<36633562220017

CORPUS JURIS CANONICI.

POST

JUSTI HENNINGII BOEHMERI

CURAS

BREVI ADNOTATIONE CRITICA INSTRUCTUM

AD EXEMPLAR ROMANUM

DENUO EDIDIT

AEMILIUS LUDOVICUS RICHTER

JURIS UTRIUSQUE DOCTOR ET IN ACADEMIA MARBURGENSI PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS.

OPUS UNO VOLUMINE ABSOLUTUM.

PARS II.

IN QUA DECRETALIUM COLLECTIONES CONTINENTUR.

S. REVERENDI CONSISTORII CATHOLICI PER REGNUM SAXONIAE APPROBATIONE EDITUM.

LIPSIAE

SUMTIBUS ET TYPIS BERNH. TAUCHNITZ JUN.

MDCCCXXXIX.

CANONES ET DECRETA
SACROSANCTI OECUMENICI
CONCILII TRIDENTINI
SUB PAULO III. IULIO III. ET PIO IV.
PONTIFICIBUS MAXIMIS.

CUM PATRUM SUBSCRIPTIONIBUS.

S. REVERENDI CONSISTORII CATHOLICI PER REGNUM SAXONIAE APPROBATIONE EDITUM.

LIPSIAE
SUMTIBUS ET TYPIS BERNH. TAUCHNITZ JUN.
MDCCCXXXIX.

DECRETALES

D. GREGORII PAPAE IX.

SUAE INTEGRITATI RESTITUTAE.

EXPLICATIO SIGNORUM.

App.: Appendix quae dicitur Lateranensis concilii.
Boehm.: Decretalium Gregorianarum editio Boehmeriana.
C. R.: Codices Regii Berolinenses duo a Boehmero collati.
C. H.: Codex Hasso-Casselanus a Boehmero collatus.
C. L.: Codex Ludovicianus a Boehmero collatus.
Cass.: Decretalium collectio ex libro manu scripto Cassellano a Boehmero edita.
Coll. Hisp.: Collectio canonum Ecclesiae Hispanae.
Comp. I. II. III. IV. V.: Decretalium Compilationes antiquae.
Comp. I. II. III. IV. Aug.: Compilationis primae, secundae, tertiae, quartae editio Augustiniana.
Comp. V. Cir.: Compilationis quintae editio Cironiana.
Comp. I. III. Ms.: } **Comp. II. Ms. B.**: } Compilationis primae, secundae et tertiae liber manu scriptus Lipsiensis. (Nr. 983.)
Comp. II. IV. A.: Compilationis secundae et quartae codex Marburgensis.
Comp. IV. B.: } **Comp. V. Ms.**: } Compilationis quartae et quintae Codex Lipsiensis. (N. 968.)
Conc. Lugd.: conc. Lugd. II. a Mansio editum.
Conc. Ms.: eiusd. Cod. Lips. (N. 980.)
Cont.: Decretalium Gregorianarum editio Contiana.
Ed. Bas.: Extravagantium aliquot editio Basileensis a Boehmero collata.
Innoc. IV.: Decretalium Innoc. IV. collectio ap. Mansium l. c.
Innoc. IV. Ms.: Decretalium Innoc. IV. Cod. Lips. (N. 980.)
Lips.: Decretalium collectio inedita Lipsiensis.
Luc.: Decretalium collectio e Codice Lucensi a Mansio edita.
Ms.: Cod. Lips. 972. in Sexto et Clem., Cod. Lips. 980. in Extrav.
Rain.: Decretalium collectio Raineriana.
Raynald.: Annales ecclesiastici Raynaldi. (Tom. I. sive tot. op. T. XIII. Col. MDCXCIII.)
Reg. Bal.: } **Reg. Brequ.**: } Registri Innocentiani libri editi a Baluzio et Feudrix de Brequigny et La Porte du Theil.

TITULI DECRETALIUM.

TABULA CAPITULORUM DECRETALIUM.

A.

B.

E.

F.

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

2 *

T.

TABULA TITULORUM LIBRI SEXTI DECRETALIUM.

TABULA CAPITULORUM LIBRI SEXTI DECRETALIUM.

TABULA TITULORUM CLEMENTINARUM.

TABULA CAPITULORUM CLEMENTINARUM.

TABULA
TITULORUM EXTRAVAGANTIUM VIGINTI IOANNIS XXII.

TABULA CAPITULORUM EXTRAVAGANTIUM XX. IOANNIS XXII.

TABULA TITULORUM EXTRAVAGANTIUM COMMUNIUM.

TABULA CAPITULORUM EXTRAVAGANTIUM COMMUNIUM.

DECRETALIUM

D. GREGORII PAPAE IX.

COMPILATIO.

GREGORIUS,

Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis doctoribus et scholaribus universis Bononiae commorantibus salutem et apostolicam benedictionem.

Rex pacificus pia miseratione disposuit sibi subditos fore pudicos, pacificos et honestos. Sed effrenata cupiditas, sui prodiga, pacis aemula, mater litium, materia iurgiorum, tot quotidie nova litigia generat, ut, nisi iustitia conatus eius sua virtute reprimeret, et quaestiones ipsius implicitas explicaret, ius humani foederis litigatorum abusus exstingueret, et dato libello repudii concordia extra mundi terminos exsularet. Ideoque lex proditur, ut appetitus noxius sub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, ut honeste vivat, alterum non laedat, ius suum unicuique tribuat, informatur. Sane diversas constitutiones et decretales epistolas praedecessorum nostrorum, in diversa dispersas volumina, quarum aliquae propter nimiam similitudinem, et quaedam propter contrarietatem, nonnullae etiam propter sui prolixitatem, confusionem inducere videbantur, aliquae vero vagabantur extra volumina supradicta, quae tanquam incertae frequenter in iudiciis va-

cillabant, ad communem, et maxime studentium, utilitatem per dilectum filium fratrem Raymundum, capellanum et poenitentiarium nostrum, illas in unum volumen resecatis superfluis providimus redigendas, adiicientes constitutiones nostras et decretales epistolas, per quas nonnulla, quae in prioribus erant dubia, declarantur. Volentes igitur, ut hac tantum compilatione universi utantur in iudiciis et in scholis, districtius prohibemus, ne quis praesumat aliam facere absque auctoritate sedis apostolicae speciali.

LIBER PRIMUS.

TITULUS I.
DE SUMMA TRINITATE ET FIDE CATHOLICA.

CAP. I.

Tractat de trinitate et ipsius operibus; de fide et articulis fidei.— §. 3. Tractatur hic de sacramentis ecclesiasticis. Abb. Sic.

Innocentius III. *in concilio generali, cap.* 1.[1])

Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus, aeternus, immensus et incommutabilis, incomprehensibilis[2]), omnipotens et ineffabilis, Pater, et Filius et Spiritus sanctus: tres quidem personae, sed una essentia, substantia seu natura simplex[3]) omnino; Pater a nullo, Filius '*autem*' a Patre solo, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque, absque initio, semper ac sine[4]) fine; Pater generans, Filius nascens, et Spiritus sanctus procedens[5]); consubstantiales, et coaequales, et coomnipotentes[6]), et coaeterni; unum universorum principium; creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium; qui sua omnipotenti virtute simul[7]) ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde[8]) humanam, quasi[9]) communem ex spiritu et corpore constitutam. Diabolus enim et alii daemones a Deo quidem natura creati sunt boni; sed ipsi per se facti sunt mali. Homo vero diaboli suggestione peccavit. §. 1. Haec[10]) sancta trinitas, secundum communem essentiam individua[11]) et secundum personales proprietates discreta[12]), primo[13]) per Moysen et sanctos Prophetas aliosque[14]) famulos suos iuxta ordinatissimam dispositionem temporum doctrinam humano generi tribuit salutarem. §. 2. Et tandem unigenitus Dei Filius Iesus Christus, a tota trinitate communiter incarnatus, ex Maria semper virgine Spiritus sancti cooperatione[15]) conceptus, verus homo factus, ex anima rationali et humana carne compositus, una in duabus naturis persona, viam vitae manifestius[15*]) demonstravit. Qui quum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis, idem ipse secundum humanitatem factus est[16]) passibilis et mortalis. Qui[16*]) etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus descendit ad inferos, resurrexit a mortuis, et ascendit in coelum; sed descendit in anima et resurrexit in carne, ascenditque pariter in utroque, venturus in fine[17]) saeculi, iudicaturus vivos et mortuos, et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis quam electis, qui omnes cum suis propriis resurgent corporibus, quae nunc gestant, ut recipiant secundum opera[18]) sua, sive bona fuerint sive mala, illi cum diabolo poenam perpetuam, et isti cum Christo gloriam sempiternam. §. 3. Una vero est fidelium universalis ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur, in qua idem ipse sacerdos est sacrificium Iesus Christus, cuius corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur[19]), transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina, ut ad perficiendum mysterium unitatis accipiamus ipsi de suo quod[20]) accepit ipse de nostro. Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui[21]) rite fuerit ordinatus, secundum claves ecclesiae, quas ipse concessit Apostolis eorumque successoribus Iesus Christus. §. 4. Sacramentum vero baptismi, quod[22]) ad Dei invocationem et individuae[23]) trinitatis, videlicet Patris, et Filii et Spiritus sancti, consecratur[24]) in aqua, tam parvulis quam adultis in forma ecclesiae a quocunque rite collatum proficit ad salutem. Et si[24*]) post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper poenitentiam reparari. §. 5. Non solum autem virgines et continentes, verum etiam coniugati per fidem rectam et operationem bonam placentes Deo ad aeternam merentur beatitudinem[25]) pervenire.

CAP. II.

Pater, et Filius et Spiritus sanctus vera unione, non collectiva seu similitudinaria, sunt una essentia, substantia seu natura; quae substantia non est generans, nec genita, nec procedens; quia illi actus non attribuuntur substantiae, sed personis: nec per hoc in trinitate concluditur quaternitas. Contrarium sentientes ut haeretici sunt censendi, nisi ab errore resipiscant, et correctioni apostolicae sedis se supponant.
Abb. Siculus.

Idem *in eodem.*[26])

Damnamus ergo et reprobamus libellum seu tractatum, quem Abbas Ioachim edidit contra magistrum Petrum Lombardum de unitate seu essentia trinitatis, appellans ipsum haereticum et insanum pro eo, quod in suis dixit sententiis[27]): „Quoniam quaedam summa res est Pater, et Filius et Spiritus sanctus, et illa non est generans, neque genita, neque procedens.“ Unde asserit, quod ille[27*]) non tam trinitatem, quam quaternitatem adstruebat in Deo, videlicet tres personas, et illam communem essentiam quasi quartam; manifeste protestans, quod nulla[28]) res est, quae sit Pater, et Filius et Spiritus sanctus; nec est[29]) essentia, nec substantia, nec natura; quamvis concedat[30]), quod Pater, et Filius et Spiritus sanctus sunt una essentia, una substantia[31]) unaque natura. Verum unitatem huiusmodi non veram et propriam, sed quasi collectivam[32]) et similitudinariam esse fatetur, quemadmodum dicuntur multi homines unus populus, et multi fideles una ecclesia, iuxta illud[33]): „Multitudinis[34]) credentium erat cor unum et anima una,“ et[35]): „Qui adhaeret Deo, unus spiritus est cum illo. Item[36]): „Qui plantat, et qui rigat, unum sunt,“ et[37]): „Omnes unum corpus sumus in Christo.“ Rursus in libro Regum[38]): „Populus meus et populus tuus unum sunt.“ Ad hanc autem suam sententiam adstruendam illud potissimum verbum inducit, quod Christus de fidelibus inquit in evangelio[39]): „Volo, pater, ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus, ut sint consummati in unum.“ Non enim, ut ait, fideles Christi sunt unum, id est quaedam una res, quae communis sit omnibus, sed hoc[40]) modo sunt unum, id est una ecclesia, propter catholicae fidei unitatem, et tandem unum regnum, propter unionem indisso-

TIT. I. Cap. I. 1) c. 1. conc. Lat. IV. a. 1215. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 2) abest a Comp. IV. Ms. B. — 3) *simpliciter:* Comp. IV. Ms. A. — 4) abest a conc., C. R. 1. L., Comp. IV. Aug. — 5) *ab utroque proc.:* C. R. 2. — 6) *coaequ., omnipotentes:* Comp. IV. Aug. — seq.: *et:* abest a Ms. A. — 7) *similiter:* C. R. — 8) *demum:* C. H. L. — 9) *hum. quidem rationem:* Comp. IV. Ms. B. — 10) add.: *enim:* C. R. 1. — 11) *individuam:* Comp. IV. Ms. B. — 12) *discretus:* ead. — 13) abest a C. H., Comp. I., conc. — 14) *et al. quoque:* C. R. 1. — 15) *Spir. S. cooperante:* C. R. 1. Comp. IV. Ms. B. — 15*) *manifestius:* Comp. IV. Aug. — 16) abest ab ead. — 16*) *quia:* conc. — *quoniam:* Comp. IV. Ms. B. — seq.: *crucis:* abest a Ms. A. — 17) *finem:* Comp. IV Aug. — *fine saec. iudicare:* Comp. IV. Ms. A. — 18) *merita:* Comp. conc., IV. — 19) *continetur:* C. R. 1. H., Comp. IV. Aug. et Ms. B. — 20) *qui:* Comp. IV. Ms. B. — 21) abest a C. H., Comp. IV. Aug., conc. Ms. — 22) *quod invoc. individuae:* conc. — *quod ad inv.:* Comp. IV. Ms. A. — 23) *sanctae et ind.:* C. R. 1. — 24) *conficitur:* Comp. IV. Ms. A. — 24*) *et post ... prolapsus in:* ib. — 25) *benedictionem:* Comp. IV. Aug.

Cap. II. 26) ib. c. 2. — Comp. IV. eod. c. 2. — 27) *insanis:* Comp. IV. Aug. — cf. Sent. I. Dist. 5. — 27*) *iste:* Böhm. — 28) *illa:* Comp. IV. Aug. — 29) abest a conc. Ms. et Comp. IV. Ms. B. (in Ms. A. locus omnino corruptus est.) — 30) *concedit*, omiss. part.: *quamvis:* Comp. IV. Aug. — 31) *un. subst.:* absunt ab ead. — 32) *collectam:* C. H. — 33) Act. IV 32. — 34) add.: *autem:* C. R. 1. — 35) 1 Cor. VI. 17. — 36) *iterum:* C. R. 1. — *item: ille, qui:* Cont., Böhm. — *it.: et qui:* Comp. IV. Aug. — cf. ib. III. 8. — 37) 1 Cor. XII. 12. — 38) 3 Reg. XXII. 5. — 39) Ioan. XVII. 21. — 40) abest a Comp. IV. Aug. — *sed tantum:* conc. Ms. — *sed hic mod.* conc. ap. Mans — *sed et suo mod.:* Comp. IV. Ms. B. — *sed isto modo* Ms. A.

lubilis[41]) caritatis, quemadmodum in canonica[42]) Ioannis Apostoli epistola legitur[43]): „Quia tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, et Filius et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt," statimque subiungitur[44]): „et tres sunt, qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua et sanguis; et hi tres unum sunt," sicut in quibusdam codicibus invenitur[45]). §. 1. Nos autem sacro *'et universali'* approbante concilio credimus et confitemur cum Petro[46]), quod una quaedam summa[47]) res est, incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quae veraciter est Pater, et Filius et Spiritus sanctus: tres simul personae ac sigillatim quaelibet earundem. Et ideo in Deo solummodo trinitas est, non quaternitas, quia quaelibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia seu natura divina, quae sola est universorum principium, praeter quod[48]) aliud inveniri non potest. Et illa res non est generans, neque genita[49]), nec procedens; sed est Pater, qui generat, et Filius, qui gignitur, et Spiritus sanctus, qui procedit[50]), ut distinctiones sint in personis, et unitas[51]) in natura. Licet igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus[52]), non tamen aliud[53]), sed id, quod est Pater, est Filius, et[54]) Spiritus sanctus idem omnino, ut secundum orthodoxam et catholicam fidem consubstantiales esse credantur. Pater enim ab aeterno Filium generando suam substantiam ei dedit, iuxta quod ipse testatur[55]): „Pater quod dedit mihi, maius omnibus est." Ac dici non potest, quod partem substantiae suae[56]) illi dederit, et partem ipse sibi retinuerit[57]), quum substantia Patris indivisibilis sit, utpote simplex omnino. Sed nec dici potest, quod Pater in Filium transtulerit[57*]) suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit ipsam sibi; alioquin desiisset esse substantia. Patet ergo, quod sine ulla diminutione Filius nascendo substantiam Patris accepit, et ita Pater et Filius habent eandem substantiam, et sic eadem res est Pater et Filius, necnon et Spiritus sanctus ab utroque[58]) procedens. Quum ergo[58*]) Veritas pro fidelibus suis orat ad Patrem[59]): „Volo," inquiens, „ut ipsi sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus." hoc nomen „unum" pro fidelibus quidem accipitur, ut intelligatur unio caritatis in gratia; pro personis vero divinis, ut attendatur identitatis unitas in natura, quemadmodum alibi Veritas ait[60]): „Estote perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est," ac si diceret manifestius: Estote perfecti perfectione gratiae, sicut Pater vester coelestis perfectus est perfectione naturae. Utraque videlicet suo modo: quia inter creatorem et creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos maior sit dissimilitudo notanda. §. 2. Si quis igitur sententiam vel doctrinam praefati Ioachim in hac parte defendere vel approbare praesumpserit, tanquam haereticus ab omnibus evitetur[61]). In nullo tamen propter hoc[62]) Florensi[63]) monasterio, cuius ipse Ioachim exstitit[63*]) institutor, volumus derogari, quoniam ibi[64]) et regularis est institutio, et observantia salutaris, maxime quum ipse[65]) Ioachim omnia scripta sua nobis assignari mandaverit[66]) apostolicae sedis iudicio approbanda seu etiam corrigenda, dictans epistolam, quam[67]) propria manu subscripsit, in qua firmiter confitetur, se illam fidem tenere, quam Romana tenet ecclesia, quae disponente Domino cunctorum fidelium mater est et magistra. §. 3. Reprobamus etiam et condemnamus[68]) perversissimum dogma impii Almarici[69]), cuius mentem sic pater mendacii excaecavit, ut eius doctrina non tam haeretica censenda sit quam insana.

TITULUS II.
DE CONSTITUTIONIBUS.

CAP. I.

Iuris canonici statuta omnes ligant, et eorum ritu tam in pronunciando quam in decidendo iudicia sunt regulanda.

Ex concilio Meldensi[1])

Canonum statuta *'sine praeiudicio'* custodiantur[2]) ab omnibus, et nemo in actionibus[3]) vel iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum[4]) auctoritate ducatur.

CAP. II.[5])

Constitutio respicit futura, et non praeterita.

Gregorius *in Registro.*[6])

Cognoscentes, *'qualis fraternitatem vestram zelus pro Christianis mancipiis, quae Iudaei de Galliarum finibus emunt, accenderit, adeo nobis sollicitudinem vestram placuisse signamus, ut inhibendo eos ab huiusmodi negotiatione nostra etiam deliberatio indicaret. Sed Basilio Hebraeo cum aliis Iudaeis veniente comperimus, hanc illis a diversis iudicibus reipublicae emptionem iniungi, atque evenire, ut inter paganos et Christiani pariter comparentur. Unde necesse fuit, ita causam cauta ordinatione disponi, ut nec mandantes frustrari, nec hi, qui contra voluntatem suam se inquiunt obedire, aliqua sustineant iniuste suspendia. Proinde fraternitas vestra hoc vigilanti sollicitudine observari ac custodiri provideat, ut revertentibus eis a praefata provincia Christiana mancipia, quae ab ipsis adduci contigerit, aut mandatoribus contradantur, aut certe Christianis emptoribus intra diem quadragesimum vendantur, et transacto hoc dierum numero nullus apud eos quolibet modo remaneat. Si autem quaedam ex iisdem mancipiis talem aegritudinem fortassis incurrerint, ut intra statutos dies vendi non valeant, adhibenda sollicitudo est, ut, dum saluti fuerint pristinae restituta, similiter omnibus modis distrahantur, quia'* Rem[7]), quae culpa caret, in[8]) damnum vocari non convenit. Quoties[8*]) vero novum quid statuitur[9]), ita solet futuris formam imponere, ut *'multis'* dispendiis praeterita non commendet[10]); *'Si qua apud eos mancipia de emptione anni praeteriti remanserunt, vel a vobis nuper ablata sunt, dum apud vos sunt posita, ea habeant alienandi licentiam,'* ne detrimentum ante prohibitionem possint ignorantes incurrere, quod eos postmodum dignum est vetitus[11]) sustinere. *'Nunciatum etc.'*

CAP. III.

Potestas legem condendi et mutandi est penes vicarium Christi. Et quod de uno connexorum statuitur, ad aliud connexum extenditur. Abbas Sicul.

Augustinus *super illud epist. ad Hebraeos:*[12])

„Translato[13]) sacerdotio necesse est ut[14]) legis translatio fiat." Quia enim simul et ab eodem, et sub eadem sponsione utraque data sunt, quod de uno dicitur necesse est ut de altero intelligatur.

CAP. IV.

Omne prohibitum a lege peccatum est, et omne illud, quod sequitur ex eo. Hoc d.

Idem *super epist. ad Romanos.*[15])

„Nam concupiscentiam nesciebam, etc." Hoc enim[16]) elegit Apostolus generale, unde omnia mala oriuntur. Bona *est* ergo lex, quae, dum hoc prohibet, omnia mala prohibet.

CAP. V.

Constitutiones decretorum singularibus sunt opinionibus praeferendae.

Hieronymus *in Parabolas.*[17])

„Ne innitaris prudentiae tuae."[18]) Prudentiae suae innititur, qui ea, quae sibi agenda vel dicenda videntur, Patrum decretis praeponit.

Cap. II. 41) *indissolubilem:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — 42) verba: *can.* — *Ioan.:* omissa sunt in eiusd. libr. Ms. B. — 43) *Inc.:* Comp. IV. Ms. A. — cf. I Ioan. c. V. 7. — 44) *subiungit:* C. R. 1., Comp. IV., conc. Ms. — cf. ib. v. 8. — 45) *continetur:* C. R. 1. — verb.: *sic.* — *inv.:* omitt. in Comp. IV. Ms. A. — 46) add.: *Lombardo:* Comp. IV. Ms. B., Cont., Böhm. — 47) abest a C. R. H., Comp. IV. Aug., — seq.: *quidem:* abest a Comp. IV. Ms. A. — 48) *praeterquam:* Comp. IV. Aug., C. H. — 49) *neque gen.:* omissa in Comp. IV. Ms. B. — 50) add.: *ab utroque:* C. H. L., — mancus est hic locus in Comp. Ms. A. — 51) *trinitas:* comp. IV. Aug. — 52) add.: *scilicet:* Comp. IV. Ms. — 53) add.: *sunt:* C. R. 1. — 54) add.: *est:* id. — 55) Ioan. X. 29. — 56) abest a C. R. L., Comp. IV. Aug. et Ms. B. — 57) *retinuit:* Comp. IV. Ms. A. — 57*) *transtulit:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — 58) add.: *scilicet:* C. R. 2. — 58*) *vero:* Böhm. — 59) Ioan. XVII. 21. — 60) Matth. V. 48. — verba: *estote* — *manifestius:* omissa sunt in Comp. IV. Aug. — 61) *confutetur:* conc., C. L. — *reputetur:* Comp. IV. Ms. — 62) *per hoc:* conc. — desid. in C. R. 1. — 63) *Florentino:* C. R. 1., Cont., Comp. IV. Aug., — *Florenti:* Comp. IV. Ms. A., Böhm. — (*Floris*) — 63*) *exstiterit:* Böhm. — 64) abest a C. L., Comp. IV., conc. Ms. — 65) *idem:* C. R. L., Comp. IV., conc. — 66) *mandavit:* Comp. IV. Ms. B. — 67) *cui:* C. R. L., Comp. IV., conc. — 68) *damnamus:* Comp. IV. Ms. B., conc. — (verb.: *Reprob.* usque ad extr. desid. in Ms. A.) — 69) *Almerici:* C. R. 1. — *Almerici:* Comp. IV. Ms. B. — *Alimarici:* C. L. — *Amalrici* conc. Ms.

TIT. II. Cap. I. 1) c. 34. conc. Meld., hab. A. 845. — Burch. I. 61., Ivo Decr. V. 171., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *rite cust.:* Iv. — 3) *accusationibus:* Comp. IV. Aug. — 4) *illorum:* C. H.

Cap. II. 5) Restitutum ex Reg. IX. 36., *Fortunato Ep. Neapolis*, (A. 600.) — Lips. XLIX. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 6) *Gregorius III.:* C. L. — 7) *Res, quae:* Lips., Comp. I. — 8) *ad:* Reg. — 8*) *Quoniam vero quoties:* ib. — 9) *statuit:* Böhm. — 10) *condemnet:* Reg. — *commendet:* Comp. IV. — *commendat:* Lips. — *commodent:* Cont. — Sequ. in Comp. I. Aug. ita se habent: *et ita ne detrimentum*, quod Böhm. bona fide secutus est. Legendum tamen est cum manuscr. Comp. I. et Lips. libris: *et infra, ne detr.:* omissa enim sunt a Bernard. et Raym., quae ex ipso Gregorii registro restituenda esse censuimus. — 11) *veritus:* Comp. I. Aug.

Cap. III. 12) Immo Gloss. ord. in Hebr. VII. 12. — Comp. I h. t. c. 4. — *Aug. sup. illum ep. ad Hebr.:* Comp. I. Ms. — 13) add.: *enim:* Comp. I. — 14) *ut et:* Vulg.

Cap. IV. 15) Immo Gloss. ord. in Rom. VII. 7. — Comp. I. h. t. c. 7. — 16) abest a Comp. I.

Cap. V. 17) Immo ex Gloss. ord. in Prov. III. 5. — Comp. I. h. t. c. 6. — 18) add.: *esse:* Comp. I. Aug.

CAP. VI.[19]

Non valet constitutio collegii in damnum aliquorum et commodum aliorum, cessante rationabili causa. Vel sic: Absque rationabili causa non potest maior pars capituli tollere consuetudinem, utilitatem privatam nutriendo.

Innocentius III. *Senonensi Archiepiscopo et Episcopo Trecensi.*

Quum omnes °*unum corpus simus in Christo, singuli autem alter alterius membra, non debent maiores minoribus, aut seniores iunioribus incidere, sed omnes, qui in una ecclesia uni Domino famulantur, pari gaudeant libertate, quum pondus et pondus, mensura et mensura utrumque abominabile sit apud Deum, et evangelicus paterfamilias pari mercede primos vineae suae operarios remuneraverit et extremus. Verum*° Ad audientiam nostram[20] pervenit, quod °*dilecti filii*° Trecenses canonici °*propriis inhiantes commodis, et aliorum profectibus invidentes*° novum fecerunt in Trecensi ecclesia constitutum, ut eis tam in praesentia °*sua*°, quam in[21] absentia reditus suus ex integro percepturis[22], qui in eadem ecclesia post illam constitutionem[23] fuerunt vel de cetero fuerint instituti, reditus °*ex ea*° in absentia non percipiant, sed tunc solum, quum °*in ea*° fuerint residentes; quum secundum Trecensis ecclesiae consuetudinem omnes in hoc consueverunt[24] esse pares. Statuerunt etiam, ut, quum singulis praebendis annexae sint vineae, ipsis suas, dum vixerint, possidentibus, vineae decedentium ad successores non transeant, sed proventus earum inter singulos dividantur. Quum igitur quod quisque iuris in alterum statuit ipse debeat uti eo[25], et sapientis dicat auctoritas[26]: „Patere legem, quam[27] tu ipse tuleris:" °*fraternitati vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus antiquos canonicos iunioribus, et iuniores in perceptione fructuum tam praebendarum quam vinearum coaequetis antiquis, secundum priorem consuetudinem usque ad tempus praedictae constitutionis[28] servatam, vel secundum rationabilem institutionem in posterum[29] observandam, °*illos per districtionem ecclesiasticam percellentes, si qui duxerint renitendum. Nullis literis etc. Dat. etc.*° [1198.]

CAP. VII.[30]

Constitutio laicorum ecclesiam seu eius bona non adstringit.

Idem *Tridentino*[31] *Episcopo.*

Quae in ecclesiarum °*et ecclesiasticarum virorum praeiudicium attentantur, firmitatem sortiri non debent, sed ad ecclesiarum indemnitatem debent potius infirmari*°. Sane pervenit ad audientiam nostram, quod cives Tervisini[32] °*et Coneglanenses constituendi sibi, et utinam sibi tantum, iurisdictionem temere usurpantes, impietatem palliant sub nomine pietatis, et, dum quibusdam ex alieno gratiam exhibere nituntur, ecclesiis sunt et viris ecclesiasticis onerosi.*° constituerunt °*siquidem, sicut accepimus*°, ut[33], si quis se ad inopiam vergere probabiliter allegaverit, alienandi feudum, quod ab ecclesia vel aliis[34] tenet[35], °*per officiales ad hoc a Tervisinis civibus et Coneglanensibus deputatos*°, liberum habeat[36] facultatem, °*nec emptor priori teneatur domino respondere, nisi tantummodo in sexta parte pretii, quam ipsi, si recipere voluerit, exhibebit, ex quo ecclesiastica non modicum iura laeduntur*°. Volentes igitur ecclesiarum indemnitati consulere, °*et huiusmodi gravaminibus providere*°, constitutionem huiusmodi et venditiones feudorum ecclesiasticorum, factas sine legitimo ecclesiasticarum personarum assensu, °*occasione constitutionis, imo verius destitutionis vel destructionis istius, praesentium auctoritate cassamus et*° vires decernimus non habere. °*Nulli ergo etc. Dat. Lat. X. Kal. Apr.*° [1199.]

CAP. VIII.[37]

Dignitas sublata de ecclesia per statutum capituli, confirmatum per Papam, ulterius non censetur vacare, nisi per contrarium actum statutum fuerit revocatum.

Idem.

Quum accessissent ad apostolicam sedem °*dilecti filii*° archidiaconus Tullensis et G. Tullensis[38] capituli procurator, °*venerabilem fratrem nostrum Hugonem Hostiensem episcopum eisdem concessimus auditorem, in cuius praesentia*° archidiaconus proposuit memoratus, quod, quum olim quidam[39] Tullenses canonici nostris auribus intimassent, quod primiceriatus[40] °*et scholastria*° in Tullensi ecclesia tanto tempore vacavisset, quod[41] ad manus nostras illius personatus esset donatio devoluta, °*dilectis filiis Altaesilvae et Belliprati abbatibus, et Columbae monasterii decano dedimus in mandatis, ut super hoc inquirerent veritatem, et, si personatus illos tanto tempore vacavisse constaret, quod iuxta Lateranensis statuta concilii ad nos ipsorum esset devoluta donatio, ipsi personas idoneas de Tullensi ecclesia vel aliunde in ipsis personatibus instituerent vice nostra, et easdem facerent ab illis pacifice possideri. Ipsi vero iudices mandatum apostolicum exsequentes, partes ad suam praesentiam citaverunt, et die statuta dictis magistro W. et F. comparentibus coram ipsis, Ioannes presbyter cum Tullensis capituli literis ipsorum se conspectui praesentavit, in quibus idem se capitulum excusabat, quod ad locum ab eisdem iudicibus constitutum sine rerum et personarum discrimine propter ducem Lotharingiae, qui eos diffidaverat, accedere non valebant, et hoc ipsum dictus presbyter proprio volens iuramento firmare, locum, ad quem Tullenses canonici possint tute accedere, postularit. Quumque super hoc inter dictos magistrum et presbyterum fuisset aliquamdiu litigatum, demum idem presbyter, requisitus praestare iuramentum, quod prius obtulerat, recusavit, et vocem appellationis emittens, literas capituli praesentavit, in quibus ad appellandum solummodo procurator exstiterat constitutus. Verum iudices supradicti excusationes ab ipso sacerdote propositas et appellationem interpositam frustratorias reputantes, de prudentum virorum consilio receperunt testes, quos dicti magister et F. inducere voluerunt, diem aliam apud S. Aprum saepedicto capitulo praefigentes, qui quum nec ea die curassent in iudicio comparere, iudices ipsi attestationibus solenniter publicatis, quum constitisset eisdem, quod tamdiu primiceriatus in Tullensi ecclesia vacavisset, ut eius ad nos donatio pertineret, ipsum vice nostra supradicto S. archidiacono contulerunt, quam concessionem idem archidiaconus petiit auctoritate apostolica confirmari. Dictus vero G. capituli procurator ex adverso respondit, quod huiusmodi concessio et processus iudicum praedictorum debebant merito retractari, utpote qui post appellationem ad nos pro diversis gravaminibus legitime interpositam processerunt; prima siquidem citatione capitulum ipsum edicto peremtorio evocarunt, et quum postmodum ad eorum praesentiam proprium nuncium capitulum destinasset, licet ipse nuncius, allegando, quod ad praefixum locum propter virorum discrimina et insidias capitales capitulum accedere non poterat, vel sufficientes transmittere responsales, sollicite postularet locum tutum partibus assignari, excusationem tamen huiusmodi dicti iudices admittere contempserunt, propter quod idem nuncius, sicut in mandatis acceperat, ad appellationis praesidium convolavit. Praeterea dictus procurator adiecit, quod eorundem iudicum processus ex ea causa iudicandus erat invalidus, quoniam ad sententiae calculum processerunt lite minime contestata, contra quod fuit ex parte archidiaconi replicatum, quoniam appellationi huiusmodi non fuit aliquatenus deferendum, quum non ex causis legitimis, sed frustratorie duntaxat fuerit appellatum. Quum enim capitulum fuisset citationibus legitimis evocatum, simplicem nuncium, et non responsalem idoneum destinavit, qui, quum excusationem capituli allegasset, et super ea obtulisset proprium iuramentum, postmodum illud praestare noluit requisitus. Quum igitur excusatio ab eodem nuncio proposita delusoria merito videtur, appellatio super ea interposita fuit merito respuenda, maxime quum idem nuncius literas capituli praesentaverit, in quibus continebantur expresse, quod ad provocandum tantummodo fuerat destinatus. Sed nec illud nocere posse pars eadem respondit, quod lite non contestata dicti iudices processerunt, quum non causae cognitio, sed inquisitio veritatis solummodo ipsis fuerit demandata, propter quod in inquisitione ipsa non fuerat iudiciarii ordinis solennitas observanda. Ad haec capituli pars respondit, quia, quamvis in quibusdam inquisitionibus unanimoda iuris solennitas non servetur, in inquisitione tamen huiusmodi servari debuit ordo iuris, quoniam, quum possessionum et redituum, olim ad primiceriatum spectantium, quidam sint pacifici possessores, eisdem sine iuris ordine non debebant nec poterant spoliari. Praeterea etsi dicti iudices potuerint sine causae cognitione procedere, solenniter tamen*

Cap. VI. 19) Restitutum ex Reg. Bal. I. 192. — Comp. III. h. t. c. 1. — 20) *apostolatus nostri*: C. R. L. H., Comp. III., Reg., Böhm. — 21) abest a Comp. cit. et Reg. — 22) *recepturis*: C. H. — 23) *institutionem*: Reg. — 24) *consueverint*: C. H., Reg. — 25) *eodem*: Comp. III. Aug., Reg. — 26) *Auson. Sent.*, (Pittac. 5.) — 27) *quam tul.*: Reg. — *quam ipse tul.*: C. H., Comp. III. Ms., — 28) *institutionis*: Comp. III., Reg. — 29) *deinceps*: ib. —
Cap. VII. 30) Restitutum ex Reg. Bal. II. 1. — Comp. III. h. t. c. 2. — 31) *Trecensi*: C. R. L. — *Car.*: C. H. — *Ceten.*: Comp. III. — *Matthaeo Cenetensi Ep.*: Reg. (*Ceneda*°) — 32) *Tricisini*: C. L. — *Tervisinenses*: Comp. III. Ms. — *Tervisinenses*: Aug. (*Treviso*°) — 33) *quod*: Reg. — Comp. III. — 34) *ab al.*; C. R. — 35) *tenent*: Comp. III. — 36) *habeant*: ead., Reg.
Cap. VIII. 37) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 260. — Comp. III. h. t. c. 4. — Integra inscr. Reg.: *Lingonensi et Cathalaunensi episcopis et abbati Clarevallensi.* — 38) *Tulen. et G. Tulensis*: C. H. — 39) abest a C. H. — *dil. fil. mag. Gill. et M. H. et F. Tullens. canonici*: Comp. III. — *dil. fil. mag. W. ts., subdiaconus noster, H. et F. Tullens. can.*: Reg. — 40) add.: *dignitas*: C. L. — 41) *ut*: Comp. III. — *vacavissent, ut ad manus nostras illorum personatuum esset donatio etc.*: Reg. —

de causa cognoscere potius elegerunt, Tullenses canonicos tanquam partem ad suum iudicium evocando." Fuit insuper ex parte capituli allegatum, quod "*rescriptum ad praedictos iudices impetratum exstiterit per falsam suggestionem obtentum. Quum enim*" de[42]) communi assensu[43]) "*et unanimi voluntate*" canonicorum Tullensium fuerit constitutum, ne primiceriatus dignitas esset ulterius in ecclesia memorata, inter canonicos ipsos primiceriatus proventibus et possessionibus distributis; "*et eadem institutio a bonae memoriae Alexandro P. praedecessore nostro fuerit postmodum confirmata:*" propter[44]) quod evidenter apparet, quod primiceriatus ipse tanto[45]) tempore non vacaverit, sicut nobis fuerat[46]) falsa insinuatione suggestum. "*Contra quod pars archidiaconi sic respondit, quod, quum illa dignitas ad publicam et communem Tullensis ecclesiae honestatem ibidem fuerat instituta, absque sedis apostolicae auctoritate in eadem ecclesia non poterat aboleri. Confirmatio quoque super tam illicita constitutione obtenta firmare non potuit quod erat invalidum ipso iure. Praeterea iidem canonici post haec omnia Terricum archidiaconum in primicerium communiter elegerunt, qui fuit postmodum auctoritate apostolica confirmatus, propter quod non solum confirmationi obtentae tacite renunciasse videntur, sed etiam institutionem propriam revocasse. Sed ad haec pars capituli replicavit, quia quod de ipso T. factum est eis praeiudicare non potest, qui non per electionem canonicam, sed per intrusionem potius sibi primiceriatus officium usurpavit.*" Quocirca "*discretioni vestrae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, "*inquisita diligentius veritate,*" si vobis constiterit, Tullenses canonicos, ne ulterius in Tullensi ecclesia primiceriatus esset officium, communiter statuisse, ac statutum ipsum auctoritate sedis apostolicae fuisse postmodum, sicut[47]) dicitur, confirmatum, vos illud faciatis in suo robore permanere, nisi postea dicti canonici contravenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo. "*Si vero consueverit etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. Kal. Febr. Ao. IX.*" [1207.]

CAP. IX.[48]).

Non obstante certo canonicorum numero, etiam per Papam confirmato, providendum est receptis ultra numerum de superexcrescentibus fructibus; maxime si voluntarie per canonicos fuerint recepti.

Idem *Clugiensi*[49]) *Episcopo.*

Quum Martinus[50]) Ferrariensis "*canonicus, F., W., B. et G., canonicorum Ferrariensium, et magister G., Ferrariensis capituli procuratores ad sedem apostolicam accessissent, super quaestione, quam de praebendis et reditibus habebant ad invicem, dilectum filium nostrum S. Mariae in Cosmedin diaconum cardinalem eis concessimus auditorem, coram quo*" Dictus M. pro se ac quatuor sociis suis[50*]) proposuit, quod Ferrarienses canonici, ut eo amplius suos reditus augmentarent, quo proventus ecclesiae, qui dividi consueverant inter plures, in usus cederent paucorum[51]), quatuordecim praebendas tantum, praeter id, quod mensae communiter deputarunt[52]), in eadem ecclesia contra antiquam consuetudinem statuerunt. Postmodum[53]) vero, contra constitutionem ipsam voluntarie venientes, dictos quinque in canonicos receperunt, nullis praebendis assignatis eisdem. Et licet eorum reditus non modicum fuerint augmentati, nondum tamen eis voluerunt ex superexcrescentibus reditibus providere. Verum[54]) ex adverso fuit propositum, quod "*olim de communi tam canonicorum, quam tunc Ferrariensis episcopi voluntate*" quatuordecim praebendarum numero[55]) in Ferrariensi ecclesia "*provida deliberatione*" instituto[56]) et apostolicae protectionis praesidio roborato, "*tandem*"[57]), quum una in eadem ecclesia praebenda vacasset, ad "*multam*" quorundam instantiam duos ad eam, et postmodum ad preces "*venerabilis fratris nostri Ferrariensis*" episcopi dictum M. et quendam alium sine praeiudicio dictae constitutionis in canonicos receperunt ita, quod ipsi[58]) canonici de canonia[59]) nihil perciperent, donec primi duo essent praebendas integre assecuti. Quumque per canonicorum industriam fuerit procuratum, ut ex possessionibus, quas "*eadem*" ecclesia tempore longo possedit, plures eis reditus solverentur, superexcrescentes "*reditus*" communi mensae, quae minus sufficiens fuerat, "*communiter*" deputaverunt[60]), quos[61]) dicti quinque sibi[62]) postmodum petierunt contra capituli constitutionem in beneficium assignari. "*Quia vero super his plena nobis, sicut idem cardinalis asseruit, exhiberi non poterat certitudo, causam ipsam tuo duximus examini committendam.*" Mandamus[63]), quatenus, quum in constitutione praedicta et confirmatione sedis apostolicae vel fuerit vel esse debuerit, sicut consuevit, expressum: „nisi in[63*]) tantum excrescerent ecclesiae facultates, quod pluribus possent[64]) sufficere competenter", et "*quum*" iidem canonici in derogationem[65]) suae constitutionis ad vacaturas[65*]) praebendas quatuor receperunt[66]) ultra numerum constitutum, "*ab*" antiquis canonicis praebendas cum integritate percipientibus consuetas, superexcrescentes reditus praedictis canonicis "*appellatione remota*" facias assignari, ita "*tamen*", quod, si ex eis pares potuerint[67]) cum aliis sortiri praebendas, quod superfuerit in communes canonicorum usus, sicut[68]) prius statuerant, sive aliter, prout melius videbitur, convertatur, revocatis in irritum "*omnibus*", quaecunque ab alterutra partium in praeiudicium alterius[69]) post motam quaestionem coram episcopo Ferrariensi circa praebendas vel possessiones fuerint innovata. "*Nullis literis etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. XII. Kal. Mai.*" [1198.]

CAP. X.[70])

Statutum generale laicorum ad ecclesias vel ecclesiasticas personas, vel earum bona in earum praeiudicium non extenditur; nec speciale, etiamsi earum commodum et favorem concernat. Hoc dicit quoad intellectum. Abbas Siculus.

Idem *Abbati*[71]) *et Conventui sancti Silvestri.*

Ecclesia sanctae Mariae "*in Via lata contra I. de Atteia, qui quasdam possessiones ipsius dicebatur contra iustitiam detinere, movit tempore B. Carosomi dicti senatoris sub L. iudice quaestionem. In ipso autem iudicio praefato I. de Atteia syndicus monasterii vestri adstitit, et ab eo testes producti quidam de monachis exstiterunt. Iudex vero, auditis rationibus partium, pro eodem Ioanne absolutionis sententiam promulgavit; a cuius sententia pars altera vocem appellationis emisit. Super hac igitur quaestione suborta, proponente parte victrice, quod non potuerit appellari, quum dictus L. non ut iudex, sed tanquam arbiter fuisset electus, victa e contrario asserente, quoniam, quum arbitrio fuerit contradictum, quod partes non nisi metu poenae constringit, quae in praemisso arbitrio non fuerat comprehensa, merito potuit appellari, et fortius, si iudicium exstitisset. De hoc igitur ad iam dictum B. Carosomi quaestione perlata, causam appellationis S. primicerio iudicum delegavit, in cuius praesentia partibus constitutis, dictus Ioannes de Atteia proposuit, se conveniendum non esse, quum non possideret id, quod pars altera requirebat, sed monasterium S. Silvestri possideret rem petitam. Dictus autem B. Carosomi, quoniam statutum quoddam emiserat, a populo Romano approbatum pariter et acceptum, quod, si quis post litem contestatam rem a se petitam transferret in alium, daretur possessio petitori, et alter fieret de possessore petitor, et idem I. post litem contestatam, rem ipsam in monasterium transferre praesumsit, possessionem rei petitae assignavit ecclesiae memoratae. Verum quoniam dictus I. de possessionibus ipsis monasterio S. Silvestri annuam reddiderat pensionem, adiecit, ut hoc ipsum ab ecclesia S. Mariae fieret, donec de proprietate fundi cognosceretur; sed solutio, quae fieret pensionis, ecclesiae S. Mariae in Via lata in iure suo penitus non noceret. Hanc autem possessionem ecclesia S. Mariae usque ad tempora Ioannis Petri Leonis, senatoris Urbis, inconcusse possedit, qui, supplicatione monasterii vestri clementer admissa, R. iudici causam commisit eandem, qui auditis hinc inde propositis pro monasterio ipso sententiam promulgavit, revocans quod praefatus B. Carosomi statuerat contra ipsum. Per quam sane sententiam quoniam ecclesia S. Mariae se laesam enormiter querebatur, et ipsa senatori supplicavit praedicto, qui causam commisit R. iudici cognoscendam. Et quoniam eius iurisdictio erat in proximo desitura, supplicatum fuit ob eandem causam successoribus eius senatoribus iam electis, et ab eis causa ipsa eidem iudici delegata. Iudex vero ex veteris et novorum pariter senatorum delegatione cognoscens, quod a iam dicto B. statutum fuerat approbans, ecclesiae S. Mariae possessionem restituit*

Cap. IX. 42) abest a Comp. III. et Reg. — 43) *consensu*: Ibid., C. R. 1. — 44) verb.: *propter quod* non exst. in Comp. III., Reg. — 45) *multo*: Comp. III. — *multo temp. non vacaverit*: Reg. — 46) *fuerit*: Comp. III. Aug. — *fuit*: C. R. 2. — 47) *sicut dic.*: non leg. in Comp. III. et Reg.

Cap. IX. 48) Restitutum ex Reg. Bal. I. 98. — Comp. III. h. t. c. 5. — 49) *Clut o*: C. H. — *Flugiens*: Comp. III. Ms., C. L. — *Flugiens.*: ead. ex Ed. Aug. — (*Chioggia*). — 50) *M.*: Cont., Comp. III., Reg., — 50*) abest a Comp. III. Aug. — 51) *pauciorum*: Comp. III., Reg. — 52) *deputarunt*: C. R. 1. — *deputarent*: C. R. 2. — 53) *Postea*: C. H. — 54) *Verum ex diverso*: Cont. — *Verum dictus magister G. procurator partis adversae proposuit*: Reg. — *Ver. dict. mag. prop.*: Comp. III. — 55) *numero.. prov. fuerat.. statutus et .. roboratus*: Comp. III., Reg. — 56) *constituto*: C. R. 1. — 57) add.: *vero*: Reg. — 58) abest a Cont. — seqq. *can.*: omitt. a C. H. 1.., Comp. III., et Reg. — 59) *canonica*: C. L., Comp. III., Reg. — 60) *deputarent*: C. R. 2. — 61) *quod*. Reg. — 62) abest ab eod. — 63) *Mandantes*: Comp. III., Reg., Bohm. — 63*) abest a Comp. III. — 64) *possint*: Comp. III., Reg. — 65) *derogatione*: Comp. III. — 65*) *vacantes*: Comp. III. Ms. — 66) *receperint*: C. L., Reg. — 67) *poterunt*: C. R. 1. — 68) *sicut*: Comp. III., Reg. — 69) add.: *partis*: C. H.

Cap. X. 70) Restitutum ex Reg. Bal. II. 239. — Comp. III. c. 3. de for. comp. II. 2. et c. 1. de rest. spol. II. 6. — 71) *Stephano Abb. etc.*: Reg.

antedictam. Et quum novem consiliarios haberet senatus, per octo ipsorum executioni fuit sententia demandata; sed unus ex iis, qui et nepos erat abbatis S. Silvestri, quorundam senatorum favore suffultus, ecclesiae S. Mariae possessionem violenter ablatam monasterio tribuit nominato. Ex hoc ergo rixa crescente usque ad armorum strepitum est processum. Ne vero deterius quid contingeret, bonae memoriae C. Papa praedecessor noster totum negotium ad suam sollicitudinem revocavit. Et quoniam tempus colligendorum fructuum imminebat, fructus praecepit apud colonos in sequestro deponi, circa quos si qua partium violentiam inferre praesumeret, causae suae dispendium pateretur, venerabilibus fratribus nostris G. Portuensi, et I. nunc Albanensi, tunc vero Tusculanensi episcopis tituli S. Clementis, et dilecto filio nostro G. S. Angeli diacono cardinali causam committens eandem. In quorum praesentia partibus constitutis, pro ecclesia S. Mariae fuit contra monasterium vestrum obiectum, quod violentiam pars vestra commiserat in fructibus sequestrandis. Et quum super hoc testes fuissent utrimque producti, quia violentia liquido probata non fuit, et in dimidia rugla hordei dicebatur admissa, abbate nihilominus prohibente, ne delictum personae redundaret in damnum ecclesiae, facta hordei restitutione processum est, ut ad quaestionem possessionis ferret in causa processus, de qua coram eisdem productis testibus et attestationibus publicatis fuit diutius disceptatum. Consequenter vero post decessum praefati praedecessoris nostri partibus in nostra praesentia constitutis, ecclesia etc. [cf. c. 4. ut lite pend. II. 16.] Et quoniam alii senatorum sententiam pro monasterio, alii latam pro ecclesia processu temporis confirmarant: nos etc. [cf. c. 4. cit.] Quum ergo nobis constiterit, et ex ipsa confessione partium tenuerimus, quod unus consiliariorum contra sententiam de voluntate octo executioni mandatam de facto, quia de iure non poterat, veniens, ecclesiam ipsam possessione sua spoliaverit violenter, et nihilominus attendentes, quod etiam iniusto possessori violenter eiecto restitutionis sit beneficio succurrendum, spoliatam ecclesiam in eo statu decrevimus reponendam, in quo fuerat tempore violentiae perpetratae. Verum quoniam [etc. cf. c. 4. cit.] Et quia saepefatum monasterium vestrum se querebatur a praemisso B. Carosomi contra iustitiam spoliatum, et ipsum per officium nostrum restitui suppliciter postulabat, quod statutum eius nullius valoris exstiterit multipliciter asseverans. Saepefatus enim B., quum se ipsum intruserit in senatoriam dignitatem, nec apostolicae sedis favorem habuerit, ad quam institutio pertinet senatorum, statutum non potuit emittere, quod valeret. Qui etiamsi fuisset legitime institutus, ipsius statutum, quamvis sibi subiectos, ecclesias tamen nullatenus obligaret, praesertim quum iuri civili esset adversum, quod aliam poenam litigiosas res transferentibus statuit imponendam, illa distinctione inter contrahentes adhibita, ut, si quis sciens ad donationes, venditiones seu alios contractus accesserit, non solum redimere rem compellatur, sed etiam pretium eius amittat, non ut lucro cedat alienanti, a quo etiam alia tanta quantitas est fisci iuribus inferenda. Sin autem ignorans rem litigiosam emerit vel per aliam speciem contractus acceperit, tunc alienatione rei facta irrita pretium eius cum alia tertia parte recipiet, instrumentis etiam nullam vim obtinentibus, quae super contractibus huiusmodi statuuntur. Verum eos, qui dotis nomine, vel ante nuptias donationis, transactionis vel divisionis rerum hereditariarum factae, vel per legati vel fideicommissi causam huiusmodi dederint vel acceperint, a praemissis poenis eadem constitutio excipit nominatim. Quodsi etiam obligare posset ecclesias, monasterium in illa constitutione nequaquam inciderat, quum antedictus I. nullam in illud penitus possessionem transtulisset, qui tanquam colonus terras illas tenuerat, et eas non suo, sed monasterii nomine possidebat. Quod etiamsi fecisset, quoniam prius conventus a monasterio quam ab ecclesia fuerat, et per arbitrium et nihilominus iure transactionis, per quam citra poenam litigiosi contractus res potest in alium lite contestata transferri, res restituit antedictas, in statutum praemissum nullatenus incidisset. Quin potius, etsi contra illud fecisset statutum, quoniam nec conventum, nec confessum in iudicio vel convictum possessione sua monasterium fuerat spoliatum, instanter eam sibi restitui postulabat, quam ex nulla, vel saltem iniusta causa pars altera detinebat. Has autem rationes oeconomus S. Mariae nitebatur multifariam infirmare. Quamvis enim dictus B. circa praelationis suae primordia gratiam sedis apostolicae non habuerit, quia tamen ab ea fuit tempore procedente receptus, et ratihabitio retrotrahitur, perinde habendus erat, tanquam ab initio legitime fuerit institutus; qui tanquam alienus iudex non poterat a monasterio evitari, quum nec novum sit nec insolitum, quod, ubi clerici sunt actor et reus, causas civiles in Urbe coram iudicibus, per sedem apostolicam institutis, ex delegatione senatorum ab ea iurisdictionem habentium prosequantur. Unde nec in alieno foro intelliguntur, sed in proprio Romani Pontificis litigare, cuius auctoritate sortiri videntur effectum quae ab huiusmodi senatoribus vel iudicibus statuuntur. Quodsi forum senatorium fuisset monasterio penitus alienum, quia tamen oeconomus dicti monasterii sub L. iudice a praefato B. inter ecclesiam S. Mariae et dictum I. de Atteia delegato, ipsi I. adstitit, et eum in iure defendit, iudicium eius non potuit ulterius declinare. Statutum autem ipsius B., de quo saepius est praemissum, et quod non iuri adversum, sed consonum potius exsistebat, (quum etiam in iure canonico caveatur, quod res in litigio posita non sit in personam aliam transferenda), non ad possessores solos, sed etiam ad illos debebat extendi, qui tenore saltem detentionis cuiusque poterant conveniri, quales constat esse colonos etiam temporales. Perpetui namque utilem saltem possessionem habentes et conveniri possunt, et in alium transferre quod habent, sicut I. fecerat ante dictus, cuius factum neque praemissum arbitrium poterat, nec transactio excusare, quum in dolum et fraudem fuerint attentata. Iudex namque, in quem fuit a partibus compromissum, consanguineus ipsius I. et infeudatus monasterii dicitur exstitisse, nihilque fecisse in publicum, sed omnia in secreto; quamvis instar iudiciorum sint arbitria introducta. Coegit quoque partes ad transigendum, sicut ex rescripto transactionis apparet. Et quum de transactione non fuerit compromissum, quae non est necessitatis, sed liberae potius voluntatis, dolo quasi ex perspicuis insidiis iam probato transactionem inefficacem penitus asserebat. Illa quoque ratione dicebat ecclesia petitionem monasterii repellendam, quod, quum possessionem ipsam sine dolo et culpa sua obtinuerit auctoritate praetoris, et per hoc ius sibi fuerit acquisitum, monasterium vestrum super possessorio audiri ulterius non debebat, cui parata erat in petitorio respondere. His ergo et similibus in nostra et fratrum nostrorum praesentia prudenter a partibus allegatis," Nos attendentes, quod laicis, etiam religiosis, super ecclesiis et personis ecclesiasticis nulla sit attributa facultas[72]), quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, a quibus, si quid motu proprio statutum fuerit, quod ecclesiarum etiam respiciat commodum et favorem, nullius firmitatis exsistit, nisi ab ecclesia fuerit approbatum, unde statutum Basilii[73]) de non alienandis praediis rusticis vel urbanis, ministeriis et ornamentis ecclesiarum, illa reprobatum fuit[74]) potissima[75]) ratione, quod auctoritate non fuit Romani Pontificis roboratum, "*ne in exemplum transeat similia praesumendi*," quod a senatore factum fuerat[76]) in praeiudicium monasterii, non conventi, nec confessi "*etiam*" vel convicti, "*prorsus*" in irritum revocantes, easdem possessiones restituendas sibi sententialiter diffinimus, "*nec ipsas etc. [cf. c. 3. ut lite pend. II. 16.] Datum Lateran. V. Kal. Dec.*" [1199.]

CAP. XI.[77])

Poena simpliciter apposita propter contumaciam in dubio intelligitur temporalis, et non perpetua.

Idem *universis Doctoribus Parisiis commorantibus*[78]).

Ex literis vestrae devotionis accepimus, "*quod, quum quidam moderni doctores liberalium artium a maiorum suorum vestigiis in tribus praesertim articulis deviarent, habitu videlicet inhonesto, in lectionum et disputationum ordine non servato, et pio usu in celebrandis exsequiis decedentium clericorum iam quasi penitus negligenter omisso, vos, cupientes vestrae consulere honestati, octo ex vobis iuratos ad hoc unanimiter elegistis, ut super dictis articulis de prudentium virorum consilio bona fide statuerent quod foret expediens et honestum, ad illud in posterum observandum vos iuramento interposito communiter adstringendo, excepto duntaxat magistro G., qui, iurare renuens et formidans, fideiussoriam pro se tantum obtulit cautionem. Fuit insuper ad cautelam a vobis fide praestita pariter constitutum, ut, si quisquam magistrorum adversus alios duceret resistendum, et primo, secundo tertiove commonitus infra triduum universitati parere contemneret magistrorum, ex tunc beneficio societatis eorum in magistralibus privaretur, et quidem hoc ultimum quidam ex vobis simpliciter, quidam vero, nisi satisfaceret, et nonnulli, nisi per vos se admitti ab aliis obtineret, se intellexisse fatentur. Quum autem supradictus magister G. infra triduum universitati non paruerit requisitus, iuxta condictum vestrum ex tunc a vobis habitus est exclusus. Qui, quum satisfactioni condignae postmodum se obtulisset, in IV. vestrum in-*

Cap. X. 72) *potestas:* Reg., Bohm. — 73) cf. c. 1. D. XCVI. — 74) *fuerit* C. R. 2. — 75) *potissimum:* Comp. III., Reg., Bohm. — 76) *a saepedicta B.:* ib.

Cap. XI. 77) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 274. — Comp. III. c. 12. de iureiur. II. 15. — 78) *Universis doctoribus sacrae paginae, decretorum et liberalium artium Parisius commorantibus:* Reg. — (scr. A. 1209.)

ramento interposito compromisit, illorum dictum pro bono pacis se gratum et ratum pariter habiturum. Illi vero, usi consilio sapientum, dictum suum communiter promulgarunt, memorato magistro in virtute iuramenti praestiti prohibentes, ne deinceps in licitis universitati resisteret magistrorum, et iniungentes eidem, ut tamdiu in eo statu persisteret, quo tunc erat, donec per se vel procuratorem suum se posse ab aliis magistris admitti per sedem apostolicam obtineret, salva in omnibus honestate. Unde nobis humiliter supplicastis, ut eundem magistrum, virum utique providum et honestum, qui tanquam obedientiae filius quod sibi praedicti quatuor iniunxerunt suscepit humiliter et patienter observat, ex benignitate sedis apostolicae faceremus communioni restitui magistrorum. Nos igitur ex praemissis intelligentes, eidem magistro fuisse mandatum, ut tam diu in eo statu persisteret, quo tunc erat, donec magistrorum communioni de mandato sedis apostolicae redderetur, et paratus sit super praemissis satisfactionem congruam exhibere:' Licet a[79]) vobis fide praestita fuerit constitutum, ut, si quis magistrorum[80]) ordinationi universitatis ipsorum duceret resistendum, et primo, secundo[81]) tertiove commonitus infra[81*]) triduum universitati parere contemneret[82]) magistrorum, ex tunc beneficio societatis eorum in magistralibus privaretur, et ob hoc[83]) magister G. fuit[84]) eorum[85]) communione privatus, quia tamen constitutum non fuit, ut in perpetuum huiusmodi[86]) privatio perduraret[87]), quum[88]) tam iuris canonici quam nostri moris exsistat, ut is, qui propter contumaciam communione privatur, quum satisfactionem congruam exhibuerit, restitutionem obtineat: '*universitati vestrae praesentium auctoritate*' mandamus, quatenus supradictum magistrum statutis vestris nunc[89]) humiliter parere curantem, ad communionis vestrae consortium in magistralibus admittatis.

CAP. XII.[90])

Non possunt canonici sine causa restringere numerum canonicorum seu praebendarum. Abb. Sical.

Honorius III. *Episcopo et Cantori Cabilonensi*[91]).

Ex parte '*venerabilis fratris nostri*' episcopi Eduensis fuit propositum '*coram nobis*', quod canonici Eduenses propriis commodis inhiantes praebendarum numerum ab antiquo in ecclesia Eduensi statutum, licet non sint eius diminuti reditus, restrinxerunt, '*ut sic in temporalibus magis abundent, dum ea, de quibus valet sustentari canonicorum numerus consuetus, tali praetextu nituntur in augmentum convertere praebendarum, et in facti sui tuitionem super hoc confirmationis literas a nobis dicuntur impetrasse in communi forma.*' §. 1. Nolentes igitur divini numinis minui[92]) cultum '*huiusmodi occasione in ecclesia ipsa,*' sed potius augmentari, '*discretioni vestrae*' mandamus, quatenus, '*si praemissis veritas suffragatur*', antiquum numerum faciates[93]) auctoritate nostra servari, praebendas, quas a tempore ultimi statuti inveneritis vacasse[94]) in ecclesia memorata, non obstante[95]) aliqua constitutione super hoc a canonicis ipsis facta, vel confirmatione[96]) a nobis ab eisdem obtenta, personis idoneis cum consilio '*eiusdem*' episcopi '*sublato appellationis obstaculo*' conferatis.

CAP. XIII.

Constitutio futura respicit, et non praeterita, nisi in ea de praeteritis caveatur.

Gregorius IX. *Archipresbytero S. Mariae maioris de Urbe.*

Quoniam constitutio apostolicae sedis omnes adstringit et nihil debet obscurum vel ambiguum continere, declaramus, constitutionem[97]), quam nuper super praeferendis in perceptione portionis maioribus et consuetis servitiis, a minoribus exhibendis, edidimus, non ad praeterita, sed ad futura tantum extendi, quum leges[98]) et constitutiones futuris certum sit dare formam negotiis, non ad praeterita facta trahi, nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur.

TITULUS III.

DE RESCRIPTIS.

CAP. I.[1])

Privilegio generali, secundum ius commune obtento, obstat rescriptum speciale, etiam de eo mentionem non faciens. H. d. secundum intellectum magis communem.

Alexander III. *Senonensi*[2]) *Archiepiscopo.*

Sicut Romana '*ecclesia omnium ecclesiarum disponente Domino mater est et magistra, ita etiam nos, qui eidem ecclesiae, licet immeriti, supernae dispositionis providentia praesidemus, et prout Dominus nobis ministraverit, consultationibus singulorum cogimur respondere, et quae videntur dubia apostolicae circumspectionis providentia declarare. Sane*' Quaesitum est a nobis[3]) ex parte tua, '*utrum*', si alicuius[4]) causa '*inter aliquos*' delegatis iudicibus sublato[5]) remedio appellationis committitur, et literis apostolicis[6]) altera pars munita, quibus ei generaliter est indultum, ut libere sibi liceat appellare, '*si*' in vocem appellationis proruperit[7]), an[8]) eius[9]) in eadem causa debeat[10]) appellationi deferri? '*Huic igitur*' inquisitioni tuae '*praesentibus literis*' taliter[11]) respondemus, quod[12]) eius in hac parte appellatio non debet admitti, postquam est causa iudicibus appellatione remota commissa, quia speciale mandatum derogat generali. '*Praeterea etc.*' [*cf.* c. 5. *de off. iud. del.* I. 29.]

CAP. II.[13])

In rescripto apostolico subintelligitur clausula: „si preces veritate nitantur.“ Et si rescriptum prohibet causae cognitionem, est de falsitate suspectum.

Idem *Cantuariensi*[14]) *Archiepiscopo.*

Ex parte '*venerabilis fratris nostri*' Coventrensis episcopi nostris est auribus intimatum[15]), quod, quum de causa, quae inter G. et F. clericos vertitur super praebenda de Novalis[16]), cognoscens[17]) legitime eidem F. secundum tenorem literarum nostrarum, continentium, quod, si constaret, ipsum[18]) F. de periurio esse convictum, et perpetuo illi renunciasse praebendae, '*appellatione cessante*' amoveretur ab ea, eo[19]) cognito et probato, praebendam[20]) adiudicasset eandem, ipse[21]) '*F.*' in vocem appellationis prorupit, et[22]) ad te, quod ei praebendam praecise et absque causae cognitione restitueres[23]), literas nostras[24]) reportavit, '*et episcopum, qui post appellationem eum praebenda spoliaverat, auctoritate alicui beneficium conferendi appellatione cessante privares, donec per se, vel per nuncium, aut per literas suas de tanto excessu satisfacturus ad sedem apostolicam accederet, et praenominatum G., si eundem F. in iam dicta praebenda praesumeret molestare, vinculo excommunicationis usque ad dignam satisfactionem adstringeres*'. Verum[25]) quoniam non credimus, '*nos*' ita praecise scripsisse[26]), '*et si taliter scripsimus, hoc ex nimia occupatione contigit*', et[27]) in huiusmodi[28]) literis intelligenda est haec[29]) conditio, etiamsi non apponatur: „si preces veritate nitantur“; '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus inspectis literis[30]), quas episcopo praedicto direximus, si inveneris[31]), quod secundum praedictum modum ei scripserimus, '*et*[32]) *in literis nostris appellatio fuerit inhibita,*' et in literis, quas '*tibi*' praefatus F. reportavit, non fuerit habita mentio priorum literarum, sententiam praefati episcopi '*omni occasione et appellatione cessante*' confirmes, et saepedictum F. eam literis nostris, quas tibi detulit, ad praesentiam nostram[33]) venire compellas.

Cap. XI. 79) *a vob. fid. praest.*: non leg. neque in Reg. nec Comp. III. — 80) *mag. adversus alios duc.*: ib. — 81) *et sec. commun.*: Comp. III. Aug. — *secundove comm.*: Comp. III. Ms. — 81*) *intra*: Cont., Böhm. — 82) *contempserit*: C. R. 1. — 83) *ob hoc ipse fuit*: Comp. III., Reg. — 84) *fuerit*: C. L. — 85) *ipsorum*: C. R. 1. II. — 86) *huius*: C. R. 1. — 87) *duraret*: C. R. 2. — 88) *et*: C. R. L., Comp. III., Reg. — 89) abest a Comp. III. et Reg.

Cap. XII. 90) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — 91) *Ep. et cant. Cab. et abbati de Firmitate Cabilonensis dioeces.*: Comp. V. — 92) *diminui*: Comp. V. — 93) *faciatis*: C. R. 1. — 94) *vacantes*: Comp. V. 95) add.: *non*: C. H. — 96) add.: *huius*: Comp. V.

Cap. XIII. 97) cf. c. 15. de mai. et ob. I. 33. — 98) verba c. 7. Cod. de leg. I. 14.

TIT. III. Cap. I. 1) Restitutum ex App. X. 11., Lips. XLVII. 12., Cass. LI. 14., Comp. I. h. t. c. 1. et c. 12. de app. II. 20. — 2) *Eboracensi archiepiscopo*: Lips., Cass. — 3) *a nob.*: desid. in C. L. — 4) *aliquo*: App. — *aliquando*: Lips., Cass., Comp. I. L. II. — *alicuius* ... *sei*: Comp. I. L. I. — 5) *submoto*: C. R. 2. — *appellatione remota*: App. — *absque remedio app.*: Lips., Comp. I. — *absque remoto app.*: Cass. — 6) *apostolicae protectionis*: Coll. citt. — *apostolicis*: Comp. I. L. II. — 7) *prorupit*: Comp. I. Aug. L. 1., Lips. — 8) *utrum*: Comp. I. Aug. L. I. — abest a Coll. rell. et Comp. I. L. II. — 9) *si sententiae ... deferendum*: Cass. — *eius in ead. caus. app. sit. deferendum*: Coll. rell. — 11) abest a Coll. citt. — 12) *quod* (*quia*: Comp. I. L. I. Aug.) *eius* (*ei*: Cass.) *in hac parte appellationi* (abest a Cass.) *non est aliquatenus deferendum*: eaed.

Cap. II. 13) Restitutum ex App. VII. 18., Lips. XXXV. 18., Cass. XLII. 19., Comp. I. h. t. c. 2. — 14) *Idem R. Cant. arch.*: App. — 15) *insinuatum*: Cass. — 16) *Novallus*: C. R. — *Noale*: Cass. — *Norhal* Comp. I. Aug. — *Norhale*: App. (*Northale*) — 17) *diligenter cognovisset et eidem G., sec. ten. lit. nostr., in quibus continebatur etc.*: Coll. citt. — *eidem G.*: Cont. — 18) *praedictum*: eaed. — 19) *quo*: Lips. — *Eoque*: App. — 20) *quam praelibatam praeb. eidem* (abest ab App.) *G. adiudicasset, praedictus etc.*: Coll. citt. — *abiudicasset*: C. II. 1. — 21) *praedictus*: Coll. citt. — 22) *ad nos veniens ad te secundum hunc tenorem literas apportavit* (*reportavit*: App.) *quod ei* (*eidem*: Comp. I. Aug.) *praebendam* (abest ab App.) *etc.*: eaed. — 23) *restituens*. Cass. — 24) abest a C. L. II. — 25) *Unde*: Coll. citt. — 26) *scriptum esse*: Cass., omisso cum Lips. verb. *restituimus*. — 27) *quum et*: C. L. — 28) *istiusmodi*: Cass. — 29) abest a Coll. citt. — 30) *inspecto tenore literarum*: Coll. citt. — 31) *inveneris ita*: Lips. — 32) verb.: *et ... inhib.* restituta ex Cass. et Comp. I., desid. in App. et Lips. — 33) add. ex Glossa: *tamque falsarium*: Cont. — *tanquam fals.*: Böhm., uterque contra idem libr. manuscr.

CAP. III.[34])

Si in secundo rescripto, per adversarium impetrato, non fiat mentio de primo, valet primum, et non secundum; alias valet secundum. Et si primum fuit impetratum communi consensu partium, non valet secundum impetratum per alteram partem, hoc tacito.

Idem *Wintoniensi Episcopo.*[35])

Ceterum si aliquis[36]) '*ad iudices*' super aliqua causa ab apostolica sede impetraverit[37]) literas '*commissionis*', et adversarius[38]) eius eandem causam postmodum obtinuerit committi aliis, de commissione priori non habita mentione, priores iudices ad decisionem causae possunt procedere, nec[39]) secundae literae obtineant alicuius roboris firmitatem. Si vero in secundis literis habeatur[39*]) mentio de commissione priori[40]), praedicta causa a[41]) priorum est exemta iudicio, quum eaedem[42]) literae non sint veritate tacita[43]) impetratae. Verum[44]) si de assensu partium causa committitur, et processu temporis, vel etiam continuo[45]), alterutra pars[46]) altera nesciente causam ipsam, tacito[47]) de commissione priori '*facta*', alii[48]) iudici[49]) obtinuerit[50]) delegari: non immerito is, qui tali dolo vel[51]) fraude adversarium suum[52]) laborare coegit[53]), in expensis condemnari debet[54]) eidem.

CAP. IV.[55])

Si Papa mandat in rescripto de duobus inquiri alternative, ad certum effectum consequendum sufficit alterum probari.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Inter ceteras consultationes tuas '*id nobis*' fuit propositum curam nobis,[56]) quid tenere debeas[57]), quum aliqua sub disiunctione mandantur, quorum unum verum est[58]), alterum falsum, utpota[59]) si[60]) proponatur[61]), quod[62]) si talis[63]) sit sacerdotis filius, et in sacerdotio genitus[64]), qui proximo[65]) in tali ecclesia ministravit[66]), vel quod illicite ecclesiam occupavit[67]) eandem[68]). Huic ergo quaestioni[69]) taliter respondemus, '*quod convenit*', iudici quodcunque istorum constiterit, illi[70]) praelibatam ecclesiam adiudicari[71]) debere. Et idem in similibus observandum est[72]). '*Sane si etc.* [*cf. c.* 8. *de off. iud. del. I.* 29.]'

CAP. V.[73])

Is, ad quem rescriptum Papae dirigitur, debet illi parere, vel causam rationabilem assignare, quare parere non potest.

Idem[74]) *Ravennati Archiepiscopo.*

Si quando aliqua[75]) tuae fraternitati '*scripta*' dirigimus, quae animum tuum exasperare videntur, turbari non debes '*neque moveri, aut credere, quod personam tuam velimus contemptibilem reddere vel despectam, quia te sicut carum fratrem nostrum et immobilem columnam ecclesiae affluentissima caritate diligimus, et honoris et exaltationis tuae desideramus modis omnibus incrementum. Nam etsi saepe fratribus et coepiscopis nostris secundum varietatem causarum, quae nobis suggeruntur, aspere et dure scribamus, hoc tamen non ex minori affectione contingit, sed ut clamoribus querelantium secundum Deum et iuxta officii nostri debitum satisfacere comprobemur. Quapropter monemus prudentiam tuam et hortamur attentius, quatenus de cetero non movearis, neque turberis, nec tuus animus deiiciatur, si tibi durum vel asperum scripserimus; sed sicut vir providus et discretus*' Qualitatem negotii, pro quo tibi scribitur, diligenter considerans '*et attendens*', aut mandatum[76]) nostrum '*devote et*' reverenter adimpleas, aut per literas tuas quare adimplere non possis '*sufficientem et*' rationabilem causam praetendas[77]), quia '*nos*' patienter sustinebimus, si non feceris quod prava[78]) nobis fuerit insinuatione suggestum.

CAP. VI.[79])

Cistercienses sunt privilegiati, quod non possunt conveniri per rescriptum Papae, nisi in eo fiat mentio de eorum ordine.

Idem *Cisterciensibus Fratribus.*[80])

Quum ordinem Cisterciensem[81]) professi '*eo privilegio, quo fratres alii eiusdem ordinis, gaudeatis, inter vos et clericos alios saeculares super decimis quaestione suborta, tacito quod sitis Cisterciensis ordinis, contra vos velut contra monachos alterius ordinis literas a sede apostolica impetrantes, deinde iuramentis et litigiis, sicut vobis significantibus accepimus, et expensis difficilibus vos inquietant. Volentes ergo vobis sollicite providere, ne contra tenorem privilegiorum vestrorum possitis quorumlibet temeritate vexari, auctoritate apostolica vobis mandamus, ut*' Si contra vos super decimis vel aliis, quae ordini vestro specialiter sedes apostolica indulsit, non facta mentione Cisterciensis ordinis, literae fuerint[81*]) a sede apostolica impetratae, per eas[82]) minime teneamini respondere.

CAP. VII.[83])

Si sede vacante scribitur capitulo, ut gerenti vices episcopi, ut praebendam alicui conferat, si creetur episcopus nondum executo mandato, et ad eum spectet collatio praebendarum, illud adimplere tenetur. Hoc dicit secundum lecturam communiter approbatam. Abb. Sicul.

Idem *Turonensi Episcopo.*

Eam te[84]) (*Et infra:*) Dudum siquidem ante tuam promotionem literae a nobis, si bene meminimus, emanarunt, quibus decano et ecclesiae[85]) tibi commissae, te adhuc in eodem capitulo exsistente, mandatum dedimus et praeceptum, ut '*dilectum filium nostrum*' P.[86]) '*praesentium latorem*,' qui de gente[87]) Iudaeorum originem duxit, et[87*]) divina gratia fidem Christi '*humiliter et devote*' suscepit, '*obtentu suae conversationis, obtentuque literarum, in quibus ita profecit, quod ecclesiastico beneficio dignus non immerito reputatur, receptis literis nostris*' in canonicum reciperent, et praebendam, '*si qua vacaret, vel quam primo vacare contingeret, liberaliter*' sibi[88]) conferre deberent. (*Et infra:*[89]) Ipsi vero, '*sicut eodem M. referente recepimus, literis nostris post consecrationem tuam receptis*,' quia donatio praebendarum ad te spectabat, praeceptum nostrum, '*sicut asserebant, debitae*' executioni non potuerunt mandare. Quum itaque praescriptus P., '*sicut asserit*,' te super hoc ex parte nostra '*instanter*' requireret, '*tu ei*' respondisti, quod nullum inde '*a nobis*' mandatum receperas, et sic eum a te infecto negotio remisisti. Quod nullatenus fecisse deberes, si data[90]) literarum diligentius attendisses;

Cap. III. 34) Restitutum ex App. VII. 9., Lips. XXXV. 9., Cass. XLII. 9., Comp. I. h. t. c. 3. — 35) Add. Comp. I. et Böhm.: *Pars C. Quamvis simus* (c. 6. X. de off. iud. del. I. 29.) quocum convenit haec App., Lips., Cass. inscriptio: *Idem eidem in eadem* (i. e. c. *Quamvis* cit.) — 36) *quis* ... *impetrent*: App. — *quis*: Lips., Cass. — 37) *impetravit*: Cass. — 38) *et adv. ei. eand. caus. post. impetratas literas ipsas aliis iudicibus impetravegit (impetravit: Cass.) forte committi*: Lips., Comp. I., — verb.: *et adv.* ... *ipsas*, desid. in App. et Cass. — Reliqua in Coll. citt. ita se habent: *nisi de commissione prioribus iudicibus* (abest ab App.) *facta in literis commissionis, quae aliis iudicibus* (abest ab App.) *delegantur, mentio fiat, nihilominus priores iudices* (abest a Cass.) *in cognitione ac decisione* (*cognitionem ad decisionem*, Lips. — *in cogn. huius causae de cognitione*: Cass.) etc.: Coll. citt. — 39) *nec secundae literae super eadem causa taliter impetratae de iure possunt obtinere alicuius roboris firmitatem*: Comp. I. — *nec* .... *habent* etc.: Lips. — *nec* ... *habere possunt*: App., Cass. — 39*) *haberetur*: Comp. I. — 40) *prioribus iudicibus facta*: Coll. citt. — 41) abest ab App. — *a priori*: C. L. — *a prior. iudicum*: C. R. 2. — *apostolorum*: Cass. — 42) *hae*: Lips. — seq.: *literae* abest ab App. — 43) *tanta vel aliqua*: Cass. — 44) *Verum* (*Unde*: Comp. I. Aug.) *si praesentibus partibus de ipsarum assensu* (*consensu*: App.) *cuilibet etc.* Coll. citt. — 45) *vel cont.*: Cass. — 46) *partium*: Coll. citt. — 47) *tacita veritate*: eaed. — 48) *al. iud.*: desid. in iisdem et Comp. I. Ms. — *aliis*: C. H. — *alteri*: C. L. — 49) abest a Comp. I. Aug. — 50) *impetravit*: App. — *impetraret*: Cass., Comp. I. — *impetret*: Lips. — 51) *et*: Coll. citt. — 52) abest ab App. — 53) *cogit*: App., Cass. — 54) *debebit*: C. R. 1. — seq.: *eidem*: desid. in Coll. citt.

Cap. IV. 55) Restitutum ex App. XLI. 1., Lips. LI. 3., Cass. LII. 3., Comp. I. h. t. c. 4. — 56) verba: *cur. nobis*: desiderantur in C. R. L. H. — 57) *teneri debeat*: App. — 58) *erit et*: ead. — 59) *puta*: ead., Comp. I. Ms. — *puta ut*: Lips. — 60) *quod si*: Cass. — 61) *ponatur*: App. — 62) abest a Lips. et App. — 63) *aliquis*: C. R. 1. — 64) *et sit in sac. gen.*: Comp. I. Aug. — add.: *ab eo*: App., Cass. — 65) *proximus in eadem*: App. — 66) *ministraverit*: Lips. — 67) *occupaverit*: Cass. — 68) *ipsam*: App., Lips., Comp. I. — *illam*: Cass. — 69) add.: *tunc*: C. R. 1. — *Cui quaestioni*: App., Lips., Comp. I. — *Ei quaest.* Cass. — 70) *ei praedictam*: App. — 71) *abiudicari*: Comp. I. et Cont. — *abiudicare*: Lips., et missa verb.: *debere*: App. — 72) *obs. est*: desid. in Lips., Cass. et Comp. I. — App.: *in sim. decernere*.

Cap. V. 73) Restitutum ex Lips. LI. 4., Cass. LII. 4., Comp. I. h. t. c. 5. — 74) add.: *G.*: Cass., Comp. I. — 75) *literas*: C. R. 1. — 76) *ipsum*: Comp. I. Aug. — 77) *assignes*: C. R. 2. — 78) *per tuam* ... *insinuationem*: Lips.

Cap. VI. 79) Restitutum ex orig. ap. Manriqu. Annal. Cist. II. 48. — App. XLI. 6. et Comp. II. h. t. c. 1. — 80) *Fratribus Cisterciens. ordinis*: C. R. — *Episcopo et Cistren.*: Comp. II. Ms. B. — *Abbati Cistercien. et fratrib. Commun.*: Comp. II. Aug., Ms. A. — *Abbati et fratribus de Rivul.*: App. — legendum tamen cum Manriquio l. c.: *Fratribus et Abbati monasterii de Cumie* (quod Cist. ord. est, in Scotia situm.) — 81) *Cisterciensium*: C. H. — 81*) *fuerunt*: Cont. — 82) *eis min.*: App., Comp. II.

Cap. VII. 83) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — *Ep. Turon.*: Comp. II. Ms. A. — 84) *Iam te*: Comp. II. Ms. B. — Sequ. ex c. 4. de aet. et qual. I. 14. restituenda esse post Contium et Gonzalezium censuit Bohmerus. Verum decr. *Eam te*, quum ex Cod. Cass. *integrum* ipse Bohmerus (XXX. 4.) edidit, (cf. c. 14. de aet. I. 14., c. 22. de iure patr. III. 38., c. 27. de app. II. 28., c. 5. de iudic. II. 1.,) argumentum ita diversum est, ut exCasso virum doctissimum facile intelligatur. — 85) *capitulo ecclesiae*: C. R. 1. — 86) *M.*: Comp. II. et Cont. per totum. — 87) *genere*: C. R. 2. — 87*) add.: *interveniente*: Comp. II. Aug. — 88) abest a Comp. II. — 89) verb.: *et i.*: desid. in Comp. II., nec videtur quicquam desiderari. — 89*) *acceperas*: Comp. II. Ms. B. — *receperis*: Ms. A. — 90) *datum*: Comp. II. Ms. B. Cont. — *datam*: C. H. L. — *datum lit. nostrarum*: Comp. II. Aug.

quum tempore, quo literae ipsae datae fuerunt[91]), de capitulo ipso esses, sicut qui eras archidiaconus et canonicus eiusdem ecclesiae, '*licet*' nec esses adhuc in episcopum consecratus. *(Et infra:)* Pro eo vero, quod Iudaeus exstiterit[91*]), ipsum dedignari non debes[92]). '*(Et infra:) Fraternitati etc.*'

CAP. VIII.[93])

Non valet rescriptum impetratum ad beneficia, si in eo taceatur dignitas impetrantis.

Lucius III. *Linconensi*[94]) *Episcopo.*

Ad aures nostras '*te significante*' pervenit, quod plerumque[95]) decani, archidiaconi[96]), praecentores vel alii[97]) ecclesiasticis praediti dignitatibus, super minoribus beneficiis '*per interpositas personas*' literas impetrantes, nomen supprimunt dignitatis suae[98]), et simplici nomine se appellant, tanquam non habeant aliquem personatum[99]), '*ideoque rescripta nostra postulas edoceri, si fraus ista tacendi praeiudicium eis debeat generare?*' Consultationi '*igitur*' tuae taliter[100]) respondemus, quod, quum non sit intentionis nostrae, ut personae pluribus redditibus abundantes per literas nostras pauperes clericos super minoribus beneficiis inquietent[1]), literas, in quibus actor[2]) suae nomen dignitatis supprimit, vires nolumus '*aliquas*' obtinere. '*Postremo etc.* [*cf. c. 36. de app. II. 28.*]'

CAP. IX.[3])

Valet secundum rescriptum impetratum ab adversario, licet non faciat mentionem de primo, si primus impetrans dolo vel negligentia non fuit usus illo.

Idem *Norvicensi Episcopo.*[4])

Si autem aliquis, auctoritate posteriorum literarum per adversarium in iudicium[5]) tractus, obiecerit, literas[6]) se priores habere, de quibus in posterioribus[7]) mentio non habetur[8]), si eis dolo vel negligentia uti postposuerit[9]), excusari non debet. Si autem, quia delegati iudicis copiam nequiverit habere, per posteriores literas non poterit conveniri.

CAP. X.[10])

Non valent rescripta, per quae incerti iudices dantur, vel futura negotia committuntur.

Idem.

Ad haec[11]) sumus '*in*[12]) *sede iustitiae disponente Domino constituti, ut quae contra iustitiam attentantur nostra sollicitudine ad rectitudinis tramitem revocentur etc. (Et infra:) Proinde*[13])' Significatum est nobis, quosdam in[14]) provinciae tuae partibus tales, ut asserunt[15]), de cancellaria nostra literas recepisse, per quas eorum omnia negotia unius iudicis vel plurium, quos sibi elegerint, arbitrio committuntur, sicque fit, ut, si aliquem[16]) pulsare voluerint, examen ordinarii iudicis non requirant, sed ad unum iudicem vel plures delegatos sibi propitios et '*exinde*' parti adversae suspectos super examinanda quaestione recurrant[17]). '*Quod quantum sit contrarium Deo et sacris canonibus inimicum, nemo ambigit, qui vel modicam notitiam canonicae institutionis apprehendit. Tales itaque literas a cancellaria nostra non credimus prodiisse, vel, si forte prodierint, conscientiam nostram, quae diversis occupationibus impedita singulis examinandis non sufficit, effugerunt.*' Nos igitur[18]) huic morbo celeri[19]) volentes obviare remedio, '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si literas tales in provincia tua[20]) '*vel impetratas vel deinceps impetrandas*' inveneris, eas carere viribus nostra auctoritate decernas, '*et ne ab aliquo etc.*'

CAP. XI.[21])

Falsa latinitas vitiat rescriptum Papae. Hoc dicit Ioan. Andr.; concordat Abbas.

Idem.

Ad audientiam nostram te significante pervenit, quod H. de sancto Stephano super absolutione sua literas tibi, ut prima facie videbantur, apostolicas praesentavit, '*quas, quoniam habuisti suspectas, nec de cancellaria ecclesiae Romanae emanasse putasti, ad nos remittere curavisti, consulens apostolatum nostrum, unde devotionem tuam in Domino commendamus, utrum occasione ipsarum literarum praefatum virum habere debeas absolutum.*' Quibus[22]), quoniam manifestum continent in constructione peccatum, fidem te nolumus adhibere.[23])

CAP. XII.[24])

Contra secundum rescriptum non potest opponi de taciturnitate primi impetrati per appellantem, de sua appellatione non habita mentione. Hoc dic. Ioan. Andr.; concord. Abb. Sicul.

Clemens III.[25])

Ex parte S.[26]) personae ecclesiae de Tarento[27]) nobis innotuit, quod, quum capella de Emptuna[28]) ad praedictam ecclesiam de iure pertineat,[28*]) '*ab ea multis temporibus iniuste est subtracta, et*' O. diaconus, qui iam dictam capellam detinet, capellanum ipsius ecclesiae '*G.*', nomine ipsius S.[29]) in ea ministrantem, post appellationem a[30]) se factam amovit. Quam[31]) quum esset S. prosecutus, et ad iudices literas impetrasset, ipse O. appellationem suam prosequi non curavit[32]), quumque auctoritate praedictorum[32*]) iudicum in ius esset vocatus, dixit, se literas priores habere, de quibus nulla mentio in posterioribus habebatur, quas usque ad tertiam citationem suppressit, eisque dolo vel negligentia uti postposuit, quod ex diuturnitate temporis videbatur, in quibus nulla[33]) mentio de appellatione ab ipso facta fiebat, quum biennium a tempore appellationis iam fuisset elapsum. Ideoque '*fraternitati vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si ita esse constiterit, revocatis[34]) in statum pristinum[35]) omnibus, quae post appellationem ipsius O. inveneritis attentata, praeceptam capellam[36]) matrici ecclesiae '*appellatione remota*' restituere[37]) procuretis, praedictum O., si eum appellationem '*suam*' non fuisse prosecutum constiterit, memorato S. in expensis necessariis condemnantes.[37*])

CAP. XIII.[38])

Rescriptum, quod scribitur pluribus cum clausula: „Quod si non omnes etc." intelligitur tam de impotentia facti, quam iuris.

Coelestinus III.

Sciscitatus es a nobis[39]) petitorio destinato, de qua impotentia illud intelligatur, quod in literis nostris[40]) saepe consuevit apponi, ut[41]) si duo vel tres, '*vel etiam plures,*' quibus literae diriguntur, ipsis exsequendis simul interesse nequiverint, unus aut plures '*eorum,*' quibus scribitur, nihilominus exsequantur. Nos vero '*in hoc*' ita sentimus, quod tam de iure quam de facto illa impotentia censeatur. De iure, si[42]) aliquem illorum[43]), '*quibus literae diriguntur,*' servum, vel infamem aut alio legitimo impedimento detentum esse constiterit; de facto[44]), si constiterit, eum[45])

Cap. VII. 91) *sunt:* C. H., Comp. II. Aug. — *sint:* Comp. II. Ms. A. — 91*) *exstitit:* Comp. II. Aug. — 92) *ipsum non deberes aliquatenus (aliquantulum: Ms.) dedignari:* Comp. II.

Cap. VIII. 93) Restitutum ex App. XLI. 8. et Comp. I. h. t. c. 6. — 94) *Lincolniensi:* App. — *H altero Lincoln.:* Comp. I. Aug. — *H alt. Lingonensi:* Comp. I. Ms. (*Langres*) — 95) *plurimi:* App. — 96) *archipresbyteri, cantores:* C. H. — 97) abest ab App. — *alii:* C. R. 1. L. 98) abest a Comp. I. Ms. et C. L. — 99) add.: *in ecclesia ista:* App. — 100) *breviter:* Comp. I. — 1) *vexent:* ead., App. — 2) *auctor:* App., Comp. I. Ms., Böhm.

Cap. IX. 3) App. XLI. 9., Comp. I. h. t. c. 7. — 4) *Eboracensi archiep.:* App. — Comp. I. add.: *P. C. Quaesitum*, quod Böhm. inscriptioni adiecit. Exstat in App. XLIX. 8. et, corrupta inscriptione nonnullum, in Comp. II. de off. iud. del. I. 12. — 5) *ad iudicem:* App. — 6) abest ab ead. — 7) *in post.:* desid. in ead. — 8) *haberetur:* Comp. I. Aug. — 9) *proposuit:* App.

Cap. X. 10) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 11) *hac:* C. R. 1., Comp. II. Aug. — 12) verb.: *in sede — revoc.:* desid. in Comp. II. Ms. B. — 13) *Praeterea:* ead. — *Provide:* Aug. — 14) *de:* C. R. 2. — 15) *ut ass.:* desid. in Comp. II. — 16) *aliquando:* C. R. 1. — *quum aliquem:* C. L. — 17) *decurrunt:* C. R. 1. L. — *decurrant:* Comp. II., Böhm. — 18) *Unde nos:* Comp. II. — 19) *celeriter:* C. R. 2. — 20) *in subiecta tuae ordinationi provincia:* Comp. II.

Cap. XI. 21) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 22) abest a Böhm. — *Nos igitur, literis diligenter inspectis, taliter tibi duximus respondendum, quod, quum eas non credamus de praedecessoris nostri conscientia emanasse, nullam eis fidem te vol. adhibere, quum etiam manif. cont. in constructione peccatum:* Comp. II. — 23) *exhibere:* C. L. — *volumus adhibere:* Böhm.

Cap. XII. 24) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 8. — 25) *Cl. III. abbatibus de Osen. et de Hebet. et priori sanctae Fridae:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *Abb. de Osenei (Osney) et Herbominet pr. de sca. fre.:* Ms. A. — 26) add.: *presbyteri:* Comp. II. — 27) *Tasente:* Comp. II. Aug. — *Tan.:* Ms. B. — 28) *Pemton:* C. R. 1. — *Empeton:* L. — *Emtona:* C. R. 2. — *Upetone:* Comp. II. — *Narpontum:* Comp. II. Ms. A. (*Upton*) — 28*) *pertinebat:* Comp. II. Ms. A. B. — 29) abest a Comp. II. Aug., Ms. B. — *nomine Symonem:* Ms. A. — 30) *ab ipso:* ead. — 31) *quam quidem app. . . . ad Hathon. epise. et decanum, et archidiac. Vallis (Vercell.: Ms. A. — Wall.: Ms. B.) etc.:* Comp. II. — 32) *nec per se, nec per alium est prosecutus:* ead. — 32*) abest a Böhm. et Cont. — 33) add.: *etiam:* Comp. II. Aug., Ms. A., Böhm. — 34) *libere rev.:* Comp. II. Ms. B. — 35) *debitum:* Comp. II. — 36) *ecclesiam:* C. R. 1. H., Comp. II. Ms. A. — 37) *restituatis:* Comp. II. — 37*) *condemnetis:* Comp. II. Ms. A.

Cap. XIII. 38) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 9. — *Clementi III.* tribuitur in Comp. II. Ms. A. — 39) *Scisc. est a nobis R.:* Comp. II. Aug. — 40) abest a C. R. 1. et Comp. II. — 41) *videlicet ut:* Comp. II. — 42) *ut si:* C. L. — 43) *aliorum:* C. R. 1. — *eorum:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 44) *de facto, si const. eum:* omissa sunt in Comp. II. Ms. B. — 45) abest a Comp. II. Aug.

casu[46]) mortis occumbere, aut inevitabilis necessitatis articulo impediri, quo minus valeat interesse; dummodo is[47]), qui pro necessitate praesens esse non potest[48]), collegis suis canonice[49]) excusationem suam curet, si poterit, destinare, ut alii coniudices[50]) vel executores nihilominus ad consummationem iniuncti mandati procedant. Nec enim ille, qui tantummodo non vult interesse, hac impossibilitatis interpretatione valet aliquatenus excusari, nisi forte sic in rescripto habeatur expressum, si non omnes interfuerint, vel simul nequiverint aut noluerint interesse.

CAP. XIV.[51])

In quaestione revocationis rescriptorum recurritur ad arbitros, si iudices in cognitione sibi non defecerant, nec invicem concordent. H. d. usque ad §. Quoniam.—(Quoniam etc.:) *Per generalem clausulam positam in rescripto delegatus ante expressionem personarum vel rerum iurisdictionem habet in habitu, et non in actu. Et speciales literae derogant literis generalibus super non specificatis in eis, quamquam de illis nullam faciant mentionem.* Abb.

Innocentius III. *Eliensi*[52]) *Episcopo.*

Pastoralis officii (*Et infra:* [*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*]) Praeterea quaesivisti, quando de revocatione literarum ambigitur, utrum iudices[53]) priores, an posteriores cognoscere debeant, et[54]) utrum per secundas sint primae literae revocatae? Ad quod tibi[55]) respondemus, quod, nisi posteriores prioribus, vel e converso duxerint deferendum, simul utrique cognoscant, et, si forte nequiverint simul[56]) in unam sententiam concordare, quamvis plures[57]) sint ex una parte quam ex[58]) altera, per arbitros communiter electos a partibus huiusmodi concertatio sopiatur. Quoniam autem sub huiusmodi forma, videlicet: „Causam, quam talis adversus talem, et quosdam alios super hoc, et[59]) quibusdam aliis se habere proponit, tibi[60]) duximus committendam," a nobis multotiens literae impetrantur, et[61]) sollicite quaesivisti, an iudex ex delegatione huiusmodi ante personarum vel rerum expressionem super personis vel rebus exprimendis habeat potestatem, adiiciens, utrum, si antequam personae vel res expressae fuerint nominatim, super non expressis in commissione priori[62]), sed generaliter comprehensis speciales literae, quae de priori commissione nullam faciant mentionem, ad alios iudices a sede apostolica emanaverint, eundem vigorem debeant obtinere? Nos igitur ad haec duo taliter[62*]) respondemus, quod, quum generali per speciale procul dubio derogetur[63]), iurisdictio per generales literas attributa, per speciales, quantum ad ea, quae specialiter exprimuntur, penitus enervatur, licet de prioribus non faciant mentionem. Unde superflua relinquitur prima quaestio; etsi merito dici possit, quod, donec iurisdictio revocetur, eam super rerum vel personarum articulis exprimendis obtinet delegatus; sed antequam exprimantur personae vel res, delegatus nequit iurisdictionem huiusmodi exercere. *Quia vero etc.* [*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Iun.* [1204.]

CAP. XV.[64]).

Per generalem clausulam: „Quidam alii, et res aliae", multitudo effrenata non includitur, nec personae, nec res maiores expressis, sed pares vel minores.

Idem[65]) *Senonensi Archiepiscopo.*

Sedes apostolica consuevit exhibere se petentibus liberalem; sed quidam eius gratia nequiter abutuntur, *dum quod ipsa de benignitate concedit ipsi ad malignitatem retorquent. Quidam enim malignari volentes, in commissionibus nostris minores et viliores personas propriis nominibus exprimunt, maiores autem et digniores specialibus vocabulis non designant, sed eas sub quodam generalitatis involucro comprehendunt, ut commissiones ipsas a nobis facilius impetrent, sub hac forma: „Conqueruntur tales de isto vel illo, et aliis quibusdam propriis nominibus exprimendis, qui eis super tali negotio et quibusdam aliis rebus iniuriosi nimis et graves existunt."* Nos igitur volentes eorum malitiis[66]) obviare, decernimus[67]), ut, quum in commissionibus nostris[68]) minores et viliores personae solummodo designantur[68*]), maiores et digniores sub generali clausula non intelligantur includi. Sed[69]) nec liceat occasione generalitatis huiusmodi[70]) multitudinem effrenatam in[71]) iudicium evocare, nec super maioribus et gravioribus negotiis audiantur qui de minoribus[72]) et levioribus tantum faciunt mentionem. Si quis[73]) vero aliquas personas expresserit, non, ut velit cum eis in iudicio experiri, sed ut ad pares transire valeat vel minores[74]); quia fraus et dolus ei patrocinari non debent, tanquam mendax precator[75]) careat penitus[76]) impetratis. *Dat. Anagniae XI. Kal. Ian. Ao. VI.* [1203.]

CAP. XVI.[77])

Qui contra unum super eodem ad diversos iudices diversa rescripta impetrant, et eis utitur, perdit commodum utriusque.

Idem *R. Cantori et R. Priori de Monte Leprosorum.*[78])

Ex tenore literarum, quas nobis *per dilectum filium Ph. latorem praesentium* destinastis, intelleximus *evidenter,* R. sacerdotem de Coliovilla[79]) ad alios iudices[80]) super quaestione[81]), quae inter ipsum *et dilectum filium* abbatem *et conventum* de Becco[82]) *super manerio de Colevill. et rebus aliis* vertitur, literas apostolicas impetrasse. Qui quum partem citasset adversam[83]), dictus presbyter coram eis noluit[84]) litigare. *Postmodum vero idem presbyter super eodem negotio vobis nostras literas praesentavit, in quibus de prioribus mentio non fiebat.* Quumque vos in causae cognitione procedere velletis, *partibus ad vestram praesentiam convocatis, memoratus* abbas coram vobis proposuit, quod non tenebatur per[85]) directas ad vos literas presbytero respondere, quum per alias ab aliis iudicibus[86]) fuisset citatus, quae auctoritate illarum non fuerant revocatae. *Verum quia super hoc dubitastis, sedem duxistis apostolicam consulendam.* Nos igitur attendentes fraudem presbyteri memorati, duas commissiones super eodem negotio impetrantis, quarum altera non faciebat mentionem de reliqua, quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent, decernimus[87]), ut ipse commodo careat utriusque. *Dat. Ferentini IV. Id. Iul. Ao. VI.* [1203.]

CAP. XVII.[88])

Non valet rescriptum ad beneficium impetratum, de beneficio impetrantis non faciens mentionem.

Idem *Mediolanensi Archiepiscopo.*

Quum adeo scripta sedis apostolicae moderemur, *ut ex certa scientia nihil in eis faciamus apponi, quod de iure debeat reprehendi, miramur non modicum et movemur, quod, quotiens ad te vel ad aliquos tibi subiectos nostras literas destinamus, te super eis mirari rescribis, ac si mandaremus aliquid inhonestum.* Scripsisti *etenim* nobis, quod, quum P. clericus in ecclesia Modecensi[89]) sufficientem sibi sit[90]) praebendam adeptus, mirabaris, quod pro receptione ipsius in ecclesia de Gronzola[91]) praeposito et fratribus eiusdem ecclesiae literas *apostolicas* miseramus[92]), quum, si literarum nostrarum *diligenter* seriem attendisses, nihil *penitus* invenisses[93]) in eis, quod debuisset tuum animum offendisse[94]). Quum enim in literis *ipsis* nec de praebenda ipsius *P.* mentio haberetur, nec Modecensis[95]) canonicus, immo nec *etiam* clericus diceretur in eis, et in literis ipsis[96]) haec esset adiecta conditio: „si dignus exsisteret ad ecclesiasticum beneficium obtinendum,

Cap. XIII. 46) *causa:* Comp. II. — 47) abest a Comp. II. et C. L. — 48) *poterit:* C. H. — 49) *literatorie:* Comp. II. — 50) *iudices:* C. H.

Cap. XIV. 51) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 3. — 52) *Heliensi:* Comp. III. Aug. — *Helyen.:* Ms. — *Eliensi:* Cont. (*Ely**) — 53) *iudicum:* Reg., Comp. III. — 54) abest ab iisd. — 55) *taliter:* C. R. U. L., Comp. III., Reg. — *tibi respondeo:* Cont. — 56) abest a Comp. III. et Reg. — 57) add.: *etiam:* C. R. 2. — 58) abest a Cont., Reg. — 59) abest a C. R. — 60) abest a Reg. — 61) abest a Comp. III., Reg. et Böhm. — 62) *prima:* Comp. III. Aug. — 62*) *tibi:* Cont. — 63) *debeat derogari:* C. R. 1.

Cap. XV. 64) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 190. — Comp. III. h. t. c. 4. — 65) Clementi III. tribuendam esse propterea cum Gonzalezio ratus est Boehmerus, „quod inter Alex. III. decretales (App. L. extr.) deprehendatur." Verum enim vero extremae huius App. partis in expiscandis capitum auctoribus nullum fere usum esse posse, satis, ut opinamur, probavimus in libello: „De inedita decr. Coll. Lips." (Lips. 1836.) — 66) *malignitatibus:* App. — 67) *decrevimus:* ead., C. R. 2. — 68) *vestris:* Comp. III. Aug. — 68*) *designentur:* Böhm. — 69) abest ab App. — 70) abest ab ead. — 71) *liceat includere ut de mai. et minoribus aud.:* ead. — 72) *minoris:* C. L. — 73) *qui . . . expresserint*, et ita num. plur. deinceps: Comp. III — *Si quis vero maiores:* Reg. — 74) *sed ut descendere valeant* (*valeat:* App., Reg.) *ad minores:* Comp. III., App., Reg. — 75) *precator:* Cant., Reg. — 76) abest ab App.

Cap. XVI. 77) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 120. — Comp. III. h. t. c. 5. — 78) *R. cantori et R. priori de Monte Leprosarum et I. de Sagio* (*Sago:* Ms.) *canonico Rothomagensi* (*Rothomagensibus:* Reg.): Comp. III., Reg. — 79) *Collevillis:* C. L. — *Collemille:* C. R. — *Collevill.:* Comp. III. — *Colevill.* Reg. — 80) *ad dil. fil. de Ponto, de Monte Leprosorum et S. Laudi* (*Ladi:* Ms.) *priores Rothomag.*: Comp. III., Reg. — 81) *causa:* C. R. 1. L. — 82) *Berto:* C. R. 1. — *Becco:* C. L. — *Bento:* Comp. III. — 83) *adversarii:* Comp. III. Aug. — 84) *voluit:* ead. — 85) *per illas literas:* Comp. III. — *teneretur per ill. l.:* Reg. — 86) *ab al. iud.:* desid. ib. — *per illas fuisset:* Reg. — 87) *decrevimus:* C. R.

Cap. XVII. 88) Restitutum ex Reg. Bal. I. 279. — Comp. III. h. t. c. 7. — 89) *Modicensi:* C. L. — *Mediocensi:* C. R. H., Comp. III. Aug. — *Metiocen.:* Comp. III. Ms. — *Modoviensi:* Reg. (*Monza**). — 90) *esset:* C. R. 1. — 91) *Gongota:* C. R. 2. — *Grongasa:* C. L. — *Gacconzola:* C. R. 1. — *Grontasala:* Comp. III. Aug. — *Grongazala:* Comp. III. Ms. — *Grangonsala:* Reg. (*Gorgonzola**). — 92) *misetimus:* Cont., Böhm. — 93) *invenires:* Comp. III., Reg. — 94) *offendere:* C. L. — 95) *Mediolanensis:* C. R. 1. — *Medicensis:* C. R. 2. — cf. not. 89. — 96) *ipsius:* Cont. C. H.

'*et si eadem ecclesia ex dono parentum ipsius quandam capellam cum dote fuisset adepta, et a consanguineis eius oblationes et mortuaria pro tempore, et decimas perciperet annuatim:*"' intelligere potuisses, qualiter literae ipsae fuerant impetratae, '*in quibus de beneficio ipsius, pro quo scribebatur, mentio non fiebat. Ideoque etc. Datum Romae etc. XIII. Kal. Iun.*' [1198.]

CAP. XVIII.[97])

Ordo rescripti interpretationem recipit a iure communi.

Idem *Electo, Decano, et N. Canonico*[98]) *Cameracensi.*

Causam, quae inter Praemonstratensem et Pramonensem[99]) ecclesias super possessionibus de Anapia[100]) vertitur, '*discretioni vestrae commisisse meminimus sine canonico terminandam. Sed*' Quia in literis '*illis*' animadvertimus fuisse insertum, quod, si alterutra partium citata legitime praesentiam vestram adire vel iudicio[1]) vestro[2]) parere contemneret[3]), vos '*nihilominus*' praesentis partis probationes recipere, et, quantum de iure poteritis[4]), in causae cognitione ac decisione procedere minime tardaretis[5]): nos volentes, ut clausula illa, „quantum de iure poteritis," quae ante, quam de probationum receptione mentio fieret, fuerat inserenda, clausulam illam de receptione probationum[6]) praecedat, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus ipsam intelligentes ibidem in '*eadem*' causa iuxta tenorem literarum '*illarum*' procedere non tardetis, '*attente*' provisuri[7]), ut, si literarum auctoritate priorum in eodem negotio legitime est processum, firmum et[8]) stabile perseveret; alioquin, si occasione clausulae memoratae aliquid[9]) constiterit in alterius partis praeiudicium attentatum, id viribus decernimus[10]) cariturum, '*volentes nihilominus et*' mandantes, ut in decisione ipsius negotii, sicut praemissum est, tam super principali, quam super incidentibus quaestionibus appellatione remota canonice procedatis[11]). '*Nullis obstantibus etc. Dat. Lateran. XIII. Kal. April*' [1198.]

CAP. XIX.[12])

Non valet impetratio in ecclesia numerata, non facta de numero mentione, si per eam frangitur numerus canonicorum, licet non frangatur numerus praebendarum; et processus inde factus est nullus. Hoc dicit quoad intellectum Panor.

Idem *Archiepiscopo Senonensi.*[13])

Constitutus[14]) apud sedem apostolicam in praesentia '*dilecti filii nostri G. sancti Angeli diaconi cardinalis*' P.[15]) clericus, '*quem ei concesseramus et parti alteri auditorem*', proposuit olim '*coram ipso*', quod, quum '*bonae memoriae*' C.[16]) '*Papa*' praedecessor noster '*dilecto filio*' decano et capitulo Bituricensi dederit in mandatis, ut ipsum reciperent in canonicum et in fratrem, et praebendam ei conferrent, si qua tunc in eorum vacaret ecclesia, vel proximo vacaturam, '*venerabili fratre nostro Bituricensi archiepiscopo ei monitore concesso*', et ipsi quum[17]) mandatum eius admittere non curassent, eis praecipiendo mandavit, ut quod '*eis*' mandaverat adimplerent, sibi[18]) super hoc executoribus deputatis. '*Interim autem capituli nuncius ad apostolicam sedem accedens, quum suggessisset, ipsum P. in pluribus ecclesiis habere praebendas, Bituricensem ecclesiam ab eius obtinuit impetitione absolvi, indulgentia etiam impetrata, ne infra triennium aliquem recipere in fratrem cogerentur. Quumque postmodum idem P. ad ecclesiam Romanam reversus, eidem praedecessori nostro exponere curavisset, quod, licet in Claromontensi ecclesia quoddam beneficium, quod concedi etiam laicis consuevit, et familiaritas appellatur, fuisset adeptus, et ex ipso tamen vel alio, quod haberet, non posset commode sustentari, idem praedecessor noster dictis decano et capitulo iniunxit, ut, praedicta indulgentia in suo robore permanente, praebendam, quae post triennium primo vacaret, ipsi conferrent, interim autem ei stallum in choro et locum in capitulo assignarent, executione huius mandati dilecto filio Claromontensi praeposito delegata, qui, sicut ex eius literis manifeste liquebat, quum dictos decanum et capitulum ad implendum mandatum apostolicum diligentius monuisset, nec profecisset in aliquo, praedictum P. de praebenda prima post triennium vacatura auctoritate curavit apostolica investire, ei stallum in choro et locum in capitulo concedendo.*' Verum[19]) pars adversa respondit, quod, quum in Bituricensi ecclesia certus esset numerus canonicorum[20]) institutus[21]), firmatus iureiurando, et per Romanum Pontificem[22]) confirmatus, et quum[22*]) de hoc memoratus P. non fecisset in suis literis mentionem, intelligendum[23]) erat, circumvenisse[24]) praedecessorem nostrum, et dictas literas veritate tacita impetrasse. '*Licet enim, quum in aliqua ecclesia certus statuitur numerus, haec apponatur conditio vel intelligatur apponi: „salva sedis apostolicae auctoritate," non tamen erat credendum, quod eum ex certa scientia contra iuramenta eorum recipi mandavisset, quum de hoc in eius literis nihil fuisset expressum. Nos igitur de praedictis per memoratum cardinalem instructi*' Discretioni[25]) vestrae '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si legitime vobis constiterit, numerum canonicorum[26]), qui nunc est in eadem[27]) ecclesia, per decanum et capitulum eiusdem ecclesiae iuramento firmatum, antequam praedictus clericus '*a praedecessore nostro*' literas executorias impetrasset, quicquid factum est occasione literarum ipsarum[28]), '*quas idem clericus a sede apostolica impetrasse dignoscitur, cassum et*' irritum decernatis '*haberi*', alioquin ei faciatis in eadem ecclesia praebendam, si qua vacat, sublato cuiuslibet appellationis obstaculo assignari. '*Contradictores etc. Dat. Spoleti, XI. Kal. Sept.*' [1198.]

CAP. XX.[29])

Difficile et famosum c. et est clavis totius tituli. Et h. d. in summa: *Exprimens falsum, vel tacens verum in rescripto, si malitiose, caret prorsus impetratis. Sed si per simplicitatem vel ignorantiam aut obtinuisset vero expresso, et suppresso falso saltem literas in forma communi, et delegatus procedit servato iuris ordine, et non speciali forma rescripti; secus, si nullo modo literas habuisset.*

Idem *A. Canonico Pictaviensi.*[30])

Super literis, quae ab aliquibus ex malitia, et a nonnullis ex ignorantia, tacita veritate vel suggesta falsitate impetrantur a nobis, diversos intelleximus diversa sentire, aliis asserentibus, eos debere prorsus carere omni commodo literarum, quum mendax precator carere debeat penitus[31]) impetratis; aliis vero dicentibus, quod, etsi forma carere debeant in literis nostris expressa, nihilominus '*tamen*' iuxta rigorem iuris sit a delegato iudice in negotio procedendum. Nos igitur inter eos, qui per fraudem vel malitiam, et illos, qui per simplicitatem[32]) vel ignorantiam literas a nobis impetrant, huiusmodi credimus discretionem[33]) adhibendam[34]), ut hi, qui priori modo falsitatem exprimunt vel supprimunt veritatem, in suae perversitatis poenam nullum ex illis[35]) literis commodum consequantur, ita videlicet, quod delegatus, postquam sibi super hoc facta fuerit fides, nullatenus de causa cognoscat. Inter alios autem, qui posteriori modo literas impetrant, duximus[36]) distinguendum, quae falsitas suggesta fuerit, vel quae veritas sit suppressa. Nam si talis expressa sit falsitas vel veritas occultata, quae, quamvis fuisset tacita vel expressa, nos nihilominus saltem in forma communi literas dedissemus: delegatus, non sequens formam in literis ipsis appositam, secundum ordinem iuris in causa procedat. Si vero per huiusmodi[37]) falsitatis expressionem vel suppressionem etiam veritatis literae fuerint impetratae, qua tacita vel expressa nos nullas prorsus literas dedissemus, a delegato non est aliquatenus procedendum, nisi forsitan eatenus, ut partibus ad suam praesentiam convocatis[38]) de precum qualitate cognoscat, ut sic in utroque casu eadem ratio, quae delegantem moveret, moveat etiam delegatum, et ubi delegans suas literas denegaret, delegatus etiam suae cognitionis officium nullatenus interponat. '*Dat. Ferentini XV. Kal. Nov. Pont. nostri Ao. XI.*' [1209.]

Cap. XVIII. 97) Restitutum ex Reg. Bal. I. 62. — Comp. III. h. t. c. 8. — 98) *magistro Nicolao de Levennes:* Reg. — *M. canonico:* Cont. — In Comp. III. inscriptio haec est: *Abbati de Alcobiatia (Alcobratia:* Ms.) *F. et P. monachis Alcobatiae*, quam tamen reiiciendam esse docent tum ipsius ep. argumentum tum ep. 14. l. I. Reg. ab eodem Bal. ed. — 99) *Pramocensem:* C. L. — *Prumatensem:* Comp. III. — *Prumiensem:* Reg. recte, (*Prüm*°) — 100) *Hannapia:* Comp. III. Ms. Reg. — 1) *iudici:* C. L. — 2) abest a C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 3) *contempserit:* C. R. 1. — 4) *possetis:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 5) *retardetis:* C. R. 2. — 6) abest a C. L. et Comp. III. Ms. — *probatione receptionum:* Reg. — 7) *proviso:* Reg. — 8) *firmum et:* desunt in C. L. — 9) *aliud:* Comp. III. Aug. — 10) *decrevimus:* C. R. 2. — 11) *procedatur:* C. R. 1.

Cap. XIX. 12) Restitutum ex Reg. Bal. I. 338. — Comp. III. h. t. c. 9. — 13) add. in Reg. et Comp. III.: *et P. S. Mariae in Via Lata diac. card. ap. sed. leg.* — 14) *Const. in praesentia:* Reg., Comp. III. — 15) *Petrus:* C. L., Reg. — 16) *G.:* Comp. III. Aug. — *Coelestinus:* C. R. L., recte. — 17) abest a C. R. L. — *etsi ipsi mand.:* Comp. III., Reg. — 18) *dicto archiepisc. et ven. fr. n. Claromontensi episcopo:* Comp. III., Reg. — 19) *Verum dil. fil. P.* (add.: *Rossignos:* Reg.) *ex adverso resp.:* ib. — 20) abest a C. R. — 21) *constitutus:* C. H. — 22) *per multos Rom. Pont.:* Comp. III. Reg. — 22*) abest a Bohm. — 23) *intelligendus:* Reg. — 24) add.: *eum:* C. R. 1. — 25) *dominationi:* Cont. — 26) *clericorum:* C. L. — 27) abest a C. R. L., Comp. III. et Reg. — 28) abest a Comp. III. et Reg.

Cap. XX. 29) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 161. — Comp. III. h. t. c. 10. — 30) *Aymoni S. Hilarii can. Pict.:* Comp. III., Bohm. — *Magistro Aimero canon. S. Andreae Pict.:* Reg. — 31) abest a C. R. 2. H. L., Comp. III., Reg. — 32) *simplicitudinem:* Comp. III. Aug. — 33) *distinctionem:* C. R. 1. — 34) *habendam:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 35) abest a C. R. L., Comp. III., Reg. — 36) *dicimus:* Comp. III., Reg. — 37) *huius:* Comp. III. Aug. — 38) *vocatis:* ead. — *evocatis:* Comp. III. Ms., Reg.

CAP. XXI.[39])

In causa monasterii convenitur abbas per rescriptum, in quo nulla fit mentio de conventu; nec propter hoc appellari potest, nisi abbatis et conventus bona essent distincta omnino.

Idem *Abbati et Conventui Praemonstratensi.*

Edoceri *"per vestras literas"* postulastis[40]) a nobis, utrum per literas adversus abbates *"vestri ordinis"*, nulla mentione habita de suis conventibus, impetratas, teneantur abbates ipsi super causis, quae ad conventus pertinent et eosdem[41]), de[41*]) ipsis querelantibus respondere, ac, licet inhibita sit appellatio, per appellationis obiectum possint, ne respondeant, se tueri. Super quo *"vobis"* duximus respondendum, quod *"iidem abbates,"* nisi alia causa rationabilis suffragetur, per appellationem se tueri non possunt[42]), quo minus debeant auctoritate literarum huiusmodi legitime[43]) respondere, quum ex officio suo teneantur *"abbates"* congregationum suarum negotia procurare, nisi forte abbatis et conventus negotia essent omnino discreta. *"Dat. Laterani IV. Kal. Mart. Ao. XI."* [1209.]

CAP. XXII.[44]).

Processus factus per literas subreptitias irritatur; sed factus contra formam rescripti, irritus nunciatur.

Idem *Archiepiscopo et Magistro W.*[45]) *Canonico Magdeburgensibus.*

Quum dilecta in Christo filia R. custos Hesiensis[46]) ecclesiae, ac *"Volpertus clericus"* procurator G. monialis, *"olim ad sedem apostolicam iam accessissent et"* super electionibus in eadem[47]) ecclesia celebratis *"de custode ac moniali dictis"* litigaverint[48]) aliquamdiu coram nobis, *"nos iis diligenter auditis, quae tam a procuratore ipso fuere proposita, quam custode, Helerwardensi[48*]) et Hergensi abbatibus ac praeposito Geismariensi dedimus in mandatis, ut quicquid factum fuerat super monialis electione iam dictae, auctoritate nostra suffulti, nullius contradictione vel appellatione obstante, denunciarent irritum et inane, ac super ipsius electione custodis veritate diligentius inquisita, si electionem ipsius canonicam et personam idoneam invenirent, ipsam auctoritate apostolica confirmarent, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescentes. Verum quum ipsa custos mandatum huiusmodi iudicibus praesentasset, quod de praefata moniali factum fuerat denunciaverunt irritum et inane. Quae quum nollet dimittere abbatiam, iudices ipsi excommunicationis eam vinculo innodantes, mandaverunt eandem arctius evitari; sed ipsa cum electricibus suis post aliquot dies super electione sua per nuncium appellavit. Iudices autem appellationi nullatenus deferentes, praesertim quum de nostro expresso mandato fuisset eius electio irritata, et appellatio esset in literis nostris inhibita, citato Herisiensi conventu, de ipsius electione custodis, prout ipsis iniunctum fuerat, inquirere studuerunt. Quumque ipsius electionem invenissent canonicam idoneamque personam, habito prudentum consilio electionem confirmantes ipsius, abbatiam Herisiensem auctoritate nostra per diffinitivam sententiam adiudicaverunt eidem. Et licet dioecesanus episcopus appellarit et inhibuerit Herisiensi conventui, ne illi tanquam abbatissae praesumerent obedire, ipsi tamen eam in corporalem eiusdem abbatiae possessionem cum omni mansuetudine induxerunt, a qua per fratrem monialis praedictae ac fautores ipsius per violentiam est eiecta, et praeter alia mala, quae ibidem fuere nequiter perpetrata per illos, dictam R. coegerunt sacramento firmare, ut usque ad festum beati Martini tunc futurum proxime Herisiensem ecclesiam non intraret, nec etiam domo simplici vel quod ibidem obtinebat stipendio uteretur. Porro quum dicta R. super iis et aliis graviter vexaretur, ad nostram duxit praesentiam recurrendum, memorata G. moniali similiter veniente. Quumque super iis ipsa R. proposuerit quaestionem, et postulaverit confirmari processum iudicum praedictorum, et ut satisfieret sibi de damnis et iniuriis irrogatis, dicta G. proposuit ex adverso, quod quum electa fuerit in Herisiensis ecclesiae abbatissam a maiori et saniori parte conventus, et eius electio per dioecesanum fuerit episcopum confirmata, ipsa custos ad abbatem de Conradesburch et eius coniudices literas impetravit. Ad quorum praesentiam quum ipsa G. citata veniret, et ostenderet, se spoliatam fuisse ipsius occasione custodis, sententiam ab ipsis iudicibus reportavit se illi nullatenus respondere teneri, nisi foret primitus restituta. Sed ipsa custos ab eadem sententia provocando, appellationem suam est personaliter prosecuta. Ceterum quum ipsa G. ad hoc tantum procuratorem transmiserit, ut eadem confirmaretur sententia, procurator ipsius mandati fines excedens passus est obtinere custodem quod voluit contra ipsam, et ad supradictos iudices literas reportavit, quorum unus excommunicationis sententiae subiacebat, prout literae venerabilis fratris nostri Maguntinensis archiepiscopi nobis exhibitae continebant; cum quo alter eorum, absente tertio, in omnibus inordinate processit, et licet tam ipsa quam Herisiense capitulum pro diversis gravaminibus appellarint, ipsi tamen nihilominus procedentes, eandem custodem per Albertum familiarem ipsius, qui, sicut ex eisdem literis memorati archiepiscopi probabatur, vinculo erat excommunicationis adstrictus, et R. plebanum in corporalem fecerunt possessionem induci. Ad probandum vero, quod procurator iamdictus mandatum tale receperit, ut videlicet appellationem interpositam prosequi procuraret, testes coram auditore sibi dato produxit. Sed e contra responsum est, quod, etsi testes illi mandatum tale probassent, per hoc tamen nullatenus est ostensum, quia aliud recepisset, et ideo, quum esset pro sententia praesumendum, praesertim quum fuisset a nobis cum maturitate consilii promulgata, manifeste intelligi poterat, quod super principali negotio procurator praedictus mandatum receperat generale, sicut eadem custos per testem unicum, quem produxit, plenius ostendebat. Nos autem iis et aliis intellectis, quae fuerunt ab unaquaque parte proposita, praefatam G. monialem ab administratione ipsius abbatiae sententialiter duximus removendam, dilectis filiis scholastico Hildesemensi, custodi et scholastico Mindensibus dantes nostris literis in praeceptis, ut, ad ipsam ecclesiam personaliter accedentes, abbatiae administrationem eiusdem alii personae idoneae committere procurarent, cui ad opus ecclesiae fieret hinc inde resignatio subtractorum; ipsi vero interim de confirmationis sententia, quae super electione custodis lata erat a delegatis iudicibus, cognoscentes, sicut iustum esset, confirmarent vel infirmarent eandem; ita videlicet, quod, si pro eo, quod unus ex iudicibus delegatis, qui eandem sententiam tulerant, excommunicationis esset vinculo publice innodatus, quando sententia lata fuit, sicut per metropolitani literas monstrabatur, aut ex alia causa ipsam constaret sententiam infirmandam, ea cassata cognoscerent iterum de ipsius electione custodis, et quae in factum fuissent proposita vel personam plenius audientes, ipsam, si fuisset inventa canonica, infirmarent; alioquin ea penitus infirmata, darent sororibus facultatem liberam eligendi, et, quam in abbatissam sibi ducerent regulariter eligendam, eius electionem sublato appellationis obstaculo confirmarent, ac praefatae custodi de bonis ecclesiae facerent in expensis legitimis provideri; contradictores nihilominus vel rebelles, ut a sua temeritate desisterent, per censuram ecclesiasticam appellatione remota cogentes. Testes etiam, qui nominati essent, si se gratia, odio vel timore subtraherent, per districtionem eandem cessante appellatione cogerent veritati testimonium perhibere. Ipsi vero iudices tam custodem ipsam quam conventum Herisiensis ecclesiae ad suam praesentiam evocantes, dilationis eis terminum indulserunt; sed dilatione pendente praeposita Herisiensis cum complicibus suis abbati de Reinerhusen, praeposito de Nova Ecclesia, et plebano de Escheushusein nostras literas praesentavit, in quibus eisdem iudicibus mandabatur, ut supradicta custos quaedam ipsius ecclesiae ornamenta, custodiae quoque proventus ad usum ecclesiae pertinentes, et reditus de Meinehusen, qui debebant sororum necessitatibus ministrari, ac quaedam alia de prebendis earum, quae per quosdam praedones malitiose subtraxerat et ipsa pro suae voluntatis arbitrio detinebat, per censuram ecclesiasticam appellatione remota iustitia mediante restituere cogeretur; quarum auctoritate custos ipsa citata, quum statuto sibi die non posset coram iudicibus comparere, ipsi post appellationem a Lamberto clerico interpositam pro parte custodis eiusdem, in ipsam excommunicationis sententiam protulerunt. Et licet eodem die procurator ipsius comparuerit coram eis, et eandem excommunicationis sententiam, utpote minus rationabiliter latam, peteret relaxari, quum in nullo penitus audiretur, appellationem a praedicto Lamberto clerico interpositam ratam habuit, et recessit. Ipsi vero appellationi minime deferentes receperunt testes a praepositae ac complicum eius parte productos, et eorum depositionibus in ipsius custodis absentia publicatis, ipsam cum complicibus suis ad restitutionem centum quinquaginta marcarum, et de furto ac sacrilegio nihilominus condemnarunt, excommunicationis sententiae supponentes eusdem. Postmodum autem quum procurator cu-*

Cap. XXI. 39) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 3. — Comp. III. h. t. c. 11. — 40) *postulasti:* C. H. — 41) *eisdem:* Comp. III. Aug. — 41*) abest a Böhm. — 42) *possint:* C. R. 2. — 43) abest a C. R. 1.

Cap. XXII. 44) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 263. (A. 1209.) — Comp. III. h. t. c. 12. — 45) *V.:* Comp. III. Aug. — *et M. canon.:* C. H. — 46) *Heresin.:* C. R. 1. — *Heresiensis:* C. L. et Comp. III. — *Herisiensis:* Reg. (*Herse.**) — 47) *in ead. eccl.:* desid. in Comp. III. et Reg. — 48) *litigarent:* C. L. — *litigaverunt:* Comp. III. — *litigassent:* Reg. — 48*) leg. vid.: *Bergensi et Helmarshusensi.*

studiis ipsius praedictorum scholastici Mindensis et coniudicum suorum conspectui se statuto termino praesentasset pro eadem custode in iudicio processurus, iidem iudices asserentes, quod, quum praefata custos excommunicata esset a iudicibus memoratis, sicut ipsa non poterat agere, sic nec eius debebat procurator audiri, eam ab agenda per sententiam repulerunt. Procurator autem ex adverso respondit, quod talis excommunicationis sententia sibi nocere non poterat vel custodi, quum per legitimae appellationis obstaculum, quae sententiam ipsam praecesserat, de iure fuerit impedita. Quumque iudices ipsi, allegationem huiusmodi frivolam reputantes, nollent de appellatione cognoscere, procurator iam dictus ad sedem apostolicam appellarit; sed ipsi appellationi deferre nolentes, testes, quos pars altera producere voluit ad probandum, quod unus ex delegatis iudicibus, qui sententiam tulerant pro custode, tunc excommunicatus erat, quum per eu confirmationis sententia lata fuit, ea occasione sumpta, quod quidam ex ipsis testibus a remotis partibus venerant, receperunt. Propter quod quaedam sorores Herisienses pro se ac praedicta custode ad sedem apostolicam provocarunt. Qui appellationem interpositam contemnentes, G. monialem ab administratione Herisiensis ecclesiae removerunt, ipsam eiusdem ecclesiae praepositae committentes, aliquas personas idoneas in suum adiutorium reciperene. Iidem quoque iudices articulum de resignatione subtractorum intermittentes, qui primo fuerat in mandato nostrarum literarum insertus, testes super alio articulo receperunt, quia videlicet ab abbate praedicta et coniudicibus suis legitime olim fuerat provocatum, eo, quod rescripti nostri copiam partibus facere noluerunt. Qui receptos testes super praemissis articulis postmodum publicantes, confirmationis sententiam pro saepe dicta custode latam penitus infirmarunt; ac de ipsius electione nihilominus inquirentes, tanquam celebratam minus canonice cassarerunt, concessa sororibus eligendi libera facultate. Quae convenientes in unum saepedictam G. monialem unanimiter elegerunt, cuius electionem dicti iudices confirmantes, abbatiae possessionem et cathedram solenniter assignarunt eidem, supradictam custodem et fautrices eius excommunicatas publice nunciando. Subsequenter autem ii, qui super articulo praenotato, de resignatione scilicet subtractorum, audituros fuerant a praedictis iudicibus deputati, recipientes testes a praedictae praepositae ac suarum complicum parte productos, depositiones ipsorum sub sigillis propriis interclusas eisdem iudicibus transmiserunt. Verum quum custos ipsa iter arripuisset ad sedem apostolicam veniendi, memorati iudices noluerunt dicta testium publicare, ad nostram praesentiam eadem sub sigillis suis destinantes inclusa. Nos igitur haec et alia, quae tam custos praedicta, quam I. clericus, qui pro eodem negotio venerat contra ipsam, nuper apud sedem apostolicam constituti proponere voluerunt, et acta iudicum ab iisdem nobis exhibita diligentius attendentes,° deprehendimus °*manifeste, praedictas*° literas ad abbatem de Hemech.[49]) et suos coniudices impetratas, fuisse[50]) per subreptionem obtentas, quum in eis illius articuli, videlicet de subtractorum resignatione, fuerit praeter conscientiam nostram cognitio demandata,° qui in[51]) prioribus literis ad scholasticum[52]) Hildesensem[53]) et coniudices suos obtentis, insertus fuerat, de quibus in secundis literis mentio °*aliqua*° non fiebat, et ideo quod ipsarum literarum occasione dignoscitur attentatam °*penitus*° duximus irritandum. Dictum insuper scholasticum °*Hildesemensem*° et coniudices suos invenimus minus provide processisse. Quum[54]) enim in literis nostris[55]) eisdem principaliter mandaretur,° ut ad praedictam ecclesiam personaliter accedentes personae idoneae administrationem committerent abbatiae, cui ad opus eius[56]) fieret hinc inde resignatio subtractorum, ipsi formam mandati apostolici transponentes, illo capitulo[57]) praetermisso de aliis articulis inordinate plurimum cognoverant[58]), propter quod processum ipsorum contra nostri formam rescripti ac iuris ordinem attentatum irritum decernimus[59]) et inanem. Ideoque[60]) mandamus, quatenus, °*convenientes in loco competenti et tuto*° G., °*A.*° et quibusdam aliis[61]) sororibus °*eiusdem*° ecclesiae, sicut iustum fuerit, restitutis, et forma mandati nostri exacta diligentia observata, in negotio ipso °*iuxta tenorem praecedentium literarum appellatione remota*° ratione praevia procedatis °*Ita, quod per vestram sollicitudinem circumspectam saltem hac vice negotio tamdiu prorogato finis debitus imponatur. Quia vero etc.*°

CAP. XXIII.[62])

Valet secundum rescriptum, licet de primo non faciat mentionem, quo uti noluit impetrans intra annum.

Idem.[63])

Plerumque contingit[64]), quod aliqui °*contra quosdam super aliquibus rebus*° nostris literis impetratis, illis uti multo tempore postponentes[65]), tunc demum eas exhibent[66]), quum aliarum °*literarum*° auctoritate ab eis[67]), contra quos °*ipsi*° primitus literas impetrarant[68]), coeperint conveniri, dicentes, posteriores literas non valere, utpote non facientes de prioribus mentionem. Quum igitur non sit malitiis hominum indulgendum, °*praesentium auctoritate*° statuimus, ut[69]), si quis nostras literas impetrans[70]) infra[71]) annum, postquam copiam iudicum[72]) habuerit, ex malitia vel negligentia postposuerit uti eis, auctoritate posteriorum literarum[73]) valeat conveniri, licet in ipsis[74]) nulla de prioribus mentio habeatur.

CAP. XXIV.[75]).

Si a delegato aliquid mandatur ordinario, debet humiliter exsequi. Sed si alius delegatus per alias literas post executionem mandat contrarium, vel si ante executionem innotuerit ordinario, inter delegatum, qui mandavit, et alium, contentionem esse de iurisdictione, faciat sibi utrarumque literarum copiam exhiberi; non ut iurisdictionaliter cognoscat, sed ut se informet, an per secundas revocentur primae. Et si primae revocentur, exsequatur secundum mandatum. Si autem non revocantur, vel de hoc dubitet, non exsequatur secundum mandatum, donec contentio de iurisdictione terminetur. Abb. Sic.

Idem *Rothomagensi Archiepiscopo.*

Quum contingat (*Et infra:* [°*cf. c. 11. de act. et qual. I. 14.*°]) Praeterea quum quidam[75*]) super aliquo litigantes ad diversos iudices literas impetrant, quorum quidam obtenti a parte altera tibi mandant, ut partem adversam denuncies excommunicationis sententiae[77]) subiacere, aliis iudicibus postmodum tibi iniungentibus, ut eandem denuncies absolutam: quaeris °*a nobis*° an utrisque, an[78]) neutris, vel alterutris saltem obedire debeas in hac parte[78*])? Super quo tuae prudentiae respondentes credimus distinguendum, an, quum primum mandatum recepisse dignosceris, tibi forsan innotuerit[79]), inter illos et alios super iurisdictione discordiam suscitatam, an super hoc nihil omnino scivisti? Et quidem, si super contentione huiusmodi nihil tibi penitus innotescat[80]), quum primum mandatum recipere te contingat[81]), illud debes humiliter executioni mandare. Sed si postea contrarium tibi ab aliis demandatur[82]), tunc, literarum ad utrosque[83]) a sede apostolica obtentarum copia postulata, quas tibi[84]) auctoritate praesentium districte praecipimus exhiberi, si ex ipsarum tenore deprehenderis evidenter ita, quod non sit aliquatenus haesitandum, quod literae, quae ad illos[84*]), a quibus secundum mandatum receperis[85]), impetratae noscuntur, expresse revocent[86]) literas aliorum, tu[87]) illud intrepidus exsequaris[88]), quod tibi secundo loco mandatur. Si vero ex literarum inspectione manifeste[89]) tibi constet[90]), quod literae obtentae ad illos[90*]), qui primum dedere mandatum, per alias minime revocantur[91]), secundum mandatum nullatenus exsequaris. Quod si super hoc tibi merito fuerit dubitandum, ad exsequendum secundum mandatum te procedere non oportet, donec iuxta cuiusdam nostrae constitutionis tenorem inter eos huiusmodi concertatio[92]) sopiatur. Et id ipsum facere debes, si primo mandato recepto et nondum executioni mandato tibi forsan innotuerit, quod inter se, super iurisdictione °*videlicet*° demandata, coeperint[92*]) disceptare. Ceterum in his omnibus puram et providam te convenit intentionem habere, ne vel ad declinandum mandatum dubitare te dicas,

---

Cap. XXII. 49) *Remen:* C. R. 2. — *Remes.:* C. R. 1. — *Remrihusem:* Comp. III. — *Reineshusers:* Reg. (*Reinthausen*°) — 50) abest a C. H. L., Comp. III. Reg. — 51) abest a Comp. III. et Reg. — 52) *ad schol. ... obtentis* non sunt in Reg. — 53) *Hildesemensem:* Comp. III., add.: *custodem ac scholasticum Mindensem*, quae a Böhmero recepta iure a nobis reiecta sunt. — 54) *quia quum:* Comp. III., Reg. — 55) *in lit. n.:* desid. in C. R. L. — 56) *eiusdem:* C. H. L. — *eiusdem abbatiae:* Comp. III., Reg. — 57) *articulo:* C. L. — 58) *cognoverunt:* C. H. L., Comp. III., Reg. — 59) *decrevimus:* C. R., Reg. — 60) *praesentium vobis auctoritate in virtute Spir. S. districte praecipiendo mandantes:* Comp. III. Ms., Reg. — *praes. vob. auct. distr. praec. mand.:* Comp. III. Aug. — 61) abest a C. H. L.

Cap. XXIII. 62) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 275. (A. 1209.) — Comp. III. h. t. c. 13. — 63) Inscr. et subscr. in Reg. omnino desiderantur. — 64) *contigit:* Comp. III. Aug. — 65) *postponentes:* ead. — 66) *exhibere procurant:* Comp. III., Reg. — 67) *eisdem:* ib. — 68) *impetrarunt:* Comp. III., Reg. — 69) *quatenus:* ib. — 70) *nostris literis impetratis:* C. H. — 71) *intra* Cont. — 72) *iudicis:* C. R. 1. H. — 73) abest a C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 74) *illis:* Comp. III. Aug.

Cap. XXIV. 75) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 127. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 76) abest a Comp. IV. Ms. A. — 77) *excommunicationi:* C. R. 1. Comp. IV. Ms. A. — 78) *vel:* Reg., Comp. IV. — 78*) *in hoc mandato:* Comp. IV. Ms. A. — 79) *innotuit:* Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — 80) *innotescit:* ib. — 81) *contigerit:* ib. Cont. Bohm. — 82) *demandetur:* C. R. 2., Reg. — 83) add.: *iudices:* Comp. IV., Bohm. — 84) abest a C. R. L., Comp. IV., Reg. — 84*) *alios:* Comp. IV. Ms. A. — 85) *recipis:* C. R. 1. Comp. IV. Aug., Ms. B. — 86) *revocant:* C. R. 2. — 87) abest a C. L. — 88) *exsequeris:* Comp. IV. Aug. — 89) *manifestissime:* Comp. IV., Bohm. — seq.: *tibi:* abest a Comp. IV. Ms. A. — 90) *constiterit:* C. R. 1., Comp. IV. Ms. B. — 90*) *alios:* Comp. IV. Ms. A. — 91) *revocentur:* C. R. 1. — 92) *contentio:* Reg. — 92*) *coeperunt:* Comp. IV. Ms. A.

ubi dubitandum non est, vel etiam[93]) ad '*mandatum*' exsequendum te asseras esse certum, ubi certus esse non debes[93*]). Licet autem ex his certa tibi detur doctrina, qualiter in his[94]) te debeas habere, nulla tamen tibi[94*]) attribuitur potestas, ut inter delegatus aut partes de iurisdictione debeas iudicare. '*Insuper etc.* [*cf. c. 36. de off. iud. del. I. 29.*] *Dat. Lat. Kal. Sept. Ao. XIII.*' [1211.]

CAP. XXV.[95])

Quando in rescripto plura narrantur, diversos effectus operantia, non sufficit impetranti alterum solum probare, ad utrumque effectum consequendum.

Idem *Magistro G. et P. de Firmisca.*[96])

Olim ex literis '*dilectorum filiorum*' sancti Nicasii[97]) Remensis, Sargiensis[98]) et Vallis Regiae abbatum fuit nostris auribus intimatum, quod, quum ad eos semel et iterum a nobis literae processissent, super eo '*videlicet*', quod P.[99]) clericus sancti Remigii '*Remensis*' parochiam de Salice '*S. Remigii*', quam R. de Clivo[100]) '*clericus*' per interpositam personam '*ab abbate S. Remigii*' sibi collatam fuisse proposuit, detinebat, ipsi partes semel, secundo et tertio citaverunt, et dictum P. '*de S. Remigio*', quia citatus pluries comparere noluit per se vel per[1]) responsalem aliquem coram eis, excommunicationis vinculo innodantes, fecerunt fructus ipsius parochiae sequestrari. Quumque postmodum idem P. accedens ad eos se iuri promiserit pariturum, ac obtinuerit se absolvi, ipsi absolutionis[2]) literas concedentes diem ei[3]) assignaverant et locum, quibus[4]) coram eis quod promiserat adimpleret; qui diem et locum ex literis illis radens, in loco[5]) rasurae scripsit[6]), quod ipsi ei sequestratus fructus assignari[7]) mandabant, quod coram duobus eorum tandem[8]), tertio sui absentiam excusante per literas, est confessus. Nos igitur, quum tantae temeritatis excessus falsitatis scrupulo non careret[8*]), vobis dedimus in mandatis, ut, si esset ita[9]), ipsi praesumptori super dicta parochia perpetuum silentium imponentes, praefato R. de Clivo[10]) '*clerico*' assignaretis eandem cum fructibus sequestratis. Verum sicut vos, '*filii G. et P.*', per vestras nobis[11]) literas intimastis, quum dictus R.[12]) rasuram praefatam coram vobis per testes idoneos probarisset, et ob hoc postulasset sibi dictam ecclesiam assignari, vos utrum clausula illa: „si esset[13]) ita", de omnibus superioribus, an de articulo tantum rasurae deberet[14]) intelligi dubitastis[15]); '*in negotio ipso procedere ulterius distulistis, eligentes secundum hoc potius sedis apostolicae oraculum implorare, quam aliquid temere definire*'. Nos igitur '*diligentiam vestram in Domino commendantes*' respondemus[16]), quod clausula illa ad omnia debet superiora referri, ad hoc, ut ipsi R.[17]) praefata ecclesia conferatur; quia, licet vitium falsitatis ad imponendum ei[18]) perpetuum silentium super ecclesia ipsa sufficiat, qui falsitatem huiusmodi perpetravit[19]), non tamen propter hoc eadem ecclesia[20]) est adversario assignanda, nisi super aliis facta fuerit plena fides. '*Dat. Lat. VI. Non. Mart. Pont. nostr. An. XV.*' [1213.]

CAP. XXVI.[21])

Non valet rescriptum super restitutione beneficii impetratum, quod de causa excommunicationis et amotionis impetrantis non facit mentionem.

Idem *Episcopo Imolensi.*

Dilectus filius, abbas sancti Stephani[22]) Bononiensis, per suas nobis literas intimavit, quod, quum ipse, cui visitationis[23]) officium in civitate ac dioecesi Bononiensi commisimus, B. et A. presbyteros ab ecclesiis suis[24]) propter eorum graves et manifestos excessus duxerit[25]) amovendos, iidem '*presbyteri*' super restitutione sua[26]) nostras ad te in communi forma literas impetrarunt[27]), de amotionis suae causa et excommunicationis, qua tenentur adstricti, nullam facientes penitus mentionem. '*Procuratoribus igitur vicinorum et ecclesiarum ipsarum exceptiones in tua praesentia proponentibus antedictas, tu supersedendum huiusmodi negotio decrevisti, donec super hoc nostrae voluntatis beneplacitum recepisses*'. Nos igitur '*in hoc tuam prudentiam commendantes*' fraternitati tuae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si est ita, literas ipsas, tanquam per veri suppressionem obtentas, viribus carere decernas, '*et quod circa etc.*'

CAP. XXVII.[28])

Per literas iustitiae non tenetur episcopus providere habenti perpetuam vicariam cui sufficiens patrimonium, nec valent literae gratiae ad beneficium obtinendum, in quibus impetrans tacuit perpetuam vicariam. Hoc dicit comprehendendo utrumque intellectum.

Idem *Episcopo Veratisamensi.*[29])

Postulasti per sedem apostolicam edoceri, utrum alicuius ecclesiae perpetuo vicario, de proventibus vicariae bonisque paternis habenti unde valeat commode sustentari, tenearis per illam formam communem[30]): „Quam secundum Apostolum", in ecclesiastico beneficio providere. Ad quod sic duximus respondendum, quod, quum per formam praedictam necessitatibus pauperum clericorum, qui nullum sunt ecclesiasticum beneficium assecuti[31]), '*sicut ibidem exprimi consuevit,*' sedes apostolica duxerit[31*]) succurrendum, perpetuus vicarius, nisi de vicaria fecerit mentionem, commodum reportare non debet de huiusmodi literis, utpote veritate tacita impetratis. Non enim beneficio '*ecclesiastico*' carere debet dici, cui competenter de perpetuae vicariae proventibus est provisum. Et pro habente beneficii sufficientis subsidium ex certa scientia super obtinendo alio beneficio de levi non scribimus, quin faciamus de primo in nostris literis mentionem. '*Tu denique etc. Dat. Lat. VI. Id. Ian. Pont. nostri Ao. XVI.*' [1214.]

CAP. XXVIII.

Per literas apostolicas, de hac constitutione mentionem non facientes, non potest quis trahi ultra duas dietas extra suam dioecesim, nisi de consensu partium literae fuerint impetratae. Hoc dicit usque ad §. Sunt et alii. — §. 1. ***Non valeant literae, ad lites impetratae, sine speciali mandato domini, nisi impetrentur per coniunctam personam.*** h. d.

Idem *in concilio generali*[32]).

Nonnulli gratia sedis apostolicae abutentes, literas eius ad remotos iudices impetrare nituntur[33]), ut reus fatigatus laboribus et expensis liti[34]) cedere vel importunitatem actoris[34*]) redimere compellatur. Quum autem per iudicium iniuriis aditus patere non debeat, quas[35]) iuris observantia interdicit, statuimus, ne quis ultra duas dietas extra suam dioecesim per literas apostolicas[35*]) ad iudicium trahi possit, nisi de assensu partium fuerint impetratae, vel expressam de hac constitutione fecerint mentionem. §. 1. Sunt et alii, qui se ad novum genus mercimonii convertentes, velut[36]) sopitas possint suscitare querelas vel novas immittere quaestiones, fingunt causas, super quibus a sede apostolica literas impetrant absque dominorum mandato, quae vel reo, ne propter[37]) eas laborum vel expensarum dispendio molestetur, aut actori, ut per ipsas adversarium indebita molestatione[38]) fatiget, venales exponunt. Quum autem lites restringendae sint potius quam laxandae, hac generali constitutione sancimus, ut, si quis super aliqua quaestione de cetero sine speciali mandato domini literas apostolicas impetrare praesumpserit, et literae illae non valeant, et ipse tanquam falsarius puniatur, nisi forte de illis[39]) personis exstiterit[40]), a quibus non debet exigi de iure mandatum.

Cap. XXIV. 93) abest ab eod. — 93*) *debeas:* ib. — 94) *huiusmodi:* Comp. IV., Reg. — 94*) abest a C. R., Comp. IV. et Reg.

Cap. XXV. 95) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 6. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 96) *Sumistua:* C. L. — *Idem S. de Vallibus magistro, G. et P. de Fumusca (Fimiscuaa:* Ms. B.) Comp. IV. — *de Vall. et mag. P. et P. de F.:* Ms. A. — *G. de Vallibus magistro G. et P. de Fimiis canonicis Laudunensibus:* Reg. — 97) *Nicasii:* C. R. 2. — 98) *Saginensis:* C. R. t. L. — *Satginensis:* Cont. — *Remanens. Signan. (Saeginens.:* Ms.) *et Vallis:* Comp. IV. — *Remensis, Igniacensis et Vall. Reg.:* Reg. — 99) *R.:* Comp. IV. Reg., Böhm. per totum. — 100) *Clecini:* Comp. IV. Aug. — *Cl.:* ead. Ms. B. (Ms. A. omitt. verba: *R.... Clivo.*) — *Cruneia:* Reg. — 1) abest a Reg. — 2) add. *ei:* ib. — 3) *eis:* C. R. 2., Comp. IV. Ms. — 4) *in quib.:* C. L. — 5) *locum:* Cont. — 6) *escribit:* C. R. — *rescripsit:* Cont., Comp. IV., Reg. — 7) *exhiberi:* Comp. IV., Reg. — 8) *duorum:* Comp. IV., Reg. — abest a C. R. H. L. — 8*) *careret:* Comp. IV. Ms. A. — 9) *si ees taliter se haberet:* Comp. IV., Reg. — 10) *Clecin:* Comp. IV. Aug. — *Cleriam:* ead. Ms. B. — *Clem.:* Ms. A. — *Cruneia:* Reg. — 11) abest a C. L. — 12) *R. de Clivo:* Comp. IV. — *R. de Cruneia:* Reg. — 13) *est:* C. H. R., Comp. IV., Reg. — 14) *debent:* C. R. H., Comp. IV. Ms. A. — 15) *postulastis:* C. R. t. — *dubitantes:* Comp. IV., Reg. — 16) *taliter* (abest a Comp. IV.) *duximus respondendum:* Comp. IV., Reg. — seq.: *illa:* abest a Comp. IV. Aug. — 17) abest ab iisd. — 18) *illi:* Reg. — 19) *perpetrarat:* C. H. L., Comp. IV. Ms. A., Reg. — 20) abest a C. H.

Cap. XXVI. 21) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 3. — 22) *Proculi:* Comp. IV. Ms. 23) *inquisitionis:* C. H. — 24) *S. M. et S. P. de Bignacela:* Comp. IV. Aug. — *S. ... de Hannarola:* ead. Ms. B. — *S. P. de Rugatola:* Ms. A. — 25) *duxerat:* Comp. IV. Aug. — 26) abest a Comp. IV. — 27) *impetraverint:* C. R. t.

Cap. XXVII. 28) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 165. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 29) *Veleraaens.:* Comp. IV. Ms. B. — *Watansamensi:* C. R. 2. — *Vecusitanensi:* C. H. — *Veratimensi:* C. R. t. — *Ventismensi:* Comp. IV. Aug. — *Vratislaviensi:* Reg. — 30) cf. c. 16. de praeb. III. 5. — 31) *consecutis:* Comp. IV. Aug. — 31*) *duxit:* ead.

Cap. XXVIII. 32) conc. Lat. IV. (A. 1215.) c. 37. — Comp. IV. h. t. c. 5. — 33) *impetrant:* C. R. 1. — 34) *lite:* C. H. — 34*) *auctoris:* Böhm. — 35) *quem:* C. L. — 35*) abest a Comp. IV. Ms. A. — 36) *ut vel:* Cont., Comp. IV., conc., Böhm. — 37) *per:* C. H., Comp. IV. — 38) *vexatione:* conc. — 39) *ipsis:* C. R. t. — 40) *sit:* Comp. IV. Aug.

CAP. XXIX.[41])

Si occasione duorum rescriptorum, unius scilicet in causa principali, alterius in causa appellationis, contenditur, non iudex super principali, sed deputatus super appellatione, cognoscere debet de validitate appellationis.

Honorius III. *Cantuariensi Archiepiscopo*[42]) *et Coniudicibus suis.*

Dilectus filius I. Sarracenus clericus exposuit[43]) coram nobis, quod, quum Iordanus clericus Dunelicensis[44]) ipsum super ecclesia sancti Nicolai Dunelicensis coram vobis auctoritate literarum nostrarum traxisset in causam, ex parte ipsius I.[45]) fuit excipiendo propositum, quod auctoritate ipsarum[46]) literarum non *"debebat, nec"* poterat conveniri eo, quod ultra duas diaetas a dioecesi, ubi praedicta ecclesia *"sita"* erat, contra statuta concilii generalis[47]), de quo in eisdem literis non fiebat mentio, distabatis. Et quia huiusmodi exceptionem admittere denegantes *"nihilominus"* procedebatis in causa, pro eo *"dumtaxat"*, quod idem I. in Ruphensi[48]) et Eliensi dioecesi[49]) beneficia obtinet[50]), quasi ex hoc ibi[51]) domicilium intelligeretur habere, ipse ad nostram[52]) audientiam appellavit. *"Sed vos, eius appellatione contempta, partem alteram mittendam in possessionem eiusdem ecclesiae causa custodiae decrevistis."* Quumque idem I. appellationem interpositam[53]) prosecutus, ad *"venerabilem fratrem nostrum"* Eboracensem archiepiscopum et eius collegas *"nostras"* super praemissis literas impetrasset, vos, in causa ipsa[54]) nihilominus procedentes, eisdem iudicibus, ne in commisso sibi procedant[55]) negotio, inhibetis. Quocirca *"discretioni vestrae"* mandamus, quatenus[56]), si est ita, causae supersedeatis eidem, quoum non vos, sed dicti iudices cognoscere habeant[57]), ad quos iurisdictio debeat pertinere.

CAP. XXX.[58]).

Si plures impetrant in eadem ecclesia, statur datae, ut primus impetrans praeferatur, et solus admittatur. Ita communiter summant doctores, et procedit istud summarium secundum opinionem communem, quae hodie invaluit, propter iura nova.

Idem *Episcopo et Archidiacono Legionensibus*[59])

Capitulum sanctae crucis Cameracensis exhibita nobis petitione[60]) monstravit, quod Callimacho[61]) clerico *"Noviomensis dioecesis"*, super praebendali beneficio in eorum ecclesia obtinendo literas nostras ad eos prius[62]) monitorias, et demum praeceptorias impetrante[63]), B.[64]) clericus *"Tornacensis dioecesis"* contra eos super consimili beneficio in eadem sibi ecclesia conferendo ad I. archiepiscopum[65]) Tornacensem et eius collegas, de praedictis literis non habita mentione, executorias a nobis literas impetravit, qui post appellationem ad nos interpositam in eos suspensionis et excommunicationis[66]) sententias protulerunt, ac dictus C.[67]) super executione mandati pro eo facti ad alios[68]) obtinuit scripta nostra, qui tolerunt suspensionis et excommunicationis sententias in eosdem. *"Unde nobis humiliter supplicarunt, ut, quum in eadem ecclesia XII. tantum sint praebendae, et ob hoc non sine magno gravamine simul providere possent, atque faceremus easdem sententias relaxari, et provideri eorum alteri in eadem ecclesia de praebenda: praesertim, quum in utriusque literis clausula illa contineretur inserta, nisi eadem ecclesia de mandato nostro foret in alterius receptione gravata".* Quocirca *"discretioni vestrae"* mandamus, quatenus, eo recepto in canonicum et in fratrem, assignatoque sibi beneficio praebendali, qui ad eas prius mandatum apostolicum reportavit, praefatas sententias iuxta formam ecclesiae[69]) *"sublato appellationis obstaculo"* relaxetis, alteri super praebendali beneficio in eadem ecclesia silentium imponentes.

CAP. XXXI.[70])

Si habens literas Papae ad beneficium eis propter annuam pensionem renunciat, non valent literae beneficiales per eum hoc tacito impetratae.

Idem *Bituricensi Archiepiscopo apostolicae sedis Legato.*

Ad audientiam nostram *"te significante"* pervenit, quod quidam *"laici"* clerici, obtentis a sede apostolica literis super provisione sua in aliquibus ecclesiis tibi *"lege dioecesana"* subiectis, recipientes ab eis annuas pensiones[71]), seu alia beneficia, ab eorum[72]) impetitione desistant, renunciantes *"nostrarum"* beneficio literarum, *"deinde ad sedem apostolicam accedentes super provisione sua obtinent alias literas ab eadem, de literis antea impetratis non habita mentione, et sic gratia benignitatis apostolicae abutentes, ecclesias multipliciter inquietant. Ne igitur tales de suae circumventionis astutia glorientur,"* Fraternitati tuae mandamus, quatenus eos, qui, post literas *"nostras"* taliter venditas, alias, de illis mentione non habita, impetrabunt de cetero, vel hactenus impetrarunt[73]), carere decernas[74]) commodo earundem, et ecclesias, *"contra quas fuerint impetratae"*, non permittas earum occasione vexari, revocando in irritum, si quid[75]) earum praetextu inveneris[76]) esse factum.

CAP. XXXII.

Receptus per literas apostolicas, licet praebendam exspectet, per alias literas hoc supprimentes in alia ecclesia recipi non debet. Hoc dicit inhaerendo verbis literae.

Gregorius IX. *Archiepiscopo Mediolanensi.*

In nostra proposuisti praesentia, quod nonnulli clerici a sede apostolica plures literas, non tamen alias de aliis mentionem facientes, impetrant fraudulenter, et[77]) in pluribus ecclesiis admittantur, sicque aliquando in aliis recepti, licet nondum in eis[78]) ecclesiasticum beneficium sint assecuti, alias ecclesias super receptione sua nihilominus impetunt et molestant. (*Et infra:*) Mandamus, quatenus eos clericos[79]) ecclesiis, in quibus recepti sunt, faciens[80]) esse contentos, non permittas alias ab eis occasione literarum huiusmodi molestari, nisi de receptione forte sua expressam fecerint mentionem.

CAP. XXXIII.

Non valet rescriptum, quod procurator revocatus et de hoc certificatus extra iudicium impetravit; secus tamen, si in iudicio, dummodo revocatio ad notitiam adversarii vel iudicis non pervenerit. Hoc dicit secundum lecturam magis communem.

Idem *Episcopo Silvanectensi, et Abbati Caroliloci.*[81])

Ex parte decani et capituli Laudunensis fuit propositum, quod, quum ipsi auctoritate apostolicae indulgentiae in nobilem virum I.[82]) excommunicationis sententiam protulissent, procuratoribus partium propter hoc ad sedem apostolicam accedentibus, et lite super diversis articulis contestata, nos causam vobis commisimus terminandam, hoc adiecto, ut non obstarent literae praeter assensum partium impetratae. Dictus autem nobilis citatus proposuit, quod per illas literas procedendum non erat ex[83]) eo, quod V., qui easdem literas impetraverat, falsus exstiterat procurator, quum ipse ante impetrationem literarum ipsarum, propter suspicionem, quam contra eundem[84]) conceperat, mandatum sibi traditum revocasset. Eis igitur[85]) proponentibus ex adverso, quod ad nos vel ad ipsius huiusmodi[86]) revocatio non pervenit, vos, quod deberetis per literas ipsas procedere, per quandam interlocutoriam protulistis. (*Et infra:*)[87]) Petente itaque procuratore ipsorum, ut inspiceretis praedictam indulgentiam, procurator ipsius nobilis ex adverso re-

Cap. XXIX. 41) Restitutum ex Comp. V. c. 3. de off. ind. del. 1. 15. 42) *Cant. archiep. S. Rom. eccl. cardinali et coniud. suis:* Comp. V. — 43) *proposuit:* C. H. — 44) *Dulmensis:* C. R. — In Comp. V. haec ita se habent: *quum Iord. cler. Dunelmensem episcopum super eccl. Nicolai Dunelmensis. (Durham*)* — 45) *Iordani:* Cont., Bohm. — *Ioannis:* Comp. V. per totum — 46) abest a C. H. — *nostrarum:* C. R. 1. — *illarum:* C. R. 2., Comp. V. — 47) cf. c. prox. anteced. — 48) *Refensi:* C. R. 1. — *Roffensi:* Comp. V. Ms. — *Roffensi.* Comp. V. Cir. — *(Rochester*)* — 49) *dioecesibus:* C. R. C. — 50) *obtineret:* C. H. — 51) abest a Cont. et Bohm. — 52) abest a C. R. 2. L., Comp. V. — 53) *emissam:* Comp. V. — 54) abest a C. H. — 55) *procederent:* ib. — 56) abest a Comp. V. Cir. — 57) *debent, ut habeant:* C. H.

Cap. XXX. 58) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 59) *Lingonensi:* C. L. — *Abb. S. Petri et H. canonico Noviom.:* Cont. — *Abbati et priori S. Praiecti et I. de Villa Vund. (Wadre: Ms.) canonico S. Quintini Noviomensis:* Comp. V. — 60) *Capituli S. Crucis Camer. exhibita nobis petitio declaravit:* Comp. V. — 61) *Revardo.* Comp. V. Cir. — *Revaldo:* eod. Ms. — 62) abest a C. R. L. et Comp. V. — 63) add.: *et etiam praesentante:* C. L. — 64) *Balduinus:* Comp. V., Bohm. — 65) *archidiaconum:* ib. — 66) *et exc.* desid. in Comp. V. et C. H. R. L. — 67) *R.:* Cont., Comp. V. — 68) *ad scholasticum S. Quintini Noviom. dioecers. et coniudices eius:* Comp. V. — 69) *ecclesiasticam:* C. H.

Cap. XXXI. 70) Restitutum ex Comp. V. c. 4. de praeb. III. 4. 71) *annuam pensionem:* C. H. — In Comp. V. leg.: *recipiunt annuas pens. seu alia ben., et sic ab eorum.* — 72) *earum:* C. R. 1. H. L. — 73) *impetraverint:* Cont., Bohm — 74) *decernas:* C. R. L. H., Comp. V., omisso seq. *et.* — 75) *quicquid:* C. H. — 76) *inveneritis:* C. L.

Cap. XXXII. 77) *quod:* Cont., Bohm. — 78) add.: *ecclesiis:* C. R. 1. — 79) abest a C. H. L. — 80) *facias ... et non:* C. L. — 81) *Compendiensi:* C. R. H. L.

Cap. XXXIII. 82) *L.:* Cont. — 83) abest a C. H. — pro seq.: *F.* in C. R. H. per totum leg.: *W.* — 84) *eum:* C. R. 1. — 85) *ergo:* C. H. L — 86) *huius:* C. R. 2. — 87) *et i.:* omissa sunt in C. L.

spondit, quod non erat per iam dictas literas procedendum, exhibens alias quasdam posterius impetratas, inter alia continentes, ut, si de partium voluntate procederet, causam terminaretis eandem; alioquin ipsam sufficienter instructam remitteretis ad sedis apostolicae examen cum indulgentia memorata. Quas literas ipsi ex eo non valere dicebant, quia per eundem V.[88] et post revocationem mandati fuerant impetratae. Quia vero iuxta generalis statuta concilii[88*]) apostolicae literae, quas sine speciali mandato domini quis impetrat, valere non debent, nisi sit[89]) de illis personis, a[90]) quibus non est exigendum de iure mandatum, mandamus, quatenus, si revocatio mandati ad procuratorem pervenit, quum minus valere debeant literae, quae impetrantur ab illo, a quo mandatum dominus revocavit, in negotio[91]) iuxta priorum continentiam literarum, non obstantibus posterioribus, procedatis.

CAP. XXXIV.

Rescriptum, impetratum contra hominem alicuius dioecesis, non extenditur ad hominem eiusdem nominis alterius dioecesis.

Idem *Decano et Magistro G.*[92]) *Canonico Leodiensi.*

Significante V. nos noveritis[93]) accepisse, quod, quum R. contra V. Remensis dioecesis super quibusdam pannis et aliis[94]) ad iudices literas impetrasset, idem V. excipiendo proposuit[95]), quod, quum idem non de Remensi, sed de Leodiensi dioecesi exsisteret, per huiusmodi literas, quum de dioecesi Leodiensi non facerent aliquam mentionem[96]), conveniri[96*]) de iure non poterat, nec debebat. Et quia exceptionem huiusmodi admittere denegarunt, nostram[97]) audientiam appellavit. Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, revocato in irritum, etc.

CAP. XXXV.

Per rescriptum, impetratum contra homines dioecesis, non possunt conveniri homines civitatis.

Idem *Priori sancti Laudinensis, et Succentori Rathomagensi.*

Rodulphus[98]) clericus, rector ecclesiae sancti Christophori de civitate Sagiensi, sua nobis insinuatione monstravit, quod, quum magister R. eum per quasdam literas, contra episcopum Sagiensem et quosdam alios Sagiensis dioecesis super redditibus et rebus aliis impetratas a nobis, coram iudicibus super eadem ecclesia per generalem clausulam: „quidam alii“ convenisset, idem rector proposuit[99]) excipiendo, quod, quum esset de civitate Sagiensi, et sub eadem clausula nullus de civitate ipsa intelligitur[100]) inclusus, conveniri non poterat per eandem[1]). Et quia dicti iudices exceptionem huiusmodi recusarunt admittere, nostram audientiam appellavit. Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, revocetis in irritum, etc.

CAP. XXXVI.

Si conveniendus per clausulam moriatur re integra, successor conveniri non potest.

Idem *Abbati sancti Iacobi.*

Significavit nobis comitissa Namutensis[2]), quod, quum mortuo comite fratre suo ipsa in eius successerit comitatu, G. et R.[3]) per quasdam literas apostolicas[4]) contra Tullensem episcopum et quosdam alios clericos et laicos impetratas, eam coram iudicibus, ad quos obtentae fuerant[5]), super quadam summa[6]) pecuniae, quam eidem fratri suo se[7]) mutuasse dicebant, per illam generalem clausulam: „quidam alii,“ quia in praedicto comitatu successerat, convenerunt. Excipiente itaque procuratore suo, quod, quum adhuc frater eiusdem mulieris viveret, quando eaedem literae impetratae fuerunt[8]), nec per ipsas, dum viveret, fuerat ad iudicium evocatus, earum auctoritate non poterat conveniri. Et quia iudices[9]) exceptionem non admittebant ipsius, nostram[10]) audientiam appellavit. (*Et infra:*) Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, revocato in irritum, etc.

CAP. XXXVII.

Non valent literae executoriae, in quibus impetrans falso dixit, monitorias praecessisse.

Idem *Abbati sancti Victoris.*

Ex insinuatione episcopi Ambianensis[11]) accepimus, quod L. clericus super eius[12]) provisione ad ipsum praeceptorias, et postmodum ad vos[13]) executorias contra eam literas impetravit. (*Et infra:*) Quocirca mandamus, quatenus, si nullae monitoriae super hoc praecesserint[14]), executoriis supersedeatis eisdem, dummodo eaedem executoriae de monitoriis fecerint mentionem; alioquin in executionis negotio[15]) iuxta directum ad vos pro ipso mandatum ratione praevia procedatis.

CAP. XXXVIII.

Cessantibus clausulis in dubio Papa non intendit gravare eundem collatorem super provisione duorum; ideo secundus impetrans repellitur; sive primus exspectet, sive sit iam gratiam consecutus. Hoc dicit secundum intellectum Gloss.

Idem *Noviensi*[16]) *Episcopo.*

Mandatum apostolicam ad te directum, ut magistrum S.[17]) faceres in canonicum recipi et in fratrem Noviensis ecclesiae, si pro alio ibidem non scripsimus, qui huiusmodi gratiam prosequatur[18]), alio iam beneficium per nostras[19]) literas obtinente prosequi non teneris, quum super receptione duorum gravandi ecclesiam antedictam non fuerit[20]) intentio mandatoris.

CAP. XXXIX.

Ecclesia, in qua Papa primus dedit monitorias, et secundus executorias, per primum, non per secundum intelligitur gravata.

Idem.

Literis apostolicis ad vos directis, ut G. clericum reciperetis in canonicum et in fratrem, nisi pro alio fuisset per nos ecclesia vestra gravata, mandatum nostrum vos exsequi volumus et mandamus; non obstante, quod T. subdiaconum per nostras literas executorias recepistis, qui a bonae memoriae H.[21]) praedecessore nostro monitorias impetravit[22]), quum factum praedecessoris nostri potius, quam nostrum facerimus prosecuti.

CAP. XL.

Dioecesanus, cui scribitur, ut in dioecesi sua, ubi pro alio scriptum non est, provideat vel faciat provideri, non potest id exsequi circa beneficium spectans ad collationem alterius, iam pro alio gravati.

Idem.

Abbatem, qui mandatum apostolicum iam recepit, ut S. clerico in aliqua ecclesiarum sui monasterii provideret, et[23]) per literas generales ad dioecesanum episcopum[24]) obtentas, ut in dioecesi sua, ubi pro alio scriptum non esset, faceret provideri, cogi iuris ratio non permittit, nec super conferendis ecclesiis aut beneficiis aggravari, etiamsi facultatem habeat dioecesanus per easdem literas providendi.

CAP. XLI.

Per rescriptum directum excommunicatori, ut absolvat excommunicatum, si contra concilium eum excommunicavit, datis executoribus, qui eo non parente exsequantur, non excommunicatori, sed executoribus cognitio demandatur.

Idem.

Ab excommunicato, qui contra statuta concilii generalis[25]) asserit se ligatum, literis ad excommunicatorem obtentis, ut, si est ita, sine difficultate absolvat eundem, et aliis deputatis iudicibus[26]), qui, eo non parente, mandatum apostolicum exsequantur, non excommunicatori, qui de facto suo[27]) certus esse debet, licet in hoc deferatur eidem, sed illis cognitio demandatur.

Cap. XXXIII. 88) *W.:* C. R. H. per totum. — 88*) cf. supr. c. 28. — 89) *sint:* C. R. 1. — 90) *de:* C. H. — 91) add.: *ipso:* C. R. 1.

Cap. XXXIV. 92) *magistro B.:* C. R. 2. — 93) *noveris:* Cont., Böhm. — 94) *et al.:* desid. in C. R. L. H. — 95) *proponit:* C. H. — 96) *nullam facerent ment.:* ib. — 96*) *convenire:* Cont. — 97) *ad nostr.:* C. R. 1.

Cap. XXXV. 98) *Randulphus:* C. R. 1. — *Radulphus,* C. H. — *Rodolphus:* Böhm. — 99) *proponit:* C. H. — 100) *intelligeretur:* C. R. H. L. — 1) *eandem:* C. H.

Cap. XXXVI. 2) *Navaric.:* C. H. — *Manucensis:* R. 1. — *Namitensis:* R. 2. — *Namucen.:* L. — *Namurcensis:* Böhm. — leg.: *Namurcensis* — 3) *B. et S.:* C. R. L. — 4) abest a C. R. — 5) *fuerunt:* C. R. L. H. — 6) *quandam summam:* C. L. — 7) abest a C. H. — 8) *fuerint:* C. R. 2. — 9) *dicti iud.:* C. L. — 10) *ad nostr.:* C. R. 1.

Cap. XXXVII. 11) *Ambie:* C. H. — *Ambienris:* C. R. 1. — 12) *pro sua:* C. H. — 13) mancam inscriptionem esse propter hanc pluralem elocutionem cum Contio credimus. — 14) *praecesserunt:* C. R. L. — 15) *in executione:* C. R. 2.

Cap. XXXVIII. 16) *Novariensi:* C. H. — *Novioniensi:* C. R. — leg.: *Noviomensi* (*Noyon*). — 17) *R.:* C. R. 1. — 18) *exsequatur:* id. — 19) abest ab eod. — 20) *fuit:* Cont., Böhm.

Cap. XXXIX. 21) *Ho.:* C. R. 2. — *Honorio:* C. L. — 22) *impetraverat:* C. H.

Cap. XL. 23) abest a C. L. — 24) abest a C. R. L.

Cap. XLI. 25) cf. c. 48. de sent. exc. V. 39. — 26) abest a C. R. L. H. 27) add.: *in hoc:* Cont., Böhm.

CAP. XLII.

Si impetrans rescriptum ad beneficium, dixit se non beneficiatum, quum tamen haberet beneficium, licet exiguum, non valet rescriptum.

Idem.

Si proponente aliquo, nondum se beneficium ecclesiasticum assecutum, super provisione ipsius, licet minus competens obtinentis, rescriptum apostolicum de hoc mentionem non faciens impetretur[28]), illud veluti fraudulenter obtentum dicimus non valere.

CAP. XLIII.

Abutentes rescripto apostolico in casibus hic enumeratis, privantur commodo rescripti, et condemnantur in sumptibus et damnis adversario.

Idem *Episcopo Parisiensi.*

Quia nonnulli diversis modis literis apostolicis abutuntur, statuimus, ut, quicunque obtentas sub nomine suo literas aliis eiusdem nominis tradunt, qui quos volunt fatigant indebite per easdem, et qui eas tali modo recipiunt, quique illos, contra quos nihil habent[29]) quaestionis, faciunt in iudicium evocari, aut literas ipsas ad futuras trahunt controversias, quae nondum fuerant tempore impetrationis exortae, seu quemquam super uno negotio, vel etiam malitiose super pluribus personalibus actionibus, quae sub uno iudice possent tractari commodius, per varias literas coram diversis iudicibus[30]) trahunt, ut laboribus fatigatus[31]) et sumptibus vel compellatur componere, vel cedere iuri suo, aut reus actorem eodem tempore ad diversa loca, vel indeterminate ad villam, quae commune cum pluribus eiusdem provinciae villis habet vocabulum, citari procurat, ut, dum non comparuerit, excommunicetur quasi[32]) contumax, et sic eum a sua intentione repellat, earundem literarum commodo careant, et adversariis in moderatis expensis ac damnis, quae propter hoc eos pertulisse constiterit, condemnentur.

TITULUS IV.

DE CONSUETUDINE.

CAP. I.[1])

Consuetudo, inferens gravamen ecclesiis, debet iudicis officio tolli. Hoc dicit secundum intellectum magis singularem.

Gregorius I. *in Registro.*

Consuetudines, quae ecclesiis[2]) gravamen inducere dignoscuntur[3]), nostra nos decet consideratione remittere, "*nec illue etc.*"

CAP. II.[4])

Ex consuetudine potest introduci actus sine solennitate, per quam sine apprehensione reali transfertur possessio rei absentis. H. d. et est casus singularis secundum Abbatem Siculum.

Innocentius III. *Archiepiscopo et Capitulo Lugdunensi.*[5])

Ex literis, "*quas tu nobis, frater archiepiscope, destinasti, intelleximus manifeste, quod regnum Daciae, quantum ad ea, quae ad ius fori contingunt, consuetudinibus suis et institutionibus regum suorum omnino regatur. Unde nullum usum testamentorum illius provinciae habere contingit, qui alibi in ultimis decedentium voluntatibus secundum legalem observantiam custoditur.*" Si vero quis[6]) possessiones aliquas claustris vel aliis religiosis locis in bona valetudine vel ultima voluntate[7]) "*constitutus*" pro suorum vult remedio peccatorum conferre, hanc "*ecclesiae*" conferendi formam esse proponitis[8]), quod in huiusmodi donationibus modicum terrae consuevit in manu[9]) accipere[10]), vel in extremitate pallii, quod[11]) manu "*episcopi vel cuiuslibet alterius*" praelati ecclesiae sustinetur, aut super "*ipsum*" altare "*aliquo involutum panniculo cum debita humilitate*" ponendum[12]) sub testimonio videntium et audientium, "sub dicta forma[13]), quae scotatio vulgariter appellatur. "*Verum quia huiusmodi donatio malitiose a quibusdam cavillatoribus, sicut asseris, impeditur, a nobis humiliter postulasti, ne loca religiosa et ecclesiae, quibus multae possessiones sub scotatione huiusmodi sunt collatae, ab aliquibus possint vel debeant temere perturbari, paterna debemus sollicitudine providere. Nolentes igitur, ut tales constitutiones, quas diuturnitas temporis, ut asseris, observavit, et usus consuetudinis hactenus approbatae retinuit, temeritate qualibet infirmentur,*" Discretioni vestrae "*per apostolica scripta*" mandamus, quatenus donationes eorum, quae sub obtentu consuetudinis[14]) claustris, ecclesiis vel quibuslibet locis religiosis pie conferuntur vel[14*]) etiam sunt collata, faciatis irrevocabiliter[15]) observari, quum huiusmodi signum, quod scotatio dicitur, non tam factae donationis, quam traditae possessionis sit evidens argumentum, "*si quos contradictores etc. Dat. Lat. XVI. Kal. Dec.*" [1198.]

CAP. III.[16])

Non valet consuetudo, ut in causis ecclesiasticis dictum populi pro sententia teneatur.

Idem *Episcopo Pictaviensi.*[17])

Ad nostram audientiam noveris pervenisse, quod in tua dioecesi etiam in causis ecclesiasticis consuetudo minus rationabilis habeatur, quod[18]), quum aliqua causa tractatur ibidem, et[19]) allegationibus et querelis utriusque partis auditis, a praesentibus literatis et illiteratis, sapientibus et insipientibus, quid iuris sit quaeritur, et quod illi dictaverint vel aliquis eorum, praesentium consilio requisito pro sententia teneatur. Nos igitur attendentes, quod consuetudo, quae canonicis obviat institutis, nullius debeat[20]) esse momenti, quum sententia a non suo iudice lata nullam[21]) obtineat firmitatem, ut in causis ecclesiasticis subiectorum tuorum, postquam tibi de meritis earum[22]) constiterit, sententiam proferre valeas, sicut ordo postulat rationis, auctoritate tibi praesentium, praemissa consuetudine non obstante, concedimus facultatem. "*Nulli ergo etc. Dat. Lat. XII. Kal. Mart.*" [1199.]

CAP. IV.[23])

Consuetudo non potest operari, ut clericus non episcopus possit exercere ea, quae sunt reservata ordini episcopali. Et est casus notabilis. Abb. Sicul.

Idem *L.*[24]) *Vicario nostro apud Constantinopolim constituto.*

Quanto de benignitate "*sedis apostolicae locum obtines celsiorem, tanto tibi est sollicitius procurandum, ut te talem exhibeas in agendis, non declinans ad dextram vel ad sinistram, quod non minus re, quam nomine vices apostolicas gerere videaris.*" Pervenit "*sane*" ad audientiam nostram, quod quidam simplices sacerdotes apud Constantinopolim ea sacramenta praesumunt fidelibus exhibere, quae ab Apostolorum tempore "*rite*" fuerunt solis pontificibus reservata[25]), ut est sacramentum confirmationis, quod chrismando renatos soli debent episcopi per manus impositionem conferre, ad excusandas excusationes in peccatis[26]) "*et sui erroris fomentum*" solam consuetudinem praetendentes, "*quum diuturnitas temporis peccata non minuat, sed augmentet, quae tanto graviora existunt, quanto infelicem animam diutius detinent alligatam. Volentes igitur haec et alia, quae oculos divinae maiestatis offendunt, de agro dominico exstirpari*", Discretioni tuae "*per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus omnibus "*latinis*" presbyteris "*apud Constantinopolim constitutis*" districte prohibeas[27]), ne talia de cetero sua temeritate praesumant, quae licet non sint a fidelibus contemnenda, tutius tamen est ea sine periculo ex[27*]) necessitate, quae legem non habet, omittere, quam ut ab his, quibus ea conferre non licet, ex temeritate, quae lege damnatur, non sine gravi periculo inaniter conferantur, quum umbra quaedam ostendatur in opere, veritas autem non subeat in[28]) effectu. "*Alios quoque etc. Dat. Lat. XVI. Kal. Dec.*" [1199.]

CAP. V.[29])

Non valet consuetudo, per quam interdicti sententia violatur.

Idem *Decano*[30]) *et Capitulo Cenomanensi.*

Quum inter vos ex una parte, et canonicos sancti Petri de Curia ex altera, super eo, quod dicti canonici "*sancti P.*" generale inter-

---

Cap. XLII. 28) *impetrat*: C. R. 2.

Cap. XLIII. 29) *habeant*: C. H. — 30) abest a C. R. 1. L. — 31) add.: *reus*: C. R. 1. — 32) *tanquam*: C. H.

TIT. IV. Cap. I. 1) L. I. ep. 66., missa *Felici episc. Messanensi* (A. 591.) — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *in eccl.*: C. H. — 3) *noscuntur*: Comp. I.

Cap. II. 4) Restitutum ex Reg. Bal. I. 422. — Comp. III. h. t. c. 1. — 5) *Lugdonensi*: Cont. — *Lugducensi*: C. R. 1. — *Lundunensi*: Comp. III. Ms. — *Lundiniensi*: Comp. III. Aug. — *R. archiep. et cap. Lundensi*: Reg. — 6) *aliquis*: Comp. III., Reg., Cont., Bohm. — 7) *bona voluntate vel ultima valetudine*: coniectura Contii. — 8) *proponis*: Comp. III., Reg., Cont., Böhm. — 9) *in manu*: desid. in Comp. et Reg. — 10) *assumere*: Reg. — 11) abest a Cont. — 12) *ponendo*: C. R. 2. — 13) *forma donationis huiuscemodi* (*huiusm.*: Reg.) *subsequente*: Comp. III., Reg. — 14) add.: *praedictae*: C. H. — 14*) abest a Cont. — 15) *irrevocabiles*: Comp. III., Reg.

Cap. III. 16) Restitutum ex Reg. Bal. I. 571. — Comp. III. h. t. c. 2. — 17) *Pitaviensi*: Comp. III. Aug. — *Patavienși*: ead. Ms., Reg. — 18) abest a C. H. — 19) abest a Comp. III. et Reg. — 20) *debet*: Cont., Böhm. — 21) *non ullam*: C. R. 1. — 22) *causarum*: C. L. — *eorum*: Cont., Böhm.

Cap. IV. 23) Restitutum ex Reg. Bal. II. 212. — Comp. III. h. t. c. 3. — 24) *I.*: C. H. — *R.*: L. — *Luci*: Comp. III. Aug. — seq.: *constituto*: non est in Reg. — 25) *observata*: Comp. III. Aug. — 26) *praedictis*: C. H. — 27) *praecipiens*: C. R. 1. — 27*) *vel ex*: Cont. — 28) *in*: abest a C. R. 1.

Cap. V. 29) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 212. — Comp. III. h. t. c. 4. — 30) *N. Decano*: Cont., Reg. — *Dec. et Cap. Camerinum*: Comp. III. Aug. — *Cenomanensi*: C. R. 2.

dictum a "*venerabili fratre nostro*" episcopo vestro, vel a[31]) vobis in civitate Cenomanensi positum non servabant, quaestio verteretur[32]), "*utraque pars, ut eadem causa fine posset debito terminari, suum nuncium ad sedem apostolicam destinavit. Partibus igitur in nostra praesentia constitutis per procuratores idoneos audientiam praebuimus liberam et benignam, et quidem ecclesiae vestrae proposuit procurator, quod, quum Cenomanensis ecclesia suo loco et tempore pro excessibus saecularis potestatis interdicto velit supponere civitatem, ecclesia beati Petri de Curia, tanquam membrum suo capiti non cohaerens, campanis pulsatis, apertis ianuis divina officia celebrare aliis cessantibus non omisit. Quum autem venerabilis frater noster Oct. Ostiensis episcopus tunc in partibus illis legationis officio fungeretur, iidem ad eius praesentiam accedentes, suam ei super hoc querimoniam exponere curaverunt. Qui, partibus convocatis, et rationibus utrinque diligenter auditis et cognitis, quum pars ecclesiae S. Petri per privilegia sedis apostolicae non posset ostendere se munitam, immo ei firmiter constaret, quod ex superbia potius ad hoc, quam ex causa rationabili ducerentur, sententialiter definivit, quod, quum in civitate Cenomanensi positum fuerit interdictum, illud eadem ecclesia observaret, vinculo quoque excommunicationis ac poenae ordinis et beneficii eos supponens, qui suae ducerent sententiae resistendum. Postmodum vero quum propter quosdam excessus saecularis potestatis tota Cenomanensis civitas supponeretur ecclesiastico interdicto, et ipsis canonicis S. Petri denunciatum fuisset, ut a divinorum celebratione cessarent, et observarent, sicut alias ipsius civitatis ecclesiae, interdictum, ipsi malorem temeritatem suae audaciae adiungentes, cum maiori solennitate suum sunt officium exsecuti, venire contra ipsius legati sententiam non veriti.*" Procurator vero ipsorum proposuit "*ex adverso*", quod ipsa ecclesia sancti Petri a sui[33]) fundatione libera exstitit et exempta, et "*de bonis progenitorum carissimi in Christo filii nostri anni Anglorum regis illustris fundata fuerat et dotata, firmiter asseverans, et ex hoc suam credens intentionem fundare, quod decanatum et praebendas ipsius ecclesiae idem rex et progenitores sui conferebant dioecesano episcopo inconsulto. Proposuit etiam, quod ex consuetudine tali hactenus eadem ecclesia gavisa fuerat libertate, et hoc multotiens idem vester episcopus recognovit, quod eius parochialem potestatis interdicere capellanum, qui extra chorum celebrat ecclesiae ante dictae, allegans*" de[34]) consuetudine "*antedicta, quod*" in generali etiam interdicto licitum erat eis, pulsatis campanis, alta voce, interdictis "*tamen*" et excommunicatis exclusis, divino officio celebrare. Nos igitur cognito[35]), quod ex tali consuetudine, si qua foret, disrumperetur nervus ecclesiasticae disciplinae, ipsam de consensu[36]) fratrum nostrorum "*penitus*" duximus irritandam, "*quum non consuetudo, sed corruptela potius sit censenda, concedentes tamen etc. Dat. III. Non. Febr. Ao. VIII.*" [1205.]

CAP. VI.[37])

In attribuendis officiis novae dignitati servatur consuetudo vicinarum civitatum. Quae si diversa fuerit, servabitur magis rationabilis et aliis non praeiudicans.

Idem *Episcopo Heliensi.*

Quum olim "*venerabilis frater noster*" Londonensis[38]) episcopus nostris auribus intimasset, quod in sua ecclesia proposuerat statuere praecentorem "*certum reditum assignaturus eidem sine laesione cuiusquam,*" nos eius precibus inclinati, ei licentiam concessimus[39]) praecentorem huiusmodi ordinandi, dummodo in conferendis sibi reditibus nulli inferretur praeiudicium, "*nihilominus*" statuentes, ut praecentor taliter institutus in sessionibus, processionibus et aliis illam haberet in Londonensi ecclesia dignitatem, quam habent alii praecentores in aliis ecclesiis Anglicanis. "*Postmodum autem nostris fuit auribus intimatum, quod, licet idem episcopus dilectum filium R. in eadem instituisset ecclesia praecentorem, quod tamen a nobis fuerat de praelibata dignitate statutum biennio iam elapso exsequi non curarat. Quapropter tibi dedimus in mandatis, ut illud, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, exsequi non postponeres, contradictores per censuram ecclesiasticam compescendo. Noviter vero dilectus filius decanus et quidam alii, personatus habentes in ecclesia memorata, suam nobis transmisere querelam, quod, quum per ecclesias Anglicanas consuetudines sint diversae, ac quidam cantorum minorem, quidam vero maiorem habeant dignitatem, nec possint dignitates eorum, quum sint vel variae vel repugnantes, convenire simul in unam, is, qui noviter est institutus in ecclesia Londonensi praecentor, non contentus eo, quod habere potest sine praeiudicio aliorum, occasione literarum nostrarum quasdam ipsius decani et aliarum personarum eiusdem dignitates ecclesiae sibi nititur in eorum praeiudicium arrogare.*" Quocirca "*fraternitati tuae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, si secundum diversas consuetudines locorum diversas[40]) habere noveris praecentores in Anglicanis ecclesiis dignitates, iam dictum praecentorem illam habere facias in Londonensi ecclesia dignitatem, eaque "*appellatione remota*" manere[41]) contentum, quam, rationabilibus et approbatis consuetudinibus ecclesiae[42]) salvis, sine praeiudicio alieno poterit obtinere. "*Dat. Lat. II. Non. Febr. Pont. nostr. Ao. XI.*" [1208.]

CAP. VII.[43])

Non potest induci ex consuetudine, ut quis possit dimittere dignitatem sine superioris licentia, vel ut possit electus administrare, non habita confirmatione a superiore.

Idem *Conventui Corbiensis*[44]) *monasterii.*

Quum venerabilis frater noster episcopus Hostiensis et "*dilectus filius*" L.[45]) "*tituli*" sanctae crucis presbyter cardinalis "*olim*" in partibus Alemoniae legationis officio fungerentur, invenerunt abbatem de monasterio Hermionensi[46]), quod ad Romanam ecclesiam noscitur pertinere nullo mediante, ad monasterium Corbiense, quod est etiam[47]) Romanae ecclesiae specialе, propria temeritate migrasse, licentia illud deserendi, vel confirmatione[48]) a nobis, vel ab ipsis, qui vices nostras in illis partibus tunc gerebant, nec habita, nec petita. "*Quumque Northusiam advenisset regalia recepturus, iisdem exsistentibus ibidem, ut contemptus eius manifestior appareret, ad eos accedere non curavit, se mandatorum ipsorum exhibens modis omnibus contemptorem. Propter quod dicti legati venerabili fratri nostro Padeburnensi episcopo dederunt firmiter in mandatis, ut eundem ad suam praesentiam evocaret, et praedictis omnibus diligentius expositis coram eo, ipsum ab omni officio et beneficio suspendere non differret, donec nostro se conspectui praesentaret, de contemptu veniam petiturus. Ceterum quum suum nuncium ad eorundem praesentiam destinaret, se super praedictis omnibus per eundem excusans illius terrae allegavit consuetudinem generalem, asserens, quod pro electionis confirmatione vel obtinenda etiam benedictione vel licentia de uno ad aliud monasterium transeundi, summus Pontifex vel eius legati non erant aliquatenus requirendi, quum in illis partibus consuetudo talis hactenus sit servata. Iidem vero legati precibus multorum inducti tam ecclesiasticorum quam saecularium principum, qui eosdem pro ipso instantissime rogaverunt, praedictam sententiam relaxarunt, praefato episcopo Padeburnensi mandantes, ut memorato abbati iniungere non differret, ut usque ad dominicam, qua cantatur „Laetare Ierusalem," proximo praeteritam nuncios suos ad sedem apostolicam destinaret, mandatum nostrum tam super hoc quam aliis eisdem mediantibus nunciis recepturus; quod si facere forte negligeret, ex tunc ipsum in pristinam sententiam reducere non differret, et eam faceret firmiter observari.*" Postmodum autem, "*quum suos ad sedem apostolicam nuncios destinasset, iidem volentes eum multipliciter excusare*", nuncii[48a]) eius ad defensionem ipsius generalem illius terrae consuetudinem allegarunt. Quum igitur haec non tam consuetudo, quam corruptela merito sit censenda, quae profecto sacris est canonibus inimica, ipsam[49]) mandamus[50]) de cetero non servari. "*Dat. Lat. V. Non. Maii Ao. XI.*" [1208.]

CAP. VIII.[51])

De consuetudine potest induci, quod una ecclesia de gremio alterius teneatur sibi praelatum eligere. Et consuetudo est optima legum interpres.

Idem *Decano Salesberiensi, A. Archidiacono et Magistro P. Penstel,*[52]) *Canonico Parisiensi.*

Quum dilectus filius Guil. Andrensis[53]) ecclesiae monachus, qui pro clerico[54]) eiusdem ecclesiae se gerebat, et G. "*Daubins*

Cap. V. 31) abest a Comp. III., Reg. — 32) vertebatur: Cont., Böhm. — 33) *ab ipsa sui:* Comp. III., Reg. — *a prima:* Cont., Böhm. — 34) *ex:* Reg. — 35) *auditis hinc inde propositis, quia:* Comp. III., Reg. — 36) *consilio:* C. R. t., Comp. III., Reg.

Cap. VI. 37) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 248. — Comp. III. h. t. c. 5. — 38) *Londoniensis:* C. H. L., Comp. III., Reg. — 39) *dedimus:* C. R. t. — 40) *diversos:* Reg. — 41) *permanere:* Comp. III., Reg. — 42) *eius:* ib. — *eiusdem ecclesiae:* C. R. t.

Cap. VII. 43) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 73. — Comp. III. h. t. c. 6. — 44) *Corbeiensis:* Reg. — 45) *Leo:* Reg., Böhm. — 46) *Hermofor.:* C. R. t. — *Herbipolensi:* C. L. — *Herwordelensi:* Comp. III. Aug. — *Herwol.:* ead. Ms. — *Herwordeldensi:* Reg. (leg.: *Herfordensi*) — 47) abest a C. R. t. — 48) *vel conf.:* desid. in Comp. III. Ms. — 48a) *nunc. ei.:* non leg. in Reg. — 49) *praedictam cons.:* Reg. — 50) *mandavimus:* C. L., Comp. III. — *ipsam de cetero servari nolentes etc.:* Reg.

Cap. VIII. 51) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 205. — Comp. III. h. t. c. 7. — 52) *Dec. Saliberiensi, A. arch. et mag. P. Penerel etc.:* C. L. — *Dec. Sales Herbiens., archid. etc.:* Cont. — *Dec. Sal.* (*Salesbiensi:* Comp. III. Aug.) *A. arch. et mag. P. Peverel can. Par.:* Comp. III. — *Decano Saresberiensi Parisius commoranti, A. archid. et magistro P. Peverel can. Par.:* Reg. — 53) *Andrien.:* C. R. t. — 54) *electa:* C. R. L., Comp. III., Reg.

monachus ac° procurator monasterii Karofensis[55]) super iure eligendi abbatem[56]) in Andrensi monasterio, et eiusdem[57])°*Guilelmi*° electione in nostra praesentia[58]) invicem[59]) litigarent, idem Go. electionem suam[60]) a fratribus Andrensis ecclesiae concorditer celebratam auctoritate apostolica petiit confirmari, asserens[61]) tam de iure communi, quam de[62]) privilegio speciali eis a °*felicis recordationis*° Alexandro Papa concesso, et a nobis postmodum confirmato, liberam eligendi auctoritatem ad eosdem fratres tantummodo pertinere. °*Nam de iure communi omnis congregatio monachorum eligere sibi debet abbatem, et in eiusdem Alexandri privilegio continetur, ut obeunte monasterii Andrensis abbate nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia praeponatur, nisi quem fratres vel eorum pars consilii sanioris secundum Deum et beati Benedicti regulam duxerint eligendum. A nobis quoque praedictis fratribus dignoscitur esse concessum, ut licitum sit eisdem, quum ecclesiam suam abbate vacare contigerit, personam idoneam de gremio eiusdem ecclesiae vel aliunde per regularem electionem sibi praeficere in pastorem Karoffensi monasterio praesentandum, ut ab ipso confirmationem accipiat, et reverentiam ei, quam debet, impendat.*° Dictus vero °*Gaufridus*° procurator proposuit ex adverso, quod, quum olim ad petitionem °*comitis Balduini, uxoris et filiorum eius,*° patronorum ecclesiae °*Andrensis*° a °*bonae memoriae G.*° Morinensi[63]) episcopo fuerit constitutum, quod si praefatus locus divino[64]) munere adeo pullularet, ut prior aut abbas constitueretur ibidem, electio eius penes fratres eiusdem loci et capitulum Karofense[65]) penderet, et huiusmodi obtentu statuti[66]) sic fuerit longe[67]) retroactis temporibus observatum, ut monasterio Andrensi vacante, Andrenses fratres in Karofensi capitulo aliquem de gremio monasterii Karofensis sibi eligerent in abbatem, electio praedicti G.[68]) tam contra statuti tenorem, quam etiam contra consuetudinem approbatam, quae optima est legum interpres, minus canonice attentata, merito cassari debebat[69]), °*et mandari fratribus antedictis, ut iuxta quod est hactenus obtentum, procederent ad electionem abbatis, adiiciens, quod per privilegium supradicti praedecessoris nostri, nec etiam confirmationem nostram praeiudicari poterat monasterio Karoffensi, quum nulla penitus de praedicto statuto et approbata consuetudine habita mentione fuerint per subreptionem obtenta. Proposuit insuper idem G., quod ex alia quoque causa dicta electio cassari debebat, quia videlicet et ab interdictis et de interdicto fuerat celebrata. Quum enim bonae memoriae Lambertus Morinensis episcopus supradictis fratribus dederit in praeceptis, prout in eius patentibus literis perspeximus contineri, ut ad Karoffense monasterium, de cuius gremio eligere debebant abbatem, infra octo dierum spatium accedentes, ibidem eligerent, ut debebant, quod si non facerent, scirent se ab omni officio et beneficio et ecclesiarum ingressu fore suspensos, ipsi mandata episcopi vilipensa infra praefixum tempus, prout debebant, eligere contempserunt. Unde quum post elapsum terminum suspensionis sententia coeperint esse ligati, electio post haec ab ipsis praesumpta debebat irrita iudicari. Ad hoc autem fuit ex adverso responsum, quod quum praedicto modo eligere Andrenses monachi minime tenerentur, episcopo sine causae cognitione hoc praecise mandanti non tenebantur obedire, ac ideo praedicta sententia interdicti eos ligare non potuit, utpote minus rationabiliter promulgata, maxime quum infra terminum ab episcopo constitutum ad Karoffense monasterium accedentes, licentiam petierint de suo monasterio eligendi, licet eam nequiverint obtinere. Contra quod pars altera replicavit, quod, etsi fuisset forsitan dicta sententia minus iusta, humiliter tamen parere tenebantur eidem, quum fuisset a dioecesano episcopo promulgata. His igitur et aliis, quae coram nobis utrinque fuere proposita, perspicaciter intellectis*°, Quia nobis constitit, electionem ipsam a suspensis, et de suspenso etiam celebratam[70]), eam[71]) °*de consilio fratrum nostrorum*° iustitia cassavimus exigente. °*Excommunicationis autem et suspensionis in ipsum Guilelmum et alios monachos Andrenses, et interdicti sententias in eorum ecclesias a venerabili fratre nostro Silvanectensi episcopo et coniudicibus eius post appellationem ad nos interpositam promulgatas ad cautelam duximus relaxandas.*° Ceterum quum supradictum statutum, °*videlicet, quod penes fratres eiusdem loci et capitulum Karoffense pendeat abbatis electio,*° ita sane possit[72]) intelligi, quod per illud nec iuri communi, nec °*apostolico*° privilegio[73]) derogetur, ut videlicet ad saepedictos fratres electio spectet abbatis, et ad Karofense capitulum[74]) confirmatio, °*devotioni vestrae praesentium auctoritate*° mandamus, quatenus, °*auditis hinc inde propositis*°, si ex parte Karofensis coenobii[75]) talis fuerit consuetudo probata, quae[76]) iuri communi praeiudicet, in hac parte vos secundum illam °*consuetudinem*° decernatis electionem Andrensis abbatis de cetero faciendam; alioquin[76*], °*quodsi talis consuetudo probata non fuerit, per quam in hoc casu praeiudicetur iuri communi, vos*° Andrensibus monachis ius eligendi abbatem °*sublato appellationis obstaculo*° adiudicare[77]) curetis, ut sic de cetero liberam habeant facultatem vel[77*]) de gremio ecclesiae suae, vel etiam[78]) aliunde, per electionem canonicam eligendi personam idoneam in abbatem praesentandam Karofensi capitulo, ut ab eo, si fuerit canonica °*electio*°, confirmetur. °*Porro etc. Dat. Lat. III. Non. Iun. Ao. XI.*° [1209.]

CAP. IX.[79])

Capitulum sine episcopo statuta seu consuetudines novas facere vel antiquas immutare non potest.

Honorius III. *Parisiensi*[80]) *Capitulo.*

Quum consuetudinis ususque longaevi non sit levis[81]) auctoritas, et plerumque discordiam pariant novitates, auctoritate vobis praesentium inhibemus, ne absque °*venerabilis fratris nostri*° episcopi vestri °*consilio et*° consensu immutetis ecclesiae vestrae constitutiones et consuetudines °*vestras*° approbatas, vel novas etiam inducatis; si quas forte fecistis °*in ipsius episcopi praeiudicium, postquam est regimen Parisiensis ecclesiae adeptus*°, irritas decernentes.

CAP. X.[82])

Non valet consuetudo, per quam quis inducitur ad peccandum vel bona propria dissipandum.

Idem *Maiori et Burgen.*[83]) *de Rupella.*

Ex parte vestra fuit propositum °*coram nobis*°, quod quum in patria[84]) vestra servatae sint hactenus duae consuetudines abusivae, quod[84*]) si °*forte*° indigena vel extraneus prodigalitatis vitio, vel incuria, seu quocunque casu alio dissipaverit vel amiserit °*omnia*° bona sua, bona uxoris suae, °*quantumcunque laudabilis et honestae vitae,*° tam mobilia quam immobilia, pro suae voluntatis libito[85]) alienat, °*quare fit interdum, ut, viro defuncto, uxor remaneat indotata, et superstites filii extremae subiaceant incommodis paupertatis;*° et[86]), quod si vir ducat uxorem, quae fide coniugii[86*]) violata committat[87]) adulterium °*manifeste*°, nihilominus ipsa medietatem omnium bonorum, quae fuerit vir adeptus, impudenter exigit et improbe apprehendit, quae potius privanda esset omnibus viri bonis, °*quare super his provideri vobis per apostolicam sedem suppliciter postulastis. Nos itaque saluti et utilitati vestrae provide consulere cupientes,*° Tenore praesentium declaramus, vos non teneri ad huiusmodi consuetudines °*tanquam iuri contrarias*° observandas.

CAP. XI.

Consuetudo non derogat iuri naturali seu divino, cuius transgressio peccatum inducit; nec positivo, nisi sit rationabilis et praescripta.

Gregorius IX.

Quum tanto sint graviora peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam, nemo sanae mentis intelligit[88]), naturali iuri, cuius transgressio periculum salutis inducit, quacunque consuetudine, quae dicenda est verius in hac parte corruptela, posse aliquatenus derogari. Licet etiam longaevae[89]) consuetudinis non sit vilis auctoritas, non tamen est usque adeo valitura, ut vel iuri positivo debeat praeiudicium generare, nisi fuerit rationabilis et legitime sit praescripta.

Cap. X. 55) *Karrofen.:* Comp. III. Ms. — *Karroffensis:* Reg. (*Charroux*°) — 56) *abb. Mundren.:* Comp. III. — 57) *et super eiusd.:* C. R. 2. — *et eiusd. ecclesiae:* C. R. 1. — *et de eiusdem:* C. L., Comp. III. Aug. — 58) *in nostr. pr.:* desid. in C. R. L. H. — 59) *adinvicem:* Cant., Böhm. — 60) verb.: *elect.* — *confirmari:* desid. in C. R. L. H. — 61) *asseruit:* C. R. H. L. — 62) abest a Comp. III., Reg. — 63) *Morinensi:* ib., Böhm. — 64) *quod div.:* Comp. III. Aug. — 65) *Caroffeten.:* C. R. 2. — 66) *obtento statuto:* C. R. 1. — *obt. huius stat.:* Comp. III. Aug. — 67) *et longe:* C. R. 2. — 68) *W.:* C. H., Comp. III. — *Willelmi:* Reg. — 69) *debeat:* C. R. 2., Comp. III. — 70) *factam:* C. R. 1. — 71) *ipsam:* Comp. III., Reg. — 72) *possit:* Reg. — 73) *privilegiis:* C. H. — 74) *monasterium:* C. R. 1. — 75) *coenobii:* C. R. 1. H. — 76) *quod:* Comp. III. Aug. — 76*) abest a Comp. III., Reg., Böhm. — 77) *abiudicare:* C. R. 2. — 77*) abest a Böhm. — 78) abest a C. R. 1., Comp. III Aug.

Cap. IX. 79) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 80) *Papiensi:* Coniectura Cantii. — 81) *vilis:* C. H.

Cap. X. 82) Restitutum ex Comp. V. c. 1. de adult. V. 8. — 83) *Mai. et Burgensibus:* C. R. 1. — *Mai. et Burgalen. de Repellis:* C. H. — *Mai.... Rebella:* C. L. — *Maiori burgensibus de Rupula:* Comp. V. Ms. — 84) *terra:* C. R. H. L., — *quod in terra v. s. sunt:* Comp. V. — 84*) *una siquidem haec est:* Comp. V. — 85) *arbitrio:* C. H., Comp. V. — 86) *Alia quoque consuetudo est non impariter improbanda, quod:* Comp. V. — 86*) *coniugum:* Comp. V. Ms. — 87) *committit:* C. R. H.

Cap. XI. 88) *ignorat:* C. R. 1. — 89) verba const. 2. C. quae sit longa cons. VIII. 53.

TITULUS V.
DE POSTULATIONE PRAELATORUM.

CAP. I.[1])

Impostulabilis est qui violat interdictum. H. d. quoad titulum; habet enim multa alia dicta, quae non faciunt ad tit.

Innocentius III. *Decano et Capitulo Senonensi.*

Ad haec[2]) in B. Petro (*Et infra:*) * Sane, quum ecclesia Senonensis semper fuerit ecclesiae Romanae devota, non immerito ipsius ecclesiae passioni compatimur et doloribus condolemus, quum ea sit viduata pastore, qui, etsi nobilis esset genere, nobilior tamen fuit, sicut credimus, sanctitate. (Et infra:) Dolemus insuper, quod dolori nimio, quem de tanti patris obitu conceperat ecclesia Senonensis, dolor alius supervenit, quum ea vix surgente ab officio funeris tam funesti, vix digne celebratis exsequiis tanti patris, rex ipse iniuste commotus possessiones ipsius tam ad mensam archiepiscopi, quam canonicorum etiam pertinentes, non ut decuit vel debuit, sed ut voluit et valuit, occuparit, et personas etiam, quas de mandato nostro suspenderant organa sua, compulit exsulare.* (*Et infra:*) Quumque *propter persecutionem instantem et diffidentiam animorum, quam in talibus et zelus movet interdum, et usus excusat,* de facili non possetis in unum locum et propositum convenire, sed ad nos fuisset ab aliquibus appellatum, tandem *non sine difficultate* convenientes in unum, Altissiodorensem[3]) episcopum in archiepiscopum *unanimiter* postulastis, postulationem vestram per magistrum R.[4]) praecentorem vestrum, *virum in utroque iure peritum, honestum, providum et discretum, qui apud nos super assumpti promotione negotii fideliter institit, et de contingentibus nihil omisit,* et per abbatem S. Petri, *et per vestras etiam literas* exponentes et petentes *humiliter*, ut faciendae translationi *favorem apostolicum et* pium praeberemus assensum, *considerata praesertim persecutione, quae communiter instat ecclesiae Gallicanae, ac necessitate, quae incumbit specialiter ecclesiae Senonensi*. Verum quoniam, antequam idem magister ad sedem apostolicam accessisset, *audieramus a multis, immo etiam* nobis quasi pro certo constabat, quod[5]) idem episcopus interdicti sententiam non servasset, quod etiam idem[6]) magister non negavit, in *nostra et* fratrum nostrorum praesentia[7]) requisitus a nobis, in ipsius episcopi excusationem allegans, quod sententiam totam[8]) servare nullatenus[9]) tenebatur, quae ad eius notitiam nec per literas nostras, nec per *dilectum filium P. S. Mariae in Via lata diaconum* cardinalem tunc apostolicae sedis legatum, qui eandem sententiam promulgarat[10]), nec per deputati ad hoc[11]) executoris mandatum vel literas pervenisset, *et quod in Altissiodorensi dioecesi rex ipse terram propriam non haberet, et quod eadem Altissiodorensis dioecesis ex alia causa fuerat interdicta.* (*Et infra:*) Quod[12]) nec sufficit, immo nec proficit ad excusationem praedicti *Altissiodorensis* episcopi, *et aliorum similium, quod mandatum nostrum et cardinalis eiusdem, vel executoris etiam ad se per speciales literas ad ipsos directas vel speciale mandatum non pervenisse proponunt;* quum cardinalis idem sententiam interdicti, praesentibus multis *archiepiscopis et episcopis*, solenniter ac publice promulgaverit[13]), et eadem interdicti sententia in regno Francorum iam a[14]) multis publice[15]) coeperit[16]) observari; nec sit necessarium, quum constitutio solenniter editur aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum vel literas inculcare; sed id solum sufficit, ut ad eius observantiam teneatur[17]), qui[18]) noverit eam solenniter editam aut[19]) publice promulgatam; quum et contra quosdam, qui Sardicense concilium non servabant, tanquam illud non habuerint aut perceperint[20]), canonica tradat auctoritas, quod eis non facile facultas credendi tribuitur, quum idem penes illos in suis regionibus actum fuerit et receptum. Nec valet, quod in Altissiodorensi dioecesi dictus rex terram propriam dicitur non habere, quum nos terram totam regis ipsius subiici mandaverimus interdicto, et cardinalis, nostrum[21]) interpretatus mandatum, in terram illam sententiam promulgaverit, quae regi tunc temporis adhaerebat. *Quodsi episcopatus eius ex alia causa fuerat interdictus, interdicti sententiam et tenebatur fortius, et poterat facilius observare.* Sed inde liquido constat, saepe dictum episcopum sufficienter excusari non posse, quod suam metropolitanam[22]) ecclesiam generalis interdicti sententiam et recepisse noverat et servare. *Ideoque unus eorum exstiterat, qui deliberantes super eadem sententia de communi consilio decreverunt, sed erraverunt, ut ipsam sententiam non servarent, quum, si verbum Apostoli Petri de Clemente[23]) dicentis diligentius attendissent, commonitionem super hoc non debuerint exspectare, sed obsecundare prudenter et humiliter obedire.* Nos igitur, qui secundum Apostolum prompti sumus inobedientiam omnem ulcisci, eiusdem episcopi[24]) Altissiodorensis inobedientiam attendentes, ne[25]) nil obedientia prodesse videretur humilibus, si contemptus contumacibus non obesset, quum iuxta canonicas sanctiones[26]) quaedam sint culpae, in quibus culpa est relaxare vindictam, *habito cum fratribus super hoc diligenti tractatu, quantumcunque vobis tanquam obedientiae filiis deferre vellemus,* postulationem *tamen* huiusmodi non propter postulantem ecclesiam, sed propter postulatam personam repulimus[27]) ut indignam. Licet autem ex eo, quod hominem, qui vestro non conveniebat proposito, postulastis, quum vos interdicti sententiam servaretis, et[28]) ipse *tamen* eam[29]) contemneret observare, permissa vobis facile[30]) abusi fueritis potestate, ac ideo vos ea non immerito privare possemus, *quum iuxta divinae legis edictum non liceat vestem induere de lana linoque contextam: ne tamen vestrae videamur devotionis ingrati,* de solita tamen[31]) *apostolicae sedis* benignitate concedimus, ut vobis *et eidem ecclesiae* per[32]) postulationem idoneam seu electionem canonicam de persona congrua[32*]) consulatis.

CAP. II.[33])

Qui postulationem cassatam vitio personae innovat, est eligendi et postulandi potestate privatus.

Idem *Hostiensi Episcopo apostolicae sedis Legato.*

Gratum gerimus *et acceptum, et fraternitatem tuam plurimum commendamus, quod ad promotionem venerabilis fratris nostri S. quondam Cameracensis episcopi, nunc autem archiepiscopi Senonensis, et prudenter et efficaciter attendisti.* Accepimus *etiam* ex literis tuis, quod canonicis Senonensibus, quorum[34]) postulatio, *quam fecerunt*, nostra fuit[35]) auctoritate cassata, licet cassationis literas suppressissent in fraudem, ut[36]) *concorditer et* canonice ad electionem procederent, mandavisti, *adiiciens etiam, quod, nisi forsitan in talem personam concorditer vota sua transferrent, pro qua merito tuum obtinere deberent consensum, de provisione ipsius ecclesiae postmodum faceres quod crederes expedire.* Quumque plures eorum postulationem cassatam a nobis innovare denuo niterentur, quidam vero episcopum[37]) Cameracensem in archiepiscopum postularent[38]), tu intelligens, eos, qui cassationem nostram quodammodo revocare volebant, eligendi privilegium amisisse, quia concessa sibi ex apostolicae sedis benignitate abuterentur temere potestate, ac ideo ad alios[38*]), licet pauciores numero, quantum tamen ad hoc[39]) pertinet, consilii saniores, eligendi vel postulandi devolutam esse licentiam, praedictum Cameracensem ad eorum instantiam in pastorem auctoritate fretus apostolica providisti, *et deputasti ad regimen ecclesiae Senonensis.* Nos igitur, *tanto id magis gratum et ratum habentes, quanto in eius promotione de mandato nostro et beneplacito potius processisti,* a sollicitudine Cameracensis ecclesiae ipsum reddidimus[40]) absolutum, *ut liberius gerat curam metropolis Senonensis,* quod a te de mandato nostro[41]) factum est auctoritate apostolica confirmantes.

CAP. III.[42])

Postulatio, per quam privata vel minor utilitas communi vel maiori praefertur, vel quae fit a minori quam a tertia parte collegii, admitti non debet.

Idem *Clericis Ravennatis ecclesiae.*

Bonae memoriae Guil. archiepiscopo vestro viam universae carnis ingresso, *eius nobis obitum per vestras literas intimastis. Nos

---

TIT. V. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — Non est in Reg.; anno tamen 1200. missam fuisse sequitur ex Reg. Breq. III. 20. et Gest. Innoc. LVI. — 2) hoc: C. H., Cont. — 3) *Antissiodor.:* id. per tot. — 4) *W.:* id. — 5) *quoniam:* Comp. III. — 6) abest a C. H. — 7) *inter praesentiam:* C. R. 1. — 8) *illam:* Comp. III. — 9) add.: *episcopus:* C. R. 2. — 10) *promulgavit:* C. L. — 11) *haec:* Comp. III. Aug. — 12) abest a Comp. III. — 13) *promulgavit:* Cont., Comp. III., Böhm. — 14) abest a Cont. — 15) abest a C. R. — 16) *coeperat:* C. R. 1. — 17) *teneantur... noverint:* id. — 18) *quod:* Comp. III. Aug. — 19) *ac:* C. L. — 20) *receperint:* Comp. III. — cf. Dist. XVI. c. ult. — 21) abest a Comp. III. Aug. — *noster:* C. R. 1. — 22) *suae metropolens:* C. R. 1. — 23) cf. Dist. XCIII. c. 1. — 24) abest a C. R. L., Comp. III. — 25) *quia:* C. H. — 26) cf. Dist. XXVIII. c. 10. — 27) *repellimus:* C. R. — 28) abest a Comp. III. — 29) abest a C. L. — 30) non est in C. R. 1., Comp. III. — 31) abest a Comp. III. — 32) *vel per post. — vel per el.:* Comp. III., Böhm. — 32*) abest a C. H. L. — *idonea:* C. R. 1.

Cap. II. 33) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — cf. not. 1. ad cap. prox. antec. — 34) *ut quum:* Comp. III. — 35) *fuerit:* C. R. 2. — *fuisset:* Comp. III. — 36) abest a Comp. III. Ms. — 37) *praedictum:* Comp. III. — 38) *postularunt:* C. R., Comp. III. Aug. — 38*) *alios:* Böhm. — 39) *haec:* Comp. III. Aug. — 40) *reddimus:* C. R. H. L., Comp. III. — 41) *de mand. n.:* omiss. sunt in Comp. III.

Cap. III. 42) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — Assignandam esse anno 1202. probat Reg. Brequ. V. 6.

autem vobis dedimus in mandatis, ut personam idoneam, quae in nostra devotione persisterat, vobis eligeretis canonice in pastorem. Quumque vos postmodum, receptis literis, super electione substituendi pontificis tractaretis, vota vestra fuerunt in diversa divisa. Nam ° quidam vestrum [43]) °*dilectum filium nostrum S. tituli*° sanctae Praxedis presbyterum cardinalem, quidam vero °*venerabilem fratrem nostrum*° Imolensem [44]) episcopum postulaverunt. °*Quumque partes postulationes suas per nuncios suos nobis praesentassent, proponebatur ab iis, qui cardinalem postulaverant memoratum, quod plures, quam duae partes vestrum, convenerant in eundem. Verum pars altera proponebat, quod digniores personae postularant episcopum Imolensem, et quod in postulatione ipsius et forma canonica et tenor compromissionis fuerat observatus, quum tanquam suffraganeus Ravennatis ecclesiae postulatus de ipsius gremio extitisset. Fuerat enim compromissum, ut de corpore Ravennatis ecclesiae vel archiepiscopatu personam eligerent congruentem; quod pars altera frivolum asserebat, quum, etsi talis conditio fuisset adiecta, poterat tamen de Romanae ecclesiae collegio propter ipsius privilegium praefata postulari persona, quum membra capitis a membris corporis censeri non debeant aliena.*° Nos igitur, auditis, quae de facto °*hinc inde proposita*° et de iure °*insuper*° fuerant allegata, °*deliberavimus cum fratribus nostris, et*° plenius etiam pro utralibet partium curavimus allegare. Consideravimus [45]) vero, quod eiusdem cardinalis praesentia utilior sit non solum Romanae, sed etiam ecclesiae generali, tam apud apostolicam sedem, quam apud ecclesiam Ravennatem, °*et quod minoris meriti sit in huiusmodi necessitatis articulo praeire in sanctae terrae subsidium exercitui Iesu Christi, quam suscipere pondus pastoralis officii.*° Unde non immerito praeferentes speciali utilitati communem et minori maiorem, praedictum cardinalem postulationi vestrae non duximus concedendum. Attendentes autem ex altera parte, quod praedictus episcopus °*Imolensis*° [46]), a minori quam tertia parte fuerit postulatus, et quod apostolica sedes postulationes huiusmodi non consueverit in tanta divisione ac [47]) contradictione recipere, quum etiam quando aliquis ab aliis unanimiter postulatur, ad admittendam postulationem eorum non tam ex iustitia, quam ex gratia moveatur, postulationem ipsius non duximus admittendam. °*Monemus igitur discretionem vestram et exhortamur attentius, per apostolica scripta*° Mandantes, quatenus °*infra mensem post susceptionem praesentium*° cum his, qui vocem in electione habere noscuntur, per electionem, postulationem seu nominationem canonicam in personam idoneam, °*quae in ecclesiae Romanae devotione persistat, concorditer*° convenire curetis, °*et electionem, postulationem seu nominationem vestram per idoneos nuncios sedi apostolicae praesentetis. Venient autem etc.*°

CAP. IV. [48])

Archiepiscopus in archiepiscopum postulatur. Et ex quo postulatio praesentata est Papae, non possunt postulantes ab ea recedere; sed debet superioris iudicium exspectari. H. d. quoad titulum.

Idem *Praeposito et Capitulo Strigonensi* [49]).

Bonae memoriae Guil. [50]) archiepiscopo vestro viam universae carnis ingresso, quum in °*venerabilem fratrem nostrum*° Colocensem archiepiscopum postulandum a nobis contulissetis unanimiter vota vestra, °*et regium super hoc obtinuissetis assensum,*° suffraganei Strigonensis ecclesiae, Quinqueecclesiensis episcopus [51]) videlicet et quidam alii, postulationi vestrae se opponere curaverunt, asserentes, quod eis contemptis, qui ius habebant [52]) eligendi vobiscum, postulatio eadem fuerat attentata; licet vestri nuncii proponerent ex adverso, quod super praeficiendo vobis pontifice de gratia multotiens suffraganeorum fuerat requisitus assensus, sed ipsi [53]) vobis consilium °*et auxilium*° denegaverunt. Nunciis igitur in nostra praesentia constitutis, et proponentibus adversariis quaedam alia contra postulationis vestrae processum, °*quae in prioribus literis meminimus nos plenius expressisse,*° quia nobis de propositis non constabat, ita duximus providendum, ut, si suffraganeis [54]) persistentibus in contradictione sua, vos postulationi vestrae velletis [55]) instare, °*usque ad septuagesimam tunc primo venturam*° per procuratores idoneos, °*ad omnia sufficienter instructos,*° ad sedem apostolicam veniretis, °*ut statueremus utraque parte praesente quod iustitia suaderet;*° si autem illi [56]) a contradictione sua [57]) cessarent, et vos instaretis proposito vestro [58]), ad praesentiam nostram mitteretis personas idoneas °*infra terminum supra dictum,*° quae [59]) super his, quae opportuna forent, nos redderent certiores. Quodsi contradicentibus episcopis memoratis vos contingeret de iure vestro diffidere, °*ne laborem et dolorem subiretis incassum,*° aliam [60]) personam idoneam provideretis vobis canonice in pastorem. Ceterum, °*quum inclytae recordationis H. rex Hungariae viam fuisset universae carnis ingressus,*° quidam vestrum, a postulatione vestra [61]), quam nobis praesentaveratis communiter, temere recedentes, aliis persistentibus in eadem, °*et ad sedem apostolicam appellantibus,*° praedictum Quinqueecclesiensem [62]) episcopum in archiepiscopum postulaverunt. °*Quorum votis nullus suffraganeorum assensit, excepto duntaxat episcopo Nitriensi. Et licet carissimus in Christo filius noster A. Hungariae rex illustris, tunc dux et regni Hungarici, L. nepotis sui regis nomine, cuius tutelam et regni curam ipsi frater eius commiserat, gubernator, precum suarum primitias ad nos pro praedicti Colocensis postulatione transmiserit, postmodum tamen pro Quinqueecclesiensi episcopo ad Strigoniensem metropolim transferendo nobis per literas suas humiliter supplicavit*°. Nos igitur [63]), postulationem ipsam [64]), quam invenimus °*post appellationes interpositas*° in multa discordia, non solum suffraganeorum, verum etiam canonicorum Strigonensis ecclesiae, ac [65]) contra formam mandati nostri °*regulari ordine praetermisso*° temere celebratam, °*illam exigente iustitia*° non duximus admittendam; sed vobis dedimus in mandatis, ut ad providendum vobis pastorem idoneum per electionem canonicam vel postulationem concordem, requisito suffraganeorum assensu, si esset de antiqua et approbata consuetudine requirendus, °*infra mensem post susceptionem literarum nostrarum*° procedere curaretis [66]); alioquin °*ex tunc, ne gregi dominico deesset diutius cura pastoralis,*° nos ipsi provideremus ecclesiae viduatae, °*secundum officii nostri debitum ex plenitudine apostolicae potestatis*°. Verum antequam ad vos literae nostrae pervenissent [67]), innitentes mandato priori, suffraganeos, °*qui erant in regno praesentes,*° praeter °*praedictum*° Quinqueecclesiensem [68]) ad concordiam revocastis °*ita, quod Watiensis, Wesprimiensis et Iauriensis episcopi pro translatione Colocensis archiepiscopi, salvo iure suo in posterum, cui propter afflictionem et necessitatem Strigoniensis ecclesiae supersedebant, ad praesens nos humiliter rogaverunt, praedicto Nitriensi scribente, quod, si non placeret nobis electionem factam de Quinqueecclesiensi admittere, pro postulatione alterius sine praeiudicio iuris sui nos suppliciter exorabat.*° Post haec °*autem*° mandato nostro recepto [69]), hi, qui in °*archiepiscopum*° Colocensem convenerant, ab eius postulatione, °*sicut fuit propositum coram nobis*°, recedere noluerunt, sed innovaverunt [70]) eandem, reversis ad eos quibusdam canonicorum [71]), qui in partem alteram declinarant, °*cum praedicti regis et suffraganeorum literis dilecti filii A. magistrum scholarum, M. thesaurarium, A. archidiaconum et F. et N. canonicos Strigonienses ad sedem apostolicam destinarunt, super postulatione sua dispensationis gratiam petituros.*° Ceteri vero, qui Quinqueecclesiensem episcopum postularunt, °*sicut ex eorum parte fuit propositum coram nobis,*° convenientes in unum, ceteros canonicos ad capitulum convocarunt, ad postulationem concordem vel electionem canonicam iuxta mandatum apostolicum °*infra praefixum terminum sibi*° procedere cupientes. Sed, illis nolentibus convenire, intelligentes, penes se tantum remansisse facultatem liberam eligendi, quia reliqui ius suum prosequi negligebant, praedictum Quinqueecclesiensem °*episcopum, licet ne id fieret fuisset ab aliis appellatum,*° denuo postularunt. °*Quum ergo utriusque partis nuncii ad sedem apostolicam pervenissent, hi, qui pro Quinqueecclesiensi episcopo venerant, proponebant, partem suam iuxta mandatum apostolicum processisse, nec obstare discordiam vel contradictionem eorum, qui iuxta formam mandati nostri procedere contemnentes, illo recepto nec elegerant quemquam canonice, nec concorditer postularant. Unde concors debebat eorum postulatio reputari, quum ceteri, tanquam iussionis apostolicae contemptores, eligendi et postulandi se iure privassent, dum nec postulare nec eligere voluerunt, immo nec etiam ad capitulum convenire. Ad haec autem ex adverso poterat responderi, quod illi, qui Colocensem archiepiscopum postularant, formam secuti fuerant per nostras literas sibi datam, quoniam innitentes postulationi priori, iuxta tenorem priorum lite-*

Cap. III. 43) add.: *T.*: C. H. — 44) *Emolien.*: C. H. — 45) *Consideramus*: C. R. 2. — 46) *Colonensis*: Cont., Böhm. — 47) *aut*: C. R. 1.

Cap. IV. 48) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 129. — Comp. III. h. t. c. 4. — 49) *Strigoniensi*: C. R. 2. H., Comp. III., Reg. — 50) *W.*: Comp. III. Aug. — *V.*: ead. Ms. — *venerabili*: Reg. — 51) abest a C. L. — *Quinqueecclesiensis videlicet, Watiens., Wesprimens.* (*Wesprimien.*: Ms.; — *Wesprimens.*: Reg.) *et Nitriens.* (*Sutreus*: Ms.) *episcopi postulationi etc.*: Comp. III., Reg. — 52) *habeant*: Reg. — 53) *episcopi*: Comp. III., Böhm. — 54) *his suffr.*: C. R. 1. — 55) *volentes*: Comp. III. — 56) *ipsi*: C. R. 2. — 57) abest a C. H. L., Comp. III., Reg. — 58) abest a C. H. L., Comp. III. Ms., Reg. — 59) *qui*: Comp. III. Aug. — 60) *aliquam*: C. R. 2. — 61) abest a C. R. L., Comp. III., Reg. — 62) *Quinquecien.*: C. H. per totum. — 63) *ergo*: Reg. — 64) *super postulatione ipsa, cum fratribus nostris habito diligenti tractatu, quoniam invenimus eam*: Comp. III., Reg., Böhm. — 65) abest a Comp. III., Reg. — 66) *procederetis vel procedere curaretis*: C. H. — 67) *pervenirent*: C. R. I. H., Comp. III., Reg. — 68) add.: *episcopum*: C. R. 1. H., Comp. III. — 69) *suscepto*: C. R. I., Comp. III., Reg. — 70) *innovantes*: Comp. III., Reg. — 71) *canonicis*: Cont., Böhm.

verum nostrarum concordem fecerant, quae fuerat prius discors, dum suffraganeos ad concordiam revocarunt.' Nec obstabat[72]) eorum discordia, qui alium postularunt[73]), quum prius in postulatione archiepiscopi supradicti convenissetis pariter universi, et consensum vestrum annotatum literis, et subscriptionibus propriis roboratum, petiissetis a nobis per communes nuncios confirmari, nosque vestram recepissemus postulationem diiudicandam, si suffraganei forsitan in contradictione persisterent, vel, si consentirent, aut etiam[74]) cederent[75]), approbandam. Si enim, postquam postulatio subscriptionibus postulantium roboratur, et praesentatur Romano Pontifici approbanda, possent ab ea recedere postulantes, nobis frequenter illuderent, et iudicium nostrum ex eorum pendere arbitrio videretur. *'Poterat quoque addi, quod pars altera mandatum apostolicum non servarat, utpote quae nec postulationem concordem, nec electionem canonicam celebrarat, quum in maiori contradictione quam prius, non solum canonicorum, sed suffraganeorum etiam, ipso rege adversae parti favente, praedictum Quinqueecclesiensem episcopum postulasset. Auditis igitur his et aliis, quae fuerunt hinc inde proposita, et habito super his cum fratribus nostris diligenti tractatu,'* intelleximus itaque[75*]) quod, etsi neutra esset postulatio approbanda, iuxta tenorem tamen posterioris rescripti ad nos de cetero Strigoniensis ecclesiae provisio pertineret. Quia vero non plenam de personis illius[76]) regni notitiam habebamus, ideoque non poteramus salva conscientia *'nostra'* eidem ecclesiae[77]) in alia persona, quae de regno Hungariae originem duceret, congrue providere, nec vellemus ei praeficere alienum, quamvis *'regularius et'* honestius videretur, si suffraganeus ad metropolim suam accederet[78]), quam archiepiscopus *'a metropoli'* ad metropolim transferretur, partem tamen elegimus potiorem, et eundem archiepiscopum, in quem omnes, quorum consensus in electione vel postulatione pastoris requiritur, licet diversis temporibus convenerant, a vinculo, quo tenebatur Colocensi ecclesiae, absolventes, ad metropolim Strigoniensem[79]) transferimus, et ei licentiam tribuimus transeundi, pallium ei ad nomen et usum eiusdem ecclesiae transmissuri. *'Monemus igitur etc. Dat. Romae II. Non Oct.'* [1205.]

CAP. V.[80])

Postulatio, contra quam agitur de contempto, potest sine praeiudicio alicuius reiici; potest tamen de speciali gratia admitti. Hoc dicit.

Idem *Capitulo Strigonensi.*[81])

Postulationem, quam celebrastis[82]) *'de venerabili fratre nostro I. Colocensi archiepiscopo ad Strigoniensem metropolim transferendo, venerabiles fratres nostri eiusdem metropolis suffraganei, videlicet C. Quinqueecclesiensis, R. Watiensis, R. Vesprimiensis et I. Nitriensis episcopi penitus contradicunt, per suas nobis literas intimantes, quod V. bonae memoriae archiepiscopo vestro viam universae carnis ingresso, eis inconsultis vos, habito ad invicem consilio diligenti, quosdam de concanonicis vestris ad carissimi in Christo filii nostri Ungarorum regis illustris praesentiam destinastis, et quem vobis praefici volebatis nominatenus expressistis. Post dilationem vero non longam, quum ad festum B. Stephani regis iidem episcopi solenniter convenissent, ut super electione Strigoniensis ecclesiae unanimi deliberatione tractarent, vos, ab eisdem episcopis requisiti, quem illi sedi velletis praefici ac praeponi, taliter respondistis, quod nullum auderetis eligere, nisi qui plenam regis gratiam obtineret, et protinus praedictum Colocensem archiepiscopum nominare curastis, adiicientes, quod in electione archiepiscopi suffraganei nihil iuris haberent, quibus ipsi suffraganei responderunt, quod a prima Christianitatis institutione in regno Ungariae usque ad ista tempora nullus ad sedem Strigoniensem fuerat electus, nisi suffraganeis una cum canonicis eligentibus iuxta consuetudinem canonicam et consuetudinem approbatam. Dixerunt etiam, quod prius inquiri deberet, utrum de gremio illius ecclesiae posset utilis et idoneus reperiri, asserentes, quod in ea multi sunt viri honesti, discreti et literati, qui possent illi ecclesiae decentius praesidere. Illud insuper per easdem nobis literas intimarunt, quod, quum praedictus Colocensis archiepiscopus usque ad haec tempora Colocensem ecclesiam Strigoniensi metropoli asseruerit esse parem, eique tam verbo quam opere varias et intolerabiles iniurias irrogarit, non modicum formidabant, ne, si ad memoratam metropolim transferretur, propriae confessionis et assertionis non immemor, quasi rubore perfusus, ne sibi ipsi contrarius videretur, negotia Strigoniensis ecclesiae minus efficaciter assumeret promovenda, et ipsos episcopos, qui eius verbis et actibus iuxta debitum suum dare quandoque restiterant, opprimere non cessaret, quum tamen, iuxta canonicas sanctiones, iudex aliquibus non debeat dari suspectus. Porro dilecti filii, ... abbas de Bucco et magister Petrus pro rege praedicto, nec non et .... praepositus Posoniensis et .... thesaurarius ecclesiae vestrae pro vobis in contrarium allegantes asseruere constanter, ea, quae ab ipsis episcopis proposita fuerant, penitus esse falsa, firmiter proponendo, quod per eundem praepositum et alios ante communem tractatum vocati fuerunt solenniter, et venerunt, eorumque de gratia multoties fuit requisitus assensus; sed, quum super ecclesiae vestrae provisione consilium et auxilium vobis congruum denegarent, vos, ipsi ecclesiae desolatae providere volentes, vocatis praedictis episcopis, convenistis in unum, et vota vestra in praedictum Colocensem archiepiscopum, ut ipsum postularetis a nobis, unanimiter eis praesentibus contulistis, suppliciter exorantes, ut nos suis literis pro postulatione vestra rogarent, quod ipsi facere penitus recusarunt. Praenominatis autem nunciis asserentibus, quod translationem ipsius archiepiscopi urgens necessitas et evidens utilitas exigebant, in ipsa disceptatione fuit propositum coram nobis, quod memoratus archiepiscopus Colocensis, in grave Strigoniensis ecclesiae praeiudicium, vobis reclamantibus et confirmationes sedis apostolicae ostendentibus, filium praedicti regis coronavit in regem, quum non ad Colocensem ecclesiam, sed ad metropolim vestram coronatio regis Ungariae pertinere noscatur; unde tanquam alieni iuris invasor et apostolici statuti contemptor debebat graviter castigari, poteratque verisimili coniectura praesumi, quod, quum ipse querelam contra se ipsum et contra factum proprium non esset moturus, ius ecclesiae vestrae super hoc praetermitteret indefensum, per quod ei grave posset praeiudicium generari, quamvis e contrario fuerit replicatum, quod absque contradictione cuiuslibet et praeiudicio alienius praescripta coronatio ab universitate fuerat celebrata.'* Licet ergo per postulationem huiusmodi nullum ius sit alicui acquisitum, ideoque sine praeiudicio alicuius postulationem[83]) potuissemus repellere memoratam; ut tamen vobis, *'quantum cum Deo possumus,'* de speciali gratia consulamus, ita duximus providendum, quod, *'si praedicti pontifices in contradictione persisterent, et vos ad postulationem institeritis obtinendam, quia nobis non constitit de praemissis, usque ad septuagesimam proximo venturam'* per procuratores idoneos, ad omnia sufficienter instructos, nostro vos conspectui[84]) praesentetis, quatenus utraque parte praesente quod iustum fuerit decernamus. *'Si autem illi etc. Dat. Romae ap. S. Petr. X. Kal. Dec.'* [1204.]

CAP. VI.[85])

Episcopus non est eligendus ad aliam dignitatem, sed postulandus.

Honorius III. *Capitulo Calaritano.*[86])

Etsi unanimiter vota vestra concurrerint ad Sutrinum[87]) episcopum in ecclesiae vestrae archiepiscopum eligendum, quonia suae alligatus ecclesiae liberum non habeat[88]) sine nostra permissione[89]) volatum, electionem de ipso factam, tanquam contra canones minus licite attentatam, de fratrum nostrorum consilio duximus irritandam, quum eligi nullo iure potuerit, sed potius postulari. *'Volentes tamen etc.'*

TITULUS VI.

DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE.

CAP. I.[1])

Ecclesiae collegiatae non debet provideri de praelato per collationem seu provisionem, sed per electionem canonicam fiendam per ipsum collegium H. d. Abbas.

Lucius Papa.[2])

Nullus in ecclesia, ubi duo vel tres *'fratres'* fuerint in congregatione, nisi eorum electione canonica[3]) presbyter eligatur, *'et eisdem convocatis, et parochianis, atque in unum consentientibus.'*

Cap. IV. 72) *movebat:* C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 73) *postularant:* Reg. — 74) abest a Comp. III., Reg. — 75) *crederent:* Reg. — *concederent:* Comp. III. Aug. — 75*) abest a Comp. III. et Reg. — 76) *ipsius:* Reg. — 77) abest a C. H. — 78) *ascenderet:* C. R. 1. — 79) *Strig. ecclesiae:* ib.

Cap. V. 80) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 159. — Comp. III. h. t. c. 4. — 81) *Strigoniensi:* Comp. III. Aug., Reg. — 82) *celebratis:* Comp. III. Aug. — 83) abest a C. H. — 84) *aspectui:* ib.

Cap. VI. 85) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 86) *Gallitano:* C. R. 1. — *Calariten.:* C. H. — *Carlatano:* Comp. V. Ms. — 87) *Sutrien.:* Böhm. — *Suelicensem:* Comp. V. — 88) add.: *ad aliam:* C. R. 1. — 89) *evolatale:* C. H.

TIT. VI. Cap. I. 1) Restitutum ex Lips. XXXI. 10., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Pius:* C. R., Lips., Comp. I. Ms. — 3) abest a Coll. vill.

Si vero aliter quis ecclesiam adeptus fuerit, eo, quod per cupiditatem illam acquisierit, atque contra canonicae regulae disciplinam egerit, expellatur.

CAP. II.

Electus ad clamorem populi, non debet per superiorem confirmari.

Ex concilio Sardicensi.[4])

Osius episcopus dixit: Si quis[5]) ita temerarius exstiterit, ut '*fortasse*' talem[6]) excusationem afferens[7]), asseveret, quod[8]) literas populi acceperit[9]), quum manifestum sit potuisse[10]) plures eorum[11]), qui sinceram fidem non habent[12]), praemio et mercede corrumpi, ut clamarent in ecclesia, et ipsum petere viderentur '*episcopum*', omnino fraudes has damnandas esse arbitror ita, ut nec[13]) laicam in fine communionem, nisi de hoc poenituerit[14]), talis accipiat. Si vero omnibus placet, statuite. Synodus respondit: Placet.

CAP. III.[15])

Electio canonica confirmanda est; debet tamen superior ante confirmationem inquirere de conversatione et vita electi, ubi fuit conversatus.

Gregorius III.[16])

Postquam '*is, qui ad episcopatum Surrentinae civitatis electus fuerat, aptus nobis visus non est, Amandum presbyterum oratorii S. Severini, quod in castro Luculiano situm est, elegerunt. Ea propter experientiae tuae praecipimus, ut eundem presbyterum excusatione postposita sub omni ad nos studeat festinatione transmittere, quatenus*' Confirmationem[17]) petentium desideria, '*cum Christi auxilio*,' si nihil est, quod electum[18]) impediat, impleantur. Cuius vita vel actus, quia melius possunt '*illic*', ubi '*diu*' est conversatus, cognosci[19]), inquirantur ibidem. '*Et si nulla etc.*'

CAP. IV.[20])

Electo in archiepiscopum sedes apostolica pallium non tradet, nisi prius praestet fidelitatis et obedientiae iuramentum.

Paschalis *Panormitano*[21]) *Archiepiscopo.*

Significasti, '*frater carissime*', reges[22]) et regni maiores admiratione permotos, quod pallium tibi ab apocrisariis nostris tali conditione oblatum fuerit, si sacramentum, quod a nobis scriptum detulerant, exhiberes[23]). '*In pallio, frater, conceditur plenitudo pontificalis officii, quia iuxta sedis apostolicae et totius Europae consuetudinem ante acceptum pallium metropolitanis minime licet aut consecrare episcopos, aut synodum celebrare.*' Mirentur in hac causa '*et*' Dominum nostrum[24]) Iesum Christum, qui, quum[25]) ovium suarum curam '*Simoni*' Petro committeret, conditionem posuit, dicens: „Si[26]) diligis me, pasce oves meas." Si conscientiarum factor et cognitor secretorum[27]) conditione hac usus est, nec[28]) semel tantum, sed et secundo, et usque ad contristationem[29]): qua nos sollicitudine, '*qua provisione*' oportet tantam ecclesiae praelationem, '*tantam Christi ovium curam*' imponere fratribus, quorum conscientias non videmus? '*illis maxime, quos nullo usu novimus, quorum dilectionem penitus ignoramus?*' Aiunt omne[30]) iusiurandum '*in evangelio*' a Domino[31]) '*Deo*' esse prohibitum, nec ab '*ipsis*' Apostolis post Dominum, nec in conciliis[32]) inveniri posse statutum. Quid est ergo, quod '*idem*' Dominus subsequenter[33]) ait: „Quod[34]) amplius est, a malo est?" Hoc enim amplius ut[35]) exigamus, malum nos illo permittente compellit. Nonne malum est ab ecclesiae unitate et[36]) a sedis apostolicae obedientia resilire, et[36*]) '*nonne malum est*' contra '*sacrorum*' canonum statuta prorumpere? Quod[37]) '*quam*' multi etiam post sacramentum praestitum[38]) praesumpserunt[39])? '*Nonne praedecessor tuus praeter Romani Pontificis conscientiam damnavit episcopum? Quibus hoc canonibus, quibus hoc conciliis legitur esse permissum? Quid super episcoporum translationibus loquar, quae apud eos non auctoritate apostolica, sed nutu regis praesumuntur? Propter haec mala et alia evitanda huiusmodi iuramentum exigitur. Cur autem Dominus iuramentum prohibuit, Apostolus Iacobus*[40]) *manifeste adiiciens docet, ut non sub iudicium incidatis, nec quisquam, sicut S. Augustinus*[41]) *exponit, assiduitate iurandi ad periurii consuetudinem dilabatur. Quapropter iuratione quis non utatur, nisi necessitate, quum videt pigros homines esse ad credendum quod eis utile est credere, nisi iuratione firmetur.*' Hoc nimirum malo ac[42]) necessitate compellimur iuramentum pro fide, pro[43]) obedientia, pro unitate requirere. '*Porro pro diffidentia auditorum Apostolum Paulum iurasse, ipsius epistolae testantur.*' Aiunt[44]) in conciliis statutum non inveniri, quasi[45]) Romanae ecclesiae legem concilia ulla praefixerint, quum omnia concilia per Romanae ecclesiae auctoritatem[46]) et facta sint, et robur acceperint, et in eorum statutis Romani Pontificis[47]) patenter excipiatur auctoritas. '*Nonne in Chalcedonensis concilii actione decima sexta statutum est, ante omnia quidem primatus honorem praecipuum secundum canones antiquae Romae reverendissimo archiepiscopo conservari? Itaque quod censuerunt rex et magnates a supradicta sacramenti conditione te quiescere, videturne eis iudicium evangelicum? Videturne primatus nostri honor praecipuus? Numquid animo excidit illa sententia Domini: non est discipulus super magistrum?*[48]) *Numquid Hungarico principi dictum est: et tu conversus confirma fratres tuos? Numquid haec nos commodi nostri profectione requirimus, et non unitatis catholicae statuimus firmamentum? Possunt apostolicam sedem contemnere, adversum nos calcaneum elevare, datum a Deo privilegium evertere vel auferre non possunt, quo Petro dictum est:*[49]) *„Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni coelorum." Quibus tamen quatuor conciliorum decretis dandi pallii modus praescriptus est, et professionis vel obedientiae ordo sancitus est*'. Quum igitur a sede apostolica vestrae insignia dignitatis exigitis[50]), quae a beati Petri tantum corpore assumuntur, iustum est, ut vos quoque sedi[51]) apostolicae subiectionis debitae[52]) signa solvatis, quae vos cum beato Petro tanquam membra[53]) de membro habere[54]), et catholici capitis unitatem servare declarent[55]). '*In quibus etc.*'

CAP. V.[56])

Si schismaticus ad unionem ecclesiae reversus, eligitur in episcopum, electio non tenet, sed ex dispensatione potest confirmari.

Alexander III. *Petro*[57]) *Presbytero cardinali apostolicae sedis Legato.*

Quia[58]) diligentia tua '*per dilectum filium nostrum S. a nobis sollicite*' requisivit[59]), an electionem[60]) electi, qui '*nuper*' abiurato[61]) scismate ad unitatem ecclesiae '*et devotionem nostram*' rediit, debeas[62]) confirmare: '*id tibi*' duximus respondendum, quod, si a schismatico nullum ordinem susceperit[63]), et eius electio '*unanimiter et concorditer*' secundum formam[64]) canonum[65]) fuerit celebrata[66]), eum[67]), dummodo alia non impediant, dispensative permittimus confirmari, mandantes, ut eum facias a catholicis episcopis suffraganeis Aquilegiensis ecclesiae in[68]) episcopum

Cap. II. 4) *canc. Sard. hab. A. 347. c. 2.* — Restitutum ex Dionysio ed. a Iustello. — Burch. I. 19., Ivo Decr. V. 73. — Comp. I. h. t. c. 2. — 5) *etiam si talis aliquis:* Burch., Iv., Comp. I., Dion. — 6) abest a Dion. — 7) *asserens:* Comp. I. Aug. — 8) *quia:* Iv. — 9) *accepit:* Cont., Comp. I. Aug. — 10) *potius pot.:* Iv. — 11) *eos:* Dion. — 12) *habeant:* C. II. — 13) *ac:* Iv. — 14) verba. *nisi — poen.:* addita sunt a Raymundo, Decretal. collectore.

Cap. III. 15) Restitutum ex Greg. I. Reg. X. 19. (A. 601). — Comp. I. h. t. c. 11. — 16) Integra inscr. ex Reg. desumpta haec est: *Anthemio subdiac. Campaniae.* — 17) abest a Comp. III. et Reg. — 18) *eum:* Reg. — 19) *agnosci:* C. R. H. L., Comp. I. Ms., — *agnosci, curae tuae sit . . . diligenter inquirere:* Reg.

Cap. IV. 20) Restitutum ex orig. ap. Mans. XX. 984., vacato in consilium variarum lectionum catalogo „ex Pontif. Rom. in vita Paschalis II." edito ab Ant. Aug., Ant. coll. p. 717. — Lips. XXXI. 19., Cass. XL. 9., Comp. I. h. t. c. 21. — 21) *Polorm.:* Comp. I. Aug. — *Palmano:* Cass. — *Poloniorum:* Lips. — *Poloniensi:* Aug. l. c. — *Paschalis servo. serv. Dei N. Polonorum archiep.:* orig. cit. — Bohm.: *Paschalis* I. — 22) *regem:* Comp. I., Cass., Lips., orig. — 23) *iurares:* ib. — 24) abest a Comp. I., Lips., orig. — 25) *Quum enim Dominus Iesus Christus ut* (abest a Cass.) *Dominus ov.:* Comp. I., Lips., orig., et omissa voc.: *Christus:* Bohm. — 26) *si:* abest a Comp., Lips., orig., — cf. Ioan. XXI. 15, 17. — 27) abest a C. R., Coll. citt. et orig. — 28) *non:* Cass. — 29) *tristationem:* Comp. I. — 30) *omnes:* Cass. — 31) *Christo:* orig. — 32) add.: *post:* Comp. I. Aug. — 33) *subsecutus:* Comp. I., Cass., Lips., orig. — 34) Ioan. V. 37. — 35) *nisi:* Cass. — 36) abest a Comp. I., Cass., Lips., orig. — 36*) omiss. est a Bohm. — 37) abest a Cass., orig., et Lips., in qua ita leg.: *Quam multi haec non etc.* — 38) abest a Coll. citt. et orig. — add.: *hoc:* Cass. — 39) *praesumpserint:* Comp. I. — 40) Iac. V. 12. — 41) cf. c. 3. C. XXII. qu. 1. — 42) *hac:* Comp. I., orig. — *et:* Cass. — 43) *et pro ob. et:* Cass. — 44) add.: *reges tui:* Comp. I. Aug. — 45) *quia . . . nulla praef.:* Cass. — seq. voc.: *legem:* omiss. est in Comp. I. Aug. — 46) *per eius auct.:* eod. — 47) *Romana patenter:* Coll. citt., orig. — 48) Matth. X. 24. — 49) Matth. XVI. 18. — 50) *habentis:* Lips. — 51) *sedis:* Comp. I. Aug. — 52) *debita:* Cass., et omiss. voc.: *signa:* Lips. — 53) *membrum:* C. R. — 54) *haerere:* orig. — 55) *declarant:* Comp. I. Aug.

Cap. V. 56) Restitutum ex App. XL. 2., Lips. XXXI. 1., Cass. XL. 1., Comp. I. h. t. c. 14. — 57) *Pa. etc.:* C. R. 2. — *P. etc.:* C. R. 1. — *Al. III. t. presb. card. ap. sed. leg.:* Comp. I. Aug. — *Id. presb. card. ap. sed. leg.:* Cass. — *Id. t. bas. XII. App. card. ap. sed. leg.* — *Al. III. Ild. bas. XII. app. presb. card. ap. sed. leg.:* Lips. — 58) *Quod:* Coll. citt. — 59) *inquisivit:* Cass. — 60) *electio . . . debeat confirmari:* Cass., Lips., App. — 61) *a iuramento:* Cass. — 62) *debent:* Comp. I. Ms. — 63) *suscepit:* App., Lips. — 64) *normam:* C. R. 2., Comp. I., Cass., Lips. — *ordinem:* App. — 65) *canonicam:* C. R. 1. — 66) *facta:* Coll. citt. — 67) *eum:* C. R. L. H. — in Comp. I., Cass., Lips. haec ita se habent: *dummodo et,* (abest a Comp. I.) *alia non* (abest a Cass.) *impediant, confirmationem tuam ratam habemus;* in App.: *dummodo alia ratio non impediat, conf. etc.* — 68) *in ep.:* desid. in Cass. — *in:* abest a Lips.

ordinari, salva[69]) *'tamen'* debita iustitia et reverentia eiusdem ecclesiae, quum[70]) ad catholicam redierit unitatem[71]).

CAP. VI.

Electus in Romanum Pontificem a duabus partibus cardinalium, nulla exceptione obstante est Papa; electus autem a minori numero gerens se pro Papa, incidit una cum sibi adhaerentibus in poenas hic contentas.

Idem *in concilio Lateranensi.*[72])

Licet de vitanda[73]) discordia in electione Romani[74]) Pontificis manifesta satis a praedecessoribus nostris constituta manaverint, quia tamen saepe post illa[75]) per improbae ambitionis audaciam gravem passa est ecclesia scissuram: nos etiam ad malum[76]) hoc evitandum de consilio fratrum nostrorum et sacri approbatione concilii aliquid decrevimus[77]) adiungendum. §. 1. Statuimus ergo, ut, si forte, inimico homine superseminante zizaniam, inter cardinales de substituendo summo Pontifice[78]) non poterit esse plena concordia, et duabus partibus concordantibus pars[79]) tertia concordare noluerit, aut sibi alium praesumpserit nominare[80]), ille absque[81]) ulla exceptione ab universali ecclesia Romanus Pontifex habeatur[82]), qui a duabus partibus concordantibus[83]) electus fuerit et receptus. §. 2. Si quis autem de tertiae partis nominatione confisus, quia[84]) de ratione esse non poterat, sibi nomen episcopi usurpaverit, tam ipse, quam ii[85]), qui eum receperint, excommunicationi subiaceant, et totius sacri ordinis privatione mulctentur ita, ut viatici etiam eis, nisi tantum in ultimis, communio denegetur, et si non[86]) resipuerint, cum Dathan et Abiron, quos terra vivos absorbuit,[87]) accipiant portionem. §. 3. Praeterea si a paucioribus quam a duabus partibus aliquis electus fuerit ad apostolatus officium[88]), nisi maior concordia intercesserit, nullatenus assumatur, et praedictae poenae subiaceat, si humiliter noluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum canonicis constitutionibus[89]) et aliis ecclesiis[90]) praeiudicium generetur, in quibus debet maioris et sanioris partis sententia praevalere, quia quod in eis dubium[91]) venerit superioris poterit iudicio diffiniri. In[92]) Romana vero ecclesia speciale aliquid[93]) constituitur, quia non poterit[94]) ad superiorem recursus haberi[95]).

CAP. VII.

Electio ad episcopatum fieri debet de digno scientia, moribus et aetate, et quod habeat trigesimum annum completum, et sit de legitimo matrimonio natus. Hoc dic. usque ad §. Quum vero. — §. 1. *Beneficia electi in episcopum vacant per confirmationem, adeptionem possessionis, et consecrationem secutam, vel postquam praefixum tempus ad petendam consecrationem lapsum fuerit.* Hoc dic. usque ad §. Inferiora. Abbas Siculus. — §. 2. *In dignitatibus et officiis citra episcopatum ac curatis beneficiis debet assumendus vigesimum quintum annum attigisse, et alias esse idoneus scientia et moribus; et si non est in ordine requisito, debet se facere promoveri in proximis temporibus; alias monitus non parens privatur beneficio, non obstante appellatione, nisi ex causa legitima excusetur.* Hoc dic. usque ad §. Clerici. Abb. Siculus. — §. 3. *Eligentes indignum contra formam huius c. privati sunt pro prima vice potestate eligendi, et idem in collatore; et defectum capituli supplet episcopus, et e converso. Et si capitulum negligit, fit devolutio ad metropolitanum.* Hoc dic. usque ad finem.

Idem *in eodem.*[96])

Quum in cunctis[97]) sacris ordinibus et[98]) ecclesiasticis ministeriis sint[99]) *'et'* aetatis maturitas, *'et'* gravitas morum, et literarum scientia inquirenda[100]), multo fortius in episcopo[1]) haec[2]) oportet inquiri, qui ad curam aliorum positus in se ipso debet ostendere, qualiter alios[3]) in domo Dei[4]) oporteat conversari[5]). Ea propter, ne quod de[5*]) quibusdam pro[6]) necessitate temporis factum est trahatur a posteris in exemplum, praesenti decreto statuimus, ut nullus in episcopum eligatur, nisi qui iam[7]) trigesimum annum aetatis[8]) exegerit[9]), et de legitimo matrimonio sit natus, qui etiam vita et scientia commendabilis demonstretur. §. 1. Quum vero[10]) electus fuerit, et confirmationem electionis acceperit, et ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit[11]), decurso tempore de consecrandis episcopis a canonibus diffinito, is, ad quem spectant beneficia, quae habebat, de illis disponendi liberam habeat facultatem. §. 2. Inferiora[12]) etiam ministeria, ut puta[13]) decanatum[14]), archidiaconatum, et alia, quae curam animarum habent annexam, nullus omnino suscipiat, sed nec parochialis[15]) ecclesiae regimen, nisi qui iam vigesimum quintum annum aetatis[16]) attigerit, et[17]) scientia et moribus commendandus exsistat. Quum autem assumptus fuerit, si archidiaconus in diaconum, et decanus et reliqui admoniti non fuerint praefixo a canonibus tempore in presbyteros ordinati, et ab illo[18]) removeantur officio, et aliis[19]) conferatur[20]), qui et velint et possint illud convenienter implere. Nec prosit eis[21]) appellationis refugium[22]), si forte in constitutionis istius transgressionem[23]) per appellationem voluerint se tueri. Hoc sane[24]) non solum de promovendis, sed[25]) etiam de his, qui iam promoti sunt, si canones non obsistant[26]), praecipimus observari[27]). §. 3. Clerici sane, si contra formam istam quemquam elegerint, et[28]) eligendi tunc potestate privatos, et ab ecclesiasticis beneficiis triennio noverint se *'esse'* suspensos. Dignum est enim, ut quos Dei timor a malo non revocat ecclesiasticae[29]) saltem coerceat severitas disciplinae. Episcopus autem si[30]) contra haec[31]) fecerit[32]) aut consenserit fieri, in conferendis praedictis[33]) officiis[34]) et beneficiis[35]) potestatem *'suam'* amittat[36]), et per capitulum, aut[37]) per metropolitanum, si capitulum concordare nequiverit, ordinetur[38]).

CAP. VIII.[39])

Compromittentes super electione tenentur recipere electum a compromissario, si est idoneus.

Idem *Ravennati*[40]) *Archiepiscopo.*

Causam, quae inter moniales sanctae Margaretae *'super discordia et dissensione electionis, quam fecerunt, agitari dignoscitur, experientiae tuae iam pridem commisimus terminandam. Verum quoniam ipsa causa in tantum protrahitur, et nondum, sicut accepimus, processisti, et periculosum et damnosum est monasterio, quod causa ipsa in tantum protrahitur, fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus infra XL. dies, vel duos menses ad plus, secundum tenorem aliarum nostrarum literarum in eadem causa procedas, 'ita videlicet, quod'* si sorores *'ipsae'* in episcopum electionem contulerint, promittentes, quod illam, quam *'episcopus'* eis provideret[41]), reciperent, ipsam, quam *'episcopus illis'* providerit, facias ab eis, *'appellatione remota'*, si tamen exsistat[42]) idonea, in suam recipi abbatissam. *'Si autem etc.'*

CAP. IX.[43]).

Electus ante confirmationem beneficia conferre vel aliter administrare non potest.

Idem *Wigorensi*[44]) *Episcopo.*

Nosti[45]), *'sicut vir prudens et sapiens'*, quomodo[46]) *'dilectus filius noster G.'* Linconensis[47]) electos concedendi[48]) honores vel prae-

Cap. V. 69) *salva etc.:* desid. in Cass. — 70) *tunc* (abest a Lips.) *quum catholica fuerit:* Comp. I., Lips. — 71) Quae adiecta sunt a Bohm.: *quum nec can. etc.*, pleno iure nostro reiecimus. Etenim licet in Lips. Cass., et Comp. I. exstent, ab hoc tamen capite aliena esse liquet. Adiecta esse videntur ex Coll. Lips., in qua earum initium hoc est: *Item etc.*

Cap. VI. 72) c. 1. Conc. Lat. III. hab. A. 1179. — Cass. I. 1., Comp. I. h. t. c. 15. — 73) *evitanda:* conc. ap. Mans., Cass. — 74) *summi R. P.:* Comp. I. Aug., Bohm. — *summi Pont.:* conc. ap. Mans., Cass. — 75) *ista* C. I.. — 76) *piaculum:* Lips. — *mal. hoc devitandum:* Cass. — 77) *decernimus:* C. I. — 78) *substit. Pontifice:* Mans. - pro seq.: *poterit:* leg.: *possit:* C. II. — *potuerit:* Mans., Lips. — 79) abest a Lips., Cass. — 80) *ordinare:* Mans. — 81) verba: *absque — eccl.:* amissa sunt in conc. ap. Mans. — *absque dubio et sine ull.:* Comp. I. Aug., Bohm. — 82) *Rom. Pont. ab universa Rom. eccl. habeatur episc.:* Comp. I. — 83) abest a C. R. I., II., Cont., Coll. citt. et conc. — 84) *quia esse non pot.:* Cass. — *quia esse non potest:* conc. cit. — 85) *quam qui:* C. II. I., Coll. et conc. citt. — *quam hi, qui:* Cont., Bohm. — 86) *nisi:* Coll. et conc. citt. — 87) *deglutivit:* Cons. — 88) *sedem vel offic.:* Comp. I. Aug., Bohm. — 89) *institutionibus:* Cass., Comp. I. Aug. — 90) *ecclesiasticis:* Comp. I. Aug. — 91) *in dub.:* Cass., conc., Lips., Comp. I., Bohm. — 92) *quum in Rom. . . . constituantur:* Lips. — 93) *aliud specialiter:* Comp. I. Aug. — 94) *potest:* Mans. — 95) *fieri vel haberi:* Cass., Comp. I.

Cap. VII. 96) c. 2. eiusd. conc. in Lips., c. 3. ap. Mans. — Cass. I. 2., Comp. I. h. t. c. 16. — 97) non est ap. Mans — 98) *et in:* Comp. I. Aug., Bohm. — 99) *sit:* C. II., Coll. citt., conc. — 100) *quaerenda:* Cass., Lips., Comp I. Ms. — 1) *in ipso ep.:* Lips. — 2) *hoc:* Comp. I. Aug. — 3) *eos:* Cass. — 4) *Domini:* C. R. I., Coll. citt., conc. — 5) *versari:* Lips. — 5*) *a:* Mans. — 6) *ex* ib., Lips. — 7) abest a Lips. — 8) *aet. suae:* Cass. — 9) *egerit:* Comp. I. Aug., Mans. — *attigerit:* Comp. I. Ms., Lips. — *peregerit:* C. R. I., Cass. — 10) *autem:* Coll. citt., conc. — 11) *habuerat:* Comp. I., Lips., conc. — 12) Cass. III. 2. — 13) *utpote:* conc. — 14) *decanatus, archidiaconatus:* Lips., conc. — 15) *parochialium ecclesiarum:* Cass., Lips., conc. — 16) abest a Lips. — 17) *et qui:* Comp. I. Aug., Lips., conc. — *et qui in sc. et in mor. collaudandus:* Cass. — 18) *ista:* Cont., Bohm. — 19) *alii . . . velit . . . possit:* Lips., conc. — 20) *conferantur:* C. I., Comp. I. Aug. — 21) *ei:* Lips. — *illis:* conc. — 22) *remedium:* Comp. I. Aug. — *diffugium:* C. I., conc. — 23) *transgressiones:* Cass. — 24) *Hoc autem sane:* Cass. III. 3. — *Hoc autem:* Lips. — 25) *sed de his, qui:* Cass. — *sed et de his etiam:* Lips. — *sed et de illis:* Comp. I. — 26) *obsistunt:* Cass. — 27) *observandum:* Lips., conc. — 28) abest a Lips. — 29) add.: *eos:* C. R. I. — 30) *si aut:* Lips. — 31) *hoc:* C. R. I., Comp. I., Cass., Lips. — 32) *ep. autem si cui fecerit aut fieri consenserit contra hoc:* conc. — 33) *praefatis:* C. II. — 34) abest a conc. — 35) *et benef.:* non leg. in C. R. I., Comp. I., Cass., Lips., conc. — 36) *amittit:* Lips. — 37) add.: *etiam:* Comp. I. Aug., Cass., Lips. — 38) *ordinentur:* ib.

Cap. VIII. 39) Restitutum ex Lips. XXXI. 6., App. XL. 5., Cass. XL. 4., Comp. I. h. t. c. 17. — 40) *Ravena arch.:* Cass. — *Ravennae arch.:* Cass. — *G. Ravennati arch.:* Lips. — 41) *providit.* Lips. — 42) *exsistit:* App.

Cap. IX. 43) Restitutum ex Lips. XXXI. 7., App. XL. 1., Cass. XL. 5., Comp. I. h. t. c. 18. — 44) *Grigae. episc.:* Comp. I. Ms. — *W. episc.* Cass. — *Wing. ep.:* Lips. — *Vigorn.:* C. R. — *Wigor.:* Camp. I. Aug. — leg.: *Wiguenensi* cum Bohm. (*Worchester*) — *Exoniensi ep.:* App. — 45) *notificasti:* Lips. — 46) *quod:* Cass. — 47) *Lingon.* Camp. I. Ms. — *Linco:* ead. ex ed. Aug. — *Lincoll.* C. R. 2. — *Lincoln.:* App., Lips., Cass. — 48) *committendi hon. vel praebendam:* App.

bendas, aut alias[49]) disponendi de[50]) rebus ecclesiae, quam sua non[51]) sit electio confirmata, non[52]) habeat facultatem. *'Inde est, quod fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, ut praedicto electo ex parte nostra non differas arctius inhibere, ne archidiaconatum de Norantine, vel praebendam, quam W. eiusdem loci archidiaconus tenuit, alicui conferre praesumat. Et si eandem archidiaconatum vel praebendam exiquam, quod non arbitramur, concessit,'* Mandamus[53]) igitur, quatenus ei auctoritate nostra praecipias[54]), ut concessionem *'suam quam citius, omni contradictione et appellatione cessante,'* si quam fecit[55]) de praedictis, studeat revocare. *'Quodsi distulerit etc.'*

CAP. X.[56])

Electio facta post appellationem, et prima non cassata, et contra privilegio ecclesiae, cassanda est.

Idem[57])

Consideravimus, quod electio Ioannis Frontini[58]) post appellationem ad nos interpositam[59]) et contra tenorem privilegiorum ecclesiae vestrae fuerit celebrata. Perpendimus etiam, quod electio B. post illam qualemcunque electionem non[60]) cassatam, nec non et post appellationem, per[61]) quam ad suum statum omnia debent reduci, facta fuit, *'et illata violentia, quanquam rex penitus inficietur, violentiam aliquam in hoc de assensu vel conscientia sua unquam perpetratam fuisse.'* Quapropter *'nos'* utriusque electionem *'de communi fratrum nostrorum consilio'* omnino cassamus[62]), et vobis in aliam personam idoneam et honestam[63]) conveniendi liberam tribuimus facultatem; ita *'tamen,'* quod utrique praedictorum fama sua non minus *'propter hoc'* integre[64]) conservetur, et quod in aliis ecclesiis possint, si Deus[65]) dederit, *'ad dignitatem'* promoveri. Vobis autem liceat praeter[66]) istam ecclesiae vestrae ordinationem in eorum alterum[67]), *'si voluntas fuerit, iterum'* convenire, *'et eum vobis in abbatem atque magistrum canonice providere.'*

CAP. XI.[68])

Metropolitanus confirmatus, licet nondum receperit pallium, potest suum suffraganeum consecrari facere.

Idem.

Suffraganeis alicuius metropolitani, ad mandatum ipsius[69]), post confirmationem electionis suae, etiamsi pallium non receperit, licitum est electum, qui ad eius iurisdictionem pertinet[70]), consecrare, *'et metropolitano etc.'*

CAP. XII.[71])

Is, cuius electio fuit cassata, non vitio personae, sed electionis modo, iterum eligi potest; secus, si vitio personae.

Clemens III.[72])

Super eo vero, quod quaerere[73]) voluisti, si alicuius electione[74]) cassata idem[75]) ad alterius ecclesiae regimen electus fuerit, an eius[76]) electio debeat confirmari, hoc tuam volumus discretionem tenere, quod, si prior electio non[77]) vitio personae, sed modo electionis cassatur, promotionem[78]) eius[78*]) in eadem etiam[79]) ecclesia[80]), nisi forte simoniacae pravitatis aliquid intercessisse constiterit, non debeat impedire.

CAP. XIII.[81])

Non professus potest postulari in abbatem, si ex aliqua bona causa fiat talis postulatio. Hoc dic. secundum lecturam, quae est magis singularis.

Coelestinus III.[82])

Quum monasterium de Pellicia, in tuo situm episcopatu, ad eam desolationem devenerit, sicut tuarum literarum insinuatio patefecit, quod fratres eiusdem domus observantiam[83]) religionis et ordinem abiecerant[84]), *'et, bonis eius dilapidatis atque consumptis, ad eligendum sibi abbatem de ipsius ecclesiae gremio non potuerant hactenus convenire, ad tuae tamen admonitionis et exhortationis instantiam in unum convenientes,'* in quendam, qui cum fratribus suis[85]) in eremo est laudabiliter conversatus, boni testimonii virum unanimiter consenserant, *'et'* eum in abbatem totis desideriis postulantes, *'eius habitui disciplinis et habitui postulabant.'* Tu vero postulationi coram[86]) *'de prudentum et discretorum virorum consilio'* praebuisti assensum, et *'humiliter'* postulasti[87]) eandem ordinationem a sede apostolica confirmari. Nos autem *'petitioni tuae favorem nostrum et assensum liberaliter impertientes ordinationem'* ipsam, sicut facta est canonice, confirmamus[88]) *'et praesentis scripti patrocinio communimus. Super eo vero etc. [cf. c. 1. de confessis II. 18.]'*

CAP. XIV.[89])

Electio debet esse in libertate eligentium, nec valet contraria consuetudo.

Idem.

Quum terra, quae funiculus hereditatis Domini censebatur (*Et infra:*) Sicut *'autem'* ex quarundam literarum tenore *'et plurium relatione'* accepimus[90]), quidam[91]) *'olim'* in electionibus[92]) pravae consuetudinis morbus irrepsit, ut *'videlicet,'* quum alicuius praelati electio debet celebrari[93]), conventus, ad quem pertinere dignoscitur, duas personas nominet latenter auribus patriarchae vel principis exprimendas, ut sic *'illarum vel'* alterius eligendae, vel totius electionis penitus irritandae idem patriarcha vel[94]) princeps plenariam habeat[95]) facultatem[96]). Quia igitur hoc[97]) redundat[98]) in gravamen[99]) et perniciem ecclesiasticae libertatis, praescriptam consuetudinis pravitatem sancimus penitus abolendam, statuentes, ut forma[100]) electionis canonicae[100*]) in omnibus conventualibus ecclesiis observetur, videlicet, ut, quum debet[1]) ecclesiae consuli pastoris regimine destitutae, electores in unum[2]) locum, in quo fuerit electio[3]) celebranda, conveniant, et invocata Spiritus sancti gratia personam *'solenniter'* nominent[4]), *'in qua omnes, vel maior pars sanioris consilii potuerint convenire, et ea sine ullius contradictione, dummodo persona idonea fuerit, et electio sine simoniaca pravitate celebrata, ad illius regimen ecclesiae admittatur.'* Quod si in persona fuerit vel in[5]) electionis modo peccatum, tamdiu *'electores'* in[6]) electione diligentiam inquisitionis apponant, donec *'secundum praescriptam formam'* vacanti ecclesiae de persona idonea[7]) valeant providere[8]). Quo facto non prohibemus, quin regis[9]) seu patriarchae, qui pro tempore fuerit, requiratur assensus; sed propter[10]) hoc ipsam electionem nolumus impediri.

Cap. IX. 49) *et alias:* ead. — *aut aliis:* Lips. — 50) *in:* Cass. — 51) *nondum:* App. — 52) *nullam:* ead. — 53) *mand. . . quod.:* non exstant in Coll. citt. — 54) abest a Lips. — 55) *fecerit:* C. R. 2. H. — verb.: *si . . praedict.:* non sunt in Coll. citt.

Cap. X. 56) Restitutum ex Lips. XXXI. 16., Comp. I. h. t. c. 22. — 57) Integra inscr. servata est in Lips.: *Alex. III. in Registro, Capitulo ecclesiae montis Aragonis.* — 58) *Ioannis facta est:* Lips. — 59) *factam:* ead., Comp. I. — utraque omittit seq.: *et.* — verb.: *ad nos interpos.:* desid. in C. R. L. — 60) *nondum:* C. R. 1. — 61) *ad cuius statum debent reduci, facta fuerit:* Lips. — 62) *cassavimus:* Comp. I., Lips. — 63) *et hon.:* desid. in C. R. — 64) abest a Lips. pariter ac seq.: *ecclesiis.* — 65) *Dominus:* C. R. 1. — add.: *gratiam:* Cont., Böhm. — 66) *post istam:* Lips. — 67) *alterutrum:* ead., Comp. I.

Cap. XI. 68) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 69) add.: *metropolitani:* Comp. II. Ms. A. — 70) *pertinent:* C. R. 1. L., Comp. II.

Cap. XII. 71) Lips. XXXI. 3., Comp. II. h. t. c. 3. — 72) *Alexandro tribuitur* in Comp. II. Ms. B., recte; missa est, teste Lips., ab Alex.: *L. Tuscellano ep.* Prior cap. particula est in c. 3. de his, quae vi, I. 40. — 73) add.: *a nobis:* C. R. 1. — 74) *electio cassata fuerit et:* Comp. I., Lips. — 75) *et idem postmodum ad regimen eiusdem eccl. concorditer nominatus, eius secunda electio deb. conf.:* Lips. — 76) *eiusdem:* C. R. H., Comp. II. — 77) *in vit.:* Comp. II. Ms. A. — 78) *cassatio ipsa non impedit, quin ipse idem postmodum, si fuerit idoneus, eligatur, nisi forte . . . constiterit, quod promotionem eius in eadem eccl. debeat impedire:* Lips. — 78*) add.: *fieri:* Cont., Böhm. — 79) abest a Comp. II. — 80) add.: *vel in aliis:* Comp. II. Ms. A.

Cap. XIII. 81) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 82) *Amelino Cenomanensi episc.:* Böhm. ex Gonzalezii coniectura. — 83) *observantiam:* Comp. II. Ms. A. — 84) *abiecerint:* ibid. — 85) abest ab ead. — 86) *earundem:* ib. — 87) *supplicasti:* Comp. II. — 88) *et confirm.:* Comp. II. Ms. A. — *ipsam confirm.:* C. H. omiss. verb.: *sic. f. est.*

Cap. XIV. 89) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 6. — 90) *percepimus:* Comp. II. — 91) *quod quid.:* C. R. 1. L., Comp. II. Aug. — 92) add.: *faciendis:* Comp. II. Aug. — 93) *confirmari:* Comp. II. — 94) *et:* ead. — 95) *habeant:* Comp. II. Aug. — 96) *potestatem:* C. R. 1. — 97) In Comp. II. eorum, quae seq., loco leg.: *Quia hoc igitur diabolicae nascitur vecsutiae aut fraudis (add.: instinctu: Aug.) inventum in perniciem totius ecclesiasticae libertatis, praescriptam consuetudinis pravitatem penitus abolendam praesentium auctoritate sancimus, statuentes, ut, quum de summi creatoris clementia in manus fidelium terra illa devenerit,* (ut: Aug.) *forma etc.* — 98) *haec redundant:* C. R. 1. — 99) *in gravem pern.:* C. R. 1., Cont. — 100) *forma . . . . observentur:* C. R. 1. — 100*) *canonice:* ed. Rom. operarum vitio. — 1) *debent:* Comp. II. Aug. — 2) abest a Comp. II. — 3) add.: *canonice:* Comp. II. Ms. A. — 4) *canonice nom.:* Comp. II. Aug. — 5) abest a Comp. II. Aug. — 6) *in el.:* des. in Comp. II. Ms. A. — 7) *congruam:* C. R. H. L., Comp. II. — 8) *valeat providere:* ead. — 9) *regis vel principis:* C. R. 2. — 10) *propt. ipsam praedictam el. formam:* Comp. II.

CAP. XV.[11])

Per confirmationem electionis non transfertur potestas exercendi ea, quae sunt ordinis. Illa enim transferuntur per consecrationem. Abbas.

Idem.[12])

Transmissam °*dudum, sicut insinuare curasti, ad nostram audientiam quaestionem, tua nunc devotio replicavit*[12*])°. Quaesivisti, quid faciendum sit tibi super eo, quod clerici tuae dioecesis, quum pro suis excessibus suspensionis, vel interdicti vel excommunicationis[13]) sententia percelluntur, parvipendentes eam, dimittunt ecclesias, et transferunt[14]) se ad mercimonia laicorum; nonnulli quoque ipsorum habitu clericali postposito vestes induunt laicales, et sicut laici mercatores se turpibus quaestibus implicantes[15]), consimilium sibi laicorum manus associant, et correctionem ecclesiasticam per contemptum eludunt, dicentes, quod potestatem non habeas eos[16]), nisi tibi specialiter apostolica sedes indulserit[17]), corrigendi? Respondemus igitur, quod[18]), °*si quando tales repereris, si commoniti noluerint a tam turpibus actibus revocari, et de contemptu satisfacientes plenarie ad clericale schema redire, tu eos auctoritate nostra suffultus excommunicationi appellatione cessante subiicias, faciasque eos arctius ab omnibus evitari, donec reatum suum congrua satisfactione diluerint, praesertim si qui eorum in sacris ordinibus constituti sunt. Hoc etiam sine speciali mandato exsequi posses, quum*° ex quo electionis tuae confirmationem accepisti, de talibus et consimilibus, praeter ea, quae[19]) maioris inquisitionis discussionem exigunt[20]), et ministerium consecrationis desiderant, quod iustum est et ecclesiasticae convenit utilitati statuendi habeas liberam[21]) facultatem.

CAP. XVI.[22])

Qui electioni de se factae renunciat appellare nequit ad impediendam electionem alterius. Et electio, quae est a suspensis celebrata, non tenet.

Innocentius III. de *Cella sancti Petri et Mutinensi*[23]) *Abbatibus.*

Quum inter °*dilectum filium*° R. seniorem, et R.[23*]) iuniorem super abbatia Scaphusensi[24]) quaestio verteretur, °*eis in nostra praesentia constitutis dilectos filios G. SS. Cosmae et Damiani, et G. S. Mariae in Aquiro diaconos cardinales dedimus auditores, in quorum praesentia pro R. seniore fuerunt proposita quae sequuntur. Quod quum H., quondam abbas ipsius coenobii onus regiminis invito capitulo suo spontanee resignasset, et ab obedientia sua monachos absolvisset, ipsi praedictum R. seniorem, etiam dicto H. consentiente, sibique obediente cum aliis, in abbatem unanimiter elegerunt. Postea vero electus dioecesano episcopo praesentatus, munus ab eo benedictionis accepit, ecclesiam ipsam per biennium et amplius sicut abbas proprius administrans. Verum quoniam moniales S. Agnetis eiusdem villae, quae peccandi materiam iunioribus monachis ministrabant, arctiori custodiae mancipavit, exinde occasione inventa iuvenes monachi contra ipsum alios concitarunt, tanquam praedicti H. resignatio minus canonica exstitisset. Quod audiens episcopus antedictus ad locum accessit, causam dissensionis requirens, et praedictum H. paterne redarguens, tanquam odii fomitem in ecclesia seminasset, accepit ab eo, quod per ipsum talia non fiebant. Et quum quidam de monachis ipso episcopo praesente se dicerent ab obedientia praefati H. nullatenus absolutos, idem H. quod eos absolverat est professus. Et ut omnem a se suspicionis materiam amoveret, cum iureiurando vehementer asseruit coram episcopo antedicto, quod neque illam nec aliam habere vellet ulterius abbatiam. Monachi vero post recessum episcopi ad artes solitas nihilominus recurrentes, coram dicto episcopo et capitulo Constantiensi adversus eundem R. controversiam agitarunt, tanquam minus canonice dictus H. dimiserit abbatiam. Quum dictus R. paratus esset de iustitia sua in continenti probare, monachi defectum causae suae videntes, in nullo gravati sedem apostolicam appellarunt, et per literas infra terminum appellationis per subreptionem obtentas, contra ipsum R. per nuncios appellantem iniqua sententia promulgata, eius fuit adversarius restitutus. Ipse vero R. appellationem interpositam per nuncium prosequens, et termino constituto commissionis literas ad certos iudices impetravit, ut quod occasione prioris commissionis contra eum iudicatum fuerat ad statum debitum revocato, et ei restituerent abbatiam, et a monachis sibi facerent debitam reverentiam exhiberi. Sed monachis obstinatis et sibi obedire nolentibus, ambae partes ad sedem apostolicam accesserunt, quibus a bonae memoriae Coelestino Papa praedecessore nostro nos ipsi, dum in minori eramus officio constituti, et dilectus filius noster Ioannes tt. S. Stephani presbyter cardinalis, dati fuimus auditores. Et quum utrimque coram nobis esset diutius allegatum, et eidem praedecessori nostro per nos esset processus negotii declaratus, ipse*° bonae[25]) memoriae Coelestinus praedecessor noster praedictum R. seniorem, sententiam cum instantia postulantem, ad componendum coegit invitum; et sic abbatiae renuncians, de manu eius custodiam et °*etiam*° prioratum recepit, ab eo, dum viveret, °*sine quaestione qualibet*° possidendos. Cui[26]) ordinationi licet consentiret invitus, domum tamen reversus, adversariis compositionem ipsam nolentibus[27]) observare, non potuit quae °*sibi*° concessa sunt[28]) obtinere, °*quin potius in eum, quod deterius est, manus iniecerunt postea violentas. Sed adiutus ab illius loci hominibus et monachorum manus evadens, ad appellationis subsidium convolavit. Interim vero dilectus filius noster P. S. Mariae in Via lata diaconus cardinalis apostolicae sedis legatus, ad partes illas accedens, pro iam dictis et aliis multis excessibus et suspendit monachos, et monasterium interdixit. Ipsi vero contempta sententia cardinalis divina promptius quam antea celebrarunt, et in hac suspensione praedictus adversarius eius de medio est sublatus. Qua comperta ad ecclesiam venit, et, quum vellet praedictae compositioni parere, parte altera hoc nolente, ne ad electionem abbatis procederetur, quousque quaestio inter eos finiretur, obicem provocationis obiecit; sed monachi per omnia contumaces, et dictum R. iuniorem pariter eligentes, ipsum benedicendum dioecesano episcopo praesentarunt, qui post appellationem interpositam benedixit eum, et in ecclesia interdicta. Unde idem R. iterato ad sedem apostolicam accedens, a nobis literas impetravit, ut quod post appellationem legitime interpositam perperam fuerat a monachis attentatum ad statum debitum revocato, si constaret a suspensis et interdictis electionem factam fuisse, denunciarent eam penitus non tenere, super restitutione vero ipsius R. senioris et aliis, quae utrinque ducerent proponenda, statuerent, appellatione remota, quod ordo posceret rationis. Ceterum iudices delegati literis his receptis, partes ad suam praesentiam citarerunt; et quum monachi per suggestionem falsi probare vellent literas impetratas, iudicibus nolentibus ipsarum probationem recipere, sedem apostolicam appellarunt. Delegati vero, quia remota erat in literis appellatio, in causa nihilominus procedentes, quum per depositiones testium eis de veritate negotii constitisset, pro saepedicto R. seniore sententiam protulerunt, adiudicantes ei ecclesiam memoratam. Petebat itaque quod factum erat ex delegatione apostolicae sedis per nos obtinere debitam firmitatem, ut repressa contumacia monachorum pacifica ipsius abbatiae possessione gauderet. Ceterum contra eundem R. seniorem fuit ex parte altera taliter allegatum, quod, quum dictus H. quondam abbas minus legitime resignasset, et monachi de electione tractarent, senior R. fraude adhibita procuravit, quod, quum vesperae cantarentur, et die sequenti esset electio celebranda, homines burgi ad ecclesiam accedentes ipsum R. fere omnibus monachis reclamantibus ibidem per violentiam intruserunt. Monachi vero postea cognoscentes renunciationem praefati H. minime tenuisse, pariterque pensantes, quod sub eius conversatione laudabili monasterium proficere posset, ipsum tanquam abbatem proprium requirebant. Unde factum est, quod post multas altercationes et commissiones factas tandem de utriusque partis assensu commissio est obtenta, quod, si de informi resignatione H. et inutili substitutione R. senioris constaret iudicibus delegatis, R. remoto, saepe dicto H. restituerent abbatiam, et ita fuit effectui mancipatum. Post haec ipso R. nihilominus murmurante, ambo pariter ad praedecessoris nostri praesentiam accesserunt, qui, sicut iam praemisimus, nos et praefatum presbyterum cardinalem eis tribuit auditores, et tandem causa diutius agitata per eundem praedecessorem nostrum de utriusque partis assensu fuit compositio taliter celebrata, quod H. abbatiam, R. vero prioratum et custodiam obtineret, propter quod ipsi H. obedientiam promisit. Sic ergo eis reversis ad propria, praefatam compositionem idem R. coram dioecesano episcopo approbavit. Sed ab ipso abbate postea requisitus tertio, si custodiam et prioratum vellet habere, post trinam citationem veniens dixit, quod non per*

Cap. XV. 11) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 7. — 12) *Coelestinus:* Comp. II. Ms. A. — *Clemens III. Helienni Ep.:* Comp. II. Aug., Bohm. — 12*) *replicavit, quid scilicet:* Comp. II. — 13) *vel exc.:* non leg. in Comp. II. — 14) *conferunt:* ead. — 15) *implicant:* ead. — 16) *in eos:* C. R. 2. — 17) *fuerit a sed. ap. indultum:* Comp. II. — 18) *Nos autem volentes in hoc tibi certum dare responsum, tuae devotioni respondemus etc.:* ead. — 19) *et quae:* Comp. II. Aug. — 20) *exigant:* ead. — 21) abest a Comp. II.
Cap. XVI. 22) Restitutum ex Reg. Bal. II. 30. — Comp. III. h. t. c. 1 — 23) *Metren.:* C. R. 1. — *Mitren.:* C. R. 2. — *Mutinens. abb. et praeposito Verend.:* Cont. — *Nutzien. abb. et praepos. Vercellen.:* Comp. III. Aug. — *Mitrens. abb. et praepos. Verden.:* Comp. III. Ms., Reg. — 23*) abest a Bohm. — 24) *Fusmen.:* C. R. 1. — *Fuscanensi:* C. L. — *Scafusen.:* Comp. III. — *Scaffusen.:* Reg. (Schafhausen?) — 25) *bon. . . . noster:* adiecta sunt a Raym. — 26) *Huic autem:* Comp. III., Reg. — 27) *in nullo volentibus:* ib. — 28) *fuerant:* Reg.

eum, sed per Romanum Pontificem volebat habere praemissa, unde nullam obedientiam ei voluit exhibere. Recedens igitur absque abbatis licentia, quum extra monasterium moram faceret longiorem, ab ipso H. de fratrum consilio fuit excommunicationis vinculo innodatus; et quum per longum tempus non rediret ad monasterium, abbas dicta officia, consulentibus fratribus, aliis assignavit, qui, quamdiu abbas vixit, ea pacifice tenuerunt. Abbate vero defuncto, fratres convenerunt in unum, nonnullis abbatibus et aliis viris religiosis praesentibus, qui ad defuncti convenerant sepulturam,' et R. iuniorem, seniore absente, in abbatem unanimiter elegerunt, quem praesentatum sibi dioecesanus episcopus confirmavit et benedixit. Consequenter vero senior R. ad praesentiam nostram accedens, literas ad remotos per diaetas quatuor iudices et suspectos monachis per mendacium impetravit, ad quos pars monachorum ante aliquam citationem accedens, copia commissionis obtenta, literas per falsi suggestionem proposuit impetratas pro eo, quod dicebatur in eis, compositionem sibi non fuisse servatam, monasterium interdictum, et se appellasse prius, quam R. iunior electus fuerit in abbatem, quae falsa penitus asserebat. Tacuit etiam, se excommunicatum ab hoc abbate defuncto, et alia quaedam, quibus expressis literas ipsas nullatenus impetrasset. Quumque omnia, quae praemisimus, sufficienter probare vellent, et iudices eorum probationes recipere, tanquam demandatum eis non fuerit, recusarent, ipsi monachi ante ingressum iudicii appellarunt, sicut ex depositionibus testium est probatum. Delegati vero nihilominus procedentes, et recipientes testes partis adversae, seniorem R. instituendum sententialiter decreverunt, quorum factum, tanquam iniquum, irritari a nobis monachi suppliciter postulabant. Quum autem quae praemissa sunt et alia quaedam praefati cardinales nobis et fratribus nostris prudenter et fideliter retulissent,' Nos attendentes, quod ex consensu compositionis receptae, '*quam praedecessor noster etiam confirmaverat*,' ius, si[29]) quod sibi competierat[30]), R. senior amisisset, ac per hoc, ne monachi ad electionem procederent, de iure minime appellare potuisset[31]), quum, nisi quorum interest, audiri non debeant appellantes, '*de consilio fratrum nostrorum*' appellationem illam dicimus[32]) legitimam non fuisse. Unde per eum electio non potuit impediri. '*Quia vero constitit nobis, monachos ante litis exordium rationabiliter appellasse pro eo, quod super falsi suggestione probationem nolebant admittere delegati, et per consequentiam eo ipso, quod bene appellatum fuerat, iurisdictionem iudicum exspirasse, quicquid ab eis est perperam attentatum, vel de recipiendis ante litem contestatam testibus, vel de sententia proferenda denunciamus sententialiter non tenere.*' Sane quamvis '*dilecti filii P.*' praepositus et capitulum Constantiense de interdicto[33]), quod cardinalis posuerat, in[34]) suis literis inseruerint[35]), quia tamen per id, quod R. iuniori dioecesanus episcopus munus benedictionis impendit, ei videtur[36]) quod praemisimus obviare, unde vel scriptura facto, vel factum scripturae praeiudicat, nec probatum fuit[37]), licet obiectum, quod ab interdictis electio[38]) fuerit celebrata, ipsam non potuimus irritare, '*praesertim quum contra personam electi nihil fuerit intentatum.*' Ideoque causam ipsam '*sub ea forma*' vobis duximus '*de consensu partium*' committendam, ut, si constiterit, quod electio fuerit facta a suspensis, ea omnino cassata ipsi monasterio, post satisfactionem condignam[39]), suspensionis et[40]) interdicti sententia relaxata, de persona idonea consulatur. '*Alioquin etc. Dat. Later. VII. Id. Apr.*' [1199.]

CAP. XVII.[41])

Si electus non habet sufficientem scientiam, vel ante confirmationem administrat, eius electio cassari debet.

Idem *Capitulo Pennensi*[42]).

Qualiter post obitum '*bonae memoriae Pennensis episcopi ecclesia vestra vacante, receptis prius super electione facienda literis nostris, primicerium vestrum vobis elegeritis in pastorem, vos tanquam auctores electionis ipsius plenius cognovistis.*' Verum quoniam electus a vobis ante confirmationem '*obtentam*' administrationi episcopatus se irreverenter immiscuit, recipiendo[43]) tam a clericis quam a laicis iuramenta, non attendens, quod secundum Apostolum nemo debet[44]) sibi honorem assumere, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron, praecipue[45]) quia nec donum scientiae pontifici[46]) conveniens fuerat assecutus, '*quum iuxta verbum dominicum: „Qui fecerit et docuerit magnus vocetur in regno coelorum“.*' postquam nobis praesentastis eundem '*electum*', sufficienti examinatione praemissa, '*communicato fratrum consilio*,' electionem de ipso factam duximus irritandam, quicquid ex ea et[47]) ob eam factum[48]) est denunciantes penitus non tenere. '*Ne autem gregi etc. Dat. Lat. XI. Kal. Oct.*' [1199.]

CAP. XVIII.[49])

Si vocantur ad electionem non vocandi, valet electio facta eis non exspectatis. H. dic. secundum lecturam communem.

Idem *Capitulo Capuano.*[50])

Quum inter universas metropoles '*Capuana sit apostolicae sedi vicinior, ad provisionem ipsius specialius adspiramus, talem ipsi personam praefigi cupientes, quae sicut alios metropolitanos loci vicinitate, sic et devotionis affectu praecellat, per quam et ipsa metropolis tam in spiritualibus quam in temporalibus optatum suscipiat incrementum.*' Intelleximus autem per '*dilectos filios*' I. et F.[51]) canonicos vestros, et per[52]) literas, quas ad sedem apostolicam detulerunt, quod ad decanum et alios canonicos vestros Panormi manentes, quum ex eorum parte fuisset vobis[53]) per literas intimatum, ut '*ecclesiae Capuanae damna pensantes*' sic tractaretis super electione substituendi pastorem[54]), quod nullum deberetis in eorum absentia nominare, quendam socium vestrum cum literis destinastis, duodecim dierum terminum assignantes, infra[55]) quem post receptionem literarum vestrarum iter arriperent redeundi, quamvis ecclesiastica consuetudo non exigat, ut ad electionem pastoris canonici tam remoti vocentur, et illi praecipue, qui longe antequam vos metropolitani vestri obitum praesentialiter cognoverunt[56]), quorum aliqui post eius decessum ad[57]) Capuanam ecclesiam sunt reversi. Quia vero mora longior est in electionibus[58]) valde suspecta, immo saepe damnosa, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus '*atque praecipimus*', quatenus invocata Spiritus sancti gratia personam idoneam per electionem canonicam concorditer assumatis ad regimen Capuanae ecclesiae, consequenter ad audientiam nostram nuncios idoneos transmissuri, per quos a nobis vice regia postuletis assensum, et apostolicae confirmationis gratiam requiratis[59]), '*attentius etc.*'

CAP. XIX.[60])

Non debet inspici, an post appellationem, sed an contra fuerit electio celebrata. Et penes vocantes, quibus competit vocandi potestas, remanet ius eligendi, si vocati venire contemnunt. Et ad officium confirmatoris spectat examinare electum, etiam nemine opponente. Et nisi electus doceatur, legitimae aetatis et literaturae, habetur pro non legitime electo.

Idem *Archi.*[60*]) *et Capitulo Capuano.*

Quum nobis olim de obitu '*bonae memoriae archiepiscopi Capuani tam per vestras literas quam nuncios constitisset, volentes, prout officii nostri sollicitudo deposcit, in pastorem provideri celerius ecclesiae viduatae, vobis dedimus in mandatis, ut electionem canonicam de persona idonea faceretis, per quam in spiritualibus et temporalibus Capuana ecclesia posset congrue gubernari. Vos autem mandatum nostrum suscipientes humiliter et devote, statuto die in metropolitana ecclesia convenistis, et,' quum ad tractandum de facienda electione in capitulo sederetis, et tu, fili archidiacone, hymnum ad invocandam Spiritus sancti gratiam incepisses, dilectus filius M. archidiaconus Theatinus, canonicus Capuanus, silentium indicens, sic ait: „Dominus Papa ut faceremus canonicam electionem praecepit, et ego ne fiat, nisi canonica, interdico, et ad ipsam vocem appellationis emitto.“ Quumque a quibusdam vestrum quaesitum fuisset ab archidiacono memorato, quid intelligeret per canonicam electionem, respondit, ut secundum decreta canonica nullus in episcopum de aliena eligeretur ecclesia, dum in propria posset idoneus inveniri. Et sic aliquantulo facto tumultu, quum tu, fili archidiacone, hymnum iterum incepisses, ipse archidiaconus Theatinus cum quibusdam complicibus suis chorum exivit, et*

Cap. XVI. 29) abest a Comp. III. Aug. — 30) *habuerat:* C. H. — 31) *potuisse:* Comp. III. Aug., Reg. — 32) *diximus:* Bohm. — 33) *de interd. praemisso a cardinali, quod posuerat, illud:* Comp. III. — *de interd. praem. ad cardinalem, qui pos ill.:* Reg. — 34) abest a Reg. — 35) *inseruerit:* Comp. III. Aug. — 36) *videretur:* C. R. 1. — 37) *fuerit:* ib. — 38) *legitima el.:* C. H. — 39) *congruam:* C. R. 1. — 40) abest a Comp. III. Aug.

Cap. XVII. 41) Restitutum ex Reg. Bal. II. 185. — Comp. III. h. t. c. 2. — 42) *Pictaviensi* C. R. 1. H. — *Pennensi:* C. L. — 43) *et tam ... iur. recepit:* Comp. III., Reg. — 44) *debeat:* Reg. — cf. Hebr. V. 4. — 45) *pecce, quia:* add. a Raym. — 46) *pontificis fuerat:* Comp. III. Aug., omiss. v.: *conv.* — 47) *vel:* Comp. III., Reg. — 48) *secutum:* Reg.

Cap. XVIII. 49) Restitutum ex Reg. Bal. II. 190. (A. 1199.) — Comp. III. h. t. c. 3. — 50) *Paduano:* C. R. 1., Comp. III. Ms. — 51) *L. et F.:* Comp. III. — *L. et P.:* Reg. — 52) abest a C. R. L. et Comp. III., Reg. — 53) abest a C. L. et Comp. III. — 54) *pastoris:* Comp. III., Reg. — 55) *intra:* Cont., Bohm. — 56) *cognoverint:* Comp. III. Aug. — 57) *apud:* C. H. — 58) *electione:* C. R. 1. — 59) *repneatis:* ib.

Cap. XIX. 60) Restitutum ex Reg. Bal. II. 277. — Comp. III. h. t. c. 4. — 60*) *Archidiacono:* Comp. III., Reg. — *Archiepiscopo:* Cont., Bohm. — *Paduano al. Capuano:* C. R. 2.

coepit in quodam angulo ecclesiae commorari, et vos hymnum in choro solenniter complevistis. Sed quum post invocatam Spiritus sancti gratiam foret de electione tractandum, unum presbyterum, et unum diaconum, et alium acolythum vicem gerentem subdiaconi, qui etiam est cancellarius ecclesiae Capuanae, ut vota singulorum seriatim perquirerent, elegistis. Qui universorum perquirentes diligentius voluntates, vos omnes, qui ad eligendum in capitulo remansistis, invenerunt in electione concordes, dilectum filium R. subdiaconum et capellanum nostrum, filium dilecti filii nobilis viri P. comitis Celanensis, unanimiter nominantes. Demum vero praedictum archidiaconum, et qui cum eo exierant, per quosdam de vestris admonere curastis, ut ad electionem accederent faciendam. Sed quum ipsi venire penitus recusassent, et diceret idem archidiaconus, quod non ei feceratis tantum honoris et gratiae, quod vobiscum vellet in electione facienda persistere; vos publicata electione vestra cantastis „Te Deum laudamus,“ et pulsari fecistis cum solennitate campanas, ut quod per vos factum fuerat innotesceret civitati. Ad quarum sonitum quum universus populus ad ecclesiam advenissent, et audissent, qualiter a vobis electio fuerat celebrata, factum vestrum communiter approbarunt; et quidam eorum, ut archidiaconum et alios, qui ab electione discordabant, ad concordiam revocarent, multipliciter institerunt. Verum ipse archidiaconus, ut proponitur, se tunc ipsi electioni minime consentire, sed in nostra praesentia suum assensum ipsi velle praestare respondit, quod etiam, sicut dicitur, saepe ac saepius in multorum praesentia replicavit. Tu vero, fili archidiacone, cum multis de canonicis Capuanis decretum electionis afferens, eligentium subscriptionibus roboratum, ad nostram praesentiam accessisti, et, quum apud nos fuissetis aliquamdiu commorati, tres canonici Capuani pro parte adversa post aliquot dies nostro se conspectui praesentarunt. Vobis igitur et ipsis in nostra et fratrum nostrorum praesentia constitutis, utrique partium praecepimus dicere veritatem, et quantum quidem erat in narratione facti usque ad exitum archidiaconi praedicti de choro, neutra partium discordabat. Dicebant tamen clerici antedicti, quod multi, qui exierant cum archidiacono, minis et terroribus fuerant inducti electioni a vobis postmodum factae consentire. Quumque tam a vobis quam clericis illis quaesiverimus diligenter, quot erant clerici Capuani, qui electioni debuerant interesse, inventi non fuistis in responsione discordes, sed tam vos quam ipsi certum super hoc numerum designastis. Et quum quaereremus sollicite, quot exierant cum archidiacono Theatino, quum appellationem opposuit, interpositae appellationi faventes, licet in hoc a vobis praefati tres clerici discordarent, quod scilicet XII. vel XIII. ad plus de canonicis ab electione facta proponerent dissentire, et vos eos esse V. aut VI. solummodo diceretis, secundum tamen expressum a vobis et ipsis canonicorum numerum tres partes et amplius erant in electione concordes, si etiam praedictorum clericorum assertio vera esset, quod scilicet XIII. canonici dissentirent. Quanquam autem, ut praediximus, diligenter inquisivimus publice veritatem, ne tamen aliqua videremur omittere, de quibus fides nobis erat plenior exhibenda, per quosdam de fratribus nostris singulatim vos et ipsos clericos examinari praecepimus, ut quisque vestrum coram ipsis plenius et securius exponeret veritatem; qui non aliud, quam ante propositum fuerat, invenerunt. Interrogati vero clerici antedicti, qui quosdam canonicorum dixerant minis et terroribus ad consentiendum inductos, si viderunt aliquibus quamlibet coactionem inferri, taliter responderunt, quod post factam electionem audierunt quosdam de canonicis aliis comminantes et dicentes: „De civitate trecenti vocentur armati, et tunc apparebit, quis electioni nostrae noluerit consentire.“ Sed licet hoc dictum fuerit, non viderunt tamen propter hoc cum armis aliquem venientem, vel ipsis coactionem aliquam intulisse.° Quum autem °*ex utriusque partis assertione*° constaret, interpositam fuisse appellationem °*canonicam, quando*° ne fieret electio, nisi canonica, °*secundum mandati nostri tenorem, ad nostram fuit audientiam appellatum,*° videri poterat, quod post eam medio tempore nihil debuit[61]) innovari, unde talis electio iudicanda erat irrita et inanis, utpote post appellationem canonice[62]) interpositam attentata. Sed contra[63]), quum appellatum fuisset, non ut nulla electio fieret, sed ut fieret canonica, si factum electionis canonice fuerit[64]) subsecutum, non utique contra formam appellationis huiusmodi, sed magis secundum eam videbatur esse processum, et ideo, licet post appellationem, non tamen contra[65]) eandem fuit electio celebrata, propter quod non erat aliquatenus irritanda. °*Nam quum duae partes et amplius electioni consenserint et consentiant, licet cautum reperiatur in canone, ut tunc alter de altera eligatur ecclesia, quum nullus in propria fuerit repertus idoneus, quia tamen hoc in favorem introductum est clericorum, et cuique licet renunciare iuri, quod pro se noscitur introductum, vos, qui duae partes eratis et amplius, quum quod duae partes capituli faciunt totum facere videatur, in hac parte iuri, quod pro vobis facere videbatur, renunciare potuistis, et electionem de persona alterius ecclesiae celebrare, praesertim quum illud decretum locum videatur habere, quando clericis renitentibus et invitis per alicuius violentiam potestatis extraneus ingeritur ex adverso, propter quod sequitur in decreto, ut sit facultas clericis renitendi, si se viderint praegravari, et quos ingeri sibi viderint ex adverso, non timeant refutare. Praeterea quum sedes apostolica caput omnium ecclesiarum exsistat, et Romanus Pontifex iudex sit ordinarius singulorum, quando de ipsa quis assumitur in praelatum alterius, ei posse obiici non videtur, propter capitis privilegium; quod obtinet plenitudinem potestatis, quod de alia ecclesia eligatur, quum a capite membra reputari non debeant aliena.°* Item quum post appellationem emissam, °*non ut non fieret electio, quia talis appellatio nulla foret, sed ut fieret canonica,*° archidiaconus °*Theatinus*° cum suis fautoribus chorum exiisset, et vos illos, ut interessent electioni faciendae vobiscum, curassetis sollicite revocare, quoniam ad electionem faciendam accedere noluerunt, alienos se fecisse videntur, propter quod electioni a vobis iuxta formam mandati apostolici[66]) concorditer celebratae de iure non posse contradicere videbantur, °*praesertim quum idem archidiaconus postea requisitus responderit, quod in praesentia nostra vellet suum ei praebere consensum. Et ideo quum secundum statuta concilii Lateranensis appellatione remota semper id debeat praevalere, quod a pluribus et sanioribus fuerit ordinatum, nisi forte a paucioribus et inferioribus aliquid rationabile obiectum fuerit et ostensum, a vobis celebrata electio, tanquam a maiori et saniori parte, non obstante contradictione vel appellatione paucorum, debebat et poterat rationabiliter confirmari, quum id, quod obiectum exstitit et ostensum, rationibus praemissis appareat rationabile non fuisse.°* His igitur et aliis[67]) allegatis, quanquam contra personam illius, quem elegistis, nihil °*unquam*° dictum fuerit vel obiectum, quia tamen iuxta[68]) verbum Apostoli, dicentis[69]): „Nemini cito manum imponas,“ debemus attendere diligenter ad ea, quae circa personam[70]) inquirenda fuerant, duximus ex officio nostro, sicut decuit, procedendum. °*Et quidem, quum tria sint in persona electi praecipue inquirenda, videlicet aetas legitima, morum honestas, et literatura sufficiens, licet de honestate morum, tanquam ei, qui nobiscum est aliquamdiu laudabiliter conversatus, possimus ipsi laudabile testimonium perhibere*°. Illius quoque literaturae, licet non eminentis, tamen convenientis electus exsistit[71]), ut pro defectu scientiae, sicut plenius intelleximus ab his, qui eum melius cognoverunt, ab electione non deberet[72]) excludi. De legitima tamen aetate scire plene non potuimus veritatem, °*de qua nec vos, ut accepimus, aliquid cogitastis,*° quia, quum[73]) a multis, cuius aetatis exsisteret, curaverimus[74]) indagare, a nemine unquam audivimus, quod annum aetatis tricesimum[74a]) attigisset. °*Quum autem secundum praedicti statuta concilii nullus debeat in episcopum eligi, qui tricesimum aetatis non egerit annum, licet senectus venerabilis sit non diuturna, nec annorum numero computata, sed cani hominis sint sensus eius, et aetas senectutis vita immaculata, quia tamen post illa tria, quae Salomon asserit difficilia, quartum quasi reputet impossibile, viam videlicet viri in adolescentia sua, tanquam investigari non possit:*° Nos ecclesiae pariter et personae providere volentes, et tam rationes quam canones observare, °*habito super hoc cum fratribus nostris diligenti tractatu*°, quia propositum vestrum providum intelleximus, et ideo propter urgentem necessitatem et evidentem utilitatem ecclesiae Capuanae, quam in hac parte potius approbamus, volumus ipsam firmiter perdurare, praefatum subdiaconum nostrum °*de communi fratrum nostrorum consensu*° vobis in procuratorem concedimus, liberam administrationem ei tam in temporalibus quam in spiritualibus committentes. °*Quapropter etc. Dat. Laterani.*° [1199.]

Cap. XIX. 61) *debuerit:* Comp. III. Ms., Reg. — 62) *legitime vel canonice:* C. H. — 63) *econtra:* Comp. III. Aug., Reg. — 64) *fuit:* ib. — *fuerat:* C. R. 1. — 65) *contra fuit eadem:* C. R., Comp. III., Reg. — 66) *ap. sedis:* C. R. 1. — verba: *iuxta . . . apost.:* non leg. in Comp. III., Reg. — 67) *et al.:* absunt ab iisd. — 68) abest ab iisd. et C. L. — 69) 1 Tim. V. 22. — 70) *pers. illius inq. fuerint:* C. R. 1. — 71) *exsisteret:* C. H. — *exsistat:* omisso verb.: *electus:* Comp. III., Reg. — 72) *eum non debere:* C. R. 1. — verb.: *non:* abest a Comp. III. Ms. — 73) *quamvis:* C. R. 1. — verb.: *quum:* abest a Comp. III., Reg. — 74) *curavimus:* Comp. III. Aug. — 74a) *triginta:* Ed. Rom. oper. mend.

CAP. XX.[75])

Illegitimus potest postulari, non autem eligi, et electores, nisi probaverint, illum ignoranter elegisse, incidunt in poenas Lateranensis concilii.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Innotuit nobis 'olim tam per tuas literas, quam quorundam suffraganeorum tuorum et dilectorum filiorum prioris et conventus Wigorniensis ecclesiae,' quod, Vigoriensi[76]) ecclesia destituta pastore, 'dicti' prior et conventus eiusdem[77]) 'dilectum filium' magistrum M.[78]) archidiaconum Eboracensem in episcopum[79]) 'unanimiter' elegerunt, cuius, 'quum eius tibi fuisset electio praesentata,' confirmationem usque in adventum ipsius, qui absens eligebatur et inscius[80]), distulisti; qui tandem, 'quod fuerat factum audito, ad praesentiam tuam devotus accessit, et praeter opinionem omnium, qui nihil obstare credebant, quin statim concors et canonica deberet electio confirmari,' spontanea tibi et secreta confessione monstravit, quod conscientia eius aliquantisper ex natalibus esset laesa, 'et, quod ad tantae dignitatis apicem praeter indulgentiam sedis apostolicae nollet aliquatenus promoveri, proposuit, etiamsi promoventem benignum et facilem inveniret. Tu autem, sicut vir providus et discretus, intellecta conscientia eius, noluisti protinus ad confirmationem procedere, sed nobis rei seriem per tuas insinuans literas, et per eas ipsius magistri merita et conscientiam commendasti; capitulum autem eiusdem ecclesiae, quare per te fuisset electionis confirmatio protelata, se ignorare, per literas suas nobis transmissas exposuit;' cuius electionem capitulum[80*]) petiit per sedem apostolicam confirmari, praesentato nobis electionis decreto subscriptionibus eligentium roborato. Quidam autem[81]) suffraganeorum tuorum, 'quod per tuas literas videbaris obscure aliquantulum innuisse, per suas literas in aliquibus' asseruerunt[82]), eum fuisse filium cuiusdam militis, et ab eo ex quadam ingenua et non coniugata susceptum. 'Interim vero' idem quoque[83]) magister 'ex insperato ad praesentiam nostram accessit, et quod nobis de nativitate ipsius per literas aliquorum suffraganeorum tuorum fuerat intimatum exposuit, et' adiecit, quod nunquam pater eius habuerat uxorem, sed matris[84]) eius virginitatis florem praeripuit[85]) quasi furtim[86]), 'et ipsa infra quadriennium a nativitate ipsius matrimonium non contraxit. Nos ergo cum fratribus nostris habito super hoc diligenti tractatu, relectis canonibus, quosdam invenimus, qui non legitime genitos promoveri vetant ad officium pastorale, causam forte trahentes ex lege divina, per quam spurii et manzeres usque in decimam generationem in ecclesiam Dei prohibentur intrare. Invenimus etiam alios, qui undecunque genitos non prohibent ad sacros ordines promoveri, dummodo sibi merita suffragentur, asserentes, quod culpa parentum non est filiis imputanda. Et ad hoc probandum inducunt, quod Dominus noster Iesus Christus non tantum ex alienigenis, sed etiam ex adulterinis voluit commixtionibus nasci, qui est sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Hi etiam scripturae divinae videntur inniti, qua dicitur; „Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii," per quam antiquum videtur proverbium removeri, quod inter filios Israel dici solebat: „Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt." Quidam vero ad concordiam discordantia revocantes, repugnantiam canonum praedictorum sopire quodammodo videbantur, dicentes, quod illegitime geniti si religiose fuerint aut in coenobiis, aut in canonicis conversati, a sacris ministeriis minime revocentur, et inter illegitime genitos quidam asserunt eos solos a sacris officiis prohibendos, qui paternam incontinentiam imitantur. Et hi quoque videntur auctoritate divinae legis inniti, qua dicitur: „Ego sum Deus zelotes visitans peccata patrum in filios usque in tertiam et quartam progeniem in iis, qui oderunt me gratis", quasi dicat, in his, qui circa me paternum odium imitantur. Verum canon concilii Lateranensis[87]) a bonae memoriae Alexandro Papa praedecessore nostro editus in synodo generali, primis concordans canonibus non solum tales vetat in episcopos promoveri, verum etiam eligentibus talem personam poenam infligit, immo ipso facto eandem poenam asserit incurrisse, ut secundum hoc canon latae sententiae videatur, cuius tenor talis est: „Ne videlicet, quod de quibusdam pro necessitatibus temporis factum est, in exemplum trahatur a posteris, nullus in episcopum eligatur, nisi qui de legitimo matrimonio sit natus," circa finem subiungens: „Clerici sane si contra formam istam quemquam elegerint, et eligendi tunc potestate privatos; et ab ecclesiasticis beneficiis triennio se noverint esse suspensos." Sane praedictus canon, qui non per eum, qui canones non nosset antiquos, sed per illum, qui plene noverat canonicas sanctiones, in concilio multorum iurisperitorum est editus et ipsius approbatione concilii roboratus, natis de non legitimo matrimonio omnem videtur in episcopos promovendi aditum praeclusisse, quum id etiam ad consequentiam trahi prohibeat, quod pro necessitate innuit prioribus temporibus esse factum, licet nihil amplius quam necessitas dispensantem ad dispensationem inducat. Praeterea electionem talium innuit nullam esse, dum in poenam statuit electorum, ut tunc eligendi potestate se noverint privatos, quod nihil esset, si tunc non occurreret electio facienda; quod fieri non posset, priori electione seu etiam nominatione durante. Ex quo patet, electionem eiusmodi per ipsum canonem irritatam.' Quamvis autem canon[88]) Lateranensis concilii, ab Alexandro[89]) praedecessore nostro editus, non legitime genitos adeo persequatur, quod electionem talium innuit nullam esse, nobis tamen per eum adempta non fuit[90]) dispensandi facultas, quum ea non fuerit prohibentis intentio, qui successoribus suis nullum potuit in hac parte praeiudicium generare, pari post eum, immo eadem potestate functoris[91]), quum non habeat imperium par in parem, 'sed ea tantum fuerit mens ipsius, ut, quia ex eo, quod aliquando ex dispensatione pro necessitate temporis factum fuerat, quidam gratiam in licentiam extendentes, et inde sumentes exemplum, se licite credebant eligere tales, et indifferenter huiusmodi eligebant, quum talia fieri prohiberet. Unde gravem electoribus poenam inflixit. Deliberavimus tamen cum fratribus nostris, utrum in tali casu et cum tali persona deberemus misericorditer dispensare, vel iuris potius servare rigorem. Invenimus enim, a bonae memoriae Urbano Papa praedecessore nostro in casu multo difficiliori cum Cenomanensi dispensatum electo, qui fuerat filius sacerdotis, et Legionensi episcopo, qui post consecrationem suam humiliter fuerat et sponte confessus, quod fuisset ex matre non legitima procreatus, quam pater, vivente uxore propria, cognovisset. Sed idem Urbanus prohibuit, ne id quasi pro regula in posterum ad consequentiam traheretur[92*]). Videbatur enim, quod, quum cum illegitime natis fuisset aliquamdiu dispensatum, et ex certa causa forsitan in posterum dispensandum, in hac causa celerius deberet dispensatio indulgeri, illi personae videlicet, quae minus imperfectionis, plus perfectionis habebat.' Multa enim in hoc casu dispensationem inducere videbantur, literarum scientia, morum honestas, vitae virtus, et fama personae, multipliciter a quibusdam etiam ex fratribus nostris[93]), qui eum in scholis cognoverant, approbatae. Faciebant etiam[94]) ad id non modicum concors capituli Vigoriensis electio, petitio populi, assensus principis, votum tuum, suffraganeorum suffragia, et humilis devotio confitentis, qui sponte ac humiliter suum maluit confiteri reatum[95]), quam laesa[96]) conscientia thronum conscendere[97]) pastoralem. Habito ergo super hoc 'cum fratribus nostris' diligenti tractatu, intelligentes, Vigoriense capitulum eundem magistrum non humiliter postulasse, sed improvide potius elegisse, quum ad obtinendum dispensationis beneficium[98]) procedendum fuisset, non per electionem inhibitam, sed per postulationem permissam[99]), electionem ipsam praedicti canonis auctoritate cassatam denunciamus[100]) irritam et inanem, parcentes non modicum Vigoriensi capitulo, quod eis nec poenam infligimus expressam in canone supradicto, nec[1]) probare cogimus ignorantiam, quam allegant. Et[2]) quamvis post cassationem huiusmodi 'a' nobis 'a multis' fuerit 'humiliter' supplicatum, ut 'propter causas praedictas' dignaremur cum eo misericorditer dispensare, 'quum ad dispensandum in talibus nullus se casus habilior posset afferre, quia tamen praedicto capitulo liberam facultatem eligendi vel postulandi volumus reservare,' supplicationem huiusmodi, quae nomine capituli non fiebat, quum non ad postulandam dispensationem, sed ad petendam confirmationem ipsius 'capituli' fuerint nuncii destinati, ad praesens non duximus admittendam[3]), decernentes irritum et inane quicquid[4]) super ordinatione ipsius episcopatus ante susceptionem literarum nostrarum fuerit attentatum. 'Volumus igitur et mandamus, quatenus per Cantuariensem provinciam ex parte nostra facias districtius inhiberi, ne, quod de multis in eadem provincia, quod sine pudore non dicimus, incor-

---

Cap. XX. 75) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 5. — Rain. ap. Bal. I. 556. — 76) Wigorniensi: C. R. — eadem eccl.: Coll. citt. — 77) ei.: abest ab iisd. — eiusdem ecclesiae: C. R. 2. — eiusdem loci: Cont., Böhm. — 78) R.: C. R. 1. — 79) pastorem animarum suarum un. eleg., et quum: Coll. citt. — 80) insciens: C. R. 1. — 80*) et eam petiit: Coll. citt. — 81) tandem: Comp. III — 82) expresserunt asserentes: ead., Rain. — 83) abest ab iisd. — 84) matri: ib. — 85) praeripuerat: Comp. III. Ms., Rain. — surrip.: ed. Aug. — 86) furtum: C. R. — 87) cf. supr. c. 7. — 88) etsi canon iste non leg. (illeg.: Rain.) gen. fortius prosequatur, nobis: Coll. citt. — 89) add.: Papa: C. R. 1. — 90) fuerit: Coll. citt. — 91) functurum: Comp. III. Aug. — 92) cf. c. 13. Dist. LVI. — 93) meis: Comp. III. Aug. — 94) add.: haec: Cont., Böhm. — 95) defectum: Comp. III. — 96) cum laesa: C. R. 1. — 97) ascendere: id., Coll. citt. — 98) add.: humiliter: C. R. 1. — 99) praemissam: Comp. III. — 100) denunciavimus: C. R. 2., Comp. III. — 1) non: C. R. 1 — 2) abest a Comp. III. Aug. — 3) admittendum: ead. — 4) si quid: Coll. citt.

dinate noscitur esse factum, de cetero contra formam praescriptam nullatenus attentetur. Quod si[5]) Vigoriense capitulum eundem magistrum propter praerogativam meritorum ipsius duxerit postulandum, postulationem *ipsius* apud sedem[6]) apostolicam praesentare procuret.

CAP. XXI.[7])

Non possunt electores in praeiudicium electi compromittere; sed, si consenserit electioni suae vel consentire velit, non obstante lauda in contrarium lato, est confirmandus, si aliud canonicum sibi non obsistat, licet non sit de gremio illius ecclesiae, quamcunque ob causam a maiori parte fuerit appellatum. Et in hoc ultimo est iste textus multum notabilis.

Idem *Genuensi*[8]) *Archiepiscopo, et Placentino et Bobiensi Episcopis.*

Quum inter *dilectos filios* canonicos Saonenses[9]) super electione pontificis quaestio verteretur, *eligentium votis in diversa divisis,* ad sedem apostolicam *dilecti filii* S.[10]) subdiaconus Saonensis et I. procurator capituli accesserunt, *quibus venerabilem fratrem nostrum Albanensem episcopum et dilectum filium nostrum A. tit. S. Martini presbyterum cardinalem dedimus auditores.* Proposuit[11]) autem procurator praedictus, quod singuli[12]) requisiti communi assensu[13]) in Hastensem praepositum, excepto praedicto subdiacono, convenerunt[14]), quo in sua duritia permanente, aliorum consensus redactus fuit in scriptum publicum consequenter. Ceterum pro parte altera fuit propositum ex adverso, quod, quum septem essent canonici Saonenses, in capitulum[15]) se receperunt, de futura electione pontificis tractaturi, *ubi diversi ad diversis nominanti fuere.* Sed archidiacono, archipresbytero et[16]) praeposito dictum Hastensem praepositum nominantibus, fuit a praefato[17]) S. *fortiter* obviatum, asserente, ipsum morbo epileptico laborare, pro quo alia vice nunquam inhabilis fuerat recusatus; nec ad aliam ecclesiam debere fieri transitum, donec reperiretur idoneus in ecclesia Saonensi. *(Et infra:) Sed praepositus Saonensis spretis appellationibus interpositis praepositum Hastensem elegit, obiiciente adversa parte, quod huiusmodi electio propter appellationes interpositas et alia etiam obstacula non teneret. (Et infra:) Sed at civitatem idem praepositus et alii omnes egressi, exceptis presbytero et subdiacono saepedictis, secum sigillum ignorantibus eis detulerunt, et ad Mediolanensem archiepiscopum accedentes petierunt electionem, quam fecerant, confirmari, licet a solo praeposito, et post appellationem facta fuisset. Sed quoniam indebitus electionis processus archiepiscopo antea innotuerat, petitioni eorum non annuens, quendam de fratribus suis ad investigandum electionis processum Saonam direxit. Sed quum testes producerentur coram eo, et postularetur, ut nuncium ipsum pariter procurarent, pars adversa iam dictum archiepiscopum, altera vero sedem apostolicam invocavit. Sed quum ad mandatum nuncii partes Mediolanum ivissent apostolos petiturae, ab archiepiscopo, ut ad pacem redirent, fuerunt monitae diligenter, cuius arbitrio praepositus se velle stare constanter asseruit, si hoc et ipsum pars faceret adversa, quod deliberato consilio praefatus subdiaconus repromisit.* Post haec *reversi ad propria, et demum ab archiepiscopo evocati,* archipresbyter[18]) pro parte altera de rato, ut dicebat, literis praemunitus, ipse vero S.[19]) pro parte sua in Mediolanensem archiepiscopum compromittere curaverunt, qui magistrum G. Modiccensem[20]) canonicum eis dedit in episcopum, et etiam[21]) confirmavit, *quem in Saonensi ecclesia, praesente clero et populo civitatis, adhibitis solennitatibus consuetis, electum publice nunciarunt, cui archiepiscopus, praeposito sedem apostolicam provocante, consecrationis munus distulit impertiri. (Et infra:) Postquam igitur coram praefatis auditoribus fuit super his et similibus disputatum, qui nobis ea sufficienter ac fideliter retulerunt, quoniam de ipsis nobis non potuit fieri plena fides, causam ipsam vestro duximus examini committendam,* Discretioni vestrae *per apostolica scripta* mandamus, quatenus, quum constet, electionem de praeposito memorato a maiori et saniori parte capituli celebratam fuisse, publicatam etiam et subscriptam, si dictus praepositus eidem electioni consenserit, ut per mutuam consensum eligentium et electi quasi coniugale vinculum spiritualiter sit contractum, nisi sufficienter sit ostensum, eundem *praepositum* morbo epileptico laborare, super quo contra ipsum dicitur[22]) appellatum, vos, non obstante appellationis obiectu[23]), si qua *forsan* ex aliis causis superius memoratis proponitur interposita, quum *ex iis, quae coram nobis allegata fuerunt,* eas *appellationes certa ratione* frivolas reputemus, electionem *nostra freti auctoritate, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo*, confirmetis[23*]) ipsius, non obstante, quod post talem electionem a praefato archiepiscopo proponitur esse factum, etiamsi a partibus in eum fuerit compromissum, quum electores a tali electione sic resilire nequiverint. Quod si electores illius non compromiserint[24]) in archiepiscopum memoratum, etiamsi dictus praepositus nondum electioni de se[25]) factae consenserit, eo tamen consentire volente, dummodo a morbo[26]) sit immunis[27]) obiecto, vos electionem ipsius nihilominus confirmetis.

CAP. XXII.[28])

Electus a maiori et saniori parte capituli, si est et erat idoneus tempore electionis, confirmabitur; si autem erat indignus in ordinibus, scientia vel aetate, et fuit scienter electus, electus a minori parte, si est dignus, confirmabitur.

Idem *Praenestino Episcopo, apostolicae sedis Legato.*[29])

Dudum[30]) ad audientiam nostram quaestione perlata[31]), quod, vacante praepositura Coloniensis[32]) ecclesiae, in duo se vota eligentium divisissent[33]), causam iudicibus[34]) duximus committendam, *quod auditis, quae proponerentur hinc inde, si de partium procederet voluntate, definitivam sententiam promulgarent; alioquin causam sufficienter instructam ad nostram remitterent audientiam, statuentes partibus terminum competentem, quo per se, vel idoneos responsales ad sedem apostolicam accederent sententiam recepturae.* Ipsi vero, *mandatum apostolicum fideliter exsequi cupientes,* partes ad suam praesentiam convocarunt, receperunt testes *hinc inde productos,* examinaverunt eligentium conscientias, audiverunt allegationes utriusque. Et quoniam praepositus sancti Georgii eorum sententiae se *tandem* asseruit nolle stare, processum[35]) ad sedem apostolicam destinarunt, *partibus festum beati Michaelis tunc proximo venturum veniendi ad sedem apostolicam terminum praefigentes, quem praepositus SS. Apostolorum, allegans, quod terminus tam prolixus dispendium ecclesiae generaverat, ad festum S. Servatii breviavit.* Quumque nuncii praepositi sanctorum Apostolorum statuto termino ad praesentiam nostram accessissent, praepositus sancti Georgii nec venit, nec pro se[36]) misit idoneum responsalem. *Sed venerabilis frater noster Coloniensis archiepiscopus eius absentiam excusavit, asserens eum captum, arrepto itinere ad sedem apostolicam veniendi, a nobili viro W. Iuliacensi comite detineri. Nos autem ne aliquid disponere in eius praeiudicium videremur, per dilectum filium praepositum S Gereonis et B. concanonicum suum mandavimus ad festum Resurrectionis dominicae sub peremptorio partem utramque citari. Qui, sicut ex literis ipsorum accepimus, SS. Apostolorum praepositum viva voce, praepositum vero S. Georgii per literas et nuncios pariter citaverunt; qui citatione recepta se scripsit ad sedem apostolicam accessurum. Verum, quum nec ad terminum, nec ultra terminum, etiam per VIII. hebdomades exspectatus venerit, vel miserit idoneum responsalem, eum reputavimus contumacem, eundem in expensas legitimas parti condemnantes adversae. Visis attestationibus et* Gestis igitur iudicum diligenter inspectis, invenimus, quod pro praeposito sanctorum Apostolorum auctoritas, pro praeposito vero sancti Georgii numerus eligentium faciebat,

Cap. XX. 5) *sed si:* card. — 6) *apostolicae sedi:* C. R. 1., Rain.
Cap. XXI. 7) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 6. — 8) *Ian.:* C. H. — *Ianuens.:* C. L., Comp. III. Ms. — *Ianeven.:* Comp. III. Aug. — 9) *Senonen.:* C. R. — 10) *G.:* Comp. III. Aug. — 11) *In quorum praesentia subdiaconus proposuit memoratus:* Comp. III. — 12) *quod singuli . . . ex adverso* desid. in Comp. III. — 13) *consensu:* C. R. — pro seq.: *Hastensi:* leg.: *Astensi* per totum. — 14) *convenerint:* C. L. — 15) *capitulo:* C. R. L., Comp. III — 16) abest a Comp. III. Aug. — 17) *a praefatis fuit. obv., asserentes:* Comp. III. Ms. — 18) add.: *praedictus:* C. R. 1. — 19) *ipse vero et (S.: Ms.) pro parte sua Mediolanum accessit, et iterum ab eo in archiepiscopum compromisso, ipse habito fratrum nostrorum* (abest a Ms.) *consilio magistrum B. Mediocen. (G. Modoicen.: Ms.) canonicum:* Comp. III. — 20) *Medion.:* C. H. — 21) abest a Cont., Böhm. — 22) *dicit:* Comp. III. Aug. — 23) *appellatione obiecta:* C. R. 2. — 23*) *confirmeris:* Böhm. operarum vitia. — 24) *compromiserunt:* C. R. 1. — 25) *de se:* non leg. in C. R. L., Comp. III. — 26) add.: *epilept.co:* C. R. 1. — 27) add.: *sibi:* ib.
Cap. XXII. 28) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 36. — Comp. III. h. t. c. 7. — 29) *Praenest. ep.:* simpliciter Comp. III. Aug. — *Praen. ep. A. S. L., de Capembach* (leg.: *Cappenberg*) *et de Selde (Scheida) abbatibus in Colon. et Monaster. dioecesibus constitutis:* Reg. — Capitis initium vid. in c. 19. de sent. et re iud. II. 27. — 30) *Dudum ergo maiore Coloniensis eccl. praepositura vacante quum ad tractandum de substitutione praepositi canonici convenissent, in duas partes vocum facto vota divisa, quibusdam SS. Apostolorum praepositum, aliis autem praepositum S. Georgii ad praeposituram eligentibus memoratam, missisque propter hoc nunciis ad apost sed., de ipsorum assensu ad dil. fil. A. de Lacu, I. de Claustro et I. de Valle S. Petri in Heisterbach abbates sub ea forma commissio est obtenta, quod etc.:* Reg. — 31) *prolata:* Comp. III. Aug. — 32) *Colonien.:* C. R. L. H., Comp. III., recte. — 33) *divisis etiam:* Comp. III. Aug. — 34) *dil. f. a. de Lacu, I. de Claustro, et G. de Valle S. Petri in Hesterbarch (Hesterbach: Ms.) abbatibus dux. etc.:* Comp. III. — 35) *depositiones testium hinc inde receptas et allegationes partis alterius sub sigillis suis ad sed. ap.:* Comp. III., Reg. — 36) *pro se:* non leg. in C. H., Comp. III., Reg.

quum primus a quatuordecim, tum personis, tum canonicis, qui alios dignitate[37]), aetate et tempore praecedebant; secundus vero a viginti quatuor fuisset electus. "*Obiiciebatur autem praeposito S. Georgii minor scientia, defectus aetatis, et quod in minoribus erat ordinibus constitutus. Unde quum praepositurae illi esset archidiaconatus annexus, nondum erat ei dignitas conferenda, ratione cuius cogebatur infra praefixum a canonibus spatium in diaconum promoveri. Proponebatur autem pro altero, quod vir erat aetate, scientia et moribus commendandus. Unde meliori ducti zelo propter hoc electores ipsius in eum se confessi fuerant convenisse; non solum sui, sed quidam alterius etiam electores eum prudentiorem esse praesertim in spiritualibus asserebant, quamvis alium magis utilem maxime circa temporalia propter potentiam fuerint protestati.*" Quum autem allegationes pro eodem praeposito sancti Georgii coram iudicibus ipsis praepositae[38]) nobis non fuerint praesentatae, propter quod non potuimus scire per nos, quid obiecerit[39]), vel quid responderit ad obiecta, sicque causa remissa non fuit[40]) sufficienter instructa, "*tunc*" ad diffinitivam sententiam non duximus procedendum, sed decisionem causae ipsius iudicibus[41]) commisimus sub hac forma, ut, vel si notorium esset, vel per ea[42]), quae iam dicta erant, constaret, quod praepositus S. Georgii electionis tempore pateretur vel in ordinibus, vel in[43]) scientia, vel in aetate defectum, qui eum iuxta canonum[44]) sanctiones impediret ad huiusmodi officium promoveri, ei, "*sublato appellationis obstaculo,*" non obstante ipsius absentia corporali, silentium imponentes, praeposito sanctorum Apostolorum praepositaram adiudicarent eandem, "*et eum in possessionem corporalem mittentes pacifica facerent possessione gaudere.*" Alioquin, quum in eum non solum plures, sed duae paene partes convenerint[45]), et impedimentis cessantibus appareat[46]), quod eum bono zelo elegerint[47]), praepositi sanctorum Apostolorum electione "*appellatione remota*" cassata, electionem confirmarent ipsius[48]), et ei facerent "*praeposituram assignari praedictam, et de cetero*" tanquam praeposito responderi, "*contradictores etc. Dat. Lat. V. Id. Apr.*" [1203.]

CAP. XXIII.[49])

Recipientes postulatum ad ecclesiam tanquam institutum vel administratorem ante admissionem postulationis a superiore factam, privati sunt potestate eligendi, et ad alios, licet pauciores, devolvitur potestas eligendi; et si omnes privati sunt, devolvitur ad Papam in ecclesiis cathedralibus. Hoc dic. secundum principaliorem intellectum, qui magis congruit literae.

Idem *Canonicis Maguntinensibus.*

Bonae memoriae "*C.*" Maguntinensi archiepiscopo[50]), "*episcopo Sabinensi,*" viam universae carnis ingresso, "*quum vota contra se in curia divisissent,*" et[51]) quibusdam petentibus Wormaciensem[52]) episcopum, quibusdam vero "*venerabilem fratrem nostrum nunc*" archiepiscopum vestrum, tunc praepositum sancti Petri Maguntinensis, sibi eligentibus in pastorem, "*dilectus filius magister P. scholasticus Maguntinus cum quibusdam aliis pro illis, qui Wormatiensem episcopum postularunt, procurator ad apostolicam sedem accessit; pro aliis vero dilecti filii E. et R. clerici Maguntini venerunt, quorum alter institutus fuit procurator. Partibus igitur in nostra praesentia constitutis, et eis in consistorio nostro diligenter et sufficienter auditis, de fratrum nostrorum consilio venerabili fratri nostro*" Praenestino episcopo, a sede apostolica legato[53]), dedimus in mandatis, ut, si eundem episcopum quoad temporalia vel spiritualia recepisse[53*]) constaret ecclesiam Maguntinensem, vel ministrasse in temporalibus aut spiritualibus in eadem, "*prout obiectum fuerat ex adverso,*" postulationem factam de ipso, "*sublato cuiuslibet appellationis obstaculo,*" nunciaret irritam, "*de gratia nostra concedens eidem, ut Wormatiensem sibi ecclesiam retineret. Nam de iure communi, quia praeter auctoritatem nostram transire praesumpsit, utraque erat spoliandus, ut et ea careret, quam concupivit avare, et ea, quam superbe despexit. Quod si parere contemneret, utraque ipsum ecclesia denunciaret auctoritate nostra privatum.*" Deinde inquireret de ipsius electione archiepiscopi "*diligentius*" veritatem, et, si ei de vi, quam ipse et sui metuebant, constaret, eo non obstante, quod post appellationem ad nos interpositam fuerat in ipsius electione processum, quum alii, qui appellationi ad nos interpositae, ne[54]) sine ipso ac sociis eius haberent in electione processum, non duxerint[55]) deferendum, uti contra ipsum hac exceptione non possent, quia[56]) frustra legis auxilium invocat qui committit in legem, unde nec ab eis posse obiici videbatur, quod idem esset a paucioribus secundum eorum assertionem electus, quum ipsi, appellationem ad nos legitime interpositam contemnentes, et praeter licentiam nostram recipientes episcopum memoratum, reddiderint[57]) se indignos, electionem archiepiscopi, "*dummodo nihil obstaret de canonicis institutis, sublato appellationis obstaculo*" confirmaret. "*Quod si nec recepisse praefatam ecclesiam quoad spiritualia vel temporalia, nec in spiritualibus vel temporalibus ministrasse constaret episcopum memoratum, idem legatus audiret quae super postulatione ipsius et electione archiepiscopi proponerentur hinc inde, testes utrinque reciperet, et eorum depositionibus publicatis usque ad calculum sententiae definitivae procedens, gesta omnia sub sigillo suo ad nostram praesentiam destinaret, statuens partibus terminum competentem, quo apostolico se conspectui praesentarent sententiam recepturi.*" Licet autem essent notoria, quae contra dictum Wormaciensem episcopum et eius fautores fuerant obiecta, praedictus tamen[58]) legatus ad maiorem cautelam multos "*et magnos*" testes recepit, ex ipsius archiepiscopi parte productos, "*qui super praedictis deposuere iurati.*" Unde ipse iuxta mandati nostri tenorem procedens, postulationem factam de Wormaciensi cassavit, et electionem archiepiscopi[59]) memorati, quamvis a paucissimis[60]) celebratam, curavit auctoritate apostolica confirmare, ipsumque ordinavit in presbyterum, et tandem in archiepiscopum[61]) consecravit. "*Ipse autem humiliter ad nostram praesentiam accedens, suppliciter postulavit, ut pallium sibi, videlicet insigne pontificalis officii, de consueta sedis apostolicae benevolentia conferremus. Verum quidam simplex nuncius ab adversariis eius ad sedem apostolicam destinatus ex eorum parte apertas nobis cum sigillo pendente literas praesentavit, per quas iidem significabant canonici, quod praedictus legatus corruptus pecunia iniquam sententiam protulisset. Addebant etiam, quod Maguntini cives pariter iuraverunt, quod eum nunquam haberent episcopum, et quod universi clerici, paucis exceptis, suo favebant electo. Quum autem super his coepissemus deliberare cum fratribus nostris, electioni eiusdem archiepiscopi duo videbantur obstare, videlicet quod a paucissimis, et post interpositam a se ipso appellationem videbatur electus. Nam quum postulatio Wormaciensis episcopi fuerit praecedentis appellationis ratione cassata, archiepiscopi electio debebat etiam ex eadem causa cassari. Sed econtra, sicut superius est expressum, qui in appellationem deliquerant, appellationem contra eundem archiepiscopum non poterant allegare. Poterat quoque dici, quod, etsi post appellationem, non tamen contra formam appellationis fuisset electus archiepiscopus saepe dictus, quum appellaverit in hac forma, ne canonici Maguntiae residentes sine ipso ac sociis suis haberent in electione processum. Nec nocet, quod posset ex altera parte replicari; quia nec ipse et socii sui debuerant procedere sine ipsis, quia ipsi appellationem apud nos interpositam contemnendo reddiderant se indignos, et abusi fuerant iure suo. Unde, quum in Lateranensi concilio de his, qui quasdam personas inhibitas eligunt, sit statutum, ut eligendi tunc potestate privatos, et ab ecclesiasticis beneficiis triennio noverint se suspensos, illis pro longe maiori delicto tanquam indignis ab electionis potestate cadentibus, penes eundem ac socios suos tantum ius remanserat eligendi. Quare, si multo pauciores in ipsum quam convenerint convenissent, intelligendum est tamen, quod omnes, qui tunc eligere poterant, elegerunt eundem.*" Contra legati vero processum hoc facere videbatur, quod non citatis[62]) Wormaciensi episcopo et eius fautoribus processisset. Porro "*iuxta canonicas sanctiones*" excessus notorius examinatione non indiget, et pro his, quae a iudice sunt acta, praesumitur, quod omnia rite fuerint celebrata; quamvis et, quod citati non fuerint, non posset[63]) de facili comprobari, quia negantis factum per[64]) rerum naturam nulla est directa[65]) probatio, quum, etsi quilibet de se posset asserere, quod ad eum citatio minime pervenisset, singuli tamen vestrum essent in suo testimonio singulares. Ad ipsum quoque legatum, si voluissent, secure potuissent procuratorem idoneum destinare, sicut "*et*" nuncium

Cap. XXII. 37) *tam aetate, quam dignitate ac ordine:* Reg. — 38) *propositae:* C. R. 1. L., Comp. III., Reg. — 39) *quod obiecerint vel quod responderint:* C. R. 1. L., Comp. III. Aug. — *quid ubi. etc.:* Comp. III. Ms. — 40) *fuerit:* Comp. III., Reg. — 41) *dil. fil. S. Gereonis et S. Severini praepositis et decano Bonensi sub ea forma potius committendam:* Comp. III. — *dil. fil. S. Gereonis et S. Severini praepositis Coloniens. et decano Bonensi duximus committendam, per apost. scripta mandantes eisdem, quatenus:* Reg. — 42) *per iam dicta:* Ib. — 43) *vel sc. vel aet.:* Reg. — 44) *canonicas:* C. R. 1., Reg. — 45) *convenirent:* Comp. III. Aug. — 46) *appareret:* ead. — *praesumi deberet:* Reg. — 47) *elegerunt:* Comp. III. Aug. — 48) *illius:* Reg.

Cap. XXIII. 49) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 14. — Comp. III. 1. t. c. 8. — 50) *episcopo:* C. R. 1. — 51) abest a Comp. III. et Reg. — 52) *Warcien.:* Comp. III. Aug. — *Warmatiensem:* C. 1., Cont., Comp. III. Ms., Reg. — 53) *ordin. ap. legato:* Comp. III., Reg. — 53*) *recepisse:* Bohm. — 54) *nec:* C. R. 1. — verb.: *ne — processum:* addita videntur a Raym. — 55) *duxerant:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 56) *quoniam:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 57) *reddiderant:* Comp. III. Aug. — 58) abest ab ead. — 59) *episcopi:* C. R. — 60) *paucioribus:* C. R. 1. — verb.: *quamvis — celebratam:* non exstant in Comp. III., Reg. — 61) *episcopum:* C. R. 1., Comp. III. — 62) *citato:* C. R. 1. — *quod dicebatur (dicebat: Aug.) in loco suspecto et . . . processisse:* Comp. III., Reg. — 63) *possent . . comprobare:* Comp. III. — 64) *secundum:* ead., Reg. — 65) *nulla est probatio:* C. R. II. L., Comp. III. — *nulla esse probatio perhibetur:* Reg.

destinarant[66]), '*quemadmodum ex ipsorum ad nos directis literis comprobatur, qui secure ad eundem legatum accessit, et ad propria remeavit, quum et ipse legatus paratus fuerit securitatem omnimodam providere. Nec obest, quod idem nuncius dicitur appellasse, quum appellationi renunciaverit, et in commissione nostra, quam pars reportavit utraque, obstaculum fuisset appellationis amotum. Sed nec apparebat etiam, qui contra factum legati quicquam posset obiicere ac probare, quum non procurator sufficiens, sed simplex ad nos contra praedictum archiepiscopum fuisset nuncius destinatus. Praeterea si appareret etiam, non esset aliquatenus audiendus, quum adversarii eius per praesumptionem, contemptum et blasphemiam audientia nostra se reddiderint indignos. Praesumptio enim fuit, quod virum, pastorali praeditum dignitate, alteri ecclesiae spirituali coniugio copulatum, praeter auctoritatem nostram contra formam canonicam non solum eligere, sed recipere praesumpserunt. Contemptus accessit ex eo, quod postquam procurator eorum nostras literas reportavit, in quibus mandabatur expresse, quod si Wormaciensis episcopus Maguntinam ecclesiam quoad spiritualia vel temporalia recepisset, vel in spiritualibus vel temporalibus ministrasset in ea, ipsius postulatio cassaretur, et eisdem non veniret in dubium, sed potius manifeste constaret, quod Wormaciensis temporalia saltem receperat, et ministrarat in iis, ipsi postmodum tanquam electo suo, sicut ex literis ipsorum apparet, in quibus eum electum suum nominant et ei se asserunt unanimi consensu favere, temere paruerunt, et consenserunt in ipsum, spirituale cum eo adulterium perpetrantes, quum et per nuncium ad nos ultimo destinatum electionem ipsius in publico consistorio postulaverunt confirmari. Blasphemia vero in eo fuerat subsecuta, quod, ponentes in coelo os suum, legatum nostrum, qui fungebatur in illis partibus vice nostra, et qui prius etiam, quam assumeretur ad officium pastorale, multae religionis exstiterat, utpote qui in Cisterciensi ordine fuerat prima abbas, quantum in eis exstitit infamantes, eum corruptum fuisse pecunia sunt mentiti.*' Nos igitur, etsi propter auctoritatem iudiciariam praesumamus pro his, quae acta sunt a legato, illi tamen pius[67]) innitimur rationi, quod adversarii archiepiscopi ex tribus causis praedictis se usque adeo reddiderunt indignos, quod contra eum non debebant audiri. Unde quod de ipso factum fuerat non poterat impediri per eos, quin etiam si electores eiusdem partis[68]) pariter deliquissent, ut se[69]) reddidissent indignos, ad nos devoluta fuisset hac vice ordinatio ecclesiae Maguntinensis, quare[70]) dictum archiepiscopum sine iuris iniuria potuissemus eidem ecclesiae praeficere in pastorem, '*praesertim quum per legatum apostolicae sedis fuisset in Maguntinum episcopum consecratus.*' Super his ergo[71]) '*cum fratribus nostris*' habito diligenti tractatu, '*de ipsorum consilio*' cassationem postulationis factae de Wormaciensi episcopo ratam habemus, electionem memorati[72]) archiepiscopi confirmantes. '*Dat. Lateran. X. Kal. April.*' [1202.]

CAP. XXIV.[73])

Sufficit electo ad obtinendum docere, eligentem fuisse in quasi possessione tempore electionis, licet non probet, quod proprietas iuris eligendi ad illum pertineret.

Idem *Clericis sanctae Agathes.*

Querelam, quam[74]) '*dilectus filius*' G.[75]) tituli sancti Vitalis '*nunc*' presbyter[75*]), '*tunc sanctae M. in Aquiro diaconus*' cardinalis per oeconomum ecclesiae vestrae, cuius idem cardinalis est gubernator, contra P.[76]) '*nunc*' presbyterum, '*tunc vero diaconum*' ecclesiae sancti[77]) Salvatoris, '*quae dicitur de Coruntis, coram bonae memoriae C. Papa praedecessore nostro*' super ecclesia ipsa[78]) proposuit, C.[79]) papa praedecessor noster nobis, in minori officio constitutis, audiendam '*et examinandam*' commisit. Petebat igitur '*idem*' oeconomus praefatum[80]) P. ab ecclesia sancti[81]) Salvatoris, quam in praeiudicium vestrae ecclesiae ad iniuriam cardinalis praedicti occupare praesumpserat, removeri, quum ipsa ecclesia '*sancti Salvatoris*' pertineat ad ecclesiam sanctae Agathes pleno iure[82]), petens '*etiam*' pensionem sexdecim denariorum Papiensium, debitam ecclesiae sanctae Agathes, pro eadem[83]) ecclesia '*Salvatoris*' de Thermis[84]) sibi restitui de novo subtractam. Praedictus vero P. '*clericus*' respondebat, quod ipse nullam iniuriam irrogaverat cardinali, nec in praeiudicium ecclesiae vestrae[85]) receperat dictam ecclesiam, quum haec ad illam nullo iure pertineat, nec aliquam sibi debeat[86]) reddere pensionem; sed ipse per electionem populi, ad[87]) quem de antiqua consuetudine pertinet electio[88]), a cardinali sanctae Susannae, cui eadem ecclesia '*Salvatoris*', tanquam capella suo titulo, in spiritualibus est subiecta, canonice fuerat institutus. '*Quumque ad suam assertionem probandam utraque pars multoties testes produxisset, nos illos recepimus et examinavimus diligenter, quorum depositionibus publicatis disputationem audivimus super illis. Sed antequam huiusmodi controversia finem accipere potuisset, praefatus praedecessor noster debitum carnis exsolvit. Demum autem utraque pars a nobis cum instantia postularit, ut causam ipsam decidere dignaremur.*' Nos igitur, rationibus[89]) utriusque partis '*diligenter*' auditis, '*et plenius intellectis, habito fratrum nostrorum consilio,*' dictum[90]) P. ab impetitione oeconomi vestri, super electione ac institutione de se facta in ecclesia sancti[91]) Salvatoris absolvimus, et super his praefato oeconomo silentium duximus imponendum, quum '*per testes idoneos*' nobis constiterit '*evidenter,*' quod populus in quasi possessione praesentandi clericum '*ad illam ecclesiam*' exsistebat, quando ipsum presbyterum[92]) ad illam[93]) elegit, et ecclesia eadem spectat[94]) ad titulum sanctae Susannae in spiritualibus pleno iure, salva quaestione super iure patronatus inter ecclesiam vestram, et populum saepe dictae[95]) ecclesiae sancti Salvatoris. Quia vero '*per testes omni exceptione maiores*' fuit[96]) liquide comprobatum, quod pensio sexdecim denariorum Papiensis monetae[97]) fuerit[98]) clericis ecclesiae vestrae pro ecclesia sancti[99]) Salvatoris de Thermis[100]) annuatim per multa tempora persoluta, sed de novo subtracta, nos in eundem statum percipiendi '*pensionem*' huiusmodi de ecclesia sancti[1]) Salvatoris de Thermis[2]) ecclesiam vestram decernimus[3]) reducendam[4]), et ad solutionem pensionis subtractae condemnamus[5]) presbyterum antedictum, salva quaestione proprietatis inter ecclesias memoratas. '*Dat. II. Non. Iun.*' [1205.]

CAP. XXV.[6])

Eligentes scienter indignum privati sunt potestate eligendi in electione, quae primo occurrit facienda.

Idem.[7])

Quum Wintoniensis[7*]) ecclesia pastore vacaret[8]), archidiaconus[9]) cum suis fautoribus Salubriensem[10]) decanum, prior vero[11]) et complices eius praecentorem Linconensem[12]) in episcopum elegerunt. '*Quumque propter hoc partes ad nostram praesentiam accessissent, quoniam super serie rei gestae non modicum discordabant, testes utrinque recipi fecimus, et attestationes iussimus publicari, quibus perspicaciter intellectis, postquam ab utraque parte sufficienter exstitit allegatum, super ferenda sententia cum fratribus nostris deliberavimus diligenter. Invenimus autem, electionem utramque fuisse contra formam canonicam attentatam, et ut de coniurationibus, appellationibus et excommunicationibus taceamus, primam per inordinatam praesumptionem, secundam vero per violentam impressionem comperimus esse factam; ideoque, via regia procedentes, utramque duximus exigente iustitia sententialiter irritandam. Post aliquot vero dies pars illa, quae praecentorem Lincolniensem elegerat, ad praesentiam nostram accedens, quoddam sub sigillo capituli protulit instrumentum, in quo continebatur expressum, quod Wintoniensis conventus vices suas priori et qui-*

Cap. XXIII. 66) *destinarunt:* C. R., Comp. III., Reg. — 67) add.: *etiam:* C. L. — 68) abest a C. R. 1., Comp. III., Reg. — 69) *ita se:* C. H. — 70) *quia:* Comp. III. Aug. — 71) *vero:* Cont., Böhm. — 72) abest a C. H. L. R. — *et electionem archiep. memorati auct. apost. duximus confirmandam:* Comp. III., Reg.

Cap. XXIV. 73) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 86. — Comp. III. h. t. c. 9. — 74) abest a Comp. III. — 75) *Gaufridus:* C. H. — 75*) *presbyteri:* Böhm. — 76) *Petrum:* C. L. — 77) *super eccl. S. Salv.:* Comp. III., Böhm. — *super eccl. Salv.:* Reg. — 78) *sua:* C. H. — *super eccl. ipsa:* non exstant in Comp. III., Reg. — 79) *Coelestinus:* C. L. — in Comp. III. et Reg.: *proposuit, ipse nobis.* — 80) *ut praefatus . . removeretur:* Comp. III., Reg. — 81) abest a Reg. — 82) *plebano:* Comp. III. Aug. — 83) abest a Comp. III. et Reg. — 84) *in Thermis:* C. R. 2. — *de Terminis:* C. R. 1. — *de termis:* Comp. III. Ms. — *et terminis:* Reg. — 85) *eccles. S. Agathes acceperat ecclesiam sancti* (abest a Reg.) *Salvatoris:* Comp. III., Reg. — 86) *debebat:* Comp. III. — 87) *quae de ant. cons. pertinet ad eundem, a card. S. Sus., cui eadem eccl. sancti* (abest a Reg.) *Salv. etc.:* Comp. III. Ms., Reg. — *quae de ant. cons. ei pertinet, ad eundem A. card. S. Sus. praesentatus, cui eadem eccl. S. Salvatoris:* Comp. III. Aug. — 88) abest a C. H. R. L. — 89) *Nos igitur attestationibus et allegationibus* (*et all.* desid. in Comp. III. Aug.) *ac instrumentis:* Comp. III., Reg. — 90) *praedictum presbyterum:* Comp. III., Reg. — 91) abest a Reg. — 92) *praedictum clericum:* Comp. III., Reg. — 93) add.: *ecclesiam:* C. R. 1. — *ad ipsam:* C. H. — 94) *spectabat:* C. R. 1. — 95) *supra dictae:* C. H. — *pop. S. Salvatoris:* Comp. III. — *pop. Salvatoris:* Reg. — 96) *coram nobis fuit:* C. R. 1. — 97) abest a C. R. 2. — 98) *fuit:* C. R., Comp. III., Reg. — 99) abest a Reg. — 100) *ac Thermis:* Comp. III. Aug. — *et termis,* ead. Ms. — *et terminis:* Reg. — 1) abest a Reg. — 2) *et Thermis:* Comp. III. Aug. — *et termis:* ead. Ms. — *et terminis:* Reg. — 3) *decrevimus:* C. H., Comp. III., Reg. — 4) *redigendam:* C. L. — 5) *condemnavimus:* Comp. III., Reg.

Cap. XXV. 6) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 104. — Comp. III. h. t. c. 10. — 7) integra inscr. Reg.: *Conventui Wintoniensi, et abbatibus, prioribus et universo clero Winton. dioeces.* — 7*) *Wintonensis:* Böhm. — *Vintonensis:* Cont. — 8) *careret:* C. H. — 9) *archidiaconi:* Reg. — 10) *Cellien.:* C. L. — *Salstrien. vel Salecinen.:* C. H. — *Salesbrien.* Comp. III. Aug. — *Salesberiensem:* ead. Ms., Reg. — 11) *autem:* Comp. III., Reg. — 12) *Lincoln.:* Comp. III. Aug. — *Lincolniensem:* ead. Ms., Reg.

busdam fratribus super electione pontificis in nostra praesentia celebranda commiserat, eisque plenam et liberam eligendi sibi pontificem contulerant potestatem, unde suppliciter postulabat a nobis licentiam eligendi. Nos autem alteri parti exhiberi fecimus instrumentum, quod quum fuisset ab omnibus comprobatum, quaesivimus, utrum isti cum illis eligere vellent, an potius sine illis. Qui habito consilio responderunt, quod salvis exceptionibus, quas contra illos habebant, ipsi cum eis electionem colebant unanimem celebrare.' Licet igitur omnes in communi de facienda electione tractaverint, quia tamen nequiverunt esse concordes, infecto negotio ad nos habuere recursum. Et hi quidem, qui[13]) praecentorem elegerant, '*firmiter*' asserebant, quod illi, qui[14]) decanum elegerant, eligendi erant potestate privati pro illa maxime causa, quod hominem non legitime natum scienter eligere praesumpserunt, unde secundum Lateranense[15]) concilium et eligendi hac vice perdiderant potestatem, et per triennium ecclesiasticis beneficiis carere debebant, '*suppliciter postulantes, ut super hoc interloqui dignaremur.*' Illi vero taliter respondebant, quod, licet is, quem elegerant, fuisset minus legitime natus, per gratiam tamen apostolicae sedis legitimari promeruit, et hoc asserebant se legitime probaturos. Nos igitur attendentes, quod isti post primam electionem admiserant illos ad celebrandam secundam, et quod decretum memorati concilii decrevit[16]), huiusmodi praesumptores una vice duntaxat eligendi potestate privatos, quoniam electio, quam coram nobis celebrare volebant, non iam secunda, sed tertia concurrebat, ad eligendum illos censuimus admittendos, '*ita ut procurator etc. Dat. XI. Kal. Iul. Ao. VIII.*' [1205.]

CAP. XXVI.[17])

Eligens scienter indignum in episcopum, est ob hoc suspensus a beneficiis ecclesiae per triennium, nec potest interim ad dignitatem illius eligi vel assumi.

Idem *Abbati Cistereiensi*[18]), *R. et P. Monachis Fontis*[19]) *frigidi.*[20])

Per inquisitionem, quam de mandato nostro fecistis super statu episcopatus et episcopi Tholosani, perspicaciter intelleximus, quod Mascaron[21]) cancellarius iuratus asseruit, se scivisse pro certo, R.[22]) olim Tholosanum episcopum et amicos ipsius ante suam electionem habuisse colloquium cum quibusdam canonicis nominatim expressis, eosque sollicitasse precibus, ut ipsum eligerent in episcopum, seque vidisse pariter et audivisse, quando praedictus episcopus, '*existens in domo S. Petri de Coquinis,*' recognovit[23]) in quorundam canonicorum praesentia, se canonicis illis, qui adversati[24]) fuerant suae primae electioni, iurasse[25]) '*in domo Actonis de Montibus*', credens pro certo, quod iuramentum illud illicitum fuit[26]), et praestitum, ut idem R.[26*]) eligeretur ex pacto, et quod ipsemet[27]) post '*primam*' electionem ipsius cassatam domum episcopalem eius nomine detinebat, recipiens quosdam reditus et proventus, quos de ipsius conscientia et consensu in eiusdem negotiis expendebat. Quum igitur talem scienter[28]) in episcopum eligendo, sicut ipse suo iuramento firmavit, ecclesiasticis beneficiis reddiderit se indignum, grave gerimus et molestum, quod '*dilecto filio*' Tholosano praeposito in episcopum Convenarum[29]) electo idem Mascaron in praepositum dicitur[30]) substitutus[31]). Quocirca '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, eundem[32]) '*Mascaronem*' ab officio praepositurae penitus amoventes, faciatis virum idoneum ad officium illud assumi. '*Contradictores etc. Dat. II. Non. Iul. Ao. VIII.*' [1205.]

CAP. XXVII.[33])

Si non professus eligitur ad regimen ecclesiae regularis, cassatur electio, consuetudine in contrarium non obstante.

Idem *Priori sancti Frigidiani*[34]), *G. et G.*[35]) *Canonicis Lucanensibus.*

Quum causam, quae inter Bonum presbyterum et Brunum canonicum '*ecclesiae*' sancti Petri Lucanensis[36]) vertitur super eo, quod dictus presbyter Bonus a maiori parte canonicorum eiusdem ecclesiae, praedicto B.[37]) et quodam alio contradicentibus, in priorem, sicut dicitur, est electus, olim vobis duximus[38]) committendam, '*vos, sicut ex literis vestris accepimus, partes citare curastis, ut iuxta mandatum nostrum causam ipsam fine possetis canonico terminare. Quumque in vestra essent praesentia constitutae, dictus presbyter Bonus cum instantia postulabat, ut electionem de se factam auctoritate curaretis apostolica confirmare. Sed praefatus Brunus e contrario respondebat, illum non esse dignum regimine prioratus, crimen ei obiiciens simoniae, quodque ipsius electio non erat canonice celebrata. Et, quia professus non erat, ipsum asserebat merito repellendum. Verum quum de simonia nihil fuisset probatum, nec aliquid contra modum electionis ostensum, movit vos vehementer ipsius ecclesiae privilegium, in quo continebatur expressum, ut nullus ibi qualibet subreptionis astutia praeponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et B. Augustini regulam, providerint eligendum.* Quamvis autem[39]) multi priores continue unus post alium in ipsa ecclesia per multa et longa tempora fuerint non professi, quia[40]) tamen praefatus presbyter B.[41]) non est professus observantiam regularem, dubitatis[42]), et merito, nobis procedere inconsultis '*contra privilegium sedis apostolicae concessum ecclesiae memoratae.*' Quia igitur[43]) non[44]) debemus attendere solummodo, quid factum sit, sed potius, quid sit[45]) faciendum, consultationi vestrae taliter respondemus, quod, quum secundum legem divinam[46]) non sit in bove arandum et asino, nec quisquam debeat vestem induere de lana linoque contextam, '*sublato cuiuslibet appellationis obstaculo*' irritetis electionem praedictam, et compellatis praefatum[47]) presbyterum, aliosque clericos non professos, ut vel beati Augustini regulam in eadem ecclesia[48]) constitutam profiteantur et servent[49]), aut ipsam ecclesiam omnino dimittant. '*Contradictores etc. Dat. Ferentini VIII. Id. Iul.*' [1203.]

CAP. XXVIII.[50])

Nominatio vel appellatio eius, cuius non interest, electionem non impedit. Sed si vocandus contemnitur, eo prosequente contemptum, cassatur electio etiam confirmata; et potest prosequi, nisi consenserit electioni; quod potest etiam ex post facto. H. d. usque ad §. Super eo. — §. 1. Episcopus, dum celebratur missa consecrationis suae, vel archiepiscopus ante receptum pallium, ordines conferre non debet. H. d. usque ad vers. Quod autem. — §. 2. Iste vers. non summatur, tum propter diversitatem lecturarum, tum quia non facit ad titulum. Abb.

Idem *I. tit. sancti Stephani in Celio monte Presbytero cardinali, apostolicae sedis Legato.*[51])

Quod, sicut ex literis tuis '*nostro nuper apostolatui praesentatis accepimus, post multos labores maris et terrae, ac diversitatem gentium ad iniunctum tibi legationis officium exsequendum prospere per Dei gratiam pervenisti, et Hibernicanam ecclesiam studuisti pro posse in melius reformare, sicut ipsa operis exhibitio manifestat, gratum gerimus admodum et acceptum, et tuae sollicitudinis studium plurimum in Domino commendamus. Verum ecclesiae Armachanae negotium, quod tibi videbatur arduum et difficile, sine nostro noluisti consilio terminare, sed nobis eiusdem duxisti negotii tuis literis intimandum, ut ex nostro postmodum rescripto cognosceres, qualiter tibi foret in ipso negotio procedendum. Sicut enim in tuis perspeximus literis contineri, bonae memoriae Armachano archiepiscopo viam universae carnis ingresso, a iustitiario regio vocatus fuit archidiaconus Armachanus, ut pro substituendo pontifice, ne regni pax posset aliquatenus impediri, suffraganeos Armachanae ecclesiae convocaret, et omnes illos, qui ad faciendam conventionem debuerant convenire; ac sic per eum, ut dicebatur, omnes vocati fuerunt; sed pauci apud villam de Ponte, ad quos pertinebat electio, convenerunt, duo videlicet suffraganei Armachanae ecclesiae, abbas de Mellifonte, qui privilegium demonstrabat, se primam in electione vocem habere, ac praedictus archidiaconus Armachanus. Qui deliberato consilio in tres personas, ut dicitur, convenerunt; in Midensem videlicet episcopum, qui unus erat ex suffraganeis, in archidiaconum Midiae, et*

Cap. XXV. 13) *qui praec. el.:* non exst. in Reg. — 14) *qui dec. el.:* non exst. in Reg., Comp. III. — 15) *statutum Later. concilii:* Reg., cf. supr. c. 7. — 16) *decernit:* C. R. H. L., Comp. III., Reg.

Cap. XXVI. 17) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 116. — Comp. III. h. t. c. 11. — 18) *Costersien.:* Comp. III. Aug. — *Cistren.:* ead. Ms. — 19) *Montis:* Comp. III., Cont., — 20) add.: *ap. sed. legatis:* Comp. III., Reg — 21) *Mascaro cellerarius:* Reg. — 22) *Raymundum:* Comp. III., Reg., Böhm. — 23) *recognoscrit:* C. H. — 24) *adversarii:* ib. — 25) *iuramentum praestitisse:* Comp. III., Reg. — 26) *fuerit praestitum:* C. R. 1. — *fuerit et praest.:* C. R. 2. H. L. — *illicite fuerit factum:* Comp. III. Aug. — *illicitum fuerat factum:* ead. Ms. — *illicitum fuit et factum:* Reg. — 26*) cf. not. 22. — 27) *ipsemet scil. Mascaron:* C. R. — *ipse M.:* Comp. III., Reg. — 28) abest a C. H. — 29) *communiter:* Comp. III. — *Convenarum:* C. L., Reg. — 30) *asseritur:* Reg. — 31) *constitutus:* Comp. III. — 32) abest a C. H.

Cap. XXVII. 33) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 112. — Comp. III. c. 12. h. t. — 34) *Frigdiani:* Comp. III. Ms. — *Fridiani:* C. H. L., Comp. III. — 35) *B. et F.:* C. H. — *E. et C.:* C. L. — *G. et G.:* Comp. III. — *Innoc. III. Priori S. Fridiani, C. et C. can. Lucan.:* Reg. — 36) *Lucen.:* C. L. — 37) *Br.:* Böhm. — *Bru.:* Comp. III. Aug. — *Bruno:* ead. Ms., Reg. — 38) *duxerimus:* Reg. — 39) *Unde quamvis multi:* Comp. III., Reg. — 40) *quod:* Comp. III. Aug. — 41) *Bon.:* Böhm. — *Bonus:* Comp. III., Reg. — 42) *dubitastis:* Reg. — 43) *vero:* Comp. III., Reg. — 44) *non solum, quod modo factum sit:* Comp. III. Aug. — 45) abest a C. H. — 46) cf. Deut. XXII. 10. seq. — 47) *praedictum:* C. R. 1. — 48) *in eandem eccl.:* Comp. III. Aug. — 49) *observent:* C. R. 1.

Cap. XXVIII. 50) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 83. — Comp. III. h. t. c. 13. — 51) Omissa est inscr. in Comp. III. Ms.

magistrum Manfredum, regium capellanum. Unus vero de duobus episcopis, qui ad talem nominationem convenerat requisitus, firmiter asserebat, quod interfuit illi electioni, sed tacuit, nec praebuit in ipsa electione consensum; aliis e contrario asserentibus, quod ipsum consensisse crediderant, quia interfuit et nullatenus contradixit. Postmodum autem, pluribus diebus elapsis, praefatus archidiaconus Armachanus apud Armachanum episcopos suffraganeos convocavit, et omnes convenientes in ipsam metropolim, exceptis Midensi episcopo et abbate Mellifontis, qui nulla ratione per Hibernienses illuc poterant convenire, abbatem canonicorum regularium de Benger in archiepiscopum elegerunt, et ipsum, sicut consuetudinis esse dicebant, sequenti die dominica in episcopum consecraverunt; qui post inunctionem suam, antequam missarum solemnia finirentur, quendam in acolythum ordinavit, et administrare praesumpsit. Quumque ipsum super hoc graviter redargueres, dicebat ipse, ac confitebantur alii de partibus ipsius, quod talis consuetudo erat hactenus in Hibernia observata. Contentio vero maxima ex electione huiusmodi erat inter Hibernienses et Anglicos, quoniam Anglici firmiter asserebant, se nolle penitus Hiberniensem aliquem eorum esse archiepiscopum, nullatenus paterentur, ac sic multa plurima in tua praesentia proponentes quidam Anglici et Hibernici asserebant, quod, si Anglicus praeficeretur Armachanae ecclesiae, non provideretur utiliter ipsi ecclesiae ac totius terrae quieti. Postmodum autem, quum dicto electo administratio per te interdicta fuisset, et concessa archidiacono memorato, ei unus suffraganeorum obiecit, quod quandam tabulam argenteam distraxerat ab ecclesia Armachana, qui tibi tandem confessus exstitit tabulam ipsam ab Armachanis clericis et laicis recepisse, ac vendidisse pro XXV. marchis eandem, sed firmiter promittebat, quod quicquid de ipso contingeret, ipsius ecclesiae super hoc indemnitatibus praecaveret. Significasti praeterea nobis, quod facta prima electione apud villam de Ponte, ne quid fieret in praeiudicium illius electionis et dignitatis regis, qui assensum suum in electionibus asserit requirendum, ad nostram fuit audientiam appellatum. Nos igitur, literarum tuarum tenore diligenter inspecto, sex in eis perspicimus contineri, quorum tria contra praedictum electum, et alia tria contra eius electionem facere videbantur. Primum, nominatio facta de tribus, quam in literis tuis aliquoties electionem appellas, contra quam, si electio vera fuit, antequam cassaretur, non debuerat aliquid aliquatenus attentari. Secundum, appellatio interposita, quae si legitima fuit, sequentem electionem penitus impediebat. Tertium, quia Midensis episcopus et abbas Mellifontis, qui interesse debuerant, ad electionem minime convenerunt. Unde si contempti fuerunt vel alter vel ambo, plus eorum contemptus, quam multorum contradictio praedictam electionem debuit impedire. Quartum, quia praefatus abbas sic electus ante confirmationem obtentam administrare praesumpsit. Quintum, quia in die consecrationis suae ordines celebravit, quum nondum pallium obtineret. Sextum, dilapidatio, quia tabulam argenteam alienare minime formidavit. Verum quum[52]) ex prima electione[53]), quae facta est[54]) de tribus, dicenda videtur potius nominatio, '*non nisi quatuor de omnibus, ad quos electio pertinebat, videlicet duo suffraganei ecclesiae Armachanae, et praedictus abbas Mellifontis, et archidiaconus Armachanus convenerint, et ex illa tali nominatione*' nihil iuris acquisitum fuerit nominatis, licite procedi potuit ad electionem regulariter celebrandam, praesertim in ecclesia Armachana, quum iuxta[55]) constitutiones canonicas, si fieri potest, in cathedrali ecclesia electio debeat celebrari. Nec '*talis*' appellatio interposita electionem illam potuit impedire, quum in ea nihil attentatum fuerit in praeiudicium regiae dignitatis[56]), quia non simplex[57]) nominatio, sed solemnis electio debet principi praesentari, ut postulationi[58]) praestet assensum, etsi secus aliquando[59]) per usurpationem aliqui faciant abusive. Si autem '*praefati*' Miridiensis[60]) episcopus et abbas Mellifontis[61]), qui interesse debuerant[62]), non contempti fuerunt[63]), sed ad electionem vocati, si tamen sine periculo potuerint convocari[64]), sive nequiverint sive noluerint ad electionem celebrandam accedere, ipsorum[65]) absentia non potuit electionem impedire, '*quoniam, si ad locum illum inter Hibernienses secure non poterant proficisci, nec ceteri ad alium locum inter Anglicos tute poterant convenire, propter quod tibi super hoc credimus veritatem diligentius inquirendam, et, si eos vocatos fuisse constiterit, si vocati absque periculo potuerunt, et illos noluisse, vel non potuisse ad electionem celebrandam venire, propter eorum absentiam, si canonicum aliud non obstitit, electio ipsa non debet aliquatenus irritari.*' Quodsi eos vocatos non fuisse constiterit, sed contemptos, infirmanda erit penitus electio taliter celebrata, nisi postea propter bonum pacis '*diligenter admoniti*' curaverint consentire[66]). '*Ceterum, quum, antequam tu ad partes Hibernicas pervenisses, illa fuerit electio celebrata, et electus ipse statim coeperit ministrare, tu satis id potes sub dissimulatione transire, quum id, sicut nosti, de metropolitanis Angliae, Franciae, Alemanniae et aliarum partium remotarum, qui concorditer sunt electi, Romana ecclesia patiatur, ecclesiarum utilitate pensata, quia, si tanto tempore, quousque posset electus confirmationem cum pallio a sede apostolica obtinere, regalia non reciperet, ecclesia, quae interim administratore careret, non modicum incurreret detrimentum.*' §. 1. Super eo autem, quod in die consecrationis suae, antequam missarum solemnia finirentur, acolythum ordinavit, pro tali excessu eum corripias et castiges, '*nisi forte hoc esse de antiqua consuetudine cognoveris ecclesiae Armachanae. De qua si tibi constiterit, quod nunc factum est propter simplicitatem et ruditatem gentis illius poteris misericorditer sustinere. Districte tamen ex parte nostra prohibeas, ne de cetero aliquid simile attentetur,*' quum solus Romanus Pontifex, qui, '*sicut nosti,*' ante hymnum angelicum consecratur, et postmodum[67]) ipse missarum solemnia incipit et perficit consecratus, in die consecrationis suae valeat ordines celebrare. Ceteri vero, qui inter epistolam et evangelium consecrantur, quia consecrati[68]) concelebrant[69]) principaliter celebranti, ne dividatur mysterium[70]) unitatis, non debent tunc ordines celebrare. Praeterea quum non liceat archiepiscopo sine pallio convocare concilium, conficere chrisma, dedicare basilicas, ordinare clericos, et episcopos consecrare, multum profecto praesumit, qui, antequam impetret pallium, clericos ordinare festinat, quum id non tanquam simplex episcopus, sed tanquam archiepiscopus facere videatur. §. 2. Quod autem tabulam argenteam dicitur[71]) vendidisse, dummodo ecclesiam Armachanam, '*sicut promisit,*' reddat indemnem, aequanimiter poteris praeterire, quum id de cleri et[72]) populi processerit voluntate. '*Sane secundum etc. Datum....*' [1202.]

CAP. XXIX.[73])

Electio per minorem partem capituli facta non tenet, nec per subsequentem consensum ratificari potest. Hoc dicit secundum communem intellectum.

Idem *Toletano*[74]) *Episcopo, et Sagonensi*[75]) *et de Ardenna*[76]) *abbatibus.*

Auditis et intellectis meritis causae de duabus electionibus celebratis in ecclesia Baiocensi,[76*]) unam[77]) de G.[78]) archidiacono, et alteram de R.[79]) subdiacono invenimus utramque[80]) contra formam canonicam attentatam. Quum enim[81]), inquisitis voluntatibus singulorum, decanus cum paucioribus in ipsum[82]) R.[83]), et cantor cum pluribus in dictum[84]) G. archidiaconum convenissent, solo cantore postmodum[85]) quendam alium, videlicet magistrum R. de Aigediis[86]) nominante, ad nostram fuit audientiam appellatum, ne decanus, qui primam in electione vocem habebat, ad electionem procederet sine consensu totius[87]) capituli, vel maioris et sanioris[88]) partis ipsius, '*ut discordiae ianua, quae iam videbatur aperta, per appellationis obstaculum clauderetur.*' Ipse vero decanus, non habito consensu maioris partis capituli, sed longe minoris, subito in electionem[89]) prorupit, appellans, ne quis contra ipsam '*electionem*' aliquid attentaret, quamvis assereret[90]), quod electioni factae '*statim*' plures alii consenserunt[91]); quum tamen ex postfacto nequiverit convalescere quod ab initio non valebat, quoniam electio, quae fuerat[92]) irrita ipso iure, per subsequen-

---

Cap. XXVIII. 52) abest a C. H. — 53) *ad primam el.:* Comp. III., Reg. — 54) abest a C. R. L., Comp. III., Reg. — 55) cf. Dist. XXIII. c. 1. — 56) *maiestatis:* C. R. 1. — 57) *simpliciter nom., sed solemnis el.:* Comp. III. Aug. — 58) *postulatum:* C. R. 2. L., Comp. III. Mo. — *postulato:* C. H., Comp. III. Aug. — 59) *alioquin:* Reg. — 60) *Mirucensis:* C. R. 1. — *Midimensis:* C. B. — *Mindinensis:* C. L. — *Miridinensis:* Cont., Böhm. — *Midensis:* Comp. III., Reg. (*Meuth*) — 61) *mali fontis:* C. R. 1. — 62) *qui int. deb.:* non exst. in Comp. III., Reg. — 63) *fuerint:* Böhm. — *fuerant:* Comp. III. Aug. — 64) *vocari:* C. R. 2. — 65) *eorum:* C. H. — 66) *assentire:* ib. — 67) *postea:* ib. — 68) *consecratori:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 69) *celebrant:* C. R. 1. — 70) *dividantur mysteria:* C. R. — 71) *asseritur:* Reg. — 72) *vel:* Comp. III. Aug.

Cap. XXIX. 73) Restitutum ex Reg. Bregn. VIII. 35. — Comp. III. h. t. c. 14. — 74) *Doloen.:* C. L. — *Doleun.:* C. H. — *Doln.:* Comp. III. Aug. — *Dolensi ep. et Savigneio* (*Saviguen:* Comp. III. Mo.) *et de Ardena* (*Arden.:* Comp. III. cit.) *abbatibus:* Reg., Comp. III. Mo. — 75) *Sumgneo:* C. H. L., Comp. III. Aug. — 76) *Arclen.:* C. L. — 76*) *Baciocensi:* C. R. 1. — 77) *una .... altera:* Reg. — 78) *V.:* C. R. — *Gu.:* Cont. — *R.:* Comp. III. — *Roberto:* Reg. — 79) *M. R.:* Cont. — *Roberto:* C. R. 2. — *magistro R.:* Comp. III. — *magistro Roberto:* Reg. — 80) add.: *esse:* C. H. — 81) abest a Comp. III. Aug. — *igitur:* C. R. 1. — 82) abest a Comp. III. et Reg. — 83) *Rob.:* Comp. III. — *Robertum:* Reg. — 84) abest a C. H. — *V.:* C. R. 1. — *W.:* Comp. III., Reg., omiss. voc.: *dictum.* — 85) *postm. ... videl.:* non exstant in Comp. III., Reg. — 86) *Ardeg.:* C. R. 1. — *Allegiis:* C. R. 2. — *Aldegiis:* C. H. L. — *Ablegiis:* Comp. III., Reg. — 87) abest a C. R. 1. — 88) *et san.:* absunt ab eod. — 89) *electione:* Comp. III. Aug. — 90) *asserere:* Comp. III. Aug., Reg. — 91) *consenserint:* C. R. 1. — 92) *fuit:* C. H.

tem[93]) consensum, maxime[94]) appellatione pendente, non poterant[95]) esse rata. His ergo[96]) ad propria recedentibus, cantor et alii, qui remanserant in capitulo, post illam[97]) electionem nondum cassatam, et appellationem ad nos interpositam, a nuntiatione dicti[98]) archidiaconi recedentes, de novo praefatam[99]) subdiaconum °*absque Romani Pontificis vel etiam metropolitani proprii conscientia, quum subdiaconus esset, non solum*° eligere praesumpserunt, °*verum etiam pulsatis campanis cum processione solenni, cantando hymnum, in ecclesiam deportare.*° Nos igitur °*his et aliis, quae coram nobis fuere proposita, diligenter auditis, de communi fratrum nostrorum consilio*° electionem utramque duximus irritandam. °*Per apostolica etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. X. Kal. Maii Ao. VIII.*° [1205.]

CAP. XXX.[100])

Potestas data compromissariis ad eligendum praelatum, re non integra revocari non potest, et desinit res esse integra, postquam compromissarii coeperunt habere tractatum.

Idem *Grandissylvae*[1]) *et Bellaperticae Abbatibus.*

In causis, °*quae ad apostolicam sedem (Et infra:) Nimirum quum in ecclesia Tholosana vacante duo per dissensionem capituli sui, videlicet venerabilis frater noster episcopus Convenarum, et dilectus filius R. archidiaconus Agennensis*[2]) *nominati fuissent, et R. canonicus S. Licerii, archidiaconus, et R. canonicus S. Stephani Tholosani pro parte dicti episcopi, pro parte vero altera dilectus filius magister P. de Rama et G. socius eius ad nostram praesentiam accesserunt, quibus venerabilem fratrem nostrum Albanensem episcopum et dilectum filium H. tit. S. Martini presbyterum cardinalem deputavimus auditores. Coram quibus proposuerunt nuncii praedicti, quod,*° Quum capitulum Tholosanensis[3]) ecclesiae ad tractandum de electione episcopi convenissent, duos, °*scilicet R. de Ponte, et M. cellerarium,*° elegerunt, ut quinque de eodem capitulo eligerent electores, qui praestito iuramento de substituendi pontificis electione tractarent, et a singulis de capitulo statutum est et concessum[4]), ut ille[5]), quem illi °*quinque*° concorditer, vel tres ex illis eligerent, ab *eis*[6]), si persona esset idonea, pro episcopo[7]) sine contradictione aliqua[8]) haberetur. °*Et etiam statutum fuit expresse, quod, si quinque electores in unam personam convenire non possent, tribus ex eis concordantibus, reliqui duo illorum sequi tenerentur assensum, et electionem eorum ratam habere.*° Postmodum vero, quum a praedictis duobus quinque electores electi fuissent, et ad tractandum de electione[9]) secessissent in partem, et non possent omnes in unam pariter concordare personam, tres ex eis convenerunt in °*praedictum*° episcopum Convenarum, °*qui erat archidiaconus ecclesiae Tholosanae, et antequam praenunciarent nominationem ipsius, eam sub protectione apostolica posuerunt,*° et deinde[10]) electionem, quam de postulando °*eodem*° episcopo fecerant, capitulo publicarunt; ac reliqui duo subsequenter tertia die cum paucis de capitulo, reliquis absentibus, elegerunt °*praedictum*° archidiaconum Agennensem.[11]) °*Adiecerunt insuper praedicti R. et alii nuncii memorati, quod a dilecto filio tit. S. Priscae presbytero cardinali apostolicae sedis legato fuit ex parte illa specialis nuncius destinatus. Et quoniam episcopus ipse postulandus erat a nobis, et legatus nullam concedendi vel transferendi eum potestatem habebat, quum huiusmodi dispensatio sedi duntaxat apostolicae reservetur, ne quid contra fieret, nostram audientiam appellavit.*° Nuncii vero praedicti archidiaconi °*coram praedictis auditoribus*° e contrario responderunt, quod, quum praedicti quinque electores, °*in quos totum capitulum eligendi transtulerat potestatem,*° seorsum de electione tractantes, inter se dissiderent[12]) ita, quod contentiosae voces eorum a fratribus, qui remanserant in capitulo, auditae fuissent[13]), capitulum, ipsos propter huiusmodi contentiones suspectos habentes, ad eos duos de canonicis destinarunt, per quos inhibuerant eis ex parte nostra °*et praedicti legati,*° ne ulterius in facto procederent. Et ita potestatem eligendi, quam eis commiserant, revocarunt, mandantes eis, ut redirent ad capitulum, et pariter cum aliis fratribus de electione tractarent, et huiusmodi[14]) revocationi duo ex ipsis electoribus adhibentes consensum, reliquis tribus non contradicentibus, °*cum nunciis capituli*° ad ipsum capitulum sunt reversi. Sed alii tres, usque ad fores capituli subsecuti, ab eis postmodum discesserunt. Capitulum vero, °*illorum absentiam admirantes,*° quam tota die illa ipsorum praesentiam exspectassent[14*]), subsequenti die campanam pulsari fecerunt, sicut[15]) moris est, ad capitulum congregandum, et[16]) praedictis tribus cum paucis complicibus suis sese contumaciter absentantibus, prior, °*sacrista et maior cellarius ecclesiae sancti Stephani, quia speciale super hoc praepositi absentis mandatum habebant,*° cum maiori et saniori parte capituli, °*convocatis abbatibus, prioribus ac monachis et aliis viris religiosis,*° elegit in episcopum[17]) archidiaconum supradictum. °*Exhibuerunt etiam eiusdem archidiaconi nuncii literas praedicti legati, quas nobis super hoc destinavit. (Et infra:) Quum autem praedicti auditores praemissa nobis et fratribus nostris fideliter retulissent, nos memoratum legatum piam intentionem in hoc facto habuisse pro certo credentes, ex ipso tamen tenore literarum suarum intelleximus, eum circumventum fuisse, et per subreptionem, tacita veritate, perpendimus elicitum et extortum quicquid ab eo fuit obtentum, quum in ipsis literis non expresserit formam postulationis.*° Quia vero postulatio[18]) de episcopo Convenarum, quae praecesserat, °*et*° facta erat[19]) per eos, in quos totum capitulum eligendi transtulerat potestatem, propter quod unanimiter de consensu totius capituli intelligitur esse facta[20]), quam °*potestatem,*° quum res non esset integra, quia in tractatu iam processerant electores, °*et tres, duobus dissidentibus, convenerant in unam personam,*° capitulum minime potuit revocare, °*praesertim ex illa causa, quia illi quinque erant discordes, quum in translatione potestatis illius manifeste fuisset expressum, quod, si illos quinque contingeret dissidere, electionem trium ratam haberent et firmam. Praeterea liquet, eundem legatum fuisse deceptum, quoniam in commissione sua, praetermisso de electione episcopi, qui erat a nobis solummodo postulandus, inquisitionem de sola electione archidiaconi sub forma superius expressa commisit, super quibus nequaquam taliter processissent, si omnia ex ordine, prout fuit in veritate processum, sibi enarrata fuissent. Unde, communicato fratrum nostrorum consilio*° electionem ipsius archidiaconi °*non ex vitio vel culpa personae ipsius, sed quia processum eius minus canonicum esse cognovimus, et ipsum legatum multipliciter circumventum,*° decernimus[21]) °*penitus*° irritandam. Quocirca °*discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus, si[22]) personam ipsius episcopi utilem et necessariam inveneritis ad regimen ecclesiae Tholosanae, et idoneam tam scientia literarum, quam suae conversationis exemplo ad haereticorum perfidiam de Tholosana dioecesi exstirpandam, quae ibi per negligentiam praesulum[23]) miserabiliter et damnabiliter hactenus pullulavit, °*et si vobis ita constiterit,*° transeundi ad ecclesiam Tholosanam, propter urgentem necessitatem, et eorundem[24]) utilitatem °*auctoritate nostra, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo,*° ei licentiam tribuatis; °*alioquin, ipsius postulatione repulsa, capitulo eiusdem ecclesiae auctoritate apostolica iniungatis, ut personam ad hoc idoneam eligant in pastorem.*°

CAP. XXXI.[25])

De consuetudine potest canonicorum electio ad solum capitulum pertinere. Hoc dicit, et solet quotidie allegari.

Idem *Episcopo Florentino.*

Quum[26]) ecclesia Vulterana[27]) debito[28]) canonicorum obsequio longo fuisset tempore destituta, °*venerabilis frater noster*° Vulteranus episcopus, volens ministrorum defectum in eadem ecclesia restaurare, canonicos quosdam elegit, et instituit in eadem, quos °*residentes*° canonici recipere noluerunt, asserentes, quod talis electio fuerat[29]) in eorum praeiudicium attentata. °*Quumque super hoc suam ad nos ipse episcopus querimoniam destinasset, causam ipsam tibi commisimus fine canonico terminandam. Partibus autem in tua praesentia constitutis, idem episcopus a te per suum petiit responsalem, ut dilectos filios, magistrum Mitidum,*

Cap. XXIX. 93) *sequentem:* C. R. 2. — 94) abest a Comp. III., Reg. — 95) *potuerunt:* C. H. — 96) *igitur:* Reg. — 97) abest a C. R. 1. — 98) *W.:* Comp. III., Reg. — 99) *magistrum R.:* ib.

Cap. XXX. 100) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 15. — 1) Plenior (licet ne ea quidem integra) huius cap. inscriptio haec exstat in Comp. III.: *Id. episcopo et Grandisylvae et Bellaperticae abbatibus.* Eandem recepit Boehmerus. — 2) *Agenninens.:* Comp. III. Ms. — *Agennensis:* Comp. III. Aug.; leg.: *Agennensis (Agen°)* — 3) *Tolosanum:* C. H. — *Tholosanae:* C. L. — *Tolosanum:* Böhm. — 4) *consensum:* Comp. III. Aug. — 5) *illum:* Comp. III. — 6) *ab eis:* non exstant ap. Aug. — 7) *pro ep.:* desid. in C. H. — 8) *qualibet:* C. H. L., — 9) *de el.:* desid. ib. — 10) *demum:* Comp. III. — 11) *Argen.:* C. R. 1. — *Agenens.:* Cont., Böhm. — *Ageminens.:* Comp. III. — 12) *dissedissent:* C. H. — *discordarent:* Comp. III. Ms. — 13) *fuerunt:* Comp. III. — 14) *huic:* C. H. — 14*) *exspectasset:* Cont., Bohm. — 15) *et sicut:* Comp. III. Aug. — 16) abest ab ead. — 17) *supradictum R. in ep. elegerunt:* Comp. III. — 18) *Quia ver. post.:* non exstant in Comp. ead. — 19) *fuerat:* C. H. — 20) *factum:* Comp. III. — 21) *decrevimus:* C. R. 1., Comp. III. — 22) *omni gratia et timore postposito circa personam episcopi Convenarum perscrutari studentis indagatione sollicita veritatem, si sit utilis et necessaria ad regimen eccl. Tolosanae et idonea:* Comp. III. — 23) *praesulis:* Comp. III. — 24) *evidentem:* C. H.

Cap. XXXI. 25) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 171. — Comp. III h. t. c. 16. — 26) verb.: *Quum et seq.: fuisset:* desid. in Reg. — 27) *Vulturanu:* C. H. — 28) *a deb.:* C. R. 2. — 29) *erat:* C. H.

Ildebrandum, Placitum, Tholomaeum et Sofredum ab iniuria, quam ei super electione canonicorum Vulteranae ecclesiae inferunt, prohiberes, et ut ipsum iure electionis uti libere patiantur, nec ipsi eligenti, vel volenti eligere contradicant, asserens idem episcopus, quod ius eligendi canonicos ad ipsum multipliciter pertinebat. Iure siquidem communi hoc sibi competere proponebat, quia, secundum quod sacrorum canonum statuta declarant, in sua ecclesia dispositionem, provisionem et iurisdictionem episcopus plenam habet; nam, etsi subditorum quisquam in suo officio et honore praecedat, episcopus tamen provisor est et ordinator in cunctis. Proposuit etiam, quod ex approbata consuetudine canonicorum electio ad ipsum in eadem ecclesia pertinet, sicut ad praelatos ceteros regionis, qui vel per se vel cum sociis consueverunt electionem facere clericorum. Sed, etsi dubium esset, cuiusmodi consuetudo in talibus servaretur ibidem, ad sedem esset apostolicam recurrendum, quum in aliis ecclesiis, quae sunt metropolitano subiectae, in huiusmodi dubiis ad consuetudinem metropoleos recurratur. Unde, quum apud Romanam ecclesiam solus summus Pontifex eligat cardinales, canonicorum electionem in sua ecclesia idem episcopus ad se solum proposuit pertinere. Allegabat insuper, quod etsi nullo iure talis ad ipsum pertinuisset electio, propter canonicorum tamen negligentiam eligendi auctoritas ad ipsum fuerat devoluta. Sacris siquidem constitutionibus est permissum, ut episcopus quilibet pastorali diligentia suorum suppleat negligentiam clericorum. In Lateranensi quoque concilio noscitur esse statutum, ut, quum donatio dignitatis vel beneficii ad capitulum pertinet, si infra sex mensium spatium conferre distulerit, hoc episcopus exsequatur. Pro parte vero capituli fuit ex adverso responsum, quod de iure communi non ad episcopum, sed ad ipsum capitulum canonicorum electio pertinebat, ad quod probandum quosdam canones allegabant. Verum, quum circa hoc diversa canonum edita sint statuta, videbatur potius ad diversorum locorum consuetudines huiusmodi diversitas referenda, quum canonicorum electio alicubi ad solum spectet episcopum, alibi ad capitulum tantum, et alicubi pariter ad utrosque. Sed, nec consuetudo sedis apostolicae, quam pro se praedictus episcopus introduxit, obesse posse canonicis videbatur, quia, licet summus Pontifex solus eligat cardinales, in sua tamen ecclesia cathedrali, Lateranensi videlicet, vel principis Apostolorum basilica, capitulum sibi concanonicos eligere consuevit, quamvis et in ipsis, sicut et in aliis ecclesiis, Romanus Pontifex interdum canonicos eligat ex plenitudine potestatis. Ad hoc autem, quod episcopus consequenter obiecit, quia videlicet propter capituli negligentiam eligendi ius ad ipsum fuerat devolutum, pars capituli respondebat, quod, propter neglectum huiusmodi episcopus eligendi ius sibi non potuit vendicare, nisi canonica monitione praemissa, quum in tali casu tempus minime sit determinatum a canone, quod vicem commonitionis suppleat, vel interpellare fungatur, praesertim, quum electos a canonicis et episcopo praesentatos ipse pro suae voluntatis arbitrio noluit confirmare. Quum itaque ordinarii iuris sit, ut admonitio debeat praeire vindictam, et praetextu negligentiae, monitione omissa episcopus poenam inflixerit, pars eadem proponebat, merito improbandum quod ab ipso temere noscitur attentatum. Adiecit et pars capituli, quod Lateranensis statutum concilii sibi locum non vendicat in illis ecclesiis, in quibus nequaquam ecclesiastica beneficia sunt distincta, sed in quibus certus est canonicorum numerus et distinctae praebendae. Praeterea, si, iuxta tenorem concilii, deprehenderentur praedicti canonici negligentes, episcopus tamen, qui diuturniori tempore fuit negligens, ex hoc ius minime acquisivit, qui propter hoc esset merito puniendus, quum nemo ex eodem facto poenam debeat et praemium promereri; quin immo in hoc casu eligendi potestas ad superiorem exstitit merito devoluta, sicut ex concilii tenore colligitur manifeste, unde in alienam messem non debuit mittere falcem suam. Quum autem haec et alia coram te fuissent proposita, et tu tamen deliberare velles super sententia proferenda, quia nimis diversa concilia reperisti, et fere quilibet, cuius in hac parte volebas uti consilio, suspectus alterutri parti ex causis aliquibus habebatur, causam instructam ad nostram praesentiam remisisti, sub tuo sigillo attestationes et allegationes partis utriusque transmittens. Nos vero utriusque partis attestationibus et rationibus diligenter inspectis, de consilio fratrum nostrorum fraternitati tuae praesentium auctoritate' mandamus, quatenus super primo articulo petitionis episcopi, in quo postulavit a te, ut '*praenominatos*' canonicos ab iniuria, quam[30]) ei super electione canonicorum Vulteranensis ecclesiae inferunt, prohiberes, ab impetitione ipsius '*episcopi saepe*' dictos canonicos '*appellatione postposita*' absolvere non postponas; quia, '*sicut iuris regula dicit,*' non videtur iniuriam[31]) facere qui utitur iure suo, quum per testes longe melius sit probatum, quod canonici supradicti[32]) hoc iure usi fuerint[33]), antequam[34]) episcopus memoratus. In secundo quoque '*praescriptae petitionis*' articulo, quo idem[35]) petebat episcopus, ut dicti canonici[35*]) ipsum iure electionis uti libere paterentur, absolvere studeas canonicos saepedictos[36]), maxime si sit notorium, quod in Thuscia generalis consuetudo servetur, ut in cathedralibus ecclesiis solum capitulum, irrequisito episcopo, eligendi canonicos habeat[37]) facultatem[38]). '*Nos vero etc. Dat. Lat. XVI. Kal. Nov. Ao. IX.*' [1206]

CAP. XXXII.[39])

Compromittentes tenentur recipere electum a compromissariis, si sit dignus, nisi contra formam compromissi eum appareat electum.

Idem *Abbati sancti Victoris, et Decano Parisiensi, et Magistro R. Decortonensi*[40]), *Canonico Morinensi.*

Quum[41]) dilectus filius, archidiaconus Morinensis nobis intimasset (*Et infra:*) Ecclesia Morinensi episcopi solatio destituta, canonici eiusdem '*ecclesiae*' de pastoris substitutione tractantes, in tres canonicos[42]) Morinenses potestatem eligendi episcopum unanimiter contulerunt, '*iuramento interposito*' promittentes, ut[43]) illum reciperent in pastorem, quem de gremio ipsius ecclesiae ducerent '*in episcopum*' eligendum; qui, '*postmodum*' examinatis voluntatibus singulorum, '*Ioannem*' archidiaconum eiusdem[44]) ecclesiae, '*virum literatum, providum et discretum,*' in episcopum elegerunt[45]). Metropolitanus quoque[46]) tam electionem et electi personam '*diligenter*' examinans, quam etiam super ipsius aetate, de cuius defectu fuerat[47]) ab aliquibus dubitatum, inquirens sollicite veritatem, per sententiam declarando electum ipsum minime sustinere in aetate defectum, electionem factam de ipso '*utpote canonice celebratam*' solenniter confirmavit. '*Qui postea, regalibus receptis a rege ad petitionem eiusdem capituli a venerabili fratre nostro Atrebatensi episcopo de mandato metropolitani praedicti fuit in presbyterum ordinatus, et aliquamdiu nullo contradicente liberam et pacificam tam in spiritualibus quam in temporalibus administrationem obtinuit in ecclesia Morinensi. Unde procuratores ipsi a nobis humiliter petierunt, ut his, qui post haec omnia invidiae stimulis agitati, contra factum proprium temere veniendo, adversus electum ipsum materiam discordiae suscitare praesumunt, silentium imponentes, et memoratam electionem tam concorditer celebratam et confirmatam solenniter approbantes, eidem faceremus electo munus consecrationis impendi, multorum super hoc non solum abbatum et capitulorum civitatis et dioecesis Morinensis, sed etiam aliorum presbyterorum nobis literis praesentatis, qui super praemissis omnibus testimonium perhibentes, electum ipsum de literatura, discretione ac honestate reddiderunt apud nos multipliciter commendatum, quinimmo et electorum ipsorum super hoc nobis literas obtulerunt, quibus erat illarum literarum de verbo ad verbum, sicut iidem asserunt electores, tenor insertus, quas de potestate ipsis tradita iuxta praemissam formam confectae in capitulo fuerant, et sigillo capituli sigillatae.'* Verum '*supradictus*' B., qui contra electum venerat memoratum, proposuit ex adverso, quod, quum[48]) supradictis tribus[49]) sub hac

---

Cap. XXXI. 30) *quae ei ... inferter:* Comp. III. — 31) add.: *alicui:* C. R. 1. — 32) *saepedicti:* Reg. — 33) *fuerunt:* C. H. — 34) *quum:* Comp. III. Aug. — 35) *memoratus:* Reg. — 35*) add.: *episcopum:* Cont., Bohm. — 36) *supradictos:* C. H. — *memoratos:* Reg. — 37) *habeant:* C. R. — 38) *potestatem:* C. R. 1.

Cap. XXXII. 39) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 43. — Comp. III. h. t. c. 17. — 40) *G. de Gorgonensi:* C. H. — *Decorgen.:* C. R. 2. — *Decorgon.:* C. R. 1. — *de Coiron.:* Comp. III. Aug. — *de Corzon:* ead. Ms., Reg.; recte. Missa enim est ep. ad Robertum de Courçon, cuius vitam conscripsit *La Porte du Theil* inter Notices et extraits T. VI. 130. — 41) *Quum dil. fil. archidiac. Morin., et infra. Ipsi procuratores in nostra praesentia proponere curaverunt, quod, quum eccl. etc.:* C. H. — *Quum dilecti filii, archid. Moriensis, et infra. Ecclesia etc.:* C. L. — *Quum dil. fil. arch. Morin. etiam magister H. Atrebaten. canonicos Morin. ad ap. sed. accessissent, procuratores ipsi in nostra praes. proponere curaverunt, et infra:* C. R. 1. — *Quum dilecti filii Henricus (H.:* Comp. III.) *archidiaconus Morinensis (Morimensis:* Comp. III. Ms. per totum) *magister H. Atrebatensis (Attebatensis:* Comp. III.) *canonicus Morinensis electi procuratores et Bernardus (B.:* Comp. III.) *Morinensis canonicus ad sedem ap. accessissent, procuratores ipsi proponere in nostra praesentia curaverunt, quod ecclesia:* Reg., Comp. III. — 42) *in dil. fil. Adam presbyterum, Gosceliunm diaconum, Theobaldum subdiaconum canonicos:* Reg. — eodem modo, nominibus tamen per initiales tantum literas significatis: Comp. III. — 43) *quod:* C. H., Reg. — 44) *decus:* C. R. 1. — 45) *eleg.: et eadem electione a capitulo communiter approbata a metropolitano suo pariter petierunt, ut electionem confirmaret eandem, qui tam el. etc.:* Comp. III., Reg. — 46) add.: *eiusdem:* C. L. — 47) *exstitit:* C. H. — 48) abest a Comp. III. Aug. — 49) *in supradictos tres:* Comp. III., Reg.

forma °*iuramento praestito*° fuerat eligendi concessa potestas[50]), ut capitulum eum[51]) recipere teneretur, quem illi tres ab omnibus, vel maiori[52]) et saniori parte de gremio ipsius ecclesiae nominatum eligerent in pastorem, electores ipsi[53]) terminos potestatis sibi traditae non servantes, praedictum archidiaconum eligere praesumpserunt, quem pauci de capitulo nominarant[54]). Unde canonici Morinenses postmodum admirantes, qualiter archidiaconus electus fuerat[54*]) memoratus, quum plures essent in eadem[55]) ecclesia digniores, °*super electionis processu invicem colloquendo*° coeperunt fere[56]) omnes publice profiteri, quod nullatenus archidiaconum nominarant °*supra dictum*°, et reputantes, se in hac parte delusos[57]), quod super hoc factum fuerat, °*per eundem B., cui suas testimoniales literas assignarunt*,° nostro curaverunt apostolatui reserare[58]). °*Qui coram nobis sollicite postulavit, ut eadem electione cassata faceremus ipsi ecclesiae de persona idonea canonice provideri, quum vere omnes canonici Morinenses sint parati, sicut asseruit, praestito iuramento firmare, quod praefatum archidiaconum nunquam in episcopum nominarant, et legitime possit ostendi, quod iuxta praemissam formam supradictis tribus collata fuerit auctoritas eligendi, ut videlicet de gremio ecclesiae illum eligerent, in quem omnes, vel maior et sanior pars capituli consentirent, asserens idem B., se nihilominus probaturum, quod saepe dictus electus patitur in aetate defectum.*° Nos vero attendentes[59]), quia res perniciosa esset exemplo, si per surreptionis astutiam quis ascenderet ad apicem dignitatis, °*de consilio fratrum nostrorum*° ita duximus providendum, ut, praestito a contradictoribus iuramento, quod ipsi malitiose contra praefatum[60]) electum non moveant quaestionem huiusmodi, praedicti tres electores iuramenti vinculo adstringantur dicere veritatem, quot[60*]) ex canonicis examinationis tempore in praefatum archidiaconum convenerunt. Et si tres simul aut duo saltem ex ipsis iurati dixerint[61]), maiorem canonicorum partem in ipsum archidiaconum convenisse, vos contradictoribus silentium imponatis, quum contra hoc eorum esset probatio insufficiens, eo, quod singuli essent in suis testimoniis singulares. Si vero per eorum depositiones constiterit, saepedictum archidiaconum exstitisse a paucioribus nominatum, tunc °*demum sollicite audiatis*, *quicquid utraque pars proposuerit, ad probandum formam, secundum quam eligendi potestas praefatis tribus electoribus asseritur fuisse concessa, et*,° si fuerit sufficienter ostensum, quod illum de gremio ecclesiae secundum formam sibi traditam[62]) debebant eligere, in quem omnes, vel maior et[62*]) sanior pars capituli convenire[63]), vos electionem ipsius archidiaconi omnino cassetis, °*et faciatis ecclesiae Morinensi per electionem canonicam de persona idonea in pontificem provideri.*° Alioquin, quod de ipso[64]) factum est ratum habentes, contradictores ab eius impetitione per censuram ecclesiasticam °*appellatione postposita*° compescatis, praefatum B.[64*]) praebenda Morinensis ecclesiae spoliantes, qui se ad hanc poenam, si forsan in probatione deficeret[65]), obligavit; non obstante, quod super aetatis defectu[65*]) obiectum est contra illum, quum idem canonicus huic obiectioni non multum institerit, et super hoc a metropolitano fuerit iudicatum, cuius sententia in rem transiit iudicatam, quum infra[66]) decendium non fuerit legitima provocatione suspensa. °*Quod si non omnes etc. Dat. Lat. IV. Non. April. Ao. XI.*° [1208.]

CAP. XXXIII.[67])

Si ex septem compromissariis tres eligunt quartum, et ille consentit, et est idoneus, confirmabitur electio.

Idem *Episcopo Baiocensi.*

Quum in iure peritus exsistas, °*et copiam habeas peritorum, non possumus non mirari, quod super quibusdam iuris articulis nos consulere voluisti, qui nihil aut modicum dubitationis continere noscuntur.*° Primus °*siquidem*° tunc consultationis articulus continebat, quod cuiusdam ecclesiae decano defuncto, eiusdem loci capitulum sub hac forma in septem ex ipsis canonicis compromisit, ut illum, quem ex se vel aliis[68]) de gremio ipsius ecclesiae omnes pariter, vel maior eorum pars nominaret[69]), idem capitulum reciperet in decanum. Unde[70]), quum unus ex illis septem a tribus ipsorum, et alius, qui non erat de numero eorundem, a tribus aliis in decanum fuerint nominati, requisisti[71]), uter[72]) eorum assumi debeat °*a capitulo*° in decanum[73])? Super quo °*tibi*° taliter respondemus[74]), quod is, qui de numero septem a tribus eorum dignoscitur nominatus, iuxta compromissi tenorem debet in decanum assumi, dummodo electioni de se factae consentiat, et aliquod[75]) canonicum non obsistat. °*Praeterea etc.* [*cf. c. 31. de off. iud. del. I. 29.*] *Dat. Lat. X. Kal. Dec. Pont. nostr. Ao. XI.*° [1208.]

CAP. XXXIV.[76])

Electio imperatoris spectat ad principes Germanos, tres praelatos, et quatuor laicos, et electio facta per eorum maiorem partem, ceteris non contemptis, tenet. Et ad Papam pertinet electum examinare, approbare, et inungere, consecrare, et coronare, si est dignus; vel reiicere, si est indignus, ut quia sacrilegus, excommunicatus, tyrannus, fatuus et haereticus, paganus, periurus, vel ecclesiae persecutor. Et electoribus nolentibus eligere, Papa supplet. Et data paritate vocum eligentium, nec accedente maiori concordia, Papa potest gratificari cui vult. H. d. notanter iste textus.

Idem *Duci Caringiae.*[77])

Venerabilem °*fratrem nostrum Salzburgensem archiepiscopum, et dilectum filium abbatem de Salem et nobilem virum marchionem orientalem, quorundam principum nuncios ad sedem apostolicam destinatos benigne recepimus, et eis benevolam duximus audientiam indulgendam. Literas quoque, quas per eos quidam nobiles principes destinarunt, diligenter perlegi fecimus, et quae continebantur in eis, notavimus universa.*° Inter cetera vero quidam[78]) principes hac praecipue obiectione sunt usi, dicentes, quod °*venerabilis frater noster Praenestinus episcopus*° apostolicae sedis legatus aut electoris gessit aut cognitoris personam; si electoris, in messem alienam miserat falcem suam, et electioni se ingerens principum derogaverat dignitati; si cognitoris, absente altera partium[79]), videtur perperam processisse, quum citata non fuerit, et ideo non debuit[80]) contumax iudicari.[81]) °*Verum nos, qui secundum apostolicae servitutis officium sumus singulis in iustitia debitores, sicut iustitiam nostram ab aliis nolumus usurpari, sic ius principum nobis nolumus vindicare.*° Verum[82]) illis principibus ius[83]) et potestatem eligendi regem, in imperatorem postmodum promovendum[84]), recognoscimus[85]), ut debemus, ad quos de iure ac antiqua consuetudine noscitur[86]) pertinere; praesertim, quum ad eos ius et potestas huiusmodi ab apostolica sede pervenerit, quae Romanum imperium in personam[87]) magnifici Caroli a Graecis transtulit in Germanos. Sed et[88]) principes recognoscere debent, et utique recognoscunt, sicut iidem[89]) in nostra recognovere praesentia, quod ius et auctoritas examinandi personam electam in regem et promovendam ad[90]) imperium ad nos spectat, qui eum[91]) inungimus, consecramus[92]) et coronamus. Est enim regulariter et generaliter observatum, ut ad eum examinatio personae pertineat, ad quem impositio manus spectat. Numquid enim, si principes non solum in discordia, sed etiam in concordia sacrilegum quemcunque, vel excommunicatum in regem, tyrannum, vel fatuum, haereticum eligerent[93]), aut paganum, nos inungere, consecrare ac[94]) coronare hominem huiusmodi deberemus[95])? Absit omnino. Obiectioni ergo principum respondentes, asserimus, quod legatus noster °*episcopus Praenestinus carissimum*[96]) *in Christo filium nostrum*° approbando regem °*Ottonem*,° et reprobando °*Philippum*° ducem °*Sueciae*,° nec electoris gessit personam, °*iuxta quod nobis per literas suas quidam principum opponebant*,° utpote qui nec fecit aliquem eligi, nec elegit, °*et sic electioni nequaquam ingessit se*;° nec cognitoris °*personam exhibuit*,° quum neutrius electionem quoad factum eligentium confirmandam duxerit[97]), aut etiam infirmandam. °*Et sic ius sibi principum nullatenus usurpavit, aut venit contra illud*° Exercuit autem denon-

---

Cap. XXXII. 50) *facultas:* C. H. — 51) *illum:* C. R. 1. — 52) *a mai.:* Reg. — *mai. vel:* C. R. 1. — 53) abest a C. H. — 54) *nominarunt:* C. R. 2. L. — 54*) *fuerit:* Böhm. — 55) abest a Comp. III. Aug. — 56) *paene:* C. H. — 57) *illusos:* Comp. III. — 58) *praesentare:* C. R. 1. — 59) abest a C. R. H. L. — *Nos igitur (vero: Comp. III.) his et aliis, quae fuerunt hinc inde proposita coram nobis, diligenter auditis, quia (quod: Comp. III. Aug.) res etc.:* Comp. III., Reg. — 60) *praedictum:* C. R. 1. — 60*) *quod:* Böhm. — 61) *dixerunt:* C. L. — 62) *datam:* Comp. III., Reg. — 62*) *aut:* Böhm. — 63) *convenirent:* Comp. III., Reg. — 64) *ipsa:* Comp. III. — 64*) *P.:* Böhm. — 65) *defecerit:* Comp. III. Aug. — 65*) *defectum:* Böhm. — 66) *intra decennium:* Cont., Böhm.

Cap. XXXIII. 67) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 176. — Comp. III. h. t. c. 18. — 68) *ex al.:* C. R. 1. H., Comp. III., Reg. — 69) *eligerent:* Comp. III. Aug. — *duceret nominandum:* Reg. — 70) *Verum:* Comp. III. Aug. — 71) *a nobis tua frat. requisivit:* Comp. III., Reg. — 72) *quis:* C. H. — 73) *in dec.:* omiss. in C. R. 1. — 74) *duximus respondendum:* C. H. — 75) *aliud:* C. R. 1. — *aliquid:* Reg.

Cap. XXXIV. 76) Restitutum ex Reg. de neg. imp. ap. Baluz. T. I. p. 715. ep. 62. — Comp. III. h. t. c. 19. — 77) *Zaringiae:* Comp. III. Aug. — *Zaringiae:* ead. Ms. — *Nobili viro duci Zaringiae:* Reg. — 78) *quae dicti principes per eosdem nobis literas intimarunt:* Comp. III., Reg. — 79) *parte:* C. H. — 80) *debuerat:* C. R. — *debuerit:* C. H., Comp. III., Reg. — 81) *reputari:* C. H. — 82) *Unde:* Comp. III., Reg. — 83) *et ius:* C. H. — 84) add.: *esse:* id. — 85) *cognoscimus:* Comp. III. Aug. — 86) *cognoscitur:* C. R. — 87) *persona:* Reg. — 88) abest a C. L. — 89) *sicut ... praes.:* desid. in Reg. — 90) *in:* ib. — 91) *eam:* Comp. III., Reg. — 92) *et cons.:* C. R. 2. — 93) *elegerint:* C. R. 1., Comp. III. — 94) *aut:* Comp. III. Aug. — 95) *debemus:* ead. — 96) verb.: *cariss. ... Sueciae* desid. in Reg. — 97) *duxit:* Comp. III. Aug

ciotoris officium, qoia personem ducis eiosdem[98]) indignam, et personam regis denuuciavit idoneom qooad imperium obtinendum, non tam propter studia eiigentium, quom propter merita electorum[99]); qoamvis plures ex illis, qui eligendi regem in imperatorem promovendum de iure ec de[100]) consuetudine obtineot potestotem, consensisse perhibeantur in ipsum regem '*Ottonem*', et ex eo, quod fautores '*Philippi*' docis[1]), absentibos eliis et contemptis, ipsum eligere praesumpserunt, pateat[2]), eos perperam processisse, quum '*explorati sit iuris, quod*' electioni[3]) plos contemptus unius, quam contradictio multorum obsistat. '*Unde, quia privilegium meruerunt amittere, qui permissa sibi abusi sunt potestate, videri non immerito potest, quod iniuria huiusmodi non obstante ceteri uti poterint iure suo. Et quoniam dux praedictus nec ubi debuit, nec a quo debuit coronam et unctionem accepit, memoratus vero rex et ubi debuit, videlicet Aquisgrani, et a quo debuit, scilicet a venerabili fratre nostro Coloniensi archiepiscopo recepit utrumque;*' Nos utique[4]) non[5]) ducem, sed reliquum repotemus et nominamus regem iustitia exigente. '*In reprobatione vero praefati Philippi ducis Sueciae propter manifesta impedimenta personae non accusatione, sed condemnatione potius fuit opus, quia non accusatione, sed condemnatione indigent manifesta.*' Quod autem, quum in electione vota principum dividuntur, post edmonitionem et exspectationem alteri partium favere possimus[6]), maxime postquam a nobis unctio, consecratio et coronatio postulantur, '*sicut utraque pars a nobis multoties postulavit, ex*' iure patet pariter et exemplo. Numquid[7]) enim, si principes admoniti et exspectati vel non potuerunt[8]), vel noluerunt[9]) in unum propositom[10]) convenire, sedes apostolica advocato et defensore carebit, eorumque culpa ipsi redundabit in poenam! Sciunt[11]) autem principes '*et tua nobilitas non ignorat*', quod[12]), quum Lotharius et Corradus in discordia fuissent electi, Romanus Pontifex Lotharium coronavit, et imperium obtinuit coronatus, eodem Corrado tunc demum ad eius gratiam redeunte. Eos igitur[13]) duximus commonendos[14]), ut, '*sicut nos a iuris ipsorum cessamus iniuria, sic ipsi contra ius nostrum se nequaquam iniuriosos ostendant, sed*' a praefato duce, iusto quidem a nobis iudicio reprobato, recedant, et praefato regi '*Ottoni*' non obmuant adhaerere, nisi tunc demum contra[15]) personam vel factum legitimum quid ab eis obiectum fuerit et ostensum. *(Et infra:)*[15*]) Sunt enim notoria impedimenta ducis '*Sueciae*', scilicet excommunicatio publica, periurium manifestum, et persecutio divulgata, quam progenitores eius et ipse praesumpserunt in apostolicam sedem[16]) et alias ecclesias exercere. Fuit quoque[17]) a '*bonae memoriae Coelestino Papa*' praedecessore nostro '*propter invasionem et devastationem patrimonii beati Petri, commonitione saepe praemissa, publice ac solenniter*' excommunicationis vinculo innodatus, '*quum in Tuscia moraretur,*' quod '*ipse*' postmodum recognovit, dum per nuncium suum '*ab ipso praedecessore nostro*' absolutionis beneficium postulavit, '*et postmodum a tunc Sutrino episcopo, quem cum abbate sancti Anastasii pro liberatione venerabilis fratris nostri Salernitani archiepiscopi nos in Theutoniam miseramus, contra formam mandati nostri de facto solummodo, quia de iure non potuit, post suam electionem apud Wormatiam occulte se fecit absolvi.*' Unde patet, quod[17*]) fuit[18]) excommunicatus electus. '*Et videtur non immerito, quod adhuc sit ex eadem causa excommunicationis sententia innodatus, quum praedictus episcopus eum sua auctoritate non posset absolvere, auctoritate vero nostrae delegationis nec posset plus, nec aliter liceret hoc ipsi, quam ei fuerat ab apostolica sede concessum. Ex eo etiam excommunicationis sententiae subiacere creditur manifeste, quod, quum perfidus Marcualdus, Dei et ecclesiae inimicus, cum universis fautoribus tam Theutonicis quam Latinis, excommunicationis vulgatae vinculis suae iniquitatis meritis sit adstrictus, sicut iam vobis per literas nostras directas per P. iudicem Placentinum ipsius Philippi nuncium intimasse meminimus, quas ad ipsius Philippi audientiam credimus pervenisse, ipse nihilominus,' quamvis id non tantum ex relatione ipsius iudicis, sed etiam per publicam famam ad notitiam eius devenerit, eidem excommunicato non solum communicat, sed eum in malitia sua fovet, et per nuncios et literas suas exacuit furorem ipsius, ut carissimum in Christo filium nostrum Fridericum, Siciliae regem illustrem, nepotem suum, quem iam hereditate paterna privavit, adhuc privet possessione materna.*' Idem etiam contra proprium iuramentum, super quo nec consilium a sede apostolica requisivit, ambitionis vitio regnum sibi usurpare praesumpsit[19]), '*non aliam causa necessitatis in regem eligere, quod utcunque tolerabilius videretur,*' quum super illo iuramento prius Romanam ecclesiam[20]) consuli debuisset, '*sicut et eam quidam consuluere prudenter, apud quam ex institutione divina plenitudo residet potestatis.*' Nec valet ad plenam excusationem ipsius, si iuramentum illud dicatur[21]) illicitum, quum nihilominus super eo nos prius consulere debuisset, quam contra ipsum propria temeritate venire, praesertim[22]) illo exemplo, quod quum Gabaonitae[23]) a filiis Israel per fraudem surripuerint[24]) iuramentum, ipsi tamen cognita fraude contra illud venire temere[25]) noluerunt. Utrum vero dictum iuramentum sit[26]) licitum vel[27]) illicitum, et ideo servandum[28]) an[29]) non servandum exstiterit, nemo sanae mentis ignorat ad nostrum iudicium pertinere. '*Quod autem Philippus de genere persecutorum exsistat, principes non credimus dubitare, quum Henricus, qui primus imperium de genere hoc accepit, bonae memoriae Paschalem Papam praedecessorem nostrum cum episcopis, cardinalibus et multis nobilibus Romanorum praesumpserit captivare. Fridericus autem pater ipsius Philippi contra felicis recordationis Alexandrum Papam praedecessorem nostrum longo tempore schisma fovit. Henricus frater ipsius Philippi, qualiter se habuerit circa interfectores sanctae memoriae Alberti Leodiensis episcopi, quem ipse prius coegerat exulare, ac Conradus, qui praedictum Ostiensem episcopum ceperat, satis nostis. Qui etiam qualiter venerabilem fratrem nostrum Auximanum episcopum alapis caedi fecerit, et pilos de barba eius avelli, et tractari eum in pluribus inhoneste, qualiter quoque quosdam familiares ecclesiae Romanae naso fecerit mutilari, qualiter praedictum Salernitanum archiepiscopum captivarit, et quosdam viros ecclesiasticos flammis torreri fecerit, quosdam vero viros in mare submergi, ad tuam et aliorum principum credimus audientiam pervenisse.*' Insuper, si praedictus[30]) dux, '*quod absit,*' imperium obtineret, libertas principum in electione periret, et imperium obtinendi de cetero ceteris fiducia tolleretur. Nam si, prout olim frater[31]) dicti[32]) ducis patri eorum, sic dux ipse fratri suo succederet, videretur imperium non ex electione, sed ex successione deberi, et[33]) in praeiudicium principum redundaret, si non nisi de domo ducis praedicti videretur aliquis ad imperium assumendus. '*Quum ergo nos flecti a nostro proposito nulla penitus occasione possimus, sed in eo potius firmissime persistamus, et tu nobis saepe per literas tuas duxeris suggerendum, ut eidem duci nullatenus faveremus,*' nobilitatem[34]) ergo[35]) tuam monentes[36]) per apostolica scripta[37]) mandamus, quatenus, '*sicut de gratia nostra confidis, et nos de tua devotione speramus, de cetero*' a praefata duce '*Philippo*' recedas omnino, non obstante iuramento, si quod ei ratione regni fecisti, quum, eo quantum ad obtinendum imperium reprobato, iuramentum huiusmodi non debeat observari. '*Praedicto vero regi Ottoni etc. Dat. Laterani.*'

CAP. XXXV.[38])

Absentes ad electionem de provincia sunt vocandi, et confirmatur electio maioris et sanioris partis.

Idem.

Coram dilecto filio '*nostro*' tituli sanctae Pudentianae[39]) presbytero cardinali *(Et infra:)* Si vero utriusque partis fuerit cassata electio, vos, fratribus omnibus, qui fuerint[40]) in provincia, convocatis, quod[41]) maiori et saniori parti eorum super praedictis

Cap. XXXIV. 98) add.: *denunciavit*: Comp. III. Ms., Reg. — *quia pers. ducis eiusdem denunciavit non idoneam quoad*: Comp. III. Aug. — 99) *electi*: C. R. 2. — 100) abest a C. R. H., Comp. III., Reg. — 1) abest a Comp. III. et Reg. — 2) add.: *quoque*: C. H. — *ergo*: C. R. 1. — 3) *in electionibus*: C. R. 1. — 4) *igitur*: C. R. — 5) *non Philippum (Ph.: Comp. III.) sed Ottonem (O.: Comp. III.) repot.*: Comp. III., Reg. — 6) *possumus*: C. R. 2. — 7) *Nunquam*: Comp. III. Aug. — 8) *potuerint*: C. R. 2., Comp. III. — *poterint*: Reg. — 9) *noluerint*: C. R. 2., Comp. III., Reg. — 10) *in un. prop.*: non exst. in C. R. H., Comp. III., Reg. — 11) *Sicut autem principes et tua nobilitas non ignorat, quod*: Comp. III., Reg. — 12) *quia*: C. R. 1. — 13) *Nos ergo per nuncios principum memoratos eos*: Comp. III., Reg. — 14) *admonendos*: C. R. 1. — 15) *quum contra*: C. H. — 15*) verba: *et infra* a Böhmero omissa sunt, iure quidem, quum nihil omissum sit. — 16) abest a C. R. 1. — 17) *enim*: Comp. III., Reg. — 17*) add.: *ipse*: Böhm. — 18) *fuerit*: Comp. III. Ms., Reg. Böhm. — 19) *praesumpserit*: C. R. 1. — 20) *sedes apostolica*: Comp. III., Reg. — 21) *dicitur*: C. R. 1. — 22) *praesenti*: Comp. III. Aug. — 23) *Gabaonitae*: C. H. — *Gabionitae*: C. L. — *Gabaonitae*: Böhm. — cf. Ios. IX. — 24) *surripuerunt*: C. H. — 25) *sua temeritate*: C. R. 1., Comp. III., Reg. — 26) abest a C. H. — *fuerit*: Reg. — 27) *an*: C. H. L., Comp. III., Reg. — 28) *serv. an*: desid. in C. L. — 29) *aut*: Comp. III. Aug. — 30) *supradictus*: Comp. III. Ms., Reg. — 31) *Fridericus Conrado et (vel: Comp. III.) Henricus postmodum Friderico, sic nunc vel Fridericus Philippo vel Philippus Henrico succederet*: Comp. III., Reg. — 32) abest a C. H. — *supradicti*: C. R. 2. — 33) *Praeterea quum multi principum ex imperio aeque sint nobiles et potentes, in eorum praeiudicium redundaret*: Comp. III., Reg. — 34) *nobilitati .. tuae*: C. R. 1. — *nobil. tuam monemus et exhortamur*: Reg. — 35) abest a Comp. III. et Reg. — 36) abest a C. R. 1. — *admonentes (monentes: Ms.) et exhortantes*: Comp. III. — 37) *per apostolica mandata, quatenus*: C. H.

Cap. XXXV. 38) Comp. IV. h. t. c. 1. — 39) *Prudentianae*: C. H. L., Comp. IV. — 40) *sunt*: C. H. — 41) *quae*: Cont., Böhm.

videritis complacere, per censuram ecclesiasticam faciatis firmiter observari.

CAP. XXXVI.[42])

Cassatur electio partis maioris facta, contempta minori parte, etiam si est unus solus; non tamen ius eligendi devolvitur ad minorem. H. d. secundum intellectum communem.

Idem *Parmensi*[43]) *Episcopo et eius Conindicibus.*

Bonae memoriae S.[44]) Cremonensi episcopo in extremis agente, quum de convalescentia ipsius desperaretur, Cremonense capitulum H.[45]) canonicum[46]) suum, Regii disciplinis scholasticis insistentem, ad certum terminum in[47]) vigilia[48]) Pentecostes pro futuri electione pontificis citari fecerunt. **Verum secunda feria post Pentecosten, dicto episcopo viam universae carnis ingresso, capitulum, antequam corpus illius esset sepulturae traditum, absente canonico memorato, in quatuor de ipso capitulo et tres de clero civitatis potestatem eligendi pontificem contulerunt, expresso, ut minor pars illorum VII. sequeretur in electione maiorem. Habito itaque post mortem, sed ante sepulturam tamen ipsius episcopi, de futuri pastoris electione tractatu, quum vota illorum scinderentur in partes, quatuor in archipresbyterum, duobus in archidiaconum, uno in alium consentientibus, tandem, illo sepulto, minoris partis arbitrio ad iudicium accedente maioris, eundem archipresbyterum concorditer elegerunt. Cui electioni archidiaconus cum capitulo et clero civitatis nullo contradicente consensit. Verum adveniens postmodum Hu., et asserens, se fuisse contemptum, ac propter hoc electionem huiusmodi nullius fuisse momenti, quasi ius eligendi devolutum fuisset ad ipsum pro se, prout potuit archidiaconum memoratum elegit.** Constituto[49]) autem dicto[50]) H. pro sua[51]) electione, et dilecto filio nostro I.[52]) pro electione archipresbyteri coram nobis, electionem ab ipso H. post electionem archipresbyteri non cassatam, licet de viro maturae literaturae, honestae vitae et[53]) clarae famae, non tamen sine multa temeritate praesumptam, quum de priori nostrum deberet[54]) exspectare[55]) iudicium, antequam procederet ad secundam, duximus irritandam, in poenam interdicentes eidem contradictionis vocem, in primo consensu capituli permanente[56]). Electionem autem[57]) archipresbyteri, quamvis laudabile[58]) testimonium perhibeatur de ipso, iustitia exigente cassavimus, tum[59]) quia, corpore dicti[60]) episcopi nondum tradito sepulturae, habuerunt de ipsa[61]) electione tractatum contra canonicas sanctiones, tum quia inventus est H. fuisse contemptus, licet unus solus exstiterit, quum plus in talibus consueverit contemptus unius obesse, quam multorum contradictio in praesenti. Nec praedicta debet dici citatio valuisse, quia, quum episcopi mortem praevenerint[62]), temeraria nimis exstitit, et ideo[63]) non potuit arcere[64]) citatum. **Adhaec eblentes etc.**

CAP. XXXVII.[65])

Non monachus in praelatum regularem eligi non potest.

Idem.[66])

Quum ad nostram **nuper** notitiam[67]) pervenisset[68]), quod H.[69]), qui se pro abbate Lexoviensi[70]) gerebat, non fuit[71]) ante monachus quam electus, nos attendentes, quod contra regulares traditiones illud fuerat[72]) attentatum, quum nullam[73]) spem vel promissionem habens, ut abbas fiat, debeat monachari, electionem de ipso factam **de consensu fratrum nostrorum** curavimus irritare. **Quocirca etc. Dat. Lat. III. Id. Ian.** [1199.]

CAP. XXXVIII.[74])

In abbatem eligi non potest, nisi instructus in regula monachali.

Idem *Magistro*[75]) *C. Presbytero cardinali, sedis apostolicae Legato.*

Officii tui **exsequeris laudabilem actionem, quum super illis, de quibus dubitas, per nos postulas edoceri.** Sane nobis tuis literis[76]) intimasti, quod, quum monasterium quoddam **possessionibus convenienter ditatum, sed** positum in medio nationis **pravae pariter et** perversae, pastore careret[77]), monachi de electione abbatis tractantes, **necessarium duxerint personam eligere aliquam, cuius potentia valeret a persecutoribus liberari;** quum[78]) non possent sui ordinis idoneam invenire personam, in quendam virum nobilem oculos direxerunt, per quem poterant[79]) melius defensari[80]), et **consilio quorundam iuris peritorum** patrem adierunt ipsius, humiliter postulantes, quod filium suum induceret, ut habitum susciperet monachalem, nullam patri de ipsius promotione fiduciam tribuentes. Et pater ad hoc induxit filium providum et[81]) discretum, **literatum et XXV. annorum aetatis,** qui effectus **est** monachus, **nulla spe, ut asserit, de sublimatione tributa; sed die, in quo monachus est effectus, fuit** in abbatem electus: cuius electio exstitit[82]) per **dilectum filium nostrum G. de Lab. subdiaconum nostrum** rectorem Messanensem[83]) apostolicae sedis legatum, qui omnibus[84]) praedictis interfuit[85]), confirmata[86]). Quum autem idem sit paratus purgare se, quod nulla fuit ad hoc ambitione inductus, **per literas nostras** postulas[87]) edoceri, utrum dictus legatus electionem[88]) confirmare, vel dispensare potuit[89]), vel[90]) quod factum est stare possit, et[91]) utrum, electione **rite** cassata, iterum valeat[92]) eligi in abbatem? Nos autem consultationi tuae taliter respondemus, quod, quum[93]) ex his, quae in continenti subsecuta sunt, ostendatur, quod talis taliter[94]) non possit[95]) eligi in abbatem, maxime pro eo[96]), quod ante, quam esset discipulus, voluit[97]) esse magister, electionem illam irritam esse decrevimus[98]) et inanem. Verum, postquam fuerit in regula competenter instructus, si urgens necessitas et[99]) evidens utilitas ipsius monasterii postulaverit[100]), purgatione recepta poterit in abbatem assumi, ne monasterium opprimatur incursibus malignorum. **Secundo etc. [cf. c. 11. de testam. III. 26.]**

CAP. XXXIX.[1])

Electio alias canonica confirmatur, licet quidam eligentium essent minori excommunicatione ligati.

Idem.[2])

Illa quotidiana instantia, **sollicitudo videlicet ecclesiarum omnium, quae ministerium cingit apostolicae servitutis, potissimum nos inducit, ut ad illarum consolationem intendamus sollicite, ac benigne iusta desideria earundem effectu celeri prosequendo, quae pastorum sunt solatio destitutae, ne pro pastoris carentia in spiritualibus et temporalibus sustineant detrimentum, et grex dominicus luporum morsibus relinquatur, si non sit qui noctis vigilias custodiat super eum. Sane quum venerabilis frater noster, Albertus archiepiscopus vester, tunc electus, ad nostram praesentiam accessisset, nos ecclesiae Magdeburgensi, quae non solum in prosperis, verum etiam in adversis sacrosanctae Romanae ecclesiae, matri suae, devota semper exstitit, tanquam filiae speciali sollicitudine volentes paterna consulere, iam*[3]) *pridem diligenter auditis et intellectis, quae dilecti filii ... S. Sebastiani, ... S. Mariae, et .... de Mildense praepositi, et C. et C. maioris ecclesiae, et magister Gernandus S. Nicolai, et Litulfus S. Petri canonici Magdeburgenses, tam verbis quam scriptis proposuerant sollicite*

Cap. XXXVI. 42) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 43) *Parisiensi:* C. R. 1. L. — 44) abest a C. H. — 45) *Hu:* Comp. IV. Aug. per totum. — 46) *concanonicum:* C. R. 1., Comp. IV. Aug., Ms. A. — 47) abest a C. H. R. L., Comp. IV. — 48) *vigiliam:* C. L., Comp. IV. Aug., Ms. A. — *scilicet vigiliam:* C. H., Comp. IV. Ms. B. — 49) *Constitutis:* Comp. IV. Ms. A. — 50) abest a Comp. IV. — 51) abest a C. R. — *H. pro sua et dil. fil. R. pro elect.:* C. L. — *H. pro sua et dil. fil. n.* (abest a Ms.) *F. et N. pro elect.:* Comp. IV. — 52) abest a C. R. — 53) abest a C. H. — 54) *debebat:* Comp. IV. Aug. — *debeat:* Ms. A. — *debuit:* Ms. B. — 55) *spectare:* C. R. 1. — 56) *perdurante:* Comp. IV. — 57) *quoque:* C. R. 1. Comp. IV. — 58) *laudabiliter:* Comp. IV. Ms. A. — 59) *cum:* Comp. IV. Ms. A. B. — 60) *defuncti:* Comp. IV. — 61) abest a C. H. — 62) *praevenerit:* C. H. L., Comp. IV. — 63) abest a C. R. H. L., Comp. IV. — 64) *arctare:* C. R. 2.

Cap. XXXVII. 65) Restitutum ex Reg. Bal. I. 523. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 66) *Bisuntino archiepiscopo et suffraganeis eius:* Reg. — 67) *audientiam:* C. H. — 68) *devenisset:* Comp. IV. — 69) *Hu.:* ead., Reg. — 70) *Ligon.:* C. R. 2. — *Longonen.:* C. L. — *Lexovien.:* C. R. 1. H. — *Luxon.:* Comp. IV. Ms. A. — *Luxoviu.:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *Luxovien.:* Reg. (*Luxeu°*) — 71) *fuerit:* Comp. IV., Reg. — 72) *istud fuerit:* ib., C. H. R. L. — 73) *nullus:* Reg.

Cap. XXXVIII. 74) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 4. — Ipsa ep mutila est in Reg. Bal. XI. 262. — 75) *in registro:* C. R. 2. — *magistro Ca.:* Cont. — *Id. in registro C.* (abest ab ed. Aug.) *tit. S. Laurentii in Lucina presb. etc.:* Comp. IV. — *Cynthio tit. S. Laur. etc.:* Reg. — 76) *per tuas lit.:* C. H. — 77) *vacaret:* C. R. 1. — 78) *Quumque:* Comp. IV. — 79) *poterat:* Comp. IV. — 80) *dispensari:* Comp. IV. Ms. B. — 81) abest a Comp. IV. — 82) *fuit:* ead. — 83) *Massanens.:* C. H. — *Messanum:* C. R. 2. L. — *Messanae:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — *ecclesiae Messanae:* Ms. B. — 84) *in omn.:* C. R. 1. H. L., Comp. IV. — 85) *interfuerat:* Comp. IV. Ms. A. — 86) *confirmatum:* C. L. — 87) *postulasti:* C. H. — *postulans:* C. L. — 88) add.: *huius:* C. R. 1. — *huiusmodi:* Comp. IV. — 89) *potuerit:* C. H. — 90) *ut:* Comp. IV. — verb.: *vel quod—et:* desid. in C. H. — 91) *vel:* C. R. 1. — 92) *possit:* ib. — 93) *licet:* Comp. IV. — 94) abest a Comp. IV. Ms. A. — 95) *potuit:* C. R. 1. — 96) *quum ex eo:* Comp. IV. — 97) *voluerit:* Comp. IV. Ms. A. — 98) *decernimus:* C. R. 2. H. L., Comp. IV. Aug. — 99) *vel:* C. R. 1. — 100) add.: *id:* C. R. 2.

Cap. XXXIX. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 261. — Comp. IV. h. t. c. 5. — 2) *Capitulo et universo clero Magdeburgensibus:* Reg. — 3) *quia iam:* Reg. — v.: *quia propterea delendum esse censuimus, quod infra repetitur.*

coram nobis.' Quia pro certo didicimus, electionem canonicam exstitisse, ipsam auctoritate apostolica duximus confirmandam, supplentes de plenitudine potestatis, si quis in ea ex eo fuisset defectus, quod[4]) quidam interfuerunt[5]) electioni eiusdem, qui ex sola participatione in simplicis excommunicationis laqueum inciderunt,[6]) *sicut etc. Dat. Romae ap. S. Petrum VI. Id. Febr. Ao. IX.*' [1207.]

CAP. XL.[7])

Si postulatio cum electione concurrit, et numerus postulantium est duplo maior, et postulatus est idoneus, postulatio admittitur reiecta electione. Si vero indignus, et hoc maior pars postulantium ignoraverit, postulatio et electio reprobantur. Si vero sciebant, et electus est idoneus, confirmatur electio, et idem, si numerus postulantium non est duplo maior. Hoc dicit intelligendo secundum quod continet ius commune.

Idem *Magistro*[8]) *Maximo Notario nostro*[9]).

Scriptum est in Apocalypsi Ioannis[10]), quod in medio '*sedis*' et in circuitu sedis erant quatuor animalia, '*plena oculis ante et retro; primum animal simile leoni, secundum animal simile vitulo, tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilae volanti; et quatuor animalia singula eorum alas senas habebant. Sedes ista Romana ecclesia intelligitur, quae usitato vocabulo sedes apostolica nuncupatur, utique sedes agni, sedes viventis in saecula saeculorum; in medio cuius quasi filiae in gremio resident et in circuitu adstant quasi famulae in obsequio quatuor patriarchales ecclesiae, Alexandrina, Antiochena, Hierosolymitana et Constantinopolitana, quae per illa quatuor animalia designantur. Marcus enim Alexandrinam fundavit et rexit ecclesiam, qui secundum visionem Ezechielis accipitur per leonem, eo, quod evangelium inceperit a rugitu, dicendo: „Vox clamantis in deserto,“ et quia, quemadmodum leo catulum suum post diem tertium suo asseritur excitare rugitu, sic Deus Pater filium suum, qui leo de tribu Iuda esse describitur, de cuius resurrectione principaliter tractat Marcus, divinitatis suae potentia post triduum a mortuis suscitavit. Unde in die resurrectionis dominicae ipsius evangelium antonomastice in ecclesia recitatur. Lucas autem fuit natione Antiochenus; qui propterea in vituli figura describitur, in quo sacerdotalis hostia designatur, quoniam a sacerdotio inchoans evangelium, de immolatione tractavit praecipue summi sacerdotis et veri, qui est hostia salutaris, vitulus videlicet saginatus, quem pater iussit occidi pro filio prodigo redeunte. Unde bene per ipsum Antiochena ecclesia designatur, in qua primum Apostolorum princeps in summi sacerdotii cathedram a fidelibus exstitit sublimatus. Matthaeus quidem fuit natione Iudaeus, et evangelium primus descripsit etiam hebraice in Iudaea, et ob hoc per hominis speciem designatur, quod ab incarnatione Christi suum inchoans evangelium, principaliter humanam eius nativitatem ostendit, quam ipse Christus de Iudaeis et in Iudaea pro nobis assumens, Hierosolymitanam ecclesiam metropolim Iudaeorum sua humana praesentia consecravit, de qua dictum fuerat per Prophetam: „Homo factus est in ea, et ipse fundavit eam altissimus.“ Ioannes vero Asianam fundavit ecclesiam, et Apocalypsim septem ecclesiis, quae sunt in Asia, ipse descripsit, quibus et ceteris Graecorum ecclesiis Constantinopolitana tandem praeferri meruit et praeponi per aquilam merito designata, quia sicut aquila volatu omnes aves excellit, et oculorum eius intuitum solis radius non offendit, sic Ioannes tribus aliis animalibus in terra relictis, supra coelos coelorum ascendens, veram lucem oculis inverberatis adspexit, et a divina verbi nativitate suum evangelium inchoavit; qui, licet inter universos Evangelistas fuerit ultimus tempore, praecipuus tamen exstitit dignitate, quoniam, in coena supra pectus Christi recumbens, fluenta doctrinae de ipso sacri dominici pectoris fonte potavit. Sic Constantinopolitana ecclesia, licet posterior tempore, postmodum propter honorificentiam piissimi Constantini praelata est aliis dignitate; sicque facti sunt primi novissimi, et novissimi primi, ut merito ipsi dicatur: „Multae filiae congregaverunt divitias, sed tu sola supergressa es universas.“ Ad eius ecclesiae regimen talis est pontifex assumendus, qui ad similitudinem illorum quatuor animalium ante et retro plenus sit oculis, ut pleno lumine veteris et novi testamenti mysteria contempletur, per experientiam videns praeterita, et futura praevidens per cautelam. Debet etiam habere sex alas, scilicet sex legum notitiam, naturalis, Mosaicae, et propheticae, evangelicae, apostolicae et canonicae, quibus perfecto libramine inter coelum volans et terram, de terris ad coelestia et de temporalibus transvolet ad aeterna.*'

Sane ad hanc ecclesiam, scilicet Constantinopolitanam[11]), duo '*quaedam*' animalia sunt vocata, utinam plena oculis, et alas habentia senas[12]), videlicet '*venerabilis frater noster*' Eradiensis[13]) archiepiscopus, et '*dilectus filius*' plebanus sancti Pauli de Venetiis, sicut per procuratores tam postulantium archiepiscopum, quam eligentium plebanum fuit propositum coram nobis. '*Proposuerunt siquidem procuratores electorum plebani, quod, quum ecclesia Constantinopolitana vacante canonici Ph. decanum suum sibi elegerint in pastorem, et nos cassaverimus electionem eandem, quia quibusdam exclusis, qui adesse debuerant, exstitit celebrata, ne diu gregi fidelium deesset cura pastoris, tam canonici quam quidam alii, qui se in electione Constantinopolitani patriarchae ius habere dicebant, ut de electione tractarent, adinvicem convenerunt. Quumque septem personae pro septem praepositis se offerrent, et quidam alii pro ceteris praelatis se tractatui electionis ingererent, post multam concertationem tam illas septem personas quam duas alias ad universitatis instantiam, quae tamen duas tantum voces haberent, salvo in omnibus iure suo tam in praesenti quam in futuro, pro bono concordiae receperunt. Sed factum est, quod humani generis inimico, qui unitatem ecclesiae scindere nititur, superseminante zizania messi dominicae, in duas partes sunt vota divisa, novem de canonicis et novem aliis praenominatis personis postulantibus archiepiscopum memoratum, et quindecim canonicis et praeposito sanctorum Apostolorum plebanum eligentibus supradictum; cuius electioni cantor, qui pro utilitate absens erat ecclesiae, et ante tractatum electionis per literas suas consensum expresserat de plebano, si aliis complaceret, et octo alii canonici, qui electionis tempore non fuere praesentes, suum praestitere consensum; et sic in plebanum praedictum vota viginti quatuor canonicorum et unius praepositi convenerunt. Dicebant ergo postulantium numerum esse minorem, quum decem et octo tantum archiepiscopum postularent; de quibus quosdam eorum, quos cum praefata protestatione sui iuris admiserant, excindere nitebantur, duos videlicet de Binkerna et Buccaleone praepositos; quia, quum per exemptionis privilegium a sede apostolica impetratum se subtraxerint oneri, tacite renunciasse videbantur honori, ut ad electionem non pertinerent illius, cui electo nullatenus subiacerent. Alii quatuor non erant praepositi, sed aliarum ecclesiarum clerici, qui se tractatui electionis suorum praepositorum nomine ingerebant, quia eorum domini adeo erant absentes, quod ad tractatum electionis vocari commode nec poterant, nec debebant; quoniam, si absentes possent per procuratores adesse, vix iura devolverentur absentium ad praesentes, quum raro contigeret, quod per se vel per alios interesse non possent. Septimus autem, qui praesens exstiterat, iam electus et confirmatus in archiepiscopum Verricensem et translatus ad suam ecclesiam, possessionem eiusdem adeptus fuerat corporalem. Et licet universitas clericorum quatuor prius pro se postularet admitti, quia tamen pars canonicorum tot nolebat admittere, ne numerus aliorum nimis excresceret, ita tandem pro bono pacis exstitit ordinatum, ut duo tantum admitterentur ex illis cum protestatione praedicta, et ideo eligentes asserebant illos duas tantum voces et non ceterorum habere, maxime quum triginta praepositurae fuerint ad septem redactae, quae tamen nondum fuerunt auctoritate sui iudicis approbatae. Conventuales autem ecclesias ultra quinque vel sex tunc temporis esse negabant, et, si plures fuissent, tempore tamen electionis praedictae praelatos earum dicebant non fuisse praesentes. De malo denique zelo intendebant arguere postulantes eo, quod, ut proponebant, illiteratum et impudicum ex certa scientia postularent; cuius incontinentiam dicebant per filium in monachatu genitum paternae libidinis testem posse probari. Eundem etiam archiepiscopum de ambitione notabant eo, quod in vigilia Nativitatis dominicae se suae subtraxit ecclesiae, ut esset in urbe regia, ubi tunc erat postulatio celebranda, et passus est cum hymno „Te deum laudamus“ se in sede locari, in qua profestis diebus residere consueverat patriarcha. Qui etiam auctoritate propria bona patriarchatus post mortem patriarchae distribuens, eiusdem sigillo violenter arrepto de scrinio camerarii, literas quasdam, quibus illud impressit, misit Ravennam, et quandam pecuniae summam ibi depositam auctoritate literarum illarum sibi fecit afferri, eandemque distribuit pro suae voluntatis arbitrio in ecclesiae Constantinopolitanae praeiudicium et gravamen, quod totum et alia in capitulo fuere proposita, quum quidam de ipso postulando tractarent. Unde petebant, ut, quum pars postulantium archiepiscopum esset numero minor, inferior zelo, et a suo iure cecide-*

Cap. XXXIX. 4) *in ea fuisset def., eo quod:* C. H. — 5) *interfuerunt:* C. L. — *interfuerant:* Comp. IV. Ms. A. — 6) *inciderint:* ead.
Cap. XL. 7) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 156. — Comp. IV. h. t. c. 6. — 8) *Mag.:* abest a Comp. IV. Ms. A. — 9) desid. in Comp. IV. — 10) Apoc. IV. — 11) *scil. Constant.:* non leg. in Reg. — 12) abest a Reg. — 13) *Grandien.:* C. R. I. — *Erachien:* Comp. IV. Ms. B. — *Erahien.:* Ms. A. — *Heraclien.:* Comp. IV. Ang., Reg.

rit postulando scienter indignum, electionem confirmare factam de dicto plebano canonice dignaremur; maxime quum ipsi usi fuerint iure communi personam eligibilem eligendo, quod ordinarii iuris exstitit, et alii iuris communis contempto beneficio ad extraordinarium auxilium transvolarint. Ad haec procuratores partis alterius responderunt, quod universi praelati conventualium ecclesiarum apud Constantinopolim exsistentium per nostram constitutionem in electione Constantinopolitani patriarchae ius habent. Unde universitas praelatorum, de qua in eadem constitutione cavetur expresse, restringi non debet ad septem, quum ratione suae dignitatis in hoc bene fuerit ecclesiae memoratae provisum; tum ut sanior haberetur super electione tractatus, quum integrum sit iudicium plurimorum sententiis confirmatum; tum etiam, ut per numerum praelatorum illis posset occurri, qui Dei sanctuarium iure volebant hereditario possidere. Addebant etiam, quod praefatae constitutionis beneficium duo exempti praepositi per exemptionis privilegium nullatenus amiserunt, quum ea, quae in favorem alicuius introducta sunt, in eius laesionem non debeant redundare, et per privilegia Pontificum Romanorum addi, non subtrahi consueverit illis, quibus specialiter indulgentur, propter praedictam maxime rationem, ut illis obsisterent prudenter, qui Domini sanctuarium moliuntur in ius hereditarium usurpare. Unde iidem excludi non poterant nec debebant, ea etiam ratione, quod septem nomine septem praepositorum et duo vice ac nomine viginti trium praelatorum pro ipsa universitate fuerint a canonicis ad tractatum electionis admissi; et sic, quum in postulatum vota septem praepositorum et decem et octo praelatorum praesentium, et aliorum sex absentium, quorum procuratores erant in civitate praesentes, consensu mediante illorum duorum concurrerint, pro parte sua ultra duplo maiorem numerum allegabant; quum in plebanum quindecim tantum canonici et unus praepositus a principio consensissent, nec aliquid ei iuris accreverit in hoc casu per subsequentem consensum novem canonicorum, qui electionis tempore non fuere praesentes, nec vocari potuerint commode nec deberent; praesertim quum octo ex illis tanto tempore fuissent absentes, quod secundum constitutionem patriarchae ac capituli Constantinopolitanorum pro canonicis nullatenus haberentur. Auctoritatem etiam introducebant pro se, quum regulariter maioris auctoritatis praelatus quam simplex canonicus habeatur. Bonum vero zelum ea ratione probabant, quod Venetum pro vitando scandalo longa conversatione notum, laudabili administratione probatum, carum clericis, et acceptum laicis postularant; in quem assensus principis, suffraganeorum vota plebisque desiderium concurrebant; nec debebant aliquid sinistrum de illo praesumere, quem et excellentia dignitatis et communis reddebat fama praeclarum. Nec etiam erant adversarii audiendi, qui promotionis eius tempore tacuerunt, nisi forte aliquid novum proponerent, vel quod postmodum didicissent, maxime quum obiectam notam incontinentiae, si qua forsitan praecessisset in ipso, quod tamen inficiabantur omnino, subsequens longae conversationis delevisset honestas. Proposuerunt etiam, quod nisi pars altera se ab iniuriis temperaret, intendebant quaedam proponere tam in personas eligentium quam electi. Ad excusationem vero eiusdem archiepiscopi super obiectione ambitus proponebant, quod idem ex honesta et probabili causa Constantinopolim venerat, et habebat necesse frequenter accedere, tum propter negotia patriarchalis ecclesiae, tum etiam propter executionem ultimae voluntatis patriarchae defuncti suae discretioni commissae; qui licet interfuerit vesperis et matutinis in patriarchali ecclesia ob solennitatem diei, in loco tamen decani resedit, nec aliquid de patriarchalibus usurpavit. Ipsum etiam literatum, etsi non eminenter, competenter tamen esse dicebant, sufficientem intelligentiam et eloquentiam de scripturis et in scripturis habentem; nihilominus allegantes, quod, etsi quaedam conventuales ecclesiae tunc vacarent, aut forsan propter paupertatem non haberent numerum clericorum, ipsum capitulum, aut etiam unus, qui vicem capituli retineret, ad electionem pro praelato deberet admitti, quum in talibus saepe capitulum vicem consueverit supplere praelati, et nomen ac ius universitatis multotiens devolvatur ad unum et retineatur in uno. De malo nihilominus zelo arguebantur electores plebani eo, quod hominem elegerant, quem electionis tempore credebant in minoribus ordinibus constitutum, asserentes, quod in vigilia nativitatis dominicae altera pars apud Constantinopolim consenserat in plebanum, qui se paulo ante apud Venetias fecerat in subdiaconum promoveri. Ex quo inferebatur, quod, si hoc actum fuerit ex condicto, non poterat ambitione carere. Si vero praeordinatum non exstitit, quum propter locorum distantiam hoc ad eligentes tam brevi tempore nequiverit pervenisse, sequitur, quod secundum conscientias suas ineligibilem eligebant; vel si error ad excusationem accusatione non vacuam allegetur, in confessionem negligentia veniet, quae super iis non multum distat a culpa. Adiiciebant etiam, quod magis erat extraordinarium consentire in hominem, non solum extra totum patriarchatum, verum etiam extra totum imperium constitutum, quam in vicinum et familiarem, suffraganeum eiusdem ecclesiae, de cuius pastoris electione tractatur. Personam quoque plebani de vehementi ambitione notabant, dicentes, quod ipse per literas suas quosdam Constantinopolitanos canonicos expresse rogaverat, ut eum in suum eligerent patriarcham; quod pars adversa negabat. Unde petebant postulatores archiepiscopi saepedicti, ut, quum esset altera pars zelo, auctoritate ac numero minor, cassato quod factum fuerat de plebano, postulationem ipsorum admittere dignaremur. Verum quia de his, quae per assertionem[14]) partium in iudicium deducta[15]) fuerunt, nobis non potuit fieri plena fides, quamvis super his, quae de numero dicta sunt postulantium, per quoddam instrumentum publicum, nec non per[16]) confessionem procuratoris adversae partis in iudicio *quidem* factam, sed postea revocatam, pars altera assereret[17]) suam[18]) intentionem esse fundatam, causam discretioni tuae duximus committendam, per apostolica scripta[19]) mandantes, quatenus super his et aliis inquiras diligentissime veritatem, de meritis[20]) electi et postulati apud Venetias, ubi nati fuerunt[21]) et diutius conversati, de studiis autem eligentium et postulantium, et omnibus generaliter, quae causam possunt[22]) instruere, apud Constantinopolim, ubi huiusmodi postulatio et electio celebratae[23]) fuerunt[24]), et, si partes consenserint, procedas hoc modo, ut, si constiterit de[25]) mutuo convenisse consensu, quod ad electionem patriarchae septem[26]) admitterentur praepositi, sive per se ipsos sive per alios, et duo alii ex parte universitatis pro ceteris conventualium ecclesiarum praelatis, totque tunc temporis conventuales ecclesias habuisse praelatos, quod cum septem praepositis et novem canonicis, quos quidem canonicos constat in postulatione praefati[27]) archiepiscopi convenisse, duplo maiorem facerent numerum quam sexdecim electores plebani, tu vice nostra postulationem admittas, (nisi probatum fuerit, postulato aliquid obviare de canonicis institutis, quod promotionem[28]) ipsius[29]) debeat impedire,) ac plebani electione cassata ipsum archiepiscopum absolvas a[30]) vinculo, quo Eradiensi[31]) ecclesiae tenetur[32]), concedendo ipsum Constantinopolitanae ecclesiae in pastorem. Quod si ad faciendum duplo maiorem numerum simul omnes praedicti minime sufficerent[33]), sive dignus sive indignus fuerit[34]) postulatus, tu, postulatione repulsa, electionem plebani auctoritate nostra confirmes, dummodo nihil obsistat eidem, quod ipsum tanto praesulatu reddat indignum. Si vero numerus postulantium inventus fuerit duplo maior, quemadmodum praedictum[35]) est, et persona postulata reperta fuerit indigna, tu[36]) tam postulationem, quam electionem non differas reprobare, nisi forsan omnes[36*]) aut maior pars postulantium praesumptione damnabili postulaverint[37]) scienter[38]) indignum, ut hac vice merito debeant[39]) eligendi seu postulandi potestate privari. Et[40]) hoc quoque casu electionem confirmes, si eam[41]) de persona idonea constiterit celebratam. *Porro etc. Dat. Signiae XV. Kal. Sept. Pont. nostr. Ao. XV.* [1212.]

CAP. XLI.[42])

Si illi, ad quos spectat electio, negligunt eligere praelatum cathedralis vel regularis ecclesiae infra tres menses, proximus superior ecclesiam ordinabit; quod si infra tres alios menses non fecerit, canonice punietur.

Idem *in concilio generali.*

Ne pro defectu pastoris gregem dominicum lupus rapax invadat, aut in facultatibus suis ecclesia viduata grave dispendium patiatur, volentes in hoc etiam[43]) occurrere periculis[44]) animarum, et eccle-

Cap. XL. 14) *assertiones:* Reg. — 15) *ducta:* C. H. — *ded. fuerunt:* Reg. — 16) abest a Cont., Comp. IV., Reg. — 17) *asserit:* Comp. IV. Aug. — *asseveret:* Ms. A. — 18) abest a C. H. — 19) *apostolicum scriptum:* C. R. 1. — 20) add.: *eorum:* C. R. 2. — 21) *fuerant* Comp. IV. Ms. A., C. L. — 22) *possint:* C. H., Comp. IV. Ms. A. B. — 23) *facta:* C. H. — 24) *fuerint:* Comp. IV. Aug. — 25) abest a Comp. IV. Ms. A. — 26) *VIII.:* ead., C. R. 2. — 27) *praedicti:* Comp. IV. Aug. — 28) *et promot.:* Comp. IV. Ms. B. — *ex quo promotio ipsius debeat impediri:* Ms. A. — 29) *eius:* C. H. — 30) abest a Comp. IV. — 31) *Arrachen.:* Comp. IV. Ms. B. — *Heraclien.:* ed. Aug., Reg. — 32) *tenebatur:* Comp. IV. Ms. A. — 33) *suffecerint:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — *suffecerunt:* Reg. — 34) *sit:* Comp. IV., Reg. — 35) *dictum:* C. R. 2. — 36) *ut:* Bohm. — 36*) *omnis:* Comp. IV. Aug. — 37) *postulant:* Comp. IV. Ms. B. — 38) abest a Comp. IV. — 39) *debent:* Ed. Rom. operarum mend. — 40) *Ex:* ead. — 41) abest a Comp. IV. et Reg.

Cap. XLI. 42) conc. Lat. IV. hab. A. 1215. c. 23. — Comp. IV. h. t. c. 8. — 43) *et:* Comp. IV. — abest a conc. Ms. — 44) *in aliis per.:* C. R. 1.

siarum indemnitatibus providere, statuimus, ut ultra tres menses cathedralis vel regularis ecclesia praelato non vacet. Infra[45]) quos, iusto impedimento cessante, si electio celebrata non fuerit, qui eligere debuerant, eligendi potestate careant ea vice, ac ipsa eligendi potestas ad eum[46]), qui proximo[47]) praeesse dignoscitor, devolvatur. Is vero, ad quem fuerit[48]) devoluta potestas, Deum[49]) prae oculis habens, non differat ultra tres menses cum consilio capituli sui et aliorum virorum prudentiam viduatam ecclesiam de persona idonea ipsius quidem ecclesiae, vel alterius, si digna[50]) non reperiatur in illa[51]), canonice ordinare, si canonicam voluerit[52]) effugere ultionem.

CAP. XLII.[53])

Per aliquam de tribus formis hic contentis, scilicet scrutinii, compromissi et inspirationis, procedi debet ad electionem in ecclesiis cathedralibus; aliter electio celebrata non valet, et contra facientes privandi sunt ea vice potestate eligendi. H. d. usque ad §. Illud. — §. 1. *Interdicit procuratorem in electionis negotio constitui, nisi concurrant hic contenta usque ad §. Electiones.* Abbas Siculus. — §. 2. *Praecipit electiones solenniter publicari, et clandestinas reprobari.* H. d. usque ad finem. Abbas Siculus.

Idem *in eodem.*

Quia propter diversas electionum formas, quas quidam invenire conantur, et multa impedimenta proveniunt, et magna pericula imminent ecclesiis viduatis, statuimus, ut, quum electio fuerit celebranda, praesentibus omnibus[54]), qui debent, et volunt et possunt commode interesse, assumantur tres de collegio fide digni, qui secrete[55]) et sigillatim vota[56]) cunctorum diligenter exquirant[57]), et in scriptis redacta mox publicent[58]) in communi, nullo prorsus appellationis obstaculo interiecto, ut is collatione habita[59]) eligatur, in quem omnes, vel maior et[60]) sanior pars capituli consentit[61]). Vel saltem eligendi potestas aliquibus viris idoneis committatur, qui vice omnium ecclesiae viduatae provideant de pastore. Aliter[62]) electio facta non valeat, nisi forte communiter[63]) esset ab omnibus, quasi per inspirationem[64]) absque vitio celebrata. Qui vero contra praescriptas[65]) formas eligere attentaverint, eligendi ea vice potestate priventur. §. 1. Illud autem[66]) penitus interdicimus, ne quis in electionis negotio procuratorem constituat, nisi sit absens in eo[67]) loco, de quo debeat advocari[68]), iustoque impedimento detentus venire non possit, super quo, si opus fuerit, fidem faciat iuramento, et tunc, si voluerit, uni committat de ipso[69]) collegio vicem suam. §. 2. Electiones quoque clandestinas reprobamus, statuentes[70]), ut, quam cito electio fuerit celebrata, solenniter publicetur.

CAP. XLIII.[71])

Consentiens electioni de se factae per abusum potestatis saecularis, efficitur ineligibilis ad dignitatem, et electio est nulla. Eligentes autem a beneficiis per triennium suspenduntur, et tunc sunt privati potestate eligendi.

Idem *in eodem.*

Quisquis electioni de se factae per saecularis potestatis abusum consentire praesumpserit contra canonicam libertatem, et electionis commodo careat, et ineligibilis fiat, nec[72]) absque dispensatione ad aliquam[73]) valeat[74]) eligi dignitatem[75]). Qui[76]) electionem huiusmodi, quam ipso iure[77]) irritam esse censemus, praesumpserint[78]) celebrare, ab officiis et beneficiis penitus[79]) suspendantur per triennium[80]), eligendi tunc potestate privati.

CAP. XLIV.[81])

Si praelatus per negligentiam confirmavit indignum electum ad regimen animarum, perdit potestatem confirmandi primum successorem, et a perceptione proprii beneficii suspenditur, et promotus deiicitur. Si vero per malitiam hoc fecit, gravius punitur. Electi vero immediate subiecti Papae, per se vel per personas instructas debent adire Papam, et petere confirmationem. Et si sint electi in concordia, et valde remoti, videlicet ultra Italiam constituti, interim administrant, ita tamen, quod nil alienent; benedicuntur autem et consecrantur, prout consueverunt.

Idem *in eodem.*

Nihil est, quod ecclesiae[82]) Dei magis officiat, quam quod indigni assumantur[83]) praelati ad regimen animarum. Volentes igitur huic morbo adhibere necessariam medelam, irrefragabili constitutione sancimus, quatenus, quum quisquam ad regimen animarum fuerit electus[84]), is, ad quem pertinet ipsius confirmatio, diligenter examinet et electionis processum, et personam electi[85]), ut, quum omnia rite concurrerint, munus ei confirmationis impendat, quia, si secus fuerit incaute praesumptum, non solum deiiciendus est indigne promotus, verum etiam indigne promovens puniendus. Ipsum[86]) quoque decernimus[87]) hac[88]) animadversione puniri, ut, quum de ipsius constiterit negligentia, maxime si hominem insufficientis scientiae, vel inhonestae vitae, vel[89]) aetatis illegitimae approbaverit, non solum confirmandi primum successorem illius careat potestate, verum etiam, ne aliquo casu poenam effugiat, a perceptione proprii beneficii suspendatur, quousque, si aequum fuerit, indulgentiam valeat promereri. Si vero convictus fuerit in hoc per malitiam excessisse, graviori subiaceat ultioni. §. 1. Episcopi quoque tales ad sacros ordines et ecclesiasticas dignitates promovere procurent, qui commissum sibi officium digne valeant adimplere, si et[90]) ipsi canonicam cupiunt effugere[91]) ultionem. §. 2. Ceterum qui ad Romanum pertinent immediate Pontificem, ad percipiendam[92]) sui confirmationem officii eius se conspectui, si commode fieri potest, personaliter repraesentent, aut personas transmittant idoneas, per quas diligens inquisitio super[93]) electionibus et electis possit haberi, ut sic demum per ipsius circumspectionem consilii[94]) sui plenitudinem officii assequantur, quum eis nihil obstiterit de canonicis institutis, ita, quod interim valde remoti, videlicet ultra Italiam constituti, si electi fuerint in concordia, dispensative propter necessitates ecclesiarum et utilitates in spiritualibus et temporalibus administrent; sic tamen, ut de rebus ecclesiasticis nihil penitus alienent. Manus vero benedictionis seu consecrationis recipiant[95]), sicut hactenus recipere consueverunt.

CAP. XLV.[96])

Expensae necessariae, quas facit capitulum pro electione praelati, de bonis praelaturae debent fieri vel reddi.

Honorius III. *Capitulo Constantinopolitano.*[97])

Ut praeteritae "*contentionis decisa materia futuris litigiis occasio amputetur*," praesentium auctoritate[98]) statuimus, ut expensae necessariae, quas capitulum Constantinopolitanum[99]) vel eius nuncii vacante sede pro electionis negotio fecerint, de bonis patriarchatus fiant totaliter vel[100]) reddantur, dummodo ipsi bona decedentis patriarchae non occupent vel usurpent.

CAP. XLVI.[1])

Electio post collationem ex intervallo celebrata non valet. H. d. secundum opinionem magis communem.

Idem *Electo Lugdunensi.*[2])

Quum post petitam instanter et demum obtentam "*venerabilis fratris nostri*" quondam Lugdunensis[3]) archiepiscopi cessionem vota canonicorum Lugdunensium in te, tunc ipsorum praepositum, concorditer convenissent, quia tandem examinato, sicut decuit, processu electionis tuae, invenimus eam post publicationem consensuum et collationis tractatum aliquamdiu fuisse protractam, assen-

Cap. XLI. 45) *intra:* Cont., Comp. IV. Aug., Böhm. — 46) *ipsum:* C. R. 1. — 47) *proxime:* C. H. — 48) *fuerat:* ib. — 49) *Dominum:* conc. ap. Mans. — 50) *dignus:* Comp. IV. Aug. — 51) *ea:* C. R. 1. — 52) *voluerint:* ib.

Cap. XLII. 53) c. 24. ib. — Comp. IV. h. t. c. 9. — 54) abest a conc. ap. Mans. — 55) *secreto:* C. R. H. L., Comp. IV., conc. — 56) *singulatim voces:* conc. ap. Mans. — *vota et corda:* Cont. — 57) *inquirant:* C. H. — *exquirerent:* Comp. IV. Ms. A. — 58) add.: *ea:* C. H. — 59) *adhibita:* conc. — 60) *vel:* conc., Comp. IV. Aug. — 61) *consenserit:* Comp. IV. Ms. A. — 62) *Vel el. fact.:* Comp. IV. Aug. — 63) *unanimiter:* C. R. 1. — 64) *Dei insp.:* Comp. IV. Ms. A. — *insp. divinam:* conc. — 65) *scriptas:* Comp. IV. Ms. B. — *praedictas:* C. H., Comp. IV. Ms. A., conc. — 66) abest a conc. — 67) abest a Comp. IV. Aug., Ms. B. — 68) *vocari:* C. H. — 69) abest ab eod. — 70) *statuimus:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XLIII. 71) ib. c. 25. — Comp. IV. h. t. c. 10. — 72) *ut absque ... non:* Comp. IV. Ms. A. — *ut absque ... nequeat:* Ms. B. — 73) *aliam:* C. R. 1. — 74) *possit:* conc., Comp. IV. Ms. A. — 75) *potestatem:* Comp. IV. Aug. — 76) *Quin immo qui:* eod., Böhm. — 77) *ips. iur.:* desid. in Comp. IV. Aug., Ms. B. — 78) *praesumserit ... suspendatur:* C. R. 1., Comp. IV. Ms. A. — 79) abest a Comp. IV. Aug., Ms. B. — 80) *per trienn.:* desid. in Comp. IV. Aug.

Cap. XLIV. 81) ib. c. 26. — Comp. IV. h. t. c. 10. — 82) *ecclesiam:* C. H. — 83) *assumuntur:* Comp. IV. Ms. A. — 84) *assumptus:* conc. — 85) *electum:* C. H. — 86) *ipsumque:* C. H., Comp. IV. — 87) *decrevimus:* Comp. IV. Aug. — 88) add.: *etiam:* C. H. — 89) *aut:* Comp. IV., Reg. — *vel etiam:* C. R. 1. H. — 90) abest a Comp. IV. Aug. — *sicut:* Ms. B. — 91) *fugere:* C. R. 2. — 92) *recipiendam:* Comp. IV. Ms. A. — 93) *de:* C. H. — *sup. electionis processu:* conc. — 94) abest a Comp. IV. Aug. — *concilii:* Ms. A. — 95) *recipient:* C. H.

Cap. XLV. 96) Restitutum ex Comp. V. de constit. c. 4. (I. 1.) — 97) *cap. Const.:* des. in Comp. V. Ms. — 98) *praesenti authentica:* Comp. V. Cir. — 99) *metropolitanum:* Comp. V. Ms. — *Constantinopolis:* C. L. — 100) *et:* C. R. 1.

Cap. XLVI. 1) Comp. V. de elect. c. 1. — 2) *Lingon.:* Comp. V. Ms. — *Laudun.:* C. R. 1. — *Laudunensi:* C. L. — leg.: *Lundensi* probabili Cironii coniectura. — 3) *Lugdon.:* Comp. V. Ms. per totum.

somque tuum prius, quam electus loeris,[4]) requisitom, electionem eandem ex ipsius duntaxat inordinato processu iustitia eassavimus exigente.

CAP. XLVII.[5])

Monachus unius monasterii alterius factus abbas, in electione abbatis prioris monasterii vocem non habet, etiamsi tale ius ab abbate et monachis prioris monasterii sibi fuit reservatum.

Idem *Eboracensi Priori, et Magistro Guidoni de Canopo.*[6])

Constitutis in praesentia nostra procuratoribus '*dilectorum filiorum*' sancti Taurini[7]) Eboracensis et sancti Leofredi[8]) de Cruce abbatom, '*et monasterii Fiseanensis, dilectum fratrem nostrum B. SS. Ioannis et Pauli presbyterum cardinalem dedimus auditorem, coram quo proposuerunt procuratores praedictorum abbatum, quod vacante praefato monasterio, quod immediate ad Romanam ecclesiam pertinet, monachi eiusdem loci contemptis praefatis abbatibus, qui commode poterant et debebant de iure vocari, ad electionem abbatis temere procedentes, H. quondam abbatem S. Iudoci ad eiusdem regimen minus idoneum eligere praesumpserunt, quare petebant electionem huiusmodi penitus irritari.*' Quum autem procuratores ipsorum [9]) abbatum iossi essent exprimere, quo iure ipsi abbates deberent electioni abbatis Fiscanensis[10]) monasterii interesse, respooderunt, quod olim, quum assumerentur[11]) in suorum monasteriorum abbates, foit specialiter indultum eis[12]) ab abbate et conventu monasterii Fiseanensis, ut haberent vocem in capitulo eoruadem. Nos autem rationem huiusmodi[13]) frivolam reputantes, '*de consilio fratrum nostrorum*' super[14]) hoc perpetuum silentium imponimus[15]) abbatibus supradictis.

CAP. XLVIII.[16])

Electio debet fieri verbo, et de illo, in quem consenserit maior pars capituli, et non respectu aliarum partium.

Idem *Rothomagensi Capitulo.*

Ecclesia vestra destituta pastore, et votis vestris, quum de futura praelati[17]) haberetis successione tractatum, in diversa divisis, quidam in Thomam, quidam in cancellariom, et quidam singulares[18]) in siagulares personas eiusdem ecclesiae consensistis. Verom[19]) qoum super his in nostra et nostrorum fratrum praesentia multa fuissent hinc inde proposita, invenimus, qood illi, qui sua in Thomam desideria dirigebant[20]), licet maiorem partem facerent partium comparatione minorum, non tamen ad maiorem partem capituli pervenerunt. Consideravimus nihilominus, quod post publicationem consensuom et collationis tractatum ad electionem nullus habitus est processos, quamvis deportationis solennitas etiam post appellationem legitimam fuerit subsecuta, quam[21]) pro electione nec[22]) deceret, nec etiam[23]) expediret haberi. Unde '*de fratrum nostrorum consilio*' quod factum est de T.[24]) praedicto[25]) cassavimus, petitione consentientium '*etiam*' in cancellarium noa admissa.

CAP. XLIX.

Non professus in abbatem eligi non potest.

Gregorius IX.

Quum in magistrum assumi non debeat qui formam discipuli non assompsit, nec sit praeficiendus qui subesse non novit, nos, intellecto per te, quod in quibusdam regularibus domibus, iure tibi dioecesano subiectis, sunt quidam in abbates non professi ordinem regularem[26]) assumpti, mandamus, quatenus, quum tales abbates esse non debeant, qui per professionem monachi et regulares canonici non fuerint[27]), ad amotionem eorum, quos tales inveneris, sublato appellationis impedimento, procedas.

CAP. L.

Electio facta a non maiori parte capituli et omissa collatione non valet.

Idem *Cumanensi*[28]) *Capitulo.*

Comana ecclesia pastoris solatio destituta, et congregatis die ad celebrandam electionem praefixa, qui praesentes erant de Cumanis canonicis, ac tribus abbatibus, qui vocem in electione habere noscuntur, capellani et clerici civitatis[29]), electioni se debere interesse dicentes, sub huiusmodi protestatione admissi fuerunt, quod vox eorum, qui non deberent interesse de iure vel consuetudine, non valeret. Tandem praemisso iuxta formam concilii[30]) generalis scrutinio, VII. de canonicis, unus abbatum, XI. capellani et novem clerici in eiusdem ecclesiae archipresbyterum convenerunt, novem canonicis[31]), uno de abbatibus, uno capellano et XI. clericis in ipsius ecclesiae archidiaconum dirigentibus vota sua. *(Et infra:)* Quum decem et octo fuerint canonici, tres abbates, XX. clerici et XIV. capellani, neutram electionem comperimus[32]) ad maiorem partem totius capituli pervenisse. Nec probatum fuerat, quod clerici admitti debuerint[33]), nec quod capellani admissi fuerint de consuetudine vel de iure. Nam etsi capellani duabus[34]) electionibus episcoporum interfuerint, et scrutatores dederint[35]) voluntatum[35*]), non tamen inquisita vota sua fuisse, vel eos aliquos elegisse probatur. Sed et si inquisita fuissent vota, vel ipsi aliquos elegissent, per hoc tamen non constitit, id eis de iure competere, vel ex[36]) consuetudine iam praescripta. Unde nos electiones ipsas praesumptas etiam contra formam concilii generalis, quum collatio in communi omissa fuerit, quae post publicationem scrutinii fieri debuisset, de fratrum nostrorum consilio sententialiter[37]) duximus irritandas, electores hac vice eligendi potestate privantes.

CAP. LI.

Per compositionem factam cum praelato et capitulo non potest ius eligendi competere laico, etiam patrono in ecclesia collegiata.

Idem *Abbati Cluniacensi.*[38])

Sacrosancta Romana[39]) ecclesia *(Et infra:)* Sane[40]) proposuisti in nostra praesentia, quod super ordinatione prioris monasterii sancti Pancratii, ad Cluniacensem ecclesiam pertinentis, cum comite de Varenna[41]) patrono ipsius quidam praedecessor tuus de[42]) consenso capituli sui compositionem quandam inivit[43]) iuri contrariam et ecclesiae ipsi damnosam, videlicet, ut in optione sit ipsius comitis, assumere ad prioratum dicti monasterii, Cluniacensi et de Caritate prioribus duntaxat exceptis, unum de duobus melioribus totius Cluniacensis ordinis, quos abbas duxerit nominandos. *(Et infra:)* Attendentes itaque, quod ius eligendi in collegiata ecclesia non cadit in laicum, et ideo id esset[44]) perniciosum exemplo, et redundaret[45]) in dispendium ecclesiasticae libertatis, volumus, ut dictum prioratum libere possis, non obstante compositione ipsa, sicut alios prioratus tibi subditos ordinare, denonciando[46]) ordinationem factam patrono, ut suum[47]), si voluerit, honestam impertiatur assensum.

CAP. LII.

Si per Papam mandatur habentibus eligere, quod eligant cum consilio aliquorum, alioquin consiliarii provideant, eligentes debent consilium requirere in tractatu electionis, et congruo tempore exspectare responsum; alias electio non tenet.

Idem *Decano et Capitulo*[48]) *S. Ioannis et sancti Stephani Bisuntinensis.*

Quum in veteri lege *(Et infra:)* Porro iam dudum vobis dedimus in mandatis, ut infra[49]) quadraginta dies post susceptionem literarum nostrarum cum consilio sancti Benigni et Morismundi abbatum et fratris G. de ordine Praedicatorum eligeretis[50]) personam idoneam canonice in pastorem; alioquin dicti consiliarii vobis de ar-

Cap. XLVI. 4) *fuisses*: Comp. V. Cir.

Cap. XLVII. 5) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — 6) *De Canopul.*: C. R. 1. — *de Tanapul.*: C. R. 2. — *Abolien. priori S. Barbarae Lexovien. dioec. et mag. V. de Capellis cancell. Rhothomag.*: Comp. V Ms. — *P. Boleen. (Ebroicensi*: Cod. Ms. Cir.) *S. Barbarae Lexoviensis dioec. et magistro V. de Capella, cancr. Roth.*: Cir. — 7) *Carmien. Ebroicen.*: C. L. — *Tauricen. Ebroicen*: Comp. V. Cir. — *Taurini Ebroic.*: Comp. V. Ms. — 8) *Lefridi*: C. R. 2. — *Loefridi*: C. H. — *Leofridi*: C. R. 1. — 9) abest a C. H. — 10) *Fescan.*: C. H., Cont. per tot. — *supradicti*: Comp. V. — 11) *reciperentur*: C. R. 1. — 12) abest a Comp. V. — 13) *huius*: C. R. — 14) *sup. hoc*: desid. in Comp. V. — 15) *imposuimus*: C. R. 1. H. L., Comp. V.

Cap. XLVIII. 16) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 6. — 17) add.: *vestri*: C. H. — 18) *singulariter*: Comp. V. Cir. — 19) *Unde*: ead. — 20) *direxerunt*: ead. — 21) *quod*: ead. — 22) *non*: ead. — 23) abest a Comp. V. — 24) *Thoma*: C. R. 2., Comp. V. — 25) abest a Comp. V.

Cap. XLIX. 26) *ordinis regulam*: C. R. 1. — 27) *fuerunt*: C. R.

Cap. L. 28) *Cumano*: C. H. — 29) *eiusdem civ.*: C. R. 2. — 30) cf. supr. c. 42. — 31) *de can.*: C. R. 1. H. L. — 32) *reperimus*: C. R. 1. — 33) *debuerunt*: C. H. — 34) abest a Cont. — add.: *vicibus*: C. H. — 35) *dederunt*: C. H. — *exstiterint*: C. R. 1. — 35*) *voluntatem*: Böhm. — 36) abest a C. H. — 37) abest a C. R. 1.

Cap. LI. 38) *Cluniac.*: C. H. — 39) abest a C. H. — 40) *In nostra sane prop. praes.*: ib. — 41) *Valernia*: Cont. — *Warenna*: C. L. — *Varnia*: C. R. 2. — 42) *cum*: C. H. — *de assensu*: C. R. 1. — 43) *fecit*: C. R. 1. — 44) *esse*: C. R. H. — 45) *redundare*: C. R. 1. H. — 46) *denunciatione (leg.: denunciando) ordinatione facta*: C. R. H. — 47) abest a C. L.

Cap. LII. 48) *decanis et capitulis*: C. R. 1. H. — 49) *intra*: Cont., Böhm. — 50) *vobis el.*: C. H. — *elegeritis*: Ed. Rom. oper. mend.

chiepiscopo providerent. Verum die ad eligendum praefixa sex ex vobis potestatem eligendi dedistis, usque ad consumptionem cuiusdam candelae, quae ibidem accensa exstitit, duraturam. Tandem[51]) quum electores huiusmodi convenissent in praedictum abbatem sancti Benigni, et super hoc sociorum eius consilium requisissent, proponente uno ex illis, quod deliberato consilio responderent, et differentibus eis festinanter dare responsum, praefati electores, quum candela ipsa[52]) deficeret[53]), non exspectato ipsorum[54]) consilio, dictum abbatem in Bisuntinensem archiepiscopum elegerunt. *(Et infra:)* Relato ergo ad apostolicam sedem negotio, archiepiscopo Viennensi[55]) et abbati de Firmitate iniunximus, ut, si constaret ab eisdem electoribus de electione tractatum fuisse habitum, et in tractatu electionis praedictorum consilium requisitum[56]), electionem ipsius abbatis, si persona esset idonea, confirmarent. Quod si in tractatu electionis non fuisset[57]) illorum consilium requisitum, licet postea requisitum fuerit non competenti tempore, nec etiam exspectatum responsum ipsorum[58]), aut non esset idoneus idem abbas, quod de ipso factum erat tanquam invalidum irritarent. *(Et infra:)* Quum autem compertum non fuerit competenti tempore requisitum consilium de persona praedicti abbatis, et quando exstitit requisitum, non fuit exspectatum responsum nisi modico tempore, nec debeat[59]) aliis imputari, quod ipsi tantum illi sibi tempus arctarant, electionem abbatis ipsius, non personae, sed electionis vitio duximus irritandam.

CAP. LIII.

Si maior pars capituli scienter eligit indignum, valet electio de digno a minori parte, etiam ex eodem scrutinio facta. Hoc dicit secundum veriorem intellectum et intrinsecum.

Idem *Episcopo Silvanectensi.*[60])

Congregato Nivernensi[61]) capitulo ad electionem futuri pastoris, XIII. in decanum, et XVIII., computato procuratore cuiusdam absentis, in cantorem ipsius ecclesiae consenserunt, qui, quum plures in eum, et pauciores in alium sua desideria direxissent, a parte sua electus exstitit in pastorem ecclesiae Nivernensis. Postmodum, credente parte decani, quod alii plurimum deliquissent eligendo personam scientiae literalis expertem, propter quod illis secundum statuta Lateranensis[62]) concilii ipso iure eligendi potestate[63]) privatis potestas eligendi ad eos exstitit devoluta, decanum ipsum, qui in eum sua vota direxerant[64]), in suum[65]) episcopum elegerunt, ad sedem apostolicam appellantes. *(Et infra:)* Reliquis petentibus, ut irritare decani electionem attentatam a paucioribus, et post aliam non cassatam, ac confirmare reliquam veluti canonice celebratam a pluribus de persona idonea dignaremur. Nos igitur mandamus, quatenus, si dictus cantor defectum in literatura non patitur[66]), et alias est idoneus ad regimen pastorale, ipsius electionem procures auctoritate nostra, infirmata reliqua, confirmare. Alioquin, ipsius cantoris electione irrita nunciata, praenominatum decanum, si nihil ei de canonicis obstiterit[67]) statutis[68]), eadem auctoritate praeficias ecclesiae memoratae.

CAP. LIV.

Habens plures dignitates vel plura beneficia curata, sine dispensatione Papae ineligibilis est. Hoc dic. quoad titulum.

Idem *Silvanectensi[69]) Episcopo, et Ioanni de Monte mirabili Archidiacono et Succentori Parisiensi.*[70])

Dudum ecclesia Rothomagensi pastoris solatio destituta, contra electionem, quae in eadem ecclesia fuerat celebrata, A.[71]) archidiaconus et quidam alii eiusdem ecclesiae canonici ad sedem apostolicam accesserunt. Dicto vero archidiacono pro se ac parte sua, et G. archidiacono procuratore illorum, qui electionem celebraverant[72]), in nostra praesentia constitutis, inter alia, quae contra electum obiecta fuerant, archidiaconus proposuit memoratus, quod idem electus post generale concilium archidiaconatum Ambianensem adeptus, ipsum cum pluribus parochialibus ecclesiis, quas ante[73]) idem concilium obtinuerat, retinere praesumpsit, eoque dimisso retinuit ecclesias memoratas. §. 1. Unde, quum in eodem concilio sit statutum, ut, quicunque receperit aliquod[74]) beneficium, curam animarum habens annexam, si prius tale beneficium obtinebat, eo sit ipso iure privatus, et si forte illud retinere contenderit, etiam alio spolietur, praedictus electus contra huiusmodi veniens statuta, transgressionis notam, nec non cupiditatis vitium, quod in aliis reprobare debuerat, ex pluralitate beneficiorum incurrit. Et retinendo beneficia, quae non spectabant ad ipsum, quum post receptionem alterius priora[74*]) beneficia vacaverint ipso iure, rem contrectavit per consequens alienam, et sic furtum commisit quodammodo vel rapinam. In suae quoque salutis et multarum animarum dispendium[75]) praedictas parochiales ecclesias retinebat, quum earum cura, qua iam privatus fuerat ipso iure, ad eum nullatenus pertineret, et sic per ipsum eaedem animae damnabiliter sunt deceptae. §. 2. Verum procurator eorum, qui elegerant ipsum[76]), etsi pluralitatem beneficiorum huiusmodi coram nobis profiteretur[77]) in iure, per concessionem tamen[78]) Rothomagensis archiepiscopi nobis exhibitam eundem electum nisus est multipliciter excusare. Nos igitur dictam excusationem, utpote frivolam, nullatenus admittentes, vobis dedimus in mandatis, ut, si constaret, quod idem post receptum archidiaconatum praedictum, curam animarum habentem, praefatas parochiales ecclesias electionis tempore retineret, nec ostenderet secum per sedem apostolicam super hoc dispensatum, electionem illius[79]) auctoritate apostolica cassaretis. *(Et infra:)* Partibus ergo propter hoc in vestra praesentia constitutis, praestito quoque iuramento de veritate dicenda, et factis positionibus et responsionibus hinc[80]) inde, tandem eodem decano praetextu quorundam gravaminum ad nostram audientiam appellante, vos electionem huiusmodi irritantes, eidem ecclesiae de Cenomanensi episcopo providistis. *(Et infra:)* §. 3. Licet autem positiones et responsiones super pluribus articulis factae fuerint coram vobis, quia tamen contestationem litis non invenimus esse factam, quum non per positiones et responsiones ad eas factas[81]), sed per petitionem in iure propositam et responsionem factam contestatio litis fiat, eundem processum de fratrum nostrorum consilio irritum duximus nunciandum. §. 4. Tandem archidiaconus electionem ex praemissa causa petiit irritari, electo respondente praedicto, quod non erat eius electio irritanda. Lite vero coram nobis legitime contestata, praestitoque de veritate dicenda a partibus iuramento, idem electus, etsi confiteretur, se dicta beneficia electionis tempore tenuisse, tamen excusare se super hoc nihilominus nitebatur[82]), quia videlicet dictum archidiaconatum non credebat curam animarum habere. Sed quum in iure confessus fuerit quod archidiaconus Ambianensis[82*]) de consuetudine suspendit, excommunicat et absolvit presbyteros et priores, et parochiales ecclesias interdicit, nec non archidiaconus visitat, et[83]) inquirit quae viderit inquirenda, et procurationes ratione visitationis recipit[84]), evidenter apparet, quod curam habeat animarum annexam. Quam si etiam non haberet, negare non potest, quin personatus exsistat, quum idem de personatibus, quod et[85]) de beneficiis curam animarum habentibus, iudicium sit habendum. §. 5. Insuper indulgentiam, quam super hoc asserit se habere, invalidam reputavimus, quum in ea falsitatem suggesserit, et suppresserit veritatem, qua tacita vel expressa ipsam nullatenus habuisset. Suggessit enim, quod praedictas parochiales ecclesias, antequam fuisset in archidiaconum assumptus, canonice fuerat[86]) assecutus, quum nullus potuerit plures parochiales ecclesias obtinere, nisi una penderet ex altera, vel unam intitulatam, et alteram[87]) commendatam haberet. Unde, quum idem utramque illarum intitulatam haberet[88]), ipsas nequivit canonice habuisse. Item suggerens, quod reditus personatus[89]) sui erant tenues et exiles, suppressit, quod alios reditus in pluribus ecclesiis noscitur obtinere. Suppressit etiam, quod plures parochiales ecclesias cum pluribus aliis beneficiis in diversis ecclesiis obtineret, quum intentionis nostrae non fuerit, secum in tot beneficiis, praesertim habentibus curam animarum, dispensare, nec intentionis nostrae fuerit[90]), aliquid[91]) de novo concedere, sed ut per indulgentiam posset habita licite retinere. *(Et infra:)* §. 6. Tandem quum non restaret, nisi proferenda sententia, idem tam iuri, si quod ei competere videbatur, quam liti cessit spontanea voluntate; cuius cessionem duximus admittendam.

Cap. LII. 51) *Demum:* C. R. 1. — 52) *illa:* C. H. — abest a C. R. 1. — 53) *exstingueretur:* C. R. 2. — 54) *eorum:* C. R. — 55) *Viennen.:* C. H. — 56) *inquisitum:* C. R. 1. — 57) *esset:* ib. — seq.: *illorum:* abest a C. R. 1. H. — 58) *eorum:* C. R. 1. — 59) *debebat:* C. H.
Cap. LIII. 60) *Salvanecten.:* C. H. — 61) *Niveniens.:* C. L. — abest a C. H. — 62) *generalis:* C. H. — cf. supr. c. 44 — 63) *el. pot.:* des. in C. R. — 64) *eduxerant:* C. L. — 65) abest a C. H. — 66) *patiatur:* C. R. 1. — 67) *obierit:* C. R. 2. — *obstaret:* C. L. — 68) *statutis:* C. R.
Cap. LIV. 69) *ecclesiae Sylvanect.:* C. H. — 70) *Pariensi:* Cont., Böhm. — 71) abest a Cont. et Böhm. — 72) *celebraverunt:* C. L. — 73) *idem ante:* C. R. 2. — 74) abest a C. R. — cf. c. 28. de praeb. III. 5. — 74*) *propria:* Böhm. — 75) *dispendia:* C. L. — 76) abest a C. R. 1. H. — 77) *confiterentur:* C. L. — *confiteretur:* C. R. H. — 78) abest a C. R. 1. — 79) *ipsius:* C. R. H. — 80) add.: *et:* C. R. — 81) abest a C. R. H. L. — 82) *videbatur:* C. R. — 82*) *Ambien.:* Böhm. — 83) abest a C. L. — 84) *recepit:* Ed. Rom. oper. mend. — 85) abest a C. H. L. — 86) *fuerit:* C. H. — 87) *aliam:* C. R. L. — 88) *habuit:* C. H. — *habuerit:* C. L. — 89) *archidiaconatus:* C. H. — 90) *fuit:* C. H. L. — 91) abest a C. H.

CAP. LV.

Irrita est electio, quam collatio non praecessit, vel quae facta non est a maiore parte capituli, vel quae non fuit communis.

Idem.

In Genesi legitur *(Et infra:)* Quum in concilio[92] caveatur, ut in collatione habita eligatur, in quem omnes, vel maior et sanior pars capituli consentit[93]), et in G.[94]) maior pars totius capituli non consenserit, quanquam maiorem partem habuit[95]) partium comparatione minorum, nec plene[95*]) numeri ad numerum, quia, utrum G. et H., de quibus adversarii referunt quaestionem, in electione vocem habuerint[96]), tractatum non exstitit nec discussum, nec zeli ad zelum, nec meriti ad meritum collatio facta fuerit[97]), nec etiam electio communiter celebrata, quoniam, licet in eundem G. singulariter singuli consensissent, non tamen debuit subsequi singularia electio, sed communis, ne vel idem repeti videretur, vel ex hoc sequeretur absurditas, ut tot essent electiones, quot essent numero eligentes[98]), nec ex singularibus vel[99]) particularibus consensibus appareret[100]) universalis electio vel communis, licet quilibet singularis veritatem exprimat suae partis, quemadmodum ex singularibus propositionibus, licet veris, universalis propositio non apparet, nisi per signum universale forsitan exprimatur, nec praemissi duo canonici poterant sic excludi, quum primus exsisteret in canonicatus possessione[1]) vel quasi, habendo stallum in choro, locum in capitulo, legendo et cantando ut canonicus, et ad tractatus ac electiones dignitatum et personatuum, quae occurrerunt pro tempore faciendae, tanquam canonicus sit vocatus, quanquam hac vice fuerit cum protestatione admissus, secundus vero esset in tali loco, de quo fuerat ad electionem vocandus, quum de toto regno Franciae vocentur absentes de consuetudine ecclesiae Gallicanae: nos, his plenius intellectis, de consilio fratrum nostrorum praemissam electionem, utpote contra formam concilii attentatam, decernimus[2]) irritam et inanem.

CAP. LVI.

Non valet electio pontificis per laicos et canonicos facta, etiamsi hoc habeat consuetudo. Hoc die. et quotidie solet allegari.

Idem *Capitulo Massano.*[3])

Massana ecclesia pastore vacante *(Et infra:)* Edicto perpetuo prohibemus[4]), ne per laicos cum canonicis pontificis electio praesumatur. Quae si forte praesumpta fuerit, nullam obtineat firmitatem, non obstante contraria consuetudine, quae dici debet potius corruptela.

CAP. LVII.

Non sufficit ad confirmationem electionis, quod sit facta a maiori parte capituli, nisi etiam illa pars sit sanior.

Idem *Capitulo Cathalanensi.*[5])

Ecclesia vestra destituta pastore, convenientes in unum, absente G.[6]), qui tunc noluit interesse, ad celebrandam electionem terminum statuistis. Veniente vero termino, et dicto G., quum absens exsisteret, non vocato, praemisso iuxta formam concilii[7]) generalis scrutinio, XIV. magistrum G.[8]) presbyterum cardinalem, concanonicum[9]) vestrum, et XVII. R. Remensem canonicum elegerunt, praefato G. postmodum electioni eiusdem R. suum praebente consensum. Tandem procuratoribus utriusque partis in nostra praesentia constitutis, allegabatur pro electione dicti R., quod, quum in IV. excederet aliam, computato G. praedicto, maiorem capituli partem habebat, et per[10]) hoc debebat pars sua sanior reputari, quum, ubi maior numerus est, zelus melior praesumatur. Pars vero altera electionem eandem multipliciter impugnabat, proponens, praenominatum[11]) R. in aetate pati defectum, nec esse[12]) sufficientis scientiae ad ecclesiam supradictam, quum aetatis maturae et eminentis scientiae praefatus cardinalis exsistat, et, quum electores cardinalis alios meritis et auctoritate praecellerent, habito praesertim respectu ad personam electam, meliorem zelum eos habuisse constabat. Dicebatur praeterea, quod consensus dicti[13]) G., quem pars eiusdem R. confitebatur fuisse contemptum, assente parte reliqua, capitulum potius contemptum ab ipso[14]) fuisse, quum non fuerit consensus[15]) praestitus in scrutinio, sed post electionem accesserit, adiicere nil valebat. *(Et infra:)* Denique statutum generalis concilii[15*]), quod electionem decernit[16]) invalidam, quum contra eiusdem concilii formam in electione peccatur, non debet ad contemptum et ad alia, quae non sunt de forma, referri. Unde quod ibi dicitur, quod aliter electio celebrata non valeat, ea respicit tantum, quae attentantur contra formam concilii memorati, non autem alia, quae ponuntur ibidem, sicut est istud[17]), quod praesentibus omnibus, qui debent, volunt[18]) et possunt commode interesse, haberi debeat in electione processus, ne cetera, quae super hoc alibi statuta noscuntur, uno verbo videantur everti. Neque enim credendum est, Romanum Pontificem, qui iura tuetur, quod alias excogitatum est multis vigiliis et inventum, uno verbo subvertere voluisse. Nos ergo[19]), quae hinc inde fuere proposita, plenius intellectis, quum ex Lateranensi concilio in ordinationibus ecclesiarum maior et sanior pars capituli exigatur, et statutum generalis concilii contineat inter cetera, ut is eligatur, in quem omnes, vel maior et sanior pars consentit[20]), electionem dicti R. non personae, sed potius[21]) electionis vitio, quum maior et sanior pars[22]) non consenserit in eandem, de fratrum nostrorum consilio duximus sententialiter irritandam.

CAP. LVIII.

Publicato scrutinio non possunt electores variare, sed compelli debent ad collationem et electionem.

Idem.

Publicato scrutinio variare nequeunt electores, quum sit facienda collatio, et electio celebranda. Ad quod per superiorem, si oportuerit, compellantur.

CAP. LIX.

Cassata electione propter simoniam, etiam sine culpa electi, non dispensat episcopus ea vice cum cassato; secus si electus libere resignaverit. H. d. secundum intellectum glossae 2. in fin.

Idem.

Si alicuius electionem propter simoniam, eo ignorante ac ratum non habente commissam, contigerit reprobari, cum eo super praelatione[23]), ad quam taliter fuerat electus, illa vice non potest episcopus dispensare, quamvis circa eum, qui ignoranter recipit[24]) simplex beneficium per simoniacam pravitatem, post liberam resignationem episcopi dispensatio[25]) toleretur.[26])

CAP. LX.

Electoribus impeditis currit tempus, si possunt impedimentum tollere.

Idem.

His[27]), quibus interdicitur, ut absque superioris licentia eligere non praesumant, tempus statutum a canone currit, ex quo in mora fuerint licentiam huiusmodi postulandi.

TITULUS VII.

DE TRANSLATIONE EPISCOPI.[1])

CAP. I.[2])

Patriarcha, qui confirmatum in archiepiscopum transfert ad sedem episcopalem, ab episcoporum confirmatione suspenditur. Ioan. Andr.

Innocentius III. *Antiocheno Patriarchae.*

Quum ex illo generali privilegio, quod beato Petro et per eum ecclesiae Romanae Dominus noster indulsit, canonica postmodum manaverint instituta, continentia maiores ecclesiae causas "*esse*" ad sedem apostolicam perferendas[3]), ac per hoc translationes episcoporum, "*sicut depositiones eorum,*" et sedium mutationes ad summum[3*]) apostolicae sedis antistitem de iure pertineant, nec super his quicquam[4]) praeter eius assensum debeat immutari[5]): miramur "*non modicum et movemur,*" quod "*tu, praedecessoris tui*

Cap. LV. 92) add.: *generali:* C. R. 1. — cf. supr. c. 42. — 93) *totius cap. consenserit:* C. H. — 94) *Guil.:* Cont., Bohm. per tot. — 95) *habuerit:* C. H. — 95*) *plane:* Bohm. — 96) *habuerit:* C. H. — 97) *fuit:* C. R. 1. — 98) *electores:* C. H. — 99) add.: *ex:* C. R. 1. — 100) *apparet:* C. H. — 1) *possessionem:* C. R. 1. L. — 2) *decrevimus:* C. R. 1.
Cap. LVI. 3) *Messano:* C. R. 1. — 4) *inhibemus:* ib.
Cap. LVII. 5) *Cathol.:* C. R. 1. — *Catalau.:* C. L. — *Calatan.:* C. H. — 6) *Guil.:* Cont., Böhm. per tot. — 7) cf. supr. c. 42. — 8) *H.:* C. R. L. — 9) *canonicum:* C. R. 2. H. L. — 10) *propter:* C. H. — 11) *praedictum:* C. R. 1. — 12) *esset:* C. H. — 13) *praedicti:* C. H. — 14) *ab ips.:* desid. in C. R. 1. — 15) abest a C. H. L. — 15*) *generali concilio:* Böhm. — 16) *decrevit:* C. R. H. — 17) *id:* C. R. 2. — *illud:* Böhm. — 18) *et vol.:* C. R. — 19) *igitur:* C. R. H. — 20) *capituli consenserit:* C. R. 1. — 21) add.: *ipsius:* C. H. — 22) add.: *capituli:* C. R. 1.
Cap. LIX. 23) *electione:* C. R. 1. — 24) *recepit:* ib. — 25) *desponsatio:* C. H. — 26) *tolleratur:* C. R. H.
Cap. LX. 27) *Eis:* C. R.
TIT. VII. 1) *episcoporum:* C. L. — add.: *vel electi:* C. R. — Cap. I. 2) Restitutum ex Reg. Bal. I. 50. — Comp. III. h. t. c. 1. — 3) *referendas:* C. H. — 3*) *summae:* Böhm. — 4) *aliquid:* Reg. — *aliqua . . . debeant:* Comp. III. Aug. — abest a Comp. III. Ms. — 5) *attentari:* Reg.

exempla secutus, qui motu propriae voluntatis Mamistanum in Tarsensem dicitur transtulisse," L.[6]) "*quondam*" Apamensem[7]) electum in Tripolitanam ecclesiam transtulisti, "*nec tibi sufficit dictam praedecessoris tui praesumptionem solummodo imitari, immo etiam in iniuriam nostram ipsius transgressus excessum*" et,[8]) novo quodam mutationis genere parvificasti maiorem, et magnum quodammodo minorasti, episcopare archiepiscopum, immo potius dearchiepiscopare praesumens, "*quum dictus praedecessor tuus dictum archiepiscopum de Tharsensi ecclesia in ecclesiam transtulerit similis dignitatis*". Licet enim dictus L. nondum fuisset in archiepiscopum consecratus, confirmationis tamen munus receperat, et archiepiscopalia, quantum ei licuit[9]), ministrarat, sicut nobis ipsius relatione innotuit, qui se Valienseu[10]) episcopum "*quum in nostra esset praesentia constitutus,*" asseruit confirmasse. Ne igitur perpetrandi similia ceteris audacia tribuatur[11]), "*si tantus excessus relictus fuerit impunitus,*" te ab episcoporum confirmatione duximus suspendendum, "*quousque super hoc aliud statuamus, scituru s etc. Dat. Lateran. XVI. Kal. Apr.*" [1198.]

CAP. II.[12])

Electus in episcopos et confirmatos transferre potest solus Papa.

Idem *Decano et Capitulo Andegavensi.*

Inter corporalia et spiritualia eam cognovimus esse[13]) differentiam, quod corporalia facilius destruuntur quam[14]) construantur[15]), spiritualia vero facilius construuntur quam destruantur. Unde iuxta canonicas sanctiones[16]) episcopus solus honorem dare potest, solus "*autem*" auferre non potest. Episcopi quoque a metropolitanis suis munus consecrationis[17]) accipiunt[18]), qui tamen non possunt nisi per Romanum Pontificem[19]) condemnari. Quum ergo fortius sit spirituale vinculum quam carnale, dubitari non debet, quin omnipotens Deus spirituale coniugium, quod est inter episcopum et ecclesiam, suo tantum[20]) iudicio reservaverit dissolvendum, qui dissolutionem etiam[21]) carnalis coniugii, quod est inter virum et feminam[22]), suo tantum iudicio reservavit, praecipiens, ut[23]) quos Deus coniunxit homo non separet. Non enim humana, sed potius[24]) divina potestate coniugium spirituale dissolvitur, quum per translationem, "*vel*" depositionem, aut "*etiam*" cessionem auctoritate Romani Pontificis, quem constat esse vicarium Iesu Christi, episcopus ab ecclesia removetur: et ideo tria haec, quae praemisimus, non tam constitutione canonica, quam institutione divina soli sunt Romano Pontifici reservata. Sicut enim[25]) episcopus consecratus sine licentia Romani Pontificis suam non debet ecclesiam derelinquere, sic et electus "*et*" confirmatus "*praeter eius assensum suam deserere nequit ecclesiam, cui est matrimonialiter alligatus,*" quum non debeat in dubium revocari, quin post electionem et confirmationem canonicam inter personas eligentium et electi coniugium sit spirituale contractum, cui profecto episcopalis dignitas nihil addit, quum quis episcopali praeditus dignitate nullius tamen ecclesiae possit esse episcopus, quemadmodum de illo contingit, qui oneri pontificali renunciat, non honori. Unde, quum non sit maius vinculum episcopi ad ecclesiam, quam electi, maxime quum fuerit confirmatus, immo idem penitus, et non aliud, idem iuris obtinet in utroque. Sicut ergo[26]) episcoporum translatio, "*vel etiam*" depositio et cessio, sic et electorum[27]) post confirmationem spiritualis ratione coniugii soli est Romano Pontifici reservata. Licet usque ad tempora ista quod tantum fuerat de episcopis expressum non fuerat de electis, propter expressam tamen similitudinem, vel identitatem[28]) potius, nemini poterat videri dubium subtiliter intuenti, quum de similibus idem iudicium sit habendum. §. 1. Sed neque illud, quod in canone legitur de electo, ut[29]), si ultra sex[30]) menses per suam negligentiam retinuerit ecclesiam viduatam, nec ibi, nec alibi donum consecrationis accipiat, immo metropolitani sui cedat iudicio, aliter intelligentibus poterat suffragari, quum non intelligatur ecclesia viduata, quasi sponsum non habeat, sed quia, "*quum*" sponsus eius nondum sit[31]) consecratus, adhuc quoad quaedam quasi viri maneat solatio destituta, sicut iuxta communem modum loquendi illa dicitur ecclesia viduata, quae, licet episcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere. Nec quod de cessione subsequitur, et statutum fuit ad poenam, trahi debet ad gratiam, ut, sicut metropolitani iudicio electus deiicitur, ita etiam ad aliam ecclesiam possit transferri, praesertim quum nec sine auctoritate Romani Pontificis fiat cessio vel deiectio memorata, qui, ut haec[32]) possent, ex illo canone metropolitanis indulsit. Unde, si circa translationem idem fieri voluisset, quod de cessione dixerat, et de translatione poterat expressisse, et quod non est sanctorum Patrum decreto sancitum superstitiosis non est adinventionibus praesumendum, praesertim quum[33]) nonnunquam[34]) intelligatur prohibitum quod non invenitur concessum[35]). §. 2. Sane quoniam[36]) Turonensis archiepiscopus electum[37]) Abricensem[38]), per metropolitanum suum "*postea*" confirmatum, in ecclesiam vestram praeter auctoritatem sedis apostolicae transferre praesumpsit et in[39]) episcopum consecrare, quem "*etiam venerabilis frater noster*" Rothomagensis archiepiscopus citra mandatum nostrum[40]) absolvit, et ei licentiam tribuit transeundi: praedictus[41]) archiepiscopos, "*qui saltem apostolicam sedem super hoc, quod novum emerserat, praesertim quum iuxta canonicas sanctiones maiores ecclesiasticae causae ad sedem apostolicam sint referendae, consulere debuerunt,*" a consecratione "*pariter*" et confirmatione pontificum, episcopum vero[42]) ab executione pontificalis officii[43]), Bituricensis archiepiscopus iuxta mandati nostri tenorem suspendit. Et quamvis iidem archiepiscopi "*Turonensis et Rothomagensis*" tanquam maiores plus excesserint in praemissis, praefatus vero episcopus minus, utpote illorum tanquam maiorum errorem secutus, nos tamen, intellecta "*per literas et per nuncios*" eorum[44]) "*archiepiscoporum*" confessione spontanea et supplicatione devota, veniam errori dedimus, quia non ex malignitate, sed ex simplicitate peccaverunt[45]). Et quoniam praefatus episcopus, qui[46]) "*et*" minus peccaverat, "*et, sicut ex praemissis apparet,*" severius fuerat castigatus, "*ad apostolicam sedem, licet spontanea voluntate, non tamen sine multis laboribus et expensis accessit,*" reatum suum recognoscens humiliter et devote, ac misericordiam postulans[47]), et iudicium non requirens: nos "*super facto eius cum fratribus nostris communem tractatum habentes et subtiliter*" intuentes[48]), quod, licet sibi[49]) munus consecrationis impensum[50]), nec prioris ecclesiae ipsum pontificem[51]) fecerit, nec secundae, quum ad primam non fuerit consecratus, et ad secundam priori[52]) vinculo perdurante non potuerit canonice consecrari, adhuc coniugaliter alteri alligatus, "*illud tamen provide attendentes, quod et urgens necessitas, et evidens utilitas ecclesiae vestrae, quoniam non poteratis in aliam personam idoneam convenire, dispensationis gratiam requirebant,*" ei[53]) "*de plenitudine potestatis*" tam a vinculo prioris ecclesiae, quam a poena suspensionis penitus absoluto, de benignitate[54]) sedis apostolicae duximus concedendum, ut, priori consensu hactenus perdurante, "*sicut per literas personarum ecclesiae vestrae nobis est intimatum,*" Andegavensem ecclesiam "*tanquam proprius pontifex ad gloriam et laudem nominis Dei, ad honorem et exaltationem ipsius et ad salutem et utilitatem suam, et tam cleri quam populi sibi commissi,*" studeat gubernare, "*ut praeveniente divina gratia et sequente plus prodesse velit et valeat, quam praeesse etc. Dat. Lat. XII. Kal. Febr.*" [1199.]

Cap. I. 6) *Laurentium:* C. L. — *La:* Comp. III., Reg. — 7) *Appaninen.:* C. H. — *Apavien.:* C. R. 2. — *Apavino.:* C. R. 1. — *Apanica.:* C. L. — *Apamien.:* Comp. III., Reg. — 8) abest a Comp. III. et Reg. — 9) *licuerat:* ib. — pro seq.: *ministrarat* in Cod. It. leg.. *ministravit.* — 10) *Senalimro.:* Comp. III. Aug. — *Valinea.:* C. R. 1. — *Valimen.:* C. R. 2. — *Valimens.:* C. H. — *Valimonen.:* C. L. — *Valenien.:* Reg. — 11) *praebeatur:* C. R. 1. H., Reg.

Cap. II. 12) Restitutum ex Reg. Bal. I. 534. — Comp. III. h. t c. 2. — 13) abest a Cont. — *existere:* Comp. III., Reg., Böhm. — 14) add.: *etiam:* C. R. 1. — 15) *constituantur:* C. H. — *construuntur:* C. L. — 16) *canonicam sanctionem:* C. L. — cf. c. alt. C. XV. qu. 7. — 17) *confirmationis:* C. H. — C. L. add.: *advocatis sibi aliis episcopis tribus.* — 18) *recipiunt:* Reg. — 19) *nisi per R. P. sententiam damnari:* Comp. III., Reg. — 20) abest a Comp. III. Aug. — 21) abest a Comp. III. et Reg. — 22) *uxorem:* C. R. 1. — 23) cf. Matth. XIX. 5. — 24) *etiam:* Comp. III. Aug. — 25) *autem:* Comp. III., Reg., Böhm. — 26) *enim:* Comp. III. Aug. — 27) *sic et electorum cessio:* Comp. III., Reg. — 28) *indemnitatem:* Comp. III. Aug. — 29) abest ab ead. — 30) *quinque:* Reg., quod glossa etiam probat. — Sermo est de can. 1. conc. Ravenn., qui Pelagii nomine insignitus exstat apud Grat. Dist. C. c. 1. — 31) *est:* C. H. — 32) *hoc:* ib. — abest a Reg. — 33) *tamen:* C. L. — 34) *nunquam:* Comp. III. — 35) *expresse concessum:* C. R. 1. — *expressum:* C. R. 2. H. L., Comp. III., Reg. — 36) *quem:* C. L. — *Sane nos, qui sacra docente scriptura monemur, ac nostrum alii demus honorem, quoniam apostolatui nostro multis referentibus innotuerat, quod ven. fr. n. Turon etc.:* Comp. III., Reg. — 37) *magistrum W.* (add.: *de Chimeleio:* Reg.), *qui electus fuerat in episcopum Abricensem* (*Abrincens.:* Reg.) *et per metropolitanum suum postea confirmatus, qui aliquamdiu tam in spiritualibus quam in temporalibus ministraverat in eccl. vestra* (*ecclesiam vestram:* Reg.) *etc.:* Comp. III., Reg. — 38) *Ambric.:* C. R. 1. — *Ambricen.:* C. L. — 39) abest a C. H. R. L., Comp. III., Reg. — 40) *praeter apostolicae sedis mandatum:* Comp. III., Reg. — 41) *dictos:* C. R. H. — *venerabili fratri nostro Bituricensi archiep., de quo plenam fiduciam obtinemus, dedimus in mandatis, ut inquisita super hoc plenius veritate, si rem gestam taliter inveniret, tam memoratum Turonens., quam Rothomagens. archiepiscopos:* Comp. III., Reg. — 42) *memoratum vero W.:* ib. — 43) *nostra fretus auctoritate suspenderet, qui mandati nostri diligens executor, super quo devotionem eius digna gratiarum prosequimur actione, quum per confessionem spontaneam eidem Bituric. archiepiscopo de veritate negotii constitisset, dictos archiepiscopos et episcopum iuxta tenorem mandati nostri suspendit:* ib. — 44) *eorundem:* ib. — 45) *peccaverant:* Comp. III. Aug. — 46) abest ab ead. — 47) *recognoscens humiliter et devote misericordiam postulans:* Comp. III., Reg. — 48) *indagantes:* ib. — 49) *ei:* C. H. — 50) add.: *sit:* C. L. — 51) *episcopum:* C. R. 1. — 52) *prioris:* Reg. — 53) *eo:* Comp. III. — 54) add.: *sibi:* ead.

CAP. III.[55])

Episcopus, qui propria auctoritate de sua ecclesia se transfert ad aliam, carebit utraque.

Idem[56]) *Episcopo et Petro Scholastico Maguntinensi.*

Quanto personam '*venerabilis fratris nostri*' Hildesemensis[57]) '*quondam*' episcopi '*sinceriori diligebamus affectu, tanto securius sperabamus, quod nihil adversus matrem suam Romanam ecclesiam in praeiudicium sui ordinis et ecclesiasticae disciplinae dispendium attentaret.*' Ipse vero[58]), '*sicut certa multorum assertione comperimus, et suarum didicimus nihilominus testimonio literarum, quibus ad nos directis Herbipolensem se pontificem nominabat,*' relicta Hildesemensi ecclesia, '*cui fuerat spirituali gratia coniugio copulatus*, ad Herbipolensem ecclesiam[59]) '*sine auctoritate Romani Pontificis*' auctoritate propria se transtulit[60]), non attendens, quod Veritas in evangelio protestatur: „Quos[61]) Deus coniunxit homo non separet.“ Potestatem '*enim*'[62]) transferendi pontifices ita sibi retinuit Dominus et magister, quod soli beato Petro vicario suo, et per ipsum successoribus suis, '*et nobis ipsis, qui locum eius licet indigni tenemus in terris*', speciali privilegio tribuit[63]) et concessit, sicut testatur antiquitas, cui decreta Patrum sanxerunt reverentiam exhibendam, et evidenter asserunt sacrorum[64]) canonum sanctiones. Non enim homo, sed Deus separat, quos Romanus Pontifex, qui non puri hominis, sed veri Dei vicem gerit in terris, ecclesiarum necessitate vel utilitate pensata, non humana, sed divina potius auctoritate dissolvit. *(Et infra:)* Ne autem[65]) facti perversitas transeat praesumpluribus in exempium, quod quidem, si verum est, non potest non esse noturium, '*auctoritate omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et nostra, de communi fratrum nostrorum consilio; in virtute sancti Spiritus districte*' sibi[66]) praecipimus, ut, '*visis literis nostris, omni contradictione et appellatione cessantibus*' administrationem '*ipsius*' Herbipolensis ecclesiae '*tam in spiritualibus quam temporalibus*' penitus derelinquat.[67]). '*Si vero, quod non credimus, hanc suspensionem nostram non curaverit humiliter observare, et inhibita sibi usurpare praesumpserit, excommunicationis vinculo ipsum decernimus innodatum. Omnibus etiam tam clericis quam laicis Herbipolensis dioecesis sub anathematis interminatione praecipimus, ut, non obstante iuramento fidelitatis, omnem ipsi obedientiam subtrahant, quam ipse sibi contra sacros canones usurpavit, non attendens, quod dicit Apostolus: „Nemo sibi assumat honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.“*' Ceterum quoniam Herbipolensis ecclesiae[67*]) canonici vota sua in ipsum prorsus illicite contulerunt, volentes, sicut dignum est, ut in eo puniantur, in quo peccaverunt, eligendi eos hac vice suspendimus potestate, '*et si contra sedis apostolicae interdictum ad cuiusdam nominationem processerint, quod ab eis factum fuerit irritum decernimus et inane.*' Quia vero '*iam dictam*' Hildesemensem ecclesiam, cui fuerat alligatus, unde secundum Apostolum solutionem quaerere non debebat, nimis improbe dereliquit, ne ad ipsam redeat ulterius, '*in virtute sancti Spiritus ei*' districtius prohibemus[68]), quum secundum traditiones canonicas qui ad maiorem se plebem transtulerit[68*]) a cathedra repelli[69]) debeat[70]) aliena, et carere propria, ut nec illis praesideat, quos per superbiam sprevit, nec illis, quos per avaritiam concupivit. *Nos quoque etc. Dat. Spoleti, XII. Kal. Sept.*' [1198.]

CAP. IV.[71])

Solus Papa transfert episcopos; et indulgentia, per eum super tali translatione concessa, ad literam servanda est.

Idem *Branbur.*[72]) *Episcopo et Scholastico Maguntinensi.*

Licet in tantum '*apostolicae sedis attendatur auctoritas, ut nihil praeter eius auctoritatem in cunctis ecclesiarum negotiis rationabiliter disponatur, utpote quae canones, quibus forma ecclesiasticae constitutionis exprimitur, vel edidit, vel ab aliis editos approbavit, suam receptione ac approbatione faciens, quod adinventione vel editione videbatur forsitan alienum; quaedam tamen sibi quodammodo specialiter et singulariter reservavit, ut praeter specialem auctoritatem ipsius nec iure agi debeant, nec attentari valeant cum effectu. In his autem specialiter translationes episcoporum non tam constitutio canonica, quam divina eius tantum potestati commisit, ut*' Sicut legitimi[73]) matrimonii vinculum, quod est inter virum et uxorem, homo dissolvere nequit, Domino dicente in evangelio[74]): „Quos Deus coniunxit, homo non separet,“ sic[74*]) et spirituale foedus coniugii, quod est inter episcopum et '*eius*' ecclesiam, quod in electione initiatum[75]), ratum in confirmatione, et in consecratione intelligitur consummatum, sine illius auctoritate solvi non potest, qui successor est Petri et vicarius Iesu Christi. Hoc autem[76]) C. quondam Hildesemensis episcopus non attendens, '*licentia nostra nec postulata nec habita, contra canonicas sanctiones et in iniuriam apostolicae sedis, cuius super hoc fuerat et requirendus et obtinendus assensus,*' ad Herbipolensem ecclesiam '*ab Hildesemensi non auctoritate nostra, sed*' propria temeritate transivit, '*et administrationi eius se ingerens Herbipolensem se fecit episcopum nominari.*' Nec illa '*felicis recordationis Coelestini Papae*' praedecessoris nostri indulgentia, '*quam impetrasse refertur, in hac*' praesumptionem excusat ipsius, sed ambitionem accusat, '*utpote quae ipsum reddidit de ambitione notabilem, non auctoritatem contulit ad aliam episcopalem ecclesiam transeundi,*' quum in ea sit expressum, quod, si ad maiorem vocaretur forsitan dignitatem, eam sibi liceret assumere, dum tamen nihil ei de statutis canonicis obviaret. Unde, licet forsitan aliquibus videatur, ut indulgentiae occasione ipsius[77]) ad dignitatem possit transire maiorem, ad parem tamen ipsi transire non licuit, quum in maiori dignitate propter maiorem utilitatem facilius soleat dispensari. Praeterea[78]) quum postulatio, sicut et electio, examinari soleat diligenter, et tenor illius[79]) indulgentiae non solum[80]) videatur postulationis examinationem, sed personae etiam reservare[81]), subiungens: „dummodo nihil '*appareat, quod tibi*' de canonicis obviet institutis“, antequam per eum postulatio examinata fuisset, cui fuerat facienda, nulla ratione debuerat transisse[82]). '*Licet autem etc. Dat. Lat. VII. Kal. Febr.*' [1200.]

TITULUS VIII.

DE AUCTORITATE ET USU PALLII.

CAP. I.[1])

Intra quamlibet ecclesiam provinciae suae archiepiscopus pallio uti potest: sed extra, non potest.

Clemens III.[2])

Quum[3]) super aliqua re *(Et infra:* ['*cf. c. 8. de reb. eccl. al. III. 13.*']*)* Quaesivisti '*etiam,*' quomodo intelligatur, quod in forma traditionis pallii continetur, videlicet: „Tradimus tibi pallium, ut eo infra[4]) ecclesiam tuam utaris.“ Quod ita intelligitur, '*intra ecclesiam tuam*', videlicet[5]) infra[6]) quamlibet ecclesiam provinciae tibi[7]) commissae. Si vero te sacris indutum[8]) vestibus ecclesiam processionaliter[9]) vel alio modo exire contigerit[10]), tunc[10*]) pallio minime uti debes. '*Dat. Lat. Ao. III.*' [1193.]

CAP. II.[11])

Archiepiscopus alteri archiepiscopo pallium suum commodare non potest.

Coelestinus III.[12])

Ad hoc[13]), quia quaesitum est a nobis ex parte tua, utrum liceat tibi pallium tuum metropolitano alii commodare[14]), '*si contigerit,*

Cap. III. 55) Restitutum ex Reg. Bal. I. 225. — Comp. III. h. t. c. 2. — 56) *archiepisc. et P. etc.:* C. II. — *archidiacono etc.:* C. R. 2. — *Hambergensi episcopo et Petro* (P.: Comp. III.) *Scholast. Magunt.:* Comp. III., Reg. — *Bamb. ep. et Petr. scholari Mag.:* Cont., Bohm. — 57) *Ildes.:* C. R. 1. — *Hildehen.:* C. II. — *Hildesein.:* Comp. III. Ms. — 58) abest a C. H., at a Comp. III. et Reg., in quibus ita leg.: *Sane, sicut certa etc. ..., ipse relicta.* — 59) abest a C. H. R., Comp. III., Reg. — 60) *transivit:* Comp. III., Reg. — 61) *quod:* Comp. III. Aug. — cf. Matth. XIX. 5. — 62) *et tot.:* Cont., Bohm. — 63) *praebuit:* C. II. R. 1., Comp. III., Reg. — 64) *sanctorum:* C. II. — 65) *Nolentes autem tantam praesumptionis audaciam relinquere impunitam, quum secundum Apostolum omnem inobedientiam prompti simus ulcisci, ac etc.* Comp. III., Reg. — 66) *tibi:* ib. — 67) *relinquat.:* Bohm. — 67*) abest a C. H. R. 1., Comp. III., Reg. — 68) *inhibemus:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 68*) *transtulit:* Böhm. — 69) *pelli:* C. R. II., Comp. III., Reg. — 70) *debet:* Comp. III.

Cap. IV. 71) Restitutum ex Reg. Bal. II. 278. — Comp. III. h. t. c. 4. — 72) *Brabur.:* C. L. — *Burgn.:* C. R. 1. — *Branburgiens.:* C. R. 2. — desid. inscr. in C. H. — *Bened. Burgen. ep. et scholast. Maguntino.:* Comp. III. Aug. — *Bramburgen. ep. et schol. Magunt.*, Comp. III. Ms. *Bambergensi episc. et magistro Praepositino (praeposito:* Cont., cuius verbi loco legendum esse: *Petro*, inscr. cap. proxime antec. docet) *scholastico Maguntin.:* Cont., Reg. — 73) *legitimum:* Comp. III., Reg. — 74) Matth. XIX. 5. — 74*) *si:* Böhm. — 75) *initiatur:* Comp. III. Aug. — 76) *Hoc autem S.:* ead. — 77) *illius:* Reg. — 78) *Propterea:* Comp. III. Aug. — 79) *eiusdem:* Reg. — 80) abest a C. H. — 81) *reservari:* C. R. 1. — *reservasse:* C. R. 2. II. L., Comp. III., Reg. — 82) *transire:* Comp. III., Reg.

TIT. VIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1., Coll. Luc. ap. Bal. III. 374. (cuius tamen lectio editoris Mansii culpa in hoc capite sensu fere destituta est.) — 2) *Coelestinus III. Ravennati archiepiscopo III.* (i. e. tertio Registri libro): Luc. — 3) *Ut:* Luc. cf. c. 8. de reb. eccl. al. III. 13. — 4) *intra:* Cont., Bohm. — *in ecclesia tua:* Luc. — 5) abest a Comp. II. — 6) *intra:* Cont., Bohm. — 7) *prov. tuae:* Comp. II., Luc. — 8) abest a Luc. — 9) *processionali:* C. H. — 10) *contigeret:* Comp. II. Ms. A. — 10*) add.: *tunc:* Cont., Bohm.

Cap. II. 11) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 12) *Clemens III.:* C. R. 1. — 13) *haec.* C. L., Comp. II. Aug. — 14) *accommodare:* Comp. II. Ms. A.

ipsum sine pallio suo ad ecclesiam tibi commissam in aliqua praecipua solennitate venire, et in eadem ecclesia missarum solennia celebrare, licet exinde nos non recolamus expressum canonem invenisse, super hoc tamen' Inquisitioni tuae aliter respondemus, quod non videtur esse conveniens, ut pallium tuum alicui commodes[15]), quum pallium personam non transeat, sed quisque cum eo debeat, sicut tua novit[16]) discretio, sepeliri.

CAP. III.[17])

Per pallium confertur plenitudo pontificalis officii et nomen archiepiscopale.

Innocentius III.[18]) *C. Presbytero cardinali, apostolicae sedis Legato.*

Nisi specialis dilectio illa (*Et infra:* ['*cf. c. 8. de off. leg. I. 30.*']) Nunc, si postulatio '*venerabilis fratris*' Troiani[19]) episcopi '*regni Siciliae cancellarii*' ad Panormitanam ecclesiam fuisset per nos etiam approbata, non tamen deberet se archiepiscopum appellare prius, quam a nobis pallium suscepisset, in quo pontificalis officii plenitudo cum archiepiscopalis nominis appellatione confertur. Tu ergo, '*sicut vir providus et discretus*' quod factum est sic studeas palliare, ut id[20]) in confusionem tuam, et[20*]) sedis apostolicae opprobrium non redundet, quoniam[21]), si oporteat, ut '*vel*' nos vel tu ex hoc negotio confundamur[22]), eligemus[23]) potius te confundi, quam laedamus sedis apostolicae dignitatem.

CAP. IV.[24])

Romanus Pontifex semper et ubique utitur pallio; alii in ecclesiis suis et certis diebus tantum.

Idem.[25])

Ad honorem Dei '*omnipotentis et B. Mariae Virginis et beatorum Apostolorum Petri et Pauli et domini Papae Innocentii et Romanae ecclesiae, nec non ecclesiae tibi commissae, tradimus tibi pallium de corpore B. Petri sumptum, insigne videlicet plenitudinis pontificalis officii, quo ad missarum solennia infra ecclesias tibi subiectas utaris in Nativitate Domini, festivitate protomartyris Stephani, Circumcisione Domini, Epiphania, Hypapanti, dominica in ramis palmarum, Coena Domini, sabbato sancto, Pascha, feria secunda post Pascha, Ascensione Domini, Pentecoste, tribus festivitatibus S. Mariae, Natali B. Ioannis Baptistae, solennitatibus omnium Apostolorum, Commemoratione omnium sanctorum, dedicationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum, ecclesiae tuae principalibus festivitatibus et anniversario consecrationis tuae.*' Sane solus Romanus Pontifex in missarum solenniis pallio semper utitur et ubique, quoniam[26]) assumptus est in plenitudinem ecclesiasticae[27]) potestatis, quae[28]) per pallium significatur[29]); alii autem eo nec semper, nec ubique, sed in ecclesia sua, in qua iurisdictionem ecclesiasticam acceperunt, certis debent uti diebus, quoniam vocati sunt in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.

CAP. V.[30])

Archiepiscopus extra suam provinciam pallio uti non potest, etiamsi hoc habeat consuetudo.

Idem *Compostellano Archiepiscopo.*[31])

Ex tuarum tenore literarum accepimus, quod, quum fuerit in concessione pallii tibi dictum, ut ipso infra[31*]) ecclesiam tuam utaris[32]), et tibi '*tam de mandato regio, quam etiam*' pro ecclesiae tuae negotiis '*procurandis*' frequenter extra tuam provinciam commoranti verecundum sit absque pallio ministrare, quum consuetudo sit, '*sicut asseris,*' in Hispania generalis, quod archiepiscopi extra suas provincias pallio indifferenter utantur, ut extra tuam provinciam uti pallio valeas, indulgeri tibi a sede apostolica postulasti. Licet autem '*usus huiusmodi sit abusus, et*' talis consuetudo dicenda sit potius corruptela, '*et ii graviter offendere dignoscantur, qui utuntur palliis extra suas provincias absque licentia sedis apostolicae speciali,*' nos tamen[33]) de speciali gratia indulgemus tibi, ut, si '*quando*' necessitate aliqua praepeditus ad ecclesiam tibi subiectam accedere forte nequiveris pro consecrandis suffraganeis tuis[34]) vel clericis ordinandis, et ad ecclesiam alienam propter hoc te contigerit declinare, dummodo is, ad quem ecclesia pertinet, id permittat, utendi pallio in iam[35]) dictis casibus liberam habeas facultatem. '*Dat. Later. IV. Non. Apr. An. XII.*' [1209.]

CAP. VI.[36])

In qualibet ecclesia suae provinciae permissis diebus archiepiscopus missam celebrans, uti potest pallio.

Idem.

Quum sis '*in partibus remotissimis, gratum gerimus et acceptum, quod in actibus tuis, quotiescunque dubitationis scrupulus emergit etc. (Et infra:) Noveris igitur, quod, ubi exposcit necessitas, et plura in una ecclesia altaria, et plures episcopus simul poteris consecrare, et*' Ubicunque fueris in missarum celebrationibus[37]) constitutus, diebus solennibus usum pallii, per quod plenitudo pontificii[38]) designatur, poteris liberius exercere.

CAP. VII.[39])

Sine pallio et sandaliis potest archiepiscopus celebrare.

Honorius III. *Archiepiscopo Tri.*[40])

Quia nos[41]) (*Et infra:* ['*cf. c. ult. de apost. V. 9.*']) Inquisitioni tuae taliter[42]) respondemus, quod tam in tua quam in aliena dioecesi potes sine[43]) pallio et[44]) sandaliis celebrare, qui utique[45]) in tua dioecesi non debes semper celebrare cum pallio, sed diebus illis duntaxat, qui in ecclesiae tuae privilegiis sunt expressi. Sicque soluta est quarta[46]) quaestio, qua quaesivisti[47]), an tibi sit licitum pro defunctis cum pallio celebrare. '*Dat. Reate III. Id. Aug.*' [1225.]

TITULUS IX.
DE RENUNCIATIONE.

CAP. I.[1])

Non datur licentia cedendi episcopo, qui propter senectutem vult cedere, si necessarius vel utilis sit ecclesiae suae.

Alexander III. *Londunensi*[2]) *Episcopo.*

Literas tuas, '*nuper accepimus, devotione plenas et dolore non vacuas, quandoquidem et tuam nobis insinuaverunt affectuosissimam caritatem, et tui archiepiscopalis officii, quod fideliter gessisse, et adhuc te gerere gaudemus, contrarium exigebant ecclesiae utilitatibus cessionem. Nosti enim, sicut vir providus et prudens, quod tanta est dies malitia, et contra ecclesiam Dei tam gravis, tam diuturna persecutionis instantia, ut nequaquam ei cedat ad commodum, si tuam sedem contigerit subire defectum. Quod*' Si tuam aut senectutem aut insufficientiam forte considerans, te tanquam emeritum[2*]) postulas relaxari: scito, nos credere '*et pro certo tenere,*' quod tutius sit hoc tempore, si commissa tibi ecclesia sub umbra tui nominis gubernetur, quam si alteri novae incognitaeque personae gubernanda in tanto discrimine committatur[3]), maxime quia in te vigor devotionis et fidei etiam corpore senescente non deficit, sed vergente[4]) deorsum conditione corporea fervor spiritus in sublimiora[5]) conscendit. '*Ne igitur huius doloris aculeus vividam circa te nostri pectoris vulneret caritatem,*' Monemus[6]) te igitur, ut super hoc diebus istis nulla te facias im-

---

Cap. II. 15) *accommodes:* ead. — 16) *non ignorat:* C. R. 1.

Cap. III. 17) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — Anno 1200. assignand. esse probatur §. XXIX. Gest. Innoc. ap. Brequ. — 18) *C. tit. S. Laurentii in Lucina presb. card. ap. sed. leg.:* Comp. III. — 19) *Tricinen.:* C. II. — *Troianen.:* Comp. III. Aug. — 20) *hoc:* C. R. 1. — 20*) *et vel:* Bohm. — 21) *Nam si:* C. R. 1. — *quum.. si oporteat, ut vel nos in hoc facto confusionis opprobrium incurramus:* Comp. III. — 22) *confundaris:* Comp. II., Bohm. — 23) *eligimus:* C. R. 1. II.

Cap. IV. 24) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 10. — Comp. III. h. t. c. 2. — 25) *Forma, qua pallium tradi debet archiepiscopis Belesbudiensi et Trinoritano:* Reg. — Assign. ao. 1204. — 26) *quando:* Comp. III. Aug. — 27) abest a C. H. — 28) *quod:* Comp. III. Aug. — 29) *figuratur:* C. R. 1. H. I., Comp. III., Reg. — *signatur:* C. R. 2.

Cap. V. 30) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 18. — Comp. III. h. t. c. 3. — 31) *Compostell.:* Comp. III Aug. — 31*) *intra:* Cont. Bohm. — 32) *uteveris:* Comp. III., Reg., Bohm. — *uteris:* Cont. — 33) *nos tamen in hac parte volentes frat. tuae gratiam facere specialem, auct. tibi praesentium etc.:* Comp. III., Reg. — 34) *suis:* C. L. — 35) abest a C. H.

Cap. VI. 36) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. un. — 37) *celebratione* Comp. IV. Ma. A. B. — 38) *pontificis:* C. H., Comp. IV.

Cap. VII. 39) Restitutum ex Reg. Honor. X. 16. ap. Raynald. p. 317. — Comp. V. h. t. c. un. — 40) *T.:* C. L. — *Turonen.:* C. R. 2. — *Toletano:* C. R. 1. — *Lugdun.:* Comp. V. Ms. — *Lugdunensi:* Cic. — *Lundensi:* Reg. — 41) *Tua nos:* Comp. V., Reg. — 42) *quoque taliter:* Reg. — 43) *absque:* C. H. R., Comp. V., Reg. — 44) *et in:* C. H. — 45) *quum etiam . . . debeas:* Comp. V., Reg. — 46) *quinta:* Comp. V. Ms. — 47) *qua quaes.:* non leg. in C. H.

TIT. IX. Cap. I. 1) Restitutum ex Lips. XXXI. 5. Cass. XL. 3. Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *Bathon.:* Cont. — *Leodon.:* C. R. 1. — *Ludon.:* C. R. 2. — *Lundon.:* Comp. I. — *Lundo:* Cass. — *Lund.* (i. e. *Lundensi*) *archiepiscopo:* Lips. — 2*) *immeritum:* Bohm. — 3) *committeretur:* Comp. I. Cass. — 4) *urgente:* Comp. I. Aug. — 5) *superiora:* C. R. 1. — 6) *rogandum te potius duximus et monendum:* Coll. citt.

portunitate molestum, quia incedens omnino probator, prius solvere militiae cingulum, quam cedat victori[7]) adversitas procliorum. '*Iusta igitur etc.*'

CAP. II.[8])

Qui abiurat beneficium, licite potest illud, si denuo eligatur, obtinere.

Idem *Abbati Dolensi*[9]) *et Priori de Artigia.*[10])

Quum inter P. Gaufridi[11]) et quosdam alios canonicos sancti I.[12]) super spirituali beneficio, scilicet stallo in choro et loco in capitolo, '*in praesentia nostra*' quaestio fuisset diutius agitata, '*quia tamen altera pars sufficienter instructa non veneral, negotium non potuit terminari,*' Ideoque '*causam ipsam vestro examini committentes*' vobis[13]) '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*partes ante vestram praesentiam convocetis, et rei veritate plenius inquisita,*' si praefatum P. '*Gau.*' inveneritis de consensu maioris '*et sanioris*' partis capituli fuisse de praedicto[14]) beneficio auctoritate apostolica investitum, eum faciatis '*appellatione remota*' beneficium ipsum pacifice possidere. Non enim videtur nobis impedimentum afferre iuramentum, quod de eodem non petendo ulterius proponitur praestitisse, si consensus maioris et sanioris partis canonicorum ecclesiae intercessit.

CAP. III.[15])

Qui renunciavit beneficio suo, illud repetere non potest.

Idem *Episcopo Verulano.*[16])

Ex transmissa relatione abbatis sancti Nicolai de Ceparano[17]) nostris est auribus intimatum, quod P. Rubeus clericus[18]), dum '*olim*' infirmitate laboraret, apud monasterium sancti Salvatoris '*de Telesia*' sibi petiit habitum monasticum[19]) indulgeri, qui, recuperata postmodum sanitate, ad monasterium illud gratia complendi '*suum*' votum accessit, et ibidem moram aliquantulam[20]) faciens, ea, quae praedictae ecclesiae sancti N.[20*]) contulerat, sibi fecit restitui. Nunc autem, mutato animo, '*per te, et per amicos tuos*' laborat, ut restituatur in ecclesia supradicta[21]). Verum quoniam iam dicta ecclesia ab eo soluta dignoscitur, ex quo '*illi*' ea, quae sibi contulerat, ad '*voluntatem et*' petitionem suam resignavit eidem, '*fraternitatem tuam monemus et*' mandamus, quatenus, si res ita se habet, praedictum abbatem et socios eius ad receptionem '*praefati*' P. nulla ratione compellas invitus, nec a populo[22]) Ceparano compelli permittas. Hortari tamen eos '*et monere*' poteris, '*si tanti tibi fuerit,*' ut illum non tanquam unum de ecclesia, sed, quasi de novo '*deberet intrare,*' recipiant in socium et in fratrem[23]).

CAP. IV.[24])

Beneficiatus sine licentia praelati sui beneficio renunciare non potest.

Idem *Episcopo Tornacensi.*[25])

Admonet '*nos cura suscepti regiminis et auctoritas pontificalis inducit, ut pro statu ecclesiarum simus solliciti, et earum profectibus et incrementis integra studia intendamus, quapropter fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus auctoritate nostra et tua statuas et ordines, ut ecclesiasticae personae tui episcopatus de his, quae sibi de bonis ecclesiarum proveniunt, aut ratione ipsarum accesserint, nullum audeant condere testamentum, sed bona ipsa ecclesiis ipsis, prout iustum est et canonicum cedant. Si autem aliquae de personis ipsis intestatae decesserint, bona, quae ipsis pro ecclesiis aut ratione ipsarum accesserunt, nihilominus ecclesiis eisdem cedere decernas. Sane de bonis illis, quae iure patrimonii aut aliunde favore personae acquisita sunt, testandi liberam habeant facultatem. Nihilominus etiam ex parte nostra et tua*' Universis personis tui episcopatus sub districtione prohibeas, ne ecclesias tuae dioecesis ad ordinationem tuam pertinentes absque assensu tuo intrare audeant aut detinere[26]), aut te dimittere inconsulto. Quodsi quis contra prohibitionem tuam venire praesumpserit, in eum '*auctoritate nostra et tua fretus*' canonicam exerceas ultionem.

CAP. V.[27])

Contra petentem beneficium admittitur spontaneae abiurationis exceptio, etiam causa renunciationis non adiecta; contra quam actor replicare poterit, quod non sponte renunciavit, et qui melius probaverit obtinebit.

Clemens III.[27*])

Super hoc[28]), quod sciscitaris, utrum ecclesiastica beneficia reposcentibus obiecta spontaneae abiurationis exceptio sine causae cognitione sit admittenda, et an actoris, quod[29]) sponte non renunciavit, an rei de spontanea renunciatione debeant probationes admitti[30]), sic tuae experientiae respondemus, quod nulla ratio hoc verisimile reddit, ut quisquam beneficium[31]) multis forte expensis et laboribus acquisitum, '*et*' quo[31*]) sustentari debet, facile[32]) sine magna causa '*temere*' sua sponte resignet, ideoque supervacuum[32*]) esse non credimus, causam '*renunciationis vel*' resignationis diligenter inquiri, quam[33]) si forte probabilem, id est, non vi, nec metu[33*]), nec oppressione, nec interventu pecuniae, nec promissione extortam[34]) iudex '*ordinarius seu delegatus*' invenerit, '*et*' maxime[35]) si non intervenerit[36]) iuramentum, quod vix fieri de voluntate propria creditur, quod fere semper a malo est, nisi replicatio canonica fuerit opposita[37]), admittere non postponat[37*]). Porro licet negantis factum per rerum naturam nulla sit probatio[38]), eius tamen, qui spontaneam renunciationem negat, quum implicite et quodammodo replicando inficietur super assertione sua, habito[38*]) ad dignitatem et opinionem respectu probationes credimus admittendas.

CAP. VI.[39])

Qui sponte renunciavit electioni de se factae, super ipsa ulterius audiri non debet.

Idem [40]).

In praesentia nostra '*constitutus dilectus filius R. quondam abbas Torneae proposuit coram nobis, quod quum olim ad eius monasterium accessisses, quod ipse in C. marcharum reditum ampliaverat, et ingressus capitulum monachorum inquisitionem coepisses facere contra eum, ipse gravari se timens ad sedem apostolicam appellavit; tu vero, appellationi non deferens, eum ab administrationis officio suspendisti, et in eius absentia, inquisitione post facta, ipsum usque ad monasterium de Ramesia licet invitum turpiter post te tractum super crucem fecisti iurare, quod te usque Londoniam sequeretur. Ipse igitur Londoniam veniens appellationem, quam prius interposuerat, solenniter innovavit, et ad venerabilem fratrem nostrum Wintoniensem episcopum et coniudices eius commissionis obtinuit literas destinari, quas deferendas cuidam tradidit mercatori. Tu vero ipsum in Angliam redeuntem capi fecisti Londoniis et in Eliensi monasterio carceri mancipari. Propter quod mercator, qui literas deferebat, venire in Angliam non praesumpsit, tandem vero a carcere liberatus ad sedem apostolicam appellavit. Tu vero eius appellationi non deferens, sicut prius, in ipsam depositionis sententiam protulisti, et depositum in carce-*

Cap. I. 7) *victoribus:* saed.

Cap. II. 8) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 3. — 9) *Dolon.:* C. R. 1. — *Dolonensi:* Comp. I. Aug. — *Dolonensi:* Comp. I. Ms. — 10) *Artiga.:* C. R. 1. — 11) *Gaufredi:* C. R. L., Comp. I. — 12) *Luciani:* Comp. I. Aug. — *Iuliani:* Aug. in not. ex codd. Barc. et Tarrac. — 13) abest a C. R. H. L. — *discr. vestr.:* Comp. I. — 14) *spirituali:* Comp. III.

Cap. III. 15) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 4. — 16) abest a C. R. 1. — *Verisan.:* C. R. 2. — *Verunch.:* C. H. — *Vetulano:* C. L. — *Vl.:* Comp. I. Ms. — 17) *Ceprano:* Comp. I. Aug. per tot. — 18) abest a Comp. I. — 19) *monachalem:* C. R. 1. — 20) *aliquantulum:* C. R. 2., Comp. I. Aug. — 20*) *Nicolai:* Böhm. — 21) *eadem:* Comp. I. — 22) abest a C. R. H. L., Comp. I. — 23) *in ... frat.:* non leg. in Comp. I.

Cap. IV. 24) Restitutum ex Lips. XVI. 6. et Comp. I. c. 4. de testam. III. 22. — 25) *Carnotensi:* Lips., Comp. I. — 26) *tenere:* C. R. 2.

Cap. V. 27) Restitutum ex App. XLIX. 9., Comp. II. h. t. c. 3. — 27*) Inscript. in ipso App. quoque desideratur. Alia hui. c. pars (cf. c. 7. de transact. I. 36.) *Lucii III.* nomine App. XLIX. 7. est insignita. Cap. initium in ead. Comp. hoc est: *Quoniam ex plenitudine etc. Super eo, quod quaesivisti.* — 28) *eo:* C. H. — 29) *qui:* C. R. 1., App., Comp. II. Ms. A. — 30) *testes sint et probationes admittendae:* Comp. II. — *testes et prob. sint potius admitt.: sic tuae exp. duximus respondendum:* App. — 31) *beneficia .... acquisita renunciare elegerit:* App., Comp. II. — 31*) *a quo:* Böhm. — 32) abest a Comp. II. — *sine magna causa renunciare sponte:* App. — 32*) *supervacaneum:* ead. — 33) *quatenus:* ead. — 33*) *non metu:* C. R. 2. — *non met., non oppr. (impulsione:* Ms. A.), *non int. pec., non prom.:* App. Comp. II. — 34) *extorta:* C. R. 1. — 35) *et max.:* C. R. 1. — *et maxime, si iuramentum, quod vix fieri de voluntate spontanea (propria:* Ms. A. B.) *creditur, quia iuramentum semper fere a malo est, intercesserit* (omitt. Comp. II.) *admittere, nisi etc.:* Comp. II. — 36) *intervenial:* C. L. — 37) *apposita:* C. R. 1., Comp. II. Aug. — 37*) *proponat:* App. — 38) *nulla inveniri posse probatio dicatur:* ead. — 38*) *habito nihilominus ad dignitatem opinione et relatione:* Comp. II. Aug. — *opinionem et relationem:* Ms. A. — *et opinionem relatione:* Ms. B. — extrema capitis verba in App. ita se habent: *super actione sua probationes credimus proferendas, habito nihilominus, ut decet, ad personarum dignitatem et opinionem relatione.*

Cap. VI. 39) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 37. — Comp. II. h. t. c. 4. — 40) *Coelestinus III.:* Comp. II. Aug. et Ms. A. — *Clemens III. Cant. archiepiscopo:* Comp. II. Ms. B., cuius quidem glossa de capitis auctore haec habet: *Hanc quidam solent habere intitulatam nomine Innoc. III. Hoc tamen constat, quod in Compil. III. non est. Alii eam nomine Clementis III. intitulatam. Cuiuscunque fuerit, a lege sumpta est ff. de test. ob carmen §. ult.* (Lib. XXII. tit. 5. fr. 21. §. 3. extr.) — *Innoc. III. Cantuariensi archiep.:* Reg.

rem fecisti retrudi. Ceterum, quum fuisset a vinculis absolutus, ad praesentiam nostram venit, et ad venerabilem fratrem nostrum Dunelmensem episcopum, et dilectum filium magistrum Io. de Londoniis literas impetravit, ut super propositis diligenter inquirerent veritatem, et causam ipsam, si partes vellent, concorditer fine debito terminarent; alioquin causam sufficienter instructam ad nos remittere non differrent. Proponebat igitur idem abbas, quod praedicta omnia sufficienter fuerant coram eisdem iudicibus comprobata. Verum dilectus filius magister Honorius, archidiaconus Richemundiae, nuncius tuus, proposuit ex adverso, quod, quum olim legationis officio fungereris, ad monasterium de Tornea, ut ei visitationis impenderes gratiam, accessisti, quumque de vita ipsius R. diligentius inquisiisses, de dilapidatione, incontinentia et turpi eius conversatione per testimonia tibi constitit monachorum. Unde communicato prudentum virorum consilio eum ab administrationis officio suspendisti, quum iuxta canonicas sanctiones de dilapidatione suspectus debeat ab administratione suspendi. Nec appellaverat tunc temporis idem abbas, nec etiam, si appellasset, tibi eum innotuerat appellasse, quum, sicut asserunt testes eius, egressus capitulum in secreto collocutorio duxerit appellandum. Verum, quum postmodum apud Londonias appellasset, non solum appellationem interpositam recepisti, sed ministrasti etiam ad prosecutionem ipsius sufficienter expensas. Deinde quum enormitates ipsius bonae memoriae Coelestino praedecessori nostro per tuas literas intimasses, ipse tuam fraternitatem monuit, ut eum ab officio deponeres abbatiae, ac carceri mancipatum tamdiu detineres, donec ad te mandatum eius denuo perveniret. Ipse igitur depositionis sententiam expavescens, in praesentia multorum episcoporum et aliorum religiosorum virorum renunciavit spontanee abbatiae, sed post paululum poenitens se renunciasse penitus denegavit. Tu igitur, quum metropolitanus existeres eius, et legationis officio fungereris, et ad hoc esses specialiter delegatus, mandati apostolici formam sequens, propter criminum evidentiam super abbatia ei perpetuum imponere silentium curavisti. Tandem vero, quum praedicto Dunelmensi et coniudici eius sub forma praedicta sententiae tuae foret cognitio delegata, coram eis quod idem abbas renunciaverit abbatiae, quod incontinentiae vitio laborabat, quod vasa quaedam monasterii praeter consensum monachorum alienaverat, quod tu eius appellationi detuleras et expensas ministraveras appellanti, quod auctoritate literarum praedicti praedecessoris nostri propter criminum evidentiam et spontaneam cessionem processeras ad depositionem ipsius, et de speciali mandato eiusdem praedecessoris nostri eum in monasterio Glocestrensi, ubi prius monachus fuerat, carceri mancipaveras, per testes legitimos comprobasti. Deinde autem, quum iudices ipsi gesta omnia redegissent in scriptis et terminum partibus assignassent, idem R. in manibus tuis et liti cessit, et renunciavit spontaneus abbatiae, tuque renunciationem eius ad multam quorundam religiosorum virorum instantiam recepisti. Ceterum, licet saepedictus R. se renunciasse abbatiae ab initio denegasset, tandem tamen id in nostra praesentia confessus est, adiiciens, quod, quia renunciaverat spoliatus, eius renunciatio non tenebat. Praeterea, quum tu ei congrue promiseris providere, nec volueris adimplere promissum, nec ipse ratum habere quod fecerat tenebatur. Insuper metu fuerat ad renunciationem inductus, quum tu ei fueris comminatus, quod, si ad nos eum iudicum relatione veniret, obtineres a nobis, quod eum in caveam poneremus. Contra hoc autem dictus archidiaconus replicavit, quod eidem R. prodesse non poterat nec debebat, quod renunciaverat spoliatus, utpote quem non adversarius, sed iudex potius spoliaverat. Metus autem, quem allegaverat pars adversa, cum non poterat excusare, quum cadere non debuerit in constantem. Quis etenim constans praesumeret, quod nos ad votum tuum aliquem retruderemus in carcerem, et tyrannidem exerceremus in eos, qui causas suas apud sedem apostolicam prosequuntur? Non ergo dictus R. debuit qualibet occasione praesumere, quod nos huiusmodi vellemus saevitiam exercere. Quod autem praesumptio eius frivola fuerit, apparuit ex postfacto.'

Licet igitur iudex non semper ad unam speciem probationis applicet mentem suam, sed ex confessionibus, depositionibus, allegationibus[41]) et aliis[42]), quae in eius praesentia proponuntur, formet[43]) animi sui motum, et tanta sit iudicialis auctoritas, ut semper pro ipso[44]) praesumi debeat, donec contra ipsum[45]) aliquid legitime comprobetur, quare[46]), si tu '*contra praedictum R.*' coram Dulmensi episcopo[47]) et eius coniudicibus[48]) nihil penitus probavisses, standum tamen sententiae fuerat, nisi adversarius[49]) eam ostenderet irritandam, quia tamen praeter ista constitit de ipsius renunciatione spontanea per quasdam[50]) episcoporum literas et confessionem ipsius, nos '*de consilio fratrum nostrorum*' ei super eadem abbatia silentium duximus imponendum. '*Volumus autem, ut eidem divinae pietatis intuitu de reditibus monasterii de Tornea in aliquo loco religioso congrue facias provideri. Nulli ergo etc. Dat. Later. II. Non. Iun.*' [1202.]

CAP. VII.[51])

Qui renunciavit literis beneficialibus, non ideo institutioni iam factae renunciare videtur.

Coelestinus III.[51*])

Sane dilecto filio nostro I.[52]) '*tituli S. Prudentianae*' presbytero cardinali, tunc apostolicae sedis legato, nos[53]) '*viva voce*' meminimus '*ac literis*' iniunxisse, ut '*dilectum filium nostrum*' H.[54]) subdiaconum, '*qui ecclesiae nostrae a primo pueritiae flore servivit, contradictione et appellatione cessantibus*' canonicum in Pictaviensi ecclesia instituere procuraret, qui mandatis nostris obtemperans[55]) ibidem instituit in canonicum subdiaconum memoratum. '*Vos autem nec nobis nec ipsi cardinali reverentiam exhibentes, quod in literis suis de iam dicto Hug. idem cardinalis vobis iniunxit, adimplere non curavistis, nec etiam ipsius suspensionem in aliquo observare. Sed*' Postmodum idem H. quorundam vestrum ductus consilio literas suas vobis reddens, vestrae misericordiae se subiecit. Quia[56]) vero unde misericordiam debuit impetrare, inde cogitur[57]) dispendium sustinere, mandamus, quatenus, hoc non obstante '*quod cum literis suis vestrae misericordiae se subiecit, infra XX. dies post susceptionem praesentium, dilatione, contradictione et appellatione remotis, iuxta ecclesiae consuetudinem*' ipsum[58]) in fratrem et canonicum[59]) '*integre ac plenarie*' admittatis, '*et eidem in choro stallum et in capitulo locum assignantes, ipsum curetis de cetero fraterna caritate tractare. Alioquin etc.*'

CAP. VIII.[60])

Renunciatio beneficii facta in manibus laici non tenet; renuncians tamen est beneficio spoliandus.

Innocentius III. *Nidrosiensi*[61]) *Archiepiscopo.*

Quod in dubiis *(Et infra:* ['*cf. c. 30. de sent. exc. V. 39.*']) Hi[62]) praeterea[63]), qui beneficium ecclesiasticum sibi collatum sponte in manum laicam[64]) resignantes, illud denuo a laico susceperant[65]), eodem sunt beneficio spoliandi, licet resignatio talium facta laico nullam obtineat firmitatem. '*Altare vero etc.* [*cf. c. 3. de cons. eccl. III. 20.*] *Dat. ap. civ. Castellanam VI. Id. Oct.*' [1198.]

CAP. IX.[66])

Papa concedit licentiam cedendi episcopo, qui sine mortis periculo in ecclesia sua morari non potest.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Ad supplicationem '*instantem venerabilis fratris nostri*' Ragusiensis[67]) archiepiscopi, eum a cura '*et sollicitudine,*' qua tenebatur ecclesiae Ragusiensi, duximus absolvendum, eo '*videlicet,*' quod ibi non poterat secure morari, et, si accessum haberet ad illam, mortis sibi periculum imminebat. *(Et*[68]) *infra:)* Ne vero idem '*archiepiscopus*' in vituperium ministerii nostri defectum in rebus temporalibus patiatur, '*fraternitatem tuam monemus at-*

Cap. VI. 41) *et all.:* C. H. — 42) *in al.:* Reg. — 43) *firmet:* Comp. II. — 44) *eo:* Reg. — 45) *ipsam:* ib. — 46) *sub praetextu quasi tu etc.* ib. — 47) *praedicto:* Comp. II. — abest a C. R. L. et Reg. — 48) *coniudice:* Comp. II., Reg. — 49) *dictus R.:* ib. — 50) *quorundam:* Reg.

Cap. VII. 51) Restit. ex Comp. II. h. t. — 51*) *Clemens III.:* C. R. 1. — *P. C. al mandatis:* Comp. II. — 52) *Io.:* C. R. 1. — *Iordano:* Comp. II. — 53) abest a Comp. II. — 54) *Hug. tam.:* ead. — 55) *obtemp., ut debuit, in hac parte usque adeo in negotio ipso processit, quod eundem Hug. auctoritate nostra et sua in canonicum ecclesiae eiusdem instituit, sub poena officii et beneficii vobis iniungens, ut ipsum plenarie in canonicum vestrum admitteretis et fratrem:* ead. — 56) *Qui quum se crederet apud vos misericordiam impetrare, vobis satisfaciens in hac parte, inde damnum cogitur sustinere, unde gratiam et praemium debuit reportare. Nolentes igitur quod de saepedicto Hug. tam a praedec. nostris quam a nobis inchoatum est aliquatenus relinquere imperfectum, universit. vestrae per ap. scr. in virtute obedientiae districte praecipiendo mandamus:* ead. — 57) *cognoscitur:* C. H. — 58) *eundem H.:* Comp. II. — 59) *in can.:* C. R. 1.

Cap. VIII. 60) Restitutum ex Reg. Bal. I. 381. — Comp. III. h. t. c. 1. — 61) *Mordosicensi:* C. L. — *Viodrosien.:* C. R. 1. — *Vidrosien.:* C. R. 2. — *Nidrosien.:* Comp. III. Aug. — *Nitrosien.:* Comp. III. Ms. — 62) *Si:* Comp. III. Aug. — 63) abest a C. R. 1. — 64) *manu laici:* C. H. — *manu laica:* C. R. 1. — 65) *susceperint eo:* C. R. 2.

Cap. IX. 66) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 30. — Comp. III. h. t. c. 2. — 67) *Ragusincat.:* Comp. III. per tot. — *Ragusini:* Reg. per tot. — 68) delenda sunt, quum nihil desideretur.

tente, ac per apostolica tibi scripta' mandamus, quatenus beneficium[69]), quod de liberalitate regia ac concessione tua in episcopatu Carleoli[70]) et ecclesia de Malebron[71]) est illi collatum, ad sustentationem conserves ipsius. Cui concessimus, ut in ipso[72]) episcopatu absque usu pallii officium episcopale valeat exercere, tibi tanquam metropolitano reverentiam et obedientiam impensurus.

CAP. X.[73])

Debilis, ignarus, male conscius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala cedere possit.

Idem *Episcopo Calaritano.*[74])

Nisi, quum pridem '*in officio pastorali ad divinum servitium accessisti, praeparasse te ad tentationem animum crederemus, ac praevidisse prudenter, nequaquam in humana fragilitate consistere, varios angustiarum languores, quos te in ipso sciebas officio perpessurum, posse absque magno Dei adiutorio sustinere: formidaremus utique, ne parvulos tuos postmodum ad petram allidere neglexisses, eosque tantum in te permiseris invalescere, ut ipsorum, suggerentium tibi suscepti ministerii cessionem, instantiae vix iam valeas repugnare. Verum quoniam, sicut credimus, quum te scires contra spirituales nequitias pugnaturum, armaturam Dei, qua posses stare contra insidias tentatoris, ab Apostolo monitus induisti, et inexpertus non ignorasti sollicitudinis pastoralis angustias, quas forsitan expertus abhorres, nescimus cur tam instanter susceptum velis regimen inutiliter derelinquere, quod suscipiendum utiliter non deberes usquequaque vitare.*' Si '*enim*' in huiusmodi cessione frugem tibi melioris[75]) vitae promittis, scire te debes non esse sanctificato[76]) in utero sanctiorem, et ideo non oportet[77]) te praedicationis iam susceptae deserere ministerium, quum ille, cuius '*ante*' fieri baiulus recusabat, tandem praedicandum[78]) receperit[79]) verbum Dei. §. 1. Quod si forsan humilitatis causa de culmine quaeris pontificali descendere, '*ac contra superni nutus arbitrium datum tibi per illud niteris deserere praesulatum,*' eo ipso humilitatis videris erigere[80]) male verticem, quod te nimis in resignandi proposito exhibes pertinacem, quia tunc in te veram humilitatem custodies, quum et per eam lucum sublimem fugies[81]), et per obedientiam non dimittes. Intueri te itaque, '*venerabilis frater noster in Christo,*' volumus, quod haec sunt illa, per[82]) quae cedendi episcopus '*officio pastorali*' licentiam potest postulare: conscientia criminis[83]), debilitas corporis, defectus scientiae, malitia plebis, grave scandalum[84]), irregularitasque personae. Sed in his omnibus est '*adhibenda discretio et*' observanda cautela. §. 2. Propter conscientiam enim criminis cedendi '*pastorali officio*' potest licentia postulari[85]), et forsitan non cuiuslibet, sed duntaxat illius, propter quod ipsius officii executio post peractam '*etiam*' poenitentiam impeditur; '*quum enim quacunque hora peccator conversus fuerit omnium iniquitatum suarum non recordari se Dominus fateatur, et neminem esse sine peccato sacra scriptura testatur, apparet, quod non per cuiuslibet criminis conscientiam quemquam cedere oporteat officio pastorali,*' quum si omnes, quos arguit[86]) conscientia cuiuslibet culpae, cederent, pauci vel nulli '*forsitan*' in illo[87]) ministerio remanerent. '*In multis enim offendimus omnes, et si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus et veritas in nobis non est, quia misericorditer illum excusat, qui miserabiliter se accusat.*' §. 3. Alia vero causa est debilitas corporis[88]), '*propter quam aliquis potest petere ab onere sollicitudinis pastoralis absolvi,*' quae '*videlicet*' vel ex infirmitate, vel ex senectute procedit; nec tamen omnis, sed illa solummodo, per quam impotens redditur ad exequendum officium pastorale. Nam si pro qualibet corporali debilitate susceptae servitutis officium posset[89]) deseri, frustra se fateretur Apostolus in suis infirmitatibus gloriari[90]), '*et senectute gravatus quispiam a cura se non debet omnino pastoralis regiminis excusare,*' quum interdum non plus hortetur senilis debilitas aliquem[91]) cedere, quam[92]) moralis maturitas, quae in senibus esse solet, ipsum in suo suadet[93]) officio permanere. Pro talibus enim de se dicit Apostolus[94]): „Quum infirmor, tunc fortior sum[95]),“ quia nonnunquam corporis infirmitas fortitudinem cordis augmentat. §. 4. Pro defectu quoque scientiae plerumque potest quis '*pastoralis officii*' petere cessionem, quia, quum ipsa circa spiritualium administrationem sit potissimum necessaria, et circa curam temporalium opportuna, praesul, qui commissam sibi debet ecclesiam regere in utrisque, salubriter[96]) ei renunciat[97]), si scientiam, in qua ipsam regat, ignorat, '*quoniam, quum subiectos docere habeat, quid facere debeant, quid cavere, nec bene docebit eos, quod nescierit ipse fugere, nec illud, quod ignoraverit, exercere.*' „Tu enim[98]),“ inquit Dominus, „scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.“ Quonquam, etsi desideranda sit eminens scientia in pastore, in eo tamen sit competens toleranda, quia secundum Apostolum[99]) „scientia inflat, caritas autem aedificat,“ et ideo imperfectum scientiae potest supplere perfectio caritatis. §. 5. Propter malitiam autem[100]) plebis cogitur interdum praelatus ab ipsius regimine declinare, '*et*' quando plebs adeo durae cervicis existit, '*et in rebellione sua ita pertinax invenitur,*' ut proficere nequeat apud ipsam, sed propter eius duritiam, quo magis '*proficere*' satagit, eo magis iusto iudicio deficere permittatur[1]), dicente Domino per Prophetam: „Linguam tuam adhaerere faciam palato tuo[2]), quia domus[3]) exasperans est,“ et Apostoli leguntur dixisse Iudaeis[4]): „Ecce convertimur ad gentes, quia verbi Dei[5]) vos indignos fecistis.“ Non tamen pro qualibet culpa pastor debet gregem deserere '*suum,*' ne '*forte*' mercenario comparetur, qui videt lupum venientem, et dimittit oves[6]), et fugit, sed de[7]) superioris licentia tunc demum potest non tam[8]) timide fugere, quam provide declinare, quum oves convertuntur in lupos, et qui debuerant humiliter obedire iam irrevocabiliter contradicunt; quum, etsi tales sint graviter pro crimine puniendi, sunt tamen pro tempore utiliter tolerandi, quia sanguinem elicit[9]) qui nimis emungit. §. 6. Pro gravi quoque scandalo evitando, quum aliter sedari non potest, licet episcopo petere cessionem, ne plus temporalem honorem quam aeternam videatur affectare salutem, memor illius, quod dicit Apostolus: „Si esca scandalizaverit[10]) fratrem meum[11]), non manducabo carnem[12]) in aeternum,“ '*ne fratrem meum scandalizem.*' Sed inter scandalum et scandalum est subtiliter distinguendum, sicut[13]) Dominus ipse distinxit[14]), cui quum dixissent Apostoli: „Scis, quia pharisaei audito hoc verbo scandalizantur?“ respondit: „Sinite illos[15]), caeci[16]) sunt, et[17]) duces caecorum.“ Alibi vero dixit[18]): „Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.[19]) '*Nam etsi necesse sit, ut scandala veniant, vae tamen illi, per quem scandalum venit.*' Personae vero irregularitas, ut, si forte sit bigamus vel viduae[20]) maritus, est causa, propter quam petere potest licentiam aliquis resignandi '*pontificii dignitatem,*' attestante[21]) Apostolo[22]), qui dicit[23]): „Oportet episcopum esse unius uxoris virum.“ Non tamen propter quamlibet irregularitatem personae debet ei, qui regulariter ministravit[24]), cedendi licentia indulgeri, utpote[25]) si de legitimo matrimonio non sit natus, quia, licet irregularitatem huiusmodi non potuerit[26]) subtirere[26*]), si tamen et culpa latet et causa, cum eo, qui laudabiliter suum implevit[27]) officium, iniuncta sibi poenitentia competenti, potest non minus utiliter, quam misericorditer dispensari. „Ego sum,“ inquit, „Deus[28]) zelotes, vindicans[29]) peccata patrum[30]) in filios usque in tertiam et quartam generationem[31]) in his, qui oderunt me,“ id est, in illis[32]), qui contra me paternum odium imitantur. Unde patet, quod illis, qui paterna vitia non sequuntur, propriae possunt in talibus suffragari virtutes; illo discretionis adhibito moderamine, ut inter nothos et man-

---

Cap. IX. 69) *quatenus de munificentia et liberalitate carissimi in Christo filii nostri I. regis Anglorum illustris ac concessione tua* (abest ab Aug.) *in episcopatu Karleoli et ecclesia de Malebora* (*Malebor.*: Aug.) *est illi collatum, ad sustentationem conserves ipsius. Nos enim ei* (*etenim*: Aug. — *Nos ei*: Ms.) — *de sedis ap. benignitate concessimus*: Comp. III., Reg. — 70) *Careoli*: C. R. — 71) *Malebora*: C. R. 1. — *Maleborum*: C. L. — *Malebor.*: C. R. 2. — *Malebron.*: Cont. — 72) abest a Comp. II. Aug.

Cap. X. 73) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 1. — Comp. III. h. t. c. 4. — 74) *Arolenen.*: C. R. 1 — *archiep. Alecatenen.*: C. H. — *archiep. Kalintan.*: C. L. — *arch. Kalarmitano*: Comp. III. Ms. — *arch. Calaritano*: Comp. III. Aug. — *episcopo Calarritano*: Reg. — 75) *sanctioris*: Reg. — 76) *sanctificatum*: C. R. 2. — 77) *oportere*: Reg. — 78) *praedicanda*: Comp. III. — 79) *susceperit*: C. R. 1. — cf. Hier. 11. — 80) *exigere*: C. R. 2. — *eligere*: Cont. — *er. cervicem*: Comp. III. Ms. — 81) *fugiens*: C. R. 2. — 82) *propter*: Reg. — 83) *criminum*: Comp. III. — 84) *gr. scand.*: absunt a Comp. III. et Reg. — 85) *episcopus licentiam postulare*: C. R. 1. — 86) *redarguit*: Reg. — 87) *ipso*: ib. — 88) *corporalis*: C. R. 2. H. L. — 89) *potest*: Reg. — 90) cf. 2 Cor. XII. 5. — 91) *eum*: Reg., Comp. III. — 92) *quem*: Comp. III. Aug. — 93) *suadent*: C. R. 1., Reg. — 94) cf. 2 Cor. XII. 10. — 95) *fort. et potens*: C. R. 1. — *potens*: Vulg. — 96) *salubrius*: Comp. III. — 97) *eius regimini abrenunciet*: ead., Reg. — 98) Ose. IV. 6. — 99) 1 Cor. VIII. 1. — 100) *quoque*: Comp. III., Reg. — 1) *permittitur*: Comp. III. — 2) *faucibus tuis*: C. H. — cf. Ezech. III. 26. — 3) *dominus*: Reg., Böhm. — 4) Act. XIII. 46. — 5) *verb. Dei*: desid. in Comp. III. — *verbis*: C. R. 2. — 6) *et dim. ov.*: desid. in Comp. III. Aug. — Ioan. X. 12. — 7) *et de*: C. H. — 8) absunt ab ead. — 9) cf. Prov. XXX. 33. — 10) *si scandalizavero*: C. H. — *scandalizavit*: Comp. III. Aug. — cf. 1 Cor. VIII. 13. — 11) *unum*: Comp. III. — 12) *carnes*: C. R. 1. H. — 13) *sic*: Cont. — 14) *distinguit*: Comp. III. Aug. — cf. Matth. XV. 14. — 15) absunt a C. R., Comp. III., Reg. — 16) *quia c.*: C. R. 1. — 17) abest a Comp. III. — 18) Matth. XVIII. 6. — 19) absunt a Comp. III. et Reg. — 20) *viduaeve*: C. R. H. L. — *viduaeque*: Comp. III., Reg. — 21) *testante*: C. R. 1. — 22) add.: *Paulo*: C. L. — 23) *dixit*: C. R. H. L. — cf. 1 Tim. III. 2. — 24) *ministraverit*: Reg. — 25) *ut puta*: Reg. — 26) *poterit*: Comp. III. Aug. — *debuerit*: C. R. 1., Reg. — 26*) *subiicere*: Böhm. — 27) *impleverit*: C. R. 1. — 28) *Dominus*: Reg. — cf. Exod. XX. 5. — 29) *visitans*: C. R., Comp. III. — 30) *patris*. Reg. — 31) *progeniem*: ib. — 32) *his*: C. R. 2.

xeres, naturales et spurios distinguntur. *'Quum autem plerumque vitia se virtutes esse menti minus providae mentiantur, subtiliter advertere te oportet, utrum resignandi propositum, quod tam ferventer gestare videris in pectore, dignum sit Dei odio vel amore. Si enim propter causam aliquam praemissarum cedere postulares, tam super causa, quam super eius effectu pariter doleremus. Sed ne sub improvidae pietatis amictu ad resignandum detestabilis impietas te impellat, considerare te volumus, et alias esse causas, propter quas male quis petit et peius appetit officium huiusmodi resignare. Si enim ex pusillanimitate, fortassis ut laborem deponat, vel persecutionem effugiat, aut ex vanitate, quod absit, ut plenius vacet otiis, seu liberius indulgeat voluptatibus, curam vult aliquis deserere pastoralem, ab ea non meretur absolvi, quamvis propter huiusmodi vanitatem, tanquam qui mortaliter peccat, ea reddat se indignum, sed satagere debet, ut vanitate deposita satisfaciat de peccato. Aliam vero cedendi causam omnino credimus detestandam. Si quis videlicet a pontificali velit discedere dignitate, ut gloriam captet humanam, tanquam eligat abiectus esse in domo Domini magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum, vel ut mundanum non amittat honorem, quem per hypocrisin acquisivit, sive quod eius simulatio revelari iam incipit, sive quod fervor ipsius ex qualibet causa tepescit, nec vult videri, quod malus fuerit, aut quod fiat, et ideo sub religionis praetextu suam vult contegere pravitatem, ut quasi deserens Martham amplexetur Mariam, et Liae fastidiens lippitudinem Rachelis pulchritudinem concupiscat: quid autem, si propterea velit cedere, quod tempore prosperitatis, arridente fortuna, visus est laudabiliter ministrare, quoniam omnia sibi prospere succedebant, sed adversitatis tempore imminente veretur, ne, si qualibet casu sinistra contingant, ipsius negligentiae imputetur? Plane si propter hoc petit cedere, nautae se potest improvido comparare, qui, quum mari sub tranquillitate iacente sine multo labore navis exercuerit gubernaculum, ipsam tempestate surgente deserit, et decurrere patitur in profundum. Illam quoque cedendi causam penitus detestamur, si forte cedere velit episcopus, ut vel alter sibi succedat, vel obtentu pretii vel affectu carnali, vel ut, quum peior sibi successerit, ipse velut optimus extollatur. Illud autem quasi nefas respuimus et damnamus, quod episcopus propter occupationes mundanas et sollicitudines saeculares non valeat sine crimine pontificale officium exercere, quum multos sanctos ecclesia veneretur, qui spiritualia simul et temporalia ministrarunt. Veruntamen laeva debet esse sub capite, et dextra in amplexu. Sed et illud te volumus advertere diligenter, ne forte per hoc tuae dispositionis propositum effici velis ex illis, de quibus dicitur per Prophetam: „Filii Effrem intendentes arcum et mittentes sagittas conversi sunt in die belli,“ quum potius pro domo Israel murum debeas te opponere ascendentibus ex adverso, quia iuxta sententiam veritatis non qui inceperit, sed qui perseveraverit salvus erit; cavens attentius, ne maculam in gloria tua ponas, non solum apud homines, sed etiam apud Deum, quoniam sub hoc pallio te non poteris occultare, nedum apud Deum, qui renes rimatur et corda, sed nec etiam apud homines, qui ex verisimilibus coniecturis talia suspicantur. Illudque prudenter attendas, quod iuxta sententiam sapientis spiritus disciplinae effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quae sine intellectu consistunt. Si vero pro tuenda ecclesiae libertate difficultatis onus incurrere pertimescis, non ideo deserere debes praevolatus honorem, considerans diligenter, ne forte iusto iudicio tenteris ab illo, qui maiorum est inventator, ut probetur, utrum satisfacere velis in eo, in quo forsan deliquisti. Qui vero contemnit aut negligit satisfacere pro delicto, thesaurizat sibi iram in die irae, quum revelabit Deus abscondita tenebrarum. Ecce quidem admovimus tibi speculum, ut te ipsum contempleris in ipso, tuamque conscientiam perscrutatus agnoscas, ex qua causa cedendi licentiam postules importune. Nos enim, novit altissimus, ignoramus, quare in cedendi proposito perseveres, quoniam nec infirmitas corporis, nec longaevitas temporis, nec defectus scientiae, nec malitia plebis, nec irregularitas personae te reddit ineptum, nec conscientiam cuiusvis criminis te fateris habere.'* §. 7. Verum si propter alias causas cessionem affectes, non est in hoc[33]) tibi[34]) postulanti favendum, quum huiusmodi postulatio videatur non esse discreta, quoniam, ut id tanquam notissimum[35]) omittamus, quod otiositas et voluptas arma sunt hostis antiqui[36]) ad miseras animas captivandas, propter laboris angustias, aut persecutionis incursus non debes deserere sponsam tuam, cui desigendo[37]) manum apud extraneum te fide media copulasti, sciens quod[38]), „beati sunt illi, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,“ quoniam, quum probati[39]) fuerint, accipient coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se. §. 8. Sed dices, *'quod'* „spiritus[40]), ubi vult, spirat, et nescis, unde veniat, aut quo vadat,“ et ideo non est, qui possit vias illius spiritus[41]) perscrutari; qui[42]) vero spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege, quoniam ubi Spiritus Dei, ibi libertas. Quare si cedendi tibi licentia data ab homine non fuerit, nihilominus tamen cedes, quia data est tibi libertas[43]) cedendi a Deo. Certe desipis[44]), si sic sapis. Nam quomodo spiritu Dei agitur[45]) qui contra spiritum Dei agit? Si enim vera sunt quae praemisimus, immo quia indubitanter sunt vera, procul dubio contra spiritum Dei agit, qui aliquid *'horum'* contra veritatem attentat, quoniam ipse est spiritus veritatis. §. 9. Porro si dicas, quod forsitan alia est causa latens, propter quam cedendi voluntas tibi coelitus[46]) inspiratur, et nos siquidem respondemus: tu quomodo scis, quod talis inspiratio sit coelestis? Nonne recolis, quod ille gloriosus pontifex dixerit[47]), quum coepisset viribus corporis repente[48]) destitui: „Domine,“ *'inquit'* „si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem, fiat voluntas tua!“ Illius exemplum secutus[49]), qui dixit[50]): „Cupio dissolvi, et esse cum Christo, manere autem in carne necessarium est propter vos.“ *'Quia igitur diversas tibi causas super hac causa distinximus, et propter quam earum cedere desideres ignoramus, te ipsum tibi duximus committendum, ut, de propriae mentis tribunali te iudicans, videas, si sic possis resignandi desiderio satisfacere, ut gregis tibi commissi curam sine culpa valeas declinare. Si enim cedendo proficere appetis tibi soli, profectui tuo sine dubio tantum subtrahis, quantum quod impendere poteras aliis non impendis, quia tunc maiora animae tuae lucra conquireres, quum sine tua salute salutem plurium procurares. Potioris enim est meriti apud Deo quemquam plurimos lucrifacere, quam salutem propriam quaerere sine illis, quorum salus ad eius curam noscitur pertinere.'* §. 10. Quippe si quantacunque[51]) virtutum flore refulgens, et in te non habeas caritatem, nihil te[52]) comproberis[53]) habere, *'sub quo virtutis praetextu deponere quaeris onus sollicitudinis pastoralis, quod vix potest absque iactura deseri caritatis?'* „Nulla siquidem[54]) maior poterit esse caritas, quam ut animam suam[55]) ponat quis pro amicis suis.“ Quum autem propter hanc te deceat animam tuam pro subditis tuis[56]) ponere, nulla occasione, dummodo proficere illis[57]) possis, etsi non omnibus, tamen multis, ab eorum regimine te convenit excusare; quoniam, si laboris causam praetendis, exemplum te Apostoli sublevabit, qui suadet[57*]) tibi laborem huiusmodi non refugere, dum se asserit pro communi salute plus ceteris laborasse, quia, licet non semper sequatur laborem effectus, nihilominus tamen ipse labor est meritorius apud Deum, iuxta quod legitur: „Reddet Deus mercedem laborum[58]) sanctorum suorum.“ *'Sed esto, quod multum hactenus laboraveris, et bonum certamen certaveris, cum eodem Apostolo possis dicere, tamen ut corona tibi iustitiae de reliquo reponatur, cursum te decet perfecti operis consummare. Quantumlibet enim in angustiarum laboribus, qui comitantur officium pastorale, noctes tibi laboriosas enumeras, et tanquam fatigatus cervus umbram quietis affectes, quantumlibet inter viae squalores angustians patriae dilectione traharis, et velut emeritus mercenarius operis tui finem anxius praestolaveris, expedit tibi tamen virtutem in infirmitate perficere, et pugnam tuam perseverantia coronare, sciensque, quod apud extraneum defixeris manum tuam, quum animas tibi commissi gregis in tuam animam suscepisti, non sic debes portum tibi quietis appetere, ut navigantes hactenus tecum filios sine remigis adiutorio patiaris in hoc mari magno et spatioso cum timore naufragii fluctuare.'* §. 11. Nec potes, quod ideo[59]) Martha malam partem elegerit, quae circa plurima satagebat, quia Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea; quoniam, licet illa sit magis secura, ista tamen est magis fructifera, et licet illa sit magis suavis, haec[60]) tamen magis *'est'* utilis, quum in foecunditate sobolis lippitudo Liae[61]) Rachelis pulchritudini sit praelata; quamvis simul in unum et contemplativus esse valeas et activus legislatoris exemplo, qui nunc ascendebat in montem, ut ibi gloriam Domini cum maiori cerneret libertate, nunc vero descendebat in castra, ut cum utilitate maiori[62]) necessitatibus populi

Cap. X. 33) *in hoc:* desid. ib. — 34) abest a C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 35) *novissimum* C. H. — 36) *iniqui:* C. R. 2. — 37) *defig...... extr.:* non exstant in Comp. III., Reg. — 38) Matth. V. 10. — 39) *persecuti:* C. R. 2. — 40) Ioan. III. 8. — 41) abest a C. R. 1. — 42) 2 Cor. III. 17. — 43) *licentia:* C. H. — 44) *te decipis:* C. R. 1. — 45) *aguntur ... aguntur:* Comp. III. Aug. — 46) *divinitus:* C. R. 1. — 47) *dixit:* Cont., Bohm. — 48) abest a C. H. — 49) *sequens:* C. R. 1. — 50) *dixerit:* C. L. — *dixerat.* Comp. III., Reg. — cf. Phil. I. 23. seq. — 51) *quantacunque virt. dote:* Reg. — *quantumcunque:* C. R. 2., Comp. III. — 52) abest a C. R., Comp. III., Reg. — 53) *comproberis:* Comp. III., Reg. — 54) *quidem:* Reg. — Pro seq.: *poterit:* in C. R. 2. H. leg.: *potest.* — cf. Ioan. XV. 13. — 55) abest a Comp. III. — 56) abest a C. R. 1. H. — 57) *ipsis:* Comp. III., Reg. — 57*) 1 Cor. XV. 10. — 58) abest a C. H. — cf. Sap. X. 17. — 59) Luc. X. — 60) *ista:* Comp. III., Reg. — 61) Exod. XXIV. — 62) abest a C. R., Comp. III.

provideret. Quapropter facilius indulgetur, ut ascendat monachus ad praesulatum, quam praesul ad monachatum descendat. §. 12. Monemus itaque[63]), ut *'illam vocem Davidicae imprecationis abhorrens, tibique formidans eam per effectum operis adaptari, quae dies impii paucos fieri, ut episcopatum eius accipiat alter, imprecator,'* laborem pastoralis regiminis non recuses, *'iactansque tuum in Domino cogitatum, nihil contra voluntatem altissimi statuas de te ipso, qui, quum te suo viderit esse populo necessarium, forte grave ferret, quum ipsum a te contingeret esse neglectum,'* ne[64]) fortassis ad pedes suos cum Maria sperneret[65]) te recipere[66]), qui sibi apud te divertenti sprevisses[67]) cum Martha sollicita[68]) ministrare. *'Illud quoque te debet fortius in ministrandi proposito stabilire, quia, quam hactenus in ecclesia tibi commissa laudabiliter ministraris, si, quod absit, alius te cedente minus utilis assumeretur ad ipsam, profecto non parum in ipsa quiete, quam appetis, turbareris, quum, ubi bene tuum exercueras ministerium, non absque dolore cerneres inutilis ministri defectum, fieretque, ut tantum in contemplationis arce tibi deperisse cognosceres, quantum ecclesiae, cui praesides, non sine tua confusione per te subtractum esse videres.'* Quia vero *'tam per te, quam per nuncios et literas tuas apud nos iam nimis'* in postulando cedendi licentiam institisti, *'ecce'* tibi te[69]) duximus relinquendum, ut distinctis *'tibi'* causis, propter quas cedere[70]) oporteat, *'vel non cedere'* si propter aliquam causam utilem et honestam in huiusmodi proposito persevereres, de licentia nostra cedas, *'quod tamen grave nobis plurimum esse noveris et molestum.'* Alioquin cedendi licentiam auctoritate apostolica tibi scias esse penitus interdictam, quoniam, etsi[71]) pennas habens, quibus satagas in solitudinem advolare[72]), ita tamen adstrictae sunt nexibus praeceptorum, ut liberum non habeas absque nostra permissione volatum. *'Quodsi denique tua voluntas etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. Kal. Mart. Pont. nostr. An. IX.'* [1206.]

CAP. XI.[73])

Episcopus, qui propter crimen renunciavit episcopatui, et ad religionem transivit, ad episcopatum reassumi non potest; secus, si renunciavit propter persecutionem, infirmitatem, defectum scientiae, simoniam ipso ignorante commissam, vel aliam similem causam.

Idem *Episcopo[74]) Faventino in Archiepiscopum Ravennatem electo.*

Post translationem tuam ad ecclesiam Ravennatensem[75]) quum *'dilecti filii'* praepositus et[76]) canonici, *'abbates et primicerii'* Faventini, *'totusque civitatis clerus, sicut per literas eorundem accepimus,'* in *'dilectum filium'* I.[77]) *'presbyterum'* eorum concanonicum[78]) liberam eligendi auctoritatem[79]) unanimiter contulissent, ipse *'sancti Spiritus gratia invocata dilectum filium'* I.[80]) sancti Fridiani[81]) Lucanensis canonicum, olim episcopum Sarnatensem[82]), in Faventinum episcopum postulandum elegit, *'per cuius sollicitudinem circumspectam, qui primo canonicus, et postea praepositus in Faventina ecclesia fuit laudabiliter conversatus, multipliciter sperantur eidem ecclesiae commoda proventura.'* Porro a *'dilecto filio'* sancti Fridiani priore super hoc requisito et obtento consensu, praepositus et alii *'supra dicti'* postulationem eandem approbari a nobis humiliter petierant. Verum postulationi huiusmodi videbatur concilii Constantinopolitani capitulum *'prima facie'* obviare, in quo statutum est[83]), ut quicunque de pontificali dignitate ad monachorum vitam et poenitentiae locum descenderit[84]), nequaquam ulterius ad pontificatum resurgat. Unde contra dictum concilium, quum sit unum ex quatuor principalibus, quae sicut quatuor evangelia ecclesia catholica veneratur, nullatenus videbatur eorum[85]) postulatio admittenda. §. 1. Ceterum speciales[86]) quidam casus inveniuntur, in quibus, praedicto concilio non obstante, is, qui vitam monachalem elegit, rursum licite potest ad episcopatum assumi. Si enim quisquam persecutionis[87]) rabie saeviente, vel praepediente invalitudine[88]) corporis, quum proficere nequeat in regimine pastorali, de superioris auctoritate ad monasticam vitam descendat, persecutionis vel aegritudinis impedimento[89]) cessante ad episcopalem poterit resurgere dignitatem. §. 2. Item si quis propter literaturae defectum, ne tanquam caecus caeco ducatum praebeat, locum regiminis auctoritate apostolica deserendo ad otium se contulerit[90]) monachale, ac per exercitium lectionis scientiae repererit[91]) margaritam, proculdubio poterit denuo vocatus a Domino cathedram reascendere pastoralem. §. 3. Rursus, si quis per cupiditatem[92]) parentum, eo tamen penitus ignorante, fuerit episcopatum adeptus, et hoc comperto episcopatum ipsum[93]) de licentia superioris dimittens, observantiam elegerit regularem, etsi ad episcopatum eundem redire postmodum nequeat iuxta canonicas sanctiones, ad alium tamen poterit licite reassumi. §. 4. Quanquam autem in his et consimilibus casibus is, qui episcopatu dimisso monasticam vitam elegit[94]), resurgere valeat ad officium pastorale, nihil tamen in his[95]) contra praescriptum intelligitur concilium attentari, quod in eo loquitur casu, quum propter aliquod crimen episcopatum quis deserens ad vitam monasticam poenitentiae causa descendit. Unde quidam in eo casu loqui dixerunt capitulum supra dictum, quum[96]) quis pro crimine, de quo convictus fuerat[97]) vel confessus, ab episcopali dignitate depositus, in monasterio exstitit[98]) ad poenitentiam agendam[99]) inclusus, vel quum aliquis propter grave crimen, pro quo episcopatum retinens poenitentiam digne[100]) agere non valebat, cedendi obtenta licentia vitam monachalem elegit. Aliis asserentibus, sic[1]) intelligendum esse capitulum antedictum[2]), ut per se resurgere nequeant, id est, repetere quasi debitum quod tali modo dimisit, quanquam eligi possit, praesertim, si locum tantum, et non ordinem resignarit. §. 5. Quum ergo[3]) nobis *'plene'* constare nequiverit, ob quam causam praedictus I.[4]) episcopatui olim cesserit, *'quum in nostris literis, super hoc transmissis, eidem hoc solummodo exprimatur, quod nos, literis super sua resignatione receptis, eius propositum in Domino commendantes, quod temporali honori salutem animae praeponebat, eundem absolvimus ab onere sollicitudinis pastoralis: quanquam per quendam S. Fridiani canonicum nobis nuperrime sit suggestum, quod idcirco dictus Ioachim cedendi licentiam postulabat, quod ad notitiam eius pervenerat, quod quidam parentes ipsius, ut eligeretur in episcopum, quaedam dederant, licet pauca, fraternitati tuae praesentium auctoritate'* mandamus, quatenus, *'inquisita super eis diligentissime veritate,'* si tibi constiterit, quod propter aliquam ex[5]) praemissis causis seu consimilibus idem I. episcopatui cesserit memorato, tu auctoritate nostra, *'sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo,'* dummodo necessitas vel[6]) utilitas id exposcat, licentiam ei tribuas ascendendi[7]) ad regimen ecclesiae Faventinensis[8]), maxime si veritate subnititur[9]), quod *'tam praefati praepositus et canonici Faventini, quam prior et capitulum sancti Fridiani nobis suis literis expresserunt, quod videlicet'* dictus I. loco tantummodo cesserit memorato[10]), et non ordini, vel etiam dignitati. Tunc enim esset[11]) vehementissime praesumendum, quod non propter crimen aliquod[12]) ab ipso[13]) commissum, sed[14]) causa poenitentiae *'peragendae'* ad vitam migraverit regularem, praesertim quum apostolica sedes post cessionem multo minus quam antea[15]) permisisset eidem tali crimine irretito in pontificali ordine ministrare; alioquin, quum durum nimis exstiterit[16]), contra tam solenne concilium huiusmodi postulationem admittere, praeposito et canonicis memoratis iniungas, ut aliam personam sibi idoneam eligant in pastorem. *'Dat. Lat. IV. Id. Febr. Pont. nostr. An. XI.'* [1208.]

CAP. XII.

Qui petiit cedendi licentiam, ex quo illam obtinuit, cedere compellitur.

Idem *in concilio generali.*[17])

Quidam cedendi licentiam cum instantia postulantes, ea obtenta cedere praetermittunt. Sed quum in postulatione *'cessionis'* huiusmodi aut ecclesiarum commoda, quibus praesunt, aut salutem

---

Cap. IX. 63) *Monemus ergo fraternitatem tuam et exhortamur attentius, per apostolica scripta mandantes, quatenus etc.:* Comp. III., Reg. — 64) *ac:* Comp. III., Reg. — 65) *spernet:* C. H. — 66) *accipere:* Cont., Böhm. — 67) *spernuisses:* Comp. III. Aug. — *statuisses:* Ms. — 68) *sollicite:* C. R. 1. — 69) abest a Reg. — 70) add.: *te:* C. L. — 71) *si:* Cont., Böhm. — 72) *avolare:* Comp. III., Reg., Cont., Böhm.

Cap. XI. 73) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 249. — Comp. III. h. t. c. 5. — 74) *episc. in arch. Rav. el.:* C. H. R. L. — *H. ep. in arch. el.:* Comp. III. Ms. — *H. ep. in arch. Rav. el.:* Comp. III. Aug. — *Hubaldo episcopo in archiep. Ravenn. electo:* Reg. — 75) *Ravennatem:* Reg. — 76) abest a Comp. III. — 77) *Io.:* C. R. per totum. — 78) *presb. canonicum:* Comp. III., Reg. — 79) *facultatem:* C. R. 2. — 80) *Ioachim:* Reg. — 81) *Fridigiani:* C. H. — 82) *Saxon.:* C. R. 1. — *Saxacen.:* C. R. 2. — *Saxentanen.:* C. H. — *Saxenatem:* C. L. — *Saxenaten.:* Comp. III. Ms. — *Saxxon.:* Aug. — *Sarten.:* Cont., Böhm. — *Serzenatem:* Reg. — 83) *esse dignoscitur:* Comp. III., Reg. — cf. c. 45. C. VII. qu. 1. — 84) *descendebat:* Comp. III. Aug. — *descenderet:* C. R. 2. — 85) *eadem:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 86) *spirituales:* C. R. 1. — 87) *persecutoris* Comp. III. Aug. — 88) *valetudine:* C. H. — 89) *vitio:* C. R. 1. — 90) *tulerit:* C. R. 1. — 91) *reperit:* C. L. — *recreperit:* Reg. — 92) *cupiditate:* Cont., Böhm., Comp. III., Reg. — 93) abest a C. H. — 94) *elegerit:* C. R. 1. — *eligit:* C. R. 2. L., Reg. — 95) *his casibus:* C. R. 1., Comp. III. — *huiusmodi cas.:* Reg. — 96) *dum:* C. H. — 97) *fuerit:* Reg. — 98) *existit:* C. R. 2. — *existat:* C. L. — 99) *peragendam:* C. R. 1. — 100) *dignum* ib. — 1) *sic et:* C. R. 2. — 2) *dictum:* C. H. — *praescriptum:* Comp. III., Reg. — 3) *igitur:* C. H. — 4) *Ioachim:* Reg. — 5) *de:* C. H. — 6) *et:* Reg. — 7) *accedendi:* C. R., Comp. III., Reg. — 8) *Faventinae:* C. R. 2. L., Reg. — 9) *submittitur:* C. L. — 10) abest a C. R., Comp. III., Reg. — 11) *est:* C. H. — 12) abest a C. R., Comp. III., Reg. — 13) *eo:* Reg. — 14) abest a C. H., Comp. III., Reg. — 15) *ante:* Comp. III., Reg. — 16) *exsisteret:* C. R. H. L., Comp. III., Reg.

Cap. XII. 17) c. 28. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. un.

videantur[18]) propriam attendisse, quorum neutrum suasionibus aliquorum, quaerentium quae sua sunt, seu etiam levitate qualibet nolumus[19]) impediri[20]), eos ad cedendum decernimus[21]) compellendos.[22])

CAP. XIII.[23])

Non renunciat iuri suo, qui gratiae adversarii se submittit.

Honorius III. *maioris ecclesiae Decano, et Magistro R.*[24]) *Cantori sancti Dionysii Leodiensis*[25]).

Veniens ad sedem apostolicam I.[26]) '*pauper*' subdiaconus '*in nostra*' proposuit '*praesentia constitutus,*' quod, quum bonae memoriae I. Papa praedecessor noster '*dilecto filio*' abbati de Emeneo[27]) '*Treverensis dioecesis,*' et maioris ecclesiae ac sancti Pauli[28]) cantoribus Treverensibus suis dederit literis in mandatis, ut '*eidem I.,*' si nihil canonicum obviaret, praebendam in ecclesia sancti Florentini[29]) in Confluentia, quam Iacobus decanus ipsius ecclesiae '*in eius manibus per suas literas*' resignavit, sublato appellationis obstaculo assignarent eidem[30]), '*eodem Ioanne literas ipsas praedicto decano et aliis ostendente, idem decanus de resignatione forte poenitens occultavit literas supradictas; demum eidem Ioanni praefatis literis restitutis, eas nominatis iudicibus, ut exsequerentur mandatum apostolicum praesentavit.*' Quumque '*iidem*' iudices apostolicum vellent adimplere mandatum, quidam se opposuerant canonici ecclesiae memoratae, dicentes, subdiaconum antedictum[31]) renunciasse iuri '*suo,*' quod sibi[32]) ex ipsis literis competebat. Dicto igitur[33]) subdiacono hoc negante, iam dicti canonici ad hoc probandum testes aliquos produxerunt. Per quos quum videretur probatum, ipsum[34]) se gratiae capituli commisisse, duo iudices[35]) praedictorum, '*cantores videlicet Treverenses,*' sententialiter decreverunt, eundem[36]) '*Ioannem*' non posse uti '*de cetero*' literis supradictis[37]), pro eo, quod idem '*I. sic*' adversarii se gratiae commisisset[38]), per quod visus est renunciasse[39]) iuri, sibi ex ipsis[40]) literis competenti. A qua sententia idem '*I.*' appellans, '*licet etiam antea, quam appellasset,*' in[41]) vigiliam Epiphaniae '*proxime praeteritam*' terminum suae appellationis praefixit. Ad quem[42]) quum '*idem I.*' venisset[43]), '*et nobis, prout superius est expressum, facti seriem enarraret, dilectum filium*' Petrum de Colle medio, capellanum nostrum, super hoc sibi concessimus auditorem. Sed quum eius adversarius non accesserit[44]), per duos menses et amplius exspectatus, nec alius compareret[45]) pro eo sufficiens responsalis, tandem quidam literas habens ad contradicendum et[46]) impetrandum coram eodem comparuit[47]) '*auditore*'. Qui quum '*de iure*' ad tractandum[48]) causam minus sufficiens crederetur, '*auditori praedicto, nobis haec omnia referenti, dedimus in mandatis, ut super hoc aliquos de fratribus consuleret, et in causa procederet iuxta consilium eorundem:*' Idem[49]) auditor '*habito consilio dilecti fratris nostri T. sanctae Sabinae presbyteri cardinalis ac etiam aliorum,*' sententiam praedictorum iudicum sententialiter iustitia exigente cassavit. Nos igitur ratam et firmam habemus[50]) capellani sententiam memorati[51]), '*vobis per apostolica scripta etc.*'

CAP. XIV.[52])

Si praelatus ab obedientia subditos absolvit, non propter hoc praelaturae renunciat.

Idem *Archiepiscopo Treverensi.*

Lectae coram nobis fraternitatis tuae literae continebant, quod abbas sancti Petri[53]) Tuilensis, '*quem de conversationis et vitae honestate commendas*', tibi humiliter est confessus, quod, quum[54]) adeo[55]) gravi aegritudine laboraret, quod de vita desperaretur[56]) ipsius, ad cuiusdam '*tamen*' aemuli sui consilium, de quo ipse, quum non crederet eum[57]) aemulum, confidebat, '*in quorundam monachorum suorum praesentia, excommunicationis sententia, si quam in eorum aliquem protulerat, revocata,*' monachos[58]) suos ab obedientia, in qua sibi tenebantur, absolvit, vocato[59]) dioecesano episcopo, ut abbatiam in eius manibus resignaret; quod tamen usus consilio saniori non fecit, et[60]) eidem abbati postmodum restituto sanitati, universi et singuli de conventu[61]) obedientiam et reverentiam requisiti ab eo[62]) in capitulo promiserunt[63]). '*Idem tamen super eo, quod sic fecerat, dubitans, a te, quid super hoc saluti suae consuleres, postularit, propter quod tu, quum habito super hoc iuris peritorum consilio diversi diversa sentirent, nostrum consilium, an idem abbas ex hoc resignaverit, requisisti.*' Nos autem[64]) ex tali facto '*duntaxat*' eundem abbatem suo resignasse regimini non videmus.

CAP. XV.[65])

Abbas exemptus sine licentia Papae renunciare non potest.

Gregorius IX.[66]) *Agathensi et Utieensi*[67]) *Episcopis.*

Dilecti filii conventus monasterii sancti G.[68]) '*de Desertis*' immediate ad Romanam, pertinentis ecclesiam, '*suis nobis literis*' intimaverunt, quod abbas eorum, sentiens[69]) se insufficientem oneri regiminis abbatiae, cessit in manibus eorundem; ipsi[70]) quoque '*dilectum filium*' G. monachum sancti Victoris '*Massiliensis*' elegerunt canonice in abbatem, '*supplicantes, ut eorum parentes laboribus et expensis, electionem ipsorum faceremus in illis partibus confirmari.*' Quum igitur dictus abbas cedere sine licentia nostra nequiverit, nos tam[71]) electionem quam cessionem praedictas decernentes irritas et inanes, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus abbatem ipsum loco suo restitui faciatis, quo integre[72]) restituto vice nostra recipiatis cessionem ipsius.

TITULUS X.

DE SUPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORUM.

CAP. I.[1])

Si dioecesanus requisitus benedicere nolit Cisterciensem abbatem, ipse monachos suos benedicere poterit.

Alexander III. *Cisterciensibus.*[2])

Statuimus[3]) praeterea, ut[4]), si episcopus[5]) tertio cum humilitate ac devotione, sicut convenit, requisitus, substitutos abbates vestros[6]) benedicere forte renuerit, eisdem abbatibus liceat proprios monachos[7]) benedicere, et alia, quae ad officium huiusmodi[8]) pertinent, exercere, donec ipsi[9]) episcopi suam duritiam recogitent[10]), et abbates '*benedicendos*' benedicere non recusent. '*Sane etc. Dat. Beneventi IV. Non. Iul. Ind. II.*' [1169.]

Cap. XII. 18) *videbantur:* C. R. 2. — 19) *volumus:* Comp. IV. Ms. A., conc. — 20) *impediri:* Cont., Böhm. — 21) *decrevimus:* C. R. 1. — 22) *compescendos:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XIII. 23) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 24) *mag. T. canonicis:* C. R. 1. — *mag. T. canonico:* C. L. — *mag. N. cantori:* C. H. — 25) *Leudicensis:* C. H. — *Leodinensis:* C. L. — *Maioris eccl. S. Ioannis decano et mag. C. (T.:* Comp. V. Ms. — *R.:* Böhm.) *can. (canonico:* Comp. V. Ms. — *cantori:* Böhm.) *S. Dionysii Leodiensis (Leodinensis:* Ms.): Comp. V., Böhm. — 26) *Ioannes:* Comp. V. — 27) *Emeado:* C. R. 1. — *Ementa:* C. R. 2. — *Emeade:* Comp. V. Ms. — *Emenrode:* Comp. V. Cir. — 28) *Paulini:* emend. Ciroeli. — 29) *Florentini:* Comp. V. Cir. — 30) abest a C. L. — 31) *ipsum:* C. H. — *memoratum:* Comp. V. — 32) *ipsi* Comp. V. — 33) *ergo:* C. H. — 34) *Ioannem:* Comp. V. — 35) *iudicum.* C. R. H. L., Comp. V. — 36) *ipsum eund.:* C. L. — 37) *ipsarum commodo literarum:* Comp. V. — 38) *commisit propter:* ead. — 39) *renunciare iuri suo:* C. L. — 40) abest a C. H. — 41) abest a C. R. L., Comp. V. — 42) *quam:* Comp. V. Cir. — 43) *veniret:* Comp. V. — 44) *veniret:* ead. — 45) *appareret:* C. R. 2., Comp. V. — 46) *et ad:* C. R. 1. — 47) *apparuit:* C. H. — 48) *tractandam:* C. R. 1. L., Comp. V. — 49) *saepedictus:* Comp. V. Cir. — *saepefatus:* Ms. — 50) *habentes:* ead. — 51) abest ab ead.

Cap. XIV. 52) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 53) *Apri:* Comp. V. (*Saint Evre*). — 54) *dum:* Comp. V. Cir. — 55) *tam:* C. R. 1. — 56) *desperetur:* ib. — 57) abest a Comp. V. — 58) *eos:* ib. — 59) add.: *ipsa:* C. H. — 60) *et hoc:* Comp. V. Ms. — *licet:* Cir. — 61) *capitulo vel conventu:* C. R. 1. — 62) *eodem:* Comp. V. — 63) *promisissent:* ead. — 64) *tamen:* ead.

Cap. XV. 65) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 66) *Gregorius IV:* C. L. — est tamen Honorii, missa: *Agathensi et Nicensi (Siten.:* Comp. Ms. Ing.: *Nicensi* [*Nizza*]) *episcopis.* — 67) *Nicens.:* C. R. 1. — *Utiensi:* C. L. — 68) *W.* (i. e. *Willelmi*): C. R. L., Comp. V. — 69) *sentiat:* C. L. — 70) *ipsum:* Comp. V. Ms. — *ipsique:* C. R. 1., Comp. V. Cir. — 71) *tam cess. quam el.:* Comp. V. — 72) *quo . . . ipsius:* non exstant in Comp. V.

TIT. X. Cap. 1. 1) Restitutum ex orig. ap. Manriqu. Annal. Cisterc. II. 478. — Comp. II. h. t. c. 2. — 2) *Cist.:* abest a C. L. — *Alexander III. P. C. Quia nos:* Comp. II. — *Alex. ep. serv. serv. Dei dil. fil. Alexandro Cisterciensi abbati et univ. eiusd. ord. coabbatibus etc.:* orig. — 3) *Sancimus:* orig. — 4) *quod:* Comp. II. Ms. A. — 5) *episcopi . . . requisiti . . . renuerint:* orig. — 6) abest ab orig. et Comp. II. — 7) *novitios:* orig. — *eisd. propr. mon. benedic. non recusent:* Comp. II. Ms. B. — 8) *illud:* Comp. II., orig. — 9) *ipsius:* C. L. — 10) *recolligant:* Comp. II. Ms. A.

CAP. II.[11])

Regulares in suos usus convertere non possunt ecclesias, in quibus ius obtinent patronatus, et, si infra tempus Lateranensis concilii, quando vacant, non praesentent rectores ad eas, superior ordinabit easdem.

Clemens III.[12])

Sicut nobis tua fraternitas intimavit, monachi quidam et canonici[13]) regulares, ecclesias, quas ad praesentationem eorum pertinent, in tuo episcopatu habentes, propriis usibus deputare nituntur, nec '*ibi*' volunt ad eas, quum vacaverint, vocare[14]) personas '*idoneas*'; quin potius, occasione concessionis quorundam episcoporum, vicarios in eis pro sua instituunt[15]) et destituunt voluntate, admissos[16]) ita pensionibus[17]) onerantes, quod nec ecclesiis[18]) competenter possunt[19]) in[20]) paupertate nimia deservire, nec episcopo in episcopalibus respondere, neque hospitalitatem, sicut convenit, transeuntibus impertiri. Nolentes autem, ut status ecclesiae[21]) debitus et antiquus per insolentiam[22]) alicuius subvertatur, mandamus, quatenus, nisi a iurisdictione tua exemptae sint ecclesiae supradictae, praedictos[23]) excessus studeas rationabiliter emendare, et, nisi praedictae[24]) personae infra tempus in Lateranensi[25]) concilio[26]) constitutam ad vacantes ecclesias tibi personas idoneas praesentaverint, ex tunc tibi liceat appellatione remota in eisdem ordinare rectores, qui eis '*et*' praeesse noverint et prodesse, ita tamen[27]), quod ex hoc nullum patronis praeiudicium in posterum generetur. '*Dat. Lat. VI. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. II.*' [1199.]

CAP. III.[28])

Supplet superior inferioris negligentiam in beneficiis conferendis, si tempus Lateranensis concilii lapsum sit, et collatio per inferiorem postea facta non valet.

Innocentius III.[29])

Licet '*dilecti filii*' magister[30]) H. '*archidiaconus de H.*' et R. procurator R.[31]) de sancto Cadimundo[32]) super archidiaconatu Richemundiae[33]) diutius litigaverint[34]) coram nobis, '*tamen postmodum nostris est auribus intimatum, quod neutri eorum de iure competeret, utpote qui neutri fuerat concessus infra tempus in Lateranensi concilio definitum.*' Ne igitur ius nostrum negligere videamur, qui alios in sua iustitia confovemus, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*convocatis eisdem, ut proponant, si quid contra duxerint proponendum, inquiratis diligentius veritatem, et*' si vobis constiterit, archidiaconatum Richemundiae[35]) vacasse per annum, tempore '*tamen*' semestri, quo vel ad archiepiscopum, vel ad capitulum donatio pertinebat, non[36]) a vacatione, sed a notitia computato, quam pro eo, quod Eboracensis archiepiscopus[37]) aliam superiorem non habet, extunc fuerat[38]) ad nos donatio devoluta, utrique super eo '*sublato appellationis obstaculo*' silentium imponatis, '*archidiaconatum ad nostram spectare donationem publice denunciantes, etc.*'

CAP. IV.[39])

Si is, ad quem spectat beneficii collatio, lapso tempore Lateranensis concilii conserrat; non valet collatio: nisi de misericordia toleretur.

Idem *Magistro*[40]) *P. de* **Castre nuovo**, *et R. monacho* **Fontis**[41]) *frigidi, apostolicae sedis Legato*[42]).

Literas vestrae discretionis accepimus '*quibus responsum apostolicum implorastis super his, quae ambigua vobis exstitunt, videlicet,*' quod, quum[43]) in quibusdam ecclesiis, legationi vestrae subiectis, quaedam beneficia et dignitates tanto tempore vacavissent, quod tam praelati quam capitula secundum tenorem Lateranensis concilii essent iure instituendi privati, postquam adventus vester '*illis*' innotuit, in beneficiis illis personas minus idoneas instituere praesumpserant. '*Unde, quum receperitis consilium a viris peritis, ut tales institutiones ab his, quorum non intererat, et qui propria culpa iure instituendi se privaverant, factas, auctoritate apostolica cassaretis, in hoc nostrum prius decrevistis consilium habere. Proposuistis praeterea etc. Nos igitur inquisitioni vestrae breviter respondentes*' Discretioni vestrae[44]) '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si beneficia vel[45]) dignitates '*ipsas*' noveritis personis idoneis assignatas, eas[46]) de patientia permittatis ab ipsis pacifice possideri; alioquin personas '*ipsas*' amoventes prorsus ab ipsis[47]), eas[48]) de personis idoneis auctoritate nostra suffulti, '*nullius contradictionis vel appellationis obstaculo*' non differatis quantocius[49]) ordinare, *contradictores etc.* '*Dat. Rom. ap. S. Petr. VIII. Id. Dec. Ao. VII.* [1204.]

CAP. V.[50])

Is, ad quem primo loco spectabat collatio beneficii, lapso tempore Lateranensis concilii conferre non poterit.

Idem *Episcopo* **Samo.**[51])

Dilecto filio '*nostro*' P. tituli sancti Marcellini[52]) presbytero cardinali S. et R. procuratoribus[53]) P. et G. apud sedem apostolicam constitutis auditore concesso, '*idem thesaurarius proposuit coram eo, quod, quum in Salamantina ecclesia, in qua cantoris electio ad episcopum et capitulum communiter pertinet, cantoria vacante, dictum capitulum saepius episcopum monuisset, ut ad celebrandam cantoris electionem cum eo pariter conveniret, eodem episcopo infra semestre tempus id facere negligente, capitulum uti cupiens iure suo, in ecclesiae memoratae capitulo, sicut est moris, supradictum Paschasium eiusdem loci canonicum in cantorem elegit, ne quid in eiusdem electionis praeiudicium fieret appellando, quam supradictus thesaurarius auctoritate apostolica petiit confirmari, ac electionem, quam venerabilis frater noster Compostellanus archiepiscopus post appellationem huiusmodi de G. clerico multis criminibus irretito ac tunc temporis vinculo excommunicationis adstricto fecerat, tanquam minus canonice celebratam cassari. Dictus vero Dominicus proposuit ex adverso, quod, elapso VI. mensium spatio, infra quod ad episcopum et capitulum cantoris electio pertinebat; decanus et quidam canonici Salamantini, episcope, archidiaconis et nonnullis canonicis, qui praesentes in civitate aderant, inconsultis, non consueta hora, vel in capitulo iuxta morem, sed in ecclesia potius, quibusdam laicis advocatis stulte et inordinate nimis eligere praesumpserunt. Et quum iam dicti archiepiscopi, qui eos propter hoc evocaverat, adire praesentiam noluissent, ipse intelligens eligendi auctoritatem ad se iuxta Lateranensis concilii statutum devolutam, supradictum G. in cantorem elegit, et eundem fecit de cantoria corporaliter investiri. Postmodum autem decanus et sui complices nobis, de his mentione non habita, suggerendo, quod episcopus, qui monitus saepius infra sex menses eligere noluerat in ecclesiae detrimentum, cantorem, qui ab eodem decano cum maiore parte capituli institutus fuerat, spoliata, alium instituerat in cantorem, ad decanum, archidiaconum et archipresbyterum Abulenses nostras literas impetrarunt. Quarum auctoritate, quum supradictus G. ab eisdem fuisset iudicibus evocatus, eisdem inhibuit, ne per dictas literas procederent contra eum, quum*

Cap. II. 11) Restitutum ex Reg. Innoc. III. ap. Bal. II. 5 — Comp. II. h. t. c. 2. — 12) *Clem. III. P. C. Quum in dandis*: Comp. II. Aug. Ms. B — *Coelest. III.*: Ms. B. — *Innocentius R. Episcopo S. Andreae*: Reg. In Gloss., quae in Comp. II. Ms. B. exstat, haec de cap. inscriptione leg.: „*Hoc capitul. errore scriptorum Innoc. III. in plerisque locis fuit adscriptum; sed istud et seq. cap. Tua (c. 2. de temp. ord. in Comp. II.) fuerunt decisa ab illo cap. Clementis III., Quum in dandis.*" — Verum enim vero Innocentium cap. auctorem esse, et Reg. docet, et Raineril opus, cui (VIII. 2.) sub eadem inscriptione insertum est. — 13) *clerici*: Comp. II. Ms. B. — 14) *praesentare*: Reg. — 15) *instituerunt*: Ms. A. — *instituunt et destituunt*: Ms. B. — 16) *et adm.*: Comp. II. Aug. — 17) *in pens.*: C. R 1. — *certis pens.*: C. L. — 18) *in eccl.*: Comp. II. Aug. — 19) *vix possunt*: ead. — *possint*: Comp. Ms. B. — 20) *pro*: C. R. — *prae*: Reg. — 21) *ecclesiarum*: Reg. — 22) *violentiam*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *insolentiam*: Ms. A., Reg. — 23) *praemissos*: Reg. — 24) *praefatae*: ib. — 25) *intra temp. Lat. concilii*: Cont., Bohm. — 26) cf. c. 11. de conc. praeb. III. 8 — 27) abest a Reg.

Cap. III. 28) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 29) Decretales ad decidendum litem de archidiaconatu Richemundiae ortam ab Innoc. III. emissae sunt: c. 30. de test. II. 20., c. 6. de Institut. III. 7., c. 7. de conc. praeb. non vac. III. 8. — ex quarum prioribus ad explodendos Gonzalezii et Bohmeri errores (adhibito quidem in consilium Comp. II. libro Ms.) capitis huius inscriptionem ita restituimus: *Eliensi et Cicestrensi episcopis et archidiac. de Northampton.* — 30) *magistri*: Comp. IV. Aug., Ms. A. — 31) *proc. R.*: omiss. in Comp. IV. Aug. — *R. proc. dilecti filii G. (R. i. e. Rogerii)* Comp. III. Ms. B., recte, cf. cit. c. 7. de conc. praeb. non vac.) *de sancto etc.*: Comp. IV. Ms. A. B. — 32) *Edemundo*: C. R. 1. — *Amundo*: C. R. 2. — *Admundo*: C. H. — *Eadmundo*: C. L., Comp. IV. Ms. A. — *Edmundo*: Comp. IV. Ms. B. — *Cadmundo*: Comp. IV. Aug. — 33) *de Ric.*: Comp. IV. Aug. — 34) *litigarunt*: Comp. IV. — 35) *illum* ead. — 36) *hoc non*: C. R. 2. — 37) *quod ecclesia Eb.*: Comp. IV. Ms. A B. — 38) *fuerit*: Comp. IV. Aug., Ms. B.

Cap. IV. 39) Restitutum, quantum oportuit, ex Reg. Innoc. VII. 165. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 40) *mag. P. de Castro et R. monacho Fontis frigid. et S. L.*: Comp. IV. Aug. — *mag. P. de Castro et R. monach. Montis frigidae Ap. se. le.*: Comp. IV. Ms. B. — *mag. P. de Castro novo et Radulpho mon. Font. frig. ap. sed. legatis*: Reg. — 41) *montis*: C. H. — 42) *legatis*: C. H. L. — 43) abest a Comp. IV. Aug. — 44) *vobis*: Reg. — desid. in Comp. IV. — 45) *et*: Cont., Bohm. — 46) *eas*: Comp. IV. Aug., Ms. A. — 47) *illis*: Reg. — 48) abest ab ead. — *easdem*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — *eas*: Ms. A. — 49) *quanto citius*: Comp. IV. Aug. — *quam cit.*: Ms. B. — *quanto citius poteritis*: C. R. 1.

Cap. V. 50) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 157. — Comp. IV. c. 2. de praeb. III. 2. — 51) *Zamothensi*: C. L. — *Zamorensi*: C. R. — *Senon.*: Comp. IV. Ms. A. — *Cenom.*: Ms. B. — *Episcopo et cantori Zamoren. et abbati de Morerola Zamoren. dioec.*: Comp. IV. Aug. — *ep. et cant. Zamorensi et abb. de Mor. Zamorensis dioec.*: Reg. — 52) *Matchi*: C. R 1. — *Marcelli*: C. R. 2., Comp. IV. — *Dil. fil. nostro Petro tit. S. Marcelli presb. card. bonae mem. A. Thesaurario Salamantino Paschasii, et Dominico Garsiae clericorum procuratoribus apud sed. etc.*: Reg. — 53) add.: *dilectorum filiorum*: Cont., Bohm. ex Comp. IV.

in eis de sua electione facta per archiepiscopum nulla mentio haberetur, et cum propter hoc, tum etiam, quia prima citatione ad loca remota peremptorie citatus exstiterat, tum etiam, quia iudices quosdam ex electoribus dicti Paschasii consanguinitatis linea contingebant, ad sedem apostolicam appellavit. Sed iudices nihilominus ad Salamantinam ecclesiam accedentes, saepedictum P. in cantoriae possessionem causa rei servandae contra iustitiam induxerunt. Quum igitur super his et aliis coram eodem cardinali procuratores ipsi aliquamdiu litigassent, et ipse nobis fideliter retulisset, quae proposita fuerant coram eo," Quia nobis constitit a Salamantino[54]) decano et eius sequacibus, post elapsum sex mensium spatium, infra[55]) quod episcopus[56]) et capitulum, prout communiter spectabat ad eos, procedere ad electionem cantoris neglexerant, electionem supradicti P. minus canonice celebratam, eandem decernimus[57]) irritam et inanem, et appellationem a[58]) decano et suis fautoribus interpositam factum archiepiscopi, ad quem iam erat eligendi auctoritas devoluta[59]), nequivisse aliquatenus impedire. "*Quia vero contra personam ipsius G. quaedam obiecta fuerunt, de quibus nobis non potuit fieri plena fides, discretioni vestrae per apostolica scripta*" Mandamus, quatenus, nisi "*iam*" dicto G. aliquod canonicum obviet, electionem de ipso factam sublato[60]) appellationis obstaculo confirmetis[61]), "*facientes ipsum eiusdem cantoriae pacifica possessione gaudere; contradictores etc. Dat. Lat. V. Kal. Nov. Ao. XIII.*" [1210.]

TITULUS XI.

DE TEMPORIBUS ORDINATIONUM ET QUALITATE ORDINANDORUM.

CAP. I.[1])

Diebus dominicis vel sabbato Pentecostes sacri ordines ab alio, quam a Papa, conferri non debent.

Alexander III.[2]) *Batoniensi Episcopo.*

Subdiaconus[3]) autem nulli[4]), nisi Romano Pontifici, liceat[5]) in diebus dominicis ordinare, quamvis consecrandi Deo dicatas virgines, et minores ordines his[6]) diebus habeant[7]) licentiam celebrandi. Sabbato quidem[8]) Pentecostes non liceat[9]) alicui sacros ordines celebrare, quum in sequenti septimana recepta Spiritus sancti gratia celebrentur.

CAP. II.[10])

Non valet consuetudo, quod extra statuta tempora sacri ordines conferantur.

Idem *Episcopo Herfordensi*[11]).

Sane super eo, quod moris esse dixisti in[12]) ecclesiis[13]) quibusdam Scotiae et Valliae[14]), in dedicationibus ecclesiarum vel altarium extra ieiunia quatuor temporum clericos ad sacros ordines promovere, "*prudentiae tuae*" significamus, quod consuetudo illa, utpote institutioni[15]) ecclesiasticae inimica, "*et detestabilis*" est "*et*" penitus improbanda, et, nisi multitudo et antiqua consuetudo terrae esset "*in causa,*" taliter ordinati non deberent permitti[16]) in susceptis ordinibus ministrare. Nam apud nos sic ordinati deponerentur, et ordinantes[17]) privarentur auctoritate ordinandi. "*De eo autem etc. [cf. cap. seq.]*"

CAP. III.[18])

Minores ordines conferri possunt diebus festis, sacri vero conferri debent in quatuor temporibus, vel sabbato sancto, vel sabbato de passione.

Idem *eidem*[19])

De eo[20]) autem, quod quaesivisti, an liceat extra ieiunia quatuor temporum aliquos in ostiarios, lectores, exorcistas, vel[21]) acolythos, aut etiam subdiaconos promovere[22]), "*prudentiae tuae*" taliter respondemus, quod licitum est episcopis[23]), dominicis[24]) et aliis festivis diebus unum aut duos ad[25]) minores ordines promovere; sed ad subdiaconatum, nisi in quatuor temporibus, aut "*in*" sabbato sancto, vel[26]) in[27]) sabbato ante dominicam de passione[28]), nulli episcoporum, praeterquam Romano Pontifici[29]), licet[30]) aliquos ordinare.

CAP. IV.[31])

Criminosus occultus moneri potest, ne promoveatur ad ordines, sed prohiberi non debet.

Idem.[32])

Ex tenore tuarum literarum accepimus, quod N. clericus adeo deliquit, quod, si peccatum[33]) eius esset publicum, degradaretur ab ordine, quem suscepit, et amplius non posset ad superiores ordines promoveri. Verum quoniam peccatum ipsius[34]) fore occultum[35]) "*et privatum*" dixisti, "*fraternitati tuae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus poenitentiam ei condignam imponas, et "*ei*" suadeas, ut parte[36]) poenitentiae peracta ordine suscepto utatur, quo[37]) contentus exsistens ad superiores "*ordines*" amplius non ascendat[38]). Verumtamen, quia peccatum[39]) occultum est, si promoveri voluerit[40]), eum[41]) non "*potes, nec*" debes aliqua ratione prohibere.

CAP. V.[42])

Religiosus contra prohibitionem praelati sui ordinari non debet.

Lucius III.[43]) *Archiepiscopo Turonensi.*

Ad aures nostras "*te significante*" pervenit, quod religiosi quidam "*zelum Dei habentes*" ad superiores desiderant ordines promoveri, "*putantes, maius praemium cumulandum, quo in maiore gradu positi sublimius officium fuerint exsecuti;*" sed praelati eorum desideriis contradicunt. "*Ideoque tua duxit fraternitas requirendum, an in inferioribus ordinibus constituti iuxta beneplacitum suorum praelatorum, quibus promotio displicet, a superioribus debeant abstinere, an valeant praelatis suis renitentibus promoveri.*" Tuae igitur quaestioni[44]) taliter respondemus, quod honestius et tutius est subiectis[45]) debitam praepositis obedientiam impendendo[46]) in inferiori ministerio deservire, quam cum[47]) praepositorum scandalo graduum appetere dignitatem. Nec est in hac parte subiectorum desiderium confovendum, quoniam esse potest, quod[48]) praelati eorum commissa secreta noverint, ex quibus constat eis, quod salva conscientia nequeunt sublimari, quia non in sublimitate graduum, sed in amplitudine[49]) caritatis acquiritur regnum Dei.

CAP. VI.[50])

Metropolitanus ab omnibus suffraganeis consecratur; suffraganeus vero a tribus, metropolitano iubente.

Idem.

Si archiepiscopus "*diem*" obierit, et alter[51]) fuerit ordinandus "*archiepiscopus electus,*" omnes episcopi eiusdem provinciae ad sedem

---

Cap. IV. 54) *Salamontina:* Böhm. — *supradicto:* Comp. IV., Reg. — 55) *intra:* Comp. IV., Cont., Bohm. — *intr. quod tempus:* Comp. IV. Ms. A. — 56) *episcopo et capitulo memoratis:* Reg., manifesto errore. — 57) *decrevimus:* C. R. 1., Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — 58) *ab eodem:* Comp. IV., Reg. — 59) *evoluta:* C. L. — 60) *sublata appellatione:* C. R. 1., Comp. IV. Aug. — 61) *confirmes:* C. L.

TIT. XI. Cap. I. 1) App. XXVI. 23., Lips. XVIII. 1., Cass. XXIX. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Innoc. III.:* C. R. — *Londonensi:* Cont. — *Pictonensi:* Cass. — *Bathon.:* App., Comp. I. — desid. in Comp. Ms. — *B. Exon. episcopo:* Lips., quae quidem inscr., si genuina est, ex decr. *In literis* (c. 9. de off. iud. del. I. 29.) ad Bartholomaeum Exoniensem missa caput desumptum, et post c. 5. de act. ord. I. 14. olim collocatum fuisse, videtur innuere. — 3) *subdiaconum:* C. R. 1. — 4) *nullis:* App. — 5) *licet:* ib. — 6) *his dieb.:* desid. ib. — 7) *habent:* Cass. — *habeat:* Lips. — 8) *autem:* C. R. 1. — 9) *licet:* App., Lips., C. L., Cont., Böhm.

Cap. II. 10) Restitutum ex App. XXVI. 24., Lips. XVIII. 2., Cass. XXIX. 2. — Comp. I. h. t. c. 2. — 11) *Herforden.:* C. R., *Herfurdensi:* Bohm. add. App.: *P. C. Intelleximus super de potestate iudicum* (VII. 13.) cf. Comp. I. c. 11. de off. iud. del. I. 21. — 12) abest a Coll. citt., C. H. — 13) *episcopis:* App., Lips. — 14) *Galliae:* Lips., Cass., Comp. I. Ms. — *Gualgae:* Comp. I. Aug. — *Guallias:* App. — 15) *constitutioni:* C. R. 1., Lips. — 16) *pro merito:* App. — 17) *ordinato reo:* Cass., (pro: ordinatores.)

Cap. III. 18) App. XXVI. 25., Lips. XVIII. 2., Cass. XXIX. 3., Comp. I. h. t. c. 3. — 19) *Idem:* Lips. — *Idem Alex. III.:* Böhm. — *Idem Herforden.:* Comp. I. Aug. — *Herforden. episcopo:* Cass., Comp. I. Ms. — *Idem in eodem:* C. R. 2. — *Idem eidem episcopo in eadem epistola:* App. — 20) *hoc:* App. — *seq.: autem:* abest a C. R. — 21) *et:* Comp. I. Ms., abest ab Aug. — 22) *promoveri:* C. H. R. L. — *acolythos promovere, aut etiam* (*in:* Lips.) *subdiac. facere:* Coll. citt. — 23) abest a Cass. — 24) add.: *diebus:* App. — 25) *in:* Comp. I. Aug. — 26) *et:* App., Cass., Comp. I. — *aut:* Lips. — 27) abest a C. H. — 28) *pass. Domini, nulli eorum:* Cass. — 29) abest a Comp. I. Aug. — 30) *liceat:* Cass.

Cap. IV. 31) Restitutum ex App. L. 3., Cass. XXIV. 6., Comp. I. h. t. c. 5. — 32) *Bituricensi archiep.:* Cass. — *Albanensi ep.:* Comp. I. Ms. — *W. Albanensi ep.:* Aug. — *Idem in eodem libro secundo, W. Albanensi ep., vicario nostro:* App. 33) *delictum:* Coll. citt. — 34) *illud:* C. R. 1. — *ipsum:* C. R. 2. H. L., Coll. citt. — 35) add.: *est:* App. — 36) *per te:* ead. — *parte poenitentia:* Cass. — 37) *et eo:* Coll. citt. — 38) *accedat:* App. — 39) add.: *eius:* Cass. — 40) *desiderat:* App. — 41) *ei:* Coll. citt.

Cap. V. 42) Restitutum ex App. XXVI. 22., Lips. XIV. 5., Cass. XXIV. 5., Comp. I. h. t. c. 4. — 43) *Innoc. III.:* C. R. 2. — *archidiac. Turon.:* Cont. — 44) *fraternitati:* C. R. 1. — seq.: *taliter:* abest a Coll. citt. — 45) *subiectos:* App. — 46) *imponendo:* Lips. — 47) *in scandalum graduum app. digniorem:* App. — 48) *ut:* ib. — 49) *ampl. meritorum:* Ib.

Cap. VI. 50) Restitutum ex ep. (*Pseudo-*) *Anicii*, (e qua desumptum est) ap. Blondellum. — Burch. I. 28., Lips. XXXI. 12., Comp. I. c. 9. de elect. I. 4. — 51) *alius:* Comp. I. Aug.

metropolitanam[52]) conveniant[53]), ut ab omnibus '*ipse*' ordinetur. '*Oportet autem, ut ipse, qui illis omnibus praeesse debet, ab omnibus illis eligatur et ordinetur.*' Reliqui vero comprovinciales episcopi, si necesse fuerit, ceteris consentientibus, a tribus iussu archiepiscopi poterunt ordinari[54]); sed melius est, si ipse cum omnibus eum, qui dignus est, elegerit, et cuncti pariter pontificem[55]) consecraverint.

CAP. VII.

Dicit idem, quod in praecedenti.

Ex concilio Arelatensi.[56])

Ne episcopi[57]) sine metropolitani permissu[58]), nec '*episcopus*' metropolitanus sine tribus vel duobus[59]) episcopis comprovincialibus praesumat episcopum ordinare, ita, ut alii episcopi[60]) comprovinciales adiungantur epistolis, ut se suo responso significent consensisse. Quod si inter partes aliqua[60*]) '*nata*' dubitatio fuerit, maiori numero metropolitanus '*in electione*' consentiat.

CAP. VIII.[61])

Ordinatus extra tempora suspenditur, donec dispensetur cum eo, et ordinans punitur.

Urbanus III.[62]) *Archiepiscopo Pisano.*

Quum quidam '*episcopi Sardi, sicut nobis est ex tua parte propositum, quibusdam pecuniam, sicut iuramento tenebantur adstricti, non solverint, et quidam episcopus ipsius terrae in die dedicationis ecclesiae ordines, quum dies ille ad hoc institutus non fuerit, celebraverit, quidam etiam iuraverint aliquando, quod fratri vel sorori, patri vel matri loqui non debeant, aut quodlibet eis subsidium ministrare, a nobis, quid de huiusmodi faciendum sit, tua fraternitas requisivit. Nos itaque denegare nolentes quod a nobis caritate suggerente postulare videris, discretioni tuae praesentibus literis respondemus, quod in episcopos illos, qui suum transgressi sunt iuramentum, est tanto gravius vindicandum, quanto maiori praeeminent dignitate, et eorum exemplo facilius alii poterunt ad similia provocari.*' Episcopum '*autem,*' qui die, quo non debuit, ordines celebravit, canonica disciplina corrigere, et ordinatos a susceptis ordinibus tamdiu reddere debes expertes, donec apud nos '*vel successores nostros*' restitutionis gratiam consequantur. '*Illi vero etc.*'

CAP. IX.[63])

Graeci a Latinis ordinari non debent, nec econtra, si in ritu ordinandi sunt diversi.

Coelestinus III. *Hidronensi*[64]) *Archiepiscopo.*

Quum secundum regulas ecclesiasticas '*et sanctorum instituta Pontificum sacri sunt ordines in certis temporibus conferendi, quidam Graeci episcopi ritus sui et consuetudinis observantiam in Latinos clericos exercentes, eos ad sacros ordines passim provehunt, qui non sunt praeterquam in IV. temporibus conferendi. Sane sicut latoris praesentium Io. relatione cognovimus, quod, quum ipse a quodam domino, cui servierat, et ut in capella sua divina officia celebraret, cuidam Graeco episcopo foret praesentatus, idem episcopus Cathamarensis eum in sacerdotem promovit, quem postmodum dioecesanus episcopus ab executione officii vel suscepti ordinis credidit suspendendum, quae utique consuetudo consuetudini ecclesiasticae inimica et detestabilis est et penitus improbanda, et, nisi multitudo et antiqua consuetudo esset in causa, sic ordinati non deberent permitti in susceptis ordinibus ministrare. Nam apud nos sic ordinati deponerentur, et ordinantes auctoritate ordinandi de censura canonum privarentur.*' Quia[65]) vero, sicut dicitur, in partibus Calabriae '*ut*' Latini a Graecis, et Graeci a Latinis secundum alterutrius institutionis observantiam ordinantur, '*et an sit antiquitus observatum, fraternitati tuae, quae discernere melius ista poterit, eiusdem Iohannis iudicium duximus committendum, per apostolica scripta mandantes et potestatem tibi auctoritate praesentium indulgentes, ut, cognita diligentius veritate et observantia consuetudinis, si qua super his a Latinis clericis recepta est, et hactenus approbata, vel si tibi apparuerit aliter discernere de ipso Iohanne, quod cum salute animae suae poteris, cessante appellationis diffugio, statuere non moreris, studiosius attendens, utrum reordinandus sit, an sine periculo animae suae in sic recepto ordine debeat celebrare, addito, si quid noveris in supplemento ordinis adiungendum.*' Nolumus '*autem*' de cetero commixtiones[66]) et consuetudines rituum in ordinibus observari, '*nec sumi etc.*'

CAP. X.[67])

Si monachus unius ordinis in secundo ordine, ad quem transivit, recipit sacerdotium, ad primum ordinem rediens, in eo libere ministrabit.

Innocentius III. *Abbati et Conventui Cariloci.*[68])

Ex parte vestra[69]) nostro fuit apostolatui reseratum, quod quidam monachus vester, se ad nigros monachos transferens, et habitum eorum[70]) '*nigrum ibidem*' assumens, ad sacerdotii ordinem in ipso habitu est promotus. Unde, quia '*in hoc articulo*' dubitastis[71]), utrum in assumpto taliter[72]) ordine ministrare debeat, '*nos huiusmodi dubietatis scrupulum enodantes, per apostolica vobis scripta*' mandamus, quatenus, nisi '*ei*' canonicum aliud obviet[73]), ipsum monachum officium sacerdotis libere exsequi permittatis. '*Dat. Romae ap. S. Petrum.*' [1198.]

CAP. XI.[74])

Si Graecus episcopus Latino subiectus ordinatur sine Latini licentia a Graeco, interdicitur sibi executio: si vero de licentia, tunc toleratur.

Idem *C. Presbytero Cardinali, apostolicae sedis Legato*[75]).

Quod translationem pontificis (*Et infra:* ['*cf. c. 4. de off. leg. I. 30.*']) '*Super eo vero, quod nos consulere voluisti, quod multi Graecorum clerici consistentes, in dioecesibus Latinorum ab episcopis Graecis non in quatuor temporibus, interdum omnes ordines simul, nonnunquam partem recipiunt, qui postmodum prohibentur a Latinis episcopis celebrare,*' Consultationi tuae taliter respondemus[76]), quod, quum clericus Graecus, episcopo Latino subiectus, a Graeco pontifice ordinatur, nisi de mandato vel[77]) licentia sui episcopi fiat, interdicenda est ei ordinis executio sic suscepti, tanquam ab alieno pontifice sine mandato vel licentia sui episcopi[78]) ordinato. Si vero de mandato vel licentia sui praesulis a Graeco pontifice secundum morem Graecorum fuerit ordinatus, licet culpandus sit episcopus Latinus, qui clericos suos a Graeco facit antistite ordinari, quamdiu tamen talis mos ab ecclesia toleratur, impediri non debet ab executione ordinum taliter susceptorum. '*Nos tamen etc.*'

CAP. XII.[79])

Ordinatus a Papa sine licentia Papae ad superiores ordines non promovetur.

Idem *Mutinensi*[80]) *Episcopo.*

Quum in distribuendis '*ordinibus constitutiones canonicae tempora certa distinguant, quae praecipue circa sacros ordines approbata quoque consuetudo docuit observanda, mirari cogimur et moveri, quia, sicut a multis accepimus et in fama vulgatur, infamis Bononiensis episcopus Albertum Imolensem electum in diaconum et presbyterum simul ordinare praesumpsit. Quia vero dimittere nolumus incorrecta quae contra constitutiones canonicas attentantur, praesertim ubi celebrius canonica iura docentur, ne praesumptoribus transeant in exemplum, quum haec non solum praesumptionis et fatuitatis nota non careant, sed nec ambitionis et praecitatis: discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*

Cap. VI. 52) *metropoleos:* Blond. — 53) *veniant:* Lips., Comp. I. — 54) *poterunt episcopis ordinari:* C. R. 1. — *consecrari possunt:* Lips. — *consecrari possunt (possint:* Aug.) *episcopis:* Comp. I., Blond. 55) *episcopum:* C. R. 1.

Cap. VII. 56) Restitutum ex c. 5. conc. Arel. II. hab. A. 452. — Burch. I. 27., Lips. XXXI. 15., Comp. I. c. 4. de elect. I. 4. — 57) *Nullus episc.:* Burch., Lips., — *Nec ep.:* Comp. I. — 58) *Ut episcopum sine metropolitano vel epistola metropolitani vel tribus comprovincialibus non liceat ordinari:* Coll. Hisp. — 59) *vel duob.:* omitt. Coll. citt. — 60) abest a Burch. et Coll. Hisp. — 60*) *utrubique nata fuerit dub.:* Coll. Hisp.

Cap. VIII. 61) Restitutum ex Comp. I. c. 11. de iureiur. II. 17. — 62) add.: in *Registro:* Comp. I.

Cap. IX. 63) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1: — 64) *Rothomagensi:* C. R. 2. — *Idruntino:* Comp. II. Ms. — *Hydrontin.:* Aug. — 65) *Verum quia nos plenam de Graecorum observantia notitiam habere non possumus, nec sit nobis certum, utrum consuetudo sic se habent, quod in part. . . . . ordinentur:* Comp. II. — 66) *commixtiones rituum et consuetudines ordinum observari:* ead.

Cap. X. 67) Restitutum ex Reg. Bal. I. 232. — Comp. III. h. t. c. 2. — 68) *Cariloci:* Comp. III. Aug. — leg.: *Caroliloci (Charlis*). — 69) *tua:* Comp. III. Ms. — 70) abest a Comp. III. et Reg. — 71) *dubitatis:* C. R. 2., Reg. — 72) *tali:* C. R. — 73) *videritis obviare:* Comp. III., Reg.

Cap. XI. 74) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — assign. Ao. 1200. sec. §. XXIX. Gest. Innoc. ap. Brequ. — cf. c. 3. de usu pall. I. 8. — 75) *C. tit. S. Laurentii in Lucina presb. card. ap. sed. leg.:* Comp. III., Böhm. — 76) *duximus respondendum:* Comp. III. — 77) *et:* C. R. 1. — 78) *praesulis:* ib.

Cap. XII. 79) Restitutum ex Reg. Brequ. III. 32. — Comp. III. h. t. c. 4. — 80) *Matinensi:* C. H. — *Mutinensi ep. et magistro Uberto (Huberto:* Ms.): Comp. III., Böhm. — *Mutin. ep. et magistro Uberto canonico Mudociensi:* Reg.

mandamus, quatenus super his inquiratis diligentissime veritatem, excusationes ordinatoris et ordinati, si quas forte duxerint allegandas, nihilominus audientes, ut per relationem vestram instructi plenius et securius in ipso negotio procedamus.' Meminimus '*enim, id*' a nobis fuisse suppliciter[81]) postulatum, et clementer indultum, ut, quia praefatus A.[82]) ecclesiae Romanae subdiaconus erat, mandaremus ipsum per Bononiensem episcopum promoveri. '*Dat. Lateran.*' [1200.]

CAP. XIII.[83])

Duo sacri ordines non possunt conferri eidem uno die, vel duobus, continuato ieiunio.

Idem[84]) *eidem et Magistro H. Subdiacono nostro.*

Literas vestras recepimus '*responsivas*' super inordinata ordinatione '*A.*' Imolensis electi, quem '*G.*' Bononiensis episcopus praecedenti sabbato in diaconum, et sequenti die dominico[85]) continuato ieiunio in presbyterum ordinavit. In quo quantum uterque deliquerit, evidenter intelligit qui prudenter attendit. Si enim utrumque ordinem eodem[86]) die conferre[87]) illi non licuit, pari non licuit ratione unum ordinem uno die, et alium altero ieiunio continuato conferri[88]), quum propter continuationem ieiunii fictione canonica, sive mane diei dominicae trahatur ad sabbatum, sive vespera sabbati ad diem dominicam referatur, profecto mane cum vespera seu vespera cum mane ad eundem diem pertinere dicetur[89]). Nam si, quantum ad hunc necessitatis articulum pertinet, mane ad unum[90]) diem, et vespera referatur[91]) ad alium, cur esset continuatio ieiunii necessaria, quum et sabbato ante coenam, et dominica ante prandium intelligantur[92]) esse ieiuni[93])? '*Ne autem si factum huiusmodi sub silentio transiremus, id alii licitum reputantes similia facere attentarent, et sic facti perversitas a posteris traheretur in exemplum,*' Praefatum itaque[94]) Bononiensem episcopum, ut puniatur in quo deliquit, a collatione ordinum[95]), diaconii scilicet et presbyterii, alterum vero ab executione officii[96]) sacerdotalis tamdiu[97]) volumus manere suspensos, donec de illis[98]) aliter disponamus. '*Ut igitur etc.*'

CAP. XIV.[99])

Ordinans puerum tredecim annorum in diaconum, suspenditur a collatione ordinum: et ordinatus ab ipsius executione usque ad aetatem legitimam.

Honorius III. *Episcopo et Archidiacono Legionensi.*

Vel non est compos sui episcopus Conventrensis[100]), vel nimis videtur a se scientiam repulisse, '*aut probatur ex malignitate peccasse,*' qui[1]), '*ut alia, quae de ipso dicuntur, enormia taceamus,*' M. puerum latorem praesentium adhuc XIII. annorum contra sacrorum[2]) canonum instituta inordinate in diaconum dicitur ordinasse, in ludibrium ordinis clericalis; '*quod utique, si nobis plene constaret, quantumcunque simus proniores ad veniam, quam ad debitam etiam ultionem, taliter hoc castigaremus in ipso, quod ex poena culpa notoria redderetur, et revelata eius ignominia efficeret alios in similibus cautiores. Nolentes autem hoc relinquere indiscussum,*' Discretioni vestrae mandamus, quatenus, '*inquisita super his et cognita veritate,*' si rem inveneritis ita esse, praedictum episcopum a collatione ordinum '*sublato appellationis obstaculo*' suspendentes, ipsum, ut eidem M., quem ab executione officii diaconi[3]) usque ad aetatem legitimam in iniuriam suspendimus ordinantis, provideat in ecclesiastico beneficio[4]) competenti, per censuram ecclesiasticam[5]) '*appellatione postposita*' compellatis.

CAP. XV.[6])

Episcopus conferens eidem uno die plures sacros ordines, etiamsi de mandato metropolitani hoc fecerit, ab ordinandi potestate suspenditur.

Idem *Leon. et Cala. Abb.*[7])

Dilectus filius G. Humiliensis[8]) canonicus nostro dudum apostolatui reseravit, quod Humiliensi[9]) ecclesia suo viduata pastore, canonici[10]) '*qui, de substituendi pastoris electione tractantes,*' ipsum unanimiter elegerunt. Qui quum esset citra[11]) sacros ordines constitutus[12]), '*venerabilis frater noster*' archiepiscopus Cassalensis[13]) metropolitanus eorum episcopo Trecensi[14]) mandavit, ut eum uno et[15]) eodem die ad tres sacros ordines promoveret, quod ille[16]) non ausu proprio, sed ipsius archiepiscopi mandato perfecit; '*demum idem archiepiscopus requisitus consecrationis ei munus huiusmodi ordinationis occasione praetensa, impendere recusavit. Unde fuit nobis humiliter supplicatum, ut super hoc circa praefatum W. dignaremur de benignitate sedis apostolicae dispensare, maxime quum ad ordines ita suscipiendos non ex voluntatis propriae diceretur festinantia properasse, sed tam te magna necessitate quam de utili providentia paene omnium ibi praesentium se permiserit taliter ordinari, pro eo, quod ecclesiae Ymilicensi multiplex periculum imminebat, si eiusdem W. citra presbyteratus officium ordinatio differretur. Licet autem contra normam ecclesiasticam in facto ipso enormiter fuisset excessum, de misericordia tamen, quae superexaltat iudicio, venerabili fratri nostro Armachano archiepiscopo, et episcopo Midensi, et dilecto filio archidiacono Armachano dedisse recolimus in mandatis, ut inquisita super praemissis diligentius veritate, si rem invenirent taliter se habere, ac eundem W. alias idoneum et utilem ecclesiae Ymilicensi, dispensative ipsi tribuerent licentiam consecrandi, et quicquid in hoc per eundem invenirent archiepiscopum attentatum, per suas nobis literas intimarent, ut per eorum relationem certiores effecti providere in eo, sicut esset expediens, curaremus. Ipsi vero vocatis quos noverant evocandos, et investigata plenius veritate, depositiones testium productorum utrimque ad nostram praesentiam transmiserunt. Quibus inspectis intelleximus evidenter, quod celebrata de praedicto W. electione, quum die sequenti fuisset idem W. a supradicto Raffensi episcopo ad ordinem subdiaconatus promotus, idem episcopus archidiacono et canonicis Ymilicensibus seorsim vocatis, dicens, quod propter turbationem terrae ac multos malevolos, qui eidem W. insidias praeparabant, nolebat ipsum citra ordinem presbyteratus relinquere, iuramento firmavit, id supradictum archiepiscopum tam metu mortis ipsius W., quam propter imminens periculum Ymilicensis ecclesiae praecepisse, et quod officialis eiusdem archiepiscopi ex parte ipsius episcopo memorato inhibuit, ne iam dictum W., iam in subdiaconum ordinatum, tunc ad ulteriores ordines promoveret. Cui eodem episcopo respondente, quod plus archiepiscopo, qui hoc ei ore suo mandaverat, quam illi crederet in hac parte, extensa super altare manu per sacrosancta iuravit, quod id mandaverat archiepiscopus saepedictus, et sic in diaconum et presbyterum W. saepedictum promovit. Probatum insuper sufficienter invenimus, quod dictus archiepiscopus Ioanni decano de Hely iniunxit, ut praefato episcopo inhiberet, ne dictum W. eo die, quo ad tres ordines promotus exstitit, nisi ad subdiaconatus ordinem promoveret, eidem W. nihilominus inhibendo, ne se promoveri ulterius pateretur. Verum quum idem decanus ad Ymilicensem ecclesiam accessisset, iam saepedicto episcopo, qui iam subdiaconos ordinarat, vocatis his, qui erant in diaconos promovendi, et silentio cunctis indicto, ex parte Dei ac archiepiscopi Cassellensis inhibuit, ne iam dictum W. ad ulteriores ordines promoveret, quam praefato W., ne se promoveri ulterius sustineret. Constitit quoque nobis ex literis iudicum praedictorum, quod saepefatus episcopus interrogatus in iure respondit, quod archiepiscopus non mandarat eidem, ut W. eodem die ad tres ordines promoveret, sed ex verbis archiepiscopo eum credidit illud velle. Hoc idem etiam dictus episcopus per suas nobis literas intimavit. Praeterea ex ipsorum iudicum literis intelleximus, quod idem episcopus ultro iuravit in iure, quod universa, quae continebantur in eiusdem W. attestationibus, vera erant. Ex literis quoque tam supradicti archiepiscopi, quam capituli ecclesiae Ymilicensis, quod, quum tam super electione ac ordinatione saepedicti W., quam etiam super quibusdam eius excessibus in concilio apud Kolmoelloco celebrato coram praefato archiepiscopo inter dictum W. et canoni-*

Cap. XII. 81) *humiliter:* C. R. 1. — *simpliciter:* C. L. — *multipliciter suppliciter.* C. H. — 82) *Albertus:* Reg.

Cap. XIII. 83) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3., adhib. in consil. Rainerio ap. Bal. I. 593. — 84) *Id. Mutin. ep. et mag. H.* (W.: Ms.) *theologo subdiacono nostro Modociensi (Mediocensi: Ms.) canonico:* Comp. III. et eodem fere modo Böhm. — *Io. Ae. Mutin. ep. et mag. I. h. theol. subd. nostr. Modiocensi can.:* Rainec. — 85) *sequ. dominica:* Comp. III., Rain. — 86) *eademque:* C. R. 1. — 87) *conferri:* Comp. III., Rain. — 88) *conferre:* C. R. L. — 89) *dicitur:* C. R. 1. — *dicuntur:* C. H. — 90) *eundem:* Comp. III. Aug. — 91) *referretur:* Rain. — 92) *intelligimus:* id. — 93) *ieiunia:* Comp. III. Aug. — *ieiunii:* Comp. III. Ms., Rain. — 94) abest a Coll. citt. — 95) *ordinis:* Comp. III. — abest a Rain. — 96) *ordinis:* C. H. — 97) abest a C. H. R. L., Coll. citt. — 98) *ipsis:* Rain.

Cap. XIV. 99) Restitutum ex Comp. V. c. 2. de aet. et qual. I. 8. — 100) *Conventen.:* C. L. — *Ovem.:* Comp. V. Ms. — *Ovet.:* C. R. 1. — *Oveten.:* (*Oviedo*): C. R. 2., Comp. V. Cir. — 1) *quod:* Comp. V. — 2) *sanctorum:* Cir. — 3) *diaconatus:* C. R. H. L., Comp. V. — 4) *in ecclesia de ben.:* Comp. V. Cir. — 5) *censuras ecclesiasticas:* ead.

Cap. XV. 6) Restitutum ex Reg. Innocentii III, ap. Bal. XIII. 195. Comp. IV. h. t. c. 1. — 7) Immo Innocentius III. — *Leon. et Sabien. abb.:* C. R. 1. — *Leon. et Sabrien. abb.:* C. R. 2. — *Salubrien. et Leunen. abb.:* C. H. — *Leonen. et Salubruxen. abb.:* C. L. — *Leonen. et Sal. abb.:* Cont. — *Leomen. et Sabburien. abb.:* Comp. IV. Aug. — *Leonen. et Salabien abb.:* Ms. A. — *Leonien. et Salebat. abb.:* Ms. B. — *Laoniensi et Findbarensi episcopis et abbati de Magio Limiricensis dioecesis:* Reg. — 8) *Molyen.:* C. R. 1. per tot. — *Miliscenit:* C. R. 2. — *Ymelen.:* C. H. — *Imolen.:* Comp. IV. per tot. — *Ymilicensis:* C. L., Reg. — 9) *Emiliren.:* C. H. — *Ymilicen.:* C. R. 2. — cf. not. 8. — 10) *concanonici:* Comp. IV. Aug., Reg. — 11) *infra:* Comp. IV. Aug. — *extra:* Ms. A. — 12) *institutus:* C. R. 1. — 13) *Cassan.:* C. R. 1. — *Casaleo.:* Comp. IV. Aug. — *Castalen.:* Comp. IV. Ms. A. B. — *Castalens.:* Böhm. — *Castelens.:* Reg., C. R. 2. — 14) *Trecenen.:* C. R. 1. — *Roffensi:* Reg. — 15) abest a C. L. — *uno die:* Comp. IV. Ms. A. — 16) *quum ille . . . perfecisset:* Reg.

eos quaestio suborta fuisset, et demum ab utraque parte ad nostram audientiam appellatum, idem W., non exspectato termino, quem appellationi suae duxerat praefigendum, supradictas a nobis literas veritate tacita impetravit. Quum ergo[17] *ex praemissis* nobis constiterit, supradictum[18] episcopum in pluribus deliquisse, tum, quia sine mandato archiepiscopi, ut[19] ipse confessus exstitit, ad huiusmodi ordinationem inordinate processit, tum, quia, *et* si de mandato archiepiscopi constaret, quum illi huiusmodi dispensatio a canone minime sit permissa, *quam ad solum Romanum Pontificem non est dubium pertinere,* ipsi obtemperare non debuit[20]) in hac parte; tum etiam, quia reatum[21]) periurii[22]) saepius variavit, iurando prius, quod archiepiscopus id praeceperat, et postea, quod illud non mandaverat in iudicio confitendo, ipsum *de fratrum nostrorum consilio* tamdiu ab ordinandi suspendimus potestate, donec nostram meruerit gratiam[23]) obtinere. *Saepedictum quoque etc. Dat. Lat. Non. Ian. Pont. nostr. Ao. XIII.* [1211.]

CAP. XVI.[24])

Ordinatus ad sacros extra tempora statuta, ordinem recipit, et post poenitentiam cum eo dispensat episcopus.

Gregorius IX. *Archiepiscopo Barauensi.*[25])

Consultationi tuae taliter respondemus, quod eos, qui extra tempora statuta sacros ordines receperunt[26]), characterem non est dubium recepisse, quos pro transgressione huiusmodi, primo eis poenitentia imposita competenti, sustinere poteris in susceptis ordinibus ministrare. *attentius provisurus etc. Dat. Reate II. Id. Nov. Pont. nostr. Ao. V.* [1231.]

CAP. XVII.[27])

Occultus criminosus, praeter homicidam, post poenitentiam in susceptis ministrat, et ad superiores adscendit; ante poenitentiam monetur, ut etiam in susceptis non ministret.

Idem.

Quaesitum est de sacerdotibus vel aliis clericis, qui per reatum adulterii, periurii, homicidii vel falsi testimonii bonam conscientiae rectae perdiderunt *(Et infra:)* Respondemus, quod, si praeposita crimina ordine iudiciario comprobata, vel alias notoria non fuerint, non debent hi, praeter reus homicidii, post poenitentiam[28]) in iam susceptis vel suscipiendis ordinibus impediri; qui, si non poenituerint, monendi sunt et sub interminatione divini iudicii obtestandi, ut in testimonium suae damnationis in susceptis etiam ordinibus non ministrent.

TITULUS XII.

DE SCRUTINIO IN ORDINE FACIENDO.

CAP. UN.[1])

Episcopus interrogatus in scrutinio episcopi ordinandi, potest respondere illum dignum, si non novit illum indignum.

Innocentius III.[2])

Ex parte tua fuit propositum *(Et infra:)* *Quaesivisti praeterea per sedem apostolicam doceri, at, quum episcopi ad consecrationes episcoporum ab archiepiscopo vel etiam alio vocentur, et ipsi metropolitano electum offerant consecrandum, dicentes: „Reverende pater, postulat sancta mater ecclesia hunc electum in episcopum consecrari," et interrogante archiepiscopo, si sciant, illum esse dignum, respondeant, quod illum sciunt et credunt pariter esse dignum, et te in responsione huiusmodi, ne offenderes hominem, Deum existimes offendisse, quandoque praeter, quandoque contra conscientiam respondendo, quum electi conversatio aut minus tibi cognita aut penitus sit ignota, qualiter in huiusmodi interrogationibus, salva conscientia, valeas respondere. Ad quod* Fraternitati tuae taliter respondemus[3]), quod, quum *nos* aliquem in diaconum vel presbyterum promovemus, prior diaconorum, qui nobis assistit, dicit[4]): „Postulat sancta mater ecclesia *catholica* hunc diaconum vel subdiaconum ad onus presbyteratus vel diaconatus assumi," et nobis interrogantibus, si eum cognoverit[5]) esse dignum, idem respondet, quod, quantum humana fragilitas nosse sinit, et scit, et testificatur, illum ad huiusmodi onus officii esse dignum. Unde in tali responsione aliquem peccare non credimus, dummodo[6]) contra conscientiam non loquatur, quia non simpliciter illum[7]) asserit esse dignum, sed in quantum humana fragilitas nosse sinit, quum illum, quem indignum esse non novit, dignum debeat aestimare. Huiusmodi ergo responsione secure uti poteris, nisi forte de indignitate tibi constiterit consecrandi. Si autem illam indignum esse cognoscis[8]), metropolitano, priusquam ad huiusmodi scrutinium veniatur, secreto[9]) studeas nunciare vel intimare[10]), quamvis, *ut diximus,* nos interrogationem[11]) huiusmodi non in consecratione pontificis, sed in ordinatione diaconi vel presbyteri faciamus. *Postulasti etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. Mart. Ao. IX.* [1206.]

TITULUS XIII.

DE ORDINATIS AB EPISCOPO, QUI RENUNCIAVIT EPISCOPATUI[1]).

CAP. I.[2])

Episcopus, qui renunciavit loco tantum, invitatus conferre potest ordines, sicut prius. Si vero et dignitati, cum ordinato per eum ad minores vel ignoranter ad sacros dispensat episcopus suus; cum ordinato vero scienter ad sacros, non dispensat.

Alexander III. *Toletano*[3]) *Archiepiscopo.*

Requisivit a nobis tua fraternitas[4]), utrum clerici, qui post renunciationem factam a praedecessore tuo ordines receperunt[5]), in ipsis[6]) debeant remanere, *aut ad maiores de iure canonum promoveri? Nos igitur, quia nobis non plenarie de veritate constat, non possumus tibi super hoc breviter respondere.* Respondemus igitur distinguendo[7]), utrum renunciaverit[8]) loco tantum, an[9]) loco simul et dignitati. Nam in primo casu ordines, sicut antea, *nisi a summo Pontifice vel eius legato prohibitus fuerit,* rogatus ab episcopo aliquo[10]) poterit de ratione conferre. In secundo vero casu[11]) distinguendum putamus, utrum sacros[12]) contulerit, an[13]) minores. Si enim a tali ordines usque ad subdiaconatum aliquis[14]) acceperit[15]), quia et[16]) huiusmodi ordines a non episcopis quandoque[17]) conferuntur, et in illis deservire poterit, et ad maiores, si idoneus fuerit, promoveri[18]). Sane si ab eodem sacros ordines *facta renunciatione* scienter quis receperit[19]), quia indignum se fecit[20]), executionem officii non habebit. Ubi autem[21]) non scienter, poterit[22]), nisi crassa et supina fuerit ignorantia, discretus[23]) pontifex dispensare.

CAP. II.

Breve est.

Gregorius IX.

Cum clericis, qui ab excommunicato episcopo ignoranter[24]) ordines receperunt, per suos poterit episcopos dispensari.

Cap. XV. 17) *igitur:* C. R. II. L., Comp. IV. — seq.: *nobis:* abest a Ms. A. — 18) *Roffensem:* Reg. — 19) *sicut:* Comp. IV., Reg. — 20) *debet:* Cont. — *debuerit:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 21) *reatu:* ib. — *suum reatu:* Reg., Bohm. — 22) add.: *incurrens:* Comp. IV. Ms. A. — 23) abest ab Aug.

Cap. XVI. 24) Affertur ex Reg. Gregor. IX. V. 154. a Raynaldo I. 381. — 25) *Barancnensi:* C. R. 2. — *Barensi:* Raynald. — 26) *susceperunt:* C. R. 1.

Cap. XVII. 27) Epist. Clem. III., eiusdem fere verbis concepta, legitur in Coll. II. de aet. et qual. I. 8. Diversam vero eam esse ab ea, quae Gregorii nomine hoc loco profertur, errasse itaque Gonzalezium, quum Clementem huius auctorem esse contenderet, utriusque argumento perspecto facile intelligitur. — 28) add.: *peractam:* C. II.

TIT. XII. Cap. un. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 33. — Comp. III. h. t. c. un. — 2) *Episcopo Ausiensi:* Reg. — 3) *duximus respondendum:* ib. — 4) abest a C. H. — 5) *cognovit:* Comp. III., Reg. — 6) *dum hoc modo:* Comp. III. Aug. — 7) *eum:* C. H. — 8) *cognoveris:* C. R. 1. — *cognoscere:* Reg. — 9) abest a Comp. III., Reg. — 10) *vel int.:* omitt. a C. R. II. L., Comp. III., Reg. — 11) *interrogationi:* Comp. III. Aug.

TIT. XIII. 1) *De ord. ab ep., qui resignavit, vel excommunicato:* C. R. 1. — *De ord. ab ep., qui renunc. ep., vel excommunicato:* C. R. 2. — *De ord. ab ep., qui reliquavit ep., vel excommunicato:* C. L.

Cap. I. 2) Restitutam ex App. XXVI. 18., Lips. XI. 18., Cass. XXI. 26., Comp. I. h. t. c. un. — 3) *Tolosano:* App., Lips., Cass. — In App. ad marg. adscript. est: *Idem Andrensi Ep. P. C. Consuluit* (c. 15. de ius. patr. III. 38.), quod omnino non quadrat et editorum culpa videtur factum esse. — *Col.* (i. e. *Coloniensi*) C. R. 2., quam inscr., argumentis historicis nisus, plane, ut videtur, iure approbat Gonzalezius. — 4) *serenitas:* C. R. 1. — 5) *acceperunt:* Comp. I. Ms. — *susceperunt:* Comp. I. Aug., App. — *susceperint:* Cass., Lips. — 6) *his:* Lips. — 7) *Num distinguitur, utrum* (add.: *renuncians:* App.) *renunciat* (*renunciet*, App., Comp. I. Ms.) *loco simul et dignitati; nam ubi loco tantum renunciat, ordines etc.:* Coll. citt. — 8) *renunciavit:* C. H. L., Cont. — 9) *aut:* C. R. 2. — 10) *alius:* App. — 11) abest a C. H. R. L. — *Quum autem loco pontificali (episcopali:* Cass. — add.: *simul:* App., Lips., Cass.) *cedit et ordini, ibi distinguendum* (add.: *esse:* App.) *putamus:* Coll. citt. — 12) add.: *ordines:* Lips., Cass. — 13) *vel:* C. H. — 14) *quis:* C. R. H. L., Coll. citt. — 15) *receperit:* App. — 16) abest a C. H. — 17) *quandocunque:* Bohm. — 18) *ordinari:* App. — 19) *susceperit:* ead. — 20) *fecerit:* C. R. 1. — 21) abest a Lips., Cass., Comp. I. — 22) *ibi poterit:* Lips., Cass. — 23) *districtus:* Cass.

Cap. II. 24) abest a C. R. 1.

TITULUS XIV.

DE AETATE ET QUALITATE ET ORDINE PRAEFICIENDORUM.

CAP. I.[1])

Non summatur.

Ex concilio Pictaviensi.[2])

Ut abbates °*et*° decani[3]) et praepositi, qui presbyteri non sunt, presbyteri fiant, °*aut praelationes amittant;*° qui archidiaconatus tenent, diaconi °*fiant,*° qui vero[4]) archipresbyteratus, presbyteri[5]), aut amittant[6]) honorem[7]). Quod si aliqua iusta causa prohibente presbyteri aut diaconi esse non potuerint[8]), praelationes amittant.

CAP. II.[9])

Ecclesia dispensative minori concessa non per laicos, sed per clericos regi debet, donec ille perveniat ad aetatem.

Alexander III. *Cantuariensi*[10]) *Archiepiscopo.*

Ex ratione °*commissae tibi dignitatis et consideratione legationis ad universas ecclesias tuae legationis aciem sollicitudinis tuae debes extendere, et quae enormiter seu contra iustitiam facta fuerint pastorali cura corrigere et emendare, quatenus de commissis nobis coram patrefamilias plenam reddere valeas rationem, et tibi pro labore et sollicitudine tua merces copiosa cumuletur in coelis.*° Accepimus °*autem,*° quod Coventrensis[11]) episcopus, °*non attendens, quid sacrorum canonum statuta decernant, nec modestiam pontificalem conservans,*° pueris, qui sunt infra[12]) decennium constituti, in archidiaconatu °*dilecti filii nostri*° R. archidiaconi Cistrensis[13]) ecclesias plures concessit, quae non per clericos, sed per laicos °*dispensantur et*° disponuntur. Unde[14]) quoniam °*hoc ecclesiasticae utilitati est inimicum et rationi contrarium, et ideo*° non debet hoc[15]) aliquatenus[16]) tolerari, °*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus, °*si ita res se habet,*° praedictum episcopum super his °*circa increpatione*° corripias[17]) °*et castiges*°, et clericis idoneis[18]) administrationes et custodiam praescriptarum[19]) ecclesiarum, donec praedicti pueri ad congruam veniant[20]) aetatem, °*omni occasione et appellatione cessantibus*° laicis amotis committas, eidem episcopo °*arctius*° prohibens[21]), ne de cetero ecclesias, nisi personis, quae aetatem et scientiam habeant, regendas concedat. Quod[22]) si secus egerit, ei debitam poenam[23]) infligens[24]), institutionem et concessionem ipsius omnino viribus carere decernas.

CAP. III.[25])

Regimen ecclesiae minori XIV. annis committi non debet.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Indecorum est °*admodum et absurdum,*° ut hi debeant ecclesias regere, qui non noverunt[26]) gubernare se ipsos[27]), quum ad ecclesiarum regimen tales personae sint admittendae, quae discretione praeemineant, et morum vulgeant honestate. Nolentes itaque[28]) sustinere, ut °*ad preces vel ad instantiam aliquorum, sicut frequenter solet in vestris partibus fieri,*° parvulis ecclesiae[29]) regimen committatur, °*fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus nemini infra[30]) annum XIV. constituto personatum cuiuslibet[31]) ecclesiae °*aliquorum gratia vel obtentu*° concedere praesumatis, scituri pro certo, quod[32]), si °*praecepto nostro in hac parte*° contraire praesumpseritis, quod inde feceritis °*auctoritate Dei penitus*° irritabimus, et inobedientiam vestram graviter puniemus.

CAP. IV.[33])

Ad regimen ecclesiarum non debet institui indignus scientia, moribus, vel aetate, et qui habet duas ecclesias, alteram dimittere cogitur, nisi causa subsit.

Idem.[34])

Eam te decet °*in ordinandis ecclesiis tuae dioecesis curam habere, ne ullus in eis contra decreta, quae in Lateranensi concilio edidimus, vel etiam contra antiquas sacrorum canonum sanctiones clericus ordinetur, sed tales in ipsis satagas ponere, qui commissi sibi gregis curam commode gerere possint, et exemplo boni operis ad virtutes invitent. Inde est, quod praesentibus tibi literis*° Arctius inhibemus, ne personas, quae in ecclesiis tui episcopatus ad curam animarum fuerint ordinandae, in ipsis instituas, nec[35]) aliqua occasione, vel[36]) etiam literarum nostrarum obtentu institui patiaris, quae scientia, moribus et aetate concilii nuo congruant institutis. Sed etiam habentes plures ecclesias, quae ex una non pendeant, tibi liceat appellatione postposita cogere ad unam ipsarum, quam maluerint, dimittendam, nisi ita[37]) fuerint tenues in substantia, quod proprios[38]) sacerdotes non possint[39]) convenienter alere[40]). °*Illas autem etc.* [*cf. c.* 22. *de iure patron. III.* 38.]°

CAP. V.[41])

Is, qui nondum est in sacris, si alias est idoneus, ad regimen parochialis ecclesiae dispensative potest assumi.

Idem.[42])

Praeterea licet ad regimen[43]) parochialis ecclesiae non debeat[44]) aliquis, nisi subdiaconus sit[45]) ad minus, admitti[46]), dispensative tamen in minoribus ordinibus constituti consueverunt assumi[47]), dum tamen[48]) tales sint, quod[49]) infra breve tempus possint[50]) in presbyteros ordinari[51]).

CAP. VI.[52])

Propter necessitatem et utilitatem ecclesiae compelluntur clerici ipsius recipere ordines, suis beneficiis non annexos.

Idem.[53])

Quaeris a nobis, quid agendum sit de clericis tuae[54]) iurisdictioni commissis, qui, quum beneficiis ecclesiasticis multis[55]) abundent, a te commoniti nolunt ad maiores ordines promoveri, se[56]) tale quid secreto commisisse dicentes[57]), quod eos salva conscientia ordinari non sinit. Quum[58]) igitur super hoc casu videantur sacri canones discordare, quum quidam dicant, eos minime compellendos, alii vero contrarium asseverant[59]), omnis contrarietatis vinculum praesenti pagina enodamus, statuentes, ut, si praedicti clerici perceptione maiorum ordinum propter occulta sua peccata se indignos esse fatentur, inferiores in °*eadem*° ecclesia, quorum sit vita probabilis, °*secundum institutionem canonicam*° praeferantur eisdem. Et nisi forte illi, qui ordinari pro iam dicta causa recusant, in aliis ecclesiae servitiis valde utiles fuerint, auferantur eis beneficia et aliis canonice conferantur. Quod si pro sola voluntate[60]) renuerint ordinari, et suaserit utilitas ecclesiae, aut necessitas °*prorsus exegerit,*° ipsos[61]), dummodo idonei sint[62]), ad ma-

---

TIT. XIV. Cap. I. 1) c. 7. conc. Pictav. A. 1078. — Lips. LII. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) Comp. I. et Bohm. add.: *P. C. Decrevit* (quod canonum concil. Pict., in Lips. relatorum, initium est.) — 3) *diaconi*: conc. ap. Mans. — 4) abest a conc. et Coll. citt. — 5) add.: *fiant*: C. R. 2., conc. — 6) *dimittant*: C. R. — 7) *honores*: conc., Coll. citt. — 8) *poterint*: C. H.

Cap. II. 9) Restitutum ex App. XXV. 1., Lips. XIX. 1., Cass. XXX. 1., Comp. I. h. t. c. 3. — 10) *Lucensi Ep.*: Lips. — 11) *cum vetren.*: Cass. — *Contreven.*: Lips. — *Connetren.*: C. R. (*Coventry*°) — 12) *intra*: Cont., Bohm. — *infra X. annos*: Cass. — 13) *Costren.*: Lips. — *Cistrien.*: C. R. 2. — *Cestrensis*: (*Chester*°) Comp. I. Aug. — 14) *Verum*: Comp. I. Aug. — 15) abest a Coll. citt. — 16) *cotenus*: App. — 17) *corrigas*: ead. — 18) *cler. seu ministris idoneis custodiam*: ead. — 19) *praescriptam*: Bohm. 20) *perveniant*: Coll. citt. — 21) *et . . . prohibens*: ead. — 22) *Qui*: Comp. I. — 23) *poenitentiam*: App. — 24) *infligas*: Coll. citt.

Cap. III. 25) Restitutum ex App. XXV. 2., Lips. XIX. 2., Cass. XXX. 2., Comp. I. h. t. c. 4. — 26) *noverint*: C. H., Cass. — 27) *semetipsos regere*: App. — *gub. se ips.*: omitt. a Lips. et Cass. — 28) *igitur*: C. R. 1. — 29) abest a C. R. H. et App., Lips., Comp. I. — *ecclesiarum*: Cass. — 30) *intra*: Cont., Bohm. — 31) *alicuius*: App. — 32) abest a C. H.

Cap. IV. 33) Restitutum ex Lips. XIX. 4., Cass. XXX. 4., Comp. I. h. t. c. 5. — 34) Inscriptionem nec Lips., *nec* Cass., *nec* Comp. I. suppeditant. Tornacensi Ep. scriptam et ex c. 7. de resc. I. 3. restituendam esse sibi persuaserunt Gonzalezius et Bohmerus, qui error notatus est n. 83. ad c. 7. sit. — 35) *ne*: C. L. — *vel*: Lips., Cass., Comp. I. — 36) *sive lit.*: Lips., Cass. — 37) *ipsae*: Lips. — 38) *proprium sacerdotem*: Lips. — 39) *possunt*: C. R. — *potuerint*: Cass. — 40) *habere*: C. H. R. L., Coll. citt.

Cap. V. 41) Restitutum ex App. XXV. 5., Lips. XIX. 6., Cass. XXX. 5., Comp. I. h. t. c. 6. — 42) *Exoniensi Ep.*: Lips., Cass., Comp. I. — *Lexoviensi*: App. — add.: *P. C. In literis*: Lips., Comp. I., quo indicatur c. 9. de off. iud. del. I. 29. — 43) *presbyteratum*: Lips., Cass., Comp. I. — *personatum*: App. — 44) *debebat*: Cass. — 45) omitt. ab App. — 46) *recipi*: Lips., Comp. I. — *admitti vel recipi*: App. — 47) *admitti*: C. R. 1., Coll. citt. — 48) *dummodo tales*: App. — 49) *qui*: C. H. — 50) *subdiaconatum, diaconatum et presbyteratum possint recipere*: Lips., Comp. I. — *subdiaconatum et presbyteratum p. r.*: Cass. — *subdiaconatum et diaconatum*: App. — 51) subscr. vid. in adnot. ad c. 9. de off. iud. del. I. 29.

Cap. VI. 52) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 53) *Bern. ep.*: Comp. II., Ms. B. — *Brigensi*: Aug. — *Brixiensi*: Ms. C. — In gloss. Ms. B. add.: *Haec decretalis nomine Alex. III. solet intitulari, unde miror, quare magister Bernardus Compost. a domino Innocentio III. quaesierit, an eam edidisset.* — 54) add.: *dioecesis*: Comp. II. Ms. A. — 55) *multum*: C. H. R. L. — 56) *sed*: Bohm. — 57) *confitentes . . . quod eo . . . ordinandi non sunt*: Comp. II. Ms. A. — 58) *Licet igitur super hoc* (*tali*: Aug.) *casu*: Comp. II. — 59) *assererent*: Comp. II. Ms. B., Aug., Bohm. — 60) add.: *sua vol. renuunt*: Comp. II. Ms. A. — 61) abest a C. H. — 62) *fuerint*: Comp. II. Ms. A.

iores ordines recipiendos[63]) per amissionem iocorum, '*vel ordinum, quos habent*,' et beneficiorum subtractionem, appellatione cessante[64]), compellas[65]).

CAP. VII.[66])

Eventus mortalitatis infirmi non impedit promoveri eius medicum peritum, sollicitum et traditiones artis observantem.

Clemens III. *R. Colaniensi*[67]) *Canonico.*

Ad aures nostras te significante pervenit, quod, quum[68]) in arte physica eruditus sis[69]), pluribus iuxta ipsius[70]) artis traditionem[71]) exhibuisti cum diligentia medicinam, licet plories in contrarium successerit[72]), et quibus putabas adhibere medelam, medicinis perceptis mortis periculum incurrerunt. Verum quia, '*sicut asseris*,' ad sacros ordines desideras promoveri, '*et*' super eo[73]) nos consulere voluisti. Tibi breviter respondemus[74]), quod, si super praemissis conscientia tua[75]) te remordeat[76]), ad maiores ordines de nostro consilio non ascendas.

CAP. VIII.[77])

Qui steterit per annum in suspensione, privatur beneficio, quod prius habebat, et quod interim acquisivit.

Coelestinus III.[78])

Quum bonae memoriae Clemens Papa praedecessor noster I. Boecarum[79]), '*Melearum, Maium Ranfacam*' et quosdam alios Baranenses[80]) clericos vocavisset, ut ad praesentiam ipsius accederent, H.[81]) archidiacono suo, quem graviter laeserant, responsuri[82]), quia venire iuxta mandatum apostolicum contempserunt, in eos fecit '*per Vigiliensem episcopum*' sententiam suspensionis promulgari[83]), in qua, '*sicut dicitur*,' triennio permanentes, quidam ex ipsis suspensi[84]) aliud beneficium ecclesiasticum sunt adepti. Et quia, utrum beneficia sic recepta[85]) possint rationabiliter retinere, nos consulere voluisti, '*significatione tibi praesentium*' respondemus, quod non licet[86]) eis '*nec*' illa[87]), quae habuerunt[88]) beneficia, vel quae postmodum sunt adepti aliquatenus retinere. Unde '*venerabili fratri nostro*' Baranensi[89]) archiepiscopo[90]) dedimus in mandatis, ut eos pro tanta pertinacia[91]) et contemptu apostolico[92]) beneficiis, quae habent, non differat spoliare, '*ea tamdiu etc.*'

CAP. IX.[93])

Subdiaconus in episcopum eligi potest.

Innocentius III.[94])

A multis multotiens, an subdiaconus in episcopum eligi valeat, haesitatur[95]). Siquidem Urbanus[96]) Papa primos decrevit, ut nullus in episcopum, nisi in sacris ordinibus '*et*' religiose vivens inventus fuerit, eligatur. „Sacros," inquit, „ordines diaconatum dicimus et presbyteratum; hos siquidem[97]) solos primitiva ecclesia legitur[98]) habuisse. Subdiaconos vero, quia etiam[99]) ipsi ministrant altaribus, opportunitate exigente concedimus in episcopos[100]) eligi; si tamen praeclarae[1]) scientiae ac religionis exsistant; quod ipsum non sine Romani Pontificis vel metropolitani licentia fieri permittimus." In quibus verbis innuitur, quod Urbanus ad statum primitivae ecclesiae se referens, in quo subdiaconatus ordo sacer minime dicebatur, instituit, ut de subdiacono, nisi utilitatis causa, et tunc[2]) etiam, nisi de permissione metropolitani vel Romani Pontificis, non posset[3]) electio celebrari. §. 1. Verum quum hodie subdiaconatus inter sacros ordines computetur, sicut Urbanus Papa II. sub his verbis expressit[4]): „Erubescant impii et intelligant, iudicio Spiritus sancti eos, qui in sacris ordinibus, presbyteratu, diaconatu, subdiaconatu sunt positi, si caste non vixerint, excludendos ab omni eorundem graduum dignitate," et iterum[5]): „Nemo ad sacrum ordinem permittatur accedere, nisi aut virgo aut probatae castitatis[6]) exsistat[7]), et qui usque ad subdiaconatum unicam et virginem habuerit[8]) uxorem;" et ad similitudinem diaconi et presbyteri subdiaconus debet[9]) continentiam observare, sicut est[10]) in sexta synodo constitutum, ut, si quis eorum, qui ad clerum accedunt, nuptiali iure mulieri voluerit copulari, hoc ante subdiaconatus ordinem faciat; et beatus Gregorius statuisse legitur[11]), ut nullum facere subdiaconum praesumant episcopi, nisi qui se caste victurum promiserit: §. 2. Nos volentes super hoc articulo disceptationis materiam amputare, statuimus, ut subdiaconus in episcopum valeat libere eligi sicut diaconus vel sacerdos.

CAP. X.[12])

Irregularis et in minoribus potest dispensative in abbatem institui.

Idem *tit.*[13]) *S. Crucis Presbytero cardinali.*

Tuam in Domino diligentiam commendamus[14]), quam super monasterio sancti Quirici[15]) reformando[16]) dignosceris adhibere[17]). '*Devotioni tuae praesentium auctoritate*' Mandamus, quatenus, si non potes eidem monasterio de persona idonea melius providere, in monachum[18]) illum, quem '*in*' literis tuis de honestate ac industria commendasti, per quem status eiusdem loci creditur reformandus, nullum prorsus habens respectum ad petitionem illicitam, quam quidam laici faciebant, sed ex tuae duntaxat provisionis officio, instituas in abbatem, ita videlicet, quod ad sacros ordines non ascendat[19]), quum, instante necessitatis articulo possit in abbatem assumi etiam in minoribus ordinibus constitutus. Et laici memorati non sint consanguinitate vel affinitate coniuncti monacho memorato, ut ex ipsorum petitione debeat contra eum aliqua sinistra suspicio suboriri.

CAP. XI.[20])

Abbas, si est presbyter, et est benedictus, conferre potest ordinem clericalem.

Idem *Rathomagensi Archiepiscopo.*

Quum contingat interdum, quod laici ad monasteria convolantes a suis abbatibus tonsurentur, '*apostolicae sedis oraculum*' requisisti, an clericatus ordo in tonsura huiusmodi conferatur? Super quo tibi[21]) respondemus, quod, quum in VII. synodo sit statutum[22]), ut lectores per manus impositionem licentia sit unicuique abbati in proprio[23]) monasterio solummodo faciendi, dummodo ipsis[24]) ab episcopo, secundum morem praeficiendorum[25]) abbatum, manus impositio facta noscatur, et constet, eum exsistere sacerdotem, per primam tonsuram, iuxta formam ecclesiae datam, a talibus '*abbatibus*' clericalis ordo confertur. '*Praeterea etc.* [*cf. c. 24. de rescr. I. 3.*] *Dat. Later. Kal. Sept. Ao. XIII.*' [1210.]

CAP. XII.[26])

Si canonicus regularis factus monachus, iusta de causa ad canoniam reversus, ibi postea praeficiatur, licite tenere poterit penelaturam.

Idem.[27])

Intelleximus, quod, quum '*ante, quam esses assumptus ad regimen*

Cap. VI. 63) *suscipiendos:* Comp. II. Aug. — 64) *remota:* C. R. 1. — 65) *cogere valebis:* Comp. II.

Cap. VII. 66) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 377., Comp. II. h. t. c. 2. — 67) *Col.:* abest a Comp. II. Ms. A. — *Coelestinus III.:* Luc. simpliciter. — 68) abest a C. R. 2. H. L. — 69) abest a C. R. H. L. — *exsistas:* Luc., Comp. II. — 70) *illius:* C. H. — 71) *traditiones medicinam cum dil. tribuisti:* Luc., Comp. II. — 72) *tibi successerunt, et quib. putaveras adh. cautelam:* Luc. — 73) *hoc:* Luc., Comp. II. Ms. A. — 74) *duximus respondendum:* Luc. — 75) abest a C. H. L. — 76) *remordet:* C. R. H. L. — *te videtur ... remordere:* Luc., Comp. II.

Cap. VIII. 77) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 395., Comp. II. h. t. c. 3. — 78) *Clemens III.:* C. H. — *Idem Lucensi capitulo:* Luc. — 79) *Bruceam:* C. R. 1. — *Butarum:* C. R. 2. — *Bucenten:* Cont. — In Comp. Luc. haec nomina expressa sunt per siglas: *I. M. M.* — In Comp. II. Ms. A. ita leg.: *I. episcopo Bucae. mandasset, quod N. de fosari et quosd. al. Bucaren.* — 80) *Bairen:* C. R. 1. — *Barenses.:* C. R. 2. H. L. — *Baren.:* Luc. — 81) *Berando:* Luc. — *ut Bernardo* (*Beraldo:* Ms. A. — *B.:* Ms. B.) *archidiacono suo, quem graviter laeserant, satisfacerent et* (*aut. et:* desid. in Ms. A.) *ad ipsius praesentiam accederent responsuri:* Comp. II. — 82) *omnes:* Comp. II. Ms. A. — 83) *promulgare:* Bohm. — 84) *suspensis:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 85) *sic rec.:* omitt. a Comp. II. — *sic adepta:* C. R. 1. — *ben. adepta:* Luc. — 86) *liceat illos:* Luc. — 87) *ea:* Comp. II. Ms. A. — 88) *habuerant ..., nec ea, quae:* Luc., Comp. II. — 89) *Bacaren.:* Comp. II. Ms. A. — *Bar.:* Luc. — *Barrin.:* C. R. 1. — *Baren:* C. R. 2., Comp. II. Aug. — *Barensi:* C. L., Comp. II. Ms. B. — 90) *episcopo:* Luc., Comp. II. — 91) *contumacia:* C. R. 1. — 92) *sed. apost.:* Comp. II. Ms. A.

Cap. IX. 93) Reg. Bal. X. 164. — Comp. III. h. t. c. 6. — 94) Inscriptio desid. in Reg. et Comp. III. — Sed quia decr., quae in Comp. III. antecedit, ad Mutinensem directa est, post Cuotium et Pithoeos Bohmerus hanc quoque illi censuit inscribendam esse. Data est autem occasione electionis episcopi *Meldensis*, ut colligitur ex Reg. X. 163. — 95) *dubitatur:* C. R. 1. — 96) cf. c. 4. Dist. LX. — 97) *quidem:* C. L. — 98) *eligitur:* C. R. 2. — 99) *et:* C. H., Comp. III., Reg. — 100) *in ep. el.:* desid. in Comp. III., Reg. — 1) *spectatae:* ib. — 2) *et de permissione:* C. R. 1. — *et tunc etiam de perm.:* C. R. 2. H. L., Cont., Comp. III., Reg. — 3) *possit:* C. H. — 4) cf. c. 11. Dist. XXXII. — 5) c. 12. ib. — 6) *vitae:* C. H. — 7) *exsistit:* Bohm. — omitt. a Comp. III. et Reg. — 8) *habuerat:* C. L. — *habuit:* Comp. III. — 9) *debent:* Comp. III. Ms., Reg. — *subdiaconi debeant:* C. H. — *diaconus debent:* C. L. — 10) *sic. et ... constitutum est:* Cont., Bohm. — cf. c. 7. Dist. XXXII. — 11) *legatur:* Comp. III., Reg. — cf. c. 1. Dist. XXXI.

Cap. X. 12) Reg. Bal. XI. 273. — Comp. III. h. t. c. 7. — 13) *L. tit. S. Cencis etc.:* Comp. III. — *Leoni tit. S. Crucis etc.:* Reg. — 14) *commendantes:* C. R. 1. H. L., Comp. III. Ms., Reg. — 15) *Quirini:* Bohm. — 16) abest a C. R. H. — 17) *habuisse:* C. R. 1. — 18) *in mon.:* omitt. C. H. — 19) *ascendat:* Comp. III. Aug.

Cap. XI. 20) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 127. — Comp. IV. h. t. c. 1. 21) *taliter:* C. H. — *frat. tuae taliter:* Comp. IV., Reg. — 22) cf. c. 1. Dist. LXX. — 23) *suo:* C. H. — 24) *ipsi:* Reg. — 25) *perficiendorum:* Reg.

Cap. XII. 26) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 4. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 27) *R. Abbati S. Martin. Laudunensis Praemonstratensis ordinis:* Reg.

abbatiae,' in monasterio tuo fueris laudabiliter conversatus, ad monasterium sancti Innocentii[28]) talis[29]) ordinis accessisti, ubi, quum aliquamdiu in ipso[30]) ordine[31]) permansisses, demum ad cor reversus de metropolitani et aliorum '*religiosorum*' consilio ad primam domum redire curasti, in qua tandem sub[32]) regularis observantiae disciplina[33]) taliter Deo et hominibus placuisti, quod per[34]) tuorum exigentiam meritorum fratres tui praefecerunt te '*sibi*' unanimiter in abbatem[35]). Ne igitur occasione[36]) morae, quam in praescripto[37]) monasterio contraxisti, quasi conscientia tua[38]) te remordeat, '*et*' in susceptae administrationis cura tepescas[39]), attendentes[40]), quod cautum est in canone[41]), ne quis canonicus regularis, nisi forte[42]) (quod absit) publice lapsus sit[43]), efficiatur monachus, et si factus fuerit, ad canonicatus[44]) ordinem revertatur, ultimus in choro manendo, encullam ad[45]) memoriam delaturus: discretioni tuae[46]) mandamus, quatenus circa curam tibi commissam[47]) sollicitudinem exercere[48]) studeas indefessam, et taliter sequentia bona continuare prioribus, quod dignum a Deo[49]) possis meritum exspectare. *Dat. Lat. VII. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. XIII.* [1210.]

CAP. XIII.[50])

Ordinatus ad sacros sine titulo, ab ordinatore iuste petit beneficium.

Idem.

Accepimus te nostris auribus intimante, quod quidam clerici, qui ad sacros ordines sine titulo[51]) sunt promoti, te ad ecclesiam Bracharensem super beneficiis obtinendis infestant, '*quibus etiam de cunctis reditibus ecclesiae tuae tunc commode ministrare non posses, praesertim quum mandemus eidem in necessariis provideri, qui nec meritis, neque scientia etiam in parochialibus ecclesiastica beneficia promerentur, ne dum in ecclesia Bracharensi, quorum vita et scientia nobis est penitus ignota. De quibus si certitudinem haberemus, nec in maioribus eis, nec in minoribus praeciperemus ecclesiis provideri. Et licet idoneis in tuis capellis et in aliis parochialibus ecclesiis extra civitatem velis iuxta mandatum apostolicum providere, quum omnibus in maiori providere non possis, ipsi tamen provisionem in eisdem ecclesiis recipere dedignantur. Iudices quoque et monitores seu exsecutores, ad quos literas nostras deportant, exceptiones tuas legitimas, quas in eorum praesentia proponis, non admittunt, unde postulabas a nobis, ut tibi provideremus benignius in hac parte.*' §. 1. Licet igitur in ordinationibus[52]) clericorum illam tu ac praedecessores tui diligentiam debueritis[53]) adhibere, ut minus idonei non ordinarentur a vobis, ac ideo[54]) post promotionem eorum exceptionem '*huiusmodi*' non poteris[55]) praetendere contra illos, nisi forte, postquam promoti fuerint, reddiderint se indignos, '*nos*' ex superabundanti tamen, quando scribere pro talibus nos[56]) oportet, facimus in literis nostris apponi, ut[57]), si ordinatus, pro quo scribimus, idoneus habeatur et ecclesiastico beneficio non indignus, ei ab ordinatore vel successore ipsius competens beneficium tribuatur[58]), quum, et si[59]) tecum de iure agere vellemus, te possemus merito ad provisionem eorum[60]) compellere, quos a te vel[61]) praedecessoribus tuis ordinatos fuisse constaret, eo[62]) praesertim, quod[63]) ad obtinendum ecclesiasticum beneficium eos debes idoneos reputare, quos ad ordines suscepisti[64]). Unde graviter sustinere non debes, sed nobis potius devote inclinare teneris, si illos examinari per[65]) alios facimus, quos sine examinatione non credimus ordinatos, antequam ad provisionem eorum te compellere velimus. §. 2. Mandamus igitur '*fraternitati tuae per apostolica scripta*', quatenus eis, pro quibus te contigerit recipere nostra mandata in forma communi[66]), in maiori ecclesia vel aliis[67]) ecclesiis[68]) '*parochialibus*' dioecesis Bracharensis providere non tardes, '*quum te pro minus idoneis compelli nolumus;*' exceptiones autem, si quas contra tales[69]) '*impetratores literarum nostrarum in delegatorum praesentia*' proposueris[70]), praecipimus audiendas.

CAP. XIV.

Minus idoneus in sacerdotem promoveri vel ad regimen animarum assumi non debet.

Idem *in concilio generali*[71]).

Quum sit ars artium regimen[72]) animarum, districte praecipimus, ut episcopi promovendos in sacerdotes diligenter instruant et informent, vel per se ipsos, vel per alios[73]) idoneos viros super[74]) divinis officiis et ecclesiasticis[75]) sacramentis, qualiter ea rite valeant celebrare, quoniam, si de cetero rudes et ignaros ordinare praesumpserint, quod quidem facile poterit deprehendi[76]), et ordinatores et ordinatos ultioni gravi decernimus[77]) subiacere. Sanctius[78]) enim est, maxime in ordinatione[79]) sacerdotum[80]), paucos bonos, quam multos malos habere ministros, quia, si caecus caecum ducit[81]), ambo[82]) in foveam dilabuntur[83]).

CAP. XV.[84])

Defectus scientiae deiicit iam promotum.

Honorius III. *Capitulo Bremensi.*[85])

Quamvis multa proposita fuerint contra '*venerabilem fratrem nostrum*' episcopum Calinensem[86]), '*etsi nihil probatum esset de illis,*' quia tamen confessus est coram nobis, se nunquam de grammatica didicisse, nec etiam legisse Donatum, et per evidentiam facti usque adeo de illiteratura et insufficientia sua constat[87]), quod contra Deum esset et canonicas sanctiones, tantum in episcopo[88]) tolerare defectum, '*de communi fratrum nostrorum consilio*' ipsum a pontificalis officii exsecutione et ab administratione Calinensis[89]) ecclesiae penitus duximus amovendum, '*irritantes etc.*'

TITULUS XV.

DE SACRA UNCTIONE.

CAP. I.[1])

Ecclesia Graecorum in ordinationibus et consecrationibus servare debet unctiones, quas servat ecclesia Romana; episcopus autem, quum consecratur, inungitur chrismate in capite et manibus; quod, si fuerit praetermissum, per tres episcopos est supplendum. — §. 5. Tractat de unctione regum, et de differentiis in unctione inter reges et pontifices. Pan. — §. 6. *Tractat de Christianorum omnium unctione.* — §. 7. *Tractat de unctione chrismatis post baptismum, quae dicitur confirmatio.* §. 8. *Tractat de consecratione altaris.* Abbas.

Innocentius III.[2])

Quum venisset ad apostolicam sedem '*venerabilis frater noster*' Bracarensis[3]) episcopus,[3*]) qui in consecratione sua sacram[4]) non acceperat[5]) unctionem, quoniam apud vos non consueverunt pontifices, quum consecrantur, inungi, nos quod illi defuerat mandavimus in ipso suppleri[6]), facientes caput eius et manus per '*venerabilem fratrem nostrum Ioannem*' Albanensem episcopum, assistentibus ei duobus episcopis, secundum morem ecclesiasticum sacro chrismate deliniri. '*Hac enim catholica ecclesia tenet, non*

Cap. XII. 28) *S. Victoris:* C. R. 1. — *S. Vincentii:* C. R. 2. H., Comp. IV., Reg. — add.: *Lundun.:* Comp. IV. Aug. — *Laudun.:* Ms. A. — *Laudunensis:* C. H., Comp. IV. Ms. B., Reg. — 29) *nigri:* C. R. 1., Comp. IV. Aug., Reg. — 30) abest a C. H. — 31) *habitu:* Comp. IV., Reg. — 32) *in:* Reg. — 33) *observatione disciplinae:* Comp. IV. Aug. — 34) *pro ... exigentia:* Reg. — 35) *pastorem:* ib. — 36) *Quia igitur in suscepto regimine laudabiliter diceris profecisse (processisse: Aug.), ne occ. etc.:* Comp. IV., Reg. — 37) *praedicto:* Reg. — 38) abest a C. H. L. — *ipsa:* Comp. IV. — *quasi de ipsa teneram conscientiam retinendo in susceptae adm. exsecutione tepescas:* Reg. — 39) *tepescat:* Comp. IV. Aug. — 40) *attendens:* C. R. H. L. — 41) cf. c. 2. C. XIX. qu. 3. — 42) abest a Reg. — 43) *fuerit:* ib. — 44) *canonicum:* ib. — 45) *in:* ib. — 46) *discret. tuam monemus attentius et hortamur, per apostolica tibi scr. mandantes:* ib. — 47) *gregis tibi commissi:* ib. — 48) *gerere:* ib. — 49) *exinde:* Comp. IV.

Cap. XIII. 50) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 3. — 51) *titulis:* Comp. IV. — 52) *ordinibus:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — 53) *debuistis:* Comp. IV. Ms. A. B. — 54) abest a Comp. IV. — 55) *possitis:* ead. — 56) *vobis:* ib. — 57) *et:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 58) *conferatur:* Comp. IV. — 59) *etiamsi:* C. H. — 60) *illorum:* C. R. 1. H. L., Comp. IV. — 61) *vel a:* Comp. IV. Aug. — 62) *et praes.:* C. H. — *et eo praes.:* Comp. IV. Aug. — 63) *quo:* C. L. — 64) *recepisti.* C. H. — 65) *per al.:* omitt. Comp. IV. Ms. A. — 66) *in form. com.:* desid. in C. R. 1. — 67) *in al.:* Comp. IV. Ms. A. — 68) abest a C. R. H. L. — *vel aliis dioecesis:* Cont. — 69) abest a Comp. IV. — 70) *proponis:* Comp. IV. Aug. — *proponas:* Ms. A. B.

Cap. XIV. 71) c. 27. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 72) *regnum:* Comp. IV. Ms. A. — 73) abest ab ead. — 74) *eos super:* C. H. — 75) *ecclesiasticisque:* Cont., Böhm — 76) *comprehendi:* conc. Ms. — 77) *decrevimus:* conc., Comp. IV. Ms. A. — 78) *satius:* conc. ap. Mans., Comp. IV. Ms. B. — *sanius:* Comp. IV. Aug., conc. Ms. — 79) *ordine:* conc. Ms., Comp. IV. Ms. A. — 80) *sacerdotis:* conc. Ms., Comp. IV. — 81) *ducat:* Comp. IV. Ms. A. — *duxerit:* C. R. 2., conc. — 82) add.: *pariter:* C. R. 2. — 83) *cadunt:* Comp. IV. Aug., Ms. B.

Cap. XV. 84) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 85) *Bremensi.:* C. R. 2. — abest a C. R. 1. — desid. inscr. in Comp. V. Ms. — *Mediolanensi archiep.:* Cir. — cf. tamen Raynald. Annal., qui canonicorum Bremensium collegio scriptam esse putavit ex Reg. Hon. V. 724. — 86) *Calvien.:* C. R. 2. — *Caliven.:* C. H. — *Callien.:* Comp. V. Cir. — 87) *constet:* C. H. — 88) *episcopum:* C. R. L. — 89) *Calvienen.:* C. R. 2. — *Caliven.:* C. H. — *Callien.:* Comp. V. Cir.

TIT. XV. Cap. 1. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 3. — Comp. III. h. t. c. un. — 2) *Patriarchae Constantinopol.:* Cont. — *Archiep. Trinovitano, Bulgarorum et Blacorum primati:* Reg. — 3) *Bemmens.:* C. R. 1. — *Bracarien.:* C. H. — *Bramerbens.:* C. L. — *Brauabens.:* C. R. 2. — *Granduziben.:* Comp. III. Ms — *Brandiciberen.:* Comp. III. Aug. — *Brandizaberensis:* Reg. — 3*) *clara nobis insinuatione monstravit, quod etc. Nos ergo:* Comp. III., Reg. — 4) *sacram:* C. H. R. L., Comp. III., Reg. — 5) *receperat:* Reg. — 6) *supplere:* C. L.

solum ex praecepto divino, verum etiam Apostolorum exemplo. In Exodo quippe legitur praecepisse Dominus Moysi, ut Aaron et filios eius inungeret, quatenus sacerdotio fungerentur. Et Anacletus Papa, natione Graecus, qui a B. Petro fuit in presbyterum ordinatus, et postea in apostolatus officio Clementi successit, tradit in ordinatione sua, ungendos episcopos more Apostolorum et Moysi, quia omnis sanctificatio in Spiritu sancto consistit, cuius invisibilis virtus sancto chrismati est permixta. Unde° §. 1. Scire te volumus, duas esse species unctionis: exteriorem, quae materialis est et visibilis, et interiorem, quae spiritualis est et invisibilis. Exteriori visibiliter inungitur[7] corpus; interiori invisibiliter inungitur[8] cor. De prima Iacobus Apostolus ait[9]: „Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum.“ De secunda Ioannes[10]) Apostolus ait: „Vos unctionem, quam accepistis ab eo, maneat[11] in vobis, et non necesse habetis[12], ut aliquis doceat vos[13], sed sicut unctio eius docet vos de omnibus[14].“ Unctio visibilis et exterior signum est interioris et invisibilis unctionis[15]. Unctio vero invisibilis et interior non solum[16] est signum, sed etiam sacramentum, quia, si digne sumitur[17], vel agit[18] vel auget absque dubio quod designat. §. 2. Ad exhibendum[19] autem[20] exteriorem et visibilem unctionem benedicitur oleum, quod dicitur catechumenorum vel infirmorum, et conficitur chrisma, quod ex oleo fit et balsamo mystica ratione. Per oleum enim nitor conscientiae designatur, iuxta quod legitur[21]: „Prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus;“ per balsamum °*autem*° odor famae[22] exprimitur, propter quod dicitur[23]: „Sicut balsamum aromatizans, odorem dedi. §. 3. Hoc ergo[24] chrismate ungi debet episcopus, non tam in corpore, quam in corde, ut et interius °*habeat*° nitorem conscientiae, quantum ad[25] Deum[26], et exterius habeat odorem famae, quoad proximum. De nitore conscientiae dicit Apostolus[27]: „Gloria nostra[28] haec[29] est, testimonium conscientiae nostrae,“ nam „omnis[30] gloria filiae regis ab intus.“ De odore famae idem Apostolus ait[31]: „Christi bonus odor sumus in omni loco, et aliis sumus odor vitae in vitam, aliis odor mortis in mortem.“ Debet enim episcopus bonum habere testimonium, et ab iis[32], qui sunt intus, et ab iis[33], qui sunt foris, ut cortina cortinam trahat, et qui audit dicat: veni. §. 4. Hoc unguento caput et manus episcopi consecrantur[34]. Per caput enim mens intelligitur, iuxta illud[35]: „Unge caput tuum, et faciem tuam lava.“ Per manus opera intelliguntur[36], iuxta[37] illud: „Manus meae distillaverunt myrrham.“[38] Manus igitur ungitur[39] oleo pietatis, ut episcopus operetur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Caput autem ungitur[40] balsamo caritatis, ut episcopus diligat Deum ex toto corde, et ex tota mente, et ex tota anima[41], et proximum suum sicut se ipsum. Caput inungitur[42] propter auctoritatem et dignitatem, et[43] manus propter ministerium et officium. Caput inungitur[44], ut ostendatur illius repraesentare personam, de quo[45] dicitur per Prophetam: „Sicut unguentum in capite eius °*quod descendit in barbam, barbam Aaron.*“° Caput enim viri Christus, caput Christi Deus[46], qui de se dicit[47]: „Spiritus Domini super me eo[48], quod unxit[49] me, evangelizare pauperibus misit me.“ Manus episcopi[50] inunguntur[51], ut ostendatur accipere potestatem benedicendi et consecrandi. Unde, quum eas consecrator inungit[52], „Consecrare,“ inquit, „et sanctificare digneris, Domine, manus istas, per istam °*sanctam*° unctionem et per[53] nostram benedictionem, ut quaecunque[54] consecraverint consecrentur, et quaecunque[55] benedixerint benedicantur in nomine Domini.“ §. 5. Unde[56] in veteri testamento non solum ungebatur[57] sacerdos, sed etiam[58] rex et Propheta, sicut in libro Regum[59] Dominus praecepit Heliae: „Vade et revertere in domum[60] tuam per desertum in Damascum, quumque perveneris illuc, unges Hazael[61] regem[62] super Syriam, et[63] Iehu[64] filium Namsi unges regem[65] super Israel. Elisaeum autem filium Saphat[66], qui est de Abel-Meola[67], unges Prophetam pro te.“ Sed ubi Iesus Nazarenus, quem unxit Deus[68] Spiritu sancto, sicut[69] in Actibus Apostolorum legitur, unctus est oleo pietatis[70] prae consortibus suis, qui secundum Apostolum est caput ecclesiae, quae est corpus ipsius, principis unctio a capite °*scilicet*° ad[71] brachium est translata, ut princeps[72] extunc non ungatur in capite, sed in brachio, sive °*in*° humero, vel in armo, in quibus principatus congrue designatur, iuxta illud, quod[73] legitur: „Factus est principatus super humerum eius, etc.“ Ad quod etiam significandum[74] Samuel fecit poni armum ante Saul, cui dederat locum in capite ante eos, qui fuerant invitati. In capite vero pontificis sacramentalis est delibutio[75] conservata, quia personam[76] capitis in[77] pontificali officio repraesentat. Refert[78] autem[79] inter pontificis et principis unctionem, quia caput pontificis chrismate consecratur, brachium vero principis oleo delinitur, ut ostendatur, quanta sit differentia inter auctoritatem pontificis et principis potestatem[80]. §. 6. Quia vero Christus fecit nos in sanguine suo Deo nostro regnum et sacerdotes, propter quod Petrus[81] Apostolus ait: „Vos estis genus electum, regale sacerdotium:“ idcirco in novo testamento non solum reges et sacerdotes unguntur, sed etiam[82] omnes Christiani bis ante baptismum, scilicet oleo benedicto, primum[83] in pectore, deinde[84] inter scapulas, et bis post baptismum, scilicet chrismate sancto[85], primum in vertice, demum[86] in fronte. In pectore namque baptizandus inungitur, ut per sancti Spiritus donum abiiciat errorem et ignorantiam, et suscipiat fidem rectam, quia[87] iustus ex fide vivit. Inter scapulas °*autem baptizandus inungitur*,° ut per Spiritus sancti gratiam excutiat negligentiam et torporem, et bonam operationem exerceat, quia fides[88] sine operibus mortua est, ut per fidei sacramentum sit munditia cogitationum in pectore, et[89] per operis exercitium sit fortitudo laborum. In scapulis, quatenus fides per dilectionem secundum Apostolum[90] operetur. In vertice vero baptizatus inungitur, ut sit paratus omni petenti[91] de fide reddere rationem, quia per caput intelligitur mens, iuxta quod legitur[92]: „Oculi sapientis in capite eius,“ cuius[93] superior pars est ratio, et inferior est sensualitas. Unde bene per verticem, quae[94] est superior pars capitis, intelligitur ratio, quae est superior pars mentis. In fronte ungitur[95] baptizatus, ut libere confiteatur quod credit[96], quia[97] „corde creditur ad iustitiam, ore vero[98] fit confessio ad salutem,“ memor eius, quod Dominus ait[99]: „Qui me confessus fuerit coram hominibus, °*confitebor et ego ei coram Patre meo.*“° Ante baptismum ergo[100] ungitur[1] oleo benedicto, et post baptismum chrismate sancto[2], quia chrisma soli competit Christiano. Christus enim a chrismate dicitur, vel potius a Christo dicitur chrisma, non secundum nominis formam, sed secundum fidei rationem. A Christo vero[3] Christiani dicuntur, tanquam uncti deriventur ab uncto, ut omnes concurrant[4] in odorem illius unguenti, cuius nomen oleum est effusum. §. 7. Per frontis chrismationem manus impositio designatur, quae alio nomine dicitur confirmatio, quia per eam Spiritus sanctus ad augmentum datur et robur. Unde quum ceteras unctiones simplex sacerdos vel[5] presbyter valeat exhibere, hanc non nisi summus sacerdos, id est episcopus, debet conferre, quia de solis Apostolis legitur, quorum vicarii sunt episcopi, quod[6] per manus impositionem Spiritum sanctum[7] dabant, quemadmodum Actuum Apostolorum lectio manifestat[8]: „Quum audissent,“

Cap. 1. 7) *ungitur:* C. R. H., Reg. — 8) *ungitur:* Comp. III., Reg. — 9) Iac. V. 14. — 10) *Iacobus:* Comp. III. — cf. 1 Ioan. II. 27. — 11) *manet:* C. R. 1. — 12) *haberetis:* ib. — 13) add.: *de omnibus:* Cont. — 14) *his omn.:* ib. — add.: *ita faciatis:* Cont. — 15) *unionis:* C. H. — 16) *solummodo:* Comp. III., Reg. — 17) *assumitur:* C. R. 1. — *sumatur:* Reg. — 18) add.: *salutem:* C. R. 2. — 19) *exhibendum:* C. R. 1. H., Reg. — 20) *igitur:* Reg. — 21) Matth. XXV. 4. — 22) *bonae famae:* Cont., Böhm. — 23) Eccles. XXIV. 20. — 24) *igitur:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 25) *quoad:* Reg. — 26) *ad oleum:* Comp. III. Aug. — 27) 2 Cor. I. 12. — 28) *mea:* Comp. III. — 29) *hoc:* C. L., — 30) Psal. XLIV. 14. — 31) 2 Cor. II. 15. 16. — 32) *his:* C. L., Reg. — 33) *his:* Reg. — cf. 1 Tim. III. 7. — 34) *consecrentur:* Cont., Böhm. — 35) Matth. VI. 17. — 36) *designantur:* C. H. L., Comp. III., Reg. — 37) *secundum:* Reg. — cf. Cant. V. 5. — 38) abest a Comp. III. Aug. — 39) *ungitur episcopi:* C. L. — *inunguntur:* Cont., Böhm. — *unguntur:* C. H., Comp. III., Reg. — 40) *inungitur:* Reg. — 41) *et ex tot. an. et ex tot. mente sua:* Cont., Böhm. — add.: *ex totis viribus suis:* C. L. — 42) *ungitur:* C. R. — 43) abest a Comp. III. Aug. et Reg. — 44) *cap. enim ungitur:* Cont., Böhm. — 45) *quo:* Comp. III. Aug. — Psal. CXXXII. 2. — 46) add.: *est:* Reg. — cf. 1 Cor. XI. 3. — 47) Luc. IV. 18. — 48) *propter:* Reg. — 49) *ungit:* Comp. III. Aug. — 50) *episcopo:* C. R. H. L., Comp. III. Aug., Reg. — 51) *ungitur:* C. R. 1. — *inungitur:* C. H., Böhm. — *unguntur:* C. R. 2. L., Comp. III., Reg. — 52) *ungit:* C. H. — 53) abest a C. H., Comp. III., Reg. — 54) *quemcunque ... consecretur:* Comp. III. Aug. — 55) *quaecunque:* Comp. III. — 56) *Verum:* Reg. — 57) *ungebantur sacerdotes:* C. R. 1. — 58) abest a C. H. — *et:* Reg. — 59) 3 Reg. XIX. 16. — 60) *viam:* Reg. — 61) *Azahel:* C. L., Cont. — *Azael:* Comp. III. — 62) *in reg.:* Cont., Böhm. — 63) abest a C. H. — 64) *Geu fil. Nansi* (*Nausi:* Aug.): Comp. III. — *Nausi:* C. L., Cont. — 65) *in reg.:* Cont., Böhm. — 66) *Sathar.* C. L. — *Saphat:* Comp. III. Aug. — 67) *Abel:* C. H. L., Cont., Comp. III. — *Abelmula:* Reg. — 68) *Dominus:* C. R. 1. — 69) *habetur:* Cont., Böhm., Reg. — cf. Act. X. — 70) abest a C. L. R. H., Comp. III., Reg. — 71) *in:* Reg. — 72) *principes. ... unguntur:* C. R. 1. L. — 73) *iuxta quod:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — cf. Isa. IX. 6. — 74) *designandum:* C. R. 1., Comp. III. Ms., Reg. — cf. 1 Reg. IX. — 75) *delinitio:* C. R. 1., Cont., Comp. III. — *delibatio:* C. R. 2., Reg. — 76) *partem:* C. R. 1. — 77) abest a C. L. — 78) *Differt:* Reg. — 79) *ergo:* Comp. III. Aug. — 80) *auctoritatem:* Comp. III. — 81) abest a Cont. — cf. 1 Petr. II. 9. — 82) abest a C. H. R. L., Comp. III. — 83) *primo scilicet:* C. R. 1. — 84) *demum:* C. R. 2. — 85) *sacro:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 86) *deinde:* C. R. 2., Reg. — 87) cf. Hebr. X. 38. — 88) Iac. II. 26. — 89) abest a C. R., Comp. III. Ms., Reg. — *ut:* Comp. III. Aug., et omiss. part.: *per:* C. L. — 90) Gal. V. 6. — 91) *poscenti:* Reg. — 92) Eccles. II. 14. — 93) *eius:* C. H. — 94) *qui:* Reg. — 95) *inungitur:* C. H. — 96) *credidit:* C. R. 1. — 97) Rom. X. 10. — 98) *autem:* C. H. L., Comp. III., Reg. — 99) cf. Matth. X. 32. — 100) *vero:* Reg. — add.: *quod:* Comp. III. Aug. — 1) *inungitur:* Reg. — 2) *sacro:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 3) *enim:* Reg. — 4) *currant ... unguentorum:* ib. — 5) *id est:* Comp. III., Reg. — 6) *qui:* Comp. III. Aug. — 7) abest a C. H. — 8) Act. VIII. 14 seq.

inquit, „Apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Ioannem; qui quum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum. Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu; tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.“ Cuius adventus per unctionis ministerium[9]) designatur, quia columba[10]), in qua Spiritus sanctus super Christum in baptismo descendit, ad vesperum in cataclysmo[11]) revertens, ramum retulit virentis olivae, cuius utique sacramentum David Propheta[12]) praenoscens, exhilarandam faciem in oleo praedicavit. §. 8. Ungitur[13]) praeterea secundum ecclesiasticum morem, quum consecratur altare, quum dedicatur templum, *'et'* quum benedicitur calix, 'non solum ex mandato legis divinae, verum etiam exemplo beati Silvestri, qui, quum consecrabat altare, illud[14]) chrismate perungebat. Praecepit enim Dominus Moysi, ut faceret oleum unctionis, de quo ungeret testimonii tabernaculum[15]), et arcam testamenti, mensamque cum vasis[16]), *'de quibus etiam unctionibus, si forsitan dubitaveris, quum a te fuerimus requisiti, fraternitatem tuam plenius instruemus.'* Verum *'tamen'* unctionis sacramentum aliud quidem efficit et figurat tam[17]) in novo quam in veteri testamento, unde non iudaizat ecclesia, quum unctionis celebrat sacramentum, sicut aliqui[18]) mentiuntur, qui neque scripturas, neque Dei norunt virtutem[19]). §. 9. Monemus igitur, *'fraternitatem tuam et exhortamur attentius, per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus ad mandatum dilecti filii nostri tit. sanctae Crucis presbyteri cardinalis apostolicae sedis legati tu quoque sacram suscipias unctionem, ne quid tibi desit ad plenitudinem sacramenti, ut, quum sacro fueris chrismate delibutus, archiepiscopos et episcopos tuos similiter ungas, et per eos facias manus sacerdotum inungi oleo benedicto,'* ut[20]) illum[21]) *'de cetero'* in ordinandis presbyteris et consecrandis episcopis morem serves[22]) et facias observari, quem apostolica sedes observat, *'quae disponente Domino cunctorum fidelium mater est et magistra. Mittimus autem tibi per cardinalem praedictum pontificalia ornamenta, caligas et sandalia, amictum et albam, cingulum et succinctorium, orarium et manipulum, tunicam et dalmaticam, chirothecas et annulum, planetam et mitram. Pallium vero per dilectum filium Io. capellanum nostrum antea misceramus. Et'* Licet Romanus Pontifex non utatur baculo pastorali, tum propter historiam[23]), tum *'etiam'* propter mysticam rationem, *'quod idem cardinalis, sicut a nobis accepit, poterit edocere,'* tu tamen ad similitudinem aliorum pontificum poteris eo uti. *'Dat. Anagniae VI. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. VII.'* [1204.]

TITULUS XVI.[1])

DE SACRAMENTIS NON ITERANDIS.

CAP. I.[2])

In ordinato in subdiaconum sine manuum impositione, et confirmato non chrismatis, sed olei unctione, non fiet iteratio, sed supplebitur praetermissum.

Innocentius III.[3]).

Pastoralis *(Et infra:* [*'cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.'*]) Praeterea nos consulere voluisti, an permitti debeat ministrare qui[4]) sine impositione manuum fuerit ad ordinem[5]) subdiaconatus[6]) assumptus, et si confirmationis sacramentum in eo debeat iterari, qui per errorem fuit non chrismate, sed oleo delinitus. Ad quod[7]) *'fraternitati tuae'* breviter duximus respondendum, quod in talibus non est aliquid iterandum, sed caute supplendum quod incaute fuerat praetermissum. *'Dat. Rom. ap. S. Petr. XII. Kal. Ian.'* [1204.]

CAP. II.[8])

Prohibet sepultos a schismaticis exhumari, vestimenta, cum quibus celebrarunt, iterum benedici, et altaria, in quibus celebrarunt, iterum consecrari.

Honorius III. *Archiepiscopo Londonensi*[9]) *et eius Suffraganeis.*

A nobis humiliter quaesivistis, quid fieri debeat de mortuorum corporibus, qui tempore schismatici et reprobi Waldemarii[10]) a[11]) schismaticis sunt sepulti, et de indumentis sacerdotalibus, cum quibus, nec non de[12]) altaribus, in quibus degradati presbyteri celebrarunt. Nos autem inquisitioni vestrae[13]) breviter[14]) respondemus, quod non credimus, ob hoc duntaxat sepultos huiusmodi exhumandos, aut debere indumenta talia iterum benedici, vel reconsecrari altaria supradicta.

CAP. III.

Si in ordinatione presbyteri vel diaconi manus impositio fuerit praetermissa, statutis temporibus supplebitur.

Gregorius IX.[15]) *Archiepiscopo Londonensi.*[16])

Presbyter et diaconus quum ordinantur, manus impositionem tactu corporali ritu ab Apostolis introducto recipiunt. Quod si omissum fuerit, non est aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos caute supplendum quod per errorem exstitit praetermissum. Suspensio autem manuum debet fieri, quum oratio super caput effunditur[17]) ordinandi.

TITULUS XVII.

DE FILIIS PRESBYTERORUM ORDINANDIS VEL NON.[1])

CAP. I.[2])

Illegitimi non ordinantur, nisi ut religiosi fiant, nec tunc praeficitur, id est, ad praelaturam non habilitatur.

Ex concilio Pictaviensi.[3])

Ut filii presbyterorum et ceteri ex fornicatione nati ad sacros ordines[4]) non promoveantur[5]), nisi aut monachi fiant, vel[6]) in congregatione canonica regulariter viventes. Praelationem[7]) vero nullatenus habeant. Sed neque servi, nisi a dominis suis libertate[8]) donentur.

CAP. II.[9])

Illegitimus filius sacerdotis, qui, hoc tacito, per rescriptum apostolicum paternam ecclesiam impetravit, removetur ab illa.

Alexander III. *Linconensi Electo.*[10])

Ad praesentiam nostram accedens R. presbyter, tacito[11]), quod esset filius sacerdotis, *'per fraudem literas'* impetravit a nobis, ut in ecclesia *'de Biteshi,'* in qua pater eius ministravit[12]), exsisteret capellanus. Ideoque[13]) *'discretioni tuae per apostolica scripta praecipiendo'* mandamus, quatenus *'infra XL. dies post harum susceptionem literarum rei veritatem inquiras diligenter, et'* si tibi constiterit, quod memoratus R. sit in sacerdotio genitus, et quod[14]) pater *'eius'* in eadem ecclesia[15]) ministravit[16]), non obstantibus praedictis[17]) literis nostris[18]), ipsum *'omni occasione et appellatione cessantibus'* amoveas ab eadem[19]).

CAP. III.[20])

Non potest filius sacerdotis ecclesiae paternae praeesse. H. d. cum seqq.

Idem.[21])

Praesentium *'etiam'* auctoritate *'tibi'* iubemus, ut filios sacerdo-

Cap. I. 9) *mysterium:* Comp. III., Reg. — 10) Matth. IV. — 11) Gen. VIII. — 12) Psalm. CVIII 24. — 13) *Unguntur:* Reg. — 14) *et ill.:* C. II. — 15) *ostium tabernaculi:* ib. — 16) cf. Exod. XXX. 26. — 17) abest a C. R. II. — 18) *aliqui:* C. II. L., Comp. III., Reg. — 19) *veritatem:* Reg. — 20) abest a Comp. III., Reg. — 21) abest a C. II. — 22) *servans et facias:* Comp. III., Reg. — 23) *historicam:* Reg.

TIT. XVI. 1) *De sacr. iter. vel non:* C. I., R. II. — Cap. I. 2) Restitutum ex Reg. Bregn. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. un. — 3) *Heliensi Ep.:* Cont., Comp. III., Reg. — 4) *si quis:* ib. — 5) *ordines:* C. R. 1. — 6) *diaconatus:* Comp. III., Reg. — 7) *quae:* ib.

Cap. II. 8) Ex Reg. Hon. II. 1019. affert Raynald. p. 258. — Comp. V. h. t. c. un. — 9) *Ludon.:* C. L. — *Lugd.:* C. II. — *London.:* C. R. — *capitulo Bremensi:* Comp. V. — 10) *Waldemari:* Comp. V. — 11) *et a:* C. R. 1. — 12) abest a C. II. — 13) *tuae:* C. R. L. — 14) *taliter:* C. R. 1. II., Comp. V.

Cap. III. 15) *Idem:* C. R. 2. — 16) *Lundon.:* C. R. 1. — *Lugdun.:* C. II. — *London.:* C. L. — abest a C. R. 2. — 17) *infunditur:* C. R. 1.

TIT. XVII. 1) *ord. vel non:* desid. in C. R. 2. — Cap. I. 2) c. 8. conc. Pict. hab. A. 1078. — Lips. LII. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) add.: *P. C. Decrevit:* Comp. I. — cf. not. 2. ad c. 1. de act. et qual. I. 14. — 4) *gradus:* C. R. 2. II. L., Coll. citt., conc. — 5) *provehantur:* Lips., conc. — 6) *aut:* C. R., Coll. citt., conc. — 7) *praelationes:* C. R. 2., conc. — 8) *libertati:* C. R. L., Lips. — *liberentur:* Comp. I. Ms.

Cap. II. 9) Restitutum ex App. XIX. 3., Cass. XXX. 3., Comp. I. h. t. c. 2. — 10) Omitt. inscr. App. et Cass. — add.: *P. C. Ex insinuatione,* quod ad cap. initium, ut ap. Aug. est, videtur esse referendum: *Ex insinuatione prioris et fratrum de (S.?) Marcellinae nobis innotuit, quod R. presbyter tacita veritate etc.* — 11) *tacita veritate:* App., Cass. et Comp. I. Ms. — 12) *ministraverat:* C. R. 1, App., Cass. — 13) *Quia vero fraus sive dolus nulli debet praestare patrocinium, disc. etc.:* Coll. citt. — 14) abest a C. II. — 15) omitt. a Comp. I. — 16) *ministraverit:* C. II., Coll. citt. — 17) abest ab App. et Comp. I. Aug. — 18) desid. in C. II., Comp. I. Ms. — 19) *exinde:* Coll. citt.

Cap. III. 20) Restitutum ex App. XIX. 4., Cass. XXX. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 21) *Parisiensi ep.:* C. II. — *Wigorniensi ep.:* App., Cass. — Add.: *P. C. Inter cetera:* Comp. I. — cf. c. 4. de cler. coni. in Comp. I. (III. 3.)

tum in ecclesiis paternis ministrare, vel eas qualibet[22]) occasione obtinere nullatenus patiaris[23]), sed ipsos[24]) ab ecclesiis, in quibus patres eorum ministrasse[25]) noscuntur, "*cessante omni appellationis obstaculo*" studeas penitus amovere.

CAP. IV.[26])

Idem dicit.

Idem *Vigorensi Episcopo.*[27])

Conquerente nobis M.[28]) clerico "*auribus nostris innotuit, quod, quum R. presbyter ecclesiam B. Mariae de Vienm tanquam persona diutius habuisset, et post mortem eius idem Milo a Richardo Paciford domino fundi fuisset praesentatus, R. filius eius presbyteri in sacerdotio genitus institutionem ipsius clerici nisus est impedire, et ad habendam ecclesiam eandem modis omnibus, quibus potest, adspirat. Quoniam igitur indignum est et canonicae obviat sanctioni, ut filii debeant patribus succedere in ecclesiis, nos ad enormitatem istam eradicandam sollicite volentes et diligenter intendere,*" Fraternitati tuae mandamus, quatenus, si publicum est et notorium, patrem "*praedicti*" R. clerici[29]) habuisse in praedicta[30]) ecclesia personatum[31]), filium eius[32]) ibidem ministrare aut eiusdem ecclesiae[33]) personatum[34]) habere nullatenus patiaris, et, si[35]) "*forte aliqua causa*" iam institutus est ibi, eum, "*sublato appellationis remedio, auctoritate nostra*" inde[36]) non differas amovere, "*et memoratum M. etc.*"

CAP. V.[37])

Episcopus, qui scienter contulit filio sacerdotis paternam ecclesiam, exinde eum removere non potest.

Idem *Londonensi Episcopo.*[38])

Veniens ad praesentiam nostram N.[39]) clericus[40]) "*lator praesentium supplici*" nobis "*insinuatione*" proposuit, quod, quum illum[41]) ad capellam[42]) "*ecclesiae*" sancti I.[43]) "*de Noroburgo,*" quam ei concessisti "*et assignasti, attitulasses, et ad eandem*" in presbyterum ordinasses, ipsum ea[44]) postea spoliasti eo, quod pater eius in praedicta[45]) ecclesia ministravit. Ideoque[46]) fraternitati tuae "*per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus, si tibi innotuerit[47]), quando eam sibi dedisti[48]), quod pater[49]) eius presbyter in dicta ecclesia ministrasset, ipsam ei "*dilatione et appellatione cessante*" restituas[50]) et in pace[51]) dimittas, amoto alio, si quem instituisti forsitan[52]) in eadem[53]). Verum[54]) si hoc ignorans fecisti, ex quo ad ecclesiam[55]) ipsam eum in presbyterum ordinasti, eam sibi restituas[56]), "*et*" donec in alia ecclesia[57]) sibi[58]) provideas, unde honeste valeat sustentari, "*eidem nullum super praedicta ecclesia gravamen inferas vel molestiam.*"

CAP. VI.[59])

Gratiam continet et hac dicit: *Ex quo filius sacerdotis est ordinatus, non debet carere beneficio.* Ioan. Andr.

Idem *Oxoniensi Episcopo.*[60])

Proposuit nobis R. lator praesentium, quod, quum ad ecclesiam de Saleb.[61]) a domino fundi fuerit praesentatus, tu[62]) curam animarum noluisti sibi committere, "*vel huic rei assensum tuum praestare*" pro eo, quod esset[63]) filius sacerdotis. "*Super quo utique discretionem tuam, sicut dignum est, in Domino commendamus, et providentiam tuam gratam gerimus admodum et acceptam.*" Ceterum, quia "*necessitatibus eius et laboribus, quos ad nos veniendo sustinuit, interna mentis affectione compatimur, et*" indignum est[64]), ut ipse, postquam est in subdiaconum[65]), "*ut asserit,*" ordinatus[66]), omnino[67]) debeat ecclesiastici beneficii provisione[68]) carere, *discretionem tuam per apostolica scripta monemus atque*" mandamus, quatenus aliquem honestum presbyterum cum assensu eiusdem clerici[69]) "*infra XL. dies post harum susceptionem literarum, contradictione et appellatione cessantibus*" invenire studeas, qui ecclesiae serviat[70]) supradictae, ita[71]), quod praefatus R. medietatem omnium beneficiorum[72]) praedictae[73]) ecclesiae, eidem[74]) in suo ordine serviendo, "*divino intuitu, quoad vixerit, nostra et tua auctoritate*" pacifice debeat obtinere. Non enim solus[75]) presbyter missarum solennia vel[76]) alia divina[77]) officia potest sine ministri suffragio celebrare.

CAP. VII.[78])

Filius praeesse potest ecclesiae, cui pater praefuit mediate.

Idem *Archiepiscopo Cantuariensi.*[79])

Ex transmissa "*nobis*" conquestione[80]) G.[81]) clerici percepimus[82]), quod ad "*dilecti filii nostri*" abbatis de Castris[83]) praesentationem[84]) in quodam beneficio ecclesiae de N. eum in praesenti recipere distulisti eo, quod "*quidam E., qui dicebatur*" pater eius, in praefata ecclesia ministravit[85]), quo[86]) defuncto[87]) media intercessit persona, cui praedictum beneficium est collatum. Ideoque[88]) "*fraternitati tuae*" mandamus "*atque praecipimus,*" quatenus, si est ita, praenominatum G.[89]) ad praefatum beneficium admittere non postponas[90]), "*omni occasione et appellatione cessantibus,*" non[91]) ideo minus observato apostolici rescripti decreto, quod "*hic*" successionem in ecclesia Dei hereditariam detestatur[92]), "*ut canonicam approbet possessionem.*"

CAP. VIII.[93])

Filius praeesse potest ecclesiae, in qua pater sine titulo ministravit.

Idem *Vigorensi*[94]) *Episcopo.*

Constitutus in praesentia nostra G. clericus "*lator praesentium*" supplici[95]) nobis[96]) insinuatione monstravit, quod, quum capellam de Storton.[97]) canonice fuisset adeptus, et eam pluribus annis pacifice possedisset[98]), R. miles ipsum ea[99]) sine iudicio "*et iustitia*"

Cap. III. 22) *aliquo:* App. — 23) *permittas:* ib. — 24) *et ipsos:* ib. — *sed eos:* Cass. — 25) *ministrare:* C. R. 2., App.

Cap. IV. 26) Restitutum ex App. XIX. 1., Cass. XXX. 1., Comp. I. h. t. c. 4. — 27) abest a C. R. — *Vigornien.:* C. R. 2. L. — *Wigornicnsi:* App., Comp. I. — 28) *Miloni:* Coll. citt. — 29) abest a Coll. citt. — 30) *praescripta:* C. R. L., Comp. I., App. — 31) *presbyteratum:* Comp. I. Aug. — 32) *eiusdem:* Comp. I., Cass. — 33) abest a C. R. R. L. — 34) *presbyteratum:* Comp. I. Aug. — 35) *sed si:* Coll. citt. — 36) abest ab iisd.

Cap. V. 37) Restitutum ex App. XIX. 5., Cass. XXX. 5., Comp. I. h. t. c. 6. — 38) *Lugdon.:* C. R. 2. — *Lodon.:* Comp. I. Aug. — *Lundon.:* Comp. I. Ms. — *Londoniensi:* App., Cass. — 39) abest a Comp. I. — *G.:* Cass. — *W.:* App. — 40) *presbyter:* Coll. citt. — 41) *ipsum:* eaed. — *eum:* C. H. — 42) *capellaniam:* Cass. — 43) *Laurentii:* C. R. 1., Coll. citt. — 44) *e* (abest a Ms.) *praedicta ecclesia:* Comp. I., Cass. — *praescripta eccl.:* App. — 45) *praescripta:* Cass., App., Cont., Böhm. — 46) *Quia vero ad nostrum spectat officium viris ecclesiasticis paterna provisione consulere:* Coll. citt. — 47) *innotuit:* Cass. — 48) *eum instituisti:* App. — *sibi assignasti:* Comp. I., Cass. — 49) *praescripta eccl. ministravit:* Comp. I. — *pater ei. ecclesiae in ead. ministravit.* Cass. — *pater eiusd. presbyteri in praescripta eccl. ministraverit, ipsam eidem:* App. — 50) *rest. et:* omitt. App. — 51) add.: *eum:* C. L. — 52) abest a Coll. citt. — 53) *in ead.:* non leg. in App. — 54) *Verum si te ignorante, quod pater eius* (*suus:* Comp. I.) *in eadem* (add.: *ecclesia:* Cass.) *ministraverit* (*ministraverat:* App.), *ipsam sibi* (*ei:* App.) *assignasti:* Coll. citt. — 55) abest ab App. — 56) add.: *et in pace dimittas:* C. H. — 57) abest a Cass. — 58) *ei:* App., Comp. I. — *eidem:* Cass.

Cap. VI. 59) Restitutum ex App. XIX. 6., Cass. XXX. 6., Comp. I. h. t. c. 7. — 60) *Idem H.:* App. — *R. Exon. ep.:* Comp. I. — *B.* (i. e. Bartholomaeo) *Exon. ep.:* Cass. — 61) *Sabel:* Cont. — *Salubien.:* C. R. 1. — *Salubera:* Comp. I. — *Salabam:* Cass. — *Salesby:* App. — 62) *in curam:* Cass. — *in causam:* App. — 63) *erat:* Cass., App. — 64) *ind. est autem:* App. — 65) *subdiaconato:* Cass. — *subdiaconatum:* App. — 66) *constitutus:* C. R. 1. — 67) *omni:* App. — 68) *susceptione:* Ib. — 69) *presbyteri:* Ib. — 70) *qui eidem eccl. inserviat:* Coll. citt. — 71) add.: *quidem:* App. — 72) *bonorum:* Cass. — 73) *praescriptae:* App., Cass. — 74) abest ab App. — 75) *unus sol.:* C. L. — 76) *et:* C. R. 1. — 77) abest ab App.

Cap. VII. 78) Restitutum ex App. XIX. 8., Cass. XXX. 8., Comp. I. h. t. c. 8. — 79) *Cantuar. archiep. et Wigorn. ep.:* App. — *Venerabilibus fratribus R. Cant. archiep., totius Angliae primati et ap. sed. leg., et R. Wigorn. ep.:* Cass., Comp. I. — 80) *quaestione:* Cass. — 81) *F.:* C. R. 1. — *G.:* Cass. — *W.:* App., Comp. I. — 82) *accepimus:* App. — 83) *Cant.:* C. R. 1. — *Cast.:* C. R. 2. L. — *Caston.:* Comp. I. Ms. — *Costini:* Comp. I. Aug. — *Castro:* Cass. — *Castio:* App. — 84) *praes. in quoddam beneficium eccl. de Wi.* (Cass. — *Viverton.:* Comp. I. Aug. — *Wton:* Comp. I. Ms. — *Wiston:* App.) *ab eo* (desid. in App.) *sibi canonice concessum, eum* (abest ab App.) *in praes. etc.* Coll. citt. — 85) *ministraverat:* Cass. — 86) *Praeterea ex parte ipsius* (*eius:* App.) *nobis est insinuatum* (*insinuatur:* App.) *quod memorato E.* (*G.:* App.) *defuncto:* Coll. citt. — 87) add.: *in ecclesia:* C. R. 1. — 88) *Inde est:* Coll. citt. — 89) *Go.:* Cont. — *Gull.:* Böhm. — 90) *si praedicta constiterint, praenominatum W.* (*S.:* Cass. — *Walterium:* Comp. I. Aug.) *in possessionem ei collati beneficii inducere* (*mittere:* App.) *non differatis* (*differas:* App.): Coll. citt. — 91) *Nec ideo minus observare rescripta apostolica decet, quia haec:* App. — 92) *deservit:* Cass. — *destruit:* Comp. I. — *detestantur:* App.

Cap. VIII. 93) Restitutum ex App. XIX. 9., Cass. XXX. 9., Comp. I. h. t. c. 10. — 94) *W.:* C. R. 1. — *Vigornien.:* C. R. 2. L. — *Wigor. ep. et priori de:* Comp. I. — *W. et priori de hermes Wid.:* Cass. — *Wigorn. ep. et priori de Luciuveden:* App. — 95) *simplici:* C. H. — 96) abest a C. L. — 97) *Stritona:* C. R. 2. — *Stertona:* C. R. 1. — *Stortona:* C. L., Comp. I. Ms. — *Stertona:* Comp. I. Aug. — *Strona:* Cass. — *Streiton:* App. — 98) *tenuisset:* App. — 99) *ips. a capella privata:* Cass. — *ips. ecclesia praescripta:* Comp. I., App.

spoliavit[100]). Quumque memoratus clericus exinde[1]) apud te, '*frater coepiscope,*' deposuisset querelam, obiectum fuit[2]) ei, quod pater suus[3]) in capella[4]) ministravit[5]) eadem, '*et praefatam capellam nondum potuit rehabere. Quia vero ad nostrum spectat officium, insolentiam laicorum contra viros ecclesiasticos debita severitate compescere:*' Fraternitati tuae[6]) '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, '*rei veritate diligenter inquisita et cognita,*' si tibi[7]) constiterit, quod idem clericus a capella[8]) fuerit praedicta per potentiam laicalem eiectus, et quod pater eius praefatae capellae persona seu perpetuus vicarius non fuerit, licet in eadem nomine eiusdem[9]) G. quondoque ministraverit[10]), ipsam sibi cum reditibus '*inde*' perceptis, '*amoto alio, si quis eam detinet, dilatione, occasione et appellatione cessantibus,*' restituere non omittas[11]), '*literis nostris etc.*'

CAP. IX.[12])

Si is, cui concessum est a Papa, ut possit dispensare cum filiis sacerdotum circa ecclesias paternas immediate tenendas cum aliquo dispensat, ille per literas iustitiae postea contra eam impetratas removeri non poterit.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*[13])

Ex tua nobis parte est propositum, quod, quum olim ad tuam consultationem super filiis sacerdotum tales a nobis literas recepisses[14]), ut eos posses[15]) in ecclesiis, quas patres eorum nullo mediante possederant, sustinere, quos probatae[16]) vitae et sanae conversationis cognosceres, vel quos longo tempore illas[17]) tenuisse constaret: quidam ad[18]) iudices literas impetraverunt, ut, si constaret, eos esse filios sacerdotum vel clericorum, qui in proximo[18*]) ante eas ecclesias[19]) tenuerunt[20]), super his imponatur[21]) eis, appellatione cessante, silentium, et ecclesias istas[22]) ipsis[23]) assignent, quamvis in eis se ostendere nequeant per episcopos[24]) institutos. Super quo tibi taliter[25]) respondemus, quod, si per priores literas '*nostras*' cum aliquibus clericis dispensasti[26]), dispensationem tuam posteriorum literarum '*nostrarum*' intuitu nolumus irritari, '*sed eam servari praecipimus illibatam*'. Alios vero clericos laicae donationis intuitu in ecclesiis, '*parochiali iuri subiectis,*' sine auctoritate pontificis[27]) sui institui, aut institutos '*in eis*' remanere, auctoritate apostolica prohibemus.

CAP. X.[28])

Si manifestum est, quod filius in ecclesia immediate successit patri, sine aliqua testium exceptione ab illa removebitur.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Quoniam est sacris canonibus prohibitum[29]), '*ne quis hereditario iure ecclesiastica beneficia possidere praesumat, nec hi, qui in sacerdotio sunt geniti, nisi probate vixerint in claustra monachorum vel canonicorum regularium, ad sacros ordines debeant promoveri, vobis*' Praecipimus, quatenus, si manifestum et publicum fuerit, patres[30]) in ecclesiis[31]) personatus gessisse, filios ab eisdem '*ecclesiis,*' si etiam eas[32]) adepti sunt, '*appellatione cessante*' penitus excludatis, nec ad earum gubernationem ulterius assumantur. Nolumus enim, ut '*propterea*' causa in iudicium deducatur[33]), vel testes etiam[34]) admittantur, si[35]) hoc manifestum exsistat[36]).

CAP. XI.[37])

Filius etiam legitimus removetur ab ecclesia, in qua immediate successit patri vicario vel rectori.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Ad exstirpandas successiones '*a sanctis ecclesiis studio totius sollicitudinis debemus intendere; te etiam ad hoc decet vigilem curam exhibere, ne circa ministerium suscepti regiminis videamur minus diligentes exsistere, si id vitium in ecclesiis vel in negotiis ecclesiasticis et viris permittimus pullulare. Hinc est, quod*' Fraternitati tuae '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si qui filii presbyterorum[37*]) provinciae tuae teneant ecclesias, in quibus patres eorum tanquam personae vel vicarii nulla persona medio ministrarunt[38]), eos, sive geniti sint[39]) in sacerdotio, sive non, ab eisdem[40]) ecclesiis, '*contradictione et appellatione cessantibus,*' non differas amovere. '*Si vero etc.*'

CAP. XII.[41])

Filius episcopi legitime natus, promoveri potest ad ordines, et in paterna ecclesia beneficiari.

Clemens III. *Cassel.*[42]) *Archiepiscopo.*

Ad haec ex parte tua nostris auribus est relatum[43]) *(Et infra:)* Quod a nobis fraternitas tua requisivit, an a pontificibus generati valeant ad sacros[44]) ordines promoveri, si[45]) scientia fuerint et morum honestate probabiles: sciat fraternitas[46]) tua, quod, si[47]) ex legitimo sint[48]) matrimonio procreati, nec aliud[49]) canonicum obviat[50]), licite possunt ad sacros[50*]) ordines ascendere, et in eisdem ecclesiis, in quibus praesunt vel '*etiam*' praefuerunt[51]) genitores eorum, beneficium obtinere.

CAP. XIII.[52])

Non potest filius esse vicarius illius ecclesiae, in qua pater proximus fuit rector.

Idem.

Michael presbyter de sancto Germano transmissa nobis conquestione monstravit, quod, quum ecclesiam sancti I.[53]) de Corona[54]) tuae dioecesis canonice sit adeptus, M.[55]) filius Antonii, qui proximo ante ipsius[56]) ecclesiae habuit personatum, ad se vicariam ipsius asserit pertinere. '*Quia igitur in ecclesia successiones in praelaturis et dignitatibus ecclesiasticis statutis canonicis damnantur,*' Fraternitati tuae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*veritate diligentius inquisita*' si constiterit tibi, ipsum M.[57]) fuisse filium Antonii, qui eiusdem ecclesiae, '*sicut praemisimus,*' habuit proximo personatum, '*omni contradictione et appellatione cessantibus,*' ei super eodem vicario[58]) perpetuum silentium imponere non postponas.

CAP. XIV.[59])

Illegitime genitus, etiam de uxore, sine dispensatione ad ordines vel beneficia promoveri non potest.

Idem.

Literas '*dilectionis vestrae accepimus, votum latoris praesentium et eius originem continentes.*' Intelleximus '*siquidem,*' quod H.[60]) in sacerdotio genitus, de uxore legitimo natus et conceptus, '*voto laudabili*' affectavit a pueritia ministrare[61]) Domino in officio clericali. Verum licet[62]) a filiis paterna incontinentia modis omnibus propellenda noscatur[63]), '*et propter cautelam presbyterorum filii a sacris ordinibus iuxta sanctionem canonicam removentur, non expedit, ut super huiusmodi ita supplicantium precibus annuamus, quod videamur aliis impetrandi similia spem aliquam facilius impertiri.' Sed ut suae postulationis affectu, quam ad sedem apostolicam humiliter accesserit, ex toto defraudari se non doleat, praesenti scripto vobis significamus, quod,*' si tamen aliter[64]) dignus inventus fuerit, permittimus ipsum ordinari in clericum, et ad[65]) ecclesiasticum beneficium, unde commode sustentari valeat, promoveri.

Cap. VIII. 100) *spoliaverit:* Comp. I. Aug. — 1) *ex. episcopo depos.:* App. — 2) *fuerit:* Comp. I. Aug. — 3) *eius:* App. — 4) *in praedicta cap.:* Comp. I. Ms. — *praefata ecclesia:* Comp. I. Aug., Cass. — *eadem eccl.:* App. — 5) *proximo ministravit:* C. H. — *ministraverit:* Comp. I. Aug. — 6) *discretioni vestrae:* Coll. citt. — 7) abest a C. H. R. — *vobis:* Coll. citt. — 8) *a praescripta eccl. per manum laicalem fuerit eiectus:* App. — 9) *eius:* Cass., Comp. I. — *ipsius:* App. — 10) *ministravit:* App., Comp. I. Ms. — 11) *instituatis:* Cass. — *restituatis:* Comp. I., App.

Cap. IX. 12) Restitutum ex App. XIX. 10., Cass. XXX. 10., Comp. I. h. t. c. 11. — 13) omitt. inscr. App. — 14) *susceperitis:* ib. — 15) *possis:* App., Cass., Comp. I. — 16) *bonae:* App. — 17) *eas:* App., Cass. — abest a Comp. I. — 18) *autem:* Cass. — 18*) *proxime:* C. H. — *proximo,* omissa part.: *in:* C. L., Cass., Comp. I. — 19) *ecclesiam:* C. R. I. L. — 20) *tenuerint:* C. H. — 21) *imponunt:* C. R. H., Coll. citt. — 22) *illas:* C. R. H. L., Cass., Comp. I. — 23) *eis:* App. — 24) *episcopum:* ib. — 25) abest ab ead. — *Si autem per etc.:* Cass. Comp. reliquis omissis. — 26) *dispensas.* Cass. — 27) *pontificum:* Comp. I. Aug. — seq.: *sui:* obest a C. H. et Coll. citt.

Cap. X. 28) Restitutum ex Cass. XXX. 11., Comp. I. h. t. c. 12. — Decret., a verb.: *manifestum* usq. fere verbis concepta, *Sarensi* (i. e. *Saresberiensi*) *et Exon. epp.* inscripta exstat in App. XIX. 7. — 29) *inhibitum:* C. H. — 30) add.: *eorum:* C. R. 2., Comp. I. Aug. — 31) *ecclesiae:* Cass., Comp. I. — 32) *si eas iam:* ib. — 33) *ducatur:* C. H. — 34) obest a Cass., Comp. I. — 35) *quum:* ib. — 36) *exstitit:* Comp. I.

Cap. XI. 37) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 374., App. I. 60., Comp. II. h. t. c. 1. — 37*) *filiorum clericorum:* App. — 38) *ministraverunt:* App. — *ministraverint:* C. L. — *ministrabant tanqu. pers. vel vic., nulla pers. med. ministrante:* Comp. II. Ms. A. — *intermedia ministrant:* Luc. — 39) *fuerint:* Luc., App. — 40) *ab eccl. ipsis:* App., Comp. I. Aug., Ms. B., Luc.

Cap. XII. 41) Luc. ap. Bal. III. 379., Comp. II. h. t. c. 3. — 42) omitt. inscr. Comp. II. Ms. A. — *Casel.:* C. L. — *Cassal.:* C. R. 2. — *Cassian.:* Comp. II. Aug. — *Cassien.:* Ms. B. — *Cassinensi:* Luc. — leg.: *Cassellensi,* qui archiepiscopatus in Hibernia situs est. — 43) *intimatum:* Comp. II. Aug. — 44) *gradus ecclesiasticos:* Luc. — 45) *et sc.:* C. H. — 46) *discretio:* Luc. — 47) *dummodo:* ead. — 48) *sunt:* Comp. II. Aug., Cant., Bohm. — 49) *aliquid:* Comp. II. Ms. A. — 50) *obviet:* C. R. 2. — 50*) *in sacris ordinib. ordinari:* Comp. II., Luc. — 51) *praefuerint:* Comp. II. Ms. A. B., Luc.

Cap. XIII. 52) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 53) *Io.:* C. R. — 54) *Ron.:* C. R. 1. — *Tora.:* C. R. 2. — *Tornaco:* C. H. — *Torea.:* C. L. — *Romano:* Comp. II. Ms. A. — 55) *A.:* C. H. — *N.:* C. R., Comp. II. per tot. — 56) *ipsum:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 57) abest a Comp. II. Ms. A. — 58) *eandem vicariam:* Comp. II. Aug.

Cap. XIV. 59) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 60) obest a Comp. II. — 61) *servire et ministrare:* Comp. II. Aug. — 62) *quia in:* ead. — *quia a:* Ms. A. B. — 63) *dignoscitur:* Comp. II. — 64) *si alias:* Comp. II. — *si tamen alias:* Cant., Bohm. — 65) *in:* Comp. II. Aug., Ms. B.

CAP. XV.[66])

Illegitimus in ecclesia paterna praebendari non debet.

Innocentius III.[66*])

Quum decorem domus Dei[67]) '*et locum tabernaculi gloriae suae diligere eos uporteat, accurata cubis est sollicitudine praecavendum, ne in commissis vobis ecclesiis illa temere praesumantur, quae vel in eis lampadem religionis exstinguere, vel munditiam videantur ministrorum Domini maculare. Ad nostram siquidem noveritis audientiam pervenisse, quod quidam in vestris dioecesibus constituti publice cum mulieribus contrahentes, ecclesiasticas non verentur suscipere dignitates, et nonnullarum ecclesiarum canonici, quorum lumbos iuxta verbum evangelicae veritatis deceret esse praecinctos, ac in eorum manibus lucernas bonae operationis ardere, usque adeo luxuriae sordibus putruerunt, quod nec etiam ignominiam suam velint turpitudinemque velare, quin immo filios ex infami generatione susceptos ad ministerium altaris, qui se reddunt indignos, indignius secum trahunt, ac si non satis in opprobrium ordinis clericalis eorum incontinentia foret cognita, nisi naturam in publicum deducturum loquentiumque testimonium contra ipsos, esset ostensione sedula comprobata. Quumque in ecclesiis, in quibus huiusmodi clerici locum habent, multa enormiter attententur, dum in eisdem fermentata patrum et filiorum, nepotum etiam et affinium parentela inordinate ministrat, quia videlicet, amore praedominante carnali, reverentia spiritualis tepuit inter ipsos, undenequaquam unus quodlibet facere propter alium praetermittit per insolentiam eorundem, interdum ludi etc. [cf. c. 12. de vita et hon. cler. III. 1.]*' Filiis '*quoque*' canonicorum[68]) praebendas in eisdem ecclesiis conferri non sinatis, quorum sunt canonici patres eorum, quum indecorum sit, ut in altaris officio illegitimus filius impudico patri ministret, in quo unigenitus Dei[68*]) filius aeterno patri pro salute humani generis victimatur. '*Praelibatam vero etc.* [*cf. c. 12. de vita et hon. cler. III. 1.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. VI. Id. Ian. An. IX.*' [1207.]

CAP. XVI.

Si illegitimus, maxime filius spurius, instituitur in ecclesia, in qua institutus est pater, institutio non valet, et instituens a suis beneficiis suspenditur.

Idem *in concilio generali.*[69])

Ad abolendam pessimam, quae in pluribus[70]) inolevit ecclesiis, corruptelam, firmiter inhibemus, ne canonicorum filii, maxime spurii, canonici fiant in saecularibus ecclesiis, in quibus instituti sunt patres eorum[71]), et si fuerit contra praesumptum, decernimus[72]) non valere. Qui vero tales, ut dictum est, canonicare praesumpserint, a suis beneficiis suspendantur.

CAP. XVII.[73])

Alius quam Papa non dispensat, ut filius in ecclesia paterna immediate succedat.

Honorius III.[74])

Dilectus filius G. praepositus '*ecclesiae*' sanctae Mariae[75]) '*in Brugis*' transmissa nobis petitione monstravit, quod, quum Virgilius[76]) presbyter '*Turnacensis dioecesis*' quandam ecclesiam[77]), curam animarum habentem, quam nullo medio habuit pater eius, '*tam contra Lateranensis quam generalis concilii statuta*' obtinent '*in scandalum plurimorum, idem*' ipsam munuit '*diligenter,*' ut resignaret eandem; sed idem asserens, quod '*bonae memoriae*' H.[78]) Remensis archiepiscopus, tunc apostolicae sedis legatus, dispensavit[18]) cum eo, id efficere contradicit, '*quamquam cum eo non fuerit per Romanum Pontificem dispensatum.*' Quocirca '*discretioni vestrae de utriusque partis procuratorum assensu*' mandamus, quatenus, '*partibus convocatis, et auditis hinc inde propositis,*' non obstante dispensatione aliqua, quae a sede apostolica non manaverit[80]), quod canonicum fuerit appellatione postposita statuatis.

CAP. XVIII.

Illegitimus absque dispensatione Papae ad dignitatem, vel personatum, vel beneficium curatum promoveri non potest.

Gregorius IX. *Turonensi Archiepiscopo.*

Nimis in tua provincia ecclesiae deformatur honestas ex eo, quod filii sacerdotum et alii non legitime nati ad dignitates et personatus, et alia beneficia curam animarum habentia sine dispensatione sedis apostolicae promoventur. Quocirca mandamus, quatenus praedictis personis a personatibus, et[81]) dignitatibus, et huiusmodi beneficiis prorsus amotis, ea[82]) personis idoneis conferri facias per illos, ad quos collationem ipsorum[83]) de iure noveris pertinere. Et ne id de cetero praesumatur, districtius inhibemus[84]).

TITULUS XVIII.

DE SERVIS NON ORDINANDIS ET EORUM MANUMISSIONE[1]).

CAP. I.[2])

Servus ante plenam manumissionem ordinari non debet.

Ex concilio Toletano[3]).

Instruendi '*sunt praeterea laici, ut sciant, quod nullatenus aliu loco manumittere proprios possunt servos, quos dominicis castris adgregari decreverunt, nisi in sacrosancta ecclesia ordine supra notato. Quomodo enim clerici extra ecclesiam libertatem consequi possunt, qui a lege mundana extranei sunt, et quibus interdicitur, ne ad saeculare iudicium procedant, quomodo saeculari iudicio a iugo servitutis absolvuntur? Sed*' Forte[4]) dicet aliquis: clericus fieri non permittitur, nisi ante clericatum[5]) ingenuitatis dignitate potiatur. Revera verum dicit. Et ideo quod infirmari vel vituperari potest praecaveri debet.

CAP. II.

Servus sine licentia domini ordinatus deponitur, et domino restituitur.

Ex eodem.[6])

De servorum ordinatione, '*qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscrete promoventur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare debere, et*' Statutum est, ut nullus episcoporum deinceps ad sacros ordines eos[7]) promovere[8]) praesumat, nisi prius a dominis '*propriis*' libertatem fuerint[9]) consecuti. Et si quilibet servus fugiens dominum suum[10]), '*vel latitans, aut adhibitis testibus munere conductis vel corruptis, aut*' qualibet calliditate vel[11]) fraude ad gradus pervenerit ecclesiasticos, decretum est, ut deponatur, et eius dominus eum recipiat. '*Si vero etc.*'

CAP. III.

Servus ab ecclesia manumissus ordinari potest, et quod acquirit post suum obitum erit ecclesiae manumittentis: quum si accusat, vel contra eam testificatur, libertate et ordine privetur.

Ex eodem.[12])

De famulis[13]) ecclesiae constituere presbyteros et diaconos per parochias liceat, '*quos tamen vitae rectitudo et probitas morum commendat,*' ita tamen[14]), ut antea manumissi statum recipiant[15]) libertatis, '*et demum ad ecclesiasticos honores succedant. Irreligiosum est enim, obligatos exsistere servitute, qui sacri ordinis suscipiunt dignitatem.*' §. 1. Quicquid autem talibus '*aut per libertatem concessum, aut successione*' exstiterit debitum, aut '*a*' quolibet '*quoquo*' modo collatum, eis '*quippiam inde*' in personas extraneas transmittere non licebit, sed omnia ad ius ecclesiae, a

---

Cap. XV. 66) Restitutum ex Reg. Bregn. IX. 235. — Comp. III. c. 4. de vit. et hon. cler. III. 1. — 66*) *Gnesnensi archiep. et suffragan. eius:* Reg. — 67) *Domini:* Comp. III. — 68) *presbyterorum vel eam.:* C. R. 1. — 68*) abest a C. R. I., Comp. III., Reg.

Cap. XVI. 69) c. 31. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. un. — 70) *plerisque:* C. R. 2. II. I., Comp. IV., conc. — 71) abest a Comp. IV. et conc. — 72) *decrevimus:* C. R. 1., Comp. IV. Ms. A. B.

Cap. XVII. 73) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 74) *Decano Furnensi, Morinensis dioecesis, et magistro Gilliberto Morin., et L. sancti Donatianis in Brugis, Tornacen. dioeces.:* Comp. V. Cir. — *Decano Furon. Morin. et Lamberto S. Donatiani:* Comp. V. Ms. — 75) *M.:* Cont., Böhm. — 76) *W.:* C. R. 1. — *Vergilius:* Cont., Böhm. — 77) *praebendam eiusdem ecclesiae:* Comp. V. — 78) *V.:* C. R. 1. — *W.:* C. R. 2. L., Comp. V. — 79) *dispensavit:* C. L. — 80) *emanaverit:* C. L., Comp. V. Cir. — *manant:* Comp. V. Ms.

Cap. XVIII. 81) abest a C. R. L. — 82) *eas:* C. R. L. — 83) *eorum:* C. R. 1. — 84) *prohibemus:* C. R. 2.

TIT. XVIII. 1) *De serv. ordinandis vel non et eorum man.:* C. R. 1. — *De serv. non ord. et eor. manumissionibus:* C. II.

Cap. I. 2) Restitutum ex Regin. I. 403., Burch. II. 28., Iv. Decr. VI. 129., Lips. XXI. 8., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) Inscriptionem falsam esse docet quod altera capitis parte sequitur: *sic scriptum est in pacto Francorum* (cf. Leg. Rip. 58.) Desumptum est ex aliquo Francorum capitulari. — inscr. omitt. Lips. — 4) *fortasse dicit:* Reg., Burch., Iv., Lips., Comp. I. Ms. — *fortasse dicet:* Comp. I. Aug. — 5) *ante susceptum clericatus officium:* Coll. citt.

Cap. II. 6) Restitutum ex Cap. Reg. Franc. I. 82. — Reg. I. 396., Burch. II. 31., Iv. Decr. VI. 132., App. L. 56., Lips. XXI. 9., Comp. I. h. t. c. 2. — cf. Dist. LIV. c. 6. — 7) abest a Lips. — *aliquos:* Comp. I. Aug. — 8) *ordinare:* C. R. 1. — 9) *sint:* Iv. — 10) abest ab Iv. — 11) *aut:* Cont., Böhm.

Cap. III. 12) Restitutum ex c. 74. conc. Tol. IV. hab. A. 633. sec. Coll. Hisp. — Comp. I. h. t. c. 4. — 13) *familiis:* Comp. I., conc. — 14) *ea tamen ratione:* conc. — 15) *accipiant:* Comp. I. — *libertatem status sui percipiant:* conc.

qua[16]) manumissi sunt, post eorum obitum debeant[17]) pertinere. §. 2. Quibus[18]), sicut *et* ceteris ecclesiae libertis, accusandi vel testificandi adversus ecclesiam aditus praecludatur[19]), ad[20]) quod si[21]) adspiraverint non solum libertatis beneficio careant, sed etiam *et* honoris gradu, quem non dignitate naturae, sed necessitate temporis[22]) meruerunt[23]).

CAP. IV.[24])

Dominus in servo, quem manumittit, potest spirituales operas retinere.

Ex concilio apud Alicht.[25])

Nullus *clericus ad gradum presbyterii promoveatur, nisi ut scriptum in canonibus habetur.* Si *enim propter Dei dilectionem* quis de servis suis quemquam *elegerit, et docuerit literas, et* donaverit[25*]) libertati[26]), et *per intercessionem erga episcopum* ipsum in presbyterum[27]) fecerit ordinari, *et secundum Apostolos victum et vestitum ei donaverit,* ille autem postea[28]) in superbiam elatus, domino[29]) suo canonicas horas *observare et* psallere *renuerit, et ei iuste obedire, dicens, se liberum esse,* noluerit, *et quasi libere cuius vult homo fiat: hoc sancta synodus anathematizat, et illum a sancta communione arceri iudicat, donec resipiscat, et domino suo obediat. Sin autem obstinato animo et hoc contempserit,* accusatus[30]) apud episcopum, qui ordinaverit[31]) eum, degradetur, *et fiat servus etc.*

CAP. V.[32])

Spurii vel servi ordinari non debent.

Alexander III. *Archiepiscopo Turonensi.*

Consuluit *nos tua fraternitas, utrum tibi liceat spurios et servos ad ordines promovere; super quo utique* Consultationi[33]) tunc respondemus, quod neque spurios, neque servos ordinare debes, et, si memor es[34]), in consecratione tibi dictum fuit[35]): „Vide, ne quemlibet servilis conditionis ad ordines promovere praesumas."

CAP. VI.[36])

Manumissus ab ecclesia, ut fiat clericus, et ipsi ecclesiae perpetuo serviat in divinis, ad aliam ecclesiam se transferre non potest; secus si pure fuerit manumissus. Vel sic: secus si fuerit manumissus, ut serviat. Io. Andr.

Innocentius III. *Variensi*[37]) *Episcopo.*

Eo libentius *tuis inquisitionibus respondemus, quo devotius sedem apostolicam veneraris. (Et infra:)* Adiecisti[38]) aliam quaestionem, an illorum filii, qui ecclesiae servili conditione tenentur, traditi a parentibus militiae clericali cum suorum conniventia dominorum, ut *Deo* in eadem[39]), *cuius sunt,* ecclesia debeant deservire, assequentes propterea libertatem, post tempus, ea[40]) relicta, possint ad aliam se transferre? In[41]) quo *capitulo* credimus distinguendum, utrum eo tenore fuerint manumissi et obligati[42]) ordini clericali, quod manumittenti[43]) ecclesiae, dum vixerint, deberent[44]) impendere famulatum in obsequiis divinorum, et tunc transferendi se ad aliam est eis licentia deneganda; vel manumissi extiterint absolute, sicque libertatem habeant ad aliam transeundi. *Datum Viterbii V. Id. Iun. Ao. X.* [1207.]

CAP. VII.[45])

Ius, quod est de servo facto diacono, etiam de subdiacono debet intelligi.

Idem.[46])

Miramur non modicum *de tua prudentia, quod, quum ad nos tua consultatio destinata, si canones et leges studeas intueri, nihil fere dubitationis contineret pateretur, super hoc, quod certum est, apostolatum nostrum consulere curasti,* quum[47]) certum[48]) sit in constitutionibus antiquorum, quando[49]) servi in gradus ecclesiasticos ordinati debeant in[50]) servitutem vel non debeant revocari. *Unde, quia te credimus non ignorare decreta, nil aliud fraternitatem tuam in hoc articulo facere volumus, nisi quod in eorum sanctionibus invenitur.* De subdiaconali *tamen* ordine, quia de eo non fit mentio in Patrum[51]) statutis expresse, videtur nobis, quod et is[52]) cum diaconali gradu privilegio gaudet[53]) eodem. Nam[54]) licet sacer ordo[55]) non reputaretur[56]) in ecclesia primitiva, tamen a[57]) constitutione Gregorii atque Urbani secundum moderna tempora sacer[58]) gradus esse minime dubitatur. *Datum Laterani in eodem anno.*

CAP. VIII.

Natus ex patre servo et libera matre liber est, et licite promovetur.

Gregorius IX. *Archiepiscopo Neapolitano.*

Dilectus filius G. diaconus proposuit, quod I.[59]) miles ea occasione, quod patrem ipsius hominem suum[60]) esse proponit[61]), licet mater sua, cuius debet imitari conditionem, libera esse noscatur, ne promoveatur in presbyterum, impedire praesumit. Quocirca mandamus, quatenus, si tibi constiterit de praemissis, eundem militem ab huiusmodi impedimento cessare[62]) compescas.

TITULUS XIX.

DE OBLIGATIS AD RATIOCINIA ORDINANDIS, VEL NON.

CAP. UNIC.[1])

Obligatus ratiociniis, deposito onere et reddita ratione, ordinari potest; prius vero non.

Ex concilio Carthaginensi.

Magnus episcopus Augustensis[2]) dixit: *Quid dilectioni vestrae videtur,* procuratores, *et* actores, *et* exsecutores[3]) seu curatores pupillorum si debeant ordinari? Gratus episcopus dixit: Si post deposita onera[4]) et reddita[5]) ratiocinia actus vitae ipsorum fuerint comprobati in omnibus, debent *et* cum laude Dei[6]), si postulati fuerint, honore[7]) munerari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum *ab aliquo sine consideratione* fuerint ordinati, ecclesia infamatur. Universi dixerunt: Recte *quoque* statuit sanctitas vestra[8]), ideoque ita[9]) est nostra sententia.

Cap. III. 16) *ad quam:* Comp. I. — 17) abest a Comp. I. — 18) *His quoque:* Comp. I., conc. — 19) *intercluditur:* ib. — 20) abest a Comp. I., conc. — 21) add.: *ipsi:* C. R. 1. — 22) *necessitatis tempore:* ib. — 23) *promeruerint:* Comp. I. Aug. — *promeruerunt:* Comp. I. Ms., conc., Cont., Böhm.

Cap. IV. 24) Restitutum ex ipso conc. (A 916.) — Burch. II. 234., Ivo Decr. VI. 302., Lips. XXI. 10., Comp. I. h. t. c. 3. — 25) *Alch.:* C. R. 2. — *Alth.:* C. L. — *Altheam:* Lips., Comp. I. — leg.: *Altheim,* cuius concilii canones nuper editi sunt ab Ill. *Freybergo* Sammlung Hist. Schriften etc. Stuttg. 1843. Tom. V. p. 223. — 25*) *condonaverit:* Burch., Iv., conc. — 26) *libertatem:* Lips., Comp. I. — *libertate:* Böhm., conc. — *libertati:* Burch., Iv. — 27) *episc. presbyterum fecerit:* Lips., Comp. I. — *ep. presb. effecerit:* Burch., Iv., conc. — 28) abest a C. H. et Comp. I. Aug. — 29) *missam dominis suis* (abest a Comp. I. Aug.) *et canonicas horas:* Coll. citt., conc. — 30) *accusetur:* Coll. citt. — *accusetur:* conc. — 31) *ordinavit eum et degr.:* conc.

Cap. V. 32) Restitutum ex App. XXVI. 19., Comp. I. h. t. c. 5. — 33) *Super quo tibi talit. resp.:* App. — 34) *esses:* ead. — 35) *sit:* App., Comp. I.

Cap. VI. 36) Restitutum, quantum opus fuit (omissa enim sunt quae de decimis a Crucesignatis praestandis et ab initio et post verb.: *transferre* leguntur) ex Reg. Bal. X. 73. — Comp. III. h. t. c. un. — 37) abest inscr. a C. R. 2. — *Viad'a.:* C. R. 1. — *Watien.:* Comp. III. Ms. — *Vacien.:* C. L., Comp. III. Aug. — *Waciensi:* Reg. — 38) *Adiiciens:* Reg. — 39) *eorum:* C. R. 1. — *ea:* Comp. III., Reg. — 40) *eadem:* Comp. III., Reg. — 41) *In alio vero:* Reg. — 42) *oblatis:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 43) *manumittendi:* Böhm. — 44) *debent:* Comp. III., Reg.

Cap. VII. 45) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 391. — Notabile de hoc cap. vetesis interpretis (Tancredi, si verum est), testimonium publici iuris fecit Ant. Augustinus in Ant. comp. ed. Par. p. 430.: *In fine operis quidam affectionis ardor scholasticae me cogit, ut quasdam decretales, quas sub nomine dom. Innocentii III. habent scholastici, tanquam non suas respuatis; neque enim in registris eius continentur, neque ab eo editae comprobantur, sicut nec ad vos ab eo accepi. Quarum una est de servo in subdiaconum ordinato, qui privilegio asseritur eodem gaudere cum clerico. Secunda etc. Prima praedictarum, quae incipit: Miramur etc.* — Servatum est in sola Lucensi, ex qua nunc tandem, quantum licuit, restitutum est. — 46) *Innoc. III.:* Luc. — 47) *Ceterum sancitum est:* Luc. — 48) *cautum:* C. H. — 49) *quomodo:* C. L., Luc. — 50) *et in serv. non deb. rev.:* Luc. — 51) *primis:* C. H. — 52) *et in his:* C. R. 1. — *in his:* Luc. — 53) *gaudent:* Luc. — 54) *Namque:* C. H. — 55) abest a C. H. L. R., Luc. — 56) *repuletur:* C. L. — 57) abest a C. R. 1. — 58) *inter sacros esse gradus:* Luc.

Cap. VIII. 59) *Io.:* C. R. 2. — *Ioannes:* C. L. — 60) *servum:* Böhm. — 61) *proposuit:* C. R. 2. — 62) abest a C. R. H. 1.

TIT. XIX. Cap. 1. 1) c. 8. conc. Carth. I. hab. A. 348. — Burch. II. 36., Iv. Decr. VI. 137., Dist. LIV. 3. (quo loco var. lect. tum ex Burch. et Iv. tum ex Coll. Hisp collectas recensuimus.) — 2) leg.: *Istaugensis:* cf. cit. c. 3. — 3) leg.: *tutores etiam:* cf. ib. — 4) *omnia:* Comp. I. Aug. — 5) abest a C. H. — 6) *cleri:* Comp. I. Ms. — *clerici:* Aug. — 7) *honestis:* C. R. 1. — 8) *tua:* Comp. I. Aug. — 9) *vera sententia:* C. R. 1. — *ista est vestra sent.:* Cont. — leg.: *idem quae tua est, nostra est quoque sententia,* cf. cit. c. 3.

TITULUS XX.

DE CORPORE VITIATIS ORDINANDIS VEL NON.

CAP. I.[1])

Presbyter, qui in duello digiti partem amisit, ex dispensatione sui episcopi potest in suo ordine ministrare.

Alexander III.[2])

De presbytero *'autem'* Campaniae, qui duellum sponte obtulit[3]), et oblatum suscepit, et in eo partem digiti amisit, *'sicut olim, ita et nunc prudentiae tuae'* respondemus, quod, quum ipse, *'sicut etiam nos videmus,'* non perdiderit[4]) tantum de[5]) digito, quin *'ipse'* sine scandalo possit sollenniter[6]) celebrare, satis potes post peractam poenitentiam cum eo[7]) misericorditer agere, et permittere[8]) ipsum in suo ordine ministrare, licet eius[8*]) excessus gravis admodum[9]) exstitisset. *'Presbyter autem etc. [cf. c. 7. de hom. V. 12.]'*

CAP. II.[10])

Habens in oculo maculam, quae non inducit magnam deformitatem, etiam ad episcopatum poterit promoveri.

Idem *Cisterciensi*[11]) *Electo.*

Quum de tua *'et aliorum'* electione, *'qui sunt in quibusdam ecclesiis Anglicanis electi, in praesentia nostra et fratrum nostrorum'* quaestio mota fuisset, *'et singulis vestris quaedam obiicerentur:'* tibi, quod in oculo maculam habeas[12]), et filius canonici fueris, est obiectum. Unde[13]) Cantuariensi archiepiscopo *'apostolicae sedis legato'* dedimus in mandatis, ut pro eo, quod canonici filius diceris[14]), in promotione tua ex multa dispensatione procedat[15]). De macula vero, *'quam in oculo habere diceris, hoc'* archiepiscopo praedicto mandavimus[16]), ut cum[17]) consilio suffraganeorum suorum, *'et praesertim venerabilium fratrum nostrorum Wigorniensis et Exoniensis episcoporum,'* quod[18]) exinde sibi[19]) visum[20]) fuerit exsequatur[21]). *'Tu itaque eundem archiepiscopum, frater, requirere super his studeas humiliter et devote:'* In[22]) quo tibi ex maxima dispensatione *'in hac parte sollicite'* curavimus providere, *'utpote etc.'*

CAP. III.[23])

Sectus in cunabulis, licite promovetur.

Clemens III. *Variensi*[24]) *Episcopo.*

Ex parte Bartholomaei monachi *'et diaconi'* petitorium fuit nostro apostolatui[25]) praesentatum, quod, quum ipse in cunabulis sectus fuerit, postmodum sub regula et abbate devote Deo militans in diaconatus ordinem est promotus, *'unde suppliciter petiit facultatem sibi a sede apostolica indulgeri, ut sit ei licitum in presbyterum ordinari.'* Sane[26]) quum secundum statuta Nicaeni concilii *'illi'* ad clericatus[27]) ordinem prohibeantur[28]) accedere, et si etiam in clero fuerint, cessare debeant[29]), qui se ipsos sani absciderint[30]), vel affectaverint[31]), ut ab aliis abscindantur, non credimus ei *'aliquod'* impedimentum afferre, quo minus possit provehi, qui in cunabulis sectus fuit[32]); quia non videtur hoc[33]) eo tempore affectasse, quo iudicium animi non habebat, praesertim quum in[34]) canonibus Apostolorum[35]) sit manifeste sancitum, quod eunuchus, si per insidias hominum factus, vel ita natus sit, aut etiam[36]) in persecutione sint ei amputata virilia, et[37]) dignus est[38]), possit in episcopum promoveri[39]). *'Cognoscenti itaque etc.'*

CAP. IV.[40])

Sacerdos, qui sine causa virilia sibi fecit abscindi, credens inde mereri, de dispensatione episcopi suum officium, praeter altaris ministerium, poterit exercere.

Idem *Ravennati Archiepiscopo.*

Significavit nobis R.[41]) archipresbyter sancti Stephani *'de Longazeo,'* quod R.[42]) presbyter, credens se obsequium praestare Deo, fecit sibi virilia amputari. *'Sed quum idem archipresbyter sit senectute gravatus, nec relinquere valeat presbyterum memoratum, nobis humiliter supplicavit, ut ei concedere deberemus, ea, quae praeter missam ad sacerdotem pertinent, ministrare.'* Quocirca mandamus, quatenus *'inquiras diligenter veritatem, et,'* si iam[43]) dictum presbyterum alias Deo[44]) dignum inveneris, ei sacerdotale officium absque *'omni'* altaris ministerio, auctoritate nostra fretus et tuo, prout videris expedire, concedas.

CAP. V.[45])

Sacerdos, qui ex iusta causa fecit sibi virilia abscindi, potest, ut prius, sacerdotale officium exercere.

Innocentius III.[46])

Ex parte *'dilecti filii'* M.[47]) presbyteri fuit *'in audientia nostra'* propositum, quod, quum sibi sentiret leprae periculum imminere, de consilio medici virilia fecit sibi abscindi, ut posset a tam gravi[48]) infirmitatis vitio liberari, *'et ut procideremus ei super exsecutione sui officii, a nobis humiliter postulavit.'* Quoniam igitur canones sanctorum Patrum hunc[49]) a sacri altaris ministratione[50]) non prohibent, *'fraternitati tuae per apostolica scripta'* mandamus, quatenus, si[51]) est ita[52]), et memoratus M. est alias idoneus, ut sui ministerii officium exsequatur, *'nullius contradictione vel appellatione obstante, auctoritate fretus apostolica'* liberam ei tribuas facultatem. *'Datum Laterani IV. Id. Febr.'* [1198.]

CAP. VI.[53])

Mutilatus manu, si promotus fuerit in abbatem, ab abbatia deponitur.

Idem *Militensi*[54]) *Episcopo.*

Exposuisti nobis *'in nostra praesentia constitutus,'* quod *'I. quondam'* praedecessor tuus H.[55]) in abbatem promovit, nesciens, quod ipse esset manu altera mutilatus. *'Quia vero abbas ipse noscitur sinistra carere, quid super hoc agendum sit, nostra voluisti responsione doceri.'* Nos igitur fraternitati tuae taliter respondemus quod, quum pro tam enormi defectu ad sacros non possit ordines promoveri, et *'ipse'* in promotione sua id tacuerit fraudulenter, ab abbatiae officio est non immerito amovendus. *'Dat. Romae ap. S. Petr. V. Kal. Iul.'* [1198.]

CAP. VII.[56])

Carens ungula pollicis, dummodo sit fortis in pollice, licite ad sacerdotium promovetur.

Honorius III. *Episcopo Engolismensi.*[57])

Thomas Monachus *'sancti Amantii de Brixia'* proposuit *'coram nobis,'* quod, quum in annis puerilibus esset constitutus, quaedam barra ferrea super dextrae manus pollicem fortuito casu cadens, unguiam avulsit[58]) ab eo. *'Quum autem desideret, sicut asserit, in sacerdotali officio Domino famulari, nobis humiliter supplicavit, ut per te, qui eius dioecesanus exsistis, promoveri eum in sacerdotem mandaremus.'* Quocirca *'fraternitati tuae'* mandamus, quatenus[59]), si ad frangendum[60]) eucharistiam sit in pollice ipso[61]) potens, et aliud canonicum non obsistat, propter deformitatem huiusmodi non dimittas, quin eum ad ordinem promoveas sacerdotis.

TIT. XX. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXVI. 6., Lips. XI. 6., Cass. XXI. 10., Comp. I. h. t. c. 1. et c. 2. de cler. pugn. V. 12. — 2) Inscr. omitt. Cass. — P. C. *Licet praeter:* Coll. reli. — cf. c. 3. de purg. duor. IV. 4. — 3) *obtulerit .... susceperit:* Lips. — 4) *perdidit:* Lips., Cass. — 5) *ex:* App. — 6) *solennia:* Coll. citt. — 7) *ipso:* App. — 8) *permitte eum:* Cass. — 8*) abest a Cass. — 9) *ultra modum:* C. R. 1. — *lic. exc. gravis sit:* App.

Cap. II. 10) Restitutum ex App. XI. 3., Lips. XXXI. 9., Cass. XL. 7., Comp. I. h. t. c. 3. — 11) *Cisterniuen:* C. H. L. — *Cistrensi:* Lips., Cass., Comp. I. — *Cicestrensi:* App. (*Chichester*). — 12) *habebas:* Comp. I. Aug. — 13) *Attendentes itaque:* Coll. citt. — 14) *diceris fuisse:* App. — 15) *procedere non postponat (postponas:* Cass.), Coll. citt. — 16) *mandamus:* Lips., Cass., Comp. I. — 17) abest a Cass. et Comp. I. — *ut in suo suffraganeorum ...., examini visum fuerit, sic exsequatur:* App. — 18) *qui exinde sibi quod visum fuerit exsequentur (exsequentes:* Ms.): Comp. I. — 19) abest a Cont., Bohm. — 20) *praeceptum:* C. R. 1. — *iustum visum:* C. R. 2. — 21) *exsequantur:* Cass. — 22) *quia tibi:* App. — *quia nos tibi:* Lips., Cass., Comp. I.

Cap. III. 23) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 24) abest inscr. a Comp. II. Ms. A. — *Neron.:* C. H. — *Varinen.:* Comp. II. Aug., Bohm. — *Sagiensi:* Theinerus ex libr. Ms. Pos.: Recherches p. 46. — *Vasionensi:* coniectura Gonzalezii (cf. inscr. c. 6. de serv. non ord. I. 18.) — 25) *conspectui:* Comp. II. Ms. A. — 26) *Nos vero attendentes, quod:* Comp. II. — 27) *diaconatus:* Comp. II. Aug. — cf. Dist. LV. c. 7. — 28) *prohibentur:* C. H. — 29) *debent:* Comp. II. — 30) *absciderunt:* ib. — 31) *affectaverunt:* eod. Ms. A. — 32) *fuerit:* Comp. II. — 33) abest a Comp. II. Ms. B. — 34) abest a Comp. II. Aug. et Ms. B. — 35) cf. Dist. LV. c. 4. 8. — 36) abest a Comp. II. Ms. A. — 37) *et si:* C. R. 1. — 38) *sit:* Comp. II. Aug. — 39) *ut ep. fieri possit:* eod., Ms. A. — *fiat episcopus:* Ms. B.

Cap. IV. 40) Restitutum ex Comp. II. c. 1. de elec. negr. III. 5. — 41) *Robertus:* Comp. II. Ms. A. — 42) *R.:* Comp. II. — 43) *ante:* C. R. 1. — 44) abest a Comp. II.

Cap. V. 45) Restitutum ex Reg. Bal. I. 19. — Comp. III. h. t. c. 1. — 46) *Parien.:* Comp. III. Aug., Bohm. — *Parisiensi:* Comp. III. Ms., Reg. — 47) *Michaelis:* Reg. per tot. — 48) *gravis:* Comp. III., Reg. — 49) *huiusmodi:* Comp. III., Reg. — 50) *administratione:* Comp. III., Reg., Cont., Bohm. — 51) *si ita se rei veritas habet:* Comp. III., Reg. — 52) *ita, quum alias idoneus sit:* C. R. 1.

Cap. VI. 53) Restitutum ex Reg. Bal. I. 207. — Comp. III. h. t. c. 2. — 54) *Milet.:* C. R. 1. — *Milecen.:* C. R. 2. — *Mileten.:* Bohm. — 55) *P.:* Comp. III. — *Ph.:* Reg.

Cap. VII. 56) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 57) *ep. Eng.:* desid. in C. R. — *Egolnen.:* C. L. — *Innoc. III. ep. Angolien.:* C. H. — 58) *amisit:* C. H. — *evulsit:* C. R. 1., Comp. V. — 59) *quod:* Comp. V. — 60) *frangendam:* C. H. — 61) *ipsa:* Bohm. — *illo:* Comp. V. Cir.

TITULUS XXI.

DE BIGAMIS NON[1]) ORDINANDIS.

CAP. I.

Breve est.

Ex Concilio Aurelianensi.[2])

Ut bigami, '*vel*' poenitentes, vel[3]) repudiatarum mariti, ad sacerdotium[4]) non ascendant[5]).

CAP. II.[6])

Cum bigamo, qui ordinatus est ad sacros, non dispensatur, et ordinator privabitur potestate ordinandi, nisi cum eo fuerit dispensatum.

Lucius III. *Spal.*[7]) *Archiepiscopo.*

Super eo, quod '*a nobis*' tua fraternitas '*quid faciendum sit*' de bigamis requisivit, '*inquisitioni tuae taliter*' respondemus, quod ordinatores eorum potestate et officio ordinandi, et ordinati, si ad sacros ordines fuerint[8]) promoti, '*ordinibus*' eis ideo sunt privandi[9]), quia in bigamis contra Apostolum[10]) dispensare non licet, ut debeant ad sacros ordines promoveri, vel in eis[11]), si promoti fuerint, '*possint aliquatenus*' remanere. In ordinatore autem potest dispensatio adhiberi, ut ordinandi potestate et officio non privetur[12]). '*De simoniaco etc. [cf. c. 22. de sim. V. 2.]*'

CAP. III.[13])

Bigamus, uxore vivente, vel mortua, non ordinatur.

Coelestinus III.[14])

De bigamis '*autem*' presbyteris et viduarum maritis idem[15]) sancimus[16]) omnino, ut nec viventibus uxoribus, nec defunctis, ad divinorum debeant celebrationem admitti, maxime quum a doctrina[17]) sit Apostoli[18]) et institutionibus[19]) ecclesiae alienum.

CAP. IV.[20])

Qui mortua uxore promotus ad sacros, cum secunda de facto contraxit, et cognovit, bigamiae poenam incurrit, licet non sit bigamus.

Innocentius III. *Ratispa.*[21]) *Episcopo.*

Nuper[22]) a nobis *(Et infra: ['cf. c. 29. de sent. exc. V. 39.'])* Tertius '*et ultimus inquisitionis*' articulus videbatur habere non modicum quaestionis, quoniam, quum in matrimoniis contrahendis non iuris effectus[23]), sed animi destinatio attendatur, unde illam comitatur infamia, qui duas simul habet uxores, quod partim ad factum convenit retorqueri, sicut '*et quod*' in canone legitur[23*]) de presbytero, qui non legalibus nuptiis detinetur, eadem censura tales videntur inter bigamos reputandi, licet obviet[24]) ex adverso, quod opinioni sit veritas praeferenda, et quod iuxta praemissa qui nullam uxorem habuit[25]) foret bigamus reputandus, quod contingeret, si quis de facto contraheret cum diversis, quibus de iure non posset matrimonialiter copulari. Nos autem in hac quaestione tibi respondemus, quod, quum huiuscemodi clericis, qui, quantum in ipsis fuit, secundas[26]) mulieres sibi matrimonialiter[27]) coniunxerunt, tanquam cum bigamis[28]) non liceat[29]) dispensari[30]), licet in veritate bigami non exsistant, non propter sacramenti defectum, sed propter affectum intentionis cum opere subsecuto. '*Dat. Lat. XVII. Kal. Iun.*' [1199.]

CAP. V.[31])

Qui contraxit cum virgine, licet prius ab alio fuerit desponsata, bigamus non censetur.

Idem *Metensi*[32]) *Episcopo.*

Debitum pastoralis officii *(Et infra: ['cf. c. 4. de bapt. III. 42.'])* '*Secundus autem tuae dubitationis articulus continebat, an is, qui mulierem ab alio viro traductam, sed non cognitam, sibi matrimonialiter copulavit, valeat ad sacerdotium promoveri? Licet autem is, qui relictam ab alio duxit in coniugem, sive cognita fuerit ab illo, sive incognita manserit, videatur duxisse viduam in uxorem, utpote cuius vir erat mortuus, quando duxit eandem, sicut et ille bigamus esse videtur, qui cum duabus legitime contraxit uxoribus, sive neutram, sive alteram tantum cognoverit, quia vir exstitit duarum uxorum: nos tamen*' Fraternitati tuae '*ita*' duximus respondendum, quod, quum duo sint in coniugio, videlicet consensus animorum et commixtio corporum, quorum alterum significat caritatem, quae consistit in spiritu[33]) inter Deum et iustam animam, ad quod pertinet illud, quod dicit Apostolus[34]): „Qui adhaeret Deo, unus spiritus est cum eo;" reliquum vero designat conformitatem, quae consistit in carne inter Christum et '*sanctam*' ecclesiam, ad quod pertinet illud, quod Evangelista testatur[35]): „Verbum caro factum est, et habitavit in nobis," profecto coniugium illud, quod non est commixtione corporum[36]) consummatum, non pertinet ad illud coniugium designandum, quod inter Christum et ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum, iuxta quod Paulus exponens illud, quod dixerat Protoplastus[37]); „Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea, et propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una," statim subiungit[38]): „Hoc autem dico magnum sacramentum in Christo et ecclesia." Quum ergo propter sacramenti defectum inhibitum sit, ne bigamus aut maritus viduae praesumat ad sacros ordines promoveri, quoniam nec illa est unica unici, nec iste unus unius: profecto, ubi deficit inter huiusmodi[39]) coniuges commixtio corporum, non deest huiusmodi[40]) signaculum sacramenti. Unde is, qui mulierem ab alio viro[41]) ductam[42]), sed minime cognitam, duxit[43]) uxorem[44]), quia nec illa, nec ipse carnem suam divisit in plures, propter hoc impediri non debet, quin possit ad sacerdotium promoveri. '*Dat. Faventini V. Kal. Sept. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. VI.[45])

Qui plures habuit concubinas, ex eo bigamus non est.

Idem *Lugd.*[46]) *Archiepiscopo, apostolicae sedis Legato.*

Quia circa minima '*et maxima frequenter humanus deficit intellectus, prudentis est, quaerere, ubi scrupulus dubitationis occurrit.*' Sane postulasti[47]) per sedem apostolicam edoceri, si presbyteri '*successive*' plures concubinas habentes, bigami censeantur, *ut cum eis tanquam irregularibus quoad exsecutionem sui officii nequeas dispensare? (Et infra:)* Ad quod '*sic*' duximus respondendum, quod, quum[48]) '*sacerdotes praedicti, sive uno, sive diversis temporibus plures habuerint concubinas,*' irregularitatem non incurrerint bigamiae, cum eis tanquam simplici fornicatione notatis quoad exsecutionem sacerdotalis officii poteris dispensare, '*si vivere curaverint continenter. De presbyterorum etc. Dat. Signiae V. Non. Oct. Pont. nostr. Ao. XVI.*' [1213.]

CAP. VII.

Subdiaconus, qui cum vidua contraxit, et eam cognovit, bigamiae poenam incurrit, licet bigamus non sit.

Idem.[49])

A nobis fuit *(Et infra:)* Ille autem, qui in subdiaconatus ordine[50]) constitutus de facto tantum, quia de iure non potuit, duxit viduam in uxorem, profecto bigamus non exstitit. Sed nec viduae potest in veritate dici maritus, quum inter ipsum et illam[51]) non fuerit vinculum maritale contractum. Cum eo tamen contra doctrinam Apostoli, tanquam cum marito viduae, dispensare non licet, non propter sacramenti defectum, sed propter[52]) affectum intentionis cum opere subsecuto.

TIT. XXI. 1) *non ord.:* omitt. C. R. 1.

Cap. I. 2) summa c. 3. conc. Arel. IV. (cf. c. 2. D. LV.) — Burch. II. 33., Ivo Decr. VI. 134., Comp. I. h. t. c. 2. — 3) *et:* C. H. — 4) *clericatum:* ib. — 5) *promoveantur:* Coll. cit.

Cap. II. 6) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 3. — 7) *Spalat.:* C. R. 1. — *Spalaten.:* C. R. 2. — *Spaltensi:* C. L. — *Spalensi:* Cont. — *Spoletano:* Comp. I. — *Spalatr.:* Böhm. — leg. vid.: *Spalatrensi (Spalatro', archiep. Sclavon.)* — 8) *sunt:* C. H. — 9) *debent privari:* Comp. I. — 10) 1 Tim. III. 2. — 11) *eisdem:* Comp. I. — 12) *priventur:* C. R. 1. —

Cap. III. 13) Luc. ap. Bal. III. 380., Comp. II. h. t. c. 2. — 14) *Clemens III. P. C. Quod de his:* Comp. II. Böhm. — *Coelestinus III. Brugnato ep.:* Luc. (vid. leg.: *Brugnatensi*, qui Sardin. ep. est, *Brugnato'*) — Cap.: *Quod de his* vid. in c. 26. de sent. excomm. V. 39. — 15) *id:* Luc. — 16) *sentimus:* Comp. II. — 17) *doctrinae:* Luc., Comp. I. — 18) *apostolicae et ecclesiasticae:* Luc. — 19) *institutione:* C. R. 2. — *constitutionibus:* C. H.

Cap. IV. 20) Restitutum ex Reg. Bal. II. 66. — Comp. III. h. t. c. 1. — 21) *Waticn.:* Comp. III. Ms. — *Wislamen:* Aug. — *Wratislaviensi:* Reg. — 22) *Super:* C. R. 1. — 23) *affectus:* Comp. III., Reg. — 23*) cf. c. 16. Dist. XXVIII. — 24) *obtinet:* Comp. III. Aug. — 25) *habuerit:* C. H. 1. — 26) abest a C. H. — 27) abest a Comp. III. — 28) *bigamo:* ead. — 29) *liceat:* ead., Reg. — 30) *dispensare:* C. R.

Cap. V. 31) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 159. — Comp. III. h. t. c. 2. — 32) *Musensi:* C. R. 2. — *venerab. fratri Metensi ep.:* Reg. — 33) add.: *sancto:* C. R. 1. — 34) 1 Cor. VI. 17. — 35) Ioan. I. 14. — 36) *corporis:* Comp. III. — 37) Gen. II. 23. — 38) *subiunxit:* C. R. 1. H — cf. Eph. V. 32. — 39) *istiusmodi:* C. H. — 40) *istiusmodi:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 41) abest a Comp. III. Aug. — 42) *traductam:* Reg. — 43) *duxerit:* Comp. III. Ms., Reg. — 44) *in ux.:* C. R. 1. — *in coniugem:* Comp. III., Reg.

Cap. VI. 45) Restitutum (quantum oportuit) ex Reg. Bal. XVI. 118. — Comp. IV. h. t. c. un. — 46) *London. ep.:* C. R. 1. — *London. archidiac.:* C. R. 2. — *Lundonien.:* C. L. — *archid. Lundunen.:* Comp. IV. Aug. — *archid. Lund.:* Comp. IV. Ms. B. — *archiepiscopo Lundensi:* Comp. IV. Ms A., Reg., Böhm. — 47) *postulas:* Comp. IV. Aug. — 48) abest a C. H.

Cap. VII. 49) An vere Innocentii sit, non constat, quum neque in tertia, neque in quarta Comp. inveniatur. — Eadem fere verba sunt in c. 4. h. t. — 50) *ordinem:* C. R. 1. — 51) *ipsum:* ib. — 52) abest a C. H.

TITULUS XXII.

DE CLERICIS PEREGRINIS.

CAP. I.[1])

Ultramarini et valde remoti ordinationem suam probare debent per quinque episcoporum sigilla.

Alexander III. *Cenomanensi Episcopo.*

Tua nos duxit fraternitas consulendos, quid sit agendum de clericis, qui in remotis regionibus ordinati[2]) literas[3]) eorum ostendunt, a quibus sibi proponunt manus impositas, et utrum episcoporum[4]) sigilla sint, quae repraesentant[5]), incertum exsistit[6]). Tuae igitur consultationi '*significatione praesentium*' respondemus[7]), tutius[8]) esse, ut in his statuta Patrum veterum observentur, quam novum aliquid[9]) statuatur. Statutum autem[10]) est de transmarinis, ut ad minus quinque episcoporum super ordinatione sua testimonio muniantur[11]), quod in aliis, si[12]) similiter sunt[13]) incogniti, credimus observandum, ita tamen, ut[14]) in suspensione aliquanto[14*]) tempore habeantur, in quo '*ridentes*' plenius de actibus instruantur[15]) ipsorum. Sed et[16]) de inferioribus ordinibus inquiri oportet[17]), quia posset contingere, ut aliquibus praetermissis saltum fecissent. His autem peractis, si digni inventi fuerint, circa eos poterit dispensari. '*Super eo vero etc.* [*cf. c.* 15. *de off. deleg. I.* 29.]'

CAP. II.[18])

Clericus peregrinus, qui iurat se ordinatum, nisi aliter probet, in illo ordine non suscipietur, nec ad superiores promovebitur.

Innocentius III. *Constantinopolitano Patriarchae.*[19])

Inter quatuor (*Et infra* ['*cf. c.* 8. *de maior. et obed. I.* 33.']) Consuluit[20]) nos iterum[21]) tua fraternitas, utrum clericos ad te sine suorum ordinatorum literis venientes, et offerentes '*praestare corporaliter*' iuramentum, quod sint in quovis ecclesiasticorum ordinum constituti, debeas ad superiores ordines promovere. '*Nos igitur*' Inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, nisi de ipsorum ordinatione canonica per idonea tibi constiterit argumenta, eos nec in illis suscipere, nec ad maiores debes ordines promovere, praesertim antequam conversatio eorum fuerit approbata. '*Educeri quoque etc. Dat. Ferentini IV. Non. Aug. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. III.[22])

Peregrinus, de cuius ordinatione non constat, non permittitur celebrare in publico, sed in occulto sic.

Idem *Patriarchae Hierosolymitano.*[23])

Tuae fraternitatis '*discretio postularit per sedem apostolicam edoceri*,' Utrum clericos '*illos*,' qui ad partes Hierosolymitanas sine commendatitiis literis veniunt, permittere debeas celebrare divina, '*quum plerique illorum, de quorum canonica ordinatione non constat, statim ut veniunt, praesumunt, non expetita licentia, celebrare! Nos autem tuam in Domino sollicitudinem commendantes super primo articulo*' Respondemus, quod, nisi legitime tibi constiterit, sive per literas sive per testes, de illorum[24]) ordinatione canonica, qui penitus sunt[25]) ignoti, non debes ipsos permittere in[26]) tuis plebibus celebrare; sed si forsitan eorum aliqui secreto ex devotione celebrare[27]) voluerint, poteris sustinere. '*Super secundo etc.* [*cf. c.* 3. *de apostatis V.* 9.] *Dat. Romae ap. S. Petrum II. Kal. Febr. Ao. IX.*' [1207.]

CAP. IV.[28])

Inferiores praelati sine dioecesanorum consensu, in ecclesiis suis peregrinos non possunt instituere.

Honorius III. *Regino Episcopo.*

Te nobis proponente didicimus, quod quidam praelati ecclesiarum[29]) tuae iurisdictionis in ecclesiis sibi commissis sine conscientia tua[30]) '*et consensu*' clericos de alienis[31]) episcopatibus instituere non verentur. Attendentes igitur, id eis nulla ratione licere, quum sit honestati contrarium et a[32]) sanctorum Patrum institutionibus alienum, '*ad exemplar felicis recordationis Alexandri Papae praedecessoris nostri*' inquisitioni tuae taliter respondemus[33]), quod, '*si qui clerici de alienis episcopatibus in ecclesiis tuae iurisdictionis sine conscientia et assensu tuo sunt vel fuerint in posterum instituti*,' tibi licet[34]) eos exinde[35]) '*ex auctoritate nostra appellatione postposita*' removere, nisi aliquos '*ex his*' ex dispensatione in eisdem ecclesiis duxeris dimittendos[36]).

TITULUS XXIII.

DE OFFICIO ARCHIDIACONI.

CAP. I.[1])

Ponit quae spectant ad officium archidiaconi.

Ex libro Romani ordinis.[2])

Ut archidiaconus post episcopum sciat se vicarium esse eius[3]) in omnibus, et omnem curam in clero, tam in urbe positorum, quam eorum, qui per parochias habitare noscuntur, ad se pertinere; sive de eorum conversatione, sive '*de*' honore[4]) et restauratione ecclesiarum, sive doctrina[5]) ecclesiasticorum[6]), vel[7]) ceterarum rerum studio, et delinquentium rationem coram Deo redditurus est. Et[8]) ut de tertio in tertium annum, si episcopus non potest, parochiam universam circumeat, et cuncta, quae emendatione indigent[9]), ad vicem sui episcopi corrigat et emendet[10]).

CAP. II.[11])

Non summatur, sed ponit quaedam, quae spectant ad officium archidiaconi.

Ex concilio Toletano.[12])

Officium vero archidiaconi est, evangelium quando voluerit legere, vel alicui de diaconis praecipere, et quando episcopus missam canit, ad iussionem illius induant se Levitae vestimentis sacris, qualiter cum pontifice ad missam procedant[13]); '*omnem querimoniam seu causam vel iustitiam presbyterorum, vel diaconorum, vel subdiaconorum ipse debet deliberare, ordinare et facere. Ideo vero strenuus, providus, cautus, vicem sui episcopi agens, episcopii totius curam habeat, et*' §. 1. Omne ecclesiasticum officium providendo[14]), lectiones aut[15]) responsoria in matrice ecclesia dare debet, et auscultare, in tantum[16]), ut nullus evangelium, aut epistulam, '*aut*' responsoria[17]), vel quamlibet in ecclesia lectionem legat vel cantet[18]), donec '*ante ipsum legat vel cantet, et*' auscultetur ab ipso[19]). §. 2. Acolythos quoque ipse ordinet, quis eorum candelabra, quis thuribulum[20]) deferre[21]) quisve minorum in ecclesia aliqua officia[22]) agere debeat[23]).

CAP. III.[24])

Custodia vasorum ecclesiae spectat ad archidiaconum.

Gregorius III.[25]) *Archidiacono Salonitano.*

Ea, quae '*nobis*' contra '*vos tu et episcopus tuus direxistis scripta, doluimus agnoscentes eo, quod inter vos nihil caritas recognoscit*

TIT. XXII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXVI. 20., Lips. XI. 19., Cass. XXI. 28., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) add.: *sunt*. C. L. — 3) *literis eorum, a quibus sibi prop. man. impos., incertum est, utrum episcopor. sigilla sunt, quae repraesentant*: Lips. — *literas suas ostendunt, a quibus sibi propon. manus esse impos., et incertum esse, utrum episcopor. sigilla fuerint, quae repraesentantur*: Cass. — *literas eor. proponunt, a quibus sibi manus sit imposita, quum incertum sit, utrum eorum sint sigilla, quae praesentant*. App. — 4) *eorum*: C. H., Comp. I. Aug. — 5) *proponunt*: Comp. I. Ms. — 6) *est*: Comp. I. — 7) *taliter resp.*: C. R. — *indulgemus*: Coll. citt. — 8) *tutum*: App. — 9) *quid*: ib. — 10) *enim*: ib. — 11) cf. c. 1. Dist. XCVIII. — 12) *qui*: C. R., Coll. citt. — 13) *sint*: C. H. 14) *quod*: C. H. — 14*) *aliquo*: App., Comp. I. Aug. — 15) *instituantur*: App., Cass. — 16) abest ab App. et Comp. I. Aug. — 17) *oportuit*: Coll. citt.

Cap. II. 18) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 140. — Comp. III. h. t. c. 1. — 19) *archiepiscopo*: C. R. 2. — 20) verba: *Consul.... fratern.*: non leg. in C. R. II. L., usq. ap. Cont. — 21) *insuper*: Comp. III., Reg.

Cap. III. 22) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 254. — Comp. III. h. t. c. 2. — 23) add.: *apost. sed. leg.*: Reg. — 24) *eorum*: C. R. 1. — 25) *sint*: C. H. — 26) abest a C. R. 1. II., Comp. III., Reg. — 27) abest a C. R. 1.

Cap. IV. 28) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 29) abest a Comp. V. — 30) *consc. et consensu tuo*: Comp. V., Böhm. — 31) *aliis* C. H — 32) omitt. C. L. — 33) *auctor. ap. tibi indulgemus, ut*: Comp. V. — 34) *liceat*: ead. — 35) abest ab ead. — 36) *admittendos*: C. R. 1. — *retinendos*: Comp. V.

TIT. XXIII. Cap. I. 1) Lips. XXXIII. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *consil.*: C. R. 1. — In Romanis Ordinibus, certe qui a Mabillonio Musei Italici tomo II. editi sunt, non exstat. — 3) abest a C. L. — 4) *onere*: C. L. — 5) *de doctr.*: C. L. — 6) *ecclesiasticorum*: Lips. — add.: *virorum*: Comp. I. Aug. — 7) *sive*: C. H. — 8) abest a C. H. — seq.: *ut*: omitt. Comp. I. Ms. — 9) *indiguerint*: C. R. 1. — 10) *et emend.*: non exstant in Lips. et Comp. I.

Cap. II. 11) Lips. XXXIII. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 12) Non exstat in Toletanis, quae edita sunt. — Similia Isidori nomine insignita leguntur in c. 1. Dist. XXV. — 13) *procedunt*: Böhm. — 14) *provident*: Comp. I. Ms. — 15) *ac*: Lips. — *autem et*: Comp. I. Ms. — 16) *et in tant.*: C. R. L. — *et interim*: Comp. I. — *et iterum*: Lips. — 17) *responsorium*: C. R. II. L., Lips., Comp. I. — 18) verba: *vel cant., don. ante ips. leg.* librarii culpa omissa sunt in Lips. — 19) *ab ips.*: non exstant in Lips. et Comp. I. — 20) add.: *debet*: C. R. 1. — 21) *ferre*: Lips. — 22) *officium*: C. H. — 23) *debet*: C. R. 1.

Cap. III. 24) Restitutum ex Greg. I. Reg. I. 20. — Comp. I. h. t. c. 1. — 25) *Gregorius IX. II.*: C. R. L. — *Salernit.*: C. R. 1. — *Salernitan.*: C. H. — *Greg. Honorato archiepisc. Salon.*: Comp. I. Aug. — *Hon. archidiac. Salon.*: Comp. I. Ms. — *Honorato diacono Salonitano*: Reg.

Verumtamen te in officio ordinis tui administrare praecipimus, et, si illic potest superante gratia causa vestri scandali definiri, multum credimus vestrae animae acquisivisse. Sin vero ita inter vos discordia partes suas armavit, ut in tumore scandali voluntas vestra debeat remanere, tu ad nostram audientiam indifferenter occurre, et episcopus tuus pro se dirigat quam elegerit personam instructam, ut omnia subtili ratione perpensa constituere quae visa fuerint partibus debeamus.' Scire vero[26]) te volumus, quod[27]) a te districte quaesituri sumus, quia[28]) vel propriae ecclesiae, vel ea[29]), quae de diversis ecclesiis cimilia[30]) sunt collecta, non[31]) sub omni sollicitudine et fide servantur. Quod si quid ex eis vel negligentia, vel cuiusquam fraude deperiit[32]), tu '*in*' hoc reatu adstringeris, qui per archidiaconatus ordinem custodiae eiusdem ecclesiae arctius deputaris.[33])

CAP. IV.[34])

Archidiaconus sine mandato episcopi non committit curam animarum, id est, non habet institutionem auctorizabilem.

Alexander III. *Eliensi Archidiacono.*

Quum satis sit absurdum '*et a sanctorum Patrum institutionibus alienum, ut archidiaconus auctoritate propria debeat cuilibet curam ecclesiarum committere, aegre nimis ferimus, quod tu sine mandato episcopi tui personis animarum curam committis.*' Quoniam igitur obtentu alicuius consuetudinis non debes contra sanctorum Patrum constitutiones[35]) venire[36]), et quod ad tuum non spectat officium vendicare, '*ideo*' mandamus, ut nemini '*de cetero*' sine licentia et mandatu episcopi[37]) '*tui*' curam praesumas committere animarum.

Cap. V.[38])

Archidiaconus de iure communi non potest excommunicare. Ant. de But.

Idem *Vigoriensi*[39]) *Episcopo.*

Archidiaconis non videtur de ecclesiastica institutione licere, nisi auctoritas episcoporum '*et consensus*' accesserit, in aliquos[40]) sententiam[41]) promulgare.

CAP. VI.[42])

Archidiaconus semel in anno, nisi necessitas exigat plus, visitat suam provinciam, id est parocciam. Hoc dicit.

Idem *Episcopo Conventrensi*[43]) *et Abbati Castrensi.*[44])

Mandamus, quatenus[45]) prohibeatis '*R.*' Cestrensi[46]) archidiacono, ne '*clericos sive laicos, qui pro suis excessibus puniendi sunt, poena pecuniaria mulctare, sive in examinatione ignis vel aquae a quolibet viro vel muliere extorquere praesumat, aut pro annua et indebita exactione pecuniae personas suspendere, vel ecclesias interdicere, neque*' ad ecclesias sui archidiaconatus visitandas nisi semel in anno accedat, nisi forte[47]) talis causa emerserit, propter quam ipsum oporteat praefatas[48]) ecclesias saepius visitare. '*Et tunc etc.*'

Cap. VII.[49])

Dicit primo, quod sit officium archidiaconi, et in quo per illud relevetur episcopus. Et secundo dicit, decanos rurales per episcopum et archidiaconum eligendos et amovendos, si illorum vices communiter gerunt.

Innocentius III.

Ad haec[50]) nos dicimus *(Et infra:)* §. 1. Sane consuluit nos tuae fraternitatis devotio, quid ad officium archidiaconi[51]) debeat pertinere, et in quibus per ipsum cura episcopalis sollicitudinis debeat relevari. Et nos, prout possumus, respondemus, quod[52]) archidiaconus secundum statuta B.[53]) Isidori imperat subdiaconibus et Levitis; parochiarum sollicitudo et earum ordinatio ad ipsum pertinet, et audire debet iurgia singulorum. §. 2. Archipresbyteri autem[54]), qui a pluribus[55]) decani[56]) nuncupantur, eius iurisdictioni se noverint subiacere. §. 3. Secundum vero Romani ordinis constitutionem[57]) maior post episcopum et ipsius episcopi vicarius reperitur, omnem sollicitudinem et curam tam in clericis quam in ecclesiis eorum, prout melius secundum Deum poterit, impendendo, quum super his sit redditurus rationem in districti examinis iudicio. §. 4. Item in epistola B. Clementis[58]) Papae praedecessoris nostri oculus episcopi archidiaconus appellatur, ut loco episcopi per episcopatum prospiciens, quae corrigenda viderit corrigat et emendet, nisi adeo fuerint ardua negotia, quod absque maioris sui[59]) praesentia nequeant terminari. §. 5. In quadam vero nostra constitutione[60]) iam alia vice nos meminimus expressisse, quod institutio corporalis tam super beneficiis quam etiam[61]) dignitatibus ad ipsum debeat[62]) pertinere, examinatio etiam[63]) clericorum, si fuerint ad sacros ordines promovendi; et hoc idem in collationibus beneficiorum credimus observandum, ut qui beneficiis ecclesiasticis praeficiendi fuerint a suo prius examinentur archidiacono, et per ipsum postmodum episcopo[64]) praesententur. §. 6. Subsequenter postea quaesivisti[65]), utrum decani rurales, qui pro tempore statuuntur, ad mandatum tuum solum, vel archidiaconi, vel etiam utriusque instituti debeant vel destitui, si fuerint amovendi. Ad hoc[66]) breviter respondemus, quod, quum '*iuxta imperialis sanctionis*[67]) *auctoritatem*' ab omnibus quod omnes tangit approbari debeat[68]), et[69]) quum communiter eorum decanus officium exerceat, communiter est eligendus, vel etiam amovendus.

Cap. VIII.[70])

Archidiaconus non dat commendatitias ad ordines.

Idem.[71])

Significasti *(Et infra:)* Interdicas archidiacono tuo, ne sine conscientia tua et auctoritate literas suas promovendis concedat, et eis etiam districte prohibeas, ne ad ordines[72]) '*taliter*' audeant convolare. Qui si[73]) contra prohibitionem tuam venire praesumpserint, executionem[74]) eis ordinum susceptorum totaliter[75]) interdicas. '*Dat. Lat. XV. Kal. Oct.*' [1199.]

Cap. IX.[76])

Archidiaconus examinat et praesentat ordinandos, et post praelatos in sede.

Idem.[77])

Ut nostrum *(Et infra: [cf. c. un. ut eccl. ben. III. 12.*])* '*Quia vero maiorum excessus maiori debent severitate puniri, quum iuxta divinae legis oraculum sacerdos, si unctus est, peccaverit, faciet delinquere populum, quod inhoneste super retentione proventuum praesumpsisti de communi fratrum nostrorum consilio irritavimus, et in poenam praesumptionis huiusmodi, ut in eo puniaris, in quo peccaveras, a collatione dignitatis vel ecclesiastici beneficii, quod ad tuam donationem in tua primo vacabit ecclesia, censuimus suspendendum. Ceterum quia divina docente scriptura didicimus, quod melior est sapiens viro forti, et qui dominatur animo expugnatore urbium, quantumcunque voluerimus aut vellemus, si salva possemus iustitia (contra quam non indicamus nos posse, quum simus in sede iustitiae constituti), praefatam cancellariam praedicto subdiacono nostro conferri, saepedictum tamen H. de Lamp. non invenimus ita culpabilem, ut eum exigente iustitia ipsa cancellaria privare possimus, quum, etsi parentes*

Cap. III. 26) abest a C. H. — 27) *eo quod:* C. R. 1. — 28) *quae:* C. H. — 29) abest a Reg. — 30) *ciminilia:* C. R. 1., Comp. I. Ms. — *cimelia:* Reg., Böhm. — 31) *sub omni nunc:* Reg. — 32) *deperierit, in hoc reat. constringeris:* ib. — 33) *implicaris:* Reg.

Cap. IV. 34) Restitutum ex App. XXIV. 2., Lips. XII. 2., Cass. XXII. 2., Comp. I. h. t. c. 4. et c. 2. de instit. III. 6. — 35) *institutiones:* Cass., Comp. I. — 36) abest a C. H. et Comp. I. L. I. — *sanct. patr. const. transgredi:* C. R. 2., App., Lips., Cass., Comp. I. L. III. — 37) *domini Papae vel ep.:* C. R. 1.

Cap. V. 38) Restitutum ex App. XXXVI. 4., Comp. I. h. t. c. 5. — 39) *Vigorn.:* C. R. — *Vigurnien.:* C. L. — *Wigor.:* Comp. I. — add.: *P. C. Causam, quae vertitur:* Comp. I. — cf. App. XXXVI. 3., Comp. II. c. 9. de iudic. II. 1. — 40) *alios:* App. — 41) *excommunicationis sententiam:* C. H. I.

Cap. VI. 42) Restitutum ex App. II. 11., Lips. IV. 4., Cass. XVI. 4., Comp. I. c. 4. de poen. V. 32. — 43) *Covetren.:* C. R. 1. — *Contronensi:* App. — leg.: *Conventrensi (Coventry*):* Lips., Cass., Comp. I. — 44) *Cister.:* C. R. 2. — *Cestrenen.:* C. H. — *Castrensi:* Lips. — *Cistrensi:* Cass., Comp. I. — *Castrensi:* App. *(Chester.*)* — 45) *ut ex nostra et vestra parte prohibeatur R. archidiacono Cestrensi (Castrenses:* Lips. — *Cistrensi:* Cass.*) clericos etc.:* Coll. citt. — 46) *Cist.:* C. R. 1. — *Cistern.:* C. R. 2. — *Cistren.:* C. L. — 47) *forsan:* C. H. — 48) abest ab App.

Cap. VII. 49) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 50) *Ad haec nos Deus:* C. R. 1. — *Ad haec (hoc:* Aug., Ms. A.*) nos Dominus:* C. R. 2., Comp. IV. — 51) *archidiaconatus:* C. R. 1. — 52) abest a C. H. L., Comp. IV. — 53) *sancti:* Comp. IV. Ms. A. — cf. c. 1. Dist. XXV. — 54) abest a C. H. L., Comp. IV. Aug., Ms. B. — *vero:* Ms. A. — 55) *plebibus:* C. R. 1., Comp. IV. — 56) *et decani:* Comp. IV. Ms. B. — 57) *constitutum:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *institutum:* Ms. A. — cf. sups. h. t. c. 1. — 58) cf. c. 6. Dist. XCIII. — 59) abest a Comp. I. Aug. — 60) cf. infr. h. t. c. 9. — 61) abest a Comp. IV. Ms. A. — 62) *debeant:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 63) *autem:* C. R. 1. — 64) add.: *suo:* Comp. IV. Ms. A. — 65) *requisistis:* C. H. — 66) *hoc:* Comp. IV. Ms. A. — 67) cf. c. ult. C. de auct. praest. V. 59. — 68) *debet:* Comp. IV. — 69) abest a C. R. 2., Comp. IV. Aug., Ms. B. — seq.: *quum:* omitt. C. R. 1. H. I.

Cap. VIII. 70) Restitutum, quantum oportuit (omissis quae de decoro a clericis observando inserta leguntur) ex Reg. Bal. II. 183. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 71) *Tarvisino Ep.:* Reg. — 72) *ordinem:* Comp. IV. Aug. — *ordinationem:* Ms. B. — 73) *Quod si:* Comp. IV., Reg. — 74) *executione:* Comp. IV. Aug. — 75) *taliter:* C. R. 1. H., Comp. IV., Reg.

Cap. IX. 76) Restitutum ex Reg. Bal. I. 306. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 77) *Mediolanensi Archiep.:* Reg.

eius simplicitate deliquerint, nihil tamen pro ea dantes aut etiam promittentes, ipse tamen investituram cancellariae sicut verus canonicus, et cui ratione canonicatus non poterat opponi de iure defectus, sine pactione qualibet et conventione recepit. Nec "*etiam*" fuit sufficienter probatum, quod cancellarius ex officio suo exerceat[78]) spiritualia memorata, quum ea potius de iure communi ad archidiaconi spectent officium, repraesentare[79]) videlicet ordinandos episcopo[80]), et illos examinare, ponere abbates et abbatissas in sede. "*Quae quum probatum sit etc. Dat. Perusii IX. Kal. Oct.*" [1198.]

Cap. X.[81])

Archidiaconi in monasteriis iurisdictionem non habent, nisi quatenum tribuit eis generalis vel specialis consuetudo.

Honorius III. *Abbati Ariminensi*[82]) *Trecensis dioecesis, et Archidiacono et Decano S. Stephani Trecensis.*

Dilecto filio *(Et infra:)* Ad petitionem archidiaconi Senonensis conquerentis, quod abbas et conventus monasterii sancti Petri "*Vivi*" Senonensis procurationem annuam et quaedam alia[83]) ratione sui archidiaconatus ad ipsum spectantia exhiberi[84]) sibi[85]) contra iustitiam denegabant, abbati sancti Crispini et collegis[86]) eius dedimus in mandatis, ut audirent causam "*huiusmodi*" et fine debito terminarent. Coram quibus petiit praedictus[87]) archidiaconus, ut, quum "*idem*" monasterium infra[88]) metas sui archidiaconatus sit situm, "*praefati*" abbas et monachi sibi[89]) obedirent in his[90]), quae pertinent ad iurisdictionem, correctionem, "*reconciliationem*" et[91]) visitationem, ad ius, ut dicebat, archidiaconale spectantes, videlicet, ut curam se[92]) conquerentibus responderent, "*ac starent iuri, et iustas eius sententias observarent;*" citati etiam[93]) venirent ad eius praesentiam, et eius mandata honesta et sancta[94]) secundum Deum, de correctione excessuum, et aliis, quae archidiaconi solent et possunt rationabiliter iniungere, audituri et salva sua[95]) regula et abbatia sui debita obedientia[96]) servaturi[97]). Petiit insuper, ne de cetero facerent aliquos de Senonensi balliuia[98]) eo praetermisso coram officiali Senonensis archiepiscopi conveniri, asserens, illos prius debere conveniri sub ipso, quam coram officiali praedicto, specialibus ipsius archiepiscopi et hominum, ac familiae suae causis duntaxat exceptis. "*Lite ergo super praemissis coram praefatis iudicibus legitime contestata, et auditis ab eisdem hinc inde propositis, iidem iudices de utriusque partis assensu causam ipsam ad examen apostolicum remiserunt. Ipsis ergo abbate et archidiacono in nostra praesentia constitutis, nos attendentes, eorum consuetudines esse super archidiaconi iurisdictione diversas, quum in hoc casu nesciremus consuetudinem, qua in abbatiis Senonensibus ordinis praefati monasterii utitur archidiaconus Senonensis, finalem habere nequivimus in huiusmodi quaestione processum. Volentes autem, ut eidem quaestioni finis debitus imponatur, causam ipsam vobis de ipsius abbatis et procuratoris alterius partis assensu duximus committendam.*" Ideoque discretioni vestrae mandamus, quatenus per maiores[99]) ecclesiae Senonensis canonicos, qui habere debent de huiusmodi consuetudine notitiam pleniorem, super his sollicite veritatem inquiratis, et, nisi vobis "*infra tres menses post primae citationis edictum*" constiterit "*per eosdem*", praefatum[100]) archidiaconum vel praedecessores[1]) ipsius de parifica sic obtenta consuetudine iurisdictionem aliquam in ipso monasterio, vel in huiusmodi abbatiis hactenus habuisse, praefatum monasterium ab eius impetitione[2]) penitus absolvatis, perpetuum super hoc ipsi[3]) archidiacono silentium imponentes. Si vero "*vobis*" constiterit per "*canonicos*" eosdem, "*ipsum archidiaconum vel eius praedecessores de sic obtenta consuetudine hactenus habuisse iurisdictionem aliquam in ipso monasterio, vel in aliis huiusmodi abbatiis,*" eandem iurisdictionem[4]) duntaxat adiudicantes eidem, in monasterio supradicto[5]), quam ipsum vel praedecessores suos in monasterio ipso vel in eisdem[6]) abbatiis habuisse constiterit, super aliis perpetuum ei silentium imponatis[7]), "*in praedictis omnibus sublato appellationis obstaculo processuri.*"

TITULUS XXIV.

DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI.[1])

Cap. I.[2])

Archipresbyter civitatis subest archidiacono, et principaliter praeest presbyteris et presbyteralibus officiis.

Ex concilio Toletano[3]).

Ut archipresbyter[4]) sciat se subesse[5]) archidiacono, et eius praeceptis[6]) sicut sui[7]) episcopi obedire[8]), et, quod[9]) specialiter ad eius[10]) pertinet ministerium, super omnes presbyteros in ordine presbyterali[11]) positos curam agere animarum[12]), et assidue in ecclesia stare, et in[13]) episcopi sui absentia ad vicem eius missarum solennia celebret, et collectam[14]) dicat, aut cui ipse iniunxerit[15]).

Cap. II.[16])

Ad idem.

Leo Papa.[17])

Ministerium archipresbyteri in eo constituitur, ut diligenti cura provideat ministerium[18]) sacerdotum cardinalium, qui solenne[19]) debent[20]) agere officium in communicatione corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi "*ita, ut vicissim eos sibimet succurrere faciat, quatenus*" a sacrosancto die dominico incipiendo[21]), per omnes horas canonicas[22]) indeclinabiliter perseverent, ut opus Dei digne et sancte[23]) perficiatur ab eo, cui committitur, "*verens sententiam illius sapientissimi, ubi dicitur*[24]): „*Maledictus homo, qui negligenter facit opera Dei.*" §. 1. Provideat etiam archipresbyter vitam sacerdotum cardinalium[25]), praeceptis sui obtemperando episcopi, ne aliquando[26]) cedant, aut scurrilitate torpeant, "*sed reminiscantur, quod labia*[27]) *sacerdotum custodiant scientiam, et legem requirunt ex ore eius, qui angelus Domini exercituum est.*" §. 2. Si episcopus defuerit, exceptis his, quae prohibita sunt, archipresbyter provideat cuncta, quae in sacerdotum[28]) ministerio perfici debeant, "*id est*" fontes benedicere, infirmum oleo perungere, poenitentem infirmum[29]), consulto episcopo, reconciliare, poenitentiam cunctis[30]) aliis sacerdotibus, "*quae ad purgationem animarum pertinet,*"[31]) iniungere. §. 3. In praecipuis festivitatibus aut ipse celebrationem missae solenniter impleat[32]), aut ad "*eris*" sui iussionem, cui committitur, peragat[33]) veneranter.

Cap. III.[34])

Declarat, quod sit officium archipresbyteri civitatensis. Anton. de But.

Idem.

Officium archipresbyteri de urbe constat, quando ibi[35]) praesul defuerit, vice eius officium inchoare, benedictiones presbyterales in ecclesia dare, missam, quando voluerit, cantare, vel cui de sacerdotibus iusserit. Quando vero episcopus missam canit[36]), debet praecipere sacerdotibus, ut induant se vestibus[37]) sacris[38]), et[39]) qualiter ad missam procedant. Debet enim praecipere custodi ecclesiae, ut in sacrario eucharistia Christi propter infirmos non desit. Debet infirmis providere, et providendo praecipere sa-

---

Cap. IX. 78) *faciat*: Camp. IV., Reg. — 79) *praesentare*: C. R. 2. — 80) *episcopis*: Comp. IV.

Cap. X. 81) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 82) *Aremanen.*: Comp. V. Ms. — *Arremarensi (Ramers')*: Cir. — 83) abest a C. H. — 84) *exhibere*: C. H. L., Comp. V. — 85) abest a C. R. 1. — 86) *collegae*: Camp. V. — 87) *dictus*: C. R. H. L., Comp. V. — 88) *intra*: Comp. V. Cir., Cont., Bohm. — 89) *ei*: Comp. V. — 90) *et in his*: C. R. 1. — 91) amitt. C. H. L. — 92) *ipso*: Comp. V. — 93) abest a Comp. V. Cir. — 94) *facta*: Comp. V. — 95) abest a C. H. — 96) *debitam obedientiam*: C. L. — 97) *observaturi*: C. R. 1. — 98) *provinciae*: ib. — 99) *maioris*: C. H. L., Comp. V. Ms. — 100) *per praef.*: C. R. 1. — 1) *praedecessorem*: ib. — 2) *petitione*: Comp. V. — 3) *illi*: C. H. — 4) *ea duntaxat . . ., quae*: Camp. V. — 5) *praedicta*: Cont., Bohm. — 6) *eiusdem*: C. R. 1. — 7) *imponentes*: C. R. 2. H.

TIT. XXIV. 1) Omitt. rubr. C. H. — Cap. I. 2) Lips. XXXIII. 6., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) Immo ex ep., quam dicunt Isidori, ad Ludifredum, de qua vid. adnot. ad c. 1. Dist. XXV. — 4) *archipresbyteri sciant*: Lips. — 5) *subdi et subesse*: Cont. — 6) *praec. omn.*: Lips., et add.: *vel praeceptionibus*: Comp. I. — 7) abest a C. R. 1. — 8) add.: *debet*: Comp. I. — *debent*: Lips. — 9) amitt. C. R. 1. — 10) *eorum*: Lips. — 11) abest a C. H. L. R., Lips., Comp. I., et ipsa epist. — 12) amitt. C. R. 2. H. L., Coll. citt., epist. — 13) *quando episc. sui absent. esse contigerit (contingit*: Lips.) *ipse ad vicem (adinvicem*: Lips. — *vice*: epist.) *eius*: Lips., Comp. I., ipsa epist. — 14) *collectas*: epist. — 15) *iniunxit*: Lips.

Cap. II. 16) Restitutum ex Lips. XXXIII. 7., Comp. I. h. t. c. 2. — 17) *Leo III.*: Lips. — 18) *mysterium*: Comp. I. — 19) *solennissimum*: Lips. — *per solenniss.*: Comp. I. — 20) *debeant*: C. L. — 21) *incipientes*: Lips. — 22) absunt a C. R. 1. — 23) *et sane*: amitt. Lips. — 24) Ier. XLVIII. 10. — 25) abest a Lips. — 26) *aliquo modo*: C. H. — 27) Malach. II. 7. — 28) *a sacerdotib. in minist. perfici debent*: Lips. — 29) *infirmos*: Comp. I. Aug. — 30) *iunctis sacerdotib.*: Lips. — 31) Ita restit. ex Lips. — in Comp. I. leg.: *pertinent*, quod haud sane quadrat. Videtur locus ita emendari posse: *reconciliare poenitentes, iunctis sacerdotib. quae ad purg. an. pertinent iniungere.* — 32) *adimpleat*: Lips., Comp. I. — 33) *peragant*: Comp. I. Aug.

Cap. III. 34) Lips. XXXIII. 8., Comp. I. h. t. c. 3. — 35) *sibi*: Cont. — 36) *cantat*: Comp. I. Aug. — 37) *vestimentis*: Cont., Bohm. — 38) *sacerdotalibus*: C. H. — 39) abest a Camp. I. Aug. — *aequaliter*: Comp. I. Ms.

cerdotibus, ne forte sine confessione, vel confirmatione[40]) corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi[41]) moriantur; confessiones '*vero*' peccatorum eorum, qui a foris[42]) veniunt, recipere cum omnibus sacerdotibus, et exinde per provisionem[43]) pontificis magnam debet illis[44]) adhibere[45]) curam. Ad Christianos quoque faciendos, et baptizandos infantes, et ad succurrendum, omnia a sacerdotibus per iussionem illius fiant.

CAP. IV.[46])

Archipresbyter ruralis presbyterorum et laicorum plebaniae suae curam gerit: contra decretum tamen episcopi nihil ordinare potest.

Idem *ex synodo Ravennae habita.*[47])

Ut[48]) singulae plebes archipresbyterum habeant; propter assiduam erga populum Dei curam, '*singulis*[49]) *plebibus archipresbyteros praeesse volumus*,' qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam '*eorum*' presbyterorum, qui per minores titulos habitant, vitam iugi[50]) circumspectione custodiant[51]), et qua unusquisque industria divinum opus exerceat[52]), episcopo suo renunciet[53]). §. 1. Nec contendat[54]) episcopus, non egere plebem archipresbytero, quasi ipse eam gubernare valeat, quia, etsi[55]) valde idoneus sit, decet tamen, ut sua onera partiatur, et sicut ipse matrici ecclesiae[56]) praeest[57]), ita archipresbyteri praesint[58]) plebibus, ut in nullo titubet ecclesiastica sollicitudo. Cuncta tamen referant[59]) ad episcopum, nec[60]) aliquid contra eius decretum ordinare praesumant.

TITULUS XXV.
DE OFFICIO PRIMICERII.

CAP. UN.[1])

Ponit ea, quae spectant ad officium primicerii. Anton. de Butr.

Idem *ex libro Romani ordinis.*[2])

Ut primicerius sciat, se esse sub archidiacono, sicut et archipresbyter[3]), et ad eius curam specialiter pertinere, ut praesit in docendo diaconis, vel reliquis gradibus ecclesiasticis in ordine positis, ut ipse[4]) disciplinae et custodiae insistat, sicut pro animabus eorum coram Deo rationem est redditurus, et ut ipse diaconibus[5]) donet lectiones[6]), quae ad nocturna officia clericorum pertinent, et[7]) de singulis studium habeat, ut in quacunque re capacem sensum habuerit[8]), absque ulla vacet[9]) negligentia, '*ab eo*' aut a quo ipse insserit, instruantur[10]).

TITULUS XXVI.
DE OFFICIO SACRISTAE.

CAP. UN.[1])

Ex concilio Toletano.[2])

Ut sciat se sacrista subiectum[3]) archidiacono, et ad eius curam pertinere custodiam sacrorum vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum[4]) seu totius thesauri ecclesiastici, nec non quae ad luminaria[5]) pertinent, sive in[6]) cera, sive in oleo, '*sive ad distributionem sacri chrismatis.*'

TITULUS XXVII.
DE OFFICIO CUSTODIS.

CAP. I.[1])

Ponit, quae spectant ad officium custodis. H. d.

Ex libro Romani ordinis.[2])

Custos ecclesiae, cui ea, quae ecclesiae competunt[3]), custodienda committuntur, oportet, ut sui archidiaconi iussioni in cunctis[4]) obediat, in canonicis[5]) horis signa tintinabulorum pulsanda, ipso archidiacono iubente, ab eo pulsentur, pallia[6]) vel lintemina altaris[7]), seu cuncta utensilia ecclesiae indesinenter custodiat, lampades et[8]) laternas in accendendo, seu '*in*' exstinguendo pervigil exsistat, ne[9]) aut supra modum lucendo oleum depereat[10]), aut minus lucendo obscurior sit[11]) ecclesia; sed omnia cum discretione agantur, quae noscitur omnium virtutum esse mater. §. 1. Si vero is, '*cui ecclesia custodienda traditur*,' minus idoneus ad hoc peragendum exstiterit, ab archidiacono coerceatur[12]), ut se emendet. Si autem indomitus permanserit, archidiaconus episcopo[13]) denunciando[14]) provideat, ut indecente[14*]) eiecto aptus domui Dei constituatur minister, ut omnia in laudem[15]) '*et nomen*' Dei[16]) fiant, '*qualiter placari possit Deus in ecclesia ab observientibus sibi.*'

CAP. II.[17])

Ad idem.

Ex concilio Toletano.[18])

Custos '*vero*' sollicitus debet esse de omni ornamento ecclesiae, et luminariis sive incenso, nec non panem et vinum omni tempore praeparatum ad missam habere debet, et[19]) per singulas horas canonicas signum ex consensu archidiaconi sonare, et[20]) omnes oblationes[20*]) seu eleemosynas, seu decimas, cum eiusdem tamen[21]) consensu absente episcopo, inter fratres dividat. §. 1. In his tribus ecclesiae columnis, ut sancta sanxit synodus, consistere debet alma mater ecclesia, ut ad hoc opus tales ordinentur, quales '*plus*' meliores et sanctiores esse viderint[22]), ut nulla negligentia in sancta[23]) Dei ecclesia '*esse*' videatur. Hi tres, archidiaconus, archipresbyter, custos, simul iuncti uno animo provide[24]) peragant et perfecte, et non sit invidia neque zelus[25]) inter illos.

TITULUS XXVIII.
DE OFFICIO VICARII.

CAP. I.[1])

Vicarius, si beneficium curatum postea sit adeptus, vicaria privabitur.

Alexander III. *Episcopo Norvicensi*[2]) *et G. Archidiacono.*

Ad audientiam nostram pervenit, quod G.[3]) presbyter monachos de Ramescia[4]) '*et Thomam clericum suum*' petendo vicariam '*suam*' ecclesiae de Burnel,[5]), a qua viginti annis[6]) retrocessit, in diversis postea ecclesiis personatum[6*]) adeptus, '*multipliciter vexare ac*' fatigare praesumit. Quia igitur non est canonicum, ut qui curam animarum in diversis habet ecclesiis vicarius in alienis exsistat[7]), '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, '*rei veritate plenius inquisita*', si ita est[8]),

---

Cap. III. 40) *communicatione:* C. R. 1. — *communione:* Lips. — 41) *nostr. Ies. Chr.:* omitt. C. R. II. L. — 42) *qui ad fores:* C. R. 2. — 43) *propter prov.:* C. R. 1. — *propter iussionem:* C. R. 2. — *per iussionem:* Lips., Comp. 1. — 44) *eis:* C. R. 1. — 45) *exhibere:* Lips.

Cap. IV. 46) Restitutum ex Lips. XXXIII. 9., Comp. I. h. 1. c. 4.— 47) *Item ex conc. hab. Ravennae tempore Ioannis P. XII. et Lamberti imperatoris:* Lips. — *Item ex synod. Ravennae habita a Ioanne P. XII. et Lamberto Imp.:* Comp. 1. — Est tamen desumptum ex Constitutt. a Lamberto Imp. post conc. Ravenn. (A. 898. tempore Ioannis P. IX.) promulgatis. — 48) *Et:* Lips. — verb.: *Ut — habeant* videntur summae loco esse.— 49) *sing. — vol.:* tanquam a Raym. recepta eodem quo rell. expressa charact. ded. Böhm. — 50) *vulgi:* C. H. — 51) *custodiunt:* Cont. — 52) *exerceant:* C. R. 2. — 53) *denunciet:* C. R. 1. — *renuncient:* Lips., Comp. I. — 54) *obtendat:* Coll. citt. — 55) *ei:* C. H. — 56) abest a Lips., Comp. I. — 57) omitt. C. H. — 58) *praesunt:* C. R. 2. — 59) *referantur:* C. L., Lips. — 60) *ne:* C. R. 1.

TIT. XXV. Cap. un. 1) Lips. XXXIII. 10., Comp. I. h. t. c. un. — 2) *ex conc. Rom. ord.:* Comp. I. — Non exstat in editis. — 3) *archipresbyterum:* Comp. I., omiss. sequ.: *et.* — 4) *ipsi:* C. R. 1., Lips. — 5) *sub archidiacono:* Lips. — 6) *donet lectiones ad nocturna officia:* C. R. 1., Lips., omiss. seq.: *clericorum.* — *don. lect., quae ad noct. off. dicuntur:* Comp. I. Aug. (lectio Comp. I. Ms. est omnino depravata.) — 7) *ut .. habeant:* Lips. — 8) *habuerint:* ead., Comp. I. — 9) *vacent:* C. L., Lips. — 10) *instruendi:* Lips., et add.: *sunt:* Comp. I.

TIT. XXVI. Cap. un. 1) Lips. XXXIII. 11., Comp. I. h. t. c. un. — 2) Non exstat inter edita. — 3) add.: *esse:* Lips. — 4) *ecclesiae:* Comp. I. — 5) *lumina:* C. H. — 6) abest a C. R. 1. — 7) *sive oleo:* Cont. — *sive in ol.:* omitt. C. R., Comp. I. — add.: *sive in incenso:* C. H.

TIT. XXVII. Cap. I. 1) Restitutum ex Lips. XXXIII. 12., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *concilio:* Comp. I. — Non legitur in editis. — 3) *pertinent:* C. R. 1. — *competant:* Lips. — 4) *ecclesiis:* C. R. 1. — 5) *canonibus:* Comp. I. Aug. — 6) add.: *vero:* ead. — 7) *altaria:* Comp. I. — 8) *vel:* Lips. — 9) *ut ne:* C. R. II. L., Lips., Comp. I. — 10) *pereat:* C. R. 1. 11) *fiat:* C. H. — 12) *arceantur:* ib. — 13) *omni ep.:* C. L. — 14) *annunciando:* C. H. R. 1., Comp. I. — *enunciando:* Lips. — 14*) *inepto inde:* ib. — 15) *laude:* C. R. 1. — 16) *Domini:* C. L., Lips., Comp. I.

Cap. II. 17) Restitutum ex Lips. XXXIII. 13., Comp. I. h. t. c. 2. — 18) Non invenitur inter edita. — 19) *Debet etiam.* Lips., Comp. I. — 20) *ut:* Lips., Comp. I. — 20*) add.: *vel decimas:* Comp. I. Aug. — 21) abest a Lips., Comp. I. — 22) *videant:* Lips. — 23) abest a C. H. — 24) *providi:* Lips., Comp. I. — 25) add.: *malos:* C. R. 1. L.

TIT. XXVIII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXX. 5., Cass. XXXI. 5., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *Nocen.:* C. R. 2., — *Norosnen.:* Comp. I. Ms. — *Gultero archid.:* C. H. — *Gual. archid.:* C. L. — *Althe . . . W. archiep.:* Cass. — *Norwicensi episcopo:* App. — 3) *W.:* C. L. — *H.:* App. — *V.:* Comp. I. Ms — *Hug.:* Cass. — *Hug. V.,* Cont. — *Ug.:* Comp. I. Aug. — 4) *de Remensis:* Cass. — *Masia:* C. R. 2. — *Rameesqua:* C. H. — *Ramescia:* Comp. I. Aug. — *Ramesia:* Cont., Böhm. — 5) *But.:* C. R. 2. — *Bur.:* C. R. 1. L. — *Borvellie:* C. H. — *Burdece:* Cass. — *Burci:* Comp. I. Ms. — *Burnelia:* Comp. I. Aug. — *Buruwelle:* App. — 6) *XXIX.:* App. — 6*) *personatus:* C. H. — 7) *fiat:* Coll. citt. — 8) *si ita esse noveritis* (*noveris:* App.) Coll. citt.

praedictum presbyterum a petitione supradictae[9]) vicariae desistere "*appellatione et occasione remotis districtius*" compellatis, *non obstantibus literis etc.*"

CAP. II.[10])

Plures vicarias quis habere non potest.

Idem *Eliensi Episcopo.*[11])

Providens "*autem*" attentius, ne in episcopatu tuo potiaris aliquem[12]) plures vicarias habere, quia, quum vicarii teneantur personis et ecclesiis[13]) deservire, alienum est ab ordine iuris[14]), ut vicariam quis habeat praeter unam.

CAP. III.[15])

Perpetuus vicarius per episcopum institutus per rectorem removeri, vel portione sua fraudari non potest.

Idem *Vintoniensi*[16]) *Episcopo.*[17])

Ad haec[18]) si persona alicuius ecclesiae vicario, quem in eadem ecclesia instituit[19]), de assensu et auctoritate dioecesani episcopi certam[20]) assignaverit[21]) portionem, is, qui personae illi defunctae in personatum illius substituitur[22]) "*ecclesiae*," non potest eundem[23]) "*vicarium*" ab ecclesia removere, vel assignatam sibi minuere portionem, nisi aliquid committat[24]), propter quod per iudicem in vicaria sit[25]) vel beneficio condemnandus.

CAP. IV.[26])

Vicarius non potest substituere vicarium.

Idem *Norwicensi Episcopo.*[27])

Clericos "*autem vel*" in presbyteratu, vel in aliis inferioribus[28]) ordinibus constitutos, in vicariis ecclesiarum[29]), quas adepti sunt, alios[30]) sibi[31]) substituere non permittas, quum id satis sit absonum et absurdum, "*et omni rationi contrarium.*"

CAP. V.[32])

Vicarius Papae in urbe iurisdictionem habet, non extra urbem.

Innocentius III. *Abbati S. Eugenii et Plebano S. Petri.*[33])

Sua[34]) nobis "*venerabilis frater noster Walteranus episcopus fecit insinuatione monstrari, quod, quum clerici plebis de Petiole iurassent sibi praepositum ad laicorum eligere voluntatem, et electione taliter celebrata sibi praesentassent electum, ipse non solum electionem ipsius renuit confirmare, verum etiam tam consules et alios laicos, qui ad hoc impulerunt clericos supradictos, quam ipsos clericos, pro his et aliis, in quibus eidem inobedientes exstiterant, excommunicationis vinculo innodavit, et ad venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Pisanum, et Lucanum episcopum destinari obtinuit scripta nostra, ut sententiam, sicut fuerat rationabiliter promulgata, facerent appellatione remota usque ad satisfactionem congruam firmiter observari. Pars autem adversa venerabilis fratris nostri P. Portuensis episcopi vicarii nostri, ad eundem Lucanum episcopum et dilectum filium P. tit. basilicae XII. Apostolorum presbyterum cardinalem literas impetravit, qui occasione illarum dictos laicos et clericos absolverunt, contra memoratum Walteranum episcopum sententiam promulgantes, a qua idem episcopus, licet ipsam multiplici ratione crediderit esse nullam, ex abundanti tamen nostram audientiam appellavit.*" Nos igitur[35]) vicarii literas aestimantes per surreptionem obtentas, quoniam iurisdictio vicarii, quem Romanus Pontifex in Urbe reliquit[36]), non extenditur extra illam[37]), nisi ei specialiter sit concessum, praesertim quum ipse moratur in sua provincia speciali, videlicet inter Campanam provinciam et Pisanam, "*discretioni vestrae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, quicquid occasione literarum illarum actum est, in irritum revocetis, "*praefatam excommunicationis sententiam etc. Dat. Ferentini, V. Id. Aug. Ao. IX.*" [1206.]

CAP. VI.[38])

Compelluntur vicarii ordinarii ecclesiis deservire per subtractionem proventuum et vicariarum.

Honorius III. *Vigorniensi*[39]) *Episcopo.*

Ex parte tua fuit propositum coram nobis, "*quod quidam in ecclesiis, in quibus perpetuas obtinent vicarias, debitam residentiam facere, ac in presbyteros promoveri contemnunt. Nolentes igitur abusum huiusmodi, sicuti nec debemus, aequanimiter sustinere, fraternitati tuae*" mandamus, quatenus perpetuos vicarios, ut[40]) in ecclesiis, in quibus vicarias obtinent, resideant, "*ut tenentur,*" et se in presbyteros, ut earum[41]) cura exigit, faciant promoveri, per subtractionem proventuum vel[42]) ipsarum vicariarum "*appellatione remota*" compellas.

TITULUS XXIX.

DE OFFICIO ET POTESTATE IUDICIS DELEGATI.

CAP. I.[1])

Delegatus Papae potestatem habet non solum in partes, sed etiam in alios, qui suam iurisdictionem impediunt.

Alexander III. *Lundunensi Episcopo.*[2])

Quia quaesitum est "*a nobis ex parte tua*", quid faciendum sit de potestatibus, quae[3]), quum praecipimus alicui iustitiam exhiberi "*de his, quos diligunt, aut tueri volunt,*" minis aut[4]) terroribus "*suis*" conquerentes silere compellunt, et sic[5]) mandatum nostrum eluditur[6]), sic[7]) tibi respondemus, quod, sicut[8]) agentes et consentientes pari poena scripturae testimonio[9]) puniuntur, sic[10]) tam eos, qui trahuntur in causam[11]), quam principales eorum fautores, si eos[12]) manifeste cognoveris iustitiam impedire, districtione[13]) ecclesiastica poteris coercere.

CAP. II.[14])

Quum diversae literae sub eadem data et forma contraria impetrantur, et praesentantur a diversis ad eosdem iudices, supersedetur utrisque, donec consulatur Papa.

Idem *Bononiensi*[15]) *Episcopo.*

Sane si a nobis super[16]) aliqua causa literae[17]) "*prius*" impetrantur[18]), et aliae postea, non facta mentione priorum literarum, literae opponuntur[19]), si iudicibus innotuerit[20]), donec Romanum[21]) Pontificem consulant, et suam exinde cognoscant plenius voluntatem[22]), executioni[23]) "*literarum penitus*" supersedeant[24]) utrarumque, ne pro varietate literarum causarum fines valeant impediri. "*Item quum etc.* [*cf. c. 9. de sent. et re iud. II. 27.*]"

Cap. I. 9) *praedictae:* App.

Cap. II. 10) Restitutum ex App. XXXIX. 6., Comp. I. h. t. c. 3. — 11) Add.: *P. C. Conveniens:* Comp. I. Aug., Bohm. — *P. C. Veniens:* Comp. I. Ms., recte; cf. App. XXXIX. 5. — 12) *quemlibet:* App. — 13) *in personis propriis ecclesiis:* C. H. — *eccl. et personis propriis:* App. — 14) *vicarii:* Comp. I. Aug.

Cap. III. 15) Restitutum ex App. XXXIX. 2., Comp. I. h. t. c. 4. — 16) *Vigor:* C. R. 2. — 17) add.: *P. C. Quamvis simus:* Comp. I., Bohm. — cf. c. 6. de off. et pot. iud. del. I. 29. — 18) *Ad haec:* omitt. App. — 19) *constituit:* App. — 20) abest ab App. — 21) *assignavit:* C. L., App. — 22) *successit:* App. — 23) abest ab ead. — 24) *committeret:* ead. — 25) *esset:* ead.

Cap. IV. 26) App. XXXIX. 3., Comp. I. h. t. c. 5. — 27) add.: *P. C. Significavit:* Comp. I., Bohm. — Leg. vid.: *Significasti;* cf. c. 7. de off. iud. del. I. 29. — 28) *minoribus:* App. — 29) abest ab ead. — 30) abest a Comp. I. Aug. — 31) omitt. App., Comp. I.

Cap. V. 32) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 145. — Comp. III. h. t. c. un. — 33) *Abb. sanctae E.:* C. R. 1. — *Abbati sancti Eugenii et Plebano S. Petri in Pixide et B. canonico plebis de Martuberstea. (de Mortal. Sen.: Ms.) et Floren. dioeces.:* Comp. III. — *Abb. S. Eugen. et plebano S. Petri in Pisside, et Bonifacio canonico plebis de Marsalfa, Senensis et Florentinae dioeceseon:* Reg. — 34) *Tua:* C. R. H. L., Comp. III. Aug. — 35) *ergo:* C. H. — 36) *relinquit:* Comp. III., Reg. — 37) *urbem:* Comp. III.

Cap. VI. 38) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — Indic. a Raynaldo ex Reg. VI. 220. (A. 1221.) — 39) *Wigorn.:* Comp. V. — 40) abest a C. H. — *et:* Comp. V. — 41) *earum:* C. H. L. — 42) omitt. C. H., Comp. V.

TIT. XXIX. Cap. I. 1) Restitutum ex App. VII. 2., Lips. XXXV. 2., Cass. XLII. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) Insec. omitt. Cass. et Comp. I. — *Landon.:* C. R. 1. — *Lundo:* C. R. 2. — *Bathoniensi:* App. — *B.* (i. e. *Bartholomaeo*) *Exoniensi:* Lips., quod placet. — Praecedit in Coll. citt. cap. ad Londin. ep. directum, quod Raymundo casato ad errandum dedit. — 3) *quas:* Cass. — 4) *et:* App. — *ac:* Cont., Bohm. — 5) omitt. App. — 6) *illuditur:* C. R. 1. — *eludunt:* App., Cass. — 7) *ita:* Coll. citt. — 8) *sic:* Cass. — cf. Rom. I. 32. — 9) *testimonii:* C. L. — 10) *Si tamen:* Cass. — 11) *causa:* Comp. I. Aug. — 12) *si eos:* omitt. Cass. — 13) *censura:* Coll. citt.

Cap. II. 14) Restitutum ex App. VII. 3., XLI. 7., Lips. XXXV. 3., Cass. XLII. 3., Comp. I. h. t. c. 3. — 15) *Eboracensi Ep.:* Comp. I. — *Eborac. archiep.:* Coll. sell. — add.: *P. C. Inter ceteras:* Comp. I. — cf. c. 4. de rescr. I. 3. — 16) *super ... caus.:* omitt. App. VII. — 17) *aliquae lit.:* C. R. 1. — 18) *impetrentur:* C. R. 2. H. L., Coll. citt. — 19) *impetrentur:* App. VII. — *obtinentur:* App. XLI., Lips., Cass. — 20) *innotuit:* App. VII. — *innotuerit:* App. XLI. — *innotuerint:* Comp. I. — 21) *Rom. Pontificis:* Cass. — 22) *veritatem:* Comp. I. Aug. — 23) *executione:* App., Cass. — 24) *debent supersedere:* Coll. citt.

CAP. III.[25])

Delegatus Papae impeditus subdelegare potest causam, quae sine ipso commode terminari potest.

Idem *Episcopo Londonensi.*[26])

Si pro debilitate "*tua*" vel pro[27]) qualibet alia gravi causa vel necessitate tractandis causis, quae tibi a sede apostolica committuntur, interesse[28]) non poteris, liberum tibi sit personis[29]) discretis et idoneis vices tuas committere, ita tamen[30]), quod, si res tanti est, te consulere debeant, nisi forte causae ita graves sint, quod sine praesentia tua non possint[31]) commode[32]) terminari.

CAP. IV.[33])

Si causa committitur infra certum diem decidenda, nisi partes prorogent, per lapsum diei exspirat iurisdictio. — §. 1. Ubi certa poena per iure statuta non est, delegatus imponit arbitrariam. Hoc dicit.

Idem *V. Carnotensi Electo.*[34])

De causis, quae infra[35]) certum terminum decidendae committuntur, hoc[36]) tuam volumus cognitionem tenere, quod, nisi dies "*ab Apostolico*"[37]) praefixus de communi consensu partium[38]) prorogetur, eo transacto, mandatum exspirat. §. 1. Illis[39]) etiam[40]), qui pro causis tibi commissis ad citationem tuam[41]) venire, aut tuo super his parere iudicio neglexerint, si tale fuerit negotium, quod certa exinde poena in[42]) canonibus exprimatur, eandem[43]) infligas; alioquin ipsos pro delicti qualitate[44]) et causae secundum tuum arbitrium punire procures[45]).

CAP. V.[46])

Per simplicem commissionem causae potest delegatus citare, contumacem punire, et reliqua facere, quae spectant ad causam.

Idem *Archiepiscopo Senonensi.*[47])

Praeterea super hoc, quod nos[48]) consulere voluisti, utrum liceat iudici delegato non ordinario "*sine literis commissoriis*" cogere[49]) contumacem, ut veniat, aut damnare[50]) si non veniat[51])? hoc tibi auctoritate praesentium innotescat, quod, postquam[52]) ei causa, licet simpliciter, delegatur[53]), satis potest[54]) nostra auctoritate partes compellere, et[55]) etiam[56]) contumaces severitate ecclesiastica coercere, etiamsi literae commissionis id non contineant, aut partes mandatum nostrum[57]) non habeant, ut accedant; quia ex eo, quod causa sibi[58]) committitur, super[59]) "*his*" omnibus, quae ad causam ipsam spectare[60]) noscuntur, plenariam recipit potestatem.

CAP. VI.[61])

Si causa pluribus etiam simpliciter est commissa, quilibet subdelegare potest. H. d. ut quotidie allegatur.

Idem *Vintoniensi*[62]) *Episcopo.*

Quamvis simus "*multiplicate negotiorum impliciti, et gravibus diversisque sollicitudinibus occupati, nos tamen cogit praeter debitum commune tuae fraternitatis caritas et dilectio, qua personam tuam diligimus, tuis consultationibus respondere, ne videamur indiscussa relinquere quae nobis enodanda tua voluit discretio praesentare. Innotescat itaque sollicitudini tuae, quod iudex a nobis delegatus causam sibi commissam potest aliis, uni vel pluribus, delegare, aut totam audiendam et terminandam, aut etiam, ut audiant allegationes et rationes et attestationes recipiant, et sententiam sibi servent, vel ut horum aliquid tantummodo faciant iuxta voluntatem et beneplacitum delegantis; quanquam non possit eandem causam alii appellatione postposita delegare, etsi sibi sit appellatione remota commissa.*" Si vero duobus causa committitur; etiam si non apponatur, ut unus sine altero procedat in ea, nihilominus unus ex ipsis, sive suo coniudici sive alii, vices suas potest committere in hac parte. "*Ceterum etc.* [*cf. c.* 3. *de rescr. I.* 3.]"

CAP. VII.[63])

Delegatus Papae exsequitur sententiam suam, quam exsequi non potest aut non vult is, cui eum commiserat exsequendam.

Idem *Norvicensi*[64]) *Episcopo.*

Significasti nobis "*per literas tuas, quod interdum a iudice delegato frustra super aliqua causa fertur sententia, quum ordinarius iudex eam ad mandatum illius nolit exsecutioni mandare, aut aliis resistentibus effectui mancipare non possit. Super hoc autem*" Consultationi tuae taliter respondemus, quod, si iudex ordinarius ad mandatum iudicis delegati a nobis aut[65]) non vult, aut non potest aliis resistentibus sententiam ab eo latam[66]) effectui mancipare, delegatus iudex eam auctoritate nostra sibi commissam[67]) potest exsecutioni mandare, et, si qui[68]) sibi restiterint, eos sententia ecclesiastica coercere. "*Si quando etc.* [*cf. c. sequ.*]"

CAP. VIII.[69])

Si ordinarius scit, eum non canonice institutum, quem delegatus Papae mandat in possessionem induci, non resistet violenter, sed precibus instabit, ut differant, donec Papa consulatur.

Idem.[70])

Si quando[71]) "*vero*" clerici coram iudice delegato praelatos[72]) ecclesiarum super ecclesiis[73]), quas tenent, in causam traxerint, et coram eodem iudice transactione[74]) vel alio modo ecclesias obtinuerint, in quibus certum sit, eos institutionem canonicam nullatenus habuisse, nec possessionem etiam corporalem, ordinarius iudex non debet iudicis delegati mandato resistere violenter, sed apud[75]) ipsum instare "*debet*", ut differat eos[76]) in possessionem mittere, donec nobis rei veritas innotescat.

CAP. IX.[77])

Post diffinitivam exsecutioni mandatam exspirat delegati iurisdictio.

Idem *Brixiensi*[78]) *Episcopo.*

In literis, "*quas tua nobis destinavit fraternitas, quaestiones quasdam interseruisti, super quibus solutionem tibi a nobis postulasti exhiberi, quarum siquidem una est, scilicet usque ad quod tempus iudex delegatus partes suas possit interponere, ut stetur rei iudicatae vel transactioni? Super quo utique*" Consultationi[79]) tuae taliter respondemus, quod ex quo iudex delegatus per se, vel per alium, "*si potuit,*" sententiam exsecutioni mandavit vel mandari praecepit[80]), eius auctoritas et iurisdictio cessat, quia semel est officio suo functus[81]).

CAP. X.[82])

Reo absente non per contumaciam, delegatus dolus etiam ad diem, non restituet actorem, licet possessionem et deiectionem probare volentem.

Idem *Abbati sancti Albini.*[83])

Consultationibus "*singulorum ex ministerio susceptae servitutis cogimur respondere, ut, si quid dubietatis vel quaestionis in mente alicuius emerserit, ab ecclesia Romana solvatur, quae inter alias*

Cap. III. 25) Restitutum ex App. VII. 4., Lips. XXXV. 4., Cass. XLII. 4., Comp. I. h. t. c. 4. — 26) *Lindon:* Cass. — *Lundon.:* Lips., Comp. I. — 27) *vel qual. al. nec.:* C. H. — *vel pro alia qual. gravi nec.:* C. R. 1. — *vel pro* (omitt. Cass.) *aliqua gravi necess.:* Coll. citt. — 28) *adesse:* App. — 29) *aliis pers.:* ead. — 30) abest a Coll. citt. — *ita quidem, si:* Cass. — 31) *possunt:* Lips. — 32) *omnino:* App.

Cap. IV. 33) Restitutum ex App. VII. 6., Lips. XXXV. 5., Cass. XLII. 5., Comp. I. h. t. c. 5. — 34) *W. cardinali el.:* C. R. 1. I. — *W. Carn el.:* C. R. 2. — *W. Cant. el.:* Cass. — *Il ocard. el.:* Comp. I. Ms. — *Willelmo Can. el.:* Comp. I. Aug. — *W.* (i. e. *Willelmo*) *Carnotensi el.:* App., Lips., recte. — 35) *in:* Comp. I. Aug. — *intra:* App., Cont., Bohm. — 36) *ab apost. sede:* Cont., Bohm. — 37) *hanc:* Cass. — 38) abest ab App. — 39) *Illi:* ead. — 40) *autem:* C. H., Lips. — 41) abest a Cass. — 42) *a:* Lips. — 43) *eam:* Coll. citt. — 44) *quantitate et qualitate causae:* C. R. 1. — 45) *punias:* Coll. citt.

Cap. V. 46) Restitutum ex App. VII. 7., Lips. XXXV. 6., Cass. XLII. 6., Comp. I. h. t. c. 6. — 47) *Cenonensi:* Cass. — *Xenonensi:* Lips. — Add.: *P. C. Sicut* (*Sancta:* Cass.) *Romana:* Lips., Cass. — *Sicut Romana et infr.:* Comp. I. — cf. supra c. 1. de rescr. I. 3. — 48) abest a Lips. — 49) *exigere:* Comp. I. — *cog. contumaces, ut veniant:* Cass. — 50) *condemnare:* C. R. 1. — 51) *venerit:* App., Lips., Comp. I., Cont., Bohm. — *veniant:* Cass. — 52) *quamvis:* App. — 53) *delegatus:* App., Comp. I. — 54) *satis potes nostra:* Cass., omiss. seq.: *partes.* — 55) abest a C. 1. — seq.: *etiam:* omitt. App., Cass. — 56) *aut etiam:* C. R. 2. — 57) abest a C. H. 1., Coll. citt. — 58) *alicui:* Lips., Cass. — 59) omitt. Cass. — 60) *pertinere:* App.

Cap. VI. 61) Restitutum ex App. VII. 8., Lips. XXXV. 7., Cass. XLII. 7., Comp. I. h. t. c. 7. — 62) *Victon.:* C. R. 2. — *Ligorn.:* C. R. 1.

Cap. VII. 63) Restitutum ex App. VII. 11., Lips. XXXV. 11., Cass. XLII. 12., Comp. I. h. t. c. 8. — 64) *Vigorn.:* C. R. 1. — *Noviom.:* C. R. 2. — 65) abest a Coll. citt., Cont. et Böhm. — 66) add.: *suo:* Cont., Böhm. — 67) *eandem auct. sibi commissa:* C. R. L., Coll. citt. — 68) *si quis sibi restiterit, eum eccl. censura:* App.

Cap. VIII. 69) App. VII. 12., Lips. XXXV. 12., Cass. XLII. 13., Comp. I. h. t. c. 9. — 70) *Id. eidem in eadem:* App. — 71) *Si qui:* Cass. — 72) *praelatis:* ead. — 73) add.: *suis:* C. H. — 74) *vel trans.:* C. R. 1. — 75) *ut hoc instare debet, ut differant:* Cass. — 76) abest ab ead. — *illos:* App., Lips., Comp. I.

Cap. IX. 77) Restitutum ex App. VII. 16., Lips. XXXV. 16., Cass. XLII. 17., Comp. I. h. t. c. 14. — 78) Desid. inscr. in Lips. — *Brigensi:* C. R. — *Lexoniensi archiep.:* App. — *Exoniensi:* Cass. — Utraque non recte. Leg. est: *B. Exoniensi Ep.:* quam inscriptionem reliqua huius ep. fragmenta (cf. e. gr. c. 5. de sct. et qual. I. 14. c. 6. de sent. apol. II. 13. et Coll. ibi alleg.), constanter pene se servat. — 79) *paternitati:* App. — *prudentiae:* Lips., Cass. — 80) *prae ee petierit mandari:* App. — 81) *Dat. Venetiis III. Non. Mai.:* Theinerus. ex libro Ms. Paris. (*Recherches* p. 27.)

Cap. X. 82) Restitutum ex App. VII. 17., Lips. XXXV. 17., Cass. XLII. 18., Comp. I. h. t. c. 15. — 83) *Albani:* C. H. L., App., Comp. I., minus recte.

disponente Domino meruit obtinere principatum.' Quaesitum est '*a nobis siquidem,'* utrum[84]), si aliquis ecclesia vel possessione qualibet[85]) se asseverans[86]) absque iudicio et causa rationabili spoliatum, et[87]) a nobis ad iudices[88]) literas obtinuerit[89]), ut infra[90]) certum tempus restituatur sibi possessio, si constiterit iudici, eum esse taliter spoliatum[91]), possessio debeat[92]) ei restitui, quum is, qui tenet[93]) ecclesiam vel possessionem[94]), quam ipse requirit, antequam de literis ipsis aliqua mentio fieret, studiorum[95]) vel peregrinationis, vel alia huiusmodi causa se absentaverit, nec[96]) infra[97]) tempus praefixum iudici possit suam praesentiam exhibere? Super quo '*utique inquisitioni tuae taliter'* respondemus, quod[98]) nec[99]) potest, nec debet restitutionem habere, quamvis paratus sit coram iudice delegato testibus idoneis possessionem et deiectionem suam probare, nisi is, qui possidet, se[100]) per contumaciam[1]) absentasset. *Si autem etc. De cetero etc.* [*cf.* c. 19. *de iure patr. III.* 38.]'

CAP. XI.[2])

Delegatus Papae in causa sibi commissa iurisdictionem habet super ordinarium et quemcunque maiorem.

Idem *Carnotensi*[3]) *Episcopo.*

Sane quia nos[4]) '*inprimis consulere voluisti, qualiter a nobis iudex delegatus episcopum, qui ei non subest, ad aliquid faciendum vel dandum compellere debeat, quum causam, quae inter episcopum et clericum vel laicum vertitur, de mandato nostro suscipit terminandam, id'* Tuae quaestioni duximus respondendum[5]), quod iudex[6]) a nobis delegatus vices nostras gerit, unde in causa illa superior est, et maior illis, quorum causam suscepit[7]) terminandam. Ideoque[8]), si episcopus vel alia persona, quae[9]) non sit de iurisdictione illius, in causa[10]), quam ei[11]) delegamus, rebellis aut[12]) contumax fuerit, secundum[13]) qualitatem '*vel quantitatem'* facti poterit vel[14]) interdicti vel suspensionis sententia a iudice delegato compelli ita, quod[15]) iudex, secundum negotii qualitatem temperate procedens, episcopo vel ingressum ecclesiae[16]), vel sacerdotale officium interdicat, aut etiam terram[17]) illius, quae ad iurisdictionem suam[18]) pertinet specialiter, interdicto supponat. '*De testibus etc.* [*cf.* c. 5. *de test. cog. in Comp. I. II.* 14.]'

CAP. XII.[19])

Si primus impetravit primum dignitatem in ecclesia vacaturam, secundus impetravit certam dignitatem ipsius ecclesiae, quum vacaret, et illa postmodum vacat, debetur primo, et non secundo. H. d. et est notabilis decisio.

Idem *Eboracensi*[20]) *Archiepiscopo et Episcopo Conventrensi.*[21])

Ex parte N.[22]) '*capellani'* nobis innotuit, quod, quum ad te, frater Conventrensis[23]), nostras[24]) literas impetraverit[25]), ut ei archidiaconatum, quem in ecclesia tua[26]) primo vacare contingeret[27]), assignares, R. adversarius[28]) eius alias[29]) ad te, frater Eboracensis, literas[30]), '*sicut dicitur,'* impetravit, nulla de prioribus habita mentione, ut, si avunculus suus[31]) archidiaconatum, quem habebat in ecclesia eadem[32]), vellet omnino dimittere, ipsum ei faceres assignari. Quoniam igitur, si memores fuissemus, nos pro praedicto N.[33]) literas '*nostras, sicut praediximus,'* direxisse, pro[34]) adversario '*eius'* nullatenus scripsissemus, '*nolentes literas nostras, quas pro eodem N. misimus, occasione hac effectu carere, fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo'* mandamus, quatenus[35]) praefato N. archidiaconatum ipsius ecclesiae, si vacat, non obstantibus posterioribus literis assignetis.

CAP. XIII.[36])

Ubi contraria voluntas Papae non apparet, delegatus iuris formam servare debet, et rationabiles exceptiones admittere. Ioan. Andr.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Ex parte tua '*quaesitum est a nobis, utrum, quum causam aliquam sub certa forma committimus, iudices delegati ita formam sibi commissam debeant sequi, quod rationabiles exceptiones non admittant? Super quo'* Quaestioni[37]) tuae taliter respondemus, quod, '*et'* si quando[38]) iudici delegato[39]) expediat formam sibi statutam[40]) servare, debet tamen rationabiles exceptiones admittere, et in causa iuxta[41]) iuris aequitatem procedere, nisi exprimatur in literis nostris, quod nullae debeant exceptiones admitti. Quod nec nos, nec antecessores nostros credimus unquam[42]) expressisse.

CAP. XIV.[43])

Delegatio facta dignitati, non expresso nomine proprio, transit ad successorem.

Idem *Abbati et Conventui maioris monasterii.*

Quoniam abbas Leicestriae[44]), qui '*prius'* suscepto mandato nostro partibus diem ad agendum praefixit, '*praehabito consilio prudentum,'* abbatem Vincestriae[45]) de novo substitutum[46]) iudici[47]) praemortuo, illi mandato nostro porrecto, quia sub expressis nominibus locorum et non personarum commissio '*literarum a nobis'* emanavit, sibi socium in causae cognitione[48]) adiunxit, '*ideo'* nos sententiam illorum, sicut est iusta[49]), ratam[50]) et firmam habemus.

CAP. XV.[51])

Si quaestionem de iure praesentandi Papa delegat appellatione remota, et sub ea forma, ut delegatus ad praesentationem eius, ad quem viderit pertinere, ordinet ecclesiam, per hoc non habet instituere, sed pronunciare, et is, ad quem pertinet, instituet; et si iuri suo detrahitur, licite appellat.

Idem[52]).

Super eo vero[53]), quod subiungere voluisti, si, de praesentatione presbyteri inter aliquos quaestione suborta, causam contigerit[54]) delegari alicui sub hac forma[54*]), ut, si constiterit ius, de quo agitur, ad partem[55]) alterutram pertinere, ad praesentationem eiusdem[56]) de persona idonea ordinet ecclesiam appellatione remota, an liceat delegato iudici, invito dioecesano[57]) episcopo, vel[58]) archidiacono vel archipresbytero reclamante, praesentatum sibi clericum in possessionem ecclesiae mittere, '*praesertim si ignotus fuerit praesentatus, aut minus idoneus,'* et an, si[59]) archipresbyter, vel[60]) archidiaconus, vel episcopus, ad quem institutio pertinet, appellaverit[61]), eorum[62]) sit appellationibus deferendum, hoc tuam volumus discretionem tenere, quod, licet quaestionem, quae de praesentatione vertitur, appellatione remota committamus[63]) alicui terminandam, non tamen est nostrae intentionis dioecesano[64])

Cap. X. 84) *ut si quis:* App. — 85) *sua:* Cass. — *aliqua:* App — 86) *asseverat:* Cass. — 87) abest a Cass., Cont. — 88) *iudicem:* Lips., Cass., Comp. I. — 89) *obtinet:* eaed. — 90) *intra:* Cont., Bohm. — 91) *esse spol., qualiter:* Comp. I. Aug. — 92) *debet:* App., Lips., Cass. — 93) *teneat:* Comp. I. Aug. — 94) *vel postquam ipse:* App. — 95) *studio per.:* Lips., Cass. — seq.: *vel:* omitt. App., Cont., Bohm. — 96) *unm.:* App. — *ne:* Lips. — 97) *intra:* Cont., Bohm. — 98) *quia:* Cass. — 99) *non:* C. H. — 100) *Se — absent:* omitt. App. — 1) *contumaciter:* C. R. 1.

Cap. XI. 2) Restitutum ex App. VII. 20., Lips. XXXV. 20., Cass. XLII. 21., Comp. I. h. t. c. 16. — 3) *Carnotensi:* C. L. — *Cantuariensi:* Cass. — 4) abest a C. R. L. — 5) *duximus responsum:* App. — 6) *iud. a nobis vices nostr. gererit:* Cass. mendose. — 7) *suscipit:* C. R. L., App., Comp. I. — *susceperit:* Cont., Bohm. — 8) *Ideo:* App., Lips., Cass. — 9) *quando sit:* Cass. — 10) add.: *illa:* ead. — 11) *illi:* App., Lips., Cass. — 12) *vel:* C. L., Cass., Comp. I. — *et:* Lips. — 13) *vel:* Cass. — 14) abest ab ead. — 15) *ita tamen, quod:* C. H. — *itaque:* Cass., Comp. I. — 16) *ecclesiarum:* Coll. citt. — 17) *villam, quae:* Lips. — 18) *eius:* C. H.

Cap. XII. 19) Restitutum ex App. VII. 21., Lips. XXXV. 21., Cass. XLII. 22., Comp. I. h. t. c. 17. — 20) *Ebor.:* omitt. C. R. 1. — 21) *Coventrensi:* Lips. — 22) *Nicolai:* C. R. 2. — *Eni.:* Lips. pro totum. — 23) add.: *episcope:* Cont., Bohm. — 24) abest ab App. — 25) *impetravit:* Comp. I. — *impetrasset:* App., Lips., Cass. — 26) abest a Cass. et Comp. I. — 27) *contigerit:* App., Lips., Comp. I. — 28) *adv. ei.:* omitt. C. R. 1. H. — 29) abest a Lips., Cass., Comp. I. — 30) abest a C. L. — 31) *tuus:* Lips. — *eius:* App., Cass. — 32) *in eum dicta:* App. — *in ea:* Lips., Cass. Comp. I. — 33) *nos praefato:* App., Comp. I. — *nos pro praef.:* Lips., Cass. — 34) abest a Cass. — 35) *frat. vestrae (tuae:* App., Comp. I.) *etc. mandamus, quatenus praescriptum commonentis commoneas:* App., Comp. I. — *monentis:* Cass.) *episcopum (Coventrensem:* Comp. I.) *ut praefatu N (Eni:* Lips.) *archidiaconatum ecclesiae suae, si vacat (vacet:* App.), *iuxta promissum suum assignet, non obstantibus literis, quae ab adversario eius postmodum fuerint tacita veritate impetratae:* Coll. citt.

Cap. XIII. 36) Restitutum ex App. XLII. 1., Lips. XXXV. 22., Cass. XLII. 23., Comp. I. h. t. c. 18. — 37) *sup. quo itaque prudentiae tuae tal. resp.:* App. — *super quo taliter resp.:* Coll. rell. — 38) *aliquando:* Comp. I. — *quandoque:* App., Lips., Cass. — 39) abest a Coll. citt. — 40) *constitutam:* Cass. — *form. institutam:* App. — 41) *secundum:* App. — 42) abest a C. H. L. — *quod nec nos, nec aliquem praedecessorum nostrorum credimus expressisse:* App.

Cap. XIV. 43) Restitutum ex Lips. XXXV. 23., Cass. XLII. 24., Comp. I. h. t. c. 19. — Integra decretalis, ex qua desumptum videri posset, exstat in App. XLVI. 4. (*Abbati et conventui maioris eccl. monasteriis et H. eorum clerico.*) — 44) *Lecestriae:* Cass. — 45) *Leicestriae:* Comp. I. — *Let.:* Cass. — *Lilleshine:* Lips. — *Lilleshull.:* App., quod monaster. regul. S. Augustini situm fuit in comit. Salopiae (siv. *Shrewsbury.*) — 46) *constitutum:* Lips. — 47) *et iud.:* Lips., Cass. — 48) *cognitionem:* C. R. 1., Lips. Comp. I. — 49) *sicut rationabiliter lata est:* Coll. citt. — 50) *iteratam:* Cass.

Cap. XV. 51) Restitutum ex App. XLVII. 3., Lips. XI. 20., Cass. XXI. 29., Comp. I. h. t. c. 20. — 52) Inscr. omitt. Cass. — *Idem P. C. Tua nos:* Comp. I. — *Cenomanensi ep., P. C. Tua nos duxit:* App., Bohm. — *Idem eidem in eadem:* Lips., cf. supr. c. 1. de cler. per. I. 22. — 53) omitt. App. — *autem:* Cass. — 54) *contingit:* C. R. 1. — 54*) *in hanc formam:* Lips. — 55) *partium:* App., Lips. — 56) *eius:* Comp. I. — seq.: *de:* omitt. Lips. — *ad praes. eiusdem app. rem. personam idoneam ordinet in eccl.:* Cass. — 57) *dioecesis:* Cont. — 58) abest a Cont. et Coll. citt. — 59) *aut si:* Coll. citt., Bohm — 60) *aut:* App., Comp. I., C. H. — *archipr., archidiaconi:* Lips. — 61) *appellaverint:* C. R. H. — 62) *eorum eor.:* App., Lips., Comp. I. — 63) *commiserimus:* C. R. 1. — *committimus:* Comp. I. — 64) abest a Cass. — *dioecesis:* Cont.

episcopo, archidiacono[65]) vel archipresbytero, praeiudicium generare. Ideoque praesentandus est illi, qui instituendus fuerit. Et tenebit eorum[66]) appellatio, si videntes iuri suo detrahi[66*]) duxerint appellandum, quia non illis[67]), sed partibus, inter quas causa commissa est, appellationis remedium est sublatum[68]). *Ecclesiis autem etc.* [*cf. c. 9. de cens. III. 39.*]*

CAP. XVI.[69])

Si causa simpliciter est delegata duobus, sententia unius non tenet.

Idem[70]).

Causam matrimonii, quae inter I.[71]) mulierem, et Blanchucium[72]) agitari dignoscitur, *venerabilibus fratribus nostris* Foroliviensi et[73]) Vapicenensi[74]) episcopis nos[75]) meminimus commisisse, quibus *atique in unum convenientibus et* eam[76]) *mulierem, sicut accepimus,* viro restitui mandantibus, vir mulierem[77]) cruciatibus et flagellis adeo affecit, quod invita et coacta inter se et[78]) virum suum[79]) confessa est parentelam. Sicque factum est, quod ad iudicium unius[80]) eorum dimisit eandem, *quae quinque filios ex eo dicitur genuisse, et XIV. annis secum sine aliqua quaestione permansisse. Unde quoniam matrimonium in ecclesia Dei adeo magnum sacramentum comprobatur, quod sine rationabili et evidenti causa dissolvi non debet, praesertim quum non ab homine, sed a Deo sit institutum*, Discretioni vestrae *per apostolica scripta* mandamus, quatenus *huius rei veritatem diligenter et subtiliter inquiratis, et,* si inveneritis, quod praefatus B. dictam I.[81]) ad iudicium solummodo alterius[82]) praedictorum *episcoporum* a se separasset[83]), quia, quum causa duobus committitur, sententia unius non tenet, ipsum, ut eandem[84]) mulierem sicut uxorem suam *appellatione remota* benigne recipiat et maritali affectione[85]) pertractet, monitione praemissa cogatis[86]). *Quod si facere forte contempserit, eum et superinductam appellatione cessante excommunicationis vinculo adstringatis.* Si qui tamen apparuerint, qui, postquam ab eo recepta fuerit, matrimonium ipsorum[87]) velint et legitime possint impetere, *partibus ante vos convocatis* causam audiatis, et *eam appellatione remota* fine canonico terminetis, *illa maturitate etc.*

CAP. XVII.[88])

Delegatus, qui est dominus impetrantis, recusari potest.

Idem *Oxonensi et Vintoniensi Episcopis et Abbati Herfordensi.*[89])

Causam, quae inter *nobiles viros* F. et R.[90]) *de Ardenna, quondam filium Agathae*, de nativitate Agathae[91]) vertitur, vobis, fratres episcopi, et *venerabili fratri nostro* Lodonensi episcopo *sub certa forma* commisimus terminandam. Verum quoniam idem F. *de Ardenna* praefatum Lodonensem episcopum *omnino* habebat suspectum, pro eo, quod dominus est praedicti R.[92]), ipsum amovendum, et te, fili abbas, loco ipsius[93]) duximus subrogandum. *Per apostolica itaque scripta vobis mandamus atque praecipimus, quatenus de nativitate praedictae A. rei veritatem subtiliter inquiratis, et si etc.* [*cf. c. 4. qui filii IV. 17.*]*

CAP. XVIII.[94])

A subdelegato delegati Papae, qui subdelegavit non in totum, non ad Papam, sed ad ipsum delegatum appellari debet.

Idem.[95])

Quum te consulente *postulas edoceri, utrum ad te pertineat, sententiam in causis, quas iudices in tua provincia delegati a nobis protulerunt, confirmare, licet de causis ipsis nil in tua praesentia sit tractatum, consultationi tuae praesentibus literis respondemus, quod sententiam ipsam non teneris, nisi volueris, confirmare; sed id tibi ex officii debito noveris imminere, ut, si ad mandatum illorum iudicum sententia non possit executioni mandari, eis praestes auxilium et favorem, et ipsam, si noveris eam rationabiliter latam, poteris confirmare. Item* Si[96]) super causa[97]), quae tibi ex nostra delegatione committitur, a personis ecclesiasticis, una[98]) vel pluribus, quibus[99]), ut *interim* parcas laboribus partium[100]) et expensis, cognitionem ipsius causae et testium examinationem sententia tibi reservata[1]) committis[2]), appellatio[3]) fuerit interposita, huiusmodi appellationis intuitu causam ipsam indiffinitam relinquere non teneris.

CAP. XIX.[4])

Morte delegantis non exspirat iurisdictio delegati, coram quo lis erat contestata.

Lucius III. *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Relatum est[5]) *ex parte vestra, quod licet in commissionibus a sanctae recordationis Alexandro P. III. praedecessore nostro factis fuerit appellationis remedium remotum, altera tamen partium, sive lis fuerit contestata sive non, exspirasse mandatum morte mandatoris allegat, ideoque negotiis omnibus postpositis in suspenso mandatum apostolicum exspectatis.* Nos itaque consultationi vestrae[6]) *praesentium auctoritate* respondemus, quod, si lis fuerit ante praedecessoris nostri obitum contestata, mandatum morte[7]) mandatoris nullatenus exspiravit. Si vero ante litis contestationem decessit[8]), non est *in eo casu* a[9]) iudicibus[10]), quos[11]) delegaverat[12]), ex delegatione huiusmodi procedendum. *Poterit ergo etc.*

CAP. XX.[13])

Si delegatus citavit ante mortem delegantis, perpetuata est eius iurisdictio. Et appellationi renunciat qui coram iudice, a quo appellavit, litem prosequitur.

Urbanus III.[14])

Gratum gerimus *et acceptum, quod in negotiis vestrae discretioni commissis debitam curam impenditis, et in his, quae dubitationem faciunt, pro gravitate vestri officii censuram sedis apostolicae postulatis.* Sane consuluit nos devotio vestra[15]), an ante obitum delegantis, proposito citationis[16]) edicto, lite vero post mortem *delegantis* contestata, nihilominus debeat in causa procedere *iudex* delegatus; et utrum is intelligatur appellationi renunciasse, qui ea[17]) interposita ad producendos testes inducias postulavit[18]), et demum[19]) productioni et allegationi renuncians, attestationes petiit solenniter publicari, *sicut haec totum circa decessum bonae memoriae praedecessoris nostri Lucii Papae*[20]), *qui vos iudices delegaverat, sub examine vestro asseritis contigisse.* Nos autem[21]) inquisitioni tuae[22]) taliter respondemus, quod, quum[23]) in casu priori citatione facta negotium sit quasi coeptum[24]), et maxime, si delegatus non sit certus de obitu delegantis, potest et debet in causa procedi[25]), tenebitque quod iustitia fuerit praevia[26]) *iudiciali tramite* diffinitum. In secundo vero[27]) casu videtur[28]) ab appellatione recessum, si[29]) secundum ea, quae praemissa[30]) sunt, eum, qui appellaverit[31]), constiterit processisse[32]).

Cap. XV. 65) *vel archid. vel:* omitt. Cass. — *vel archid.:* App. — *vel archipresb. vel archidiac.:* Cont., Böhm. — 66) abest ab App. — *eorum appellationem:* Cont. — 66*) *distrahi:* Lips. — 67) *nonnullis:* Cass. — *illi:* C. R. 2. L. — 68) *interclusum:* Comp. I.

Cap. XVI. 69) Restitutum ex App. L. 26., Comp. I. h. t. c. 21. — 70) *Arelatensi ep.:* Böhm. — *Arelatensi archiep. et S. Mariae in Via lata diacono cardinali, in duodecimo libro registri:* App. — 71) *H.:* C. H. per totum. — *Bemengardam:* Comp. I. Aug. — *Megardam:* Comp. I. Ms. — *Ermengardam:* App. — 72) *Blancarium:* C. H. — *Blancatium:* C. L. — *Bla.:* Comp. I. Ms. — *Blatium:* App. — *Blasium:* Comp. I. Aug. — 73) *Foroduilen.:* Comp. I. Ms. — *Forneolen.:* Comp. I. Aug. — leg.: *Foroiuliens.:* cum C. H. L., App., Comp. I., Böhm. (*Freiae**). — 74) *Napicen.:* C. H. — *Vapien.:* C. L. — *Vapicen.:* Comp. I. — leg.: *Vapincens.:* cum App., Böhm. (*Gap**). — 75) abest ab App. — 76) *iam:* Cont. — *eandem:* C. R. 1., Comp. I. — *eandemque:* App. — 77) add.: *sicut accepimus:* Comp. I. Aug. — 78) abest a Cont. — 79) omitt. App., Comp. I. — 80) *unius eorum ipsam dim.:* Comp. I. — *unius illorum mulierem ipsam dimisit:* App. — 81) *praedictam mulierem:* App., Comp. I. — 82) *unius:* App. — 83) *separaverit:* Comp. I. Aug. — 84) abest ab App. — 85) *affecta:* ead. — 86) *instanter* (*constanter:* App.) *commonentis et districte compellatis:* App., Comp. I. — 87) *eorum:* App.

Cap. XVII. 88) Restitutum ex Comp. I. c. 4. qui filii IV. 18. — 89) *Exon. et Vigorn. epp. et abb. Effro:* C. R. 1. — *Raton. et Exon. epp. et abb. Herfulen.:* C. R. 2. — *Exonensi:* C. H. — *Exoniensi:* C. L. — *Exon., Wintoa.* (*Witba.:* Ms.) *episcopis et abbati Forden.* (quod Cisterc. monasterium est in ipsa Exoniensi dioecesi situm): Comp. I. — 90) *H.:* C. L. per totum. — 91) *ipsius:* Comp. I., Böhm. — 92) *F.:* Cont. — 93) *illius:* C. L.

Cap. XVIII. 94) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 374., et Comp. II. c. 1. de off. iud. ord. I. 14. et c. 1. h. t. — 95) *Id. Cantuariensi ep.:* Böhm. — *Al. III.:* Comp. II. h. t. — *Lucius III. Cant. arch.:* ead. tit. 14. — *Alex. III. Cantuar. archiepiscopo:* Luc. — 96) abest a Comp. I. Aug. — 97) *causis...., committuntur pers.:* Luc. — 98) *uni:* C. R. 1. H. L., Luc., Comp. I., — *alit. una uni:* Comp. II. Ms. — 99) abest a Luc. — 100) *litigantium:* ead. — 1) *servata:* ead. — 2) *committas:* Comp. I., Cont., Böhm. — 3) *si app.:* C. L.

Cap. XIX. 4) Restitutum ex App. VII. 22., Comp. V. h. t. c. 22. — 5) abest a C. L. — 6) *consult. tuae:* C. R. 1. — *consultationibus vestris:* App. — 7) *in morte:* C. R. L., App., Comp. I. Ms. — 8) *decesserit:* C. R. L., Comp. I. — 9) abest a C. R. 1., App., Comp. I. — 10) add.: *huiusmodi:* C. H. — 11) *quibus:* C. R. 1. — 12) *delegaverit:* C. R. 2., Comp. I.

Cap. XX. 13) Restitutum ex App. XLVIII. 3., Cass. XLII. 11., Comp. I. h. t. c. 23. — 14) Abest inscr. a Cass. — *de Vellebec et Obseston* (*Obseston:* Ms.) *abbatibus:* Comp. I., Böhm. — *de Wellebec* (*legendum videtur: Bellobeco, Beaubec**) *et de Salveston:* App. — 15) *tua:* C. R. L. — 16) *et rationis:* Cass. — 17) *qua:* ead. — 18) *postulasset:* ead. — 19) *deinde:* App. — 20) cf. c. 25. de test. II. 20. — 21) abest a Cass. — 22) *vestrae:* App., Comp. I., Böhm. — 23) abest a Cass. — 24) *sit inceptum:* ead. — 25) *procedere:* C. R. 2., Cass. — 26) *prima:* Cass. — 27) abest ab App. — 28) *utrum:* Comp. I. Aug. — *videatur:* Böhm. — 29) omitt. Cass. — 30) *proposita:* ead. — 31) *appellaverat:* App., Cass. — 32) *Dat. Veronae VI. Kal. Iul.:* Ant. Aug. ex vet. Tarracon

CAP. XXI.[33])

Si causa committitur tribus delegatis cum clausula: „quod si non omnes etc.," priusquam appareat de impotentia tertii, duo procedere non possunt, et, si procedunt, nihil agunt. Hoc dicit, usque ad §. Adiicimus. — §. 1. *Clausula: „si non omnes poteritis," sub impotentia includit voluntatem quoad purificandam iurisdictionem coniudicum. Idem in duobus datis cum clausula: „quod si ambo."* H. d. usque ad §. Sexta. — §. 2. *Si reus coram delegato obiicit excommunicationem actori, quam non probat infra tempus debitum, auditur actor. Si vero probat, delegatus absolvet actorem, si excommunicatus est propter causam sibi commissam. Si propter aliam, ad excommunicatorem suum illum remittet. Qui si non vult eum absolvere, delegatus Papae eum absolvet, nisi sit de casibus Papae reservatis.* Hoc dicit. — §. 3. *Absolutus a delegato super causa, pro qua fuerat excommunicatus, coram excommunicatore parebit, seu respondebit super illa causa, nisi sit alteri delegata, et, si excommunicator maliliose distulerit, delegatus, qui absolvit, cognoscet.*
Hoc dic.

Coelestinus III.[34])

Prudentiam tuam: (*Et infra:* [*cf. c. un. de mut. pet. II. 4.*]) Quinto '*insuper*' loco supplicas informari, utrum[35]), quum tribus '*vel pluribus*' causa committitur ita, quod si omnes interesse nequiverint, duo eam[36]) nihilominus exsequantur, si reus a duobus tantum fuerit convocatus[37]), venire necessario teneatur; et si citatus '*fuerit a duobus tantum seu*' a[38]) pluribus, '*et*' coram duobus[39]) comparuerit[40]), tertio '*aut ulteriori*' nec veniente per se, vel[41]) per literas, ut solet fieri, excusante[42]), an duo praesentes in causa[43]) possint procedere, et eam '*definire et*' sententiae calculo[44]) terminare? In hoc[45]) casu taliter respondemus, quod, quum aliquis delegatorum iudicum per certum nuncium vel excusatorem[46]) literatorie destinatum non ostenderit[47]), se interesse non posse, vel[48]) alias de eodem canonice constare non poterit[49]), residui procedere ad causae cognitionem non debent. Quodsi[50]) processerint, nihil reputabuntur[51]) egisse; illa quippe fuit antiqua sedis apostolicae provisio, ut huiusmodi causarum[52]) recognitiones[53]) '*et decisiones*' duobus quam uni, tribus quam duobus libentius[54]) delegaret, quum, sicut '*sacri*' canones attestantur, integrum sit iudicium, quod plurimorum sententiis confirmatur. Mandati siquidem excedere fines probaretur[55]), si quis citra[56]) formam rescripti accepti praesumeret iudicare. §. 1. Adiicimus[57]) etiam, quod, ubi fuerit in commissione appositum, ut, si omnes[58]) interesse nequiverint, duo eam[59]) nihilominus exsequantur, '*et*' si aliquis ex ipsis, quum possit, noluerit interesse, duo nihilominus in causa procedant, licet ille tertius gravissime sit arguendus[60]) pro eo, quod mandatum apostolicum exsequi subterfugit aut contemnit[60*]). Idem quoque per omnia dicimus observandum in causa[61]), quae committitur duobus, eo apposito, ut[61*]), si ambo interesse nequiverint, alter nihilominus exsequatur[62]). §. 2. Sexta nobis proposita ex parte tua quaestio continebat, quod, quum aliquibus iudicibus causa committitur, et[63]) quandoque contingit[64]), quod reus actori obiicit, quod stare non potest in[65]) iudicio, utpote vinculo excommunicationis adstrictus, si reus non velit statim eum probare excommunicatum, sive[66]) non possit, an actor nihilominus audiri debeat, donec super eo, quod obiicitur, rei veritas fuerit[67]) patefacta '*et enodata*'? Hanc dubitationem[68]) taliter removemus[69]), quod, si ille, qui tale '*quid*' obiicit, statim vel infra[70]) terminum competentem non probaverit legitime quod intendit, actor permitti debet[71]), at sine offendiculo quolibet audiatur. Ceterum, si vel ex confessione actoris, vel alio quolibet[72]) modo legitime[73]) constiterit esse actorem vinculo excommunicationis adstrictum, a iudicibus[74]) delegatis '*legitime*' secundum formam ecclesiae valet absolvi, ita '*tamen*,' ut, si propter aliam[75]) iustam causam et evidentem ab ordinario iudice vel[76]) delegato excommunicatus fuerit, ad excommunicatorem debet[77]) absolvendus remitti[78]). Qui[79]) si malitiam adhibuerit, delegati iudices id ritu ecclesiastico libere exsequantur[80]), dummodo[81]) non sit tale genus excommunicationis illius '*criminis*,' cuius '*duntaxat*' absolutio sedi apostolicae reservetur[82]); explorati quidem[83]) iuris exsistit, ut delegatis[84]) iudicibus, quibus principale committitur[85]), et accessorium committatur[86]). §. 3. Si vero ab his[87]) fuerit, praestito '*scilicet*' iuramento, quod stabit mandato ecclesiae, absolutus, rursus interrogas '*edoceri*,' an coram eisdem[88]) delegatis '*iudicibus*,' vel '*coram*' ordinario, a quo excommunicatus exstitit[89]), teneatur super eadem causa, pro qua excommunicatus fuerat[90]), respondere, et quorum debeat iudicio[91]) vel mandato stare? In quo '*quidem*' casu taliter respondemus, quod coram ipsis[92]) excommunicatoribus super illa causa, pro qua fuerat[93]) excommunicatus, stare debet[94]), et eorum servare mandatum, nisi specialiter fuerit illud negotium[95]) aliis[96]) iudicibus a sede apostolica delegatum. Quod si[97]) excommunicatores maliliose distulerint, tunc delegati[98]) eandem iurisdictionem, quam in principali, et in accessorio exercebunt. '*Dat. Lat. XV. Kal. Iul. Pont. nostr. Ao. III.*' [1193.]

CAP. XXII.[99])

Si causa simpliciter delegatur tribus, duo sine subdelegatione tertii procedere non possunt. Quod si fecerint, ab eis poterit appellari. Idem, si sunt dati cum clausula: „quod si non omnes." Non enim valet processus duorum tertio inconsulto. Hoc dicit comprehendendo utrumque intellectum.

Innocentius III. *Rheginensi Archiepiscopo et Episcopo Cephaludensi*[100]).

Quum causa, quae vertitur inter '*venerabiles fratres nostros*' Montis regalis et Rossanensem[1]) archiepiscopos super quibusdam decimis, '*venerabilibus fratribus nostris*' Panormitano et Capuano archiepiscopis, et tibi, frater[2]) Rheginensis, commissa fuisset a nobis fine debito[3]) terminanda, praedictus archiepiscopus Montis regalis, sicut '*ex literis eius*' accepimus, ad primam '*praedictorum*' Panormitani et Capuani archiepiscoporum citationem accessit. In quorum praesentia '*constitutus*' excipiendo proposuit, quod pro duabus causis eorum non deberet stare iudicio, tum '*videlicet*,' quia ipsa[4]) causa tribus fuerat[5]) iudicibus[6]) delegata, et idem[7]) ab illis duobus tantum, '*te*,' frater[8]) Rheginensis, '*praesente*' inconsulto '*et inscio*,' nec vices tuas '*eis*' super hoc committente, ad iudicium fuerat evocatus, tum '*etiam*,' quia ante ipsorum citationem et notitiam literarum[9]), pro eadem causa[10]) nuncium suum[11]) ad apostolicam sedem transmiserat, in quo decretalem '*felicis memoriae*' Alexandri Papae[12]) '*III.*' praedecessoris nostri sibi affirmabat[13]) apertius suffragari. At '*vero*' iidem archiepiscopi exceptiones[14]) ipsius nolentes admittere, contra eum, ut responderet, interlocutoriam sententiam protulerunt, propter quod '*idem archiepiscopus, sentiens se gravari*,' ad[15]) sedem apostolicam appellavit. '*Nos igitur praedictorum inquisitionem et decisionem canonicam vestrae discretionis examini committentes*,' Fraternitati vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*vocatis ad praesentiam vestram, qui fuerint evocandi, et inquisita super praemissis diligentius veritate*,' si vobis constiterit, praedictus archiepiscopus exceptiones praedictas nullatenus admisisse, non obstante eo, quod per ipsos factum est, decimas ipsas, quibus praedictus Montis regalis archiepiscopus se, postquam nuncius suus propter hoc ad sedem apostolicam accesserat[16]), asserit spoliatum, praecipue quum easdem tam sibi, quam ecclesiae suae a seda

---

Cap. XXI. 33) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 372., Comp. II. h. t. c. 3. — 34) *Alexander III.:* Comp. II. Ms. A. — *ep. Rothomagensi et decano:* Luc. — 35) *ut:* Luc., Comp. II. Ms. A. — 36) abest a Coll. citt. — 37) *evocatus:* C. H. — *citatus:* Comp. II. Ms. A. — 38) abest a Luc., Comp. II. Ms. A. B. — 39) add.: *iudicibus:* Comp. II. Ms. A. — 40) *appareverit:* Coll. citt. — 41) *nec:* C. R., Comp. II. Aug., Ms. A. — *nec venire nec se per:* Luc. — 42) *se exc.:* Comp. II. Ms. A. — 43) *causam:* Luc. — 44) *fine canonico:* ead. — 45) *Nostra autem:* (omitt. Luc. Comp. II. Ms., *in hoc casu talis exstitit* (*exsistit:* Luc., Comp. II. Ms. A. B.) *responsio:* Coll. citt., — 46) *procuratorem:* Comp. II. Ms. A. — *excusationem ... destinatam:* Luc. — 47) *ostendit:* ead., Comp. II. Ms. A. — *quibus non ostendit:* Comp. II. Ms. — 48) *licet:* Luc. — 49) *potuit:* Comp. II. Ms. A. — *nequiverit:* Luc. — 50) *Qui si:* C. R. 1. — *Et qui sic:* Luc. — 51) *reputantur:* C. H. — 52) *causae:* Comp. II. Aug., Ms. B. — omitt.: Luc. — 53) *cognitiones:* C. H. R. L., Coll. citt. — 54) *libentibus:* Ed. Rom. operae. mend. — 55) *comprobatur:* Comp. II. Ms. A. — 56) *contra:* C. R. 2., Comp. II. — *circa:* Böhm. — 57) *addicimus:* C. H., Comp. II. Ms. A. B. — 58) *non omnes:* C. H. — 59) abest a Luc., Comp. II. Ms. A. B. — 60) add.: *et puniendus:* Comp. II. Ms. A., Luc. — 60*) *subterfugit aut contempsit. Idem per omnia dicimus, quum (ubi: Comp. II.) causa committitur:* Luc., Comp. II. — 61) *de causa:* C. H. R. 1. — 61*) *quod si ambo interesse non possint:* Luc. — 62) *in causa procedat:* C. R. 1. — 63) abest a Comp. II. Ms. A. — *etiam:* Aug. — 64) *contingat:* C. H. — 65) abest. a Luc. — 66) *si:* ead. — 67) *fuerit enodata:* ead. — 68) *Et hanc dub.:* Comp. II. Ms. A. — *Hanc igitur dub.:* Comp. II. Aug. — 69) *amovemus:* Luc., Comp. I. — 70) *ut infra:* Comp. II. Aug. — *intra:* Cont., Böhm. — 71) *debent:* Comp. II. Aug. — 72) abest a C. H. — 73) *legitimo:* Luc., Comp. II. Ms. B. — 74) add.: *quidem:* Comp. II. Ms. A. — 75) *aliquam:* C. L. — 76) *vel a:* Comp. II. Aug. — 77) *debent:* ead. — 78) *mitti:* Luc., Comp. II. — 79) *quod:* C. L. — 80) *prosequuntur:* Luc. — *prosequantur:* Comp. II. — 81) *dum tamen:* C. R. 1. — 82) *reservatur:* Luc., Comp. II. — 83) *siquidem:* Cont., Böhm. — 84) *del. quidem:* Comp. II. Ms. A. — 85) abest a Luc., Comp. II. Aug. — 86) *committitur:* Luc. — 87) *ab illis* (*aliis:* Ms. B.) *iudicibus:* Comp. II. — Verb.: *Si absolutus*, iure, ut videtur, omitt. Luc. — 88) *illis:* Luc., Comp. II. — 89) *est:* eaed. — 90) *fuerit* (*fuit:* Luc.) *excommunicationis vinculo innodatus:* eaed. — 91) *iud. vel:* omitt. Luc. — 92) non exstat in C. H. — 93) *fuit:* Luc., Comp. II. Ms. A. — *fuerit:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 94) *debeat:* Coll. citt. — 95) omitt. Cont., Böhm. — 96) *aliis:* Luc. — seq.: *iudicibus:* omitt. C. R. H. L., Luc., Comp. I. — 97) *Qui exc. si:* Luc. — 98) add.: *iudices:* C. L.

Cap. XXII. 99) Restitutum ex Reg. Bal. I. 392. — Comp. III. h. t. c. 1. — 100) *Cephald.:* C. R. 2. — leg.: *Cephaludensi:* cum Comp. III., Reg. (*Cefulu*°). — 1) *Rossan.:* Reg., Böhm. — 2) *fratri:* Cont., Böhm. — 3) *canonico:* Reg. — 4) *illa:* C. H. — 5) *fuerit:* C. L. — 6) omitt. C. R. L., Comp. III., Reg. — 7) omitt. Comp. III., Reg. — 8) *frater:* Cont., Böhm. — 9) *et not. lit.:* omitt. Comp. III., Reg. — add.: *impetraturam:* C. H. — 10) add.: *contra eum:* C. H. — 11) abest a Comp. III. Aug. — 12) omitt. C. H. — cf. c. 31. de app. II. 28. — 13) *affirmavit:* C. H. — 14) *huius exc.:* id. — 15) abest a Reg. — 16) *accesserit:* C. H. — *postquam nuncii sui propter hoc ad sedem ap. accesserunt:* Comp. III., Reg.

apostolica '*fuisse*' asserat[17]) confirmatas, sive per laicalem potentiam, sive '*etiam*' per eosdem iudices factum sit, eum fructibus inde perceptis '*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo*' restitui faciatis, audientes postmodum, quantum de iure poteritis, quicquid[18]) fuerit quaestionis, '*et appellatione remota fine debito decidentes. Dat. Lat. Kal. Nov.*' [1198.]

CAP. XXIII.[19])

Si duo sunt delegati cum clausula: „quod si ambo etc.,“ uno recusato alter solus procedere potest, nec tenet processus, si cum recusato procedat.

Idem *Conventui de Conchis.*[20])

Quum super abbatia monasterii vestri inter vos et S. quondam abbatem vestrum[21]) fuisset quaestio '*diutius*' agitata, '*partibus tandem ad nostram praesentiam accedentibus dilectum filium nostrum H. sancti Eustachii diaconum cardinalem dedimus auditorem, in cuius praesentia pro ipso S. taliter fuit allegatum, quod, quum dilectus filius noster F. tit. S. Pudentianae presbyter cardinalis, tunc apostolicae sedis legatus, intrasset Normanniam, et super statu ipsius abbatiae cum abbate ac fratribus inquisitionem habuerit diligentem, nihil reprehensione dignum invenit ibidem; sicut ex literis bonae memoriae C. Papae praedecessoris nostri evidenter apparet, quibus ipsius cardinalis confessio est inserta. Eo vero postmodum ab ipso monasterio recedente, literae ipsius ad dilectos filios Troarnensem abbatem et priorem S. Barbarae fraudulenter obtentae fuerunt super inquisitione abbatis et totius monasterii facienda, nulla data inquisitoribus potestate in abbatem aliquid statuendi, quemadmodum ex testimonio eiusdem cardinalis colligitur evidenter. Praedictis ergo inquisitoribus accedentibus ad monasterium memoratum, et volentibus fines mandati excedere in facienda inquisitione iuris ordine non servato, idem abbas, antequam inquisitio sortiretur effectum, sedem apostolicam appellavit, et quamvis iter arripuisset ad Romanam ecclesiam veniendi, dicti tamen inquisitores, nec appellationi rationabiliter interpositae, neque ipsius absentiae vel excusationibus aliquibus deferentes, destitutionis in eum sententiam contra iuris ordinem promulgarunt, licet non pronunciandi potestas eis esset concessa, sicut ex multorum praelatorum literis liquido declaratur. Memorato igitur abbate ad dicti praedecessoris nostri praesentiam accedente, postquam de inordinata destitutione sua eum reddidit certiorem, omnibus irritatis quae contra iuris ordinem a dictis inquisitoribus fuerant ordinata, eundem abbatem sententia sua restituit, executione sola venerabili fratri nostro episcopo et dilectis filiis L. et H. archidiaconis Ebroicensibus demandata. Die vero a solo episcopo partibus assignata, et ad terminum utraque partium veniente, quum exspectaret abbas restitutionem fieri sibi secundum apostolici mandati tenorem, eam non potuit obtinere; quin potius precibus, minis et terroribus eum episcopus inducere laboravit, ut in ipsum, non super restitutione facienda, quod erat principale negotium, compromitteret, sed super executione tantummodo differenda. Et quoniam pars adversa cum armis illuc accesserat et multitudine armatorum, factum est, quod in dictum episcopum, sicut praemissum est, compromisit, fide in manu ipsius praestita, et restitutionis literis depositis apud eum, non tradendis parti adversae, sed diligenter servandis, et restituendis sibi tempore opportuno. Ipse vero episcopus contra id, quod promiserat, venire non metuens, adversariis abbatis literas restituit memoratas, sicque compromisso ex parte ipsius episcopi et adversariorum pariter violato, monachi bonae memoriae Melioris tit. SS. Iohannis et Pauli presbyteri cardinalis, tunc apostolicae sedis legati, praesentiam adeuntes, ad I. quondam Rothomagensem decanum super gravamine compromissi commissionis literas impetrarunt, ad cuius primam citationem monachus a dicto abbate transmissus captus fuit ab adversariis, et vinculis ferreis mancipatus; ad secundam vero citationem idem abbas accedens, per impressionem coactus fuit compromittere in decanum, non super abbatia, de qua sub eo nulla quaestio vertebatur, sed pro quibusdam bladi reditibus minuendis. Parte autem altera super compromisso servando fidem, sicut convenerat, non servante, dictum S. iterum oportuit ad sedem apostolicam laborare, ubi a nobis tam super principali quam incidenti etiam quaestione*' demum super ea[22]) ad Lesionensem[23]) episcopum et abbatem de Becco[24]) nostrae fuerant[25]) literae destinatae[26]), '*ut super his, quae nobis fuerant intimata, studerent elicere veritatem, et statuerent quod secundum Deum viderent rationabiliter statuendum, iuris ordine per omnia observato, ita quod alter sine altero adesse nolente vel etiam non valente mandatum apostolicum adimpleret, mentione facta in literis ipsis de fide violenter, sicut idem S. asserebat, extorta, et non super monasterio abiurando, sed restitutione, ut dictum est, tantummodo differenda; ne, his omissis, tacita veritate commissio videretur obtenta. Partibus vero coram delegatis iudicibus constitutis, pars illius, quem dixit intrusum, praefatum episcopum duabus de causis sibi dixit esse suspectum; tum quia super ecclesia quandam causam habebat cum monasterio memorato; tum etiam, quia ipsum a Romana curia redeuntem ad pacis osculum non admisit, unde neque coram illorum altero iuri stare voluit, quamvis nihil diceret in abbatem, sed appellans frustratorie se contumaciter absentavit. Verum dicti executores appellationi, quae nulla fuerat, minime deferentes, habito multorum prudentium virorum consilio, sententiam a dicto praedecessore nostro prolatam executioni mandarunt, restituentes praedicto S. abbatiam, et praefato intruso perpetuum silentium imponentes. Quumque ad eorum ex parte apostolica iussionem dioecesanus episcopus saepius requisitus ipsum S. in corporalem possessionem inducere recusaret, id exsequendum quibusdam diaconibus mandaverunt, qui nedum quod admissi fuerunt, verum per monachos et fautores eorum afflicti verberibus, carcerali sunt custodiae mancipati. Quapropter in intrusum, monachos et fautores eorum a delegatis fuit secundum apostolici mandati tenorem excommunicationis sententia promulgata. Sed ob hoc intrusus et monachi non dimiserunt divina officia celebrare; qui etiam ipso intruso defuncto alium excommunicatum eligere praesumpserunt, sicut ex delegatorum literis perpenditur evidenter. Quumque nec sic possent ad frugem melioris vitae reduci, saepedictus S. monachos ipsos (qui cuidam praedecessorum suorum amputare linguam et oculos eruere praesumpserunt, in alium sedentem ad mensam cum gladiis et fustibus impetum facientes, alium solum in ecclesia dimittentes missam celebrare paratum) animadversione condigna puniri, et possessionem abbatiae plenarie sibi restitui, sicut a dicto praedecessore nostro statutum fuerat et a delegatis postea iudicibus ordinatum, intruso, qui post latam in eum sententiam excommunicationis assumptus fuerat, per silentium perpetuum condemnato. Ceterum pro vobis ita fuit propositum ex adverso, quod, quum praefatus I. cardinalis in partibus illis legationis officio fungeretur, et causam ipsam super dilapidatione ipsius S. et incontinentia pariter praefatis abbati Troarnensi et priori sanctae Barbarae commiserit terminandam, ipsi cognita veritate, et ordine iuris per omnia observato, in eum depositionis sententiam protulerunt, quae a dicto praedecessore nostro fuit postea confirmata. Ipse autem S. eidem praedecessori nostro, quod abbatia ipsa iniuste spoliatus fuerit, intimavit; praefato cardinali etiam asserente, non fuisse intentionis suae, quod ad depositionem abbatis procederent iudices delegati, quamvis et hoc esset eis commissum, sicut in eorundem literis reperitur. Unde saepedictus praedecessor noster eum non restituit altera parte absente, sed restituendum mandavit episcopo et archidiacono memoratis, quia tacitum eis fuerat, quod praefatus cardinalis dictis abbati et priori deponendi etiam concesserit facultatem. Convenientibus igitur partibus ad diem et locum sibi a delegatis sedis apostolicae assignatum, dictus S. in manu episcopi, quod eius super causa ipsa staret arbitrio, fide data firmavit, qui partes ipsas, ut ad ea, quae pacis sunt, intenderent, monuit diligenter; inter quas talis compositio intercessit, ut dictus S. in perpetuum cederet abbatiae. Quam cessionem ratam delegati iudices habuerunt, et idem S. (sicut in delegatorum literis continetur) iuramento firmavit, se illam firmiter servaturum. Et quum super restitutione sua duplices literas eiusdem prorsus continentiae impetrasset, facta compositione, quam saepedictus praedecessor noster postea confirmavit, alteras resignavit, alteras retinuit fraudulenter. Processu vero temporis compositione ab eo aliquamdiu observata, per iam dictum Meliorem cardinalem quondam Rothomagensi decano eandem fecit causam committi, fuitque in eius praesentia et venerabilis fratris nostri Rothomagensis archiepiscopi prima compositio innovata, ubi praefatus S. abbatiam denuo abiuravit, et quod compositionem ipsam deinceps observaret, corporaliter praestitit iuramentum, sicut in ipsius Rothomagensis archiepiscopi literis continetur, et multis posset testibus approbari. Fuerunt autem ista coram Rothomagensi facta ea praecipue ratione, quoniam prioratus, quem ipse S. debuit obtinere, in Rothomagensi erat dioecesi constitutus, quem quum per biennium*

Cap. XXII. 17) *asserit*: Comp. III., Aug., Cont., Böhm. — 18) *siquid*: Reg.

Cap. XXIII. 19) Restitutum ex Reg. Bal. II. 38. — Comp. III. h. t. c. 2. — 20) *Conches.*: C. R. 2. — 21) abest a Comp. III. et Reg. — 22) *causa ipsa*: Comp. III. — *ubi a nobis tam super principali quam incidenti etiam quaestione ad ven. fr. nostr. Lexoviensem ep. et dil. fil. abb. Vallis Richerii literas impetravit*: Reg. — 23) *Exonen.*: C. H. — *Lexionen.*: C. R. 2. — *Lexon.*: C. R. 1. — *Lexonensem*: C. L. — *Lexonon.*: Comp. III. Aug. — *Lexionen.*: Comp. III. Ms. — *Lexonien.*: Böhm. — leg.: *Lexoviensem* (Lisieux). — 24) *de Bec.*: omitt. Comp. III. — *Vallis Richerii*: Reg. — 25) *fuerunt*: C. H. L., Comp. III. — 26) *deportatae*: Comp. III. —

detinens, inhoneste vivendo fere omnia consumpsisset, ad alia bona monasterii se violenter extendit. Et tandem ad praesentiam nostram accedens, et quaedam de praemissis exprimens, ' *alia vero reticens, ad praefatos Lexoviensem episcopum et abbatem Vallis Richerii nostras literas reportavit, ut diligenter inquirerent de omnibus veritatem, et statuerent quod iustitia postularet. Ipsi vero partibus ad se citatis, quamvis episcopus pro memoratis causis, et quoniam R. abbati respondit, quod, si posset, sibi noceret, esset alteri parti suspectus, et ab eo fuerit recusatus, velletque coram coniudice, qui suspectus non erat, vel coram arbitris electis a partibus id probare, dicto abbate Vallis Richerii admittere hoc nolente, ante ingressum causae fuit ab illis duobus postmodum appellatum, ipsi nihilominus eundem S. restituendum sententialiter decreverunt, adversario eius super abbatia perpetuum silentium imponentes. Quum igitur quae praemissa sunt et alia quaedam praedictus cardinalis nobis et fratribus nostris prudenter et fideliter retulisset, quia constitit nobis per literas iudicum praedictorum episcopi et archidiaconi Ebroicensis, quibus super restitutione ipsius S. a dicto praedecessore nostro fuerat causa commissa, de utriusque partis assensu compositionem sub ea tenore factam fuisse, quod prioratus S. Stephani cum omnibus pertinentiis suis et alia quaedam sibi concessa fuerunt, dum viveret, possidenda, et ipse a lite spontanea voluntate recessit, et instrumenta sua fracto sigillo, quo usus fuerat, in manibus eorundem iudicum resignavit, et quod abbatiam abiuraverit memoratam, ex literis iam dicti Rothomagensis archiepiscopi perpendimus evidenter: nolentes per nos, qui punimus periuria, viam periuriis aperiri, quum et ipse recipiendo compositionem huiusmodi renunciaverit abbatiae, communicato fratrum nostrorum consilio ab impetitione ipsius S. vos et monasterium vestrum absolvimus, perpetuum ei super quaestione ipsa silentium imponentes; non obstante quod factum est ab ultimis delegatis, quum ex his appareat evidenter, ipsos, (ut de aliis taceamus) si eis de praemissis constitit, minus legitime processisse, restituentes illum, qui non habebat ius aliquod repetendi. Et* ' Quamvis solus abbas, antequam appellaretur ab eo, iuxta formam literarum nostrarum procedere potuisset, quia tamen pro[27]) eo, quod cum ipso episcopo interlocutus est, appellationem prius[28]) ab eodem[29]) episcopo interpositam non tenuisse, de iure sine ipso, quum[30]) posset et nollet[31]) negotio interesse, per consequentiam confessus est, se non posse mandatum apostolicum adimplere, nec suae intentionis exstitit, ut sine coniudice suo aliquid diffiniret, et cum eo, qui iam iudex esse desierat, aliquid super praedicto[32]) negotio rite disponere non valebat, voluntate ac potestate sibi mutuo adversantibus, quum noluerit quod potuerit, et quod voluerit[33]) adimplere nequiverit, quod a duobus factum fuerat[34]) effectum non potuit de iure obtinere. ' *Nulli ergo etc. Dat. Lat. Id. Apr.* ' [1199.]

CAP. XXIV.[35])

Si iurisdictio delegati exspirat in termino peremptorio, quem partibus assignavit, post congruam horam peremptorii iudex non exspectabit contumacem. Si non exspirat, potest exspectare in diem alterum, et iterum citare, si vult.

Idem *Archiepiscopo Toletano.*[36])

Consuluit nos tua fraternitas[37]), utrum, quum ad recipiendos testes, depositiones publicandas eorum, vel sententiam proferendam peremptorie[38]) citas[39]) partes, et earum[40]) altera se absentat contumaciter die data, an circa ultimam saltem partem diei tibi[41]) sit in negotio procedendum, vel in diem exspectandum potius subsequentem; et, si exspectaveris, utrum contumax iterum sit citandus, quum non fuerit die partibus assignata processum? Nos autem credimus, distinguendum, utrum iurisdictio duret post terminum peremptorium, an[42]) exspiret in illo. Si durat[43]), in diem alteram aequitate suadente poteris exspectare, nec erit pars contumax peremptorio elapso citanda, nisi gratiam fecerit ei benignitas iudicantis. Si autem exspiret, nisi[44]) partes, ' *maxime* ' quum id noverint, se tibi praesentaverint ea hora, qua congrue possis procedere ad exsequendum id, propter quod eis legitime terminum peremptorium assignasti, ex tunc exsequi poteris quod intendis, ne frustra iudicialis instantia evanescat. Ne vero[45]) iudicium ecclesiasticum exerceatur in tenebris, quia iuxta testimonium Veritatis[46]) qui male agit odit lucem, licet etiam[47]) secundum consuetudinem et constitutiones[48]) legitimas more Romano[49]) dies a medietate noctis incipiat, et in medio noctis[50]) desinat subsequentis, unde quod in duabus dimidiatis noctibus agitur, perinde[51]) sanxit habendum legalis auctoritas, ac si qualibet parte lucis agatur, nos tamen eam procedendi horam congruam intelligimus, ex qua possis ante noctis tenebras perficere, quod incumbit. Porro discretus iudex in assignatione peremptorii[52]) non debet iurisdictionem suam, nisi[53]) necessitas exigat, adeo coarctare.

CAP. XXV.[54])

Ex nova causa removetur delegatus, etiam post litem contestatam, et alius subrogatur.

Idem *Abbati de Bordellia*[55]) et *Priori sancti Sepulcri.*

Insinuante ' *dilecto filio* ' R. rectore ' *ecclesiae* ' sancti Saldati[56]), ad audientiam nostram[57]) pervenit, quod, quum ' *olim* ' causam[58]), quae super iure parochiali inter ipsum et T.[59]) ' *rectorem capellae sancti Ioannis de Glovernia Vigorniensis dioecesis* ' vertebatur, ' *venerabili fratri nostro* ' Vigorniensi[60]) episcopo et coniudicibus suis[61]) a nobis obtinuerit[62]) delegari, postmodum, licet fuerit in eadem quaestione processum, tractu temporis ante, ' *quam ad* ' diffinitivae sententiae calculum ' *veniretur,* ' idem episcopus dictum[63]) R. in ' *suum* ' familiarem[64]) admisit, sine quo alii coniudices[65]), secundum quod in nostris literis mandabatur, in causa procedere non valebant, et alter ipsorum coniudicum[66]) officialis est episcopi supradicti, propter quod adversae parti poterat suspectus haberi. Unde, quum ' *ex causa huiusmodi* ' tam episcopus quam officialis praedictus[67]), utpote quos idem R. in[68]) iudices postularat[69]), et ipse familiaris eorum postmodum est effectus, ab adversa parte possent[70]) merito recusari, decisionem ipsius[71]) causae vestrae petiit discretioni committi. Quocirca ' *discretioni vestrae per apostolica scripta* ' mandamus, quatenus, si est ita, nisi postquam familiaris eius est effectus, litigare consenserit coram illo, in causa ' *ipsa,* ' secundum priorum continentiam literarum, ratione praevia, ' *remoto appellationis obstaculo* ' procedatis[72]); alioquin partes ad priorum iudicum revertantur[73]) examen. ' *Quodsi non omnes etc. Dat. VI. Kal. Febr.* ' [1206.]

CAP. XXVI.[74])

Delegatus Papae sententiam suam exsequi potest usque ad integrum annum. H. d. et est casus singularis.

Idem *Priori sancti Fridiani*[75]).

Quaerenti quid[76]) per censuram ecclesiasticam (*Et infra:* [' *cf. c.* ' 20. *de verb. sign. V.* 40. ']) Si vero delegatus a nobis excommunicet illum, qui rei iudicatae parere contemnit, licet aliquibus[77]) videatur, quod suo sit functus officio, ut ulterius[78]) non habeat ex delegata sibi[79]) iurisdictione processum, alii autem dicant, quod iurisdictio eius duret, donec[80]) sententiae pareatur, ut interim absolvere possit parere volentem: nos tamen per aequitatis semitam[81]) incedentes praesentium auctoritate statuimus, ut delegatus a nobis non solum usque ad quadrimestre tempus, quod ad solvendum debitum a lege reo conceditur, sed usque ad integrum annum iurisdictionem sibi commissam ad exsequendam[82]) sententiam valeat exercere, sicut observatur in illo, qui ante litis contestationem[83]) contumax invenitur.

Cap. XXIII. 27) *ex:* ead., Reg. — 28) *prius . . . . interpos.:* omitt. ab eisd. — 29) *ipso:* C. II. — 30) *dum:* Comp. III., Reg. — 31) *vellet:* Reg. oper. mend. — 32) *praemisso:* Comp. III., Reg. — 33) *voluit:* Reg. — 34) *est:* C. II., Comp. III. Ms. — *fuerit:* C. R. 2. — *fuit:* C. R. 1. L., Comp. III. Aug., Reg.

Cap. XXIV. 35) Comp. III. h. t. c. 3. — 36) *Ep. Tolet.:* Comp. III. Ms. — *Tortecano:* Comp. III. Aug. — vid. leg.: *Tusculano.* — 37) *tuae frat. prudentia:* Comp. III. — 38) *peremptoria:* Comp. III. — 39) *citatas:* Cont. — *cit. sunt:* Bohm. — *cites:* C. L. — *citasses:* Comp. III. Aug. — 40) *earum:* Comp. III. — 41) abest a Comp. III. Aug. — 42) *aut:* C. R. 2. — 43) *duret:* C. R. 1. H. — *si dur.:* omitt. Comp. III. Ms. — 44) *et:* C. L. — 45) *Nec eccl. vero iud.:* Comp. III. Aug. — 46) Ioan. III. 20. — 47) *enim:* Cont., Bohm. — 48) *sanctiones sive const.:* C. R. 1. — 49) cf. c. 8. D. de fer. II. 12. — 50) *medietate noctis:* C. R. 2. L. — *media nocte:* Comp. III. Aug. — 51) *proinde:* C. H. — 52) *termini per.:* C. R. 1. — 53) *nisi adeo nec.* (*nec adeo:* Ms.) *exigat:* Comp. III.

Cap. XXV. 54) Restitutum ex Reg. Bregu. VIII. 199. — Comp. III. h. t. c. 4. — 55) *Prodelia:* C. H. — *Bordell.:* Comp. III. Ms. — *Bordelia:* Comp. III. Aug. — *Abb. de Bardeslera* (vid. leg.: *Bordesleia*) *et priori S. Sepulcri, et decano Varwich Wigorn. dioeces.:* Reg. — 56) *Saldani:* C. R. 1. H. — *Albati:* Comp. III. Aug. — *Aldati:* Comp. III. Ms., Reg. — 57) *nostri apostolatus:* Comp. III., Reg. — 58) *causa:* Comp. III. — 59) *Tho.:* C. L. — *Thomam:* Comp. III., Reg. — 60) *Vigorn.:* C. R. 1. — *Wigorn.:* Comp. III., Reg. — 61) *eius:* Comp. III., Reg. — 62) *obtinuit:* Comp. III. — 63) *ipsum:* Comp. III. — *praefatum:* Reg. — 64) *amicum:* C. R. 1. — 65) *iudices:* C. R. 1. L. — *duo ind.:* C. H. — *secundi duo ind.:* Comp. III. — *reliqui duo ind.:* Reg. — 66) *iudicum:* C. R. 1. L. H. — abest a Comp. III. et Reg. — 67) *supradictus:* C. R. 1. — 68) abest a Comp. III. Aug. — 69) *postulavit:* C. H. — 70) *poterit:* C. H. — 71) abest a C. H. — 72) *procedere non tardetis:* Comp. III., Reg. — 73) *redeuntis:* Reg.

Cap. XXVI. 74) Comp. III. h. t. c. 5. — 75) *Frigid.:* C. R. 1. — *Frigidiani:* C. H. — *Fridiani de Luca:* C. R. 2., recte, cf. c. 20. de V. S. V. 40. — 76) *quid . . . eccl.:* omitt. C. H. — 77) *quibusdam:* C. R. 1. — 78) *ulteriorem:* Comp. III. — 79) abest a C. H. — 80) add.: *eius:* id. — 81) *sententiam:* Bohm. — 82) *exsequendam:* C. H. — 83) *litem contestatum:* C. R.

CAP. XXVII.[84]

Delegatus Papae potest principium, medium et finem causae coniunctim et divisim subdelegare. H. d. usque ad §. Verum. — §. 1. *A subdelegato cum iurisdictione appellari potest; secus si sine iurisdictione, nisi modum excedat. Tunc enim potest recusari, nisi datus sit de partium consensu.* Abbas. — §. 2. *A subdelegato non in totum appellatur ad subdelegantem, non autem ad primum delegantem; secus si in totum.* H. d. usque ad §. Quem vero. — §. 3. *Auditor datus sine partium consensu, recusari potest ut suspectus, non tamen sine causa,* Abbas. — §. 4. *Si unus ex duobus delegatis principis cum clausula: „appellatione remota" subdelegat alteri acceptanti, non potest acceptans subdelegare, nec appellatione remota procedere, quod tamen ante acceptationem poterat. Et si ab isto fuerit appellandum, appellabitur ad Papam; etiamsi fuerit subdelegatus non in totum.* Hoc dicit secundum veriorem intellectum. — §. 5. *Si delegatus Papae subdelegat non in totum, pars a subdelegato non poterit appellare, ex eo, quod datus sit sine suo consensu; potest tamen recusari in ostendendo causam iustam coram delegato, et tunc delegatus diffiniet; alioquin, etiamsi voluerit recusationem admittere, appellatur ad Papam.* H. d.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Super quaestionum articulis, de quibus nos consulere voluisti[85], *'fraternitati tuae'* taliter respondemus, quod per constitutionem nostram consultationi[86] *'bonae memoriae'* Alexandri Papae *'III. praedecessoris nostri'* nullatenus derogatur, sed illa per istam exponitur, immo in ista verius quae in illa fuerant praetermissa supplentur. Ipse namque respondit, quod, si super causa, quae alicui ex apostolica delegatione committitur, a personis ecclesiasticis una[87] vel pluribus, quibus delegatus, ut parcat laboribus partium[88] et expensis, causae cognitionem ipsius et testium examinationes[89] sententia sibi reservata committit, appellatio fuerit interposita, huiusmodi[90] appellationis intuitu causam[91] indefinitam relinquere non tenetur. Nos autem statuimus, quod, licet is, cui causa committitur remota appellatione, non possit eam aliis[92] sine provocationis[93] obstaculo delegare, si tamen delegatus a nobis vel[94] iudex quicunque non tam cognitorem, quam executorem ad aliquem certum articulum quempiam deputaverit, ab eo, nisi modum excedat, non liceat appellari[95], dummodo de partium deputetur vel recipiatur assensu. Quod si delegatus a nobis vel litis exordium, vel causae finem, nedum totum negotium[96] ei duxerit committendum, ab ipso tanquam a iudice licite provocetur, quum et lis ante iudicem debeat contestari, et causa per iudicem diffiniri[97]. Intentionis igitur nostrae fuit, sicut ex tenore constitutionis praemissae potest liquido[98] deprehendi, quod *'et'*, ut iudicialis auctoritas liberius valeat exerceri, delegatus a nobis licite possit et[99] principium, et finem, et medium causae sibi commissae, non solum coniunctim, sed etiam divisim alii delegare, non obstante, quod dicitur[100], quod[1] iudex debet[2] cognoscere per se ipsum in principio, *'et'* in medio, et in fine, quum ante, quam ferat sententiam, universa, quae acta sunt in iudicio, investigare debeat diligenter. §. 1. Verum quum totam causam committit[3] alicui, vel principium aut finem ipsius, ab eo tanquam a iudice potest licite provocari. Quum autem alicui medium[4] tantum committit, ab ipso[5] tanquam ab auditore provocari non potest, nisi mandati fines excedat, vel merito sit suspectus. Unde ne valeat recusari, provide[6] statuimus, ut de partium detur vel recipiatur assensu. §. 2. Porro quum delegatus a nobis iurisdictionem suam in alium transfert totam, si fuerit appellandum, non ad eum, sed ad nos appellari debebit[7]. Quum autem sibi aliquid de iurisdictione reservat, si causa sit[8] ei appellatione remota commissa, non ad nos, sed ad eum poterit de iure appellari. Unde si forsan appellaretur[9] ab eo, cui medium causae committitur[10], sive cognitor aut[11] executor dicatur, vel, quod melius est, auditor, pro eo, quod vel mandati fines excedat, vel merito sit suspectus, nihilominus tamen delegatus a nobis iuxta consultationem praemissam causam poterit diffinire, ut parcatur[12] laboribus partium et expensis. §. 3. *'Eum[13] vero,'* Quem[14] delegatus a nobis deputaverit auditorem, neutra partium poterit recusare, nisi coram eo iustam recusationis causam ostendat[15]. §. 4. Si vero[16] duo sunt a principe delegati, et unus committit[17] vices suas alteri, ille non[18] potest, nec[19] debet appellatione remota procedere, nec causam alii delegare, quamvis in commissione facta duobus contineatur expressim[20], ut appellatione remota alter possit procedere sine reliquo, si non possunt[21] ambo pariter interesse, quia, quod potest ex sola iurisdictione sibi a principe delegata, non potest cum[22] iurisdictione sibi a condelegato commissa[23]. Unde si ab eo fuerit appellatum, licet aliquibus[24] visum fuerit, quod ad condelegatum *'etiam'* valeat appellari, nobis tamen[25] videtur, quod ad primum duntaxat appellandum est delegantem, propter rationem superius assignatam. §. 5. Eius ergo[26] appellatio, de quo[27] tua fraternitas nobis scripsit, ad nostrae constitutionis[28] occasione ad nostram audientiam appellavit[29], pro eo, quod delegatus a nobis, reservata[30] sibi diffinitiva sententia, audientiam causae commisit quibusdam, qui de partium[31] assensu nec dati sunt nec recepti, nisi contra eos iustam recusationis causam ostenderit, vel paratus fuerit ostendere coram iudice delegato, non debuit impedire, quo minus procederent auditores. Qui etiam si tanquam suspecti fuissent merito recusati, delegatus tamen a nobis nihilominus potuisset, sublato appellationis diffugio[32], causam *'ipsam'* iudicialiter expedire. Quod si iustam recusationis causam noluit[33] admittere delegatus, sed coram suspectis eum litigare[34] cogebat, a tali gravamine licite potuit[35] ad nostram audientiam appellare[36], quodque[37] post appellationem huiusmodi est[38] praesumptum iudicari debet irritum et inane. *'Dat. Lat. VI. Kal. Apr.'* [1204.]

CAP. XXVIII.[39]

Delegatus Papae, nisi malitiose se exoneret, subdelegatum compellit ad suscipiendam subdelegationem; in coactione tamen deferet suae dignitati et personae. H. d. usque ad §. Item quum totum. — §. 1. *Delegatus Papae, sicut potest committere totam causam, ita potest citationem, et punire contemnentem acceptare.* Hoc dicit Abbas. — §. 2. *Si Papa scienter commisit appellationem interpositam a suo delegato data cum clausula: „appellatione remota," iurisdictio primi delegati est interim suspensa quoad executionem.* Hoc dicit secundum verum intellectum. — §. 3. *Ordinarius ad mandatum delegati exsequitur sententiam, etiamsi sciat eam iniustam.* Abbas. — §. 4. *Delegatus, qui impeditur die statuta procedere, partem hoc praevenientem puniet, et quantum ad diem illam causam committet appellatione remota, in odium praevenientis, nisi partes negotium prorogent.* Abbas Sicul.

Idem *Episcopo Heliensi.*[40]

Pastoralis officii *'diligentia et sollicitudo, quam geris circa executionem mandatorum nostrorum, et zelus tuae rectitudinis nos invitant, ut, quamvis simus multiplicibus negotiorum occupationibus praepediti, eis tamen ad horam subtrahamus nos ipsos, in quantis intendamus consultationibus responderi. Consuluit etenim nos tuae fraternitatis discretio, utrum, si delegatus a principe causam sibi commissam alii delegare voluerit, nolentem delegationem suscipere ad ipsam suscipiendam valeat coarctare.'* Consultationi tuae[41] *'de fratrum nostrorum consilio taliter'* duximus respondendum[42], quod, quum delegato a principe iurisdictio dandi iudicem sit a lege concessa, dummodo ipse[43] exonerare se ipsum malitiose non quaerat, potest compellere renitentem[44], eo, quod iurisdictio illa nullius videretur[45] esse momenti, si coercitionem aliquam non haberet. Delegatus *'praedictus'* tamen debet sollicite providere, ut, si personis superioribus, exigente necessitate, negotium duxerit delegandum, in coactionibus[46] inferendis dignitati deferat et personae. §. 1. Item[47] *'Subsequenter etiam quaesivisti, utrum cui voluerit delegatus, quum viderit expedire, possit iniungere, ut ad suam praesentiam citet partes, et eis, si obedire contempserint, poenam infligere pro contemptu. Ad quod tuae fraternitati breviter respondemus, quod,'* quum totum negotium alii[48] possit committere delegatus[49], sicut superius est expressum, citationis officium potest cuilibet discretione praevia demandare, ac punire merito contemptorem. *'Ex parte tua etc. [cf. c. 11. de off. iud. ord. I. 31.]' (Et infra:)* §. 2. Praeterea postulasti[50] *'per sedem apostolicam edoceri,'* si, quum a sententia lata auctoritate literarum nostrarum, in quibus appellatio est inhibita, fuerit appellatum, et literae post appellationem ad iudices

---

Cap. XXVII. 84) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 29. — Comp. III. h. t. c. 6. — 85) *voluistis:* C. H. — 86) cf. supr. c. 18. — 87) *uni:* C. R. 1., Comp. III. — 88) abest a Comp. III. Aug. — 89) *examinationem:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 90) abest a Reg. — 91) add.: *ipsam:* C. L. — 92) *alicui causam:* C. R. 1. — 93) *appellationis:* ib. — 94) *et:* Comp. III. — *aut:* Reg. — 95) *appellare:* C. H. — 96) non exstat in Reg. — 97) add.: *debent:* C. L. — 98) *liquide:* Cont., Böhm. — 99) *etiam:* C. H. — 100) add.: *in lege:* C. R. 1. — 1) *quia:* Reg. — 2) *debent:* C. L. — 3) *committat:* C. R. 2. — 4) *media:* C. R. I., Comp. III., Reg. — 5) *eo:* C. H. — 6) *proinde:* C. H. — 7) *debet:* C. R. 1., Comp. III. — 8) *est:* C. R. 1. — 9) *appelletur:* C. R. H., Comp. III., Reg. — *appellatur:* Böhm. — 10) *media quaeque committuntur:* C. R. 1. L. — *media quaeque committit:* C. R. 2. H., Comp. III., Reg. — 11) *sive:* C. H. — 12) *parcat:* Comp. III. — 13) abest a C. R. L. — 14) *Quem vero:* ib. — 15) *ostenderit:* C. R. 2. — 16) *ergo:* Reg. — 17) *committat:* C. R. 1. — 18) *nec:* C. R. 1. L., Comp. III., Reg. — 19) *nec deb.:* omitt. C. R. H., Comp. III., Reg. — 20) *expresse:* C. H. — *expressum:* Comp. III., Reg., Cont., Böhm. — 21) *possint:* C. H., Reg. — 22) *ex:* C. R. 1. — 23) *concessa:* Reg. — 24) *quibusdam:* C. H. — 25) *autem:* C. R. 2. — 26) *igitur:* Reg. — 27) *quo:* C. R. 1. — 28) *consultationis:* Comp. III., Reg. — 29) *appellaverit:* C. H. — 30) *servata:* C. L. — 31) *ipsius:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 32) *obstaculo:* C. R. 2. — 33) *noluerit:* C. R. H. — 34) *audire:* C. R. H. L. — *audiri:* Comp. III., Reg. — 35) *poterit:* C. H. — *potuerit:* C. R. 2. — 36) *appellari:* C. H. — 37) *quicquid:* C. R. 1. — 38) *fuerit:* C. R. 2.

Cap. XXVIII. 39) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 160. — Comp. III. h. t. c. 7. — 40) *Helyen.:* C. R. 1. — *Elyenen.:* C. R. 2. — 41) *Ad quod tibi:* Comp. III., Reg. — 42) *respondemus:* C. R. 2. — 43) *idem:* Reg. — 44) *renuentem:* Comp. III., Reg. — 45) *videtur:* C. H. — 46) *correctionibus:* Comp. III. Aug. — 47) abest a Comp. III. et Reg. — 48) *alicui:* C. H. — 49) abest a Comp. III. et Reg. — 50) *postulas:* C. H.

alios emanaverint, an[51]) ad mandatum posteriorum iudicum exsecutio sententiae, a prioribus delegata[52]), debeat retardari, ut priores iudices ipsam neque per se, neque per alios exsequantur? Nos autem inquisitioni tuae taliter respondemus[53]), quod, quum '*nos*' appellationis causam ex certa scientia iudicibus aliis committimus cognoscendam, appellationem videmur recipere, ac iurisdictionem priorum iudicum[54]) revocare, ut interim exsecutio sententiae suspendatur, donec appellationis merita plenius sint[55]) discussa. '*Praeterea etc.* [*cf.* c. 14. *de rescr. I. 3.*' *(Et infra:)* §. 3. Quia vero saepe contingit, quod exsecutio sententiae ordinario demandatur, quaesivisti, an[56]), si '*ordinarius*' ipsam iniustam esse cognoverit, debeat eam exsecutioni mandare, an sit ei potius[57]) subsistendum? Attendentes itaque, quod non cognitio, sed exsecutio tantum demandatur[58]) eidem, '*inquisitioni tuae taliter*' respondemus[59]), quod, quum ordinarius teneatur obsequi delegato[60]), etsi sciat[61]) sententiam illam iniustam, exsequi nihilominus tenetur eandem, nisi apud eum efficere possit, ut ab hoc onere ipsum absolvat. '*Edoceri etc.* [*cf.* c. 11. *de off. iud. ord. I. 31.*]' *(Et infra:)* §. 4. Quum autem saepe contingat, ad diem, quem iudex delegatus a nobis partibus assignavit, earum altera procurante, ut negotium prorogetur, iudicem ipsum a rege vel archiepiscopo evocari: nos, perversorum volentes malignitatibus obviare, decernimus[62]), ut, si delegato constiterit, hoc fuisse alicuius partis malitia procuratum, ipsam puniat animadversione condigna, et, ne aliquod lucrum ex huiusmodi fraude reportet, personae neutri parti suspectae, quotum ad diem illum, committat ipsum[63]) negotium audiendum[64]), quae in ipso appellatione remota procedat, nisi forte partes consenserint negotium prorogari. '*Praeterea etc.* [*cf.* c. 1. *de saer. non it. I. 16.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*' [1204.]

CAP. XXIX.[65])

Subdelegatus a delegato Papae iurisdictionem non habente potest coercere impedientem. Hoc dicit comprehendendo utrumque intellectum.

Idem *Abbati sancti Hilarii et Magistro G. Canonico Tervisino.*[66])

Ex literis '*venerabilis fratris nostri*' patriarchae Gradensis[67]) '*accepimus, quod, quum dilecti filii Gradensis primicerius et plebanus S. Sophiae de Venetiis, quibus causa, quae inter clericos sanctae Iustinae ac Albertum presbyterum super eo, quod idem presbyter clericum se ipsius ecclesiae asserebat, agitari dignoscitur, a nobis fuerat delegata, mandassent eisdem, ut memoratos clericos, qui per archipresbyterum Paduanum, ad quem fuerat super eodem negotio quoddam a nobis rescriptum obtentum, in quo, sicut asseritur, de prioribus literis mentio non fiebat, denunciati fuerant excommunicationis sententiae subiacere, nisi dictum presbyterum in socium reciperent et in fratrem, idem patriarcha denunciaret anathematis vinculo non ligatos: ipse nolens eisdem iudicibus in hac parte parere, qui nostra fungebantur auctoritate, maxime quum venerabilis frater noster Castellanensis episcopus ipsis super hoc parendum non duxerit requisitus, clericis sanctae Mariae formosae mandatum supradictorum iudicum per suas literas nunciavit, quas dilectus filius archidiaconus Castellanensis, plebanus eiusdem ecclesiae, legi publice coram populo non permisit. Quumque super hoc paucis diebus elapsis apud S. Nicolai monasterium ab eodem patriarcha benigne fuisset idem archidiaconus requisitus, in iram subito concitatus eundem patriarcham gravibus verborum iniuriis multis praesentibus incessivit. Qui considerans, archidiaconum ipsum per tantum iniuriarum excessum non se tantummodo, sed etiam Gradensem ecclesiam, immo nos ipsos graviter offendisse, tam ipsum archidiaconum, quam praedictam ecclesiam ecclesiastico supposuit interdicto, ea praecipue ratione, quoniam ex antiqua consuetudine, sicut dicitur, est obtentum, ut literae, quae per patriarchatum Gradensem a patriarchis Gradensibus diriguntur, indifferenter ab omnibus admittantur. Verum ad instantiam clericorum et parochianorum ecclesiae supradictae quoad ipsam ecclesiam patriarcha interdicti sententiam relaxavit, sub excommunicationis poena clericis eisdem iniungens, ne archidiacono participare praesumerent in divinis. Quum autem patriarcha iam dictus cum praefato episcopo ad monasterium S. Crucis pro celebrandis cuiusdam exsequiis accessisset, et archidiaconus se vellet divinis officiis immiscere, patriarcha pro vitando scandalo secessit in partem; propter quod archidiaconus ipsum coepit gravibus verborum iniuriis aggravare. Idem quoque archidiaconus licet a divinis per unius diei spatium cessavisset, postmodum tamen celebrare publice non erubuit interdictus. Ad haec de saepe dicto episcopo patriarcha gravem deposuit quaestionem, quod, quum sibi et Gradensi ecclesiae obedientiam teneatur et reverentiam exhibere, quanquam ei mandaverit, ut praefatum archidiaconum pro interdicto, et clericos S. Mariae pro excommunicatis haberet, et faceret excommunicationis et interdicti sententias ab ipso prolatas per Castellanensem dioecesim inviolabiliter observari, idem episcopus in iniuriam patriarchae permittens archidiaconum in ecclesia Castellanensi libere ministrare, clericis suae dioecesis sub fidelitatis poena praecipiendo mandavit, ut per ecclesias suas archidiaconum et clericos supradictos nec interdicti nec excommunicationis sententiae subiacere publice nunciarent. Unde idem patriarcha nobis humiliter supplicavit, ut tantam iniuriam et excessum, nec non in ipsum, sed potius contra sedem apostolicam tam ab episcopo quam archidiacono attentatum castigare taliter curaremus, ut reveraretur in aliis materia similia committendi. Dictus vero episcopus per suas nobis literas intimavit, quod quum patriarcha denunciasset clericos S. Iustinae anathematis vinculo non teneri, quos idem episcopus prius excommunicatos denunciaverat, de mandato archipresbyteri Paduani, a nobis, sicut asseritur, iudicis delegati, occasione huiusmodi inter patriarcham et archidiaconum contentione suborta, patriarcha ex commotione quadam archidiaconum interdixit, quo ad appellationis beneficium convolante, patriarcha in saepedictam ecclesiam interdicti sententiam promulgavit, nec satisfactionem oblatam ab archidiacono super hoc recipere voluit, nisi archidiaconus, ut ipsius pareret mandatis, interposito iuramento firmaret. Adiecit etiam idem episcopus, quod ipse timens, ne prorumperet ad aliquid patriarcha, quod ad ipsius episcopi vel ecclesiae seu clericorum suorum praeiudicium cederet vel gravamen, ad sedem apostolicam appellavit, nobis sollicite supplicando, ut patriarcham a sui et ecclesiae suae ac clericorum et ecclesiarum suae dioecesis molestatione indebita compescere curaremus. Quum igitur super praemissis et aliis inter utriusque partis procuratores fuisset coram dilecto filio tit. SS. Cosmae et Damiani diacono cardinali, quem auditorem dederamus eisdem, aliquamdiu litigatum, et ipse nobis quae audierat fideliter retulisset, quia nobis constare non potuit, an per literas, quae ad Paduanum archipresbyterum impetratae dicuntur, quum nobis ostensae non fuerint, revocatae fuerint literae ad praedictos primicerium et plebanum obtentae, causam ipsam vestro examini duximus committendam, per apostolica scripta*' Mandamus[68]), quatenus, '*inquisita super praemissis plenius veritate,*' nisi vobis constiterit, quod literae, quae secundo loco ad '*praedictum*' archipresbyterum Paduanum[69]) impetratae dicuntur, de prioribus literis ad '*saepe dictos*' primicerium Gradensem[70]) et plebanum sanctae Sophiae obtentis expressam fecerint mentionem, ut per secundas primae appareant '*literae*' revocatae, quum primos iudices auctoritate literarum nostrarum iurisdictionem non sit dubium habuisse, quam potuerant postmodum patriarchae quoad exsecutionem '*suae*' sententiae demandare, ex qua coercitionem etiam idem patriarcha receperat[71]), quum huiusmodi demandata iurisdictio delusoria videretur, si subdelegatus huiusmodi coercitionem aliquam non haberet, interdicti sententiam ab eodem patriarcha in Castellanensem[72]) archidiaconum promulgatam, pro eo, quod '*ipse*' eiusdem[73]) patriarchae exsecutionem impediens, eius literas, quibus[74]) mandatum praedictorum iudicum nunciabat, legi in publicum[75]) non permisit, tamdiu faciatis '*sublato appellationis obstaculo*' inviolabiliter observari, donec eidem patriarchae de iniuriis irrogatis sufficienter fuerit satisfactum. Si vero constiterit primas literas per secundas legitime revocatas, quum appareat, primos iudices iurisdictionem nullam penitus[76]) habuisse[77]), et ita constet per consequentiam, patriarcham ipsum non recepisse iurisdictionem vel coercitionem aliquam ab eisdem, praedictam interdicti sententiam '*ab eodem patriarcha prolatam*' denuncietis irritam et

---

Cap. XXVIII. 51) omitt. C. R. 1. H. L., Comp. III., Reg. — 52) *demandata:* Reg. — 53) *sic duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 54) add.: *ipsorum:* C. R. 1. — 55) *fuerint:* C. R. 2. — 56) *sedem duxisti apost. consulendam:* Comp. III., Reg. — 57) *penitus:* C. H. — 58) *demandetur:* Reg. — 59) *duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 60) abest a Comp. III., Reg. — 61) *sciant:* Reg. — *iudicem:* Comp. III., Reg. — 62) *decrevimus:* C. R. 1. — 63) *illud:* C. L. — 64) abest a C. R. H.

Cap. XXIX. 65) Restitutum ex Reg. Bal. X. 178. — Comp. III. h. t. c. 8. — 66) *Trivisin.:* C. R. 2. — *Trevisico.:* C. L. — *Abbati S. Hilarii, plebano S. Pauli Castell. dioeces. et magistro Tervisino (Trevisino.: Ang.):* Comp. III. — *Abbati S. Hilarii, plebano S. Pauli Castellanensis dioecesis et magistro Gallo Trevisino:* Reg. — 67) *Graden.:* Comp. III., Reg. — 68) *mandantes:* ib. — 69) abest ab iisd. — 70) omitt. ib., pariter ac seq.: *S. Sophiae.* — 71) *recepit:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 72) *Castellan.:* Cont. — *supradictum:* Comp. III., Reg. — 73) *praedicti:* Comp. III., Reg. — 74) *quibus . . . mand.:* omitt. Comp. III., Reg. — 75) *publice:* Reg. — 76) *nullatenus:* C. R. 1. — 77) add.: *utpote penitus revocatam:* C. H.

inanem. '*Nihilominus etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. XI. Kal. Ian. Ao. X.*' [1208.]

CAP. XXX.[78])

Iurisdictio delegati re integra morte mandantis exspirat.

Idem *Episcopo Pictaviensi.*

Licet undique '*confluentium negotiorum multiplicitas copiosa nostrum animum ad varias curas impellere non desistat, fraternitas tamen tua, quam sincera complectimur in Domino caritate, sollicitudinem ad tempus deponere compulit, quam in exsequendis aliis ex debito pastoralis officii gerebamus, atque tuam dubitationem apostolico certificare responso.*' Quum igitur '*a nobis*' duxeris[79]) requirendum, si causam '*aliquam*' tribus iudicibus delegamus, apponi in literis nostris illam clausulam facientes: „quod si non omnes his[80]) exsequendis poteritis interesse, duo vestrum[81]) nihilominus eam[82]) exsequantur," et unus, postquam commiserit cuidam ex aliis vices suas, de medio sit sublatus, tertius[83]) ut suspectus merito recusetur, an collega superstes suo nomine ac defuncti possit negotium definire: Inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, si iurisdictione a suo sibi collega delegata eo vivente uti non coeperit[84]), quia mandatum huiusmodi re integra morte mandatoris[85]) exspiravit, non habet solus officium iudicandi; si vero ante mortem illius[86]) iurisdictione uti coeperit taliter[87]) demandata, vices suas et illius poterit adimplere.

CAP. XXXI.[88])

Non creditur quis delegatus, nisi delegationem probet.

Idem *Episcopo Baiocensi.*[89])

Quum in iure peritus[90]) *(Et infra:* ['*cf. c. 33. de elect. I. 6.*']) Praeterea quaesiristi, quum tibi ab aliquo sub hac forma mandatur: „auctoritate, qua fungor, iniungo, ut talem denuncies excommunicationis sententiae subiacere," ac tibi super mandato apostolico haesitanti ab aliquo non sit facta fides[91]), an mandatum huiusmodi exsequi tenearis? Super quo tibi huiusmodi damus responsum, quod, nisi de mandato sedis apostolicae certus exstiteris, exsequi non cogeris quod mandatur[92]). '*Contingit etc. Dat. Lat. X. Kal. Sept. Pont. nostr. Ao. XI.*' [1208.]

CAP. XXXII.[93])

Per procuratorem non habentem mandatum de re ad rem iurisdictio prorogari non potest.

Idem *Parisiensi et Trecensi Episcopis et Abbati sanctae Genovefae.*[94])

Quum olim '*dilectus filius*' abbas et conventus Vergiliacensis[95]) sua nobis conquestione[96]) monstrassent, quod '*nobilis vir Petrus*' comes Altissiodorensis quoddam stagnum, molendinum[97]) et domum in terra eorum construere nitebatur in ipsorum[98]) praeiudicium et gravamen, '*venerabili fratri nostro*' episcopo et '*dilecto filio*' thesaurario Nivernensi[99]) commisimus causam ipsam[100]). Per quorum literas[1]) accepimus, quod lite super petitionibus ecclesiae contestata, receptis[2]) utrinque testibus, et attestationibus publicatis, quum super dictis testium inter partes fuisset postmodum disputatum, tandem pars comitis proposuit '*coram eis,*' quod de damnis in nemoribus et rebus aliis datis, super quibus testes deponere videbantur, cognoscere non debebant, quum in rescripto nostro nulla de damnis mentio haberetur, '*adiiciens, quod res illae, super quibus quaestio agebatur, de feudo erant nobilis viri ducis Burgundiae, sicut idem dux in patentibus literis fatebatur, et ideo super illis ad dominum feudi potius quam ad dictos fuerat iudices recurrendum. Ad quod fuit ex adverso responsum, quod, si non expresse, tacite tamen de damnis datis in nostris literis mentio habebatur, quum nomen gravaminis esset literis ipsis insertum. Propter quod de ipsis cognoscere poterant saltem tanquam de accessoriis seu appendiciis negotii principalis. Item, quum super omnibus articulis, de quibus testes deposuerant, lis fuisset solenniter contestata, de ipsis cognoscere ac pronunciare iudices tenebantur. Sed et super exceptione feudi sero nimis, utpote post testium publicationem obiecta, audiendum non esse comitem asserebat. Ad haec pars comitis replicavit, quod, etsi super damnis a procuratore suo lis fuerit contestata, ei tamen ex hoc non poterat praeiudicium generari, quum ad hoc procurator datus non fuerit, sed ad illam duntaxat causam, quae fuerat in literis commissionis expressa, super castro videlicet, stagno et molendino; ad hoc parte altera respondente, quod procuratoris factum comes ulterius impugnare non poterat, quod usque post publicationem testium minime duxerat revocandum.*' Iudices autem, '*super hinc inde propositis habito consilio discretorum,*' interlocuti sunt[3]), quod super damnis datis a comite ad eos cognitio pertinebat. Quo audito comes ad appellationis beneficium convolavit. Unde ipsum[4]) iudices evocatum[4*]), et nec per se, nec per responsalem idoneum comparentem, excommunicationis vinculo adstrinxerunt[5]); '*eo tamen in contumacia perdurante, causam eandem cum attestationibus fideliter consignatis ad nostram praesentiam remiserunt. Porro procuratoribus utriusque partis propter hoc apud sedem apostolicam constitutis, procurator monasterii proposuit coram nobis, quod, quum villa de Vetenedo Virziliacensi et S. Germani Antissiodorensis monasteriis sit communis, ita quod terragium, spanagium, albergariam, censum, tertias, laudas, vendas et retentionem habeant in eadem, praedictus comes, qui nihil aliud quam duos denarios annuatim a quolibet rustico custodiae seu salvamenti nomine percipere consuevit, nunc in ipsa iurisdictionem sibi contra iustitiam usurpando, ab unoquoque villano V. solidos extorquet, in quodam loco eiusdem villae post inhibitionem tam sibi quam Hospitalariis factam, qui locum ipsum in censiva monasterii obtinebant, ab eis per commutationem recepto, castrum, stagnum et molendinum aedificando in ipsorum praeiudicium et gravamen, in nemoribus, lapidibus et rebus aliis gravibus damnis datis. Propter quod aedificia supradicta, utpote post inhibitionem et nunciationem exstructa, idem procurator petiit demoliri, et compelli comitem supradictum a Virziliacensis monasterii super hoc molestatione cessare, super damnis datis eidem compensationem congruam exhibendo. Procurator vero comitis allegavit, quod, quum in praedicto loco de Vetenedo suae iurisdictioni subiecto perpetrarentur saepissime homicidia et rapinae, ipse volens tot et tantis obviare periculis, quandam domum in solo, quod ab Hospitalariis per commutationem acceperat, ubi domum fortem olim exstitisse didicerat, ad transeuntium securitatem construxit, quodam stagno et molendino ad opus custodum ipsius domus aedificatis ibidem. Verum abbas et conventus praedicti falso dicentes se super hoc praegravari, literas ad praedictos iudices impetrarunt, et, quum ipsis in praesentia iudicum obtulerit dictus comes, quod, si qua damna probarent se ob illa aedificia pertulisse, non solum in simplum, sed duplum ipsis damna eadem resarciret, ipsi tam hoc verbum quam etiam alias pacis species penitus respuerunt. Quum autem per iudices fuerit in eadem causa usque ad testium publicationem processum, quoniam attestationibus publicatis apparuit, eos super multis deposuisse articulis, super quibus lis contestata non fuerat, pars comitis allegavit, quod iudices super illis cognoscere non valebant. Unde, iudicibus se de damnis datis cognoscere ac pronunciare posse interloquentibus, ad nostram fuit audientiam provocatum. Nos autem auditis iis et aliis, quae procuratores proponere curaverant, et attestationibus utriusque partis diligenter inspectis, intelleximus pro monasterio esse probatum, in supradicta villa terragium, spanagium, albergariam, census, tertias, laudas, vendas ac retentiones ad praedicta monasteria pertinere, ac stagnum et calceria supradicta partim in proprietate Virziliacensis coenobii, et partim in ipsius et S. Germani censiva fuisse constructa. Item, quod Hospitalariis, qui pro praedicto loco annuum censum monasteriis exsolvebant, ne locum ipsum, censivam videlicet monasteriorum, transferrent in comitem, et comiti, ne censivam ipsam reciperet, prohibitio facta fuit. Pro parte vero comitis videbatur esse probatum, quod iustitia nemoris super fortalitia est ipsius, et quod absque cuiusquam iniuria dictus comes ad albergagium hominum ipsius villae potest concedere nemus ipsum, quodque comes ipse iustitiam habet in villa, et pro salvamento de qualibet domo villae duos denarios recipere consuevit. Item, quod in parte Hospitalariorum est fortalitia ipsa fundata, et quod quicunque*

Cap. XXX. 78) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 271. (A. 1208.) — Comp. III. h. t. c. 9. — 79) *duxeritis:* C. H. — 80) *iis exs. potueritis:* Reg. — 81) abest a C. H. — 82) *ea:* ib., Comp. III. Ms., Reg. — 83) add.: *vero:* C. R. 1. — 84) *inceperit:* Comp. III. — *coepit:* Reg. — 85) *mandatarii:* Comp. III. Ms., Reg. — 86) *ipsius:* C. H. — 87) abest a C. R. 1.

Cap. XXXI. 88) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 176. — Comp. III. h. t. c. 10. — 89) *Livocensi:* C. L. — *Bonon.:* C. H. — *Arien.:* C. R. 1. — 90) add.: *existas:* C. L. — 91) *fit fides:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 92) *quae mandantur:* C. H.

Cap. XXXII. 93) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 265. — Comp. III. h. t. c. 11. — 94) add.: *Parisiensis:* Reg. — 95) *Virgilino.:* C. R. 1. — *Virgiliacen.:* C. R. 2. — *Virgilianen.:* C. H. L. — *Vrelliac.:* Comp. III. Ms. — *Wirezaliacen.:* Aug. — leg. *Virziliacensis:* cum Reg. (*Vezelay*) — 96) *quaestione:* C. R. 1. H. — 97) *et mol.:* C. R. 2. — 98) *eorum:* C. H. — 99) *Nimen.:* C. H. — 100) *illam:* ib. — 1) '*in quorum praesentia partibus constitutis, sicut per literas eorundem accepimus, lite:* Comp. III., Reg. — 2) *et rec.:* C. R. 2. — 3) *fuerunt:* C. H. — 4) *Unde licet .... adstrinxissent:* Reg. — 4*) *revocarunt:* Comp. III. Aug. — 5) *constrinxerunt:* Cont., Bohm.

aliquid habet ad censum, illud salvo censu potest concedere cui vult. Rursus, quod in eadem villa olim fuerat domus fortis clausa paliliis et fossatis." Quia vero super damnis datis, antequam lis fuerit contestata, nequaquam ad dictos iudices cognitio pertinebat, quum in rescripto nulla de illis[6]) mentio haberetur, nec ad ipsos potuerit[7]) iurisdictio prorogari, quum procurator ad illa solummodo intelligatur constitutus, quae in commissionis literis inveniuntur expressa, et, postquam comes publicatis attestationibus intellexit[8]), super his[9]) fuisse depositum, protinus contradixit, nos eosdem iudices "*protinus*" pronunciavimus[10]) minus iuste interlocutos fuisse, ac saepedictum comitem, qui ob hoc ad appellationis beneficium convolavit, excommunicationis sententia non fuisse ligatum. "*Ceterum etc. Dat. Later. Ao. XI.*" [1208.]

CAP. XXXIII.[11])

Qui acta causae relationis iudicum delegatorum sigilla violando aperuit, non auditur postmodum contra illa.

Idem *Senonensi Archiepiscopo.*[12])

Quum olim "*ad nostram audientiam pervenisset, quod dilecti filii*" magister[13]) S. et B.[14]) archidiaconatum et praeposituram adinvicem commutassent[15]) (*Et infra:* ["*cf. c. 7. de rer. permut. III. 19.*"]) *Quia ergo super facto ipsius B. nobis non poterat de veritate constare, causam super hoc venerabilibus fratribus nostris Lingonensi et Cabilonensi episcopis sub certa forma duximus committendam. Ipsi ergo in mandati nostri exsecutione procedere cupientes, partibus ad suam praesentiam convocatis, receperunt testes utrinque productos, audierunt confessiones partium et depositiones testium publicarunt. Quumque propter quendam articulum, qui eis dubitabilis videbatur, causam ad nos remittere proposuissent instructam, gesta omnia redigentes in scriptis sub sigillis propriis inclnserunt, et assignarunt partibus nobis fideliter praesentanda.*" Verum supra dictus B. delegatis nostris non deferens, immo verius[16]) deleganti[17]), sigilla violavit illorum, et scripta, quae nobis fuerant praesentanda, non erubuit aperire. Qui[18]) postmodum in nostra praesentia constitutus, adversario[19]) "*suo*" praesente, in excusationem suam[20]) proposuit "*coram nobis,*" quod iudices perperam processerant contra ipsum[21]), quum[22]) acta in scriptis minus fideliter[23]) redegissent. Unde timens, ne literas portaret[24]) contrariae, illorum scripta aperuit, et quod suspicatus fuerat adinvenit. Sane, si, quod[25]) expediret, melius notavisset, vel non recepisset scripta suspecta, vel recepta nobis fideliter praesentasset, et ostendisset causam suspicionis propositae coram nobis, praeterea quum non conquereretur[26]) de iudice, quem ei proprio motu concessimus, sed de illo potius, quem ipse[27]) duxerat eligendum, et iudices suas nobis[28]) per eum literas destinassent, de ipso pariter conquerentes, verbis ipsius[29]) fidem non duximus adhibendam; sed ut in eo[30]) saltem puniretur[31]), in quo peccaverat, contra acta iudicum, quae temere violarat[32]), ipsum, sicut nec[33]) debuimus, noluimus exaudire, ne videretur dolus suus[34]) ei patrocinium attulisse. "*Quum etc. Dat. Lat. Id. Ian. Ao. V.*" [1202.]

CAP. XXXIV.[35])

Delegatus non tenetur admittere collegam sibi adiunctum per literas subreptitias, nec ipsius subdelegatum. Hoc dicit secundum unum intellectum. Vel sic: *Delegatus subdelegatum collegae impediti non tenetur admittere, si in rescripto est clausula: „quod si ambo, etc.“* Hoc dicit secundum alium intellectum.

Idem *Abbati et Capellano sanctae Mariae Bononiensis.*[36])

Coram dilecto filio "*nostro*" M. "*sancti Theodori*" diacono cardinali, quem tibi et "*dilecto filio*" H.[37]) nuncio, et clerico sanctae Agathae adversario tuo, qui cum instrumentis eiusdem[38]) ecclesiae, sed absque literis de ratihabitione, ad apostolicam sedem accesserat, sed de rato caverat sub[39]) fideiussoria cautione, concessimus auditorem, "*in cuius praesentia constitutus*" proponere curavisti, quod, quum "*olim*" quidam in parochia sanctae Mariae, "*post appellationem interpositam ad apostolicam sedem,*" in honorem[40]) beatae Agathae "*domum et*" ecclesiam construxisset, "*bonae memoriae*" Alexander Papa[41]) praedecessor noster causam super hoc "*T.*" abbati sancti Stephani, et "*T.*" priori sancti Victoris commisit "*fine debito*" terminandam[42]); qui "*auditis quae fuerunt hinc inde proposita, et rationibus partium diligenter inspectis,*" pro ecclesia S. Mariae diffinitivam sententiam protulerunt, "*quae per felicis recordationis Lucium, Gregorium et Clementem praedecessores nostros fuit postmodum confirmata.*" Verum capellanus sanctae Agathae sententiae parere contempsit[43]), "*et parochianos sanctae Mariae ad ecclesiastica sacramenta recepit, et suspensus divina praesumpsit officia celebrare.*" Quumque super eadem causa coram "*venerabili fratre nostro H.*" Ferrariensi[44]) episcopo "*fere*" per annum disceptatum fuisset "*a partibus, productis testibus coram eo,*" pars ecclesiae sanctae Agathae, horum veritate suppressa, "*dilectum filium*" magistrum L.[45]) Bononiensem canonicum obtinuit eidem episcopo in causae decisione adiungi. Qui quum[46]) causae interesse non posset, praedictus episcopus, cui per sequentes literas "*impetratas tertio*" mandabatur, ut, si ambo interesse non possent mandatis apostolicis[47]) exsequendis, ea ipse nihilominus adimpleret, "*attestationibus publicatis et rationibus plenius intellectis*" sententiam praedictam confirmavit, "*capellano S. Agathae sub poena excommunicationis iniungens, ut nullum parochianorum suorum infra certos terminos commorantium ad officia divina vel ecclesiastica reciperet sacramenta. Ad hoc dictus Hugolinus ex adverso respondit, quod olim archipresbyter de Pastino a praedicto Alexandro praedecessore nostro indulgentiam impetravit, ut in vico Castellionis, in quo superexcreverat populi multitudo, ecclesiam de novo fundaret. Unde tunc Bononiensis episcopus de mandato eiusdem praedecessoris nostri et locum signavit, et primarium lapidem benedixit, et in fundamento secundum consuetudinem collocavit, et sic capellam in eodem loco constructam cum tota parochia, quam usque hodie habet ecclesia de Pastino, per XX. annos iuste possedit, quam felicis recordationis Coelestinus Papa praedecessor noster eis suis literis confirmavit, et nos sub nostra protectione recepimus, constitutam nobis ab eodem archipresbytero censualem. Unde olim quidam canonicus regularis ab archipresbytero de Pastino, ut divina in eadem celebraret officia deputatus, praeter auctoritatem archipresbyteri et capituli de Pastino coram praedicto abbate S. Stephani et priore S. Victoris ab illis citatus apparuit, sed coram eis iudicium non subivit. Immo ab ipsis tanquam de ratione suspectis, quia praedictam sibi volnerant parochiam vindicare, ad nostram duxit audientiam appellandum. Iidem autem iudices non dubitantes mandati fines excedere, tam super novo quam veteri populo sententiam protulerunt, quum secundum tenorem literarum directarum ad eos non potuissent nisi de veteri iudicare. Postmodum vero memoratus canonicus contra voluntatem, immo prohibitionem archipresbyteri sui coram Ferrariensi episcopo comparens, sub eo aliquandiu litigavit; sed tandem comperto, quod universi familiares eius ei essent adversi, praedictum magistrum ei fecit adiungi.*" Nuncius[48]) vero ecclesiae[49]) sanctae Agathae inter alia proposuit, quod, quum dictus magister[50]) L. vices suas alii delegasset, episcopus admittere noluit subdelegatum[51]); sed post appellationem ad nos interpositam solus[52]) in causae cognitione processit. "*Unde contra primam sententiam allegabat, quod de commissione ad primos iudices impetrata ad archipresbyteri notitiam nil pervenit, quod iudices post appellationem legitime interpositam processerant, et quia fines mandati fuerant in processu transgressi. Contra secundam vero similiter proponebant, quod canonicus regularis, qui coram Ferrariensi episcopo litigavit, non solum non fuerat procurator datus ad eam, sed etiam contra prohibitionem archipresbyteri liti se praesumpserat immiscere; quod Ferrariensis episcopus solus processerat, quum non ei soli causa fuerat delegata, et collega eius, etsi causae nequiverit interesse, alii tamen commiserit vices suas, et post appellationem etiam ad nos interpositam idem Ferrariensis pro ecclesia S. Mariae sententiam promulgavit. Ad haec autem pars altera replicabat, quod praedicta stare non poterant, quum credi non debeat, quod a iudicibus illis pars appellaverit adversa,*

Cap. XVIII. 6) *aut. ipsius:* C. L. — *de ipsis:* C. R. I., Comp. III., Reg. — 7) *potuit:* C. H. — *potuerat:* C. R. 2. — 8) *intellexerit:* C. R. 2. — 9) *illis:* Comp. III. — *damnis illis:* Reg. — 10) *pronunciamus:* C. L.

Cap. XXXIII. 11) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 141. — Comp. III. c. 1. de rer. perm. III. 15. — 12) inscr. omitt. C. H. — 13) *magistri:* Reg. — 14) *G.:* C. R. 2. — 15) *permutassent:* Comp. III., Reg. — 16) *potius:* C. H. — 17) *delegatorum:* C. L. — 18) *Ceterum in nostra:* Comp. III., et add.: *demum:* Reg. — 19) add.: *et confessus:* C. H. — 20) *propriam:* Comp. III., Reg. — 21) *eum:* C. R. 1. — 22) add.: *et:* C. R. 2. H. L. — 23) *legitime:* C. R. 1. — 24) *reportaret:* C. R. 2. H. — 25) *quid:* Comp. III., Reg. — 26) *quereretur:* Reg. — 27) *ille:* C. R. 1. H. — 28) *nobis pariter lit.:* Reg. — 29) *illius:* C. R. 1. — 30) *hoc:* Cont., Böhm. — 31) *puniatur:* C. H. — 32) *violavit:* C. L. — 33) *non:* Reg. — 34) *eius:* C. H.

Cap. XXXIV. 35) Restitutum ex Comp. III. c. 1. de paroch. III. 22. — 36) *Alberto capellano S. Mariae de Porta Ravennate Bonon.:* Comp. III. — 37) *Hug.:* Comp. III., Böhm. — 38) abest a C. H. — 39) omitt. Comp. III. — 40) *honore:* C. H. — 41) abest a C. L. — 42) omitt. C. R. H. L. — 43) *contemnens:* Comp. III. — 44) *Ferrar.:* Comp. III. Aug. — 45) *H.:* C. R. 1. — *L.:* C. H. — *Lanfrancum:* Comp. III. — 46) *Sed quum idem magister:* ib. — 47) *mandatum apostolicum:* C. L. — 48) *Qui quum vices:* Comp. III., reliquis omissis. — 49) abest a C. R. 1. — 50) absunt a C. R. 1. H. L. — 51) *delegatum:* C. R. L., Comp. III. — 52) abest a C. H.

ad quos nec sciverat, nec audierat commissionis literas emanasse. Praeterea quum in literis commissionis appellationis fuisset obstaculum partibus interclusum, appellationi postmodum interpositae non fuerat deferendum. Insuper, quum, sicut adversarius fuit in iure confessus, et si pars eius, qui, ut prosequeretur appellationem, literas impetraret, non tamen illis fuerat usa, pro eodem haberi debebat, ac si non fuerit prosecuta. Unde sententia iam transierat in rei iudicatae auctoritatem, etiamsi contra ius litigantis prolata fuisset. Quum autem nec literae commissionis ad iudices primos obtentae praesententur in iure, nec aliter legitime demonstretur formam mandati iudices excessisse, pro sententia potius est praesumendum. Quod dicitur ex adverso, quod canonicus ille non fuerit procurator, non nocet, quum ipse litem coram Ferrariensi episcopo contestando factus fuerit dominus litis, qui generalis ab ipsius fundatione ecclesiae procurator fuerat, et sic agebat et contrahebat, ac si vere capellae dominus exstitisset, praesertim quum in causam non tam ecclesiae nomine, quam proprio traheretur, utpote qui parochianos adiudicatos ecclesiae S. Mariae ad divina recipiebat officia, et exhibebat eis ecclesiastica sacramenta. Praeterea, quum ad archipresbyteri notitiam pervenisset, causam ipsam fuisse Ferrariensi episcopo delegatam, si per canonicum illum nolebat subire iudicium, ad causam agendam debuerat alium destinare. Quod quum non fecerit, eius est negligentiae imputandum, immo malitiae potius, qui sic commissionem nostram nisus fuerit enervare.* Sed econtra fuit responsum, quod Ferrariensis[53] episcopus[54] solus procedere potuit, quum *primum coram eo lis fuerat contestata et testes ad causam producti, et* in ultimae commissionis literis fuisset insertum, quod, si ambo interesse non possent[55] *exsequendis mandatis apostolicis,* praedictus episcopus *ea* nihilominus exsequi procuraret. Quod non intelligitur, ut, si per se, vel per alios interesse non possent, quia id raro vel nunquam contingeret, sed si non posset personaliter interesse. *Appellationi ergo interpositae ob causas praedictas, quum causae sufficientes non erant, aliquatenus non erat deferendum.* Idem igitur cardinalis, *auditis his et aliis, quae fuerant hinc inde proposita,* latam ab eodem Ferrariensi episcopo sententiam *de mandato apostolico* confirmavit, et adversae parti super hoc perpetuum silentium duxit imponendum. Nos ergo[56] quod ab eo factum est auctoritate apostolica confirmamus, *et praesentis scripti patrocinio communimus.*

CAP. XXXV.[57]

Locus, ad quem reus secure accedere non potest, et canonicus in causa concanonici delegatus, recusari poterit.

Idem Praeposito S. Dominici Subdiacono nostro.[58]

Quum R. canonicus Ianuensis causam *pecuniariam*, quae inter ipsum ex una parte[59], ac P. civem Ianuensem *ex altera* vertitur, tibi obtinuerit delegari, et idem civis[60], propter multas et graves inimicitias civitatis suae in tua nequeat praesentia comparere, *sicut ex ipsius et dilectorum filiorum consulum Ianuensium insinuatione nobis innotuit: discretioni tuae per apostolica scripta* mandamus, quatenus supradicto R. huiusmodi optionem relinquas[61], ut exceptis canonicis Ianuensibus, quos, quum sint eius[62] socii, merito habet pars adversa suspectos, in civitate vel dioecesi Ianuensi, in qua sunt multi, *sicut pro certo tenemus,* viri providi, iudicem eligat, coram quo quaestio terminetur, cui auctoritate nostra districte praecipias, ut eandem causam iuxta rescripti a te[63] obtenti tenorem appellatione remota fine debito terminare procuret.

CAP. XXXVI.[64]

Si mandatur iudici delegato, ut illum absolvat, qui dicit se iniuste excommunicatum, ante probationem illum absolvere debet. Si autem dicat excommunicationem nullam, probationem nullitatis ante pronunciationem admittet.

Idem Rothomagensi Archiepiscopo.

Quum contingat interdum, quod laici (*Et infra:* [cf. c. 24. de rescr. I. 3.]) Insuper requisiti[65] sumus, quum quis conqueritur in se a suo episcopo post appellationem ad nos legitime interpositam, vel alias iniuste excommunicationis sententiam promulgatam, et nos iudicibus damus *nostris literis* in mandatis, ut, si est ita, *vel* iuxta formam ecclesiae absolutionis beneficium illi[66] impendant, vel eandem sententiam denuncient esse nullam, ac episcopus paratus sit probare, se in illum, antequam vocem appellationis emitteret, vel alias[67] iuste huiusmodi sententiam protulisse[68], an probationibus non admissis liceat iudicibus excommunicatum absolvere, vel[69] denunciare sententiam esse nullam? Ad quod *tibi* taliter respondemus, quod *super iam dicto casu non consuevimus, si bene meminimus, sub praescripta forma iudicibus scribere, sed sub ista, ut videlicet, si excommunicationis sententiam post appellationem ad nos legitime interpositam invenerint esse latam, ipsam denunciantes penitus nullam esse, audiant, si quid fuerit quaestionis; alioquin recepta iuxta formam ecclesiae cautione impendant absolutionis beneficium conquerenti, et iniuncto sibi quod de iure fuerit iniungendum, audiant causam, et eandem fine debito terminare procurent. Sed si forsan appareat, nos in iam dicto casu sub praenotata quandoque forma scripsisse, in altero utique casuum praedictorum,* quum quis *videlicet* conqueritur, se post appellationem ad nos legitime interpositam excommunicatione fuisse innodatum[70], semper utriusque[71] partis probationes sunt admittendae, antequam ad[72] decernendum[73] super hoc aliquid procedatur, per quas denique apparebit, an absolutione indigeat conquerens, vel denunciandus sit potius[74] non ligatus. In eo[75] vero casu, quum *videlicet* excommunicatum quis se asserit[76] iniuste, vix vel nunquam[77] est eius, antequam absolutus fuerit, probatio admittenda, nisi tunc tantum, quum asserit in excommunicationis sententia intolerabilem errorem fuisse patenter expressum, ad quod probandum admittitur antequam absolutionis gratiam consequatur[78]. Verum[79] si proponat, se simpliciter excommunicatum iniuste, ac episcopus ad probandum, quod iuste ipsum[80] excommunicavit[81], suas postulet[82] probationes admitti, non est ante absolutionem ipsius aliquatenus audiendus, quum, etsi pro certo constaret, rationabiliter[83] in illum excommunicationis sententiam promulgatam[84], nihilominus esset ei[85] absolutio *secundum formam ecclesiae* impendenda humiliter postulanti. Et ideo in hoc casu illum credimus iuxta formam ecclesiae protinus absolvendum, ut sic[86] demum, probationibus utriusque partis admissis, utrum iuste vel[87] iniuste ligatus fuerit, decernatur. *Dat. Lat. Kal. Sept. An. XIII.* [1210.]

CAP. XXXVII.[88]

Si subdelegatus delegati Papae iurisdictione uti coeperit, a delegato removeri non potest; et si fecerit contra mandatum, sive excesserit formam rescripti, processus est nullus.

Honorius III. Messanensi et Reginensi[89] Archiepiscopis.

Venerabili[90] fratri nostro archiepiscopo Cusentino[91] *nostris* dedimus *literis* in mandatis, ut *venerabilem fratrem nostrum* Cephaludensem episcopum restitui faceret ad episcopatum, et ad alia[92], quibus fuerat *indebite* spoliatus; quo restituto plenarie, et corporalem ac pacificam possessionem adepto, si *videret, quod idem* episcopus merito esset, *prout nobis suggestum fuerat,* de dilapidatione suspectus, virum providum et honestum provideret coadiutorem eidem adiungere[93], sine cuius consilio nihil eorum[94] faceret, quae ad administrationem pertinent temporalem, quoadusque[95] veritate comperta duceremus aliter providendum, interim omne alienationis genus eorum[96] utrique auctoritate nostra districtius interdicens[97]. Porro idem archiepiscopus corporis infirmitate gravatus, commisit[98] in huiusmodi negotio vices suas primo abbati sancti Spiritus de Panormo, ac demum thesaurario Cusentino. Quorum processus nobis exhibitos de fratrum nostrorum consilio cassavimus iustitia exigente, quia[99] videlicet abbas contra mandati nostri tenorem ad inquirendum, utrum de dilapidatione suspectus esset episcopus, eo non restituto processit, et archiepiscopus ipse, quum iam suo functus esset officio dicto abbati committendo in integrum vices suas[100], huiusmodi[1] negotium dicto thesaurario non potuit demandare.

Cap. XXXIV. 53) Item Ferrar.: Comp. III. — 54) abest a C. R. H., Comp. III. — 55) posset: C. H., Comp. III. — 56) igitur: C. R. 1.

Cap. XXXV. 57) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 58) subd. n.: omitt. C. H. — 59) ex una p.: omitt. C. R. H. L. — 60) P. civ.: Comp. IV. Ms. A. — 61) optione relicta: Comp. IV. — 62) abest a C. L. — 63) ad te: C. R. L., Comp. IV. Aug., Ms. B. — rescripti obtenti: Ms. A.

Cap. XXXVI. 64) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 127. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 65) requisisti: Reg. — req. sumus, quod quum: Comp. IV. Aug. — 66) illis: Reg. — 67) aliter: Comp. IV. Ms. A. — 68) protulisset: Böhm. — 69) et: C. H. — 70) nodatum: C. R. L. — notatum: Comp. IV. Ms. A., Reg. — 71) utriuslibet: C. L., Comp. III., Reg. — 72) abest a C. H. — 73) discernendum: C. R. 2. — 74) penitus: C. H. — 75) reliquo: Comp. IV., Reg. — 76) asseverat: Reg. — 77) vix unquam: Comp. IV., Reg. — 78) consequantur: Böhm. — 79) Unde: Comp. IV. — 80) eum: C. H. — 81) excommunicaverit: C. H., Comp. IV. Aug., Ms. B. — 82) postulet: C. R. 2. — 83) tolerabiliter: Comp. IV. Ms. A. B. — 84) promulgatam: Comp. IV. Aug. — 85) abest a C. L. — 86) tunc: C. H. — 87) an: Reg. — vel ini.: omitt. C. L.

Cap. XXXVII. 88) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 89) Messen. et Regien. (Regin.: Ms.) arch.: Comp. V. — Omitt. inscr. C. H. — Regiaen.: C. R. 2. — 90) Rogatus olim a nobis et fratribus nostris carissimis (carissimus: Ms.) filius noster Fredericus Romanorum imperator et semper Augustus, et rex Siciliae, ut restitueret ven. fr. nostrum Cephaludensem episcopum, quem spoliaverat ecclesia et aliis bonis suis, se id libere facturum viva voce promisit, unde per scripta nostra ven. fr. etc.: Comp. V. — 91) Scusentin.: C. H. — 92) et alia: C. R. H. L., Comp. V. — 93) omitt. ab eisdem. — 94) horum: C. R. 1. — 95) quousque: C. R. 1. L., Comp. V. — 96) omitt. Comp. V. Cir. — 97) interdicentes: ib. — 98) add.: etiam: C. R. 1. — 99) quod: Comp. V. Cir. — 100) add.: iustes C. H. — 1) in hui.: C. L.

CAP. XXXVIII.

Si delegatus pronunciaverit, se iurisdictionem non habere, ipsum etiam de consensu partium non resumit.

Gregorius IX. S.[2]) *Praecentori et Magistro N. canonico Ambianensibus.*[3])

Significantibus M. muliere et F. nato eius nos noveritis accepisse, quod, quum nobilis mulier I.[3*]) vidua, mentiens se pauperem, contra eos super terris et rebus aliis ad iudices nostras[4]) literas impetrasset, iidem coram eis excipiendo proponere curaverunt[5]), quod, quum dictae literae suggesto mendacio impetratae fuissent, quum praedicta Iuliana[6]), quae nobilis est et dives, pauperem se dixisset in eis, coram ipsis, nisi requisito prius domino, sub cuius iurisdictione ipsi consistant, et coram quo parati erant eidem[7]) exhibere iustitiae complementum, non debebant de iure[8]) per tales literas conveniri, unde dicti iudices interloquendo pronunciarunt, se per easdem literas procedere non debere. (*Et infra:*) Demum fuit a partibus in quosdam tanquam in arbitros taliter compromissum, quod, si infra[9]) terminum in compromisso expressum causam non deciderent, partes ad eorundem iudicum redirent examen. Verum arbitris causam infra[10]) terminum negligentibus terminare[11]), dicti iudices iurisdictionem per formam compromissi huiusmodi resumpserunt, a quibus iidem se sententes gravari, quod super his, super quibus ab eis[12]) fuerant absoluti, litigare compellebant eosdem, ad nostram audientiam appellarunt. Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, revocetis in irritum[13]), etc.

CAP. XXXIX.

Arbitri electi ad causam recusationis, assignant partibus terminum ad probandam causam suspicionis, et iudex recusatus compellit arbitros ad causam finiendam.

Idem.

Suspicionis causa contra iudicem assignata, non ipse, qui forsan provocatus obesset, sed arbitri potius, coram quibus probatio est facienda, et ad quos omnia, quae ad hunc articulum faciunt, pertinere noscuntur, possunt ad hoc terminum assignare. Ab ipso quoque iudice, cui sicut iurisdictio, sic et cetera, sine quibus explicari causa[14]) non potest, intelliguntur esse commissa, iidem ut conveniant, si discordes fuerint, in unam sententiam, vel tertiam concorditer advocent, cum quo duo vel alter eorum id faciat, sunt cogendi, ne huiusmodi occasione principale negotium plus debito prorogetur.

CAP. XL.

Delegata iurisdictio ad personas, non expressas in rescripto, etiam de ipsarum consensu prorogari non potest.

Idem *Abbati sanctae Genovefae.*

P. et G.[15]) per literas apostolicas conquerentibus coram te de episcopo Londonensi[16]), quod concessum ab eis mutuum promisso loco et termino non persolvit, pendente iudicio I. laicus, qui in quantitate quadam eisdem mercatoribus tenebatur, in[17]) se tuam iurisdictionem, sicut asserit, voluit prorogare, ut, si infra[18]) terminum constitutum praedictam non solveret quantitatem[19]), excommunicationis[20]) et interdicti sententias in personam et terram eius[21]) promulgares. Quas huiusmodi occasione a te latas decernimus[22]) non valere, quum, etsi alias iurisdictioni praeesse dicaris, quia[23]) in dictum I. nullam iurisdictionem habebas, iurisdictionis[24]) prorogatio nulla noscitur[25]) extitisse, quum huiusmodi delegata iurisdictio ad alias personas nequeat prorogari.

CAP. XLI.

Maior XX. annis potest a quocunque dari delegatus; idem in maiori XVIII., dummodo interveniat consensus partium. Minor vero XVIII. non potest dari, nisi a principe.

Idem.

Quum vigesimum annum peregeris, dari potuisti in aetate huiusmodi delegatus. Ceterum constituto infra[26]) aetatem eandem, nisi partes scienter consentirent in eum, qui annum XVIII. transcendisset, facta delegatio ab alio, quam a principe, non teneret.

CAP. XLII.

Potestas plurium delegatorum vel arbitrorum simpliciter datorum exspirat per mortem unius.

Idem.

Uno delegatorum vel arbitrorum, sicut proponis, rebus humanis exempto, coram officium exspiravit, nisi aliud in delegatione aut[27]) compromisso fuisset expressum.

CAP. XLIII.

Delegatus Papae subdelegare potest, licet datus sit ex officio, vel de partium consensu, vel cum clausula praeelectionis, videlicet: „quod si non omnes, tu cum alio exsequaris, etc." Hoc dicit usque ad §. Is autem. — §. 1. Is, cui committitur negotium, ut personaliter exsequatur, potest, si partes consentiunt, alteri subdelegare. Fallit in casibus hic expressis. Hoc dicit usque ad §. Ceterum. — §. 2. Is, cui committitur nudum ministerium exsequendum, non potest vices suas alteri committere; fallit in legato sedis apostolicae. Et est textus notabilis, et multum allegatur. Abb. Siculus.

Idem.

Quoniam apostolica sedes intendit providere negotiis, et[28]) non personis, quibus eadem committuntur, si iudex tertius, licet ex officio nostro, vel de assensu partium pro communi[29]) a nobis datus eisdem, alii delegaverit vices suas, quum delegato a principe id concedatur a iure, delegatio valebit ipsius. Idem quoque dicendum est, quum mandatur episcopo, ut cum altero suorum coniudicum mandatum apostolicum exsequatur, et tunc sine subdelegato ab ipso episcopo reliqui duo procedere non valebunt. §. 1. Is autem, cui iniungitur, ut personaliter negotium exsequatur, potest, dummodo partes consentiant, hoc aliis delegare, praeterquam si inquisitionem fieri, vel ecclesiis de praelatis vel[30]) aliis ministris provideri mandaremus[31]), quum in his omnibus[32]) casibus industriam et fidem personae, cui talia committimus, eligere videamur. §. 2. Ceterum, salva legatorum sedis apostolicae auctoritate, nulli, cui commissum fuerit praedicare crucem, excommunicare vel absolvere aliquos, dispensare cum irregularibus, vel iniungere poenitentias[33]), liceat haec[34]) de cetero aliis demandare, quia non sibi iurisdictio, sed certum ministerium potius committitur in hac parte.

TITULUS XXX.

DE OFFICIO LEGATI.

CAP. I.[1])

Legatus Papae etiam per simplicem querelam adiri potest.

Alexander III. *universis Suffraganeis*[2]) *Cantuariensis ecclesiae.*[3])

Quum non ignoretis, "*venerabilem fratrem nostrum*" Cantuariensem archiepiscopum vobis non solum metropoliticu[4]), sed etiam legationis iure praeesse, "*mirabile satis est, quod quidam vestrum, sicut audivimus, asseverare praesumunt, quod idem archiepiscopus nullam causam de episcopatibus vestris sive metropoleos sive legationis iure debeat audire, nisi per appellationem ad ipsum deferatur.*" Sane licet "*forte*" idem archiepiscopus[5]) metropolitico[6]) iure audire non debeat causas[7]) de episcopatibus vestris, nisi per appellationem deferantur[8]) ad eum, legationis tamen obtentu universas[9]) "*causas de ipsis episcopatibus,*" quae per appellationem vel querimoniam[10]) "*aliquorum*" perveniunt[11]) ad suam audientiam, audire potest et debet, sicut qui in provincia sua[12]) vices nostras gerere comprobatur[13]). "*Mandamus itaque etc.*"

Cap. XXXVIII. 2) *S.:* abest a C. R. H. L. — *can.:* C. R. 2. — 2*) *H.:* C. R. — *B.:* C. L. — 3) *canonicis Abbanen.:* C. H. — *canonicis Ambianis:* C. L. — 3*) *Iuliana:* Cont., Böhm. — 4) abest a C. R. H. L. — 5) *curaverint:* C. H. — 6) *Iul.:* Cont., Böhm. — leg. vid.: *Iuliana.* — 7) abest a C. R. I. — 8) *de iur.:* desid. ib. — 9) *intra:* Cont., Böhm. — 10) *intra:* ib. — 11) *diffinire:* C. H. — 12) *ab eis:* omitt. C. H. — *et ab eis:* C. L. — 13) add.: *et inanem:* C. L.

Cap. XXXIX. 14) omitt. C. R. H. L.

Cap. XL. 15) *Pe. et G.:* C. L. — *Petro et G.:* C. R. 1. — 16) *Landinien.:* C. H. — *Londun.:* C. R. L., quod placet (*Laon.*) — 17) *se in:* Cont., Böhm. — 18) *intra:* Cont., Böhm. — 19) *pecuniae quant.:* C. L. — 20) *excomm. in personam et interd. in terram sent.:* C. R. L. — 21) *suam:* C. H. — 22) *decrevimus:* C. R. 1. — 23) *qui tamen:* C. R. 1. — 24) add.: *huius:* ib. — 25) *dignoscitur:* C. H.

Cap. XLI. 26) *intra:* Cont., Böhm.

Cap. XLII. 27) *ex:* C. L. — *vel:* C. H.

Cap. XLIII. 28) abest a C. R. H. L. — 29) add.: *utilitate:* Böhm. — 30) *aut:* C. R. H. L. — 31) *mandemus:* C. L. — *mandamus:* C. H. — 32) abest a C. H. L. — 33) *poenitentiam:* C. R. 1. — *vel . . . poen.:* omitt. C. H. — 34) *hoc:* C. R. H. L.

TIT. XXX. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XLIV. 3., Lips. XXXII. 1., Cass. XLI. 1., Comp. I. h. t. c. un. — 2) *univ. episcopis:* Cass. — 3) abest a C. H. — 4) *metropolitani:* Lips., Comp. I. — 5) *id. arch.:* omitt. Coll. citt. — 6) *metropolitano:* Cass. — 7) *causam:* Coll. citt. — 8) *deferatur:* eaed. — 9) add.: *causas:* C. H. — 10) *per quer.:* Lips. — *per aliquam quer.:* App., omiss. seq.: *aliquorum.* — 11) *proveniunt:* Comp. I. Aug. — *pervenerint:* Cass. — 12) *tua:* App. — 13) *probatur:* ead.

CAP. II.[14])

De causa specialiter delegata a Papa legatus se intromittere non potest.

Coelestinus III.[15])

Studuisti a nobis[16]) quaerere, utrum de causa, quam alicui delegamus, alius, qui sit generalis in provincia[17]) legatus, "*vel*" ante cognitionem, vel postea cognoscere valeat, vel[18]) commissionis nostrae processum, quem iudici delegato transmittimus, taliter[19]) impedire. "*Hanc itaque dubitationem de animo tuo amputare volentes*" Respondemus, quod, quum mandatum speciale derogat[20]) generali, legatus commissionem alii "*vel aliis*" factam specialiter impedire non "*debet nec*" potest, unde[21]), et[22]) si secundum formam "*expressam*" mandati nostri sententia iam[23]) fuerit promulgata, non poterit[24]) ipse legatus, nisi super hoc mandatum speciale[25]) receperit, eam quomodolibet irritare. Ipsam tamen, si rationabiliter lata fuerit, confirmare valebit[26]) et executioni mandare.[27])

CAP. III.[28])

Legatus etiam de latere ex generali legatione non potest transferre episcopum, vel unam ecclesiam cathedralem alteri subiicere, vel alteri concedere ius primatiae, vel duos episcopatus unire, vel unum dividere; excommunicatos tamen propter manuum iniectionem in clericos absolvere potest. Hoc dicit cum c. seq.

Innocentius III. *tit.*[29]) *sancti Laurentii in Lucina*[30]) *Presbytero cardinali, sedis apostolicae Legato.*[31])

Nisi specialis illa dilectio, quam ad personam tuam habuimus et habemus, iustum, "*immo iustissimum*" motum animi nostri temperaret, poena docente cognosceres[32]), quantum "*in personam tuam*" excesseris, "*quantum in Romanam ecclesiam deliqueris, matrem tuam, quae quum te nutriverit et exaltaverit, tu eam penitus sprevisse videris,*" qui[33]) spretis canonicis sanctionibus et consuetudine generali, motu proprio praesumpsisti, "*quod nec factum fuit, nec auditum, venerabilem fratrem nostrum*" Troianum[34]) episcopum "*regni Siciliae cancellarium praeter speciale mandatum nostrum*" de Troiana ecclesia ad Panormitanam de facto, "*quia de iure non potuisti,*" transferre. "*Sane etc.* [*cf. c.* 3. *de usu et auct. pall. I.* 8.]"

CAP. IV.[35])

Summatum fuit supra in cap. praecedenti.

Idem *eidem.*

Quod translationem "*pontificis de Troiano episcopatu ad Panormitanam metropolim a te factam nolumus ratam habere, celus utique non amaritudinis, sed rectitudinis nos induxit, quia,*" Licet in regno Siciliae generalis sit tibi commissa legatio, ad ea tamen sine speciali mandato nostro non debuisti manus extendere, quae in signum privilegii singularis sunt tantum summo Pontifici reservata. "*Tamen*" Et si quaedam ex his, quae de speciali concessione saepe fuere legatis[36]) indulta, ut illorum videlicet absolutio, qui propter sacrilegas manuum iniectiones in clericos, incidunt[37]) in canonem promulgatae sententiae, videantur ex ipso legationis officio iam licere legatis, an existimas, quia vices nostras tanquam legato tibi commisimus exsequendas, quod[38]) Panormitanam ecclesiam posses subiicere Messanensi, ut illam praeficeres isti[39]), concesso sibi privilegio primatiae? An[40]) putas, ex eadem causa tibi licere, duos episcopatus unire, vel unum dividere sine licentia speciali? "*Non ergo etc. Super eo erro etc.* [*cf. c.* 11. *de temp. ord. I.* 11.]"

CAP. V.[41])

Ex quo legatus retulit causam Papae, illius desinit esse index.

Idem *Bononiensi*[42]) *Episcopo et M. Capellano, Subdiacono nostro.*

Licet Tranenses[43]) canonici ab initio dissensissent, tandem "*tamen omnes*" unanimiter consenserunt, "*dilectum filium*" G. fratrem Cassinensis abbatis in archiepiscopum eligentes, cuius electionem "*venerabilis frater noster*" Portuensis episcopus, tunc "*apostolicae sedis*" legatus, examinari praecepit, "*et examinationem redactam in scriptis fecit sigillis dilectorum filiorum archidiaconi et magistri Petrarchae muniri, eam suo quoque sigillo ad sedem apostolicam transmittendam. Literas quoque suas nobis pro dicto fratre Cassinensis abbatis deprecatorias destinavit, quas cum decreto electionis omnium canonicorum subscriptionibus roborato, nec non et literis suffraganeorum et populi, tres de canonicis Tranensis ecclesiae, ab universo capitulo destinati, nobis humiliter praesentarunt, petentes electionem canonicam de persona idonea celebratam auctoritate apostolica confirmari. Nos autem ad maiorem cautelam a praedictis canonicis iuramentum recepimus, non a nobis exactum, sed ab ipsis oblatum, et factum electionis, sicut est et moris et iuris, examinavimus diligenter. Interim vero*" Nuncius praefati[44]) "*Cassinensis*" abbatis "*suas*" nobis literas praesentavit[45]), gravem contra iam dictum legatum querimoniam continentes, quod, postquam electionem examinaverat, et eam ad nostrae deliberationis examen transtulerat, nunciis iam directis, "*iterum*" electionem eandem malitiose nimis examinare praesumpsit. "*Unde petebat per viros idoneos suspicione carentes de ipso facto diligenter inquiri. Quumque praefatus supervenisset episcopus, et ea, quae gesta sunt, intellexissemus ab ipso,*" De "*communi*" consilio fratrum nostrorum examinationem secundam, tanquam a non suo iudice factam, postquam negotium ad nostrum fuerat translatum examen, censuimus irritam et inanem. "*Quia tamen etc. Dat. Lat. VIII. Kal. Iul.*" [1202.]

CAP. VI.[46])

Legatus de latere confert beneficium vacans, licet illud spectet ad praesentationem alterius clerici. Hoc dicit et est casus notabilis.

Idem *sancti P.*[47]) *et sancti Leonis Abbatibus, et R. archidiacono* **Tullensibus.**

Dilectus filius R. Metensis canonicus "*nobis humiliter*" intimavit[48]), quod, quum "*venerabilis frater noster*" Praenestinus[49]) episcopus, apostolicae sedis legatus, ecclesiam sancti Trudonis "*ad resignationem proprii pastoris in manibus eius factam liberaliter*" contulisset eidem, "*dilectus filius H.*" Metensis archidiaconus, ad quem illius ecclesiae praesentatio pertinebat, asserens, quod eodem inconsulto conferri non potuit a legato, "*donationi eius minus rationabiliter se apponens,*" canonicum ipsum super eadem ecclesia "*indebite*" molestare praesumit[50]). Quum igitur plus iuris habeat in concessione praelatus, quam in praesentatione patronus, nec praeiudicetur praelatu[51]), si quando per apostolicae sedis legatum eo inconsulto ecclesia conceditur, "*discretioni vestrae*" mandamus, quatenus dictum archidiaconum, ut ab eius super hoc "*indebita*" molestatione desistat, "*monitione praemissa per censuram ecclesiasticam*" appellatione remota cogatis. "*Nullis literis etc. Dat. Anagniae X. Kal. Mart. Ao. VI.*" [1203.]

CAP. VII.[52])

Legatus in pluribus locis potest in quolibet dictorum locorum iurisdictionem suam exercere ita, quod facta unius loci potest in alio expiicare. Hoc dicit Panorm.

Idem *illustri Regi* **Francorum.**[53])

Novit ille, qui nihil ignorat, "*quod regiae sublimitati*" (*Et infra:*) Ex[54]) parte tua querimoniam accepimus[55]), "*videlicet*" quod, quum tibi legatus[56]) esset certa ratione suspectus, "*post appellationem ad nos interpositam*" extra fines regni Francorum in terram tuam interdicti sententiam promulgavit. "*Qui etiam in animam tuam promiserunt et obtulerunt iurare, quod tu coram legatis et*

Cap. II. 14) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 15) *Magistro Columbo:* Comp. II., Bohm. — 16) *a nob.:* omitt. C. R. II. L. — 17) *provinciae:* Comp. II. Ms. A. — 18) *vel:* C. H., Comp. II. — 19) *valeat taliter:* Comp. II. Aug. — 20) *deroget:* Comp. II., Cont., Bohm. — 21) *Ubi etiam si:* Comp. II. Aug. — 22) omitt. Comp. II. Ms. A. — 23) abest a C. R. II. L., Comp. II. — 24) *poterit:* C. L. — 25) *specialiter:* Bohm. — 26) *valeat:* Comp. II. Aug. — *valet:* Ms. A. — 27) *demandare:* Cont., Bohm.

Cap. III. 28) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — cf. not. ad c. 3. de usu pall. I. 8. — 29) *I. tit.:* C. R. 1. — *C. tit.:* Comp. III., Bohm. — 30) *Luca:* C. H. — 31) *sed. ap. leg.:* omitt. id. — 32) *agnosceres:* C. R. 1. — 33) *Tu autem:* Comp. III., Bohm. — 34) *Troanum*, ut infr.: *Troana:* C. H.

Cap. IV. 35) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — cf. not. ad c. 11. de temp. ord. I. 11. — 36) add.: *olim:* C. H. — 37) *inciderunt:* Comp. III. — 38) *quia:* Comp. III. Aug. — 39) *illi:* C. H. — 40) *et an.:* C. H. — *aut:* Bohm.

Cap. V. 41) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 69. — Comp. III. h. t. c. 3. — 42) *Brecciensi:* C. R. 1. — *Batoniensi:* C. R. 2. — *Batoniensi C. et M. capell. etc.:* C. H. — *Botoniensi ep. et M. cap. etc.:* C. L. — *Burontin.* (*Brrontin.:* Ms.) *ep. et Marsican. cap. etc.:* Comp. III. — *Bitantino* (*Bitantin*) *ep. et Marsicano subdiacono et cap. nostro:* Reg. — 43) *Troiani:* C. R. 1. — *Travenses:* C. R. 2. — *Tracenses:* Comp. III. Ms. — 44) *praedicti:* Reg. — 45) *repraesentavit:* Bohm.

Cap. VI. 46) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 201. — Comp. III. h. t. c. 4. — 47) *Sancti apr. et S. Leon. abb. et H. archid. etc.:* C. H. — *sancti Apri et S. Leonis abb. et mag. I. archid. Tull.:* C. R. 1. — *sancti Apri et S. Leonis abb. et magistro R.* (*Si:* Ms.) *archidiacono Tullen.:* Comp. III., quorum C. L. fere concordat. — *abbatibus S. Apri et S. Leonis, magistro R. archidiacono Tullensibus:* Reg. — 48) add.: *nobis:* C. R. 2. — 49) *Penestrinus:* C. L. — 50) *praesumpsit:* Comp. III., Reg. — 51) add.: *vel patrono:* C. H.

Cap. VII. 52) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 5. — 53) add.: *Philippo:* Bohm. — 54) Integer textus ex Comp. III. desumptus hic est: *Nuper autem primo dil. fil. M.* (*Mich.:* Ms.) *et Walt.* (*Walten.:* Ms.) *milites, et postmodum dil. fil. mag. F. decanum Aurelianensem cum literis tuis benigne recepimus, et curavimus multipliciter honorare, sicut per ipsos poterit tuae serenitati plenius patere. Ipsi autem in nostra et fratrum nostrorum praesentia constituti contra eundem card. Ex parte tua querimoniam intenderunt.* — 55) *intenderunt:* Bohm. — 56) abest a Comp. III.

delegatis nostris super hoc negotio stabis iuri, et quod propter huiusmodi negotium nec per nos, nec per alium fueris ex parte nostra citatus, ut iuri pareres, praedictam petens sententiam recepta huiusmodi cautione relaxari. Ceterum ad ea, quae contra cardinalem obiecerant, et eis respondimus, et' Tunc magnificentiae respondemus, quod etsi fines regni Francorum exierat, nondum tamen fuerat terminos[57]) suae legationis egressus, quum non solum in regno Francorum, sed in Viennensi, Lugdunensi et Bisuntinensi[58]) provinciis iniunctam sibi a nobis legationis sollicitudinem suscepisset.

CAP. VIII.

Praesente legato de latere minor legatus executionem officii sui dimittere debet.

Gregorius IX. *Patriarchae Hierosolymitano.*

Volentes *(Et infra:)* Fraternitati tuae legationis officium in provincia tua[59]) duximus committendum, ita tamen, quod, si[60]) legatum ad partes illas de latere nostro contigerit destinari, executionem ipsius officii, quamdiu legatus ipse ibi fuerit[61]), pro sedis apostolicae reverentia omnino dimittas.

CAP. IX.

Legatus, non de latere sed ratione personae, extra provinciam sibi decretam absolvere nequit excommunicatos pro iniectione manuum in clericos, nec etiam in provincia, si tales excommunicati aliunde veniunt. Legatus vero ratione dignitatis nullos tales absolvit. H. d. secundum communem intellectum.

Idem.

Excommunicatis pro iniectione manuum violenta ecclesiae Romanae legati, qui de ipsius latere non mittuntur, extra provinciam sibi commissam, vel ibidem, si huiusmodi manuum iniectores illuc contingat aliunde accedere, et qui ecclesiarum suarum praetextu legationis sibi vendicant dignitatem, etiam subditis, quamvis in provincia sua existentes[62]), beneficium absolutionis impertiri non possunt, nisi de speciali gratia illis et[63]) istis amplius a sede apostolica concedatur.

CAP. X.

Durant legati statuta etiam legatione finita, finitur tamen sui delegati iurisdictio, si citatio non praecessit.

Idem.

Nemini dubium esse volumus, quin legatorum sedis apostolicae statuta edita in provincia sibi commissa durent tanquam perpetua, licet eandem postmodum sint egressi; secus autem, si causas duxerint aliquibus delegandas, quum iurisdictio istorum exspiret, si ante illorum discessum[64]) harum citatio non praecessit.

TITULUS XXXI.

DE OFFICIO IUDICIS ORDINARII.[1])

CAP. I.

Episcopi in suis dioecesibus possunt crimina inquirere et punire, et, quum opus fuerit, invocare brachium saeculare.

Ex synodo Ioannis Papae.[2])

Perniciosa[3]) *'inoleuit consuetudo, ut iudex publicus vel minister peccata populi, quae ab episcopis sunt inquirenda, quibus animarum sollicitudo commissa est, quasi inquirenda vendant, et ea occasione licenter scelesta vita augmentetur, et, si in proprietate ecclesiae vel clerici feminas inveniant adulteras, infamant, comprehendunt, dilaniant, donec domini earum vel parentes eas redimant, pro quo consanguinei earum in modicam deveniunt paupertatem, et ea ordine liberius post venditionem fornicari non metuunt, dicentes nihil pertinere ad episcopum, quae a publico examinata dignoscitur et redempta, quod omnino irregulariter inoleuisse manifestum est.'* Habeant igitur episcopi singularum urbium in suis dioecesibus[4]) liberam potestatem adulteria[5]) et scelera inquirere, ulcisci et iudicare, secundum quod canones censent[5*]), absque impedimento alicuius. Et quum opus fuerit, *'ad comprimendos rebelles et contemptores'* publicum convocent auxilium[6]), non ad praeiudicandum, sed potius ad ea, quae Deo sunt placita *'et saluti animarum conveniunt,'* prosequendum[7]).

CAP. II.[8])

Ordinarius, qui scit, non ut iudex vel homo, sed ut Deus, subditum esse criminis reum, indeterminate poterit, sed non nominatim, eum arguere vel punire.

Eugenius Papa.[9])

Si sacerdos sciat pro[10]) certo, aliquem esse reum alicuius criminis, vel si[11]) confessus fuerit, et emendare noluerit, nisi iudiciario ordine quis probare possit, non debet eum arguere[12]) nominatim, sed indeterminate, sicut dixit Christus[13]): „Unus vestrum me traditurus est." Sed[14]) si ille, cui damnum illatum est, petierit[15]) iustitiam, potest excommunicare auctorem[16]) damni, licet etiam ei confessus sit[17]). Sed tamen non nominatim[18]) potest eum removere a communione, licet sciat eum esse reum, quia non ut iudex scit, sed ut Deus. Sed debet eum admonere, ne se ingerat, quia nec Christus Iudam a communione[19]) removit.

CAP. III.[20])

Si ordinarius subiectus episcopo profert in sibi subiectum iustam censuram ecclesiasticam, episcopus illam servare debet, et illam sine satisfactione et conscientia proferentis relaxare non debet.

Alexander III. *Florentino*[21]) *Episcopo.*

Quum ab ecclesiarum praelatis ecclesiastica sententia in malefactores aliquos promulgatur, rata debet et firma consistere, et[22]) usque ad condignam[23]) satisfactionem inviolabiliter observari. Quapropter *'discretioni vestrae*[24]) *per apostolica scripta praecipiendo'* mandamus, quatenus, si quando *'dilectus filius noster Lan.,'* plebanus[25]) sancti P.[26]) *'de Lucar,'* in clericos vel laicos[27]) parochianos suos interdicti[28]) vel excommunicationis sententiam rationabiliter tulerit, ipsam facias[29]) inviolabiliter observari, *et*[30]) eam sine congrua satisfactione et absque eiusdem[31]) plebani conscientia non[32]) relaxes[32*]).

CAP. IV.[33])

Si ordinatio vacantis ecclesiae etiam patronatae ex iusta causa differtur, est ibi per episcopum oeconomus ponendus.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*[34])

Quum vos[35]) plerumque[36]) oporteat ordinationem[37]) ecclesiarum differre pro eo, quod quandoque personae vobis[38]) minus idoneae praesentantur[39]), aut *'interdum'* inter vos[40]) et praesentatores[41]) *'personarum'* alia de causa radix dissensionis[42]) emerserit[43]), *'providendum nobis est, ne occasione huius dissensionis et scandali interim fructus illarum depereant, aut eis in spiritualibus gravia proveniant detrimenta. Inde est, quod'* fraternitati vestrae *'per apostolica scripta praecipiendo'* mandamus, quatenus, si quando[44]) in *'illis'* vacantibus ecclesiis, in quibus ecclesiastica persona

Cap. VII. 57) *terminum:* C. II. — 58) *Bisunctun.:* Comp. III. Aug. — *Besuntin.:* C. I..
Cap. VIII. 59) add.: *tibi:* C. II. — 60) *ut si:* C. R. 1. — 61) *fuerat:* C. I.
Cap. IX. 62) *existentibus:* C. II. — 63) *vel:* ib.
Cap. X. 64) *decessum:* C. II.
TIT. XXXI. 1) *De officio ordinarii:* C. II. — *De officio praelati et iud. ord.:* C. I.. — Cap. I. 2) Restitutum ex Syn. Rom. hab. sub Ioanne IX. An. 898. c. 12. — Comp. I. h. t. c. 1. et c. 4. de adult. V. 13. — 3) *Perniciosam:* Böhm. — 4) *in sua dioecesi:* Comp. I., conc. — 5) *adulterina scelera:* Comp. I. L. 1. — 5*) *censuerunt:* conc. — 6) abest a Comp. I. Aug. — *populum conv.:* Comp. I. L. V. — *publ. placitum conv.:* conc. — 7) *persequendo:* C. R. 2. — *prosequenda:* C. R. 1. — *ad custodiendum:* Comp. I. L. 1.
Cap. II. 8) App. I. 55., Lips. XXXII. c. 8., Cass. XLI. 6., Comp. I. h. t. c. 6. — 9) *Aug. PP.:* Comp. II. Ms. — *Eugenius III. in co. re. (i. e. concilio Remensi)* Lips. — *Alexander III. Norvicensi episcopo:* App., quod non placet, quum ex concilio aliquo desumptum esse, ipsa verba doceant. Inter editos Rem. canones non exstat. — 10) *pro cert.:* omitt. Cass. — 11) abest ab ead. — 12) *redarguere:* App., Cass. — 13) *dix. Chr.:* omitt. Lips., Cass., Comp. I. — cf. Marc. XIV. 18. — 14) *Si vero:* App. — 15) *petat:* C. II. — 16) *actorem:* C. R. 1. — 17) *fuerit:* id., Cass. — 18) *nominatum.* Cass. — 19) add.: *fidelium:* C. II.
Cap. III. 20) Restitutum ex App. XXXI. 7., Lips. XXXII. 3., Cass. XLI. 3., Comp. I. h. t. c. 3. — 21) *Flor.:* Comp. I. Ms. — Inscr. omitt. App., Lips., Cass. — Duobus vel pluribus scriptum fuisse, ex Coll. citt. lectione, quam suppeditabimus, suspicari licet. — 22) *ut . . . observetur:* App. — 23) *dignam:* Coll. citt., Böhm. — 24) *vestrae:* Lips., Cass., Comp. I. — 25) *iam pleb.:* Cass. — *Iam. pleb.:* Lips. — 26) *Pancratii:* C. R. 1. H. L. — *Pancratii:* App. — *Pancratii de Lucrum:* Cass. — *Pancratii de Lucurum:* Lips. — *Panc. de Lucar:* Comp. I. Ms. — 27) *in laicos:* App. — 28) *interdum interdicti:* App. — 29) *praecipimus:* App. — *faciatis:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 30) *nec:* App. — *ut:* Lips., Cass. — 31) *eius:* C. II. — 32) *aliqua ratione:* App. — *nullatenus:* Lips., Cass., Comp. I. — 32*) *relaxetis:* Lips., Cass., Comp. I.
Cap. IV. 33) Restitutum ex App. XV. 21., Lips. XXXII. 5., Cass. XLI. 5., Comp. I. h. t. c. 4. — 34) *et ei. suffr.:* desid. in App. — 35) *nos:* App., Cass. — 36) *plurimum:* Lips. — 37) *ordinationes clericorum:* App. — 38) abest a C. R. 1., App., Lips. — 39) *praesententur:* Cass. — 40) *nos:* App., Cass. — 41) *praesentationes:* Cass. — 42) *dissensio:* Comp. I. — 43) *emergit:* C. R. H. L., Lips., Cass. — 44) *quando illud:* Lips.

praesentationem[45]) non habet, vel quia personae minus idoneae '*vobis*' praesentantur, vel alia[46]) de causa, de[47]) iure personas non potueritis[48]) in eis[49]) instituere[50]), '*contradictione et*' appellatione remota[51]) ponatis oeconomos, qui debeant[52]) '*ecclesiarum*' fructus[53]) percipere, et eos[54]) aut in ecclesiarum[55]) utilitatem expendere, aut futuris personis fideliter reservare[56]).

CAP. V.[57])

Si constat ordinario, quod absolutus a Papa suppressit veram causam, quare fuerit excommunicatus, debet illum remittere ad Papam. Si vero sibi non constat, est tamen sibi urgens suspicio contra eum, debet cogere eum se purgare.

Idem *Cantuariensi*[58]) *Archiepiscopo.*

Ex parte tua '*nobis est constanti assertione propositum, quod interdum quidam pro certis causis excommunicati sedem apostolicam visitant, et reticentes causas, pro quibus sunt vinculo excommunicationis adstricti, de absolutione sua literas deferunt, continentes, eos ad sedem apostolicam accessisse, et auditis confessionibus suis absolutionis beneficium meruisse. Unde*' Quia nos consulere voluisti, utrum illorum[59]) absolutio[60]) teneat, qui[60*]), occultatis excessibus, pro quibus excommunicati fuerant[61]), absolutionis[62]) beneficium[63]) per sedem apostolicam[64]) meruerunt, suae[65]) excommunicationis causam aliam praetendentes, '*tuae consultationi*' taliter[66]) respondemus, quod, si ita tibi[67]) constiterit, debes eos ecclesiastica censura compellere[68]), cum literis tuis rei veritatem continentibus ad sedem apostolicam redire. Si vero id tibi non constiterit, et eos suspectos habueris, quod confessi non fuerint veritatem, ipsos compellere debes exinde[69]) coram te, quod[70]) veritatem confessi fuerint[71]), purgationem praestare.

CAP. VI.[72])

Si ex desidia vel malitia delegati Papae quis perseverat in peccato, ordinarius loci potest supplere, non obstante, quod causa fuerit delegato commissa. Hoc dicit et est casus notabilis et singularis.

Coelestinus III.[73])

Significavit nobis tua fraternitas, quod quidam de parochianis tuis, quum pro illicita consanguinitatis et[74]) affinitatis copula excommunicatione notantur, ad iudices remotiores ab apostolica sede literas impetrant[75]) '*commissionis*.' Per quas, quum ab excommunicatione fuerint absoluti, quia dicti delegati ad locum, ubi testes '*consanguinitatis vel affinitatis*' produci valeant, non accedunt[76]), nec[77]) aliquos pro eorum receptione transmittunt, in praenominata nefariae coniunctionis copula remanent, et causa debitum non sortitur[78]) effectum. '*Unde postulasti a nobis, quid sit tibi in tali articulo faciendum.*' Quum[79]) itaque pro malitia vel desidia iudicis delegati non debeat quis ad remanendum in copula coniunctionis iniquae suffragium invenire, tale damus tuae fraternitati '*in hac consultatione*' responsum, quod[80]), quoties ea, quae praediximus, in tua dioecesi evenire contigerit[81]), licite potes taliter absolutos in pristinum excommunicationis sententiam revocare, ipsosque tam diu eadem sententia tenere ligatos, donec causa in receptione testium et in[82]) aliis legitimum incipiat habere progressum, '*vel aliud exinde suscipias ab apostolica sede mandatum. Ceterum etc.* [*cf. c. 6. de test. cog. II. 21.*]'

CAP. VII.[83])

Ordinarius supplet negligentiam abbatis, non revocantis monachum vagabundum.

Innocentius III. *Ausitano*[84]) *Archiepiscopo.*

Quanto devotio religiosorum '*virorum studiosius mandatis divinis inhaeret, et creatori suo placere per opera sanctae conversationis intendit, tanto humani generis inimicus ad seductionem eorum suae fraudis malignitate laborat, et variis modis eis praestat materiam excedendi, et animus eorum inextricabili laqueo nititur irretire.*' Ad audientiam '*siquidem*' nostram noveris pervenisse, quod monachi, canonici[85]) et alii regulares tuae provinciae[86]), quum deberent potius in claustro iuxta regularia constituta[87]) divinis obsequiis vigilare, de obedientiis et reditibus, quorum curam gesserunt, pecunia congregata, claustrum abhorrentes, per curias principum et potentum discurrere[88]) non verentur, '*et muneribus suis illorum sibi favorem et gratiam acquirunt, ac de eorum familiaritate confisi in conventu suo graves dissensiones commovent, et ceterorum humilitatem in spiritu arrogantiae contemnentes mandatis praelatorum suorum inobedientes et contumaces exsistunt, et contra illorum prohibitionem saecularium negotiorum sollicitudinibus se immergunt. Quoniam igitur propter hoc ordo religionis non modicum enervatur: fraternitati tuae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, quoscunque tales inveneris, nisi ad commonitionem tuam resipuerint, ut proprium[89]) '*suum*' in manibus praelatorum suorum sine difficultate resignent, convertendum in utilitatem domus secundum abbatis consilium, et regularem vitam observent, si[90]) praelati eorum post tuam[91]) commonitionem[92]) id exsequi negligenter omiserint, per suspensionem officii et beneficii appellatione remota compellas. '*Dat. Lat. XIV. Kal. Apr.*' [1198.]

CAP. VIII.[93])

Ab uno episcopo excommunicatus ab aliis est vitandus. Et archiepiscopus per querelam aditus, non absolvet, nisi prima remittat.

Idem *Ruthomagensi*[94]) *Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Ad reprimendam malitiam perversorum poenae certae sunt in canonibus constitutae, quas, sicut latas a vobis interdum[95]) in subditos vultis inviolabiliter[96]) observari, ita latas ab aliis debetis inviolabiliter[97]) observare. Ideoque[98]) '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus sententias, quas '*venerabilis frater noster*' Lexoviensis[99]) episcopus duxerit in subditos suos canonice promulgandas, et vos ipsi servetis, et '*eas*' a vestris subditis faciatis[100]) inviolabiliter observari. §. 1. Tu vero, frater archiepiscope[1]), quum excommunicationis sententia per appellationis non suspendatur obiectum, si quis excommunicatus ab episcopo[2]) de iniusta tibi fuerit excommunicatione conquestus, ad ipsum, ei quasi coepiscopo deferens, absolvendum secundum ecclesiae formam remittas. Qui[3]) si '*forte*' noluerit ipsum[4]) absolvere, tu recepta cautione iuratoria absolutionis munus ei poteris exhibere, ita tamen, quod, nisi legitime tibi[5]) constiterit, eum contra iustitiam excommunicatum fuisse, ex debito sibi iuramenti[6]) praecipias, ut super eo, de[7]) quo fuerit[8]) excommunicatione notatus[9]), eidem episcopo satisfaciat competenter. Quod si facere '*forte*' contempserit, eum in excommunicationis sententiam[10]) appellatione remota reducere non omittas. '*Dat. etc. Kal. Iun.*' [1198.]

CAP. IX.[11])

De causis subditorum archiepiscoporum et episcoporum suorum patriarcha non cognoscit, nisi per appellationem legitimam, aut vigore consuetudinis seu privilegii.

Idem *Turonensi*[12]) *Archiepiscopo.*

Duo simul, '*consultationem scilicet et querimoniam, unica tuae fraternitatis petitio continebat, per quam a venerabili fratre nostro Hierosolymitano patriarcha conquerebaris, clericos tuos tecum iniuste gravari, qui eos, spreto tuo iudicio, coram quo parati*

Cap. IV. 45) *repraesentationem:* ead. — 46) *aliter:* Cass. — 47) *vel de iure:* ead. — 48) *poteris:* App., Cass. — *poteritis:* C. R. II. L., Comp. I. — *non pot.:* omitt. Lips. — 49) *ecclesiis:* Lips., Cass., Comp. I. — *ecclesiis ipsis:* App. — 50) *constituere:* Lips. — 51) *cessante:* C. R. I. II. L., Coll. citt. — 52) *idoneos oec.:* C. L. — 52) *debent . . . reditus:* App. — 53) *fruct. earum:* C. R. I. — 54) *eas:* Böhm. — 55) *personarum:* Comp. I. — *ipsarum:* Cass. — *ecclesiarum ipsarum:* Lips. — 56) *observare:* App. — *conservare:* C. R. 2.

Cap. V. 57) Restitutum ex App. XXXI. 1., Lips. XXXII. 10., Cass. XLI. 8., Comp. I. h. t. c. 7. — 58) *Exoniensi:* App. — 59) *illa:* Coll. citt. — 60) *excommunicatio:* Cass. — 60*) *si:* Coll. citt. — 61) *fuerunt:* C. L., App. — 62) *et abs.:* Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 63) *privilegium:* App. — 64) *per sed. ap.:* omitt. Coll. citt. — *a sede ap.:* C. H. — 65) *sive:* App., Comp. I. — 66) add.: *tibi:* C. R. 1. — 67) abest ab App. — 68) *cogere:* Coll. citt. — 69) *deinde:* C. H. — abest a Cass. — 70) *quod si:* Cont. — *quod rei:* Comp. I. — 71) *sint:* Cass.

Cap. VI. 72) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 73) *Alexander III.:* C. R. 1. — *Clemens III.:* Comp. II. Ms. B. (non exstat (excisa enim est dimidia folii pars) in Ms. A.) — 74) *vel:* Comp. II. — 75) *impetrarunt:* Comp. II. Aug. — 76) *accedant:* Comp. II. Ms. B. — 77) *aut:* Comp. II. — 78) *sortiatur:* Comp. II. Aug. — 79) *Quum itaque dolus suus alicui patrocinari non debeat, nec etiam quis* (abest ab Aug.) *pro malitia vel desidia iudicis delegati debeat* (add.: *quis:* Aug.) Comp. II. — 80) *si quod praediximus:* Comp. II. Ms. B. — 81) *contingat:* Comp. II. Aug. — *continget:* Ms. B. — 82) abest a C. H.

Cap. VII. 83) Restitutum ex Reg. Bal. I. 80. — Comp. III. h. t. c. 1. — 84) leg.: *Auxitano:* cum C. R. 1. L. (*Auch*°) — 85) *can. regulares et alii:* Comp. III. Aug. — 86) *in tua prov. constituti:* Comp. III., Reg. — 87) *instituta:* C. H. — *regularem constitutionem:* C. R. 1. — 88) *decurrere:* C. R. 2. — 89) add.: *etiam:* C. R. 1. — 90) *et si:* ib. — 91) abest ab ead. — 92) *admonitionem:* C. R. 2.

Cap. VIII. 93) Restitutum ex Reg. Bal. I. 228. — Comp. III. h. t. c. 2. — 94) *Rotonen.:* C. H. — seq.: *et ei. suffr.:* omitt. Comp. III. — 95) add.: *sententias:* C. L. — 96) *inviolabiles:* C. R. 2. L., Comp. III., Reg. — 97) *inviolabiles:* Comp. III. Aug. — 98) *Inde est, quod universit. vestrae:* Comp. III., Reg. — 99) *Exon.:* C. R. 1. — *Lexonien.:* C. H. — *Lexonen.:* Cont., Comp. III. Aug. — leg. cum Böhm.: *Lexoviensem (Lisieux*°*)* — 100) *facietis:* Böhm. — *violari nullatenus permittatis:* Reg. — 1) abest a Comp. III. — 2) *ipso:* C. R. 1. II. L., Comp. III., Reg. — 3) *Quod:* Comp. III. Aug. — 4) *illum:* C. R. 1. II. L., Comp. III., Reg. — *eum:* C. R. 2. — 5) abest a C. L. — 6) *iuramento:* C. L., Comp. III. Aug., Böhm. — 7) abest a C. H. — 8) *fuerat:* ib. — 9) *nodatus:* C. L. — 10) *sententia:* ib.

Cap. IX. 11) Restitutum ex Reg. Bal. I. 545. — Comp. III. h. t. c. 3. — 12) *Tirensi:* Comp. III. Ms. — leg.: *Tyrensi:* cum C. R. 1. II., Comp. III. Aug., Reg.

sunt de se querimoniam deponentibus iustitiam exhibere, licet ad eum per appellationem causa minime deferatur, coram se respondere compellit, et utrum ad id possint de iure compelli, per nostras postulabas literas edoceri. Volentes igitur tibi super gravaminibus providere praedictis," Consultationi tuae[13]) taliter respondemus, quod[14]), quum sit in canonibus[15]) diffinitum, primates vel[16]) patriarchas nihil iuris[17]) prae ceteris habere, nisi quantum sacri canones concedunt, vel[18]) prisca illis[19]) consuetudo contulit ab antiquo, ita, ut secundum Nicaenas regulas sua privilegia serventur ecclesiis, praeterquam si apostolica sedes aliquam[20]) ecclesiam vel rectorem ipsius quolibet speciali privilegio decreverit honorare, "*de fratrum nostrorum consilio respondemus, quod,*" quamdiu clerici tui[21]) coram te voluerint stare iuri, compelli non debent iudicium "*eiusdem*" patriarchae subire, nisi causa "*forsitan*" per appellationem ad eius audientiam perferatur[22]), aut, "*quod non credimus,*" ei aliquid super[23]) hoc a sede apostolica sit indultum. "*Dat. Lat. Non. Ian.*" [1199.]

CAP. X.[24])

Archiepiscopus impeditus potest consecrationem sui suffraganei alteri committere, et consecrandus tenetur ab illo commissario munus consecrationis recipere.

Idem *Turonensi*[25]) *Archiepiscopo.*

Quod sedem apostolicam[26]) "*consulis super his, quae tibi dubia existunt, gratum gerimus et acceptum, et tua exinde fraternitas merito videtur commendanda, quum lex divinae constitutionis eandem sedem totius posuerit orbis terrarum magistram, ut quicquid dubitatur ab aliquo, ab ea tandem eiusdem ratio requiratur.*" Nos siquidem consuluisti[27]), utrum, si "*forte*" aliqua infirmitate vel alia[28]) iusta[29]) causa detentus aliquem suffraganeorum tuorum consecrare non posses, alicui[30]) coepiscoporum tuorum vices tuas committere licitum tibi esset, "*et utrum electus, qui pro consecratione instaret, ab eo, cui vices tuas taliter commisisses, deberet licite consecrari? In quo*" Consultationi tuae taliter respondemus[31]), quod in tali articulo[32]) constituto et tuas vices, ut dictum est, tibi[33]) committere licet, et consecrandus munus debet ab eo consecrationis accipere[34]), cui eas duxeris committendas, dummodo catholicus habeatur, et impedimentum ei[35]) ex subtractione gratiae apostolicae sedis non obsistat. "*Dat. Lat. XVI. Kal. Ian.*" [1199.]

CAP. XI.[36])

Archiepiscopus causam ad se per appellationem delatam subditis suffraganei committere potest, non tamen ad ipsam suscipiendam compellere potest. H. d. usque ad §. Praeterea. — §. 1. *Mortuo delegato Papae, qui excommunicavit reum, vel actorem in possessionem induxit, si eius successor in delegatione succedit, absolvere et restituere possessionem poterit, alias solus Papa restituet et absolvet, praeterquam in mortis articulo; ne tamen currat annalis praescriptio, reus coram ordinario, vel publicis personis de stando iuri cautionem praestabit.* Hoc dicit.

Idem *Episcopo Heliensi.*

Pastoralis officii (*Et infra:* ["*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*"]) Ex parte tua fuit insuper quaesitum[37]), utrum, si aliqua causa fuerit ad archiepiscopum per appellationem delata, possit[38]) eandem iure ordinariae potestatis suffraganei sui subdito delegare, vel animadvertere in eundem, si causam renuerit suscipere delegatam? Ad quod[39]) "*utique*" respondemus, quod archiepiscopus ipsum[40]) ad suscipiendam delegationem huiusmodi compellere nequit invitum, quum in eum, exceptis quibusdam articulis, nullam habeat potestatem, licet episcopus suus eidem sit metropolitana[41]) lege subiectus. "*Praeterea etc. [cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.]*" §. 1. "*Edoceri*" Praeterea postulasti, an alicui[42]) liceat sine speciali mandato apostolicae sedis, delegato, qui reum propter contumaciam manifestam excommunicationis vinculo innodavit, vel petitorem causa rei servandae in possessionem petitorum[43]) induxit, rebus humanis exempto, eidem volenti iuri parere absolutionis beneficium impertiri, et possessionem restituere infra[44]) annum, sufficienti recepta primitus cautione? Ad quod "*utique*" dicimus, quod, quum delegatus, quantum ad illud sit maior ordinario, sine mandato summi Pontificis excommunicatus ab huiusmodi delegato non potest per alium, praeterquam in mortis articulo, absolutionis gratiam obtinere, nisi forsan delegatus talis exstiterit, cui alius succedat in onere et honore. Nec per alium, quam per summum Pontificem recuperare poterit possessionem amissam. Veruntamen, ne alius post annum verus efficiatur possessor, coram ordinario, vel si eius copiam habere nequiverit[45]), coram publicis et honestis personis, ut quasi praescriptionem interrumpat annalem, offerre ac praestare, quod iuri parebit[46]), poterit cautionem, ut sic post annum recuperare possessionem per sedem apostolicam mereatur. "*Quaesivisti etc. [cf. c. 53. de app. II. 28.] Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*" [1204.]

CAP. XII.[47])

Papa per rescriptum, quo mandat ordinario, ut subditos suos corrigat, non facit ex hoc ipsum delegatum, ideo ab eo poterit appellari ad proximum superiorem, sicut, si Papa nullum mandatum fecisset. Hoc dicit.

Idem *Archiepiscopo Senonensi.*

Licet in corrigendis excessibus iuxta canonicas sanctiones[48]) "appellationis sit diffugium interclusum, et ideo "*venerabilis frater noster*" Parisiensis[49]) episcopus a nobis receperit[50]) in mandatis, ut tam circa "*monachos et alios*" viros religiosos, quam etiam clericos saeculares suae iurisdictioni subiectos, qui multa et[51]) gravia[52]) crimina[53]) committere proponunt[54]), "*quae cedunt non solum in animarum dispendium, sed etiam in scandalum plurimorum*", inquirat et corrigat appellatione remota quae viderit corrigenda, statuens[55]) ad reformationem eorum quod regulare fuerit et honestum; quia tamen intentionis nostrae nec[56]) fuit, nec esse debuit, iurisdictioni tuae per mandatum huiusmodi derogare: praesentium auctoritate duximus declarandum, quod, si "*forsitan*" in[57]) inquisitionibus ab eodem episcopo, non tanquam delegato, sed tanquam ordinario faciendis, aliquis casus emerserit, in quo licitum sit ad sedem metropolitanam appellare, praedicti occasione mandati auctoritati tuae, quo minus ad te tanquam ad metropolitanum appellari valeat, nolumus aliquatenus derogare[58]). "*Tu tamen etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian. Ao. X.*" [1208.]

CAP. XIII.[59])

Praelati subditos corrigunt et reformant, appellatione remota, vel consuetudine non obstante. Si tamen capitulum consuevit corrigere excessus canonicorum, si infra terminum ab episcopo praefigendum non facit, ipse episcopus hoc faciet. Hoc dicit usque ad §. Ceterum. — §. 1. *Si canonici sine manifesta et rationabili causa, maxime in contemptum episcopi, cessant a divinis, episcopus cessationem non servabit, et metropolitanus vice Papae cognoscet.* Hoc dicit. — §. 2. *Praelatus in impositione poenae cavere debet a quaestu pecuniae, et ab omni alio gravamine.* H. d. usque ad finem.

Idem *in concilio generali.*[60])

Irrefragabili constitutione sancimus, ut ecclesiarum praelati ad corrigendum[61]) subditorum excessus, maxime clericorum, et[62]) reformandos[63]) mores prudenter ac diligenter intendant, ne sanguis eorum de suis manibus requiratur[64]). Ut autem correctionis et reformationis officium libere valeant exercere, decernimus[65]), ut executionem ipsorum[66]) nulla consuetudo vel appellatio[67]) valeat impedire, nisi formam in talibus excesserint observandam. Excessus tamen canonicorum cathedralis ecclesiae, qui consueverant corrigi per capitulum, per ipsum in illis[68]) ecclesiis, quae[69]) talem hactenus consuetudinem habuerunt, ad commonitionem vel[70]) iussionem episcopi corrigantur infra terminum competentem ab eo[71]) praefigendum[72]), alioquin ex tunc episcopus Deum habens prae oculis, "*omni contradictione cessante*" ipsos, ut[73]) animarum cura

---

Cap. IX. 13) *et consult. t. (consultationibus tuis:* Reg.) *quod canones sentiunt respondere:* Comp. III., Reg. — 14) abest a Comp. III. et Reg. — 15) *canone:* C. H. — cf. c. 8. C. IX qu. 3. — 16) abest a Comp. III. — 17) *privilegii:* Reg. — 18) *et:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 19) abest a C. H. — *eis:* C. R. 1. — 20) *antiquam:* Böhm. — 21) abest a C. L. — 22) *proferatur:* C. H. — 23) *super hoc:* omitt. Comp. III., Reg.

Cap. X. 24) Restitutum ex Reg. Bal. II. 77. — Comp. III. h. t. c. 4. — 25) *Cyrenensi:* C. L. — 26) *sede apostolica:* ib. — 27) *consulere voluisti:* C. R. 1. — *decrevisti provide consulendos:* Comp. III., Reg. — 28) *aliqua:* C. H. — 29) *de causa:* Comp. III. — 30) *utrum al.:* C. L. — 31) *tale damus cons. tuae responsum:* Comp. III., Reg. — 32) add.: *tgi* C. R. 1. — 33) abest ab eod. — 34) *recipere:* C. R. 1., Reg. — 35) abest a Comp. III., Reg.

Cap. XI. 36) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 5. — 37) *requisitum:* C. R. H. L., Comp. III. Reg. — 38) *non possit:* C. R. 1. — 39) add.: *breviter:* C. H. — 40) *eum:* C. H. — 41) *metropolitico:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 42) add.: *ordinario:* C. L. — 43) abest a C. R. 2. — *reis* C. R. 1. — 44) *intra:* Cont., Böhm. — 45) *nequiverint:* C. R. 1. — 46) *parebat:* C. L.

Cap. XII. 47) Restitutum ex Reg. Bal. X. 171. — Comp. III. h. t. c. 6. — 48) *iuxta can. sanct.:* omitt. C. R. H. L. — 49) *Parisien.:* Comp. III. Aug. — 50) *recepit:* C. L., Comp. III. Aug. — 51) abest a Comp. III. et Reg. — 52) *gravamina:* Comp. III. Ms. — 53) abest a C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 54) *proponuntur:* ib. — 55) *statuentes:* C. L. — 56) *non:* C. H. — 57) abest a C. R. 1. — 58) *derogari:* Comp. III. Ms., Reg.

Cap. XIII. 59) Restitutum ex conc. Lat. IV. (A. 1215.) c. 7. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 60) *Lateran.:* Comp. IV. — 61) *corrigendos:* C. R. 2., conc. ap. Mans. — 62) *et ad:* C. R. 2., Mans. — 63) *reformandum:* Comp. IV. Ms. A., conc. Ms. — 64) *exquiratur:* Comp. IV. Ms. A. — 65) *decrevimus:* Comp. IV. Ms. A. B. — 66) *ipsius:* Comp. IV., conc. Ms. — 67) *vel app.:* omitt. Comp. IV. — 68) *ipsis:* conc. Ms. — 69) *quae:* C. H. L., Comp. IV., conc. — 70) *et:* C. R. L., Comp. IV., conc. — 71) *episcopo:* C. R. 1. H. L., Comp. IV. Ms. A. — 72) *praefigantur:* Comp. IV. Ms. A. — 73) *prout:* ib. — *prout . . . exegerit:* conc.

requirit, per censuram ecclesiasticam corrigere non postponat. "*Sed et alios eorum excessus corrigere non omittat, prout animarum causa requirit, debito tamen in omnibus ordine observato.*" §. 1. Ceterum si canonici absque manifesta et rationabili causa, maxime in contemptum episcopi, cessaverint a divinis, episcopus, si voluerit, nihilominus celebret in ecclesia cathedrali[74]), et metropolitanus ad querelam ipsius, tanquam super hoc delegatus a nobis, taliter eos per censuram ecclesiasticam cognita veritate castiget, quod metu poenae talia de cetero non praesumant. §. 2. Provideant itaque diligenter ecclesiarum praelati, ut hoc salutare[75]) statutum ad quaestum pecuniae vel gravamen aliud[76]) non convertant, sed istud[77]) studiose ac fideliter exsequantur, si canonicam velint[78]) effugere ultionem, quoniam super his sedes apostolica auctore Domino attentissime vigilabit.

CAP. XIV.[79])

Quum in civitate vel dioecesi sunt populi diversarum linguarum, episcopus debet providere eis per viros idoneos, qui secundum varietatem linguarum officia eis celebrent, et sacramenta ministrent. Et si urgens est necessitas, constituet sibi vicarium pontificem illius linguae; non tamen propter hoc eadem dioecesis debet habere duos episcopos.

Idem *in eodem.*

Quoniam in plerisque partibus infra[80]) eandem civitatem atque dioecesim permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una fide varios ritus et mores, districte praecipimus, ut pontifices huiusmodi civitatum[81]) sive dioecesum provideant[82]) viros idoneos, qui secundum diversitates[83]) rituum et linguarum divina[84]) illis officia celebrent et ecclesiastica sacramenta ministrent[85]), instruendo eos verbo pariter et exemplo. Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas sive dioecesis diversos pontifices habeat, tanquam unum corpus diversa capita, quasi monstrum. Sed si[86]) propter praedictas[87]) causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem nationibus[88]) illis conformem provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus. Unde, si quis[89]) aliter se ingesserit[90]), excommunicationis se noverit mucrone percussum, et, si nec sic resipuerit, ab omni ministerio[91]) ecclesiastico deponendum[92]), adhibito, si necesse fuerit, brachio saeculari ad tantam insolentiam repellendam[93]).

CAP. XV.

Episcopi, qui per se non possunt, teneantur assumere idoneos, qui suppleant suo loco quoad praedicationes, visitationes et confessionum auditiones; et ut possint episcopi sepe esse tales, praecipit in ecclesiis cathedralibus et collegiatis tales institui.

Idem *in eodem.*[94])

Inter cetera, quae ad salutem spectant populi Christiani, pabulum verbi Dei permaxime sibi noscitur esse[95]) necessarium, quia, sicut corpus materiali, sic anima[96]) spirituali cibo nutritur, eo, quod[97]) non in solo pane vivit homo, sed in[98]) omni verbo, quod procedit de[99]) ore Dei. Unde, quum saepe contingat, quod episcopi propter[100]) suas[1]) occupationes multiplices, vel invaletudines corporales, aut hostiles incursus, seu occasiones alias[2]), ne dicamus defectum scientiae, quod in eis reprobandum est omnino, nec de cetero tolerandum, per se ipsos non sufficiant ministrare populo[3]) verbum Dei, maxime per amplas dioeceses et diffusas[4]): generali constitutione sancimus[5]), ut episcopi viros idoneos ad sanctae praedicationis officium salubriter exsequendum assumant, potentes in opere et sermone, qui plebes sibi commissas vice ipsorum, quum per se iidem[6]) nequiverint, sollicite visitantes, eas[7]) verbo aedificent[8]) et exemplo, quibus ipsi, quum indiguerint, congrue[9]) necessaria subministrent[10]), ne pro necessariorum defectu compellantur desistere ab incepto. Unde praecipimus, tam in cathedralibus quam in aliis conventualibus ecclesiis viros idoneos ordinari, quos episcopi[11]) possint coadiutores et[12]) cooperatores habere, non solum in praedicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus et[13]) poenitentiis iniungendis, ac ceteris, quae ad salutem pertinent animarum. Si quis autem[14]) hoc[15]) adimplere neglexerit, districtae subiaceat ultioni.

CAP. XVI.[16])

Episcopus in ecclesiis dioecesis suae debet esse contentus iuribus episcopalibus, et quae sint iura episcopalia declarat.

Honorius III. *Episcopo Assisinatino.*[17])

Conquerente oeconomo monasterii sancti Benedicti montis Subasii[18]) nobis innotuit, quod tu iuribus episcopalibus non contentus, quae in ecclesiis seu capellis eiusdem monasterii debes[19]) habere, a quibusdam earum procurationem exigis, quas ad eandem procurationem minime sufficere proponebat, petens, "*ut iure tuo contentus existens a molestatione dictarum ecclesiarum super ceteris desisteres, postulans etiam ad omnem litis materiam in posterum amputandam,*" ut specificares, quae tibi ratione iuris episcopalis competerent in eisdem, quorum[20]) quibusdam "*iuribus episcopalibus*" specificatis "*hinc inde*" lis fuit "*super praemissis*" legitime contestata. Nos autem, inspectis probationibus "*utrinque receptis,*" et quae ab utraque parte fuere proposita "*plenius*" intellectis, decrevimus[21]), ut in ecclesiis seu capellis[22]) tuae dioecesis, ad monasterium ipsum spectantibus, habeas canonicam obedientiam, subiectionem et[23]) reverentiam, institutionem et destitutionem, correctionem et reformationem, ac[24]) censuram ecclesiasticam[25]), iurisdictionem quoque causarum omnium ad forum ecclesiasticum de iure spectantium, poenitentias et sacramentorum omnium, quae ab episcopo sunt recipienda, collationem, synodum et[26]) synodatici seu cathedratici nomine duos solidos "*Lucensis monetae,*" quartam decimationum et mortuariorum, visitationem quoque annuam, ita, quod, quum ad eas visitandas accesseris, non amplius procurationis nomine requiras ab eis, nisi quantum, pensatis facultatibus earundem, moderate poterunt[27]) exhibere, ne[28]) plus ceteris capellis[29]) eiusdem dioecesis in procurationibus[30]) "*nullatenus*" onerentur, "*et ecclesiam S. Pauli de Assisio a procurationis onere penitus relevamus*". Tu autem his iuribus in praefatis ecclesiis contentus exsistens, non[31]) amplius ab eis exigas praeter moderatum auxilium, quod iuxta formam Lateranensis concilii, si manifesta et[32]) rationabilis causa exstiterit, cum caritate postulandam, sicut ab aliis ecclesiis eiusdem dioecesis pro necessitate[33]) temporis sustinemus.

CAP. XVII.[34])

Episcopus visitans monasterium non introducat saeculares, sed duos aut tres canonicos suos cum aliquibus religiosis.

Idem *Abbati et Conventui sancti Remigii.*[35])

Ut iuxta[36]) "*illius supremi post Christum pastoris edictum pastor forma factus gregis ex animo dignoscitur, non dominandi libidine, sed amore recte regendi debet illum salubriter visitare, sic excessus delinquentium quantum potest corripiens, ne revelet, sic increpans, ne confundat: quia, quum iuxta sapientis edictum secreto sit arguendus amicus, amicitiae legem violare videtur, si econtra palam arguat exprobranda.*" Attendentes igitur, quod indecens est, ut "*venerabili fratri nostro*" Remensi archiepiscopo in[37]) monasterio vestro visitationis officium exercente saeculares intersint[38]), per quos possit in claustro dissolutionis materia provenire, "*quum nequaquam bene in claustralibus inducantur: auctoritate praesentium*" firmiter inhibemus, ut nullos de cetero saeculares in capitulum, nisi duos vel tres de canonicis ecclesiae suae in decenti habitu, "*viris*" aliis, quos[39]) expedire viderit, religiosis adiunctis, secum visitationis tempore introducat.

Cap. XIII. 74) *eadem:* conc. Ms. — 75) *salubre:* C. R. 1. — 76) *aliquod:* conc. Ms. — 77) *illud:* C. R. 1. H. L., Comp. IV. Aug., Ms. A., conc. — 78) *voluerint:* C. R. 1., Comp. IV. Aug., Ms. A., conc.

Cap. XIV. 79) c. 9. conc. eiusd. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 80) *intra:* Comp. IV., conc., Cont., Böhm. — 81) *huius civitatis:* Comp. IV. Aug. — 82) *eisdem prov.:* ead. — 83) *diversitatem:* C. H. — 84) abest a Comp. IV. Ms. A. — 85) *illis min.:* ead. — 86) add.: *forte:* C. R. 1. — 87) *praescriptas:* C. R. 2. H. L., Comp. IV. — 88) omitt. C. H. — 89) *aliquis:* C. R. 1. — 90) *gesserit:* conc. Ms. — 91) *beneficio:* Comp. IV. Ms. A. — 92) *deponatur:* conc. — 93) *compescendum:* Comp. IV. Ms. A., conc.

Cap. XV. 94) c. 10. conc. eiusd. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 95) abest a C. H. L., Comp. IV., conc. Ms. — 96) *et an.:* C. R. 1. — 97) Matth. IV. 3. — 98) *de:* conc. Ms. — 99) *ex:* C. R. 2. L., Comp. IV. Aug. — verb.: *quod — Dei:* omitt. Comp. IV. Ms. B. — 100) *vel pr.:* C. R. 2. — 1) abest a C. R. H. L., Comp. IV., conc. — 2) *aliquas:* C. R. 1. — 3) omitt. Comp. IV. Aug. — 4) *effusas:* Böhm. — 5) *sancimus:* Comp. IV. Ms. A. — 6) *id:* C. R. 2. — *eidem:* Comp. IV. Aug. — *idem:* Comp. IV. Ms., conc. — 7) *eos:* ead. — 8) add.: *pariter:* C. R. 1. — 9) abest a Comp. IV. Aug., Ms. B. — *congruentium subm.:* Ms. A. — 10) *subministrant:* C. L. — *ministrent:* conc. — 11) *ipsi:* Comp. IV. Ms. A. — *ep. poterunt:* C. R. 2. — 12) *vel:* Comp. IV. Ms. A. — 13) abest a C. R. 2., Comp. IV. Ms. A. — 14) omitt. Comp. IV. Aug. — 15) abest a C. H.

Cap. XVI. 16) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 17) *Asinat.:* C. R. 1. — *Asinati:* C. L. — *Assisinati:* C. R. 2. — *Assinat.:* Comp. V. Ms. — *Assisiensi:* Comp. V. Cis. — 18) *Subassii:* C. L. — leg. cum Comp. V.: *Sublasii (Subiaco)*. — 19) *debebas:* Comp. V. — 20) abest ab ead. — 21) *decernimus:* ead. — 22) *sup. ad dictum mon. in dioec. Assisiensi (Assisinati: Ms.) spectantibus:* ead. — 23) *subi. et:* omitt. Comp. V. Ms. — *et:* abest a Comp. V. Cis. — 24) omitt. Cis. — 25) *ecclesiae:* id. — 26) *seu:* C. R. 1. — 27) *potuerint:* Comp. V. — 28) *nec:* C. R. H., Comp. V. Cis. — 29) add.: *seu ecclesias:* C. H. — 30) *procuratione:* Comp. V. — 31) *nil:* C. R. 1. — 32) abest a Böhm. — 33) *necessitatibus:* C. R. 1.

Cap. XVII. 34) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 35) add.: *Rem.* (i. e. *Remensis*): C. H. L., Comp. V. — 36) *Ex iusta:* C. R. 1. — 37) *in vos vel monasterium vestrum:* Comp. V. — 38) *int. personae, per quas:* C. R. 1. — 39) *quot:* C. R. 1. L., Comp. V.

CAP. XVIII.[40])

Lex dioecesana et lex iurisdictionis sunt diversae, unde res iudicata in una non obstat agenti in alia.

Idem *Episcopo Baiocensi*[41]) *et Archidiacono Ruthomagensi.*

Dilectus filius abbas monasterii Rothomagensis[42]) *'Venetensis dioecesis coram'* vobis[43]) exposuit, quod tertia pars emendarum, quas homines quinque parochiarum, *'quae sui conventus sunt usibus deputatae,'* pro suis excessibus solvere compelluntur, ad suum spectat monasterium ab antiquo, *'et quod inter ipsos homines orta ecclesiastica quaestione citatio ad eundem, sed examinatio et decisio quaestionis ad venerabilem fratrem nostrum Venetensem episcopum et ipsum abbatem pertinent in communi.'* Quumque *'felicis memoriae'* Innocentius Papa praedecessor noster, *'conquerente ipso abbate, quod praefatus episcopus super hoc inquietabat eundem,'* vobis *'de assensu partium'* dederit in mandatis, ut, *'vocatis partibus et'* auditis hinc inde propositis, causam remitteretis ad eum[44]) sufficienter[45]) instructam, dictus episcopus processum vestrum[46]) diutius impedivit occasione cuiusdam sententiae, quae super quibusdam ecclesiis quoad legem dioecesanam[47]) promulgata exstitit[48]) pro eodem. Unde praefatus abbas nobis humiliter supplicavit, ut quum citatio, causarum examinatio et[49]) decisio, ac emendae ad legem iurisdictionis pertinere noscantur[50]), non sineremus sententiae memoratae praetextu negotii processum[51]) ulterius impediri. Quum igitur[52]) praedicta de lege iurisdictionis exsistant, *'discretioni vestrae'* mandamus, quatenus huiusmodi sententia non obstante procedatis in negotio iuxta traditam vobis formam.

CAP. XIX.

Per rescriptum, quo Papa mandat ordinario, ut corrigat clericos suae dioecesis, non datur ei iurisdictio super exemptos.

Gregorius IX. *Episcopo Suanensi.*

Grave gerimus, quod, quum in ecclesiam sanctae Mariae de Orbitello[53]), et quasdam alias[54]) in tua dioecesi exsistentes, ad monasterium sancti Anastasii de Urbe spectantes, nullam iurisdictionem habeas ordinariam aut etiam delegatam, occasione literarum nostrarum, quas super correctione clericorum tibi transmisimus, in eas interdicti, ac in clericos earundem suspensionis sententias promulgasti, quanquam abbas eiusdem monasterii eos corrigere sit paratus. (*Et infra:*) Mandamus, quatenus, si est ita, prudenter corrigens[55]) per te ipsum quae minus provide attentasti, praedictas sententias sine difficultate relaxes[56]).

CAP. XX.

Ordinarius, cui competit absolvere ab excommunicatione, potest aliis absolutionem demandare.

Idem.

His[57]), quibus ex officio in certis casibus competit illos absolvere, qui pro violenta manuum iniectione inciderunt in canonem sententiae promulgatae, licet[58]) aliis huiusmodi absolutionem committere, quum viderint expedire.

TITULUS XXXII.

DE OFFICIO IUDICIS.

CAP. I.[1])

Ad officium iudicis etiam delegati spectat providere advocatum parti, quae non potest habere; et poterit dare domesticum.

Honorius III. *Archiepiscopo*[2]) *sancti Leonardi et Abbati Salernitano.*

Ex literis vestris accepimus, quod, quum causam, quae inter *'dilectos filios'* abbatem et conventum[3]) Fossae novae ex parte una, et abbatem et conventum monasterii Cavensis[4]) *'Salernitanae dioecesis'* ex altera super quibusdam possessionibus monasterii sancti Petri de Almaphia[5]) vertebatur[6]), *'quas bonae memoriae frater Silvester monachus Fossae novae, quum idem S. Petri monasterium visitasset, eisdem abbati et conventui Cavensi vendidit in eiusdem monasterii S. Petri praeiudicium et gravamen, vobis duximus committendam,'* quia *'partibus in vestra praesentia constitutis'* pars praedicti[7]) monasterii *'S. Petri'* proposuit, quod *'aliquem de civitate Salernitana'* habere non poterat advocatum, vestrum super hoc implorando officium, tu, frater archiepiscope, eidem[8]) de magistro R. *'Capuda, Aquensi thesaurario,'* clerico tuo, ad exhibendum in causa ipsa patrocinium providisti. Verum frater Stephanus[9]) *'prior S. Mariae de Dumpno'* Cavensis monachus *'pro monasterio suo'* proposuit, in[10]) praeiudicium eiusdem monasterii factum esse eo, quod dictus[11]) R. clericus[12]) *'et'* domesticus tuus erat. *'Nos igitur decisionem negotii nolentes frivolis exceptionibus impediri, causam ipsam ad vos duximus remittendam; per apostolica vobis scripta'* Mandamus[13]), quatenus, hoc non obstante, in negotio ipso, *'sublato appellationis obstaculo, sine morae dispendio'* ratione praevia procedatis *'iuxta priorum continentiam literarum etc.'*

CAP. II.

Quum imploratur officium nobile, fit litis contestatio; secus in mercenario.

Gregorius IX.

Iudicis officium, ubicunque pro actione proponitur, veluti quum restitutio in integrum principaliter postulatur, litis contestationem exposcit; alias ante et post ingressum causae potest ad hominis litis contestatione haberi recursus.

TITULUS XXXIII.

DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.

CAP. I.[1])

Prius ordinatus, ceteris paribus, prior et maior habendus est.

Gregorius[2]) *Augustino Anglorum Episcopo,*

Quum certum *'sit, pro omnipotenti Deo laborantibus ineffabilia aeterni regni praemia reservari, nobis tamen eis necesse est bonorum beneficia tribuere, ut in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam eodem Domino largiente et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum solennia agenda concedimus ita, ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuae ditioni subiaceant, quatenus Londoniensis civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hac sancta et apostolica, cui auctore Deo deservio, sede percipiat. Ad Eboracum vero civitatem te volumus episcopum mittere, quem ipse iudicaveris ordinandum, ita, ut si eadem civitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, ut metropolitani honore perfruatur, quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere Domino favente disponimus; quem tamen tuae fraternitatis volumus dispositioni subiacere. Post obitum vero tuum ita episcopis, quos ordinaverit, praesit, ut Londoniensis episcopi nullo modo ditioni subiaceat.'* Sit *'vero inter Londoniae et Eboracae civitatis episcopos in posterum'* honoris ista distinctio[3]), ut ipse prior et maior habeatur, qui prius communitatis consilio[4]) et concordi fuerit actione ordinatus. *'Tua vero etc. Dat. die X. Kal. Iul., imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto An. XIX. post consulatum eiusdem domini An. XVIII., Ind. IV.'* [603.]

Cap. XVIII. 40) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 41) *Briocensi:* C. R. 1. — *Episc. Briocen. et abb. de Sagenio (Savigeno:* Ms., leg.: *Saviggnen.) et archidiac. Rotom.:* Comp. V. — 42) *Rothanensis:* C. L., Comp. V. — 43) abest a C. R. H. — 44) *ipsum:* Comp. V. Cir. — 45) abest a C. R. 1. — 46) *nostrum:* Comp. V. Cir. — 47) *dioecesis:* eod. — 48) *exstiterit:* C. R. — 49) abest a C. L. — 50) *noscuntur:* ib. — 51) add.: *huiusmodi:* C. R. 1. — 52) *ergo:* C. R. H. L., Comp. V.

Cap. XIX. 53) *Urbicello:* Cont. — 54) add.: *ecclesias:* C. R. H. L. 55) *corrigas:* C. L. — 56) *relaxans:* C. H.

Cap. XX. 57) *eis:* C. R. H. L. — 58) *liceat:* C. R.

— TIT. XXXII. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. V. c. 1. de postul. I. 21. — 2) *Archiep. et S. Leonis abb. Salern.:* C. R. 1. — *archiep. et S. Leonardi (Leonardi:* L.) *abb. Sal.:* C. R. 2. H. L. — *archiepiscopo, S. Leonardi et S. Benedicti abbati Salernitan.:* Comp. V. — verb.: *abb. Sal.:* omittit Comp. V. Ms. — 3) add.: *monasterii:* C. L. — 4) *Cavenen.:* C. R. 2. per tot. — 5) *Almasia:* C. R. H., Comp. V. Ms. — *Delamasia:* C. L. — 6) abest a Comp. V. — 7) *dicti:* C. R. H. L., Comp. V. — 8) *ei:* C. R. 1. L. — 9) *S.:* Comp. V., Cont., Bohm. — 10) *hoc in:* C. R. 1. — *quod id ... factum fuerat:* Comp. V. — 11) add.: *magister:* C. H. — 12) *clericus et dom.:* C. H. L. — 13) *mandantes, quatenus exceptione huiusmodi non obstante:* Comp. V.

TIT. XXXIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Reg. Greg. XI. 65. — App. XLIV. 1., Lips. LVI. 1., Cass. LV. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Greg. IX.:* C. H. — 3) *discretio:* Cass. — 4) *cum unitatis cons.:* C. L., Comp. I. — *qui prius fuerit* (omitt. App.) *ordinatus. Communi autem consilio et concordi actione quaecunque:* App., Lips., Cass., Reg.

CAP. II.

Veniens contra decretum vel constitutionem episcopi, debet excommunicari.

Idem.[5])

Si quis venerit contra decretum episcopi, ab ecclesia abiiciatur. In libro Regum legitur[6]): „Qui non obedierit principi, morte moriatur." Et[7]) in concilio Agathensi[8]), quod anathematizetur[9]).

CAP. III.[10])

Clericus administratione carens non tenetur ad iuramentum obedientiae, vel ad faciendam scripturam super eo.

Leo Papa[11])

Legebatur *quoque* in literis tuis, *quas iidem diaconi detulerunt,* quod frater Atticus[12]) *Thessalonicam venisset, quodque consensum suum etiam scripturae professione signasset, ut de illo non aliud a nobis posset intelligi, quam proprii arbitrii et spontaneae devotionis fuisse, quod venerat, quodque* chartulam de obedientiae sponsione conscripserat[13]), in qua[14]) signum prodebatur iniuriae. Non enim necessarium fuerat[15]), ut obligaretur scripto, qui obedientiam suam ipso iam voluntarii adventus officio comprobabat[16]). *Unde deplorationibus etc.*

CAP. IV.[17])

Ab omnibus de dioecesi obediendum est episcopo.

Clemens Papa III.[18])

Omnes principes terrae et ceteros[19]) homines episcopis obedire, *et capita sua submittere, eorumque adiutores exsistere,* beatus Petrus[20]) praecipiebat, *ut omnes etc.*

CAP. V.[21])

Non obediens canonicis institutis incurrit inobedientiae notam, id est infamiam.

Innocentius III. *Capitulo Herbipolensi.*[22])

Illud Dominus in beato Petro (*Et infra:* [*cf. c. 5. de cler. exc. V. 27.*]) *Munitiones autem et oppida Herbipolensis ecclesiae in utilitatem illius se asseruit tenuisse, ne, si ad alienas manus forsitan devenissent, non esset qui ea postmodum liberasset. Sed* Quum spiritualia sint temporalibus digniora, et obedientia melior sit quam victima[23]), et auscultare magis quam adipem arietum offerre, non debuerat[24]) Hildesemensis[25]) episcopus pro temporali commodo *Herbipolensis ecclesiae* obedientiae notam incurrere, et apostolicis iussionibus contraire.

CAP. VI.[26])

Imperium non praeest sacerdotio, sed subest, et ei obedire tenetur. Vel sic: Episcopus non debet subesse principibus, sed praeesse. H. d. et est multum allegabile.

Idem *illustrissimo Constantinopolitano*[27]) *Imperatori.*

Solitae benignitatis affectu *recepimus literas, quas per dilectum filium archidiaconum Durachii, virum providum et fidelem, imperialis nobis excellentia destinavit, per quas intelleximus, quod literae, quas per dilectum filium I. capellanum nostrum, tunc apostolicae sedis legatum, tibi transmisimus, imperio tuo praesentatae fuerant et perlectae.* §. 1. Mirata est imperialis sublimitas, *sicut per easdem nobis literas intimasti,* quod te nisi[28]) fuimus in nostris[29]) literis *aliquantulum* increpare, *licet non increpandi animo, sed affectu potius commonendi quod scripsimus meminerimus nos scripsisse.* Huic autem tuae admirationi non causam, sed occasionem praebuit, *sicut ex eisdem coniecimus literis,* quod legisti, beatum Petrum Apostolorum principem sic scripsisse[30]): „Subditi estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi, tanquam praecellenti, sive ducibus, tanquam ab eo[31]) missis, ad vindictam malefactorum[32]), laudem vero bonorum." *Volens enim, de quo nos rationabilius admiramur, imperatoria celsitudo per haec et alia, quae induxit, imperium sacerdotio dignitate ac potestate praeferre, ex auctoritate praemissa triplex trahere voluit argumentum, primum ex eo, quod legitur: „subditi estote;" secundum ex eo, quod sequitur: „regi tanquam praecellenti;" tertium ex eo, quod est adiectum subsequenter: „ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum;" per primum subesse sacerdotium, per secundum imperium praeeminere, per tertium imperatorem tam in sacerdotes quam in laicos iurisdictionem, immo etiam gladii potestatem accepisse praesumens. Quum enim et boni quidam sint sacerdotes, et quidam eorum malefactores exsistant, is, qui secundum Apostolum gladium portat ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, in malefacientes presbyteros excessus praesumptos potest ultore gladio vindicare, quum inter presbyteros et alios Apostolus non distinguat.* §. 2. Verum[33]) si *et* personam loquentis, et eorum, ad quos loquebatur, ac vim locutionis diligentius attendisses, scribentis non expressisses taliter intellectum. Scribebat enim Apostolus subditis suis, et eos ad humilitatis meritum provocabat. Nam si[34]) per hoc, quod dixit: „subditi estote," sacerdotibus[35]) voluit imponere iugum subiectionis, et eis praelationis auctoritatem afferre[36]), quibus eos subiectos esse monebat, sequeretur[37]) ex hoc, quod etiam servus quilibet in sacerdotes imperium accepisset, quum dicatur: „omni humanae creaturae." Quod autem sequitur[38]), „regi[39]) tanquam praecellenti," non negamus, quin praecellat imperator in temporalibus illos[40]) duntaxat, qui ab eo suscipiunt[41]) temporalia. Sed Pontifex in spiritualibus antecellit[42]), quae tanto sunt temporalibus digniora, quanto[43]) anima praefertur[44]) corpori, licet non[45]) simpliciter dictum fuerit: „subditi estote," sed additum fuerit[46]): „propter Deum," nec pure sit subscriptum[47]): „regi praecellenti," sed interpositum forsitan fuit[48]) non sine causa, „tanquam." Quod autem sequitur: „ad vindictam malefactorum[49]), laudem vero bonorum," intelligendum non est, quod rex vel imperator super *omnes et* bonos et malos gladii acceperit potestatem, sed in eos[50]) solummodo, qui utentes gladio eius sunt iurisdictioni commissi, *iuxta quod Veritas ait: „Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt." Non enim potest aut debet quisquam servum alterius iudicare, quum servus domino suo secundum Apostolum stet aut cadat. Ad id etiam induxisti, quod, licet Moyses et Aaron secundum carnem fratres exstiterint, Moyses tamen princeps populi, et Aaron sacerdotii potestate praeerat, et Iesus successor ipsius imperium in sacerdotes accepit. David quoque rex Abiathar pontifici praeeminebat. Ceterum licet Moyses dux populi fuerit, fuit etiam et sacerdos, qui Aaron in sacerdotem unxit, et cui Propheta sacerdotium recognoscens: Moyses" inquit „et Aaron in sacerdotibus eius." Quod vero de Iesu, id est Iosue, ad commendandam praelationem eius scripsisti, magis secundum spiritum, quam literam debet intelligi, quia secundum Apostolum litera occidit, spiritus autem vivificat, pro eo, quod ipse veri Iesu figuram expressit, qui populum suum in terram promissionis induxit. David etiam quamvis diadema regium obtineret, Abiathar sacerdoti non tam ex dignitate regia, quam auctoritate prophetica imperabat. Verum quicquid olim fuerit in veteri testamento, nunc aliud est in novo, ex quo Christus factus est sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, qui se non ut rex, sed ut sacerdos in ara crucis hostiam obtulit Deo Patri, per quam genus redemit humanum, circa illum praecipue, qui successor est Apostoli Petri et vicarius Iesu Christi.* §. 3. Potuisses[51]) autem praerogativam sacerdotii ex eo potius intelligere, quod dictum est: non a quolibet, sed a Deo; non regi, sed sacerdoti; non[52]) de regia stirpe, sed de sacerdotali prosapia descendenti, de sacerdotibus videlicet, qui erant in Anathot[53]):

Cap. II. 5) Prior cap. pars (*Si quis abi.*) Gregorio tribuitur in Comp. I. h. t. c. 3. (cum Burch. XV. 14., Iv. Decr. XVI. 15.) altera *concilio Toletano:* ead. c. 4. (cum Burch. XV. 23., Iv. Decr. XVI. 24.) — 6) Simile aliquid leg. Deut. XVII. 12. — 7) *Et . . . anath.:* omitt. C. H. — 8) *in conc. autem Agath. ut:* Comp. I cum Burch. et Iv. — In Agathensi non invenitur. — 9) add.: *praecipitur:* C. R. 2.

Cap. III. 10) Restitutum ex Reg. ap. Ballerio, ep. XIV. (A. 446.) — Comp. I. h. t. c. 2. — 11) *Anastasio ep. Thessalonicensi ep.:* Reg. — *Alexander P.:* C. R. 1. — 12) *Henricus:* C. R. 1. — 13) *scripserat:* Comp. I. — 14) *in cuius tamen* (omitt. Comp. I.) *chartulae mentione:* Comp. I., Reg. — 15) *fuit:* C. H. — 16) *comprobat:* C. L. — *probat:* Comp. I. — *probabat:* Reg.

Cap. IV. 17) Restitutum ex Pseudo-Clementis ep. I. — Burch. I. 124., Iv. Decr. V. 224., Comp. I. h. t. c. 5. — 18) numerum omittunt C. H. L. — 19) *et cunctos hom. eis:* Burch., Iv., Comp. I., orig. — 20) *beato Petr.:* omitt. Burch., Iv., orig.

Cap. V. 21) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — Assign. an. 1190., cf. c. 3. de translat. I. 7. — 22) *canonicis Herbipolensibus:* C. H. — 23) *victimae:* C. R. 2. H. L., Comp. III. — 24) *debuit:* C. R. 1. — 25) *Hyldemen.:* C. R. 2. — *idem:* Comp. III.

Cap. VI. 26) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2., vorata in consilium Comp. Rainer ap. Bal. I. 549. — Indic. in Gest. Innoc. ap. Brequ. LXIII., integr. ed. ib. ap. Baluz. — Assign. an. 1200. — 27) *illustri Constantino:* C. L. — *Alexio Constantinopolis Imp.:* Rain. — 28) *nisi:* C. R. 1., Rain., Comp. I. — *nisi sumus:* C. H. — 29) *in n. l.:* omitt. Rain., Comp. III — 30) I Petr. II. 13. — 31) *a Deo:* Rain. — 32) *malorum:* C. R. 1. — 33) *et si:* Comp. III. — 34) *Si enim:* ead. — *Nam si per id.:* Rain. — 35) *sacerdotio:* Comp. III., Rain. — 36) *auferre:* Comp. III. Aug. — *proferre:* Ms. — *conferre:* Rain. — 37) *sequitur:* Rain. — 38) *sequebatur:* Comp. III Aug. — 39) *sive regi:* C. L. — 40) *illis:* Comp. III., Rain. — 41) *recipiunt:* C. R. 1. L., H., Comp. III., Rain. — 42) *antecellet:* Comp. III. Aug. — 43) *quantum:* C. R. 2. — 44) *est praeferenda:* Rain. — 45) *nec:* ib. — 46) obest ab ead. — 47) *scriptum:* Comp. III., Rain. — 48) omitt. C. H. L. — *sit:* Comp. III., Rain. — 49) *malorum:* C. H. — 50) *eis:* C. R. 2. — *eos tantummodo:* C. R. 1. — 51) *Potuissesque:* C. R. 2. — 52) *nec:* C. R. 1. L., Comp. III., Rain. — 53) cf. Hier. I. 10.

„Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas et dissipes, aedifices et plantes." *'Dictum est etiam in divina lege: „Diis non detrahes, et principem populi tui non maledices" quae sacerdotes regibus anteponens istos Deos et illos principes appellavit.'* §. 4. Praeterea nosse debueras, quod fecit Deus duo magna luminaria in firmamento coeli; luminare maius, ut praeesset diei, et luminare minus, ut praeesset nocti; utrumque magnum, sed alterum maius, *'quia nomine coeli designatur ecclesia, iuxta quod Veritas ait: „Simile est regnum coelorum homini patri familias, qui summo mane conduxit operarios in vineam suam." Per diem vero spiritualis accipitur, et per noctem carnalis secundum propheticum testimonium: „dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam."'* Ad firmamentum igitur coeli, hoc est universalis[54]) ecclesiae, fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas[55]) *'magnas'* instituit dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas, et regalis potestas. Sed illa, quae praeest diebus, id est spiritualibus, maior est; quae vero *'noctibus, id est'* carnalibus, minor, ut, quanta est inter solem et lunam, tanta inter pontifices et reges differentia cognoscatur. Haec[56]) autem si prudenter attenderet imperatoria celsitudo, non faceret aut permitteret Constantinopolitanum patriarcham, magnum quidem et honorabile membrum ecclesiae, iuxta scabellum pedum suorum in sinistra parte sedere, quum alii reges et principes archiepiscopis et episcopis suis, sicut debent, reverenter assurgant, et eis iuxta se venerabilem[57]) sedem assignent. *'Nam et piissimus Constantinus quantum honoris exhibuerit sacerdotibus, tua, sicut credimus, prudentia non ignorat.'* §. 5. Nos autem etsi non increpando scripserimus[58]), potuissemus tamen rationabiliter[59]) increpare, *'quum B. Paulus Apostolus episcopum instruens ad Timotheum scripsisse legatur[60]): „Praedica verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina." Non enim os nostrum debet esse ligatum, sed patere debet ad omnes, ne secundum propheticum verbum simus canes muti, non valentes latrare. Unde correctio nostra tibi non debuit esse molesta, sed magis accepta, quia pater filium, quem diligit, corripit, et Deus quos amat arguit et castigat. Debitum igitur pastoralis officii exsequimur, quum obsecramus, arguimus, increpamus, et non solum alios, sed imperatores et reges opportune et importune ad ea studemus adducere, quae divinae sunt placita voluntati.'* §. 6. Nobis autem[61]) in B. Petro sunt oves Christi commissae, dicente Domino[62]): „Pasce oves meas," non distinguens inter has oves et alias, ut alienum a suo demonstraret ovili, qui Petrum et successores ipsius[63]) magistros non recognosceret et pastores; ut illud tanquam notissimum[64]) omittamus[65]), quod Dominus dixit[66]) ad Petrum, et in[67]) Petro dixit ad successores ipsius[68]): „Quodcunque ligaveris super terram[69]), erit ligatum et in coelis etc.," nihil excipiens, qui dixit: „quodcunque." *'Verum his diutius insistere nolumus, ne vel contendere videamur, vel in huiusmodi delectari, quum, si gloriari expediat, non in honore, sed in onere, non in magnitudine, sed in sollicitudine sit potius gloriandum, quum et Apostolus in infirmitatibus glorietur. Novimus esse scriptum[70]): „Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur;" et iterum: „Quanto maior es, humilia te in omnibus;" et alibi: „Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam." Propter quod exaltationem nostram in humilitate ponimus, et humilitatem nostram exaltationem maximam reputamus. Unde etiam servos non solum Dei, sed etiam servorum Dei nos esse scribimus et fatemur, et tam sapientibus quam insipientibus secundum Apostolum sumus debitores.'* §. 7. Utrum autem imperatoriam excellentiam ad bonum et utile per literas nostras[71]) duxerimus[72]) invitandam[73]), utrum tibi iusta[74]) suggesserimus[75]) et honesta, tua sollicitudo[76]) discernat, quum non[77]) nisi ad utilitatem[78]) ecclesiae et terrae Hierosolymitanae subsidium nos te meminerimus[79]) invitasse. *'Inspiret igitur etc.'*

CAP. VII.[80])

Ordinatus per Papam non per hoc eximitur a iurisdictione sui episcopi.

Idem *episcopo Florentino.*

Per tuas nobis literas *'intimasti, quod, quum aliqui ecclesiae Romanae subdiaconi praelationes in tua dioecesi assequuntur, pro quibus tibi tenentur obedientiam exhibere, si quando exigente iustitia te contigerit exercere in ipsos ecclesiasticam disciplinam, illi subdiaconatus privilegium allegantes, ea se asserunt non teneri, ac si per huiusmodi subdiaconatus officium ab obedientia, qua tibi tenentur, ratione obtenti beneficii sint exempti. Super quo'* Postulasti per sedis apostolicae oraculum edoceri, utrum quis per[81]) ordinem subdiaconatus[82]), a Romano Pontifice susceptum, a debita tibi reverentia subtrahatur? Ad quod *'tibi'* breviter respondemus, quod, etsi decens sit, ut illis *'specialiter'*, quoniam convenit, a te inter alios tibi subditos deferatur, quos benignitas apostolico collatione ipsius[83]) ordinis honoravit[84]), per eam tamen ab obedientia, quam alios tibi debent, minime absolvuntur. *'Dat. Romae ap. S. Petrum VII. Id. Apr. Ao. IX.'* [1206.]

CAP. VIII.[85])

Quando de obedientia vel subiectione agitur, nihil attentari debet in praeiudicium rei, vel possessoris non citati.

Idem *Constantinopolitano Patriarchae.*

Inter quatuor *'animalia, quae in medio sedis et circuitu eius describuntur, facies aquilae ab Ezechiele desuper ipsorum quatuor memoratur, quia inter quatuor patriarchales ecclesias, Antiochenam, Alexandrinam, Hierosolymitanam, Constantinopolitanam, quae per animalia supradicta signantur, quas apostolica sedes in medio habens quasi filias amplectitur speciales, cui eaedem sunt in circuitu quasi famulae obsequentes, ipsa Constantinopolitana post apostolicam sedem excellentia praeeminet dignitatis, ad cuius exaltationem tanto libentius adspiramus, quanto ipsam tanquam honorabilius membrum sacrosanctae Romanae ecclesiae arctius amplexantes, ipsius auxilio temporibus istis eandem amplius noscimus indigere, ac tuas, qui eidem Domino disponente praeesse dignosceris, petitiones libentius promovere disponimus, quibus non repugnat honestas, nec aliis praeiudicium generatur, quum a nobis iniuriarum actio non debeat exoriri, a quibus iura tanquam a fonte ad ceteros derivantur. Licet igitur, in quantum cum Deo possumus, tuo velimus honori deferre, ac tuas preces effectui mancipare, petitionem tamen illam nequivimus exaudire, qua postulasti a nobis, ut donationes ecclesiarum et beneficiorum, a dilecto filio P. tit. S. Marcelli presbytero cardinali apostolicae sedis legato factas te praesente ac penitus inconsulto, quum nimiam multitudinem ecclesiarum contulerit, easque iure perpetuo absque tuo consensu et capituli maioris ecclesiae tradiderit possidendas, dignaremur auctoritate apostolica irritare etc. Quamvis ergo tuam propter praemissa petitionem iuxta tuum desiderium nequivimus exaudire, tuo tamen, quantum cum nostra possumus honestate, volentes honori deferre, fraternitati tuae duximus concedendum, ut ii, qui ecclesias illas seu beneficia possident, obedientiam tibi debitam exhibeant et devotam, nisi forte aliqua illarum ecclesiarum ante captionem regiae civitatis a iurisdictione patriarchae legitime fuisset exempta. Subsequentem vero'* Petitionem[86]) contra ecclesias, quas tibi subiici postulabas[87]), quae prius, quam Constantinopolis civitas caperetur, Constantinopolitano[87*]) patriarchae minime respondebant, duplici ratione non duximus admittendam. Iuris namque[88]) ratio postulat[89]), ut in eorum[90]) praeiudicium, quibus eaedem ecclesiae sunt subiectae, nihil ordinemus[91]) de ipsis, quum nec citati sint[92]), nec convicti, nec per contumaciam se absentent. *'Id etiam modo fieri providentia dissuasit, ne Pisani ac Veneti aliique quamplures, apud Constantinopolim huiusmodi habentes ecclesias, contra imperium provocarentur hoc tempore, qui sunt alliciendi potius blandimentis, donec illud soliditate immobili roboretur. Quodsi ius tuum contra illos prosequendum duxeris tempore opportuno, faciemus auctore Domino super ipsis iustitiae tibi plenitudinem exhiberi.'* Super obedientia vero, quam ut tibi impendi faceremus ab archiepiscopo et episcopis regni Cypri similiter postulasti, fere idem, *'quod in praecedenti petitione, tibi'* duximus respondendum, quum et ipsi ante tuam promotionem fuerint[93]) exempti, quando videlicet Constantinopolitana ecclesia erat inobediens et rebellis, et in eorum absentia circa[94]) statum[95]) ipsorum[96]) non debuerimus aliquid immutare. Iustitiam tamen non

---

Cap. VI. 54) *universae:* C. R. 1. — 55) *Deus:* Comp. III. Aug. — 56) *hac:* C. R. L., Comp. III., Rain. — 57) *honorabilem:* Rain. — 58) *scripsissemus:* C. R. 2. — 59) *rationabilius:* Rain. — 60) 2 Tim. IV. 2. — 61) *enim:* C. H. L., Comp. III., Rain. — 62) Ioan. XXI. 17. — 63) *suos:* C. R. 1. — *suos succ. ipsius:* C. H. — *illius:* C. R. 2., Comp. III. Aug. — 64) *novissimum:* C. H. L. — 65) *non committamus:* C. L. — 66) *inquit:* Rain. — 67) add.: *beato:* C. H. — 68) Matth. XVI. 19. — 69) *terram etc.:* Rain. — *terr., erit l. etc.:* C. L., Comp. III. — 70) Luc. XIV. 11., Eccl. III. 20., 1 Petr. V. 5. — 71) abest a C. H. — 72) *duximus:* C. R. — 73) *imitandum:* Comp. III. Aug. — 74) *iusta:* C. H. — 75) *suggerimus:* Cont., Böhm. — 76) *celsitudo:* Comp. III., Rain. — 77) abest a C. H. — 78) *unitatem:* Rain. — 79) *meminimus:* C. R. H.

Cap. VII. 80) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 43. — Comp. III. h. t. c. 3. — 81) *propter:* Reg. — 82) *subdiac. (subdiaconalis:* Reg.) *officii a Rom. Pont. perceptum hi tales a debita tibi reverentia (obedientia:* Reg.) *subtrahantur:* Comp. III., Reg. — 83) *illius:* C. R. 1. — 84) *decoravit:* C. R. 2. — *honoraverit:* C. H.

Cap. VIII. 85) Restitutam (quantum opus fuit) ex Reg. Brequ. IX. 140. — Comp. III. h. t. c. 4. — 86) *subsequente vero petitione:* Comp. III. Aug. — 87) *quas ecclesias tibi subiici:* C. L. — *qua ecclesias* (add.: *illas:* Comp. III., Reg.) *tibi subiici postulabas:* C. R., Comp. III., Reg. — 87*) *Constanti.:* Cont. — *Constantino:* Böhm. cum C. R. — 88) *enim:* C. H. — 89) *dictat et postulat:* C. L. — *postulavit:* Comp. III., Reg. — 90) *illorum:* Reg. — 91) *ordinaremus:* Comp. III., Reg. — seq.: *de ips.:* omitt. C. H. — 92) *sunt:* Böhm. — 93) *extiterint:* C. R. 1. H. L., Comp. III., Reg. — 94) *contra:* Cont. — 95) *statutum:* Ed. Rom. oper. mend. — *de statu:* C. H. — 96) *eorum:* Cont., Böhm.

negabimus[97]) tibi, quum eam duxeris postulandam. *Ex parte tua etc. Dat. Ferentini IV. Non. Aug. Ao. IX.* [1206.]

CAP. IX.[98])

Abbates et sacerdotes, qui sunt dioecesani episcopi, ad eius synodum venire et sibi obedire compelli possunt per censuram ecclesiasticam.

Idem.[99])

Quod super his: (*Et infra:* [*cf. c. 5. de cons. et aff. IV. 14.*]) *Similiter etiam* Abbates et sacerdotes dioecesana tibi lege subditus[100]), qui ad tuam synodum venire contemnunt[1]) *vocati,* dummodo in ipsa synodo non ducas aliquid[2]) statuendum, quod *forte* canonicis obviet institutis, per censuras ecclesiasticas ad synodum ipsam[3]) venire compellas, et debitam tibi[4]) obedientiam et reverentiam exhibere[5]). *Capellanis etc. Dat. Lat. II. Kal. Ian.* [1199.]

CAP. X.[6])

Canonici regulares inobedientes priori suo per ipsum excommunicari possunt, et, si fuerint incorrigibiles, de fratrum consortio expelli debent.

Idem ***sancti Stephani et sancti Proculi abbatibus Bononiensibus.***

Quum in ecclesiis sancti Victoris et S. Ioannis de Monte (*Et infra:*) Nos igitur ad reformationem earundem ecclesiarum, *quae peccatis exigentibus et in temporalibus deminutae, et in spiritualibus sunt multipliciter collapsae,* diligenti sollicitudine intendentes, universis canonicis dedimus *firmiter* in mandatis[7]), ut priori suo in his, quae ad eum[8]) pertinent, obedirent. Quamque omnes, quatuor duntaxat exceptis, se obedire[9]) velle *eius monitis et praeceptis* concorditer[10]) respondissent, praedicti quatuor se contra priorem in superbiam erigentes, licet de obedientia[11]) suo priori praestanda praestitissent corporaliter iuramentum, tamen exhibiti iuramenti *et districtae praeceptionis* immemores, suo priori per omnia restiterunt[12]), et, quum pro contumacia sua nequivissent ad debitam obedientiam revocari, dictus prior in eos *dictante iustitia* excommunicationis sententiam promulgavit. Quum[13]) igitur praefati canonici ad apostolicam sedem accessissent, per scripturas authenticas ex[14]) multorum testimonio praelatorum effecti de ipsorum contumacia certiores, recepto secundum formam ecclesiae ab eisdem[15]) corporaliter iuramento, ipsis[16]) fecimus absolutionis beneficium impendi, praecipientes eis[17]) sub debito iuramenti[18]), ut ad suum[19]) claustrum, de quo exierant, redeuntes, priori suo secundum Deum devote ac humiliter obedirent. Ideoque[20]) *nolentes, quod iidem canonici tam effrenata deinceps libertate vagentur,* *discretioni vestrae per apostolica scripta* mandamus, quatenus *nostra freti auctoritate* praefatos canonicos, ut ad prioris sui obedientiam revertantur, *sublato cuiusvis appellationis diffugio* per censuras ecclesiasticas compellatis, et, ne de sua possint contumacia vel malitia[21]) gloriari, cogatis eos, si videritis expedire, ut iuramentum, quod de parendo mandatis[22]) prioris pro[23]) absolutionis beneficio impetrando[24]) superbe negaverant, humiliter praestare procurent[25]); alioquin eos de fratrum *ipsorum* consortio penitus excludatis.

CAP. XI.[26])

Presbyteri et clerici capellarum subditarum titulo cardinalatus debent cardinali obedientiam et reliqua, de quibus hic. Et vacante titulo succedit capitulum illius ecclesiae, nisi pro bono pacis aliquid sit exemptum.

Honorius III. ***G. Presbytero cardinali, et Capitulo sancti Laurentii in Damaso***[27]).

His, quae pro[28]) ecclesia S. Laurentii in Damaso ex parte una[29]), et capellis[30]) sibi subiectis ex altera super serotinio, *manuali obedientia, correctione, interdicto et excommunicatione* aliisque articulis fuere *coram nobis* proposita[31]), diligenter[32]) auditis, sententiando decrevimus[33]), ut earundem capellarum presbyteri et clerici cardinali, qui nunc est[34]) in ipsa[35]) ecclesia, et qui fuerint[36]) per tempora[37]), manualem obedientiam et[38]) reverentiam et honorificentiam omnem exhibeant, et ad ecclesiam ipsam pro scrutinio, baptismo et capitula celebrandis conveniant temporibus consuetis, correctiones ipsius cardinalis recipientes humiliter, et excommunicationis, interdicti[39]) vel suspensionis sententias, quas tulerit in eos et[40]) ecclesias eorundem, inviolabiliter observantes. Quando autem ecclesia ipsa cardinali vacabit, capellani et clerici memorati *nihilominus* eidem ecclesiae reverenter exhibeant omnia supradicta, *eo duntaxat* excepto, quod de correctione[41]), excommunicatione et suspensione ipsorum pro bono pacis nostrae providentiae reservamus.

CAP. XII.[42])

Licet abbatissa subditos excommunicare non possit, ipsi tamen sibi obedire tenentur.

Idem ***Abbati S. Michaelis Abradensis dioecesis.***[43])

Dilecta in Christo filia[44]) abbatissa de Bubrigen.[45]) transmissa nobis petitione monstravit, quod, quum ipsa plerumque canonicas suas et clericos suae iurisdictioni subiectos propter inobedientias[46]) et culpas eorum officio[47]) beneficioque suspendat[48]), *et* iidem confisi ex eo, quod eadem abbatissa excommunicare eos[49]) non potest, suspensionem huiusmodi non observant[50]), propter quod ipsorum[51]) excessus remanent[52]) incorrecti. Quocirca *discretioni tuae per apostolica scripta* mandamus, quatenus dictas canonicas et clericos, ut abbatissae praefatae obedientiam et reverentiam debitam[53]) impendentes, eius salubria monita et mandata observent, *monitione praemissa* ecclesiastica censura[54]) *appellatione remota* compellas. *Dat. Alatrii II. Mens. Iun. Pont. nostr. Ao. VI.* [1222.]

CAP. XIII.

Si metropolitanus a suffraganeo iuramentum exigit ultra formam statutam a canone, in eo, quod est ultra, suffraganeus non tenetur.

Gregorius IX. ***Patriarchae Gradensi.***

Dilecti filii archidiaconus et capitulum Castellanum suam ad nos querimoniam detulerunt, quod, quum a[55]) Castellano episcopo exigeres iuramentum praeter formam canonicam, quam ceteri suffraganei metropolitanis suis consuevere praestare, iidem[56]) conspicientes ex hoc ecclesiae suae praeiudicium generari, ad sedem apostolicam appellarunt. (*Et infra:*) Quum igitur non deceat alii te fecisse quod ab alio fieri tibi nolles, mandamus, quatenus contentus forma canonica, quam nos a coepiscopis nostris nobis immediate subiectis recipimus[57]), nil amplius a Castellano episcopo obtentu alicuius consuetudinis exigas praetextu praestiti iuramenti, sciens, nos eundem episcopum ab huiusmodi iuramento quoad alios articulos absolvisse, vel denunciasse potius non teneri.

CAP. XIV.

Vacante episcopatu capitulum confirmat et infirmat electiones.

Idem ***Priori fratrum Praedicatorum***[58]) ***et archidiacono Rheginensi.***

Quum olim causa (*Et infra:*) Quocirca mandamus, quatenus, licet conventus monasterii sancti Salvatoris Messanensis sint ipso iure hac vice eligendi potestate privati, de gratia tamen eligendi seu postulandi detis ipsis auctoritate nostra liberam facultatem[59]), mandantes eisdem[60]), ut quum ecclesia Messanensis vacet ad praesens, electionem suam confirmandam, prout de iure fuerit, vel etiam infirmandam praesentent capitulo Messanensi.

Cap. VIII. 97) *negamus:* C. L. — *denegabimus:* C. R. 1.

Cap. IX. 98) Restitutum ex Reg. Bal. II. 261. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 99) *Rosanensi archiep.:* Reg. — 100) *subiectos:* C. R. L., Comp. IV., Reg. — 1) *tendunt:* Comp. IV. Ms. B. — *contendunt:* Aug. — 2) abest a C. H. — 3) omitt. C. R. 1. — 4) non exstat in C. H. — 5) *impertiri:* C. R. 1.

Cap. X. 6) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 7) *praeceptis:* Comp. IV. — 8) *Deum:* C. R. 1. H., Comp. IV. — 9) *parere:* Comp. IV. — add. *ei:* Ms. B. — 10) *pariter et conc.:* Comp. IV. Ms. A. — 11) *inobedientia:* id. — 12) *restiterint:* Comp. IV. Aug. — 13) *Quumque:* Comp. IV. Ms. A. — 14) *et:* C. R. 1. — 15) *eis:* C. L., Comp. IV. — 16) *eis:* Comp. IV. Ms. A. — 17) *eisdem:* C. H. — *ipsis:* Comp. IV. Ms. A. — 18) *iuramento:* C. L. — 19) abest a Comp. IV. Ms. A. — 20) *Nolentes igitur:* Comp. IV. — 21) *vel mal.:* omitt. ead. — 22) *mandatu:* C. L. — 23) *quod pro:* Comp. IV. Aug. — 24) *impendendo:* Comp. IV. — 25) *praestent:* ead.

Cap. XI. 26) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 27) *Damasco:* C. R. H. per tot. — *dilecto fratri Widoni presb. card. et capitulo ecclesiae S. Laurentii in Damaso:* Comp. V. — 28) *in:* C. H. — 29) *tua:* Comp. V. Cir. — 30) *capellanis.* Comp. V. — 31) *fuer. . . . prop.:* omitt. C. H. — 32) abest a C. R. — 33) *decernimus:* C. L., Comp. V. Ms. — 34) abest a C. L. — *sunt:* C. H. — 35) omitt. C. H. — 36) *fuerit:* Comp. V. Cir. — 37) *pro tempore:* C. R. H., Comp. V. — 38) omitt. C. L. — 39) *et int.:* C. R. L. Comp. V. Cir. — 40) *et in:* C. H. — 41) *correptione:* Comp. V. — *correct. et exc.:* Cont., Bohm.

Cap. XII. 42) Restitutum ex orig. ap. *Kettner.* Antiqu. Quedlinb. p. 230. — 43) *Habelstat. dioec.:* Comp. V. Ms. *Halberstad. d.:* Cir. — *abbati de Lapide S. Michaelis (Michelstein*) Halberstad. dioec.:* orig. — 44) *in Chr.:* omitt. C. H. — 45) *Quidelimburden.:* C. L. — *Quindeliburgen.:* C. R. 2. — *Quidenliburgen.:* Comp. V. Ms. — *Quedliburgen.:* Cir. — *Quedlinburgen.:* orig. — 46) *obedientias:* Bohm. — *inobedientiam:* C. H. — *inobedientiam et culpam:* orig. — 47) *ab off.:* Comp. V. Cir. — 48) *suspendit:* C. L. — 49) *ipsos . . . posset:* orig. — 50) *observare:* ib. — 51) *eorum:* C. H. — 52) *remanere:* orig. — 53) abest ab ead. — 54) *per ecclesiasticam censuram:* orig. cum C. L., Comp. V. Ms. — *per ecclesiasticas censuras:* Comp. V. Cir.

Cap. XIII. 55) *de Cast.:* C. R. — 56) *et iid.:* C. L. — 57) *recepimus:* ib.

Cap. XIV. 58) *praed. et arch. Rheg.:* omitt. C. R. 1. — 59) *potestatem:* C. R. 1. — 60) *eidem:* C. H.

CAP. XV.

Qui maior est ordine, licet in ecclesia posterius receptus, in loco et portione praefertur. H. d. secundum verum lecturam.

Idem *Archipresbytero*[61]) *sanctae Mariae maioris de Urbe.*

Statuimus, ut presbyteri primum locum, diaconi secundum, subdiaconi tertium, et sic de reliquis obtineant ordinatim[62]), etiamsi posterius admittantur. Et qui maior est ordine, etiamsi postea sit receptus, in portione percipienda esse volumus potiorem, ac minores facere servitia consueta.

CAP. XVI.

Si ecclesia sita in aliquo archidiaconatu erigitur in cathedralem, a iurisdictione archidiaconatus eximitur.

Idem *Archiepiscopo Colocensi*[63]).

Quum inferior superiorem[64]) solvere nequeat vel ligare, sed superior[65]) inferiorem liget regulariter et absolvat, et satis absonum videatur, ut filius potestatem habeat in parentem, miramur, quod, quum tu[66]) monasterium de Cheur[67]) constitutum in Firmiensi archidiaconatu tuae dioecesis ecclesiam[68]) erexeris cathedralem, archidiaconus Firmiensis[69]) in tantam prorupit temeritatis audaciam, ut in episcopum ibi consecratum et ecclesiam suam iurisdictionem exercere[70]) praesumat. (*Et infra:*) Mandamus, quatenus praefato archidiacono, a cuius iurisdictione dictum episcopum denunciamus[71]) exemptum, id districte studeas inhibere; proviso, ut, si ex hoc archidiaconi[72]) Firmiensis iura laedantur, in dioecesi tua, ubi expedire videris, absque alieni iuris praeiudicio recompensationem illi facias congruentem.

CAP. XVII.

Compositionem super iure primatiae unus solus, cuius interest, poterit impedire.

Idem *Lemoricensi*[73]) *Archidiacono et Priori sanctae Radegundis*[74]) *Pictaviensis.*

Humilis doctrina magistri *(Et infra:)* Mandamus, quatenus praelatorum Burdegalensis provinciae in ea praesentium, et cathedralium capitulorum eiusdem, nec non Bituricensis[75]) capitali super provisione, quam inter Bituricensem et Burdegalensem archiepiscopos in causa primatiae duximus faciendam, requiratis assensum, quo habito providentiam nostram solenniter publicetis. Si qui vero consensum praestare noluerint, vos supersedentes publicationi praedictae, districte praecipiatis eisdem, ut personaliter, si praelati fuerint, vel si alii, per procuratores idoneos, nostro se conspectui repraesentent, prosecuturi coram nobis ius, si quod habere contendunt, et satisfacturi parti alteri, si succubuerint, in expensis.

TITULUS XXXIV.

DE TREUGA ET PACE.

CAP. I.

Statuit tempora treugarum et poenas violantium.

Alexander III. *in concilio Lateranensi.*[1])

Treugas[2]) a quarta feria post occasum solis usque ad secundam feriam[3]) in ortu[4]) solis, °*et*° ab Adventu Domini usque ad octavas[5]) Epiphaniae, et a Septuagesima usque ad octavas[6]) Paschae ab omnibus inviolabiliter observari praecipimus. §. 1. Si quis autem treugas[7]) frangere praesumpserit[8]), post tertiam admonitionem[9]) si non satisfecerit, suus episcopus sententiam excommunicationis dictet[10]) in eum, et scriptam vicinis episcopis annunciet[11]), quorum[12]) nullus excommunicatum in communione[13]) recipiat[14]), immo scriptam[15]) sententiam quisque confirmet. Si quis autem hanc[16]) violare praesumpserit, ordinis sui periculo subiaceat[17]). §. 2. Et quoniam funiculus triplex difficile[18]) rumpitur, praecipimus[19]), ut episcopi ad solum[20]) Deum et ad salutem populi habentes respectum, omni trepidatione[21]) seposita ad pacem firmiter tenendam mutuum[22]) sibi consilium et auxilium praebeant[23]), neque hoc alicuius amore vel odio praetermittant. Quod[24]) si quis in hoc[25]) °*Dei*° opere trepidus[26]) inventus fuerit, damnum propriae[27]) dignitatis incurrat.

CAP. II.

Personae hic enumeratae plena securitate gaudent tempore guerrae.

Idem.[28])

Innovamus °*autem*°, ut[29]) presbyteri[30]), °*clerici*°, monachi, conversi, peregrini, mercatores[31]), rustici, euntes et[32]) redeuntes, et in agricultura exsistentes, et animalia, quibus[33]) arant et °*quae*° semina portant ad agrum, congrua[34]) securitate laetentur. °*Nec quisquam etc.* [*cf.* c. 10. *de cens. III.* 39.]°

TITULUS XXXV.

DE PACTIS.

CAP. I.

Pacta quantumcunque nuda servanda sunt.

Ex concilio Africano.[1])

Antigonus episcopus °*Maginensis*° dixit: °*Gravem iniuriam patior, et credo, dolere sanctitatem vestram contumeliam meam et computare communem iniuriam. Optantius quum se repraesentaret, pactum mecum habuit et divisimus plebes; manus nostrae tenentur et pittacia. Contra hoc pactum circuit plebes mihi attributas, et susurrat populis, ut illum patrem, me vitricum nominent. Gratus episcopus dixit: Factum hoc dolendum est, ut in se illiciant populorum imperitorum animos contra disciplinam, contra evangelicam traditionem, contra placita pacis. Nam si sibi posse contingere arbitrarentur, nunquam profecto aliquis in fratrem deliquisset. Unde*° Aut inita pacta suam[2]) obtineant firmitatem, aut conventus, si se non cohibuerit, ecclesiasticam sentiat disciplinam. Dixerunt universi: Pax servetur, pacta custodiantur.

CAP. II.[3])

Conventio invalida per consensum superioris validatur.

Gregorius.[4])

Quoties in conventionibus °*quibusdam*° noster exspectatur assensus, ne in dubium veniant quae geruntur, ratihabitio[5]) eas debet pro securitate partium solidare. °*Proinde etc.*°

CAP. III.[6])

Iudex debet studiose agere, ut promissa adimpleantur.

Idem.[7])

Qualiter in Sardinia °*minores vel pauperes ab eis, qui illic maiores sunt, opprimantur, reverendissimi fratris nostri Dominici Carthaginensis episcopi atque eminentissimi filii nostri Innocentii prae-*

Cap. XV. 61) *archiepiscopo S. Mariae maior.:* C. R. 1. — 62) *ordinatum:* C. L.

Cap. XVI. 63) *Colon.:* C. R. 1. — 64) *potiorem:* C. II. L. — 65) *potior:* iid. — 66) abest a C. R. 1. — 67) *Chuer:* C. R. L. — leg.: *Chever.* — 68) *in eccl.:* Böhm. — 69) *Pirimen.:* C. L. — *Firmin.:* C. R. 1. — *Firmen.:* C. R. 2. — 70) *dictum episcopum exercere:* C. L. — 71) *denunciavimus:* C. L. — 72) *archidiaconatus:* C. R. 1. II. L.

Cap. XVII. 73) *Lemonicensi:* C. L. — 74) *Redeg.:* C. R. 1. — *Ragedundis:* C. II. — *Radegundae:* C. L. — 75) *et hit.:* Cont., Böhm.

TIT. XXXIV. Cap. I. 1) Restitutum ex ipso conc. Lat. III. c. 21. (Lips. 22.) (hab. A. 1179.) — Cass. V. un., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Treug. autem:* Lips., Cont. — 3) abest a Cass. — 4) *in ortum:* conc. — *post ortum:* Lips., Cass. — 5) *octavam:* Comp. I. — seq.: *Epiph.* — *octav.:* omitt. Böhm. — 6) *octavam:* Comp. I. — 7) *treugam:* conc., Cass. — 8) *attentaverit:* Cass. — *tentaverit:* Lips., Comp. I., conc. — 9) *commonitionem:* Comp. I. Ant., conc. — *monitionem:* Comp. I. Ms. — 10) *dicat:* Lips. — seq.: *in eum:* omitt. Comp. I., Lips., conc. — 11) *nunciet:* C. R. 1. — *enunciet:* Cass. — *repraesentet:* Comp. I. — 12) *Episcopus autem nullum:* Cass. — *Episcoporum autem nullus:* Lips., Comp. I. — 13) *communionem:* Lips., conc. — 14) *suscipiat:* Lips., Cass., Comp. I., conc. — 15) *scriptum susceptum:* conc. — *scripto susceptam:* Lips. — 16) *hoc:* Coll. citt., conc., Cont., Böhm. — 17) *subiacebit:* Comp. I. — 18) *non facile:* conc. — cf. Eccl. IV. 12. — 19) cf. Hist. XC. 11. — 20) *solum Dei et salutis pop.:* conc. — *ad solum Dominum et salutem populi:* Cass. — 21) *tepiditate:* Lips., Cass., Comp. I., conc. — 22) *mutuum et auxilium sibi:* C. L. — 23) *praestent:* conc. — 24) abest a Lips. — 25) abest a conc. — 26) *tepidus:* Lips., Cass., Comp. I. Ant., conc. — 27) *dignitatis suae:* conc.

Cap. II. 28) c. 22. eiusd. conc. (Lips.: 26.) — Cass. XII. 4. Comp. I. h. t. c. 2. — 29) *quod:* C. R. 1. — 30) *presb. et monachi vel conv.:* Cass. — 31) *merc. et scholares ad studium proficiscentes, et in ipso studio permanentes, vel ad propria remeantes:* Cass. — 32) *vel red. vel:* Cont., Böhm. — 33) *quibus ar. et:* omitt. conc. — 34) *continua:* Cass.

TIT. XXXV. Cap. I. 1) Restitutum ex conc. Carth. I. (hab. A. 348.) sec. Coll. Hisp. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *sui:* Coll. Hisp.

Cap. II. 3) Restitutum ex Greg. I. Reg. IX. 53. — Comp. I. h. t. c. 2. — 4) *Greg. VIII.:* C. L. — *Praeiectae illustri:* Reg. — 5) *rati eas pro sec. part. debet habitio (ambitio Ms.):* Comp. I. — *ratio ea pro sec. part. deb. habita:* Reg.

Cap. III. 6) Restitutum ex eod. Reg. X. 38. — Comp. I. h. t. c. 3. — 7) *Io. P. E. Ioanni (Ioannis: Ms.) a partib. Sar.:* Comp. I. — *Ianuario ep. Caralitano:* Reg., Cont., Böhm.

fecti epistolae testantur, a quibus, ut quae nobis scripta sunt noveritis, ipsarum vobis epistolarum exemplaria praevidimus transmittenda. Et ideo quia ea, quae petenda sunt, offeruntur,' Studiose agendum est, ut ea, quae promittuntur, opere compleantur.

CAP. IV.[8])

Non valet pactum, per quod beneficium ecclesiasticum debet pecunia resignari.

Alexander III.[9]) *Exonensi et Wigornensi episcopis.*

Quum pridem[10]) *S.*[11]) clericus procurator prioris et monachorum de Acra[12]), et P.[13]) clericus pro causa, quae inter eos[14]) '*monachos*' et praedictum P. ac fratrem eius, '*pro*' cuius '*parte*' vicem se gerere dicebat, super ecclesia[15]) '*de S.*' et capella de L. vertebatur, ad nostram praesentiam '*pariter*' accessissent, '*ita*' inter se, non tamen nobis mediantibus, convenerunt[16]), quod[17]) eidem P.[18]) pro expensis, quas fecerat, tres marchae argenti solverentur, et[19]) idem P. liti cederet, et a monachorum '*penitus*' infestatione cessaret. Quumque compositionem istam[20]) '*ad nostram pertulissent audientiam, eamque*' auctoritate apostolica peterent[21]) confirmari, nos eam non[22]) duximus admittendam pro eo, quod videbatur pravam illicitae pactionis speciem continere. '*Monuimus autem praedictum P., ut ipse tam pro se, quam pro fratre suo monachos in pace dimitteret, et eidem liti omnino abrenunciaret.*' Ille[23]) igitur nostris monitis acquiescens[24]), et eidem liti pro se ac '*pro*' fratre suo '*penitus*' renuncians[25]), authentica[26]) instrumenta, quae super hoc[27]) habebat, in[28]) nostris manibus resignavit, quae nos[29]) priori et monachis '*praedictis scilicet*' destinantes[30]), mandavimus[31]), ut, '*ex quo praedictus P. nostris super hoc monitis acquievit, ipsi quoque benignis nostris precibus intenderent, et*' eidem P. et fratri eius[32]) in aliquo studerent beneficio[33]) providere, de quo maius lucrum valeant[34]) apostolica intercessione percipere, quam eis[35]) deberet ex illa pactione illicita provenire. Ceterum quia '*saepe dicti*' prior et fratres '*sicut accepimus,*' acquiescere[36]) noluerunt, '*nos eorundem clericorum laboribus paterna pietate compatientes vobis per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*priorem et monachos*' moneatis eosdem[37]), ut praefato P. et fratri eius '*decens et*' competens beneficium conferant et assignent; alioquin[38]), si vobis constiterit, '*saepe*' dictos clericos, '*prout ipsi asseverant,*' a praenominata ecclesia '*de Sintonia*' et capella '*de Lintona iniuste et*' absque ordine iudiciario violenter[39]) '*fuisse*' eiectos, ipsas eisdem[40]) restitui faciatis, non obstantibus literis nostrae confirmationis, quas praedicti prior et monachi a nobis impetrasse noscuntur.

CAP. V.[41])

Idem *Archiepiscopo Eboracensi.*[42])

Accepimus[43]), quod quaedam ecclesiae clericis sint[44]) tali tenore concessae, quod post eorum obitum alii nominatim succedant[45]). Verum[46]) quoniam hoc iniquum est et[47]) sacris canonibus inimicum, et ideo non debet aliquatenus tolerari, '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus huiusmodi successiones tam detestabiles et iniquas '*contradictione et*' appellatione cessante[48]) prohibeas[49]), et omnino[50]) frivolas et inanes[51]) esse decernas[52]).

CAP. VI.[53])

Qui per pactum augendae pensionis consecutus est ecclesiam, debet ea privari, et alias canonice puniri.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo et*[54]) *eius Suffraganeis.*

Quum clerici vestrae iurisdictionis, sicut accepimus, decedentibus ecclesiarum personis paciscantur ex[55]) ipsis ecclesiis maiores solito[56]) solvere pensiones, ut facilius possint easdem ecclesias adipisci, nos '*quidem*' ad tam detestabile vitium exstirpandum '*attentam volumus curam et sollicitudinem adhibere. Inde est, quod*' fraternitati vestrae '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*clericis vestris,*' ne id attentare praesumant, '*publice*' districtius prohibentes[57]), si '*quidem*' contra prohibitionem vestram[58]) venire praesumpserint, appellatione cessante[59]) eos taliter adeptis ecclesiis '*quantocius*' spolietis, alias[60]) pro tantae praesumptionis excessu severitate ecclesiastica punientes[61]) eosdem. '*Adhaec etc. [cf. c. 11. de cens. III. 39.]*'

CAP. VII.

Si ecclesia rem suam locando vel in feudum concedendo apponit pactum in praeiudicium iuris parochialis alterius ecclesiae, non tenet, et quicquid hac occasione perceperit reddere cogitur illi ecclesiae.

Innocentius III. *in concilio generali.*[62])

Plerique, sicut accepimus, regulares clerici et saeculares interdum, quum vel domos locant, vel feuda concedunt, in praeiudicium parochialium ecclesiarum pactum adiiciunt, ut conductores et feudatarii decimas eis solvant, et apud eosdem[63]) eligant sepulturam. Quum autem id de avaritiae[64]) radice procedat, pactum huiusmodi penitus reprobamus, statuentes, ut quicquid[65]) fuerit occasione huiusmodi pacti perceptum ecclesiae parochiali reddatur.

CAP. VIII.

Non valet pactio in spiritualibus, vel quae peccatum inducit, vel turpis, seu de re turpi, vel impossibilis de iure vel de facto.

Gregorius IX.

Pactiones factae a vobis, ut audivimus, pro quibusdam spiritualibus obtinendis, quum in huiusmodi omnis pactio omnisque conventio debeat omnino cessare, nullius penitus sunt momenti. Quod etiam de aliis est dicendum, quae observatae vergunt in animae detrimentum. Nam etiam[66]) iuxta legitimas sanctiones pactum turpe, vel rei turpis aut impossibilis de iure vel de facto[67]), nullam obligationem inducit.

TITULUS XXXVI.

DE TRANSACTIONIBUS.

CAP. I.[1])

Instrumenta et alia iura partium contraria transactione tolluntur.

Gregorius I.[2]) *A. Subdiacono et Dom. Abbati.*

Sicut grave '*et plenum vituperationis est, inter personas omnipotenti Deo militantes de saecularibus negotiis ortam diu controversiam permanere, ita laudabile et studio est religioso conveniens,*

Cap. IV. 8) Restitutum ex App. XXVIII. 2., Lips. V. 1., Cass. XVII. 1., Comp. I. h. t. c. 4. — 9) num. omitt. Cont. — *Exon. ep. et W. episcopo:* Cass. — 10) *iam pridem:* App. — 11) *Simon:* Coll. citt. — 12) *Archa:* C. H. — *Acchra:* C. L. — 13) *Petrus:* Lips., Cass., Comp. I. — 14) omitt. Cass., Comp. I. Aug. — *eosdem:* App., Comp. I. Ms. — 15) *eccl. de Ha. et cap. de I.:* App. — *eccl. de Wel., capella de Vel.:* Cass. — 16) *convenerint:* Cass. — 17) *praedictus procurator prioris et monachorum tres marchas arg. persolveret:* (Lips.: *persolverent*): Lips., Cass., Comp. I. — *quatuor marcas arg. ei persolveret:* App. — 18) *Petro:* Lips., Cass. — 19) *et ut:* Cass. — 20) abest a C. R. 1. — *ipsam:* Coll. citt. — 21) *supplicarent:* App., Lips., Comp. I. — *suspicarentur:* Cass. — 22) *minime:* App. — 23) *Ille ergo:* App., omiss. cum Lips. seq.: *nostris.* — 24) *acquievit:* Coll. citt. — 25) *abrenunciavit:* Comp. I. Aug. — *abrenuncians:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 26) add.: *etiam:* Comp. I. Aug. — 27) *super eadem ecclesia:* Comp. I. Aug. — et add., *et capella:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 28) abest a Cass. — 29) *et nos eum:* App. — *et nos ea:* Lips., Cass., Comp. I. — 30) *destinamus:* App. — *destinavimus:* Lips., Cass., Comp. I. — 31) *monentes atque* (*itaque et:* Comp. I.) *mandantes:* Coll. citt. — 32) *suo:* C. H. — 33) *aliquod studerent beneficium:* Coll. citt. — 34) *valerent:* App., Cass. — 35) *quam in eis debuerant:* Cass. — *quam eis debuerint:* Lips. — 36) *nec monitis nec mandatis nostris acqu. voluerunt* (App.: *volunt*): Coll. citt. — *et mon. et mand. . . . . not.:* Böhm — 37) abest ab iisd. — 38) *Quod* (*Qui:* Comp. I.) *si facto facere noluerint, vos, quum exinde fueritis requisiti:* Coll. citt. — 39) *et laicali violentia:* Coll. citt. — 40) *eidem:* Cass.

Cap. V. 41) Restitutum ex App. XXVIII. 2., Lips. V. 3., Cass. XVII. 3., Comp. I. h. t. c. 5. — 42) *Dunelmensi.* App., translata in h. c. inscriptione cap. seq. (c. 3. de transact.) — 43) *Acc. autem:* Lips., quo partem alicuius epistolae esse indicatur. Et poterit quidem de cap. *Inter ceteras* (cf. c. 4. de rescr. I. 3.) cogitari, quo de praebendis sive concedendis actum fuisse, c. 10. de iure patr. III. 38. aperte demonstrat. — 44) *sunt:* Coll. citt., Cont., Böhm. — 45) *succederent:* C. R. 1. — 46) *unde:* App., Cass. — seq.: *hoc:* omitt. Lips. — 47) *a:* Böhm. — 48) *remissa:* Cass. — *remota:* App., Lips. — 49) *fieri prohib.:* C. H. — *prohibemus et . . . . decernendas:* Lips. — 50) *denuo:* Cass. — 51) *vanas:* C. R. 2. L., Coll. citt. — 52) *discernas:* Cont., Böhm.

Cap. VI. 53) Restitutum ex App. XXVIII. 8., Lips. VI. 2., Cass. XXVIII 3., Comp. I. h. t. c. 6. — 54) *et ei. suffr.:* omitt. Comp. I. Aug. — 55) abest ab App. — *pro ipsis:* Comp. I. — *deced. personis ecclesias ipsas paciscuntur, ipsis ecclesiis maiores solitis solvere:* Lips. — 56) *solitis:* Lips., Cass., Comp. I. — 57) *sub districta poena prohibeatis, et* (omitt. Cass.) *si:* Coll. citt. — 58) *nostram:* Cass. — 59) *remota:* App. — *postposita:* Cass. — *app. cess.:* omitt. Lips. — 60) *et aliter:* App., Cass. — *et alias:* C. R. 1. L. Lips., Comp. I. — 61) *puniatis:* C. R. 1. L., et omiss. seq.: *eosdem:* Coll. citt.

Cap. VII. 62) c. 56. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. un. — 63) *eos:* C. R. L. — 64) add.: *et cupiditatis:* Comp. IV. Ms. A. — 65) *si quid:* ib.

Cap. VIII. 66) *nam et:* C. R. H. L. — 67) *vel facto:* C. R.

TIT. XXXVI. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. IX. 28. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Greg. VII.:* C. L. — *Greg. And.:* C. H. — *Don.:* C. R. 1. — *Dno.:* C. R. 2. — *Domi.:* Cont. — *Dominic.:* Böhm. — *Greg. Subdiaconi abbati:* Comp. I. Aug. — *Greg. A. sub. et communi abbati.* Comp. I. Ms. — *Greg. Antonio subdiacono et Dometio abbati et presbytero a partibus.* Reg

terrenis gratam Deo pacem praeferre compendiis, et ex rebus transitoriis mansura semper caritatis lucra mercari. Et ideo, quia de possessionibus Faiano, Nasoniano et Libiniano, positis in provincia Sicilia territorio Panormitano, de quibus inter praepositos monasterii sanctorum Maximi et Agathae, quod Lucusenuum dicitur, et e diverso administratores xenodochii in hac urbe Roma constituti, quod Valerii nuncupatur, longa se traxit contentio, nunc vero inter te Antonium subdiaconum nostrum memorati xenodochii praepositum, et e diverso dilectissimum filium nostrum Dometium abbatem atque presbyterum praedicti monasterii pactis intervenientibus salubris processit Deo auctore decisio, necesse est, ut omnis discordiae possit occasio praeveniri, et quae gesta sunt intervenienie auctoritate firmari. Proinde' Post[3]) salubrem decisionem de controversia vestra factam decrevimus[4]), ut omnia instrumenta, vel quicquid aliud est, quod partibus, '*quod absit, ad invicem contra se venire cupientibus*' quoquo modo, vel[5]) ex temporis praescriptione seu aliter opem de lege aut quocunque privilegio ferre[6]) poterat, sit, '*sicut et vos poscitis,*' vacuum et omni virtute cassatum, et sola pactorum inter vos nunc habitorum pagina validum perpetuumque robur obtineat. Cui si quid forte incuria vel imperitia minus firmitatis insertum est, vires plenissimae actionis[7]) ex hac nostra auctoritate suscipiat, '*nec superesse etc. Mense Ianuar. Ind. II.*' [599.]

CAP. II.[8])

Tenet compositio super decimis facta cum assensu superioris.

Alexander III.

Statuimus, ut, si super decimis inter vos et aliquam personam ecclesiasticam de[9]) assensu episcopi vel archiepiscopi[10]) sui compositio facta fuerit, rata '*perpetuis temporibus*' et inconcussa persistat.

CAP. III.[11])

Si capitulum consensit transactioni, quam fecit praelatus nomine ecclesiae, ulterius dissentire non potest.

Idem *Dulmensi Episcopo.*[12])

Contingit[13]) interdum, quod, licet[14]) abbas vel prior alicuius conventualis ecclesiae cum ecclesiastica vel saeculari[15]) persona super his, de quibus inter eos controversia vertitur, coram delegato vel ordinario iudice transigat, '*literis capituli sui de ratihabitione monstratis, ipsum*' capitulum tamen eandem transactionem nititur revocare. Unde quia nos '*super hoc*' consulere voluisti, tibi[16]) respondemus, quod[17]), si abbas vel prior a capitulo[18]) suo de ratihabitione literas habuerit[19]), transactionem, quam fecit, si[20]) fuerit aliquot annis servata, capitulum, ac si non[21]) consenserit[22]) in eam, non poterit[23]) revocare.

CAP. IV.[24])

Super ecclesiastico beneficio transigi non potest etiam cum iuramenti interpositione.

Idem *Abbati de Strat.*[25]) *et Priori sancti Eusebii.*

Constitutus in nostra praesentia G.[26]) clericus sua nobis assertione monstravit, quod, quum inter ipsum, et A.[27]) clericum super capella de Stratis[28]) controversia emersisset, tandem per transactionem sopita fuit, et, licet '*transactio ipsa*' hinc inde fide praestita firmata[29]) fuisset, eam tamen[30]) praefatus A.[31]) servare recusat[32]). Quia igitur[33]) huiusmodi transactiones speciem '*nonnunquam*' continent[34]) simoniae, '*et non solum a malo, sed etiam a specie mali secundum Apostolum nos convenit abstinere, devotioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, '*quum propter hoc fueritis requisiti, partes ante vestram praesentiam convocetis, et,*' revocata transactione in irritum, causam '*diligentius*' audiatis etc.[35])

CAP. V.[36])

Per transactionem factam sine auctoritate episcopi potest praelatus, sed non ecclesia constitui censualis.

Idem *Carnotensi*[37]) *Episcopo.*

De cetero noveris[38]), quod, quum aliquis ad extraordinarium iudicem literis impetratis cum adversario suo componit[39]), postmodum in ecclesia, de qua agitur, ius aliquod habiturus, si compositio non est iuri contraria, non est a loci[40]) episcopo[41]) '*aliquatenus*' reprobanda; sed census[42]) absque episcopali[43]) auctoritate cui[44]) praeest ecclesiae sub hoc praetextu solutus, vitam eius, qui solverit, non excedit.[45])

CAP. VI.[46])

Si beneficium, quod per transactionem habetur, impetratur ut vacans, ab eo, qui fuit transactionis mediator, non valet impetratio. H. d. quoad titulum.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo et Wigorensi*[47]) *Episcopo.*

Ex literis vestris[48]) accepimus, quod, quum olim inter R.[49]) et A. clericos super ecclesia de Vult.[50]) '*et capella de Torhec*[51]) *ad eandem ecclesiam pertinente*' coram te, frater episcope, qui iudex fueras[52]) delegatus, auctoritate G.[53]), qui tunc eidem A. patrocinabatur in causa, et testis inscriptus[54]) fuerat, transactio '*iam pridem*' facta fuisset, postmodum[55]) idem G. '*veniens ad praesentiam nostram, et*' se mentiens clericum, quum nondum[56]) esset in clericum tonsuratus, '*ad Dunelmensem episcopum et decanum Eboracensem, si bene meminimus,*' super eadem ecclesia[57]) '*et capella*' tacito[58]) de transactione '*ipsa*' literas nostras impetravit. Quam[59]) autem idem G. '*et responsales praedicti R. in nostra demum praesentia fuissent constituti, nos ex literis vestris veritatem super his cognoscentes, et attendentes etiam, quomodo praefatus G.*' non inficiaretur[60]), se transactioni interfuisse, et nondum fuisse tonsuratum, quum literas istas[61]) obtinuit, ei super praedicta[62]) ecclesia '*et capella auctoritate apostolica*' silentium duximus imponendum.[63])

CAP. VII.[64])

Super ecclesiastico beneficio non potest transigi, sed amicabiliter componi. H. d. et quotidie allegatur.

Idem.[65])

Super eo[65*]), quod quaesivisti, utrum de ecclesiastico beneficio in litigium deducto[66]) possit fieri transactio, tale damus, '*sicut iam pridem, ut bene meminimus, alii non absimile quaerenti dedimus*'

Cap. I. 3) *Proinde pro huius praecepti seriem hoc decernendum esse perspeximus:* Reg. — 4) *decernimus:* C. R. 1. L., Comp. I. — 5) *aut:* Cont., Böhm. — 6) *ministrare:* Reg. — 7) *rationis:* Comp. I. Aug. — *munitiones:* Reg.

Cap. II. 8) Restitutum ex App. XXVIII. 3., Lips. V. 2., Cass. XVII. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 9) abest a Coll. citt. — 10) *archidiaconi:* Cass., Comp. I.

Cap. III. 11) Restitutum ex App. XXVIII. 5., Lips. V. 4., Cass. XVII. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 12) *Lundon.:* Comp. I. Ms. — *Dilumensi:* Cass. — lec.: *Dunelmensi (Durham*)* cum App. — 13) *Contigit:* Comp. I. — 14) abest a Comp. I. Aug. — 15) *saecularis:* Cass. — 16) *taliter:* C. R. R. 1. — *consult. tunc resp.:* Lips. — *cons. tunc taliter resp.:* App., Cass., Comp. I. — 17) abest a Lips., Cass., Comp. I. — 18) *de cap.:* App. — 19) *habuerint:* Cass. — 20) *praesertim si:* App. — 21) *non:* omitt. Cass., Böhm., minus recte, quum subintelligi debent: *postea (ac si postea non consenserit.)* Quacum ipsa glossa et App., Lips., Comp. I. et libror. manuscr. a Böhmero collatorum lectio convenit. — 22) *cont., cum poterit:* Comp. I. Aug. — 23) add.: *aliquatenus:* App.

Cap. IV. 24) Restitutum ex App. XXVIII. 6., Lips. V. 6., Cass. XXVII. 6., Comp. I. h. t. c. 4. — 25) *abb. de Stran.:* C. R. 1. — *abb. de Strata:* C. R. 2. — *abb. de Stanter:* C. H. — *abb. de Castro foro et priori de Cesebi:* Cass. — *abb. de Strafor et priori de Besei:* Lips. — *abb. de Stradeforde et priori de Esebi:* Comp. I. Aug. — *abb. de Strad. et priori de Lasbi:* Comp. I. Ms. — *abb. de Staforde et priori de Helesby:* App., quod placet. 26) — *W.:* Cass. — *S.:* Lips. — 27) *Alarium:* Cass. — *Alanum:* App., Lips., Comp. I. — 28) *Strata:* C. R. — *Stancona:* App. — *Stanterus:* Cass. — *Straford.:* Lips. — *Stradeford:* Comp. I. — 29) *formata:* Cass. — *confirmata:* Comp. I. — 30) omitt. Comp. I. Aug. — 31) *Alarius:* Cass. — *Alanus:* Lips., Comp. I. — 32) *contradicit:* App., Lips., Comp. I. — *contradixit:* Cass. — 33) *ergo:* App. — 34) *obtinent:* eaed. — 35) *et fine debito terminetis:* C. H. — *et fine canonico terminetis:* App., Lips., Cass., Comp. I.

Cap. V. 36) Restitutum ex Ap. XXVIII. 10., Lips. VI. 2., Cass. XVIII. 8., Comp. I. h. t. c. 6. — 37) *Carun.:* Cass. — add.: *P. C. Nos in eminenti:* Coll. citt. — cf. c. 36. de app. et c. 3. de iud. Comp. I., inscriptum: *Cantuariensi archiep.* — 38) *noveritis quod quum aliq. ab eccl. ordinarium:* Cass. — 39) *forte componit:* App. — *amicabiliter:* C. L. — 40) add.: *illius:* Cass. — 41) add.: *haec:* App. — 42) *sensus:* Cont. — 43) *episcopi:* Böhm. — 44) *et eccl., cui praeest, sub hoc:* App., Cass. — *et cui praeest eccl. super hoc sub hoc:* Comp. I. Aug. — *et cui pr. eccl. super hoc:* Comp. I. Ms. — *et ecclesiae sub hoc, cui praeest:* Lips. — *qui praeest:* Böhm. — 45) *excedat:* C. L., Lips.

Cap. VI. 46) Restitutum ex Lips. XIX. 7., Cass. XXX. 6., Comp. I. h. t. c. 6. — 47) *Vigorn.:* C. R. 2. — *Vigoren.:* Cont., Böhm. — *Wigorniensi:* C. L. — *Venerabilibus fratribus R. Eboracensi archiep. A. S. L., et R. Wigor. ep.:* Lips., Comp. I. — 48) *vestrae fraternitatis:* Lips., Cass., Comp. I. — 49) *N.:* C. L. — 50) *Minist.:* C. R. 1. — *Mist.:* C. R. 2. — *Ministris:* C. H. — *Ministrat.:* C. L. — *Ministra:* Comp. I. — *Remester:* Cass. — *Test.:* Lips. — 51) *Tortalis:* Comp. I. Ms. — *Costorede:* Cass. — *Storch:* Lips. — 52) *eras:* Lips. — 53) *W.:* Cass. — 54) *praescriptus:* ead. — 55) *postea:* C. R. 1. — *post transactionem:* Coll. citt. — 56) *needum:* C. L. — 57) *causa ecclesiae:* Cass. — 58) *tacita veritate:* Coll. citt. — 59) *Quum idem W.:* Cass. — 60) *inficiabatur:* Coll. citt. — 61) *suas:* C. H. — *nostras:* C. L. — *ipsas:* Cass., Comp. I. — abest a Lips. — 62) *dicta:* C. R. 2. L. — *penescripta:* Coll. citt. — 63) *imponimus et memoratum R. ab eius impetitione duximus absolvendum:* eaed.

Cap. VII. 64) Restitutum ex App. XLIX. 7., Comp. II. h. t. c. 1. — 65) *Vigorn. ep.:* C. R. 1. — *Lucius III.:* App. — 65*) *Quoniam ex plenitudine potestatis etc. Super hoc etc.:* App. — 66) *traducto:* Comp. II. Ms. A.

responsum, quod[67]) '*secundum formam a canonibus in aliis transactionibus adscriptam*' transigi super re sacra et litigiosa[68]) non potest. Etenim res sacrae, ut possideantur aliquo dato, vel retento[69]) sive[70]) promisso, speciem credimus habere simoniae. Alias '*autem*', si[71]) gratis et amicabiliter inter se litigantes componant[72]), sacris canonibus nequaquam dicimus obviare.

CAP. VIII.[73])

Transactio facta de rebus ecclesiae per praelatum sine superioris consensu non obligat successorem.

Idem *Abbati de Straphor. et Priori de Phe.*[74])

Veniens ad apostolicae sedis clementiam magister G.[75]) de Favill.[76]) sua nobis insinuatione monstravit, quod[77]) monachi maioris monasterii terras in parochia sanctae M.[78]) de Marchia[79]) excolunt[80]), et ab eadem ecclesia coloni eorum omnia ecclesiastica tam necessaria quam voluntaria suscipiunt[81]) sacramenta, et tamen eidem ecclesiae '*suas a canonibus constitutas*' decimas solvere contradicunt. '*Sed de frugibus tertiam partem solvunt ei, et duas sibi retinere praesumunt, de reliquis autem minutis decimis, utpote nutrimentis animalium et fructibus hortorum, nil penitus praestare non erubescunt.*' Arbitrantur autem, '*ad hoc*' se posse[82]) tueri cuiusdam transactionis praetextu[83]) inter praefatos monachos, et quendam sacerdotem memorati G.[84]) praedecessorem[85]) factae[86]), '*ita videlicet,*' ut[87]) de duabus carruatis[88]) terrae, quas in dominio suo monachi tenent, tertiam tantum[89]) decimarum partem '*frugum*' exsolvant[90]), '*reliquas sibi retinendo. Quo fit, ut, inde occasionem sumentes malignandi, praedia ex agricolarum defectu ad eos devoluta monachi in suum magis astute quam provide dominium convertant, et quatuor vel forte plures carruca̧tas duabus aggregant, non aliter decimas praestantes de illis, quam de duabus praestitissent, quum secundum compositionis tenorem integras de illis decimationes solvere tenerentur. Quoniam igitur nos convenit ecclesiis providere, ne sua cuilibet videantur iura deperire, fraternitati vestrae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, '*quum exinde fueritis requisiti, utraque parte ante praesentiam vestram convocata, rei veritatem diligentius inquiratis, et, nisi privilegium clementia apostolicae sedis sibi super hoc indultum coram vobis praefati monachi palam produxerint, vel*' nisi praefati monachi[91]) transactionem praescriptam[92]) auctoritate apostolica confirmatam esse docuerint, quum alias[93]) inter personas '*ita*' facta potius quam inter ecclesias videatur[94]), nec[95]) pacta inter alios acta[96]) aliis obesse patiamur, '*omni dilatione et appellatione remota*' ipsos[97]) et agricolas '*eorum*' decimationes '*universas*' ex quibuslibet rebus provenientes[98]) ex integro, '*absque omni diminutione ecclesiae S. Mariae de Marturen.*[99]) *iugi praestatione singulis annis praestare,*' et '*etiam*' illarum[100]), quas illicite detinuerant[1]), iustam aestimationem[2]) restituere eidem ecclesiae[3]) '*cum omni districtione*' compellatis. '*Quodsi discretioni etc.*'

CAP. IX.[4])

Sicut super iure praesentandi, ita super annexo non potest transigi, ut recedatur a lite interveniente aliqua temporalitate.

Lucius III. *Ormensi*[5]) *Episcopo.*

Praeterea, quando inter laicos et viros religiosos de praesentatione alicuius ecclesiae quaestione suborta transigitur '*inter eos*' ita, quod praesentationem laicus obtineat, religiosi vero novam[6]) vel maiorem percipiant[7]) in ecclesia[8]), in qua prius nullam vel minorem habere consueverant[9]) portionem, an[10]) huiusmodi transactio teneat[11]), quaesivisti. Quum igitur ipsa pactio simoniaca merito videatur, respondemus[12]), quod de iure non tenet[13]), nec ex ea religiosi[14]) ullum debent[15]) commodum obtinere[16]).

CAP. X.[17])

Super spirituali subiectione non licet transigi.

Coelestinus III.[18]).

Praeterea quarto loco quaestio talis accessit, quod[19]) quaedam cella eximi voluit a subiectione, qua matrici domui[20]) tenebatur. '*Quumque causa debito Marte percurreret,*' fratres illius cellae, se[21]) confitentes iu iure[22]) illi domui quondam fuisse subiectos, referebant quaestionem olim de hac subiectione fuisse motam, et transactione[23]) sopitam, '*videlicet*' eatenus, ut quendam[24]) annuum[25]) censum ecclesiae matrici reddendo[26]) '*fratres memoratae cellulae penitus*' essent a subiectione principalis domus exempti. '*Ceterum ex adverso prior maioris domus duo pariter allegabat, unum scilicet quod, ex quo confessi fuerant, se dudum illi domui fuisse subiectos, et non ante transactionem illam exemptos, constabat, illos fuisse rebelles eo ipso, quod ante transactionem et exceptionem se contendebant ab eiusdem iurisdictione fuisse subtractos, nec transactio subsequens eos poterat a tanto crimine inobedientiae relaxare. Alterum quoque*' Prior consequenter[27]) pro maiori ecclesia proponebat, quod de spirituali subiectione '*contra votum professionis*' transigere non liceret[28]). Respondemus igitur[29]), quod ex praedicta fratrum '*de cella*' confessione contra[30]) eos sententia procedere debeat, praesertim quum illa transactio, licet nobis de illo, quod cella determinate[31]) reddere tenebatur, '*clare*' constare nequiverit, iniquitatem simoniacam[32]) continuisse putetur.

CAP. XI.[33])

Iudex potest et debet se interponere pro transactione inter partes facienda, praeterquam in casibus, in quibus iura hoc non admittant, ut super matrimonio. H. d.

Honorius III. *I.*[34]) *tituli sanctae Praxedis Presbytero cardinali.*

Ex parte tua '*fuit propositum coram nobis, quod nonnulli Graeci furtive sacros ordines a non suis episcopis receperunt, quidam etiam excommunicati celebrant in ecclesiis interdictis, et Graecis ritibus pertinaciter inhaerentes in nullo volunt obedire praelatis Latinis. Praeterea quidam Graeci et Latini episcopi consecrationes faciunt in episcopatibus alienis, et decimas percipiunt in eisdem in episcoporum eorundem locorum praeiudicium et gravamen, licet episcopi Graecorum nec percipere decimas, nec consecrationes huiusmodi consueverint celebrare. Ad hoc laici Graeci uxores suas secundum motum propriae voluntatis dimittere et alias superducere non verentur, ac operari dominicis et festivis diebus quemadmodum in profestis. Porro quidam barones et milites tam Latini quam Graeci abbatias et ecclesias alias cum hominibus et bonis aliis earundem contra iustitiam detinentes, decimas non exsolvunt, et alios solvere recusantes in suo errore defendunt, et, si pro his aut aliis excessibus feratur excommunicationis sententia in eosdem,*

Cap. VII. 67) *quoniam:* Comp. II., App. — 68) *sacra litigiosa:* C. R. 2. H. L., Comp. II. Ms., App. — *sacra religiosa:* Comp. II. Aug. — pro seq.: *non lez.: minime:* App., Comp. II. — 69) *recepto:* Comp. II. Ms. A. — 70) *vel:* Comp. II., App. — *seu:* Cont., Böhm. — 71) abest a Comp. II. App. — 72) *componere:* eaed.

Cap. VIII. 73) Restitutum ex App. XLVIII. 1., Comp. II. h. t. c. 3. — 74) *Pleb.:* C. R. 1. — *Febi:* C. R. 2. — *Sebi:* C. L. — *abb. de Strapho et priori de Phoebi:* Cont., Böhm. — *abb. de Stand. et priori de Esebi:* Comp. II. Ms. A. — *abb. de Stanfort et abb. de Esibili (Esebi: Ms. B.):* Aug., Ms. B. — *Wigorniensi ep.:* App., cuius quidem lectio non ad plures, sed ad unum tantum ep. scriptam fuisse innuit. — Ipsa, qua nunc munitum est inscr., dummodo genuina sit, emendari poterit ex inscr. c. 4. h. t. — 75) *F.:* C. R. 1., App. — *W.:* C. R. 2. L., Comp. II. Aug., Ms. B. — 76) *Flavel.:* C. R. 1. — *Favillis:* C. H. — *Flavillis:* C. L. — *Favilla:* Comp. II. Ms. A. — *Fluvilla:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *Flamevil.:* App. — 77) *quod quum:* App. — 78) *Mariae:* C. R. 1. L., Comp. II., App. — 79) *March.:* C. R. 2. — *Marcho:* C. R. 1. — *Marchon.:* C. L. — *Matr.:* Comp. II. Ms. A. — *Martinou.:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *Mertun.:* App. — 80) *excolant:* Comp. II., et omiss. seq.: *et:* App. — 81) *susceperint:* App. — 82) abest a Comp. II. Ms. A., App. — 83) *participe:* Comp. II., App. — 84) *W.:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *li.:* Ms. A. — *F.:* App. — *Guil.:* Cont., Böhm. — 85) *praedecessoris:* Comp. II. Ms. A. — 86) *factu:* Comp. II. — *factam:* App. — 87) *quod:* Comp. II. — 88) *carrucatis:* Comp. II., Ms. B. — *leg.: carrucatis:* cum Comp. II. Aug., Ms. B., Cont., Böhm. — 89) *duntaxat:* Comp. II., App. — 90) *exsolvunt:* C. L. — *exsolvere debeant:* Coll. citt. — 91) *praef. mon.:* omitt. Comp. II., App. — 92) *praedictam:* C. R. 1. — *sibi scriptam:* App. — 93) *alioquin:* Comp. II. Aug. — 94) *videantur:* C. R. 1. — 95) *ne:* App., Cont., Böhm. — *nec pacta:* Comp. II. Ms. A. — 96) *facta:* App. — 97) *praefatos monachos:* Coll. citt. — 98) *decendentes:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 99) *Mituren.:* Comp. II. Ms. B. — *Mutren.:* Ms. A. — *Murtaren.:* Aug. — *Mertun.:* App. — 100) *eorum, quae:* Comp. II. Aug. — *eorum, quas:* Ms. A. — *eas, quas:* Ms. B. — *illorum, quae:* App. — 1) *detinuerint:* Comp. II. — *detinuerunt:* App. — 2) *certam aest.:* App. — *iuxta examinationem:* Comp. II. Ms. A. — 3) *eid. eccl.:* omitt. Coll. citt.

Cap. XI. 4) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 5) *Quinensi:* C. L. — *Orin.:* C. R. H. — *Orin.:* Comp. II. Aug. — *Mort.:* Ms. A. — *Morin.:* Ms. B. — add.: *P. C. Tua nos:* Comp. II., cf. c. 11. de iurei. II. 24. (*Luc. III. Norwicensi ep.*) ex quo desumptum videtur. — 6) *novam:* Comp. II. Aug. — 7) *praecipiant:* C. R. 2. — 8) *in eccl.:* omitt. Comp. II. — 9) *solebant:* Comp. II. Ms. A. — 10) *si:* Comp. II. Ms. A. — *utrum:* Ms. B. — 11) *transactiones teneant:* Comp. II. Ms. A. — 12) *resp.,* quod omitt. Comp. II. — 13) *teneatur:* Comp. II. Ms. A. — 14) *illi vel:* ib. — 15) *debeant:* Comp. II. Ms. B. — 16) *reportare:* C. R. 1. — *invenire:* Comp. II.

Cap. X. 17) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 18) add.: *P. C. Bonae memoriae:* Comp. II.; — cf. c. 3. de confirm. ut. vel inut. II. 30., cuius prior pars inscr. corrupta munitum (*Priori et capit. Dehum. Lib. III. R.* (i. e. Registri) exstat in Luc. ap. Bal. III. 377. — 19) abest a C. R., Comp. II. Ms. A. — 20) *ecclesiae:* Comp. II. Ms. A. — 21) *de se:* ib. — 22) *in iur.:* omitt. Comp. II. — 23) *transactionem:* Böhm. — 24) *quiddam determinatum annuatim eccl.:* Comp. II. Aug. — *quandam determinatam cautionem ann. eccl.:* Ms. A. — *quodam determinata censu ann. eccl.:* Ms. B. — 25) *annuatim:* C. H. L. — 26) *redderentur:* Comp. II. Ms. A. — 27) abest a Comp. II. Ms. B. — 28) *licebit:* Comp. II. Ms. A. — *licebat:* Aug., Ms. B. — 29) *Nostra vero in his tale reddit (reddidit:* Ms. A.) *sollicitudo responsum:* Comp. II. — 30) *facta contra eos:* Comp. II. Ms. A. — 31) *praedictae domui reddere:* Comp. II. Aug. — 32) omitt. C. H. R. L., Comp. II.

Cap. XI. 33) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 34) *R.:* C. R. 2. — *Io.:* C. R. 1. — *Ioann.:* Comp. V. Cir. — abest a Comp. V. Ms.

eam in animarum suarum periculum et aliorum scandalum vilipendunt. Unde a nobis desideras edoceri, quid tibi agendum sit in omnibus supradictis, et qualiter puniendus sit Neoportensis archidiaconus, qui quibusdam eundi cum mercibus in Alexandriam contra statutum concilii generalis licentiam de facto tribuere non expavit. Nos ergo discretioni tuae breviter respondemus, ut, quum iura canonica et civilia edita sint super omnibus fere articulis praenotatis, procedas in his, quum necesse fuerit, secundum canonicas et legitimas sanctiones.' Poteris '*etiam*' ad componendum interponere partes tuas, et interdum aliquid severitati detrahere, prout, statu imperii et excedentium multitudine provida deliberatione pensatis, videris expedire: exceptis nimirum casibus, qui compositionis sive dispensationis remedium non admittunt, utpote coniugii sacramentum, quod, quum non solum apud Latinos et Graecos, sed etiam apud fideles et infideles exsistat, a severitate canonica circa illud recedere non licebit. In his vero, super quibus ius non invenitur expressum, procedas, aequitate servata, semper in humaniorem partem '*maxime propter statum imperii adhuc debilem*' declinando, secundum quod personas et causas, loca[35]) et tempora videris postulare.

TITULUS XXXVII.

DE POSTULANDO.

CAP. I.

Clericus in sacris vel minoribus beneficiatus in saeculari foro postulare non debet, nisi pro se, vel sua ecclesia, vel miserabilibus personis.

Ex concilio Lateranensi.[1]).

Clerici in subdiaconatu, et supra, '*et*' in ordinibus[2]) quoque minoribus, si stipendiis ecclesiasticis sustententur[3]), coram saeculari[4]) iudice advocati in negotiis saecularibus fieri non praesumant, nisi propriam causam vel ecclesiae suae fuerint prosecuti, aut pro miserabilibus forte personis, quae proprias causas administrare non possunt. '*Sed*[5]) *nec procurationes etc.*'

CAP. II.[6])

Canonici regulares postulare non possunt, sicut monachi, nisi pro utilitate ecclesiae, vel sui monasterii, et praecepto abbatis.

Innocentius III. *Compostellano Archiepiscopo.*

Ex parte tua '*coram*' nobis[7]) fuit propositum, quod quidam canonici regulares, '*ut se forte peritos in iure valeant demonstrare, ac extra claustrum materiam habeant evagandi,*' non solum in ecclesiasticis, verum etiam in forensibus causis praesumunt advocati officium exercere. Quamquam obiicitur eis[8]), quod '*iuxta canonicas sanctiones*' non debent esse forensis vel ecclesiastici negotii susceptores vel executores '*etiam*', nisi forte id monasterii exposcat[9]) utilitas, abbate nihilominus imperante, '*ipsi*' ad suam propomunt insolentiam[10]) excusandam, quod capitulum illud[11]), per quod praedicta prohiberi videntur, de monachis, non de canonicis regularibus loquitur manifeste. Unde '*nos consulere voluisti, utrum tales sint ad patrocinium admittendi. Ad quod*' consultationi[12]) tuae taliter[13]) respondemus, quod idem iudicium de canonicis regularibus, quod et[14]) de monachis, quantum ad supradicta credimus observandum, licet de monachis in canone specialiter sit expressum. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. Mart. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. III.

Se summat.

Gregorius IX.[15])

Quum sacerdotis sit officium[16]) nolli nocere, omnibus autem velle prodesse, non nisi pro se ipso, vel ecclesia sua, vel, si necessitas immineat, pro personis coniunctis aut miserabilibus sibi licitum est postulare. *(Et infra:)* Clericus autem, qui contra ecclesiam, a qua beneficium obtinet, pro extraneis advocatus vel procurator esse praesumit, tanquam ingratus potest, maxime si clericus sit eiusdem ecclesiae, beneficio huiusmodi spoliari.

TITULUS XXXVIII.

DE PROCURATORIBUS.

CAP. I.[1])

Non auditur quis tanquam alterius procurator, nisi habeat mandatum legitime factum.

Gregorius *Maximo*[2]) *Salonensi Episcopo.*

Alia quidem '*scripta ad fraternitatem tuam antea feceramus, sed tempore, quo homines tuos, quos ad nos misisti, relaxare voluimus.*' Scripsisse te quibusdam '*nostris*' comperimus, quod praedictos viros tunc ad causam non miseris[3]); et ideo '*ea*', quae cum ipsis[4]) facta sunt, subsistere[5]) non debere; sed et Thomas '*ecclesiae tunc defensor*' sibi hoc[6]) '*verbo*' a te dictum perhibuit, ex qua re '*iam*' nec praesentium portitoribus iudicavimus[7]) esse credendum, ne de ipsis '*quoque post haec*' similiter diceretur. ' Quia ergo hoc cautiores[8]) nos esse '*debere*' praemonuit, '*si causam vultis dicere,*' instructam '*de cetero*' personam cum[9]) mandato legaliter facto, '*tuis*' et presbyterorum seu diaconorum testiumque[10]) subscriptionibus roborato, gestisque ex more indicto[11]) transmitte, ut quicquid cum ea actum fuerit iure subsistat[12]). '*Nam nos non solum etc.*'

CAP. II.

Non valet sententia, etiam expensarum condemnatoria, lata contra absentem, ex probabili causa legitime per nuncium excusatum. H. d. quantum ad verum intellectum.

Alexander III.[13])

Querelam A. clerici accepimus, '*quod, quum venerabilis frater noster Wigorniensis episcopus causam, quae vertitur inter ipsum et Salesberiensem episcopum super ecclesia de Bribec.*[14]), *de mandato nostro suscepisset fine debito terminandam, tandem, quia idem clericus termino constituto suam ei exhibere praesentiam non potuit pro eo, quod erat infirmitate gravatus, sicut per quendam presbyterum et diaconum, quos ad praesentiam ipsius episcopi miserat, paratus erat probare, eundem A. in restitutione expensarum, quas R. Lexoviensis archidiaconus pro ipsa causa ad diem ipsum tunc veniendo fecerat, condemnavit.*' Mandamus '*itaque discretioni vestrae atque praecipimus,*' quatenus, '*si praefatus episcopus eundem A. iuxta mandatum nostrum a praescripta sententia non absolverit, vos, rei veritate diligentius inquisita,*' si vobis constiterit, quod Vigorniensis[15]) episcopus praefatum A. in restitutione[16]) expensarum pro nulla[17]) alia rationabili causa condemnaverit, nisi pro eo tantum, quod in[18]) termino constituto ad eius praesentiam non accessit infirmitate detentus[19]), quum non possit quis cogi, nisi velit, in gravibus causis procuratorem constituere, et[20]) '*quum*' ipse ad probandum[21]) infirmitatem suam presbyterum et[22]) diaconum destinaverit[23]), '*auctoritate nostra sublato appellationis remedio*' eum[24]) absolvere ab eadem sententia minime differatis.

CAP. III.[25])

Sententia lata cum procuratore revocato et de hoc certificato non praeiudicat domino. H. d. secundum communem intellectum.

Clemens III.

Ex insinuatione '*dilecti filii I.*' archidiaconi Sagiensis[26]) accepimus, quod, quum inter ipsum et magistrum G.[27]) '*de Sang.*' super

---

Cap. XI. 35) *et loc.:* C. H.

TIT. XXXVII. Cap. I. 1) c. 12. conc. Lat. III. hab. A. 1179. — Cass. VII. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *et ord.:* C. H. — 3) *sustentantur:* Comp. I., conc. — 4) *saec.:* omitt. Cass., Comp. I., conc. — 5) Quae in ipso conc. sequuntur Böhmerus tanquam integram canonis partem edidit; nos vero initialibus tantum verbis indicatis reiecimus.

Cap. II. 6) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 30. — Comp. III. c. 3. ne cler. vel mon. III. 38. — 7) abest a C. H. L. — 8) *obiicitur eisdem:* Comp. III., Reg.— 9) *poscat:* C. L. — 10) *insolentiam:* Comp. III., Reg. — 11) cf. c. 35. C. XVI. qu. 1. — 12) *discretioni:* Comp. III., Reg. — 13) abest a C. R. H. L. — 14) abest a Comp. III., Böhm.

Cap. III. 15) *Greg. III.:* C. H. — 16) abest a C. R.

TIT. XXXVIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. XIII. 11. (A. 603.) Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Maximo:* Comp. I. Ms. — *Solonitano:* C. H. — *Salonitano:* C. L., Comp. I., Reg. — 3) *praed. vir. tunc in causa non immiseris (miseris, Ms.):* Comp. I. — *Veteranum presbyterum atque Optatum defensorem tunc minime in causa transmiseris:* Reg. — 4) *cum eis acta:* Reg. — 5) *subsistere:* Comp. I. Ms. — 6) abest a Reg. — 7) *iudicamus:* C. R. 2. — 8) *haec res nos cautos:* Comp. I. — *Quia ergo haec res nos fecit valde ambigere, et cautos etc.:* Reg. — 9) abest a C. H. — 10) *in testimonium:* Reg. — 11) *indito transmittite:* Comp. I., Reg. — 12) *possit cum ea iure subsistere:* Comp. I. Aug. — *possit iure sustineri* Comp. I. Ms. — *possit iure subsistere:* Reg.

Cap. II. 13) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 14) *Budei:* Comp. II. Ms. A. — *Bet.:* Ms. B. — 15) *Vigorn.:* C. R. 1. — *Vigornien.:* C. R. 2. — *praedictus:* Comp. II. — 16) *restitutionem:* Comp. II. — add.: *ipsarum* Aug. — 17) abest a Comp. II. Ms. B. — 18) abest a C. R. H. L., Comp. II — 19) *gravatus:* Comp. II. Ms. A. — 20) *ipsum si:* id. — 21) *probandam:* Comp. II. Ms. A. — 22) *aut:* C. H. — 23) *destinavit:* Comp. II. Ms. A B. — 24) *ipsum:* Comp. II. Ms. B.

Cap. III. 25) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 26) *Sag.:* C. L. — *Sagin.:* C. R. — *de Syranensi:* Comp. II. Ms. A. — *Saug.:* Aug. — *Sagenen.:* Ms. B. — 27) *W.:* Comp. II. Aug.

quadam praebenda Lexonensis[28]) ecclesiae, *quae de Pomeria dicitur,* controversia mota fuisset, *eidem magistro propter hoc ad sedem apostolicam accedenti G. de Tortona, procuratorem ipsius archidiaconi se gerens ad illam causam constitutum, cum quibusdam literis de ratihabitione, prout decebat, se opposuit. Quum autem aliquantulum in causae cognitione processum fuisset,* Licet *praedicto G.* ab eodem archidiacono procuratori suo[29]), duobus clericis praesentibus *et assistentibus,* expresse fuisset inhibitum[30]), ne causae cognitionem susciperet, *et ne ad iudicium suscipiendum in iure suis literis uteretur,* ipso nihilominus in *ipsa* causa procedens, sententiam, *sicut dicitur,* contrariam reportavit. Ceterum, quia alter de praedictis clericis dicitur obiisse, *nos tamen attendentes, quod idem G. contra ipsius archidiaconi prohibitionem in suscipiendo iudicio ipsius causae procedere non debuerit, discretioni vestrae per apostolica scripta* mandamus, quatenus, si, *sicut ratio dictat,* per ipsius archidiaconi et superstitis *illius* clerici iuramentum constiterit de praemissis[31]), *eundem archidiaconum expresse prohibuisse, ne dictus procurator illius controversiae diffinitionem susciperet, et ne in iure ad suscipiendum iudicium suis literis de ratihabitione aliquatenus uteretur,* sententia contra eum lata nequaquam obstante, praedictae[32]) praebendae possessionem cum fructibus inde perceptis, *a quocunque detineatur, archidiacono, sublato contradictionis et appellationis obstaculo,* si eius restitutioni aliud canonicum non obsistat[33]), auctoritate nostra restitui faciatis eidem[34]). Restitutione vero facta, si archidiaconus ipse suam canonicam institutionem probare potuerit, ipsam ratam *et inviolabilem* permanere[35]), *sicut iustum fuerit,* appellatione postposita decernatis[36]).

CAP. IV.[37])

Rescriptum super consecutivis iudiciis impetratum a procuratore revocato, et de hoc certificato, non valet, nec processus vel sententia lata per ipsum, si revocatio pervenit ad adversarium. H. d. secundum glossam.

Innocentius III.[38]) *Cabilonensi et Catalaunensi Episcopis.*

In nostra praesentia *constitutus venerabilis frater noster* Tullensis episcopus *lacrimabiliter* est conquestus, quod, quum *olim* ad *procurandam* causam, quae inter ipsum et *bonae memoriae* decanum Tullensem super dilapidatione, excommunicatione et[40]) periurio, ac quibusdam aliis criminibus[41]) vertebatur, T. et G. presbyteros procuratores instituens, ipsos ad sedem apostolicam duxerit destinandos, quum de ipsorum fide postmodum titubasset[42]), mandatum, quod eis dederat, infra[42*]) modicum temporis spatium revocavit, sed ipsi, licet mandati literas revocatorias recepissent, nihilominus in negotio processerunt, et pro procuratoribus se gerentes, cum adversario *suo, Ioffrido scilicet, archidiacono Tullensi, sunt* ingressi iudicium[43]), cum eo[44]) *decanum* ad *dilectum filium G.* Parisiensem archidiaconum et[45]) collegas suos in eiusdem[46]) praeiudicium nostras literas impetrarunt[47]). * *Quorum citatio licet eidem episcopo minime fuerit praesentata, quum tamen ad eius notitiam devenisset, quod eisdem erat causa commissa, quae inter ipsos et dictos decanum et archidiaconum vertebatur, ad eorum praesentiam properavit.* Quumque praedictus[48]) episcopus *per multam instantiam nostri rescripti copiam habuisset, et eiusdem tenorem cum viris prudentibus inspiceret diligenter, admirans plurimum, quod supradicti presbyteri tanquam procuratores huiusmodi literas impetrarant,* ad probandum, quod falsi procuratores fuerunt[49]), ab ipsis iudicibus inducias postulasset[50]), ipsi exceptionem oppositam[51]) inutilem et supervacuam reputantes, ad probationem ipsius dilationem concedere noluerant, propter quod *idem episcopus* ad appellationis beneficium convolavit, *et ab ipsorum iudicum praesentia recessit appellans.* Sed iidem[52]) *appellationi minime deferentes, in negotio ipso procedere, ac* nihilominus[53]) lite non contestata et iuris ordine praetermisso testes contra eum[54]) *episcopum* recipere praesumpserunt, *et,* ipsum a Tullensi ecclesia per sententiam removendo, *praeter formam mandati nostri Tullensi capitulo concesserunt eligendi sibi pontificem liberam facultatem. Quum autem dicti episcopus et P. archidiaconus propter hoc ad nostram nuper praesentiam accessissent, et super ipsorum processu iudicum coram nobis aliquamdiu litigassent, idem episcopus XIII. testes, quosdam abbates et monachos nigri et albi ordinis, et quosdam clericos saeculares induxit, quibus diligenter examinatis, ex ipsorum depositionibus apparuit evidenter, quod quum supradictus episcopus ad probandam exceptionem praescriptam petiisset inducias, ipsas praetaxati iudices negaverunt eidem, et quod, licet idem episcopus propter hoc ad sedem apostolicam provocasset, ipsi tamen in negotio post appellationem ad nos interpositam processerunt.* Nos vero, licet vix fidem adhibere potuerimus, quod *saepe* dicti[55]) iudices, utpote viri literati, providi et honesti, taliter, *ut dictum est,* processissent, maxime[56]) quum in sua relatione, quam ad nostram praesentiam transmisere, de huiusmodi exceptione *proposita* nullam fecerint mentionem, quia tamen episcopus per viros religiosos, providos[57]) et honestos, de quibus non est verisimile, quod suae salutis obliti ac iuramenti religione contempta falsum testimonium tulerint, nobis fecit super iis, quae sunt proposita, plenam fidem, attendentes etiam[58]), quod falsi procuratoris exceptio non solum ante sententiam, verum etiam[59]) postea[60]) potest obiici[61]) *iuxta canonicas et legitimas sanctiones,* utpote qua probata[62]) iudicium nullum[63]) et nullius momenti controversiae reputantur, *de consilio fratrum nostrorum* processum supradictorum iudicum[64]) sententialiter duximus irritandum, *in eum statum negotium reducentes etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. Kal. Febr. Ao. IX.* [1206.]

CAP. V.[65])

Si agitur de adulterio coram iudice saeculari ad poenam legalem, non intervenit procurator; secus si coram ecclesiastico ad separationem

Idem *Brixiensi Episcopo.*

Tuae fraternitatis (*Et infra:* [*cf. c. 10. de eo, qui cogn. IV. 13.*]) Consultationi tuae[66]) taliter[67]) respondemus, quod, si vir accuset uxorem de crimine adulterii coram iudice saeculari ad poenam legitimam infligendam, quia tunc inscriptionis vinculum debet arripere[68]), seque ad poenam talionis[69]) adstringere, non per procuratorem, sed per *se* ipsum praesentem oportet praesentialiter accusare. Si vero vir accusare velit uxorem de adulterio coram ecclesiastico iudice, ut ab eius cohabitatione discedat, quia tunc, etsi forsan oporteat eum[70]) inscribere, ut designet in scriptis nomen[71]), locum et tempus, et omnia[72]), quae comprehenduntur in lege civili, ad talionem tamen non debet se aliquatenus obligare, ne forte, quum *etiam* in probatione defecerit, intentionis suae consequatur[73]) effectum, sustineri potest, si necessitas id[74]) postulaverit, ut per procuratorem accuset, quoniam huiusmodi accusatio, etsi de crimine fiat, non est tamen criminalis, sed quasi mixta inter civilem et criminalem, quanquam[75]) in praesentia principalium personarum securius procedatur. *Postulasti etc. [cf. c. 25. de spons. IV. 1.] Dat. Rom. etc.* [1206.]

CAP. VI.[76])

Qui de mandato domini causam procuravit, ab eo repetit expensas propter hoc factas.

Idem.[77])

Quum pro causa, quae inter *dilectos filios* G.[78]) et F. Cabilonensis[79]) ecclesiae archidiaconos vertebatur, *procuratores utriusque partis ad nostram praesentiam accessissent, nos eis dilectum filium nostrum G. S. Adriani diaconum cardinalem concessimus auditorem, coram quo ipsius F. archidiaconi procurator proposuit, quod, quum olim pro variis gravaminibus, quae adversarii eius Cabilonensi ecclesiae inferebant, ad sedem apostolicam accessisset, ad*

Cap. III. 28) *Leon.:* C. R. 1. — *Lexen.:* Comp. II. Ms. A. — 29) *proc. suo:* omitt. Comp. II. — 30) *prohibitum:* C. H. — 31) *de praem.:* omitt. Comp. II. — 32) *iam dictae:* ead. — 33) *obstat:* Comp. II. Ms. B. — *obsistit:* Aug., Ms. A. — 34) abest a Comp. II. — 35) omitt. C. H. — 36) *discernatis:* ib.

Cap. IV. 37) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 259. — Comp. III. h. t. c. 1. — 38) inscr. omitt. Comp. III. — *Cappell. et Catall.:* C. R. 2. — *Cabillon. et Casson.:* C. R. 1. — *Cabilon. et Catalan.:* C. L. — *Cabilon. episc. et episc. Catal.:* C. H. — *Cabilonensi et Cathalaunensi episcopis et priori Claraevallensi:* Reg. — 39) abest a C. R. L., Comp. III., Reg. — 40) omitt. C. H. R. L., Comp. III., Reg. — 41) *F. et G.:* C. R. 1. — *W. et C.:* C. R. 2. *W. et T.:* C. R. L. — *W. et I.:* Reg. — 42) *dubitaret:* C. R. 2. — 42*) *intra:* Cont., Bohm. — 43) *in ind.:* C. L. — 44) *eodem:* Comp. III., Reg. — 45) *magistrum R. de Cozzon (Corco.: Ms.) et R. S. Victoris poenitentiarium:* Comp. III. — *mag. R. de Corzon* (leg.: Conegon) *canonicum Noviomensem et R. S. Victoris poen.:* Reg. — 46) *eius:* C. R. 2. L. — 47) *impetrantes:* Comp. III., Reg. — 48) *dictus:* Reg. — 49) *fuerant:* Comp. III., Reg., Cont., Bohm. — 50) *postulavit, qui:* Comp. III., Reg. — 51) add.: *vel oppositionem:* C. L. — 52) *Ipsi vero:* Comp. III., Reg. — 53) abest ab iisd. — 54) *ipsum:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 55) *praedicti:* C. H. — 56) *et max.:* Comp. III. Aug. — 57) *pariter:* Comp. III., Reg. — 58) abest a C. H. R. L., Comp. III., Reg. — 59) *et:* Comp. III. Aug. — 60) *post sententiam:* Comp. III., Reg. — 61) *opponi:* C. H. — 62) *probata:* Comp. III. — 63) abest a Comp. III. Aug. — 64) *suprad. iud.:* omitt. C. H.

Cap. V. 65) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 180. — Comp. III. h. t. c. 2. — 66) *Consuluit insuper (etenim: Comp. III.) nos (omitt. Aug.) tua fraternitas, utrum vir per procuratorem valeat super adulterio coniugem accusare, quum videantur illud tam leges quam canones inhibere. Ad quod fraternitati tuae etc.:* Comp. III., Reg. — 67) abest a C. H. — 68) *accipere:* C. L. — 69) add.: *debet:* C. R. 1. — 70) *ipsum:* C. R. 1. H. L., Comp. III., Reg. — 71) *crimen:* Reg. — 72) *alia:* ib. — 73) *consequeretur:* ib. — 74) abest a C. H. — 75) *quamvis:* Reg.

Cap. VI. 76) Restitutum ex Reg. Bal. I. 319. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 77) *archiepiscopo, decano et praecentori Lugdunensibus:* Reg. — 78) *Falconem et Gualterum:* Reg. — 79) *Gabanien:* Comp. IV. Ms. A. — *Gabloot.:* Aug. — *Glaboo.:* Ms. B.

dilectos filios abbatem S. Martini, cantorem Eduensem, archidiaconum Flaviniacensem literas impetravit, ut dictum G. archidiaconum canonica districtione compellerent, ut ab Cabilonensis ecclesiae et hominum cuiusdam obedientiae eius, quae Potestas Boiaci dicitur, molestatione cessaret, et de iniuriis illatis ipsum eidem ecclesiae satisfactionem cogerent debitam exhibere. Quumque iudices secundum mandatum apostolicum vellent in causa procedere, pars adversa, ut iudicium declinaret, sedem apostolicam appellavit. Adiecit etiam, quod a bonae memoriae Coelestino Papa praedecessore nostro confirmationis literas impetrarat super quibusdam institutionibus eiusdem ecclesiae de communi assensu capituli constitutis, ex quarum inobservantia ecclesia ipsa debito servitio fraudabatur. Licet autem idem praedecessor noster venerabili fratri nostro Eduensi episcopo ad eiusdem archidiaconi postulationem mandasset, ut eas faceret observari, ipse tamen semel solummodo Cabilonensi capitulo pro his servandis suas literas destinavit, nec super hoc ultra processit. Petebat itaque procurator ipse pro archidiacono memorato priorem causam committi, confirmari constitutiones praedictas, et ea sibi restitui, quae ad utilitatem eiusdem ecclesiae coactus fuerat expendisse. Ceterum procurator partis alterius ex adverso respondit, quod, quum dictus F. archidiaconus etc. [*cf. c.* 27. *de sent. exc. V.* 39.] *Ipse vero ad apostolicam sedem accedens, confessus est, quod in clericum manus iniecerat violentas; supprimens autem, quod immunitatem violasset ecclesiae, super absolutione sua literas impetravit; sed nihilominus in excommunicatione remansit, quum alteram causarum, pro quibus excommunicatus fuerat, tacuisset. Unde ipsum nec in iure stare posse dicebat, nec procuratorem constituere; praesertim quum is, cui causae suae procurationem commiserat, ob excessum similem eadem innodatus sententia teneretur. Ea etiam carere viribus allegabat, quae in excommunicatione positus a sede apostolica impetrarat. Licet autem per hoc dictus G. archidiaconus ei non teneretur, nisi obtento prius absolutionis beneficio, respondere, nihilominus tamen se dictorum iudicum conspectui praesentaverat, et per literas venerabilis fratris episcopi et dilecti filii decani ipsius ecclesiae ostenderat, quod nec ipse adversus eandem ecclesiam, nec ecclesia adversus eum haberet aliquam quaestionem, et literae, quas adversarius eius obtinuerat ab apostolica sede, impetratae non fuerant de capituli voluntate. Accedente igitur die altera, quae ipsis fuerat assignata, quum super eo quaereretur a partibus, utrum renitente capitulo dictus F. archidiaconus esset pro Cabilonensi ecclesia contra eundem G. archidiaconum admittendus, ipse G. propter suspicionem iudicum ad sedem apostolicam appellavit. Ad ea vero, quae super servandis consuetudinibus ecclesiae proposita fuerant, sic respondit, quod, quum memoratus episcopus dictis decano et capitulo mandavisset memoratas consuetudines observari, responderunt, se ipsas libentius servaturos, nisi paupertas ecclesiae impediret, adiicientes, ut statum Cabilonensis ecclesiae per suas literas sedi apostolicae nunciarent. Ex his igitur concludebat, nec expensas, quas dictus F. archidiaconus fecerat, ipsi debere restitui, quum potius, ut ab excommunicationis vinculo solveretur, ad sedem apostolicam accessisset, nec eum esse super confirmandis ecclesiae consuetudinibus audiendum, cuius non poterat literas procurationis ostendere, immo ipse procurator esset a capitulo institutus. Propter quod cum instantia postulabat ordinationem ecclesiae dictis episcopo et decano committi ita, quod quicquid de maiori et saniori parte capituli tam super instituendis canonicis quam super aliis ad ordinationem eiusdem ecclesiae pertinentibus constituerent, non obstante contradictione paucorum, inviolabiliter servaretur, nec obstantibus literis super servandis praedictis consuetudinibus ac dictum Eduensem episcopum destinatis. Petebat etiam dictum F. archidiaconum excommunicatum denunciari, quum nec satisfecisset passo iniuriam, et de violatione immunitatis ecclesiae non fecisset aliquam mentionem. Ex parte vero praedicti F. archidiaconi taliter fuit ad obiecta responsum, quod licet super violenta manuum iniectione accusatus fuisset, ei fuit ecclesiae solummodo introitus interdictus; sed postmodum ad apostolicam sedem accedens sine contradictione qualibet fuerat absolutus. Nos igitur causam ipsam vestro examini committentes'* Discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*si vobis etc.* [*cf. c.* 27. *de sent. exc. V.* 39.] *Praedictas vero constitutiones, si eas de assensu capitali maioris vel sanioris partis sine pravitate qualibet inveneritis esse factas, et possibilitas ecclesiae patitur, faciatis inviolabiter observari. In aliis ordinationem ecclesiae praedictis episcopo et decano auctoritate apostolica committatis ita, ut quae cum maiori parte capituli tam super canonicis instituendis quam super aliis canonice duxerint statuenda, non obstante contradictione vel appellatione paucorum, obtineat firmitatem.*' expensas '*vero ante dicto*' archidiacono restitui faciatis, si legitime probare potuerit, se de mandato capituli suscepisse praedicta negotia promovenda, et propter hoc ad sedem apostolicam accessisse. '*Nullus literis etc. Datum etc.*' [1199.]

CAP. VII.[80])

Universitas etiam scholarium potest ad agendum et defendendum procuratorem constituere.

Idem *Scholaribus Parisiensibus.*

Quia in[81]) causis, quae contra vos et pro vobis moventur, '*interdum*' vestra universitas ad agendum et respondendum commode[82]) interesse non potest, postulastis a nobis, ut procuratorem instituere super hoc vobis[83]) de nostra permissione[84]) liceret. Licet igitur de iure communi hoc facere valeatis, instituendi[85]) tamen procuratorem super his auctoritate praesentium vobis concedimus facultatem.

CAP. VIII.[86])

Si citatus ad totam causam constituit procuratorem, quem postea revocat, potest nihilominus contra eum procedi, in quantum status causae patitur, sine alia citatione. H. d. quoad intellectum.

Honorius III. *Episcopo Egitanensi*[87]).

Auditis et intellectis quae super[88]) '*fratris Ioannis Colobriensis et Bartholomaei Egitanensis canonicorum, nec non et decani Civitatensis suorumque coniudicum*' delegatorum nostrorum processibus[89]) '*in causa, quae inter te et venerabilem fratrem nostrum Colobriensem episcopum super limitatione dioecesium ac rebus aliis vertitur, a procuratoribus partium*' fuere proposita '*coram nobis,*' processus ipsos[90]), et quaecunque secuta sunt ex eis vel ob eos, noveris nos '*de consensu fratrum nostrorum*' irrita iudicasse, non obstantibus literis, quas de revocatione mandati procuratori suo '*praedictus*' Colubriensis[91]) episcopus destinavit, quum, antequam ad illum literae huiusmodi pervenirent, fuisset super eisdem processibus hinc inde conclusum. Ceterum memoratum Colubriensem episcopum, qui procuraverat totum negotium ad examen sedis apostolicae advocari[92]), et postmodum mandatum factum procuratori non sine nostro contemptu et tuo dispendio revocavit, condemnandum tibi duximus in expensis, quas fecisti a tempore, quo ad procuratorem ipsius[93]) revocatoriae literae pervenerunt, et facies etiam[94]) usque '*ad diem,*' quo per se idem[95]) episcopus vel per[96]) procuratorem idoneum se nostro conspectui praesentabit, in principali negotio '*et contingentibus ipsum*' legitime processurus. '*Ne igitur etc.*'

CAP. IX.[97])

Procurator episcopi causas episcopatus agit et defendit, licet non fuerit datus sub nomine syndici vel actoris.

Idem *M. et R. Canonicis Mutinensibus.*[98])

Petitio vestra nobis exhibita continebat, quod, quum '*venerabilis frater noster*' Mutinensis episcopus in Livoniam profecturus vos vicarios suos et procuratores constituerit[99]) generales, vobis volentibus agere contra detentores bonorum episcopi Mutinensis vel contra illum[100]) agentibus respondere, frequenter opponitur, quod hoc[1]) facere non potestis, pro eo, quod in[2]) instrumento vicariae sive procurationis huiusmodi non exprimitur, quod episcopus ipse constituerit vos syndicos vel[3]) actores. '*Quare humiliter postulastis, ut, quum per exceptiones huiusmodi frequenter impediatur utilitas episcopi supradicti, super hoc providere salubriter dignaremur.*' Nos igitur ex tenore ipsius[4]) instrumenti liquido[5]) cognoscentes, quod intentio fuerit[6]) ipsius episcopi dare vobis agendi et[7]) respondendi pro ipso '*episcopo*' liberam potestatem, exceptionem huiusmodi penitus reprobamus.

Cap. VII. 80) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 81) abest a Comp. IV. Aug., Ms. B. — 82) *quotidie:* Comp. IV. — 83) abest a Comp. IV. Aug. — 84) *libera perm.:* ead. — 85) *quia tamen hoc petiistis a nobis devotioni vestrae specialiter indulgeri, instituendi proc.:* Comp. IV., Bohm.

Cap. VIII. 86) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 87) omitt. inscr. Comp. V. Ms. — *Egitanen.:* C. H. — *Egitanien.:* C. L. — *Agitanen.:* C. R. 2. — *Aegitanen.:* Cont. — leg.: *Egiditaniensi (Idanha a Velha').* — 88) omitt. Cir. — 89) *processibus:* C. H. — 90) *ipsorum:* Comp. V. — 91) *Colibriens.:* C. L. per tot. — *Colobrien.:* Cir. per tot. — vid. leg.: *Colimbricensi* (Coimbre'). — 92) *provocari:* Comp. V. Ms. — 93) *Colubriensis:* Comp. V. Cir. — *Colubrien.:* Ms. — 94) abest a Comp. V. — 95) *Colobriensis:* Comp. V. Cir. — *Colubrien.:* Ms. — 96) omitt. Cir.

Cap. IX. 97) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 98) *magistro R. canonico Mutin.:* C. R. 1. — 99) *constituat:* Cont., Bohm. — 100) *illud* C. L. — *illis:* Comp. V. Ms. — 1) abest a C. R. H. L. — *id:* Comp. V. — 2) *sive:* C. R. 1. — 3) *et:* C. H., Comp. V. Cir. — 4) abest a C. H. — add. *episcopi:* Comp. V. Ms. — 5) abest a Comp. V. Cir. — 6) *fuit:* Comp. V., Cont., Bohm. — 7) *vel:* C. R. 2.

CAP. X.

Providere debet iudex, maxime in causa matrimoniali, quod constituens procuratorem gaudeat plena libertate.

Gregorius IX. *nobili viro Ubaldo*[8]) *Civi Pisano.*

Accedens ad apostolicam sedem (*Et infra:*) Mandamus, quatenus D.[9]) nobilem mulierem, quae sub tua potestate tenetur, plenae[10]) restitutus libertati, faciens ipsam ad castrum de Massa Lucanae[11]) dioecesis secure perduci, ut exsistens ibi libera[12]) procuratorem libere ordinare valeat, qui suam coram nobis iustitiam prosequatur. Tu ergo super sponsalibus, quae inter eam tuam et filium eiusdem nobilis contracta proponuntur, procuratorem idoneum ad praesentiam nostram mittas, qui ad agendum et respondendum plenam habeat potestatem.

CAP. XI.

Si procuratori generali denegantur induciae ad consulendum dominum, ex causa probabili absentem, poterit procurator appellare.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Dilectus filius magister L. rector ecclesiae de Auna[13]) transmissa nobis petitione monstravit, quod, quum R. presbyter contra ipsum, causa studii Bononiae commorantem, super eadem ecclesia ad iudices nostras literas impetrasset, eorum auctoritate a iudicibus ipsis eodem rectore citato, procurator ipsius generalis ad omnia eius tractanda negotia, pro eo, quod competentem terminum, infra[14]) quem rectorem ipsum consuleret, utrum deberet contendere vel cedere quaestioni, sibi concedere denegabant, pro eodem nostram audientiam appellavit. Quocirca mandamus, quatenus, si est ita, revocato in irritum, etc.

CAP. XII.

Si reus recedit a iudicio, dimisso procuratore solummodo ad agendum, contumax est, et condemnatur in expensis.

Idem *Episcopo Lexonensi.*[15])

Constitutis in praesentia nostra H. priore Sagiensi[16]) et T. laico dilectum filium O. subdiaconum nostrum super causa, quae inter ipsos super quadam summa pecuniae vertitur[17]), concessimus auditorem (*Et infra:*) Quia prior super ipsa pecunia, in qua dictus T. eum sibi suae uxoris nomine teneri dicebat, recepto libello illicentiatus recessit, quendam procuratorem dimittens solummodo ad agendum, quem, quum auditor ipse per mandatum procuratorium sibi datum ad defendendum priorem sufficientem non viderit[18]), eum[19]) ex hoc reputans contumacem, ipsum praefato T. in unam marcham sterlingorum condemnavit taxatione praehabita in expensis. (*Et infra:*) Nos autem finem litibus imponere cupientes, et quod ab auditore praefato factum esse dignoscitur approbantes, mandamus, quatenus partibus convocatis, etc.

CAP. XIII.

Tenet iudicium agitatum cum procuratore revocato, si revocationem iudex et adversarius ignoraverunt. H. d. secundum communem intellectum et verum.

Idem.

Mandato procuratoris post litem contestatam a domino revocato, si hoc ignorante iudice vel adversario factum fuerit[20]), iudicium, quod idem quasi procurator postmodum expertus est, ratum esse debebit.

CAP. XIV.

Filiusfamilias potest esse procurator in iudicio, etiam ad futuras lites; et procurator datus cum pluribus simul in solidum praefertur, si praeoccupavit negotium; secus, si diverso tempore fuit datus. Item procurator appellare debet a sententia, nisi ex causa excusetur; quo casu debet domino nunciare de sententia; appellationem tamen prosequi non tenetur.

Idem.

Non iniuste iudex processit, qui filiumfamilias in procuratorem admisit, quamvis ad futuras controversias constitutum, qui, licet simul cum aliis datus fuerit, prius tamen procurationis[21]) officium occupavit. Quod fieri nequivisset in procuratoribus diversis temporibus constitutis, quoniam dato posteriori prioris esset procuratio revocata. Potuit quoque is et debuit a sententia in eo, quod lata exstitit contra ipsum, nostram audientiam appellare, vel, si iusta causa excusabat eundem, saltem domino contestari[22]), ut ad appellationis beneficium convolaret, licet appellationem prosequi non teneretur invitus.

CAP. XV.

Procurator universitatis, cuius maiores et iurati sunt excommunicati, non repellitur ab impetrando, nisi illi in procuratorio sint expressi, vel eorum auctoritate factum sit, vel ad id scienter sint admissi. H. d. et est decisio notabilis et subtilis.

Idem.

Consulti sumus, an constitutus ad impetrandum a communitate aliqua procurator ab impetrando deberet[23]) excludi pro eo, quod maiores[24]) et iurati, per quos eadem communitas regebatur, tempore, quo iniunctum fuit[25]) procurationis officium, erant excommunicationis sententia innodati. Taliter respondemus, quod, nisi essent illi in literis procurationis expressi, vel alias eorum auctoritate procuratoris[26]) institutio facta fuisset, aut sciens, eos esse tales, ipsa communitas non cum eis constituisset eundem, non est procurator huiusmodi repellendus.

TITULUS XXXIX.

DE SYNDICO[1]).

CAP. I.[2])

Religiosi debent habere syndicum, qui causas monasterii agat, et defendat, etiam, si oportuerit, constituto illi salario.

Gregorius Papa[3]) *Subdiacono Defensori Siciliae.*

Sicut studii nostri esse debet[4]) a litigiis forensibus[5]) monachos submovere, "*ut divinis ministeriis pie ac sollerter invigilent:*" ita necesse est nostra provisione[6]), quemadmodum negotia eorum disponi debeant, ordinare, "*ne distenta mens per varias causarum curas defluat, et ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat. Praesentium itaque lator abbas Ioannes plurima se monasterii sui asserit habere negotia.*" Pro[7]) qua re tibi praecipimus, quatenus eum Fausta, "*qui Romani viri magnifici ex praetore cancellarius fuerat,*" loqui debeas[8]), cui, si voluerit, constituto[9]) salario, monasterii "*ipsius*" generaliter debeas negotia commendare. Expedit enim pro[10]) parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei esse[11]) quietos.

TITULUS XL.

DE HIS, QUAE VI METUSVE CAUSA FIUNT.

CAP. I.[1])

Si quis timore mortis, postea ratum non habens, religionem profitetur, exire, et matrimonium contrahere potest; secus si a principio vel ex post facto libere consensisset.

Alexander III.[2]) *Oscensi Episcopo, et Priori sanctae Mariae Caesaraugustanae.*

Perlatum est[3]) ad audientiam nostram, quod, quum quidam "*vir*" nobilis et potens "*Aturelia nomine*" M.[4]) uxorem suam suspectam haberet, milites sui, eius praecepto eam ad quandam silvam ducentes, evaginato gladio occidere voluerunt; sed tandem pietate ducti sub tali conditione pepercerunt eidem, quod in monasterio de Cu-

---

Cap. X. 8) *Ybaldo:* C. R. 1. — 9) *B.:* C. R. 2. — 10) *plenarie:* C. R. 1. — 11) *de Massan. Lucan.:* C. R. 1. — 12) *libere:* ib.
Cap. XI. 13) *Anna:* C. R. H. L. — 14) *intra:* Cont., Bohm.
Cap. XII. 15) *Levonien.:* C. L. — leg.: *Lexovien.*, cum Bohm. (*Lisieux*). — 16) *Segien.:* Bohm. — 17) *vertebatur:* C. L. — 18) *videret*, C. R. 1. — 19) add.: *esse:* C. R. 1.
Cap. XIII. 20) *fuit:* C. L.
Cap. XIV. 21) *procuratorie:* C. H. — 22) *protestari:* C. L.
Cap. XV. 23) *debeat:* C. H. — 24) *maior:* C. R. 2. H. L. — 25) *fuerit:* C. R. 1. — 26) *procurationis:* ib.
TIT. XXXIX. 1) *de synd. et actore:* C. H. — Cap. un. 2) Restitutum ex Greg. I. Reg. I. 69. — Comp. I. h. t. c. un. — 3) *Petro:* C. H. — *Petro subdiacono Siciliae:* Comp. I., Reg. — 4) *sonderet:* Comp. I., Reg. — 5) *foralibus:* ib. — 6) *nostram provisionem:* Reg. — 7) *Pro qua re experientiam tuam per praesentis scripti paginam admonemus:* ib. — 8) *debeat. Cuius si personam ad hanc rem sumpseris voluntatem, ei:* ib. — *quem si hoc velle perspexeris:* Comp. I. — 9) add.: *ei:* C. H. — 10) abest a C. R., Comp. I., Reg. — 11) *exsistere:* Comp. I., Reg.
TIT. XL. Cap. I. 1) Restitutum ex App. t. 13., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) inscr. omitt. App. — *Exon. episc. et priori S. Mariae Caesaraug.* Cont. — 3) *Relatum est auribus nostris, quod, quum vir nobilis Aturelia:* App. — 4) *mulierem de Orcia, quondam uxorem suam suspectam haberet: fratri et militibus suis praecepit, ut eam longe ad privata loca deducerent, et gladio occiderent. Qui quum ipsam (ipsi: Aug.) ad quandam silvam duxissent, et evaginato gladio eam (omitt. App., Comp. I. Ms.) occidere vellent: eadem (eandem: Comp. I. Ms.) ad pedes cognati cecidit, et, ut sibi vitam servaret, lacrimosa supplicatione rogavit. Cognatus vero misericordia et pietate ductus (motus: App.), ei sub tali conditione pepercit, quod in monasterio de Calabres (Calabree:* Comp. I. Ms. — *Talabres:* App. — leg. cum Aug. in not.: *Talabris) habitum monasticum deberet suscipere:* App., Comp. I.

lonsis[5]) habitum susciperet monachalem. "*Quo audito maritus eius, quia reservata erat ad vitam, grave plurimum tulit, sed tamen postmodum acquievit. Sicque factum est, quod duos episcopos Caesaraugustanum et Turiasonensem*[6]), *ut eam benedicerent et illi velum imponerent, ad monasterium ipsum adduxit.*" Episcopi vero "*rem ignorantes,*" missi[7]) a viro, ut ei velum imponerent, "*et,*" quia iuvenis erat[8]), et filium parvulum habebat, mutationem[9]) vitae suae suspectam habentes, seorsum convenerunt eandem[10]), quae "*utique ipsis*" rem "*per ordinem*" patefaciens, quod mortis timore "*et non bono animo*" monasterium intrabat[11]), proposuit, et quod inde[12]), quandocunque posset, exiret, "*nihilominus adiecit.* Sed[13]) "*tunc episcopis de morte ipsius timentibus, et, quod ab ea audierant propalare nolentibus,*" alter episcoporum[14]) "*Turiasonensis scilicet,*" ut viri "*illius*" tyrannidi satisfacere videretur, mulieri velum imponere simulavit, tandem "*autem*" viro de medio sublato[15]), praedicta mulier de monasterio exiens, alium maritum accepit, quos Calaguritanensis[16]) episcopus ad instantiam sororum vinculo excommunicationis adstrinxit, "*et totam terram eius interdixit, ignorans penitus, quomodo res processisset, quam utique sententiam venerabilis frater noster Tarraconensis archiepiscopus postmodum confirmavit. Nos igitur de prudentia et honestate vestra confidentes, causam ipsam experientiae vestrae duximus committendam, et fine debito terminandam.*" Ideoque "*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus praedictam mulierem et virum, recepto sacramento[17]), quod vestro[18]) debeant stare mandato, ab excommunicationis[19]) vinculo absolvatis; deinde tam mulierem, quam priorissam et moniales praescripti[20]) monasterii ante vestram[21]) praesentiam convocantes, "*causam diligentissime audiatis, et fine canonico terminetis. Quod*" si legitime probatum fuerit, non timore mortis praedictam mulierem[22]) religionem intrasse, aut quod fecit postmodum[23]) ratum habuisse, ipsam ad monasterium redire, et habitum depositum reassumere[24]) censura ecclesiastica compellatis[25]).

CAP. II.[26])

Qui per metum amissionis patrimonii suo beneficio renunciat, illud repetere potest.

Idem *Episcopo Vigorniensi.*[27])

Abbas sancti Cadmundi[28]), a quo R.[29]) praesentium lator patrimonium suum tenere dignoscitur, milites "*suos*" et burgenses ad domum eius[30]), sicut accepimus, destinavit, qui eum a domo et universa possessione "*sua*" expellerent, nisi ecclesiam suam penitus abiuraret. Quod quum idem R. tali modo coactus fecisset, abbas alii concessit supradictam[31]) ecclesiam. Unde, quia quae metu et vi fiunt[32]) de iure[33]) debent in irritum revocari, "*fraternitati tuae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus praedicto R., "*si ita constiterit,*" eam integritate restituas universa[34]).

CAP. III.[35])

Qui terrore laicorum electioni de se factae renunciat, si renunciatio iuramento vel fide firmata non sit, regimini, ad quod electus erat, praefici poterit.

Clemens III.[36])

Ad aures nostras te significante pervenit, quod electus quidam in plebanum cuiusdam ecclesiae, "*quae ad tuam dispositionem pertinet,*" ad terrorem laicorum renunciavit electioni, quae de ipso[37]) fuerat a clericis, uno excepto, unanimiter celebrata; "*is autem, qui dissensit, ante electionem ad sedem apostolicam appellationis vocem emisit. Ideoque consulere voluisti, si renunciatio facta ad terrorem laicorum impediat, quo minus ad regimen praedictae ecclesiae is, qui fuerit prius electus, possit assumi, et si eius appellatio teneat, qui, quum se non electurum iurasset, et ne alii eligerent, appellavit.*" Tuae igitur[38]) discretioni "*literis*" praesentibus innotescat, quod renunciatio facta[39]) ad terrorem laicorum, nisi forte iuramento vel fide interposita sit[40]) confirmata, non impedit, quo minus is, qui renunciavit[41]) ecclesiae, ad cuius regimen prius erat[42]) electus, praeficiatur eidem[43]). "*Pro contradictione autem vel appellatione eius, qui se non electurum publice confessus est iurasse, non est electio ab aliis celebrata canonice irritanda. Super eo etc.* [*cf. c.* 12. *de elect. I.* 6.]"

CAP. IV.[44])

Qui per metum, qui cadere potuit in constantem virum, beneficio suo renunciare iuravit, et renunciavit, illud repetere poterit.

Innocentius III. *Decano et Subdiacono*[45]) *Lincolniensibus.*

Ad audientiam nostram "*dilecto filio*" magistro G.[46]) de Cherell.[47]) significante pervenit, quod, quum ecclesiam de Chevell.[48]) "*auctoritate sedis apostolicae*" canonice fuisset adeptus, et aliquamdiu pacifice possedisset, gravissimo tandem metu regis, quod eam resignaret iurare[49]) coactus, eam in eorum, ad quos pertinebat, manibus resignavit. Quia vero quae vi metusve causa fiunt carere debent robore firmitatis[50]), "*discretioni vestrae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, si eundem "*magistrum*" ad resignationem "*faciendam*" constiterit vobis per talem metum[51]) fuisse coactum, qui potuerit et debuerit cadere in virum constantem, non obstante iuramento praedicto[52]), quo[53]) non ad repetendam, sed ad resignandum solummodo tenebatur, praefatam ecclesiam ei "*per censuram ecclesiasticam sublato cuiuslibet appellationis obstaculo*" restitui faciatis. "*Nullis literis etc. Dat. Lat. Non. Febr.*" [1200.]

CAP. V.[54])

Excommunicatus non est qui absolute coactus excommunicato communicat; secus si coactio fuit conditionalis.

Idem *Vidronensi*[55]) *Archiepiscopo*[56]).

Sacris est[57]) canonibus (*Et infra:*) Distinguimus autem, utrum is, qui communicat excommunicatis invitus, sit per coactionem adstrictus[58]) aut per[59]) metum inductus. In primo "*siquidem*" casu talem non credimus excommunicatione teneri, quum magis pati, quam agere convincatur. In secundo "*vero*" licet metus attenuet culpam, quia tamen non eam prorsus excludit, quum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurrere, "*talem*" excommunicationis labe credimus inquinari. "*Licet autem etc.* [*cf. c.* 38. *de sent. exc. V.* 39.]"

CAP. VI.[60])

Metum passo non subvenitur, si non fuit talis, qui cadere potuit in constantem virum.

Idem *Marsiliensi*[61]) *et Agathensi Episcopis.*

Quum dilectus filius[62]) "*abbas de Florcia nuper ad nostram praesentiam accessisset, nobis exposuit diligenter, et hoc ipsum abbatis Insularum et aliorum quorundam literae continebant, quod in insulis Arearum fratres Cistercienses quondam fuerant commorati; sed eis in captivitatem paganorum deductis, quoniam locus mari erat vicinus, illuc se quidam regulares canonici transtulerant, qui, licet iam per annos triginta canonicorum regularium habitum portavissent, opera tamen contraria regularibus faciebant; sed ad se Domino inspirante reversi, monasticum ordinem ibidem plantari volebant secundum Cisterciensium instituta. Quod etiam dioece-*

Cap. I. 5) *Calaben:* C. R. 1. — 6) ita emendatum huius ep. (*Tarrazona**) nomen est (*Tascorin.:* Comp. I. Ms. — *Trissaconens.:* Aug. — *Tirasoens.:* App.) — 7) *missi . . . imp.:* addita a Raym. — 8) *multum erat et filium hab.:* C. H. — 9) *permutationem:* ib. — 10) *eam:* App., Comp. I. — 11) *intrarat, et quandocunque:* App. — 12) *ut inde:* C. R. 1. — *et inde:* C. L. — 13) abest ab App. et Comp. I. — 14) *eorum:* eaed. — 15) *viro et fratre de medio sublatis praedicta mulier de monasterio exivit et cuidam nobili P. nomine de Cameriis* (*Caberiis:* Comp. I. Ms. — *Camberiis:* App.) *nupsit. Sorores autem quum reclamarent et episcopo Calagaritano conquestae fuissent, et episcopus non posset eam videre, neque super his convenire, ad instantiam sororum eam et virum, quem acceperat, excommunicavit:* eaed. — 16) *Caligoritanus:* C. L. — *Calaguiritanus:* C. R. 1. — *Calagoritanus:* C. H. — 17) *iuramento:* App., Comp. I. — 18) *nostro:* App. — 19) *ab excommunicatione:* ead. — 20) *praedicti:* C. H. — 21) *ad praes. tuam:* App. — 22) *praed. M.:* Comp. I. — 23) *postea:* Comp. I., App. — 24) *resumere:* App., Comp. I., C. R. H. L. — 25) *Dat. Benevent.:* Ant. Aug. ex duob. Tarracon.

Cap. II. 26) Restitutum ex App. XXII. 7., Comp. I. h. t. c. 2. — 27) *Wigor.:* Comp. I. — *Wigorniensi:* App. — 28) *Cadmundi:* C. R. 1. — *Eamundi:* C. R. 2. — *Eadmundi:* App., Comp. I. — 29) *Ro.:* C. L. — 30) *praedicti R. misit:* App. — *praedicti R., sicut acc., misit:* Comp. I. — 31) *praedictam:* App. — *praescriptam:* Comp. I. — 32) *facta fuerunt:* App. — 33) *de ratione iuris et ordine:* App., Comp. I. — 34) *omnia:* eaed.

Cap. III. 35) Restitutum ex Lips. XXXI. 3., Comp. II. h. t. c. un. — 36) *Alexander III. L. Tuscellano ep.:* Lips. — cf. c. 12. de el. I. 6. — 37) *de ips.:* omitt. Lips., Comp. II. — 38) *itaque:* Lips. — 39) *facta in manu laicorum vel ipsorum terrorem:* Lips., Comp. II. — 40) abest a Lips. — *fuerit:* Comp. II. Ms. A. — 41) *refutavit:* Lips. — 42) *fuerat et praeferatur:* ead. — 43) abest a Lips., Comp. II.

Cap. IV. 44) Restitutum ex Reg. Bal. II. 282. — Comp. III. h. t. c. 1. — 45) *decano et subdecano:* C. R., Comp. III. — *episcopo, decano et subdecano Lincolniens.:* Reg. — 46) *H.:* Comp. III. — *Helia:* Reg. — 47) *Tenell.:* C. R. 2. — *Chevill.:* Comp. III. Ms. — *Chevel.:* Aug., Böhm. — *Chrevels:* Reg. — *Chevrlle:* Cont. — 48) *Therill.:* C. R. 2. — *Chevellis:* C. L. — cf. not. 47. — 49) add.: *est:* C. H. — 50) *roboris firmitate:* C. R. 1. — 51) *eo metu:* Reg. — 52) abest a C. H. — 53) *quod:* Comp. III. Aug.

Cap. V. 54) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 55) *Ydronen.:* C. R. 2. — *Vidrosien.:* C. R. 1. — leg.: *Nidrosien.* (*Drontheim**) cum C. H., Comp. III. — 56) *archidiacono:* C. H. — 57) abest a Comp. III. Aug. — 58) *utrarius:* C. R. 1., Comp. III. — 59) *an per:* C. R. 1., Comp. III.

Cap. VI. 60) Restitutum ex Reg. Bal. II. 91. — Comp. III. h. t. c. 3. — 61) *Massil.:* Böhm. — *Massilien.:* Comp. III. Ms., Reg. — abest a Comp. III. Aug. — 62) *dilecti filii:* C. H.

sanus episcopus affectabat. Unde nos ad abbatis ipsius instantiam venerabili fratri nostro Arelatensi archiepiscopo dedimus in mandatis, ut, si dioecesani episcopi et eorundem fratrum in id ipsum desideria convenirent, Cistercienses monachos institueret in insula memorata, facturus de canonicis quod crederet expedire secundum canonicam honestatem. His igitur literis impetratis, idem abbas de Floreia recessus ad propria, prius, quam eas ad dictum archiepiscopum detulisset, cum venerabili fratri nostro Tolonensi episcopo ad locum memoratum accessit, et omnium fratrum ibidem manentium in tantum obtinuerunt assensum pariter et favorem, quod abbas insularum claves domus et se ipsum in manibus alterius abbatis tradidit, professione facta cum quibusdam ex canonicis de Cisterciensi ordine in posterum observando. Quod et quidam canonicorum in manibus eiusdem abbatis de Floreia sacramento praestito firmaverunt, osculo dato eidem, quod usque in finem in eodem ordine permanerent; aliis promittentibus per iuratoriam cautionem, quod per se vel alios contra factum istud de cetero non venirent; iurantibus reliquis quod super provisione sua starent arbitrio episcopi memorati, et nobilis viri G. de Fossa Sacristae, qui aberat, assensu probato per testes. Quod postmodum rediens est confessus. Consequenter vero idem episcopus et abbas de Floreia dicto archiepiscopo Arelatensi per suas literas intimarunt, quod dioecesanus episcopus et canonici memorati translationem Cisterciensium fratrum illuc fieri unanimiter appetebant, quod acceptans archiepiscopus memoratus, factum eorum auctoritate, qua fungebatur, apostolica confirmavit, vices suas eis in hac parte committens, ut quae bene inceperant de instituendo ibi ordine Cisterciensi, vice ipsius perducerent ad effectum. Cuius mandatis parentes humiliter et devote, quae ipsis iniuncta fuerant curaverunt ducere ad effectum, dantes generali Cisterciensi capitulo in mandatis, ut in praedicto loco suum ordinem instituere procurarent. Petebatur itaque pro iam dicto abbate de Floreia translationem factam ratam a nobis haberi, et auctoritate sedis apostolicae confirmari, transgressores etiam et contradictores omnes, qui contra vota et iuramenta praestita nitebantur quod ab iis factum fuerat impedire, canonica poena percelli. Ceterum F. Sacrista, P. Warardi, et P. Guil. coram venerabili fratre nostro P. Portuensi episcopo, quem ipsis et parti alteri dedimus auditorem, processum negotii aliter proponebant. Quum enim praedicto Arelatensi archiepiscopo causa fuerit a nobis sub forma, quam praemisimus, delegata, praefatus abbas accedens ad locum cum episcopo Tolonensi prius, quam literas nostras archiepiscopo praesentasset, qui iuxta tenorem ipsarum de singulis debebat inquirere diligenter, motu proprio cum socia multitudine insulam occupavit, constanter affirmans, quod eis volentibus vel nolentibus locus idem pure et simpliciter a nobis sibi fuerat assignatus. Quumque se in his gravari sentirent, abbate ipsorum eis omne auxilium denegante, qui contra quosdam de canonicis odium dicebatur et ingratitudinem concepisse, (unde in ipsorum dispendium super munitione armatos ponere non expavit, amota inde scala, ne facultas esset canonicis ascendendi) sedem apostolicam appellarunt. Sed dicti abbates nihilo minus ab incepta violentia desistentes, quum quosdam ex ipsis non possent corrumpere pecuniae sponsione, quod super his starent mandatis episcopi Tolonensis, per violentiam cogere voluerunt. Quum autem nec quindecim dierum possent inducias obtinere, quas quidam ex ipsis ad deliberandum plenarie postularant, iurare compulsi fuerunt mandato dicti episcopi et G. de Fossa laici, qui eis arduae rupis praecipitium fuerat comminatus, se super praemissis quaestionibus parituros. Alii promiserunt in manu abbatis, probatione sibi annua reservata, quod regulam Cisterciensem observarent. Aliqui vero nec iuraverunt, nec promissionem aliquam facere voluerunt. Horum ergo tacita veritate, nominati episcopus et abbas de Floreia dicto archiepiscopo suggesserunt, quod dioecesanus episcopus et omnes loci canonici super institutione Cisterciensium unanimiter concordabant, et ita fuit eius confirmatio impetrata. Sed quum paucis diebus elapsis praefati canonici archiepiscopo cuncta, quae gesta fuerant, intimassent, ipse quod in praeiudicium eorum factum fuerat, ipsis compatiens, revocavit, restituens eos ad omnia, quae habuerant tempore illo, quo literae fuerant impetratae; licet postmodum possessionem eorum praetermisso iuris ordine sequestrarit, contradictores omnes excommunicationis gladio percellendo. Et quum, canonicis ad restitutionem instantibus, confessiones et attestationes utriusque partis audisset, ad nos duxit ipsum negotium remittendum. Partibus itaque apud sedem apostolicam constitutis, canonici spoliati saepedicti abbatem de Floreia multipliciter arguebant. Primo, quod literas a nobis per veritatis suppressionem et expressionem falsitatis studuerat impetrare. Suppressum enim fuerat in illis, quod ecclesia de insulis Arearum ad Romanam ecclesiam solummodo pertineret; sicut ipsius privilegia, quorum ad nos transscripta praefatus archiepiscopus destinavit, indicant evidenter. Falsitatis vero suggestio inde perpenditur, quod omnes canonici translationem ordinis cum dioecesano episcopo pariter affectabant, quod aliter esse ipsorum contradictio liquido arguebat. Sed neque saepe dictus Tolonensis episcopus dioecesanus erat ipsorum, qui nullo mediante ad Romanam ecclesiam pertinebant; unde ipsius consensus in hac parte pro nullo erat penitus reputandus. Secundo, quod per vim et dolum eos seduxit pariter et coegit, ut quidam eorum votum emitterent, alii iuramenta praestarent. Nos ergo rationibus et allegationibus partium per iam dictum episcopum Portuensem, qui eas in scriptis nobis exhibuit, plenius intellectis,' Quia constitit nobis de voto emisso, et de[63]) praestito iuramento a canonicis Insularum, quod regulam Cisterciensium observarent, vel '*quod*' translationem[64]) ipsius *ecclesiae* ad ordinem illorum nullatenus impedirent, quum utrumque servatum non vergat in dispendium salutis aeternae, nolentes viam periuriis aperire[65]), non obstante violentia, quae proponebatur illata, quum neque metum mortis, neque cruciatum corporis contineret[66]), et ideo non debuerat cadere in[67]) constantes, nec obstante[68]) dolo, quo se proponebant fuisse seductos, quum talis dolus non tam ad circumventionem[69]) praedictorum Cisterciensium, quam ad fatuitatem eorum debeat retorqueri, super restitutione petita silentium eis '*de consilio fratrum nostrorum*' duximus sententialiter[70]) imponendum. '*Verum quoniam etc. Dat. Lat. IV. Id. Iun.*' [1199.]

CAP. VII.

Probata violentia per testes res amissae probantur per iuramentum. Et super valore rerum amissarum taxatione iudicis praemissa, et secuta petentis iuramento fit condemnatio.

Gregorius IX.

Super eo, quod adversarius vester se conquerebatur a vobis per violentiam spoliatum, arbitramini, contra vos fuisse iniuste processum, quum non nisi proprio iuramento probaverit singula, quae amisit. Verum, postquam de violentia per testes, et de amissis rebus per ipsius constitit[71]) sacramentum, potuit iudex, taxatione ab ipso facta, pro personarum ac negotii qualitate vos in aestimatione rerum amissarum iuramento adversarii declarata[72]) rationabiliter condemnare.

TITULUS XLI.

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONE.

CAP. I.[1])

Si in contractu venditionis vel locationis ecclesia fuit enormiter laesa, potest adversus talem contractum petere restitutionem in integrum; emptor tamen sive conductor non debet fraudari in pretio suo, vel in sumptibus per eum factis.

Alexander III. *Alphanensi*[2]) *Episcopo.*

Requisivit '*a nobis*' tua fraternitas, quid agendum sit de possessionibus laicis sub modico censu concessis? Noveris[3]) itaque, quod, si ecclesia[4]) laesa est, et manifeste[5]) apparet[6]) detrimentum ipsius, quum episcopo[7]) *eiusdem ecclesiae*[8]) *conditionem* facere deteriorem non liceat[9]), et ecclesia iure minoris[10]) debeat semper illaesa servari[11]), quae in damnum eius[12]) data *constiterit*[13]) ad ipsius[14]) convenit ius proprietatemque[15]) redire. Providendum est tamen, ne, si forte coloni[16]) possessiones illas expensis ac labore suo reddiderint[17]) meliores, sumptibus, quos bona fide[18]) fecerunt[19]), debeant[20]) defraudari.

Cap. VI. 63) abest a C. H., Comp. III., Reg. — 64) *ordinationem huiusmodi nullatenus impedirent:* Comp. III., Reg. — 65) *aperiri:* ib. — 66) *continuerit:* Reg. — 67) add.: *viros:* C. H. — 68) *obsistente:* Reg. — 69) *circ. abbatis:* Comp. III., Reg. — 70) abest a C. H.

Cap. VII. 71) *constitit:* Cont., Bohm. — 72) *declarato:* C. H. —

TIT. XLI. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 1. — Idem cap. (*De possessionibus autem laic. etc. noverit tua frat.*) exstat in App. XXIX. 7. et Comp. I. c. 8. de reb. eccl. al. III. 11. Inscriptionem omiserunt editores; in manu scripto vero App. libr. miss. esse dicitur: *Evon. Ep. P. C. Ad audientiam*, quo quidem c. 9. de reb. eccl. al. III. 13. videtur indicari. — 2) omitt. C. R. L. — *Altan.:* C. L. — *Alban.:* Comp. I. Ms. — 3) *noverit itaque frat. tua:* Comp. I. L. I. — *noverit tua frat.:* App., Comp. I. L. III. — 4) add.: *tua:* Comp. I. L. III. — 5) *manifestum:* App. — 6) *appareat:* App., Comp. I. L. III. — 7) abest ab App. — 8) *eius:* App., Cont., Bohm. — *ipsius:* Comp. I. — 9) *liceat:* Comp. I. Aug. L. I. — *licuerit:* App., Comp. I. Ms. L. I., Comp. I. L. III. — 10) *minorum:* App. Comp. I. L. III. — 11) *conservari:* App., Comp. I. Ms. L. III. — 12) *ipsius:* App., Comp. I. — sequ.: *data:* omitt. App. — 13) *constiterint:* Comp. I. Aug. — 14) *ad proprietatem convenit redire ipsius:* Comp. I. L. I. — 15) *et propr.:* Cont., Bohm. — 16) *colonos:* App., Comp. I. L. III. — 17) *fecerint:* Comp. I. L. I. — *reddiderit:* ead. L. III., sec. Aug. — *reddidit:* ead. Ms. — *fecerit:* App. — 18) *bono animo:* App., Comp. I. — 19) *fecit:* Comp. I. L. III. — *fecerit:* App. — 20) *debeat:* Comp. I. L. III., App.

CAP. II.[21])

Restituitur ecclesia laesa propter negligentiam procuratoris, qui iura ecclesiae non produxit.

Innocentius III. *sancti Georgii*[22]) *et sancti Sergii*[23]) *Abbatibus.*

Quum venissent ad apostolicam sedem '*dilecti filii*' electus et monachi Rothonenses[24]) pro se ac pro monasterio[25]) suo, ac[26]) '*dilectus filius*' magister A. pro '*venerabili fratre nostro*' episcopo Venetensi[26*]), eis '*dilectum filium nostrum G.*' sancti Georgii '*ad Velum aureum*'[27]) diaconum cardinalem dedimus auditorem. Coram quo idem magister pro episcopi parte proposuit, quod, quum monasterium Rothonense esset[28]) situm in dioecesi Venetensi[29]) et ecclesiae Venetensi subiectum, praedictus episcopus possessione subiectionis usus est hactenus inconcusse. Sed quum occasione cuiusdam electionis, quae ibidem facta fuerat, partes de communi assensu ad '*venerabilem fratrem nostrum*' Natensem[30]) episcopum et eius collegas[30*]), '*dilectos filios de Mallen. et de Granont.*[31]) *abbates super his et multis aliis*' commissionis literas impetrassent, duo eorum, '*assignatis induciis ad instantiam monachorum, tandem*' ad monasterium accesserunt, quorum adventum intrusus praesentiens, renunciavit huiusmodi electioni, et se a monasterio absentavit. Sed iudices auctoritate apostolica monachis iniunxerunt, ut syndicum vel procuratorem eligerent, qui in causis monasterii et consulte ageret, et utiliter responderet, districtius inhibentes eisdem, ne aliquem eligerent in abbatem, donec plenius cognosceretur de iure, quod episcopus se habere in abbatis[32]) electione[33]) dicebat. Monachi vero, etsi procuratorem ad mandatum iudicum elegissent, abbatem tamen '*in monasterio interdicto excommunicati nihilominus*' contra inhibitionem eorum[34]) eligere praesumpserunt, cuius electionem episcopus petiit infirmari, et se ad possessionem restitui, qua eum monachi spoliarant. Deinde[35]) '*vero*' iudices, '*auditis quaecunque partes proponere voluerunt et plenius intellectis, post dilationes multiplices tam ad testes quam ad instrumenta partibus producenda concessas, receptis testibus et attestationibus publicatis, pro eodem episcopo super praemissis articulis*' diffinitivam sententiam protulerunt, electionem '*apostolica freti auctoritate*' cassantes eandem[36]), quam[37]) sententiam dictus[38]) magister '*a nobis cum instantia*' petiit confirmari. Ad hoc[39]) fuit '*inter alia ex adverso*' responsum, quod '*dictus episcopus et abbas de Malegio*[39*]), *absente abbate de Gnanter, qui in iudicem fuerat ab ipsis electus, quum nec absentiae suae causas, vel quod alii in causa sine eo procederent, mandavisset,*' licet per procuratorem ex parte monachorum fuisset propositum, quod monasterium ipsum ad Romanam ecclesiam nullo medio pertineret, '*et esset sedi apostolicae censuale,*' dicti tamen iudices[40]) contra eos procedere nimis animose coeperunt[41]). (*Et infra:*) Nos igitur '*auditis per cardinalem eundem, quae fuerant hinc inde proposita coram eo, et*' inspectis privilegiis praedecessorum nostrorum Leonis[42]), Gregorii et Clementis, quae monasterium illud ad ius et[43]) proprietatem indicant sedis apostolicae pertinere, intelligentes, quod monasterii procurator, etsi eadem privilegia coram praedictis iudicibus exhibere omiserit[44]) negligenter, ius tamen non tam suum, quam nostrum fuerit[45]) protestatus, videlicet, quod monasterium ipsum ad Romanam ecclesiam nullo medio pertineret, ne[46]) ipsius negligentia in damnum iam nostrum[47]), quam monasterii[48]) redundaret, ad audientiam restituimus monachos Rothonenses. (*Et infra:*) Electionem autem a monachis, sicut dicitur, concorditer factam, pendente controversia, ex qua pendet, nec confirmandam duximus, nec etiam infirmandam.

CAP. III.[49])

Ecclesia laesa in probatione necessaria omissa potest petere restitutionem in integrum, non obstante termino iuris probationis exclusivo. Et restitutionem petere potest, non solum contra privatum, sed etiam contra ecclesiam. H. d.

Idem *Heliensi*[50]) *et Florensi*[51]) *Episcopis.*

Auditis et intellectis causae meritis[52]) in quaestione, quae vertitur[53]) inter '*venerabilem fratrem nostrum*' Vigoriensem[54]) episcopum et '*dilectum filium*' abbatem de Evescam[55]) super ecclesiis in valle de Evescam '*constitutis,*' quas episcopus asseruit[56]) ad se dioecesana lege spectare, abbas autem eas esse ab eius[57]) iurisdictione prorsus exemptas, cognovimus evidenter, ecclesias illas per privilegia[58]) Romanorum Pontificum non esse ab episcopali iurisdictione subtractas, nisi forte vallis de Evescam[59]) sit ille locus, qui fuit a duobus regibus, Hoc[60]) videlicet et Offa libertati[61]) donatus, et quem bonae memoriae Coelestinus[62]) Papa libertati[63]) donavit, sicut in ipsius privilegiis continetur. Verum tanto tempore probantur per testes ab abbatibus de Evescam pleno iure possessae, ut videatur[64]) in eis ius episcopale legitime praescripsisse, nisi forte per tantum[65]) temporis spatium[66]) Vigoriensis ecclesia interim vacavisset, ut tempore vacationis subducto praescriptio minime sit completa. (*Et infra:*) Licet autem utrinque sit in causa conclusum, quia tamen utraque pars necessariam, ut asserit, probationem omisit, nos attendentes, quod utraque ecclesia fungatur[67]) iure minoris, aequitate pensata utramque restituimus contra reliquam ad probandum rationem omissam, ne alterutra pars[68]) propter huiusmodi negligentiam gravi iactura laedatur.

CAP. IV.[69])

Restitutio ex iusta causa etiam maiori est concedenda, dummodo iusta causa petendi probetur; si autem non probatur plene vel semiplene, conceditur restitutio in causa favorabili. H. d.

Idem *Priori sanctae Mariae ad Carceres, et L. Canonico sanctae Mariae de Mandria*[70]).

Ex literis '*dilecti filii*' abbatis de Calven.[71]) didicimus, quod, quum '*dilecti filii*' Ramisane et Grimol.[72]) archipresbyteri[73]) inter I. virum et L.[74]) mulierem ex delegatione nostra[75]) sententiam divortii protulissent, et appellatione interposita[76]) cognitionem sententiae ipsi abbati et archipresbytero Paduano '*sublato cuiusvis appellationis obstaculo*' duxerimus committendam, '*archipresbyter ipse, qui non poterat his exsequendis interesse, commisit suo coniudici vices suas. Quumque abbas partibus peremptorium terminum assignasset,*' quia pars mulieris ad peremptorium terminum non accesserat[77]), abbas ipse[78]), cui[79]) alter coniudex commiserat vices suas, allegationibus '*viri*' diligenter inspectis[80]) latam a iudicibus praedictis confirmavit sententiam. Sed post octo dies pater puellae accedens ad ipsum, intellecto, quod sententiam protulisset, firmavit proprio iuramento, quod quidam ad eum[81]) et filiam eius accedens fraudulenter sub ipsius abbatis nomine falsas eis[82]) literas praesentavit, quibus mandabatur eidem, ut, quia iudex ad diem, quam assignaverat, venire non poterat, post octo dies a termino constituto ipsius se conspectui praesentaret; et postmodum appellavit ad sedem apostolicam, et etiam supplicavit. Licet autem de fraude taliter perpetrata per huiusmodi iuramentum non constet[83]) ad plenum, in favorem tamen matrimonii de benignitate canonica contra fraudem propositam supplicationem mulieris admisimus, et ad audientiam restituimus eam pro matrimonio postulantem. Ideoque '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus de causa prioris appellationis ordine iudiciario cognoscentes, confirmetis vel infirmetis, sicut iustum fuerit, '*appellatione remota*' sententiam a primis iudicibus promulgatam[84]), '*facientes quod decreveritis etc.*'

Cap. II. 21) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — 22) *Gregorii*: Cont., Böhm. — 23) *Sergii*: C. H. — 24) *Rodon.*: C. R. 2. — *Roton.*: C. L., Comp. III. Ms. — 25) *ac mon.*: C. H. L., Comp. III. — 26) abest a Comp. III. Aug. — *et magistro*: C. L. — 26*) *Veteren.*: Comp. III. Aug. — *Veterenen.*: Ms. — 27) leg.: *ad Velabrum*. — 28) *sit*: C. H. L., Comp. III. — 29) *Vent.*: Comp. III. Ms. — 30) *Macen.*: C. R. — *Veneten.*: C. H. — *Necten.*: C. L. — *Naiectan.*: Comp. III. Aug. — *Nannecten.*: Ms. — vid. leg.: *Nannetensem*. — 30*) *ei. coll.*: omitt. Comp. III. — 31) ita Aug. — *Mallenö et Gnet*: Comp. III. Ms. (sermo est de abbatibus Mallensi et de Granol, quorum sunt monasteria Ord. S. Ben. in dioecesi Nannetensi sita.) — 32) abest a Comp. III. Aug. — 33) *electionem*: C. R. 1. — 34) *ipsorum*: C. R. 2. — 35) *Demum*: C. R. 2., Comp. III. — 36) *praedictam*: Comp. III. — 37) *propter quod idem magister eandem sent.*: ead. — 38) *idem*: C. R. 1. — 39) *haec*: Comp. III. Aug. — 39*) cf. supr. n. 31. — 40) *dict. tam. iud.*: omitt. Comp. III. — 41) add.: *vel praesumpserunt*: C. R. 2. — 42) add.: *Papae* ib. — 43) *et ad*: Comp. III. Ms. — 44) *omisit*: Comp. III. Aug. — 45) *fuit*: C. H. — 46) *nec*: C. R. 1. — 47) *nostri*: Comp. III. Aug. — 48) *ipsius mon.*: C. L.

Cap. III. 49) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 50) *Elyen.*: C. H. — *Helyen.*: C. L. — 51) *Refer.*: C. R. 2. — *Rofon.*: C. R. 1. — lec.: *Rofen.*: cum Comp. III. (sive *Roffensi*, *Rochester*) — 52) *attestationibus, instrumentis et allegationibus in causa*: Comp. III. — 53) abest a C. H. — 54) *Vigorn.*: C. R. — *Wigorniensi*: Comp. III. per tot. — 55) *Evescham*: C. R. 2. — *Evestan.*: C. L. — *Keelcham*: Comp. III. Aug. — *Eescham*: C. H per tot. — leg.: *Evesham* cum Comp. III., quam quidem lect. et ipse Aug. in rel. exhibet. — 56) *asserit*: C. H. — 57) *esse altera iur.*: Comp. III. Aug. — 58) add.: *illa*: Cont., Böhm. — 59) cf. not. 55. — 60) *Konrado*: Aug. — leg.: *Kenredo* cum Comp. III. Ms. — 61) *libertate*: Böhm. — 62) *G.*: Comp. III. Aug. — *C.*: Ms. — add.: *praedecessor noster*: C. H. — 63) *libertate*: Böhm. — 64) *videantur*: C. R. 2., Comp. III. — 65) *tanti*: C. R. 1. — 66) abest a C. H. L., Comp. III. — 67) *fungitur*: C. R. H. L., Comp. III. — 68) abest a C. L., Comp. III.

Cap. IV. 69) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 70) *de Vent.*: C. R. 1. — *de Mantua*: C. R. 2. — *de Mancia*: C. H. L. — 71) *S. Mariae de Cavell.*: C. R. 1. — *de Cala.*: C. R. 2. — *de Calan.*: Comp. III. Ms. — *de Calaven.*: Aug. — *Calvens.*: Cont., Böhm. — vid. leg.: *abb. Cavallensis*. — 72) *Reman. et Granolo*: C. R. 1. — *Racasen. et Erunol.*: C. R. 2. — *Sarvien. et de Grimolen.*: C. H. — *Ramissan.*: C. L. — *Ramasan.*: Comp. III. Aug. — *Ramissanne*: Cont. — 73) *archiepiscopi*: Cont. — 74) *et I.*: C. H. — 75) *nostram*: Comp. III. Aug. — 76) *et propter hoc fuisset ad nostram audientiam appellatum, ac nos sententiae cognitionem ipsi et dil. fil. nostro archidiac. Paduano*: Comp. III. — 77) *accessit*: C. R. H. L., Comp. III. — 78) *ille*: C. R. 2. — 79) *cui . . . suas*: addita a Raymundo. — 80) *dictis*: C. R. 1. — 81) *ipsum*: ib. — 82) *ei*: C. R. 1. H., Comp. III. — 83) *constat*: C. L. — 84) *latam*: Comp. III.

CAP. V.[85])

Etiam contra sententiam Papae restituitur ecclesia. Hoc primo. *Et causa restitutionis in integrum debet praesentibus partibus tractari.* Hoc secundo. Haec duo dicit quoad titulum.

Idem *Episcopo et Capitulo Oscensi*[86]).

Tum[87]) ex literis °*bonae memoriae*° Coelestini Papae praedecessoris nostri, tum ex iis, quae ipsius temporibus °*in praesentia Terraconensis archiepiscopi et venerabilis fratris nostri Ilerdensis episcopi apostolicae sedis legati*° gesta fuerunt, gravem Ilerdensis ecclesiae intelleximus quaestionem per sententiam °*felicis recordationis*° Eugenii Papae °*praedecessoris nostri*° super ecclesiis quibusdam[88]) prolatam, se laesam enormiter et olim et nunc etiam[89]) conquerentis. Unde quum idem Coelestinus °*praedecessor noster*° tempore °*piae recordationis*° Anastasii Papae °*praedecessoris nostri*° proximi successoris eiusdem Eugenii in minori adhuc officio constitutus in partibus Hispaniae[90]) legationis officio fungeretur, et[91]) ex delegatione ipsius cognoscere coepit[92]) de controversia memorata, cui etiam Alexander successor ipsius Anastasii[93]), officio legationis denuo[94]) in partibus eisdem fungenti, causam commisit eandem, °*quam etiam fine debito terminasset, nisi ab eo fuisset ex parte Oscensis ecclesiae provocatum; quae quidem omnia in suis literis ipse et viva voce coram nobis et fratribus nostris est saepius protestatus;*° idem quoque Coelestinus[95]), ad apicem summi Pontificatus promotus, °*dilecto filio nostro*° G.[96]) sancti Angeli diacono cardinali tunc apostolicae sedis legato dictam controversiam sub eo tenore commisit[97]), ut, inspectis °*diligenter*° Ilerdensis ecclesiae privilegiis, auditis etiam partium rationibus °*et allegationibus,*° memorata sententia non obstante, °*vel quibuscunque rescriptis, tam occasione illius sententiae, quam alio modo in praeiudicium iuris Ilerdensis ecclesiae quondam a sede apostolica vel a quocunque impetratis, omni contradictione et appellatione cessantibus, tam super principali quam super incidenti quaestione remotis,*° diffinitivam proferret sententiam, eamque °*sine difficultate qualibet executioni mandando*° faceret °*per censuram ecclesiasticam firmiter*° observari. Verum quoniam per ipsum legatum, aut per alios[98]), quibus sub eodem tenore causa eadem commissa exstitit, licet testes producti ex parte Ilerdensis episcopi recepti[99]) fuerint[100]), mandatum tamen apostolicum °*in hac parte*° non exstitit adimpletum, °*dilectus filius*° magister A. canonicus Ilerdensis °*ad praesentiam nostram accedens, praemissam querelam nomine Ilerdensis replicavit, obnixe deposcens*° postulavit[1]) per officium nostrum °*iam*° dictam sententiam in melius reformari, et contra eam restitui ecclesiam Ilerdensem. Nos igitur cum fratribus nostris et aliis °*viris prudentibus et in utroque iure peritis, canonico videlicet et civili, super ipsa supplicatione*° deliberavimus diligenter, nonnullis °*firmiter* asserentibus, quod, quum praedictus C.[1*]) praedecessor noster contra iam dictam[2]) sententiam virus fuerit Ilerdensi ecclesiae restitutionis beneficium indulsisse, quum ea non obstante duxerit negotium committendum, et nos supplicationem eiusdem[3]) ecclesiae admittere debebamus[4]), praesertim quia[5]) °*in hoc canonica et civilia iura pariter concordarent. Nam et per statuta canonica*° sententia[6]) Romanae sedis[7]) non negatur posse in melius commutari, quum aut[8]) surreptum aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione aetatum et temporum[9]) seu gravium necessitatum dispensative[10]) quicquam[11]) ordinare[12]) decrevit, et secundum iura civilia principes etiam contra res bis iudicatas in auditorio suo examinari restitutionem in integrum permiserunt. Perspeximus[13]) quoque ex data sententiae in registro °*iam*° dicti Eugenii Papae °*praedecessoris nostri*° repertae[14]), quod °*sententia illa*° primo mense sui pontificatus fuerit promulgata, quando non plene de meritis ipsius causae °*fuisse*° videbatur instructus, illa nitens praecipue ratione, quod privilegium Urbani secundi ex parte vestra[15]) productum subiectum[16]) fuerat[17]) falsitati, cuius tenorem nos in registro ipsius °*subtiliter intuendo integrum*° invenimus °*et penitus*° incorruptum. °*Ceterum licet iura Ilerdensis ecclesiae illaesa servare velimus, quia tamen et ecclesiam vestram in sua volumus iustitia confovere:*° Tandem deliberatio nostra in hoc resedit[19]) ut, an data sit restitutio, an danda contra praemissam sententiam, partibus praesentibus decernatur, quorum assertione merita causarum panduntur[18]), °*iuxta legitimas sanctiones, ut, quum nihil de contingentibus omiserimus, neutra partium habeat quod nobis merito valeat imputare.*° Quocirca °*discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus usque ad festum B. Lucae[20]) °*proxime venturum*° vel in propriis personis, vel per °*sufficientem et*° idoneum responsalem nostro vos conspectui praesentetis, quod °*ante*° dicta sententia retractari non debeat, si poteritis, ostensuri; vel, si forte[21]) exigente iustitia fuerit retractanda, vel[22]) per vos, vel per responsalem idoneum[23]) appareatis[24]) sufficienter instructi, ut in principali negotio canonice procedatur, pro certo scituri, quod, quum °*finem litibus imponere cupiamus, et in quaestione praemissa*° propter multam locorum distantiam non possit ad nos sine magnis laboribus et expensis saepius[25]) haberi recursus, si ad praemissum terminum, quem vobis peremptorium assignamus, iniuncta vobis[25*]) contempseritis adimplere, nos nihilominus in ipso[26]) negotio, quantum de iure poterimus, procedemus. °*Miramur autem etc.*°

CAP. VI.[26*])

Petitio restitutionis in integrum contra sententiam suspendit regulariter executionem sententiae in eventu istius causae restitutionis; fallit, si contra petentem restitutionem est praesumptio malitiae, quod causa differendi executionem hoc petat; quo casu executio fit praestita cautione de restituendo, si petens restitutionem obtinebit in causa. H. d. secundum mentem iuncta gloss. pen. et in hoc ultimo est iste textus valde singularis respectu utriusque iuris.

Idem.[27])

Suscitata super diversis articulis inter °*venerabilem fratrem nostrum*° Burgensem[28]) episcopum et Oniense[29]) monasterium quaestione, °*quum venerabilis frater noster Segobiensis episcopus et dilectus filius T. Palentinus electus, quibus auctoritate nostra dicta fuit causa commissa, eam sufficienter instructam ad nostram praesentiam remisissent, nos eidem episcopo et L. monacho monasterii procuratori, qui propter hoc ad sedem apostolicam venerant, audientiam concessimus liberam et benignam. Qui quum coepissent principaliter litigare super statu monasterii memorati, quod ad se de iure communi spectare dictus episcopus proponebat, utpote in sua dioecesi constitutum, cuius iuris usum Burgensem ecclesiam longis retroactis temporibus habuisse firmabat, et ex parte monasterii diceretur illud per principes saeculares et Romanos Pontifices ab antiquo libertate donatum, et ipsum longissimo tempore usum fuisse plenaria libertate, nos auditis utrinque propositis, de voluntate partium demum ex providentia inter eas duximus componendum, prout in aliis nostris literis super hoc confectis plenius continetur. Postmodum vero partibus super subiectione ac libertate membrorum eiusdem loci, monasteriorum videlicet, capellarum, cellarum et prioratuum, persequentibus quaestionem, quatuor sibi dictus episcopus in praefatis locis ad se de iure communi spectantibus, ut dicebat, cuius iuris usum habuerat ab antiquo, specialiter vendicabat, eorundem locorum clericos asserendo teneri ad episcoporum, archidiaconorum et archipresbyterorum Burgensium accedere synodos, excommunicationis vel interdicti servare sententias promulgatas ab eis, procurationes annuas exhibere, ac singulos aureos solvere Burgensi episcopo noviter substituto; ad intentionem propriam roborandam super primis tribus articulis ius commune, secundum quod dictos clericos, sicut et alios suae dioecesis, ad praedicta teneri dicebat, ac iuris ipsius usum liberum ab antiquo, et super quarto antiquam et approbatam consuetudinem allegando. De quibus omnibus per depositiones testium fidem factam esse dicebat. Verum pars altera proposuit ex adverso, supradicti monasterii membra, sicut et ipsum coenobium, ab antiquo fuisse saecularium principum et Romanorum Pontificum Urbani II., Paschalis II., Eugenii III. et Alexandri III. privilegiis libertate donata, et longis retroactis temporibus huiusmodi fuisse libertate gavisa; sicut per ipsa privilegia exhibita coram nobis, ac instrumentum Victoris quondam Burgensis episcopi, et suorum depositiones te-*

Cap. V. 85) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 4. — Epistola eiusdem litis occasione ad Oscensem ep. scripta exstat ap. Brequ. VI. 75. — 86) *Oscen.:* C. R. 2. — *Oscen.:* Comp. III. Aug. — 87) *cum:* C. R. 1. — 88) *eccl. de Barbastro, de Belsa, de Gestan. et de Alcor. (Alcoar.:* Ms.) *cum pertinentiis earum:* Comp. III., Böhm. — 89) abest a Comp. III. Aug. — 90) *Hispaniarum:* Comp. III. Ms. — 91) abest a C. R. H. L., Comp. III. — 92) *incepit:* C. H. — 93) omitt. Comp. III. Ms. — 94) abest a C. H. — 95) abest a Comp. III. — 96) omitt. Comp. III. Aug. — 97) *convulsit:* ead. — 98) *per Tyrason., Oxomen. (Exomien.:* Ms.) *et Calagurritan. episcopos:* Comp. III. — 99) *suscepti:* ead. — 100) *fuerunt:* Cont., Böhm. — 1) omitt. Comp. III. — 1*) *Coelestinus:* C. H. L. — *iam dictus C.:* Comp. III. Aug. — 2) *contra dictam:* ead. — *c. praedictam:* Ms. — 3) abest a C. H. — 4) *debeamus:* C. H. — 5) *quum:* Comp. III. — 6) *sententiam:* C. H. — 7) *Rom. Pontificis:* C. R. 1. — 8) *autem:* Comp. III. Aug. — 9) *aut temp.:* C. H. — 10) *dispensatione:* C. H. — 11) *quiddam:* Comp. III. — 12) *ordinate:* Comp. III. Aug., Böhm. — Ipsa haec verba desumpta sunt ex c. 6. C. XXXV. qu. 9. — 13) *Prospeximus:* C. H. — *Persp. etiam:* Comp. III. — 14) *repertu:* C. H. — 15) *a parte vestra:* C. H. L. — *ex parte altera:* C. R. 1. — *ab altera parte:* Comp. III. — 16) *suggestum:* C. R. 2. L. — 17) *fuerit:* C. L., Comp. III. — 18) *recedit:* Comp. III. Aug. — 19) *panduntur:* ead. — 20) *beatae Luciae:* Comp. III. — 21) *forsitan:* ead., C. L. — 22) abest a Comp. III. — 23) *eundem:* ead., C. R. H. — 24) *compareatis:* C. R. 2. — 25) abest a Comp. III. Ms. — 25*) abest a C. R. 1. H., Comp. III. — 26) non exstat in C. H.

Cap. VI. 26*) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 50. — Comp. IV. h. t. c. un. — 27) *Zamorensi et Legionensi episcopis:* Reg. — 28) *Brig.:* Comp. IV. Ms. A. — 29) *Omen.:* C. R. H. L. — *Or.:* Comp. IV. Ms. A. — leg.: *Oniense:* (*Ona*) cum Comp. IV. Aug., et Reg.

etiam manifeste constare dicebat.' Nos '*igitur auditis et*' intellectis quae utraque pars proposuit coram nobis, super quatuor articulis[30]) praenotatis[31]) monasterium Oviense[32]) '*de consilio fratrum nostrorum*' iustitia condemnavimus exigente. Sententia vero lata procurator monasterii[33]) ad probandam[34]) praescriptionem factam[35]) tam super quatuor articulis praenotatis, quam etiam super quibusdam decimis per[36]) transactionem acquisitis '*a monasterio, ecclesiis et colonis ipsius ex parte petitis, quarum controversiam volebamus sententiae calculo terminare, et in qua fuerat coram iudicibus supra dictis conclusum,*' restitutionem in integrum nomine monasterii postulavit, '*et quum super hoc coram nobis fuisset aliquamdiu litigatum, nos, deliberatione praehabita, restitutionem in integrum ad praescriptionem probandam tam super quatuor articulis praenotatis,*' quam '*etiam super controversia decimarum*' eidem '*procuratori nomine monasterii*' duximus indulgendam, '*tibi, frater Zamorensis, et dilectis filiis magistris Mauricio archidiacono Toletano et Michaeli canonico Segobiensi dantes nostris literis in mandatis, ut recipiatis testes, quos pars monasterii ad probandam praescriptionem legitimam super quatuor articulis saepedictis, et super capitulo decimarum, vel etiam episcopus ad interruptionem probandam duxerit producendos; et si de partium voluntate processerit, causam ipsam appellatione remota fine debito terminetis; alioquin remittatis eandem ad nos sufficienter instructam, praefigentes partibus terminum competentem, quo nostro se conspectui repraesentarent, sententiam dante Domino recepturae.*' Ne vero per[37]) excogitatam malitiam, sicut ex '*quibusdam*' praesumptionibus pluribus videbatur, effectum[38]) sententiae in damnum episcopi contingeret impediri, neve monasterium per executionem sententiae propter diversas[39]) suspiciones incurreret detrimentum, nos, aequitate pensata, iure[40]) duximus[41]) providendum, ut ante omnia supradicta sententia '*a nobis prolata per eos*' executioni mandetur. (*Et infra:*[42]) Volumus nihilominus et mandamus, ut ab ipso[43]) episcopo recipiatis idoneam cautionem, quod, si monasterium in causa ipsa '*per sententiam*' praevaluerit, universa, quae medio tempore sententiae ipsius occasione perceperit, monasterio restituat memorato. '*Dat. Lat. VIII. Kal. Maii Pont. nostr. An. XIII.*' [1310.]

CAP. VII.[44])

Post peremptorium non auditur ecclesia de iure communi; auditur tamen per beneficium restitutionis in integrum.

Honorius III. *Archiepiscopo et Capitulo Bracharensi*[45]).

Coram felicis memoriae I.[45*]) Papa praedecessore nostro lite inter '*venerabilem fratrem nostrum*' archiepiscopum Toletanum et te, frater archiepiscope, super primatia solenniter contestata, fuit peremptorius terminus assignatus (*Et infra:*) Verum, elapso termino constituto, post exspectationem non modicam comparuerunt[46]) procuratores vestri; sed, quia, '*ut dicebant,*' non attulerant depositiones testium et alia munimenta, dilationem cum instantia postularunt. Postquam vero contra eos[47]) interlocuti fuimus super dilatione petita, tandem indulgeri ecclesiae Bracharensi dilationem propter instructionem causae per auxilium restitutionis in integrum postularunt, exhibentes super hoc ex parte vestra[48]) speciale mandatum. Nos autem '*de fratrum nostrorum consilio*' usque ad octavas[49]) Pentecostes[50]) '*proxime futuras*' per restitutionis beneficium id vobis duximus indulgendum.

CAP. VIII.

Restituitur minor in eo, quod contraxit vel amisit, si probat exinde se laesum, et sit infra tempora restitutionis petendae.

Gregorius IX.

Constitutus in nostra praesentia magister Guill.[51]) pro se ac fratre suo I.[52]) canonico Parrosinensi[53]) exhibita nobis petitione monstravit, quod eis[54]) in minori constitutis aetate, ac eorum matre, cuius successores existunt, rebus humanis exempta, quondam Guil.[55]) pater ipsorum quasdam possessiones utrique communes quibusdam vendidit pro quadam pecuniae quantitate, ac, ut huiusmodi[56]) venditio robur firmitatis haberet, emancipavit eosdem, et fecit eos contractui consentire. Quare supplicavit, ut vel venditionem eandem mandaremus nunciari nullam, vel, quum adhuc existant infra[57]) tempus ad obtinendum beneficium in integrum restitutionis indultum, et infra[58]) annum et[59]) diem a tempore[60]) contractus ipsis tanquam proximioribus competeret super alia[61]) portione ius offerendi emptoribus pretium iuxta municipii Parrosinensis[62]) consuetudinem approbatam, quod hactenus omiserunt, dignaremur eis super utroque, quum in hoc non modicum laesi noscantur, et emptoribus portionis eiusdem vel eorum successoribus pretium sint offerre parati, per idem beneficium subvenire. Quocirca mandamus, quatenus, si praemissa inveneritis veritate subnixa, vel venditionem praedictam quoad partem ex successione materna ipsos contingentem nullam nunciare curetis, si in ea debita iuris solennitas est omissa, vel si forsitan intervenerit[63]), et eos laesos esse constiterit, tam super ea, quam super residua portione, dum tamen quod offerunt duxerint faciendum, auctoritate nostra in integrum restituere studeatis.

CAP. IX.

Restitutio in integrum postulanda est ab ordinario administrationem habente, vel a delegato ab eo, sive haec causa sit specialiter delegata, sive incidat in causa generaliter sibi commissa. Ab ordinario vero administrationem non habente vel a delegato peti non debet, nisi veniat incidenter in causa. Arbiter autem de causa restitutionis non cognoscit, nec potest assumi in maioribus causis.

Idem.

Causa restitutionis in integrum coram iudicibus ordinariis administrationem habentibus vel delegatis ab eis tractari poterit et finiri, sive hoc ipsis delegatis[64]) specialiter demandatum fuerit, sive in[65]) commisso eis negotio contingat incidere huiusmodi quaestionem. Delegati vero ab ordinariis, qui administrationem non habent, sed tantummodo facultatem iudicandi, seu arbitri de hac causa cognoscere nequeunt, nisi coram eis mota fuerit incidenter. In matrimoniali quoque, liberali vel criminali causa, quum maiores iudices exigant, arbiter nequit assumi.

CAP. X.

Restitutio denegata ecclesiae alterius sibi non conceditur, nisi ex nova causa; restituitur tamen ad appellandum a sententia denegationis.

Idem.

Beneficio restitutionis in integrum ecclesiae tuae in alio iudicio denegato, restitutio, praeterquam ad appellationem omissam, videtur eidem ecclesiae posse negari[66]), nisi novis defensionibus ad huiusmodi sit beneficium admittenda.

TITULUS XLII.

DE ALIENATIONE IUDICII MUTANDI CAUSA FACTA.

CAP. I.[1])

Is, in quem facta est alienatio rei causa mutandi iudicii, convenitur per rescriptum impetratum contra alienantem.

Alexander III.[2])

Ex quorundam[3]) '*certa*' relatione audivimus[4]), quod, quum aliqui '*viri ecclesiastici de provincia vestra pro prosequenda sua iustitia*' literas commissionis[5]) a nobis impetrant[6]), adversarii '*eorum*', ut mandatum nostrum eludant, antequam literae '*nostrae*' ad

---

Cap. VI. 30) *capitulis:* Reg. — 31) *praemissis:* Comp. III., Reg. — 32) *Ome.:* Comp. IV. Ms. A. — cf. not. 28. — 33) *praefatus:* Comp. IV., Reg. — 34) *probandum:* ib., Cont., Böhm. — 35) abest a C. R. H. L., Comp. IV., Reg. — 36) *post:* Reg. — 37) *propter:* C. H. — 38) *affirium:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 39) *ipsas:* Comp. IV., Reg. — 40) omitt. Comp. IV., Reg. — 41) *diximus:* Comp. IV. Aug. — *id dux.:* Ms. A. — *induximus:* Ms. B. — *ita dux.:* Reg. — 42) verb.: *et infra:* omitt. Comp. IV., Böhm. — Quae sequuntur desumpta sunt ex ep. *Zamorensi ep. et magistris Mauricio archidiacono Toletano et Michaeli canonico Segobiensi* scripta, quae, si hanc extremam part. exceperis, iisdem fere verbis concepta est. — 43) abest a Reg.

Cap. VII. 44) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 45) *Bracar.:* Böhm. (per tot.) — *archiepiscopo Bracarensi:* Comp. V. — 45*) *Innocentio Papa:* C. L. — 46) *comparuerunt dilecti filii* (omitt. Cir.) *magister scholarum et magister D. canonici Bracarenses, vestras* (*nostras:* Ms.) *nobis literas praesentantes* (*impetrantes:* Ms.), *quibus eos esse procuratores vestros in causa praedicta ita, quod in solidum uterque* (*utrumque:* Ms.), *apparebat. Sed:* Comp. V. — 47) *contr. eos:* omitt. C. H. L. — *inter eos:* C. R. — 48) *nostra:* Comp. V. — 49) *octavam:* C. L. — 50) *pentecosten:* Comp. V. Ms.

Cap. VIII. 51) *Guil.:* Cont., Böhm. — 52) *Io:* C. R. 1. — 53) *Paronen.:* C. R. 1. — *Parowen:* C. R. 2. — *Perroven.:* C. H. — *Parroen.:* C. L. — 54) *quum eis:* C. R. 2. — 55) *G.:* Cont., Böhm. — 56) *eius:* C. H. — 57) *intra:* Cont., Böhm. — 58) *intra:* iid. — 59) *vel:* C. L. — 60) *a temp.:* omitt. C. H. — 61) *illa:* Cont. — 62) *Parroen.:* C. R. 1. — *Paron.:* C. R. 2. — *Perroven.:* C. H. — 63) *intervenit:* C. L.

Cap. IX. 64) add.: *ab eis:* C. R. 1. — 65) abest a C. R. H. L.

Cap. X. 66) *denegari:* Cont., Böhm.

TIT. XLII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXXXIX. 5., Lips. VI. 6., Cass. XVIII. 6., Comp. I. h. t. c. un., et c. 14. de app. II. 19. — 2) *Dulmen. episcopo:* Cass., Comp. I., Böhm. — *Rothomagensi archiep. et abbati Cenoman.:* App. — *Cantuariensi ep. et suffraganeis eius:* Lips. — 3) abest a Comp. I. L. H. — 4) *cognovimus:* C. L. — 5) *commissorias:* App. — 6) *impetrarent:* Cass. — *impetrent:* App., Lips., Comp. I. —

iudices[7]) perveniant, vel etiam postea[8]), priusquam '*illi*' citentur ab eis[9]), in vocem appellationis prorumpunt, '*aut commutationem facientes aliquas in possessionem eorum*,' *de quibus controversiae vertuntur, malitiose inducunt.*' Nos[10]) igitur contra praedictam[11]) calliditatem et versutiam '*pastorali sollicitudine*' providere volentes[12]), '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si adversarii eorum[13]), '*inter quos et ipsum super ecclesia controversia est diutius agitata*,' pro evacuando nostro mandato taliter[14]) appellaverint, aut de possessione[15]), de qua controversia vertitur, commutationem[16]) fecerint[17]), vel[18]) se malitiose duxerint absentandos[19]), eos, qui in possessione[20]) '*praedictae ecclesiae*' se[21]) ingesserint[22]), appellatione cessante cogatis sub vestro examine[23]) iuris aequitati parere.

CAP. II.

Clericus causa mutandi iudicium, non debet recipere cessionem a laico.

Gregorius IX. *Abbati*[24]) *S. Nicolai et decano Furnensi*[25]) *Morinensis*[26]) *dioecesis.*

Ex parte scabinorum Hipretis[27]) fuit propositum, quod inter laicos eiusdem loci quaestionibus emergentibus, dirimendis per iudicium saeculare, quidam clerici sibi dono vel pretio ab aliquibus laicorum ipsorum cedi faciunt actiones, ut adversarios ad ecclesiasticum forum trahant, et praedam ex huiusmodi commercio assequantur. (*Et infra:*) Quum igitur cessiones et emptiones litium legitimae prohibeant sanctiones ita, quod iactura causae afficiant illos, qui sibi potentiorum patrocinium taliter advocare praesumunt, et ex eo sint etiam odiosae, quod ex fonte cupiditatis videntur procedere, mandamus, quatenus clericos memoratos a praesumptione huiusmodi per censuram ecclesiasticam compescatis.

TITULUS XLIII.

DE ARBITRIS.

CAP. I.

Arbitri sunt in dispari numero assumendi, et, eis discordantibus, statur sententiae maioris partis.

Ex concilio Africano.[1])

Sane (*Et infra:* ['*cf.* c. 3. *de for. comp. II.* 2.']) Si[2]) autem ex communi placito episcoporum, inter quos causa versatur, arbitros elegerint, aut unus eligatur aut tres, ut, si[3]) tres elegerint, aut omnium sequantur sententiam, aut duorum.

CAP. II.[4])

Nullum est arbitrium seu arbitramentum continens peccatum per partes non remissibile.

Alexander III. *Eboracensi Archiepiscopo.*[5])

Non sine multa necessitate '*et discrimine corporis sui*' A. presbyter '*praesentium lator ad sedem apostolicam fatigatus multiplici*' nobis[6]) '*querela*' proposuit[7]), quod, quum in ecclesia sancti Alphridi[8]) '*de N.*' per manum R. archidiaconi '*et canonici*' de Suella[9]) personae illius[10]) ecclesiae capellanus institutus fuisset, eodem R. mortuo, M. nepos eius, qui sibi in ecclesia iam dicta[11]) successit, eundem presbyterum '*ad maiorem securitatem*' capellanum ibidem[12]) iterum[13]) ordinavit, '*quorum temporibus XXX. annis et ultra capellaniam eiusdem ecclesiae pacifice se asserit tenuisse. Tandem vero idem M. ab eadem ecclesia volens ipsum presbyterum removere, in eum coepit indebitas exactiones exercere, et quidam eius homo circa domum suam egressus violentas manus in eum iniecit, et ipse idem M. visus est eum circumvenire, ut pro quinque marchis argenti, quas etiam idem M. ei promittebat se annuatim nomine pensionis soluturum, praescriptae capellaniae cedere non differret. Praefato vero presbytero nolente eius exsequi voluntatem, praedictus M. tantum dicitur fecisse, quod post multas iniurias et gravamina sibi illata, occupatis omnibus aliis rebus, ab officio et beneficio est spoliatus.*' Quum autem[14]) idem presbyter '*per te adhuc*' extra provinciam '*tuam*' exsulans[15]) de suo beneficio non posset iustitiam obtinere, '*tandem quia, sicut asserit, multis necessitatibus arctabatur*,' nec suam ulterius inopiam '*potuit*' sustinere, per dolum et fraudem ipsius M. ab eo[16]) est sacramentum extortum, ut arbitrium clericorum duorum[17]) exinde susciperet et servaret, qui[18]) iam dicto M. faventes '*eidem*' presbytero praeceperunt, ut quinque marchas[19]) ab eodem[20]) '*tantum*' susciperet, et tuti cederet quaestioni. Quoniam igitur non decet[21]) ipsum aliquatenus sustinere[22]), et quod perperam arbitrati sunt, debeat incorrectum relinqui, '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*praefatos clericos moneas studiosius et inducas, ut*,' si se cognoverint praefati clerici[23]) '*in hac parte*' tam nequiter arbitratus fuisse[24]), '*iam*' dictum presbyterum ab observantia[25]) iuramenti auctoritate nostra prorsus absolvas, vel, si[26]) arbitrium ipsum noveris aequitate subnixum, ad observantiam ipsius utramque partem appellatione remota[27]) compellas.

CAP. III.[28])

Arbiter assumptus in patrimoniali causa clerici non potest adiudicare rem ecclesiae possidendam, etiam ad vitam clerici. Hoc dicit, et est casus notabilis.

Idem *Exoniensi Episcopo.*[29])

Pervenit ad nos, quod, quum '*W. clericus de Calestia*[30]) *in minori esset aetate constitutus*,' G. de Cal.[31]) sororem '*eiusdem*' G.[32]) clerici duxisset[33]) in[34]) uxorem, '*et*' idem G.[35]) fidei interpositione firmavit, quod V. solidos sterlingorum[36]) annuatim daret[37]) eidem. Unde[38]), quum '*postea*' super eisdem V. solidis inter ipsos[39]) controversia mota fuisset, in quatuor compromisere[40]) personas[41]), quae '*atique inter se*' taliter arbitratae fuerunt[42]), quod idem[43]) G. decimas '*proprias, et rusticorum suorum*,' quas in parochia[44]) de Cal.[45]) praefatus G.[46]) habere dignoscitur, pro V. praetaxatis solidis perciperet[47]) annuatim[48]). Unde quoniam huiusmodi arbitrium ecclesiae '*iam dicti loci*' posset in posterum perniciosum exsistere, '*nec memoratus W. aut personae illae, in quibus compromissum fuerat, id ullatenus in ecclesiae damnum facere debuissent, fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*rei veritatem diligenter inquiras, et*' si ita '*esse*' inveneris[49]), praenominatum[50]) G. diligenter commoneas[51]), et ecclesiastica districtione compellas, ut '*ecclesiae, cuius est parochianus*,' praelibatas decimas '*omni occasione et appellatione remota*' liberas omnino[52]) dimittat, nec sibi[53]) occasione huiusmodi aliquid ulterius vendicare praesumat. Clericum vero '*supra dictum*' moneas, ut cum eodem G.[54]) amicabiliter '*pacificeque*' studeat convenire.

Cap. I. 7) *iudicem:* App., Cont., Bohm — 8) *literis* (add.: *nostris:* App.) *a iudicibus receptis:* App., Lips., Cass., Comp. I. — *l. n. i. perceptis:* Comp. I Ms. L. II. — 9) *a iudicibus:* Comp. I. L. I. — *ab ipsis:* Cass. — 10) *Quoniam* (add.: *igitur:* App., Lips.) *huiusmodi calliditates et versutiae suis non debent* (*debeant:* Cass.) *in aliquo* (*in al.:* omitt. Comp. I. Ms. L. II.) *fraudatoribus* (*auctoribus:* App., Lips.) *suffragari, et nos:* Coll. citt., Bohm. — 11) *praedictas calliditates et versutias:* App., Lips., Comp. I. L. II. — 12) *volumus . . . mandantes:* Coll. citt. — 13) abest ab App. — *eius:* Lips., Cass., Comp. I. — 14) *supradicto modo:* App., Lips. Comp. I. — *ex mandato vestro app.:* Cass. — 15) *de possess. qualibet:* App., Cass., Comp. I. — *depositionem quamlibet et comm.:* Lips. — 16) *susceptionem:* App. — 17) *fecerunt:* C. L. — 18) *aut:* Cass. — 19) *absentaverint:* Coll. citt. — 20) *in praedictam possessionem:* Cass., Comp. I. Aug. L. I., Bohm. — *in praedictam*, omiss. v.: *poss.:* Comp. I. Ms. A. ib. — 21) add.: *malitiose:* C. R. 1. — 22) *ingesserunt:* C. R. 2., Cont., Bohm. — *ingressi fuerint:* Comp. I. L. II. — 23) *sub examine vestri iuris:* Lips.

Cap. II. 24) *abbatibus:* C. R. 2. — 25) *fratrum:* C. R. 1. — *Phursn.:* C. R. 2., Cont. — *Furffen.:* C. L. — 26) *Moriacen.:* C. R. 2. — *Moriem.:* C. L. — 27) *Cypei:* C. R. — *Ypreti:* C. H. — *Yperti:* C. L. (leg.: *Ipreti, Ypern**).

TIT. XLIII. Cap. I. 1) c. 121. conc. Afric. ap. Dionys. — Burch. I. 68., Iv. Decr. V. 176., Lips. XLIII. 4., Comp. I. c. 4. de foro comp. II. 2. — Initium cap. refertur in c. 15. C. XVI. qu. 3. — 2) *Si autem ex comm. plac. viciniores iudices elegerint:* Burch., Iv., Lips., Comp. I., conc. — 3) *aut si:* Burch. — *et si:* C. H., Iv.

Cap. II. 4) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 5) *Electo arch.:* C. R. 2. — 6) abest a Comp. II. Ms. A. — *votum nobis:* C. R. 1. — 7) *exposuit:* C. R. 2. — 8) *Affri:* C. R. 1. — *Alfredi:* C. R. 2. — *Afridi:* C. L. — *Alsidi:* Comp. II. Aug. — *Aldifridi:* Ms. A. — *Assifridi:* Ms. B. — 9) *Salle:* C. R. 1. — *Suella:* C. R. 2. L., Comp. II. — 10) *ipsius:* C. H. L., Comp. II. — 11) omitt. C. H. — 12) abest a Comp. II. — 13) omitt. C. H. 14) *iam:* Comp. II. Ms. A. — 15) *exsulantem:* Comp. II. Ms. A. B. — 16) *eodem:* C. R. 1. — 17) abest a Comp. II. Ms. B. — *suorum:* Aug. — 18) *Iidem ex voto clerici voluntatem eius asserunt, et iam:* Comp. II., Bohm. — 19) add.: *argenti:* C. R. 1. — 20) *pro eod.:* Cont. — 21) abest a C. R. H. L. — 22) *sustinere:* C. H. — 23) *praef. cler.:* omitt. Comp. II. — 24) abest a C. R. L. — 25) *observationi:* Comp. II. Ms. A. — 26) *aut si arbitrium ipsum in* (abest a Ms. A. B.) *iustitia noveris et veritate obnixum* (*obnoxium:* Aug.), *utramque partem* (*utrasque partes:* Ms. B.): Comp. II. — 27) *cessante:* Cont., Bohm.

Cap. III. 28) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 29) *Ex ep.:* omitt. C. H. L. — 30) *Caelestia:* Comp. II. Ms. A. — *de Cal.:* omitt. Ms. B. — 31) *G. de Calastria:* Ms. A. — 32) *W.:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *Wlli:* Ms. A. — 33) *duxit:* Comp. II. — 34) abest a C. H. L. — 35) *et W.:* Comp. II. Ms. A. — *id. G.:* omitt. Aug., Ms. B. — 36) *stellincor.:* Comp. II. Ms. A. — 37) *ei donaret:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 38) *Verum:* Comp. II. Ms. A. — 39) *ipsum* (add.: *clericum:* Aug.) *et iam dictum G.:* Comp. II. — 40) *promiserunt:* Comp. II. Ms. B. — 41) *personis:* Comp. II. Aug. — 42) *fuerint:* C. L. — *sunt:* Comp. II. — 43) *praefatus:* ead. — 44) add.: *vel in provincia:* Comp. II. Ms. A. — 45) *Calas.:* ib. — *Call.:* Ms. B. — 46) *praef. G.:* omitt. Comp. II. — 47) *reciperet:* Comp. II. Ms. A. — 48) *singulis annis:* Comp. II. — 49) *constiterit:* Comp. II. Ms. A. — 50) *praefatum:* C. H. — 51) *moneas:* C. L. — *admoneas:* Comp. II. Aug. — 52) *prorsus:* Comp. II. — 53) *sub hui. occ.:* C. L. — *occ. hui.:* omitt. Comp. II. — 54) abest a C. H.

CAP. IV.[55])

In mulierem singularem tanquam in arbitratricem compromitti non potest; secus si mulier habet aliás iurisdictionem de iure communi vel consuetudine. Nam tunc etiam super rebus temporalibus ecclesiae potest in eum valide compromitti. H. d. clare.

Innocentius III. *Cancellario*[56]) *et Magistro Loth.*[57]) *Canonico Parisiensi.*[58])

Dilecti filii abbas et conventus de Scarduna[59]) Cisterciensis ordinis sua nobis querela monstrarunt, quod, quum inter eos ex una parte, ac '*dilectos filios*' Hospitalarios '*de Ceresiers Senonensis dioecesis*' ex altera[60]) super usuaria cuiusdam nemoris '*in Oscha, quod dicitur Fagetum, et territorio vallis Morini*' quaestio verteretur, in '*carissimam in Christo filiam*' A. reginam Francorum '*illustrem*' fuit compromissum utcinque, quae, '*auditis hinc inde propositis, et*' causae meritis '*plenius*' intellectis[61]), '*de plurimorum episcoporum et aliorum virorum prudentum consilio*' arbitrium duxit per diffinitivam sententiam promulgandum, '*et redactum in scripto proprio et episcoporum, qui interfuerant, fecit firmari sigillis; contra cuius sententiam Hospitalarii temere venire non timent.*' Quamvis autem secundum regulam iuris civilis feminae a '*huiusmodi*' publicis officiis sint remotae, et alibi dicatur, quod, licet summae opinionis '*et optime constitutae*' exsistant[62]), si arbitrium in se susceperint, vel si patronae inter[63]) libertos suos interposuerint audientiam, ab omni sint[64]) iudiciali examine[65]) separandae, ut ex[66]) earum prolatione[67]) nulla poena adversus '*iustos*' earum contemptores, nullaque pacti exceptio habeatur; quia tamen iuxta consuetudinem approbatam, quae pro lege servatur, in partibus Gallicanis '*huiusmodi*' feminae praecellentes in subditos[68]) suos ordinariam iurisdictionem habere noscuntur, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*praefatos*' Hospitalarios, ut arbitrium ipsum[69]), praesertim quum episcoporum fuerit praesentia et consilio roboratum, sicut '*sine pravitate*' provide latum est, et ab utraque parte sponte receptum, observent[70]), '*monere ac inducere procuretis, eos ad hoc, si necesse fuerit,*' per poenam in compromissum[71]) statutam appellatione postposita compellatis[72]). '*Testes autem etc. Dat. Lat. II. Non. Nov. Pont. nostr. Ao. V.*' [1202.]

CAP. V.[73])

Ecclesia exempta non potest in praeiudicium exemptionis compromittere. H. d. et clare.

Idem *Abbati et Conventui de Pigraria*[74]).

Quum tempore '*bonae memoriae*' C.[75]) Papae praedecessoris nostri '*tu, fili abbas, ad Romanam curiam accessisses, privilegium et alia scripta meruisti a sede apostolica obtinere, et, sicut a te accepimus, quum reversus fuisses ad propria, privilegium dictum et alia scripta in praesentia fratrum tuorum et quorundam canonicorum Mersburgensium, qui in defensionem quorundam monachorum illuc venerant, fecisti fideliter recitari. Quod intelligens venerabilis frater noster Mersburgensis episcopus, nunciavit et scripsit imperatori, te contra honorem imperii ad Romanam ecclesiam accessisse, et privilegium in eius praeiudicium impetrasse. Unde motus imperator curiam tibi indixit, et privilegium sibi praesentari praecepit, quod receptum noluit tibi postmodum resignare. Et dum in his et aliis te per episcopum gravari sentires, appellatione interposita sedem apostolicam visitasti, a qua per nunciae commissionis literis impetratis, partes iudices citaverunt, in causa ipsa iuxta formam mandati apostolici processuri. Verum dum haec agerentur, venerabilis frater noster Magdeburgensis archiepiscopus ad petitionem episcopi memorati de mandato imperiali te, ab officio beneficioque suspensum, a monasterii administratione removit, et curam eius duobus militibus assignavit. Unde timens abbatiae periculum provenire, quum et tibi periculum immineret*', Super controversiis, quae inter te et Mersburgensem[76]) episcopum, et quosdam tuos[76*]) monachos vertebantur[77]), te[78]) promisisti arbitrium Magdeburgensis[78]) archiepiscopi '*fide in manibus eius hinc inde praestita*' servaturum, '*sicque factum est, ut ipse archiepiscopus, adiunctis sibi tam clericis quam laicis, inter quos erat et dapifer imperialis, sub certa forma arbitrium promulgaverit. Posthaec iterum Romam veniens quae facta fuerant eidem praedecessori nostro diligenter exponere procurasti, cui et adversario tuo custodi Mersburgensi procuratori dicti episcopi nos ipsi, quum essemus in minori officio constituti, et dilecti filii I. tit. S. Stephani in Coelio Monte, et I. tit. S. Priscae presbyteri cardinales deputati fuimus auditores, et tandem, auditis quae partes duxerant proponenda, sub certa forma de consensu partium causa commissa fuit iudicibus delegatis, videlicet, ut de omnibus diligenter inquirerent, excepto, quod indagationem libertatis eiusdem monasterii cum duabus capellis apostolicae sedis examini per omnia reservarent. Quum itaque iudices delegati partes ad suam praesentiam auctoritate apostolica evocassent, memoratus episcopus delegatos ipsos suspectos sibi proposuit, et causas suspicionis multiplices assignavit. Consequenter etiam eorum volens iudicium declinare, sedem apostolicam appellavit, sed reversus postmodum coram eisdem sacramentum calumniae praestitit, testes produxit, petitis dilationibus et obtentis. Ipsi ergo iudices procedentes in causa, auditis utriusque partis rationibus et plenius intellectis, gesta omnia sigillorum suorum munimine roborata ad sedem apostolicam destinarunt, terminum partibus imponentes, quo recepturae sententiam apostolico se conspectui personaliter praesentarent. Ad quem tu personaliter accedens, episcopus pro se misit dilectos filios H. Mersburgensem canonicum et B. S. Nicolai Mersburgensis scholasticum responsales; qui gesta, quae delegati transmiserant, nec publicari debere dicebant, nec fidem eis penitus adhibendam, quum et a suspectis iudicibus, et post appellationem legitime interpositam recepta fuerint et descripta; parte tua contrarium postulante, praesertim quia, ut firmiter asserebat, nuncii memorati personam standi iudicio non habebant, quum excommunicati essent, et episcopo fuisset sub poena suspensionis iniunctum, ut ad causam agendam in propria persona veniret; quod quum non fecerit, poenam suspensionis incurrit, quem praedicti nuncii propter aegritudinem et senectutem personaliter ad Romanam ecclesiam non posse accedere proponebant, alia, quae ipsis obiecta fuerant, denegantes. Qui pro ipso episcopo factum taliter proponebant, quod quum ab eo, tanquam a tuo praelato, abbatiam et sacerdotium percepisses, sicut fueras in iure confessus, propter pravam conversationem tuam super multis enormitatibus coepisti a monachis conveniri, inter quos episcopus pacem et concordiam saepius reformavit, monens te, ut ad frugem melioris vitae transires. Quum autem fratres per ea, quae iugiter faciebas, de tua emendatione nullatenus iam sperarent, contra te proposuerunt in synodo de dilapidatione, quod res monasterii pauperum usibus deputatas voluptuose consumeres, et pro defectu necessariorum religio ibi penitus deperiret, te etiam de sacrilegio, simonia, aliisque multis criminibus impetebant, interdum coram episcopo, quandoque in praesentia cardinalis, quem episcopus tamdiu sustinuit, quod monachis denegare iustitiam dicebatur. Citatus exinde ab episcopo, nuncium misisti super omni gravamine, quod tibi posset inferri per sententiam archiepiscopi, provocantem. Quum autem neque per te neque per nuncium ad archiepiscopum accessisses, ipse archiepiscopus appellationi tam generaliter factae in praeiudicium ecclesiae iudicavit nullatenus deferendum. Episcopus itaque, habito prudentum consilio, citatum denuo te ab officio beneficioque suspendit. Interim superveniens dilectus filius noster I. tit. sancti Stephani in Coelio monte presbyter cardinalis, tunc apostolicae sedis legatus, ad dictam abbatiam accessit, ut componeret inter te et monachos memoratos. Sed te in villis proximis latitante, et magistro Ulrico allegante, dictus cardinalis latam in te suspensionis sententiam confirmavit. Sic ergo latenter Romam veniens, commissionis literas veritate tacita, et sub specie renovationis privilegium, quod nunquam ante habueras, impetrasti. Quumque iudices delegati episcopo suspecti essent et monachis, a quibus nec unius diei poterant inducias obtinere, appellatione interposita ab episcopi nunciis, statim, quum privilegium subreptitium legeretur, partes nuncios suos ad sedem apostolicam transmiserunt, de quorum assensu causa tandem fuit aliis iudicibus sub certa forma commissa, sicut in commissionis literis continetur. Sed quum non omnes possent examinationi causae propter nimiam distantiam interesse, dilectus filius abbas de Goizoche[79*]), una cum venerabilibus fratribus nostris dicto archiepiscopo, Babenbergensi et Misnensi episcopis, et quam plurimis ecclesiarum praelatis, inter episcopum, te et monachos pacem et concordiam reformavit. Iterum autem ad Romanam ecclesiam latenter accedens, et proponens multa contra*

Cap. IV. 55) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 99. — Comp. III. h. t. c. 1. — 56) *episcopo Catt.*: C. R. 1. — 57) *Lothe*: C. L. — *Lothario*: Comp. III., Reg. — 58) *Parmensi*: C. R. 2. — *canonicis Parisiensibus*: C. H. — 59) *sancta domo*: C. H. — *Scandin.*: C. L. — *Escard.*: Comp. III. Aug. — *Starsl.*: Comp. III. Ms. — *Escarbi*: Reg. (gallice: *Eschandis*: Brequ.) — 60) *ex alt.*: omitt. Comp. III., Reg. — 61) *inspectis*: C. H. — 62) *exsistant, si*: omitt. Comp. III., Reg. — 63) *in*: C. H. — 64) *sunt*: Cont., Böhm. — 65) *agmine*: Reg. — 66) abest a C. L. — 67) *electione*: Comp. III., Reg. — 68) *subiectos*: C. H. L., Comp. III., Reg. — 69) *suum*: Comp. III. Aug. — 70) *observetur*: C. L. — 71) *compromissione*: Comp. III., Reg. — 72) *compellentes*: ib.

Cap. V. 73) Restitutum ex ipso huius epistolae autographo, quod in Bibl. ampl. Civ. Lips. asservatur. — Reg. Bal. I. 317. — Comp. III. h. t. c. 2. — 74) *Pigrat.*: C. R. 1. — *Pigamia*: Comp. III. Aug. — *Pingamia*: ead. Ms. — leg.: *Pigavia (Pegau)* cum C. L., Reg., autogr. — 75) *Ce.*: C. R. 1. — *Clementia*: C. L. — *G.*: Comp. III. Aug. — *Cel.* Reg. — 76) abest a Comp. III., Reg., autogr. — *Magdeburgens.*: C. R. 1. — *Mesburgens.*: C. L., Cont. — 76*) omitt. Reg., autogr. — 77) *certebatur*: C. H. L., Comp. III. — 78) *a te*: Comp. III. Aug. — 79) omitt. Reg. et autogr. — 79*) ita Reg. et autogr.; legendum videtur *Goseck*

monachos et episcopum, ad duos iudicum illorum, quos superius episcopo diximus esse suspectos, et a quibus nuper ipse episcopus per nuncios appellaverat, commissarias literas impetravit. Qui quum iustas exceptiones episcopi non admitterent, quas in continenti probare volebat, sedem apostolicam appellavit. Sed ipsis in causa nihilominus procedentibus, invitus accessit ad eos, timens, ne sua iustitia deperiret. Quum autem post alia, quae iudices ipsi proprio motu fecerant, terminum publicandis attestationibus praefixissent, venientibus partibus unus tantum comparuit de iudicibus cum alterius nuncio, qui nec habebat ad alios literas, nec cavere volebat, quod dominus suus vices suas praesenti iudici commisisset. Sicque factum est, quod solus Namburgensis praepositus, licet tribus sigillis appositis, gesta descripserit, quae fuerant ad sedem apostolicam destinata; unde dicebant fidem eis nullatenus adhibendam, et quia ipsum instrumentum relationis ipsorum iudicum fuit in superficie vitiosum, et datum ab eo, quem plurimis dicunt excommunicationis vinculis innodatum. Verum praemissa fere omnia pro episcopi parte proposita, in veritate destitui firmiter asserebas. Quia vero memoratus episcopus eo, quod iuramentum praestitit de calumnia, et a delegatis inducias postulavit, et testes coram eis produxit, appellationi renunciasse videtur, et eorum examini consensisse, non habito fratrum consilio in praemissa incidenti quaestione interlocuti fuimus, quod deberent quae coram praedictis iudicibus gesta fuerant publicari, ut secundum tenorem ipsorum nostra tandem sententia formaretur. Tibi igitur et procuratoribus episcopi supradicti venerabilem fratrem nostrum O. Hostiensem episcopum et dilectum filium P. tit. S. Caeciliae presbyterum cardinalem dedimus auditores; qui quum ea, quae fuerant hinc inde proposita et ostensa, nobis et fratribus nostris fideliter retulissent, Quia *tam per confessiones, quam per attestationes* legitime constitit, quod[80]) fide hinc inde data compromissum est in archiepiscopum memoratum[81]) *et quorundam etiam aliorum,* nos *de consilio fratrum nostrorum* arbitrium ab ipso[82]) prolatum[83]) decernimus[84]) observandum, illis duntaxat capitulis exceptis, quae contra libertatem ipsius monasterii et duarum capellarum eiusdem[85]) in arbitrio sunt expressa, quum, etsi sponte volueris, de iure tamen nequiveris sine licentia Romani Pontificis renunciare privilegiis vel indulgentiis libertatis, quae monasterium illud indicant ad ius et proprietatem Romanae ecclesiae pertinere, *praesertim quum etc. Dat. Romae ap. S. Petr. III. Id. Iul.* [1198.]

CAP. VI.[86])

Arbiter non habet potestatem iudicandi ultra comprehensa in compromisso; ideo coram eo non fit reconventio.

Idem *Episcopo S. Andreae et Abbati de Becho[t].*[87])

Quum dilectus[88]) filius *abbas et canonici de Kambuskinel dilectos filios abbatem et monachos de Dunfermelin dioecesis sancti Andreae coram venerabili fratre nostro . . Dublinensi episcopo et dilectis filiis . . de Cupro et . . de Scona abbatibus eiusdem dioecesis super quibusdam decimis ad ecclesiam suam de Egles spectantibus, et damnis et iniuriis irrogatis auctoritate literarum nostrarum traxissent in causam, et ipsi eosdem abbatem et canonicos ex delegatione nostra coram dilectis filiis . . priore sanctae crucis et . . decano de Tiningham praedictae dioecesis, ac te, fili officialis, super capella de Dunipast et decimis ad eandem spectantibus convenissent, utraque pars in eos post allegationes et altercationes multiplices compromisit, ut vos in negotiis ipsis secundum iuris ordinem procedentes, controversias ipsas tam super possessione quam proprietate appellatione postposita iudicio vel concordia finiretis; praestito corporaliter iuramento firmantes, quod quicquid super iis duo vestrum tecum, frater episcope, si non possetis omnes pariter concordare, ducerent statuendum, ratum haberent et firmiter observarent, nec processum arbitrii dolo vel malitia impedirent. Vos igitur auditis hinc inde propositis, receptis testibus, et publicatis depositionibus eorundem, quia super quatuor articulis dubitastis, causam instructam ad nostram praesentiam transmisistis, super quatuor illis dubitabilibus apostolicae sedis oraculum implorantes. Ex ea siquidem coram vobis prima quaestio est exorta, quod, quum canonici monachos super praedictis decimis convenissent, monachi super quibusdam aliis decimis convenire volebant eosdem, licet de eis in vos non fuerit compromissum. Asserebat enim pars monachorum, quod secundum legitimas sanctiones is, qui coram aliquo convenitur, coram eodem convenire valet eundem. Unde* Utrum coram arbitris reconventioni sit locus, postulasti[89]) per sedem apostolicam explicari. *Secunda vero etc. [cf. c. 9. de fide instr. II. 23.]* Nos igitur *discretioni vestrae super primo articulo taliter* respondemus, quod, licet in iudicio convenientem reconvenire valeat[90]) is, qui coram iudice convenitur, coram arbitris tamen[91]) reconvenire[92]) non potest, quum arbitri[93]) iudicare non valeant nisi de his tantum, super quibus in eos exstiterit[94]) compromissum. *Ad secundam etc. [cf. c. 9. de fide instr. II. 23.] Dat. Lat. XIII. Kal. Apr. Ao. X.* [1207.]

CAP. VII.[95])

Qui per arbitrium tenetur eligere cum aliquorum consilio, tenetur illorum consilium in tractatu electionis requirere, sed sequi non adstringitur.

Idem *Rectori et Fratribus hospitalis S. Bartholomaei Lucani.*[96])

Quum olim super eligendis[97]) in hospitali vestro rectore et fratribus inter vos et *dilectum filium* priorem *ecclesiae* sancti Bartholomaei Lucani coram *priore S. Fridiani et primicerio S. Martini Lucanensis a sede apostolica* iudicibus delegatis quaestio verteretur, et utraque pars in eos[98]) compromittens ipsorum arbitrium se promiserit servaturum[99]), *ac ipsi iudices certum duxerint arbitrium proferendum,* super prolato ab ipsis[100]) arbitrio utrinque dubitatio est exorta, quam petistis[1]) per sedem apostolicam declarari. Nos igitur publico instrumento arbitrium continente diligenter inspecto cognovimus, quod secundum formam arbitrii prior sancti Bartholomaei Lucani[2]) tenetur habere consilium cum familia hospitalis eiusdem, et tractare cum ea de[3]) inveniendo rectore[4]); *sed sive concordet sive discordet familia cum ipso priore, idem prior eligere debet in utroque casu rectorem.* Propter quod dicimus, quod, nisi prior super inveniendo rectore tractaverit cum familia hospitalis, et ipsius[5]) consilium requisierit, non habet potestatem eligendi[6]) rectorem, et, si alio modo eum[7]) elegerit, eius electio haberi debet irrita et inanis. Verum[8]), habito cum familia super hoc[9]) consilio et tractatu[10]) *de inveniendo rectore, ipse* prior libere potest rectorem eligere, duntaxat idoneum, sive concordet sive discordet familia cum ipso super inventione rectoris. *Ne vero etc. Dat. Sorae IV. Non. Aug. Pontif. nostr. Ao. XI.* [1208.]

CAP. VIII.[11])

De rebus spiritualibus in laicum compromitti non potest.

Idem *in concilio generali.*

Contingit interdum, quod, quum actori (*Et infra:* [*cf. c. 9. de dol. et cont. II. 14.*]) Ad hoc[12]) generaliter prohibemus, ne super rebus spiritualibus compromittatur in laicum, quia non decet, ut laicus in talibus arbitretur.

CAP. IX.[13])

Auctoritate iudicis etiam delegati potest de causa spirituali in clericum et laicum compromitti, et, si arbitrium est a partibus receptum, debet a partibus executioni mandari, licet per generalem procuratorem factum fuerit compromissum. Si autem non fuit arbitrium approbatum, et poena fuit apposita, agitur ad poenam, alias ad interesse. H. d. generaliter inhaerendo literae.

Idem *Pisano Archiepiscopo.*

Per tuas *nobis* literas intimasti, quod, quum super executione arbitrii, quod inter Hospitalarios sancti Ioannis et plebanum[14]) de

Cap. V. 80) *quia:* Comp. III. Aug. — 81) *in arbitrium episcopi (archiep.: Reg., autogr.) memorati:* Comp. III., Reg. — 82) *eo:* C. H. — 83) *ipsum arbitrium decernimus:* Comp. III., Reg., autogr. — 84) *decrevimus:* C. R. — 85) abest a C. H.

Cap. VI. 86) Restitutum ex Reg. Bal. X. 31. — Comp. III. h. t. c. 3. — 87) *Beroch.:* C. H. — *Bera:* C. L. — *priori S. Andreae, abbati de Berolh, T. priori, archid. et magistro H. officiali S. Andreae:* Comp. III. Aug. — *episcopo S. Andreae, abb. de Bethot, T. priori et H. archid. et magistro L. officiali S. Andreae:* Comp. III. Ms. — . . . *episcopo et H. abbati de Aberbrubot (leg.: Aberbroth), Th. priori, Radulpho archid. et magistro Laurentio officiali S. Andreae:* Reg. — 88) *dilecti filii:* Reg. — 89) *postulatis:* Comp. III. Aug. — *postulastis:* C. H., Comp. III. Ms., Reg. — 90) *valeatis:* Cont., Böhm. — 91) abest a C. H. — 92) *reconveniri:* Böhm. — 93) *arbiter valeat . . . in eum:* C. R. 1. — 94) *exstitit:* C. H.

Cap. VII. 95) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 147. — Comp. III. h. t. c. 4. — 96) *in Silice Lucani:* Comp. III. Aug. — *in Silice Lucani:* Comp. III. Ms. — *Barth. in Silice Lucanensis:* Reg. — 97) *eligendo:* Cont., Böhm. — 98) *in eodem iudicio:* Comp. III. — *in eosdem iudices:* Reg. — 99) *servaturam:* C. R. 1., Comp. III. — 100) *ab ips.:* omitt. Comp. III., Reg. — 1) *petiistis:* Comp. III., Reg., Böhm. — 2) *in Lucan.:* Comp. III. Aug. — 3) *eadem:* C. R. 1. L. — 4) *rectorem:* C. L. — 5) *eiusdem et ipsius:* C. H. — 6) add.: *primo:* C. R. 1. — 7) abest a C. H. — *rectorem.* Comp. III., Reg. — 8) *Unde:* Comp. III. Aug. — 9) *sup. hoc:* omitt. Comp. III., Reg. — 10) *tractato:* C. H.

Cap. VIII. 11) c. 40. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 12) *haec:* Comp. IV. Aug., conc.

Cap. IX. 13) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 14) *plebanos:* Comp. IV. Ms. A. B.

Piscia super hospitali sancti Allucii[13]) latum erat, a nobis literas accepisses[14]), '*partibus in tua praesentia constitutis, Hospitalarii a te executionem arbitrii postulabant, asserentes, illud debere observari pro eo, quod procurator plebani sponte in arbitros iuramento interposito compromisit, quoniam dicebat, potestatem compromittendi et transigendi super eodem negotio recepisse.*' Plebanus[17]) proposuit '*ex adverso,*' quod[18]) ad causam tractandam '*praedicto*' procuratori dedit[19]) generale mandatum; non tamen ei mandavit, ut sine speciali[20]) mandato '*suo*' compromittere posset vel[21]) transigere super eo; et praeterea procurator iam dictus[22]) de assensu canonicorum suorum[23]) non fuerat institutus. Et ideo dicebat '*id*' arbitrium non valere, praesertim quum procurator fines mandati excesserit,[24]) et arbitrium fuerit per unum clericum et duos laicos promulgatum, licet ipsi de assensu '*venerabilis fratris nostri*' Genuensis[25]) archiepiscopi, cui causa commissa fuerat, arbitrium protulissent. '*Unde, quum super his dubietas fuisset exorta, per apostolicae sedis oraculum edoceri petiisti, qualiter super negotio ipso tibi sit procedendum.*' Super quo fraternitati tuae taliter respondemus, quod[26]), si ex parte plebani arbitrium receptum fuerit, indistincte ratum haberi debet, ac per hoc iuxta tenorem mandati apostolici executioni mandari. Si vero receptum non fuerit, refert, utrum fuerit[27]) vel non '*fuerit*' de observando ipsum[28]) poena statuta. Et quidem[29]) si poena fuerit[30]) apposita '*in compromissione,*' agi potest ad poenam. At si[31]) nulla '*poena*' statuta fuerit, sed simpliciter, quod staretur[32]) sententiae, fuerit[33]) compromissum, procurator ad interesse poterit conveniri, quia iuramento suo se ipsum personaliter, non ecclesiam poterat obligare. Quod autem[34]) a duobus laicis et uno clerico dicitur esse prolatum[35]), nequaquam obviare videtur, quum auctoritate dicti archiepiscopi[36]) factum sit, cui causa, de qua dicitur compromissum, fuerat delegata.

CAP. X.[37])

Si per duos electos ad eandem praelaturam in discordia compromittitur in ordinarium, morte alterius compromittentium exspirat compromissum; ordinarius tamen ex potestate ordinaria procedit super iure superstitis, antequam fiat transitus ad aliam electionem. H. d.

Honorius III. *Archiepiscopo Coloniensi.*[38])

Ex parte tua nostris est auribus intimatum[39]), quod, vacante praepositura sancti Cuniberti[40]) in Colonia, canonici eiusdem ecclesiae '*electioni die praefixa de praeficiendo sibi praeposito discordantes*' vota sua diviserunt in duos, videlicet H.[41]) de Iulinco[42]), et C.[43]) de Lombardia. Quumque[44]) postmodum tractaretur[45]) super electione huiusmodi, et partes essent in tua praesentia constitutae[46]), in te demum[47]) super hoc[48]) fide praestita compromittere curaverunt, qui causae meritis diligenter inspectis '*et cognitis*' ad proferendam[49]) diffinitivam sententiam diem ipsis consentientibus praefixisti. Interim vero praefato H. ab una parte electa sublato de medio, supradictis canonicis inhibere curasti, ne tua pendente sententia procederetur[50]) '*ab ipsis*' ad electionem aliam faciendam, quorum quidam nihilominus B.[51]) '*de Abech.*' Coloniensem canonicum elegerunt. Die igitur[52]), quo sententia proferri debuit, in tua praesentia partibus constitutis[53]), '*et praefato C., ut diffinitivam proferres sententiam, postulante,*' dictus B.[54]) '*e contrario*' allegavit, quod procedere ulterius non deberes[55]). Quapropter[56]) tibi, edoceri a nobis humiliter postulanti, breviter respondemus, quod, licet arbitrium sit finitum per mortem ipsius H., prius[57]) tamen de primae electionis meritis debuisti cognoscere, quam processus fieret ad secundam[58]). Nam si '*forte*' dictus[59]) C., '*qui est*' superstes, in electione ius habet, '*de qua compromissio facta fuit in te, electionem*' secundam[60]) constat penitus non valere.

CAP. XI.[61])

Arbiter post rem iudicatam super discordiis noviter assumptus, non potest per suum arbitrium sententiam immutare, etiamsi de componendo inter partes mandatum acceperit a Papa.

Idem *Electo*[62]) *et Abbati sancti Zenonis et C.*[63]) *Canonico Veronensi.*

Exposita nobis '*dilecti filii O.*' Feltrensis[64]) et Belvensis[65]) electi petitio continebat, quod, quum causa, quae inter '*quondam bonae memoriae*' antecessorem suum ex parte una, et cives Tervisinos[66]), ex altera super[67]) districtu et '*iurisdictione ac*' rebus aliis vertebatur, per sententiam '*venerabilis fratris nostri*' Hostiensis episcopi tunc apostolicae sedis legati fuerit[68]) terminata, '*et ipsius antecessor electi adiudicata sibi per legatum eundem diu pacifice possedisset, ipse nihilominus, capitulorum suorum assensu in praeiudicium ecclesiarum suarum*' tandem super quibusdam discordiis, quae hinc inde videbantur exortae, in '*nobilem virum*' ducem Venetorum tanquam in arbitrum cum parte altera compromisit, '*qui veniens contra eandem sententiam auctoritate apostolica confirmatam, super rebus iudicatis ab eodem legato adversus praedictas ecclesias aequitate postposita iniquum arbitrium promulgavit.*' Licet autem eidem duci literas nostras[69]) miserimus[70]), ut ad componendum inter partes laborare deberet, quum tamen intentionis nostrae[71]) non fuerit immutare sententiam ipsam, vel[72]) sopitas per eam querimonias suscitare, '*discretioni vestrae*' mandamus, quatenus, praefatis literis non obstantibus, quicquid per praenominati[73]) ducis arbitrium contra ipsius legati sententiam inveneritis esse factum, in irritum revocetis, ei districtius inhibentes, ne alterius in compromisso procedat, eundem ad restitutionem obsidum '*et cuiusdam castri*' occasione illius[74]) compromissi[75]) sibi datorum, ut ipsius arbitrium servaretur, per censuram ecclesiasticam[76]) '*appellatione postposita*' compellentes[77]).

CAP. XII.

Non valet compromissum factum in duos sive plures, hoc adiecto, ut in casu discordiae eligatur tertius per eosdem vel alios. H. d.

Gregorius IX. *Decano et Magistro P. Canonico*[78]) *S. Petri Atrebatensis dioecesis.*

Innotuit nobis Guilielmo laico conquerente, quod, quum O.[79]) laicus ipsum super quadam summa pecuniae coram iudicibus auctoritate apostolica convenisset, tandem fuit a partibus in duos arbitros compromissum, sic tamen, quod, si illi duo adinvicem discordarent, tertium adderent iudices nominati, retenta penes se compellendi partes ad observandum arbitrium per dictos[80]) arbitros promulgandum nihilominus potestate. Quumque tertius arbiter a iudicibus praedictis electus cum altero duorum ipsum[81]) parti alteri condemnasset, idem, ex eo[82]) sentiens se a saepedictis iudicibus gravari, quod ipsum ad observantiam[83]) huiusmodi arbitrii compellebant, nostram appellavit audientiam; sed ipsi appellatione contempta excommunicationis tulerunt sententiam in eundem. Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, quum legali sit provisione[84]) statutum, ut compromissum de incerta persona in arbitrium[85]) assumenda non teneat, dictam excommunicationis sententiam denuncietis[86]) penitus nullam esse.

Cap. IX. 15) *Alveri*: ead. Ms. A. — 16) *recepisses*: Comp. IV. — 17) add.: *item*: Aug. — 18) *quod quum*: C. R. 2. — 19) *dederat*: ib. — 20) *spiritualli*: Comp. IV. Ms. A. — 21) add.: *etiam*: C. H. — 22) *dictus de consensu*: C. L. — 23) abest a Comp. IV. — 24) *excessit*: ead. Ms. A. — 25) *Ianuen.*: ead. — *Genuen.*: Ms. B. — *Ianuen.*: C. H. R. L., Aug. — 26) *quod in primis est, utrum arbitrium ipsum ex parte plebani receptum fuerit (add.: vel non fuerit: Ms. A. — vel non: Ms. B.) distinguendum. Si enim receptum etc.*: Comp. IV. — 27) *fuit*: C. L. — 28) *ipsa*: Böhm. — 29) *Equidem*: C. H. — 30) *fuit*: Comp. IV. Ms. A., Cont., Böhm. — 31) *Et si*: C. H. — 32) *staret*: C. R. 1. — *stare*: Comp. IV., omisso antec.: *quod*. — 33) *fuisset*: C. R. 1. — *fuit*: Comp. IV., Cont., Böhm. — 34) *vero*: Comp. IV. — 35) *latum*: C. R. H. L., Comp. IV. — 36) *episcopi*: Comp. IV. — seq.: *factum sit*: omitt. Ms. A.

Cap. X. 37) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 38) *Collet.*: C. H. — 39) *relatum*: Comp. V. — 40) *Cunib.*: C. R. 1. — *Cumberti*: C. R. 2. H. — *Cubertini*: C. L. — *Cuberti*: Comp. V. Ms. — *Cutherti*: Cir. — 41) *Herm.*: Böhm. — *Hermannum*: Comp. V. — 42) *Vihiaco*: C. R. 1. — *Vilhaco*: C. R. 2. — *Villiaco*: C. L. — in Comp. V. locus ita se habet: *Herm. de Iuliaco (Viliaco: Cir.) decanus et socii sui, alii vero Conradum de Robardia Colon. canonicum nominarunt.* — 43) *Conr.*: Böhm. — 44) *Quum*: C. R. — 45) *constituerunt*, omiss. seq. *et*: Comp. V. — 46) abest a C. R. 1. — 47) *deinde*: C. R. 2. — 48) sup. *hoc*: omitt. Comp. V. — 49) *ferendum*: C. R. — *ferendam*: C. L., Comp. V. — 50) *procederent*: C. L. — 51) *Brunum*: Comp. V. Cir., Böhm. — *Brunonem*: Ms. — 52) *ergo*: Comp. V. Cir. — 53) *convenientibus*: C. L. — 54) *Bruno*: Comp. V. Ms. — *Brunus*: Cir., Böhm. — 55) *deberet*: C. R. 1. — 56) *Quapropter quid a te super hoc esset (sit: Ms.) agendum, edoceri (add.: a nobis: Cir.) humiliter postulasti. Ad quod tibi etc.*: Comp. V. — 57) *primo*: ead. Ms. — 58) *sententiam*: Cir. — 59) *praedictus*: Comp. V. — 60) *factum secundo*: Cir.

Cap. XI. 61) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 62) *el. abb.*: Comp. V. Ms. — 63) *Constantin*: C. R. 1. — *Constantino*: Comp. V. — 64) *Felcen.*: Cont. — *Teriton.*: C. R. 1. — *Fel. Trevien.*: C. H. — 65) *Belien.*: Cont. — *Belin.*: Böhm. — *Belven.*: C. R. 1. — *Beluven.*: C. R. 2. L. — legit *Bellunen.* (*Belluno*) cum C. H., Comp. V. — 66) *Tarvisinos*: Comp. V. Cir. — 67) abest ab ead. — 68) *fuisset*: Comp. V. Ms. — 69) abest a C. H. — 70) *transmiserimus*: C. R. 1. — 71) *vestrae*: Comp. V. Cir. — 72) *aut*: C. H. — 73) *nominati*: C. R. 1. — *per praenominatum (nom.: Ms.) ducem*: Comp. V. — 74) *ipsius*: C. H., Comp. V. — 75) *commissi*: C. L. — 76) *censuras ecclesiasticas*: Comp. V. Cir. — 77) *compellatis*: Comp. V.

Cap. XII. 78) *canonicis*: C. H. L. — 79) *S.*: C. L. — 80) *praedictos*: C. H. — 81) add.: *P.*: ib. — 82) *ex hoc sentiens a dictis*: ib. — 83) *ab observatione*: C. L. — *observationem*: C. R. H. — 84) cf. c. 17. §. 5. Dig. de rec. et qui arb. IV. 8. — 85) *arbitrum*: C. R. L. — 86) *denunciet*: C. H.

CAP. XIII.

Valet compromissum factum in unum, vel in plures, ut ipsi per se causam definiant, vel per alios, quos ipsi elegerint. H. d. secundum intellectum, quem sensit gloss. hic, et Innocentius in capite praecedenti, qui placet mihi. Panorm.

Idem *Abbatissae et Conventui Iotrensi*[87]).

Quum a nobis petitur (*Et infra:*) Ex parte vestra fuit propositum, quod, olim inter vos et Senonensem archiepiscopum quaestione suborta, super eo, quod idem[88]) archiepiscopus, asserens monasterium vestrum metropolitico iure sibi subesse, procurationes et res alias exigebat a vobis, tandem in R. sancti Angeli diaconum cardinalem, tunc apostolicae sedis legatum, a partibus concorditer compromisso, et promisso sub certa poena, quod arbitrio[89]) seu ordinationi eiusdem, vel duorum mediatorum, quos idem super hoc deputaret, praecise parerent, magister P. capellanus noster, et I. archidiaconus Senonensis mediatores ab eodem[90]) super hoc deputati legato, ordinando et diffiniendo causam[91]) huiusmodi[92]) terminaverunt. Nos igitur quod per praedictos[93]) mediatores super hoc actum est auctoritate apostolica confirmamus.

CAP. XIV.

Compromissum ante sententiam latam finitur morte alterius compromittentium; unde non transit in heredes compromittentium, nisi de eis sit cautum in compromisso. Hoc dicit comprehendendo mentem capituli.

Idem.

Compromissum non extenditur in compromittentis heredes, si[94]) de ipsis non caveatur ibidem.

Cap. XIII. 87) *Ireten.:* C. H. — 88) abest a C. H. — 89) add.: *suo:* C. R. 2. — 90) *ab eod.* omitt. C. H. — 91) *causas:* C. L. — 92) abest a C. H. — 93) *dictos:* C. R. 1.
Cap. XIV. 94) *quum.* C. L.

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBER SECUNDUS.

TITULUS I.

DE IUDICIIS.

CAP. I.[1])

Contumax in non comparendo vel non respondendo excommunicari potest; beneficio autem privari non debet. H. d. Abbas Siculus.

Ex concilio Africano.[2])

De Quodvultdeo[3]) Centuriensi episcopo[4]), quem[5]), quum adversarius ipsius[6]) eum petiisset ad concilium[7]) '*nostrum*' introduci, interrogatus, an[8]) cum eo vellet '*apud episcopos*' experiri, primo[9]) id promiserat, et altera die respondit, hoc sibi non placere, atque discessit. Placuit '*omnibus episcopis*,' ut nullus eidem '*Quodvultdeo*' communicet, donec[10]) satisfactione praemissa fuerit absolutus. Nam adimi sibi episcopatum ante causae eius exitum nulli potest iure videri.

CAP. II.[11])

Laici ecclesiastica negotia tractare non debent, sed praelatorum iudicio disponuntur. Hoc dicit, Abbas. Sic.

Ex synodo Eugenii Papae.[12])

Decernimus[13]) '*etiam*', ut laici ecclesiastica tractare[14]) negotia non praesumant. Sed[15]) episcopi, abbates[16]), archiepiscopi[17]) et alii ecclesiarum praelati de negotiis ecclesiasticis, maxime[18]) de illis, quae spiritualia esse noscuntur, '*aliquarum*' laicorum iudicio non disponant, nec propter eorum prohibitionem ecclesiasticam dimittant iustitiam exercere.

CAP. III.[19])

Causa iuris patronatus spectat ad iudicium ecclesiae. H. d. specifice et ad literam.

Alexander III. *illustri Regi Angliae.*[20])

Quanto '*te*' divina gratia '*summaque providentia maioris gratiae privilegio decoravit, tanto viros religiosos maiori debes caritate diligere, et in iustitiis suis manutenere propensius et fovere.*' Causa vero iuris patronatus ita coniuncta[21]) est et connexa spiritualibus causis, quod non nisi ecclesiastico iudicio valeat definiri, '*et apud ecclesiasticum iudicem solummodo terminari.*'

CAP. IV.[22])

Clericum convictum vel confessum de crimine coram iudice saeculari ex eo non punit episcopus; sed coram se convictum vel confessum punit poena debita, nisi cum illo dispenset, quod potest in adulterio et minoribus. depositum vero non statim tradit curiae saeculari. H. de usque ad §. Abbas Siculus. — §. 1. Summatus est iste §. supra in princ. c., tamen quia habet materiam separatam et notabilem, ideo dic aliter: *In adulterio et minoribus potest cum clericis peracta poenitentia episcopus dispensare: depositum autem pro suis excessibus non tradit indifferenter curiae saeculari.* H. d. Abbas Sicul.

Idem *Salernitano*[23]) *Archiepiscopo.*

At[24]) si clerici[25]) coram saeculari iudice convicti fuerint vel confessi de crimine, non sunt propter hoc a suo episcopo[26]) aliquatenus[27]) condemnandi. Sicut enim sententia a non suo iudice lata non tenet, ita nec[28]) facta confessio coram ipso. Si vero coram episcopo de criminibus[29]) in iure confessi sunt, seu legitima probatione[30]) convicti, dummodo sint talia crimina[31]), propter quae suspendi debeant vel deponi, non immerito suspendendi[32]) sunt a suis ordinibus, vel[33]) ab altaris ministerio[34]) perpetuo removendi. §. 2. De adulteriis vero[35]) et aliis[36]) criminibus, quae sunt minora, potest episcopus cum '*suis*' clericis post peractam poenitentiam dispensare, '*ut in ordinibus suis deserviant;*' sed non debet quemlibet depositum pro suis excessibus[37]), quum[38]) sua sit functus officio, nec[39]) duplici debeat[40]) ipsum[41]) contritione conterere, iudici tradere saeculari. '*Porro si clericus etc.* [*cf. c.* 1. *de cler. pugn. in duell. V.* 14.]'

CAP. V.[42])

Vasallus coram domino feudi conveniendus est, etiamsi dominus feudi sit ecclesiastica persona, dummodo ibi actor possit suam iustitiam consequi; alias loci ordinarius poterit adiri. Et secundum hoc est casus notabilis. Abbas Sicul.

Idem.[43])

Ceterum quia '*quandoque, sicut accepimus,*' in eos[44]), quos ab ecclesia tua constat possessiones tenere[45]) in feodum, occasione ipsarum[46]) excommunicationis seu interdicti sententia promulgatur, nos id districtius inhibemus[47]), quamdiu parati fuerint super his in tua praesentia iustitiam exhibere. '*Quod si fuerit a quoquam temerario ausu praesumptum, etc.*'

TIT. I. Cap. I. 1) Restitutum ex conc. Afr. ap. Dionys. c. 87. — Burch. I. 181., Ivo Decr. V. 257., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) inscr. omitt. C. R. — *ex conc. Magotiensi*: Comp. I. Aug. — 3) *De Quodvultdeo etiam* Cent.: conc. — 4) omitt. conc. — 5) *quoniam* (*quem*: Comp. I. Aug.) *advers. ipsius* (*illius*: Iv.), *quum se pet.*: Burch., Iv., Comp. I., conc. — 6) *suus*: C. R. I. — 7) *consilium*: C. L. — 8) *utrum*: Burch., Iv., conc. — 9) *primo prom. et alia*: ib. — 10) *donec causa ipsius qualem potuerit terminum sumat. Nam adimi ei* (omitt. Comp. I.) *episcopatum, antequam causae eius* (omitt. Comp. I.) *exitus appareret, nulli Christiano iure videri potuisset* (*potuerit*: Burch. — *potuit*: Iv.): Coll. citt., conc.

Cap. II. 11) Restitutum ex c. 5. conc. Rem. hab. A. 1148. — Comp. I. h. t. c. 2. — 12) add.: *ap. Rem.*: Comp. I. Aug., Böhm. — 13) *Decrevimus*: conc. — 14) *terminare*: Comp. I., conc. — 15) *Et*: C. R. II. I., Comp. I., conc. — 16) *et abb.*: C. L. — 17) *archidiaconi*: Comp. I., conc. — 18) *vel*: Comp. I. — *vel de aliis*: conc.

Cap. III. 19) Restitutum ex App. XLVII. 4., Comp. I. h. t. c. 5. — 20) *Anglorum*: App., Comp. I., Cant., Böhm. — 21) *Causa vero patronorum ecclesiarum ita iuncta est et connexa ecclesiasticis causis*: Comp. I. — *Causae patronatus eccl. ita iunctae sunt et connexae ecclesiasticis causis, quod .... valent*: App.

Cap. IV. 22) Restitutum ex App. XXVI. 4., Lips. XI. 4., Cass. XXI. 4., Comp. I. h. t. c. 6. — 23) *Salonitano*: C. R. I. — *Salern. episcopo*: C. II. — add.: *P. C. Licet praeter sol.*, cf. c. 3. de sponsa duor. IV. 4. — 24) *Et*: Cass., Cant. — 25) omitt. Lips. — 26) *ab episc. dioecesano*: ead. — 27) *aliqua sententia*: Coll. citt. — 28) *ita etiam*: Cass., Comp. I. — *ita et*: Lips., Cant., Böhm. — 29) *crimine*: App., Lips. — *criminibus minime*: Cass. — 30) *confessione*: App. — 31) omitt. Cass. — 32) *deponendi*: App. — 33) *et*: App., Lips., Cass. — *aut*: Comp. I. Aug. — in Comp. I. Ms. locus ita se habet: *non immerito sunt a suis ord. removendi.* — 34) *officio*: Cass. — 35) abest a Coll. citt. — 36) *vel al.*: C. II. — 37) *culpis*: C. R. I. — 38) *quia .. est*: C. R. I., Coll. citt. — 39) *ne*: C. II. — *non*: App. — 40) *debet*: C. R. I., Coll. citt. — 41) *eum*: App. — omitt. Lips., Cass., Comp. I.

Cap. V. 42) Restitutum ex Lips. XIX. 5., Cass. XXX. 4., Comp. I. h. t. c. 7. — add.: *P. C. Eum te*: Comp. I., cf. c. 4. de aet. et qual. I. 14 — 43) *Idem T. episcopo*: C. II. — 44) *in eos, qui a te terras vel possessiones alias tenent in feudum, licet super feudis illis coram te stare iustitiae sint parati, sine iudicio et* (add.: *omni*: Lips.) *causa rationabili excommunicationis, seu interdicti sententia feratur* (*sententiam ferant*: Lips.), *volentes in posterum super hoc tibi et eisdem hominibus providere, praesenti scripto districtius prohibemus, ne de cetero id permittas* (*praesumatur*: Lips. — *praesumas*: Cass.), *donec fuerint super feudis illis in tua praesentia respondere parati et* (omitt. Lips.) *in eis sine malitia et frustratoriae dilationis obstaculo* (*dil. causa absente*: Lips. — *frustratione, dilationis obstaculo cessante*: Cass.) *voluerint* (*volueris*: Lips. — *volueris*: Cass.) *iustitiam exhibere*: Coll. citt. — 45) *habere*: C. II. — 46) add.: *possessionum*: C. R. I. — 47) *prohibemus*: C. R. I.

CAP. VI.[48])

Nomen actionis in libello exprimere pars non cogitur; debet tamen factum ita clare proponere, ut ex eo ius agendi colligatur. Hoc dicit quoad intellectum. Abbas.

Idem *Exoniensi*[49]) *Episcopo et Capitulo Londonensi*[50]).

Dilecti filii '*nostri*' prior et clerici[51]) de Guiseburnen.[52]) contra[53]) Eboracensem archiepiscopum apostolicae sedis legatum gravem '*admodum et difficilem nobis*' querimoniam transmiserunt. (*Et infra:* ['*cf. c. 1. de app. II. 28.*'] Provideatis[54]) attentius, ne ita[55]) subtiliter, sicut a multis fieri solet, cuiusmodi[56]) actio intentetur[57]), inquiratis, sed simpliciter et pure factum ipsum et rei veritatem secundum formam canonum[58]) et sanctorum Patrum instituta[59]) investigare curetis[60]).

CAP. VII.[61])

Excommunicatus in iudicio, nisi tanquam reus, stare non potest.

Idem *Paduano Episcopo*.

Intelleximus '*ex literis tuis, quod, quum filia cuiusdam nobilis viri parochiani tui cum quodam viro matrimonium contraxisset, comperto postea, quod idem vir pro nece bonae memoriae Vicentini episcopi vinculo tenebatur excommunicationis adstrictus, in tua proposuit praesentia quaestionem. Unde*' Quia postulasti[62]) a nobis, utrum[63]) excommunicatos in iudicio stare possit, respondemus, quod conveniri potest, et debet per alium in iudicio respondere, ne videatur de sua malitia commodum reportare, '*si ex ea fuerit ab eorum impetitione securus.*'

CAP. VIII.[64])

Clericus de omni crimine debet coram ecclesiastico iudice conveniri, nec valet consuetudo contraria.

Lucius III. *Strigoniensi*[65]) *Archiepiscopo*.

Clerici '*vero, maxime in criminalibus, in nullo casu possunt ab alio, quam ab ecclesiastico iudice condemnari, etiamsi consuetudo regia habeat, ut fures a iudicibus saecularibus iudicentur.*' Quum imperator[66]) dicat, quod '*etiam*' leges[67]) non dedignantur[68]) sacros canones imitari, in quibus generaliter traditur, ut de omni crimine clericus debeat coram ecclesiastico iudice conveniri, non debet[69]) in hac parte canonibus ex aliqua consuetudine praeiudicium generari.

CAP. IX.[70])

Iudex ex officio providere debet, ut debitae solemnitates serventur in iudiciis, quibus omissis iudicium redditur frustratorium. H. d. Abbas Siculus.

Clemens III.[71])

Causam, quae vertitur inter fratres Dulmensis[72]) monasterii et monachos sancti Albani '*super ecclesia de Cantinz.*[73]), *audiatis et appellatione remota terminetis.* Provideas[73*]) '*illud*' inter cetera '*specialiter*,' ut fratres Dulmensis[74]) monasterii[75]) cum auctoritate[76]) et assensu episcopi sui[77]) ingrediantur negotium[78]), ne, si fratres sancti Albani obtineant, episcopus idem[79]), abbatem monasterii se proponens, litem sopitam valeat suscitare.

CAP. X.[80])

Clericus depositus incorrigibilis excommunicandus est et successive anathematizandus. Et si sic non resipuerit, per iudicem saecularem comprimendus est. H. d. Abbas Siculus.

Coelestinus III.[81])

Quum non ab homine (*Et infra:*) A nobis '*itaque*' fuit ex parte tua quaesitum, utrum liceat regi vel alicui saeculari personae iudicare clericos cuiuscunque[82]) ordinis, sive[83]) in furto, sive in homicidio, vel[84]) periurio, seu quibuscunque[85]) fuerint criminibus deprehensi[86]). Consultationi[87]) tuae taliter respondemus[88]), quod, si clericus in quocunque[89]) ordine constitutus in furto[90]), vel homicidio, vel periurio, seu alio '*mortali*' crimine fuerit deprehensus legitime atque convictus, ab ecclesiastico iudice deponendus est. Qui, si depositus incorrigibilis fuerit, excommunicari debet, deinde contumacia crescente anathematis mucrone feriri[91]). Postmodum vero, si in profundum malorum veniens contempserit[92]), quum ecclesia non habeat ultra[93]) quid faciat, ne[94]) possit esse ultra perditio plurimorum, per saecularem comprimendus est potestatem, ita, quod ei deputetur exsilium[95]), vel alia[96]) legitima poena inferatur.

CAP. XI.[97])

Per rescriptum impetratum contra violentum convenitur qui scienter successit in vitium. H. d. secundum communem modum, qui mihi placet. Panorm.

Idem.[98])

Quia V.[99]), qui violenter dicebatur ecclesiam P. clerici[100]) occupasse[1]), defunctus est, ut accepimus[2]), et R. eam postmodum[3]) est ingressus, praecipimus, ut secundum formam priorum[4]) literarum inter ipsos[5]) R. et P. sub eisdem iudicibus[6]) mediante ratione[7]), sicut inter eundem P. et praefatum V., si viveret, negotium terminetur.[8])

CAP. XII.[9])

Solus Papa cognoscit de dubiis privilegiorum apostolicae sedis, et non inferior.

Innocentius III. *S. Sergii*[10]) *et S. Georgii*[11]) *Abbatibus*[12]).

Quum venissent (*Et infra:*) Quum '*enim*' super privilegiis sedis apostolicae causa vertatur[13]), nolumus[14]) de ipsis per alios iudicari.

CAP. XIII.[15])

Iudex ecclesiasticus potest per viam denunciationis evangelicae seu iudicialis procedere contra quemlibet peccatorem, etiam laicum, maxime ratione periurii vel pacis fractae.

Idem *Praelatis per Franciam constitutis.*[16])

Norit ille, qui nihil ignorat, '*qui scrutator est cordium ac conscius secretorum, quod clarissimum in Christo filium nostrum Philippum regem Francorum illustrem de corde puro et conscientia bona et fide non ficta diligimus, et ad honorem ac profectum et incrementum ipsius efficaciter adspiramus, exaltationem regni Francorum sublimationem sedis apostolicae reputantes, quum hoc regnum benedictum a Deo semper in ipsius devotione permanserit, et*

Cap. VI. 48) Restitutum ex App. X. 1., Lips. XLVII. 1., Cass. I.I. 1., Comp. I. c. 1. de appell. II. 20. — 49) *Exoniens*: Cass. — *Idem ex concilio:* C. H. — 50) *Ladon.:* C. L. — *Landon:* Comp. I. Aug. — *Lincon.:* Comp. I. Ms. — *Linco:* Cass. — *Lincol.:* Lips. — *Lincolnien.:* App. — 51) *canonici:* Coll. citt. — 52) *Gesebur.:* C. R. 1. L. — *Giseb.:* Cass. — *Gischr.:* C. R. 2. — *Gischuenm:* C. H. — *Gischoie.:* App. — *Gisebura.:* Lips., Comp. I Ms. — 53) *contra . . . leg.:* omitt. Coll. citt.; verum verb. ord. vide, in c. 1. de app. II. 28. — 54) *praecisuri:* Coll. citt. — 55) *tam:* C. H. — 56) *cuiusmodi:* Cass. — 57) *intendatur:* C. L., Coll. citt. — 58) *canonicam:* C. R. 1. — 59) abest a Comp. I. — *statuta:* App. — 60) *investigetis:* Coll. citt.

Cap. VII. 61) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 9. — 62) *postulatis humiliter:* C. R. 1. — 63) *utrum praefatus vir vinculo excommunicationis innodatus stare possit iudicio, vel ad praesentiam tuam vocari, donec in praefata sententia detinetur, fratern. t. duximus respondendum, videri nobis, quod possit et debeat conveniri et per alium in praefato iudicio respondere, ne etc.:* Comp. I.

Cap. VIII. 64) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 8. — 65) *Frigon.:* Comp. I. Ms. — *Stringon:* C. L. — add.: *P. C. Ad apostolicae sedis:* Comp. I., cf. c. 20. de don. III. 30. — 66) cf. Nov. LXXXIII. 1. — 67) *leg. earum:* Comp. I Aug. — 68) *dedignentur:* Comp. I. Ms. — 69) *nec debent:* Comp. I.

Cap. IX. 70) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 71) *abbati de Eveskam:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 72) *Dimelien.:* C. L. — *Dimolen.:* Comp. II. Ms. A. — *Dulmon.:* Aug. — leg.: *Dunelmensis (Ducham*)* — 73) ita Aug. — N.: Comp. II. Ms. B. — *Cantuac.:* Ms. A. — 73*) *provisuri:* Comp II., Böhm. — 74) *Dimosen.:* Comp. II. Ms. A. — 75) *ecclesiae:* Comp. II. — 76) *auct. speciali:* Comp. II. Ms. A. — 77) omitt. Comp. II. — 78) *causam aggrediantur:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *caus. ingred.:* Ms. A. — 79) *Dunu.:* Comp. II. Ms. A. — cf. n. 72.

Cap. X. 80) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 81) *Clemens III.:* Comp. II. Ms. A. — Reliquas hui. sup. partes, c. 13. de iud. II. 24., c. 14. de sent. exc. V. 39. Clementis III. nomine insignitae sunt in Comp. II. Ms. A. B. Inscriptio c. 6. de iud. ab Augustino praefixa: *Coelestin. III. Brundusien. ep.* pariter reiicienda est, atque illa, quam Böhmerus contra libr. Ms. fidem recepit (*Strigon. archiepiscopo*). Ad *Upsallensem* archiepiscopum scriptam fuisse epistolam, ex ipsius c. 14. de sent. exc. tenore coniecit Ianus a Costa in comm. Missam esse *Nidrosiensi* suspicari licet ex inscr., quae cit. n. 14. de sent. exc. in Luc. (Bal. III. 373.) est praefixa: *Idem* (i. e. *Coelestinus* III.) *Nidrosiensi ep.* — 82) verb.: *cuiuscunque . . . sive:* omitt. Comp. II. Ms. B. — 83) *quum:* Comp. II. Ms. A. — 84) *seu:* ib., C. L. — 85) *in quib.:* ib. — 86) *comprehensi:* Comp. II. Ms. A. — 87) *In prima ergo* (*igitur:* Ms. A.) *consultatione tal. resp.:* Comp. II. — 88) *respondeo:* Cont., Böhm. — 89) add.: *sit:* Comp. II. Ms A. — 90) *furto, hom., vel peri., vel al.:* ib. — 91) *percuti:* Comp. II. Aug. — 92) *contempsit:* Comp. II. Ms. B. — 93) abest ab ead. — 94) *et ne:* Böhm. — 95) *quod dep. exsilio:* Comp. II. Ms. B. — 96) add.: *ei:* C. H.

Cap. XI. 97) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 98) *Wintun. episc. et abb. S. Albani* (*Albin:* Ms. B.): Comp. II. Aug., Ms. B., Böhm. — *Turon. etc.:* Ms. A. — 99) *W.:* C. L., Comp. II. Aug., Ms. A. — 100) *P. cler.:* omitt. Comp. II. — 1) *ingressus esse:* ib. — 2) *ut acc.:* omitt. C. R. 1. — 3) abest a Comp. II. — 4) *tuarum:* Comp. II. Ms. B. — omitt. Aug., Ms. A. — 5) *ipsum:* Comp. II. — 6) *sub. eisd. iud.:* omitt. ead. — 7) *iustitia seu rat.:* C. R. 1. — 8) *causa terminetur, sicut inter eundem P. et praefatum W.* (*Willm.:* Ms. A. — *V.:* Ms. B.), *si viveret, indicaretur:* Comp. II.

Cap. XII. 9) Comp. III. h. t. c. 2. — 10) *Sergen.:* C. R. 1. — 11) *Georgii:* C. R. 2. — 12) add.: *et cantori Andegavensi:* Comp. III. Aug., Böhm. — 13) *vertitur:* C. R. 1. H. L., Comp. III. — 14) *volumus*. Böhm.

Cap. XIII. 15) Restitutum ex Reg. Gregn. VII. 42. — Comp. III. h. t. c. 3. — 16) *archiepiscopis et episcopis per Franciam constitutis:* Comp. III., Reg.

ab eius devotione nullo, sicut credimus, tempore sit discessurum; quia, licet interdum hinc inde fiant immissiones per angelos malos, nos tamen, qui satanae non ignoramus astutias, circumventiones ipsius studebimus evitare, credentes, quod idem rex illius seduci fallaciis non se permittet.° Non °*ergo*° putet aliquis, quod iurisdictionem °*aut potestatem*°[17]) illustris regis Francorum perturbare aut minuere intendamus, quum ipse iurisdictionem °*et potestatem*° nostram nec velit[18]) nec debeat °*etiam*° impedire, °*quumque iurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam usurpare vellemus?*° Sed quum Dominus dicat in evangelio[19]): „si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe[20]) eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus *eris*[21]) fratrem tuum; si te °*autem*° non audierit, adhibe tecum °*adhuc*° unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit °*eos*°, dic ecclesiae; si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus," et rex Angliae, °*sicut asserit*°, sit paratus sufficienter ostendere, quod rex Francorum[22]) peccat in ipsum[23]), et ipse circa eum[24]) in correctione[25]) processit secundum regulam evangelicam, et tandem, quia nullo modo profecit, dixit[26]) ecclesiae: quomodo nos, qui sumus ad regimen universalis ecclesiae superna dispositione vocati, mandatum[27]) divinum possumus non[28]) exaudire, ut non[29]) procedamus secundum formam ipsius, nisi forsitan ipse coram nobis vel legato[30]) nostro sufficientem in contrarium rationem ostendat? Non enim intendimus iudicare de feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium, nisi forte iuri communi per speciale privilegium vel contrariam[31]) consuetudinem aliquid sit detractum[32]), sed decernere[33]) de peccato, cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura, quam in quemlibet[34]) exercere possumus[35]) et debemus. Non igitur iniuriosum sibi debet regia dignitas[36]) reputare, si super hoc apostolico iudicio se committat, quum Valentinianus[37]) inclitus imperator suffraganeis Mediolanensis ecclesiae dixisse legatur: „Talem in pontificali sede constituere procuretis[38]), cui et nos, qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submittamus, et eius monita, quum[39]) tanquam homines deliquerimus, suscipiamus necessario velut medicamenta curantis." Nec sic illud humillimum[40]) omittamus, quod Theodosius statuit imperator[41]), et Carolus innovavit, de cuius genere rex ipse noscitur descendisse: „Quicunque videlicet litem habens, sive petitor fuerit[42]) sive reus[43]), sive[44]) in[45]) initio litis vel decursis temporum curriculis, sive[46]) quum negotium peroratur, sive quum iam coeperit promi[47]) sententia, si iudicium elegerit sacrosanctae sedis antistitis, illico sine aliqua dubitatione, etiamsi pars alia[48]) refragetur[49]), ad episcoporum iudicium cum sermone litigantium dirigatur[50])." Quum enim[51]) non humanae constitutioni, sed divinae °*legi*° potius innitamur, quia potestas nostra non est ex homine, sed ex Deo[52]): nullus[53]), qui sit sanae mentis, ignorat, quin ad officium nostrum spectet de quocunque mortali peccato corripere quemlibet Christianum, et, si correctionem[54]) contempserit, °*ipsum*° per districtionem ecclesiasticam coercere. °*Quod enim debeamus corripere ac possimus, ex utraque patet pagina testamenti, quum clamet Dominus per Prophetam: „Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuncia populo meo scelera eorum," et subiungat ibidem: „Nisi annunciaveris impio impietatem suam, ipse in iniquitate, quam operatus est, morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram." Apostolus quoque nos monet corripere inquietos, et alibi dicit idem: „Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina." Quod autem possimus et debeamus etiam coercere, patet ex eo, quod inquit Dominus ad Prophetam, qui fuit de sacerdotibus Anathot: „Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas et destruas, et dissipes, et aedifices, et plantes." Constat vero, quod evellendum, destruendum et dissipandum est omne mortale peccatum. Praeterea quum Dominus claves regni coelorum B. Petro tradidit, dixit ei: „Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis." Verum nullus dubitat, quin omnis mortaliter peccans apud Deum sit ligatus. Ut ergo Petrus divinum iudicium imitetur, ligare debet in terris quos ligatos esse constat in coelis.*° Sed forsan dicetur, quod aliter cum regibus, et[55]) aliter cum aliis est agendum. Ceterum scriptum novimus in lege divina[56]): „Ita magnum iudicabis, ut parvum, nec erit apud te acceptio personarum," °*quam B. Iacobus intervenire testatur, „si dixeris ei, qui indutus est veste praeclara, tu sede hic bene; pauperi autem, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum."*° Licet autem[57]) hoc modo procedere valeamus[58]) super quolibet criminali[59]) peccato, ut peccatorem revocemus a vitio ad virtutem, ab errore ad veritatem[60]), praecipue °*tamen*,° quum[61]) contra pacem peccatur[62]), quae est vinculum caritatis, °*de qua Christus specialiter praecepit Apostolis: „In quamcunque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui, et si fuerit ibi filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Quicunque autem non receperint vos, nec audierint sermones vestros, exeuntes foras excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis." Quid enim est a talibus exire foras Apostolos, nisi communionem eis apostolicam denegare? Quid est excutere pulverem de pedibus suis, nisi districtionem ecclesiasticam exercere? Hic est etenim pulvis ille, qui Moyse cinerem de camino spargente fuit ad plagam ulceris super omnem terram Aegypti. Quam gravis autem districtionis sententia in ultimo sint examine feriendi qui non recipiunt pacis nuncios, nec audiunt sermones eorum, per se ipsa veritas consequenter ostendit, non simpliciter, sed cum quadam affirmatione proponens: „Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrheorum in die iudicii quam illi civitati;" in civitate ipsis intelligens, a quibus non excepit ipsos reges. Porro quum secundum legitimas sanctiones quod quisque iuris in alterum statuit alius eo uti valeat contra illum, et sapiens protestetur: „Patere legem, quam ipse tuleris", et rex ipse Francorum contra clarae memoriae R. quondam Anglorum regem, qui, ut salva ipsius regis pace loquamur, quia non ad confusionem eius, sed ad excusationem nostram hoc dicimus, non eo erat deterioris conditionis, in bello fuit officio et beneficio nostro usus, quomodo quod pro se adversus illum admisit contra se pro alio non admittet? Numquid apud nos debet esse pondus et pondus, mensura et mensura, quorum utrumque est abominabile apud Deum?*° Postremo quum inter reges ipsos reformata[63]) fuerint[64]) pacis foedera, et utrinque praestito proprio[65]) iuramento firmata, quae tamen usque ad tempus praetaxatum[66]) servata[67]) non fuerint[68]), numquid non poterimus de iuramenti religione cognoscere, quod ad iudicium ecclesiae non est dubium pertinere, ut rupta pacis foedera reformentur? Ne ergo[69]) tantam discordiam videamur sub dissimulatione fovere, °*dissimulare religiosorum locorum excidium, et stragem negligere populi Christiani, dilecto filio abbati Casemarii*° praedicto legato[70]) dedimus in praeceptis[71]), ut, nisi rex ipse vel solidam pacem cum praedicto rege reformet, °*vel treugas ineat competentes*,° vel saltem humiliter patiatur, ut idem abbas et °*venerabilis frater noster*° archiepiscopus Bituricensis de plano cognoscant, utrum iusta sit querimonia, quam contra eum proponit coram ecclesia rex Anglorum, vel[72]) eius exceptio[73]) sit legitima, quam contra eum per suas nobis[74]) literas duxit exprimendam, iuxta formam sibi datam a nobis procedere non omittat. °*Ideoque universitatibus vestris per apostolica scripta etc. Dat. Lat. .... Ao. VII.*° [1204.]

CAP. XIV.[75])

Principalis persona per se, non per advocatum debet factum proponere in iudicio, nisi sit indiscreta.

Idem *Episcopo Heliensi.*

Pastoralis (*Et infra* [°*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*°]) Statuimus praeterea, ut principales personae non per advocatos, sed per se ipsas[76]) factum proponant, nisi forte sint[77]) adeo indiscretae,

Cap. XIII. 17) *pot. ipsius min. aut (vel: Reg.) pert. volumus:* ib. — 18) *non debeat aut velit coarctare:* Comp. III. — *impedire non debeat aut etiam coarctare:* Reg. — 19) Matth. XVIII. 15. — 20) *corrige:* C. H. — 21) *es:* ib. — 22) *Franciae:* C. R. 1. — 23) *illum:* C. R. 1. — *eum:* Comp. III., Reg. — 24) *ipsum:* C. H. — *illum* Reg. — 25) *correptione:* Cont., Böhm. — 26) *dixit:* C. R. 1. H. L. — Comp. III. Aug. — *dicat:* Comp. III. Ms., Reg. — 27) *et mand.:* Comp. III. — 28) omitt. Comp. III., Reg. — 29) omitt. Comp. III. Aug. — 30) *delegato:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 31) *eorum:* Reg. — 32) *distractum:* C. L. — 33) *discernere:* C. R. 1. — 34) *in qualibet:* Comp. III. Aug. — 35) add.: *Christianum:* C. H. — 36) *sublimitas:* Reg. — 37) cf. c. 3. D. LXIII. — 38) *procurate:* C. H. R. L., Comp. III., Reg. — 39) *dum:* Comp. III., Reg. — 40) abest a C. R. — *nec illud omittamus:* C. H. — *nec illud etiam om.:* C. L. — *et* (add.: *nec:* Ms.) *illud humiliter om.:* Comp. III., Reg. — 41) abest a Comp. III. Aug. — cf. c. 35. 37. C. XI. qu. 1. — 42) *fuit:* Reg. — 43) *sive reus:* omitt. C. R. H., Comp. III., Reg. — 44) abest a C. L., Comp. III. Ms. — *vel.* Comp. III. Aug., Reg. — 45) abest a Comp. III. Aug. — 46) omitt. C. H. — 47) *perimi:* C. L. — *premi:* Comp. III. Aug. — 48) *aliquo:* C. R. 1., Comp. III. — 49) *refragaverit:* Comp. III., Reg. — 50) *negotium dir.:* C. R. 2. — 51) abest a Comp. III., Reg. — 52) *a Deo, non ex homine:* C. R. 2. — 53) *Nullus enim:* Comp. III., Reg. — 54) *correptionem:* C. H., Comp. III. Aug. — 55) abest a C. L. — 56) Deut. I. 17. — 57) *Et licet:* Comp. III., Reg., Böhm. — 58) *valemus:* Böhm. — 59) *mortali:* C. L. — 60) *ab err. ver.:* omitt. C. H. R. L. — 61) *quum hoc:* C. R. 1. — 62) *peccaverit:* Comp. III. Aug. — 63) *firmata:* C. R. 2. L. — *formata:* C. R. 1. H., Comp. III., Reg. — 64) *fuerant:* Comp. III. Ms. — 65) abest a C. R. L., Comp. III., Reg. — 66) *terminum praefixum:* C. R. L. — 67) abest a Comp. III. Ms. — 68) *fuerant:* H. — *fuerunt:* C. R., Comp. III., Reg. — 69) *Sic ne igitur:* C. H. — *Ne igitur:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 70) *praed. leg.:* omitt. Comp. III., Reg. — 71) *mandatis:* C. R. 1. — 72) *vel except. leg.:* Comp. III. Ms. — 73) *exemptio:* Reg. — 74) abest a C. R. H. L.

Cap. XIV. 75) Restitutum ex Reg. Reon. VII. 169. — Comp. III. c. 3. de exc. II. 16. — 76) *ipsas:* Comp. III., Reg. — 77) *fuerint:* C. R. H. L., Comp. III., Reg.

ut earum defectus de iudicis licentia per alios[78]) suppleatur. '*Quum autem etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*' [1204.]

CAP. XV.[79])

Si actio et intentio sunt ineptae, vel sola intentio, debet reus absolvi ab instantia iudicii; iterum tamen actor audietur, si apte egerit. H. d. quoad intellectum.

Idem *nobili viro Matthaeo de Ripuria.*[80])

Examinata causa, quae vertitur inter te et milites Campaniae[81]) '*super ecclesia S. Angeli de Casa parata, actis et confessionibus et attestationibus inspectis,*' *instrumentis et allegationibus indagatis, perpendimus evidenter, arbitrium, quod contra te vicedominus Sabinensis dicebatur super eodem negotio promulgasse, contra formam iuris et compromissi fuisse dictatum. Unde, non obstante confirmatione felicis memoriae C. Papae praedecessoris nostri, qui confirmaverat illud, sicut provide latum fuerat, et ab utraque parte receptum, decernimus ipsum irritum et inane.*' Actionem '*autem,*' quam super iure patronatus eiusdem ecclesiae contra praefatos milites intentabas[82]), incongruentem cognovimus et ineptam, quia, quum testes induxeris ad probandum, quod, quando praefatus A.[83]) vicedominus ecclesiam eandem tanquam sequestratam[84]) accepit[85]), tu ius patronatus[86]) ipsius ecclesiae possidebas, profecto nec rei vindicationem intentare[87]), nec ipsius restitutionem poteras postulare. Unde intentionem tuam in hac parte pronunciavimus non tenere, absolventes eosdem milites ab eadem, ita tamen, quod si congruentem et aptam intentare[88]) volueris actionem, respondere tibi nihilominus teneantur.

CAP. XVI.[89])

Praeceptores templi pro domibus suis agere et defendere possunt; nec obstat eis religio, vel quod ignota sit eorum origo.

Idem *Magistro et Fratribus militiae templi in Italia constitutis.*

Quum deputati '*sitis obsequio Iesu Christi, qui, quum iustus sit, iustitiam diligit et aequitatem conspicit vultus eius, indemnitatibus vestris paterna tenemur sollicitudine praecavere, ne pro eo, quod operibus pietatis intenditis, laesionem in vestra iustitia subeatis.*' Accepimus '*plane,*' quod quidam tam saeculares quam ecclesiastici iudices '*in Italia*' illos, quos habetis in domibus vestris praeceptores, in causis ad prosequendam suam iustitiam non admittunt[90]), tanquam licitum non sit eis super litigiosis negotiis curam agere[91]), qui pacificis decreverunt studiis inhaerere, illud allegantes in repulsionem[92]) ipsarum, quod eorum ipsis generatio non est nota, qui undecunque '*locorum*' venerint, gratia divina vocati, dummodo[93]) laudabiliter exsequantur[93*]) officium sui ordinis, ex superabundanti requiritur nae notionationis. Ne[94]) quis igitur in prosecutione causarum praeceptores eosdem ab agendo vel[95]) respondendo '*sub*' occasione huiusmodi repellat, auctoritate apostolica[96]) inhibemus. '*Nulli ergo etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. IV. Id. April. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XVII.[97])

Praelati debent laicis de clericis, appellatione frustratoria non obstante, iustitiam facere; ad saeculare tamen forum clerici a laicis trahi non debeat, etiam data ipsorum praelatorum negligentia.

Idem *Vercellensi Episcopo et Abbati de Taleto.*[98])

Qualiter et quando (*Et infra:* [*cf. c. 17. de accus. et den. V. 1.*']) Praecipiatis[99]) ex parte nostra praelatis, ut laicis de clericis[100]) conquerentibus plenam faciant iustitiam exhiberi[1]), non obstantibus appellationibus frustratoriis, quas in eorum gravamen[1*]) clerici frequenter opponunt, *ne pro defectu iustitiae clerici trahantur a laicis ad iudicium saeculare*, quod omnino[2]) fieri prohibemus, '*et vos, ne fiat, omnimodis satagatis etc. Dat. IV. Kal. Febr.* [1206.]

CAP. XVIII.[3])

Iudex habens ut privatus paene consimilem causam, quam habet ut iudex, a iudicando removetur. H. d.

Idem.[4])

Causam, quae inter '*dilectum filium*' abbatem et conventum Vindonensem[5]) '*ex parte una,*' et archidiaconum Carnotensem '*ex altera*' super quibusdam procurationibus vertitur, vobis, '*fili T.*' et '*G. et*' archidiacono Parisiensi meminimus commisisse. '*Dictus vero abbas et conventus nolentes parti alteri respondere, nisi nos primo consuleret secundum privilegia Romani Pontificis, indulta monasterio eorundem, dilectum filium W. eiusdem monasterii monachum propter hoc ad sedem apostolicam transmiserunt, nihilominus supplicantes, quatenus te, fili decane, loco Parisiensis archidiaconi supra dicti subrogare ad decisionem ipsius negotii dignaremur.*' Quia[6]) vero, quum eundem archidiaconum similis paene[7]) causa contingat, nimis[8]) favorabilis parti alteri[9]) videretur, nos[10]) te, fili decane, loco ipsius archidiaconi subrogantes, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, non obstantibus prioribus literis[11]), in causa[12]) '*ipsa*' ratione praevia procedatis.

CAP. XIX.[13])

Si iudices de principali et exceptionibus praeiudicialibus simul cognoscunt, vel super principali lite non contestata testes recipiant, licite ab eis appellatur.

Honorius III. *Archidiacono*[14]) *Remensi et Decano Brimensi Coloniensis dioecesis.*

Exhibita nobis '*dilecti filii*' R. Virdunensis[15]) electi petitio declaravit, quod, quum super facto electionis suae[16]) '*et*' H. archidiaconi ac quorundam canonicorum Virdunensium[17]) '*et*' adversariorum suorum procuratores ad nostram '*olim*' audientiam[18]) accessissent, '*nos, audita petitione partis adversae, et quae proposita fuerunt ab ipsa, venerabili fratri nostro*' Parisiensi episcopo et coniudicibus suis sub certa forma literas nostras direximus[19]), inter alia continentes, ut, vocatis qui forent[20]) evocandi, super propositis[21]) et aliis negotium[22]) contingentibus inquirerent veritatem, '*et testes, quos nominari contingeret iuxta canonicam formam, ad testimonium compellendo, et praefigendo partibus terminum competentem, quo per se vel per procuratores idoneos nostro se conspectui praesentarent, iustam sententiam recepturae. Partibus ergo citatis, non fuit processum in aliquo prima die, quumque decem de parte adversa secundo termino comparuissent, et fuissent, si electo se opponerent, avide requisiti, septem eorum respondere nolentibus, ad agendum tres se residui obtulerunt.*' Quum autem idem electus quibusdam[23]) ex his, qui contra eum agebant, conspirationem, et quibusdam[24]) excommunicationem in modum exceptionis obiiceret[25]), se id offerens[26]) probaturum, praefati iudices interlocuti fuerunt, quod de his et principali negotio simul inquirerent, nolentes[27]), quasi non iudices, sed inquisitores exsisterent, super dictis[28]) exceptionibus ipsius electi probationes[29]) admittere, sed pervertendo iuris ordinem de praemissis exceptionibus et principali[30]) negotio pariter per se inquirere intendentes, et procedentes etiam[31]) ad receptionem testium, lite nondum super eodem negotio contestata, quare praefatus[32]) electus nostram audientiam appellavit, '*humiliter supplicans, ut,*

Cap. XIV. 78) *per al.:* omitt. C. H.
Cap. XV. 79) Restitutum ex Comp. III. c. 3. de conf. et II. 20. — 80) *Vica:* C. R. 1. — *Rivaria:* C. R. 2. H. — *Ravaria:* C. L. — *Romana:* Comp. III. — 81) *Campanicos:* C. R. H. L., Comp. III. — 82) *intendebas:* Comp. III. — 83) abest a C. R. H., Comp. III. — 84) *sequester:* Comp. III. — 85) *accepisset:* C. R. 1. — *acceperit:* Comp. III. Ms. — 86) *ipsam ecclesiam:* Comp. III. — 87) *intendere:* C. H., Comp. III. — 88) *intendere:* Ib.
Cap. XVI. 89) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 50. — Comp. III. c. 1. ne cler. vel mon. III. 38. — 90) *admittant:* C. H. L., Comp. III. Aug. — 91) *gerere:* Comp. III. Reg., Cont., Böhm. — 92) *repulsione:* Cont., Böhm. — 93) *dum:* Comp. III., Reg., Cont., Böhm. — 93*) *exsequantur:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 94) *Eapropter, dilecti filii in Christo, vestris postulationibus annuentes, ne etc.:* Comp. III., Reg., Böhm. — 95) *et:* C. H., Comp. III., Reg. — 96) *praesentium:* C. R. 1., Comp. III., Reg.
Cap. XVII. 97) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 200. — Comp. III. c. 4. de accus. et den. V. 1. — 98) *Aleta:* C. H. — *Tineo:* Comp. III. Ms. — *Ciliett:* Comp. III. Aug. — *Tileto:* C. R. L. — *Vercell. episc., abbati de Tileto et presbytero Alberto Mantuano:* Reg. — 99) *praecipientes*, Comp. III., Reg., cf. c. 17. de acc. V. 1. — 100) *de cler.:* omitt. Comp. III., Reg. — 1) *exhibere:* Reg. — 1*) *gravamine:* Cont., Böhm. — 2) *modis omnibus:* C. R. 1.

Cap. XVIII. 3) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 4) add.: *pontificatus sui anno IX.:* Comp. IV., Böhm. — 5) *Vinton.:* C. L. — *Vinton.:* Comp. IV. Ms. A. — *S. Vincentii:* Aug. — 6) *quia, quum eum sim.:* Comp. IV. — 7) *fere:* C. R. 1. — 8) *minus:* Comp. IV., Aug., Ms. B. — 9) abest a C. L. — 10) *quocirca discretioni etc.* reil. omissis: Comp. IV. — 11) *lit. ante adventum monachi impetratis:* ead. — 12) *in caus.:* omitt. C. R. H. L.
Cap. XIX. 13) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 14) *archiepiscopo:* Cont., Böhm. — *abbati S. Martini, archidiacono Remensi et decano Banicasi* (*Bononiensi:* Ms. — Ing.: *Bunnensi*) *Colon. dioec.:* Comp. V. — 15) *Virdinensis:* C. L. — 16) *sui* (*suae:* Ms.) *ipsius:* Comp. V. — 17) *Verdinen.:* C. R. 2. — *Viridien.:* C. L. — 18) *praesentiam:* C. R. H. L., Comp. V. — 19) *direxerimus* Comp. V. Cie. — 20) *vocandi essent:* Comp. V. — 21) add.: *suis:* C. R. 1. — 22) *verum negotia* (*negotium:* Ms.): Comp. V. — 23) *et praedictis tribus conspirationem:* Comp. V. — 24) *et duobus:* Comp. V. Cir. (*et quib. exc.:* omitt. Ms.) — 25) *obiicit:* Comp. V. Cir. — *obiecerit:* C. R. H. L., Comp. V. Ms. — 26) *asserens:* C. L. — 27) *volentes:* C. H. — 28) *praedictis:* C. R. 1. — 29) *probationem:* Comp. V. — 30) *principaliter:* Comp. V. Ms. — seq.: *negotium:* omitt. C. R. H. L., Comp. V., Cont. — 31) abest a C. R. 1. — 32) *praenominatus:* C R. H. L., Comp. V.

quum literae ad ipsos iudices obtentae non inquisitionem, sed commissionem sapiant, prout apparet ex continentia earundem, quod ab eis factum est post appellationem ipsius revocare in irritum, et causam alii committere dignaremur.' Quia vero non in modum inquisitionis, sed commissionis negotium exstitit delegatum, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*convenientes ad locum idoneum et partibus competentem,*' si ex dictis gravaminibus vel aliquo[33]) ipsorum appellatum constiterit, revocato in irritum quicquid post appellationem huiusmodi inveneritis attentatum, in causa ipsa iuxta priorum continentiam[34]) literarum, *appellatione remota*,' ratione praevia '*sine morae dispendio*' procedatis.

CAP. XX.[35])

Lapsu triennii non obstante potest delegatus in causa sibi commissa procedere.

Idem *Magistro* **Tancredo** *Canonico* **Bononiensi.**

Venerabilis frater noster archiepiscopus Ravennas[36]) proposuit coram nobis, quod, quum decisio causae, quae inter ipsum '*ex parte una*,' et communitatem Cerviae[37]) '*ex altera*' super iurisdictione civitatis Cerviae[38]) et quibusdam aliis articulis vertitur, sit per subterfugia et cavillationes eorum per triennium prorogata, '*et tandem post litis contestationem et commissiones varias tibi dedimus in mandatis, ut eam ad nos remittas sufficienter instructam*,' dicti Cervienses asserentes, instantiam iudicii per decursum triennii periisse, respondere[39]) sub tuo examine recusaverunt. '*Nolentes igitur, ut eiusdem causae decisio ulterius prorogetur, praesentium tibi auctoritate*' Mandamus, quatenus, exceptione huiusmodi non obstante, in negotio isto[40]), '*appellatione remota, ratione praevia*' procedas iuxta traditam tibi formam[41]).

CAP. XXI.[41*])

Actor obtinens in possessorio coram iudice rei, non tenetur coram eo iudice super proprietate respondere, si est prorsus alterius fori. H. d. ut est casus notabilis.

Idem *Episcopo et Magistris*[42]) *T.*[43]) *et* **R. Praten.**[44]) *Bononiae commorantibus.*

Significaverunt nobis olim abbas et conventus sanctae Mariae de Florentia, quod Florentina[45]) potestas pro eis contra communitatem castri de Signa super possessione vel quasi[46]) iuris ibidem eligendi '*sibi*' rectorem, quod ad se pertinere dicebant[47]), diffinitivam sententiam promulgavit. Sed postmodum, '*eadem communitate nolente recipere nobilem virum B. Vinci-Werra, quem iidem in rectorem elegerant castri praedicti, praefata potestas non solum non curavit sententiam suam executioni mandare, ac communitatem ipsam compellere ad recipiendum dictum nobilem pro rectore saepius requisita; sed nec permisit communitatem eandem ad hoc a fidelibus eorum monasterii coarctari; quin potius*' abbatem et conventum praefatos ipsa potestas[48]) '*indigne*' coegit communitati praedictae super proprietate vel quasi memorati iuris in saeculari iudicio respondere. Unde vobis '*per literas nostras*' iniunximus, ut, si ita esset, '*per censuras ecclesiasticas*' cogeretis communitatem eandem[49]) electum ab eisdem monachis in rectorem admittere; audituri postea quae partes super proprietate vel quasi dicti[50]) iuris ducerent proponenda, '*et causam, sicut iustum exsisteret, decisuri, non obstante statuto quolibet contrario ecclesiasticae libertati, seu quod abbas et conventus praedicti compulsi sunt super hoc litem contestari in iudicio saeculari. Super autem, referentibus abbate et conventu; didicimus, quod, quum de literis a nobis super hoc obtentis ad ipsius communitatis notitiam pervenisset, syndicus eius, exhibito coram iudice potestatis calumniae iuramento, citari fecit abbatem, quod coram illo subiret simile iusiurandum, ut per hoc renunciare intelligeretur idem abbas apostolicis literis ipso facto, aut pro convicto, si hoc facere recusaret, haberetur. Quumque praefatam communitatem ad praesentiam vestram saepius et peremptorie citassetis, syndico eius se velle dilatorias exceptiones proponere protestanti, terminum, in quo id faceret, vel super principali responderet negotio, statuistis.*' Verum[51]) pars altera inter alia excipiendo proposuit, se tunc coram vobis respondere de iure non teneri[52]), quum tempus propter vindemias exsisteret feriatum, respondente syndico monasterii, hoc malitiose proponi, ut videlicet causa protracta tempus regiminis electi inutiliter elabatur. '*Quod apparebat ex eo, quia per nuncium potestatis id abbati fuit prohibitum, ne communitatem eandem extra Florentinum districtum in iudicio conveniret, quare praenominati abbas et conventus humiliter petierunt, ut obviare huiusmodi malitiis dignaremur. Quocirca discretioni vestrae*' Mandamus, quatenus '*tam eundem syndicum, quam eiusdem monasterii monachos, quorum testimonio uti voluit, si excommunicationem contra eos ad impediendum causae processum opponi contingat, absolventes sublato appellationis obstaculo ad cautelam, ne tali praetextu caleant ab agendo vel testificante repelli,*' hoc non obstante[53]), in negotio, '*iuxta recepti formam mandati,*' ratione praevia procedatis, '*causae finem debitum absque morae dispendio imponendo, etc.*

TITULUS II.

DE FORO COMPETENTI.

CAP. I.

Clericus coram suo episcopo conveniri debet.

Ex concilio **Chalcedonensi.**[1])

Si quis clericus adversus clericum negotium habeat[2]), non deserat episcopum proprium[3]), '*et ad saecularia percurrat iudicia,*' sed prius apud ipsum[4]) actio[5]) ventiletur, vel '*certe*' consilio eiusdem '*episcopi*' apud alios, quos utraque pars voluerit[6]), iudicium obtinebunt.[7]) '*Si quis autem praeter haec fecerit, canonicis correptionibus subiacebit.*'

CAP. II.

Iudex saecularis, si clericum per se distringit vel condemnat, excommunicari debet.

Ex concilio **Parisiensi.**[8])

Nullus iudicum neque presbyterum, neque diaconum aut clericum ullum, aut minores[9]) ecclesiae sine permissu[10]) pontificis[11]) per se distringere[12]) aut condemnare praesumat. Quod si[13]) fecerit, ab ecclesia Dei[14]), cui iniuriam irrogare dignoscitur, tamdiu sit sequestratus, quousque reatum suum cognoscens[15]) emendet.

CAP. III.

Ratione rei, de qua agitur, sortitur quis forum ibi, ubi res est. Sic communiter summatur.

Ex concilio **Africano.**[16])

Sane si episcopi, inter[17]) quos causa versatur[18]), sint[19]) diversarum provinciarum, ille primas[20]) det iudices, in cuius[21]) provincia est locus, de quo contenditur. '*Si autem etc.* [*'cf. c. 1. de arb. I. 43.'*]

Cap. XIX. 33) *ex al.*: C. R. 1. — 34) *formam*: C. 1..

Cap. XX. 35) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 36) *Ravennatensis*: Comp. V. Cir. — 37) *Cervien.*: C. H. — *Cerveli*: Comp. V. Ms. — *Cerviens.*: C. R. 1., Cir. — 38) *Cervinae*: Comp. V. Ms. — 39) *et iidem . . . recusantes consuetis tergiversationibus processum impediunt dictae causae*: Comp. V. — 40) *ipso*: C. H. L., Comp. V. — 41*) *Dat. XI. Kal. Febr. (A. 1221.)*: Cir. in adnot.

Cap. XXI. 41*) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — 42) *magistro*: C. L. — 43) *G.*: C. H. — 44) *Paten*: C. R. 1. — *Epis. et mag. Tancredo Bon. et Bondi (Bondie: Ms.) Praten. (Parten.: Ms.) Bon. commoranti canonicis*: Comp. V. — *Magistro Tancredo Bononiensi, et Bondi Pratensi canonico, Bononiae etiam commoranti*: Cir. in adn. ex Hieronymo Rubeo l. VII. — 45) *Florentinorum*: Comp. V. — 46) *quaestione*: Comp. V. Cir. per tot. — 47) *dicebat*: C. L. — 48) *ips. pot.*: omitt. Comp. V. — 49) *eandem, electum a monachis in rect.*: ead. — 50) *praedicti*: Cont., Bohm. — 51) In Comp. V. totus hic locus ita se habet: *stat., vel quem idem veniens fuerit protestatus, parutum se proponere alio tempore literas nostras per suggestionem falsi et veri suppressionem obtentas, sed tunc ad hoc se non teneri de iure, quum tempus propter vindemias exsisteret feriatum, et G. monachus, syndicus monasterii pro violenta, ut dicebat, manuum iniectione in presbyterum excommunicationis laqueo teneretur, eodem G. proponente, hoc malitiose partem adversam proponere, ut, causa prolata, (probata: Ms.) tempus labatur regiminis nobilis memorati.* — 52) *Verum — teneri*: omitt. Bohm. — 53) *praemissis exceptionibus non obstantibus*: Comp. V.

TIT. II. Cap. I. 1) Restitutum ex c. 9. conc. Chalc. hab. A. 451. — Burch. II. 183., Iv. Decr. VI. 228., Lips. XLIII. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *habet*: Coll. citt., conc. — 3) *suum*: Iv. — 4) *ap. episcopum*: Coll. citt. — add.: *proprium*: Burch., Iv., Lips., Comp. I. Aug. — 5) *accusatio*: Comp. I. Aug. — 6) *utraeque partes voluerint*: Coll. citt. — 7) *continebit*: Comp. I. Aug. — *continebunt*: Burch., Iv., Lips., Comp. I. Ms.

Cap. II. 8) c. 6. conc. Par. hab. A. 615. — Lips. XLIII. 3., Comp. I. h. t. c. 2., cf. c. 2. C. XI. qu. 1. — inscr. omitt. Comp. I. Ms. — 9) *iuniores*: Lips., Comp. I., conc. — 10) *permissione*: C. R. 2. — *scientia*: Lips., Comp. I., conc. — 11) *episcopi*: C. R. 1., Lips. — 12) *distringat*: Lips., Comp. I., conc. — 13) *qui si*. Comp. I. Aug. — *et si*: C. R. 1. — 14) *abest* a Lips., Comp. I., conc. — 15) *recognoscat et*: Comp. I. Ms. — *cognoscat et*: Lips., Comp. I. Aug., conc.

Cap. III. 16) c. 121. conc. Afr. ap. Dionys. — Burch. I. 69., Iv. Decr. V. 176., Lips. XLIII. 4., Comp. I. h. t. c. 4. — 17) *inter*: Burch. — 18) *vertitur*: C. R. 1. — 19) *sunt*: C. R. H. L., Coll. citt. — omitt. conc. — 20) *primus diiudicet*: Iv. — 21) *vicinus prov.*: Burch.

CAP. IV.[22])

Episcopus ut suspectus recusatus, de cuius suspicione notorie constat, potest dare delegatum partibus non suspectum, cuius sententiam poterit per se executioni mandare.

Gregorius *Bonifacio Defensori Corsicae.*

Si quis contra clericum[23]) causam habuerit, episcopum ipsius[24]) adeat, qui[25]) si ut suspectus fuerit recusatus, executor '*vel*' ab eo[26]) deputetur[27]), aut, si '*et*' hoc actor refugerit, ab eodem episcopo[28]) est deputandus, qui partes sibi mutuo consensu iudices compellat eligere, a quibus quicquid fuerit definitum ipsius[29]) sollicitudine servata lege modis omnibus compleatur, '*ut non sit unde se possint litigiis fatigare. Dat. mens. Aug. Ind. IV.*' [601.]

CAP. V.[30])

Super re ecclesiae vel clerici potest laicus coram ecclesiastico iudice conveniri; sed si probabiliter negat, rem esse ecclesiae vel clerici, ad iurisdictionem ecclesiasticam declinandum, convenitur coram suo iudice.

Alexander III.[31])

Si '*vero presbyter, vel*' clericus '*alius aliquem*' laicum de rebus suis vel ecclesiae impetierit, et laicus res ipsas non '*esse*' ecclesiae '*vel presbyteri*' aut clerici, '*qui eum exinde impetit,*' sed suas proprias asseverat, '*laicus ipse*' debet de rigore iuris '*super hoc*' ad forensem iudicem[32]) trahi, quum actor '*semper*' forum rei sequi[33]) debeat, licet in plerisque[34]) partibus aliter de consuetudine habeatur[35]).

CAP. VI.[36])

Si quaestio feudalis est inter clericum et laicum, cognoscet dominus feudi, sed eo negligente cognoscet delegatus Papae, etiam ante negligentiam datus. H. d. secundum lecturam gloss.

Idem.[37])

Ex transmissa nobis insinuatione B. C. et W.[38]) militum ecclesiae tuae[39]) intelleximus, quod, quum R. de Cassaville[40]) eos super quadam possessione coram[41]) '*venerabili fratre nostro*' Trecensi episcopo traxisset in causam, nobilis vir de Campis[42]) eorum dominus, '*a quo possessiones teneba[illegible]*' debitu fidelitatis '*eis*' inhibuit[43]), ne de saeculari feudo i[illegible] ecclesiastico responderent. '*Itaque praefatus episcopus in e[illegible] contumaces excommunicationis sententiam promulgavit etc.*' (*Et infra:*) '*Mandamus, quatenus praefatos milites ab excommunicatione contradictione et appellatione cessante absolvas etc.* (*Et infra:*) '*Deinde*' Per dominum feudi[43*]) causam iubeas[44]) terminari, et, si ipse, '*aliquid*' malitiose distulerit, tu ei '*sublato appellationis obstaculo*' debitum finem imponas.

CAP. VII.[45])

Per dominum feudi saecularem sive ecclesiasticum quaestio feudalis terminari debet, etiamsi vasalli sint clerici, et, si plures praetendantur domini, non potest unus cognoscere, maxime alio absente, an feudum ad eum pertineat. H. d. secundum lecturam magis notabilem.

Idem.

Verum quoniam de quibusdam feudis adversus '*eundem*' praepositum quaestio mota fuit[46]), statuimus, ut[47]), ex quo episcopus fuerit in '*eadem*' ecclesia consecratus, '*qui plenam auctoritatem habeat et potestatem,*' de feudis ipsis sub suo iudicio cognoscatur[48]), si[49]) ad ecclesiasticam cognitionem pertineant; alioquin '*ipsa quaestio*' imperiali[50]) beneplacito[51]), sicut iustum fuerit, relinquatur.

CAP. VIII.[52])

Malefactores ecclesiarum in utroque foro conveniri possunt.

Lucius III.

Quum sit generale, ut actor forum rei sequatur, '*conveniens est, ut apud iudices saeculares raptores prius conveniantur. Sed si iustitiam exhibere contempserint, aut iudices ex quacunque causa fuerint negligentes, quia iudicandi sunt sacrilegi ab ecclesia, de crimine illo censuram poteris in eos ecclesiasticam exercere.*' Verum quoniam saeculares iudices in exhibenda iustitia personis ecclesiasticis saepe in iudicio sunt remissi, '*iam per consuetudinem*' in favorem[53]) ecclesiae est introductum, ut malefactores suos, qui[54]) sacrilegi sunt censendi, venerabilium locorum rectores possint sub quo maluerint iudice[55]) convenire.

CAP. IX.[56])

Causae clericorum secundum iura, non secundum consuetudines laicorum terminantur. Vel sic: *In loco temporalis iurisdictionis ecclesiae causae clericorum sunt secundum ius canonicum terminandae.* Hoc dicit secundum gl. et utrumque summarium recipit determinationem.

Coelestinus III.[57])

Quod clericis[58]) (*Et infra:*) '*Nullus episcoporum vel clericorum ad iudicia saecularia est trahendus. Habent enim illi suos iudices, nec quicquam est eis publicis commune cum legibus. Bonifacius vero Papa et Gelasius, et alii plures antecessorum nostrorum antiquioribus conciliis consonantes, sicut bene patet viris iuris utriusque peritis, id ipsum in sacris constitutionibus ediderunt. Hac igitur ratione inducti, per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, si quas causas pecuniarias[59]) clerici Parisius commorantes habuerint contra aliquos, vel aliqui contra eos[60]), ipsas[61]) '*appellatione remota*' iure canonico decidatis, '*nec permittatis iuri scripto consuetudinem praevalere.*'

CAP. X.[62])

Laicus laicum super re civili coram iudice ecclesiastico convenire non potest, nisi in defectu iustitiae saecularis, vel nisi consuetudo id exposcat.

Innocentius III. *Vercellensi Episcopo.*

Licet ex suscepto '*servitutis officio simus omnibus in iustitia debitores, sic tamen in iure suo nos quibusdam convenit providere, ne aliis iniuriam facere videamur, et, quod absit, inde sumatur materia scandali, unde provida debet consideratione sedari. Ex insinuatione sane dilectorum filiorum consulum et communis Vercellensium nos noveris accepisse, quod, quum de singulis quaestionibus, quae motae fuerunt contra eos coram consulibus iustitiae, iuxta consuetudinem approbatam velint cuilibet conquerenti iustitiae plenitudinem exhibere, quidam, ut eorum iurisdictionem evacuent et fatigent eos laboribus et expensis, super rebus, quae iudicium ecclesiasticum non contingunt, literas apostolicas impetrant, et sic praeter iurisdictionem consulum, quam enervant, eos cogunt multipliciter laborare. Volentes igitur sic eorum utilitati consulere, ne patiamur aliorum iustitiam deperire, fraternitati tuae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, si quando a laicis Vercellensibus[63]) '*tales*' literas super rebus, praecipue quae forum saeculare contingunt[64]), a sede apostolica contigerit impetrari, '*eas*' sublato appellationis[65]) obstaculo, decernas auctoritate nostra[66]) irritas[67]) et inanes, dummodo '*dicti*' consules et commune de se conquerentibus in iudicio saeculari exhibeant iustitiae complementum. Liceat[68]) tamen ipsis, qui[69]) sub eisdem consulibus taliter duxerint contendendum, si se in aliquo senserint praegravari[70]), ad tuam, sicut hactenus servatum est, vel ad nostram, si maluerint, audientiam appellare, hoc praesertim tempore, quo vacante imperio ad iudicem saecularem recurrere nequeunt, qui a[71]) superioribus in sua iustitia opprimuntur. Si vero consules iustitiae tanquam merito suspecti fuerint recusati, coram arbitris communiter electis de causa suspicionis agatur, quae si probata fuerit esse iusta, ad te vel ad nos pro iustitia recurratur, sicut superius est expressum. '*Dat. Ferentini II. Kal. Iun. Ao. IX.*' [1206.]

Cap. IV. 22) Restitutum ex Greg. I. Reg. XI. 77. — Comp. I. h. t. c. 5. — 23) *clericorum aliquem:* Comp. I. — 24) *suum:* C. R. 1. — 25) *Qui si forte suspectus fuerit:* Comp. I., Reg. — 26) *ipso:* ib., C. R. II. L. — 27) abest a Reg. — 28) *a te:* Comp. I. — *a tua experientia:* Reg. — 29) *episcopi:* Comp. I. — *ita vel tua vel episcopi:* Reg.

Cap. V. 30) Restitutum ex App. VIII. 7., Lips. XLV. 5., Cass. XLIX. 2., Comp. I. h. t. c. 6. — 31) *Bonnaiensi ep.:* App. — *Gennensi:* Lips., Cass. — Inscr. omitt. Comp. I. — add.: *P. C. Ideo inter alios:* Comp. I. — *Nos inter alios:* Lips., Cass. — cf. c. 6. de purg. can. V. 34. — 32) *forense iudicium:* Coll. citt. — 33) *sequatur:* App. — 34) *pluribus:* C. R. 1., App., Lips., Cass. — seq.: *partibus:* omitt. Cass. — 35) *fiat:* Coll. citt.

Cap. VI. 36) Restitutum ex App. XLVI. 5., Comp. II. h. t. c. 2. — 37) *Senonensi archiep.:* App. — 38) *B. et G. et V.:* C. R. 1. — *B. G. et W.:* C. L. — *G. B. et W.:* Comp. II. Aug. — *G. et B. V. et Uni. mil. int.:* App. — 39) abest a Comp. II. — 40) *Pabal.:* C. R. 1. — *Casivile:* C. L., Comp. II. Aug., Ms. B. — *Casule:* Ms. A. — *Cunvill:* App. — 41) *ante .... Trec.* (*Crem.:* Ms. A.) *episcopum:* Comp. II., App. — 42) *Capis:* Comp. II. Aug. — *Caris:* Ms. A. — *comes de Capea:* App. — 43) *inhibuerit:* C. R. 1. — 43*) *feudi:* App. — 44) *iubemus:* Comp. II. Ms. A.

Cap. VII. 45) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 46) *quaestionem moverunt:* Comp. II. — 47) *si:* Comp. II. Ms. A. — 48) *ind. cogn.:* omitt. C. R — *cognoscantur:* Comp. II. — 49) *quum:* Comp. II. Ms. B. — 50) *ab imperiali ... terminetur:* Comp. II. — 51) *beneficio:* C. R. 1.

Cap. VIII. 52) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 53) *ecclesiae est favore:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 54) *qui ... cens.:* omitt. Comp. II. — 55) *iudicio:* ib.

Cap. IX. 56) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 57) *episc. Paris.:* Böhm. — 58) *de clericis.* C. R 1. — 59) *saeculares:* Comp. II. — 60) *ipsos:* C. R. 1. — 61) abest a C. II. et Comp. II. — *illas:* C. R. 1.

Cap. X. 62) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 72. — Comp. III h. t. c. 1. — 63) *a laic. Verc.:* omitt. Reg. — *Verc.:* omitt. Comp. III. — 64) *requirunt:* Comp. III., Reg. — 65) *cuiusl. app.:* Comp. III. — 66) *nostras:* Böhm. — 67) *inutiles:* Comp. III., Reg. — 68) *Licet:* Reg. — 69) *qui cum eis tal. dux. contendendum* (*contendere:* Comp. III. Aug.) Comp. III., Reg. — 70) *aggravari:* C. R. 1. — 71) *a suis:* C. L.

CAP. XI.[72])

Vidua laicum coram iudice ecclesiastico convenire non potest, nisi super causa ecclesiastica, vel in defectum iudicis saecularis.

Idem *Archidiacono*[73]) *et Thesaurario Turonensibus.*

Ex tenore literarum *'nobilis viri G.'* comitis Britanniae nostris est auribus intimatum, quod, quum causam, quae inter mulierem nobilem F. et *'nobilem virum'* I.[74]) de Meduano super hereditate sua noscitur agitari, vobis *'et bonae memoriae G. magistro scholarum B. Martini'* commiserimus[75]) *'fine debito'* terminandam, ipse comes eidem mulieri, quum tam ipsa quam praedictus I. essent de foro ipsius[76]), mandavit, ut causam *'ipsam'* deferrent[77]) ad ipsum, promittens eidem, quod *'in curia sua'* faceret ei iustitiae plenitudinem[78]) exhiberi, *'nobis nihilominus intimare procurans, quod in curia sua debeat huiusmodi negotium terminari. At eos et mulier supradicta ei nequaquam obtemperare volentes satagitis in causa procedere, et sibi suam minus rationabiliter iurisdictionem auferre, unde nobis humiliter supplicavit, ut causam ipsam ad eum, ad quem specialiter pertinet, mittere dignaremur.'* Nos igitur attendentes, quod sic sumus vidois in iustitia debitures, quod aliis iniustitiam[79]) facere non debemus, *'discretioni vestrae per apostolica scripta'* mandamus, quatenus, nisi sit talis causa, quae ad ecclesiasticum iudicem pertinere noscatur, ei supersedere curetis, dummodo per iudicem saecularem suam possit iustitiam obtinere; alioquin, non obstante ipsius contradictione, causam ipsam ratione praevia terminetis.

CAP. XII.[80])

Clericus non potest constituere sibi iudicem laicum, etiamsi proprium iuramentum et adversarii consensus accedat.

Idem *Pisano Archiepiscopo.*

Si diligenti (*Et infra:* [*'cf. c. 17. de praescr. II. 26.'*]) *'Super eo autem admiramur plurimum, et movemur, quod, quum te reputemus virum providum et discretum, et iuxta debitum pontificalis officii sanctorum Patrum statuta ignota tibi esse non debeant, et iurisperitorum copiam habere noscaris.'* Asseruisti, te usque ad haec tempora tenuisse, *'et habere pro certo,'* quod licitum sit *'cuilibet'* clerico renunciare saltem in temporalibus causis[81]) iuri suo, et sibi laicum iudicem constituere, praesertim ubi adversarii voluntas accedit[82]), ac *'per hoc tacite te innuis rationabiliter redargutum pro eo, quod huiusmodi pacto'* tenere[83]) iuramentum super hoc[84]) interpositum respondisti, immemor constitutionis *'illius,'* qua cavetur, pacto privatorum[85]) iuri publico minime derogari. Quum ergo hoc ius in Milevitanensi et[86]) Carthaginensi conciliis[87]) sit specialiter promulgatum, ne clerici clericos relicto suo pontifice ad iudicia publica pertrahant, alioquin causam perdant, et a communione habeantur extranei, et[88]) tam episcopi[89]) quam diaconi, seu quilibet clerici in criminali seu in[90]) civili negotio, si derelicto ecclesiastico[91]) iudicio publicis iudiciis se[92]) purgare[93]) voluerint[94]), etiamsi pro eis sit lata sententia, locum suum amittant, et hoc in criminali actione, in civili vero perdant quod evicerint[95]), si locum suum maluerint obtinere: manifeste patet, quod non solum inviti, sed etiam voluntarii[96]) pacisci non possunt, ut saecularia iudicia subeant, quum non sit beneficium hoc personale, cui renunciari valeat, sed potius toti collegio ecclesiastico publice *'et generaliter'* sit indultum, cui privatorum pactio derogare[97]) non potest. Nec iuramentum licite servari potuit, quod contra canonica statuta illicitis pactionibus informatur. *'Super alio etc.* [*cf. c. 17. de praescr. II. 26.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Non. Maii Ao. IX.'* [1206.]

CAP. XIII.[98])

Clerici super excessibus coram suo episcopo conveniri debent, non coram his, quibus serviunt, nisi consuetudo vel privilegium aliud inducat.

Idem *Belvacensi*[99]) *Episcopo.*

Quum contingat interdum (*Et infra:* [*'cf. c. 28. de iureiur. II. 24.'*]) Insuper postulasti, an, quum aliqui clerici deputati[100]) servitio capituli Belvacensis aut aliorum clericorum tuae dioecesis super excessibus[1]) impetuntur, sint[2]) cogendi coram te, vel potius coram illis, quibus serviunt, querelantibus respondere, quum illi sibi iurisdictionem huiusmodi vendicare contendant, licet illos excommunicare non valeant, vel alias[3]) etiam coercere. Super quo *'fraternitati tuae'* taliter respondemus, quod ad te, utpote ordinarium *'iudicem,'* de talibus debent[4]) conquerentes habere recursum, maxime si super his *'criminibus'* impetuntur, quae in tua noscuntur dioecesi commisisse; nisi forte hi, quibus delinquentes ipsi deserviunt, ex indulgentia vel consuetudine speciali iurisdictionem huiusmodi valeant sibi vindicare.

CAP. XIV.[5])

Episcopus delicti condemnat clericum de delicto; sed non privat beneficio alibi existente; sed episcopus beneficii privabit quasi exsequendo condemnationem iudicis delicti. H. d. secundum unum intellectum. Secundum alium intellectum h. d.: *Episcopus delicti condemnat clericum de delicto, privando beneficio alibi sito; sed executio realis fit ab episcopo beneficii.*

Idem.[6])

Postulasti per sedem apostolicam edoceri, utrum sacerdos habens ecclesiam in una[7]) dioecesi, et residens in eadem, domicilium vero patrimonii ratione in alia, ibi[8]) delinquens, ab eo[8*]), in cuius dioecesi habet[9]) patrimonium, pro delicto ibidem commisso debeat iudicari, praesertim[10]) in causis, quae officii sui[11]) seu beneficii privationem exposcunt? Ad quod breviter respondemus, quod per episcopum[12]), in cuius dioecesi deliquit[13]), sententia promulgari poterit in eundem. Sed ab eo[14]), in cuius dioecesi beneficium[15]) obtinet, erit quoad illud[16]) *'huiusmodi'* exsecutio *'sententiae'* facienda. *'Quaesivisti etc.* [*c. 21. de homic. V. 12.*] *Dat. Lat. III. Kal. Maii Pont. nostr. Ao. XVI.'* [1213.]

CAP. XV.[17])

Miserabilis persona potest laicum interdictu unde vi coram iudice ecclesiastico convenire, etiamsi res subtracta dicatur feudalis.

Honorius III. *Archiepiscopo, Decano et Archidiacono*[18]) *Turonensibus.*

Ex parte *'carissimae in Christo filiae'* B.[19]) quondam Angliae reginae *'illustris'* fuit propositum *'coram nobis,'* quod, quum nobilem virum G.[20]) *'de Guerchia'* detentorem castri Segrey[21]), ratione dotalitii pertinentis ad ipsam, quo per eum vel eius complices contra iustitiam fuerat spoliata, auctoritate bonae memoriae Ioannis[22]) Papae praedecessoris nostri coram vobis *'super hoc'* traxisset in causam, dictus nobilis excipiendo proposuit, quod literae apostolicae non valebant, pro eo, quod castrum Guargiae[23]), ubi est eius domicilium principale[24]), consistit in dioecesi Rodonensi[25]), quae ultra duas diaetas a Turonis est remota, *'unde hic trahi non poterat secundum statutum concilii generalis.'* Verum replicatum fuit ex parte reginae, quod idem nobilis Turonis satis poterat *'secundum statutum concilii generalis'* conveniri, quum non solum in Rodonensi[26]) dioecesi, sed etiam in Andegavensi dioecesi exsistat[27]), eo, quod et[28]) castra et reditus plures habet in ipsa, et castrum, de quo quaestio vertitur, in eadem est[29]) dioe-

Cap. XI. 72) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 73) *archiepisc.:* C. R. 2 L. — *archiepiscopo et B. cellerario Turon.:* Comp. III. — 74) *Io.:* C. R. 1. L., per tot. — 75) *commisimus:* C. H. — 76) *suo:* ib. — 77) *deferret:* C. L., Comp. III. — 78) *complementum:* C. R. 1. — 79) *iniuriam:* Comp. III.

Cap. XII. 80) Restitutum ex Reg. Innoc. IX. 63. — Comp. III. h. t. c. 4. — 81) abest a C. R. 1., Comp. III., Reg. — 82) *accessit:* Comp. III., Reg. — 83) *tenere, temere:* Comp. III. Ms., Böhm. — 84) *sup. hoc:* omitt. Comp. III., Reg. — 85) *privato:* Comp. III. Aug. — cf. fr. 45. §. 1. D. de reg. iur. L. 17. — 86) cf. c. 42. (conc. Tol. III.) c. 43. (conc. Carth. III.) C. XI. qu. 1. — 87) *concilio:* Comp. III. — 88) abest a C. L. — 89) *tam presbyt.:* C. R. 1. — 90) omitt. C. L., Comp. III., Reg. — 91) *ecclesiae:* C. R. 1. — 92) omitt. Reg. — 93) *purgaris* Comp. III. Aug., Reg. — 94) *voluerit:* C. H. — 95) *quae evicerunt:* Comp. III. Aug. — 96) *voluntarie:* C. H. — 97) *pacto derogari:* Comp. III Aug., Reg.

Cap. XIII. 98) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 99) *Belvacensi:* Comp. IV. Aug. — 100) add.: *sint* C. R. 1. — 1) *si sup. exc.:* ib. — *super criminibus:* Comp. IV. — 2) *sunt:* C. R. 1., Comp. IV. — 3) *alios:* Comp. IV. Ms. A. — seq.: *etiam:* omitt. Comp. IV. — 4) *debeant:* C. R. 1.

Cap. XIV. 5) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 26. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 6) *Viren. ep.:* Comp. IV. Aug. — *Senen.:* Ms. A. B. — *Slesvicensi:* Reg. — 7) abest a Comp. IV. Ms. A. — 8) *ibique:* C. L., Reg. — 8*) *ab episcopo:* Reg. — 9) *habent:* Böhm. — 10) *praes. etiam:* C. R. 1. — 11) abest a C. L., Comp. IV., Reg. — 12) *ipsum:* Comp. IV. Aug. — 13) *delinquit:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 14) *episcopo:* Comp. IV., Reg. — 15) *ecclesiam:* Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — *in cuius ecclesiarum obtinet dioecesi:* Comp. IV. Ms. A. — 16) *quoad ipsum ecclesiam:* Comp. IV. Aug., Ms. A., Reg. — omitt. Comp. IV. Ms. B.

Cap. XV. 17) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 18) *et arch.:* omitt. C. L. — 19) *F.:* Comp. V. Ms. — omitt. Cir. — 20) *H. de Herlia* (*Herlia:* Ms.): Comp. V., male; leg. enim est. *Guerchia* (*Guerche*) ut demonstrat Cir. ad c. 1. de off. iud. del. in Comp. V. adn. c. — 21) *Segren.:* C. R. 1. — *Seigei:* Cont. — *Segrei:* Comp. V. — leg.: *Segrein* (*Segré*). — 22) *S.:* Comp. V. Ms. — *Ian.:* Cir. — *Innocentii:* C. L. — 23) *Guar.:* C. R. 1. — *Guarchae:* C. L. — *Warcine:* Comp. V. Ms. — *Warchiae:* Cir. — leg.: *Guerchiae* cum C. L. — cf. n. 20. — 24) abest a C. R. 1. — 25) *Rectoci:* Comp. V. Ms. — *Rodonensi:* C. H. L. per tot. — leg.: *Redonensi* (*Rennes*) cum Comp. V. Cir. et Böhm. — 26) *Redonensis* (*Rodonen.:* C. H. L.) *sed etiam dioec. Andegavensis:* C. H. L., Comp. V. — 27) *exsistit:* Comp. V. Ms. — 28) abest a Comp. V. — 29) *consistat.* ib.

cesi, quae a Turonis nequaquam ultra XII. leucas[30]) distat. Idem quoque[31]) adiecit, quod, quum dicta regina ius suum coram domino feudi prosequi debuisset, literae apostolicae[32]) non valebant, quum non faciebant[33]) mentionem, quod dominus feudi fuerit[34]) requisitus, et ipse in exhibenda °*sibi*° iustitia exstiterit[35]) negligens vel remissus, subiiciens[36]), quod eaedem literae falsitate expressa fuerant impetratae, eo, quod suggestum fuerat, castrum illud ad eandem reginam ratione dotalitii pertinere, quum nec ab initio, nec durante[37]) matrimonio a viro sibi fuerat[38]) in donationem propter nuptias assignatum. Ad hoc[39]) autem fuit ex parte ipsius[40]) reginae responsum, quod vidua spoliata irrequisito feudi domino spoliatorem seu detentorem rei[41]) coram ecclesiastico iudice poterat convenire, cuius[42]) interest viduas defensare[43]). °*Nec obest, quod sibi castrum illud a viro assignatum non fuerit, quum clarae memoriae I. rex Angliae, heres et successor viri sui, castrum praefatum in concambium pro aliis rebus dotalitiis eidem concessit, et ipsa illud diu pro dote pacifice possedisset. Ad haec autem fuit ex parte ipsius nobilis replicatum, quod praedictus rex heres non fuerat regis Richardi, nec dominus Andegavi, sed eiusdem castri raptor potius et invasor; ita ius, quod ipse nequaquam habuit, transferre non potuit in reginam. Ad hoc pars eiusdem reginae respondit, quod contra rescriptum exceptio huiusmodi non valebat, nec habere debebat locum in possessorio, quod eadem contra dictum nobilem intentabat. Unde vos aures huiusmodi exceptionibus frivolis adhibentes, in principali negotio procedere hactenus distulistis in eiusdem reginae gravamen non modicum et iacturam. Nos vero volentes, ut finis litibus imponatur, discretioni vestrae*° Mandamus, quatenus, si vobis constiterit, dictum[44]) nobilem terram et mansionem habere in Andegavensi dioecesi, in qua interdum consuevit[45]) commorari, et ipsam dioecesim ultra duas a Turonis non distare dietas, et in eadem litigiosam rem esse, non obstantibus exceptionibus aliis, quae in petitorio potius, quam in possessorio, quod[46]) regina contra eundem nobilem intentabat, locum habere videntur, in ipso negotio iuxta priorum continentiam literarum, °*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo,*° ratione praevia procedatis, °*praeceptum apostolicum taliter impleturi, etc.*°

CAP. XVI.[47])

Laici usurpantes iura ecclesiastica velut sacrilegi per iudicem ecclesiasticum compelluntur.

Gregorius IX. *Fratri Palmerio*[48]) *Canonico S. Trinitatis.*

Conquestus est nobis[49]) °*venerabilis frater noster*° Bononiensis episcopus, quod potestas et commune Bononienses temporalem iurisdictionem, quae in °*S. Ioannis in Persiceto, Unciolae, Maximatici, Podii, Dulioli, Castri Episcopi et*° quibusdam °*aliis*° castris et villis ecclesiae Bononiensis[49*]) competit pleno iure, et in cuius quasi possessione fuisse ac esse dignoscitur, per violentiam usurpare praesumunt[50]), °*quendam, qui apud dictum castrum S. Ioannis homicidium perpetravit, per eos puniendum a rectore castri eiusdem sibi exhiberi fecerunt, et adhuc tenent in vinculis, ipsum reddere denegantes, unde per literas nostras ipsis mandavimus, ut ab ipsius episcopi molestia desistentes, et eidem episcopo restituentes sine difficultate qualibet homicidam, libere ipsum permitterent in dictis locis uti iurisdictione praefata, comparituri coram nobis usque ad festum omnium sanctorum proximo praeteritum ad faciendum et recipiendum quod iuris ordo dictaret, si in dictis castris et villis proponerent iurisdictionem aliquam se habere. Qui hoc, sicut dicitur, contemnentes, nec restituerunt sibi malefactorem praefatum moniti diligenter, nec permiserunt episcopum libere uti hac iurisdictione in locis eisdem, neque ad nos responsalem idoneum destinarunt, sed peccatum peccato potius cumulantes, postquam utriusque partis nuncii ad sedem apostolicam accesserunt, dicti potestas et commune quosdam ex parte sua miserunt ad investigandum et puniendum quoddam maleficium patratum in terra Dulioli ad iurisdictionem ipsius ecclesiae pertinente, super quo inquisitio facta fuerat per dicti episcopi nuncios, et a malefactoribus pignorum cautiones et aliae securitates acceptae, quare nuncii eiusdem episcopi humiliter petierunt a nobis, ut super his deberemus indemnitati Bononiensis ecclesiae praecavere.*° Quum autem valde sit iniquum °*et ingens sacrilegium,*° ea[50*]), quae collata sunt pro remedio peccatorum venerabilibus ecclesiis, vel relicta, aut eis iustis modis aliis acquisita, °*a fidelibus et viris catholicis, a quibus servari ea convenit,*° aliis usibus applicari, propter[51]) quod merito invasores ipsarum rerum tanquam sacrilegi, °*nisi ea restituant, per ecclesiarum rectores, quum ecclesiasticum sit crimen sacrilegii*° sunt anathemati usque ad satisfactionem congruam supponendi. °*Ecclesiarum quoque favore noscitur introductum, ut malefactores suos venerabilium locorum rectores possint sub quo maluerunt iudice convenire. Sed fori exceptione per nuncios eorum opposita instanter petebatur ab ipsis, ut, quum regulariter actor forum rei sequi debeat, relinqueremus quaestionem huiusmodi iudicio saeculari. Super iis ergo deliberatione cum fratribus nostris habita diligenti, paterna dulcedine ipsos monemus, deposcimus et rogamus, obsecrantes per salutem animarum suarum et per Dominum obtestantes, quum in hoc longe magis sit vinci quam vincere gloriosum, non renuant salutarem recipere medicinam, sed nobis haec gratuita liberalitate sub spe mercedis aeternae donantes Deo et ecclesiae super praemissis debitam satisfactionem impendant. Civitatis enim suorum ecclesiae Romanae devotae sollicita desideramus affectione salutem, alligare curantes quod confractum est et reducere quod abiectum, et cupientes eosdem per patientiam nostram ad poenitentiam revocare. Nolentes itaque afflictionem eiusdem ecclesiae ad dictorum potestatis et communis periculum, quod versatur in ipsa, dissimulare, ne contra officii nostri debitum veniamus, scientes quod obedire Deo magis quam hominibus nos oportet, discretioni tuae per apostolica scripta*° Mandamus, quatenus si tibi constiterit[52]) de praemissis, °*tu diligenti*° monitione praemissa, per censuram ecclesiasticam[53]) cessare ipsos ab huiusmodi, et satisfacere de praeteritis[54]) damnis et iniuriis, appellatione remota compellas. °*Testes etc. Dat. Lat. VI. Kal. Febr. Pontif. nostr. Ao. IV.*° [1230.]

CAP. XVII.

Privilegiatus ut non teneatur respondere nisi in certo loco. Si in alio loco respondere vel solvere promittit, ibi poterit conveniri, et etiam ubi habet domicilium. Secundum Ioan. Andr.

Idem *Episcopo Dulmensi.*[55])

Dilecti filii I. et A. cives Romani sua nobis petitione monstrarunt, quod, quum abbati S. Genovefae Parisiensis super quadam pecuniae summa contra R. praedecessorem tuum literas impetrassent, tu proponi fecisti, quod omnibus Anglicis est a sede apostolica indultum, ut super causis pecuniariis citra mare conveniri non possint, propter quod idem[56]) abbas in negotio non processit. Verum, quia[57]), etsi[58]) fuisset privilegium tale concessum, non tamen prodesset illis, qui se certo loco respondere vel solvere adversariis[59]) promiserunt[60]), quum ibi et ubi domicilium habent valeant conveniri: mandamus, quatenus eisdem de pecunia ipsa cum iustis et moderatis expensis, et congrua satisfactione damnorum, usuris omnino cessantibus, satisfacias, ut teneris. Alioquin eidem abbati nostris damus literis in mandatis, ut in commisso sibi negotio, proposita ex parte tua indulgentia non obstante, iuxta prioris mandati nostri tenorem sine dispendio morae procedat.

CAP. XVIII.

Quanquam laici possunt iurisdictionem non sui iudicis prorogare, clerici tamen non possunt, nisi episcopi dioecesani consensus accedat, et iudex, cuius iurisdictionem prorogare volunt, sit ecclesiasticus.

Idem *Abbati Trecensi.*[61])

Significasti nobis, quod P.[62]) clericus ad petitionem C. mercatoris se tuae iurisdictioni subiecit, si in termino nunc elapso de pecunia mutuata non satisfecisset eidem (*Et infra:*) Inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, licet privatorum consensus eum, qui iurisdictioni praeesse dignoscitur, suum possit iudicem constituere, clerici tamen in iudicem non suum, nisi forte sit persona ecclesiastica, et episcopi dioecesani voluntas accedat, consentire non possunt.

Cap. XV. 30) *leucis:* Cir. — 31) *vero:* Comp. V. — 32) *penefatae:* ib. — 33) *faciunt:* C. R. L., Comp. V. — 34) *fuerat:* C. R. 1. — 35) *non exst.:* C. R. 1. — 36) *subiungens:* Comp. V. — 37) *vel duc.:* C. R. 1. — 38) *fuerit:* C. H. L., Comp. V. — 39) *haec:* Comp. V. Cir. — 40) abest a C. H. — 41) add.: *anne:* ib. — 42) *cui . . . def.:* omitt. ib. — 43) *defendere:* Böhm. — 44) *ut dictum est:* C. H. — 45) *consueverat:* C. R. 1. — *consueverit:* C. R. 2. H. L., Comp. V. — 46) *quod . . . int.:* omitt. Comp. V.

Cap. XVI. 47) Restitutum ex Greg. IX. Reg. A. (V. III. 102.), unde ed. Mansius in Baluz. Misc. novo ord. digest. Luc. 1762. III. 397. — 48) *Paliterno:* C. H. — *Greg. IX. Petro can. etc.* C. L. — *Greg. dil. fr. Palmerio canonico S. Trinitatis de Campanolis ord. S. Augustini Regin. dioeces.:* Reg. — 49) abest a C. L. — 49*) *Bononiensi:* Reg. — 50) *usurpantes et turbantes:* ib. — 50*) *ut ea:* Böhm. — 51) *pr. quod:* omitt. Reg. — 52) *constiterit, ipsos invadere aut turbare super praemissis iura ipsius ecclesiae, aut hactenus invasisse vel turbasse:* Reg. — 53) *censuram eccl.:* ib. — 45) *praedictis:* C. R. 1.

Cap. XVII. 55) *Dunelensi:* C. L. — *Dulmelmensi:* C. H. — leg.: *Dunelmensi* (*Durham*) cum C. R. 2. — 56) abest a C. L. — 57) omitt. C. H. — 58) *si:* C. L. — 59) abest a C. H. — 60) *promisissent:* C. R. 1.

Cap. XVIII. 61) *Ciccensi:* C. L. — 62) *quod quum H.:* C. R. 2 — *quod H.:* C. R. 1. L.

CAP. XIX.

Legitime citatus tenetur coram iudice citante causam prosequi, non obstante, quod post citationem mutaverit forum.

Idem.[63])

Proposuisti nobis[64]), quod quidam subditus tuus ad petitionem cuiusdam[65]) adversarii sui a te legitime citatus ad causam, quia postmodum iurisdictionis alterius esse coepit, tuum intendit iudicium declinare. Porro tuae prudentiae dubium esse non credimus, quod is in praedicta causa ius revocandi forum non habet, quasi ab altero[66]) iam praeventus.

CAP. XX.

Quisque clericus potest in curia Romana conveniri, licet alias specifice forum ibi non sortiatur; habet tamen ex causa ius revocandi domum.

Idem.

Licet ratione delicti, seu contractus, aut domicilii, sive rei, de qua contra possessorem causa movetur, quibus forum regulariter quis sortitur, episcopus vester apud sedem apostolicam conventus non fuerit, quia tamen omnium ecclesiarum mater est eadem[67]) et magistra, rite compelli potuit, ut ibi suis[68]) adversariis[69]) responderet, nisi pro alia iusta et necessaria causa venisset, quam si tunc allegasset, ius revocandi domum salvum fuisset eidem.

TITULUS III.

DE LIBELLI OBLATIONE.

CAP. I.[1])

Actor tenetur in scriptis libellum porrigere. Vel sic: *Iudex non debet admittere actorem ad litigandum, nisi prius libellum in scriptis offerat.* H. d. per alia verba.

Ex concilio apud[2]) sanctum Medardum[3]).

Ignarus[4]) episcopus dixit: Habetis libellum reclamationis vel postulationis, '*sicut ecclesiastica se habet traditio?*' Illi '*autem*' responderunt, se prae manibus nullum habere libellum.[5]) Ignarus episcopus dixit: '*Legum ecclesiasticarum auctoritas talis est, ut in causis gestorum semper scripturam requirat, adeo, ut qui ad sacrum fontem accedit suum dare nomen praecipiatur; qui ad summum sacerdotium provehitur, decreto manibus omnium roborato eligitur. Ordinatus autem a suis ordinatoribus literas accipere iubetur. Qui etiam ab ecclesiastica societate quolibet excessu disciiditur libellari scriptione aut recipitur aut deiicitur. Sed qui accusatur, vel excommunicatur, seu reconciliatur, per scripturam accusari vel reconciliari iubetur. Et sic in ceteris huiusmodi in tantum scriptura deposcitur, ut sicut B. Gregorius in commonitorio ad Ioannem defensorem ex Romanis legibus sumens scribit, sententia, quae sine scriptura profertur, nec nomen sententiae habere mereatur. Quapropter, fratres et filii,*' Oportet vos secundum ecclesiasticam auctoritatem reclamationem vestram libelli serie declarare[6]), eamque vestris manibus roboratam synodo '*sacrae*' porrigere, ut tunc[7]) vobis[8]) '*convenienter et*' canonice valeat responderi. Et tunc ipsi[9]) fratres libellum conscribentes '*eique sua nomina subscribentes*' porrexerunt '*Hincmaro episcopo etc.*'

CAP. II.[10])

Quum agitur reali, non sufficit rem generaliter peti, sed debet ita specificari, ut evitetur obscuritas et aequivocatio.

Innocentius III.[11])

Significantibus T. et R. fratribus nostro fuit apostolatui declaratum[12]), quod, quum inter ipsos ex una parte, et V.[13]) '*Turpem de Athoechi*[14]) *et sorores eius dioecesis Suessionensis*' ex altera super quadam terra[15]) coram '*dilecto filio abbate et priore sancti Bartholomaei Noviomensis*' iudicibus '*a sede apostolica*' delegatis tracti[16]) fuissent in causam, oblato eis libello, ipsi[17]) '*T. et R.*', quum plures terras haberent, ut terra illa, super qua quaestio vertebatur, exprimeretur eisdem[18]), a iudicibus postularunt. Quod quum ipsi facere denegarent[19]), '*nec utrum hoc deberet eis concedi, vellent per sententiam definire, iidem fratres a manifesto gravamine*' ad nostram audientiam provocarunt.[20]) Quocirca '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si est ita[21]), '*vos,*' revocato in statum debitum[22]), si quid post appellationem huiusmodi[23]) noveritis attentatum, etc.[24])

CAP. III.

Non tenetur reus respondere libello in actione personali, si non exprimitur causa petendi.

Gregorius IX. *Archipresbytero Civitatis novae et M. Canonico Culmensi.*[25])

Dilecti filii fratres ecclesiae sanctae Mariae de Hispida sua nobis[26]) petitione monstrarunt, quod, quum prior et conventus sanctae Mariae ad Carceres[27]) ipsos super quadam pecuniae summa coram priore sanctae Trinitatis Veronensis auctoritate apostolica convenissent, ex parte ipsorum fuit excipiendo propositum, quod, quum dicti[28]) prior et conventus nollent exprimere in porrecto libello conventionali, quare sibi dicta pecunia deberetur, super hoc minime respondere tenebantur, et[29]) quia dictus iudex exceptionem huiusmodi admittere denegabat[30]), nostram[31]) audientiam appellaverunt. Ideoque[32]) mandamus, quatenus, si est ita, revocato in irritum, etc.[33])

TITULUS IV.

DE MUTUIS PETITIONIBUS.

CAP. I.[1])

Iudex etiam delegatus compellit actorem ad respondendum reo in causa reconventionis, et utramque causam ordine successivo simul audiet et una sententia terminabit. H. d.

Alexander III. *Vulterano*[2]) *Episcopo et Abbati de Spongia*[3]).

Ex literis '*vestris accepimus, quod dilecti filii nostri abbas et fratres Maturensis*[4]) *monasterii super quaestionibus, quas plebanus et clerici Maturenses adversus eos proponunt, vestrum parati sunt subire examen, si illi in continenti deberent de suis quaestionibus respondere. Unde,*' Quoniam rationis ordo exigit[5]), ut plebanus et clerici Maturenses abbati et fratribus Maturensis monasterii de iis, quae adversus eos proponunt, '*non*' debeant in vestra praesentia respondere, quum sibi ex ipsis[6]) coram vobis[7]) a sede apostolica delegatis iustitiam postulant[8]) exhiberi, '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, actione plebani et clericorum proposita, et responsione facta, monitione

---

Cap. XIX. 63) *Trecensi ep.:* C. L. — 64) abest a C. H. — 65) omitt. C. R. II. 1. — 66) *alio:* ib. — *illo:* Cont.

Cap. XX. 67) abest a C. R. 1. — *mater est Romana eccl.:* C. R. 2. L. — 68) omitt. C. R. 2. H. L. — 69) *adversariis:* C. R. 1.

TIT. III. Cap. I. 1) Restitutum ex ipso conc. Suessionensi II. hab. A. 853. — Burch. II. 197., Iv. Decr. VI. 269., Comp. I. h. t. c. un. — 2) *ep. Mediolanum:* C. H. — 3) add.: *habito:* Cont., Bohm. — 4) *Hignmarus:* Comp. I. Aug. — *Hignarus:* Ms. — leg.: *Hincmarus.* — 5) omitt. C. H. — 6) *allegare:* Coll. citt., conc. — 7) omitt. Burch., Iv., conc. — 8) abest a C. H. — 9) *isti:* ib.

Cap. II. 10) Restitutum ex Comp. III. c. 7. de app. II. 19. — 11) *Magistro G. archidiacono et Willo (V.: Ms.) Normando (Normanno: Ms.) et G. de Crethes (Creches: Ms.) canonicis Suessionensibus*, Comp. III. — 12) *reseratum:* C. R. 1. — *reseratum vel declaratum:* C. H. — 13) *W.:* Comp. III. Aug. — 14) ita Aug. — *Attechi:* Ms. — 15) *quibusdam vineis, terris arabilibus et pratis:* Comp. III. — 16) *delegatis quaestio verteretur, ipsi:* ib. — 17) *illi:* Cont., Bohm. — 18) *eis:* Comp. III. — 19) *nollent:* C. R. 1. — 20) *appellarunt:* ib. — 21) *si verum est quod asseritur:* Comp. III. — 22) *deb., quicquid:* C. L. — 23) *ad nos legitime interpositam:* Comp. III. — 24) abest a C. L. — *attentatum, audiatis causam et app. rem. fine debito terminetis:* Comp. III.

Cap. III. 25) *Greg. IX. archiep. Cavonien.:* C. R. 1. — *archipresb. civit. novae et M. canon. Tugien.:* C. R. 2. — *archiep. civitatis novae et A. can. Clugensi:* C. L. — *archipr. civ. nov. et M. can. Glugiensi:* C. H. — in Borussiam missam esse ep., Inscriptione deceptus, affirmat Böhmerus. Ex ipsa tamen, quam retulimus, libr. manuscriptorum lectione vera inscr. commode ita poterit restitui: *archipresb. civitatis novae (Citta nuova*) et M. can. Clugiensi (Chioggia*).* — 26) abest a C. H. L. — 27) add. Böhm.: *dioecesis Paduanae.* — 28) *dictus:* C. H. L. — 29) abest a C. L. — 30) add.: *contra iustitiam:* C. R. 1. — 31) *et nostram:* C. H. — 32) *Ideo:* ib. — 33) *irritum, quicquid post appellationem huius inveneritis attentatum:* ib.

TIT. IV. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XI. 1., Lips. XXXVI., 1. Cass. XLIII. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *Vinderon:* C. R. 2. — *Vercellensi:* C. H. — *Vulterano ep.:* App. — *Valentino ep.:* Cass. — *Vlt. archie. et abb. de Spongia:* Comp. I. Ms. — *Volterano archipresbytero et abb. de Spongia:* Aug. — *archipresbytero Volterano et abb. de Spongia:* Lips. — *Volterano archipresb., episc. et abb. etc.:* Cont. — 3) *Spong.:* C. R. 1. — *Spognia:* Bohm. recte; est enim S. Salvatoris de Spognia monast. (congreg. Vallis umbrosae) in dioecesi Vulterana situm. — 4) *Marturensis:* Lips. — *Marturiensis:* App. — leg. tamen est: *Maturensis;* (mon. S. Mariae de Matura Ord. S. Ben. in Florentina dioec. situm.) — 5) *quoniam indignum* (add.: *est:* Lips., Cass.) *et penitus absurdum videtur, ut memorati* (add.: *praedictus:* Cass.) *plebanus et clerici abbati et fratribus de his:* Coll. citt. — 6) *ex ipsis:* omitt. Cass. — *et ipsi:* C. H. — *exinde:* App. — 7) *coram .... deleg.:* omitt. Coll. citt. — 8) *postulent:* C. H. L. — *postularent:* C. R. 1.

praemissa[9]) compellatis eosdem, memoratis abbati et fratribus in continenti[10]) coram vobis super suis quaestionibus respondere, et[11]) '*vos*' vicissim postmodum rationes '*et allegationes*' partium[12]) '*diligentius*' audientes concordia vel iudicio utriusque negotium terminetis.

CAP. II.[13])

Modus procedendi datus per rescriptum in causa conventionis intelligitur repetitus in causa reconventionis.

Coelestinus III.[14]) *Rothomagensi Decano.*

Prudentiam '*tuam debita laudum prosequimur actione pro eo, quod more prudentis viri in articulis iuris, super quibus aliquando dubitas, sedem ducis apostolicam consulendam, ad quam utique omnes difficiles quaestiones et causas antiqui Patres statuerunt decere referri.*' Sane consuluisti nos, utrum, quum causa appellatione remota[15]) committitur, et reus coram[16]) eodem iudice actorem reconvenerit[17]) '*vel eisdem, quod quidem ex constitutione tam canonici quam forensis iuris licite fieri potest,*' et actor super reconventione appellationis[18]) obstaculum interponit[19]), an[20]) sit huiusmodi appellationi deferendum? Nos vero ita sentimus, quod, quum '*in hoc casu*' actoris et rei eadem sit conditio[21]) '*vel causa*', et uno eodemque iure circa appellationis remedium debeat[22]) uterque censeri, '*unde nec appellationi taliter interpositae deferendum esse iudicamus. Etenim ipso Christo, qui est veritas, attestante didicimus, quod omnia, quaecunque volueriut aliqui ut faciant eis homines, eadem et ipsi facere debeant. Nec iurisperitus ab hac sententia discrepat, quia praeter authenticam[23]), quae incipit: Et consequenter, in quo id de facienda reconventione expresse habetur, et alibi statuitur, ut eodem iure quis utatur, quod duxerit in alium statuendum. Ideoque*' Sicut desiderat actor[24]), ut sibi iuxta mandatoris rescriptum iustitia fiat appellatione remota, eodem[25]) modo '*se*' reconveniendi debeat[26]) in sua iustitia respondere. '*Secundo requiris etc.* [*cf.* c. 41. *de app. II.* 28.] *Dat. Lat. XV. Kal. Iul. Pont. nostr. Ao. III.*' [1193.]

TITULUS V.

DE LITIS CONTESTATIONE.

CAP. UN.

Non per positiones et responsiones, sed per petitionem in iure propositam et responsionem secutam fit litis contestatio, qua omissa nullus est processus.

Gregorius IX. *Abbati S. Ioannis in Vineis.*

Olim inter episcopum Noviensem[1]) ex parte una, et capitulum ecclesiae sancti Quintini ex altera super quibusdam[2]) iniuriis, et[3]) excommunicationum sententiis et quibusdam aliis articulis orta[4]) materia quaestionis (*Et infra:*) Iudices factis quibusdam positionibus et responsionibus ad easdem, auditis etiam quae partes voluerunt proponere coram eis, causam eandem ad examen apostolicum remiserunt. Procuratoribus igitur partium propter hoc in nostra[5]) praesentia constitutis, quamvis positiones et responsiones hinc inde super pluribus articulis factae fuerint coram iudicibus memoratis, quia tamen litis contestationem non invenimus esse factam, quum non per positiones et responsiones ad eas, sed per petitionem in iure propositam et responsionem secutam litis contestatio fiat, processum ipsorum[6]) de fratrum nostrorum consilio irritum duximus nunciandum.

TITULUS VI.

UT LITE NON CONTESTATA NON PROCEDATUR AD TESTIUM RECEPTIONEM VEL AD SENTENTIAM DIFFINITIVAM.[1])

CAP. I.[2])

Si agatur de adulterio ad separationem tori, et ante litis contestationem reus est contumax, potest excommunicari; sed testes recipi non possunt, nec causa diffiniri.

Innocentius III. *Abbati sancti Proculi et L. Canonico.*[3])

Ad hoc Deus[4]) '*in apostolica sede constituit totius ecclesiae magistratum, ut, quia secundum scripturam sanctam fecit Deus hominem rectum, sed ipse se infinitis miscuit quaestionibus, ad eam nodi quaestionum difficiles referantur, suo recto iudicio dissolvendi. Ad apostolatus quippe nostri notitiam literarum vestrarum insinuatione pervenit, quod*', Quum causa, quae inter R.[5]) et B. uxorem eius vertitur, auctoritate apostolica[6]) vobis commissa fuisset, tandem procurator eiusdem R. libello uxoris, quo virum ad separationem tori, et ut[7]) dotem reciperet, de adulterio accusabat, noluit respondere, donec advocatus eius veniret inducias postulando. Qui quum[8]) huiusmodi inducias saepe petendo vobis illudere videretur, '*vos testes mulieris habito consilio recepistis;*' tandem[9]) '*procurator*' ad praesentiam vestram accedens, dixit, se respondere paratum; sed[10]) die statuto, quum crederetur responsurus[11]) libello, '*de quo praemisimus,*' restitutionem uxoris '*ex parte viri*' primo[12]) fieri postulavit, ne secus fieret appellando. Verum quia dicebat mulier, se virum habere suspectum, '*tum quia in domo eius coacta fuerat se adulteratam cum pluribus confiteri, tum quia meretricem publice retinebat*', et idem procurator nec de mulieris impunitate cavere, nec vestro se curasset[13]) postmodum conspectui praesentare, vos testes mulieris '*iterum*' recipere studuistis[14]), '*et attestationibus publicatis diligenter auditis quae fuerunt ipsius nomine allegata. Quia vero, quum de ferenda sententia cum viris prudentibus tractastis, diversorum invenistis diversa consilia, quibusdam dicentibus appellationi simpliciter deferendum, aliis autem appellationi deferendum non esse; nonnullis etiam asserentibus, appellationem nullatenus tenuisse, quum mulier non sit viro restituenda suspecto, nisi, de impunitate sufficienti praestita cautione: vos in tanta varietate nos consulere voluistis, qualiter esset in hoc negotio procedendum? Nos igitur*' Consultationi vestrae '*de consilio fratrum nostrorum*' taliter respondemus, quod, licet ordo iudiciarius in aliis controversiis sit[15]) servandus, et[16]) in matrimonialibus causis non usquequaque servetur[16*]), quia tamen in praesenti negotio non est actum de foedere matrimonii, sed de crimine adulterii, per quod ad separationem coniugii[17]), non ad coniunctionem intenditur[18]), quia[19]) lite non contestata testes fuerunt[20]) recepti, et attestationes etiam publicatae, sive deferendum sive non deferendum[21]) appellationi fuisset, non est ad diffinitivam sententiam procedendum. Potuit tamen praefatus R. propter suam[22]) contumaciam, vel[23]) etiam procuratoris, si sciens non purgavit[24]) eandem, excommunicationis sententia[25]) innodari.[26]) '*Dat. Perusii XV. Kal. Oct.*' [1298.]

CAP. II.[27])

In causa restitutionis contra contumacem lite non contestata sententia proferri non potest. Hoc dicit comprehendendo omnem modum summandi.

Idem *Hierosolymitano*[28]) *Patriarchae et Archiepiscopo Caesensi.*[29])

Accedens '*ad praesentiam nostram venerabilis frater noster Paphensis episcopus venerabilium fratrum nostrorum Acconensis, Ti-*

Cap. I. 9) *eos monentis et* (omitt. App., Lips., Cass.) *auctoritate nostra et vestra* (omitt. App.) *districtius compellatis:* Coll. citt. — 10) *in cont.:* omitt. eaed. — 11) *et:* Böhm. — 12) *utriusque partis dil. auditis et* (add.: *cum:* App.) *concordia vel iustitia terminetis:* Coll. citt.

Cap. II. 13) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 372., Comp. I. h. t. c. 2. — 14) *Clemens III.:* Comp. II. Ms. A. — *Coel. III. episcopo Rothomag. et decano:* Luc. (quod non quadrat). — 15) *cessante:* Luc. — 16) *sub:* C. R. H. L., Luc., Comp. II. — 17) *auctorem reconvenit:* Comp. II. Ms. A. — 18) *appellationem:* Comp. II. — *appellationis re.* (i. e. *remedium*)*:* Luc. *reconventione appellat:* C. R. 1. — 19) *interposuit:* Comp. II. Ms. A. — 20) omitt. Luc. — *utrum sit:* C. R. 1. — seq.: *huiusm.:* omitt. Comp. II. Ms. A. — 21) *conditio:* C. L. — *una sit causa et eadem, eodem iure:* Luc. — 22) *debeat* (*debet:* Luc.) *uti uterque:* Luc., Comp. II. — 23) cf. const. 14. C. de sent. et interl. VII. 45. — 24) omitt. Luc., Comp. II. — 25) *ita debet et eadem ratione:* eaed. — 26) *debet:* Cont., Böhm.

TIT. V. Cap. un. 1) *Nunionen.:* C. H. — leg.: *Noviomensem.* — 2) abest a C. H. — 3) omitt. C. L. — 4) add.: *fuit:* Cont., Böhm. — 5) *vestra:* C. L. — 6) *illorum:* C. R. 1.

TIT. VI. 1) add.: *proferendam:* C. L. — Cap. I. 2) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — Integra exstat in Reg. Bal. I. 362. Quoniam vero (usque ad verb.: *Consultationi*) a Comp. III. auctore ita mutata est et in compendium redacta, ut ex Reg. restitui omnino non possit, numerum tantum indicare satis esse duximus. Eadem causa impediit, quominus diversas Reg. lectiones (quae plurimae sunt) in adnotationibus recenseremus. — 3) *I. canonico:* C. H. — *Laurentio canon.:* C. L. — *Lanfranco can.:* Comp. III., Reg. — 4) *haec:* Cont., Böhm. — *haec vos:* C. H — 5) *Co:* Reg. — 6) *a tunc ap. sed. leg.:* Comp. III. Ms. — *a ven. fr. tunc ap. sed. leg.:* Ann. — *a dil. fil. n. G. S. Mariae in porticu diac. card. tunc ap. sed. leg.:* Reg. — 7) *aut dotem:* Comp. III. Aug. — 8) *Sed quum idem procurator:* Comp. III. — 9) *quo facto:* ib. — 10) *qui:* ib. — 11) *respondere:* C. R. 1. — 12) abest a C. H. — 13) *curavit:* ib. — 14) *recepistis:* Comp. III. — 15) omitt. Reg. — 16) abest a Comp. III. et Reg. — 16*) *servatur:* Comp. III. Aug. — 17) *coniugum:* ib. — 18) *attenditur:* C. H. — *intenditur:* Comp. III. Ms. — 19) *quum:* Comp. III., Reg. — 20) *fuerint:* ib. — 21) abest a C. R. 2. — 22) omitt. Comp. III., Reg. — 23) *vel . . . . eandem:* addita a Raymundo. — 24) *purgaverit:* Cont., Böhm. — 25) *vinculo:* Reg. — 26) *ligari:* C. R. 1.

Cap. II. 27) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 28) *Id. I. Hier. etc.:* C. L. — 29) *Caesarien.:* Comp. III. Aug. — *Caesarien.:* Ms.

beriadensis et Berytensis episcoporum nobis literas praesentavit, sententiam continentes, quam super causa, quae inter venerabilem fratrem nostrum Tyrensem archiepiscopum ex una parte, et plebanum sancti Marci ex altera vertebatur, iidem episcopi promulgarunt. Asserebant tamen episcopi memorati per suas literas, quod, quum causam ipsam de mandato nostro suscepterint terminandam, partes ad suam praesentiam convocarunt. Sed plebanus nec eorum literas, in quibus mandati nostri tenor erat expressus, recipere voluit, nec eorum se conspectui praesentavit, et secundo citatus, licet nec literas eorum recipere voluisset, coram eis apparuit, prioris absentiae suae causas allegans, et inspecto tenore literarum nostrarum, petitis etiam induciis et receptis, licentiatus abscessit, se statuto die ad eos redire promittens." Quum[30]) in iudicum delegatorum praesentia archiepiscopus Tirenensis restitutionis beneficium postularet, plebanus sancti Marci[31]) de Venetiis, contra quem agebat[32]), nihil ad obiecta respondit, sed ad nostram audientiam appellavit. Et licet saepe "*per ipsos*" fuisset admonitus, ut iuri pareret, quia eius appellatio non tenebat, "*quum in literis nostris appellationis esset obstaculum partibus interclusum, et per ipsorum nuncios ad iudicium fuerit revocatus;*" noluit tamen respondere amplius, vel coram eis etiam comparere. Ipsi vero iudices "*accedentes ad civitatem Tyrensem,*" quum plebanus "*ipse*" in sua[33]) contumacia perduraret, testes receperunt ab adversa[34]) parte productos, et depositionibus "*testium*" redactis in scriptis mandaverunt eidem "*plebano,*" ut ad eos accederet in personas vel in dicta[35]) testium obiecturus. Quod quum[36]) facere noluisset, in ipsum excommunicationis sententiam protulerunt, possessionem iuris parochialis adiudicantes archiepiscopo memorato, et eum, "*quantum in eis erat,*" restituentes in integrum, "*auctoritate sedis apostolicae*" districtius vetuerunt, ne quis possessionem Tirenensi[37]) ecclesiae restitutam praesumeret perturbare, "*vel institutioni apostolicae contraire, et ne plebanus S. Marci vel quilibet alius parochiale ius exerceret in Tyro.*" Quum igitur "*nobis ex inspectione sententiae constitisset, quod*" lis coram eisdem iudicibus non fuerit[38]) contestata, et[39]) "*ex transscripto literarum, quas iidem praedecessores nostri concesserant Venetis,*" manifeste pateret[40]), literas ipsas per veri suppressionem obtentas, quum "*non veniret in dubium, sed potius*" manifestum esset, duos[41]) praedictorum iudicum, Achoniensem[42]) videlicet et Beritensem episcopos, eidem archiepiscopo tanquam suffraganeos[43]) suo metropolitano subesse, ac ex his plebanum "*ipsum*" legitime appellasse constaret; in quem, etiamsi[44]) minus legitime appellasset, et[45]) iudices ipsi licet propter[46]) contumaciam excommunicationis forte potuerunt[47]) proferre sententiam[48]); non tamen debuerunt[49]) super principali negotio diffinitivam sententiam lite non contestata proferre[50]), praedictas "*ab ipsis iudicibus latas de consilio fratrum nostrorum*" cassavimus sententias, immo cassas denunciavimus et inanes, "*et per eas nullum praeiudicium ecclesiae S. Marci vel eius fautoribus volumus irrogari.*" Unde Tirenensi[51]) archiepiscopo dedimus in mandatis, ut "*ipsi*" ecclesiae S. Marci instrumenta restituat, et etiam universa, quae huiusmodi occasione sententiae per se, vel per alios occupavit, "*nec impediat, quo minus sicut ante latam sententiam Venetum ecclesia parochialis iuris et aliarum dignitatum suarum possessione laetetur.*"

CAP. III.[52])

Si lite non contestata reus est contumax, si fieri potest, mittitur actor in possessionem causa custodiae; alias reus excommunicabitur.

Idem *Episcopo Brixiensi.*[53])

Tuae fraternitatis devotio (*Et infra:* [*cf. c. 10. de eo, qui cogn. IV. 13.*]) "*Consuluisti praeterea, utrum si aliquis citatus legitimis peremptoriis comparere noluerit, index lite non contestata contra ipsum debeat sententiam promulgare, ut idem affectus taedio appellatus saltem se iudicis conspectui repraesentet. Ad quod*" Consultationi[54]) tuae taliter[55]) duximus respondendum[56]), quod, si reus, lite non contestata se absentat[57]) contumaciter, talisque sit causa, quod actor possit in petitarum rerum possessionem[58]) induci, est in eandem causa custodiae inducendus. Quod si causa talis fuerit[59]), quod idem in possessionem nequeat intromitti[60]), ut iuri pareat "*is, qui contumaciter se absentavit,*" per censuram ecclesiasticam est contumax[61]) compellendus. "*Praeterea etc.* [*cf. c. 20. de praeb. III. 5.*] *Dat. Rom. etc.*" [1206.]

CAP. IV.[62])

Receptio testium facta contra non contumacem lite non contestata, in causa matrimoniali est nulla.

Idem *de Decima*[63]) *et Helemosin Abbatibus Aurelianensis et Carnotensis dioecesis.*

Accedens ad sedem apostolicam "*dilectus filius*" nobilis vir G.[64]) vicecomes "*Beraici humili nobis conquestione monstravit, quod quum nobilem mulierem Eustachiam duxisset legitime in uxorem, et duas filias suscepisset ex ipsa, tandem ipsa nobilis suadente humani generis inimico divertit ab ipso. Quumque a venerabili fratre nostro Pictaviensi episcopo dioecesano suo non posset super hoc iustitiam obtinere, nos ad petitionem nunciorum ipsius et mulieris eiusdem causam, quae inter ipsos super eorum matrimonio vertebatur, dilectis filiis abbati S. Leodegarii, decano S. Petri et priori S. Hilarii de Cella Pictaviensibus duximus committendam, qui, sicut nobis suis literis intimaverunt, quum eis liquido constitisset, praefatam E. a viro suo, de quo duas susceperat filias, auctoritate propria divertisse, habito prudentum virorum consilio decreverunt, eandem E. ad virum suum debere reverti, reservata sibi accusandi matrimonium post reversionem suam, si vellet, plenaria potestate. Quod quum facere noluisset, excommunicationis eam vinculo adstrinxerunt, supponentes terram eius et familiam ecclesiastico interdicto. Verum quum sententiam ipsam praecepissemus postmodum, sicut rationabiliter lata erat, usque ad satisfactionem congruam inviolabiliter observari, tandem eadem E. ad suggestionem venerabilis fratris nostri Andegavensis episcopi et dilectorum filiorum de Granateria et de Bellofonte abbatum causam ipsam venerabili fratri nostro episcopo et dilecto filio G. archidiacono Corisopitensibus et magistro P. de Huter. canonico Andegavensi sub hac forma obtinuit delegari, ut, si eis constaret, quod eadem mulier, sicut nobis scripserant iidem episcopi et abbates, loco sibi praefixo nequiverit ad praedictos iudices accedere propter guerras, et quod in confinio Pictaviensis et Andegavensis episcopatuum securum adversae parti conductum dare voluerit, et praestare sufficientissimam cautionem, quod eos servaret indemnes, in irritum revocato quicquid in eius praeiudicium post appellationem ad nos legitime interpositam invenirent temere attentatum, non obstante commissione praedicta partes ante suam convocarent praesentiam, et rationibus hinc inde plenius auditis et cognitis causam appellatione remota fine debito terminarent, facientes quod decernerent per censuram ecclesiasticam firmiter observari. Ipsi vero, sicut in eorum literis perspeximus contineri, quum partibus apud Loventum, et postmodum apud Lucion. terminum assignassent, idem vicecomes, se per literas et procuratorem excusans, asseruit, quod ad loca illa, quum inimici eius ibidem haberent dominium, propter mortis periculum accedere non audebat, cui adversa pars et barones, qui ibidem aderant, responderunt, quod ipsi eidem vicecomiti literas de conductu cum literis vicecomitis Toarcii, Senescalli Pictaviae, per nuncium destinaverant. quibus procurator vicecomitis replicavit, quod propter literas ad suspectum sibi locum non audebat accedere, sed tutum locum assignari sibi et restitutionem uxoris fieri postulabat, quod si facere nollent iudices, dominum suum gravari dicebat, propter quod ad appellationis remedium convolavit, nec voluit postmodum, licet fuerit requisitus, coram ipsis iudicibus respondere, ipsos asserens manifeste suspectos, et innovavit appellationem emissam. Iudices autem credentes appellationem non esse legitimam, et per testes postmodum cognoscentes, quod sententia fuerat post appellationem in dictam mulierem prolata, eam denunciaverunt penitus non tenere. Tandem vero, apud Pozangias peremptorio partibus assignato ...... Turonensis Decanus, avunculus eiusdem vicecomitis, se obtulit pro ipso venturum, si securus eidem concederetur conductus, per literas nihilo minus contra iudices causas suspiciones allegans, videlicet, episcopum ipsum esse*

Cap. II. 30) *Quumque postmodum utraque partium in eorum fuisset praesentia constituta et archiep. restitutionis ben.:* Comp. III. — 31) *Marchi:* C. L. — verb.: *S. Marci ... agebat:* omitt. Comp. III. — 32) *agebatur:* C. H. — 33) add.: *duritia:* ib. — 34) *altera:* Comp. III. — 35) *vel dicta:* C. H. I., Comp. III. — 36) *Quod quum ipse etc.:* C. R. 1. — *Sed quum ipse ad eorum praesentiam noluisset accedere, in plebanum et complices eius:* Comp. III. — 37) *Tyren.:* C. H. — *Tiren.:* Comp. III. — 38) *esset:* Cont., Böhm. — *fuerat:* Comp. III. — 39) *quum ex:* Comp. III. Ms. — 40) *appareret:* C. R. 1. L. — 41) *dictos Accon. et Beriten. episc. (archiep.: Ms.) eidem:* Comp. III. — 42) *Accon:* C. R. L. — *Acconen. videlicet et Beriten.:* C. H. — 43) *suffraganeo:* Comp. III. Aug. — 44) *etsi:* C. H. — 45) omitt. Cont., Böhm. — 46) *per:* Comp. III Aug. — 47) *potuerint:* C. H. L., Comp. III. — 48) omitt. C. H. — 49) *debuerint:* Comp. III. — 50) *promulgare:* ib. — 51) *Tiren.:* Comp. III. Aug. — *Tyren.:* Ms.

Cap. III. 52) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 198. — Comp. III. h. t. c. 3. — 53) *Berten.:* C. R. 1. — *Parisien:* C. R. 2. — *Brixin.:* C. H. — 54) *fraternitati:* Comp. III., Reg. — 55) abest a C. L. — 56) *respondemus:* C. R. 1. 57) *absentet:* C. R. H. L. — *quod si contumaciter reus se curaverit absentare:* Comp. III., Rec. — 58) *possessione induci, est in eandem:* Rec. — 59) *exsistat:* Comp. III. Reg. — 60) *introduci:* C. R. 1. — 61) abest a Comp. III., Reg.

Cap. IV. 62) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 227. — Comp. III. h. t. c. 4. — 63) *Id. Deven. et Relln. abbatibus:* C. R. 2. — *Idem de Curia Dei et Eleemosyna abbatibus Aurelian. (Auren:* C. L.) *et Carnoten. dioeces.:* C. R. 2. H. L., Comp. III. — *de Curia Dei et de Eleemosyna abbatibus, Aurelian. et Carnoten. dioeceseon, et cantori Aurelian.:* Reg. — 64) *W.:* Comp. III., Reg. — *Gu.:* Cont. — *Guil.:* Böhm.

consanguineum nobilis viri G. de Toarcio, comitis Britanniae, qui causae ipsius mulieris se nimium immiscebat, et ipsius comitis subditum potestati, archidiaconum vero clericum ipsius comitis commensalem, et magistrum P. . . . de Buter, oriundum de terra mulieris ipsius. Iudices autem, postmodum alio peremptorio partibus assignato, super consanguinitate testes receperunt mulieris eiusdem, et alio termino apud Malleoniam partibus assignato, attestationes publicari fecerunt, vicecomite se per suas literas excusante. Ad ultimum vero, quum terminus ad recipiendam sententiam fuisset partibus assignatus, nunciis mulieris, et . . . . . archidiacono Turonensi, fratre ipsius vicecomitis, in ipsorum praesentia constitutis, nunciis ipsius mulieris sententiam postulantibus, et ipso archidiacono pro fratre suo terminum requirente, de prudentum consilio terminum partibus assignarunt, quo deberet secundum iuris ordinem in causa procedi; sed nuncii mulieris, contumaciter recedentes, altera die nostram audientiam appellarunt, dicentes, dominae suae gravamen inferri eo, quod iudices non interfuerant apud Malleoniam, ubi terminum assignarant ad sententiam proferendam, et quia locum extra provinciam assignabant, quum ipsi essent de provincia Turonensi. Iudicibus autem appellationi deferentibus, nuncius mulieris ad apostolicam sedem accedens proposuit, quod, quum super causa ipsa iudices praelibati eundem vicecomitem ad praesentiam suam pluries peremptorie ad loca competentia et intervallis legitimis citavissent, nec idem vicecomes, muliere comparente praefata, venire voluerit vel sufficientem mittere responsalem, ipsi testes mulieris receperunt, vicecomitem ipsum iterato per peremptoria edicta citantes, ut coram ipsis dicturus contra testes vel dicta testium compareret. Sed, quum ipse non venerit, nec sufficientem nuncium destinarit, attestationibus publicatis ab ipsis, et partibus citatis ad sententiam audiendam, mulier eadem, dicto vicecomite se contumaciter absentante, sibi dari sententiam postulavit, ad quam procedere, licet requisiti saepius, noluerunt, propter quod pars mulieris, sibi sentiens imminere gravamen, ad nostram audientiam appellavit. Nos vero, credentes, quod eadem mulier pro matrimonio laboraret, eisdem ad petitionem nuncii duximus iniungendum, ut, in eadem causa secundum attestationes receptas legitime procedentes, ipsam, oblato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, fine debito terminarent, dilectis filiis . . . . . de Granateria . . . . . de Insula Calveti, et . . . . de Alba corona abbatibus dantes nihilominus in mandatis, ut, si praefati iudices in executione mandati nostri negligentes exsisterent vel remissi, ipsi secundum attestationes receptas ab ipsis in eodem negotio ad diffinitivam sententiam sublato appellationis obstaculo procedere non tardarent. Ceterum dictus vicecomes Benaici in nostra praesentia constitutus gravem coram" nobis exposuit "*quaestionem contra dictos iudices,*" quod, quum "*dictus*" Corisopitensis episcopus "*nobilem virum Guidonem de Toarcio*" comitem Britanniae proxima linea consanguinitatis attingat, et archidiaconus eius sit clericus commensalis, qui eidem vicecomiti est adversarius principalis, utpote[65]) qui uxorem suam et terram publice detinere praesumit, et magister P. "*de Buter,*" de terra uxoris suae oriundus, exsistat nimis favens[66]) eidem, et omnes sub districto "*et potestate ipsius G.*" exsistant[67]) comitis memorati[68]), nec[69]) nisi per districtum ipsius ei pateat[70]) accessus ad eos, et[71]) ipsi, quibus[72]) causa inter ipsam et uxorem suam commissa fuerat, nunquam ei voluerunt[73]), nisi in terra inimicorum suorum, locum et terminum assignare, quo[74]) sine mortis periculo accedere non audebat, et, licet literas non habuerit[75]) de conductu, si tamen missae ei[76]) fuissent, non debebat se credere suis capitalibus inimicis. "*Insuper, quum eis certam formam duxerimus praefigendam, ipsi post appellationem legitime ad nos interpositam, relinquentes formam, quam praefixeramus eisdem, de appellatione tantummodo praetermisso iuris ordine inquirentes, quum non fuisset ostensum, ipsam esse legitimam, nec temere aliquid attentatum, nec de aliis iniunctis sibi capitulis inquisivissent, sententiam in ipsam mulierem rite latam minus iuste irritam nunciarunt, et lite non contestata, testes super principali recipere praesumentes et recusantes legitimas exceptiones illius, allegationes eius pro maiori parte, et maxime quae faciebant ad causam, in suis literis tacuerunt, pro adversa parte multa, quae coram eis allegata non fuerant, opponentes. Praeterea adversa pars, quae per falsi suggestionem ipsis causam obtinuerat delegari, fraudulenter intendens per testes reprobos ipsius vicecomitis iustitiam enervare sub frivolae appellationis praetextu, furtim ad eosdem, et praedictos de Granateria, de Insula Calveti et . . . . . de Alba corona abbates super ferenda sententia literas impetravit, ipso vicecomite super prosequenda appellatione sua exsistente in itinere ad sedem apostolicam veniendi. Unde, quum fraus adversariorum suorum eis patrocinari non debeat, quumque constet iudices ipsos in causa post appellationem ad nos legitime interpositam praeter formam mandati nostri tanquam manifeste suspectos temere processisse, idem vicecomes petebat instanter, ut, revocato in irritum quicquid post appellationem ad nos legitime interpositam per ipsos iudices vel alios in eius praeiudicium fuerat attentatum, revocatis etiam literis, quae ipso veniente ad nos fuerant per mendacium impetratae, uxorem suam reverti ad ipsum per excommunicationis sententiam et interdictum terrae compellere dignaremur, detentores ipsius et terrae eadem districtione cogentes ipsam et terram restituere cum fructibus perceptis ex ipsa, et faceremus sententias singulis diebus dominicis et festivis per Turonensem et Burdegalensem provincias publicari, et firmiter observari usque ad satisfactionem condignam. Quum igitur in matrimonialibus causis non tam ad disiungendum, quam ad coniungendum debeamus exsistere proniores, ne forte quod Deus coniunxit homo separare praesumat, discretioni vestrae per apostolica scripta*" Mandamus, quatenus, quum, "*sicut idem asserit vicecomes,*" propinquiores sitis terrae nobilis iam dictae[77]), quam suae, et causa ipsa per vos commodius valeat terminari, quum ad vos securus[78]) pateat accessus, utrisque[79]) partibus convocatis[80]) "*et inquisita super praemissis diligentius veritate*" si vobis constiterit, quod ante litem legitime contestatam, vel post appellationem ex praemissis causis[81]) interpositam, testes super consanguinitate contra matrimonium absque[82]) culpa contumaciae recepti fuissent, vos attestationes huiusmodi decernatis irritas et inanes, "*appellatione cessante*" compellentes "*censura ecclesiastica*" dictam[83]) nobilem, ut revertatur ad virum suum[84]), quem inconsulte dimisit, "*mandatum apostolicum sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo impleturi*" ita, quod, postquam ipse[85]) vir plenariam restitutionem habuerit tam uxoris quam terrae, causam super matrimonio audiatis, eamque fine canonico terminetis. "*Contradictores etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. XIII. Kal. Mart.*" [1205.]

CAP. V.[86])

Lite non contestata non recipiuntur testes regulariter super principali. Fallit in casibus hic annotatis, scilicet quum timetur de morte vel absentia diuturna testium. Tunc enim servata solennitate hic posita possunt etiam lite non contestata testes examinari. H. d. usque ad §. Porro. — *Quum agitur de matrimonio carnali vel spirituali, possunt contra contumacem etiam lite non contestata testes recipi, et sententia diffinitiva ferri. Si vero reus est absens, sed non contumaciter, tunc in carnali non proceditur, sed exspectatur absens. In spirituali vero, si agitur de contracto, statur iuribus antiquis; si de contrahendo, exspectatur absens per sex menses.* Sed de hoc ultimo, quando agitur de contrahendo, dic hodie ut in capit. *Quum sit*, et capit. *Cupientes, de elect. in VI.*, ubi aliter est provisum. H. d. — §. 5. *Ad perpetuam rei memoriam, vel quum agitur per viam inquisitionis, possunt testes sine litis contestatione recipi, et etiam publicari.* H. d. usque ad §. In aliis vero. — §. 6. *Si reus lite non contestata est contumax, et agitur reali, mittitur actor in possessionem rei petitae causa custodiae; quam tamen recuperat reus veniens infra annum, si offerat cautionem de stando iuri, et restituat expensas; post annum vero his non servatis non auditur, nisi super proprietate. Sed si convenitur reali qui nomine alieno possidet, nominabit dominum in iudicio, et statuetur ei terminus, infra quem faciet dominum comparere. Qui si infra terminum non venerit, index illum citabit, quo adhuc non veniente iudex mittet actorem in possessionem rerum. Si vero reus contumax convenitur actione personali, mittetur actor in possessionem bonorum ipsius rei pro modo debiti declarati, et primo mobilium, secundo immobilium, si mobilia non exsistant; vel excommunicabitur reus.* H. d. usque ad finem.

Idem.

Quoniam frequenter in dubium revocatur a multis, an, lite non contestata testes recipi valeant, auctoritate praesentium duximus declarandum, regulariter verum esse, quod lite non contestata non est ad receptionem testium procedendum, nisi forte de morte testium timeatur vel absentia diuturna. In quibus casibus, quum civiliter est[87]) agendum, ne veritas occultetur, et probationum[88]) copia fortuitis casibus subtrahatur, senes[89]), et valetudinarii, et alii testes, de quibus ex aliquo rationabili causa timetur, etiam lite

Cap. IV. 65) *ut qui:* Reg. — 66) *esset favens:* C. R. 2. — 67) *exsistunt:* C. R. 1. — 68) *com. mem.:* omitt. Comp. III., Reg. — 69) *nec etiam:* C. R. 2. — 70) *patuit:* C. R. 1. — *patuerit:* C. R., Comp. III., Reg. — 71) omitt. Comp. III., Reg. — 72) *quibus . . . fuerat:* omitt. Reg. — 73) *voluerint:* Cont., Böhm. — 74) *ubi:* C. R. II. 1., Comp. III., Reg. — 75) *habuit:* Cont., Böhm. — 76) omitt. Comp. III. — 77) *tam dictae:* Cont. — *iam dicti:* Comp. III. Aug. — 78) *securius:* Comp. III. Aug. — 79) *utramque:* Comp. III. Ms. — *utrique:* Reg. — 80) *partes (partem:* Comp. III. Ms.) *ad vestram praesentiam convocetis:* Comp. III., Reg. — 81) *rationabiliter interp.:* ib. — 82) *absque . . . . contumaciae:* omitt. Reg. — 83) *praedictam:* Comp. III., Reg. — 84) omitt. Reg. — 85) *idem:* C. R. 1.

Cap. V. 86) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 266. (A. 1208.) — Comp. III. h. t. c. 5. — 87) *sit:* C. R. 1. — 88) *probationum:* ib. — 89) *senes:* Comp. III. Aug.

non contestata sunt procul dubio admittendi, sive pars conventa[90]) sit contumax, sive sit absens absque malitia, ut conveniri non possit. Sed si actor non convenerit adversarium infra[91]) annum, ex quo conveniri poterit, vel saltem receptionem huiusmodi testium non denunciaverit illi, attestationes sic receptae non valeant, ne forte hoc procuret in fraudem, ut processu temporis exceptiones legitimae ad repellendum[92]) testes, vel aliae locum habere non possint. §. 1. Porro speciales causae possunt occurrere, in quibus casualiter est[93]) aliud observandum, ut[94]), verbi gratia, si super alicuius electione vel copula maritali quaestio moveatur[95]). Tunc etenim, ne propter longam moram in spiritualibus et[96]) temporalibus patiatur ecclesia laesionem, vel viro sive mulieri fornicationis occasio praebeatur, maxime quum propinquitatis gradus opponitur lege divina prohibitus, in huiusmodi casibus, si '*videlicet*' contumax apparuerit is, in quem fuit[97]) actio[98]) dirigenda, sive quia peremptoria citatione recepta venire contemnit, sive quia malitiose se ipsum occultat, sive quia[99]) impedit, ne possit ad eum citatio pervenire, testes lite[100]) non contestata sunt merito admittendi, et nihilominus, si de causa liqueat, ad[1]) diffinitivam sententiam procedendum. §. 2. Si vero aliter absens fuerit, et agatur de spirituali coniugio inter praelatum et ecclesiam iam contracto, electione maxime confirmata, illud in hoc articulo volumus observari, quod super exspectatione talium personarum in sacris est canonibus diffinitum. §. 3. Quod si forsan agatur de spirituali coniugio contrahendo, is, qui est in praelatum electus, per spatium sex mensium exspectetur, nisi pensatis negotii circumstantiis per[2]) superioris providentiam[3]) magis vel minus fuerit exspectandus[4]). §. 4. Si autem de carnali coniugio sit agendum, tamdiu alteruter coniugum exspectetur, donec de ipsius obitu verisimiliter[5]) praesumatur, quia, quum sine culpa sit absens, ut, si captivitate, vel aegritudine, aut alio iusto impedimento forsitan teneatur, aut etiam '*ex*' propria, sed non malitiosa voluntate, in remotis partibus moram faciat, ut de facili vel[6]) in brevi citari non possit, ei quidem praeiudicari non debet, quum habeat forsan exceptiones legitimas ad intentionem contrariam elidendam, eo nequaquam obstante, quod de lapsu carnis posset opponi, quoniam in coniugio multi casus occurrunt, in quibus coniuges sine culpa, sed non sine causa continere coguntur[7]). §. 5. Sunt et alii[8]) casus similiter[9]) speciales, '*quos alibi nos meminimus distinxisse*,' in quibus absque litis contestatione legitime possunt testes produci, ut quando excessuum inquisitio vel testium publicatio imminet facienda. §. 6. In aliis vero casibus prudenter est attendendum, utrum contumax actione[10]) reali, an[11]) personali conveniatur. Si reali, mittendus est '*utique*' actor in rei petitae possessionem, ut taedio affectus reus veniat responsurus. Qui[12]) si venerit infra[13]) annum, iudicio sisti praestita cautione, ac exhibita satisfactione congrua expensarum, possessionem recuperet. Quodsi cautionem offerre neglexerit infra[14]) annum, actor post annum[15]) verus constituetur[16]) possessor, super proprietate duntaxat adversae parti defensione legitima[17]) reservata. §. 7. Quodsi[18]) super rebus immobilibus quisquam conveniatur, qui eas possidet nomine alieno, debet statim in iudicio dominum nominare, certo dierum spatio a iudice statuendo[19]), eoque ad eius notitiam perducendo, ut[20]) vel ipse veniens, vel idoneum dirigens responsalem actoris intentionem excipiat[21]). Si vero post tempus indultum quod dispositum est noluerit adimplere, tanquam lite, quae ingeritur, ex eo die, quo possessor ad iudicium vocatus est, ad interrumpendam praescriptionem longi temporis contestata, dominum possessionis iudex tribus[22]) edictis legitimis evocabit, et tunc ipso in eadem voluntate manente negotium summatim examinans, in possessionem ipsarum rerum actorem mittere non tardabit, omni allegatione absenti super principali quaestione reservata[23]). §. 8. Si autem super[24]) personali actione conveniatur, vel mittendus est actor in possessionem mobilium[25]) '*bonorum*' ipsius[26]), vel immobilium, si forte mobilia non habeat, pro modo debiti declarati, vel in contumacem est ecclesiastica sententia proferenda, ita videlicet, quod alterutra poena, quae magis timeri debeat, iudex a principio sit contentus; ad alteram nihilominus processurus, si hoc meruerit protervitas contumacis, qui veniens infra annum vel post annum etiam audietur iuxta distinctionem in alio casu superius annotatam.

TITULUS VII.

DE IURAMENTO CALUMNIAE.

Clericus in causa ecclesiae suae iuramentum calumniae potest alteri committere, et per se iurare non cogitur, nec debet sine superioris licentia.

CAP. I.[1])

Honorius II.[2])

Inhaerentes[3]) vestigiis praedecessorum nostrorum, dicentium, graviores quaestiones per summum Pontificem terminari[4]), '*nostrorum fratrum consilio diligenter inquisito, huius causae speciem irrefragabiliter Deo opitulante decidimus.*' Legibus itaque[5]) comperimus esse cautum, „ut nullus clericus iurare praesumat. Alibi vero reperitur scriptum[6]), ut omnes principales personae in primo litis exordio subeant calumniae[7]) iuramentum[8]), propter quod plerisque[9]) venit in dubium, utrum clericus[10]) iusiurandum praestare debeat, aut alii[11]) '*personae liceat*' hoc officium delegare. Quia[12]) vero illud[13]) constitutionis edictum, ubi[14]) clerici iurare prohibentur, a Marco[15]) Augusto '*Constantino praefecto praetorio*' de Constantinopolitanis clericis[16]) promulgatum fuisse[17]) videtur, idcirco ad alios non creditur pertinere. Ut ergo dubietas ista '*omnibus penitus*' auferatur, secundum etiam decisionem filii nostri H.[18]) quondam[19]) imperatoris, '*ut[20]) accepimus, Arimino factam tertio Nonas Apriles, sicut ibi continetur*,' cuius sunt verba haec[21]): „Eius[22]) itaque interpretationem corroboramus, et divi Marci[23]) constitutionem ita interpretari debere[24]) decernimus[25]), ut ad omnium[26]) ecclesiarum clericos[27]) generaliter pertinere iudicetur[28]). Nam quum imperator[29]) Iustinianus '*iure*' decreverit[30]), ut canones Patrum vim legum habere oporteat, et in nonnullis Patrum canonibus reperiatur, ut clerici omnino iurare non audeant, dignum est, ut totus clericalis ordo a iuramento[31]) calumniae praestando sit immunis[32])". Praeterea statuti principis[33]) tenor '*penes nos*' talia esse dignoscitur: „Nos[34]) itaque, '*utriusque*' divinae et humanae legis intentione servata[35]), decernimus[35*]) et imperiali auctoritate irretractabiliter[36]) diffinimus, ut non[37]) episcopus, non presbyter, non cuiuscunque ordinis clericus, non abbas, non[38]) aliquis monachus, vel sanctimonialis, in quacunque[39])

Cap. V. 90) *inventa:* Comp. III. — 91) *intra:* Cont., Böhm. — 92) *repellendos test. vel. al. exceptiones:* C. R. 1. — 93) *esset:* C. R. H. L., Comp. III. Ms., Reg. — 94) omitt. Comp. III. Aug. — 95) *moveatur:* ead. — 96) *vel:* Comp. III., Reg. — 97) *fuerit:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 98) *accusatio:* Comp. III. — 99) *quod:* C. H., Comp. III., Reg. — 100) verb.: *lite non cont.*, et quae seq.: *et nihilominus . . . procedendum:* omitt. Comp. III., Reg. — 1) *est ad:* C. R. 1. — 2) abest a C. L. — 3) *prudentiam:* Comp. III. Aug. — 4) *exspectandum:* ib. — 5) *verisimile:* C. R. 1. — 6) *vel etiam:* ib. — 7) *cogentur:* Comp. III. Aug. — 8) *Sunt al.:* ead. — 9) omitt. C. R. 1. — 10) *accusatione:* Comp. III. Aug. — 11) *vel:* Comp. III., Reg. — 12) *Quod:* Comp. III. Aug. — 13) *intra:* Cont., Böhm. — 14) *intra:* iid. — 15) *postmodum:* C. H. — 16) *constituantur:* C. R. 1., Comp. III. Aug. — *constitueretur:* C. R. 2. — *efficiatur:* C. H. — 17) *legitime:* C. H., Reg. — 18) *Quodsi etc.* ad verbum fere desumpta sunt ex c. 2. C. ubi in rem III. 19. — 19) *finienda:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 20) omitt. Comp. III. Aug. — 21) *recipiat:* C. R. 1. — 22) abest a C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 23) *reventa:* ib. — 24) abest a Reg. — 25) omitt. C. H. — 26) abest a C. R. 1.

TIT. VII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXIII. 1., Lips. XXXVII. 2., Cass. XLIV. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — Lex Henrici Imp. II. (data An. 1047., III., sive ut ap. Aug. est, IV. Non. Apr. Arimini) quae verbotenus fere a Honorio refertur, exstat in Leg. Langob. II. 47. 11. et in Comp. I. h. t. c. 1., et denuo edita T. IV. Mon. hist. Germ. ab Ill. *Pertzio* edd. (Hannov. 1837.) p. 41. — cf. Ill. *Savignii* Gesch. des R. R. II. 224. Ed. II. — 2) *Honorius III.:* C. R. — *Honorius II. ep. urbis Romae omnibus episcopis occidentalibus (orientalibus:* App.): Coll. citt. — 3) *Adhaerentes:* Comp. I. Aug. — 4) add.: *debere:* App. — 5) *ita:* Cass., omiss. seq.: *comperimus esse.* — *Quoniam in leg. cautum est:* Lang. — *In leg. cautum est:* Pertz. — 6) *scriptum:* Comp. I. Aug. — 7) *de calumnia:* App. — 8) *iusiurandum:* Coll. citt., Lang. — seqq.: *propter quod:* omitt. ib. et ap. Pertz. — 9) *nonnullis legis peritis venit:* Lang., Pertz. — *nonnullis legis (legum:* Cass.) *sed* (omitt. App., Lips., Cass.) *et* (omitt. Comp. I. Ms.) *aliis quamplurimis* (omitt. App.) *sapientibus venit:* Coll. citt. — 10) *clerici . . . debeant:* Lang., Pertz. — 11) *aut alicui:* C. R. 1. — *an al.:* App. — 12) *Quia enim:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms., Pertz. — *Qui vero:* Comp. I. Aug., Böhm. — 13) *id:* C. H. — *illius:* Lang. — 14) *ut cl. iur. prohibeantur:* Lips., Cass., Lang. — 15) ita Coll. citt., Lang. — leg.: *Marciano:* cf. c. 25. §. 1. C. de epp. et cler. I. 3. — *a Theodosio Augusto Tauro praefecto praetorio:* Pertz. — 16) add.: *constitutum:* App., Lips., Cass. — 17) *fuisset:* App., Cass. — 18) *Henrici:* C. R. 1., Cass., Comp. I. — 19) add.: *dilecti:* Lips. — 20) Haec in Coll. citt. admodum variant; leg. enim in App.: *vano sui imperii, ut accepimus, factum tertio. Nos eius, inquam, interpr.* — *ut accepimus, Arimini* (omitt. Cass.) *factum* (add.: *anno:* Cass.) *III. Non. Apr., sicut ibi cont., cuius etiam* (*et:* Cass.) *haec* 0 *sunt. Nos itaque eius:* Lips., Cass. — *ut accepimus, Arimino factum III. Non. Apr., vel, sicut ibi continetur, dir, cuius* (add.: *et:* Ms.) *haec verba sunt. Nos itaque eius etc.:* Comp. I. — 21) add.: *et infra:* Cont., Böhm. — 22) *Nos eius:* Böhm. — 23) cf. adn. 15. — *Theodosii:* Pertz. — 24) omitt. C. H. et Pertz. — 25) *credimus:* Lips. — *decrevimus:* Cass., Pertz. — 26) *ut ad augmentli:* Lips. — 27) *praelatos vel cler.:* C. H. — 28) *videntur:* Comp. I. Aug. — 29) *divus:* Lips., Cass., Comp. I., Lang., Pertz. — 30) *decrevit:* Lips., Cass., Comp. I. — 31) *iureiurando:* Lang., Pertz. — seq.: *calumniae:* add. Raym. — 32) *immunis esse procul dubio censeatur:* Coll. citt., Lang. Pertz. — 33) *principalis:* App. — *principum:* Cass. — *principis praedicti:* C. R. 1. — 34) *Quapropter nos utriusque videlicet:* Lang., Pertz. — 35) *decrevimus:* Lips., Cass., Comp. I. — 35*) omitt. Pertz. — 36) *irrefragabiliter:* App., Comp. I. Aug. — 37) *nec . . . nec . . . nec:* Cass., Lang. — 38) *non mon., non sanct.:* App. — 39) *in quacunque causa vel contr.:* App. — *in qualicunque causa seu* (*vel:* Aug.) *contr.:* Lips., Comp. I.

causa sive controversia, seu[40]) criminali sive civili[41]), iusiurandum compellatur qualibet ratione subire, sed aliis idoneis[42]) defensoribus[43]), *si expedire ecclesiae suae*[44]) noverit[45]), huiusmodi[46]) officium liceat[47]) delegare; verum cum hac[48]) moderatione, ut episcopus[49]), inconsulto Romano Pontifice, vel quisque[49*]) clericus inconsulto praelato suo minime iurare audeat[50]). Omnibus autem episcopis, *'ac cunctis generaliter sacerdotibus,'* et[51]) universo clero[52]) haec[53]) ita custodiri debere mandamus, ut, si quis in illam[54]) constitutionem commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari, *'non sumentes exemplum, seu formam a nobis, quod in causa nostrorum fratrum et coepiscoporum Aretinae et Senensis ecclesiae nuper fecimus, quando eorum voluntati et postulationi annuimus.'*

CAP. II.[55])

In spiritualibus causis de calumnia non iuratur.

Idem *Ordinatori*[56]) *Romanae ecclesiae Subdiacono et Magistro Omnibono.*

Literas *'benignitatis vestrae benigne recepimus, in quibus, utrum in causa, quae inter venerabilem fratrem nostrum G. Bononiensem episcopum, et dilectum filium nostrum Aldricum Paduanum abbatem sub vestro examine agitatur, iuramentum calumniae praestari conveniat, requisistis.'* Sane Romana ecclesia in his casibus[57]), in quibus de ecclesiis, decimis[58]) et rebus spiritualibus tantum agitur, iuramentum calumniae nec dare[59]), nec recipere consuevit eo[60]), quod tales causae non ex legum districtione[61]), sed ex[62]) canonum aequitate finem debitum sortiuntur, canones autem iuramentum calumniae in huiusmodi causis[63]) nulli prorsus indicunt. Unde, contentione de iuramento calumniae[64]) praestando dimissa[65]), ad ulteriora[66]) discretio vestra[66*]) procedat.

CAP. III.[67])

Principalis persona non indistincte relevatur ab onere iurandi de calumnia, licet compareat per oeconomum; sed sibi vel oeconomo est deferendum, inspecta qualitate causae et personarum. H. d.

Eugenius Papa[68]).

In pertractandis causis sacramentum[69]) calumniae[70]) non passim praecipimus exhiberi, sed *'quum fieri vinimus, et'* causae et principalium personarum qualitate *'diligenter'* inspecta, quandoque per ipsas[70*]) principales personas, quandoque per oeconomos *'sibi indultos,'* qui causam omnino non nesciant[71]), in animam[72]) iurantis[73]) illud[74]) praecipimus[75]) praestari. *'Ut igitur causa etc.'*[76]).

CAP. IV.[77])

Universitas tenetur iurare de calumnia, nisi relevet se constituendo oeconomum.

Idem *Magalonensi*[78]) *et R. Neumausensi*[79]) *Episcopis.*

Imperatorum *'saecularium leges et sanctorum Patrum ecclesiasticae constitutiones viros religiosos in omnipotentis Dei servitio protegant et defendant, et nullam eis molestiam vel perturbationem, quae sacro ordini contradicat, irrogari permittunt.'* Accepimus *'autem,'* quod[79*]) ab abbate et fratribus Clarevallis[80]), sicut ab aliis, exigitur[81]) calumniae iuramentum, *'quod quidem inter fratres eiusdem ordinis inusitatum est, et'* ad quod[82]) faciendum *'nos'* eos cogere non *'possumus nec'* debemus. §. 1. Sed ne aliena iura videantur huiusmodi[83]) occasione illicite detinere[84]), et ipsi a causa sua decidant, si ex parte[85]) ipsorum praedictum[86]) iuramentum, quum res postulaverit[87]), non fuerit praestitum, eisdem[88]) praecipimus, ut in suo monasterio, *'sicut imperiales leges consentiunt,'* oeconomum statuant, qui pro eis petere et excipere, atque iuramentum de calumnia[89]), quum necesse fuerit, valeat exhibere. *'Ideoque*[90]) *per praesentia scripta fraternitati vestrae mandamus, quatenus eosdem fratres, qui in ista causa sunt, sicut ratio exigit, plenius instruatis, ut de cetero sua iura per hoc non possint amittere, et aliis, quantum iustitia permittit, in talibus causis debeant satisfacere.'* §. 2. Tu vero, frater Neumausensis[91]) episcope, oeconomum[92]) idoneum statuas, qui in tali officio conveniens ipsi monasterio videatur.

CAP. V.[93])

Clerici etiam in eorum causis iurant de calumnia, contraria consuetudine non obstante.

Lucius III. *Heliensi Episcopo et Archidiacono Norcicensi.*[94])

Ceterum, quia novis morbis nova convenit antidota praeparari, *'columnas et'* mandamus, quatenus[95]) in[96]) causa *'fideiussionis'*, quae inter R.[97]) clericum de sancto Albano, et I.[98]) et F.[99]) canonicos[100]) Lundonenses[1]) vertitur, ad veritatem eliciendam appellatione cessante praestari faciatis ab utraque parte calumniae iuramentum, consuetudine[2]), quae legi contraria est, non obstante. *'Dat.*[3]) *Rom. ap. S. Petr. V. Id. Dec.'*

CAP. VI.[4])

Procurator vel syndicus universitatis ecclesiasticae vel saecularis de calumnia iurare potest. H. d.

Innocentius III. *Episcopo Placentino.*

Quum causam, quae inter *'venerabilem fratrem nostrum'* Ravennatensem archiepiscopum et[5]) commune Faventinorum super villa Luci ac quibusdam aliis vertitur, delegatis iudicibus duxerimus[6]) committendam, et iidem in negotio minime processissent, nos partibus dedimus in mandatis, ut pro ipsa causa nostro se conspectui praesentarent. Quorum procuratoribus cum instrumentis de rato in nostra praesentia constitutis, *'quum aliquamdiu super litis contestatione, receptione quorundam testium et multis exceptionibus fuisset in nostra praesentia disputatum, nos tandem'* petitionem ipsius archiepiscopi per procuratorem eius fecimus exhiberi, et ad eam partem alteram[7]) respondere, ac, interrogationibus et

Cap. I. 40) abest a C. H. L. — 41) *sive civ.:* omitt. Lips. — 42) *sed advocatis propriis idoneis hoc off. debeant delegare:* Laur. — *sed suis idoneis advocatis hoc officium liceat delegare:* Pertz. — 43) *advocatis defensoribus:* C. R. 1. — 44) *ecclesiis suis:* ib. — 45) *noverint:* C. L., Coll. citt. — 46) *huius:* Cass. — 47) omitt. Comp. I. Ms. — 48) omitt. Lips. — *cum hac. mod. imperata:* Comp. I. Ms. — 49) *episcopi:* Comp. I. Aug. — 49*) *quisquis:* C. R. H. L. — *quilibet:* App. — *quis:* Cass — *quivis:* Comp. I. — 50) *audeant:* Lips. — 51) *ac:* App. — *aut:* Lips., Cass., Comp. I. — 52) omitt. Lips. — 53) abest a C. H. L., Coll. citt. — 54) *hanc:* App. — *si quis in illa commiserit:* C. R. H. L., Lips., Cass., Comp. I. —

Cap. II. 55) Restitutum ex App. XXIII. 2., Lips. XXXVII. 2., Cass. XLIV. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 56) *Eugenius III. Arditioni* (*Caedioni:* App. — *Ardituı:* Cass.) *Rom. eccl. subdiacono et magistro Omnibono:* Coll. citt. — 57) *in his omnibus casibus:* C. L. — *in his causis:* Lips., Cass., Comp. I. — *in quibus causis:* App. — 58) *de ecclesiasticis dec.:* C. R. 1. — *de dec. ecclesiae:* Lips., Cass., Comp. I. — *de dec. ecclesiarum:* App. — 59) *nunc dare vel:* Comp. I. Aug. — *non dare vel:* Cass., Comp. I. Ms — *nec dare vel:* Lips. — 60) *Et quidem huiusmodi:* App. — *eo, quod huiusmodi:* Lips., Cass., Comp. I. — 61) *distinctione:* C. H. — 62) omitt. App. — 63) *in hui. c.:* omitt. Coll. citt. — 64) abest a Lips., Cass., Comp. I. — 65) *omissa:* Cont. — 66) *interiora:* Cass. — *anteriora:* C. R. H. L., Lips., Comp. I. — 66*) *tua:* App

Cap. III. 67) Restitutum ex App. XXIII. 3., Lips. XXXVII. 3., Cass. XLIV. 3., Comp. I. h. t. c. 3. — 68) *Alex.:* Lips. — *Aug. Papa:* C. H. — *August. Servus Dei:* Comp. I. Aug. — *Eug. servus Dei:* Comp. I. Ms. — *Idem* (i. e. Eugen.): App. — *Eugenius P.:* Cass. — *Eugenius III. dil. fil. G. presbytero cardinali et I. Aretino episc.:* Theinerus ex cod. Paris., Recherches p. 28. — 69) *iuramentum:* App. — 70) *de calumnia:* Coll. citt. — 70*) abest a Coll. citt. — 71) *nesciunt:* App. — 72) *animam:* Coll. citt. — 73) *principalium personarum:* App. — 74) omitt. Coll. citt. — 75) *iubemus:* App. — *mandamus:* C. H. L., Lips., Cass., Comp. I. — 76) *Dat. Segniae VI. Kal. Aug.:* Theiner. l. l.

Cap. IV. 77) Restitutum ex App. XXIII. 4., Lips. XXXVII. 4., Cass. XLIV. 4., Comp. I. h. t. c. 4. — 78) *Magdeburgen. et Cinn.:* C. R. 1. — *Magal. Nomasen.:* C. R. 2. — *Magalot. et Neuman. epp.:* C. L. — *R. Magal. Ennacen. epp.:* Comp. I. Aug. — *R. Magal. et A. Nevincen. epp.:* Comp. I. Ms. — *R. Magalensi et A. Menansi epp.:* Cass. — *R. Marabensi et Auemensi epp.:* App. — *R. Magal. et A. Nemausensi epp.:* Lips. — *Arelatensi archiep., Magalonensi et Avenionensi* (quae quidem lectio non videtur probanda esse, cf. c. extr.) *epp.:* Theinerus ex cod. Paris., Recherches p. 46. — 79) *Numan.:* C. H. — 79*) *quod quidam causidici de terra vestra occasione decidendarum litium, quae aliquando solent emergere, ab abb. etc.:* Coll. citt. — 80) omitt. Comp. I. Aug. — *Frachae vallis:* Lips. — *Frankivallis:* Cass. — *Franciae vallis:* App. — leg. *Franchae vallis:* cum Comp. I. Ms. — 81) *exigebant, de calumnia:* App., Comp. I. — *de cal. iuramentum, sicut ab al. hom. exhibetur* (*exigebatur:* Cass.:) Lips., Cass. — 82) *ad id:* Coll. citt. — 83) *alieni hac occasione:* App. — 84) *detinere:* Lips. — 85) *a parte:* C. R. 1. — 86) *dictum:* C. H. — 87) *expostulaverit:* Comp. I. Aug. — *postulavit:* Ms. — *si res ita postulavit:* App — 88) *eis:* Coll. citt. — 89) *calumniae:* C. H. — 90) *Ideoque etc.:* usque ad extr. omitt. App. — 91) *Cenausensis:* Cass. — *Nemnsen.:* C. R. 1. — *Nemusenen.:* C. R. 2. — *Nemusun.:* C. H. — *Nemmucen.:* Comp. I. Ms. — leg.: *Nemausensis:* cum Comp. I. Aug. et Lips. — 92) *personam idoneam, quae in tali officio conveniens videatur, ipsi monasterio oeconomum statuas:* Lips., Cass., Comp. I.

Cap. V. 93) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 6. — Integra ep., ex qua verbis quibusd. additis est transsumpta, exstat in App. XXIII. 5., Lips. XXXVII. 5., Cass. XLIV. 5., Comp. I. c. 4. de fideiuss. III. 18. et infra eod. tit. c. 2. (III. 22.) — 94) *Verneven.:* C. R. 1. — *Eliensi* (omitt. Aug.) *ep. et archid. Norwicensi. P. C. Perceniil:* Comp. I. (cf. cit. c. 4. de fid — *ep. Heliensi et S. archidiac. Norwicensi:* App. — *venerabili Eliensi ep. et dil. fr. suo archiep. Wigorniensi:* Cass. — *G. Eliensi ep. et S. archid. Norwicensi:* Lips. — 95) *ut:* Coll. citt. — 96) *in causa .... vertitur.* omitt. App., Lips., Cass. — 97) *E.:* Comp. I. Ms. — 98) *In.:* C. R. 1. L. — *He.:* Comp. I. Ms. — *Heliam:* Aug. — cf. cit. c. 4. — 99) *Phy.:* Comp. I. Aug. — *Phi.* (i. e. *Philippum*): Ms. — 100) *clericos:* Comp. I. Aug. — 1) *Lundun.:* C. R. 1. — *London.:* C. R. 2., Comp. I. Aug. — 2) *consuetudine .... obstante:* add. s Raym. ex c. 3. de fidei. III. 22. — 3) subscr. dedim. ex Cass. l. c.

Cap. VI. 4) Comp. III. h. t. c. un. — Integra exstat infra c. 37. de testibus II. 20., restituta ex Reg. Brequ. IX. 109., et Comp. III. c. 10. de test. II. 12., ad quod cap., ne recoquere variantes lectiones oporteret, lectores duximus ablegandos esse. — 5) omitt. Comp. III. Aug. — 6) *duximus:* ead., C. R. 1. — 7) add.: *etc.:* Comp. III. Aug., Bohm., quod omnino superfluum est.

responsionibus redactis in scriptis et lite coram nobis[8]) plenissime[9]) contestata, fecimus calumniae iuramentum ab ipsis procuratoribus[10]) utrinque praestari. "*Quia vero etc.* [*cf. c. 37. de test. II. 20.*] *Dat. Ferentini X. Kal. Iul. An. IX.*" [1206.]

CAP. VII.

Episcopus iurat de calumnia, si per se ipsum elegit litigare, propositis tantum, non tactis evangeliis. Si vero per syndicum litigat, per illum poterit iurare. H. d. — §. 1. *Actor refutando iuramentum calumniae sine causa, cadere debet ab instituta actione; reus autem debet haberi pro confesso.* Hoc dicit.

Gregorius IX. *Episcopo Helvacensi.*[11])

Quum in causa pecuniaria, quam inter te et R.[12]) motam esse proponis, non per te, sed per[13]) syndicum vel actorem elegeris litigare, per illum quidem praestandum erit calumniae iuramentum. Quod si per te ipsum, propositis tantum, sed non tactis evangeliis, sicut in dicendo testimonio, a te videtur huiusmodi iuramentum exhibendum. *(Et infra:)* §. 1. Porna vero recusantis hoc iuramentum, quum praestandum fuerit, est, ut actor ab instituta cadat actione[14]), reus autem haberi debeat pro confesso.

TITULUS VIII.

DE DILATIONIBUS.

CAP. I.[1])

Summa sic, ne videatur convenire rubricae de appellationibus: *Citatio vocatoria non peremptoria non debet esse nimis brevis, maxime ubi de rebus ecclesiasticis agitur; nisi necessitas aliud suggerat.*

Alexander III. *Cantuariensi*[2]) *et Vigoriensi Episcopis.*

Dilecti filii "*nostri,*" abbas et monachi[3]) de H.[4]) nobis insinuare curarunt[5]), quod, quum[6]) causam, quae vertitur inter ipsos et moniales[7]) de Leden.[8]), super ecclesia de Aiten.[9]), decano[10]) et archidiacono Lincolnensibus[11]) commiserimus[12]) terminandam, ipsi[13]) timentes, se a "*praedictis*" iudicibus aggravari[14]), eo, quod ad primam citationem terminum[15]) sibi[16]) nimis brevem et peremptorium statuerunt, ad nostram audientiam duxerunt appellandum[17]); "*sed ipsi nihilominus praedictam ecclesiam praefatis monialibus adiudicaverunt.*" Quia vero[18]) non spectat ad iuris ordinem, diem peremptorium, "*et*" maxime, quum de rebus ecclesiasticis agitur, nisi forte necessitate urgente[19]), taliter[20]) maturare, "*nec etiam in eos, qui se contumaciter absentant, sententiam taliter promulgare, nisi ut pars adversa in possessionem mittatur, ut sic taedio affecti iudicio stare cogantur, fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus[21]), si est ita, revocato in irritum, si quid inveneritis post appellationem huiusmodi attentatum, in causa iuxta[22]) priorum[23]) tenorem literarum procedatis.

CAP. II.[24])

Induciae deliberatoriae denegantur reo, si per literas citatorias plene potuit instrui, et deliberare super eo, de quo queritur.

Coelestinus III.[25])

Praeterea "*in tuo petitoria*" adiecisti, quod, quum causae tibi a sede apostolica delegantur[26]), in literis[27]) citatoriis rescriptum apostolicum inseris, ut, eo viso, deliberare valeat qui ab altero convenitur; *quumque reus ad primam et secundam canonicam citationem, sed ad tertiam peremtoriam tantummodo veniat, actore ad omnes citationes veniente, et ipse actor intentionem suam in iure proponat, reus vexationi eius intendens, tunc prima deliberatorias requirit inducias, quum actor eidem authenticum offerat, ut conferat cum rescripto, quod in prima citatione recepit, asserens etiam, quod tam longo citationum spatio, si voluerit, plenae deliberationis tempus potuit habere.*" §. 1. Quia igitur[28]), quid agendum sit in hoc casu, "*apostolico responso*" desideras edoceri, taliter tibi[29]) respondemus, quod, "*praedicto modo*" reo ad iudicium legitime[30]) convocato[31]), si ex rescripto sibi transmisso plene potuit instrui super eo, de quo[32]) in iudicio convenitur, induciae deliberatoriae "*sibi*" non sunt ulterius indulgendae, sed procedendum potius est ad examinationem causae, et finem ei debitum imponendum[33]). "*Dat. Lat. An. III.*" [1193.]

CAP. III.[34])

Ex declaratione verbi generalis vel ambigui positi in libello novae induciae deliberatoriae dandae non sunt, si per expressa potuit reus deliberare super ambiguitate illa vel generalitate. H. d.

Honorius III. *Ferentino*[35]) *Episcopo.*

Literae tuae ac petitio "*dilecti filii*" presbyteri[36]) sanctorum[37]) Priscae et Aquilae de Urbe[38]) nobis exhibitae continebant, "*quod, quum causam, quae inter ipsum archipresbyterum ex una parte, et nobiles viros Andream Alatrinum et G. ac fratres et filios eorum ex altera super quibusdam possessionibus et rebus aliis vertitur, tibi duximus committendam,*" idem presbyter contra[39]) nobiles viros A. et G. libellum ecclesiae suae nomine obtulit, continentem, quod pensio de[40]) "*dictis*" possessionibus soluta non fuerat ipsi ecclesiae, elapsis iam tribus annis et ultra. Nobilibus vero ipsis petentibus, ut explicaret[41]) ipsis spatium, quod per hanc adiectionem: „et ultra,“ significari[42]) volebat, et ipso presbytero exprimente, quod septem annis fuerat in dictae pensionis solutione cessatum, "*et*" iidem "*nobiles*" dicentes, libellum esse[43]) huiusmodi expressione mutatum, longiores ad deliberandum petierunt inducias. Quas quia denegasti eisdem, ad[44]) nostram audientiam appellaverunt. Nos igitur appellationem huiusmodi frivolam reputantes, "*fraternitati tuae*" mandamus, quatenus[45]), ea nequaquam obstante, in negotio ipso ratione praevia procedas iuxta priorum continentiam literarum.

CAP. IV.

Si citatus in causa ardua de longinquo vocatur pro publica utilitate, etiam ad locum iudicii, ita, quod infra terminum citationis deliberare, et aliud sibi necessarium ad comparendum explicare non potuit, in termino respondere non cogitur, si repetitur in loco iudicii, sed habebit novas inducias. H. d. notabiliter.

Gregorius IX. *Abbati Aquae vivae Turonensis dioecesis et Archidiacono Turonensi.*

Exposuit nobis Bituricensis archiepiscopus *(Et infra:)* Burdegalensi archiepiscopo dedimus in mandatis[46]), ut super iure primatiae, quam in eo et in[47]) provincia sua dictus Bituricensis archiepiscopus[48]) se habere proponit[49]), ad initium proxime praeteritae Quadragesimae, quod ei terminum peremtorium assignavimus, per se aut per[50]) procuratorem idoneum se conspectui nostro praesentaret. Quumque postmodum personaliter vocatus pro ecclesiae Romanae subsidio ad nostram audientiam[51]) accessisset, dictus Bituricensis archiepiscopus apud sedem apostolicam constitutus postulavit instanter, ut in eodem negotio procedere deberemus. Idem vero Burdegalensis archiepiscopus ad propria rediens conati-

---

Cap. VI. 8) *vobis:* C. H. — 9) *legitime:* C. R. 1. — 10) *ab ips. proc.:* omitt. Comp. III., Rez.

Cap. VII. 11) *Helvenensi:* C. L. — 12) *M.:* C. R. H. L. — 13) omitt. Böhm. — 14) *ob instantia iudicii cadat:* C. R. 1.

TIT. VIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Lips. XL. 4., Cass. XLVI. 3., Comp. I. c. 3. de dol. II. 10. — Similis argumenti epistola, et iisdem fere verbis scripta, quam tamen cavendum est ne quis eandem cum hac esse putet, exstat in App. III. 5. — 2) *Cara.:* C. R. 1. — *Cantco:* C. R. 2. — *Cant. et Wigor. epp.:* Comp. I. Ms. — *Cantuariensi et Wigorniensi:* Cass. — *Cant. archiep. et Wi. ep.* Comp. I. Aug. — *Cantone. archiep. et Wig. ep.:* Lips. — 3) *et conventus monasterii de H.:* C. R. 1. — 4) *de N.:* C. L. — *sancti H.:* Comp. I. Aug. — *mon. H.:* Ms. — omitt. Lips., Cass. — 5) *sua insinuatione monstrarunt:* C. R. 1. — *nobis monstraverunt:* Coll. citt. — 6) omitt. Lips. — 7) *monachos:* Cass. — 8) *Lesco.:* C. L. — *Lesco.:* C. H., Comp. I. — *Flaren.* Cass. — *Molesc.:* Lips. — 9) *Eaden.:* C. R. — *Alt.:* Lips., Cass., Comp. I. Ms. — *Altin.:* Aug. — 10) *decano Lincolnensi (Lingon.:* Cass. — *Lincolen.:* Lips.) *et arch.:* Coll. citt. — 11) *London.:* C. R. 1. — *Lincol.:* C. R. 2. — 12) *commisimus:* Lips. — *commisissemus:* Cass. — 13) *praedicti abbas et fratres.* Coll. citt. — 14) *gravari:* Lips., Cass. — 15) *diem peremptorium sibi statuerunt, ad audientiam nostram appellaverunt:* Coll. citt. — 16) omitt. C. H. — 17) *duxerint app.:* C. L. — *appellarunt:* C. R. 1. — 18) *Nos igitur attendentes, quia:* Böhm. ex Cont. — 19) *ingruente:* C. R. H. L., Cass., Comp. I. — 20) *ita:* Coll. citt. — 21) In Coll. citt. haec cap. extrema part. ita se habet: *quatenus partes convocetis, et, si constiterit, quod ita sententia lata fuit, eo, quod praedictae partes venire aut iudicio stare noluerint, adversam partem faciatis in ipsius ecclesiae possessionem induci. Postea si statim, vel infra (intra:* Aug.) *annum idem abbas vel (et:* Cass., Comp. I. Ms.) *fratres vobis praestiterint cautionem, quod vestro super hoc stabunt iudicio, possessionem ei (eis:* Cass.) *restituatis.* — 22) *in causa etc.:* C. R. — *in causa . . . procedatis:* omitt. C. H. — 23) *priorum etc.:* C. L.

Cap. II. 24) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 376., Comp. II. h. t. c. un. — 25) add.: *P. C. Pieramque:* Comp. II., cf. c. 4. de don. inter vir. et ux. IV. 20. — *Abbati Viziliacensi in III. libr. Reg.:* Luc. — 26) *destinantur:* C. R. 1. — 27) *et in lit.:* C. R. L. — 28) *Quia igitur quid agendum sit in utroque apostolico responso desideras edoceri, in primo taliter respondemus, quod si mulier etc.* (cf. cit. c. 4. de don.) *In secundo vero sane dicimus, quod praedicto etc.:* Luc. — 29) omitt. C. H. L., Luc., Comp. II. Aug., Ms. B. (exscissum est inter. fol. ex Ms. A.) — 30) omitt. Luc., Comp. II. — 31) *vocato:* Comp. II. — 32) *quo convenichatur:* Luc., Comp. II. — 33) *imponet:* Comp. II. Ms. B.

Cap. III. 34) Restitutum ex Comp. V. c. un. — 35) *Ferraciensi:* C. R. 1. — *Florentino:* C. L. — *Ferentinati:* Comp. V. — 36) *archipresbyteri:* C. R. H. L., Comp. V. — cf. tamen Cont. et Cir. ad h. l. — 37) *sanctorum:* C. R 2., Comp. V. — 38) *decano:* Comp. V. Cir. — *demum:* Ms. — 39) *contra . . . . G.:* add. a Raym. — 40) *pro:* Comp. V. Cir. — 41) *exemplificaret eis:* C. H. — 42) *significares:* ib. — 43) *ecclesiae:* Comp. V. — 44) omitt. C. R. H., Comp. V. — 45) abest a C. H.

Cap. IV. 46) *in praeceptis:* C. L. — 47) omitt. C. R. L. — 48) abest a C. R. H. — 49) *proposuit:* Cont., Bohm. — 50) omitt. C. H. — 51) *praesentiam:* C. R. H. L.

tuit pro se procuratorem in ipso negotio, qui, salvis exceptionibus sibi competentibus in respondendo et defendendo ac aliis[52]), omnia faceret, quae in propria erat persona facturus. Petente ergo archiepiscopo supradicto, ut praefatus procurator responderet eidem, ille excipiendo proposuit, se ad hoc non teneri, quum pro alia maiori causa, pro publica scilicet utilitate, dictus Burdegalensis vocatus, pro absente reputari debuerat et revocandi domum privilegium habuisset. Nondum etiam super hoc deliberaverat cum suffraganeis suis et aliis, quorum consilium tam ardua causa requirit, nec[53]) tempus habuerat, in quo ad utrumque negotium valuerit, sicut expediret, esse paratus. Sed pars altera econtra[54]) respondit, quod, quum super quaestione praedicta prius fuerit[55]) evocatus, nostrae intentionis non fuerat primum mandatum per posterius revocare. Temporis quoque spatium habuerat[56]) tam prolixum, ut[57]) potuisset, si voluisset, super causa deliberare praedicta, sicut[58]) fecerat cum quibusdam, et commode utrique[59]) negotio imminere. *(Et infra:)* Nos igitur de consilio fratrum nostrorum usque ad proximum[60]) venturum[61]) festum Nativitatis dominicae dilationem adhuc sibi duximus indulgendam.

TITULUS IX.

DE FERIIS.

CAP. I.

Diebus dominicis mercari, litigari, iudicari, vel iurari non debet, sed de vespera in vesperum debent celebrari.

Ex concilio apud Compendium.[1])

Omnes dies dominicos a vespera in vesperam[2]) cum omni veneratione[3]) decernimus observari[4]), et ab omni[5]) illicito opere abstinere, ut in eis mercatum[6]) minime fiat[7]), neque placitum, neque[8]) aliquis ad mortem vel ad[9]) poenam iudicetur, nec sacramenta[9*]), nisi pro pace vel alia necessitate, praestentur.

CAP. II.[10])

Festorum principium et finis fieri debet secundum ipsorum magnitudinem et consuetudinem regionis. Hoc primo. *In praecipuis festis et intra Pascha et Pentecosten non fit solennis genuum flexio. Si tamen tunc clerici vel episcopi ordinentur, secundum ordinationis modum genua flectuntur.* Hoc secundo. *Romana ecclesia speciale festum de Trinitate non facit; servatur tamen de hoc cuiusque ecclesiae consuetudo.* Hoc tertio.

Alexander III.[11])

Quoniam in parte *(Et infra:)* °*Vestram volumus prudentiam certa cognitione tenere, quoniam,*°. Licet scriptum sit, de vespera[12]) in vesperam celebrabitis sabbata vestra, festorum tamen principium et finis iuxta eorum qualitatem et °*iuxta*° diversarum regionum consuetudinem debet attendi[13]), et, sicut magnitudo dierum exigit °*celebrari, sic*° prius incipere, et tardius terminari °*vera ratione videntur.*° *(Et infra:)* §. 1. Diebus autem dominicis et aliis praecipuis festivitatibus, sive inter Pascha et Pentecosten[14]), genuum flexio nequaquam debet fieri, nisi aliquis ex devotione id[15]) velit facere in[16]) secreto. §. 2. In consecrationibus autem episcoporum et clericorum ordinationibus consecrans et consecratus[17]) tantum genua flectere possunt, secundum quod consecrationis modus requirit. §. 3. Praeterea festivitas sanctae Trinitatis secundum consuetudines diversarum regionum a quibusdam consuevit in octavis Pentecostes, ab aliis in dominica prima ante Adventum Domini celebrari. Ecclesia siquidem Romana in usu non habet, quod[18]) in aliquo tempore huiusmodi celebret[19]) specialiter festivitatem, quum singulis diebus „Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto" et cetera similia[20]) dicantur ad laudem pertinentia Trinitatis. °*Quare tibi, frater archiepiscope etc.*

CAP. III.[21])

Propter necessitatem alimentorum licet diebus ferialis in honorem Dei operi servili intendere, maxime circa rem tempore perituram. H. d.

Idem *Triburiensi*[22]) *Archiepiscopo.*

Licet tam veteris quam novi testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit[23]), et tam eum quam alios dies maiestati altissimae[24]) deputatos, nec non natalitia sanctorum martyrum ecclesia decreverit[25]) observanda[26]), et in his ab omni[27]) opere servili cessandum, °*nos tamen, quibus ab omnium provisore ecclesiae regimen est commissum, super his, quae necessitas exigit, Christi fidelibus tenemur commode providere, ut, si quando eos non servili operi vel actioni peccati, sed necessariis victui et vestitui quaerendis forte intendere contigerit, volumus, ut eis apostolicae sedis providentia misericordia consueta subveniat. Inde siquidem regionem vestram, quum non multis frugibus abundet, et mare, in quo populus maiorem consueverit habere sustentationem, sterilius solito effectum fuisse multorum relationibus cognoscentes, auctoritate B. Petri et nostra*° Indulgemus, ut liceat parochianis vestris diebus dominicis et aliis festis, praeterquam in maioribus anni solennitatibus[28]), si siccia[29]) terrae se inclinaverint[30]), eorum captioni[31]) ingruente necessitate intendere, ita °*tamen*,° quod post factam capturam ecclesiis circumpositis et Christi[32]) pauperibus congruam faciant portionem. °*Si autem illi, etc.*°

CAP. IV.[33])

Tres septimanae, quibus canon prohibet fieri nuptias ante festum Ioannis Baptistae, non continuantur festo, sed intelligitur de septimana Ascensionis cum duabus sequentibus.

Clemens III. *alias Coelestinus.*[34])

Capellanus tuus, frater episcope, coram nobis ex parte tua proposuit, quod, quum statuta[35]) canonica declarent nuptias tribus[36]) septimanis[37]) ante festum Nativitatis[38]) B.[39]) Ioannis Baptistae minime celebrari debere, quidam hebdomadas illas absque interpellatione[39*]) continuandas intelligunt. Alii vero inter festum et ipsas volentes facere intervallum, illud dicunt ob reverentiam festivitatis Pentecostes fuisse statutum, quae in septimanis istis[40]) solet intervenire quandoque, et sic a tribus diebus rogationum ante Ascensionem Domini inchoantes[40*]), usque ad octavum diem post Pentecosten[41]), illis hebdomadis computatis, illo tantum spatio temporis celebrari nuptias non permittunt, earum celebrationem alibi nullatenus inhibentes. Quia ergo[42]) consulti fuimus, ultra[43]) istarum opinionum potior videatur, nobis et fratribus nostris apparuit, quod, licet[44]) ea[45]) sit Romanae ecclesiae consuetudo °*a longis retro temporibus observata,*° ut quocunque tempore matrimonium contrahatur consensu interveniente legitimo de praesenti, quia[46]) tamen a septuagesima usque ad septem dies[47]) post Pentecosten celebrari nuptiae non sinuntur[48]), et postea etiam[49]) tribus[50]) septimanis vel pluribus ante festivitatem sancti Ioannis sine differentia celebrantur[51]), posterior sententia meliori et subtiliori nititur[52]) ratione, et, sive secundum canones a septua-

---

Cap. IV. 52) *alia:* C. H. — 53) *nec ipse:* ib. — 54) *contra:* C. L. — 55) *fuerat:* Cont., Böhm. — 56) *habuit:* C. H. — 57) *quo:* C. R. 1. — 58) *sic. et:* C. R. H. L. — 59) *utrinque:* Böhm. — 60) *primum:* C. R. — *primo:* C. L. — 61) *futurum:* C. H.

TIT. IX. Cap. I. 1) c. 37. conc. Mogunt. A. 813. (cf. Cap. Reg. Fr. V. 88.) — Reg. I. 374., Burch. II. 81. 85., Ivo Decr. IV. 16., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *a vesp. in vesp.:* omitt. Reg., Burch. c. 85., conc. — 3) add.: *et observatione:* Iv. — 4) *observare decrevimus:* Reg., Burch. — *decrevimus observari:* conc. — *observare decern.:* Comp. I. Aug. — *observatione venerari decern.:* Ms. — 5) omitt. Reg., Burch., Iv. — *a servili op.:* conc. — 6) *mercatus:* Reg., Burch., Iv., conc. — 7) *sit:* Burch., Iv., conc. — 8) *ubi:* Reg., Burch., Iv., Comp. I. Aug., conc. — 9) omitt. Iv. — 9*) *nec sacramenta iurentur:* Coll. citt. — omitt. conc. — add.: *nisi pro pace facienda:* Burch. c. 81., Iv., Comp. I. — *nisi ad pacem:* Burch. c. 85.

Cap. II. 10) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 11) *Terdonensi ep.:* Comp. II. — Archiepiscopo cuidam hanc epistolam scriptam fuisse, ipsius eius extrema verba docent. Quum itaque Terdonensis sive Tertonensis sedes non metropolitano sed episcopali tantum iure praedita sit, reiiciendam hanc inscript. esse facile intelligitur. Ad Gallicum quendam archiep. Alexandrum rescripsisse, censet Gonzalezius, ad Upsaliensem Ian. a Costa, vana, ut videtur, coniectura uterque nisus. — inscr. omitt. C. R. H. L. — 12) *a vesp.:* C. H. — *de vesp. ad vesp.:* C. R. 2. L., Comp. II. — 13) *considerari:* Comp. II. — 14) *Pentecostes:* C. H. — 15) omitt. Comp. II. Ms. B. — 16) abest a Comp. II. — 17) *consecrandus:* Comp. II. Aug. — 18) *ut:* C. R. H. 1., Comp. II. — 19) *celebraret:* C. R. 1. — 20) *consimilia:* C. R. L., Comp. II.

Cap. III. 21) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 22) *Triburiensi archiep. et ei. suffr.:* Comp. II., omnino vitiose. — *Upsaliensi arch.* script. fuisse (quum ne ulla quidem litterarum similitas sit) temere conicit Ianus a Costa. Nos quidem scriptum olim fuisse suspicamur: *Nidr.* (i. e. *Nidrosiensi*), ad quem archiepiscopatum (*Drontheim*) quae de halecum captura in ips. ep. leguntur non incommode videntur referri posse. — 23) *deputavit:* Comp. II. — 24) *altissimi:* ib. — 25) *decrevit:* ib. — 26) *observandos:* Comp. II. Ms. B. — 27) add.: *sit:* C. H. — 28) *festivitatibus:* Comp. II. Ms. B. — 29) *siccia:* Comp. II. Aug. — 30) *inclinaverint:* C. R. 1. — 31) *capt. congruenter int.:* Comp. II. Aug. — *capt. ingruenti int.:* Ms. B. — 32) add.: *fidelibus:* Comp. II. Ms. B.

Cap. IV. 33) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 34) *al. Coel.:* omitt. Böhm. — 35) *instituta:* Comp. II. Ms. A. — cf. c. 10. C. XXXIII. qu. 4. — 36) *in tr.:* Comp. II. Ms. B. — *tibi tr.:* Ms. A. — 37) *hebdomadis:* C. R. H. L., Comp. II. Ms. A. — *hebdomadibus:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 38) abest a C. R. L. — 39) *sancti:* C. L., Comp. II. — 39*) *int. et ipsi festo cont.:* Comp. II. Ms. A. — 40) *ipsis:* C. R. H. L., Comp. II. Aug. Ms. B. — *illis:* Ms. A. — 40*) omitt. Comp. II. Ms. A. — 41) *Pentecostes:* C. H. L. — *et per diem Pent. et illis:* Comp. II. Ms. A. — 42) *igitur:* C. R. H. L., Comp. II. — 43) *quae:* C. R. 1. — *quae illarum:* C. R. 2. — *ultra quae ist. op. potior vel prior:* Comp. II. Ms. A. — 44) *quum:* Comp. II. — 45) *talis:* C. R. 1. — 46) abest a Comp. II. — 47) *septimum diem:* Cont., Böhm., Comp. II. Ms. A. — 48) *sinantur:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 49) omitt. C. R. — 50) *in trib.:* C. R. 2., Comp. II. Ms. A. — 51) *celebrentur:* Comp. II. — 52) *innititur:* C. L. — *fovetur:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *servetur.* Ms. A.

gesima usque post[53]) octavas Paschae, sive iuxta consuetudinem ecclesiae Romanae[54]) usque[54*]) post septem dies[55]) festi[56]) Pentecostes[57]), quod[58]) caret octavis[59]), nuptiae suspendantur[60]), in dominica, quae sequitur, et deinceps possunt[61]) licite celebrari.

CAP. V.

In feriis introductis in honorem Dei et sanctorum, nisi ob necessitatem vel pietatem, iudicium exerceri non potest, etiam de consensu partium; feriis tamen introductis favore hominum partes renunciare possunt.

Gregorius IX.

Conquestus est nobis *(Et infra:)* Quamvis non prorogari, sed expediri deceat quaestiones, debet tamen iudicialis strepitus diebus[62]) conquiescere feriatis, qui ob reverentiam Dei noscuntur esse statuti, scilicet Natalis[63]) Domini, sancti Stephani, Ioannis[64]) Evangelistae, Innocentium, sancti Silvestri, Circumcisionis, Epiphaniae[65]), VII.[66]) diebus dominicae Passionis, Resurrectionis cum VII. sequentibus[67]), Ascensionis, Pentecostes[68]) cum duobus, qui sequuntur[69]), Nativitatis Ioannis Baptistae, festivitatum omnium Virginis[70]) gloriosae, XII. Apostolorum, et praecipue Petri et Pauli, beati Laurentii, dedicationis beati Michaelis, solennitatis omnium sanctorum, ac diebus dominicis, ceterisque solennitatibus, quas singuli episcopi in suis dioecesibus cum clero et populo duxerint solenniter venerandas[71]), quibus utique solennibus feriis, nisi necessitas urgeat vel pietas suadeat, usque adeo convenit ab huiusmodi abstinere, ut, consentientibus etiam partibus, nec processus habitus teneat[72]), nec sententia[73]), quam contingit[74]) diebus huiusmodi promulgari, licet diebus feriatis, qui gratia vindemiarum vel messium ob necessitates hominum indulgentur, procedi valeat, si de partium processerit voluntate.

TITULUS X.

DE ORDINE COGNITIONUM.

CAP. I.[1])

Contra mulierem vindicantem aliquem in maritum admittitur exceptio consanguinitatis, quae prius discutienda est, quam super matrimonio pronuncietur, et sufficit super ipso principali pronunciare. H. d.

Clemens III. ***Alatrino***[2]) ***Episcopo.***

Intelleximus, quod, quum quaedam mulier peteret quendam in virum, testes ad suae intentionis assertionem induxit, per quos pars viri futurum sibi praeiudicium metuens, exceptionem consanguinitatis obiecit, ex qua intendit petitionem mulieris *'prorsus'* elidi. *'Quia vero nos consulere voluisti, an prius sit de impedimento consanguinitatis agendum, quam super causa matrimonii sententia proferatur,'* Inquisitioni tunc taliter[3]) duximus respondendum, quod, quum exceptione probata quaestio principalis perimatur, ante est cognoscendum de ipsa, quam ad diffinitionis articulum procedatur. Quo facto virum ab impetitione mulieris, prout exposcit[4]) ratio iuris, absolvas.

CAP. II.[5])

Si reus contra actorem spoliatorem spoliationem opponit, aut excipiendo, et tunc prius auditur, et ea probata respondere non cogitur, sed per hoc non restituitur; aut agendo, et tunc simul utraque quaestio terminatur, et ea probata restituetur.

Innocentius III. ***Episcopo Narniacinensi.***[6])

Quum dilectus filius abbas de Ferentino[7]) *'ad nostram praesentiam accessisset, conquerens'* de nobilibus viris[8]) *'O. et A. fratre ipsius et filiis R.'* dominis de Artone[9]), *'partibus in nostra praesentia constitutis, dilectum filium nostrum I. tit. S. Mariae trans Tiberim et G. tit. S. Pudentianae presbyteros cardinales deputavimus auditores, in quorum praesentia suam abbas'* deposuerit[10]) quaestionem, quod *'praefati nobiles, nulla requisitione praemissa,'* manu armata et cum exercitu ad castrum[11]) monasterii *'Ferentilli et Gab.'* venientes, in praedis animalium, *'segetum combustionibus, captionibus hominum, homicidiis perpetratis'* et *'damnis'* aliis *'usque ad D. libras Lucenses praeter stragem hominum et iniurias irrogatas,'* damnificare dictum coenobium praesumpserunt[12]), de quibus *'et aliis pariter, quae cellet proponere contra ipsos,'* iustitiam sibi fieri postulabat. Ei citra[13]) litis contestationem sub forma exceptionis fuit ex adverso responsum, quod, *'quum abbas ipse nobilibus viris O. et R. promiserit praestito iuramento, quod eos contra omnes homines, exceptis Romano Pontifice, imperatore ac legatis ipsorum ad retinendum quod tunc habebant in castris, villis et bonis aliis, et recuperandum sine fraude ac malo ingenio, si eorum aliquid amitterent, adiuvaret,'* per ipsius dolum et violentiam castrum Sirati[14]) amiserunt, quod et progenitores eorum tenuerant, et ipsi possederant in quiete, *'Super quo ab ipsis saepe admonitus illud eis restituere denegavit. Quin potius villas tres, Quadraginta scilicet, Casale et Carpium, quas pro se et parte sua dictus abbas sub securitate receperat, foedere violato in animalibus, spoliis et supellectilibus aliis ipse cum suis fuerat depraedatus, coniugatis tractatis turpiter, mulieribus etiam acriter verberatis; etiam sacerdotem ligatis a tergo manibus ante se duci fecit afflictum verberibus et vestibus penitus spoliatum. Homines quoque villarum recludi fecit in carcerem, ubi unum ex ipsis contigit exspirare. Castro etiam, in quo dicti nobiles habitabant, ignem abbas de nocte fecit apponi, per quem in praemissis damnis et aliis multis usque centum marcas se spoliatos dicebant,'* sibi[15]) petentes prius restitui, quam petitionibus ipsius responderent, praesertim quum testes haberent praesentes, per quos intentionem suam in continenti probare volebant, *'et quod restitutio ante causae ingressum deberet fieri spoliatis utriusque iuris auctoritatibus ostendere conabantur.'* Verum ex parte abbatis fuit[16]) taliter replicatum, quod *'libello suo secundum regulam iuris, quia dicitur[16*]), ut qui prior appellat prior agat, debebat primitus responderi,'* ab[17]) eo restitutio peti non poterat, qui[18]) non fuerat spoliator, praesertim quum dictum castrum[19]) ad ius et proprietatem sui monasterii pertineret, quod etiam pars adversa nullatenus denegabat. Unde et[20]) verus dominus, ad quem ab alio res sua possessa revertitur etiam[21]) post tempora longiora, retentionis debebat[22]) commodum obtinere, et iudicium restitutorium contra spoliatorem tantum competere dignoscitur[23]). *'Pro damnis quoque illatis restitutio postulari non poterat, sed ad ea debebat actio competens intentari; alioquin, quum et pars abbatis damna gravissima sibi quereretur illata, prius restituenda fuerant, si pro huiusmodi esset restitutio facienda secundum tenorem regulae memoratae. Capitula quoque de restitutione facienda loquentia locum habere in criminalibus asserebant, et quando quis ab adversario spoliatur, et super re ipsa, qua spoliatus fuerat, convenitur. Ceterum ex parte abbatis regulam introductam adversa pars in mutuis petitionibus locum habere dicebat, quum causae vicissim tractatae una postea sententia terminantur. Quumque vero pars aliqua post restitutionem vel alio modo aliquid sibi deberi proponit, et altera in modum exceptionis se asserit spoliatam, nec ante restitutionem suam ullatenus responsuram, de incidenti asserebat antea cognoscendum.'* Nos autem[24]) distinguendum esse credimus, utrum spoliationis quaestio ab eisdem[25]) nobilibus sit obiecta in modum actionis ad restitutionem petendam, an in forma exceptionis ad intentionem adversarii repellendam; quum, ea in modum actionis proposita, intelligantur mutuae petitiones sese tanquam diversae[26]) minime contingentes, ac per hoc iuxta regulam iuris *'praemissam,'* qua[27]) dicitur: „qui prior appellat prior agat," quae[28]) prius esset proposita prius[29]) foret tractanda,

Cap. IV. 53) *ad:* C. L. — 54) omitt. C. H. L. — 54*) *ideoque.* Comp. II. Ms. A. — 55) *septimum diem:* Comp. II., Cont., Bohm. — 56) abest a C. R. 1. — 57) *Pentecosten:* C. L. — 58) *quae:* C. R. 1. — Comp. II. Ms. A. — *qui:* C. H. L., Comp. II. Aug., Ms. B. — 59) *octava:* C. H. — 60) *suspenduntur:* C. R. 2. — 61) *indistincte valeant celebrari:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *deinde districte val. cel.:* Ms. A.
Cap. V. 62) omitt. Bohm. — 63) *natale:* C. R. 1. — 64) *sancti Io.:* C. R. 1. per tot. — 65) *Epiphaniarum:* C. H. L. — *et Epiphaniarum:* C. R. 1. — 66) *et VII.:* C. L. — 67) add.: *diebus:* C. H. L. — 68) *et Pent.:* C. R. 1. — 69) *subsequuntur:* C. R. 1. H. L. — add.: *diebus:* C. R. 1. — 70) *Virg. Mariae:* C. R. 1. — 71) *celebrandas:* ib. — 72) *valent:* C. H. — 73) *sententiam:* C. R. 1. — 74) *contigerit:* ib.
TIT. X. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. un. — 2) *Aletrino:* Comp. I. — 3) abest a C. H. L., Comp. I. — 4) *poscit:* Comp. I. Aug.
Cap. II. 5) Restitutum ex Reg. Bal. I. 377. — Comp. III. h. t. c. un. — 6) *Narin.:* C. R. 2. — *Naricen.:* C. L. — *Marinensi:* Comp. III. — *Narn.:* C. R. 1. — *Narniensi:* Reg. — 7) *Ferentillo:* C. R. 2. H. L., Reg. — 8) abest a C. R. 1. — 9) *Arone:* C. R. 1. — *Aron.:* Comp. III. Ms. — *Arone:* C. R. 2. — *Arrune:* C. L. — *Arion.:* Comp. III. Aug. — *Arton.:* Reg. — 10) *deposuit:* Comp. III. — *proposuit:* Reg. — 11) *castra:* Comp. III., Reg. — 12) *praesumpserint:* Bohm. — 13) *eis citra:* C. H. — *eis circa:* C. L. — *Sed citra:* Comp. III. Ms. — *Cui citra:* Comp. III., Aug., Reg. — 14) *Birati:* C. R. 1. — *Syrati:* C. R. 2. — *Siratum:* C. H. — *Sirati:* C. L. — *Sirati:* Comp. III. Ms. — *Sarriti:* Aug. — *Sarrati:* Reg. — 15) *et sibi:* Comp. III., Bohm. — 16) *fuerit.* C. H. — 16*) cf. fr. 19. D. de iud. — 17) *nec ab eo ... pot.:* Comp. III., Reg. — 18) *quia:* Bohm. — 19) *castra Sarrati:* Comp. III. Aug. — *castrum Sirrati:* Ms. — *castrum Sarrati:* Reg. — 20) *et.* C. R. 1. L., Comp. III., Reg., — abest a C. R. 2. L. — 21) *et etiam:* C. L. — 22) *debeat.* C. H. — 23) *dignoscatur:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 24) *Quum autem ea, quae praemisimus, et alia quaedam praedicti cardinales nobis et fratribus nostris fideliter retulissent, nos distinguend. esse credentes:* Comp. III., Reg. — 25) *eisdem:* C. L. — 26) *diversae petitiones se (sese:* Comp. III.) *minime contingentes:* Comp. III., Reg. — 27) *qua ... agat:* omitt. ib. — 28) *et quae:* C. R. 1. — 29) *prior:* C. H.

quanquam in idem iudicium ambae deductae vicissimque tractatae simul essent eadem[30]) sententia terminandae. Sed quoniam quaestio illa fuit ab eisdem nobilibus tantum in modum exceptionis obiecta, '*de communi fratrum nostrorum consilio*' interloquendo pronunciavimus, ut probationes eorum super ipsa exceptione primitus audirentur[31]), et ea probata legitime abbati non cogerentur respondere super petitionibus memoratis, donec restituerentur ab ipso, quum spoliatori spoliatus ante restitutionem non cogatur ullatenus respondere. §. 1. Verum[32]) spoliatione in modum exceptionis tantum probata non est per[33]) hoc restitutio facienda, quemadmodum, si[34]) in modum exceptionis aliquod crimen testi obiicitur, ut '*sic*' a testimonio repellatur, etsi '*sic*' crimen contra eum civiliter probatum fuerit, non ideo sibi poena infligitur ordinaria, sed eius duntaxat testimonio non creditur, quod ea ratione contingit, quoniam in ipsum accusatio non procedit. Testes etiam, quorum testimonium reprobatur, inter[35]) infames quasi ex falso testimonio non habentur. '*Quum autem etc. Dat. Ameliae III. Non. Oct.*' [1198.]

CAP. III.[36])

Petenti hereditatem obstat exceptio natalitatis, quae prius debet coram ecclesiastico iudice terminari. Hoc dicit secundum glossam, intelligendo, quod hic erat prius coram iudice saeculari petita hereditas, et exceptum fuit de illegitimitate.

Honorius III. *Ludovico*[37]) *Regi Francorum.*

Tuam non credimus latere prudentiam, causam natalium '*carissimae in Christo filiae nostrae illustris*' reginae Cypri ad examen nostrum, utpote quae ad forum ecclesiasticum pertinet, '*iam dudum*' esse delatam. '*Unde clarae memoriae Philippum regem Franciae patrem tuum literis nostris curavimus praemonere, ut, si forsan regina ipsa super successione comitatus Campaniae quaestionem proponeret coram eo, non audiret eandem, quousque terminata esset praedicta causa natalium, ex qua illa noscitur dependere. Licet ergo, sicut eidem patri tuo scripsimus, velimus reginam ipsam in suis iustis petitionibus exaudiri,*' Quia vero[38]), antequam natalium causa terminata esset[39]), dependentem ex illa successionis causam[40]) incipere nihil aliud esset quam diversis processibus intricare negotium, et confusione quadam iudicii ordinem perturbare[41]), si forte ab ipsa regina '*vel nuncio eius seu quolibet alio*' fueris super hoc requisitus, donec iam dicta causa natalium apostolico iudicio finem acceperit, patienter exspectes. '*Dat. Lat. XVII. Kal. Dec. Pont. nostr. An. VIII.*' [1224.]

CAP. IV.

Agens possessorio recuperandae non tenetur ante restitutionem suis spoliatoribus, nisi super quaestione spoliationis, respondere; potest tamen ab agendo repelli per exceptionem spoliationis. H. d.

Gregorius IX.

Super spoliatione conventus adversus restitutionem petentem non est, nisi super quaestione spoliationis, si eum reconveniat, audiendus, quum restitutionis petitio in hoc privilegiata noscatur, ut ipsam[42]) intentans non cogatur ante restitutionem spoliatoribus respondere, quanquam ab agendo spoliatione ab eis in modum exceptionis proposita[43]) repellatur.

TITULUS XI.

DE PLUS PETITIONIBUS.

CAP. UNIC.

Punit quatuor modos plus petendi et poenas plus petentium.

Gregorius IX.

Consilium providentiae[1]) dici non potest, quod pecuniam tibi debitum ante terminum ab adversario repetisti. Puniuntur enim importunitas plus petentium, si super petitione sua duxerint in iudicio persistendum, ita[2]), quod, qui re petunt[3]) amplius sine causa, in expensis adversario condemnantur. §. 1. Qui autem plus loco, ad interesse tenentur pro eo, quod utilitas adimitur debitoribus, quam haberent, si statuto loco solvissent. §. 2. Ei vero, a quo amplius tempore[4]) petitur, induciae duplicantur, nec litem excipiet, nisi ei solvantur expensae. §. 3. Te quoque dubitare non credimus, quod causa plus petitur, quum aliquid in genere vel sub alternatione debetur, et reus in specie vel unum praecise peti contingit. §. 4. Re autem, si X. sint[5]) debita et XX. repetantur. §. 5. Loco vero, quum quis non ubi convenit solvere, sed alibi convenitur. §. 6. Tempore quoque, quum ante diem vel conditionem petitur quod debetur.

TITULUS XII.

DE CAUSA POSSESSIONIS ET PROPRIETATIS.

CAP. I.[1])

Causa possessionis et proprietatis sub eodem iudice terminari debet, nec contra absentem est pronunciandum.

Gregorius I. *Duci*[2]) *Siciliae.*

Susceptis '*magnitudinis vestrae epistolis contristati sumus, quod ab actoribus ecclesiae Syracusanae quasdam possessiones, quas vos tenuisse dicitis, occupatas irrationabiliter iudicastis. Sed credimus, quia hoc ad fratris et coepiscopi nostri Ioannis notitiam non pervenit. Nam absolute poterat cognita veritate, si quid illicite factum est, emendari. Et ideo, quia*' Legali provisione decretum est, tam momenti[3]), quam proprietatis causam sub uno eodemque iudice[4]) debere[5]) cognosci, nec nos contra inauditam partem aliquid possumus diffinire, '*praedicto fratri etc. Dat. Mens. Oct. Ind. II.*' [599.]

CAP. II.[6])

Si actum est possessorio et petitorio, potest iudex receptis probationibus super utroque prius discutere probationes super possessorio, et illud terminare. H. d.

Coelestinus III.[7])

Ad ultimum interrogati fuimus, si iudices deputati, ut de possessione et proprietate[8]) cognoscant[9]), gravibus partium sumptibus parcere cupientes, de utraque commixtim[9*]) audiant[10]) allegationes pariter et testes admittant, deinde prius audiant[11]) attestationes de possessione, et pronuncient[11*]) secundum tenorem illarum[12]), utrum licite hoc agatur. Nos autem, quum hoc sit in iure civili expressum, quod licite possit fieri, respondemus.

CAP. III.[13])

Si spoliatus possessorio et petitorio simul agens possessionem et spoliationem probat, sed non dominium seu proprietatem, obtinet in possessorio, sed succumbit in petitorio.

Innocentius III. *Archiepiscopo et Canonicis Sutrinis.*[14])

Quum ecclesia Sutrina pastore vacaret, vos convenientes in unum, et, sicut moris est, Spiritus sancti gratia invocata, pastorem unanimiter elegistis, petentes ipsius[15]) electionem a sede apostolica confirmari. Verum '*dilecti filii*' clerici conventualium ecclesiarum civitatis eiusdem '*apud nos de vobis*' consequenter suam deposuere querelam, quod, quum in episcoporum electionibus '*faciendis*' ipsi ac praedecessores eorum[16]) consueverint interesse, vos eis '*invitis*' renitentibus et exclusis ad '*faciendam*' electionem procedere praesumpsistis, quam ob hoc non confirmari[17]), sed infirmari potius postulabant. Partibus igitur[18]) '*pro quaestione huiusmodi*' apud sedem apostolicam constitutis, '*dilectos filios nostros H. tit. S. Petri ad vincula, et I. tit. S. Priscae presbyteros,*

Cap. II. 30) *una eademque:* C. R. 1. — 31) *audiantur:* C. H. — 32) *Spol. tamen:* Comp. III., Reg. — 33) *propter:* C. R. H. — 34) *quum:* Comp. III., Reg. — 35) omitt. Comp. III. Aug.

Cap. III. 36) Restitutum ex orig. ap. Bal. Epp. Innoc. III. App. T. II. p. 845. — Comp. V. h. t. c. 1. — 37) *Lodoico illustri regi:* Comp. V. Cir. — *Lodowico Gallorum regi:* Ms. vitiose. — 38) *tamen:* Comp. V., orig. — 39) *sit:* orig. — 40) abest a C. H. — 41) add.: *mandamus, quatenus:* Böhm. — *tuam quoque serenitatem praemonendam duximus et rogandam (rogamus:* Comp. V. Cir. — *et id.:* Ms. vitiose) *quod si .... requisitus, earum precibus aures regias, donec .... acceperit, non inclines:* Comp. V., orig.

Cap. IV. 42) *eam:* C. R. 1. — 43) *opposita:* C. R. 1. H. L.

TIT. XI. Cap. un. 1) *prudentiae:* C. H. — 2) *itaque:* ib. — 3) *repetunt:* Cont., Böhm. — 4) *temporis:* C. L. — 5) *sunt:* C. R. 1.

TIT. XII. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. IX. 11. Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Felici:* C. H. L., Comp. I. — *Felici in Sic.:* Reg. — 3) *tam imminentis quam principalis rei:* Reg. — 4) *in uno eodemque iudicio:* Comp. I., Reg. — 5) omitt. Reg.

Cap. II. 6) Comp. II. h. t. c. un. — 7) *Clem. III.:* Comp. II. Ms., A. — add.: *P. C. Bonae memoriae:* Comp. II.; cf. c. 3. de confirm. II. 30., quod: *Priori et capit. Dehum. Lib. III. R.:* non sine mendo inscriptum est in Lucensi ap. Bal. III. 377. — 8) *de propr.:* Comp. II. Ms. B. — 9) *agnoscant:* C. L. — *agnoscerent, ut grae.:* Comp. III. Ms. A. — 9*) *mixtim:* ib. — 10) *audiant:* C. H. L. — *audire possunt:* Comp. II. — 11) *audiunt:* Comp. II. Ms. B. — 11*) *pronuncient:* C. H. L. — 12) *illarum liter., utr. lic. agantur. Nos autem, quum sit:* Comp. II. Ms. A.

Cap. III. 13) Restitutum ex Reg. Bal. II. 283. — Comp. III. h. t. c. 1. — 14) *archipresbytero Sutrin.:* C. R. 2. — *canonicis Sutrin.:* C. H. — *arch. et capitulo Sutracen.:* C. R. 1. — *archiep. et canon. Sutrien.:* Comp. III. Aug. — *arch. et can. Subtrien.:* Ms. — 15) *illius:* C. L. — *ipsum:* Comp. III., Reg. — 16) *ipsorum:* C. H. — 17) *confirmandam, sed infirmandam* (add.: *penitus:* Comp. III. Ms.) *potius asserebant:* Comp. III., Reg. — 18) *ergo:* Comp. III., Reg., Cont., Böhm.

et tit. S. Mariae in Cosmedin diaconum cardinales dedimus auditores,' in '*quorum*' auditorum[19]) praesentia testes utrinque producti fuerant[20]), et eorum depositionibus publicatis, pars canonicorum per testes a se productus[21]) intentionem suam, quod ad eos tantum[22]) spectaret electio, sufficienter dicebant[23]) esse probatam; parte clericorum nihilominus asserente, quod per dicta testium, quos produxerant, et ipsi assertionem suam, quod electioni pontificum[24]) interesse deberent, plenius probavissent, per quae constare dicebant, eos electionibus trium episcoporum, qui ecclesiae Sutrinae ultimo et immediate praefuerant, cum canonicis cathedralis ecclesiae adfuisse, vocemque habuisse cum aliis eligendi. Nos igitur[25]), '*auditis allegationibus et rationibus partium et depositionibus ipsis diligenter inspectis,*' quoniam '*liquido*' deprehendimus, testes vestros in perhibendis testimoniis varios exstitisse, atque adversus fidem attestationis suae coram '*dictis*' auditoribus[26]) vacillasse, '*sicut ipsi nobis postea retulerunt,*' et quod negativam[27]) quodammodo adstruere satagebant, probare volentes, ius electionis ita '*quidem*' ad vos[28]) spectare, quod ad adversarios minime pertineret, per testes vero adversae partis fuit[29]) sufficienter ostensum, quod in trium episcoporum electionibus, de quibus praemissum est, clerici praesentes adfuerint[30]), et vocem habuerint eligendi, praemissam electionem factam eis contradicentibus et exclusis '*de fratrum nostrorum consilio*' decrevimus[31]) irritandam, clericos saepe dictos[32]) in eam quasi possessionem, quam ante controversiam motam habuerant, reducentes. Verum quoniam in quaestione praedicta quicquid iuris utraque pars in electione habebat deductum[33]) in iudicium videbatur, quum iure civili sit cautum, id venire in iudicium, non solum[34]), de quo[35]) actum est, ut veniret, sed id non venire, de quo nominatim actum est, ne veniret, et secundum statuta canonica electiones episcoporum ad cathedralium ecclesiarum clericos regulariter pertinere noscantur[36]), nisi '*forte*' alibi secus obtineat de consuetudine speciali, nec ex eo, quod clerici antedicti se inter eligentes Sutrinos[37]) episcopos probaverunt tertio exstitisse, ius eligendi propter brevitatem temporis usque ad praescriptionem legitimam non producti sibi acquirere[38]) potuerunt, et actore non probante, qui convenitur, etsi nihil praestiterit, obtinebit, ab eorum impetitione super electionibus faciendis vos duximus absolvendos, saepedictis[39]) ecclesiarum clericis super hoc perpetuum silentium imponentes. '*Nulli ergo etc. Dat. Lat. VII. Febr.*' [1199.]

CAP. IV.[40])

Idem dicit quoad intellectum, quod decretalis supra proxima.

Idem *Canonicis de Bethlehem.*

Quum super electione Bethlehemitanae ecclesiae[41]) inter R. subdiaconum nostrum[42]), et P. canonicum sepulcri Dominici '*nuper in nostra praesentia*' quaestio verteretur, utroque se pro electo gerente, quum praefatus subdiaconus[43]) a '*venerabili fratre nostro*' patriarcha Hierosolymitano fuerit confirmatus, '*alter vero favorem regum obtineret, eis dilectos filios P. Basilicae XII. Apostolorum, I. titul. S. Stephani in monte Coelio presbyteros et G. S. Mariae in porticu diaconum cardinales dedimus auditores, in quorum praesentia receptis utrinque testibus, et eorum depositionibus publicatis, quae hinc inde allegata fuerunt nobis et fratribus nostris retulerunt fideliter et prudenter. Nos vero tam per relationes cardinalium quam per gesta de causae meritis sufficienter instructi, communicato fratrum nostrorum consilio,*' Eum[44]), qui[45]) se probaverat per saecularem potentiam spoliatum, restituendum '*esse*' decrevimus[46]) iustitia mediante[47]). Verum quoniam tam possessorium, quam '*etiam*' petitorium deductum fuerat in iudicium, et tam restitutionis quam electionis[48]) quaestio plenius agitata[49]), et constitit nobis, electionem utriusque minus canonicam exstitisse, quum iudex, de[50]) qua re cognoverit[51]), '*etiam*' pronunciare debeat, '*iuxta canonicas sanctiones*' utramque duximus sententialiter irritandam. '*Ceterum etc. [cf. c. 2. de confirm. II. 18.]*'

CAP. V.[52])

Qui agit de proprietate, ante conclusionem causae possessorio adipiscendae vel recuperandae agere potest, post conclusionem vero et ante sententiam hoc non potest, nisi iusta causa subsit.

Idem *Episcopo Novionensi.*[53])

Pastoralis officii '*debitum sollicita mente prosequeris, quum iustitiae zelo succensus super dubiis iuris articulis per apostolicae sedis oraculum, a quo tuae pendet iurisdictionis auctoritas, responsa humiliter appetis et devotus exspectas, ne forte nova opinionum varietas aut iuris exceptio varia novitate distincta non iuris effectum pariat, sed iustitiae defectum potius inducat.*' Sane, sicut '*nobis per tuas literas*' intimasti, contingit aliquando, ut, quum is, qui se asserit spoliatum, suum trahit spoliatorem in causam[54]), inter ipsa iuris auspicia[55]) requisitus, quo malit experiri iudicio, litem proprietatis ingreditur, de illata sibi violentia nullam faciens mentionem. Quum autem '*adeo*' fuerit in causa processum, '*ut testes sint hinc inde producti,*' novum iudicium super possessorio vititur inchoare, '*dicens, quia non videtur possessorio renunciare iudicio qui rem coeperit vindicare. Cui ex adverso resistitur, quia, dum querelam proprietatis sponte proposuit, praeiudicium sibi fecit in quaestione possessionis, quam secundum iuris ordinem prius proponi licuit et debuit terminari. Quid igitur in his statuendum sit, tua fraternitas requisivit. Nos autem*' Consultationi tuae taliter respondemus[56]), quod possessorio quidem iudicio, quod de recuperanda seu adipiscenda possessione proponitur, antequam renunciatum sit, aut conclusum in proprietatis iudicio primitus instituto, agi potest ab eo, qui rem coeperit[57]) vindicare, quum legali sit provisione statutum, eum, qui fundum vindicaverit[58]) ab eo, cum quo interdicto unde vi potuit experiri, pendente iudicio interdictum posse nihilominus intentare[59]), aliis possessoriis iudiciis in[60]) suo robore duraturis, quae vendicationem dominii sui natura praecedunt. Si vero renunciatum fuerit vel[61]) conclusum, ut iam possit causa proprietatis diffinitivae sententiae calculo terminari, ne lites litibus inculcentur, et[62]) via possit fraudibus aperiri, causa non decisa possessorio non erit utendum, nisi iudex, qui de causa cognoscit, hoc ipsum ex iusta causa viderit expedire, puta quum ex perspicuis indiciis facile arguitur iniquitas invasoris, et spoliato casu[63]) seu malitia probandi dominium subtraxerit facultatem. His igitur et aliis causis inspectis, quae continent aequitatem aut iuste moverint animum iudicantis, postquam etiam conclusum fuerit, posse agi possessorio iudicio non negamus. '*Dat. Lat. V. Kal. Iun.*' [1202.]

CAP. VI.

Si petitorio et possessorio simul est actum, una sententia terminatur, et praemittitur possessorium in terminando; sed in exsequendo praevalet petitorium.

Idem *Episcopo et Officiali sancti Andreae.*[64])

Quum dilectus[65]) (*Et infra:* [*cf. c. 6. de arb. I. 43.*]) Ad quartum '*autem*' breviter respondemus, quod, quum super possessorio et petitorio simul est actum, utrumque una sententia debet terminari. Sed licet in pronunciatione sit possessio praemittenda, in exsecutione tamen debet proprietas praevalere. '*Quamvis autem etc. Dat. Lat. XIII. Kal. Apr. Ao. X.*' [1207.]

CAP. VII.[66])

Adiudicatur illi beneficium, qui probavit collatorem suum fuisse in possessione conferendi collationis tempore; nec hoc tamen non prohibetur succumbens agere de proprietate iuris conferendi cum ipso collatore.

Hoc vult tota litera.

Idem *Veronensi*[67]) *Episcopo.*

Quum olim quaestio, quae inter '*dilectum filium*' archidiaconum ex una parte, et archipresbyterum[68]) et canonicos Vicen-

Cap. III. 19) omitt. Comp. III., Reg. — 20) *fuerant:* Cont., Böhm. — 21) *introductos:* Cont., Böhm. — 22) *tandem:* Böhm. — 23) *dicebat:* C. R. 1. L., Comp. III., Reg., Böhm. — 24) *pontificis:* C. R. 1. — *pontificis Sutrini:* C. R. 2. — 25) *ergo:* Comp. III., Reg. — 26) *cardinalibus:* ib. — 27) *negationem:* ib. — 28) *eos:* ib. — add.: *canonicos:* C. R. 1. — 29) *fuerit:* C. R. 1. L. — 30) *fuerunt et voc. habuerunt:* C. H. — 31) *decrevimus:* C. R. H., Comp. III. — 32) *saepefatos:* Comp. III. — 33) add.: *esse:* C. R. 1. — 34) abest a Comp. III. et Reg. — 35) add.: *nominatim:* C. R. 1. — 36) *noscuntur:* Comp. III., Reg. — 37) *Sutrinen.:* Comp. III. — 38) add.: *non,* lavito nunc sensu: Comp. III. Aug., Reg., Böhm. — 39) *praedictis:* Böhm.

Cap. IV. 40) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2., vocatu in cons. coll. Rain. ap. Bal. I. 585. — 41) omitt. Comp. III., Rain. — 42) abest a Comp. III. — 43) add.: *noster:* C. H. — *quum primus etiam:* Comp. III., Rain. — 44) *iam dictum subdiac. nostrum* (omitt. Aug.) *qui:* Comp. III., Rain. — 45) *quia:* C. R. 2. H. L. — 46) *decernimus:* C. L. — 47) *exigente vel med.:* C. H. — 48) *quam el.:* omitt. Comp. III. Ms. — 49) *actitata, constitit:* Rain. — 50) *de ea re, de qua:* C. H. — 51) *cognovit:* Böhm.

Cap. V. 52) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 41. — Comp. III. h. t. c. 3. — 53) *Noll.:* C. R. 1. — *Novimen.:* Cont., Böhm. — *Novionensi:* C. H. — *Novion.:* Comp. III. Aug. — leg. *Noviomensi,* cum Comp. III. Ms., Reg. et Cont. — sive: *Noviomagensi* cum C. L. (Noyon). — 54) *causa:* Comp. III. Aug. — 55) *exordia:* C. R. 1. — 56) *respondebimus:* Reg. — 57) *coepit:* C. H. — 58) *vendicavit:* C. R. H., Comp. III. — 59) *intentari:* Comp. III., Reg. — 60) omitt. C. H., Comp. III., Reg. — 61) *seu:* C. H. L., Comp. III., Reg. — 62) *et ne:* C. H. — 63) *casus:* Comp. III. Aug.

Cap. VI. 64) Restitutum ex Reg. Bal. X. 38. — Comp. III. h. t. c. 4 *Episc. S. Andreae, abbati de Beroch.* (*Beroth.:* Ms.) *S. priori, R. archidiacono et magistro L. officiali S. Andreae:* Comp. III., Böhm. — inscr. Reg. vid. in adn. ad c. 6. de arb. I. 43. — 65) *dilecti:* C. R. 1.

Cap. VII. 66) Restitutum ex Comp. IV. c. 1. de off. iud. del. I. 12. — 67) *Bononensi:* C. H. — mancam inscriptionem esse hanc Registri (add. VI. 202. ap. Brequ.) verba docent: „*scriptum est venerabilib. fr. Veronensi S. R. E. cardinali et Feltrensi et Bellunensi episcopis, ut praedictam sententiam observari et ipsum F. faciant archidiaconatum ipsum, stallum etiam in choro archidiacono deputatum, cum omnibus aliis pertinentiis suis per censuram ecclesiasticam appellatione remota pacifice possidere. Datum ut supra.*" — 68) *archipresbyteros:* Comp. IV.

tinae[69]) ecclesiae ex altera *(Et infra:) Quum igitur archidiaconus praedictus haec coram nobis fideliter recitaret,*° Quoniam per °*ipsas*° attestationes nobis constitit evidenter, quod ab episcopis Vincentinis archidiaconatus ipse sine reclamatione aliqua canonicorum duobus archidiaconis continue, qui[70]) ante ipsum exstiterant, fuerat assignatus, et quia canonici praedicti iudices recusare °*vel postulare rescripti copiam*° minime debuerunt, quum causa praedictis iudicibus delegata fuisset de utriusque[71]) partis procuratorum assensu, °*et ab eisdem esset rescriptum impetratum, nec deliberationis inducias petere, quum apud sedem apostolicam per procuratores utriusque partis lis esset contestata,*° praedictum[72]) archidiaconatum °*non obstantibus huiusmodi exceptionibus*° eidem[73]) per diffinitivam sententiam adiudicare curavimus, canonicis Vincentinis °*contradicentibus eidem archidiacono, stallo etiam archidiacono deputato et aliis pertinentiis suis,*° perpetuum silentium imponentes, reservata tamen eis quaestione proprietatis super collatione archidiaconatus ipsius, si forte super hoc[74]) contendere voluerint adversus episcopum Vincentinum, quum res inter alios acta non debeat eis praeiudicium[75]) generare. °*Dat. Anagniae III. Non. Ian.*° [1204.]

CAP. VIII.[76])

Si petens rem ex una causa succumbit, ex alia causa petere poterit. Hoc dicit quoad literam. Vel sic: *Petenti rem iure dominii possessionem probare non sufficit.* Hoc dicit quoad titulum.

Honorius III. *Abbati S. Cypriani*[77]) *Torcellanae dioecesis et S. Mariae novae*[78]) *de Venetiis.*

In causa, quae inter °*venerabilem fratrem nostrum*° patriarcham Gradensem[79]) °*et episcopum Castellanensem*° ex una parte, et abbatem et conventum monasterii sancti Georgii de Venetiis super subiectione ipsius monasterii ex altera vertebatur, invenimus pro eodem[80]) patriarcha probatum, °*quod recipiebatur in ipso monasterio processionaliter cum incenso, aqua benedicta, et icona, et quando revertebatur a gradu, pulsabantur ibi campanae, sicut in aliis ecclesiis civitatis, et*° quod inter alia[81]) °*dictus*° abbas quandoque ivit ad eius[82]) synodum, L. solidos[83]) Venetorum ei per plures annos exsolvens. °*Probatum vero pro episcopo invenimus, quod eiusdem monasterii confirmavit abbates, cui obedientiam et reverentiam impendebant. Abbates etiam eiusdem monasterii ad synodos veniebant episcopi, et idem ad exsequias invitatus recipiebatur processionaliter cum solennitate praedicta, ac similiter invitatus in festo beati Georgii procurationem recipiebat, ibidemque eum in barca sua in festo Purificationis B. Virginis conducebant. Quum autem primo in his possessorio egerint patriarcha et episcopus memorati, nos eos ad possessionem vel quasi restituimus praedictorum. Verum quia hinc inde petitorio nihilominus actum fuit, et utraque pars totum ius suum videtur in iudicium deduxisse, nos, visis praedecessorum nostrorum privilegiis, monasterium ipsum de fratrum nostrorum consilio liberum esse decrevimus, et immediate ad Romanam ecclesiam pertinere, illud in praemissis, et aliis, quae iurisdictionem et subiectionem respiciunt, ab impetitione dictorum patriarchae ac episcopi absolventes, non obstante possessione circa praedicta probata, quum non docuerint se tanto tempore talia percepisse, quod per hoc fuerit libertatis privilegiis derogatum. Reservamus tamen episcopo supradicto quae sibi circa chrisma, oleum sacrum, ordinationes clericorum et quaedam alia in eisdem privilegiis specialiter reservantur.*° Ad haec, quum de praemissis L. solidis, quos petiit[84]) ad subiectionis indicium, a patriarcha sit actum, per sententiam diffinitivam[85]), quam[86]) super hoc contrariam reportavit, ei non adimimus, si alio iure de ipsis experiri voluerit, potestatem.

TITULUS XIII.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM.

CAP. I.[1])

Adversus restitutionem petentem, non est audiendus reus de proprietate opponens, nisi actore consentiente.

Gregorius IX. *Episcopo Constan.*[2])

Licet multum[3]) °*fraternitatem vestram ad servandum sibi iustitiam Philagrii portitoris praesentium flagellum caecitatis incitet, verumtamen, quia ad restituenda quae sibi praeiudicialiter asserit detineri per nos vos voluit fieri promptiores, praesentia ad vos scripta praecidimus dirigenda.*° Conquestus[4]) est °*autem*° nobis[5]) Philasius[6]) caecus, eius[7]) campum °*cum vinea sua*° ab ecclesiae °*vestrae*° hominibus irrationabiliter occupatum. Quod si ita est, quanquam ante omnem contentionem[8]) possessio ei deberat violenter ablata restitui, tamen, quia °*communis filius*° Eventus[9]) diaconus ipsius[10]) ecclesiae consentiente illo[11]) constituit[12]) se legitime probaturum, dictum campum eiusdem ecclesiae iuris esse, °*ideoque*° veritatem inquire[13]), et[14]), si hoc probatum fuerit, huic dicendum est, ut a sua intentione discedat; alioquin °*ante omnem contentionem*° res ei ablata[15]) reddatur[16]). °*Et sua cuique parti integra post hoc maneat de proprietate cognitio etc. Indicavit praeterea etc. [cf. c. 4. de cens. III. 39.]*°

CAP. II.[17])

Petenti restitutionem beneficii non obstat renunciatio facta post spoliationem, quia praesumitur non spontanea. Et surlose addidi: „quia praesumitur non spontanea:“ quoniam, etsi probaretur spontanea, deberet obstare talis exceptio vel renunciatio in beneficialibus.

Alexander III. *Vigorniensi*[18]) *Episcopo.*

Sollicite cures °*et diligenter*° perquirere[19]), quo tempore H. renunciavit[20]) ecclesiae, et, si tibi[21]) constiterit, eum[22]) °*esse*° spoliatum, quum[23]) eidem ecclesiae renunciavit, °*si hac vice tantum renunciavit, aut si pluribus vicibus renunciavit ecclesiae praescriptae, dummodo spoliatus renunciavit,*° contra eum testes alterius partis de iuramento et[24]) renunciatione sponte[25]) facta, antequam restitutus fuerit[26]), non[27]) admittas, quia non est verisimile, quod sponte iuri suo renunciaverit qui renunciat[28]) spoliatus. Sed testes[29]) eiusdem H., quibus[30]) intendit se probare, quod violenter praedicta ecclesia fuerit[31]) spoliatus, dummodo idonei sint[32]), recipere[33]) non postponas[34]).

CAP. III.[35])

Petens restitutionem beneficii non auditur, etiamsi spoliationem probat, si probatur, eum sponte illud beneficium prius resignasse.

Idem.[36])

Accepta conquestione[36*]) P. clerici, quod[37]) violenter fuerat[38]) ecclesia °*de Procebrant*°[39]) spoliatus, vobis[40]) °*per apostolica scripta, si bene meminimus, praecipiendo*° dedimus in mandatis, ut,

---

Cap. VII. 69) *Valentinae:* Comp. IV. Ms. A. — *Vincentiae:* Ms. B. — *Vicentinae:* C. L. — 70) *antequam praefato archid. fuerat:* Comp. IV. — 71) *utriusque procuratoris:* Comp. IV. Ms. A. — 72) *ipsum:* C. R. 1. — 73) *praedicto filio archidiacono:* Comp. IV. — 74) *haec:* Comp. IV. Ms. A. — 75) *iudicium:* ib.

Cap. VIII. 76) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 77) *Abb. S. Cypriani Torcell. dioec. et S. Mariae novae de Venetiis et S. Mariae Annae, Pap. (Annu. Paduanae: Ms.) prioribus:* Comp. V., Böhm. — 78) abest a C. H. — 79) *Graden.:* Cis. — 80) abest a Comp. V. — 81) *inter al.:* omitt. ead. — 82) *patriarchae:* ead. — 83) *solidor. Ven. numerum:* Comp. V. Cis. — *solidor. Ven. minorum:* Ms. — 84) *quos pet.:* omitt. Comp. V. — 85) abest a C. R. H. L., Comp. V. — 86) *sententiam huiusmodi si non:* Comp. V.

TIT. XIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. X. 126. (A. 900.) — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) numerum omitt. C. H. L. — *Greg. IX.* (add.: *S.:* Böhm.) *ep. Constantinop.:* Cont., Böhm. — *Greg. Constantino* (*Constant.:* Ms.) *ep.:* Comp. I. — *Constantio ep. Mediolanensi:* Reg. — 3) *multum:* C. H. — 4) *Questus:* Comp. I., Reg. — 5) omitt. ib. — 6) *Philsius:* C. H. — *Philagrius:* Comp. I. — *Phil. caec.:* omitt. Reg. — 7) omitt. Comp. I., Reg. — 8) *ante iudicium:* ib. — 9) *Eventius:* Reg. — 10) *diac. vester:* Comp. I., Reg. — 11) *praedicto caeco:* Comp. I. — *praefato latore:* Reg. — 12) *const. per quinque testes partem ecclesiae vestrae satisfacere posse, eiusdem ecclesiae illum iuris esse:* Comp. I., Reg. — 13) *inquirere:* C. L. — *id. fraternitas vestra praedictum Philagrium contra iustitiam laborare non faciat, sed modis, quibus potuerit, veritatem diligenter inquirat. Et si manifeste, sicut hic constituit, probari potuerit vestri iuris esse, huic propter Deum vitius satisfaciendum est, ut a sua intentione sine labore discedat. Alioquin ante omnem contentionem res eius culta vestra provisione reddatur, ut sua cuique etc.:* Reg. — 14) *si manifeste, sicut hic asserit (stetit:* Ms.*), probari potuerit vestri iuris esse, huic:* Comp. I. — 15) *culta:* ib. — 16) *restituatur:* C. R. 1. — *restituatur vel redd.:* C. H.

Cap. II. 17) Restitutum ex App. XXII. 1., Lips. XXXIX. 1., Cass. XLV. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 18) *Vig. ep.:* omitt. Comp. I. Ms. — *Vigor.:* Aug. — *Wing.:* Lips. — *Wigorn.:* App., Cass. — add.: *P. C. Sicut ex literis:* Lips., cf. App. XLI. 5. — 19) omitt. App., Comp. I. — *investigare:* Lips., Cass. — 20) *renunciaverit:* C. H. — 21) abest a C. R. L., Lips. — *nobis:* App. Cass., Comp. I. Ms.° — 22) *ipsum:* App. — 23) *quando:* Comp. I. Aug. — 24) *et de:* App. — 25) *spontanea:* Cass. — *spontanea:* App., Lips., Comp. I. — 26) *ant. rest. fuer.:* omitt. Coll. citt. — 27) *nullatenus:* ead. — 28) *renunciavit.* App. — add.: *iam:* Comp. I. — 29) *testes H.:* App., Comp. I. — *testes hos:* Cass. — *testes illi.:* Lips. — 30) *quibus intendit (intendebat:* Cass.*) posse probare:* Lips., Cass. — *qui pro se intendunt posse prob.:* App. — 31) *fuit:* App. — 32) *sunt:* ead. — *fuerint.* Lips., Cass. — 33) *accipere:* App. — 34) *minime differas.* Coll. citt.

Cap. III. 35) Restitutum ex App. XXII. 2., Lips. XXXIX. 2., Cass. XLV. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 36) *decano Lincolniensi et sub. de Ricons:* App. — legend. tamen omnino est: *Rievallis*, cum App. XLII. 3., ubi prior capitis particula refertur. — 36*) *quaestione:* Cass., Cont. Böhm. — 37) *qui:* C. H. — 38) *fuerit:* C. R. 1., Cass. — *fuisset:* App., Lips., Comp. I. Aug. — 39) ita Comp. I. et App. parte XLII. — *Procerdebrit:* Cass. — *Sprotebtar:* App. parte XXII. — *Parebant:* Lips. per compend. — 40) *discretioni tuae:* App. p. XXII. — *discr. vestrae:* Lips., Cass., Comp. I., App. p. XLII.

si hoc constaret[41]), eam sibi °*auctoritate nostra*° restitui faceretis[42]). Quo cognito[43]) responsum est, °*sicut nobis dicitur*,° ab adversario, id[44]) non debere proficere[45]) eo, quod spontanea voluntate coram Eboracensi archiepiscopo apostolicae sedis legato[46]) praescriptam ecclesiam abiurasset. °*Quia vero non scripsimus idiotis, sed discretis personis, et nostrum est discernere, quid ratio dictet, discretioni vestrae praesentium auctoritate*° Mandamus[47]), quatenus °*rei veritatem diligenter et subtiliter inquiratis, et*,° si vobis constiterit, quod praefatus P. nullo metu vel vi coactus, sed spontanee[48]) praelibatam ecclesiam taliter[49]) abiuraverit[50]), et °*omni occasione et appellatione remota*° super hoc perpetuum silentium imponatis.

CAP. IV.[51])

In interdicto de retinenda succumbit reus, ipsius abiuratione probata. H. d. quoad titulum.

Idem *Wigornensi Episcopo et Heliensi Archidiacono.*[52])

Audita querela °*dilecti filii nostri*° T. clerici °*carissimi in Christo filii nostri illustris Scotorum regis*,° quod H. persona ecclesiae de Sander[53]), ipsum super ecclesia sua[54]) de Pelen.[55]) indebite molestaret[56]), °*quam liberam tunc et vacantem ad repraesentationem eiusdem regis praedictus T. fuerat adeptus, licet idem H. sponte iurasse dicatur, quod super ecclesia de Porten.*[57]) *praefato T. nullam quaestionem moveret, venerabili fratri nostro*° Londonensi[58]) episcopo, et tibi, fili archidiacone[59]), dedimus in mandatis, ut, °*veritate rei plenius inquisita*,° si vobis constaret[60]), quod praedictus H. alterius ecclesiae personatum haberet, vel iuramento spontanee[61]) praestito firmaverit, se memorato T. super eadem ecclesia[62]) quaestionem de cetero non moturum, °*ei exinde appellatione remota perpetuum silentium imponatis, et*° ab eius molestia super hoc compesceretis[63]) eundem. °*Postmodum vero nuncius praefati H. ad praesentiam nostram accedens constanti nobis assertione proposuit, quod per violentiam idem H. eadem ecclesia fuerit spoliatus, et ideo ad vos nostras literas impetravit, ut, si constaret vobis veritate cognita, ipsum H. spoliatum esse, quum eidem renunciarit ecclesiae, contra eum testes alterius partis de iuramento et renunciatione spontanee facta nullatenus reciperetis, sed potius testes ipsius H., quibus intendebat posse probare, quod violenter praedicta ecclesia spoliatus fuerit, dummodo essent idonei, non differretis recipere, et secundum eorum depositiones et rationes et allegationes hinc inde productas in causa ipsa appellationis obstaculo remoto quod iustum esset iudicaretis, non obstantibus literis nostris, si quae aliae ab alterutra parte impetratae fuissent, aut forma, quam expressimus in aliis literis super hoc impetratis. Addidimus insuper, quod, si in causa ipsa aliquid esset immutatum, postquam nuncius praedicti Henrici iter arripuit ad nostram praesentiam veniendi, totam causam ante ingressum principalis causae contradictione et appellatione cessante in eum statum reduceretis, in quo fuisse dignoscitur, quum nuncius ipsius H. est iter ipsum aggressus, nisi forte interim idem H. cum altera parte spontanea voluntate posset super ecclesia ipsa convenire. Nunc autem ex literis praedicti episcopi et tuis, fili archidiacone, nobis innotuit, quod vos priorum literarum tenorem, sicut debuistis, secuti, partes debita solennitate citastis.*° Quum vero[64]) °*post plures citationes die tandem peremtorio constituto, de iam dicti H. contumacia legitima probatione*,° vobis plenius constitisset, °*idonearum personarum testimonio cognoscentes, saepe*° dictum H. non solum[65]) ecclesiae alterius personatum habere, sed etiam[66]) spontanea voluntate ecclesiam de Pelen.[67]) °*in faciem ecclesiae*° in perpetuum abiurasse, prohibuistis[68]) eidem, ne dictum T. super hoc de cetero molestaret. Licet autem nuncius eiusdem H. posteriores[69]) literas, °*sicut diximus*,° impetraverit[70]), formam aliam continentes, quod[71]), non obstantibus literis a parte altera impetratis, revocari deberet, si quid immutatum esset[72]) in causa, postquam idem nuncius iter ad nos arripuerit[73]) veniendi, quia tamen non intelleximus, nec intelligi debuit[74]), ut revocaretur °*in irritum*° quod per[75]) vos factum esset auctoritate literarum nostrarum, sed si quid praesumptione[76]) vel violentia immutatum esset[77]), °*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus[78]) sententiam, quam protulistis[79]) ante posteriorum literarum receptionem[80]), occasione ipsarum[81]) nullatenus revocare tentetis, et, si contra sententiam ipsam aliquid statuistis, studeatis id, sublato appellationis obstaculo, revocare, °*et praefatum H. contra eandem sententiam nullatenus venire permittatis, sed potius sententiam contradictione et appellatione postposita faciatis auctoritate nostra inviolabiliter observari.*° Si vero post receptionem sequentium literarum sententia lata[82]) fuerit[83]), ea °*sententia*° non obstante °*in causa*° iuxta tenorem °*literarum*° ipsarum[84]) appellatione postposita procedatis, °*dummodo praefatus H. per violentiam spoliatus fuerit, et spoliatus illud praestiterit iuramentum.*°

CAP. V.[85])

Petenti restitutionem beneficii quaestio institutionis non canonicae referri non potest.

Idem *Brixiensi Episcopo.*[86])

In literis tuis[87]) (*Et infra:* [°*cf. c. 9. de off. iud. del. I. 29.*°]) Super illa quaestione, videlicet quum quis[88]) dicit, se de possessione violenter eiectum °*esse*,° et adversarius dicit[89]), eum non fuisse canonice institutum, respondemus[90]), prius de violenta eiectione, quam de canonica institutione agi debere, quia praedo etiam est secundum rigorem iuris restituendus. °*Item quum etc. [cf. cap. seq.]*°

CAP. VI.[91])

Non obstat exceptio criminis agenti interdicto unde vi, vel quod vi aut clam.

Idem *Exoniensi Episcopo.*[92])

Item[93]) quum quis[94]) dicit, se de possessione violenter[95]) eiectum, vel adversarium eiam possessionem intrasse, et adversarius ei crimen obiicit[96]), ut eum °*ratione criminis*° a sua intentione repellat, non occurrit °*quidem*° nobis, quod illius obiectio admitti debeat, vel principalis causae propter hoc executio retardari, quoniam[97]) criminaliter adversus eum ante restitutionem[98]) agere non potest, quum[99]) praesumatur eius[100]) existere inimicus.

Cap. III. 41) *si per officiales venerabilis fratris nostri Eboracensis archiepiscopi, A. S. L., ex concessione ipsius (illius: Cass.) in eandem ecclesia introductus (institutus: App. p. XLII.) fuisset, et inde per violentiam eiectus (exire coactus: App. p. XXII.)*: App., Lips., Cass., Comp. I. — 42) *faciatis*: App. p. XXII., Cass. — 43) *quibus cognitis*: Coll. citt. — 44) *ista omnia*: eaed. — 45) *ei prof.*: C. R. 1. — 46) *in praesentia (praesentiam: Cass.) praefati archiep.*: eaed. — 47) *iniungimus, ut*: eaed. — 48) *sponte*: C. R. 1. — *spontaneus*: Cass. — 49) omitt. Coll. citt. — 50) *abiecerit*: App. — *abrenunciaverit*: Cass.

Cap. IV. 51) Restitutum ex App. XXII. 4., Lips. XLIX. 4., Cass. XLV. 4., Comp. I. h. t. c. 4. — 52) *H ignen. ep. et R.* (omitt. App.) *Eliensi (Heliens: App., omitt. Lips.) archidiac.*: Coll. citt. — 53) *Sante*: C. H. — *Sandis* Comp. I. Ms. — *Sandein*: Aug. — *Sandeln*: App. — *Sandaln*: Cass. — *Sandoia*: Lips. (vid. lec.: *Sanday*). — 54) omitt. Coll. citt. — 55) *Pelin.*: C. R. 1. — *Petren.*: C. R. 2. L. — *Peterren.*: C. H. — *Peicern.*: Comp. I. Ms. — *Positione*. Aug. — *Pane*. Cass. — *Potton.*, Lips. — *Porten*. App. (vid. lec. *Porton*). — 56) *molestarit*: App. — *molestare praesumit*: Comp. I. — 57) cf. not. 55. — 58) *Lugdun.*: Lips. — *London.*: C. R. L., Cass. Comp. I. — 59) *archidiacono*: Ed. Rom. oper. mend. — 60) *constiterit*: Comp. I. — 61) *spontaneo*: Lips., Cass. — 62) *causa*: C. R. 2. L., Comp. I. — 63) *compescatis*: C. R. 1. H. — *ab eius impetitione eundem T. absolvere minime differatis*: Coll. citt. — 64) *et quum*. App., Lips., Comp. I. — *ut quum*: Cass. — 65) *non sol.*: omitt. Coll. citt. — 66) *et spont.*: eaed. — 67) *dispositioni*: Cass. — *depositione*: Comp. I. Ms. — *Piton.*: Aug. — cf. not. 55. — 68) *ei super eandem ecclesia perpetuum imposuistis silentium, et ab eius impetitione praenominatum T. penitus absolvistis*: Coll. citt. — 69) *aliae*: eaed. — 70) *impetravit*: App., Cass., Comp. I. Aug. — 71) *et quod*: App., Cass. — seq.: *non . . . impetr.*: add. a Raym. — 72) *fuisset*: App. — 73) *arripuit*. C. L., App., Cass. — 74) *debuerit*: Cass. — *voluimus*: App. — 75) *per iudices delegatos factum esset (est: Aug.)*. Coll. citt. — 76) *ex praes.*: C. R. 1. — add.: *vel immutatum*: Cass. — 77) *est*: C. R. 1., App., Lips., Comp. I. — 78) *quatenus, si ante receptionem literarum ipsarum (nostrarum: App., Lips., Cass. — illarum: Comp. I. Ms.), quas nuncius praefati H. super ipsa causa (omitt. Cass.) ad vos impetravit (impetraverit: Lips.), memoratus episcopus, et tu, fili archidiacone, super iam dicta ecclesia sententiam protulistis, eam contrad. et appellatione cuiuslibet (cessante. App., Comp. I. Ms.) ratam habentis et firmam, nec eam obtentu posteriorum literarum revocare tentetis, ita quidem, quod, si contra sententiam ipsam aliquid statuistis, id sublato app. remedio revocetis*: Coll. citt. — 79) *tulistis*. C. R. 1. — 80) *earum*: C. H. — add.: *literarum*: C. R. 2. — 81) *susceptionem*: Coll. citt. — 82) *data*: Cass. — 83) *fuit*: C. R. L. — 84) *ips. secundarum*: C. R. 1.

Cap. V. 85) Restitutum ex App. XXII. 5., Lips. XXXIX. 10., Cass. XLV. 6., Comp. I. h. t. c. 5. — 86) *Meldensi ep.*: Lips. — *Bixien.*: C. L. — *Brixiensi ep.*. Comp. I. — *Lexov. ep.*: App. — *Exon. ep.*: Cass., quod placet., cf. c. 9. de off. del. I. 29. — add.: *P. C. In literis*: Coll. citt., cf. c. 9. cit. — 87) absunt a C. R. H. L., Coll. citt. — 88) *aliquis*: C. R. 2. — 89) *obiicit*: Lips. — 90) *huiusmodi tibi* (omitt. Cass.) *damus resp.* Coll. citt.

Cap. VI. 91) Restitutum ex App. XXII. 6., Lips. XXXIX. 11., Cass. XLV. 7., Comp. I. h. t. c. 6. — 92) *Id. eidem in eadem*: App., Lips., Cass. — *Exoniensi (Exon.: Ms.) ep. P. C. In literis*: Comp. I., Bohm. — 93) absunt a Cass. — 94) *aliquis*: App. — 95) omitt. App., Lips., Comp. I. — seqq.: *eiectum . . . poss.*: omitt. Lips. — 96) *obiiciat*: App. — 97) *quia*: Cass. — 98) *ante rest.*: omitt. Coll. citt. — 99) *quum ipsum constet eius inimicum existere (consistere: Cass.)*: Coll. citt. — 100) *ei*: C. H.

CAP. VII.[1])

Spoliatus etiam a iudice, iuris ordine praetermisso, ante omnia restituatur.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*[2])

Conquerente nobis R.[3]) clerico "*latore praesentium*" accepimus, quod, "*quum vacaret scholasticis disciplinis,*" ipsum "*non citatum*" ecclesia de Werfort[4]) sine iudicio spoliasti. Quia vero iam[5]) non decet honestatem tuam clericos tuae iurisdictionis sine manifesta causa et rationabili suis beneficiis spoliare, quibus teneris paterna[6]) provisione consulere, "*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus, si est ita, praedicto[7]) clerico praefatam ecclesiam cum reditibus inde perceptis restituas, et in pace[8]) eam possidere permittas. Restitutione autem facta, si quid "*exinde*" adversus eum super praescripta[9]) ecclesia proponere volueris[10]), coram "*venerabili fratre nostro*" Exonensi[11]) episcopo delegato a nobis[12]) per te vel per sufficientem responsalem tuum cum eodem R. ordine iudiciario poteris experiri[13]), "*et quod ipse exinde statuerit suscipias firmiter et observes, etc.*"

CAP. VIII.[14])

Restituitur coniunx viro probanti desponsationem et copulam, et de ipsius impunitate caventi; nisi magna sit viri saevitia.

Idem.[15])

Ex transmissa nobis *(Et infra:)* "*Quia nobis de veritate liquere non potuit, causam experientiae vestrae duximus committendam; fraternitati vestrae per apostolica scripta*" Mandamus, quatenus, si vobis constiterit, quod praefata mulier praedicto militi legitime desponsata fuisset[16]), et ab eo cognita, ipsam ei restitui faciatis, recepta tamen[17]) sufficienti cautione, quod illi[18]) non debeat aliquod[19]) malum inferre. Si autem capitali odio ita mulierem vir persequitur[20]), quod merito de ipso diffidat[21]) "*et eum habeat suspectum*", alicui probae et[22]) honestae mulieri usque ad causae decisionem[23]) custodienda studiosius[24]) committatur in loco, ubi vir vel parentes eius mulieri[25]) nullam possint violentiam inferre.

CAP. IX.[26])

Per solutionem pensionis rei donatae, factam donatario cum auctoritate donatoris, acquiritur illi donatario rei donatae possessio, adeo, quod, si ab illa expellitur, per interdictum recuperandae agere poterit.

Idem.[26*])

Quum venisset ad nos "*dilectus filius noster*" G.[27]) canonicus sanctae Trinitatis de Hasul.[27*]) a suo priore et capitulo destinatus, in audientia nostra proposuit, quod, quum "*venerabilis frater noster*" Eboracensis archiepiscopus ecclesiam de N. eis concessisset, et per scriptum proprium[28]) confirmasset, ita, quod post decessum G. "*de Pontino*" clerici, qui praefatam ecclesiam tunc "*temporis*" tenebat, usibus eorum[29]) omnibus modis proficeret, et interim "*de*" auctoritate ipsius archiepiscopi[30]) idem G. ipsis canonicis annuam solveret pensionem, "*nos postmodum eandem concessionem, scripto ipsius archiepiscopi diligenter inspecto, auctoritate apostolica duximus confirmandam. Mortuo autem praefato clerico iam dicti canonici, licet per ipsum archiepiscopum non fuissent in praedictae ecclesiae possessionem inducti, tamen de concessione et confirmatione nostra plurimum confidentes, ecclesiam ipsam, ne a quodam clerico turbaretur, qui eos super eadem ecclesia nitebatur fatigare, sunt ingressi, et tam contra ipsum archiepiscopum, a quo gravari timebant, quam praefatum clericum ad nostram audientiam appellaverunt. Ipsis vero per duos de fratribus suis appellationem factam prosequentibus, saepe dictus archiepiscopus bladum et omnia bona ecclesiae, quae praefatus G. clericus suus moriens ibidem reliquit, fecit, quod vix credere possumus, invitis praedictis canonicis asportari. (Et infra:) Magister M. et A. clerici et nuncii eiusdem archiepiscopi, qui praesentes aderant, ipsum super his constanter excusaverunt, et adiecerunt, archiepiscopo iam praedicto per praefatos canonicos gravem iniuriam irrogatam, quia, et si ab ipso literas concessionis habuissent, ipsius postmodum auctoritate contempta, per se ipsos ingredi in possessionem non deberent. Nos itaque*" Respondemus[31]), quod, si praefati canonici de praedicta ecclesia[32]) auctoritatem eiusdem[33]) archiepiscopi vivente clerico perceperunt annuam pensionem, eo mortuo, quamvis auctoritatem[34]) eiusdem archiepiscopi non quaesierunt[35]), vitiose tamen non sunt possessionem ingressi, quum, sicut "*in saecularium legibus principum*" cautum est, is possideat, cuius nomine possidetur. "*Causam ipsam vobis, etc.*"

CAP. X.[36])

Si, actore agente petitorio, reus super eadem re deducit possessorium, proceditur in solo possessorio, suspenso petitorio.

Lucius III. *G. Archidiacono*[37]) *et I. Archipresbytero Turonensibus.*[38])

Ex conquestione B.[39]) mulieris ad nos[40]) noveritis pervenisse, quod, quum C.[41]) miles eam sibi matrimonio copulasset, et[42]) maritali affectione pertractans ex ipsa[43]) filiam suscepisset, sine iudicio ecclesiae "*postmodum*" a se removit eandem[44]), et de accusando super consanguinitate matrimonio, remoto appellationis obstaculo, literas ad iudices[45]) impetravit. Quum autem prius, quam a "*delegatis*" iudicibus mulier citaretur, per dioecesanum episcopum virum sibi restitui petiisset, et ob hoc "*ipsa*" ad nos proprium nuncium destinasset, demum[46]) coram praefatis iudicibus constituta, modo per se, modo per procuratorem, ante ipsius causae ingressum et post[47]) virum sibi restitui postulabat. Iudices vero restitutione "*penitus*" negata[48]), quod fieri non[49]) debuit, in principali[50]) procedere voluerunt, unde ipsa "*a tali gravamine ad*" nostram audientiam appellavit[51]). "*Quia ergo iniuste gravatis apostolicum debemus patrocinium impertiri, discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*" Mandamus, quatenus, si est ita[52]), "*memoratae*" mulieri "*omni contradictione et appellatione cessante*" virum "*suum*" restitui faciatis, quae[53]) post appellationem ipsius[54]) acta sunt in irritum revocantes, postmodum[55]) super matrimonio causam audiatis "*attentius*," et fine canonico terminetis. "*Datum Veronae*[56]) *XII. Kal. Nov.*"

CAP. XI.[57])

Violentus rem cum fructibus, etiam qui percipi potuissent, restituere, damna resarcire, et de iniuriis satisfacere compellitur.

Coelestinus III.[58])

Gravis ad nos querela[59]) *(Et infra:)* "*Ideoque fraternitati vestrae per apostolica scripta*" Mandamus "*firmiterque praecipimus,*" quatenus, "*partibus convocatis,*" si vobis constiterit de praemissis, praedictum archidiaconum[60]) ablata praenominati monasterii fratribus cum integritate restituere, "*et*" damna plenarie resarcire,

---

Cap. VII. 1) Restitutam ex Lips. XXXIX. 6., Comp. II. h. t. c. 1. — 2) *Wincon* (*Wintoniensi*) *ep.*: Lips. — 3) *Rinaldo*: Cont., Bohm. — *I.*: Lips. — 4) *Nefort*: C. R. 1. — *Werfort*: Böhm. — *Dorrfort*. C. R. 2. — *Dumolin.*: Comp. II. Ms. A. — *Durifort*: Comp. II. Ms. B. — *Durefort*: Aug. — *de El. et de Ste.*: Lips. — 5) abest a Lips. — 6) *tua pat.*: C. R. 1. — *pat. sollicitudine*: Comp. II. Ms. A. — 7) *videm clerico praescriptam eccl.*: Lips. — 8) *et in pace dimittas*: ead. — 9) *praedicta*: C. R. 1. — 10) *volueris*: Comp. II. Aug. — 11) *Exonien.*: ead. — 12) *del. a nob.*: omitt. Lips., Comp. II. — 13) *experiaris*: ead.

Cap. VIII. 14) Restitutam ex Comp. II. h. t. c. 2. — 15) *Abiensi ep.*: Comp. II. Ms. B. — *Albiensi et Belvacensi epp.*: Comp. II. Aug. — *Abinaen. et Ivanaten. epp.*: Comp. II. Ms. A. — leg. vid. cum Böhm.: *Ambianensi et Belvacensi epp.* — 16) omitt. Comp. II. Ms. B. — 17) omitt. Comp. II. — 18) *ei*: C. H. — 19) omitt. Comp. II. — 20) *prosequitur*: C. H., Comp. II. — 21) *diffidebat*: Comp. II. Ms. A. — 22) *propinquae et hon. personae mulier*: ib. — 23) *cognitionem*: Comp. II. Ms. B. — *cognitionem seu decisionem*: Aug. — 24) *studiosiusque comm. loco*: Comp. II. Ms. A. — 25) *aut mulieris nullam possint violentiam exercere*: Comp. II.

Cap. IX. 26) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 26*) *Exon. ep. et abb. de Ford.*: Comp. II. Ms. A. — *Heford.*: Ms. B. — *Referden.*: Aug. — 27) *H.*: Cont. Böhm. — *S.* Aug. — add.: *clericus et*: C. R. 1. — 27*) *Varell.*: C. R. 2. — *Hasel.*: C. L. — *Barell.*: C. R. 1. — *Harellis*: C. H. — *Harle*: Comp. II. Ms. B. — *Harle.*: Ms. A. — *Harlen.*: Aug. — 28) *proprio scripto*: Comp. II. Ms. A. — *et . . . conf. . . .* omitt. Ms. B. et Aug. — 29) *horum*: C. H. L., Comp. II Ms. B. — 30) *archidiaconi*: Comp. II. Ms. B. — *arch. . . . . can.*: omitt. Comp. II. Ms. A., quae in seq. pro *archiepiscopo* constanter ponit *archidiaconum*. — 31) *attendentes*: Comp. II. — 32) *prae dicta eccl.*: C. L. — *pro dicta eccl.*: C. R. — *pro iam dicta eccl. de auctor. ipsius archiep.* (omitt. Comp. II. Ms. A.): Comp. II.; in Ms. B. hic locus omnino corruptus est; exciderunt enim verba: *non deberent . . . . pensionem*. — 33) omitt. C. R. H. — 34) *auctoritate*: Comp. II. Aug., Ms. B., Cont., Bohm. — 35) *quaesierint*: C. R. II.

Cap. X. 36) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 8. — 37) *G. archidiacono, I. archipresbytero Turonen. et Alenpicerio* (*Alra*: Ms.) *canonico* (in Ms. add.: *Me.*, i. e.: *Metensi*): Comp. I. — 38) *Turden.*: C. R. 1. — 39) *Marg.*: Comp. I. — 40) *nostram nov. audientiam*: ead. — 41) *F.*: C. R. 2. — *E.*: C. R. 1. H. — *Elbo*: Comp. I. Ms. — *Ebbo*: Aug. — 42) omitt. Aug. — 43) *ex ea*: Comp. I. — 44) *eam*: ib. — 45) *ad decanum Aurelian. et abbatem S. Evurtii* (Aug.: *Eutrolii*): Comp. I. — 46) *postmodum*: ead. — 47) add.: *prius*: C. R. 2. — 48) *denegata*: Comp. I., Cont., Böhm. — 49) *minime*: Comp. I. — 50) add.: *negotio*: Bohm. — 51) *necessarium duxit appellare*: Comp. I. — 52) *si praemissa veritate subnixa noveritis*: ead. — 53) *et omnibus, quae . . . revocatis*: Comp. I. — 54) *app. ad nos interpositam irrationabiliter facta* (*acta*: Ms.) *sunt*: ead. — 55) omitt. Comp. I. — 56) Subscr. exhibent Codd. Tarracon. et Barcin. coll. ab Aug. et codex a nobis coll.

Cap. XI. 57) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 58) *Alexandro II.* Gonzalezii et rhsonici Dolensis ap. *Labb.* Bibl. I. 316. testimonio confisus (temere, ut videtur), tribuit Bohmerus. — 59) omitt. C. L., Comp. II. — *nos circumstrepit*: C. R. 1. — 60) *archiepiscopum*: C. R. H. L., Comp. II. Aug., Ms. B.

et de illatis iniuriis competenter satisfacere, '*omni gratia, timore et amore postpositis, dilatione, contradictione et appellatione cessante per districtionem ecclesiasticam nostra freti auctoritate*' compellatis[61]), provisuri '*attentius*', ut non tantum fructus[62]) a novo et violento possessore perceptos, sed quos, si eis possidere fuisset licitum, possessores veteres percepissent, '*per supradictam sententiam, sublato cuiuslibet appellationis obstaculo,*' reddi faciatis[63]) eisdem. '*Praeterea si qui, etc.*'

CAP. XII.[64])

Ingressus possessionem ignorante domino, ad quem pertinet, potest per ipsum dominum, statim quum sciverit, repelli etiam violenter, nec ex tali repulsione competit repulso contra dominum interdictum possessorium. H. d.

Innocentius III. *Episcopo et Capitulo Tridonensi.*[65])

Olim causam, quae inter vos nomine Tridonensis ecclesiae, et '*dilectos filios B.*' magistrum et fratres militiae templi in Lombardia, super domo Calventine vertebatur, '*dilecto filio*' de Locedio[66]) et de Columba abbatibus '*sub certa forma*' meminimus commisisse. '*Ipsi autem abbates, partibus convocatis, et lite in eorum praesentia contestata, testes receperunt ex utraque parte productos, et quum renunciatum fuisset, utrinque depositiones eorum solenniter publicarunt, et eas per manum publicam redigentes in scriptis, causam plene instructam ad nostram praesentiam remiserunt. Nos ergo dilecto filio C. canonico et procuratori ecclesiae Terdonensis et praedicto magistro dilectos filios nostros I. tit. S. Stephani in Coelio monte presbyterum et H. S. Eustachii diaconum cardinales concessimus auditores, coram quibus fuit ex parte vestra propositum, quod, quum olim Humiliati quidam a bonae memoriae V. episcopo Terdonensi licentiam postulassent, hospitale et oratorium in loco Calventine construendi,*' Episcopus Tridonensis[66*]) possessiones quasdam '*a quibusdam militibus, qui eas tenebant in feudum, ab ecclesia Terdonensi redemit, et illas*' Humiliatis '*petentibus*' sub ea conditione concessit, quod '*ad honorem Dei et B. Virginis*' nomine Tridonensis episcopi oratorium ibidem et hospitale construerent[67]), et tres solidos censuales Tridonensi episcopo annis singulis exhiberent, a quo etiam persona, quae loco[68]) praeficeretur eidem, investituram perciperet[69]), et pro se et aliis[70]) fratribus ei et successoribus eius obedientiam faceret manualem, episcopo sibi loci dominium nihilominus retinente. Dictus vero[71]) magister ad eandem domum adspirans, '*et volens eam copulare domui de Casellis,*' ipsos[72]) adeo circumvenit, quod praeter conscientiam vestram[73]) se et sua in eius manibus tradiderunt, ea tamen conditione apposita, si vobis quod facerent complaceret, sine quorum assensu se nihil posse facere asserebant. '*Magister vero conditionem acceptavit appositam, et quod aliter eos non reciperet affirmavit. (Et infra:) Tunc vero magister accedens Calventiam exinde paramenta ecclesiae, instrumenta domus et libros accepit, et nonaginta oves fecit abduci, ac postmodum reversus ad eos, quum ei fuisset quod petierat denegatum, quia paratus esset vobis facere rationem, si forsan eos offenderit, adiecit. Vos autem intentionem eius malevolam attendentes, et ne se de domo intromitteret memorata districtius inhibentes, ad sedem apostolicam appellastis. Et quum tu, frater episcope, quae gesta fuerant audivisses, omnes pariter ad domum accessistis eandem, et eos, quos invenistis ibidem ad domus custodiam a magistro relictos, eiecistis ex ea, vim vi, secundum quod omnia iura permittunt, licite repellentes. Unde quum possessio praedictae domus sub conditione tradita fuerit eidem magistro, non exstante conditione traditio non tenebat. Praeterea quum idem magister clam domum illam intraverit, nullum vobis est praeiudicium generatum, quo minus eum possetis repellere, quum id ad vestram audientiam pervenicet; praesertim quum verus dominus controversiam ipsi moveret, vel suspicatus fuerit, vel debuerit suspicari. (Et infra:)* Intelligentes autem[74]), praedictam domum eidem magistro traditam sub conditione fuisse, et quod[75]) nullum iuri vestro praeiudicium fuerat irrogatum, ex eo, quod idem magister iustitiae vestrae non inscius, vobis ignorantibus, possessionem accepit, praesertim quum statim, ex quo id vobis innotuit, vim vi duxeritis repellendam, et quod[76]) idem '*magister*' sua temeritate possessionem[77]) praeter conscientiam vestram, ad quos ipsam possessionem noverat pertinere, et quos[78]) quaestionem sibi moturos suspicari debuerat, est ingressus, '*dictum*' procuratorem vestrum et[79]) vestro nomine ab impetitione ipsius magistri, nomine domus militiae templi, quoad faciendam restitutionem, quam petebat[80]), '*de consilio fratrum nostrorum*' reddimus absolutum, '*salva et quaestione proprietatis, de qua in hoc iudicio nihil est actum, sicut praedictus abbas de Locedio nobis exposuit viva voce,*' decernentes '*nihilominus*', vos[81]) magistro '*ipsi*' satisfactionem debitam exhibere, si defendendo ius vestrum in offensam ipsius vel domus militiae templi modum forsitan excessistis.

CAP. XIII.[82])

Si contra petentem restitutionem coniugis opponitur consanguinitas in gradu prohibito, et offeruntur probationes paratae, recepto ab opponente iuramento de malitia, negabitur restitutio quoad torum, et fiet quoad reliqua. Si vero probationes promptae non sint, fiet plena restitutio, nisi sit magna viri saevitia.

Idem *Bituricensi Archidiacono.*

Literas tuas '*nuper*' recepimus[83]), '*continentes,*' quod, quum quaedam matrimonialis causa, '*venerabili fratre nostro*' Bituricensi archiepiscopo in remotis agente, in tua praesentia tractaretur, Gulielma[84]) mulier separari a B.[85]) viro suo instantissime postulabat, cui se quarto gradu consanguinitatis proponebat esse coniunctam. '*Apparebant etiam accusatores et testes exhibentes ex actam ab utroque latere consanguinitatis lineam contingentem, qui se contracti matrimonii tempore absentes fuisse dicebant, et quod in continenti parati erant quae proposuerunt comprobare.*' Vir autem '*econtra*' sibi uxorem postulabat restitui, quae ab eo sua temeritate divertit[86]), '*quemadmodum allegabat. Ceterum pars replicabat uxoris, tum propter fatuum incestus periculum, tum quia probationibus paratis et promptis sine diffugio quod intendebatur poterat demonstrare, restitutionem penitus denegandam. Ad haec notam esse mariti saevitiam proponebat, cui erat impetuosa levitas et crudelitas bestialis, et, si liberam restitutae sibi facultatem haberet uxoris, eius amici timebant mortis ex hoc sibi periculum imminere vel corporis cruciatum, et sic ab accusatione desisterent, eam qualitercunque vivere quam interire malentes; adiicientes, nihilominus ipsam licentiatam a viro recessisse cum lacrimis et invitam. Ipse vero miles nihilominus sibi uxorem petebat libere ac pacifice restitui, et, ne secus fieret, sedem apostolicam appellavit. Quum igitur in causis matrimonialibus exceptiones huiusmodi saepius proponantur, quid sit in talibus agendum,*' Rescripto petebas apostolico edoceri, '*ex praemissis velut quodam themate multas eliciens quaestiones, primo quidem*' utrum, quando aliquis consanguinitatis gradus obiicitur, in quo sedes apostolica dispensare non potest nec etiam[87]) consuevit, et[88]) probationes promptae sint et paratae, '*an*' indulgenda restitutio sit, an neganda? '*Secundo quaerebas, an idem iuris exsistat, si aliquis gradus dispensabilis vel aliud impedimentum dispensabile allegetur, et probationes similiter sint praesentes, utrum restitutio concedi debeat, an negari? Tertio loco quaerebas, si mariti crudelitas et saevitia nota sint iudici, ut propter motam controversiam indignatus uxorem torturis tractaturus sit et iniuriis affecturus, et sic accusatores de morte feminae metuentes accusare desistant: utrum hoc in primo vel in secundo casu restitutionis praebeat adminiculum denegandae? Postremo quaerebas, si deneganda sit restitutio in aliquo casuum praemissorum, et ad sedem apostolicam appelletur, utrum appellationi huiusmodi sit deferendum?*' Sane circa solutionem propositae quaestionis diversae sunt[89]) sententiae diversorum; aliis asserentibus restitutionem '*in praemissis casibus*' faciendam[90]); aliis sentientibus in contrarium; nonnullis viam mediam eligentibus, ac dicentibus, eam faciendam interdum, quandoque '*vero*' penitus denegandam. Primi per decretalem epistolam '*bonae memoriae*' Lucii[91]) Papae '*praedecessoris nostri*' iuvari videntur, arguentis quosdam iudices delegatos[92]), qui restitutionem viri, qui sine iudicio ecclesiae uxorem dimiserat, et ei consanguinitatem postmodum opponebat, spoliatae[93]) ac repetenti coniugem denegabant, et mandantis, sibi[94])

Cap. XI. 61) *cogatis:* Comp. II. — 62) *fr., quos novi* (omitt. Ms. B.) *et violenti possessores interim perceperunt:* ead. — 63) *reddi eis .... compellatis:* ead.

Cap. XII. 64) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 65) *ep. Strigon. et cap. Tridon.:* C. R. 1. — *Terdonensi:* C. R. 2. H. L., Comp. III. per tot. — 66) *Lucedio:* Comp. III. (lege tamen omnino: *Locedio,* quod Cist. ord. mon. est.) — 66*) *idem ep.:* Comp. III. — 67) *constituerent:* Cont., Böhm. — 68) *quae praef. ibidem:* C. H. — 69) *acciperet:* C. R. 1. — 70) *pro al.:* C. R. 2. — 71) *Quumque id fuisset diutius observatum et* (omitt. Aug.) *saepedictus magister:* Comp. III. — 72) *praefatos Humiliatos:* ead. — 73) *nostram:* C. L. — 74) *Quum autem cardinales praedicti quae coram eis tam ex parte vestra quam ex alia proposita fuerant nobis fideliter retulissent, intelligentes, praedictam:* Comp. III., Böhm. — 75) *atque:* ead. — 76) *attendentes etiam quod:* C. R. 1., Comp. III. — 77) *poss., quam ad vos noverat pertinere:* Comp. III. Aug. — 78) *quod:* C. L. — 79) omitt. C. H. L., Comp. III. — 80) *quam pet.:* omitt. Comp. III. — 81) *vero:* C. H.

Cap. XIII. 82) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 83) *accepimus:* C. R. 1. — 84) *N.:* Cont. — *C.:* C. H. L. — *Imbergu:* Comp. III. Aug. — *Ymbergu:* Ms. — 85) *G.:* Cont. — *C.:* Comp. III. — 86) *diverterat:* Comp. III. — 87) omitt. Aug. — 88) *et quum:* C. R. 1., Comp. III. Ms. — 89) *sint:* C. H. — 90) *esse fac.:* C. R. 1. — 91) cf. supra c. 10. — 92) *quosdam legatos:* Comp. III. Ms. — 93) *spoliare:* Comp. III. Aug. — 94) omitt. C. H. L., Comp. III.

prius restitui taliter spoliatam, et postea de matrimoniali causa cognosci. Horum[95]) autem assertionem incestus videtur periculum oppugnare[96]); sed ipsi timorem incestus inanem esse respondent, quum etiam beneficio restitutionis obtento qui consanguinitatis habet notitiam nec exigere debitum contra conscientiam, nec solvere[97]) teneatur, quoniam, si secus egerit, aedificat ad gehennam, sicut nec consanguinitatis conscius, super cuius[98]) coniugio quaestio non movetur. Secunda vero assertio per oraculum '*felicis recordationis*' Clementis[99]) Papae '*praedecessoris nostri*' fulcitur, a quo quum fuisset quaesitum, utrum, muliere quandam quendam in[100]) virum petente, qui, ut eam repelleret, exceptionem consanguinitatis obiecit, prius esset de impedimento consanguinitatis agendum, quam super matrimonio sententia proferretur, sic inquisitioni factae respondit, quod, quum exceptione probata principalis quaestio perimatur, prius est cognoscendum de ipsa, quam ad diffinitionis articulum procedatur, quum etiam in multis casibus restitutio differatur secundum canonicas sanctiones. Opinioni autem ultimae videtur non incongrue adaptari, ut in gradibus consanguinitatis divina[1]) lege prohibitis restitutioni[2]) aditus praecludatur, sed constitutione[3]) interdictis humana restitutio locum habeat cum effectu, quum in illis dispensari non possit, et[4]) in istis valeat dispensari[5]), sicut B. Gregorius et multi alii dispensarunt[6]). Unde non peccat qui in hoc articulo ad mandatum ecclesiae reddit debitum coniugale. Nos autem ad praesens nullam de praedictis sententiis reprobamus, nec eulquam earum aliquod praeiudicium ex nostra responsione volumus generari[7]), quamvis praescriptum Lucii Papae mandatum ad possessorium, responsum vero '*patris et praedecessoris nostri*' Clementis ad petitorium referatur. Porro quum mulier '*illa*', quae consanguinitatis habet notitiam, praesertim in gradibus, quos lex divina prohibuit, non possit huiusmodi viro sine mortali peccato carnaliter commisceri, quoniam omne[8]), quod non est ex fide, peccatum est, et quicquid fit contra conscientiam aedificat ad gehennam, frustra in tali casu adiudicaretur restitutio spoliata, quum illa contra Deum non debeat in hoc iudici obedire, sed potius excommunicationem humiliter sustinere. Sicque difficultas occurreret quasi perplexa, quia propter[9]) sententiam oporteret eum reddere debitum, et propter conscientiam '*debitum*' reddere non deberet. Unde contingeret eos graviter impediri; et utrique laqueus pararetur, quum inter se carnaliter coniungi non possent, nec aliter[10]) alteri matrimonialiter copulari. Propterea melius '*nobis*' videtur, quod, quum opponitur consanguinitas, praesertim in gradibus divina[11]) lege prohibitis, et probationes offeruntur in continenti paratae, in ceteris '*quidem*' adiudicanda sit restitutio, sed ad maiorem cautelam iuramento recepto, quod talis obiectio malitiose non fiat[12]), sola quoad commixtionem carnalem, maxime si fama consentit, est restitutio differenda, donec auditis probationibus et discussis causa sine diffugio terminetur, quum utrique sit melius taliter expediri, quam manere taliter[13]) impeditos. Quod si non habeat probationes in continenti paratas, sed dilationes exspectat longiores, quia praesumitur contra eam, quae sine iudicio ecclesiae sua tantum[14]) temeritate recessit a viro, ad restitutionem plenariam ecclesiastica debet censura compelli, quam tamen ipsa tori negando consortium debet humiliter tolerare, donec probationes offerat praeparatas, et tunc absolutione petita secundum formam ecclesiae absolvatur[15]). Sed antequam fiat ei[16]) mandatum sub debito iuramenti, receptis probationibus procedatur[17]), quemadmodum est praemissum. Si vero tanta sit viri saevitia, ut mulieri trepidanti non possit sufficiens securitas provideri, non solum non debet illi[18]) restitui, sed ab eo potius amoveri; alioquin sufficienti, si fieri potest, securitate provisa profecto videtur coniunx ante causae cognitionem restituenda marito[19]).

CAP. XIV.[20])

Per solum traductionem mulieris ad domum viri factum, non praecedentibus sponsalibus vel invalidis, non acquiritur possessio, unde ea recedente proprio auctoritate non competit restitutio.

Idem *Vulterano*[21]) *Episcopo.*

Ex parte M. mulieris fuit propositum '*coram nobis*,' quod, quum eam '*adhuc*' intra[22]) pubertatis tempora[23]) constitutam '*quidem*' patruus suus filio H.[24]) Senensis civis, nondum VII. annorum, '*in*' matrimonio voluerit copulare, ac eadem traducta fuerit in domum[25]) '*civis*' eiusdem, ipsa, ex quo ad nubiles annos pervenit, ratum nolens habere quod a '*dicto*' patruo suo circa hoc procuratum fuerat, a '*venerabili fratre nostro*' Senensi episcopo nubendi alii licentiam postulavit. '*Quumque partes idem episcopus citasset, et praefata M. per procuratorem idoneum in iudicio compareret, quaerens possessiones et res alias sibi restitui dotis nomine pro se datas, et pars altera restitutionem peteret mulieris eiusdem, asserens eam non posse per alium causam agere, sed debere ipsius tractatui personaliter interesse, praefatus episcopus dubitans, quid super his statuere posset de iure, prout nobis suis literis intimavit, processu negotii supersedit.*' Quia igitur non credimus ambigendum, quin ipsa mulier, quamvis minor '*esse dicatur et*' causam possit matrimonii per procuratorem tractare, ac pars alia, quae[26]) mulieris restitutionem sibi fieri prius postulabat, restitui nequaquam debeat, utpote[27]) nullo iuris seu possessionis commodo destituta, quum per solam traductionem '*praedictam*,' quam non praecesserunt sponsalia vel consensus legitimus, nec fuerunt[28]) etiam subsecuta, nullum inter eos obligatorium vinculum sit contractum, '*ut finis litibus imponatur, fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si est ita, non obstantibus exceptionibus supradictis, '*partibus convocatis*,' audias quae hinc inde partes[29]) duxerint[30]) proponenda, et quod canonicum fuerit appellatione remota decernas, '*faciens quod decreveris etc. Dat. Lat. III. Id. Ian. Pont. nostr. Ao. XI.*' [1209.]

CAP. XV.[31])

Interdictum unde vi non competit contra illum, qui non spoliavit, nec spoliari mandavit, nec spoliationem ratam habuit.

Idem.[32])

Quum ad sedem apostolicam accessissent '*olim A. venerabilis fratris nostri*' Cumani episcopi, et '*frater G. dilectorum filiorum*' fratrum hospitalis Hierosolymitani procuratores, '*et instrumenta nobis et acta causae, quae super ecclesia et hospitali de Monte Citnaro inter eos agitabatur, prout gesta fuerunt, in praesentia venerabilis fratris nostri Papiensis episcopi, qui ex delegatione nostra de causa cognoverat, praesentassent, nos, diligenter inspectis quae coram eodem episcopo acta fuerant, haberi ea decrevimus pro infectis, quum constiterit nobis, eum in causa ipsa iudicem non fuisse, sicut ipsemet ad ultimum recognovit, et eandem dilecto filio*,' Abbati de Accon.[33]) causam, quae super ecclesia et hospitali de Monte Citano[34]) inter eos vertebatur, '*de assensu partium*' taliter duximus committendam[35]), ut audiret omnia tam ad possessorium quam ad petitorium iudicium pertinentia, quae utraque pars duceret proponenda, et causam ipsam fine debito terminaret. Coram quo '*postea*' procurator hospitalis '*Hierosolymitani ecclesiam et hospitale*' praedicta[36]) cum possessionibus et pertinentiis suis, quae tenebat, '*dictus Cumanus*' episcopus '*iniuste*' sibi restitui postulavit[37]), asserens, illa[38]) de iure ad hospitale Hierosolymitanum spectare, et quod ipsa diutius possedisset[39]). Ad quae respondit procurator episcopi, se nec scire[40]), nec credere, supradicta '*unquam*' ab hospitali '*Hierosolymitano*' possessa, vel ad illud aliquatenus pertinere, quae Cumanus[40*]) episcopus, utpote in sua dioecesi constituta, rationabiliter detinebat. Quum igitur[41]) ad fundandam intentionem suam pars utraque testes produceret[42]), dictus abbas '*deinde utriusque partis attestationibus, rationibus et instrumentis inspectis*,' procuratorem episcopi condemnavit ad restitutionem omnium praedictorum. *(Et infra:)* Nuper autem utriusque partis procuratoribus '*propter hoc*' comparentibus coram nobis, '*prioris actis iudicii nobis fideliter praesentatis*,' causam ipsam '*interdum per nos, quandoque per dilectos filios nostros B. tit. S. Marcelli et R. tit. S. Anastasiae presbyteros cardinales*' examinavimus diligenter, et quidem per testes[43]) videbatur esse probatum, quod '*Cratus*' Comani epi-

Cap. XIII. 95) *Horum:* Comp. III. Aug. — 96) *impugnare:* C. H. — 97) *nec contra conscientiam solv.:* C. R. L., Comp. III. Aug. — *nec etiam consc. solv.:* Comp. III. Ms. — 98) *cius:* C. H. — 99) *cf.* supr. c. 1. de ord. cogn. II. 10. — 100) omitt. Comp. III. Ms. — 1) *impedimentis:* ib. — 2) *restitutionis:* Comp. III. Aug. — 3) *sed in gradibus constitutione interdictis humana:* C. L. — 4) *sed:* Comp. III. — 5) *dispensare:* C. H. — 6) *dispensaverint:* Comp. III. Aug. — 7) *generare:* Böhm. — 8) Rom. XIV. 23. — 9) *per:* C. H. — 10) omitt. C. L., Comp. III. — 11) *a div.:* C. H. — 12) *opponuntur:* ib. — 13) *aliter:* C. H. L., Comp. III. Ms. — 14) abest a C. H. — 15) *absolvatur:* C. R. L. — 16) *illi:* C. H. L., Comp. III. — 17) *procedatur:* ib. — 18) *ei:* Cont., Böhm. — 19) *viro:* C. R. L.

Cap. XIV. 20) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 206. — Comp. III. h. t. c. 4. — 21) *Voltan.:* C. R. L. — *Wlteran:* Comp. III. Aug. — *Wlterano:* Reg. — 22) *infra:* Comp. III., Reg. — 23) *annos:* C. R. L. — 24) *B.:* C. R. L. — *R.:* C. H. — omitt. Comp. III., Reg. — 25) *domo:* C. H. — 26) *quae — postul.:* add. a Raym. — 27) *quae . . . est comm. destituta:* Comp. III., Reg. — 28) *fuerint:* C. R. L. L., Comp. III. Ms. — *fuerit etiam subsecutus:* Aug. — 29) omitt. Comp. III., Reg. — 30) *duxerunt:* C. L.

Cap. XV. 31) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 5. — 32) *archiepisc. Mediolanensi et praeposito canonicae Petrae. PP.:* Comp. III., Böhm. — 33) *Acton.:* C. L. — *Arron.:* Comp. III. — 34) *Citanio:* C. H. — *quae . . . vertebatur:* omitt. Comp. III. — 35) *tal. committentes:* ead. — 36) *praedictam:* Comp. III. Ms. — *hosp. praedicti ecclesiam et hosp. eam:* C. H. 37) *postulabat:* C. R. L. H., Comp. III. Aug. — 38) *supra dicta omnia:* Comp. III. — 39) *ac ea diutius possedisse. Ad hoc:* ead. — 40) *nescire:* C. R. L., Comp. III. — 40*) *Cumanen.:* Cont., Böhm. per tot. — 41) *ergo:* C. R. H. L., Comp. III. — 42) *produxit:* Comp. III. Ms. — *produxerit:* C. R. H. L., Comp. III. Aug. — 43) *equidem per testes idoneos:* C. H.

scopi nuncius cruces Hospitalariis *olim* abstulit, inhibendo ipsis, ne ad supradictam ecclesiam vel hospitale redirent, et quod episcopus supradicta omnia possidebat[44]), unde procurator Hospitalariorum petiit dictam restitutionis sententiam *auctoritate apostolica* confirmari. *Ex adverso vero proponebatur, quod, etsi per testes forsan esset sufficienter ostensum, quod per nuncium episcopi fuerint Hospitalarii spoliati, quum tamen non constiterit, quod de mandato eius hoc fecerit, vel quod episcopus ratum habuerit factum ipsius, restitutio sibi locum non potuit vendicare, quanquam constaret episcopum praedicta tenere, qui utique ipsa de iure possidet, utpote ad se spectantia et in sua dioecesi constituta. Sed ad hoc pars altera replicavit, quod, quamvis per dicta testium evidenter mandatum episcopi vel ratihabitio non probetur, quia tamen iudex motum animi potuit ex aliis causis informare, pro sententia erat merito praesumendum. His igitur et aliis intellectis, quae utriusque partis procuratores proponere curaverunt,* Nos prioris acta iudicii, *quae nobis fuerant, sicut praemissum est, plene ac fideliter praesentata, diligentius* recensentes, quia nec per dicta testium, vel confessiones[45]) partium, quum nullae penitus in iudicio factae fuerint, vel etiam instrumenta, quae nullatenus de spoliatione tractabant, nec *etiam* per evidentiam facti nobis constare potuerit[46]), quod Cumanus episcopus *supradictos* Hospitalarios spoliaverit, vel mandaverit spoliari, vel spoliationem factam[47]) saltem ratam habuerit, *de consilio fratrum nostrorum* pronunciavimus in quaestione praedicta, interdictum Unde vi locum nullatenus habuisse, restitutionis sententiam a praedicto abbate prolatam[48]), licet pars[49]) adversa proponeret, quod praesumendum esset pro sententia iudicis, qui motum animi sui potuit ex causis aliis informare, iustitia exigente cassantes.

CAP. XVI.[50])

Exceptio inopiae, de qua constat, a clerico opposita, impedit executionem sententiae, etiam latae in possessorio. H. d. comprehendendo mentem literae et veram lecturam.

Idem.[51])

Olim vobis dedisse meminimus in mandatis, ut *venerabilem fratrem nostrum* Ovetensem[52]) episcopum ad debitam partis restitutionem Zamurensis[53]) dioecesis, quam tenebat, cum[54]) perceptis fructibus[55]) restituere cogeretis[56]), *si dilectum filium Rainerium prius, quam super hoc mandatum apostolicum adimpleret, viam ingredi contingeret omnis carnis.* Verum quoniam[57]) inanis est actio, quam inopia debitoris excludit[58]), *fraternitati vestrae per apostolica scripta* mandamus, quatenus non prius episcopum *ipsum* ad restitutionem fructuum compellatis, quam ipse fuerit taliter restitutus, ut restituere possit quod percepit[59]) de proventibus alienis. *Nos autem etc. Dat. Rom. etc. V. Kal. Iun.* [1198.]

CAP. XVII.[60])

Per excommunicationis probationem non probatur quasi possessio iurisdictionis, licet aliquibus diebus fuerit observata; ideo petens restitutionem, hoc solo probato, succumbit. Hoc dicit quoad intellectum.

Idem.[61])

Olim inter te pro abbatia tua, et *venerabilem fratrem nostrum* Parisiensem episcopum nomine Parisiensis ecclesiae super possessione iuris parochialis in parochia de Monte quaestione suborta *(Et infra:)* Nos attendentes, quod ex eo solo, quod populus praedictae[62]) parochiae timore sententiae suae per aliquot[63]) dies abstinuit a divinis, nullam in[64]) eos iuris parochialis possessionem idem[65]) episcopus fuerit[66]) assecutus, nec fuerit aliquo modo probatum, quod, eo tempore, quo sententiam ipse protulit[67]), possessionem in ipsis iuris parochialis haberet, vel prius etiam habuisset, restitutionem ei[68]) adiudicare de iure nequivimus, quum ipsum non constiterit spoliatum *fuisse.*

CAP. XVIII.[69])

Recipiens scienter rem invasam a spoliatore, tenetur eam spoliato restituere, licet non probet dominium.

Idem *in concilio generali.*

Saepe contingit, quod spoliatus *iniuste,* per spoliatorem in alium re translata, dum adversus possessorem non subvenitur per restitutionis beneficium spoliatu[70]), commodo possessionis amisso, propter difficultatem probationum[71]) iuris[72]) proprietatis amittit effectum. Unde, non obstante iuris civilis rigore, sancimus, ut, si quis de cetero scienter rem talem receperit[73]), quum spoliatori quasi succedat in vitium eo, quod non multum interest[74]), *praesertim* quoad periculum animae, iniuste detinere ac invadere alienum, contra possessorem huiusmodi[75]) spoliato per restitutionis beneficium succurratur.

CAP. XIX.

Occupans certum locum, in quo quis iura libere possidebat, si per ipsius occupationem non potest possessor sua iura libere possidere sicut prius, conveniri potest possessorio pro libertate possidendi, et restitutio fieri non potest, nisi dimittat locum in pristina libertate. H. d. valde singulariter.

Gregorius IX. *Episcopo Lucano.*

Pisanis ac Lucanis civibus per gravem discordiam, quam diu inter se habuerant, afflictis graviter et attritis *(Et infra:)* P. subdiacono nostro dedimus in mandatis, ut, possessione[76]), quam in quibusdam castris constat Lucanam ecclesiam habuisse, sibi prius plene ac libere, sicut tempore mutae discordiae habuerat, restituta, et super ea, de qua dubietas oriretur, sufficienti cautione recepta, quod iuri coram nobis praedicti Pisani parerent, prolatas pro occupatione castrorum ipsorum in eos sententias relaxaret. *(Et infra:)* Pisanis igitur asserentibus, quod per te stabat, quo minus tibi iuxta mandatum nostrum fieret restitutio, et instanter petentibus, ut dictas sententias praefatus subdiaconus relaxaret, ipse[77]), receptis cautionibus de parendo iustitiae coram nobis, sententias relaxavit easdem, propter quod tu[78]) reputans te gravatam ad nostram praesentiam accessisti, impugnaturus processum subdiaconi saepe dicti. *(Et infra:)* Porro dum in nostro continebantur mandato, ut videlicet possessio, quam constabat Lucanam ecclesiam habuisse tempore tantae discordiae, prius restitueretur eidem, et ut eiusdem possessionis restitutio fieret plene ac libere, sicut eam habuerat tempore supradicto, quorum primum ad factum, alterum vero referebatur ad modum. Unde licet, prout pars Pisanorum dicebat, in facto mandati formam subdiaconus ipse adimplere nequiverit, quia non poterat facere tibi restitui possessionem castrorum, de qua non constabat eidem, nec etiam, secundum quod tu ipse dicebas, affictuum et pensionum possessio poterat tibi restitui, quia ea non fueras spoliatus, fuit tamen in modo peccatum, quia debuit facere, ut Pisani possessionem pensionum et affictuum, quam per eorum confessionem constabat[79]) te in castris praedictis habere, tibi dimitterent plene[80]) ac libere, sicut ecclesia tua illam habuerat tempore motae discordiae, quod quidem esse non poterat, nisi Pisani castra ipsa[81]) omnino dimitterent, quia illis detinentibus castra et munitiones castrorum, in quibus dictas pensiones recipis et affictus, ea plene ac libere habere non posses, sicut habebas, quando ipsi castra eadem[82]) minime detinebant, eo, quod, quamdiu ea detinent, in eorum potestate relinquitur, te non admittere vel repellere, quando velint. His ergo[83]) diligenter auditis, processum huiusmodi de fratrum nostrorum consilio irritum iudicamus[84]).

Cap. XV. 44) *possideret:* C. R. 1. — 45) *confessionem:* Comp. III. — 46) *potuerant:* C. H. — *potuit:* Comp. III. — 47) omitt. C. L., Comp. III. — seq. *saltem:* omitt. C. H. — 48) *latam:* C. H., Comp. III. — 49) *licet . . . . inform.:* add. a Raym.

Cap. XVI. 50) Restitutum ex Reg. Bal. I. 239. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 51) *Burgensi et Palensi epp.:* Reg. — 52) *Ovecen.:* Comp. IV. Ms. B. — *Veten.:* Ms. A. — 53) *Carnoten.:* C. H. — *Camoren:* C. L. — *Zamoranensis:* Comp. IV. Ms. B. — *Zamorinen:* Cont., Bohm. — 54) *inde perc.:* Cont., Bohm. — 55) *fructibus:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 56) omitt. Reg. — 57) *quia:* Comp. IV., Reg. — 58) *excusat:* Comp. IV. Ms. A. — 59) *perceperat:* C. R. 1. — *recepit:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XVII. 60) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 61) *abbati S. Genovefae Parisien.:* Cont., Bohm., omnino recte. — de lite inter abb. S. Genovefae et Parisiensem ep. exorta cf. Reg. Bal. V. 100, et App. ad eundem librum p. 690. — 62) *dictae:* C. R. 1. H., Comp. IV. — 63) *aliquos:* C. H. — 64) *inter:* Comp. IV. Ms. A. — 65) omitt. C. H. — 66) *fuit nss., nec fuit:* C. H. L. — 67) *protulerit:* Cont. Bohm. — 68) omitt. Comp. IV.

Cap. XVIII. 69) Restitutum ex conc. Lat. IV. (A. 1215.) c. 39. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 70) *eidem sp.:* Cont. Bohm. — 71) *probationis:* conc. — 72) *ius:* C. L., Comp. IV. Ms. B., conc. — 73) *acceperit:* C. R. 1. — *recepit:* C. R. 2. — *perceperit:* Comp. IV. Ms. A. — *acceperit:* conc. ap. Mans. — 74) *intersint.* conc. ap. Mans. — 75) *eius:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XX. 76) *possessionem:* Ed. Rom. oper. mend. — 77) *et ipse:* C. H. — 78) omitt. C. R. 1. — 79) *constat:* C. H. — 80) *ut plene:* C. R. 1. — 81) *illa:* C. L. — 82) omitt. C. H. — 83) *igitur:* ib. — 84) *iudicavimus:* C. R. 2.

TITULUS XIV.

DE DOLO ET CONTUMACIA.

CAP. I.[1])

Reus, qui mittendum in possessionem ad mandatum iudicis non admisit, non muletabitur de canonica aequitate, si infra annum caveat stare iuri. H. d.

Alexander III. *Herfodensi*[2]) *Episcopo.*

Ad haec[3]) quum contingat, actorem multoties mittendum esse in possessionem causa rei servandae propter absentiam partis adversae[4]), et per eius[5]) dolum sive potentiam[6]) non possit[6*]) '*actor*' rem custodiendam nancisci, ac imminente fine anni reus[7]), ne possessionem amittat, debitam offerat cautionem, cuiusmodi sit poena '*reus*' muletandus, quia iussioni non paruit[8]) iudicis, a nobis tua fraternitas requisivit[9]). Ad quod dicimus, quod in ecclesiasticis personis et negotiis rigor et districtio iuris non requiritur[10]); '*nec exerceatur;*' sed, quum iustitia propter hoc non periclitatur, patienter '*tolerari et*' admitti debet, quum reus per cautionem[11]) standi iudicio[12]) se adstringit.[13])

CAP. II.[14])

Propter contumaciam rei potest iudex rem petitam sequestrare, et ipsum contumacem in expensis condemnare, quas propter ipsius contumaciam vel dolosam exceptionem actor fecit. Hoc dicit Panorm.

Idem *Abbati de Ramese*[15]) *et Archidiacono Heliensi.*[16])

Ex literis vestris[17]) '*ad nos directis*' accepimus, quod, quum vobis[18]) causam, quae inter '*dilectos filios nostros*' monachos de Etoll.[19]) et canonicos Linconenses[20]) '*nec non etiam Gervasium clericum*' super ecclesiis[21]) de V. et M.[22]) vertitur[23]), duxerimus committendam, et[24]) canonici citati legitime se contumaciter absentaverint[25]), vos, licet monachi essent ob contumaciam[26]) adversae partis in possessionem rerum petitarum[27]) mittendi, intuitu[28]) tamen religionis '*suae*' cum eis mitius agere volentes, possessionem[29]) sequestrari fecistis, ut sic saltem canonici affecti taedio stare iudicio cogerentur. Tandem '*vero, partibus in praesentia vestra constitutis, et memoratis*' monachis ecclesias sibi restitui postulantibus, canonici responderant, auctoritatem vestram penitus exspirasse eo, quod '*a nobis*' ad alios iudices literas impetrarunt[30]), quae praeiudicare prioribus videbantur. Verum[31]) quoniam in posterioribus[32]) literis non fuit mentio facta priorum, nec in eis[33]) nomina continebantur ecclesiarum, quae in prioribus posita fuerant, sed[34]) indefinite dicebatur[35]): „super quibusdam ecclesiis;" nos[36]) attendentes, malitiam et dolum nulli patrocinari debere, '*et nolentes tantam illusionem impunitam relinquere, discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, '*quum exinde requisiti fueritis, partem ante vestram convocetis praesentiam, et*' praedictam[37]) causam secundum formam priorum literarum, non obstantibus[38]) posterioribus, terminetis, expensas, quas propter hoc monachi fecisse noscuntur, eis a canonicis restitui facientes.

CAP. III.[39])

Actore contumace testes recipi et sententia ferri debent, etiam lite non contestata, reo instante. Hoc dicit secundum communem intellectum.

Idem *Exoniensi et Vintoniensi Episcopis et Abbati Herfordensi.*[40])

Causam, quae inter '*nobiles viros*' F. et R. '*de Ardenna quandam*' filium Agathae de nativitate ipsius A.[41]) vertitur, vobis, fratres episcopi, et '*venerabili fratri nostro*' Londonensi episcopo '*sub certa forma*' commisimus terminandam. (*Et infra:* [*cf.* c. 17. *de off. iud. del. I.* 29.]) Ceterum, si adversarius suus[42]) legitime citatus ad praesentiam vestram accedere, vel iudicio vestro parere contempserit, aut etiam[43]) '*si ita, sicut nobis proponitur,*' se absentaverit[44]) '*a multis retro diebus,*' quum de Anglia recessisse dicatur, '*nec in terra postea manifeste comparuisse, neque ad praesentiam vestram accesserit,*' procuratorem eius, si quem '*forte*' reliquerit, '*ad praesentiam vestram nihilominus*' convocetis, qui[45]) sive venerit sive non, aut si procuratorem non dimisit, denunciationibus '*omnibus*' ad domum eius missis, '*secundum ordinem iuris causam audiatis attentius, et*' receptis testibus alterius partis, '*infra tres menses post harum literarum susceptionem*' iuxta dictam formam '*sublato appellationis obstaculo*' ad proferendam sententiam procedatis, '*ita quod etc.*'

CAP. IV.[46])

Si reus post litem contestatam est contumax, si alias liquet de causa, fertur diffinitiva sententia; si non liquet, actor in verum possessionem inducitur.

Urbanus III. *de Novo loco et de Viger.*[47]) *Prioribus.*

Prout nobis '*vestris literis annotastis etc.*' (*Et infra:*) Reum, quia[48]) contumaciter a praesentia vestra recesserat[49]), iuratoriam coegistis exponere cautionem, quod coram vobis[50]) '*per omnia*' iuri pareret; quumque die praefixa vestro se conspectui praesentasset[51]), praetextu advocati, quem non habebat, respondere solita malitia recusavit. Tandem[51*]) actore instante respondit, quod quadraginta annis decimas, de quibus erat contentio, percepisset, variisque postmodum excusationibus utens in vocem appellationis prorupit, et contumaciter iuramento contempto recessit. Ideoque '*vobis praecipiendo*' mandamus, quatenus ad convincendam eius malitiam semel eum ad praesentiam vestram convocetis, et, si venerit, '*audiatis quae fuerint proponenda, et appellatione cessante*' finem imponatis negotio competentem. Quod si '*vocatus*' venire contempserit, '*vos nihilominus*' causam, utpote lite, quae ingeritur, contestata, diffinitiva sententia terminetis[52]), vel praesenti saltem adiudicetis possessionem, servata duntaxat quaestione proprietatis absenti. '*Super eo vero etc.* [*cf.* c. 4. *de paroch. III.* 29.]'

CAP. V.[52*])

Qui fundata intentione actoris exceptionem peremptoriam obiicit, quam non probat in continenti, sed accipit inducias, si defecerit in probando, condemnatur in continenti, diffinitiva non exspectata, in expensis, ac solvere cogitur; quod si non potest, punietur in corpus secundum arbitrium iudicis. H. d. notab. iste text. secundum lecturam, quae placet Panorm.

Innocentius III.

Finem litibus cupientes imponi, ne partes ultra modum graventur laboribus et expensis, praesertim quum de beneficiis '*vel officiis*'

TIT. XIV. Cap. I. 1) Restitutum ex App. III. 1., Lips. XL. 1., Cass. XLVI. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Heforden.:* Comp. I. — *Herefarden.:* App., Lips., Cass. — *Herforden:* Cont., Bohm. — 3) *hac:* C. L. — 4) *alterius:* Coll. citt. — 5) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 6) *per pot.:* Lips. — 6*) *potest.* C. H. — 7) *reus offerat cautionem, ut possessionem recipiat:* Lips., Cass., Comp. I. — 8) *paruerit:* C. H. — *quia responsioni non paret:* App. — *qui iussionem non implet:* Cass. — *qui iussioni non paret:* Lips., Comp. I. — 9) *postulavit:* Coll. citt. — 10) *requiratur:* C. R. 1. — 11) *cautione:* Lips., Comp. I. — *cautioni:* Cass. — 12) *in iud.:* C. L., Cass. — 13) *adstringat:* C. R. I.

Cap. II. 14) Restitutum ex App. XLI. 6., Lips. XL. 2., Cass. XLVI. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 15) *Ramesse:* C. L. H. — *Ramensi:* Cass. — *Rams.:* Lips., Comp. I. Ms. — *Ramesen.:* Comp. I. Aug. — *Ramesni:* App. — 16) *Helicoen.:* Lips. — *Eliensi:* Cass., Comp. I. Ms. — 17) *tuis:* App. — 18) abest a C. R. 1. II. — 19) *Sorell.:* C. R. 2. — *Etol. ex una parte:* C. R. 1. — *Rolis:* C. H. — *Zollis:* C. L. — *Etollen.:* Cont., Bohm. — *Croll.:* Comp. I. Ms. — *Trool.:* Aug. — *Crwil.:* Lips. — *Croylis:* Cass. — *Cois:* App. — 20) *Lincoln.:* Lips. — *de Lincol.:* App. — 21) *eisdem eccl.:* Cass. — 22) *de V. et M. (de N. et N.:* Cass. — *de V. et Eni:* Lips. — *de Giapree et Aristanea:* App.) *agitari dignoscitur,* (add.: *quam:* Cass.) *commisissemus sub certa forma diffiniendam et canonici literarum nostrarum auctoritate citati aliquando coram vobis apparuissent, et interdum nec venire, nec responsalem mittere voluissent, se* (*sese:* Comp. I. Ms. — add.: *scilicet:* Aug.) *contumaciter absentantes, licet:* Coll. citt. — 23) add.: *ex altera:* C. L. — 24) omitt. ib. — 25) *absentarunt et vos:* ib. — 26) *ex cont.:* Lips. — 27) *rer. pet.:* omitt. Coll. citt. — 28) *int. . . . . vol.:* omitt. App., Lips., Cass. — 29) *fructus:* Lips., Cass. — omitt. App. — 30) *impetraverint:* Cass., Comp. I. Aug. — 31) *Unde:* C. R. 1., Coll. citt. — 32) add.: *nostris:* App. — 33) *in eis:* omitt. C. R. 1. II., Coll. citt. — 34) omitt. App. — 35) *dicebantur:* ead. — omitt. Cass. — 36) *nos:* App. — 37) *praescriptam:* Coll. citt. — 38) add.: *vero:* C. R. 1. — *omni occasione* (*contradictione:* Comp. I.) *et appellatione cessante diffiniatis, et canonicos, qui* (*quoniam:* App., Lips.) *ausi fuerunt mandatum nostrum eludere et per subreptionem huiusmodi literas impetrare, quod omnino eorum plenius recognovit, ad metum et poenam* (*poenas:* Cass.) *aliorum expensas, quas* (*expensam, quam:* Aug.) *ante monachi ad nos mittendo fecerunt, eis, remoto appell. obst., reddere compellatis:* Coll. citt.

Cap. III. 39) Restitutum ex Lips. LXIII. 4., Comp. I. c. 4. qui filii IV. 18. — 40) *Forden:* Lips., Comp. I. — cf. ad c. 17. de off. iud. del. — 41) omitt. Lips., Comp. I. — 42) *adversarius F. leg.:* Lips. — 43) omitt. Lips., Comp. I. — 44) *absentavit:* Lips., Comp. I. Ms. — 45) *et:* ib.

Cap. IV. 46) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 4. — 47) *Iuge:* C. R. 1. — *Vingre.:* C. R. 2. — *Vigerit:* C. L. — *Vigert.:* Comp. I. Ms. — *Viger.:* Aug. — *fratribus de Giseber.:* Cont. in marg., quod omnino non quadrat et ex inscr. cap. seq. Comp. I. c. t. de eo, qui mitt. II. 11. in hunc locum videtur translatum esse. — 48) *qui:* C. H. — 49) *recessit:* Comp. I. — 50) *iudicio ecclesiastico:* ib. — 51) *praesentaret:* C. H. — 51*) *actore instante, praedictus reus praetextu advocati, quem non habebat, respondere . . recusavit, excepto, quod interrogatus ab actore, quot annis decimas, de quibus er. cont., percepisset, respondit XL.* (*LX.:* Ms.), *sicque variis excusationibus utens etc.:* Comp. I. — 52) add.: *et post probata per idoneos testes causa:* C. L.

Cap. V. 52*) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — cf. Rain. ap. Bal. I. 387.

ecclesiasticis litigatur, quae sine dispendio diu vacare non possunt, praesenti decreto statuimus, ut, postquam intentionem suam altera pars fundaverit, si reliqua[53]) forte voluerit legitimam exceptionem opponere, quam nolit aut nequeat in continenti probare, quia frequenter ad impediendum vel differendum processum exceptiones huiusmodi per excogitatam malitiam opponuntur, ad solvendas alteri parti[54]) moderatas expensas extunc in iudicio faciendas, cum acceptis induciis, si[55]) forsitan in probatione defecerit[56]), condemnetur. Et si solvendo non fuerit, alias[57]) secundum arbitrium discreti iudicis puniatur, ut hoc saltem timore perterritus non facile quis in gravamen alterius falsas exceptiones opponat.

CAP. VI.[58])

Citatus ad totam causam, certo termino ad comparendum assignato, tenetur comparere in termino, et data impedimento in termino debet comparere quam citius potest post terminum; alias condemnabitur in expensis a tempore citationis emissae.

Idem ***Praenestino***[59]) ***Episcopo apostolicae sedis Legato et Decano Brinensi.***[60])

Quum dilecti filii °*magister S. Leodiensis et H. Lugdunensis*[61]) *canonici*° nuncii °*dilecti filii H. dicti*° Leodicensis[62]) electi pro eo °*quondam*° ad sedem apostolicam accessissent, °*dilectus filius L.*° archidiaconus et H. canonicus Leodicensis ecclesiae[63]) nomine suo et quorundam concanonicorum[64]) suorum, °*L. archidiaconi, H. cantoris, L. praepositi sancti Petri et quorundam aliorum,*° quorum literas °*super eodem negotio nobis*° exhibuere[65]) de rato, °*ad nostram postmodum praesentiam venientes,*° contra eundem electum[66]) quaedam crimina proponebant, per quae nitebantur eum ab electione °*Leodiensis ecclesiae*° repellere ut indignum. *(Et infra:)* Quamvis autem ex eo, quod idem electus[67]) a gravamine adversae partis appellaverit, et appellationem non fuerit[68]) °*interpositam*° per sufficientes procuratores, quum possit[69]), illis prosequentibus, prosecutus, non levis exorta esset suspicio contra eum, volentes tamen °*in omnibus*° iuris ordinem observare, ipsi[70]) °*districte praecipiendo*° mandamus[71]), qualenus[72]) usque ad dominicam, qua cantatur: „Ego sum pastor bonus," °*transactam*° per se vel per[73]) procuratorem sufficientem °*sufficienter instructum, ne postmodum per dilationes vel occasiones quaslibet subterfugere videretur examen,*° ad praesentiam nostram accederet, super praedictis omnibus responsurus; alioquin, quum assignaremus ei pro peremptorio[74]) terminum supradictum, sciret, quod, quantum de iure possemus, procederemus extunc in negotio memorato. Exspectantibus igitur adversariis °*eius apud apostolicam sedem,*° ipsum diu °*etiam*° ultra terminum duximus exspectandum; sed ipse °*nec venit, nec sufficientem procuratorem*° direxit, °*sed*° simplicem solummodo nuncium excusationis °*eius*° literas afferentem[75]). Scribebat enim, quod °*praedictum magistrum S.*° nuncium °*suum,*° cui °*nos,*° quum a nobis recederet, iniunximus viva voce, ut citaret eundem, sero receperat; unde non poterat, tum propter termini brevitatem, tum propter viarum discrimina, nostro se conspectui praesentare. Sed contra hoc faciebat[76]), quod, sicut excusatorem °*ad nos*° direxerat, sic dirigere potuerat responsalem[77]), quum ei non fuisset iniunctum, ut ad causam in propria persona duntaxat veniret, sed vel[78]) ipse accederet, vel procuratorem idoneum destinaret. Praeterea quum mandatur alicui, ut ad certum terminum se iudici repraesentet[79]), duo sub hac forma mandantur, ut ad iudicem veniat, et ad diem sibi praefixam accedat. Unde si venire non possit ad diem[80]) assignatum, tenetur nihilominus se iudici praesentare, °*sicut ratio suggerit et legitima sanctio manifestat.*° Si enim mandatur alicui, ut alii ad certum diem certam rem exsolvat, non ideo erit a mandato solutus, si solvere nequiverit[81]) die data; immo ad solutionem elapso etiam die solutioni praefixo tenetur. Quapropter quia dictus electus[82]) nec[83]) venerat, nec sufficientem miserat responsalem, ad diem sibi statutum vel post etiam diutius exspectatus, nec de vicino eius adventu spes erat, utpote qui per literas utcunque[84]) excusaverat[85]) moram suam, et calores aestivos et insidias sibi positas formidabat, eum °*de consilio fratrum nostrorum*° reputavimus contumacem, et ad legitimas et moderatas expensas, quas adversarii eius[86]) fecerant tempore citationis emissae, quem[87]) extunc exspectare inceperant, ipsum curavimus condemnare, °*quod de H. praeposito sancti Dionysii dicebatur interim ab aliquibus attentatum frivolum reputantes.*°

CAP. VII.[88])

Sententia in causa beneficiali non transit in rem iudicatam respectu superioris, quo minus possit de iuribus partium inquirere, maxime quando sententia fuit lata contra absentem, licet contumacitee et indefensum.

Idem ***Armachano***[89]) ***et Caselensi Archiepiscopis.***

Quum olim D. clericus Coelestino Papae[90]) praedecessori nostro, diversis praelatorum Hyberniae literis praesentalis, se assereret in episcopum Roscensem[91]) fuisse electum, nullusque appareret, qui aliquid[92]) contra eum proponeret: dictus praedecessor noster ei °*per bonae memoriae A. Albanensem episcopum*° munus[93]) fecit consecrationis impendi, °*et ad suam eum remisit ecclesiam consecratum.*° Postmodum °*vero dilecti filii*° F.[94]) et G.[95]) monachi ad eiusdem praedecessoris nostri praesentiam accedentes[96]), uterque se asseruit a canonicis Roscensis[97]) ecclesiae fuisse electum, et[98]) °*idem F.,*° quod praedictus D. °*ad eandem ecclesiam apud sedem apostolicam, quam*° per falsas literas °*circumvenerat,*° fuerat[99]) consecratus, °*exposuit.*° Propter quod idem praedecessor noster causam °*eorum*° vobis, °*fratres, Cassellensis et Laonensis episcopi,*° sub ea[100]) forma commisit, ut de forma et processu electionis memorati D. sollicite quaereretis, et, si eum electum canonice fuisse constaret, ipsum faceretis pacifica possessione gaudere; alioquin inter praedictos F. et G. audiretis causam, et cuius electionem canonicam et magis rationabiliter[1]) factam inveneritis[2]), °*ratione praevia,*° alterius curaretis electioni praeferre, °*ac tu, frater Cassellensis, alterum eorum, quem rationabiliter duceres confirmandum, in episcopum consecrares.*° *Verum, sicut ex literis vestris accepimus, quum dictae commissionis vobis fuissent literae praesentatae, iuxta tenorem earum primo de electione praedicti D. inquirere voluistis,*° quumque[3]) a vobis dictus D. tertio citatus vestro se nollet conspectui praesentare, procedentes in causa[4]), tam ex testimonio cleri[5]) et populi Roscensis[6]) ecclesiae, quam ex[7]) assertione °*illustris*° regis Coarcaiae[8]) et praelatorum °*ipsius*° provinciae, de praedicto F. electionem fuisse celebratam canonice didicistis, et eam °*postmodum*° curastis auctoritate apostolica confirmare, praesertim quum capitulum[9]) Roscensis ecclesiae dictum D. se non elegisse constanter assereret[10]), nec de praedicti G. monachi electione aliquatenus cogitasse[11]). Interim °*autem*° memoratus D. ad apostolicam sedem accedens, °*et nullam penitus de commissione praedicta, vel etiam de praedictorum electionibus faciens mentionem, nobis suggerere non expavit, quod quum ad Roscensem dioecesin cum praedictis praedecessoris nostri literis remearet, supradictus rex Coreaiae ipsi fecerat inhiberi, ne dioecesin vel ecclesiam Roscensem intraret, donec ei certam solveret vel saltem promitteret pecuniae quantitatem. Quum autem postmodum amici eius praeter ipsius conscientiam certa regi munera promisissent, ipse ad ecclesiam suam admissus, in ea per annum dimidium ministravit. Sed quum promissam ab amicis*

Cap. V. 53) add.: *pars*: C. R. 1. — 54) omitt. C. H., Comp. III., Rain. — 55) omitt. Rain. — 56) *defecerint*: C. H. — 57) *aliter*. C. R. 1.

Cap. VI. 58) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 59) *Penestrino*: C. L. — 60) *dec. Brin.*: omitt. C. R. 1. — *London.*: C. R. 2. — *Brimensi*: C. H. — *Barensi*: C. L. — *Brinen.*: Comp. I. Ms — leg.: *Bonnen.*: (sive *Bonnensi*) cum Aug. — 61) Ita nos emendavimus; *Lundunen.*: Comp. I. — 62) *Lundon.*: C. R. 1. — *London.*: C. R. 2. — *Leodien.*: C. H., Comp. III. per tot. — 63) omitt. C. L., Comp. III. — 64) *canonicorum*: C. R 2. H., Comp. III. — 65) *exhibuerunt*: Comp. III. Aug. — 66) *eundem H.*: Comp. III. — 67) *praedictus H. a grav. praedictorum archid. et Henr. et sociorum ipsorum canonicorum Leodien., sicut dicebantur, ad sed. ap. appellaverit*: Comp. III. — 68) *fuit*: C. H., Comp. III. — 69) *posset*: C. L., Comp. III. — 70) add.: *quoque*: C. R. 2. — 71) *mandavimus*: C. R., Comp. III. — 72) *ut*: C. R. H. L., Comp. III. — 73) omitt. Comp. III. Ms. — 74) *peremptorium*: C. R. 1. — *peremptorie*: Comp. III. — 75) *deferentem*: Comp. III. — 76) *pars proponebat adversa*: ead. — 77) *et resp.*: C. L. — *sufficientem resp.*: C. R. 1. — 78) *ut*: C. L. — 79) *praesentaret*: C. R. 1. — 80) add.: *sibi*: C. H. — seq.: *assign.*: omitt. C. R. 1. — 81) *valuerit*: ib. — 82) *praedictus H.*: Comp. III. — 83) *non*: C. L. — 84) *utrimque*: C. H. — *utrumque*: Comp. III. — 85) *excusaverit*: Cont., Böhm. — 86) omitt. Comp. III. Ms. — 87) *quam*: Comp. III. Aug.

Cap. VII. 88) Restitutum ex Reg. Bal. I. 354. — Comp. III. h. t. c. 3. — 89) *Armacano et Cassellen.* (*Casellen.*: Ms.) *archiepp. et ep. Lavin* (Ms.: *Laurien.*) Comp. I. — *Armachano et Cassellen. archiep. et ep. Laonen.*: Reg.; leg.: *Laoniensi* (*Killaloe s. Lahn*°). — 90) omitt. C. L. — in Comp. III. et Reg. cap. initium hoc est: *Quum olim* (add.: *dil.*: Aug.) *D. clericus ad sed. ap. de Hiberniae partibus accessisset, bon. mem. C. PP. praed. n. diversus* (omitt. Aug.) *diversorum praelatorum Hiberniae literas praesentavit, quibus se asserebat in episcopum fuisse Roscen.* (*Rocen.*: Comp. I. Ms.) *electum. Quumque nullus etc.* — 91) *Rosinen.*: C. H. — *Rosenen.*: C. L. — *Rosen.*: C. R. — 92) omitt. C. L. — 93) *minus*: Ed. Rom. oper. mend. — 94) *Flor.*: Reg. — 95) *E.*: id. per totum. — 96) *accesserunt, quorum uterque*: Comp. III., Reg. — 97) *Rosen.*: Comp. III. Ms. — *Rosenen.*: C. H. per totum. — 98) *Sed*: Comp. III., Reg. — 98°) omitt. Reg. — 99) *fuisset*: ib. — 100) *hac*: C. L. — 1) *rationabilem*: ib. — 2) *inveniretis*: C. R., Comp. III., Reg. — 3) *Sed quum a vob. tertio citatus*: Comp. III., Reg. — 4) *causam*: Comp. III. Ms., Reg. — 5) omitt. Böhm. — 6) *Rosen.*: Comp. III. Ms. — 7) abest a Comp. III. et Reg., Cont., Böhm. — 8) *Scotiae*: C. R. 2. — *Archaiae*: C. R. 1. — *Conechiae*: C. H. — *Conrchaiae*: C. L. — *Conecayne*: Cont. — *Coarcisae*: Böhm. — leg.: *Coreaiae* (*Cork*°) cum Comp. III., Reg. — 9) *decanus, archid., cantor, thesaurarius et totus clerus et populus Roscen.* (*Rocen.*: Comp. III. Ms.) *eccl. etc.*: Comp. III., Reg. — 10) *assererent*: ib. — 11) *excogitasse*: C. L.

suis pecuniam noluisset exsolvere, rex ira commotus decano mandavit, ut ei reverentiam nullatenus exhiberet. Qui licet dicto D. iuramento teneretur adstrictus, quia tamen ab eo pro filio suo adhuc parvo archidiaconatum non potuit obtinere, quinta feria maioris hebdomadae oleum, quod benedici debuerat, furari praesumpsit; et quamvis propter hoc ab eo fuerit excommunicationis vinculo innodatus, nihilominus tamen tertia feria septimanae sequentis Roscensis ecclesiae libros surripuit, et ad regem contra ipsum se transferre minime dubitavit. Quorum duorum molestiis fatigatus, terram ipsius regis coactus exivit, propter quod a nobis ad venerabilem fratrem nostrum Fernensem episcopum et coniudices suos literas impetravit, qui memoratum regem diligentius inducerent et monerent, ut ipsum sine alicuius exactione pecuniae ad ecclesiam suam secure redire permitteret, et administrationem episcopatus tam in temporalibus quam spiritualibus exercere; alioquin eum excommunicationis vinculo innodarent, et terram eius subiicerent interdicto, neutram relaxaturi sententiam, donec super receptione ipsius mandatum apostolicum adimpleret; memoratum quoque decanum, si vis de praemissis constaret, ab officio beneficioque suspensum ad sedem apostolicam venire compellerent, et, donec resipisceret, excommunicatum facerent publice nunciari. Praeterea" super[11*]) quibusdam aliis gravaminibus et iniuriis contra dictum F. et quosdam alios literas impetravit, "*asserens eundem episcopum iura Roscensis ecclesiae detinere, ac eundem F. monachum in archidiaconum et clericos manus iniecisse temere violentas. Ceterum eodem D. a nobis cum huiusmodi literis recedente, fere post trium mensium spatium*" dictus F.[12]) "*monachus ad sedem apostolicam accessit, et*" postmodum[13]) ex parte vestra nobis[14]) literas praesentavit, quae qualiter a vobis in commissione praedicta processum fuerat continebant. "*Cum fratribus igitur nostris habito super hoc diligenti tractatu, timentes, ne, sicut praedecessor noster per literas, quas idem D. ei praesentaverat, dicitur circumventus, nos etiam circumveniri contingeret per literas vestras, nobis ab eodem monacho praesentatas,*" Volentes igitur[15]) adhuc misericorditer agere cum absente, ut "*et*" eius malitia "*fortius*" convincatur, dictum F. "*monachum*" ad vos "*communiter*" duximus remittendum, "*fraternitati vestrae per apostolica scripta districtius praecipiendo*" mandantes, quatenus "*eo*" non obstante, quod[16]) eiusdem F. fuit[17]) electio confirmata, saepe dictum D., si in Hibernia poterit inveniri, legitime citetis ad causam, et, facultate sibi defensionis indulta, "*solum Deum habentes prae oculis*" in causa ipsa canonice procedatis. Qui si[18]) inventus[19]) infra[19*]) tres menses vestro se conspectui contempserit praesentare, ad consecrationem dicti F., omni occasione postposita procedatis. Si autem in Hibernia inventus non fuerit, indulto sibi unius anni spatio, ex quo ad nos, etsi non verbo, facto tamen intelligitur provocasse, arrepto itinere ad sedem apostolicam veniendi, dicto F. administrationem Roscensis ecclesiae in spiritualibus et temporalibus committatis, quo elapso eum non differatis in episcopum consecrare. "*Ne autem etc. Dat. Perusii XV. Kal. Oct.*" [1198.]

CAP. VIII.[20])

Si proceditur per viam inquisitionis contra absentem contumaciter, etiam lite non contestata testes recipi possunt, et sententia diffinitiva ferri, etiam per viam depositionis, si hoc meretur delictum.

Idem.

Veritatis est verbum organo dominicae vocis emissum, "*quod arbor, quae terram inutiliter occupat, digne excidi, et in ignem mitti censetur, ut terra, quae sub nociva occupatione inutilis arboris sterilis habetur, per novam plantationem ad fructificandum culturam recipiat congruentem. Huic nimirum arbori H. quondam Curiensis episcopus non immerito comparatur, qui Curiensem ecclesiam usque modo per violentiam detinuit, et,*" Sicut "*dilecti filii*" canonici Curienses[21]) "*V. S. et R. et Be. Ro. plebanus S. Georgii ex parte vestra*" in nostro auditorio retulerunt[22]), "*quod praedictus*" H. Curiensis episcopus[23]) ecclesiam suam[24]) non solum dilapidando depressit, sicut publica praedicabat infamia, sed[25]) homicidio, incestu aliisque criminibus polluit. "*Nos autem, utpote quibus haec imminent corrigenda, quum ipsi canonici vestri bono zelo, ut arbitramur, inducti praedictum episcopum accusare, et, intuentes enormitates eiusdem, ad aures nostras deferre curarunt, timendo, ne, sicut in decreto Gelasii continetur, apostolicam offensam incurrerent, si huiusmodi excessus auditui catholicae ecclesiae supprimendos putarent,*" super his[26]) commisimus primo causam "*venerabili fratri nostro*" Tridonensi[27]) episcopo, et "*dilectis filiis*" abbati Montis sanctae Mariae et praeposito de Insula, secundo quoque "*venerabili fratri nostro*" Brixiensi episcopo, et ipsis "*iterum*" abbati et praeposito. *(Et infra:)* Verum quum episcopus ipse[28]) priorum iudicum praesentiam adire per contumaciam contempsisset "*etc.,*" auctoritate nostra fuit per ipsos "*primos*" iudices ab officio beneficioque suspensus. *(Et infra:)* Tandem vero coram iudicibus[29]) canonica citatione vocatus, praesentiam suam difficulter exhibuit; sed frivolam tunc excusationem malitia[30]) concepta praetendens, experiri cum canonicis in iure neglexit. Qua de causa nos de consilio fratrum nostrorum suspendentes episcopum ipsum, vel potius suspensionem a iudicibus factam auctoritate apostolica confirmantes, tertio super his "*venerabili fratri nostro*" Cumano[31]) episcopo et "*dilecto filio*" abbati sancti A.[32]) causam ad superandam malitiam ipsius episcopi[33]) commisimus[34]) audiendam, qui partibus citatis, "*adhibitis secum viris prudentibus et honestis,*" quum[35]) nec per se, nec per responsalem idoneum comparuerit, in eundem "*episcopum*" propter inobedientiam excommunicationis sententiam protulerunt, testes[36]) ex parte vestra, quemadmodum in mandatis a nobis acceperant, admittentes, scilicet abbates, priores, praepositos et alios religiosos viros, per quos quemlibet[37]) articulum criminum praedictorum constat fuisse probatum. *(Et infra:)* Nos igitur videntes, ordinem iudiciarium in hoc facto fuisse servatum[38]), considerato[39]) praeterea, quod post sententias in se datas[40]) celebrare praesumpserit[41]), quum multi praelati ecclesiarum contra eundem episcopum scripserint[42]), nec unus pro eo defendendo vel aliquatenus excusando[43]), in nomine Domini cum Apostolo omnem inobedientiam ulcisci volentes[44]), licet absentes corpore, praesentes tamen spiritu, iuxta verbum eiusdem Apostoli tulimus sententiam perpetuae depositionis in ipsum, et eum tam a pontificali quam ab[45]) omni officio sacerdotali privantes, sine spe restitutionis aliqua[46]) duximus condemnandum, ea nihilominus in irritum revocantes[47]), quaecunque post inhibitionem apostolicae sedis seu factam suspensionem et excommunicationem de rebus ecclesiae alienare praesumpsit.

CAP. IX.[48])

Actor non admissus in possessionem sibi decretam per iudicem causa rei servandae, vel ab ea expulsus, per lapsum anni verus efficitur possessor.

Idem *in concilio generali.*

Contingit interdum, quod, quum actori ob contumaciam adversae partis adiudicatur causa rei servandae possessio, propter rei potentiam sive dolum actor infra[49]) annum rem custodiendam nancisci non potest, vel acquisitam[50]) amittit, et sic, quum secundum multorum assertionem verus[51]) non efficeretur[52]) post lapsum anni possessor, reportet[53]) commodum de malitia sua reus. Ne igitur contumax melioris quam obediens conditionis exsistat, de canonica aequitate sancimus, ut in casu praemisso actor verus[54]) constituatur elapso anno possessor. "*Ad hoc etc.* [*cf. c. 8. de arb. I. 43.*]"

Cap. VII. 11*) *contra praedictos regem et decanum Roscens.* (*Rosacens.:* Ms.) *ad episcopum Corcaiensem et F. monachum quasdam literas impetravit:* Comp. III., omnino male. — *contra episcopum Corcaiensem et F. monachum literas impetravit:* Reg. — 12) *eodem F. . . . praesentante:* C. R. H. L. — 13) omitt. Comp. III., Reg. — 14) abest a C. R. 1. — 15) non exstat in C. H., Comp. III., Reg. — 16) *quod eius el.:* Comp. III., Reg. — 17) *fuerit:* C. R. 1. — 18) *Quodsi:* C. H. — 19) *Quodsi forsan in Hibernia inventus non fuerit, indulto sibi* (*ei:* Reg.) *unius anni spatio, ex quo ad nos, etsi non verbo, facto tamen intelligitur provocasse, arrepto itinere ad sed. ap. veniendi, dicto F. administrationem Roscens.* (*Rosen.:* Comp. III. Ms.) *ecclesiae* (*dioecesis:* Reg.) *tam in spiritualibus, quam in* (omitt. Reg.) *temporalibus auctoritate freti ap. committatis. Quo elapso, eum non differatis in episcopum, sicut canonicum fuerit, consecrare. Si vero praedictus D. inventus in Hibernia et citatus legitime infra tres menses vestro se conspectui denuo contempserit praesentare* (*praesentari:* Aug.), *ad consecrationem praedicti F., sicut dictum est, omni contradictione* (*occasione:* Ms.) *postposita, procedatis:* Comp. III. Reg. — 19*) *intra:* Cont., Böhm.

Cap. VIII. 20) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 21) *Curian.:* Comp. IV. Ms. A. B. — 22) *retulerint:* Comp. IV. Ms. A. — 23) *Cur. ep.:* omitt. Comp. IV. — 24) *praedictam . . . depressisset:* ib. — 25) add.: *etiam:* Cont., Böhm. — 26) *sup. his:* omitt. Comp. IV. — 27) *Turden.:* C. R. 1. — *Trudent.:* Comp. IV. Ms. A. — *Tridertino:* Ms. B. — *Tridentino:* C. R. 2. H. L., Aug. — 28) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 29) add.: *iisdem:* C. R. 1. — *secundis:* C. L. — 30) *in mal.:* Comp. IV. Aug. — 31) *Eonanen.:* Comp. IV. Ms. B. — 32) *Cadmundi:* Comp. IV. Ms. B. — *Habundi:* Ms. A. — *Abundi:* Aug. — 33) omitt. H. — 34) *commiserimus:* Comp. IV. Aug. — 35) *quum nec ipsum, nec responsalem eius aliquem invenirent:* Comp. IV. — 36) *et testes etiam . . . . admiserant* (Ms. A.: *commiserunt*), *abbates etc.:* ib. — 37) *quilibet articulus . . . . constat* (*constitit:* Ms. A.) *fuisse probatus:* ib. — 38) *probatum:* Comp. Ms. A. — 39) *considerando:* C. L., Comp. IV. Ms. B. — 40) *latas:* C. R. 1. — 41) *praesumpsit:* C. L. — 42) *scripserant:* Comp. IV. — 43) add.: *comparuerit:* Aug. — 44) *cupientes:* Comp. IV. Ms. A. — 45) omitt. Comp. IV. — 46) *eeliqua:* Böhm. — 47) *irritantes:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. IX. 48) c. 40. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 49) *intra:* Cont., Böhm. — 50) *nactam:* Comp. IV., conc. — 51) *versus:* Comp. IV. Aug. — 52) *efficiatur:* C. R. 1. — *efficitur:* Comp. IV. Ms. B. — 53) *reportaret:* C. H. — *reportat:* Comp. IV. Aug., Ms. A., conc. — 54) add.: *incommutabilis:* Comp. IV. Ms. A.

CAP. X.

Si reus non invenitur, sufficit publice citationem ad ecclesiam suam proponi.

Gregorius IX. *Archiepiscopo Burdegalensi.*

Venerabilis frater noster *(Et infra:)* Volentes finem imponi litibus, ne immortales exsistant, mandamus, quatenus ad initium proxime venturae Quadragesimae, quod tibi peremptorium terminum duximus assignandum, super iure primatiae[55], quod Bituricensis archiepiscopus in te ac in provincia tua se habere proponit, per[56] te vel per procuratorem idoneum sufficienter instructum ad litem contestandam et ad alia omnia negotia[57] peragenda, quae necessaria decisioni negotii videbantur, nostro te conspectui repraesentes. Nos vero nihilominus archidiacono Transuigensi[58] et magistro M. canonico Turonensi dedimus in mandatis, ut et ipsi ad eundem terminum auctoritate nostra iuxta praemissam formam te peremptorie citare procurent, et, si non poteris inveniri, faciant, ut citationis edictum per ipsos[59] vel alios[60] apud ecclesiam tuam publice proponatur.

TITULUS XV.

DE EO, QUI MITTITUR IN POSSESSIONEM CAUSA REI SERVANDAE.

CAP. I.[1]

Missus in possessionem ex primo decreto in reali, per lapsum anni veram et incommutabilem illius rei possessionem acquirit, licet passus missionem habuerit infra annum voluntatem cautionem praestandi, quam tamen non deduxit ad effectum sua defectu. Hoc dicit secundum verum intellectum.

Alexander III. *Priori et Fratribus de Guiseburch.*[2]

Constitutis in praesentia nostra *'dilecto filio nostro'* R. canonico vestro[3], et responsalibus *'dilecti filii nostri G.'* praepositi de Beril.[4]) super possessione ecclesiae de Lamento[5]), in quam[6] *'de mandato et auctoritate nostra per iudices delegatos, videlicet Exoniensem episcopum et priorem de Chinrlrei,*[7]*'* causa rei servandae fueratis inducti[8]), hinc inde fuit coram nobis aliquamdiu disputatum. Tandem *'vero post rationes et allegationes utriusque productas'* ex utriusque partis assertione tenuimus, quod licet causa rei servandae[9]) tantum in eiusdem ecclesiae possessionem[10]) inducti fueritis[11]), infra[12]) annum tamen altera pars *'super eadem causa vobiscum'* standi iuri[13]) non praestitit cautionem: licet voluntatem *'ipsam cautionem'* praestandi habuerit[14]), et vos eam parati recipere fuissetis. Inde[15]) *'est, quod nos de communi fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica'* decernimus[16]), ut vos' amodo possessionem praescriptae[17]) ecclesiae, salvo iure, quod idem praepositus in petenda[18]) ecclesia habere dignoscitur[19]), *'libere et'* absque contradictione qualibet habeatis. *'nec praefatus praepositus super eadem possessione vos audeat aliquatenus de cetero fatigare.'* Ut autem nostrae[20]) diffinitionis sententia *'futuris temporibus'* inviolabiliter observetur, eam apostolico duximus patrocinio coborandam, *'statuentes, ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostrae diffinitionis infringere. Si quis autem etc.'*.

CAP. II.[21])

Tempus annale non currit missionem passo, si infra illud cautionem iudicibus vel alteri eorum aliis absentibus obtulit, licet per eos seu per eum recepta non fuerit. Et est casus notabilis secundum hunc intellectum.

Clemens III. *Episcopo et Archidiacono*[22]) *Eboracensibus.*[23])

Quum, sicut accepimus, inter *'dilectum filium'* P.[23*]) subdecanum[24]) *'Baiocensem'* et *'dilectas in Christo filias,'* abbatissam et conventum sanctae Trinitatis *'de Cadomo*[25])*'* super ecclesia de Capit.[26]) quaestio verteretur, de Thaurino[27]) et de Corinth.[28]) abbates, ac archidiaconus Chima.[29]) a sede apostolica delegati, moniales ipsas[30]) rei servandae causa in possessionem rei petitae miserunt, *'quod in personas contumacium iuris videtur constitutio decrevisse.'* Unde[31]), quum hoc[32]) ad subdecani[33]) notitiam pervenisset, ad archidiaconum praedictum[34]) accessit, et offerens ei sistendi iudicio cautionem, quoniam[35]) abbas de Corinth.[36]) profectus erat[37]) in Angliam, et abbas Thaurinensis[38]) viam fuerat[39]) universae carnis ingressus, possessionem infra[40]) annum sibi *'iuris ordine'* resignari cum instantia postulavit, sed non potuit obtinere. *'Processu vero temporis moniales, quas diximus, ad venerabilem fratrem nostrum W. Rothomagensem archiepiscopum et dilectos filios abbates S. Catharinae et I. de Veteri Ponte archidiaconum Rothomagensem literas alias impetrarunt, quorum iudicium ideo subdecanus, sicut asserunt, subire recusat, quod praedictum archiepiscopum habet certa ratione suspectum, et metuit, ne coniudices ad partem quamlibet eius auctoritate de facili trahantur. Quia vero nemo invitus suspectorum iudicum compellitur iudicio subiacere,'* Discretioni vestrae *'per apostolica scripta'* mandamus, quatenus, *'si certam suspicionis causam contra archiepiscopum ostenderit subdecanus, audiatis negotium, et appellatione remota mediante iustitia terminetis, in primis tamen,'* si est ita[41]), sistendi iudicio ab eo[42]) cautione recepta, ei possessionem restitui faciatis. Nec obstare volumus, quod annus elapsus esse proponitur, si per eum non steterit, quo minus infra[43]) annum et possessionem receperit[44]), et dederit cautionem. *'Si quid autem per praedictas literas, etc.'*

CAP. III.[45])

Si passus missionem, repetens possessionem, allegat se contumacem non fuisse, restituitur in pristinum statum praestita cautione, et dilata condemnatione expensarum, quam evitat, si postea constiterit, eum non fuisse contumacem.

Innocentius III. *Urbinati*[46]) *et Senagolensi*[47]) *Episcopis.*

Quum venissent ad apostolicam sedem *'dilecti filii'* abbas sancti Angeli *'pro monasterio suo,'* et *'nobilis vir'* P. Gal.[48]) *'miles pro se, patre et uxore sua,'* idem P.[49]) proposuit *'coram nobis,'* quod, *'quum'* praedictus[50]) abbas eum super quadam possessione coram *'dilecto filio nostro'* Ioanne[51]) *'tit. S. Priscae presbytero cardinali, tunc'* apostolicae sedis legato *'in Marchia'* traxit[52]) in causam, *'quod ei secundum bonam terrae consuetudinem responderet, coram eodem asseruit cardinali.'* Verum legatus[53]) ipse causam *'ipsorum'* commisit iudicibus[54]) secundum ius et bonam terrae *'illius'* consuetudinem terminandam. Qui quum[55]) secundum ius tantum, *'et non huiusmodi consuetudinem'* vellent *'in causa'* procedere, praefatus P.[56]) *'ab eis, tanquam qui formam mandati volebant excedere, ad'* nostram audientiam appellavit;

Cap. X. 55) *primitiae:* C. II. — 56) *vel per:* C. R. 1. — 57) omitt. C. R. H. L. — 58) *Translig.:* C. R. 1. — *Transigrn.:* C. R. 2. — *Trasigen.:* C. L. — vid. leg.: *trans Ligerim* (cf. insec. c. 8. de exc. II. 25.) — 59) *se ips.:* C. R. 1. — 60) *illos:* C. II.

TIT. XV. Cap. I. 1) Restitutum ex App. III. 4., Lips. XLI. 1., Cass. XLVII. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Gebesch.:* C. H. — *Caseb.:* C. L. — *Gisch.:* Lips., Cass., Comp. I. — *Gisrleburn.:* App. — leg. tamen omnino est *Gysburne*, quod monast. in dioec. Eboracensi situm docet *Valor ecclesiasticus etc.* Tom. V. p. 80. (Lond. 1825.) — 3) omitt. App. — 4) *de Bel.:* C. R. H. L. — *Brlvacensis:* Comp. I. Ms. — *Brlueraeis:* Ang. — *Beverlacensis:* Cass. — *Brerllacensis:* App. — *Brevlacensis:* Lips. — leg.: *Broerlacensis* (*Beverley*°). — 5) *Lamentum:* Cass. — *Latim.:* Comp. I. Ang. — *Leviat.:* Lips. — *Levintri:* App. — (leg.: *Leventon*°). — 6) *in qua:* Coll. citt. — 7) ita Ang. — *Exmtecth.:* Cass. — *Chirith.:* Comp. I. Ms. — *Inthurobt.:* Lips. — *Knielrenedr:* App. — 8) *introducti, hinc inde fuit .... te aliquantulum disp. Et tantumdem:* ib. — 9) *conservandae:* Cass. — 10) omitt. Cass. — 11) *fueratis:* C. L., Lips., Cass., Comp. I. — *fuissetis:* App. — 12) *intra:* Cont. Böhm. — 13) *iudicio:* Coll. citt. — 14) *haburrint:* Lips. — 15) *Ita:* Cass. — 16) *decrevimus.* Lips. — *decrev., ubi:* Cass. — 17) *praedictae:* C. R. H. — 18) *praebenda ecclesiae:* Lips. — 19) *noscitur:* Cass. — 20) *haec.:* Cass. — *Ut autem etc.:* omitt. App.

Cap. II. 21) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 22) *archiepiscopo:* Böhm. — 23) *Abin.:* C. R. 1. — *Abrin.:* C. R. 2. — *Albanensi:* C. L. — *episc. et archid. Abraic.* (*Abraic.:* Ms. A. — leg. *Abrinc.*, i. e. *Abrincensi, Avranches*°, cum Ms. B.) *et priori de Luc.* (leg.: *Lucerna*): Comp. II. — 23*) omitt. Comp. II. Ms. A. — 24) *subdiaconum:* Comp. II. Aug. — *decanum:* Ms. A. — 25) ita nos restituimus (*Caen*°) — *ex domo:* Comp. II. Ms. A. — *Cadorno:* Ms. B. — *Cadomo:* Aug. — 26) *Caphyr.:* C. L. — *Capith:* C. R. 1., Comp. II. Ms. B., Aug. — *Carpieth:* Ms. A. — 27) *Taur.:* C. R. 1. II. — *Taurica.:* C. L. — *Thaur.:* C. R. 2. — *coram dilectis filiis Tauricen.* (*Caaricen.:* Ms. A. — leg. *Taurinensi*, ord. S. Bened. dioec. Ebroic. monast.) *et Corchen.* (*Concheren:* Ms. A. — leg. *Conchensi, Conches*°) *abbatibus, et B. Chirchicen.* (*Chichin.:* Ms. B. — *Chinnira.:* Ms. A. — leg.: *Chinoniensi, Chinon*°) *archid. ex delegatione sedis apost. quaestio verteretur, praedictus subdecanus* (*decanus:* Ms. A.) *die partibus assignata in persona propria ad praesentiam iudicum non valens accedere, responsalem ad eos cum propriis literis destinavit. Verum ideo dicitur eius procuratio reprobata, quod nomen subdecani, quem diximus, sigilli descriptum impressio non habebat. Unde iudices versionem ex suo sensu satis invalidam assumentes moniales etc.* — 28) *Cant.:* C. R. 1. — *Dont.:* C. R. 2. — *Cochi:* C. H. — *Corinthi:* C. L. — 29) *Canen.:* C. R. 1. — *Clemon.:* C. R. 2. — *Chimid.:* C. H. — *Curinea.:* C. L. — 30) omitt. Comp. II. — 31) *Venem.:* Comp. II. Ms. A. — 32) *de hoc:* C. H. — 33) *subdiaconi:* C. H. L. — 34) *supradictum:* Comp. II. — 35) *postquam:* Comp. II. Ms. A. — 36) *Candin:* C. R. 2. — *Conth.:* Comp. II. Ms. A. — *Conchi:* C. H. — leg.: *Conchis:* cf. n. 27. — 37) omitt. Comp. II. — 38) *Tauritan.:* Comp. II. Ms. B. — *Taur.:* Ms. A., Aug. — 39) *fuerit:* Comp. II. Aug. — 40) *intra:* Cont., Böhm. — 41) *si praemissa narratio* (*ratio:* Ms. B.) *veritate nititur:* Comp. II. — 42) *eodem:* Comp. II. Aug. — 43) *intra:* Cont., Böhm. — *infra illum:* Comp. II. — *infr. ann.:* omitt. C. H. — 44) *recuperaverit:* C. R. 1.

Cap. III. 45) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 46) *Urbani:* C. R. 2. — *Urbitan.:* C. R. 1. — 47) *Senegen. et Elira. episc.:* C. R. 1. — *Seangan:* C. L. — *Seangalen:* C. L. — *Senegalien.:* Comp. III. Ms. — leg.: *Senogalliensi* (*Simigaglia*°) cum Aug. — 48) *Gallus:* C. R. 1. L. — *Gall.:* Comp. III. Ms. — 49) *idem miles.* Comp. III. — 50) *idem:* C. L. — 51) *I.:* Comp. III. — 52) *traxisset:* ead. — 53) *cardinalis:* ead. — 54) *ven. fr. n. Esian episcopo et dil. fil. abbati S. Helenae:* ead. — 55) *Sed quum iudices:* ead. — 56) *ipse:* ead.

sed iudices nihilominus partem adversam in possessionem rerum petitarum inducendam causa custodiae decreverunt ita[57]), quod, si °*miles ipse*° usque ad annum et diem praestaret[58]) sistendi iudicio cautionem, et parti alteri triginta libras restitueret pro expensis, °*et*° reciperet[59]) possessionem eandem[60]). Quumque °*postmodum dilectus filius noster*° G.[61]) °*tit. S. Mariae trans Tiberim presbyter cardinalis*° sedis apostolicae legatus infra[62]) annum fuisset terram illam[63]) ingressus, ipse cautionem standi iuri obtulit coram eo, et possessionem sibi restitui postulavit. °*Sed idem legatus praedictum abbatem citavit ad causam, cui postmodum*° paratus[64]) °*idem miles*° expensas restituere factas in lite[65]), quae sex[66]) librarum summam, sicut asserit[67]), non excedunt; sed abbas triginta librarum sibi restitui petiit quantitatem. *(Et infra:)* Nos igitur, °*quum saepe dictus miles possessionem sibi restitui peteret, abbas vero ex secundo decreto verum possessorem se constitui postularet, intelligentes, abbatem ipsum esse confessum in iure, quod saepe dictus miles infra legitimum tempus cardinalem interpellasset eundem, immo etiam infra annum coram eodem cardinali cautionem obtulit standi iuri, et cardinalis ad eum infra annum suas literas destinavit, licet ad longiorem terminum citaretur,*° ipsum P.[68]) cautione praestita in possessionem credimus reducendum[69]), hoc etiam decernentes, ut, si consuetudinem °*illam,*° quam °*miles*° allegat[70]), laudabilem esse constiterit, quia ex hoc sequitur, eum rationabiliter appellasse, ad restituendas[71]) expensas nullatenus compellatur. Alioquin[71*]), °*quodsi consuetudinem illam inveneritis reprobandam,*° quum ex hoc appareat, eum frustratorie appellasse[72]), ad restitutionem cogatur expensarum illarum, quas abbatem constiterit propter hoc necessarias in lite[73]) fecisse.

CAP. IV.

Contra absentem, qui non dimisit procuratorem, facta citatione domi, nullo defendente, fit missio. H. d. supplendo ad literam maxime, ut dicitur in glosa. Et est verus et notabilis intellectus.

Gregorius IX.

Si adversarius tuus post citationis edictum, ad remota loca se transferens, procuratorem legitimum non dimisit, et denunciatione publice facta domi non apparet qui defendat eundem, iure petere potes, ut in possessionem *earum*[74]) terrarum, de quibus quaestio vertitur, causa custodiae inducaris.

TITULUS XVI.

UT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETUR.

CAP. I.[1])

Privilegium etiam a principe impetratum, per quod privatur quis sine causae cognitione, lite pendente, sua possessione, tanquam surreptitium non valet, seu tanquam rationi obvium est revocandum.

Alexander III. *Eboracensi Archiepiscopo.*

A memoria[2]), nostra non excidit[3]), °*qualiter in primo anno nostrae promotionis transscriptum literarum felicis memoriae praedecessoris nostri Honorii Papae nobis feceris praesentari, in quo continebatur, antecessoribus tuis apostolica benignitate esse indultum, ut tam eis, quam successoribus suis liberum esset per totam Angliam ante se crucem deferre. Nos vero antecessoris nostri vestigiis inhaerentes, tibi sub scripti nostri munimine confirmavimus quod antecessoribus tuis fuerat a praedecessore nostro clementer indultum. Postmodum vero sanctae et venerandae memoriae T. quondam Cantuariensis archiepiscopus existimans hoc in praeiudicium sui iuris et suae dignitatis redundare, exinde coepit quaestionem movere. Unde propter hoc ad sedem apostolicam appellavit, affirmans, si bene meminimus, quod tibi et praedecessoribus tuis id nullatenus licuisset. Sicque factum est, ut nos tibi per scripta nostra prohibuerimus, ne in provincia Cantuariensis ecclesiae, donec de ipsa causa cognosceretur, ante te crucem deferre aliqua ratione auderes. Quia ergo per dilectos filios nostros I. et A. clericos tuos gravem coram nobis querimoniam deposuisti, asserens, quod te de possessione huius rei, quam tu et antecessores tui habuistis, ante cognitionem iudicii spoliassemus, volentes nos tibi tanquam venerabili fratri nostro deferre, et iura tua integra et illibata servare, praesentibus literis*° Statuimus, ut[4]) literae prohibitionis nostrae[5]), quas[6]) ad petitionem archiepiscopi Cantuariensis tuae fraternitati direximus, nullum tibi praeiudicium faciant, quo minus tibi et successoribus tuis liberum sit, quemadmodum vobis est beneficio[7]) privilegiorum apostolicae sedis indultum, et tu et praedecessores tui °*id*° consuevistis facere, ante vos per totam Angliam deferre[8]) crucem, quousque diffinitiva sententia decernatur, an ecclesia tua de iure hoc[9]) debeat habere[10]).

CAP. II.[11])

Accusatus de adulterio ad separationem tori non debet lite pendente privari possessione coniugali.

Clemens III.[12])

Laudabilem *(Et infra: [°cf. Comp. II. c. 3. de cogn. spir. IV. 6.°])* Quaeris[13]) °*iterum,*° quando matrimonium accusare[14]) contingit, an[15]) statim sit carnale commercium suspendendum, °*aut quamdiu dissimulari possit vel potius sustineri.*° Ad quod breviter respondemus[16]), quod, °*quum Alexander II.*[17]) *aperte prohibeat, ne ab invicem, donec causae iustae fiat examinatio, separentur, et Symmachi*[18]) *Papae contineat institutum, ut praelatus aliquis accusatus, antequam ea, quae obiiciuntur, luce clarescant, relinqui non debeat a subiectis, in praesenti articulo,*° coniugum alteruter accusatus ante probatam accusationem iure, quod habet[19]) in altero, privari non potest.[20]) °*Insuper etc. [cf. c. 4. qui matr. acc. poss. IV. 18.]*°

CAP. III.[21])

Qui rem litigiosam alienavit ita, quod rehaberi non potest, debet aequivalentem substituere in locum illius, quam alienare non poterit. H. d. cum seqq.

Innocentius III. *Abbati et Conventui sancti Silvestri.*

Ecclesia sanctae Mariae in Via lata contra Ioannem de Ateia[22]), qui quasdam possessiones ipsius dicebatur contra iustitiam detinere, movit °*tempore B. Carosomi dicti senatoris*° sub L.[23]) iudice quaestionem *(Et infra: [°cf. c. 10. de constit. I. 2.°])* Prohibemus[24]), ne possessiones, quae successerunt[25]) in locum et ius illarum, quas[26]) ab Ioanne de Ateia ecclesia sanctae Mariae petierat, in monasterium vestrum ab eodem Ioanne lite pendente translatas alienare interim praesumatis, ut, si ecclesia sanctae Mariae °*vel*° de vitio litigiosi contractus vel de proprietate °*forsitan*° voluerit experiri, ne, si obtinuerit in iudicio, in vanum laboret, monasterio vestro[26*]) minime possidente, sit quod[27]) evincere valeat et habere. °*Dat. Lat. V. Kal. Dec.*° [1199.]

CAP. IV.[28])

Idem dicit, quod in praecedenti.

Idem.

Ecclesia[29]) sanctae Mariae *(Et infra: [°cf. c. 10. de constit. I. 2.°])* Possessionem, qua fuerat praetermisso iuris ordine praedicta ecclesia[30]) spoliata, sibi restitui postulabat *(Et infra:)* Nos quicquid ab aliis[31]) factum fuit[32]), postquam praedecessor noster ad curiam[33]) suam idem negotium revocavit, irritum decer-

---

Cap. IV. 57) *sic videlicet, ut:* ead. — 58) *idem praest.:* C. R. 1. — 59) *reciperet:* C. L. — 60) *earum, de quibus quaestio vertebatur:* Comp. III. — 61) omitt. Comp. III. Ms. — 62) *intra:* Cont., Bohm. — 63) *Marchiam:* Comp. III. — 64) *par. sibi:* C. R. 1. — *voluit:* Comp. III. — 65) *litem:* Cont., Bohm. — 66) *VII.:* C. R. 1. — 67) *asseruit:* Comp. III. — 68) *militem ipsum:* ead. — 69) *remittendum:* C. R. 2. — 70) *allegabat:* Comp. III. — 71) *restituendum:* ead. — 71*) omitt. Comp. III., Bohm. — 72) *provocasse:* C. H. L. — *proclamasse:* Comp. III. — 73) *in lite:* omitt. Comp. III.

Cap. IV. 74) omitt. C. R. H. L.

TIT. XVI. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 2) *Memoria nostra nonexcedit:* Comp. II. Aug. — 3) *excciderit:* Comp. II. Ms. A. — 4) *quod:* C. R. H. L., Comp. II. — 5) omitt. Cont., Böhm. — 6) *quas... direx.:* omitt. Comp. II. — 7) *in beneficium:* C. R. 1. — *privilegio beneficiorum:* Comp. II. Ms. A. — 8) *portari:* C. R. 1. — *ferre:* Comp. II. Ms. B. — 9) omitt. ib. — 10) add.: *vel etiam non habere:* C. R. 1.

Cap. II. 11) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 380., Comp. II. h. t. c. 2. — 12) inscr. omitt. Luc. — *Coelestinus III.:* C. R. 1. H., Comp. II. — *Coel. III. Senonensi archiep.:* Theiner. ex cod. Paris. *Recherches* p. 47. — 13) *Quaesitis:* Comp. II. Aug. — 14) *accusari:* Comp. III., Luc. — 15) *aut:* Comp. II. Ms. A. — seq.: *statim:* omitt. Luc. — 16) *habetur responsum:* Luc. — 17) cf. c. 10. C. XXXV. qu. 7. — 18) cf. c. 1. C. VIII. qu. 5. — 19) *habebat:* Comp. II. Ms. A. — 20) *possit:* Comp. II. Ms. A. B., Cont., Bohm. — in Luc. extrema cap. particula (inde a verb.: *debeat*) sensu omnino destituta est.

Cap. III. 21) Restitutum ex Reg. Bal. II. 239. — Comp. III. c. 1. de for. comp. II. 2. — integrum cap. vid. c. 10. de const. I. 2. — 22) *Archeyo:* C. R. 1. per tot. — *Ateia:* Comp. III. Aug. — *Atreia:* Ms. — *Atteia:* Reg. — 23) *Laurentio:* C. L. — 24) *nec ipsas .... interim alienare valeat, prohibentes:* Comp. III., Reg., omiss. verb.: *in monast. ... translatas.* — 25) *successerant:* C. R. 1. — 26) omitt. Comp. III., Reg. — 27) *si quid:* C. L.

Cap. IV. 28) Restitutum ex Reg. Bal. ib. — Comp. III. c. 1. de rest. spol. II. 6. — 29) *ecclesiam:* C. L. — 30) *praed. eccl.:* Comp. III., Reg. — 31) *eis:* Comp. III., Reg. — 32) *fuerat:* C. R. 1. — 33) *curiam:* Comp. III., Reg.

nimus et inane *(Et infra:)* Verum quoniam praefatam possessionem post restitutionem vobis factam ab Ioanne de Ateia[34]) alii locationis titulo assignastis[35]), neque restituere poteratis ecclesiae spoliatae, loco ipsius[36]) tantundem possessionum acquirentium ad arbitrium[37]) bonorum virorum ipsi ecclesiae fecimus assignari, quas[39]), quoniam[38]) alii fuerant pignori obligatae, per vos liberari fecimus a creditoribus, qui nobis instrumentum pignoris '*postea*' resignaverunt. '*Et quia etc.* [*cf.* c. 10. *de constit. I.* 2.] *Dat. Lat. V. Kal. Dec.*' [1199.]

CAP. V.[40])

Lis decidenda est secundum iura exsistentia tempore controversiae, non autem secundum privilegium impetratum lite pendente; nisi de litis pendentia mentionem faciat.

Honorius III. *Cancellario, Cantori et A. Canonico*[41]) *Parisiensibus.*

Dilectus filius magister A. persona ecclesiae de Bassevilla[42]) exposuit coram nobis, quod, quum inter praedecessorem suum ex parte una, et priorem ac monachos de Bassevilla[43]) '*Carnotensis dioecesis*' ex altera[44]) super decimis novalium infra fines parochiae suae consistentium quaestio emersisset, ea pendente coram iudicibus '*a sede apostolica*' delegatis, abbas et conventus '*sancti Martini*' maioris monasterii Turonensis[45]), quibus subsunt prior et monachi supradicti, pro se ac membris suis obtinuerunt a sede apostolica indulgentiam super perceptione huiusmodi decimarum, cuius praetextu prior et monachi supradictas decimas sibi vendicare contendunt, licet in indulgentia '*ipsa*' de '*supra*' dicta[46]) quaestione facta mentio non fuisset[47]). Ideoque '*discretioni vestrae*' mandamus, quatenus '*auctoritate nostra*' eisdem[48]) iudicibus, '*quibus commissa fuit ipsa quaestio*,' iniungatis, ut indulgentia non obstante praedicta in negotio ipso procedant iuxta traditam sibi formam.

TITULUS XVII.

DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONUM ET FRUCTUUM.

CAP. I.[1])

Res, in quam facta est missio, non debet sequestrari, etiam si missus inde fuerit violenter eiectus. Vel notabilius sic: Sequestrum factum loco missionis propter scandalum evitandum revocari debet, oblata cautione et restitutis expensis.

Innocentius III. *Mediolanensi Archiepiscopo.*

Ad hoc unxit[2]) nos Deus '*oleo laetitiae prae consortibus nostris, ut diligamus iustitiam et odiamus iniquitatem, quod tunc laudabiliter adimplemus, quum via regia incedentes non declinamus ad dexteram, neque ad sinistram aliquatenus deviamus, sed iuste quod iustum est persequentes, nec pauperis personam attendimus, nec honoramus vultum potentis, quia non est personarum acceptio apud Dominum; dum etiam merita subtili examinatione discutimus, et precum attendimus qualitatem, ut cuilibet reddamus ius suum, et preces, quae rationi non consonant, rationabiliter repellamus. Veniens siquidem ad apostolicam sedem*' Abbas de Regula[3]) nobis '*et fratribus nostris*' exposuit, quod quum M. '*quondam Mediolanensis archiepiscopus*' praedecessor tuus super causa, quae inter ipsum et monasterium suum[4]) '*diutius*' fuerat agitata, '*post multas commissiones tandem*' obtinuisset[5]) '*venerabili fratri nostro*' Veronensi[6]) episcopo '*Romanae ecclesiae cardinali*' literas destinari, et ipse '*iudex delegatus partibus in sua praesentia constitutis*' super iudicio possessorio partim pro monasterio, partim pro archiepiscopo sententiam[7]) protulisset, procuratore ipsius[8]) monasterii quaestionem de proprietate postmodum intentare volente, '*pars archiepiscopi dilationes et inducias saepius postulavit. Quumque saepenumere idem archiepiscopus praefato Veronensi per literas direxisset, quod ipsius iudicium nullatenus declinaret, utraque parte apud Novariam coram nuncio ipsius episcopi, qui ad hoc missus fuerat, exsistente,*' archiepiscopus iurisdictionem episcopi[9]) opposuit exspirasse, asserens, causam possessionis tantum, et non proprietatis fuisse commissam, et quia super possessione pronunciaverat, semel functus officio suo, super quaestione proprietatis deinceps cognoscere non valebat. '*Et his allegatis, praedictus archiepiscopus appellavit. Ad haec pars monasterii contra proposuit, quod causa, quae inter archiepiscopum et monasterium vertebatur, fuerat memorato episcopo absolute et indistincte commissa, et sic continentiam causae dividi non debere dicebat. Adiecit etiam, quod, quum archiepiscopus toties postulaverit dilationem et locum a iudice, in quo ante illum super illa proprietatis quaestione respondere deberet, eam postea recusare nequivit, vel aliquatenus appellare; praesertim quia absente parte adversa, sicut est praelibatum, ipsemet eundem iudicem postulaverat, et in rescripto apostolico fecerat appellationis remedium inhiberi.*' Sed iudex[9*]) actorem in possessionem, quae fuerat per ipsum '*episcopum eidem*' archiepiscopo adiudicata, '*suo consilio virorum prudentum*' propter[10]) eiusdem contumaciam mitti decrevit, a qua tamen archiepiscopus violenter monasterium eiecit. '*Quumque dilectus filius G. tunc prior, nunc vero abbas eiusdem monasterii, et G. nuncius adversae partis propter hoc ad sedem apostolicam accessissent, bonae memoriae*' Coelestinus Papa praedecessor noster, '*supra dictis omnibus per dilectos filios nostros Hug. tit. sancti Martini presbyterum et sanctae Mariae in Aquiro diaconum cardinales, quos eis auditores concesserat, plenius intellectis, per bonae memoriae Al. tunc Albanensem episcopum*' sic suum interpretatus fuit[11]) rescriptum, quod tam causa possessionis quam proprietatis fuerat iudici delegata[12]), quum[13]) absolute et indistincte commissa fuerit, et eius continentia dividi non deberet, '*et quod idem iudex ob dictas rationes ab archiepiscopo non potuisset etiam per appellationis obstaculum recusari. Volens igitur idem praedecessor noster archiepiscopo et abbati sine iustitiae laesione deferre,*' Praelibatam quoque[13*]) possessionem '*apud venerabilem fratrem nostrum Vercellensem et bonae memoriae Novariensem episcopos*' pro suo arbitrio[14]) sequestrari praecepit, iniungens[15]) '*venerabili fratri nostro*' Regiensi et '*felicis recordationis tunc*' Mutinensi episcopis, ut '*partes ad suam praesentiam convocarent et nullius contradictione vel appellatione tam super principali quam super incidenti obstante*' de causa possessionis[16]) et proprietatis '*infra duos menses*' plenius cognoscentes, eam debito fine deciderent, et possessionem ei parti postmodum resignarent, quae obtineret de proprietate triumphum. '*Quumque literae ipsae ad dictos Mutinensem et Reginensem episcopos pervenissent, partibus in ipsorum praesentia constitutis, procurator archiepiscopi cautionem obtulit, ut contumaciam, si qua praecesserat, expurgaret; quam procurator monasterii recipere noluit, nisi possessionis sequestratione praemissa, et salvo iure, quod ei ex commissione huiusmodi competebat, ut a se tanquam a possessore peteret in iudicio. Quumque procurator archiepiscopi e contrario responderet, quod ab eo peti velut a possessore deberet, disceptatione protracta in longum terminus exspiravit, infra quem episcopi memorati de proprietate cognoscere debuissent. Ceterum nuncius monasterii iterum ad ecclesiam Romanam accedens, per archiepiscopum stetisse asseruit, quod nec possessio sequestrata fuerat, nec super proprietate processum in causa. Propter quod dictus praedecessor noster venerabili fratri nostro Bobiensi episcopo per apostolica scripta mandavit, ut, possessione cum fructibus perceptis ex ipsa monasterio restituta, audirent postmodum si quid haberent partes inter se invicem quaestionis. Qui quum abbatem iuxta tenorem mandati apostolici in possessionem, quam Veronensis adiudicaverat, per suum nuncium mandasset induci, Hugo de Camerario ipsum abbatem ex ea violenter eiecit, qui cum suis complicibus tam nuncium episcopi, quam abbatem et monachos armata manu fugavit, et navi, cuius vehiculo illuc accesserant, igne combusta, cellas monasterii depraedatus, conversis pluribus verberatis, domos extra claustri ambitum constitutas cum quibusdam animalibus et quodam homine non erubuit concremare. Quod postquam ad eiusdem praedecessoris nostri audientiam nun-*

Cap. IV. 34) *Archeya:* C. R. 1. — *Ateia:* Comp. III. Aug. — *Atrria:* Ms. — *Atteia:* Reg. — 35) *monasterium alii loc. tit. assignaverat, neque rest. poterat:* Comp. III., Reg. — 36) *illius:* Reg. — 37) *secundum (ad:* Reg.) *arb. dilectorum filior. I. Tineosi capellani et P. hostiarii nostrorum eidem (eiusdem:* Aug.) *eccl.:* Comp. III., Reg. — 38) *quae quoniam ... obl., a creditoribus suis fec. lib.:* ib. — 39) *quas ipsae:* C. 1. — *quas quum:* Cont., Böhm.

Cap. V. 40) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 41) *canonicis:* C. R. 1. — *cancellario, cant. et A. dicto Maccscalla (Massascalic:* Ms.) *can. Paris.:* Comp. V. — 42) *Bauceuia:* Comp. V. Ms. — *Bassavillo:* C. R. 1. — 43) *Bascvilla:* Comp. V. Ms. — 44) add.: *parte:* C. H. — 45) *Turonum:* Comp. V. Ms. — 46) *de indulgentia in dicta quaest.:* C. L. — 47) *fuerit:* Comp. V. — 48) abest ab ead.

TIT. XVII. Cap. I. 1) Restitutum ex Reg. Bal. I. 37. — Comp. III. h. t. c. un. — 2) *iunxit:* C. H. — *iniunxit:* Comp. III. Ms. — 3) *Stregula:* C. R. H. 1. — *Strogula:* Comp. III. — *Scozula:* Reg. — 4) *S. Donati de Strogula:* Comp. III. — *S. Don. de Scozula:* Reg. — 5) *obtinuerat:* C. 1. — 6) *Vercellensi:* Comp. III. — 7) omitt. C. H. — 8) *ipsa:* Comp. III. — 9) *delegati iudicis:* Reg. — 9*) *Hac nimirum (Hanc nim. et alias:* Comp. III.) *rationes quum iudex plenius advertisset* Comp. III., Reg., Böhm. — 10) *pr. ei. cont.:* omitt. Comp. III., Reg. — 11) *est:* C. R. 1. — 12) *delegato commissa:* Comp. III., Reg. — 13) *quum ... deberet:* omitt. ib. — 13*) omitt. Comp. III., Reg. — 14) *suae voluntatis arbitrio:* ib. — 15) *per apost. scripta praecipiens:* ib. — 16) *tam poss., quam propr.:* Comp. III. — *poss. et:* omitt. Reg.

cio ipsius abbatis referente pervenit, venerabili fratri nostro Ferrariensi episcopo districte praecipiendo mandavit, quatenus partibus convocatis, et possessione cum fructibus a tempore sententiae per dictum Veronensem prolatae perceptis ex ipsa monasterio restituta, de proprietate cognosceret, et, eo in adiudicata sibi possessione indemni servato, quod iustum esset statueret, et faceret auctoritate apostolica sublato appellationis obstaculo firmiter observari; eos autem, qui se apostolicis mandatis opponerent, vel monasterium super possessione alterius molestarent, per sententiam excommunicationis appellatione remota compesceret, et dictum Hugonem et eius complices, donec monasterio de ablatis omnibus et illatis iniuriis satisfacerent competenter, et cum literis eius apostolico se conspectui praesentarent, nunciaret excommunicatos, et faceret ab omnibus evitari, nisi tu, frater archiepiscope, hanc in ipsos districtionem, prout tibi mandatum fuerat, exerceres. Dictus vero Ferrariensis, receptis super hoc literis apostolicae sedis, sicut ex literis eius accepimus, admonitione praemissa in Hugonem de Camerario et complices eius, te infra statutum terminum eum excommunicare nolente, excommunicationis sententiam promulgavit, et, quum tu legitime citatus ab ipso nec accederes, nec sufficientem mitteres responsalem, sed absentiam tuam verbis et literis excusares, salva quaestione proprietatis possessionem monasterio restituendam pronunciavit; et, quum abbatem in eam per nuncium suum fecisset induci, idem abbas ab ea deiectus fuit te, frater archiepiscope, Hugone de Camerario et dilectis filiis consulibus Mediolanensibus mandantibus per violentiam armatorum. Propter quod idem abbas postulabat a nobis, ut sententiam restitutionis toties latam pro eo deberemus auctoritate apostolica confirmare, et possessione sibi cum fructibus restituta faceremus eum absque molestatione gaudere. Verum dilectus filius Passaguerra procurator tuus et socii eius petitionem abbatis non esse admittendam ea praesertim ratione dicebant, quod abbas ipse in literis, quas ad Bobiensem et Ferrariensem episcopos a sede apostolica impetravit, veritatem suppresserat et expresserat falsitatem. Suggesserat enim, Veronensem episcopum salva quaestione proprietatis super possessione promulgasse sententiam, quum non nisi causa rei servandae abbatem decrevisset in possessionem induci. Tacuit etiam veritatem, quum de satisdatione coram dictis Reginensi et Mutinensi episcopis oblata per archiepiscopum nullam fecit apud sedem apostolicam mentionem. Nos igitur habito super his et aliis, quaecunque fuerunt hinc inde proposita, cum fratribus nostris archiepiscopis et episcopis apud sedem apostolicam constitutis consilio maturo, intelligentes, quod dictus Veronensis abbatem in possessionem causa rei servandae solummodo decrevisset induci, sicut erat consentaneum rationi, utpote coram quo super proprietate lis non fuerat contestata, et quod per eundem M. quondam archiepiscopum non stetisset, quin satisdationem infra annum oblatam praestiterit, et contumaciam, si qua praecesserat, expurgarit, attendentes etiam, abbatem ipsum per suppressionem veritatis et falsitatis expressionem literas ad Bobiensem et Ferrariensem episcopos impetrasse, non sententiantes, quia lis coram nobis contestata non fuit, sed respondentes abbati, petitionem eius iuxta formam praescriptam non esse admittendam respondimus, et ipsum scriptis carere mandavimus, quae per mendacium impetravit;" In eum statum continentiam causae reducimus[16*]), in quo fuerat, quum praedictus praedecessor noster causam proprietatis et possessionis[17]) Reginensi et Mutinensi episcopis[18]) commisit, mandato sequestrationis penitus revocato. "*Sententiam tamen excommunicationis in Hugonem de Camerario et complices eius prolatam volumus et mandamus usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari.*" Ne autem monasterio videamur[19]) in suo iure deesse, moderatas expensas, ex quo episcopus[20]) Veronensis ipsum in possessionem induci decrevit usque ad satisfactionis tempus oblatae propter hoc factas, sibi[21]) restituendas esse censemus, et a te sufficientem praeberi standi iudicio cautionem. "*Sententiam autem etc. Dat. Lat. VI. Non. Mart.*" [1198.]

CAP. II.[22])

Si missus in possessionem causa custodiae fructus dissipat, dissipati revocantur, et cum aliis sequestrantur.

Honorius III. *Priori Deben. et Decano de Calin.*[23])

Dilectus filius R. rector ecclesiae de Bethusia[24]) sua nobis petitione monstravit, quod, quum inter ipsum ex parte una, et abbatem, et conventum de Cisteria[25]) "*Londoniensis dioecesis*" ex altera super eadem ecclesia coram abbate de Sibiton.[26]) et eius collegis "*ex delegatione apostolica*" quaestio verteretur, et[27]) iudices ipsi, "*prout erant plus debito parti alteri favorabiliores, post appellationem ab eodem R. legitime interpositam*" praedictos abbatem et conventum in possessionem ipsius ecclesiae causa custodiae induxerunt, qui[28]) fructus "*ipsius ecclesiae*" medio tempore perceptos pro suae[29]) distrahunt libito voluntatis "*in eius praeiudicium et gravamen.*" Quocirca "*discretioni vestrae*" mandamus, quatenus, si est ita, facientes[30]) "*usque ad decisionem negotii*" fructos sequestrari praedictos, si quid "*interim*" de ipsis[31]) per eos[32]) distractum inveneritis, in statum pristinum[33]) revocetis, "*contradictores per censuras ecclesiasticas compescentes.*"

CAP. III.

Si reus possessor appellat a sententia contra eum lata, licite rei petitae fructus sequestrantur, si dissipantur ab eo.

Gregorius IX.

Ab eo, qui a sententia provocavit, fructus possessionis, si dissipentur ab ipso, possunt lite pendente rationabiliter sequestrari.

TITULUS XVIII.

DE CONFESSIS.

CAP. I.[1])

Ad solum dictum confitentis crimen proprium non est alteri infligenda poena aliqua; infamato tamen est indicenda purgatio.

Clemens III.[2])

Quum monasterium (*Et infra:* [*"cf. c. 13. de elect. I. 6."*]) "*Super eo vero, quod in tuis literis adnectere studuisti, quid tibi faciendum sit de quodam eiusdem monasterii sacerdote, qui diabolo instigante quendam ex fratribus, sicut eum publice proposuisti confessum, occidit, hoc fraternitati tuae rescribimus et per apostolica scripta mandamus, quatenus eum solenniter ab omni officio divino non differas degradare, et in monasterium aliquod Cisterciensis ordinis retrudere, in quo iniunctam sibi tanti facinoris poenitentiam agens ibi, dum vixerit, digne lugeat quod commisit.*" Eos "*autem, de*" quorum suggestione scelus homicidii presbyter[3]) se perpetrasse proponit[4]), nisi "*tibi*" aliis modis "*et iustis rationibus*" verum esse constiterit, nulli censemus poenae subdendos, quum[5]) secundum utriusque iuris statuta de se confessi super aliorum conscientiis[6]) interrogari non debent, et, crimine laesae[7]) maiestatis excepto, de reatu proprio confitentis[8]) periculosa confessio non est adversus quemlibet admittenda. Si tamen eos[9]) infamia huiusmodi laborare cognoveris, singulis eis, adiunctis tribus sociis sui ordinis, purgationem iniungas.

CAP. II.[10])

Si de crimine contingente causam principalem constat contra aliquem per eius confessionem, punitur poena ordinaria, etiamsi directe contra eum non agatur. H. d. secundum glossam. Et est casus notabilis et verus in se. Vel summa sic secundum alium intellectum non minus notabilem, quem etiam sentit glossa, licet non perfecte explicet: *Si quis confitetur crimen in iudicio incidenter, potest iudex ordinarius novum inchoando processum illum punire poena ordinaria.* H. d. singulariter. Abbas.

Innocentius III. *Canonicis de Bethlehem.*[11])

Quum super electione Bethlehemitanae[12]) ecclesiae[13]) inter R. "*subdiaconum vestrum*" et P.[14]) "*canonicum sepulcri dominici nuper in*

Cap. I. 16*) *reducentes:* Reg. — 17) *et poss.:* omitt. ib. — 18) abest a C. R. 1., Comp. III., Reg. — 19) *videatur:* C. H. — 20) omitt. Comp. III., Reg. — 21) *ipsi:* ib.

Cap. II. 22) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 23) *Priori Debeum., decano de Daliton. et F. can. S. Mariae de Hastinges Cystrescen. dioec.:* Comp. V. Ms. — *Priori de Beham* (leg.: *Bynham*?), *decano de Dalit.* (leg.: *Dallyngton*?) *et F. can. S. Mariae de Hastinges Cicestrensis dioec.:* Cir. — 24) *Berdicyn.* C. L. — *Bertul.:* C. H. — *Besucin:* Comp. V. Ms. — *Bertaeia:* Cir. — 25) *Centria:* C. R. 1. — *Costria:* C. R. 1. — *Colcestria:* C. H. L. — *Crestieta:* Comp. V. Ms. — *Cesteia:* Cir. (leg. vid.: *Colchestria*) — 26) *Sinton.:* C. R. 1. — *Sibetenuo.:* C. H. — 27) omitt. Comp. V., Cont., Böhm. — 28) *memorato vero R. causa prosequendae appellationis apud sed. ap. constituto, praefati abbas et conventus fenstus etc.:* Comp. V. — 29) *suo:* Cir. — 30) *faciatis . . . ., et si:* Comp. V. — 31) *de ips.:* omitt. C. H. — 32) *per ipsos:* ib. — omitt. Comp. V. — 33) *debitum:* Comp. V.

TIT. XVIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. II. c. 2. de hom. V. 6. — 2) de inser. cf. c. 13. de elect. I. 6. — 3) *se P. presbyter:* C. R. 1. — *scelus praedictum perpetrasse:* Comp. II. — 4) *proposuit:* Comp. II. Ms. B. — 5) *quia:* C. R. H. L., Comp. II. — 6) *criminibus:* Comp. II. Ms. A. — 7) omitt. C. H., Comp. II. — 8) *confitentes:* C. L. — 9) *hoc:* Comp. II. Aug.

Cap. II. 10) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. un., adhib. in caus. Rain. ap. Bal. I. 386. — 11) *Bethlehemitanis:* C. R. L. — *Bethellemitan.:* Comp. III. Ms. — *Bethleemitan.:* Comp. III. Aug., Rain. — 12) *Bethlehemitan.:* Comp. III. Ms. — *Bethleemitanen.:* Aug. — *Bethleemitanensi:* Rain. — 13) omitt. Comp. III., Rain. — 14) *F:* ib.

nostra praesentia° quaestio verteretur (*Et infra:* [°*cf. c.* 4. *de causa poss. II.* 12.°]) °*Ceterum*° Quoniam V.[15]) canonicus Bethlehemitanus fuit in iure confessus, quod pro praestando alterius electioni consensu quingentorum Sarracenorum[16]) obligationem receperat[17]) °*et promissum*,° et mediator exstitit simoniacae pravitatis, nos °*intelligentes, contractum huiusmodi continere simoniacam pravitatem*,° quoniam[18]) vitium huiusmodi persequi volumus, ut debemus, ipsum °*ab omni ordine clericali*° per diffinitivam sententiam duximus ab omni beneficio et officio ecclesiastico deponendum.

CAP. III.

Confessio facta in iure per oeconomum ecclesiae nocet ipsi ecclesiae; potest tamen revocari, si ante finitam negotium doceatur per errorem facti emanasse. H. d.

Gregorius IX. *B. Iudici Viterbiensi.*

Ex parte abbatis et conventus monasterii sancti M.[19]) fuit propositum, quod, quum inter ipsos ex parte una, et V.[20]) nomine suae uxoris ex altera coram te quaestio verteretur, oeconomus monasterii memorati quaedam per errorem facti fuit in iure confessus, ex quibus timet[21]) sibi praeiudicium generari. Quum igitur[22]) negotio nondum[23]) finito nemini noceat error facti, mandamus, quatenus, si de huiusmodi potuerit[24]) errore docere, provideas, ut nullum sibi super hoc praeiudicium generetur.

TITULUS XIX.

DE PROBATIONIBUS.

CAP. I.[1])

Reus actori sua propria instrumenta edere non tenetur. Ita communiter summatur.

Gregorius *Tancredo Regi Vincestriae.*[2])

Ex epistolae[3]) verbis (*Et infra:*) Tua[4]) excellentia postulavit, ut °*piissimo*° imperatori scriberem, quatenus pacta in chartophylacio requireret, quae dudum inter °*piae memoriae*° Iustinianum principem et praedecessores tuos[5]) fuerunt[6]) emissa, ut ex his[7]) colligeret, quid tibi[8]) servare deberet. Sed ad hoc faciendum °*hoc mihi*° vehementer obstitit[9]), quia[10]) nulli dicendum est: ea, quae contra te sunt, apud temetipsum debes documenta requirere, in[11]) mediumque proferre. °*Ex qua re etc.*°

CAP. II.[12])

Actor, qui plene probavit, non debet compelli iurare.

Alexander III.

Sicut consuetudo laudabilis °*nulla debet novitate convelli, sic quod noscitur contra ius moribus introductum obvia ratione debet dissolvi.*° Sane quoniam[13]) apud vos consuetum esse didicimus, ut, quum aliquis intentionem suam fundaverit instrumentis aut testibus °*introductis*,° ei sacramentum nihilominus deferatur, quod si subire noluerit, fides probationibus[14]) °*exhibitis*° non habetur[15]), °*quod quum nulla sit ratione subnixum, sed manifeste legibus adversetur:*° nos[16]), quum tunc demum ad huiusmodi sit suffragium recurrendum, quum aliae legitimae probationes deesse noscuntur, talem consuetudinem reprobamus, °*nec ullam habere firmitatem deinceps sancimus.*°

CAP. III.[17])

In communi iudicio probant actor et reus; et si pariter probant, reus absolvitur, nisi favorabilem causam foveat actor.

Lucius III. *Cistrensi Episcopo.*[18]).

Ex literis tuis[19]) intelleximus, te et archidiaconum confines habere praebendas in villis, quas singuli singulas possidetis, et praetextu terminorum inter vos controversiam agitari[20]) eo, quod dicas, eum antiquos fines egressum, partemque[21]) tui fundi occupasse; illo[22]) in contrarium asserente, se partem eandem fundi possedisse quadraginta[23]) annorum spatio inconcusse. Tu[24]) autem, quod per idem tempus quiete illam possederis, asseveras, quare utrum incumbat petitori vel possessori probatio quaesivisti. Ad quod scire[25]) debes, quod iudicium finium regundorum tale est, ut in eo utraque persona vices duorum habeat, videlicet actoris et rei[26]). Unde hinc inde testes °*rite*° produci[27]) possunt ad cognitionem iudicis instruendam, quibus examinatis iudex quos praecellere[28]) intellexerit ad fidem sibi faciendam admittat.[29]) Quod si °*forte*° ambarum partium testes sint[30]) aeque idonei, possessoris testes praeferentur[31]), quum promptiora sint iura ad absolvendum quam ad condemnandum, praeterquam[32]) in liberali causa, in qua si utriusque partis testes °*forte*° aequales fuerint, pro libertate °*tamen semper*° sententia proferetur[33]). Nam possessori probationem aliquando dari, iuris manifesti est, quum iure[34]) °*ita*° cautum sit, quod, qui[35]) obiecerit praescriptionem[36]) longissimi temporis, quam nemo recte obiicit, nisi qui possidet, et eam probaverit, in causa debeat obtinere.

CAP. IV.[37])

Non creditur marito asserenti etiam cum iuramento, uxorem se cognovisse, si uxor per matronas attestantes per ipsius corporis aspectum probat contrarium.

Gregorius VIII.[38]) *Praeposito sancti Cataldi.*[39])

Proposuisti °*nobis, dilecte fili praeposite*,° quod causa matrimonii, quae inter °*dilectum filium nostrum*° O. de Casa nova, et S.[40]) °*filiam O. de Pisco*° [41]) mulierem[42]) vertitur[43]), tibi fuit[44]) de mandato apostolico delegata[45]). Quumque partes essent in tua[46]) praesentia constitutae, mulier proposuit, se nec a viro cognitam, nec potuisse cognosci, quod tam proprio[47]) iuramento, quam testimonio septem[48]) mulierum probavit, quae[49]) per aspectum corporis eam esse virginem asseverant; viro °*autem*° per iuramentum suum contrarium asserente[50]), °*eos in negotio procedere minime voluistis, donec de hoc nostrum consilium haberetis.*° Videtur igitur[51]) nobis, quod iuramento puellae et testimonio[52]) illarum septem[53]) mulierum, °*quae ipsam per experientiam virginem asseverant*,° fides est[54]) potius adhibenda.

Cap. II. 15) *W.*: ib., C. L. — 16) *Sarracenatorum*: Rain. — 17) *acceperat*: C. R. 1., Comp. III. — 18) *quam persequi volumus*: Comp. III., Rain.

Cap. III. 19) *Martini*: C. R. 1. — 20) *W.*: C. L. — 21) *timent*: C. R. H. L. — 22) *ergo*: C. R. 1. — 23) *necdum*: C. H. L. — 24) *poterunt*: C. H. L.

TIT. XIX. Cap. I. 1) Restitutum (quantum oportuit) ex Greg. I. Reg. IX. 122. (A. 599.) — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Racaredo (Raceredo: Ms.) regi Wisigot.*: Comp. I. — *Recharedo regi Wisigothorum*: Reg. — 3) *Explere verbis*: Comp. I. Reg. — 4) *Vestra exc. mihi mandare curaverat*: Comp. I. — *Ante longum tempus dulcissima mihi vestra excellentia, Neapolitano quodam iuvene veniente, mandare curaverat*: Reg. — 5) *et iura regni vestri*: Comp. I., Reg. — 6) *fuerant*: C. L. — 7) *illis*: C. H. — 8) *vobis ...... debuisset*: Comp. I., Reg. — 9) *duae res mihi vehementer obstiterant; una, quia chartophylacium praedicti piae mem. Iustiniani principis tempore ita surripiente subito flamma incensum est, ut omnino ex eius temporibus paene nulla charta remaneret. Alia autem, quia, quod nulli etc.*: Reg. — 10) *quod*: C. L. — 11) *atque haec in med.*: Comp. I., Reg. — *atque haec pro me in med.*: Reg.

Cap. II. 12) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 13) omitt. Comp. II. — 14) *de prob.*: Comp. II. Ms. B. — 15) *adhibentur*: C. R. 1. — *habentur*: Comp. II. Ms. A. — 16) *ado., quum tunc demum ad huiusmodi (huiuscemodi: Ms. A.) suffragium decurrendum esse decreverunt, quum alia legitime non suppetunt; talem etc.*: Comp. II.

Cap. III. 17) Restitutum ex App. XXXVIII. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 18) *Eliensi ep.*: Comp. I. Aug. — *Idem (i. e. Alex. III.) Cistrensi decano*: App. — 19) *vestrae discretionis*: Comp. I. — *tuae dubitationis*: App. — 20) *verti*: Comp. I., App. — 21) *partem*: ib. — 22) *Ille contra (econtra: App.) asserit*: ib. — 23) *LX.*: C. H. — *quadrag. annis*: Comp. I., App. — 24) *Tu autem ad tuam praebendam quiete per idem tempus pertinuisse affirmas, quo in re quaeris, cui incumbit probatio, petitori an possessori*: App. — *Tu autem ad tuam quietem per idem tempus praebendam pertinuisse affirmas: quo in re quaeris, utrum incumbat probatio petitori an possessori*: Comp. I. — 25) *sane scire*: App. — 26) *quaestio scilicet et eius, cum quo agitur*: Comp. I., App. — 27) *induci*: C. H. — 28) *praecedere*: App. — 29) *admittet*: Comp. I., App. — 30) *sunt*: App. — 31) *praeferantur*: C. R. 1. — *praeferuntur*: C. R. 2. — *recipientur*: Comp. I., App. — 32) *extra quam*: Comp. I. — *excepta*: App. — 33) *profertur*: C. H. — *semp. pronunciabitur*: Comp. I., App. — 34) *sacris canonibus*: Comp. I. — *in s. c.*: App. — 35) *Si quae*: App. — 36) *praescriptionem longissimi temporis, et eam probaverit, reportet possessionem, quam (quoniam: App.) nemo recte obiicit, nisi qui possidet*: Coll. citt.

Cap. IV. 37) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 38) *Greg. IX.*: C. H. — 39) *S. Cathabrri*: C. R. 1. — *Ambaldi*: C. R. 2. — *praep. S. Cataldi (Catalli: Ms. A.) et archiep. Cas. mai.*: Comp. II. — vid. leg.: *archipresbytero Casalis maioris (Casale maggiore*°). — 40) *G.*: C. R. 1. H. — *D.*: C. L. — *Stephanum*: Comp. II. Ms. A — 41) ita Aug. — *Pot.*: Comp. II. Ms. A. — *Pzzo.*: Ms. B. — 42) *nobilis mulieris*: Comp. II. Aug., Ms. B. — 43) *agebatur*: Comp. II. Ms. A. — 44) *vobis fuerit*: Comp. II. Aug. — *vobis fuit*: Ms. A. B. — 45) *demandata*: C. R. 1. — 46) *vestra*: Comp. II. — 47) omitt. ead. — 48) *octo*: Comp. II. Ms. A. — 49) *quae per experientiam asseverant (asseruerant: Ms. A.) mulierem adhuc virginem esse*: Comp. II. — 50) *asseverante*: Comp. II. Ms. A. — 51) *ergo*: ead. — 52) *testimoniis*: C. R. H. L., Comp. II. — 53) *octo*: Comp. II. Ms. A. — 54) *sit*: C. R. 1.

CAP. V.[55]

Singulares de universitate possunt ad commodum universitatis reprobare instrumentum falso confectum nomine universitatis.

Clemens III.[56]

Tertio '*quippe*' loco fuit a nobis ita quaesitum: Ecce quidam[57] regularis sigillo capituli quoddam instrumentum cuidam amico suo signavit[58], in quo facto ei alienatio quorundam rerum ecclesiae immobilium continetur. Quo exhibito in iudicio procurator universitatis illud asseruit de assensu conventus non fuisse[59] confectum, et adulterinum[60] vel furtivum esse sigillum. Quumque, '*volens falsitatem civiliter revelare*,' fratres '*regulares*' ad perhibendum testimonium produxisset, iurati dixerunt[61], quod '*eo tempore, quo adversarius allegabat idem instrumentum sibi fuisse collatum*,' quotiens de hoc[62] inter fratres aliqua[63] erat mentio, consilium totius conventus et vox fuit unanimis, quod nolebant alienationem rerum illarum, sed res domus '*suae fore*' integras '*et*' conservari[64] volebant. Sed[65] quoniam contra hoc nihil pars adversa probavit, respondemus secundum[66] assertionem testium tantummodo iudicandum.[67]

CAP. VI.[68]

Ubi agitur de matrimonio contrahendo, probato impedimento et publicatis attestationibus alii testes super defectu impedimenti admittendi non sunt.

Idem.[69]

Iuravit quidam, ut asseris[70], se quandam in uxorem[71] legitimam accepturum. Quam quum[72] vellet traducere, quidam iuramentis secundum morem exhibitis legitime probaverunt, ipsos[73] in quinto consanguinitatis[74] gradu sibi invicem attinere. Quia vero requisisti a nobis, quid agendum sit, quum quidam alius[75] probare velit contra praedictam probationem iuramentis canonicis[76] factam et partibus publicatam[77], nullo[78] eos sese[79] consanguinitatis gradu contingere, '*fraternitati tuae in praesenti articulo*' respondemus, quod standum est probationi priori[80]. '*Nec de unius testimonio tantum curandum est etc.*'

CAP. VII.[81]

Si per literas ordinarii probatur quis excommunicatus, a procuratione repellitur. H. d. et haec summatio convenit textui et titulo, et nullam patitur calumniam, et ideo eam tene.

Innocentius III. *Archidiacono Parisiensi.*[82]

Post cessionem '*dilecti filii abbatis olim S. Martini Trecensis, canonicorum eiusdem ecclesiae votis in electionem divisis, quidam ex ipsis dilectum filium Manassem, ecclesiae S. Lupi canonicum elegerunt, aliis in dilectum filium P. venerabilis fratris nostri ..... Senonensis archiepiscopi capellanum transferentibus vota sua; propter quod causam ipsam venerabili fratri nostro .... Cabilonensi episcopo et dilecto filio .... abbati Cluniacensi terminandam commisimus sub hac forma, ut, de utriusque electionis iuribus et electorum meritis inquirentes, electionem quam invenirent de persona idonea canonice celebratam, auctoritate apostolica confirmarent. Si vero neutram canonicam invenirent, utraque electione cassata de persona idonea facerent eidem ecclesiae provideri. Qui, partes ad suam praesentiam convocantes, ac de causa solenniter cognoscentes, tam super eligentium facto, quam contra personas testes plurimos receperunt, et, quum usque ad publicationem testium processissent, ... procurator dicti P. capellani, ad sedem apostolicam provocavit. Iudices vero pro eo, quod alter eorum, abbas scilicet Cluniacensis, maioribus erat negotiis occupatus, nec causae cognitioni poterat interesse, appellationi huiusmodi de prudentum virorum consilio detulerunt, partibus iniungentes, ut cum receptis attestationibus ad nostram praesentiam festinarent, super ipsa causa definitivam a nobis sententiam recepturae. Actis itaque iudicii ab utraque parte receptis, quidam ex canonicis supradictis procuratorem constituerunt V. concanonicum suum in praesentia episcopi memorati, sicut in eiusdem episcopi literis perspeximus contineri. Verum, eodem V. in itinere constituto ad sedem apostolicam veniendi, quum interim dictus archiepiscopus Senonensis visitandi gratia Nivernensem dioecesim peragraret, ad ipsum supradictae ecclesiae nuncii accesserunt, insinuantes eidem, quod omnes canonici in P. capellanum ipsius, praeter paucos, qui, licet non contradicerent, non tamen consentiebant expresse, contulerant vota sua, ipsum archiepiscopum deprecantes, ut ad locum quam citius properaret ecclesiae provisurus. Ad quem quum propter eorum instantiam accessisset, universi, qui prius consensum suum exprimere recusabant, praeter solum Vitalem, qui absens erat, ad aliorum concordiam redeuntes, in supradictum capellanum voluntarie consenserunt, de dissensu praeterito veniam postulantes. Sicque factum est, quod ad postulationem omnium in festo Apostolorum Petri et Pauli apud maiorem ecclesiam Trecensem idem P. a metropolitano iam dicto munus benedictionis accepit, ac postmodum in ecclesiam S. Martini cum omnium tripudio et gaudio generali solenniter introductus, et a dilecto filio .... decano Trecensi, sicut moris est, installatus in eiusdem ecclesiae capitulo professiones recepit publice singulorum. Dictus autem Vitalis, ad nostram praesentiam veniens, acta nobis iudicum praesentavit, sollicite postulans, ut eum dignaremur quam citius expedire. Ipso vero aliquamdiu exspectante, dicti P. capellani procurator interim supervenit. Quibus in nostra praesentia constitutis, procurator iam dictus humiliter petiit, quatenus dignaremur quod de dicto capellano per archiepiscopum factum fuerat approbare, ac saepedictum V. utpote excommunicatum in nullo penitus audiremus. Asserebat siquidem, quod idem V. L. quondam abbatem S. Martini usque ad effusionem sanguinis verberavit; Ioannem quoque, eiusdem ecclesiae sacerdotem tam gravibus verberibus flagellavit, quod de ipsius vita omnes eius socii desperabant; quendam etiam presbyterum eiusdem ecclesiae nuper a sede apostolica redeuntem tunsionibus tam duris affecit, ut eius facies afflicta videretur nimium et horrenda; propter quos excessus et alios, super quibus a dicto metropolitano citatus et monitus satisfacere noluit vel etiam comparere, excommunicationis fuit vinculo innodatus. Ad quod probandum idem procurator tam dicti archiepiscopi Senonensis quam decani Trecensis literas exhibebat. Ad haec fuit pro parte iam dicti Vitalis ex adverso responsum, quod huiusmodi excommunicationis obiectu non debebat aliquatenus impediri. Ipsi siquidem canonici, eum usque ad haec tempora non vitantes, tam in officiis quam in iudicio communionem ipsius nullatenus declinarunt; quia immo, quum in praesentia dicti Cabilonensis episcopi procurator exstitit constitutus, ipsum sine contradictione qualibet admiserunt. Archiepiscopus etiam iudicibus vel confratribus ipsum excommunicationi subiectum minime nunciavit, quare, se admitti debere in iudicio sicut quemlibet alium, proponebat, exceptione huiusmodi non obstante. Contra quod procurator ex parte altera replicabat, quod, si quando idem V. cum canonicis suis divinis interfuit, hoc ipsis omnino displicuit; sed ipse, licet inhibitus, se divinis officiis, illis dolentibus, ingerebat, sicut ex literis praedicti decani colligitur manifeste; sed nec in iudicio communicarunt eidem, quia, licet de numero illorum fuerit, qui electioni capellani se opposuere praedicti, non tamen est in iudicio facta fides, quod idem V. procurator in illo iudicio fuerit sive testis, vel quod alias ei communicaverint canonici saepedicti. Adiecit etiam, quod nec illud poterat praeiudicium generare, quod idem V. non fuit tanquam excommunicatus exclusus, quando coram praedicto episcopo constitutus exstitit procurator, quoniam hoc in eorum absentia factum fuit. Adiecit quoque, quod, si archiepiscopus ipsum in illo iudicio non denunciaverit excommunicationi subiectum, quia nec scivit ipsum in illo iudicio litigare, postquam tamen per literas suo sigillo munitas ipsum excommunicatum denunciaverat, tanquam excommunicatus est ab omnibus evitandus.*' Quum igitur '*super hoc coram nobis disceptatum fuisset, quia*' per literas iudi-

---

Cap. V. 55) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 56) *Clemens II.:* Cont., Böhm. — add.: *P. C. Bonae memoriae:* Comp. II. Ms. B. — cf. c. 10. de transact. I. 37. — 57) *quod* (omitt. Ms. A.) *quidam regularis sigillum capituli commune suscipiens quoddam instrumentum cuidam amico suo signavit* (*sigillavit:* Ms. A.), *quo alienatio rer. eccl. immobilium tanquam ei facta continebatur; super quo dum* (*quandam:* Aug.) *lis contestaretur, procurator univers. illud instrumentum asserebat de assensu conventus non fuisse collatum, et sic vel adulterinum vel furtivum esse dicebat* (*dicebatur:* Ms. B.): Comp. II. — 58) *sigillavit:* C. R. 1. — 59) *esse:* C. R. 1. — 60) *vel ad:* C. H. — 61) *dicebant:* Comp. II. — 62) *de re ipsa:* Comp. II. Aug. — *de re ista:* Ms. A. B. — 63) omitt. Comp. II. Ms. A. — 64) *reservari:* C. H. — 65) *sed quoniam adversarius testes aliquos minime producebat, ea est forma consultationis, quid iudex hic statuere debeat, an s.* (*soli.* Ms. A.) *instrumento, an testibus fides sit potius adhibenda? Respondemus autem etc.:* Comp. II. — 66) *quod sec.:* C. R. 1. — 67) *duntaxat:* Comp. II. — 66) *est iud.:* C. R. 1. — 67) *censendum esse:* Comp. III. Aug., Ms. A. — *censendum:* Ms. B.

Cap. VI. 68) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 69) *Clem. III. Aquilmari ep.:* Comp. II. Aug., Böhm. — *Aquilonati:* Ms. R. — leg. vid.: *Aquilonati* (*Cedagun*°). — 70) *asserit:* Comp. II. Ms. A. — 71) *quandam mulierem:* ead. Ms. B. — 72) *et quum eam:* Comp. II. — 73) *illos:* ead. — seq.: *in:* omitt. Ms. B. — 74) abest a Comp. II. — 75) *alius sit qui:* Comp. II. Aug. — 76) *canonice:* Comp. II. Ms. A. — 77) *et part. publ.:* omitt. Comp. II. — 78) *in illo:* ead. Ms. A. — 79) omitt. C. H. — *se:* Comp. II. — 80) *propriae:* Comp. II. Ms. A. — *primae:* Aug., Ms. B.

Cap. VII. 81) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 164. — Comp. III. h. t. c. 1. — 82) *archid. Paris. et mag. R. de Curson canonico Noviom.:* Böhm. ex Cont. — *ep.* (*archiep.:* Ms.) *Paris. et magistro R. de Curcon.* (*Curton.:* Ms.) *canonico Noviomen.* (*Noviomen.:* Ms.) *Parisius commoranti:* Comp. III. — *archidiacono Paris. et magistro R. de Coezon* (leg.: *Courçon*) *canon. Noviomensi:* Reg.

eis ordinarii, quibus standum est, donec probetur contrarium, nobis constiterit[83]), quod V.[84]) '*tunc*' excommunicatus erat, quum procurationis[85]) officium assumpsit, ipsum tanquam procuratorem non duximus admittendum. '*Verum etc. Dat. Lat. IV. Non. Oct. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. VIII.[86])

Si rogatus restituere totam hereditatem, eo sine liberis decedente intret monasterium, evanescit fideicommissum, et hereditas applicatur monasterio; nec ad invalidandum ingressum sufficit probare minorem aetatem tempore ingressus, si ex adverso geminatus probetur ingressus. H. d. intelligendo, quod substitutio fuit fideicommissaria. Si vero fuit directa, summa sic: *substitutio facta filio, eo decedente sine liberis, evanescit per ingressum monasterii.* Et tunc adde id, quod est in primo summario ibi: *nec ad invalidandum etc.*, usque ad finem, et uterque intellectus est verus in se. Dico tamen, quod primus est verior, quod hic fuit substitutio fideicommissaria, licet Dom. Anton. hic dicat, quod fuit compendiosa.

Idem *Abbati et Conventui Casaensi.*[87])

In praesentia '*dilecti filii nostri*' G.[88]) sancti Hadriani diaconi cardinalis G. '*subdiaconus*' et B. '*mulier soror eius, Verulanenses*' (fratres[89]) '*cum*' vestro syndico constituta[90]) coram ipso fecere proponi, quod, quum quondam A.[91]) frater ipsorum conderet[92]) testamentum, M.[93]) filium suum sibi heredem instituit[94]), et praecepit, ut, si absque liberis '*forte*' decederet, ad eos[95]) '*G. et B.*' bona devolverentur ipsius, unde illa, quae de bonis ipsius[96]) vestrum monasterium detinebat, sibi restitui postulabant[97]), et[98]) petebant vos super hoc[99]) a sua molestatione compesci. Verum syndicus ipse proposuit ex adverso, quod praedictus M. monasterio vestro[100]) obtulit se et sua, unde universa, quae habuerat, erant ad monasterium devoluta, quare universa, quae ipsi[1]) de bonis eius invaserant, restitui monasterio vestro petebat, et super ceteris silentium illis imponi. Ad haec[2]) autem pars altera replicavit, quod dictus[3]) M. oblationis suae tempore fuerat minor annis, '*sicut per testes legitime comprobavit,*' et quod voti[4]) facti poenitens '*id,*' quod fervore infirmitatis fecerat, post convalescentiam revocavit[5]). '*Unde tum ex eo, quod Milo infra aetatem legitimam monasterio Casemarii obtulit se et sua, tum quia quod inconsulte fecerat postmodum revocavit, eius oblatio non tenebat.*' Unde quum sine liberis decessisset, ex testamento patris '*illius*' ad ipsos erat eius hereditas devoluta. Verum '*ad haec*' syndicus respondere curavit, quod, licet dictus M. de monasterio '*ipso de tua licentia, fili abbas,*' fuisset[6]) egressus, eidem[6*]) postmodum, '*cum avo suo, qui eius erat procurator, ad praesentiam tuam, quum Verulas ivisses, accedens,*' se[7]) et sua[8]) obtulit humiliter et devote, et, quod nec[9]) contra oblationem '*et donationem*' suam veniret '*ulterius,*' iuramento firmavit[10]), '*sicut publicum continet instrumentum.*' Quare[11]) quum constet '*ex his,*' quod idem M. bis monasterio vestro contulit[12]) se et sua, nec ex adverso probetur[13]), quod utriusque oblationis tempore '*M.*' fuerit minor annis, probationem vestram huiusmodi exceptionis probatio non elidit, quum, etsi primae oblationis tempore fuerit minor annis, secundae tamen potuit maior exstitisse. Praeterea quum verbum illud „minor annis" duobus potuerit modis intelligi, quum et[14]) qui minor[15]) est quatuordecim annis, et qui[16]) viginti quinque '*minor fuerit,*' dici soleat minor annis, intentioni vestrae verbum dubium non nocebat, quum infra[17]) viginti quinque annos[18]) teneret[19]) donatio '*praesertim*' iuramento firmata. Sed etsi teneret quod factum[20]) fuerat a dicto A.[21]), quia tamen[22]) intelligendum[23]) non erat sine herede decedere qui monasterium sibi heredem instituit[24]), hoc monasterio non nocebat. '*Quumque cardinalis praedictus ea, quae coram ipso proposita fuerant, in nostra et fratrum nostrorum audientia retulisset, nos ad consilium dilectum filium H. sancti Eustachii diaconum cardinalem duximus deputandum. Idem igitur*' Dilectus filius H.[25]) sancti Eustachii[26]) cardinalis '*causae meritis plenius intellectis*' attendens, quod syndicus vester intentionem suam plene fundasset, et quod nihil fuisset[27]) ex adverso sufficienter probatum, quum, etsi ostensum esset per testes, quod M. suae oblationis tempore fuerit minor annis, utrum tamen primae vel secundae[28]) oblationis tempore[29]) minor fuerit, et quot annis minor, non fuisset expressum, de mandato nostro sententiam protulit, et praedictis G.[30]) et B. silentium imponens[31]) super his, quae a monasterio postulabant, eos ad restitutionem illorum, quae de bonis praedicti M. propria temeritate invaserant[32]), condemnavit. Nos igitur sententiam ipsam auctoritate apostolica confirmamus.

CAP. IX.[33])

Si actor et reus in interdicto retinendae possessionis probant, obtinet is, qui antiquiorem possessionem probat titulo maxime iustificatam, vel meliores probationes tempore possessionis adduxit. H. d. notabiliter, et probatur satis hoc summarium in versic. ex praemissis, ponderato versic. „maxime."

Idem.[34])

Licet causam, quae vertitur[35]) inter ecclesiam Ravennatensem et commune Faventinae super iurisdictione, honore[36]), ac districtu in villa '*Luci,*' sancti P.[37]) et castro Arioli[38]), quod[39]) de iure ad se spectare dicta ecclesia proponebat (*Et infra:*) '*Verum, quia utrique parti erat plurimum onerosum, testes producere coram nobis, Placentino episcopo dedimus in praeceptis, ut infra tres menses testes appellatione remota reciperet, quos utraque pars tam super principali negotio, quam in personas testium duceret producendos, ita videlicet, ut effrenata multitudine refrenata hinc inde quadragenarium numerum nullatenus excedere pateretur.*' (*Et infra:*) '*Sicque postmodum utriusque partis procuratores cum attestationibus consignatis ad nostram praesentiam redierunt.*' Porro attestationibus '*solenniter*' publicatis, syndicus Faventinorum proposuit, se velle in personas testium ex parte altera productorum quaedam obiicere ac probare, oeconomo ecclesiae asserente, id fieri non debere. Super quo '*quum fuisset hinc inde aliquamdiu altercatum, tandem*' interloquendo decrevimus, ipsum '*super hoc*' nullatenus audiendum, quum infra[40]) trium mensium spatium in nostris literis comprehensum[41]) testes huiusmodi producere non curaverit[42]), infra[43]) quem terminum pars utraque testes inducere potuit tam in personas testium, quam super[44]) negotio principali. Post hoc[45]) idem '*syndicus*' obiecit in testes praedictos, quod corrupti falsa[46]) dixissent, '*et ad querelam falsi probandam concedi sibi petiit facultatem.*' Unde quia talis exceptio non solum ante, sed etiam post sententiam possit opponi '*secundum legitimas sanctiones,*' licet nonnulli crederent, Faventinorum partem exceptionem huiusmodi per excogitatam malitiam ad impediendum processum negotii obiecisse, quia tamen[47]) nolumus a iuris tramite declinare, '*dilectis filiis*' magistris G. et T.[48]) '*Bononiae commorantibus per scripta nostra*' praecipimus[49]), ut '*partibus convocatis*' testes, quos super hac exceptione procurator Faventinorum duceret producendos infra[50]) mensem, recipere et examinare curarent, de singulis circumstantiis subtiliter inquirentes, '*et depositiones eorum fideliter redigentes in scriptis,*' indulto extunc altero mense procuratori ecclesiae supradictae, infra[51]) quem, si vellet, ad reprobationem[52]) testium[53]) illorum produceret testes coram eis, '*et eorum dicta fideliter conscribentes XX. dierum terminum utrique parti praefigerent, infra quem cum attestationibus ipsis nostro se conspectui praesentarent sententiam recepturae. Partibus itaque comparentibus iterum coram nobis, et huiusmodi attestationibus publicatis, audivimus quaecunque proponere voluerunt.*' Quanquam autem pars Faventinorum testes

---

Cap. VI. 83) *constitit:* Comp. III., Reg. — 84) *Wilhelmus:* C. H. — *W.:* Cont., Böhm., — *saepedictus V.:* Comp. III. — 85) *procuratoris:* C. R. 1., Comp. III.

Cap. VIII. 86) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 87) *Casemar.:* C. R. 1. — *Casemarii:* C. L., Comp. III. Aug. — *Casemarii:* Comp. III. Ms. — 88) *C.:* Böhm. — 89) *cives:* Comp. III. — 90) *constituti cor. episcopo:* ib. — 91) *Amatus:* ib. — 92) *concederet:* Comp. III. Aug. — 93) *Milonem:* Comp. III. per tot. — 94) *constituit:* C. R. 1. — 95) *eosdem:* Comp. III. — 96) *ipsis:* C. H. L. — 97) *postularunt:* C. H. — 98) *et pet.... compesci:* omitt. Comp. III. Ms. — 99) *syndicum vestrum:* Aug. — 100) *Casemarii:* Comp. III. Ms. — *Casemarii:* Aug. — 1) *dicti G. et B.:* Comp. III. — 2) *Adhuc:* C. R., Comp. III. Aug. — 3) *praedictus:* Comp. III. — 4) omitt. C. R. H. L., Comp. III. — 5) *curavit penitus revocare:* Comp. III. — 6) *esset:* C. R. 1. — 6*) omitt. Comp. III. — 7) *se monasterio humiliter obtulit et devote et universa bona sua tibi monasteriique nomine tradidit* (omitt. Ms.) *inter vivos et quod:* Comp. III. — 8) *et sua:* omitt. C. R. 1., Comp. III. — 9) *ne:* Böhm. — 10) omitt. Comp. III. Ms. — 11) *Unde:* Comp. III. Aug. — *Unde constat ex his:* Ms. — 12) *obtulit:* ib. — 13) *probatur:* Comp. III. — 14) *ut videlicet:* ead. — 15) *qui minor XIV. et qui XXV. annis fuerit:* Comp. III. Ms. — 16) omitt. C. H. — 17) *infra:* Cont., Böhm. — 18) *XXV. annum:* C. R. 1. H. L., Comp. III. — 19) *tenuerit:* C. R. 1. — 20) *dictum:* C. H. — 21) *ab Amato:* Comp. III. — 22) omitt. Aug. — 23) *intelligendus:* Comp. III. — 24) *instituerat in her.:* ib. — 25) *B.:* Cont., Böhm. — *dil. fil. H.:* omitt. Comp. III. — 26) add.: *diacon.:* C. L. — 27) *fuit:* C. R. 1. — 28) *et sec.:* C. H. — 29) omitt. Comp. III. Aug. — 30) *C.:* C. R. 1. — 31) *imposuit ... et eos:* Comp. III. — 32) *invaserat:* Ed. Rom. oper. mend.

Cap. IX. 33) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 4. — Epistola iisdem fere verbis concepta (*archiepiscopo Ravennatensi, dat. Viterbii Kal. Sept. Ao. X.*) exstat ap. Baluzium X. 116. — altera, ad eandem causam spectans, exhibetur in c. 37. de test. II. 22. — 34) *Ariminensi ep.:* Comp. III., Böhm. — 35) omitt. C. R. 1. L., Comp. III. — 36) add.: *hominio:* Böhm. ex Cont. — 37) *Petri:* C. L. et Reg. l. c. — *Pottii:* Comp. III. — cf. cit. c. 37. de test. — 38) leg.: *Aureoli:* cf. cit. c. 37. — 39) *quae:* C. H. R. L., Comp. III. — 40) *et infra:* Aug. — *intra:* Cont., Böhm. — 41) *apprehensum:* C. R. 1. — 42) *curasset:* C. H. — *curaret* C. R. 2. — *curavit:* Comp. III. Aug. — 43) *intra:* Cont., Böhm. — 44) *in:* C. H. — 45) *Haec:* C. R. H. L., Comp. III. — 46) *falso:* Cont., Böhm. — 47) *vero:* Comp. III. Aug. — 48) *Teob.:* C. H. — *C. et G.:* Comp. III., Reg. l. c. — 49) *praecepimus:* C. L., Comp. III. — 50) *intra:* Cont., Böhm. — 51) *intra:* iid. — 52) *ad prob.:* Comp. III. Ms. — *contra prob. eorum:* C. H. — 53) omitt. C. R. 1.

multos produxerit[54]) super negotio principali, "*ad probandum, quod homines praedictorum locorum a longis retro temporibus exhibuerunt eis servitia in bannis, et placitis, fossatis, collectis et cavalcatis, et quibusdam aliis pertinentibus ad districtum,*" vix tamen ex illis sex "*tantummodo*" remanserunt concordes[55]), quum alii "*multi*" sibimet in serie sui testimonii contradicant, et quidam alii sint[56]) in dicto sui testimonii singulares. Ad reprobandum vero quosdam testium[57]) ecclesiae Ravennatensis etsi ex parte Faventinorum quidam[58]) sint testes inducti, plures tamen[59]) illorum reprobantur, quia sibi invicem evidentissime contradicunt. Quidam vero alii pauci numero quamvis non reprobentur[60]) expresse, usque adeo tamen[61]) malae famae sunt et levis opinionis, "*sicut per attestationes exhibitas est probatum,*" quod eorum dictis nulla vel modica est fides adhibenda[62]). Iidem quoque testes Faventinorum generaliter repelluntur, quia non probant illud, ad quod probandum[63]) eorum[64]) syndicus se adstrinxit, videlicet, quod corrupti falsa dixissent, quoniam, etsi[65]) de corruptione videantur[66]) aliquid dicere, de falsitate "*tamen*" penitus nihil dicunt, "*per multos autem ecclesiae Ravennatensis testes omni exceptione maiores probatum est manifeste, ecclesiam Ravennatensem villam Luci, S. Potiti et castrum Aureoli a longissimo tempore possedisse cum omni honore, districtu et iurisdictione, nominatim expressis universis articulis exprimentibus iurisdictionem, honorem atque districtum.*" Ex praemissis igitur evidenter apparet, quod ecclesia "*Ravennatensis*" per testes numero[67]) plures, quibus potius lux veritatis assistit, qui etiam aptiora negotio et vero proximiora in suis testimoniis expresserunt, sufficienter ostendit, quod a LX. annis et citra cum omni iurisdictione, honore[68]) atque districtu loca supra dicta possedit. Per quod patet, quod, si[69]) commune Faventiae a L. annis citra[70]), sicut videntur testes eorum deponere, aliqua servitia in locis perceperunt[71]) supra dictis, illa proculdubio sine iusto titulo percipere inceperunt, quum duo insimul eandem rem et eodem modo in solidum possidere non possint[72]), maxime quum iidem Faventini iustum possessionis titulum non ostendant, et ex privilegiis imperatorum et Romanorum Pontificum ecclesiae Ravennatensi concessis evidentissime colligatur, possessionem ipsius ecclesiae in praedictis locis iustum fuisse. Quum ergo constet Faventinos ab eo[73]) tempore, quo se possedisse probare contendunt, minus iuste ac sine titulo aliqua in praedictis locis temeritate propria occupasse, "*ac processu temporis per violentiam extorsisse, sicut per multos testes ecclesiae Ravennatensis manifeste probatur,*" et oeconomus eiusdem ecclesiae petierit[74]) "*coram nobis,*" a vi[75]) turbativa seu inquietativa super praemissis commune Faventiae prohiberi, nos recognoscentes[76]) in hoc casu, non sic locum esse interdicto Uti possidetis[77]), ut dicere debeamus; Uti possidetis, ita possideatis, quum probationes ecclesiae longe sint potiores; et ideo sit in[78]) interdicto superior, "*de fratrum nostrorum consilio*" commune Faventinum sibi[79]) condemnamus, super iurisdictione, et[80]) honore, atque districtu et aliis ad hoc[81]) generaliter pertinentibus in locis praedictis, quoad possessorium iudicium, quo[82]) tantummodo actum est, perpetuum silentium imponentes, et prohibentes eidem[83]), ut neque per se, neque per alios super his praesumat[84]) Ravennatensem ecclesiam aut[85]) habitatores praedictorum locorum aliquatenus[86]) molestare.

CAP. X.[87])

Si qui nominent aliquem filium, et ita communiter reputatur, non creditur postea alteri eorum iuranti contrarium.

Idem.[88])

Per tuas nobis literas intimasti, quod, quum T. Tiburtinus[89]) civis quandam per septennium habuerit[90]) concubinam, nec prolem susceperit interim ex eadem, ac[91]) ipsa postmodum divertens ab eo[92]), ad ipsum[93]) non post multum tempus[94]) rediisset, filium, quem[95]) reversa in domum ipsius peperit, ex eo se asseruit suscepisse. "*Qui, licet a principio dixerit, illum nequaquam filium suum esse, quum mulier illa per septennium eidem cohabitans ex eo minime concepisset, mulieris tandem et aliorum devictus instantia eum suum filium recognovit, Rainaldum eum nomine appellando. Quum autem idem R. ad virilem pervenisset aetatem, ac domum Saturnellae sororis ipsius T. frequentaret, quae ipsum nepotem suum publice nominabat, et Sophiam ipsius Saturnellae filiam, cum qua quotidianam conversationem habuerat, arravit et carnaliter cognovit eandem. Quod quum pervenisset ad notitiam Saturnellae, acriter increpavit utrumque, et apud se filiam retinens, supradictum R. removit a domo. Quum autem mater ipsius Rainaldi accepisset, quod pater eiusdem Sophiae eidem R. graviter minabatur, in civitatis platea iuravit publice coram multis, quod Rainaldus supradictam Sophiam propinquitatis linea minime contingebat, affirmans sub virtute praestiti iuramenti, se de alio quam de supradicto T. antefatum suscepisse Rainaldum.*" Quia[96]) vero mulier illa de dicto T. suscepisse[97]) R., de quo agitur, primitus constanter asseruit, et idem T. praefatae mulieris praecipue devictus instantia ipsum suum filium publice recognovit, et[98]) filius eius[99]) nominatus communiter fuit[100]) et habitus ab ambobus, eiusdem[1]) mulieris postmodum iuramento[2]) in contrarium praestito non est standum, quum nimis indignum[3]) sit iuxta legitimas sanctiones, ut, quod sua quisque voce dilucide[4]) protestatus est[5]), "*id*" in eundem casum proprio valeat testimonio infirmare. Unde apparet per consequens[6]), quod praedictus R. "*memoratam*" Sophiam neptem memorati T.[7]), cuius prima facie praesumitur consobrinus, non potest habere aliquatenus in uxorem. "*Dat. Lat. V. Kal. Dec. Pont. nostr. An. XIII.*" [1210.]

CAP. XI.[8])

Iudex debet habere notarium vel duos viros idoneos, qui scribant acta iudicii: alias, si quid difficultatis emerserit, per superiorem punietur, nec creditur ei super processu, nisi in quantum per acta vel alias per legitima documenta constabit.

Idem *in concilio generali.*

Quoniam contra falsam assertionem iniqui iudicis innocens litigator quandoque non potest veram negationem probare, quum negantis factum per rerum naturam nulla sit directa probatio, ne falsitas veritati praeiudicet, aut iniquitas praevaleat aequitati, statuimus, ut tam in ordinario iudicio quam extraordinario[9]) iudex semper adhibeat aut publicam, si potest habere, personam, aut duos viros idoneos, qui fideliter universa iudicii acta conscribant[10]), videlicet citationes "*et*" dilationes, recusationes "*et*" exceptiones, petitiones "*et*" responsiones, interrogationes[11]) "*et*" confessiones, testium depositiones "*et*" instrumentorum productiones, interlocutiones "*et*" appellationes, renunciationes, conclusiones[12]), et cetera, quae occurrerint[13]), competenti ordine conscribenda[14]), loca designando, tempora[15]) et personas. Et omnia sic conscripta partibus tribuantur ita, quod originalia penes scriptores remaneant, ut, si super processu iudicis fuerit suborta contentio, per hoc[16]) possit veritas declarari, quatenus hoc adhibito moderamine sic honestis et discretis deferatur[17]) iudicibus, quod per improvidos et iniquos[18]) innocentium iustitia non laedatur. Iudex autem, qui constitutionem ipsam[19]) neglexerit observare, si propter eius negligentiam quid[20]) difficultatis emerserit, per superiorem iudicem animadversione debita castigetur, nec pro ipsius praesumatur processu, nisi quatenus in causa legitimis constiterit documentis.

Cap. IX. 54) *produxit*, Comp. III. Aug. — 55) omitt. Comp. III. — 56) *sunt*: C. H. — *fuerint*: Comp. III. Aug. — 57) *testes*: C. R. 2. — 58) *plures*: C. R. 1. — 59) *potius*: Comp. III. — *quidam tamen*: C. R. 1. — 60) *reprobantur*: Comp. III. Ms. — 61) *quum*: Comp. III. Aug. — 62) *habenda*: C. L. — 63) omitt. Comp. III. — 64) *eorundem*: ead. — 65) *et quoniam si*: C. L. — 66) *viderentur*: C. H. — 67) *non plures*: Comp. III. Aug. — *nunc plur.*: Ms. — 68) *et hon.*: ib. — 69) *etsi*: Comp. III. Aug. — 70) *et citr.*: ib. — 71) *perceperint*: C. H. R. L., Comp. III. — 72) *possunt*: C. R. 2. — 73) *eodem*: Comp. III. Ms. — 74) *petierunt*: C. L. — *coram nobis petierit*: C. R. 2. — 75) omitt. C. H. — 76) *attendentes*: ib. — *recognoscentes*: Cont., Böhm. — 77) *uti poss.*: omitt. Comp. III. — 78) abest a Comp. III. Aug. — 79) *eidem*: Comp. III. — 80) omitt. C. H. L., Comp. III. — 81) *haec*: Comp. III. — 82) *super quo*: C. R. 1. — 83) *illi*: C. H. — 84) *praesumant*: C. L. — 85) *aut . . . . loc.*: omitt. Comp. III. Ms. — 86) *aliquo modo*: C. R. 2.

Cap. X. 87) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 181. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 88) *Tiburtino ep.*: Comp. IV., Reg., Böhm. — 89) *Tiberinus*: C. R. 2. — *Tibertinus*: C. L. — 90) *habuerat*: C. L. — 91) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 92) *eodem*: C. R. 1. — 93) *ad ips.*: omitt. Comp. IV. Ms. A. — 94) *temporis*: C. R. L., Comp. IV. — 95) add.: *postmodum*: Comp. IV. — 96) *Quum igitur (ergo: Reg.) nos duxeris (duxerit: Ms. B.) consulendos, an mulieris assertioni standum sit in hac parte, et an memoratus R. supradictam Sophiam habere valeat in uxorem, insinuatione tibi praesentium respondemus, quod, quum idem R., quem dicta mulier filium dicti S. constanter primitus asseruit, et ipse (ille: Reg.) ipsius praecipue etc.*: Comp. III., Reg., Böhm. — 97) *se susc.*: C. H. — 98) omitt. Reg. — 99) *dicti T.*: Comp. IV., Reg. — 100) *fuerit*: Reg. — 1) *et ei.*: C. L. — 2) *iurationi . . . praestitae*: Reg. — 3) *indignum*: C. L. — cf. const. 13. C. de non num. pec. — 4) *lucide*: C. H. — *dilucidum*: Comp. IV. Ms. B. — 5) *protestatur, id in eodem casu*: Comp. IV. Aug. — 6) *cons. iam*: Comp. IV. Ms A. — *consequentiam*: Aug., Ms. B., Reg. — 7) *nept. mem. T.*: omitt. Comp. IV., Reg.

Cap. XI. 8) c. 38. conc. Lat. IV. (A. 1215.) c. 38. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 9) *in extr.*: C. R. L., Comp. IV. Aug. — 10) *constituant et conscribant*: Comp. IV. Ms. A. B. — 11) *et interr.*: C. H. L. — 12) *et concl.*: C. L., Comp. IV. — 13) *occurrunt*: Comp. IV. Ms. A., conc. — 14) *conscribendo*: Comp. IV. Aug. — 15) *et temp.*: Comp. IV. — 16) *haec*: conc. Ms. — 17) *referantur*: Comp. IV. Ms. B — *deferantur*: Aug. — 18) *et in.*: omitt. Aug. — 19) *istam*: C. R. H., conc. — 20) *aliquid*: Comp. IV., conc.

CAP. XII.[21])

Si probari potest, reum deliquisse, eius probatio, quod non deliquerit, non est admittenda.

Honorius III. *Archiepiscopo Londonensi*[22]) *et eius Suffraganeis.*

Ad nostram noveritis[23]) audientiam pervenisse, quod sacerdotes et clerici Daciae legi regni, per quam negativa probatur, "*contra canones et legitimas sanctiones*" temere innitentes, a criminibus, quae probari testibus fide dignis possunt legitime contra eas, reputantur insontes, si se[24]) super his purgare valeant quoquo modo. "*Unde contingit, quod quandoque ad purgationem sui similes criminosos adducunt, ut eis debeant in similibus opportuno tempore respondere, ideoque multa crimina committuntur audacius ab eisdem.*" Volentes igitur, ut haec pestis contraria omni iuri penitus[25]) exstirpetur a clero, "*fraternitati vestrae*" mandamus, quatenus in huiusmodi[26]) probatione negativae[27]), dum tamen possit affirmativa ex adverso[28]) probari, "*contra canonicas sanctiones in foro ecclesiastico*" neminem audiatis, "*sed in purgationibus bonae famae viros duntaxat canonice admittentes etc.*"

CAP. XIII.[29])

Fines dioecesium probantur per libros antiquos, adminicula, testes et famam.

Idem *Aurelianensi*[30]) *et Lametensi*[31]) *Episcopis.*[32])

Quum causam, quae inter "*venerabiles fratres nostros*" Colobriensem[33]) et Egitanensem[34]) episcopos super suarum limitatione dioecesum vertitur, vobis duximus[35]) committendam, "*discretioni vestrae*" mandamus, quatenus, "*quum ad principale in causa veneritis supra dicta, eos*" secundum divisiones, quae per libros antiquos vel alio modo melius probabuntur[36]), nec non et[37]) testes, famam et quaecunque alia adminicula, "*Deum habentes prae oculis,*" in "*commisso vobis*" negotio procedatis.

CAP. XIV.[38])

Possunt reprobari matronae, per quas virginitas probatur.

Idem *Episcopo et Archidiacono*[39]) *Senonensibus.*[40])

Causam matrimonii, quae inter V.[41]) iuvenem et G. puellam Senonensem[42]), quae se virginem et monacham profitetur, noscitur agitari, "*quia non ita instructam misisti, frater episcope, ut in ea usque ad calculum sententiae diffinitivae procedere libere valeremus, vobis committimus plenius instruendam; discretioni vestrae*" Mandamus[43]), quatenus eandem puellam ponatis interim in illo monasterio "*auctoritate apostolica,*" quod intravit, ut ibi secure valeat commorari, donec[44]) iudiciali sententia quid agi debeat decernatur, recepturi postmodum, "*prout iustitia dictaverit,*" non solum probationes viri, "*sicut protestatus fuerat,*" quas inducere voluerit[45]) contra mulieres illas, quae ad investigandum signa virginitatis ex parte puellae fuerunt[46]) introductae, verum etiam probationes alias hoc negotium contingentes, quas pars utralibet duxerit producendas. Et quia, ut dicit canon[47]), saepe manus fallitur et oculus obstetricum, volumus et mandamus, ut adhuc honestas matronas providas et prudentes deputare curetis ad inquirendum, utrum dicta puella virginitatis privilegio sit munita, "*causamque nobis sub vestris sigillis instructam plenius remittatis.*"

CAP. XV.

Acta etiam litis ordinatoria facta coram primis iudicibus, fidem faciunt coram secundis.

Gregorius IX. *Praeposito sanctae Mariae Magdeburgensis et Decano Misinensi.*[48])

Quum bonae memoriae *(Et infra:)* Quum acta originalia dicantur apud priores iudices remansisse, mandamus, quatenus ea cum omni diligentia requirentes, ipsa, si potuerint inveniri, et si qua partes duxerint legitime proponenda, in scriptis redacta ad nostram praesentiam remittatis. Alioquin quum non revocetur in dubium de contestatione litis super statu Pigamensis[49]) monasterii, et quibusdam spoliationibus contra abbatem eius factis a Mesburgensi[50]) episcopo, recipiatis partium probationes de novo, et audientes, si partes audire voluerint[51]), de compositione tractatum, tam quod super hoc inveneritis, quam causam sufficienter instructam ad nos remittere procuretis.

TITULUS XX.

DE TESTIBUS ET ATTESTATIONIBUS.

CAP. I.[1])

Breve est.

Ex concilio Matiscensi.[2])

Placuit sancto conventui, ut testes "*ad testimonium*" non condocantur pretio, et ut quicunque[3]) idonei et fideles in testimonium[4]) assumantur[5]), "*ut is, contra quem testimoniare debent, nullam eis infamiam possit inferre,*" ac[6]) nullus testimonium dicat, nisi ieiunus.

CAP. II.[7])

Nulla est receptio testium facta contra non citatum.

Gregorius *Ioanni Defensori eunti in Hispaniam.*

In[8]) nomine Domini *(Et infra:)* Quod autem dicit "*idem*" episcopus, quia[9]) se absente etiam vilissimi sint[10]) testes exhibiti, nullius momenti lege noscendum est constitutionis[11]) novellae, quae de testibus loquitur in haec verba: "„*Hoc quoque saepius agnovimus, quoniam quidam aut apud locorum defensores aut apud clarissimos provinciarum iudices, aut etiam, ut assolet, hic apud virum clarissimum magistrum census ingrediantur, et queruntur tanquam ab alio passi aliquid contra leges, aut aliter ipsi aut damnificati, testes volentes producere. At*" „Ne[12]) postea obiiciatur eis, quod[13]) per unam partem gesta et[14]) confecta sunt, oportet[15]), ut testimonia dentur, illo admonito a iudice aut defensore, venire et audire testes. Si vero noluerit venire, et[16]) non ex[17]) inevitabili quadam necessitate venire non possit, sancimus, huiusmodi testimonia ita[18]) valere, tanquam si non ex una parte consisterent, sed etiam ipso praesente facta fuissent." Ecce admonendus est semper adversarius, ut ad audiendos testes veniat[19]), quod[20]) quia hic omissum est, necesse est, ut[21]) quod contra legem actum est non habeat firmitatem. "*Quales autem testes etc.*"

Cap. XII. 21) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — ex Reg. II. 1131. alleg. Raynald. ad A. 1218. — 22) *Lugdun.*: C. L. — *Lugdon.*: C. R. 2. — *Lundon.*: Comp. V. Ms. — *Lundonen.*: C. R. 1. — *Lund.* (i. e. *Lundensi*): Cir. — 23) *noveris*: C. II. — 24) omitt. ib. — 25) omitt. Cir. — 26) abest a Comp. V. — 27) *negativa*: Böhm. — 28) *ex adv.*: omitt. Comp. V.

Cap. XIII. 29) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 30) leg.: *Auriensi* (*Orense**) cum R. 1. II. L., Comp. V. — 31) leg.: *Lamecensi* (*Lamego**) cum Cir. — 32) add.: *et abbati de Palumbario* (*Pilumbario*: Ms.) *Bracar. dioces.*: Comp. V. — 33) *Colibrien.*: C. L. — *Colubrien.*: Comp. V. — 34) *Ecitat.*: C. II. — *Egitamen.*: C. R. 1. L., Comp. V. Ms. — cf. de his cpp. c. 8. de praes. I. 38. — 35) *duxerimus*. C. II., Comp. V. — 36) *probantur*: Cont. — 37) omitt. Comp. V., Cont., Böhm.

Cap. XIV. 38) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 39) *archiepiscopo*: Böhm. ex Cont. — 40) *Sen.*: Comp. V. — *Senen.*: C. R. 1. — leg.: *Senensi* (*Siena**). — 41) *W.*: C. L. — 42) *Senensem*: Cir. — 43) *mandantes*: Comp. V., Böhm. — 44) *iudicialis auctoritas quid ei sit agendum decernat*: Comp. V. — 45) *voluit*: Cir. — 46) *fuerant*: Comp. V. — *fuerint*: Cont., Böhm. — 47) cf. c. 4. C. XXVII. qu. 1.

Cap. XV. 48) *Misnen.*: Cont., Böhm., omnino recte. — 49) leg.: *Pigaviens.* (*Pegau**) cum C. L. — 50) *Mesbergen.*: C. R. 2. — *Masburgen.*: Cont. — *Magdeburgen.*: Böhm. — leg.: *Merseburgensi*. — 51) *noluerint*: C. L.

TIT. XX. Cap. I. 1) Restitutum ex Burch. XVI. 35., Comp. II. h. t. c. 1. — 2) Immo ex Reg. Franc. Cap. III. 52., ex quibus affert Reg. I. 336. — cf. c. 2. C. IV. qu. 2. et 3. — *Macira.*: Cont., Böhm. — *Maticen.*: Comp. II. — *Mutiscen.*: Burch. — 3) *quicunque* (*quique*: Burch.) *optimi et fideliores*: Burch., Comp. II. — 4) *in testimonio*: C. R. 1. — *ad test.*: Comp. II. Aug. — 5) *admittantur*: C. II. — 6) *et ut*: Burch., Comp. II.

Cap. II. 7) Restitutum (quantum oportuit) ex Greg. I. Reg. XIII. 45. (A. 603.) — Comp. I. h. t. c. 3. — cf. c. 7. C. II. qu. 1. — 8) Initium cap. in Reg. hoc est: *In primis inquirendum est etc.* — verba *In nom. Dom.* desumpta sunt ex inscr. Reg.: *Ioanni defensori in nomine Domini eunti in Hispaniam*. — 9) *quod*: C. II. — *quia se abs. aliqui vilissimi sint testes exhibiti* (add.: *hoc si verum est*: Reg.) *nullius* (add.: *etiam*: Aug.) *esse momenti lege noscendum est: constitutione novella* (*constitutionis novellae*: Comp. I. Ms.) *quae de test. loqu. c. 16.*: Comp. I., Reg. — cf. Nov. XC. 9., et *III. Savignii* Gesch. des R.R. Ed. sec. II. 277. — 10) *sunt*: Cont., Böhm. — 11) *constitutione*: C. L. — 12) *et ne*: Comp. I., Cont., Böhm. — 13) *quae*: C. II. — *quia*: Comp. I., Reg. — 14) omitt. ib. — *et conf.*: absunt a C. R. 1. — 15) *oportet et illum, qui impetitur, in ipsa civitate constitutum, ubi testimonia dantur, admonitum a iudice sive a defensore advenire, et audire attestationes*: Reg. — *ut illa in ipsa civitate constituto testimonia dentur, admonitus* (*admonitu*: Ms.) *a iudice aut def. venire*: Comp. I. — 16) verba: *et . . . . nol. venire*: omitt. Comp. I. Ms. — 17) omitt. Comp. I. Aug. — verba Reg. haec sunt: *Si vero noluerit advenire, sed contempserit, ut ex hoc ab una parte testimonia adversus eum utilia sint, sancimus huiusmodi testimonia ita valere, ac si non ex una parte consisterent, sed etiam ipso praesente fuissent facta. Si enim recusaverit, et venire noluerit et audire quae deponantur, quum utique in publico sit, et non ex inevitabili quadam necessitate venire non possit, similis advenienti erit, et nulla utilitas ex contemptu suo ei adhibebitur, sed videbuntur quidem in utrisque praesentia probationes factae.* — 18) omitt. Comp. I. Aug. — 19) *advenient*: Comp. I., Reg. — 20) *quod quia si aliquid omissum est, necesse est quod contra legem non habent firmitatem*: Comp. I. Ms. — 21) omitt. Aug. — *ut quia*: C. R. 1. L.

CAP. III.[22])

Mulier testificatur contra clericum, quum de crimine agitur.

Idem *Sabino Defensori Sardiniae.*

Quoniam aliqua nobis de persona Epiphanii presbyteri sunt[23]) facinora[24]) nunciata, necesse est, ut cuncta diligentius perscruteris, et seu mulieres, cum quibus peregisse[25]) dicitur, seu alios, quos de causa *'eadem'* scire aliquid senseris, huc *'pariter'* festines adducere, quatenus ecclesiastica districtione[26]) liquide possint quae vera sunt aperiri. *'Haec vero etc.'*

CAP. IV.[27])

Ubi agitur ad correctionem de peccato impediendo, principalis persona admittitur in testem.

Pascalis Papa II.[28])

In omni negotio principalis persona, dicens veritatem de re sibi nota[29]), rectissime habenda est pro teste, cui[30]) *'quidem'* adhibito uno[31]) efficiuntur duo testes[32]), adhibitis duobus efficiuntur tres. Quod patenter ostendit Dominus, quum dicit[33]): „Si peccaverit in te frater tuus[34]), corripe eum inter te et ipsum solum; quodsi te non audierit, adhibe tecum[35]) unum vel duos testes[36]), ut in ore duorum, vel trium *'testium'* stet omne verbum," *'et alibi idem affirmat dicens[37]): „Non unus stet contra alium, sed in ore duorum vel trium testium stet omne verbum."'* Item[38]) alibi affirmat dicens:[39]) „Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso[40]), et testimonium perhibet de me Pater; nam in lege vestra[41]) scriptum est, quia[42]) duorum hominum[43]) testimonium verum est."

CAP. V.[44])

Dicit, quales esse, et qualiter iurare debeant, qui super consanguinitate deponunt.

Eugenius III.[45])

Quotiens aliqui propter cognationem propinquitatis *'vel consanguinitatis'* separari petuntur[46]), duobus vel[47]) tribus testibus[48]) adhibitis *'affirmari debet,'* qui de eadem consanguinitate supersint[49]), vel totidem[50]) senioribus et melioribus[51]) loci eiusdem id debet legitime comprobari[52]). Probatio autem testium debet fieri duplici iuramento, ut[53]) iurent se non privato odio, neque amicitia[54]), neque[55]) pro aliquo commodo, quod habuerint, vel quod[56]) habent[57]) vel habituri sunt[58]), ad hoc[59]) iurandum *'esse'* inductos[60]), *'et postea debent iurare,'* sicut ipsi dicunt, rei[61]) veritatem accepisse a maioribus suis, et credere[62]) ita esse.

CAP. VI.[63])

Praelatus et clerici, qui causam ecclesiae non procurant, testificari possunt in ea.

Idem[64]) *Priori*[65]) *et Fratribus S. Trinitatis.*[66])

Insuper *'etiam auctoritate nostra'* statuimus, ut liceat vobis in causis ecclesiae vestrae[67]) ferre testimonium, dummodo unus ex vobis vel duo ad agendum et respondendum[68]) instituantur, quorum testimonium in causis, in quibus actores vel[69]) responsales sunt instituti, non[70]) debet[71]) admitti.

CAP. VII.[72])

Si probatio exceptionis oppositae contra testem productum non admittitur, antequam dictum testis recipiatur, in casu, in quo admitti debuit, licite appellatur. Hoc dicit secundum lecturam, quam ponit Panorm.

Idem[73]) *R. Herfordensi Episcopo et Abbati Sardi.*

Ex parte A.[74]) presbyteri ad nos est querela perlata, quod, quum *'ipse'* ecclesiam de Clunoden.[75]) canonice fuisset adeptus, et eam[76]) XXX.[77]) annis et amplius pacifice[78]) possedisset, miles quidam H. nomine *'ipsum exinde gravibus molestiis et iniuriis lacessivit, et tandem,'* tacito, quod laicus esset[79]), ad iudices[80]) *'nostras'* literas impetravit[81]), quod, si dictus[82]) presbyter filius esset illius, qui proximo[83]) in eadem ecclesia ministrarat[84]), *'et iure hereditario eam teneret,'* vel *'quod'* publice fornicariam[85]) haberet[86]), ipsum[87]) a praedicta ecclesia *'prorsus'* amoverent. Tandem *'vero,'* quum *'idem'* miles per interpositam personam eum[88]) coram praefatis iudicibus traxisset in causam, quosdam laicos infames et notabiles ad testimonium *'perhibendum'* dicitur produxisse, *'quod videlicet memoratus presbyter filius sacerdotis illius fuisset, qui proximo in ipsa ecclesia ministraverat.'* Licet autem[89]) *'praedictus A.'* presbyter assereret, illos *'testes'* non esse recipiendos[90]) pro eo, quod quidam eorum[90*]) latrones et raptores manifesti essent[91]), quidam vero in causa alia fuissent[92]) convicti de periurio, et se *'constanter'* hoc diceret probaturum, nihilominus *'tamen praefati'* iudices, testibus talibus *'adversae partis'* receptis, eidem *'presbytero'* absenti[93]), *'etiam'* post appellationem, *'quam super hoc se interposuisse proponit,'* praescriptam abiudicaverunt[94]) ecclesiam, quam nunc *'praescripti'* militis dapiferi filius detinet occupatam. *'Quoniam igitur de vobis satis plene confidimus, causam ipsam discretioni vestrae duximus committendam, praesentium vobis auctoritate praecipiendo'* Mandamus[95]), quatenus, *'partibus coram vobis convocatis, super hoc rei veritatem diligenter inquiratis, et'* si vobis constiterit, quod praedictus[96]) presbyter non fuerit[97]) legitime per testes idoneos praescripta[98]) ecclesia spoliatus, eorundem iudicum[99]) cassata sententia, literis etiam[100]) confirmationis, si quae sunt super eadem ecclesia impetratae, non obstantibus, ecclesiam illam presbytero restituatis eidem[1]) *'dilatione, contradictione et appellatione cessante;'* ipsumque *'de cetero'* non permittatis exinde *'a supra dicto milite, vel ab eo, qui ipsam tenet ecclesiam,'* molestari. Si vero res[2]) aliter se haberet[3]), *'nihilominus'* causam audiatis, et fine debito terminetis. Testes autem, si[4]) quos idem A. in suae assertionis testimonium[5]) invocaverit, monere curetis *'et diligenter inducere divino intuitu et amore iustitiae,'* ut curam vobis super his perhibeant testimonium veritati, *'nec quicquam exinde in suae salutis periculum reticere praesumant.'*

CAP. VIII.[6])

Index mittere debet examinatorem discretum ad testes recipiendos, qui ad eum commode venire non possunt.

Idem *Exoniensi et Vigorniensi Episcopis.*[7])

Si qui testium[8]) valetudinarii sunt, et senes[9]), vel debilitate confecti, aut paupertate depressi[10]), ita[11]), quod non possint ad vestram praesentiam adduci[12]), ad ipsos recipiendos mittatis personas idoneas et discretas.

Cap. III. 22) Restitutum ex Greg. I. Reg. III. 36. (A. 593.) — Lips. XLIV. 2., Comp. I. h. t. c. 4. — 23) *fuerunt:* Lips. — 24) omitt. Comp. I. Aug. — 25) *peisse:* Lips. — *perisse:* Reg. — 26) *ecclesiasticae districtioni:* Lips., Comp. I., Reg.

Cap. IV. 27) Restitutum ex Lips. XLIII. 16., Comp. I. h. t. c. 5. — 28) *Paschalis:* Bohm. — *Pasc. II. Widoni archiep. Viennensi ap. sed. leg.:* Lips. — 29) *rei sibi notae:* Comp. I. Aug. — 30) *quam:* ib. — 31) add.: *teste:* C. R. 2. — 32) *efficiuntur duos testes, adde secundum, sunt tres:* Lips. — 33) Matth. XVIII. 15. — 34) *fr. tuus c. etc.* Lips. — 35) omitt. Comp. I. — 36) abest a Comp. I. Aug. — 37) Deut. XIX. 15. — 38) *Idem:* Cont., Bohm. — 39) *aff. dic.:* omitt. Lips., Comp. I. — cf. Ioann. VIII. 18. 17. — 40) *ipso etc.:* Lips. — 41) *nostra:* C. R. 1. — 42) *quod:* Cont., Bohm. — 43) omitt. C. R., Lips.

Cap. V. 44) Restitutum ex App. VIII. 17., Lips. XLIII. 17., Cass. XLVIII. 13., Comp. I. h. t. c. 20. — 45) *Urbanus II.:* Lips. — 46) *separantur:* Coll. citt. — 47) *duob. vel:* omitt. App. — 48) abest a Cass. — 49) *supersunt:* App. — 50) *vel a duobus vel a tribus test.:* Coll. citt. — 51) *vel mel.:* C. R. — 52) *probare debent:* Lips. — *probari debet:* App., Cass., Comp. I. — 53) *Testes autem (enim: App.) debent iurare, se neque:* Coll. citt. — 54) *pro am.:* C. R. 2., Cass — *vel amic., neque pro amore, neque pro aliq. commercio:* App. — 55) omitt. C. L. — 56) abest a C. R. L., Cass., Comp. I. — *vel hab.:* omitt. App., Lips. — 57) *habeant:* Cass. — 58) *sint:* App., Cass., Cont., Bohm. — 59) *haec iur.:* Lips. — *hoc iuramentum:* App. — 60) omitt. Coll. citt., Böhm. — 61) *sic se vel:* App. — 62) omitt. Coll. citt.

Cap. VI. 63) Restitutum ex App. VIII. 18., Lips. XLIII. 18., Cass. XLVIII. 14., Comp. I. h. t. c. 21. — 64) *Alexander III.:* Lips., Cass., Comp. I. — 65) *Prioribus:* C. L. — 66) add.: *Larida:* Cass. — *Lud.:* Lips. — *Laudensis:* App. — *London.:* Comp. I. Ms. — 67) omitt. Comp. I. Aug. — 68) *vel resp.:* C. R. 2., Lips., Cass., Cont. — 69) omitt. Comp. I. Aug. — 70) omitt. App. — 71) *debeant:* Cass. — *debet:* Comp. I. Aug.

Cap. VII. 72) Restitutum ex App. VIII. 22., Lips. XLIII. 20., Cass. XLVIII. 16., Comp. I. h. t. c. 23. — 73) *Idem* (i. e. *Lucius III.*): App. — *R. Herforden. episc. Hal. abb. S. Aid.:* Comp. I. Aug. — *R. et Forden. ep. et abb. de N.:* Cass. — *Hereford. episc. et abb. de Forde:* App. — *Hereford. episc. et B. abb. de Ford:* Lips. — 74) *Alte:* Cass. — *Atlas:* C. R. H. L., Lips., Comp. I. — *A. clerici:* App. — 75) *Calmod.:* C. H. — *Culmoden.:* C. L. — *Culmide:* Cass. — *Colmidon.:* Comp. I. Ms. — *Calmido:* Lips., Comp. I. Aug. — *Calumprum:* App. — 76) omitt. C. R. H. — 77) *XXV.:* App. — 78) omitt. App. — 79) *esset:* ib. — 80) *ad Herforden.:* (ita Aug. — *Herford.:* Comp. I. Ms. — *Resensem:* Cass. — *Tafensem:* App. — *Roffensem:* Lips.) *et abbatem de Favereson. (Favesnu:* Comp. I. Ms. — *Faneres:* Cass. — *Favarestia:* Lips. — *Fevesham:* App.): Coll. citt. — 81) *apportavit:* App. — 82) *praedictus presb.:* Lips., Cass., Comp. I. — *praed. A.:* App. — 83) *in prox.:* Cass. — 84) *ministeravit:* C. R. t. L., App., Comp. I. — *ministraret:* ed. Rom. oper. mend. — 85) *fornicariam:* C. R. H. L. — 86) *hab. vel teneret:* Lips. — *ten. vel hab.:* Cass. — 87) *a praed. eccl. . . . amoveretur:* Coll. citt. — 88) *praefatum A. presb. coram praedictis:* eaed. — 89) *etiam:* App. — omitt. Cass. — 90) *admittendos:* C. H. — 90*) *illorum:* ib. — 91) omitt. Lips., Comp. I. — *erant:* App. — 92) *fuerint:* Lips. — *fuerant:* App., Cass., Comp. I. — 93) omitt. hoc loco Coll. citt., in quibus infra leg.: *proponit et eo (eos:* App.) *absente.* — 94) *ab iudicaverunt:* App. — 95) *mandantes:* Coll. citt., Bohm. — 96) *dictus:* C. R. 1. — 97) *fuit:* C. H. — 98) *praedicta:* Lips., Cont., Bohm. — 99) *iudicis:* Comp. I. Aug. — seq.: *cassata* in sola Comp. I. Ms. exstat. — 100) omitt. Cass. — 1) *praenominato presbytero* (omitt. Lips.) *A.* (omitt. Cass.): Coll. citt. — 2) *causa:* C. H. — 3) *habeat:* Cass. — *habet:* App., Lips., Comp. I. — 4) abest a Lips. — 5) *testimonia:* Lips., Cass.

Cap. VIII. 6) Restitutum ex Lips. XLIII. 21., Cass. XLVIII. 17., Comp. I. h. t. c. 24. — 7) *Exoniensi episcopo:* Comp. I. Aug. — 8) *testes:* C. R. — 9) *senio:* Lips., Cass., Comp. I. — 10) *deprehensi:* Cass., Comp. I. — 11) *et (quod:* Lips.) *non poterit eos idem (idem F.:* Lips. — *id:* Cass.) *ad vestram praesentiam ducere (adducere:* Lips. — *inducere:* Cass.): Coll. citt. — 12) *deduci:* C. R. 1.

CAP. IX.[13])

Retractanda est sententia, si constat, eum fuisse latam ad dictum corruptorum testium. H. d. secundum lecturam, quam tenet Panorm.

Alexander III. *Belvacensi Episcopo.*

Sicut nobis est '*ex parte tua*' intimatum[14]), quidam '*parochiani tui*' accepta[15]) pecunia de parentela inter virum et uxorem exhibent[16]) iuramenta, per quae inter ipsos[17]) divortii sententia promulgatur, postea vero privatim nullam inter eos consanguinitatis lineam asserentes, se corruptos '*muneribus*' dicunt, '*et*' testimonium perhibuisse falsitati. Super quo taliter respondemus, quod, si vir et uxor, aut alter eorum[18]) ad secunda vota transivit[19]), '*nullum aliud remedium superesse videretur, nisi ut*' testibus de periurio, et adulterio[20]) uno pluribusve, quibus causam dederant, poenitentia indicatur. Si vero ad secunda vota idem vir et uxor non migraverint, diligenter inquirendi sunt coram quibus corruptio intercessit, et, si tales exhibeantur, per quos possit praedictae corruptionis veritas comprobari, recepto eorum testimonio est sententia revocanda[21]). Non enim testimonium praedictorum, quum periuri sint, est in hoc casu[22]) aliquatenus admittendum.

CAP. X.[23])

Socius criminis et muneris non testificatur etiam in crimine simoniae. Et unius testimonium non sufficit ad condemnationem.

Idem.[24])

Veniens ad nos '*cum literis tuis*' L.[25]) presbyter '*tuus*' suo[26]) '*nobis*' relatione monstravit, '*et hoc idem tuae literae continebant,*' quod, '*quum in ecclesia de Oven. institutus fuisset,*' ei obiectum fuit[27]), quod in ecclesia[28]) de Oven.[29]) canonicum non habuisset ingressum, '*videlicet*' quia[30]) '*prius*' promisisset[31]) unicuique parochianorum quinque[32]) barillos[33]) vini remittere, qui sacerdoti '*eiusdem ecclesiae*' ibi[34]) pro tempore servienti consueverant[35]) pro beneficio dari. Verum quum[36]) duo apparuissent, qui iurati deposuerunt, praedictum[37]) presbyterum talem fecisse promissionem, et cum altero illorum pactum illud '*indecenter diceret*' factum fuisse, to de[38]) presbytero[39]), prout '*decuit et*' ordo rationis exigit, iudicasti. Et[40]) nos tuam sententiam, '*prout dignum est,*' commendamus, eo, quod ille, qui eodem erat infectus crimine, inde[41]) contra eum testificari non posset, nullique de se confesso adversus alium in eodem crimine sit credendum, nec[42]) unius testimonium ad condemnationem sufficiat alicuius.[43]) '*Sane, quod in literis etc.*'

CAP. XI.[44])

Attestationes in uno iudicio receptae fidem faciunt in eadem causa, et inter easdem personas coram alio iudice.

Idem *Abbati*[45]) *sancti L.*[46]) *et Priori sancti C.*

Causam, quae '*inter N. et O. monachos super electione de utroque facta in monasterio diutius est agitata, experientiae vestrae committimus audiendam, et appellatione remota fine debito terminandam. Ideoque*' Discretioni vestrae '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*partes ante vestram praesentiam convocetis, et*' susceptis attestationibus utriusque partis, quae ab aliis iudicibus sunt receptae, '*testes alios, si qui idonei producti fuerint, admittentes, nisi attestationes ipsae sint publicatae, et rationibus hinc inde diligenter auditis et cognitis,*' causam ipsam '*sublato appellationis remedio*' fine debito terminetis.

CAP. XII.[47])

Clerici non sunt a ferendo testimonio in causa ecclesiae suae sine rationabili causa repellendi.

Idem *Cantuariensi*[48]) *Archiepiscopo et Vigorniensi Episcopo.*

Quum nuncius '*canonicorum de Plutino*[49]), *et nuncius Ioelis militis, etc.*' *(Et infra:)* '*Praeterea*' Non lateat prudentiam vestram, quod clerici[50]) non sunt a ferendo[51]) testimonio super '*proprio*' negotio ecclesiae suae, nisi alia rationabilis causa impediat, repellendi.

CAP. XIII.[52])

Crimen nunc probatum repellit testem alias de illo crimine non damnatum.

Idem *Cantuariensi*[53]) *Archiepiscopo.*

Super eo '*vero,*' quod quaesivisti '*a nobis,*' utrum testes '*illi*' sint reprobandi in causa criminali vel civili, quibus ab adversa parte crimina opponuntur, '*tuae prudentiae*' respondemus, quod, si etiam[54]) ante non sunt[55]) convicti vel confessi[56]) de criminibus illis, dummodo inde convincuntur[57]), in testimonium[58]) non debent[59]) admitti.

CAP. XIV.[60])

Laicos in criminali non testificantur contra clericum, nisi sunt tamen pro sua vel suorum iniuria.

Idem *Salernitano*[61]) *Archiepiscopo.*

De cetero laicos in accusationem vel testimonium[62]) contra clericum[63]) in criminali causa non esse[64]) aliquatenus admittendos, censura sacrorum canonum manifestius[65]) edocet, nisi forte suam vel suorum iniuriam[66]) prosequantur[66*]); nec tunc etiam ad testimonium, sed ad accusationem possunt admitti. '*At si etc.* [*cf. c.* 4. *de iud. II.* 1.].'

CAP. XV.[67])

In causis ecclesiasticis et civilibus possunt fieri tres productiones testium; quarta autem non admittitur absque solennitate legali. Et super dictis testium post ipsorum publicationem potest publice disputari. H. d. secundum lecturam communem et verbis textus congruentem.

Idem *eidem.*[68])

In causis ecclesiasticis vel civilibus ultra tertiam productionem non debent testes produci, nisi adhibita quadam solennitate, quae in legibus invenitur expressa. Et super[69]) dictis testium, quum fuerint[70]) publicata, publice potest disputari.

CAP. XVI.[71])

Si quis probat actum gestum post appellationem, et adversarius probat quod ante, praefertur prima probatio, et actus indicatur non tenere, nisi secundus probet, quod ante omnem appellationem.

Idem *Praeposito et Canonicis Embrudensis*[72]) *ecclesiae.*

Quum tu, fili praeposite, cum quibusdam canonicis tuis, et '*venerabilis frater noster*' archiepiscopus vester '*pro causa, quae inter vos et ipsum vertebatur,*' essetis in nostra praesentia constituti, '*archiepiscopo asserente, quod vos ante appellationem ex-*

Cap. IX. 13) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 7. — 14) *significantum:* Comp. I. — 15) *recepta:* C. H. — 16) *perhibent:* C. R. 1. — 17) *eos:* ib. — 18) *ipsorum:* C. H. — 19) *transisset:* Comp. I. Ms. — *transissent:* Aug. 20) *et ad.:* omitt. Comp. I. Ms. — *vel ad.:* C. L. — 21) *debet sententia revocari:* Comp. I. — 22) abest a C. R. H. L., Comp. I.

Cap. X. 23) Restitutum ex App. L. 47., Comp. I. h. t. c. 9. — 24) *Athinen. archiep.:* C. R. 1. — *Attelen.:* C. R. 2. — *Arelatensi:* C. L. — *Altin.:* Comp. I. Ms. — *Atinensi:* Comp. I. Aug., Cont. — *Attinensi:* Böhm. — *Cantuariensi:* App. — 25) *G.:* C. R. 1. — 26) *supplici:* App., Comp. I — 27) *fuerat:* C. R. 1. — 28) *in ecclesiam ipsam can.:* Comp. I. — *in ecclesia ipsa canonice:* App. — 29) *Deno.:* C. L. — *Dianen.:* C. R. H — 30) *quod:* Comp. I., App. — 31) *remitteret:* ib. — 32) omitt. C. H. L. — 33) *bariles:* Comp. I. — *barile, quod:* App. — 34) *qui pro temp. ibi serviret:* Comp. I., App. — 35) *consueverat:* App. — 36) *quia:* Comp. I. Aug. — 37) omitt. C. L., App. — 38) omitt. Böhm. — *pro:* App. — 39) add.: *illo:* C. L. — 40) omitt. Cont., Böhm. — 41) *non posset contra alium test., quum etiam nulli:* App. — 42) *et . . . non suff.:* Comp. I. — *et unus testis non sufficiat ad cuiuslibet rei probationem:* App. — 43) omitt. Comp. I.

Cap. XI. 44) Restitutum ex App. VIII. 2., Lips. XLIII. 2., Cass. XLVIII. 1., Comp. I. h. t. c. 10. — 45) *Caprario* (*Capsiano:* Lips. (*Capriano?*) — *Capitano:* Comp. I. Ms. — *Capitolano:* Cass. — *Capuano:* App.) *ep. et abbati S. Luciae et priori S. Crucis:* Coll. citt. — *Caprario ep. et abb. S. Leoparii et priori S. Crucis:* coniectura Gonzalesii. — 46) *Laurentii:* C. R.

Cap. XII. 47) Restitutum ex App. VIII. 3., Lips. XLIII. 3., Cass. XLVIII. 2., Comp. I. h. t. c. 11. — 48) *Cant. arch. et R. Wing. ep.:* Lips. — *R. Cant. arch. et R. Wig. ep.* App., Cass., Comp. I. — 49) ita Aug. — *Plut.:* Comp. I. Ms. — *Plutinum:* Cass. — *Plut.:* Lips. — *Plutetim:* App. — leg. vid.: *Plinton.* — 50) *praedicti canonici:* Coll. citt. — 51) *asserendo test. proprio:* Cass.

Cap. XIII. 52) Restitutum ex App. VIII. 4., Lips. XLIII. 6., Cass. XLVIII. 3., Comp. I. h. t. c. 12. — 53) *Cacen.:* Comp. I. Ms. — *Tarracon. archiep.:* App. — *Traren. arch.:* Lips. (quae tamen inser. scriptoris imperitia ab ipso capite, alio quodam interiecto, seiuncta est.) — *Tarracensi episcopatus illius:* Cass. — *Terracon.:* Aug. — add.: *P. C. significasti:* Lips., Cass., Comp. I. — cf. c. 4. de div. IV. 19. — 54) omitt. C. H., Lips. — *etiam aut non:* App. — 55) *sint:* C. L., App., Lips., Cass., Comp. I. — 56) *aut conf. de criminalibus:* App. — 57) *commonicantur:* App. *moodone.* — 58) *testimonio:* C. R. 1. — *ad test.:* Lips., Cass., Comp. I. — *in test.:* omitt. App. — 59) *debet:* Böhm.

Cap. XIV. 60) Restitutum ex App. VIII. 8., Lips. XLIII. 9., Cass. XLVIII. 6., Comp. I. h. t. c. 14. et c. 10. de accus. V. 1. — 61) *Salonitano:* Cass. — add. *P. C. Licet pater:* App. — *P. C. Licet praeter sol.:* Lips., Cass., Comp. I. — cf. c. 3. de spons. duor. V. 4. — 62) *accusatione vel testimonio:* Comp. I. Aug. L. H. — 63) *clericos:* C. R. 1. — 64) omitt. Comp. I. L. V. — 65) *manifeste:* C. R. 1. — 66) *causam:* Comp. I. L. V. — 66*) *persequatur:* App. — *persequerentur:* Lips., Comp. I. L. H. et Ms. L. V. — *persequantur:* Cass.

Cap. XV. 67) App. VIII. 9., Lips. XLIII. 10., Cass. XLVIII. 7., Comp. I. h. t. c. 15. — 68) *Id. eid. in ead. ep.:* Coll. citt. — 69) *supra:* Cass. — 70) *fuerit:* ib.

Cap. XVI. 71) Restitutum ex App. VIII. 10., Lips. XLIII. 11., Cass. XLVIII. 8., Comp. I. h. t. c. 16. — 72) *Embrun.:* C. R. 1. — *Ebruedun.:* C. L. — *Brud.:* Comp. I. Ms. — *Brunden.:* Aug. — *Ebordensis:* Cass. — *Eburdinensis:* App. — leg.: *Ebrodunensis (Embrun*) cum Lips.

communicasset, et postulante sententiam suam confirmari, econtra proposuisti, quod post appellationem in vos sententiam excommunicationis protulisset, et ob hoc dixisti, eam nullius momenti fuisse. Obiecisti etiam tam tu quam altera pars, quod testes fuerint hinc inde producti, et attestationes eorum receptae. Nos vero, auditis et cognitis rationibus et allegationibus utriusque partis, et attestationibus diligenter inspectis,' Quum constet[73]), testes vestros iurasse, quod post appellationem excommunicationis[74]) sententiam tulerit, et archiepiscopi testes similiter iurasse[75]), quod ante appellationem[76]), nos[77]) dicta testium benigne interpretari '*ac providere*' volentes, ne '*de*' periurii reatu notentur, quia utrumque esse[78]) potuit, et[79]) quod post primam appellationem[80]) et ante secundam sententia lata fuerit, '*de communi consilio fratrum nostrorum*' eandem sententiam '*denunciamus et*' decernimus[81]) non tenere. '*Ut*[82]) *autem huius nostrae diffinitionis etc.*'

CAP. XVII.[83])

In causa appellationis super novis capitulis tantum testes novi et veteres producuntur iuramenta secundum morem prius recepta.

Idem *Episcopo Placentino.*

Fraternitatis tuae literis nos consulere voluisti[84]), utrum recipiendi sint novi testes super quaestione iudicata, in qua testibus renunciatum '*esse*' constet utrinque[85]), et an[86]), testibus in prima causa receptis, propter causam appellationis liceat super quaestionibus iudicatis aliquid novi proponere? '*Licet igitur nobis ex his non plene innotuerit, utrum testes super eisdem vel novis capitulis a partibus desiderentur induci, quia tamen, quam prudentium iuris copiam non habeas, nos super hoc consulere voluisti, hoc*' Duximus tibi respondendum, quod in appellationis causa[87]), si nova[88]) contigerit emergere[89]) capitula, super quibus aliqua partium voluerit[90]) novos testes inducere, vel per iam receptos aliquid comprobare, eos credimus posse recipi[91]) super novis duntaxat capitulis, receptis prius ab ipsis secundum formam recipiendorum testium iuramentis.

CAP. XVIII.[92])

Qui iuravit testimonium non dicere, testificari compellitur, si testificationes publicatae non sunt.

Idem *Exonensi Episcopo.*[93])

Intimavit[94]) '*nobis*' R. presbyter[95]), quod G.[96]) clericus capellanum eius et alios quamplures de testibus suis[97]) iuramento constrinxit[98]), quod testimonium, consilium et auxilium contra[98*]) ipsum non praeberent eidem. Ideoque '*praesentium auctoritate vobis*' iniungimus, ut, si testimonium eorum[99]) publicatum non est, nec[100]) est abrenunciatum testibus, eos, qui sunt iuramento adstricti, et alios, si necesse fuerit, idoneos, '*quos ipse*' in testimonium '*produxerit,*' recipere non postponas.[1])

CAP. XIX.[2])

Publicatio vel renunciatio testium in certis capitulis non praeiudicat volenti testes producere in aliis. H. d. quoad titulum.

Idem *Abbati et Fratribus de Martura.*[3])

Causam, quae vertitur inter vos, et '*dilectos filios nostros*' plebanum et clericos '*plebis*' sanctae Mariae de Martura[4]), '*iam pridem filiis nostris archipresbytero Vulterano et abbati de Spognia*' commisimus iudicibus '*appellatione remota fine debito*' terminandam[5]). Quumque utraque pars '*propter hoc*' in eorum esset praesentia constituta, et testes essent hinc inde recepti[6]), et eis ab utraque parte renunciatum, et[7]) attestationes '*utriusque partis*' etiam[8]) publicatae, quoddam privilegium nuper a nobis impetratum in medium protulistis[9]), '*asserentes, vos quaedam alia munimenta a nobis impetrasse, quae rationes supra dictae plebis obscurare et impedire videntur, quare causa ipsa nondum potuit terminari. Quia vero sollicitudini nostrae incumbit, utrique ecclesiae iura sua conservare integra, ac litibus et contentionibus finem imponere,*' Iudicibus ipsis '*praecipiendo*' mandavimus[10]), ut '*partes ipsas ante suam praesentiam convocent, et*' super aliis capitulis, si qua alia fuerint[11]) ab his, super quibus testes recepti sunt, et eorum attestationes publicatae, '*rationes hinc inde diligenter audiant, et*' testes, si qui idonei[12]) producti fuerint[13]), recipiant, et nullis[14]) capitulis noviter[15]) a nobis per vestros[16]) nuncios impetratis, quae continentur[17]) in privilegio vestro[18]), vel in aliis literis, quas vobis indulsimus, postquam causam ipsam[19]) eisdem commisimus, praedictae plebi[20]) in hac causa impedimentum praestantibus, concordia vel iustitia mediante decidant. Quia vero[21]) '*venerabilis frater noster I.*' Florentinus episcopus '*per suas nobis literas*' intimavit, quaedam capitula eidem[22]) privilegio, '*quod monasterio vestro nuper indulsimus,*' esse inserta, quae obvia rationi videntur, '*per praesentia scripta vobis praecipiendo mandamus, quatenus privilegium*' illud, '*sicut gratiam beati Petri et nostram caram habetis,*' ad nostram praesentiam[23]) cum vestro[24]) nuncio, '*qui ad nos secure cum eodem veniat, dilatione et occasione cessante*' transmittatis.[25])

CAP. XX.[26])

A testimonio repellitur simili morbo laborans.

Idem *Noricensi*[27]) *Episcopo.*

Personas ecclesiarum *(Et infra:* ['*cf. c. 4. de appell. 2. 28.*']) Verum si coram te, vel alio quolibet '*huiusmodi*' negotia[28]) ventilentur, nolumus, ut aliqui[29]) consimili[30]) morbo laborantes, si certum sit, aut legitime super hoc[31]) possint[32]) convinci, si[33]) ab alterutra parte testes[34]) adducti fuerint, in testimonium admittantur.[35])

CAP. XXI.[36])

Christianus contra Iudaeum in testem admittitur.

Idem *in concilio Lateranensi.*[37])

Iudaei sive Sarraceni *(Et infra:* ['*cf. c. 5. de Iudaeis V. 5.*']) Testimonium quoque Christianorum adversus Iudaeos in omnibus[37*]) causis, quum illi adversus Christianos testibus suis uti praesumant[38]), recipiendum esse censemus[39]), et anathemate decernimus feriendos, quicunque Iudaeos Christianis voluerint[40]) in hac parte praeferre, quum eos Christianis subiacere oporteat, et ab eis pro sola humanitate foveri. '*Si qui etc.* [*cf. c. 5. de Iudaeis V. 5.*]'

CAP. XXII.[41])

Testimonium matris est suspectum, ubi filia petit in virum aliquem se maiorem. Et ad dictum solius matris de impedimento deponentis impeditur matrimonium, sed contractum non dissolvitur.

Idem *Matthaeo*[42]) *Cardinali.*

Super eo, quod a nobis tua devotio postulavit, utrum, viro negante se mulierem affidasse, ipsius mater mulieris et altera mulier

---

Cap. XVI. 73) *constaret:* App. — 74) omitt. Coll. citt. — *sententia in vos lata fuisset:* App. — 75) *sim. iur.:* omitt. Lips. — *iuramento confirmasset:* App. — 76) add.: *sententiam tulerit:* Lips. — *sent. in vos tul.:* App. — 77) omitt. Coll. citt., Böhm. — 78) *verum esse:* App. — 79) omitt. App., Cass. — 80) add.: *sententiam tulerit:* Comp. I. Aug. — 81) *decrevimus:* Lips., Cass. — 82) *Ut . . . etc.:* ut cap. seq. initium edita sunt ab Aug.

Cap. XVII. 83) App. VIII. 12., Lips. XLIII. 12., Cass. XLVIII. 9., Comp. I. h. t. c. 17. — 84) *consuluisti:* App., Cass., Comp. I. — 85) *ex utraque parte constat, et utrum:* Coll. citt. — 86) *praeter:* App. — 87) *in praedicta causa:* Coll. citt. — 88) omitt. App. — 89) *emergi:* Lips. — 90) *voluit:* ib. — 91) *fraternitatem tuam posse recipere:* Coll. citt.

Cap. XVIII. 92) Restitutum ex App. VIII. 13., Lips. XLIII. 13., Cass. XLVIII. 10., Comp. I. h. t. c. 18. — 93) add.: *et abb. S. Albani:* App., Comp. I. — *et abb. S. Albini:* Lips., Cass. — 94) *Innotuit:* App. — 95) omitt. Coll. citt. — 96) *F.:* C. R. 2. — *W.:* App., Lips., Cass. — *Walt.:* Comp. I. Aug. — *Wm'* (i. e.: *Willelmus*) Ms. — 97) omitt. C. H. — 98) *adstrinxit:* Coll. citt. — 98*) *vel aux.:* C. R. I. — *quod nec test., vel cons., vel auxil. eidem R. contra ips. praeberent:* Coll. citt. — 99) *illorum:* C. R. I. H. I., App., Cass., Comp. I. — 100) *et non:* Cass. — *et non est:* App., Lips., Comp. I. — 1) *postponatis:* Coll. citt.

Cap. XIX. 2) Restitutum ex App. VIII. 15., Lips. XLIII. 15., Cass. XLVIII. 12., Comp. I. h. t. c. 19. — 3) *abb. et fr. monasterii* (omitt. Comp. I.) *S. Michaelis* (*M.:* Comp. I. Ms. — *S. M.:* omitt. Lips.) *de Martura:* Coll. citt. — vid. de hoc mon. et de abb. de Spognia, (cuius vero seq. mentio fit) c. 1. de mut. pet. II. 3. — 4) omitt. Coll. citt., Böhm. — 5) *finiendam:* C. R. I. — 6) *producti vel recepti:* C. H. — 7) omitt. C. R. I. — 8) abest a Coll. citt. — 9) *pertulistis:* Cass. — 10) *mandamus:* C. R. I., Coll. citt. — 11) *fuerunt:* C. I. — *sunt:* Lips., Cass. — *si qua sint:* App. — 12) omitt. App. — 13) *sunt:* Lips. — 14) *in illis:* App., Comp. I. Ms. — 15) *nuper:* App. — omitt. Comp. I. Aug. — 16) *nostros.* C. H. — 17) *continentur:* App. — 18) *nostro:* C. H., App., Lips., Cass. — *privilegiis nostris:* Comp. I. Aug. — 19) abest a C. H. — 20) *penedicto plebano:* C. H. I. — *praedictae causae (ecclesiae:* Cass.*) impedimentum praestantibus:* Coll. citt. — 21) *Et quia:* App., Lips., Comp. — *Quia* (omiss. v. *vero*); Cass. — 22) *nostro:* Coll. citt. — 23) *nobis:* Coll. citt. — 24) *nostro:* Lips. — 25) *mittatis:* Comp. I. Aug. — *remittatis:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug.

Cap. XX. 26) Restitutum ex App. X. 5., Lips. XLVII. 5., Cass. LI. 4., Comp. I. c. 4. de app. II. 20. — 27) *Wintoniensi:* Cass. — *Norvicensi:* C. R. I. H. I. — *Norwicensi:* App., Lips., Comp. I. — 28) *negotium ventiletur:* C. H. — 29) omitt. App. — 30) *simili:* C. H. — 31) *super his:* Coll. citt. — 32) *possunt:* Cass. — 33) *si qui:* Lips. — 34) omitt. App., Lips., Comp. I. — 35) *recipiantur:* Coll. citt.

Cap. XXI. 36) c. 26. conc. Lat. (1179.) ap. Mans., c. 3. in Lips., II. un. in Cass., Comp. I. c. 5. de Iud. V. 5. — 37) *ex conc. Lat.:* C. R. 2. L. — *ex conc. generali Lat.:* C. R. I. — 37*) *communibus:* Comp. I. Aug. — verba: *Iud.... adhaerere.:* omitt. Lips. — 38) *utantur:* Lips., Cass., Comp. I., cons. — 39) *ver. censuimus:* Cass. — 40) *volunt:* Lips.

Cap. XXII. 41) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 42) *Marcho:* Comp. II. Ms. A. — *Maren:* Aug., Ms. B.

possint ad testimonium recipi, *consultationi tuae* taliter respondemus, quod[43]), quum[44]) mater filiae incrementum et honorem videtur diligere, ubi vir superior est divitiis et[45]) nobilitate, potentia vel honore, testimonium eius '*omnino*' videtur[46]) esse suspectum, et[47]) ideo non esse[48]) aliquatenus admittendum. Super illa[49]) vero quaestione, quam fecisti, an mulier[50]) coniungenda[51]) non sit viro, pro[52]) eo, quod sola mater alterutrius[53]) eos esse consanguineos confitetur, '*discretioni tuae taliter*' respondemus, quod, si non est firmatum[54]) matrimonium inter eos, matre asseverante, ipsos[55]) esse consanguineos, non debent coniungi, quia praesumptio est non modica, quod se linea consanguinitatis attingant[56]), '*quum mater id confitetur.*' Si vero matrimonium est firmatum[57]), non debet sine plurium iuramento dissolvi.

CAP. XXIII.[58])

Ad decisionem causae, maxime pro parte Iudaei, non sufficit regulariter unius testimonium, quam duorum probatae vitae et laudabilis conversationis.

Idem.

Licet universis[58*]) '*Dei fidelibus ex commissi nobis officii debito debeamus provisione adesse, attentius tamen ecclesiasticas viros a pravorum molestiis malignantium vigili cura defendere debemus, ad quorum regimen specialius sumus, licet insufficientibus meritis, Dei providentia deputati. Perlatum est autem ad audientiam nostram, quod Iudaei in civitate vestra commorantes ad tantam devenerint superbiam et elationem, quod, si quando inter eos et quemlibet clericum, sive inter vos et ipsos causa emerserit, vos ad saecularem iudicem trahant, et coram quocunque iudice vobiscum litigant, per simplicem chartam absque testibus, vel per unum qualemcunque Christianum vel Iudaeum contra omnem iustitiam et rationem causam suam probare intendunt, et adversum se etiam magnorum et probatorum virorum non recipiunt testimonium.*' Quia '*vero*' non est licitum alicui[59]) Christiano, et[60]) multo minus crucis[61]) Christi inimico[62]), ut '*scilicet ecclesiasticos viros ad saecularem curiam trahant, et*' causae suae unius tantum quasi[63]) legitimo testimonio finem[64]) imponant, '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si inter vos et quoscunque[65]) '*Christianus sive*' Iudaeos emerserit quaestio[66]), '*pro nullius vocatione ad saecularem curiam, ut ibi de negotio tractetis aut iudicemini, accedere praesumatis, sed, sicut exigit iustitia et aequitatis ratio postulat,*' in qualibet causa Christiani[67]), et maxime clerici, non minus quam[68]) duorum vel trium virorum[69]), qui sint probatae vitae et fidelis[70]) conversationis, testimonium[71]) admittatis[72]), iuxta illud dominicum[73]): „In ore duorum vel trium testium stat[74]) omne verbum," quia[74*]), licet quaedam sint causae, quae plures quam duos exigant[75]) testes, nulla est tamen causa[76]), quae unius '*tantum*' testimonio, quamvis legitimo, '*rationabiliter*' terminetur. '*Ad haec etc.* [*cf.* c. 8. *de Iud.* V. 5.]'

CAP. XXIV.[77])

Non sunt idonei testes, quos actor de familia sua produxit.

Idem ***Firmano Episcopo.***[78])

In literis (*Et infra:*) Quidam nobilis tui episcopatus quandam sibi legitime copulans, quum eam in domo '*sua*' fere per septennium tenuisset, consobrinam patris eius, antequam eam[79]) duceret, se asseruit[80]) cognovisse, ad quod probandum testes de familia sua tres produxit. Respondemus igitur, ut, si res ita se habet[81]), pro illorum[82]) testimonio ipsum ab uxore[83]) nulla ratione dividi patiaris, nec contra ipsum aliquos[83*]) audias, nisi probatae essent vitae et opinionis, de quibus verisimile non esset, quod deberent pro aliquo deierare.

CAP. XXV.[84])

Donec attestationes fuerint publicatae, et eis renunciatum, produci possunt testes; postea vero non super eodem capitulo, sed super alio sic. H. d. quoad titulum.

Urbanus III.[85])

Quum venisset ad apostolicam sedem '*dilectus filius noster*' magister M.[86]), nobis exposuit[87]), quod '*felicis memoriae*' Lucius Papa praedecessor noster causam, quae inter ipsum et '*dilectum filium nostrum*' abbatem de Sicolan.[88]) vertebatur, commisit iudicibus fine debito terminandam (*Et infra:*) '*Discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' Mandamus, quatenus, '*partibus convocatis,*' si sententiam illorum noveritis canonice promulgatam, eam auctoritate apostolica[89]) confirmetis '*et faciatis executioni mandari,*' nec appellatio illam[90]) impediat, quae hic[91]) interposita dicitur occasione mortis praedecessoris nostri, quum postea '*et*' egerit et responderit, testesque[92]) duxerit producendos. Quaestiones quoque alias[93]), super quibus testes[94]) fuere producti[95]), et depositiones publicatae eorum, vel renunciatum fuit testibus hinc et inde, nullis aliis ab alterutra[96]) parte super eodem[97]) receptis, secundum tenorem ipsarum mediante iustitia '*sine appellationis obstaculo*' terminetis. Si quae[98]) vero fuerint quaestiones, super quibus vel testes non fuerint[99]) producti, vel renunciatum eisdem[100]), audiatis, si quae[1]) hinc inde proposita fuerint, '*appellatione cessante*' finem illis debitum imponentes.[2])

CAP. XXVI.[3])

Potest reus producere testes ad probandum contrarium eius, quod actor probavit, si publicatio attestationum non est facta, consuetudine contraria non obstante. H. d. secundum notabiliorem lecturam.

Clemens III.

Series tui rescripti[4]) nobis aperuit, quod, quum nuper inter filios '*et filias*' quorundam nobilium tuae civitatis coniugalis quaestio tractaretur, '*quia distrahebaris ad alia urgentiora negotia, vices tuas in ventilatione illius quaestionis quibusdam viris prudentibus commisisti, ante quos*' Pars[5]) '*illa,*' quae matrimonium accusabat, testes produxit legitimos, qui consanguinitatem inter praedictos esse firmiter asserebant '*in quinto gradu,*' in[6]) primo gradu ponendo duas personas, R. videlicet et L., dicentes illos esse[7]) fratrem et sororem; pars autem opposita id[8]) falsum '*esse*' dicebat, R. scilicet esse sororem L., ad[9]) corroborandam assertionem suam tam testes offerens quam publicum instrumentum. Unde, quia pars accusantium testes illos non esse recipiendos proponit[10]), et tu non esse consuetudinem ecclesiae '*tuae*' affirmas[11]), ut post receptos testes, qui consanguinitatem secundum formam canonum[12]) computant, alii ex opposito admittantur, '*super quo tam in praesenti negotio quam in similibus postulas edoceri,*' praesenti pagina respondemus[13]), quod, si non est aliud canonicum, quod obsistat,

---

Cap. XXII. 43) omitt. C. L. — 44) abest a C. H. — *quod quia:* C. R., Comp. II. — 45) omitt. C. L. — *aut nob.:* Comp. II. — 46) *habetur susp.:* Comp. II. Ms. A. — 47) abest a Comp. II. Aug., Ms. B. — 48) *est:* Comp. II. — 49) *alia:* C. R. 1., Comp. II. Ms. A. — 50) *filia:* Comp. II. — 51) *iungenda sit:* Comp. II. Ms. A. — 52) omitt. Comp. II. — 53) *alterius:* C. R. 2. — 54) *confirmatum:* C. L. — *iuramento confirmatum:* Comp. II. Ms. A. — *consummatum:* Aug., Ms. B. — 55) *eos:* C. H., Comp. II. Ms. A. — 56) *contingunt:* Comp. II. Ms. A. — 57) *ratum et confirmatum:* Comp. II. Aug. — *iuratum et conf.:* Comp. II. Ms. B. — *nunciatum conf.:* Ms. B.

Cap. XXIII. 58) Restitutum ex App. XX. 2., Luc. ap. Bal. III. 379., Lips. LV. 2., Cass. LIV. 2., Comp. II. c. 1. de for. comp. II. 1. — 58*) *universum:* C. H. — 59) *cuilibet:* App., Lips., Cass. — 60) omitt. App., Luc. Lips., Comp. II. Aug., Ms. B. — 61) *cruci:* Luc. — seq.: *Christi:* omitt. Cass. — 62) *inimicis:* App., Lips., Cass. — 63) *quamvis.* Comp. II. Aug., Ms. A. — *et leg.:* Luc. — *et non leg.:* App., Lips. — *et leg. minime:* Cass. — 64) *fidem:* Luc. — 65) *quoslibet:* Cass. — sequ.: *sive Iud.:* omitt. Luc. — 66) *causa:* Coll. citt. — 67) omitt. Comp. II. Ms. A. — 68) *ad minus nisi:* Comp. II., Lips., Cass. — *ad minus:* App. — *nonnisi:* Luc. — 69) omitt. Comp. II. Ms. A., App. — 70) omitt. App. — *et fidei vel:* Comp. II. Aug. — 71) *testium:* Comp. II. Ms. A., App. — *testimonia:* Cass. — 72) *non adm.:* Lips., Cass., Luc., Comp. II. — 73) add.: *verbum:* Comp. II. Ms. A. — cf. Matth. XVIII. 16. — 74) *stet:* Comp. II. Aug., Ms. A., Cass. App. — 74*) *Sed quaedam licet:* Cass. — 75) *exigunt:* Comp. II. Ms. A. — 76) omitt. C. R. H. L., Coll. citt.

Cap. XXIV. 77) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 78) *Clem. III. P. C. Signific.:* Comp. II. Ms. A., quod non placet. — 79) *illam:* ib. — 80) *asserit:* Comp. II. — 81) *habeat:* C. R. 1. — 82) *illo:* Comp. II. Ms. A. — 83) add.: *sua:* ead., C. R. 1. — 83*) add.: *testes:* C. R. 2.

Cap. XXV. 84) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 23. — 85) *de Rufort et de Ostren. abbatibus et prioribus de Torguan.:* Comp. I. Aug. — *de Ruforn. et de Costen abbat. et priori de Torguanno:* Ms. — ex sent. Pithoeor. leg.: *de Rufort et de Croderen abb. et priori de Torgano.* — 86) *Martinus:* Comp. I. Aug. — 87) *proposita nobis quaestione monstravit:* Comp. I. — 88) *Arolan.:* C. R. 1. L. — *Sienlon.:* C. R. 2. — *Arob.:* C. L. — *abb. de Crouand (Cienlan.:* Ms. — vid. leg.: *Crosland) et W i. (V.:* Ms.) *clericum eius diutius dignoscitur agitata, dilectis filiis nostris de Vellebec et Oselrestan abbatibus:* Comp. I. — cf. c. 29. de off. iud. del. I. 29. — 89) *nostra:* Comp. I. — 90) *illa:* C. R. 2. L., Comp. I. — 91) omitt. C. R. 1., Comp. I. — 92) *et testes etiam* (omitt. Ms.) *produxerit:* Comp. I. — 93) *illas:* Comp. I. — 94) *attestationes fuere productae (receptae vel prod.:* Ms.), *quibus, publicatis abrenunciatum fuit hinc inde:* ead. — 95) add.: *et publicati:* C. L. — 96) *utraque:* C. R. 2. — pro seq.: *parte leg.: partium:* C. H. — 97) *sup. ead.:* omitt. Comp. I. — 98) *Si qua vero fuerint, super quib.:* ead. — 99) *fuere:* Comp. I. Aug. — *fuerunt:* Ms. — 100) *vel abrenunciatum attestationibus:* Comp. I. — 1) *quasi:* Cont. — 2) *imponentis:* Comp. I. — add.: *Dat. Veron.:* Aug. ex Barcin.

Cap. XXVI. 3) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 4) *scripti:* Comp. II. Ms. A. — 5) *et pars scilicet:* C. L. — 6) *Ex adverso quoque pars altera non sic (ita:* Ms. A. — omitt. Ms. B.) *esse constanter aiebat. Nam quum ipsi testes in primo gradu posuissent:* Comp. II. — 7) omitt. Comp. II. Ms. B. — 8) abest a Comp. II. — verba: *pars .... et:* omitt. Ms. A. — 9) *ad corroborandam etiam assertionem suam tam* (omitt. Ms. B.) *testes volebant, quam publicum (publice:* Ms. A. — omitt. Ms. B.) *instrumentum proferre:* Comp. II. — 10) *clamabat:* ead. — 11) *affirmans:* C. R. 1. — 12) *canonicam:* C. L. — 13) *edocemus:* Comp. II. Ms. A.

non[14]) obstante illa consuetudine, utpote iuri contraria, testes[15]) *'appellatione cessante'* recipere non omittas.

CAP. XXVII.[16])

Carnalis copula probatur per convenientes testimonium de visu; idem in testimonio auditus, quod adminicula et fama condiunt.

Coelestinus III.[17])

Praeterea quum quis accusatur aliquam cognovisse, an sint testes interrogandi de visu, aut[18]) sola viciniae fama sufficiat, vel si iuratis testibus sit credendum, qui se carnalis[19]) copulae conscios[20]) esse fatentur, sed de visu nihil affirmant, *'aut inter alia consulere voluisti. Ad haec itaque'* Respondemus, quod, si testimonium conveniens de visu reddatur, vel etiam de[21]) auditu, et[22]) praesumptionem violentam fama consentiens subministret, ac alia[23]) legitima adminicula suffragentur *'eidem,'* standum est testimonio iuratorum. Etenim circumspectus iudex atque discretus *'iuxta illud, quod in iure civili cautum exsistit,'* motum animi sui ex argumentis et testimoniis, quae rei aptiora esse compererit[24]), confirmabit.[25])

CAP. XXVIII.[26])

Unius iudicis verbo non creditur; scripturae vero eius per testes reprobari possunt. Fallit hoc in Papa. Ita communiter summatur.

Innocentius III. *Consulibus et Populo Beneventano.*[27])

Quum a nobis[28]) *(Et infra:)* Et canonica et civilia iura sequentes districtius inhibemus, ne unius iudicis, quantaecunque fuerit[29]) auctoritatis, verbo credatur in causis, sive super testamentis, sive *'super'* quibuslibet aliis contractibus[30]) quaestio agitetur. Nec scriptum[31]) eorum, nisi testium adminiculo fulciatur, eam obtineat firmitatem, quin[32]) ei possint et debeant duorum vel trium testium[33]) bonorum testimonia praevalere, salva in omnibus sedis apostolicae auctoritate. *'Nulli ergo etc. Dat. Romae ap. S. Petr. IV. Id. Iun.'* [1198.]

CAP. XXIX.[34])

Testi super dilatoria inducto non creditur super principali, nec cogitur deponere; secus si super peremptoria. Tunc enim cogi potest, ut iuret deponere super tota.

Idem *Tyrensi*[35]) *Episcopo.*

De testibus, *'qui ad exceptionem probandam a partibus inducuntur, tua nos duxit fraternitas consulendos, utrum cogendi sint super principali etiam negotio ferre testimonium veritati, et an illi sint, sicut ceteri testes, examinandi districte, qui ad purgandam alicuius infamiam inducuntur. Super hoc igitur fraternitatem tuam plurimum in Domino commendantes, quae in dubiis sedis apostolicae vult certificari rescripto,'* Consultationi tuae taliter[36]) respondemus, quod, si testes *'iam'* sint inducti ad exceptionem dilatoriam[37]) solummodo probandam, quum super ea tantum iuraverint dicere veritatem, super principali nec debent audiri, nec cogi testimonium perhibere, utpote super quo deponere non iurati. Si vero, quum[38]) ad probandam exceptionem peremptoriam ab alterutra partium inducuntur[39]), reliqua pars super principali negotio[40]) etiam eos deponere forte petierit, et[41]) ut rogantur super toto negotio dicere veritatem, sacramento eos postulaverit obligari, ad id[42]) sunt sine dubitatione cogendi, nisi forsitan sufficiens productio testium super principali[43]) iam facta[44]) fuerit, vel renunciatum testibus[45]), vel depositiones testium fuerint publicatae. *'Illi vero etc.* [*cf. c.* 13. *de purg. can. V.* 34.] *Dat. Lat. IV. Non. Ian.'* [1199.]

CAP. XXX.[46])

Dicta testium non sunt ad petitionem tertii publicanda. Et is, qui produxit testes coram certis iudicibus, non potest ad eundem effectum eosdem coram iudicibus aliis illos producere; sed illorum attestationibus debet esse contentus.

Idem *Heliensi et Cistrensi Episcopis et Archidiacono de Narban.*[47])

Constitutus in praesentia nostra *'dilectus filius magister Robertus procurator'* magistri R.[48]) *'de sancto Cadmundo'* proposuit, quod, quum *'dilecti filii'* decanus et capitulum Eboracense ei[49]) tum auctoritate Lateranensis concilii, tum privilegii proprii ratione archidiaconatum Richemundiae[50]) canonice contulissent, *'eidem tam stallum in choro quam locum in capitulo assignantes, et ipse possessionem archidiaconatus per eosdem adeptus obedientiam et iuramentum solitum ab eiusdem archidiaconatus clericis recepisset, dilectus filius'* magister H.[51]) *'de Kent,'* qui archidiaconus Richemundiae nominatur, ipsum eo *'praeter iuris ordinem'* post appellationem[52]) ad nos interpositam spoliavit, quumque praedictus R.[53]) ad iudices[54]) super restitutione sua[55]) commissionis literas impetrasset, memoratus *'magister'* H.[56]) *'ad sedem apostolicam appellavit, et, ad praesentiam nostram accedens,'* literas revocatorias impetravit[57]), *'quas idem procurator per falsi suggestionem asseruit impetratas. (Et infra') Et'* Inter alia postulabat praedictos H.[58]), ut faceremus depositiones quorundam testium aperiri, sed procurator praedictus aperiendas eas non esse dicebat, quum non in hac causa fuissent inducti, sed in ea *'potius,'* quae inter *'venerabilem fratrem nostrum'* Eboracensem archiepiscopum et eundem R.[59]) vertebatur. *(Et infra:) 'Licet autem archidiaconus, sicut superius est praemissum, ad faciendam nobis fidem super omnibus pleniorem attestationes quasdam peteret aperiri, adversarius autem in alia causa eas assereret fuisse receptas,'* Nos[60]) eas aperire noluimus, sed causam *'eorundem ipsorum assensu'* duximus vestro examini committendam. *'Ideoque discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus partibus convocatis inquiratis super praemissis omnibus diligentius veritatem, et quod canonicum fuerit appellatione postposita decernatis, facientes quod decreveritis per censuram ecclesiasticam firmiter observari,'* ita *'tamen,'* quod, si vobis constiterit, praefatum H.[61]) testes pro se coram *'bonae memoriae'* episcopo et decano Lincolnensi[62]), et te, fili archidiacone, *'ac dilecto filio nostro P. tit. S. Marcelli presbytero cardinali, tunc apostolicae sedis legato,'* delegatis iudicibus produxisse, attestationibus apud eum depositis sit contentus; alioquin, eo non obstante, quod testes illi coram iudicibus ipsis, et te, fili archidiacone, fuere producti, pro dicto H.[63]), si producti fuerint, ad testimonium admittantur.

CAP. XXXI.[64])

Publicatis attestationibus non opponitur in personas testium; tres casus excipit, et ad secundum determinationem subdit.

Idem.

Praesentium auctoritate statuimus, ut, si quis post depositiones testium publicatas obiicere voluerit in personas eorum, ei tunc tandem id[65]) liceat, quum iuramento firmaverit, quod ad hoc ex malitia non procedat; nisi forsan ante publicationem id fuerit protestatus, vel ostendere poterit, quod post publicationem didicerit quod obiicit[66]) in personas. Ceterum, quum quis personas testium se velle post publicationem[67]) depositionum repellere fuerit protestatus, si quid pro ipso dixerint, de facili non credatur.

Cap. XXVI. 14) *nec obst.*: ib. — 15) add.: *ultimos*: ib.

Cap. XXVII. 16) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4., Luc. ap. Bal. III. 381. — 17) *Clemens III.*: Comp. I. Ms. A. — add.: *P. C. Laudabilis*: Aug., Ms. B. — cf. c. 2. ut lit. pend. II. 16. cum adn. nostr. — 18) *an*: C. R. 2., Comp. II. Ms. A. — 19) *illius*. Luc., Comp. II. — 20) *socius*: Comp. II. Ms. A. — 21) *etiam de*: omitt. Luc., Comp. II. — 22) *et* et seq.: *violentam*: omitt. Luc. — 23) *et adminicula legitima* (add.: *ad hac*: Comp. II. Aug., Ms. B.) *impertiantur* (Luc., Comp. II. Ms. A.: *impertiatur*): Luc. Comp. II. — 24) *conspexerit*: C. R. 1. — *comperit*: C. L., Comp. II. Ms. A. B. — 25) *firmabit*: Comp. II. Ms. A. — cf. [c. 21. D. de test. inf. (XXII. 5.)

Cap. XXVIII. 26) Restitutum ex Reg. Bal. I. 256. — Comp. III. h. t. c. 1. — 27) *Venet.*: C. R. 1. — *Beneventanis*: C. H. — 28) *Quum a nobis petitur etc. usque ad verb. Assensu, et cau.*: Reg. — 29) omitt. C. H. — 30) *contr. agitantur*: Comp. III. — *c. agitentur*: Reg. — 31) *scripturae* C. H. — 32) *tandem quin*: C. R. 1. — 33) *virorum*: Comp. III. Aug. — *testium bonorum virorum*: Ms.

Cap. XXIX. 34) Restitutum ex Reg. Bal. I. 513. — Comp. III. h. t. c. 2. — 35) *Turon.*: C. R. 1. — *Ciren.*: Comp. III. Aug. — *Tiren. archiep.*: Comp. III. Ms. — *Tyrensi archiepiscopo*: Reg. — 36) *taliter ad proposita resp.*: Comp. III., Reg. Bohm. — 37) omitt. Comp. III., Reg. — 38) abest *s* C. R. 2. — 39) add.: *testes*: C. R. 1. — 40) omitt. Comp. III. Aug., Reg. — 41) abest *a* Comp. III. Aug. — 42) *ipsum*: C. H. — 43) add.: *causa*: C. R. 1. H. L. — seq.: *iam*: omitt. C. H. L. — 44) *facta iam*: Comp. III. Aug. — 45) *a partibus*: Reg.

Cap. XXX. 46) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 47) *Cisternen.*: C. R. 2. — *Helien. et Castren. epp. et archid. de Norhantun*: Comp. III. Aug. — *Helien. et Cistren. epp. et archid. de Northaton*: Ms. — cf. not. ad c. 3. de suppl. negl. I. 10. — 48) *Rogerii*: C. R. 2. H. L., Comp. III. — 49) *eidem*: C. R. 2. — *eidem Rogerio*: Comp. III. — 50) *Rochemundae*: Comp. III. Aug. — 51) *Honorius*: C. H. L., Comp. III. — 52) add.: *legitime*: C. R. 2. — 53) *Rogerius*: C. H. L., Comp. III. — 54) *ad dil. fil. abbatem de S. Kadmundo et coniudices suos*: Comp. III. — 55) omitt. Comp. III. Aug. — 56) *Honorius*: Comp. III. — 57) *impetrarat*: Comp. III. Aug., — 58) *praed. H.*: omitt. Comp. III. — 59) *Rogerium*: Comp. III. — 60) omitt. Comp. III. Aug. — *nos eas*: omitt. Ms. — 61) *archidiaconum*: Comp. III. — 62) *Lincolinen.*: Comp. III. Aug. — *Lincolnien.*: Ms. — 63) *pro archidiacono*: Comp. III.

Cap. XXXI. 64) Comp. III. h. t. c. 4. — 65) omitt. C. R. 2. H. — 66) *obiecerit*: Comp. III. — 67) *publicationes*: add.

CAP. XXXII.[68])

Si actoris et rei testes contraria deponunt, fidem sibi non derogant, sed praevalent digniores, et verisimiliora deponentes, et, si in ceteris est disparitas, praefertur numerus.

Idem Londonensi[69]) et Heliensi Episcopis.

In nostra praesentia *constitutus dilectus filius magister Walterus, nomine dilecti filii archidiaconi Cantuariensis, a quo procurator ad hoc fuerat destinatus, possessionem ecclesiae de Midelton, quam dilecti filii abbas et monachi S. Augustini Cantuariensis illicite occuparant, cum fructibus medio tempore perceptis sibi restitui postularit, praesertim quum tam de communi iure, quam de consuetudine generali Anglicanae ecclesiae custodia vacantium ecclesiarum Cantuariensis dioecesis ad archidiaconum ipsum pertineat, ac, duabus personis decedentibus in ecclesia memorata, antequam monachi nunc ultimo ipsam custodiam occupassent, archidiaconus Cantuariensis in eadem ecclesia usus fuerit isto iure, sicut per XXV. testes omni exceptione maiores in praesentia delegatorum iudicum sufficienter probatum esse dicebat, quorum depositiones legi audivimus coram nobis. Adiecit insuper post mortem ultimae personae in eadem ecclesia decedentis possessionem clavium ipsius ecclesiae eundem archidiaconum habuisse, sicut quatuor sacerdotes, unus diaconus et unus clericus evidentissime testabantur. Unde, quum ecclesiam de Faversham restitui decreverimus monachis antedictis, pari iure archidiacono debebat restitui ecclesia memorata. Dilectus autem filius O. monachus S. Augustini Cantuariensis proposuit ex adverso, quod, quum dicta ecclesia de Midelton ad monasterium suum pertineat nullo mediante, et ipsius custodiam hactenus possederit inconcusse, sicut per XVI. testes omni pariter exceptione maiores pro parte sua fuerat evidenter probatum, utendo iure suo praefato archidiacono iniuriam non fecerunt. Per duos quoque monachos fuerat sufficienter ostensum, quod de ipsa et rebus eius libere disponebat.* Quum igitur[70]) hinc plures, inde vero sint testes numero pauciores producti, quos non solum diversa, sed adversa penitus in quibusdam constat testimonia reddidisse, quia etiam ad multitudinem tantum[71]) respicere[72]) non oportet, sed ad testium qualitatem, et ad ipsorum deposita, quibus potius lux veritatis assistit, ex quibus motum animi sui convenit iudicem informare[73]), *discretioni vestrae per apostolica scripta* mandamus, quatenus, si testes utrinque producti eiusdem honestatis et existimationis[74]) exstiterint, quum constet testes monachorum esse testibus archidiaconi numero pauciores, *sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo* pro *ipso* archidiacono sententiam proferatis. Si vero testes ex parte monachorum producti tantae praeeminentiae fuerint, quod eorum auctoritas aliorum sit merito multitudini praeferenda, *contradictione et appellatione pariter non obstante* ab impetitione archidiaconi absolvatis eosdem *abbatem et monachos. Quod si non omnes etc. Dat. Romae II. Id. Dec.* [1203.]

CAP. XXXIII.[75])

Ad probanda impedimenta electi, laici et feminae admittantur. Adde, et testes de audita et fama sufficienter non probant.

Idem Priori sancti Fridiani[76]) Lucani et magistro G.[77]) *Canonico Pisano.[78])

Tam literis vestris, quam depositionibus testium *diligenter auditis,* intelleximus *evidenter,* nihil esse contra *dilectum filium* Lucanum electum sufficienter ostensum, nisi de audito tantum et fama, quum super aliis, si qua forte videantur esse probata, testes sint vel soli, vel tales, qui non potuerunt[79]) illa[80]) legitime comprobare. Quia vero super matrimonio, quod idem electus dicitur contraxisse cum vidua, testes non fuere recepti propter appellationis[81]) obstaculum, ne *videlicet* laici vel feminae in tali reciperentur articulo contra ipsum, *sicut vestris nobis literis intimastis, licet nuncii eiusdem electi coram nobis probare aliud niterentur,* nos, ut[82]) tantae irregularitatis obiectio non remaneat indiscussa, *discretioni vestrae per apostolica scripta* mandamus *atque praecipimus,* quatenus testes sive laicos sive feminas, duntaxat idoneos, qui ad hoc fuerint probandum *infra mensem* inducti, recipiatis legaliter et examinetis prudenter, excommunicantes solenniter, si quis eos impedire praesumpserit, quo minus testimonium perhibeant veritati. Demum[83]) attestationibus publicatis si forte constiterit[84]), irregularitatem huiusmodi non esse probatam, indicatis eidem electo purgationem canonicam de obiectis[85]), per septem canonicos maioris ecclesiae, vel priores ecclesiarum *saecularium* civitatis Lucanae[86]) presbyteros[87]) seu diaconos bonae famae praestandam. Qua recepta praefigatis ei terminum *competentem,* quo consecrandus nostro se conspectui repraesentet. Si vero vel irregularitatis impedimentum fuerit probatum, vel infra terminum constitutum[88]) non praestiterit purgationem indictam, vos eum *auctoritate nostra suffulti, remoto cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo* a praelatione Lucanae ecclesiae *penitus* amoventes, mandetis ex parte nostra capitulo, ut electionem de alio non differant[88*]) canonice celebrare. Archipresbyterum autem Lucanum et G.[89]) *Amsoff* sacristam, qui contra praedictum electum literas nobis sub nomine *longe* maioris partis capituli destinaverunt[90]), quum constet per attestationes praedictas, longe maiorem partem capituli non fuisse consciam huiusmodi literarum, ab officio et beneficio denuncietis esse suspensos, donec mereantur nostram indulgentiam obtinere. *Inquiratis etc. Dat. Ferentini II. Id. Maii.* [1203.]

CAP. XXXIV.[91])

In causa liberali contra contumacem, etiam lite non contestata, testes recipi possunt. Hoc dicit notabiliter secundum lectur. communem.

Idem Dulmensi[92]) Episcopo et Decano et Priori sanctae Trinitatis Eboracensis.

Quum olim *dilectus filius* archidiaconus Menensis[93]) adversus *venerabilem fratrem nostrum* Cantuariensem archiepiscopum super statu Menensis ecclesiae proposuerit[94]) *in nostra et fratrum nostrorum praesentia* quaestionem, *archiepiscopo ipsi per literas nostras dedimus in mandatis, ut per se vel procuratorem idoneum ad praesentiam nostram super hoc accederet responsurus. Verum quum ipse nec venisset, nec misisset propter hoc idoneum responsalem, volentes Menevensi ecclesiae paterna sollicitudine providere, causam super hoc venerabili fratri nostro episcopo Heliensi et dilectis filiis Londinensi decano et archidiacono de Bolingeham sub certa forma duximus committendam, a quibus non fuit hactenus iuxta mandatum nostrum in negotio ipso processum. Ne igitur causa ipsa remaneat indecisa, discretioni vestrae per apostolica scripta* Mandamus, quatenus, nisi pars adversa praedictum archidiaconum per exceptionem legitimam repellere valeat ab agendo, partibus, si poterit fieri, vel procuratoribus earum ad locum securum et idoneum[95]) *per nuncios vestros et literas* convocatis, et lite legitime contestata, testes, quos archiepiscopus in Anglia[96]), et quos archidiaconus duxerit producendos *contra eum* in Wallia, recipere procuretis. Verum si archiepiscopus citatus legitime *coram vobis* vel[97]) per se vel per[98]) procuratorem idoneum noluerit comparere, aut litem[99]) etiam contestari, vos *nihilominus* testes, maxime[100]) senes et valetudinarios, quos archidiaconus *per se, vel procuratorem suum* duxerit producendos, sublato *cuiuslibet contradictionis et* appellationis obstaculo admittatis, et depositiones eorum conscriptas *et vestris sigillis inclusas* ad sedem curetis apostolicam destinare, statuentes partibus terminum peremptorium *competentem,* quo per se, vel responsales[1]) idoneos nostro se conspectui repraesentent sententiam[2]) recepturae. *Testes etc. Dat. Ferentini XIV. Kal. Iul. Pont. nostr. Ao. VI.* [1203.]

Cap. XXXII. 68) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 163. — Comp. III. h. t. c. 5. — 69) Londo.: Comp. III. Aug. — Londonien.: Ms. — Londin. et Elien. epp. et abbati S. Edmundi Norwic. dioec.: Reg. — 70) vero: C. II. — 71) tam: Comp. III. Aug. — 72) respici: Comp. III., Reg. — 73) obfirmare: Reg. — 74) aestimationis: C. II.

Cap. XXXIII. 75) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 58. — Comp. III. h. t. c. 6. — 76) Frigidiani: II. — Fridi: Comp. III. Aug. — 77) B.: C. R. 1., Comp. III. Ms., Reg. — 78) Pictav.: C. II. — 79) potuerint: C. R. 2. II. 1., Comp. III. — 80) ea: Reg. — 81) appellationis obiectum: ib. — 82) ac: C. L. — 83) Deinde: Comp. III., Reg. — 84) contigerit: Comp. III. Aug. — 85) super iis, (his: Ms., Reg.) quae in commissione vobis facta comprehensa fuerant (fuerunt. Reg.) et in attestationibus, quas vobis sub bulla nostra remittimus, sunt expressa: Comp. III., Reg. — 86) vel presb.: C. H. — 87) consecrandam: Reg. — 88) infra mensem: Comp. III., Reg. — intra: Cont., Böhm. — 88*) differat: C. II. — 89) etiam et: ib. — 90) destinarunt: C. R. 2.

Cap. XXXIV. 91) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 89. — Comp. III. h. t. c. 7. — 92) capitula Dulmen.: C. R. 1. (omiss. seq.: et decano) — Dulminen. ep.: C. H. — Dunelinen.: Comp. III. Aug. — Dunholmien.: Ms. — Dunelmen.: Reg. — 93) Memenen.: C. II. — Mellen.: C. I. — Meneven.: Comp. III., Reg. — 94) proposuisset: Comp. III., Reg. — 95) id. vel sec.: Comp. III. Aug. — 96) quos archiepiscopus duxerit producendos in Anglia, et quos archidiaconus voluerit producere: Comp. III., Reg. — 97) omitt. C. R., Comp. III. Ms., Reg. — 98) abest a Comp. III. Ms., Reg. — 99) legitime: C. R. 1. — 100) test. max.: omitt. Comp. III., Reg. — 1) per resp.: Comp. III. Aug., Böhm. — 2) iustitiam: Reg.

CAP. XXXV.[3])

Publicatis attestationibus, admittitur adversarius ad probandum contrarium, si ante publicationem super hac probatione contraria instrui non potuit. H. d. et est casus singularis.

Idem *Priori de Bolonie.*[4]) *et I. Rectori ecclesiae*[5]) *de Borellis.*

Ex tenore vestrarum accepimus[6]) literarum, quod, quum vobis '*et dilecto filio abbati de Furneia*' causam, quae vertitur inter R. '*filium W. de Eston.*' militem, et M.[7]) mulierem, '*sororem H. de Arches,*' commiserimus fine debito terminandam, '*praedicto abbate se rationabiliter excusante, quod cognitioni eiusdem causae interesse non posset, partes ad vestram praesentiam vitavistis. Quibus in vestra praesentia constitutis,*' Pars[8]) mulieris proposuit, quod dictus miles prius[9]) corporale praestitit iuramentum, quod ipsam duceret in uxorem, et '*eam*' postmodum carnaliter cognitam traduxit in domum, '*et prolem suscepit ex ea.*' Miles vero[10]) '*praedictus*' hoc inficiabatur omnino, adiiciens, quod, etsi haec[11]), '*quae proponebantur ab ipsa,*' vera essent, eam tamen de iure habere non potuit eo, quod aliam tunc viventem prius duxerat in uxorem. '*Testibus itaque ab utraque parte receptis, et attestationibus publicatis,*' Quum per testes militis '*saepe dicti*' videretur esse[12]) probatum, quod ipse ante festum Purificationis beatae Virginis[13]) '*Mariae*' B.[14]) mulierem solenniter acceperit[15]) in uxorem, et testes M.[16]) mulieris '*de Arches*' dicerent, quod in septimana paschali, sequente[17]) festum praedictum, de ea ducenda praestitit[18]) iuramentum, praedictus miles ab impetitione ipsius absolvi cum instantia postulabat[19]). Verum ex parte saepe dictae mulieris exstitit replicatum, quod eo tempore, nec non et ante, quo testes dicti militis dixerant[20]) eum cum alia matrimonium contraxisse, fuerat semper in Eboracensi provincia commoratus; quum testes ipsi dicerent, hoc longe extra dictam provinciam actum esse[21]), determinantes tempus et locum; quod per testes idoneos erat probare parata. Sed econtra fuit ex adverso responsum, quod, quum attestationes iam[22]) essent hinc inde solenniter publicatae, locus productioni testium iam non erat. Quia igitur dubitatis[23]), utrum post publicationem attestationum super illo articulo deberent testes admitti, nos inquisitioni vestrae auctoritate[24]) praesentium respondemus, testes[25]) mulieris ad probandum illum articulum admittendos.

CAP. XXXVI.[26])

Indulgenda est in causa quarta productio testium petita cum solennitate legali, causa legitima non refragante; alias legitime appellatur.

Idem *Priori sancti Victoris.*[27])

Significaverunt nobis '*per literas suas venerabilis frater noster Silvanectensis episcopus, et dilecti filii I. abbas S. Victoris Parisiensis et F. Aurelianensis decanus, quod,*' Quum causa, quae vertitur inter abbatem et monachos sancti Dionysii ex una parte, ac abbatissam et moniales de Furcellis[28]) ex altera tam super proprietate quam super[29]) possessione prioratus de Argentolio, iudicibus[30]) a nobis commissa fuisset, et moniales super causa proprietatis prius litem ingressae testes produxissent[31]) in illa, postmodum possessionis iudicium suspenso petitorio intentarunt, '*quod eis de iure licere ipsi de prudentium consilio per interlocutoriam sententiam declararunt.*' Unde '*quum*' in causa possessionis, quam moniales petebant, ea '*videlicet*' ratione, quod[32]) illinc, quibus ipsae successerant, inde fuerant[33]) violenter eiectae, testes fuerunt[34]) ab utraque[35]) parte producti, et eousque '*erat*' processum, ut publicatio iam fieri deberet, '*petebant moniales praedictae, depositiones testium in causa possessionis tantummodo publicari; sed contradicebant monachi, allegantes, quod, sicut causa proprietatis fuerat prius coepta, ita debebat accipere prius finem, vel saltem tam super petitorio quam super possessorio testes simul publicari debebant. Ipsi vero, auditis hinc inde propositis, quum super hoc vellent interloqui habito consilio sapientum, monachi adiecerunt, quod super causa proprietatis renunciaverant productioni testium moniales. Quod quum pars adversa negaret, et inter partes quasi dubium verteretur, interlocuti fuerunt, quod attestationes in possessorio publicarent, et super renunciatione monialium probationes monachorum audirent; sed ab hac interlocutoria monachi ad nostram audientiam appellarunt. Ipsi autem diem alteram partibus praefigentes, ut deliberarent, an deberent huiusmodi appellationi deferre, convocatis prudentibus de ipsorum consilio, sententiam suam minime reprobantes, parti monachorum audientiam indulserunt, si forte rationem aliquam allegarent ad retractandam sententiam praedictam inefficacem; qui tandem post appellationes suas appellationi prius factae fortiter insistebant. Quia vero vix poterant assessores Parisius invenire, quin dicerentur esse suspecti, quamvis pars monialium tandem diceret, quod, quemcunque tres insimul evocarent, illum non haberent ullo modo suspectum, ipsi tamen, considerantes arduitatem negotii, haec nobis intimanda duxerunt, partibus iniungentes, ut in festo S. Lucae Evangelistae proximo tunc futuro nostro se conspectui cum huiusmodi literis praesentarent. Quum autem literis ipsis hanc seriem continentibus praefati abbas S. Victoris et decanus Aurelianensis sua pariter appendissent sigilla, iam dictus Silvanectensis episcopus suum distulit sigillum apponere pro eo, quod monachi S. Dionysii querebantur, quaedam omissa fuisse, quae fuerant apponenda. Unde partibus revocatis diem in crastino S. Remigii praefixerunt, monachis firmiter asserentibus, quod moniales in causa proprietatis tres testium productiones habuerant, et in eadem fuerat iam conclusum, ita, quod in producendis testibus super causa proprietatis eas non erant ulterius audituri, ac super his probationes legitimas offerebant; sed haec omnia pars adversa negabat. Verum, quum propter hoc tam abbatissa pro parte sua, quam magister Thomas pro parte abbatis et monachorum circa octavas B. Martini, quae fuerant pro termino partibus assignatae nostro se conspectui praesentandi, ad nostram praesentiam accessissent, et nos eis in consistorio nostro plenum audientiam dedissemus, idem magister adiecit, quod saepe fuit ex parte abbatis et monachorum a delegatis iudicibus postulatum, ut in causa possessionis quartam eis productionem concederent cum solennitate legali, quam quum eis penitus denegarent contra legitimas sanctiones, ipsi, sentientes se iniuste gravari, post interlocutoriam de publicandis testibus in possessorio promulgatam protinus ad nostram audientiam appellarunt, quod ex testimonio quorundam specialium literarum praedicti Silvanectensis episcopi nitebantur ostendere, inter multa scribentis, quod in additione illa, quae in revocatione partium primis literis facta fuit, petebant monachi clausulam illam apponi, scilicet, quod adhuc restabat eis super possessorio iudicio quarta productio solennitate iuris adhibita, et super hoc probationes necessarias offerebant, idemque magister assertionem suam promittebat se legitimis testibus probaturum. Abbatissa vero relationi trium delegatorum innitens, et quibusdam eorum literis continentibus, quod diem tertiam post Purificationem B. Mariae ad publicationem testium assignaverunt, super possessione a parte productorum utraque, quod ab eodem magistro fuerat superadditum, asserebat penitus esse falsum. Nos igitur, his et aliis diligenter auditis, quae fuerunt hinc inde proposita, de communi fratrum nostrorum consilio discretioni vestrae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, '*Parisius convenientes in unum,*' si '*per legitimas*' vobis '*probationes*' constiterit, abbatem et monachos quartam productionem testium cum iuris solennitate super possessorio petivisse, seque propter hoc infra[36]) decem dies post interlocutoriam sententiam appellasse, nisi forte iudices quartam productionem negaverint pro eo, quod voluerint effrenatam multitudinem testium refrenare, vos '*praefatos abbatem et monachos*' ad quartam productionem '*testium*' adhibita solennitate legali admittatis eosdem[37]), ipsos[38]), si in probatione defecerint, in expensis legitimis[39]) condemnantes. Et nisi adeo sit in petitorio iam processum, ut plene possit de proprietate liquere, vos causam possessionis, ad quam de iuris beneficio abbatissa et moniales habuere[40]) recursum, primitus terminetis, in causa proprietatis postmodum '*legitime*' processuri; alioquin quaestionem terminetis simul utramque. '*Illos vero etc. Dat. Kal. Febr. Ao. VIII.*' [1205.]

Cap. XXXV. 3) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 177. (A. 1203) — Comp. III. h. t. c. 8. — 4) *Bolevic.*: C. R. 2. H. — *Bolen.*: C. L. — *Bolonie.*: Böhm. *Bulent.*: Comp. III. Aug. — *Bolent.*: Ms. — *priori de Boeltam et I. rectori eccl. de Goillis al. Toillis*: Reg. — 5) abest a C. R. 2. — 6) *recepimus*: Comp. III. Aug. — 7) *L.*: C. H. — 8) add.: *dictae*: C. R. 2. — 9) abest a Comp. III., Reg. — 10) omitt. C. H. — 11) non exstat in Reg., Comp. III. — 12) *fuisse*: Reg. — 13) abest a C. H. — 14) *P.*: Böhm. — *Beiti*: Comp. III. Ms., Reg. — 15) *acceperat*: C. L. — *acceperit*: Comp. III., Reg. — 16) *L.*: C. H. — 17) *consequenti*: Comp. III. Aug. — 18) *praestiterit*: C. R. L., Comp. III. Aug., Reg. — 19) *postulavit*: C. R. 1. H. — 20) *dixerint*: Comp. III. Ms. — *dixerunt*: Aug., Reg. — 21) *exstitisse actum esse*: Comp. III. — 22) omitt. Reg. — 23) *dubitastis*: C. R., Reg. — 24) *insinuatione*: Comp. III. — 25) *quod test. mul. . . . sunt admittendi*: Comp. III., Reg.

Cap. XXXVI. 26) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 210. — Comp. III. h. t. c. 9. — 27) *priori S. Victoris Parisiensis, Symoni succentori Silvanectensi, et magistro G. de Languet theologo Parisius commoranti*: Reg. — 28) *Fectel*: Comp. III. Aug. — *Foetel*: Ms. — *Foutel*: Reg. — 29) omitt. C. H. L., Comp. III. Aug., Reg. — 30) *sibi*: Comp. III., Reg. — 31) *produxerint*: Comp. III. Aug. — 32) *quia*: C. H. — 33) *fuerunt*: C. R. 1. — 34) *fuissent*: Comp. III., Reg. — 35) *ex utraque*: C. R. 2. — 36) *intra*: Cont., Böhm. — 37) abest a Comp. III., Reg. — 38) *eos*: C. H. Comp. III., Reg. — 39) *expensas legitimas*: Comp. III., Reg. — 40) *habere*: Comp. III. Aug.

CAP. XXXVII.[41])

Diligenter examinandi sunt testes, et puniendi qui eos impediunt; et ipsorum testium multitudo est per iudicem refrenanda.

Idem *Episcopo Placentino.*

Quum causam, quae inter °*venerabilem fratrem nostrum*° archiepiscopum Ravennatensem[42]) ac °*dilectos filios*° commune Faventinae[43]) °*super villa Luci et S. Politi, et castro Aureoli et eorum districtu, honore ac iurisdictione noscitur agitari, diversis iudicibus fuisset a nobis commissa, quia per eorum aliquos fine debito non potuit terminari, nos imponere volentes liti finem, venerabili fratri nostro Feretrano episcopo et dilecto filio abbati de Galiata per nostras tandem literas dedimus in praeceptis, ut, non obstantibus commissionibus hactenus impetratis, omnique occasione ac exceptione cessantibus, trium mensium spatium partibus assignarent, infra quod universos testes producerent, quos super hac causa ducerent producendos, et diligenter examinatis eisdem, attestationibusque fideliter redactis in scriptis, si de partium procederet voluntate, causam ipsam mediante iustitia terminarent; alioquin attestationes cum instrumentis et aliis rationibus ad nostram praesentiam remittentes, praefigerent partibus terminum competentem, quo se nostro conspectui praesentarent sententiam recepturae. Quum igitur delegati praedicti minime processissent etc.* [*cf. c. 6. de iur. cal. II. 7.*]° Quia vero utrique parti nimis existeret onerosum, ut testes producerent[44]) coram nobis, °*fraternitati tuae, de qua plenam fiduciam obtinemus, per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus °*infra tres menses post susceptionem praesentium*° recipias °*appellatione remota*° testes, quos utraque pars tam super principali negotio quam in personas testium duxerit producendos, ac eos diligenter examinare procures, et de singulis circumstantiis prudenter inquirens, de causis videlicet, personis[45]), loco[46]), tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama et certitudine, cuncta plene °*ac curiose*° conscribas, °*et ea nobis fideliter sub tuo sigillo transmittas, iniungens partibus, ut ad praesentiam nostram veniant sic instructae, quatenus attestationibus publicatis et instrumentis exhibitis, postquam sufficienter fuerit allegatum, iustam a nobis sententiam Domino auctore reportent.*° Testes autem etc. Quod si forte Faventini vel alii eos, quos dictus archiepiscopus ad perhibendum testimonium veritati duxerit producendos, praesumpserint impedire, tu ipsos ab huiusmodi[47]) praesumptione cessare °*monitione praemissa per censuram ecclesiasticam appellatione remota*° compellas. Volentes autem effrenatam multitudinem testium refrenari, volumus[48]), ut hinc inde quadragenarium numerum testium excedere non permittas, ita videlicet, ut, si Faventini testium depositiones ratas habere voluerint, quae a[49]) °*venerabili fratre nostro*° Ferrariensi episcopo et abbate Pompos.[50]) receptae fuerint[51]), testes ipsi computentur in[52]) numero praelibato; alioquin, quum attestationes ipsae sint clausae, iidem testes, si necesse fuerit, iterato producantur. °*Dat. Ferentini X. Kal. Iul. Ao. IX.*° [1206.]

CAP. XXXVIII.[53])

Attestationes receptae in summario fidem non faciunt in plenario iudicio. Et illarum publicatione non obstante iidem vel alii testes super eisdem capitulis recipi possunt.

Idem *de Novo Fonte*[54]) *et Casae Dei Abbatibus.*[55])

Veniens ad apostolicam sedem °*dilectus filius*° G. °*de Cros*° archidiaconus Claremontensis[56]) °*nobis*° humiliter supplicavit, ut sententiam °*per venerabilem fratrem nostrum Lemovicensem episcopum*° super decanatu Claremontensis ecclesiae pro eo °*rationabiliter*° latam, quae iam fuerat in parte executioni mandata, faceremus in totam executioni mandari. Quum autem °*dilecti filii abbas et G. Dalmas canonicus Claromontensis*° procuratores °*dilectorum filiorum*° capituli Claremontensis in nostra °*essent*° praesentia °*constituti, nobis*° proposuerint[57]) sententiam illam contra iustitiam, et post appellationem ad nos °*legitime*° interpositam promulgatam, °*et ideo idem archidiaconus in petitione sua non erat aliquatenus audiendus. Idem vero archidiaconus proposuit ex adverso, quod dicti abbas et canonicus tanquam procuratores recipi non debebant, quum tam ipsi, quam illi, pro quibus venerant, excommunicationis essent vinculo innodati, quia praedictus episcopus omnes illos excommunicationis vinculo innodarat, qui sententiae per eum pro memorato archidiacono latae se ducerent opponendos, et, quum super hoc fuisset aliquamdiu litigatum, tandem ad cautelam procuratores absolvi fecimus antedictos. Postmodum vero, quum idem abbas et canonicus vellent agere contra illum, ipse archidiaconus nec sic eos ut procuratores admittere voluit pro eo, quod illorum se procuratores gerebant, qui adhuc erant excommunicationis vinculo innodati, et ideo pro eis in iure non poterant experiri,*° et[58]) idem archidiaconus ipsos tanquam procuratores admittere noluerit[59]), vel dictis eorum aliquatenus respondere, °*dilectus filius*° P.[60]) subdiaconus noster °*basilicae principis Apostolorum canonicus*° se ipsi[61]) opposuit ex adverso, asserens, se canonice °*fuisse*° in decanum Claremontensem electum, propter quod dictus archidiaconus in sua petitione non erat aliquatenus audiendus, quia decanatus ipse non ad illum, sed ad se potius pertinebat. °*Ad quod memoratus archidiaconus replicabat, quod donec sententia lata pro ipso plenariae foret executioni mandata, praedictus P. ad impediendam executionem sententiae non debebat audiri. Ad hoc dictus P. respondebat, sententiam pro ipso archidiacono a supradicto episcopo latam nullum sibi praeiudicium generare, quum res inter alios acta non praeiudicet aliis secundum legitimas sanctiones.*° Quum igitur[62]) super his aliquamdiu disceptassent, interlocuti fuimus, ut dictus P., si posset, in continenti suam intentionem fundaret. Qui quum[63]) °*ad suam intentionem fundandam*° super hoc[64]) testes et instrumenta produxerit[65]), °*super quibus, quum utrimque fuisset aliquamdiu disputatum, nos*° interloquendo pronunciavimus, °*quoniam per ea, quae fuerant ostensa, constabat,*° quod sua[66]) intererat, ut °*idem P.*° se posset opponere[67]) archidiacono memorato. Lite igitur in eos tam super electione, quam super sententia °*legitime*° contestata, quaesitum fuit ab ipso[68]) archidiacono °*coram nobis,*° utrum attestationes prius exhibitas in articulo supra dicto in[69]) hoc iudicio vellet admittere, qui °*praehabita deliberatione*° respondit, quod vellet, dummodo posset, obiicere tam in personas testium quam in dicta. Quo audito pars adversa respondit, quod attestationibus illis in hoc iudicio uti volebat, quum non super principali negotio, sed super articulo incidenti fuissent lite non contestata receptae. Unde super toto negotio alios volebat testes producere vel eosdem[70]). Pars autem respondit adversa, quod, quum testes illi tam super sententia quam super electione dixissent, et eorum attestationes fuissent in iudicio publicatae, non licebat eidem, postquam testificata didicerat, super eisdem articulis alios[71]) testes producere, praesertim quum in hoc °*ipso*° iudicio attestationibus illis usus fuisset subdiaconus praelibatus[72]). Nos igitur, °*auditis quae fuerunt hinc inde proposita,*° iustitia pronunciavimus exigente, quod testes essent recipiendi super toto negotio, quos utraque pars duceret producendos. Quocirca °*discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus, receptis testibus, et rationibus partium intellectis[73]), causam ipsam tam super principali[74]) quam etiam[75]) incidenti, °*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo,*° fine canonico terminetis, °*facientes quod decreveritis firmiter observari.*° Quia vero quae in capitulo aguntur non facile possunt nisi per canonicos ipsos probari, volumus °*et mandamus,*° ut[76]) ad cautelam absolvatis eosdem, ut vocati ad testimonium libere valeant pro utraque[77]) parte testari[78]). °*Testes etc. Dat. Lat. IV. Id. Iul. Ao. VII.*° [1204.]

CAP. XXXIX.[79])

Religiosi etiam ad testificandum non admittuntur absque iuramento, nisi a partibus remittatur.

Idem *Bisuntino*[80]) *Archiepiscopo.*

Tuis quaestionibus (*Et infra:* [°*cf. c. 23. de praeb. III. 5.*°]) Monachi vero de suis fratribus ac conversis testes in causis propriis producere absque iuramenti exhibitione non possunt, nisi forte[81]) a parte remittatur adversa. °*Religiosi quoque etc. Dat. Lat. XI. Kal. Apr. Ao. XI.*° [1208.]

Cap. XXXVII. 41) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 100. — Comp. III. h. t. c. 10. — 42) *Ravennatem:* C. I., — 43) cf. supra c. 9. de prob. II. 19. — 44) *producerent:* C. R. — 45) omitt. C. H., — *de pers.:* C. L., Comp. III. — 46) *loco et temp., visu et aud., scient. et cred.:* Comp. III. — 47) *eius:* C. H. — 48) *praecipiendo mandamus, quatenus:* Comp. III., Reg. — 49) *coram:* C. H. — 50) *Pomponio:* C. R. 1. — *Pomposian:* C. L. — *Pomposianae:* Comp. III. Ms. — *Pomposianen.:* Aug. — *Pomposiano:* Reg. — 51) *fuerunt:* C. I., Reg. — 52) omitt. Comp. III. Aug.

Cap. XXXVIII. 53) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 117. — Comp. III. h. t. c. 11. — 54) inscr. omitt. Reg. — *novo Fontin:* Comp. III. Aug. — *novo fontium:* Ms. — leg.: *novem fontium.* — 55) add.: *in Claromontensi dioecesi constitutis:* Comp. III. — 56) *Claromonten.:* Comp. III., Reg. per tot. — 57) *proposuerunt:* Böhm. — *proponere curaverunt, quod sententia illa . . . fuerat promulgata:* Comp. III., Reg. — 58) *Quumque:* ib., Böhm. — 59) *nollet:* ibid. — 60) *Parentius:* Comp. III., Reg., Böhm. — 61) *ei:* C. H. — *ipsum:* Comp. III., Reg. — 62) *Quumque super:* Reg. — 63) *Qui demum:* Comp. III., Reg. — 64) *sup. hoc.* omitt. ib. — 65) *produxit:* ib. — 66) *sui:* Rec. — 67) *se opponeret:* ib. — 68) omitt. C. H. — 69) omitt. Comp. III. Aug. — 70) *vel illos vel alios volebat* (*vellent:* Comp. III. Ms.) *test. prod.:* Comp. III., Reg. — 71) omitt. C. R. 1. H. I. — 72) *pars eadem attestationibus illis usa fuisset:* Comp. III., Reg. — 73) *instrumentis inspectis et confessionibus et allegationibus diligenter auditis:* ib. — 74) add.: *negotio:* C. R. 1. H. — 75) *super:* C. I., Comp. III. Aug. — 76) *quatenus:* Comp. III. — 77) *utralibet:* Reg. — 78) *testificari:* C. L.

Cap. XXXIX. 79) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 46. — Comp. III. h. t. c. 12. — 80) *Bisuntinum:* C. R. 2. — *Bisuntino:* Comp. III. Ms. — *Bisuntino:* Aug. — 81) add.: *hoc:* C. L.

CAP. XL.[82])

Delegatus necessarius in testem removetur a iudicando, et alius subrogatur.

Idem *Attrebatensi Episcopo et Dedimenen.*[83]) *et Ursicampi Abbatibus.*

Dilecto filio Ariensi[84]) praeposito nobis innotuit exponente, quod, quum causam, quae inter ipsum et '*nobilem mulierem*' comitissam Flandrensem super donatione sex praebendarum sacerdotalium[85]) agitatur, vobis, '*frater*' episcope ac '*fili*' abbas Dedimenen.[86]), '*nec non*' et '*dilecto filio*' Attrebatensi decano duxerimus[87]) committendam, idem praepositus citra litis contestationem[88]) proposuit '*coram vobis*,' quod testimonium '*ipsius*' decani sibi necessarium erat in causa praedicta, quum de iure suo non nisi per ipsum et alium unicum tantum testem facere fidem posset. Unde postulavit '*instanter*,' ut[89]) in causa ipsa eo procederetur excluso, vel supersederetur negotio, quousque '*nos*' substitueremus alium loco eius; vos autem petitionem eius '*in hoc*' admittere recusastis, quin immo post appellationem, '*quam ad nos ipse propter hoc et alia interposuit*,' a praebendarum ipsarum donatione suspendistis eundem. Ne igitur ob '*huiusmodi*' testis defectum eius[90]) iustitia valeat deperire, te, '*fili*' abbas Ursicampi, loco ipsius[91]) duximus subrogandum '*per apostolica scripta*' mandantes, quatenus, si est ita[92]), '*praelibata*' suspensione praepositi relaxata, in causa '*ipsa*' iuxta prioris mandati tenorem ratione praevia procedatis. '*Quod si non omnes etc. Dat. Lat. XIV. Kal. Mart. Ao. XI.*' [1208.]

CAP. XLI.[93])

Ne probationis copia pereat, citato adversario recipiantur et publicentur testes, quos reus induxit.

Idem *Iudici Sabinensi.*[94])

Significavit nobis '*dilectus filius B.*' presbyter sancti N.[95]) Sabinensis dioecesis[96]), quod fundatores eiusdem ecclesiae liberam eam esse volentes, fundationis tempore se[97]) in ea nihil iuris '*penitus*' retinere dixerunt. Unde timens, ne processu temporis probationis copia valeat deperire, provideri '*sibi*' super hoc idem presbyter postulavit. Quocirca '*praesentium tibi auctoritate*' mandamus, qualenus testes idoneos, quos ipse[98]) super hoc '*tibi*' duxerit producendos[99]), examines diligenter, et eorum dicta in publica redigi[100]) facias monumenta, denunciando fundatoribus ante dictis vel eorum heredibus, ut receptioni testium, si velint[1]), intersint, et super denunciatione sic facta confici facias publicum instrumentum. '*Dat. Lat. Id. April. Ao. XII.*' [1209.]

CAP. XLII.[2])

Si materia antiqui capituli repetitur aliquo addito, quod subiicitur necessitati probandi, possunt testes etiam antiqui publicatis attestationibus produci.

Idem *Episcopo et Archidiacono Beneventanis.*[3])

Quum causa[4]), quae[5]) inter oeconomum monasterii sancti Martini[6]) de Monte (*Et infra:* ['*cf. c. 6. de empt. III. 17.*']) Quum igitur abbas et fratres eiusdem loci probare intendant[7]), quanti pretii venditionis tempore possessiones praedictae fuere, '*praesentium vobis auctoritate*' mandamus, quatenus '*infra trium mensium spatium*' recipiatis[8]) '*appellatione remota*' testes, quos alterutra partium super hoc[9]) duxerit producendos, '*audiatis causam et, eandem remittentes ad nos sufficienter instructam, praefigatis partibus terminum competentem, in quo nostro se conspectui repraesentent sententiam recepturae.*' Si vero pars monasterii ad hunc '*probandum*' articulum eosdem testes produxerit, quos ad alium[10]) probandum produxit, vos nihilominus eos[11]) recipere curetis, quoniam aliud est probasse[12]) deceptionis excessum, et aliud probare[13]) quantitatem valoris.

CAP. XLIII.[14])

Recipiuntur et publicantur testes, qui interfuerunt sententiae, ubi per scripturam de sententia non apparet.

Idem.

Albericus miles nobis insinuare curavit, quod, quum olim inter ipsum et C.[15]) mulierem Ravennatensem coram capitulo Ravennatensi matrimonii quaestio verteretur, tandem '*exigente iustitia*' lata fuit divortii sententia inter eos. Postea vero dictus miles '*duas diversis temporibus legitime sibi copulavit uxores, et filios ex eisdem suscepit, et*' timens, sibi et filiis[16]), quos de legitima uxore[17]) suscepit, ex eo posse praeiudicium generari, quod in scriptis redacta non fuit[18]) sententia memorata, '*nobis humiliter*' supplicavit, ut, '*super hoc paterna sibi sollicitudine praecaventes*,' testes, qui sententiae interfuere praedictae[19]), recipi faceremus. '*Quoniam igitur iusta petentibus favorem nos decet benevolum impertiri*,' Ideoque[20]) mandamus, quatenus testes curetis recipere ante dictos, depositiones ipsorum[21]) in scripturam publicam redigi facientes.[22])

CAP. XLIV.[23])

Publicatis attestationibus possunt produci testes super eodem articulo, vel directe contrario, qui prius fuerunt producti in iudicio summario, seu extra iudicium. H. d. secundum notabiliorem intellectum, non ponendo aliquam specialitatem in causa matrimoniali. Et tunc expone textum in fin. ibi, in hoc casu: scilicet quum testes alias producti reproducantur. Panorm.

Idem *Belvacensi Episcopo.*

Quum in tua dioecesi: (*Et infra:* ['*cf. c. 30. de decimis III. 30.*']) Utrum autem, si accusatore idoneo comparente, per tres vel quatuor testes inter iam coniunctos parentela probaretur[24]), per depositiones eorundem[25]) posteriorum testium derogetur fidei undecim[26]) vel duodecim propinquorum, qui antiquiores tempore ac praestantiores meritis ante contractum matrimonium in contrarium iuraverant[27]), distinguendo personas et gradus, a quibus directe hi, de quorum copula agitur, descenderunt, an primi posterioribus praeferantur, non immerito quaeri posset. Quanquam autem[28]) ad aliud et ob aliud iuraverint[29]) tam illi quam isti, tamen, si in[30]) secundo iudicio priores personae iuratae[31]) deponerent illa eadem, quae primo dixerunt, absque dubio eorum testimonia praevalerent, nec eo possent[32]) praetextu repelli, quod partes testificata didicerant[33]), quum talis exceptio locum non habeat in hoc casu. '*Dat. Lat. IV. Kal. Nov. Pont. nostr. Ao. XV.*' [1212.]

CAP. XLV.[34])

Excommunicari possunt qui partem impediunt in testibus producendis, et denunciandi sunt testes non teneri iuramento de veritate non dicenda. Et si consanguinei impediunt testes actoris de veritate non dicenda, puniatur reus, de cuius voluntate hoc fieri praesumitur.

Idem.[35])

Constitutis in praesentia nostra '*venerabili fratre nostro Alferio*' archiepiscopo et '*dilecto filio*' M. canonico Surrentianis[36]), dum[37]) ipse '*accusationis concepto libello*' illum[38]) de simoniae crimine deferret '*asserens nihilominus eum crimini laesae maiestatis obnoxium esse, quod, ut dicebat, eodem archiepiscopo machinante Surrentina civitas a regia fidelitate recessit, et reprobo iuravit*

Cap. XL. 82) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 255. — Comp. III. h. t. c. 13. — 83) *de Dun.:* Comp. III. Aug. — *de Dunen.:* Ms. — *Atreb. ep. et de Dunis et Ursicampi abbatibus, Morinensis et Noviomensis dioecesum:* Reg. — 84) *Aresn.:* Comp. III. Ms. — *Atrebaten.:* Aug. — *Arienen.:* Böhm. — 85) *sacerdotum:* C. L. — 86) *Duliis:* Comp. III. Ms. — *Diversis:* Aug. — *Dunis:* Reg. — 87) *duximus:* Comp. III., Cont. — 88) *litem contestatam* C. R. t. L. — 89) *vel vos duo in causa illo procederetis excluso, vel superséderetis negotio, quousque . . . . substitui mandaremus:* Comp. III., Reg. — 90) *illius:* C. H. L. — *praepositi memorati:* Comp. III., Reg. — 91) *praenominati decani:* ib. — 92) *praemissis veritas suffragatur:* ib.

Cap. XLI. 93) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 22. — Comp. III. h. t. c. 14. — 94) *Sabinus:* Comp. III. — *Ioanni de Dominico iudici Sabinensi:* Reg. — 95) *Nicolai:* C. R., Comp. III., Reg. — 96) *dioc. Sabin.:* Comp. III. Aug. — 97) omitt. C. H., Comp. III. Ms. — 98) *dictus presbyter:* Comp. III., Reg. — 99) *praesentandos:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 100) *reduci fac. munimenta:* Comp. III., Reg. — 1) *voluerint:* Comp. III. Aug.

Cap. XLII. 2) Restitutum ex Comp. III. c. 2. de empt. III. 14. — 3) *Urbeneventan.:* C. H. — *Urbevetan.:* C. R. L. — *Urbel.:* Comp. III. Ms. — *Urbiveter.:* Aug. — leg: *Urbevetanis (Orvieto.*°) — 4) *causam:* C. H. L. — 5) add.: *vertitur:* C. R. 2. — 6) *M.:* Cont., Böhm. — 7) *intendebant:* C. R. 1. — 8) omitt. C. H. — *recipientes:* Comp. III. — 9) *sup. hoc:* omitt. ead. — 10) *aliud:* C. H. — 11) omitt. ib. — 12) *probare:* C. H. L. — 13) omitt. C. H.

Cap. XLIII. 14) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 15) *E.:* C. — 16) *ex fil. . . . posset:* Comp. IV. — 17) *muliere:* C. H. — verb.: *quos . . . susc.:* omitt. Comp. IV. — 18) *fuerit:* C. R. 2., Comp. IV. Ms. A. — 19) *praedicti:* Comp. IV. Ms. A. — 20) omitt. Comp. IV. — 21) *eorum:* C. R. 1., Comp. IV. Ms. A. — 22) *et . . . faciatis:* ead.

Cap. XLIV. 23) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 184. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 24) *probetur:* C. R., Comp. IV. — 25) omitt. C. R. 1. — 26) *sex:* Reg. — 27) *iuraverunt:* C. L., Comp. IV. — 28) abest a Comp. IV. Ms. A., Reg. — 29) *iuraverunt:* Comp. IV. Ms. A. — seq.: *tam:* omitt. C. H. L., Comp. IV., Reg. — 30) omitt. Comp. IV. Aug. — 31) *iurare:* Comp. IV. Ms. A. B. — 32) *possunt:* C. R. 1. — 33) *didicerint:* C. R. 2., Reg. — *didicerunt:* Comp. IV.

Cap. XLV. 34) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 139. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 35) *Neapolitano archiep.:* Reg. — 36) *Surin.:* C. R. 1. — *Suretin:* C. R. 2. — *Surritin.:* C. H. — *Surrentin.:* C. L. — *Surentinen.:* Comp. IV. Ms. B. — *Satrensi:* Ms. A. — *Surrentinis:* Aug., Reg. — 37) *quum:* C. H. — *tandem dum:* C. L. — *ut dum:* Comp. IV. Ms. A. — seq.: *ipse:* omitt. Comp. IV. — 38) *eundem M. de crim.:* Comp. IV. — *dum idem M. acc. conc. lib. eundem archiepiscopum etc.:* Reg.

Othoni, ac ipsum archiepiscopum excommunicatum celebrasse divina, quam post talem machinationem, per quam machinatores huiusmodi latam a sede apostolica excommunicationis sententiam incurrerunt, divina praesumpserit celebrare, archiepiscopus, antequam describendi libellum fieri sibi copiam postularet, in personam accusatoris, quod esset inimicus et conspirator, excepit, allegans interdicendum ei aditum accusandi, quum secundum instituta canonica inimici et conspiratores in nullius debeant accusationem admitti. Ad quod pars adversa respondit, quod, quum tanta sit labes simoniacae pravitatis, ut servi adversus dominos et criminosi quilibet admittantur, et in prodendo crimine laesae maiestatis socius etiam initae factionis non solum auditur, quin immo praemio et honore donatur, super praemissis exceptiones huiusmodi accusationem elidere non valebant, praesertim quum publicae libertatis intersit, ne crimina remaneant impunita. Fuit autem ad haec ex adverso responsum, quod, quum in decreto Anacleti[*]) *Papae caveatur expresse, accusatores esse non posse qui ante hesternum diem aut nudiustertius inimici fuerunt, ne irati nocere cupiant vel laesi ulcisci, et inoffensus accusatorum quaeratur affectus et non suspectus, ac constitutio Callisti*[**]) *Papae generaliter interdicat conspiratores in alicuius accusationem admitti, nec in aliquo canone sit expressum, quod inimicus ac conspirator in exceptis criminibus audiatur, ne quod sanctorum Patrum documento sancitum non est superstitiosis adinventionibus attentetur, circa promissa prohibitioni standum est generali, praesertim secundum aequitatem canonicam, quae viam non debet malignitatibus aperire. Inter haec autem de causis inimicitiarum et conspirationis archiepiscopus interrogatus respondit, quod memoratus M. ipsi episcopo, et quum in archidiaconum, et quum in archiepiscopum fuit assumptus, se opposuit adversarium manifestum. Praeterea quum quidam Neapolitanus fuisset in mortem fratris archiepiscopi machinatus, et per amicos ipsius eiiceretur de propria civitate, quidam magnates, quos dictus Neapolitanus consanguinitatis linea contingebat, eiectionem illius ad iniuriam reputantes, eundem induxere Matthaeum, ut cum quibusdam aliis in damnationem ipsius archiepiscopi coniuraret. Porro priorem causam non duximus admittendam, maxime quum reconciliatio fuerit subsecuta, prout ex narratione ipsius archiepiscopi notabatur. Super alia vero, quam inficiabatur M., fuit pro ipsius parte propositum, quod non est interdicta subiectis omnis coniuratio in praelatum, quia, quum secundum decretum Gelasii*[†]) *Papae quisquam clericorum confidere non debeat offensae apostolicae se immunem, si in iis, quae sequenda salubriter apostolica deprompsit auctoritas, episcopum viderit excedentem, et non protinus ad aures Romani Pontificis deferre curaverit, in pestilentem praelatum non immerito possunt coniurare subiecti, exemplo*[††]) *quadraginta episcoporum Illyrici ac Graeciae, qui per professionem in scriptis factam convenientes in unum, a Timotheo, qui per metum imperatoris Anastasii fuerat in Constantinopolitanum assumptus episcopum, discesserunt. Verum asserente archiepiscopo ex fomite malignitatis in eum coniurasse Matthaeum et hoc se legitime probaturum, ad ultimum consentientibus partibus sic duximus providendum, ut archiepiscopus, porrectum libellum accipiens, super obiectis criminibus responderet, reservata sibi facultate probandi, quod idem M. ex malignitate coniuravit in ipsum. Libelli vero conceptio talis erat: „In nomine Domini Amen. Anno Domini millesimo CCXIII. pontificatus domini Innocentii III. summi Pontificis anno sextodecimo, mense Octobris, septimo Idus eiusdem. Apud vos, domine Innocenti, Dei gratia summe Pontifex, ego Matthaeus canonicus Surrentinus defero dominum Alferium Surrentinum archiepiscopum lege canonica reum de simonia, quia dico ipsum promisisse archidiaconatum Surrentinum Ioanni Ciroleon olim canonico Surrentino, ut consentiret electioni suae in civitate Surrenti, in camera, iuxta triclinium episcopii, tempore domini Coelestini tertii summi Pontificis, mense Ianuarii. Item defero eum reum de crimine laesae maiestatis, quia civitas Surrentina recedendo a fidelitate regia iuravit Othoni, ipso hoc procurante, tempore domini Innocentii tertii summi Pontificis in civitate Surrenti, in palatio suo, mense Maii. Et defero eum postmodum multotiens celebrasse divina in ecclesia Surrentina, quum per sententiam vestram credam eum ob hoc excommunicationis vinculum incurrisse. Ego dictus M. profiteor me hunc libellum inscriptionis dedisse." Oblato tandem libello pars archiepiscopi allegavit, quod erat minus legitime in quadam sui parte conceptus eo, quod non continebatur in ipso, quo anno fuerint crimina obiecta commissa. Quum enim libelli conceptio continere debeat mensem et consules, sub quibus crimen dicitur fuisse commissum, et antiquitus consules constituerentur annales, videtur quod admissi criminis annus exprimi debeat in libello. Frustra etiam mensis iuberetur apponi, si anni, cuius est mensis, non habetur aliqua certitudo. Ad quod pars accusatoris respondit, quod, quum in forma concipiendi libellum de anno non inveniatur expressum, sicut nec dies, ita nec annus admissi criminis debet apponi, ne subornationi testium occasio praebeatur. Nec propter hoc, quod in foro civili debent exprimi consules, licet consules essent antiquitus annui, sequitur, quod certus annus sit exprimendus, quum idem consul diversis vicibus et pluribus annis gerere potuisset officium consulatus; unde per expressionem nominis eius de certo anno constare non posset. Et quum in denominatione mensis non constet, cuius anni mensis existat, non ita per expressionem mensis, sicut et anni, ad subornandum testes occasio posset assumi. His autem et aliis hinc inde propositis, quum ad ultimum accusator expresserit archiepiscopum eo anno commisisse simoniae crimen obiectum, quo fuit archiepiscopatum adeptus, promittendo archidiaconatum ecclesiae Surrentinae I. Ciroleon quondam canonico Surrentino, si consentiret in ipsum, ac de tempore, quo praedicta civitas iuravit Othoni, satis manifeste constaret, ad contestationem litis, inficiante archiepiscopo crimina sibi opposita, est processum. Confessus est tamen, quod, postquam civitas iuravit Othoni, multotiens celebravit. Productis autem ex parte archiepiscopi quibusdam testibus ad probandam exceptionem obiectam cum huiusmodi protestatione M., scilicet quod post publicationem depositionum illorum, si vellet, posset obiicere in personas, quia illis archiepiscopus contentus esse nolebat, depositiones ipsorum minime publicantes, receptionem testium tam super principali quam super exceptione praedicta de consensu partium fraternitati tuae duximus committendam, per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus testes, quos utraque pars duxerit producendos, diligenter examines, et eorum dicta conscripta fideliter ad nos sub tuo conclusa sigillo transmittas, praefigens partibus terminum competentem, quo nostro se conspectui repraesentent.* Ceterum quoniam a principio protestatus est praefatus M., *nobilem virum Simonem Surrentinum germanum archiepiscopi memorati, et quosdam alios* ipsius archiepiscopi consanguineos multa[39]) impedimenta per suam potentiam praestitisse, quo minus probationum[40]) copiam in nostra praesentia secum haberet[41]), quum quosdam induxerint[42]) ad iurandum, ne adversus archiepiscopum aliquid dicerent, et alios minis et terroribus a testimonio perhibendo arcere nitantur, nos[43]) ex officio nostro super hoc providere volentes, mandamus, ut generalem feras excommunicationis sententiam in omnes[44]), qui impedimentum aliquod ipsi M. praestare praesumpserint in testibus producendis. Illos autem, quos, ut dictum est, iurasse constiterit, quod contra archiepiscopum[45]) nihil dicerent, denuncies iuramento huiusmodi non teneri, *quo minus valeant in hac causa perhibere testimonium veritati.* Si quis autem de consanguineis dicti[46]) archiepiscopi aliquem[46*]) de testibus praesumpserit impedire, quia verisimile non videtur, ut eo invito talia fierent, et ob hoc non caret[47]) scrupulo societatis occultae eo, quod, si voluerit, potuerit[48]) prohibere, quum secundum legitimas sanctiones iniquam ostendant[49]) se causam[50]) fovere, et experiri debeat iudicis auctoritatem eiusam, qui defensionis copiam subtrahit[51]) adversario, eundem archiepiscopum ab officio pontificali suspendas, et facias[52]) *sublato appellationis obstaculo* manere suspensum, donec illum[53]) fecerit a tali praesumptione cessare. *Tu denique etc. Dat. Lat. VIII. Id. Nov. Pont. nostr. Ao. XVI.* [1213.]

CAP. XLVI.[54])

Qui testificata non didicit, nec renunciavit testibus producendis, super antiquis articulis seu capitulis testes etiam alias productos producere potest.

Idem *Magdeburgensi Archiepiscopo et Praeposito Seburgensi.*[55])

Constitutis in praesentia nostra procuratore *dilectae filiae in Christo* A.[56]) sororis nobilis viri marchionis Misnensis[57]) et nuncio

Cap. XLV. *) c. 2. C. III. qu. 5. — **) c. 5. C. III. qu. 4. — †) c. 47. C. II. qu. 7. — ††) c. 15. C. XVI. qu. 7. — 39) *et multa:* C. H. — 40) *probationis:* Reg. — 41) *habuerint:* Comp. IV. Aug. — *habuit:* Ms. A. — *habuerit:* Ms. II., Reg. — 42) *induxerent:* C. R. 1. — 43) add.: *igitur:* ib. — 44) *eos:* Comp. IV. Ms. A. — 45) *ipsum arch.:* C. R. 2. — 46) omitt. C. R. H. L., Comp. IV., Reg. — 46*) *aliquos:* Reg. — 47) *carere:* Comp. IV. Aug. — 48) *poterit:* Reg., Cont., Bohm. — 49) *ostendat:* C. R. H. L., Comp. IV., Reg. — 50) *litem:* Reg. — 51) *subtrahat:* C. L. — *subtraxit:* C. H. — 52) *facies:* C. L. — 53) *illos:* C. R.

Cap. XLVI. 54) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 5. — Altera, quo idem arg. tractatur, epistola (*archiep. Magdeburg. et de Burgelim* (leg. vid.: *Burgel*) *et cellae S. Mariae abb.*) scripta exstat ap. Bal. II. 188. — In libro tamen Ms. Fuldensi (No. 158.), quo antiqua decretalium compilatio continetur, ita hui. cap. inscriptionem legi monuit Ill. *Hickellus: Inn. III. Magdeburgensi et Saliburgensi (Salisburgensi) archiepiscopis et praeposito de S.* — 55) *et praep. Seburg.:* omitt. C. R. 1. — *Seb.:* Comp. IV. Ms. A. — 56) *A. .... Misn.:* omitt. Ms. id. — 57) *Misnen.:* Comp. IV. Aug., Ms. B.

illnstris[58]) principis[59]) Bohemorum[60]), *'dilectum filium nostrum P. Sancti Marcelli presbyterum cardinalem concessimus auditorem, coram quo proposuit procurator nobilis memoratae, quod, quum olim ea significante ad nostram audientiam pervenisset, quod praedictus princeps eam duxisset legitime in uxorem, et XIV. annis et amplius velut coniugem legitime pertractasset, et filiis et filiabus susceptis ex ea,'* Pragensis episcopos ad petitionem *'et mandatum'* einsdem principis, ipsa volente ad ipsum accedere, ut suas coram eo[61]) proponeret actiones, sed a[62]) satellitibus eiusdem *'principis'* prohibita, qui ei bis vel ter[63]) prohibuerant ingressum, post appellationem ad nos interpositam divortii sententiam promulgavit[64]), a qua ipsa *'per suum capellanum intra decem dies'* fecil ad nostram praesentiam provocari. *(Et infra:)* *'Nos igitur, intellectis per cardinalem praedictum quae fuere hinc inde proposita, attestationes pro nobili memorata receptas nec approbandas duximus, nec etiam improbandas, sed eas tempore discussionis decernimus reservari, ut tunc pro illis vel contra illas a partibus allegetur, per apostolica scripta districtius vobis praecipiendo'* Mandamus[64*]), qualenus, partibus ad locum idoneam convocalis, *'omni excusatione et contradictione cessante'* recipialis testes, quos vel nobilis ipsa pro se, vel princeps pro parte sua, quum nondum testificata[65]) didicerint[66]), super processu Pragensis episcopi vel posteriorum iudicum[67]) duxerint producendos, et nobilis ipsa pro se[68]) vel testes, quos prius induxit, vel alios, si voluerit, inducere *non* vetetur[69]), quum non renunciaverit testibus producendis.

CAP. XLVII.[70])

Ponit concilium duodecim, sine quibus ad probandam consanguinitatem in causa matrimoniali, non valet testimonium de auditu. H. d. summando generaliter.

Idem *in concilio generali.*

Licet ex quadam necessitate praeter communem formam olim fuerit institutum[70*]), in consanguinitatis et affinitatis gradibus computandis valere[71]) testimonium de auditu, quum propter brevem hominum vitam testes de visu deponere non valerent usque ad gradum septimum computando; quia tamen pluribus exemplis et certis experimentis didicimus, ex hoc multa pericula contra legitima provenisse coniugia, statuimus, ne super hoc recipiantur de cetero testes de auditu, quum iam quartum gradum prohibitio non excedat, nisi forte[72]) personae graves exstiterint, quibus fides sit merito adhibenda, et ante litem motam testificata didicerint ab antiquioribus quidem[73]) suis, non utique ab[74]) uno, quum non sufficeret ille, si viveret, sed duobus[75]) ad minus; nec ab infamibus[76]) et suspectis, sed a fide dignis et omni exceptione maioribus; quum satis videretur[77]) absurdum illos admitti, quorum repellerentur[78]) auctores. Nec tamen, si unus a pluribus, vel infames ab hominibus bonae famae acceperint quod testantur[79]), tanquam plures et[80]) idonei testes debent[81]) admitti, quum *'etiam'* secundum ordinem solitum iudiciorum non sufficiat unius testis assertio, etiamsi praesidali refulgeat[82]) dignitate, et actus legitimi sint infamibus interdicti. Testes autem huiusmodi proprio iuramento firmantes, quod ad ferendum testimonium in causa ipsa odio, *'vel'* amore, *'vel'* timore vel commodo non procedant, personas[83]) expressis nominibus, vel demonstratione vel[84]) circumlocutione sufficienti[85]) designent, et ab utroque latere singulos gradus clara computatione distinguant[86]), et in suo nihilominus iuramento concludant, se accepisse a suis maioribus quod[87]) deponunt, et credere ita esse. Sed nec tales sufficiant[88]), nisi iurati deponant, se vidisse personas vel[89]) *'saltem'* in[90]) uno praedictorum graduum constitutas pro consanguineis se habere. Tolerabilius est enim, aliquos contra statuta[91]) hominum dimittere copulatos, quam coniunctos legitime contra statuta Domini separare.

CAP. XLVIII.[92])

Post publicationem ad petitionem producentis interrogari non debent testes, nisi quando dolo vel negligentia examinatorum super omnibus capitulis interrogati non fuerunt.

Honorius III. *Praeposito Molisii[93]) Firmanae dioecesis.*

Per tuas nobis literas intimasti, quod, quum causa, quae super quibusdam terris vertitur inter canonicos sancti Petri *'veteris'* ex una parte, et G. sancti[94]) Simonis *'Widonis Firmani'* ex altera, tibi fuisset[95]) ab apostolica sede commissa, dictus G., tribus mensibus post testium publicationem elapsis, testes suos interrogari postulat[96]) iterato, *'super quo quid agere debeas, apostolico responso desideras edoceri.'* Nos igitur *'discretioni tuae breviter'* respondemus, illum non esse super hoc de cetero audiendum, nisi forsan a principio illos interrogari super certis capitulis[97]) postulasset, idque malitiose vel negligenter fuerit[98]) praetermissum.

CAP. XLIX.[99])

Testes probatorios et reprobatorios probatoriorum reprobare licet; sed reprobatorios reprobatoriorum non licet.

Idem *Vallis Oleti[100]) et Sacrameniae[1]) Abbatibus Palentinae[2]) et Segobiensis[3]) dioecesis.*

Licet dilectus filius noster L. tituli sanctae Crucis presbyter cardinalis, quem procuratoribus *'venerabilis fratris nostri'* Burgensis[4]) episcopi, et clericorum sanctae Mariae de castro Soret[5]) dedimus auditorem, ea, quae procuratores ipsi proponere voluerunt, audierit diligenter, quia tamen procurator dicti[6]) episcopi contra personas testium productorum in principali adhuc se velle dicere proponebat, *'protestans nihilominus, attestationes partis alterius, quae nunc vacante sede Burgensi dicuntur fuisse receptae, certis de causis nullius esse momenti, quum lis per vos non potuerit terminari, licet pars altera sententiam cum instantia postularet. Illum igitur ad vos de consensu partium remittentes, discretioni vestrae'* Mandamus, quatenus[7]) recipiatis testes, quos contra personas[8]) productorum super principali negotio partes[9]) duxerint producendos. Quos si rursus pars altera vel utraque voluerit reprobare, contra illos probationes admittere procuretis ita[10]), quod ultra non liceat partibus ad reprobationem testium adspirare, ne, si producendi quartos contra tertios et sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium *'protelatum iam diu'* diutius protelari contingat.

CAP. L.[11])

Attestationes receptae per arbitrum fidem faciunt in iudicio, si testes mortui sunt: si vivunt, est in optione illius, contra quem testes producti sunt, an velit attestationes recipere, an testes de novo deponere. Et adde: *etiamsi attestationes publicatae sunt.* Et hoc ultimum non est in l. fin. C. eod., ubi ponitur casus huius decret.

Idem *Praeposito et Magistro G. et R.[12]) Laudun. Canonicis.*

Praesentata nobis *'Garaudi'* Suessionensis[13]) archidiaconi petitio continebat, quod, quum inter R.[14]) quondam praedecessorem suum ex una parte, et capitulum sancti Petri Suessionensis[15]) ex altera super iurisdictione, quam idem archidiaconus se in dicta ecclesia ratione archidiaconatus proponebat habere, quaestio verteretur, tandem *'de virorum bonorum consilio Bernardum'* cancellarium Parisiensem et magistros H.[16]) Remensem et P. Briton. canonicos[17]) super hoc arbitros elegerunt. Qui quum suscepto arbitrio adeo in *'praedicto'* negotio processissent, quod productis testibus et depositionibus publicatis *'eorum,'* receptisque allegationibus utrorumque, et[18]) actis omnibus redactis in scriptis, *'et'* sigillorum suorum

---

Cap. XLVI. 58) add.: *nobilis:* Ms. id. — *nob. et:* Ms. B. — 59) *ducis* C. L. — 60) *Boemiae:* C. H. — 61) *ipsa:* C. R. 1. — 62) omitt. C. H. — 63) *tertio:* Cont. Bohm. — 64) *promulgavit, a qua praefata nobilis:* Comp. IV. — 64*) *mandantes.* Comp. IV. — 65) *sententia test.:* C. R. 1. — 66) *didicerit:* Comp. IV. — 67) *iudicium:* Bohm. — 68) *pro se:* omitt. C. R. H. L., Comp. IV. — 69) *veretur:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XLVII. 70) c. 52. conc. Lat. IV. (A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 6. — 70*) *constitutum:* C. H. — 71) *ut . . . valeret:* C. H., Comp. IV. Ms. A., conc. — 72) omitt. Comp. IV., conc. — 73) abest a Comp. IV. Ms. A. — 74) omitt. C. R. H. L., Comp. IV., conc. — 75) *a duob.:* C. R. 1. — 76) *infantibus:* Comp. IV. Ms. A. — 77) *videatur:* C. R. 1. — 78) *repellantur actores:* Comp. IV. Ms. A. — 79) *testentur:* conc. — 80) abest a C. H., Comp. IV. Aug. — 81) *debeant:* C. R. 1. — 82) *praefulgeat:* C. R. H. L. — 83) *sed:* Comp. IV. Aug. — 84) *sive:* conc. — 85) *sufficientibus:* conc. Ms. — seq.: *design.:* omitt. Comp. IV. Ms. A. — 86) *designent:* Ms. id. — 87) *quos:* conc. Ms. — 88) *sufficiant:* C. R. 2. — 89) omitt. Comp. IV. Ms. A., conc. — 90) abest a Comp. IV. Aug., Ms. B. — 91) *statum:* Bohm.

Cap. XLVIII. 92) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 93) *Molii:* C. H. L. — *Molosii:* C. R. 2. — *Molifir.:* C. R. 1. — *Malian:* Comp. V. Cir. — *Malisii:* Ms. — 94) omitt. C. L., Comp. V. — 95) *fuerit:* Comp. V. — 96) *postulabat:* C. H. — 97) *articulis:* Comp. V. — 98) *negligentia fuisset:* ead.

Cap. XLIX. 99) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 100) *Vall. Oleti:* Böhm. ex Cont. — 1) *Sacrament.:* C. R. 2. — *Sacramentae:* Böhm. — *Sacrammoniae:* C. L. — 2) omitt. C. R. 1. — *Palerat:* C. R. 2. — *Palentiae* Böhm. ex Cont. — 3) omitt. C. R. 1 — *Segobie.:* C. R. 2. — integr. inser. Comp. V. haec est: *Vallis Oleti et sacrae Mroine abb. Palent. et Segob. dioec. et R. archidiac. Uxomensi* (Ms.: *Exom.*) cf. de hoc ipso cap. Manriqu. Annal. Cisterc. IV. 242. — 4) *Frungen.:* C. H. — *Burgien.:* Böhm. ex Cont. — 5) *Serim:* C. R. 1. — *Serti:* C. R. 2. — *Soril:* Comp. V. — leg. *Gerit* ex sent. Manriqu. — 6) *Burgen.:* Comp. V. — 7) *quod:* Cir. — 8) add.: *testium:* C. H. — 9) abest a Comp. V. — 10) add.: *tamen:* C. R. 1.

Cap. L. 11) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 12) *G. et T.:* C. L. — *praeposito et mag. Galfrido et Ricardo* (*G. et R.:* Ms.) *de Laoduno canonicis Remensib.:* Comp. V. — 13) *Suesion.:* C. L. — *Suesson:* Böhm. — 14) *Ricardum:* Comp. V. Cir. — 15) *Suesien.:* C. L. — *Suesson.:* Böhm. — 16) *magistrum R. Ram.:* C. L. — *mag. Radulphum Remen.* (*Ram.:* Ms.) *et Petrum Briton.* (Ms.: *Brudroen.*) Comp. V. — 17) *clericos:* C. R. H., Comp. V. — 18) omitt. Comp. V.

impressione signatis, arbitrium proferre deberent, '*eisdem differentibus pro suae libito voluntatis*,' unus ipsorum viam fuit universae carnis ingressus, et alius '*est*' in archiepiscopum Ebredunensem [19]) assumptus, qui distat [20]) per duodecim dietas et amplius ab eisdem. Unde quum praedicto R. solo minime arbitrari valente videatur [21]) arbitrium exspirasse, '*nobis humiliter supplicavit, ut viris discretis, qui secundum arbitrii acta praedicti ad decisionem causae procedere debeant, scribere dignaremur. Ideoque*' Discretioni vestrae [22]) mandamus, quatenus [23]), '*si ita est*,' causam '*ipsam*' iuxta huiusmodi acta '*sublato appellationis obstaculo*' fine debito terminetis; optione '*tamen eidem*' capitulo '*secundum sanctiones legitimas*' reservata, ut vel recipiant [24]) depositiones eorum, qui supersunt, productorum testium contra eos, vel eas [25]) respuentes consentiant, ut iidem testes admittantur iterum, salvo '*tamen*' iure, quod in utroque casu eidem capitulo competit tam in personas testium quam in dicta.

CAP. LI. [26])

Non creditur testi etiam religioso, qui sine iuramento deponit.

Idem *Pennensi* [27]) *Episcopo.*

Nuper nobis A. presbytero supplicante [28]) innotuit [29]), ut, quum ipse ordinem fratrum Minorum causa probationis [30]) intrasset, '*ac exinde, nulla facta professione, infra annum exiisset, super hoc providere misericorditer dignaremur, nos tibi dedimus in mandatis, ut, si res taliter se haberet, denunciares ipsum ad regularem observantiam non teneri. Dicto ergo presbytero et fratre Ioanne in partibus tuis Minorum fratrum custode cum quibusdam aliis propter hoc in tua praesentia constitutis, dictus*' custos ad probandum, quod idem presbyter professionem fecisset [31]), quosdam ordinis sui testes induxit, qui deposuerunt super hoc, contradicente dicto presbytero, non iurati. '*Unde praefatus presbyter asserebat, eorum testimonium nullum esse, praedicto replicante custode, quod secundum ordinis sui regulam iurare non poterant, nec debebant, sed eorum verbis simplicibus in huiusmodi standum erat, quare nobis humiliter supplicasti, ut, quid agendum sit tibi, te redderemus nostris literis certiorem. Nos ergo fraternitati tuae breviter*' Respondemus, quod nullius testimonio, quantumcunque religiosus exsistat, nisi iuratus deposuerit, in alterius praeiudicium debet credi.

CAP. LII. [32])

Diligenter et sigillatim examinandi sunt testes. Supple: etiamsi agitur de vita et miraculis alicuius canonizandi. Abbas.

Idem *Carisopitensi* [33]) *et Trecorensi Episcopis.* [34])

Venerabili fratre nostro episcopo et '*dilectis filiis*' capitulo Carisopitensi, [35]) ac universis abbatibus apud Cistercium [36]) in generali capitulo [37]) congregatis, '*multisque episcopis aliis et religiosis una cum abbate et conventu monasterii S. Mauritii Cisterciensis ordinis Corisopitensis dioecesis olim nobis insinuantibus, piae memoriae Mauritium abbatem praefati monasterii divino munere claris coruscantem miraculis adeo, ut monasterium ipsum quadam usurpatione usus, seu potius quadam anticipatione futuri eatum ab eius nomine sortiatur, et humiliter supplicantibus, ut ipsum annumerari sanctorum catalogo faceremus, ut, quod populus devota praesumptione, sicut diximus, nunc usurpat, seu etiam divino instinctu anticipat, illum appellando sanctum et absque auctoritate sedis apostolicae venerando, rite tandem iussione apostolica fiat ad gloriam Christi et nominis Christiani, nos eorum devotis precibus, in quantum decuit, annuentes, venerabili fratri nostro episcopo Leoncensi et dilecto filio abbati sancti Leonis Corisopitensis dioecesis per nostras dedimus literas in mandatis, ut inquirerent super praedicti viri vita et miraculis diligentissime veritatem, et ea nobis fideliter intimarent, ut, ea plene comperta, pro supplicantium desiderio plenius annuere valeremus. Iidem autem episcopus et abbas quandam nobis paginam transmiserunt propriorum sigillorum appensione munitam, in qua multa quidem et magna miracula continentur, facta, ut dicitur, a Domino meritis dicti viri; quae licet probata per testes iuratos et nominatos in ipsa pagina inveniantur: non tamen apparet per paginam saepe dictam, quod ipsos testes examinaverint sigillatim, et quod eos super his, de quibus sunt testificati, ac eorum circumstantiis cum ea interrogaverint diligentia, quae solet et debet in testium receptionibus adhiberi. Unde licet humana devotio prompta affectu debeat honorare quos dignatio divinae bonitatis honorat, tutius tamen esse censuimus hoc differre negotium, quam in eo sententiam minus considerate proferre. Nolentes autem deesse supernae gratiae muneri, sed adesse,*' Discretioni vestrae mandamus, quatenus testes, quos abbas et monachi S. Martini [38]) Cisterciensis ordinis super vita et miraculis piae memoriae M. [39]) abbatis monasterii supradicti duxerint producendos, examinare sigillatim [40]) curetis eum ea diligentia, quae solet et debet in receptione [41]) testium adhiberi.

CAP. LIII.

Iterum examinandus est testis, qui obscure deposuit. Supple tu: ex iudicis officio.

Gregorius IX.

Quum clamor validus contra Acherontinum [42]) episcopum [43]) super simonia et aliis criminibus adscendisset, Melfitensi et Rubensi [44]) episcopis dedimus in mandatis, ut super his diligenter veritatem inquirerent. *(Et infra:)* Verum quia apertis attestationibus L. et G. super simonia ita deposuere confuse, quod ex dictis eorum non potest veritas declarari: mandamus, quatenus examinetis eos iterum diligenter, et tam eorum quam aliorum, quos receperitis, testificata, sub sigillis vestris nobis fideliter referatis. [45])

CAP. LIV.

Perseverans in crimine, etiam in civili repellitur a testimonio; emendatus vero, non infamis, admittitur in civili, et etiam criminali mota civiliter. Fallit in periuro, qui in criminali repellitur.

Idem.

Testimonium eius, cui ab adversa parte opponitur crimen, merito reprobatur in criminali causa, sive civili, si in ipso crimine perseveret [46]). Si vero sit de crimine emendatus, et eum non comitetur [47]) infamia, non est in causa civili, vel etiam quum de crimine civiliter agitur, praeterquam pro reatu periurii, repellendus. In criminali autem, si in alio iudicio instituta accusatione contra ipsum, de crimine convictus exstitit vel confessus, vel si [48]) nunc per exceptionem exinde convincatur, aut gravata sit eius opinio, pro eo, quod quandoque fuit [49]) tali modo repulsus, quamvis in hoc casu non excluderetur in causa civili, potest a testimonio, licet egerit poenitentiam, removeri.

CAP. LV.

Quarta productio non est danda sine solennitate legali, de qua hic.

Idem.

Ultra tertiam productionem non debent testes ulterius [50]) produci in causa, nisi praestito ab eo, qui hoc postulat, iuramento, quod neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel fuerit percunctatus [51]), nec per dolum aut artem aliquam quartam productionem exposcat; sed quia quos desiderat de novo producere prius habere nequivit.

Cap. L. 19) *Eburdin.:* C. R. — 20) *distabat:* C. R. 1. — 21) *videretur:* C. L. — 22) *discr. v.:* omitt. C. H. — 23) *quod:* Comp. V. Cir. — 24) *recipiat:* Böhm. — 25) *easdem:* Comp. V. — pro seq.: *resp. cons.* in Comp. V. Ms. leg.: *respuant.*

Cap. LI. 26) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 27) *Reven.:* Comp. V. Ms. — *Penestrina:* C. L. — *Parisien.:* C. R. 1. — *Parien.:* C. H. — *Paemensi.* Comp. V. Cir. — *Penn.:* C. R. 2. — leg.: *Pennensi (Civita di Penna*). — 28) *supplicavit:* Comp. V. Ms. — 29) omitt. C. R. 1. H. L., Comp. V. — 30) add.: *intra annum:* Böhm. ex Cont. — 31) *perfecisset:* Comp. V. Cir.

Cap. LII. 32) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. et Manriqu. Annal. Cist. IV. 242. ad A. 123. — 33) *Carisipiten.:* C. L. — *Carisopoten:* C. H. — *Crisopiten.:* C. R. 1. — *Corisopiten.:* C. R. 2. — *Corisoton.:* Böhm. — *Coriaopoton.:* Cont. — 34) *Trethoren.:* C. H. — *Trechoren.:* C. L. — *Crisopitum et Trechorien. episc. et abbati S. Crucis Caparelli Crisopit. diocon.:* Comp. V. Ms., mendose. — *Corosopit. et Trecorensi episc. et abb. S. Crucis Camparell. (leg.: Kemperellae, Kemperle) Corosopit. dioeces.:* Cir. — 35) *Crisopitam:* Comp. V. Ms. — *Corisopoton.:* Cont., Böhm. — *Corosopiten.:* Cir. — 36) *Cistercien.:* Böhm. ex Cont. — 37) *concilio:* C. R. 1. L. — 38) *Martini:* Böhm. ex Cont. — *mon. monasterii S. Mart.:* C. R. L. — *monachi dicti loci super vita et miraculis dicti viri duxerint (Ms.: duxerunt):* Comp. V. — 39) omitt. C. L. — *M.:* C. R. 1. — 40) *ac diligenter, ut moris est, interrogare curetis, et depositiones eorum sub (codice suo: Ms. mendose) sigillis vestris inclusas fideliter transmittatis, ut in ipso negotio cum diligentia et maturitate debita procedamus:* Comp. V. 41) *receptionibus:* C. R. H. L.

Cap. LIII. 42) *Claremuntinum:* C. R. 2. — *Achruntinum:* C. R. 1. — *Acherotinum:* C. L. — *Acheruntinen.:* Böhm. ex Cont. — 43) *archiepiscopum:* C. R. H. L. — 44) *Rubin.:* C. R. 1. — 45) *remittatis:* C. R. 1.

Cap. LIV. 46) *perseverat:* C. R. H. L. — 47) *comitatur:* C. H. — 48) omitt. C. R. H. L. — 49) *fuerit:* C. R. 2.

Cap. LV. 50) omitt. C. R. H. — 51) *percontatus:* C. H.

CAP. LVI.

Accusatus criminaliter non admittitur in testem contra alium in causa criminali sua accusatione pendente, nisi in exceptis criminibus.

Idem.

Non debet quis in criminibus, nisi forsan in[52]) exceptis, ad testificandum admitti pendente accusatione de crimine contra ipsum, quum etiam accusati, nisi prius se probaverint innocentes, ab accusatione ac susceptione ordinum repellantur.

TITULUS XXI.

DE TESTIBUS COGENDIS VEL NON[1]).

CAP. I.[2])

In causa civili monendi et inducendi testes sunt ad testificandum, et, si se subtrahant odio, gratia etc., compellantur.

Alexander III. *Papiensi*[3]) *Electo.*

Causam matrimonii, quae inter M.[4]) mulierem et filium R. '*Canis*' vertitur, '*ab examine tuo ad audientiam nostram appellatione perlatam*' commisimus iudicibus[5]) terminandam. Ideoque '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus testes ab alterutra partium in suae assertionis testimonium invocatos, ne veritatem occultent, diligentius moneas et inducas. Si autem '*videris, quod*' odio, vel gratia[6]) vel timore se subtrahant, '*ne veritas occultetur,*' eos ad ferendum[7]) testimonium coram praefatis iudicibus[8]), vel eorum[9]) nuncio, quem ad hoc miserint, ecclesiastica districtione compellas.[10])

CAP. II.[11])

Ubi testimonium est necessarium, compellendi sunt testes ad illud ferendum, etiam per suspensionis, excommunicationis et depositionis sententiam.

Idem *Presbyteris Pontiae.*[12])

Quum super causa, quae vertitur inter '*venerabilem fratrem nostrum*' Praenestinensem[13]) episcopum et '*dilectum filium*' Subiacensem[14]) abbatem, sit testimonium vestrum[15]) necessarium, '*ne contrarium veritati contingat, praesentium auctoritate vobis*' mandamus[16]), quatenus '*quarta feria proxime sequentis hebdomadae*' perhibituri testimonium veritati '*omni occasione et excusatione cessante*' apostolico vos conspectui praesentetis. Si vero '*tunc*' non veneritis, sciatis vos ab[17]) officio et beneficio ecclesiastico[18]) apostolica auctoritate suspensos, et, si nec sic veneritis, excommunicationis sententiam et depositionis[19]) poteritis formidare.

CAP. III.[20])

Testis, qui timore adversae partis se subtrahit, testificari compellitur, adde: etiam in criminali, secundum communem intellectum, et sic aliquid additur ad c. 1. supr. eod. et c. Directorum. infr. eod.

Idem *Genuensi*[21]) *Archiepiscopo.*

Super eo '*vero, quod certificari desideras, an, quum aliquis de aliquo facto manifesto ante iudicem convenitur, hi, qui facto interfuerunt, cogendi sint ad ferendum testimonium veritati,*' Consultationi tuae taliter respondemus[22]), quod, si factum est notorium[23]), non eget testium depositionibus declarari, quum talia[24]), '*sicut tua non ignorat discretio,*' probationem vel ordinem iudiciarium non requirant. Verum[25]) si non est notorium[26]), et is, qui convenitur, factum negaverit[27]), testes, qui interfuerunt[28]) facto, '*de consuetudine Romanae ecclesiae*' monendi sunt, non cogendi ad ferendum testimonium veritati; nisi forte timore adversae partis constiterit[29]) iudici, eos a ferendo testimonio revocari; licet[30]) ad huc '*forte*' passim[31]) possint de iuris humani rigore compelli. '*Si vero presbyter etc. [cf. c. 5. de for. comp. II. 2.]*'

CAP. IV.[32])

Compellantur testes etiam in criminali, quos accusatus malitiose accusatori subtraxit. Hoc dicit secundum verum et communem intellectum. Abbas.

Idem.

Pervenit ad audientiam nostram, quod, quum I.[33]) Prior[34]) sancti Laurentii coram te fuisset de simoniae et adulterii crimine[35]) accusatus, quendam, qui contra eum ducendus erat in testimonium, '*induxit et*' iuramento adstrinxit[36]), ut non deponeret[37]) contra ipsum[38]). '*Ideoque dubitas, qualiter adversus reum sit procedendum, vel si testis supradictus sit cogendus ad veritatis assertionem.*' Nos igitur[39]) attendentes, quod nemo debet[40]) adversario instrumenta, quorum appellatione[41]) testes continentur, subtrahere, et quod tam ille, qui surripit instrumenta, quam qui adversario[42]) parem advocationis '*seu defensionis*' copiam subtrahit[43]), iniquam ostendit a se litem foveri, et experiri debet[44]) in se iudicis auctoritatem[45]) elusam, '*praesentium auctoritate tibi taliter*' respondemus[46]), ad detegendum tantae fraudis et calliditatis commentum ipsum testem merito esse[47]) compellendum.

CAP. V.[48])

Si res aliter probari non potest, etiam in causa criminali compellendi sunt testes. H. d. secundum lecturam notabiliorem.

Clemens III. *Segobiensi*[49]) *Episcopo.*

Pervenit ad nos, quod, quum[50]) '*in episcopatu tuo saepe contingat, quod*' a laicis[51]) enormis et intolerabilis iniuria clerico[52]) multis adstantibus et videntibus inferatur, '*vel praesente plebe in ecclesia cum diabolicae fraudis instinctu accidat horribiliter humanum sanguinem perfundi, et ob hoc*' iniuriantes in causam tracti[53]) negant se tantum facinus commisisse. Et quum laesus eorum testimonio, qui praesentes exstiterant[54]) '*et viderant,*' hoc[55]) probare desideret[56]), illi[57]), '*licet veritatem cognoverint,*' nolunt[58]) veritati testimonium perhibere. '*Sicque fit, quod ecclesiastica iustitia deperit, et ordo clericalis vilescit. Accidit etiam, quod quum plures frequenter in clericos violentas manus temere iniiciant, ad sedem apostolicam plurimis nequeant obstaculis laborare. Et quia super his tua non duxit fraternitas consulendos,*' Consultationi tuae taliter respondemus, quod hi[59]), qui de rebus ecclesiasticis testificari recusant[60]), si aliter[61]) veritas nequiverit elici, ad illud[62]) sunt per censuram ecclesiasticam compellendi. '*Si vero clerici passi iniuriam veritatem forte aliquorum testimonio nequiverint comprobare, licet iuxta rigorem canonum unius testimonio non sit standum, tamen iuxta consuetudinem Romanae ecclesiae propter reverentiam clericalis ordinis ipsorum iuramento fidem volumus adhiberi. Illas autem etc. [cf. c. 17. de sent. exc. V. 39.]*'

Cap. LVI. 52) *omitt.* C. L.

TIT. XXI. 1) *vel non:* omitt. C. R. H. L. — Cap. I. 2) Restitutum ex Lips. XLV. 4., Comp. I. h. t. c. 2. — 3) *Papa electo:* Comp. I. Aug. — *Papiensi episcopo:* Ms. — 4) *neptem M.* (*Em.:* Lips.) *de Siderio et fil.:* Comp. I., Lips. — 5) *venerabil. fr. nostris Terdonensi et Astensi episc. terminandum. Inde est quod etc.:* ib. — 6) *vel amore aut timore:* ib. — 7) *deferendum:* C. H. — *perhibendum:* C. R. 1. — 8) *praedictis episc.:* Comp. I. Aug. — *praefatis episc.:* Ms., Lips. — 9) omitt. C. R. H. L., Lips., Comp. I. — 10) *Dat. Anagniae Id. Nov.:* Theiner. ex libro Ms. Paris., *Recherches* p. 28.

Cap. II. 11) Restitutum ex App. VIII. 1., Lips. XLV. 1., Cass. XLIX. 1., Comp. I. h. t. c. 3. — 12) inscr. omitt. App. — *Pontii et Asilii:* Lips., Cass., Comp. I. — vid. leg.: *Pontiae et Assisii.* — 13) *Penestrinum:* C. L. — *Praenestinum:* Coll. citt. — 14) omitt. App. — *Subil.:* C. H. — *Subl.:* Bohm. ex Cont. — *subiacere:* Cass. — 15) *nostrum:* Cass. — 16) *praecipimus:* App., Lips., Comp. I. — 17) omitt. Cass. — 18) absunt ab App. — 19) *et depos.:* non exstant ib.

Cap. III. 20) Restitutum ex App. VIII. 7., Lips. XLV. 5., Cass. XLIX. 4., Comp. I. h. t. c. 4. — 21) *Ianuen.:* C. R. H. L., Cont., Comp. I. Ms. — *Bononien. episc.:* App. — *Genuensi ep.:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — add. *P. C. Nos inter alios*, cf. not. ad c. 5. de for. comp. II. 2. — 22) *prudentiae tuae volumus* (*duximus:* Cass.) *innotescere:* Coll. citt. — 23) *manifestum:* eaed. — 24) *manifesta:* eaed. — 25) *Unde:* App. — 26) *manifestum:* Coll. citt. — 27) *negavit:* App. — 28) *interfuerint:* C. R. L., Cass. — 29) *constaret iud. a fer. test.:* Coll. citt. — 30) *et:* Cass. — 31) omitt. App.

Cap. IV. 32) Restitutum ex Comp. II. c. 1. de praesumpt. II. 15. — 33) *L.:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 34) omitt. C. R. H. L., Comp. II. — 35) *vitio:* C. R. 1. — 36) *et iur. adstr.:* omitt. Comp. II. Ms. B. — 37) *testimonium nequaquam perhiberet:* Comp. II. — 38) *eum:* Comp. II. Ms. A. — 39) *vero:* ib. — 40) *debent:* ib. — 41) add.: *etiam:* C. H. — 42) *adversae parti:* C. H. — 43) *subtrahat:* C. L. — *subtraxit:* Comp. II. Ms. B. — 44) *debent:* Comp. II. — 45) *auct. esse:* Comp. II. Ms. A. — 46) *respondemus, quatenus, si res ita se habet, adversus praedictum reum ita procedas, quemadmodum eras* (*foras:* Ms. A. B.) *processurus, si testis praefatus fuisset in causa productus, et ad detegendum quoque* (omitt. Ms. A.) *tantae fraudis et calliditatis commercium, ipsum testem ad perhibendum rei veritatem omni app. rem. nostra fretus auctoritate compellas; his quoque cessantibus* (add.: *probationibus:* Ms. A.), *sive de adulterii crimine, sive simoniae* (*simonia:* Aug.) *accusatum reum esse, evidenti ratione constiterit, districtionem* (*diffinitionem:* Ms. A.) *in eum canonicam exercens, omni app. remota:* Comp. II. — 47) omitt. C. H. L.

Cap. V. 48) Restitutum ex orig. ap. Manriqu. Annal. Cisterc. III. 223., Luc. ap. Bal. III. 378. — Comp. II. h. t. c. 1. — 49) inscr. omitt. Comp. II. Ms. A. — *Segovi.:* Luc. — *Segon.:* Comp. II. Aug. — *Segotico:* Ms. B. — leg.: *Seguntino.* — 50) omitt. Luc., Comp. II., orig. — 51) *laico:* ib. — 52) *clericis:* C. H. — *clerico eorum mult.:* C. R. 2. — 53) *tradi:* Comp. II. Ms. A. — 54) *exst. et:* omitt. Luc. — *exstiterunt et viderunt:* orig. — 55) *illatam iniuriam:* Luc. — *sibi iniuriam:* Comp. II. Ms. A. — *illatam sibi iniuriam:* Aug., Ms. B., orig. — 56) *desiderat:* Comp. II. Aug., Ms. B. 57) *ipsum:* Comp. II. Ms. A. — *ipsi:* Aug., Ms. B. — *ipsimet:* Luc. — omitt. orig. — 58) *contemnunt:* Luc., Comp. II., orig. — 59) *quibus:* Comp. II. Ms. A. — *quod qui:* Luc. — 60) *nolunt* (*noluerint:* Comp. II. Ms. A.) *testimonium perhibere:* Luc., Comp. II., orig. — 61) *ullus:* orig. — *alius ver. neq. inveniri:* Luc. — 62) *ad id:* C. R. 2., Comp. II. Ms. A. orig. — *et ad illud:* Aug.

CAP. VI.[63])

Super consanguinitate probanda cogendi sunt testes. Ita communiter summatur. Sed Panorm. non placet hoc summarium, et ideo summat, sicut c. 1. supra eod.

Idem.[64])

Ceterum, quod super consanguinitate cogendus sit[65]) testis perhibere[66]) testimonium veritati, non dubitatur a nobis, quum id tam ius scriptum approbet, quam consuetudo actibus ateutia.n[67]) approbata, °*ut*,° si ipsum constiterit odio vel gratia veritatem supprimere, aut timore[67*]), °*cogendus sit, ut quod verum est penitus fateatur.*°

CAP. VII.[68])

Testis synodalis, qui coram ordinario super matrimonio deposuit, non compellitur iurare super eo coram delegato; hoc primo. Propter supervenientem infamiam a testimonio repellitur; hoc secundo. Potest tamen, si erraverit, in continenti, non ex intervallo, dictum suum corrigere. Hoc tertio.

Coelestinus III.[69])

Praeterea si testes publici, quos tua civitas nuncupat[70]) synodales, super causa[71]) matrimonii coram te vel tuo capitulo semel testimonium reddiderint[72]), non debent compelli, ut in praesentia alicuius delegati iudicis super eadem causa iterato praebeant iuramentum, dummodo aliter fiat fides iudici delegato, nisi forte articulos novae quaestionis emergat. Huiusmodi vero testes publico[73]) iure possunt propter infamiam a perhibendo testimonio removeri, si eam, postquam in communi[74]) recepti fuerint[75]), contigerit[76]) °*publice*° contraxisse. Quorum testimonia[77]), si quandoque, non °*tamen*° studiose, sed in °*ipso*° proferendo erraverint[78]), et[79]) se in continenti correxerint, reprobari non debent; secus autem erit, si correctioni suae interposuerint intervallum.

CAP. VIII.[80])

Quum de fama vel vitio falsitatis inquiritur, cogendi sunt testes. Hoc dicit secundum Ioan. Andr., sed secundum Panorm. nimis restringit textum.

Innocentius III. *Priori sancti Fridiani*[81]) *et Magistro P.*[82]) *Canonico Pisano.*[83])

Super his[84]) *(Et infra:* [°*cf. c. 16. de accus. V. 1.*°] Ceterum volumus et °*praesentium vobis auctoritate*° mandamus, ut super inquisitionis articulis, tam de fama electi, quam literis[85]) contra eum sub nomine longe maioris et sanioris partis capituli destinatis, cogatis testes, qui nominati fuerint[86]), perhibere testimonium veritati. °*Dat. Lat. III. Id. Febr. Pont. nostr. Ao. V.*° [1202.]

CAP. IX.[87])

Testes, qui se subtrahunt, etiam in criminali cogendi sunt.

Idem *Archidiacono*[88]) *Mediolanensi.*

Quum contra magistrum R.[88*]) °*de Arca Mariana Novariensis dioecesis*° super eo, quod dicitur a sede apostolica[89]) falsas literas reportasse[90]), ac[91]) eis[92]) per se vel per procuratorem usum fuisse, tibi direximus[93]) scripta nostra, postulasti per sedis apostolicae oraculum edoceri, utrum super praefato vitio falsitatis testes compellere debeas nominatos. Nos igitur °*fraternitati tuae breviter*° respondemus, quod testes praedicti[94]), si se gratia, odio vel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam debes[95]) appellatione remota compellere veritati testimonium perhibere.

CAP. X.[96])

Non summatur propter varietatem lecturarum, nec etiam dividitur.

Honorius III. *Abbati S. Eugenii, et Magistro G.*[97]) *canonico Senensi.*

Dilectorum filiorum Vulterani[98]) capituli ex parte una, et °*venerabilis fratris nostri*° episcopi Vulterani ex altera procuratoribus in nostra praesentia constitutis, °*dilectum filium nostrum sanctorum Cosmae et Damiani diaconum cardinalem concessimus auditorem, coram quo quum per contentionis et recontentionis modum super dioecesis capitulis, quae sub bulla nostra vobis transmittimus interclusa, lis fuerit legitime contestata, etc.*° *(Et infra:)* Testes °*autem*,° qui fuerint nominati, praeterquam super criminibus, si se gratia, odio vel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam[99]) °*cessante appellatione*° cogatis[100]) veritati testimonium perhibere.

CAP. XI.[1])

Ad detegendam veritatem coniurationis coguntur socii, etiam iurati.

Idem *Episcopo Bononiensi et Magistro B.*[2])

Venerabilis frater noster archiepiscopus Ravennatensis[3]) proposuit °*coram nobis*,° quod cives Cervienses[4]) cum M. et L.[5]) quondam clericis ecclesiae Ravennatensis quandam praesumpserunt coniurationem facere contra eum, nihilominus[6]) in detrimentum eius dantes eis quandam pecuniae quantitatem, et ad haec celanda se adstringentes vinculo iuramenti. Unde °*idem archiepiscopus nobis*° humiliter supplicavit, ut, quum causam super his et quibusdam[7]) articulis vobis °*eius obtentu*° duxerimus committendam, et ipse intentionem suam probare non possit, nisi testimonio[8]) civium praedictorum, °*super hoc*° providere ei[9]), ne pro defectu testium[10]) pereat sua iustitia, dignaremur. Ideoque °*discretioni vestrae*° mandamus, quatenus, monitione praemissa, per censuram ecclesiasticam appellatione remota cogatis illos[11]), quos videritis compellendos, ut ab huiusmodi iuramento absolvant °*illos*,° quos idem archiepiscopus ad testimonium duxerit producendos; eos nihilominus, si se gratia, vel[12]) odio vel timore subtraxerint, districtione simili[13]) compellentes ad perhibendum testimonium veritati.

TITULUS XXII.

DE FIDE INSTRUMENTORUM.

CAP. I.[1])

Instrumenti exemplum non solenniter sumptum fidem non facit absque originali. H. d. secundum ipsius mentem.

Gregorius.[2])

Si scripturam[3]) authenticam non videmus, ad exemplaria nihil facere possumus. °*Sed Florentino etc.*°

CAP. II.[4])

Corruit instrumentum, si testes inscripti decesserint, nisi sigillum habeat authenticum, vel a notario sit confectum.

Alexander III.[5])

Scripta vero authentica, si testes inscripti[6]) decesserint, nisi °*forte*° per manum publicam[7]) facta fuerint, ita, quod appareant[8])

Cap. VI. 63) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 64) *Clemens III. P. C. Significavit:* Comp. II. — cf. c. 6. de off. iud. ord. I. 31. — 65) *est:* Comp. II. Ms. A. B. — 66) *reddere:* Comp. II. Ms. A. — 67) *hominum:* ib. — 67*) *seu tim.:* Comp. II.

Cap. VII. 68) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 69) add.: *P. C. Significavit:* Comp. II. Aug., Ms. B., et videtur omnino pars eius epistolae esse, ex qua cap. prox. antecedens est desumptum. — 70) *nuncupaverit:* Comp. II. Ms. B. — 71) *causam:* C. L. — 72) *reddiderunt:* C. R. 2. L., Comp. II. Ms. B. — 73) *publicati.* Comp. II. Ms. A. — *publici:* C. R. H. L., Comp. II. Aug., Ms. B. — 74) *communione:* C. H. — 75) *fuerant:* Cont., Böhm. — *fuerunt:* Comp. II. Ms. A. — 76) *contigerint:* ib. — 77) *testimonio:* Comp. II. Ms. B. — *testimonium . . . . . debet:* Aug. — 78) *erraverunt, . . . correxerunt:* Comp. II. Ms. A. — 79) omitt. Comp. II. Ms. B.

Cap. VIII. 80) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 153. — Comp. III. c. 3. de accus. V. 1. — 81) *Frigidian.:* C. H. — *S. Fridne:* Comp. III. Ms. — 82) *H.:* C. R. 1. — *G.:* C. H. L. — *B.:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 83) *Paduano:* C. H. — 84) *iis:* Comp. III. Aug. — 85) *de lit.:* C. R. 1. — 86) *sunt:* ib.

Cap. IX. 87) Restitutum ex Comp. IV. c. 1. de testib. II. 7. — 88) *archiepiscopo:* C. R. 1. H. L. — 88*) *R. de Acta Matiana:* Comp. IV. Ms. A — *R. de Archa Mar.:* Ms. B. — *Rodulphum de Aca Mac:* Aug. — 89) *a sed. ap.:* omitt. Comp. IV. — 90) *impetrasse:* C. H. — 91) *ac per se seu* (add.: *per:* Ms. B.) *proc. fuisset usus eisdem:* Comp. IV. — 92) *eisdem:* Cont., Böhm. — 93) *tibi duximus scr. n.:* Comp. IV. Ms. A. — *duxerimus scripta n. transmittere:* Aug. — *direxerimus:* Cont., Böhm. — 94) *praedictos:* C. R. 2. — *qui fuerint nominati:* Comp. IV. — 95) *debeas:* C. R. 2. — *potes:* C. H.

Cap. X. 96) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 97) *H. can. Senonen.:* C. L. — *abb. S. Eugenii, archidiacono et magistro Bono subdiac. nostro canonico Sen.:* Comp. V. — 98) omitt. Comp. V. — 99) *censuras ecclesiasticas:* Comp. V. Cir. — 100) *compellatis:* C. R. 1.

Cap. XI. 1) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 2) *P.:* C. R. 1. — *B. episcopo:* Cont. — *episc. Bonon. et Andreae (et Andreae Bon.:* Ms.) *et mag. B. Prat. Bon. commoranti canonicis:* Comp. V. — *episcopo Bonon. et Andreae Bonon. canonico et Bandi Pratensi canonico Bononiae etiam commoranti:* Cir. ex Hier. Rub. Hist. Ravenn. l. VI. — 3) *Ravennas:* C. L., Comp. V. Ms. — 4) *Cinen.:* ib. — *Cervien.:* C. R. 1. H. L., Cir. — cf. supra c. 21. de iud. II. 1. — 5) *In.:* C. L. — 6) omitt. Cir. — 7) add.: *aliis:* C. R. 1. — 8) *testimonium:* C. L. — 9) omitt. C. R. 1. H. — *sibi:* C. R. 2. — 10) *testimonii:* C. R. 1. — 11) *coaten illos:* Comp. V. Cir. — *ad ill.:* Ms. — 12) omitt. C. H. L., Comp. V. — 13) *ecclesiastica:* C. R. 1. — *consimili:* C. R. 2.

TIT. XXII. Cap. I. 1) Greg. I. Reg. III. 3. (A. 593.) — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Greg. IX.:* C. H. — *Ioanni abbati:* Reg. — 3) *auth. chartulam non vid. aut exemplaria:* Reg.

Cap. II. 4) Restitutum ex App. VIII. 5., Lips. XLIII. 7., Cass. XLVIII. 4., Comp. I. h. t. c. 2. — 5) *Wig. episc.:* Lips., Cass. — *Wigorniensi:* App. — add.: *P. C. Meminimus:* Cass. — *P. C. Super eo quod:* Lips. — cf. c. 3. Qui cler. vel vov. IV. 6., cui altera pars *Super eo vero*, quod exstat in c. 10. de app. II. 28. — 6) *in scriptis decesserunt:* Lips. — 7) *publica facta fuerit:* Cass. — 8) *appareat:* Cass., Comp. I. Aug.

publica[9]), aut authenticum sigillum habuerint[10]), per quod[11]) possint[12]) probari, non videntur[13]) nobis alicuius firmitatis robur habere.

CAP. III.[14])

Rescriptum apostolicum propter rasuram in loco non suspecto non censetur vitiosum. H. d. secundum mentem.

Idem.[15])

Ex literis vestris[16]) °*evidenter*° accepimus, quod, quum causam[17]), quae inter magistrum A.[18]) °*de Hillesdale*°[19]) et R.[20]) °*de Alta ripa*° super capella de Ambitoria[21]) vertitur, de mandato nostro suscepetitis[22]) terminandam °*et nostras literas in communi audientia perlegi fecissetis*,° praefatus[23]) R. literarum[24]) sibi copiam fieri postulavit. Qui °*literis diligenter inspectis*,° quum[24*]) eas argueret falsitatis, °*hac de causa scilicet*,° quia[25]) in narratione facti abrasae sunt[26]), ubi scriptum est[27]): „iura[28]) parochialia," °*asseverans, se probaturum in praesentia nostra, quod tales literae de cancellaria nostra non emanassent; vos autem videntes formam literarum a rationis tramite minime deviare, ab executione causae desistere noluistis, praefato R. iuramentum deferentes, quod nec subterfugii nec dilationis causa hoc allegasset, sed quod ita esse credebat. Iuramento autem ad diem praefixum non praestito, memoratum H. in possessionem causa rei servandae inducentis induci, et quod quidam laicus serviens eidem R. vestro iudicio restitit, excommunicatus est et ex ecclesia sub interdicto exclusus, praedictus R. ad nos accedens, et tacens, prout dicitur, quod in commissione appellatio fuit inhibita, nec mentionem faciens abrasionis literarum, aut iuramenti eidem delati et non praestiti, seu sententiae missionis in possessionem causa rei servandae, literas ad Londoniensem et Norwicensem episcopum impetravit in hunc modum, ut si quid in praeiudicium memorati R. occasione prioris commissionis factum fuisset, nostra auctoritate in irritum revocetur. Quumque praefatus H. citatus a Norwicensi episcopo, qui suas et Londoniensis episcopi vices gerebat, coram eo literas tacita veritate impetratas diceret, metuens executionem sententiae fieri, Norwicensem episcopum suspectum habens, cui praefatus R. multa familiaritate coniunctus, ut qui Londoniensis episcopi nepos erat, et eius panem quotidie comedere dicitur, ad nos appellavit. Unde quoniam propria fraus nulli debet prodesse aut patrocinium ministrare, nos inspicientes literas nostras*° Dicimus[29]), quod propter abrasionem[30]) illam iudicari falsae non possunt, nec etiam[31]) haberi suspectae, praesertim quum et[32]) privilegia in possessionibus[33]) abradantur, et litterae in narratione facti[34]), si erratum est[35]), possunt[36]) incunctanter abradi.

CAP. IV.[37])

Redarguenti privilegium de falso, iudex faciet illud exhiberi coram iudice et paucis, et in loco congruo et securo, et interim stabitur sententiae latae per illud.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Accepimus literas, quas °*dilectus filius noster R.*°[38]) abbas[39]) sancti Augustini contra °*venerabilem fratrem nostrum*° Cantuariensem archiepiscopum °*apostolicae sedis legatum*° transmisit[40]). *(Et infra:)* °*Nos igitur attendentes, tempus ad prosequendum appellationem praescriptum nullatenus exspectandum*,° Quum privilegia non inspecta non valeant[41]) argui falsitatis, et difficile sit et periculosum, ea apud sedem apostolicam exhiberi[42]), praecipimus,° ut vel[43]) exhibeantur °*privilegia*° eidem[44]) archiepiscopo in claustro praedictorum[45]) fratrum, vel in alio loco °*ipsis*° congruo et °*illi*° securo °*ad arbitrium vestrum*° usque ad Nativitatem proximam sancti[46]) Ioannis Baptistae. Si vero nec venerit, nec sufficientem responsalem miserit, ei[47]) °*suisque successoribus*° perpetuum silentium imponatis ipsa ulterius arguendi. Interim autem nolumus illa privilegia vacillare: sed praecipimus, sententiam, quae eorum obtentu[48]) super statu monasterii lata est, inviolabiliter observari. *(Et infra:)* Iubemus etiam[49]), ut archiepiscopum in inspectione[50]) privilegiorum XII. hominum numero faciatis[51]) esse contentum. °*Sententiam quoque, etc.*°

CAP. V.[52])

Instrumentum vel privilegium, quo quis utitur coram iudice, adversario integraliter legi non debet, sed solum illud capitulum, de quo agitur, edi debet.

Coelestinus III.[53]) *Abbati sancti Secundi.*[54])

Contingit[55]) interdum, ut dicitis[56]), quod quandocunque[57]) cum aliquo litem[58]) habetis[59]), °*et*° privilegium vestrum[60]) adversae parti cogimini[60*]) plenius exhibere, unde[61]) accidit, quod °*forte*° occasione unius capituli, super quo convenimini, plurima[62]) litigia suscitantur[63]), °*et sic aemuli multarum cavillationum argumenta recipiunt, quibus pacem et tranquillitatem vestram impugnant. Quia igitur nostra interest iurgiis obviare suscitandis, et suscitata decidere*,° Consultationi tuae[64]) taliter respondemus °*et volumus*,° ut[65]), quandocunque[66]) super exhibendo privilegio, vel indulgentia seu instrumento fueritis requisiti, praesente iudice, aut aliquibus prudentibus viris deputatis ab ipso °*iudice*,° audiente parte contraria, tantummodo recitetur ita, quod °*privilegium ad transscribendum nullo modo tradatur; verum*° si super uno tantum °*privilegii*° capitulo quaestio fuerit, illud °*capitulum*° solummodo[67]) rescribatur[68]), et adversae parti copia eius fiat.

CAP. VI.[69])

Instrumentum publica manu non confectum, habens sigillum, cuius literae non sunt legibiles vel scripturae deletae, vel croturam patitur fractarum, non probat. Hoc dicit, prout magis facit ad titulum. Et est casus quotidianus et notabilis pro istis sigillis antiquis. Panorm.

Innocentius III. *Mediolanensi Archiepiscopo.*[70])

Inter dilectos filios[71]) G.[72]) abbatem santi Donati[73]) de Scozula[73*]) °*ex una parte nomine monasterii*° et °*W.*° R.[74]) °*Mediolanensem canonicum*° procuratorem tuum °*nomine Mediolanensis archiepiscopatus ex altera*° super subiectis articulis diu fuit[75]) in nostro auditorio litigatum. Petebat siquidem °*dictus*° abbas nomine monasterii sui[76]) a praefato procuratore tuo nomine Mediolanensis ecclesiae restitui monasterio memorato portum Scozulae[77]) °*sive Sexti*,° cum honore, districtu[78]) et iurisdictione loci praefati °*et castellaniae*°, dicens, ad monasterium haec omnia pertinere, hoc ipsum dicens de hominibus[79]), qui habitant in curte Berunensi[80]) et tenent res monasterii °*memorati, scilicet*° in Grelia[81]), °*Carpuneno, Vesterpeno, Cadempieno, Baveno et Insula superiori, Bolgerate ac Lisia. Petens etiam ut Mediolanensis archiepiscopus cessaret ab inquietatione hominum, qui habitant in*

Cap. II. 9) add.: *instrumenta:* C. R. 1. — 10) *apparuerit:* Cass. — 11) *quae:* Comp. I. Aug. — 12) *possunt:* Böhm. — *possit:* Cass., Comp. I. Ms. — 13) *videtur:* C. R. 1., Cass.

Cap. III. 14) Restitutum ex App. XLIX. 3., Luc. ap. Bal. III. 373., Comp. II. h. t. c. 1. — 15) *Alex. III. Figurnicensi et Coventrensi episc.:* Luc. — 16) *quas nobis vestra fraternitas destinavit* · Luc., Comp. II. — 17) *causa:* Böhm. ex Cont. — *quod in causa:* Comp. II. — 18) *H.:* App. — *Alanum:* Comp. II. Aug. — *Balanum:* Ms. A. — 19) ita App. — *Cocdein:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *Ardein:* Ms. A. — *Hille:* Luc. — 20) *Reinaldum:* Comp. II. Ms. A. — 21) *Ambitanon.:* ib. — *Ambitana:* Ms. B., C. R. 2. — *Camb.:* Luc. — *Cabisein.:* App. — *et Ambitaria:* Böhm. — 22) *suscepisti:* App. — *suscepistis:* Comp. II. — *suscepissetis:* Lips. — 23) *praedictus:* App., Luc. — 24) *earum:* Comp. II., Böhm. — omitt. Luc. — *sibi eas postulavit exhiberi:* App. — 24*) *eas argueit falsitatis:* App. — 25) *quod:* ead., Luc., Comp. II. — 26) *sint:* App. — 27) *scripta sunt:* C. R. — 28) *iure parochiali:* App. — *super parochia:* Luc. — *in iur. par.:* Comp. II. Ms. A. — 29) *dicimus:* Comp. II. Ms. A. — *et videntes, quod per illam rasuram falsae non possent iud.:* App. — 30) *abrasionem:* Comp. II. Ms. B. — seq.: *illam:* omitt. Luc. — 31) omitt. C. II. — 32) abest a Luc. — 33) add.: *i. e. in nominibus possessionum:* Comp. II. Ms. A. — 34) *de facto:* Luc., Comp. II. — *si est de facto erratum:* App. — 35) *sit:* C. L. — 36) *possint:* ib., App., Luc.

Cap. IV. 37) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 38) *Ranaoadus:* Comp. II. Ms. A. — 39) add.: *et fratres:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 40) *miserit:* Ms. id. — *misit:* Ms. B. — *miserunt:* Aug. — 41) *valeat:* Comp. II. Aug. — 42) *exhibere:* Comp. II. Ms. A. — 43) *a te vel:* C. H. — 44) *quae archiep. duxerit (dixerit: Aug.) neguenda in claustr.:* Comp. II. — 45) *praedicatorum:* ead. Ms. A. — 46) *beati:* Comp. II. — 47) *sibi:* Comp. II. Ms. B. — 48) *eor. obt.:* omitt. Comp. II. — 49) abest a C. R. H., Comp. II. Ms. B. — 50) *arch. in insp. (susceptione: Aug.) numerum excedere non sinatis; sed eum (eum. Ms. A. B.) XII. inter clericos et monachos faciatis esse contentum:* Comp. II. — 51) *facias:* C. II.

Cap. V. 52) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 53) nom. omitt. C. R. 2. — 54) *Fersecundi:* ib. — *Facundi:* C. L., Comp. II. — 55) *Contigit:* Comp. II. Ms. A. — 56) *dicis:* Ms. B. — 57) *quandoque:* C. R. 1., Comp. II. Ms. B. — 58) add.: *in causis.* Comp. II. Aug., Ms. B. — 59) *habentes:* C. R. L. — 60) omitt. Comp. II. Ms. B. — *nostrum:* Ms. A. — 60*) *cog. demonstrare:* Comp. II. Ms. B. — 61) *inde:* Ms. A. — 62) *plurium:* Comp. II. Aug. Ms. A. — 63) *suscitentur:* C. R. 2., Comp. II. Ms. A. — 64) *vestrae:* C. R., Comp. II., quae add.: *quam super hoc proposuistis.* — 65) *quod:* C. H., Comp. II. Aug. — 66) *quandocunque feceritis requisiti privilegium vestrum (nostrum: Ms. A.) seu quamcunque indulgentiam exhibere, vel quodcunque instrumentum vestrum (nostrum: Ms. A.) aut praesente iudice:* Comp. II. — 67) *dentaxat:* Comp. II. — 68) *describatur:* Cont., Böhm.

Cap. VI. 69) Restitutum ex Reg. Bal. II. 37. — Comp. III. h. t. c. 1. — 70) *Ph. archiep. Med.:* Reg. — 71) add.: *a. (i. e. nostros):* Comp. III. Aug. — 72) omitt. C. R. 1. L. — *W.:* C. H. — *Gerardum:* Reg. — 73) *S. Don.:* omitt. Cont. — 73*) *Scocala:* C. L. per tot. — *Scozula:* C. R. 2. — *Scocula:* C. R. 1. per tot. — 74) *Baldem:* Comp. III. Ms. — *Bulbum:* Aug., Reg. — 75) *fuerit:* C. R. 2., Comp. III. Aug. — 76) *S. Donati de Sexto:* Comp. III., Reg. — 77) *Scotulae:* C. R. 2. — 78) *et distr.:* C. R. 1. — 79) *omnibus:* Comp. III. Aug. — 80) *civitate Biven.:* C. H. — *Turbin.:* C. R. 2. — *Brune:* C. R. 1. — *Baven.:* C. L. — *Curcebun.:* Comp. III. Ms. — *Curtebucen.:* Aug. — *curte Baveni:* Reg. — 81) *Gentia:* C. R. 1. — *Gravia:* C. R. 2. — *Granlia:* Böhm.

loco Baveni super manso de curte,' de quibus monasterium obtinuerat in iudicio possessorio per sententiam episcopi Veronensis. '_Item, ut cessaret ab inquietatione vicariorum, id est, communium et terrarum in territorio Sexti sive Scozulae et in eius castellantia positarum, ab inquietatione quoque albergariae praedicti loci Scozulae sive Sexti, et illius etiam castellantiae. Rursus, ut non inquietaret monasterium antedictum in possessione vel quasi possessione piscariae totius aquae Ticini usque ad raviam Castelleti vel Pigaroli. Et_' Haec[82]) omnia petebat cum omnibus fructibus inde perceptis, salvo in omnibus iure addendi vel diminuendi[83]), satagens '_multipliciter_' comprobare omnia, quae praemissa sunt, ad suum monasterium pertinere. Primo per privilegium Luitardi[84]) comitis, quondam episcopi Laeani[85]), qui monasterium ipsum fundaverat, et ei[86]), quae praemissa sunt, donaverat universa. Secundo per instrumentum sententiae Asperti[87]) quondam Mediolanensis archiepiscopi, quam ex delegatione Lodovici[88]) imperatoris tulit super his[89]), pro monasterio '_saepe dicto_' contra A.[90]) praefati Luitardi nepotem, qui super his monasterium molestabat. Tertio per privilegia Romanorum imperatorum et praesertim Henrici, qui praemissa omnia monasterio confirmabat, vel etiam conferebat[91]). Quarto per instrumenta locationum, quas fecerant diversis personis abbates monasterii memorati. Testes quoque produxerat, per quos nitebatur probare, quod monasterium a LX.[92]) annis et citra[93]), et a L. annis et supra '_tenuerat et_' possederat[94]) '_omnia_' supradicta, et quod fama publica erat, ea omnia praefato monasterio a iam dicto Luitardo fuisse donata[95]). Sed contra privilegium donationis[96]) a procuratore tuo multa fuerunt[97]) obiecta. Primo, quia ibi maxime apparebat consumptum, videlicet in annotatione indictionis, ubi potuisset falsitas facilius deprehendi. Secundo, quia, quum charta vetustissima videretur, recentior apparebat scriptura, tanquam non illo tempore facta fuisset. Tertio, quia falsum sigillum vitiose videbatur appositum, eo, quod a[98]) media parte sigilli apparebat quaedam imago, non cum mitra in capite, sed cum pileo, nec induta pontificalibus, sed regalibus indumentis[99]), tenens in manu non baculum pastoralem, sed quasi sceptrum regale, cuius facies non apparebat integra, sed dimidia, tanquam in illa[100]) medietate respiceret[1]) aliam mediam, quae tamen tota vacua remanebat. Sed quaedam imago videbatur ex ea fuisse deleta, quia cera in ea parte nec in colore, nec in planicie reliquae parti similis apparebat. Unde non episcopi, sed imperatoris videbatur fuisse sigillum, quia[2]) in una medietate Caesaris imaginem exprimebat, et in altera medietate[3]) praesumebatur vel filii vel coniugis imaginem habuisse. Nam et[4]) in ipso sigillo nullae aliae literae apparebant, nisi quae nomen proprium cum hac adiectione: „Dei gratia," designabant. Sed quum proprium nomen ipsius episcopi fuerit[5]) Luitardus, in nomine proprio, quod exprimebat sigillum, deletae fuerant[6]) duae literae, secunda, quae erat[7]) inter „l" et „t," et sexta, quae fuerat inter „r" et „v," ita, quod, si secunda '_fuisset_' „o," et sexta fuisset „i," procul dubio[8]) non Luitardus, sed Lotharius legeretur. Quod etiam inde convinci[9]) poterat, quod[10]) secundum dispositionem aliarum literarum inter „l" et „t" non erat spatium, nisi quod potuisset unam literam continere, quum secundum integritatem huius[11]) nominis Luitardus[12]) inter „l" et „t" duae literae sint[13]) diversae. Praeterea inter „r" et „v" tam modicum erat spatium, ut in eo nec[14]) haec litera „d," quae maius[15]) occupat spatium, sed haec litera „i," quae minimum occupat[16]), videretur formata fuisse. Rursus quum cera sigilli ab interiori[17]) parte vetustissima esset, cera, quae posita erat ab exteriori parte, quasi ad conservationem sigilli, recens erat et mollis. Quod quum diligenter investigatum fuisset, certo certius est compertum, quod sub vetusto sigillo charta fuerat[18]) perforata, et per glutinum novae cerae, quae posita fuerat exterius[19]), quasi ad conservationem sigilli vitiose fuit[20]) ipsi chartae subiunctum. Eadem falsitatis specie[21]), per vitiosam[22]) videlicet[23]) appositionem sigilli, cetera fere privilegia Romanorum imperatorum praeter privilegium Henrici vel falsa reperta sunt, vel falsata. Sed et ipsum Henrici privilegium ad fidem instruendam[24]) non videbatur sufficere, quia nec erat publica manu confectum, nec sigillum habebat authenticum, eo, quod erat ex media fere[25]) parte consumptum, nec plus de nomine proprio, nisi ultima medietas, videlicet „icus," nec de ceteris literis[26]), nisi haec[27]) adiectio: „Dei gratia" apparebat[28]), ita, quod ex literis ipsis non magis poterat comprobari fuisse sigillum Henrici, quam Lodovici. Instrumentum quoque sententiae multis modis inveniebatur suspectum, tum quia in ipso quaedam apparebant liturae, tum quia subscriptio notarii videbatur manus alterius fuisse[29]), quam subscriptio[30]) instrumenti; quum tamen notarius in subscriptione[31]) profiteretur, se instrumentum manu propria conscripsisse. Litera quoque recentior videbatur, quam charta, et aqua videbatur encaustum infectum, ut antiquius appareret. In omnibus autem[32]) imperialibus privilegiis, quae posteriora fuerant[33]), nulla '_prorsus_' est[34]) habita mentio de illa sententia, quamvis in eorum aliquibus mentio facta fuerit[35]) Luitardi, qui dicebatur donationem fecisse. Porro si legitimum esset '_et verum_' instrumentum sententiae, per illam tamen sententiam nullum Mediolanensi archiepiscopatui praeiudicium poterat generari, quum[36]) ipsa sententia lata fuerit[37]) inter alios, et res inter alios acta alii[38]) non praeiudicet. Nec attestationes, quae continebantur[39]) in instrumento sententiae, per quas legitima donatio Luitardi videbatur esse probata, poterant[40]) eidem archiepiscopatui nocumentum aliquod irrogare, quum inter alias personas, et in alio iudicio receptae fuissent. Ceterum memorati[41]) Henrici privilegium, quod[42]) non solum confirmationis, sed etiam donationis videbatur fuisse, unde[43]) rerum dominium donatarum intelligi forte poterat monasterio acquisitum '_et traditum_,' quamvis ex forma petitionis, quae in ipso privilegio declaratur, '_et quibusdam aliis verbis, quae ponuntur in ipso_,' confirmatorium '_tantum fuisse_' videretur[44]), ut[45]) tamen intelligatur eo modo, quo magis posset valere, distinguendum '_utique_' videbatur, ut idem Henricus alia donaverit, et alia confirmaverit, quum eadem legitime nequivisset '_et_' confirmari pariter et donari; confirmari, tanquam prius[46]) habita et possessa; donari, tanquam tunc tradita et concessa. '_Donaverit, inquam, illa, quae ipse intra trium milliarium spatium monasterio concedebat; confirmaverit autem, quae prius ipsi monasterio concessa fuerant et donata, inter quae illa continebantur, quae deducta sunt in iudicium._' Ac per hoc illa non poterant intelligi per privilegium illud donata, sed[47]) confirmata, quum iuxta legum[48]) sanctiones quod meum est ex alia causa meum fieri non possit, nisi desierit esse meum; '_praesertim quum pars monasterii nixa fuerit comprobare tam per privilegium concessionis, tam per instrumentum sententiae, quod illa legitime fuerint a Luitardo donata, et illi donationi per totum iudicium est innixa; unde post donationem huiusmodi eadem eidem non poterant redonari._' Quum igitur[49]) privilegium Henrici confirmatoriam tantum exstiterit, saltem quoad illa, quae deducta[50]) sunt in iudicium, si principale non tenuit, nec accessorium, quod ex eo vel ob id dignoscitur esse secutum. '_Pari modo cetera privilegia Romanorum imperatorum, etiam si vera fuissent et sine suspicione, ad probationem tamen invalida probarentur._' Per instrumenta vero locationis nec est utique[51]) probata proprietas, nec '_etiam_' ad plenum[52]) possessio, quum '_iuxta legitimas sanctiones_' ad probationem rei propriae sive ad[53]) defensionem non sufficiat[54]) facta locatio. '_Licet autem his et aliis modis saepedictus procurator tuus intentionem abbatis videretur elidere, cautumque sit in iure civili, quod actore non probante is, qui convenitur, etsi nihil praestiterit, obtinebit; ad ostendendam tamen evidentius iustitiam tuae partis, per testes videbatur probare, quod Mediolanensis archiepiscopus omnia, quae_

Cap. VI. 82) _Et haec_: C. L. — 83) _minuendi_: Comp. III., Reg. — 84) _Lucardi_: Comp. III. Aug. — 85) _Lincon._: C. R. 2. — _Licin._: C. R. 1. L. — _Ticinensis_: Comp. III., Reg. — 86) _ea_: Comp. III. Aug. — 87) _Alberti_: C. L. — 88) _Lodoici_: C. L., Comp. III. Ms., Reg. — _Ludovici_: Böhm. — 89) _de his_: Comp. III. Aug. — 90) _Nottingum_: Reg. — 91) _confirmabant vel etiam conferebant_: Comp. III. — _confirm. et conferebant_: Reg. — 92) _XL._: Comp. III. Aug. — 93) _non. infra_: Reg. — _non. et infra_: C. R. H. L., Comp. III. — 94) _possidebat_: C. H. — 95) _praedicto mon. a dicto Luit. donata_: ib. — 96) _donationis_: Comp. III. Aug. — 97) _fuerant_: C. R. 2. — 98) omitt. C. R. 1. — 99) omitt. C. R. 1., Comp. III., Reg. — _ornamentis_: C. R. 2. — _vestibus_: C. H. L. — 100) _alia_: C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 1) _reciperet_: Comp. III. Aug. — seq.: _mediam_: omitt. Comp. III., Reg. — 2) _quod_: C. R. L., Comp. III., Reg. — 3) omitt. Comp. III. Aug. — 4) abest a Comp. III. Aug., Cont., Böhm. — 5) _fuit_: Comp. III. Aug. — 6) _fuerunt_: C. H. — 7) _fuerat_: C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 8) _proculdub._: omitt. C. R. 1. L. — 9) _convici_: Comp. III. — _cognosci_: C. R., Reg. — 10) _quia_: C. R. L., Comp. III. Ms., Reg. — 11) _huiusmodi_: Comp. III. Ms. — 12) _Luitardi_: C. R. 1. — 13) _sunt_: C. R. 2. — 14) _non_: C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 15) _magis_: C. R. 2. — 16) add.: _spatium_: ib. — 17) _inferiori_: ib. — 18) _fuit_: C. L. — 19) _superius_: C. R. 1. — 20) _fuerit_: ib. — 21) _Eandem . . . speciem_: ib., Comp. III. Aug. — 22) _perniciosam_: C. L. — 23) _scilicet_: C. H. — 24) _adstruendam_: C. R. 2. H. L., Comp. III., Reg. — 25) omitt. C. R. 1. — 26) abest a C. H. — 27) _nec haec_: Comp. III. Ms. — 28) _comparebat_: C. R. 2. L., Comp. III., Reg. — 29) abest a C. H. — 30) _conscriptio_: Reg. — 31) add.: _sua_: C. R. 2. — 32) _etiam_: C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 33) _fuerunt_: Comp. III. Ms. — 34) _erat_: C. R. 2. — _fuit_: Comp. III. Aug. — 35) _fuerat_: C. H. L., Comp. III. — 36) _dum_: Böhm. — 37) _fuerat_: Comp. III. Aug. — 38) _aliis_: C. R. 1. H. — 39) _continentur_: C. L. — 40) _poterat_: C. L., Comp. III. Ms. — 41) _memoratum_: Comp. III., Reg. — praemitt.: _per_: Aug. — 42) abest a C. H. — 43) omitt. Comp. III. Aug. — 44) _videretur fuisse ex quibusdam verbis, quae proponuntur ab ipso, ut tamen_: C. H. — 45) omitt. Comp. III. Aug. — 46) omitt. C. R. — 47) add.: _etiam_: C. L. — 48) _legitimas_: C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 49) _ergo_: Comp. III., Reg., Cont., Böhm. — seqq.: _priv. Henr._: omitt. Comp. III., Reg. — 50) _ducta_: C. R. 1. — _inducta_: Aug. — 51) _utrique_: Böhm. — _utcunque_: C. H. L., Comp. III., Reg. — 52) _plene_: Comp. III., Reg. — 53) omitt. ib. — 54) _sufficiet_: Comp. III. Aug.

praemissa sunt, a sexaginta annis infra possederat inconcusse. Verum contra praescriptiones huiusmodi dictus abbas interruptionem medii temporis civilem pariter et naturalem obiecit. Olim enim Gozorio quondam comite a Frederico imperatore super his iudice delegato, quum post citationes legitimas Mediolanensis archiepiscopus se contumaciter absentasset, pro monasterio fuit lata sententia, et ipsius nomine corporalis possessio assignata, quam per sex annos et amplius habitam in bello Mediolanensium asserebat amissam; per quod allegabat praescriptionem civiliter et naturaliter interruptam. Porro ad exceptionem praemissam saepedictus procurator tuus taliter replicabat, quod bonae memoriae Ioannes Anagninus sanctae Mariae in porticu diaconus cardinalis, postea sancti Marci presbyter, et tandem episcopus Praenestinensis, tunc apostolicae sedis legatus, attendens quam barbarica feritate et insatiabili odio ecclesiam et civitatem Mediolanensem Fredericus imperator funditus vellet evertere atque in supremam redigere servitutem, quicquid ipse vel aliquis iudex seu ministerialis eius in ecclesias, clericos vel cives Mediolanenses statuerant tempore illo, in irritum revocavit. Cuius factum felicis recordationis Alexander Papa praedecessor noster approbans confirmavit, unde quod a praefato comite factum fuerat in odium Mediolanensium, quos dictus imperator acrius infestabat, Mediolanensi ecclesiae praemissa ratione non poterat praeiudicium generare. Porro rationem huiusmodi pars adversa frivolam reputabat, quum factae causae nulla iuris constitutione fieri possint infectae.° Quum autem super his, °*quae praemisimus, in nostra et fratrum nostrorum praesentia*° fuisset diutius litigatum, quia[55]) legitime probata[56]) non fuerant °*ea,*° quae petebantur[57]) ad monasterium pertinere, °*de communi fratrum nostrorum consilio*° ab impetitione ipsius °*praefatum*° procuratorem tuum nomine tuo et Mediolanensis ecclesiae[58]) sententialiter duximus absolvendum, quoniam, quum obscura sunt iura partium, consuevit contra eum, qui petitor est, iudicari. °*Super manso vero etc. Dat. Lat. XVI. Kal. Maii.*° [1199.]

CAP. VII.[59])

Non valent literae super absolutione voti per cruce signatos impetratae tacita veritate vel expressa falsitate.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Quod super his *(Et infra:* [°*cf. c. 8. de voto III. 34.*°]) Quacalviati °*praeterea,*° quid agere debeas circa cruce signatos[60]), qui dicentes, se ab apostolica sede redire, super absolutione sua ignota cardinalium sigilla reportant, quum eis super impedimentis expositis non fuisset de levi credendum. Ad quod tibi respondemus[61]), quod, °*quum nos,*° si quandoque[62]) talibus literas °*apostolicas*° indulgemus, illis[63]), qui personas et facultates eorum plenius noverunt[64]), hoc modo[65]) scribimus[66]), ut super impedimentis expositis inquisita diligentius veritate, statuant circa illos quod animarum saluti et succursui terrae sanctae magis noverint expedire, providentes attentius[67]), °*sicut superius continetur,*° ne quid in fraudem[68]) voti fallaciter confingatur; unde[69]), si tales per suppressionem veritatis aut falsitatis expressionem literas non solum cardinalium, sed etiam nostras[70]), nec[71]) solum dubias, sed etiam[72]) certas constiterit impetrasse, carere volumus impetratis, et, eis non[73]) obstantibus, ad voti executionem °*vel redemptionem*° compelli °*praecipimus, appellatione remota, sicut superius est expressum.*°

CAP. VIII.[74])

Si de extravaganti dubitatur, an decretalis sit authentica, aut est iuri consona, et tunc iudicatur secundum illam; aut dissona, et tunc Papa consulitur.

Idem *Heliensi Episcopo.*

Pastoralis *(Et infra:* [°*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*]) *Quaesivisti etiam, quibus indiciis fides habenda sit decretalibus, de quarum auctoritate iudex potest non immerito dubitare, quum plures inveniantur in compilatione scholarium, et allegentur in causis, de quibus per bullam non constitit, nec ipsae per metropoles insinuatae fuerunt. Quia igitur saepe contingit, quod etiam coram nobis decretales huiusmodi proponuntur, quas esse authenticas dubitamus, fraternitati tuae benignius respondentes,*° Auctoritate praesentium duximus statuendum, ut, quum aliqua decretalis, de qua iudex merito dubitet, allegatur, si eadem iuri communi sit consona, secundum eam non metuat iudicare, quum[75]) non tam ipsius, quam iuris communis auctoritate procedere videatur. Verum si iuri communi sit[76]) dissona, secundum ipsam non iudicet, sed superiorem consulat super ea.[77]) °*Quoniam autem etc.* [*cf. c. 4. de exc. II. 25.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*° [1204.]

CAP. IX.[78])

Post publicatas attestationes usque ad conclusionem possunt instrumenta produci. Hoc primo. *Consuetudo loci facit instrumentum authenticum.* Hoc secundo.

Idem *Episcopo sancti Andreae et Abbati de Broch.*[79])

Quum dilectus *(Et infra:* [°*cf. c. 6. de arb. I. 43.*°]) Ad secundam °*autem*° quaestionem °*taliter*° duximus respondendum, quod utraque[80]) pars potest instrumenta[81]) etiam post publicationem attestationum usque ad diffinitivae sententiae calculum exhibere, antequam sit[82]) in causa conclusum. Super tertio vero articulo[83]) °*taliter*° respondemus, quod °*inquiratis diligentius veritatem, et,*° si consuetudo illius patriae obtinet approbata, ut instrumentis illius regis fides adhibeatur °*in talibus*°, vos ea[84]) secure poteritis admittere, praesertim quum supradictus rex tantae fuerit honestatis, quod ipsius instrumenta maximae auctoritatis sint in partibus Scoticanis[85]). °*Ad quartum etc.* [*cf. c. 6. de causa poss. II. 12.*] *Dat. Lat. XVI. Kal. Apr. An. X.*° [1207.]

CAP. X.[86])

Falsitas instrumenti, vel quod deest instrumento, probari potest per testes.

Idem *Petro Civi Viterbiensi.*[87])

Quum Ioannes Eremita a te centum triginta[88]) libras Senenses[88*]) ex causa mutui coram Donadeo[89]) et Ioanne iudicibus Viterbiensibus[90]) petiisset, et tu[91]) ex adverso proponeres[92]), quod, quum idem °*Ioannes*° in centum et octoginta libris[93]) tibi pro pretio domus, quam eidem[94]) vendideras, teneretur[95]), centum triginta libras ex illis non immerito °*in mutuo*° debebat[96]) compensare. Tandem quum super hoc et[97]) quibusdam aliis articulis inter vos fuisset aliquamdiu litigatum, °*iidem*° iudices, °*utriusque partis rationibus intellectis et diligenter inspectis*° attestationibus, °*et*° publicatis[98]) °*instrumentis,*° te sententialiter condemnaverunt, ut eidem °*Ioanni*° praedictae domus possessionem vacuam traderes, °*et*° a creditoribus[99]) liberatam. *(Et infra:)* Quum igitur[100]) ab hac sententia ad nostram duxeris[1]) audientiam appellandum, et nos tam tibi, quam praedicto[2]) Ioanni °*dilectum filium nostrum*° T.[3]) subdiaconum et[4]) capellanum nostrum dederimus auditorem, ex parte tua fuit propositum °*coram eo,*° supradictae[5]) domus venditionem non puram, sed conditionalem potius exstitisse, ac nullatenus te teneri ad traditionem ipsius, quatuor nihilominus testibus ad hoc probandum inductis, quod, etsi novum[6]) esset capitulum, pendebat tamen ex veteri, qui iurati deposuerunt[7]), se interfuisse contractui inter te et praedictum Ioannem super eadem[8]) domo, °*posita in ecclesia*[9]) *S. Blasii,*° celebrato, pro qua centum octoginta librarum pretium tibi fuerat constitutum, tali videlicet adiecta conditione, ut tu domum ipsam[10]) inhabitares libere in

---

Cap. VI. 55) *quae:* ib. — 56) *probatum non fuerat:* Reg. — 57) *petebant:* Comp. III. Aug. — 58) abest ab ead.

Cap. VII. 59) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — cf. Rain. ap. Bal. I. 600. — 60) *illos:* Comp. III., Rain. — 61) *fratern. tuae duximus respondendum:* ib. — 62) *quando:* C. H. L., Comp. III., Rain. — 63) *vel quo:* Comp. III. Aug. — *qui illas:* Ms. — 64) *noverint:* Comp. III. — *cognoverint:* Rain. — 65) *hoc m.:* omitt. Rain. — 66) *scribamus:* Comp. III., Rain. — 67) omitt. C. R. t. L. — 68) *fraude vot. f. constringatur:* Comp. III. Aug. — 69) omitt. Comp. III., Rain. — 70) *et nostr.:* ib. — 71) *non:* Comp. III. Aug. — 72) *et cert.:* C. H., Comp. III., Rain. — 73) *in nullo proreus:* Comp. III., Rain.

Cap. VIII. 74) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 3. — 75) verb.: *quum .... videatur:* omitt. Reg. — 76) *videatur:* Comp. III. — 77) *ipsam:* Comp. III. Aug. — *ipsa:* Ms., Reg.

Cap. IX. 78) Restitutum ex Reg. Bal. X. 31. — Comp. III. h. t. c. 3. — 79) *Berich:* C. R. 1. — *Brnich:* C. L. — *episc. S. Andreae et abb. de Beroch (Boroch: Ms.), T. priori R. archidiac. et magistro B. (L.: Ms.) officiali S. Andreae:* Comp. III. — inscr. Reg. vide in adn. ad c. 6. de arb. I. 43. — 80) *utralibet:* C. R. t. H. L., Comp. III., Reg. — 81) *instrumentum:* Cant., Böhm. — add.: *sua:* C. R. 2. — 82) *fuerit:* Comp. III., Reg. — 83) *capitulo:* Reg. — 84) *instrumentum:* Comp. III. — *praefatum instrumentum:* Reg. — 85) *Scociewis:* C. R.

Cap. X. 86) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. un. — 87) *B. civi Biterviensi:* C. H. — *Biterinen.:* Comp. IV. Ms. B. — 88) *et trig.:* Comp. IV Aug., Böhm. — 88*) omitt. Comp. IV. — 89) *Donato:* C. R. 2. — *Donando:* C. H. — 90) *Biturbien.:* Comp. IV. Ms. B. — 91) *ipse:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *ipse tamen:* Ms. A. — 92) *proponens:* C. H. — *proponeret:* Comp. IV. Ms. B. — 93) abest a Comp. IV. Ms. A. — 94) *ei:* ib. — 95) *teneatur:* C. R. t. — 96) *debeat:* Comp. IV. Ms. A. B. — 97) *ac tam super his, quam super quibusd. aliis* (omitt. Ms. A.) *art.:* Comp. IV. — 98) *publicis:* ib. — 99) *et cum a cred.:* C. H. — 100) *ergo:* Comp. IV. Aug. — 1) *fuerit .. appellatum.* Comp. IV. Ms. A. — 2) *eidem:* Comp. IV. Ms. Aug. — *dicto:* Ms. A. B. — 3) *l. C.:* C. L. — *Te.:* Comp. IV. Aug., Böhm. — 4) omitt. C. L. — 5) *praedictae:* C. H. — *supradictam:* Comp. IV. Ms. A. B. — 6) *notum:* Comp. IV. Ms. B. — 7) *dixerunt:* C. H. — *deposuerunt:* Comp. IV. Ms. A. — 8) omitt. Comp. IV. — 9) ita restit. ex Comp. IV. Ms. A. — *hora:* Aug., Ms. B. — leg. vid.: *ora.* — 10) omitt. C. R.

vita tua, et post obitum tuum M. et R.[11]) natis tuis, eiusdem Ioannis nepotibus, remaneret. Cuius conditionis intuitu domum ipsam eidem Ioanni pro minori pretio vendidisti, quum a G.[12]) Morandi[13]) pro ipsa ducentas libras potuisses habere; anni[14]) vero, mensis et diei, quo venditio facta fuit[15]), iidem testes se dixerunt minime recordari. Dictus vero Ioannes venditionem '*ipsam*' non conditionalem, sed puram proposuit exstitisse, ad hoc probandum publicum exhibens instrumentum '*anno*[16]) *dominicae incarnationis MCCVI. mense Novembri die quarto confectum; in quo profitebaris, te propria voluntate vendidisse ac tradidisse domum ipsam eidem Ioanni Eremitae, et postea CLXXX. librarum pretium recepisse.*' Tabellionem quoque[17]), qui confecerat instrumentum, et unum ex[18]) testibus in instrumento subscriptis ad id[19]) probandum induxit[20]). '*Sed licet tabellio venditionem puram exstitisse firmavit, prout in serie instrumenti continetur, et etiam testis asseruit venditionem esse factam, utrum tamen sub conditione vel pure fuerit contractus initus, dixit se minime recordari.*' Porro quum dubitatio fuisset exorta, utrius[21]) deberet probatio praevalere, pro tua fuit parte propositum, quia, etsi '*secundum legitimas sanctiones*' eandem vim obtineant instrumentorum fides et depositiones testium in litibus exercendis, non tamen quodlibet instrumentum tanti debet esse momenti, ut trium vel plurium idoneorum testium depositionibus praeferantur[21*]). '*Satis est etenim, si propter tabellionis auctoritatem, qui suum officium fideliter adimplere praesumitur, quum ad hoc ex iuramento teneatur, tanta fides adhibeatur instrumento confecto, quanta foret duobus idoneis testibus adhibenda. Sed quum per quatuor testes omni exceptione maiores fuerit manifeste probatum, supradictam venditionem fuisse conditionaliter celebratam, eorundem depositiones asseruisti instrumento merito praeferendas.*' Ad hoc autem idem Ioannes ex adversa respondit, quod, quum[22]) intentionem suam per iam dictum fundaverit instrumentum, '*cui fides est indubitata adhibenda, quum nec cancellatum, nec abolitum, nec corruptum sit in aliqua parte sui,*' ac tu in modum exceptionis venditionem ipsam non pure, sed conditionaliter celebratam esse[23]) proponas[24]), nec per testes ad hoc a te[25]) inductos de certo fuerit[26]) tempore facta fides, et ideo non appareat, quod super illa venditione deponant, quam constat per dictum[27]) instrumentum determinato tempore fuisse contractam, huiusmodi probatio videbatur inefficax ad intentionem contrariam elidendam. Verum responsionem istam esse[28]) proponebas invalidam, quoniam, quum utraque pars a nobis interrogata fuisset[29]) in iure confessa, quod unica tantum venditio super domo contracta fuerit[30]), et ex depositionibus testium liqueat, venditionem conditionalem[31]) fuisse, ex utriusque[32]) confessione colligitur, eiusdem[33]) domus venditionem conditionalem exstitisse[34]), non puram, non obstante, quod ipsa interrogatio facta fuerit, postquam a partibus exstitit in causa conclusum, quum iudex, qui[35]) usque ad prolationem sententiae debet universa rimari, possit[36]) interrogare de facto, quotiens dubitationis aliquid occurrit[37]). '*His ergo et aliis tam coram nobis, quam coram dicto capellano propositis et plenius intellectis,*' De consilio fratrum nostrorum pronunciavimus[38]), venditionem praedictae domus fuisse conditionaliter celebratam, et te ob hoc[39]) nullatenus[40]) obligatum ad traditionem ipsius, super hoc memorato Ioanni silentium imponentes '*perpetuum.*' Sententiam vero iudicum praedictorum[41]), qui[42]) alias iuste pronunciasse noscuntur, quum huiusmodi exceptio coram ipsis nec probata fuerit nec obiecta, quoad dictum capitulum[43]) infirmamus, eam quoad[44]) alios articulos auctoritate apostolica[45]) confirmantes.

CAP. XI.[46])

Defectus literae non vitiat rescriptum

Honorius III.[47])

Ex parte carissimae in Christo filiae B.[48]) quondam Anglorum reginae fuit propositum '*coram nobis, quod, quum nobilis vir W. de Guerchia Nannetensis, Redonensis et Andegavensis dioecesis ipsam castro de Segreio, ad eam ratione sui dotalitii pertinente, pro suae voluntatis arbitrio spoliarit, et ipsa super hoc contra eum a bonae memoriae I. Papa praedecessore nostro ad nos literas impetraret,*' Quia[49]) rescriptum apostolicum pro eo[50]), quod in hac dictione; „spoliarunt," haec figura „u" deerat, asseritur vitiosum, '*licet iam a nobis tres citationes vel quatuor emanassent: vos tamen, admissis huiusmodi exceptionibus frivolis, in ipso negotio procedere distulistis. Nos ergo de discretione vestra non modicum admirantes, quum per praecedentia etiam subsequentia intelligantur, licet ex scriptoris vitio vel occupatione praedictum „u" fuerit omissum, satis vobis potuerit de mandatoris intentione constare, nec eius mandatum in ipsius obitu exspiraverat, eo, quod res integra iam non erat, ac volentes, ut finis litibus imponatur, discretioni vestrae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus hoc[51]) non obstante in negotio ipso '*iuxta priorum continentiam literarum, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo,*' ratione praevia procedatis.

CAP. XII.

Licite appellatur a iudice, qui parti hoc petenti non facit edi communia instrumenta.

Gregorius IX. *Priori sancti Bartholomaei et*[52]) *Decano de Arcubus Londoniensibus.*[53])

G. perpetuus vicarius ecclesiae de Reehan[54]) nobis exposuit, quod, quum prior et conventus de Ledis[55]) eum super decimis coram iudicibus auctoritate apostolica convenissent, et dictos G. super similibus coram ipsis[56]) reconvenisset[57]) eosdem, quia dicti iudices copiam quorundam instrumentorum communium, quae habebat pars altera, et[58]) per quae intendebat intentionem suam super principali fundare, fieri non faciebant eidem hoc cum instantia postulanti, nostram audientiam appellavit. Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, revocato in statum debitum, etc.

CAP. XIII.

Scripturae contrariae ab eodem productae fidem non faciunt.

Idem.[59])

Imputari ei potest, qui contrarias inter se scripturas in iudicio protulit, fidem[60]) sibi adinvicem derogantes, quum in ipsius fuerit potestate quam voluerat[61]) non proferre.

CAP. XIV.[61*])

Si in instrumento debiti exprimitur causa, condemnatur debitor, nisi probet indebitum. Si non exprimitur, necesse est, ut creditor probet, id fore debitum.

Idem.

Si cautio, quam a te indebite proponis expositam, indeterminate loquatur, adversarius tuus tenetur ostendere debitum, quod continetur in ea. Sed si causam, propter quam huiusmodi scriptura processerit, expresseris in eadem, confessioni tuae statur, nisi probaveris, te id indebite promisisse.

Cap. X. 11) *M. et V.*: C. R. 1. — *M. et A.*: C. R. 2. — *Matthaeo et R.*: Comp. IV. — 12) *G. filio*: C. L. — 13) *Monldi*: Comp. IV. Ms. A. — *Monaldi*: Aug. — *Ricardi*: Ms. B. — 14) *anni . . . . recordari*: omitt. Comp. IV. Ms. A. — 15) *fuerat*: Comp. IV. Aug., B. — 16) *anno . . . . confect.*: omitt. Comp. IV. Ms. A. — *a. d. i. M. C. VIII. VI. mense Novembris die quarto*: Ms. A. — *M. CC. VIII. VI. mense Novembri die qu.*: Aug. — 17) *vero*: C. H., Comp. IV. Aug. — 18) *de*: C. H. — 19) *idem*: Comp. IV. Ms. A. B. — 20) *induxerit*: C. R. 1. — 21) *utra*: Comp. IV. Aug. — *utriusque debet dubitatio*: Ms. A. — 21*) *praeferatur*: Comp. IV., Cont., Bohm. — 22) *Ad hoc autem fuit ex adversa responsum, quod quum idem Io. intentionem*: Comp. IV. — 23) omitt. C. R. H. L., Comp. IV. — 24) *asseris*: Comp. IV. — 25) *a te*: omitt. ead. — 26) *fuit*: Comp. IV. Ms. A. — 27) abest a Comp. IV. — 28) *istam esse*: omitt. C. H. — *esse*: abest a Comp. IV. — 29) *fuerit et*: Comp. IV. — 30) *fuit*: C. H. — 31) *conditionaliter celebratam*: Comp. IV. Aug. — verb. seq.: *ex utr. . . . non pur.*: omitt. Ms. B. — 32) add.: *partis*: C. R. 1. — 33) *eandem*: Comp. IV. Aug. — *eiusd. dom. vend.*: omitt. Ms. A. — 34) *fuisse*: Comp. IV. Aug., Ms. A. — seq.: *non pur.*: omitt. ib. — 35) omitt. Comp. IV. — 36) *et poss.*: Comp. IV. Aug. — *ut poss.*: Ms. A. B. — 37) *occurrerit*: Comp. IV. Aug. — 38) *pronunciamus*: ib. — 39) *ob hoc*: omitt. C. R. H. L., Comp. IV. — 40) *nullo modo*: Comp. IV. — 41) *priorum*: Comp. IV. Ms. A. — 42) *quam*: C. L. — *quam in pron.*: Comp. IV. Aug. — *quam inde pron.*: Ms. B. — *quam in te alias iuste pron.*: Ms. A. — 43) *articulum*: C. H., Comp. IV. Aug. — 44) *Sed quoad alios approbandam duximus, et auctoritate ap. confirmandam*: Comp. IV. — 45) *auct. ap.*: omitt. C. R. 1. H. L.

Cap. XI. 46) Restitutum ex Comp. V. c. 1. off. iud. del. I. 15. — cf. c. 15. de foe. comp. II. 2. — 47) *archiepisc., decano et archidiac. Bituricen.*: Comp. V. — 48) *B.*: C. L. — 49) *Quia pars adversa, postulatis a nobis induciis deliberatoriis et obtentis, rescriptum . . . . . spoliarit (spoliarunt: Ms.) . . . . asseruit vitiosum, proponens nihilominus, quod mandatum huiusmodi exspiraverat mortuo mandatore etc.*: Comp. V., Bohm. — 50) *ex eo*: C. H. — 51) *exceptione huiusmodi*: Comp. V.

Cap. XII. 52) *et dec. de Arc.*: omitt. C. R. 1. — *et dec. de T.*: C. R. 2. — 53) omitt. C. R. — 54) *Petham.*: C. R. 2. — *Rechen.*: C. R. 1. — *Rocham*: C. L. — *Recham*: Cont., Bohm. (*Raynehami*) — 55) *Ledes*: C. R. L. (leg. vid.: *Ledis.*) — 56) *cor. ipsarum praesentia*: C. R. 1. — 57) *convenisset*: ib. — 58) omitt. C. H.

Cap. XIII. 59) *Idem in concilio generali*: C. H. — 60) omitt. C. H. — 61) *voluerit*: C. R. H.

Cap. XIV. 61*) cf. fr. 25. §. 4. D. de prob. XXII. 3.

CAP. XV.

Auctoritate ordinarii potest notarius tabellionis mortui notas in publicam formam redigere.

Idem *I.*[62]) *Tabellioni.*

Quum P. tabellio morte praeventus quaedam non perfecerit[63]) instrumenta, quae in nota[64]) redacta fuerant ab eodem, ad petitionem eorum, ad quos pertinent, auctoritate ordinarii iudicis poteris ea fideliter in publicam formam redigere, habitura per hoc perpetuam firmitatem.

CAP. XVI.

Instrumentum exemplatum per tabellionem auctoritate ordinarii, eandem vim habet cum originali.

Idem.

Si instrumenta propter vetustatem vel propter[65]) aliam iustam causam exemplari petantur, coram ordinario iudice vel delegato ab eo[66]) specialiter praesententur. Qui si ea diligenter inspecta in nulla sui parte vitiata repererit, per[67]) publicam personam illa[68]) praecipiat exemplari, eandem auctoritatem per hoc cum originalibus habitura.

TITULUS XXIII.

DE PRAESUMPTIONIBUS.

CAP. I.

Sicut manifeste nocens est poenae obnoxius, ita et occultus, licet postea dicat, se ioco fecisse.

Salomon *in Parabolis.*[1])

Sicut noxius est, qui mittit lanceas et sagittas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo, et, quum[2]) fuerit deprehensus, dicit[3]): Iudens feci.

CAP. II.[3*])

Ex violenta praesumptione fertur definitiva. Et est casus notabilis.

Idem.[4])

Afferte mihi gladium. Quumque attulissent '*gladium coram rege*' ait: Dividite[5]) infantem vivum[6]) '*in duas partes*', et date dimidiam partem uni, et dimidiam partem[7]) alteri. Dixit autem mulier, cuius filius erat vivus, ad regem, (commota sunt quippe[8]) viscera eius super filio suo)[9]): Obsecro domine, date illi infantem vivum, et non occidatur[10]). E contrario alia[11]) dicebat[12]): Nec mihi, nec tibi sit, sed dividatur. Respondit rex et ait: Date huic infantem vivum, et non occidatur. Haec est enim mater eius.

CAP. III.[12])

Conversatio in adolescentia facit praesumptionem in senectute.

Hieronymus *super Parabolis.*[13])

„Ex studiis suis intelligitur puer.“ Quemcunque enim virtutibus studere eum[14]) modestia continentiae auditioni sapientum, '*et*' observantiae mandatorum Dei, '*et*' maxime[15]) simplicitati et humilitati videris, huius munda '*esse*' et recta opera intellige. '*Quem vero his contrarium etc.*'

CAP. IV.[16])

Praesumitur contra illum, qui dilationibus subterfugit iudicium.

Bonifacius Papa *Episcopis Galliae.*[17]).

Nullus dubitat, quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum ut absolvatur, qui est innocens, quaerit, '*sed astuta cavillatio eorum, quae veraitis agendum credunt esse consiliis, nunquam innocentiae nomen accipit.*' Confitetur enim de omnibus, quisquis se subterfugere iudicium dilationibus[18]) putat. '*Veniet etc. Dat. sub die Id. Iun. Monaxio XI. V. C. Cons.*' [419.]

CAP. V.[19])

Qui ex duobus illatis alterum negat, reliquum affirmare praesumitur.

Gregorius *in Homilia.*[20])

„Nonne[21]) bene dicimus '*nos,*' quia Samaritanus es tu, et daemonium habes? Respondit Iesus: Ego daemonium non habeo.“ Duo quippe ei illata fuerunt: unum negavit, alterum[22]) tacendo concessit.

CAP. VI.[23])

Ex praeteritis praesumitur circa futura.

Idem *Maximo Episcopo.*[24])

Mandata coelestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur. Proinde[25]) super cunctas ecclesias Siciliae te, '*reverentissimum virum Maximianum fratrem, et coepiscopum nostrum*' vices[26]) sedis apostolicae ministrare decernimus, '*ut quisquis illuc religionis habitu censetur, fraternitati tuae ex nostra auctoritate subiaceat, quatenus ei non sit necessarium pro parvulis ad nos causis tanta maris spatia transmeando pervenire. Sed si qua fortasse difficilia exsistunt, quae fraternitatis tuae iudicio nequaquam dirimi possint, haec solummodo nostrum iudicium flagitent, ut sublevati de minimis in causis maioribus efficacius occupemur.*' Quas '*videlicet vices*' non loco tribuimus, sed personae, quia ex transacta in te vita didicimus, quid '*etiam*' de subsequenti[27]) conversatione tua praesumamus. '*Mense Decembr. Indict. X.*' [592.]

CAP. VII.[28])

Ex vicinitate praesumitur notitia facti loci vicini.

Idem.[29])

Quosdam *(Et infra:)* Africa vero[30]) qualiter mortalitate[31]) et languoribus vastetur, quanto viciniores estis, '*tanto*' credo quod subtilius[32]) cognovistis. '*De oriente vero etc.*'

CAP. VIII.[33])

Praesumitur factum notum in vicino loco, quod est notum in remoto.

Idem *Victori Episcopo.*

Quanto '*laetitiae nobis est fratres nostros cognoscere erga filios suos paterna caritate decenter esse sollicitos, tanto tristitiae deputamus, quando eos ab illicitis nec aliorum fratrum reverentia, nec sacerdotii peorvalet consideratio temperare. Quam igitur gravis et aspera adversus fratrem nostrum Tegrasis civitatis episcopum clericorum eius vel eorum, qui in sacro sunt ordine positi, sit querela, fraternitati tuae liquere non dubium est, quia*' Latere te in vicino[34]) non potuit, quod ad nos in longinquo pervenit. '*Et quoniam etc.*'

CAP. IX.[35])

Ex praeteritis praesumitur circa futura.

Hieronymus *super Osee.*

„Scribam eis[36]) multiplices leges meas.“ Ex prima dolis, et[37]) neglectis apparet, quod has negligent.[38])

Cap. XV. 62) *Io.:* C. R. 2. — 63) *perfecerat:* C. L. — 64) *notam:* Böhm.

Cap. XVI. 65) omitt. C. R. L. — 66) *ipso:* C. R. 2. — 67) *et per:* C. L. — 68) *ea:* C. H.

TIT. XXIII. Cap. I. 1) Parab. XXVI. 18. seq. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *tam:* Comp. I. Ms. — 3) *dicet:* Comp. I. Aug.

Cap. II. 3*) Restitutum ex 3 Reg. III. 24. seqq. sec. ed. Vulg. — Comp. I. h. t. c. 2. — 4) *Idem in iudicio duarum mulierum:* Comp. I. — 5) *Dividite, inquit:* Vulg. — 6) *viv. inquit:* Comp. I. Ms. — 7) omitt. Comp. I. — 8) *autem:* Comp. I. Ms. — *quippe omnia:* Aug. — 9) *sup. fil. suo:* omitt. C. H. — 10) *et nolite interficere eum:* Comp. I., Vulg. — 11) *illa:* C. R. 1., Comp. I., Vulg.

Cap. III. 12) Restitutum ex Hieron. (sive Beda) in Parab. XX. 21.— Comp. I. h. t. c. 4. — 13) *Salomon in parabolis:* Cant. — *Hier. sup. parabolas:* Comp. I. Aug. — 14) *modestiae:* orig. — 15) *maximeque simpl. ac hum.:* ib.

Cap. IV. 16) Restitutum ex Coll. Hisp. — Burch. I. 161., Iv. Decr. V. 271. Comp. I. h. t. c. 5. — 17) *Italiae:* C. H. — 18) *dilationis:* Comp. I. Aug.

Cap. V. 19) Greg. Hom. XVIII. — Comp. I. h. t. c. 6. — 20) *Greg. in Daniele:* Comp. I. Ms. — 21) Ioan. VIII. 48. seq. — 22) *et ult.:* Comp. I. Aug. — *aliud:* Gres.

Cap. VI. 23) Restitutum ex Greg. I. Reg. II. 7. — Comp. I h. t. c. 7. et c. 1. de off. vic. I. 20. — 24) *Maximiano ep. Syracusano:* Reg. — 25) *Deinde:* Comp. I. Aug. L. H. — 26) *vicem:* Comp. I. — 27) *consequenti:* C. H.

Cap. VII. 28) Restitutum (quantum oportuit) ex Greg. I. Reg. IX. 123. (A. 599.) — Comp. I. h. t. c. 8. — 29) *Italicae patriciae et d. Ven.:* Comp. I. Aug. — *Ital. patr. et con. Ve.:* Ms. — *Domno Venantio patricio et Italicae iugalibus:* Reg. — 30) *autem:* Reg. — 31) *mortalibus languoribus:* Comp. I. Aug. — 32) *facilius:* C. R. 1.

Cap. VIII. 33) Restitutum ex Greg. I. Reg. XII. 29. (A. 602.) — Comp. I. h. t. c. 9. — 34) *vicinio:* Comp. I. Aug.

Cap. IX. 35) Gloss. ord. in Os. VIII. 12. — Comp. I. h. t. c. 9. — 36) *ei:* Vulg. — 37) omitt. Comp. I. — 38) *negligerent:* Gloss.

CAP. X.[39])

Efficacior probatio requiritur ab eo, qui probare vult illud, quod non est verisimile.

Alexander III. *Decano Cassiensi.*[40])

Quia verisimile[41]) non est, quod H. presbyter[42]) personatum ecclesiae R. capellano concesserit, et ab eo eiusdem ecclesiae acceperit vicariam, provideas '*attentius*', ne[43]) '*memorati W.*' super hoc probationem recipias[44]), nisi communis loci fama id[45]) habeat, vel tales personae appareant, de quibus verisimile non[46]) sit, quod debeant deierare; quoniam saepe contingit, quod testes corrupti '*pretio*' facile inducantur[47]) ad falsum testimonium proferendum.

CAP. XI.[48])

Per cohabitationem diutinam et famam de matrimonio et contractibus matrimonialibus ac alia adminicula probatur matrimonium. Panorm.

Idem *Genuensi*[49]) *Archiepiscopo.*

Illud quoque '*nihilominus ex tua inquisitione*' nobis innotuit, quod, quum '*quaedam*' libera mulier per decem annos et ultra[50]) cuidam servo scienter cohabitaverit, et ab eo fuerit carnaliter cognita, nunc ipsum asserit suum non esse maritum '*pro eo, quod testes desponsationis non comparent.*' Verum[51]) vir[52]) eam vendiciens in uxorem ostendit publicum instrumentum, in[53]) quo sese coniuges nominant[54]), et per[55]) quod ipsum ei donationem propter nuptias fecisse apparet[56]). Mulier vero instrumentum illud asserens vitiosum[57]), ut servo[58]) dominus fraudaretur, plures[59]) testes produxit, quod[60]) '*servus*' illic ab amicis[61]) eius[62]) saepe rogatus[63]), ut eam desponsaret, '*et ille*' nec[64]) desponsasse, nec desponsaturum se ipsam[65]) firmiter asserebat. Vir autem nonnisi praedicto[66]) instrumento, et quibusdam[67]) testibus, qui viderant[68]) eam annulos deferentem, '*mulierem*' ipsam[69]) probavit '*esse*' uxorem; sed mulier de[70]) more illarum '*mulierum*,' quae panes vendunt, se annulos detulisse dicebat. Verum[71]), quia[72]) in huiusmodi dubietate fama viciniae magis debet attendi, '*tuae sollicitudinis erit famam loci diligenter inquirere, utrum praedictus vir eam in lecto et in mensa sicut suam uxorem aut concubinam habuerit; et*' si fama loci habet, quod vir ipsam[73]) in lecto et in mensa sicut uxorem[74]) tenuerit, quum matrimonium sit maris et feminae coniunctio, individuam vitae consuetudinem retinens: cogenda est mulier, ut eidem viro affectu serviat coniugali, praesertim si praescriptum instrumentum ab eo conditum[75]) fuerit, qui officium suum fideliter adimplevit.[76])

CAP. XII.[77])

Per violentam praesumptionem probatur carnis copula.

Idem.[78])

Literis tuae fraternitatis receptis '*ex tenore illarum*' nobis innotuit, quod, quum P.[79]) '*parochianus tuus*' ab A.[80]) muliere, quam in[81]) uxorem acceperat, '*tuo iudicio*' peteret[82]) separari, accusatores[83]) matrimonii produxerunt testes firmiter asserentes, quod, postquam '*praedicta*' mulier[84]) cum praedicto viro contraxerat matrimonium, consanguineum viri eiusdem[85]) solum cum sola, nudum cum nuda, in[86]) eodem lecto iacentem, ea, ut credebant[87]), intentione, ut eam cognosceret[88]) carnaliter, viderunt, '*sed et in*' multis[89]) secretis locis, et latebris ad hoc commodis, et '*tam*' horis[90]) electis, '*quam locis saepe praesentibus eis hoc contigisse dixerunt. Et publica fama consentit, quod post contractum matrimonium se miscuerunt ad invicem, quod in praesentia tua publice, ut asseris, sunt confessi, quamvis id se ante contractum matrimonium fecisse negarent. Dicitur quoque de muliere praedicta, quod de marito sese simulans concepisse, alienum partum iam baptizatum, ut fertur, se mentita est peperisse, et rebaptizari faciens virum suum decepit. Procedente vero tempore, quum fama empti alieni partus fraudem detegeret, parentibus, a quibus eum emerat, occulte restituit, postea veneficum poculum et alias vitae insidias viro parasse eadem mulier perhibetur. Quia ergo tua nos fraternitas duxit consulendos, si ad solvendum matrimonium iam dictae probationes sufficiant,*' Consultationi tuae taliter respondemus[91]), quod '*tum ex confessione, tum*' ex huiusmodi[92]) violenta et certa[93]) suspicione fornicationis, '*praesertim, si quod de partu et machinatione mortis dictum est probari valet, non immerito*' potest sententia divortii promulgari[94]), ita quidem[95]), ut vir licentiam habeat mortua illa[96]) ducendi aliam, muliere[97]) sine spe coniugii remanente.

CAP. XIII.[98])

Idem dicit, ut praeced. cap.

Clemens III.[99])

Tertio loco quaestionis huiusmodi nodum tua fraternitas petiit explicari[100]), an iuvenis sponsam, in quam per verba de praesenti consensit, debeat '*in*' uxorem habere, ad quorum matrimonium impediendum neptis ipsius sponsae prosiliens, se a iuvene carnaliter praecognitam proponebat. A[1]) qua producti testes dixerunt, se pro certo credere, quod illa dicti[2]) iuvenis exstiterit concubina, '*et ei carnali commixtione coniuncta,*' adiicientes, quod eos insimul viderunt[3]) per[4]) plana et nemora, vias[5]) et invia pluries convagantes, et testimonium viciniae se super hoc recepisse dicebant. Ad maiorem autem[6]) certitudinem, quia[7]) minus sufficienter credidisti[8]) esse probatum quod eadem mulier asserebat, tam ipsa[9]), quam iuvenis iuramentis adstricti seorsum confessi sunt, quod se invicem[10]) carnaliter[11]) praecognoverant, licet iuvenis nollet ab ea, quam desponsaverat, separari. Nos autem[12]) '*haec*[13])', quae dicta sunt, intelligentes, '*et attendentes viciniae famam, et dictorum mulieris ac iuvenis connexas confabulationes, et per solitudines vagos incessus per testes esse probatos, et de carnali cognitione eos per iuramentum separatim fuisse confessos,*' praesertim quum hoc non dicatur occultum, sed quasi[14]) praedictae a pluribus manifestum, '*praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, et praesertim felicis memoriae Alexandri III. statuta sectantes,*' consultius '*et securius*' esse credimus, ut matrimonialiter non coniungantur[15]), sed '*ab invicem*' solutis sponsalibus separentur. '*Dat. Laterani.*'

Cap. X. 39) Restitutum ex App. VIII. 14., Lips. XLIII. 14., Cass. XLVIII. 11., Comp. I. h. t. c. 10. — 40) *dec. Cass.*: omitt. C. R. 2. — *Gafil.*: C. R. 1. — *Caston.*: C. H. — *Castrensi*: Lips. — *Cistrensi*: Cass. — *Cicestrensi*: App. — 41) *quia veri similitudinem non habet, quod praedictus F.* (*B.*: Lips.) *personatum praelibatae ecclesiae capellano praenominati* (*praedicti*: Cass.) *R. cesserit, et* (*at*: Aug.) *in ea ipsius ecclesiae vicariam acceperit* (*acciperet*: Aug. — *reciperet*: Cass.), *praevideas*: Coll. citt. — 42) omitt. C. R. II. — 43) *ut*: App. — 44) *accipias*: C. H., Lips. — 45) *hoc*: Coll. citt. — 46) omitt. App. — 47) *inveniantur*: ead. — *inducuntur*: C. R. 1. II.
Cap. XI. 48) Restitutum ex App. L. 42., Lips. XLIX. 34., Cass. LVIII. 27., Comp. I. c. 14. de spons. IV. 1. — 49) *Ianuensi*: C. R. H. — *Ianuensi episcopo*: Coll. citt. — *add. P. C. Tua fraternitas*: Comp. I. — cf. c. 4. de spons. duor. IV. 4. — 50) *amplius*: C. H. — 51) *Unde*: Lips. — 52) *vir eam vendicat in ux. et ostendit*: Coll. citt. — 53) omitt. eaed. — 54) *noverant*: App. — 55) *propter quod*: ead. — *et post haec quod*: Lips. — 56) *compareet*: Lips., Cass., Comp. I. — 57) *vitiosum fuisse fatetur*: Coll. citt. — 58) *suo*: Cass. — *ut . . . fraud.*: omitt. App. — 59) *et plures*: Coll. citt. — 60) *quoniam*: App., Comp. I. — 61) *inimicis*: App. — 62) *mulieris*: Coll. citt. — 63) add.: *fuerit*: Cass. — 64) *nec eum*: C. R. 1. — 65) *eum*: Coll. citt. — 66) *publica*: App. — 67) add.: *aliis*: C. R. 1. — 68) *videbant*: C. R. 1. — *videant*: Cass. — seq.: *eam*: omitt. Cont. — 69) *propriam*: App. — 70) omitt. Cass. — 71) *Unde*: Coll. citt. — 72) *quoniam*: Cass. — 73) *eam*: C. H. — seq.: *in lect. et in mens.*: omitt. Coll. citt. — 74) add.: *suam*: ead. — 75) *cognitum*: App. — 76) *consuevit adimplere*: C. R. 1. — *adimpleverit*: Coll. citt.
Cap. XII. 77) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 380., Comp. II. h. t. c. 2. — 78) *archid. Genuen.*: Böhm. ex Cont. — *Exoniensi?* (*Exoniensi?*) *ep.*: Luc. — 79) *Petrus*: Comp. II. Aug., Ms. A. — 80) *E.*: Comp. II. Ms. B. — 81) omitt. C. H. — 82) *vellet*: Coll. citt. — 83) *actinaet*: Luc. — 84) *praed. mul. quum*: omitt. Luc. — 85) abest a Coll. citt. — 86) *et in*: C. R. 2. — 87) *credebatur*: Luc. — 88) *agnosceret carn., videretur*: ead. — 89) omitt. Luc. — seq.: *locis*: abest a Comp. II. — 90) *hominibus*: Luc. — 91) *praesentium* (*praesenti*: Ms. A.) *significatione tibi* (*nobis*: Ms. B.) *iniungimus*: Luc., Comp. II. — 92) omitt. eaed. — 93) *suspicione certae fornicationis*: Luc. — 94) *celebrari*: Comp. II. Ms. A. — 95) *ita quod ut*: Luc. — *ita quod vir*: Comp. II. Ms. A. B. — 96) *ea*. Luc. — 97) *mulier vero sine spe coniugii maneat*: Luc., Comp. II.
Cap. XIII. 98) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 369., Comp. II. c. 8. de spons. IV. 1. — 99) add.: *P. C. Martiano Bertam*: Comp. II., cf. c. 11. de sent. et re iud. II. 27. — 100) *explicandum*: Luc., Comp. II. Ms. A. B. — *enodari*: Aug. — 1) *et quam de hac* (*his*: Ms. B.) *testes produceret, dixerunt illi sic* (abest a Luc. — *illi sic*: omitt. Ms. B.) *se etc.*: Comp. II., Luc. — 2) *praedicti*: Luc., Comp. II. Aug., Ms. A. — 3) *viderint*: C. H. — *videbant*: Luc. — 4) *et per*: Comp. II. Aug., Ms. A. — 5) *et vias*: Ms. id. — 6) *vero*, Cont., Böhm. — 7) *quod*: Luc. — 8) abest a Comp. II. Ms. B. — seq.: *esse*: omitt. Luc. — 9) *tum ipsum quam iuvenem iuramentis adstrictos* (*iur. adstr.*: omitt. Ms. B.) *convenisti et seorsum* (add.: *convenit*: Ms. A.) *confessi*: Comp. II. — *tam ipsum quam iuv. iur. adstrictos dicentem convenisti et seorsum venit*: Luc. — 10) *ad inv.*: C. II., Luc. — 11) omitt. C. II. — *carn. praec. antequam verba de praesenti inter eos venirent*: C. R. 1. — 12) abest a C. II. — 13) *ea, quae*: C. R. 1. — *his . . . intellectis*: Comp. II. Ms. A., Luc. — 14) *sed quam praedicitur a plur. manifeste*: Luc. — *sed manifestum quod a plur. praedicatur*: Comp. II. Ms. A. — *sed quasi a plur. manifeste praedicatur*: Aug. — *comprobatur vel praedicatur*: Ms. B. — 15) *iungantur*: C. R. 2., Luc., Comp. II.

CAP. XIV.[16])

Propter praesumptionem etiam vehementem non debet quis de gravi crimine condemnari.

Innocentius III. *Nivernensi*[17]) *Episcopo et Archidiacono Bituricensi.*

Literas vestras accepimus[18]) continentes, quod, quum causa, quae vertitur[19]) inter '*venerabilem fratrem*' Altissiodorensem episcopum, et quosdam Burgenses de Caritate, quos idem episcopus de haeresi impetebat, vobis et '*dilecto filio*' abbati Collanensi[20]), a sede apostolica delegata fuisset, utraque pars '*tandem, ut negotii prolixitas posset facilius expediri,*' vos duos sub certa poena sibi arbitros statuerunt, delegata vobis potestate nihilominus reservata; G.[21]) autem lator praesentium, unus ex illis, '*quos praefatus episcopus impetebat,*' haeresim suam '*apud Caritatem*' fuerat[22]) publica voce confessus, et de '*quodam*' fratre suo similiter recognoverat, quod[23]) eodem secum laborabat errore. '*Qui quum de fide sua coram venerabili fratre nostro Bituricensi archiepiscopo conveniretur, eique purgatio facienda per eundem W., qui vere poenitens et catholicus credebatur, esset indicta, ipse W. fratrem suum, quem publice asseruerat esse haereticum, praestito iuramento purgavit, et sic ab ipso et periurus et haereticus censebatur. E contrario vero idem W. proposuit, quod, licet de se publice confessus fuisset, nihil tamen fuerat de fratre confessus. Unde bene poterat illum purgasse, maxime quum a duobus capellanis de Albiniaco, qui conscientiam illius noverant, audivisset, quod tanquam catholicum poterat illum secure purgare, quorum literas postea vobis ostendit. Sed episcopus super eo, quod de fratre negaverat, protinus eum per se ipsum et unum presbyterum et alium diaconum coram vobis convicit; unde ipsum relapsum in haeresim appellabat. Vos igitur has in praedicto W. contrarietates notabiles attendentes, ipsum cum literis vestris ad nostram praesentiam transmisistis, bonis eius interim annotatis, donec de persona eius et bonis quid statuendum foret statuere curaremus, adiicientes, quod, quum idem W. apud vos cum quibusdam instaret, ut purgationem reciperetis ipsius, sicut aliorum quorundam, vos iuramentum eius, quia sibi contrarius videbatur, admittere noluistis, purgatione tamen pro eo per octavam manum bonorum virorum admissa.*' Nos[24]) vero, '*quia vulpeculae, quae moliuntur vineam Domini demoliri, sagaci sunt studio capiendae, nam vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos, ex iis, quae praescripta sunt,*' praedictum[25]) G. suspectum de haeresi vehementer habuimus[26]), tum quia quod ante dixerat postea se dixisse negavit, '*sicut convictus est coram vobis,*' tum quia vel mendacium prius dixit in fratrem, asserendo illum haereticum, vel periurium postea commisit in Deum, purgando illum de haeresi, quorum utrumque reddit illum valde suspectum; quanquam verisimilius[27]) videatur, quod eo[28]) tempore, quo tanquam vere poenitens ab haeresi revertebatur[29]) ad fidem, tam grave mendacium non dixisset, praesertim in fratrem, quem '*utique*' tanquam carissimum non[30]) asseruisset haereticum, nisi fuisset accensus zelo fidei orthodoxae. Unde praesumitur, quod, quum postea purgavit[31]) illum de haeresi[32]), turpiter deieravit[33]). Quocirca '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, quum propter solam suspicionem, quamvis '*utique*' vehementem, nolumus[34]) illum[35]) de tam gravi crimine condemnari[36]), talem et tantam securitatem recipiatis[37]) ab ipso[38]) praeter iuratoriam cautionem, quod timore poenae corporalis[39]) debeat coërceri, discretam ei poenitentiam iniungentes[40]), ex qua valeat apparere, utrum in tenebris ambulet, an in luce, utrumve sit vere poenitens, an ficte conversus[41]). Et si eum hoc modo verum[42]) catholicum cognoveritis, non sinatis ipsum indebite molestari; alioquin eum tanquam haereticum condemnetis. '*Dat. Ferentini Kal. Iun. An. IX.*' [1206.]

CAP. XV.[43])

Non praesumitur incontinens in senectute, qui in iuventute continuit, maxime si est literatus.

Idem *Cenadiensi*[44]) *Episcopo et Abbati Decignarum.*[45])

Quum in iuventute sua '*venerabilis frater noster C.*' Quinqueecclesiensis episcopus adeo se maturum, honestum et providum exhibuerit, ut '*propter suavem suae probitatis odorem*' ab ecclesia Romana meruerit pallio[46]) decorari, non est de levi credendum, quod, postquam ad senilem pervenit[47]) aetatem, turpiter abiecerit[48]) iugum Domini, foetores '*et foeditates*' libidinis amplexando; quum labes huiusmodi, quae nonnunquam in iuventute contrahitur, in senectute frequentius expietur. Quis praeterea de facili crederet[49]), quod vir praeditus scientia literarum, propriae salutis oblitus, ad eam passionis ignominiam se converteret, ut cum propria nepte abominabilem perpetraret incestum, quum etiam secundum sententias[50]) ethnicorum naturale foedus inter tales personas nihil permittat[51]) saevi criminis suspicari? Licet igitur '*illustris memoriae*' rex Hungariae eundem episcopum nobis '*interdum*' per nuncios et literas de tali crimine detulisset, '*suppliciter et instanter*' postulans, ut malum huiusmodi perniciosum exemplo[52]) de Hungarica[53]) ecclesia tolleremus, quia tamen eius suggestio non de caritatis radice, '*sed ex odii fomite*' procedere videbatur, '*quum ipsum tanquam inimicum persequi non cessaret, sicut est in tota provincia manifestum:*' noluimus[54]) aures nostras quasi malignis delationibus inclinare, sed, ut probaremus, si spiritus esset[54*]) ex Deo, '*bonae memoriae*' Auriensi[55]) episcopo[56]) dedimus[57]) in mandatis, ut prudenter et caute a coepiscopis[58]) indagaret, utrum praefatum[59]) episcopum crederent[60]) tali labe respersum. Qui nobis postmodum rescripserunt, quod eum virum honestae conversationis esse credebant, personam illius[61]) multipliciter commendantes. '*Quia vero etc.* [*cf. c.* 12. *de purg. can. V.* 34.] *Dat. Ferentini Non. Iul. An. IX.*' [1206.]

CAP. XVI.[62].)

Is, pro quo beneficiando scribitur cum clausula, si idoneus fuerit, non tenetur probare se idoneum, quum idoneus praesumatur.

Idem *Archidiacono*[63]) *et Praeposito Mediolanensibus.*

Dudum '*bonae memoriae*' archidiacono Mediolanensi dedimus in mandatis, ut '*dilectum filium*' C. scholarem a presbytero sancti Victoris' *XL. martyrum, qui solus in ipsa ecclesia ministrabat, in qua, sicut scholaris idem asseruit, quondam ministraverunt clericus et sacerdos,*' in clericum eiusdem ecclesiae recipi faceret et in fratrem, '*cuius facultates idem scholaris proponit nullatenus imminutas.*' Sed presbyter memoratus '*ipsius*' archidiaconi '*malitiose*' declinans examen, '*I. clericum ad nostram praesentiam destinavit, cui et praefatum C. venerabilem fratrem nostrum Tranensem archiepiscopum apostolicae sedis legatum, tunc subdiaconum et capellanum nostrum, dedimus auditorem, coram quo dictus I.*' asseruit, quod nequaquam sufficiebant duobus clericis facultates ecclesiae memoratae, adiiciens, quod praedictus C. non erat idoneus ad illius ecclesiae beneficium obtinendum. *(Et infra:)* Causam vobis duximus committendam[64]) ita, ut ex illa clausula, scilicet si persona fuerit idonea, quae[65]) nostro rescripto reperitur inserta, eidem scholari probandi se idoneum nulla necessitas imponatur, quum prima facie praesumatur idoneus, nisi aliud[66]) in contrarium ostendatur.

Cap. XIV. 16) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 110. — Comp. III. h. t. c. 1. — 17) *Numen.*: C. R. 2. — *Matenensi*: C. R. 1. — *W. Nivernensi ep. et H. archidiac. Bituricensi*: Reg. — 18) *recepimus*: Comp. III., Reg. Cont., Böhm. — 19) *vertebatur*: C. R., Comp. III., Reg. — 20) *de T.*: C. R. 2. — *Callon.*: C. R. 1. — *Calloni*: C. H. — *Callonii*: Comp. III. — leg. *Callonii* cum Reg. (*Chalivoy*). — 21) *W.*: C. H., Comp. III., Reg. per tot. — 22) *fuit*: C. H. — 23) *qui . . . laborat*: Comp. III. Aug. — 24) *Quia vero . . ., nos*: Comp. III., Reg. — 25) *saepedictum*: Reg. — 26) *habemus*: Comp. III., Reg. — 27) *verisimile*: C. R. 1. — 28) *illo*: C. R. 2. — 29) *vertebatur*: Comp. III. Aug. — 30) add.: *utique*: C. R. 2. — 31) *purgaverit*: C. R. 1. — 32) *de haer.*: omitt. Comp. III. Aug. — 33) *peieravit*: Comp. III., Reg. — 34) *noluimus*: C. R. 1. — *nolimus*: Comp. III. Aug. — 35) *ipsum*: C. H. — 36) *condemnare*: C. R. 1. — 37) *recipientes*: Comp. III., Reg. — 38) *illo*: C. R. 1. — 39) *temporalis*: C. R., Comp. III., Reg. — 40) *iniungatis*: Comp. III., Reg. — 41) *confessus*: C. R. 1. — 42) *vere*: Reg.

Cap. XV. 43) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 112. — Comp. III. h. t. c. 2. — 44) *Cindren.*: C. R. 1. — *Tenear.*: C. R. 2. — 45) *Nor.*: C. R. 2. — *Sicor.*: C. R. 1. — *Ciguedor.*: Comp. III., Böhm. — *Cikedor*: Reg. — 46) *ornamento pallii*: Comp. III., Reg. — 47) *pervenerit*: Comp. III. Ms., Reg. — 48) *eiecerit*: C. R. 1. — 49) *praesumeret vel crederet*: C. H. — 50) *leges*: C. R. 1. — 51) *committat*: Comp. III. Aug. — 52) *exemplo*: Reg. — 53) *Hungariae eccl.*: C. R. 1. — *de Hungaria*: C. R. 2. — 54) *nolumus*: C. H. — 54*) *essent*: Comp. III. Ms., Reg. — 55) *Iauuen.*: C. R. 1. H. — *Iauuor.*: C. R. 2. — *Olebn.*: Comp. III. Ms. — *Iauriensi*: Aug. — *Geuriensi*: Reg. — 56) *archiepiscopo*: C. R. 1. — 57) add.: *nostris literis*: Comp. III. — 58) *ab episcopis*: C. R. 2. — 59) *praedictum*: Reg. — 60) *crederet*: Comp. III. Aug. — 61) *ipsius*: Reg.

Cap. XVI. 62) Restitutum ex Comp. III. c. 9. de verb. sign. V. 23. — 63) *archiepiscopo*: C. R. — *archid. et praepos. de Secam, subdiac. nostro, canonico Mediol.*: Comp. III. — 64) *committere*: Comp. III. — 65) *quae . . . inserta*: omitt. Comp. III. Aug. — 66) *alibi*: ead.

TITULUS XXIV.

DE IUREIURANDO.

CAP. I.[1])

Agi potest ad relaxationem iuramenti, cuius implementum turpitudinem continet ex parte suscipientis. H. d. quoad intellectum, et est casus notabilis. Abbas.

Gregorius III.[2])

Ex administrationis *(Et infra:)* '*Quoniam igitur creditores ad usuras sibi solvendas in manifestum periculum animarum iuramento debitores adstringunt, nos eorum saluti volentes iuxta debitum officii nostri prospicere, et iniquum gravamen a debitoribus removere, et ab illis praecipue, qui se in auxilium dederunt ad succursum terrae Hierosolymitanae praestandum, universitati vestrae*' Mandamus[3]), quatenus creditores '*ipsos*' ad iuramenta super usuris sibi[4]) solvendis praestita relaxanda '*sublato contradictionis et appellationis obstaculo*' ecclesiastica districtione[5]) cogatis.

CAP. II.[6])

Non valet iuramentum praestitum a praelato de non repetendis rebus ecclesiae. Vel sic: *a iuramento meticuloso fit absolutio per iudicem ecclesiasticum.*

Ex registro Gregorii.[7])

Pervenit ad nos, Laudicensem[8]) episcopum ab Ar.[9]) comite rebus suis spoliatum[10]), et '*ad nequitiae augmentum gladiis*' iurare compulsum, quod[11]) non repeteret sic ablata '*et huius tanti sceleris veniam sibi impertiri rogat.*' Cognita igitur[12]) contumelia, '*sibi in beato Petro illata,*' valde doluimus, asserentes, ipsum episcopum[13]) nullius[14]) iuramenti vinculis super hoc[15]) posse constringi[16]), quem[17]) tamen '*apostolica auctoritate*' absolvimus, quia nefandissima coactione iuravit. '*Dat. Romae III. Kal. Febr. Ind. III.*' [1070.]

CAP. III.[18])

Non deierat qui iuramenti implementum in melius commutat, et non adstringitur quis iuramento ad implendum quod iuravit, si ab alia parte non impletur, cuius respectu praebuit iuramentum.

Idem[19]) *Regi Francorum.*

Pervenit ad nos, '*quod, quum iam pridem ad partes Alverniae*[20]), *etc.*' *(Et infra:)* Non enim propositum aut promissum infringit qui in melius illud[21]) commutat[22]). Nec tu ei, etiamsi '*praescriptum*' promissum tuum iuramento[23]) vel fidei obligatione interposita conditione firmasses, aliquatenus teneris, si constat[24]), eum conditioni minime[25]) paruisse.

CAP. IV.[26])

Ponitur forma iuramenti septem capitula continens, servandum quam iurant Papae episcopi; sed hodie omnes recipientes dignitatem a Papa sibi iurant. Hoc sit pro summario et divisione.

Idem *Petro Subdiacono.*

Ego N. episcopus ab hac hora in antea fidelis ero sancto Petro, sanctaeque '*apostolicae*' Romanae ecclesiae, dominoque meo Papae C.[27]) eiusque successoribus canonice intrantibus. Non ero neque[28]) in consilio neque in facto, ut vitam perdat aut membrum, vel capiatur mala captione. Consilium, quod mihi aut[29]) per se, aut per literas, aut per nuncium manifestabit, ad eius[30]) damnum nulli[31]) pandam. Papatum[32]) Romanae ecclesiae et regulas[33]) sanctorum Patrum adiutor[34]) ero ad[35]) defendendum et retinendum, salvo ordine[36]) meo, contra omnes homines. Vocatus ad synodum veniam, nisi praepeditus fuero canonica praepeditione. Legatum apostolicae sedis[37]), quem certum '*legatum*' esse cognovero, in eundo et redeundo honorifice tractabo, et in suis necessitatibus adiuvabo. Apostolorum limina singulis annis aut per me aut per certum nuncium '*meum*' visitabo, nisi eorum absolvar[38]) licentia. Sic me Deus adiuvet et haec sancta evangelia.

CAP. V.[39])

Non tenetur clericus episcopo suo obedientiae iuramentum praestare, nisi ratione administrationis sibi concessae.

Urbanus *Papa.*

Nullus episcopus clericus suos, nisi forte quibus ecclesiasticarum rerum commissa fuerit dispensatio, sibi[40]) iurare compellat.

CAP. VI.[41])

Qui se obligavit ad usuras solvendas, solvere non cogitur, nisi iuraverit; quo casu cogitur, sed repetit.

Alexander III. *Episcopo Vigiliensi.*[42])

Debitores '*autem*' ad solvendas usuras, in quibus se obligaverant, cogi non debent, '*nisi eas iuramento solvere teneantur.*' Si vero de ipsarum solutione iuraverint[43]), cogendi sunt Domino reddere iuramentum, '*ut a creditoribus solvantur.*' Et quum usurae solutae fuerint[44]), creditores ad eas restituendas sunt ecclesiastica severitate, si necesse[44*]) fuerit, compellendi[45]).

CAP. VII.[46])

Debitor, qui iuravit, creditori nullum gravamen super re pignorata inferre, donec solverit debitum, non auditur repetens pignus, volendo compensare fructus in sortem; sed debet prius debitum integraliter solvere, et demum rem cum fructibus inde perceptis exposcere. H. d. et est casus notabilis.

Idem *Rothomagensi*[47]) *Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Ad nostram noveritis audientiam pervenisse, quod, quum Petrus '*de Neusdem*[48]) *tempore guerrae, quae fuit inter carissimum filium nostrum Henricum illustrem Anglorum regem et filios eius,*' quibusdam hominibus '*provinciae regni Francorum*' certam[49]) summam pecuniae mutuasset, quasdam ab eis possessiones et reditus recepit[50]) in pignore[51]), ipsos[52]) '*sub*' iuramenti religione '*sibi*' adstringens, quod super '*possessionibus et reditibus*' illis, donec solverent sibi pecuniam '*mutuatam*', nullum ei gravamen '*vel molestiam*' inferrent. Licet autem de possessionibus illis et reditibus '*praefatis*' nondum sortem '*suam, sicut asserit,*' deductis expensis receperit[53]), '*quia*' tu tamen, frater archiepiscope, eum propter[54]) hoc excommunicationis vinculo adstrinxisti, '*exinde cogimur literas vobis nostras destinare, praesertim, sicut ipse asserit, quum sua velit esse sorte contentus.*' Ideoque[55]) '*fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus,

TIT. XXIV. Cap. I. 1) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 383., Comp. II. h. t. c. 4. — 2) *Greg. III. universis Christianis*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *Greg. univ. Chr.*: Comp. II. Ms. A. — *Greg. VIII. universis Christi fidelibus*: Luc. — 3) *mand., quat.*: omitt. C. II. — 4) abest a Luc., Comp. II. — 5) *districtionis ecclesiasticae severitate*: Luc., Comp. II. Aug., Ms. A. — *districtione ecclesiasticae severitatis*: Ms. B.

Cap. II. 6) Restitutum ex App. XVII. 7., Lips. XVII. 9. Cass. XXVIII. 11., Comp. I. h. t. c. 9. — Excerptum est verbis hic illic immutatis ex Greg. VII. Reg. VII. 13. et 14., a Mansio aliisque edito. — 7) *Gregorius*: Cont. — *Gregorius in Registro*: Bohm. — *Item XX. egr. Gregorii*: Cass. — *Virdunensi ep.*: Reg. — 8) *Laodicens.*: App., Cass., Comp. I. — *Leodiensem*: Reg. — 9) *Arfulso*: Comp. I. Aug. — *Arontpho*: C. R. 2. H., App., Lips., Cass. — 10) *exspoliatum*: Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 11) *quod ablata nunquam repeteret* (Aug.: *peteret*): Coll. citt. — 12) *itaque*: Coll. citt. — 13) *eius fraternitatem*: eaed. — 14) *nullis*: Lips., Comp. I. Aug. — *nullis iuramentis*: Cass. — 15) *sup. hoc*: omitt. Coll. citt. — 16) *adstringi*: C. R. 2., App. — 17) *quia nef. coact. iuraverat, eum tamen etc.*: App. — *quia tamen nef. coact. iuravit* (*iuraverat*: Cass. — *iuraverit*: Aug.) *eum etc.*: Lips., Cass., Comp. I.

Cap. III. 18) Restitutum ex Cass. XXVIII. 4., Comp. I. h. t. c. 10. — 19) *Franciae*: C. R. 1.' — *Id. in registro Regi Francorum*: Comp. I. — *Cantuariensi archiep.*: Cass., quae inser. ex Lips. XVII. 4. in hunc locum temere translata est. Non exstat in Reg., quod editum est. — 20) *Alapniae*: Comp. I. Ms. — *Alamanniae*: Cass. — 21) *id*: Cass. — 22) *immutat*: C. II. — 23) *sacramento*: ib. — 24) *constet*: Comp. I. Aug. — 25) omitt. Cass.

Cap. IV. 26) Restitutum ex Lips. XXXI. 18., Cass. XL. 8., Comp. I. c. 20. de elect. I. 4. — Eiusdem fere tenoris iuramentum exstat in conc. Rom. hab. sub Greg. VII. Romae An. 1079. — 27) *G.*: C. II. — *A.*: Cass. — *N.*: Comp. I. Aug. — *illis* (leg.: *illi*, qui quidem loquendi modus in generalibus formulis usitatissimus est): Lips. — 28) omitt. C. R., Coll. citt. — 29) abest a Coll. citt. — 30) *eorum*: C. R. II., Coll. citt. — 31) *illi*: Ed. Rom. oper. mend. — 32) add.: *sanctae*: Cont., Bohm. — 33) erratum in his esse ex literarum compendio (*R. S. P.*) docent ipsius conc. verba: *regalia S. Petri.* — 34) omitt. Cass. — 35) seq.: *ero ad*: omitt. Lips. — 36) *honore*: Cass. — 37) *a sed. ap.*: C. R. 1. — 38) *me absolvat*: Cass.

Cap. V. 39) Comp. I. h. t. c. 1. — cf. c. 23. C. XXII. qu. 5. — 40) omitt. C. II.

Cap. VI. 41) Restitutum ex App. XVI. 4., Lips. XVII. 1., Cass. XXVIII. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 42) *Ingildensi*: Cass. — *Wigilen.*: Comp. I. Ms. — *Vigilensi*: Aug., App., Cont., Bohm. — 43) *iuramentum fecerint*: Coll. citt. — 44) *sunt*: Lips. — 44*) *necessitas*: C. R. 1. — 45) *cogendi*: Coll. citt.

Cap. VII. 46) Restitutum ex App. XVI. 7., Lips. XVII. 2., Cass. XXVIII. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 47) *Rotomagensi*. Cass. — *Cantuariensi archiep.*: App. — 48) ita Aug. — *Neusilea*: Cass. — *Ceneasdum*: Comp. I. Ms. — *Veasdem*: Lips. — *Usitoo.*: App. — 49) *pecuniam certae summae permutasset*: App. — 50) *cepit*: Comp. I. Aug. — 51) *pignus*: App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 52) *ips. etiam . . . adstrinxit*: Coll. citt. — 53) *recepit*: Comp. I. Ms., Lips. — 54) *super*: Cass. — 55) *Inde est, quod*: Coll. citt.

quatenus, recepta[56]) a praefato P. sufficienti cautione, quod '*exinde*' vestro debeat parere mandato, '*contradictione et appellatione cessante, a sententia, qua tenetur, penitus auctoritate nostra,*' absolvatis[57]) eundem[58]), '*et*' deinde[59]) debitores eius[60]), qui '*sibi*' praedictas possessiones et reditus contra iuramentum '*suum*' subtraxisse dicuntur, si ita est, eos[61]) ecclesiastica censura cogatis[62]), ut haec[63]) '*eidem P. dilatione et appellatione cessante*' restituant, nec sibi '*de cetero contra iuramentum suum*' molestias inferant[64]), donec ei pecunia persolvatur[65]), '*quia non est tutum cuilibet, sed periculosum potius religionem infringere iuramenti.*' Quum autem ei[66]) pecuniam '*suam,*' sicut iuraverant[67]), persolverint, vos ipsum ad restituendum, quicquid '*eum vobis*' deductis expensis ultra sortem recepisse constiterit, '*studiose monere et diligenter*' inducere studeatis[68]), et, si commonitus '*id*' non fecerit, in eandem excommunicationis sententiam '*remota appellatione*' reducatis[69]) eundem[70]), '*quia, sicut periculosum est etc.*'

CAP. VIII.[71])

Si iuramentum per metum extortum servari potest sine interitu salutis aeternae, servandum est; ecclesia tamen Romana consuevit a tali iuramento absolvere.

Idem[72]) *Senonensi Archiepiscopo.*

Si vero aliquis quemquam[73]) gravissimo metu sub religione iuramenti suum ius refutare coegerit, ipsumque[74]) sibi retinuerit, quia nos consulere voluisti[75]), an alter eorum, vel neuter id habere debeat: '*hoc*' tibi duximus respondendum, quod non est tutum, quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale sit[76]) '*iuramentum,*' quod servatum[77]) vergat in interitum salutis aeternae. Nec nos alicui[78]) '*ex responsione nostra*' dare materiam volumus veniendi contra iuramentum proprium[79]), ne[80]) auctores periurii '*esse*' videamur. Verum[81]) aliquando in Romana ecclesia a pluribus praedecessoribus[82]) nostris factum esse[83]) recolitur, quod clerici, qui coacti ministeriam ecclesiae abiurarunt[84]), de iuramento absolutionis beneficium meruerunt, et ad coercendam iniquitatem[85]) eorum, qui ecclesiasticos viros ad praestandum illud[86]) '*iuramentum*' compulerant[87]), permissi sunt in eadem ecclesia ministrare.

CAP. IX.[88])

Monachi, qui pro debito monasterii iurant stare in obstagio, et fideiussores, qui iuraverunt creditorem indemnem servare, iuramenta servare coguntur.

Idem *Sardiacensibus*[89]) *Episcopis.*

Ex[90]) rescripto '*quodam,*' quod nobis est praesentatum, '*manifeste nobis*' innotuit, '*R. quondam*' abbatem Tremensem[91]) cum Petro[92]) super summa octo[93]) millium solidorum taliter[94]) convenisse (*Et infra:*) Super haec[95]) praedictus abbas quosdam ex monachis[96]) obsides dedit, qui de observanda conventione[97]) iuraverunt[98]), ut, si ipsi deficerent[99]), alii monachi loco eorum in obstagio[100]) ponerentur[1]). Insuper, si fidem dicti monachi non servarent, abbas dedit eidem V.[2]) et eius uxorem[3]) fideiussores[4]), qui similiter fidem praestitisse dicuntur. Ideoque mandamus, quatenus tam[5]) abbatem quam[6]) monachos, quam V. et uxorem ipsius[7]) '*studiose*' monere curetis, ut, sicut iurarant[8]), eandem conventionem[9]) faciant adimpleri[10]), alioquin[11]) '*eidem*' abbati et monachis ingressum interdicatis ecclesiae, et in terra[12]) praefati V.[13]) et uxoris eiusdem[14]) usque ad dignam[15]) satisfactionem inhibeatis divina officia celebrari.

CAP. X.[16])

Periurus est et ab ecclesia removendus qui non necessitate, sed voluntate venit contra licitum iuramentum.

Idem *Lundonensi et Vigoriensi*[17]) *Episcopis.*

Querelam R. canonici[18]) Linconiensis[19]) '*ecclesiae*' accepimus, quod, quum V.[20]) '*Salcagios nomine*' clericus el duos Bisantios[21]) nomine ecclesiae de Statera[22]) '*annis plurimis persolvisset, et se*' '*illos*' annuatim '*sibi*' soluturum[23]) interposito sacramento firmasset[24]), '*contempta religione iuramenti iam*' per biennium ab huiusmodi[25]) pensionis solutione cessavit. Quoniam igitur non merentur[26]) ecclesias regere, qui sunt crimine periurii irretiti, '*fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*partes ante vestram praesentiam convocetis, et super his rei veritatem curetis diligentius inquirere, et,*' si vobis constiterit, memoratum[27]) V.[28]) contra iuramentum suum non necessitate, sed voluntate ab eiusdem[29]) pensionis solutione cessasse, ipsum a praescripta[30]) ecclesia '*auctoritate nostra contradictione et appellatione cessante*' removentes[31]), eam praefato R. restituere minime differatis, '*ipsumque faciatis eam pacifice possidere.*'

CAP. XI.[32])

Si praesentatus iurat praesentanti de antiqua censu augendo, et postea contrarium iurat instituenti, valet secundum, et non primum; tamen ab ecclesia removetur.

Lucius III. *Narriecensi Episcopo.*

Tua[33]) nos duxit fraternitas consulendos, cui standum sit iuramento, quum clericos[34]) '*quidam*' religiosi[35]) iurisiurandi religione constringunt ad maiorem solito[36]) pensionem solvendam, vel[37]) praestandum aliquid '*nomine*' beneficii praeter solitam pensionem; quum autem instituuntur ab episcopis, iurant, quod antiquam pensionem et solitam non augebunt. Tuae igitur consultationi breviter[38]) respondemus, quod[39]), quum posterius iuramentum[40]) ratione et Lateranensis concilii auctoritate iuvetur, primo praeiudicat, quod de cupiditate processit[41]). Ceterum iustum est[42]), ut[43]) clerici '*sic perplexi*' pro periurio, quod vitare[44]) non possunt, ab ecclesiis perpetuo excludantur.

CAP. XII.[45])

Episcopi de periurio gravius quam alii sunt puniendi. H. d. — § 1. *Illicitum est iuramentum de non praebendo subsidium consinarto.* H. d.

Urbanus III.[46]) *Archiepiscopo*[47]) *Pisano.*

Quum quidam (*Et infra:* [*°cf. c. 8. de temp. ord. I. 11.°*]) Consultationi tuae taliter respondemus[48]), quod in episcopos, qui

Cap. VII. 56) *percepta:* App. — 57) *absolvas:* App. — 58) *ipsum:* Coll. citt. — 59) *demum:* C. R. 2. — 60) omitt. App. — 61) omitt. C. R. II., Coll. citt. — 62) *compellas:* App — 63) *possessiones ipsas* (*illas:* App.) *et reditus:* Coll. citt. — 64) add.: *vel gravamen:* Comp. I. Ms. — 65) *solvatur:* Coll. citt. — 66) *praedicto P.:* eand. — 67) *iuraverint:* C. R. 2., Comp. I. Aug. — 68) *curetis:* App., Cass. — omitt. Lips. — 69) *reducas:* App. — *reducetis:* C. II. — 70) *ipsum:* Coll. citt.

Cap. VIII. 71) Restitutum ex App. XVII. 1., Lips. XVII. 3., Cass. XXVIII. 3., Comp. I. h. t. c. 4. — 72) *Idem* simpliciter: App. — *Exon.:* Lips. — *Exonensi arch. et eius suffr.:* Cass. — leg. tamen esse: *Senonensi* docent quae adiecta sunt in Lips. et Comp. I. verba: *P. C. Sicut Roma.*, cf. c. 1. de rescr. I. 3. — 73) *quamquam:* Lips. — 74) *ipsum quoque sibi retinuerit* (Aug.: *retinuit* — Cass.: *restituerit*): Coll. citt. — 75) *vel, alter an neuter:* App. — 76) *fuerit:* App. — *sit illud:* Cass. — 77) *conservatum:* Lips., Cass., Comp. I. — 78) *cuilibet:* Coll. citt. — 79) *suum:* eand. — 80) *ne ... vid.:* omitt. Lips., Cass. — 81) *Veruntamen:* C. R. 1. — *Unde:* App. — 82) *et a praed.:* App. — *et praed.* Cass. — *etiam praed.:* Comp. I. Aug. — 83) omitt. C. II. — 84) *abiuraverunt:* Lips. — *abiuraverint:* Comp. I. Aug. — 85) *improbitatem:* App. — 86) omitt. Lips. — 87) *compellunt:* C. R. 2. — *impulerant:* App.

Cap. IX. 88) Restitutum ex App. XVII. 3., Lips. XVII. 6., Cass. XXVIII. 8., Comp. I. h. t. c. 6. — 89) *Sandiarum:* C. II. — *Sarron. et Sardon. epp.:* Comp. I. Aug — *Sardon. et Sardon.:* Ms. A. — *Xanton. et Gabil. epp.:* Cass. — *Santon. et Bilon. epp.:* App. — *Sanctionensi* (*sive Saontonensi, Saintes°*) *et Gabilon.* (*Cabilonensi, Chalons°*) *epp.:* Lips. — 90) *De rescr.:* App. — *Ex scripto:* Cass. — 91) *Trecen.:* C. R. 1. — *Tremescn.:* Comp. I. Aug. — *Treverensem:* Lips., Cass. — *Trevorrensem:* App. (leg.: *Trenorchiensem*, quod Cist. ord. mon. in dioec. Cabil. situm est.) — 92) *W.:* Coll. citt. — 93) *VII.:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 94) omitt. Cass. — 95) *Super hoc, quod:* Comp. I. — *Super hoc quidem:* App., Lips. Cass. — 96) *de mon.:* App. — 97) *conditione:* Cass. — 98) *iuramentum praestiterunt:* Lips., Cass., Comp. I. — *iur. dederunt:* App. — 99) *decesserint:* App. — 100) *hostagio:* App. — *obstagione:* Lips. — *obligatione:* Cass. — 1) *reverteventur:* Coll. citt. — 2) *W. I.:* App. — *W.:* Lips., Cass., Comp. I., Bohm., per totum. — 3) *uxori:* Lips., Cass., Comp. I. — 4) *sponsores:* Cass. — 5) *si ita est, tam abb. et* (*quam:* Cass.) *mon., qui iuraverant* (*iuraverint:* Aug.) *quam W.* (*I.:* App.) *et uxorem ipsius* (*eius:* App., Cass.) *etc.:* Coll. citt. — 6) *et mon.:* C. R. II. — 7) *eius:* C. R. 1. I. II. — 8) *iuraverint:* Comp. I. Aug., App. — 9) *coniurationem:* App. — 10) *adimplere:* Cass. — 11) *Si vero ad* (omitt. App.) *commonitionem* (*admonitionem:* Aug.) *vestram* (*nostram:* Cass.) *facere neglexerint:* Coll. citt. — 12) *terram:* Comp. I. Aug. — 13) *I.:* App. — cf. n. 92. — 14) *eius:* Coll. citt. — 15) *condignam:* C. R. 1. — omitt. Cass.

Cap. X. 16) Restitutum ex App. XVII. 5., Lips., XVII. 7., Cass XXVIII. 9., Comp. I. h. t. c. 7. — 17) *Longonensi et Wigordiensi epp* Cass. — *Lundon. et Wi. epp.:* Comp. I. Ms. — *Lundon. et Wigor. episcopo:* Aug. — *Lud. et Wigor. epp.:* Lips. — *Londoniensi et Wigorniensi epp.:* App. — 18) *clerici:* App. — 19) *Lindon.:* Comp. I. Ms. — *Lincoln.:* Cass. — *Lincolnien.:* App., Böhm. — 20) *W.:* Coll. citt. — 21) *Bisantios:* Lips., Comp. I. — *Byzantios:* App., Cass. — 22) *destinavit:* Comp I. Ms. — *destinaverit:* Aug. — *destinatos:* Cass. — *de Statan.:* C. R. 1. — *Strata:* C. R. 2. — *de Testota:* Lips. — *Stauton:* App. — 23) *persoluturum:* App. — 24) *firmasse:* Böhm. — 25) *huius:* Coll. citt. — 26) *teneantur:* App. — 27) *praefatum:* C. II. — 28) *W.:* App., Lips., Comp. I. — 29) *huiusmodi:* C. R. 1. — omitt. App. — 30) *praedicta:* C. R. 1., Comp. I. Aug. — 31) *removere curetis et ecclesiam ipsam* (omitt. Comp. I.) *praef. etc.:* Coll. citt.

Cap. XI. 32) Restitutum ex App. XVII. 4., Comp. II. h. t. c. 2. — 33) *Quia tua:* Comp. I. Aug., Böhm. — 34) *quosdam:* C. II. — 35) add.: *viri:* Comp. II. Aug. — 36) *solito:* Comp. II. Aug. — omitt. Ms. B., App. — 37) *vel .... pens.:* omitt. Comp. II. Ms. B. — 38) *taliter:* Comp. II. Ms. A. — 39) *quod post. iuss., quod ... iuvatur:* App. — 40) add.: *quod fit episcopis:* C. R. 1. — 41) *procedit:* ib. — 42) *Iustum est autem:* App., Comp. II. — 43) *quod:* Comp. II. Ms. A. — 44) *iurare:* Comp. II. Ms. A. B.

Cap. XII. 45) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 11. — cf. c. 8. de temp. ord. I. 11. — 46) add.: *in Registro:* Comp. I. — 47) *archidiacono:* Comp. I. Ms. — 48) *discretioni tuae praesentibus literis respondemus:* Comp. I.

suum transgressi sunt iuramentum, est tanto gravius vindicandum, quanto maiori praeeminent dignitate, et eorum exemplo facilius alii poterunt[49]) ad similia provocari. *(Et infra:* [°*cf. c. 8. de temp. ord. I. 11.*°]) §. 1. Illi vero[50]), qui iurant, non loqui patri vel[51]) matri, °*vel*° sorori vel fratri, aut eis humanitatis subsidium non[52]) exhibere, absolvendi sunt ab illius[53]) observantia iuramenti, quum illicitum sit et °*omni*° contrarium rationi; iniuncta tamen eis de hoc, quod male iuraverant[54]), poenitentia competenti.

CAP. XIII.[55])

Non valet iuramentum monachi claustrum abiurantis, et sibi de hoc gravis poenitentia imponitur.

Idem.

Sicut ex literis tuae discretionis cognovimus[56]), R.[56*]) prior monasterii tui °*lator praesentium*° iracundiae calore succensus °*praecipitato mentis instinctu temerario*° iuramento firmavit[57]), quod in claustro eiusdem monasterii, quo se vinculo professionis adstrinxit[58]), non esset cum G.[59]) monacho alterius moraturus. °*Quaerenti ergo tibi, quid super hoc circa eundem monachum sit agendum,*° Respondemus, quod, °*quum beatus Benedictus in regula sua, quam fere omnes monachi profitentur, iurare omnino prohibeat,*° non licuit monacho supra dicto temerarium iuramentum facere; maxime[60]) quum fidem professionis frangeret, et stabilitatis suae[61]) propositum evacuaret[62]). Ideoque circa eum tua sollicitudo provideat, quod talis ei poenitentia[63]) iniungatur, °*per quam omnipotenti Deo de suscepto in vanum eius nomine satisfaciat,*° ut[64]) alius quilibet exemplo eius deterritus[64*]) simile aliquid[65]) facere pertimescat; ipse vero in claustro, quod licite[66]) abiurare non potuit, cum stabilitate perpetua suam poenitentiam[67]) exsequatur, °*ita tamen, ut ex eo, quod ad praesentiam nostram accessit, solita regularis beneficii portione non privetur.*°

CAP. XIV.[68])

Vasallus, qui iuravit praelato, successoribus iurare non cogitur.

Clemens III.[69])

Veritatis amica simplicitas °*nullis verborum fallaciis, nullis appetit ambiguitatum involucris obfuscari. Frequenter igitur est necesse, ut quae minus plene dicta videntur, et ambiguitatis scrupulos possent sane dicta generare, explanatione veridica clarius elucescant. Ea propter, carissime in Domino fili, audito, quod in magnitudinis tuae praesentia quaestio mota fuerit, utrum ex nostri tenore rescripti colligeretur, quod singuli heredum tuorum singulis nostris successoribus fidelitatis praestare debeant et hominii iuramentum, intellecta etiam expositione dilectorum filiorum nostrorum A. tit. S. crucis in Hierusalem et P. tit. S. Laurentii in Damaso presbyterorum cardinalium apostolicae sedis legatorum, quae ad nos fuit sub sigillorum suorum testificatione transmissa, a sano eorundem intellectu nolentes aliquatenus dissentire, serenitati tuae duximus intimandum, quod, quum intentio nostra sit nil intolerabile tibi vel heredibus tuis imponere, taliter in hoc articulo tibi*° Respondemus[70]), ut heredes tui, qui nobis vel alicui successorum[71]) nostrorum iuraverunt[72]), aliis[73]) °*postea*° iurare minime compellantur; catholicis[74]) tamen successoribus nostris, qui pro[75]) tempore fuerint, et homagii[76]) et fidelitatis puritatem, nihilominus ac si iurassent[77]), omni tempore teneantur absque tergiversatione aliqua[78]) fideliter observare, °*nisi forte alicui eorum, sicut personae tuae fuerit hominium de benignitate sedis apostolicae relaxatum; qui tamen non se propterea credat a fidelitatis suae observatione immunem. Dat. Laterani.*°

CAP. XV.[79])

A iuramento per metum extorto ecclesia solet absolvere, et eius transgressores ut peccantes mortaliter non puniuntur.

Coelestinus III.[80])

Verum in ea quaestione, quae °*propter hoc*° quinto loco ponitur[81]), an °*scilicet*° a[82]) sacramenti vinculo absolvantur qui illud[83]) inviti pro vita et rebus servandis[84]) fecerunt, °*morem ecclesiae nostrae prosequentes*° nihil[85]) aliud arbitramur, quam quod[86]) antecessores nostri Romani Pontifices °*Zacharias, Gelasius, Gregorius VII. et Urbanus II. atque alii*° arbitrati fuisse noscuntur, qui tales a iuramenti[87]) nexibus absolverunt. Ceterum ut agatur consultius, et °*ab eis*° auferatur materia deierandi[88]), non eis ita expresse dicatur, ut iuramenta non servent, sed, si non ea attenderint, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi.

CAP. XVI.[89])

Si is, cuius mandato stare iuravi, aliquid mihi praecipit contra iuramentum per me prius licite factum, illud servare non teneor. H. d. inhaerendo verbis literae.

Innocentius III. *H.*[90]) *et S. et M. Civibus Venetis.*

Veniens ad praesentiam nostram °*dilectus filius*° A.[91]) °*Mengun. lator praesentium humili relatione*° nobis exposuit[92]), quod, °*quum*° olim °*fuisset in praesentia dilecti filii nobilis viri ducis Veneti cum pluribus aliis constitutus pro multarum discussione causarum,*° cum M. Maurien.[93]) alternatim convicia inferendo[94]) certavit[95]). Propter quod quum graves inimicitias incurrisset, °*et vos et alii parentes vestri propter hoc fuissetis vehementius excitati,*° quidam, qui partis utriusque amatores exstiterant, °*se in mediam ingerentes turbationem illam ad pacem studuerunt et concordiam revocare,*° suggesserunt[96]) praedicto A., ut in satisfactione[97]) iniuriarum vestro iuraret obedire mandato. Quamque idem non crederet[98]), se tale quid commisisse, propter quod ei aliquid[99]) grave deberet imponi, iuramentumque[100]) illud sub tali[1]) confidentia praestitisset, ipsi °*statim*° sub iuramenti debito praecepistis, ut[2]) °*a festo beati Michaelis proxime praeterito in antea*° nunquam curiam °*dicti*° ducis intraret, nisi tunc, quum omnes per edictum ipsius generaliter ad curiam vocarentur, °*aut nisi per nobilem virum Rogerium comitem et M. Mauricen., qui absentes esse dicuntur, ipsum contingeret relaxari.*° Verum quia idem A., qui, °*sicut asserit,*° dicti ducis[3]) est consiliarius, et in iure suo multis ecclesiis, quarum est advocatus, ex promisso tenetur adesse, nequaquam taliter iuravisset, si mandatum illud sibi contrarium praescivisset, °*praesertim quum animae suae timeat obviare saluti, per apostolica vobis scripta mandamus, quatenus mandatum ipsum pro vestrarum remedio animarum penitus revocetis. Quodsi mandatum ipsum aut nolueritis, aut nequiveritis revocare*°, noveritis, nos °*venerabili fratri nostro*° patriarchae Grandensi[4]) mandasse, ut, si mandatum °*illud*° priori iuramento licite facto repugnet, ipsum auctoritate nostra denunciet non servandum. °*Dat. ap. Civitatem Castellanam IV. Id. Oct.*° [1198.]

CAP. XVII.[5])

Qui iuravit ecclesiam defendere, et requisitus sine iusta causa recusat, periurus est, nec eum defendit appellatio.

Idem *Magistro Apollinari.*[6])

Brevi °*sedem apostolicam*° sciscitatus es quaestione, utrum ille, qui iura alicuius ecclesiae servare, ac pro posse defendere iuramento tenetur, si necessitate imminente super hoc[7]) sub iuramenti

---

Cap. XII. 49) *potuerunt:* C. R. 1. — *poterant:* Cont. — 50) *autem:* C. H. — 51) omitt. C. H. — *nec matri:* Comp. I. Ms. — 52) omitt. C. R., Comp. I. — 53) *huiusmodi:* C. H. — 54) *iuraverunt:* ib., Comp. I. Aug. — *iuraverint:* Ms.

Cap. XIII. 55) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 379., Comp. II. h. t. c. 3. — 56) *agnovimus:* C. R. H., Comp. II. Ms. A. B. — 56*) *H.:* Luc. — 57) *firmaverit:* Comp. II. Aug. — 58) *constrinxit:* C. R. 2. H. — *adstrinxerat:* Luc. — 59) *Wi.:* Luc. — *Guidone:* Comp. II. — 60) *et max.:* Comp. II. Ms. A. — *maxime quod:* Luc. — 61) omitt. Luc. — 62) *vacuaret:* Luc., Comp. II. Aug., Ms. A. — 63) *poena:* Luc. — 64) *et:* ib. — 64*) *perterritus:* C. H. — 65) *id:* ib. — seq.: *facere* omitt. C. R. 1. H., Luc., Comp. II. — 66) *sollicite:* Comp. II., Ms. A. — 67) *poenam:* Luc.

Cap. XIV. 68) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 368., Comp. II. h. t. c. 5. — 69) *W. regi Sicil.:* Comp. II. Aug., Böhm. — *Villelmo regi Siciliae:* Luc. — 70) *duximus respondendum:* Coll. citt. — 71) *praedecessorum:* C. R. 1. — 72) *iuraverint:* Comp. II. Aug., Ms. B., Luc., Cont., Böhm. — 73) *aliis:* Coll. citt. — 74) *catholici:* Böhm. — 75) *qui praepositi fuer.:* Luc. — 76) *hominum:* Comp. II. Ms. A. — *hominii:* Aug., Ms. B., Luc. — 77) *iuraverint:* Luc. — 78) omitt. C. H.

Cap. XV. 79) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 6. — 80) *Clemens III.* simpliciter: Comp. II. Ms. A. B. — *Coelestinus III. Brundusiensi episcopo:* Aug., Böhm. — add.: *P. C. Quum non ab homine:* Comp. II., et c. 10. de iudic. II. 1. cum adnot. et c. 14. de sent. exc. V. 39. — 81) *proponitur:* Comp. II. — 82) omitt. Comp. II. Aug. — *a iuramenti:* Comp. II. Ms. A. — 83) *istud:* Cont., Böhm. — 84) *salvandis:* C. R. 2. — 85) *nihilominus:* Comp. II. Ms. B. — 86) omitt. Comp. II. Ms. A. — 87) *iuramentorum:* ib. — 88) *periurandi:* C. H. — *peierandi:* Comp. II.

Cap. XVI. 89) Restitutum ex Reg. Bal. I. 287. — Comp. III. h. t. c. 1. — 90) *literas H. . . M.* omitt.: C. R. 1. — *H. L. et M.:* C. R. 2. — *H. L. et G.:* C. H. — *nobilibus viris H. L. M. Mauricen. (Mautaren.: Aug.) civ. Venet.:* Comp. III. — *nobilibus viris Henrico, Leonardo et Marco Mauricen. civibus Venetis:* Reg. — 91) *Andreas:* Reg. — 92) *proposuit:* C. R. H., Comp. III., Reg. — 93) *Mauren.:* C. R. 2. — *Mauricen.:* Comp. III. Ms. — *Maurisen.:* Aug., Böhm. — *Mauritio Mauricen.:* Reg. — 94) *ingerendo:* Cont. — 95) *accidit, ut. . . . certaret:* Comp. III., Reg. — 96) *suggerentes et consulentes:* ib. — 97) *satisfactionem:* C. H., Reg. — 98) *crederus:* C. R. H., Comp. III., Reg. — 99) *aliquid:* C. H., Reg. — 100) *iuramentum:* C. R. H., Comp. III., Reg. — seq.: *illud* omitt. C. H. — 1) *tanti:* C. R. 2. — 2) *quod:* Comp. III., Reg. — 3) *dicti ducis consiliis (est consiliarius:* Comp. III. Ms.) *iuramenta et in iure suo multis ecclesiis, quarum est advocatus, promisso tenetur:* Comp. III., Reg. — 4) *Gradensi:* Comp. III. Aug., Reg., Böhm.

Cap. XVII. 5) Restitutum ex Reg. Bal. I. 289. — Comp. III. h. t. c. 2. — 6) *magistro Apollinari clerico venerabilis fratris nostri archiepiscopi Strigoniensis:* Reg. — 7) *ad hoc:* Comp. III., Reg.

debitu requisitus '*fuerit, et nolens hoc facere ad sedem apostolicam*' duxerit appellandum, periurii reatum incurrat. '*Nos autem quaestioni tuae taliter*' Respondemus, quod in hoc articulo appellantem a periurio talis appellatio non excusat, immo, nisi '*aliqua*' difficultas exsistat[8]), propter quam requisitus non possit ecclesiae subvenire, culpa periurii potius irretitur. '*Dat. Lat. XII. Kal. Nov.*' [1198.]

CAP. XVIII.[9])

Iurans scienter illicitum, non indiget absolutione, sed tenetur illud non observare. Si vero iuravit ignoranter, debet illud observare, si aliquo licito modo est observabile. Si autem iuravit licitum quod putabat illicitum, debet observare iuramentum, sed de animo depravato aget poenitentiam.

Idem *Illustri Regi Aragoniae.*[10])

Quanto personam tuam '*inter alios principes Christianos sinceriori caritate diligimus, tanto serenitati regiae diligentiori sollicitudine volumus praecavere, ne quid ei, quod absit, immineat, quod vel in periculum animae, aut detrimentum terrae valeat redundare. Ex tenore siquidem literarum tuarum et plurium praelatorum, nec non et aliorum multorum in regno tuo consistentium nobis innotuit, quod, quum adversus inimicos Christianitatis, qui prae magnitudine suae potentiae terram Hispaniae tunc temporis occupabant, in auxilium carissimi in Christo filii nostri Castellae regis illustris cum armatorum multitudine festinares,*' Quidam consiliarii tui, '*quin*' immo potius deceptores, tuum animum induxerunt, ut iurares irrequisito assensu populi usque ad certum tempus patris tui conservare monetam, quae tamen circa mortem eius fuerat legitimo pondere defraudata. Quum[11]) autem '*eadem moneta*' adeo sit diminuta et minoris valoris effecta, quod grave propter hoc scandalum in populo generatur, tu quod egeras indiscrete cupiens[12]) revocare, ac necessitati populi satisfacere, ab observatione iuramenti praedicti, '*ex quo tibi et regno tuo metuis grave periculum imminere,*' postulasti suppliciter[13]) a nobis absolvi. Super quo[14]) diligens indagator '*veritate comperta*' potuisset facile intueri, quod non tam erat absolutio necessaria, quam interpretatio requirenda, quoniam, quum iuramentum fecisti, monetam aut falsam, aut legitimam esse credebas. Si falsam, '*quod de regia serenitate non credimus,*' iuramentum fuisset[15]) illicitum et nullatenus observandum, et pro eo esset tibi poenitentia iniungenda, quum iuramentum non, ut esset iniquitatis vinculum, fuerit institutum. Si vero '*ipsam*' legitimam esse credebas, iuramentum licitum fuit et usquequaque servandum. Et ut irreprehensibiliter observetur, consulimus et mandamus, ut reprobata moneta, quae a[16]) legitimo pondere fuerat defraudata[17]), alia sub nomine patris tui moneta[18]) cudatur, quam ad legitimum pondus reducas, secundum eum[19]) statum, quem tempore patris tui habuit[20]) meliorem, ita, quod '*et*' antiqua moneta, quae ab illo statu falsata non fuerat, cum ea pariter expendatur, per quod et dispendium vitari poterit, et iuramentum servari. Verumtamen si '*forte*' monetam ipsam in praestatione iuramenti credebas a legitimo pondere diminutam, et tua super hoc conscientia te remordeat[21]), '*venerabili fratri nostro Caesaraugustano episcopo, cui super hoc scribimus,*' tuum humiliter confitere peccatum[22]), et satisfactionem iniunctam tibi pro illicito iuramento '*devote suscipias et*' studeas adimplere. '*Dat. Lat. Non. Apr.*' [1199.]

CAP. XIX.[23])

Non valet iuramentum praestitum in praeiudicium iuris superioris.

Idem *Consulibus et Populo Tudertino.*[24])

Venientes '*super*' ad sedem apostolicam '*dilectos filios*' consules vestros '*benigne recepimus et*' super his, quae ad nos de vobis saepius referuntur, et commonere[25]) '*paterne*' curavimus, et aliquantulum aspere convenire. Quum enim[26]) appellationibus[27]) interpositis ad apostolicam sedem teneamini humiliter et devote deferre, quum et leges etiam saeculares post sententiam beneficium[28]) appellationis non denegent aggravatis, vos, '*id minus, quam vos deceat, attendentes,*' sententias appellatione suspensas executioni mandatis, '*et gravatis in contemptum sedis apostolicae appellantes.*' Verum iidem consules nobis '*ad excusationem vestram*' exponere curaverunt, quod, quum aliqui vestrum vocantur ad officium consulatus, firmant proprio sacramento[29]), quod super mutuis et plagiariis[30]) secundum vestrae civitatis consuetudinem iudicabunt, et[31]) infra[32]) XXVIII.[33]) dies quae iudicaverunt exsequentur[34]). Unde salvo huiusmodi iuramento vos non posse super his appellationibus deferre dicebant. Quia vero non minus iudices secundum leges, quam consules vestri secundum consuetudinem vestrae civitatis[35]) iudicare iurarunt, et ideo[36]), sicut iudices contra leges, sic et[37]) consules vestri contra consuetudinem[38]) possent subditos aggravare, '*ne in his etiam videamur deesse gravatis, universitati vestrae per apostolica scripta*' mandamus '*atque praecipimus,*' quatenus, '*quum approbatas consuetudines vestras servari velimus,*' appellationibus ad nos interpositis deferatis '*humiliter et devote,*' quum praedictum iuramentum vos excusare non possit, in quo debet[39]) intelligi ius superioris exceptum. Quum ergo, '*sicut accepimus,*' postquam '*dilectus filius*' S. lator praesentium ad sedem apostolicam a sententia G.[40]) iudicis appellavit[41]), sententiam ipsam[42]) duxeritis executioni mandandam, in possessionem[43]) rerum, de quibus quaestio vertebatur, appellantis adversarium inducentes, volumus '*nihilominus*' et mandamus, ut possessionem ipsam[44]) restituatis eidem; alioquin noveritis, nos '*venerabili fratri nostro*' episcopo Nucerino[4?]) '*per apostolica scripta*' mandasse, ut vos ad id '*monitione praemissa*' ecclesiastica censura '*appellatione remota*' compellat. '*Dat. Laterani.*' [1200.]

CAP. XX.[46])

Iurans usuras non repetere, potest iuramento non obstante ex nova causa repetere. H. d. secundum intellectum notabiliorem.

Idem *Pisano Archiepiscopo.*

Ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod, quum I. '*Pellae.*' et G. '*filius eius*' Petro '*Soctan.*' usuras non modicas persolvissent, '*praestito*' iuramento firmaverunt, quod nec per se, nec per alium praedictas usuras repeterent, vel[47]) apud ecclesiasticum iudicem seu etiam saecularem super his deponerent quaestionem. Quumque creditor '*ipse in mortis articulo constitutus*' condiderit testamentum, suis[48]) praecepit heredibus, ut omnibus, qui '*rationabiliter*' probarent[49]), se dedisse[50]) usuras eidem, ipsas eis[51]) restituere[52]) procurarent. Unde quum[53]) praedicti I. et G. usuras repetere non attentent propter huiusmodi iuramentum, et[54]) heredes praedicti P. eis[55]) negligant[56]) satisfacere de usuris, '*ideo fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus sub poena excommunicationis publice in ecclesia proponi[57]) facias vel proponas, ut qui super hoc noverint[58]) veritatem procedant ad testimonium proferendum, et, si per dicta testium vel alia documenta tibi '*legitime*' constiterit de praemissis, heredes illius[59]), ut usuras, quas a praedictis '*I. et G.*' pater eorum accepit, restituant universas, '*monitione praemissa*' ecclesiastica censura[60]) '*appellatione remota*' compellas. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. Mart.*' [1205.]

CAP. XXI.[61])

Iuramentum generale debet ita intelligi, si fieri potest, ut non obviet iuri; alias tanquam temerarium non obligat contra iuris observantiam.

Idem *Neapolitano Archiepiscopo.*[62])

Ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod '*dudum*' a te quasi per extorsionem tale fuit[63]) praestitum iuramentum, quod

---

Cap. XVII. 8) *obsistat:* ib.

Cap. XVIII. 9) Restitutum ex Reg. Bal. II. 28. — Comp. III. h. t. c. 3. — 10) *Aragon.:* Comp. III. Ms. — *Aragonum:* Reg. — 11) *Quoniam . . . est:* Comp. III., Reg. — 12) *ind., discrete cupiens:* C. R. H., Comp. III. Ms. — 13) *supplicasti humiliter:* Comp. III. Aug. — 14) *tuo:* Böhm. — 15) *fuit:* C. H., Comp. III. Ms — 16) omitt. C. H. — 17) *diminuta:* Comp. III., Reg. — 18) abest a C. R. 1. — 19) omitt. Comp. III. — 20) *habuit.* cad. — 21) *remorderet:* Comp. III. Aug. — *remordet:* C. H., Comp. III. Ms., Reg. — 22) *reatum, et satisf., quam indixerit:* Comp. III., Reg.

Cap. XIX. 23) Restitutum ex Reg. Brequ. III. 21. — Comp. III. h. t. c. 5. — 24) *Interlino:* Reg. — praeferenda tamen meritoest vulgaris inscriptio. — 25) *corripere:* C. H. — 26) *autem:* C. R. 2. — 27) *et app.:* Cont., Böhm. — 28) add.: *etiam:* C. H. — 29) *iuramento:* Comp. III., Reg. — 30) *plezariis:* Comp. III. Aug. — *plegiariis:* Ms., Cont., Böhm., omnino recte, cf. Du Cange Gloss. s. Plegii. — 31) omitt. Comp. III. Aug. — 32) *intra:* Cont., Böhm. — 33) XXIX. (XXVIII.: Comp. III. Ms.) *quod indicaverint:* Comp. III., Reg. — 34) *exsequuntur:* C. H., Comp. III. Aug. — 35) *civ. vestr.:* omitt. Reg. — 36) *ita:* C. H. — 37) *etiam:* ib. — 38) *consuetudines:* C. R. 1. — 39) *deberet:* C. R. 2. — 40) *I.:* Reg. — 41) *appellaverit:* C. R. — 42) omitt. C. H. — 43) *possessione:* Comp. III. Aug. — 44) *Ut possessionem, eidem S. post interpositam ad nos appellationem ablatam, ei sine difficultate qualibet restituere procuretis:* Comp. III., Reg. — 45) *Nicentino:* C. R. 1. — *Mercerino:* C. H. — *Miten.:* Comp. III. Aug. — *Nucenen.:* Ms. *venerab. fratribus nostris Nucerino et . . . . episcopis . . . . compellant:* Reg.

Cap. XX. 46) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 116. — Comp. III. h. t. c. 6. — 47) *nec:* C. H. — 48) omitt. Comp. III Ms. — 49) *possent probare:* Comp. III., Reg. — 50) *solvisse:* C. H. — 51) *eisdem:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 52) *restitui:* C. R. 1. — 53) *et praed.:* Comp. III. — 54) omitt. Comp. III., Reg. — 55) abest a C. H. — 56) *negligunt:* Comp. III., Reg. — 57) *proponere:* Comp. III. Aug. — 58) *noverunt:* ib. — 59) *eiusdem P.:* Comp. III., Reg. — 60) *per censuram ecclesiasticam:* ib.

Cap. XXI. 61) Restitutum ex Reg. Bal. I. 415. — Comp. III. h. t. c. 7. — 62) *An. Neap. archiep.:* Reg. — 63) *fuerit:* C. R. 2.

in omni causa deberes ordinem iudiciarium observare. Verum quoniam secundum traditiones canonicas manifesta accusatione non indigent, nec in eis est ordo iudiciarius observandus, qui debet in aliis observari, nec tu, quando[64]) sub praemisso tenore iurasti, habebas in mente, ut propterea venires contra canonicas sanctiones, alioquin non iuramentum, sed periurium potius exstitisset, nec esset[65]) aliqua ratione servandam[66]), nos iuramentum tuum benignius interpretari volentes, ita, quod consonet canonicis institutis, fraternitati tuae auctoritate praesentium intimamus, quod in manifestis et notoriis ratione iuramenti praemissi[67]) non credimus te teneri servare[68]) subtilitatem[69]) ordinis iudiciarii, quam[70]) in his non servari per omnia ipsa "*quoque*" iuris ratio postulat et requirit. Unde videbitur "*nec immerito*" subtiliter intuenti de ordine iudiciorum procedere, ut in praemissis non per omnia ordo iudiciarius observetur, quanquam et secundum approbatum intellectum "*scripturae divinae*" recte possit intelligi, quod iurasti, ut in omnibus causis ordinem iudiciarium observares, in[71]) illis videlicet, in quibus est ordo iudiciarius observandus. Sic ergo facies et iuramenti tenorem servabis, et instituta canonica non omittes. "*Dat. Lat. XVIII. Kal. Dec.*" [1198.]

CAP. XXII.[72])

Si unum iuramentum uni debitum alteri praestatur, illicitum est, et eo non obstante cui debetur praestandum est.

Idem *Iudici Calaritano.*[73])

Ea te credimus discretione vigere, ut intelligas per te ipsum, quod onus non remittitur, sed augetur, quum cuiquam improvide solvitur quod alii ex debito est praestandum. Sane[74]), quum "*venerabilis pater noster*" archiepiscopus Turritanus[75]) a te nomine[76]) nostro iuramentum fidelitatis, sicut a nobis mandatum[77]) acceperat, exegisset, illud exhibere in eius manibus distulisti, asserens, quod "*venerabili fratri nostro*" Pisano archiepiscopo salvo apostolicae sedis honore huiusmodi praestiteras iuramentum. Quum igitur nobis et ecclesiae Romanae fidelitatem facere tenearis, "*sicut tua etiam prudentia recognoscit,*" si praestitum iuramentum ei, quod a te nobis tanquam debitum est praestandum, contrarium reputes, illud illicitum iudicabis, et, illicito non obstante, quod licite, immo ex debito petitur, exhibebis, vel, si praestitum praestando contrarium non exsistit[78]), illud sine difficultate[79]) praestabis. "*Monemus igitur nobilitatem tuam et exhortamur attentius, et per apostolica tibi scripta mandamus atque praecipimus, quatenus omni excusatione et occasione cessante in manibus eiusdem archiepiscopi fidelitatis nobis et ecclesiae Romanae exhibeas iuramentum. Dat. Ferentini XVII. Kal. Oct.*" [1203.]

CAP. XXIII.[80])

Qui iuravit stare mandato alicuius, non tenetur parere, si praecipit illicita, ut quod filium exheredet, vel uxorem abiuret.

Idem *Alatrino Episcopo.*

Quintavallis "*vicarius*" nostris auribus intimavit, quod, *quum olim filiae suae cum Giborga et Venetia filiabus Ioannis Bertii ad verba et etiam ad verbera devenissent, idem Quintavallis*" pro offensa, quam filiae ipsius aliis mulieribus[81]) irrogarant[82]), "*satisfacere cupiens de consilio convicinorum mulieribus illis et consanguineis suis,*" quod[83]) "*pro offensa*" earum mandato pareret praestitit iuramentum, quae "*ab ipso iuramento recepto*" tale illi sub debito iuramenti dedere mandatum, quod, si quando filii "*vel filiae*" aut uxor illius aliquod factum vel verbum contumeliosum mulieribus illis obiicerent, idem "*Quintavallis et*" filias[84]) et filios "*suos*" exheredaret, et a se proprium removeret uxorem. Quocirca "*fraternitati tuae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus "*inquiras de praemissis diligentius veritatem, et, si rem noveris ita esse,*" quum licitum fuerit iuramentum, sed mandatum illicitum, praedictis "*filiabus Ioannis Bertii*", ut revocent mandatum illud[85]), iniungas; alioquin eum[86]) ad mandati observationem illius "*auctoritate nostra suffultus*" denuncies non teneri. "*Dat. Anagniae III. Non. Febr.*" [1204.]

CAP. XXIV.[87])

Ex causa levi et temeraria coniuges etiam quoad torum et mutuam cohabitationem se separare non possunt, etiam cum iuramenti interpositione.

Idem *Archiepiscopo Terraconensi.*[88])

Tua nos duxit fraternitas consulendos, quid tibi super hoc "*articulo*" sit faciendum, "*videlicet*" quod B.[89]) "*de Bello loco*" et A.[89*]) uxor eius[90]) "*olim*" adinvicem iuraverunt, se nunquam mutuo petituros, idem vero nunc repetit illam instanter, ea e contrario[91]) affirmante, quod, prius se faceret Sarracenam "*et perderet animam suam,*" quam rediret ad eum; "*sed adulterum, cui adhaesit, postquam recessit ab eo, libenter dimitteret, et castitatem promitteret, et iuraret.*" Nos igitur fraternitati tuae "*super hoc*" respondentes, "*per apostolica tibi scripta*" mandamus, quatenus utrumque ad continentiam servandam[92]) moneas "*attentius*" et inducas. Quam si promittere voluerint et servare, utrumque dimittas sine alio commorari. Alioquin, si vir noluerit continere, tu illam[93]), ut revertatur ad ipsum[94]), et tanquam uxor cum viro moretur, per excommunicationis sententiam appellatione remota compellas, quum et temerarium[95]) fuerit huiusmodi[96]) iuramentum, et adulterium utrinque sit commissum. "*Dat. Ferentini XII. Kal. Iul.*" [1203.]

CAP. XXV.[97])

Is, qui iuravit cum muliere contrahere, propter supervenientem fornicationem vel deformitatem eam repellere potest; propter praecedentem non. H. d. — (Illud autem etc.:) Si vir iuravit non accusare uxorem, temerarium est iuramentum. Sed si specialiter de adulterio hoc iuravit, denunciare poterit, sed accusare non debet.

Idem *Genuensi*[98]) *Archiepiscopo.*[99])

Quemadmodum, si vir mulieri iurasset, quando contraxit cum illa, quod eam semper pro legitima uxore teneret, "*ipse quidem*" pro fornicatione, quam mulier antea commisisset, non posset eam[100]) dimittere, sed pro fornicatione, quam postea perpetraret[1]), eam dimittere posset non obstante huiusmodi iuramento[2]), quoniam in eo talis erat[3]) subintelligenda conditio, si videlicet in legem[4]) coniugii illa non peccaret, ita, si quis iuraverit[5]), se ducturum aliquam in uxorem, "*ipse profecto*" non potest ei fornicationem opponere praecedentem, sed subsequentem "*ei potest opponere,*" ut illam non ducat in coniugem[6]), quia in illo iuramento talis debet conditio subintelligi[7]), si videlicet illa[8]) contra regulam desponsationis non venerit. Alioquin si post huiusmodi iuramentum publica meretrix fieret, teneretur eam ducere in uxorem, quod est prorsus absurdum. Nam si post contractum coniugium vir propter fornicationem licite potest uxorem a sua cohabitatione dimittere, longe fortius ante coniugium celebratum propter eandem causam sponsus licite potest in suam cohabitationem non admittere sponsam, quia turpius eiicitur quam non admittitur hospes, non obstante in alterutro casu vinculo iuramenti, quod quidem propter subintelligendam conditionem est tale, ut is, qui iuravit, ad utrumque sine transgressione se possit habere. Quod si post huiusmodi iuramentum mulier fieret non solum leprosa, sed etiam paralytica, vel oculos vel nasum amitteret, seu[9]) quicquam ei turpius eveniret, numquid vir teneretur eam ducere in uxorem? Profecto ductam[10]) non posset dimittere. Sed numquid non ductam admittere teneretur, quamvis interdum contractum non dirimat, quod impedit contrahendum? Illud autem iuramentum est proculdubio temerarium, si vir iuret uxori, quod eam super nullo crimine accusabit, quia[11]), si mulier fieret infidelis, et nollet coha-

---

Cap. XIX. 64) *quum:* C. H. — 65) omitt. C. R., Comp. III., Reg. — 66) *reservandum:* C. R. 2. — *observandum:* C. R. 1., Comp. III. — 67) *praestiti:* C. R. 2. — 68) omitt. Comp. III. Ms. — 69) *sublimitatem:* Comp. III. Ms. — *solemnitatem:* Aug. — 70) *quem:* C. R. 1. — 71) *in . . . vid.:* omitt. C. H.

Cap. XXII. 72) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 147. — Comp. III. h. t. c. 8. — 73) *iud. B. Caralitano:* C. R. 1. — *iudici Massae Callaritano:* C. R. 2. — *iud. Karalitan.:* Comp. III. Ms. — *iud. Calaritan.:* Aug. — *nobili viro iud. Kalaritano:* Reg. — 74) *Sane ven. fr. n. archiep. Turr. per suas nobis literas intimavit, quod quum etc.:* Comp. III., Reg. — 75) *Turritanus:* Comp. III. Aug. — 76) *non nostro nom.:* ead. — 77) *in mandatis:* Comp. III., Reg. — 78) *exsistat:* Comp. III. Ms. — 79) *dubitatione:* C. H.

Cap. XXIII. 80) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 219. — Comp. III. h. t. c. 9. — 81) omitt. Comp. III., Reg. — 82) *irrogarunt:* Reg. — 83) *ut:* Comp. III., Reg. — 84) omitt. C. R. 2. H. — 85) *illius:* Comp. III. Aug. — 86) *praedictum Quintavallem:* Comp. III., Reg.

Cap. XXIV. 87) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 108. — Comp. III. h. t. c. 10. — 88) omitt. C. R. 1. — *Terraconen.:* Comp. III. Aug., Böhm. — 89) *G.:* Comp. III. Ms. — *R.:* Reg. — 89*) *Agnes:* Comp. III., Reg., Böhm. — 90) omitt. C. H. — *ipsius:* Reg. — 91) *in contrario:* Comp. III. Ms. — *illa in contrarium:* Aug. — 92) *observandam:* Reg. — 93) *praedictam uxorem ipsius:* Comp. III., Reg. — 94) *eum:* Reg. — 95) *illicitum:* C. H. — 96) omitt. C. R. 1.

Cap. XXV. 97) Restitutum ex Reg. Bal. X. 116. — Comp. III. h. t. c. 11. — 98) *Ianuensi:* C. R. H. Comp. III., Reg. — 99) *episcopo:* Comp. III. Ms. — 100) *illam:* Comp. III., Reg. — 1) *perpetrasset:* C. H. — *perpetrarit:* Comp. III. Ms. — 2) *sacramento:* C. R. — 3) *esset:* Reg. — 4) *lege:* Comp. III. Ms. — 5) *iuravit:* C. H., Comp. III., Reg. — 6) *coniugium:* Comp. III. Ms. — 7) *intelligi:* C. R. 1. — 8) omitt. ib. — 9) *vel:* Cont., Böhm. — 10) *nuptam:* Reg. — 11) *quodsi:* C. R. 1.

bitare viro absque contomelia creatoris, vel ut[12]) illum pertraheret[13]) ad infidelitatis errorem, tunc[14]) '*vir*' incunctanter deberet illam[15]) impetere apud iudicem suum, ut eam, nisi penitus resipisceret, omnino dimitteret, secundum canonicas sanctiones. Quodsi expresse iurasset[16]), quod eam super adulterio[17]) non impeteret, essetne servandum[18]) huiusmodi iuramentum, quum scriptura testetur, quod patronus[19]) est turpitudinis qui celat crimen uxoris, et[20]) secundum regulam evangelii, si primo et secundo correcta resipiscere nollet, dicendum[21]) esset ecclesiae, ut tanquam ethnica et publicana deinde vitaretur, nec per[22]) hoc libera praeberetur ei[23]) peccandi facultas propter impunitatem peccati? Sed numquid vir non potest dimittere uxori[24]) '*in ipsum*' peccanti non solum septies, sed etiam usque[25]) septuagies septies secundum evangelicam veritatem? Tutius ergo in hoc casu videtur[26]), ut propter iurisiurandi religionem vir accusare desistat uxorem ad divortium celebrandum, quanquam denunciare eam possit ad poenitentiam peragendam. '*Pensato itaque huius responsionis tenore procedas in causa, super qua nos consulere decrevisti. Dat. Viterbii Kal. Sept. Ao. X.*' [1207.]

CAP. XXVI.[27])

Licite ex causa necessaria etiam per religiosos iuratur.

Idem *Abbati et Capitulo Castellionis.*[28])

Etsi Christus praeceperit secundum evangelicam[29]) veritatem, '*ut*' sit sermo vester: est est '*et*' non non, '*id est,*' ut affirmatio vel negatio, sicut procedit ex ore, ita procedat ex corde, quia tamen hominum excrescente malitia simplici assertioni vel negationi vix creditur, idcirco prudenter adiunxit: „quod amplius est, a malo est." A[30]) malo quidem, non tam culpae, quam poenae; nec exhibentium, sed exigentium iuramentum. Nam incredulitas huiusmodi magis est poena, quam culpa. Unde non dixit „malum," sed dixit: „a malo." Licet enim iuramentum prohibuisse Dominus videatur, nusquam tamen per creatorem, sed per creaturam iurare prohibuit, ne per huiusmodi iuramentum transferretur[30*]) ad creaturam honorificentia creatoris. Quare quum in evangelio praemisisset: „Dico vobis, nolite iurare[31]) omnino," statim subiunxit[32]): „neque per coelum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ipsius est; neque per Hierosolymam, quia civitas est regis magni; neque per caput tuum, quia[33]) non potes unum capillum facere album aut nigrum." Et quamvis non sit per creaturam iurandum, si tamen iuretur per creaturam, servandum[34]) est quidem, dummodo sit licitum quod iuratur, quia, teste[35]) veritate, „qui iurat in coelo[36]), iurat in throno Dei, et in eo, qui sedet super eum." Iacobus quoque non simpliciter prohibet[37]) iuramentum, sed „voluntatem iurandi, quum ait: „Ante omnia, fratres mei, nolite iurare," quoniam ad iuramentum[38]) non debet quemquam spontanea voluntas inducere, '*quia qui facile iurat facile peierat,*' sed necessitas trahere[39]) importuna. Et tunc potes[40]) sine culpa iurare, dummodo illos tres comites habeat iuramentum, de quibus Propheta '*sic*' ait: „Et iurabunt, vivit Dominus, in veritate, et[41]) iudicio, et iustitia, '*et benedicent eum omnes*[42]), *ipsumque laudabunt.*' Quod autem Iacobus subdit[43]): „neque per coelum, neque per terram, neque per quodcunque aliud iuramentum," iurare vetat per quamlibet creaturam, quodcunque sit illud. Alioquin non dixisset Apostolus: „Homines per maiorem suum[44]) iurant[45]), et omnis controversiae eorum ad confirmationem finis est iuramentum". In quo patenter ostendit, per quem sit iurandum, quum ait: „homines per maiorem suum[46]) iurant," id est, per Deum, et cur sit iurandum, ut videlicet[47]) omnis controversiae finis sit iuramentum. Angelus quoque, quem vidit in Apocalypsi Ioannes[48]) stantem super mare et super terram, levavit manum suam ad coelum, et iuravit per viventem in saecula saeculorum. Christus etiam plus legitur dixisse in evangelio, quam est est, non non, quum saepissime[49]) dixerit: „Amen[50]) dico vobis." Quod ipse secundum Lucam exponens, quum praemisisset[51]): „amen dico vobis, quia[52]) nemo propheta acceptus est in patria sua", consequenter adiunxit: „in veritate dico vobis, quia[53]) multae viduae erant in diebus Heliae in Israel." Apostolus quoque iurabat, quum diceret[54]): „Testis est mihi Deus," et iterum[55]): „Quotidie morior per gloriam vestram, fratres." Quae[56]) graeca exemplaria manifestissimam[57]) iurationem esse ostendunt. Si enim per se malum esset iurare[58]); profecto Dominus non iurasset, quum tamen in veteri testamento legatur: „Quia iuravit[59]) Dominus, et non poenitebit eum," et[60]) rursum: „Iuravit Dominus David[61]) veritatem, et[62]) non frustrabitur eum;" immo et praecepit in veteri testamento: „Redde[63]) Deo[64]) iuramenta tua[65])." Quaedam enim[66]) prohibentur, quia per se mala[67]) sunt, ut furtum, adulterium et huiusmodi, quae non sunt aliquatenus facienda. Quaedam vero prohibentur ex causa, non quia per se mala sunt[68]), sed quia, si fiant frequenter et multum, ex his mala sequantur[69]), ut vinum per se '*quidem*' malum non est, et tamen prohibet Apostolus dicens[70]): „Nolite inebriari vino, in quo est luxuria," quoniam ex frequenti et immoderata potatione vini luxuria generatur. Sic et iuramentum per se quidem malum non est, quum sit confirmatio veritatis, sed tamen prohibetur ex causa, quoniam ex frequenti et incauta iuratione periurium saepe contingit, sicut in Ecclesiastico legitur: „Vir multum iurans replebitur[71]) iniquitate, et non discedet[72]) a domo eius plaga." Quemadmodum ergo Paulus indulsit[73]) propter[74]) necessitatem discipulo suo, '*videlicet*' Timotheo, ut utatur modico vino propter stomachum et frequentes infirmitates, sic profecto, quum necessitas exigit, pro re vera, licita et honesta[75]) potest secure iurari[76]), quia cessante causa cessat effectus. Licet ergo debeatis esse viri[77]) perfecti, ut, quantum potestis, iuramenti vinculum evitetis, volentes tamen indemnitati vestri monasterii '*paterna sollicitudine*' providere, ne propter defectum testium sui iuris sustineat laesionem, '*eius auctoritate, qui dicit in evangelio*[78]): „*Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum, et, si non audierit te, adhibe tecum duos vel tres testes, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum,*" praesenti vobis[79]) pagina indulgemus, quatenus vos et monasterii vestri[80]) conversi possitis in causis eiusdem, deficientibus aliis testibus, pro ipso perhibere testimonium veritati. '*Nulli ergo etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. XII. Kal. Apr. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XXVII.[81])

Iuramentum contra utilitatem ecclesiasticam praestitum non tenet.

Idem *Episcopo Ameliensi.*[82])

Sicut nostris est auribus intimatum, ecclesia '*dudum*' Tudertina[83]) vacante ipsius canonici, et '*venerabilis quoque frater noster*' episcopus '*Tudertinus*' cum[84]) eis[85]), dum esset in minoribus ordinibus[86]) constitutus, iuramenta quaedam in damnum episcopalis iuris fecerunt, priusquam de pontificis electione tractatus aliquis haberetur, '*quae utrum servari debeant, quum ex eis praesertim contingeret reditus episcopales minorari, tanquam vir providus et discretus olim nos idem duxit episcopus consulendos. Nos ergo saluti eius paterna volentes sollicitudine providere,*' Pro iuratione incauta imponi ferimus episcopo[87]) poenitentiam congruentem. '*Et nihilominus attendentes, quod iuramentum non, ut esset iniquitatis vinculum, fuerit institutum, et*' Quia[88]) non iuramenta, sed periuria potius sunt dicenda, quae contra utilitatem ecclesiasticam attentantur, '*fraternitati tunc per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*personaliter ad ecclesiam Tudertinam accedens*' ab[89]) ipsis canonicis inquiras super praemissis diligentius verita-

---

Cap. XXV. 12) *omitt.* ib. — 13) *traheret:* Cont., Böhm. — 14) abest a Comp. III., Reg. — 15) *eum:* C. R. 1. — omitt. Comp. III. Ms. — 16) add.: *ei:* C. R. 1. — 17) *de ad.:* C. H. — 18) *observandum:* C. R. 1. — 19) cf. c. 1. C. XXXII. qu. 1. — 20) omitt. Comp. III. Aug. — 21) cf. Matth. XVIII. 17. — 22) *ne propter:* C. H. — *ne per:* Comp. III. Aug. — *ne vel hoc:* Ms. — *neve per:* Reg. — 23) omitt. Comp. III. Ms. — 24) omitt. ib. — *ipsi:* Aug. — *ei:* Reg. — 25) *usque ad:* C. H. — cf. Matth. XVIII. 22. — 26) *videretur:* Cont., Böhm.

Cap. XXVI. 27) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 121. — Comp. III. h. t. c. 13. — 28) add.: *ulias Cuncharum:* Reg. — *Stao abb. etc.:* Cont. — 29) Matth. V. 37. — 30) omitt. C. H., Comp. III. Ms., Reg. — 30*) *transferatur:* C. R. 1. — *transferetur:* C. R. 2. — 31) *non iurare:* Comp. III., Reg. — cf. Matth. V. 34. — 32) *subiungit:* C. R. 2. — 33) add.: *tu:* ib. — 34) *observandum:* C. R. 1. — 35) *testante:* ib. — cf. Matth. XXIII. 22. — verb.: *quia . . . eum:* omitt. Reg. — 36) *coelum:* C. H. — 37) *prohibuit:* ib., Reg. — cf. Iac. V. 12. — 38) *iurandum:* C. H., Comp. III., Reg. — 39) omitt. Comp. III. Aug. — 40) *potest:* Comp. III., Reg., Cont., Böhm. — 41) *et in iud. et in iust.:* C. R. 1. H. — cf. Hier. IV. 2. — 42) *gentes:* Reg. — 43) Iac. V. 12. — verb.: *Quod . . . illud:* non leg. in Reg. — 44) *maiores sui:* Comp. III. Aug. — *maiorem sui:* Reg. — cf. Hebr. VI. 16. — 45) add.: *i. e. per Deum:* C. R. 1. — 46) cf. n. 84. — 47) omitt. C. H. — 48) cf. Apoc. XX. — 49) *saepe:* C. H. — 50) add.: *Amen:* C. R. 1. — 51) Luc. IV. 24. — 52) omitt. C. H. — 53) *quod:* C. H. — 54) Rom. I. 9. — 55) 1. Corinth. XV. 31. — 56) *quum:* Comp. III. Aug. — 57) *manifeste:* Comp. III. Ms. — 58) *iuramentum vel iurare:* ead. — 59) *quod iurabit:* C. H. — cf. Psal. CIX. 4. — 60) omitt. Comp. III. Aug. — cf. Psal. CXXXI. 11. — 61) abest a Comp. III. — 62) *et . . . eum:* omitt. C. R. H., Comp. III., Reg. — 63) *reddi:* Reg. — cf. Levit. XIX. 12., Matth. V. 23. — 64) *Domino:* C. R. H., Comp. III., Reg. — 65) omitt. Comp. III., Reg. — 66) *etenim:* ib., C. R. — 67) *malum:* Reg. — 68) *sint:* C. H., Reg. — 69) *sequantur:* C. H. — 70) Eph. V. 18. — 71) *implebitur:* Comp. III., Reg. — cf. Eccles. XXIII. 12. — 72) *recedet:* C. R. 2. — 73) *indulget:* Comp. III., Reg. — cf. 1. Tim. V. 23. — 74) *per:* Comp. III. Aug. — *pr. nec.:* omitt. C. H. — 75) *licite et honeste:* C. R. 2. — 76) *iurare:* C. R. 1. — 77) omitt. Comp. III. Aug. — 78) Matth. XVIII. 17. — 79) *vera:* Reg. 80) omitt. C. R. 2.

Cap. XXVII. 81) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 577., Comp. III. c. 3. de constit. I. 1. — 82) *ep. Am.:* omitt. C. R. 1. — *Amilin. ep.:* Comp. III. Ms. — *archiepiscopo Armeriensi:* Rain. — 83) *Tundertina:* Comp. III. Aug. per tot. — 84) *videns quod cum eis:* Rain. — 85) *dum eis:* omitt. Comp. III. Ms. — 86) *in minori officio:* Comp. III. Aug., Rain. — 87) *ipsi ei:* Comp. III. Aug. — *ei:* Ms. — *sibi:* Rain. — 88) *Quia vera:* C. R. 1. — *quod:* Comp. III., Rain. — 89) omitt. Comp. III. Ms. — *ab ipsis . . . vera:* omitt. Rain.

tem, et, si ea, "*quae dicta sunt superius*," inveneris esse vera, quod in damnum episcopalis iuris repereris taliter attentatum, "*nostra suffultus auctoritate*" in statum debitum appellatione remota reducas, "*faciens quod decreveris per censuram ecclesiasticam firmiter observari.*"

CAP. XXVIII.[90])

Iuramentum praestitum super actu a lege infirmato principaliter favore iurantis, licet secundario in favorem publicum, necessario est observandum, si non vi, nec dolo fuit praestitum, et in alterius praeiudicium principaliter non redundat. H. d. multum singulariter considerata medulla capituli.

Idem.[91])

Quum contingat interdum "*in tua dioecesi*," quod constante matrimonio mulieres[92]) alienationibus super rebus dotalibus et donationibus[93]) propter nuptias consentiant[94]), ne ulterius contraveniant proprio sacramento firmando, ac soluto processu temporis matrimonio contravenire nitantur[95]), utrum hoc[96]) eis liceat, a nobis tua fraternitas requisivit. Nos autem fraternitati tuae taliter respondemus, quod, etsi[97]) mulierum consensus in talibus non videatur obligatorius secundum legitimas sanctiones, ne tali tamen[98]) praetextu viam contingat periuriis aperiri, mulieres ipsae servare debent huiusmodi iuramenta, sine[99]) vi et dolo, sponte "*ac provide*" praestita, quum in alterius praeiudicium non redundent, nec observata vergant in dispendium salutis aeternae.

CAP. XXIX.[100])

Movens bellum iniustum compellitur restituere, quae per violentiam occupavit, et eos absolvere, a quibus indebite iuramenta extorsit. H. d. usque ad vers.: Iuramentum. — §. 1.: *Non adstringitur quis iuramento ad implendum quod iuravit, si ab alia parte non impletur, cuius respectu praestitum est iuramentum.*

Idem.

Sicut "*oblatus dilecti filii I. de Cater.*[1]) *literarum nobis tenor expressit, nuper expertus est in se ipso quod fallax huius vitae iucunditas vix aut nunquam statu permaneat in eodem. Quanto enim ei libentius quis inhaeret, tanto facilius labitur cum labente. (Et infra:) Quum igitur simus in eo loco constituti, ut secundum verbum propheticum debeamus dissolvere colligationes impietatis et fasciculos deprimentes, ac dimittere eos, qui contracti sunt, liberos, et omne onus dirumpere, discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus*" Si "*vobis*" constiterit, quod praedictus H. iniuste bellum moverit[2]) contra I.[2*]), ipsum H. "*monere attentius et*" inducere studeatis[3]), ut "*terram ipsius et alia*" universa per huiusmodi violentiam occupata[4]) "*sine dilatione*" restituat conquerenti, eum a praestito sibi iuramento prorsus absolventes. Quodsi[5]) "*monitis vestris forte*" acquiescere noluerit, ipsum ad hoc[6]), si praemissa veritate nitantur[7]), "*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo*" cogatis[8]) per sententiam excommunicationis, terram eius interdicti sententiae supponentes. §. 1. Iuramentum autem, quod "*idem*" I. "*ultimo*" se asserit praestitisse, si de assensu factum est utriusque, eum non ligat, qui praestitit, dum ille, cui praestitum fuerat[9]), servare negligit quod promisit.

CAP. XXX.[10])

Clerici non habentes temporalia a laicis non tenentur eis praestare iuramenta fidelitatis.

Idem *in concilio generali.*

Nimis de iure divino quidam laici usurpare nituntur[11]), quum[12]) viros ecclesiasticos, nihil temporale obtinentes[13]) ab eis, ad praestandum[14]) sibi fidelitatis iuramenta compellunt. Quia[15]) vero secundum Apostolum servus suo[16]) domino[17]) stat aut cadit, sacri auctoritate concilii prohibemus, ne tales clerici[18]) personis saecularibus praestare cogantur huiusmodi iuramenta.[19])

CAP. XXXI.[20])

Qui iurat non esse contra aliquem, potest in casibus propriis et ecclesiae suae esse contra eum. H. d. secundum intellectum glossae.

Honorius III. *A. et C.*[21]) *Canonicis Antiochenis.*

Petitio vestra nobis exhibita continebat, quod ecclesia Antiochena vacante "*nobilis vir R.*" princeps Antiochenus, timens conspirationes aliquas fieri contra eum, a vobis iuramentum extorsit, quod contra ipsum de cetero non essetis. "*Quum autem idem princeps adversus ipsam ecclesiam frequentes habeat quaestiones, vos nec ipsi deesse ecclesiae sine ipsius detrimento potestis, nec eidem audetis adesse, ne videamini contra dictum facere iuramentum. Quare nobis humiliter supplicastis, ut super his paterna providere sollicitudine dignaremur. Nos igitur utilitati eiusdem ecclesiae, et saluti ac famae vestrae, et honori dicti principis pariter providentes,*" Interpretatione congrua declaramus, vos iuramento huiusmodi non teneri, quin pro iuribus[22]) et honoribus ipsius[23]) ecclesiae, ac etiam specialibus vestris legitime defendendis contra ipsum principem stare libere valeatis, coercendo vos a machinatione duntaxat, per quam idem princeps deberet laesionem personae vel sui amissionem incurrere principatus. "*Decernimus igitur etc.*"

CAP. XXXII.[24])

Quum agitur de usuris, potest iudex in qualibet parte litis ex officio suo deficientibus probationibus exigere a partibus iuramentum de veritate dicenda. Et eadem ratione idem in qualibet causa, in qua imminet peccatum. H. d. secundum Panormitanum.

Idem *Archidiacono*[25]) *et Magistro G. Canonico Tullensibus.*[26])

Ex literis vestris accepimus, quod[27]) super causa usurarum vobis pro G. "*de Rossuel milite*" contra E. "*de Espinal militem Tullensis dioecesis*" ab apostolica sede[28]) commissa non potuit "*vobis*" per testes ab ipsius G. parte productos de sortis quantitate liquere, licet de obligatione pignoris constitisset. Unde expedire videtis[29]), quod exigatur de dicenda veritate a partibus iuramentum, quum ex fama quasi notorium habeatur, praefatum E. ex quadam terra ipsius G. sibi titulo pignoris obligata sortem[30]) et amplius percepisse. Ne igitur ex huiusmodi iuramenti defectu iustitia occultata[31]) veritate succumbat, "*discretioni vestrae*" mandamus, quatenus, "*si est ita,*" partes ad praestandum huiusmodi iuramentum per censuram ecclesiasticam appellatione remota cogatis[32]).

CAP. XXXIII.[33])

Si positus in dignitate alienat bona dignitatis, non valet alienatio: et ipsemet revocare debet, non obstante iuramento de non revocando; maxime, si prius iurat non alienare. H. d. secundum verum intellectum Panormitanus.

Idem *Colossensi*[34]) *Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Intellecto iamdudum, quod carissimus in Christo filius noster Hungariae rex illustris alienationes quasdam fecerit[35]) in praeiudicium regni sui et contra regis honorem, nos, "*super hoc affectione paterna consulere cupientes,*" eidem regi dirigimus[36]) scripta nostra[37]), ut alienationes praedictas, non obstante iuramento, si quod fecit de non revocandis eisdem, studeat revocare, quia, quum tenentur, et in sua coronatione iuraverit "*etiam,*" iura regni sui et honorem coronae illibata servare, illicitum profecto fuit, si praestitit[38]) de non revocandis alienationibus huiusmodi iuramentum, et propterea penitus non servandum.

CAP. XXXIV.

Si mulier iuravit, aliquem esse suum maritum, et succubuit, quia aliter non probavit, non datur, nec denegatur ei licentia cum alio contrahendi.

Gregorius IX. *Episcopo Cenomanensi.*

Mulieri, quae in iure praestito iuramento asseruit, virum talem in ipsam per verba de praesenti matrimonialiter consensisse, pru-

Cap. XXVIII. 90) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 91) *Helvecensi episcopo:* Comp. IV. Aug., Böhm. — 92) *mulieris:* Comp. IV. Ms. A. — 93) *donationi pr. n. sibi data* (Ms. A.: *datas*): Comp. IV. — 94) *consentiunt:* C. H. — *consentiat:* Comp. IV. Ms. A. — 95) *nituntur:* C. H., Comp. IV. — 96) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 97) *si:* Comp. IV. Ms. A. B. — 98) omitt. Comp. IV. Aug., Ms. B. — 99) *si sine . . . praest. sint:* Comp. IV. Aug.

Cap. XXIX. 100) Restitutum ex Coll. Fuld. (No. 158.) tit. *de iur.*, ex qua nobiscum communicavit Ill. *Bickellus.* — 1) ita Fuld.; leg.: *Cutracol* — 2) *moveret:* Comp. IV. Ms. A. B. — 2*) *Io.:* Comp. IV. Ms. A. — 3) *curetis:* Fuld. — 4) *oblato:* C. H. — 5) *Si forsan:* ib. — 6) *ab hoc:* Böhm. — 7) *nituntur:* C. R., Comp. IV., Cont. — 8) *compellatis:* Fuld., Comp. IV. — 9) *fuit:* C. H. — *fuerit:* Cont., Böhm.

Cap. XXX. 10) c. 43. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 3. — 11) *videntur:* Comp. IV. Ms. A. — *conantur:* conc. — 12) *contra:* Comp. IV. Aug. — 13) *continentes:* conc. Ms. — *detinentes:* Mans. — 14) *praestanda:* C. H. — *probandum:* Comp. IV. Ms. A. — 15) *Et, quia sec. Ap.:* ib. — cf. Rom. XIV. 4. — 16) omitt. C. H. — 17) add.: *aut:* Comp. IV. — 18) omitt. C. H. — 19) *iuramentum:* ib., Comp. IV., conc.

Cap. XXXI. 20) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 21) *E.:* C. H. — *G.:* Böhm. — *magistro Anselmo DD.* (*Ddit*, i. e. *Deusdedit:* Ms.) *et Gerardo can. Ant.:* Comp. V. — 22) *viribus:* Comp. V. Cir. — 23) omitt. C. H.

Cap. XXXII. 24) Restitutum ex Comp. V. c. un. de iur. cal. l. 25. — 25) *archiepiscopo:* C. R. 1. — 26) *Tullien.:* C. H. — *Tullon.:* Comp. V. Ms. — 27) *quod quum:* C. H. — 28) *apud ap. sed.:* ib. — 29) *si expedire videritis:* ib. — *Unde non immerito videbatur expedire iustitiae, quod exigeretur:* Comp. V. Cir. — *unde invenire videbam inexpedire etc.:* Ms. mendose. — 30) *et sort.:* C. R. 2. — 31) *occulto:* Böhm. — 32) *compellatis:* C. H.

Cap. XXXIII. 33) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 34) *Coloten.:* C. R. 1. — *Colossen.:* Böhm. — *Colocen.* (*Colocna*): C. R. 2. H., Comp. V. — 35) *fecit:* C. H., Comp. V. Ms. — 36) *direximus:* C. R. — 37) add.: *mandantes:* C. H. — 38) *praestiterit:* C. R.

bationes alias non habenti, viro ab eius impetitione per sententiam absoluto, non debes licentiam dare cum alio matrimonium contrahendi, ne auctor periurii videaris. Nec hoc ei dicimus prohibendum, ne forte, si falsum iuraverit[39]), matrimonium contingat legitimum impediri; sed suae conscientiae est potius relinquenda.

CAP. XXXV.

Qui iuravit servare statuta edita, et postea per illud iuramentum aliter non iurando promisit servare edenda seu postea edita, non tenetur ex iuramento ad noviter edita. H. d. secundum verum intellectum.

Idem.

Clericus, qui iuravit, se statuta in ecclesia sua edita servaturum, promittens per idem iuramentum, statutum, quod postmodum subsecutum est[40]), fideliter observare, licet transgredi non debuerat[41]) quod promisit, non tenetur ad illius observantiam ex debito praestiti iuramenti[42]).

CAP. XXXVI.

Iuramentum litis decisorium a iudice delatum, sine iusta causa recusari non potest; delatum vero a parte licite recusatur et refertur; in actione tamen famosa non licet reo referre. Hoc dicit, usque ad §. Sane. — §. 1. *Actore nihil probante reus est absque omni onere absolvendus; si vero praesumptio est pro eo, defertur reo iuramentum vel ipsi actori, consideratis personarum et causae circumstantiis.* H. d.

Idem *II.*[43]) *Iudici.*

Iuramentum a te parti delatum, nisi iusta de causa, non potuit recusari, quamvis, quod in iudicio a parte parti defertur, recusari possit licite ac referri; nec liceat convento famosa actione referre huiusmodi iusiurandum. §. 1. Sane, si actor omnino in probatione defecerit, reus debet, et si nihil praestiterit, obtinere; praesumptione vero faciente pro illo, reo deferri potest ad ostendendam suam innocentiam iuramentum, nisi iudex inspectis personarum et causae circumstantiis illud actori videat[44]) deferendum.

TITULUS XXV.

DE EXCEPTIONIBUS.

CAP. I.[1])

Si testis de crimine contra eum excepto convincitur, vel alias convictus apparet, repellitur a testimonio, sed de crimine non punitur, si non tangit negotium principale.

Coelestinus III.[2])

Denique, quod in dicta et personas testium, "*quibus ante iuramentum vel depositiones nihil obiectum fuit, post attestationes publicatas possit opponi, hoc in Romana ecclesia de longa consuetudine obtinuisse cognoscas, ut ante iuramentum vel depositiones et post, in dicta et personas testium legitima exceptio in iure possit opponi. Et,*" Si crimina testibus obiiciuntur, de quibus non fuerant[3]) hactenus accusati, sed tantum per exceptionem[4]) "*a quolibet*" opponuntur, probatio "*utique*" illorum[5]) criminum exhibenda est, antequam causa per sententiam terminetur, quum, sicut canonica instituta[6]) declarant, testes absque ulla infamia, vel suspicione vel manifesta macula in ferendo testimonio requirantur. Quodsi sola "*illa*" crimina, de quibus alio tempore convicti vel confessi fuerunt[7]), testibus obiiciuntur, a testimonio repelli possunt, quia, sicut Stephanus[8]) Papa et alii Pontifices multi Romani testantur, non est credendum contra alios eorum[9]) confessioni, nisi prius se probaverint innocentes. Ceterum si de criminibus ad solam exceptionem obiectas testes convicti fuerint sive confessi, poena ordinaria mulctari non debent[10]), quum accusatio in ipsos secundum iuris ordinem non procedat. Sufficit ergo, si a perhibendo[11]) testimonio repellantur, praesertim ubi[12]) crimen, quod eis obiicitur, causam, de qua agitur, contingere non videtur[13]).

CAP. II.[14])

Reo excipiente de excommunicatione contra actorem, non obstat communionis replicatio.

Innocentius III. *Archidiacono Richemundiae.*

A nobis ex parte tua fuit quaesitum, utrum is, qui excommunicato in locutione vel oratione scienter communicat, excommunicatum ipsum a sua possit accusatione repellere, quum ille[15]) communionem huiusmodi replicet contra eum. Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod ipse ab accusatione illius[16]) poterit removeri, quum primus a communione fidelium sit exclusus, secundus vero tantum a sacramentorum participatione[17]) sit[18]) remotus.

CAP. III.[19])

Habens plura beneficia contra alium de pluralitate non excipit. H. d. Ioan. Andr.

Idem *Audiecensi*[20]) *Episcopo.*

Quum[21]) ecclesiasticae provisionis officium, "*ad quod sumus, licet immeriti, Domino disponente vocati, nos iuxta verbum Apostoli sapientibus et insipientibus constituerit debitores, sic nos convenit perlatas ad apostolatus nostri notitiam quaestiones subtili indagatione discutere, et eas iudicio vel rationabili mediante concordia terminare, et quas per nos non possumus, aliis de auctoritate nostra committere diffiniendas, quod nullus in conspectu sedis apostolicae sui iuris se conqueri valeat sustinuisse defectum, et nos, sicut ex cura tenemur sollicitudinis pastoralis, iusta iudicare et iustitiam diligere videamur. Pro quaestione siquidem, quae inter dilectos filios Novariense capitulum et Iacobum clericum super praebenda Novariensis ecclesiae vertebatur, tam nuncii capituli, quam idem Iacobus ad sedem apostolicam accesserunt. Et dum in nostra et fratrum nostrorum praesentia foret utraque partium constituta, pro ipso Iacobo fuit taliter in nostro auditorio allegatum, quod, quum olim de mandato bonae memoriae F. tit. sancti Marcelli presbyteri cardinalis tunc apostolicae sedis legati de primo tunc vacatura in Novariensi ecclesia praebenda fuerit investitus, eidem stallo chori et loco capituli assignatis, et ad eandem postmodum filius dilecti filii Saxonis Vulgamini nobilis civis Romani de auctoritate apostolicae sedis admissus, qui super possessione et fructibus praebendae ipsius a consanguineis praedicti Iacobi molestias sustinuit et pressuras, de quibus fructibus inter ipsum Iac. et praefatum nobilem amicabilis tandem compositio intervenit, quia super praebenda ipsa eidem Iacobo silentium fuerat impositum, ut de ea movere non posset ulterius quaestionem, placuit tandem bonae memoriae C. praedecessori nostro, praefati Iacobi consideratis laboribus et expensis, praebendam Novariensis ecclesiae, quae fuerat magistri H. de Suno, ad preces quorundam cardinalium eidem conferre, et ipsum de eadem manu propria per annulum investire, Novariensi capitulo districte praecipiendo, quatenus ipsum Iac. electione, quam de pluribus personis in Novariensi ecclesia in canonicos assumendis, et constitutione, quam de fructibus fecerant praebendarum, quae omnia idem praedecessor noster de fratrum consilio irritaverat, alienatione etiam, obligatione vel assignatione eiusdem praebendae nequaquam obstantibus, in fratrem et canonicum nomine dictae praebendae sine qualibet difficultate postposita appellatione reciperent, et eundem in ipsius praebendae possessionem inducerent corporalem, stallum ei in choro et locum in capitulo assignantes; alioquin scirent dilecto praeposito sancti Gaudentii Novariensis subdiacono nostro et R. canonico de Gorgozola ab ipso praedecessore nostro datum firmiter in mandatis, ut ipsi ea exsequi per districtionem canonicam appellatione postposita non tardarent. Quae omnia in eiusdem praedecessoris nostri literis manifeste perspeximus contineri. Quumque dicti canonici mandata apostolica et praecepta surdis auribus pertransirent, praefati executores, auditis quaecunque ex parte canonicorum fuere proposita et in scriptis redacta receptis, post multas admonitiones et dilationes postulatas ab eis, habito prudentium virorum consilio, exceptiones canonicorum non esse admittendas decernentes, iuxta tenorem mandati apostolici stallum ipsi Iac. in choro et locum in capitulo assignarunt, et unus executorum, R. scilicet de*

Cap. XXXIV. 39) *iuravit:* C. H.
Cap. XXXV. 40) *esset:* C. R. 1. — 41) *debent:* C. R. H. — 42) *sacramenti:* C. R. 2.
Cap. XXXVI. 43) *Hanrien:* C. H. — 44) *viderit:* C. R. 1.
TIT. XXV. Cap. I. Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 382., Comp. II. h. t. c. un. — 2) add.: *P. C. Laudabilem:* Comp. II. — cf. c. 2. ut lite pend. II. 14. — 3) *fuerint:* Luc. — 4) *exceptiones:* C. R. 1. — *ad solam exceptionem:* Luc., Comp. II. — 5) *eorum:* Luc. — 6) *statuta:* Comp. II. Aug., Ms. A. — *constituta:* Ms. B., Luc. — 7) *fuerint:* C. R. H., Luc., Comp. II. — 8) *Steph. et alii Papae Pont. Rom.:* Luc. — *multi testantur Romanae ecclesiae:* Comp. II. Ms. A. — cf. c. 3. C. XI. qu. 1. — 9) *illorum:* ib. — 10) *possunt, quum acc. contra ipsos sec. ius ex ordine non proc.:* Luc. — 11) *proferendo:* Comp. II. Ms. A. — 12) *nisi:* ib. — 13) *videatur:* Luc.
Cap. II. 14) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — 15) omitt. Comp. III. Ms. — 16) *ipsius:* C. R. 1. — *sua:* Comp. III. Aug. — 17) *perceptione:* C. H. — 18) omitt. Comp. III.
Cap. III. 19) Restitutum ex Reg. Bal. I. 20. — Comp. III. h. t. c. 2. — 20) *Landun.:* Comp. III. — leg. tamen cum Reg.: *Laudensi (Lodi)* — 21) *Quum in:* C. H.

Gorgozula, de mandato et voluntate alterius eum in corporalem praebendae possessionem induxit, et supradictos canonicos post admonitiones plurimas, nisi mandato apostolico infra dies quindecim obedirent, vinculo excommunicationis adstrinxit, sicut in instrumentis, quae nobis exhibuit, continetur. E contrario vero Novarienses canonici respondentes exceptiones quam plurimas allegabant, quibus ipsum Iac. a perceptione praebendae repellere omnimodis intendebant, dicentes, quod per literas, quas a praedicto cardinali F. impetraverat, ipse Iac. de praebenda post appellationem legitime interpositam fuerat investitus, et praefatus praedecessor noster quod de ea per cardinalem factum fuerat irritavit, et quod post cassationem factam contra prohibitionem apostolicam fructus praebendae auctoritate propria invadere non expavit. Insuper etiam investituram praebendae et executionis literas a praedecessore nostro per falsam suggestionem obtinuit, quia se beneficiatum in alia ecclesia non exposuit, nec dixit, quod ad illas duas praebendas, quae in Novariensi vocabant ecclesia, quarum una fuerat magistri R., et alia magistri P. nunc Novariensis episcopi, tunc canonici, unus sacerdos, et alius, qui proximo deberet in presbyterum ordinari, concesso duobus arbitrio ante generalem illam ordinationem factam, in Novariensi ecclesia electi fuerant concorditer et admissi. Utrinque praeterea multa alia fuere proposita, quae literis praesentibus non iussimus admisceri. Volentes igitur cuique suam iustitiam conservare illaesam, quia de praemissis nobis certitudo dari non poterat, ut decebat, factum ipsum fraternitati tuae de fratrum nostrorum consilio duximus committendum, per apostolica tibi scripta' Mandamus[21*]), quatenus, '*partibus ad tuam praesentiam convocatis, nisi infra duos menses legitime tibi constiterit, praedictos sacerdotem et alium, qui proximo debebat in presbyterum ordinari, ante ordinationem illam generalem de sedis apostolicae auctoritate cassatam ad illas duas praebendas electos canonice et admissos, auctoritate nostra, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, ceteris exceptionibus non obstantibus ipsum'* Ia. faciatis praebendae illius, de qua per Coelestinum[22]) praedecessorem nostrum noscitur[23]) investitus, pacifica possessione gaudere, '*praesertim*' quum exceptionem illam, quod praefatus Ia. in alia ecclesia beneficium possidet[24]), ei non possint[25]) opponere, quos[26]) constat varia beneficia in diversis ecclesiis obtinere. '*Illos autem etc. Dat. Lat. V. Non. Mart.*' [1198.]

CAP. IV.[27])

Iudex statuere debet terminum ad omnes dilatorias proponendas, post quem excipientem non audiet, nisi in tribus casibus hic exceptis.

Idem *Episcopi Heliensi.*

Pastoralis *(Et infra: ['cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.]')* Quoniam '*autem*' per dilatorias exceptiones malitiose nonnunquam causarum terminatio prorogatur, inquisitioni tuae respondendo decernimus[28]), ut infra[29]) certum tempus a iudice assignandum omnes dilatoriae proponantur ita, quod si partes extunc aliquas voluerint opponere[30]), quas non fuerint protestatae, nullatenus audiantur, nisi forte aliqua de novo sibi competens[31]) exorta fuerit, vel is, qui voluerit eam opponere, fidem faciat iuramento, se postmodum ad illius notitiam pervenisse. '*Statuimus etc. [cf. c. 14. de iud. II. 1.] Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*' [1204.]

CAP. V.[32])

Excommunicatus excipere, appellare, et omnem defensionem facere potest; sed reconvenire non potest.

Idem *Monachis Farsensibus.*[33])

Quum inter '*dilectos filios*' priorem et conventum de Argentolio[34]) ex parte una, et nobilem virum S. de Malileone[35]) dioecesis Pictaviensis ex altera super damnis et aliis[36]) coram vobis ex delegatione nostra[37]) quaestio verteretur, procuratore ipsius nobilis vestrum volente declinare iudicium, eo, quod duos ex vobis habebat[38]) suspectos, procurator monasterii allegavit, parti eiusdem nobilis, quum esset vinculo excommunicationis adstrictus[39]), exceptionis huiusmodi beneficium interdictum. '*Quum enim excommunicatus, ne reportet ex contumacia commodum, valeat conveniri, si ad exceptiones liberum posset habere recursum, traheretur multoties in favorem quod est in odium introductum. Unde postulastis apostolicae sedis oraculo edoceri, qualiter in hoc dubitationis articulo procedere debeatis. Ad quod sic*' Inquisitioni vestrae[40]) duximus respondendum, quod praedicto nobili legitima defensio in iudicio reservatur, et maxime iudicis recusatio, quum periculosum sit coram suspecto iudice litigare, ac suspectis iudicibus sedes apostolica causam de certa conscientia[41]) non committat. Unde in talibus non excommunicati favor attenditur, sed aequitas iudicantis, quum non debeat claudicare iudicium, ac satis videatur absurdum, si actore impugnante reo defensionis copia denegetur[42]), quia sic condemnaretur multoties absolvendus. Porro quum excommunicato, quando in causa absolutionis exsistit, non sit iusta deneganda[43]) sententia, nec interdici debet[44]) eidem appellationis remedium, si contra iustitiam condemnetur, qua ratione in uno eodemque negotio ipsi[45]) alia legitima subtrahantur suffragia, non videmus. Ceterum[46]) non sic in reconventione sentimus, ne quod in defensionis remedium sustinetur ad impugnationis materiam extendatur.

CAP. VI.[47])

Excipiens non videtur fateri ea, quae in exceptione includuntur, et exceptio falsi potest etiam post sententiam opponi.

Idem.[48]) *Monachis Farsensibus.*

Quum venerabilis frater noster I.[49]) Sabinensis episcopus coram dilectis filiis nostris R. tituli[50]) S. Anastasiae presbytero[51]), et P. sanctae Luciae '*ad septa sol.*' diacono cardinali, quos sibi et R. procuratori vestro concessimus auditores, ecclesiam sancti Viti cum suis possessionibus et pertinentiis petiisset, asserens, eandem ad se in spiritualibus et[52]) temporalibus pertinere, idem[53]), nondum '*eiusdem*' episcopi intentione fundata[54]), praepropere sic respondit, quod, etsi[55]) dicta ecclesia dudum fuerit[56]) ecclesiae Sabinensi subiecta[57]), eam tamen non poterat episcopus vendicare, quam ex permutationis causa Farsense[58]) monasterium obtinebat, ad hoc probandum quoddam[59]) exhibens instrumentum, in quo contineri prima facie videbatur, quod Theodosius[60]) episcopus cum suorum sacerdotum assensu praedictam ecclesiam sancti Viti pro quibusdam ecclesiis et rebus aliis in cambium[61]) vestro duxit[62]) monasterio concedendam. Ad haec[63]) episcopus proposuit memoratus, intentionem suam per huiusmodi[64]) responsionem esse fundatam. Quum enim pars vestra responderit[65]), se dictam ecclesiam ex permutatione facta per Sabinensem episcopum obtinere, '*quod etiam nitebatur publico instrumento probare,*' confiteri per consequens videbatur, se credere, quod dicta ecclesia tempore permutationis pertinuit ad ecclesiam[66]) Sabinensem, quum permutatio[67]) inter contractus bonae fidei computetur, nec cum alio, quam cum domino, vel cum[68]) eo, qui habebatur loco domini, legitime valeat celebrari, '*adiiciens, quod, etiamsi confessioni stare vellet, in quantum contra vos facere videbatur, instrumentum tamen huiusmodi contra se minime admittebat, quia nec tabellionis auctoritate, nec subscriptione testium dignoscitur esse fulcitum. Sed ad hoc pars vestra respondit, quod, quum procurator in modum exceptionis id obiiceret, non videbatur de adversae partis intentione fuisse confessus, quia iuxta legitimas sanctiones qui exceptione utitur non aestimatur de intentione adversarii, cum quo agitur, confiteri, adiungens, quod, etsi permutationis tempore coenobium Farfense crediderit ecclesiam dictam S. Viti ad Sabinensem ecclesiam pertinere, praedictus tamen procurator ex certis causis seu verisimilibus coniecturis credulitatem suam postmodum*

Cap. III. 21*) *mandantes:* Reg. — 22) *C. Papam:* C. II. — *C. praed. n.:* Cont. Böhm. — *praefatum:* Comp. III., Reg. — 23) *dignoscitur:* C. R. 2. — 24) *possideret:* Reg. — 25) *possent:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 26) *qui varia beneficia in diversis ecclesiis obtinebant:* Comp. III., Reg.

Cap. IV. 27) Restitutum ex Reg. Bregn. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 3. — 28) *decrevimus:* C. II. — 29) *intra:* Cont., Böhm. — 30) *proponere:* C. R. 1. H., Comp. III., Reg. — 31) *sibi comp.:* omitt. Reg.

Cap. V. 32) Restitutum ex Comp. IV. c. 2. de iud. II. 1. — 33) inser. omitt. C. H., Comp. IV., iure quidem, quum ex seq. c. in hunc locum per errorem sit translata — 34) *Argentario:* Comp. IV. Aug. — *Argentorio:* Ms. B. — 35) *Valenc.:* C. H. — *Orioleon.:* Comp. IV. Aug. — *Maleon:* Ms. B. — *Malleon.:* Ms. A. — leg.: *Malleone (Mauleon*). — 36) *al. rebus:* Comp. IV. A. — 37) omitt. Comp. IV. Aug. — 38) *habent:* C. H. — 39) *constrictus:* Comp. IV. Aug. — *adstrictus:* Ms. A. B. — 40) *tuae:* C. R. 1. — *tuae taliter:* C. H. — *inqu. vestr.:* omitt. Comp. IV. — 41) *scientia:* Comp. IV. — 42) *negetur:* Comp. IV. Ms. A. — 43) *neganda:* Comp. IV. — 44) *debeat:* C. R. H., Comp. IV. — 45) *ipsius:* Comp. IV. Aug. — 46) *quum ceterum non sint in reconv. sancitum:* Comp. IV. Ms. A. mendose.

Cap. VI. 47) Restitutum ex Comp. IV. c. un. de confess. II. 5. — 48) *archidiac. Richem.:* C. H. — inser. omitt. Comp. IV. — leg. vid.: *Farfensibus.* — 49) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 50) *diacono S. Anastasiae:* Comp. IV. Aug. — 51) omitt. Comp. IV. — 52) *tam in spir. quam in temp.:* eod. — 53) *id. R.:* C. H. — 54) *fundatum propere:* Comp. IV. Ms. A. — 55) *si:* C. R. 2. — 56) *fuerat:* ib. — 57) omitt. Comp. IV. Aug., Ms. B. — 58) *Forense:* Comp. II. Ms. A. B. per tot. — 59) abest a Comp. IV. Ms. A. — 60) *Theo:* Comp. IV. Aug. — *Theod.:* Ms. B. — *Theodo:* Ms. A. — 61) *concambium:* Comp. IV. — 62) *duxerit:* C. II. — 63) *hoc:* ib., Comp. IV. Ms. A. B. — 64) *huius:* Comp. IV. Ms. A. — 65) *responderet:* C. R. 2. — *respondit:* Comp. IV. Aug. — 66) *episcopum:* C. H. — 67) omitt. C. R., Comp. IV. Aug., Ms. B. — 68) abest a Comp. IV. Ms.

potuit taliter informare, ut crederet eandem ecclesiam ad Sabinensem ecclesiam tunc temporis non spectasse." Porro memoratus episcopus ad probandum, quod iam dicta ecclesia ad se in temporalibus pertinebat, quosdam testes induxit, per quos nitebatur[69]) ostendere, quod tam dictam ecclesiam, quam molendina, terras, et alia bona eius Sabinenses episcopi diutius possederunt[70]), de illis pro suae voluntatis[71]) arbitrio *"libere"* disponendo. *(Et infra:) "Super his igitur et aliis propositis coram supradictis cardinalibus deliberatione cum fratribus nostris habita,"* intelleximus, supradictum episcopum intentionem suam minime fundavisse per testium depositiones[72]), vel procuratoris supradicti[73]) responsionem, quia, *"sicut praemissum est,"* exceptionem obiiciens de intentione partis adversae, non intelligitur fuisse confessus, vel per instrumentum ex adverso[74]) exhibitum, quum in eo Theodosius[75]) episcopus, a quo permutatio facta proponitur, non dicatur episcopus Sabinensis, quanquam in transscripto, quo procurator utebatur, appositum fuerit[76]) „Sabinensis" per[77]) vitium falsitatis. Licet autem nimis excesserit qui[78]) transscriptum illius instrumenti falsavit, quia tamen delictum personae in damnum ecclesiae redundare non debet, ac non solum ante sententiam, verum etiam post[79]) obiici potest exceptio falsitatis, quum falsorum instrumentorum praetextu lata sententia usque ad XX. annorum spatium valeat retractari veritate comperta, nolumus, ut[80]) per id monasterio vestro praeiudicium generetur. Quia vero nobis constitit, supradictam ecclesiam sancti Viti constitutam esse[81]) in dioecesi Sabinensi, episcopale ius in omnibus eidem episcopo adiudicavimus in eadem, illis duntaxat[82]) exceptis, quae per authentica scripta ei noscuntur[83]) esse subtracta[84]), quum per privilegium vel praescriptionem[85]) legitimam nullatenus probaretur exempta. Verum quia dictus episcopus, qui eandem ecclesiam vendicabat, munitum se praescriptione legitima non ostendit, quanquam probaverit, episcopum[86]) Sabinensem bona eiusdem ecclesiae aliquanto tempore possedisse, vos ab impetitione episcopi quoad temporalia eiusdem ecclesiae sententialiter duximus absolvendos.

CAP. VII.[87])

Si exceptio iurisdictionis exclusiva, propter quam fuit appellatum, probatur vera, iudex appellationis non debet de principali cognoscere, sed supersedere. H. d. intelligenda, quod isti erant iudices appellationis, et est notabilis intellectus. Poenrm.

Honorius III. *Abbati*[88]) *S. Huberti et sancti Martini Leodiensis.*

Olim *"nostris fuit auribus intimatum, quod, quum felicis recordationis Innocentius Papa praedecessor noster mandavisset venerabili fratri nostro archiepiscopo Treverensi, ut compositionem inter nobiles viros L. comitem de Los et W. de Hollandia crucesignatos Traiectensis dioecesis super raptu nobilis mulieris uxoris eiusdem comitis, terris et rebus aliis amicabiliter initam faceret observari, dicto W. nitente contra compositionem venire praedictam, et se ad appellationis diffugium convertente, idem archiepiscopus appellationi eius non deferens, quam frivolam esse decrevit, in praefatum W., qui alias erat vinculo excommunicationis adstrictus, specialiter propter compositionem praedictam excommunicationis, et in terram eius interdicti sententias promulgavit. Quumque postmodum dilectus filius G. dicti comitis procurator nostras ad eos super executione sententiarum ipsarum literas impetrasset, et H. procurator praefati W. in audientia publica contradixisset eisdem, venerabilis frater noster P. Albanus episcopus et dilectus filius noster sanctae Mariae in Cosmedin diaconus cardinalis, quos procuratoribus antedictis dedimus auditores, quia per ea, quae ab eisdem fuerunt proposita coram eis, constitit manifeste, dictum W. excommunicationis vinculo esse innodatum, procuratorem eiusdem W. ad impetrandum literas vel contradicendum admittendum non esse sententialiter decreverunt, literis, quas ad vos procurator dicti comitis impetraverunt, absolutis. Nos quidem ad instantiam procuratoris comitis saepe dicti alterius partis astutiam metuentes, vobis dedimus in mandatis, ut in commisso vobis negotio iuxta formam in praedictis literis nostris expressam, ratione praevia procedentes, literas decerneretis carere viribus, si quas forte a nobis super praemissis pro ipso W. in praeiudicium saepe dicti comitis per subreptionem contingeret impetrari, quae plenam de praedictis non faciant mentionem."* Nuper *"autem"* ex parte *"memorati"* G. fuit propositum *"coram nobis,"* quod literis *"praedicti"* praedecessoris nostri Treverensi[89]) archiepiscopo praesentatis, idem[90]) excipiendo proposuit *"coram eo,"* quod auctoritate *"literarum"* ipsarum respondere minime tenebatur, *"tum quia mortuo mandatore exspiraverat iam mandatum, tum etiam,"* quia ultra duas diaetas extra suam dioecesim trahebatur in causam *"contra constitutionem concilii generalis."* Et quia dictus archiepiscopus hanc exceptionem[91]) admittere recusabat, *"idem W."* vocem ad nos appellationis emisit. *"Sed praefatus archiepiscopus, ipsius appellatione contempta, mandavit venerabili fratri nostro episcopo Traiectensi, ut compositionem praefatam faceret per censuram ecclesiasticam firmiter observari. Adiectum etiam fuit ex parte praedicti W., quod dictus comes appellationem frivolam mentiens antedictam, a nobis excommunicatus existens, veritate tacita literas impetraverat supradictas. Quare pro parte ipsius W. fuit a nobis humiliter supplicatum, ut, quum idem, ac terra et alia bona sua sub apostolicae sedis protectione consistant, super hoc sibi providere misericorditer dignaremur, non obstante sententia, quam incurrerat cum Ludovico in Angliam transfretando, quum ipsum absolverimus ab eadem. Nos igitur eidem ab excommunicationis vinculo absoluto providere volentes, abbati S. Laurentii in Hostbroch et coniudicibus suis per nostras dedimus literas in mandatis, ut, si rem invenirent taliter se habere, revocato in irritum quicquid invenirent post appellationem huiusmodi attentatum, causam audirent et fine debito terminarent; alioquin partes ad examen vestrum remitterent, appellantem in expensis legitimis condemnantes."* Porro procurator partis adversae[92]) respondit, quod[93]) idem G. ultra duas diaetas extra suam dioecesim minime trahebatur, quum ipse archiepiscopus terminum in tali loco statuerit, qui remotus ab illo non erat ultra, quam provisum est per constitutionem concilii generalis[94]). *"Adiecit etiam eiusdem comitis procurator, quod saepe dictus W. auctoritate iam dicti praedecessoris nostri alia est excommunicatione ligatus, de qua in literis ad iam dictum abbatem S. Laurentii et eius coniudices directis nullam fecit penitus mentionem. Quare petiit saepe dicti comitis procurator, ut eas ob causas praedictas decerneremus irritas et inanes. Quia vero in tanta iuris contrarietate proponentium nobis de veritate non constat,"* Discretioni vestrae mandamus, quatenus, si procurator dicti G. *"infra tres menses post primum terminum, sibi super hoc assignatum a nobis,"* probare potuerit exceptionem, quam[95]) coram archiepiscopo proposuit saepe dicto, videlicet *"mandatum re integra exspirasse, vel"* se in causam trahi ultra duas diaetas contra constitutionem concilii generalis, *"seu etiam ipsum comitem de Los excommunicatum fuisse tempore, quo nostras ad vos literas impetravit, prout eiusdem W. procurator exposuit coram nobis,"* vos[96]) appellationem dicti G. legitimam decernentes, negotio supersedere curetis.

CAP. VIII.[97])

Pro defensione suae ecclesiae potest quis opponere exceptionem excommunicationis, periurii, vel aliam legitimam exceptionem, nec per replicationem excommunicationis vel periurii repelli potest.

Idem *Archidiacono*[98]) *Translig.*[99]) *et Officiali, et I. Canonico Turonensi.*

Dilecti filii S. et P. ac G.[100]) canonici ecclesiae sanctae Mariae *"Gratiacensis"* transmissa nobis petitione monstrarunt, quod,

Cap. VI. 69) *videbatur*: C. H. — 70) *possederint pro ill.*: Comp. IV. Ms. A. — 71) *libertatis*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — 72) *depositionem*: Comp. IV. Aug. — 73) *praedicti*: Comp. IV. Ms. A. — 74) *ab adversario exhib.*: C. H. — *prohibitum*: ib. — 75) *Theodo*: Comp. IV. Aug., Ms. A. — 76) *fuit*: ib. — 77) *ut per*: Ms. id. — 78) *quod*: Comp. IV. — 79) *et post*: C. H. — 80) *ut id .... generaret*: Comp. IV. — 81) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 82) omitt. ib. — 83) *dignoscuntur*: Comp. IV. — 84) add.: *privilegia*: Comp. IV. Aug. — 85) *per praesc.*: Cont., Böhm. — 86) *episcopus*: C. R. II., Comp. IV.

Cap. VII. 87) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 88) *abbatibus*: C. H. — *dilecto fil. abbati S. Oberti Leodien. dioecesis, et S. Ioannis et S. Martini deconis Leodien.*: Comp. V. Cir. — 88*) *Go.*: Cont. — *W.*: Comp., V. Böhm. per tot. — 89) *supradicto*: Comp. V. — 90) *id W.*: Comp. V., Cont., Böhm. — 91) *has et alias exceptiones eius legitimas*: Comp. V. — 92) *ipsius comitis*: ead. — 93) *novissime proposuit coram nobis, literas, quas pro ipso W. (W lo: Ms.) ad eundem abbatem S. Laurentii et eius collegas direximus, subreptas esse per expressum mendacium et tacitam veritatem. Nam nec iam dicti praedecessoris nostri mandatum exspiraverat cum mandante, prout nobis fuit ex parte W. saepe dicti suggestum; quum ante mandatoris mortem archiepiscopus procedere incepisset, nec idem W. (W i.: Ms.) ultra duas diaetas extra suam dioecesim trahebatur*: Comp. V. — 94) *memorati*: ead. — 95) *exceptiones, quas*: ead. — 96) *vos, nisi dictus comes probaverit, saepe dictum W. (W m.: Ms.) tempore, quo literae ad abbatem S. Laurentii et eius coniudices pro eo directae impetratae fuerunt, alia excommunicatione teneri ab eo, quam incurrit cum Ludovico in Angliam transfretando, negotio supersedentes omnino iam dictum abbatem S. Laurentii et eius coniudices procedere permittatis iuxta traditam sibi formam. Procuratore vero etc.*: ead.

Cap. VIII. 97) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 98) *archiepiscopo*: C. R. 2. — *Transleg.*: Cont. — 99) *Transigiren.*: C. R. 1. — *Transigeo.*: C. R. 2. — *archidiacono (archipresbytero: Ms.) trans Ligerim officiali et I. Horelli (Iraleom Hazelli: Ms. mendose) can. Tur.*: Comp. V. — 100) *S. P. ac G.*: ead. — *S. et P. ac C.*: Böhm. ex Cont.

quum M. canonicus eiusdem ecclesiae '*Bituricensis dioecesis*' ipsos coram '*decano et magistro Herveo canonico Altissiodorensi*' delegatis a nobis[1]) traxisset in causam, super eo, quod se opponunt[2]) electioni a quibusdam canonicis Grandeusibus[3]) factae de ipso in priorem ecclesiae supradictae, '*et*' iidem proposuerunt '*coram praefatis iudicibus*,' quod dictus M. non debebat audiri, eo, quod excommunicatus erat[4]) et periurii crimine irretitus. Quumque[5]) dictus M. praefatis G. et P.[6]) periurium, et S.[7]) excommunicationem in modum exceptionis et[8]) replicationis obiiciens, '*per hoc*' eorum exceptionem elidere niteretur, procurator eorum proposuit, quod, '*licet iudices praefato M. ad probandam replicationem suam terminum assignassent*,' eius '*tamen*' super hoc probatio recipi non debebat[9]), quia, etsi[10]) obiectum praefatis canonicis periurium probaretur, non essent '*tamen*' propter hoc a defensione suae ecclesiae repellendi. Adiecit etiam, quod contra excommunicationem dicto M. in modum exceptionis obiectam excommunicatio supradicti S. replicari non poterat '*cum effectu, tum quia tunc absolutionis literis utendebat, tum*' quia exceptio ipsi M. opposita et[11]) probata eundem repelleret ab agendo, replicatio vero[12]) saepe dictum S. nequaquam a defendendo repelleret, si etiam probaretur. '*Quare petebat, ut, omissis huiusmodi replicationis probationibus, in quibus etiamsi probaretur, labor, ut praeostensum est, consumeretur inanis, probationes reciperent, quas ad probandum obiecta ipsi M. ducerent producendas.*' Ipsi vero iudices interlocuti fuerunt, quod[13]) prius probationes reciperent super replicatione praemissa, propter quod ad nostram fuit audientiam appellatum. Quocirca '*discretioni vestrae*' mandamus, quatenus[14]), si res ita se habet, revocato in irritum etc.[15]).

CAP. IX.

Si per exceptionem suspensionis, contra quam replicatur de nullitate, ordinatio ecclesiae retardatur, fit absolutio ad cautelam.

Gregorius IX. *I. et M.*[16]) *Canonicis Pragensibus.*

Apostolicae sedis *(Et infra:)* Sane vobis apud sedem apostolicam constitutis quaedam suspensionis et amotionis a beneficiis sententiae fuerunt[17]) in modum exceptionis obiectae. Quas licet proponeretis vos posse[18]) nullas esse per testes idoneos et instrumenta probare, ne tamen ordinationem Pragensis ecclesiae, propter quam veneratis, huiusmodi obiectionis obstaculo contingeret retardari, sententias ipsas relaxavimus ad cautelam. '*Verum quia etc.* [*cf. c. 9. de cler. exc. V. 27.*]'

CAP. X.

Excommunicationis exceptione non obstante, valet rescriptum impetratum in causa appellationis, licet de excommunicatione lata post appellationem a gravamine non faciat mentionem. Hoc dicit, et secundum hoc est casus notabilis et singularis, per quem forte posset colligi una regula, quod de innovato post appellationem etiam ab interlocutoria non est necesse in rescripto facere mentionem. Panorm.

Idem *Decano Lincolniensi.*[19])

Dilectae[20]) in Christo filiae priorissa et conventus de Campessia[21]) nobis significare curarunt[22]), quod, quum inter ipsas ex una parte, et priorem et conventum de Buccelleia[23]) ex altera super quibusdam decimis et rebus aliis, pro quibus conveniebantur ab illis coram abbate S. Benedicti et eius collegis, auctoritate apostolica quaestio verteretur, et ipsae ad nos ex sufficienti gravamine appellassent, ac nuncium suum ad appellationem miserint prosequendam, praefati iudices postmodum tulerunt excommunicationis sententiam in easdem. Nostris ergo literis super appellatione praefata, non facta mentione de excommunicatione, per eundem nuncium ad priorem de Angles[24]) et suos coniudices impetratis, pars adversa ex eo se appellasse proponens, quod ipsi iudices exceptionem excommunicationis praedictae contra ipsas ab eadem[25]) parte propositam admittere denegarunt[26]), ad priorem de Gernemoe[27]) et suos coniudices nostras super hoc literas impetravit. Coram quibus ex parte ipsarum fuit excipiendo propositum, quod, quum post appellationem legitimam[28]) dicta sententia lata fuerit, et cuilibet excommunicato defensionis auxilium competere dignoscatur, memorati iudices exceptionem partis contrariae[29]), sicut nec debebant, admittere noluerant. Sed quum dictus prior de Gernemoe et coniudices sui talem exceptionem non reciperent earundem, ipsae ad nostram[30]) audientiam appellarunt. Quocirca mandamus, quatenus, si est ita, revocato in statum debitum quicquid post huiusmodi appellationem inveneris attentatum, in eodem negotio iuxta prioris mandati nostri[31]) ad praefatum priorem de Gernemoe et coniudices suos directi tenorem praevia ratione procedas.

CAP. XI.

Per exceptionem excommunicationis a prosecutione appellationis etiam originalis actor repelli non debet. H. d. et est casus singularis, quatenus dicit de actore.

Idem *Abbati sancti Salvatoris Papiensis et Vercellensi Praeposito.*

Significaverunt[32]) nobis capitulum de Tornacens.[33]), quod, quum P. in suum archipresbyterum elegissent, Mediolanensis archiepiscopus praesentatam sibi electionem renuens confirmare, quendam[34]) Zepum[35]) clericum in archipresbyterum instituit ecclesiae supradictae. Quare, ipsis ad sedem apostolicam appellantibus, praeposito sancti Stephani causam ipsam[36]) super his dicimur commisisse, qui electionem ipsorum confirmans, et pronuncians, ius eligendi[37]) ad ipsum capitulum pertinere, partem adversam ab impetitione ipsorum absolvit, a qua sententia partes ad sedem apostolicam appellantes, causam ipsam vobis obtinuere committi. Sed a parte altera exceptione excommunicationis opposita contra capitulum memoratum, vos minus provide attendentes, quod praetextu excommunicationis oppositae a prosecutione appellationis non debeat quis excludi, quum omnis legitima defensio excommunicato in iudicio reservetur, partem adversam non esse cogendam ad respondendum eisdem, perperam decrevistis, propter quod dictum capitulum nostram audientiam appellarunt[38]). *(Et infra:)* Mandamus, quatenus, si est ita, exceptione huiusmodi non obstante in eodem negotio procedatis.

CAP. XII.

Reus in qualibet parte litis excommunicationem contra actorem obiiciens auditur, et, si malitiose distulerit, in expensis condemnatur, et dato, quod non excipiat, ipse iudex publice excommunicatum repellet.

Idem.

Exceptionem excommunicationis in dilatoriis proponendis reus scienter omittens, in qualibet parte litis opponere minime prohibetur, quod est in hac exceptione specialiter observandum, ne quisquam[39]) in periculum animae suae excommunicato communicare cogatur. Qui si eam omiserit, ut actor laboribus et sumptibus fatigetur, in expensis est legitimis condemnandus. Excommunicatus autem publice, etsi huiusmodi exceptio non opponitur[40]), nihilominus est officio iudicis repellendus.

CAP. XIII.

Non competit exceptio rei iudicatae reo absoluto, quia non possidebat.

Idem.

Adversario tuo per iudicem absoluto, quoniam tempore motae litis rem petitam ab ipso sine dolo desierat possidere, si eam modo possideat, tibi petenti denuo rei iudicatae exceptio non obsistit[41]).

Cap. VIII. 1) add.: *iudicibus*: C. H. — 2) *opposuerant*: ib. — 3) *Gracien.*: C. R. 2. H. — *Granden. ecclesiae*: C. R. 1. — *Graciacen.* Böhm. — leg.: *Gratiacensibus (Notre Dame de Grençay?)* cum Cir. — 4) *esset*: C. R. 1. — 5) *Quum praedictus*: C. R. 2. — 6) *ac Pe.*: Comp. V. Ms. — 7) *S. vero*: C. R. 2. — 8) *except. et*: omitt. C. R. H., Comp. V. — 9) *deberet*: C. H. — 10) *etiam si*: Comp. V. — 11) omitt. C. H., Comp. V. — 12) add.: *etiam*: C. R. 2. — 13) *quas ad probandam saepe dictam replicationem produceret M. praedictus, propter quod idem procurator nostram audientiam appellavit*: Comp. V. — 14) *quod*: Comp. V. Cir. — 15) *si quid post huiusmodi appellationem inveneritis temere attentatum, audiatis causam, et quod canonicum fuerit appellatione postposita statuatis*: Comp. V.

Cap. IX. 16) *P. et M.*: C. H. — 17) *sunt*: Cont. — 18) omitt. C. H.

Cap. X. 19) *Lincoln.*: C. R. 1. — leg.: *Lincolniensi* cum Böhm. — 20) *Dilecta . . . filia*: C. H. — 21) *Candestia*: C. H. — *Campresya*: C. R. 1. — *Campesceia*: C. R. 2. — cf. c. 31. de priv. V. 33. — 22) *significavit*: C. H. — 23) *Huceria*: C. R. 2. — *Buccellia*: Böhm. ex Cont. — 24) *Angle*: C. R. 1. — *Angla*: C. R. 2. — leg. vid.: *Anglesey?* — 25) *ea*: C. R. — *ab eod. p.*: omitt. C. H. — 26) *denegaverat*: C. R. 1. — *denegaverunt*: C. R. 2. H. — 27) *Germin.*: C. R. 1. — *Germinae*: C. R. 2. — *Germenive*: C. H. — 28) omitt. C. H. — 29) *adversae, sic non deb., adm. voluerint*: C. R. 1. — 30) omitt. C. H. — 31) abest ab eod.

Cap. XI. 32) *Significat*: C. R. 1. H. — 33) *Tortona s. Dertona*: coniectura Gonzalezii. — 34) omitt. C. R. — 35) *I.*: C. H. — *Zephum*: Böhm. ex Cont. — 36) abest a C. R. — 37) *electionis ad capitulum*: C. H. — 38) *appellavit*: Böhm.

Cap. XII. 39) *quis*: C. R. H. — 40) *opponatur*: C. R. 1. H.

Cap. XIII. 41) *obsistet*: C. H. — *obsistat*: Cont., Böhm.

CAP. XIV.

Valet rescriptum impetratum ab excommunicato super prosecutione appellationis, licet de excommunicatione non fecerit mentionem.

Idem.

Venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Narbonensem, qui a iudicibus ex sufficienti[42]) gravamine ad apostolicam sedem appellans ad nos super appellatione sua nostras literas reportavit, etsi ex causis aliis tempore impetrati rescripti vinculo fuerit[43]) excommunicationis adstrictus, de quibus ibi mentio non habetur, ad prosequendum per easdem literas appellationem praedictam decrevimus[44]) admittendum, quia nihil excommunicato appellare prodesset, si non posset appellationem suam[45]) prosequi, et super ea literas impetrare.

TITULUS XXVI.

DE PRAESCRIPTIONIBUS.

CAP. I.

Episcopus contra episcopum locum per se conversum ad fidem praescribit triennio, sed, quum vacat ecclesia vel est in schismate, non praescribitur contra ipsam.

Ex concilio Africano.[1])

Placuit, ut, si[2]) quisquam ˚*post leges*˚ aliquem locum ad catholicam unitatem converterit, si eum per triennium nemine repetente tenuerit[3]), ulterius ab eo non repetatur; si tamen per ipsum triennium fuerit[4]) episcopus, qui posset repetere, et tacuit, ˚*praeiudicium patietur.*˚ Si autem non fuerit[5]), non praeiudicetur matrici ecclesiae[6]), sed liceat, quum locus acceperit episcopum, ˚*qui non habebat,*˚ ex ipso[7]) die infra[8]) triennium repetere. Item[9]) si fuerit episcopus ad catholicam fidem ex Donati parte conversus, non ei praeiudicet praefinitum tempus; sed ex quo die conversus est, habeat per triennium potestatem repetendi locum[10]), qui ad ipsam cathedram pertinebat.

CAP. II.[11])

Duobus modis summatur, primo sic: *Taciturnitas praelati non nocet ecclesiae, donec sit praescriptum.* Secundo sic: *In rebus invasis non currit praescriptio.* Ioan. Andr.

Ex registro Gregorii *Italiae*[12]) *Patriciae.*

Nihil prodest ˚*gloriosissima sanitas et pulchritudo in corporis superficie, si vulnus latet intrinsecus. Atque illa magis cavenda est discordia, cui satellitium pax praebet exterior. Illud vero, quod in epistolis praedictis revocare in memoriam nostram excellentia vestra studiose contendit, sciat scriptum nobis,*˚ Nihil cum scandalo, nihil cum forali strepitu vobiscum nos velle de causis pauperum definire, ˚*hoc nos et*˚ vobis[13]) scripsisse meminimus, ˚*et scimus, nosmetipsos iuvante Domino a causarum litigiis ecclesiastica moderatione compescere, atque secundum apostolicum illum sensum rapinam bonorum nostrorum cum gaudio sustinere.*˚ Sed illud vos scire credimus, taciturnitatem atque patientiam nostram futuris post me pontificibus in rebus[14]) pauperum praeiudicium non facturum. ˚*Unde et nos explentes etc.*˚

CAP. III.[15])

Per quietam et sinceram possessionem triginta annorum praescribit ecclesia rem privati. H. dicit, prout inquitur in praescriptione ecclesiae activa, et iste intellectus tenendus est.

Gregorius.[16])

Sanctorum Patrum sanctiones[17]) ˚*et humanae leges irrefragabiliter*˚ statuentes confirmaverunt, et nos ˚*in praesenti concilio cum omnibus, qui sunt nobiscum,*˚ irrefragabiliter[18]) confirmamus, ut omnes[19]) possessiones ad singulas provincias nostrorum fratrum pertinentes, a quibus per[20]) triginta annos possessae sunt, quiete et sincere[21]) absque synodali proclamatione perpetuo teneantur[22]), ˚*nullaque vox audiendi alicui adversario concedatur etc.*˚

CAP. IV.[23])

Quartam decimarum et funeralium praescribit abbas contra episcopum, si quadraginta annorum spatio non solvatur, et cathedralis ecclesia interim non vacavit.

Alexander III. *Salernitano*[24]) *Archiepiscopo.*

De quarta ˚*vero*˚ decimae et oblationis defunctorum clericus[25]) ab impetitione episcopi quadragenaria[26]) praescriptione temporis se[27]) posse tueri videtur, nisi forte interim[28]) pastoralis[29]) sedes caruisset pastore, qui iura ecclesiae suae exigere debuisset[30]). Nam[31]) Romana ecclesia tricennalem[32]) praescriptionem contra ecclesiam non admittit.

CAP. V.[33])

Possessor malae fidei non praescribit.

Idem.[34])

Vigilanti studio cavendum est, ˚*quum summa dimensio divini iudicii ab initio censuerit propria dimittere, aliena non appetere,*˚ ne[35]) malae fidei possessores simus in praediis alienis, ˚*et rebus maxime ecclesiasticis,*˚ quoniam[36]) nulla antiqua dierum possessio ˚*divino iure*˚ iuvat aliquem malae fidei possessorem, nisi resipuerit, postquam se noverit aliena possidere, quum[37]) ˚*iure etiam*˚ bonae fidei possessor dici non possit. Ephesinus[38]) enim legislator ˚*Origenis patruus*˚ solum propter vitandam miserorum segnitiem et longi temporis errorem et confusionem primus tricennali vel[39]) quadragenali[40]) praescriptioni[41]) vigorem legis imposuit. Nobis autem[42]) iam in rebus cognitis quam[43]) ˚*in rebus*˚ latentibus placuit non habere vigorem.

CAP. VI.[44])

Una ecclesia in parochia alterius quadraginta annorum spatio decimas praescribit.

Idem *Mauritano*[45]) *Episcopo.*

Ad aures nostras ˚*te significante*˚ pervenit, duas ecclesias ˚*sub examine tuo saepius*˚ litigasse[46]) super decimis, quas una earum[47]) in alterius parochia annis XL. possedit, ˚*ac per hoc eius putat actionem exstinctam; altera vero volens eas iure parochiali evincere, praescriptionem non debere sibi obesse proponit. Ideoque quid iuris sit in hoc casu, tua nos duxit fraternitas consulendos.*˚ Tuae ˚*itaque*˚ fraternitati tenore praesentium[48]) innotescat, quod

---

Cap. XIV. 42) *a suff.:* C. R. 2. — 43) *fuerat:* C. H. — 44) *decernimus:* C. R. — 45) omitt. C. R.

TIT. XXVI. Cap. I. 1) Restitutum ex conc. Afr. ap. Dionys. c. 119. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *etiam si:* Comp. I., conc. — 3) *retinuerit:* Comp. I. — *retinuit:* conc. — 4) *fuit:* C. R., Comp. I. Ms., conc. — 5) *fuit:* conc. — 6) omitt. conc. — 7) *ab ips.:* C. R. 1. — 8) *intra:* Comp. I., conc., Cont., Böhm. — 9) *Idemque:* Comp. I. Aug. — *Itemque:* Ms., conc. — 10) *loca, quae . . . pertinebant:* Comp. I. Aug., conc.

Cap. II. 11) Restitutum ex Greg. I. Reg. III. 60. (A. 593.) — Comp. I. h. t. c. 3. — 12) *It. patriae:* C. R. 2. — *Italicae patriciae:* C. R. 1., Comp. I., Reg. — 13) omitt. Comp. I., Reg. — 14) *pontificalibus rebus:* C. H.

Cap. III. 15) Restitutum ex App. XXXVIII. 7., Lips. XLVI 3., Cass. L. 3., Comp. I. h. t. c. 4. — 16) *inscr.* omitt. App. — Non exstat ap. Gregorium. *Gelasio* (cf. c. 2. C. XVI. qu. 3., c. 1. C. XIII. qu. 2., c. 3. 4. 5. C. XVI. qu. 3.) tribuit post Gonzalezium Böhmerus. — 17) *auctoritas:* App. — 18) *inviolabiliter:* ib. — 19) *ut de omnibus possessionibus . . . . pertinentibus:* Lips., Cass., Comp. I. — 20) omitt. Cass. — *XXX. annis:* Lips., Comp. I. — 21) *secure:* App. — 22) *delineantur.* App., Lips., Comp I.

Cap. IV. 23) Restitutum ex App. XXXVIII. 1., Lips. XLVI. 1., Cass. L. 1., Comp. I. h. t. c. 6. — 24) *Salonitano:* Cass., male. — add.. *P. C. licet:* Comp. I. — *P. C. licet praeter:* Cass. — *P. C. licet praeter sol.:* Lips. — cf. c. 3. de spons. duor. IV. 4. — 25) *clerici . . . . videntur:* App. — 26) *quadraginta:* Cont. — *XL.:* Cass. — 27) omitt. Comp. I. Aug. — 28) *in tantum:* Cass. — 29) *cathedralis:* App. — 30) *debuit:* Coll. citt. — 31) *Sed:* App. — 32) *et tric.:* C. R. 2.

Cap. V. 33) Restitutum ex App. XXXVIII. 5., Lips. XLVI. 2., Cass. L. 2., Comp. I. h. t. c. 7. — 34) *Item gloriosus Clemens in libro Stromatum:* App., (*Clemens martyr in libro Stemmatum:* App. Ms. Bibl. Paul. Lips. No. 1242. Membr. fol.) — *Alex. episcopus Clemens gloriosus martyr in libro Stemmatum:* Lips. — *Alexander episcopus:* Cass. — *Al. III.* simpliciter: Comp. I. Ms. — *Al. III. Clemens gloriosus martyr in libro Stemmatum:* Aug. — cui obscurissimae inscriptioni ut aliquid certe locis afferamus, scriptum olim fuisse coniicimus: *Alexander episcopus (servo, servorum Dei.) Clemens gloriosus martyr in libro Stromatum (Et infra:) Vigilanti etc.*, ita ut solito in his decretalibus conscribendis more a generali quadam sententia, ex Clementis libro desumpta, auctor exordium fecerit. — 35) *ut:* Lips. — 36) *quum:* Cass. — 37) *quam bon. f. poss. dici non possit:* App. — *quum iure et bon. fid. poss. etc.:* Cass. — *quum iure etiam bonae fidei poss. dici possit:* Lips. — *quum iure (vero etiam: Aug.) bon. fid. poss. etc.:* Comp. I. — 38) *Euphegius enim legisl. solum:* App. ed., male, quum in libro manuscripto pariter atque in Lips. et Comp. I. Aug. legatur: *Ephesinus enim legislator, Origenis patruus.* — *Ephisinus enim lator legis, Origenis patruus:* Cass. — *Epherinus enim legislator Orienis patruus:* Comp. I. Ms. — Sub Ephesino legislatore ipsum *Theodosium* iuniorem latere (cf. const. 1. Theod. Cod. de act. cert. temp. fin. IV. 14.) post *Pallmannum* (cf. Diss. de legislatore Ephesino, adiect. eiusd. *Probabilibus iur. civ.* p. 153.) aliique monuerunt Cl. *Unterholzner* Ausführl. Entwicklung der ges. Verjährungslehre I. 314. et Cl. *Gustav. Hassel* ad const. 1. cit. adn. o.) — Pro verbis vero *Origenis patruus*, quae sensu omnino carent, legendum esse: *orientalis partibus*, satis probabiliter coniecit *Innoc. Cironius* in Obs. iur. can. I. 15. — 39) *et:* App., Lips. — 40) *quadriennali:* C. H. — 41) *praescriptione:* Böhm. — *possessioni:* App., Cass., Comp. I. — 42) *Nob. aut.:* omitt. App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 43) *quam in lat.:* Cass. — *quum lat.:* App.

Cap. VI. 44) Restitutum ex Lips. XLVI. 6., Cass. L. 6., Comp. I. h. t. c. 9. — 45) *Mauria.:* C. R. 1. L. — *Muarillano:* C. R. 2., Cass. — *Maurilano:* Comp. I. Aug. — *Mauric.:* Lips. — *Mauriciano:* Comp I. Ms. (leg. vid.: *Maurianensi, St. Iean de Maurienne*). — 46) *litigare:* Coll. citt. — 47) *ecclesiarum:* Cass., Comp. I. — 48) *praesentibus:* C. H. — *literis praesentibus:* Coll. citt.

de[48]) iure '*divino et humano*' melior est conditio possidentis, quia quadragenalis[50]) praescriptio[51]) omnem[52]) prorsus actionem[53]) excludit[54]).

CAP. VII.[55])

Laici spiritualia possidere non possunt; ergo et per consequens nec praescribere. H. d. et quotidie allegatur.

Idem *Parmensi*[56]) *Episcopo.*

Causam, quae inter '*dilectum filium nostrum I.*' Reginensem archidiaconum et nobilem virum G. '*de Baisio*[57])' super decimis vertitur[58]), '*quas idem G. et homines sui habere in curte Folianni dignoscuntur, experientiae tuae, de qua plene confidimus, committimus audiendam et mediante iustitia terminandam.*' Ideoque '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*partes ante tuam praesentiam convoces, et rationibus auditis diligenter et cognitis, contradictione et appellatione cessante*' causam ipsam debito fine decidas, non obstante praescriptione temporis, vel concessione ecclesiasticae saecularisve personae, si ideo G. eam opponere[59]) voluerit; quia, quum laici decimas detinere non possint, eas nulla valent praescribere ratione.

CAP. VIII.[60])

Si contra praescriptionem XL. annorum, quae sola currit contra ecclesiam, opponatur interruptio, uterque probabit.

Idem.[61])

Illud autem te scire volumus et '*firmiter*' tenere, quod adversus ecclesias minorem[62]) praescriptionem, quam quadraginta annorum, Romana ecclesia non admittit, licet quidam canones comprobent tricennalem, et ecclesia se potest adversus ecclesiam[63]) quadragenaria temporis praescriptione tueri de re illa, quam inconcusse quadraginta annis noscitur possedisse. Verum si de praescriptione '*et interruptione*' inter partes fuerit mota quaestio, ab utraque[64]) parte testes recipi debent, et, si probata fuerit interruptio, praescriptio non tenebit[65]).

CAP. IX.[66])

Fines praediorum ecclesiasticorum quadraginta annorum spatio praescribuntur.

Idem.[67])

Quia indicante[68]) abbate C.[69]) '*monasterii S. Petri, quod in loco est, qui Baias dicitur, constitutum,*' comperimus, inter eum et '*Ioannem*' abbatem '*monasterii*' sanctae Luciae '*in Syracusana civitate constituti gravem esse*' exortam de '*quibusdam*' finibus quaestionem: '*ne ipsa inter eos valeat contentio prolongari,*' agrimensoris[70]) definitione[71]) illam prospeximus[72]) finiendam. '*Et ideo scripsimus Fantino defensori, ut Ioannem agrimensorem, qui de Romana urbe Panormum profectus est, illuc ad fraternitatem vestram debeat destinare.*' Hortamur igitur[73]), ut '*cum eo*' ad loca, de quibus est contentio, accedentes[74]), '*et utraque parte communi constituta*' eam[75]) in vestra faciatis praesentia terminari, quadraginta tantum[76]) annorum praescriptione utrique parti servata. '*Quaecunque vero etc.*'

CAP. X.[77])

Tempore hostilitatis non currit praescriptio.

Lucius III.[78])

Ex transmissa '*nobis*' conquestione abbatis et monachorum de Haben.[78*]) accepimus, quod, quum ecclesia[79]) de Camenone[80]) ad ius eorum pertineat, et homines de Sibini et Vinto.[80*]) ecclesiarum[81]) parochiani sint ipsius ecclesiae[82]), clerici, qui praedictas habuerunt ecclesias '*de N. et W.,*' minutatim[83]) omne ius parochiale praeter ius funerandi[84]) matrici ecclesiae subtraxerunt. '*Sibi enim decimas et obventiones alias retinentes tantum mortuorum cadavera ad praedictam ecclesiam deferri sinebant, quorum successores praedicta parochialia iura, ut dicitur, contendunt auferre. Propter hoc*' Discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*si quod asseritur noveritis veritate esse subnixum, praedictas*' decimas et oblationes cum aliis obventionibus memoratae matrici ecclesiae '*appellatione remota,*' praescriptione hostilitatis tempore non currente, restitui faciatis, '*et praefatos clericos de cetero ab earum perceptione ecclesiastica censura compescatis.*'

CAP. XI.[85])

Procurationes, quae debentur legatis et nunciis apostolicae sedis, praescribi non possunt.

Innocentius III. *Abbati de Ceneda.*[86])

Accedentes ad praesentiam nostram '*dilecti filii*' praepositus sancti Nazarii, et A. canonicus sancti Stephani, syndici et procuratores '*dilectorum filiorum*' primicerii et clerici[87]) Mediolanensium, de ordinariis maioris ecclesiae '*nobis*' graviter sunt conquesti, quod, quum ipsi legatos et nuncios apostolicae sedis devote recipiant et procurent, dicti ordinarii '*et*' procurare ipsos renuunt, et procurantibus ad expensas subsidium impertiri. '*Unde clericis Mediolanensibus grave querebantur praeiudicium generari. Quum enim per civitatem ipsam saepe contingat transitum facere nostros nuncios et legatos, quanto in eorum procurationibus faciendis pauciores exsistunt, tanto facientes amplius praegravantur, et quanto per plures onus esset procurationis divisum, tanto a facientibus facilius portaretur. Qui siquidem ordinarii, quum pro eis et aliis vigilare iugiter non cessemus, et spiritualia, sicut Dominus dederit, omnibus ministrare, cur in huiusmodi speciali se iure satagant tueri, non videtur; praesertim quum et Apostolus dicat: „si vobis spiritualia seminamus, non est magnum, si carnalia vestra metamus", et instantia nostra quotidiana sit omnium ecclesiarum sollicitudo continua, sicut plenius norunt praesentes pariter et remoti.*' Volentes autem, ut quod omnibus immoret ab omnibus comportetur[88]), '*discretioni tuae per apostolica scripta praecipienda*' mandamus, quatenus[89]), nisi dicti ordinarii per speciale privilegium apostolicae sedis a praestandis procurationibus ostenderint se immunes, etiamsi longissimo tempore procurationis obsequium non impenderint, quum in talibus praescriptio sibi locum nequeat[90]) vendicare, ipsos ad procurationis sarcinam ordine debito subeundam '*appellatione remota*' teneri decernas. '*Si quid etiam etc. Dat. Lat. VII. Kal. Mart.*' [1199.]

CAP. XII.[91])

Subditus non praescribit obedientiam contra praelatum.

Idem *de Costa*[92]) *et de S. Donato Prioribus.*

Quum non liceat a capite membra recedere, non sufficimus admirari, quod, sicut referente '*venerabili fratre nostro*' Bracharensi[93]) archiepiscopo nobis[94]) est intimatum, licet ecclesiae vestrae in ipsius sint dioecesi constitutae, vos tamen, '*nullum exemptionis privilegium praetendentes,*' obedire sibi tanquam episcopo[95]) vestro contumaciter recusatis. Ideoque[96]) '*quum crimen ariolandi sit repugnare, et scelus idololatriae nolle acquiescere, sustinere no-*

Cap. VI. 49) omitt. ib. — 50) *quadriennalis*: C. H. — 51) add.: *si apponatur*: C. R. 1. — 52) *et omn.*: Cass. — 53) *actorem*: Lips. — 54) *secludit*: Coll. citt.

Cap. VII. 55) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 10. — 56) *Parisiensi*: C. L. — *H. Parmensi*: Comp. I. Aug. — 57) Ita Aug. — *Barso*: Comp. I. Ms. — 58) omitt. Comp. I. — 59) *obtinere*: C. H.

Cap. VIII. 60) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 61) *Urbanus II.*: Comp. II. Ms. A. — *Alex. III. P. V. Quum sint homines*: Ms. B., Aug. — cf. c. 18. de decimis III. 30. (*Massiliensi ep.*) — 62) *non min.*: Comp. II. Ms. A. — 63) *contra eccl.*: C. H. — *adversus alteram*: Comp. II. — 64) *de utr.*: ead. — 65) *retinebit*: Cont.

Cap. IX. 66) Restitutum ex Greg. I. Reg. VII. (A. 597.) 39. — Comp. II. h. t. c. 2. — 67) *Al. III. Sirusano ar.* Comp. II. Ms. A. — *Al. III. Syracusano ep.*: Ms. B., Aug. — *Idem Syr. ep.*: Böhm. ex Cont. — est tamen Gregorii I., *Ioanni Syrac. ep.* missa. — 68) *indicante*: Böhm., Comp. II. Ms. A. — 69) *G.*: C. H., Cont. — *Casanu*: Comp. II. Ms. A. — *Cassorio*: Ms. B. — *Carsarien.*: Aug. — *Caesario*: Reg. — 70) *testamina eorum agr. . . . prospex.* (*perspeximus*: Aug.) *finienda*: Comp. II., Reg. — 71) *mensuratione* i. e. *diffinitione*: C. R. 1. — 72) *respeximus*: C. R. 1. — 73) *ergo*: Comp. II. Ms. A., Reg. — 74) *debeatis accedere*: Comp. II. Ms. B., Aug., Reg. — *accedere et debeatis*: Comp. II. Ms. A. — 75) *loca, quae in lite sunt* (add.: *in*: Comp. II. Aug., Ms. A.) *vestra*: Comp. II., Reg. — *causam faciatis vestra*: C. H. — 76) omitt. C. R. 1.

Cap. X. 77) Restitutum ex Comp. II. c. 1. de cap. mon. III. 23. — 78) inscr. omitt. Comp. II. Ms. A. — *de Massandane et de Dorrestre abbatibus et magistro A. de W. de Cardit*: Comp. II. Aug. — *de Massandane et de Correste abb. et mag. A. de Orde Ford.*: Ms. B. — 78*) *Aben.*: C. L. — *Haeden.*: C. H. — *Waden.*: Comp. II. Ms. B. — *Abbandoe*: Aug. — *Albino*: Ms. A. — 79) add.: *parochialis*: C. R. 1. — 80) *Camemane*: C. R. 2. L. — *Camore*: Comp. II. Ms. B. — *Camenore*: Aug. — *Camerore*: Ms. A. — 80*) *de Sib. et Vineto*: C. R. 1. — *de N. et W.*: C. R. 2. — *de Sib. et Wintho*: C. L., Cont. — *de Sibon et Vinton*: Böhm. — *de N. et de Wita*: Comp. II. Ms. A. — *de R. et de Wintho*: Ms. B. — *de N. et de Wintham*: Aug. — 81) omitt. Comp. II. — 82) *in vinad. ecclesia*: Comp. II. Ms. A. — 83) *minutatim*: Comp. II. Aug. — *annuatim*: Ms. A. — 84) *sepliendi*: Ms. id.

Cap. XI. 85) Restitutum ex Reg. Bal. I. 569. — Comp. III. h. t. c. 1. — 86) *Ceta.*: C. R. 1. — *Trenta*: C. R. 2. — *Cetreto*: Comp. III. Aug. — *Ceterta*: Ms. — leg.: *Ceneta* cum C. L. et Reg. — 87) *clerci*: C. H., Comp. III. Aug., Reg. — 88) *comprobetur*: Böhm. ex Cont. — 89) *quatenus praedictis ordinariis ad tuam praesentiam convocatis, nisi per speciale privilegium sed. ap. a* (omitt. Aug.) *praestandis*: Comp. III., Reg. — 90) *non valeat*: C. H.

Cap. XII. 91) Restitutum ex Reg. Bal. II. 150. — Comp. III. h. t. c. 2. — 92) *Wimariensi, de Costa et de S. Turuneo prior.*: Comp. III. Ms. — *Vimaciensi, de Costa etc.*: Aug. — *Vimanensi (Guimara*), de Costa et de S. Tuonaeo* (leg. vid.: *Turquato*) *prior.*: Reg. — 93) *Bracarensi*: ib. per tot., Böhm. — 94) *nostris est auribus*: Comp. III., Reg. — 95) *archiepiscopo*: C. H. — 96) *Quum igitur*: Comp. III., Reg., Böhm.

lentes, quod subditi praelatis suis non obediant, ut tenentur, de communi fratrum nostrorum consilio per apostolica scripta° mandamus °*et in virtute obedientiae districte praecipimus,°* quatenus praefato archiepiscopo et ecclesiae Bracharensi obedientiam et reverentiam debitam, sicut alii clerici suae dioecesis faciunt, °*de cetero sine contradictione qualibet°* impendatis, praescriptione temporis non obstante. °*Alioquin sententiam etc. Dat. Lat. XII. Kal. Aug.°* [1199.]

CAP. XIII.[97])

De iuribus ad Romanam ecclesiam spectantibus currit sola centenaria praescriptio.

Idem *nobili viro Matafeloni.*[98])

Ad audientiam apostolatus nostri °*te conquerente°* pervenit, °*quod quaedam iura de castro Palatioli, a felicis memoriae Alexandro Papa praedecessore nostro tibi concessa, castellanus eiusdem castri reddere denegabat. Porro te ac dilectum filium Leonem consulem ipsius castri propter hoc in nostra praesentia constitutos audiri fecimus diligenter.°* Proponebatur °*quidem°* ex parte tua, °*praefatum°* Alexandrum Papam praedecessorem nostrum tibi in °*iam dicto°* castro Palatioli[99]) concessisse singulis annis XL. solidos denariorum Papiensium, quos Romana ecclesia ibi[100]) consuevit[1]) recipere annuatim; insuper comestiones, banna, placita, forisfacta et omnia iura, quae ibi apostolica sedes habebat. Sed ea tibi nulla ratione deberi castellanus eiusdem castri constantissime asserebat. Ad quod[2]) probandum inducebas praedicti[3]) Papae privilegium[4]), °*in quo continetur expressum, praedicta omnia tibi ab eo communi fratrum consilio fuisse concessa,°* et[4*]) librum ecclesiae Romanae censualem, °*in quo similiter continetur, sicut ipse consul cum alio concastellano suo in nostra praesentia recognovit, quod omnes de Palatiolo annis singulis tenentur ecclesiae Romanae persolvere quadraginta solidos Papiensis monetae.°* Hoc etiam[5]) nitebaris probare per testes, qui dicebant, se vidisse praescriptum censum nunciis Romanorum Pontificum a L. annis et infra fuisse solutum. °*Alia insuper capitula per multos testes probare multipliciter nitebaris.°* Sed inter alia fuit ex adverso responsum, quod nec privilegium[6]) °*Alexandri Papae,°* nec liber censualis[7]) tibi aliquid commodi afferebat[8]), quum privilegio usus non fueris[9]) spatio annorum XXX. et liber censualis suspectus exsisteret[10]), quia non fuerat in camera nostra, °*sed in magistri G. sancti Hadriani diaconi cardinalis tunc°* receptus[11]), ac scriniarius alio modo scripsisset dicta testium, quam dixissent[12]). Nos igitur, °*attestationibus, allegationibus, rationibus et instrumentis utriusque partis diligenter auditis et cognitis,°* magis auctoritatem privilegii quam depositiones testium attendentes, considerantes etiam librum censualem, quem non suspectum habuimus, licet[13]) non in nostra, sed in cardinalis sancti Hadriani camera sit inventus, qui[14]) eum, quando camerarius fuerat, de camera B. Petri suscepit, nec[15]) credentes, ipsum scriniarium, quum iuratus sit officium suum fideliter exsequi, aliud scripsisse quam a testibus diceretur, respicientes insuper, quod est longe validius, ipsum negotium tangere principaliter Romanam ecclesiam, contra quam non nisi centenaria praescriptio currit, in solutione praedicti census, °*scilicet XL. solidorum Papiensis monetae,°* et aliorum petitorum °*de consilio fratrum nostrorum°* condemnavimus partem adversam[16]), °*auctoritate apostolica firmiter°* iniungentes eidem[17]), ut tibi, non[18]) tanquam tibi, sed tanquam ecclesiae Romanae, cuius auctoritate debes percipere, cuius etiam propter praedicta beneficia vasallus exsistis, sine difficultate persolvat. °*quod constat a nobis de communi fratrum nostrorum iudicatum.°*

CAP. XIV.[19])

De centenaria praescriptione, quae solum currit contra Romanam ecclesiam, tempora schismatum deducuntur.

Idem[20]) *Hel. et Ga.*[21]) *Abbatibus.*

Quum vobis °*aliis literis dederimus in mandatis, ut in causa, quae inter ecclesiam Hildesemensem ex una parte, et ecclesiam de Gandersheim et ecclesiam Romanam ex altera dignoscitur agitari, testes ad probandam praescriptionem recipere debeatis: insinuatione praesentium vobis duximus declarandum, quod, postquam praescriptio contra monasterium saepe dictum et libertatem ipsius dicitur inchoata, scissura trium schismatum adversus Romanam ecclesiam intervenit.°* Licet °*igitur°* tam legali quam canonica sit diffinitione statutum, ut[22]) contra °*sacrosanctam°* Romanam ecclesiam, quae gaudet privilegio speciali, non nisi centum annorum[23]) praescriptio locum sibi valeat vindicare, tempora tamen intercidentium[24]) schismatum, quae secundum iuris ordinem cursum praescriptionis impediunt, nolumus aliquatenus computari, sed diligenti consideratione adhibita de ipsa[25]) computatione[26]) deduci. °*Dat. Ferentini XV. Kal. Iun. An. IX.°* [1206.]

CAP. XV.[27])

Praelatus inferior potest praescribere in certis ecclesiis suae dioecesis totum ius episcopale; subducitur tamen de praescriptione tempus, quo vacavit ecclesia cathedralis.

Idem *Heliensi et Roffensi*[28]) *Episcopis.*

Auditis et intellectis meritis causae[29]), quae vertitur inter °*venerabilem fratrem nostrum°* Wigorensem[30]) episcopum, et °*dilectum filium°* abbatem de Hevescam[31]) super ecclesiis in valle de Hevescam[32]) °*constitutis,°* quas episcopus asserit ad se dioecesana lege spectare, abbas autem eas esse ab eius iurisdictione prorsus exemptas, °*cognovimus evidenter, ecclesias istas per privilegia Pontificum Romanorum non esse ab episcopali iurisdictione subtractas, nisi forte vallis de Eovesham sit ille locus, quem a duobus regibus, Kenredo videlicet et Offa, libertate donatum bonae memoriae Constantinus Papa libertate donavit, sicut in ipsius privilegiis continetur.°* Verum tanto tempore probantur per testes ab abbatibus de Hevescam[33]) pleno iure possessae, ut videantur in eis episcopale ius legitime praescripsisse, °*nisi forte per tantum temporis Wigorniensis ecclesia interim vacavisset, ut tempore vacationis subducto praescriptio minime sit completa. Licet autem utrinque sit in causa conclusum, quia tamen utraque pars necessariam, ut asserit, probationem amisit, nos attendentes, quod utraque ecclesia fungitur vice minoris, aequitate pensata utramque restituimus contra reliquam ad probandam rationem amissam, ne alterutra propter huiusmodi negligentiam gravi iactura laedatur.°* Quocirca °*discretioni vestrae per apostolica scripta°* mandamus, quatenus, inspectis privilegiis The.[34]) et Of. regum, quae abbas super praemissa[35]) libertate asserit se habere, si per illa constiterit, quod vallis de Hevescam sit ille locus, quem Coelestinus[36]) praedecessor noster[37]) libertati[38]) donavit, absolvatis °*Eveshamensem°* abbatem ab impetitione °*Wigorniensis°* episcopi super ecclesiis memoratis, et adiudicantes illas abbati pleno iure subiectas, episcopo super illis °*perpetuum°* silentium imponatis. Quodsi abbas in hac probatione defecerit, audiatis probationes super tempore, quo infra[39]) quadraginta annos sedes episcopalis vacavit, et, si per tantum temporis vacasse constiterit, ut illo subducto non sit quadragenaria completa praescriptio, vos in illis ecclesiis ius episcopale adiudicetis episcopo, et super illo perpetuum silentium imponatis abbati. Si autem exceptionem huiusmodi episcopus non probaverit, quia tamen interruptionem probavit circa processionem pentecostalem in villa et ecclesia de Mortona[40]), et receptionem ac procurationem archidiaconi, nec non[41]) solutionem denariorum S. Petri in valle de Hevescam, circa cognitionem quoque causarum matrimonialium, et capellani suspensionem in praedicta villa de Mortona[42]), et interdictum capellarum[43]) in praefata villa de Hevescam[44]), vos super his ius episcopale adiudicetis eidem, si tamen circa suspensionem et interdictum huiusmodi infra[45]) quadraginta annos interruptio facta fuit[46]), in ceteris ei silentium imponentes, quae abbas praescripsisse probatur. °*Quod si forte nolueritis etc. Dat. III. Non. Febr.°* [1205.]

Cap. XIII. 97) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 98) *Notato:* C. II. — *Matafellon:* C. R. 1. L. — *Mathafel.:* C. R. 2. — *Matafel.:* Comp. III. Aug. — *Metafeloni:* Ms. — 99) omitt. Comp. III. — 100) *sibi:* Comp. III. Ms. — 1) *consueverat:* Aug. — 2) *Ad hoc autem:* Comp. III. — 3) *dicti:* C. II. — 4) *privilegia:* C. R. 1. — 4*) *Inducebas quoque:* Comp. III. — 5) *Et hoc:* ib. — 6) *privilegia:* ib. — 7) *censualium:* Comp. III. — 8) *afferebant:* Comp. III. Aug. — 9) *fuisses:* Comp. III. — *fuerit:* Ed. Rom. oper. mend. — 10) *et librum censualem dicebant suspectum:* Comp. III. — 11) *repertus:* C. R. II. — *inventus:* Comp. III. — 12) *Dicebant etiam, scriniarium alio modo scripsisse dicta suorum testium, quam dixissent. Nos ergo etc.* Comp. III. — 13) *licet in praedicti cardinalis camera:* ead. — 14) *quia:* C. R. 1. L., Comp. III. — 15) *non:* Comp. III. — 16) *ipsum consulem nomine castell. (castellani):* ead. — 17) omitt. ead. — 18) *ut non:* C. II.

Cap. XIV. 19) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 107. — Comp. III. h. t. c. 4. — 20) *Hely:* C. R. 1. — *Helyen.:* C. R. 2. — 21) *Hel. Quarlesuen. et de Hel. Wextesuen. abb.:* Comp. III. Aug. — *Helquaetesuaen. et de Herwesusa. abb.:* Ms. — *de Helewatheshusen et de Herwatheshusen abbatibus et decano Paderbrunensi:* Reg. — cf. c. 4. de confirm. II. 30. — 22) omitt. C. II. — 23) *centenaria:* C. R. 1. — 24) *intercedentium:* C. II., Comp. III. — 25) *temporum:* Reg. — 26) *supputatione:* C. R. L., Comp. III., Reg.

Cap. XV. 27) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 205. — Comp. III. h. t. c. 5. — 28) *Helienen. et Rofen. epp.:* Comp. III. Aug. — *Eliensi et Roffensi epp. et magistro R. Londoniensi:* Reg. — 29) *attestationibus, instrumentis et allegationibus in causa:* Comp. III., Reg. — 30) *Wigorinen.:* Comp. III. Aug. — *Wigorniens.:* Ms., Reg. — 31) *Evescan.:* C. R. 1. L. — *Veschan.:* — C. R. 2. — *Eovshameren.:* Comp. III. Aug. — *Eveshum.:* Ms. — *Eveshamensem:* Reg. — 32) *Fasham:* Comp. III. Aug. — loc. *Eovesham:* cum Ms., Reg. — 33) *Eovshamen.:* Comp. III. Aug. — *Eovsham.:* Ms. — *Eveshamensibus:* Reg. — 34) *Ke.:* Böhm. — *praedictarum:* Comp. III., Reg. — 35) *praedictas:* ib. — 36) *C.:* Böhm. — *praefatus:* Reg. — omitt. Comp. III. — 37) abest a Comp. III. Aug. — 38) *libertate:* Reg. — 39) *intra:* Cont., Böhm. — 40) *Mortarina:* C. R. 1. — *Mortnon:* Comp. III. Aug. — *Mortona:* Böhm. ex Cont. — 41) add.: *et:* C. II. — 42) *Morton:* Comp. III. Aug. — cf. n. 40. — 43) *capellan.:* C. R. 1. — *capellanum:* Comp. III. Aug. — 44) *Evestan.:* Comp. III. Aug. — cf. n. 32. — 45) *intra:* Cont., Böhm. — 46) *fuerit:* C. R. 2. II.

CAP. XVI.[47])

Non potest subditus contra superiorem visitationem aut procurationem ratione visitationis debitam in se ipsa praescribere, quamvis alius in personam alterius praescribere possit utramque.

Idem *Parisiensi Episcopo.*

Quum ex officii sui[48]) debito Senonensem provinciam visitaret '*venerabilis frater noster*' archiepiscopus Senonensis, per Parisiensem dioecesim transitum faciens, ad[49]) abbatis sancti Maglorii, prioris de Castres[50]) et quorundam aliorum ecclesias eiusdem dioecesis[51]) necesse habuit declinare. A quibus quum procurationem sibi debitam postularet, ipsi eam '*exactam*' inhumaniter negaverunt[52]) '*illam solvere penitus contemnentes*,' ad suae negationis defensionem hoc solum[53]) allegantes, quod non meminerint[54]), se procurationem huiusmodi praedecessoribus eiusdem archiepiscopi exsolvisse, '*sed*' nec ab eis aliquando fuisse petitam. '*Idem vero archiepiscopus propter procurationem sibi minus rationabiliter denegatam illos auctoritate rescripti, quod super hoc a sede apostolica impetrarat, ab officiorum exsecutione suspendit, eosdem postmodum, quoniam suspensionis sententiam non servabant, vinculo excommunicationis adstringens, quod totum in ipsius archiepiscopi literis perspeximus contineri, qui eandem sententiam petebat auctoritate apostolica confirmari.*' Nos igitur praemissam allegationem eorum nullam penitus reputantes, quum contra procurationem, quae ratione visitationis debetur, praescribi nequiverit, quemadmodum nec contra visitationem ipsam potest aliquo modo praescribi, etsi alius contra eum praescribere possit utramque, '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus sententiam, quam in huiusmodi[55]) contemptores '*tam nostri auctoritate rescripti, quam*' de[56]) antiqua metropolis[56*]) consuetudine tulit archiepiscopus memoratus, usque ad satisfactionem condignam[57]) '*per tuam dioecesim*' facias '*inviolabiliter*' observari, quia '*secundum legem divinam non est os bovi trituranti claudendum, et*,' secundum Apostolum, „qui spiritualia seminat, non est magnum, si metat[58]) carnalia, quum nemo cogatur suis stipendiis militare." Si quid enim aliud, quam superius fuerit[59]) allegatum, contra intentionem archiepiscopi '*saepe fati*' obiicere voluerint et probare, nos eis[60]) faciemus iustitiam[61]) exhiberi. '*Tu quoque etc. Dat. Lat. IV. Kal. Dec. Pont. nostr. Ao. V.*' [1202.]

CAP. XVII.[62])

Qui aliena nomine possidet, non praescribit; nec etiam is, qui propria, nisi habeat bonam fidem et iustum titulum, si praesumptio est contra eum. Hoc dicit secundum Ioan. Andr. addita suppletione Panormitani.

Idem *Pisano Archiepiscopo.*

Si diligenti '*meditatione pensasses, quid illa tabernaculi arca significet, in qua cum tabulis virga simul et manna sunt iubente Domino recondita, nequaquam nos tibi scripsisse dure vel aspere reputares, quum in pectore Romani Pontificis, qui universis ecclesiarum praelatis praeesse Deo auctore dignoscitur, et virga correctionis et manna debeat esse dulcedinis, ut altero foveat humiles et devotos, reliquo vero rebelles feriat et puniat delinquentes. Hinc est, quod illius vulneribus sauciati, quem Samaritanus duxit in stabulum, vinum adhibetur et oleum, ut, nisi commonitionis et exhortationis oleo delinquentium vulnera foveantur, vinum ecclesiasticae severitatis subsequatur. Licet igitur ex his, quae praemisimus, contemptis monitis nostris et mandatis, quibus fraternitatem tuam nisi sumus frequenter inducere, ut dilectum filium nostrum W. marchionem Massae iudicem Calaritanum a iuramento fidelitatis absolveres, quod exhiberi tibi et ecclesiae Pisanae fecisti, ut eo non obstante nobis et ecclesiae Romanae iuraret, non solum asperitate verborum, sed exsecutione forsitan potuissemus in te procedere ecclesiasticae disciplinae,*' Quum iudicatus Calaritanus ad ius et proprietatem B. Petri pertineat, sicut tota Sardinia nullo pertinet mediante, '*nec ex parte tua sit quidquam rationabiliter allegatum, quare*' tibi non licuit[62*]) pro te vel ecclesia tua a marchione Massae iudice Calaritano[63]) fidelitatis exigere[64]) iuramentum. *(Et infra: [cf. c. 12. de foro comp. II. 2.])* '*Super alio vero articulo taliter respondisti, quod ab eo tempore, quo fuisti assumptus ad praesulatus officium, iuramentum fidelitatis pro sede apostolica ab ipsis iudicibus Sardiniae recepisti, sciens te per archiepiscopum Villanum praedecessorem tuum, virum magnae auctoritatis et honestatis, qui longo tempore in curia Romana exstitit cardinalis, ipsiusque plenius novit consuetudines et statuta, et omnes antecessores tuos, qui fuerunt viri magnae auctoritatis, sic de antiqua consuetudine tenuisse pariter et fecisse, quum nihil tibi vel ipsis hactenus ab apostolica sede fuisset obiectum.*' Nos igitur, '*his et aliis*,' quae '*dilectus filius magister Bondinus*' nuncius tuus proponere voluit, plenius circumspectis, non intelleximus, te vel ecclesiam tuam[65]) super hoc aliquo iure subnixam, '*quo valeas a mandati nostri exsecutione rationabiliter excusari*,' quum auctoritatem sedis apostolicae non ostendas, per quam a iudicibus Calaritanis[66]) tu et antecessores tui fidelitatis exigeretis[67]) iuramenta, nec praescriptione aliqua muniaris, quum secundum confessionem tuam non[68]) ecclesia Pisana vel tu fueris[69]) in quasi possessione iuris exigendi huiusmodi iuramentum, quod per sedem apostolicam[70]) ab ipsis iudicibus receptum fuisse fateris, per quod constat, ecclesiam Romanam semper in quasi possessione fuisse, quum pro ea ministerio tuo et antecessorum tuorum exactum fuerit et praestitum iuramentum, et is etiam possidere dicatur, cuius nomine possidetur. Si vero dicatur, quod nomine tuo et antecessorum tuorum, et non nomine nostro et[71]) ecclesiae Romanae fuerit[72]) iuramentum exactum, posset inferri, quod iuramentum praestitum de conservando iure et honore sedis apostolicae fuerit violatum. Unde licite retineri non posset, quod contra iuramentum huiusmodi fuerit[72*]) scienter obtentum, quia[73]) etiam secundum hoc locum praescriptio habere non posset, quum in praescriptione rerum ecclesiasticarum bona fides et iustus titulus exigantur[74]). Et si[75]) etiam locum potuisset[76]) habere praescriptio, non credimus, centenariam[77]) praescriptionem, quae sola currit adversus Romanam ecclesiam, posse probari. '*Verum quia etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Non. Maii Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XVIII.[78])

Abbas in capellis praescribere potest iura episcopalia; obtinet tamen in his solis, quae praescripsit. H. d. quoad titulum.

Idem *Episcopo Lucano.*

Quum[79]) olim, frater episcope, cum '*dilectis filiis*' abbate et monachis sancti Salvatoris de Ficheto[80]) super plebe Salamazanae[81]) et adiacentibus capellis ipsius in nostra praesentia litigando, institutionem '*clericorum*' in eis et alia ad ius episcopale pertinentia[82]) vendicares, ad fundandam intentionem tuam ius commune principaliter allegabas, cuius auctoritate dicebas, universa spiritualia in praedictis locis, quae sunt in dioecesi tua constituta, ad te tanquam ad dioecesanum episcopum pertinere, arbitrium praeterea super hoc promulgatum a '*bonae memoriae*' Pistoriensi episcopo, '*et*' archipresbytero ac primicerio Lucanis[83]) '*a partibus electis*' allegans, *quod ab utraque parte fuerat communiter approbatum, in quo continetur expresse, ut postquam in eadem plebe quisquam in plebanum electus fuerit ab abbate, Lucano episcopo praesentetur, ab ipso confirmationis gratiam recepturus, et promissurus eidem cum suis presbyteris sub hac forma obedientiam manualem, ut ad synodum, capitulum et etiam litanias ad ecclesiam S. Martini cum populo suo vadat, et episcopo in annua procuratione ac de quarta respondeat decimarum, et, quum necesse fuerit, ei subministret auxilium, et servet eius sententiam interdicti latam in populum Fichecclensem, et si plebanus vel presbyteri sui Lucanam ecclesiam forsan offenderent in iis, quae in arbitrio continentur, et abbas semel vel bis requisitus infra XX. dies offensam non faceret emendari, liceret Lucano episcopo pro illa culpa eos tanquam suos presbyteros iudicare.*' Ad elidendam autem intentionem tuam abbas '*praedictae felicis recordationis*' Gregorii VII. Papae praedecessoris nostri privilegium exhibuit[84]), quod praedictum arbitrium multo videbatur tempore praecessisse[85]), per

Cap. XVI. 47) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 114. — Comp. III. h. t. c. 6. — 48) *nostri:* Reg. — 49) *et:* Böhm. — 50) *Castris:* C. H. — *Chastres:* Reg. — 51) *ei. dioec.:* omitt. Comp. III., Reg. — 52) *denegarunt:* C. R. 2. — 53) *solummodo:* Reg. — 54) *meminerant:* Cont., Böhm. — 55) *praedictos:* Comp. III., Reg. — 56) omitt. Comp. III., Reg. — 56*) *metropolitica:* Reg. — 57) *congruam:* C. H. — 58) *metit:* C. R. 1. — *metet:* C. H. — cf. 1 Cor. IX. 11. — 59) *fuit:* C. H. — 60) omitt. C. R. 2. — 61) *iustitiae plenitudinem:* Comp. III., Reg.

Cap. XVII. 62) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 63. — Comp. III. h. t. c. 7. — 62*) *tibi licuerit:* Comp. III., Reg. — 63) *praedicto marchione fidel.:* ib. — 64) *recipere:* Reg. — 65) *Pisanam:* id. — seq.: *sup. hoc:* omitt. ib. et in Comp. III. — 66) *a praedictis iud.:* ib. — 67) *exegeris:* Comp. III. — *exegeritis:* Cont., Böhm. — 68) *nec:* Cont., Böhm. — 69) *fueritis:* Reg. — 70) *pro sede ap.:* Comp. III., Reg. — 71) *et eccl. Rom.:* omitt. Reg. — add.: *saepe nominatum:* Comp. III. — 71*) *fuit:* C. H. — 72) *fuit:* Reg. — 73) *quum:* Comp. III. — *nec . . . . habere posset:* Reg. — 74) *exigatur:* Comp. III. — 75) *quum si:* Comp. III. — *Quod si:* Reg. — 76) *posset:* C. H. — 77) *te credat. . . . posse probare:* Reg.

Cap. XVIII. 78) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 167. — Comp. III. h. t. c. 8. — 79) *Dum:* Reg. — 80) *de Fich.:* omitt. C. H. — *Sicheto:* C. R. 1. — *Sichecho:* Comp. III. Ms. — *Sichero:* Aug. — *Fichecho:* Reg., in quo postea leg.: *Ficheclensem* (leg. vid.: *Ficeclensem, Cervin**). — 81) *Falamazanae:* Böhm. ex Cont. — *Salamazan.:* C. R. 1. — *Sanamazanae:* C. R. 2. — *Salernitan.:* C. H. — *Salamanca.:* Comp. III. Ms. — *Salamazanae:* Aug. — *de Salamazano:* Reg. — 82) *spectantia:* Comp. III., Reg. — 83) *Lucano:* Comp. III. — 84) *exhibebat:* Reg. — 85) *processisse:* Comp. IV. Aug.

quod tam "*Fichecleuse*" monasterium, quam plebs[86]) et capellae praedictae videbantur libertati[87]) donatae. "*In ipso siquidem continetur, quod iam dictus praedecessor noster ecclesia de Salamazano cum capellis adiacentibus monasterio memorato concessis instituit, ne quis archiepiscopus vel episcopus locum ipsum seu plebem et capellas praedictas molestare audeat, vel presbyteros ab abbate, qui pro tempore fuerit, inibi constitutos excommunicare vel etiam iudicare, sed sub tutela et immunitate ac iudicio Romani Pontificis consistentes omnipotenti Deo secure deservire procurent.*" Aliorum quoque Romanorum Pontificum, "*Urbani scilicet, Paschalis, Calixti, Eugenii, Anastasii, Adriani, Alexandri et Lucii*" dictus abbas privilegiis utebatur post arbitrium promulgatum obtentis, qui[88]) libertatis privilegia[89]) sibi concedere videbantur. "*Sic enim in singulorum privilegiis inter cetera reperitur: „Sancimus etiam, ut nec episcopo nec archiepiscopo cuiquam aut eorum ministris liceat locum ipsum,“ scilicet monasterium Ficheclense, „vel eius monachos aut adiacentes ecclesias de Salamazano cum capellis suis, vel presbyteros ab abbate constitutos ibidem praeter Romani Pontificis conscientiam excommunicare aut supponere interdicto.“ Proposuit praeterea dictus abbas, quod etsi praedicta ad se de communi iure spectarent, super iis tamen tam ipsum quam monasterium suum legitima constabat praescriptione munitum. Per testes quoque suos et partis tuae, qui coram dilecto filio priore sancti Fridiani Lucani de mandato nostro fuerant utrinque producti, dicebat esse probatum, quod super praemissis omnibus monasterium suum per quadraginta annos et amplius pacifica fuerat possessione gavisum, allegans insuper, per arbitrium saepedictum nullum potuisse monasterio praeiudicium generari, tum quia maior et sanior pars capituli eiusdem loci nullatenus compromissioni memoratae consenserat, tam etiam quia Romanae sedis auctoritas, ad quam monasterium et ecclesiae pertinebant, accessisse minime probabatur. Ad haec autem ex parte tua exstitit sic responsum, quod privilegio Gregorii Papae, utpote manifeste suspecto, fides adhibenda non erat. Nam in ea sui parte inveniebatur abrasum, in qua eis quaestionis exstitit, ubi videlicet fit mentio de capellis. Sed nec per alia privilegia proponebas eundem abbatem aliquod debere commodum reportare, quum illa viderentur per subreptionem obtenta, quum de praedicto arbitrio a partibus approbato, quod in rei iudicatae auctoritatem transierat, nullam faciat mentionem; adiiciens insuper, te non posse praescriptionis obiectu ab adversa parte repelli, quia, licet quidam testes deponant, se a quadraginta annorum tempore recordari, et adiiciant, se vidisse monasterium super iis, quae ad ius episcopale spectant, in praedictis locis libertate gavisum, per depositiones tamen huiusmodi de quadraginta annorum possessione continua non fit fides, quum haec duo concurrere satis possint, ut et testes a quadraginta annorum tempore recordentur, et a decennio citra duntaxat monasterium ipsum in possessione viderint praedictorum. Sed hoc frivolum pars altera reputando respondit, quod etsi testes aliqui verbis dubiis sic utantur, plures tamen testes sunt, qui aperte testantur, se a quadraginta annis et ultra monasterium memoratum in continua praedictorum omnium possessione vidisse. Contra quod pars tua proposuit replicando, quia, licet de quadraginta annorum praescriptione constaret, tempus tamen schismatis, quod in Lucana ecclesia intercessisse per testes erat ostensum, debebat merito de computatione subduci. E contra parte altera respondente, quod, licet de schismate, quod intercesserat, fuerit facta fides, quam quanto tempore duraverit minime sit ostensum, et potuerit modico tempore durasse, propter hoc tamen praescriptionis obiectio non poterat efficaciter impediri, praecipue quum per plures testes quadraginta quinque annorum praescriptio sit probata. Nos igitur, his et aliis, quae coram nobis utrinque fuere proposita, perspicaciter intellectis,*" Quia praedictus[90]) abbas sufficienter ostendit, monasterium suum super institutionibus, destitutionibus, et ordinationibus plebani et clericorum, baptismo, poenitentia[91]) in levioribus culpis, sepultura, decimarum perceptione ac divinis officiis celebrandis tam in plebe quam in[92]) capellis "*etiam*" praedictis[93]), in excommunicando atque[94]) interdicendo, et etiam absolvendo legitima praescriptione munitum, abbatem ipsum ab impetitione tua super iam dictis articulis "*de consilio fratrum nostrorum*" duximus absolvendum, super illis tibi perpetuum silentium imponendo, super aliis omnibus, quae ad ius episcopale spectare noscuntur, iuxta tenorem arbitrii eundem abbatem quoad plebem et capellas praedictas sententialiter condemnantes. "*Nulli ergo etc. Dat. Ferentini II. Kal. Nov. Pont. nostr. A. XI.*" [1208.]

CAP. XIX.[95])

Qui praescriptione completa privilegium contrarium impetrat, et utitur illo, praescriptioni renunciat. Si praescriptio non erat completa, malam fidem habet, et ideo non praescribit.

Idem.[96])

Veniens ad praesentiam nostram "*dilectus filius G.*" abbas sancti Martini de Pannoma[97]) "*sua nobis conquestione monstravit, quod venerabilis frater noster Vesprimensis episcopus conditionales homines, qui certa ei servitia exhibent, exemit a praestatione integra decimarum, et eos, quam iurisdictionem in ipsos habeat, ad solvendas integre sibi praedictas decimas, et ad satisfaciendum congrue de subtractis pontificali auctoritate non cogit, praestare sibi recusans consilium et auxilium in expensis et aliis contra silvestres homines in extremis praedictae parochiae finibus commorantes, qui se a solutione subtrahunt decimarum. Quare humiliter postulabat, ut, ne id de cetero idem episcopus attentaret, iniungere sibi auctoritate apostolica dignaremur. Petebat insuper, quod idem episcopus sacerdotibus illius parochiae inhiberet, ne quosdam homines sibi, prout tenentur, decimas non solventes, servili conditione falso ad suam excusationem obiecta, et ne pulsatores et exequiales in eodem articulo delinquentes recipiant ad divina, vel ab eis percipiant partem aliquam decimarum, ipsi de subtractis satisfactionem congruam impendentes; humiliter supplicans, ut hoc per delegatos a nobis iudices fieri mandaremus, si dictus episcopus id efficere non curaret, compellentes eundem ad satisfactionem congruam praedictorum, si auctoritate sua dicti capellani hoc praesumerent attentare. Postulabat praeterea, quod idem episcopus parochianos capellarum suarum in iure spirituali et quarta decimarum recipi ad capellas alias non permittat, satisfaciens de subtractis eidem, si aliquid est in hoc hactenus ipsius auctoritate praesumptum. Alioquin a suis sibi faciat capellanis super his satisfactionem congruam exhiberi, et, ne de parochianis dubitatio aliqua oriretur, sic petiit distinguendo, ut parochianos de villis Fayz et de Gurbri a capella Thapey non subtrahat episcopus memoratus; parochianos autem de praedio Dominici de Mogh, et de Udwornicis regis, et de villa illorum, qui dant regi martium, a capella de porcorum custodia non subducat; inhibens sacerdotibus, ne recipiant rapetias aliquas vel cubolos vini a regis vel reginae conditionalibus, qui vulgo regales servi vocantur, ab ipsa ea recipi permittentes, cogens insuper regis sagittarios et bissenos ad decimas integre persolvendas.*" Petiit "*etiam*" a nobis[98]) postmodum idem abbas "*et humiliter postulavit,*" ut Vesprimensis[99]) episcopus non impediat vel faciat impediri, quo minus omnes[100]), qui in Simagiensi[1]) parochia vel comitatu consistunt, de omnibus, quae possident, decimas sibi solvant, sicut in privilegiis "*felicis memoriae*" Paschalis Papae praedecessoris nostri[2]) et sancti regis Stephani "*plenius*" continetur. Praefatus vero episcopus "*in nostra praesentia constitutus e contrario*" postulavit, ut decimas Simagiensis[3]) comitatus infra[4]) suae dioecesis terminos constitutas[5]), quas detinet idem abbas, sibi restitui faceremus, nisi "*dictus abbas*" aliquo iure speciali[6]) se ipsas "*iuste*" possidere monstraret, "*mandantes, ipsum per eundem abbatem, quum dictum comitatum visitat, in suis ecclesiis procurari. Petebat insuper, deputatam quartam fabricae sibi restitui ad ecclesias reparandas, capellas in villa subulcorum, et S. Ladislai de Fizgoi destrui postulans, tanquam sine auctoritate ac consensu episcopi dioecesani constructas; et petens ecclesiam de Keurishyg, in qua sibi dictus abbas spiritualem iurisdictionem usurpat, ecclesiam etiam de Thapey, in cuius possessione ipsum fuisse idem abbas confessus fuerat, repetebat. Reconciliationes etiam poenitentium et ordinationes clericorum ad se asserens pertinere, humiliter postulabat, ut chrisma, oleum sanctum, et alia ecclesiastica sacramenta capellani et homines S. Martini in Vesprimensi dioecesi constituti ab eo tanquam a suo dioecesano perciperent, sibi cognitiones causarum spiritualium relinquendo. Nos autem, intellectis per venerabilem fratrem nostrum Hugolinum Hostiensem episcopum, quem partibus concessi-*

Cap. XVIII. 86) *plebes:* C. II. — 87) *libertate:* Comp. III. Ms. Reg. — 88) *quae:* C. II., Comp. III. Aug. — 89) *privilegium:* C. II. — 90) *dictus:* ib. — 91) *et poen.:* Cont., Böhm. — 92) omitt. Reg. — 93) *supra dictis:* Comp. III., Reg. — 94) omitt. C. II. — *quoque:* Reg.

Cap. XIX. 95) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 7. — Comp. IV. c. 1. de priv. V. 12. — 96) *Colocensi electo et Soksardiensi et de Sekudwoe Cisterc. ord. abbatibus Quinqueecclesiensis dioec.:* Reg. — 97) *Pannoma:* C. R. 2 — *Pannonia:* Comp. IV., Reg., Cont., Böhm. — 98) *a nob.:* omitt. Comp. IV. Ms. B., Reg. — 99) *Vespert.:* C. II. — *Vespertien.:* Comp. IV. Ms. A. — *Vesprin.:* Ms. B. — *Wesprim.:* Aug. — 100) *homines:* C. R. 2. II. L. — 1) *Simalegien.:* C. L. — *Sungien.:* Comp. IV. Aug. — *Instrigien.:* Ms. A. — *Symigien.:* Ms. B. — *Simigien.:* Reg., Cont., Böhm. — 2) *praed. n.:* omitt. Comp. IV., Reg. — 3) *Simagi.:* Comp. IV. Ms. B. — *Simmgen.:* Ms. A. — *Simigien.:* Reg., Cont., Böhm. — 4) *intra:* Cont., Böhm. — 5) *consistentis:* Reg. — 6) *spirituali:* Comp. IV. Ms. A.

mus auditorem, quae proposita fuerant coram eo, obiectiones propositas ab ipso episcopo contra privilegia praedictorum Paschalis Papae et sancti regis Stephani, quibus abbas sufficienter respondit, invalidas esse decernimus, ut, eis non obstantibus, privilegia ipsa valida reputentur, si authenticum praedicti regis tale repertum fuerit, quale nobis rescriptum ipsius sub bulla carissimi in Christo filii nostri Hungarorum regis illustris exstitit praesentatum; quantum tamen ad fundandam intentionem abbatis proficiat, opportuno tempore decernemus. Interim autem nihil circa statum monasterii secundum perceptionem decimarum, quam idem monasterium possidet, immutetur.° Chrisma vero, oleum[7]) sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes[8]) clericorum, qui ad sacros ordines promovendi fuerint[9]), clerici ecclesiarum vel capellarum[10]) ipsius monasterii, quod[11]) est in Vesprimensi[12]) dioecesi constitutum, a Vesprimensi[13]) episcopo postulabunt, si quidem catholicus fuerit[14]), et gratiam °*atque communionem*° sedis apostolicae habuerit, et ea gratis °*et*° sine pravitate aliqua voluerit exhibere; alioquin ab alio[15]) quem maluerint, praesule[16]) catholico suscipiendi[17]) ea[18]) liberam habeant facultatem, sicut in privilegio[19]) dicti[20]) Paschalis, et °*bonae memoriae*° Alexandri Papae praedecessorum nostrorum perspeximus[21]) contineri, non obstante privilegio °*felicis memoriae*° Clementis Papae, per[22]) quod privilegiis suorum[23]) praedecessorum non exstitit derogatum, quum de ipsis nullam fecerit mentionem, praesertim quum et[24]) ipse Clemens privilegium illud[25]) concesserit salvis institutionibus non solum Romanae ecclesiae, sed ipsius etiam legatorum. Nec[26]) obstare poterat praescriptio, quam idem abbas in suum subsidium opponebat, quia, si[27]) consummata erat °*praescriptio*,° quando °*abbas sancti Martini*° ab Alexandro Papa privilegium impetravit, iuri praescriptionis renunciasse videtur, praesertim quum coram nobis[28]) privilegio illo sit usus, quod suae intentioni quantum ad hunc articulum contradicit. Si vero nondum consummata[29]) erat praescriptio, sed erat in praescribendo, post impetratum huiusmodi privilegium bonam fidem non habuit, et ideo secundum canones non praescripsit[30]). °*Ceterum interdictos etc. Dat. Lat. V. Non. Mart. Pont. nostr. Ao. XV.*° [1212.]

CAP. XX.[31])

Non in foro canonico nec civili valet praescriptio cum mala fide.

Idem *in concilio generali*.

Quoniam omne, quod non est[32]) ex fide, peccatum est, synodali iudicio diffinimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio tam canonica quam civilis, quum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quae absque mortali peccato non potest[33]) observari[34]). Unde oportet, ut qui praescribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae.

TITULUS XXVII.

DE SENTENTIA ET RE IUDICATA.

CAP. I.[1])

Sententia lata contra leges vel canones non tenet, nec ab ea opus est appellare. Panorm.

Gregorius.[2])

Sententia[3]) contra leges canonesve[4]) prolata, licet non sit appellatione suspensa, non potest tamen subsistere[5]) ipso iure. °*Postquam tamen etc.*°

CAP. II.[6])

Lites debent celeriter terminari.

Idem.[7])

Iurgantium controversias celeri sententia terminare et aequitati °*procul dubio*° convenit et rigori[8]). °*Quia ergo etc.*°

CAP. III.[9])

Sacerdos sine iusta causa non est deponendus.

Idem.[10])

Non potest quemquam a[11]) sacerdotali[12]) gradu, nisi iustis ex causis, concors[13]) sacerdotum sententia submovere. °*Hortamur etc.*°

CAP. IV.[14])

Iuste quis petit sententiam a Papa confirmari, si iuste et rationabiliter fuit lata.

Leo Papa.[15])

Ea, quae iuxta ecclesiasticum morem iuste et rationabiliter fuerint diffinita, nostra quoque sententia roborentur. °*Dat. IV. Aug.*° [446.]

CAP. V.[16])

Iudex deputatus super executione sententiae, admittit exceptionem fraudis seu nullitatis sententiae, non ad effectum, ut super ea pronunciet, sed ut negotium ad superiorem, qui iudicavit, transmittat, si illam probabilem repererit. H. d. notabiliter.

Alexander III. *Eboracensi Archiepiscopo.*[17])

De cetero noveris, quod, si sententiam a nobis latam praecipimus[18]) per aliquem executioni mandari[19]), et fraus intervenerit, non est facultas executori de toto negotio cognoscendi[20]), sed deferri[21]) quaestiones, quae inciderint, ad sedem apostolicam oportebit.

CAP. VI.[22])

Non sufficit reo damnato ad traditionem possessionis tradere pignus pro ipsa possessione.

Idem *Norvicensi Episcopo.*[23])

Quum aliquibus est adiudicata possessio, non sufficit eis[24]) dari pignora, nisi corporali possessione laetentur.[25])

CAP. VII.[26])

Sententia lata contra matrimonium nunquam transit in rem iudicatam; unde quandocunque revocatur, quum constat de errore.

Idem *eidem et V. Archidiacono.*[27])

Lator praesentium °*W. parochianus vester*° sua nobis insinuatione[28]) monstravit, quod, quum[29]) °*in facie ecclesiae*° quandam mulierem °*viduam A. nomine*° legitime desponsasset, et[30]) carnalis esset copula subsecuta, inter eos scandalum est subortum, cuius occasione °*praedictus vir*° debitum ei °*coniugale*° subtraxit. Con-

---

Cap. XIX. 7) *et ol.*: C. H. — 8) *ordinet*: Comp. IV. Ms. A. — 9) *sunt*: C. R. 1. — 10) *ecclesiarum basilicarum*: Comp. IV. Ms. A. — 11) *quae sunt . . . . constitutae*: Reg. — 12) *Vesprimmien*: C. R. 2. — *Vesprimiensi*: C. R. 1. — *Vesprim.*: Comp. IV., Böhm. — *Vespremiensi*: C. L., Reg. — 13) *Vesprimen.*: Comp. IV. Ms. A. B. — *Wespriniea.*: Aug. — 14) *fuit*: Comp. IV. Ms. A. — 15) *aliquo*: ib. — *alio, quos* C. H. — 16) *praeside*: C. R. 1. H., Comp. IV. Ms. A. B. — add.: *et*: C. R. 1. — 17) *accipiendi*: Comp. IV. Ms. A. — 18) omitt. Comp. IV. Ms. B. — *eam*: Aug. — 19) *privilegiis*: Comp. IV., Reg. — 20) *praedicti*: ib., C. H. — 21) *plenius persp.*: C. R. 1. — *prospeximus*: Comp. IV. Aug. — 22) *qui mentionem non fecit de praedictis praedecessorum suorum privilegiis, sed de privilegio S. Stephani regis, cui, quantum ad hoc capitulum, per saepefatos Rom. Pont. exstitit derogatum*: Reg. — 23) *nostrorum*: Comp. IV. Ms. A. B. — 24) omitt. Comp. IV., Reg. — 25) *ipsum*: Comp. IV. Ms. A. — 26) *non (nec*: Ms. B., Reg.) *obstante praescriptione*: Comp. IV., Reg. — 27) *etsi*: Comp. IV. Ms. A. — 28) *nobis*: Böhm. — 29) *consummaverat praescriptionem*: Comp. IV. Ms. A., Reg. — 30) *praescribit*: Böhm.

Cap. XX. 31) c. 41. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 3. — 32) omitt. Comp. IV. Aug. — cf. Rom. XIV. 23. — 33) *poterit*: C. R. 1. — 34) *servari*: Comp. IV. Aug.

TIT. XXVII. Cap. I. 1) Greg. I. Reg. III. 6. (A. 593.) — Lips. L. 5., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *Greg. IX.*: C. H. — *Greg. I. primae Iustinianae*: Comp. I. — *Greg. Ioanni primae Iustinianae Illyricae*: Lips. — *Greg. Ioanni ep. primae Iustinianae*: Reg. — *Greg. Ioanni archiep. etc.* Böhm ex Cont. — 3) *protulit . . . sententiam, quae licet non esset appellatione suspensa, contra leges tamen canonesque prolata, ipsa non poterat iure subsistere*: Reg. — 4) *canonesque*: C. H., Lips., Comp. I. Aug. — 5) *sistere*: C. H.

Cap. II. 6) Restitutum ex Greg. I. Reg. II. 40. (A. 592.) — Comp. I. h. t. c. 3. — 7) *Ioanni Ravennae episcopo*: Reg. — *Io. Ravennati ep.*: Cont. ex Böhm. — 8) *vigori*: Comp. I. Ms., Reg.

Cap. III. 9) Greg. I. Reg. III. 8. (A. 593.) — Comp. I. h. t. c. 4. — 10) *Natali archiep. Salonitano*: Comp. I., Reg., Böhm. — 10*) omitt. Comp. I., Reg. — 11) *episcopatus*: Reg. — 12) abest a Comp. I. Ms. — 13) *etiam conc.*: C. R. 2. — *iusta et concors*: C. H.

Cap. IV. 14) Ep. XII. epp. Leonis M. ed. Baller. — Comp. I. h. t. c. 6. — 15) *Leo episcopus (Papa*: Ms.) *universis per Caesariensem Mauritaniam constitutis*: Comp. I. — *Leo urbis Rom. episcopus universis episcopis etc.*: orig.

Cap. V. 16) App. XLIX. 12., Lips. XLVII. 41. Cass. L. 37., Comp. I. h. t. c. 7. — 17) *episcopo*: Comp. I. — add.: *P. C. In em.*: Comp. I. Aug. — *P. C. In eminenti*: Ms. — cf. App. XLIX. 13., Comp. I. c. 40. de app. II. 20. — 18) *praecepimus*: App. — 19) *mandandam*: Lips., Cass. — 20) *cognoscere*: App. — 21) *referri*: Coll. citt.

Cap. VI. 22) App. XXXVI. 2., Comp. I. h. t. c. 7. — 23) *Norwicensi ep. et abb. de Evesham*: App. — 24) omitt. C. H. — 25) *gaudeant*: Coll. citt.

Cap. VII. 26) Restitutum ex App. VI. 11., Lips. LIX. 21., Cass. LVIII. 11., Comp. I. h. t. c. 9. — 27) *Norwic. ep. et archidiaconis*: App. — *Norw. ep. et W. i. arc.*: Cass. — *Norw. et T. et W. archidiaconis*: Lips. — *Norvic. et T. W. archid.*: Comp. I. Ms. — *Norw. et T. et W. i. archid.*: Aug. — *Id. eid. et W. i. archid.*: Böhm. — 28) *assertione*: App. — 29) omitt. Lips. — 30) *carnali cop. subsecuta*: App., Lips., Cass.

sanguinei vero[31]) '*praedictae*' mulieris hoc molestum habentes, '*coram vobis*' quaestionem moverunt proponentes, quod mulierem invitam et renitentem, nec aetatis aptae matrimonio exsistentem[32]) duxisset uxorem[33]). Et quoniam idem '*vir, sicut nobis proponitur,*' vitam cupiebat[34]) agere[35]) dissolutam[36]), demum[37]), utriusque studio interveniente, fuerunt[38]) minus rationabiliter separati. Nolentes igitur matrimonia[39]) canonice[40]) contracta levitate quadam dissolvi, '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si vobis[41]) constiterit, eos[42]) per iudicium ecclesiae[43]) non fuisse legitime[44]) separatos, ecclesiamque deceptam[45]), ipsos '*quoque contradictione et appellatione cessante*' faciatis sicut virum et uxorem insimul permanere.

CAP. VIII.[46])

Retractatur sententia praetextu iniquae consuetudinis lata contra ecclesiam.

Idem *T. et Clericis S. Anastasiae Veronensis.*[47])

Quum causa, quae vertitur inter vos, et G. et A.[48]) laicos super domo quadam eis ab archipresbytero vestro vendita, ad examen '*dilecti filii nostri*' I.[49]) '*basilicae XII. Apostolorum presbyteri cardinalis, tunc*' apostolicae sedis legati delata fuisset, post[50]) appellationem ad nos interpositam, et receptas inducias, quoniam[51]) infra[52]) terminum tibi, fili T., ad eam prosequendam praefixum[53]) iter '*ad nos veniendi*' non arripueras, contra te sententiam proferens[54]) memoratis G. et A. praetaxatam domum secundum Veronensis civitatis consuetudinem adiudicare[55]) curavit. Deinde[56]) quum causa fuisset ad nos per appellationem delata, Brixiensis episcopus delegatus a nobis sententiam contra vos, spreta forma canonum, secundum eandem consuetudinem, sicut praefatus legatus fecerat, promulgavit. Nos autem, '*quum tandem utraque pars nostro se conspectui praesentasset, diligentius*' considerantes, quod, licet usus vel[57]) consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati aut legi praeiudicat, praescriptam sententiam '*de communi fratrum nostrorum consilio*' revocavimus, et vos ab impetitione absolventes illorum[58]), vobis et ecclesiae vestrae domum '*auctoritate apostolica*' adiudicavimus[59]) supradictam.[60])

CAP. IX.[61])

Sententia iniqua retractatur per superiorem; licet causa fuerit appellatione remota commissa. Si autem continet manifestam iniquitatem, est nulla. H. d. intelligendo, quod ponat duos casus.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Inter ceteras '*Et infra:* [*cf. c. 2. de off. iud. del. I. 29.*']) Item quum aliqua causa appellatione remota[62]) committitur, et sententia fertur iniqua, eam evacuari[63]) oportet, nec ei debet stari, si iniquitatem continuerit[64]) manifestam.

CAP. X.[65])

Sententia lata contra absentem non contumacem in causa matrimoniali non valet. H. d. intelligendo, quod haec mulier non fuit contumax. Panorm.

Clemens III.[66])

Tenor literarum tuarum '*nobis transmissus*' ostendit, quod, quum '*in archipresbyteratu sancti Germani*' inter R.[67]) et M. mulierem quaestio matrimonii verteretur, et[68]) '*venerabili fratri nostro*' Theatino[69]) episcopo commissa fuisset, '*quia, terra illa tunc pro regis morte turbata, mulier sibi evidenti periculo viarum praecavens non poterat se iudici, a quo iam tertio citata fuerat, praesentare, licet nuncium cum excusatione transmiserit, episcopus tamen*' idem[70]) eundem R. '*postmodum,*' muliere absente, ab impetitione ipsius absolvit. Ceterum eadem mulier '*ad praesentiam nostram accedens*' a nobis ad te literas impetravit, ut de causa cognosceres, et eam fine debito terminares[71]), '*quandoquidem coram memorato episcopo pro commotione terrae non poterat definiri.*' Dictus vero R., a te vocatus[72]) ad causam, infirmitate praetenta[73]) non adfuit. Sed quia nocte sequente aliam sibi copulare praesumpsit, in eum[74]) excommunicationis sententiam promulgasti; a qua postmodum[75]) absolutus ad[76]) te '*in propria persona*' veniens, ostendit literas episcopi memorati, quibus eum ab inquietatione[77]) ipsius '*ob hoc*' absolutum fuisse patebat, '*quod mulier ad praesentiam episcopi non accessit.*' Quia igitur, '*sicut proponis,*' mulier '*eadem quotidie cum lacrimis clamat post te, et*' suos[78]) testes offert ad probandum, quod idem R. eam desponsationis annulo publice subarrasset[79]), tu[80]) quid super his agere debeas '*humiliter*' postulas educeri. Ideoque[81]) inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, non obstante '*tali*' illicita absolutione, quam episcopus fecit, in causa '*sublato appellationis impedimento*' procedas[82]), '*et eam debito fine decidas,*' eidem R.[83]) sub poena excommunicationis arctius interdicens, ne ad eam, quam superinduxit[84]), accedat, priusquam fuerit causa decisa. '*Testes autem non respuas, etc.*

CAP. XI.[85])

Sententia divortii in causa matrimoniali rite lata, ad solam coniugis confessionem asserentis contrarium non revocatur, sed interim ei statur, donec legitime de contrario doceatur. Ita summatur, ut aliquid de novo afferat. Panorm.

Idem.[86])

Consanguinei E.[87]) latricis praesentium, sicut '*nobis*' tuis literis intimasti, '*productis in iure sub examine tuo testibus,*' compaternitatem inter ipsam et virum suum legitime probaverunt ita, quod inter eos sententiam divortii protulisti[88]). Praedicta vero E., quum sit tibi postmodum confessa, quod eius commater in veritate ante sententiam non fuisset, sed[89]) post separationem compaternitatem eam[90]) eo contraxit, et[91]) tandem ad secundas nuptias convolavit. '*Quia igitur reatum suum nunc recognoscens consilium nostrum super hoc exspectat, tu etiam a nobis in hoc postulasti responsum,*' Fraternitati tuae '*praesentium pagina*' respondemus, quod propter solam confessionem mulieris non est recedendum a sententia per iudicium[92]) ecclesiae rationabiliter promulgata, nisi '*forte*' legitime in contrarium probaretur. '*Ad ultimum vero eidem mulieri etc.*

CAP. XII.[93])

Si Papa contra pronunciationem suam confert beneficium, hoc tacito subreptitia dicitur collatio, et non tenet.

Innocentius III. *Archidiacono et Sacristae Magalonensibus.*[94])

Quum olim, '*sicut accepimus, bonae memoriae*' Magalonensis episcopus '*habito dilectorum filiorum P. de Agrifolio archidiaconi, et B. prioris claustralis assensu, dilectum filium nostrum*' P. de Castro novo, ad vacantem archidiaconatum eiusdem ecclesiae nominasset[95]), praeposito[96]), ut nullos ibi, nisi prius duplici sibi

---

Cap. VII. 31) omitt. eaed. — 32) omitt. Cass. — 33) *in ux.:* ead. — 34) *cupit:* Lips. — 35) *ducere:* C. R. 1. — 36) *dyscolam:* App. — 37) *deinde:* App., Lips., Cass. — 38) *fuerint:* Lips., Cass. — 39) *at matr. . . . . dissolvuntur* (Lips.: *solvuntur*): Coll. citt. — 40) *rationabiliter et can.:* C. R. — 41) omitt. Lips. — 42) *praedictos* (*praedictum:* Cass.) *virum et mulierem:* Coll. citt. 43) *iudicem ecclesiasticum:* C. R. 1. — 44) *rationabiliter:* App., Lips., Cass. — 45) add.: *fuisse:* Lips.

Cap. VIII. 46) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 10. — 47) *Theobaldo ecclesiae A.:* Comp. I. Ms. — *Theobaldo ecclesiae sanctae Anastasiae:* Aug. — 48) *Goz. et Ar.:* Comp. I. Ms. — *Guzmanum et Armannum:* Aug. — 49) *Io.:* C. R. 1. — 50) *post datas indus. et app. ad nos factam:* Comp. I. — 51) *quum:* Comp. I. Aug. — 52) *intra:* Cont., Böhm. — 53) *praescriptum:* Comp. I. — 54) *tulit et:* Comp. I. Ms. — *tulerit et:* Aug. — 55) *adiudicavit:* Comp. I. — 56) *Demum:* C. R. 2. — *Demum vero, quum causa fuisset ad nos per appellationem delata, eam ven. fr. n.* (omitt. Ms.) *R. Brixien. episc. appellatione remota delegavimus finiendam* (*terminandam:* Ms.), *qui aliquo, rationibus hinc inde diligenter auditis et cognitis, sententiam contra vos, spreta forma canonum, secundum Veron. civitatis consuetudinem, sicut et praefatus cardinalis fecerat, promulgavit:* Comp. I. — 57) *et:* C. H. — 58) *praelibatorum G. et A. super hac impetitione absolventes:* Comp. I. — 59) *adiudicamus:* Comp. I. Aug. — 60) *saepedictam:* C. R. H., Comp. I.

Cap. IX. 61) App. VII. 4., Lips. XXXV. 3., Cass. XLII. 3., Comp. I. c. 17. de app. II. 20. — 62) *cessante:* Comp. I. Aug. — *per appell. remotam:* Cass. — 63) *vacuare:* App. — 64) *continet:* Coll. citt.

Cap. X. 65) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 377., Comp. II. h. t. c. 5. — 66) *R. sanctorum Marcellini etc. et Petro presb. card. abb.:* Luc., quae quidem inscr. eadem videtur esse cum illa, quam Theinerus tanquam inscr. c. 3. Lib. IV. tit. 9. Coll. II. ex libro manuscr. Paris. edidit, (*Recherches* p. 47.): *R. in tit. sanctorum Marcelli et P. presbytero cardinali etc. abb.* — 67) *virum R.:* C. R. 1. — *Robertum et B.:* Luc. — *R. et M. militem:* Comp. II. Ms. A. male. — 68) *verteretur, ipsa testes pro matrimonio producente, vir ad sedem ap. appellavit, quumque etc.:* Luc., Comp. II. — 69) *ep. t. de Iust.:* Comp. II. Ms. A. — *Thelosino:* Aug. — *Thelesino:* Ms. B. — *Telesino:* Luc. — 70) omitt. Coll. citt. — 71) *dirimeres:* Luc. — 72) *convocatus:* Coll. citt. — 73) *detentus:* C. H. — 74) *eundem:* C. R. 2. — 75) *tandem fuit:* Luc. — 76) *ante:* Coll. citt. — 77) *impetitione:* C. H. — 78) *te, suos testes afferens, quod idem eam:* Luc. — 79) *subarravit:* C. R. 1. — 80) *et tu:* Cont., Böhm. — 81) *Igitur:* Comp. II. Aug. — omitt. Ms. A. B., Luc. — 82) *procedens:* C. H. — 83) *Roberto:* Luc. — 84) *superduxit:* C. H. — *superinduxerit:* Cont.

Cap. XI. 85) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 368., Comp. II. h. t. c. 6. — 86) *Forosiensi* (leg.: *Foroiuliensi*) *ep.:* Luc. — 87) *M.:* C. H. per tot. — *Ermengardae:* Luc. — 88) *promulgasti:* C. H. — 89) omitt. C. H., Luc., Comp. I. Aug., Ms. A. — 90) *eum contr.:* Luc. — 91) *quum tandem:* Comp. I. Aug., Ms. B. — *et tamen:* Ms. A., Luc. — 92) *iudicium:* C. H. — *per iudicium ecclesiasticum:* C. R. 1.

Cap. XII. 93) Restitutum ex Reg. Bal. I. 267. — Comp. III. h. t. c. 2. — 94) add.: *ecclesiae:* C. 1. — *Magalon.:* Comp. III. Ms. — *episcopo, archidiacono et sacristae Magalonensibus:* Reg. — 95) *nominatet:* Reg. — 96) *I. praep.:* Cont., Böhm.

voce concessa, institueretur per appellationem interpositam inhibente, episcopus '*tum quia contra antiquam Magalonensis ecclesiae consuetudinem et commune ius canonum esse dicebat, aliquem sibi vocem duarum personarum in eadem ecclesia vendicare, tum quia ex indulgentia felicis memoriae Coelestini Papae praedecessoris nostri, quam in capitulo praesente praeposito legi fecit, sibi probabat indultum, ut vacantem archidiaconatum vel sacristiam, si contra personam ab ipso nominatam aliquod rationabile et canonicum non posset legitime obiici et probari, non obstante contradictione vel appellatione conferret,*' dictum P. de archidiaconatu per '*suum*' annulum investivit '*in locum archidiaconi corporaliter illum inducens.*' Praepositus[97]) vero indignationis stimulis agitatus alium ad eundem archidiaconatum '*postmodum*' nominare praesumpsit. '*Cuius facti occasione quum tam praepositus, quam praefatus P. apostolico se conspectui praesentassent, et nos in minori tunc officio constitutos, et dilectos filios nostros B. tit. sancti Petri ad Vincula, et bonae memoriae M. tit. sancti Ioannis et Pauli presbyteros cardinales recepissent in suis quaestionibus auditores, praeposito obiiciente institutionem episcopi post appellationem, et contra definitionem felicis recordationis Alexandri Papae praedecessoris nostri, et a suspenso factam cassari debere: a praedicto P. (sicut asserit) ad singula fuit hoc modo responsum, scilicet, quod appellationem ipsam nullius constabat esse momenti, tum quia a suspenso fuerat appellatum, quod in continenti se velle probare dicebat, quare illius non intererat appellare, et contra dictam indulgentiam appellatio interposita non tenebat; tum quia causam in iure prohibitam, scilicet duplicis vocis vel dignitatis, quae nulli quantumlibet exercitatae personae secundum canonicas sanctiones debet committi, in forma appellationis, expressit: unde tali appellationi non fuisse deferendum, ex consultatione felicis memoriae Alexandri Papae probabat, nec constitutionem Henrici quondam Albanensis episcopi, cuius obtentu dignitatem prioris maioris usurpaverat, illi posse patrocinari firmiter asserebat, quum in ipsa evidentius exprimatur, ne deinceps prior maior in Magalonensi ecclesia haberetur; unde sequebatur, nec praepositum, nec alium dignitatem illam sibi posse aliquatenus vendicare, praesertim quum ibi contineatur expresse, quod praepositus non dignitatem prioris, sed curam circa correctionem excessuum et erratorum debeat duntaxat habere. Si enim dignitatem vellet intelligi, ubi curam apposuit, dignitatis vocabulum expressisset, sicut ex consultatione dicti Alexandri Papae praedecessoris nostri comprobari dicebat. Ex verbis autem ipsius constitutionis monstrabat, ipsum praepositum dictam curam de manu episcopi accipere debuisse. Ceterum ex literis episcopi super hoc conquerentis evidenter liquebat, praepositum non tanquam Aaron a Deo vocatum, sed a se ipso exortum sibi impudenter honorem sumpsisse. Unde, quum privilegium mereatur amittere qui permissa sibi abutitur potestate, tam nomine episcopi quam suo super hoc ei perpetuum silentium imponi petebat, proponens, quod dignitas memorata non nisi sacerdotali fungenti officio de iure et antiqua Magalonensis ecclesiae consuetudine fuerat conferenda; praepositum vero tum debilitate quam deformitate corporis impediente ad sacerdotium promoveri non posse affirmabat instanter, dicens partem episcopi, utpote maiorem et saniorem, non obstante unius appellatione, merito secundum Lateranense concilium obtinere; insuper allegans, eum praepositum appellationi renunciasse spontaneum interiectae. Quum enim taliter appellasset, ut nullus, nisi duplici sibi voce concessa, archidiaconus deberet institui, et ipse ad institutionem alterius procedere attentaret, contrario actu convincebatur secundum consultationem bonae memoriae praedecessoris nostri Urbani Papae ab appellationis officio recessisse. Ad definitionis autem articulum taliter respondebat, asserens episcopum secundum tenorem definitionis rationabiliter processisse, adiiciens etiam, quod praepositus ecclesias sancti Firmini et de Maurino retinendo contra ipsam definitionem fecerat manifeste, et ideo eius auxilium de iure non poterat invocare. Ad suspensionis obiectionem ex adverso dicebat, quod episcopus prius legitime appellavit, et ideo sententia post lata nullatenus tenebatur adstrictus, proponens etiam, conditionalem et ad tempus latam fuisse sententiam interdicti, scilicet, donec apostolicis obediret mandatis. Unde quum ante dictam institutionem sedis apostolicae iussionibus paruisset, tam civilis quam canonici iuris censura indubitanter fuerat absolutus, praesertim quum ille, qui eum suspenderat, ipsi ut plene absoluto in omnibus communicare minime dubitaret. Ad ultimum concludebat, quod, etsi vere suspensus esset episcopus memoratus, tamen a praeposito hoc ei non posset opponi, quia, quum pro eodem suspensionis sententia notatus fuisset, morbo consimili laboranti omnis contra episcopum audientia debuit denegari, maxime quum ipsi episcopo tam in ecclesiasticis sacramentis, quam in ecclesiarum institutionibus saepe communicasset, et ideo ei notam suspensionis obiicere non valebat. Denique, si nihil horum parti suffragaretur episcopi, ad denegandam praeposito audientiam sufficere posse dicebat, quod tam per sententiam iudicis ordinarii, quam ipso iure eum excommunicationis vinculo innodatum esse, per episcopi literas evidentissime apparebat.*' Tandem C.[98]) praedecessor noster, quod factum fuerat ab utraque parte '*pro sua voluntate*' cassavit, '*sententiando*' pronuncians, quod aliquibus '*de provincia*' scriberet, ut[99]) tam episcopum quam personas ad ordinandum concorditer archidiaconum[100]) monerent, et, eorum forte monitis non admissis, hoc ipsi '*auctoritate apostolica*' exsequi non differrent. Post haec vero dictus praedecessor noster[1]) G.[2]), qui nondum ad diaconatus erat promotus officium, praeter conscientiam '*praefati Petri*' procuratoris episcopi apud sedem apostolicam tunc morantis, ipsum archidiaconatum contra pronunciationem suam[3]) contulit, *sicut credimus*, circumventus. Nos igitur inhaerentes vestigiis praedecessorum nostrorum, dicentium, sententiam Romanae sedis, quum aliquid fuerit subreptum, posse in melius commutari, quod de[4]) praedicto G. factum est, non obstante donatione, quam ab eodem episcopo[5]) in illusionem[6]) donationis apostolicae nuper dicitur recepisse, '*de communi fratrum nostrorum consilio*' in irritum revocamus, et ei, licet absenti, quum de subreptione liquido constet, super dicto archidiaconatu perpetuum silentium imponentes, '*vobis praesentium auctoritate*' praecipiendo[7]) mandamus, quatenus[8]) '*nullius contradictione vel appellatione obstante infra unius mensis spatium post harum susceptionem*' saepe dictum archidiaconatum '*de persona, cui nihil de canonicis obviet institutis,*' plena omnium vestrum, qui praesentes fuerint in ecclesia, interveniente concordia, ordinare curetis. '*Alioquin etc. Dat. Rom. VI. Id. Iun.*' [1198.]

CAP. XIII.[9])

Valet sententia contra ius litigatoris lata, si sub ea infra X. dies non fuerit appellatum. Vel sic et aliter: Per sententiam, a qua non fuit appellatum, post ecclesia subiici praelato inferiori episcopo, seu ad aliam ecclesiam pertinere.

Idem *Abbati et Conventui S. Zenonis*[10]) *Veronensis.*

Quum inter vos '*ex una parte*' pro ecclesia vestra et '*Musetum*' archipresbyterum et clericos S. Proculi, '*nomine ecclesiae suae,*' super subiectione eiusdem[11]) ecclesiae '*S. Proculi et aliis multis articulis*' quaestio verteretur, '*tibi, fili abbas, et ipsi archipresbytero in nostra praesentia constitutis venerabiles fratres nostros P. Compostellanum archiepiscopum et Odonem Terdonensem episcopum, tunc apud sedem apostolicam commorantes, dedimus auditores. Sed ipso episcopo lite pendente ab Urbis partibus recedente, dilectum filium M. subdiaconum et capellanum nostrum loco eius curavimus substituere. In quorum praesentia*' ex parte vestra[12]) fuit propositum, quod dicta ecclesia '*S. Proculi*' monasterio vestro[13]) pleno iure debet esse subiecta, videlicet in[14]) institutione, destitutione, '*vel*' investitura archipresbyteri et eiusdem[15]) fidelitate, ipsius et fratrum obedientia, correctione, repraesentatione ad ordines, tonsuratione, susceptione chrismatis, letaniis et aliis similibus, per quae plena subiectio declaratur. Ad quod probandum instrumentum publicum concessionis '*bonae memoriae*' R.[16]) quondam Veronensis episcopi pars vestra[17]) in medium producebat, quam concessionem successor eius T.[18]) ratam habuit, et etiam confirmavit. Super his quoque tam Romanorum Pontificum, quam patriarcharum Aquilegiensium privilegia et confirmationes induxit, quorum unus, '*scilicet Gotefridus,*' de subiectione plenaria in privilegio suo evidenter expressit, quod sub testimonio R.[19]) quondam Veronensis episcopi, qui eiusdem ecclesiae archipresbyter exstitit, factum fuerat et completum, et in eo[20]) a priore '*monasterii*' sancti Zenonis mandavit sua vice subscribi, '*sicut in instrumento publico continetur.*' Adiecit etiam pars vestra[21]), quod inter B.[22]) quondam abbatem eiusdem monasterii, et '*Sicherium*'

Cap. XII. 97) *unde praepositus:* Comp. III., Reg. — 98) *dictus:* ib. — 99) *quod:* C. R. 1. — 100) *archidiaconatum:* C. H., Comp. III., Reg. — 1) *dict. pr. n.:* omitt. Comp. III., Reg. — 2) *G.:* C. R. 1. L. — *Geraldo Ioannino:* Reg. — 3) *proprium:* Comp. III., Reg. — 4) *in:* Comp. III. Aug. — 5) *a te, frater episcope:* Comp. III., Reg. — 6) *elusionem:* C. R. H., Comp. III., Reg. — 7) omitt. Comp. III., Reg. — 8) *ut:* Reg.

Cap. XIII. 9) Restitutum ex Reg. Bal. I. 283. — Comp. III. h. t. c. 3. — 10) *S. Zen.:* omitt. C. R. 1. — 11) *ipsius:* Reg. — omitt. Comp. III. — 12) *tua, fili abbas:* Comp. III., Reg. — 13) *S. Zenonis:* ib. — 14) omitt. Comp. III. Aug. — 15) add.: *ecclesiae:* C. H. — 16) *Brunonis:* Comp. III., Reg. — 17) *tua:* ib. — 18) *eiusdem R.:* C. H. — *G.:* Cont., Bohm. per tot. — *Theobaldus:* Comp. III. — *Thebaldus:* Reg. — 19) *R.:* C. H. *Riprandi:* Reg. — 20) *ea:* Comp. III. Aug. — *eodem:* Cont., Bohm. — 21) *tua:* Comp. III., Reg. — 22) *B.:* C. R. 2. L. — *dil. fil. nostr.:* Comp. III. Aug. — *Nobilem:* Ms., Reg.

sancti Proculi[23]) archipresbyterum et fratres ipsius procedente tempore de fidelitate et obedientia manuali controversia fuit exorta, ad quae duo illi se[24]) duntaxat teneri negabant, et super his testes producti fuerant. Tandem praefatus T.[25]) Veronensis episcopus, '*rationibus utriusque partis auditis et cognitis*,' quendam cardinalem sequens, a quo idem[25*]) fuerat iudicatum, quod vel archipresbyter dimitteret ecclesiam, aut abbati obedientiam repromitteret, '*credens etiam, quod testes vera deposuerint coram eo, qui de fidelitate manifestum protulerant testimonium, idem et ipse*' sententialiter diffinivit, '*sicut in instrumento publico perspeximus contineri.*' Cuius sententia, quum nulla fuerit appellatione suspensa, in rem transiit iudicatum, '*quam asserebat nullo posse iuris remedio attentari, a cuius prolatione usque ad tempora ista L. annorum spatium est transactum, per quos, quod monasterium S. Zenonis praefatam ecclesiam pleno iure possederit, et quod praedictus archipresbyter et fratres eius praeteriti et praesentes obedientiam abbatibus S. Zenonis fecerint, tonsuram ab ipsis receperint, et in aliis, quae praemisimus, obsequia sibi praestiterint, per testes et instrumenta probavit, et sic usque ad tempus litis nuper evortae monasterium in possessione fuisse firmiter asserebat, querens, ecclesiam S. Zenonis a nominato archipresbytero super quibusdam de praemissis indebite molestari. Tribus ergo praecipue rationibus suam assertionem proponebat esse munitam, videlicet per privilegiorum confirmationem, per auctoritatem sententiae et per temporis longaevitatem, ut quasi funiculus triplex difficile dissolveretur. Ex opposito vero memoratus archipresbyter praedicta omnia monasterio competere denegabat, praemissis rationibus sic respondens, quod, quum instrumentum concessionis praedicti R. episcopi non fuerit publica manu confectum, nec sigillo episcopali munitum, et propter rasuras quasdam suspectum prima facie videbatur, parti suae nec poterat nec debebat praeiudicium generare, et sic nec ceterae probationes abbatis, ut confirmationes et privilegia, ex ipsa donatione pendentia, quum quasi arenoso fundamento et arundineo baculo niterentur, et principali non valente nullam haberent accessoria firmitatem. Quod etiam parti suae sententia memorati T. Veronensis episcopi non noceret, illa ratione dicebat, quia non continebat absolutionem vel condemnationem, quum sub alternatione prolata fuisset, sicut et sententia cardinalis, quae, quum in medium produci non posset, nec prodesse poterat nec obesse, praesertim quum et prolatam esse penitus denegaret; contra quam, etiamsi prolata fuisset, nec appellatione suspensa, poterat tamen agi de falso, quum ex instrumento praedicti H. Veronensis episcopi per vitium rasurae falsato lata fuisset. Sed nec testes ex tenore sententiae dicuntur deposuisse iurati, quare nulla fides eis fuerat adhibenda. Longaevitatem etiam temporis seu praescriptionem ecclesiae suae non posse nocere dicebat, quia pars adversa nulla ratione probaverat subiectionem continuam vel frequentem, sed quod ecclesiae S. Proculi quandoque praefuit abbatia. Ceterum ad assertionem intentionis suae pars archipresbyteri praedicti supra dicti R. Veronensis episcopi publicum protulit instrumentum antiquius illo, quod fuerat a iam dicto abbate productum, in quo idem episcopus lacrimabiliter postulantibus archipresbytero et clericis S. Proculi sub poena excommunicationis firmiter repromisit, quod nunquam alii subiiceret ecclesiam nominatam, quam ecclesiae S. Firmi archipresbyter et clerici audierant ab episcopo supponendam. Cuius factum dictus T. successor illius suis literis confirmavit. Contra quas nulla ratione venissent, si praefatus abbas, quum subiectionis ab eis literas, de quibus praemisimus, impetravit, quae gesta fuerant expressisset. Ideoque abbatis rescripta per suppressionem veritatis adhibita fraude dicebat obtenta. Idem etiam archipresbyter libertatem ecclesiae volens ostendere, quod ipse cum clericis suis sine abbatis licentia locaverit et dislocaverit, et capellas sanctorum Viti et Maximi ordinaverit, conversus et alias in eis ponendo personas, et quod canevarios et alios officiales in ecclesia sua libere instituerit, et ab ecclesia cathedrali quandoque chrisma receperit, quandoque a monasterio nominato, depositionibus testium legitime comprobavit. Verum pars abbatis, ut responsionem partis adversae elideret, quae instrumentum donationis viribus carere dicebat, illius temporis alia instrumenta produxit, ut ex eorum collatione, quum non essent publica manu confecta, instrumentum suum authenticum appareret, quum simplicitas hominum illius temporis talia non requireret. Sed pars adversa et illud et alia reprobabat. Porro instrumenta partis adversae, quae notam falsitatis habere pars proponebat abbatis, etiam si vera essent, in nullo sibi posse nocere dicebat, quum in priori iudicio fuissent exhibita, ubi et haec et alia, quae posset obiicere pars adversa, sive commissa fuerint vel etiam allegata, audiri ulterius non deberent, ne lites fierent immortales, quae praetextu instrumenti post reperti non debent ullatenus instaurari. Querela quoque falsi, quam volebat proponere pars adversa, viginti annorum spatium non excedit, et quum a tempore latae sententiae XL. anni et amplius, a tempore vero litis motae triennium sit elapsum, querela falsi non poterat ulterius intentari. Quum itaque haec, quae praemisimus, et similia multa praefati auditores nobis et fratribus nostris prudenter et fideliter retulissent, nos, communicato fratrum nostrorum consilio,*' Quumvis forte dicto instrumento donationis non sit plurimum innitendum, nec confirmationibus, vel[26]) privilegiis, quae de ipso causam et originem acceperunt, attendentes tamen[27]), quod, quantum ad litigantes ipsos, ius ex sententia factum fuit[28]), postquam in rem transiit iudicatam, etiamsi contra ius litigatoris lata fuisset, quum contra ius constitutionis expresse lata non fuerit, veritate gestorum sermonibus praevalente, quae praesumitur[29]) rite per omnia celebrata, '*statuimus, et per sententiam*' diffinimus, ut archipresbyter S. Proculi, qui pro tempore fuerit, fidelitatem et obedientiam praestet abbati sancti Zenonis. '*Et quia etc. Datum Romae ap. S. Petrum XIII. Kal. Iul.*' [1198.]

CAP. XIV.[30])

Sententia contra actorem lata, nihil iniqui continens, venit in causa appellationis confirmanda, licet per attestationes videatur pro actore fuisse probatum, dummodo pro sententia concurrant praesumptiones. De quibus hic in litera, et secundum hunc intellectum est hic casus singularis valde.

Idem *canonicis Novariensibus.*

Causam, quae inter vos et '*dilectum filium*' A.[31]) '*Siccum*' clericum super praebenda Novariensis ecclesiae vertebatur, '*quae quondam fuit venerabilis fratris nostri Novariensis episcopi, de qua se dicebat idem Albertus per bonae memoriae C. Papam praedecessorem nostrum fuisse per annulum investitum, coram nobis diutius ventilatam venerabili tandem fratri nostro*' Laudensi[32]) episcopo de consensu partium '*appellatione remota*' commisimus terminandam, qui, '*sicut ex literis ipsius accepimus, utriusque rationibus plenius intellectis*,' pro vobis contra dictam A. diffinitivam sententiam promulgavit, a qua fuit ad nostram audientiam appellatum. '*Dicto igitur Alberto et magistro I. et V. procuratoribus ecclesiae vestrae in nostra propter hoc praesentia constitutis, idem Albertus probare multipliciter nitebatur, sententiam ipsam inique latam fuisse, ac propter hoc debere non immerito retractari, dictis procuratoribus vestris defendentibus sententiam et eam petentibus confirmationis nostrae praesidio communiri. Nos igitur, auditis quae fuerant hinc inde proposita et diligentius intellectis, habito etiam cum fratribus nostris super hoc diligenti tractatu,*' Licet ex parte ipsius A. fuisset propositum, quod contra formam mandati nostri dictus episcopus sententiam promulgavit[33]), sicut per attestationes nitebatur probare, quia tamen iudicis animus non semper ad unam probationis speciem inclinatur, et ipsa sententia nihil continebat iniquum, et eidem[34]) iudici de communi partium assensu fuerat causa '*appellatione remota*' commissa, qui, ut sententiam ferret post examinationem causae, ab utraque parte fuerat requisitus, sententiam ipsam '*de fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica*' curavimus confirmare, '*ac eam per venerabilem fratrem nostrum Portuensem episcopum diffinivimus observandam etc. Dat. Lat. VI. Id. Dec.*' [1198.]

CAP. XV.[35])

Si sententia praecipit aliquid fieri ad certum terminum, tempus decendii ad appellandum currit a tempore sententiae, non autem a die finiti termini. Hoc primo. *Quadrimestre tempus, quod a lege datur condemnatis in personali, potest a iudice ex causa arctari, et sponte terminum arctatum recipiens non potest post decendium appellare, licet non constet, iudicem ex causa terminum abbreviasse.* Hoc secundo. *Ab executione sententiae non appellatur, nisi in executione modus excedatur.* Hoc tertio d. evacuando medullam cap. secundum Panorm.

Idem *Constantiensi Episcopo.*

Quod[36]) ad consultationem (*Et infra:*) Quia[37]) '*a nobis similiter*' postulasti, utrum appellationi sit clerici deferendum, qui purga-

---

Cap. XIII. 23) S. *Proc.*: omitt. Comp. III., Reg. — 24) *dictus archipresbyter cum fratribus suis se* (omitt. Aug.) *duntaxat ten. negabat*: ib. — 25) R.: C. H., Comp. III. Aug. — 25*) omitt. Comp. III., Reg. — 26) *nec*: Cont., Böhm. — 27) omitt. Comp. III., Reg. — 28) *fuerit*: C. II. — 29) *praesumuntur*: Comp. III., Reg.
Cap. XIV. 30) Restitutum ex Reg. Bal. I. 451. — Comp. III. h. t. c. 4. — 31) *Albertum*: Reg. per tot. — 32) *Laudon.*: C. R. 1. — *Laudun.*: Böhm. ex Cont. — 33) *promulgaverat*: Comp. III. Aug. — 34) *ei*: Böhm.
Cap. XV. 35) Restitutum (quantum opus fuit) ex Reg. Bal. I. 543. — Comp. III. h. t. c. 5. — 36) *Quid*: Reg. — 37) *ei* (*tu*: Aug.) *autem, quod*: Comp. III., Reg.

tionem indictam sibi per sententiam, et ad ipsius receptionem terminum competentem, puta[38]) viginti dies vel amplius, sine contradictione recipiens, et ad diem veniens consequenter appellat, causam non exprimens appellandi, nec sit locus nisi suscipiendae purgationi et executioni sententiae, a cuius prolatione[39]) et purgatione[40]) iniuncta ultra[41]) decendium[42]) dicitur effluxisse, taliter duximus[43]) respondendum, quod, quum post decem dierum spatium sententia in auctoritatem rei transeat iudicatae, qui ad provocationis subsidium infra[44]) id temporis[45]) non recurrit[46]), appellandi sibi aditum denegavit, quum per[47]) hoc videatur per[48]) interpretationem iuris latae sententiae paruisse, praesertim ubi causa non redditur appellandi. Sed nec executionem ipsius sententiae ideo convenit retardari, licet ad hoc agendum quadrimestre tempus regulariter sit statutum, quia id arctari potest nonnunquam a sedente in medio, et etiam prorogari. Et qui ab initio sponte recipit[49]) terminum breviorem, imputari[50]) sibi potest et debet, quum ex hoc videatur amplius[51]) beneficium contempsisse. Unde talis non audietur appellans: nisi forte adversus eum modus executionis canonicus excedatur. °*Dat. Lat. III. Id. Ian.*° [1199.]

CAP. XVI.[52])

Sententia potest probari per testes: licet non deponant de causis, quae solent iudicem movere ad sententiandum.

Idem *Decano, Cancellario*[52*]) *et C. Canonico Lundonensibus.*[53])

Sicut nobis °*vestris literis*° intimastis, quum causa, quae inter H.[54]) subdiaconum et B.[55]) presbyterum °*sancti Clementis*° super quinque frumenti modiis vertebatur, ipsi[56]) subdiacono per annos singulos exsolvendis, °*ex delegatione nostra*° vobis commissa fuisset, et °*partibus in vestra praesentia constitutis*° restitutionem sibi fieri postularet subdiaconus[57]) supradictus, adversarius se ad hoc non teneri respondit, quum alia vice super hoc °*coram iudice*° conventus fuerit[58]), et sententialiter absolutus, quod ostendere voluit[59]) duorum testimonio °*sacerdotum,*° ex quorum depositione[60]) °*vobis*° constitit, quod magister A. auctoritate[60*]) °*venerabilis fratris nostri*° episcopi Lundunensis[61]) ipsum[62]) °*per iudicium*° absolvit ab impetitione subdiaconi memorati. Verum quia testimonium ipsorum quasi nude prolatum fuerat, quum de causis[63]), quae iudicem movere solent ad sententiam proferendam, nihil °*se scire*° dixerint[64]), °*variatum fuit inter iuris peritos, a quibus consilium postulastis, aliis asserentibus tale testimonium non valere, aliis sentientibus, quod valeret. Unde in hac ambiguitate*° Quid tenendum sit, sedem duxistis apostolicam consulendam. Quum autem in plerisque locis, in quibus copia prudentum habetur, id moris[65]) exsistat, quod omnia[66]), quae iudicem moveant[67]), non exprimantur[68]) in sententiis proferendis, vobis taliter respondemus, quod, quum ex depositionibus[69]) testium praedictorum constiterit °*vobis*°, sententiam a iudice suo[70]) °*fuisse*° prolatam, propter auctoritatem iudiciariam praesumi debet[71]), omnia legitime processisse. °*Dat. Lat. II. Kal. Apr.*° [1199.]

CAP. XVII.[72])

Ab eadem sententia potest appellare nedum reus victus, sed etiam tertius, cuius interest; et poterit sententia quoad reum nil de suo iure docentem confirmari, respectu vero tertii rationabiliter appellantis infirmari.

Idem *Asturicensi*[73]) *Episcopo, et Abbati sancti Isidori Legionensis.*

Quum super controversia, quae inter °*venerabilem fratrem nostrum*° Auriensem[74]) episcopum °*ex parte una,*° et monasterium Cellae novae super statu ipsius °*ex altera*° vertebatur, pro °*ipso*° episcopo diversae sententiae latae[75]) fuissent, °*O. archidiaconus et*° nuncius °*venerabilis fratris nostri*° Ovetensis[76]) episcopi °*ad apostolicam sedem accedens,*° per eas Ovetensem ecclesiam laesam graviter querebatur[77]), ad quam °*illud*° proponebat monasterium pertinere. *(Et infra:)* °*Postquam igitur haec et similia nobis et fratribus nostris praefati cardinales fideliter retulerant, quia constitit nobis per legatorum literas, a duobus, quum tertius interesse nequiverit, sicut ex ipsius etiam assertione tenuimus apud sedem apostolicam constituti, fuisse processum, et contra ipsorum sententiam*° Quum[78]) ex parte monasterii nihil rationabile fuerit[79]) propositum et ostensum, quare sententia[80]) pro episcopo promulgata debuerit[81]) irritari, eam, °*communicato fratrum nostrorum consilio,*° quantum ad monasterium °*ipsum*° duximus confirmandam, °*sibi perpetuum hac in parte silentium imponentes. Ceterum, quia super appellatione Ovetensis ecclesiae non potuimus elicere veritatem, causam ipsam vestro duximus examini committendam; per apostolica scripta*° Mandamus[82]), quatenus, si constiterit, appellationem pro ecclesia Ovetensi rationabiliter interpositam, et ad eam prosequendam nuncium eius[83]) infra[84]) tempus legitimum destinatum fuisse, executio sententiae differatur, ne circa possessionem °*eandem*° Ovetensis ecclesia detrimentum incurrat. Alioquin °*ea,*° sicut ius postulat, executioni absque Ovetensis ecclesiae praeiudicio demandetur, cui[85]) quae praemissa sunt non praeiudicant[86]), quo minus[87]) suam valeat consequi rationem, quum res inter alios acta non noceat regulariter aliis[88]) iuxta constitutiones[89]) canonicas et civiles.

CAP. XVIII.[90])

Si citatus ad sententiam ex legitima causa iudici ignota non comparuit, tenet sententia contra absentem lata, sed retractatur eo probante legitimam absentiae causam. Si vero impedimentum probatur non plene, non retractatur sententia, nisi prius doceat de ipsius iniquitate. H. d. et est verus et not. intellectus secundum Panorm., quem alii doctores non clare dilucidarunt.

Idem.[91])

Quum Bertholdus[92]) miles curiam suam °*sive fundum in Westhusen quondam*° P.[93]) militi pignori obligasset, eodem P.[94]) sublato de medio A.[95]) nepos eius, qui successit eidem, °*Argentinensis dioeceseos,*° vacante ecclesia eiusdem loci °*in Westhusen,*° asserens, quod ius patronatus cum universitate transisset in eum, D.[96]) clericum °*eiusdem dioecesis ad preces bonae memoriae C. Argentinensis episcopi*° eiusdem loci archidiacono[97]) ad supra dictam ecclesiam praesentavit, qui de consensu °*et voluntate*° episcopi ipsum instituit in eadem[98]), in possessionem eum induci faciens corporalem. Praedictus vero B.[99]) dominus fundi, °*asserens, quod sibi retinuerat ius patronatus expresse, quum fundum obligaverat creditori,*° T. sacerdotem memorato episcopo praesentavit, sed ipsum episcopus non admisit[100]) °*pro suae arbitrio voluntatis.*° Quum autem °*praefatus episcopus viam fuisset universae carnis ingressus,*° dictus T. adversus memoratum D.[1]) super praedicta ecclesia °*coram substituto electo*° deposuerit[2]) quaestionem, Remensis episcopus[3]) apostolicae sedis legatus iudicibus negotium delegavit. Ad quem quum attestationes utrinque receptas per partes postmodum remisissent, et, praefato D. cum suis attestationibus accedente, dictus T. nec per se, nec per responsalem idoneum comparere curaret, ipse attestationibus, °*sicut in ipsius literis perspeximus contineri, diligenter*° inspectis clerici memorati[4]), ipsum

Cap. XV 38) omitt. C. H. — 39) *latione:* Comp. III., Reg. — 40) add.: *canonica:* C. R. 1. — 41) *infra:* C. R. — 42) *decennium:* Comp. III., Reg. (leg.: *decendium.*) — 43) *credimus:* ib. — 44) *intra:* Cont., Bohm. — 45) *tempus:* C. R. — *idem tempus:* Comp. III. Aug. — 46) *currit:* C. L. — 47) *super:* C. R. 2. L. — 48) omitt. Comp. III. Aug. — 49) *recipit:* Cont., Bohm. — 50) *imputare:* Comp. III., Reg. — 51) *amplioris:* ib.

Cap. XVI 52) Restitutum ex Reg. Bal. II. 48. — Comp. III. h. t. c. 6 — 52*) *F. canc.:* Reg — 53) *Laudun.* Comp. III., Reg., Bohm. — 54) *Henricum:* Comp. III., Reg. — 55) *H.:* C. H. — *Haurdum:* Comp. III. Ms. — *Huardum:* Aug., Reg. — 56) *qui dicebantur ipsi Henrico per annos singulos exsolvendi:* Comp. III. Aug., Reg. — 57) *subdiaconi:* Bohm. — *idem Henricus:* Comp. III., Reg. — 58) *fuerat:* Comp. III. Aug. — 59) *voluerit:* Bohm. — 60) *depositionibus:* Reg. — 60*) *ex parte:* Comp. III., Reg — 61) *Laudun.:* C. O., Comp. III., Reg. — 62) *Haurdum* (*Huardum:* Ms.) *presbyterum:* Comp. III., Reg. — 63) *allegationibus, testibus et rationibus:* ib. — 64) *dixerunt:* C. H. — *dixissent:* Comp. III., Reg. — 65) *hic modus:* C. R. 1. — 66) *causae:* Reg — 67) *moverunt:* Comp. III., Reg. — 68) *exprimuntur:* C. H. — 69) *depositione:* Reg. — 70) omitt. Comp. III. Aug. — 71) *debent:* ead.

Cap. XVII. 72) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 7. — 73) *scilicet sancti:* Böhm. ex Cont. — *Asturicensi* (*Astucienst:* Ms.) *ep. et S. Isidori Legionen. et de Cantazeto* (*Karuzuto:* Ms. — *Castaneto:* coniectura Bonsal.) *abbatibus:* Comp. III — 74) *Asterinn.:* C. L. — *Arenen.:* C. H. — 75) *prolatae:* C. H. — 76) *Oscten.:* Cont. per tot. — 77) *conquerebatur:* C. R. 2. L., Comp. III. Aug. — *conquerebantur:* Ms. — 78) omitt. Comp. III., Bohm. — 79) *fuit:* Comp. III. — 80) *sent. pro ep. prom.:* omitt. Comp. III. — 81) *debuerat:* Cont., Bohm. — 82) *mandantes:* Comp. III. — 83) *ecclesiae Ovetensis:* ead. — 84) *intra:* Cont., Böhm. — 85) *quibus:* Comp. III. — 86) *praeiudicent:* Cont., Bohm. — 87) *quominus valeant:* Comp. III. — 88) *alii:* Cont. — 89) *sanctiones.* C. R. 1.

Cap. XVIII. 90) Restitutum ex Reg. Becqu. VIII. 8. — Comp. III. h. t. c. 8. — 91) *Abbati de Bongur* (lez.: *Baumgarten*) *et praeposito S. Arbogasti Argentinensis dioeceseos et custodi S. Thomae Argentin.:* Reg. — 92) *Heltodus:* Comp. III. Aug. — 93) *Peregrinus:* Comp. III., Reg. — 94) *B.:* Comp. III. Aug. — *Bertholdo:* Reg. — 95) *Arthongus:* Comp. III. Ms. — *Artongus:* Aug. — *Hurtongus:* Reg. — 96) *Brunnum:* Comp. III. — *Brunnonem:* Reg. — 97) *archidiaconum:* Reg — 98) *eandem:* Comp. III. — seq.: *in:* omitt. Ms. — 99) *Ber.:* Comp. III. Aug. — *Bertoldus:* Ms., Reg. — *Bertholdus:* Bohm. — 100) *admittere renuit:* Comp. III., Reg. — 1) *B.:* Comp. III. — *Brunnonem:* Reg. — 2) *deposuit:* Comp. III., Reg., Cont., Bohm. — 3) *archiepiscopus:* C. H. — *a cuius examine fuit postmodum ad venerabilem fr. n. Remens. archiepiscopum, sanctae Rom. ecclesiae card. tunc episcopum Praenestinum ap. sed. leg. appellatum, qui dil. f. abbati Novi castri, et decano sancti Thomae Argentin. mandavit, ut audirent hinc inde proposita, et ad eum remitterent causam sufficienter instructam, partibus terminum peremptorium assignantes, quo eius se conspectui praesentarent sententiam recepturae. Ipsi vero* (verb.: *ad eum . . . vero:* omitt. Aug.) *receptis testibus et redactis in scriptis depositionibus eorundem, eas* (*eam:* Aug.) *sub sigillis suis miserunt ad archiepiscopum mem. partibus termino peremptorio assignato, ad quem quum saepe dictus B.* (*Hanno:* Reg.) *cum suis attestationibus accessisset, nec per se, nec per responsalem idoneum dictus T. coram eo comparere curasset:* Comp. III., Reg. — 4) *eiusdem B.:* Comp. III., Reg., Bohm.

ab impetitione saepe dicti T. sententialiter[5]) reddidit absolutum, eidem T. imponens silentium super ecclesia memorata. Postmodum[6]) autem[7]) idem presbyter[8]) ad '*eiusdem*' archiepiscopi praesentiam '*cum attestationibus suis*' infra[9]) breve tempus accedens, iustam causam absentiae allegavit; archiepiscopus vero, '*praedicto*' Argentino electo et '*dilectis filiis*' Altae silvae et Tudebernun.[10]) abbatibus dedit suis[11]) literis in mandatis, ut[12]), si iustam absentiae[13]) causam ille[14]) ostenderet coram eis, praedictam[15]) sententiam nullius decernerent esse valoris, et[16]) '*utriusque partis attestationibus diligenter inspectis*' causam '*ipsam*' fine debito terminarent; alioquin facerent sententiam, '*quam ipse tulerat, firmiter*' observari. Verum dicto[17]) electo et praefatis abbatibus committentibus aliis vices suas, ipsi subdelegati testes super praedicto articulo receperunt, a quibus dictus clericus vocem ad nos appellationis emisit. Licet autem[18]), '*quum utraque pars cum attestationibus signatis sigillis iudicum praedictorum ad nostram praesentiam accessisset,*' iustam causam absentiae minus sufficienter presbyter[19]) probavisset, ne tamen praeiudicaret opinio veritati, '*volentes in veritate procedere, quum Christus sit veritas, dilectum filium*' R. '*S. Mariae in Dominica*' diaconum cardinalem eis concessimus auditorem. Qui quum nobis omnia[20]), '*quae coram ipso proposita fuerant, plene ac*' fideliter retulisset, '*nos, utriusque partis attestationibus ac sententia praefati episcopi diligenter inspectis, quia eandem*' ex tenore '*ipsius*' sententiae archiepiscopum invenimus circumventum, tam quia continebatur in illa, quod per attestationes ipsius clerici[21]) fuerat sufficienter probatum, quod praefatus A.[22]) in possessione iuris patronatus exstiterat, quum eundem '*Brunonem*' ad praedictam ecclesiam praesentavit; quum tamen per attestationes illas nihil aliud '*super hoc*' ostensum fuerit, nisi quod pro quodam iure, quod de illa ecclesia consuevit exhiberi patronis, praedicti P.[23]) et A.[24]) annuatim decem solidos acceperunt, '*quos tamen plebanus eiusdem loci semper contradicebat praebere;*' tum etiam[25]), quia in eadem sententia dicitur, quod dictus T. '*penitus*' in probatione defecit, quum per attestationes suas appareat '*manifeste,*' ipsum suam intentionem sufficienter probasse; tum etiam quia causam non recepit sufficienter instructam, quum unius tantum partis attestationes receperit, quae parum faciebant ad causam. Unde[26]) sententiam ipsam[27]) duximus irritandam, memorato T. adiudicantes ecclesiam supra dictam, quum per attestationes nobis constiterit evidenter, ipsum a vero patrono fuisse ad saepe dictam ecclesiam praesentatum, '*adversario super ea perpetuum silentium imponentes etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. Mart.*' [1205.]

CAP. XIX.[28])

Papa in sententiis, quas profert, ordinem iuris servat.

Idem.[29])

In causis, quae summi Pontificis iudicio deciduntur, et ordo iuris et vigor aequitatis est subtiliter observandus, quum in similibus casibus[30]) ceteri teneantur similiter iudicare, nisi forte, quum aliquid causa necessitatis et utilitatis inspecta dispensative duxerit[31]) statuendum. '*Dudum ergo etc.* [*cf. c.* 22. *de elect. I.* 6.] *Dat. Lat. V. Id. Apr.*' [1203.]

CAP. XX.[32])

Secunda sententia, in diversa instantia contra primam lata, tenet mero iure; nec debet infringi, etiamsi sit iniusta, ex quo ab ea non fuerit appellatum; praesertim si prima sententia secundis iudicibus non fuit ostensa. H. d. Panorm.

'Idem *Conventui sancti Leodii.*[33])

Inter monasterium sancti A.[34]) Rothomagensis et vestrum super modo eligendi abbatem in '*dicto*' monasterio vestro '*iam dudum*' fuit quaestio agitata, '*pro qua partibus ad sedem apostolicam accedentibus, venerabilem fratrem nostrum Octavianum episcopum Hostiensem et dilectum filium G. sancti Georgii ad Velum aureum diaconum cardinalem dedimus auditores. In quorum praesentia propositum fuit pro monasterio vestro, quod, quum abbatia ipsa olim pastore vacaret, vos convenientes in unum, Riccardum monachum virum religiosum secundum beati Benedicti regulam et ecclesiae libertatem apostolico etiam privilegio roboratam de gremio ipsius ecclesiae in abbatem vobis per electionem canonicam assumpsistis, electum ipsum ad benedictionis munus obtinendum dioecesano episcopo praesentantes, qui, per dilectum filium Gaufridum abbatem praefati monasterii sancti Audoeni prohibitus, quod postulatum fuerat non concessit. Vos ergo videntes vestrum propositum retardari, ne aliquid in praeiudicium monasterii vestri fieret, sedem apostolicam appellastis, a qua postmodum ad venerabilem fratrem nostrum Henr. episcopum et dilectos filios Hen. cantorem et R. archidiaconum Baiocenses sub eo tenore per nuncios vestros commissionis literas impetrastis, ut partibus ad suam praesentiam convocatis, inspecto privilegio et rationibus omnibus, quas utrinque ducerent proponendas, causam ipsam appellatione remota concordia vel iudicio terminarent, nullis literis obstantibus ipsarum mentione non habita a sede apostolica impetratis. Quod si omnes interesse non possent, episcopus cum eorum altero ea nihilominus exsequeretur. Quum igitur partes in praesentia praedictorum episcopi et praecentoris Baiocensium constitutae, archidiacono collega ipsorum ex certa causa et necessaria excusato, non possent ad concordiam revocari, parte vestra volente testes suos omni exceptione maiores producere ad probandam electionem canonice celebratam iuxta tenorem privilegii bonae memoriae Lucii Papae praedecessoris nostri super electione facienda indulti, R. monachus procurator dicti abbatis sancti Audoeni eis venerabilis fratris nostri Rothomagensis archiepiscopi, episcopi Ebroicensis et dilecti filii R. Ebroicensis archidiaconi patentes literas praesentavit, ne in causa procederent inhibentes pro eo, quod super eiusdem causae discussione mandatum se dicebant apostolicum recepisse. Verum quia tenor mandati literis illis non erat insertus, nec procurator, licet saepius requisitus, originale ostendere voluit vel rescriptum, eorum prohibitione postposita, probationem vestram oblatam saepius super electione canonica decreverunt pariter admittendam. Sed procurator iam dictus probationi obviare contendens in electione praemissa, monasterium sancti Audoeni spoliatum fuisse cuiusdam iuris sui possessione dicebat, quam usque ad creationem abbatis illius loci novissimi obtinuerat inconcusse, qui de congregatione sancti Audoeni a monachis de Cruce postulatus fuerat et electus. Eo igitur id probare volente, testes vestros super electione canonica, procuratoris vero super spoliatione opposita receperunt, quorum depositiones quum post diligentem examinationem disponerent publicare, ad instantiam dicti procuratoris secundae productioni testium, qua se dixit fore contentum, diem alteram assignarunt. Quumque partes ad diem et locum pariter convenissent, requisitus procurator ab ipsis iudicibus de testibus producendis, ipse quasi testium productioni renuncians, dilectorum filiorum de Bellebec et de Mortuomari abbatum et prioris de Bellebec literas eis porrexit, ne in causa procederent inhibentes. Dicebant enim, se suscepisse mandatum primo praeiudicans, cuius tenorem suis literis adiunxerunt. Ceterum quum primi iudices, rescripto diligenter inspecto, cognoscerent illud per falsi suggestionem et veritate tacita impetratum, quum in secundo mentio facta non fuerit apostolici privilegii, ut in primo, ex quo electio sortiebatur praecipuam firmitatem, et ipsi iudices in secundis literis a monachis sancti Audoeni dicerentur certa ratione suspecti, quod ostendere non potuit procurator, causis quibusdam suspicionis satis frivolis allegatis, ab eis contumaciter nulla exspectata interlocutione recessit. Attendentes igitur iudices recusationem huiusmodi et allegationem dictae suspensionis veram et supervacuam exstitisse, praesertim post litem inchoatam et testes utrinque productos, quae forte ante litis ingressum colorem aliquem poterat habuisse; considerantes etiam, idem mandatum non plene, sed perfunctorie prioris fecisse mentionem, prohibitioni posteriorum iudicum, sicut nec priorum, acquiescere noluerunt, magis volentes iussionibus apostolicis obedire, quam inferiorum mandatis indebitam reverentiam exhibere; multis, qui aderant, iurisperitis*

Cap. XVIII. 5) *sententiando:* Comp. III., Reg. — 6) *Post:* Comp. III. Aug. — 7) omitt. C. H. — 8) *saepedictus T.:* Comp. III., Reg. — 9) *intra:* Cont., Böhm. — 10) *Tudeben.:* C. R. t. L. — *Tudeberten.:* C. H. — *Turcelbucen.:* Comp. III. Aug. — *Turcelburnen.:* Ms. — *Turselehurn.:* Reg. — 11) omitt. C. R. t. H. — *per suas literas:* Comp. III., Reg. — 12) omitt. Comp. III. Aug. — 13) add.: *suus:* C. R. t. — 14) *praefatus T.:* Comp. III. — *praefatus:* Reg. — 15) *demum praed.:* Comp. III. Aug. — 16) omitt. ead. — 17) *Verum quum dictus electus aliis negotiis impeditus interesse non posset, vices suas R. canonico Argentin. commisit, praefatis abbatibus committentibus maiori praeposito et scholastico suae (sententiae: Aug.) Argentin., qui in negotio procedentes testes super praedicto articulo receperunt, et (vel: Aug.) earum redactis depositionibus in scriptis, praedictus B. asserens se gravari ab eis vocem:* Comp. III., Reg. — 18) *Quum igitur . . . accessisset, licet:* ib. — 19) *dictus presb.:* C. R. t. — *dictus T.:* Comp. III., Reg. — 20) *ea:* ib. — 21) *B.:* ib. — 22) *Artongus:* Comp. III. Ms. — *Arthongus:* Aug., Böhm. — *Hartongus.* Reg. — 23) *Peregrinus:* Comp. III., Reg., Böhm. — 24) cf. not. 22 — 25) omitt. C. R. H., Comp. III., Reg. — 26) *his et aliis intellectis:* Comp. III., Reg. — 27) omitt. Comp. III.

Cap. XIX. 28) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 36. — Comp. III. h. t. c. 9. — 29) *Praenestino ep. ap. sed. leg. et de Cappenberh. (Capemb h. Ms.) et de Cold. abbatibus in Colon. et Monasterien. dioec. constitutis:* Comp. III. et eodem fere modo Böhm. — inscr. Reg. protulimus in c. 22. de elect. I. 6. — 30) *causis:* C. H. — 31) *duxerint:* Comp. III. Aug.

Cap. XX. 32) Restitutum ex Reg. Bal. II. 84. — Comp. III. h. t. c. 10. — 33) *Leufredi:* C. R. t. — *Leofridi:* C. H. — *conv. monasterii S. Leufredi de Cruce:* Comp. III., Reg.

sentientibus eum eisdem, quod, quum saepedictus abbas sancti Audoeni primo ad priores iudices literas impetrasset, quarum non habebatur mentio in secundis, carere debebat beneficio utrarumque, vel, si deberet mandatum alterum alteri praevalere, primo esset parendum potius quam secundo, in quo non habebatur mentio de priore, quum nec primum, ab eodem abbate sancti Audoeni obtentum, de illo faceret mentionem, quod pars altera impetrarat. Praescriptis itaque rationibus moti et sui consilio discretorum, publicatis etiam attestationibus partium, et earum rationibus et allegationibus subtiliter intellectis, praedictam electionem auctoritate mandati nostri ratam habuerunt et firmam, super illa molestatione ipsius clerici perpetuum abbati et monachis sancti Audoeni silentium imponentes, quos condemnarunt etiam in expensis centum librarum Andegavensium, licet pars altera de ducentis vellet sacramento praestito declarare. Pars igitur vestra petebat a nobis factum delegatorum iudicum confirmari, et electo munus benedictionis impendi. Ceterum pars altera proposuit ex adverso, saepedictum monasterium vestrum a primordio constructionis suae in tantum ex consensu dioecesani episcopi alteri fuisse subiectum, ut non aliunde assumeretur ibi aliquis in abbatem, nisi de monasterio sancti Audoeni, dummodo in eo posset aliquis idoneus ad hoc reperiri. Correctio quoque monachorum et abbatis de Cruce, si negligens esset, fuit S. Audoeni abbatibus reservata, et ita obtinuit a longis temporibus, quorum memoria non habetur. Et haec siquidem institutio et usus ipsius a bonae memoriae Alexandro Papa praedecessore nostro proponitur confirmata. Unde quum quondam monachi sancti Leofredi abbatem quendam aliunde quam de sancti Audoeni gremio elegissent, abbas sancti Audoeni haec comperiens appellavit; et per sententiam delegatorum apostolicae sedis electum renunciare oportuit abbatiae, qui, quum facta professione abbati sancti Audoeni per dies aliquot in ipso monasterio resedisset, per abbatis concessionem datus fuit praefatis monachis in abbatem. Ceterum abbate novissimo adhuc monasterium detinente, a quo regio metu compulsus secessit ad tempus, et monachis se in libertatem volentibus vendicare, atque ad electionem procedere insuriam, abbas sancti Audoeni hoc praesentiens, sedem apostolicam appellavit, sicut Ric. tunc electus coram iudicio est confessus, adiiciens tamen se primitus appellasse. Verum saepedicti monachi, eum eligentes nihilominus in abbatem, ad iam dictos Hen. episcopum Baiocensem et collegas suos rescriptum apostolicum impetrarunt, quorum iudicium ut suspectum abbas sancti Audoeni cupiens declinare, ad praefatos abbatem et priorem literas revocatorias impetravit, qui post inhibitionem priorum iudicum, qui eis tenorem mandati apostolici per suas literas intimarunt, et postquam procurator abbatis eis authenticum praesentavit, asserentes literas illas per falsi suggestionem obtentas, quia privilegii partis adversae in eis mentio non fiebat, post appellationem quoque ab eodem procuratore interpositam, in causa nihilominus processerunt, quorum factum pro monasterio sancti Audoeni petebant in irritum revocari. His igitur et similibus, quae iam dicti episcopus et cardinalis nobis ac fratribus nostris prudenter et fideliter retulerunt, plenius intellectis,' Quum constiterit nobis, primum commissionem non fuisse per ultimam revocatam, tum quia causae suspicionis in iure propositae frivolae videbantur, quas etiam tanquam dilatorias ante litis ingressum opponere debuissent, quibus[35]) coram delegatis eisdem subeundo iudicium renunciasse videntur; tum etiam quoniam[36]) de privilegiis[37]) apostolicae sedis et processu negotii '*usque ad publicationes testium*' coram primis iudicibus nihil in secundis literis dicebatur, quod si fuisset expressum, obtinere[38]) minime potuissent, non obstante sententia, quae pro monasterio sancti A.[39]) dicebatur fuisse prolata, quae tamen nobis ostensa non fuit, quum, si praedictis[40]) iudicibus fuisset[40']) ostensa, ea posthabita contrarium statuissent, alioquin '*est, quod*' eam obiicientibus imputetur, quum sub praetextu novorum instrumentorum lites non debeant instaurari: '*communicato fratrum nostrorum consilio*' factum priorum iudicum[41]) ratum et firmum habemus[42]), et eorum sententiam confirmantes[43]) electo a vobis '*postmodum*' nos ipsi munus[44]) benedictionis, salvo iure dioecesani '*episcopi,*' curavimus exhibere. '*Nulli ergo etc. Dat. Lat. III. Non. Iun.*' [1199.]

CAP. XXI.[45])

Tenet sententia contra privilegium ostensum vel non ostensum, si ab ea non fuerit appellatum vel supplicatum.

Idem *Episcopo, Decano et Cancellario Parisiensibus.*[46])

Suborta '*dudum*' inter '*venerabilem fratrem nostrum*' Meldensem episcopum et monasterium Altrebatense[47]) super ipsius monasterii subiectione materia quaestionis, et[48]) procuratoribus partium litigantibus coram nobis, quia per confessionem partis adversae constitit, eundem episcopum quasi[49]) possessionem obedientiae in eodem monasterio habuisse, ipsum restituendum decrevimus ad eandem. Verum quia privilegium '*felicis memoriae*' Innocentii Papae praedecessoris nostri libertatem[50]) monasterii plenariam exprimebat, decano Suessionensi[51]) et suis coniudicibus[52]) dedimus in mandatis, ut episcopo in quasi[53]) possessionem obedientiae restituto, nisi '*post restitutionem suam infra sex menses*' contra privilegium[54]) rationabile aliquid obiiceret et probaret, super subiectione monasterii '*supra dicti perpetuum*' sibi[55]) silentium '*appellatione remota*' imponere procurarent. *(Et infra:)* Iudicibus autem causam instructam remittentibus[56]), quia cognovimus efficaciores episcopi rationes, subiectionem eidem adiudicavimus memorati monasterii, ut ibidem '*illam*' habeat[57]) tanquam dioecesanus episcopus potestatem, ita tamen, ut nullum per hoc apostolicae sedi praeiudicium generetur, quo minus '*legitimo tempore,*' si voluerit, suam iustitiam prosequatur. Nimirum si praefati[58]) Innocentii privilegium Alexandro fuit in iudicio praesentatum, et ipse[59]) tulit sententiam contra illud[60]), intelligitur reprobasse. Si vero non fuit coram[61]) eo exhibitum, praetextu privilegii de novo reperti praedicta non debet sententia retractari.[62])

CAP. XXII.[63])

Sententia, a qua fuit appellatum, retractatur, si constat, testes, ad quorum dicta tantum lata fuit, conspiratores fuisse, et contradicente parte receptos.

Idem Alex. III. *S. Mariae in Cagi*[64]) *et Vallis secretae Abbatibus.*[65])

Quum I. et A. canonici sancti Dionysii[65']) Remensis ex parte quorundam canonicorum eiusdem ecclesiae nostro apostolatui reserarint, quod abbas eorum super dilapidatione, periurio, simonia et quibusdam aliis erat multipliciter infamatus, '*et quum super his et aliis cum procuratore ipsius abbatis apud sedem apostolicam aliquamdiu litigassent,*' nos '*postmodum venerabili fratri nostro*' Cathalaunensi episcopo et eius collegis[66]) dedimus in mandatis, ut ad ecclesiam '*ipsam*' personaliter[67]) accedentes, tam in capite quam in membris '*appellatione postposita*' corrigerent corrigenda, et statuerent quae statuenda viderent. *(Et infra:)* '*Unde*' iudices, '*de voluntate partium abbate ipso ad administrationem spiritualium restituto, quibusdam discretis et fidelibus viris curam temporalium commiserunt. Post haec*' autem abbatis et canonicorum iuramenta recipientes, '*quosdam eorum examinaverunt eodem die, ad examinandos alios diem alium statuendo, quem gratanter pars utraque recepit. Sed statuto die abbate coram eis minime comparente, abbas S. Iacobi Pruciniensis absentias eius se cum literis de rato patentibus praesentavit. Quo nequaquam contradicente in examinatione ipsa iudices processerunt, et quum die sequenti parati essent sententiam promulgare, procurator iam dictus literas exhibuit coram eis, in quibus continebatur expresse, quod appellationem, quam prima die interposuerat, innovabat. Sed iudices attendentes, quod idem abbas appellationi praedictae tacite renunciaverat, iuramentum praestando et ipsorum iudicium*

Cap. XX. 34) *Antn.:* C. R. 1. — *Aucleoni:* Comp. III. Aug. — *Audoeni:* Ms., Reg. — 35) add.: *tamen:* C. II. — 36) *quia:* Comp. III. Aug. — 37) *privilegio:* Comp. III., Reg. — 38) *obtineri:* Ib., C. R. — 39) *Antonii:* C. R. 1. — *Audeoni:* Comp. III. Aug. — cf. n. 34. — 40) *a praed.:* Cont., Bohm. — 40') *fuerit:* Reg. — 41) *iudicium:* Comp. III. Aug. — 42) *habuimus:* Reg. — 43) *approbantes, ipsum auct. apost. confirmamus et electo:* Comp. III., Reg. — 44) *manus:* Bohm.

Cap. XXI. 45) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 11. — 46) literae, quibus idem tractatur argumentum, iisdem fere verbis ad Meldensem ep. scriptae exstant ap. Bal. X. 96. — 47) *Attrebantense:* Bohm. — leg.: *Resbacense (Resbaix)* cum Cont., et Comp. III. — 48) *procuratores partium propter hoc ad sed. ap. accesserunt, quibus aliquamdiu litigantibus:* Comp. III. — 49) abest a Comp. III. Ms. — 50) *ex monasterii parte nobis exhibitum libertatem plenariam:* Comp. III. — 51) *Succession.:* Comp. III. Aug. — *Suessien.:* Ms. — 52) *Remensi cantori et succentori Silvanectensi:* Comp. III. — 53) omitt. Comp. III. — 54) *privilegii libertatem:* ead. — 55) *eidem:* ead. — 56) *Iudicibus autem nolentibus dirimere quaestionem, causam ipsam instructam cum procuratoribus partium ad nostram praesentiam remiserunt. Et infra. Nos vero, utriusque partis rationibus diligenter inspectis, quia etc.:* ead. — 57) *haberet:* C. II. — 58) *praefatu:* Comp. III. Aug. — 59) *ille:* ead. — 60) add.: *ipsum:* C. R. 1. L. — 61) *cor. eo:* omitt. C. H. — 62) *revocari:* C. H.

Cap. XXII. 63) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 276. (in quo tamen integr. non exstat) — Comp. III. h. t. c. 12. — 64) *Cagia.* Comp. III. Reg. — *Catug.:* Cont. — 65) *abbati:* Cont., Bohm. — 65') *Dion. et M. canonicus Remens. ad nostram dudum praesentiam accessissent, ... reserarunt:* Comp. III., Reg., Bohm. — 66) *Et dil. f. decano sancti Quintini Noviomen.* (*Novien.:* Ms.) *dioec. et magistro Simoni de Vallibus canonico Laudun.* (*Laudin.:* Ms.) *dedimus:* Comp. III., Reg. — 67) *pariter:* ib.

subeundo, maxime quum appellationis obstaculum nostris esset literis interclusum, et de ipsius ecclesiae lapsu irreparabili timeretur, habito virorum prudentum consilio' abbatem ab administratione ipsius ecclesiae per sententiam removerunt, correctione membrorum dilata, quum tunc non poterunt expedire. A qua sententia '*tanquam iniqua*' quum[68]) procurator praedictus ad nostrum audientiam appellaverit[69]) '*pro eo, quod interlocuti fuerant delegati, praedictis ex causis ab appellatione fuisse recessum; porro praefatus abbas et procurator canonicorum propter hoc nuper ad sedem apostolicam venientes, coram dilecto filio nostro Ioanne S. Mariae in Via lata diacono cardinali, quem ipsis dedimus auditorem, idem abbas multa*' proposuit[70]), '*per quae dicebat,*' dictam sententiam '*merito*' reprobandam, '*tum quia literae illae, quarum auctoritate iudices processerant, per suppressionem veritatis fuerant impetratae, quum canonici, per quos fuerunt obtentae, de triplici excommunicationis sententia, qua per eum pro eo, quod aleatores erant et tabernas frequenter intrabant, et inobedientes existebant eidem, ligati fuerant, non fecerant mentionem*, tum quia '*post appellationem ad nos interpositam in inquisitione ipsa, quum denunciationem caritativa commonitio minime praecessisset, ea non restituta, et*' iudices[71]) lite non contestata in ipso negotio processerunt[72]); tum '*etiam,*' quia iuramenta conspiratorum contra ipsum '*iudices*' recipientes, depositionibus coram partibus minime publicatis, nec ostensis[73]) eidem[74]), ad sententiam procedere praesumpserunt. *(Et infra:)* Quia vero de conspirationis articulo nobis non potuit[75]) fieri plena fides, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*inquisita plenius veritate,*' si vobis constiterit, quod illi conspiratores fuerint, quorum constat a iudicibus iuramenta recepta, '*et*' quod '*hoc ipsum*' abbas probare voluit coram eis, et '*quod*' eorum dicta iudices secuti tantummodo, quum per alios[76]) ea probata non essent, sententiam protulerunt, vos '*appellatione remota*' irritantes processum eorum[77]) in negotio '*ipso*' iuxta praedictam[78]) formam, comprehensam in prioribus literis, procedatis. Si vero eos conspiratores fuisse nequiverit comprobare[79]), vel, licet de hoc constaret, appareat tamen, illos nihil super his deposuisse, pro quibus idem abbas fuit amotus; vel, etiamsi aliqua super his deposuerint[80]), ea tamen per aliorum dicta fuerunt sufficienter ostensa: processum ipsorum iudicum '*sublato appellationis obstaculo*' confirmetis, quia, licet adversus abbatem non debuerint[81]) conspiratores admitti, iuramenta tamen ipsorum de veritate dicenda super statu ipsius domus recipi potuerunt[82]), ut per ipsorum[83]) dicta super aliis fides possit haberi, quae abbatem minime contingebant, praesertim quum tunc[84]) probatum non esset, eos conspiratores fuisse.

CAP. XXIII.[85])

Damnatus in actione iniuriarum infamis est, et per Papam potest famae restitui. H. d. prout communiter summatur.

Idem *H. de castro Guarti.*[86])

Quum te a Bartholomaeo[87]) iniuriarum actione[88]) convento[89]), eo, quod diceres[90]), equum tuum non esse minoris pretii quam capillos ipsius[91]), '*Iacobus de Guarino et L. de Vico*' iudices, qui super hoc cognoscebant, te in decem solidos condemnassent, tu timens, ne ipsorum sententia te notaret[92]) infamia, beneficium[93]) restitutionis ad famam a sede apostolica implorasti. Nos autem[94]) considerantes, quod '*paene*' nulla fuerit vel minima facta[95]) iniuria, volumus '*et concedimus*', te per[96]) praedictam sententiam infamia non notari. '*Dat. Signiae VII. Id. Sept. Pont. nostr. An. XV.*' [1212.]

CAP. XXIV.[97])

Revocata sententia propter defectum iurisdictionis, ut, quia unus ex iudicibus publice excommunicatus erat, vel propter iuris ordinem non servatum, iterum de principali quaeritur.

Idem.

Ad probandum, quod procurator dominae *(Et infra:)* Vos autem interim agnoscatis de confirmationis sententia[98]) quae lata est a iudicibus delegatis de electione custodis, ut eam, sicut de iure fuerit faciendum, confirmare vel infirmare curetis, ita '*quidem,*' ut, si pro eo, quod unus ex delegatis iudicibus, qui eandem sententiam protulerunt, excommunicationis vinculo esset publice innodatus, quando sententia lata fuit, sicut per metropolitani literas perhibetur, aut ex alia iusta causa eandem sententiam constiterit[99]) infirmandam, ipsa cassata de ipsius electione custodis iterum cognoscatis, '*et audientes etc.*'

CAP. XXV.

Res inter alios iudicata aliis non nocet. Fallit in eo, qui passus est illum litigare, cui secundo loco competebat actio vel defensio, vel a quo causam in iure iudicato habuit.

Gregorius IX.

Quamvis regulariter aliis non noceat res inter alios iudicata, ei tamen, qui, quum sibi primum de ea re actio vel defensio competebat, sustinuit sequentem agere, ac[100]) illi etiam, qui passus est eum, a quo causam habuit, experiri, est praeiudicium generatum.

CAP. XXVI.

Si duo ordinarii pronunciant contraria, tenet sententia pro reo. Fallit in quatuor casibus hic contentis, et similibus. Si vero delegati discordant, delegans est adeundus; si arbitri, neutra tenet.

Idem.

Duobus iudicibus, ut accepimus, diversas sententias proferentibus, si ex iurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro reo, non pro actore sententia, nisi in causa favorabili, puta matrimonio, libertate, dote seu testamento, pro ipso fuerit promulgata. Si vero ex delegata potestate, utraque pendet sententia ex arbitrio delegantis. Quodsi ex compromisso, neutra debet habere vigorem.

TITULUS XXVIII.

DE APPELLATIONIBUS[1]), RECUSATIONIBUS, ET RELATIONIBUS.

CAP. I.[2])

Collatio beneficii facta post appellationem ex probabili et verisimili causa interpositam est ipso iure nulla.

Alexander III. *Exoniensi Episcopo et Decano Lundoniensi.*[3])

Dilecti filii '*nostri*' prior et clerici de Gisebergen.[4]) gravem[5]) '*admodum et difficilem nobis*' querimoniam transmiserunt, quod '*venerabilis frater noster R.*' Eboracensis archiepiscopus '*et*' apostolicae sedis legatus eundem priorem post appellationem '*ad nos factam*' suspendit, '*et*' suas[6]) ecclesias interdixit, et canonicos, si eidem tanquam priori obedirent, excommunicatos[7]) denunciavit. *(Et infra:)* Super[8]) quibus '*omnibus*' si veritate per idoneas personas et famam[9]) loci sollicite inquisita inveneritis ecclesiarum concessiones '*taliter*' factas, nisi prior et canonici malitiose distulerint[10]) eas, quantum ad se pertinet, ordinare, '*nullius appellatione obstante auctoritate nostra*' in irritum revocetis[11]) easdem[12]), '*et priori et canonicis ecclesias ipsas restitui faciatis etc. Proviniari etc.* [*cf. c. 6. de iudic. II. 1.*]'

CAP. II.[13])

Appellatio generalis respectu causae non valet.

Idem *Archiepiscopo Remensi.*[14])

Inter cetera '*quod nos consulere voluisti, quid facere debeas de his, qui appellant a te et appellationem non prosequuntur, taliter*

Cap. XXII. 68) omitt. ib. — 69) *appellarunt:* ib. — 70) *Unde procurator canonicorum ipsorum inter alia postmodum in nostra proposuit praesentia constitutus dictam:* Comp. III. — 71) omitt. Reg. — 72) *processerant:* C. H., Comp. III. Aug., Reg. — 73) *concessis:* Comp. III. Ms. — 74) *eisdem:* C. R. — 75) *potuerit:* Comp. III. Aug. — 76) *al. testes:* C. H. — *al. eadem:* Comp. III., Reg. — 77) *ipsorum:* C. H. — 78) *praescriptam:* ib. — 79) *comprobari:* ib. — 80) *deposuerunt:* C. H. — 81) *debuerant:* Comp. III. — 82) *potuerint:* C. R. 1. H. — 83) *eorum:* C. H. — 84) omitt. Comp. III. Aug.

Cap. XXIII. 85) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 130. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 86) *inscr.* omitt. Comp. IV. Ms. A. B. — *Guarri:* Bohm. — *R. militis:* Aug. — *Rainerio militi de Vico:* Reg. — 87) *H.:* C. R. 2. L. — *Benedicto:* C. R. 1. — 88) *accusatione.* Comp. IV. Aug. — 89) *convenatum:* Reg. — 90) *dixeris:* Comp. IV. Aug., Reg. — 91) *illius:* Comp. IV., Reg. — 92) *notaverit:* Comp. IV. Ms. A., Reg. — 93) *pro beneficio ... sedem ap.:* Reg. — 94) omitt. C. H. — 95) *iniuria saepedicta:* Reg. — *facti:* C. R. 1. — 96) *ob hoc nota infamiae non teneri:* Reg.

Cap. XXIV. 97) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 98) *confirmatione sententiae:* Cont., Bohm. — 99) *constiterat:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XXV. 100) *at:* C. H.

TIT. XXVIII. 1) *De appell. et recusationibus:* C. L. — Cap. I. 2) Restitutum ex App. X. 1., Lips. XLVII. 1., Cass. LI. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) inscr. vid. in not. ad c. 6. de iud. II. 1. — 4) *Gyseburn.:* C. H. — leg.: *Gysburne;* cf. not. ad c. 6. de iud. — 5) add.: *ad nos:* C. L. — 6) *suam ecclesiam:* Lips. — 7) *tanquam exc.:* App. — 8) *Super quibus* (add.: *autem:* App.) *omnibus rei veritatem per idoneas personas et famam loci sollicite inquiratis, et, si ita esse inveneritis:* Coll. citt. — 9) *famam:* C. R. 2. L. — 10) *distulerunt:* Comp. I. Aug. — 11) omitt. Cass. — 12) abest a Coll. citt.

Cap. II.) 13) Restitutum ex App. X. 2., Lips. XLVII. 27., Cass. LI. 25., Comp. I. h. t. c. 2. et 28. — 14) leg.: *Ravennati archiep.* cum Lips., Cass., Comp. I. c. 28.

respondemus, quod debes eos compellere infra congruum terminum appellationem interpositam prosequi aut coram te iustitiae parere.' Super eo *'vero,'* quod abbas sancti Apollinaris in claustra[15]) a te appellationem[16]) interposuit generalem super omni causa, quae adversus eum aliquo tempore[17]) posset moveri, ipsam exinde[18]) redarguimus, nec huiusmodi[19]) appellationem duximus admittendam. *'Verum si quis specialiter etc.'*

CAP. III.[20])

A correctione legitima non appellatur, nisi modus excedatur. H. d. inspecta mente literae.

Idem *Abbati S. Petri.*[21])

Ad nostram *'noveris audientiam pervenisse, quod, si quando subditos tuos vis pro suis excessibus secundum regulam B. Benedicti et institutionem tui ordinis corrigere et castigare, ipsi, ut malitiam liberius suam valeant exercere, ad appellationis remedium confugiunt.'* Quia vero remedium appellationis non ideo est[22]) inventum, ut alieni a religionis et ordinis observantia exorbitanti debeat in sua nequitia[23]) patrocinium exhibere, *'discretioni tuae per apostolica scripta praecipiendo'* mandamus, quatenus, si quando quilibet subditorum tuorum[24]), *'ne ipsum pro suis excessibus corrigas et castiges,'* ad remedium appellationis convolaverit, non ideo[25]) minus eum iuxta tenorem mandati, quod in praedicta[26]) regula continetur, et institutionem[27]) ordinis corrigas et castiges.[28])

CAP. IV.[29])

Si appellans infra terminum, a iudice, a quo appellavit, vel a se ipso statutum, appellationem non prosequitur, sententiae vel iudicio illius stare compellitur.

Idem *Norwicensi*[30]) *Episcopo.*

Personas ecclesiarum *'in tua dioecesi consistentium ita tuis et dominorum fundi authenticis scriptis praemunias, ut, quum aliquam personam ecclesiarum illarum decedere forte contigerit, decedentis filius vel vicarius seu alius quilibet personatum ecclesiae vacantis viro idoneo conferendi tibi viam praecludere aliqua calliditate non possit. Quod'* Si quis[31]) *'talium'* ad nostram audientiam *'frustratoriae dilationis causa'* appellaverit[32]), et appellationi suae prolixum terminum praefixerit[33]), tu ei diem[34]), infra[35]) quem apostolicam sedem convenienter possit adire, assignes. Ad[36]) quam si venire contempserit, tu[37]) illum extunc iudicio tuo super iis, quae in quaestione vertuntur[38]), sine contradictione aliqua stare *'omni excusatione et appellatione cessante districte'* compellas. Si autem quisquam appellationi suae praefigat terminum congruentem[39]), nec tamen causam ad diem appellationis fuerit prosecutus, ipsum nihilominus extunc[39*]) sententiae tuae, sicut de alio[40]) diximus, appellatione remota[41]) parere constringas. *'Verum si etc. [cf. c. 20. de test. II. 20.]'*

CAP. V.[42])

Appellans ad prosequendam habet annum, et ex causa biennium, nisi iudex moderetur. Et si infra id tempus non prosequitur, rata manet sententia, vel cedit ad primam, si ante sententiam appellavit. H. d. — §. 1. *Qui de crimine impetitur, appellare potest, nisi sit notorium.* Hoc dicit.

Idem *Remensi*[43]) *Archiepiscopo.*

Quam sit *'sacrosancta'* Romana *'ecclesia caput et magistra omnium ecclesiarum disponente Domino constituta, et ad eam consultationes et quaestiones de diversis mundi partibus merito referantur, quod eam super variis iuris quaestionibus consulueris, gratulamur et prudentiam tuam non immerito commendamus. Inde est, quod scriptis praesentibus'* Fraternitati tuae *'dignum'* duximus respondendum[44]), quod[45]), si *'frustratoriae dilationis causa vel etiam necessario'* ante sententiam vel postea fuerit appellatum, huiusmodi appellationibus[46]) annus indulgetur[47]), aut[48]) ex necessaria et evidenti causa biennium, nisi forte iudex, a quo appellatum fuerit, secundum locorum *'et provinciarum'* distantiam, et personarum et negotii[49]) qualitatem recisius[50]) tempus fuerit moderatus. Infra[51]) quod si is, qui[52]) appellaverit[53]), causam appellationis non fuerit prosecutus, tenebit sententia. Si post sententiam appellaverit, et a causa sua cecidisse[54]) videtur, nec amplius super eodem negotio audietur[55]) appellans. Si vero a gravamine[56]) et ante litis ingressum fuerit appellatum, huiusmodi audietur appellans, quoniam sacri canones etiam extra iudicium[57]) passim appellare permittunt, nec[58]) solent huiusmodi dici appellationes, sed provocationes ad causam. Si autem ante sententiam quis appellaverit, cogitur illius stare iudicio, ad quem noscitur appellasse. §. 1. Praeterea si raptor sit[59]), vel *'alias'* violentus detentor alienae rei *'is,'* qui appellat, huiusmodi appellatio facta in iudicio apud ecclesiasticas personas solet audiri, nisi forte manifestus[60]) raptor vel fornicator existat, sicut ille, quem absentem et irrequisitum[61]) Apostolus excommunicavit. *'Ad haec etc. [cf. c. seqq.]'*

CAP. VI.[62])

Coram iudice, a quo appellavi in una causa, possum in alia conveniri, nisi eum recusem ut suspectum.

Idem *eidem.*[63])

Ad haec[64]) si in una causa quis[65]) appellaverit, et pendente appellatione aliquod crimen committat, vel prius commisisse dicatur, vel modo etiam accusetur, aut conveniatur[66]) de alia[67]) re, super qua[68]) non sit[68*]) appellatum, et illum proferri[69]) contingat ad audientiam iudicis, a quo in alio *'quoque'* negotio appellavit[70]), eum[71]) potest, si voluerit, tanquam suspectum vitare; alioquin debebit[72]) eius[73]) stare iudicio, *'a quo appellatum est,'* maxime si suus ordinarius index[74]) existat[75]). *'Item si duobus [cf. c. sequ.]'*

CAP. VII.[76])

Si a iudice inferiori unus appellat ad Papam, alius ad inferiorem, tenetur appellans ad Papam comparere ad citationem iudicis inferioris, saltem allegaturus appellationem suam; alias valebit processus a minori, nisi scieverit appellationem interiectam ad Papam. — §. 1. *A civili iudice, qui non est de temporali iurisdictione ecclesiae, non appellatur ad Papam.* H. d. usque ad finem.

Idem.[77])

Si duobus coram suo[78]) iudice litigantibus alter ad nostram, alter ad sui iudicis audientiam super[79]) eodem negotio appellaverit[80]), et ille, qui ad suam iudicem appellavit[81]), ad[82]) diem appellationis veniens, se ad eam appellasse proponit[83]), eo tacito, quod adversarius eius[84]) ad audientiam Romani Pontificis appellarat[85]), si legitime citatus nec[86]) venit[87]), nec *'aliquem'* responsalem misit[88]), aut etiam alias parere contemnit, *'et in eum excommunica-*

Cap. II. 15) *in cl.:* omitt. Cass., Comp. I. c. 28. — *in Classe:* Lips. omnino recte. — 16) *appellans:* App. — 17) *al. temp.:* omitt. C. R. II. — 18) omitt. C. II. — 19) *huius:* Cass.

Cap. III. 20) Restitutum ex App. X. 4., Lips. XLVII. 3., Cass. LI. 3., Comp. I. h. t. c. 3. — 21) add.: *de Diva:* App. — *super Dunam:* Lips. — *super Fald.:* Cass. — *super dubia:* Comp. I. Aug. — *super Divam:* Comp. I. Ms., recte. — 22) *fuit:* Coll. citt. — 23) *malitia:* App. — verb.: *debeat in sua nequ. exhib.:* omitt. Lips. — 24) omitt. Cass., Comp. I. Aug. — 25) abest a Cass. — 26) *scripta:* App. — 27) *inst. ordinis tui:* App. — *institutione,* omiss. seq.: *ordinis:* Lips., Cass., Comp. I. — 28) *et cast.:* omitt. App., Lips., Cass.

Cap. IV. 29) Restitutum ex App. X. 3., Lips. XLVII. 4., Cass. LI. 4., Comp. I. h. t. c. 4. — 30) *Norwic.:* Lips. — *Winoerwicensi:* Cass. — 31) *aliquis:* C. R. II., Coll. citt. — 32) *appellavit . . . . . praefixit:* Lips. — 33) *non praef.:* Cass. — 34) *terminum, infra quem:* App. — 35) *intra:* Cont., Bohm. — 36) *Et si ad illam (illum: App.):* Coll. citt. — 37) *tui:* Bohm. — 38) *moventur:* C. R. I. — 39) *competentem:* C. II. — 39*) *tunc:* ib. — 40) *alia:* App. — 41) *app. rem:* omitt. Cass.

Cap. V. 42) Restitutum ex orig. ap. Mans. XXI, 1039. — App. X. 6., Lips. XLVII. 5., Cass. LI. 5., Comp. I. h. t. c. 5. — 43) *H. Rem.:* App., Lips. — *Henrico Rem.:* Cass., Comp. I. Aug., orig. — 44) *respondere:* orig. — *fent. tunc taliter respondentes, praesenti scripto duximus resp.:* App. — 45) omitt. App., Cass., Comp. I., orig. — 46) *appellationibus:* App., Cass., orig. — 47) *indulgeri solet:* orig. — 48) *aut si necessaria (urgens: orig.) et evidens necessitas apparuerit (comparuerit: orig. — a quo appellatum fuerit: Cass.), indulgetur biennium:* Coll. citt., orig. — 49) *et pers. et neg.:* omitt. Cass. — *dist. et quantitatem temporis:* orig. — *dist. et qualitatem temporis:* App., Lips., Comp. I. Aug. — *dist. et negotii qualitatem:* Comp. I. Ms. — 50) *precisius:* orig. — *praecisius:* Bohm. — *remissius:* Lips., Cass. — 51) *intra:* Cont., Bohm., orig. — *ita quod:* Comp. I. Aug. — 52) omitt. Cass. — 53) *appellavit:* orig. — 54) *excidisse:* ib. — 55) *audiatur:* Cass. — 56) *absque omni:* orig. — 57) *et, extr. iud.:* omitt., Coll. citt., orig. — 58) *Si vero (tamen: orig.) ante sententiam appellaverit (appellavit: App.), cogitur (cogetur: App.) illius stare iudicio, ad quem (a quo: orig.) noscitur appellasse. Si autem in agro vel alias ante ingressum causae fuerit appellatum, non solent huiusmodi dici appellationes, sed ad causam (in ius: orig.) provocationes (vocationes: Lips., Cass., orig.):* ib. — 59) omitt. Lips. — 60) *nisi manifestissimus:* App. — 61) *non requisitum:* App., orig. — cf. 2 Cor. V.

Cap. VI. 62) Restitutum ex orig. cit. — App. X. 15., Lips. XLVII. 7., Cass. LI. 8., Comp. I. h. t. c. 6. — 63) *Remensi arch. P. C. Quam sit Romana (Cass.: sacro.):* App., Cass. — *Id. eidem in ead.:* Lips. — *Id. in ead.:* Comp. I. — 64) *Ad haec:* omitt. App., Lips., Cass. — 65) *aliquis:* Coll. citt., orig. — 66) *conveniatur:* Cass. — 67) *aliqua:* C. R. 2., Lips., Comp. I. Ms. — 68) *de qua:* Lips., Cass., Comp. I., orig. — 68*) *fuit:* C. II. — *fuerit:* C. R. 1. — 69) *perfecit:* App., Lips., Comp. I., Cont. Bohm. — *nec illa contingat iudicem:* orig. — 70) *appellaverit:* App., Cass., Comp. I. Aug. — 71) *eum:* App. — omitt. orig. — 72) *debet:* App. — 73) *illius:* App., Cass. — *ipsius:* orig. — omitt. Lips. — 74) abest a C. II. — 75) *exsistit:* orig.

Cap. VII. 76) Restitutum ex App. X. 7., Lips. XLVII. 6., Cass. LI. 6., Comp. I. h. t. c. 7. — 77) *Idem in eadem:* Comp. I. — *Id. eidem in eadem epistola:* App., Lips., Cass. — 78) omitt. Lips. — *non suo:* App. — 79) *sup. eod. neg.:* omitt. App. — 80) *appellavit:* Lips., Comp. I. — 81) *appellaverit:* App., Lips. — 82) *et ad:* Comp. I. Aug. — 83) *proponat:* orig. — seq.: *eo:* omitt. C. H. — 84) omitt. orig. — 85) *appellavit:* C. R. — *appellasset:* Coll. citt., orig. — 86) *non:* App., Cass. — 87) *venerit:* App., orig. — 88) *miserit:* Lips., Cass., Comp. I. Aug.

tionis sententiam tulerit,° tenebit °*utique*° excommunicationis sententia[89]) in eum[90]) pro contumacia promulgata, nisi iudex cognoverit[91]), eum ad audientiam Romani[92]) Pontificis appellasse. §. 1. Denique, quod[93]) °*in fine quaestionum tuarum*° quaeris, si a civili iudice ante iudicium vel post ad nostram audientiam fuerit appellatum, an huiusmodi appellatio teneat: tenet quidem in his, qui sunt nostrae[94]) temporali[95]) iurisdictioni subiecti; in aliis vero, etsi[96]) de consuetudine[97]) ecclesiae teneat, secundum[98]) iuris rigorem credimus non tenere. °*Dat. Tusculi XI. Kal. Apr.*°

CAP. VIII.[99])

Lapsus biennii non praeiudicat appellanti, quo minus ex causa legitima audiatur, saltem per beneficium restitutionis in integrum. H. d. secundum uberiorem intellectum.

Idem *Plebano et Clericis sancti Nazarii de Albia.*[100])

Ex ratione *(Et infra:)* Verum[1]) si appellationem biennio elapso interpositam a sententia, °*quae fuerat*° contra vos prolata, °*de controversia, quam habuistis contra ecclesiam Solariae,*° prosecuti non estis, dummodo prosecutionem ipsius °*appellationis*° per impotentiam vos constiterit omisisse, nolumus, quod iustitiae vestrae debeat °*aliquatenus*° praeiudicium generare.[2])

CAP. IX.[3])

Si reus post citationem vel notitiam literarum iverit ad curiam, delegatus in causa procedat; alias non. Hoc dicit, cum c. Suggestum infra. eod.

Idem *Vigriensi*[4]) *Episcopo.*[5])

Meminimus *(Et infra:* [°*cf. c. 3. Qui cler. vel vov. IV. 6.*°]) Ceterum quum aliquam causam contingit[6]) tibi appellatione remota committi, et adversa[7]) pars post citationem[8]) °*factam*°,iter arripuerit[9]) ad sedem apostolicam veniendi, non[10]) minus poteris in negotio[11]) secundum iuris formam procedere, quod °*utique,*° si ante citationem °*factam*° iter arripuerit[12]), non est aliquatenus procedendum.

CAP. X.[13])

Supersedetur propter articulum, in quo appellatum est, etiam super principali causa, si sine illo articulo expediri non potest. H. d. inhaerendo literae. — §. 1. *Non obstante appellatione, ex falsa causa interposita, potest iudex ad ulteriora procedere.* H. d.

Idem.[14])

Super eo[15]), quod °*a nobis*° sollicitudo tua quaesivit[16]), °*utrum sententia per appellationem, quam ex incidenti quaestione fieri persaepe contingit, fuerit suspendenda, licet causa fuerit appellatione remota commissa,*° prudentiae tuae duximus respondendum, quod, si de[17]) aliqua exceptione quaestio oriatur[18]), et exinde appellationem fieri contingat[19]) eidem exceptioni erit merito supersedendum, et, si[20]) principalis causa sine illa terminari[21]) non poterit, ei nihilominus supersedeatur. §. 1. Si autem adversa[22]) pars de falsi suggestione in appellationem prorupit[23]), non est sententia super hoc differenda, °*si literis commissoriis appellationis obstaculum inhibeatur. De appellationibus etc.* [*cf. cap. sequ.*]°

CAP. XI.[24])

Etiam pro minoribus seu levioribus causis appellari potest.

Idem.[25])

De appellationibus °*vero*° pro causis[26]) minimis interpositis volumus te[27]) tenere, quod eis, pro quacunque[28]) °*et quantulacunque*° levi causa fiant, non minus[29]) est, quam si pro maioribus fierent, deferendum. °*Verum si appellantes etc.*°

CAP. XII.[30])

Secundum canones appellatur etiam ante sententiam; secundum leges non, nisi in quibusdam casibus. Hoc primo. *Et appellatio et recusatio aequiparantur in hoc, quia, sicut in appellatione requiritur causa rationabilis, ita et in recusatione.* Hoc secundo. *Et tempus assignatum iudici ad causam decidendam incipit currere a tempore praesentationis rescripti.* Hoc tertio secundum verum intellectum.

Idem.[31])

Super eo °*vero, quod interdum iudices delegati ab altera partium tanquam suspecti recusantur, hoc tuae prudentiae praesentibus literis innotescat, quod, quum*° Sacri canones °*et*° ante et post litis contestationem[32]), et in prolatione sententiae, et post °*sententiam*° singulis facultatem tribuunt appellandi, leges[33]) autem saeculares appellationem, nisi in casibus, ante sententiam non admittunt, in causis quoque ecclesiasticis, ubi appellationis remedium tollitur, °*utrumque remedium denegatur, et idem,*° sicut appellationi, ita °*et*° recusationi non est aliquatenus deferendum. Si autem infra[34]) certum tempus[35]) °*personis aliquibus*° lis[36]) decidenda committitur[37]), °*ita quod contineatur in literis, causam post susceptionem literarum et infra certum terminum terminari debere,*° extunc terminus incipit[38]) currere[39]), quum iudices[40]) °*quibus lites delegantur, easdem*° contigerit literas recepisse.[41])

CAP. XIII.[42])

Conventus super iniuria clerici vel super adulterio appellare potest, nisi sit notorius. H. d. cum c. sequ.

Idem.[43])

Pervenit ad nos, quod, quum[44]) °*presbyteri et alii*° clerici[45]) se conquerantur ab aliquibus vulneratos, vel alias[46]) °*graviter*° esse[47]) laesos, °*et ad probandum quod asserunt plerumque testes producunt, ii,*° qui impetuntur, apostolicam[48]) sedem appellant; °*sed appellationem interpositam prosequi, vel consortia hominum devitare contemnunt. Unde quia quid tibi faciendum sit exinde nostris literis certiorari desideras*° Fraternitati tuae[49]) °*praesentium auctoritate*° mandamus, quatenus, si eorum[50]) excessus publicus non sit et notorius, eos[51]), *qui pro tali causa appellant, contradictione et appellatione cessante*° ecclesiastica censura compellas[52]), ut infra[53]) conveniens tempus °*ipsam*° appellationem interpositam prosequantur. Si vero °*eorum excessus*° publicus est[54]) et notorius, appellationis obtentu, °*si quam ad suam iniquitatem fovendam interposuerint,*° non[55]) praetermittas[56]), quin eos excommunicatos denuncies, °*sicut ex ipsa iniectione manuum in clericos excommunicationis sententiam incurrerunt,*° ipsosque facias[57]) sicut excommunicatos cautius evitari, donec passis iniuriam satisfaciant, et cum literis tuis apostolico se conspectui repraesentent.

CAP. XIV.[57*])

Summatum est supr. cap. proximo.

Idem *Archiepiscopo Toletano.*

Consuluit nos fraternitas tua, °*utrum deferendum sit appellationibus, quando causa frustratoriae dilationis appellatur, nec interpositam appellationem prosequantur. Super quo utique*° Consultationi tuae[58]) duximus respondendum[59]), quod, si °*aliquando*°

Cap. VII. 89) *sententiam:* Cass. — 90) *in eum* et seq.? *promulgata:* omitt. Lips., Cass., Comp. I., orig. — 91) *cognoverit:* C. H., App. — *cognovit:* orig. — 92) *nostram:* App. — 93) abest ab eod. — 94) *vestrae:* App., Cass. — 95) *episcopali:* App. — 96) *si:* Comp. I. Aug., orig. — 97) *per consuetudinem:* Lips. — 98) add.: *tamen:* Comp. I. Aug.

Cap. VIII. 99) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 8. — 100) *Albar.:* C. R. 2. L., Comp. I. Ms. — *Albureta:* Aug. — 1) *Verum post appellationem, postquam biennium est elapsum, factam a sententia:* Comp. I. — 2) *praeiudicare:* Comp. I.

Cap. IX. 3) Restitutum ex App. X. 8., Lips. XLVII. 9., Cass. LI. 7., Comp. I. h. t. c. 9. — 4) *Vegora.:* C. R. 1. — *Wig.:* Lips. — *Wigor.:* C. L., Comp. I. — *Wigorniensi:* App., Cass. — 5) *archiepiscopo:* C. R. 1. — 6) *contingat:* C. H. — *contigerit . . . . commissum fuisse:* Coll. citt. — 7) *diversa:* Lips., Cass. — 8) *post cit. f.:* omitt. Lips. — 9) *arripuit:* Comp. I. Ms., Cass. — 10) *nihilominus:* App. — 11) *in negotii cognitione:* Coll. citt. — 12) *iniceperit:* Lips., Cass., Comp. I. Aug.

Cap. X. 13) Restitutum ex App. X. 9., Lips. XLVII. 10., Cass. LI. 9., Comp. I. h. t. c. 10. — 14) *Wigor. ep.:* Lips. — *Wigorniensi:* App., Cass. — add.: *P. C. Meminimus:* Comp. I. Aug. (cf. c. prox. antecedent.) — 15) *eo vero:* Comp. I. Aug. — 16) *requisivit:* C. R. 2., Coll. citt. — 17) *super:* C. H. — 18) *suboriatur:* Coll. citt. — 19) *contingit:* Cass. — 20) omitt. Cont. — 21) *determinari.* C. R. 2. — 22) *diversa:* Cass. — 23) *prorumpit:* Comp. I. Aug. — *proruperit:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms.

Cap. XI. 24) Restitutum ex App. X. 10., Lips. XLVII. 11., Cass. LI. 10., Comp. I. h. t. c. 11. — 25) *Idem in ead.:* Comp. I. Aug. — *Id. eidem in eadem epistola* (omitt. App.): Lips., Cass. — 26) *de caus.:* C. H. — *quae pro (in:* App.) *caus. min. fiunt:* Coll. citt. — 27) *tuam cognitionem:* Coll. citt. — 28) *quantumcunque:* C. H. — *qualicunque:* eaed. — 29) *non minus in illis, quam pro maioribus est deferendum:* App. — *non min. est, quam illis, quae pro maior. fieri contingit negotiis:* Lips., Cass., Comp. I.

Cap. XII. 30) Restitutum ex App. X. 12., Lips. XLVII. 13., Cass. LI. 12., Comp. I. h. t. c. 13. — 31) scripta est ad archiepiscopum Senonensem, et refertur prior pars in c. 1. de rescr. I. 3. — 32) *litis decisionem:* App. — *litem contestatam:* C. H., Lips., Cass., Comp. I. — 33) *app. non admittunt (admittant:* Cass.) *aliud remedium praeter solam appellationem, sicut leges faciunt saeculares, quae appellationem (sicut. . . . appell.:* omitt. App.) *nisi in casu ante sententiam non admittunt. Unde (Verum:* App.) *in causis eccl.:* Coll. citt. — 34) *intra:* Cont., Böhm. — 35) *cert. terminum:* Cass. — *cert. temporis spatium:* App., Comp. I. — *cert. temporis terminum:* Lips. — 36) *lis aliqua:* Comp. I. — 37) *committatur:* Cass. — 38) *incipiat.* Comp. I. Aug. — 39) omitt. C. R. 1. H., Coll. citt. — 40) *eos:* Coll. citt. — 41) *accepisse:* App., Cass.

Cap. XIII. 42) Restitutum ex App. X. 13., Lips. XLVII. 14., Cass. LI. 13., Comp. I. h. t. c. 15. — 43) *R. Cantuariensi archiep.:* App. — 44) add.: *quidam:* Cass. — 45) omitt. App. — 46) *aliter:* ib. — 47) omitt. Coll. citt. — 48) *ad ap.:* App. — 49) *frat. t.:* omitt. Lips. — 50) *illorum:* Cass. — 51) *illos:* Coll. citt. — 52) omitt. Cass. — 53) *intra:* Cont., Böhm. — 54) *sit:* C. R. 1., App. — 55) *nulla ratione:* Comp. I. Ms. — *nullatenus:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 56) *omittas:* C. R. 2. — 57) *facientis:* Lips.

Cap. XIV. 57) Restitutum ex App. X. 14., Lips. XLVII. 15., Cass. LI. 15., Comp. I. h. t. c. 16. — 58) omitt. Cass. — 59) *taliter respondemus:* App., Lips.

aliqui, quos manifestum sit et notorium uxorem alterius detinere, aut iniecisse manus violentas in clericum, appellaverint[60]), eorum appellationi non est aliquatenus deferendum. Sed quum multa dicantur notoria, quae non sunt, providere debes, ne quod dubium est pro notorio videaris habere. Illos[61]) autem, qui appellant a praesentia tua, cogere debes infra[62]) tempus conveniens appellationem interpositam prosequi, aut iudicio tuo appellatione remota[63]), parere.

CAP. XV.[64])

Hoc cap. summatum est supr. eod. cap. Meminimus.

Idem.[65])

Suggestum est auribus nostris, quod, quum oppressi '*et gravati*' ad praesidium[66]) apostolicae sedis[67]) recurrunt, et appellatione facta iter arripiunt[68]), adversarii eorum appellationem interpositam cognoscentes, nec ad praesentiam nostram accedunt, nec '*prase*' responsalem transmittant; quum autem senserint[69]), illos '*rediisse, et*' nostras literas reportasse, in vocem appellationis prorumpunt, et iter ad nos arripiunt veniendi[70]), ut sic[71]) eorum[72]) sollicitudinem, a quibus impetuntur, eludant. '*Verum quoniam nemini debet fraus sua patrocinari, et falce apostolici moderaminis sunt resecanda quae in se vitium noscuntur calliditatis et fraudis continere,*' Tuae consultationi[73]) taliter respondemus, ut[74]), si quis deprehensus fuerit hoc ex fraude vel malitia facere, appellationi eius non deferas, neque ob id causam tibi commissam '*fine congruo*' terminare postponas, quia[75]) decretalem epistolam, qua tales muniri videntur, non ad deprimendam cuiusque[76]) iustitiam, sed ad[77]) removendum '*iniustum*' gravamen nos[78]) fecisse cognoscens.

CAP. XVI.[79])

Excommunicatus pendente cognitione appellationis absolvi potest ad cautelam, et, si apparet eum legitime appellasse, non punitur pro eo, quod interim celebravit divina.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*[80])

Ad praesentiam nostram[81]) R. presbytero veniente, episcopo Tusculano et P. sanctae Susannae cardinali tuam et ipsius causam commisimus audiendam. Qui ad obiectionem[82]) tuam, licet R. presbyter[83]) non esset excommunicatus de iure, de facto tamen[84]) eum fecerunt absolvi. '*Quia vero quod a fratribus nostris noscitur in hac parte statutum nolumus aliqua ratione mutare: fraternitati tuae*[85]) *per apostolica scripta praecipiendo*' Mandamus, quatenus praedictum presbyterum[86]) pro eo, quod[87]) post excommunicationem contra appellationem factam divina[88]) cantavit[89]), nullatenus inquietes[90]), sed ad eum statum '*cessante appellatione*' reducas[91]) omnia, in quo erant tempore appellationis '*ad sedem apostolicam*' emissae.[92])

CAP. XVII.[93])

Si appellans turbatur in possessione, super qua fuit appellatum, iudex a quo potest illam possessionem sibi reformare, appellatione in suo statu permanente. H. d. secundum communem intellectum.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Quum teneamur '*consultationibus singulorum, quantum Dominus ministraverit, respondere, tanto gratius volumus tibi responsum impendere, quanto personam tuam abundantiori diligimus caritate.*' Quoniam[94]) '*igitur*' nos consulere voluisti, utrum, si eorum possessio, qui ad[95]) audientiam nostram appellant, turbata fuerit, tibi eam sibi[96]) liceat reformare, eo, de quo appellatio est[97]) interposita, praetermisso, prudentiae tuae taliter respondemus, quod[98]), si exinde ad te querela pervenerit, id ordine iudiciario tibi licebit.[99])

CAP. XVIII.[100])

Generalis et vaga appellatio respectu cuiuslibet gravaminis non valet, sed restricta ad certam causam. Sic.

Idem *Episcopo et Archidiacono Banonicasibus.*[1])

Consuluit '*nos vestra devotio, ut, si appellatio, quae ab omni aggravamine interponitur, teneat, prudentiam vestram nostris literis redderemus certiorem, et ideo*' Consultationi vestrae[2]) taliter respondemus, quod, si '*forte*' generaliter appellationem quis[3]) interponeret ab omni gravamine, quod sibi posset contingere, huiusmodi appellatio tenere non[4]) debet. Si vero '*aliquis*' ab[5]) aliquo iudice super omni gravamine, quod in una causa sibi possit inferri[6]), '*appellationis obstaculum interponeret,*' quanquam generalis appellatio sit interposita, appellationi tamen eius[7]) est ab eodem iudice[8]) deferendum. *Super eo vero etc.*

CAP. XIX.[9])

Appellatio frivola non excusat inferiorem, quo minus teneatur obedire superiori, et ut de contemptu puniatur, nisi innocentiam suam aliter purget. H. d. et est casus notabilis in eo, quod dicitur, istum esse puniendum.

Idem *Zamorensi*[10]) *Episcopo.*

Quum parati essemus petitiones, '*quas nobis per nuncium tuum porrexisti, benigne*' admittere, '*et efficaciter exaudire, dilectus filius noster*' I.[11]) '*sanctae Mariae in Cosmedia*' diaconus cardinalis olim apostolicae sedis legatus[12]) '*constanti nobis assertione*' proposuit, quod, quum '*te ad synodum suam vocasset, et*' ad eius vocationem contempsisses accedere, in personam tuam excommunicationis sententiam promulgavit, '*post cuius excommunicationem, qui vice nostra fungebatur, te fecisti in episcopum consecrari.*' Quumque[13]) '*dilectus filius noster*' N.[14]) canonicus R.[15]) Iacobi firmiter asseveraret, quod in legatione regis esses[16]), et ideo non putuisses ad vocationem praedicti cardinalis accedere, cardinalis e contra asseruit, quod non in legatione regis, sed in Salamantina ecclesia te suus nuncius invenisset, '*tibique dixisset, quod in alia ecclesia te non esset requisiturus. Et quum iterum ex parte tua fuisset propositum, quod, quando venerabilis frater noster archiepiscopus Compostellanus appellavit, tuam etiam appellationem interposuisses, cardinalis adiecit, quod appellatio illa te tueri nulla parte potuit, quia ad ipsius vocationem accedere tenereris.*' Nos vero[17]) attendentes, quod[18]) te non decuit[19]) contemnere[20]) obtentu appellationis ad vocationem venire[21]) legati, '*fraternitatem tuam monemus atque*' praecipimus[22]), quatenus vel in persona propria, vel per nuncios idoneos apostolico te conspectui repraesentes[23]), innocentiam '*et immunitatem*' tuam, si poteris, ostensurus.

Cap. XIV. 60) *appellant, nec appellationem prosequuntur:* App. — 61) *Eos:* Comp. I. Aug. — 62) *intra:* Cont., Bohm. — 63) *cessante:* Coll. citt.

Cap. XV. 64) Restitutum ex App. X. 19., Lips. XLVII. 19., Cass. LI. 18., Comp. I. h. t. c. 20. 65) *Dulensi:* Cass. — *Dulmensi:* Comp. I. — *Dulneamensi:* Lips. — *Dunelmensi:* App. — 66) *subsidium:* C. H. — 67) *Romanae eccl.:* Cass. — 68) *arripuerint, adversario . . . . cognoscente:* Lips. — 69) *persenserint:* Cass., Comp. I. — *praesenserint:* App. — *praesumpserint:* Lips. — 70) omitt. Cass., Comp. I. — 71) *et sic . . . . eludunt:* Cass. — 72) *illorum:* C. H. — 73) *fratern. tuae nos super hoc consulenti taliter respondemus:* Lips., Comp. I. — *et nos sup. h. cons. tal. resp.:* App. — *fr. tuae . . . . duximus respondendum:* Cass. — 74) omitt. Lips., Cass., Comp. I. Aug. — *quod:* App. — 75) *qui:* Bohm. — 76) *cuiusquam:* App. — 77) omitt. C. H. — 78) *non:* Bohm.

Cap. XVI. 79) Restitutum ex App. X. 21., Lips. XLVII. 21., Cass. LI. 20., Comp. I. h. t. c. 22. — 80) *Ebor. episcopo:* Comp. I. — *Ebor. archiep. et R. presbytero:* App. — *Ebor. ep. R. presbytero:* Cass. — leg.: *Ebroicensi (Evreux*) cum Lips. — quae vero in Lips. adiecta sunt: *et R. presb.*, omnino delenda censemus, quum ex ipso cap. exordio in inscr. temere videantur translata esse. — 81) *nostr. venientibus ep. Tusc. etc.:* Lips., Cass. — *T. et* (omitt. Ms.) *R. presbyteris convenientibus:* Comp. I. — 82) *ob excommunicationem tuam:* App. — *ob excommunicatione tua:* Comp. I. Ms. — 83) *R. presb.:* omitt. Coll. citt. — 84) *tamen et seq.: eam:* omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 85) *vestrae:* App. — 86) add.: *vel aliam:* Lips., Cass., Comp. I. — 87) *quia:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — omitt. Comp. I. Ms. — 88) omitt. Cass. — 89) *celebravit:* C. R. 1. — 90) *nullo modo inquietare attentes* (App.: *attentetis*): Coll. citt. — 91) *reducatis:* App. — 92) *factae:* Coll. citt.

Cap. XVII. 93) Restitutum ex App. X. 23., Lips. XLVII. 22., Cass. LI. 21., Comp. I. h. t. c. 23. — 94) *Quia:* C. R. 1. — 95) omitt. Comp. I. Ms. — 96) omitt. Cass. — *tibi liceat quae ipsis turbata fuerint:* Lips., Comp. I. — *reformare debeas:* App. — 97) *fuerit:* Cass. — 98) omitt. Coll. citt. — 99) *corrigere licebit:* App. — *licebit experiri:* Cont., Bohm.

Cap. XVIII. 100) Restitutum ex App. L. 34., Lips. XLVII. 25., Cass. L. 23., Comp. I. h. t. c. 27. — 1) *Bonon. episc. et archipresbytero:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — *Bon. ep. et archiep.:* Comp. I. Ms. — 2) *tuae:* C. R. 1 — omitt. C. R. 2. — 3) *aliquis:* App., Lips., Cass. — omitt. Comp. I. — 4) *potest non, nec debet:* Cass. — 5) *sub:* Comp. I. Aug. — 6) *contingere posset:* Cass., Comp. I. — *cont. possit:* App., Lips. — 7) *huius:* Cass. — *huiusmodi:* App., Lips., Comp. I. — 8) *ab eod. iud.:* omitt. App.

Cap. XIX. 9) Restitutum ex App. X. 28., Lips. XLII. 29., Cass. LI. 27., Comp. I. h. t. c. 29. — 10) *Genuensi:* Comp. I. Aug. — *Ian.:* Ms., quae quidem inscr. ex cap., quod in App., Lips. et Cass. antecedit, in hunc locum deducta est. — *Amorensi:* C. H. — *Zamorensi:* App. — *Armensi:* Lips. — *Amicasi:* Cass. — vid. leg.: *Auriensi (Orense*), quoniam convenit, quod in peiori App. ed. legitur: *Auaensi.* — 11) *Io:* C. R. 1. — *Iacintus:* Lips. — *Iaccinctus:* Cass. — *Iacinctus:* Comp. I. Ms. — *Hyacinthus:* App., Comp. I. Aug. — 12) *ol. ap. sed. leg.:* omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 13) *Quum:* Comp. III. Aug. — 14) *R.:* C. R. 2. — *Martinus:* Coll. citt. — 15) *S.:* Cass. — 16) *esset:* C. R. — 17) *igitur:* ib. — 18) *quomodo:* Coll. citt. — 19) *decet:* App. — *decuerit:* Comp. I. — 20) *contempsisse:* C. R. 1. — 21) *venisse:* Comp. I. Aug. — 22) *monemus atque mandando praecip.:* Cass. — *monemus mandantes atque praecipientes:* App., Lips., Comp. I. Ms. — 23) *praesentes:* App.

CAP. XX.[24])

Si mandatum factum ei, qui iuravit stare iudicio ecclesiae, excedit limites iuramenti et tacitae promissionis, appellare potest; alias secus. H. d. compendiosa. Abb.

Idem *Cantuariensi*[25]) *Archiepiscopo.*

Ad haec[26]) *(Et infra:)* Praeterea de his, qui iuramentum praestant, quod ecclesiae stabunt iudicio[27]), et postea "*praestito sacramento*" appellant, id[28]) tua sollicitudo provideat, ut eos servare quod iurant, vel infra[29]) XL. dies post appellationem[30]) interpositam iter arripere ad ipsam prosequendam[31]) compellas.

CAP. XXI.[32])

Summa ut supr. cap. proximo.

Idem *Carubtensi Episcopo.*[33])

Quaestioni "*vero,*" quam facis, utrum appellationi illius sit deferendum, qui, sicut[34]) moris est, praestito iuramento absolvi meretur[35]), et[36]) antequam ei mandetur[37]) aliquid, "*appellasset,*" vel "*si*" mandato recepto[38]) causa subterfugii appellaverit[39]), "*taliter*" respondemus, quod, "*postquam iuravit,*" appellationi "*eius*", quae iuramento eius debeat derogare[40]), non est in aliquo deferendum; sed statim erit in eandem[41]) reducendus sententiam, quae, donec mandatum susceperit, et susceptum pro posse "*suo*" fuerit prosecutus[42]), debet firmiter observari.

CAP. XXII.[43])

Appellans ab ordinario postea de delicto ab eo commisso puniri potest per ipsum ordinarium. H. d., sed supple ad textum, idem esse de antea commissis, si nunc de illis accusatur, ut cap. *Ad haec* 1. supr. eod. et cap. *Proposuit.* infra eod.

Idem *Vintoniensi*[44]) *Episcopo.*

Praeterea de his[45]), qui ad sedem apostolicam appellant, et postea gravia "*et enormia*" committentes, se, dum[46]) conveniuntur, appellatione tuentur, "*hoc*" duximus respondendum, quod, "*si post appellationem gravia committunt, et ita publice et manifeste, quod alii graviter scandalizentur, et decor ecclesiasticae honestatis deformetur,*" eos appellatio[47]) non debet in sua[48]) "*nequitia et*" iniquitate tueri, quo minus eorum excessus censura canonica puniantur[49]). "*Porro de iis, qui sententia excommunicationis innodati iurant etc.*"

CAP. XXIII.[50])

Qui non detulit appellationi sui adversarii, de sua posteriori circa idem contra eum excipere nequit.

Idem *Grandenci*[51]) *Patriarchae et S. Vitalis Presbytero cardinali.*

Constitutis in praesentia nostra "*dilectis filiis nostris M.*" abbate sancti Felicis et presbytero R. "*atque V. canonico sancti Marci*" pro controversia, quae de electione Torcellanae[52]) ecclesiae "*faciente maligni hostis invidia*" est suborta *(Et infra:)* Ideoque "*per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus "*in unum pariter convenientes utramque partem ante vestram praesentiam convocetis, et, inquisita rei veritate diligenter et cognita*" si "*vobis constiterit, quod praefatus*" archidiaconus post appellationem "*ad nos factam*" et "*post*" denunciationem[53]) "*etiam*" excommunicationis ad nominationem[54]) saepe dicti C.[55]) processerit[56]), et primicerius cum canonicis, et plebanus cum assensu[57]) "*totius*" cleri[58]) episcopatus, vel maioris et sanioris partis, praenominatum I.[59]) in episcopum et pastorem elegerint[60]), non obstante appellatione "*vel prohibitione*" praefati[61]) archidiaconi, si ipse appellationi prius factae non detulit, electionem de praefato I.[62]) factam "*appellatione et excusatione remota*" auctoritate apostolica confirmetis, "*et tu, frater patriarcha, ei consecrationis munus impendas, etc.*"

CAP. XXIV.[63])

Appellans ab ordinario in una causa, in aliis coram eo respondere tenetur, potest tamen eum recusare ut suspectum, nisi conveniatur de crimine manifesto, et in quo non cadit excusatio nec suspicio, ut quia imponitur poena iuris surgens ipso facto. H. d. secundum intellectum intrinsecum.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Proposuit nobis M.[64]) clericus tuus, quod saepe contingit, ut, quum aliquis super aliqua causa appellat, in aliis causis, in[65]) quibus non est appellatum, respondere "*penitus renuat et*" recuset[66]). Super quo consultationi tuae taliter respondemus, quod, licet pro illa appellatione[67]) non minus teneatur in aliis "*causis,*" super quibus appellatum non est, respondere, iudex tamen, a quo appellatur, quia illi omnino suspectus est, eum[68]) "*in causa praecedente*" non debet ad respondendum super aliis "*causis*" compellere, nisi pro crimine adeo gravi et manifesto, quo[69]) ipso actu "*habetur reus, et*" merito sit[70]) damnandus.

CAP. XXV.[71])

Absolvitur excommunicatus cautione recepta, licet adversarius vel excommunicator, ne absolvatur, appellet. H. d. secundum unum intellectum, quem tamen oportet limitare, quando excommunicatio non fuit lata pro manifesta contumacia vel offensa, quia tunc non debet absolvi, nisi satisfactione praecedente, ut in cap. *Ex parte* 1. infra, de verb. signif.

Idem *R. Cantuariensi Archiepiscopo.*[72])

Qua fronte nos "*super articulis iuris*" consulere valeas, non videmus, quum "*in iis, quae nota sunt et liquido manifesta,*" dicaris ordinem[73]) iuris pervertere, "*et evidenter libertati ecclesiasticae contraire, pro qua ille gloriosus et inclytus martyr Thomas praedecessor tuus subire martyrium non expavit.*" Iam enim non in ecclesia, sicut est canonicum et honestum, non etiam[74]) in palatio[75]), non in camera tua, sed in "*ipsa*" camera regis, contra debitum iuris et "*contra*" pontificalis officii dignitatem[76]) episcoporum electiones diceris confirmare. "*Verum ne petitionibus tuis nostrum denegare videamur assensum, super his, de quibus nos consulere voluisti, tibi, prout dederit nobis Dominus, respondemus.*" Sane, si quis pro contumacia vel alia qualibet causa, interdicto[77]) vel excommunicatione tenetur[78]) adstrictus, et offert se ad iustitiam, de his, pro quibus sententiam ipsam excepit[79]), iudex eum, ne[80]) in excommunicatione decedat, absolvere poterit, etiamsi[81]) pars adversa, ne absolvatur[82]), appellationis obstaculum interponat: ab ipso tamen ante absolutionem sufficienti cautione recepta, quod vel in praesentia Romani Pontificis, ad cuius audientiam appellatur, si maluerit adversarius, vel coram iudice, cui causam "*Romanus Pontifex*" delegaverit[83]), iuris pareat aequitati. De his etiam[84]), qui conqueruntur, se irrationabiliter excommunicationi vel interdicto[85]) suppositos, illud idem dicimus, etiamsi[86]) ii, qui huiusmodi protulerunt sententiam, ad sedem apostolicam duxerint appellandum. "*Super eo vero, quod defuncto aliquo etc.*"

Cap. XX. 24) App. X. 29., Lips. XLVII. 20., Cass. XXVIII. 6., Comp. I. h. t. c. 30. — 25) *R. Cant. archiep.:* App., Lips., Comp. I. Ms. — add.: *in Registro.* Cass. — 26) *Ad haec (Et infra):* omitt. App., Lips., Cass. — 27) *mandato:* Cass. — 28) omitt. Cass. — 29) *intra:* Cont., Bohm. — 30) add.: *suam:* Cass. — 31) *persequendam:* ead.

Cap. XXI. 32) Restitutum ex App. VII. 20., Lips. XLVII. 31., Cass. LI. 28., Comp. I. h. t. c. 31. — 33) cf. c. 11. de off. iud. del. I. 29. — 34) *mos:* App. — 35) *inhibetur.* ib. — 36) *si:* Coll. citt. — 37) *mandatum est:* App. — 38) *accepto:* Cass. — 39) *appellavit:* Cass. — *appellet:* App. — 40) *iur. derogat, penitus non:* App. — 41) *eadem . . . . sententia:* Comp. I. Aug. — 42) *executus:* App., Lips.

Cap. XXII. 43) Restitutum ex App. I. 53., Lips. XLVII. 33., Cass. LI. 30., Comp. I. h. t. c. 32. — 44) *Vitorian.:* Cass. — *Win.:* Lips. — *Witon.:* Comp. I. Ms. — *Winton.:* Aug. — *Wintoniensi:* App. — 45) *Praet. qui ad ap. sed. de clericis appellant:* Coll. citt. — 46) *quum:* App. — 47) *appellantes non debet:* ead. — 48) *tanta:* Coll. citt. — 49) *puniatur:* App., Comp. I.

Cap. XXIII. 50) Restitutum ex Lips. XLVII. 28., Cass. LI. 31., Comp. I. h. t. c. 37. — 51) *Gradensi patriarchae et eodem T. S. Vitali cardinalis presbytero sanctae . . . . et priori:* Cass. mendose. — *Gradensi (Grando: Ms.) patriarchae et E. tit. S. Vitalis presb. card. et priori S. Crucis:* Comp. I. — *H. Gradensi etc.:* Lips. — 52) *Toletanae:* Comp. I. Aug. — *Tolletaane:* Ms.

Cap. XXIII. 53) *interminationem:* Lips. — 54) *denominationem:* Coll. citt. — 55) *Caloiohannis:* Lips. — 56) *processit:* C. H. — 57) *consensu:* Cass., Comp. I. Ms. — 58) *clerici:* Bohm. — 59) *R.:* Cass. — *Leonardum:* Lips. — 60) *elegerunt:* C. H. — *eligerent:* Cass. — *elegerit:* Comp. I. Aug. — 61) *praestita ab archidiacono:* Comp. I. Aug. — 62) *In.:* C. R. I. — *C.:* Comp. I. Aug. — cf. n. 59.

Cap. XXIV. 63) Restitutum ex Lips. XLVII. 39., Cass. LI. 35., Comp. I. h. t. c. 38. — 64) omitt. Cass. — *R.:* C. H. — 65) abest a Lips. — 66) *recusat:* C. H., Cass. — 67) add.: *tuam:* Comp. I. Aug. — 68) *quum in causa procedere non deberet, ad resp.:* Comp. I. Aug. — *in causa procedere non debet, nec eum ad resp.:* Cass. — 69) *quod:* Comp. I. Aug., Cass. — 70) *foret:* Coll. citt.

Cap. XXV. 71) Restitutum ex App. XXXI. 2. 3., Lips. XLVII. 43., Cass. LI. 38., Comp. I. h. t. c. 41. — 72) *Cant. R. archiep. sedis legato:* Cass. — *Cant. archiep. ap. sed. leg.:* Lips. — 73) *ordines:* Lips. — seq.: *iuris:* omitt. App. — 74) omitt. Coll. citt. — 75) add.: *tuo:* Lips. — 76) *pontificum officium dignitatis:* Cass. — *pontificalis officium dignitatis:* Lips., Comp. I. — 77) *int. vel:* omitt. App. — 78) *teneatur:* Cass. — 79) *accepit:* ead. — 80) *ut non:* Coll. citt. — 81) *si:* Lips. — 82) *ne abs.:* ead. — 83) *delegavit:* Cass. — add.: *vel coram eo, in quo utraque pars convenerit:* App. — 84) omitt. Cass., Comp. I. Ms. — 85) *interdictioni:* App., Cass. — 86) *etsi ii, qui huiusmodi protulerint sent.:* Comp. I. — *etiamsi hi, qui huius etc.:* Cass. — *etiamsi hi, pro quibus tulerint:* App. — *etiamsi is, qui huiusmodi tulerit . . . . duxerit:* Lips.

CAP. XXVI.[87])

Praelatus subditum suspendere vel excommunicare non debet, nisi monitione praemissa, nec subditus contra disciplinam ecclesiasticam appellare potest, maxime si est religiosus. Et iudex a quo praefigit terminum appellanti ad appellationem prosequendam, infra quem si non prosequitur, iudex a quo reassumit iurisdictionem. Appellans vero non prosequens appellationem suam, condemnatur in expensis, appellato hoc prosequenti.

Idem *in concilio Lateranensi.*

Reprehensibilis '*valde consuetudo in quibusdam partibus inolevit, ut, quum fratres et coepiscopi nostri seu etiam archidiaconi appellatores quosdam in suis causis existimant, nulla penitus admonitione praemissa suspensionis sive excommunicationis in eos sententiam ferant. Alii etiam, dum superioris sententiam et disciplinam canonicam reformidant, sine ullo gravamine appellationem obiiciunt, et ad defensionem iniquitatis usurpant quod ad praesidium innocentium dignoscitur institutum. Quocirca, ne vel praelati sine causa valeant gravare subiectos, vel subditi pro sola voluntate sub appellationis obtentu correctionem valeant eludere praelatorum,*' Praesenti decreto statuimus, ut nec praelati, nisi canonica commonitione[88]) praemissa, suspensionis vel excommunicationis sententiam proferant in *subiectos*[89]), nisi forte talis sit culpa, quae ipso[90]) *suo* genere suspensionis vel[91]) excommunicationis poenam inducat, nec subiecti[92]) contra disciplinam ecclesiasticam '*ante ingressum causae*' in vocem appellationis erumpant[93]). Si vero quisquam pro sua[94]) necessitate crediderit appellandum, competens ei ad prosequendam appellationem terminus praefigatur, *infra*[95]) quem si forte prosequi neglexerit, tunc episcopus libere sua auctoritate utatur. Si autem in quocunque negotio aliquis appellaverit, et, eo, qui appellatus fuerit, veniente, qui appellat[96]) venire neglexerit, si quid[97]) proprium habuerit[98]), competentem illi[99]) recompensationem[100]) faciat expensarum[1]), ut hoc saltem timore territus[2]) in gravamen alterius non facile quis appellet. Praecipue vero[3]) hoc in '*locis*' religiosis volumus observari, ne '*monachi sive quicunque*' religiosi, quum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem praelati sui et capituli disciplinam appellare praesumant, sed humiliter ac devote suscipiant quod pro salute sua fuerit '*utiliter*' eisdem[4]) iniunctum.

CAP. XXVII.[5])

Iudex a quo non obstante appellatione cognoscit de causa, si appellans non prosequitur. Hoc primo. *Et iudex, ut suspectus recusatus, potest alteri causam committere.* Hoc secundum.

Idem.[6])

Ad haec '*praesentibus tibi literis duximus indulgendum, ut,*' quum a te super aliqua causa fuerit appellatum, fas tibi sit appellantes appellatione cessante[7]) compellere, ut vel appellationem interpositam[8]) prosequantur, vel coram te iuris pareant aequitati. Aut, si alterutra partium[9]) te suspectum habuerit, te insistente iudicem eligant, qui propositam inter eos valeat[10]) dirimere[11]) quaestionem. '*Ceterum etc.* [*cf. c.* 5. *de iud. II.* 1.]'

CAP. XXVIII.[12])

Si canonicus ad residentiam monitus appellat, statuitur sibi terminus ad appellationem prosequendam, et interim deservitur beneficio per vicarium de fructibus beneficii sustentandum. Et si appellationem non prosequitur, vel residentiam non facit, privatur praebenda.

Idem *Salabriensi*[13]) *Episcopo.*

Pervenit ad nos, quod, quum '*Rogerium filium*' G.[14]) ecclesiae tuae canonicum, ut '*debitam*' in ea[15]) residentiam faceret, monuisses, '*ad audientiam nostram*' in appellationem prorupit[16]). Quum autem[17]) frustratoriae dilationis causa videatur dictus canonicus[18]) appellasse, '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus eum[19]) '*diligenter et*' studiose moneas[20]), ut in eadem ecclesia '*debitam, omni mora postposita,*' residentiam faciat, vel infra[21]) terminum eam[22]) prosecuturus iter ad nos arripiat veniendi. Interim vero alicui honestae personae vices eius in ecclesia praetaxata '*exsequendas*' committas, et ei[23]) de beneficiis illius '*appellatione cessante*' assignes, unde possit congrue sustentari. Quodsi praefatus[24]) G.[25]) alterum istorum adimplere neglexerit, tu '*extunc*' praebenda sua prives eundem '*omni contradictione et appellatione postposita,*' et eam alii[26]) idoneae[27]) personae '*nullius appellatione admissa*' concedas[28]) '*pariter et assignes.*'

CAP. XXIX.[29])

A iudice iurisdictionem exsequente non appellatur.

Idem.[30])

Consuluit nos tua fraternitas, utrum[31]) sit appellationibus[32]) deferendum a '*carissimo in Christo filio nostro L. illustri*' rege Francorum pro Iudaeis interpositis, ut mancipia detineant Christiana, '*et utrum sustinere debeas, quod de novo constituant synagogas, ubi eas nullatenus habuerunt. Scripsimus itaque memorato regi, ut a defensione Iudaeorum in hac parte desistat, et super hoc etiam per alios ipsum fecimus admoneri, et credimus, quod monitis nostris acquiescet, quia non esset rectum, ut quod a sanctis Patribus nuper in concilio statutum est negligenter servaretur. Unde*' Non convenit, ut pro huiusmodi appellationibus ab observatione[33]) decreti debeas abstinere[34]). '*Iudaeos etc.* [*cf. c.* 7. *de Iudaeis V.* 6.]'

CAP. XXX.[35])

Qui ante citationem vel notitiam literarum misit nuncium ad Papam, appellare potest, ne delegatus procedat, secus si post.

Idem *Genuensi*[36]) *Archiepiscopo.*

Ad haec, sicut asseris, '*quandoque super causa, quae iudici appellatione remota committitur, altera pars appellat, asserens, se pro eadem causa nuncium suum ad sedem apostolicam destinasse. Ad quod taliter*' Respondemus, quod iudex, si ei constiterit, '*ipsum*' appellantem, antequam partes essent citatae, vel delegatio causae pervenisset ad ipsum, qui appellationis interposuit obstaculum, nuncium ad sedem apostolicam[37]) destinasse, factae debet appellationi deferre; sed, si post citationem fuerit[38]) destinatus, satis potest exsequi quod mandatur.

CAP. XXXI.[39])

Qui non detulit appellationi interpositae ad Papam, mittitur cum literis ordinarii ad curiam puniendus.

Idem.[40])

De priore, '*qui non deferens protectioni nostrae et appellationi ad sedem apostolicam factae quendam canonicum suum vestibus fecit omnibus usque ad camisiam spoliari, et eum accusationi et appellationi renunciare coegit, quia de suis et quorundam fratrum enormitatibus murmuravit, id tuae sollicitudini duximus insinuandum, ut rei veritate diligenter inquisita si inveneris, quod pro evitanda disciplina praedictus canonicus appellavit, eidem priori propterea nullam poenam infligere debeas, quoniam sacrosancta Romana ecclesia huiusmodi appellationem admittere non consuevit, ne monachis vel canonicis regularibus praeberetur audacia delinquendi.*' Ceterum si praefatus canonicus priorem propter suas[41]) enormitates manifestas, quae ipsum[42]) notabilem reddant, ad sedem apostolicam appellavit, et ipse[43]) tali appellationi deferre

---

Cap. XXVI. 87) Restitutum ex ipso conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) c. 6. — Lips. c. 14., Cass. VIII. 1., Comp. I. h. t. c. 42. — 88) *admonitione*: Lips., Cass. — 89) *subditos*: Cass. — 90) *in ips.*: ib. — seq.: *suo*: omitt. Lips. — 91) *susp. vel*: omitt. conc. — 92) *subditi*: Lips. — 93) *prorumpant*: Cass., Comp. I. Aug., conc. — 94) *sui*: C. R., Cass., Comp. I., Cont. — 95) *intra*: Cont., Bohm. — 96) *appellavit*: Cass. — *appellaverit*: Lips., Comp. I., conc. — 97) *quidem*: Cass., Comp. I. Aug. — 98) *habuit*: Cass., conc. — 99) *ei*: conc. — 100) *compensationem faciant expensae*: Cass. — *rec. faciet*: Lips. — 1) *in expensis*: C. H. — 2) *detentus*: Cass. — *perterritus*: C. L., conc. — *deterritus*: C. R., Lips., Comp. I. — 3) *ergo*: C. R. 1. — 4) *eius*: conc. — *eis*: Lips., Cass., Comp. I.

Cap. XXVII. 5) Restitutum ex Lips. XLVII. 2., Cass. XXX. 4., Comp. I. h. t. c. 43. — 6) *H. episcopo*: Lips. — add.: *P. C. Eam te*: Comp. I. — *Eam te decet*: Lips. — cf. c. 4. de act. et qual. I. 14. — 7) *remota*: Cont., Bohm., Cass. — 8) *propositam*: Lips. — 9) *pars*: C. R. 1. — 10) *valeant*: Lips. — 11) *terminare*: C. H.

Cap. XXVIII. 12) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 44. — 13) *Salebrien.*: Comp. I. Ms — *Salesberiensi*: Aug. — 14) *V.*: Cont. — *W.*: C. H. — *W'mi*: Comp. I. Ms. — *Willelmi*: Aug. — 15) *eadem ecclesia*: Comp. I. — 16) *proruperit*: Aug. — 17) *Quoniam igitur indignum est, per eius vel per* (omitt. Ms.) *aliorum subterfugia proscriptam ecclesiam debitis obsequiis defraudari, quum ipse*: Comp. I., Bohm. — 18) *dict. can.*: omitt. Comp. I. — 19) *praefatum Rog.* (Ms.: *R.*): Comp. I. — 20) *commoneas*: ead. — 21) *infra*: Cont., Bohm. — *infra proximum festum B. Lucae*: Comp. I. — 22) *appellationem eam*: C. R. — *app. suam*: C. L. H., Comp. I. — 23) omitt. Bohm. — 24) *praelibatus*: Cont., C. R., Comp. I. — 25) *W.*: C. H. — *V.*: Cont. — *Ro.*: Comp. I. Ms. — *Reg.*: Aug. — 26) *alicui discreto et honesto viro*: Comp. I. — 27) *honestae*: C. R. 2. — 28) *assignes*: C. R. 1.

Cap. XXIX. 29) Restitutum ex App. L. 36., Lips. LV. 5., Luc. ap. Bal. III. 379., Comp. II. h. t. c. 1. — 30) *universis abbatibus*: Comp. II. Ms. A. — *Vitusiensi archiep.*: Luc. — *Bituricensi archiep.*: App. — 31) *an*: Lips., App. — 32) *appellationi . . . interpositae*: Lips. — 33) *observantia*: Comp. II. Ms. B. — 34) *abstinere*: Ms. B.

Cap. XXX. 35) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 36) *Ianuensi*: C. H. — *Ianuen. episcopo*: Comp. II. — 37) *ad sed. ap.*: omitt. Comp. II. — 38) *fuit*: Comp. II. Ms. A.

Cap. XXXI. 39) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 40) *I. priori*: C. R. 1. — 41) *suam enormitatem manifestam*: Comp. II. Aug. — 42) *ipsum*: ead. — 43) *si ipse*: Comp. II.

contempsit[44]), eum cum literis tuis veritatem continentibus de tanto excessu satisfacturum ad sedem apostolicam venire compellas. *'Suis autem in hac malitia complicibus etc.'*

CAP. XXXII.[45])

Contra constitutiones regulares appellatio religiosum non defendit.

Idem.[46])

Quia nos[46*]) *'elegit Dominus in hereditatem sibi, et a longe de alto prospexit, paci et tranquillitati vestrae, quantum divina gratia concedit, prospicere cupientes, apostolica vobis auctoritate concedimus et indulgemus,'* ut abbates *'vestri ordinis,'* qui de aliqua publica infamia publice respersi sunt aut convicti, *'ab abbatibus, et'* deinde[47]) in communi capitulo commoniti, *'sponte suae'* praelationi cedere noluerint[48]), *'ad sedem apostolicam'* appellandi non habeant facultatem, *'suum reatum per appellationem defendendo. Dat. Beneventi IV. Non. Iul. Ind. II.'* [1169.]

CAP. XXXIII.[49])

Iudex a quo potest praefigere terminum appellanti ad prosequendam appellationem, quo lapso reassumit iudex iurisdictionem.

Idem.[50])

Ad aures nostras *'te significante pervenit, quod interdum, quum tibi vel aliis causa committitur sublato appellationis remedio, altera partium, ut examen declinare valeat iudicis delegati, quaestiones incidentes opponit, et, licet in principali causa non sit appellationis remedium reservatum, in appellationis tamen vocem prorumpit, appellationi suae terminum non praefigens, sicque partem aliam sine prosecutione appellationis facit remanere suspensam. Postulas igitur tibi et aliis iudicibus indulgeri, ubi causae sine appellationis remedio committuntur, incidentes quoque fine debito appellatione postposita terminare. Ceterum quum incidentes quaestiones saepius praeiudiciales non immerito iudicentur, petitioni tuae in hac parte non duximus annuendum, sed, ne quae partium diutius frustratoriis iudicis affligantur,'* Appellanti ad prosecutionem appellationis[51]) terminus congruus praefigatur, infra[52]) quem si appellationem non fuerit prosecutus, extunc *'tam super incidentibus, quam super causa principali appellatione postposita'* compellatur stare iudicio delegati *'iudicis, ita quod nec uni commune medium subtrahatur, nec alter possit frustratoriis dilationibus fatigari.'*

CAP. XXXIV.[53])

Si praecedente gravamine quis submittit se protectioni superioris, habetur pro appellante, dummodo servaverit ea, quae in appellatione sunt necessaria.

Idem *Abulensi Episcopo.*

Ad audientiam nostram noveris pervenisse, quod, quum Zamurensis[54]) episcopus G. presbyterum ecclesiae[55]) sancti Iacobi Zamorensis[56]), *'quae est propria Compostellanae ecclesiae,'* multipliciter molestaret, tandem idem presbyter *'pro eius gravaminibus evitandis'* se et ecclesiam suam[57]) *'et parochianos'* nostrae *'ac Romanae ecclesiae'* protectioni subiecit. *'Sed praefatus episcopus pro eo forte, quod expresse non appellavit, in eum post invocatum sedis apostolicae patrocinium, contra etiam privilegium Compostellanae ecclesiae indultum, excommunicationis sententiam promulgavit.'* Licet autem praedictus[58]) presbyter ex simplicitate forte verbum appellationis non expresserit[59]), quia tamen, postquam se et sua nostrae protectioni subiecerat[60]), non debuit sine causae cognitione aliqua sententia condemnari, *'fraternitati tuae per apostolica scripta'* mandamus, quatenus *'super hoc inquiras diligentius veritatem, et'* si ita[61]) tibi constiterit, sententiam, quam praefatus episcopus in eundem[62]) presbyterum tulit, *'contradictione et appellatione cessante'* denuncies non tenere. *'Postmodum vero, si praefatus episcopus adversus presbyterum forte agere etc.'*

CAP. XXXV.[63])

Causa non est ad iudicem a quo remittenda appellatione adhuc non iustificata, nisi de partium consensu.

Idem *Archiepiscopo Terraconensi.*[64])

Accepta conquestione canonicorum Pampilonensium[65]), *'quod dilectus filius noster dux Navarrorum eos bonis suis spoliasset, causam ipsam tuae fraternitati ad eorum petitionem duximus committendam, et fine canonico terminandam. Verum quoniam nobis tacuerunt, quod ab audientia tua fuit ad sedem apostolicam appellatum, nec nos, si hoc nobis constitisset, ipsam causam tuo commisissemus examini, quum'* Non debet[66]) ad eos causa remitti, nisi partes *'in hoc'* consenserint[67]) a quibus noscitur appellatum, *'fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus et arctius inhibemus, ne in executione ipsius negotii occasione literarum nostrarum aliqua ratione procedas.'*

CAP. XXXVI.[68])

Delegatus etiam datus cum clausula „appellatione remota" recusari potest, si est consanguineus impetrantis, vel si fuit advocatus eius in illa causa.

Lucius III. *Galtero Linconiensi*[69]) *Episcopo.*

Postremo fraternitati tuae literis praesentibus intimamus, quod, si causa alicui fuerit delegata, qui consanguineus sit illius, qui literas impetravit; aut in eodem negotio advocati officio functus, vel ex alia *'quacunque'* iusta[70]) causa suspectus, huiusmodi delegatus non immerito poterit recusari, quamvis appellatione remota fuerit ei[71]) negotium delegatum.

CAP. XXXVII.[72])

Sententia interdicti non suspenditur per appellationem sequentem.

Idem *Norvicensi Episcopo.*[73])

Ad haec, quoniam sub interdicto aliqui constituti appellant, et deinde illud[74]) servare contemnunt, quid in hoc casu servandum sit consulere voluisti. Noveris igitur[75]), quod, sicut post appellationem excommunicari non possunt, sic interdictum nequeunt, cui ante appellationem eos constat suppositos[76]), declinare.

CAP. XXXVIII.[77])

Iudex appellationis remittit appellantem et causam ad priorem iudicem, nisi sibi constiterit a gravamine vel iniusta sententia fuisse appellatum.

Clemens III.[78])

Quum in ecclesia *'Dei pro diversitate ordinum et honorum iurisdictio praesidentium nonnunquam in subditis varietur, et venerabiles fratres nostri episcopi concessam sibi potestatem exerceant in reddendis iuribus subditorum populorumque, evenit, ut non consideratione iustitiae, sed voluntatis propriae libertate pensata, quae sua sunt, non quae Iesu Christi quaerentes, ipsorum episcoporum iudicium potestatemque declinent appellationis refugium usurpantes, cuius auxilium iuste interponendum ad praesidium innocentium noscitur institutum.'* Accepimus *'autem venerabilis fratris nostri Linconiensis episcopi transmissa nobis conquestione querelam,'* quod quidam clerici de Gual.[79]) *'gravaminis necessitate non compulsi et nullius oppressionis mole gravati, sed solo praetextu excutiendi a se iugum ecclesiasticae disciplinae, ut possint liberius in sui erroris et iniqui propositi libertate bacchari, ab audientia sua vocem appellationis emittunt, et'* occasione iudicii tui, quod velle observare se iactant, Linconiensis[80]) episcopi iudicis ordinarii sine causa rationabili cognitionem evitant. Unde[81]) *'quia appellationis diffugium non ad defensionem iniquitatis, sed ad remedium oppressorum et iniuste damnatorum tam canonica quam civilia iura induxerunt ad statuta Lateranensis concilii non esi subditorum*

Cap. XXXI. 44) *contempserit:* C. R. 1., Comp. II.

Cap. XXXII. 45) Restitutum ex privilegio, omnibus Cisterc. ord. abbatibus ab Alex. III. concesso ap. Manriqu. II. 478. — Comp. II. h. t. c. 5. — 46) *universis abbatibus:* Comp. II. Aug., Ms. B., Böhm. — 46*) *vos:* orig. Böhm. — 47) omitt. C. H. — 48) *voluerunt:* C. R. 2.

Cap. XXXIII. 49) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 375., Comp. II. h. t. c. 6. — 50) *Eboracensi archiep.:* Luc. — 51) omitt. Luc. — 52) *intra:* Cont., Böhm. — *ita quod:* Comp. II.

Cap. XXXIV. 53) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 7. — 54) *Zarion:* Comp. II. Ms. A. — 55) omitt. Comp. II. Ms. B. — 56) *Zarion.:* Comp. II. Ms. B. — 57) omitt. C. R. H., Comp. II. Ms. B. — *eccl. et par. suos:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 58) *idem:* C. H. — *praefatus:* Comp. II. Aug., Ms. A. — omitt. Ms. B. — 59) *expressit:* Comp. II. — 60) *subiecit:* Comp. II. Ms. B. — 61) omitt. ib. — 62) *praefatum:* C. R. 1.

Cap. XXXV. 63) Restitutum ex Comp. II. c. 2. de resr. I. 1. — 64) *Terrachonen.:* C. H. — *Taragon.:* Comp. II. Ms. A. — *Tarracon.* Aug., Ms. B., Böhm. — 65) *Paulo.:* Comp. II. Ms. A. — *Pampilon.* Ms. B. — *Pampillon.:* Cont., Böhm. — 66) *debeat:* Comp. II., Böhm. — 67) *consentirent:* Comp. II.

Cap. XXXVI. 68) Restitutum ex App. X. 18., Comp. I. h. t. c. 45. — 69) *Walliacon.:* Comp. I. Aug. — *W. Linton.:* Ms. — *Gualtero Lincolnen.:* Böhm. — add.: *P. C. Ad aures,* cf. c. 8. de rescr. I. 3. — 70) omitt. App. — 71) omitt. C. H., App.

Cap. XXXVII. 72) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 46. — 73) add.: *P. C. Quaesitum:* Comp. I. — cf. c. 9. de rescr. I. 3. — 74) *interdictum:* Comp. I. — 75) abest a Comp. I. — *Nos igitur respondemus:* C. R. 1. — 76) *esse supp.:* C. R. 2.

Cap. XXXVIII. 77) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 385., Comp. II. h. t. c. 11. — 78) *Ludimensi archiep.:* Luc. — leg. vid.: *Lugdunensi.* — 79) *Gallis:* C. R. 1. — *Gualliа:* C. L. — *Guillad:* C. H. — *Galendo.:* Comp. II. Ms. A. — *Valandunen.:* Aug. — *Vallade:* Ms. B. — *Goilan:* Luc. — 80) *Lincolnien. episcopo:* Böhm. — *Lincolnien.:* C. R. 2. — *eiusdem:* Comp. II., Luc. — 81) *Quia vero . . . . . . fraternit. tuam literis praesentibus duximus commonendum, per ap. scr. tibi mandantes:* Luc.

huiusmodi appellatio admittenda, quae non porrigitur, nisi ubi digna correctio eludi valeat praelatorum, et omnium, qui in partes sollicitudinis ecclesiarum disponente Domino convocantur, interesse dignoscitur, ut sua cuique iura illibata serventur, discretioni tuae per apostolica scripta° mandamus, quatenus, si quando contigerit, aliquem de °*praedictis*° clericis a praefato episcopo ad[82]) tuam audientiam appellare, non ante °*audientiam sibi praebens, nec eius*° appellationem admittas, quam tibi[83]) constiterit, eam[84]) vel a gravamine vel iniusta condemnatione porrectam; alioquin ipsum ad praedicti episcopi audientiam[85]) remittas, appellatione remota °*in suae discussionis examine iusto*° eius iudicio pariturum. °*Sic etenim contumacia refrenabitur etc.*°

CAP. XXXIX.[86])

Si appellans, qui non prosequitur, redit ad iudicem a quo, et iterum gravatur, non obstante prima desertione potest iterum appellare. H. d. et est casus notabilis. Panormit.

Idem.

Directae nobis tuae literae demonstrarunt[87]), quod, quum in tua praesentia causa cuiusdam matrimonii tractaretur, in qua pars viri consanguinitatis vinculum opponebat, et pars mulieris ad sedem apostolicam appellasset, nec appellationem suam praefixo termino fuerit prosecuta, postmodum ea renunciante appellationi, quam fecerat, tu in *causae* cognitione procedens de parentela testimonia recepisti. Verum quia mulieris pars iterum appellavit, °*a nobis*° postulas, utrum ad calculum sententiae procedere valeas, edoceri. Respondemus igitur[88]), quod, licet iuxta decretum Lateranensis concilii, postquam in termino prosequendae appellationis[89]) statuto appellans suam appellationem non fuerit[90]) prosecutus, auctoritate tua libere possis uti, tamen, quia iterum appellavit, quum secundum iura ei licuerit in eadem causa bis[91]) appellare[92]), a iurisdictione tua se fecit exemptam, praesertim quum hic ad separationem matrimonii, quod est res favorabilis, intentio viri procedat, °*nihilque agendum sit, nisi quod suspicione careat, etc.*°

CAP. XL.[93])

Sententia excommunicationis, suspensionis vel interdicti lata sub conditione suspenditur, si ante conditionis eventum fuerit appellatum. H. d. inhaerendo verbis literae, ut sic satisfaciat cuilibet lecturae. Et est decisio subtilis et multum allegabilis.

Coelestinus III.[94])

Praeterea requisiti fuimus, si quis iudex ita[95]) protulerit sententiam[96]): „nisi Sempronio[97]) infra[98]) XX.[99]) dies satisfeceris, te excommunicatum vel suspensum aut interdictum esse cognoscas," °*et*° ille, in quem fertur °*talis*° sententia, medio tempore appellans, ad diem statutum minime satisfecerit[100]), utrum ille sententia tali[1]) ligetur, aut[2]) interpositione appellationis tutus exsistat? Videtur autem nobis, quod huiusmodi sententiam[3]) appellationis obstaculum debeat impedire. °*Dat. Lat. Ao. III.* [1193.]°

CAP. XLI.[4])

Si per rescriptum committuntur plures articuli connexi, et in uno removetur appellatio, intelligitur remota etiam in aliis. Hoc dicit. — §. 1. *Causa suspicionis proponenda est coram iudice, qui recusatur, et probanda coram arbitris.* H. d.

Idem.[5])

Secundo requiris[6]), quum, pluribus articulis in una commissione positis, in uno tantum contingit appellationem[7]) exprese vetari, utrum appellatio teneat, si super aliis fuerit appellatum? In quo tibi[8]) respondemus, quod, quum secundum B. Gregorium verba intentioni deserviant[9]), et haec[10]) sit nostra[11]) intentio, ut de omnibus articulis, qui in commissione °*nostra*° ponuntur, iustitia °*non obstante appellatione*° suum consequatur[12]) effectum, in omnibus appellatio intelligitur interdicta. Nihil enim interest, utrum °*appellatio*° inhibeatur primo an secundo[13]), medio an[14]) in fine, quum, sicut utriusque iuris argumenta °*expressa*° nos docent, °*et*° ea, quae in principio[15]) °*rescriptorum,*° ad medium et ad finem, illa[16]) vero, quae in medio, ad finem atque principium saepe[17]) referri contingat. §. 1. Tertio[18]) postulas edoceri, °*quum aliquis iudicem tanquam suspectum recusat, an causam suspicionis debeat allegare, et causam, nisi manifesta sit, coram eodem iudice probare teneatur; utrum etiam iudex possit in ipso negotio procedere, si ille, qui suspicionem obiicit, causam eius non velit aut non possit in iure probare.*° Consultationi tuae taliter respondemus[19]), quod, quum aliquis iudicem proponit se[20]) habere suspectum, suspicionis causam coram eodem °*iudice*° allegare tenetur, °*ne possit alius quilibet pro suae voluntatis arbitrio quodlibet iudicium frustratorie declinare;*° sed partes, ut[21]) in °*aliquem iudicem vel*° aliquos non valde remotos conveniant, per eundem[22]) iudicem, °*qui nominatur suspectus,*° debent cogi, coram °*quo vel*° quibus si causa suspicionis infra[23]) terminum competentem probata non fuerit, tunc demum auctoritate sua iudex[24]) utetur. Quodsi coram ipsis, °*in quos convenitur, eiusdem*° causa suspicionis probata fuerit, causae cognitioni[25]) supersedere tenebitur °*iudex*° recusatus[26]). Ipsa namque ratio dictat, °*et plurimis probatur exemplis,*° quod[27]) suspecti et inimici iudices esse non debent[28]), *quum, sicut decretale perhibet institutum, nil gratius et amabilius quis dare valeat inimico, quam si ad impetendum commiserit, quem laedere et damnificare intendit. Illam vero praeterea quaestionem quarto loco proponis, etc. Quinta igitur etc.* [*cf. c. 21. de off. iud. del. I. 29.*] *Dat. Lat. XV. Kal. Iul. Pont. nostr. Ao. III.*° [1193.]

CAP. XLII.[29])

Non tenetur iudex vel adversarius deferre appellationi, cui non detulit appellans.

Idem.[30])

An sit deferendum appellationi illius, quem[31]) adversarius de expoliatione[32]) post appellationem legitime interpositam sibi facta[33]) paratus est in continenti convincere, nos duxisti per tuos nuncios[34]) consulendos. Respondemus °*itaque,*° quod, quum in eo quis[35]) puniendus sit, in quo deliquit, qui appellationi[36]) deferre neglexit[37]) se beneficio reddit[38]) appellationis indignum, °*unde nec ei appellanti esse deferendum censemus.*°

CAP. XLIII.[39])

Habet duos intellectus; secundum primum hoc intendit: *Merus executor non recusatur, nec ab eo appellatur, nisi modum excedat, maxime si est datus cum clausula: „appellatione remota."* Secundum alium intellectum h. d.: *A iudice suspecto non receditur per appellationem, nisi modum excedat.*

Innocentius III. *illustri regi Francorum.*

Novit ille, qui nihil ignorat: *(Et infra:* [°*cf. c. 7. de off. leg. I. 30.*°]) Praeterea °*dictam*° interdicti sententiam °*ipse*° cardinalis non edidit, sed potius publicavit, nec fuit dictator ipsius, sed verius[40]) executor. Unde quum secundum ius °*canonicum et legale*° ab executoribus appellari non possit, nisi forsan modum excederent in[41]) exsequendo, nos etiam in literis[42]) super hoc directis ad ipsum appellationis curavimus obstaculum inhibere, appellationi ab eo interpositae[43]) non fuerat deferendum. De suspicionis autem obiecto[44]), licet eum merito tibi suspectum non[45])

Cap. XXXVIII. 82) omitt. ead. — 83) *si tibi:* C. H. — 84) *ab appell. illius:* Luc. — *appellationem ipsius:* Comp. II. Aug., Ms. A. — omitt. Ms. B. — 85) *ad praefati episcopi auditorium:* Coll. citt.

Cap. XXXIX. 86) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 13. — 87) *demonstrarunt:* C. H. — *declararunt:* Comp. II. Aug. — *destinarunt:* Ms. A. — *continebant:* Ms. B. — 88) *praesenti pagina respondemus, quod:* Comp. II., Böhm. — 89) *appellationi:* Böhm. — 90) *fuerat:* C. R. H. — 91) omitt. C. H. — 92) *app. secundo:* C. R. 1. L., Comp. II. Aug., Ms. A. — *app. secundario:* C. R. 2. — *appellare, sic:* Comp. II. Ms. B.

Cap. XL. 93) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 377., Comp. II. h. t. c. 14. — 94) add.: *P. C. A nobis:* Comp. II. — cf. c. 21. de sent. et exc. V. 39. — 95) omitt. Comp. II. Ms. B. — 96) abest a Luc. — 97) *Sempronianum:* Aug. — 98) *intra:* Cont., Böhm., Comp. II. Luc. — 99) *X.:* Comp. II., Luc. — 100) *satisfacit:* Luc. — 1) *lata tali:* Comp. II. Ms. A. — 2) *an:* Comp. II., Luc. — 3) *sententia:* Luc.

Cap. XLI. 4) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 372., Comp. II. h. t. c. 16. — 5) add.: *P. C. Prudentiam:* Comp. II. — cf. c. un. de mut. pet. II. 4. — 6) *quaeris:* Comp. II. Ms. A. — 7) *appellatione remota:* Luc. — leg. vid.: *appellationis remedium.* — 8) *In hoc taliter resp.:* Coll. citt. — 9) *deserviunt:* Luc., Comp. II. Aug., Ms. B. — 10) omitt. Luc. — 11) *nostrae mentis:* Comp. II. Ms. A. — 12) *sortiatur:* Luc. — 13) omitt. Luc. — 14) *aut:* C. R. 1. — *an etiam:* Comp. II. Ms. A. — *licet etiam:* Luc. — 15) *principio, medio et ad:* C. H. — 16) *et quae in fine, ad principium atque medium saepenumero referri contingit:* Luc. — 17) omitt. C. H. — 18) add.: *loco:* ib. — 19) *In hoc nimirum duximus dandam (dare: Luc., Comp. II. Ms. B.) tale cons. tuae (vestrae: Luc.) resp.:* Coll. citt. — 20) omitt. Comp. II. Ms. A. — 21) omitt. id. — 22) add.: *tamen:* id., Aug. — 23) *intra:* Cont., Böhm., Luc. — 24) omitt. Coll. citt. — 25) *a causae cognitione:* Coll. citt. — 26) *reprobatus:* Comp. II. Ms. A. — omitt. Ms. B. — 27) *quia:* Comp. II. — 28) *debeant:* Luc.

Cap. XLII. 29) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 382., Comp. II. h. t. c. 17. — 30) *Idem* (i. e. Coelestinus III.) *Cantuariensi archiep.:* Luc. — 31) *quam:* Comp. II. Ms. A. — 32) *spoliatione:* Luc. — 33) *factam:* C. R., Comp. II. Ms. A. — 34) *nuncium tuum:* Luc. — 35) omitt. C. R. H., Coll. citt. — 36) *appellationem:* Luc. — 37) *neglexerit:* C. R. 2. L. — 38) *reddidit:* C. R. H., Coll. citt.

Cap. XLIII. 39) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — 40) *verus:* Comp. III. Aug. — 41) omitt. C. R. H., Comp. III. — 42) *et nos in* (omitt. Aug.) *literis:* Comp. III. — 43) *app. huiusmodi:* ead. — 44) *obiectis:* Böhm. — *suspicione .... obiecto:* Cont. — 45) omitt. Cont.

fuisse credimus, non tamen, et si fuisset, propter appellationem interpositam ab eo desistere debuisset, ad quod non proprio motu, sed nostro potius praecepto processit.

CAP. XLIV.[46])

Si appellatio recipitur a iudice, vel approbatur a parte, terminus ad eam prosequendam praefixus obtinet vicem peremptorii, et in absentem procedatur, ac si peremptorie fuisset citatus; nec talis terminus praeveniri poterit ab aliqua partium.

Idem.

Saepe contingit, quod, quum ad nostram audientiam appellatur, propter defectum partis alterius neque per se, neque per responsalem idoneum appellationem interpositam prosequentis, vel forsitan ex malitia subsequentis[47]) responsalis mandatum procuratorium[48]) occultantis, lites, quae de facili possent terminari, remaneant indecisae, quum frequenter iuris quaestio moveatur, cuius apud nos probationes necessariae in contrario[49]) non existunt, et interdum etiam facti quaestio de levi posset partibus praesentibus comprobari. Unde, licet in Lateranensi concilio fuerit constitutum, ut, si in quocunque negotio aliquis appellaverit[50]), et eo, qui appellatus fuerat, veniente, qui appellavit[51]) venire neglexerit, competentem illi recompensationem[52]) faciat expensarum, ut hoc saltem timore deterritus[53]) in gravamen alterius non facile quis appellet; quia tamen propter hoc quaestiones nihilominus prorogantur, °*volentes, ut finis litibus imponatur, et ne fraus et dolus alicui suffragentur, de consilio fratrum nostrorum*° praesenti decreto statuimus, ut, si huiusmodi appellatio vel[54]) a iudice recepta, vel a parte fuerit approbata, post terminum appellationi praefixum edicti peremptorii vires obtineat, ita videlicet, ut extunc in absentem perinde[55]) procedatur, ac si peremptorie vocatus ad iudicium exstitisset. Quodsi forsitan interposita provocatio malitiose recepta vel approbata non fuerit, quum constiterit legitime provocatum, nihilominus eam vigorem volumus obtinere, salvis constitutionibus de provocantibus[56]) post sententiam promulgatis; quibus appellationes suas[57]) prosequi non curantibus, post terminum appellationi prosequendae praefixum rata manet[58]) sententia, quae fuerat appellatione suspensa. Quicquid autem contra citationem peremptoriam posset ab absente proponi, adversus appellationem huiusmodi valeat allegari. Si quis autem terminum appellationis praeveniens tacita veritate[59]) literas impetravit[60]), et careat impetratis, et poenam contumaciae non evadat[61]). Hoc[62]) autem in litibus sive iudiciis[63]) exercendis volumus observari.

CAP. XLV.[64])

Appellatione deserta per negligentiam appellantis, potest iudex ex officio procedere in casibus, in quibus eius officium exuberat. Et est casus valde notabilis.

Idem *Lemovicensi et Caturcensi Episcopis.*[65])

Constitutus in praesentia nostra °*dilectus filius G.*° archidiaconus Claromontensis[66]) °*ecclesiae*° nobis exposuit, quod °*olim*° Claromontensi decanatu vacante, °*abbas, cantor et*° quidam °*Claromontenses*° canonici vota sua in °*venerabilem fratrem Claromontensem*° episcopum transtulerunt, et episcopus cum quibusdam aliis expresse consentientibus in eundem[67]) archidiaconum ei contulit decanatum. XI.[68]) °*tantum*° canonicis prius appellantibus, ne quis assumeretur praeter assensum omnium in decanum, quum electioni[69]) eius °*alii*° XXV. tum per[70]) se, tum episcopo[71]) medio consentirent. Quumque °*dilectus filius P. tit.*° sancti Marcelli presbyter cardinalis tunc[72]) apostolicae sedis legatus per partes illas transitum faceret, non ut appellationi °*ad nos*° interpositae derogaret, sed ut[73]) instructam transmitteret ad nos causam, °*dilectis filiis*° sancti Egidii[74]) et sancti Andreae abbatibus examinationem delegavit ipsius, et mandavit eisdem, ut partem contradicentem electioni decani citarent ad ipsum, contradictionis suae causam in eius praesentia ostensuram. *(Et infra:)* Intellecto igitur per assertionem cardinalis °*praedicti,*° quod sub ea forma fuerat appellatum, ne °*scilicet*° sine assensu[75]) omnium procederetur in electione decani, et quod[76]) appellantes appellationem[77]) infra[78]) annum non fuerant prosecuti, nec erat, propter quod eis esset biennium indulgendum, quum, sicut bis infra[79]) tempus legitimum simplicem nuncium ad sedem apostolicam destinarunt[80]), sic potuissent saltem semel procuratorem idoneum destinasse; ne tamen peremptorias exceptiones ex eorum parte propositas videamur sub silentio praeterire, °*fraternitati vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus °*de his inquiratis diligentius veritatem, et,*° si vobis constiterit, archidiaconum[81]) facto episcopi, ex quo nititur, sponte renunciasse, vel praedictum episcopum processisse ad electionem ipsius, praetermissis praedictis, sine quibus non procederet[82]) in illa translatione voluntatum, ex qua nititur archidiaconus, proponitur esse actum, ei super decanatu °*ipso*° silentium imponatis; alioquin nominationem seu electionem taliter factam de illo, et quicquid fuerit[83]) secutum ex ipsa, °*sublato appellationis obstaculo*° denuncietis °*auctoritate nostra*° irritum et inane.

CAP. XLVI.[84])

Contra electum vel confirmatum, nullum aliud ius exspectantem, non admittitur regulariter exceptio vel appellatio, maxime frustratoria ad impediendum electionis vel confirmationis effectum; sed possessione habita potest accusari vel denunciari. H. d. et secundum hoc est casus notabilis.

Idem *Cancellario Metensi.*

Constitutis in praesentia nostra °*dilecto filio I.*° decano[85]) °*ecclesiae*° sancti Salvatoris, et[86]) °*dilecto filio G.*° cantore Metensi °*et D. scholastico eiusdem ecclesiae tunc procuratoribus benignam curavimus audientiam indulgere. Fuit autem ex tua nobis parte propositum, sicut etiam venerabilis frater noster*° Metensis episcopus °*per suas nobis literas*° intimavit, quod, sancti Salvatoris praepositura vacante, die electioni praefixo, °*intelligens praedictus D. episcopus, in duas partes fratrum vota divisa. (Et infra:)*° Per Patrem et Filium et Spiritum sanctum in virtute obedientiae, ac sub[87]) animae periculo canonicos adiuravit, ut secundum Deum et[88]) iuxta conscientiam suam °*tantum*° unum eligerent de duobus, in quos °*iam*° partes videbantur oculos extendisse, quem ecclesiae magis[89]) utilem et idoneum reputarent. Decanus autem cum duobus diaconibus et subdiaconibus tribus dictum[90]) cantorem °*maioris ecclesiae cognatum suum*° in praepositum nominavit. Cantor vero ipse[91]), qui presbyterali officio fungitur, et custos cum scholastico et magistro B.[92]) sacerdotibus, Levitis duobus, et subdiaconibus quinque te concorditer elegerunt, cuius electionem tanquam a maiori et saniori parte capituli factam, quum de personae tuae honestate[93]) constaret, praedictus episcopus[94]) confirmavit. Et quum tibi vellet donum[95]) et investituram porrigere, ut est moris, decanus ad[96]) sedem apostolicam appellavit, contra te impotentiam duntaxat allegans. °*Licet autem episcopus appellationi huiusmodi non crederet deferendum, quum felicis recordationis Alexander Papa praedecessor noster in concilio Lateranensi statuerit, ut, nisi a paucioribus et inferioribus aliquid rationabile obiectum fuerit et ostensum, appellatione remota semper praevaleat et suum consequatur effectum quod a maiori et saniori parte capituli fuerit institutum, nobis tamen humiliter deferens et devote ab investitura cessavit. Fuit autem propositum ex adverso, quod decanus, qui maiorem locum obtinet in ecclesia memorata, cum duobus antiquioribus diaconibus et tribus subdiaconibus de antiquis ecclesiae intelligens, quod praepositus administrationem temporalium debeat exercere, ideoque ille ad hoc utilior, qui potentior reputetur, bono zelo praedictum E. in praepositum nominavit, scientem ecclesiae providere ac potentem iura et possessiones ipsius, si esset necesse, in forti manu et brachio extenso tueri. Unde quum pars altera, licet maior numero, auctoritate tamen inferior, te in praepositum nominasset,*° proponendo[97]) te in partibus illis, quasi penitus impotentem, in quibus

---

Cap. XLIV. 46) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 584. Comp. III., h. t. c. 2. — 47) abest a C. R. II., Comp. III., Rain. — 48) omitt. Bohm. — 49) *in contr.:* non exstant in C. R. II., Comp. III., Rain. — 50) *appellaret:* Comp. III. — 51) *appellaverit:* ib. — 52) *compensationem:* C. R. — 53) *perterritus:* C. R. — 54) omitt. Comp. III. Aug. — 55) abest a Comp. III. Ms., Rain. — 56) *provocationibus:* Rain. — 57) *appellationem suam:* C. R. — 58) *manent:* C. R. 2., Rain. — 59) *tacite:* C. R. 2. — 60) *impetraverit:* C. R. — *reportarit:* Comp. III., Rain. — 61) *evadet:* Comp. III. Aug. — 62) *Haec:* ead. — *Haec . . . observari:* omitt. Rain. — 63) *in iud.:* C. R. 2. L., Comp. III. Ms.

Cap. XLV. 64) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 65) *Cantuarien.:* Bohm. ex Cont. — *Caturiensen.:* Comp. III. Aug. — 66) *Claromonten:* Comp. III. per tot. — cf. c. 38. de test. II. 20. — 67) omitt. Comp. III. — 68) *unde:* ead. Ms. — 69) *in electione:* ead. — *in electionem:* Aug. — 70) *pro:* Comp. III. — 71) *tum cum ep.:* C. R. — 72) omitt. C. R. — 73) omitt. Comp. III. Ms. — 74) *Illidii:* C. R., Comp. III. Aug. — *Illidii:* Ms. — 75) *praeter assensum:* Comp. III. Aug. — 76) *atque:* ib. — 77) add.: *suam:* C. R. 2. — 78) *intra:* Cont., Bohm. — 79) *intra:* id. — 80) *destinarant:* Comp. III. Aug. — 81) *archidiaconum facto episcopi, ex quo nititur sponte renunciasse, vel praedictum episcopum ad electionem ipsius praetermissis praedictis, sine quibus in* (omitt. Aug.) *illa translatione voluntatum, ex qua* (*quo:* Aug.) *archid. nititur, actum proponitur, ne procederet, processisse, ei super decanatu etc.:* Comp. III. — 82) *procederent:* C. R. 2. — 83) *fuit subsecutum:* Comp. III. Ms.

Cap. XLVI. 84) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 4. — 85) *N. decano:* Cont., Bohm. — 86) omitt. Comp. III. Ms. — *et . . . . cant. Met.:* omitt. Aug. — 87) *super:* Comp. III. Ms. — 88) omitt. C. R. 1., Comp. III. Aug. — seq.: *iuxta:* omitt. C. R. 2. II. — 89) *et mag.:* C. R. 2., Comp. III. Ms. — 90) *E. cantorem:* Comp. III. — 91) *cantor autem, qui:* ib. — 92) *Bernardo:* ib. — 93) *idoneitate:* ib. — 94) omitt. Comp. III. Ms. — 95) *donum:* ib., C. R. 1. L. — 96) omitt. Comp. III. — 97) omitt. Comp. III.

praeprositurae possessionem exsistunt, '*tum propter hoc, tum quia episcopum habebat de iure suspectum, ad sedem apostolicam appellavit*,' addens, quod alia tibi obiiceret in praesentia nostra, quae tunc in praesentia iudicis suspecti noluit explicare; '*sed episcopus appellationi non deferens nominationem de te factam nihilominus confirmavit.*' Nos ergo[98]), '*auditis his et aliis, quae fuerant hinc inde proposita*,' quia constitit evidenter, illam appellationis causam, quae fuit[99]) '*exposita et*' expressa, rationabilem non fuisse, aliam autem tunc[100]) non '*apposuit vel*' expressit, etsi dixerit idem decanus, quod aliam[1]) vellet obiicere coram nobis, '*de consilio fratrum nostrorum*' decernimus[2]), tuae confirmationis effectum non debere per[3]) ea, quae sunt proposita, impediri. Si quid tamen contra te non in modum exceptionis ad impediendum electionis[4]) et confirmationis effectum, sed in modum denunciationis vel accusationis duxerit proponendum, postquam pacificam ipsius praeposituræ possessionem fueris assecutus[5]), proponendi licentiam non negamus.

CAP. XLVII.[6])

Appellari potest, si locus non tutus partibus assignatur, etiamsi sit scriptum appellatione remota.

Idem *Vigoriensi*[7]) *Episcopo.*

Ex parte tua '*fuit propositum coram nobis, quod, quum inter Anglicos et Wallenses sint inimicitiae manifestae, et ad partes illas Anglicis periculosus sit transitus, pro viarum periculis et guerrae, quae inter gentes illas frequens esse dignoscitur vel continua, multi de causae suae meritis diffidentes, te aliquando vel tuos auctoritate literarum nostrarum trahere satagunt ad iudices in Wallia constitutos, ut sic indefensas causas etiam iustissimas relinquatis, vel compositionem subeatis iniustam pariter et damnosam. Quum igitur causas, quas committimus, sic velimus fine debito terminari, quod neutra partium contra iustitiam aggravetur, fraternitati tuae*' Praesenti pagina '*taliter*' respondemus, quod, quum[8]) excusetur honeste qui ad praesentiam delegatorum iudicum non potest secure venire citatus, tu vel tui, quotiens ad illos iudices vos evocari contigerit[9]), ad quorum praesentiam vobis[10]) periculosum[11]) est ire, libere poteritis[12]) '*ad sedem apostolicam*' appellare, etiamsi in literis commissionis '*nostrae*' appellationis fuerit remedium interclusum, nisi iudices '*ipsi*' vobis assignent locum idoneum et securum. '*Dat. Lat. X. Kal. Mai. Pontif. nostr. Ao. V.*' [1202.]

CAP. XLVIII.[13])

Licite appellat reus, si non auditur excipiens, procuratorem actoris non habere sufficiens mandatum, vel se prius conventum per alias literas, de quibus non fit mentio in secundis. Hoc dicit quoad titulum.

Idem *Episcopo*[14]), *Decano et Praecentori Herfordensibus.*

Significavit nobis '*dilectus filius Ioannes*' magister hospitalis Eboracensis, '*quod, quum P. quondam rector hospitalis ipsius diem clausisset extremum, venerabilis frater noster Eboracensis archiepiscopus, ad quem et praedecessores suos hospitalis eiusdem ordinatio pertinuit ab antiquo, nolens ipsum ex defectu rectoris dispendium sustinere, dictum I. presbyterum eiusdem domus a suis fratribus unanimiter in rectorem electum praefecit ibidem, sperans, quod domus ipsa per ipsum tam in temporalibus quam spiritualibus susciperet incrementum; procedente vero tempore decanus et capitulum Eboracensis ecclesiae, tanquam ad ipsos hospitalis eiusdem ordinatio pertineret, magistrum ipsum a suae administrationis officio removere volentes, literas super hoc apostolicas ad decanum Lincolniensem et suos conindices impetrarunt, quarum auctoritate in ius vocari fecerunt tam archiepiscopum quam rectorem. Partibus igitur die sibi peremptorie assignata coram ipsis iudicibus constitutis, iudices vices suas aliis commiserunt, sola sibi definitiva sententia reservata.*' Praeterea capitulum Eboracense auctoritate quarundam literarum, in quarum sigillo continebatur sigillum capituli ad citationes tantum, quum aliud sigillum capitulum illud noscatur habere, '*per ipsum*' quendam constituebat actorem. Sed[15]) licet idem magister allegaverit, quod '*idem*' occasione literarum illarum actor non deberet[16]) admitti, et insuper adiunxisset, quod auctoritate literarum quarundam a nobis '*super hoc*' ad alios iudices[17]) obtentarum, prius conventus[18]) non debuit per literas posteriores, in quibus nulla fiebat[19]) mentio de prioribus, conveniri, iudices tamen exceptiones huiusmodi admittere noluerunt, propter quod[20]) vocem ad nos appellationis emisit. Quocirca '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*inquiratis super praemissis diligentius veritatem, et*' si vobis constiterit, ob dictas causas vel '*ob*' earum[21]) aliquam ad nostram[22]) fuisse audientiam appellatum, revocato[23]) in irritum quicquid post appellationem huiusmodi[24]) noveritis[25]) esse factum, partes[26]) etc. '*Dat. Lat. II. Id. Mai.*' [1204.]

CAP. XLIX.[27])

Licite appellat reus, si non auditur petens declarari rem petitam in libello.

Idem *Magistro G. Archidiacono et Wnormanus*[28]) *canonicis Suessionensibus.*

Significantibus T. et R. fratribus nostro fuit apostolatui declaratum, quod, quum inter ipsos ex una parte, et V. ex altera super quadam terra coram iudicibus delegatis quaestio verteretur, ipsi, quum plures terras haberent, ut terra illa, super qua quaestio vertebatur, ostenderetur eisdem, a iudicibus postularunt. Quod quum ipsi facere denegarent, ad nostram audientiam provocarunt. Quocirca mandamus, quatenus, 'si est ita, revocato in statum debitum, si quid post appellationem[29]) noveritis attentatum, etc.

CAP. L.[30])

Iudex a quo non potest statuere terminum ad finiendam appellationem; quod si fecerit, intelligitur statuisse ad se praesentandam.

Idem *Eboracensi*[31]) *Episcopo, et de Luc.*[32]) *et de Monte Molli Abbatibus.*

Ex insinuatione '*dilectorum filiorum*' prioris et canonicorum sanctae Barbarae nobis innotuit[33]), quod, quum inter ipsos ex una parte, et V.[33*]) camerarium de Tangar.[34]) '*Rothomagensis dioecesis*' ex altera super[35]) quadam manerio coram iudice ordinario, '*non ex delegatione nostra*,' quaestio verteretur, et idem camerarius ad nostram audientiam appellaverit[36]) '*ab eodem, suae*' appellationi terminum '*aliquem*' non praefigens, dictus iudex[37]), qui causam illius videbatur favere pro eo, quod quidam clericus commensalis suus '*iam*' dicti camerarii in eadem causa fuerat advocatus, '*deceptorie et contra consuetudinem*' hunc[38]) terminum appellationi praefixit, ut ad festum Purificationis '*sanctae Mariae*' utraque pars esset ab appellationis prosecutione reversa, licet nobis non potuerit legem imponere, ut eam[39]) teneremur[40]) infra[41]) dictum terminum expedire, quam et secundum legitimas[41*]) sanctiones lis, quae in consistorio principis speratur inferri, absque damno morae intacta permaneat, donec ipsam[42]) faciat introduci, et a proceribus dirimi iuxta morem. Interim autem nuncius camerarii '*supra dicti*' praeveniens nuncium eorundem, nec '*ab*' ipso usque ad terminum legitimum exspectato, impetravit literas et recessit. Quia vero fraus et dolus alicui patrocinari non debent, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si est ita, partibus convocatis audiatis causam[42*]) etc.

Cap. XLVI. 98) *igitur:* Comp. III. Aug. — 99) *fuerat:* C. H. — 100) *tantum:* ib. — 1) *alia:* Comp. III. — 2) *decrevimus:* Cant., Bohm. — 3) *propter:* Comp. III. Aug. — 4) *electionem:* C. R. 1. — 5) *consecutus:* C. H.

Cap. XLVII. 6) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 23. — Comp. III. h. t. c. 5. — 7) *Wigornien.:* C. R., Comp. III. — *Vigorniensi:* Reg. — 8) *quod quum talis excusatio sit honesta, quam ad:* Comp. III., Reg. — 9) *contingit:* C. R. 2. — 10) omitt. C. H. — 11) *periculum:* Comp. III. — 12) *poteris:* C. R. 1.

Cap. XLVIII. 13) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 60. — Comp. III. h. t. c. 6. — 14) *P. episc. et dec. etc.:* Comp. III. Aug. — 15) *Sed licet pars allegasset adversa:* Comp. III., Reg. — 16) *debebat:* ib. — 17) *ad ven. fr. n. Eliensem episcopum et suos conindices:* ib. — 18) *conventus erat, quare non debuit:* C. L. — *prius erat conventa, quare non debuit:* Comp. III., Reg. — 19) *fuerat:* Cant., Bohm. — 20) *quapropter pars eadem:* Comp. III., Reg. — 21) *aliarum:* C. L. — 22) *vestram:* Comp. III. Aug. — 23) *revocetis:* C. R. 1. — 24) *app. ad nos legitime interpositum inveneritis (noveritis:* Comp. III.) *attentatum:* Comp. III., Reg. — 25) *noveris:* C. H. — 26) *alioqui partes:* C. R. 1.

Cap. XLIX. 27) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 7. supra c. 2. de lib. obl. II. 3. — 28) *Vin. Normanno:* Cant. — *Wormannus:* Bohm. — inscriptionem Comp. III. et varias lectiones ex eadem collectas retulimus in adnot. ad cit. c. X. de lib. obl. — 29) add.: *huiusmodi:* C. R. II.

Cap. L. 30) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 8. — 31) *Albricen. Abten.:* Ms. (leg. *Abrincen.* cum C. R. 2. H. L., *Avranches*) *et de Hatine.* (*Haten:* Ms.) *et de Monte Morell. abbatibus Abricen. dioeces.:* Comp. III. — 32) *Lucen.:* C. L. — 33) *innotuisse noscatis:* Comp. III. — 33*) *W.:* ead. — 34) *Tangari:* C. L. — *Tangarivill.:* C. R. 2., Comp. III. Ms. — *Tankarvill.:* Aug. — 35) *super manerio (maneriis:* Ms.) *de Manvill.:* Comp. III. — 36) *appellavit:* C. H. — 37) *idem ordinarius, qui causam eiusdem camerarii favere videbatur latenter eo, quod:* Comp. III. — 38) *tunc:* C. R. 1. — 39) *eum:* Comp. III. — 40) *teneretur:* C. H. — 41) *intra:* Cant., Bohm. — 41*) cf. Auth. *Sed et his* Cod. de temp. app. — 42) *ipse:* Comp. III. — 42*) *et auditis hinc inde propositis causam super his app. remota mediante iustitia terminetis:* add., Bohm.

CAP. LI.[43])

Qui extra iudicium appellat ex verisimilibus et probabilibus causis, ne in possessione molestetur, si postea spoliatur, restituitur ante omnia in statum, in quo erat tempore appellationis emissae. H. d. inhaerendo verbis literae, et ut mos geratus cuicuique lecturae. Panormitan.

Idem Rofensi[44]) et Londoniensi[45]) Episcopis.

Bonae memoriae O. de Camera persona ecclesiae de Fau.[46]) viam universae carnis ingresso, *dilectus filius* abbas sancti Augustini Cantuariensis[47]) eiusdem ecclesiae, quam ad se asserit pertinere, primo per quosdam monachos, secundo per se ipsum possessionem ingressus, ad nos pluries vocem appellationis emisit, ne quis eum super possessione ipsius[48]) ecclesiae praesumeret *indebite* molestare. Quumque aliquamdiu praedictam ecclesiam pacifice possedisset, quidam laici Cantuariensis dioecesis *in* ipsum abbatem et monachos *infra eandem ecclesiam usque ad effusionem sanguinis manibus iniectis temere violentis, eos* de possessione ipsius ecclesiae[49]) per violentiam eiecerunt. *Nos igitur, audita praedictorum saevitia laicorum, eisdem abbati et monachis super tanta ipsis iniuria irrogata paterna volentes sollicitudine providere, venerabili fratri nostro Eliensi episcopo et suis coniudicibus dedimus firmiter in mandatis, ut, si res taliter se haberet, laicos ipsos et eorum complices tamdiu appellatione remota publice nunciarent et mandarent ab omnibus arctius evitari, donec passis iniuriam satis facerent competenter, et cum suarum testimonio literarum apostolico se conspectui praesentarent, auctoritate quoque nostra sub interminatione anathematis districtius inhiberent, ne quis in civitatibus, oppidis, villis et aliis locis, ad quae ipsos contingeret devenire, ipsis praesentibus praeter baptisma parvulorum et poenitentias morientium divina celebrare praesumeret, aut cum eis sub specie cuiuscunque contractus aliquid permutare. Adiecimus nihilominus in mandato, ut amoto ab ea ecclesia quolibet illicito detentore non obstante cuiuscunque praecepto sublato appellationis obstaculo abbatem et monachos antedictos in eum statum reducerent ac servarent, in quo fuerant ante violentiam attentatam. Interim autem decano loci per inductionem laicorum, qui monachos eiecerant violenter, possessionem ipsius ecclesiae nanciscente, dilectus filius archidiaconus Cantuariensis incepit postmodum eandem ecclesiam possidere, et fructus in propriam utilitatem convertens adhuc in eadem possessione, sicut dicitur, perseverat. Quum igitur in praesentia iudicum praedictorum procurator memorati abbatis restitutionem dictae ecclesiae cum instantia postularet, remoto ab ipsa archidiacono, tot fuerunt hinc inde exceptiones oppositae, tot dilationes concessae, tot inventa diverticula fugiendi, quod, longissimo spatio a tempore factae commissionis elapso, quum causa debitum processum non haberet, abbas et monachi saepedicti alias a nobis studuerunt literas impetrare, in quibus nos, eosdem iudices increpantes, quod in tantum appellationibus frustratoriis et frivolis exceptionibus detulissent, ut nondum sub eorum examine causa potuerit habere processum, unde abbas et monachi praeter grandes iniurias et iacturas graves nihilominus labores et sumptus fuerant subire coacti, eisdem iudicibus districte dedimus in praeceptis, ut omni gratia et timore postpositis, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, partem eis adversam per districtionem ecclesiasticam cogerent litem protinus contestari, et testes, quos utralibet pars tam super principali quam quolibet incidenti duceret producendos, infra duos menses post litis contestationem recipere et examinare curarent ita, quod, si non possent personaliter interesse, id nihilominus exsequerentur per alios, a quibus non liceret aliquatenus appellari; attestationibus vero receptis praefigerent partibus terminum competentem, quo sententiam recepturae nostro se conspectui praesentarent. Accepto igitur posteriori mandato secundum tenorem ipsius iidem iudices negotium maturantes, quum lite contestata testes fuissent admissi, demum attestationibus publicatis diem partibus statuerunt, quo in nostra praesentia comparerent, super hoc sententiam recepturae; attestationes et acta, et alia etiam, quae ad causam facere videbantur, suis inclusa sigillis nobis, prout in mandatis habuerant, transmittentes. Dilecto itaque filio ... monacho procuratore abbatis et monachorum S. Augustini statuto termino ad sedem apostolicam accedente ac de mandato nostro fere per tres menses procuratorem partis alterius exspectante, tandem utroque in praesentia nostra constituto, monachus proposuit antedictus, quod, quum abbas et monachi, sicut praedictum est, ecclesiae de Favershum pacifica possessione gauderent, post appellationem ad nos legitime saepius interiectam de ipsa fuerunt violenter eiecti, propter quod postulabat instantius, ut ab eadem amoto quolibet illicito detentore, cum fructibus tam perceptis quam percipiendis, etiam a deiectionis tempore computandis, possessionem ipsius ecclesiae sibi restituere dignaremur. Repetebat etiam expensas XL. marcarum et amplius, quas occasione quarundam exceptionum, quas frustratorie proposuerat archidiaconi procurator, et ad eas probandas dilationes competentes abbas et monachi facere coacti sunt, quum idem archidiaconus seu procurator eius exceptiones illas postea non probarit. Quum enim praefatus O. de Camera alieno nomine dictam ecclesiam possideret, utpote qui pro ea abbati et monachis S. Augustini certam reddebat annis singulis pensionem, et, quum per plures testes etiam sit probatum, quod O. Medico sublato de medio usque ad substitutionem O. de Camera abbas S. Augustini habuerit custodiam ecclesiae antedictae, post mortem praedicti O. de Camera continuatur illa possessio, quum in continenti post eius obitum a monachis fuerit apprehensa. Praeterea quum eodem abbate ipsam ecclesiam possidente, et ante deiectionem et postea, ab ipso fuerit appellatum, appellatione pendente nihil debuit innovari; nec obstare dicebat, quod archidiaconus hoc fecisse proponitur sui iuris gratia conservandi, quia, quum iam esset quaestio ex hoc mota, et ex parte abbatis fuerit denegatum, ipsum huiusmodi iurisdictionem habere, per negationem res dubia facta fuit, unde iudex esse non poterat, quum iam adversarius factus esset, et ideo, quum praesumpserit in propria causa sibi ius dicere, facti sui pati debet merito detrimentum, et rem convenit in statum pristinum revocari.* Procurator vero[50]) archidiaconi *memorati* proposuit ex adverso, quod defuncta persona ecclesiae tantum datur eius custodia, immo archidiaconi *Cantuarienses,* qui fuerant pro tempore, tam de iure communi quam de generali consuetudine *Cantuariensis provinciae,* tam in illa ecclesia, quam in aliis universis eiusdem dioecesis hoc iure semper usi fuerunt[50*]), *sicut fuerat sufficienter probatum, talis restitutio nequaquam monachis competebat, nec utendo iure suo eis iniuriam facere videbatur.* Praeterea *quum* praefatus O. *de Camera* nomine[51]) archidiaconi ecclesiam possedit eandem, utpote qui ei unam procurationem, et V. solidos nomine *ipsius* ecclesiae annis singulis exsolvebat[52]), *eodem O. sublato de medio, apud archidiaconum animi possessio dignoscitur remansisse, quae non perditur, nisi archidiaconus se putaret posse repelli, vel nisi veniens non fuisset admissus. Sic ergo monachorum possessio potius detentio clandestina debet dici, quoniam archidiaconus ipsam possessionem non perdidit. Et sic eam monachi non potuerunt habere, quum duo in solidum quicquam possidere non possint. Quum igitur archidiaconus potuerit suo iure possessionem intrare, ac tenentes de facto eiicere, fortius potuit, nullo ibi exsistente, nec ullatenus resistente, sibi ius proprium reservare, quum iuris executio nullam habere iniuriam dignoscatur. Ad haec monachi possessionem archidiaconi non possunt aliquatenus revocare, etsi eos ipsam habuisse constaret, quia, quum eos de possessione nequaquam eiecerit, nec hoc probatum fuerit, nec in iure confessum, non habent quod obiiciant extraneo detentori, praesertim quum et ipsi auctoritate propria possessionem intraverunt, et iniuriam alii facientes monasterio ius aliquod acquirere nequiverunt.* Appellatio quoque, quam monachi se interposuisse proponunt, penitus nulla fuit, quum non nisi a gravamine praesenti, praeterito vel futuro debeat appellari. Archidiaconus vero nec prius eos gravaverat, nec ipsos post appellationem gravavit, quum rem vacuam, quam custodiendi ius habet, immo quam ex officio custodire tenetur, custodiendam suscepisse noscatur. Denique appellationi monachorum non fuit ullatenus deferendum, quoniam, etsi ad eos eadem ecclesia pertineret, non debuerunt tamen auctoritate propria ipsius possessionem intrare, praesertim quum scierint vel scire potius debuerint, quod custodia ecclesiarum vacantium ad archidiaconum pertinebat, et, si tunc idem archidiaconus praesens esset, eam denegasset eisdem, et sibi, prout ad eius spectabat officium, tenuisset. Quum autem clandestina fuerit eorum possessio, non potuerunt vere possessores haberi, quum super possessione nequeat iniuria fieri clandestino possessori.* Praemissis igitur[53]) diligenter inspectis, praedictos abbatem et monachos in eum statum, in quo tempore appellationis factae[54]) ex

Cap. LI. 43) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 154. — Comp. I. h. t. c. 9. — 44) Rofenen.: C. R. 2. — Rofen.: C. 1. — Roffen.: Comp. III. Ms. — 45) Runden.: Bohm. ex Cont. — Roffensi et Londoniensi episcopis et priori S. Albani London. dioecec.: Reg. — 46) Funen.: Bohm. — Favershum: Comp. III. Ms. — Faversham: Aug., Reg. — 47) custodiam: Comp. III. Aug. — 48) eiusdem: C. R. 1. — 49) omitt. Comp. III., Reg. — 50) His igitur et aliis pluribus ex parte abbatis et monachorum propositis, procurator archidiaconi memorati proposuit ex adverso, quod nec possessionis nec dominii ratione abbas et monachi hanc restitutionem poterant postulare; quum enim (quumque: Aug.) non possederint ecclesiam antedictam ratione iuris custodiae, quae ... datur, immo: ib. — 50*) fuerant: Comp. III. Aug., Bohm. — fuerint: C. H., Comp. III. Ms., Reg. — 51) nom. arch. possideret, utpote: Comp. III., Reg. — 52) persolvebat: Reg. — 53) ergo: C. H. — Cum igitur haec et alia multa utrimque proposita fuerint coram nobis, visis instrumentis et attestationibus partium et allegationibus diligentius intellectis, de communi f. n. cons. abbatem: Comp. III., Reg. — 54) omitt. Comp. III., Reg.

verisimilibus et probabilibus causis ad nos legitime interpositae fuisse noscuntur, proprietatis[55]) parti utrilibet salvo iure, decernimus[56]) reducendos, ac fructus medii temporis perceptus[57]) censuimus pariter assignandos[58]) eisdem. *Quocirca etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. XI. Kal. Dec.* [1205.]

CAP. LII.[59])

Itineris arreptio habet vim appellationis, si serventur ea, quae servari debent in appellatione. H. d. secundum unum intellectum intrinsecum.

Idem *S. Augustini et S. Gregorii*[60]) *Prioribus*[61]).

Dilecti filii I. et H.[62]) *dilectorum filiorum* prioris[63]) et monachorum Cantuariensis ecclesiae nuncii *nobis humiliter* retulerunt, quod, quum pro causa, quae inter dictos priorem et monachos, et *venerabilem fratrem nostrum* Cantuariensem archiepiscopum super capella de Lamede[64]) vertebatur, ab ipsis *priore et monachis* ad sedem apostolicam[65]) mitterentur, *sicut eis propositum fuit,* idem archiepiscopus post iter arreptum in eos excommunicationis sententiam promulgavit. Quum autem plus sit ad sedem apostolicam facto provocare, quam verbo, et ipsis propter dictum[66]) causam ad Romanam ecclesiam venientibus intelligatur ad sedem apostolicam provocatum, *discretioni vestrae per apostolica scripta* mandamus, quatenus, si est ita[67]), dictos I.[68]) et H. *appellatione postposita* denuncietis excommunicationis vinculo non teneri. *Dat. Perusii III. Id. Sept.* [1198.]

CAP. LIII.[69])

Per clausulam: „appellatione remota" inhibetur omnis appellatio, quae a iure non indulgetur expresse. Hoc dicit, usque ad §. *Verum.* — §. 1. *Licet excommunicatus ab excommunicatione appellet, nihilominus denunciari potest, et beneficii reditibus spoliari.* Hoc dicit.

Idem *Episcopo Helinensi.*[70])

Pastoralis officii diligentia *(Et infra:* [*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*] Quaesivisti, *etiam diligenter,* utrum, quando inhibetur appellatio in rescripto, frustratoria tantum *appellatio* inhibita videatur, *ut ab omni gravamine liceat appellare, an omnis appellatio videatur exclusa, nisi tantum in casibus expressis a iure.* Nos igitur attendentes, quod per appellationem frustratoriam, etiamsi[71]) non fuisset inhibita, negotium non debeat[72]) impediri, *diligentiae tuae breviter* respondemus, quod quaelibet provocatio[73]) intelligitur removeri, quae a iure non indulgetur expresse; sed, si[74]) appellans fuerit gravatus iniuste, gravamen huiusmodi per superiorem poterit emendari. §. 1. Verum quia multotiens quis[75]) ad tempus per appellationem legitimam a iudicis sui quoad[76]) aliquem certum articulum eximitur potestate, consuluisti nos[77]), utrum, si quis excommunicationis sententia innodatus ante denunciationem ipsius ab ea, tanquam minus rationabiliter promulgata, in eo casu, in quo ante sententiam appellatio vires obtinuisset[78]), curaverit provocare, eo, quod per appellationem interpositam excommunicantis videtur iurisdictio dormitasse[79]), ipse[80]) denunciare possit eundem, et ad tempus ecclesiasticis beneficiis clericum[81]) spoliare, *quum per provocationem taliter factam suo effectu excommunicatio non privetur.* Nos itaque *inquisitioni tuae* respondemus[82]), quod, quum executionem excommunicatio secum trahat, et excommunicatus per denunciationem amplius non ligetur, ipsum excommunicatum denunciare *non immerito* potes[83]), ut ab aliis evitetur. Et illi *nimirum* proventus ecclesiastici merito subtrahuntur[84]), cui ecclesiae communio denegatur. *Quum autem etc. Postulasti etc.* [*cf. c. 29. de iure patr. III. 38.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.* [1204.]

CAP. LIV.[85])

Si appellans ad superiorem comparet coram iudice inferiori super concernentibus ipsam appellationem, ipsi appellationi renunciare videtur. Si autem protestetur, quod propter hoc non intendit renunciare appellationi, tanquam contraria allegans non est audiendus, nisi notorium sit, actum illum esse iniustum, super cuius emendatione adivit inferiorem. H. d. et est bonus casus.

Idem *Episcopo Parisiensi.*

Sollicitudinem pastoralis officii *prudenter exsequeris, quum super dubitationibus iuris responso sedis apostolicae postulas edoceri.* Sane, quum, sicut *ex tua insinuatione* recepimus[86]), duobus coram suo episcopo[87]) litigantibus, alter eorum[88]) ad sedem apostolicam appellasset, episcopus *interpositae appellationi non deferens, sed* appellantem reputans contumacem, ipsum excommunicationis vinculo innodavit; qui coram metropolitano *suo* de episcopo sibi petiit *super hoc* iustitiam exhiberi, asserens, quod post appellationem legitime ad nos interpositam ipsum excommunicaverat, *et excommunicatum fecerat publice nunciari,* et petens, se ad eum statum, in[89]) quo fuerat appellationis tempore, a metropolitano reduci, denunciari videlicet absolutum, adiiciens etiam, quod appellationi non renunciabat obiectae, sed prosequi[90]) volebat eandem. *Unde tua fraternitas requisivit a nobis, utrum metropolitanus de huiusmodi conquestione cognoscere valeat, et, si repererit, illum legitime provocasse, an eum denunciare debeat absolutum, et an, si episcopus coram archiepiscopo appellaverit, ac is, qui excommunicatus ab eo fuerat, absolvatur, appellationi sit huiusmodi deferendum.* Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, sicut metropolitanus de appellatione ad nos interposita cognoscere omnino non valet, sic nec de his, quae[91]) post appellationem *ipsam* fuerant[92]) innovata, dummodo de aliis[93]) cognosci non possit, nisi *et* de appellatione pariter cognoscatur, vel de iis, quae appellationis causam contingere cognoscuntur[94]). In quo casu si metropolitanus ad cognoscendum partes suas interponere forte praesumeret, episcopus *utique* posset ad appellationis beneficium convolare. Nam ad officium eius, qui de appellatione cogniturus est, pertinet prudenter corrigere quae contra ipsam invenerit attentata. Si vero notorium *forsan* exsisteret, quod mandatum episcopi indiscretum fuerat vel iniustum, cui non tenebatur subditus obedire, ac per consequentiam ei liqueat[95]) evidenter, subditum legitime provocasse, potest archiepiscopus auctoritate metropolitana[96]) declarare subditum irrationabiliter exstitisse anathematis mucrone percussum. Quum autem excommunicatus, qui appellaverat, iuxta praescriptam formam coram archiepiscopo deponit contra episcopum quaestionem, *ut videlicet de iniuria sibi ab episcopo irrogata cognoscat,* metropolitanus *ipse* ad cognoscendum de causa potest interponere partes suas, quum ille appellationis prosecutioni renunciare tacite videatur. Sed si verbo vel facto appellationem se velle prosequi protestetur[97]), *sicut in proposito casu superius est expressum,* non est tanquam adversa petens et sibi contrarius audiendus. *Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Id. Dec. Ao. X.* [1207.]

CAP. LV.[98])

Per appellationem legitime interpositam principale cum accessoriis ad iudicem appellationis defertur, et sententiae excommunicationis et interdicti post appellationem latae non tenent.

Idem *Episcopo et Cantori*[99]) *Trecensibus.*

Dilectis filiis[100]) decano Altissiodorensi[1]), ac magistro R.[2]) *venerabilis fratris nostri* Altissiodorensis episcopi procuratore in nostra praesentia constitutis, idem magister proposuit *coram nobis,* quod, quum dictus episcopus *R.* presbyterum domus Dei *de Monte airilo,* in qua *provisionem et* dispensationem[3]) plenariam *idem episcopus* obtinere dignoscitur, detineri faceret vinculis mancipatum pro eo, quod bona quaedam eiusdem domus[4]),

---

Cap. LI. 55) *propr. utriuslibet*: ib. — 56) *decrevimus*: C. R. 2., Comp. III., Reg. — 57) omitt. C. R. 1., H., Comp. III., Reg. — 58) *resignandos*: Reg.

Cap. LII. 59) Restitutum ex Reg. Bal. I. 331. — Comp. III. h. t. c. 10. — 60) *Georgii*: Reg. — 61) add.: *Cantuariensibus*: Comp. III., Reg. — 62) *I. et H.*: omitt. Comp. III. Ms. — *I. et A.*: Comp. III. Aug. — *Io. et H.*: Cont., Böhm — *Io. et Hubertus*. Reg. — 63) *prior et monachi ecclesiae Cantuar. nobis*: Comp. III. — 64) *Lamestee*: C. R. 1. — *Lamec*: C. R. 2. — *Lameth*: C. H. — *Lameche*: Comp. III. Aug. — *Lamehe*: Ms. — *Lambee*: Reg. — 65) *ad sed. ap.*: omitt. Comp. III., Reg. — 66) *praedictam*: Reg. — 67) *si verum est quod asseritur*: Comp. III., Reg. — 68) *Io.*: Cont., Böhm., Reg.

Cap. LIII. 69) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 11. — 70) *Helyen.*: C. R. 1. I. — *Elyensi*: C. R. 2 — *Eliensi*: Comp. III. Ms. — *Heliensi*: Aug., Reg. — 71) *etsi*: Comp. III. — 72) *debebat*: C. R. 1. — 73) *appellatio*: C. H. — 74) *quodsi*: ib. — 75) *quid*: Böhm. — 76) *quoad ad*: Comp. III. Aug. — 77) *tuae fraternitatis nos duxit discretio consulendos utrum, si clericus*: Comp. III., Reg. — 78) *obtinuisse videtur*: ib. — 79) *dormivisse*! C. H. — 80) *tempore denunt. poss. eundem*: Reg. — 81) omitt. Comp. III., Reg. — 82) *duximus respondendum*: ib. — 83) *potest*: C. R. 1., Comp. III., Reg. — 84) *subtrahantur*: Böhm.

Cap. LIV. 85) Restitutum ex Reg. Bal. X. 163. — Comp. III. h. t. c. 12. — 86) *accepimus*: C. R. 2. — 87) *iudice*: ib. — 88) omitt. C. H. — 89) omitt. Comp. III. Aug. — 90) *persequi*: C. H. — 91) *qui*: Böhm. — 92) *fuerint*: Comp. III. Aug., Reg. — 93) *illis*: C. H., Comp. III., Reg. — 94) *dignoscuntur*: Comp. III. Aug. — *dignoscuntur*: Cont., C. R. H., Comp. III. Ms., Reg. — 95) *liqueat*: Comp. III. Aug. — 96) *metropolitani*: C. H. — *metropol.*: Comp. III. Ms. — *metropolitica*: C. L., Aug., Reg. — 97) *molestatur*: Comp. III. Aug.

Cap. LV. 98) Restitutum ex Reg. Bal. X. 189. — Comp. III. h. t. c. 13. — 99) *episc., cantori et M. archidiac. Trecen.*: Comp. III. — *episcopo et cantori et magistro N. archidiacono Trecensibus*: Reg. — 100) *dilecto f.*: Comp. III. Aug. — 1) *Altissiodorensis ecclesiae*: Comp. III., Reg. — 2) *B.*: ib. — 3) *dispositionem*: C. R. H., Comp. III., Reg. — 4) omitt. Comp. III.

quae furtive subtraxerat, restituere detrectabat[5]), propter quod etiam ab eodem episcopo fuerat excommunicationis vinculo innodatus, et supradictus decanus episcopum monuisset, ut ei[6]) restitueret vel saltem recrederet[7]) presbyterum memoratum, quem ad iurisdictionem suam spectare firmiter asserebat, *idem episcopus multiplicem rationem allegans, quare se ad hoc nullatenus teneri dicebat, eundem presbyterum restituere vel recredere penitus recusavit, proponens, quod super hoc eidem decano paratus erat in propria curia, quum decanus eius vasallus existeret, vel coram arbitris communiter eligendis, seu etiam coram metropolitano iustitiam exhibere. Decanus autem haec omnino recusans coepit graviter comminari, quod tale aliquid faceret, quod episcopo displiceret, propter quod* episcopus metuens, ne decanus aliquid in suum praeiudicium attentaret, se ac suos, statum[8]) ecclesiae ac civitatis *suae* protectioni metropolitani supponens, ad eius[9]) audientiam appellavit, *festum sanctae Mariae Magdalenae proximo praeteritum terminum appellationi praefigens.* Verum decanus post modicum tempus[10]) *canonicis Altissiodorensibus convocatis,* interdictum huiusmodi *eis contradicentibus* promulgavit, ut episcopo in civitate praesente a divinis in Altissiodorensi ecclesia cessaretur. Postmodum vero quum die appellationi praefixo comparuissent partes coram officiali curiae Senonensis, decanus allegans, quod appellationi ab episcopo interpositae ideo non duxerat[11]) deferendum, quoniam presbyter supradictus adhuc in vinculis tenebatur[12]), quando[13]) ad nos vocem appellationis emisit, officialis autem iudicavit[14]) irritum interdictum a decano post appellationem episcopi *ad sedem metropoliticam interpositam* promulgatum, *capitulo ecclesiae Altissiodorensis iniunxit, ut interdictum illud nullatenus observaret. Quumque postmodum episcopo praesente decanus firmiter inhiberet, ne in ecclesia cantaretur, et G. capellanum episcopi cantantem ibidem post appellationem ad nos interpositam vinculo excommunicationis adstringens, divinum officium in ecclesia impediret, nec monitus per episcopum saepius officium perturbare desisteret, episcopus demum ipsum tanquam contumacem et incorrigibilem excommunicationis mucrone percussit; quem postea venerabilis frater noster Senonensis archiepiscopus devitandum publice nunciavit. Unde procurator ipse postulavit a nobis, ut supradictam interdicti sententiam irritam iudicantes, excommunicationis ab episcopo latam sententiam faceremus usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Decanus autem proposuit ex adverso, quod, quum episcopus R. presbyterum pertinentem ad iurisdictionem suam faceret in vinculis detineri, et ipse tam a clericis quam laicis civitatis fuisset graviter increpatus, tanquam negligeret ius ad se pertinens defensare, qui ad servandas ecclesiae consuetudines iuramento super hoc praestito tenebatur, per se ipsum episcopum monuit, ut presbyterum ipsum restitueret libertati, paratus sufficienter ostendere, quod ad iurisdictionem suam idem presbyter pertinebat, eundem episcopum demum faciens per plures alios commoneri, ut presbyterum sibi redderet vel recrederet, vel saltem poneret in sequestro. Quumque nequisset episcopus ad istorum aliquod inclinari, capitulo convocato decanus de conniventia eius huiusmodi posuit in ecclesia interdictum, ut episcopo in civitate praesente cessaretur in ecclesia penitus a divinis, executionem nihilominus sententiae suspendendo, donec super hoc haberet cum archiepiscopo, qui proximo venturus erat in civitate, tractatum, per quem sperabat posse concordiam reformari. Ceterum licet postea praesente archiepiscopo episcopum monuisset, ut aliquem supra dictorum modorum ad liberationem presbyteri acceptaret, in nullo tamen perficere potuit apud eum; quin immo ad metropolitanae sedis audientiam episcopus appellavit, appellationi suae praefigens terminum supra dictum. Unde decanus in capitulum rediens canonicis universis iniunxit, ut interdictum, sicut ab eo positum fuerat, observarent. Die vero appellationi praefixo coram Senonensi officiali decanus cum episcopi procuratore comparens, et gravamen sibi metuens imminere, ad sedem apostolicam appellavit, Laetare Ierusalem appellationi suae termino constituto, et se ac statum suum et Altissiodorensis ecclesiae protectioni sedis apostolicae supponendo. Quum autem episcopo praesente post haec decanus G. clericum eiusdem episcopi pro eo, quod duos clericos violenter ceperat, excommunicatum publice nunciasset, et mandasset clericis, ut a se latam interdicti sententiam observarent, episcopus in ipsum decanum excommunicationis sententiam promulgavit, excommunicatum cum saepe dicto archiepiscopo et capitulo Senonensi nunciando. Propter quod ipsum archiepiscopus de quorundam consilio nunciavit publice devitandum, licet quidam canonici Senonenses saniori ducti consilio non vitaverint communionem ipsius. Ex his igitur et aliis, quae utrinque fuere proposita coram nobis, intelleximus evidenter, quod, etsi episcopus prudenter et utiliter providisset, ut decano recredidisset presbyterum saepe dictum ad omnem prorsus scandali materiam amputandam,* Quia vero[15]) idem episcopus, *sicut praemissum est,* diversos modos expressit, secundum quos decano paratus fuit[16]) super captione presbyteri iustitiam[17]) exhibere, ad metropolitanam sedem appellans, decanus non potuit post hac[18]) ferre sententiam interdicti, et ideo *de consilio fratrum nostrorum* sententiam ipsam ab eo post appellationem legitime promulgatam[19]) irritam decernimus et inanem, *illo* non[20]) obstante, quod decanus ad excusationem suam quasi variando proposuit[21]) *coram nobis,* quod, priusquam episcopus[22]) appellasset, *ipse* sententiam tulerat, cuius *tamen* effectum ad tempus duxerat suspendendum, quum interim appellatione interposita procedere non debuerit[22*]) ad sententiam exsequendam, officialis *tamen* processum, qui post appellationem *ad sedem apostolicam interpositam* huiusmodi sententiam interdicti irritam et inanem decrevit *et mandavit penitus non servari,* temerarium iudicantes, quum appellatione ad nos[23]) interposita nihil debuerit innovari[24]). Praeterea licet excommunicationis sententia in decanum[25]) per episcopum promulgata rite lata prima facie videretur, *quoniam,* quum per *iam* dictum officialem esset prohibitum[26]), ne servaretur in ecclesia interdictum, et *idem* decanus, ne celebraretur in ecclesia prohibendo, divinum videretur officium perturbare: quia tamen per appellationem ad nos interpositam ex parte decani, cui etiam officialis duxerat deferendum apostolos concedendo, non solum principale negotium, sed accessoria etiam ad nostrum referebantur examen: eandem[27]) sententiam post appellationem huiusmodi promulgatam decernimus[28]) viribus caruisse, *ac ipsum decanum ea non fuisse ligatum.* Verum licet archiepiscopus *quorundam consilio circumventus* post appellationem praedictam[29]), de qua sibi per officialis *sui* literas innotuerat, decanum denunciaverit[30]) evitandum, Senonenses tamen[31]) canonicos, qui saniori ducti consilio communicaverunt eidem, ut appellationi ad nos interpositae magis quam denunciationi ab archiepiscopo[32]) factae deferrent, inculpabiles iudicamus[33]). *Quia vero etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. IV. Id. Ian. Ao. X.* [1207.]

CAP. LVI.[34])

Postquam Papa aliquam causam ad se revocat, non valet processus postea per minorem iudicem factus; sicut non valeret, si fuisset ab eo legitime appellatum. Hoc dicit, ut cuilibet lecturae satisfiat.

Idem Mediolanensi Archiepiscopo.

Ut nostrum prodeat de vultu Dei iudicium (Et infra: [*cf. c. un. Ut eccl. benef. III. 12.*]) Iudicibus[35]) dedimus in mandatis, ut, si *etiam* post secundum mandatum, per quod totius cognitionem negotii ad nostrum iudicium revocavimus[36]), traditionem sigilli dicto H. a te cognoscerent esse factam, eam decernerent irritam et inanem, inhibentes illi, ne quomodolibet eo uti praesumeret, quum plus sit, Romanum Pontificem ad se aliquod revocare[37]) negotium, quam quemquam[38]) ad eum super aliquo negotio provocare[39]). *Tolerabamus autem etc. [cf. c. un. Ut eccl. benef. III. 12.] Dat. Perusii IX. Kal. Oct.* [1198.]

Cap. LV. 5) decertabat: C. R. 1. — 6) eidem: Comp. III., Reg. — 7) retraderet: C. L. — redderet: C. R. 2., Cont. — 8) statumque: C. R. 2. — et stat.: C. R. 1. L. — 9) ad metropolitanae sedis: Comp. III., Reg. — 10) omitt. ib. — 11) dixerat: Cont. — duxerit: Reg. — 12) detinebatur: C. R. 1. — 13) omitt. C. R., Comp. III., Reg. — 14) iudicans: Reg. — 15) tamen: Comp. III., Reg. — 16) fuerit: Cont., Bohm. — 17) iustitiae plenitudinem: Comp. III., Reg. — 18) haec: C. R. L., Reg. — 19) interpositam promulgatam: C. R. 1., Comp. III. Mo. — 20) nequaquam: Comp. III., Reg. — 21) proposuerit: C. R. 1. — 22) omitt. C. H. — 22*) debuit: C. H. — 23) vos: ib. — post appellationem ad nos interpositam: C. L. — 24) innovare: Reg. — 25) in dec.: omitt. Comp. III., Reg. — 26) mandatum esset: ib. — 27) sententiam ipsam (omitt. Comp. III.), ut (utpote: Comp. III.) post app. ad nos legitime interpositam promulgatam (omitt. Aug.) decernimus: Comp. III., Reg. — 28) decrevimus: C. H. — 29) ad nos emissam: Comp. III., Reg. — 30) denunciaverat: Comp. III. Aug. — 31) omitt. Comp. III. — 32) episcopo: Cont. — 33) iudicavimus: C. R. 1.

Cap. LVI. 34) Restitutum ex Reg. Bal. I. 369. — Comp. III. c. un. Ut eccl. benef. III. 10. — 35) dilect. fil. I. archidiacono et C. Leato canonico Mediolan.: Comp. III., Reg. — 36) revoc., id ipsum cognoscerent attentatum, traditionem sigilli decernerent irritam et inanem, inhibentes Henr. (H.: Comp. III.) ne etc.: Comp. III., Reg. — 37) evocare: C. R. H., Comp. III., Reg. — 38) omitt. C. R. — 39) appellare: C. H.

CAP. LVII.[40])

Si terminum appellationis prosequendae statutum ab homine altera pars praevenit, hoc tacito literas impetrando, literae non valent; sed terminum iuris etiam appellatus praevenire potest, dummodo nimium non praecurrat. Et ubi ex dilatione imminet periculum, etiam neutra parte prosequente potest iudex ad quem supplere, partes compellendo ad prosecutionem.

Idem *Abbati sancti Felicis et G. Canonico Bononiensibus.*[41])

Oblatae nobis vestrae[42]) literae continebant, quod, quum quidam iudices, quibus causa, quae inter Sambr.[43]) et Rinocor.[44]) plebes vertebatur, "*absque appellationis remedio*" fuerat ab apostolica sede commissa, pro plebe Sambriensi[45]) sententiam protulissent[46]), et a procuratore plebis de Rinocor. ad nos fuerit sine termino appellatum, nec delatum appellationi fuisset, nec ad prosecutionem ipsius terminus a iudicibus[47]) partibus assignatus: plebanus de Sambro[48]) super observatione praedictae[49]) sententiae, sicut rationabiliter lata[50]) erat, nostras ad vos[51]) literas et alia pars alias[52]) commissionis literas a nobis super infirmanda "*vel confirmanda*" eadem postmodum ad alios iudices impetravit[53]), nulla in posterioribus literis de prioribus habita mentione[54]). Unde in dubitatione[55]) revocato, an posteriores iudices, vel vos de illa debeatis cognoscere, nos super hoc consulere voluistis[56]), "*adiicientes nihilominus, a quibusdam sapientibus pro parte fuisse propositum appellante, quod, quum in tali articulo de legis beneficio annum habeat, infra quem secundum se communiter ac ipsam exsequi litem possit, medio tempore pro suo arbitrio, quando vellet, prosequi poterat appellationem eandem, nec ad id compelli debebat, antequam idem temporis spatium haberetur. Quare nullius esse valoris primas literas asserebant, etsi de ipsis nulla sit mentio habita in secundis. Pro parte vero altera quosdam alios iurisperitos dixisse, quod quum interesset eiusdem, ne tamdiu sententia maneret suspensa et ipsius confirmatio differretur, et iudices, qui eam protulerant, appellationem praedictam non duxerint admittendam, tum quia fuerat a nobis inhibita, tum quia frivola videbatur, licite pars potuit appellata huiusmodi literas interim impetrare, praesertim quum, si aliter diceretur, gravem interdum ecclesiae sustinerent iacturam, quum in causis ecclesiasticis secundum canones appellare liceat, quoties gravamen occurrit vel alia iusta causa. Unde contingere posset, si taliter annus cuilibet provocanti daretur, quod causa usque ad sex vel octo annos debitum non sortiretur effectum. Quosdam insuper alios opinatos, quod primae valebant literae, non secundae, sed pars, quae appellaverat, infra annum suam appellationem prosequi non tenebatur.*" Licet igitur appellanti legitime a sententia indulgeatur annus a lege, aut "*etiam*" ex iusta causa biennium ad appellationem interpositam[57]) prosequendam; quia tamen huiusmodi[58]) terminus potest restringi non solum a provocante[59]), verum etiam a iudice, a cuius sententia provocatur, quum ideo[60]) sit constitutus, non ut terminus ipse praeveniri non possit, sed ne valeat prorogari, credimus distinguendum, in quo casu literae[61]) impetrantur[62]). Et quidem[63]), quando certus terminus ab appellante vel a[64]) iudice appellationi praefigitur prosequendae, si eo tacito appellatus literas impetraverit[65]), huiusmodi literae tanquam tacita veritate subreptae obtinere non debent aliquam firmitatem. Si vero non sit aliquis "*certus*" terminus a iudice vel ab appellante praefixus, pars appellata infra[66]) terminum constitutum[67]) a lege, dummodo nimium non praecurrat, ut appellantem in commissione impetranda supplantet, commissionis literas[68]) poterit impetrare, quarum auctoritate in appellationis[69]) causa legitime procedatur ita, quod, si appellans voluerit in causa appellationis procedere, oportebit eum agere sub iudice sic obtento, nisi possit eum legitime recusare[70]). Quod si agere noluerit "*appellans,*" appellatus potest nihilominus prosequi causam ipsam, maxime si sentiat, sibi ex dilatione imminere gravamen. Superior quoque iudex, si viderit[71]), ex dilatione periculum imminere, potest et debet, neutro prosequente appellationem, occurrere, ut periculum evitetur, puta, si a sententia lata super confirmatione alicuius electi[72]) fuerit provocatum, et utraque pars velit etiam[73]) "*usque*" ad annum prosecutionem appellationis[74]) differre, potest[75]) utique, immo debet superior iudex, ad quem fuerat appellatum, terminum[76]) provide moderari, ne gregi dominico diu desit cura pastoris[77]). Ex his igitur consultationi vestrae noveritis esse responsum, quod[78]) per posteriores non derogatur prioribus legitime impetratis, per quas ad confirmandam, sententiam vel[79]) infirmandam praevia potest ratione procedi. "*Dat. Viterbii VII. Id. Iul. An. XII.*" [1209.]

CAP. LVIII.[80])

Altera parte contumaciter absente potest iudex appellationis etiam principale negotium definire, si post litem contestatam fuerit appellatum.

Idem.

Per tuas "*nobis*" literas requisisti, utrum, si "*sub alicuius examine*" post latam sententiam, vel saltem post depositiones testium publicatas "*et lectas,*" fuerit ad sedem apostolicam appellatum, hi, qui super haec[81]) delegantur a nobis, si altera partium eorum se noluerit[82]) conspectibus[83]) praesentare, causam sibi delegatam iudiciali possint[84]) calculo terminare. Nos igitur consultationi tuae taliter respondemus, quod, quum[85]) lis super eodem negotio coram primis iudicibus sit[86]) legitime contestata, poterunt[87]) iudices delegati, eo, qui convenitur, se per contumaciam absentante, quum eis[87*]) de meritis causae liquebit, commissum sibi negotium diffinire.

CAP. LIX.[88])

Notabile et famosum capitulum, habens multa nova dicta utrumque ius limitantia; et h. d. in summa, inhaerendo simpliciter verbis literae: *Appellans ante sententiam tenetur exprimere causam rationabilem coram ipso iudice a quo, nec admittitur exceptio, quod prius miserat nuncium ad sedem apostolicam, vel quod literas impetraverat, quae nondum sunt iudici praesentatae.*

Idem *in concilio generali.*

Ut debitus honor deferatur iudicibus, et litigatoribus consulatur super laboribus et expensis, statuimus, ut[89]), si quis coram idoneo iudice convenerit adversarium, ille ante sententiam ad superiorem iudicem absque rationabili causa[90]) non provocet, sed coram illo suam iustitiam prosequatur, non obstante, si dicat, quod ad superiorem iudicem nuncium destinaverit[91]), aut "*etiam*" literas[92]) impetraverit ab eodem, priusquam delegato[93]) fuerint assignatae. Quum autem ex rationabili causa putaverit appellandum, coram eodem iudice causa probabili[94]) appellationis exposita, tali videlicet, quae, si[95]) foret probata, deberet legitima reputari: superior de appellatione cognoscat[96]). Et si minus rationabiliter eum appellasse constiterit, illum[96*]) ad inferiorem[97]) remittat, et in expensis alteri parti[98]) condemnet; alioquin ipse procedat[99]), salvis constitutionibus de maioribus causis ad sedem apostolicam referendis.[100])

CAP. LX.[1])

Si iudex, a quo est appellatum a gravamine, illud revocat, potest in principali causa procedere.

Idem *in eodem.*

Quum cessante causa cesset effectus, statuimus, ut, sive iudex ordinarius sive delegatus aliquid comminando[2]) vel interloquendo protulerit[3]), quo executioni[4]) mandato alter litigantium gravaretur[5]), et sano usus consilio ab huiusmodi interlocutionis vel comminationis effectu[6]) destiterit, libere in causae cognitione procedat, non obstante, si a tali comminatione[7]) vel interlocutione fuerit appellatum, dummodo non sit ex alia causa legitima suspectus, ne processus negotii frivolis occasionibus retardetur.

Cap. LVII. 40) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 81. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 41) *abb. S. Felic. et G. de Bugnolo can. Bonon.:* Reg. — 42) omitt. Comp. IV. — 43) *Sambro:* Comp. IV. — *de Sambro:* Reg. — 44) *Rincorn.:* C. R. 1. — *Rivo cornach.:* C. R. 2. — *Rivo cor.:* C. L. — *Rivo cornicario:* Comp. IV. Ms. A., Aug. — *Rivo cornicluario:* Ms. B. — *Rivocornuclaunario:* Reg., infra tamen leg.: *Rivocornuclario.* — 45) *Sambri:* C. R. 2. L., Comp. IV., Reg. — *Sambricensi:* Böhm. — 46) *promulgasrent:* Reg. — 47) *iudice:* C. R. 1. — 48) *Sambri:* C. R. 1. — *Sambr.:* Böhm. — 49) *dictae:* Reg. — 50) *prolata:* Comp. IV. Ms. A. — 51) verb.: *vos . . . commiss.:* omitt. ib. — 52) *alias comm. lit. a nob.:* non exstant in Reg. — 53) *impetratum:* Comp. IV. Ms. A. — *impetraverat:* Ms. B. — 54) *intentione:* Comp. IV. Ms. A. — 55) *dubitationem:* Cont., Böhm. — *dubium:* Reg. — 56) *studuistis:* Reg. — 57) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 58) *hic:* Comp. IV. Aug. — 59) *provocatore, verum a iud.:* Comp. IV. Ms. A. — 60) *id (ideo:* Ms. A.) *sit (fuerit:* Reg.) *constitutum:* Comp. IV., Reg. — 61) omitt. Comp. IV. — *huiusmodi literae:* C. R. 1. — 62) *impetrentur:* C. R. 1., Comp. IV., Reg. — 63) *Equidem, quum:* C. R. 2. — 64) omitt. C. R., Comp. IV., Reg. — 65) *impetravit:* C. R. — seq.: *huiusmodi:* omitt. C. R. — 66) *intra:* Cont., Böhm. — 67) *statutum:* Reg. — 68) *commissionem:* Comp. IV. Ms. A. — 69) *appellatione procedatur:* ib. — 70) *recusare:* ib. — 71) *videat:* Reg. — 72) *electa:* Comp. IV. Ms. A. — 73) omitt. Reg. — 74) *appellationem:* C. R. 2. — 75) abest a Comp. IV. Ms. A. B. — 76) *tempus:* Reg. — 77) *pastoralis:* Comp. IV. — 78) *quia:* C. R. 1. H. L., Comp. IV., Reg. — 79) *vel etiam:* C. H.

Cap. LVIII. 80) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 81) *haec:* Comp. IV., Cont., Böhm. — 82) *voluerit:* Comp. IV. Ms. B., Aug. — 83) *aspectui:* C. H. — 84) *possunt:* C. R. 1. H. — 85) omitt. C. H. — 86) *fuerit:* Comp. IV. Ms. A. — 87) *poterint:* ib. — 87*) omitt. C. H.

Cap. LIX. 88) Restitutum ex c. 35. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 3. — 89) *ubi:* conc. — 90) *absq. rat. caus.:* omitt. Comp. IV. Ms. A. — 91) *destinaverat:* Aug. — 92) omitt. Comp. IV. Ms. B. — *alias lit.:* C. R. 1. — 93) add.: *iudici:* C. H. — 94) *prob. proposita:* Comp. IV. Ms. A. — 95) *quod si:* Aug. — 96) *cognoverit:* conc. — 96*) *illum:* Comp. IV. Aug. — 97) *inf. iudicem:* C. R. 1. — 98) *alteri, scil. parti:* C. R. 1. — 99) *procedat:* C. H., conc. — 100) *perferendis:* conc.

Cap. LX. 1) Restitutum ex c. 36. ib. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 2) *ad comminandum:* Comp. IV. Ms. A. — 3) *protulit:* Böhm. — 4) *executionem:* Comp. IV. Ms. A. — 5) *gravetur:* ib. — 6) *affectu:* conc. Ms. — 7) *gravamine:* C. H.

CAP. LXI.[8])

Volens iudicem recusare, debet coram eodem suspicionis causam proponere, et eam coram arbitris communiter eligendis probare, qua non probata sua iurisdictione iudex utitur in principali; ea vero probata, remittit negotium ad superiorem, vel causam committit de recusatoris consensu. — (Porro etc.:) In notoriis non admittitur appellatio. In dubiis causa probabilis coram iudice est exprimenda, quae debeat legitima reputari, quam si non prosequitur, iudex a quo in causa procedat. Idem si prosequitur, et non probat. Haec autem constitutio non extenditur ad regulares. H. d.

Idem *in eodem.*

Quum speciali sit prohibitione provisum, ne quis in aliquem excommunicationis sententiam nisi[9]) competenti commotione[10]) praemissa promulgare praesumat, volentes etiam providere[11]), ne forte commonitus frustratoriae recusationis vel appellationis obtentu[12]) monentis possit declinare examen, statuimus, ut[13]), si allegaverit, se iudicem habere suspectum, coram eodem causam iustae suspicionis assignet, et ipse cum adversario, vel, si forte adversarium non habeat, cum iudice arbitros communiter eligat; aut, si *forte* communiter convenire[14]) non possint[15]), absque malitia ipse unum, et ille alium eligat[16]), qui de suspicionis causa cognoscant. Et si nequiverint in unam concordare sententiam, advocent[17]) tertium, ut quod duo ex ipsis decreverint robur obtineat[18]) firmitatis; sciantque[19]) se ad id fideliter exsequendum ex iniuncto a nobis in virtute obedientiae sub obtestatione[20]) divini iudicii districto[21]) praecepto teneri. Causa vero suspicionis legitima coram ipsis infra[22]) competentem terminum non probata, sua[23]) iurisdictione iudex utatur. At ipsa probata legitime, de recusatoris assensu personae idoneae committat negotium recusatus, vel ad superiorem transmittat, ut in eo ipso[24]) procedat secundum quod fuerit[25]) procedendum. Porro commonito ad appellationis obstaculum[26]) convolante, si eius excessus evidentia[27]) rei, vel ipsius confessione, aut alio modo legitimo[28]) fuerit manifestus[29]), quum appellationis remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed ad[30]) praesidium innocentiae institutum, non est provocationi huiusmodi deferendum. Excessu quoque dubio exsistente, ne frivolae appellationis diffugio appellans iudicis processum impediat, coram eodem[31]) probabilem causam appellationis exponat, talem videlicet, quae, si foret probata, deberet[32]) legitima reputari, et tunc, si habuerit adversarium, infra[33]) terminum secundum locorum distantiam et[34]) temporis qualitatem et naturam negotii ab eodem iudice moderandum, appellationis causam prosequatur. Quam si prosequi non curaverit, extunc ipse iudex appellatione non obstante procedat. Nullo autem adversario comparente, quum[35]) iudex ex suo procedat[36]) officio, appellationis causa coram superiore probata, superior suae iurisdictionis officium exsequatur. Sed si appellans in eius probatione defecerit, ad eum, a quo ipsum malitiose appellasse constiterit, remittatur. Ceterum has duas constitutiones[37]) praemissas nolumus ad regulares extendi contra suas speciales observantias.[38])

CAP. LXII.[39])

Si iudex confessionem advocati eadem die revocatam pro litis contestatione velit habere, vel processum a subdelegato subdelegati factum ratificat, licite appellatur.

Honorius III. *Decano, Cancellario et Cantori Lincanienensibus.*[40])

Quum causam, quae inter *dilectos filios* abbatem et fratres de Valle sancti Ioannis *de Croston Praemonstratensis ordinis* ex parte una, et priorem et canonicos[41]) de Novo loco *Eboracensis dioecesis* ex altera super ecclesia de Holiseth[42]) vertitur, *utriusque partis procuratoribus apud sedem apostolicam constitutis, dilecto filio nostro* R. sancti Angeli diacono cardinali commiserimus[43]) audiendam, *P. et B. procuratores praedictorum abbatis et fratrum in ipsius praesentia constituti, petebant instanter, ut processum approbantes de Rievalle[44]) et Bellalandae[45]) abbatum et prioris de Melton[46]), quibus a bonae memoriae I. Papa praedecessore nostro eadem causa fuerat delegata, causam ipsam, quae tanto tempore iam duraverat, dignaremur sententialiter terminare. W. vero* Procurator praedictorum prioris et canonicorum proposuit *ex adverso,* quod *coram praedictis iudicibus lis non fuerat contestata, sed perperam processerant ex abrupto. Nam* quum *die statuta idem* coram subdelegatis iudicum[47]) delegatorum[48]) *comparens* inducias ad proponendam exceptiones dilatorias petiisset, quia[49]) advocatus ipsius ductus errore respondit, quod ecclesia de Novo loco ecclesiam *ipsam,* de qua erat quaestio, per quadraginta[50]) annos et amplius pacifice possederat *et quiete,* licet ipse eadem die advocati errorem corrigens, ipsius responsionem, quae suae petitioni contradicere videbatur, ne per eam aliquod sibi posset praeiudicium generare[51]), pro ea, quod ante litis contestationem sunt exceptiones dilatoriae proponendae, coram eisdem iudicibus revocavit[52]). Iudices tamen per huiusmodi responsionem erroneam advocati litem contestatam fore credentes, *non solum* ad receptionem *et examinationem* testium partis alterius *temere* processerunt, *sed etiam gravamini gravamen addentes, quam examinationem quorundam testium priori de Vellebec[53]) et suo coniudici delegassent, qui vices suas subdelegarunt aliis contra canonicas sanctiones; receptionem et examinationem testium ab ipsis de facto, quum de iure nequiverint, factam minus provide approbarunt. Propter quae gravamina ex parte praefatorum prioris et canonicorum ad sedem fuit apostolicam appellatum. Unde idem procurator cum instantia postulabat, ut memoratum iudicum processum decerneremus irritum et inanem. Quia vero super praemissis nobis non potuit fieri plena fides, discretioni vestrae utriusque partis procuratorum assensu* Mandamus, quatenus[54]), si dicti prior et canonici *de Novo loco infra tres menses post susceptionem praesentium* legitime probaverint *coram vobis,* quod per *praefatum W.* procuratorem ipsorum eadem die advocati responsio exstiterit[55]) revocata, quia sic per consequens lis contestata non fuit, *quum etiam procuratores alterius partis recognoverint, litem non aliter quam per dicti advocati responsionem, praescriptionem temporis allegantis, contestatam fuisse,* vel quod *primi* delegati, *videlicet abbas de Rievalle et eius collegae* testes receptos a subdelegatis subdelegatorum suorum[56]), *sicut ab altera parte proponitur,* approbaverint, quum *secundum canonicas et legitimas sanctiones* non nisi delegatus a principe causam alii[57]) valeat delegare, quicquid ab ipsis post appellationem coram[58]) factum est, dummodo haec in appellatione ipsa expressa fuerint, nuncietis[59]) irritum et inane.

CAP. LXIII.[60])

Non sufficit appellanti docere, quod exceptionem legitimam et veram opposuit et appellavit, nisi doceat propter exceptionem non admissam appellasse. H. d. et est casus sat. si quotidianus.

Idem *Decano*[61]) *et Thesaurario et P. S. Petri Canonico Zamarensibus.*

Dilectio filio G. capellano nostro, D. presbytero et I. *episcopi et G.* capituli Salamantini[62]) procuratori[63]) a nobis auditore concesso, procurator capituli *pro se et procuratore ipsius episcopi* proposuit coram eo, quod, quum dictus presbyter super receptione sua in Salamantina ecclesia exsecutorias a nobis ad archidiaconum Civitatensem[64]) et collegas eius literas impetrasset, *partibus* coram eis[65]) *exsecutoribus constitutis,* fuit ex parte[66]) *ipsorum episcopi et* capituli allegatum, quod, quum in ipsa sit ecclesia certus numerus canonicorum iuramento firmatus, de quo in literis ad eos directis mentio non fiebat, per eas non debebant contra ipsos[67]) procedere, et, ne aliter facerent, fuit ad nostram audientiam, *assignatis quibusdam aliis causis legitimis,* appellatum. *Sed*

Cap. LXI. 8) Restitutum ex c. 48. ib. — Comp. IV. h. t. c. — 9) non: Comp. IV. Aug. — 10) *admonitione*: C. R. 1. — 11) *provideri*: Comp. IV. Ms. A. B. — 12) *obiectu*: Comp. IV., conc. Ms. — 13) *quod*: conc. — 14) *convenire*: Comp. IV. Aug. — 15) *possit*: Comp. IV., Cont. — *possunt*: conc. sp. Mans. — 16) *eligant*: conc. — 17) *adducent*: Comp. IV. Ms. A. — 18) *habeat*: conc. Ms. — 19) *sciant quoque*: conc. — 20) *ostentatione*: C. R. — *constitutione*: Comp. IV. Ms. B. — *testatione*: Ms. A. — *attestatione*: conc. — 21) *distr. iudicii*: Comp. IV. Ms. A. — 22) *intra*: Cont., Bohm., Comp. IV. Aug. — 23) *sui*: Comp. IV. Ms. A. — omitt. Aug. — 24) *ipse*: C. R., Comp. IV. conc. — 25) add.: *ordinatum*: Comp. IV. Ms. A. — 26) *appellationem*: conc. — 27) *ex improvidentia rei*: Comp. IV. Ms. A. — 28) *legitime*: conc. sp. Mans. — 29) *manifestatus*: conc. — 30) *in*: ib. — 31) *eo*: Comp. IV. Ms. A. — add.: *iudice*: C. R. 1. — 32) *debeat*: Comp. IV. — 33) cf. n. 12. — 34) omitt Comp. IV. — 35) *tunc*: Comp. IV. Aug., Cont. — 36) *procedit*: Cont. — 37) *institutiones*: conc. Ms. — 38) *qui suas habent observ. speciales*: conc.

Cap. LXII. 39) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 40) *Lincoln.*: Comp. V. Ms. — *Lincoln.*: Cic. — 41) *conventus*: C. H. — 42) *Olisen*: C. R. 1. — *Holyse*: C. R. 2. — *Holise*: C. L. — *Hrchemala*: Comp. V. Cic. — *Remale*: Ms. — leg.: *Rievalle*. — 43) *commisimus*: Comp. V., Cont., Böhm. — 44) ita nos restituimus. — *Hirbevalle*: Comp. V. Cic. — *Hirevalle*: Ms. — 45) ita leg.; *Bellandae*: Comp. V. — 46) *Malton*: Comp. V. Ms. — *Molton*: Cic. — leg. tamen est aut: *Meltun* aut: *Murtun*. — 47) *iudicibus*: Cic. — 48) *eorundem*: Comp. V. — 49) *quod*: Cic. — 50) omitt. Böhm. — 51) *generari*: C. H., Comp. V. — 52) *revocaverit*: C. H. — *revocarat*: Comp. V. Cic. — 53) ita Cic. — *Velleo*: Ms. — (*Bellobecu?*) — 54) *quod*: Cic. — 55) *exstitit*: C. H., Comp. V. — 56) *iudicum*: Cic. — 57) *aliis*: Comp. V. — 58) *praedictam*: add. — 59) *denuncietis*: C. R. 2., Comp. V.

Cap. LXIII. 60) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 61) *dec., thes. et P. Petri etc.*: Comp. V. Cic. — *dec., thes. P. et Petri*: Ms. — 62) *Salmatini*: C. H. — *Salmant.*: Cic. per tot. — 63) *procuratoribus*. Comp. V. — 64) *civitatis*: C. R. 1., Comp. V. Ms. — seq.: *et*: omitt. Böhm. — 65) *eiusdem*: Comp. V. Ms. — *eisdem*: Cic. — 66) *a parte*: C. H. — 67) *deberent contra nos*: ib.

ipsi exsecutores, huiusmodi appellatione contempta, excommunicationis sententiam in episcopum et capitulum protulerunt. Quare petebat procurator praedictus, sententiam ipsam irritam nunciari, et dictum presbyterum super hoc ab eorundem episcopi et capituli vexatione compesci.° *(Et infra:)* Quoniam igitur, etsi per confessionem °*ipsius*° presbyteri factam coram auditore praedicto constiterit[68]), Salamantinam ecclesiam habere certum numerum canonicorum iuramento firmatum, et huiusmodi exceptionem coram exsecutoribus[69]) °*supra dictis*° fuisse propositam, et °*etiam,*° quod appellatum exstiterit[70]) ab eisdem, quia tamen non constitit, quod propter exceptionem huiusmodi non admissam aliamve legitimam °*causam*° fuerit appellatum, °*discretioni vestrae*° mandamus, quatenus, si vobis constiterit, praefatam exceptionem huiusmodi[71]) de certo canonicorum numero iuramento firmato, vel alias legitimas exceptiones fuisse propositas coram ipsis exsecutoribus, nec admissas, ac[71*]) ideo partem °*episcopi et*° capituli appellasse, ipsorum exsecutorum processum denuncietis irritum et inanem.

CAP. LXIV.[72])

Appellans, qui terminum appellationi praefigit, si mittit procuratorem ad impetrandum et contradicendum tantum, et appellatio fuit recepta a iudice, vel approbata a parte, adversario legitime prosequenti condemnatur in expensis. H. d. secundum communem intellectum, licet glossa aliud senserit.

Idem *sancti Andreae Archidiacono et Magistro*[73]) *Canonico de Melten.*[74])

Nicolao militi ac fratri F. monacho monasterii sanctae Mariae °*de Drundaniam Cisterciensis ordinis dioecesis Candidae casae apud sedem apostolicam constitutis dilectum filium nostrum S.*° sancti Adriani diaconum cardinalem concessimus auditorem. In cuius praesentia quum dictus monachus non nisi ad impetrandum et contradicendum procurator fuerit institutus[75]), °*sicut ex literis dictorum abbatis et conventus constitit evidenter,*° supplicavit humiliter idem miles, ut contra ipsos tanquam contumaces procedere deberemus, °*ac dare aliquibus in mandatis, qui eosdem pro eo, quod ad prosequendam appellationem emissam procuratorem minus idoneum destinarunt, ipso eandem personaliter prosequente, in resarciendis sibi damnis et expensis legitime condemnantes, eo prius, sicut iustum fuerit, restituto, audiant super his quae contra praedictos abbatem et conventum praefatus miles rationabiliter duxerit proponenda. Quia vero super praemissis nobis non potuit fieri plena fides, de assensu militis et monachorum praedictorum discretioni vestrae*° Mandamus, quatenus, si vobis constiterit, dictos[76]) abbatem et conventum appellationi suae terminum praefixisse, quum ad prosequendam[77]) eandem sufficientem procuratorem non miserint, memorato milite ipsam personaliter prosequente, ipsos ad restituendas expensas a tempore appellationis factas eidem militi condemnetis[78]), °*eodemque, sicut iustum fuerit, primitus restituto, audiatis causam, et appellatione remota fine debito terminetis.*°

CAP. LXV.[79])

Ab eadem sententia ab eodem tertio appellare non licet.

Idem *Episcopo Mantin.*[80]) *et P. Canonico Tuscanensi.*[81])

Sua nobis R.[82]) tutor filiorum quondam B. civis Tuscanensis petitione monstravit, quod, quum inter ipsum ex una parte, et F. pro se, ac Petrum °*Campumallom*° tutorem quondam[83]) filii B. °*concives suos*° ex altera super quadam summa pecuniae °*et rebus aliis*° coram °*R. tunc*° iudice °*comitatus*° Tuscanensis °*non ex delegatione apostolica*° quaestio verteretur, idem diffinitivam pro eodem R. sententiam promulgavit, quae bis fuit per iudices delegatos a sede apostolica[84]) confirmata. Sed[85]) °*licet Petrus Picheta canonicus Tuscanensis, cui exsecutionem ipsius sententiae dicimur commisisse, ipsum in possessionem quarundam domorum et aliarum rerum legitime induxisset, quia*° pars altera, quae °*ab aliorum delegatorum cognitione*° semel et iterum appellaverat, tertio vocem appellationis ad nos emittens °*contra legitimas sanctiones, dilecto filio*° P.[86]) °*Severini canonico Tuscanensi*° et eius collegae[87]) cognitionem ipsius sententiae a nobis obtinuit delegari, °*illi, prout erant contra eum plus debito animosi, a possessione praedicta contra iustitiam eiecerunt eundem.*° Quumque °*dilectus filius noster*° R. sanctae Mariae in Cosmedin[88]) diaconus cardinalis super appellatione tertio ad nos emissa utrique[89]) parti a nobis datus auditor, interlocutus fuerit, illos non potuisse de iure tertio appellare, nos praedicto P.[90]) °*Severini*° et eius collegae[91]) °*nostris*° dedimus °*literis*° in mandatis, ut in negotio ipso nequaquam procedere attentarent.

CAP. LXVI.[92])

Appellatio omisso medio iudice interposita causam non devolvit exceptione opposita. Hoc dicit secundum communem intellectum.

Idem *Magistro G. Archidiacono et Officiali Lemon.*[93])

Dilecti filii prior et conventus de Lacu Rubeo[94]) transmissa nobis petitione monstrarunt, °*quod, quum inter ipsos ex parte una, et F. de Hambaro, militem Claromontensis dioecesis ex altera super quodam nemore et rebus aliis coram magistro A. canonico Claromontensi non ex delegatione apostolica quaestio verteretur, idem miles ad venerabilem fratrem nostrum Bituricensem archidiaconum frustratorie vocem appellationis emittens, causam super his officiali Bituricensi obtinuit delegari. Coram quo*° Ex parte dictorum prioris et conventus fuit excipiendo propositum, quod, quum omisso dioecesano episcopo fuisset ad °*eundem*° archiepiscopum appellatum, ad quem gradatim fuerat appellandum, in causa ipsa de iure procedere non °*poterat, nec*° debebat. Sed quia °*dictus*° °officialis archiepiscopi[95]) huiusmodi °*eorum*° exceptionem[96]) admittere denegabat, ipsi ad nostram audientiam appellarunt. °*At ille, ipsorum appellatione contempta, suspensionis et interdicti tulit sententias in eosdem.*° Quocirca °*discretioni vestrae*° mandamus, quatenus, °*si dictas*° sententias[97]) post huiusmodi appellationem °*inveneritis esse*° latas in eos[98]), denuncietis[99]) °*eas*° penitus non tenere.

CAP. LXVII.

Si is, qui desiit esse tutor, nomine pupilli convenitur invitus, poterit appellare.

Gregorius IX. *Magistro scholarium H. et G. de Rupe Canonicis*[100]) *S. Audoniani*[1]) *Morinensis dioecesis.*[2])

Ex parte M. dominae de Colt.[3]) nobis fuit oblata querela, quod, quum nobilis mulier domina de Bellebron.[4]) super quibusdam terris ipsam nomine filiorum suorum coram iudicibus auctoritate nostra traxisset in causam, eadem in iudicum ipsorum excipi fecit praesentia, quod, quum res[5]), de quibus in iudicio agebatur, et praedicti filii eius sub[6]) potestate et tutela ipsius minime permanerent, quum iam ad secunda vota transisset, super his ei non tenebatur ipsorum nomine, quorum tutrix esse desierat, respondere. Sed quia dicti iudices hac exceptione neglecta nihilominus ad hoc compellebant eandem, ipsa sentiens se gravari, nostram[7]) audientiam appellavit. Ideoque mandamus, quatenus, si ita est, revocato in irritum quicquid post appellationem huiusmodi inveneritis attentatum, audiatis hincinde proposita, etc.

Cap. LXIII. 68) *constituit:* Comp. V. Ms. — *constitit:* Cir. — 69) *auditoribus:* C. H. — *ipsis exsec.:* C. R. 1. — 70) *exstitit:* C. R. H., Comp. V. — 71) omitt. ib. — 71*) omitt. Comp. V.

Cap. LXIV. 72) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 73) *Io.:* C. L. — 74) *Nurtidn.:* C. R. 1. — *Michalden:* C. R. 2. — *Hellikeldum:* C. L. — *Milreud:* C. H. — *S. Andreae et Dun. Leescenten. archidiaconis et mag. Iohanni:* Comp. V. Ms. — *S. Andreae et Dinichesd.* (leg.: *Dunckeldensi*) *archidiacono et magistro Ioanni can. Dioichesd.:* Cir. — 75) *constitutus:* Comp. V. Cir. — 76) *praedictos:* C. R. 1. — 77) *prosequendum:* C. L., Comp. V. — 78) *condemnantes:* Comp. V.

Cap. LXV. 79) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 80) *Martin.:* C. R. 1. L. — *Matinen.:* C. R. 2. — *ep. Martin. presbytero can. Tusc.:* Comp. V. Ms. — *ep. Martin. N. presb. can. Tusc.:* Cir. — *ep., Martino et P. canonicis Tuscanensibus:* coniectura Cironii. — 81) *Tusculan.:* C. R. Cont. — 82) *Rainerius:* Comp. V. Cir., Böhm. — *Etiam nobis N.:* Comp. V. Ms. — 83) *B. quondam:* Comp. V. Ms. — verb.: *quond. fil. B.:* omitt. Cir. — 84) *a sed. ap.:* omitt. Cont. — 85) *et:* Comp. V. — 86) *Petro:* C. R. 1. L., Comp. V. — 87) *collegis:* C. R. 1. — 88) *Consantin.:* C. L. — *Comedi:* C. R. 1. — *Cosmedim:* C. R. 2. — *Gosmed.:* Böhm. — *Cosmidiu:* Comp. V. Ms. — 89) *utriusque partis:* ead. — 90) *B.:* ead. — 91) *collegae:* C. R. 1. H.

Cap. LXVI. 92) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — 93) *Lemovicen.:* C. R. 2. L. — *Limonicen.:* C. H. — *Lemovicen.:* C. R. 1. — *mag. G. archid. et officiali Lemovicen. et archipresbytero de Nontron (archid. presbytero de Motron: Ms.) Lemovic. dioec.:* Comp. V. — 94) *rubro:* Comp. V. Cir. — 95) omitt. Comp. V. — 96) *exceptiones:* C. R. 1. — 97) *huiusmodi sent.:* ib. — 98) *in eos:* omitt. C. R. 1., Comp. V. — *in eosdem:* C. R. 2. L. — 99) *nuncietis:* C. L.

Cap. LXVII. 100) *canonico:* C. R. — 1) *Audomari:* C. R. 2. — *Andoniari:* C. L. — *Audoniani:* Böhm. — leg.: *Audomari.* — 2) *magistro scholarum de Rup. et G. canonicis Audomari Morinen. dioeces.:* C. H. — 3) *Colob.:* Cont., Böhm. — 4) *Labron.:* C. R. 1. — *Lebron.:* C. R. 2. H. — 5) omitt. C. H. — 6) *in:* C. R. 1. — 7) *ad nostr.:* ib.

CAP. LXVIII.

Si iudex de iure dubitans vult consulere superiorem, debet consultationis copiam partibus edere; alias eius verbis consultationis fides non adhibetur.

Idem *Magistro et Fratribus domus Mariensis.*[7*]

Intimasti *(Et infra:)* Praeterea Hospitalariis ignorantibus, et non facta eis copia de inquisitionis processu ad nos relationem transmisisse noscuntur, quum iuxta legitimas sanctiones, quotiens relaturum se iudex quilibet pollicetur, illico litigatoribus apud acta consultationis exemplum edere teneatur.

CAP. LXIX.

Si ante litem contestatam circa principale negotium iudex aliquid innovat, vel diem assignatam sine causa praevenit, licite appellatur. Et si procurator datus ad impetrandum super appellatione non servavit formam mandati, auditur appellans etiam post annum.

Idem *Archiepiscopo, Archidiacono et G. Canonico Turonensibus.*

Significante Aurelianensi episcopo nos noveritis accepisse, quod, quum decanus et capitulum Magduuense[8]) ipsum super eo, quod dicebant alibi, quam in stallis decani et capituli praedictorum carnifices carnes vendere non debere, coram iudicibus auctoritate apostolica convenissent, petentibus tandem decano et capitulo nominatis iudicum officium implorando, ut, quum idem episcopus post citationem carnes in stallis aliis vendi fecisset, quod per eum super hoc[9]) factum fuerat in statum pristinum revocarent, pro parte ipsius fuit propositum, quod, quum lis praesertim non fuisset super negotio contestata, locum imploratio huiusmodi non habebat, adiiciens, quod, quum de consensu partium coram dictis iudicibus ad litigandum super ipso negotio certus dies statutus fuisset, et quantum ad illam diem solutum fuisset iudicium eorundem, praevenire diem ipsum ac audire partem adversam in tali imploratione absque consensu partium non debebant. Et quia super his non audiebant eundem, nostram audientiam appellavit. Et licet procuratorem suum infra[10]) annum ad huiusmodi appellationem miserit prosequendam, quia tamen dictus procurator, ut creditur, circumventus contra inhibitionem ipsius episcopi nostras super hoc ad quosdam iudices certa ratione suspectos literas impetravit, dictus episcopus uti noluit literis sic obtentis, petens non[11]) obstante lapsu anni ad prosecutionem appellationis admitti. Ideoque mandamus, quatenus, si inhibitione huiusmodi et praemissis[12]) causis appellationis vel earum altera constiterit, revocato in irritum, etc. Usque[13]) ad attentatum in iam dicto negotio iuxta[14]) priorum continentiam literarum, etc.

CAP. LXX.

Capitulum famosum et multum allegabile, et h. d.: *Ad iustificandam appellationem ex causa interpositam probare oportet causae veritatem coram iudice ad quem, nisi fuerit coram iudice a quo oblata et reiecta.* H. d. singulariter usque ad §. Eidem. = §. 1. *Si appellatio non fuit recepta a iudice vel approbata a parte, sufficit appellanti mittere procuratorem ad impetrandum et contradicendum, licet pars appellata sit parata in curia prosequi.* H. d. usque ad §. Ille denique. Abbas Siculus. — §. 2. *Ante inchoatam prosecutionem appellationis appellans potest, si vult, invita appellato petere, ut remittatur ad iudicem a quo; sed condemnabitur in expensis factis per partem adversam in illa appellatione.* H. d. usque ad §. Sane. Abbas Siculus. — §. 3. *Articulus appellationis interpositae a gravamine discutitur per iudicem ad quem, parte absente per contumaciam, etiam lite non contestata in appellatione vel principali causa.* Hoc dicit, Abbas Siculus.

Idem.

Interposita appellatione ex causa probabili non sufficit appellanti probare, quod ex causa huiusmodi provocavit[15]), si eam non doceat esse veram, nisi hoc se afferens probaturum non fuisset admissus. §. 1. Eidem quoque permittitur, si non recipiatur appellatio eius a iudice, nec ab adversario approbetur[16]), super prosecutione appellationis per procuratorem ad impetrandum et contradicendum constitutum literas impetrare, licet pars altera per se vel per procuratorem idoneum iudicium super hoc apud sedem apostolicam recipere sit parata. §. 2. Ille denique, qui vocem appellationis emisit, cuius nondum est alii cognitio delegata ad petitionem eiusdem[17]), ad eum, a quo provocavit, de iure remittitur, contradictione partis alterius non obstante; est tamen[18]) in legitimis expensis adversario, quas eum propter hoc fecisse constiterit, condemnandus. §. 3. Sane parato aliquo probare gravamen, propter quod duxerat[19]) appellandum, et parte adversa se contumaciter absentante, potest super hoc lite non contestata procedi, licet nondum litis contestatio facta fuerit in ipso appellationis articulo vel negotio principali, quia, quum in hoc casu iniquitas prioris iudicis principaliter arguatur[20]), non est rigor iuris, ex quo sequi posset causae perplexitas, requirendus.

CAP. LXXI.

Clausula: „appellatione remota“ in medio literarum posita respicit praemissa, quibus annectitur, non sequentia, nisi repetatur in fine literarum. Et hoc si negotia sunt separata.

Idem.

Inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, quotiens clausula, per quam tollitur appellationis remedium, in medio literarum ponitur, si sunt[21]) plura negotia se minime contingentia, praemissa tantum complectitur, nisi forte in fine literarum praedicta clausula iteretur.

CAP. LXXII.

Breve est, sed per alia verba sic summatur: *Appellatio unius prodest alteri, si communi iure iuventur, et idem sit negotium, et eadem defensionis causa, et sint eadem sententia condemnati; alias secus.*

Idem.

Una sententia pluribus condemnatis, si unus solus ad appellationis beneficium convolaverit[22]), illius victoria iure communi ceteris suffragatur, si communi iure iuventur[23]), idemque negotium et eadem causa defensionis exsistat.

CAP. LXXIII.

Iustus metus excusat adeo, quod non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, et appellationis causas duxerit exprimendas.

Idem.

Si iustus metus, quo minus appellaveris, te excusat, ad appellationis reputaris beneficium convolasse, dummodo infra[24]) tempus, quo licite provocatur, coram iudice, a quo appellasse volueras[25]), vel, si habere ipsius copiam nequivisti[26]), in praesentia bonorum virorum protestatione[27]) super hoc proposita, causas appellationis duxeris exprimendas.

TITULUS XXIX.

DE CLERICIS PEREGRINANTIBUS.[1])

CAP. UN.[2])

Contra peregrinantem seu proficiscentem ad sedem apostolicam non est aliquid innovandum.

Coelestinus III. *Ambianensi*[3]) *Episcopo.*

Conquerente I.[4]) presbytero intelleximus, *quod, postquam ad nos veniendi iter arripuit, quidam res eius diripere praesumpserunt.* Licet *autem* presbyter idem res suas et ecclesiae suae[5]) in protectione nostra non posuerit, quando[6]) ad nos accessit, *quia* tamen *propter hoc non debuit rebus suis spoliari,* quum hi, qui accedunt ad praesentiam nostram, cum rebus eorum[7]) debeant[8]) esse sub apostolica protectione securi[9]), *fraternitati tuae* mandamus, quatenus, quicquid eidem presbytero post iter arreptum[10]) ad nos veniendi subtractum est vel ablatum[11]), sibi[12]) *omni appellatione remota* restitui faciatis *incunctanter.*

Cap. LXVIII. 7*) *Montin.:* C. H. — *Moriasti:* C. L. — *Moris:* Cont. — *Morinea.:* Böhm.

Cap. LXIX. 8) *Malden.:* C. R. 2. — *Maguden.:* C. L. — 9) *sup. hoc:* omitt. C. L. H. — 10) *intra:* Cont., Böhm. — 11) *se non:* C. H. — 12) *de praem.:* C. R. 1. — 13) *usque ad att.:* omitt. C. H. — 14) *procedatis iuxta:* C. H.

Cap. LXX. 15) *provocaverit:* C. R. — 16) *approbatur:* Böhm. — 17) *ipsius:* C. R. 1. — 18) *est tamen:* omitt. C. R. H. L., Cont. — 19) *duxerit:* C. H. — 20) *arguitur:* Cont.

Cap. LXXI. 21) *sint:* C. R. 2. H.

Cap. LXXII. 22) *convolavit:* C. R. H. — 23) *iuvetur:* ib.

Cap. LXXIII. 24) *intra:* Cont., Böhm. — 25) *volueris:* Cont., Böhm. — 26) *acquiveris:* C. H. — 27) *contestatione:* C. R. H., Cont.

TIT. XXIX. 1) *De peregrinantibus:* C. R. — rubr. omitt. C. H. — Cap. un. 2) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 3) *Albiensi:* C. R. 1. — *Abien.:* Comp. II. Aug., Ms. B. — omitt. Ms. A. — 4) *Io:* C. H. — 5) *et se:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — 6) *quum:* Comp. II. — 7) *et res eorum:* ead. — 8) *debent:* Böhm. — 9) *secure:* Comp. II. Ms. A. B. — 10) *acceptum:* C. L. — 11) *sublatum:* ib. — 12) *sub:* Comp. II. Ms. A.

TITULUS XXX.

DE CONFIRMATIONE UTILI VEL INUTILI.

CAP. I.[1])

De re scienter confirmata per Papam inferior iudex cognoscere non potest, nisi confirmatio non tenuerit, ut quia subreptitia, vel de re litigiosa. H. d. cum cap. sequenti.

Alexander III. *Exonensi*[2]) *Episcopo.*

Si quis rei litigiosae confirmationem impetravit[3]) ab apostolica sede[4]), non minus potest iudex de causa cognoscere, et eam fine debito terminare. Sed si rem tunc[5]) pacifice possidebat, quum inde[6]) confirmationem obtinuit[7]), non est °*tutum aut*° licitum iudici, de quaestione[8]) postea exorta decernere, aut eam diffinire absque sedis apostolicae mandato.

CAP. II.[9])

Idem dicit.

Idem *Vigoriensi*[10]) *Episcopo.*

De confirmationibus autem Romanorum Pontificum volumus te[11]) tenere, quod contra illas, nisi novum apostolicae sedis procedat[12]) mandatum, aut certum sit, quod °*ipsae confirmationes*° sint per falsi[13]) suggestionem elicitae[14]), non est aliquatenus iudicandum.

CAP. III.[15])

Literae confirmationis super sententia, a qua erat appellatum, non valent, si appellatus malitiose praevenit appellantem; alias pendent, donec de appellatione cognoscatur.

Coelestinus III.[16])

Bonae memoriae A.[17]) °*quondam*° canonicus vester, °*qui apud sedem apostolicam diem conclusit extremum, super quibusdam nos consulere studuit, quae secundum tenorem nostrae responsionis vobis necessario duximus intimanda.*° Proposuit °*autem,*° sententiam °*per falsa instrumenta*° a delegatis iudicibus prolatam fuisse, °*quae nimirum vera esse credebantur,*° et infra[18]) decem dies ille, contra quem sententiatum fuerat[19]), °*falsitatem instrumentorum advertens*° ab illa sententia appellavit[20]); iudices tamen nihilominus sententiam executioni mandarunt. Ceterum appellans, itinere statim ad apostolicam sedem[21]) arrepto, literas de retractando sententiam[22]) impetravit; adversarius autem ipsum caute praeveniens, confirmationis promulgatae sententiae rescriptum[23]) fuerat[24]) assecutus, in quo °*tamen*° nulla de facta appellatione[25]) mentio habebatur. Ideoque[26]) requisisti, quae quibus literis praeiudicium faciant. Respondemus igitur[27]), quod posteriores debent prioribus praeiudicium generare[28]). °*Ab hac siquidem prima consultatione quaestio suborta exhibita est in auditorio nostro secunda, quae ita se habet: Si in eisdem, videlicet posterioribus, literis haec clausula poneretur, non obstantibus aliquibus literis confirmationis latae sententiae audiatur causa et fine debito terminetur, utrum sic primae revocari deberent. Ad hoc dicimus, quod per ultimas primae forent penitus revocandae.*° Verum[29]) si diceretur[30]), °*sicut frequentius in literis apostolicis consuevit apponi:*° „nullis[31]) literis veritati et iustitiae praeiudicantibus,“ vel sub alia forma verborum, dummodo nihil diceretur de literis confirmationis expresse, dicimus, quod primae tamdiu suum debent[32]) habere vigorem, donec de iniqua °*vel falsa*° sententia cognitio plenior habeatur[33]). °*Tertia etc. cf. c. 5. de prob. II. 19.*°

CAP. IV.[34])

Innovatio privilegii novum ius non tribuit, nec antiquum confirmat; sed, si quod competebat, conservat. Brevius sic potest summari: Innovatio privilegii non inducit confirmationem iuris in eo contenti.

Innocentius III. *Decano Padeburensi.*[35])

Quum dilecta in Christo filia[36]) abbatissa et sorores ecclesiae de Gardeven.[37]) sua cuperent privilegia innovari[38]) propter viarum discrimina[39]) quatuor episcopis, et abbatibus totidem, ut ea inspicerent diligenter, et tenorem ipsorum fideliter transcribentes sub sigillis suis nobis remitterent, duximus iniungendum, °*qui apostolico mandato parentes, privilegia felicis recordationis Agapiti et Ioannis praedecessorum nostrorum sibi praesentata subtiliter conspexerunt, tenorem eorum sub sigillis suis nobis fideliter transmittentes. Venerabilis quoque frater noster G. Remensis archiepiscopus, tunc episcopus Praenestinus, in partibus illis officium legationis exercens, tenorem privilegiorum ipsorum sub sigillo proprio nostro fecit conspectui praesentari.*° Nos autem tam legato, qui[40]) sub sigillo proprio ea nostro fecit conspectui praesentari, quam inquisitoribus ipsis fidem debitam adhibentes, licet non videremus[41]), quare non deberent eadem privilegia innovari, quia tamen C. maioris ecclesiae, et I.[42]) sanctae Crucis canonici °*Hildesemenses in nostra praesentia constituti*° proposuerunt[43]), Hildesemensem[44]) ecclesiam in possessione subiectionis ipsius monasterii per centum annos et amplius exstitisse, privilegia ipsa tunc non duximus innovanda. Unde iudicibus[45]) dedimus in mandatis, ut ad locum idoneum °*pariter*° accedentes, citatis qui fuerint[46]) evocandi, inquirerent super his[47]) diligentius veritatem, °*et usque ad diffinitivam sententiam procedentes gesta omnia sub suarum testimonio literarum conscripta fideliter ad sedem apostolicam destinarent, praefigentes partibus terminum competentem, quo nostro se conspectui praesentarent, sententiam recepturae. Ipsi vero mandatum apostolicum exsequi cupientes partes ad suam praesentiam citaverunt,*° a quibus[48]) pars Hildesemensis ecclesiae ad apostolicam sedem appellavit, °*propter quod iudices ipsi in causa procedere nequiverunt.*° Nuper autem, °*partibus in nostra praesentia constitutis,*° iterato[49]) praedicta petiit abbatissa, quatenus deberemus privilegia suae ecclesiae renovare[50]), °*praesertim quum in praesentia delegatorum iudicum pars Hildesemensis ecclesiae nihil ostendere studuerit vel probare, quod monasterio vel privilegiis eiusdem in aliquo derogaret.*° Ex adverso vero fuit °*sollicite*° postulatum, ut causam ipsam discretis viris committere dignaremur, qui testes reciperent, quos contra privilegia[51]) monasterii, et ad probandam[52]) praescriptionem legitimam[53]) inducere proponebant. Nos igitur[54]) °*diligentius*° attendentes, quod iure sit civili °*provida deliberatione*° statutum[55]), ut, quando periculum testium formidatur, ne veritas occultetur, et probandi copia fortuitis casibus subtrahatur, etiam lite non contestata testes valetudinarii et alii, de quibus ex aliqua rationabili[56]) causa timetur, ad testimonium admittantur,

---

TIT. XXX. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XLIV. 10., Lips. I.I. 2., Cass. I.II. 2, Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Lexoviensi:* App. — add.: *P. C. In literis:* Lips., Cass., Comp. I.; cf. c. 9. de off. iud. del. I. 29. — 3) *impetraverit:* C. R. II., Coll. citt. — 4) *apostolicae sedis:* C. L., Lips., Cass., Comp. I. — 5) omitt. Lips. — 6) *in:* Comp. I. Aug. — 7) *obtinuerit:* Cont. — 8) *de quaestione postea* (omitt. Comp. I. Aug.) *suborta sine mand. Rom. Pont. decernere aut eam diffinire:* Coll. citt.

Cap. II. 9) Restitutum ex App. L. 16., Comp. I. h. t. c. 2. — 10) *Wig.:* Comp. I. Ms. — *Wigor.:* Aug. — *Wigorniensi ep. XII. libro Reg.:* App. — add.: *P. C. Ex parte:* Comp. I. — cf. c. 11. de accus. V. 1. — 11) *tuam cognitionem:* Coll. citt. — 12) *procedit:* Comp. I. — 13) *falsam:* Coll. citt. — 14) *impetratae:* C. II. — *obtentae:* App.

Cap. III. 15) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 16) *Priori et cap. Dehum.* miss. esse dicitur in Loe. ap. Bal. III. 377. qua extrema hol. cap. particula (Ab hac etc.) refertur. — *Clemens III. P. C. Prudentiam:* Comp. II. Ms. A.; utraque satis inepte. — 17) *Alanus:* Comp. II. — 18) *intra:* Cont., Böhm. — *Intra decimum quoque* (*vero:* Ms. B.) *diem:* Comp. II. — *et intra decimum diem:* C. L. II. — 19) *fuit:* C. II. — *erat:* Comp. II. Aug. — *sententia lata fuerat:* Comp. II. Ms. A. — 20) *in vocem appellationis prorupit:* Comp. II. — 21) *apud sedem:* C. R. 1. — 22) *retractanda sententia:* Comp. II. — 23) *confirmationem promulgatae sententiae, ... in qua:* C. II. — 24) *iam fuerat:* Comp. II. Aug. — 25) *factae appellationis:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 26) *itaque:* C. R. 2. — *Ad haec itaque:* C. R. 1. — *Ad hoc itaque.* Comp. II. — 27) omitt. Comp. II. — 28) *praeiudicare:* ead. — 29) *Veruntamen:* C. R. 2. — 30) *diceretur:* Loe. — 31) *in illis:* C. L. — 32) *debeant:* C. II. — *suum habent vig.:* Loe. — *suum haberent vig.:* Comp. II. Ms. A. — 33) *habeatur:* Comp. II.

Cap. IV. 34) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 109. — Comp. III. h. t. c. 1. — 35) *Padeburn.:* C. L. — *Padeburren:* Comp. III. Ms. — *Padeburgen.:* Aug. — *de Helmthethusen* (leg.: *Helmarshausen?*) *et de Herwathehusen* (leg.: *Herdhausen?*) *abbatibus et decano Paderbrunensi:* Reg. — 36) *dilectae . . . . filiae:* C. R. 1., Cont. — 37) *Gandenen.:* C. II. — *Gardusen.:* Comp. III. Aug. — *Gadersen.:* Ms. — *Gandersh.:* Böhm. — leg.: *Gandersheim.* — 38) *revocari:* Comp. III. Aug. — *renovari:* Ms. Reg. — 39) *nobis humiliter supplicarunt, ut* (*quatenus:* Comp. III.) *personis aliquibus scriberemus, quae* (*ut:* Comp. III.) *propter viarum discrimina ad nostram praesentiam tuta destinari non poterant, inspicerent diligenter, tenorem ipsorum fideliter conscribentes, sigillis earum signatum nostro conspectui praesentandum. Verum nos eorum postulationibus concurrentes, quatuor episcopis et abbatibus totidem hoc* (omitt. Comp. III. Ms.) *iniunximus exsequendum, qui apostolico etc.:* Comp. III., Reg. — 40) *qui, . . . praesentari:* omitt. Comp. III., Reg., Böhm. — 41) *viderimus:* C. II. — 42) *In:* C. L. — 43) *proponebant:* Reg. — 44) *Hildenhemensem:* C. H. — 45) *Verum ut tam monasterio, quam ipsi ecclesiae suam iustitiam servaremus: dil. f. Pigaviensi, Corbeiensi* (*Pigaven., Corbien.:* Comp. III.) *et de Lapide S. Michaelis abbatibus:* Comp. III., Reg. — 46) *fuerunt:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 47) *omnibus:* Comp. III., Reg. — 48) *et quum vellent in causa procedere occasione cuiusdam interlocutoriae, quam tulerunt, pars Hildes.:* Comp. III., Reg. — 49) omitt. Comp. III., Reg. — 50) *innovare:* C. H., Comp. III. Aug. — 51) *privilegium:* C. H. — 52) *probandum:* C. R. 1., Reg. — 53) *legitime:* C. L. — 54) *siquidem:* Comp. III., Reg. — 55) *in iure sit constitutum:* C. H. — 56) abest a Reg.

eiusdem aequitatis similitudine provocati, praedicta privilegia, quasi iam nimia vetustate consumpta, quum[57]) fuerint non in pergameno, sed in papyro conscripta, duximus innovanda, nolentes[58]), quod ex[59]) innovatione[60]) huiusmodi novum ius monasterio acquiratur[61]), sed *"ut"* antiquum *"ius,"* si quod[62]) habet, per innovationem privilegii[63]) conservetur[64]). Quia vero praefatum[65]) monasterium ad ius et proprietatem apostolicae sedis per privilegium[66]) praedecessoris nostri[67]) pertinere monstratur, ne ius ecclesiae Romanae remaneat indefensum, eandem abbatissam procuratricem ipsius duximus statuendam, ut, quum adversus Romanae ecclesiae possessiones et iura non nisi centenaria currat praescriptio, ipsa super hoc et aliis vice nostra procuret quae coram te[68]) in iudicio fuerint[69]) procuranda. Nolentes igitur, quod de statu eiusdem monasterii diutius dubitetur, *"per quod causa ipsa remaneat ulterius indecisa, discretioni vestrae per apostolica scripta"* mandamus, quatenus locum[70]) tutum et commodum eligens[71]), *"infra sex mensium spatium post susceptionem praesentium literarum"* recipias[72]) testes, quos ad praescriptionem probandam Hildesemensis ecclesia, vel ad interruptionem ostendendam *"Gandershemense"* coenobium duxerit[73]) producendos, et si legitimam praescriptionem probaverit, ut intendit, nisi probata fuerit interruptio[74]) ex adverso, subiectionem ipsius monasterii adiudices episcopo memorato[75]), quum constet ipsum in sua dioecesi constitutum, privilegium, quod *"ipsi"* monasterio innovari fecimus, corrumpendo[76]); alioquin eidem super hoc perpetuum imponens[77]) silentium, monasterium *"ipsum"* pronuncies[78]) perpetuo libertate gaudere, nostro sibi privilegio resignato[79]). *"Testes autem etc. Dat. Ferentini XV. Kal. Iul. Ao. IX."* [1206.]

CAP. V.[80])

Non valet confirmatio, quam religiosus impetravit a Papa super temporali administratione seu prioratu, si tacuit se regularem. Si vero expressit, rescriptum praesumitur falsum, quia Papa non consuevit concedere. H. d. cum sequent.

Idem *Episcopo et praeposito Uticensibus.*[81])

Ad nostram audientiam *"dilecto filio"* praeposito Nemanensis[82]) ecclesiae[83]) significante pervenit, quod quidam[84]) canonici Nemanensis[85]) ecclesiae, *"super dilapidatione vel aliis criminibus infamati,"* a nobis literas confirmationis super administrationibus suis obtinere laborant[86]), religionis *"ac professionis"* suae conditione suppressa. Quum igitur regularibus personis non consueverit apostolica sedes aliqua personaliter confirmare, *"discretioni vestrae per apostolica scripta"* mandamus, quatenus confirmationes, quas ab ipsis canonicis, quum regulares existant[87]), noveritis taliter impetratas, *"auctoritate nostra suffulti"* denoncietis irritas et inanes.

CAP. VI.[88])

Idem dicit, quod supra cap. proximo.

Idem.[89])

Porrecta nobis[90]) ex parte tua petitio continebat, quod plures ex religiosis[91]), qui prioratibus[92]) vel aliis[93]) administrationibus praesunt, a nobis super ipsis[94]) *"prioratibus,"* quoad vixerint, possidendis confirmationis literas se asserunt impetrasse, *"quarum occasione bona ipsorum prioratuum distrahunt et consumunt, asserentes, se tibi quoad prioratus illos nulla ratione subesse."* Quum igitur a cancellaria nostra huiusmodi literas[95]) emanasse non credamus, *"discretioni tuae per apostolica scripta"* mandamus, quatenus illos, qui tales literas exhibuerint, in quibus prioratus vel administrationes[96]) tanquam religiosis[97]) confirmantur, eosdem ponias tanquam falsitatis auctores; si vero in eis non fit mentio religionis[98]) ipsorum, illas tanquam tacita veritate subreptas denuncies non valere. *"Dat. Rom. ap. S. Petr. V. Id. Febr."* [1205.]

CAP. VII.[99])

Sententia seu laudum contra formam iuris vel compromissi latum per arbitros, licet per Papam in forma communi fuerit confirmatum, non tenet.

Idem *nobili viro Matthaeo de Rivariis.*[100])

Examinata causa, quae vertitur inter te et milites Campanienses super ecclesia sancti Angeli *"de Casaparata, actis, confessionibus et attestationibus intellectis, inspectis instrumentis et allegationibus indagatis,"* perpendimus *"evidenter,"* arbitrium, quod *"contra te"* vicedominus Sabinensis dicebatur super eodem[1]) negotio promulgasse, contra formam iuris et compromissi fuisse dictatum. Unde non obstante confirmatione *"felicis memoriae"* C. Papae praedecessoris nostri, qui confirmaverat illud, sicut provide latum fuerat, et ab utraque parte receptum, decrevimus[2]) ipsum irritum et inane. *"Actionem autem etc. [cf. c. 15. de iud. II. 1.]"*

CAP. VIII.[3])

In confirmatione ex certa scientia dictio „sicut" ponitur causative; nec nocet, si verbum confirmationis praecedit tenorem confirmati.

Honorius III. *illustri Regi, Baronibus et Militibus*[4]), *et aliis hominibus Cypri.*[5])

Venerabiles frater[6]) noster archiepiscopus Nicosiensis[7]) et suffraganei eius transmissa nobis petitione monstrarunt, quod inter ipsos *"ex parte una,"* et vos *"ex altera"* super quibusdam decimis, *"possessionibus et rebus aliis"* mediante *"venerabili fratre nostro"* Albanensi episcopo, tunc apostolicae sedis[8]) legato, amicabilis compositio intervenit, *"hoc"* expresse adiecto, quod quantocius[9]) eam auctoritate apostolica confirmari contingeret, statim deberet executioni mandari. Verum licet *"ipsa"* sit per nos *"compositio"* confirmata, et ad maiorem rei evidentiam literis confirmationis tenor compositionis insertus, *"compositionem"* ipsam[10]) tamen renuitis observare, occasionem frivolam praetendentes[11]) tum ex eo, quod in literis *"nostris"* verbum[12]) confirmationis tenorem compositionis[13]) iuxta stylum ecclesiae Romanae praecedit[14]), tum quia *"illa"* clausula consueta, scilicet: „sicut sine pravitate provide facta[15]) est," in eisdem literis continetur. *"Quum igitur nedum contra Deum et ecclesias, sed nec etiam contra privatas personas huiusmodi cavillosis diffugiis insistere debeatis,"* Mandamus[16]), quatenus, si praemissis veritas suffragatur[17]), compositionem *"observantes"* eandem, *"ipsam"* adimplere curetis.

CAP. IX.[18])

Collatio ecclesiae alteri facta per legatum et per Papam confirmata ius dioecesani non laedit.

Idem *universis Abbatibus et Praelatis ac Conventibus et Clericis in Constantinopolitana*[19]) *dioecesi constitutis.*

Sua nobis *"venerabilis frater noster"* patriarcha Constantinopolitanus conquestione[20]) monstravit, quod, quum quidam vestrum asserentes[21]) occasionem ex eo, quod[22]) *"dilectus filius noster"* I. *"tit. sanctae Praxedis"* presbyter cardinalis, tunc apostolicae sedis[22]) legatus, quibusdam aliis ecclesiis et clericis in spiritualibus

Cap. IV. 57) omitt. Comp. III. Aug. — 58) add.: tamen: C. H. — 59) omitt. Comp. III. Aug. — 60) *occatione*: C. H. — 61) *sit acquisitum*: ib. — 62) *quid*: ib. — 63) *per innovatam privilegium*: Comp. III., Reg. — 64) *confirmetur*: Reg. — 65) *praedictum*: ib. — 66) *privilegia*: Comp. III., Reg. — 67) *praedecessorum nostrorum*: Reg. — 68) *nobis*: Comp. III. Aug. — *vobis*: Ms., Reg. — 69) *fuerant*: Comp. III. Aug. — 70) add.: *etiam*: C. H. — 71) *eligentes*: Comp. III., Reg. — 72) *recipiatis*: ib. — 73) *dixerit*: Comp. III. Aug. — 74) *praescriptio*: Reg. — 75) *adiudicetis eidem*: Comp. III., Reg. — 76) *corrumpentes*: ib. — 77) *imponentes*: ib. — 78) *pronuncietis*: ib. — 79) *reservato*: C. H.

Cap. V. 80) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 81) *Wercellensi*: C. H. — *Vicen.*: Comp. III. Aug. — 82) *Nemausinen.*: Comp. III. — *Nemmasen.*: Ms. — *Nemansen.*: C. R. 1. L., recte. — 83) omitt. Comp. III. Aug. — verb. seq.: *sign. . . . . eccl.*: non exstant in Comp. III. Ms. — 84) abest a C. H. — 85) *Nemesen.*: C. R. 2. — cf. n. 82. — 86) *laborabant*: C. H. — 87) *exsisterent*: C. R. 2.

Cap. VI. 88) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 217. — Comp. III. c. 1. de renov. I. 2. — 89) *Ymolensi*: Comp. III. Ms. — *Imolensi*: Aug. — *Molismensi*: Reg. — 90) non leg. in Comp. III. Aug. — 91) *monachis tuis*: Comp. III., Reg. — 92) *prioribus*: Böhm. — 93) *vel al. adm.*: non exstant ib. — 94) *super ips.* omitt. C. H. — 95) *non credimus huiusmodi emanasse*: Comp. III., Aug. — 96) *vel adm.*: omitt. Comp. III., Reg. — 97) *monachis*: ib. — 98) *prioratus vel monachatus*: ib.

Cap. VII. 99) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 100) *Noaria*: C. L. — *Rivoria*: C. R. — cf. c. 15. de iud. II. 1. — *eo*: C. R. 1. — 2) *decrevimus*: C. H.

Cap. VIII. 3) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 4) *et mil.*: omitt. C. H. — 5) *Ciprien*: C. R. 1. — *illustri regi et dilectis filiis nobilibus viris H. Nato et ballivis (ballivo: Ms.) eius nec non comestabulo, baronibus, militibus et omnibus universis Cypri (Ms.: et Cipri)*: Comp. V. — 6) *Tua nobis frater archiepiscope etc.*: Comp. V. Ms. male. — *Venerabiles fratres nostri*: C. H. — 7) *Nicosien.*: Comp. V. — 8) *ap. sed.*: omitt. C. R. H. — *tunc fungente legatione in orientis partibus*: Comp. V. — 9) *quam citius*: C. L. H. — 10) *ipsam renuitis*: Comp. V. — 11) *mendicantes*: ead. — 12) *verba*: C. H. — 13) *ten. comp.*: omitt. C. H., Cont. — 14) *praecedat*: Cont. — *procedat*: Böhm. — 15) *factum*: Comp. V. Ms. — 16) *universitatem vestram monemus et exhortamur (hortamur: Ms.) attente*: Comp. V. — 17) *suffragetur*: C. R. 2.

Cap. IX. 18) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 19) *Constantinopolis*: C. H. — *universis abbatibus et praelatis aliis ac conventibus et clericis in Constantinopolitana et Chalcedonensi dioecesi constitutis*: Comp. V. — 20) *quaestione*: C. R. 1. — 21) *assumentes*: Comp. V. — 22) omitt. Böhm.

et temporalibus contulit monasteria eorundem, ipsi patriarchae obedire recusant[24]) et ei de iuribus patriarchalibus respondere, in suae praesumptionis adiutorium inducentes, confirmationes huiusmodi collationum a sede apostolica impetratas. Quum igitur[25]) nolumus[26]) iura, quae dioecesanis debentur, per collationes seu confirmationes praedictas minui seu *"aliquatenus"* laedi, *"universitati vestrae"* mandamus, quatenus occasione huiusmodi non obstante, ipsi patriarchae reverentiam[27]) et obedientiam *"debitam humiliter"* exhibere curetis, eique de iustitiis suis integre *"et de spiritualibus"* respondere, *"nisi forsan aliqui per expressum exceptionis privilegium ostenderint se munitos, etc."*

Cap. IX. 23) *ap. sed.*: omitt. C. H. — *tunc, quum (dum*: Ms.) *in partibus illis legationis officio fungeretur*: Comp. V. — 24) *recusanti eidem auribus*: Comp. V. Ms. male. — 25) *ergo*: C. R. H. — 26) *Quum ergo nec ipsius intentio fuerit cardinalis, nec nos quoque* (omitt. Ms.) *velimus iura, quae dioecesano debentur*: Comp. V. — 26) *nolimus*: Cont., Bohm. — 27) *obedientiam et reverentiam de iustitiis integre in spir. respondere*: Comp. V. Ms.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER TERTIUS.

TITULUS I.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM.

CAP. I.[1])

Quum celebrantur, divisus esse debet clerus a populo.

Ex concilio Maguntino.[2])

Ut laici secus altare, quando sacra[3]) mysteria celebrantur, '*tam ad vigilias quam ad missas penitus*' stare vel sedere inter clericos non praesumant; sed pars illa, quae cancellis[4]) ab altari dividitur, tantum psallentibus pateat clericis. Ad orandum[5]) vero et communicandum laicis et feminis, sicut mos est, pateant sancta sanctorum.

CAP. II.[6])

Ex concilio Pictaviensi.

Clerici arma portantes et usurarii excommunicentur.

CAP. III.[7])

Presbyter habens populum debet habere clericum, qui secum cantet et in aliis hic expressis eum iuvet.

Ex concilio Matiscensi.[8])

Ut quisque[9]) presbyter, qui plebem regit, clericum habeat, qui secum cantet, et[10]) epistolam et lectionem legat, et qui possit scholas[11]) tenere, et admonere[12]) suos parochianos, ut filios suos ad fidem discendam mittant ad ecclesiam, quos ipse cum omni castitate erudiat.

CAP. IV.[13])

Gregorius IX.

Si quis ex clericis comam relaxaverit, anathema sit.

CAP. V.[14])

Ex concilio Carthaginensi.

Clericus neque comam nutriat, neque barbam '*radat.*'

CAP. VI.[15])

Clericus non professus, nec in sacris existens, potest uxorem ducere; sed iterum tondebitur, si vult gaudere privilegio clericali, vel dispensative tenere beneficium. H. d. secundum modum, qui est magis consentaneus literae, secundum quem ponit unum casum duntaxat.

Ex concilio Triburiensi.[16])

Clericus, si tonsura dimissa uxorem acceperit[17]), qui quidem sit sine gradu, nec monasterio[18]) a parentibus traditus, uxorem[19]) permittatur habere, et iterum tondeatur, nec in vita sua uxorem dimittere audeat.

CAP. VII.[20])

Clericus debet tonsuram deferre, et si non vult, potest invitus a suo superiore tonderi.

Alexander III. *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Clericis (*Et infra:* ['*cf. c.* 5. *Ne cler. vel mon. III.* 50.'] Clerici[21]), qui comam[22]) nutriunt et barbam, etiam[23]) inviti a[24]) suis archidiaconis tondeantur. '*Vestimentis etc.* [*cf. c.* 5. *Ne cler. vel mon. III.* 50.]'

CAP. VIII.[25])

Frequentans monasteria monialium, et monitus non desistens, si clericus est, deponitur; si laicus, excommunicatur.

Idem *in concilio* Lateranensi.

Monasteria '*praeterea*' sanctimonialium si quisquam clericus sine manifesta et rationabili[26]) causa frequentare praesumpserit, per episcopum arceatur[27]), et, si non destiterit, ab officio[28]) ecclesiastico reddatur[29]) immunis; si laici, excommunicationi subdantur, et a coetu fidelium fiant penitus[30]) alieni.

CAP. IX.[31])

Episcopus potest statuere in ecclesia certum numerum clericorum secundum ipsius facultates, qui vivant in communi, et contradictores ad hoc compellere; et istos in communi viventes potest absolvere ab excommunicatione incursa propter iniectionem manuum in socium.

Gregorius VII.[32])

Quoniam, ut ait scriptura, '*proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua, sicut ex sensualitate caro vergit in culpam: ita vigore spiritus praecedente et subsequente divina gratia animus niti debet ad veniam, et remedia semper inquirere, quibus irruentes occasiones mortis valeat declinare. Inde siquidem est, quod intelligentes multa ex defectu proprio, multa ex aliena malitia in vestris ecclesiis pervenisse, quae aut delictum in se, aut occasionem habeant delinquendi, per auctoritatem apostolicae sedis, cui ex dispositione Domini deservimus, prout datur ab eo, decrevimus obviandum, et auctoritatem in vobis episcopalis officii ad resecanda nociva in subditis vestris et inserenda utilia scriptis apostolicis muniendam duximus, recolentes quod in veteri lege praecepit Dominus, dicens: „ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens mane ligna per singulos dies.“*' Statuimus '*ergo,*' ut, facultatibus ecclesiarum '*vestrarum atque*[33])' proventibus et expensis '*etiam*' diligenter inspectis, certum in eis valeatis ponere[34]) numerum clericorum, et statuere, ut bona eorum veniant in commune[35]), '*et*' in una domo vescantur, atque sub uno tecto dormiant et quiescant. Si qui[36]) vero contradictores extiterint, liceat vobis sine[?] suspensionem officii et beneficii, aut graviori etiam poena, si opus fuerit, ad hanc observantiam eos appella-

---

TIT. I. Cap. I. 1) Restitutum ex Cap. Reg. Fr. VII. 278. (cf. conc. Turon. II. c. 4.) — Burch. III. 102., Iv. Decr. II. 137., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *ex conc. Africano:* Comp. I. Aug. — 3) *quando sacra:* Comp. I. — *quo sacra:* Cap., Burch., Iv. — 4) *a cancellis versus altare div., choris tantum psall. pat. clericorum:* Cap. — 5) *ad adorandum:* Iv. — seq.: *vero:* omitt. Comp. I. Ms.

Cap. II. 6) conc. Pictav. (A. 1078.) c. 10. — Lips. LII. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — add.: *P. C. Decrevit* (quod primi can. initium est): Comp. I.

Cap. III. 7) Burch. II. 56., Ivo Decr. VI. 152., Comp. I. h. t. c. 7. — 8) *Macenen.:* C. H. — *Na.:* Comp. I. Ms. — *Nannetensi:* Aug., Burch., Iv. — non exstat in impressis. — 9) *quisquis:* C. H. — 10) omitt. Comp. I. Aug. — 11) *scholam:* Burch., Iv. — 12) *admoneat:* iid.

Cap. IV. 13) c. 17. conc. Rom. hab. A. 721. — Comp. I. h. t. c. 3. — cf. c. 22. Dist. XXIII.

Cap. V. 14) c. 26. Statuti. eccl. ant., sive conc. Carth. IV. c. 44.

Cap. VI. 15) Burch. VIII. 97., Ivo Decr. VII. 115., Comp. I. h. t. c. 6. — 16) non exstat in Triburiensi impresso. — 17) *receperit:* Comp. I. Aug. — 18) *ad monasterium:* ead. — *ad mon. aliquod:* Burch., Iv., Comp. I. Ms. — 19) *si uxorem habere permittitur, iterum tonderi cogatur, nec in vita sua tonsuram negligere audeat:* Burch., Iv.

Cap. VII. 20) App. XXVII. 4., Lips. XIV. 4., Cass. XXIV. 4., Comp. I. c. 6. Ne cler. vel mon. tit. ult. — 21) verba conc. Agath., cf. c. 22. Dist. XXIII. — 22) *comas:* Cass. — seq.: *et barbam:* omitt. Coll. citt. — 23) abest a Cass. — 24) *invitis:* Lips.

Cap. VIII. 25) c. 11. (Lips. c. 18.) conc. Lat. III. (A. 1179.) — Cass. X. 2., Comp. I. h. t. c. 8. — *P. C. Clericis in sacris:* Comp. I. — cf. c. 4. de exc. prael. V. 31. — 26) *necessaria:* conc. — 27) add.: *sive per praepositum suum:* Cass. — 28) *beneficio:* Lips. — *a ben.:* Cass., conc. — 29) *habeantur:* Cass. — 30) *prorsus:* conc.

Cap. IX. 31) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 10. — 32) *Gregorio VIII. tribuit:* Comp. I. — 33) omitt. Bohm. — 34) *imponere:* Comp. I. Aug. — 35) *communione:* ead. — 36) omitt. Comp. I. Aug.

tione compellere non obstante. Indulgemus etiam, ut, si quisquam eorum, qui simul vivunt, pro manuum iniectione[37]) in sociam a communione meruerit fieri alienus, reconciliandi '*eum*' et poenitentiam imponendi potestatem plenariam habeatis, nisi forte atrocitas facti poenam graviorem exspectet. '*Quod etiam de mulieribus etc.*'

CAP. X.[38])

Ecclesiastici iudices et delegati gratis iudicare debent, nec exigere possunt decimam vel aliam quotam litis, etiamsi hoc habeat consuetudo.

Innocentius III.[39])

Quum ab omni specie mali[40]) praecipiat Apostolus abstinere '*nos, qui, licet indigni, constituti sumus a Deo super gentes et regna, ut iuxta verbum propheticum evellamus et destruamus, aedificemus et plantemus, summopere debemus satagere, quatenus evellamus vitia et plantemus virtutes, destruamus iniqua et aedificemus honesta, sicque nostra sollicitudine mediante prava transeant in directa, et aspera convertantur in plana. Licet autem huius nostrae sollicitudinis labor generaliter debeat ad omnes extendi, quia sapientibus sumus et insipientibus debitores: specialiter tamen ad clericos, qui dormire debent a vitiis, ut sint pennae columbae deargentatae, ne quid appareat in illis, quod obfuscet candorem ecclesiasticae puritatis.*' Sane ad audientiam apostolatus nostri '*multorum assertione*' pervenit, quod, quum ex delegatione nostra causas suscipitis pertractandas[41]), more saecularium super decima litis vel parte alia, pro diversa terrarum consuetudine praeter expensas victualium cum litigantibus, receptis pignoribus, pro salaria convenitis, '*quae postmodum usque ad solutionem pecuniae nolentibus etiam partibus contenditis detinere.*' Nos[42]) attendentes, quod ad hoc vobis et aliis clericis sint[43]) ecclesiastici reditus deputati, ut ex ipsis honeste vivere debeatis. (*Et infra:*)[44]) Ideoque mandamus '*atque praecipimus,*' quatenus ab huiusmodi[45]) exactionibus de cetero abstinentes vigorem iudiciariam gratis studeatis litigantibus impertiri, non obstante, quod in fraudem a quibusdam proponitur, quod id[46]) exigatur nomine assessorum, quum nec iustum iudicium iudici vendere liceat, et venales sententiae ab[47]) ipsis etiam[48]) saecularibus legibus reprobentur[49]). '*Dat. Tuderti V. Non. Oct.*' [1198.]

CAP. XI.[50])

Ad evitandum scandalum possunt religiosi diversi habitus, missi ad praedicandum de novo conversis, se in unum superiorem habitum et propositum conformare.

Idem *Livoniensi Episcopo, et eis, qui cum ipso sunt, Fratribus.*

Deus, qui ecclesiam suam[51]) nova semper prole foecundat, '*volens moderna tempora conformare prioribus, et fidem catholicam propagare, praedecessoribus vestris et vobis post eos pium inspiravit affectum, ut Livoniensium ingressi provinciam paganis evangelizaretis nomen Domini nostri Iesu Christi, eorum sequentes exemplum, quibus in evangelio legimus esse dictum: „Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti," et de quibus evangelicus sermo subiungit: „Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis." Attendens enim evangelicus ille paterfamilias, quod messis est multa, operarii autem pauci, adhuc mittit operarios in messem suam, et in hac quasi undecima hora vineae suae novos deputat cultores, quorum laborem pari cum primis denario recompenset. Unde quum evangelizandi officium eo assumpseritis inspirante, qui facit utraque unum, oportet vos in unitatis et caritatis spiritu ambulare, illorum sequentes exemplum, de quibus legitur: „Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una.*' Ne igitur, si[52]) dispar in vobis observantia fuerit et dissimilis[53]) habitus, apud eos, quibus novam evangelium praedicatis, scandalum suscitetur, '*priusque dividatur populus ille novus in partes quam in unam ecclesiam congregetur, quum paratus sit adhuc inimicus homo messi dominicae superseminare zizania, discretionem vestram monemus et exhortamur in Domino, per apostolica vobis scripta*' Mandamus[54]), quatenus, eo non obstante, quod inter vos monachi sunt, et canonici regulares, vel alii etiam regularem[55]) vitam sub alia districtione[56]) professi, omnes[57]) pariter in unum regulare propositum et honestum habitum, quantum ad hoc spectat officium, conformetis, '*ne nova ecclesiae Livoniensis plantatio piae memoriae praedecessoris tui, frater episcope, sanguine rubricata vel leve in vobis scandalum patiatur, per quos radicanda est in fide catholica et fovenda. Quia vero* [*cf. c. 9. de divort. IV. 19.*].

CAP. XII.[58])

Ludi theatrales etiam praetextu consuetudinis in ecclesiis vel per clericos fieri non debent.

Idem.[59])

Quum decorem domus Dei[60]) (*Et infra:* ['*cf. c. 15. de fil. presb. I. 15.*']) Interdum ludi fiunt in '*eisdem*' ecclesiis theatrales, et non solum ad[61]) ludibriorum spectacula introducuntur in eis[62]) monstra larvarum, verum etiam in aliquibus[63]) '*anni*' festivitatibus, '*quae continue natalem Christi sequuntur,*' diaconi, presbyteri ac subdiaconi '*vicissim*' insaniae suae ludibria exercere praesumunt[64]), '*per gesticulationum suarum debacchationes obscoenas in conspectu populi decus faciunt clericale vilescere, quem potius illo tempore verbi Dei deberent praedicatione mulcere. Quia igitur ex officio nobis iniuncto zelus domus Dei nos comedit, et opprobria exprobrantium ei super nos cadere dignoscuntur,*' Fraternitati vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, ne per huiusmodi turpitudinem ecclesiae inquinetur honestas, '*eos, etc.* [*cf. c. 8. de cler. coniug. III. 3.*]' praelibatam '*vero*' ludibriorum consuetudinem vel potius corruptelam curetis a vestris ecclesiis '*taliter*' exstirpare, '*quod vos divini cultus et sacri comprobetis ordinis zelatores. Dat. Rom. ap. S. Petr. VI. Id. Ian. Ao. IX.*' [1207.]

CAP. XIII.[65])

Clerici debent continere et caste vivere; contra facientes punit, et severius puniuntur illi, qui possunt legitimo matrimonio uti.

Idem *in concilio generali.*

Ut clericorum mores et actus in melius reformentur, continenter et caste vivere studeant universi, praesertim in sacris ordinibus constituti, ab omni libidinis vitio praecaventes, maxime[66]) illo, propter quod venit ira Dei '*de coelo*' in filios diffidentiae, quatenus[67]) in conspectu omnipotentis Dei puro corde ac mundo corpore valeant ministrare. Ne vero facilitas veniae incentivum tribuat delinquendi, statuimus, ut, qui *comprehensi*[68]) fuerint incontinentiae vitio laborare, prout magis aut minus peccaverint, puniantur secundum canonicas sanctiones, quas efficacius et districtius praecipimus observari, ut quos divinus timor a malo non revocat temporalis saltem[69]) poena cohibeat[70]) a peccato. Si quis igitur hac de causa suspensus praesumpserit celebrare divina, non solum ecclesiasticis beneficiis spolietur, verum etiam pro '*hac*' duplici culpa perpetuo deponatur. Praelati vero, qui tales praesumpserint in suis iniquitatibus sustinere, maxime obtentu[70a]) pecuniae vel alterius commodi temporalis, pari subiaceant ultioni. Qui autem secundum regionis[71]) suae morem non abdicarunt[72]) copulam coniugalem, si lapsi fuerint, gravius puniantur, quum legitimo matrimonio uti possint.[73])

CAP. XIV.[74])

Clericus crapulosus vel ebriosus monitus non desistens, ab officio vel beneficio suspenditur.

Idem *in eodem.*

A crapula et ebrietate omnes clerici diligenter[75]) abstineant, unde vinum sibi temperent, et se vino[76]). Nec[77]) ad bibendum quispiam incitetur[78]), quum ebrietas et[79]) mentis inducat exsilium et

Cap. IX. 37) *propter manuum ini.*: C. R. 1.

Cap. X. 38) Restitutum ex Reg. Bal. I. 379. — Comp. III. h. t. c. 1. — 39) *praelat. et cler. Lombardiae*: Comp. III., Reg. — 40) *malo*: Comp. I., Reg. — 41) *terminandas*: C. H. — 42) *nos*: Comp. III., Reg. — 43) *sunt*: Comp. III. Aug., Reg. — 44) *debeatis, ne vos oporteat vel turpia lucra manus extendere, vel ad iniqua munera oculos inclinare. Quum igitur opera vestra lucere debeant hominibus in exemplum, nec vos deceat instar saecularium ad turpe compendium iuris occasionem arripere, univ. vestrae per ap. scr. mandamus*: Comp. III., Reg., Böhm. — 45) *huius*: C. R. 1. — 46) *idem*: Comp. III., Reg., Böhm. — 47) abest a C. R. 1., Comp. III., Reg. — 48) omitt. C. R. 1. H. — 49) *reprobantur*: Comp. III. Aug.

Cap. XI. 50) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 51) omitt. C. H. — 52) abest ab omn. — 53) *dissimiliter*: Comp. III. Aug. — 54) *mandantes*: Comp. III. — 55) *saecularem*: C. R. 1. — 56) *distinctione*: C. R. 2., Comp. III. Aug. — 57) omitt. Comp. III. Aug.

Cap. XII. 58) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 235. — Comp. III. h. t. c. 4. — 59) *Gnesnensi archiep. et suffraganeis eius*: Reg. — 60) *Domini*: Comp. III. — 61) abest a Comp. III. Aug. — 62) *suis*: C. H., Comp. III., Reg. — 63) *tribus*: Comp. III., Reg. — 64) *exercentes*: ib.

Cap. XIII. 65) c. 14. conc. Lat. (A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 66) *et max.*: C. H. — 67) *qua*: C. R. 2. 1. — 68) *deprehensi*: Comp. IV. Ms. A., conc. — 69) abest a C. H. — 70) *coerceat*: C. R. 1. — 70a) *praetextu*: C. H. — 71) *religionis*: Comp. IV. Ms. B., conc. Ms. — 72) *abdicaverint*: C. R. 1. L. — *abdicant*: Comp. IV. Ms. A. B. — 73) *possunt*: C. R. 1., Comp. IV. Aug.

Cap. XIV. 74) c. 15. ib. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 75) *se dil.*: C. H. — 76) *et se non vino ingurgitent*: Comp. IV. Ms. A. — 77) *ne*: C. H. — 78) *excitetur*: C. R. 1. — 79) abest a C. R. 1., Comp. IV. Ms. A., conc. Ms.

libidinis provocet incentivum. Unde illum abusum penitus[80]) decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus aequales suo modo se obligant potatores, ut ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat et calices foecundiores[81]) exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a superiore commonitus satisfecerit *'competenter,'* ab officio vel[82]) beneficio suspendatur.

CAP. XV.[82*])

A negotiis, personis, locis, ludis, vestibus inhonestis et ornatu minus honesto praecipit clericos abstinere, et habitu honesto uti, vanius vanitatem in pluribus exprimit et detestatur.

Idem *in eodem.*

Clerici officia vel commercia saecularia[83]) non exerceant, maxime inhonesta. Mimis, ioculatoribus et histrionibus non intendant. Et tabernas prorsus evitent, nisi forte causa necessitatis in itinere constituti. Ad aleas et[84]) taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint. Coronam et tonsuram habeant congruentem. Et se in officiis ecclesiasticis[85]) et aliis bonis studiis exerceant diligenter. Clausa deferant desuper indumenta, nimia brevitate vel longitudine non notanda. Pannis rubeis aut viridibus, nec non manicis aut sotularibus[86]) consutitiis *'seu rostratis,'* frenis, sellis, pectoralibus *'et'* calcaribus deauratis, aut aliam superfluitatem gerentibus[87]), non utantur. Cappas manicatas ad divinum officium intra ecclesiam non[88]) gerant, sed nec alibi[89]), qui sunt in sacerdotio et[90]) personatibus[91]) constituti, nisi iusta[92]) causa timoris exegerit habitum transformari. Fibulas[93]) omnino non ferant, neque corrigias auri[94]) vel argenti ornatum[95]) habentes, sed nec annulos, nisi quibus competit[96]) ex officio dignitatis. Pontifices autem in publico et in ecclesia superindumentis lineis omnes utantur, nisi monachi fuerint, quos oportet ferre[97]) habitum monachalem. Palliis diffibulatis non utantur in publico, sed vel post collum, vel ante pectus hinc inde connexis.

CAP. XVI.[98])

Clericus, qui tertio monitus a negotiationibus saecularibus non abstinet, interim perdit quoad bona privilegium clericale. H. d. Et est textus multum notab. et qui quotidie allegatur.

Honorius III. *Ambianensi*[99]) *Episcopo.*

Ex literis *'nobilis viri'* Pontini[100]) *'et Monstroliensis'* comitis intelleximus, quod quidam *'solo nomine'* clerici terrae suae *'uxorati, usurarii et tabernarii, ecclesiasticis, quibus carere debent, beneficiis non contenti,'* potius *'illicitis'* saecularibus negotiationibus *'et curis domesticis,'* quam officiis divinis[1]) intendunt, et, gaudere volentes privilegio clericali, nolunt statutis patriae, quibus, quotiens expedit, sicut laici se tuentur, *'etiam'* in negotiationum suarum quaestibus subiacere. *'Unde, quia magnum ex hoc scandalum inter laicos generatur, nobis humiliter supplicavit, ut vel compelli huiusmodi clericos ad serviendum ecclesiis illicitis saecularibus negotiationibus postpositis mandaremus, vel pateremur eos quoad facultates eorum statutis et consuetudinibus patriae subiacere. Quum ergo praedicta in clericalis ordinis vituperium redundare noscantur, et clericorum vita generare non debeat laicis scandalum, sed praestare honestatis exemplum, fraternitati tuae'* Mandamus, quatenus, si *'est ita, quum loci dioecesanus exsistas, clericos'* tales, *'si'* tertio a te commoniti[2]) ab[3]) huiusmodi non resipuerint, sed praetermissis divinis officiis negotiationibus institerint supra dictis, quum facto[4]) *'huiusmodi'* privilegium abiiciant clericale, tu[5]) quo minus, dum his se implicant, de suis facultatibus statutis et consuetudinibus patriae subiaceant, non defendas eosdem.[6])

TITULUS II.

DE COHABITATIONE CLERICORUM ET MULIERUM.

CAP. I.[1])

Clericus non debet retinere in domo mulierem suspectam de incontinentia, etiamsi sit mater vel alia consanguinea.

Ex concilio Maguntino.

Inhibendum est *'et modis omnibus interminandum,'* ut nullus sacerdos feminas[2]), *'sicut et in canone insertum continetur,'* de quibus suspicio potest esse, *'in domo sua'* retineat[3]). Sed neque illas, quas canones concedunt[4]), *'scilicet'* matrem, amitam et[5]) sororem, quia instigante diabolo et in illis scelus *'frequenter'* perpetratum[6]) reperitur, aut etiam in pedissequis[7]) earundem[8]). Sed si qua[9]) de his *'talem patientem'* necessitatem habuerit[10]), presbyteri habeant in vico aut in villa domum longe a sua conversatione, et ibi eis quae sunt necessaria subministrent. *'Sed secundum auctoritatem canonum modis omnibus'* Prohibendum quoque[11]) est, ut nulla femina ad altare praesumat accedere, aut presbytero ministrare, aut infra[12]) cancellos stare sive sedere.

CAP. II.[13])

Excommunicatur clericus in sacris, qui a suspectarum mulierum colloquio vel earum consortio monitus non desistit.

Ex decreto Eugenii Papae.

Si quisquam[14]) sacerdotum, id est presbyter[15]), diaconus vel[16]) subdiaconus, de quacunque femina crimine fornicationis suspectus[17]), post primam *'et'* secundam et tertiam admonitionem[18]) inveniatur fabulari et aliquo modo conversari cum ea; excommunicationi subdatur[19]), femina vero canonice iudicetur.

CAP. III.[20])

Non debet praelatus clericum cogere ad concubinam abiurandam; sed eam nolentem dimittere potest excommunicare.

Alexander III. *Salernitano*[21]) *Archiepiscopo.*

Clericos *'autem'* in sacris ordinibus constitutos, qui *'in domibus propriis'* publice tenent[22]) concubinas, ad[23]) eas abiurandas nolumus[24]) a tua fraternitate compelli, ne[25]), in eandem fornicationem instinctu diabolicae fraudis redeuntes, periurii reatum incurrant. Verum[26]) ipsos per suspensionis et interdicti sententiam debes arctius cogere, ut mulieres ipsas a se ita[27]) removeant, quod de illis[28]) sinistra suspicio non possit haberi[29]). Et[30]) si qui eorum[31]) ad ipsas redire[32]), vel alias[33]) accipere forte praesumpserint, in aliquos eorum[34]) debes perpetuam[35]) excommunicationis sententiam proferre, ut alii eorum exemplo perterriti[36]) a similibus arceantur.

CAP. IV.[37])

Si clerici moniti concubinas non dimittunt, suspenduntur a beneficiis, et, si se non corrigunt, deponuntur.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Sicut ad exstirpanda *'vitia, quae periculum pariunt animarum, summopere nos decet intendere, ita etiam nos convenit germina*

Cap. XIV. 80) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 81) *foecundissimos:* ib. — 82) *et:* C. H.

Cap. XV. 82*) c. 16. ib. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 83) abest e Comp. IV. Ms. A. — 84) *vel:* ib., conc. — 85) *divinis:* conc. — 86) *subtellaribus:* C. L. — *subtellaribus:* C. R. 2. — *subtelaribus:* Comp. IV. Ms. B. — *sotalariis:* conc. Ms. — 87) *habentibus:* Comp. IV. Aug. — 88) *nulli:* ead., conc. Ms. — 89) *alii:* Comp. IV. Ms. A. B. — 90) *vel:* conc. — 91) *partibus:* Comp. IV. Ms. A. — 92) *iusti:* ib. — 93) add.: *vero:* C. R. 1. — 94) *aureas:* C. H. — 95) *ornamentum:* Comp. IV. Ms. A. — 96) *competat:* C. R. 1. L., Comp. IV. Aug., Ms. B. — 97) *deferre:* Comp. IV. Aug., conc.

Cap. XVI. 98) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 99) *Abien.:* C. H. — Indicatur a Raynaldo p. 261. ex Reg. Hon. libr. II. ep. 1006. — 100) *Pontivi:* Comp. V. Cir. — 1) *officiis et obsequiis ecclesiarum:* Comp. V. — 2) *admoniti:* C. R. 1. — *moniti:* C. R. 2., Comp. V. — 3) *ecclesiis servire contempserint, huiusmodi (huius: Ms.) negotiationibus praetermissis.* Comp. V. — 4) *huiusmodi facto:* C. R. 1. — 5) omitt. Comp. V. — 6) abest ab eadem.

TIT. II. Cap. I. 1) Restitutum ex conc. Nannet. (hab. c. A. 895.) c. 4. — Burch. II. 116., Ivo Decr. VI. 192., Lips. LXIII. 16., Comp. I. h. t. c. 6. — 2) *eas personas feminarum:* Coll. citt., conc. — 3) *habeat:* Burch., Iv., conc. — 4) omitt. coll. citt., conc. — 5) omitt. C. H. — *etiam in:* Coll. citt., conc. — 6) abest a Lips. — 7) *pedissequas:* Iv., conc. — 8) *illarum:* Coll. citt. — 9) *quis:* Burch., Iv., conc. — 10) *hab., cui sit necessitas (necessaria: conc.) sustentationis (sustentatio: Burch., Iv., conc.) presbyteri, habeat in vico aut in* (omitt. conc.) *villa domum longe a presbyteri conversatione et ibi eis (ei: Comp. I. Aug.) subministret quae necessaria sunt:* Coll. citt., conc. — 11) *hoc:* Burch., Iv., Lips. — *et hoc:* conc. — 12) *intra:* Cont., Bohm. — *in cancello:* Comp. I. Aug.

Cap. II. 13) ex conc. Rom. hab. A. 826. — Comp. I. h. t. c. 3. — cf. c. 22. Dist. LXXXI. — 14) *quispiam:* Comp. I. Aug. — 15) *et presb.:* C. H. — 16) omitt. Comp. I. — 17) *suspicatus:* Comp. I. Aug. — 18) *monitionem:* C. R. 1. — 19) *excommunicetur:* Comp. I.

Cap. III. 20) Restitutum ex App. XVIII. 1., Lips. LXIV. 1., Cass. LXIII. 1., Comp. I. h. t. c. 4. — 21) *Sabacen. episc.:* C. R. 1. — add.: *P. C. Cunctos sicut:* Comp. I. Aug. — *P. C. Quum tu:* Ms. — *P. C. Quum tu sis:* Cass. — *P. C. Quum tu sicut:* Lips. — cf. c. 5. de usur. V. 19. — 22) *detinent:* C. R. L. H., Coll. citt. — 23) omitt. Cass. — 24) *volumus:* App. — 25) *ne in eandem fornicationem (eadem fornicatione:* Cass., Comp. I. Aug.) . . . . *redeant et insuper periurii:* Coll. citt. — 26) *Unde:* App., Lips. — 27) omitt. C. H. — 28) *ut de ipsis:* Coll. citt. — 29) *non habeatur:* App. — 30) *Et si qui etc.:* non sunt in App. — 31) *ipsorum:* C. H. — 32) *ad eas vel ad alias accedere:* C. R. 1. — 33) *alteras:* Lips., Cass., Comp. I. — 34) *illorum:* Cass., Comp. I. — 35) *debes perpetuo sententiam (perpetua sententia:* Cass.) *exc. vindicare:* Lips., Cass., Comp. I. — 36) omitt. eaed. et C. R. L. H.

Cap. IV. 37) Restitutum ex App. XVIII. 2., Lips. LXIV. 2., Cass. LXIII. 2., Comp. I. h. t. c. 5.

propagare virtutum, ex quibus Dei fidelibus salutis augmentum, et sacris ecclesiis decor provenit honestatis. Unde quum in Anglia prava et detestabili consuetudine et longo tempore sit obtentum, ut clerici fornicarias in suis domibus habeant, nos volentes tam grave scandalum de populo removere, et praedictos clericos ad honestatem ecclesiasticam reducere,' Fraternitati vestrae[38]) '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus clericos[39]) vestrae iurisdictionis, qui in subdiaconatu et supra '*in domibus suis*' fornicarias[40]) habuerint[41]), studiose monere curetis, ut a se illas[42]) '*dilatione et appellatione cessante*' removeant, eas[43]) ulterius minime[44]) admissuri. Si vero '*infra XL. dies post commonitionem vestram vobis in his forte*' acquiescere contempserint, eos '*apostolica auctoritate freti sublato appellationis remedio*' ab ecclesiasticis beneficiis usque ad satisfactionem congruam[45]) suspendatis, et, si eas suspensi praesumpserint detinere, ipsos ab eisdem beneficiis perpetuo removere curetis. '*Si qui autem etc.* [*cf. c.* 1. *de cler. coni. III.* 3.]'

CAP. V.[46])

Literae a clerico concubinario suspenso super absolutione tacita facti serie obtentae non valent.

Idem *Eboracensi*[47]) *Archiepiscopo.*

Super eo vero[48]), quod asseris V. presbyterum fornicariam[49]) detinentem[50]), propter[51]) hoc ab officio suo suspensum, '*prudentiae tuae taliter respondemus, quod, si super hoc appellatum sit ad praesentiam nostram, si contigerit ipsum ad nos accedere, prout expedire videbimus, pertinaciam eius et audaciam corrigemus. Si vero non venerit ad praesentiam nostram, suspensionis in eum sententiam propter hoc latam tamdiu volumus observari, donec fornicariam suam a se prorsus abiiciat, et vivat, sicut decet presbyterum, continenter.*' Porro si literas a nobis obtinuerit, quae facti seriem non contineant, nolumus '*literas*' illas[52]) sibi prodesse.

CAP. VI.[53])

Si clerici moniti non dimittunt concubinas, suspendantur a beneficiis, et, si se non corrigunt, deponuntur.

Idem *Londonensi*[54]) *Episcopo.*

Si autem clerici tuae iurisdictionis, sive in sacris ordinibus sive[55]) in inferioribus constituti, fornicarias[56]) detinent, nisi eas ad secundam vel[57]) tertiam commonitionem[58]) a se dimiserint[59]), easdem[60]) de cetero contempturi, liceat tibi eos ecclesiis vel earum[61]) portionibus, '*si quas habent,*' appellatione postposita[62]) spoliare, officio ipsis[63]) nihilominus interdicto.

CAP. VII.[64])

A clerico fornicario, quamdiu toleratur, nec habet operis evidentiam, licite audiuntur divina, et percipiuntur ecclesiastica sacramenta; a notorio vero abstinendum est, non quia in sacramento sit defectus, sed ad ipsorum fornicatorum emendationem. H. d. inhaerendo verbis literae.

Lucius III.[65])

Vestra duxit[66]) devotio inquirendum, '*utrum vobis ecclesias parochiales adeuntibus utile sit missas eorum audire, qui concubinas habere creduntur. De hoc enim videntur diversae sacrorum canonum sententiae emanasse.*' Alicubi '*enim*' dicitur: „Nullus audiat missam sacerdotis[67]), quem scit indubitanter concubinam habere;" alibi[68]) vero[69]) legitur[70]): „Non potest aliquis[70*]), quantumcunque pollutus fuerit[71]), divina polluere sacramenta, quae purgatoria[72]) cunctarum contagionum[73]) exsistunt[74]). Qualiscunque[75]) enim[76]) sacerdos sit, quae sancta sunt coinquinari non possunt[77]). Sumite ergo ab omni sacerdote '*intrepide*' Christi mysteria[78]), quia[79]) omnia in Christi fide purgantur." Ceterum[80]) aliud est crimen notorium, aliud occultum. Notorium definitur, de quo presbyter canonice condemnatur. '*Aliud est*' occultum, quod '*adhuc*' ab ecclesia toleratur. Ceterum[81]) aliud est, quando crimen notorium non diffitetur presbyter, vel[81*]) de ipso est canonice condemnatus; aliud est paene[82]) occultum, quod[83]) ab ecclesia toleratur. Item aliud est[84]) a talium officiis abstinere, ut peccandi licentia ceteris[85]) auferatur, et[86]) huiusmodi ad poenitentiae fructum[87]) trahantur; atque aliud[88]), si talium[89]) tanquam in fornicatione iacentium mysteria[90]) respuantur. Sine dubitatione itaque teneatis, quod a clericis et presbyteris, quanquam[91]) fornicariis, quamdiu '*ab ecclesia*' tolerantur, nec habent[92]) operis evidentiam, licite divina mysteria[93]) audiantur[94]), et alia recipiantur[95]) sacramenta ecclesiastica.[96])

CAP. VIII.[97])

Si fornicatio clerici est ita publica, quod transit in notorium, nec accusator, nec testis necessarius est. Sed si est publica per solam famam, non sufficiunt ad condemnationem sola testimonia, id est testium dicta non iuratorum. Sed si ex hoc oritur scandalum, inducitur purgatio, in qua deficiens canonice punitur.

Innocentius III. *Exoniensi*[98]) *Episcopo.*

Tua nos duxit fraternitas consulendos, si de clericis publice concubinas[99]) habentibus, qui, quando a te conveniuntur, se esse concubinarios diffitentur, nec apparet contra eos legitimus accusator, credendum[100]) sit testimonio bonorum virorum, inter quos vivere dignoscuntur. Nos igitur consultationi tuae taliter respondemus, quod, si crimen eorum ita publicum est, ut merito debeat appellari notorium, in eo casu nec testis[1]), nec accusator[2]) est necessarius, quum huiusmodi crimen nulla possit tergiversatione celari[3]). Si vero publicum est, non ex evidentia[4]), sed ex fama: in eo casu ad condemnationem eorum sola testimonia non sufficiunt, quum non sit testimoniis, sed testibus iudicandum. Sed si de clericis ipsis[5]) talis habeatur suspicio, ut ex ea scandalum generetur in populo, licet contra ipsos non apparuerit accusator, eis[6]) tamen est canonica purgatio indicenda. Quam si praestare noluerint[7]), vel[8]) defecerint in praestanda[9]), eos canonica debebis[10]) animadversione punire.. '*Dat. Lat. V. Id. Mai.*' [1199.]

CAP. IX.[11])

Breve est, unde non summatur.

Idem *Pistoriensi Episcopo.*

A nobis tua fraternitas requisivit (*Et infra:* ['*cf. c.* 24. *de dec. III.* 30.']) Cum clericis quoque non permittas[12]) mulierculas habitare, nisi forte de illis personis exsistant[13]), in quibus naturale

---

Cap. IV. 38) *tuae:* C. H., Lips., Cass., Comp. I. — 39) omitt. Cass. — 40) *focarias:* C. R. 1. — 41) *habent:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 42) *fornicarias:* App., Lips., Comp. I. — *studiose .... illas:* omitt. Cass. — 43) *et eas:* C. R. 1. — 44) *om.* Coll. citt. — 45) *dignam:* Comp. I. Aug.

Cap. V. 46) Restitutum ex App. XVIII. 9., Lips. LXIV. 8., Cass. LXIII. 8., Comp. I. h. t. c. 8. — 47) *Bidicensi episcopo:* Comp. I. Aug. mendose. — 48) omitt. App., Cass. — 49) *focariam:* C. R. 1. — 50) *detinere et eum (eum. App.) ad crebram admonitionem tuam dimittere nolentem ab officio suspensum:* Coll. citt. — 51) *et propter:* C. H. — 52) *ipsas:* Coll. citt.

Cap. VI. 53) Restitutum ex App. XVIII. 8., Lips. LXIV. 7., Cass. LXIII. 7., Comp. I. h. t. c. 7. — 54) *Lund.:* Lips. — *Londensi:* Cass. — *London.:* Comp. I. — add.: *P. C. Ad aures:* Comp. I. — *P. C. Ad aures nostras:* Lips. — cf. Comp. I. c. 2. de instit. III. 7. — 55) add.: *sint:* App., Cass. — 56) *focarias:* C. R. 1. — 57) *et:* App. — 58) add.: *tuam:* Ib. — 59) *abiecerint:* Cass. — 60) *eas:* C. R. 1., App., Comp. I. — omitt. cum seq.: *contempturi:* Lips., Cass. — 61) *earum:* C. H., Lips., Cass., Comp. I. — 62) *remota:* Cass. — 63) *et ipsis* (add.: *divina:* App.) *officia interdicere:* Coll. citt.

Cap. VII. 64) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 375., App. I. 28. (quam quidem ab initio prae ceteris secuti sumus), Comp. II. h. t. c. 1. — 65) *Luc. III. ex conc. Maguntino:* Comp. II. Aug., Bohm. — *magistro et fratribus militiae S. Iacobi:* Luc., App. — 66) *nos dux.:* Comp. II. Ms. B. — 67) *presbyteri, qui ... concubinam habet:* Luc. — cf. c. 5. Dist. XXXII. — 68) *Alicubi:* C. H., App. — 69) omitt. App., Luc. — 70) *dicitur.* Comp. II. Ms. A. — omitt. Luc. — cf. c. 5. C. XV. qu. 8. — 70*) *quis:* App. — 71) *sit:* C. R. 2. — omitt. C. H., Coll. citt. — 72) add.: *primitiarum:* Comp. II. Aug. — 73) *coinquinationum:* Comp. II. Ms. A. — *pollutionum:* App. — *cogitationum:* Luc., Cont. — 74) *sunt:* Luc. — 75) *Quicunque:* App. — verb.: *Qual. ..... mysteria:* omitt. Luc. — 76) *ergo:* Comp. II. Ms. A. — 77) *coinquinare non potest:* C. R. 1., App. — 78) *ministeria:* C. R. 1. L. — *ministerium:* C. H. — 79) *quae:* C. R. 1. — 80) *Ceterum ... toleratur:* non exstant in Luc. — in Comp. II. Ms. tenor hujus loci, quem depravatum esse vel primus obtutus docet, hic est: *Cet. al. ..... occultum, de quo diffitetur presb., vel de ipso est canonice condemnatus. Aliud paene occultum est, vel adhuc ab ecclesia toleratum. Iterum aliud est a talium etc.* — 81) *Ceterum .... toleratur:* omitt. App., Comp. II. Ms. A. — 81*) *unde ipse est canonice condemnatus:* Comp. II. Ms. B. — 82) *Iterum aliud est:* C. R. 1. — *Al. est, quum penitus est occult.:* Luc. — 83) *vel ab eccl. toleratum:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *vel adhuc ab eccl. toleratur:* Luc. — 84) *aliud est:* omitt. Luc. — 85) *aliis:* C. H., Luc., Comp. II. Ms. A. — 86) *et ad dignae poen. fr. attrahantur, aliud si tanquam innocentium mysteria respuantur:* Luc. — 87) *fructus:* C. R. 2. — 88) *al. est:* C. H. — 89) *talia:* App., Cont. — abest a Comp. II., Luc. — seq.: *tanquam:* omitt. C. H. — 90) *ministeria:* C. R. 1. — 91) *tanquam:* Comp. II. — *quamvis:* App. — 92) *habeant:* Comp. II. — *habet opus evidentiam:* Luc. — *nec est crimen evidens:* App. — 93) *ministeria:* C. R. 1. — *officia:* Coll. citt. — 94) *audiantur:* App. — 95) *recipiantur:* ib. — *suscipiantur:* Luc. — 96) *ecclesiae:* C. H.

Cap. VIII. 97) Restitutum ex Reg. Bal. II. 65. — Comp. III. h. t. c. 1. — 98) *Oxoniensi:* Reg. — 99) *concubinam:* Comp. III. Aug. — 100) *an cred.:* C. R. 1. — 1) *testes:* Comp. III. Aug. — 2) *actor:* C. R. 2. — 3) *cognosci:* C. H. — 4) *ex facti:* C. R. 2. H. — *evidenti causa:* Comp. III. Aug. — 5) *illis:* Comp. III., Reg. — 6) *tu tamen eis canonicam potes purg. indicere:* Ib. — 7) *quam ... nol.:* omitt. C. H. — 8) *vel si:* ib. — 9) *praestando:* Comp. III. Aug. — 10) *debes:* C. R. 1. — *debetis:* Bohm. — *potes:* Comp. III. Ms. — *poteris:* Aug., Reg.

Cap. IX. 11) Restitutum ex Reg. Bal. II. 229. — Comp. III. h. t. c. 2. — 12) *permittatis:* C. H. — 13) *exsistat:* ib.

foedus nihil permittit saevi criminis suspicari[13*]). *'Dat. Lat. IV. Non. Dec.'* [1199.]

CAP. X.

Clericus concubinarius in officiis vitandus non est, nisi sit notorius.

Gregorius IX.

Quaesitum est de clericis in fornicationem prolapsis, si[14]) eorum sit officium, priusquam poenituerint, audiendum. Verum etsi quemlibet pro mortali peccato quoad se ipsum constet esse suspensum, non debet tamen in officiis evitari, quia, quantum ad alios, etiam in casu proposito suspensus non est, nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sententiam seu per[15]) confessionem factam in iure, aut per[16]) evidentiam rei, quae tergiversatione aliqua celari non possit.

TITULUS III.

DE CLERICIS CONIUGATIS.

CAP. I.[1])

Matrimonium contractum per clericum existentem in sacris non tenet; secus in minoribus; sed tunc cogitur dimittere beneficium.

Alexander III.[2])

Si qui *'autem'* clericorum *'ipsorum'* infra subdiaconatum acceperint[3]) uxores, ipsos ad relinquenda beneficia ecclesiastica, *'si qua habent,'* et[4]) retinendas uxores *'suas'* districtione ecclesiastica compellatis. Sed si *'forte'* in subdiaconatu et aliis superioribus ordinibus uxores accepisse noscuntur, eas uxores dimittere, et poenitentiam agere de commisso[5]) *'auctoritate nostra'* per suspensionis et excommunicationis sententiam *'appellatione postposita'* compellere procuretis.[6])

CAP. II.[7])

Coniugatus ad administrationem et ad ordinem ecclesiasticum vel beneficium non promovetur, nisi castitatem promittat, et non sit bigamus.

Idem *Herfordensi*[8]) *Episcopo.*

Sane *'de clericis inferiorum ordinum, qui in coniugio constituti diu ecclesiastica beneficia ex concessione praedecessorum tuorum habuerunt, a quibus sine magno discrimine ac effusione sanguinis non possunt privari, sollertiae tuae id duximus respondendum, ut, quia ibi natio et gens barbara et multitudo in causa est, eos sub dissimulatione sustineas ecclesiastica beneficia tamdiu habita possidere;'* Provideas[9]) attentius, ne deinceps clericus coniugatus ad ecclesiastica beneficia, vel sacros ordines aut administrationes ecclesiasticas admittatur, nisi forte castitatem voveret perpetuam, et qui unicam et virginem habuisset uxorem.

CAP. III.[10])

Si clericus in minoribus beneficiatus matrimonium contrahat, privatur beneficio, et quod dedit ecclesiae sibi restituitur. H. d. et in hoc ultimo est casus not. et multum allegabilis.

Idem *Verolanensi*[11]) *Episcopo.*

Quod a te[12]) *(Et infra:)* *'De cetero, quia fraternitatis tuae quaerit industria,'* Utrum clerici infra[13]) subdiaconatus ordinem constituti, qui[14]) carnis devicti vitio continere non valentes uxores accipiunt, ecclesiastico beneficio canonice debeant[15]) spoliari: id volumus te[16]) *'indubitata veritate'* tenere, quod, quum simul[17]) voluptatibus et carnalibus desideriis, ac divinis et ecclesiasticis[18]) obsequiis vacare non valeant, ob immunditiam suam ecclesiasticis sacramentis indigni tractandis[19]), *'et'* ecclesiasticis procul dubio beneficiis sunt[20]) privandi. Sane si ecclesiis[21]), quibus intitulati[22]) fuerant[23]), de possessionibus aut aliis bonis *'suis'* aliqua contulisse noscuntur, quum ab earundem ecclesiarum ministerio fuerint et beneficio sequestrati, ad ipsas recta via *'dominium ac proprietas libere'* debent[24]) *'et'* absque *'ulla'* contradictione redire.

CAP. IV.[25])

Peracta poenitentia dispensant episcopi cum sacerdotibus, qui matrimonium de facto contraxerunt.

Idem.[26])

Sane sacerdotes illi, qui nuptias contrahunt, quae non nuptiae, sed contubernia sunt potius[27]) nuncupanda, post[28]) longam poenitentiam et vitam laudabilem continentes officio suo restitui poterunt, et ex indulgentia sui episcopi eius executionem habere.

CAP. V.[29])

Auferenda sunt clerico beneficia, quae habebat tempore contracti matrimonii; collata vero postmodum scienter per episcopum per eundem auferri non possunt, sed per superiorem. H. d.

Innocentius III. *Norvicensi*[30]) *Episcopo.*

Diversis fallaciis *'circumventi Deo et mammonae famulari conantur, quum tamen secundum evangelicam veritatem nemo possit duobus dominis deservire, quoniam, si unum dilexerit, alium habebit exosum, aut uno contempto alium sustinebit.'* Accepimus autem[31]), quod quidam clerici tuae dioecesis, qui *'solenniter in conspectu ecclesiae'* matrimonium contraxerunt, ecclesiastica beneficia detinere contendunt, in quorum conversatione[32]) cithara cum psalterio male concordat. Quum ergo vir cogitet, quomodo placere possit uxori[33]), et ideo minus quae Dei sunt valeat cogitare, quum quasi[34]) divisus in duo plenum sui non habeat potestatem, ut[35]) ei, a quo stipendium recipit, plenius famuletur, *'fraternitati tuae auctoritate praesentium'* mandamus[36]), quatenus huiusmodi clericos beneficiis ecclesiasticis, quae in tua dioecesi sunt adepti, *'auctoritate nostra suffultus'* prives[37]) appellatione remota, praesertim quum rerum ecclesiasticarum substantia per tales soleat deperire; nisi forte tu talibus scienter contuleris ecclesiastica beneficia, quibus eos non per te, sed per superiorem decernimus spoliandos. *'Nulli ergo etc. Dat. Ferentini XII. Kal. Iul.'* [1203.]

CAP. VI.[38])

Filius sacerdotis Graeci, ex uxore genitus, licite inter Latinos promovetur, si scandalum non obsistat. H. d. et est casus notabilis.

Idem *Acherontino*[39]) *Archiepiscopo.*

Quum olim ad nostram audientiam pervenisset, quod canonici Anglonenses[40]) *'dilectum filium'* cantorem Tricaricensem[41]) sibi elegerant[42]) in pastorem, *'tibi dedimus in mandatis, ut, examinata electione diligenter et persona, si electionem canonicam et personam idoneam invenires, electionem ipsam auctoritate apostolica confirmares, sicut metropolitanus in ceteris processurus.'* Licet *'autem'* tibi de forma electionis canonicae ac idoneitate personae in aliis constitisset, movit te tamen, *'et ad nos consulendos induxit,'* quod, quum pater eius[43]) Graecus fuerit, et iuxta ritum Graecorum uxorem duxerit in minoribus ordinibus constitutus, cantorem ipsum ex uxore legitima in sacerdotio suscepisset. Nos igitur attendentes, quod orientalis ecclesia votum continentiae

---

Cap. X. 13*) *aestimari:* Reg. — 14) *an:* C. R. 1. — 15) omitt. Cant., Bohm. — 16) abest a C. R. 1.

TIT. III. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XVIII. 2., Lips. LXIV. 2., Cass. LXIII. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Cantuariensi episc.:* Bohm. — add.: *P. C. Sicut:* Comp. I. — cf. c. 4. tit. prox. praec. — 3) *acceperint:* App. — *acceperunt:* Lips. — 4) *et ad:* C. R. 1. — *aut:* Cass. — 5) *commissis:* C. H. — 6) *compellatis:* Coll. citt.

Cap. II. 7) Restitutum ex App. XVIII. 5., Lips. LXIV. 4., Cass. LXIII. 4., Comp. I. h. t. c. 5. — 8) add.: *P. C. Super eo quod quaesitum est:* App. — cf. c. 9. de renunt. III. 31. — 9) *provideas attentius ne deinceps* (omitt. Cass.) *clericis coniugatis ecclesiastica beneficia conferantur, sed (nec: Lips., Cass. — sed nec: App.) illorum aliqui ad sacros ordines vel ecclesiarum administrationes non* (omitt. App., Lips., Cass.) *admittantur, nisi castitatem forte voverent (voverint: App.) et perpetuo servarent (servent: App. — nisi cast. voluerint fortem perpetuo servare:* Lips. — *nisi cast. voluerint perpetuo servare:* Cass.) *et* (omitt. Comp. I.) *qui unicam et virginem habuerint (habuerunt:* Lips.) *uxorem:* Coll. citt.

Cap. III. 10) Restitutum ex App. L. 7., Comp. I. h. t. c. 3. — 11) *Verulano episcopo in eodem* (i. e. Registri) *libro primo:* App. — 12) *Quod te cum inimicis tuis:* App., Comp. I. — 13) *qui infra:* App. — *in subd. ordine:* Comp. I. Ms. — 14) *qui quum . . . non valent* (Ms.: *valeant*) Comp. I. — *quia cont. carnis vitio convicti non valeant:* App. — 15) *possint:* ib. — 16) *tuam experientiam:* App., Comp. I. — 17) *quum sint vol. et carn. des. dediti:* App. — 18) *eccl. . . . suam:* omitt. ib. — 19) *contrectandis:* ib. — *contractandis:* Comp. I. — 20) *sint:* Comp. I. — 21) *in eccl.:* Comp. I. Ms. — 22) *attitulati:* C. R. 2. H. L., App., Comp. I. — 23) *fuerint:* C. R. 2. — 24) *debet:* App., Comp. I. Aug.

Cap. IV. 25) Comp. II. h. t. c. 1. — 26) add.: *P. C. Cansam:* Comp. II. — integram clausulam nondum contigit investigare. — 27) omitt. Comp. II. Ms. A. B. — 28) *et post:* Comp. II. Ms. A.

Cap. V. 29) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 103. — Comp. III. h. t. c. 1. — 30) *Norduc.:* C. H. — *Novicensi:* C. R. 2. — *Nove. archiepiscopo:* Comp. III. — 31) *etiam:* ead. — *enim:* Reg. — 32) *conversione:* C. R. 2. — 33) add.: *suae:* ib. — 34) *quumque:* C. H. — 35) *nec:* ib. — 36) *indulgemus, ut:* Reg. — 37) *valeas privare:* Comp. III., Reg.

Cap. VI. 38) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 139. — Comp. III. h. t. c. 2. — 39) *Acheruntin.:* C. H. — *Atheruntino:* C. R. 2. — *Acherontino:* C. R. 1. L. — *Acheruntino:* Comp. III., Reg. — 40) *Angloven.:* Comp. III. Aug. — *Anglon.:* C. R. L., Comp. III. Ms. — *Anglonenses:* Reg. — 41) *Tricen.:* C. L. — *Tercarien.:* C. R. 1. — *Citaricen.:* C. R. 2. — 42) *elegerint:* C. L. H. — 43) *eiusdem cantoris:* Comp. III., Reg.

non admisit, quoniam [44]) orientales in minoribus ordinibus contrahunt [45]), et in superioribus utuntur matrimonio iam [46]) contracto, '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, qualenus, nisi pro eo, quod inter Latinos Graeci huiusmodi conversantur, regionis consuetudo repugnet, si aliud canonicum [47]) non obsistat [48]), ad confirmationem et consecrationem eiusdem '*cantaris*' sine dubitatione procedas. '*Dat. Ferentini Non. Sept.*' [1203.]

CAP. VII.[49])

Clericus coniugatus non beneficiatus non cogitur deferre tonsuram.

Idem *Episcopo*[50]) *Pictaviensi.*

Ioannes '*filius A.*' nobis conquerendo monstravit, quod tu eum, quanquam iam dudum [51]) uxorem legitimam duxerit, '*et filios et filias susceperit ex eadem,*' pro eo, quod prius [52]) in acolythum fuerit ordinatus, compellere niteris, ut tonsuram deferat clericulem, ex qua [53]) inter [54]) ipsum et uxorem [55]) suam [56]) posset scandalum generari, quum de consuetudine terrae tuae clerici uxorati non cogantur iuriti portare [57]) tonsuram. Quoniam igitur '*virum oportet, quomodo uxori placeat, cogitare, et*' idem etiam tonsuratus non potest privilegio clericali [58]) gaudere, '*praesentium auctoritate*' mandamus, quatenus ipsum super tonsuratione huiusmodi '*de cetero*' non molestes, dummodo [59]) nullum [60]) percipiat [61]) beneficium ecclesiasticum, cuius ratione teneatur clericalem deferre [62]) tonsuram, quia, quum eum oporteat saecularibus negotiis immiscere, tonsura ipsius [63]) saecularia exercentis videretur profecto in ministerii nostri vituperium redundare.[64])

CAP. VIII.[65])

Uxorati non admittuntur ad ecclesiasticas dignitates, et coguntur dimittere quas habent.

Idem.[66])

Quum decorem (*Et infra:* [*cf. c. 15. de fil. presb. I. 15.*]) Eos, qui sunt publice uxorati, non admittatis de cetero ad ecclesiasticas dignitates, dimissis [67]) ab eis, quas non possunt sine pravo exemplo et gravi scandalo retinere. '*Filiis quoque etc.* [*cf. c. 15. de fil. presb. I. 15.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. VI. Id. Ian. Ao. IX.*' [1207.]

CAP. IX.[68])

Clerici coniugati in rebus suis non gaudent privilegio clericali.

Honorius III. *H.*[69]) *quondam Reginae Anglorum.*

Ex parte tua fuit propositum '*coram nobis,*' quod nonnulli literati terrae tuae, habitu et tonsura clericali relictis, publice ducunt uxores, '*de his, quae huius mundi sunt, solliciti, et quomodo uxoribus placeant, existentes, qui, licet negotiationibus et aliis saecularibus insistant negotiis,*' ut tamen consuetis iustitiis et debitis obsequiis te defraudent, tonsuram resumunt abiectam, '*qua ipsius praetextu ab huiusmodi ut clerici excusentur, quanquam non militent Domino, sed potius mundo, ut ceteri uxorati.*' Quidam etiam accepta prima tonsura similiter contrahunt, et eandem tonsuram deferunt, ut eodem praetextu excusari valeant a praedictis, '*et venerabilis frater episcopus et dilecti filii decanus, archidiaconus et capitulum Cenomanenses ipsos tanquam clericos in subtractione servitiorum tuorum fovere nituntur in tuum praeiudicium et gravamen.*' Quum igitur reddenda sint quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo, '*et publice uxorati viri ecclesiastici non existant, dum se sic saecularibus negotiis implicant,*' aequanimiter duximus [70]) tolerandum, si [71]) a talibus iustitias debitas velut ab aliis uxoratis exigas et servitia consueta. '*et recipias ab eisdem etc.*'

CAP. X.[72])

Si clericus in minoribus militet, non est cogendus deferre tonsuram vel habitum clericalem.

Idem.[73])

Ut consultationi tuae breviter satisfiat, respondemus [74]), quod R. miles tuae dioecesis, qui, '*sicut tibi humiliter est confessus,*' olim, quum [75]) in minori esset constitutus aetate, '*quum modicum sciret legere vel cantare,*' tonsuram tantum [76]) et coronam clericalem assumpsit, '*quam gestare inter milites et laicos erubescit,*' non est cogendus deferre habitum clericalem.

TITULUS IV.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS IN ECCLESIA VEL PRAEBENDA.[1]).

CAP. I.[2])

Episcopo non licet sine licentia Papae transire ad alium episcopatum, ipsum acceptando; alias privatur habito et ambitu. Hoc intendit cum glossa.

Ex concilio Sardicensi. [3])

Non [4]) liceat episcopo de civitate sua transire ad alium '*civitatem*'. Manifesta est enim [5]) causa, pro [6]) qua facere hoc attentat [7]), quum nullus '*in hac re*' sit [8]) inventus episcopus, qui ad minorem de maiori civitate transiret.

CAP. II.[9])

Deponitur cardinalis, qui in suo titulo non residet. H. d. et est iste textus multum notabilis.

Leo III.[10])

Ex gestis [11]) (*Et infra:*) In synodo Anastasius presbyter cardinalis tituli beati Marcelli [12]) ab omnibus canonice est [13]) depositus eo [14]), quod parochium suam per annos quinque contra canonum instituta deseruit, et in alienis [15]) usque hodie demoratur.

CAP. III.[16])

Uni plures dignitates vel ecclesiae conferri non debent, et ecclesia est conferenda illi, qui residere et regnare valeat per se ipsum; alias perdit ecclesiam, et donans conferendi potestate privatur.

Ex concilio Lateranensi.

Quia nonnulli, modum avaritiae non ponentes, dignitates [17]) diversas ecclesiasticas et plures ecclesias parochiales contra sacrorum canonum instituta nituntur accipere [18]) '*ita*', ut, quum unam [19]) officium vix implere sufficiant [20]), stipendia sibi vendicent [21]) plurimorum: ne id de cetero fiat, districtius inhibemus. Quum igitur [22]) ecclesia [23]) vel ecclesiasticum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona quaeratur [24]), quae residere in loco et curam eius per se ipsum [25]) valeat exercere. Quod si aliter actum [26]) fuerit, et qui receperit quod contra sacros [27]) canones accepit [28]) amittat, et qui dederit largiendi potestate privetur.

Cap. VI. 44) *quia:* ib. — 45) *contrahunt ... utuntur:* ib., C. R. 1. — 46) omitt. C. R. 1. — 47) abest a C. R. 1., Comp. III., Reg. — 48) *obstat:* C. R. 1. — *obsistit:* Reg.

Cap. VII. 49) Restitutum ex Comp. IV. c. 1. de vit. et hon. cler. III. 1. — 50) *archidiacono:* Comp. IV. Ms. B. — 51) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 52) *prius iam:* ib. — 53) *qua:* Comp. IV. Aug. — 54) omitt. Comp. IV. — 55) abest a Comp. IV. Ms. A. — 56) *suae:* C. H. — omitt. Comp. IV. — 57) *deferre:* C. H. — 58) abest a Comp. IV. Aug. — 59) in Comp. IV. verbis *dummodo etc.* praemittuntur quae hic postposita sunt, *quia etc.* — 60) *non:* C. R. 1. — 61) *recipiat:* Comp. IV. Ms. A. — 62) *ferre:* C. R. 1. — 63) *illius:* C. H. — 64) *generare:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. VIII. 65) Reg. Brequ. IX. 235. — Comp. III. c. 4. de vit. et hon. cler. III. 1. — 66) *Gnesnensi archiep. et suffraganeis eius:* Reg. — 67) *dimissas:* Böhm. — *et admissas repellatis ab eis:* Reg.

Cap. IX. 68) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — Indicatur a Raynaldo ex Reg. Honor. II. 1012. — 69) *B.:* C. R. 2. — *H.* (i. e. *Berengariae* — omitt. Ms.) *quondam Anglorum reginae illustri:* Comp. V. — 70) *ducimus:* Comp. V. Cic. — 71) *ut:* C. L. — seq.: *a tal.:* omitt. Comp. V.

Cap. X. 72) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 73) *Idem I.:* Comp. V. — *Lingonensi ep.:* Böhm. ex Cont. — 74) omitt. Comp. V. — 75) omitt. Ed. Rom. oper. mend. — abest cum seq.: *esset:* a Comp. V. — 76) *tamen:* Comp. V. Cic.

TIT. IV. Cap. I. 1) *in ecclesia praebendali:* C. L. — 2) Restitutum ex c. 1. conc. Sard. (A. 347.) sec. Coll. Hisp. — 3) Burch. I. 79., Ivo Decr. V. 185., Comp. I. h. t. c. 1. — 4) *ut nui liceat:* Burch., Iv., conc. — 5) *etenim:* C. H. — 6) omitt. conc. — *pro qua re:* Coll. citt. — 7) *tentant:* conc. — *tentat:* Coll. citt. — 8) *est:* Iv., Comp. I.

Cap. II. 9) ex Anastasii Bibl. vita Leonis IV. ap. Mans. XIV. 398. — Lips. XXIII. 28., Comp. I. h. t. c. 2. — 10) *Leo IV.:* Böhm. recte. — 11) *Ex gestis Rom. Pontificum. Leo* (add.: *III.:* Comp. I.) *natione Romanus consilio Lotharii et Lodwici* (*Lodoyci:* Aug.) *imperatorum sanctam et venerandum LXVII.* (*LXXVII.:* Comp. I. Aug. — *LXVIII.:* Ms.) *in ecclesia B. Petri synodum congregavit. In hac synodo:* Lips., Comp. I. — 12) *Marcellini:* Lips. — 13) omitt. C. H. — 14) *pro eo:* ib. — 15) *al. locis:* C. R. 2.

Cap. III. 16) conc. Lat. III. (A. 1179.) c. 13. — Lips. 19., Cass. XII. 11., Comp. III. h. t. c. 3. — 17) *et div. dign.:* Lips., Cass., Comp. I. — 18) *acquirere:* Lips., Cass., Comp. I. Ms., conc. — 19) *unius:* Cass. — 20) *valeant:* ib. — *sufficiunt:* C. H. — 21) *vendicant:* ib., Lips. — 22) *nostem:* Lips. — 23) *vel eccl.:* Comp. I. Aug. — utrumque omitt. Ms. — 24) *eligatur:* Cass. — 25) *ipsum:* conc. — 26) *factum:* Cass. — 27) *sanctos:* conc. — omitt. Comp. I. Ms. — 28) *acceperat:* Cass. — *acceperit:* Comp. I.

CAP. IV.[29])

Praesentatus ad ecclesiam non confirmatus, si appareat, quod nolit residere, non debet institui per superiorem; confirmatus autem et ex non iusta causa non residens privatur appellatione remota.

Alexander III. *Eboracensi Archiepiscopo.*[30])

Relatum est nobis '*ex parte tua,*' quod, quum in Lateranensi concilio statutum[31]) sit, ut personae tali ecclesia vel[32]) beneficium ecclesiasticum conferatur, quae residere[33]) in loco et curam eius per se valeat exercere, nonnulli[34]) ad ecclesias praesentati[35]) hoc se posse affirmant, sed efficere contradicunt. '*Idea nos consulere voluisti, an propter hoc tales possis praesentatos repellere, vel institutos sublato appellationis obstaculo removere.*' Quam igitur verba[36]) accipienda sint cum effectu, tales[37]), si praesentati fuerint[38]), non debent[39]) admitti, et[40]) admissi, '*si instituti fuerint, licite*' poterunt amoveri; nisi forte de licentia suorum[41]) praelatorum, vel studio[42]) literarum, vel pro aliis honestis causis contigerit eos abesse. Nec patrocinari debet eis appellationis diffugium[43]), si contra huiusmodi[44]) intentionem decreti fuerit interiectam. '*Quia autem etc.* [*cf. c. 5. de iur. patr. III. 38.*']

CAP. V.[45])

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Fraternitati tuae '*duximus indulgendum, ut, si clerici, qui in ecclesiis tuae iurisdictionis beneficium sunt adepti, ad aliam dioecesin absque licentia et assensu tuo morandi causa transierint, liceat eos tibi beneficiis, quae a te habent, spoliare, nisi forte scholasticis disciplinis invigilaverint, aut rationabilem causam tibi ostenderint, quare revocari non debeant.*' Praeterea clericum alterius dioecesis absque commendatitiis literis sui episcopi non debes recipere, nisi pro eo receperis ab apostolica[46]) sede '*preces aut*' mandatum.

CAP. VI.[47])

Qui non residet in beneficio etiam modicae aestimationis, illo privatur.

Idem.[48])

Conquerente nobis R. presbytero accepimus, quod G.[49]) clericus[50]) ab eo pro[51]) ecclesia sua, de qua, '*sicut dicitur,*' vitae[52]) necessaria vix potest percipere[53]), annuatim viginti solidos extorquere conatur, asserens beneficium illud[54]) in eadem ecclesia sibi fuisse collatum, '*quamquam eidem ecclesiae, sicut accepimus, non deserviat, et alia ecclesiastica beneficia sufficientia habeat et possideat ab ecclesia. Quoniam igitur indecens est et non consentaneum rationi, ut idem, quum alia ecclesiastica beneficia sibi sufficientia habeat et possideat, ab ecclesia, cui non deservit, beneficium quaerat,*' Fraternitati tuae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si tibi constiterit, quod dictus G.[55]) habeat ecclesiastica beneficia sibi sufficientia, vel quod eidem ecclesiae non deserviat, sibi super praescripto beneficio silentium sublato impedimento appellationis[56]) imponas.

CAP. VII.[57])

Qui est in servitio episcopi, percipit fructus beneficii tamquam residens, praeter distributiones quotidianas. Abbas.

Idem.

De cetero, '*quia dignum est et conveniens, ut ecclesiae tuae canonici, donec circa te in tuo servitio morantur, communitatis portionem recipiant, praesenti scripto*' Statuimus, ne[58]) canonicis '*tuis,*' donec in servitio tuo fuerint, quicquam subtrahi debeat vel auferri, quod de communitatis sibi beneficio debetur, nisi forte sint victualia, quae non consueverunt[59]) absentibus exhiberi.

CAP. VIII.[60])

Privandus est praelatus vel clericus non residens, qui citatus non revertitur in termino sibi praefixo, nisi habeat iustum impedimentum. H. d. cum duobus sequentibus.

Coelestinus III.[61])

Ex parte vestra nostro fuit apostolatui reseratum, quod[62]) ecclesiae vestrae decanus, qui in partibus Gallicanis sibi[63]) potius habitationem elegit, iam per decem annorum spatium ecclesia vestra ipsius praesentiam habere nequivit. Quia ergo[64]) nolumus, ut eadem ecclesia decani officio defraudetur, '*universitati vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus scribatis eidem[65]), quod '*ecclesiam vestram visitare et*' suum ibidem officium ut decanus debeat exercere. Quodsi '*forte*' vocatus venire noluerit, eligendi alium[66]), qui praeesse ecclesiae vestrae[67]) valeat et prodesse, vobis extunc concedimus liberam facultatem.

CAP. IX.[68])

Summatum est in capitulo praecedenti.

Innocentius III. *Capitulo Ragusino.*[69])

Qualiter archiepiscopus vester temeritate propria recessit ab ecclesia Ragusinensi[70]), nec iam ultra quadriennium exspectatus[71]) redierit, '*et*' per literas etiam vestras[72]) revocatus, '*vestra universitas plene novit, quum saepius apud nos deposueritis super hoc de ipso querelas, et vobis concedi postulaveritis licentiam eligendi. Nos autem exspectantes diutius duximus exspectandum, si forte reverteretur ad cor, et ad ecclesiam suam, quam taliter reliquerat, remearet. Nolentes igitur, quod diutius ecclesia ipsa pastoris maneat solatio destituta,*' Discretioni[73]) vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus '*atque praecipimus,*' quatenus, nisi forsitan iam redierit, vos post mensem a receptione praesentium personam vobis idoneam in archiepiscopum eligatis, '*et electionem vestram nobis curetis quam citius praesentare. Dat. Laterani.*' [1202.]

CAP. X.[74])

Summa ut in capitulo Ex parte *supr. eodem.*.

Idem *Constantinopolitano Patriarchae.*

Inter quatuor animalia '*Et infra:* [*'cf. c. 8. de mai. et ob. I. 33.'*]) De clericis '*autem,*' qui ecclesias vel praebendas sibi concessas sine[75]) iusta et necessaria causa '*in hac novitate*' deserunt[76]), non praesertim non accedente consensu, hoc tibi duximus respondendum[77]), quod, postquam congruo tempore fuerint exspectati, nisi redierint ad illas, possunt[78]) eis iuste privari, dummodo non sint iusto impedimento detenti[79]). '*De monasteriis etc.* [*cf. c. 5. de rel. dom. III. 36.*] *Dat. Ferentini IV. Non. Aug. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XI.[80])

Si nescitur, ubi sit clericus, tribus publicis edictis citabitur in ecclesia sua, et, si infra sex menses non revertatur, privabitur ecclesia sua. H. d. usque ad vers. *Contra eos.* — (Contra eos etc.) *iste versiculus non summatur propter varietatem lecturarum, et quia secundum unum intellectum non facit ad rubricam.*

Idem *Archiepiscopo Panormitano.*[81])

Ex tuae devotionis[82]) '*insinuatione recepimus, quod, quum Latini regionem Achaiae occuparent, quidam episcopi Graeci suffraganei*

Cap. IV. 29) Restitutum ex App. XV. 1., Lips. LII. 1., Cass. LIII. 1., Comp. I. h. t. c. 4 — 30) add.: *C. quod incipit Meminimus*: Cass. — *P. C. In eminenti*: Lips., Comp. I. — cf. Comp. I. c. 40. de app. II. 20. — 31) *constitutum*: Lips., Cass., Comp. I. — 32) *et ben.*: Cass. — 33) *residenti*: App. — 34) *non. autem*: ib. — 35) *Praesentati se posse residere affirmant et curam habere ecclesiae vel* (*et*: App.) *ecclesiastici beneficii profitentur, id tamen efficere contradicunt*: Coll. citt. — 36) *Tunc igitur* (*itaque*: App.) *prudentiae innotescat, quod quum verba*: Coll. citt., Böhm. — 37) *talis si praesentatus fuerit*, et ita numero sing. deinceps: Cass. — 38) *sint*: Lips. — 39) omitt. C. R. 2. H., Lips., Comp. I. — verb.: *non debent . . . . fuerint* non exstant in App. et Cass. — 40) *et si*: C. 1. — 41) non leg. in App. — 42) *in stud. lit. vel ob al.*: C. R. 2. — 43) *beneficium*: C. R. 1. — 44) omitt. App., Lips., Cass., Comp. I. — *contra ius et int.*: Aug.

Cap. V. 45) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 46) *apostolicae sedis*: Comp. II.

Cap. VI. 47) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 48) *Lingonensi ep.*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *Coelestinus III.* simpliciter: Comp. II. Ms. A. — 49) *H.*: ib. — 50) abest a Comp. II. — 51) *pro quo*: Ed. Rom. aper mend. — 52) add.: *sane*: C. R. 2. — 53) *suscipere*: Comp. II. Ms. A. — 54) *istud*: Cont., Böhm. — 55) *G. clericus*: C. R. 2. — *quod vel G.*: Comp. II. Aug. — *quod G.*: Ms. A. B — 56) *appellatione remota*: Comp. II.

Cap. VII. 57) Restitutum ex Lips. XXI. 1., Comp. I. c. 4. de praeb. III. 5. — 58) *ut nemini canonicorum tuorum*: Lips. — 59) *consueverint*: Comp. I. Ms.

Cap. VIII. 60) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 61) *Alex. III.*: Comp. II. Ms. B. — *Coel. III. capitulo Magdeburgensi*: Böhm. ex Gonzalezii coniectura. — 62) *quod licet dil. fil. N.* (*F.*: Ms. B.) *Cenomanensis archidiaconus sit ecclesiae vestrae decanus, tamen quod in partibus*: Comp. II., Böhm. — 63) *sibi mansionem elegit*: Comp. II. Ms. A. — 64) *igitur*: C. R. 1. H., Comp. II. — 65) *archidiacono memorato, ut*: Comp. II. — 66) *decanum*: Comp. II. — 67) omitt. C. H.

Cap. IX. 68) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 17. — Comp. III. h. t. c. 1. — 69) *Ragusinen*: C. R. — *Raguson.*: Comp. III. Aug. — 70) *Ragusiensi*: Böhm. — *Ragusin.*: Comp. III. — *Ragusina*: Reg. — 71) *spectatus*: C. R. 1. — 72) *nostras*: Comp. III., Reg. — 73) *vobis*: C, H.

Cap. X. 74) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 140. — Comp. III. h. t. c. 2. — 75) *absque*: Reg. — 76) *detinent*: Reg., quod non quadrat. — 77) *rescribendum*: ib. — 78) *poterint*: ib. — 79) *detenti*: ib.

Cap. XI. 80) Restitutum ex Reg. Bal. X. 51. — Comp. III. h. t. c. 3. — 81) *Patracen.*: C. R. 1. — *Patracensi*: C. R. 2. H. L., Comp. III., Reg. — 82) *dilectionis*: C. R. 1. L.

tui timore perterriti de locis propriis fugientes, suas ecclesias reliquerunt, quorum quidam, licet saepius moniti, ad sedes tamen suas redire contemnunt, nonnulli propter guerrarum discrimina per certos nequeunt nuncios commoneri. Unde nobis humiliter supplicasti, ut super hoc tibi salubriter consulentes, qualiter circa illos et ipsorum dioeceses procedere debeas, tibi scribere dignaremur. Nos igitur attendentes, quod propter novitatem mutationis illius terrae et novitatum eventus sit cum maturitate plurima procedendum, devotioni tuae taliter respondemus, ut illos non semel, sed saepe, videlicet primo, secundo et tertio citare procures, et si comparere noluerint, sed in sua voluerint contumacia perdurare, nisi forte se appellationis clypeo duxerint muniendos, quam intra tempus legitimum prosequantur, ipsos per suspensionis et excommunicationis sententias ad tuam obedientiam venire compellas. In[83]) ecclesiis '*autem*' eorum, qui se fraudulenter absentant, nec ad ipsos valet[84]) citatio pervenire, trinae citationis edictum facias publicari, et, si nec[85]) sic curaverint obedire, et[86]) ultra sex menses suas deseruerint[87]) ecclesias, iuxta sanctiones canonicas[88]) eis debent merito spoliari. Contra eos '*quoque, sicut praescriptum est,*' etiam procedatur, '*scilicet*' ut ipsos per suspensionis et excommunicationis sententiam[89]) ad tuam obedientiam venire compellas. Quodsi nec sic eorum[90]) malitia poterit emolliri, eos '*dilectus filius*' B. tit. sanctae Susannae presbyter cardinalis apostolicae sedis legatus a spiritualium administratione[91]) removeat, et quibus praesunt[92]) ecclesiis de personis idoneis faciat provideri; sed[93]) in eos degradationis sententiam non promulget, ut cum eis misericorditer, si expediat, facilius agi possit. '*Postulasti etc. Dat. Lat. XIII. Kal. Mai. Ao. X.*' [1207.]

CAP. XII.[94])

Privilegiatus ut absens in studio fructus praebendae recipiat. Existens in villa, vel castello, ubi nullum est vel minus competens studium, privilegio non utitur.

Idem *Altissiodorensi*[95]) *Episcopo.*]

Tuae fraternitatis discretio postulavit (*Et infra:*) Quaesivisti praeterea, ut, quum interdum canonici, quibus studiorum gratia est indultum, ut in absentia sua fructus percipiant praebendarum suarum, accepta licentia se ad villas transferunt[96]) vel castella, in quibus nullum est vel minus competens studiorum exercitium, utrum praebendarum suarum fructus sint talibus conferendi. Ad quod breviter respondemus, eis, qui huiusmodi fraudem committunt, quum fraus et dolus nemini debeat patrocinium[97]) impertiri, praefatam indulgentiam competere non debere. '*Ceterum etc.* [*cf. c. 15. de usur. V.* 19.] *Dat. Lat. XVII. Kal. Iun. Ao. X.*' [1207.]

CAP. XIII.[98])

Qui iuravit in ecclesia residere, pro servitiis ecclesiae licite se absentat.

Honorius III. *Praeposito de Valeriis.*[99])

Ex parte tua fuit propositum '*coram nobis,*' quod tempore, quo recepisti praeposituram de Valeriis[100]), praestitisti de facienda residentia iuramentum, '*quae ligia nuncupatur, in ecclesia S. Martini Turonensis, in qua praeposituram eandem obtines, praestito insuper iuramento promittens, quod homines et iura ipsius praepositurae manuteneas et defendas. Quum autem prosequendo praepositurae iura residere interdum in ecclesia memorata non possis, de iuramento super ipsa residentia praestito metuens, provideri tibi super hoc a nobis humiliter postulasti. Nos vero*' Postulationi tuae taliter respondemus[1]), quod, si te[2]) non absentando in fraudem praepositurae tuae iura fideliter prosequeris[3]), quum ex hoc censeri debeas residens, periurium non incurris.

CAP. XIV.[4])

Familiaris Papae, non obstante constitutione contraria, praebendae suae fructus percipit in absentia.

Idem *Capitulo Metensi.*

Quum dilectus filius magister Otto, '*scriptor noster, canonicus ecclesiae vestrae, grata nobis iugiter impendat obsequia, et non minus, si sit absens, quam praesens, eidem ecclesiae utilis habeatur, universitatem vestram rogandam duximus et monendam, per apostolica vobis scripta*' Mandamus[5]), quatenus, non obstante constitutione[6]), quae contra absentes canonicos inter vos dicitur emanasse, '*ob reverentiam apostolicae sedis et nostram annuatim*' fructus praebendae suae '*integraliter*' assignetis eidem in nostro servitio commoranti, '*satisfacientes sibi congrue de subtractis,*' quum familiares nostri, qui circa nos se obsequiosos exhibent universis, minori non debeant praerogativa gaudere, quam vestrum singuli, quorum negotia per ipsos[7]) saepius promoventur.

CAP. XV.[8])

Duo canonici absentes cum episcopo, seu in eius servitio, fructus praebendarum suarum percipiunt in absentia, constitutione ecclesiae contraria non obstante.

Idem *Meldensi*[9]) *Episcopo.*

Ad audientiam nostram '*te significante*' pervenit, quod, quum in Meldensi ecclesia quaedam sit constitutio '*edita,*' vallata iuramento et auctoritate sedis apostolicae confirmata, ut '*videlicet eius*' canonici, qui '*per sex menses*' non resideat[10]) in eadem, suarum priventur fructibus praebendarum, illis '*duntaxat*' exceptis, quos infirmitas '*proprii corporis*' excusaret, sive[11]) in apostolicae sedis servitio contingeret detineri, '*quosque peregrinationis labor, aut studia traherent literarum, decanus et quidam alii canonici Meldenses occasione constitutionis huiusmodi canonicos in tuo servitio commorantes praebendarum suarum privare fructibus moliuntur. Unde, quum tibi plurimum expediat aliquos canonicorum ipsorum in tuo servitio retinere, nobis humiliter supplicasti, ut super hoc necessitati tuae apostolicae dignaremur provisionis moderamine providere. Volentes igitur sic constitutionem moderari praedictam, ut dicta ecclesia fructum sentiat ex eadem, et tu per eius abusum dispendium non incurras, praesentium auctoritate,*' Decernimus, ut duo ex canonicis ecclesiae memoratae, in tuo servitio exsistentes, suarum fructus integre percipiant praebendarum, quum absentes dici non debeant, sed praesentes, qui tecum pro tuo et ipsius ecclesiae servitio commorantur.

CAP. XVI.

Si ecclesia patitur ministrorum defectum, privilegiati super absentia per subtractionem proventuum redire coguntur. H. d. et est bonus textus, et potest multum practicari.

Gregorius IX. *Patriarchae Antiochiae*[12]) *apostolicae sedis Legato.*

Quum ad hoc sint ecclesiastica beneficia deputata (*Et infra:*) Sane nobis innotuit, quod ecclesia Antiochena multis ex servitoribus eius absentibus est fere destituta ministris. Unde mandamus, quatenus, non obstantibus apostolicis indulgentiis et praedecessorum tuorum licentia, absentes canonicos et assisios revoces ad residendum in ecclesia supra dicta, et si non venerint, tu de ipsorum beneficiis, dum absentes fuerint, ipsi ecclesiae facias congrue deserviri[13]), in utilitatem eiusdem quod ex[14]) praefatis beneficiis superfuerit convertendo.

CAP. XVII.

Privatur beneficio clericus non residens, si monitus non redeat, nec iustam excusationem alleget. H. d. et est casus notabilis.

Idem.

Clericos in ecclesiis tuae iurisdictionis beneficia, quae residentiam exigunt, assecutos, si ad alterius dioecesim absque licentia tua morandi causa transierint, liceat tibi, si moniti non redierint, dictis beneficiis, nisi excusationem rationabilem ostenderint, spoliare.

Cap. XI. 83) inversus est a Comp. III. auctore verborum ordo, qui quidem ex Reg. ita restituendus est: *venire compellas. Quod si nec sic etc. .... possit. In ecclesiis autem .... ut iuxta canonicas sanctiones eis debeant merito spoliari, contra eos quoque, sicut praescriptum est, procedatur. Postulasti etc.* — 84) *ne ad ipsos valeat:* C. H. — 85) *non:* Comp. III. — 86) *si:* ib. — *seu etiam:* Reg. — 87) *deserunt:* C. R. 2. H. — 88) *iuxta can. sanct.:* omitt. C. R. 2. H. — *ut iuxta can. sanct. eis debeant merito spoliari:* Comp. III. — cf. n. 82. — 89) *sententias:* Comp. III. — 90) *illorum:* C. R. 2. H. L., Comp. III. — *ipsorum:* Reg. — 91) *vel ab episcopatuum administratione:* C. H. — *ab episcopatuum administratione:* Reg. — 92) *possit:* Comp. III., Aug. — 93) *et:* ead.

Cap. XII. 94) Restitutum (quantum oportuit) ex Reg. Bal. X. 6t. — Comp. III. h. t. c. 4. — 95) *Altisiodorensi:* Comp. III. — *Autisiodorensi:* Reg. — 96) *transferant:* Comp. III., Reg. — 97) *patrocinari:* Comp. III. Aug. op. mend.

Cap. XIII. 98) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 99) *Innoc. III. praeposito de Vallis:* C. H. — 100) *Vallis:* ib. — 1) *Nos vero dicimus:* Comp. V. — 2) abest a C. H. — 3) *prosequaris:* C. R. L. H., Comp. V.

Cap. XIV. 4) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 5) *mandantes:* Comp. V. — 6) *consuetudine:* ib. — 7) *se ips.:* Cont., Böhm.

Cap. XV. 8) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 9) *Eldensi:* Comp. V. Ms. — 10) *resederint:* Comp. V. — 11) *sive ad apostolicam sedem accedere, vel in eius servitio contingeret detineri:* ib.

Cap. XVI. 12) *Antiocheni:* C. H. — 13) *deservire:* C. H. — 14) omitt. ib.

TITULUS V.

DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBUS.

CAP. I.[1])

In bonis ecclesiae non succeditur iure consanguinitatis.

Ex concilio Pictaviensi.[2])

Ut nullus de clero sive '*de*' populo ecclesiastica bona iure consanguinitatis sibi requirat habenda.

CAP. II.[3])

Non licet episcopo aliquem ordinare sine titulo.

In Corpore Canonum.[4]).

Non[5]) liceat ulli episcopo ordinare clericos, et eis nullas alimonias praestare, sed duorum[6]) alterum eligat: vel non faciat clericos, vel si fecerit, det illis[7]) unde vivere possint.

CAP. III.[8])

Bona ecclesiarum communia sunt, nec debet quisquam tanquam propria sibi vendicare.

Gregorius *Anthemio*[9]) *Subdiacono.*

Ratio nulla permittit, ut quod pro communi utilitate datum esse cognoscitur propriis cuiusquam[10]) usibus applicetur.

CAP. IV.[11])

Qui ordinavit aliquem ad sacros ordines sine titulo, non habentem de suo unde vivat, providere tenetur ei de suo, donec aliquem titulum fuerit consecutus.

Alexander III. *in concilio Lateranensi.*

Episcopus, si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitae percipiat, in diaconum vel presbyterum ordinaverit[12]), tamdiu ei necessaria[13]) subministret, donec in aliqua ecclesia ei[14]) convenientia stipendia militiae clericalis[15]) assignet, nisi talis '*forte*' ordinatus[16]) de sua vel paterna hereditate subsidium vitae possit habere.

CAP. V.[17])

Non debent episcopi permittere, quem plures ecclesias obtinere.

Idem *in eodem.*

Quia in tantum[18]) quorundam '*iam*' processit ambitio, ut non duas vel tres, sed '*sex aut*' plures ecclesias perhibeantur habere, quum nec duabus possint debitam provisionem impendere, per fratres et coepiscopos nostros[19]) '*carissimos*' hoc[20]) emendari praecipimus, et de multitudine praebendarum[21]) canonibus inimica, quae dissolutionis materiam et evagationis[22]) inducit, certumque continet periculum animarum, eorum, qui ecclesiis '*digne*' deservire valeant, indigentiam[22*]) volumus[23]) sublevari.

CAP. VI.[24])

Ad mandatum Papae non tenetur quis providere illi, qui beneficium in literis tacuit, vel cui sine scandalo provideri non potest. H. d. et in ultimo est iste textus semper menti tenendus.

Idem.[25])

Quum teneamur '*ex debito suscepti regiminis provisioni clericorum intendere, tibi et aliis ecclesiarum praelatis pro eis scripta nostra dirigimus, et interdum etiam super illorum provisione, qui aliud sufficiens beneficium habere noscuntur. Verum quia aliquando ignoramus, eos habere aliud beneficium, pro quibus tibi et aliis ecclesiarum praelatis scribimus,*' Si '*preces et*' mandatum nostrum pro alicuius provisione receperis[26]) '*vel aliquando recipies,*' qui aliud[27]) beneficium habeat[28]), de quo valeat commode sustentari, nisi forte in literis ipsis de hoc[29]) mentio habeatur, aut[30]) si non potest[31]) ei sine scandalo[32]) provideri, aequanimiter sustinemus[33]), si pro eo '*preces et*' mandatum nostrum non duxeris[34]) exsequendum.

CAP. VII.[35])

Habens plures ecclesias alteram eligere et alteram dimittere compellitur.

Idem.

Referente[36]) I. presbytero[37]), '*latore praesentium,*' accepimus, quod, quum[38]) duas haberet ecclesias, archidiaconus tuus[38*]) ipsum altera '*illarum*' spoliavit[39]), et cuidam presbytero G.[40]) nomine assignavit eandem[41]), praedictus autem I.[42]), sentiens se in hac parte gravari, ad metropolitanum[43]), videlicet Remensem archiepiscopum appellavit. Quumque '*idem I.*' de mandato eiusdem archiepiscopi in praedicta[44]) ecclesia restitutus fuisset, '*memoratus G. ad nostram audientiam appellavit. Postea vero*' praefatus[45]) archidiaconus[46]) eundem I. eo[47]), quod ad praesentiam suam vocatus, '*ut alteram de praedictis ecclesiis praenominato G. concederet,*' venire contempsit, vinculo excommunicationis adstrinxit. Nos autem ipsum[48]) a sententia, qua tenebatur, facientes absolvi, '*eundem ad te duximus remittendum. Quocirca*' tibi[49]) mandamus, quatenus, '*partibus ante praesentiam tuam convocatis,*' praescripto I. de praedictis[50]) ecclesiis una, quam voluerit[51]), '*cum pertinentiis suis*' relicta, alteram[52]) praefato G.[53]), si ecclesiam non habet[54]), non differas[55]) assignare; alioquin[56]) ipsam alteri personae idoneae beneficio ecclesiastico carenti incunctanter assignes.

CAP. VIII.[57])

Praebendae et dignitates non debent dividi, nec etiam permutari.

Idem *in concilio Turonensi.*[58])

Maioribus ecclesiae[59]) beneficiis in sua integritate manentibus[60]) indecorum nimis[61]) videtur, ut[62]) minorum[63]) clericorum praebendae patiantur sectionem[64]). Idcirco, ut[65]), sicut in magnis[66]), ita quoque[67]) in minimis membris suis firmatam[68]) ecclesia habeat[69]) unitatem[70]), divisionem praebendarum aut[71]) dignitatum permutationem fieri prohibemus.

CAP. IX.[72])

Receptus in canonicum ex promissione capituli debet, quando facultas se obtulerit, habere praebendam. Vid. cap. 2. de concess. praebend. in VI. cum gloss.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Relatum est '*auribus nostris, quod, quum dilectus filius noster*

TIT. V. Cap. I. 1) *c. 3. conc.* Pictav. hab. A. 1078. — Lips. LII. 2., Comp. I. h. t. *c.* 1. — 2) add.: *P. C. Decrevit:* Comp. I., quod can. 1. initium est.

Cap. II. 3) Iul. Epit. Nov. V. 2. — Lips. XXI. 6., Comp. I. h. t. c. 2. — 4) *Item ex novellis:* Lips. — *In corpore canonum ex novellis:* Comp. I. Ms. — *In corpore can. parte V.* (i. e. Coll. Ans. ded. V. 194. Cf. Ill. *Savignii* Geschichte des röm. R. IV. 472.) *ex novellis:* Aug. — 5) *Nec liceat alii clericos quidem destinare vel creare, nullos autem eis al.:* Iul. — 6) *horum:* Lips., Comp. I. Aug. — 7) *eis:* Lips., Comp. I., Iul.

Cap. III. 8) Greg. I. Ep. IX. 51. — Comp. I. h. t. c. 3. — cf. c. 2. C. XVII. qu. 4. — 9) *Autemo:* Comp. I. Ms. — *Anthemo:* C. L. — *Eugenius Antonio:* C. H. — 10) *cuiuslibet:* C. R. 2.

Cap. IV. 11) Restitutum ex conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) c. 5. — Lips. 4., Cass. XII. 8., Comp. I. h. t. c. 5. — 12) *ordinavit.* Comp. I. — 13) *vitae nec:* Lips. — 14) *eidem:* ib. — 15) *clericali:* C. H. — 16) *qui ordinatur, exstiterit, qui de sua vel paterna (de pat.: Lips.) her.:* Coll. citt., conc.

Cap. V. 17) Restitutum ex eod. c. 14. — Lips. 6., Cass. XII. 16., Comp. I. h. t. c. 6. — 18) *interim:* Cass. — 19) omitt. Lips. — 20) omitt. conc. — 21) omitt. C. R. H. L., Coll. citt. — 22) *vagationis:* Coll. citt. — 22*) *et ind.:* C. H. — 23) *praecipimus:* C. R. 1. L. — omitt. C. H., Coll. citt. — *volumus ecclesiasticis beneficiis indig. subl.:* conc.

Cap. VI. 24) Restitutum ex App. XXX. 2., Lips. XXI. 2., Cass. XXXI. 2., Comp. I. h. t. c. 8. — 25) *Londoniensi ep.:* App. — 26) *pro aliquo recepistis:* Cass. — *pro al. recepisti:* App., Lips., Comp. I. — 27) *aliquod:* Lips. — 28) *habet:* Cass. — *habet, de quo valet:* App. — *habeant, de quo valeant:* Comp. I. Ms. — 29) *de alio beneficio, quod habet (habeat:* Aug.) *mentio:* Coll. citt. — 30) *ut:* Cass. — *aut si nunc non:* App. — 31) *potes ... providere:* C. R. 1., App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — *potest ... providere:* C. H. 32) *gravi sc.:* ib. — 33) *sustinebimus:* Coll. citt. — 34) *duxeriat:* Cass.

Cap. VII. 35) Restitutum ex App. XXX. 3., Cass. XXXI. 3., Comp. I. h. t. c. 9. — 36) *Deferente:* App. — 37) omitt. Cass. — 38) *dum:* ib. — 38*) *suus:* C. H. — 39) *spoliaverit:* Comp. I. Aug. — 40) *N.:* App. — *W.:* Cass. — *G.:* Comp. I. — 41) *eam:* Coll. citt. — 42) *Io.:* C. R. 2. — 43) *ad venerab. fr. nostrum Treverensem* (omitt. Cass.) *archiep.:* App. — *ad fratrem nostrum carissimum Rem. archiep.:* Comp. I. — 44) *praescripta:* Comp. I. — *in praescriptam ecclesiam:* App., Cass. — 45) *praedictus:* App. — 46) *archiepiscopus:* ib., Cass. — 47) *pro eo:* Cont., C. H. — 48) omitt. Coll. citt. — 49) obest ab iisd. et C. H. — 50) *praescriptis:* App. — *praefatis:* Cass., Comp. I. — 51) *malueris:* Cont., Böhm. — 52) *alia:* Cass. — 53) *W.:* Cass. — *Waltero:* Comp. I. Aug. — 54) *habeat:* ib. — 55) *differat:* C. R. 2. — 56) *Si vero aliam habet ecclesiam* (omitt. Cass.), *ipsam* (omitt. App.) *alteri:* Coll. citt.

Cap. VIII. 57) *c. 1. conc.* Turon. hab. A. 1163. — App. XXX. 4., Cass. XXXI. 4., Comp. I. h. t. c. 10. — 58) add.: *residens ait:* Cass. — 59) *in ecclesia:* App. — *in ecclesiis:* Cass. — 60) *permanentibus:* Cass., Comp. I. — 61) *nobis:* Cass. — 62) *si:* Comp. I. — 63) *minores:* Cass., Comp. I., conc. — 64) *recipiant sectiones:* conc. — 65) omitt. C. H., Cass. — seq.: *sicut:* omitt. conc. — 66) *maximis:* Comp. I. Aug. — 67) omitt. Cass. — 68) *firmam:* C. R. 1., H., Coll. citt., conc. — 69) *habet:* Cass. — *habeant:* conc. — 70) *universitatem:* Ed. Rom. oper. mend. — 71) *ac:* C. R. 1. — *ut:* App.

Cap. IX. 72) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 11.

magister Ia. in ecclesia tua sit per te canonice institutus, et in choro, capitulo et aliis, quorum communis est usus, plenam, sicut canonicus habeat, potestatem, nondum sibi praebendam iuxta promissionem tuam assignare curasti, licet post promissum tuum plures praebendae in ipsa ecclesia vacasse dicantur." Quoniam igitur dignum est "*et omnimodis consentaneum rationi*," ut, postquam magister[73]) I.[74]) in ecclesia tua canonicus est institutus, et a te habuit[75]) in promissis de conferenda sibi prima praebenda, quum in ecclesia ipsa[76]) vacaret, ut debeat praebendae integritate gaudere, "*praesertim quum, sicut nobis proponitur, literatus sit et discretus, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus, si idem I.[77]) in ecclesia tua est canonice[78]) institutus, et in choro et[79]) capitulo et in aliis, quorum usus est communis, potestatem sicut canonicus habet, ei praebendam, si qua "*de antiquis in ecclesia ipsa*" nunc vacat, vel quum ibi[80]) primo vacaverit, "*omni occasione et contradictione cessante*" secundum promissionem tuam concedas liberaliter et assignes "*ita, quod de constantia et gravitate possis merito commendari, et nos propter hoc iterato tibi scribere non compellamur,*" quia non est congruum, ut praebenda careat qui in canonicum noscitur esse receptus.

CAP. X.[81])

Religiosi reditus ecclesiarum suarum diminuere non possunt respectu portionis, quae debetur rectoribus seu vicariis, nec parochias dividere.

Idem *Canonicis regularibus et Monachis Eboracensis dioecesis.*[82])

Avaritiae, quae est idolorum servitus, "*ii debent radicem studiosius exstirpare, qui saeculi vanitatibus renunciantes Domino elegerunt in religionis habitu militare.*" Intelleximus "*autem*," quod in ecclesiis vestris, de quibus certas pensiones[83]) consuevistis percipere[84]), portiones vel antiquos[85]) reditus minorastis, quos[86]) nonnulli clerici ecclesiarum ipsarum olim habuisse noscuntur. Ideoque[86*]), "*quoniam hoc ex radice avaritiae et cupiditatis procedit, quam debetis modis omnibus evitare, fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus, si quas portiones vel antiquos reditus clericorum "*indebite*" sine "*consilio vel*" consensu archiepiscopi vestri[87]), "*postquam ipse archiepiscopatum habuerit,*" minuere[88]) vel parochias dividere praesumpsistis, "*eas*" ad integritatem pristinam revocetis, "*et rationabiles et antiquas pensiones clericorum, qui debent altaribus deservire, integras et illibatas servetis, etc.*"

CAP. XI.[89])

Possunt praelatus et capitulum praebendae vacanti honestum onus imponere, ad quod praebendarius tenetur.

Idem *Praeposito et Capitulo Insulensibus.*[90])

Significatum est nobis[91]), quod cuidam[92]) sacerdoti praebendam unam in ecclesia vestra communi "*consensu et*" voluntate dedistis, ita "*quidem*," quod missam de sancta Maria, nisi corporis infirmitate gravatus sit[92*]), debeat quotidie celebrare, et[93]) ecclesiam vestram non nisi communi tam propositi quam capituli consensu[94]) possit dimittere, vel[95]) cuiquam praebendae illius anniversarium delegare. Quam siquidem institutionem[96]) catenus confirmamus, ut praedictus sacerdos, nisi infirmitate corporis fuerit impeditus, assidue debeat obsequium[97]) suum impendere ecclesiae memoratae[98]), et, quanto frequentius[99]) potest, salva honestate sua et debita devotione missarum solennia celebrare, nec[100]) sibi liceat hoc illi subtrahere, sive causa voluptatis, sive se ad aliam ecclesiam transferendo.

CAP. XII.[1])

Ad praesentationem religiosorum in eorum ecclesiis nullus debet institui per episcopum, nisi prius ei congrua portio redituum assignetur.

Idem *Vigoriensi*[2]) *Archiepiscopo.*[3])

De monachis "*autem*," qui vicarios parochialium ecclesiarum "*in tantum*" gravant, ut hospitalitatem tenere non possint, "*nec honestam sustentationem habere*," eam[4]) "*curam et*" providentiam habeas, quod ad praesentationem[5]) monachorum nullum recipias, nisi tantum ei de proventibus[6]) ecclesiae coram te[7]) fuerit assignatum, unde iura episcopalia possit persolvere[8]), et congruam "*atque sufficientem*" sustentationem habere. "*Illis autem sacerdotibus etc.*"

CAP. XIII.[9])

Plures dignitates vel personatus in una vel in diversis ecclesiis quis habere non potest.

Idem *Salernitano Archiepiscopo.*[10])

Ad haec[11]), licet "*consuetudo illa non sit consona rationi, secundum quam clericus, si a Kalendis Martiis usque ad Kalendas Novembris decesserit, totum fructum beneficii, quem deberet anno illo percipere, pro sua voluntate largitur; quia tamen in multis ecclesiis observatur, eam satis in episcopatu tuo poteris tolerare, praesertim si clericus in decessu suo gravetur onere debitorum. Et*" illud est omni[12]) rationi contrarium, ut unus clericus in una "*ecclesia*" vel "*in*" diversis ecclesiis plures dignitates vel personatus[13]) obtineat, quum singula officia in ecclesiis[14]) assiduitatem exigant personarum.

CAP. XIV.[15])

Habens plures dignitates alteram dimittere compellitur.

Idem *Burdegalensi*[16]) *Archiepiscopo.*

Praeterea de[17]) "*archidiacono*" G., qui in tua et Tolosana[18]) ecclesia est[19]) archidiaconus constitutus, et[20]) in utraque ecclesia[21]) regulariter professus[22]), "*collectis illis, quae in archidiaconatu ecclesiae tuae colligere potest, praeter conscientiam tuam Tolosam regreditur, et ibi per annum vel eo amplius moratur, prudentiae tuae*" mandamus[23]), quatenus eundem[24]) "*G., si res ita se habet,*" altero, quem[25]) maluerit, archidiaconatu "*occasione et appellatione cessante*" facias esse contentum.

CAP. XV.[26])

Si electus ad secundam ecclesiam noluerit dimittere primam, eligentes possunt resilire, et electum non acceptare.

Idem *Genuensi*[27]) *Archiepiscopo.*

Quum non ignores, quod una ecclesia unius debeat[28]) esse sacerdotis, "*mirabile gerimus et indignum, si uni personae locum in pluribus ecclesiis velis concedere, et in episcopatu tuo inducere consuetudinem ecclesiae Gallicanae, quae, quum unum ad plura recipiat beneficia contra sacrorum canonum instituta, non comprobatur a nobis, licet non possit prae multitudine delinquentium emendari.*"

Cap. IX. 73) *mag. . . . tua:* omitt. Comp. I. — 74) *Iacobus:* C. H. — 75) *habuerit:* C. R. 1. H., Comp. I. Aug. — 76) *tua:* Comp. I. — 77) *Ia:* ib. — 78) *canonicus:* ib. — 79) omitt. Comp. I. Aug. — *et in:* Ms. — 80) abest a Comp. I. Ms. — *in primo:* C. H.

Cap. X. 81) Restitutum ex App. XIII. 1., Lips. XXIII. 1., Cass. XXXV. 1., Comp. I. h. t. c. 12. — 82) *ecclesiae:* App. — *archiepiscopatus:* Lips., Cass., Comp. I. — 83) omitt. Cass. — 84) *accipere:* ib. — 85) *aliquas:* App. — 86) *quos multi (illi:* Cass. — *in illis:* App.) *ante tempora ven. fr. n. R.* (omitt. App.) *Eboracensis archiep. ap. sed. leg. et* (omitt. App.) *etiam postquam est archiepiscopatum adeptus, clerici habuerunt:* Coll. citt. — 86*) *Unde:* ib. — 87) *praedicti:* App. — *praefati:* Lips., Cass., Comp. I. — 88) *in ministeris vel per par.:* App. — *minuistis vel parochias divisistis:* Cass., Comp. I. — *min. vel parochiis dimisistis:* Lips.

Cap. XI. 89) Restitutum ex App. L. 9., Comp. I. h. t. c. 13. — 90) *Iosul.:* Comp. I. Ms. — *Insilensis:* Aug. — *praepos. et canon. Sulcan. in eod. libro* (i. e. Reg. libro I.): App. — 91) omitt. C. R. 1., H. — 92) *ecclesiasticum:* App. — 92*) omitt. C. R. 2. H. L. — 93) *qui:* App., Comp. I. — 94) *assensu:* Cont., Böhm. — 95) *nec:* App., Comp. I. — 96) *constitutionem eat. confirmavimus:* App. — 97) *officium:* ead. — 98) abest ab ead. — 99) *ferventius:* ead. — 100) *nec sibi liceat hoc, illinc se ad aliam ecclesiam transferendo, aut voluptatis causa subtrahere:* ead.

Cap. XII. 1) Restitutum ex App. XXXVIII. 1., Lips. XXIII. 21., Cass. XXXV. 17., Comp. I. h. t. c. 14. — 2) *W. ep.:* Cass. — *Vigornien.:* C. R. 2. L. — *Vigilien.:* C. R. 1. — *Wig.:* Comp. I. Ms. — *Wigorniensi:* App. — *Wintoniensi:* Lips. — 3) add.: *P. C. Super eo quod a nobis supra de appell.:* App. — *P. C. Meminimus:* Comp. I. — *P. C. Meminimus seu monachis sine praebenda receptis:* Cass. — *P. C. Meminimus supra de monachis sine prob.:* Lips. — cf. c. 3. Qui cler. vel vov. IV. 6. — 4) *hanc . . . . tena:* App. — 5) *praesumptionem:* ib. — 6) *de beneficiis ecclesiasticis:* Comp. I. Aug. — *de bon. ecclesiae:* Ms., App. — 7) *cor. te:* omitt. App. — 8) *solvere:* C. R. 2., App.

Cap. XIII. 9) Restitutum ex App. XXIX. 6., Cass. XXVII. 5., Comp. I. c. 7. de test. III. 22. — 10) *Salunitano episc.:* Cass. — add.: *P. C. Tua nos, quod nondum investigavimus.* — 11) *hoc:* C. R. 1. — 12) *omnino:* Coll. citt. — 13) *archidiaconatum et decaniam:* Cass. — *arch. et cantoriam vel decanatum:* App. — *archidiaconatum et decanatum:* Comp. I. — 14) *ecclesia:* Cass. — *quae sunt in ecclesiis:* App.

Cap. XIV. 15) Restitutum ex App. XXX. 8., Lips. XII. 3., Cass. XXII. 5., Comp. I. c. 4. de exc. prael. V. 27. — 16) *Burgal.:* Lips. — *Burgalensi:* Cass. — add.: *P. C. Consuluit supra de spons.:* Comp. I. — cf. Comp. I. c. 2. Qui matr. acc. IV. 19. — 17) abest a Lips. — 18) *qui in tua Tolosana eccl. et dyoecesiana:* Cass. mendose. — 19) *sit:* Coll. citt. — 20) abest a Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 21) omitt. App. — 22) *est prof.:* C. R. 1. — 23) *significamus ut:* Coll. citt. — 24) *eundem archidiaconum:* App. — 25) *quo:* Lips., Cass.

Cap. XV. 26) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 27) *Armensi ep.:* Comp. II. Ms. A. — *Iunuensi ep.:* Ms. B., Aug. — *Ianuensi archiep.:* C. R. 1. H. — *Cantuariensi archiep.:* Cont. — 28) *debet:* Comp. II. Aug.

Quum igitur nuncius '*illius*' presbyteri, qui in duabus ecclesiis locum habere contendit[29]), et quidam clerici[30]) alterius ecclesiae, '*in qua locum se habere dicebat,*' ad nostram[31]) praesentiam accesserint contra eum[32]), nos attendentes, non esse conveniens '*vel honestum,*' ut idem presbyter locum[33]) habeat in duabus ecclesiis, '*volumus et*' mandamus, quatenus ipsum[34]) '*illo*' beneficio[35]), quod habet, facias[36]) manere[37]) contentum. Quodsi forte archipresbyter et[38]) clerici alterius ecclesiae in eum consenserint[39]), eis nunc dissentientibus[40]), cum ipsorum scandalo non debet locum in ipsa ecclesia[41]) '*vel*' quaerere vel habere.

CAP. XVI.[42])

Ordinato ad sacros per episcopum sine titulo, nemine praesentante, ordinator vel successor compellitur in necessariis providere, donec titulum habuerit.

Innocentius III. *Zamorensi Episcopo.*

Quum secundum[43]) Apostolum qui altario servit vivere debeat de altari, et qui ad onus eligitur repelli non debeat a mercede[44]), patet a simili, ut[45]) clerici vivere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur, ut ipsa nominis ratio persuadet. Quum enim[46]) a κλῆρος, quod est sors vel hereditas, clerici appellentur, quia in sui ordinatione vel assumuntur in hereditatem Domini, vel assequuntur hereditatem in ipso, ut vere possint psallere cum Propheta, dicente[47]): „Dominus pars hereditatis meae," dignum est, ut ecclesiae[48]) stipendiis sustententur, in qua et per quam divinis obsequiis adscribuntur. Licet autem praedecessores nostri ordinationes eorum, qui sine certo titulo promoventur, in iniuriam[49]) ordinantium irritas esse voluerint et inanes, nos tamen, benignius agere cupientes, tam diu per ordinatores vel successores eorum[50]) provideri volumus ordinatis, donec per eos ecclesiastica beneficia consequantur, '*ne forte clamores clericorum pauperum, quos in aures Domini Sabaoth credimus introire, indurata facie negligere videamur.*' Inde est, quod, quum '*dilectus filius*' G.[51]) lator praesentium a '*bonae memoriae G.*' praedecessore tuo, '*sicut asserit,*' fuerit ad subdiaconatum[52]) nullo praesentante promotus, '*nec ullum sit ecclesiasticum beneficium assecutus, fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si eum hi[53]), quibus examinationem ipsius duximus[54]) committendam, te citato legitime, ut per te ipsum vel idoneum responsalem intersis, et tam super idoneitate personae quam etiam super quantitate beneficii proponere tibi liceat quicquid rationabiliter duxeris proponendum, idoneum[55]) esse[56]) repererint '*et ecclesiastico beneficio non indignum,*' tam diu ei[57]) vitae necessaria congrue subministres, donec per te in Zamorensi ecclesia vel '*in*' alia fuerit competens[58]) beneficium ecclesiasticum assecutus, scituras pro certo, quod, si per examinationem eorum[59]) fuerit repertus idoneus, et tu ei iuxta mandatum nostrum neglexeris providere, quum hoc nobis per literas eorum innotuerit, ad id exsequendum te per districtionem ecclesiasticam[60]) compellemus, '*quia, sicut nolumus iniusta praecipere, sic, quum iusta praecipimus, volumus efficaciter exaudiri. Dat. Lat. III. Non. April.*' [1198.]

CAP. XVII.[61])

Qui hoc ignoranti scienter contulit praebendam, quam non potuit, illa evicta aliam, quam potest, conferre tenetur. H. d. et est singularis dispositio.

Idem *Archiepiscopo Senonensi.*

Inter cetera, '*quibus ad universalis ecclesiae regimen instruimur, ille, cuius gratia, non meritum nostrum, ad eiusdem regimen nos provexit, mirum et mirabile nobis suae benignitatis reliquit exemplum, in eo videlicet, quod sicut de B. Petro, cuius sumus, licet immeriti, successores, a Domino factum esse videmus, infirma mundi elegit, ut fortia quaeque confunderet, misericorditer praevidens, quod qui saecularium pondus ante suam vocationem sustinuerat passionum, fragilitatem humanae conditionis expertus, fratribus suis melius compati sciret et commodius misereri, dum sibi conscius de se haberet evidens in similibus argumentum. Haec vero ante oculos nostros proponentes, postquam dilectus filius noster P. de Castaneto seriem negotii sui nobis exposuit, paterna super eum moti fuimus pietate, cuius factum, quum ex certitudine rei, quam nos, dum olim minori fungeremur officio, tractaveramus, in parte plenioris fidei testimonium adiuvaret, ad succurrendum ei et labores ipsius inutiles relevandos, animi studium sollicitioris assumpsimus, ne miseranda ipsius afflictio, quae iam ei perplexitatem dubiam minabatur, sedem apostolicam expertem esse solitae misericordiae ac remedii debiti causaretur. Tibi siquidem satis credimus esse notum, qualiter,*' Facta resignatione a '*dilecto filio*' *G.*[62]) '*de Bochar*' quondam[63]) canonico Laudunensi de praebenda eiusdem ecclesiae, quae[64]) per commutationem praebendarum '*dilecto filio*' H. tunc Siclunensi[65]) canonico '*a bonae memoriae decano Remensi*' auctoritate apostolica assignari debebat[66]), *magister* P.[67]) per '*venerabilem fratrem nostrum*' Laudunensem episcopum de praebenda fuit[68]) investitus eadem, '*et tam in choro quam in capitulo per decanum et canonicos Laudunenses adhibitis solemnitatibus debitis iuxta Laudunensis ecclesiae consuetudinem investitus.*' Super quo[69]) quum inter magistrum[70]) ipsum et dictum H. controversia suborta fuisset, '*et appellatio ad sedem apostolicam interiecta, licet idem magister cum magnis laboribus et expensis ad eandem sedem accedens, post diutinam exspectationem, quae sub intemperie periculosi temporis imminente ipsum taedio multo et diversarum persecutionibus incommoditatum affectum fere usque ad extrema deduxit, suum negotium contra memoratum H. pro suo desiderio complevisset, eo tamen postmodum causa infirmitatis absente ad instantiam saepefati H. tunc ad apostolicam sedem praesentis*' per '*bonae memoriae*' C.[71]) Papam praedecessorem nostrum '*de fratrum consilio*' omnia retractata fuerunt, '*sicque ipse magister sua spe omnino frustratus post destitutionem suam sedem apostolicam fuit iterum adire coactus, nullum sibi videns remedium superesse, nisi eius desolationi multiplici sedes apostolica duceret misericorditer providendum. Propter haec igitur et alia multa, quae causam eius favorabilem reddiderunt, nos circa ipsum paternum gerentes affectum, praedictis decano et canonicis Laudunensibus mandando districte praecipimus, ut eundem magistrum, qui per dictum episcopum in eadem ecclesia institutus fuisse dignoscitur et per ipsos in fratrem admissus, salvo eo, quod de praefato H. sedes apostolica sententialiter diffinivit, non obstante appellatione vel contradictione cuiuslibet, canonicum habeant tam in choro quam in capitulo, et in aliis, quae ad canonicum pertinent, fraterna eum caritate tractantes. Praeterea ipsis firmiter inhibemus, ne aliquem in canonicum recipere aliquo modo praesumant, donec praedictus magister praebendae beneficium in praefata ecclesia plenarie sit adeptus. Unde fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus, si memorati decanus et capitulum mandatum nostrum neglexerint adimplere, tu eos ad receptionem eius, prout dictum est, faciendam sublato appellationis obstaculo per districtionem ecclesiasticam, monitione tamen diligenti praemissa, compellere non omittas, quoslibet, qui mandato apostolico se duxerint opponendos, eadem censura compescens. Noveris autem, quod, quia nolumus, ut idem episcopus occasione alicuius promissionis seu cuiuslibet auctoritate rescripti a sede apostolica impetrati ad eludendum mandatum nostrum se valeat excusare,*' Supra dicto[72]) episcopo '*districte*' dedimus in praeceptis[73]), ut, donec idem magister in eadem ecclesia fuerit praebendale[74]) beneficium[75]) assecutus, nulli alii praebendam '*modo quolibet*' assignare praesumat; quod si forte praesumpserit, id irritum decernimus '*penitus*' et inane. Decet enim, ut, quia[76]) praebendam ei, quam de iure non potuit[77]), assignavit, eam, quam de iure potest[78]), assignet, ne praebendam ei[79]) fraudulenter visus sit[79*]) assignasse[80]). *Dat. Romae ap. S. Petrum X. Kal. Mai. Pont. nostr. Ao. I.*' [1198.]

Cap. XV. 29) *conetur*: Comp. II. — 30) *cler. de sancto Willo* (Willelmo) *de Raballio*: Comp. II. Ms. A. — *cl. sancti G. de Raballo*: Ms. B., Aug. — 31) *vestram*: Comp. II. Ms. A. — 32) *contra eum*: omitt. Comp. II. — 33) *beneficium*: Comp. II. Ms. A. — 34) omitt. Comp. II. — 35) *loco beneficioque*: Ms. B. — 36) *faciatis*: Comp. II. — 37) *esse*: C. R. 1. — 38) *vel*: ib. — 39) *tunc cons.*: Comp. II. Ms. A. — 40) *dissidentibus*: C. R. L., Comp. II. — 41) *ecclesia habere*: Comp. II. Ms. B.

Cap. XVI. 42) Restitutum ex Reg. Bal. I. 76. — Comp. III. h. t. c. 1. — 43) 1 Cor. IX. 13. — 44) *a merc.*: omitt. Comp. III. Ms. — 45) *quod*: C. H. — 46) *igitur*: Comp. III. — 47) *dicendo*: C. R. 2. — omitt. C. R. 1. L. H., Comp. III., Reg. — cf. Psal. XVI. 5. — 48) *ecclesiasticis*: C. R. 2. — 49) *in iniurias*: C. R. 1. H., Comp. III. Ms. — *ob iniuriam*: C. R. 2. — 50) *ipsorum*: Reg. — 51) *Bernardus*: ib. — 52) *in subdiaconum*: C. R. L. H. — *in officium* (*officio*: Comp. III.) *fuerit subdiaconatus*: Comp. III., Reg. — 53) *dilecti filii*: Comp. III — *si eum cum dilectis filiis I. decano, N. magistro scholarum et Helia canonicis Zamorensibus, quibus examinationem ipsius duximus committendam, idoneum esse repereris et ecclesiastico beneficio non indignum, tamdiu ei etc.*: Reg. — 54) *commisimus vel duximus*: C. H. — 55) *et si eum id.*: ib. — 56) deletum est in C. R. 2. — 57) omitt. C. R. 1., Comp. III. Ms. — 58) omitt. Comp. III. — 59) *illorum*: C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 60) *districtionem censurae ecclesiasticae*: C. R. 1. — *per dictam ecclesiam*: Cont. et Böhm. mendose.

Cap. XVII. 61) Restitutum ex Reg. Bal. I. 103. — Comp. III. h. t. c. 2. — 62) *F.*: C. R. 1. — *W.*: C. R. 2. L., Comp. III., Reg. — *Wilhelmo*: C. H. — 63) *in quodam*: Reg. — 64) omitt. Böhm. — 65) *Sidun.*: C. R. 1. — *Sidven.*: C. R. 2. — *Siclitien.*: C. L. — *Siclunen.*: Böhm. — leg.: *Siclinienai (Seclin?)*: cum Comp. III. et Reg. — 66) *debeat*: Comp. III. Aug. — 67) *praedictus mag.*: Reg. — add.: *de Constanent.*: Comp. III. Aug. — *Castanet.*: Ms. — 68) *fuerit*: Comp. III. — 69) *qua*: C. R. 1. — 70) omitt. Reg. — 71) *Coelestinum*: C. L. — 72) *super quo dicto*: C. R. 1. — *ipsi districte praecipimus*: Reg. — 73) *mandatis*: C. R. 1. H. — 74) *praebendae*: Reg. — 75) *officium*: C. R. 1. — 76) *qui*: C. H. — 77) *potuerit*: C. R. 2. — 78) *possit*: ib. — 79) *illi*: Comp. III., Reg., Cont., Böhm. — 79*) *fuerit*: C. L. — 80) *assignare*: Comp. III.

CAP. XVIII.[81])

Cassatur electio illius, qui possidet plures dignitates atque praebendas, et idem, si detinetur aliqua vitio hic scripto.

Idem *Episcopo*[82]) *et Cantori Tornacensibus.*

Quum iam dudum '*super electione dilecti filii I. de Bethunia ad praeposituram Siclinienscm ad apostolicam sedem quaestio perlata fuisset, quoniam super hoc amissio facta fuerat, suppressis nominibus dignitatum, quibus idem I. dicitur abundare, et post appellationem ad nos interpositam a dilecto filio decano et praeposito Suessionensibus confirmatio exstitit impetrata, communi fuit deliberatione statutum, quod literae commissoriae, tanquam per subreptionem obtentae, carerent pondere firmitatis, et quod ex eis fuerat subsecutum. Porro dilectis filiis R. Sicliniensi canonico pro se ipso, et R. archidiacono, et magistro W. canonicis suis, cum literis eorum de rato, et Nicolao eiusdem ecclesiae canonico, qui praedicti I. se nuncium asserebat, propter hoc ad Romanam ecclesiam accedentibus, consequenter dilectum fratrem nostrum Hugonem tit. S. Martini presbyterum cardinalem dedimus auditorem, in cuius praesentia multis hinc inde propositis redactis in scriptum, et nobis etiam sub compendio reseratis, quoniam ex altera tantum parte apparuit procurator, reliqua per contumaciam non adstante, non debuimus super principali negotio aliquid definire, quum merita causarum partium assertione pandantur.*' Verum quoniam ab '*iam dicto*' R. Siclonensi[83]) canonico '*praefato*' I. de Bythinia[84]) quaedam obiecta fuere[85]), '*quae non decuit sub silentio praeteriri,*' multitudo videlicet tam dignitatum, quam etiam praebendarum ambitionis et avaritiae vitium, cui[86]) nondum finem imponens, contra definitionis nostrae tenorem et Lateranensis concilii statuta, ad obtinendam praeposituram Siclunensem[87]) se ingerit et ingessit, et quod '*in*' die intrusionis suae ante confirmationem praesumpserit ministrare, sicut et post confirmationem cassatam, '*quam a Suessionensibus iudicibus impetravit obtentam, nos per apostolica vobis scripta*' mandamus, quatenus, si inveneritis praedictum I.[88]) habere[89]) plures alias dignitates atque praebendas, aut aliquid[90]) aliud praemissorum, quod ad cassationem eius sufficiat, inveneritis esse verum, ei super iam dicta praepositura '*sublato appellationis obstaculo*' silentium imponatis, ab impetitione ipsius Siciunensem[91]) ecclesiam absolventes, quum multa per patientiam tolerentur, quae, si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debeant[92]) tolerari.

CAP. XIX.[93])

Recepto in canonicum, quam cito facultas se obtulerit, debetur praebenda, et interim habebit quotidianas distributiones.

Idem *Archiepiscopo et Archidiacono Senanensibus.*

Dilectus filius T. canonicus Linconiensis[94]) '*in nostra praesentia constitutus*' proposuit, quod, quum de mandato '*bonae memoriae*' C.[95]) Papae praedecessoris nostri '*G. quondam*' Linconiensis episcopus quandam praebendam assignavit[96]) eidem in ecclesia Linconiensi, '*et eadem sibi per praedictum praedecessorem nostrum fuerit confirmata,*' quia[97]) capitulum '*Lingonense*' ipsum ad eandem '*praebendam*' recipere contemnebat, '*dilecti filii Claravallensis et Longiradi abbates auctoritate praedicti praedecessoris nostri, quum nollet aliquatenus a contradictione cessare, ipsum supposuerunt ecclesiastico interdicto. Postmodum autem ad praesentiam nostram accedens, ad dilectos filios Melundensem et Quinciacensem abbates obtinuit scripta nostra. Sed quum per eos suam non potuisset iustitiam obtinere, nos venerabili fratri nostro Remensi archiepiscopo, S. Romanae ecclesiae cardinali, tunc episcopo Praenestino, apostolicae sedis legato, sicut asserit, dedimus in mandatis, ut praedictam interdicti sententiam, sicut rationabiliter fuerat promulgata, faceret appellatione postposita firmiter observari. Verum quum idem archiepiscopus negotium prorogaret, et idem post labores multiplices fere de promovendo ipso negotio desperasset, deficiens in expensis,*' Ad instantiam Remensis[98]) archiepiscopi, tunc episcopi Praenestinensis, apostolicae sedis legati, et auctoritate ipsius[99]) talis inter eum[100]) '*T. ex una parte,*' et '*venerabilem fratrem nostrum R.*' episcopum et '*dilectos filios*' canonicos Linconienses '*ex altera*' compositio intercessit, quod ipso ab eis[1]) '*per manum praedicti archiepiscopi*' recepto in canonicum et '*in fratrem, et*' concesso sibi stallo in choro et participatione qualibet divinorum, idem fructus praebendae '*alicuius eiusdem ecclesiae*' percipere non deberet, nisi loco proximo[2]) vacaturae. '*Licet autem memoratum archiepiscopum sincera diligamus in Domino caritate, ipsiusque velimus honori deferre, quia tamen in his, quae contra canonicas sanctiones attentari noscuntur, ei deferre nec volumus nec debemus, quod ab eo illicite factum est in hac parte duximus irritandum, quod licitum factum est approbantes.*' Quum ergo dictum T. in canonicum recipi '*et in fratrem*' canonicis non obviet institutis, et vacaturam exspectare praebendam Lateranensi concilio non sit dubium obviare, nos, facto eiusdem legati[3]) illicito reprobato, quod est licitum approbantes, quia[4]) videtur indignum, ut '*is, qui*' receptus '*est*' in canonicum, praebendae beneficio defraudetur, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus dictos[5]) episcopum et canonicos '*Lingonenses, si verum est quod asseritur,*' ut ei[6]) praebendam, quum se facultas obtulerit, non differant assignare, '*monitione praemissa per censuram ecclesiasticam*' appellatione postposita compellatis, facientes[7]) eidem portiones quotidianas, quae fiunt[8]) in ecclesia memorata, sine diminutione qualibet assignari, '*contradictores etc. Dat. Rom. ap. S. Petrum XIII. Kal. Mai. Ao IX.*' [1206.]

CAP. XX.[9])

Non tenet electio, quum ad unam praebendam duo simpliciter eliguntur.

Idem *Episcopo Brixiensi.*

Tuae fraternitatis devotio (*Et infra:* [*'cf. c. 10. de eo, qui cogn. IV. 13.*]) *Praeterea consuluisti,*' Quum saepe contingat, quod ad unam praebendam duo clerici propter '*nimiam*' importunitatem petentium eligantur[10]), '*utrum confirmanda sit talis electio, vel potius irritanda;*' nos '*igitur*' attendentes, quod, si duo[11]) unam praebendam tenerent, illud esset contra concilium Turonense[12]), quod praebendarum inhibet[13]) sectionem, et, si unus illorum ipsam obtineret praebendam, sub exspectatione alius contra Lateranensis concilii statuta[14]) remaneret, inquisitioni tuae taliter respondemus, quod talis electio de rigore iuris potius[15]) est cassanda. '*Ceterum etc. Dat. Rom. etc.*' [1206.]

CAP. XXI.[16])

Si duo electi ad aliquam dignitatem compromittant in iudices, poterit iudex alterum confirmare, et alteri pro bono pacis de proventibus provisionem facere. Ista est pulcherrima dispositio, et in toto corpore iuris non habes consimilem.

Idem.[17])

Nisi essent viri providi et honesti tam 'ii,' qui ordinationem fecerunt[18]), quam illi, circa quos est facta ordinatio in ecclesia vestra super negotio prioratus, ordinationem illam valde suspectam propter exempli perniciem haberemus. Quod ergo post concertationem diutinam ordinatum est circa unum de duobus electis, ut ipse habeat prioratum, hoc ex iurisdictione delegata secundum iustitiam videtur esse statutum. Quod autem ordinatum est circa reliquum, ut ipse viginti libras de[19]) redditibus capituli, et quadraginta '*libras*' de proventibus prioratus percipiat[20]) annuatim, hoc secundum providentiam intelligitur esse praeceptum ex arbitraria potestate, quum in delegatos[21]) fuerit compromissum, qui, auctoritatem sibi retinendo commissam, se pro bono pacis et utilitatis hac[22]) ordinasse fatentur. Quia igitur haec ordinatio ab omnibus est recepta, possuntque[23]) licite prior et capitulum de proventibus suis propter causas praedictas, non quidem ex pactione partium, sed ex iussione iudicum provisionem huiusmodi exhibere, nos eam

---

Cap. XVIII. 81) Literae eiusdem fere tenoris, *episcopo, abbati S. Victoris et magistro P. praecinciali canonico S. Marcelli Parisiensibus (dat. Lat. VI. Id. Dec.)* inscriptae exstant ap. Brequ. III. 41., quibus quidem in hoc capite restituendo usi sumus. — Comp. III. h. t. c. 5. (Ms. 4.) — 82) *ep. archidiacono etc.:* Comp. III. — 83) *Sidun.:* C. R. 1. — *Siclinen.:* C. R. 2. — *Orvioцen.:* Comp. III. Aug. — *Norviren.:* Ms. — *Sicliniensi:* Reg. — 84) *Hiticia:* C. R. 1. — *Pithanica:* C. R. 2. L. — *Pintrina:* C. H. — leg.: *Bethunia.* — *de Byth.:* omitt. Comp. III. — 85) *fuerint:* C. R. 1. — 86) *qui:* Comp. III. Aug. — 87) *Siclinien.:* Comp. III., Reg. — 88) *E.:* Comp. III. Ms. — 89) *habentem.* Aug. — 90) *aliquod:* C. H., Comp. III. — 91) cf. n. 87. — 92) *deberent:* C. H.

Cap. XIX. 93) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 57. — Comp. III. h. t. c. 6. (Ms. 5.) — 94) *Lingonen.:* Comp. III., Reg. per tot. — 95) *G.:* Comp. III. Aug. — 96) *assignaret.* Comp. III. — *assignaverit:* C. R. 1., Reg.. — 97) *quoniam:* C. R. 1. — 98) *ad inst. archiepisc. memorati et* (omitt. Comp. IV. Ms.) *auct.:* Comp. III., Reg. — 99) *illius:* Cont., Böhm. — 100) *eundem:* Comp. III., Reg. — 1) *ab eodem capitulo:* ib. — 2) *proxime:* C. R. 2. — *septimae:* Reg. — 3) *fact. ei. leg.:* omitt. Comp. III., Reg. — 4) *sed quia:* C. H. — 5) *praedictos:* C. L. — 6) *eidem:* Comp. III. — *eidem praebenda .... non differatur assignari:* Reg. — 7) *sublata cuiusl. contrad. et app. obst. compellentes faciatis:* Comp. III., Reg. — 8) *fuerint:* C. H., Comp. III.

Cap. XX. 9) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 180. — Comp. III. h. t. c. 7. (Ms. 6.) — 10) *eligantur:* Comp. III. — 11) add.: *clerici:* Comp. III. Aug. — 12) cf. supra c. 8. h. t. — 13) *prohibet:* Cont., Böhm. — 14) cf. c. 2. de conc. eccl. III. 8. — 15) *potius:* Reg.

Cap. XXI. 16) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 237. — Comp. III. h. t. c. 8. (Ms. 7.) — 17) *capitulo Vastinensi:* Reg. — 18) *fecerint:* C. R. 1. — 19) *de red. ... libras:* omitt. Reg. oper. mend. — 20) *percipiant:* C. R. 1. — 21) *delegatis:* Comp. III. — 22) *haec:* C. R. 2., Reg. — 23) *possintque:* Comp. III. Aug.

hoc adhibito moderamine toleramus, ut ad praestationem quadraginta librarum non dignitas prioratus, sed[24]) persona prioris maneat onerata, ne forte *vel* circa proventus aliqua videatur facta sectio prioratus ita, quod ipso priore defuncto successor ipsius ad praestationem quadraginta librarum minime teneatur. *Dat. Rom. ap. S. Petr. VII. Id. Febr. Ao. IX.* [1206.]

CAP. XXII.[25])

Canonici privilegiati a Papa super certo numero, si sponte receperunt aliquem supra numerum, contra impetrantes a Papa exceptione numeri uti non possunt.

Idem *Valdensi Episcopo et abbati Vatianensi.*[26])

Pro aliorum provisione (*Et infra:*) *Pro dilecto filio magistro P. Audoen., qui apud apostolicam sedem moram fecisse dignoscitur longiorem, nec adhuc erat competens beneficium ecclesiasticum assecutus, licet ad ipsum esset idoneus obtinendum, venerabili fratri nostro* Burdegalensi archiepiscopo[27]) *literis nostris praecipiendo* mandavimus, ut magistro P.[28]) in aliqua ecclesiarum suarum[29]), ubi ei expedire cognosceret, *omni dilatione et excusatione postpositis, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo* competens faceret beneficium assignari, contradictores[30]) ecclesiastica districtione compescens, qui *se ei ducerent super hoc temere opponendos. Ipse autem archiepiscopus, sicut suis nobis literis intimavit, attendens praefati magistri scientiam et probitatem, et illum cognoscens idoneum ad tale beneficium obtinendum, post susceptionem mandati nostri,* decano et capitulo Xantonensibus auctoritate nostra mandavit, ut ipsum *pro reverentia sedis apostolicae* admitterent in canonicum et in fratrem, *et fraterna caritate tractarent.* Quumque *precibus eius et mandatis nostris* iidem[31]) reluctarentur[32]) canonici, ac indulgentiam de quadragenario[33]) canonicorum numero ei[34]) opponerent[35]), *quam a sede apostolica iactitant se habere,* quia *idem* archiepiscopus *manifeste* cognovit, illos[36]) in elusionem[37]) mandati nostri *et sua* indulgentia eis concessa irreverenter abuti, *et non tantum XL. tunc esse canonicos in eadem ecclesia, sed plures constitit illi evidenter,* praedictum magistrum de praebenda et canonia[38]) Xantonensis ecclesiae[39]) *cum consensu et voluntate tua, frater episcope, et prudentum virorum consilio* investivit, contradictores vinculo excommunicationis adstringens. (*Et infra:*) Quia vero quod per dictum[40]) archiepiscopum de memorato magistro auctoritate nostra provide factum est firmitatem *debitam* volumus obtinere, *discretioni vestrae per apostolica scripta* mandamus[41]) *et districtius praecipimus,* quatenus, si vobis constiterit, praedictos canonicos indulgentiam *praedictam,* quam habent de certo canonicorum numero, non servasse, et aliquem ultra constitutum[42]) numerum in canonicum auctoritate propria recepisse, quum nobis legem imponere non debeant, quam ipsi negligunt observare, latam in ipsos excommunicationis sententiam a praedicto archiepiscopo tamdiu denuncietis[43]) *auctoritate nostra* sublato *cuiuslibet contradictionis et* appellationis obstaculo servandam[44]), donec saepe dictum[45]) magistrum[46]) recipiant in canonicum *et in fratrem,* et ea, quae ad canonicatum[47]) pertinent, cum stallo chori[48]) et loco capituli ei studeant assignare.

CAP. XXIII.[49])

Non beneficiatus, habens sufficiens patrimonium, ad sacros legitime promovetur.

Idem *Bisuntino Archiepiscopo.*

Tuis quaestionibus respondemus, quod clericos in minoribus ordinibus constitutos, de[50]) patrimonialibus bonis habentes unde possint congrue sustentari, etsi nondum fuerint beneficium ecclesiasticum assecuti, dummodo aliud canonicum non obsistat, ad superiores poteris ordines promovere. *Monachi vero etc. [cf. c. 39. de test. II. 20.] Dat. Lat. XI. Kal. Apr. Ao. XI.* [1208.]

CAP. XXIV.[51])

Absenti potest conferri beneficium alio mediante, nec refert, utrum absens investiatur per personam mediam, vel persona media investiatur pro absente. H. d. coniungendo utrumque intellectum, et est casus not. et quotidie practicatur.

Idem *Episcopo Zamorensi.*[52])

Accedens ad apostolicam sedem *dilectus filius B. Hierosolymitanus hospitalarius a nobis ex parte tua quaesivit, utrum clericus absens gratia studiorum de ecclesiastico beneficio possit investiri, et utrum, si rapta puella et in alienam dilata dioecesim in ecclesiae facie consenserit in raptorem, matrimonium huiusmodi legitimum sit habendum. Nos igitur* inquisitioni tuae taliter respondemus, quod *et* clericus absens per alium, vel alius magis[53]) pro ipso poterit[54]) de beneficio ecclesiastico[55]) investiri. *Et rapta puella etc. [cf. c. 7. de rapt. V. 17.]*

CAP. XXV.[56])

Si ad unum canonicatum et praebendam duo sunt recepti simpliciter, receptio non tenet, etiam interveniente apostolica auctoritate. H. d. et est notabile cap., quare tene semper mente et nota ipsum.

Idem *Trecensi Episcopo.*[57])

Dilecto filio *nostro* P. *tit.* sanctae Pudentianae[58]) presbytero cardinali *dilectis filiis R. de Avalon* cellerario[59]) Trecensi[60]) et R. *de Non clerico* procuratori tuo auditore concesso, idem cellerarius proposuit coram eo, quod[61]), quum in manibus Remensis archiepiscopi, tunc apostolicae sedis legati, intendentis[62]) providere G. nepoti suo in Trecensi ecclesia, praebendam, quam ibi[63]) obtinebat, liberaliter resignavit, dictus legatus praefatum G. et eundem cellerarium in canonicos Trecenses instituit, et ambobus capitulum[64]) Trecense stallum[65]) in choro, et locum in capitulo, et idem archiepiscopus supra dictae praebendae fructus dividendos communiter assignarunt[66]), donec idem G. integrum esset *ecclesiae* praebendalе stipendium assecutus, *in eos, qui contra venire praesumerent, excommunicationis sententia promulgata.* Quorum receptionem procurator generalis *bonae memoriae* praedecessoris tui[67]), in partibus Constantinopolitanis[68]) tunc[69]) agentis, postmodum approbavit. Dictus quoque[70]) cellerarius lectionem[71]) et evangelium in hebdomada sua *postea* legisse dignoscitur[72]), et tam decani quam episcopi electioni et aliorum negotiorum tractatibus[73]) sicut canonicus Trecensis interfuit, et domum quandam per capitulum memoratum obtinuit, quae non nisi canonico consueverat assignari. Tuque[74]), quum ad eandem accessisses[75]) ecclesiam consecratus, eum[76]) cum canonicis aliis ad osculum recepisti[77]), quum *tamen* tunc *temporis* non nisi canonici ad osculum admittantur[78]), et eidem super praedictis non movisti per biennium quaestionem. Propter quod[79]) petiit[80]), ut te ab ipsius super hoc[81]) molestatione indebita compescere dignaremur. *Verum dictus R. procurator tuus proposuit ex adverso, quod, quum idem cellerarius praebendam suam in praedicti archiepiscopi Remensis manibus resignasset, ipse de medietate illius nepotem suum, et de medietate alia dictum cellerarium investivit, quam adhuc detinere praesumit in tuum praeiudicium et gravamen, non permittens te libere de ipsa disponere, prout ad te dignoscitur pertinere. Et licet ad dilectos filios decanum et magistros G. Cornutum Parisiensem et S. Remensem canonicos super hoc nostrae fuerint literae*

Cap. XXI. 24) *sed etc.* non exstant in C. R. 2.

Cap. XXII. 25) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 9. (Ms. 8.) — 26) *Vatican.:* Böhm. — *Xanden. episc. et abb. Hacian.* (Ms.: *Hatian.*): Comp. III. — leg. vid.: *Sanctonensi ep. et abb. Hatianensi (Huis')* — 27) *episcopo:* C. H. — 28) *R.:* Cont., Böhm. — *ut ei in al.:* Comp. III. — 29) omitt. Comp. III. Ms. — 30) *contr. et rebelles:* C. R. 2. L. — *praesumptionem eorum:* Comp. III. — 31) omitt. Comp. III. — 32) *reluctarent:* Böhm. — 33) *quadragesimo:* C. H., Comp. III. — 34) *eis:* Comp. III. Ms. — 35) *obtineretur:* Aug. — 36) *eos:* C. R. — 37) *elusione:* C. H. — 38) *canonica:* Comp. III., Cont., Böhm. — 39) abest a Comp. III. — 40) *praedictum:* C. R. t. L. — 41) *Ideoque mand.:* C. H. — 42) *statutum:* C. R. t. — 43) *nuncietis:* C. R. L. H., Comp. III. — 44) *observandam:* C. R. L., Comp. III. — 45) *praedictum:* C. H. — 46) omitt. Comp. III. Aug. — 47) *canonicum:* ib — *canonicam:* C. R. t. — 48) *choro:* C. H.

Cap. XXIII. 49) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 46. — Comp. III. h. t. c. 11. (Ms. 10) — 50) *qui de patr. bon. habent.* C. H.

Cap. XXIV. 51) Restitutum ex Comp. III c. 1. de rapt. V. 9. — 52) *Lat.:* C. H. — *Latunien.:* C. R. t. — *Latonien.:* C. L. — *Glaconien.:* Comp. III. — *Cracoviensi:* Aug. in marg. — 53) *per ipsum pro eo:* Comp. III. Aug. — 54) *potest:* Comp. III. — 55) omitt. ead.

Cap. XXV. 56) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 72. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 57) *Herveo Trecen. ep.:* Reg. — 58) *Petro:* ib. — 59) *cancellario:* C. H. per tot. — 60) *Senonensi:* Comp. IV., Reg. — 61) *coram eo,* quod, quum bon. mem. Guillelmus (G.: Comp. IV.) *Remensis archiepiscopus, tunc ap. sed. leg., ad Trecen. accessisset ecclesiam, in qua G. nepoti suo praebendam* (praebendas: Aug.) *concedere intendebat, quum nulla penitus* (add.: *tunc:* Comp. IV.) *vacaret* (*vacabat, et:* Aug. Ms. B.) *ibidem* (*idem:* Ms.), *dictus cellerarius, non tam ei, quam nobis etiam cupiens in hac parte placere, praebendam, quam in ipsa obtinebat ecclesia, in eius manibus resignavit; qui liberalitati eius volens postmodum grata vicissitudine respondere, de capituli Trecen. assensu, praesente quoque ven. f. n. Senon. archiepiscopo, tam praefatum nepotem suum, quam etiam cellerarium in canonicos Trecen. instituit, et ambobus idem capitulum stallum in choro et locum in capitulo assignavit: quibus idem Remen. archiepiscopus fructus supra dictae praebendae tam diu dividendos communiter* (*communitus:* Aug.) *assignavit, donec praefatus G. integrum esset:* Comp. IV., Reg. — 62) *intenderis:* Cont., Böhm. — 63) *ille:* C. H. — 64) *idem cap.:* Böhm. ex Cont. — 65) add.: *concessit:* C. H. — 66) *assignavit:* ib. — 67) *episcopi Trecen.:* Comp. IV. — 68) *Constantini:* ead. Ms. A. — *Constantinopolis:* Ms. B., Aug. — 69) *iter:* Comp. IV. Ms. A. — 70) *Unde dictus:* Comp. IV., Reg. — 71) *lectiones:* ib. — 72) *noscitur:* C. L. — 73) *tractantibus:* Comp. IV. Ms. A. — 74) *Tu quoque:* Comp. IV., Reg. — 75) *accessisti:* ib. — 76) *dictum cellerarium:* ib. — 77) *recepistis:* Comp. IV. Ms. A. — 78) *admitterentur, et ei:* ib. — 79) *Unde:* Comp. IV. — 80) *petit:* ead. Ms. A. — 81) *sup. hoc:* omitt. ib.

impetratae, cellerarius demum ad nos frustratorie appellavit, ut te posset gravare laboribus et expensis. Idem quoque' Procurator tuus[82] proposuit ex adverso, quod, *'quum in Trecensi ecclesia institutus olim fuerit certus canonicorum numerus et capituli iuramento firmatus, supra dictus archiepiscopus, qui, etsi legatus fuisset in Teutonia, in Senonensi tamen provincia eidem non fuit officium legationis iniunctum, institutionem huiusmodi facere non potuit ut legatus, quia immo, etsi legatus in eadem provincia exstitisset,'* ad unicum[83] *'tamen'* ius spirituale, quod vacabat ibidem, insimul duos canonicos instituere praedicto legato[84] non licuit *'contra canonicas sanctiones.'* Nam si duo unicam[85] praebendam haberent, id esset contra Turonense concilium, quod praebendarum inhibet sectionem. Si vero duobus *'in canonicos et fratres'* receptis uni tantum[86] praebenda duretur, sub exspectatione alias contra Lateranense concilium remaneret. Praeterea licet in ecclesia, in qua non est certus numerus praebendarum, nulla etiam *'praebenda'* vacante[87] in canonicum quis possit[88] assumi, quum intelligatur ad quoddam ius eligi, quod ex[89] electorum assensu de novo creatur, et cum electo in canonicum nascitur et desinit cum defuncto, in ecclesia tamen, quae determinatum habet numerum praebendarum, uno *'duntaxat'* individuo iure vacante, duo simul[90] eligi non possunt ad illud eo, quod[91] huiusmodi spirituale ius dividi seu communicari nequeat inter eos; quanquam interdum hi, ad quos spectat electio, de communi assensu[92] augmentare valeant numerum praebendarum, quoddam ius spirituale[93] de novo creando, nisi forte statutum aliquod obviaret, quod esset iuramento firmatum, vel cui sedis apostolicae confirmatio accessisset, huiusmodi clausula prohibitionis adiecta, ut, si[94] quicquam contra id fieret, non valeret. Propter quod institutionem praefatam nullam fuisse dictus asseruit procurator, quum in Trecensi ecclesia, *'sicut praemissum est,'* certus sit praebendarum numerus, quem capitulum vel legatus augmentare minime intendebat[95] vel ius aliquod de novo creare, *'quod ex eo argui proponebat, quia non fuit unus ad vacantem praebendam et alius simpliciter institutus, sed ad praebendam unicam supradicto modo vacantem exstiterunt ambo recepti. Sed nec Trecense capitulum, ad quod praebendarum collatio nullatenus pertinebat, vel dictus procurator praedecessoris tui receptionem huiusmodi approbare potuit, utpote contra canones attentatam. Tibi quoque nequaquam obfuisse dicebat, quod cellerarium praefatum ad osculum inter canonicos Trecenses admiseras, vel quod aliquanto tempore super hoc negotio siluisti, quum tunc temporis ecclesiae tuae consuetudines, et quae in ea minus legitime facta fuerant, ignorares. Ad haec autem cellerarius sic respondit, quod, quum idem archiepiscopus in Trecensi capitulo suae legationis literas legi fecerit, et legatus eo tempore ab omnibus haberetur, an legatus in illa provincia fuerit, non debebat ulterius in dubium revocari, maxime quum tu in praedictis literis, quas obtinueras contra eum, memoratum archiepiscopum legatum duxeris nominandum. Adiecit insuper, quod licite quis ad spiritualem fraternitatem eligi potest in canonicum et in fratrem, nulla etiam praebenda vacante, argumentum ad hoc cuiusdam epistolae decretalis inducens, in qua legitur, quod, quum T. clericus, nulla in Lingonensi ecclesia praebenda vacante, ab episcopo et canonicis Lingonensibus supradicti archiepiscopi iudicis delegati a nobis intercedente auctoritate in canonicum receptus fuisset et fratrem ita, quod nullius praebendae fructus perciperet, nisi loco proximo vacaturae, nos attendentes, quod dictum T. in canonicum et fratrem recipi non occurrebat canonicis institutis, et vacaturam exspectare praebendam Lateranensi concilio non esset dubium obviare, illicito reprobato quod licitum erat duximus approbandum. Unde quum videretur indignum, ut is, qui receptus erat in canonicum et in fratrem, praebendae beneficio fraudaretur, episcopo et canonicis Lingonensibus dedimus in mandatis, ut, si res taliter se haberet, eidem T. praebendam, quum se facultas offerret, assignare curarent. Allegavit insuper, quod ab apostolica sede frequenter huiusmodi literae impetrantur, ut in ecclesia, in qua certus est numerus praebendarum, nulla praebenda vacante recipiatur quis in canonicum et fratrem, et eidem praebenda, quum se facultas obtulerit, conferatur. Item, licet Turonense concilium sectionem inhibeat praebendarum, nihilominus tamen Romana ecclesia receptionem eorum, qui ad dimidias praebendas assumpti sunt, in canonicos approbando, nonnunquam sectas praebendas eis praecipit integrari. Sed ad hoc fuit ex adverso responsum, quod etsi Romanus Pontifex dimidiatam quoad temporales proventus praebendam contra concilium Turonense illi quandoque praecipiat integrari, cui ius spirituale vacans fuerat cum debita integritate collatum, pro eo tamen, quod ad huiusmodi dimidiam de facto, quum de iure non valeat, est receptus, id mandare minime consuevit, et ex plenitudine potestatis ad unicum ius spirituale non vacans aliquem recipi utilitate vel necessitate pensata valeat indulgere, sicut de Augustino in canone invenitur, qui novo modo provectus et consecratus episcopus, incolumi Valerio episcopo ecclesiae Hipponensis accessit in cathedra, non successit. Et sicut de non vacante praebenda, concessa tamen et confirmata per Romanum Pontificem cuidam clerico in ecclesia Lingonensi et per exsecutorem ipsius ad eandem etiam non vacantem recepto in praeallegata legitur decretali, praefatus tamen archiepiscopus, qui, etsi legatus fuisset in provincia, absque nostra saltem licentia speciali contra iuris scripti tenorem ad unicum ius spirituale, quod vacabat in ecclesia supradicta, in qua certus erat numerus praebendarum, instituere non potuit nepotem et cellerarium supradictus, quum hoc non solummodo Turonensi, sed etiam Lateranensi concilio obviaret, maxime quum nec novum ius creare intenderet, nec praebendarum numerum augmentare, quod inde colligitur, quia resignatione cellerarii procurata eosdem instituit ad unicam praebendam vacantem.'* Unde *'nos,' his et aliis intellectis, 'ante'* dictum cellerarium, *'quem praebendam constitit prius libere resignasse,'* ad restitutionem eorum, quae ratione praedictae[96] institutionis[97] tenebat, *'de consilio fratrum nostrorum'* sententialiter duximus condemnandum, et super praebenda ipsa vel eius parte silentium imponentes ita, quod per hoc praedicto G.[98] nullum praeiudicium generetur, *'maxime'* quum res inter alios acta regulariter aliis non obsistat[99] *'iuxta canonicas et legitimas sanctiones. Nulli ergo etc. Dat. Romae ap. S. Petr. Kal. Mai. Pont. nostr. Ao. XIII.'* [1210.]

CAP. XXVI.[100])

De una praebenda vacante possunt fieri duae, si eius suppetant facultates, alias dividens integrare tenetur.

Idem.[1])

Vacante quadam praebenda in ecclesia tua, duas ex ea constituens, ad illas de consensu[2]) capituli tui[3]) duos canonicos assumpsisti, quorum altero *'apud sedem apostolicam'* viam universae carnis ingresso, praebendam, quam defunctus habuerat[4]), quidam clericus nomine Hippolytus fuit auctoritate sedis apostolicae[5]) assecutus. Verum quum idem Hippolytus te super integritate[6]) praebendae per quasdam nostras literas inquietet, et alius idem ius adversus te se habere proponat, quid facere debeas requisisti.[7]) Super quo *'fraternitati tuae'* sic duximus respondendum, quod, quum Turonensis statuta concilii sectionem inhibeant praebendarum, teneris utrique[8]) de his, quae vacare contigerit, integrare praebendam, nisi *'forte'* rationabili causa de vacante praebenda supradicta[9]) duae fuerint[10]) constitutae, ac tot sint utriusque proventus, quod[10*]) per utramque sit utrique provisum in beneficio competenti. *'Tu denique etc. Dat. Lat. VI. Id. Ian. Pont. nostr. Ao. XVI.'* [1213.]

CAP. XXVII.[11])

Si Papa mandat capitulo, ut aliquem in canonicum recipiant, et praebendam, si qua vacat, conferant, si de mandato scientes alii conferunt, coguntur primum recipere, et de reditibus ecclesiae loco beneficii providere, donec praebendam habeat.

Idem *Vercellensi Episcopo.*

Dilectus filius G.[12]) clericus, *'pro quo canonicando in ecclesia Novariensi scripseramus, quod intendebat per nostras literas non obtento, contra canonicos eiusdem'* nobis exposuit[13]) conquerendo, quod, quum pro eo ad Novariense capitulum mandatum apostolicum[14]) misissemus, ut eum in canonicum reciperent et in fratrem, praebendam, si qua *'tamen'* tunc vacabat, conferentes ei-

Cap. XXV. 82) *proposuit procurator, quod:* Comp. IV., Reg. — 83) *addimus t. praeb. ius:* Comp. IV. Ms. A. mendose. — 84) *sibi:* Comp. IV., Reg. — 85) *unam:* C. R. 1., Comp. IV. Ms. A. — 86) *tantummodo:* Comp. IV., Reg. — 87) add.: *praebenda:* C. L. — 88) *posset:* C. H. — 89) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 90) *insimul:* C. R. 2., Comp. IV., Reg. — 91) *quum huiusmodi:* Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — *quod quum hui.:* Ms. A. — 92) *consensu:* C. R. L. H., Comp. IV., Reg. — 93) *speciale alias spirituale:* C. R. 2. — 94) omitt. C. H. — 95) *intendebant:* Comp. IV. Ms. A. — 96) *supradictae:* Reg. — 97) *investiturae:* Comp. IV., Reg. — 98) *supradicto S.:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *supr. G.:* Ms. A., Reg. — 99) *non noceat:* Comp. IV., Reg.

Cap. XXVI. 100) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 166. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 1) *V. episcopo:* Comp. IV. — *Vratislaviensi:* Gonzalez ex ipso Reg. — inscr. omitt. Reg. Bal. — 2) *assensu:* C. R. L. H., Comp. IV., Reg. — 3) omitt. C. R. 1. — 4) *habuit:* Comp. IV. Ms. A. — 5) *auct. apostolica ass. unde:* C. R. 1. — 6) *integratione:* Comp. IV. Ms. B., Aug., Reg. — 7) *postulasti per sed. ap. edoceri:* Comp. IV., Reg. — 8) *utique:* Reg. — 9) *praedictae:* ib. — *praedicta:* C. R. 1. — 10) *fuerunt:* Comp. IV. Ms. A. — 10*) *quot:* Böhm.

Cap. XXVII. 11) Restitutum ex Comp. IV. c. 4. de conc. eccl. III. 2. — 12) *C.:* Comp. IV. Aug. Ms. B. — 13) *proposuit:* C. R. H. L., Comp. IV. — 14) omitt. Comp. II. Ms. A.

dem, "*ipsi non solum mandatum apostolicum noluerunt adimplere, verum etiam praebendam vacantem, quam mandavimus illi conferri, alii praesumpserunt assignare. Unde petebat a nobis, ut quae de ipso inceperamus exsequi dignaremur. Magister autem Gregorius Novariensis ecclesiae procurator proponebat econtra, quia, quum in illa ecclesia nulla vacaret praebenda, praedictus clericus ad apostolicam sedem accedens falso in ecclesia ipsa nobis suggessit vacare praebendam, et ad suggestionem falsam super receptione sua literas impetrarat. Unde, quum mendax precator carere debeat impetratis penitus, idem procurator ab impetitione ipsius ecclesiam postulabat absolvi. Quum igitur coram dilecto filio nostro G. S. Gregorii ad Velum aureum diacono cardinali, quem eisdem dedimus auditorem, super his diutius litigassent, et idem cardinalis quae fuerant proposita coram eo nobis retulit diligenter,*" Fraternitati[15]) tuae "*per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, si tibi constiterit, quod in Novariensi ecclesia praebenda vacaret tempore, quo "*super praebenda*" eiusdem ecclesiae canonici[16]) nostras literas receperant, quum eam "*penitus*" alii in elusionem[17]) mandati nostri duxerint conferendam, eundem clericum, si non "*alibi*" habet[18]) sufficiens beneficium ecclesiasticum, "*iuxta tenorem prioris mandati nostri a praedictis clericis*" in canonicum[19]) recipi facias[20]), et sibi[21]) de reditibus "*ipsius*" ecclesiae singulis annis "*competentes*" assignari proventus, donec ei sit in beneficio praebenduli[22]) provisum.

CAP. XXVIII.[23])

Habens personatum vel beneficium curatum, si secundo tale receperit, vacat primum; quod si retinere contenderit, etiam secundo privabitur. Hoc primo. *Et is, ad quem spectat beneficii curati collatio, licite confert statim, quum institutus aliud recepit, et, si infra sex menses non confert, devolvitur ad aliam collatio, et aliter punitur.* Hoc secundo. *Cum sublimibus vero et literatis personis circa pluralitatem beneficiorum incompatibilium solus Papa dispensat.* Hoc tertio. Hoc dicit istud cap. utile et famosum.

Idem *in concilio generali.*

De multa providentia fuit in Lateranensi concilio[24]) prohibitum, ut nullus diversas dignitates ecclesiasticas vel[25]) plures ecclesias parochiales reciperet[26]) contra sacrorum canonum instituta; alioquin "*et*" recipiens sic acceptum amitteret, et largiendi potestate conferens privaretur. Quia vero propter praesumptiones[27]) et quorundam cupiditates nullus hactenus aut rarus de praedicto statuto fructus provenit: nos evidentius[28]) et expressius occurrere cupientes praesenti decreto statuimus, ut, quicunque receperit[29]) aliquod beneficium, curam habens animarum annexam, si[30]) prius tale beneficium habebat[31]), eo sit ipso[32]) iure privatus, et, si forte illud retinere contenderit, etiam alio spolietur. Is quoque, ad quem prioris spectat donatio, illud post receptionem alterius libere conferat, cui merito viderit conferendum, et, si ultra sex[33]) menses conferre distulerit, non solum ad alium[34]) secundum Lateranensis concilii statutum eius collatio[35]) devolvatur, verum etiam tantum de suis cogatur proventibus in utilitatem ecclesiae[36]), cuius est illud beneficium, assignare, quantum a tempore vacationis ipsius "*ex eo*" constiterit esse perceptum. Hoc idem in[37]) personatibus esse[38]) decernimus observandum, addentes, ut in eadem ecclesia nullus plures dignitates aut personatus habere praesumat[39]), etiamsi curam non habeant animarum[40]). Circa sublimes tamen et literatas personas, quae maioribus sunt beneficiis honorandae, quum ratio postulaverit, per sedem apostolicam poterit[41]) dispensari.

CAP. XXIX.[42])

Concilium provinciale a beneficiorum collatione suspendit eos, qui post secundam correctionem indignis beneficia conferunt; providet etiam, quis interim beneficia conferat, et illam suspensionem relaxat solus Papa, vel solus patriarcha.

Idem *in eodem.*

Grave nimis est et absurdum, quod quidam ecclesiarum praelati, quum possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promovere, assumere non verentur indignos, quibus nec morum honestas, nec literarum scientia suffragatur[43]), carnalitatis sequentes affectum, non iudicium rationis; unde quanta ecclesiis damna proveniant, nemo sanae mentis ignorat. Volentes igitur huic morbo mederi, praecipimus, ut praetermissis indignis idoneos assumant, qui Deo et ecclesiis velint et valeant gratum impendere famulatum, fiatque de hoc in provinciali concilio diligens inquisitio annuatim ita, ut[44]) qui post primam et secundam correctionem[45]) fuerit repertus culpabilis, a beneficiis conferendis per ipsum concilium suspendatur, instituta in eodem concilio persona provida et honesta, quae suspensi suppleat defectum[46]) in beneficiis conferendis. Et[47]) hoc ipsum circa capitula, quae in his deliquerint, observetur. Metropolitani vero delictum superioris iudicio relinquatur, ex parte concilii nunciandum. Ut autem haec salubris provisio[48]) pleniorem consequatur effectum, huiusmodi suspensionis sententia praeter Romani Pontificis auctoritatem[49]) aut proprii patriarchae minime relaxetur, ut[50]) in hoc quoque quatuor patriarchales sedes specialiter honorentur.

CAP. XXX.[51])

Rector ecclesiae, non obstante consuetudine episcopi, vel patroni, debet de reditibus ecclesiae sufficientem habere portionem. H. d. usque ad §. *Qui vero.* (Qui vero etc.:) *Privatus est parochiali ecclesia rector in ea non residens, nisi sit annexa dignitati vel praebendae, quo casu debet ibi habere perpetuum vicarium. Et in fine prohibet, in fraudem rectoribus de ipsius proventibus pensionem in beneficium dari.* H. d. Vel sic: *non residens in ecclesia parochiali, vel non ponens vicarium, quando est annexa beneficio maiori, privatur est ea.* H. d.

Idem *in eodem.*

Exstirpandae consuetudinis vitium in quibusdam partibus inolevit, quod scilicet parochialium ecclesiarum patroni et aliae quaedam personae proventus ipsarum sibi "*paene*" penitus vindicantes, presbyteris earundem[52]) servitiis[53]) deputatis relinquunt adeo exiguam portionem, quod[54]) ex ea nequeant congrue[55]) sustentari. Nam, ut pro certo didicimus, in quibusdam regionibus parochiales presbyteri pro sua[56]) sustentatione non obtinent nisi quartam quartae, id est sextam decimam decimarum. Unde fit, ut in his regionibus paene nullus inveniatur sacerdos parochialis, qui ullam[57]) vel modicam habeat peritiam literarum. Quum igitur[57*]) os bovis ligari[58]) non debeat triturantis, sed qui altario servit de altari vivere debeat, statuimus, ut, consuetudine qualibet episcopi vel patroni, seu cuiuslibet[59]) alterius non obstante, portio presbyteris ipsis sufficiens assignetur. Qui vero parochialem habet[60]) ecclesiam, non per vicarium, sed per se ipsum illi deserviat in ordine, quem ipsius ecclesiae cura requirit, nisi forte dignitati vel praebendae parochialis ecclesia[61]) sit annexa. In quo casu concedimus, ut[62]) "*is,*" qui talem habet praebendam vel dignitatem, quum oporteat eum in maiori ecclesia[63]) deservire, in ipsa parochiali ecclesia idoneum et perpetuum habeat[64]) vicarium canonice[65]) institutum, qui, ut praedictum est, congruentem[66]) habeat de ipsius[67]) ecclesiae proventibus portionem; alioquin illa se sciat auctoritate huius decreti privatum, libere alii[68]) conferenda, qui velit et possit quod dictum[69]) est adimplere. Illud autem penitus interdicimus, ne quis in fraudem de proventibus ecclesiae, quae[70]) curam habere debet proprii sacerdotis, pensionem alii quasi pro beneficio conferre praesumat.

CAP. XXXI.[71])

Non debent religiosi ecclesias vel decimas a laicis sine dioecesanorum consensu recipere, excommunicatos vel interdictos ad divina admittere, in ecclesiis quoque, quae ad eos non pleno iure pertinent, instituere vel destituere, sed praesentabunt dioecesanis ad eas viros idoneos.

Idem *in eodem.*

In Lateranensi concilio noscitur fuisse[72]) prohibitum, ne quilibet regulares[73]) ecclesias seu decimas sine episcoporum[74]) consensu

Cap. XXVII. 15) *discretioni:* Comp. IV. — 16) *praeb. iam dicti clerici:* ib. — 17) *elisionem:* Comp. IV. Ms. A. — *delusionem:* Aug. Ms. B. — 18) *habeat:* Comp. IV. Aug. — omitt. Ms. B. — 19) *in can.:* omitt. Comp. IV. — 20) *faciatis:* Comp. IV. — quae sequ. omitt. Ms. B. — 21) *eisdem:* Comp. IV. Aug. — *eidem:* Ms. A. — 22) *praebendario:* Comp. IV. Aug., Ms. A.

Cap. XXVIII. 23) conc. Lat. IV. (A. 1215.) c. 29. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 24) cf. supra c. 5. h. t. — 25) *aut:* C. H. — *et:* Comp. IV., conc. — 26) *acciperet:* C. H. — 27) *suppressiones:* conc. Ms. — 28) *attentius et evidentius:* C. H. — 29) *rec. ad ecclesiam ben. habens cur. ani.:* Comp. IV. Ms. A. — 30) *sed:* ib. — 31) *obtinebat:* ib., conc. — 32) *ipsa:* conc. Ms. — 33) *tres:* conc. — 34) *aliam:* ib. — 35) *ei. coll.:* abest a Comp. IV. — 36) *illius eccl.:* conc. Ms. — 37) *et in:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 38) *personatibus ecclesiae:* C. R. 1. L. — seq.: *esse:* abest a conc. et Comp. IV. Ms. A. — 39) *praesumant:* Comp. IV. Aug. — 40) add.: *annexam:* Comp. IV. Ms. A. — 41) *peteat:* Comp. IV. Ms. B.

Cap. XXIX. 42) c. 30. conc. eiusd. — Comp. IV. h. t. c. 5. — 43) *suffragantur:* C. H. — 44) *quod:* Comp. IV., conc. — 45) *correptionem:* conc. Ms. — 46) *defectus:* Comp. IV. Aug. — 47) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 48) *institutio alias provisio:* C. R. 1. — 49) *conscientiam:* Comp. IV. Ms. A., conc. Ms. — 50) *ut in hoc etc.:* absunt a Comp. IV. Aug. et Ms. A.

Cap. XXX. 51) c. 32. ib. — Comp. IV. h. t. c. 6. — 52) *earum:* Cant., Böhm. — 53) *servitio:* Comp. IV. Ms. A., conc. — 54) *ut:* Comp. IV., conc. Böhm. — 55) omitt. C. R. 1. — 56) omitt. conc. ap. Mans. — 57) abest a Comp. IV. Aug. et Ms. B. — 58) *alligari:* Comp. IV., conc. — 59) *cuiuscunque:* ib. — 60) *habeat:* Comp. IV. Ms. B. — 61) *ecclesiae:* Ed. Rom. sper. mend. — 62) omitt. Comp. IV. Aug. — 63) abest a Comp. IV. Ms. A. — 64) *studeat habere:* conc., Comp. IV. Ms. A., Aug. — Ms. B. omitt. verb.: *stud. habere . . . . congruam.* — 65) abest a Comp. IV. Ms. A. — 66) *congruam:* ib., C. R. 1., omitt. Comp. IV. Aug. — 67) *ipsis:* conc. Ms. — 68) *aliis:* Comp. IV. Aug. — 69) *praedictum:* conc. — 70) *qui:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XXXI. 71) c. 61. ib. — Comp. IV. h. t. c. 7. — 72) *esse:* C. R. 1. — cf. conc. Lat. III. c. 9. — 73) *regularis . . . praesumat:* Comp. IV. Ms. A. — 74) *episcopi:* ib.

de manu laici[75]) praesumant accipere, nec excommunicatos vel[76]) nominatim interdictos admittant aliquatenus ad divina. Nos autem id fortius inhibentes, transgressores digna[77]) curavimus[78]) animadversione punire, statuentes nihilominus, quatenus in ecclesiis, quae ad ipsos pleno iure non pertinent, iuxta eiusdem concilii statuta episcopis instituendos presbyteros repraesentent, ut illis de plebis cura respondeant, ipsis vero pro rebus[79]) temporalibus rationem exhibeant competentem, institutos vero removere non audeant episcopis inconsultis. Sane adiicimus, ut illos repraesentare procurent, quos vel conversatio notos reddit, vel commendat probabile testimonium praelatorum.

CAP. XXXII.[80])

Absens in theologiae studio fructus beneficiorum suorum percipit in absentia, sed quotidianas distributiones non.

Honorius III. *Abbati et Priori sanctae Genovefae.*

Licet vobis direxerimus scripta nostra, ut '*dilecto filio*' magistro N.[81]) Eboracensi[82]) archidiacono, in sacra pagina cupienti studere, proventus suos ecclesiasticos faceretis integre ministrari: nolumus tamen[83]), '*nec nostrae intentionis exstitit*,' ut quotidianas '*illas*' distributiones[84]), quae tantum residentibus in ecclesiis, et his, qui intersunt horis canonicis, exhibentur, ei tribui faciatis.

CAP. XXXIII.[85])

Propter paupertatem praebendarum ecclesiae cathedralis possunt eis annecti capellae, reservata ipsarum presbyteris congrua portione.

Idem *Vesprimensi*[86]) *Episcopo.*

Exposuisti nobis '*in nostra praesentia constitutus,*' quod ecclesiae tuae canonici, diminuta ipsorum provisione a tempore concilii generalis, quum eis extunc non fuerint ad eorum sustentationem concessae capellae, sicut ante[87]) fieri consuevit, de reditibus praebendarum suarum, '*quum nimium sint exiles,*' nequeunt sustentari, '*propter quod plures ipsorum eadem ecclesia relicta in eiusdem et clericatus cogutur approbrium aliorum se obsequiis mancipare. Unde humiliter supplicasti, ut de capellis eisdem provisionem eorundem de nostra permissione tibi ampliare liceret. Quia vero per hoc statutis derogaretur eiusdem concilii, quae servari volumus inconcussa, te in hac parte nequivimus exaudire. Verum illorum paupertati paterno compatientes affectu, et tibi etiam, prout exposcit devotionis tuae meritum, gratiam facere cupientes, fraternitati tuae de qua plenam fiduciam obtinemus, praesentium auctoritate mandamus, ut,*' Si evidens necessitas vel utilitas exigat, praebendas ecclesiae tuae poteris[88]) de capellis in perpetuum annectendis eisdem, sicut[89]) discretione praevia expedire[90]) videris, augmentare, reservata tamen[91]) congrua '*singularum*' capellarum presbyteris portione.

CAP. XXXIV.[92])

Licet ecclesia ex donatione laici beneficium conferat, tenet illius beneficii impetratio, de hoc mentione non habita.

Idem *Episcopo et Priori et Archidiacono Herfordensibus.*[93])

Dilectus filius G.[94]) '*pauper*' clericus nobis[95]) proposuit, quod, quum decano et capitulo '*ecclesiae beati Martini*' Andegavensis preces direxerimus et praecepta, ut ipsum, quam cito facultas se offerret, in canonicum reciperent et in fratrem, vobis super hoc executoribus sibi datis, '*vacantibus interim duabus in ecclesia praefata praebendis, dictus clericus, ut mandatum nostrum exsequeremini circa ipsum, a vobis cum instantia postulavit. Sed*' quia '*ipsorum*' decani et capituli procurator excipiendo proposuit, '*nostras super hoc*' literas non valere pro eo, quod in eis mentio non fiebat, quod praefatus[96]) decanus ex donatione regis praebendarum eiusdem ecclesiae collationem haberet, vos mandati nostri executores non esse interloquendo dixistis, et sic '*illae*' duae praebendae, quae medio tempore[97]) vacaverant, aliis sunt collatae[98]), '*et dictus clericus occasione huiusmodi, quam vos malitiose receptisse videmini, remansit hactenus sua provisione frustratus, propter quod idem nostram audientiam appellavit, appellationi cuius dicimini detulisse. Nolentes igitur, ut saepe dictus clericus frustratus a vobis literarum nostrarum commodo ulterius suspendatur, vobis firmiter*' Mandamus, quatenus, occasione[99]) huiusmodi, quam reputamus frivolam, non obstante, mandatum nostrum '*ad vos pro ipso directum taliter sine difficultate qualibet*' exsequi procuretis[100]), '*quod ipse propter hoc ad nos ulterius non recurrat, nec vos possitis de inobedientia reprehendi, quae idololatriae comparatur.*'

CAP. XXXV.[1])

Pueri et aliae beneficiati non sunt idonei ad beneficia consequenda. H. d. inhaerendo verbis literae.

Gregorius IX. *Argentinensi Episcopo.*

Super inordinata ordinatione *(Et infra:)* Quum autem illi sint in ecclesiis idonei reputandi, qui servire possunt et volunt in ipsis, consultationi tuae taliter respondemus, quod pueri et beneficiati, qui non possunt in eadem ecclesia deservire, in ea[2]) non debent idonei reputari.

CAP. XXXVI.

Pro unius praebendae integratione alia dividi non debet.

Idem *Archiepiscopo et Magistro R. Turonensibus.*

Quum causam, quae inter Aurelianensem episcopum et I. de Blesis canonicum sanctae Crucis super integratione praebendae ipsius canonici vertebatur, vobis duxerimus committendam *(Et infra:)* Consultationi vestrae[3]) taliter respondemus, quod nostrae intentionis non exstitit[4]), ut pro integratione praebendae supradicti canonici praebenda de novo[5]) aliqua scinderetur.

CAP. XXXVII.

Clerici ignobiles et non eminentis scientiae propter hoc non debent a praebendis repelli, etiam in ecclesia, quae tales admittere non consuevit.

Idem.

Venerabilis frater noster Portuensis episcopus supplicavit, ut, quum quandam praebendam, quae in Argentinensi[6]) ecclesia tamdiu vacaverat, quod donatio eius erat ad sedem apostolicam devoluta, I. clerico contulerit, dum in illis partibus legationis officio fungeretur, suam collationem benigno prosequeremur affectu[7]). Verum procurator Argentini capituli proposuit ex adverso, quod idem capitulum, hoc audito, consuetudinem allegans antiquam inviolabititer observatam, iuxta quam nullum, nisi nobilem et liberum[8]), et ab utroque parente illustrem, honestae[9]) conversationis ac eminentis scientiae, in suum consortium hactenus admiserant, ne contra hoc fieret, maxime quum nulla tunc praebenda vacaret, antequam monitorias vel executorias literas recepisset, ad sedem apostolicam appellavit. (*Et infra:*) Nos igitur attendentes, quod non generis, sed virtutum nobilitas vitaeque honestas gratum Deo faciunt et idoneum servitorem, ad cuius regimen non multos secundum carnem nobiles et potentes elegit, sed ignobiles ac pauperes eo, quod non est personarum acceptio[10]) apud ipsum[11]), et vix ad culmina dignitatum, nedum praebendas[11*]) viri eminentis scientiae valeant reperiri, exceptiones huiusmodi non duximus admittendas. (*Et infra:*) Discretioni vestrae mandamus, quatenus, si vobis constiterit, praedictam praebendam vacasse, quando ipsam dicto I. contulit episcopus memoratus, ipsum ad eam[12]) recipi faciatis.

CAP. XXXVIII.

Si mandatur provideri in ecclesia, non potest de ecclesia provideri.

Idem.

Quum olim priori sanctae M.[13]) dederimus in mandatis, ut G.[14]) diacono in aliqua ecclesia civitatis vel dioecesis Lucanae auctoritate apostolica provideret, idem praefatum G.[15]) ecclesiae sancti Petri de Vico rectorem auctoritate huiusmodi nisus[16]) est designare, in

---

Cap. XXXI. 75) *laicali:* ib., conc. — 76) *nec:* Comp. IV. Ms. A. — 77) *condigna:* ib., conc. — 78) *curabimus:* C. H., Comp. IV. Ms. A. B., conc. — 79) *de reb.:* C. H.

Cap. XXXII. 80) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 81) *R.:* C. R. — *Ricco:* Comp. V. — 82) *Ebroicensi:* ib. — 83) *non tamen volumus:* ib. — 84) *retributiones:* ib.

Cap. XXXIII. 85) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 86) *Vesprinensi:* Cir. — 87) *antea:* Comp. V. — 88) *poteris:* ib. — 89) omitt. C. R. 1. — 90) abest ab eod. — 91) omitt. C. R. L. H., Comp. V., Cont.

Cap. XXXIV. 92) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — 93) *Maclon:* Comp. V. Ms. — leg. cum Cir.: *Macloviensibus (St. Malo*).* — 94) *S.:* C. H. — *de Bec:* C. L. — 95) *in nostra proposuit praesentia constitutus:* Comp. V. — 96) *praedictus:* C. R. 1. — 97) abest ab eod. — 98) *collocatae:* Böhm. — 99) *ratione:* ib. — 100) *exequemini:* ib.

Cap. XXXV. 1) Literas similes *Petragoricensi ep. et abbati de Petrosa Cist. ord., Petragoric. dioeces.* scriptas *(Dat. Perus. XVI. Kal. Aug. Ao. III.)* exstant ap. Manriqu. Annal. IV. 390. — 2) *an ea:* omitt. C. R. 1.

Cap. XXXVI. 3) *tuae:* Cont., Böhm. — seq.: *taliter:* omitt. C. R. — 4) *exstitit:* Cont. — 5) *de nov.:* omitt. C. R. 1.

Cap. XXXVII. 6) *Argentina:* C. R. 1. — 7) *effectu:* C. R. 1. L. — 8) *nobilem virum:* C. H. — 9) *et hon.:* C. L. — 10) *exceptio:* ib. — 11) *Deum:* C. H. — 11*) *ad praet.:* Cont., Böhm. — 12) *eandem:* C. R. 1.

Cap. XXXVIII. 13) *Mariae:* C. R. L. H. — 14) *V.:* C. R. 1. — *W.:* C. R. 2. H. — *Gu.:* Cont. — 15) *Gu.:* Böhm. — 16) *visus:* C. L.

qua rector ab eiusdem ecclesiae clericis eligi consoevit[17]), excommunicationis sententiam nihilominus proferens in rebelles. Quum igitur[18]) mandatum huiusmodi se ad talia non extendat, nec ad rectoriam vel dignitatem nostra feratur intentio, quum pro simplici beneficio iussio nostra manat: mandamus, quatenus tam institutionem huiusmodi quam excommunicationis sententiam propter hoc latam denuncies[19]) non tenere.

TITULUS VI.

DE CLERICO AEGROTANTE[1]) VEL DEBILITATO.

CAP. I.[2])

Clericus infirmus integre percipit fructus beneficii sui.

Gregorius *Caudido Episcopo Urbevetano.*[3])

Quum percussio corporalis, *'utrum pro purgatione an pro vindicta contingat, Dei in hoc iudicium ignoratur, non debet a nobis addi flagellatis afflictio, ne nos culpae, quod absit, offensa respiciat. Et quia praesentium lator Calumniosus pro hac percussione, quam sustinet, consueta sibi commoda ab ecclesia vestra asserit negari, idcirco'* Fraternitatem tuam *'praesentibus'* hortamur *'epistolis,'* quatenus latorem praesentium[4]) ad percipienda *'beneficia,'* quae consueta sunt ab ecclesia tua, aegritudo sua non debeat impedire; quia, si alii eius essent exemplo deterriti, forte non posset qui militaret ecclesiae inveniri; sed secundum *'loci'* eius ordinem quaecunque[5]) ei, si sanus esset, poterant ministrari, de ipsa exiguitate, quae ecclesiae potest accedere, fraternitas tua *'divini contemplatione iudicii'* praebeat[6]) aegrotanti, *'quatenus etc.'*

CAP. II.[7])

Presbyter, cui medietas palmae cum duobus digitis est abscissa, missam non celebrat, sed ceteris sacerdotalibus fungi potest.

Eugenius Papa.[8])

Presbyterum, cuius duos digitos cum medietate palmae a praedone abscissos *'esse'* significasti, missam non permittimus celebrare, quia nec[9]) secure propter debilitatem, nec sine scandalo propter deformitatem[10]) membri hoc fieri posse confidimus. Ipsum autem ceteris[11]) officiis sacerdotalibus fungi minime prohibemus. *'Praeterea etc. [cf. c. 1. de apostat. V. 9.]'*

CAP. III.[12])

Si rector ecclesiae sit leprosus, dandus est ei coadiutor.

Lucius III.[13])

De[14]) rectoribus ecclesiarum leprae macula usque[15]) adeo infectis, quod altari servire non[16]) possunt, nec sine magno scandalo eorum, qui sani sunt, ecclesias ingredi, hoc[17]) volumus te tenere, quod eis dandus est coadiutor, qui coram habeat animarum, et de facultatibus ecclesiae ad sustentationem suam congruam recipiat[18]) portionem.

CAP. IV.[19])

Si rector ecclesiae sit leprosus, ab administrationis officio removetur; sed de bonis ecclesiae sustentatur.

Clemens III.[20])

Tua nos duxit fraternitas consulendos: *(Et infra: ['cf. c. 19. de sent. exc. V. 39.'])* De sacerdote *'vero,'* qui divino iudicio leprae morbo[21]) repercussus[22]) in parochiali ecclesia praelationis officio fungitur, dicimus[23]), quod pro scandalo et[24]) abominatione[25]) populi ab administrationis debet officio removeri, ita *'quidem,'* quod iuxta facultates ecclesiae[26]) sibi necessaria, quamdiu vixerit, ministrentur.

CAP. V.[27])

Episcopo, qui propter morbum incurabilem pastorale officium exercere non potest, dandus est coadiutor.

Innocentius III. *Arelatensi Archiepiscopo.*

Ex parte tua fuit propositum *'coram nobis,'* quod, quum[28]) *'venerabilis frater noster'* Aurasiensis[29]) episcopus gravi et incurabili morbo fere *'iam'* per quadriennium laboraverit[30]) ita, quod pastorale officium non *'potuit, nec'* potest ullatenus exercere, *'nobilis vir de Baucio'* princeps terrae illius, *'consules'* ac cives civitatis eiusdem a te postulant[31]) incessanter, ut *'tam'* ipsis *'quam Aurasicensi ecclesiae,'* quum sis metropolitanus eorum, studeas providere. Verum[32]) quum *'tu'* ipsum[33]) ad cessionem compellere non[34]) possis, nec debeas ullo modo, nec afflicto afflictio sit addenda, immo potius *'sit'* ipsius miseriae miserendum[35]), eo, quod idem[36]) vir[37]) bonus extiterit *'et honestus,'* et ecclesiam salubriter sibi commissam gubernaverit[38]), *'quid super his agere debeas, sedem duxisti apostolicam consulendam.'* Nos *'igitur'* volentes tam *'praefato'* episcopo quam ecclesiae *'suae salubriter'* providere[39]), *'fraternitati tuae taliter respondemus et per apostolica scripta'* mandamus, quatenus illi coadiutorem associes virum providum et honestum, per quem tam episcopo quam populo *'sibi commisso'* utiliter[40]) consulatur. *'Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Non. Dec. Pont. nostr. An. VII.'* [1204.]

CAP. VI.[41])

Honorius III. *Episcopo Aversano.*[42])

Consultationibus *(Et infra:)* Archidiaconum autem, quem morbo paralytico laborantem officium linguae asseris amisisse, coadiutor est merito adhibendus[43]), *'maxime si de ipsius processerit voluntate.'*

TITULUS VII.

DE INSTITUTIONIBUS.

CAP. I.[1])

Numerus clericorum debet institui in ecclesiis collegiatis secundum facultatem ipsarum.

Ex concilio Arelatensi.

Non amplius suscipiantur in monasterio monachorum aut clericorum[2]), seu etiam puellarum, quam quot[3]) se regere de bonis ecclesiae absque penuria *'ecclesiae'* possint.

CAP. II.[4])

Laici in canonicos non possunt institui.

Eugenius.[5])

In ecclesia vestra certum numerum[6]) canonicorum, sicut nobis innotuit, communiter instituere curavistis, *'et institutionem vestram*

Cap. XXXVIII. 17) *consueverat:* C. H. — 18) *enim:* C. R. 1. — 19) *denuncietis:* ib.

TIT. VI. 1) *aegroto:* C. R. 1. — Cap. I. 2) Restitutum ex Greg. I. Reg. II. 8. (A. 592.) — Lips. XXI. 5., Comp. 1. h. t. c. 1. — 3) *ad Ca. ep.:* Lips. — *Cand. ep. de Urbe veteri:* Comp. I., Reg. — 4) *M.:* C. II. — *eum:* Bohm. — *quatenus nihil eum ad percipienda* (add.: *beneficia:* Comp. 1. Aug.), *quae consueta sunt, haec aegritudo debeat impedire: quia diversis in ecclesia militantibus varia, sicut nosti (nostis:* Comp. I. Aug.), *saepe contingit infirmitas, et, si hoc fuerint exemplo deterriti, nullus de cetero, qui ecclesiae militet (militat:* Lips.), *poterit inveniri:* Lips., Comp. I., Reg. — 5) *quaeque:* Reg. — 6) *praebere non desinat:* Lips., Comp. I., Reg.

Cap. II. 7) Restitutum ex App. XXVI. 15., Lips. XI. 14., Cass. XXI. 22., Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *Eugenius P. I. Sarensi ep.:* App. — *Quellensi archiep.:* Cass. — *Eug. III. loc. archiep.:* Lips. — *Eug. P. Io. Cell. S. archiep.:* Comp. I. Ms. — *Eug. P. Iocell. archiep.:* Aug., ex quibus quidem lectionibus ita vera restituenda est inscriptio: *Eugenius P. III. Iocellino Sarensi episcopo.* — 9) *non:* App. — 10) *infirmitatem:* Cass. — 10*) *id:* App. — 11) *in cet.:* Lips.

Cap. III. 12) Restitutum ex App. XXXVII. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 13) *Turon. ep.:* Comp. I. Ms. — *Lincolniensi:* App. — add.: *P. C. Ad aures* (Ms. add.: *nostras*): Comp. I. — cf. c. 8. de rescr. I. 3. — 14) *Super eo vero, quod quaesivisti de rect. eccl.:* App. — 15) omitt. ib. — 16) *nulla ratione:* ib., Comp. I. — 17) *haec (hoc:* App. — omitt. Comp. I. Ms.) *tuam volumus fraternit. tenere:* ib. — 18) *percipiat:* C. R. 1. — *recipiant:* Comp. I.

Cap. IV. 19) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 384., Comp. II. h. t. c. 2. — 20) *Coelestinus III.:* Comp. II. Ms. A. — 21) *lepra:* Luc. — 22) *respersae:* Luc., Comp. I. — 23) *tibi duximus intimandum:* ib. — 24) *vel:* ib. — 25) *obmurmuratione:* Luc. — 26) *eccl., si quod vixeril, ministretur:* ead. mendose.

Cap. V. 27) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 166. — Comp. III. h. t. c. 1. — 28) omitt. C. R. 1. — 29) *Areletan.:* C. H. — *Aurasicenensis:* C. L. — *Arausicen.:* Comp. III. Aug. — *Aurasicensis:* Comp. III. Ms., Reg., Böhm. — 30) *laboraret:* Comp. III. — *laboravit:* Reg., Cont., Bohm. — 31) *postulabant:* C. H. — *postularunt:* Comp. III. — 32) *Verumtamen:* ib. — 33) *praedictum episcopum:* Comp. III., Reg. — 34) *nec:* ib. — 35) *miserandum:* Comp. III., Cont. — 36) *ipse:* Comp. III. Aug. — 37) omitt. C. R. (1. L. — 38) *gubernavit:* Reg. — 39) *provideri:* C. R. L. II., Comp. III., Reg. — 40) *salubriter:* ib.

Cap. V. 41) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 42) *Verce.:* C. H. — *Adversano:* C. R. 1. L. — *Aversan.:* Comp. V. Ms. — 43) *coadiutorem poteris adhibere:* Comp. V.

TIT. VII. Cap. I. 1) c. 8. conc. Arel. IV. (hab. A. 813.) — Comp. II. h. t. c. 1. — 2) *canonicorum:* Comp. II. Ms. A. — 3) *quod:* Bohm. — *nisi quo degere:* Comp. II. Ms. A.

Cap. II. 4) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 385., Comp. II. h. t. c. 2. — 5) *Aug.:* Comp. II. Ms. B., Aug. — *Idem* (i. e. Eugenius): Ms. A. — *Idem* (Clemens III.?) *Asturicensi ep.:* Luc. — 6) *certum numero . . . consuevit instituere:* Luc., mendose.

religione firmare iuramenti. Unde, quia numero illo successu temporum diminuto in dubitationem deducitis, utrum ipsum numerum de institutione canonicorum supplere possitis, laicis computatis, qui in ecclesia vestra canonicorum titulo nominantur, et statutus numerus sit impletus, ut haec ambiguitas a vestris cordibus auferatur, nobis videtur, quod,' Quum[7]) laici non debeant[8]) in canonicorum numero computari, nec vos debeatis differre[9]), quo minus statutum numerum[10]), '*iuramento praestito roboratum,*' de aliis clericorum personis idoneis '*canonicos*' suppleatis; '*nec enim alia vestra intentio fuisse putatur, quam quod*' tales ad supplendum numerum, '*quum necesse foret*, invenire '*unanimiter*' curetis[11]), per quos Deo in divinis officiis per ecclesiasticos ordines congrue serviatur[12]). '*Ad haec vero districtius prohibemus, ne de cetero laicos in canonicos admittatis.*'

CAP. III.[13])

Institutio beneficiorum spectat ad episcopos vel eorum officiales

Alexander III. *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Ex frequentibus querelis '*personarum satis manifeste*' didicimus, in partibus vestris consuetudinem pravam '*admodum et enormem, et sanctorum Patrum constitutionibus omnimodo contrariam*' a multis retro temporibus invaluisse, quod '*videlicet*' clerici, '*caeca cupiditate ducti, ecclesias et*' ecclesiastica beneficia sine consensu[14]) episcopi dioecesis[15]) vel officialium suorum, qui hoc de iure possunt[16]) '*facere*,' recipiunt, minus quam deceat '*sollicite*' cogitantes, quomodo id[17]) a[18]) Patrum sanctorum est institutionibus[19]) alienum et ecclesiasticae contrarium honestati. Unde, quum tu[20]), frater archiepiscope, ex officio tibi commisso[21]) tam iniquam consuetudinem de provincia tua velis[22]), sicut debes[23]), radicitus exstirpare, tam in '*clericos*' illos, qui '*ecclesias vel*' ecclesiastica beneficia '*de cetero*' taliter[24]) occupata scienter detinent, quam in eos[25]), qui '*ecclesias vel ecclesiastica beneficia*' de cetero[26]) '*taliter*' occupare praesumpserint, '*sicut ex literis tuis intelleximus,*' excommunicationis sententiam protulisti. Nos itaque eandem sententiam ratam '*et firmam*' habentes, et eam auctoritate apostolica confirmantes, '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*singuli vestrum, sententiam in suis episcopatibus saltem quater in anno innovantes, eam contradictione et appellatione cessante faciatis inviolabiliter observari.*' clericos[27]) ipsos, qui ipsam[28]) sententiam '*incurrerunt vel de cetero*' incurrerint[29]), nisi congrue[30]) satisfecerint, '*et a praesumptione sua omnino destiterint,*' absolvere minime praesumatis.

CAP. IV.[31])

Ultra facultates non debet quis institui invitis clericis ecclesiae.

Clemens III.[32]) *Clero*[33]) *Constantinopolitano.*

Auctoritate apostolicae sedis '*debitoque officii nostri compellimur, viros ecclesiasticos oculo benigniori prospicere, eisque, ne graventur molestiis, pastorali sollicitudine providere. Hac itaque ratione inducti auctoritate apostolica prohibemus, ne aliquis vestrum a quocunque in civili vel criminali negotio, nisi in foro ecclesiastico impetatur, nec per saecularem personam carceri aut vinculis, nisi ab archiepiscopo suo eiectus fuerit ex ordine clericali, aliquatenus mancipetur, nec absque rationabili et manifesta causa in officio suo, vel iure suo gravamen ab aliquo patiatur. Prohibemus etiam, ne vicarius regis seu quaecunque persona vicem saecularis potestatis gerens vobis in domibus aut aliis rebus vestris iniuriam praesumat inferre; sed tam in his quam in aliis privilegia, vobis a regibus vel archiepiscopis pia consideratione concessa, inviolata volumus conservari.*' Statuimus insuper, ut nullus in ecclesiis vestris ultra, quam facultates earum[34]) sustineant, vobis instituatur invitis.

CAP. V.[35])

Quum in ecclesiis oportet extraneos institui, non debent institui clerici certae originis tantum, sed undecunque sint; dum tamen sint idonei.

Innocentius III. *S. Marcelli*[36]) *et S. Susannae cardinali apostolicae sedis legato.*

Ad decorem '*et commodum tam ecclesiae S. Sophiae, quam aliarum ecclesiarum, quae sunt in urbe Constantinopolitana constructae, noscitur pertinere, ut literati viri et morum honestate conspicui, de quibuslibet mundi partibus venientes, instituti debeant in eisdem. Verum*' Sicut nostris auribus est suggestum, '*venerabilis frater noster*' Constantinopolitanus patriarcha, '*eorum immemor, quae sibi suggessimus viva voce ac postmodum per scripta mandavimus, si tamen ad ipsum nostrae literae pervenerunt,*' aliarum nationum clericos spernens, Venetos tantum in Constantinopolitanis ecclesiis[37]) satagit collocare, non attendens, quod in omni gente qui facit iustitiam acceptus est Deo, nec sanctuarium Dei convenit iure hereditario possideri. Quocirca '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus moneatis[38]) eundem, ut viros '*religiosos, honestos et*' literatos, et alias idoneos[39]), undecunque originem duxerint, in praedictis ecclesiis, et maxime in maiori, instituere non postponat; alioquin[40]) indignum se reddet[41]), ut vos aliarum clericos nationum ad eius obedientiam compellatis, '*praesertim quum ipsi propter hoc ad nostram duxerint audientiam appellandum.*' Nec dissimulare potestis[42]), quin hoc[43]) nostris auribus intimetis, ut ex hoc ipso, an verum sit quod super hoc[44]) Venetis dicitur promisisse, conicere valeamus. '*Si qui vero clerici per eos vel alterum vestrum sunt in praedictis ecclesiis instituti, appellatione postposita faciatis eos pacifica possessione gaudere, etc. Dat. Ferentini XI. Kal. Iul. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. VI.[45])

Institutiones et custodiae possunt de iure speciali ad non episcopum pertinere, et pendente lite cum dioecesano defenditur in possessione. H. d. Vel sic: *Si possidet ius instituendi is, ad quem de iure communi non spectat, pendente iudicio proprietatis in possessione defenditur.*

Idem *Heliensi Episcopo et Archidiacono*[46]) *Norvicensi.*[47])

Quum venissent ad apostolicam sedem '*dilecti filii magister Honorius*' archidiaconus Richemundiae, et '*magister Columbus subdiaconus noster, I. de Eboraco, et R. Arepel*' procuratores '*venerabilis fratris nostri*' Eboracensis archiepiscopi, '*eos in consistorio nostro duximus audiendos.*' Ex parte '*autem*' archiepiscopi '*memorati*' fuit propositum, quod institutio personarum et custodia ecclesiarum vacantium ad eum in dioecesi sua spectat[48]) tam de iure[49]) communi quam de consuetudine generali. Verum quidam praedecessores ipsius quibusdam archidiaconis Richemundiae[50]) tam institutionem quam custodiam personaliter commiserunt, '*eas sibi aliorum tempore retinentes, et libere, sicut spectabat ad eos, utentes eisdem ita, quod archiepiscopus, qui Eboracensi ecclesiae modo praeest, W. de Chimil., quondam archidiacono Richemundiae, illas ad preces inclitae recordationis R. regis Anglorum de gratia speciali concessit, et eo in episcopum post electo sibi retinuit tanquam suas. (Et infra:)*' Inter alia[51]) vero archidiaconus ipse respondit, quod, '*quum inclytae recordationis primus Henricus rex Anglorum apud Carleolum sedem episcopalem vellet de novo creari, quia ex hoc archidiaconatus Richemundiae laedebatur, rex ipse a bonae memoriae T. archiepiscopo Eboracensi humiliter postulavit, ut in recompensationem cuiusdam partis, quae subtrahebatur archidiaconatui memorato, ei praedictas concederet dignitates,*' archiepiscopus '*annuit precibus postulantis et*' tam institutiones quam custodias, non personaliter archidiacono[52]), qui

Cap. II. 7) omitt. Luc., Comp. II. — 8) *debent:* Luc. — 9) omitt. ead. — 10) *nostrum:* ead. — 11) *curaretis:* Luc., Comp. II. — 12) *serviretis:* Luc. — *serviretur:* Comp. II.

Cap. III. 13) Restitutum ex App. XXVIII. 11., Cass. XVIII. 4., Lips. VI. 4., Comp. I. h. t. c. 1. — 14) *assensu:* C. R. L. H., Coll. citt. — 15) *dioecesani:* Coll. citt. — add.: *sui:* Cass. — 16) *possint:* Lips. — 17) abest a C. H. — 18) omitt. Lips., Cass. — 19) *constitutionibus:* App. — 20) omitt. C. H. — 21) *commissae tibi sollicitudinis:* Coll. citt. — 22) *velles:* Lips. — abest a C. H. — 23) *deberes:* Lips. — 24) *de cet. tal.:* omitt. App. — 25) *ipsos:* Coll. citt. — seq.: *qui:* abest a Lips. — 26) *de cet.:* non leg. in App. — 27) *nec cler. . . . abs. praes.:* Coll. citt., Böhm. — 28) *istam:* Cass. — 29) *incurrent:* App., Cass. — *sent. incurrunt:* C. H. — *sent. incurrerunt:* C. R. 2. L., Comp. I. Aug. — 30) *si congrue non:* App.

Cap. IV. 31) Restitutum ex Comp. II. c. 1. de iudic. II. 1. — 32) *Coelestinus III.:* C. H. — *Idem* (i. e. Alex. III.): Comp. II. Ms. A. — omitt. Ms. B. — 33) *capitulo:* C. R. 1. — 34) *car. ecclesiarum:* Comp. II. Aug., Ms. A.

Cap. V. 35) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 100. — Comp. III. h. t. c. 1. — 36) *P. tit. S. Marcelli et B. tit. S. Susannae presbyteris card., ap. sed. leg.:* Comp. III., Reg. — 37) *in ipsis ecclesiis, et praecipue in ecclesia S. Sophiae:* ib. — 38) *eund. patriarcham monere ac inducere studentis:* ib. — 39) *et alias personas:* C. R. 1. — *et alios idoneos:* C. L. — *et . . . id.:* omitt. Comp. III., Reg. — 40) *proponentes eidem, quod, si monitis vestris (nostris:* Comp. III.) *adquiescere* (add.: *forte:* Comp. III.) *non curaverit:* Comp. III., Reg. — 41) *reddat:* C. L. — 42) *potestis:* Comp. III. Ms., Reg. — 43) *haec:* C. R. 1. — 44) *sup. hoc:* omitt. Comp. III., Reg.

Cap. VI. 45) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 46) *arch. Norm.:* C. R. 2. — *Norantonae:* Comp. III. Aug. — *Norhamtoniae:* Ms. — leg.: *Northamptoniae.* — 47) add.: *et magistro H. de lichist* (Aug.: *Gerst.*): Comp. III. — 48) *spectant:* C. R. 2. — 49) *iurisdictione:* Cont., Böhm. — 50) omitt. Comp. III. Ms. — 51) *Ad haec arch.:* Comp. III. — 52) *archidiaconis:* C. H.

tunc erat[53]), sed perpetuo de[54]) consensu °*Eboracensis*° capituli archidiaconatui reali °*et liberali*° concessione donavit. Quum autem archidiaconatus[55]) ipse in continua possessione tam istarum quam aliarum °*etiam*° libertatum multorum archiepiscoporum, °*regum*° et archidiaconorum temporibus[56]) exstitisset, et °*saepe dictus*° archiepiscopus[57]) sine conditione[58]) qualibet concessisset ipsum eidem, post concessionem asseruit, quod ipsum °*cum omnibus libertatibus suis illi*° concesserat, institutionibus et custodiis vacantium ecclesiarum[59]) exceptis. Ipse vero timens, ne, si negaret expresse, quum nondum esset archidiaconus[60]) possessionem adeptus, vel impediret[61]) penitus factum eius, vel diutius differretur, respondit, quod non solum de illo, sed de omnibus reditibus suis faceret quod sibi[62]) placeret. *(Et infra:)* °*Super hoc pars replicavit adversa, quod, si renunciatio vel abiuratio archidiaconatui non noceret, super hoc tamen esset archidiacono repetendi facultas adempta. Sed archidiaconus libertates illas se non repetere respondebat, quum eis libere, sicut prius, quando iter arripuit ad sedem apostolicam veniendi, uteretur, et earum possessione gauderet. Sed contra hoc iterum replicabant, quod idem archidiaconus in quadam ecclesia sui archidiaconatus non per archiepiscopum institui postulasset, si talis institutio pertinebat ad ipsum, et ipse tunc ipsarum libertatum possessione gauderet. Ad quod archidiaconus ipse respondit, quod per archiepiscopum non institui, sed confirmari potius postulavit, licet, quod se ipsum institueret, incongruum videretur.*° Nos igitur, °*auditis quae fuerunt hinc inde proposita, et plenius intellectis,*° interlocuti fuimus[63]), archidiaconum *esse* in plena libertatum eiusdem archidiaconatus possessione tuendum, donec probatum legitime fuerit ex adverso, libertates ipsas archidiaconis[64]) ab archiepiscopis personaliter fuisse concessas, quum in hoc casu tam ante quam post, et in ipsa etiam concessione archiepiscopus eas retinere °*sic*° potuerit licite tanquam suas, vel donec legitime probatum fuerit, easdem libertates archidiaconum abiurasse. Sed in hoc casu, si concessio illa fuerit realis, archiepiscopo nihil iuris vel utilitatis accederet[65]), quia nos vel ad petitionem Eboracensis ecclesiae, vel per nos ipsos super hac archidiaconatui consulemus. Si ergo alterutrum ipsorum fuerit legitime comprobatum[66]), archidiacono super libertatibus ipsis, si neutrum, archiepiscopo silentium imponatur.

CAP. VII.[67])

Is, ad quem spectat collatio dignitatum, se ipsum instituere non potest.

Idem *Episcopo Trecensi et Archidiacono Parisiensi.*[68])

Quum ad nostram °*dudum audientiam pervenisset, quod in ecclesia Peronensi dignitas quaedam, quae custodia vulgariter appellatur, contra statuta Lateranensis concilii per duos annos et amplius vacavisset, venerabili fratri nostro Turonensi archiepiscopo, tunc archidiacono Parisiensi, et dilecto filio decano Sancti Quintini dedisse recolimus in praeceptis, ut, si res taliter se haberet, quum ad nos ipsius dignitatis esset donatio devoluta, ipsi auctoritate nostra suffulti eam in suam custodiam assumentes, insinuarent nobis per suas literas veritatem, ut per eas certiores effecti dignitatem ipsam personae idoneae conferremus. Ipsi vero tam decanum et capitulum quam etiam Matthaeum abbatem Peronensis ecclesiae, qui custodem etiam eiusdem ecclesiae se gerebat, peremptorie citaverunt. Quumque dictus archiepiscopus, quia die statuta interesse non poterat, per suas se literas excusasset, supradicti procurator abbatis coram decano comparuit memorato, proponens nostras literas directas ad illos multiplici ratione suspectas, tum quia in salutatione ipsarum prius positum fuerat nomen archidiaconi quam decani, et notula, quae ad assignationem personae literas impetrantis solet apponi, non erat a tergo scripta, sed in margine potius literarum; tum quia S. litera capitalis in hac dictione „salutem" nimis erat in longum a posteriori parte protensa; et quia in eisdem literis adversarius vel accusator seu etiam denunciator non erat ex nomine designatus, quae omnia obviare sedis apostolicae consuetudini proponebat. Idem quoque procurator, allegans, quod in eodem negotio erat ordine iudiciario procedendum, dilationem cum instantia postulavit, ut dictus abbas posset eidem causae personaliter interesse; obstaculum appellationis obiiciens, si eidem postulata dilatio negaretur. Dictus vero decanus, allegationes praedictas tanquam supervacuas vilipendens, dilatione penitus denegata, in suam curam assumpsit custodiam memoratam, idoneis provisoribus tam in exterioribus quam in interioribus deputatis. Qui ut de veritate negotii nos posset reddere certiores, decanum et quosdam canonicos Peronensis ecclesiae coegit super ipso negotio veritati testimonium perhibere; quorum depositiones inclusas sub sigillo proprio ad nostram praesentiam destinavit. Nos igitur eiusdem decani processum diligentius recensentes, licet exceptiones quasdam ab abbatis praedicti procuratore propositas frivolas reputaverimus et inanes, quia tamen secundum legitimas sanctiones, etsi non cognitio, sed executio demandetur, oportet tamen de veritate precum inquiri, maxime quum illa clausula, videlicet: „si res ita se habet," literis nostris esset inserta, processum eiusdem decani, qui prius custodiam in suam curam accepit quam inquireret veritatem, duximus irritandum, discretioni vestrae per apostolica scripta mandantes, quatenus abbatem ipsum restitutis ad custodiam supradictam, quum constet ipsum contra formam mandati apostolici destitutum, ac deinde secundum eiusdem mandati tenorem procedere procuretis, illud nihilominus attendentes, ut, nisi dictus abbas rationabilem causam ostenderit, quod in eadem ecclesia custodiam simul et abbatiam possit habere, vos, eo destituto, in curam vestram sublato appellationis obstaculo saepedictam custodiam assumatis, custodientes eandem, donec de ipsa mandatum apostolicum impleatis.*° Illud autem nolumus vos ignorare, quod, postquam °*idem*° M. fuit abbas effectus[69]), °*praedictam*° custodiam de iure suo potuit obtinere, quia, quum ratione abbatiae ad ipsum pertineat donatio tam custodiae quam aliarum dignitatum, ac etiam praebendarum in ecclesia Patronensi[70]), custodiam ipsam recipere non[71]) potuit a se ipso, quum inter dantem et accipientem[72]) debeat esse distinctio personalis[73]); sed nec ab alio, quum ius conferendi alius non haberet. °*Dat. Viterbii XII. Kal. Iul. Ao. X.*° [1207.]

TITULUS VIII.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE ET ECCLESIAE NON VACANTIS.

CAP. I.[1])

Institutus scienter in beneficium viventis deponendus est.

Gelasius I.[2]) *Papa ad Romanos.*

Qui in[3]) vivorum sacerdotum loco[4]) ponuntur, hoc ipso °*secundum canones*° sunt ab ecclesiastica communione pellendi[5]), quo[6]) se passi sunt successores[7]) vivis sacerdotibus adhiberi.

CAP. II.[8])

Beneficia non vacantia concedi vel promitti non debent, et, quum vacaverint, concedi debent infra sex menses, quibus elapsis de episcopo ad capitulum, et econtra, demum ad proximum superiorem devolvitur collatio.

Ex concilio Lateranensi.

Nulla ecclesiastica ministeria, seu etiam beneficia[9]) vel ecclesiae tribuantur alicui seu promittantur antequam vacent, ne desiderare quis mortem proximi[10]) videatur, in cuius locum et beneficium se crediderit[11]) successurum. Quum enim °*id*° in[12]) ipsis etiam legibus gentilium inveniatur inhibitum[13]), turpe °*nimis*° est et divini plenum animadversione iudicii, si[14]) locum in ecclesia Dei futurae successionis exspectatio habeat[15]), quam ipsi etiam[16]) gentiles °*homines*° condemnare[17]) curarunt. Quum vero praebendas ecclesiasticas[18]) seu quaelibet officia in aliqua ecclesia vacare contigerit, °*vel si etiam modo vacant,*° non diu maneant in suspenso[19]) sed infra[20]) sex menses personis, quae digne administrare[21]) valeant, conferantur. Si autem episcopus, ubi ad eum

---

Cap. VI. 53) *erant*: C. H. — 54) abest a Comp. III. Ms. — 55) *archidiaconus*: C. R. 1. L., Comp. III. Ms. — 56) *longis temp.*: C. R. 2. L. — 57) add.: *ipse*: C. H. — 58) *contradictione*: Comp. III. Aug. — 59) abest a Comp. III. Ms. — 60) *archidiaconatus*: Comp. III., Cont., Böhm. — 61) *impediretur*: Ib. — 62) *archiepiscopo*: Comp. III. — 63) *sumus*: C. H. — 64) *archidiacono*: C. R. 1. — 65) *accedit*: C. R. 1. H. L. — *accedat*: C. R. 2., Comp. III. — 66) *approbatum*: Cont., Böhm.

Cap. VII. 67) Restitutum ex Reg. Bal. X. 80. — Comp. III. h. t. c. 4. — 68) *A. Peronen.*: Comp. III. Aug. — *A. Paris. archid.*: Reg. — 69) *electus*: C. H. — 70) *Petronen.*: Comp. III. Ms. — *Peronensi*: Aug., Reg. — 71) *nequaquam*: Comp. III., Reg. — 72) *recipientem*: Reg. — 73) *personarum*: C. H.

TIT. VIII. Cap. I. 1) Similia exstat sententia in ep. Gelasii I. ad episcopos Dardaniae (ep. 13.) — Comp. I. h. t. c. 1. et c. 2. de aet. I. 8. — 2) *Gregorius*: C. H. — *Pelagius*: Comp. I. L. I. — 3) omitt. C. H. — 4) *locum*: Comp. I. Aug. et Ms. L. III. — 5) *repellendi*: Comp. I. Aug. L. III. — 6) *quod*: C. R. 1. H. — 7) omitt. Comp. I. L. I.

Cap. II. 8) Restitutum ex ipso Lat. III. conc. (A. 1179) c. 8., Lips. 4., Cass. I. 4., Comp. I. h. t. c. 2. — 9) *seu benef. ecclesiae*: Cass. — *seu etiam beneficialis ecclesiae*: Lips. — 10) *prox. sui*: C. H., Cass. — 11) *credidit*: Cass. — 12) abest a Comp. I. Aug. — 13) *prohibitum*: conc. — 14) *ut*: Comp. I. — 15) *habentur*: C. R. 2. — 16) omitt. Lips. — 17) *damnare*: App. — 18) *ecclesiae*: Cass. — *vel ecclesias*: Lips. — 19) *suspensione*: Comp. I. — 20) *intra*: Cont., Böhm. — 21) *ministrare*: Comp. I. Aug., Cass.

spectat[22]), conferre distulerit, per capitulum ordinetur[22*]). Quod si ad capitulum pertinuerit, et infra[23]) praescriptum[24]) terminum hoc non fecerit, episcopus secundum Deum hoc cum[25]) religiosorum virorum[26]) consilio exsequatur. Vel si omnes forte neglexerint, metropolitanus de ipsis secundum Deum absque illorum[27]) contradictione disponat. *"Praeterea etc. [cf. c. 4. de praeb. III. 5.]"*

CAP. III.[28])

Beneficia vacantia conferantur non obstante appellatione illorum, quibus promissa fuerant ante, quam vacarent.

Alexander III. *Eboracensi Archiepiscopo.*

Relatum est auribus nostris, *"quod quidam clerici in beneficiis ecclesiasticis C. vel CC. marcarum reditus possidentes, et proponentes primas vacantes ecclesias a monachis vel canonicis vel aliis ius patronatus habentibus sibi fuisse promissas, ne in illis, quum vacant, instituantur alii, vocem appellationis emittunt, ut interim arte aliqua propositum suum valeant adimplere."* Consultationi tuae taliter respondemus[29]), quod, quum[30]) in Lateranensi concilio promissiones factae de ecclesiis non vacantibus sint cassatae, praetextu appellationis eorum, qui *"iam"* dictis[31]) promissionibus innituntur[32]), omitti[33]) non debet, quin ecclesiae, quum vacaverint, de[34]) personis idoneis ordinentur.

CAP. IV.[35])

Si scribitur ei, ad quem spectat collatio, dato executore ad providendum, per praesentationem literarum collatori factam afficitur praebenda illa, quod collatio alteri facta non tenet. H. d. secundum verum intellectum. Vide cap. *Si capitulo* eod. tit. in VI.

Innocentius III. *Praeposito[36]) et capitulo Cameracensibus.*

Proposuit nobis *"dilectus filius"* T.[37]) presbyter, quod, quum *"bonae memoriae"* C.[38]) Papa praedecessor noster *"post preces, quas vobis"* pro receptione ipsius in fratrem et assignatione praebendae, ad donationem vestram spectantis, in ecclesia vestra proximo[39]) vacaturae[40]), *"eidem facienda porrexerat,"* mandatum apostolicum vobis destinasset, decano Remensi executore concesso[41]), decanus ipse, vos *"in executione mandati apostolici"* contumaces inveniens *"et rebelles,"* ipsum de praebenda primo vacatura in ecclesia vestra, quae ad donationem capituli pertinet[42]), auctoritate apostolica investivit, *"vobis praecipiens, ut eum in canonicum recipientes et in fratrem, ipsi stallum in choro et locum in capitulo conferretis, ecclesiarum vobis introitu interdicto, si quod mandabat differretis infra triduum adimplere. Vos autem nec mandatum eius exsequi voluistis, nec ab ecclesiarum cessastis ingressu, immo potius in elusionem mandati apostolici causa diffugii ad eundem decanum appellastis."* Sed[43]) quum *"ipse decanus morte praeventus in negotio ipso ulterius non potuisset procedere, et"* praebenda, quae ad donationem vestram spectabat, in ecclesia Cameracensi vacasset, eam alii assignastis *"in eundem presbyterum excommunicationis sententiam promulgantes, quia literas eiusdem decani sibi in testimonium reservavit."* Idem[44]) autem praedecessor noster, quod ab eodem decano factum fuerat ratum valens[45]) haberi[46]), collationem praebendae factam a vobis penitus irritavit, et eum[47]) *"presbyterum ab excommunicationis vinculo absolutum"* de ipsa *"manu propria"* per annulum investivit. Licet autem intentionis nostrae non sit, investituras de vacaturis factas contra canonum instituta ratas habere, qui secundum plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius[48]) dispensare: attendentes tamen, quod idem presbyter non de vacatura, sed de vacante per praedecessorem nostrum fuit[49]) investitus, utpote quae post cassationem concessionis[50]) a vobis factae intelligebatur[51]) vacare, *"discretioni vestrae per apostolica scripta"* mandamus *"atque praecipimus,"* quatenus, amoto ab ea[52]) praebenda quolibet detentore, eam ipsi *"T. omni dilatione, excusatione et appellatione postpositis, conferatis, et permittatis ab ipso pacifice possideri, ei stallum in choro et locum in capitulo"* cum plenitudine honoris canonici assignantes[53]). *"Alioquin etc. Dat. Rom. ap. S. Petr."* [1198.]

CAP. V.[54])

Semestre ad eligendum seu conferendum a iure praefixum non currit legitime impedito, nec incipit currere, nisi a die notitiae vacationis. H. d. et est textus multum allegabilis et quotidianus.

Idem *P. sanctae M.[55]) in Via lata Diacono cardinali apostolicae sedis Legato.*

Quia diversitatem corporum diversitas saepe sequitur animorum, *"ne plenitudo ecclesiasticae iurisdictionis in plures dispensata vilesceret, sed in uno potius collata vigeret, apostolicae sedi Dominus in B. Petro universarum ecclesiarum et cunctorum Christi fidelium magisterium contulit et primatum, quae, retenta sibi plenitudine potestatis, ad implendum laudabilius officium pastorale, quod omnibus eam constituit debitricem, multos in partem sollicitudinis evocavit, sic suum dispensans onus et honorem in alios, ut nihil suo iuri subtraheret, nec iurisdictionem suam in aliquo minoraret. Quum autem ex susceptae auctoritatis officio singulis, tanquam singulorum mater, iusta petentibus iustitiam nec possit nec debeat denegare, quum iustitia et iudicium sit praeparatio sedis eius, nos, qui ad eius regimen sumus, licet insufficientes, assumpti, fratribus et coepiscopis nostris ad nos clamantibus non possumus in iustitia non adesse, aut quod iuste postulaverint non audire, ne, si forsan circa exhibendam eis iustitiam fuerimus inventi remissi, ipsi quoque negligentes inveniantur in reddendis iuribus subditorum, et commissam sibi nostrae sollicitudinis partem minus laudabiliter exsequantur, si, quod absit, nos viderint vel declinare a iure, vel non audire iustitiam postulantes. Hac autem ratione diligenter inducti, venientem ad apostolicam sedem venerabilem fratrem nostrum G. Eboracensem archiepiscopum benigne recepimus, et multiplices curavimus eius querelas audire."* Conquerebatur *"autem"* inter cetera Eboracensis archiepiscopus[56]), quod, quum ad eum in ecclesia Eboracensi et *"in"* aliis suis ecclesiis collatio pertineat praebendarum, tempore suspensionis ipsius et postmodum etiam quidam praeter eius auctoritatem se intruserunt[57]) in ipsas, *"et in hoc et aliis iuri eius non modicum derogarunt. Quidam etiam in quandam abbatias dioecesis Eboracensis post interpositam ad nos appellationem irrepserant, qui ab eo nec confirmationis munus, nec benedictionis gratiam postularunt. Volentes igitur eidem archiepiscopo per tuae sollicitudinis industriam provideri, de fratrum nostrorum consilio discretioni tuae per apostolica scripta districte praecipiendo"* Mandamus, quatenus eos[58]), qui praebendas vel dignitates ecclesiae Eboracensis vel aliarum *"ecclesiarum"* ad donationem eius spectantes praeter auctoritatem acceperunt[58*]) ipsius, ad eas resignandas monitione praemissa[59]) *"inducas, quum eas non possint salva conscientia detinere. Quodsi monitis tuis acquiescere forte noluerint, eos ad id"* per excommunicationis sententiam et subtractionem aliorum beneficiorum *"suorum"* non obstante confirmatione a sede apostolica obtenta sub forma communi, quae confirmat beneficia et praebendas, sicut iuste et pacifice possidentur, appellatione remota compellas, nisi[60]) forte aliqui ea vel *"ex"* speciali mandato apostolicae sedis vel auctoritate Lateranensis concilii ab Eboracensi capitulo sint[61]) adepti; sic tamen, ut tempus suspensionis in sex mensibus nullatenus computetur, quum illa Lateranensis concilii[62]) constitutio contra negligentes tantum *"et desides"* fuerit promulgata, et tunc, si voluerit[63]), non tamen valuerit archiepiscopus ipse in conferendis praebendis uti propria potestate; a qua etsi fuerit sua culpa suspensus, non tamen ad ipsum capitulum ex illa culpa praebendarum erat donatio devoluta, sed ad illum tempore suspensionis illius[64]) praebendarum donatio pertinebat, qui praeter[65]) eius desidiam et negligentiam poterat praebendas donare. Tempus etiam, quo ad apostolicam sedem accessit, et[66]) apud illam permansit[67]), vel recessit ab illa[68]), infra[69]) *sex menses* nullatenus computetur. Semestre

Cap. II. 22) *spectaverint:* Cass. — *spectaverit:* App., Lips. — add.: *sine rationabili causa:* Cass. — 22*) *ordinentur:* C. R. L. H. — 23) *intra:* Cont., Böhm. — *ultra:* Cass. — 24) *praedictum:* App. — 25) abest a C. H. — *et cum:* Comp. I. Aug. — 26) omitt. Cass. — 27) abest a C. H.

Cap. III. 28) Restitutum ex App. XLVII. 7., Lips. XLVII. 40., Cass. l. l. 36., Comp. I. c. 39. de app. II. 20. — 29) *Quia igitur consulis, an a dioecesano episcopo huiusmodi (huius: Cass.) appellationi sit deferendum, praesentibus tibi (omitt. Comp. I.) literis respondemus:* Coll. citt. — 30) omitt. Cass. — 31) *praedictis:* App. — 32) *nituntur:* Lips., Cass., Comp. I. — 33) *admitti n. debent:* C. L. — 34) abest a Lips., Cass., Comp. I.

Cap. IV. 35) Restitutum ex Reg. Bal. I. 127. — Comp. III. h. t. c. 1. — 36) add.: *et decano:* Comp. III. Aug. — *decano:* Reg. — 37) *Thebaldus:* ib. — 38) *Coelestinus.* C. L., Reg. — 39) *proxime:* C. R. 1. — 40) *vacaturae:* Cont., Böhm. — 41) *et bon. mem. decanum Remensem executorem concessisset eidem:* Comp. III., Reg. — 42) *pertinent:* Comp. III. Aug. — *pertineret:* Ms., Reg., C. H. — 43) *Et:* Reg. — 44) *Quum autem propter hoc idem presbyter ad eiusdem praedecessoris nostri praesentiam accessisset, sicut ex literis eius nobis innotuit, ipse:* Comp. III., Reg. — 45) *valere:* Comp. III. Aug. — 46) *habere:* C. H. — 47) *eundem:* Comp. III., Reg. — 48) *super his:* Comp. III. Aug. — 49) *fuerat:* C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 50) *collationis alius concessionis:* C. R. 2. — 51) *intelligitur:* C. R. 1., Comp. III. Aug. — 52) *eadem:* Reg. — 53) *assignantes:* Comp. III., Reg.

Cap. V. 54) Restitutum ex Reg. Bal. II. 60. — Comp. III. h. t. c. 2. — 55) *Mariae:* C. L., Comp. III. Ms., Reg. — *Mariae inviolatae:* C. H. — 56) *Eb. arch.:* omitt. Comp. III., Reg., Böhm. — 57) *intruserunt:* Comp. III., Reg. — 58) *eas:* Comp. III. Ms. — 58*) *acceperint:* Comp. III. Aug. — 59) *diligentius monens et:* Comp. III., Reg. — 60) *nisi forsan aliqui praebendas ipsas vel:* ib. — 61) *sunt:* ib. — 62) omitt. C. R. — 63) *voluit . . . valuit:* C. R. L. — 64) *ipsius:* Comp. III., Reg. — 65) *propter:* ib. — 66) omitt. ib. — 67) *remansit:* C. R. 1. — 68) *ipsa:* Reg. — 69) *intra:* Cont., Böhm.

autem[70]) tempus non a tempore vacationis praebendarum, sed notitiae ipsius '*archiepiscopi*' potius '*et commonitionis ad personam eius a capitulo factae, quum in privilegio, quod a praedecessore nostro idem capitulum dicitur impetrasse, fiat mentio de commonitione canonica praemittenda,*' volumus computari. '*Illud autem etc. Dat. IV. Kal. Mai.*' [1199.]

CAP. VI.[71])

Non valent literae ad beneficium impetratae, quae de ulterius colorato facti possessione non faciunt mentionem. Hoc dicit secundum verum et communem intellectum, et est textus multum allegabilis, et habet materiam quotidianam; et fuit decisio multum subtilis.

Idem *Basiliensi Episcopo*[72]) *et Abbati S. Mariae.*

Quum nostris fuerit olim auribus intimatum, quod praepositura ecclesiae Lausanensis[73]) tempore tanto vacasset, ut secundum statuta Lateranensis concilii ad nos esset eiusdem donatio devoluta, '*nos volentes venerabili fratri nostro*' episcopo et '*dilectis filiis*' canonicis Lausanensibus[74]) '*specialem gratiam exhibere, atque de nostro eis meritum comparare, ipsis per scripta*' mandavimus, ut praepositaram[75]) ipsam '*dilecto filio R. subdiacono nostro*' thesaurario Lausanensi[76]) '*sine qualibet difficultate*' conferrent, quibusdam super hoc executoribus deputatis[77]), '*et, quum in praepositum assumptus esset ab eis, thesaurariam ipsius ecclesiae, cuius ad eosdem episcopum et canonicos assignatio proponebatur de iure spectare, personae idoneae assignarent. Ne autem beneficium provisionis apostolicae remaneret aliquatenus imperfectum, dilectis filiis Altae ripae et fontis Andreae abbatibus et priori Vallis transversae dedimus in mandatis, ut, si praefati episcopus et canonici mandatum nostrum negligerent adimplere, ipsi, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, si niterentur veritate praemissa, illud exsequi non tardarent, eos appellatione remota per districtionem ecclesiasticam cohibentes, qui se mandato nostro temere ducerent opponendos.*' Verum praefati episcopus et canonici literis '*nostris*' receptis praedictam praepositaram non vacare dixerunt, quia, licet ille, qui praepositus fuerat, in episcopum fuisset assumptus, ad ipsam tamen praepositaram post consecrationem suam[78]) denuo fuerat ab ipsis canonicis[79]) electus, et eam, sicut antea, possidebat. Quod '*iam*' dicti executores dicentes[80]) contrarium esse iuri, '*nisi hoc eis specialiter ab apostolica sede fuisset indultum, quare*' ipsam praepositaram de iure[81]) vacantem auctoritate apostolica, '*qua videbantur esse fulti,*' praefato thesaurario[82]) assignarunt '*corporaliter possidendam, ipsis canonicis, nisi infra octo dies eidem, sicut suo praeposito, humiliter obedirent, ecclesiae interdicentes ingressum. (Et infra:) In cuius praesentia quum praedicta et alia fuissent per nuncium dicti subdiaconi nostri relata, nuncius partis adversae proposuit, quod, postquam dominus suus Sedunensis episcopus, qui praepositus fuerat Lausanensis, fuit in episcopum consecratus, Lausanense capitulum ei praepositaram illam iterato contulit et concessit habendam, in hoc utilitatem ecclesiae, necessitatem nec non antiquam consuetudinem attendentes. Episcopus Lausanensis videns eum plurimum utilem et necessarium ecclesiae suae, quod a canonicis suis super hoc fuerat factum approbavit, cui tanquam proposito a canonicis et etiam ab ipso thesaurario est honor impensus. Memoratus vero thesaurarius postmodum ad ecclesiam Romanam accedens, et supprimens omnia, quae fuerant tam ab episcopo, quam a canonicis dictis acta, nobis praepositaram illam vacare suggessit. Quare super assignanda sibi praepositura literas impetravit a nobis, quas multis ex causis proponebat esse per veri suppressionem et falsi suggestionem obtentas, pro parte domini sui Sedunensis utilitatem, consuetudinem et necessitatem allegans, quae thesaurarius suppresserat memoratus. (Et infra:) Econtra partis adversae nuncius proponebat, et rationibus multis praepositaram illam vacare monstrabat, et vacantem thesaurario Lausanensi auctoritate superioris, ad quem fuerat secundum statuta Lateranensis concilii donatio devoluta, concessam. Ratione etiam insuper monstrare multiplici conabatur, quod dictus Sedunensis episcopus ad praepositaram Lausanensem, a qua fuerat ad regimen episcopatus assumptus, post consecrationem suam eligi minime potuisset, quum super hoc ei sacrorum canonum instituta repugnarent. Dicebat etenim, praepositaram illam alia ratione vacare eo, quod illi, quorum erat donatio, assumpto eo in episcopum, concedere praesumpserunt, quum et secundum statuta concilii praedicti qui receperit debeat quod contra sacros canones accepit amittere, et qui dedit largiendi potestate privari. Ostendebat etiam assertionibus multis, quod pro ipso Sedunensi episcopo utilitas, consuetudo et necessitas, quas nuncius eius in causae suae subsidium allegarat, minime faciebant, quum haec potius mendicata suffragia quam suae causae vera subsidia videantur. Unde nuncius ipse petebat, ut quod a supra dictis iudicibus factum fuerat dignaremur auctoritate apostolica confirmare, et ab ipsa praepositura Sedunensem episcopum amovere.*' Auditor[83]) igitur super hoc datus a nobis de mandato nostro decrevit, ut, quod a memoratis executoribus[84]) factum fuerat obtentu literarum nostrarum, eo '*videlicet,*' quod per falsi suggestionem et veri suppressionem fuerant impetratae, quum praepositura illa non vacaret de facto, quia talis possessio plus habet facti quam iuris, haberetur irritum et inane. Nos vero sententiam '*cardinalis*' eiusdem ratam habentes, '*per apostolica scripta vobis*' mandamus, quatenus, nisi praedictus '*Sedunensis*' episcopus sufficienter ostenderit, quod vel ex indulgentia sedis apostolicae speciali, vel ex alia iusta causa et necessaria sibi[85]) post consecrationem suam praepositura concessa fuerit[86]) memorata, ipsum ad resignationem ipsius, si sponte noluerit, '*per censuram ecclesiasticam appellatione remota*' compellatis, '*et*' deinde Lausanense capitulum ad conferendam eam thesaurario supra dicto '*ex parte nostra monere*' diligentius '*et*' inducere procuretis.

CAP. VII.[87])

Ubi constat beneficium collatum per habentem potestatem, per exceptionem abiurationis et renunciationis non debet possessio retardari.

Idem[88]) *Archidiacono Richemundiae.*

Post electionem et confirmationem '*venerabilis fratris nostri Eustachii*' episcopi Eliensis vacante archidiaconatu Richemondiae, quem tenuerat[89]), Eboracensis archiepiscopus eum tibi propria liberalitate concessit, dans Eboracensi[90]) capitulo '*suis literis*' in mandatis[91]), ut te in archidiaconum, '*sicut moris est,*' recipere procurarent; quod noluerunt mandato parere '*propter huiusmodi rationes,*' quia '*videlicet bonae memoriae Coelestinus Papa*' praedecessor noster inter alia, quae decano et capitulo Eboracensi suo privilegio noscitur indulsisse, ordinationem '*quoque*' canonicorum seu personarum, '*sicut ab ipsa fundatione loci erat hactenus observatum,*' liberam esse decrevit, ut videlicet idonea et honesta persona, cui archiepiscopus '*ipse*' vacantem in ecclesia Eboracensi praebendam vel dignitatem duxerit[92]) conferendam, secundum antiquam ipsius ecclesiae consuetudinem, praesentaretur decano et capitulo supra dictis[93]), '*receptus autem a capitulo in canonicum per librum et panem, per manum decani deberet in capitulo investiri, postmodum vero in osculo fratrum receptus, de conservanda fidelitate ipsi ecclesiae, libertatibus et consuetudinibus iuri consentaneis pro viribus defendendis, non detegendis secretis capituli, iuramentum consuetum et debitum interponeret, et tunc de mandato decani et capituli, prout moris est, per manum installaretur cantoris, et*' Si quis contra consuetudinem huiusmodi[94]) '*antiquam et approbatam*' in ecclesia ipsa esset per aliquem introductus, nec pro persona, nec pro canonico haberetur. Quodsi archiepiscopus[95]) '*vacantem in ecclesia ipsa praebendam vel personatum*' infra[96]) terminum Lateranensis concilii secundum formam[97]) praescriptam, '*canonica admonitione praemissa,*' personae idoneae non conferret: liceret[98]) decano et capitulo auctoritate apostolica '*nullius contradictione vel appellatione obstante illud*' iuxta eiusdem concilii statuta conferre. Quum igitur in literis archiepiscopi directis capitulo de decano[99]) mentio nullatenus haberetur, per cuius manum debebas in capitulo investiri, eius mandato '*merito*' exstitit contradictum[100]), '*et illa praeterea ratione, quod, quum idem praedecessor noster I. de S. Laurentio de cancellaria*

Cap. V. 70) *quoque:* Comp. III., Reg.

Cap. VI. 71) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 72) *Basilicen. et Balicen epp.:* C. R. 1. — *Basilien et Belicen. epp.:* C. L. — *Basilien. et Belvacensi epp.:* C. H. — *Basilien. et Bellicen. epp.:* C. R. 2., Comp. III. — 73) *Laudunen.:* C. H. — *Lausen.:* Comp. III. Aug. — *Lasenien:* Ms. — 74) *Lausenen.:* Comp. III. Ms. — 75) *ut praep.:* omitt. ead. — 76) *Lausenen.:* ead. — 77) *conferre curarent:* Comp. III. — seq.: *quibusd. . . . dep.:* omitt. Comp. III., Bohm. — 78) abest a Comp. III. Aug. — 79) omitt. C. R. I., H., Comp. III. — 80) *abbates et prior dixerunt:* Comp. III. — 81) *de iure:* omitt. Comp. III. Ms. — 82) *subdiacono nostro:* Comp. III. — 83) *Quum igitur haec et multa alia ab utraque parte in eiusdem cardinalis essent praesentia recitata: idem cardinalis, allegationibus auditis utrimque et munimentis earum diligenter inspectis, et eis nobis intimatis fideliter, postmodum per sententiam de mandato:* Comp. III. — 84) *iudicibus:* ib. — 85) *ei:* ib. — 86) *fuerat:* C. R. 2.

Cap. VII. 87) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 34. — Comp. III. h. t. c. 4. — 88) *magistro Honorio etc.:* Comp. III., Reg. — 89) *tenuerat, quum id ad v. f. n. Eboracen. archiepiscopi notitiam pervenisset, agentis tunc in partibus cismarinis, eum:* ib. — 90) omitt. Comp. III. Aug. — 91) *in mand.:* non leg. in Reg. — 92) *duceret:* C. R. I. II., Comp. III., Reg. — 93) *supra dict.:* omitt. ib. — 94) *ipsam:* Comp. III. — *istam:* Reg. — 95) *episcopus:* Comp. III. — 96) *intra:* Cont., Böhm. — 97) add.: *canonicam:* Comp. III. — 98) *licet:* C. I. — 99) *decani:* Comp. III., Reg. — 100) *fuit:* ib.

Eboracensi curavit manu propria per annulum investire, mandans nuncio suo, ipsius nomine stallum in choro et locum in capitulo et processione cum integritate redituum et omnibus ad cancellariam pertinentibus assignari, tu pro eo, quod praeventus ipsos in contemptum praesumpsisti mandati apostolici retinere, per decanum et capitulum Eboracense fuisti excommunicationis laqueo irretitus, unde non eras ad dignitatem interim admittendus. Cui praeterea illa ratio repugnabat, quod ante investituram a capitulo habitam archidiaconali te officio ingessisti. Unde iuxta privilegii continentiam pro persona non debebas haberi, praesertim quum tibi homicidia, sacrilegia, incendia et alia multa gravia et enormia obiicerentur, quae, archidiaconatum ipsum manu armata tibi usurpare contendens, perpetrare minime timuisti." Ipsius igitur institutione propter praemissas rationes "*et alias*" a capitulo reprobata, ipsi[1]), "*ac iuris sui dispendium sustinerent*," intelligentes "*etiam*," archidiaconatus "*ipsius*" donationem[2]) ad eos tam auctoritate Lateranensis concilii quam induiti sibi privilegii devolutam, "*habito prudentum consilio, dilecto filio*" R.[3]) de sancto Cadmundo[4]) illum unanimiter contulerunt, investientes eundem de ipso, "*prout moris est.*" et solenniter installantes. Processu vero temporis praefatus archiepiscopus "*ab apostolica sede rediens in Normanniam*," post resignationem et abiurationem a te factam et receptam ab ipso, eidem R. archidiaconatum contulit ante dictum, qui[5]) archidiaconatum ipsum[6]) tam ratione primae quam secundae concessionis sibi[7]) "*rationabiliter*" assignatum per sedem apostolicam petiit confirmari. "*Ad cuius obiectiones ex ordine taliter respondebat, quod, licet decani mentio in literis archiepiscopi directis capitulo expresse facta non fuerit, non tamen ob hoc exclusus videri poterat vel debebat, sicut pars proponebat adversa, immo continebatur in capitulo, sicut pars continetur in toto, cuius decanus pars est honorabilis, archiepiscopus vero caput exsistit, nec in uno contingat corpore non sine monstruoso prodigio duo capita inveniri. Quod autem te excommunicationis sententia lata per decanum et capitulum non ligaverit, multipliciter ostendere satagebas; tum quia fructus cancellariae nequaquam perceperas, quum tantum spiritualium procurator esses ab archiepiscopo constitutus, tum quia nec tu nec alius occasione mandati simplicis, per quod coercitio nemini mandatur, potuit coerceri, praesertim quum illa sententia qualiscunque post appellationem a te interpositam fuerit promulgata. Unde venerabilis frater noster Cantuariensis archiepiscopus, tunc apostolicae sedis legatus in Anglia, communicato multorum coepiscoporum et aliorum prudentium virorum consilio pronunciavit, te huiusmodi sententia non teneri, sicut ex rescripto ipsius legati ostendere satagebas. Administrationi autem archidiaconatus, quum tempore illo absens fueris, te minime ingessisti; sed, quum videres postmodum investituram tibi a capitulo contra iustitiam denegari, de mandato superioris archidiaconatum ingressus, coepisti in eo, prout ad tuum pertinebat officium, ministrare. Quod autem homicidia vel alia huiusmodi per te illic fuerint perpetrata, vel quod archidiaconatum renunciaveris aut etiam abiuraveris, penitus denegabas, asserens, quod eo tempore, quo pars adversa te renunciasse vel abiurasse dicebat, et sibi archidiaconatum fuisse collatum, archiepiscopus te pro archidiacono et adversarium pro excommunicato habuit pariter et intruso. Unde auctoritate literarum nostrarum, de mandato dilecti filii nostri P. presbyteri cardinalis tunc apostolicae sedis legati coram venerabili fratre nostro Rothomagensi archiepiscopo et suis conindicibus in Normannia, et demum coram bonae memoriae Lincolniensi episcopo et conindicibus suis in Anglia idem archiepiscopus super intrusione ipsum adversarium traxit in causam, notque receptas attestationes super ipso negotio meminimus accepisse. Adiecisti praeterea, quod, si etiam ea fecisses, per adversarium tamen tuum tibi non poterant obiici cum effectu, cui potius super ipso archidiaconatu esset silentium imponendum, et, approbata institutione tua, tibi restitutio facienda, ex confessione partis adversae in iudicio facta et saepius repetita ostendere nitebaris. Ipse namque Rogerius a nobis interrogatus in iure, ex quo tempore archidiaconatus Richemundiae sibi per capitulum fuerit assignatus, respondit, quod circa festum Ascensionis proximum triennium compleretur. Quum igitur ex data literarum nostrarum constaret, tempore illo archiepiscopum apud sedem apostolicam constitutum, et in eis per nos antiquum ius fuerit declaratum, ut tempus, quo ad apostolicam sedem accessit, et apud illum permansit, vel recessit ab ipsa, non esset infra tempus sex mensium computandum: liquido constare dicebas, tempus illud archiepiscopo minime cucurrisse. Sed si etiam quadriennium effluxisset, sicut prioris responsi poenitens ultimo loco proposuit pars adversa, quod ex parte tua de iure non posse fieri dicebatur, quum etiam tunc arripuisset iter ad sedem apostolicam veniendi, licet illud non fuerit continue prosecutus, impedimentis multiplicibus retardatus, interpretatio rescripti nostri ad tempus etiam huiusmodi pertinebat, cui praeterea praescriptio nocere non poterat in exsilio constituto. Factum autem capituli eundem R. non potuit excusare, quoniam, quum institutio facta per archiepiscopum praecessisset, quod superior ordinaverat capitulum tanquam inferius non poterat reprobare, quum, etsi contra statutum privilegii non fuisset admissus, ipsi tamen, quia nec fuerant executores privilegii constituti, nec poterant simul esse iudices et actores, contra te praesertim absentem et non contumacem procedere non valebant. Si quid ergo per ipsos erat contra factum archiepiscopi proponendum, huiusmodi quaestio ad tribunal erat superius deferenda, ut auctoritate finiretur ipsius. pendente proinde institutione tua facta per illum, ad quem pertinebat tam iure communi quam auctoritate privilegii antedicti, per quod collatio personatuum et praebendarum archiepiscopo reservatur, idem R. non debuit in locum viventis obrepere." Ait enim B. Gregorius*[8]): "„*Eum, qui contra iustitiae regulam in archidiaconatum alterius provehi se consensit, ab eiusdem archidiaconatus honore deponimus; qui si alterius in loco eodem ministrare praesumpserit, se participatione sacrae communionis noverit esse privatum.*" *Huius ergo auctoritate decreti adversarium tuum asserebas ab archidiaconatus officio, quem male receperat, deponendum; praesertim, quum illi primae irreptioni vehementer insisteret, et per institutionem eiusmodi suum niteretur propositum demonstrare, ipsumque archidiaconatum tibi restitui suppliciter postulabas. Nos igitur, auditis his et aliis, quae partes in praesentia nostra proponere voluerunt, et plenius intellectis*," Quoniam constitit nobis, archidiaconatum praedictum[9]) tibi per Eboracensem archiepiscopum "*et*" primitus fuisse concessum, et quod, institutione facta per ipsum secundum iuris ordinem minime reprobata, archidiaconatus non vacans non potuit[10]) nec debuit in alium rite transferri, memorato R., qui contra iustitiae regulam in archidiaconatum alterius provehi se consensit, super eo duximus silentium imponendum, sententialiter decernentes, ut institutio facta per "*Eboracensem*" archiepiscopum de te sortiatur effectum. Exinde "*vero*," si super renunciatione, vel abiuratione vel aliquo praemissorum aliquis, qui[11]) velit et[12]) valeat, adversus te quicquam[13]) duxerit proponendum, ordine poterit iudiciario experiri. "*Nulli ergo etc. Dat. Later. Kal. Iun.*" [1202.]

CAP. VIII.[14])

Recepto in canonicum tenetur capitulum providere, quam cito facultas se obtulerit.

Idem *C.*[15]) *Canonico Tridentino.*[16])

Quum super[17]) quaestione Tridentinae[18]) praebendae, "*quae vertebatur inter te ex una parte, et venerabilem fratrem nostrum episcopum et dilectos filios canonicos Terdonenses ex alia, tu et procuratores partis alterius in nostra essetis praesentia constituti, vobis dilectum filium Hug. tit. S. Martini presbyterum cardinalem concessimus auditorem. Coram quo pro te fuit taliter allegatum, quod, quum bonae memoriae Odo Terdonensis episcopus, patruus tuus, ab apostolica sede reversus, Terdonenses canonicos attentius rogavisset, ut te reciperent in canonicum et in fratrem, ipsi eius precibus annuentes hilariter te receperunt, nulla primae vel secundae praebendae habita mentione, qui ab illo tempore usque nunc locum in choro et in capitulo sicut alii canonici habuisti, lectiones legisti in ecclesia, et responsoria cantasti, ac per praedictum episcopum tibi fuerunt domus in ipsa canonica nomine canonici assignatae, quas tu possedisti ac possides in quiete. Et, quum in eadem ecclesia Terdonensi ex illis canonicis, qui praebendam in ea non possident, tu primo institutus fueris et receptus, et nunc vacet beneficium in eadem, humiliter postulabas a nobis, ut Terdonensibus canonicis dare dignaremur districtius in mandatis, quod vacans beneficium tibi, omni difficultate postposita, assignarent et facerent pacifica possessione gaudere. Procuratores vero partis*

Cap. VII. 1) *et ipsi*: C. H. — 2) *dispositionem*: Reg. — 3) *Rogerio*: ib. — 4) *Amondo*: C. R. 2. — *Codemundo*: C. R. 1. — *Eadmundo*: Comp. III., Reg. — 5) *Petebat igitur ab impetitione penitus (tua prorsus: Reg.) absolvi et .... per sed. ap. confirmari*: Comp. III., Reg. — 6) *antedictum*: C. R. 1. — 7) *sibi factae*: C. L. — 8) cf. Ep. II. 14. — 9) *praemissum*: Reg. — 10) *potuerit ... debuerit*: ib. — 11) *alius, qui*: C. R. 1. — *quis quidem*: Comp. III. Aug. — 12) *vel*: Comp. III. — 13) *quicquid*: C. H. — omitt. Comp. III., Reg.

Cap. VIII. 14) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 73. — Comp. III. h. t. c. 5. — 15) *Claremunti*: Comp. III. — *Claromonti*: Reg. — 16) *Cerdonen.*: C. H. — *Terdeo.*: Comp. III. Aug. — *Terdonen.*: C. R. L., Comp. III. Ms., Reg. — 17) *pro*: Comp. III, Reg. — 18) *Cerdonen.*: C. H. — *Terdonen.*: C. R. L., Comp. III., Reg.

alterius e contrario respondebant, quod, quum in Terdonensi ecclesia certus sit numerus canonicorum institutus et scriptis Romanorum Pontificum confirmatus, canonicique constitutionem ipsam observare teneantur praestito iuramento, nos eis nostris literis dedimus in mandatis, ut dilectum filium B. subdiaconum et capellanum nostrum in canonicum reciperent et in fratrem, eique praebendam, sicut uni ex aliis canonicis, assignarent. Verum quia statutus numerus canonicorum tunc in eadem ecclesia plenus erat, mandatum nostrum non potuerunt executioni mandare. Post non modicum vero temporis praedictus O. quondam episcopus persuasionibus, minis ac terroribus institit apud canonicos Terdonenses, ut te reciperent in canonicum ad praebendam proximo vacaturam, eis constanter promittens, quod eos tam a petitione civium Terdonensium quam ab executione mandati apostolici, quod ipsi pro eiusdem subdiaconi nostri receptione receperant, liberaret, sicque eos circumveniens fraudulenter recipi te fecit ad praebendam proximo vacaturam. Quum autem dilectus filius R. tit. S. Petri ad vincula presbyter cardinalis in Lombardiae partibus legationis officio fungeretur, eundem subdiaconum nostrum per quendam clericum suum institui fecit canonicum ecclesiae Terdonensis, assignans ei stallum in choro et locum in capitulo, praesente praedicto quondam episcopo, nec faciente de receptione tua aliquam mentionem. Sed praedicti canonici institutionem de ipso B. factam, licet in publico non ostenderent propter insolentiam clericorum, ratam omnimodis habuerunt. Quumque circa praeteritum Pascha dictus quondam episcopus carnis debitum exsolvisset, et praedictus episcopus, qui nunc est, fuisset subrogatus eidem, qui fuerat archidiaconus ecclesiae Terdonensis, praebendam vacantem iidem canonici praedicto subdiacono nostro unanimiter decreverunt conferri, sicut in eorum literis perspeximus contineri, et ipsius procuratores capituli praedictam praebendam vacantem in nostra sibi praesentia concesserunt. Unde suppliciter petebatur a nobis, ut institutionem tuam, tanquam contra Lateranense concilium attentatam, penitus irritantes, et absolventes Terdonensem ecclesiam ab impetitione tua, concessionem eidem subdiacono nostro factam de praebenda praedicta dignaremur auctoritate apostolica confirmare. Nos igitur ex iis, quae fuerunt hinc inde proposita, certiores effecti per cardinalem praedictum, concessionem praedicto subdiacono nostro a canonicis praedictis factam de praebenda praedicta de fratrum nostrorum consilio ratam habentes, eam auctoritate apostolica duximus confirmandam.' Quum autem[19]) 'tam assertione tua quam confessione partis alterius' constet, te in 'fratrem et' canonicum Tridentinae ecclesiae fuisse receptum, licet receptionem tuam factam contra Lateranense concilium pars adversa proponat, quia tamen[20]) probatum non exstitit, 'parte altera penitus hoc negante,' nec ipsi canonici videbantur tibi hoc opponere posse de iure, qui se fatentur[21]) te contra statuta praefati[22]) concilii recepisse: sententialiter[23]) decernimus, ut tibi, quam cito se facultas obtulerit, praebendale[24]) beneficium in Tridentina[25]) ecclesia conferatur, quum, ex quo receptus es in canonicum, non debeas carere praebenda. 'Volentes autem etc. Dat. Lat. VII. Id. Iul.' [1202.]

CAP. IX.[26])

Si habens praebendam in eadem ecclesia recipit dignitatem cum praebenda vel aliam, vacat prima. Et quamvis a superiore sibi confirmetur, tamen valet impetratio per alium facta de ipsa, etiam tacito de possessione alterius, quae soluta non est. H. d. secundum verum intellectum. Panorm.

Idem *Episcopo et Magistro P.[27]) canonico Hildesemensi.*

Literas vestras accepimus, 'per quas nobis significare curastis,' quod, quum pro 'dilecto filio' D.[28]) clerico vobis scripserimus[29]), ut eum de praebenda vacante[30]) sancti Wiscardi[31]) Bremensis, quam dicebat ad donationem nostram fuisse[32]) iuxta Lateranensis concilii statutum devolutam, curaretis[32*]) auctoritate apostolica investire, 'si canonici, quibus super hoc scribebamus, hoc exsequi non curarent, Herberto praeposito et quibusdam canonicis eiusdem ecclesiae cum ipso Daniele et magistro B. canonico ipsius ecclesiae in vestra propter hoc praesentia constitutis, sic' De facto fuit propositum coram nobis[33]), quod 'idem' H.[34]) praepositus, quondam simplex 'exsistens' canonicus eiusdem ecclesiae, de ipsa 'ecclesia' in maiori ecclesia[35]) in canonicum est electus, et postmodum 'unius anni vel' anni 'et dimidii' spatio evoluto, in ipsa ecclesia sancti Wiscardi[36]) in praepositum est assumptus, priorem praebendam nihilominus retinens[37]), quam in ipsa ecclesia tunc habebat, 'et super hoc partes consentiebant, ad invicem haec ita fuisse dicentes. Fuit etiam ab una parte propositum, quod ipse praepositus praeter praebendam illam aliam praebendam habebat praepositurae annexam, quam idem praepositus et fautores ipsius inficiati sunt esse praebendam. Praeterea fuit allegatum de iure, quod, ex quo idem praepositus de minori ecclesia vocatus fuerat ad maiorem, prior praebenda de iure inceperat vacare iuxta canonum instituta. Deinde fuit ex parte clerici allegatum, primam fuisse ordinationem eiusdem ecclesiae, ut in ea tredecim essent personae, praepositus scilicet cum duodecim fratribus; quae nullatenus servaretur, nisi diceretur illa praebenda vacare.' Sed praepositus allegabat econtra, quod erat 'fere' ex[38]) consuetudine generali, quod unus in eadem ecclesia plures haberet praebendas, et[39]) quum archiepiscopus Bremensis praepositum ipsum de praepositura in plena synodo investiret, tam praepositurам illam[40]) quam praebendam ei[41]) de communi[42]) canonicorum confirmavit assensu, 'eos, qui super hoc inquietarent eundem, vinculo excommunicationis adstringens. Unde obiiciebatur clerico memorato, quod propter hoc sententiam excommunicationis incurrisset; sed ipse talem confirmationem intervenisse negabat, quae si etiam intervenit, asserebat eam non tenere de iure, quoniam nemini res illa rationabiliter poterat confirmari, quae de iure obtineri non potest. Dicebat etiam, se propter hoc excommunicationis sententia nunquam fuisse ligatum, quum super his experiretur auctoritate maioris.' Unde[43]), quum vobis dubium[44]) videretur, utrum, quum aliquis de una praebenda eligitur[45]) ad aliam, statim prior vacare incipiat, an per sententiam debeat abiudicari[46]) eidem, an propter[47]) confirmationem huiusmodi, quae superius est expressa, praebenda illa[48]) dici debeat non vacare, nos consulere voluistis, 'priusquam velletis super hoc aliquid diffinire.' Quum igitur, si ita est, praebenda illa, etsi non de facto, de iure tamen vacare noscatur, 'discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo' mandamus, quatenus 'iam' dictum praepositum, 'ut praebendam' illam sine difficultate resignet, 'monitione praevia per censuram ecclesiasticam' appellatione remota cogatis; quam, quum de facto vacaverit, clerico memorato 'auctoritate nostra suffulti sublato appellationis obstaculo' conferre curetis, 'eum in corporalem possessionem inducentes ipsius; eos etc. Dat. XIV. Kal. Iun.' [1205.]

CAP. X.[49])

In ecclesiis non numeratis vacatio praebendarum seu canonicatuum possibilis non est, nec fit ibi devolutio ad superiorem ex negligentia cessantis in non providendo ecclesiae de ministris. H. d. et est casus notabilis.

Idem *Episcopo et Archipresbytero[50]) Papiensibus.*

Ex parte Astensis[51]) ecclesiae nostris est auribus intimatum, quod, quum quaedam praebendae in ipsa per quatuor annos, et amplius vacavissent, 'venerabilis frater noster' Astensis 'episcopus canonicos suos monuit diligenter, ut ecclesiam ordinarent. Quibus non admittentibus monitionem ipsius,' episcopus quosdam ibidem[52]) instituit, credens sibi hoc[53]) ex Lateranensi concilio licere. Instituti autem scientes[54]), non esse firmam institutionem huiusmodi, ad 'venerabilem fratrem nostrum' Mediolanensem archiepiscopum recurrerunt, qui eosdem in canonicos Astensis ecclesiae ordinavit et in corporalem possessionem praebendarum induxit, capitulo eiusdem ecclesiae praebente assensum[55]), tribus tantum exceptis, qui se institutioni huiusmodi opponere curaverunt.[55*]) 'Tres illi di-

---

Cap. VIII. 19) *Verum, quum:* Comp. III., Reg. — 20) abest a Comp. III. — 21) *fatebantur:* Reg. — 22) *praedicti:* ib. — 23) *sententiando:* C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 24) *praebendae:* C. R. 1. — 25) *Terdon.:* Comp. III., Reg.

Cap. IX. 26) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 61. — Comp. III. h. t. c. 6. — 27) *et M. et P. canonicis:* C. H. — *ep. et magistro H. can. Hild.:* Comp. III. — *ep., decano et magistro H. canonico Hildesemensibus:* Reg. — *Hildesem.:* Böhm. ex Cont. — 28) *Daniele:* Comp. III., Reg. — 29) *scribere-mus:* Comp. III. — 30) abest a Comp. III., Reg. — 31) *Viscardi:* Cont., Böhm. per tot. — *Willeaddi:* Comp. III. Ms. — *Willealdi:* Aug. — *Willehaldi* Reg. — 32) *esse:* C. R. 1. — 32*) *curetis:* Böhm. — 33) *vobis:* Comp. III., Reg. — 34) *Herbertus:* ib., Böhm. — 35) *in maioris ecclesiae can.:* C. R. L. H. — *in maioris eccl. praepositum:* Comp. III., Reg. — 36) *Williradi:* Comp. III. Ms. — *Willehaldi:* Aug. — *Willehaldi:* Reg. — 37) *detinens:* Comp. III. — 38) *de:* Reg. — 39) *Adiectum est etiam* (omitt. Aug.) *praebendam illam ratione alia non vacare, quia, quum:* ib. — 40) *ipsam:* C. R. 1. — 41) *eidem:* Comp. III. Aug. — 42) omitt. Comp. III., Reg., Cont. — 43) *Verum:* Reg. — 44) add.: *esse:* C. R. 2. — 45) *eligatur:* Comp. III., Reg. — 46) *iudicari.* Comp. III. Aug. — *adiudicari:* Reg., Cont., Böhm. — add.: *eadem:* C. R. 1. — 47) *per:* ib. — 48) omitt. ib.

Cap. X. 49) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 90. — Comp. III. h. t. c. 7. — 50) *archiepiscopo:* C. H., Cont. — *archidiacono:* Reg. — 51) *Hastensi.:* Böhm. ex Cont. — 52) *in ecclesia:* Comp. III., et add.: *ipsa:* Reg. — 53) abest a C. L. — 54) *sentientes:* Comp. III., Reg. — 55) *consensum:* Reg. — 55*) *quibus contra institutionem illam proponere in praesentia nostra volentibus, parti et ecclesiae ipsam defensare paratae* (*et ecclesiam ipsam defensare paratis:* Comp. III.), *dil. fil.* (add.: *nostr.:* ib.) *G. S. Vitalis presbyterum card. dedimus auditorem, in cuius praesentia tres illi:* Comp. III., Reg.

cebant, electionem debere cassari; quia nec episcopus nec archiepiscopus supra dictus de concessione Lateranensis concilii potuerat praefatam ecclesiam ordinare, quum uterque circa tempus eis indultum a canone in ordinatione illa negligens fuerit et remissus. Pars vero altera dicebat econtra, quod, licet institutio episcopi non valeret, archiepiscopi tamen ordinatio de iure valebat, quia ei tempus indultum a canone nisi a tempore, quo illi declaratum fuerat, non currebat, ad quod probandum inducebat multiplices rationes. His autem utrinque propositis,° Tandem utraque pars concorditer est confessa, quod in praedicta ecclesia non erant distinctae praebendae, nec canonicorum numerus erat certus. Nos igitur °*his et aliis, quae fuerunt utrinque proposita, diligenter auditis,*° intelleximus evidenter, °statutum[56]) Lateranensis concilii de beneficiis ultra sex menses vacantibus locum in hoc articulo nullatenus habuisse, °*quum,*° etsi forte[57]) Astensis ecclesia canonicorum pateretur defectum, °*nullae tamen in ea praebendae vacabant, quum in illa nec sint distinctae praebendae, nec canonicorum numerus diffinitus.*° Unde institutio per archiepiscopum vel[58]) episcopum facta occasione concilii memorati carere debet[59]) robore firmitatis. Quia vero[60]) totum capitulum, tribus °*tantum*° exceptis, praedictorum receptionem °*approbat et*° affectat, nec ab illis tribus aliquid rationabile contra ipsos obiectum est et ostensum, °*discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus, °*inquisita diligentius veritate,*° si Astensis ecclesiae suppetant[61]) facultates, secundum consuetudinem hactenus observatam praedictos clericos °*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo*° pro canonicis faciatis haberi. °*Contradictores etc. Dat. Lat. XVII. Kal. Iun.*° [1204.]

CAP. XI.[62])

Habens potestatem conferendi potest de iure alteri tradere potestatem conferendi primum beneficium, quod vacabit.

Idem *Episcopo et capitulo Laudunensi.*[63])

Constitutus in praesentia nostra °*dilectus filius*° H.[64]) °*subdiaconus noster*° ecclesiae vestrae canonicus °*nobis*° humiliter intimavit, quod tu, frater episcope, potestatem ei[65]) dedisti sacerdotalem conferendi praebendam, quae primo[66]) in ecclesia vestra esset vacatura, et °*bonae memoriae* W.° Remensis archiepiscopus, tunc apostolicae sedis legatus, vobis, filii[67]) capituli[68]), auctoritate nostra °*districte*° praecepit, °*sicut per literas suas ad vos directas apparet, quae coram nobis lectae fuerunt,*° ut, quum praebenda ipsa[69]) °*in ecclesia vestra*° vacaret, personam illam, cui vellet idem H.[70]) eam conferre, sine interpositione alterius personae reciperetis ad ipsam[71]), °*et eandem personam curaretis de illa sine difficultate qualibet investire. Asseruit etiam idem subdiaconus, quod, quum esset ad sedem apostolicam accessurus, ipse praecavens appellavit, ne tu, frater episcope, si forte interim aliquam sacerdotalem contingeret vacare praebendam, eam ulli conferres, nec vos, filii capitulum, reciperetis aliquem praesentatum ad illam, nisi quem duxerit praefatus subdiaconus praesentandum.*° Quocirca °*discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus personam illam, cui memoratus H.[72]) sacerdotalem praebendam, quum contigerit eam vacare, duxerit canonice conferendam, sine contradictione qualibet admittatis, et[73]) tu interim, frater episcope, praebendam huiusmodi contra formam concessionis tuae conferre alicui non praesumas; °*alioquin noveritis, nos dilectis filiis cancellario, et Helvin et Adae canonicis Parisiensibus in mandatis dedisse, ut vos ad hoc per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellant, in irritum reducentes, si quid post appellationem a praefato subdiacono ad nos legitime interpositam contra concessionem sibi factam de sacerdotali praebenda noverint attentatum.*° Quia vero concessiones tales[74]), si ad consequentiam traherentur[75]), fieri possent in fraudem canonicae sanctionis, per quam prohibentur ecclesiastica beneficia concedi[76]) sive promitti ante, quam vacent, nolumus, quod huiusmodi[77]) occasione mandati, quod gratiam continet[78]) personalem, fraudem adhibere volentibus licentia concedatur. °*Dat. Lat. X. Kal. Iul. Ao. VII.*° [1204.]

CAP. XII.[79])

Lateranense concilium de beneficiis ultra sex menses vacantibus ad episcopatus non extenditur.

Idem.[80])

Dilectus filius magister G.[81]) canonicus[82]) vester °*olim*° nobis[83]) suggessit, quod, °*bonae memoriae*° episcopo vestro viam universae carnis ingresso, °*maior et sanior pars vestri convenerat in eundem, et ipsum eligere in episcopum proponebat; sed impediente viro nobili comite Catroncensi non fuit electio celebrata. Postmodum autem idem comes de ipso episcopatu Madium capellanum suum investiens vobis iniunxit, ut vel a terra recederetis ipsius, vel eligeretis eundem M. in pastorem. Quod quum venerabilis frater noster*° archiepiscopus sanctae Severinae °*tunc electus audisset, praedictum Guillelmum ad suam praesentiam accersivit, et*° asserens, quod propter negligentiam vestram ad ipsum erat eligendi auctoritas devoluta, in[84]) episcopum vestrum elegit eundem. °*Verum postquam hoc innotuit comiti supradicto, vos ad suam praesentiam convocatus tamdiu fecit in custodia detineri, donec praefatum Madium communiter elegistis. Qui accedens ad praesentiam dilecti filii nostri Gerardi S. Adriani diaconi cardinalis apostolicae sedis legati, beneficium obtinuit confirmationis ab ipso. Sed memoratus Guillelmus postmodum ad eundem cardinalem profectus, ne illum faceret consecrari audientiam nostram appellavit, et tandem in nostra proposuit praesentia constitutus, quod idem Madius prodiderat quoddam castrum, et mediante pecunia investituram de manu receperat laicali, ac etiam ante confirmationem obtentam multa bona ecclesiae dilapidando vastarat. Unde nos venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Cusentino et Bisinianensi et Geneocastrensi episcopis dedimus in mandatis, ut vos et alios, quos contingeret nominari, compellerent super iis omnibus dicere veritatem, et, si de praedicto Madio electionem invenirent irregulariter celebratam, denunciarent eam irritam et inanem, ipsum ad restitutionem rerum ecclesiae mediante iustitia compellentes, ac postmodum inquisita circa electionem praefati Guillelmi sollicite veritate, quod iustum esset statuerent appellatione remota. Qui, sicut in eorum literis perspeximus contineri, quum semel et secundo ac tertio peremptorio tam praenominatum Madium quam et vos, nec non etiam abbates ecclesiae Geruntinae ad suam praesentiam citavissent, dictus Madius per menses quatuor exspectatus nec accessit ad ipsos, nec eos permisit accedere vel abbates. Quum autem propter suspicionem dilapidationis ab episcopalium administratione suspendissent eundem, et ipse nihilominus administrare praesumeret, excommunicationis in eum sententiam protulerunt, qua ille contumaciter vilipensa non destitit celebrare. Unde quum eis per dicta iuratorum testium constitisset, quod idem Madius investituram episcopatus de manu susceperat laicali, et periurium incurrerat, ac proditionem et homicidia, nec non etiam simoniam multipliciter perpetrarat, quod etiam electio eius extorta fuerat, et consecratio non solum post appellationem, verum etiam alias contra canones attentata, demum habito prudentum consilio quod factum de ipso fuerat sententialiter cassaverunt.*° Nos igitur °*his et aliis, quae super ipso negotio nobis fuerunt exposita, diligenter auditis,*° attendentes, quod canon Lateranensis concilii, ab Alexandro Papa[85]) contra negligentes editus, ad archiepiscopatum vel episcopatum[86]) non solet extendi, sed ad personatus alios et minora[87]) ecclesiastica beneficia coarctari, electionem huiusmodi[88]) °*non reatu personae, sed*° iustitia cassavimus exigente. °*Dictum quoque etc. Dat. ap. S. Germanum VI. Id. Iul. Ao. XI.*° [1208.]

CAP. XIII.[89])

Non valet promissio beneficii vacaturi.

Idem *Priori Hostiensi et Superiori*[90]) *S. Fridi.*

Ex tenore literarum vestrarum accepimus[91]), quod, quum causa[92]), quae inter I. clericum ex una parte, et abbatem et conventum

Cap. X. 56) *statuto:* Comp. III. Aug. — 57) *et forsan:* ib. — *etsi forsitan:* Ms. — *etsi forsan:* Reg. — 58) *et:* ib. — 59) *debebat:* ib. — 60) *tamen:* ib. — 61) *suppetunt:* C. R. L. H., Comp. III., Reg.

Cap. XI. 62) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 97. — Comp. III. h. t. c. 8. — 63) *Laudinen:* C. H. — *Lauden.*, Comp. III. Aug. — 64) *Hubaldus:* Reg. — 65) *ipsi:* Comp. III., Reg. — 66) *prior:* C. R. 1. — 67) *filii:* Comp. III. Aug. — 68) *capitulum:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 69) *sacerdotalis:* Comp. III., Reg. — 70) *praefatus subdiaconus:* ib. — 71) *eam:* ib. — 72) *subdiaconus:* ib. — 73) omitt. Bohm. — *tibi, frater episcope, firmiter inhibentes, ne interim aliquam sacerdotalem praebendam alicui conferas:* Comp. III., Reg. — 74) *huiusmodi:* ib. — 75) *traherentur:* Comp. III. — 76) *conferri:* C. H. — 77) *huius:* Comp. III. Aug., Reg. — 78) *obtinet:* C. H.

Cap. XII. 79) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 107. — Comp. III. h. t. c. 9. — 80) *Gerantio.:* Comp. III. Aug. — *Geruntinensi:* Ms., Reg. — 81) omitt. C. R. 1. L. — *Guillelmus:* Reg. — 82) *concanonicus:* C. H., Reg. — 83) *apostolatui nostro:* Comp. III., Reg. — 84) *ipsum induxit, ut electioni de se faciendae praeberet assensum, qui suis monitis acquiescens electus exstitit ab eodem, suffraganeorum eius* (omitt. Comp. III. Aug.) *interveniente conniventia et consensu:* ib. — 85) *ab Alex. P.:* omitt. ib. — 86) *ad archiepiscopatus vel episcopatus:* C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 87) *maiora:* Comp. III. Aug. — 88) *praefati Guillelmi* (*eiusdem W.:* Comp. III.), *qui ab archiepiscopo et suffraganeis eius fuit, ad quos electio non spectabat, electus:* Comp. III., Reg.

Cap. XIII. 89) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 188. — Comp. III. h. t. c. 10. — 90) *subpriori.* Bohm. — *priori Osen. et subpriori S. Fredesiundae:* Comp. III. Aug. — *priori Osen.* (*Osenco.:* Comp. III. Ms.) *et subpriori S. Fredeswidae:* Comp. III. Ms., Reg. — 91) *intelleximus evidenter:* Comp. III., Reg. — 92) *causam:* ib., Bohm.

de Bello [93]) ex altera, super [94]) provisione vertebatur ipsius *(Et infra:)* Dictus clericus post litem contestatam chartam quandam monachorum '*ipsorum*' exhibuit '*coram vobis,*' continentem '*expresse,*' quod primam ecclesiam ad donationem suam spectantem, '*valentem X. marchas vel XV.*' assignarent [95]) eidem, '*nihilominus per idoneos testes probans, ipsos post promissionem huiusmodi, licet potuerint, nolle sibi, quanquam super hoc admoniti fuerunt, providisse; quare dictos abbatem et monachos ad assignandum sibi reditum X. marcharum ad minus cogi cum instantia postulabat. Ad haec autem fuit ex adverso responsum, quod ratione promissionis, utpote factae contra Lateranensis concilii statuta, quae probari per chartam exhibitam videbatur, eos non poterat convenire; praesertim quum non de aliqua ecclesia, sed de promissione tantum in literis mentio haberetur. Quum igitur, aliis ipsos posse conveniri asserentibus, aliis vero in contrarium sentientibus, super hoc fuisset hinc inde coram vobis diutius disputatum, vos, quid iuris sit in hoc articulo dubitantes, in negotio ipso ulterius procedere noluistis, donec super hoc reciperetis nostrae beneplacitum voluntatis, nobis humiliter supplicantes, ut, quid sit in hac parte agendum, vos dignaremur per nostras literas reddere certiores.*' Nos igitur attendentes, quod promissio praedicta non tenet, utpote contra statuta Lateranensis [96]) concilii attentata, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus memorato clerico super hoc silentium imponentes, ab impetitione ipsius dictos abbatem et monachos absolvatis. '*Dat. Lat. II. Id. Dec. Pont. nostr. Ao. XI.*' [1208.]

CAP. XIV. [97])

Obligatur praelatus, qui promittit providere quum poterit.

Idem. [98])

Accedens ad apostolicam sedem '*dilectus filius*' R. clericus sua [99]) nobis insinuatione monstravit, quod, quum promiseritis [100]), vos provisuros eidem in ecclesiastico beneficio, quum possetis, sicut per literas iudicum delegatorum [1]) inde confectas liquido apparebat, '*vos id hactenus efficere non curastis, allegantes coram iudicibus memoratis, quod talis promissio vos nullatenus obligarit, quum videretur esse facta contra statuta Lateranensis concilii, quod promissionem inhibet beneficii non vacantis.*' Nos autem considerantes, quod aliud est praelatum promittere beneficii collationem, quum poterit, aliud [2]), quum vacabit, quum in multis casibus se facultas offerre posset, in [2*]) quibus collatio non esset in expectatione vacaturi beneficii differenda, '*per apostolica vobis scripta*' mandamus, quatenus memorato R., quum poteritis [3]), ecclesiasticum beneficium assignetis; '*alioquin abbati sancti Ioannis et decano Suessionensi dedimus nostris literis in mandatis, ut vos ad id per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellant.*'

CAP. XV. [4])

Si ad capitulum et praelatum, ut praelatum, potestas conferendi pertinet, de uno ad alterum lapsu temporis non transit; secus, si praelatus intersit, ut canonicus; quia tunc de capitulo transit ad praelatum, nisi dolum committat. H. d. et est textus multum allegabilis.

Idem. [5])

Postulastis per sedem apostolicam edoceri, ut, quum ad vos et archiepiscopum vestrum simul donatio praebendarum ecclesiae vestrae pertineat [6]), utrum praebendae vacantis donatio penes archiepiscopum ipsum remaneat [7]), si eam infra [8]) semestre tempus neglexeritis [9]) '*pariter*' ordinare. Ad quod '*vobis*' breviter respondemus, quod, si vos et idem [10]) archiepiscopus infra [11]) tempus praescriptum circa hoc negligentes exstiteritis [12]), sicut nec ab illo ad vos [13]), ita nec a vobis ad illum potestas devolvitur conferendi, sed [14]) secundum statuta Lateranensis concilii ad superiorem transit donatio '*earundem,*' nisi forte archiepiscopus, non ut praelatus, sed ut canonicus, vobiscum ius habeat [15]) conferendi. Et in hoc casu, quum [15*]) dolose '*forsitan*' impedierit, dolus ei suffragari non debet. '*Dat. Lat. IV. Id. Ian. Pont. nostr. Ao. XIV.*' [1212.]

CAP. XVI. [16])

Sicut non potest patronus promittere, se praesentaturum aliquem ad beneficium vacaturum, ita nec dare potestatem praesentandi, antequam beneficium vacet.

Honorius III. *Episcopo et Praeposito capituli Cameracensis.* [17])

Quum dilecta in Christo filia '*nobilis mulier Ioanna*' comitissa Flandrensis, '*devicta quorundam precibus importunis,*' fecerit [18]) promissiones '*illicitas*' de non vacantibus beneficiis [19]) ecclesiarum, in quibus ius obtinet patronatus, et donationes eorum in manibus posuerit alienis, '*sicut est nostris auribus intimatum, discretioni vestrae*' mandamus, quatenus, id [20]) irritum decernentes, '*auctoritate nostra*' inhibeatis eidem, ne simile de cetero attentare praesumat.

TITULUS IX.

NE SEDE VACANTE ALIQUID INNOVETUR.

CAP. I. [1])

Vacante sede status eius mutari non debet.

Innocentius III. *Priori et Conventui Glastonensi.* [2])

Novit ille, qui scrutator est cordium '*et cognitor secretorum,*' quod, licet '*bonae memoriae*' C. [3]) '*Papa*' praedecessor noster ecclesiam vestram '*in sedem*' erexerit [4]) cathedralem, ipsam Bathoniensi [5]) ecclesiae uniendo, ut [6]) idem esset episcopus utriusque, '*suamque constitutionem non solum per privilegium suum, verum etiam per alia scripta multa curaverit confirmare;*' quia tamen haec unio asserebatur a vobis '*esse confusio, conquerentibus, eam*' in grave praeiudicium Glastonensis [7]) ecclesiae redundare, quum per ipsam dissolveretur religio, et [8]) fraudaretur eleemosyna, et hospitalitas tolleretur [9]), nos '*vestris supplicationibus inclinati*' ad relevandum ecclesiae vestrae statum coepimus intendere, '*quantum decuit,*' diligenter. '*Et quoniam absonum videbatur, ut subito praedecessoris nostri evacuaremus in hac parte statutum, quum ei, quantum cum Deo possumus, deferre velimus, sicut et volumus, quod, quantum cum Deo poterunt, nostri nobis deferant successores, unione manente sic de ceteris disposuimus, quantumcunque bonae memoriae Savarico Bathoniensi episcopo displiceret, frequenter ob hoc ad sedem apostolicam laboranti, quod status ecclesiae vestrae videbatur in melius relevatus. Unde post diversos tractatus et deliberationes multiplices, quod per viros providos et honestos auctoritate mandati nostri super hoc exstitit ordinatum, ad petitionem eiusdem episcopi, postquam aliud a nobis non potuit obtinere, apostolico tandem curavimus munimine roborare.*' Vos autem post obitum '*praefati*' Bathoniensis episcopi '*ad nostram praesentiam recurrentes*' humiliter postulastis, ut [10]), quia tempus advenerat [11]), quo [12]) sine scandalo ecclesiae vestrae ruina poterat '*in statum pristinum*' relevari, quum et Bathoniensis ecclesia '*et Wellensis*' id ipsum pariter postularet, rex quoque cum regni magnatibus, et quidam episcopi cum multis abbatibus deposcerent illud idem, ut [13]) unione penitus dissoluta monasterium vestrum reduceremus in statum antiquum, sub abbatis regimine gubernandum. '*Nos*' attendentes igitur [14]) '*diligentius,*' quod, episcopali sede vacante, non debet [15]) '*super hoc*' aliquid innovari, quum non sit qui episcopale ius tueatur, maxime [16]) ne plus favis-

Cap. XIII. 93) add.: *loco*: C. R. 2. — 94) *super reditu decem marcharum vel quindecim, quas idem exigebat ab ipsis, eo videlicet, quod eidem, quam cito se facultas offerret, in tantum* (*interim*: Comp. III. Aug.) *se promiserunt provisuros, nec promissionem suam curaverant adimplere, ne* ... *itur agitari, vobis duxerimus* (*duximus*: Comp. III.) *committendum, dictus*: Comp. III., Reg. — 95) *ei ... assignare promiserunt*: ib. — 96) *praefati*: ib.

Cap. XIV. 97) Restitutum ex ipso orig. ap. Marten. et Durand., Thes. I. 767. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 98) *abbati et conventui monasterii S. Michaelis de Carusta*: Comp. IV. Aug. — *Terrascha*: orig. — 99) *suam ..., insinuationem*: Böhm. — 100) *promisissetis*: Comp. IV. Ms. A. — 1) *iudicis delegati*: C. R. L. — *sicut per literas decani Suession. et suorum coniudicum super hoc a sed. apostol. delegatorum, quibus tenor literarum vestrae promissionis erat insertus, liquido edocebat*: Comp. IV., orig. — 2) *et ut*: C. H. — 3) *competens*: Comp. IV.

Cap. XV. 4) Restitutum ex Reg. Bal. XIV. 140. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 5) *P. subdiacono nostro* (omitt. Ms. A.), *praeposito et capitulo Ebrudun.* (Ms. B.: *Ebrudin.* — Reg.: *Ebredun.*) Comp. IV., Reg. — 6) *obtineat*: Comp. IV. Ms. A. — 7) *remanet*: Böhm. — 8) *intra*: Cont., Böhm. — 9) *neglexerit*: C. H. — *neglexistis*: C. R. 1. — 10) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 11) cf. n. 8. — 12) *negligentes exstitistis* (*existitis*: Ms. B., Reg.) *circa collationem vacantium praebendarum*: Comp. IV., Reg. — 13) *nos*: Comp. IV. Ms. A. — 14) omitt. Böhm. — 15) *habet*: id. — 15*) *si*: Reg.

Cap. XVI. 16) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 17) *ep., praep. et cantori Cameracen.*: C. R. 1. L., Comp. V. — *praep. et canonicis Cameracen.*: C. R. 2. — *praep. et canonico Cameracen.*: C. H. — 18) *fecit*: Comp. V. Ms. — 19) abest ab ead. — 20) loco vocis *id*, e. cit. legit: *quicquid super hoc ab eadem inveneritis esse factum contra instituta canonica.*

TIT. IX. Cap. I. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 25. — Comp. III. h. t. c. un. — 2) *Glotonen.*: C. H. per tot. — *Castumen.*: Comp. III. Aug. — 3) *Coelestinus*: C. L. — 4) *erexit*: Böhm. — 5) *Bartholom.*: Comp. III. Aug. per tot. — 6) *et*: Cont., Böhm. — 7) *Glastoncen.*: C. L. — *Glastomen.*: Comp. III. Aug. — 8) abest a C. R. L., Comp. III., Reg. — 9) abest a Comp. III. — *deperiret*: Reg. — 10) omitt. Comp. III. Aug. — 11) *advenerit*: C. L. — 12) *quod*: C. R. 2. — 13) abest a C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 14) *vero*: Comp. III. — *ergo*: Reg. — 15) *decet*: Comp. III., Reg. — 16) *praesertim*: ib.

se[17]) personae quum ecclesiae videremur[18]), si quod eo vivente concessimus post obitum eius subito mutaremus, petitionem vestram "*ex toto absque damno conscientiae ac periculo famae*" nequivimus exaudire. "*Ut autem solito more, quem et vobis utilem, et nobis honorabilem estis experti, gradatim ab imo procedatur ad summum,*" auctoritate "*vobis*" praedicta[19]) indulgentes[20]), ut, quum Bathoniensis ecclesia de praesule fuerit ordinata, "*si ostendere volueritis, quod ecclesiae vestrae nondum sit ad detrimentum vel praeiudicium vitandum plene provisum,*" ius vestrum apud sedem apostolicam prosequendi facultatem liberam habeatis; interim autem sub cura prioris idem monasterium "*libere*" gubernetur. "*Nulli ergo etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Id. Mart. Ao. IX.*" [1206.]

CAP. II.[21])

Beneficia spectantia ad collationem praelati non possunt conferri per capitulum sede vacante.

Honorius III.[22]) *Episcopo Calmensi*[23]) *et Magistris V. et S.*[24]) *Canonicis Suessanensibus.*[25])

Illa devotionis sinceritas "*et sincera devotio, quam dilectus filius magister R. decanus Teanensis ad personam nostram et sedem apostolicam hactenus habuisse dignoscitur, nos inducunt, ut eum pro suae scientiae ac probitatis intuitu geramus in visceribus caritatis, et ei denegare nolimus quae secundum Deum fuerint concedenda. Unde nos*" Ecclesiam sancti Leucini[26]) "*de Capua cum omnibus pertinentiis suis,*" de qua magistrum R.[27]) donationis nostrae gratia praecedente praebendae nomine de mandato nostro "*venerabilis frater noster R.*" Capuanus archiepiscopus investivit, sibi duximus "*auctoritate apostolica*" confirmandum, non obstante concessione per capitulum[28]) facta "*de ipsa ecclesia*" alii[29]), seu confirmatione nostra, si qua "*forte*" in forma communi appareat[30]) obtenta; quum nusquam inveniatur cautum in iure, quod capitulum vacante sede fungatur vice episcopi in collationibus[31]) praebendarum. Nec in eodem casu potest dici potestas conferendi praebendas ad capitulum per superioris negligentiam devoluta, quum non fuerit ibi superior, qui eas[32]) posset[33]) de facto vel de iure conferre. "*Quocirca discretioni vestrae mandamus, quatenus eundem magistrum in corporalem ipsius ecclesiae possessionem sublato appellationis obstaculo inducatis, et defendatis inductum.*"

CAP. III.[34])

Sede vacante iudicium habitum contra ecclesiam non tenet.

Idem *Episcopo Burginensi.*[35])

Constitutis "*olim*" coram "*bonae memoriae*" I. "*Papa*" praedecessore nostro procuratore ecclesiae sanctae Mariae de Castro forti[36]) et "*bonae memoriae G.*" Burginensi[37]) episcopo praedecessore tuo, dictus procurator petebat ab eodem episcopo restitutionem "*tam*" super libertate libere[38]) eligendi sibi praelatum, "*quam etiam super terris ipsius ecclesiae et rebus aliis, quibus omnibus pars sua spoliata fuerat, ut dicebat. (Et infra:) Lite igitur coram eodem praedecessore nostro super praemissis legitime contestata, et postmodum coram iudicibus delegatis, factis confessionibus et receptis testibus ab eisdem causa fuit ad nos instructa remissa.*" Nos[39]) igitur "*procuratoribus partium in nostra praesentia constitutis, quum super praemissis coram nobis diutius litigassent,*" depositiones[40]) testium, qui vacante Burginensi ecclesia et carente legitimo defensore fuerint[41]) recepti, duximus reprobandas.

TITULUS X.

DE HIS, QUAE FIUNT A PRAELATO[1]) SINE CONSENSU CAPITULI.

CAP. I.[2])

Non tenet alienatio rei ecclesiasticae absque approbatione capituli.

Ex concilio apud Valentiam.

Irrita erit episcoporum donatio, vel[3]) venditio vel commutatio rei ecclesiasticae absque collaudatione[4]) et subscriptione clericorum.

CAP. II.[5])

In temporali alienatione, quam facit praelatus, taciturnitas capituli habetur pro consensu.

Alexander III. *Norvicensi Episcopo.*

Continebatur "*in literis a te nobis transmissis, quod quum super decima de W. inter magistrum Hubertum et magistrum N. de mandato nostro coram te quaestio verteretur, constitit tibi, quod Emma abbatissa S. Mariae de Wintonia pro communi voto et unanimi consensu, conventu assensum praestante, decimam ipsam praedicto H. concessit et Rad. Wintoniensis archidiaconus per panem et librum sibi exinde investituram fecit; magister vero N. probavit coram te idoneis testibus, quod praefata abbatissa praescriptam decimam sibi prius dederat, conventu non contradicente, quam eam praefato H. dedisset, et quod a dioecesano episcopo eius fuerit concessio confirmata. Unde, quia nos consulere voluisti, cui concessioni potius sit innitendum,*" Consultationi tuae taliter respondemus, quod concessio decimae[6]) ab abbatissa prius facta, si conventu sciente et non contradicente facta est, robur firmum[7]) debet habere. Verum si "*praefata abbatissa*" ignorante conventu aut[8]) contradicente decimam "*suam*" prius praedicto H.[9]) concessit, et non post multum temporis[10]) de assensu conventus eandem decimam dedit eidem[11]), "*quum tibi eam datam fuisse constat,*" secunda concessio debet praeiudicare priori.

CAP. III.[12])

Alienatio temporalis facta sine consensu capituli per ratificationem eius roboratur.

Idem *Vigorniensi*[13]) *Episcopo.*

Quum nos iam pridem, "*si bene meminimus, tibi per literas nostras indulserimus, ut, si Io. praedecessor tuus reclamante capitulo ecclesiae tuae et abbati et fratribus de Oseneia*[14]) *ecclesiam de Braia*[15]) *contulit, eam tibi revocare liceret, iam dictis fratribus, sicut asseris, ad te literas nostras indulsimus, ut ipsis ecclesiam ipsam dimitteres pacifice possidendam, immemores exsistentes illius scripti, quod super hoc tibi fuerat a nobis indultum. Licet autem hoc tibi indulserimus, prudentiam tamen tuam monemus et exhortamur attentius, quatenus divino intuitu et pro reverentia B. Petri Apostoli et nostra ecclesiam ipsam, si quoquo modo sine gravi detrimento ecclesiae tuae potes, iam dictis fratribus in pace et quiete dimittas, quia decet prudentiam tuam ad commodum et profectum religiosorum locorum intendere, et quod idem praedecessor tuus pietatis studio fecit ratum et firmum habere. Si autem eandem ipsis ecclesiam dimittere forte non poteris, non obstantibus literis, quas praedicti fratres super hoc impetraverunt, scriptum tibi exinde indultum in sua volumus stabilitate consistere, quoniam*" Certum est, de rigore iuris[16]) concessionem illam non tenere, quum[17]) reclamante capitulo per "*eundem*" praedecessorem tuum constat factam fuisse, nisi "*idem capitulum concessionem*" eam[18]) ratam postmodum habuisset[19]).

Cap. I. 17) *vixisse:* Comp. III. — 18) *videamur:* C. H. — 19) *praesentiam:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 20) *indulgemus:* Comp. III., Reg.

Cap. II. 21) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 22) *Innoc. III.:* C. H. — 23) *Clomen.:* Böhm. — leg.: *Calven. (Calvi*)* cum Comp. V. — 24) *I. et V.:* C. R. 1. H., Comp. V. Cir. — *I. et W.:* C. R. 2. L., Comp. V. Ms. — 25) *Sursion.:* C. R. 2. — *Sursionen.:* Comp. V. Ms., Cont., Böhm. — leg.: *Suessan. (Sessa*)* cum Cir. — 26) *Leocii:* C. R. 1. — *Leutii:* Comp. V. — 27) *ipsum:* ib. — 28) *capituli:* ib. — 29) *Roberto de Franco, canonico Capuano:* ib. — 30) *appareret:* C. R. 1., H., Comp. V. — 31) *donationibus:* C. H. — 32) *eos:* Böhm. — 33) *possit:* Comp. V.

Cap. III. 34) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 35) *Burgen.:* C. R. L. H. — *Maurian (Maurio:* Ms. — leg.: *Mauritio) ep. Burgensi:* Comp. V. — 36) *Sorin.:* C. R. 1. — *Sori:* C. R. 2., Comp. V. Ms. — *Sororum:* Cir. — leg.: *Soria.* — 37) *Burgensi:* Comp. V. — 38) abest a C. R. 1. — 39) *Procuratoribus igitur . . . nos:* Comp. V. — 40) *nos diligenter auditis* (omitt. Cir.) *hinc inde propositis, et rationibus partium plenius intellectis, reprobatis quibusdam depositionibus testium, qui, vacante Burgen. ecclesia, et carente legitimo defensore fuerunt minus iuste recepti, procuratorem tuum nomine tuo de fr. n. cons. ab impetitione alterius partis sententialiter duximus absolvendum, quaestione proprietatis parti utrilibet reservata:* ib. — 41) *fuerunt:* Cont., Böhm.

TIT. X. Cap. I. 1) *praelatis:* C. R. 1. — 2) *c. 50.* Statt. eccl. ant. (conc. Carth. IV., quod fertur, c. 32.) — Burch. III. 170. *(ex conc. ap. Valentiam habito c. 50.)*, Lips. XVI. 13. *(ex conc. ap. Valentiam hab. c. I.)*, Comp. I. h. t. c. 1. — cf. de hoc Statutorum eccl. ant. inscriptione libellum nostrum: *Beiträge zur Kenntniss der Quellen des can. R.* (Lips. 1836.) p. 40 seqq. — 3) *et:* C. R. L. — 4) *conniventia:* Statt. eccl. ant.

Cap. II. 5) Restitutum ex App. XLVII. 7. (vocato in consilium App. libro manu scripto Lips. Bibl. Paul. 1242. Cod. Perg. fol.), Comp. I. h. t. c. 2. — 6) *dec. ab abb.:* omitt. App. — 7) *firmitatis:* C. R. 2. — 8) *ac:* C. H. — 9) *N.:* App. — 10) *tempus:* App., Comp. I. — 11) *memorato H.:* App. Ms., Comp. I. — *mem. Huberto:* App. ed.

Cap. III. 12) Restitutum ex Lips. XVI. 20., Comp. I. h. t. c. 3. — 13) *Vigorn.:* C. R. L. — *Wigorn.:* Comp. I. Ms. — *Alfano (Allifano, Alfifi?) ep.:* Lips. — seq. in Lips. cap.: *Vigiliensi ep.* inscriptum, quod Bernardo ad errandum ansam dedisse videri potest. — 14) ita Aug. — *Osnia:* Comp. I. Ms. — *Oseatia:* Lips. — 15) ita Aug. — *Breihreia:* Comp. I. Ms. — *Reib'ia:* Lips. — 16) *canonum:* ib. — 17) *si . . . ipsam:* Lips., Comp. I. — 18) *ipsam:* ib. — 19) *habuissent:* C. R. 1.

CAP. IV.[20])

Praelatus sine consilio capituli instituere vel destituere, vel alia negotia ecclesiae tractare non debet. H. d. cum capitulo sequenti.

Idem *Hierosolymitano Patriarchae.*

Novit °*plenius, sicut credimus,*° tuae discretionis prudentia, qualiter tu et fratres tui unum corpus sitis, ita °*quidem,*° quod tu caput, at illi[21]) membra esse probantur[22]). Unde non decet te omissis membris aliorum consilio in ecclesiae tuae negotiis uti, quum id non sit dubium et honestati tuae, et sanctorum Patrum institutionibus contraire. Innotuit siquidem[23]) auribus nostris, quod tu sine consilio fratrum tuorum[24]), abbates et abbatissas, et alias ecclesiasticas personas instituis et destituis, °*non considerans et attendens, quomodo te non sit dubium statuta sacrorum canonum transgredi, quum in huiusmodi causis et clericorum et laicorum circa te commorantium, qui de corpore ipsius ecclesiae non sunt, potius quam fratrum tuorum consilio uti dicaris.*° Ideoque id auctoritate apostolica prohibemus[25]). *(Et infra:)* Nos enim tales institutiones et destitutiones, °*si quas amodo feceris, auctoritate apostolica cassamus, et*° carere decernimus robore firmitatis.

CAP. V.[26])

Summatum est supra capitulo proximo.

Idem *eidem.*[27])

Quanto °*maiori dignitate dante Domino praeeminas, tanto decet amplius et oportet te in omnibus eam diligentiam et gravitatem habere, quod omnia videaris sine nota et reprehensione peragere, et laudabiliter iniunctae tibi sollicitudinis officium dispensare. Audivimus autem, unde mirati sumus, sicut et merito inde mirari poteramus, quod in concessionibus et confirmationibus omissis canonicis ecclesiae tuae consilium clericorum et laicorum circa te commorantium, qui non sunt de corpore ecclesiae ipsius, interdum, immo saepe requiris, et in eisdem concessionibus et confirmationibus iuxta eorum consilium et voluntatem procedis, et in privilegiis etiam, quod tuam prorsus dedecet honestatem, ad maiorem auctoritatem et certitudinem nomina fratrum tuorum, qui absentes fuerint, tanquam si praesentes fuissent, facis subscribi. Quia igitur non decet prudentiam tuam in negotiis tibi commissae ecclesiae consilium fratrum tuorum postponere, cum quibus unum corpus exsistere comprobaris,*° Fraternitati tuae °*per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus in concessionibus et[28]) confirmationibus et aliis ecclesiae tuae[29]) negotiis fratres tuos requiras, et cum eorum consilio, vel sanioris partis, °*negotia*° eadem peragas et pertractes, et[30]) quae statuenda sunt[31]) statuas[32]), et[33]) errata corrigas, et evellenda dissipes et evellas. Absentium[34]) quoque fratrum nomina inscribi °*aliquatenus*° non sinas[35]), quia talia munimenta sunt irrita et falsa, et tu exinde quaestionem falsi poteris merito[36]) formidare. °*Nos enim universa privilegia etc.*°

CAP. VI.[37])

Si ecclesia collegiata habet praesentationem, praesentabit praelatus de consensu capituli vel maioris partis, nisi de consuetudine vel privilegio competat soli praelato.

Coelestinus III.[38])

Ea[39]) noscitur °*sedis apostolicae dignitas, eidem ab ipso Domino in B. Petro concessa, ut, ubi emergit alicuius dubitationis articulus, ad ipsius oraculum referatur, et quod ipsa statuerit respondendum, sine ulla debeat ab omnibus haesitatione recipi et servari. Ex tua siquidem nobis est parte propositum, quod,*° Quum in provincia tua saepe contingat[40]), quod[41]) ad ecclesias, in quibus collegia ius praesentandi habere noscuntur, eorum abbates aut per se aut per literas °*suas*° personas idoneas episcopis dioecesanis praesentant[42]), et eis praesentatis[43]) °*postmodum*° et receptis aliquando ante °*institutionem,*° aliquando post[44]) monachi °*seu alterius ordinis collegia*° contradicunt °*et reclamant. Super quibus aperto tibi quaeris certificari responso, utrum institutio iam facta vel adhuc facienda propter huiusmodi debeat impediri. Ad quae tibi hoc modo*° respondemus[45]), quod °*videlicet*° in praesentationibus °*talium*° praelatorum intelligi debet, quod fiant de collegiorum suorum assensu, sine quo non obtineat[46]) °*aliquatenus*° firmitatem. Unde, si[47]) constiterit, conventus vel[48]) maioris et[49]) sanioris partis[50]) non adfuisse consensum, institutiones huiusmodi convenit evacuari[51]), nisi ex antiqua et approbata consuetudine vel concessa libertate aliqui[52]) eorum probaverint, commissi sibi collegii non debere in ecclesiarum seu beneficiorum collationibus requiri consensum. °*Dat. Lateran.*°

CAP. VII.[53])

Tenet donatio, quam de solius dioecesani consensu facit laicus ecclesiae de decimis, quas ab alia ecclesia habet in feudum ab antiquo, i. e. ante Lateranense concilium.

Innocentius III. *Archipresbytero et Magistro scholarium*[54]) *Bituricensibus.*

Quum apostolica sedes[55]), °*cui, licet immeriti, praesidemus, universis per orbem ecclesiis non humana, sed divina institutione sit praelata, iustum est et conveniens, ut ad eam tanquam ad magistram et matrem super diversis iuris articulis referantur dubiae quaestiones, quatenus quae iura constituit, eadem quoque iura distinguat, ne quae diversa cernuntur videantur adversa.*° Sane, sicut °*ex literis vestris*° accepimus, quum ex una parte capitulum S. Stephani °*et capitulum de Salis,*° et ex altera monachi de Plutea[56]) super decima quadam, °*quam a monachis ipsis petebant,*° in vestrum compromisissent arbitrium, °*et vos partibus convocatis cognosceritis de causa,*° dicti[57]) monachi proponebant, donationem ipsius[58]) decimae sibi a quodam milite factam, et °*venerabilis fratris nostri*° Bituricensis[59]) archiepiscopi dioecesani eius[60]) accedente consensu confirmatam fuisse, seque auctoritate Hieronymi munitos exsistere, qui scribens ad Damasum[61]) ait: „Si aliquando fuerint a laicis male detenta quae divini iuris esse noscantur, et in usum transierint monachorum, episcopo °*tamen*° loci °*illius*° praebente consensum, constabunt eis omnia perpetua firmitate subnixa.“ E contrario pars allegabat adversa, consensum episcopi sine cleri consensu minus sufficere auctoritate Leonis Papae, dicentis[62]): „Ne quis episcopus de rebus ecclesiae quicquam[63]) donare vel commutare vel vendere audeat, nisi forte aliquid horum faciat, ut meliora prospiciat, et cum totius cleri consensu atque tractatu id eligat, quod non sit dubium ecclesiae profuturum.“ Quia vero °*super his auctoritatibus dubitantes*° nos[64]) consulere voluistis, °*humiliter inquirentes,*° utrum, quando decima tenetur[65]) a laico, si conferatur ecclesiae, ad confirmandam donationem consensus episcopi sine cleri[66]) consensu sufficiat, °*nos devotioni vestrae*° taliter respondemus, quod monendus est laicus, qui decimam detinet, ut eam restituat ecclesiae, ad quam spectat. Qui si[67]) forte induci nequiverit, et eam eam[68]) dioecesani consensu alteri ecclesiae assignaverit, praesertim religioso conventui, constabit ipsa donatio perpetua firmitate subnixa. Auctoritates enim[69]) praemissae, licet diversae[70]) sint, non tamen adversae, quum aliud sit alienare quod ab ecclesia possidetur, et aliud quod detinetur a laico ad usum ecclesiasticum revocare. In alienatione quoque[71]) iuxta Leonis Papae decretum consensus episcopi sine clericorum[72]) consensu non sufficit. In revocatione autem iuxta scriptum[73]) Hieronymi sufficit consensus episcopi, quum per utrumque utilitati ecclesiae consulatur. Nam et in Lateranensi concilio est

Cap. IV. 20) Restitutum ex App. I. 18., Comp. I. h. t. c. 4. — 21) *fratres tui:* App., Comp. I. — 22) *comprobantur:* Comp. I. Ms. — *comprobentur:* App. — 23) *autem:* App. — 24) add.: *canonicorum S. sepulcri:* Cont. — 25) *inde est, quod* (add.: *discretioni tuae:* Comp. I.) *auctoritate apostolica prohibemus, ne abbates, abbatissas, vel alias ecclesiasticas personas sine consilio et assensu prioris et* (*quod:* App.) *fratrum tuorum canonicorum sancti Sepulcri* (*S. Sep.:* omitt. App.) *instituere vel destituere aliqua ratione de cetero praesumas. Quod si forte, quod non credimus, contra prohibitionem nostram attentare* (*praeceptum nostrum venire:* App.) *praesumpseris, nos talia .... et omni rob. decernimus et stabilitate carere:* App., Comp. I.

Cap. V. 26) Restitutum ex App. L. 19., Comp. I. h. t. c. 5. — 27) add.: *in eodem libro* (i. e. XII. libr. Reg.): App. — 28) omitt. App., Comp. I. — 29) *eiusdem:* ib. — 30) *ut:* App. — 31) *fuerint:* C. R. L. H., App., Comp. I. — 32) *statues:* C. L. — *statuens:* C. R. — 33) omitt. C. R. L. — 34) *Nec absent. fr.:* App., Comp. I. — 35) *scribi facias:* App. — *inscribi facias:* Comp. I. — *inscr. non facias:* C. R. L. — 36) *non immerito:* App., Comp. I.

Cap. VI. 37) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 360., Comp. II. h. t. c. un. — 38) *Rothomagensi archiep.:* Luc. — 39) *Agnoscitur:* ib. — 40) *contingit:* Comp. II. Aug. — 41) *ut:* Luc., Comp. II. Aug., Ms. B. (tit. VIII. — XII. desid. in Ms. A.) — 42) *praesentent:* C. R. L. — *repraesentant:* Luc. — *repraesentent:* Comp. II. — 43) *quibus praes.:* Luc. — *quibus repraesentatis:* Comp. II. — 44) *postea:* ib. — 45) *duximus respondendum:* Luc., Comp. II. — 46) *valent obtinere:* ib. — 47) *quum:* ib. — 48) abest a C. H. — 49) *vel:* Comp. II. Aug. — 50) add.: *capituli:* C. R. 1. — 51) *vacuari:* C. R. 2. L. H., Luc. — 52) *aliquis ... probaverit:* Comp. II. Aug.

Cap. VII. 53) Restitutum ex Reg. Bal. I. 313. — Comp. III. h. t. c. 1. — 54) *scholarum:* C. R. L. H. — *archipresb. et mag. scholarum et P. de Vico canonico S. Austregili (Audregisili:* Ms.) *Bituric.:* Comp. III. *R. archipresb., R. mag. scholarum et P. de Vico can. S. Austragisili Bituric.:* Reg. — 55) *in ap. sede:* C. H. — 56) *Pratea:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 57) omitt. Comp. III., Reg. — 58) abest a C. H. — 59) *a ven. fr. n. Bituricensi archiepiscopo:* Comp. III. Aug., Böhm. — 60) omitt. C. H. — 61) *Damascum:* C. L. H. — cf. c. ult. C. XVI. qu. 2. — 62) cf. c. 52. C. XII. qu. 2. — 63) *quaecunque:* C. H. — 64) *sedem apostolicam:* Comp. III., Reg. — 65) *possidetur:* ib. — 66) *clericorum:* C. H. — 67) *Quod si:* Comp. III., Reg. — 68) abest a Comp. III. Aug. — 69) *autem:* C. H. — omitt. Comp. III. — 70) *div., non sint* (*sunt:* Reg.) *tamen adversae.* Comp. III., Reg. — 71) *ossa:* ib. — 72) *cleri:* Reg. — 73) *scripturam:* Cont., Böhm. — *rescriptum:* Comp. III. — *responsum:* Reg.

inhibitum, ne quaelibet religiosa persona ecclesias et decimas de manibus laicorum sine consensu episcoporum recipiat, per quod[74]) indirecte[75]) datur intelligi, quod sufficit consensus episcopi, ut licitum ecclesiae sit decimas de manibus[76]) recipere laicorum. Hoc autem de illis[77]) decimis intelligimus, quae laicis[78]) in feudum perpetuo sunt concessae. *'Dat. Rom. etc. Non. Iul. Pont. nostr. Ao. I.'* [1198.]

CAP. VIII.[79])

Non potest episcopus sine consensu capituli concedere ecclesias aliis ecclesiis, etiamsi habeat ius patronatus in ecclesiis concessis.

Idem *Metensi Archidiacono.*[80])

Tua nuper *(Et infra:)* Adiecisti etiam, utrum episcopo vel electo cum solo archidiacono praeter assensum maioris ecclesiae, quum '*et*' ab ipsa eligatur episcopus, et archidiaconus assumatur de ipsa[81]), coenobiis vel ecclesiis conventualibus, ad quas ius[82]) pertinet patronatus, liceat conferre perpetuo[83]) vacantes ecclesias baptismales. *(Et infra:)* Alterius etiam quaestionis solutio ex epistola Leonis Papae colligitur evidenter, in qua legitur[84]) '*constitutum,*' „ne quis episcopus de rebus ecclesiae quicquam donare vel permutare[85]) vel vendere audeat, nisi forte aliquid[86]) horum faciat, ut meliora prospiciat, et totius[87]) cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium ecclesiae profuturum." Irrita enim episcoporum donatio[88]), venditio[89]) et commutatio[90]) rei ecclesiasticae erit[91]) absque conniventia et subscriptione clericorum. Per hoc enim noveris solutam secundo loco propositam quaestionem, quum[92]) concessiones ecclesiarum perpetuas ad alienationes non sit dubium pertinere.

CAP. IX.[93])

Episcopus parochiales ecclesias, vel obventiones ipsarum, de consensu patroni sine consensu capituli sui monasteriis conferre non potest.

Idem *Episcopo Heliensi.*

Pastoralis officii diligentia (*Et infra:* [*'cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.'*]) '*Sollicite*' Praeterea quaesivisti, quum auctoritate Dionysii[94]) fuerint parochiae limitatae, quatenus singularum parochiarum proventus in usus ecclesiae cederent necessarios et stipendia ministrorum, si episcopo liceat sine auctoritate summi Pontificis vel saltem sine[95]) capituli sui voluntate viris religiosis conferre obventiones alicuius parochialis ecclesiae, sustentatione vicarii reservata. Et quum Lateranensis concilii statuta prohibeant ecclesiis novam imponi vel augeri[96]) veterem pensionem, postulas edoceri, an episcopus valeat '*locis*' religiosis consentiente patrono totam ecclesiam, vel de novo conferre aliquam portionem. Ad quod[97]) breviter respondemus, quod, salva constitutione canonica[98]) de concedenda piis locis quinquagesima portione, neque primum neque secundum facere potest[99]) episcopus, nisi de licentia Romani Pontificis, praeter capituli sui voluntatem. '*Tua nuper etc.* [*cf. c. 7. de don. III. 27.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Id. Ian.*' [1204.]

CAP. X.[100])

Ad concilia provincialia vocari debent et admitti cathedralium ecclesiarum capitula.

Innocentius III.[1]) *Archiepiscopo Senonensi et eius Suffraganeis.*

Etsi membra corporis '*Christi*' (*Et infra:*) Provinciae Senonensis capitula cathedralium ecclesiarum[2]) '*suam*' ad nos querimoniam transmiserunt, quod archiepiscopus Senonensis et eius suffraganei procuratores eorum[3]) nuper ad provinciale concilium convocatos ad tractatum eorum admittere noluerunt, '*licet nonnulla soleant in huiusmodi tractari conciliis, quae ad ipsa noscuntur capitula pertinere, quare nostram audientiam appellarunt. Sane nos, auditis quae ipsorum nuncii super his proponere voluerunt, et intellectis nihilominus literis, quas nobis super eodem curastis negotio destinare, tractatu exinde cum fratribus nostris habito diligenter, et utique concorditer*' Visum fuit nobis et '*eisdem*' fratribus nostris, ut capitula ipsa ad huiusmodi concilia debeant invitari, et eorum nuncii ad tractatum[4]) admitti, maxime super illis, quae ipsa capitula contingere dignoscuntur.

TITULUS XI.

DE HIS, QUAE FIUNT A MAIORI PARTE CAPITULI.

CAP. I.[1])

In universitatibus ecclesiasticis praevalet regulariter quod fit a maiori parte, nisi minor pars rationabiliter contradicat. H. d.

Ex concilio Lateranensi.

Quum in cunctis ecclesiis quod pluribus et senioribus[2]) fratribus visum fuerit incunctanter debeat observari, grave nimis est et reprehensione dignissimum[3]), quod per quasdam ecclesias[4]) pauci quandoque non tam de ratione, quam de propria voluntate '*ordinationem multorum et prudentiorum impediunt, et*' ad[5]) ordinationem ecclesiasticam procedere non permittunt.[6]) Quocirca praesenti decreto statuimus, ut, nisi[7]) a paucioribus et inferioribus aliquid[8]) rationabiliter[9]) obiectum fuerit[10]) et ostensum, appellatione remota praevaleat semper et suum consequatur effectum quod a[11]) maiori et saniori[12]) parte capituli fuerit constitutum. Nec constitutionem nostram[13]) impediat, si[14]) forte aliquis[15]) ad conservandam[16]) ecclesiae suae consuetudinem se iuramento dicat[17]) adstrictum; non[18]) enim iuramenta, sed potius periuria sunt dicenda[19]), quae contra utilitatem ecclesiae[20]) et sanctorum Patrum veniunt[21]) instituta. Si quis[22]) autem huiusmodi[23]) consuetudines, quae nec ratione iuvantur, nec sacris congruunt institutis, iurare[24]) praesumpserit[25]), donec dignam[26]) egerit poenitentiam, a perceptione sit[27]) dominici corporis alienus.

CAP. II.[28])

Canonicus non interdicit ecclesiam, sed hoc facere debet episcopus cum capitulo.

Coelestinus III.[29]) *Claremontensi*[30]) *Episcopo.*

Quaesivit '*a nobis tuae diligentia probitatis, quid observare debeas, et apostolicae responsionis auctoritate statuere*' super eo, quod ecclesiam tuam quidam ex canonicis etiam[31]) minimis, '*occasione assumpta, vel*' quia pensio ecclesiae debita, '*sicut solitum est,*' non redditur, vel '*quia nonnunquam*' clericus aliquis aut parochianus deliquit[32]), sine tuo et aliorum canonicorum assensu interdicto supponunt[33]), '*per quod ipsius ecclesiae servitium deperit, et in populo scandalum non modicum generatur. Super hoc autem*' Fraternitati tuae taliter[34]) respondemus, '*sicut in similibus consultationibus nos recolimus respondisse,*' quod[35]) '*videlicet*' interdictum in aliqua ecclesia per aliquem vel aliquos[36]) de canonicis tuis[37]) sine tuo et aliorum '*tuorum*' fratrum assensu positum observare non debes[38]), '*nisi talis excessus et tam gravis ex-*

Cap. VII. 74) *quae*: C. R. I. — 75) *directe*: Comp. III. — *recte*: Reg. — 76) *decimam de manu*: Comp. III., Reg. — 77) *Haec autem de iis*: Comp. III. Aug. — *Hoc autem de his*: Ms. — *Hoc autem etc.*: non exstant ap. Bal. — 78) abest a Comp. III.
Cap. VIII. 79) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 80) Prior cap. pars exstat in Comp. III. c. 2. de instit. III. 7., quod *Metensi* archid. recte inscriptum est in Comp. III. Ms. — 81) *ipsis*: Comp. III. — 82) omitt. Comp. III. Ms. — 83) abest a C. R. I. — 84) cf. c. 52. C. XII. qu. 2. — 85) *commutare*: Comp. III. — 86) *aliquod*: ib. — 87) *cum totius*: C. R. — 88) omitt. C. R. I. L., Comp. III. — cf. supr. c. I. — 89) *vel vend.*: C. R. 2. — abest a C. H. — 90) *permutatio*: C. R. I. — 91) *est*: C. H. — 92) *quum concessiones ecclesiarum ad perpetuas alienationes*: Comp. III., Cont.
Cap. IX. 93) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 3. — 94) cf. c. 1. C. XIII. qu. 2. — 95) *absque*: Comp. III., Reg. — 96) *augere*: Cont., Bohm. — 97) *quae*: Reg. — 98) cf. c. 74. C. XII. qu. 2. — 99) *potuit*: Cont., Bohm.
Cap. X. 100) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 1) leg.: *Honorius III.*, cum C. R. I. et Comp. V. — inscr. omitt. C. H. — 2) *capitula cathedralia*: Comp. V. — 3) *ipsorum*: ead. — omitt. C. R. L. H. — 4) *tractatus*: Comp. V.
TIT. XI. Cap. I. 1) Restitutum ex ipso conc. Lat. III. (hab. A. 1179) c. 16. — Lips. c. 25., Cass. XII. 20., Comp. I. h. t. c. un. — 2) *senioribus*: Cass., conc. — 3) *dignum*: C. R. 2., conc. — 4) *quorundam ecclesiarum*: conc. — 5) omitt. C. R. L. H., Coll. citt., conc. — 6) *dimittunt*: Lips. — 7) *ubi non a pauc. inf.*: Cass. — 8) omitt. Lips. — 9) *rationabile*: ib. — *rationabile fuerit ostensum*: App. — 10) abest a Cass. — 11) *a maioris et sanioris parte consilii*: Lips., Cass., Comp. I. — 12) *seniori*: conc. — 13) *instans*: conc. — 14) *nisi*: Cass. — 15) omitt. ib. — 16) *observandam*: C. H., Comp. III. Ms. — *servandam*: Aug. — *observandum*: Lips. — 17) *dicit*: Comp. I. — 18) *nec*: Cont., Böhm. — 19) *dicimus*: Lips. — 20) *ecclesiasticam*: C. R. L. H., Coll. citt., conc. — 21) *veniat*: C. R. 2., Lips. — 22) omitt. conc. — 23) abest a C. H. — *hui. conc., quae ratione iuv. et sacris congr. institutis, irritare praesumpserit*: conc. mendose. — 24) *servare*: Lips. — 25) *praesumpserint*: C. L. — 26) *congruam*: conc. — *condignam*: Lips., Cass., Comp. I. — 27) *exsistat*: ib. — *fiat*: conc.
Cap. II. 28) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 29) num. omitt. C. H. — *Clemens III.*: C. I. — 30) *R. Claremonen.*: Böhm. — *Claramontea.*: C. R. 2. — *Gilberto Claremontano ep.*: Comp. II. Aug. — *Gilberto Clarem. ep.*: Ms. B. (tot. tit. desid. in Ms. A.) — 31) *tuis etiam*: C. H. — *vel etiam minimus quilibet*: Comp. II. — 32) *delinquit*: C. R. L. — 33) *supponit*: C. R. I., Comp. II., Cont. — 34) abest a C. H. — *sic duximus respondendum*: Comp. II. — 35) *ut*: Comp. II. — 36) *per al.*: Comp. II. Ms. B., Cont., Böhm. — 37) *ex canonicis*: Comp. II. Aug. — omitt. Ms. B. — 38) *nullatenus debeas obs.*: Comp. II.

stiterit, propter quod merito ecclesia silere debeat,' nec sustinere[39]), ut[40]) '*praetexta occasionis huiusmodi interdictum*' ab aliis observetur, '*nisi tuus et aliorum canonicorum consensus accesserit.*' Sed[41]) si quis in his deliquerit, ecclesiasticae coercitioni subiaceat, quum peccata suos auctores[42]) tenere debeant, nec poena sit ulterius protrahenda, quam delictum fuerit in excedente[43]) repertum.

CAP. III.[44])

Communis ordinatio ecclesiae per contradictionem et appellationem eius, cuius non interest, impediri non debet. H. d. quoad titulum.

Innocentius III. *Augustensi Praeposito.*[45])

Ex ore sedentis * *in throno procedebat gladius bis acutus. Hic est gladius Salomonis, qui secat utrimque, reddens unicuique quod suum est. Nos igitur, qui, licet immeriti, locum veri Salomonis divina dignatione tenemus, gladium istum tunc prudenter exercimus, quum quaestiones in auditorio nostro legitime ventilatas mediante iustitia definimus. Ad hoc enim emergentium quaestionum perplexitas et difficiles nodi causarum ad sedem apostolicam referuntur, ut, quum earum merita fuerint assertione partium patefacta, prodeat ab apostolica sede sententia deducens in certitudinem dubia, et obscura producens in lucem, ut litigantium dissensione sopita suum iustitia locatur et sequatur auctorem. Inde siquidem fuit, quod*' Accedentibus ad praesentiam nostram[46]) T.[47]) ac '*dilecto filio nostro*' B. Augustensi canonico pro quaestione, quae inter vos super praepositura Augustensis ecclesiae vertebatur, '*nos venerabilem fratrem nostrum Octavianum Hostien. episcopum, et dilectum filium Grat. sanctorum Cosmae et Damiani diaconum cardinalem vobis concessimus auditores, in quorum praesentia*' ex parte ipsius[48]) B. fuit propositum, quod, '*quum dilectus filius E. Augustensis praepositus fuisset in episcopum Brixiensem electus, rogavit capitulum Augustense, ne aliquem sibi prius eligerent in praepositum, quam eius esset electio confirmata, quumque ipsi eius precibus annuissent, et idem electus, electionis confirmatione per suum metropolitanum obtenta, veniens Tibur fuisset de regalibus investitus, R. miles*' pater eiusdem[49]) '*ad apostolicam sedem accedens*' a '*bonae memoriae*' C. praedecessore nostro '*dilectis filiis*' decano[50]) et capitulo Augustensi literas obtinuit destinari, ut infra[51]) spatium mensis unius eundem[52]) '*sublato appellationis obstaculo*' eligerent et assumerent in praepositum Augustensem, in signum investiturae annulo '*ei*' aureo destinato, et[53]) quibusdam mandati apostolici executoribus constitutis. '*Decanus autem et*' Capitulum memoratum quum audisset[54]), quod C.[55]) quondam eorum praepositus in episcopum Brixiensem electus et[56]) confirmatus fuisset, licet dictas literas recepissent[57]), in contemptum tamen eorum[58]) assignato prius termino, infra[59]) quem ipsi deberent super mandato apostolico respondere, H.[60]) tunc Augustensem decanum in praepositum elegerunt. '*Sed ne eius confirmaretur electio, idem B. ad apostolicae sedis audientiam appellavit. Et licet super hoc postmodum a sede apostolica pro dicto H. literae variae ac multiplices emanaverint, in quibus ei videbatur imponi silentium, id tamen tenere non debuit, quoniam absens et irrequisitus non potuit condemnari; et ipse nihilominus postmodum dicto H. super praepositura ipsa, quod per testes probavit, quantum potuit contradixit. Literas etiam apostolicas impetravit, per quas nullis literis obstantibus in possessionem praepositurae mandabatur induci. Unde quum, ex viam universae carnis ingresso, decanus et capitulum Augustense vellent in praepositi electione procedere, ne id fieret, ad sedem apostolicam appellavit. Sed ipsi appellationi minime deferentes, exclusis quibusdam canonicis, quibusdam etiam non vocatis, te sibi in praepositum elegerunt. Quare tuam electionem non ab omnibus canonicis concorditer factam, sed post appellationem ad nos interpositam attentatam, cassari petebat, et se in praepositum confirmari, quum a dicto praedecessore nostro de praepositura, quod per annulum sibi transmissum ab ipso probare volebat, fuisset primitus investitus. Ad haec ex parte tua, fili praeposite, taliter est responsum, quod id, quod de B. factum fuerat, ante, quam praedecessor noster praefati E. electionem ratam haberet, fuisset obtentum, quod etiam fuit testibus comprobatum; sed etsi dicto electo in episcopum confirmato praedictae literae a sede apostolica emanassent, nullum tamen ius per hoc ei fuerat acquisitum, quum nec de praepositura investitus fuisset, nec iudices pro eo fuissent mandatum apostolicum executi. Hoc autem ex ipsarum literarum tenore probasti, in quibus continebatur expresse, quod decanus et capitulum Augustense ipsum eligerent et assumerent in praepositum infra mensem, et quod pro recipienda investitura annulus ei mittebatur. Nam si fuisset per sedem apostolicam investitus, locum postmodum electio capituli et investitura executorum nullatenus habuissent. Adiecisti etiam, quod, quum dictus H. ad sedem postmodum apostolicam accessisset, et dicto praedecessori nostro electionis suae modum et causam contradictionis eiusdem B. exposuisset ad plenum, dictus praedecessor noster, non obstante investitura ipsi B. facta, electionem confirmavit ipsius, asserens, se per falsam suggestionem fuisse in eo, quod pro ipso B. scripserat, circumventum, quum, quod esset infra sacros ordines constitutus, ei non fuisset expressum, immo potius, quod idoneus esset, hi, qui pro eo petebant, ipsi suggerere curavissent. Et licet pro ipso B. dictis Frisingensi et Eistetensi episcopis et maiori Spirensi praeposito literae fuerint praesentatae, in quibus eis in virtute obedientiae mandabatur, ut ipsum in possessionem praepositurae inducerent corporalem, nullis literis obstantibus ante vel post a sede apostolica impetratis, dictus tamen praedecessor noster eas nullatenus de conscientia sua emanasse rescripsit, et ipsas decernens vacuas et inanes, si quid auctoritate ipsarum factum fuerat irritavit, mandans eisdem iudicibus, ut eum, qui easdem literas impetrarat, sub fideli custodia detinerent, donec ab eo reciperent in mandatis, qualiter super hoc procedere debuissent. Fuit praeterea praedictis obiectum, quod, etsi praedictum B. constaret, quod omnino falsum erat, fuisse per sedem apostolicam investitum, et investituram eius minime revocatam, quia tamen dicto H. reverentiam praeposito debitam, quod probasti per testes, exhibuit, et stipendium, sicut ceteri canonici, percepit ab eo, renunciaverit iuri suo, nec super hoc erat de cetero audiendus. Ceterum dicto H. naturae debitum exsolvente, quum decanus et capitulum de consilio venerabilis fratris nostri episcopi Augustensis primo sex hebdomadarum, ac secundo aliarum sex, et deinde trium dierum spatium electioni de praeposito celebrandae, ut absentes canonici ad electionem concurrerent, statuissent, et eis postmodum convenientibus fuisset de electione tractatum, idem B. non antea contradixit, quam ab electione tam se quam alios in minoribus ordinibus constitutos cognovit excludi. Sane quum decanus, perscrutaturus omnium voluntates, dilecti filii Walterii Augustensis canonici super electione ipsa requisisset assensum, ipse, quod eis praesentibus, qui erant infra sacros ordines constituti, suam non exprimeret intentionem, respondit, quum ipsi secundum statuta canonica nec eligi possent, nec iuxta ecclesiae consuetudinem in electione vocem aliquam obtinere. Unde quum capitulum communiter statuisset, eos ad electionem nullatenus admittendos, dictus B. eidem decano, Ulrico archidiacono et Erman. canonico avaritiam inferens, ad sedem apostolicam appellavit, ipsis, ut ad nos accederent, per appellationem indicens. Et licet ipse cum quibusdam canonicis suis de capitulo recessisset, decem tamen alii numero plures et dignitate maiores, quum decem et novem tantum, qui ius in electione habebant, ad hoc convenissent, attendentes, quod eius non intererat, cui nihil iuris fuerat in praepositura, te undecimum salva sedis apostolicae gratia, ne videlicet in contemptum apostolicum aliquid committere viderentur, in praepositum elegerunt. Quum igitur ex praedictis constaret, eum nec investitum fuisse per sedem apostolicam, nec a capitulo vel iudicibus delegatis electum fuisse in praepositum vel assumptum, et si id etiam constitisset, sufficienter esset ex parte tua probatum, investituram illam, si qua fuerat, fuisse per dictum praedecessorem nostrum postmodum revocatam; et si haec etiam probata non essent, sufficienter esset per testes ostensum, eum dicto H. reverentiam impendisse, nec esset contrarium, quod fuerat ex adverso probatum, eum praedicto H. semper contradixisse, quum verbis contradicere potuisset et operibus consentire; praesertim quum, etsi testes generaliter dixerint, quod dictus B. semper contradixit, generalitas tamen illa debeat ad competentes horas restringi, ne convincatur falsum dixisse, si generalius intelligatur quod dixerant, et ex his omnibus sequeretur, quod sua non intererat propter hoc ad sedem apostolicam appellare; concludebas, quod nihil eorum, quae facta fuerant, obesset, quominus tua de-*

Cap. II. 39) *sustineat:* ib. — 40) *quod:* Comp. II. Ms. B. — 41) *sed si quis occasionem dederit, vel deliquerit, sive censum debitum non solverit, vel alia commiserit, propter quae irregulariter hactenus ecclesia ipsa interdicto supponebatur, ecclesiasticae:* Comp. II. — 42) *actores:* C. R. 1., Comp. II. Aug. — 43) *exercente:* C. R. 2.

Cap. III. 44) Restitutum ex Reg. Bal. I. 290. — Comp. III. h. t. c. 1. — 45) *Siffredo Aug. praep.:* Reg. — 46) *praedecessorem nostrum:* Böhm. ex Cont. — 47) *te:* Comp. III., Reg. — 48) *praedicti:* ib. — 49) *ipsius B.:* ib. — 49*) *Coelestinus:* Reg. — 50) *ad dil. fil. decanum et capitulum Augusten.:* ib. — 51) *intra:* Cont., Böhm. — 52) *dictum B. filium eius:* Comp. III., Reg. — 53) *ven. fr. nostris Frisingen. et Eistetten. episcopis et dil. fil. maiori Spiren. (Spirensi:* Comp. III.) *praeposito:* ib. — 54) *audissent:* ib., Böhm. — 55) *E.:* C. R. 1. — *D.:* C. L. — *quod dictus electus fuisset in episcopum confirmatus:* Comp. III., Reg. — 56) abest a C. R. L. — 57) *susceperint:* C. R. 1., II., Comp. III., Reg. — 58) *eorum:* Comp. III., Reg. — 59) cf. n. 51. — 60) abest a Comp. III.

beret electio confirmari. Quum ergo dicti cardinales haec et alia, quaecunque fuerant hinc inde proposita, nobis et fratribus nostris fideliter retulissent, attestationibus, allegationibus et rationibus utriusque partis plenius auditis et cognitis,° Quia vero[61]) legitime constitit, quod praedictus[62]) R. de praepositura °*ipsa*° non fuit aliquatenus investitus, etsi mandatum fuit[63]), ut de ea investiretur, de qua etiamsi investitus fuisset, investitura eius per praedecessorem nostrum °*semel et secundo*° certa fuit ratione cassata, quae nec etiam si cassata fuisset, per hoc, quod °*saepe*° dictu H. reverentiam exhibuit, quae debetur praeposito, iuri suo renunciasse videtur: nos[64]) attendentes, sibi de iure non potuisse competere, ut per appellationem ob id interpositam communem ordinationem[65]) ecclesiae impediret, intelligentes etiam, te a maiori parte tam dignitate quam numero eorum, quos eligendi ius constabat habere, electum fuisse canonice[66]) in praepositum, °*de communi fratrum consilio*° electionem tuam[67]) auctoritate apostolica confirmamus, praefato R. super °*ipsa*° praepositura silentium imponentes. °*Nulli ergo etc. Dat. Romae ap. S. Petr. X. Kal. Iul.*° [1198.]

CAP. IV.[68])

Praelatus cum maiori parte capituli contradicente minori statuere potest quod ad necessariam reparationem fabricae quilibet canonicus conferre teneatur.

Idem.[69])

Ex parte tua nobis[70]) fuit, frater archiepiscope, intimatum, quod ad restaurandam[71]) fabricam Rothomagensis ecclesiae tractatum communiter habuistis, te, °*frater archiepiscope,*° postulante, ut quilibet canonicorum tecum pariter aliquam suorum redituum portionem operi tam pio et necessario deputaret. °*Quia vero super hoc diversae fuerunt inter vos, filii canonici, et variae voluntates, ne tam laudabile opus ex vestra dissidentia negligatur, auctoritate praesentium*° Statuimus[72]), ut, si quis[73]) vestrum tuis, frater archiepiscope[74]), et maioris et sanioris partis capituli statutis[75]) super hoc °*constitutionibus*° duxerit[76]) resistendum, obtineat sententia plurimorum. °*Dat. Rom. ap. S. Petr. V. Id. Iun. Pont. nostr. Ao. I.*° [1198.]

TITULUS XII.

UT ECCLESIASTICA BENEFICIA SINE DEMINUTIONE CONFERANTUR.

CAP. UN.[1])

Rubrum sufficit pro summario, vel summa sic secundum Abbatem: *Occulta collatio beneficii, licet sit suspecta, bene valet, dummodo alias legitime facta probetur.* H. d. et est casus not.; non tamen facit ad titulum, nec omnes indistincte hoc tenent, sed maior pars concludit cum hoc summario.

Innocentius III. *Mediolanensi Archiepiscopo.*

Ut nostrum prodeat de vultu Dei iudicium, °*et oculi nostri videant aequitatem, regia via debemus incedere, nec ad sinistram omnino, neque ad dextram declinare, ita magnum iudicantes ut parvum, quia non est apud Deum acceptio personarum. Ad audientiam sane nostram multorum relatione pervenerat, quod cancellaria Mediolanensis ecclesiae vacaverat ultra annum, unde secundum Lateranensis concilii statuta ad nos ipsius erat donatio devoluta. Volentes autem tibi solita dignitate deferre, rogavimus te attentius et mandavimus, ut cancellariam ipsam dilecto filio Henrico de Settara subdiacono nostro, Mediolanensis ecclesiae canonico, bene apud te merito et ad hoc officium obtinendum idoneo, benigne conferres; et si post receptionem literarum nostrarum quicquam de ipsa cancellaria contra ius acquisitum nobis ex Lateranensi decreto statueres, decernebamus illud irritum et inane. Tu vero literis nostris receptis diceris respondisse, sicut ex publico declaratur authentico, quod cancellariam ipsam alteri non contuleras, quia propter gravamina debitorum proventus ipsius tibi erant plurimum necessarii, literis tamen nostris apertis earumque tenore perspecto, responderes in crastino quod crederes respondendum. Porro, sicut ex alio comperimus instrumento, postquam mandati nostri audivisti tenorem, variata locutione dixisti, quod cancellariam ipsam non poteras iuxta mandatum nostrum praefato subdiacono nostro conferre, quia, reservatis tibi proventibus, eandem cancellariam decem mensibus iam elapsis Henrico de Lamp. concesseras. Quumque nobis huiusmodi responsionum varietas ex scriptis innotuisset authenticis, etsi secundum Apostolum omnem inobedientiam prompti simus ulcisci, adhuc tamen tibi deferre volentes, cui et in minori officio constituti, et promoti, sicut Domino placuit, ad maiora in multis et magnis detulimus, tibi dedimus in mandatis, ut ad praesentiam nostram procuratorem idoneum destinares, qui tuo nomine legitime nobis ostenderet, quod dictam cancellariam personae idoneae modo canonico tempore tibi competente donasses; dictus quoque H. de Lamp., cui dicebatur facta donatio, si vellet, ad praesentiam nostram accederet, suam iustitiam defensurus. Venientes igitur ad apostolatus nostri praesentiam dilecti filii G. procurator tuus et saepedictus H. super varietate responsionum nitebantur te multipliciter excusare, licet publicis instrumentis fides non facile derogetur, et secundum rerum naturam vix potuisset sufficienter ostendi, quod tu id, quod dictum est, minime responderes, etsi forte potuisset ostendi, quod aliud respondisses. Produxerunt autem in nostra praesentia duos testes, qui iurati dixerunt, quod in Ianuario nuper praeterito fuit annus, ex quo Mediolanensis cancellarius debitum universae carnis exsolvit, et in sequenti Maio, quum consanguinei Henrici de Lamp. frequenter apud te ac vehementer instarent, ut cancellariam ipsi conferres, te respondente, quod cancellariae proventibus carere non posses, ad multam tamen instantiam est obtentum, ut cancellariae tibi retineres proventus, et ius ipsius praefato conferres Henrico. Quatuor ergo praesentibus, inter quos duo testes memorati fuerunt, in secretiori palatii tui camera eundem H. secundum tenorem praescriptum de cancellaria investisti per librum, et recepisti fidelitatem ab eo, prohibens universis, ne verbum istud cuiquam revelarent. Adiecit autem unus testium praedictorum, quod, postquam ad te mandatum nostrum pervenerat, et ipse H. iam Bononia rediisset, tu ei solenniter et publice tradidisti se vidente sigillum, mandans ei, ut cancellarii officium exerceret; quod et alter testis asseruit de auditu, et idem procurator tuus, quod verum crederet esse, respondit. Henricus quoque confessus est factum, sed solennitatem facti negabat. Quia ergo post interdictum nostrum ei praesumpsisti tradere bullam, quum traditionem ipsam saltem debuisses differre, donec nostrum consuleres beneplacitum, dilectis filiis I. archidiacono et O. Lento canonico Mediolanensibus dedimus in mandatis etc.* [*cf. c. 56. de app. II. 28.*] *Tolerabamus autem ad tempus, ut negotii merita nobis plenius innotescerent, investituram, quae dicebatur in occulto facta fuisse per librum, licet ecclesiastica beneficia non sint donatione clandestina conferenda, teste veritate, quae dicit: „Qui male agit odit lucem.“ Ceterum quia cancellariae officium memoratae spirituale vel annexum spirituali proponebatur existere, quum cancellarius ex officio suo multa facere debeat, quae spiritualia esse noscuntur, ac per hoc sub tenore praescripto dicebatur non debuisse conferri, quum ab omni specie mala praecipiat Apostolus abstinere; quia etiam praefatus Henricus de Lamp., licet receptus sit in fratrem ad vacaturam praebendam, ordinarius tamen asserebatur non esse, ac per hoc cancellariam sibi non debuisse conferri, quae de iure vel consuetudine ordinario tantum debet committi, quum nec Mediolanensis archiepiscopi, sed Mediolanensis ecclesiae cancellarius esse scribatur, nec vacante sede cancellarii perdat officium, (nam nec ipsum sigillum substituto Pontifice variatur,) inquisitionem horum duximus praenominatis I. archidiacono et O. Lento canonico Mediolanensibus committendam, per apostolica scripta praecipiendo mandantes, quatenus omni contradictione et appellatione cessante, Deum habentes prae oculis, gratia et timore postpositis, sine personarum acceptione inquirerent super praemissis diligentissime veritatem, et, ne veritas celaretur, testes, qui eis nominarentur, si se gratia vel timore subtraherent, per censuram ecclesiasticam compellerent perhibere testimonium veritati, et quod super omnibus invenirent sub literarum suarum testimonio ad sedem apostolicam destinarent, ut per inquisitionem ipsorum sufficienter instructi negotium ipsum melius decidere valeremus. Ipsi vero mandatum apostolicum fideliter exsequentes, convocatis Mediolanensis ecclesiae ordinariis, et per poenam excommunicationis compulsis dicere sub iurisiurandi religione de facto cancellariae, quia noverant, super praemissis articulis veritatem, attestationes suas redactas in scriptis sigillo munitas ad nostram praesentiam transmiserunt. Interdixerunt etiam eidem H. administrationem sigilli, sicut ex literis eorum accepimus, iuxta formam mandati nostri, de consilio sapientum.*

Cap. III. 61) omitt. Comp. III., Reg. — 62) *praefatus:* ib. — 63) *fuerit:* Reg., Cant. Bohm. — 64) add.: *igitur:* C. H. — 65) *ordinem:* Comp. III. — 66) abest a C. H. — 67) *ipsam:* Comp. III. Aug.
Cap. IV. 68) Restitutum ex Reg. Bal. I. 259. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 69) *Valtero archiep. Rothomagensi:* Reg. — 70) *apostolicis auribus:* Comp. IV., Reg. — 71) *restituendam:* Comp. IV. Ms. A. — 72) *duximus statuendum:* Comp. IV., Reg. — 73) *qui:* C. R. 2. L. II., Comp. IV. Aug., Reg. — 74) *vestrum ipsius archiepiscopi et:* Comp. IV., Reg. — 75) *futuris:* Reg. — *stat. et constitutis omnibus super hoc:* Comp. IV. Ms. A. — 76) *duxeriat:* C. R. L., Reg.
TIT. XII. Cap. un. 1) Restitutum ex Reg. Bal. I. 266. — Comp. III. h. t. c. un.

Quumque saepedictus H. de Lamp. cum patre suo Rogerio propter hoc nostro se conspectui praesentasset, copiam allegandi pro se liberam ac benignam in communi concessimus auditorio. Qui per advocatum proposuit, quod delegati praedicti sine inquisitione spoliaverunt eum exsecutione sigilli contra nostri mandati tenorem, quum ipsius sigilli traditio non fuerit facta post secundum mandatum; et ideo primo loco restitutionem sibi fieri postulabat. Formam vero concessionis nitebatur multipliciter excusare, proponens, quod in retentione fructuum simoniaca pravitas nullatenus intercessit; tum, quia officium cancellariae nec est spirituale, nec annexum spirituali; quia licet cancellarios quaedam agat, quae spiritualia esse noscuntur, sicut ex attestationibus liquet, ea tamen non agit ex officio cancellarii, sed de mandato archiepiscopi, sicut ex dictis testium comprobatur; tum etiam, quia nihil emit et vendidit, quum simonia describatur esse studiosa cupiditas vendendi vel emendi spirituale vel spirituali annexum; praesertim quum tu ante traditionem separaveris fructus, et ita quod tuum erat tibi retinuisti, non accipiens alium. Se quoque ad obtinendum cancellariam proponebat idoneum, quum de mandato Romani Pontificis sit Mediolanensis ecclesiae canonicus institutus, vocem habens in capitulo et locum in choro, et tanquam verus et plenus canonicus in tractatibus et contractibus ipsius ecclesiae admittatur. Nec obstat, quod integram praebendam non habet, quum, sicut per dicta testium est probatum, archidiaconatus eiusdem ecclesiae, de quo nullatenus dubitatur, quin sit dignitas et officium spirituale, quandoque fuerit concessus ei, qui praebendam integram non habebat. Quod autem a sexaginta annis iuxta quorundam testimonium concessa fuit tantum ordinario praebendato de numero viginti canonicorum, qui proprie ordinarii appellantur, sibi nocere non poterat, quum per hoc nullum sit tibi praeiudicium generatum, quin ei, qui de numero viginti non esset, praesertim canonico, eandem cancellariam potuisses conferre. Allegabat insuper, quod, etsi pactio de retinendis ad tempus proventibus intervenisset, quod ipse tamen negabat, inter te ac parentes ipsius, ipse tamen de praedicta cancellaria pure fuit et simpliciter investitus; et ideo talis pactio sibi non debet obesse, quum parentes nihil tibi pro eo dederint vel promiserint.' Praeterea proponebas[2]), quod, quum nullus debeat sine accusatore[3]) damnari, nec aliquid circa negotium illud[4]) sit actum in forma iudicii, depositiones testium non poterant tibi[5]) praeiudicium generare. Quia vero haec allegatio[6]) personam nostrum tangere videbatur, dignum duximus causam commissae inquisitionis et ordinem plenius explicare, ne quis quomodolibet suspicetur, quod nos in hoc negotio perperam processerimus; praesertim quum ratio assignanda debeat esse[7]) posteris profutura. Quum enim iuris sit explorati, quod actore non probante is, qui convenitur, etiamsi nihil praestiterit, debet absolvi, videri poterat[8]), quod nos tibi, qui conveniebaris a nobis, malitiose vel indiscrete onus probationis super tribus praemissis articulis imposuimus, videlicet ut ostenderes, quod praedictam cancellariam personae idoneae, modo canonico et tempore '*tibi*' competenti donasses. Porro quum donatio fuisset occulta, et ideo suspicione non careret[9]), et elapso iam anno, nullus omnino cancellarius appareret[10]), non immerito credebamus[11]), quod secundum Lateranensis concilii statuta ad nos esset ipsius cancellariae donatio devoluta, et ideo potuissemus ipsam sine culpa conferre, quoniam, etsi locum Dei teneamus[12]) in terris, non tamen de occultis potuimus[13]) divinare. Quia[14]) ergo contra illud, quod[15]) prima facie iuste praesumebatur pro nobis, praesertim quum responderis[16]) prima vice, quod cancellariam alicui non contuleras, facultatem tibi pro te probandi concessimus, non fuit gravamen, sed gratia, nec ex malitia, sed ex benignitate processit. Quod[17]) etiam de modo canonico fidem nobis fieri mandavimus, tu causam praestitisti mandatu[18]), qui saepe nobis per literas tuas[19]) intimasti et tandem probasti per testes, quod retentis tibi proventibus officium concesseras memoratum. Ex quo non immerito contra[20]) talem concessionem fuimus suspicati, '*quum et proponeretur aperte, quod illud ei personae commiseras, cui secundum consuetudinem Mediolanensis ecclesiae non debuerat aliquo modo committi.*' Et[21]) ideo nos, qui non tam ex plenitudine potestatis, quam ex officii debito possumus[22]) et debemus de subditorum excessibus ad correctionem inquirere veritatem, te maxime causam et occasionem praestante, inquisitionem commisimus faciendam. Omnibus ergo diligenter auditis, '*quaecunque fuerant in nostro auditorio proponenda, deliberavimus cum fratribus nostris, et in ipsa deliberatione*' te in tribus '*praecipue*' comperimus fuisse culpabilem: circa contrarietatem responsi, quia non solum nobis, '*qui, licet immeriti, locum Iesu Christi tenemus,*' sed nec cuiquam debuisses ex certa scientia[23]) contraria respondere; circa carnalitatem animi, quia non ex[24]) affectu carnali, sed discreto iudicio debuisti ecclesiasticum officium et beneficium in persona magis idonea dispensare; et circa inhonestatem facti, quia non licuit ex pactione vel conventione[25]) quacunque, sub modo vel tenore praescripto concedere ausum[26]) officium et tibi retinere proventus, quum '*et*' in Lateranensi concilio prohibitum sit, ne quis conferendo ecclesiasticum beneficium partem proventuum suis usibus retinere praesumat, et alibi cautum reperiatur in canone[27]), quod ecclesiastica beneficia sine deminutione debent conferri. Unde credimus distinguendum, utrum qui[28]) dat spirituale beneficium proventus ipsius ante donationem percipiat. Nam si proventus ante donationem non perceperit[29]) ipse, sed alius, et ex donatione consequatur, ut ipse proventus percipiat: non est dubium circa haec[30]) intercedere simoniacam pravitatem. Si vero ante donationem percepecit ipse proventus, credimus '*etiam*' distinguendum, utrum ante donationem constituat, ut ipsi proventus retineantur ad tempus pro causa iusta et necessaria, an[31]) conveniat cum eo, qui accepit[32]) beneficium, seu cum mediatore quocunque, ut officio illo[33]) concesso retineat ipse sibi[34]) proventus. Primum enim membrum credimus esse licitum, secundum autem dicimus non licere, ne viam aperiamus[35]) his, qui pravitatem suam satagunt palliare. '*Quia vero etc. [cf. c. 9. de aff. archid. I. 23.] Dat. Perusii X. Kal. Oct.*' [1198.]

TITULUS XIII.

DE REBUS ECCLESIAE ALIENANDIS VEL NON.

CAP. I.

Non potest praelatus res unius ecclesiae alteri dare, nec invicem res illas commutare, sine ambarum consensu.

Ex concilio[1]) *Lugdunensi IV.*

Non licet[2]) episcopo vel[3]) abbati terram unius[4]) ecclesiae vertere ad aliam, quamvis ambae in eius sint potestate; tamen, si commutare voluerit[5]) terras earum[6]), cum consensu ambarum partium[7]) faciat.[8])

CAP. II.

Principes saeculares res ecclesiae donare non possunt, et qui ab eis recipiunt, excommunicantur, et perdunt omnia, quae ab ecclesia alias legitime obtinebant. H. d. secundum unum intellectum, qui satis placet.

Ex eodem.[9])

Qui res ecclesiae petunt a regibus, et horrendae cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur quae obtinent, et a communione ecclesiae, cuius facultatem auferre[10]) cupiunt, excludantur.

CAP. III.[11])

Rector ecclesiae, qui dat ecclesiae rem dupliae aestimationis, servos ecclesiae manumittere potest; ipse tamen manumissus et eius posteri erunt sub patrocinio ecclesiae. Ita communiter summatur, tamen non placet Panorm. id, quod dicitur de aestimatione.

Ex concilio Toletano.

Consensu totius concilii[12]) diffinivit[13]), ut sacerdotes[14]), qui aut[15]) aliquid[16]) ecclesiae suae relinquunt, aut nihil habentes ali-

Cap. I. 2) *proponebat:* Comp. III. Ms., Reg. — 3) *accusatione:* C. H., Comp. III. Aug. — 4) *istud:* Reg. — 5) *sibi:* Comp. III. Ms., Reg. — 6) *per hanc ultimam allegationem:* Comp. III., Reg. — 7) *sit:* C. R. 1. — 8) *poterit:* C. L. — 9) *careret:* Comp. III. — 10) *appareat:* Cont., Böhm. — 11) *credebatur:* Reg. — 12) *teneamus:* Comp. III. — 13) *possumus:* C. H., Comp. III., Reg. — 14) *Quod:* Comp. III., Reg. — 15) abest a Comp. III. — 16) *respondens:* Comp. III. Aug. — 17) *Quia:* Comp. III. — 18) *praestiti mandati:* Comp. III. Aug. — 19) omitt. C. R. 1. H., Comp. III., Reg. — 20) *in:* Cont., Böhm. — 21) *quia, quum nos non:* Comp. III. Aug. — *Et ideo nos non:* Ms. — *Et ideo non:* Reg. — 22) *quod poss.:* Comp. III. Aug. — *quia poss.:* Ms., Reg. — 23) *conscientia:* Comp. III. — 24) abest a C. R. 1. L., Comp. III., Reg. — 25) *ex conv.:* Comp. III. Aug. — 26) add.: *dicimus:* C. R. 2. — 27) cf. c. 15. C. I. qu. 3. — 28) *is, qui:* C. H. — 29) *percepit ... consequitur:* Comp. III., Reg. — 30) *circa haec:* omitt. C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 31) *aut:* Cont., Böhm. — 32) *accipit:* Reg. — 33) *illi:* ib. — 34) abest a C. H. — 35) *via aperiatur:* ib.

TIT. XIII. Cap. I. 1) Comp. I. h. t. c. 1. — *ex concil. Lugdun. c. 5.:* Burch. III. 24., Iv. Decr. III. 29. — 2) *liceat:* Burch., Iv., Comp. I. Aug. — 3) *nec:* Burch., Iv., Comp. I. — 4) omitt. ib. — 5) *voluerint:* ib. — 6) *earum:* Comp. I. Aug. — 7) omitt. Coll. citt., C. R. L. H. — 8) *fiat:* Iv. — *faciant:* Burch., Comp. I.

Cap. II. 9) cf. conc. Arvarn. (A. 535.) c. 4., conc. Meld. (A. 845.) c. 40. — Burch. XVI. 36., Ivo Decr. XVI. 37., Lips. XVI. 9., Comp. I. h. t. c. 2. — 10) *auferri:* Comp. I. Aug.

Cap. III. 11) Restitutum ex conc. Tol. IV. (A. 633.) c. 69. — Burch. III. 177. (ex conc. Tol. V. c. 69.) Ivo Decr. III. 238., Lips. XVI. 16. (*ex conc. Tol. V.*), Comp. I. h. t. c. 3. — 12) *capituli:* C. L. — 13) *diffiniunt:* Comp. I., Böhm. — 14) *sacerdotibus:* Iv., Cont., Böhm. — 15) abest a C. R. 2. L. — 16) omitt. C. R. 1. — *res suas:* Coll. citt., conc.

qua '*tamen*' praedia vel familias ecclesiis suis acquirunt[17]), liceat[18]) illis[19]) aliquos de familia[20]) eiusdem ecclesiae manumittere iuxta rei collatae modum, quem antiqui canones decreverunt, ita, ut cum peculio et posteritate sua '*ingenui*' sub patrocinio ecclesiae maneant, utilitates iniunctas sibi iuxta quod poterunt[21]) prosequentes.

CAP. IV.

Si praelatus nil de suo dans ecclesiae servum ecclesiae manumittit, non tenet manumissio.

Ex eodem.[22])

Episcopi, qui nihil ex proprio '*suo*' ecclesiae Christi[23]) conferunt[24]), '*hanc divinam sententiam metuant et*' liberos ex famulis[25]) ecclesiae ad condemnationem suam facere non praesumant. Impium est enim, ut qui res suas ecclesiae[26]) '*Christi*' non attulerit[27]) damnum inferat '*et ius ecclesiae alienare intendat.*' Tales igitur liberos[28]) successor episcopus absque ulla[29]) oppositione ad ius ecclesiae revocabit, '*quia eos non aequitas, sed improbitas absolvit.*'

CAP. V.[29*])

Res ecclesiae alienari non debent.

Ex concilio apud Silvanectim.

Nulli liceat alienare rem immobilem ecclesiae suae[30]), sive '*domum sive*' agrum, sive '*hortum sive*' rusticum mancipium '*vel puer civiles,*' neque '*creditoribus*' specialis[31]) hypothecae titulo obligare. Alienationis autem verbum continet[32]) conditionem[33]), donationem, venditionem[34]), permutationem et emphyteusis[35]) perpetuum contractum. Unde[36]) omnes '*omnino*' sacerdotes ab[37]) huiusmodi alienatione abstineant, poenas timentes, quas Leonina constitutio[38]) comminatur.

CAP. VI.[39])

Alienatio de rebus ecclesiae facta non tenet, et alienatores, nisi rem restituant, excommunicantur, et quilibet clericus potest contradicere, et rem cum fructibus repetere. H. d. et est textus notabilis, et quotidie allegatus.

Symmachus *Papa.*[40])

Si quis presbyterorum, diaconorum seu defensorum alienaoti praedium ecclesiae subscripserit[41]), quo iratus Deus animas percutit anathemate feriatur, '*servata, quam praemisimus, in alienatorem vindicta;*' nisi forte et alienator, '*dum repetit,*' et qui acceperit celeri restitutione sibi prospexerint[42]). Quod si minore[43]) animae suae cura remedium oblatum '*forte*' neglexerint[44]), praeter[45]) poenam, super hoc adscriptam, confectum exinde documentum viribus, quamvis ab initio nullas habuerit, vacuetur. Sed etiam licet[46]) quibuscunque ecclesiasticis personis vocem contradictionis offerre, et[47]) ut eum fructibus possint[48]) alienata reposcere, et ecclesiastica auctoritate fulciri. '*Huius autem constituti legem in apostolica tantum volumus sede servari, etc.*'

CAP. VII.[49])

Terra non fertilis ecclesiae dari potest in emphyteusin ei, cuius studio reducatur ad culturam.

Alexander III. *Vigoriensi*[50]) *Episcopo.*

Ad aures[51]) *(Et infra:)* Illas '*vero*' terras, quae de silvis exstirpatae sunt arabiles factae, eis[52]) hereditario iure poteris concedere sub annuo censu tenendas[53]), a quibus '*ipsas*' suo[54]) vel parentum suorum labore constiterit '*fuisse*' exstirpatas; nisi forte tunc[55]) aliis possint[56]) ad maiorem '*tuae*' ecclesiae utilitatem cum eodem labore et onere[57]) conferri.

CAP. VIII.[58])

Invitus non alienans bona ecclesiae, non potest alienare ea, quae sunt de mensa, vel ea, de quibus dubitatur, an sint de mensa. Hoc dicit, usque ad §. *Possessiones.* Abbas. — (Possessiones etc.:) *Possessiones ecclesiae minus utiles pro utilioribus de consensu capituli potest episcopus permutare vel alienare.* H. d.

Coelestinus III. *Ravennatensi Archiepiscopo.*

Ut super aliqua '*repositae quaestionis dubietas apostolicae sedis providentia enodetur, Romana ecclesia, cui licet immeriti praesidemus, singulorum consultationibus consuevit respondere.*' Sane quaesivisti a nobis, si possessiones sive reditus regalium decimationum, et aliunde ex certis locis provenientes, quos praedecessor tuus '*bonae memoriae,*' quousque diem clausit extremum, ad manus suas tenuit, et in[59]) proprium usum excepit[60]) vel expendit[61]), nec aliis infeudavit, de mensa[62]) '*sua*' sint archiepiscopi intelligendi, et de eis, quum ex[63]) sacramento fidelitatis tenearis[64]) apostolicae sedi nihil alienare, contractus alienationis cuiuslibet possit intervenire. Tuae ergo inquisitioni '*praesenti pagina*' taliter[64*]) respondemus, quod, sive intelligantur[65]) de mensa sive non, ut non alienentur, consultius existimamus[66]). Possessiones vero, quae ecclesiae tuae minus sunt[67]) utiles, pro aliis utilioribus[68]) de fratrum tuorum et sanioris[69]) partis '*capituli*' consilio et assensu alienandi seu commutandi liberam concedimus facultatem. '*Quaesivisti etc.* [*cf. c. 1. de usu et auct. pall. I. 8.*] *Dat.*[70]) *Lat. An. III.*' [1193.]

CAP. IX.[71])

Canonicus praedium ecclesiae perpetuo locare non potest.

Idem *Exoniensi*[72]) *episcopo.*

Ad audientiam nostram noveris[73]) pervenisse, quod quidam de canonicis Exoniensis ecclesiae, quaedam praedia eiusdem '*ecclesiae,*' inconsultis aliis fratribus, in damnum eius[74]) '*et detrimentum eorum, accepta inde pecunia,*' in perpetuum[75]) locaverunt[76]). Ideoque[77]) '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si verum est quod asseritur, locationes illas legitime revocare procures[78]), ita '*quidem,*' quod, si eadem[79]) praedia non aliter revocari potuerint[79*]), eos, quos noveris harum locationum auctores, ad[80]) susceptam inde pecuniam conductoribus refundendam appellatione remota compellas, '*ne, si huiusmodi locationes in sua contigerit stabilitate persistere, inde gravis eidem ecclesiae incommoditas perveniret.*'

Cap. III. 17) *reacquirunt:* Coll. citt., conc. — 18) *licebit:* conc. — 19) *eis:* Lips. — omitt. Iv., Cont., Böhm. — 20) *familiis:* Coll. citt., conc. — 21) *potuerint:* C. L., Lips., conc.

Cap. IV. 22) Restitutum ex eiusd. conc. c. 66. — Burch. III. 180., Iv. Decr. III. 249., Comp. I. h. t. c. 5. — cf. c. 39. C. XII. qu. 2. — 23) abest a Comp. I. Aug. — 24) *compensaverunt:* conc. — 25) *familiis:* Coll. citt. — 26) *ecclesiis:* conc. — 27) *attulit:* Böhm. — *contulerit:* Coll. citt. — *contulit:* conc. — 28) *libertos:* Burch., Iv., conc. — 29) *null. al.* C. R. 2.

Cap. V. 29*) Restitutum ex Nov. VII. c. 1. ap. Iul. — Reg. I. 360., Burch. III. 164., Iv. Decr. III. 182., Lips. XVI. 11., Comp. I. h. t. c. 4. — cf. Capp. Reg. Fr. II. 29. — 30) omitt. Coll. citt., Iul., Cont., Böhm. — 31) *specialiter:* Lips. — *speciali:* C. H. — *speciali vel generali:* Iul. — 32) *continent:* Coll. citt. — 33) *conditionem:* Lips. — omitt. Iv., Iul., lure quidem, quum a Reginonis et Burchardi librariis pro: *venditionem* mendose scriptum sit. — 34) abest a Reg., Burch., Lips., Comp. I. — 35) *emphyteuseos:* Reg., Burch., Iv., Iul. — *emphyteoticum:* Lips. — *emphyteuticum:* Cont., Böhm. — 36) *Sed:* Coll. citt., Iul. — 37) omitt. Iv. — 38) *Leoniana:* Reg., Burch., Lips., Comp. I. Ms. — cf. const. 14. Cod. de SS. eccl. I. 2.

Cap. VI. 39) Restitutum ex Lips. XVI. 10., Comp. I. h. t. c. 3. — 40) conc. Rom. III. et VI. sub Symmacho habitarum constitutiones in compendium redactae. — 41) *subscripsit.* Lips. — 42) *prospexit:* Comp. I. Aug. — *prospexerit:* C. R. L., Lips., Comp. I. Ms. — 43) *minorem ... curam:* Comp. I. Aug. — 44) *neglexerit:* Lips., Comp. I. — 45) *super ea poenarum genera, quae superius tenentur adscripta, contra fas, si quod praeceptum (inceptum:* Lips. — *coeptum:* Comp. I. Ms.) *fuerit documentum, universis viribus suis* (omitt. Lips.), *quamvis ab initio nullas* (omitt. Ib.) *vires habuerit, effoetetur (efferetur:* Comp. I. — add.: i. e. *evacuabitur:* Ms.): Lips., Comp. I. — 46) *liceat:* Ib. — 47) *afferre, et ecclesiastica auctoritate fulciri, ita, ut cum fructibus possit (possint:* Comp. I.) *alienata reposcere:* Ib. — 48) omitt. C. R. t.

Cap. VII. 49) Restitutum ex App. XIX. 4., Cass. XXVII. 3., Comp. I. h. t. c. 7. — 50) *Vigorn.:* C. R. L. — *Wig.:* Comp. I. Ms. — *Wigor.:* Aug. — *Wigorniensi:* App., Cass. — 51) verb.: *Ad aures (Et infra:)*; quae apud solum Aug. exstant, ex App. XXIX. 2. in hunc locum sunt translata. — Comp. I. Ms. add.: *mei,* i. e. *Meminimus,* quod ex Cass. (XXVII. 2. *Wigor. ep. P. C. Meminimus*), desumptum videri potest, ita ut integra clausula quaerenda sit in c. 3. Qui cler. IV. 6. — 52) omitt. Comp. I. Ms. — 53) *retinendas:* C. R. 2. — 54) *suorum:* App. — 55) abest a Coll. citt. — 56) *possent:* Comp. I. — 57) *honore:* C. H., App., Cass.

Cap. VIII. 58) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. (non exstat in Comp. II. Ms. A.) — 59) *etiam:* Comp. II. Ms. B. — 60) *accepit:* C. R. t. — 61) *vel exp.:* abest a C. R. L. II., Comp. II. — 62) *mensae:* Böhm. — 63) omitt. Ib. — 64) *tenearis ap. sedi (ab ap. sede:* Aug.) *nihilominus (nihil tamen:* Ms.) *causa subiectionis contractus possit etc.:* Comp. II. — 64*) *igitur ... duximus respondendum:* ib. — 65) *intelligatur:* Comp. II. Ms. — 66) *aestimamus:* Comp. II. — 67) *existunt:* ib. — 68) *illis, quae ipsi ecclesiae sunt utiliores:* ib. — 69) *vel son.:* C. R. L. — 70) subscr. dedimus ex Luc. ap. Bal. III. 374.

Cap. IX. 71) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 72) *Exonien.:* Comp. II. Ms. per tot. — 73) *noveritis:* Cont., Böhm. — 74) *ecclesiae:* Comp. II. — 75) *perpetuo:* C. II. — 76) *locaverint:* C. R. t. — 77) *Unde quoniam id indignum penitus noscitur et iniquum:* Comp. II. — 78) *cureris:* Comp. II. Aug. — *poteris:* Ms. — 79) *quodsi locata praedia non aliter revocare poterint* (Ms.: *potuerint*): Comp. II. — 79*) *poterunt:* Cont., Böhm. — 80) *susceptam inde pecuniam refundere conductoribus compellas:* Ib.

CAP. X.[81])

Possessiones, quae sunt de mensa, non possunt alienari. Et ecclesiae consuetae regi per regulares saecularibus clericis conferri non debent. H. d. Ioann. de Imola.

Innocentius III. *Archiepiscopo*[82]) *Montis regalis.*

Possessiones ad mensam tuam vel capituli pertinentes, alienare non debes, aut ecclesias, in quibus monachi ministrare consueverunt, clericis vel[83]) laicis assignare '*personis. Ideoque etc. Dat. Romae ap. S. Petr. XI. Kal. Iun. Pont. nostr. Ao. I.*' [1198.]

CAP. XI.[84])

Restituitur ecclesia contra alienationem, per quam enormiter fuit laesa. H. d. secundum lecturam veriorem.

Idem *Episcopo Mauriensi et Praeposito Ulconensi.*[85])

Ad nostram noveritis[86]) audientiam pervenisse, quod, quum Tusiensn[87]) monasterium depressum esset onere maximo debitorum, '*dilecti filii*' abbas et conventus eiusdem villam quandam[88]) necessitate coacti B.[89]) laico concesserunt in feudum, tali conditione apposita, quod idem '*laicus*' LXXX. libras persolveret, pro quibus eadem '*villa*' exstiterat obligata, quod '*idem*' non distulit effectui mancipare. Unde[90]) '*quia praedictum monasterium est, sicut dicunt, enormiter in hoc laesum eo, quod de reditibus villae praedictae conventus diebus singulis unum ferculum, et in festis duodecim lectionum pisces vel aliud aequivalens percipere consuevit, nobis*' humiliter supplicarunt, ut feudum praedictum faceremus ad utilitatem monasterii revocari[91]), praesertim quum idem laicus primo anno de ipsius proventibus ultra summam perceperit[92]) praetaxatam, et per multos postmodum annos sumpserit[93]) eius fructus. Quocirca[94]) '*nos, sic volentes gravaminibus praefati monasterii providere, quod alii non videamur iniuriam irrogare, discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*inquisita plenius veritate,*' si praedictum monasterium propter hoc inveneritis enorme dispendium incurrisse, '*saepe*' dictum laicum, ut pecuniam, quam pro exoneratione '*praedicti*' feudi, seu etiam pro utilitate ipsius monasterii expendisse noscitur, ab eisdem[95]) abbate et conventu recepta, quum sibi fructus percepti '*hactenus*' sufficere debeant pro labore, praefatum[96]) feudum eidem monasterio dimittat liberum et quietum, '*monitione praemissa per censuram ecclesiasticam*' appellatione postposita, compellatis. '*Nullis etc. Dat. Lat. IV. Kal. April. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XII.[97])

Alienatio rei ecclesiasticae facta sine legitimo ecclesiasticarum personarum assensu non tenet, licet approbetur per constitutionem laicorum.

Idem *in concilio generali.*[98])

Quum laicis, quamvis religiosis, disponendi[99]) de rebus ecclesiae[100]) nulla sit attributa potestas[1]), quos obsequendi[2]) manet necessitas, non auctoritas[3]) imperandi; dolemus[4]), in quibusdam ex illis sic refrigescere caritatem, quod immunitatem ecclesiasticae libertatis, quam non tantum[5]) sancti Patres, sed etiam principes saeculares privilegiis multis munierunt, non formidant suis constitutionibus, vel potius[6]) destitutionibus[6*]) impugnare, non solum de alienatione feudorum, ac aliarum possessionum ecclesiarum[7]) et usurpatione iurisdictionum, sed etiam de mortuariis, nec non et aliis, quae iuri spirituali annexa videntur, illicite praesumendo. Volentes igitur super[8]) his indemnitatibus[9]) consulere ecclesiarum ac tantis[10]) gravaminibus providere, constitutiones[11]) et venditiones[12]) huiusmodi feudorum seu aliorum bonorum ecclesiasticorum[13]) sine legitimo personarum ecclesiasticarum assensu praesumptas[14]) occasione constitutionis laicae[15]) potestatis, quum non constitutio, sed destitutio vel destructio dici possit, nec non usurpatio iurisdictionum[16]), sacri approbatione concilii decernimus[17]) non tenere, praesumptoribus per censuram ecclesiasticam compellendis.[18])

TITULUS XIV.

DE PRECARIIS.

CAP. I.[1])

Breve est, nec potest brevius summari.

Ex concilio apud Belvacum.[2])

Precariae de quinquennio in quinquennium secundum auctoritatem et antiquam consuetudinem renoventur.

CAP. II.[3])

Revocat successor precariam per praedecessorem irrationabiliter factam.

Ex concilio Carthaginensi.

De precariis, irrationabiliter[4]) factis a rectoribus ecclesiarum, ac suosque successores poena gravi obligantibus, ut facta ipsorum dissolvere nequeant, praecipimus, ut nemo successor antecessoris sui[5]) poena[6]) sit obligatus, sed suae providentiae[7]) sit concessum, ut, si antecessor eius res ecclesiae irrationabiliter distribuit[8]), ab eo ad ius eiusdem ecclesiae revocentur.[9])

CAP. III.

Concessio precarii extinguitur voluntate concedentis aut ei succedentis; precariae autem concessio non.

Gregorius IX.

Precariam alendum conceditur, quamdiu patitur qui concessit. Solvitur quoque obitu eius, cui concessum est, non etiam concedentis; aut quum ipsum alienari contingit alicui hoc revocare volenti, quia per conventionem huiusmodi non licet rem alienam invito domino possideri[10]). Porro precariae, quae quandoque de ecclesiarum possessionibus fieri solent, non sunt pro voluntate concedentium revocandae.

TITULUS XV.

DE COMMODATO.

CAP. UN.

Commodatarius gratia sui tenetur etiam de levissima culpa, non de casu, nisi in tribus casibus hic positis. Et commodatum ante usum completum non revocatur. H. d.

Idem Gregorius IX.

Quum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur, licet casus fortuitus, nisi acciderit culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset, sibi non debeat imputari. Contra eum quoque recte commodati non agitur, nisi post usum expletum, cuius gratia res fuerat commodata, quum non decipi beneficio nos oporteat, sed iuvari.[1])

Cap. X. 81) Restitutum ex Reg. Bal. I. 106. — Comp. III. h. t. c. 1. — 82) *Caro arch. etc.:* Reg. — 83) *et:* Comp. III.

Cap. XI. 84) Restitutum ex Reg. Berqu. IX. 36. — Comp. III. h. t. c. 1. — 85) *Ulten.:* Böhm. — *episc. Maurien., praepos. Ulicn. et decano Hectorien. Turonen. et Maurien. dioec.:* Comp. III. Aug. — *episc. Maurien., praepos. Ulien. et decano Turon. et Maurion. dioec.:* Ms. — *episc. Mauriennensi, praep. Ulciensi et decano Hellonensi Taurinensis et Mauriennensis dioec.:* Reg. — 86) *noveris:* Cont., Böhm. — 87) *Cusien.:* C. R. 2., Comp. III. Ms. — *Clusien.:* Reg. — 88) *quae lacen. (Sanne: Comp. III. Ms. — lannen.: Aug.) vulgariter appellatur:* Comp. III., Reg. — 89) *Ber.:* C. L. — *Bonecardo:* Comp. III., Reg. — 90) *Verum:* ib. — 91) *revocare:* Comp. III. — 92) *receperit:* Reg. — 93) *suppressit:* Comp. III. Aug. — *sumpsit:* Ms. — 94) *Nos ergo:* Comp. III. — *Nos igitur:* Reg. — 95) *eodem:* Comp. III. Aug. — 96) *praedictum:* Reg. — seq.: *feudum.* abest a Comp. III. Ms.

Cap. XII. 97) c. 44. conc. Lat IV. (hab. A. 1215.) — 98) Comp. IV. h. t. c. un. — 99) *deponendi:* Comp. IV. Ms. A. — 100) *ecclesiasticis:* Comp. IV., conc. — 1) *facultas:* Comp. I. Ms. A. — 2) *subsequendi:* C. R. 1., Comp. IV., conc. — 3) *autem:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — cf. c. 24. C. XVI. qu. 7. — 4) *nos autem dol.:* Ms. A. — 5) *nedum:* Comp. IV. Aug., conc. — 6) *vel pot.:* omitt. C. R. 1. — 6*) *confictionibus:* ib. — 7) *ecclesiasticarum:* C. H., conc. — 8) omitt. C. H. — 9) *indemnitati:* conc. — 10) *a tant:* conc. Ms. — 11) *constitutione huiusmodi vend.:* Comp. IV. Aug. — 12) *vindicationes:* conc. ap. Mans. — 13) *ecclesiae:* C. R. 2. — omitt. Comp. IV. Aug. — 14) *praesumi:* ib. — 15) *vel laic.:* Comp. IV. Ms. A. — 16) *iurisdictionis:* Comp. IV. Aug. — 17) *decrevimus:* ib. — 18) *compescendis:* Comp. IV., conc.

TIT. XIV. Cap. I. 1) c. 22. conc. Meld. hab. A. 845. — cf. c. 6 C. X. qu. 2. et Coll. ib. citt. — Lips. XVI. 8., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Belvacen.:* Böhm. ex Cont.

Cap. II. 3) c. 10. const. Olonn. Lotharii Imp. ap. *Pertz.* Mon. hist., Leg. I. 249. (A. 825.) — cf. c. 7. C. X. qu. 2. — Lips. XVI. 7., Comp. I. h. t. c. 2. — 4) *quae a rect. eccl. irrationabiliter fiebant et se (et se: omitt. Cap.), suosque succ. graviter (poena gravi: Cap.) obligabant, ut facta eorum nequivissent (ipsius nequiret: Cap.) absolvere:* Lips., Comp. I., Cap. — 5) abest a C. R. 1. — 6) *in antecessoris sui poenam:* Lips., Comp. I. — *poenas statuta:* Cap. — 7) *prudentiae:* Comp. I. Aug. — 8) *distribuerit:* ead. — 9) *ab eo ad ius ecclesiae tenendae revocentur:* Cap.

Cap. III. 10) *possidere:* C. H.

TIT. XV. Cap. un. 1) *adiuvari:* Cont.

TITULUS XVI.

DE DEPOSITO.

CAP. I.[1])

Ex deposito, facto apud clericum ecclesiae, non tenetur ecclesia, nisi in utilitatem ecclesiae sit versum.

Alexander III. *Londanensi*[2]) *Episcopo*.

Gravis illa °*et odibilis*° querimonia, °*quae*° usque ad nos super deposito tuo tibi hactenus denegato pervenit, °*dupliri nos anxietate perstringit eo, quod tibi in hoc et deesse non possumus, et adesse, prout velles, efficaciter non valemus.*° Quum enim non constet °*nobis*,° pecuniam tuam, quam ille vir[3]) Bellal °*impia et detestabili surreptione*° furatus est, in ecclesiae utilitatem[4]) conversam, non debemus de iure, °*nec possumus*° contra canonicos[5]) eiusdem ecclesiae praecise intentare iussionis instantiam[6]), ut tibi eandem reddant pecuniam, personae, °*ut dicitur*,° non ecclesiae commendatam. Quocirca °*discretioni tuae consulimus, et internae caritatis diligentia*° suademus, ut in °*captorem*° illum °*et*° furem tuam °*interim*° dirigas actionem, eo, quod, ut audivimus, loculos habet, et[7]) ea, quae tibi surrepta[8]) sunt, asportavit[9]). Nam[10]) et °*nos ipsi*° iudicibus[11]) dedimus in mandatis, ut illum[12]) iniquum aut °*duris*° quaestionibus ad rationem[13]) ponant, °*et*° etiam, si[14]) oportuerit[15]), vinculis °*macerent*° alligatum °*et affligant*,° ut[16]) dictam pecuniam reddere compellatur. °*Ceterum circa ecclesiam illam affectum te habere volumus, ut nil ab ea requiras indebitum.*° Si autem cum eis amicabiliter poteris de[17]) redituum perceptione[18]) paciscì, noveris id nobis acceptum.

CAP. II.

Dicit, ad quid tenetur depositarius, et quomodo repetatur depositum.

Gregorius IX.

Bona fides abesse praesumitur, si, rebus tuis salvis exsistentibus, depositas amisisti. De culpa quoque teneris, si te ipsum deposito obtulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses. Pacto vero, culpa vel mora praecedentibus, casus etiam fortuitus imputatur. Sane depositori licuit[19]) pro voluntate sua depositum revocare, contra quod compensationi vel deductioni[20]) locus non fuit, ut contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minime referatur, licet compensatio admittatur in aliis, si causa, ex qua postulatur, sit liquida ita, quod facilem exitum credatur habere.

TITULUS XVII.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

CAP. I.[1])

Cogit episcopus, ne carius vendatur transeuntibus, quam in mercato venderetur.

Ex concilio apud Valentias.[2])

Placuit °*nobis et nostris fidelibus*,° ut presbyteri plebes suas admoneant, ut et[2*]) ipsi hospitales sint, °*ut nulli iter facienti mansionem denegent*,° et, °*ut omnis occasio rapinae tollatur*,° non[3]) carius vendant transeuntibus, quam[4]) in mercatu vendere possunt[5]), alioquin[6]) ad presbyterum transeuntes hoc referant, ut[7]) illius iussu cum humanitate sibi[8]) vendant.

CAP. II.[9])

Fraudans mensuras et pondera triginta diebus in pane et aqua poenitere debet.

Ex concilio Maguntino.

Ut mensurae et pondera iusta fiant, °*sicut in divinis legibus scriptum est, et in capitulari dominico continetur, et iste sacer conventus statuit, sic omnibus nobis observare placet. Et*,° Si quis iustas mensuras et iusta pondera causa lucri mutare praesumpserit, XXX.[10]) dies in pane et aqua poeniteat.

CAP. III.[11])

Tenet venditio, licet venditor sit deceptus ultra dimidiam iusti pretii; potest tamen venditor agere, ut restituatur res vel iustum pretium suppleatur, et, si alterum praecise petit, succumbit.

Alexander III. *Attrebatensi*[12]) *Episcopo*.

Quum dilecti filii °*nostri*° Belvacenses canonici contra °*religiosos viros*° abbatem et fratres Cariloci[13]) proponerent querimoniam[14]), quod silvam, quae Nigra vallis dicitur, a quibusdam eorum ignorante capitulo pro[15]) X. libris, XL. marchas tunc valentem, comparassent, °*post multas commissiones tandem*° causam ipsam °*venerabili fratri nostro*° Morinensi[16]) episcopo et °*dilecto filio*° decano Remensi °*sub certa forma*° commisimus terminandam, adiicientes °*in literis*,° quod, si[17]) uterque °*eiusdem*° causae cognitioni interesse nequiret, alter °*adhibitis sibi viris prudentibus et honestis*° in eodem negotio procedere non differret. °*Quum itaque decanus partes ad suam propter hoc praesentiam convocasset, abbas et monachi non ad agendum vel respondendum, sed ad quaerendum dilationes nuncios destinarunt, asserentes, quod ad nos miserant et ad audientiam nostram appellaverant. Verum quia in literis appellatio remota fuerat*,° Tandem[18]) decanus in illius causae cognitione processit. Et quum ei per testes[19]) °*canonicorum Belvacensium*° constitisset, quod praedicti fratres silvam minus dimidia iusti pretii comparassent, pronunciavit[20]), venditionem non tenere, et silvam °*ipsam*° Belvacensi ecclesiae adiudicans[21]), canonicos in possessionem induxit. °*Nunciis igitur utriusque partis in nostra propter hoc praesentia constitutis, dum ex parte canonicorum instanter et sollicite sententia peteretur auctoritate apostolica confirmari, habita deliberatione cum fratribus nostris et aliis sapientibus, qui legibus iurati iudicant, eandem sententiam iuri contrariam intelleximus.*° Quia[22]) vero[23]) in arbitrio emptoris est, si velit[24]) supplere iustum pretium, aut venditionem rescindere, quum res minus dimidia iusti pretii comparatur: sententiam ipsam tanquam iuri contrariam irritantes, possessionem monachis iudicavimus esse reddendam, salva °*omni*° quaestione canonicis[25]) super deceptione pretii, vel consensu capituli in venditione[26]) non habito, et alia causa[27]) rationabili, quam canonici contra monachos duxerint proponendam.

CAP. IV.[28])

Si vir habeat alia bona, unde uxor possit sibi consulere, et consentiente uxore rem propter nuptias donatam uxori vendiderit, emptorem, qui spatio triginta annorum rem possederit, non potest uxor inquietare super ea, maxime si pretium fuit conversum in communem usum viri et uxoris. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panorm. et est casus notab. limitans ius civile. Secundum Io. Andr. non oportet adiicere: „maxime," sed omnia illa tria necessario requiruntur.

Coelestinus III.

Pervenit ad nos °*ex insinuatione tua*,° quod °*olim*° P.[29]) miles A. uxori suae quandam domum in donationem[30]) propter nuptias assignatam, muliere ipsa expressum[31]) dante consensum[32]), R. mu-

---

TIT. XVI. Cap. I. 1) Restitutum ex App. I. 35., Lips. LIII. un., Cass. LIII. 24., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) inscr. omitt. Lips. — *Laudensi:* Cass. — *Lugdunensi ep.:* Comp. I. — *Lugd. archiep.:* App. — 3) *ut:* Cass. — *ut vir.* App. — 4) *utilitates:* Coll. citt. — 5) *canonici:* Lips., Comp. I. — *clericos:* Cass. — 6) *institiam:* ib. — 7) *et . . . . asp.:* omitt. App. — 8) *arrepta:* C. R. 1. — 9) *portavit:* Lips., Comp. I. — 10) *Nos enim:* App. — 11) *venerabilib. fr. n. Senonensi (Senon.:* Lips. — *Severn:* Cass.) *archiep. ap. sed. leg. et Parisiensi episcopo:* Coll. citt. — 12) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 13) *ad rat.:* omitt. App. — 14) abest a Cass. — 15) *oportuit:* C. R. — 16) *ut coguntur bene ligatus reddere, quod (quae:* App.) *male (bene:* Cass.) *dissolutus nusus est asportare:* Coll. citt. — 17) omitt. Coll. citt. — 18) *portionem.* App.

Cap. II. 19) *licet:* Cont., Böhm. — 20) *deductionibus:* C. 1.

TIT. XVII. Cap. I. 1) Restitutum ex Carlomanni Capp. ap. Vernis palatium (A. 884.) ap. *Pertz.* Monum. hist., Leg. I. 551. — 2) *ex concilio ad palatium Vernis:* Reg. II. 421. — *ex conc. ap. Vernum:* Burch. II. 168. Iv. Decr. VI. 258., Comp. I. Ms. — *ex conc. ap. Nannetis:* Aug. — 2*) *et ut ips.:* Comp. I. Ms. — *ut ipsi:* Burch., Iv., Comp. I. Aug. — 3) *nihil:* Coll. citt., Cap. — 3*) *vendatur:* Cap. — 4) *nisi quantum in merc.:* Iv., Comp. I. — *nisi quanto:* Reg., Burch. — *nisi sicut in mercato arripiant:* Cap. — 5) *portiat:* Burch., Iv., Comp. I. Aug. — 6) *quod si carius vendere voluerint:* Coll. citt., Cap. — 7) *et:* Reg., Burch., Iv., Cap. — 8) *eis:* Coll. citt., Cap.

Cap. II. 9) Restitutum ex Burch. XIX. 148., Iv. Decr. XV. 156., Comp. I. h. t. c. 2. — 10) XX.: Burch., Iv., Comp. I.

Cap. III. 11) Restitutum ex Lips. XXXI. 7., Cass. XLII. 7., Comp. I. h. t. c. 4. — 12) *Trebatensi:* Cass. — 13) *Caroli:* Lips. — lex.: *Caroli loci (Chaalis)* cum C. I., II., Cass., Comp. I. — 14) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 15) omitt. Coll. citt., C. I., II. — *X. Lo. et XL. M.:* Cass. — 16) *Morien.:* C. R. L., Comp. I. — *Morinensi:* Cass. — 17) *ut si:* C. II. — *quod utrique si . . . nequiverint:* Cass. — 18) omitt. Coll. citt. — seq.: *dec. . . . . rem.:* non exstant in Cass. — 19) *per test.:* omitt. C. R. L. II. — 20) non leg. in C. II. 1., Coll. vett. — 21) *adiudicavit et:* Coll. citt. — 22) *intelleximus, quia in arbitrio emptoris est (omitt. Cass.), si velit, supplere (ac iust.: Comp. I. Aug.) venditionem rescindere, quum res minus dimidia iusti pretii comparatur (comparetur: Cass.). Unde propter sententiam ipsam (omitt. Aug.) de communi consilio fratrum (add.: nostrorum: Lips.) et (omitt. Cass.) praedictorum sapientium irritantes possessionem:* Coll. citt. — 23) abest a C. 1., — 24) *si vel.:* omitt. C. II. 2. — 25) abest a Coll. citt. — 26) *venditionem:* Comp. I. Aug. — 27) abest ab ead. et Lips.

Cap. IV. 28) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 29) *Petrus:* Comp. I. Aug., Böhm. — 30) *donatione:* ib. — 31) *expressim:* ib. — 32) *ostensum:* Comp. II. Ms. A.

fieri vendidit pro certa pecuniae quantitate, °*quam ex eadem venditione B. matrimonio supra dicto constante XXX. annis libere pacificeque possedit.*° Praenominato vero[33]) milite viam[34]) universae carnis ingresso, relicta eius venire contra hoc[35]) praesumit, allegans, dictam[36]) domum titulo donationis propter nuptias sibi concessam alienari non potuisse[37]), licet eius consensus ipsi noscatur[38]) contractui accessisse. Praefata vero B. °*mulier*° ex eo nititur se tueri, quod triginta[39]) annis constante illorum matrimonio domum ipsam bona fide tituloque iusto possedit, et quia in communes usus viri et uxoris illius pretium est conversum, ac[40]) factae venditionis tempore, unde sibi praefata mulier[41]) °*utiliter*° consulere potuisset, in viri facultatibus consistebat. Quia igitur super[42]) his nos consulere curasti[43]), °*tuae sollicitudini*° respondemus, praedictam emptricem[44]), si vera sunt quae praemisimus, praescriptis[45]) occasionibus super ipsa domo non deberē ulterius fatigari.

CAP. V.[46])

Si in venditione apponitur pactum de recuperanda re post certum tempus, modico constituto pretio, praesumitur pignus, et non venditio.

Innocentius III. *Episcopo Palliensi.*[47])

Ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod, quum R. laicus lator praesentium[48]) ab M.[49]) mutuum recipere[50]) voluisset, creditor °*Tranensis dioecesis,*° ne per canonem contra usurarios editum posset in posterum conveniri, domos et olivas °*ipsius*° recepit ab eodem titulo emptionis, quum re vera contractus usurarius ageretur, quod patet ex eo, quod creditor, °*sicut publicum continet instrumentum,*° debitori promisit, quod[51]), quandocunque a septennio usque ad novennium daret XL.[52]) uncias Tarenorum[53]), quae[54]) vix dimidiam iusti pretii contingebant, domus eius[55]) restitueret et olivas. Quia igitur fraus et dolus cuiquam patrocinari non debent, °*fraternitati tuae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus, si res ita se habet, instrumento venditionis[56]) confecto in fraudem canonis promulgati contra usurarios non obstante, praedictum M.[57]) ad restituendas[58]) domos et olivas °*praedictas*° ei, ad quem debent hereditario iure devolvi, quum debitor sit viam universae carnis ingressus, per poenam in Lateranensi concilio contra usurarios promulgatam appellatione remota compellas. °*Dat. Lat. IV. Non. Mart.*° [1203.]

CAP. VI.[59])

Venditor, deceptus ultra dimidiam iusti pretii, agere potest, ut res sibi, reddenti pretium acceptum, restituatur, vel iustum pretium suppleatur; et in hoc electio est emptoris. H. d. secundum Antonium.

Idem *Episcopo et Archidiacono Urbinatensibus.*[60])

Quum causa, quae inter oeconomum monasterii sancti Martini de monte °*Viterbiensis*° ex parte una, ac °*F. et R.*° cives Viterbienses[61]) ex altera super casamentis[62]) °*quondam Tornampartis et terris Densiare ac salicetis, et molendino, ubi facta est Galcheria,*° vertebatur, °*coram nobis*° fuisset aliquamdiu ventilata, °*nos, intellectis rationibus utriusque partis, et attestationibus diligenter inspectis,*° quum constitisset nobis, monasterium °*ipsum*° in °*praedictarum rerum*° venditione ultra dimidiam iusti pretii fuisse deceptum, sententiando decrevimus, ut praefati cives aut recepto pretio possessiones restituerent memoratas, aut supplerent[63]) quantum constaret legitimae venditionis tempore iusto pretio defuisse. °*Quum igitur* [*cf.* c. 42. *de test. II.* 20.]°

CAP. VII.

Ponit tres casus, in quibus re evicta non tenetur venditor emptori de evictione.

Gregorius IX.

Si venditori post institutam contra se iudicium quis omiserit, ut rem venditam sibi defenderet, nunciare, vel contumaciter abfuit tempore sententiae promulgatae, seu per iniuriam sententia lata fuit: de evictione iuxta legitimas sanctiones agere non valebit.

TITULUS XVIII.

DE LOCATO ET CONDUCTO.

CAP. I.[1])

Excommunicati sunt magistri et scholares Bononienses, qui ante tempus conductionis conducunt hospitia aliorum magistrorum vel scholarium sine eorum consensu.

Clemens III.[2])

Ex rescripto literarum °*piae recordationis P. quondam*° Tusculanensis[3]) episcopi nobis innotuit, quod, quum civitatem Bononiensem tempore suae legationis intrasset[4]), °*invenit, ibi fuisse a bonae memoriae W. quondam Portuensi episcopo constitutum et sub excommunicatione prohibitum, ne aliqui scholares aliorum hospitia maioris mercedis promissione conducerent, ut ea sibi vel inanis gloriae studio, quasi potentiores in expensis apparere volentes, vel privatae utilitatis commodo vindicarent. Unde ipse sollicita provisione considerans, quod huiusmodi conditionis improbitas et discordiae fomitem, et impedimenta non modica pareret studiorum, praedictam*° Constitutionem[5]), factam ab episcopo Portuensi apostolicae sedis legato et a praedicto Tusculanensi[6]) episcopo postmodum confirmatam, videlicet ut nullus magistrorum sive scholarium super[7]) conducendis aliorum hospitiis in laesionem vel[8]) praeiudicium habitantium audeat hospitem convenire, nisi prius constiterit tempus conductionis elapsum, vel[9]) inquilini in hoc suum favorem[10]) praestiterint et consensum, quum idem[11]) Portuensis sub excommunicatione hoc prohibuerit[12]), et alter sub poena anathematis idem decreverit[13]) observandum, ratam esse decrevimus[14]), et °*eam*° auctoritate apostolica confirmamus, statuentes[15]), ut a te, frater episcope, et tuo[16]) quolibet successore hoc[17]) singulis annis in communi audientia magistrorum atque scholarium recitetur, °*et praetaxata pravae conductionis improbitas innovata per annos singulos excommunicationis sententia exprimatur. Nulli ergo etc.*

CAP. II.[18])

Personae ecclesiasticae locare possunt proventus decimarum his, cum quibus conditio ecclesiae fit melior, statuto dioecesani contrario non obstante; et eadem ratio est de aliis rebus ecclesiae.

Innocentius III.[19]) *Abbati et Conventui S. Petri de Pratel. Londoniensis dioecesis.*

Vestra nobis relatio declaravit, quod, quum ad firmam fructus vestrarum dare consueveritis[20]) decimarum, °*dioecesani locorum statutum quoddam de huiusmodi decimis non locandis parochialibus presbyteris ediderunt, per quod utilitas vestra non modicum impeditur; quare super hoc apostolicae provisionis remedium implaratis.*° Dioecesanorum[21]) episcoporum statuto contrario non obstante vestrarum decimarum proventus illis libere locare potestis,

Cap. IV. 33) *Sed ps.:* Comp. II. — 34) *iter:* Comp. II. Aug. — 35) *contra venditionem de suo consensu solenniter celebratam:* Comp. II — 36) *praedictam:* Comp. II. Ms. B. — 37) *posse:* Comp. II. — 38) *noscitur:* C. H. — 39) *trig. . . . ips.:* desid. in Comp. II. — 40) *et quia etiam:* Comp. II. Aug. — *et etiam quia:* Ms. B. — *et etiam in:* Ms. A. — 41) *praef. mul.:* omitt. Comp. II. — 42) *Quia super:* Comp. II. Ms. B. — *Unde quia super:* Aug., Ms. A. — 43) *voluisti:* C. R. 1. — 44) *praed. B.:* Comp. II. Ms. B. — *praed. mulierem:* Ms. A. — 45) *praem., domum ipsam debere pacifice possidere. Nec enim credimus, illam praescriptis occ. sup. ips. dom. posse ulterius* (abest a Ms. B.) *fatigari:* Comp. II., Bohm.

Cap. V. 46) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 15. — Comp. III. h. t. c. 1. — 47) *Pullionen.:* Cont. — *Pallienen.:* Bohm — *Pollion.:* Comp. III. — *Polinianensi:* Reg. — lec.: *Polymniacensi (Polignano°).* — 48) *lat. praes.:* desid. in C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 49) *de Mar.:* Reg. — 50) *accipere:* C. H. — 51) *ut:* ib. — 52) *LX.:* Comp. III. Aug., Reg., Cont., Bohm — omitt. Comp. III. Ms. — 53) *Tarsinorum:* C. H. — 54) *qui:* Comp. III. Aug. — 55) *ei:* Comp. III., Reg. — 56) *conditionis:* Reg. opor. mend. — 57) *Martinum:* C. H. — 58) *restituendum:* Reg.

Cap. VI. 59) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 60) *Lebenetan.:* C. R. H. — cf. n. ad inscr. c. 42. de test. II. 20. — 61) *Bitermien.:* C. R. 1. — 62) *accasamentis:* C. R. 1. H., Comp. III. — 63) *complerent:* C. H.

TIT. XVIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 386., Comp. II. h. t. c. un. — 2) inscr. omitt. Luc. — 3) *Tusculani:* C. R. 2., Luc. — *Tusculan.:* C. R. 1. L., Comp. II. — 4) *intrans:* Luc. — 5) *const., legationis, qua fungebatur, sedis ap. confirmavit, perpetuis temporibus sub poena decernens anathematis observandum (observandam:* Luc.), *ut nullus:* Coll. cit. — 6) *Tusculanum:* C. R. 2. — seq.: *episcopo:* abest a C. R. L. — 7) *super ducendis hosp.:* Luc. — 8) *et:* Cont., Bohm. — 9) *vel in eis morantes:* Comp. II. Ms. A. — 10) *in fav.:* Böhm. — *suum praest. placido favore consensum:* Luc. — 11) *et quum idem:* C. L. — *quocirca nos, qui detestabiles versutias, bonae fidei contractibus inimicas, non solum in clericis, sed etiam in quibuslibet mercatoribus condemnamus, praedictam constitutionem a (cum:* Comp. II. Ms. A.) *praefato Portuen. episcopo factam, et demum a iam dicto episcopo Tusculano confirmatam, ratam esse:* Luc., Comp. II. — 12) *prohibuit:* Cont. — seq.: *et . . . decreverit* desid. ap. Bohm. — 13) *decrevit:* Cont. — 14) *decrevimus:* C. R., Comp. II. Aug. — 15) *studentes:* Luc. — 16) *tuorum omnium successorum:* ead. — 17) *praesens pagina:* Luc., Comp. II.

Cap. II. 18) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 19) *Honorius III.:* C. R. L. H. — *Hon. III. abb. et conv. S. Petri de Pratellis Lexov. dioec.:* Comp. V. — 20) *consueverit:* C. L. — 21) *Nos igitur utilitates vestras nolentes indebite impediri, auctor. vob. praes. indulgemus, ut statuto huiusmodi non obstante . . . proventus libere locare possitis:* Comp. V.

°*quibus vobis expedire videritis, et*° cum quibus ecclesiae vestrae[22]) conditionem poteritis facere meliorem, ita tamen, quod huiusmodi locatio ad feudum vel alienationem non videatur[23]) extendi.

CAP. III.

Propter sterilitatem gravem, conductori sine culpa sua contingentem, remittitur pensio pro rata, nisi possit cum ubertate praecedentis vel sequentis temporis compensari. H. d. usque ad §. *Verum.* — (Verum etc.:) *Ponuntur hic quatuor casus, in quibus inquilinus potest ante tempus conductionis finitae licite expelli.* Abbas.

Gregorius IX.

Propter sterilitatem, afficientem magno incommodo conductores, vitio rei sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis ecclesiae tuae pro rata est pensionis remissio facienda, nisi cum ubertate praecedentis vel subsequentis[24]) anni valeat sterilitas compensari. Verum invito inquilino domum inhabitare vel reficere poteris, si necessitas, quae tamen non imminebat locationis tempore, id exposcat, remissa sibi pro residuo temporis[25]) pensione; qui etiam inde rationabiliter amovetur, si perverse ibi fuerit conversatus[26]), vel quum canonem per biennium non solvisset, si[27]) sibi satisfactione celeri non providit.

CAP. IV.

Emphyteuta ecclesiae meliorationes suas vendere non potest, nisi servatis his, de quibus hic. Et si contra fecerit, vel canonem per biennium non solverit, nec moram postea celeriter purgaverit, iuste potest expelli.

Idem.

Potuit emphyteuta, ecclesia primitus requisita, eique nunciato quantum sibi ab aliis offertur[28]), si nolle se emere dixerit, vel a denunciationis tempore duorum mensium spatium sit elapsum, meliorationes et ius sibi competens aliis vendere, qui ab emptione huiusmodi minime prohibentur. Emphyteuta quoque secus praesumendo, vel cessando in solutione canonis per biennium, nisi celeri satisfactione postmodum sibi consulere studuisset, iuste potuisset expelli[29]), non obstante, quod ei, ut canonem solveret, non exstitit[30]) nunciatum, quum in hoc casu dies statuta pro domino interpellet.

TITULUS XIX.

DE RERUM PERMUTATIONE.

CAP. I.[1])

Princeps potest rem ecclesiae immobilem per permutationem acquirere, data ei meliori vel aequali. H. d. et in hoc, quod dicit, vel aequali, est casus notabilis.

Ex concilio apud Silvan.[2])

Si princeps voluerit rem immobilem sanctis locis[3]) praestare, et accipere ab eis[4]) aliam immobilem °*rem*,° eoque modo de communi voluntate[5]) permutationem contrahere, liceat ei hoc facere, si causa[6]) rationabilis id exposcat, et res, quam praestiterit, maior fuerit vel aequalis, °*divina*° pragmatica sanctione super hoc °*ab eo*° promulgata.

CAP. II.[7])

Permutatio rerum ecclesiasticarum, facta in casu non concesso, seu non servata solennitate iuris, est revocanda per successorem.

Ex concilio Belvacensi.[8])

Ut commutationes rerum ecclesiasticarum °*valde caveantur et subtilissime, si aliquo modo fieri debent, inspiciantur;*° quae °*autem*° ab[9]) antecessore inconsulte factae sunt °*iuxta decretum canonicum Hilarii Papae, vel ab aliis illicite commissae sunt,*° ab eo, qui successor est, emendentur.

CAP. III.[10])

Mancipia ecclesiae non debent permutari, nisi ad libertatem, vel nisi sint fugitiva. H. d. cum c. sequenti.

Ex concilio apud Silvanectum.[11])

Mancipia ecclesiastica nisi ad libertatem non convenit[12]) commutari, videlicet ut mancipia, quae pro ecclesiastico homine[13]) dabuntur, in ecclesiae[14]) servitute permaneant, et ecclesiasticus homo, qui commutatur, fruatur[15]) perpetua libertate. Quod enim semel Deo[16]) consecratum est ad humanos usus °*iam*° transferri non decet.[17])

CAP. IV.[18])

Servi ecclesiae cum profanis permutari non possunt nec alienari, nisi sint fugitivi.

Ex eodem.[19])

Iniustum videtur et impium, ut mancipia, quae fideles °*viri seu feminae*° Deo et sanctis eius pro remedio animae suae consecrarunt, cuiuscunque muneris mancipio[20]) vel commutationis commercio iterum in servitutem saecularium[21]) redigantur, quum canonica auctoritas servos tantummodo permittat distrahi fugitivos. Et ideo °*omnes*° ecclesiarum rectores summopere caveant, ne eleemosyna unius alterius peccatum fiat. Et[22]) est absurdum, ut ab[23]) ecclesiastica dignitate servus discedens[24]) humanae sit obnoxius servituti.

CAP. V.[25])

Praebendae pacto praecedente permutari non possunt; episcopus tamen potest de loco ad locum permutare personas.

Urbanus III.

Quaesitum est ex parte tua, si commutationes fieri valeant praebendarum, quum commutatio dignitatum in Turonensi concilio fuerit interdicta. °*Sunt enim quidam, qui praebendae suae cedunt et iuri renunciant, ut maiorem praebendam obtineant, vel ex hoc certam summam pecuniae consequantur, quod quidem honestati est contrarium, et simoniacam procul dubio continet pravitatem.*° Generaliter itaque teneas, quod commutationes praebendarum de iure fieri non possunt, praesertim pactione praemissa, quae circa spiritualia vel connexa[26]) spiritualibus labem semper continet[27]) simoniae. Si autem episcopus causam inspexerit necessariam, licite poterit de[28]) uno loco ad alium transferre personas, ut quae uni[29]) loco minus sunt utiles alibi se valeant utilius exercere.

CAP. VI.[30])

Ecclesiae iure proprietatis possunt ad invicem permutari, et possessiones earum etiam permutari possunt, et pro minus valentibus pretium suppleri.

Clemens III.[31])

Ad quaestiones solvendas °*quae per fratres et coepiscopos nostros sedi apostolicae porriguntur, iuxta officii nostri debitum nos convenit sollicitudinem adhibere.*° Intelleximus °*itaque*° ex literis tuis, quod duae conventuales ecclesiae sunt in tua dioecesi constitutae, quarum utraque parochialem habet ecclesiam cum possessionibus magis alteri quam sibi vicinam. Illis autem eas[32]) desiderantibus permutare[33]), quum illarum altera respectu meliorum proventuum[34]) plus[35]) abundet, et ideo[36]) °*suae ecclesiae*° sibi

Cap. II. 22) omitt. Comp. V. — 23) *valeat*: ib.
Cap. III. 24) *sequentis*: C. R. 1. — 25) *tempore*: C. R. II. — 26) *versatus*: C. R. 1. L. — 27) omitt. Cont., Böhm.
Cap. IV. 28) *afferetur*: C. R. 1. II. — 29) *repelli*: Böhm. — 30) *exstiterit*: C. R. 1.
TIT. XIX. Cap. I. 1) Restitutum ex Cap. Reg. Fr. II. 30. — Reg. I. 361., Burch. III. 165., Iv. Decr. III. 184., Lips. XVI. 14., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) immo Iul. Ep. Nov. VII. 2. — 3) *sancto loco*: Cap., Iul., Ivo. — 4) *eo*: Cap., Iul., Burch., Iv., Comp. I. — 5) *de comm. vol.*: add. a Raym. — 6) *si causa . . . aequalis*: add. ab eod. ex Auth. *Sed permutare* C. de SS. eccl. I. 2.
Cap. II. 7) Restitutum ex Reg. I. 366., Burch. III. 171., Iv. Decr. III. 233., Lips. XVI. 12., Comp. I. h. t. c. 2. — 8) cf. conc. Meld. c. 23. — 9) loco verbor.: *ab antec.* in Coll. citt. post verb.: *Papae* legitur: *quas illicite decessor episcopus admiserit.*
Cap. III. 10) Restitutum ex Reg. I. 369., Burch. III. 173., Ivo Decr. III. 234., Lips. XVI. 17., Comp. I. h. t. c. 3. — 11) *ap. Sinarum*: Lips., Comp. I. — *Carisiacum*: Burch., Iv. — *ap. S. Medardum*: Reg. — cf. conc. Suession. (A. 853.) c. 12. — 12) *non possunt*: Comp. I., Lips. — *Neque* (*Ne*: Iv.) *manc. eccl. . . . . quisquam commutet*: Reg., Burch., Iv., conc. — 13) omitt. Reg., conc. — 14) *ecclesiastica*: C. L. — 15) *perfruatur*: Reg. — 16) *Domino*: Coll. citt. — 16*) verb.: *Quod . . . decet*: non sunt in conc. — 17) *potest*: ead.
Cap. IV. 18) Restitutum ex Reg. I. 370., Burch. III. 174., Ivo Decr. III. 235., Lips. XVI. 18., Comp. I. h. t. c. 4. — cf. c. 55. C. XII. qu. 2. — 19) non exstat in conc. ap. Medardum, sive Suession., ex quo sumptum esse dicitur ap. Reg. — 20) *pretii vel*: Reg. — *pretio vel*: Burch. — 21) *saecularem*: Reg., Burch. — 22) *Sicut enim indecens est, ut ex libero servus fiat, sic absurdum*: Reg. — 23) *ex*: id., Iv. — omitt. Burch., Lips., Comp. I. — 24) *decidens*: Reg. — *decedens*: C. R. 2. L., Burch., Iv., Lips., Comp. I. Ms.
Cap. V. 25) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 26) *annexa*: Comp. II. — 27) *continent*: C. R. 1. L. — 28) *in*: Comp. II. Ms. A. — 29) *uno*: Comp. II. Ms. B. — *in uno*: Ms. A., Aug.
Cap. VI. 30) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 375., Comp. II. h. t. c. 2. — 31) *Lugdunensi archiep.*: Luc. — 32) *sibi*: Comp. II. Ms. A. — 33) *permutari*: Comp. II. Ms. A. B. — 34) *possessionum*: Luc. — 35) add.: *in possessionibus*: Comp. II. Aug. — verb.: *plus . . . ideo*: omitt. Luc. — 36) *et id.*: non exstant in Comp. II.

postulet[37]) adiici certam summam pecuniae numeratae, ut sic ad aequalitatem permutationis[38]) valeant[39]) pervenire, utrum posset[40]) id licite fieri, exstitit dubitatum[41]); *'quam ob causam sedem apostolicam consulere voluisti. Licet itaque tuae discretionis industriam ignorare minime putemus, quid super eodem articulo sit agendum, nihilominus sic tuae prudentiae'* Respondemus, quod, quum de *'iam'* dictis parochialibus ecclesiis per se nequeat commutatio[42]) celebrari, et in permutatione possessionum per se non sit inhibitum, si[43]) altera ratione[44]) possessionum alteri praeponderet[45]), pecuniam posse refundi de ipsarum *'quoque'* possessionibus ad invicem, prout visum fuerit expedire, refusa certa[46]) pecuniae quantitate, poterit contractus permutationis iniri[47]), sic tamen, quod illi[48]) contractus nequaquam sibi invicem misceantur.

CAP. VII.[49])

Beneficia sua perdunt qui ea propria permutant auctoritate.

Innocentius III. *Senonensi Archiepiscopo.*

Quum olim *'ad nostram audientiam pervenisset, quod dilecti filii'* magister[50]) S. et B. archidiaconatum et praepositoram ad invicem commutassent[51]), *'magistri eiusdem B. obtentu causam super hoc bonae memoriae Matisconensi episcopo duximus delegandam. Quumque idem B. ad praesentiam nostram postmodum accessisset, ut in negotio sine suspicione procederet, obtentu ipsius dilectum filium abbatem Cluniacensem eidem episcopo duximus adiungendum. Verum quum propter abbatis absentiam non fuisset a delegatis ipsis pariter in causa processum, utraque partium se nostro conspectui praesentavit, et audientiam obtinuit coram nobis. Et'* Licet praedictus magister ab initio sponte fuerit de permutatione confessus, idem tamen B. eam infitiabatur omnino, *'assertive'* proponens, quod *'et'* ipse praepositoram sine conditione[52]) qualibet resignavit[53]), et post *'liberam'* resignationem praedicti magistri archidiaconatum fuerat assecutus: *'licet magister ipse G. proponeret ex adverso, ipsum secum diutius de permutatione tractasse, et complevisse tandem in manibus venerabilis fratris nostri Eduensis episcopi quod tractaverat. (Et infra: ['cf. c. 33. de off. iud. del. I. 29.'])* Quum ergo nobis *'tam per publicam famam, tum per validam praesumptionem et probationem etiam manifestam'* constaret, quod ipse B.[54]) suum praestiterit[55]) permutationi consensum, praedictus autem magister suum publice fateretur[56]) errorem, et hunc praepositura, et illum archidiaconatu curavimus spoliare, super hoc diffinitivam contra eos sententiam proferentes. *'Tandem vero etc. Dat. Lat. Id. Iun. Ao. V.'* [1202.]

CAP. VIII.[57])

Si permutatio beneficiorum completa est ex una parte, et per alteram stat, quo minus impleatur, restituitur pars ad suum beneficium, et secundum hoc continet ius.

Idem *Archiepiscopo et Praeposito sancti Andreae Coloniensibus.*[58])

Quum universorum *'fidelium ab ipso Domino Iesu Christo pastoralis sit nobis cura commissa, sollicitudini nostrae dignoscitur expedire, ut sic debeamus quoslibet in suis rationibus confovere, quod aliquorum iura in conspectu ecclesiae dispendium non sustineant, sed firma et illibata debeant permanere.'* Intelleximus *'siquidem dilecto filio'* G.[59]) canonico *'S. Ioannis in Leodio'* referente, quod, quum ipse et L.[60]) clericus *'ducti quadam animi levitate'* de permutatione praebendarum suarum inter se tractare coepissent, quam[61]) utilitati utriusque imminere credebant, tandem[62]) idem L.[63]) *'clericus occasione dictae permutationis'* praebenda[64]) eiusdem G., *'quam in ecclesia S. Mariae Namurcensis habuerat,'* cuidam consanguineo suo assignata, praebendam suam[65]) ei, sicut promiserat, noluit resignare, *'et sic idem G., ut asserit, sua spe remansit omnino frustratus. Quumque super hoc in praesentia venerabilis fratris nostri Leodiensis episcopi fuisset diutius litigatum, tandem idem L. sedem apostolicam appellavit, et, quum dictus G. ad nostram praesentiam non sine magno periculo et labore accessisset, idem L. nec venit, nec pro se curavit sufficientem mittere responsalem.'* Quum igitur deceptis, et non decipientibus iura subveniant, fraus etiam et dolus nemini debeant patrocinium impertiri, licet ipsi per se de iure non possent ecclesiastica beneficia permutare, ut tamen simplicitati venia tribuatur, *'discretioni vestrae per apostolica scripta'* mandamus, quatenus si constiterit, praetaxatum G. taliter fuisse deceptum, amoto a praebenda[66]) sua, *'quam diu dicitur possedisse,'* consanguineo ipsius L. vel quolibet alio illicito detentore, eam[67]) *'sublato appellationis obstaculo'* restitui faciatis eidem *'et eundem ipsius pacifica possessione gaudere etc.'*

CAP. IX.

Spirituale cum temporali permutari non potest.

Gregorius IX. *Beton.*[68]) *et Fungin.*[69]) *Abbatibus.*

Exhibita nobis abbatis et conventus sancti Martini de Pannonia petitio continebat, quod, quum super causa, quae inter ipsos ex una parte, et praepositum Albaiensem[70]) ex altera super quibusdam decimationibus vertebatur, ad C.[71]) capellanum nostrum, tunc in Hungaria commorantem, nostras literas impetrassent, ipse ac magister M., in quos utrinque tanquam in arbitros exstitit compromissum, arbitrati fuerunt, quod, si dictus praepositus obtineret decem millia solidorum[72]) regalium a rege Hungariae concedi monasterio memorato, ipsi ab earundem decimationum petitione cessarent. *(Et infra:)* Quocirca mandamus, quatenus, si vobis constiterit de praemissis, quum permutatio de spiritualibus ad temporalia improbetur, praedictum arbitrium, et quicquid secutum est ex eo vel ob id, irritum decernatis.

TITULUS XX.

DE FEUDIS.

CAP. I.[1])

Si dominus a vasallo recipit feudum in pignus, abstinendo ab eius servitio, non tenetur computare fructus in sortem. H. d. secundum intellectum communem, *et* est casus singularis, qui alibi non legitur.

Innocentius III. *Mariensi*[2]) *Episcopo.*

Insinuatione *'tibi'* praesentium declaramus, quod gageria[3]), quam de feudo ecclesiae tuae ab M.[4]) dignosceris recepisse, *'Wifredi fratris eius accedente consensu,'* a te poteat libere detineri[5]), fructibus non computatis in sortem, ita videlicet, ut, quam diu fructus illos perceperis[6]) in sortem minime computandos, idem M.[7]) a servitio, in quo tibi et ecclesiae tuae pro feudo ipso tenetur, interim sit immunis. *'Dat. Rom. ap. S. Petr. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. IX.'* [1206.]

CAP. II.[8])

Ponit tres casus, in quibus, non obstante iuramento de non infeudando, potest episcopus antiquum feudum ad ecclesiam reversum novo vasallo concedere. H. d. et est casus notabilis, interpretans iuramentum de alienando.

Idem *Mediolanensi Archiepiscopo.*[9])

Ex parte tua nostro est apostolatui reseratum, quod saepius dubitasti, utrum, quum contingit vasallum tuum[10]) decedere, et ad te feudum ipsius redire, feudum eius alii[11]) liceat tibi dare, quamvis[12]) iuramento tenearis adstrictus non infeudare de novo Romano Pontifice inconsulto. Ad haec[13]), si vasallum tuum feudum alienare contingat, an ipsius filium vel consanguineum eiusdem feudi

---

Cap. VI. 37) *postulat:* Comp. II. Aug. — 38) *praemii:* Luc. — *permutationes:* Cont., Comp. II. Ms. A. — 39) *valent:* Comp. II. Ms. B. — *valent pervenire:* Luc. — 40) *possel:* Cont., Böhm. — 41) *coepit ab aliquibus dubitari:* Luc., Comp. II. — 42) *permutatio:* Luc. — 43) *ut si:* Comp. II. Ms. B. — *ubi:* Ms. A., Luc. — 44) *ratio:* Böhm. — omitt. Luc. — 45) *praeponderat:* Luc. — 46) *certae:* Comp. II. Aug., Luc. — 47) *fieri:* Luc. — 48) omitt. C. R. I. H., Luc., Comp. II.

Cap. VII. 49) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 141. — Comp. III. h. t. c. 1. — 50) *magistri:* Comp. III., Reg. — 51) *permutassent:* ib., C. H. — 52) *contradictione:* Comp. III. — 53) *resignarat:* Comp. III., Reg. — 54) *ipse B.:* omitt. ib. — 55) *praestitit:* C. R. 1. — *praestiterat:* C. R. 2., Reg. — 56) *fatetur:* C. R. 1.

Cap. VIII. 57) Restitutum ex Reg. Bal. I. 84. — Comp. III. c. 2. de praeb. III. 5. — 58) *et scholastico S. Petri Colon.:* Comp. III., Reg. — 59) *Gisleberto:* Reg. — 60) *Laur.:* C. L. — *Lambertus:* Reg. — 61) *quia utilitatem.* Comp. III., Reg. — 62) *tamen:* Reg. — 63) *Laur.:* C. L. — 64) verb.: *praeb. . . . assign.:* omitt. Böhm. — 65) *praebendam S. Bartholomaei, quam saepedictus G. repromiserat, nequaquam voluit:* Comp. III., Reg. — 66) *ab ipsa Namurcensi praebenda:* ib. — 67) *eundem . . . . G. faciatis restitui memorato:* ib.

Cap. IX. 68) *de Beron.:* C. R. 1. — *de Betonen.:* C. H. — *de Betna.:* C. R. 2. L. — 69) *Sinigian.:* C. R. 1. — *Sumigien.:* C. L. — *Fung.:* C. R. 2. — *Sungien.:* C. H. (leg.: *Simagiensi?* cf. c. 19. de praescr. II. 26.) — 70) *Albaten.:* Böhm. — 71) *E.:* C. R. 1. — 72) *Salium:* C. R. 1., H.

TIT. XX. Cap. I. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 10. — Comp. III. h. t. c. 1. — 2) *Maurin.:* C. R. 1. — *Maurien.:* C. R. 2. L., Comp. III. — *Mauriaen.:* C. H. — *Maurianensi:* Reg. — 3) *gaugeria:* C. R. 1. — 4) *quam tu apud Argentinum a Natalino de Molatu:* Comp. III. Ms. — *quam tu ap. Argentinum a Nantelino:* Aug. — *quam tu ap. Argentinum a Nantelmo de Miolano:* Reg. — 5) *retineri:* C. R. 1., H., Comp. III., Reg. — 6) *ceperis:* Cont., Böhm. — 7) *Natelinus:* Comp. III. Ms. — *Nantelinus:* Aug. — *Nantelmus:* Reg.

Cap. II. 8) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 165. — Comp. III. h. t. c. 2. — 9) add.: *S. R. E. cardinali:* Comp. III., Reg. — 10) abest a C. R. 1. — 11) *alii:* Cont., Böhm. — 12) *quum:* Reg. — 13) *Adhuc:* Comp. III. Aug.

consortem de ipso valeas investire. Alia quoque *'tua'* dubitatio continebat, ut[14]), quum feudum alienatum repereris[15]), quod per te facile recuperare non potes, utrum[16]) possis alicui laico in feudum illud concedere, qui[17]) et illud recuperet, et in feudum per[18]) ecclesiam recognoscat *(Et infra:)* In[19]) primo ergo casu feodum decedentis libere, si videris expedire, concedas, atque in secundo filiam vel consanguineum alienantis investiens[20]), in tertio feudum alienatum poteris ei licenter concedere, per quem ipsa[21]) ecclesia valeat rehabere. *'Dat. Ferentini X. Kal. Nov. Pont. nostr. Ao. XI.'* [1208.]

TITULUS XXI.

DE PIGNORIBUS ET ALIIS CAUTIONIBUS.[1])

CAP. I.

Res ecclesiae pignorari non debent nisi ex necessitate et rationabili causa.

Ex concilio Remensi.[2])

Nullus presbyter[3]) praesumat calicem, vel patenam, *'aut pallam altaris,'* vel vestimentum sacerdotale, aut librum ecclesiasticum tabernario, vel negotiatori, aut cuilibet laico vel feminae in vadium[4]) dare, nisi[5]) iustissima necessitate urgente, *'quia tanta est sanctitas sacri ministerii etc.'*

CAP. II.[6])

Liber homo non potest pignorari.

Gregorius III. *Exonensi*[7]) *Episcopo.*

Lator praesentium *'Cosmas Syrus in negotio, quod agebat, debitum se contraxisse perhibuit, quod et multis aliis et lacrimis eius attestantibus verum esse credidimus. Et quia CL. solidos debebat, volui, ut creditores illius cum eo aliquid paciscerentur, quoniam et'* Lex habet, ut homo liber pro debito non[8]) teneatur, etsi[9]) res defuerint, quae possint pro[10]) debito addici. *'Creditores erga etc.'*

CAP. III.[11])

Si rector ecclesiae pro facto proprio rem ecclesiae obligavit, cogitur eius heres rem redimere, et ecclesiae restituere.

Alexander III. *Episcopo Exoniensi.*

Ex praesentium latoris insinuatione[12]) accepimus, quod *'Alexander quondam'* sacerdos ecclesiae de Offitona[13]) calicem *'quendam'* argenteum, et medietatem unius breviarii eiusdem ecclesiae pro sua necessitate pignori obligavit, et ea[14]) morte praeventus minime recollegit. Unde quoniam[15]) indignum est, ut eidem ecclesiae res suae, *'et'* praesertim quae sacris ministeriis[16]) deputatae sunt, taliter debeant deperire, *'fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo'* mandamus, quatenus, si verum est quod asseritur[17]), filium eius *'Walterum,'* qui ex successione ipsius[18]) patrimonii ius dicitur obtinere, moneas *'diligenter'* et compellas, ut ea[19]) recolligat et restituat ecclesiae memoratae. *'Quod si facere noluerit, eum vinculo anathematis non differas correre.'*

CAP. IV.[20])

Si usurarius emit rem eo pacto, quod post tempus restituat eam venditori, recipiendo aliquid ultra sortem, fructibus tamen in ea computatis, iudicatur contractus foeneratitius.

Innocentius III. *G.*[21]) *Subdiacono nostro et P.*[22]) *Canonico*[23]) *Pisano.*

Illo vos credimus scientiae dono vigere, *'quod super eo, de quo nos consulere voluistis, quid iuris sit liquido cognoscatis. Quia tamen nostro postulastis edoceri responso, ne sub ipsius exspectatione responsi decisio negotii prorogetur, praesentibus vobis literis duximus respondendum.'* Sane *'per vestras literas'* intimastis nobis, quod, *'quum'* causam, quae vertitur inter H.[24]) et B. filios G. de Cosa[25]) ex una parte, et G. filium Teberti et heredes ipsius ex altera super quibusdam terris[26]), praefatis personis pro viginti tribus[27]) libris pignori obligatis, vobis duximus[28]) committendam, *'dantes vobis per literas nostras in mandatis, ut ipsum G. et heredes ipsius ad restituendas vineas, et quicquid ultra sortem perceperant ex eisdem, restituere conquerentibus per poenam in Lateranensi concilio contra usurarios promulgatam cogere curaretis, vos, ut iuxta mandatum nostrum procederetis in negotio memorato, partes citare curastis. Quumque essent in praesentia vestra constitutae,'* Ex[29]) parte praedictae G. et heredum eius[30]) fuit propositum *'coram vobis,'* terras[31]), quas iidem H. et B. repetebant ab eis, non esse pignori obligatas, sed pure venditas, sicut in instrumento confecto exinde *'plenius'* continebatur[32]). Praefatus vero H.[33]) pro se ac fratre suo firmiter asserebat, terras non esse pure venditas, sed pignori obligatas, quum venditioni praedictae talis fuerit adiecta conditio, ut, si a tempore contractus usque ad duos proximos annos praefato T. emptio displiceret, G. pater H. ab inde usque ad annum *'unum'* viginti sex libras, perceptis fructibus computatis in ipsis, dare deberet[34]), *'sicut in eodem instrumento asserebat firmiter contineri.'* Verum[35]) quia, *'sicut in eisdem literis denotastis,'* ambigitis, utrum pura sit et absoluta venditio, an praefatus contractus pignus debeat iudicari, *'per nostras postulastis literas edoceri. Nos autem consultationi vestrae taliter'* respondemus, quod, qualiscunque fuerit intentio contrahentium, et ex forma contractus venditio non appareat[36]) conditionalis, sed pura, quamvis per conditionem possit resolvi, ex duobus tamen, quae in pacto fuerunt expressa, videlicet, quod fructus percepti deberent[37]) in solvenda pecunia numerari, et quod ultra summam receptam LX.[38]) solidi deberent[39]) persolvi, contra ipsum emptorem praesumitur vehementer, praesertim quum[40]) usuras consueverit exercere, *'fraudemque committere usurarum. Dat. Ferentini V. Non. Iul.'* [1203.]

CAP. V.[41])

Mulier agit pro dote contra quemlibet detinentem bona mariti.

Idem *Episcopo Aquinati.*

Ex literis fraternitatis tuae accepimus, quod, *'quum'* causam, quae vertitur inter R. *'de sancta Georgio'* et A.[42]) mulierem *'de sancta Germano,'* tibi duximus[43]) committendam, *'quum fere per biennium studuisses, ut eadem causa concordia finiretur, partibus non acquiescentibus, adscitis viris prudentibus, praedictae causae meritis diligentius examinatis, idem negotium de prudentum consilio ad nostram duxisti praesentiam remittendum, eo maxime ratione, quia videtur hoc ad regium iudicium specialiter pertinere.'* Si quidem probatum est *'evidenter,'* quod pro[44]) facinore a marito praedictae mulieris commisso eo fugam petente, tam frater mariti, praefatus[45]) videlicet R., quam ipsa mulier, licet minus iuste, ab *'R. comite Casertano tunc'* regio[46]) iustitiario[47]) capti fuerint, et de ipsius mandato bonorum omnium delinquentis *'fuit'* facta distractio, et soluta *'est'* pecunia mercatori, qui a marito *'dictae'* mulieris vulneratus fuerat et rebus propriis spoliatus; *'per praedictum autem R. illorum bonorum venditio facta fuit, de mandato tamen iustitiarii ante dicti;'* sed quaedam possessiones illius[48]) penes eundem R. *'mulieris sororium'* remanserant[49]), quas idem *'R.'* de mandato curiae retinuit, soluta pro eis pecunia praedicta[50]) mercatori, quia emptor alius, *'sicut dicit,'* propter pos-

---

Cap. II. 14) *utrum:* Reg. — 15) *receperis:* Comp. III. Ms. — 16) omitt. Reg. — 17) *quod:* Comp. III. Aug. — 18) omitt. ib. — 19) *Nos igitur super his de mente tua scrupulum volentes dubitationis auferre, praesentium tibi significatione mandamus* (*prae. tibi m.:* Aug. — *praes. auctoritate tibi mand.:* Ms.), *quatenus, si quando praefati casus emerserint, in primo feudum:* Comp. III., Reg. — 20) *investies:* Bohm. — 21) *ipsum:* C. R. L. H., Comp. III., Reg.

TIT. XXI. 1) *obligationibus:* C. R. 1. — Cap. I. 2) Restitutum ex Cap. Hincmari Rem. c. 11. — Burch. III. 104., Iv. Decr. II. 129., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *clericus:* Hincm. — 4) *vadimonio.* Iv. — *vadimonium:* Hincm. — 5) *nisi . . . urgente:* omitt. Hincm. — quae ap. Bohmerum tanquam extrema capitis verba sequuntur: *sicut etc.*, delevimus, quum non exstent in ipsa Rom. ed.

Cap. II. 6) Restitutum ex Greg. I. Reg. IV. 45. (A. 594.) — Comp. I. h. t. c. 2. — 7) *Santio defensori:* Comp. I. Ms. — *Sacratio def.:* Aug. — *Fantino def.:* Reg. — 8) *nullatenus:* ib. — 9) *si:* Comp. I., Reg. — 10) *ei de debito:* Comp. I. Aug. — *eidem debito:* Aug., Reg.

Cap. III. 11) Restitutum ex App. XXIX. 1., Cass. XXVII. 1., Comp. I. h. t. c. 3. — 12) *latore acc.:* C. R. 1. — 13) *uffic.:* C. H. — *ufficia:* C. R. 1. — *Ossecoleo:* Cass. — *dictur Offetolon:* App. — *Offecule:* Comp. I. Ms. — *Ofecolon:* Aug. — 14) *eas:* C. R. 2. L. — 15) *quia:* App. — 16) *mysteriis:* Comp. I. Aug. — 17) *asserit:* ib. — 18) *eius ipsius:* App. — *eius ipsiusdem:* Cass. mendose. — 19) *eas:* C. H. — *res ipsas pignoratas recolligat et eas ecclesiae restituat* (*restauret:* App.). *Quod si etc.:* Coll. citt.

Cap. IV. 20) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 140. — Comp. III. h. t. c. 1. — 21) *Gottaudo:* Comp. III. — *Gualando:* Reg. — 22) *B.:* C. R. 1. L. H., Comp. III., Reg. — *canonicis Pisanis:* Comp. III., Reg. — 24) *H. et dil. fil. Guido de Cosa:* Comp. III. Aug., Bohm. — *H. et B. dil. fil. G. de Cosa:* Ms. — *Henr. et Bandum filios Guidonis de Cosa:* Reg. — 25) *Fosa:* C. R. 1. — seq.: *ex una parte et: ex altera:* omitt. Comp. III., Reg. — 26) *vineis:* ib. — 27) *XXII.:* Comp. III. — *XXII.:* Reg. — 28) *duxerimus:* Reg. — 29) *pro:* ib. — 30) *heredum ipsius:* Comp. III. Aug. — *heredis ipsius:* Ms. — *heredum suorum:* Reg. — 31) *vineas:* Comp. III. Ms. — *terras et vineas:* Aug. — 32) *continetur:* C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 33) *Henr.:* Reg. — 34) *debuerit:* Comp. III. — 35) *Unde:* C. R. 1. — 36) *apparet:* Comp. III. Aug., Reg. — *appareret:* Ms. — 37) *debent:* Comp. III. Aug. — 38) *XL.:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 39) *debent:* Comp. III., Reg. — 40) *si:* Reg.

Cap. V. 41) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 219. — Comp. III. h. t. c. 2. — 42) *L.:* C. H. — *R.:* Comp. III., Reg. — 43) *duxerimus:* Reg. — 44) abest a Comp. III. Aug. — 45) *praedictus:* Reg. — 46) *regis:* C. R. 2. L. — 47) *iudiciario:* Comp. III. — 48) abest a Comp. III., Reg. — 49) *remanserunt:* ib., C. R. L. H. — 50) omitt. Comp. III., Reg.

sessionum minutias non exstabat. Pars vero mulieris '*firmiter allegabat, quod, quum dos omnibus creditoribus praeferatur, et omnia bona mariti eidem mulieri propter dotem fuerint obligata, quum mulier in hoc non fuisset culpabilis, dotem suam amittere non debebat; propter quod*' aestimationem dotis[51]) instantius petebat sibi restitui[52]), vel in possessiones, quae mariti fuerant, ex officio delegationis induci, '*asserens culpam viri sui nequaquam ei de iure debere nocere. Pars autem viri e contrario respondebat, se non debere ipsi super his aliquo modo respondere, quia nihil voluntate vel auctoritate sua distractum fuerat de bonis mariti mulieris ipsius, sed fiscus ea capi fecerat et mandaverat distrahenda, quod et testium assertione probavit. Sane quum pars mulieris diceret, de possessionibus viri sui aliqua remansisse, quae distracta non fuerant, et ex eis sibi satisfieri postularet, ab utroque studiosius inquisisti, quanta fuisset pecunia, quae soluta fuerat mercatori, et ex confessione tibi constitit utriusque, quod de immobilibus usque ad XXIV. uncias auri alienatum exstiterat, sed praescriptus R. dicebat, se XVIII. uncias illis XXIV. unciis addidisse, et XLII. unciarum auri complevisse numerum mercatori. Allegabat quoque praedictus R., quod, quum quinque filii essent unius patris, et omnes in bonis paternis succederent, facta aestimatione totius hereditatis non proveniebat ad maritum mulieris ipsius de hereditate paterna quod ultra XXIV. uncias auri valeret. Quia vero ad nos eadem causa remissa non fuit sufficienter instructa, nec nobis constitit, utrum X. libras Tarenorum, quas petebat mulier, dedisset in dotem, aut idem R. aliquid possideat de bonis, pertinentibus ad fratrem suum, virum mulieris praedictae, nec potuissemus examinationi causae insistere, tum quia in praesentia tua renunciatum fuerat allegationibus et probationibus, sicut dicis, tum quia idonei et sufficientes ad nostram praesentiam non venerant responsales: eandem causam tuo duximus examini remittendam; per apostolica tibi scripta praecipiendo*' Mandamus[53]), quatenus, si tibi constiterit ex his, quae in praesentia tua fuere[54]) proposita et probata, quod mulier dicit[55]) viro dedisse in dotem, et praedictum R. de bonis fratris aliqua possidere, quum mulieribus favor multus[56]) in recuperandis dotibus debeatur, et cautum '*etiam*' sit in iure, quod propter maleficium viri mulier remanere non debeat[57]) indotata, quum etiam bona viri mulieri sint[58]) pro dote tacite obligata, et[59]) cum suo onere transierint[60]) ad quemlibet possidentem; R. praedictum eidem mulieri ad restitutionem dotis catenus '*appellatione remota*' condemnes, quatenus de bonis fratris sui praefati[61]) noscitur possidere. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Id. Febr.*' [1205.]

CAP. VI.[62])

Si creditor vel is, qui ab eo causam habet, tot fructus percepit ex pignore, quod satisfactum est sorti, debet pignus restitui debitori.

Idem *R.*[63]) *de Monte Fortino.*

Quum contra '*nobilem virum*' G.[64]) civem Anagninum[65]) super quibusdam possessionibus, quas quondam pater tuus L. de Saul[66]) pro certa quantitate pecuniae obligaverat, et ipsius[67]) creditoris heredes praedicto G. pignoraverant, movisses in nostra praesentia quaestionem, '*tibi et ei dilectum filium P. de Saron. subdiaconum et capellanum nostrum concessimus auditorem. Constitutus igitur in nostra praesentia*' legitime probasti, quod '*possessiones ipsae pignoris titulo fuerunt obligatae, ac*' ex earum proventibus tantum fuerat tam[68]) ab eodem G. quam ab aliis, qui eas tenuerant, a tempore, quo fuerant obligatae, perceptum, quod fructus sorti poterant adaequari. Nos igitur attendentes, quod in talibus perceptio fructuum in solutione sortis accedat, quum secundum canonicas sanctiones fructus restitui, et in sortem debeant computari, considerantes etiam, quod possessiones ipsae iam extenuassent penitus totum[69]) onus et debitum annullassent, '*de consilio fratrum nostrorum*' ipsas tibi restituendas esse decrevimus[70]), et te per nuncium nostrum in possessionem induci fecimus corporalem.

CAP. VII.[71])

Si is, qui sub pacto legis commissoriae pignoravit rem suam, et iuraverit non contravenire, iuste impeditus infra diem statutum non redemit, post diem redimere poterit.

Idem.[72])

Significante '*dilecto filio*' R.[73]) cive Pisano nobis innotuit[74]), quod, quum domum suam[75]) '*cum horto*' G.[76]) Pisano civi pro CCL.[77]) libris pignori obligasset, ac promisisset praestito[78]) iuramento, quod, nisi domum ipsam statuto '*inter eos*' termino recolligeret[79]) '*eundem*' creditorem ulterius super ea[80]) minime molestaret, infra[81]) statutum tempus per certum et fidelem nuncium, prout ei[82]) videbatur, creditori pecuniam numeratam remisit, quam idem nuncius, infideliter agens, sicut ei iniunctum fuerat non persolvit, et[83]) postmodum idem[84]) R. ab imperatore '*captus pariter et*' detentus[85]), dicto G. satisfacere non potuit ut debebat[86]). '*Nunc per Dei gratiam libertati pristinae restitutus, paratus est pecuniam reddere creditori, licet ipse prorsus eam recusaret recipere, quia ei non fuit statuto termino persoluta.*' Quum igitur pactum legis commissoriae sit in pignoribus improbatum[87]), et praedictus R., quantum in eo fuit, iuramenti debitum adimplevit[88]), quum per eum, quem certum '*et fidelem*' nuncium esse sperabat, pecuniam remiserit termino statuto[89]), sed[90]), '*dum fuit*' in '*imperiali*' captione detentus, satisfacere non potuit[91]) creditori, '*discretioni vestrae praesentium auctoritate*' mandamus, quatenus, si est ita[92]), praedictum creditorem, ut sorte '*sua*' contentus '*exsistat,*' pensionibus '*praefati*' pignoris computatis in eam[93]), '*et domum*' illam[94]) '*et hortum*' praefato[95]) R. omni dilatione postposita resignet, pacto tali vel iuramento nequaquam obstante, censura ecclesiastica[96]) '*admonitione praemissa, sublato contradictionis et appellationis obstaculo,*' cogatis[97]). '*Datum Laterani.*' [1198.]

CAP. VIII.

Usufructuarius cavet, quod fruetur rebus immobilibus salva ipsarum substantia, et pecuniam et aestimationem mobilium, quae consumuntur usu, finito usufructu restituit.

Gregorius IX.

Quum constet I. mulierem uxorem Ogerii[98]) quoad usumfructum filio suo successisse in bonis, quorum proprietas ad M. mulierem uxorem C. dignoscitur pertinere, mandamus, quatenus eam ad cautionem idoneam exhibendam, quod utatur et fruatur salva rerum substantia rebus immobilibus, quae usu non consumuntur, ad arbitrium boni viri, pecuniam vero, si quam habuit vel habebit, ac aestimationem bonorum, quae consumuntur usu, et in hereditate inventa fuerint, in morte sua dictae mulieri vel heredibus eius restituat, per censuram ecclesiasticam compellatis.

TITULUS XXII.

DE FIDEIUSSORIBUS.[1])

CAP. I.

Breve est, nec potest brevius summari.

Ex concilio Cantuariensi.[2])

Clericus fideiussionibus[3]) inserviens abiiciatur.

Cap. V. 51) *eius*: Comp. III., Reg. — 52) *confirmari*: Comp. III. — *conferri*: Reg. — 53) *mandantes*: Comp. III., Reg. — 54) *fuerint*: Reg. — 55) *quantum dicit viro dedisset*: ib. — 56) *multum*: Bohm. — 57) *debet*: Reg. — 58) omitt. C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 59) abest ab lied. — 60) *transeunt*: C. R. 1. — *transierunt*: Comp. III. — 61) omitt. C. H. — *praedicti*: Reg.

Cap. VI. 62) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 63) *L.*: Comp. III. — 64) add.: *Deutem*: Comp. III. Aug. — *Dentem*: Ms. — 65) *Anagnum*: C. L. — *Agurinum*: C. H. — *Anagnien.*: Cont. — *Anagnien*: C. R. 1. — 66) *L. de Saulis*: C. R. 2. — *Luci de Saul.*: C. L. — *Laudun. de Salis*: C. R. 1., Comp. III. Aug. — *Laudun. de Sal.*: Ms. — 67) abest a Comp. III. — 68) *tam ... tam*: C. R. L. H., Comp. III. Ms. — *tunc ... et*: Aug. — 69) *totum*: Comp. III. — 70) *decernimus*: ib.

Cap. VII. 71) Restitutum ex Reg. Bal. I. 33. — Comp. IV. h. t. c. un. — 72) *Ug. comiti et Maruccio canonicis Pisanis*: Reg. — 73) *Roberto*: Comp. IV. Ms. B. — *Rotberto*: Aug., Bohm. — *Robeq*: Reg. — 74) *ad nostram noveritis (noveris*: Comp. IV. Ms. A. B.) *audientiam pervenisse*: Comp. IV., Reg. — 75) omitt. C. R. L. H. — 76) *Gallicinno*: ib. — 77) *CCLII*: ib. — 78) *cautione praestita (praestitis*: Aug.) *iuramenti*: ib. — 79) add.: *i. e. redimeret*: Comp. IV. Aug. — 80) *eo*: Cont., Bohm. — *eum*: Comp. IV. Ms. B. — *his*: Ms. A. — *ea*: C. R. L. H., Aug., Reg. — 81) *qui infra*: Comp. IV. Ms. A. — *et intra*: Aug., Cont., Bohm. — 82) omitt. C. R. L. — 83) *Quumque*: Reg. — abest a Comp. IV. — 84) *praedictus*: Comp. IV., Reg. — 85) *det., multa pericula sustinuerit (sustineat*: Comp. IV.) *et labores, nec dicto G.* (omitt. Comp. IV. Ms. A.) *satisfacere potuerit* (Ms. A.: *potuit*): Comp. IV., Reg. — 86) *debuit*: Cont., Bohm. — 87) *reprobatum*: C. H. — 88) *adimpleverit*: Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — 89) *constituto*. C. R. 1. L. H., Comp. IV., Reg. — 90) *et*: Reg. — 91) *potuerit*: ib. — 92) *si praemissis veritas suffragatur*: Comp. IV., Reg. — 93) *sortem*: ib. — 94) *illud*: C. R. L. H. — *ipsum*: Comp. IV., Reg. — 95) *praefati*: Comp. IV. Ms. A. — 96) *per censuram eccl.*: Comp. IV., Reg. — 97) *compellatis*: ib.

Cap. VIII. 98) *Ogerii*: C. R. 1.

TIT. XXII. 1) *fideiussionibus*: C. R. 1. — Cap. I. 2) c. 29 can. Apost. — Burch. II. 174., Iv. Decr. VI. 261., Comp. I. h. t. c. 2. — 3) *fideiussoribus*: Bohm.

CAP. II.[4])

Compellitur clericus servare fideiussorem indemnem per assignationem redituum suorum.

Lucius III. *Eliensi*[5]) *Episcopo et Archidiacono Norvicensi.*[6])

Pervenit ad nos ex[7]) '*transmissa nobis*' conquestione[8]) R.[9]) clerici '*de sancto Albano,*' quod, quum ipse pro C.[10]) et F.[11]) clericis '*Lundoniensibus ad eorum instantiam pro altero eorum Helia videlicet in sex, et pro altero in septem aliis marchis argenti*' mercatoribus Bononiensibus fideiusserit[12]), illis[13]), '*sicut unus fide, alter iuramento promiserant,*' praescriptam pecuniam non solventibus, coactus est '*praedictis creditoribus pro ipsis, sicut inter eos convenerat,*' satisfacere de eadem.[14]) Ne igitur '*supra dictus R.*' dispendium patiatur unde videtur praemium meruisse, '*venerabili fratri nostro I.*' Bononiensi episcopo dedimus in mandatis, ut super debitis illis instrumenta, quae sunt apud[15]) creditores, inspiciat, et eorum transscripta[16]) suo sigillo signata vobis[17]) mittere non postponat. Mandamus itaque discretioni vestrae '*atque praecipimus,*' quatenus, si ex confessione praedictorum clericorum vel alias legitime vobis rem[18]) ita se habere constiterit, moneatis eosdem[19]), ut memorato R.[20]) pecuniam, quam pro eis solvit, '*dilatione et appellatione cessante*' restituant, ipsumque servent indemnem; alioquin[21]) '*vos, auctoritate apostolica freti,*' de reditibus eorum praescripta debita faciatis '*appellatione remota in integrum*' exsolvi[22]), et damna etiam[23]), quae '*idem R.*' propter hoc pertulit[24]), resarciri, aut praedictos reditus sibi[25]) assignetis tamdiu sine molestia detinendos, donec ipsa damna resarcita fuerint, et debita sine deminutione soluta. Praefatos vero clericos, si religionem fidei et iuramenti sui eos violasse constiterit[26]), '*sublato appellationis obstaculo*' ab[27]) officio et beneficio suspendatis. '*Ceterum, quia etc.* [*cf. c.* 5. *de iur. cal. II.* 7.] *Dat.*[28]) *Rom. ap. S. Petr. V. Id. Dec.*'

CAP. III.[29])

Per districtionem canonicam compellitur debitor a fideiussione absolvere fideiussorem, qui a creditoribus molestatur.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Constitutus in praesentia[30]) nostra '*dilectus filius noster*' magister S.[31]) sua nobis assertione monstravit, quod pro '*magistro P. Blesensi*' cancellario tuo tempore Lateranensis concilii '*ad preces ipsius*' in quadam summa pecuniae[32]) intercessit, quam[33]) quoniam[34]) usque modo debitor non persolvit, '*iste*' se asserit plurimas[35]) a creditoribus Bononiensibus[36]) molestias pertulisse[37]), et '*antiquum*' debitum '*plurimum*' augmentatum[38]). Ideoque[39]), '*quia pro nostro volumus officio providere, ne qui gratiam meruit poenam sustineat, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si legitime tibi de huiusmodi[40]) assertione constiterit, praefatum debitorem[41]), ut eum a praedicta[42]) intercessione sine dilatione prorsus absolvat, '*omni gratia et timore postposito, nullius appellatione obstante*' ecclesiastica censura[43]) compellas. '*Quia vero diversa experimenta morborum varia nos compellunt remedia invenire,*' Praesentium[44]) quoque auctoritate iniungimus, ut, si '*forte*' debitum vel accessiones[45]) ille[46]) negaverit, consuetudine, quae est legi contraria, non obstante, iuramentum[47]) calumniae subire cogatur. Praeterea, quia difficile foret intercessori suos[48]) testes in Angliam ducere, iudicibus Bononiensibus satisdatione idonea a cancellario ipso[49]) accepta, quod ad testes audiendos vadat, vel mittat infra[50]) terminum competentem, literis tuis significes, ut eos[51]) vice tua recipiant, et examinent '*et interrogent*' diligenter[52]), et depositiones eorum transmittentes[53]) inclusas significent, quanta fides possit instrumentis[54]) vel testibus adhiberi. '*Ceterum si iam dictus P. citatus praesentiam tuam adire vel iudicio stare contempserit etc.*'

CAP. IV.[55])

Si sine licentia praelati et maioris partis capituli religiosus fideiusserit, vel mutuum acceperit, non tenetur ecclesia, et ipse recipiens punitur, nisi mutuum sit versum in utilitatem ecclesiae.

Innocentius III. *in concilio generali.*

Quod quibusdam religiosis a sede apostolica est prohibitum, volumus et mandamus ad universos extendi, ac quis videlicet religiosus[56]) absque maioris partis capituli et abbatis sui licentia pro aliquo fideiubeat, vel ab aliquo[57]) pecuniam mutuam[58]) accipiat ultra summam communi providentia constitutam; alioquin non teneatur conventus pro his aliquatenus respondere, nisi forte in utilitatem domus ipsius manifeste constiterit redundasse[58*]). Et qui contra istud[59]) statutum venire praesumpserit[60]), graviori disciplinae subdatur.

CAP. V.

Ponit tres casus, in quibus fideiussor contra debitorem agit, antequam solvat, ut a fideiussione liberetur.

Gregorius IX.

Eum, pro quo te fideiussorem[61]) obligasti, si diu in debiti solutione cessavit, aut dissipare bona sua coepit, seu super hoc condemnatus fuisti, iure poteris convenire, ut te a fideiussione debeat liberare.

TITULUS XXIII.

DE SOLUTIONIBUS.

CAP. I.[1])

Successor in beneficio tenetur solvere debita praedecessoris pro necessitate ecclesiae contracta.

Alexander III. *Decano* et *Capitulo Morinensibus.*[2])

Ad hoc in apostolicae '*sedis specula sumus, licet immeriti, Domino disponente constituti, ut aciem nostrae considerationis ad universas ecclesias extendamus, et earum commodis et profectibus omnino intendamus. Pervenit autem ad audientiam nostram ex parte venerabilis fratris episcopi vestri, quod ipse pro ecclesiae vestrae necessitatibus magno sit onere debitorum praegravatus. Unde quasi vir providus et honestus nos obnixe rogavit, ut vos pro eis reddendis sollicitos redderemus. Quia vero decet vos pro utilitate ecclesiae et incremento diligentes et vigiles exsistere, dignitati vestrae mandamus, quod, si contigerit eundem episcopum ante solutionem debitorum, quae pro utilitate et necessitate ecclesiae sibi commissae contraxerit, ex hac luce migrare, de reditibus, qui spectant ad mensam eius, donec alius loco eius substituatur, eadem debita solvere studeatis. Quo substituto episcopum ad eorundem debitorum solutionem omnino adducetis, et*' Sicut filius debita patris solvere[3]) tenetur, ita praelatus sui praedecessoris pro ecclesiae necessitate contracta.[4])

CAP. II.

Si praelatus obligat ecclesiam pro alienis debitis, est suspensus ipso facto ab administratione spiritualium et temporalium, et ecclesia non tenetur.

Gregorius IX. *universis ecclesiarum Praelatis.*

Si quorundam (*Et infra*:) Firmiter inhibemus, ne quis praesumat ecclesiam sibi commissam pro alienis gravare debitis, aut literas

---

Cap. II. 4) Restitutum ex Lips. XXVII. 5., Cass. XLIV. 5., Comp. I. h. t. c. 4. — particula cap. est in App. XXIII. 5. — 5) *archiepiscopo:* Cant. — 6) *Norvicen.:* C. H. — cf. not. ad inscr. c. 5. de iur. cal. II. 7. — 7) *de:* App. — 8) *quaestione:* C. H., Cass. — 9) *Ruberti:* Cass. — *Roberti:* Lips. — 10) *E.:* C. R. I. — *Yleyn:* Cass. — *Helia:* App., Lips., Comp. I. — 11) *F.:* C. H. — *Philippo:* Coll. citt. — 12) *fideiussit:* Comp. I. Aug. — *fideiussisset:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 13) *ei:* Cass. — *eis:* Lips., Comp. I. — *et ei:* App. — 14) *pecuniam exhibere:* Coll. citt. — seq.: *Ne igitur* ... *suspendatis:* non exstant in App. — 15) *penes:* Lips., Cass. — 16) *exscripta:* Cass. — *exsceipta:* Lips., Comp. I. — 17) *nobis* Comp. I. Ms., Cass. — 18) *rem istam:* Cass. — 19) *praedictos clericos:* Lips., Cass., Comp. I. — 20) *procuratori memorati R.:* ib. — 21) *Si vero id (hoc:* Comp. I. Ms. — *omitt.* Aug.) *ad vestram (nostram:* Comp. I. Ms.) *commonitionem non egerint:* ib. — 22) *solvi:* ib. — 23) omitt. ib. — 24) *pertulerit:* Comp. I. Aug. — 25) *procuratori eius:* Lips., Cass., Comp. I. — 26) *contigit:* Cass. — 27) omitt. ead. — 28) insce. dedimus ex Cass.

Cap. III. 29) Restitutum ex App. XXIII. 6., Lips. XXVII. 6., Cass. XLIV. 6., Comp. I. h. t. c. 5. — 30) *apud nos:* Lips., Cass. — 31) *Stephanus:* Coll. citt. — 32) *in XI. marcas sterlingorum communium et legalium intercessit (intercesserit:* App.): Coll. citt. — 33) *quas:* Lips., Cass., Comp. I. — seq. usque ad verb.: *compellas* omitt. App. — 34) *quia:* Cant., Bohm. — 35) *plurimum:* Lips. — 36) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 37) abest a Lips. — *antiqua deb.* ... *augmentata:* Cass. — 38) *augmentari:* Comp. I. — 39) *Unde:* Lips., Cass., Comp. I. — 40) *huius:* Cass. — 41) *P.:* Lips., Cass., Comp. I. — 42) *praescripta:* ib. — 43) *districtione:* ib., C. R. I. II. — 44) *praesent.* (add.: *tibi:* Cass.) *significatione:* Cass., Lips., Comp. I. — *praes.* ... *ut* et quae sequuntur: *Praeterea etc.* non exstant in App. — 45) *assertiones* ... *denegaverit:* App. — 46) *praefatus P.:* Lips., Cass., Comp. I. — 47) *sacramentum:* App. — 48) omitt. Comp. I. Aug. — 49) *a P.:* Lips., Cass., Comp. I. — 50) *intra:* Cant., Bohm. — 51) *illos:* Lips., Cass. — 52) *et int. dil.:* omitt. Cass. — 53) *transmittant* ... *et sign.:* Lips., Cass., Comp. I. — 54) *et test. et instr.:* Cass.

Cap. IV. 55) c. 59. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) Comp. IV. h. t. c. un. — 56) abest a Comp. IV. et conc. — 57) *alio:* conc. — 58) *mutuo:* C. R. I., Comp. IV., conc. — 58*) *expendisse:* conc. Ms. — 59) *illud:* Bohm. — 60) *contempserint* ... *subdantur:* C. R. I.

Cap. V. 61) *fideiussorie:* C. R. I.

TIT. XXIII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXIX. 9., Comp. I. h. t. c. un. — 2) *Morien.:* C. R. 2. I. — *Moaen.:* Comp. I. Aug. — *Morianensi:* Ms., App. — 3) *persolvere:* Coll. citt. — 4) *certa:* Comp. I. Aug.

alicui seu sigilla concedere, quibus possent ecclesiae obligari, decernentes, si secus fuerit attentatum, ad solutionem talium debitorum ecclesias non teneri. Si quis autem contra praemissa de cetero venire praesumpserit, ab administratione spiritualium et temporalium noverit se suspensum.

CAP. III.

Si clericus non habeat unde satisfaciat suis creditoribus, non debet excommunicari nec aliter molestari; praestabit tamen cautionem saltem iuratoriam de solvendo, quum venerit ad pinguiorem fortunam.

Idem *Decano et I. Canonico Tullensibus.*[5])

Odoardus[6]) clericus proposuit, quod, quum P. clericus, D.[7]) laicus et quidam alii ipsum[8]) coram officiali archidiaconi Remensis super quibusdam debitis convenissent[9]), idem in eum recognoscentem huiusmodi debita, sed propter rerum inopiam solvere non valentem, excommunicationis sententiam promulgavit. *(Et infra:)* Mandamus, quatenus, si constiterit, quod praedictus Odoardus in totum vel pro parte non possit solvere debita supra dicta[10]), sententiam ipsam sine difficultate qualibet relaxetis, recepta prius ab eo idonea cautione, ut, si ad pinguiorem fortunam devenerit, debita praedicta persolvat.

CAP. IV.

Conquerens se indebite solvisse, hoc probare debet, nisi in casu hic posito.

Idem.

Is, qui conqueritur, indebitam pecuniam se solvisse, probare tenetur, quod indebite sit soluta, nisi eius adversarius solutionem inficians exinde convincatur. Tunc enim diffitenti onus incumbit probandi, quod debitum recepisset.

TITULUS XXIV.

DE DONATIONIBUS.

CAP. I.[1])

Potest intelligi duobus modis et secundum primum intellectum h. d.: *Liberalis in donando existimat se debere quod donat.* Vel sic secundum alium intellectum: *Promittentes aliquid donare, illud tanquam debitum adimplere tenentur.*

Gregorius *A.*[2]) *Patricio Gallarum.*[3])

Prudentes *'viros, sicut estis, regibus adhaerere, multorum solamen est. Nam dum praestantiorem sibi locum ad animae utilitatem datum intelligunt, certum est, quia mercedis causam, ubi invenniant, non postponunt. Quanto igitur affectu quantaque devotione gloria se vestra in causis pauperum studio pietatis impenderit, dilectissimo filio nostro Candido presbytero renunciante comperimus. Sed quoniam'* Hanc sibi quodammodo nobilitas legem imponit[4]), ut debere se quod sponte tribuit existimet[5]), et, nisi in beneficiis suis creverit[6]), nihil se praestitisse putet, *'paterna dilectione salutantes gloriae vestrae supra scriptum presbyterum etc.'*

CAP. II.[7])

Non valet donatio, quam facit praelatus inconsulto capitulo et in damnum ecclesiae.

Alexander III. *Parisiensi*[8]) *Episcopo.*

Fraternitatem tuam credimus non latere, quod, quum episcopus et quilibet praelatus *'alius ecclesiasticus'* ecclesiasticarum rerum sit procurator, non[9]) dominus, conditionem ecclesiae meliorare potest[10]), facere vero deteriorem non debet. Accepimus autem, quod *'bonae memoriae P.'* praedecessor tuus graves donationes *'et onerosas ecclesiae'* in rebus episcopatus *'ad quorundam instantiam'* fecit in detrimentum ecclesiae, suis canonicis *'catholicis'* inconsultis. Unde quoniam donationes huiusmodi de iure non tenent, *'auctoritate apostolica'* indulgemus tibi[11]), ut liceat *'tibi'* donationes huiusmodi iam a clericis quam a laicis legitime revocare.

CAP. III.[12])

In considerando, an valeat donatio facta per praelatum, debet attendi quantitas rei donatae et loci consuetudo. H. d. inhaerendo literae.

Idem *Viguriensi*[13]) *Episcopo.*

Ceterum, si abbatem *'tuae dioecesis'* donationem[14]) cum priore et quibusdam de conventu *'suo,'* vel solum[15]) abbatem facere contigerit[16]), et postea conventus pars[17]) reclamaverit, datae rei quantitas, et illius terrae consuetudo, quae tamen sacris canonibus *'manifeste'* non obviet, est diligentius attendenda, et secundum hoc est[18]) donum ratum[19]) vel irritum iudicandum. *'Verum quum alicui etc.* [*cf.* c. 4. de cond. appos. IV. 5.]*'*

CAP. IV.[20])

Ecclesia non vacans in beneficium concedi non potest, sed in proprietatem sic; de auctoritate tamen episcopi, et sine praeiudicio praelati.

Idem *Abbati S. Alberti.*[21])

Consultationibus (*Et infra:*) Donationes vero vel[22]) concessiones ecclesiarum[23]), si quae fiant privatis[24]) personis, viventibus illis, qui[25]) ipsas ecclesias possident, nullius debent esse momenti. Si religiosis fiant locis ab[26]) episcopo vel eius auctoritate, ratae debent haberi, ita *'quidem,'* quod personae, quae iam dictas ecclesias possident, sine ipsorum[27]) assensu eis in vita sua non debeant spoliari[28]).

CAP. V.[28*])

Non obstante iuramento de non infeudando de novo praelatus integrare potest feudum, si appareat vasallum in mensura fuisse deceptum.

Innocentius III. *Episcopo Florentino.*[29])

Per tuas *'nobis'* literas proponere procurasti, quod, quum quidam[30]) nobiles Florentini[31]) *'et potentes, prompti ad servitium et devoti,'* tempore schismatis *'bonae memoriae Iulium'* episcopum[32]) Florentinum in domo sua tenuerint[33]) *'contra imperatoris suorumque fautorum insultus,'* idem episcopus, sedata schismatis tempestate, de mandato *'felicis recordationis'* Alexandri Papae *'praedecessoris nostri'* quatuor modios terrae in feudum concessit eisdem, et, *'eo postmodum viam universae carnis ingresso, bonae memoriae R.'* successor ipsius, prout est moris, de certo[34]) feudo praefatos nobiles investivit. Verum quum ipsi assignatam *'sibi'* terram mensurari[35]) fecissent, non nisi duos modios invenerunt, feudum[36]) integrari cum instantia postulantes. Super quo dubitas eo, quod non sunt in possessione ipsius, ne de novo videaris illud conferre, *'licet tibi fidelitatem curaverint exhibere, et de quatuor modiis fuerint investiti, antequam eorum petitioni duceres annuendum, sedem duxisti apostolicam consulendam.'* Nos igitur attendentes, quod ecclesia[37]) in actibus suis fraudem[38]) non debet aliquam adhibere, *'fraternitati tuae taliter'* respondemus, quod feudum ipsum[39]) secure poteris[40]) *'eisdem nobilibus'* integrare, quum terra illa *'nomine'* quatuor modiorum ipsis fuerit assignata, *'et iam dictus episcopus quatuor promiserit se daturum. Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Id. Dec.'* [1205.]

Cap. III. 5) *cantori Tullensi:* C. H. — 6) *Odardus:* C. R. L. H. — 7) *T.:* C. H. — 8) omitt. ib. — 9) *convenirent:* C. L. — 10) *scripta:* C. R. 2. L. H.

TIT. XXIV. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. XI. 14. (A. 601.) — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Asclepidoto:* Comp. I. Ms. — *Asclepiodoto:* Aug., Reg. — 3) omitt. Reg. — 4) *imposuit:* C. R. 1. — *ponit:* C. R. 2. L., Comp. I. — 5) *aestimet:* Comp. I. Aug., Reg. — 6) *excreverit:* C. R. 2.

Cap. II. 7) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *Papiensi:* Comp. I. — 9) *et non:* Cont., Böhm. — 10) *meliorem facere potest, non vero deteriorem:* C. H. — 11) *fraternitati tuae:* Comp. I.

Cap. III. 12) Restitutum ex App. XXIX. 3., Cass. XXVII. 2., Comp. I. h. t. c. 3. et c. 2. de consuet. I. 3. — 13) *Vigornien.:* C. R. L. — *W. Gor.:* Cass. — *Wigorn.:* App., Comp. I. L. III. — add.: *P. C. Meminimus:* Cass., Comp. I. — cf. c. 3. Qui cler. vel vov. IV. 6. — 14) *aliis don.:* Comp. I. Aug. — 15) *vel sol. ab:* omitt. Cone. — 16) *contingat:* C. H. — 17) *partes reclamaverint:* Cass. — 18) omitt. Comp. I. — 19) *rectum:* Comp. I. Aug. Lib. 1.

Cap. IV. 20) Restitutum ex App. XV. 20., Lips. LII. 25., Cass. LIII. 18., Comp. I. c. 23. de iure patr. III. 33. — 21) *Alb.:* Comp. I. Ms. — *Albani:* Aug., App. — *Albini:* Lips., Cass. — add.: *P. C. Inconsultam.* App. — *P. C. Consultationibus:* Lips., Cass., Comp. I. — cf. c. 10. de off. iud. del. I. 29. — 22) *et:* C. R. 1. — 23) omitt. App. — 24) *a priv.:* Cass. — 25) *quae:* App. — seq.: *ipsas:* abest a C. H. — 26) *ab ep. vel ei. auct.:* add. a Raym. — 27) *ipsarum:* C. R. 2., Lips., Cass., Comp. I. — 28) *privari:* Cass.

Cap. V. 28*) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 162. — Comp. III. h. t. c. 2. — 29) *Flexent:* C. R. 2. — 30) abest a Comp. III. — 31) *Florentinae:* C. L. — 32) *episcopi:* Comp. III. Aug. — 33) *tenuerunt:* Cont., Böhm. — *retinuerunt:* C. H. — *retinuerint:* C. R. 2. — 34) *recto:* Comp. III., Reg. — 35) *assignari:* Comp. III. Aug. — 36) *unde ab antecessore tuo, ut ipsis feudum integraret, cum instantia postularunt, qui licet hoc aliquando se facturum promiserit: effectui tamen minime mancipavit. Ipsi autem, ut tu praefatum feudum ipsis adimpleas, assidue postulant et instanter. At tu aliquantulum dubitans (dubitas: Aug.) eo, quod:* Comp. III., Reg. — 37) *ecclesiam ... decet:* Comp. III. Aug. — 38) *fraudem vel dolum aliquem:* Comp. III., Reg. — 39) abest a C. H. — 40) *potes:* Comp. III., Reg.

CAP. VI.[41])

In donationibus plenissima fit interpretatio, et ob hoc clausula narrata post multas donationes apposita proximam donationem tantum respicit. H. d. ut est casus singularis.

Idem *R. de Burg.*[42]) *et G. Berbur.*[43]) *Abbatibus.*

Quum dilecti filii[44]) abbas et monachi de Melios[45]) proposuerint coram nobis, quod nobilis vir Alanus[46]) quasdam terras, ab '*Willelmo quondam*' patre ipsius eorum ecclesiae '*de Machelin*' in eleemosynam assignatas, violenter redigere cupiat[47]) in forestam, '*vobis dedisse recolimus in mandatis, ut ipsum A. ab ipsorum super illis terris indebita molestatione desistere per censuram ecclesiasticam appellatione postposita cogeretis. Verum ut super causa ipsa mandatum apostolicum impleretis, diligentius procedentes in causa, partibus in praesentia vestra constitutis, testes recepistis hinc inde, ac super attestationibus eorum, ut etiam instrumentis, diu disputationibus ac disceptationibus habitis in causa ipsa, usque ad sententiae calculum processistis, et causam ipsam sufficienter instructam ad nostram audientiam remittentes octavas S. Andreae proximo praeteritas pro termino partibus assignastis. Parte igitur abbatis et monachorum ad ipsius terminum veniente, tandem, quia pars adversa diutius exspectata non venit, super instrumentis iam dictis, depositionibus testium et partis allegationibus utriusque cum fratribus nostris tractatum habuimus diligentem, et inquisita veritate diligentius et discussa evidenter agnovimus, super ipsa causa sententiam pro iam dicto monasterio esse dandam. Ut autem per diligentiam vestram finis causae imponatur, eidem instrumentorum tenorem, depositiones testium, allegationes etiam, prout ea receperamus, sigillorum vestrorum munimine consignata vobis sub bulla nostra remittimus interclusa, per apostolica vobis scripta praecipienda*' Mandamus[48]), quatenus '*auctoritate nostra suffulti*' ad sententiam pro ipso monasterio proferendam appellatione postposita[49]) procedatis, '*contradictores per censuram ecclesiasticam cogentes, et facientes quod iudicaveritis auctoritate nostra firmiter observari,*' quum ex tenore instrumenti evidenter appareat, quod haec fuit mens et intentio donatoris, ut clausula de foresta, quae in fine ponitur instrumenti, non ad superiorem donationem, quae tam libera et pura fuit, ut immunis esset a vexatione[50]) et consuetudine saeculari, sed[51]) ad inferiorem concessionem, quae pensionem et determinationem habet insertam, iuxta sanum referri debeat intellectum, quia in contractibus plena, in testamentis plenior, in beneficiis quoque plenissima est interpretatio adhibenda. '*Quod si non omnes etc. Dat. Anagniae II. Non. Mart.*' [1204.]

CAP. VII.[52])

Si episcopus in ecclesia, quam de consensu capituli pio loco concessit, percipiat certos proventus, illos donasse videtur; alioquin omnes proventus praeter cathedraticum cedunt pio loco. Et si episcopus concessit de consensu patroni, intelligitur patronus donasse ius patronatus.

Idem *Episcopo Heliensi.*

Pastoralis officii *(Et infra:* ['*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*']) Tua '*insuper*' nos duxit discretio[53]) consulendos, si episcopus, consentiente patrono viris religiosis aliquam ecclesiam concedendo, hac utatur simplicitate verborum „concedimus vobis illam ecclesiam:“ utrum eo ipso videatur '*ecclesia illa*' in eorum usus fuisse concessa, vel ius tantummodo patronatus. Nos autem inquisitioni tuae '*taliter*' duximus respondendum[54]), quod, si episcopus ecclesiam illis conferat de consensu patroni, profecto patronus quod suum est conferre videtur, ius videlicet patronatus, et episcopus '*confert illud,*' quod '*ipse*' temporaliter obtinet in eadem, ut, si fructuum ecclesiae eiusdem aliquam recipiat[55]) portionem, in eorum usus illa portio convertatur. Quodsi ex ipsius proventibus nullam debeat[56]) '*episcopus*' portionem habere, omnes proventus praeter cathedraticum in eorum usus credimus convertendos; sed, ut episcopi donatio sit legitima, consensus est sui capituli requirendus. '*Explicari etc.* [*cf. c. 28. de dec. III.* 30.] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*' [1204.]

CAP. VIII.[57])

Possunt hospitalarii in praeiudicium suum se et domum suam alteri religiosae domui subiicere et donare. Hoc dicit secundum intellectum glossae.

Idem *Florentino et Fesulano*[58]) *Episcopis.*

Inter dilectos filios hospitalarios sancti sepulcri '*de Pisis hospitalis Hierosolymitani ex una parte,*' ac fratres hospitalis S. Allucii '*Lucanae dioecesis ex altera*' super eodem hospitali '*S. Allucii*' quaestione suborta, quum iidem hospitalarii super possessorio, quod semel et iterum, ex causis tamen[59]) dissimilibus, intentarunt, contrariam sententiam reportassent, deinde[60]) ad petitorium recurrentes, '*per procuratorem suum coram dilecto filio Andrea subdiacono et capellano nostro, quem sibi et procuratori partis alterius auditorem concessimus,*' proponere curarunt, quod, quum G.[61]) quondam rector, et fratres[62]) ac patroni eiusdem hospitalis '*S. Allucii*' habito communi tractatu deliberassent hospitale ipsum hospitalariis supponere supra dictis, commiserunt[63]) in hoc tribus procuratoribus vices suas, communiter statuentes, ut quod per ipsos '*super hoc*' fieret acceptarent. Qui '*postmodum ad praedictos hospitalarios accedentes*' cum eisdem taliter statuerunt, ut ad ipsum hospitale aliqui mitterentur, qui eorum nomine acciperent[64]) assignationem ipsius. Quum autem duos[65]) illuc de suis fratribus '*propter hoc*' transmisissent, ipsi[66]) '*in camera praedicti rectoris*' donationem et assignationem hospitalis '*praedicti*' tam a '*praefato*' magistro quam a[67]) supra dictis procuratoribus et aliis eiusdem domus fratribus receperunt. *(Et infra:)* Procurator autem partis alterius[68]) ex adverso respondit, quod praedicta donatio debebat[69]) non immerito retractari, quoniam, multis ex fratribus inconsultis, a praedicto rectore ac paucioribus fratribus, excommunicatis '*nihilominus*' et periuris, '*ac*' de re litigiosa '*et*' in fraudem plebani de Piscia[70]), qui super eodem hospitali moverat quaestionem, fuerat celebrata. '*Et haec omnia proponebat sufficienter esse probata per depositiones testium productorum. Ad haec vero parte altera multipliciter respondente, hinc inde fuit aliquamdiu disputatum.*' Attendentes igitur[71]) '*his et aliis intellectis, quae coram capellano praedicto partes proponere curaverunt, et ipsarum attestationibus diligenter inspectis,*' quod fratres et patroni S. Allucii pro se, immo potius contra se '*suam*' turpitudinem allegabant, videlicet periurium, excommunicationem et fraudem, non utique contra ipsos, sed ab ipsis commissam, et intelligentes, donationem ab eis '*praefatis*' hospitalariis factam puram ac simplicem exstitisse, quia non deceptoribus, sed deceptis iura subveniunt, unde per ea, quae superius proposita sunt, se contra factum proprium legitime defendere non valebant, '*quum et quaedam ex ipsis non fuerint comprobata, de consilio fratrum nostrorum*' hospitale praedictum '*S. Allucii*' cum pertinentiis suis hospitalariis sancti sepulcri adiudicare curavimus ita, quod per hanc '*nostrae diffinitionis*' sententiam dioecesano episcopo et plebano de Piscia nullum praeiudicium generetur, quum res inter alios acta non debeat aliis praeiudicium generare.

CAP. IX.[72])

Donatio quinquagesimae vel centesimae, quam facit episcopus cum gravi ecclesiae suae detrimento, potest legitime revocari; nec etiam potest ultra quinquagesimam vel centesimam conferre, etiam cessante laesione ecclesiae, sine auctoritate superioris.

Idem *Episcopo sancti Andreae.*

Apostolicae sedis oraculum *(Et infra:)* '*Ceterum quum plerumque contingat, quod episcopi successive locis religiosis de reditibus, qui pertinent ad eosdem, ultra quinquagesimam conferunt portionem ita, quod interdum usque ad tertiam partem vel quartam, interdum vero plus minusve huiusmodi reditus minuantur, tua fraternitas nos consuluit, utrum successoribus eorundem ea, quae taliter fuerint ultra quinquagesimam portionem concessa, liceat aliquatenus revocare. Nos igitur*' Inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, licet sit in canone diffinitum, ut, si quis episcoporum

Cap. VI. 41) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 28. — Comp. III. h. t. c. 3. — 42) *R. Gedeburgen.:* C. R. 1. — *R. Gedeburgen.:* C. L. H. — 43) *G. Treburgen.:* C. R. 1. — *G. Hiburgen.:* C. R. 2. — *G. Hribien.:* C. L. — *G. Ruburg.:* C. H. — *R. Cedrburgen. (Gedeburgen.: Ms.) et G. Hriburgen. abb. et mag. I. rectori ecclesiae de Hilchinle (Hircale: Ms.):* Comp. III. — *R. de Geelewerde, G. de Driborg et mag. T. rectori ecclesiae de Lilleschoe:* Reg., quae nomina ita corrupta sunt, ut ferri omnino nequeant; nos quidem scriptum fuisse suspicamur: *Iedburgh, Dryburgh,* monast. episc. de Roxburgh in Scotia, *Lilliesleaff* (rectoria episc. eiusd.) — 44) *dilectus filius:* C. L. — 45) *Nerilios:* C. R. 1. — leg.: *Melros* (sive: *Melrose*) cum Comp. III., Reg. — 46) *Albanus:* Reg. — 47) *capiens in for., eos super his (ipsis:* Reg.) *indebite molestaret, vobis:* Comp. III., Reg. — 48) *mandantes:* ib. — 49) *non obstante contradictione vel app. cuiuslibet:* ib. — 50) *ob omni exactione:* C. R. 2., Reg. — 51) *hoc:* Comp. III. Ms. — *sed hoc:* Aug.

Cap. VII. 52) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 4. — 53) *fraternitas:* C. H. — 54) *respondemus:* C. R. 1. — 55) *percipiat:* Comp. III., Reg. — 56) *debet:* Comp. III. Aug.

Cap. VIII. 57) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 270. (in quo tamen integra non exstat), Comp. III. h. t. c. 5. — 58) *Fesilanen.:* C. H. — *Felusan.:* Böhm. — *Faesulano:* Comp. III. Aug., Reg. — 59) abest a C. R. 1. — 60) *demum:* Reg. — 61) *H:* Comp. III. Aug., Reg. — 62) *patres:* Reg. — 63) *compromiserant:* Comp. III. — 64) *reciperent:* C. R. H. L., Comp. III., Reg. — 65) *fratrem (fratres:* Aug.) *M. et H.:* Comp. III., Reg. — 66) *iidem:* Reg. — 67) abest a Comp. III. et Reg. — 68) *istius:* C. H. — 69) *debeat:* Comp. III. — 70) *Piscia:* C. H. per int. — 71) *Nos igitur . . . attendentes:* Comp. III., Reg.

Cap. IX. 72) Restitutum (quantum oportuit) ex Reg. Bal. X. 45. | Comp. III. h. t. c. 6.

in parochia sua monasterium *'forte'* construere[73]) voluerit, et de rebus ecclesiae[74]), cui praesidet, ipsum dotare, non amplius ibidem quam quinquagesimam[75]), ecclesiae vero, quam monasticis regulis informare vel pro suis[76]) magnificare voluerit sepulturis, non amplius quam centesimam partem census ecclesiae, cui praeest, debeat elargiri; quia tamen in eodem canone consequenter adiungitur, ut haec temperamenti aequitas observetur, quod cui tribuit competens subsidium conferat, et cui tollit damna gravia non infligat, ea quidem cautela servata, ut unam tantummodo, quae placuerit ex his duabus, remunerationem assumat, hoc semper est observandum, quod unus episcopus vel alius non solum non debet[77]) amplius, sed nec tantum, nec minus cum gravi ecclesiae suae[78]) detrimento conferre, sive simul et semel id facere velit, sive pluries successive eisdem[79]) vel diversis ecclesiis conferendo. Unde quum grave[80]) detrimentum, sive de possessionibus sive de proventibus, *'vel'* ad episcopalem mensam vel[81]) cathedralem ecclesiam pertinentibus, in quantalibet portione constiterit esse collatum, poterit legitime revocari, nisi praescriptione vel alia exceptione legitima actio huiusmodi excludatur. Nam, etsi prima facie praesumatur, quod collatio quinquagesimae vel centesimae partis grave non inferat[82]) detrimentum, quia tamen non solum si saepe, sed etiam, si semel id fiat, ex variis circumstantiis deprehendi potest interdum *'esse'* valde damnosum, quod quidem magis potest ex ostensione *'ipsius'* facti, quam expressione alicuius statuti cognosci: nec quinquagesima[83]), nec[84]) centesima semel aut[85]) successive debet cum gravi ecclesiae[86]) damno conferri. Si vero in[87]) tantum abundet episcopus, ut sine damno ecclesiae suae possit amplius etiam[88]) quam per[89]) quinquagesimam vel centesimam partem necessitati alterius ecclesiae subvenire, quamvis per se non debeat summam excedere a canone praefinitam, per quam incaute largiri volentibus est occursum: de superioris tamen auctoritate pontificis[90]) potest etiam in maiori summa *'ex eius copia'* inopiae alterius provideri. *'Dat. Lat. VIII. Id. Apr. An. X.'* [1207.]

CAP. X.

Donatio potest per donatorem, non per heredem eius, qui tacuit, ob ingratitudinem donatarii revocari in casibus hic expressis.

Gregorius IX.

Propter eius ingratitudinem, in quem liberalitas est collata, donatoris persona de rigore iuris eam potuit revocare: si forte in ipsum impias manus iniecerit[91]), aut sibi atroces iniurias, seu grave rerum suarum damnum vel vitae periculum inferre praesumpserit[92]); quod tamen ad donatoris, qui hoc tacuit, non extenditur successores.

TITULUS XXV.

DE PECULIO CLERICORUM.

CAP. I.

Quaesitum a rectore ecclesiae, tempore promotionis nihil habente, praesumitur de bonis ecclesiae quaesitum.

Ex concilio Arelatensi.[1])

Investigandum est, si nihil patrimonii habens presbyter, quando promotus[2]) est ad ecclesiasticum ordinem, postea[3]) emerit[4]) praedia, cuius iuris sint[5]), quoniam ecclesiae, ad quam nihil habens[6]) promotus est, esse debent iuxta canonicam auctoritatem.

CAP. II.[7])

De emptis per praelatum de bonis ecclesiae debet instrumentum confici nomine ecclesiae, alias debet praelatus ab administratione removeri.

Ex eodem.[8])

Presbyter, quum[9]) dioecesim tenet, de eis, quae superemerit[10]), ad ipsius[11]) ecclesiae nomen scripturam faciat, aut[12]) ab eius, *'quam tenuit, ecclesiae'* ordinatione discedat.

CAP. III.[13])

Quaesita per episcopum post consecrationem suam ecclesiae relinquenda sunt.

Ex epistola Pii Papae.

Ut unusquisque presbyter res, quas post dies[14]) consecrationis acquisierit, propriae ecclesiae relinquat.

CAP. IV.[15])

Empta per praelatum ex emolumentis ecclesiae efficiuntur ecclesiae, licet praelatus emerit nomine alieno.

Ex concilio Remensi.

Inquirendum est, si quis[16]) presbyterorum de reditibus ecclesiae, vel oblationibus, vel[17]) votis fidelium alieno nomine res comparavit[18]), *'et ibi structuras fecerit, vel quae ad ecclesiam pertinent ibidem collocaverit;'* quia, sicut nec suo[19]), ita nec alieno nomine presbyter *'vel quilibet sub regula fovens exercere, multo minus'* fraudem facere de facultatibus ecclesiasticis debet: quoniam hoc sacrilegium est, et par crimini[20]) *'Ananiae et Sapphirae et'* Iudae foris, qui sacras oblationes asportabat et furabatur.

CAP. V.[21])

Meliorationes, factae per praelatum in rebus ecclesiae, sunt suae in vita, etiamsi dimittat beneficium; sed de his testari non potest. H. d. secundum intellectum satis notabilem.

Ex concilio Toletano.[22])

Si quis sane clericorum agella vel vineolas in terra[23]) ecclesiae sibi fecisse probabitur[24]) sustentandae vitae causa, usque ad diem obitus sui possideat; verum post suum *'de hac luce'* decessum[25]) *'iuxta priorum canonum constitutiones ius suum'* ecclesiae *'sanctae'* restituat, nec testamentario aut[26]) successorio iure cuiquam heredum proheredumve[27]) relinquat, nisi forsan cui episcopus pro[28]) servitiis ac praestatione ecclesiae largiri voluerit.

TITULUS XXVI.

DE TESTAMENTIS ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS.

CAP. I.[1])

Episcopus de rebus patrimonialibus testari potest; de rebus vero ecclesiae seu intuitu ecclesiae quaesitis testari non valet.

Gregorius IX.[2]) *Antonio Subdiacono.*

Quorundam ad nos relatione pervenit, quod I.[3]) Atellanae civitatis episcopus, *'dum de hac luce migraret,'* condito testamento in octo unciis *'totius'* substantiae suae nurum *'suam'* heredem instituit[4]), *'et'* ecclesiam suam in residuis quatuor. Hortamur ergo[5]) *'experientiam tuam,'* ut sollicite[6]) hoc[7]) discutias, et, quicquid[8]) ipsum habuisse patuerit, a qualibet persona detineri nullatenus patiaris, nisi hoc solum, quod eum ante episcopatus ordinem pro-

Cap. XI. 73) *constituere:* Reg. — cf. c. 34. C. XII. qu. 2. — 74) *et hoc ex (de Comp. III.) rebus ecclesiae, cui praesidet ipse dotare:* Comp. III., Reg. — 75) add.: *partem:* Cont., Bohm. — 76) *suos propriis:* iid. — 77) *ut del.:* C. R. 1. — 78) omitt. C. R. 2. — 79) *eidem:* C. R. 1. II., Comp. III. Aug., Reg. — 80) *quod in grave:* Reg. — 81) *vel ad:* Comp. III. Ms. — 82) *ferat:* C. L. — 83) *in quinqu.:* C. R. 1. — 84) *vel:* Comp. III. Aug. — 85) *ac:* ib. — 86) abest a Comp. III. et Reg. — 87) omitt. C. R. — 88) abest a Comp. III. Aug. — 89) in: add., Reg. — 90) abest a C. R. II. L., Comp. III., Reg.

Cap. X. 91) *iniecit:* C. L. II. — 92) *praesumpsit:* C. R. 2. L. II.

TIT. XXV. Cap. I. 1) c. 18. inter Cap. Hincmari Rem. — Reg. I. 219., Burch. III. 118., Iv. Decr. III. 94., Lips XX. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *provectus:* Coll. citt., orig. — *prov. i. e. promotus.* C. R. — 3) *et post.:* Lips., Comp. I. — 4) *emit:* C. R. 1. — 5) *sunt:* Iv. — 6) *de nihil habente:* Reg., Burch., Iv., Lips. — *de nihil habentibus:* orig.

Cap. II. 7) c. 54. conc. Agath. (A. 506.) — Reg. I. 209., Burch. III. 119., Iv. Decr. III. 95., Lips XX. 3., Comp. I. h. t. c. 2. — cf. c. ult. C. XII. qu. 4. — 8) *ex c. Aur.:* Comp. I. Ms. — *Aurasico:* Lips. — *Arausico:* Reg., Burch., Comp. I. Aug. — 9) *dum:* conc. — 10) *emerit:* Reg., Burch., Iv. — 11) omitt. Coll. citt. — 12) *ut . . . non discedat:* Iv.

Cap. III. 13) Cap. Reg. Fr. I. 156. et Reg. I. 218. — cf. conc. Carth. III. c. 49. (relat. in c. 1. C. XII. qu. 3.) ex quo allegant Burch. III. 121., Iv. Decr. III. 196. — Lips. XX. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 14) *diem:* Reg. Burch., Iv.

Cap. IV. 15) Restitutam, quantum oportuit, ex c. 19. inter Cap. Hincmari Rem. — Reg. I. 220., Burch. III. 123., Iv. Decr. III. 96., Lips. XX. 11., Comp. I. h. t. c. 6. — 16) *aliquis:* Coll. citt. — 17) *ac:* Reg., Burch., Iv., Comp. I., orig. — *a cunctis . . . . alienum:* Lips. mendose. — 18) *comparaverit:* Reg., Burch., Iv., Comp. I., orig. — 19) *suo nomine:* Lips. — 20) *pars criminis:* Iv. — *par crimen:* Reg., Burch., Comp. I. Aug., orig.

Cap. V. 21) Restitutum ex c. 4. conc. Tol. II. (h. A. 525.) — 22) Lips. XX. 12. *(corpore canonum p. V.* (i. e. coll. Ans. ded. V. 115.) *ex conc. Tol.)* — Comp. I. h. t. c. 7. — 23) *terris:* conc. — 24) *probatur:* ib. — 25) *discessum:* ib. — 26) *ac:* Lips., Comp. I. Ms., conc. — *nec:* C. R. 1. — 27) *heredi proheredive:* C. II. — 28) abest a Lips.

TIT. XXVI. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. IX. 73. — Lips. XX. 16., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) Immo Greg. I. — *Annuo:* Lips. — *Anthemio:* Comp. I. Aug., Reg. — 3) *Importunus:* Coll. citt., Reg. — 4) *constituit:* C. II. — *instituerit:* Reg. — 5) *igitur:* Cont., Bohm. — 6) *sollicita inquisitione:* Coll. citt., Reg. — 7) abest ab iisd. — *hunc:* C. II. — 8) *et quicquid ecclesiae ipsius (illius: Lips.) esse patuerit:* Coll. citt., Reg.

prium habuisse constiterit. Quicquid vero ecclesiae[9]) *'vel'* ante ipsius consecrationem fuisse cognoveris[10]), vel in episcopatus ordine praedictum episcopum acquisivisse, in eiusdem ecclesiae dominio conservetur.[10*]) *'ne quisquam exinde aliquid usurpare qualibet occasione praesumat.'*

CAP. II.[11])

Abbatissa testari non potest, etiamsi nunquam induisset habitum monachalem.

Idem.[12])

Quia ingredientibus *'monasterium convertendi gratia alterius nulla sit testandi licentia, sed res eorum eiusdem monasterii fiant, aperta legis definitione decretum est.'* Gabina[13]) abbatissa conquesta[14]) est, S. quondam abbatissam monasterii sui, postquam regendi suscepit officium, condito testamento legata quibusdam reliquisse, dicens, eam usque in diem obitus sui non induisse habitum monachalem[15]), sed in vestibus, quibus utuntur loci illius presbyteri[16]), permansisse, sicut et illa, quae ante ipsam fuerat abbatissa, et hoc paene ex consuetudine licuisse. (*Et infra:*) Necessarium[17]) ergo visum est, *'tam cum consiliariis nostris, quam cum aliis huius civitatis doctis viris, quid esset agendum, de lege tractare; qui tractantes responderunt,'* postquam *'solenni more'* abbatissa *'ab episcopo'* ordinata est et in[18]) monasterio per annos plurimos usque ad obitum[19]) praefuit, vestis qualitatem ad culpam forte episcopi pertinere[20]), qui eam sic esse permisit[21]), non tamen potuisse[22]) praeiudicium monasterio irrogare[23]), sed res ipsius eidem loco, ex quo[24]) illic ingressa, et[25]) abbatissa constituta est, de iure[26]) competere. *'Et ideo quia ex dimissis illicite rebus etc.'*

CAP. III.[27])

Si infra annum a die monitionis non fit executio testamenti per debentem exequi, devolvitur executio ad episcopum.

Idem.[28])

Nos quidem *'arbitramur, quod ad imminentiam expletionis piarum rerum ipse te tuus satis ordo compellat. Sed ne zelum tuum cuiuslibet interventus remissionis emolliat, de his etiam te specialiter iudicavimus exhortandum.'* Pervenit *'siquidem'* ad nos, S.[29]) de hac luce migrantem[30]) supremae voluntatis elogio monasterium praecepisse fundari, cuius desiderium[31]) a T. religiosa femina eius herede protrahitur. Quamobrem te[32]) hortamur, ut eam[33]) commoneas, quatenus infra[34]) annum monasterium, quod[35]) iussum est, debeat ordinare, et cuncta secundum voluntatem defuncti sine altercatione construere. Quod si infra[36]) praedictum tempus *'aliqua perficere negligentia vel calliditate distulerit, ut'* sive in loco *'eo,'* quo[37]) constitutum[38]) fuerat, seu *'certe,'* si[39]) ibi non potest[40]), et alibi placet ordinari[41]), tecum implere neglexerit, tunc per te aedificetur, et omnia per te loco ipsi *'venerabili'* sine diminutione qualibet assignentur.[42]) Sic[43]) enim *'et ante tremendum iudicem tuam sententiam remissionis effugies, et'* secundum piissimas leges dilatas defunctorum pias voluntates episcopali decens est studio adimpleri[44]).

CAP. IV.[45])

Debetur legatum, quamvis nudis verbis a testatore sit relictum.

Idem *Petro Subdiacono.*[46])

Indicante (*Et infra:*) Cognovimus[47]) *'autem'* R.[48]) referente, quod[49]) moriens uxor Redempti *'unam'* concham argenteam nudis verbis iussit[50]) venundari, et suis dari libertis, et scutellam[51]) argenteam cuidam monasterio reliquisse[52]); in quibus *'utrisque'* voluntatem eius per omnia volumus adimpleri[53]), *'ne ex rebus minimis peccata maiora capiamus.'*

CAP. V.[54])

Non debetur legatum, quum testator rem non suam, sed ecclesiae legavit. H. d. simpliciter inhaerenda litterae.

Idem *T.*[54*]) *Episcopo.*

Filius noster F.[55]) *'vir eloquentissimus ad nos veniens'* conquestus[56]) est *'nobis,'* quod quondam P.[57]) pater suus[57*]) aliqua ecclesiae vestrae, sepulturae suae gratia, iuris alieni reliquit[58]). Et quidem[59]) leges saeculi hoc habent, ut heres ad solvendum cogatur, si auctor eius[60]) rem legaverit alienam. Sed quia lege[61]) Dei, non autem lege huius saeculi vivimus, valde mihi videtur iniustum, ut res[62]) tibi legatae, quae cuiusdam ecclesiae esse perhibeantur, a te teneantur, qui aliena restituere debuisti.

CAP. VI.[63])

Heredi, non adimplenti iussa testatoris, ab episcopo interdicitur res a testatore relicta. H. d. inhaerenda literae.

Ex concilio Maguntino.[64])

Si heredes[65]) iussa testatoris non adimpleverint[66]), ab episcopo loci illius omnis res, quae eis relicta est[67]), canonice interdicatur cum fructibus et ceteris emolumentis, ut vota defuncti adimpleantur.[68])

CAP. VII.[69])

De bonis per ecclesiam acquisitis clerici testari non possunt.'

Ex concilio Lateranensi.

Quum in[70]) officiis caritatis primo loco[71]) illis[72]) teneamur obnoxii, a quibus beneficium nos cognoscimus[73]) recepisse[74]), e contra[75]) quidam clerici, quum ab ecclesiis suis multa beneficia[76])

Cap. I. 9) *vel ante ecclesiae ipsius* (add.: *consecrationem*: Comp. I. Ms.) *esse cogn.*: Comp. I., Reg. — *vel ante eccl. fuisse cogn.*: Lips. — 10) *agnoveris*: C. L. — 10*) *reservetur*: C. H.

Cap. II. 11) Restitutum ex eod. Reg. IX. 7. — Comp. I. h. t. c. 2. — 12) *Ianuario ep. Caralitano*: Reg. — 13) *Gabiniana*. Comp. I. — *Quod quum paene omnibus notum sit, in magnam nos Gavinia abbatissa monasterii SS. Gavini et Luxurii insinuatio admirationem perduxit, quod Siricam monasterii sui abbatissam, postquam regendi suscepit officium, condito test. legata quibusd. asseruit reliquisse. Et dum de sanctitatis vestrae sollicitudine quaereremus, cur res monasterio competentes ab aliis pertulerit detineri, communis filius Epiphanius archipresbyter vester praesens inventus respondit, memoratam abbatissam usque ... induisse monachicam veste noluisse*: Reg. — 14) *questa Siricam abbatissam*: Comp. I. Aug. — *questa in causa monasterii sui abbatissam*: Comp. I. Ms. — 15) *monasticam*: Comp. I. Aug. — *monachicam*: Ms. — 16) *presbyterae*: Reg. — 17) *Ad haec replicabat praedicta Gavinia, hoc paene ex consuetudine licuisse, adeo ut abbatissam, quae ante suprascriptam Siricam fuerat, talibus usam fuisse vestibus allegaret. Quum ergo de qualitate vestium nec nos mediocriter coepissemus ambigere, necessarium visum est*: Reg. — 18) omitt. Comp. I. — *in monasterii regimine*: Reg. — 19) *vitae suae transitum*: ib. — 20) *respicere*: ib. — 21) *permiserit*: ib. — 22) *debuisse*: C. R. 1. — 23) *generare*. C. H. — 24) *eo, quo*: Comp. I. — 25) abest a Comp. I. Aug. — 26) *manifesto iure*: Reg.

Cap. III. 27) Restitutum ex eod. Reg. IV. 8. — Comp. I. h. t. c. 12. — 28) *Ianuario ep. Caralitano*: Reg. — 29) *Stephanum*: Comp. I. Aug., Reg., Böhm. — 30) *migrantem*: Comp. I., Reg., Böhm. — 31) *cuius desiderium Theodosia religiosa femina ab eius dilatione protrahitur*: Comp. I. — *cuius desiderium Theodosiae honestae feminae heredis eius fertur quod hactenus dilatione protrahitur*: Reg. — 32) *fraternitatem tuam*: ib. — 33) *praedictam feminam*: Comp. I. — *ut maximum de praedicta causa studium geras atque ante nominatam feminam commoneas*: Reg. — 34) *intra*: Cont., Böhm. — *intra annale spatium*: Reg. — 35) *ut*: ib. — 36) *intra*: Cont., Böhm. — *intra praedicti temporis metum*: Reg. — 37) *ubi*: C. H. — 38) *institutum fuerit*: C. R. 1. — 39) omitt. Comp. I. Ms., Reg. — 40) *poterit*: Reg. — 41) add.: *ecclesiam*: C. R. 2. — 42) *et dilatione interveniente negligitur, tunc volumus, ut fraternitatis tuae aedificetur studio, ordinatisque omnibus eos atque ceditus, qui relicti sunt, per te loco ipsi venerabili sine imminutione aliqua socientur*: ib. — 42) *sine minutione* (*diminutione*: Ms.) *aliqua socientur*: Comp. I. — 43) *Sic enim etc.*: omitt. C. R. 2. — 44) *impleri*: Comp. I. Ms. — *supplere*: Aug. — *episcopali supplebis studio*: Reg.

Cap. IV. 45) Restitutum (quantum oportuit) ex eod. Reg. II. 32. — Comp. I. h. t. c. 13. — 46) *Petro subdiacono Siciliae*: Comp. I., Reg. — add.: *de diversis causis*: Comp. I. Ms., *ut de diversis causis in ipsa ep. avi significet*. — 47) *Cognovi*: Comp. I., Reg. — 48) *Romano*: ib., Böhm. — 49) *quia*: Comp. I., Reg. — 50) *iusserit*: Comp. I. Ms. — *dixerit*: Reg. — 51) *scutellam quoque*: Comp. I., Reg. — 52) *reliquit*: Comp. I. — *reliquerit*: Reg. — 53) *impleri*: Comp. I., Reg.

Cap. V. 54) Restitutum ex eod. Reg. VIII. 3., Comp. I. h. t. c. 14. — 54*) *Dono ep.*: Comp. I. Aug. — *Cano*: Ms. — *Dono ep. Messanensi*: Reg. — 55) *Faustinus*: Comp. I., Reg., Böhm. — 56) *questus*: Reg. — 57) *Pete*: Comp. I. Aug. — *Petrusius*: Reg. — 57*) *eius*: ib. — 58) *reliquerit*: Comp. I., Reg. — 59) *quaedam*: C. H. — *Et quidem quid de hac re saeculi leges habeant, et ipse novit, et nos audivimus, quia heres ad solvendum cogitur*: Reg. — 60) *si auctor eius alienam legaverit*: Comp. I. Aug., Reg. — 61) *quia fraternitas vestra* (*tua*: C. R. 1.) *lege* (add.: *vivit*: Comp. I. Ms.) *Dei, non autem lege vivit saeculi*: C. R. 1., Comp. I. — *quia fraternitatem vestram lege Dei, non autem lege saeculi novimus vivere*: Reg. — 62) *calix electrinus, et puer, qui cuiusdam ecclesiae in possessione eius positae dioeceseos Consentinae ecclesiae* (*verba: in ... eccl.* omitt. Comp. I.) *perhibetur, a tua fraternitate* (*a te*: Comp. I.) *tenentur. Quem enim et* (omitt. Comp. I.) *vir reverendissimus Palumbus* (*Pabulus*: Comp. I. Ms.) *nunc episcopus, tunc vero* (*nunc ... vero*: omitt. Comp. I.) *ita fuisse testatus est, vos omino* (omitt. Comp. I.) *eius fidei credere, et restituere* (add.: *omnia*: Comp. I.) *aliena debuistis*: Comp. I., Reg.

Cap. VI. 63) cf. Cap. Reg. Fr. Add. III. 87. — Burch. XV. 34., Iv. Decr. XVI. 35., App. XLIII. 5., Lips. XXXII. 9., Cass. XLI. 7., Comp. I. h. t. c. 11. — 64) *ex conc. Mac. C. I.*: Cass. mendose. — *ex conc. Maguntiensi c. 1.*: Lips. — *Maguntino c. 1.*: Burch. — *Maguntiensi c. 1.*: App. — *Magunciensi*: Comp. I. Aug. — 65) *heres iussa testationis non adimpleverit*: Cass. — 66) *impleverint*: Lips. — 67) *relictae sunt .. interdicantur*: eod. — 68) *impleantur*: Coll. citt.

Cap. VII. 69) Restitutum ex conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) c. 15. — Lips. 11., Cass. VI. un., Comp. I. h. t. c. 4. — 70) abest a Comp. I. Ms. — 71) omitt. conc. — 72) *illi*: Comp. I. Aug. — 73) *cognovimus*: eod. — 74) *accepisse*: conc. — 75) *ecclesiae*: Cass. — *e contrario ecclesiastici*: conc. — 76) *bona*: Cass., conc.

perceperint, bona[77]) per eas[78]) acquisita in alios transferre praesumunt. Hoc igitur, quia '*et*' antiquis canonibus constat inhibitum, nos '*etiam nihilominus prohibemus, et*' indemnitati[79]) ecclesiarum providere volentes, sive intestati decesserint, sive aliis[80]) conferre voluerint, penes[81]) ecclesias eadem bona praecipimus remanere[82]). '*Praeterea etc.*' [*cf. c.* 1. *Ne prael. vices suas V.* 4.]'

CAP. VIII.[83])

Moderatam eleemosynam de bonis per ecclesiam acquisitis clerici facere possunt, etiam in aegritudine constituti.

Alexander[84]) III.[85])

Ad haec[86]) praesentibus '*literis tibi*' innotescat, quod clerici de mobilibus, quae per ecclesiam[87]) sunt adepti, de iure testari[88]) non possunt; viventes tamen et sui compotes moderate valent aliqua de bonis ipsis non ratione testamenti, sed eleemosynae intuitu erogare in aegritudine '*etiam*' constituti.

CAP. IX.[89])

De bonis propriis vel acquisitis intuitu personae clerici testari possunt, de acquisitis intuitu ecclesiae non.

Idem *Vigilensi*[90]) *Episcopo.*

Quia nos '*tua duxit prudentia consulendos, utrum clerici saeculares de mobilibus rebus possint condere testamentum,*' Consultationi[91]) tuae taliter respondemus, quod, licet clerici[92]) de his, quae paternae successionis vel cognationis[93]) intuitu aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum aut amicorum '*suorum,*' non habito respectu ad ecclesiam, pervenerunt[94]) ad ipsos, libere[95]) disponere valeant. De his tamen, quae consideratione[96]) ecclesiae[97]) perceperunt[98]), nullum de iure possunt[99]) facere testamentum.

CAP. X.[100])

Valet testamentum, quod parochianus facit coram presbytero parochiali et duobus testibus, nec valet contraria consuetudo. H. d. inhaerendo verbis literae.

Idem *Hostiensi*[1]) *Episcopo.*

Quum esses, '*frater episcope,*' in nostra praesentia constitutus, '*diligenti nobis narratione*' proposuisti, talem in tuo episcopatu consuetudinem obtinere[2]), quod testamenta, quae fiunt in ultima voluntate '*ab iis, qui potestatem habent super alios,*' penitus rescindantur[3]), nisi cum subscriptione septem vel quinque testium fiant, secundum quod leges humanae decernunt. Quia vero a divina lege et sanctorum Patrum institutis[4]), et a generali ecclesiae consuetudine id noscitur esse alienum; quum scriptum sit: „In ore duorum vel trium testium[5]) stet omne verbum,“ praescriptam consuetudinem '*penitus*' improbamus, et testamenta, quae parochiani '*vestri*' coram presbytero suo[6]) et tribus vel duabus aliis[7]) personis idoneis in extrema '*de cetero*' fecerint voluntate, firma[8]) decernimus permanere '*et robur obtinere perpetuae firmitatis,*' sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis '*praesumptione qualibet*' huiusmodi rescindere audeat testamenta. '*Praeterea quum principes etc.*'

CAP. XI.[9])

Valet ultima voluntas ad pias causas coram duobus testibus, et est casus singularis.

Idem *Iudicibus Velletrensibus.*[10])

Relatum est '*auribus nostris,*' quod, quum ad vestrum examen[11]) '*aliqua*' super '*testamentis*' relictis[12]) ecclesiae causa deducitur, vos '*secundum humanam, et non divinam legem in ea vultis procedere, et,*' nisi septem vel quinque idonei testes intervenerint[13]), '*omnino*' inde[14]) postpositis[15]) iudicare. '*Unde, quia huiusmodi causae de iudiciis ecclesiae, non secundum leges, sed secundum canones debent tractari, et his, divina scriptura testante, duo aut tres idonei testes sufficiant, discretioni vestrae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, quum[16]) aliqua causa talis[17]) ad vestrum fuerit examen deducta, eam[18]) non secundum leges, sed secundum[19]) decretorum statuta tractetis, '*et*' tribus aut duobus legitimis[20]) testibus requisitis[21]) '*sitis contenti,*' quoniam[22]) scriptum est: „In ore duorum vel trium testium stat[23]) omne verbum.“ '*Dat. Beneventi Kal. Ian.*'

CAP. XII.[24])

De propriis potest testari clericus; in acquisitis per ecclesiam, etiamsi sint mobilia, succedit ecclesia vel successor; potest tamen aliqua servitoribus vel pauperibus elargiri. Si autem defunctus habet plures ecclesias vel beneficia, fiet aeque divisio inter illa.

Idem *Electo et Capitulo Cassanensibus.*

Relatum est auribus nostris, quod, quia statuimus in Lateranensi[25]) concilio, ut bona per ecclesiam acquisita ad eam in[26]) clericorum obitu devolvantur, dubitatis[27]), an hoc sit de immobilibus tantum, vel de mobilibus sentiendum. '*Responso quoque nostro quaeritis edoceri, si praescripta bona in usus episcopi vel eius, qui clerico decedenti successerit, de iure transeant, vel communi ecclesiae utilitati debeant applicari. His itaque breviter*' Respondemus, quod generaliter bona quaelibet per ecclesiam acquisita eis[28]) debent iuxta Lateranense concilium post acquirentis obitum remanere. Nomine autem ecclesiae non '*solum*' episcopus[29]) vel successor clerici morientis, ubi est collegium clericorum, sed communis congregatio[30]) intelligitur, quae rerum illarum debet canonicam distributionem et[31]) curam habere. Ubi autem in loco defuncti[32]) tantum unus est ordinandus, is ea bona, sicut et alia ipsius[33]) ecclesiae, in Dei[34]) timore dispenset. Licet autem mobilia per ecclesiam acquisita, '*ut diximus,*' de iure in alios pro morientis[35]) arbitrio transferri non possint, consuetudinis tamen est non improbandae, ut de his pauperibus, et[36]) religiosis locis, et illis, qui[37]) viventi servierant, sive consanguinei sint[38]) sive alii, aliqua[39]) iuxta servitii meritum conferantur.[40]) Ceterum, quae ex[41]) hereditate, vel artificio aut doctrina proveniunt, distribuantur[42]) pro arbitrio decedentis. Quia vero nonnulli in diversis ecclesiis beneficia possident, '*ita distinguimus, ut*' dividantur quae habuerant[43]) per aestimationem congruam inter ipsos[44]).

CAP. XIII.[45])

Tenet testamentum, si quis extremam voluntatem suam alterius dispositioni committit, et dicitur testatus ad pias causas. H. d. secundum intellectum notabiliorem.

Innocentius III. *Altissiodorensi Episcopo.*

Quum tibi de benignitate (*Et infra:* ['*cf. c.* 18. *de verb. sign. V.* 40.']) In secunda '*vero*' quaestione[46]) dicimus, quod[47]) qui extremam voluntatem in alterius dispositionem[48]) committit non videtur decedere intestatus. '*Dat. Laterani*' [1202.]

Cap. VII. 77) *tamen per eam acq.:* Cass. — *bona per ecclesias acqu.:* conc. — *bona tamen per ecclesiam acqu.:* Comp. I. — *bona per ecclesiam acqu.:* Lips. — 78) *eas:* C. R. 1. — 79) *Indemn. igitur:* Cass., Comp. I. — *Ind. itaque:* conc. — 80) *alii:* Lips., Comp. I. — 81) *penes eandem ecclesiam:* Cass. — 82) *permanere:* Lips.

Cap. VIII. 83) Restitutum ex App. XXIX. 8., Comp. I. h. t. c. 8. — 84) *Consanensi ep.:* App. — 85) add.: *P. C. Tua nos:* Comp. I. — cf. c. 1. de elec. per. I. 22. — 86) *hoc:* App. — 87) *ecclesias:* ead., Comp. I. — 88) *testamenta:* App.

Cap. IX. 89) Restitutum ex App. XXIX. 3., Cass. XXVII. 3., Comp. I. h. t. c. 6. — 90) *Vigiliensi:* C. R. — *Panormitano ep.:* Cass. — *Panormitano archiep.:* App. — 91) *cons. tuae:* omitt. Cass. — 92) omitt. Coll. citt. — 93) *et cogn.:* App. — 94) *pervenient:* ead. — *pervenerit:* Cass., Comp. I. Aug. — *pervenerint:* Comp. I. Ms., C. R. 2. — 95) *licite:* C. R. — 96) *de consideratione ecclesiastica:* App. — 97) *eccl. suae:* Comp. I. Aug. — 98) *perceperint:* Cass. — 99) *poterunt:* C. R. 1.

Cap. X. 100) Restitutum ex App. L. 20., Comp. I. h. t. c. 9. — 1) *Hubaldo Hostiensi (Ostiensi:* Aug.) *episc. et archipresb.* (*archiep.:* ib.) *et canonicis Velletren.* (*Velleten.:* ib.): Comp. I. — *Hubaldo Ostiensi ep. et archipresb. et canon. Wellectur. in XIII. libro Reg.:* App. — 2) *inolevisse:* ib., Comp. I. — 3) *rescindantur:* App., Cont., Bohm. — 4) *statutis:* App., Comp. I. — 5) abest a C. R. 1. — cf. Matth. XVIII. 16. — 6) omitt. C. H. — 7) abest a C. R. 1. — 8) *et firm.:* App.

Cap. XI. 9) Restitutum ex ipso orig., quod exstat ap. Alex. Borgiam *Istoria della chiesa e Citta di Velletri* (Nocera 1723.) p. 260. — 10) *Vellenen.:* C. H., Cont. — *Alex. Ep. Servus Servor. Dei dil. fil. iudicibus Velletrensibus sal. et apost. ben.:* orig. — add.: *in eodem libro* (i. e. Reg. libr. I.): App. — 11) *vestrae discussionis examen:* ib., Comp. I., orig. — 12) omitt. App. — *rel. eccl.:* non exstant in orig. — 13) *producti fuerint:* Coll. citt., orig. — 14) *exinde:* ib. — 15) *non proponitis:* App. — 16) *quod quum:* C. L. — 17) *super testamentis ecclesiae relictis:* Coll. citt., orig. — 18) *ea:* Comp. I. Aug. — 19) *sec. canones iuxta decretorum statuta:* App. — 20) *legitime:* C. R. 1. — 21) omitt. Comp. I., orig. — 22) *quum in ore etc.:* C. H. — 23) *stabit:* Comp. I. Ms. — *stet.:* orig. — cf. Matth. XVIII. 16.

Cap. XII. 24) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 25) omitt. Comp. II. Ms. B. — 26) *post . . . obitum:* Comp. II. Ms. A. — 27) *dubitas:* ib. — 28) *eis:* C. R., Comp. II. — 29) *ep. intelligitur:* Comp. II. — 30) *congreg. rerum:* Comp. II. Ms. B. — 31) *aut:* Comp. II. — 32) *decedentis:* ead. — 33) *eiusdem:* Comp. II. Ms. A. — 34) *cum Dei:* C. L. — *in timore Domini:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *cum timore disp.:* Comp. II. Ms. A. — 35) *decedentis:* Comp. II. — 36) omitt. Comp. II. Aug., Bohm. — 37) *quae:* C. H. — 38) *fuerint:* Comp. II. — 39) omitt. C. R. 1., Comp. II. — 40) *conferantur:* ead. — 41) omitt. ead. — 42) *dividantur:* ead. — *distribuantur:* Cont., Bohm. — 43) *habuerint:* Comp. II. Aug. — *quod habuerit:* Ms. A. B. — 44) *ipsum:* C. R. 1. — *int. ips.:* omitt. Comp. II.

Cap. XIII. 45) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 40. — Comp. III. h. t. c. 1. — 46) abest a Comp. III., Reg. — 47) omitt. C. H. — 48) *dispositione:* C. R. 1. H., Reg. — *dispensatione:* Comp. III.

CAP. XIV.[49])

De relictis ecclesiae petit episcopus partem suam, licet aliquid fuerit sibi a testatore relictum; nisi eo modo et non in fraudem fuerit relictum a testatore, quod maneret eo parte contentus, et legatum agnoverit.

Idem *C.*[50]) *tit. S. Laurentii in Lucina Presbytero cardinali.*[51])

Officii[52]) *(Et infra: [*cf. c. 38. de elect. I. 6.*])* Secundo quaesivisti, quum quis in testamento relinquit episcopo propriam portionem, et alia multa monasteriis vel ecclesiis **aliisque dimittit,** utrum episcopus ex illis legitimam possit petere portionem, **adiiciens, an, quum aliquis ex testamento in fraudem modicum constituerit mortuarium, et alia dimiserit pro anima sua plura, nihilominus possit episcopus exigere portionem de aliis a canone constitutam. Nos autem super his** Consultationi tuae taliter respondemus, quod, si portionem illam cum conditione legavit episcopo, ut esset ea[53]) sola contentus, et **eam** episcopus acceptavit, quia per hoc aliis[54]) renunciasse videtur, de ceteris non poterit[55]) exigere portionem. Quodsi eam ipsi[56]) absolute reliquit[57]), portionem sibi debitam poterit nihilominus de ceteris vindicare. Si vero constiterit, quod in fraudem modicum constituit mortuarium, ut in ceteris episcopus portione debita[58]) fraudaretur, quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent, episcopus portionem ex illis poterit exigere a canone constitutam, salvis indulgentiis Romani Pontificis[59]), quae quibusdam regularibus sunt concessae. **Requisisti etc. [cf. cap. seq.]**

CAP. XV.[60])

Relictum episcopo contemplatione personae, non dividitur cum ecclesia cathedrali; secus, si contemplatione ecclesiae, sive nihil relinquatur ecclesiae sive aliquid, sive coniunctim sive separatim. Si autem soli ecclesiae est factum relictum, episcopus habebit portionem canonicam. Praesumitur autem relictum contemplatione ecclesiae factum, quando fit ab extraneo habente administrationem, secus, si fiat ab administrationem non habente. Cum ecclesiis vero inferioribus episcopus non dividit sibi relictum, quia non est sibi tanta communio cum ecclesiis inferioribus, sicut cum cathedrali.

Idem.

Requisisti[61]) de his, quae testator pro anima sua legat in ultima voluntate, qualiter sint inter episcopum et ecclesiam[62]) dividenda. Et quidem regulariter verum est, quod episcopus debet de his secundum diversas consuetudines tertiam vel quartam portionem habere; sed considerandum est diligenter, utrum testator[63]) leget hoc modo: „relinquo, **inquit,** istud episcopo," an: „relinquo istud ecclesiae;" vel: „relinquo istud episcopo et ecclesiae;" an: „relinquo istud episcopo et **relinquo** illud ecclesiae." In primo casu distinguendum est, utrum relinquatur **illud** episcopo ab extraneo, an a propinquo[64]). Si ab extraneo, generaliter verum est, quod[65]) praesumitur[66]) esse relictum intuitu[67]) ecclesiae, non personae. Unde cathedralis ecclesia de illo potest canonicam petere[68]) portionem, quemadmodum episcopo competit sua portio[69]), si aliquid **ipsi** ecclesiae relinquatur. Et hoc **utique** verum est, nisi testator exprimat, quod velit illud tantum esse episcopi, non ecclesiae. In quo casu servanda est dispositio testatoris; secus autem, si exprimat, quod velit esse illud tantum ecclesiae, non episcopi; quia privata dispositio testatoris non potest generalem constitutionem canonis[70]) immutare. Nec est contrarium, quod in canone[71]) legitur, videlicet quod pontifices, quibus ab extraneis aliquid aut cum ecclesia aut sequestratim[72]) dimittitur aut donatur, quia hoc ille, qui donat, pro redemptione animae suae, non pro commoda sacerdotis probatur offerre, non quasi suum proprium[73]), sed quasi dimissum ecclesiae inter facultates ecclesiae computabunt[74]), quoniam hoc est verum, quum testator ita sequestratim[75]) legat illud episcopo, quod non exprimit, utrum velit ad episcopum tantum, **et** non ad ecclesiam pertinere. Si vero relinquatur illud episcopo a propinquo, praesumitur esse relictum non intuitu ecclesiae, sed personae, nisi forte[76]) contrarium probaretur, et de isto nihil potest ecclesia petere in vita eius. Quod si relinquatur[77]) episcopo et ecclesiae, de illo canonica inter ipsos est divisio facienda. Si vero istud episcopo, et[78]) illud ecclesiae relinquatur, sive aequalia sive inaequalia sint relicta, reducenda[79]) sunt ad divisionem canonicam[80]) inter episcopum[81]) et ecclesiam cathedralem, nisi ambo[82]) velint esse testatoris dispositione contenti; quam propter ultimae voluntatis favorem satis decens est[83]) observare, ubi neque fraus intervenit, neque dolus, neque[84]) quisquam nimium defraudatur[85]) debita portione. Secus autem est, si aliquid legetur episcopo, et aliqua[86]) capellis vel monasteriis aut aliis piis locis. Nam in hoc casu quod legatur episcopo eius est praecipuum cum ecclesia cathedrali, quemadmodum si cuilibet alii legaretur. Et de illis, quae aliis[87]) legantur, portionem canonicam nihilominus obtinebit, quoniam non est tanta communio inter episcopum et inter capellas et[88]) monasteria seu alia pia loca, quanta est inter episcopum[89]) et ecclesiam cathedralem, cui est spirituali coniugio copulatus. Unde quae acquirit episcopus non illis, sed isti[90]) tantum acquirit. Illud autem est generaliter observandum circa eum, qui potest[91]) proprium[92]) possidere, praelationem vel administrationem ecclesiae non habentem, quod si ei aliquid specialiter relinquatur, non solum a propinquo, verum etiam ab extraneo, intelligitur esse relictum non intuitu ecclesiae, sed personae, nisi probatio in contrarium appareret. Et idcirco de illo nec episcopus, nec ecclesia potest in vita eius sibi aliquid vendicare. Et[93]) hoc intelligitur esse verum, quum fraus minime procuratur, quae, si[94]) detecta fuerit, patrocinari non debet. **Significasti praeterea etc. [cf. c. 9. de poenit. V. 38.]**

CAP. XVI.[95])

In bonis patris, matris et aviae habet quis debitam iure naturae, in qua gravari nequit; et filius, rogatus de restituenda hereditate sub conditione, detrahit debitum iure naturae et Trebellianicam, in qua computantur fructus post litis contestationem percepti.

Idem *Episcopo Tuscano.*[96])

Raynutius[97]) de Clera, duas habens filias, Alterocham[98]) videlicet et Adiectam[99]), matrem insuper Cleram, et uxorem nomine Adelasiam[100]), in extremis positus condidit testamentum, Alterochae filiae puberi ultra dotem, quam ei dederat, domum et quendam hortum in eodem testamento relinquens. Adiectae vero impuberi reliquit cetera bona sua, adiiciens, ut Alterocha et soboles[1]), quam gestabat in utero, **quum eo tempore praegnans esset,** eidem impuberi[2]) succederent[3]), si absque liberis moreretur. **Tutoribus insuper, quos Adiectae impuberi filiae dederat, idem testator iniunxit, ut eandem cum omnibus bonis suis matrimonio copularent.** Mortuo itaque[4]) testatore tutores impuberis eam[5]) cum omnibus bonis **suis,** eidem relictis a patre, iure Lombardo[6]) cuidam Petro nomine tradiderunt. Quae, **quum per quadriennium cohabitasset eidem,** filium ex eo[7]) suscipiens, tandem sine liberis est defuncta; cuius bona idem P. maritus eius, superstes aliquanto tempore, possedit in pace. Qui, cum alia muliere[8]) matrimonium contrahens, et filios suscipiens ex eadem[9]), diem clausit extremum. Postmodum inter Alterocham et filium eius **Montanellum** ex una parte, ac filios eiusdem P.[10]) et Raynerium[11]) tutorem eorum ex altera super bonis praedictis eiusdem Adiectae suscitata materia quaestionis, coeperunt coram G.[12]) iudice Tuscanensi ad invicem litigare, coram quo Alterocha et **M.** filius eius bona quondam Raynutii[13]), **patris eiusdem Alterochae,** tanquam ex causa fideicommissi vel substitutionis sibi debita petierunt, **Rainerio** tutore filiorum praedicti P.[14]) ex adverso dicente, quod obstabat illis annalis praescriptio, usucapio pro dote ac longi temporis[15]) silentium diuturnum. Insuper allegabat[16]), quod de bonis illis tam tertia Clerae, **prae-*

Cap. XIV. 49) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 262. — Comp. III. h. t. c. 2. — 50) *Cynthio:* Reg. — 51) add.: *ap. sed leg.:* Comp. III., Reg. — 52) *Officium:* Comp. III. Aug. — 53) *illa:* Cont., Bohm. — 54) abest a Comp. III. Ms. — 55) *non pot.:* desid. ib. — *possit:* C. L. — 56) *sibi:* C. R. 1. — 57) *relinquit:* Comp. III. Aug. — 58) *sibi deb.:* C. R. 2. L. — 59) *Romanorum Pontificum:* C. L., Comp. III., Reg.

Cap. XV. 60) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. (ex qua in ipsum etiam Reg. a Baluzio reductum est.) — 61) add.: *a nobis:* C. H. — 62) *ecclesiae:* Comp. III. — 63) *testatus:* Comp. III. Aug. — 64) *aut prop.:* Cont. — 65) *quia:* C. R. 1. L. — 66) *praesumatur:* C. L. — seq.: *esse:* omitt. C. H. — 67) *totum intuitu:* C. L. — 68) *exigere:* C. R. 1. — 69) *sua port.:* omitt. C. H. — 70) *canonum:* ib. — 71) cf. c. 3. C. XII. qu. 3. — 72) *sequestratum:* Comp. III. Aug. — 73) omitt. C. H. — 74) *computabit:* C. H., Comp. III. — 75) *sequestratum:* Comp. III. Aug. — 76) abest a C. R. L. — 77) *relinquitur:* Comp. III. Aug. — 78) abest a C. H. — 79) *ducenda:* Comp. III. Ms. — 80) *can. faciendam:* Comp. III. Aug. — 81) *ipsum aliis episcopum:* C. R. 2. — 82) omitt. C. H. — 83) *dec. est, sed non necessarium:* Comp. III. Ms. — 84) *ne:* Cont., Bohm. — 85) *defraudetur:* Böhm. — *defraudaretur:* Cont. — 86) *aliquid:* C. R. 2., Comp. III. — 87) *illis, quae illis:* C. R. 1. — *illis, quae his:* Comp. III. Aug. — *his, quae illis:* Ms., C. R. 2. H. — 88) omitt. C. R. L., Comp. III. — 89) *ipsum:* C. R. 2., Comp. III. Aug. — 90) *istis, sed illis:* C. H. — 91) *posset:* ib. — 92) *proprium:* Comp. III. Aug. — 93) abest ab C. R. 2. — 94) *si sibi:* C. R. 1.

Cap. XVI. 95) Restitutum ex Comp. III. c. 13. de sent. et re iud. II. 18. Literae iisdem fere verbis conscriptae: *Alterocchae mulieri et Montanello nato eius, Dat. Viterbii II. Id. Sept. Ao. X.* exstant ap. Bal. X. 123. — 96) *Tuscul.:* C. R. 2. — *Tuscan.:* Comp. III. Ms. — *Tuscanensi:* Comp. III. Aug. — 97) *Rainnerius:* C. R. 1. — *Ranucius:* C. R. 2. — *Raruntius:* Comp. III. Ms. — *Ranutius:* Aug. — 98) *Alterocham:* Comp. III. Aug. — 99) *Alectam:* Comp. III. Ms. — 100) *Adalasiam:* C. R. 2. — *Adaliciam:* Comp. III. Ms. — 1) add.: *eius:* C. R. 1. — 2) *Adiectae:* Comp. III. — 3) *succederet:* C. R. 1. — 4) omitt. Comp. III. — 5) *ipsi Adiectam:* ead. — 6) *Longobardorum:* Cont. — 7) *ab eo:* C. R. 1. — *et ex eo filium suscepisset:* Comp. III. — 8) add.: *postmodum:* C. H. — 9) *ea:* Comp. III. Ms. — 10) *Petri:* Comp. III. — 11) *Ramirum:* Comp. III. Ms. per tot. — *Rainerium.* Aug. — *Ranerium:* C. R. 2. per tot. — 12) *Guezio.* Comp. III. Ms. — *Guezo:* Aug. — 13) *Ranutii:* Comp. III. per tot. — 14) *Petri:* Comp. III., Bohm. — 15) *a longis retro temporibus.* Comp. III. Aug. — 16) *allegabant iidem tutores.* Comp. III. — *allegabant dicti tutores:* Cont.

dicti R." matris testatoris, et tertia Adelasiae uxoris eiusdem, quam "*etiam*" quarta per Trebellianum nomine ipsius Adiectae erant ante omnia deducendae. Dictus vero iudex, "*utriusque partis allegationibus et rationibus diligenter inspectis,*" supra dictum Raynerium tutorio[17]) nomine pupillorum in restitutione[18]) bonorum[19]) "*quondam*" Raynutii condemnavit, tertia[20]) Clerae primo deducta, quam Adiectae ac viro suo donaverat[21]), de qua in substitutione[22]), quam fecit Raynutius, non videtur[23]) aliquatenus cogitasse; deducta quoque tertia[24]) Adelasiae, quam ipsa P.[25]) vendiderat supra dicto. Praecepit etiam idem iudex, de his rebus illas tertias deducendas, de quibus deduci poterant secundum Tuscanae[26]) consuetudinem civitatis. Deduci praeterea[27]) quartam per Trebellianum idem iudex iniunxit[28]), quam etiam quilibet extraneus restitutione gravatus eam deducere potuisset; sed utraque pars ab illa sententia provocavit. *(Et infra:)* Quum[29]) autem causam G. diacono cardinali audiendam a nobis concesso fuisset diutius litigatum, ipse "*habito consilio peritorum*" de mandato nostro sententiam supra dicti "*Guezii*" iudicis, videlicet[30]) in eo, quod dixit[31]), tertiam Clerae, et tertiam Adelasiae integraliter deducendas, "*idem cardinalis*" pronunciavit iniustum, et ab ea legitime provocatum, diffiniens, sic illas tertias deducendas, ut legitima portio, iure naturae debita Alterochae, illi salva sit in utraque; ad cuius restitutionem dictum "*deinde*" Raynerium[32]) condemnavit. In eo vero, quod quartam "*partem*" per Trebellianum idem iudex[33]) censuit retinendam, sententiam confirmavit eiusdem, ita videlicet, quod fructus, de bonis ipsius[34]) a tempore litis contestatae percepti a[35]) praedicto Petro et filiis eius post mortem Adiectae, computentur in ea. Qui si sufficerint ad quartam et fructus eius, eo nomine alia deductio nulla fiat; alioquin iuxta quantitatem fructuum percepturum computationis ratio habeatur. Quia vero pater Adiectae ipsam in legitima non potuit aggravare, legitimam ipsam, videlicet eius partis, quae sibi[36]) debebatur ab intestato, deducendam censuit, et etiam retinendam[37]), ita "*videlicet,*" quod deductio fiat tantummodo de his rebus[38]), de quibus secundum Tuscanae consuetudinem civitatis fieri consuevit. In eo autem, quod praenominatus iudex[39]) condemnavit Raynerium nomine pupillorum "*suorum*" ad residui[40]) restitutionem Alterochae ac eius filio faciendam, ipsius sententiam confirmavit. Nos igitur, eiusdem cardinalis sententiam "*exigente iustitia promulgatam*" ratum habentes, ipsam auctoritate apostolica confirmamus.

CAP. XVII.

Episcopus compellit fideicommissarios seu executores testamenti ad exsequendas pias voluntates defunctorum, etiamsi testator hoc interdixisset.

Gregorius IX. *Numan.*[41]) *Episcopo.*

Tua nobis fraternitas intimavit, quod nonnulli, tam religiosi quam clerici saeculares et laici, pecuniam et alia bona, quae per manus eorum ex testamentis decedentium debent in usus pios expendi, non dubitant aliis usibus applicare. Quum igitur in omnibus piis voluntatibus sit per locorum episcopos providendum, ut secundum defuncti voluntatem universa procedant, licet etiam a testatoribus id contingeret interdici; mandamus, quatenus executores testamentorum huiusmodi, ut bona ipsa fideliter et plenarie in usus praedictos expendant, monitione praemissa[42]) compellas.

CAP. XVIII.

Filius, rogatus restituere hereditatem, detrahit tertiam iure naturae, et quartam Trebellianicam, in quibus potest legata relinquere, heredes instituere, et poenam imponere.

Idem.

Raynaldus Peponis filius, heres ab ipso institutus hoc modo, ut patruis suis hereditatem restitueret, si absque filiis masculis moreretur, cum eis mortuo Pepone super quibusdam bonis hereditatis eiusdem in tres arbitros compromisit, quorum duo, mortuo reliquo, prout ex forma compromissi poterant, procedentes, taliter arbitrati fuerunt, quod neutra pars haberet licentiam transferendi quocunque modo in alium res praedictas, nisi in eorum filios masculos ex ipsis legitime descendentes, et quod contra hoc fieret non valeret. Porro dictus R., prolem non habens, condidit testamentum, in quo medietatem partis suae de rebus praedictis quibusdam avunculis suis, aliam vero medietatem et reliqua bona paterna uni ex patruis suis et eius filiis legavit, adiiciens, ut bona, in quibus ex testamento vel ab intestato dicti heredes R. possent succedere, si venirent contra legatum dictis avunculis suis debitum, ad ipsos pro determinatis portionibus devenirent. Demum eodem R.[43]) naturae debitum persolvente, ac uno ex patruis hereditatem adeunte praedictam, quum dicti avunculi adversus eundem patruum ac filios eius coram iudice communitatis[44]) Urbevetanensis[45]) moverunt quaestionem, petendo pro rata, quae ipsos contingit, legatum praedictum, et restitui eis, si contra ipsum illi venirent, quaecunque occasione testamenti eiusdem R. ad ipsos pervenerant vel poterant pervenisse[46]), praefatos iudex, ab illorum impetitione super legato ipsos absolvens, ad restitutionem aliorum bonorum sententialiter condemnavit eosdem. A cuius sententia quum ambae partes ad nostram audientiam appellassent, petente utraque parte dicti iudicis sententiam infirmari, quatenus contra se fuerat promulgata, et quatenus pro se faciebat, executioni mandari: dilectus filius noster O. sancti Nicolai in carcere Tulliano[47]) diaconus cardinalis lite coram se[48]) legitime contestata, quoniam idem R. habebat in bonis quondam Peponis patris sui tertiam partem debitam iure naturae, in qua gravari nequivit, nec non quartam Trebellianicam, quam quilibet extraneus restitutione gravatus deducere potuisset, propter quod in rebus praedictis avunculis legatis portiones easdem habuit R. praefatus, easque potuit in ultima voluntate legare, ac per hoc legatum tenuit usque ad tertiam et quartam praefatas, licet ipsas non expresserit in legando, pronunciavit, non obstante praemisso arbitrio, quod nec[49]) legatum teneret, non[50]) poterat impedire, iudicem ipsum in eo, quod super hoc dictum patruum in totum absolvit, qui confessus est, se[51]) pro medietate possidere praedicta, perperam iudicasse, condemnavitque ipsum ad restitutionem medietatis tertiae et quartae partis ipsius legati pro rata, quae dictus avunculos de ipso contingit, et in residuo praefati iudicis sententiam confirmavit. Ceterum in eo, quod idem[52]) iudex dictum patruum et eius filios totaliter in aliis, quae in secundo articulo petita fuerant, condemnarat[53]), male ipsum pronunciasse decrevit, quia filii eius contra voluntatem testatoris non inveniuntur aliquid commisisse, quum nihil de petitis reperti fuerint[54]) possidere. Verum in portione, quam patruus habebat in bonis illis ratione quartae et tertiae praedictorum[55]), quas R. habuit in bonis eisdem[56]), in quibus eius institutio et legatio ac adiectio poenae tenebat, pro rata eosdem avunculos contingente, de praedicto legato confirmavit sententiam iudicis supra dicti, eodem patruo et eius filiis in residuo absolutis, et salvo nihilominus ei ex iure[57]) institutionis beneficio legis Falcidiae, in restitutione praefati legati, si infra[58]) tempus legitimum voluntati paruerit testatoris, quum inventarium fecerit, et contra voluntatem testatoris lex[59]) Falcidia inducatur. Nos itaque, ipsius cardinalis sententiam ratam habentes, eam auctoritate apostolica confirmamus.

CAP. XIX.

Executor testamentarius, qui suscepit illud officium, exsequi compellitur.

Idem.

Ioannes clericus et P. laicus, executores ultimae voluntatis O. clerici S. Crucis, qui venerabilibus et piis locis de bonis suis in ultima voluntate legavit, mandans insuper, satisfieri creditoribus per eosdem, post mandatum susceptum per dioecesanum cogi debent testatoris explere ultimam[60]) voluntatem.

CAP. XX.

Ponit quaedam legata, in quibus non solvitur canonica portio, nisi fiat in fraudem.

Idem.

De his, quae in ornamentis vel pro eis, seu fabrica, luminaribus, anniversario, septimo, vigesimo, tricesimo die[61]), sive aliis ad

---

Cap. XVI. 17) omitt. Comp. III. — 18) *restitutionem:* Comp. III. Ms. — 19) *bon. quorundam:* C. L. — 20) *et tert.:* Cont. — 21) *donavit:* Comp. III. Ms. — 22) *institutione:* ead. — 23) *videbatur:* C. R. 2. — 24) omitt. Comp. III. Ms. — 25) *Raineria:* Comp. III — 26) *Tusculan.:* C. R. 2. L. — 27) *quoque:* Comp. III. — 28) *iussit:* C. H. — 29) *Quum autem propter hoc partes ad nostram praesentiam accessissent, dil. fil. G. S. Mariae in porticu diac. card. illis concessimus auditorem, coram quo quam diutius fuissent:* Comp. III., Böhm — 30) omitt. C. R. I., H., Comp. III. — 31) *censuit:* C. H. — 32) *R.:* Comp. III. — 33) *Guesius:* Comp. III. Aug. — *Guetius:* Ms. — 34) *ipsis:* C. H. — 35) *a praed. . . . Adi.:* omitt. Comp. III. — 36) *non dictae Adiectae:* ead. — 37) *et, tertiam retinendam.* Böhm. ex Cont. — 38) abest a C. H. — 39) *idem Guezius cond.:* Comp. III. — 40) *residuum:* Comp. III. Ms.

Cap. XVII. 41) *Narnien.:* C. R. 1. — *Noviomen.:* C. R. 2. L., quod placet. — 42) *praevia:* Cont., Böhm.

Cap. XVIII. 43) *Raynaldo:* C. L. — 44) *communis urbis:* C. R. 1. — *communis:* C. R. 2. — 45) *Urbevetanen.:* Cont. — *Urbevetani:* C. R. 2. — *Urbevetan.:* C. R. 1. — 46) *pervenire:* C. H. — 47) *Tullianen.:* Cont., Böhm. — 48) *eo:* C. R. 1. — 49) *ne:* C. R. L. — 50) *nec:* C. H. — 51) abest a C. R. L. — 52) omitt. C. H. — 53) *condemnavit:* ib. — 54) *fuerunt:* ib. — *sint:* C. R. 2. — 55) *praedictarum:* C. R. L. H. — 56) *eiusdem:* C. R. 1. L. — 57) *beneficio:* C. H. — 58) *intra.* Cont., Böhm. — 59) omitt. C. H.

Cap. XIX. 60) abest a C. L.

Cap. XX. 61) omitt. C. R. L. H.

perpetuum cultum divinum legantur ecclesiis vel reliquis[62]) piis locis, canonica portio, dummodo in fraudem non fiat, ut ea episcopus seu parochialis ecclesia debeat defraudari, deduci non debet.

TITULUS XXVII.

DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

CAP. I.[1])

Clericus bona propria dare potest cui vult; sed, si decedat intestatus, et non habet consanguineos, succedit ecclesia. H. d. iuncta gl.

Ex concilio apud Alten.[2]) *habito.*

Sed '*et*' hoc[3]) ibidem inventum est de episcopis, presbyteris, et clericis, ut[4]), si per[5]) hereditatem vel alio modo intuitu personae aliquid acquisierint, donare eis liceat '*hanc*,' cui[6]) voluerint, dum vivunt, '*pro remedio animae suae ad ecclesiam, quamcunque elegerint, vel consanguineis suis vel amicis.*' Si autem ante[7]) obierint, quam hoc fecerint[8]), altari, cui serviunt[8*]), omnia perpetuo sanctificentur, et in ius eius[9]) tradantur. '*Similiter de presbyteris, qui laicis deserviunt, statutum esse rte.*'

CAP. II.[10])

Si olim servus, presbyter factus, intestatus decedat, eius bona dividuntur secundum formam hic contentam. H. d. secundum intellectum singularem, qui hodie etiam tenet.

Ex concilio Triburiensi.

Sancto[11]) concilio allatum est, quod quidam laici improbe agant[12]) contra presbyteros suos ita, ut de morientium presbyterorum substantia partes[13]) sibi vendicent[14]) sicut de propriis servis. Interdicimus itaque '*canonica auctoritate*,' ne hoc ulterius fiat; sed, sicut liberi facti sunt ad suscipiendum gradum et agendum[15]) officium divinum, ita nil ab eis praeter divinum[16]) officium exigatur; peculium[17]) vero ipsorum dividatur in quatuor partes, quarum una episcopo, altera ecclesiae, tertia pauperibus, quarta parentibus assignetur. Et[18]), si non sint[19]) idonei parentes, episcopus eam recipiat, et in usum ecclesiae diligenter distribuat. Et si quis contra hoc[20]) '*facere*' praesumpserit, anathematizetur.

CAP. III.[21])

Attingendo duos notabiles et singulares intellectus huius capituli, summatur secundum quemlibet intellectum, et primo sic: *Valet testamentum ad pias causas conditum per verba enunciativa, etiam propter aliud prolatu, quamquam successio seu testatio veniat ad exclusionem ulterius ecclesiae.* Vel aliter secundum alium intellectum et sic: *Per unum testem de veritate et per confessionem etiam incidenter factam probatur oblatio, etiam quoad effectum consequendi bona oblata.*

Innocentius III. *Marnensi*[22]) *Episcopo.*

Quum dilectus filius abbas de Brusia[23]) '*ad nostram nuper praesentiam accessisset, et*' pro causa, quam adversus '*venerabilem fratrem nostrum*' episcopum Eduensem[24]) habebat, '*ibidem*' diutius exspectasset, '*tandem nuncius eiusdem episcopi supervenit, quibus volentibus ad invicem litigare, venerabilem fratrem nostrum I. Viterbiensem episcopum sancti Clementis cardinalem concessimus auditorem. Ipsis igitur in eius praesentia constitutis,*' abbas proposuit ante dictus, quod, '*quum*' archipresbyter de Alerio[25]) ad participationem orationum[26]) monasterio de Brusia '*pietatis intuitu*' obtulit[27]) se et sua, '*quibusdam rebus suis sibi suo simplici reservatis, de manu cuiusdam fratris eiusdem coenobii augmentationem coronae in signum illius oblationis accepit, et quod hanc concessionem hoc modo fecisset, et non suo nomine, sed nomine monasterii possideret, et monasterio quicquid acquirebat acquireret, saepe fuit in communi capitulo protestatus, in hoc etiam publice per viginti annos fere idem archipresbyter nullo contradicente vel reclamante permansit ita, quod per publicam famam id omnibus notum fuerat. Nam abbas de Buxeria, qui pro tempore fuerat, et ipsi monachi, rebus ipsius non secus, quam aliis rebus propriis monasterii, sciente episcopo Eduensi, qui pro tempore erat, et in nullo penitus reclamante publice utebantur. Id autem, quod mente compoti dictus archipresbyter fecerat inter vivos, et in ultima voluntate mente sanus, licet aeger corpore, confirmavit. Quumque idem abbas et monachi res, sic legitime datas, et alias, quas archipresbytero ipsi concesserant ad utendum, ad suum monasterium reducere vellent, praedictus episcopus, eis violentiam inferens, non solum res archipresbyteri, sed etiam res ipsius monasterii occupavit. Quas quum in bona pace repeterent, ipse, ut rebus illis ei posset grassandi materia plenior indulgeri, sedem apostolicam appellavit, in octavis B. Martini proxime praeteriti anni terminum appellationi praefigens. Econtra praedictus nuncius episcopi allegavit, quod, quando illa donatio facta fuit, archipresbyter erat positus extra mentem ita, quod, quum interrogatus fuisset a monachis: „vis tu habitum suscipere monachalem?“ et respondisset: „volo,“ statim interrogatus ab alio: „vis tu esse asinus?“ respondit similiter: „volo.“ Sicque praedicti monachi eum ad suum monasterium deportarunt, quod idem nuncius se obtulit probaturum. Praefatus siquidem abbas, quum ad assertionem partis suae quosdam testes incontinenti produceret, nos ipsos recipi fecimus et diligenter audiri, quorum attestationes quum interloquendo decrevissemus publicari debere, quoniam super illis capitulis pars episcopi nolebat testes producere, super quibus idem abbas testes produxerat, ipsaeque fuissent in publico recitatae, disputatione super attestationibus ipsis habita diligenti, multa fuere contra dicta testium allegata. Quumque renunciatum fuisset a partibus, dictus cardinalis quaecunque fuerunt hinc inde proposita nobis et fratribus nostris fideliter recitavit. Quibus auditis et cognitis*' Sufficienter intelleximus esse probatum, quod dictus archipresbyter, agens in extremis, velut ultimam exprimens voluntatem, asseruit, se et sua monasterio '*de Buxeria*' contulisse. Unde, quum requisitus esset, ut conderet testamentum, respondit, se non posse testari, quia se et sua contulerat[28]) monasterio supra[29]) dicto. Et licet unus testis solus dixerit se vidisse[30]), quando '*praefatus archipresbyter*' se et sua obtulit monasterio, quia tamen alii testes dixerunt, se audivisse, ipsum '*archipresbyterum*' in abbatis praesentia quod praedictum est confitentem '*et attestantem*,' non tanquam sufficienter probantes, sed tanquam vehementer adminiculantes assertionem abbatis plurimum adiuvabant. Quia vero pars episcopi asserebat, se velle probare, quod dictus archipresbyter in extremis laborans tanquam phreneticus alienatus erat '*a*' mente, unde non valuit quod expressit, nos, '*super his et aliis, quae fuerunt hinc inde proposita, cum fratribus nostris diligenti deliberatione praehabita*,' causam illam[31]) tibi sub hac forma duximus committendam, quod, nisi praefatus[32]) episcopus legitime probaverit[33]), saepe dictum archipresbyterum suae mentis compotem non fuisse, quum ultimam voluntatem expressit, super impetitione monasterii perpetuum ei[34]) silentium imponatur, et compellatur restituere[35]) monasterio quaecunque de bonis ipsius archipresbyteri vel etiam monasterii[36]) occupavit. Si vero legitime probaverit[37]), '*praedictum*' archipresbyterum quae super ultima voluntate praemissa sunt alienata mente dixisse, ad faciendam ei nomine parochialis ecclesiae, cuius ipse[38]) administrationem gesserat, dum vixisset, restitutionem bonorum, quae ipsius archipresbyteri fuerant, monasterium condemnetur, quum idem archipresbyter ab intestato decesserit, ipsique monasterio super impetitione episcopi silentium imponatur. '*Nullis literis etc. Dat. Rom. II. Non. Iun.*' [1198.]

Cap. XX. 62) *aliis:* C. R. 1.

TIT. XXVII. Cap. I. 1) Restitutum ex conc. ap. Altheim c. 37., ed. ab Ill. Pertzio inter Mon. Germ. hist. IV. 560. — Burch. I. 227., Lips. XX. 14., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Altheum:* Comp. I. Aug., Lips. — leg.: *Altheim* cum Burch. — 3) *Et hoc:* Comp. I. Aug. — 4) omitt. C. R. L. II., Burch., Comp. I., Lips., conc. — 5) *si hereditatem* (add.: *prius:* conc.) *a domino rege, vel (aut:* Lips.) *ab alio principe, vel amico suo, seu per hereditarium successum sibi devenerit seu* (omitt. Aug.) *acquisierint (devenerit vel acquisierunt:* Burch. — *devenerit, acquisierit:* Lips. — *aut alio, seu quolibet sibi in proprietatem acquisierint:* conc.): Coll. citt., conc. — 6) *quibus:* C. R. 1. — 7) omitt. Lips. — 8) *perfecerint:* C. R. L. II. — *quam firmiter perfecerint:* Coll. citt., conc. — 8*) *servivit*, omn. perp. *sacrificentur:* conc. — 9) *ecclesiae:* Böhm. — omitt. Coll. citt.

Cap. II. 10) Non exstat in Triburiensi edito. — Reg. II. 39., Burch. II. 206., Iv. Decr. VI. 281., Lips. XX. 15., Comp. I. h. t. c. 1. — 11) absunt a Comp. I. Aug. — *Perlatum quoque est ad sanctum synodum:* Reg. — *In concilio delatum est:* Lips. — 12) *agunt:* Coll. citt. — 13) *partem:* Comp. I. Aug. — 14) *vendicant:* C. II. — 15) *ad ag.:* C. L. — 16) *Dei:* Reg. — 17) *de peculiari vero sacerdotum nihil sibi usurpent; sed de duabus partibus faciant presbyteri quod eis visum fuerit, tertiam secundum canonum iussa, quibus serviunt, relinquant ecclesiis:* Reg. — *de peculio (peculiari:* Burch., Iv. — *peculiali:* Lips.) *vero sacerdotum nihil sibi usurpent: sed totum in quatuor dividatur partes, una episcopo, altera (alia:* Burch., Iv., Lips.) *altari, tertia:* Burch., Iv., Lips., Comp. I. — 18) omitt. Coll. citt. — 19) *sunt:* Burch., Iv., Lips., Comp. I. — 20) absunt a C. II.

Cap. III. 21) Restitutum ex Reg. Bal. I. 247. — Comp. III. h. t. c. un. — 22) *Nivernen.:* C. R. 2., Comp. III. — *Nivernensi ep. et S. Benigni Divionensis et Theolori abbatibus:* Reg. — 23) *Beuxeria:* Comp. III. — *Buxeria:* Reg. — 24) *Aduenen.:* Cont. — *Aduen.:* Böhm. — 25) *Alorin:* C. R. 2. — *Alerio:* Comp. III. Ms. — 26) *ordinum:* C. R. 2. — 27) *obtulisset:* Comp. III., Reg., Böhm. — 28) *contulit:* C. R. 1. — 29) *saepe*, Comp. III., Reg. — 30) *audisse:* Comp. III. Aug. — 31) *ipsam vobis:* Comp. III., Reg. — 32) *praedictus:* Reg. — 33) *comprobaverit:* Comp. III. Ms., Reg. — 34) absunt a Comp. III. Ms. — 35) omitt. ib. — 36) *ipsius mon.:* C. R. 1. — 37) *comprobaverit:* Comp. III., Reg. — 38) omitt. ib., C. R. L. II.

TITULUS XXVIII.

DE SEPULTURIS.

CAP. I.[1])

Decedens intestatus sepelitur in sepulcro maiorum, vel ubi eligitur sepultura; parochialis tamen ecclesia habebit canonicam portionem eius, quod reliquerit ecclesiae sepulturae. H. de secundum veriorem intellectum.

Leo III.[2])

Nos instituta maiorum patrum considerantes, °*illorum quoque decreta firmando*° statuimus, °*quod sanctissimum est*,° unumquemque °*videlicet*° in maiorum suorum[3]) sepulcris iacere[4]), ut patriarcharum exitus docet. Nulli tamen negamus[5]) propriam eligere sepulturam, et etiam[6]) alienam. Dominus enim et magister[7]) alienam elegit[8]), at propriam, °*qui sine peccato erat.*° Sed quia dignus est operarius mercede sua, tertiam partem sui iudicii illi ecclesiae °*iure*° dari censemus[9]), in qua coelesti pabulo °*a principio sui exordii quotidie*° refici consuevit[10]), ut iuxta Apostolum °*sic*° sint consolationum socii[11]), ut fuerunt[12]) °*et*° passionum, et sic demum ubicunque libitum[13]) fuerit eligat[14]) sepulturam. Aliter ne fiat, auctoritate Domini nostri °*Iesu Christi*,° qui per Prophetam locutus est, dicens[15]): „Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt[16]) patres tui[17]),“ °*et Apostolorum P. et P. omniumque sanctorum*° sub anathematis vinculo detestamur et contradicimus[18]), °*quia nec nostrum est, nec alicui unquam sacerdoti vel fideli laico unquam licuit, qualicunque ratione sine manifesta delicti culpa in talibus inferre praeiudicium.*°

CAP. II.[19])

Qui convertitur ad monasterium, medietatem bonorum, quae pro anima sua disposuit, tenetur relinquere ecclesiae parochiali.

Leo Papa *omnibus fidelibus per* **Durdaniam** *constitutis.*[20])

Relatum est auribus nostris, °*esse quosdam perversa agentes, qui subvertere nituntur atque dividere conantur ecclesiae unitatem, videlicet abbates et monachi, qui non studio caritatis, sed zelo rapacitatis invigilant et docent, atque seducere non cessant saeculares homines, quos illaqueare possunt, ut res suas atque possessiones sive in morte sive in vita monasteriis suis tradant, et ecclesiis, quibus subiecti esse videntur, et a quibus baptismum, poenitentiam, eucharistiam, nec non pabulum vitae cum lacte carnis acceperunt vel accipiunt, nihil de bonis suis relinquant. Hunc denique fomitem discordiae nos animadvertendo modis omnibus inhibere volumus, et, ne amplius fiat, omnino prohibemus, considerantes, non esse bonum, si illi, qui olim fuerunt socii passionis secundum Apostolum, sint immunes a societate consolationum. Et quia dignus est mercenarius mercede sua, ideo praecipimus atque*° Mandamus[21]), ut[22]) quicunque amodo in[23]) monasterio converti voluerit, sive in morte sive in vita omnium rerum[24]) et possessionum, quas pro salute animae suae decreverit disponere[25]), medietatem ecclesiae, ad[26]) quam dignoscitur pertinere, relinquat[27]), °*et sic in monasterio, prout libitum fuerit, eundi conversandique habeat licentiam. Quicunque autem huius edicti contradictor, concultor ac temerator exstiterit, gladio anathematis subiaceat. Dat.*[28]) *Rom. mens. April. die XX. Ind. V.*°

CAP. III.[29])

Ubi quis sepulcro maiorum relicto eligit sepulcrum in loco minus religioso, dolo inductus, seu ex contemptu, seu non dimissa ecclesiae suae canonica portione expresse vel tacite, non tenet electio. H. d. salvando istum textum, quantum fieri potest.

Innocentius III. *Gennensi*[30]) *Archiepiscopo.*

Fraternitatem tuam non credimus ignorare, mortuorum sepulcra[31]) et coemeteria apud illas ecclesias et monasteria ex antiquo[32]) esse disposita, in quibus religiosorum fratrum conventus sunt constituti, et orationes atque missarum solennia tam pro vivis quam pro defunctis frequentius celebrantur. Unde ipsorum devotioni et extremae voluntati, qui apud huiusmodi ecclesias sepeliri desiderant, minime contradicendum est. Qui vero relictis antiquis ecclesiis et patrum aliorumque parentum suorum[33]) sepulcris contra consuetudinem[34]) Patrum veteris testamenti, qui cum[35]) patribus suis sepulti esse leguntur, ad nova et minus religiosa loca se transferunt, irrationabiliter et contra antiquam institutionem[36]) facere videntur. Unde, si °*forte*° P. de Castello contra °*tam*° antiquam et rationabilem consuetudinem aliquid de corpore suo sepeliendo mandavit[37]), hoc non praeiudicat rationi, sed viribus[38]) debet carere. Quocirca °*per praesentia scripta*° mandamus, °*et mandando praecipimus*,° quatenus corpus ipsius °*P. dilectis filiis nostris*° monachis sancti Stephani reddi facias[39]), et cum suis patribus[40]) sepeliri.

CAP. IV.[41])

Si quis in aegritudine, de qua decedit, offert se et sua monasterio, ecclesia parochialis habet inde canonicam portionem; secus si in sanitate.

Alexander III.[42]) *Episcopo Spalensi.*[43])

De his, qui in[43]) infirmitate vel sanitate cum bonis suis ad religiosa loca se transferunt[45]), nihil tibi vel ecclesiis[46]), a quibus receperant[47]) salutis pabula[48]), relinquentes, hoc tuae volumus prudentiae innotescere[49]), quod, si in aegritudine ipsa[50]) ad religionem transeant[51]), dummodo de aegritudine illa[52]) decedant, de bonis suis[53]) ipsis[54]) ecclesiis, a quibus assumpti fuerint[55]), canonica debet portio exhiberi. Si vero ad religiosa loca se in sanitate transtulerint, de his, quae locis ipsis conferant[56]), cogi non possunt aliquid de praescriptis ecclesiis impertiri, quia liberum est eis[57]) tunc bona sua, non solum religiosis °*locis*,° sed etiam[58]) quibuslibet[59]) privatis conferre personis.

CAP. V.[60])

Qui sepeliunt parochianum alienum, quem sepelire non debent, coguntur restituere corpus, et quae ratione ipsius obtinuerunt. Hoc dicit cum cap. sequenti.

Idem.[61])

Ex parte canonicorum Obrigensium[62]) nobis est intimatum, quod prior de Insula quendam parochianum suum[63]) post appellationem ad nos factam in sua ecclesia sepelivit. °*Unde, quoniam hoc ecclesiasticae disciplinae contrarium esse dignoscitur, et a rationis tramite penitus alienum, ut quis falcem mittat in messem alienam, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*° Mandamus, quatenus[64]) praefatum priorem °*moneas et districte*° compellas, ut[65]) memoratis canonicis praedicti parochiani °*sui*° corpus restituat, et exinde[66]) °*pacifice et*° amicabiliter conveniat cum eisdem[67]), °*aut in praesentia nostra se non differat exhibere.*°

TIT. XXVIII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XLIII. 2., Lips. XXIII. 27., Cass. XXXVI. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 2) incer. omitt. Cass. — 3) abest a Lips., Cass., Comp. I. — 4) *iac. ut parochiarum:* Cass. — *iac. parochiarum:* Lips. — 5) *denegamus:* C. R. 1., Coll. citt. — 6) omitt. Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 7) *mag. noster:* Cass. — 8) *al. sibi el., non propriam:* App. — 9) *censuimus:* C. R. 2. — 10) *refectus cognoscitur:* Coll. citt. — 11) *consorcii:* Cass. — cf. 2. Cor. I. 4. — 12) *fuerant:* C. R. 1. — *qui fuerunt etiam:* Comp. I. Aug. — 13) *licitum:* C. H. — 14) *eundi habeat (habeant:* Cass.) *licentiam:* Lips., Cass., Comp. I. — 15) cf. Prov. XXII. 28. — 16) *posuerint:* Cass. — 17) *vestri:* App. — 18) *prohibemus, detest. etc.:* Comp. I. Aug.

Cap. II. 19) Restitutum ex Iv. Decr. VII. 150., Lips. XXIII. 28., Cass. XXVI. 5., Comp. I. h. t. c. 4. — 20) *Leo serv. servor. Dei omnibus fidelibus in Christo per totam Italiam:* Aug. ex Anselmo V. 51. — *Leo IX.:* Id. ex Polycarpo IV. 34. — 21) *iubemus:* Iv. — *atq. m.:* omitt. Cass. — 22) *quatenus:* Lips. — 23) omitt. Comp. I. Aug. — 24) *rer. suarum:* Iv. — 25) *disponi:* Iv., Lips., Cass. — omitt. Comp. I. Aug. — 26) *cui ipse:* Coll. citt. — 27) *relinqueret:* Cass. — *dereliquat:* C. L. — 28) subsec. ded. cum Aug. ex Anselmo l. c.

Cap. III. 29) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 5. — 30) *Ianuensi:* C. R. L. — *Ex reg. Innoc. II. Ianuensi episc. archiepisc.:* Comp. I. Ms. — *Innoc. II. Ianuensi ep.:* Aug. — 31) *sepulturas:* Comp. I. — 32) *ab antiquis temporibus:* C. H. — 33) abest a C. R. 1. — 34) *consuetudines:* Comp. I. Ms. — 35) *quicunque:* ib. — 36) *consuetudinem vel institutionem:* ib. — *constitutionem:* C. R. 1. — 37) *mandasse dicitur:* Comp. I. — 38) *et vir.:* ead. — 39) *faciatis:* ead., C. R. 1. L. — 40) *fratribus:* Comp. I. Aug.

Cap. IV. 41) Restitutum ex App. XLIX. 6., Cass. XXXVI. 1., Lips. XXIII. 24., Comp. I. h. t. c. 6. — 42) *Lucius III.:* App. simpliciter. — 43) *Spalien.:* C. R. 2. — add.: *P. C. Continebatur:* Lips., Cass., Comp. I. — alia hui. ep. pars exstat in c. 5. Qui cler. vel. vov. IV. 5. in Comp. I. — 43) omitt. C. R. 2. — *in san. vel infirm.:* App., Lips., Cass. — *infirm. vel in sanitate:* Comp. I. Ms. — 44) *cum bon. suis:* omitt. App. — 45) *transferant:* C. L. — *transtulerint:* App. — *transtulerant:* Comp. I. Ms. — *transtulerunt:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 46) *ecclesiae:* Lips. — 47) *receperint:* Cass. — 48) *pabulum:* App. — 49) *innotescat:* App. — 50) omitt. Cass. — 51) *transeunt:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 52) *in aegr. ipsa:* App. — 53) omitt. Lips., Cass., Comp. I. Aug. — *bon. suis:* non exst. in App. — 54) *praedictis:* App. — 55) *fuerunt:* C. H. — 56) *conferent:* C. R. L., Comp. I. — *de his . . . conf.:* omitt. App. — 57) abest a C. H. — 58) omitt. C. R. 2. — 59) *quibuscunque:* App.

Cap. V. 60) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 61) *Alex. III. Castellano ep. (?):* Theiner. *Recherches* p. 46. ex cod. Paris. — 62) *Ebrigen.:* C. R. 2. — *Obligenen.:* C. L. — *Eburgensis eccl.:* Comp. II. — 63) *eorum:* ib. — 64) *ut:* Comp. II. Aug. — 65) *quatenus:* Comp. II. — 66) *aut ex:* Comp. II. Ms. A. — 67) *cum illis:* Comp. II.

CAP. VI.[68])

Summatum est supr. cap. prox.

Idem *Decano*[69]) *et Magistro R. Ravennatensibus.*

Quum liberum ait '*de universis institutionibus sanctorum Patrum, apud religiosa loca in ultima voluntate sibi eligere sepulturam, canonicae procul dubio obviat rationi, qui devotioni extremae voluntatis decedentium in hac parte contradicere praesumit.*' Ad audientiam nostram pervenit ex conquestione abbatis et fratrum sancti Martini Laudonensis[70]), quod, quum presbyter quidam corpus cuiusdam mulieris, prout in ultima voluntate '*sua*' disposuit, ad eandem[71]) ecclesiam sepeliendum[72]) deferret, monachi S. Vincentii Laudonensis[73]) corpus ipsius violenter rapere et in ecclesia sua[74]) sepelire minime dubitarunt. '*Et hoc idem de filio Radulfi Canis praesumpserunt. Super quo utique vehementi sumus admiratione commoti, quum iidem monachi et sanctorum Patrum institutionibus contraireut, et privilegia praedecessorum nostrorum et nostra, quae praedicti fratres de libera se habere sepultura proponunt, satagunt violare. Inde est, quod fraternitati vestrae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, '*utraque parte ante vos convocata rei veritatem super hac inquiratis, et,*' si ita[75]) esse inveneritis, praefatos monachos compellatis[76]), ut ossa praefatae mulieris, et beneficia, quae occasione sepulturae ipsius[77]) recepisse noscuntur, memoratis fratribus cum integritate restituant, et de cetero talia[78]) facere non praesumant.

CAP. VII.[79])

Mulier nupta libere potest sibi eligere sepulturam. — (Utrum etc.:) Pater filios impuberes, ubi voluerit, potest sepeliri facere, si hoc habet consuetudo loci. H. d.

Lucius III.[80])

De uxore vero, utrum, quemadmodum '*et*' vir, liberam debeat[81]) habere sepulturam, nobis videtur, quod nulla super hoc inter virum et mulierem sit facienda distinctio[82]), sed utrique[83]) in casu isto aequalem esse credimus facultatem, quum electio ista ad eum potius statum pertineat, in quo mulier solvitur a lege viri. Utrum autem pater, quo magis voluerit, minores filios[83*]) valeat sepelire, non invenimus a sanctis Patribus diffinitum, et propterea terrae consuetudini decernimus[84]) relinquendum.

CAP. VIII.

Si parochianus ecclesiae cathedralis alibi sepelitur, de ipsius funeralibus seu relictis ecclesiae sepulturae debetur quarta capitulo ecclesiae cathedralis.

Idem[85]) *Praeposito*[86]) *et Capitulo Faventinis.*

Quum super quodam capitulo, '*quod religionis favore etc. Inde siquidem est, quod*' Praesentium auctoritate statuimus, ut, si aliquem parochianorum vestrorum alibi contigerit eligere sepulturam, '*secundum statuta B. Gregorii*' de[87]) testamento ipsius quarta vobis portio relinquatur.

CAP. IX.[88])

In quantitate canonicae, quae debetur ecclesiae parochiali, statur loci consuetudini.

Clemens III.[89])

Certificari voluisti[90]) a nobis, quomodo illa clausula, quae in privilegiis '*nostris*' solet apponi '*de*' salva[91]) iustitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur, intelligi debeat[92]) et exponi. Quum autem super hoc articulo diversa antecessorum nostrorum manaverint instituta, Leone iustitiam illam[93]) quandoque[94]) tertiam[95]) partem, quandoque '*vero*' mediam[96]) '*partem,*' et Urbano '*III.*'[97]) quartam fore censentibus[98]), nos tale praebemus in hac varietate responsum, ut, sicut beatus[99]) Hieronymus inquit[100]), unaquaeque provincia in suo sensu abundet[1]), secundum[2]) rationabilem consuetudinem regionis illa iustitia circa[3]) medietatem, vel tertiam[4]) aut quartam partem[5]) pro locorum[6]) diversitatibus[7]) attendatur. '*Dat. Laterani An. II.*'

CAP. X.[8])

Privilegiati super iure funerandi sepelire possunt illos, qui apud eos eligunt sepulturam, solvendo tamen canonicam portionem ecclesiae parochiali. Si vero alios sepeliunt, tenentur restituere quicquid occasione funeris receperunt.

Innocentius III. *Episcopo Claremontensi*[9]) *et Abbati Mauriansi.*

In nostra praesentia constitutis '*dilecto filio*' priore ecclesiae Montis Ferrandi[10]), et[11]) '*B.*' procuratore hospitalariorum Claremontensis dioecesis, '*venerabilem fratrem nostrum Sabinensem episcopum concessimus auditorem, coram quo*' idem prior proposuit, quod praedicti hospitalarii quosdam[12]) parochianos suos[13]), quorum duo erant infra[14]) annos legitimos, receperunt ad ecclesiasticam sepulturam, '*propter quod ecclesia eadem damnum sustinuit plus quam quinque millium solidorum. Quare idem prior humiliter supplicavit, ut ipsis hospitalariis interdiceere, ne de cetero talia in eius praeiudicium attentarent, et ad resarcienda damna, quae exinde sustinuit, eos compellere dignaremur.*' Econtra praedictus proposuit procurator, quod tam ex privilegio[15]) quam ex[16]) indulgentia speciali licet hospitalariis omnes passim, praeter excommunicatos et interdictos, ad ecclesiasticam sepulturam recipere, qui apud illos elegerint sepeliri, fideique commissa[17]) in ultima voluntate relicta possunt licenter accipere[18]), soluta tantummodo quarta parochiali ecclesiae, de cuius parochia mortuorum corpora assumuntur, praeterquam de equis et armis, quae indulta sunt ipsis in subsidium[19]) terrae sanctae, de quibus quartam deducere non tenentur. '*Quum igitur haec et alia, quae coram episcopo fuerunt proposita, idem nobis fideliter retulisset, auditis et intellectis attestationibus et allegationibus universis, de fratrum nostrorum consilio,*' Talem super his[20]) duximus sententiam proferendam, quod praedicti hospitalarii de cetero non recipiant parochianos ecclesiae supradictae ad ecclesiasticam sepulturam, nisi apud eos elegerint sepeliri. Et tunc parochialis ecclesia de oblationibus, lectis et aliis, quae defunctus pro anima sua in ultima dispositione reliquit[21]), praeterquam de equis et armis, recipiat quartam partem, et[22]) hospitalarii residuum habeant, nisi dolo vel fraude eorum defunctus inductus fuerit ad dispositionem huiusmodi faciendam; nihilominus ipsis hospitalariis iniungentes, ut de quarta '*parte*' trium[23]) millium solidorum priori satisfaciant memorato, quum constet, eos[24]) a parochianis eius[25]) illos solidos recepisse, nec[26]) sit sufficienter ostensum, quod eorum oblati vel conversi[27]) fuissent.[28]) Eisdem praeterea duximus iniungendum, quod, nisi probaverint, quod W.[29]) parochianus prioris, qui fuit[30]) interfectus in campis, apud ipsos elegerit sepulturam, universa, quae ipsius intuitu receperunt[31]), priori restituant memorato; alioquin quartam partem solummodo restituere teneantur. Pro illis vero[32]),

---

Cap. VI. 68) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 69) *Ravennen.:* C. H. — *F. decano et magistro M.* (*R.:* Ms. A.) *Remensi* (Ms. B.: *Remin.*): Comp. II. — 70) *Laud.:* Comp. II. Ms. A. — *Lauden.:* Aug. — *Laudun.:* Ms. B. — 71) *eccl. S.* (*beati:* Ms. A.) *Martin:* Comp. II. — 72) abest a C. I.. — *sep. . . . Vinc.:* desid. in Comp. II. Ms. B. — 73) *Laudon.:* C. R. 1. — *Lud.:* Comp. II. Ms. A. — *Lugdunen.:* Aug. — *Laudun.:* Ms. B., C. I.. — 74) *ad ecclesiam suam:* Comp. II. — 75) *ita est:* C. H. — *inveniatis:* Comp. II. Aug. — *inveneris:* Ms. B. — 76) *monere curetis* (*procures:* Ms. B.) *et auctoritate nostra districte compellere, ut ossa praefatae mulieris et filii praedicti* (*iam dicti:* Ms. A. B.) *R. et* (abest a Ms. B.) *beneficia:* Comp. II. — 77) *ipsorum:* ib. — 78) *similia:* C. H. — *similia non praesumant:* C. R., Comp. II.

Cap. VII. 79) Restitutum ex App. L. 63., Comp. I. h. t. c. 7. — 80) *Urbanus III. ep. Floren.:* Comp. I. Ms., App. — add.: *P. C. Literas:* Comp. I. — cf. c. 3. de conl. leps. IV. 8. — 81) *debet:* Cont., Böhm. — 82) *sit differentia:* App. — 83) *et in utroque casu:* Comp. I. — 83*) *fil. suos:* Comp. I. Ms. — 84) *decrevimus:* C. H.

Cap. VIII. 85) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. ult. — 86) *Id.* (i. e. *Urbanus III.*) *praep. et canonicis Faventinis:* Comp. I. — 87) *quarta vobis in testamentis portio reservetur:* Comp. I.

Cap. IX. 88) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 375., Comp. II. h. t. c. 3. — 89) *Coelestinus III. abbati et conventui Sarum* (?) *in II. tom. Reg.:* Luc. — 90) *voluistis:* C. H. — 91) *de iust.:* Luc., Comp. II. Ms. B. — *de ultima:* Ms. A. mendose. — 92) *debet:* Comp. II. Ms. B. — 93) *ipsam:* Luc. — *aliam iust.:* Comp. II. Ms. A. — cf. c. 1. supra eod. — 94) *aliquando:* Luc., Comp. II. — 95) *in tert.:* Luc. — 96) *medietatem:* Luc., Comp. II. Ms. A. — cf. c. 2. supra eod. — 97) cf. supra c. 7. — 98) *censente:* Coll. citt. — 99) abest a Comp. II. Aug. — 100) *ait:* ead. Ms. A. — 1) *abundat:* ib. — 2) *et sec.:* Luc. — 3) *secundum:* C. R. 1. — 4) *tertia aut quarta parte:* Luc. — 5) abest a Comp. II. Ms. B., C. R. II. — 6) *bonorum vel loc.:* Comp. II. Ms. A. — 7) *diversitate:* Luc.

Cap. X. 8) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 88. — 9) *ep. Claromontensi et abb. Mauzinensi et mag. Simoni archipresb. de Hermenco Claromont. dioeces.:* Reg. — 10) *Fernandi:* Comp. III. Ms. — 11) abest a Comp. III. — 12) omitt. Comp. III., Reg. — 13) *suos admittunt ad ecclesiastica sacramenta, et tam excommunicatos quam interdictos, et quosdam alios, videlicet Willelmum de Mazeriis, Willelmum Brettuzer, Ioannem Handiner, Durant. de Lacor, et duos pueros, filium scilicet Willelmi de Mazeriis et filium Ioannis de Ventador, infra annos legitimos constitutos:* Reg., eodem fere modo Comp. III. Ms., si nominum diversitates exceperis, quas recensere operae pretium non duximus. — Comp. III. Aug. nomina illa fere omnia omisit, leg. enim: *W. de Mazeriis et fil. I. de Ventador.* — 14) *intra:* Cont., Böhm. — 15) *privilegiis:* C. H. — 16) abest a Reg. — 17) *fidei commissa quoque ultima:* Comp. III., Reg. — 18) *recipere:* C. R. 1. — 19) *ad subs.:* C. R. 2. — 20) *super his* omitt. Comp. III., Reg. — 21) *reliquit:* Reg. — 22) abest a Comp. III. — 23) *quinque:* Comp. III., Reg. — 24) omitt. Comp. III. — 25) *prioris:* Comp. III., Reg. — 26) *nisi:* Cont., Böhm. — 27) *commissi:* Comp. III., Reg. — 28) add.: *eisdem:* Comp. III. — 29) *W.:* C. R. 2. I. H. — *V.:* C. R. 1. — *W. Gaustafall.:* Comp. III. Aug. — *W. Guastafall.:* Ms. — *Willelmus Gustasall.:* Reg. — seq.: *par. pr.:* omitt. Comp. III., Reg. — 30) *fuerat:* C. H. — 31) *receperint:* Böhm. — 32) *pro filio W. de Maceriis et filio W. de Ventador:* Comp. III. — *pro filio vero Willelmi de Mazeriis et filio Ioannis de Ventador:* Reg.

quos constat infra annos legitimos decessisse, *'eisdem iniunximus, ut'* quae sepulturae eorum gratia receperunt restituant universa. *'Quocirca etc. Dat. Ferentini II. Id. Iun. Ao. IX.'* [1206.]

CAP. XI.[33])

Casualiter mortuus privari non debet ecclesiastica sepultura.

Idem *Archiepiscopo Turonensi.*

Ex parte parentum M.[34]) *'quondam iuvenculae'* nobis[35]) est intimatum, quod, quum *'in crepusculo noctis'* nobilis vir *'N.'* dominus I.[36]) de insula Butardi[37]) *'dioeceseos Turonensis'* eidem *'iuvenculae'* posuisset insidias, *'volens eam opprimere,'* quam sollicitaverat saepe de stupro, et ipsa gartionibus[38]), qui eam rapere nitebantur, super quendam pontem occurreret[39]), tandem *'ipsa'* fugiens manus illorum, in amnem de ponte cadens[40]), fuit casu submersa. *'Ipsa vero extracta de amne, dubitaverunt capellani eiusdem loci corpus tradere sepulturae, et tu etiam requisitus duxisti super hoc responsum apostolicum requirendum.'* Quocirca *'fraternitati tuae per apostolica scripta'* mandamus, quatenus, quum illa *'iuvencula'* non sponte praecipitaverit se de ponte, sed, *'fugiens manus illorum, qui eam,'* sicut superius est expressum, *'rapere nitebantur,'* casu ceciderit[41]), corpus eius tradi facias ecclesiasticae sepulturae, praesertim quum ex honesta causa fugisse noscatur, et ei communicabatur viventi communicandum sit iam defunctae. *'Dat. ap. S. Petr. IV. Non. Mart. Pontif. nostr. Ao. IX.'* [1206.]

CAP. XII.[42])

Si ossa excommunicatorum sunt sepulta in ecclesiastico coemeterio, et discerni possunt, debent exhumari et proiici; alias secus.

Idem *Nidrosiensi*[43]) *Archiepiscopo.*

Sacris est canonibus institutum, *'et utentium consuetudine approbatum,'* ut quibus non communicavimus[44]) vivis non communicemus defunctis, et ut careant ecclesiastica sepultura qui prius erant[45]) ab ecclesiastica unitate praecisi, nec in articulo mortis ecclesiae reconciliati fuerint.[46]) Unde[47]), si contingat interdum, quod vel excommunicatorum corpora per violentiam aliquorum, vel alio[48]) casu in coemeterio ecclesiastico tumulentur, si ab aliorum corporibus discerni poterunt, exhumari debent et procul ab ecclesiastica sepultura iactari. Quodsi discerni non poterunt, expedire non credimus, ut cum excommunicatorum ossibus corpora extumulentur[49]) fidelium, quum, licet non obsit iustis sepultura nulla vel vilis, impiis tamen[50]) celebris vel speciosa[51]) non prosit. *'Distinguimus etc.* [*cf. c. 5. de his, quae vi I. 40.*]*'*

CAP. XIII.[52])

Terra coemeteriata pro sepultura fodienda vendi non debet.

Innocentius III.[53]) *Episcopo Magalonensi.*[54])

Abolendae consuetudinis, *'immo abominabilis corruptelae'* perversitas[55]) apud montem Pessulanum, ut dicitur, inolevit, ut *'videlicet'* decedentibus non prius permittatur effodi sepultura, quam pro terra, in qua sepeliendi sunt, certum pretium[56]) ecclesiae persolvatur. *'Quia igitur id longe est a regula pietatis et ab ecclesiae honestate, praesentium tibi auctoritate'* Mandamus, quatenus, quum loci dioecesanus exsistas, inhibeas[57]) clericis, ne quicquam omnino[58]) praesumant exigere hac de causa, *'iniungens laicis, ut laudabilem consuetudinem, erga Dei ecclesiam pia devotione fidelium introductam, observent etc.'*

CAP. XIV.

Excommunicatus, qui per suum presbyterum fuit absolutus in morte, in coemeterio sepeliri debet, et ad satisfaciendum coguntur heredes.

Gregorius IX. *Episcopo N.*[59])

Parochiano tuo, qui excommunicatus pro manifestis excessibus, videlicet homicidio, incendio, violenta manuum iniectione in personas ecclesiasticas, ecclesiarum[60]) violatione vel incestu fuit, dum ageret in extremis, per presbyterum suum iuxta formam ecclesiae absolutus, non debent coemeterium et alia ecclesiae suffragia denegari, sed eius heredes et propinqui, ad quos bona pervenerunt ipsius, ut pro eodem satisfaciant, censura sunt ecclesiastica compellendi.

TITULUS XXIX.

DE PAROCHIIS, ET ALIENIS PAROCHIANIS.

CAP. I.[1])

Inter episcopum substitutum episcopo haeretico, et ipsum episcopum haereticum reversum et ex dispensatione receptum, dividitur episcopatus modo hic expresso.

Ex concilio Africano.

Si episcopus ex Donatistis[2]) ad catholicam unitatem est conversus, aequaliter inter se dividant ea, quae sic inventae fuerint, ubi[3]) ambae partes fuerint[4]), id est, ut alia loca ad illum, alia ad alium[5]) pertineant, ita, ut ille dividat, qui amplius temporis in episcopatu habet, et minor eligat. Quodsi forte unus fuerit locus, *'ad eum pertineat, cui vicinior invenitur. Quod si ambabus cathedris aequaliter vicinus est,'* ad eum pertineat, quem plebs elegerit[6]). Sed si[7]) *'forte'* antiqui catholici suum *'episcopum'* voluerint, et illi suum, qui ex Donatistis[8]) conversi sunt, plurimorum[9]) voluntas paucioribus praeferatur. Si autem partes aequales sunt, maioris temporis episcopo deputetur[10]). Si autem ita plurima loca inveniuntur, in quibus ambae partes fuerint[11]), ut non possint aequaliter dividi, velut si in[12]) impari numero fuerint, distributis[13]) *'eis'* locis, qui parem habent numerum, quicunque locus[14]) remanserit[15]), hoc[16]) in eo servetur, quod[17]) dictum est, quum de uno loco superius tractaretur.

CAP. II.[18])

Presbyteri parochiales dominicis diebus et festivis parochianos alienos ad missam admittere non debent, si ex contemptu ad eorum ecclesiam accedunt.

Ex concilio Manetensi.[19])

Ut dominicis[20]) vel festivis diebus presbyteri, antequam missam[21]) celebrent, plebem interrogent, si alterius parochianus in ecclesia sit, qui proprio contempto presbytero ibi velit missam audire, quem si invenerint[22]), statim ab ecclesia abiiciant.[23])

CAP. III.[24])

Episcopus parochianum alterius sine ipsius licentia ordinare non potest, nec eum aliter iudicare.

Hadrianus Papa.

Nullus episcopus alterius parochianum iudicare praesumat, *'retinere, aut ordinare absque eius voluntate vel iudicare, quia, sicut irrita erit eius ordinatio, ita et diiudicatio, quoniam censemus nullum alterius iudicis, nisi sui, sententia teneri.'* Nam qui eum ordinare non potuit[25]), nec iudicare *'aliquatenus'* potest[26]).

Cap. XI. 33) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 12. — Comp. III. h. t. c. 2. — 34) *Mechna:* Comp. III. Ms. — *Nnethae:* Aug. — *Nivethna:* Reg. — 35) *nostris auribus:* Comp. III., Reg. — 36) omitt. ib. — 37) abest a C. R. 1. t. — *Hurtadi:* Comp. III. Ms. — *Ruc ardi:* Aug., C. R. 2. — *Brucardi:* Reg. — 38) *garcionibus:* Comp. III. Aug. — *garsionibus:* Rae. — 39) *occurrerit:* Reg. — 40) *cecidit et:* Comp. III., Reg. — 41) *cecidit:* Comp. III. Aug. — *deciderit:* Böhm.

Cap. XII. 42) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 43) *Udion.:* C. R. 2. — *Indrosien.:* Comp. III. Aug. — leg. *Nidrosiensi (Drontheim*°*)* cum Comp. III. Ms. — 44) *communicamus:* C. R. 2. L. — cf. c. 1. C. XXIV. qu. 2. — 45) omitt. C. H., Comp. III. — 46) *fuerunt:* C. R. 2. L. — 47) *Verum:* Comp. III. Ms. — 48) *aliquo:* C. H. — 49) *exhumentur:* C. R. 1. — 50) *ita:* C. H. — 51) *pretiosa:* C. R. L.

Cap. XIII. 52) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 53) *Honorius III.:* C. R. L., Comp. V. — 54) *Mogolon.:* C. H. — *Magalen.:* Cant. — 55) *vitium:* Comp. V. — 56) *praemium:* C. H. — 57) *prohibens:* C. R. 2. — 58) abest a C. R. 1.

Cap. XIV. 59) *Namoren.:* C. R. 1. *(Namurcensi?)* — 60) *ecclesiae:* C. H.

TIT. XXIX. Cap. I. 1) Restitutum ex conc. Afr. ap. Dionys. c. 118. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) add.: *a schismaticis:* C. H. — 3) *nisi:* Comp. I. Aug. — 4) *fuerunt:* Comp. I., conc. — 5) *illum:* ib. — 6) *plures elegerint:* Comp. I. Aug. — 7) *Et si:* C. H. — *quod si:* Comp. I., conc. — 8) *ex Donati parte:* ib. — 9) *plurium:* conc. — 10) *deputantur:* Comp. I. Ms. — *deputentur:* Aug. — 11) *fuerunt:* C. L. H., Comp. I., conc. — 12) abest a Comp. I. et conc. — 13) *distributi:* Comp. I. Ms. — 14) abest a C. R. 2. — 15) *permanserit:* Comp. I. Aug. — 16) omitt. C. H. — 17) *quod superius dict. est, quum . . . loco tract.:* Comp. I., conc.

Cap. II. 18) c. 1. conc. Nannet. hab. c. A. 895. — Reg. I. 61., Burch. II. 92., Iv. Decr. II. 122., Comp. I. h. t. c. 2. — 19) *Navent.:* C. R. 1. — *Mauten.:* C. R. 2. — *Naveren.:* C. L. — *Manetan.:* C. H. — *Nanneten.:* Coll. citt. — 20) *In dom. vel festis dieb.:* Comp. I. Aug. — *Ut domin. vel (et: conc.) festis dieb.:* Reg., Burch., Iv., conc. — 21) *missae:* C. R. 1., Reg., Burch., Iv., Comp. I. Ms., conc. — 22) *invenerit:* Iv., Comp. I. — 23) *abiicint:* Comp. I. Ms. — *abiicient:* Böhm. — *eiiciant:* Reg., Burch., Iv., Comp. I. Aug., conc.

Cap. III. 24) Restitutum ex c. 26. inter Capp. Hadriani, quae dicuntur. — Burch. II. 30., Ivo Decr. VI. 140., Comp. I. h. t. c. 3. — 25) *poterit:* C. H. — 26) *potuit:* Comp. I. Aug. — *poterit:* Cap.

CAP. IV.[27])

Fines parochiarum, de quibus constat, vel finibus cohaerentia, praescribi non possunt.

Urbanus III.[28])

Super eo vero, quod apud vos[29]) intelleximus dubitatum[30]), an[31]) quod de finibus et his[32]), quae finibus cohaerent[33]), non praescribendis[34]) statutum per canones esse dignoscitur, sit in parochiarum limitibus, sicut in provincialibus[35]), admittendum, '*illud vobis*' respondemus[36]), quod bene videtur in utroque servandum, si '*provinciarum*' fines legitima probatione vel alias indubitata fide constiterit[37]) ecclesiastica ordinatione statutos.

CAP. V.[38])

Si parochianus seu dioecesanus domicilium transfert, primus praelatus in eo iura episcopalia seu dioecesana sibi non vendicat; decimae tamen praediales illius parochiae sibi debentur, nisi alteri debeantur ex consuetudine.

Coelestinus III.[39])

Significavit nobis '*venerabilis frater noster*' Aconensis[40]) episcopus, quod, quum post recuperationem Acconensis civitatis ad habitandum[41]) in ea se quam plurimi[42]) contulissent[43]), qui ante generalem occupationem terrae sanctae in[44]) aliis civitatibus regni Hierosolymitani '*perpetuam*' elegerant mansionem, '*et in ea residentiam fecerint aliquantam, et adhuc etiam resident in eadem, praelati praedictarum civitatum eos ad solvendum sibi iura ecclesiastica compellunt. Quia vero transgredi non debemus terminos a patribus constitutos, aut falcem in messem mittere alienam,*' Fraternitati tuae[45]) '*per apostolica scripta*' mandamus, qualenus praedictorum locorum praelatos, ut sibi nullam in praedictos Aconenses[46]) habitatores iurisdictionem usurpent, nec ab eis temporalia exigant, quibus spiritualia non ministrant, '*monitione praemissa*' districtione, qua convenit, compellatis ita '*tamen*,' quod, si de agris in eorum parochia constitutis fructus percipiunt[47]), et in ultramarinis partibus ratione praediorum[48]) decimae persolvuntur[49]), deinceps eis[50]) ipsas '*decimas*' cum integritate persolvant, dicto vero Aconensi[51]) tanquam dioecesano suo cogantur de ceteris respondere. '*Quod si non omnes etc. Dat. Lat. X. Kal. Ian.*' [1199.]

TITULUS XXX.

DE DECIMIS, PRIMITIIS[1]) ET OBLATIONIBUS.

CAP. I.

Exprimit quatuor genera decimarum, quae ex veteri lege debebantur.

Hieronymus *super Ezechielem.*[2])

Decimam partem omnium frugum[3]) Leviticae[4]) tribui populus[5]) ex lege debebat[6]). Rursus ex ipsis decimis Levitae, hoc est inferiorum ministrorum gradus, decimas dabant sacerdotibus. Erant quoque et aliae decimae, quas unusquisque de populo[7]) Israel in suis horreis separabat, ut comederet eas, quum iret in templum in urbe Hierusalem, et in vestibulo templi sacerdotes et Levitas ad convivium invitaret[8]). Erant autem et aliae '*decimae*,' quas pauperibus recondebant. At vero primitiae[9]), quas de frugibus[10]) offerebant[11]), non erant speciali nomine diffinitae, sed offerentium arbitrio derelictae. Traditionem[12]) quoque accepimus Hebraeorum[13]), non lege praeceptam, sed arbitrio magistrorum[14]) inolitam, quod[15]) qui plurimum, quadragesimam partem dabant sacerdotibus, qui[16]) minimum, sexagesimam[17]); inter[18]) quadragesimam[19]) et sexagesimam licebat quodcunque voluissent offerre[20]). Quod igitur[21]) in Pentateucho dubium derelictum est, hic specialiter diffinitur[22]) propter sacerdotum avaritiam, ne amplius[23]) a populo exigant[24]) in primitiis offerendis, '*id est, ut sexagesima pars offeratur eorum, quae gignuntur a terra etc.*'

CAP. II.[25])

Non potest congrue summari propter varietatem lecturarum.

Paschalis II.[26])

Novum genus exactionis est, ut clerici a clericis '*frugum*' decimas '*vel animalium*' exigant, quum[27]) nusquam in lege Domini hoc legamus[28]). Non[29]) enim Levitae a Levitis decimas accepisse '*vel extorsisse*' leguntur. Illi profecto clerici[30]), qui a clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt, '*laborum suorum*' decimas eis debent.

CAP. III.[31])

Compositio super decimis non tollitur per privilegium sequens, si de illa mentionem non facit.

Hadrianus IV. *Vigornensi*[32]) *et Herfordensi Episcopis.*

Ex multiplici conquestione[33]) V.[34]) presbyteri '*de Cretona*' accepimus, quod, '*quum ecclesiam de Cretona triginta annis et eo amplius pacifice possedisset, monachi de Brueria decimas universas, quas de terris cultis eadem ecclesia a prima fundatione sui semper percipere consuevit, infra hoc quadriennium sibi et ecclesiae penitus subtraxerunt,*' quum inter abbatem de Brudéia[35]) '*W. nomine,*' de consensu totius conventus, et praedictum presbyterum '*viginti annis et eo amplius elapsis*' talis[36]) intercessrit conventio scripto monachorum authentico roborata, quod monachi '*iam*' dicto presbytero et ecclesiae suae '*in integrum*' de blado[37]) et universis leguminibus, quamdiu viveret, decimas[38]) persolverent[39]), exceptis minutis decimis, quas idem presbyter[40]) '*ob exaltationem ecclesiae monachorum*' quietas[41]) clamavit; '*quumque conventio temporibus trium abbatum praescripti loci servata fuisset,*' idem abbas[42]), '*ad praesentiam nostram accedens,*' a nobis privilegium[43]) obtinuit, '*in quo monasterio suo indultum est,*' ut de laboribus, quos[44]) propriis manibus aut[45]) sumptibus excolunt[46]), nulli decimas solvere[47]) tenerentur[48]). '*Qui quidem, reversus ad propria, tantum apud Henricum regem illustrem Angliae favorem invenit, quod rex totam terram istius villae, in qua ecclesia praefati presbyteri sita est, monasterio ipsius in perpetuam eleemosynam contulit, qua facta praedictus abbas, universis totius villae colonis expulsis, totam terram praedictae parochiae excolens propriis sumptibus, ecclesiae debitos reditus subtraxit.*' Unde quia non fuit nostrae intentionis per[49]) '*praedictum*' privilegium nostrum[50]) conventioni derogare[51]) praedictae[52]), '*fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus[53]), quatenus[54]) '*utraque parte ante vos convocata rei veritatem plenius inquiratis, et, si inter praedecessorem memorati abbatis et praenominatum presbyterum consensu monachorum talis conventio facta fuerit, et per annum servata, eandem*' abbatem et monachos, ut

Cap. IV. 27) Restitutum ex App. XXXVIII. ult., Comp. I. h. t. c. 4. — 28) *de Novo loco et de Viget (Virgert:* Ms. — *Turgum:* App.) *prioribus:* App., Comp. I. — add.: *P. C. Prout:* Comp. I. — *cf. c. 4. de dol.* II. 14. — 29) *nos:* C. L. — 30) *intelligimus dubitari:* C. H. — 31) abest a C. L. — 32) *et de his:* ib. — 33) *adhaerent:* C. R. 1. — 34) *praescribendi:* App. — 35) *provinciis:* C. H. — 36) *duximus respondendum:* App., Comp. I. — 37) *constitit:* Cont., Böhm.

Cap. V. 38) Restitutum ex Innoc. III. Reg. sp. Bal. I. 516. — Comp. II. h. t. c. un. — 39) *Clemens III.:* Comp. II. Aug. — *Innoc. III.* (cuius esse exinde etiam colligi patet, quod a Rainerio I. 5·4. est receptum) *Sidoniensi, Berytensi et Bibliensi epp.:* Reg. — 40) *Aconitan.:* Comp. II. Aug. — *Acconen.:* Res. per tot. — 41) *inhabitandum:* Reg. — 42) *quidam:* ib. — 43) *cont. vel constitissent:* C. R. 2. — *recepissent:* C. H. — 44) *et in:* Comp. II. Aug. — 45) *vobis:* Comp. II., Reg. — 46) *Acon. loci:* Comp. II. Ms. A. — 47) *perceperint:* Comp. II. Aug. — 48) *praedictorum:* Reg. — 49) *persolvuntur:* Comp. II. Ms. A. B. — 50) *eas:* Böhm. — *de ipsis eas:* Reg. — 51) *episcopo Ac.:* Comp. II. Ms. A.

TIT. XXX. 1) *et prim. et obl.:* C. L. — *prim. et aliis obl.:* C. H. —

Cap. I. 2) cf. Hieron. Comm. in Ezech. XLVI. — Comp. II. h. t. c. 1. — 3) *fructuum:* Comp. II. Ms. B. — 4) *Levitae:* ead. Ms. A. — 5) *plebs:* C. H. — 6) *debebant:* Comp. II. Ms. A. — 7) *populis:* Ms. B. — 8) *invitarent:* ib. — 9) *primitiva, quae ... diffinita ... derelicta:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 10) *fructibus:* Comp. II. Ms. B. — 11) *afferebant:* Comp. II. — 12) *Traditionemque:* ead. — 13) *Iudaeorum:* Comp. II. Ms. A. — 14) *maiorum:* ead. Ms. B. — 15) *qui quidem:* Ms. A. — 16) *quum:* Ms. B. — 17) abest a C. H. — 18) *et intra:* Comp. II. Aug. — 19) add.: *ergo:* Ms. B. — 20) *offerri:* Comp. II. — 21) *enim:* C. R. 1. — *autem:* C. H. — 22) *diffinitum est:* C. L. — 23) *plus:* C. H. — 24) *exigatur:* Comp. II. Ms. A.

Cap. II. 25) Restitutum ex App. XIII. 16., Lips. XXIII. 7., Cass. XXXV. 8., Comp. I. h. t. c. 7. — 26) *Pasch. III.:* C. L. — 27) omitt. Lips., Comp. I. — *Nunquam enim:* App., Cass. — 28) *praecipi legimus aut permitti:* Coll. citt. — 29) *Nec:* App. — 30) *cler. solvere laborum suorum decimas debent, qui etc.:* ead.

Cap. III. 31) Restitutum ex App. XIII. 11., Lips. XXIII. 16., Cass. XXXV. 12., Comp. I. h. t. c. 17. — 32) *Vigornien.:* C. R. L. — *Alex. III. Wing. et Herefor. epp.:* Lips. — *Alex. III. Vigurdefordensi epp.:* Cass. — *Idem (i. e. Hadrianus) Wigur. ep. et Herfor. ep.:* Comp. I. Aug. — *Id. Wigur. et Herford. epp.:* Ms. — *Idem Wigornensi et Herefurden. epp.:* App. — 33) *questione:* C. H., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 34) *W.:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — *Willelmi:* Comp. I. Aug. — 35) *Bruderia:* C. L. — *Bruenn:* Cass. — *Bruelia:* Lips. — *Bueria:* App. — *Breveria:* Aug. — leg.: *Brueria.* — 36) *talis* (abest a Comp. I. Ms.) *intercessisse* (*intervenisse:* App.) *dicatur conventio.* Coll. citt. — 37) *blando:* Lips., Cass. — 38) omitt. App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 39) *deberent persolvere:* Coll. citt. — 40) abest a C. R. 2. — 41) *mon. donavit:* Lips., Cass. — 42) *abb. illius* (*eiusdem:* Cass.) *loci:* Coll. citt. — 43) *scriptum priv.:* App. — 44) *laborationibus, quas:* C. R. 1. — 45) *et:* App. — *aut sumpt.:* omitt. C. R. 1. — 46) *excolit:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 47) *persolvere:* Cass. — 48) *tenetur:* Comp. I. Ms. — *teneretur:* Aug. — *teneantur:* App., Lips., Cass. — 49) omitt. Cass. — 50) abest a Lips. — 51) *derogari:* Cass., Comp. I. — 52) *praescriptae:* Cass., Lips., Comp. I. — 53) *mand. atque praecipimus:* Comp. I. — 54) *ut:* C. H.

eandem conventionem '*vel compositionem*' non obstante dicto[55]) privilegio, nisi[56]), '*quod non credimus,*' de '*transactione*' ipsa[57]) contineatur[58]) in eo[59]), inviolabiliter teneant et observent, vel exinde secum[60]) pacifice conveniant, '*et secundum formam compositionis reditus ipsi integre solvant, occasione et*' appellatione postposita[61]), '*auctoritate nostra moneatis et districtius*' compellatis. '*Si autem uterque vestrum etc.*'

CAP. IV.[62])

Monachi tenentur solvere decimas praediales de praediis noviter cultis, de quibus decimae prius solvebantur.

Idem *Thomae*[63]) *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Commissum nobis[64]) '*a Deo dispensationis officium admonet et hortatur multipliciter, ut universis Christi fidelibus vel ecclesiis debeamus utiliter providere, atque integra illis iura sua nos oportet atque illibata servare.*' Pervenit '*quidem*' ad nos, quod monachi de Bosse[65]) ecclesiae sanctae Mariae, in cuius parochia commorantur, decimas ex integro non persolvunt[66]), '*et eas reddere contradicunt.*' Ea propter '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus eos[67]), ut '*ipsas*' decimas '*et*' de terris[68]) cultis, in quibus olim domus constructae fuerant, praefatae ecclesiae cum ea[69]) integritate persolvant, qua[70]) prius, quam in eadem parochia[71]) morarentur, solebant persolvi, '*sine appellationis obstaculo nostra auctoritate cum omni districtione*' compellas[72]). Et[73]) sicut etiam[74]) de pascuis[75]) olim decimae persolvebantur[76]), ita nunc de eisdem[77]), ad frugum fertilitatem[78]) translatis[79]), decimas volumus absque deminutione persolvi.

CAP. V.[80])

Per excommunicationem compellitur quis ad solvendas decimas de molendinis et aliis hic contentis et cap. seqq. Hoc dicit cum sequ.

Alexander III. *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Pervenit ad nos, '*quod, quum parochiani vestri decimas bonorum suorum consueverint ecclesiis, quibus debentur, cum integritate persolvere, nunc tamen laudabili consuetudine praetermissa quidam ex ipsis de lana et foeno et proventibus molendinorum et piscariarum ipsis ecclesiis subtrahere non verentur. Quoniam igitur institutioni divinae manifestius obviant, qui decimas ipsis ecclesiis non persolverint, fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' Mandamus, quatenus parochianos vestros monere curetis, et, si opus fuerit, sub excommunicationis districtione[81]) compellere[82]), ut de proventibus molendinorum '*et*' piscariarum[83]), '*et*' foeno et lana[84]) decimas ecclesiis, quibus debentur, '*omni occasione cessante,*' cum integritate persolvant.

CAP. VI.[85])

Summatum est cum praecedenti, et declara ut in praecedenti dictum est.

Idem *Vintoniensi*[86]) *Episcopo.*

Nuncios '*et literas tuae fraternitatis ea, qua decuit, benignitate recepimus, et petitiones tuas, quoad licuit, curavimus exaudire, sicut illius personae, quam pura in Domino et ferventi caritate diligimus, et cuius commodis et profectibus intendere volumus diligenter. Quum igitur ad officium tuum spectent ea, in quibus praecepti nostri desideras auctoritate muniri, tanto in his debuisti facilius exaudiri, quanto ipsam eorum specialius salutem respiciunt, de quibus in extremo iudicio redditurus es rationem. Inde est, quod fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' Mandamus, quatenus parochianos[87]) tuos de apibus et de omni fructu decimas persolvere ecclesiastica districtione compellas.

CAP. VII.[88])

Decima fructuum statim, quum collecti sunt, solvi debet non deductis expensis.

Idem *Exoniensi Episcopo.*[89])

Quum homines de Hortona[90]) '*secundum generalem Anglicanae ecclesiae consuetudinem*' de frugibus '*suis in auctumno,*' IX. partibus sibi retentis[91]), decimam[92]) ecclesiae '*sancti Michaelis,*' cuius parochiani sunt, sine deminutione solvere teneantur, et[93]), antequam id faciant, servientibus et[94]) mercenariis suis de frugibus non decimatis debita totius anni pro servitio suo impendant[95]), tunc demum[96]) de residuo decimam persolventes, '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*sub anathematis districtione*' eos[97]) cogatis[98]), ut decimam[99]) '*tam de frugibus quam de nutrimentis animalium suorum sine fraude et diminutione aliqua in auctumno, sicut moris est,*' statim fructibus[100]) collectis, '*et aliis temporibus, prout debentur,*' persolvant, atque[1]) de subtractis et retentis dignam satisfactionem exhibere procurent.[2])

CAP. VIII.[3])

Privilegiati super decimis non solvendis, de iis praediis, quae ab aliis conducunt, decimam solvere tenentur.

Idem *Monachis de Neuclen.*[4])

Dilecti filii abbas et fratres[5]) sanctae Crucis sua[6]) nobis[7]) conquestione[8]) monstrarunt[9]), quod praedia, unde[10]) decimas et in magna parte sustentationem[11]) consueverunt habere, a plerisque laicis[12]) conduxistis et recepistis ad firmam. Unde, quoniam iidem fratres ex hoc gravantur '*immoderate et*' enormiter, nec fuit intentionis nostrae aut[13]) antecessorum nostrorum[14]), ut de possessionibus, quas conduxistis[15]), decimas non solvatis[16]), '*universitati vestrae praecipiendo*' mandamus, quatenus[17]) '*eisdem fratribus*' de praediis, quae[18]) conduxistis in parochiis suis, de quibus consueverunt[19]) decimas percipere, plenarie solvatis[20]) eisdem, vel cum ipsis '*tam pacifice et*' amicabiliter componatis[21]), '*quod nulla inter vos debeat scandali materia suscitari, et eos videamini ultra, quam vobis indultum est, manus extendere.*'

CAP. IX.[22])

Revocatur privilegium, si ex post facto incipit enormiter nocivum esse.

Idem *Abbati et Fratribus Dolun.*[23])

Suggestum est '*nobis*' ex parte vestra[24]), quod abbas et fratres monasterii[25]) de Ursin.[26]) decimas a[27]) vobis auferre conantur,

---

Cap. III. 55) omitt. Coll. citt. — 56) abest a Cass. — 57) *illa:* App. — 58) *contineatur:* Böhm. — 59) *in eodem privilegio:* Coll. citt. — 60) abest a Comp. I. Aug. — 61) *cessante:* Coll. citt.

Cap. IV. 62) Restitutum ex App. XIII. 12., Lips. XXIII. 17., Cass. XXXV. 13., Comp. I. h. t. c. 18. — 63) *B. Cant.:* Comp. I. Aug. — *bo. Thomae:* Cass. — *beato Thomae Cant. etc.:* Lips. — 64) abest a C. R. 1. — 65) *Bosesie:* Cass. — *Boxle:* App., Comp. I. — *Busle:* Lips. — seq.: *ecclesiae:* omitt. Aug. — 66) *persolvecant:* Cass. — *persolvant:* App., Lips. — 67) *praedictos monachos:* Coll. citt. — 68) *de ipsis cultis:* App., Lips., Comp. I. — *de ips. cultibus:* Cass. — 69) omitt. App. — 70) *quoniam:* ib. — 71) *ecclesia:* App., Lips., Comp. I. — omitt. Cass. — 72) omitt. App., Comp. I. — 73) abest a Coll. citt. — 74) omitt. App. — 75) *spoliis:* Lips. — 76) *solvebantur:* C. R. 1., H., Coll. citt. — 77) *eis:* Lips. — 78) *sterilitatem:* ib. — 79) *transartis:* Cass.

Cap. V. 80) Restitutum ex App. IV. 2., Lips. XXII. 1., Cass. XXXIV. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 81) *sententia districte:* Lips. — 82) *compellatis:* App. — 83) *piscatoriorum:* Comp. I. — 84) *et de foen. et de lan.:* App.

Cap. VI. 85) Restitutum ex App. IV. 3., Lips. XXII. 3., Cass. XXXIV. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 86) *Wigorniensi:* Cass. — 87) *comites, quam barones, nec non et milites, et omnes alios de parochia tua moneas propensius et inducas, et (ut: App.) app. cess. ecclesiastica districtione compellas, ut decimas ecclesiis matricibus de (cum: Cass.) suis bonis omnibus (suis dominiis: Lips., Cass. — de suis divitiis: App.) cum omni (communi: Aug.) integritate persolvant. Praeterea parochianos tuos (vestros: Lips., Cass.) de foeno, equitio (equino, aquario: Cass.), pomis, (et: App.) piris (et: ib.) apibus et de (omitt. ib.) omni fructu decimas solvere ecclesiastica districtione, app. cess. constringas (App.: compellas):* Coll. citt.

Cap. VII. 88) Restitutum ex App. IV. 4., Lips. XXII. 6., Cass. XXXIV. 3., Comp. I. h. t. c. 4. — 89) *Rymmensi et Wing. epp.:* App. — *Exoniensi et Wing. epp.* — *Exoniensi et Wigorn. ep.:* Cass. — *Exon. et Wigor. epp.:* Comp. I. Aug. — 90) *Orlona:* C. R. 2. — *Hortonen.:* Cont. — *Ortona:* Comp. I. Aug. — *Hortone:* Ms. — *Hurtona:* Cass. — *Arehona:* Lips. — 91) *detentis:* C. R. 2. — 92) *decimas:* Coll. citt. — 93) *antequam eidem* (omitt. Aug.) *ecclesiae decimas ad eam spectantes (pertinentes:* Cass.) *persolvant:* — 94) abest a C. H. — 95) *impendunt:* Coll. citt. — 96) *et tunc deinde:* App. — 97) *illos:* Lips., Cass., Comp. I. — 98) *cogat:* Cass. — *compellatis:* App. — 99) *decimas:* C. R. 1., Coll. citt. — 100) *frugibus:* App., Lips., Comp. I. — verb.: *statim . . . temp.:* omitt. App. — 1) omitt. Cass. — 2) *exerceant:* Cass. — *exhibeant.* App., Lips., Comp. I.

Cap. VIII. 3) Restitutum ex App. XIII. 2., Lips. XXIII. 2., Cass. XXXV. 2., Comp. I. h. t. c. 6. — 4) omitt. App. — *Neuclan:* Böhm. — *Neblosa:* Lips. — *Neobla:* Cass. — *Neub.:* Comp. I. Aug. — *Nevolo:* Ms. — (leg.: *Neubothle?*) — 5) *monachi:* Cass. — 6) *transmissa:* Coll. citt. — 7) abest a C. R. 1. L. — 8) *questione:* Lips., Comp. I. — 9) *demonstraverunt:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 10) *ex quibus:* Cass. — *de quibus:* App. — *de quibus dec. solebant percipere et ex magna etc.:* Lips. — 11) *sustentationes:* Cass. — 12) *a pler. laic.* omitt. App., Cass., Comp. I. — 13) *nec:* C. R. 1. H., Cass. — *nostr. aut:* omitt. App. — 14) *vestrorum:* Cass. — 15) *conduxitis:* C. R. 1. H., Coll. citt. — 16) *non debeatis (deberetis:* App.) *persolvere:* Coll. citt. — 17) *ut:* Cass. — 18) *quaecunque* App. — add.: *a laicis:* C. R. 2. — 19) *consuevistis:* App. — 20) *persolvatis:* C. L., Coll. citt. — seq. *eisd.:* omitt. eaed. — 21) *conveniatis:* eaed.

Cap. IX. 22) Restitutum ex App. XIII. 4., Lips. XXIII. 9., Cass. XXXV. 5., Comp. I. h. t. c. 9. — 23) inscr. omitt. App. — *Dolen.:* C. R. 2. — *Deolen.:* C. L. — *Dolor.:* Comp. I. Ms. — *de Loreagensi:* Cass. — *de Loreagia:* Lips., Comp. I. Aug. — 24) *tua:* App. — 25) omitt. App. — 26) *Visrin.:* C. R. 1. — *Nysion.:* Cass. — *Ursion:* C. R. 2., Comp. I. — *Ursion.:* Lips. — *Ursitum:* App. — 27) *a:* omitt. Cass. — *a vobis:* absunt a Lips. et App.

°*et alia damna et gravamina vobis irrogare non cessant. Quia vero non decet honestatem sive religionem monasticam litibus et contentionibus intendere,*° Discretioni vestrae[28]) °*per apostolica scripta*° mandamus[29]), °*consulimus et hortamur,*° quatenus cum praedicto abbate et fratribus super ipsis decimis °*et aliis, unde inter vos est controversia, pacifice*° componatis[30]), °*ne pro huiusmodi contentionibus fama vestrae religionis valeat denigrari.*° Nam quando Romana ecclesia ordini vestro privilegia de decimis dederat[31]), ita erant rarae[32]) °*et pauperrimae*° abbatiae[33]) vestri ordinis, quod exinde nulli poterat de iure scandalum suboriri[34]); sed nunc °*per gratiam Dei*° in tantum augmentatae sunt ac possessionibus ditatae, quod multi viri ecclesiastici de vobis[35]) apud nos querelam saepe proponunt.[36])

CAP. X.[37])

Cistercienses, templarii et hospitalarii decimam praediorum suorum, quae propriis manibus aut sumptibus excolunt, solvere non tenentur; alii vero religiosi non solvunt decimas de hortis et nutrimentis animalium, nec de novalibus, quae propriis manibus ac sumptibus excolunt.

Idem *Terracanensi Archiepiscopo.*[38])

Ex parte tua[39]) ad nos noveris pervenisse, quod albi monachi et nigri, et quidam alii religiosi °*viri*° ecclesias[40]) tuae iurisdictionis reditibus[41]) decimarum, occasione privilegiorum, quae sibi Romana indulsit[42]) ecclesia, spoliare[43]) praesumunt. Sane nolumus te[44]) latere, quod °*sanctae memoriae*° praedecessores nostri fere omnibus religiosis decimas laborum suorum concesserant[45]). Sed °*bonae memoriae*° praedecessor noster Hadrianus solis fratribus Cisterciensis ordinis, et templariis et hospitalariis decimas laborum suorum, quos[46]) propriis manibus vel sumptibus colunt, indulsit; ceteris vero[47]), ut de novalibus suis, quae propriis manibus vel[48]) sumptibus excolunt, et de nutrimentis animalium suorum[49]), et de hortis suis decimas non persolvant, °*concessit;*° quem sumus super his imitati. Quare hi[50]), quibus hoc[51]) indultum est, hac occasione decimas de aliis rebus ecclesiae suae[52]) non °*debent, nec*° possunt subtrahere, vel[53]) sibi aliquid ulterius vendicare.

CAP. XI.[54])

Privilegium super decimis laborum non extenditur ad terras, quae aliis traduntur excolendae.

Idem.[55])

Licet de benignitate sedis apostolicae sit vobis indultum, ut de laboribus °*vestris,*° quos propriis manibus vel sumptibus colitis, nemini decimas solvere teneamini; propter hoc tamen non est licitum vobis, °*cuilibet*° decimas de terris vestris[56]) subtrahere, quas aliis traditis excolendas[57]). °*Relatum est siquidem auribus nostris, quod, etc.*°

CAP. XII.[58])

Privilegium super decimis laborum etiam ea, quae non sunt novalia, comprehendit.

Idem.[59])

Ad audientiam nostram °*noveritis pervenisse, quod quidam vestrum a dilectis filiis nostris abbate et fratribus de Pipennella, qui sunt Cisterciensis ordinis, de laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, decimas exigere et extorquere conantur,*° illud[60]) privilegii capitulum °*apostolicae sedis*° prava interpretatione °*ac malitiosa*° pervertentes, quo[61]) Cisterciensibus[62]) indulgetur, ne de[63]) laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, aliquis decimas ab eis exigat[64]). Asserunt °*enim,*° quod pro laboribus novalia intelligi debent. °*Unde quoniam fratres praescripti ordinis benignitate apostolica fovere volumus, et, ne ullus contra eos materiam habeat malignandi, vel ipsos contra iustitiam molestandi quamlibet, attentius providere: fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*° Mandamus, quatenus[65]) non permittatis hoc[66]) fieri. Nam, si intelligeremus tantummodo[66*]) de novalibus, ubi ponimus[67]) de laboribus, de novalibus poneremus, °*sicut in privilegiis quorundam aliorum ponimus.*°

CAP. XIII.[68])

Decimae novalium debentur ecclesiae, in cuius parochia surgunt; si vero non sunt in certa parochia, debentur dioecesano; qui potest sibi retinere, vel alteri ecclesiae concedere.

Idem *Brixiensi*[69]) *Episcopo.*

Quoniam a nobis sollicitudo tua requisivit[70]), quid de decimis novalium tuae dioecesis[71]) tibi sit statuendum, °*tuae fraternitati significatione praesentium*° respondemus, ut, si terrae °*illae,*° quae arabiles sunt[72]), infra[73]) certam alicuius ecclesiae parochiam fuerint, °*tu*° decimas earum, tua parte retenta, eidem ecclesiae facias assignari; alioquin ipsas[74]) secundum discretionem a Deo tibi datam alii ecclesiae deputare, vel ad opus tuum poteris retinere[75]), °*ita quidem, quod, si quis in his contraire praesumpserit, tu eum ecclesiastica censura usque ad dignam satisfactionem percellas etc.*°

CAP. XIV.[76])

Decimae possunt exigi.

Idem *Remensi*[77]) *Archiepiscopo.*

Parochianos °*vero tuos ad solvendas decimas ecclesiis, quibus eas debent, ecclesiastica debes severitate compellere; quia,*° Quum decimae non ab homine[78]), sed ab ipso Domino[79]) sint[80]) institutae, quasi debitum[81]) exigi possunt.

CAP. XV.[82])

Decima laica iure hereditario concedi non potest.

Idem *Ambianensi*[83]) *Episcopo.*

Ad haec[84]) donationem decimae, quam abbas sancti S.[85]) de Monstraii[86]) cuidam laico[87]) concessit per[88]) successionem tenendam, quoniam[89]) sanctuarium Dei[90]) iure hereditario[91]) possideri non debet, °*in irritum penitus revoces et*° viribus carere decernas, et laicum, nisi decimam ipsam ipsi[92]) ecclesiae libere °*et absolute*° resignaverit[93]), vinculo excommunicationis adstringas.

CAP. XVI.[94])

Iudaei cogantur praediales decimas solvere, aut praedia dimittere.

Idem *Marsiliensi*[95]) *Episcopo.*

De terris °*vero,*° quas Iudaei colunt, tuae[96]) prudentiae respondemus[97]), ut eos ad decimas persolvendas, vel °*ad*° possessiones

---

Cap. IX. 28) *discr. v.:* omitt. C. H. — 29) *monendo:* App. — 30) *conveniatis:* Coll. citt. — 31) *dedit:* C. H. — *indulsit:* Lips. — 32) *solae decimae:* Cass. mendose. — 33) *domus:* Lips. — *ecclesiae:* Comp. I. Ms. — *domus vestrae:* App., Lips. — *abb. v. ord.:* omitt. Comp. I. Aug. — 34) *exoriri:* C. H. — 35) *de fratribus vestris* (Lips.: *nostris*): Lips., Comp. I. — *de confratribus vestr.:* Cass. — *de confinibus vestris:* App. — 36) *deponunt:* ib.

Cap. X. 37) Restitutum ex App. XIII. 5., Lips. XXIII. 10., Cass. XXXV. 6., Comp. I. h. t. c. 10. — 38) *episcopo:* Comp. I. Aug. — *Tracien. ep.:* Ms. — *Trecensi ep.:* App., Lips., Cass. — 39) *tuae fraternitatis ad nos etc.:* Cass. — *tuae frat. ad audientiam nostram:* App., Lips., Comp. I. — 40) *ecclesiam:* C. H. — 41) *et red.:* Cass. — 42) *indulserit:* Comp. I. Aug. — 43) *exspoliare:* Lips. — 44) *tuam prudentiam:* Coll. citt. — 45) *concesserunt:* Cass., Lips., Comp. I. Ms. — 46) *quas:* C. H. — verb.: *quos ... col.:* omitt. Coll. citt. — 47) add.: *tantum:* Comp. I. Aug. — 48) *et:* Coll. citt. — 49) omitt. App. — 50) *Quia ii:* Comp. I. Aug. — *Quatenus hi:* App. — 51) *quibus indultae sunt decimae de novalibus suis et de nutrimentis suorum animalium et de hortis suis:* Coll. citt. — 52) *tuae:* C. H. — 53) *et:* ib.

Cap. XI. 54) Restitutum ex App. XIII. 6., Lips. XXIII. 11., Cass. XXXV. 7., Comp. I. h. t. c. 11. — 55) *Id. et fratribus Ramensis eccl.:* App. — leg.: *abbati et fr. Ramesensis (?) eccl.* — 56) *illis:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 57) *ad colendum:* App.

Cap. XII. 58) Restitutum ex App. XIII. 8., Lips. XXIII. 13., Cass. XXXV. 9., Comp. I. h. t. c. 13. — 59) *Conventrensi ep. et officialibus eius:* App. — 60) add.: *autem:* Lips., Cass. — 61) *quod:* Cass. — 62) *eisdem fratribus:* Coll. citt. — 63) *ne de iisdem:* Cass.] *labor. aut sumptibus, quos propriis manibus excolunt:* Lips., Cass., Comp. I. — 64) *exigere audeat* (App.: *valeat*): Coll. citt. — 65) *quatenus a praedictis (praescriptis:* App.) *fratribus de laboribus suis, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, nullatenus decimas exigatis, nec a parochialibus (parochianis:* App.) *vestris exigi permittatis, vel qualibet modo extorqueri:* Coll. citt. — 66) *haec:* C. H. — 66*) *tantum intelligeremus:* Comp. I. — *tantum intellexissemus:* App., Lips., Cass. — 67) *posuimus:* C. R. 1.

Cap. XIII. 68) Restitutum ex App. L. 40., Lips. XXII. 2., Comp. I. h. t. c. 25. — 69) *Brisiensi:* Lips. — 70) *requirit:* C. R. L., Comp. I. — 71) *dioec. statuendum fuerit:* App., Lips. — 72) *fiunt:* ib. — 73) *inter:* C. H. — *intra:* Cont., Böhm. — 74) *ipsa:* Cont., Böhm. — 75) *detinere:* C. H. — *tenere:* Coll. citt.

Cap. XIV. 76) Restitutum ex App. XXVI. 21., Lips. XI. 17., Cass. XXI. 25., Comp. I. h. t. c. 26. — 77) *inscr.* omitt. App. (*Andrensi:* App. Ms.) — *Rem. ep.:* Lips. — *Remensi ep.:* Cass., Comp. I. Aug. — add.: *P. C. De diacono:* Comp. I. — cf. c. 1. Qui cler. vel vov. IV. 6. — 78) *hominibus:* Cont., Böhm. — 79) *Deo:* App. — 80) *sunt:* Lips. — 81) *debita:* C. H.

Cap. XV. 82) Restitutum ex App. L. 29., Comp. I. h. t. c. 27. — 83) *Abian. ep.:* Comp. I. Ms. — *Ambianen. ep.:* Aug. — *Idem in eodem* (i. e. XII. libr. Reg.), *Ambianensi ep.:* App. — add.: *P. C. Quod ad eadem:* Comp. I. — cf. c. 2. de frig. IV. 15. — 84) *hoc:* C. L. H. — add.: *quoniam:* App. — 85) *Salvii:* App., Böhm. — *Salucii:* Gonzal. — 86) *Monstralis:* C. L. — *Monastiis:* C. H. — *Mostracum.:* Comp. I. Aug. — *Mostarol.:* Ms. — *Musterol.:* App. — leg.: *Monstrolio,* (*Monstreuil.*) — 87) *loco:* Cont. — 88) *iure hereditario:* App. — 89) *quum ... debent:* ib. — 90) *de:* Böhm. — 91) omitt. App. — 92) *eccl. S. Salvii* (*Sal.:* Comp. I. Ms.): Coll. citt. — 93) *restituat:* App.

Cap. XVI. 94) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 28. — 95) *Massiliensi ep. P. C. Quia super his:* Comp. I. — cf. c. 4. de Iud. V. 6. — 96) *huc tuae:* C. H. — 97) *duximus respondendum:* Comp. I.

penitus renunciandas cum omni districtione[98]) compellas, ne forte occasione illa ecclesiae valeant[99]) suo iure fraudari.

CAP. XVII.[100])

Decimae vel oblationes ecclesiae laicis concedi non possunt, et praelatus contra faciens est puniendus.

Idem.

Quamvis sit[1]) grave nimis et divini[2]) dignum animadversione iudicii habeatur, quod laici quidam quod sacerdotum est in[3]) ecclesiasticis rebus usurpant[4]): maiorem tamen incurrunt[5]) formidinem °*ac dolorem*,° quod[6]) fomitem sui erroris dicuntur[7]) in ipso[8]) clero aliquoties invenire, dum quidam °*fratrum et coepiscoporum nostrorum aliorumque*° praelatorum ecclesiae decimas[9]) et ecclesias °*ipsas*° disponere eis indulgent, et eos in devia mortis impellunt, qui praedicatione eorum[10]) ad viam vitae[11]) fuerant revocandi. °*De quibus dicit Dominus per Prophetam: „Peccata populi mei comedunt, et ad iniquitatem provocant animas eorum.“ Unde*° Statuimus, ut, si quis alicui laico in saeculo remanenti ecclesiam, decimam oblationemque[12]) concesserit, a statu suo, sicut[13]) arbor, quae inutiliter terram occupat, succidatur, et, donec emendet[14]), dolore suae iaceat ruinae prostratus.

CAP. XVIII.[15])

Statur consuetudini, an colonus solvat decimam ecclesiae, in cuius parochia sita sunt praedia, an ecclesiae, ubi audit divina et percipit ecclesiastica sacramenta.

Idem.[16])

Quum sint homines in parochia unius ecclesiae, sicut asseris, qui terras in alia parochia[17]) excolunt: tua discretio nos consuluit, cui ecclesiae de terris illis decimas solvere debeant, °*an ei, in cuius parochia sint constituti, an illi, in qua divina audiunt et alia ecclesiastica percipiunt sacramenta.*° Sane, °*quum huiusmodi quaestio temporibus praedecessorum nostrorum saepius mota fuerit, nec ab aliquo terminata, aliis intuitu territorii, aliis personarum obtutu asserentibus debere persolvi,*° non est nobis[18]) facile super hoc certum[19]) dare responsum, quum auctoritates sanctorum Patrum etiam[20]) sint diversae. Et ideo in huiusmodi dubitatione[21]) ad consuetudinem duximus recurrendum, et attendendum etiam, si illae ecclesiae in uno sint vel in diversis episcopatibus constitutae; quia difficile nimis videtur, ut una ecclesia in[22]) episcopatu alterius recipiat decimas, quum ex hoc episcopatuum fines confundi non immerito viderentur.[23]) °*Illud autem etc.* [*cf. c.* 8. *de praescr. II.* 26.]°

CAP. XIX.[24])

Non potest laicus transferre decimam in alium laicum, etiamsi cum titulo illam possideat. H. d. cum gloss.

Ex concilio Lateranensi.

Prohibemus °*insuper*,° ne laici, decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios laicos[25]) possint aliquo modo[26]) transferre. Si quis vero receperit, et ecclesiae non reddiderit[27]), Christiana[28]) sepultura privetur.

CAP. XX.[29])

Decima personalis debetur ecclesiae, ubi quis percipit sacramenta, licet alibi lucrum contigerit; in praediali vero statur consuetudini, si in aliena parochia colonus praedium coluit.

Lucius III. *Strigoniensi*[30]) *Archiepiscopo.*

Ad apostolicae sedis regimen, °*licet immeriti, dignatione divina vocati, omnibus sumus ecclesiae filiis debitores, et pro scientiae nostrae modo respondere cogimur consultationibus singulorum.*° Intelleximus °*autem ex literis tuis*,° quod quaedam consuetudo in Hungaria inolevit, ut multitudo populi plerumque de parochia unius episcopi in dioecesim alterius transferatur. In qua licet per multa tempora moram traxerit[31]), uterque tamen episcoporum, tam is, cuius parochiam reliquerunt[32]), quam is, cuius parochiani sunt[33]) facti, decimationem[34]) requirit, °*et eos, nisi ad voluntatem ipsius solvant, interdicto supponit, unde invidiae et plurimae contentiones oriuntur.*° Ideoque tua nos duxit fraternitas consulendos, cui potius decimae sint reddendae. Noveris igitur[35]), quod, °*si de artificio, vel negotiatione et agricultura, quam infra terminos parochiae, in quo moratur, exercet, vel aliis huiusmodi decimae solvantur,*° aequum est[36]), ut illi ecclesiae decimae personales reddantur ab eis, in qua ecclesiastica percipiant[37]) sacramenta. °*Apostolus enim dicit: „Si vobis seminavimus spiritualia etc.“*° Decimas[38]) vero messium vel fructuum arborum, si coluerint in alia parochia, quam in ea, in qua habitant, quoniam a diversis diversa consuetudo tenetur, tu eligas in hoc casu quod per consuetudinem diu obtentam ibidem noveris[39]) observatum.

CAP. XXI.[40])

De omni fructu praedii solvendae sunt decimae.

Clemens III.[41])

Ex parte °*dilectorum filiorum nostrorum*° canonicorum ecclesiae tuae nobis est querela proposita, quod quidam agricultores, quum simul vel °*in*° diversis temporibus anni in eodem horto vel agro diversa semina sparserint[42]), non nisi de unius illorum seminum fructibus decimas illi[43]) persolvunt[44]), *quidam etiam decimas de agrorum proventibus non curant exsolvere, nisi quibusdam prius deductis expensis, quas faciunt pro illis ad horreum vel ad aream deportandis. Quia igitur per hoc canonicis ipsis et ecclesiae Dei non modica irrogatur iniuria, quum Levitis absque expensis decimas sit iniunctum persolvi,*° Mandamus, quatenus[45]), °*inquisita diligentius veritate*,° si noveris, rem taliter se habere, agricultores illos, ut de omnibus praediorum fructibus, °*nullis subtractis expensis, sed integras potius*° decimas °*et*° absque diminutione persolvant, ecclesiastica[46]) censura °*omni contradictione et appellatione cessante*° compellas, °*et auctoritate nostra districte inhibeas, ne talia de cetero aliqua cupiditate seu praesumptione attentent. Dat. Laterani An. III.*°

CAP. XXII.[47])

Decimae praediales solvendae sunt expensis non deductis.

Coelestinus III.[48])

Non est in potestate hominum, quum plantant arbores vel aliqua semina terrae mandant, °*quid eis satio vel plantatio sit reddditura, quum iuxta verbum Apostoli, ad literam exponendum, neque qui plantat bene aliquid faciat, neque qui rigat, sed Deus, qui tribuit incrementum. Audivimus autem, quod quidam vestrum de vineis, olivetis, cannamellis et frugibus non nisi primo deductis expensis seminum laboris et agricolturae decimas curant ecclesiis exhibere.*° Re vera, sicut sancti Patres in suis tradiderunt scripturis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, °*et*° negotiatione[49]), de ipsa etiam militia, °*et*° de venatione, et de omnibus bonis decimae sunt ministris ecclesiae tribuendae; ita[50]) °*etiam*,° ut, qui[51]) de his eas solvere neglexerint, ecclesiastica districtione debeant percelli.[52]) °*Praeterea si quis Domino decimas non dederit, quae sunt tributa egentium animarum, et ex de-*

Cap. XVI. 98) *discretione*: C. R. 1. — 99) *ecclesia valeat*: ib.

Cap. XVII. 100) Restitutum ex c. 2. conc. Turon. (hab. A. 1163.) — App. XXVI. 8, Comp. II. h. t. c. 2. — 1) omitt. conc. — 2) *divina dign. anim. habentur*: App. — 3) *de*: ib., conc. — *et in*: Bohm. — 4) *usurpent*: App. — 5) *incurrit*: C. R. 1. — *metuunt*: App. — *mai. id incutit*: conc. — add.: *inde*: Comp. II. Ms. — 6) *qui*: App. — 7) *dicunt*: C. R. 1. — 8) abest a C. H. — 9) *decimas eis et ecclesiarum dispensationes* (App.: *dispositiones*): conc., App. — *decim. et eccl. dispositiones*: Comp. II. Ms. A. — 10) *ipsorum*: conc. — 11) *veritatis et vitae*: C. R. 1. — 12) *oblationemve*: conc. — *ecclesiam vel decimas conc.*: App. — 13) *tanquam*: App., conc. — 14) *se emendet, lapsum suum deflens, subiaceat dolore prostratus*: conc.

Cap. XVIII. 15) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 16) *Maxiliensi ep.*: Comp. II. Ms. B. — *Macellinensi*: Ms. A. — *Massiliensi*: Comp. II. Aug. — 17) add.: *alterius*: ib. — 18) *vobis*: Comp. II. Ms. A. — 19) desid. ib. — 20) abest a C. R. 2. L. H. — 21) *quaestione . . . credimus*: Comp. II. Ms. A. — 22) *in uno*: Comp. II. Ms. B. — 23) *videantur*: Comp. II. Ms. A. B.

Cap. XIX. 24) c. 14. conc. Lat. III. (hab. A 1179.) — Lips. 9., Cass. XII. 19., Comp. I. h. t. c. 23. — 25) abest a Lips. — 26) add.: *sine sui episcopi consensu*: ead. — 27) *tradiderit*: App. — 28) *ecclesiastica*: C. H.

Cap. XX. 29) Restitutum ex App. I. 39., Comp. I. h. t. c. 29. — 30) *Strigon. episcopo*: Comp. I. — 31) *habuerint*: App. — *habuerit*: Comp. I. — 32) *parochia relinquitur*: Comp. I. Aug. — *a cuius parochia recesserunt*: App. — 33) *sint*: Comp. I. Aug. — *in cuius parochia commorantur*: App. — 34) *eorum decimas exigit*: ib. — 35) *ergo*: ib. — 36) *aequum est, ut illi ecclesiae reddantur, in qua ille, qui reddit, per totum anni circulum audit divina* (*missam audivit*: App., in qua rell. desider.) *et ecclesiastica percipit*: Coll. vill. — 37) *recipiunt*: C. II. — 38) *Super decimis vero messium vel fructibus arborum, si coluerint in alia parochia, quam in ea, in qua habitant, quoniam a diversis diversa consuetudo tenetur, certum aliquid non duximus respondendum. Tu vero eligas in hoc casu, ex quo vel nullum, vel minus onus scandalum generari*: Comp. I. — 39) *inveneris*: C. L.

Cap. XXI. 40) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 375., Comp. II. h. t. c. 5. — 41) *Coelestinus III.*: Comp. II. — *Coel. III. Biterensi* (leg.: *Biterrensi, Beziers*) *ep. in secundo tomo Reg.*: Luc. — 42) *sumpserint, non tamen de illor.*: ead. — 43) *illis*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *eis*: Luc. — 44) *exsolvunt*: ead. — 45) *qualiter*: ead. — 46) *per cens. ecclesiasticam*: Luc., Comp. II.

Cap. XXII. 47) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 386, — Comp. II. h. t. c. 4. — 48) *Alex. III.*: C. R. 1. — *Idem* (*Clem. III.*) *fidelibus in Viennensi* (leg.: *Viennensi*) *provincia constitutis*: Luc. — 49) *negotio*: Comp. II. — 50) *et sit*: Comp. II. Ms. B — 51) *qui his solv.*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *qui hos s.*: Ms. A., Luc. — 52) *compelli*: Comp. II. Ms. B., Luc.

bita requiruntur ad decimam partem, ut docet Augustinus, revocari mereatur.° Volumus ergo[53]) et districte praecipimus, quatenus[54]), antequam ullas[55]) deductis de °*cunctis vestris*° bonis praedictis[56]) expensas, °*salvis privilegiis Romanae ecclesiae*° decimas ecclesiis, ad quas pertinent, cum integritate debita[57]) persolvatis.

CAP. XXIII.[58])

De reditibus molendini ad ventum solvendae sunt decimae.

Idem.

Ex transmissa querela °*Bertrandi Dolensis archidiaconi*° rectoris ecclesiae de N. intelleximus, °*quod, quum M. miles molendinum quoddam ad ventum in terra quadam infra fines parochiae suae, de cuius terrae proventibus decimas solebat ecclesia percipere memorata, construxit, de ipsius molendini obventionibus decimas ei solvere contradicens, in salutis suae periculum detinere una veretur.*° Quia °*igitur*° fidelis homo de omnibus, quae licite potest acquirere, °*sine diminutione*° decimas erogare tenetur: °*discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus H.[59]) militem ad solutionem decimarum de his[60]), quae de °*praedicto*° molendino ad ventum[61]) proveniunt, sine diminutione aliqua °*per censuram ecclesiasticam sublato appellationis obstaculo*° compellatis.

CAP. XXIV.[62])

Locator vel conductor possessionum tenentur ad decimas, nisi se immunes ostendunt.

Innocentius III. *Pistoriensi Episcopo.*

A nobis tua fraternitas requisivit, °*utrum ab illis decimas exigere debeas, qui possessiones dant vel recipiunt ad affictum, quum alii se conentur per alias excusare, quo minus cogantur ad decimas persolvendas.*° Quum igitur quilibet decimas solvere teneatur, nisi a praestatione ipsarum specialiter sit exemptus, fraternitati tuae taliter respondemus[63]), quod a dantibus et recipientibus possessiones ad firmam[64]) de fructibus, quos percipiunt, decimae sunt solvendae, nisi ab eis °*aliquid*° ostendatur, quare ab huiusmodi sint immunes. °*Cum clericis etc.* [*cf. c. 9. de cohab. cler. III.* 2.] *Dat. Lat. XII. Kal. Dec.*° [1199.]

CAP. XXV.[65])

Imperialis concessio sub quacunque forma a solutione decimarum eximere non potest. — (Nec occasione etc.:) *Decimae novalium non pertinent ad laicum, qui decimas habet in feudum.* H. d.

Idem *Vercellensi Episcopo.*

Tua *(Et infra:* [°*cf. c. prox. seq.*°]) Porro[66]) quum laicis nulla sit de spiritualibus concedendi vel disponendi °*attributa*° facultas, imperialis concessio, quantumcunque generaliter fiat, neminem potest a solutione decimarum eximere, quae divina constitutione debentur. Nec occasione decimationis antiquae, licet in feudum decimae[67]) sint concessae, sunt decimae novalium usurpandae, quum in talibus non sit extendenda licentia, sed potius restringenda. °*Quoniam igitur etc.* [*cf. c. prox. seq.*]°

CAP. XXVI.[68])

Sine deductione seminis et sumptuum debent dominus et colonus decimam solvere, et non cui voluerint ecclesiae vel pauperibus, sed ecclesiae, cui debentur, nec ob hoc excusantur propter malitiam clericorum.

Idem *eidem.*

Tua nobis fraternitas intimavit, quod quidam laici °*tuae dioecesis, et alii plures episcopatuum adiacentium,*° decimas ecclesiis et clericis tuis perversis machinationibus subtrahere moliantur, °*et conceptae perversitatis audaciam non curant satisfactione debita emendare.*° Quidam enim ex eis semen et sumptus, qui fiunt[69]) in agricultura, dicunt primitus deducendos, et de residuo impendendam °*esse*° decimam asseverant. Alii vero de portione fructuum, quam a colonis accipiunt[70]), partem decimae separantes, eam capellis suis, aut aliis clericis °*seu ecclesiis,*° aut etiam pauperibus conferunt, vel in usus alios pro sua voluntate convertunt. Nonnulli etiam[71]) vitam clericorum tanquam abominabilem detestantes, decimas eis ob hoc subtrahere non verentur. °*Quidam insuper asserentes, se possessiones et omnia iura sua cum omni onere et districtu per imperialem concessionem adeptos, decimas sub huiusmodi generalitate detinere praesumunt. Occasione praeterea veteris decimationis, quam asserunt sibi concessam, aliqui decimas novalium sibi non metuunt usurpare.*° Verum, si ad Deum[72]), a quo cuncta bona procedunt, assertores huiusmodi debitum respectum haberent, ius ecclesiasticum diminuere non contenderent, nec[73]) decimas, quae tributa sunt egentium animarum, praesumerent detinere. Quum enim Deus, cuius est terra, et plenitudo eius, orbis terrarum, et universi[74]), qui habitant in eo[75]), deterioris conditionis esse non debeat, quam dominus temporalis, cuius statutum °*debitum*° de terris, quas exhibet aliis excolendas, non quidem deductis sumptibus aut semine separato, necessario[76]) cum integritate persolvitur: nimis[77]) profecto videtur iniquum, si decimas, quas Deus in signum universalis dominii sibi reddi praecepit[78]), suas esse decimas et primitias asseverans, occasione praemissa vel excogitata magis fraude diminui °*forte*° valeant[79]), quum[80]) Deo debita sit solutio decimarum in tantum, ut ad eas[81]) clericis exhibendas, quibus eas ipse pro suo cultu concessit, laici, si moniti reddere[82]) °*forte*° noluerint, ecclesiastica sunt[83]) districtione cogendi[84]). Et quum de cunctis omnino proventibus decimae sint reddendae, sicut colonus de parte fructuum, quae sibi remanet[85]) ratione[86]) culturae, sic et dominus de portione, quam percipit ratione terrae, decimam reddere sine diminutione tenetur. Praetextu vero nequitiae clericorum nequeunt eas °*aliis,*° nisi quibus ex mandato divino debentur, pro suo arbitrio[87]) erogare, quum nulli sit licitum aliena cuiquam concedere praeter domini voluntatem, °*quanquam per sollicitudinem officii pastoralis clerici sint a sua nequitia coercendi.* (*Et infra:* [*cf. c. prox. anteced.*°]) Quoniam igitur pati nolumus, °*nec debemus,*° ut ecclesiarum et clericorum iura praesumptione qualibet minuantur, °*fraternitati tuae auctoritate praesentium*° mandamus[88]), quatenus omnes, qui ratione personarum aut etiam praediorum decimas ecclesiis et clericis tuae dioecesis exhibere tenentur, ad eas cum integritate reddendas, appellatione remota[89]), °*auctoritate apostolica per excommunicationis vel interdicti sententiam*° compellas[90]). °*Praeterea, ut clericos tuae dioecesis etc.*°

CAP. XXVII.[91])

Privilegium super decimis non solvendis, ecclesiasticae personae concessum, novalia comprehendit. H. d. secundum intellectum, qui placet Panorm.

Idem *Abbati sanctae Columbae*[92]) *Senonensis.*

Ex parte tua °*fuit postulatum a nobis, quod, quum tibi de laboribus tuarum parochiarum, sicut asseris, sit indultum decimas cum integritate percipere, tibi vellemus misericorditer indulgere, ut de terris, quae infra parochias tuas rediguntur noviter ad culturam, de indulgentia nostra exigendi decimas facultatem haberes.*° Quum °*igitur*° tibi[93]) quod maius est sit concessum, ut videlicet decimas de laboribus terrae parochiarum tuarum cum integritate[94]) percipias, de novalibus eas exigere satis potes; quia, ubi maius °*tibi*° conceditur, minus °*etiam in hoc casu*° concessum esse videtur. °*Dat. Rom. ap. S. Petr. IX. Id. Mart. Pont. nostr. Ao. IX.*° [1206.]

Cap. XXII. 53) *igitur:* Luc. — 54) *quod:* C. R. 1. — 55) omitt. C. R. L. H., Coll. citt. — 56) *collectis:* Coll. citt. — 57) abest a C. R. 1.

Cap. XXIII. 58) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 7. — 59) *praedictum:* Comp. II. — 60) *de obventionibus:* ead. — 61) *ad vent.:* omitt. ead.

Cap. XXIV. 62) Restitutum (quatenus opus fuit) ex Reg. Bal. II. 229. — Comp. III. h. t. c. 1. — 63) *duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 64) *ad fictum:* C. R. 1. L. — *ad affictum:* Comp. III. Aug., Reg.

Cap. XXV. 65) Restitutum ex Reg. Bal. II. 242. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 66) verb.: *Porro . . . fac.:* omitt. Comp. IV. — 67) *dec. sint:* omitt. Reg.

Cap. XXVI. 68) Restitutum ex Reg. l. c. — Comp. III. h. t. c. 2. — 69) *fuerint:* Reg. — 70) *recipiunt:* C. R. 1., Comp. III. Aug. — 71) abest a Comp. III. et Reg. — 72) *eum:* ib. — 73) *ut:* C. L. — 74) *universi:* ib. — 75) *ea:* C. R. 2. H. L., Comp. III., Reg. — 76) *necessarium esse dignoscitur* (*dignoscatur:* Comp. III. Ms.) *cum integritate persolvi:* Comp. III., Reg. — 77) *minus:* Comp. III. Aug. oper. mend. — 78) *praecepit:* ib., Cont., Böhm. — 79) *valerent:* Reg. — 80) *quumque:* Comp. III., Reg., Böhm. — 81) *eas decimas:* Comp. III. Aug. — 82) *redd. et solvere:* C. L. — abest a C. R., Comp. III., Reg. — 83) *sint:* Reg. — 84) sequuntur in Reg., Comp. III. et ap. Böhm., quae infra posita sunt *Praetextu nequitiae . . . , coercendi.* — 85) *remanent:* C. H. — 86) *de rat.:* Comp. III. — 87) *pro suae voluntatis arbitrio:* Comp. III., Reg. — 88) *indulgemus:* ib. — 89) *sublato app. obstaculo:* ib. — 90) *compellendi liberam habeas facultatem:* ib.

Cap. XXVII. 91) Restitutum ex Reg. Bregu. IX. 17. — Comp. III. h. t. c. 3. — 92) *Columbanae:* C. L., Comp. III. — 93) *si minus est tibi concessum, videlicet quod:* Reg. — 94) *cum int.:* omitt. Comp. III., Reg.

CAP. XXVIII.[95])

Negotiator de lucro decimam solvit, deductis expensis, quas facit de pecunia decimata; expensae vero, quae fiunt pro habendis fructibus, non deducuntur, et de fructibus solvitur decima, etiam non deductis expensis, factis pro re restauranda.

Idem *Heliensi Episcopo.*

Pastoralis officii (*Et infra:* [*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*]) Explicari '*praeterea*' postulasti, utrum quis possit de molendinis et piscariis necessarias expensas deducere prius, quam solvat decimas ex eisdem, sicut est in negotiatione concessum. Ad quod '*sine praeiudicio melioris sententiae*' respondemus, quod, licet circa res acquisitas vel factas de pecunia decimata, quum ipsae venduntur, credamus deducendas expensas, et de residuo quasi de lucro decimas persolvendas, ut, si vendatur domus, ager, vinea, clibanus, molendinum, grex aut quaelibet merces, expensas tamen, quae fiunt pro[96]) fructibus percipiendis, ex illis, de quibus fructus[97]) proveniunt, non credimus deducendas, etiamsi fuerint decimatae; quoniam salva decima fructus efficiuntur eorum, qui faciunt ipsas expensas. Fructus autem ipsos alienari posse, non credimus, nisi cum onere decimarum. Nec pro restaurando detrimento quarumlibet rerum, ex quibus decimae persolvuntur, credimus deducendas expensas[98]) de proventibus decimandis, quia penes dominum res permanent restauratae, ut si pars aliqua moriatur armenti, deterioretur vinea, portio mercis depereat, vel totus clibanus destruatur. '*Quaesivisti etc.* [*cf. c. 8. de fide instr. II. 22.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*' [1204.]

CAP. XXIX.[99])

Qui praescribit decimam in aliena parochia, si ibi inveniunt novalia, ipsorum decimas non habebit.

Idem.[100])

Quum contingat interdum '*etiam*' in tua dioecesi (*Et infra:* [*cf. c. 28. de iurei. II. 24.*] *Praeterea requisisti, quum aliqua praedia, de quibus ecclesiis aut personis ecclesiasticis decimae solvebantur, ad fratres Cisterciensis ordinis donationis vel emptionis vel alio titulo devolvuntur, an iidem fratres de talibus praediis ipsis ecclesiis vel personis decimas solvere teneantur. Super quo tibi tale damus responsum, quod, quum praedictis fratribus a sede apostolica sit indultum, ut de laboribus suis, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, decimas nulli prorsus persolvere teneantur, de praediis taliter acquisitis ecclesiis vel personis ecclesiasticis decimas solvere non tenentur; dummodo propriis manibus eorum aut sumptibus excolantur.*' Quum '*autem*' in quibusdam parochiis ad quasdam ecclesias vel personas ecclesiasticas ab antiquo pertineat perceptio decimarum, et[1]) de novo fiant novalia in eisdem: quaeris a nobis, ad quem[2]) huiusmodi novalium decima incipiat pertinere. Unde inquisitioni tuae taliter[3]) respondemus, quod, quum perceptio decimarum ad parochiales ecclesias de iure communi pertineat, decimae '*quoque*' novalium, quae fiunt[4]) in parochiis earundem[5]), ad ipsas procul dubio pertinere noscuntur, nisi ab his[6]), qui alias[7]) percipiunt decimas, rationabilis causa ostendatur, per quam appareat[8]), novalium ad eos decimas pertinere.

CAP. XXX.[9])

Decima omnium fructuum praedii debetur ei, qui decimas ibi praescripsit; sed ad aliud praedium praescriptio non extenditur.

Idem *Episcopo Belvacensi.*[10])

Quum in tua dioecesi quaedam monasteria et conventuales ecclesiae in multis parochiis maiores decimas percipiant et minutas, '*et*' de quibusdam fructibus, annuatim perceptis, non fuerunt[11]) decimae persolutae, '*quae tamen modo persolvuntur, quaesivisti per sedem apostolicam edoceri, utrum decimae fructuum praedictorum ad parochiales ecclesias, quae nec maiores percipiunt nec minutas, an ad monasteria et illas ecclesias conventuales, quae decimas alias percipiunt ab antiquo, debeant pertinere. Ad quod sic*' Respondemus[12]), quod, si fructus praedicti de illa[13]) terra proveniunt[14]), de qua monasteria vel conventuales ecclesiae aliquos percipiebant ratione decimarum proventus, eis proculdubio decimae fructuum debentur[15]) eorum[16]), quum ipsa terra illa ab antiquo fuerit decimalis, et non debeat una eademque ecclesia[17]) diverso iure censeri; alioquin parochialibus ecclesiis exsolvantur[18]), ad quas de iure communi spectat perceptio decimarum. '*Sane quia contingit etc.* [*cf. c. 27. de spons. IV. 1.*] *Dat. Lat. IV. Kal. Nov. Pont. nostr. Ao. XV.*' [1212.]

CAP. XXXI.[19])

Laici ecclesias vel decimas donare non possunt, etiamsi sunt reges, nec ex eorum titulo praestatur causa praescribendi.

Idem *Vesprimensi*[20]) *Episcopo.*

Dudum adversus fratres Hierosolymitani[21]) hospitalis sancti Stephani '*Albensis*' te proponente in nostra praesentia quaestionem, quod ipsi decimas, de laboribus rusticorum suorum Vesprimensis[22]) ecclesiae debitas, non permitterent tibi solvi, '*eosdem citavimus, praefigentes eis terminum concilium generale, quo cum instrumentis et rationibus suis nostro se conspectui praesentarent, tibi responder parati.*' Comparentibus igitur te ac ipsis statuto termino coram nobis, '*dilectum filium nostrum*' G.[23]) '*tit. S. Martini*' presbyterum cardinalem tibi et eis concessimus auditorem, coram quo decimas terrarum[24]), quae per rusticos hospitalis Vesprimensis[25]) dioecesis excoluntur, et de Cirogra[26]) et de Novacultaria[27]) ecclesias, quae per ipsos[28]) hospitalarios detinentur, '*easdem, tanquam ad te spectantes,*' intentione tua de iure communi fundata petisti. Prior autem hospitalis '*eiusdem*' in praedictis decimis et ecclesiis praescriptionem allegans, proposuit, se tibi non teneri super[29]) his '*aliquatenus*' respondere. Quod quum per auditorem '*eundem*' ad nostram audientiam pervenisset, mandavimus, quod idem prior[30]) praescriptionis titulum, quem allegavit[31]), probaret, qui '*tandem post deliberationem praehabitam coram venerabili fratre nostro Albanensi episcopo, qui post recessum memorati cardinalis de causa cognovit, inclytae recordationis*' B.[32]) regis ac '*E. matris ipsius*' reginae Hungariae privilegia exhibuit[33]), qui ecclesiam sancti Stephani, ad[34]) quam dictae ecclesiae cum eisdem decimis pertinebant, in perpetuam eleemosynam hospitali donationis titulo concesserunt, confirmationis '*bonae memoriae*' Clementis[35]) Papae praedecessoris nostri scriptum[36]) exhibens, per quod probare volebat[37]), concessionem praedictam plenum habere vigorem, '*et asserens nihilominus, ipsam a felicis recordationis Lucio Papa praedecessore nostro postmodum confirmatam.*' Ceterum ex parte tua fuit propositum '*ex adverso,*' quod in decimis et '*in*' ecclesiis a rege et regina[38]) donatis praescriptionem non poterat opponere pars adversa, quae nec a donatione ipsorum initium habere poterat, nec a confirmatione praefata tantum effluxit temporis[39]), quod possit[40]) praescriptio confirmari[41]), et sic donationis regis ac reginae allegatus titulus nullus erat; quum sacrilegii crimen incurrat '*secundum canonicas sanctiones,*' qui ecclesias vel ecclesiasticum aliquid[42]) de manu receperit[43]) laicali. '*Unde si contingat, laicum in donatione ecclesiae talibus verbis uti: „do tibi ecclesiam talem:" nihil aliud concedere intelligitur, nisi ius patronatus tantum, quod habet in ipsa, prout in constitutione a nobis edita continetur expresse. Contra confirmationem autem fuit hoc modo responsum, quod, quum confusa ipsa ecclesia S. Stephani cum omnibus decimis et ecclesiis et aliis, quae ad eandem pertinent,*

Cap. XXVIII. 95) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. ult. — 96) *de:* Comp. III. Ms. — 97) abest a C. R. 1. — 98) abest a Comp. III. Ms.

Cap. XXIX. 99) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 100) *episcopo Helvacensi:* Comp. IV. Aug. — 1) *ut:* Comp. IV. Ms. A. — 2) *quam:* Cont., Böhm. — 3) *breviter:* Comp. IV. Aug. — 4) *fuerint:* C. H. — 5) *eorundem:* C. R. 2., Comp. IV. Ms. A. B. — 6) *ipsis:* Comp. IV. — 7) *illas:* ead. Ms. A. — 8) *compareat:* ib.

Cap. XXX. 9) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 184. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 10) *Beviane.:* Comp. IV. Ms. B. — *Holvacen.:* Böhm. — 11) *fuerint:* Reg. — 12) *duximus respondendum:* Comp. IV., Reg. — 13) *illis terris . . . quibus:* Reg. — 14) *veniunt:* Comp. IV. Ms. A. — *proveniant:* Ms. B. — 15) *debeantur:* Comp. IV. Aug. — 16) *eorundem:* Reg. — 17) *substantia:* ib. — 18) *persolvantur:* C. H.

Cap. XXXI. 19) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 3. — 20) *Vespremin.:* Comp. IV. Aug — *Vesperien.:* Ms. A. — *Vesprinien.:* C. R. 1. — 21) *Hierosolymitanos:* Cont., Böhm. — 22) *Vesprem.:* Comp. IV. Aug. — *Vespermen.:* Ms. A. — 23) *S.:* C. R. 2. — 24) *omn. terr.:* Comp. IV. Aug. — 25) *Vesprem.:* Ib. — *Vesperien.:* Ms. B. — 26) *Chirographa:* Cont., Böhm. — *Sirograo.:* C. R. 2. — *Cyrogo:* C. L. — *Cyrogan.:* Comp. IV. Aug. — *Cyeogna:* Ms. B. — *Cirograti:* Ms. A. — 27) *Nova cultura:* C. R. 1. — *Nova curia:* Comp. IV. — 28) abest a Comp. IV. — 29) *pro:* C. R. 1. — 30) abest a Comp. IV. Ms. A. — 31) *allegaent:* Comp. IV. Aug. — 32) *G.:* ib. — *R.:* C. R. 2. H. — 33) *concessionem allegavit:* Comp. IV. Aug. — *cartas exhibuit:* Ms. A. B. — 34) *ad quam tunc temporis, sicut asseruit, ecclesiae memoratae spectabant, cum decimis et pertinentiis suis concesserunt in perpetuam eleemosynam, hospitali donationis titulo assignavit:* Comp. IV. Aug. — *ad quam, sic. ass., tunc temp. ecclesiam hospitali ecclesiae et decimae retinebant, emptionis vel donationis titulo assignaverunt:* Ms. A. — *ad quam spectabant decimae cum aliis ecclesiis ad se pertinentibus, tunc temp., sicut asserit, in perpet. eleemosynam hospitali donationis titulum assignavit:* Ms. B. — 35) *Coelestini:* Comp. IV. Ms. A. B. — 36) *transscriptum:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — 37) *volebant:* Ms. id. — 38) *a reg.:* ib. — 39) *tempus:* Comp. IV. Aug. — 40) *posset:* Comp. IV. — 41) *consummari:* Aug. — 42) *aliquod:* C. R. 1. H. L., Comp. IV. — add.: *beneficium:* Aug. — 43) *reciperet:* id.

et[13]) non sunt, "*omnimodis*" corrigantur,[14]) "*atque emendentur,*" ut "*vel*" veri monachi sint, vel veri clerici.[15])

CAP. IV.[16])

Novitia, quae sponte se ingerit actibus professarum, per hoc censetur professa. H. d. et est casus multum notabilis.

Ex concilio Arelatensi.

Vidua, si sponte velum[17]) conversionis[18]), quamvis non sacrum[19]), sibi imposuerit, et in ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit, sanctimoniae[20]) habitum ulterius debet[21]) habere, licet sacramento firmare[22]) velit, eo tenore "*et ratione*" velamen[23]) sibi imposuisse[24]), ut "*iterum*" deponere posset[25]).

CAP. V.

Monachos temere ad aliud monasterium transire, vel peculium habere non potest.

Gregorius *Anthemio Subdiacono.*[26])

Ioannes frater "*et coepiscopus noster directo per Iustum clericum suum capitulari inter alia plura hoc nobis nuscitur intimasse, aliquos monachos monasteriorum in Surrentina dioecesi positorum de monasterio in monasterium, prout eis libuerit, transmigrare, et a proprii abbatis regula desiderio rei saecularis abscedere, sed et, quod non licere notum est, peculiaritati eorum singulos studere. Propterea experientiae tuae*" Praesenti iussione mandamus, ut neque[27]) monachum[28]) "*ulterius*" de monasterio in monasterium temere[29]) migrare liceat, nec eorum aliquem peculiare quicquam habere "*permittas.*" Sed si "*quilibet*" hoc praesumpserit, "*in*" monasterio, in quo ab initio conversatus est, "*et*" sub abbatis sui regula, "*de qua fugerat, cum*" competenti coercitione reddatur, "*ne si tantam iniquitatem etc.*"

CAP. VI.[30])

Ubi est dura congregatio vel religio, requiritur in profitente plena pubertas, scilicet tempus XVIII. annorum. H. d. habito respectu ad monitum literam, et est textus singularis.

Ex Registro Gregorii.

Quia in insulis dura est congregatio monachorum, "*etiam*" pueros in eorum[31]) monasteriis ante[32]) XVIII. annum suscipi[33]) prohibemus. "*Vel si qui nunc sunt, tua eos experientia auferat, etc.*"

CAP. VII.[34])

Si Cisterciensis sine licentia sui abbatis ad aliud monasterium transit, ad proprium monasterium regredi cogitur.

Alexander III. *Archiepiscopis*[35]) *et aliis ecclesiarum Praelatis per Galliam constitutis.*

Non est vobis[36]) dubium "*aut incertum, quomodo fratres religiosi Cisterciensis ordinis ea praeemineant religione et virtute, quod ex institutione Patrum et praedecessorum nostrorum hi, qui in eorum monasteriis professionem faciunt, sine abbatis sui licentia prohibentur de claustro discedere, et discedentes in aliis monasteriis recipi. Inde est, quod nos eandem institutionem non solum amicam religioni, sed etiam rationi consonam sollicite conservare volentes,*" Universitati vestrae "*per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus monachos vel conversos[37]) Cisterciensis[38]) ordinis post "*factam in monasteriis*" professionem sine licentia abbatum suorum per episcopatus vestros recipi nullatenus permittatis. Et si qui ex eis "*fuerint, qui*" sine licentia abbatum suorum de monasterio[39]), "*in quo professionem fecerint,*" exire praesumpserint, et commoniti "*ad sua monasteria*" celeriter non redierint, eos "*tam diu appellatione remota censura ecclesiastica percellatis, donec ad monasteria, unde exierint,*" regredi compellatis.[39*])

CAP. VIII.[40])

Professio, facta ante XIV. annum, non obligat; post XIV. vero, si fit per susceptionem habitus professorum, etiam non obligat, nisi detur perseverantia tridui.

Idem *Magistro F.*[41]) *Civitatensi Canonico.*

Ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod eremitae de Montefoll.[42]) quosdam pueros "*infra XII. annum*" seduxerunt[43]) in tantum, quod quidam "*illorum,*" suasionibus eorum[44]) assensum praebentes, statim[44*]) religionis habitum in ipsorum monasteriis susceperunt, quorum unus[45]) T. nomine statim poenituit, quod habitum induisset, "*id, quod fecerat, suis parentibus intimavit, qui ad locum ipsum mora postposita accedentes, eum exinde traxerunt. Et quum non stetisset ibi nisi per unam noctem, ut accepimus, praefati eremitae et quidam alii non permittunt eum quandam puellam ducere in uxorem, quam ipse iuravit in uxorem accipere, ac, sicut dicitur, desponsavit.*" Quocirca "*discretioni tuae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus, "*rei veritate diligenter inquisita ac cognita,*" si "*tibi*" constiterit, quod praefatus T. ante consummationem XIV. anni susceptum habitum[46]) deposuerit, aut si post XIV. annum habitum ipsum sine probatione susceperit[47]), et infra[48]) triduum deposuerit[49]), eum ab impetitione praedictorum eremitarum "*vel aliorum in hac parte, occasione et appellatione cessante*" denuncies[50]) "*penitus*" absolutum, et eam, quam, postquam[51]) exivit, iuravit accipere in uxorem, libere posse traducere[52]), si alia causa rationabilis non obsistat.[53])

CAP. IX.[54])

Qui recipit habitum professorum, ubi distincti sunt habitus, compellitur ibi vel alibi esse religiosus; sed, si recipit habitum noviciorum, potest ad saeculum redire.

Idem *Eliensi*[55]) *Episcopo.*

Super eo, quod quaesitum fuit[56]) "*a nobis ex parte tua*" de clericis[57]), qui religionis[58]) habitum susceperunt[59]), et ante[60]) professionem ad priorem statum sunt reversi[61]), "*fraternitati tuae taliter*" respondemus, quod, si austeritatem[62]) religionis, ad quam migrasse[63]) noscuntur, servare noluerint, ad minorem religionem sunt cogendi transire[64]). Nec amplius in ecclesiis saecularibus debent assumi, ne contra votum "*suum,*" quod Domino fecerunt, "*in animarum suarum periculum*" venire probentur[65]). Verum si ante susceptum huiusmodi[66]) habitum in probatione positi recedere voluerint, secundum regulam beati Benedicti non videntur prohiberi ad priorem statum[67]) redire, quae videtur[68]) praecipere, ut in eadem[69]) veste, in qua veniunt[70]), revertantur[71]). "*Praeterea etc.* [*cf. c.* 1. *de conv. conj. III.* 32.]"

Cap. III. 13) *et .. sunt:* desid. in C. R. 1. — 14) *omnimodis videtur corrigendos atque emendandos esse:* Cap. — 15) *canonici:* Coll. citt., Cap.

Cap. IV. 16) Restitutum ex conc. Trib. (hab. A. 895.) c. 25. — Comp. I. h. t. c. 6. — cf. c. 8. C. XXVII. qu. 1. et Coll. ibi citt. — 17) *velamen:* Comp. I. — 18) abest ab eod. — *conversationis:* Cont. — 19) *sanctam:* Comp. I. Aug. — 20) *sanctimonialem:* eod., C. R. 1. — *sanctimonialis:* C. H. — 21) *debebit:* conc. — 22) *confirmare:* Comp. I. — 23) *velam:* C. H. — 24) *imponere:* conc. — 25) *possit:* ib.

Cap. V. 26) Restitutum ex Greg. I. Reg. I. 42. (A. 591.), Comp. I. h. t. c. 7. — 27) *ne quem:* Cont., Böhm. — 28) *monacho:* Reg. — 29) abest a Comp. I. et Reg.

Cap. VI. 30) Restitutum ex eod. I. 52. — Comp. II. h. t. c. 1. — 31) *eisdem:* Reg. — 32) *ante XVIII. annorum* (*anni:* Comp. II. Ms. B.) *tempora* (Ms. A.: *spatia*): Comp. II., Reg. — 33) *recipi:* C. R. 1.

Cap. VII. 34) Restitutum ex App. XVII. 6., Lips. XXVII. 6., Cass. XXV. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 35) *archiep., episcopis etc.:* Comp. I. — *episcopis, archidiaconis praelatisque aliis etc.:* Cass. — *ep., archid. et al. ecclesiarum praefectis etc.:* App. — 36) *nobis:* C. R. H. — abest a Lips. — 37) *et conv.:* Cass. — 38) *conscripti:* Comp. I. — *praedicti:* Lips. — *praescripti:* App., Cass. — 39) *monasteriis .. quibus:* App. — 39*) *compellantur:* Coll. citt.

Cap. VIII. 40) Restitutum ex App. XXI. 1., Lips. XVI. 1., Cass. XXVI. 1., Comp. I. h. t. c. 8. — 41) *Cuman.:* C. R. 2. — *Fidantius:* Comp. I. — *Fidaritia:* Cass. incre. — desid. in App. et Lips. — 42) *monte Folio:* Cont. — *Fol.:* Comp. I. Ms. — *monte Filiano:* App. — *monte Foliano:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 43) *seduxerint:* C. L., App., Lips., Cass. — 44) *illorum:* Lips. — 44*) *praebentes, ad ecclesias ipsorum (ecclesiam illorum:* App., Cass.) *accesserunt* (*accesserint:* Lips.). *Quos quum statim religionis habitum induissent, unus praedictorum puerorum T. nomine statim poenitens, quod habitum ipsum* (omitt. Comp. I.) *suscepisset, id, quod etc.:* Coll. citt. — 45) *unum:* C. H. — 45*) *anni habitum ipsum sine probatione susceperit et susc.:* Comp. I. Aug. — 46) *habitum ipsum:* Lips. — verb.: *hab. . . . annum* desid. in App. — 47) *suscepit:* C. H. — 48) *intra:* Cont., Böhm. — 49) *praescriptum habitum deposuit:* Lips. — 50) *denuncietis:* Cass. — 51) *postq. ex.:* add. Raym. — 52) add.: *in uxorem:* Comp. I. Aug. — 53) *non impedit:* Coll. citt.

Cap. IX. 54) Restitutum ex App. XXI. 2., Lips. XVI. 2., Cass. XXVI. 3., Comp. I. h. t. c. 9. — 55) *Lican.:* Comp. I. Aug. — *Helien.:* Ms. — *Herfordensi:* App., Lips. Cass. — 56) *erat:* App. — 57) *utrum sacerdotes:* Coll. citt. — 58) *religiosum:* Cass. — 59) *susceperint:* Comp. I. Aug., Lips. — *suscipiunt:* C. H. — 60) *et antequam essent vinculo (religionis vel:* Cass.) *professionis adstricti:* Coll. citt. — 61) *reversi, permittendi sint* (add.: *sicut:* Cass.) *ecclesias et* (*vel:* ib.) *curam animarum habere, et ut alii* (omitt. App., Lips., Cass.) *clerici, si monasticam* (*monachicum:* App.) *habitum ante oblatam professionis* (add.: *habitum:* Lips.) *libellum deseruerint* (*deseruerant:* ib. — *deserunt:* App. — desid. in Cass.), *ad sacros ordines promoveri et ad gubernationem ecclesiarum* (*animarum:* App.) *possint* (*possunt:* ib., Cass.) *assumi:* Coll. citt. — 62) *auctoritate vel austeritate:* Cass. mendose. — 63) *transisse:* App. — 64) *pertransire:* Comp. I. — 65) *comprobentur:* Lips., Cass., Comp. I. — 66) omitt. C. H., Coll. citt. — 67) *habitum:* Cass. — 68) *sed videtur regula vestra* (omitt. Ms.) *praecipere:* Comp. I. — *sed illa vid. praec.:* Cass., App. — *secundum regulam, quae vid. praec.:* Lips. — 69) *in eod.:* desid. in Cass. — 70) *venerant:* App., Lips., Cass. — 71) *redeant:* Coll. citt.

CAP. X.[72])

Canonicus regularis potest effici monachus, si religio, ad quam transit, est strictior sua; alias secus.

Idem *Ambianensi*[73]) *Episcopo.*

Sane de canonico, qui in ecclesia Arumatensi[74]) professionem fecerat, et fugerat ab eadem, in monachum a quodam abbate recepto id tuae fraternitati significamus, quod. si locus, ubi nunc permanet, maioris religionis, quam ecclesia Arumatensis exsistat[75]), ipsum in eodem loco cum pura conscientia remanere permittas; alioqoin eum ad priorem ecclesiam redire compellas. *Porro etc. [cf. c. 3. de dic. IV. 19.]*

CAP. XI.[76])

Minor XIV. annis profitendo non obligatur religioni, nisi factus maior ratum habuerit.

Idem *Belvacensi*[77]) *Episcopo.*

Significatum est nobis[78]), *et pro certo monstratum, quod Gutboldus, nondum incipiens esse XIV. annorum, timore magistri, qui eum literis erudiebat, habitum religionis apud ecclesiam de Resone*[79]) *suscepit, et inde sicut puer infra annum exivit, et per saeculi vanitates iam sex annis et eo amplius vagabundus discurrit. Unde, quoniam huius rei veritas nobis non constat, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo* Mandamus, quatenus *rem ipsam diligenter inquiras, et,* si inveneris, quod G.[80]) non fuisset[81]) a parentibus oblatus, *nec inceperit esse XIV. annorum, quando ad religionem accessit,* et infra[82]) XIV. annum facti voti poenitens a religione recesserit[83]), *si in saeculo voluerit remanere, eum* ab illo[84]) voto professionis, quod[85]) fecit, *auctoritate pontificali* denuncies absolutum[86]), *et absolutionem eius tam ecclesiae de Resone quam populo tuae civitatis studeas publicare.* Si autem a parentibus *forte* fuerit[87]) oblatus, seu XIV. annum compleverit[88]), quum religionem[89]) intravit[90]), seu post decimum quartum annum professionem a se prius[91]) factam ratam habuerit[92]), eum ad eandem vel ad aliam religionem *cum omni districtione* transire[93]) compellas.

CAP. XII.[94])

Si filia, minor XII. annis a parentibus monasterio tradita, maior facta sponte veletur, ad saeculum redire non potest.

Clemens III.

Quum virum *te prudentem noverimus et discretum, si in quibus dubitas consilium a nobis sollicitudine pastorali requiris, et tibi libenter de iure canonico, quod possumus, respondemus, et prudentiam tuam dignis in Domino laudibus commendamus. Curasti siquidem tua nobis insinuatione proponere,* Utrum ea, quae infra[95]) discretionis annos a parentibus monasterio tradita *est, et* habitum religionis induens, benedictionem accepit, et exiens postmodum se cuidam militi copulavit, *ex qua etiam prolem suscepit,* ad monasterium redire cogatur, *quum illa se asserat, postquam consentiendi habuit facultatem, dissensisse, et benedictionis munus invitam se suscepisse commemoret. Super quo* Consultationi tuae taliter respondemus[96]), quod, quum iuxta concilii Toletani[97]) censuram monachum aut paterna devotio aut propria professio faciat, quicquid[98]) horum fuerit allegatum, tenebit, revertendi ad saeculum aditu[99]) penitus interdicto. Non enim[100]) videtur[1]) illa monasticae professionis a se posse iugum excutere, quum eam non constet evidenter contradixisse, quum benedictionem accepit[2]), quam *utique* non nisi in aetate discretionis[3]) recipiunt quae velantur, praesertim si ratihabitione secuta[4]), etsi eam quandoque[5]) contradixisse constiterit, quod ante gestum fuerat[6]) roboratur. Nec obloquitur quod de *sancti viri* praedecessoris nostri Leonis Papae[7]) constitutione per contrarium sensum sumitur[8]), ut puellae, quae coactae parentum imperio virginitatis habitum susceperunt[9]), ipsum possint[10]) sine praevaricatione deserere, quum de ea recte[11]) possit[12]) intelligi, quae in aetate nubili noscitur constituta. Tunc enim[13]), quia liberum habet arbitrium, in electione propositi[13*]) sequi parentum non cogitur voluntatem.

CAP. XIII.[14])

Valet professio facta sine susceptione habitus religionis.

Idem.[15])

Porrectum nobis ex parte tua petitorium continebat, quod I. canonicus Acheruntinus[16]), infirmitate[17]) gravatus, votum, ut fieret monachus, se asserit[18]) emisisse; unde metuens, ne[19]) voto decederet non completo, iunctis manibus tibi se reddidit in monachum et in fratrem. *Alii quoque in tua absentia sese in sacerdotum manibus monachos fieri voventes, sani facti ad vomitum redierunt, et, quum familiares monasterii tui antea exstitissent, quia non fuerunt ad antiquam familiaritatem admissi, adversarii facti sunt pro amicis. Utrum ergo talium facta dissimulare valeas, ne fiant deteriores, an compellendi sint ad complenda promissa, per nos postulas edoceri. Nos ergo* Inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, quum monachum non faciat habitus, sed professio regularis, ex quo a[20]) convertendo votum emittitur, et recipitur ab abbate, talis, ut fiat monachus, et reddat Domino quae[21]) promisit, erit utique *non immerito* compellendus[22]). *Dat. Lat. III. Id. Ian.* [1198.]

CAP. XIV.[23])

Si pater se cum bonis suis et filio impubere obtulit monasterio, filius factus maior exire potest religionem et legitimam a monasterio petere.

Coelestinus III.

Quum simus: (*Et infra:*) Sane *nuper* nostris auribus est relatum, quod, quum B.[24]) miles *leprae morbo Domino permittente est respersus,* se cum filio suo[25]) discretionis annos nullatenus attingente[26]) ad quoddam monasterium, cum bonis suis etiam, *quae a monasterio ipso tenuerat,* contulisset, dictum[27]) filium suum fecit habitum suscipere[28]) monachalem. *Quumque ipsi puero disciplina monastica propter asperitatem regulae displiceret, post X. hebdomadarum spatium a monasterio et habitu taliter suscepto resiliens, bona patris ab abbatia illa coepit cum instantia postulare. Et quum super hoc ad dioecesanum episcopum quaestio delata fuisset, et coram eo aliquamdiu disputatum, quia plerique dissentire de rigore canonum videbantur, si consanguinei dicti pueri possent testibus comprobare, illum, quando fuit oblatus, infra annos discretionis exsistere, ipsum tali voto nullatenus obligari: dictus abbas ad Maguntinae sedis audientiam appellavit, et quidam de consanguineis eiusdem pueri ad Romanam ecclesiam appellationem, sicut ex literis Aug.*[29]) *episcopi comperimus, transtulerunt. Ideoque* Discretioni tuae[30]) taliter respondemus, quod, si dictus puer ad[31]) annos discretionis pervenerit[32]), et habitum retinere noluerit monachalem, si ad[33]) hoc *ipsum* induci nequiverit, non[34]) est ullatenus[35]) compellendus, quia tunc[36]) liberum sibi erit, eum dimittere, et bona paterna, quae ipsi ex[37]) successione provenient, postulare.

Cap. X. 72) Restitutum ex App. I. 29., Comp. I. h. t. c. 10. — 73) *Abiatina:* Comp. I. Aug. — *Abiam.:* Ms. — add.: *P. C. Quod sedem:* Comp. I. — cf. c. 2. de frig. IV. 15. — 74) *Aroacen.:* App. — *Aramane.:* Comp. I. Aug. — *Aromacen.:* Ms. — *Aromanch.:* Böhm. — *Aromanchensi:* Gonzalez. — 75) *sit:* App., Comp. I. — *exstitit:* C. R. L. H.

Cap. XI. 76) Restitutum ex App. I. 10., Cass. XXVI. 2., Comp. I. h. t. c. 11. — 77) *Beneventano ep. et R.:* Cass. — 78) omitt. ead. — *nobis:* C. H. — 79) ita Aug. — *Roson.:* Ms. — *Rossinis:* App. — 80) omitt. Coll. citt. — 81) *fuerit:* App. — 82) *intra.* Cont., Böhm. — 83) *recessit:* C. R. L. H. — *et eum infra annum XIV. facti* (omitt. App.) *voti poenituerit, et ab ecclesia ipsa* (desid. in App.) *recesserit:* Coll. citt. — 84) *ipso:* App. — 85) *quam:* Cass. — 86) *absolvens:* Coll. citt. — 87) desid. in App. et Cass. — 88) *compleverat:* ib. — 89) *ad rel.:* Cass. — 90) *intraverit:* C. R. L. — 91) abest a Coll. citt. — 92) *habuit:* App., Cass. — 93) desid. in Comp. I. Aug.

Cap. XII. 94) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 382., Comp. II. h. t. c. 3. — 95) *intra:* Cont., Böhm., Luc. — 96) *duximus respondendum:* Luc., Comp. II. — 97) cf. c. 3. C. XX. qu. 1. — 98) *et quod:* Luc. — 99) *habitu:* Comp. II. Ms. B. — 100) omitt. Luc. — 1) *de iure:* Comp. II. Ms. B. — 2) *acceperit:* C. R. L. — 3) *nisi aetate discreta:* Luc. — 4) *quando:* ib. — 5) *sequenti:* C. R. H., Comp. II. — 6) *est:* Luc., Comp. II. — 7) *propria:* Luc. — 8) *assumitur:* Comp. II. — *admittitur:* Luc. — cf. c. 8. C. XX. qu. 1. — 9) *susciperent:* Comp. II. Ms. B. — 10) *possent:* Luc., Comp. II. Aug. — *possent:* Ms. B. — 11) abest a C. R., Coll. citt. — 12) *posset:* C. R. — *constet:* Luc. — 13) *tum, quia:* ead. — 13*) *posita:* ib.

Cap. XIII. 14) Restitutum ex Reg. Innoc. III. ap. Bal. I. 526. — Comp. II. h. t. c. 4. — 15) *abb. de Flore:* Reg. — Innoc. III. esse glossa his verbis tratatur: *Hoc indubitanter est Innocentii, vel enim in compilatione* (cf. Rainer. ap. Bal. I. 598.), *nisi velis dicere, quod tam Clemens quam Innocentius eisdem verbis eam ediderit.* — 16) *Archeruntinus:* Cont., Böhm. — *Acheruntinus:* Comp. II. Ms. B., Reg. — 17) *nimia inf.:* Comp. II. Ms. A. — 18) *asseruit:* Comp. II., Reg. — 19) *in vot. discederet:* Comp. II. Ms. A. — 20) omitt. Comp. II. Ms. B. — *ad convertendum:* Ms. A. — seq.: *votum:* omitt. Comp. II. Aug., Ms. B., Reg. — 21) *quod:* Reg. — 22) add.: *ut fiat monachus comp.:* Comp. II. Aug.

Cap. XIV. 23) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 24) *de H.:* C. H. — *C.:* Comp. II. Aug., Ms. A. — *G.:* Ms. B. — 25) desid. in Comp. II. Ms. B. — 26) *agente:* Comp. II. — 27) *deinde:* Comp. II. Ms. A. B. — 28) *secum assc.:* Ms. A. — 29) *Augeri:* id. — *Augustini:* Aug. — 30) *vestrae significatione praesentium intimamus:* Comp. II. — 31) *quum ad:* ead. Ms. A. B. — 32) *pervenit:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *pervenisset:* Ms. A. — 33) *ad ipsum tenendum:* Ms. id. — 34) verb.: *non ... quia:* desid. ib. — 35) abest a Comp. II. Aug., Ms. B. — 36) *extunc:* Ms. A. — 37) *ipsa recte succ.:* Ms. id. — *ipsi recte succ.:* Aug. — *ipsi recte successive:* Ms. B.

CAP. XV.[38])

Furiosus profitendo non obligatur; nisi factus sanae mentis ratum habuerit.

Innocentius III. *Episcopo et Capitulo Targilensibus.*[39])

Sicut tenor literarum "*vestrarum nobis aperuit,*" *quum P. lator praesentium in sacerdotali esset officio constitutus, et tanta rerum temporalium indigentia laboraret, quod nec sibi nec suis progenitoribus seu fratribus in necessitatibus propriis posset aliquatenus providere: proprii corporis laboribus et maris periculis multis se non dubitavit exponere, ut de suo labore et acquisitione honesta suam et suorum posset indigentiam relevare. Contigit autem post haec, quod ipse, longe a vestra civitate consistens, tam gravi coepit aegritudine laborare, quod extra se positus desperaret de vita praesenti, et dum in tali esset articulo constitutus, a quodam simplici monacho indutus fuit habitu monachali, et ad monasterium deportatus. Deinde, paucis diebus elapsis, quum iam esset in principio suae convalescentiae, deposuit habitum, et licentia eiusdem loci abbatis monasterium dereliquit, et cupiens progenitorum suorum indigentiis subvenire, a vobis suppliciter postulavit, ut posset, sicut prius, in sacerdotali officio ministrare et vobiscum pariter conversari. Quid autem super his vobis fuerit faciendum, sacro apostolicae sedis oraculo humiliter petitis edoceri. Nos igitur*" Consultationi vestrae taliter respondemus[40]), quod, licet ista duo inter se repugnantia videantur, ut quisquam scilicet sit extra se positus et de praesenti vita desperet, si tamen eo tempore, quo[41]) P. sacerdos lator praesentium positus extra mentem asseritur, indutus fuit habitu monachali, quum alienatus non sentiat[42]), ne per hoc non valeat consentire, eum[43]) denuncietis ab observatione monastici[44]) ordinis absolutum, nisi, postquam mentis suae factus est compos, spontanea voluntate professionem fecerit monachalem. "*Dat. Laterani.*" [1198.]

CAP. XVI.[45])

Professio nec fieri, nec recipi debet infra tempus probationis; sed facta et recepta tenet. Hoc dicit, et est casus notabilis, et quotidie allegatur.

Idem *Pisano Archiepiscopo.*

Ad apostolicam sedem, "*quae disponente Domino cunctorum fidelium mater est et magistra, super diversis articulis quaestiones dubiae referuntur, ut quod ab ea fuerit super earum solutione responsum indubitanter ab omnibus teneatur. Ex parte siquidem tua tales nuper suscepimus quaestiones, quod,*" Quum monachum fieri ante unius anni probationem regularis institutio interdicat, "*monachi et moniales in tua dioecesi constituti tam clericos quam laicos utriusque sexus, sanos pariter et infirmos, religionis habitum volentes assumere, nulla etiam aliqua profitentes, interdum absque omni professione recipiunt, quandoque professionem illico facientes. Unde multa mala nascuntur saepius provenire, quum infirmi ad monasterium iam translati, et, emissa professione, postquam de infirmitatibus convaluerint, habitum religionis abiiciant, et ad propria revertantur. Contingit etiam tales in propriis domibus remanere, quum monachi per eos, dum vivunt, nolunt sua monasteria praegravari. Sani etiam sic sine probatione recepti, retro aspicientes matrimonia contrahunt, reiecto habitu regulari; de quibus, si habitum religionis assumunt ante unius anni probationem vel temporis competentis, utrum facta professione a talibus vel omissa monachi debeant reputari, et, si coniugatus converti desiderans recipiendus sit in monachum, nisi uxor perpetuam continentiam repromittat, certificari a sede apostolica postulasti. Nos igitur*" Quaestionibus tuis taliter "*ex ordine*" respondemus, quod, licet tempus probationis[46]) a sanctis Patribus sit indultum non solum in favorem conversi, sed etiam monasterii, ut et ille asperitates istius[47]), et istud[48]) mores illius valeat experiri, (quod utrumque[49]) diligenter est observandum, praesertim quum ab utroque de reliquo facta[50]) certa notitia non habetur), si[51]) tamen ante tempus probationis regulariter praefinitum is[52]), qui converti desiderat, habitum recipit et professionem emittit, abbate per se vel per alium professionem recipiente monasticam, et monachalem habitum concedente: uterque renunciari videtur ei, quod pro se noscitur introductum. Ideoque obligatur "*quidem*" per professionem emissam pariter et acceptam ad observantiam regularem, et vere monachus est censendus, quia multa fieri prohibentur, quae, si facta fuerint, obtinent roboris[53]) firmitatem. Prohibendum est autem[54]) abbatibus, ne passim ante tempus probationis quoslibet ad professionem recipiant, et, si contra formam praescriptam quoslibet indiscrete receperint, animadversione[55]) sunt debita corrigendi, quum in subsidium fragilitatis humanae spatium probationis sit regulariter institutum. "*Quum autem vir etc.* [*cf. c.* 13. *de conv. coni. III.* 32.] *Dat. Lat. IX. Kal. Dec.*" [1198.]

CAP. XVII.[56])

Qui professionem fecit, licet in claustro nunquam permanserit, sed in saeculo, et suis bonis usus fuerit, ad observantiam regularem compellitur.

Idem *Acconensi*[57]) *Episcopo.*

Sicut nobis "*ex parte tua*" fuit[58]) propositum, quidam[59]) clericus, quum aegritudine nimia laboraret, quasi de morte securus, et de[60]) recuperanda sanitate[61]) desperans, habitum canonicorum regularium petiit et accepit, "*ea in susceptione habitus exprimens et promittens, quae solent in huiusmodi re promitti.*" Sed nec ad ecclesiam transiit, "*utpote infirmitate gravatus,*" nec bonis suis uti cessavit. "*Postmodum vero sospitate suscepta post XV. annos et ultra,*" videntibus et scientibus[62]) "*venerabili fratri nostro*" episcopo[63]) et "*dilecto filio priore, et*" canonicis ecclesiae Nazarensis, a quibus habitum susceperat regularem, "*tu, licet eo tempore, quo habitum susceperat in ecclesia Nazarensi, prioris sollicitudinem exerceres, immemor eorum, quae facta fuerant circa ipsum, in Acconensem eum canonicum suscepisti. Quia vero quid super hoc facere debeas per nostras postulas literas edoceri,*" Fraternitati tuae taliter respondemus[64]), quod, si regularem habitum se postulante suscepit, ut ad observationem religionis canonicae sua se professione ligavit, ad resumendum habitum ecclesiastica est districtione cogendus, quum, quod[65]) tanto tempore extra canoniam[66]) mansit, non in excusationem eius, sed in maioris transgressionis augmentum merito valeat allegari. "*Dat. Lat. X. Kal. Ian.*" [1198.]

CAP. XVIII.[67])

Potest religiosus zelo sanctioris vitae ad religionem transire strictiorem, petita prius licentia praelati sui, licet non obtenta, etiam si primum monasterium sit privilegiatum, quod de illo ad aliud etiam arctius transire non possit. H. d., et est casus notabilis, et quotidie allegatur.

Idem *Priori et Conventui Dimoliensi.*[68])

Licet quibusdam monachis et canonicis, nec non hospitalariis[69]) et templariis a sede apostolica sit indultum, ne, postquam aliquis professus fuerit apud eos, ad alium locum possit ipsis[70]) invitis arctioris etiam[71]) religionis obtentu transire, ut unusquisque secundum Apostolum[72]) in ea vocatione permaneat, in qua dignoscitur esse vocatus; quia tamen, ubi spiritus Dei est[73]), ibi libertas, et qui Dei spiritu aguntur non sunt sub lege, quia[74]) lex non est posita iusto: ea ratione videtur hoc illis fuisse concessum, ne quis ex temeritate vel levitate in iacturam vel[75]) iniuriam[76]) sui ordinis sub praetextu maioris religionis ad alium ordinem[77]) transvolaret, sicut frequenter a multis constat esse praesumptum, non quidem[78]) ut ei transeundi licentia denegetur, qui eam cum humilitate ac puritate duxerit postulandam, ut[79]) non ficte, sed vere ad frugem melioris vitae valeat transmigrare. Talis ergo, postquam a praelato suo transeundi licentiam postulaverit, ex lege privata, quae publicae legi praeiudicat, absolutus, libere potest sanctioris vitae propositum adimplere, non obstante proterva[80]) indiscreti contradictione praelati, quia privilegium meretur amittere qui concessa sibi abutitur potestate; quum etiam Romanus Pontifex, qui supremam in ecclesia obtinet potestatem, archiepiscopis et episcopis cedendi licentiam ex iusta causa petentibus sine difficultate conce-

---

Cap. XV. 38) Restitutum ex Reg. Bal. I. 36. — Comp. III. h. t. c. 1. — 39) *Targulen.*: Comp. III. — leg.: *Tragoriensi* (*Trau**) cum Reg. — 40) *duximus respondendum*: Comp. III., Reg. — 41) *quod*: Böhm. — seq.: *P. sac. lat. praes.*: desid. ib. — 42) *consentiat*: Comp. III. Aug. — 43) *praefatum presbyterum*: Comp. III., Reg. — 44) *monasterii*: Comp. III. Aug.

Cap. XVI. 45) Restitutum ex Reg. Bal. I. 455. — Comp. III. h. t. c. 2. — 46) *professionis*: Comp. III. Aug. — 47) *illius*: Böhm. — 48) *illi*: C. L. — *illud*: Böhm. — 49) *utrinque*: Reg. — 50) omitt. C. R., Comp. III., Reg. — 51) *quia*: Comp. III., Reg. — 52) abest a C. II. — 53) omitt. C. R. I., Comp. III., Reg. — *rata maneat*: C. H. — 54) *tamen*: Reg. — desid. in C. R. 1. 1. — 55) *etiam an.*: C. L.

Cap. XVII. 56) Restitutum ex Reg. Bal. I. 517. — Comp. III. h. t. c. 3. — 57) *Conon.*: Comp. III. Aug. — *Aranon.*: Ms. — *Acconensi*: Reg. — 58) *est*: Comp. III. Ms., Reg. — 59) *quod quid.*: Aug. — 60) desid. in C. R. L. — 61) *sospitate*: Reg. — 62) *et sc.*: desid. in C. H. — 63) *archiepiscopo*: Comp. III., Reg. — 64) *duximus respondendum*: ib. — 65) *quia*: C. R. 2. — *quumque*: Comp. III. Aug. — 66) *canonicam*: Comp. III., Reg., Böhm.

Cap. XVIII. 67) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 62. — Comp. III. h. t. c. 4. — 68) desid. haec. in C. R. 1. — *Mol.*: C. R. 2. — *Diviolmenen.*: Comp. III. Aug. — *Dimolin.*: Ms — leg.: *Dunelmensibus* (*Durham**) cum Reg. — 69) *et hosp.*: Comp. III. Aug. — 70) *eis*: Comp. III. Ms. — 71) desid. ib. — 72) 1 Cor. VII. 17. — 73) *et quia*: C. H. — 74) 2 Cor. III. 17. — 75) *et*: Comp. III., Reg. — 76) *minam*: Comp. III. — 77) *ad aliam transv.*: Comp. III. Aug. — 78) desid. in C. H. — 79) *qualenus*: Comp. III., Reg. — 80) *paterna*: Reg. oper. mend.

dat.[81]) Quocirca noverint universi, quibus huiusmodi[82]) privilegium est concessum, se ad concedendam[83]) licentiam transeundi taliter postulantibus de iure teneri, quia, sicut subditus a praelato cum humilitate et puritate debet transeundi licentiam postulare, ne bonum obedientiae contemnere videatur, sic profecto praelatus subdito sine difficultate et pravitate qualibet[84]) debet transeundi licentiam indulgere, ne videatur propositum impedire divinitus inspiratum. Si vero probabiliter dubitetur, utrum quis velit ad ordinem arctiorem aut[85]) laxiorem ex caritate, an ex temeritate transire: superioris est iudicium requirendum, ne forte angelus satanae in lucis angelum se transformet; illa semper regula inviolabiliter observata, ut nullus '*episcopus*' absque licentia Romani Pontificis praesumat occasione quacunque deserere[86]) praesulatum, quoniam, sicut maius bonum minori bono praeponitur, ita communis utilitas speciali utilitati praefertur. Et in hoc casu recte[87]) praeponitur doctrina silentio, sollicitudo contemplationi, et labor quieti. Ad quod utique designandum unigenitus Dei filius Iesus Christus non de Rachele secundum carnem natus est, sed de Lia, nec legitur eum in domum suam Maria[88]) recepisse[89]), sed Martha. Unde, quando[90]) potest episcopus praeesse pariter et prodesse, non debet cedendi licentiam postulare, aut etiam obtinere. Quum ergo '*dilectus filius*' R. monachus[91]) vester ad fratres Cisterciensis ordinis transmigraverit, non ut ordini vestro aliquatenus derogaret, sed ut apud eos vitam duceret arctiorem, '*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus super eo, quod de[92]) corde puro[93]) et conscientia bona[94]) et fide non ficta fecisse dignoscitur, eum nullatenus molestetis, quia caritas est fons proprius, cui non communicat alienus. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. III. Kal. Mai. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XIX.[95])

Coniuges religionem profitendo ab invicem discedere possunt; aliter si se abiurant et non continent, illicitum est iuramentum.

Idem *Praeposito, et Decano, et Scholastico Demerensibus*[96]) *Coloniensis*[97]) *dioecesis.*

Veniens ad apostolicam sedem G. mulier '*latrix praesentium*' supplici[98]) nobis insinuatione monstravit, quod, quum matrimonium cum E. '*de Hard. Coloniensis dioeceseos*' in facie ecclesiae contraxisset, et diutius cohabitasset eidem, orta est dissensio inter ipsos in[99]) tantum, ut, quod deinceps alter non requireret alterum, uterque corporaliter praestitit iuramentum, hanc[100]) vir ipse divortii causam assignans, quod quandam ipsius mulieris amitam cognovisset, antequam eam duceret in uxorem. Quod[1]) licet assererent[2]) quamplurimi, non '*tamen*' fuit super hoc ecclesiae facta fides. Quum autem postmodum ad secunda vota convolasset uterque, secundo viro viam universae carnis ingresso, '*adhuc*' priore '*viro*' superstite, dicta mulier se fecit in arcto loco ad poenitentiam agendam includi, '*ubi, sex annis in devotione peractis, audiens a quibusdam discretis et religiosis personis, quod sic salvari non posset, ad apostolicam sedem accessit, humiliter*' postulans '*et devote,*' ut ei dignaremur impendere consilium salutare. Nos igitur attendentes, quod illud[3]) fuit illicitum iuramentum, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus praefatum virum monitione praevia[4]) compellatis[5]), ut, ea, quam superduxit, exclusa, praefatam mulierem recipiat, audituri postmodum, si quid fuerit quaestionis, '*et illud appellatione remota debito fine decisuri.*' Si vero contra matrimonium nihil fuerit '*sufficienter*' ostensum, et vir saeculo derelicto maluerit ad regularem vitam migrare, vos ei[6]) super hoc licentiam tribuatis, ut et illa '*sic*' possit in suo, '*sicut desiderat,*' proposito permanere[7]). '*Nullis literis etc. Dat. II. Kal. Iul.*' [1205.]

CAP. XX.[8])

Qui ad monasterium convertitur sumendo habitum novitii, potest infra tempus probationis redire ad saeculum, nisi appareat, eum vitam voluisse mutare omnino.

Idem *Abbati de Affligen.*[9]) *et Magistro R. et G.*[10]) *Canonicis Traiectensibus.*

Consulti sumus[11]) frequenter a multis, utrum is, qui monasterium ingressus est habitum sumendo[12]) novitii, si ante professionem emissam infra[13]) tempus probationis exire voluerit, licite possit absque apostasiae nota vel noxa, praesertim cum debita morum correctione[14]) ad saeculum remeare. Licet autem super hoc senserint[15]) diversi diversa, nos tamen credimus distinguendum, utrum is, qui convertitur[16]), proposuerit[17]) absolute vitam mutare, ut sub habitu regulari omnipotenti Deo de cetero famuletur, an conditionaliter experiri observantiam regularem, ut ita demum, si[18]) infra[19]) annum sibi placuerit, profiteatur ordinis disciplinam, aut, si forte non placuerit, moribus emendatus ad statum revertatur pristinum. In primo casu debet, ut regulariter vivat, ad laxiorem saltem regulam pertransire. In secundo potest ad saeculum, non tamen[20]), ut vivat saeculariter, remeare. Ut ergo[21]) quae sit eius intentio plenius agnoscatur, propositum suum[22]) in principio protestetur. '*Hac ergo distinctione diligenti meditatione pensata, circa dilectum filium Traiectensem decanum inquiratis sollicite quae videritis inquirenda, et statuatis canonice quae statuenda noveritis, facientes etc. Dat. Lat. Id. Mai.*' [1204.]

CAP. XXI.[23])

Qui, infra annum probationis non facta professione, redit ad saeculum, licite potest ad ordines et beneficia promoveri.

Idem.[24])

Postulasti (*Et infra:* ['*cf. c. 14. de Iud. V. 6.*']) Tertio quaesivisti, utrum illi, qui in annis minoribus constituti novitiorum habitum susceperunt, et infra[25]) annum postmodum non[26]) facta professione ad saeculum sunt reversi, et '*ab*' episcopis[27]) suis hoc scientibus ad sacros ordines sunt promoti, sustineri debeant in illis ecclesiis ministrare, in quibus sunt[28]) ab eisdem episcopis instituti. Nos '*ergo*' fraternitati tuae taliter[29]) respondemus, quod propter hoc non sunt ab ecclesiis ipsis[30]) amovendi, sed in eis possunt libere ministrare, '*nisi prudentia forte suppleverit in illis aetatem etc. Dat. Lat. VII. Id. Iun. Pont. nostr. Ao. XV.*' [1212.]

CAP. XXII.[31])

Qui ultra annum portat habitum monachalem in monasterio, ubi sunt habitus indistincti, censetur professus.

Honorius III. *Venetensi Episcopo.*

Ex parte tua fuit propositum '*coram nobis,*' quod nonnulli sunt '*in dioecesi Venetensi,*' qui, licet pluribus annis gestaverint habitum monachalem, professionem tamen monasticam non fecerunt. Unde, quum super eo, quod habent proprium et alias irregulariter vivunt, a te vel ab aliis arguuntur, non erubescunt dicere, se ad carentiam proprii, et continentiam, ac alias regulares observantias non teneri, quum habitus non[32]) faciat monachum, sed professio '*potius*' regularis. '*Quare super his apostolicum postulasti remedium exhiberi, quum inordinata vita praevaricatorum huiusmodi non solum eis periculum, sed etiam scandalum inferat mentibus aliorum.*' Ideoque fraternitati tuae mandamus[33]), quatenus quoslibet tibi lege dioecesana subiectos, qui praedicto modo terram[34]) duabus viis ingredi non verentur, ut, postquam per annum gestaverint habitum monachalem, regulam '*quoque*' secundum formam ordinis profiteantur et servent, '*monitione praemissa,*' ecclesiastica censura[35]) '*appellatione remota*' compellas.

Cap. XVIII. 81) desid. in Comp. III. Ms. — 82) *hoc:* C. H. — 83) *concedendam:* Comp. III., Reg. — 84) omitt. Reg. — 85) *an:* C. R. L., Comp. III, Reg. — 86) *dimittere:* C. H. — 87) abest a C. R. 1. — 88) *Mariam* ...., *Martham:* Comp. III. Aug. — 89) *excepisse:* C. R. 1. H., Comp. III., Reg. — *suscepisse:* C. L. — 90) *quamdiu:* Reg. — 91) *frater:* C. H. — 92) abest a C. R. 1. — 93) *bono:* Comp. III. Aug. — 94) *pura:* sed., Ms.

Cap. XIX. 95) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 111. — Comp. III. h. t. c. 6. — 96) *Miren. dioec.:* C. R. 1. — *de Miten.:* C. R. 2. — *De Miren.:* C. L. — *Demiren.:* Comp. III. — 97) abest a C. R. 2. L. — *Colocen.:* Comp. III. Aug. — *praep., dec. et scholastico Hiturien. (?) Coloniens. dioec.:* Reg. — 98) *simplici:* Comp. III. Aug., Bohm. — 99) *ips., et sic, suadente humani generis inimico:* Comp. III., Reg. — 100) *Hanc tamen vir ipse causam divortii assignabat:* ib. — 1) *Sed licet hoc:* ib. — 2) *assevearent:* Reg. — 3) *huiusmodi:* ib. — 4) *praemissa:* C. R. 2. H. L. — *virum monere attentius et inducere procuretis, eum, si necesse fuerit, per districtionem (cens.: Comp. III.) eccl. app. rem. cogentes, ut:* Comp. III., Reg. — 5) *cogatis:* C. R. 1. — 6) *eis:* C. R. 2. — 7) *remanere:* Comp. III.

Cap. XX. 8) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 66. — Comp. III. h. t. c. 7. — 9) *Affligien.:* Cont., Bohm. — 10) omitt. Böhm. — *R. canon. Traian.:* C. R. 1. — *R. can. Trad.:* C. R. 2. — *abb. de Actigim et mag. R. persona eccl. de Trenis et G. can. Tiniacensi:* Comp. III. Ms. — *abb. de Affligerin. et mag. R. a persona eccl. Cetezen et G. can. Timacen.:* Aug. — *abb. de Affligeim et mag. R. personae eccl. de Trenis et Gileberto can. Traiect.:* Reg. — 11) *fuimus:* C. R. 1. — 12) *assumendo:* Reg. — 13) *intra:* Cont., Bohm. — 14) *correptione:* C. H. — 15) *sentiant:* C. R. 2. — 16) *qui conv.:* omitt. Comp. III., Reg. — 17) *proposuit:* C. H. — 18) desid. ap. Bohm. — 19) *intra:* cf. n. 13. — *infr. an.:* absunt a Comp. III. et Reg. — 20) desid. in Comp. III. Ms. — 21) omitt. Aug. — 22) abest a C. H.

Cap. XXI. 23) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 118. — Comp. IV. h. t. c. un. — 24) *Legionen. ep.:* Comp. IV. Aug. — *Lingonensi ep.:* Reg. — 25) *intra:* Cont., Bohm. — 26) abest a Comp. IV. Ms. A., Reg. — 27) *ipsis:* Comp. IV. Aug. — 28) *fuerint:* Reg. — 29) *breviter:* Comp. IV., Reg. — 30) abest a C. H.

Cap. XXII. 31) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 32) *nequaquam:* Comp. V. — 33) *respondentes mandamus:* C. H. — 34) *terras viis ingrediendo duabus iuxta Prophetam vae sibi (filii: Ms.) et perditionem acquirunt:* Comp. V. — 35) *per censuras ecclesiasticas:* Cit.

CAP. XXIII.

Infra probationis annum libere quis redit ad saeculum, nisi professionem fecerit tacite vel expresse, vel appareat, eum vitam mutare voluisse. Hoc primo. Secundo dicit, quod ad hoc, ut dignoscantur novitii a professis, debet habitus professorum benedici in locis, ubi habitus non est distinctus.

Gregorius IX.

Statuimus, novitius in probatione positos ante susceptum religionis habitum, qui dari profitentibus consuevit, vel ante professionem emissam, ad priorem statum redire posse libere infra[36]) annum, nisi evidenter appareat[37]), quod tales absolute voluerint vitam mutare et in religione perpetuo Domino deservire, quum quilibet renunciare valeat ei, quod pro se noscitur introductum. Nihilominus statuentes ad omnem ambiguitatem penitus amovendam, quod, quum in quibusdam locis religiosis novitiorum habitus non distinguatur ab habitu professorum, professionis tempore benedicantur vestes, quae profitentibus conceduntur, ut novitiorum habitus[38]) a professorum[39]) habitu discernatur.

CAP. XXIV.

Religiosi fugitivi annuatim sunt requirendi, et cogendi, ut ad monasterium revertantur.

Idem.

Ne religiosi, vagandi occasionem habentes, salutis propriae detrimentum incurrant, et sanguis eorum de praelatorum manibus requiratur: statuimus, ut praesidentes capitulis celebrandis secundum statutum concilii generalis, seu patres, abbates seu priores fugitivos suos[40]) et eiectos de ordine suo requirant sollicite annuatim. Qui si[41]) in monasteriis suis recipi possunt secundum ordinem regularem, abbates seu priores eorum monitione praevia[42]) per censuram ecclesiasticam[43]) compellantur[44]) ad receptionem ipsorum, salva ordinis disciplina. Quod si hoc regularis ordo non patitur, auctoritate nostra[45]) provideant, ut apud eadem monasteria in locis competentibus, si absque gravi scandalo fieri poterit, alioquin[46]) in aliis religiosis domibus eiusdem ordinis ad agendam ibi poenitentiam talibus vitae necessaria ministrentur. Si vero huiusmodi fugitivos vel eiectos inobedientes invenerint, eos excommunicent, et tamdiu faciant ab ecclesiarum praelatis excommunicatos publice nunciari, donec ad mandatum ipsorum humiliter revertantur.

TITULUS XXXII.

DE CONVERSIONE CONIUGATORUM.

CAP. I.[1])

Si vir de uxoris licentia profitetur, et uxor ipsa suspecta nec continentiam vovet, nec religionem ingreditur, episcopus uxori virum restituet. H. d. iuxta literam.

Alexander III. *Ubergensi*[2]) *Episcopo.*

Praeterea[3]), utrum laicus uxoratus, qui, praesentibus sacerdotibus et monachis, ignorante episcopo, de[4]) licentia et permissione uxoris *"suae"* monasterium *"est"* ingressus, *"et forte"* professionem fecit[5]), uxore in saeculari habitu remanente[6]), nec transeunte ad religionem, aut perpetuam continentiam vovente, ab episcopo suo possit ad torum revocari uxoris, an illa compellenda[7]) sit continentiam[8]) observare[9]), dicimus, quod, nisi[10]) uxor ad religionem transierit, aut[11]) perpetuo castitatem servare promiserit, vir *"ad eam"* potest et debet *"ab episcopo"* de[13]) monasterio revocari, *"quia, quum una caro sint effecti, non debet una pars in saeculo manere, etc."*

CAP. II.[14])

Ante matrimonium consummatum potest alter coniugum, etiam altero invito, religionem ingredi; sed remanens in saeculo potest ad secunda vota transire.

Idem *Salernitano Archiepiscopo.*[15])

Verum post *"illum"* consensum legitimum de praesenti licitum est alteri, altero etiam[16]) repugnante eligere monasterium, sicut *"etiam"* sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt[17]), dummodo carnalis[18]) commixtio non intervenerit inter eos, et alteri remanenti, si commonitus continentiam servare noluerit[19]), licitum est[20]) ad secunda vota transire; quia[21]), quum non fuissent una caro simul[22]) effecti, satis potest unus ad Deum[23]) transire, et alter in saeculo remanere[23*]).

CAP. III.[24])

Qui invita uxore professionem fecit, et ei postea restituitur, non compellitur mortua uxore ad monasterium redire; matrimonium tamen contrahere non debet.

Idem *Pisano Archiepiscopo.*

Quidam intravit monasterium invita[25]) uxore, qua[26]) ipsum repetente[27]) coactus est ad eam redire. Ea[28]) mortua quaeris, an ipse cogatur reverti[29]) ad monasterium, an aliam possit ducere in[30]) uxorem. Consultationi[31]) tuae taliter respondemus, quod[32]) votum non tenuit, unde ratione voti ad monasterium non tenetur redire; ulterius vero non poterit[33]) uxorem accipere. Promisit enim se non exigere debitum[34]), quod in eius potestate erat, et ideo quoad hoc[35]) votum tenuit. Non reddere autem[36]) non erat[37]) in eius, sed mulieris potestate. Unde Apostolus: „Vir non habet potestatem sui corporis[38]), sed mulier."

CAP. IV.[39])

Uxoratus religionem intrare non potest, nisi etiam uxor ingrediatur, vel nisi suspecta non sit, et continentiam promittat. H. d. et est unum cap. de principalioribus tit.

Idem *Exonensi*[40]) *Episcopo.*

Quum sis praeditus scientia literarum[41]), ignorare non *"potes, nec"* debes, sanctorum Patrum constitutioni esse[42]) contrarium, ut vir, uxore sua[43]) *"in saeculo remanente,"* aut uxor[44]), viro eius[45]) non assumente religionis habitum, debeat[46]) ad religionem transire, *"quia, quum vir et uxor una caro sint, sicut docet Apostolus, non potest unus ad Deum converti, et alter in saeculo remanere."* Inde est, quod auctoritate[47]) apostolica *"tibi"* prohibemus, ne in episcopatu tuo virum vel uxorem[48]), nisi uterque ad religionem migraverit, transire permittas, *"sed, si voluerint ad Deum converti, uterque ad frugem melioris vitae transeat."* Verum si ita uxor senex est et sterilis, quod sine suspicione[49]) possit esse in saeculo, dissimulare poteris, ut, ea in saeculo remanente[50]) et castitatem promittente, ad religionem transeat vir eiusdem[50*]).

CAP. V.[51])

Coniugatus non est ordinandus ad sacros ordines, nisi uxor continentiam promittat.

Idem *Strigoniensi*[52]) *et Colonensi*[53]) *Archiepiscopis.*

Coniugatus *"ad monasterium converti desiderans, prohibetur suscipi, nisi uxor eius similiter convertatur. Nam, dum unum utrumque corpus coniugii copulatione sit factum, incongruum est, partem converti, et partem in saeculo remanere; nec recipietur apud Deum illius viri conversio, cuius sequitur coniugalis foederis prostitutio. Quum igitur coetus clericorum longe praeemineat coe-*

Cap. XXIII. 36) *intra:* Cont., Böhm. — 37) *appareret:* C. R. 1. — 38) abest a C. R. H. — 39) *professoribus:* C. 1.

Cap. XXIV. 40) desid. in C. R. L. H. — 41) abest a C. H. — 42) *praemissa:* C. L. — 43) *ecclesiastica censura:* C. R. L. H. — 44) *compellant:* ib. — 45) abest a C. H. — 46) omitt. ib.

TIT. XXXII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. V. 4., Lips. LVIII. 4., Cass. LVII. 5., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Ubergen.:* C. R. — *Ulgen.:* C. H. — *Ylesen.:* Comp. I. Aug. — *Ybergen.:* Ms. — *Habofatd.:* Lips. — *Herfordensi:* App., Cass. — add.: *P. C. Super eo quod:* Comp. I. — cf. tit. prox. prae. c. 9. — 3) add.: *sciscitatis:* Cass. — 4) *et de:* ib. — 5) *fecerit:* C. H. — 6) *manente:* Cass. — 7) *compellata:* ib. — 8) *ad observationem continentiae:* Lips., et add.: *pertransire:* Comp. I. — 9) *ad obs. perpetuae continentiae:* App., Cass. — 10) *nisi ubi subest timor incontinentiae:* App. — 11) *vel in conspectu ecclesiae continentiam servare promiserit:* ead. — 12) omitt. App., Lips., Cass. — 13) *a mon.:* Lips., Cass. — omitt. App.

Cap. II. 14) Restitutum ex App. V. 1., Lips. LVIII. 1., Cass. LVII. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 15) add.: *P. C. Licet praeter:* Lips., Comp. I. — cf. c. 3. de spons. duor. IV. 4. — 16) *ita:* Comp. I. Aug. — 17) *fecerunt:* Cass. — 18) *carnis:* App. — 19) *voluit:* Cass. — 20) *licitum esse videtur, ut ad secunda vota possit transire.* Coll. citt. — 21) *qui:* Comp. I. Aug. — 22) *sim. et seq.: satis:* desid. in App. — 23) *Dominum:* App., Cass. — 23*) *permanere:* C. R. 1.

Cap. III. 24) Restitutum ex App. V. 2., Lips. LVIII. 2., Cass. LVII. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 25) desid. in Cass. — 26) *eadem:* Coll. citt. — 27) *repente:* Ed. Rom. ap. vit. — 28) *Ea . . . mon.:* omitt. Lips. — 29) *redire:* App., Cass., Comp. I. — 30) omitt. Comp. I. — *accipere ux.:* App., Lips., Cass. — 31) *Quaestioni:* C. R. L. H., App., Lips., Comp. I. — *Quaest. . . . accipere:* desid. in Cass. — 32) desid. in Lips. et Comp. I. — 33) *potuit:* C. R. 1. L. — *potest:* App., Lips., Comp. I. Aug. — 34) desid. ap. Aug. — 35) *quoad hoc:* omitt. Coll. citt. — 36) abest a Lips., Comp. I. — *quia non redd. non:* Cass. — 37) *non erat in ei. potestate, sed in pot. mulieris:* Lips., Cass., Comp. I. — 38) abest a C. H. — cf. 1 Cor. VII. 4.

Cap. IV. 39) Restitutum ex App. V. 3., Lips. LVIII. 5., Cass. LVII. 6., Comp. I. h. t. c. 4. — 40) *Exoniensi:* App., Cass. — 41) *literali:* C. R. 1. — 42) abest a Lips. et Cass. — *constitutione contraditum:* App. — *institutioni obviare:* Comp. I. Aug. — 43) desid. in Cass. — add.: *vivente:* C. R. 1. — 44) *mulier:* App. — 45) *suo:* C. R. 1., Lips., Cass., Comp. I. — omitt. App. — 46) *non deb.:* ead. — 47) *cum auct.:* Cass. — 48) *et ux.:* ib. — 49) *susceptione:* ib. — 50) *permanente:* ib. — 50*) omitt. Coll. citt.

Cap. V. 51) Restitutum ex App. V. 6., Lips. LVIII. 6., Cass. LVII. 7., Comp. I. h. t. c. 5. — 52) *Strigon.:* Cass. — 53) *Colonien.:* App. — *Colocensi:* C. R. 2. L., Comp. I. Ms., recte.

tui monachorum, ita, ut aliquando bonus monachus vix bonum clericum faciat," Nullus coniugatorum est ad sacros ordines promovendus, nisi ab uxore continentiam profitente[54]) fuerit absolutus, "*ut fiat deinceps de carnali copula spiritualc coniugium. Sane etc.* [*cf. c. prox. seq.*]"

CAP. VI.[55])

Uxoratus in episcopum promoveri non potest, nisi uxor religionem profiteatur.

Idem *eisdem.*[56])

Sane, si coniugati consenserint ordinari, uxoris "*etiam*" voluntas prius requirenda est, "*ut sequestrato mansionis cubiculo religione promissa, postquam pariter conversi fuerint, ordinentur. Quodsi in quibuslibet ecclesiasticis gradibus providenter scienterque curandum est, ut in domo Dei nil sit inordinatum, nihilque praeposterum, multo magis laborandum est, ut in eius promotione, qui super omnes gradus continetur, non erretur*[57]). *Inde est, quod*" Fraternitati vestrae[58]) auctoritate apostolica prohibemus[59]), ne uxoratum praesumatis in episcopum[60]) ordinare, nisi uxor prius professa continentiam sacram sibi velamen imponat, et religiosam[61]) vestem assumat. "*Nolumus enim, ut viri promotio uxori relictae in saeculo fieri perditionis possit occasio.*"

CAP. VII.[62])

Sponsa de praesenti, non cognita, quae dicit, se velle religionem ingredi, compellitur infra certum tempus profiteri, vel adhaerere marito.

Idem *Brixiensi*[63]) *Episcopo.*

Ex publico instrumento, "*quod nobis est praesentatum, et ex tenorum literarum tenore*" nobis innotuit, quod, quum "*venerabilis frater noster O.*" Veronensis episcopus "*de mandato nostro*" causam matrimonii, quae inter A. virum[64]) et M. mulierem vertebatur, suscepisset "*fine canonico*" terminandam, "*auditis utriusque partis rationibus et allegationibus, inter eos*" iudiciali sententia matrimonium approbavit, et eidem mulieri praecepit, ut ad virum "*suum*" rediens[65]) exhiberet eidem[66]) coniugalem affectum. Quod quum renueret[67]), "*de mandato nostro, sicut accepimus,*" fuit vinculo[68]) excommunicationis adstricta. Ceterum, quia "*praefata mulier,*" licet a praefato viro desponsata fuerit[69]), adhuc[70]) tamen, sicut asserit[71]), ab ipso est incognita, "*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus, si praedictus[72]) vir "*mulierem*" ipsam[73]) carnaliter non cognoverit[74]), et eadem "*mulier, sicut ex parte tua nobis proponitur,*" ad religionem transire voluerit, recepta ab ea sufficienti cautione, quod vel ad religionem transire, vel ad virum suum redire infra[75]) duorum mensium spatium debeat, ipsam "*contradictione et appellatione cessante*" a sententia, qua tenetur, absolvas ita, quod, si ad religionem transierit[76]), uterque restituat alteri quod[77]) ab eo noscitur[78]) recepisse, "*et vir ipse, ea religionis habitum assumente, ad alia vota licentiam habeat transeundi.*" Sane, quod Dominus in evangelio dicit, non licere[79]) viro, nisi ob causam[80]) fornicationis uxorem suam dimittere, intelligendum est secundum interpretationem[81]) sacri eloquii de his, quorum matrimonium carnali copula est consummatum[82]), sine qua "*matrimonium*" consummari[83]) non potest, "*et ideo, si praedicta mulier non fuit a viro suo cognita, licitum est sibi ad religionem transire.*"

CAP. VIII.[84])

Summa ut supra eod. cap. Quum sis.

Idem *G. Priori et Fratribus sancti Ioannis.*[85])

Uxoratus[86]) "*autem*" sine[87]) licentia "*propriae*" uxoris inter vos nullatenus recipiatur, quae[88]) "*si*" integrae "*famae et*" opinionis ita exsistat, quod nulla marito[89]) suspicio habeantur, eum ad secunda vota velle migrare, vel quod[90]) minus continenter debeat vivere; quae[91]) si, "*ut praedictum est,*" talis exstiterit, marito eius in consortio vestro recepto, ipsa publice in conspectu ecclesiae continentiam professa, in domo propria cum filiis suis[92]) et familia poterit permanere[93]). Si autem talis fuerit, quae[94]) suspicione non[95]) careat, voto continentiae celebrato a saecularium hominum[96]) ac conversatione removeat, et in loco religioso, ubi Deo serviat, perpetuo commoretur[97]). Nullus vestrum mulierem aliquam[98]) "*audeat*" tonsurare[99]) vel "*eam*" ad habitandam secum praesumat assumere[100]).

CAP. IX.[1])

Coniugatus, faciens professionem uxore consentiente, licet nunquam intraverit monasterium, si mortua coniuge cum alia contrahat, non valet matrimonium, et monasterium intrare compellitur.

Urbanus III. *Priori sanctae Crucis.*

Ex parte "*dilecti filii nostri*" abbatis sancti Petri "*de Romandine*" ad audientiam nostram pervenit, quod, quum D.[2]) "*de Crl.*", in infirmitate positus[3]), consentiente uxore "*ipsius*" votum vovens castitatis, monachalem habitum suscepisset, postmodum "*ab infirmitatis ipsius*" liberatus "*molestia, et praedictam suam*" uxorem retinuit, et aliam ea defuncta sibi temere copulavit. Quia vero, licet[4]) praedictus D. uxore sua remanente in saeculo de iure[5]) ad religionem acquirerit[6]) proficisci, ea tamen sublata de medio votum "*quidem factum*" sine salutis suae periculo non[7]) potuit violare, mandamus, quatenus, si verum est quod asseritur, praedictum D. per excommunicationem compellas, ut[8]) muliere dimissa ad suum monasterium revertatur, sub regulari habitu de cetero Domino serviturus[9]). "*Dat. Veronae.*"

CAP. X.[10])

Professus religionem uxore sciente et dissimulante, ea mortua ad saeculum redire non potest. H. d. secundum intellectum veriorem et singularem in materia.

Clemens III.

Consuluit nos G.[11]) sacerdos "*de sancta Columba,*" utrum vir "*mercatur, negotiationi et uxori propter Deum renuncians,*" ad religionem[12]) transiens, et in ea per annum et amplius moram faciens, uxore sua, postquam ad domum transierat regularem, de praesenti vita sublata, saecularem habitum reassumere valeat, "*quem dimisit,*" et aliam ducere[13]) in uxorem, vel si ducta ei liceat retinere. Consultationi[14]) huiusmodi taliter respondemus, quod praedictus vir nec habitum potest abiicere, quem assumpsit, nec aliquam sibi matrimonio[15]) copulare. Quodsi contraxerit, matrimonium ipsum decernimus[16]) dirimendum.

CAP. XI.[17])

Coniux, quae continentiam vovit, tenetur reddere debitum coniugi, licet ad tempus voto consenserit.

Coelestinus III.[18])

Carissimus "*in Christo filius noster, R. illustris rex Suecorum*[19]), *apostolatui nostro literis et nuncio humiliter nunciavit, quod, quum esset adolescens, et dilecta uxor eius iuvencula, mutua fide voto contrahendi legitimi matrimonii se adstringentes, invicem suum consensum, accedente voluntate parentum, arrarum donatione roboraverunt. Postmodum vero, clarae memoriae N.*

Cap. V. 54) *promittente:* C. H.

Cap. VI. 55) Restitutum ex App. V. 7., Lips. LVIII. 7., Cass. LVII. 8., Comp. I. h. t. c. 6. — 56) *eidem:* Comp. I. Aug. — 57) verba c. 5. §. 2. Dist. LXI. — 58) *tuae:* App., Cass. — 59) *inhibemus:* C. R. 1. — 60) *presbyterum:* Cass. — 61) *religioni congruam:* App.

Cap. VII. 62) Restitutum ex App. V. 8., Lips. LVIII. 8., Cass. LVII. 7., Comp. I. h. t. c. 7. — 63) *Brixiensi:* Lips. — *Brixigensi:* Cass. — 64) *Matthaeum virum et Agalechen mul.:* App. — *Agolantem vir. et Mathiam mul.:* Lips. — *Agolantem vir. et mul.:* Cass. — *Agolantem vir. et Mathemiam mul.:* Comp. I. Aug. — *A. vir. et A. mul.:* Ms. — 65) *rediret et:* Coll. citt. — 66) *ei:* Comp. I. Ms. — omitt. App., Lips., Cass., Aug. — 67) *renuerit:* C. R. 1. L. H. — *contemnens alias renuerit:* C. R. 2. — *Verum (Unde:* Comp. I. Ms.) *quum eadem mulier ad eum (ad eum:* desid. in Cass.) *iuxta sententiam praedicti episcopi regredi (egredi:* App.) *nollet:* Coll. citt. — 68) *vinculis:* App. — desid. in App. — 69) *fuit:* Comp. I. Ms., Cont., Böhm. — 70) *adh. tam:* desid. in Cass. — 71) *ipsa ass.:* App. — 72) *supradictus:* ib. — 73) *illam:* Lips. — desid. in Cass. — 74) *cognovit:* C. R. L. H., Coll. citt. — 75) *intra:* Cont., Böhm. — 76) *transire voluerit:* Cass. — *tr. maluerit:* App., Lips., Comp. I. — 77) *si qua alter ab altero habuit* (Aug.: *habuerit.* — Cass.: *acceperit*): Coll. citt. — 78) *dignoscitur:* C. H. — 79) *licet:* App., Cass., Comp. I. Aug. — cf. Matth. V. 32. — 80) *causa:* App. — 81) *interpretationes:* Comp. I. Aug. — 82) *confirmatum:* ead. Ms. — 83) *confirmari:* ead., C. R. L.

Cap. VIII. 84) Restitutum ex App. V. 9., Lips. LVIII. 9., Cass. LVII. 10., Comp. I. h. t. c. 8. — 85) *fratr. iuxta disciplinam bon. mem. Cleti (Kleeti:* App.) *viventibus:* App., Lips. — eod. modo, verbis tamen: *Cl. viv.* omissis: Cass. — add.: *P. C. Ad petitionem:* Lips., Comp. I. — cf. c. 1. de reg. III. 27. in Comp. I. — 86) *Uxoratum . . . recipiatis:* Comp. I. Aug. — 87) *sane sine:* Lips. — 88) *nisi quae:* ib. — 89) *meritus:* App. — 90) *quia:* C. H. — 91) *quod:* App. — 92) desid. in Cass. — 93) *remanere:* App. — 94) *quod:* C. H. — 95) desid. in App. — 96) omitt. Lips., Cass. — 97) *maneat:* App. — 98) abest a C. H. — verb.: *Nullus . . . ass.:* desid. in Lips. — 99) *consecrare:* Cass. — 100) *assumat:* App., Lips., Comp. I.

Cap. IX. 1) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 376., Comp. II. h. t. c. 1. — 2) *R.:* Comp. II. Ms. A. per tot. — 3) *detentus:* ib. — 4) omitt. Comp. II. Ms. A. B. — 5) *de iur.:* desid. in Luc. — 6) *non potuit:* Comp. II. Ms. A. — 7) *nequaquam:* Luc. — 8) *ut eum (illum:* Luc.) *mulierem sine dilatione dimittat et ad suum* (desid. in Luc.) *mon.:* Luc., Comp. II. — 9) *de cet. sub reg. observantia serviturus:* Luc.

Cap. X. 10) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 11) *Coelestinus III.:* Comp. II. Aug. — *Alex. III.:* Ms. A. — 11) *V.:* Comp. II. Ms. B. — 12) *ad religionis habitum transiens et in eo:* Comp. II. — 13) *traducere:* Comp. II. Ms. B. — 14) *Cui consult.* (*Cons. tuae:* Ms. B.) *taliter duximus respondendum:* Comp. II. — 15) *in matrimonium:* C. R. 2. — *in matrimonio:* C. R. 1. L., Comp. II. Ms. B. — 16) *decrevimus:* Comp. II.

Cap. XI. 17) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 18) *Clemens III.:* C. R. 2. L. H. — 19) ita Aug. — *Scotorum:* Ms. A. — *Hungariae:* Ms. B.

patre suo ab inimicis occiso, quum per bellorum adversitatem undique premeretur, et habito cum hostibus suis congressu victus fugatusque fuisset, quia timebat, ne ipsa sponsa sua ab inimicis suis per violentiam raperetur, et alia similis ei non inveniretur in regno, quam sibi posset matrimonialiter copulare, de suorum et eiusdem sponsae parentum consilio factum est, quod in conventu sanctimonialium habitum monasticum sine proposito perpetualiter suscepérit retinendi, et ibidem per aliquot annos moram fecit, ne quid ab inimicis iniuriae pateretur. Quam quum, pace reddita et obtento de inimicis triumpho, solenniter duxisset cum grandi exsultatione in uxorem, et ex ea filios suscepisset, unum eorum de communi consensu et electione principum Sueviae sibi instituit successorem. Procedente vero tempore praedicta uxor, gravi infirmitate correpta, quum se de hac vita crederet recessuram, timore mortis inducta continentiam vovit, quumque rex ipse nollet eam contristari, concessit ad tempus; nunc autem se continere non posse proponit, et, quod licite posse fieri arbitratur, ad torum uxoris sone redire cupit. Et ad reprimendas aemulorum suorum detractiones et obloquia petiit a nobis sibi dari in mandatis, ut uxorem suam auctoritate nostra maritali affectione pertractet, non obstante voto continentiae incaute ab ipsa emisso, et ab eodem rege ad tempus approbato. Verum, quia super his ad plenum nos non potuimus elicere veritatem, fraternitati vestrae cognitionem horum et decisionem canonicam duximus committendam, per apostolica scripta mandantes, ut super his inquiratis diligentius veritatem, et, si vobis constiterit, quod praedicta mulier primo fuit inter moniales recepta timore violentiae ac rapinae, et propositum se habuisse nubendi profitebatur, quum inter eas moram faceret, praesertim quum postmodum in facie ecclesiae publice regi nupserit, et usque ad haec tempora cohabitans ipsi filios ex eo suscepit, eam denuncietis praefato monasterio non teneri. Non enim factum illud matrimonii potest contractum dirimere, etsi forte posset matrimonium contrahendum impedire. De alia vero' Fraternitati vestrae mandamus, quatenus, si[20]) inveneritis, uxorem regis Sueviae gravi infirmitate depressam[21]) continentiam vovisse, et virum eius ad tempus praebuisse consensum, maxime si non idem vir '*peraeque*' continentiam vovit[22]) perpetuam, eandem viro cohabitare faciatis, et utrumque invicem maritali affectione tractare.

CAP. XII.[23])

Si alter coniugum altero ignorante religionem profitetur, et propter hoc de monasterio educitur, illo mortuo ad monasterium redire non cogitur.

Idem.[24])

Placet[25]) nobis, '*et tuam prudentiam commendamus, quod in causis dubiis sedis apostolicae consilium requiris. Licet enim praeditus sis scientia literarum, ad matrem tuam ecclesiam Romanam idcirco devote recurris, ut, habita super quo dubitas responsione condigna, quam in similibus formam servare debeas evidenter cognoscas. Per dilectum autem filium W. decanum Catalaunensem apostolatum nostrum'* Solicitudo tua[26]) consuluit, utrum mulier, quae[27]), credens mortuum maritum, habitum religionis assumpsit[28]), et eo reverso de monasterio educta fuit[29]), post obitum viri sit ad regularem[30]) observantiam compellenda. Super quo '*discretioni tuae sic*' respondemus, quod, licet votum eius usquequaque non tenuerit, eatenus tamen fuit obligatorium, quatenus se poterat[30*]) obligare. Promisit enim intrando[31]) monasterium[32]), se non exacturam carnis debitum, quod erat in potestate ipsius[33]), redire vero ad saeculum, in eius potestate non erat, sed in potestate mariti. Et ideo, quantum ad ipsam, tenuit votum, quod post viri obitum tenere non desiit[34]), quum ad eam casum[35]), a quo[36]) poterat efficax habere principium, pervenisse noscatur[37]). Consultius[38]) itaque dicimus et ei congruentius[39]) ad salutem, '*praedecessoris nostri felicis memoriae Alexandri*[40]) *Papae vestigia imitantes*,' ut '*vanitatibus saeculi derelictis*' ad monasterium redeat, ubi bona ducta intentione professionem fecit et habitum religionis accepit. Si vero ad hoc induci non poterit, ipsam invitam credimus non cogendam.

CAP. XIII.[41])

Summa ut supra eod. cap. IV. Quum sis.

Innocentius III. *Pisano Archiepiscopo.*

Ad apostolicam sedem (*Et infra:* ['*cf. c. 16. de regul. III. 31*']) Quum autem vir et uxor una caro sint per copulam coniugalem effecti, nec una pars converti possit ad Dominum, et altera in saeculo remanere, profecto non est alter coniugum recipiendus ad observantiam regularem, nisi reliquus[42]) perpetuam continentiam repromittat. Sed[43]) et vitam debet mutare, nisi forte sit eius aetatis, ut sine suspicione incontinentiae[43*]) valeat in saeculo[44]) remanere. '*Dat. Lat. IX. Kal. Dec.*' [1198.]

CAP. XIV.[45])

Per religionis professionem, non per propositum castitatis servandae in saeculo, dissolvuntur sponsalia de praesenti.

Idem *Lugdunensi*[46]) *Archiepiscopo.*

Ex parte tua '*nostris*' est '*auribus*' intimatum, quod, quum quaedam mulier '*dioecesana tua*' velum viduitatis coram duobus abbatibus assumpsisset, benedictione solenni cum celebratione missae ac litania, sicut debuit, accedente, '*postmodum*' quidam nobilis proponebat[47]), se prius mulierem ipsam mediantibus internunciis per verba de praesenti, arrha etiam interposita desponsasse. '*Audito, quod mulier ipsa velum assumpserat, misit ad eam, ut desponsationem factam carnalis copula sequeretur. Tu vero, postquam fuit ad tuam audientiam res perlata, inhibere curasti, ne ante discussionem negotii se carnaliter commiscerent. Postmodum autem a muliere ipsa in tua praesentia constituta quaesivisti, utrum consensisset in illum, et quare ab illo quaereret separari.*' At illa, se in illum consensisse confessa, dixit, quod audierat, eum esse lepra percussum, et ob hoc eius fuerat[48]) abominata complexus[49]). '*Quum autem postmodum per testes idoneos tibi fuerat plenior facta fides, quod ante susceptionem veli mutuus intervenerat inter ipsos per verba de praesenti consensus, sedem duxisti apostolicam consulendam, utrum veli susceptio impediat matrimonium inter ipsos.*' Nos autem inquisitioni[50]) tuae taliter respondemus, quod, etsi possit non inconsulte videri, quod, ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de praesenti contrahitur, illis viventibus in nullo casu possit dissolvi, ut vivente reliquo alter ad secunda vota transmigret, etiamsi unus fidelium, inter quos est ratum coniugium, fieret haereticus, et nollet permanere cum altero sine contumelia creatoris, nisi forte secus fieret ex revelatione divina, quae superat omnem legem, sicut a quibusdam sanctis legitur esse factum, nos tamen[51]) nolentes a praedecessorum nostrorum vestigiis '*in hoc articulo subito*' declinare, qui respondere consulti, antequam[52]) matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri coniugum reliquo '*etiam*' inconsulto ad religionem transire, ita, quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari, hoc ipsum tibi consulimus[53]) observandum in articulo praenotato, quamvis falsa sit causa, per quam ad susceptionem veli praedicta mulier est inducta, quum sine qualibet tali causa id ipsum religionis obtentu facere potuisset. Porro, licet praedicta mulier videatur in veli susceptione religionis habitum assumpsisse[54]), si tamen velit in domo propria remanere[55]), quasi propositum castitatis in saeculo servatura, nihilominus consummandum est matrimonium[56]) iam contractum, nisi se voto adstrinxerit[57]) ad observantiam regularem, in quo casu compelli potest, ut relicto saeculo religionis propositum exsequatur. '*Dat. VI. Id. Ian.*' [1206.]

CAP. XV.[58])

Maritus, factus monachus, a coniuge adulterata revocari non potest.

Idem *Rudinensi*[59]) *Episcopo.*

Constitutus in praesentia nostra H.[60]) '*Vitalis, lator praesentium,*' sua[61]) nobis confessione monstravit, quod, '*quum esset*' in acolythatus ordine constitutus, quandam puellam R. nomine in

Cap. XI. 20) *ita sollicite discretio fraternitatis discutiat, quod, si inv. eundem gravi:* Comp. II. — 21) *deprehensam:* C. R. 1. — 22) *voverit:* Comp. II.

Cap. XII. 23) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — Mutila exstat in Luc. III. 390. — 24) *Clemens III.:* Comp. II. Ms. A. — 25) *Placuit:* Luc. — 26) add.: *nos:* Cont., Bohm. — 27) omitt. Luc. — 28) *assumpserit:* Comp. II. — 29) *fuerit:* ead., C. H. — *sit:* Luc. — 30) *voti:* ead. — *regulae:* Comp. II. Aug. — 30*) *potuerit:* Luc. — 31) *prom. intrando vel intr. m.:* Comp. II. Ms. A. — 32) *mon. non exacturam:* Luc. — 33) *eius:* ib. — 34) *desinit:* ead. — 35) *eam causam:* ead. — *statum:* Comp. II. Ms. A. — 36) *in quo:* C. H. — 37) *redierit:* Luc., Comp. II. — 38) *Cons. duximus et congr.:* Luc. — 39) *et quid ei est congr.:* C. H. — 40) cf. supra c. 3. h. t.

Cap. XIII. 41) Restitutum ex Reg. Bal. I. 455. — Comp. III. c. 2. de regul. III. 24. — 42) *reliqua:* C. H. — 43) *neque vitam quoque debet mutare:* Comp. III., Reg. — 43*) *in continentia:* Comp. III. Ms. — 44) *in saec.:* omitt. Comp. III., Reg.

Cap. XIV. 45) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 195. — Comp. III. h. t. c. 1. — 46) *Laudun.:* C. R. 1., Comp. III. Ms. — *Laudensi:* Reg. — 47) *qui sex mensibus ante proponebatur* (*proponebat se:* Comp. III.) *mul. eandem* (*ipsam:* ib.) . . . *desp.:* Comp. III., Reg. — 48) *fuerit:* Cont., Bohm. — 49) *amplexus:* C. R. 1. — 50) *fraternitati:* Reg. — 51) abest a C. H. — *autem:* Comp. III. — 52) *quod antequam . . . licet:* Comp. III., Reg. — 53) *consuluimus:* Comp. III. Ms. — 54) *suscepisse:* C. H. — 55) *permanere:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 56) *coniugium:* Reg. — 57) *constrinxerit:* ib.

Cap. XV. 58) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 602., Comp. III. h. t. c. 2. — 59) *Niclinen.:* Comp. III. Aug. — *Nitiniensi:* Rain. — 60) *Hug.:* Comp. III., Bohm. — *Hugo:* Rain. — 61) *humili:* Comp. III. — *humillima . . . insinuatione:* Rain.

facie ecclesiae duxit uxorem. Quam quum[62]) carnaliter cognovisset, orta discordia inter eum et amicos puellae, '*coram te habita diligenti tractatu*' ipsa[63]) fuit cuidam alii V.[64]) nomine copulata, et tu memoratum H. usque ad gradum sacerdotii ordinasti, '*et eidem ecclesiam concessisti.*' Quum autem eum sua conscientia remorderet, habitum ordinis Cisterciensis assumpsit[65]); '*tandem N. abbati sua omnia praedicta revelavit, qui eum commonuit diligenter, ut super hoc saluti animae suae provideret.*' Ideoque[66]) '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si res ita se habet, praedictam mulierem[67]), ut a dicto V.[68]) recedat, cui per adulterium est coniuncta, nec praedictum[69]) monachum impetat, quo minus regulare votum valeat adimplere, per censuram ecclesiasticam '*sublato appellationis obstaculo*' cogere non omittas.

CAP. XVI.[70])

Uxor non potest repetere maritum, de cuius licentia religionem intravit, si post ingressum non continuit, licet ad consentiendum seu ad dandam licentiam dolo fuit inducta.

Idem *Pictaviensi*[70*]) *Episcopo et Abbati de Huriburden. Pictaviensis dioecesis.*

Veniens ad praesentiam nostram '*dilectus filius*' L.[71]) '*lator praesentium*' nobis '*humiliter*' intimavit, quod, quum olim intrandi monasterium propositum concepisset, pluribus sacerdotibus, '*militibus et aliis viris*' praesentibus, apud uxorem suam '*precibus*' institit, ut super hoc suum impertiretur assensum, '*eisdem presbyteris primitus exoratis, ne praefatae mulieri exponerent, quod et ipsam oporteret derelinquere saeculum, si viro suo daret licentiam ad monasterium convolandi. Quumque ipsam mulier, ne ab ea discederet, vice mutua precaretur, ipse asserens, quod, nisi ab ea posset super hoc obtinere licentiam, non solum ei se inutilem redderet, sed etiam toti mundo,*' Ipsa demum[72]) tam ipsius quam multarum adstantium[73]) precibus fletibusque[74]) devicta, caput eius altari supposuit manu sua; qui, ea praescente tonsuratus, ibidem monasterium adiit et finito probationis tempore professionem fecit solenniter monachalem. Illa vero, in saeculo remanens, inhonestos amatores admisit, '*unde idem L. metuens, ne suae continentiae illius incontinentia imputetur, an in monasterio perseverare debeat, a nobis consilium postulavit.*' Quocirca '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si ita est, praedictum L. in monasterio, quod intravit, '*absque inquietatione cuiusquam*' perseverare libere permittatis. Licet enim in hoc videatur non modicum deliquisse, quod captiose[75]) asseruit, quia, nisi sibi eadem mulier consentiret, tam sibi quam toti mundo se inutilem redderet, et quam presbyteros exoravit, ne praedictae mulieri exponerent, quod eandem relinquere saeculum oporteret, si forte licentiam daret viro; ex quo tamen eadem '*mulier*' caput viri altari sponte supposuit, et postmodum, '*sicut asseritur,*' non continuit[76]), super revocatione ipsius non est[77]) aliquatenus audienda; quum ipsius[78]) intentio, '*si eundem forte repeteret,*' exceptione possit[79]) commissae fornicationis elidi, maxime quum, antequam fuerit fornicata, ipsam non duxerit repetendam. '*Dat. Lat. III. Non. Apr. An. XII.*' [1209.]

CAP. XVII.[80])

Uxor maritum professum repetere potest, non obstante licentia profitendi ab ea metu extorta.

Idem.[81])

Accedens ad praesentiam nostram I.[82]) mulier '*lacrimabiliter*' proposuit '*coram nobis,*' quod, quum[83]) V.[84]) vir eius '*Eliensis dioecesis*' eam sibi '*legitime*' matrimonio copulasset, '*et per viginti fere annorum spatium eidem cohabitans, prolem suscepisset ex ea,*' volens tandem idem[84*]) vir habitum assumere[85]) monachalem[85*]), postulabat humiliter ab eadem, ut tam pio proposito faveret ipsius; quae propter multa verbera et alia[86]) '*molestationum*' gravamina, quae dictus vir inferebat eidem, se ipsam asserens[87]) dimissurum, annuit votis eius. Quumque idem vir in domo[88]) de Vader.[89]) Cisterciensis ordinis religionis habitum assumpsisset[90]), mulier '*ipsa*' in domo[91]) monialium, nullo ibi habitu religionis assumpto vel voto conversionis emisso, permansit '*ibidem, cui pro labore manuum suarum eaedem moniales vitae necessaria ministrabant.*' Processu vero temporis, quum idem vir[92]) ad saeculum rediens religionis habitum reliquisset, eadem[93]) mulier se instanter ab ipso petiit reassumi, '*ipse illam recipere penitus contradicens, praeter verbera, quibus saepius affecit eandem, sibi plurima convitia et graves iniurias irrogavit.*' Quocirca discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si res ita se habet, '*et dicta mulier illius aetatis exsistit, ut de lapsu carnis illius merito valeat dubitari,*' dictum virum, ut eam recipiat, eique affectum exhibeat coniugalem, '*monitione praemissa per censuram ecclesiasticam*' appellatione remota cogatis. '*Nullis literis etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. V. Id. Apr.*' [1205.]

CAP. XVIII.[94])

Uxor professi, quae dedit viro licentiam profitendi, non compellitur ingredi religionem, si continens est, et non suspecta.

Innocentius III.[95]) *Episcopo, Decano et Thesaurario Lingonensibus.*[96])

Significavit nobis A.[97]) mulier, quod, quum ipsa F.[98]) '*militi*' viro suo coram decano S. Quiriaci[99]) '*Pruvinensis,*' vices '*bonae memoriae P.*' archiepiscopi Senonensis in hac parte fungente, licentiam concessisset religionem intrandi, continentiae tamen voto eidem iniuncto, et recepta fide ab ipsa, quod perpetuo contineret, idem decanus post factam professionem a viro praedicto[100]) in monasterio, in quo habitum assumpserat monachalem, asseruit, ipsam debere religionem intrare, quanquam id primo non expressisset eidem, et hoc expresso '*ipsa*' illi licentiam non dedisset, '*ac eam ad hoc per venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Senonensem fecit pluries commoneri, propter quod eadem de consensu dicti archiepiscopi nostrum super hoc consilium imploravit.*' Quocirca mandamus, quatenus, si est ita, et est talis aetatis[1]), de qua suspicio haberi non possit, ipsam votum continentiae observantem intrare monasterium compelli non permittatis invitam[2]).

CAP. XIX.

Adultera, quam maritus reconciliare non vult, ad agendum poenitentiam in aliquo claustro collocatur.

Gregorius IX.

Gaudemus in Domino (*Et infra:*) Mulieres vero, quae relicto maritali toro lapsu carnis ceciderunt, si mariti earum, a te diligenter commoniti, eas ad frugem melioris vitae conversas noluerint recipere propter Deum, in claustris cum religiosis mulieribus studeas collocare, ut perpetuam poenitentiam ibi agant.

CAP. XX.

Si coniuges se ad invicem absolverunt continentiam promittendo, et uterque vel alter eorum religionem profitetur, alter alterum repetere non poterit.

Idem I. *Moniali monasterii de Plauda.*[3])

Dudum a C. laico mota contra te, quam uxorem suam dicebat, materia quaestionis, R. sanctae M.[4]) in Cosmidin[5]) diaconum cardinalem dedimus auditorem. Coram quo dictus C. conquerendo[6]) proponens, quod indebite recusabas eidem, cuius uxor eras per consensum de praesenti et carnis copulam subsecutam, matrimonialiter adhaerere, te sibi restitui postulavit. Ad quod fuit responsum, quod ipse pro animae suae remedio pura et spontanea voluntate, praesentibus duobus religiosis sacerdotibus, et adhibitis quinque testibus fide dignis, omni iuri, quod in te habuerat[7]), renunciavit

Cap. XV. 62) *quumque aliquamdiu cohabitassent insimul, et ipse eam:* Coll. citt. — 63) *praedicta puella:* ib. — 64) *W.:* C. L. — *Vitali:* Coll. citt. — 65) *et de consilio quorundam religiosorum habitum Cist. ord. assumpsisset, tandem.* ib. — 66) abest a C. H. — 67) *praed. R.:* Coll. citt. — 68) *viro:* C. R. 2. — *praefato Vitali:* Coll. citt. — 69) *praescriptum:* Rain.
Cap. XVI. 70) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 13. — Comp. III. h. t. c. 2. — 70*) *ep. Patavien. et abb. de Hovingardenberg (Honia. Baederbergen: Aug.) Patav. dioec.:* Comp. III. Aug., Reg. — *ep. Pictav. abb. Hosumbardenbeg Pictav. dioec.:* Comp. III. Ms. — 71) *W.:* C. R. 2. L. — desid. in C. H. — 72) *illa deinde:* Reg. — 73) *constantium:* C. H. — 74) *precibusque:* Reg. op. mend. — 75) *caute:* Comp. III. Aug. — 76) *vixit incontinenter:* Comp. III., Reg. — 77) *esset:* ib. — 78) *eius:* Reg. — 79) *posset:* Comp. III., Reg.
Cap. XVII. 80) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 34. — Comp. IV. h. t. c. un. — 81) *Eliensi ep. et archid. de Cantabruge et priori de Harnoeta Eliens. dioec.:* Reg. — 82) *Iuliana:* ib. — 83) desid. in Comp. IV. — 84) *W.:* Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — 84*) desid. in C. H. — 85) *suscipere:* Comp. IV. Ms. A. — 85*) *regularem:* Reg. — 86) *aliarum:* Comp. IV., Reg. — 87) *asserentis:* Comp. IV. Ms. A. — *se . . . dim.:* desid. in C. H. — 88) *ad domum . . accedens ibi (ibique:* Aug. — *ibidem:* Ms. A. B.) *vel.:* Comp. IV., Reg. — 89) *Vand.:* C. R. 1. — *Vanderiis:* C. R. 2. — *Walde:* C. L. — *Donaudon.:* Comp. IV. Ms. A. — *Vandon.:* Ms. B. — *Vendon.:* Aug. — *Wardon.:* Reg. — 90) *susceperat:* C. H. — 91) *transferens se ad domum monialium:* Comp. IV., Reg. — 92) desid. in C. H. — 93) *et ead. mul. . . . ab eo peteret:* Comp. IV., Reg.
Cap. XVIII. 94) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 95) *Honorius III.:* C. R. L. H., recte. — 96) abest a C. R. 2. — *Lingonien.:* C. R. 1. L. — *Lingonen.:* Comp. V. — 97) *H.:* C. H. — 98) *G.:* ib. — 99) *Quirici:* Böhm. — 100) *a milite antedicto:* Comp. V. — 1) desid. ap. Böhm. — 2) non leg. ap. Cir.
Cap. XX. 3) *Planta:* C. R. 1. — *Plota:* C. R. 2. — *Plantu:* C. L. — *Plouda:* C. H. — 4) *Mariae:* C. R. L. — 5) *Comes:* Cont., Böhm. — leg.: *Cosmedin.* — 6) add.: *monstravit:* C. R. 1. — 7) *habuit:* C. H.

omnino, resignando illud in manibus alterius ex sacerdotibus supra dictis, qui in personam[8]) ecclesiae resignationem huiusmodi recipere procuravit, et quod idem C. se castitatem servaturum promisit, pauperumque hospitalis de Ponte obsequio se devovit, promittens voto solenni omnia et singula supra dicta, et tribuens tibi licentiam ad monasterium transeundi, te versa vice similiter promittente, ac tribuente illi licentiam, et ius quodlibet resignante: sicut haec omnia dicebantur[9]) per publicum instrumentum esse probata, manu B.[10]) notarii Aretinensis[11]) confectum. Verum praenominatus C. proposuit, quod, casu amisso instrumento praefato, illud in prima persona, quod prius erat in tertia, insertis pluribus in uno, aliter quam in alio fuit ab ipso formatum. Et quum tibi iratus fuisset, sicut verba et verbera indicabant, nondum calore iracundiae quiescente, quidam ipsum deceptoriis allexerunt, proponentes eidem, quod in hospitali praedicto cibis ad libitum posset uti, ac propriam retinere, praefato B. sibi nihilominus promittente, quod non solum ardorem, sed etiam appetitum libidinis extingueret in eodem: propter quod quicquid in hac parte fecisse dignoscitur, iratus, seductus pariter et illectus[12]), et sub spe promissionis, ac sub ea conditione vel modo, si posset continentiam observare, asseruit a se factum[13]). Sed ad ista respondebatur econtra, quod, an tabellio in tertia persona instrumentum conficiat, vel[14]) in prima, dummodo non mutetur substantia veritatis, nihil interesse videtur. Insuper, quamvis aliquando spes memorato C. data fuisset, per quam[15]) ad hoc se proposuit[16]) inductum, eo tamen tempore, quo talia facta fuerunt, pure, simpliciter ac voluntarie, pro amore Dei et remedio animae suae solummodo ad votum et ad alia supra dicta noscitur processisse. Propter quod a consortio saecularium hominum debet discedere, vitamque mutare, quum se illius aetatis esse proponat, ut sine suspicione incontinentiae non valeat in saeculo remanere. Nos itaque, habito fratrum nostrorum consilio, te ab impetitione dicti C. sententialiter duximus absolvendam, perpetuum illi super hoc silentium imponentes.

CAP. XXI.

Breve est, sed per alia verba sic potest summari: _Post sententiam divortii quoad torum, latam ob fornicationem spiritualem mariti, potest uxor libere religionem intrare._

Idem.

Mulier, quae in fide remansit, potest, nolente viro, qui ab infidelitate revertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio ecclesiae separata, ad religionem libere convolare.

TITULUS XXXIII.

DE CONVERSIONE INFIDELIUM.

CAP. I.[1])

Non potest quis illam habere in uxorem, cuius maritum occidit machinatione ipsius mulieris, secus, si sine machinatione. Et est pulcher et quotidianus casus.

Coelestinus III.[2])

Laudabilem (_Et infra:_) _Ceterum, quod*_ Interrogasti de Sarracenis, qui, dum[3]) in captivitate essent, quarundam Christianarum viros earum[4]) insidiis et machinationibus occiderunt, utrum, quia postea per ipsos[5]) ad fidem Christianam conversi sunt[6]), eas de iure possint accipere[7]) in uxores, vel, si duxerint, *_ipsum_* coniugium teneant[8]) earundem: hic Triburiensis concilii regula[9]) contenti sumus, asserentis[10]), quod, si in mortem[11]) ipsorum *_virorum_* maritinae fuerint machinatae, licet earum studio ad *_ecclesiasticam_* fidem accesserint, tamen[12]) nec eis adhaerere debent, nec sunt[13]), si adhaeserint etiam, tolerandi. *_Non enim hic dispensatio sine periculo posset admitti,_* quod tale[14]) damnum tali lucro ecclesia[15]) compensare[16]) non velit. Ad hoc[17]) Sarraceni quidam, *_qui_* in bello sunt Christianos interfecisse notati, et[18]) Christiani similiter Sarracenos, postea vero[19]) Sarraceni, ad *_catholicam_* fidem *_a gentilitatis errore_* conversi, uxores eorum, quos in belli certamine occiderunt[20]), sibi matrimonialiter copularunt, et id ipsum Christiani de Sarracenis mulieribus conversis ad fidem fecisse noscuntur: quae *_tamen,_* postquam de priorum virorum morte[21]) compererint[22]) veritatem, divortium instanter[23]) exposcunt. In his igitur[24]) respondemus, quod, quum tales[25]) non procuraverint virorum interitum defunctarum, matrimonium inter huiusmodi personas licite potest contrahi, et taliter copulati, *_cuiuscunque sexus exsistant,_* divortium *_post mortem coniugum_* nequeunt[26]) postulare. *_Idem etc. Praeterea etc._ [_cf._ c. 27. _de test. II._ 20.]*

CAP. II.

Si alter infidelium coniugum venit ad fidem, altero remanente in infidelitatis errore, communis proles assignatur converso.

Gregorius IX. _Argentinensi Episcopo._[26*])

Ex literis tuis accepimus, quod quidam de Iudaicae caecitatis errore ad Christum verum lumen adductus, uxore sua in Iudaismo relicta, in iudicio postulavit instanter, ut eorum filius quadriennis assignaretur eidem, ad fidem catholicam, quam ipse susceperat, perducendus. Ad quod illa respondit, quod, quum puer adhuc infans exsistat, propter quod magis maternum indiget[27]) solatio quam paterno, sibique ante partum onerosus, dolorosus in partu, post[28]) partum laboriosus fuisse noscatur, ac ex hoc legitima coniunctio maris et feminae magis matrimonium quam patrimonium nuncupetur, dictus puer apud eam debet convenientius remanere. (_Et infra:_) Quum autem filius in patris potestate consistat, cuius sequitur familiam, et non matris, et in aetate tali quis non debet[29]) apud eas remanere personas, de quibus possit esse suspicio, quod saluti vel vitae insidientur illius, et pueri post triennium apud patrem non suspectum ali debeant et morari[30]), materque pueri, si eam remanere contingeret apud eam, posset illum adducere ad infidelitatis errorem: in favorem maxime fidei Christianae respondemus, patri eundem puerum assignandum.

TITULUS XXXIV.

DE VOTO ET VOTI REDEMPTIONE.

CAP. I.[1])

Vota possunt eleemosynis redimi, vel in aliud commutari, intercedente superioris auctoritate, et iusta causa redimendi vel mutandi.

Alexander III. _Exoniensi[2]) Episcopo._

De peregrinationis *_quoque_* votis, an eleemosynis redimi[3]) possint vel[4]) pro necessitate in aliud commutari, *_tibi_* respondemus, quod ab eius, qui praesidet[5]), pendet[6]) arbitrio, ut consideret diligentius[7]) *_et attendat_* qualitatem personae, et causam commutationis[8]), scilicet[9]) an *_id_* ex infirmitate, seu affluentia divitiarum *_contingat,_* an alia[10]) causa probabili peregrinatio, an recompensatio melior fuerit et Deo magis accepta; et secundum hoc debet[11]) exinde[12]) dispensare.

Cap. XX. 8) _persona_: C. H. — 9) _videbantur_: C. R. 2. — 10) _R._: ib. — _G._: C. H. — 11) _Aretini_: C. R. 2. L. — 12) _allectus_: C. H. — 13) _esse factum_: C. R. 1. — 14) _an_: C. H. — 15) _postquam_: ib. — 16) _proponit_: C. R. L.

TIT. XXXIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 381., Comp. II. h. t. c. 2. — 2) Initium capitis est in Comp. II. c. 3. de cogn. sp. IV. 6. — cf. c. 1. Ut lite pend. II. 16. — 3) _quum_: Luc. — 4) _eorum_: Comp. II. Aug. — _essent Christianorum, quosdam viros earum_: Luc. — 5) _per ips._: omitt. ead. — 6) _fuerint, easdem_: ead. — 7) _ducere in uxorem_: ead. — 8) _valent_: ead. — _an ips. coni. valeat iterari_: Comp. II. Ms. A. — seq. _eor._: desid. in Coll. citt. — 9) _regulae consentimus_: Luc. — 10) _asserentes_: Luc., Comp. II. Ms. A. — 11) _quam mortem_: Luc. — _in morte_: Comp. II. Ms. A. — seq.: _ips._: desid. in Luc. — 12) _tum_: ead. — 13) _sunt_ et seq. : _etiam_: omitt. ead. — 14) _tantum_: Luc., Comp. II. — 15) abest a Comp. II. Ms. A. — 16) _recompensare_: Ms. B. — 17) _haec_: C. R. L., Luc., Comp. II. — 18) abest a Luc. — 19) desid. ib. — 20) _quos certamine bellico neci tradiderant_: Luc., Comp. II. Aug., Ms. A. — _quos belli cert. occiderint_: Ms. B. — 21) _de priori morte_: Luc. — 22) _comperiunt_: C. R. 2. H. L., Luc., Comp. II. Ms. B. — _comperierunt_: Aug. — seq.: _ver._: desid. in Luc. — 23) _constanter_: Cont. — 24) abest a C. H. — _Respondem. quoque in his_: Comp. II. — _Respondeo quoque in his_: Luc. — 25) _quod, quum nec Sarraceni, nec Christiani mortem alterutrorum_ (_alterutrarum_: Ms. A.) _procurasse noscuntur, matrimonium_ (_matrimonia_: Luc., Ms. A.) _huiusmodi inter praedictas_ (_inter huiusm. pers._: Ms. B. — _int. huiusm. interdictas pers._: Ms. A.) _personas licite potest_ (_possunt_: Luc., Ms. A.) _contrahi_: Luc., Comp. II. — 26) _non possunt_: Comp. II. — _iure obtinere vel etiam postulare non possunt_: Luc.

Cap. II. 26*) indic. ex Greg. IX. Reg. III. 13. ap. Raynald. p. 367. — 27) _indigeret_: C. H. — 28) _ac post_: C. R. L. — 29) _debent_: Böhm. — 30) _commorari_: C. H.

TIT. XXXIV. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXXV. 3., Lips. XXIII. 23., Cass. XXXIX. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) Videtur pars eius cap. esse, quod ex App. XXXV. 2. refertur c. 30. de sim. V. 3. — 3) _restitui_: Cass. — 4) _vel aliud pro necessitate impleri_: Comp. I., Cass. — _vel per al. pro nec. impl._: (App.: _adimpleri_) App., Lips. — 5) _possidet_: Cass., Comp. II. Aug. — 6) _dependent_: Lips. — _dependet_: App., Cass., Comp. I. — 7) _attentius_: C. R. 1. — _diligentur_: C. R. 2. — 8) _commigrationis_: App. — 9) abest a Cass. — _seu id_: App. — 10) _aut al._: C. R. L. — _aut etiam al._: C. H. — _et_ (omitt. Cass., Comp. I.) _utrum peregrinatio an rec. utilior_ (_melior_: Cass., Comp. I.) _fuerit_: Coll. citt. — 11) _habet_: Ed. Rom. op. mend. — 12) _inde_: Cass., Comp. I.

CAP. II.[13])

Commutat Papa votum ultramarinum, in his maxime, qui in puerili aetate voverunt.

Idem *Ngroicensi*[14]) *Episcopo.*

Venientis ad nos R.[14']) '*clerici*' narratione accepimus[15]), quod, '*quum*' in puerili aetate[16]) constitutus '*fuisset*,' Hierosolymam disposuit[17]) proficisci[18]), cuidam quoque[19]) '*consocio suo*,' qui '*nihilominus*' sepulcrum dominicum proposuerat visitare, fidem[20]) dedit, et suam recepit ab eo, quod sibi invicem in via[21]) socii fideles exsisterent, '*et bonam societatem servarent. Qui utique sollicita mente revolvens, ad nos accessit, ut sibi nostrum super hoc consilium aperiremus.*' Nos autem '*ipsum gravi infirmitate laborare, sicut asserit, intelligentes, et, quod in partibus orientis eius adventus parum utilitatis conferret, diligentius attendentes, praesertim quum non sit licitum, clericum infra sacros ordines constitutum arma sumere, vel sanguinis effusioni vacare*,' ipsum[22]) a voto, quod in aetate tenera, facilitate potius quam ex arbitrio discretionis promisit, absolvimus, '*et ad propria remittimus absolutum*,' ita tamen, quod idem votum eleemosynis redimat[23]), et iuxta consilium nostrum[24]) toto vitae suae tempore uni pauperum Christi, '*tum in victu quam in vestitu*,' dummodo ad hoc suae facultates sufficiant, debeat[25]) providere.

CAP. III.[26])

Ex sola conceptione boni explicandi non obligatur quis ad bonum conceptum exsequendum.

Idem *Magistro A. de Mandefarde.*[27])

Literaturam tuam '*et prudentiam iam dudum referente fama cognovimus, et saluti tuae tanto attentius consulere volumus et debemus, quanto personam tuam consideratione tuae honestae conversationis et vitae ferventioris caritatis brachiis amplectimur. Relatum est autem auribus nostris ex parte tua, quod,*' Quum ex quadam minutione[28]) nimio fuisses mortis pavore perterritus, haec verba '*tecum*' protulisti: „non diu hic morabor," proponens in animo[29]), quod religionis habitum esses aliquando suscepturus. '*Sed propter frequentes infirmitates, quae plurimum vitae religiosae districtionem impediunt, et quia transeuntibus hospitalitatem exhibes, et plura salutaria impendis, quod concepisti olim in animo opere nondum implevisti, ac per hoc dubitas, ne pro fracto fide voti in districto debeas examine conveniri.*' Tibi igitur[30]), '*licet prudentiam tuam latere non credamus, quid canones in huiusmodi statuant, consulenti*' respondemus '*breviter quod sentimus, praesentium significatione mandantes*,' quod, si plus non est in voto processum[31]), '*quam praediximus*,' transgressor iudicari non poteris, '*et*' si non impleas quod dixisti. '*Monemus autem prudentiam tuam attentius et hortamur etc.*'

CAP. IV.[32])

Omne votum mutabile est in votum religionis.

Idem.[33])

Scripturae '*sacrae testimonio declaratur, quod spiritualis homo propositum non mutat, quum pro salute animae suae utilius aliquid meditatur. Inde est, quod, vestris iustis postulationibus inclinati, vobis indulsimus,*' quatenus, *si quis sepulcrum dominicum vel alia sanctorum limina proposuerit visitare, et infirmitate vel alia rationabili causa occurrente apud vos habitum religionis assumere atque Deo servire voluerit, libere eos recipere valeatis.*' Reus fracti voti aliquatenus non habetur[34]), qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis observantiam commutare.

CAP. V.[35])

Executio voti ultramarini auctoritate Papae potest ex causa differri.

Innocentius III. *Striganensi*[36]) *Archiepiscopo.*

Non est voti dicendus[37]) transgressor, qui quod vovit '*de*' auctoritate sedis apostolicae, '*iusta tamen ex causa*,' distulit[38]) adimplere. Sane, significavit nobis '*carissimus in Christo filius noster Henricus illustris*' rex Hungariae, quod, quum in regni perturbatione[39]) consilium et auxilium tuum sibi senserit hactenus profuisse, utilitati eius non modicum derogaret, si Hierosolymam, sicut ex voto teneris, regno pergeres impacato. '*Quam igitur nobis immineat de honore ipsius regis et statu regni Hungariae sollicite cogitare, fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus non prius iter arripias Hierosolymam adeundi, quam regnum ipsum fuerit tranquillitati pristinae '*faciente Domino*' restitutum, vel super hoc receperis ab apostolica sede mandatum. '*Dat. Laterani.*' [1198.]

CAP. VI.[40])

Ecclesia compellit heredem laicum per excommunicationem et honorum subtractionem ad executionem voti ultramarini, ad quod se obligavit pro defuncto.

Idem *Andreae*[41]) *Duci.*

Licet universis liberum sit arbitrium in vovendo, '*nec necessitas in votis locum habeat, sed voluntas*,' usque adeo tamen solutio necessaria est post votum, ut sine proprio[42]) salutis dispendio alicui non liceat resilire '*ab his, quae sponte ac solenniter repromisit.*' Accepimus siquidem, quod, quum '*inclytae recordationis B. quondam*' rex Hungariae, pater tuus, agens[43]) in extremis, votum, quod voverat Domino, Hierosolymitanam provinciam in[44]) forti manu '*et brachio extenso*,' humili '*tamen*' corde '*et humiliato spiritu*' visitare, sub interminatione maledictionis paternae commiserit[45]) tuae fidei exsequendum, et tu, '*intellecta pia voluntate parentis*,' assumpto[46]) crucis signaculo, te id impleturum[47]) sine dilatione[48]) qualibet promisisti. '*Verum, eodem patre tuo sublato de medio, quum Hierosolymitanum iter te arripere simulasses, assumptae peregrinationis oblitus, quum contra inimicos crucis dirigere debueras, in fratrem tuum et regnum Hungariae convertisti aciem bellaturum, et multa contra serenitatem regiam malignorum usus consilio commisisti. Nos autem, quos diebus istis ad pontificatus officium, licet immeritos, Dominus evocavit, tam paci regni Hungariae, quam tuae volentes saluti consulere, nobilitatem tuam rogamus, monemus et exhortamur in Domino, ac per apostolica tibi scripta praecipiendo*' Mandamus, quatenus, postpositis ceteris sollicitudinibus, usque ad festum exaltationis[49]) sanctae Crucis '*proximo venturum*' debitum acceptae crucis exsolvens, propositum iter arripias et humiliter prosequaris, ne, si onus tibi a patre iniunctum et a te sponte susceptum occasione qualibet detrectaveris[50]), paterna te reddas successione indignum, et hereditatis emolumento priveris, cuius recusaveris onera supportare; sciturus, extunc anathematis te vinculo subiacere, et iure, quod tibi, si dictus rex sine prole decederet[51]), in regno Hungariae competebat ordine geniturae, privandum, et regnum ipsum ad minorem fratrem tuum appellatione postposita devolvendum. '*Dat. Lat. IV. Kal. Febr.*' [1198.]

CAP. VII.[52])

Commutat Papa votum ultramarinum in vigilias, orationes et ieiunia, tunc maxime, quum cessat causa, quae induxit ad vovendum; ita etiam, quod expensae fiendae in eundo, morando et redeundo, integraliter mittantur in terrae sanctae subsidium.

Idem *Trecensi Episcopo.*

Magnae devotionis '*indicium et sincerae in Christo tuae fidei esse credimus argumentum, quod, ut novissima tua Domino consecra-*

Cap. II. 12) Restitutum ex App. I. 13., Cass. XXXIX. 3., Comp. I. h. t. c. 2. — 14) *Namurcnsi ep. mer*: Cass, mendose. — add.: *in eodem libro*: (i. e. libro VIII. Reg.): App. — 14') omitt. App. — 15) *Audivimus*: App., Comp. I. — *Bene audivimus*: rell. omissis, Cass. — 16) *puerilitate*: Comp. I. Aug. — 17) *promisisse*: Cass. — 18) *se profecturum*: Coll. citt. — 19) omitt. Cass. — *et cuid.*: App. — 20) *et fid. ded. et sententiam*: Cass. mendose. — 21) *in via*: desid. in Cass. — seq.: *socii*: omitt. App. — 22) *id quod id vol.*: Cass. mendose. — 23) *redimere debeat*: Coll. citt. — 24) *auxilium vestrum*: Cass. non recte. — 25) desid. in App., Cass.

Cap. III. 26) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 27) *Monte forti*: C. R. 1. — *Nondeforte*: C. L. — *Mandeforte*: Cont. — *Mandefore*: Böhm. — *mag. M. de Vod. Fordra.*: Comp. II. Aug. — *mag. M. de Vadeforte*: Ms. B. — inscr. omitt. Ms. A. — 28) add.: *brachii tui*: Böhm. — *quum ex quadam minutione brachii tui (brachium tuum*: Ms. A. B.) *minuisses (intumuisset*: Ms. A.), *pavore mortis perterritus*: Comp. II. — 29) add.: *tuo*: C. H. — 30) *Licet autem . . . tibi tamen consulenti breviter respondemus, quod sentimus (tibi duximus respondendum*: Ms. A.), *praesenti*: Comp. II. — 31) *progressum*: ib.

Cap. IV. 32) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 33) *universis abbatibus Cistercien. (Cistren.*: Aug.) *ord. per Angliam constitutis*: Comp. II. Ms. A. B. Aug. — *monachis Cist. ord.*: Ms. A. — 34) *nec rei voti fracti habeantur aliquatenus, qui temp. obs. in perpetuam (perpetuum*: Aug., Ms. B.) . . . *noscuntur*: Comp. II.

Cap. V. 35) Restitutum ex Reg. Bal. I. 5. — Comp. III. h. t. c. 1. — 36) *Strigoniensi*: Comp. III., Reg. — 37) *dicendi*: C. H. — 38) *distulerit*: Reg. — 39) *turbatione*: C. R. 1., Comp. III., Reg.

Cap. VI. 40) Restitutum ex Reg. Bal. I. 10. — Comp. III. h. t. c. 2. — 41) *A.*: Comp. III. Ms., Reg. — 42) *propriae*: C. R. L., Comp. III., Reg. — 43) *ageret . . . extremis, et de sua penitus convalescentia desperaret*: Comp. III., Reg. — 44) abest a C. H. — 45) *commisit*: C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 46) *accepto*: C. R. 1. — 47) *te adimpleturum*: Comp. III. — 48) *diminutione*: C. H. — 49) abest a C. R. 1. — 50) *detrectaveris*: Comp. III. Aug. — 51) *discederet*: Comp. III. Ms.

Cap. VII. 52) Restitutum ex Reg. Bal. I. 69. — Comp. III. h. t. c. 3.

res, nec senectutis iam imminentis incommoda, nec discrimina viae, nec dubia fides et constans inconstantia pelagi terruerunt, quin pro salute animae tuae, ac libertate Trecensis ecclesiae et devotione terrae nativitatis Domini Hierosolymitanam provinciam disponeres visitare.' Quum '*enim*' Trecensis ecclesia, '*sicut ex tua relatione didicimus,*' contra libertatem ecclesiasticam '*indebitis*' gravaretur '*angustiis et pressuris,*' nec per alium, quam per '*H. quondam*' Campaniae comitem, '*tunc*' in ultramarinis partibus constitutum, eidem ecclesiae[53]) crederes[54]) posse de facili subveniri, '*confisus de liberalitate ipsius, quem, si ad eum accederes, tibi super necessitatibus ecclesiae tuae credebas humiliter provisurum, praeter consilium carorum tuorum*' ad ipsum proposuisti accedere, ac in signum peregrinationis et devotionis[55]) terrae orientalis crucem dominicam assumpsisti. '*Licet autem, ut non vacuus in conspectu Domini appareres, sed aliquos tecum manipulos in aream Domini cum exsultatione deferres, sermonem ad populum feceris, ut aliqui tecum assumpto crucis signaculo subirent itineris gravitatem, vix unus inter omnes apparuit, qui verbum tecum reciperet et impleret. Tu vero, ut laudabile propositum fine clauderes meliori, viam aggressus, quum Placentiam pervenisses, super morte ipsius comitis tristes recepisti rumores. Propter familiam tamen dissimulato timore progressus in Tusciam, quosdam familiares tuos obvios habuisti, qui te volebant invitum etiam ab itinere revocare, asserentes, iter tuum nec tibi nec ultramarinis partibus expedire, quum, Gallicanis omnibus exinde redeuntibus, terra illa defensanda in Teutonicorum manibus remansisset.'* Quamvis autem audita[56]) morte ipsius '*comitis immensam tristitiam concepisses, et praecipuam*' intentionem tuam '*esse*' conspiceres[57]) iam frustratam, noluisti tamen sine consilio apostolicae sedis, '*quae disponente Domino cunctorum fidelium mater est et magistra,*' ad propria remeare. Sed ingressus[58]) '*postmodum*' Urbem, '*et in nostra praesentia constitutus,*' intentionis tuae propositum ac statum Trecensis ecclesiae nobis humiliter expressisti[59]), '*nostrum et fratrum nostrorum consilium cum devotione requirens. Venerabilis etiam frater noster Senonensis archiepiscopus metropolitanus tuus statum Trecensis ecclesiae, ac dispendium, quod ex absentia tua incurrere poterat, semel et iterum per suas nobis literas intimavit, propter quod disposuimus deliberare cum fratribus nostris, an cum eadem Trecensi ecclesia misericordiam faremus, te ad agendam ipsius sollicitudinem remittentes, an, sicut tenebaris ex voto, te iter arreptum perficere pateremur, et utrum horum tam saluti tuae quam terrae orientali potius expediret.'* Et quidem[60]) tria praecipue duximus in hoc negotio attendenda, '*quid liceat, quid deceat, quid expediat:*' quid liceat secundum aequitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem. Sane, non videbatur contra votum '*et tam laudabile propositum*' licitum, ut venires, quum vox clamet prophetica[61]): „Vovete et reddite Domino Deo vestro," ut primum ad consilium, secundum '*vero*' ad imperium referatur, '*et in evangelio: „Reddite quae sunt Dei Deo." Votum enim istud non est dubium esse Dei, cui te obligaveras in vovendo.'* Sed nec decens[62]) '*quomodolibet*' videbatur, quum sit scriptum in evangelio: „Nemo mittens manum '*suam*' ad aratrum, et respiciens[63]) retro, aptus est regno Dei," '*et in Genesi uxor Loth, quae retro respexit, in salis statuam legatur fuisse conversa, et in actibus Apostolorum Anania et Saphira, qui abierunt retrorsum sancto Spiritui mentientes, a conspectu Apostolorum principis mortui scribantur successive deiati.'* Praeterea non videbatur '*aliquatenus*' expedire, quum ex absolutione[64]) tua, '*si fieret,*' scandalum posset laicorum mentibus generari, dicentium: „ubi est Deus clericorum?" et hoc exemplo credentium[65]), se ad voti observantiam non teneri, '*quod viderent per ecclesiarum rectores apostolicae sedis auctoritate deponi, per quod grave dispendium terrae orientali contingeret provenire.'* Quod enim agitur a praelatis, facile trahitur a subditis in exemplum, iuxta quod Dominus inquit ad Moysen in Levitico: „Si sacerdos, qui est unctus[66]), peccaverit, faciet[67]) delinquere populum." Verum aetatis vitae[68]) senescentis defectus atque canities, quae vix labores et dolores suos tolerare possunt[69]) '*etiam in quiete,*' in contrarium allegabant[70]), et ecclesiae Trecensis suspiria, cui vinculo pastoralis sollicitudinis es ligatus[71]), sine cuius assensu votum peregrinationis emittere forsitan non debueras, '*et dicti metropolitani tui, qui nos, ut Trecensis ecclesiae misereremur, sollicite invitabat, instantia nos in partem contrariam non modicum inducebant.'* Ipsum etiam votum, quod ex sui forma sanctum et honestum erat, ex persona voventis minus licitum videbatur, '*quod, licet pennas habeat, quibus satagat avolare, ita tamen adstrictae sunt nexibus praesidentis, ut liberum non habeant absque ipsius permissione volatum.'* Quum enim iuxta canonica[72]) instituta clericus absque sui episcopi licentia peregrinari non debeat, et episcopus non minus, immo potius sedi apostolicae sit adstrictus, videri merito[73]) poterat, quod absque '*eius*' generali vel speciali licentia votum peregrinationis, qua te tamdiu absentares, emittere non deberes. '*Minus etiam votum ipsum terrae orientali videbatur expediens, quae plus pugnatorum subsidium, quam clericorum, quos et officium et dissuetudo reddit imbelles, ministerium in instantis articuli necessitate requirit. Quamvis enim orationibus tuis et aliorum terra illa vehementer indigeat, quia tamen iam impletum est verbum Dei dicentis: „Venit hora, et nunc est, quando nec in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem," et infra: „Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare:" videri poterat, quod non minus in ecclesia tua quam in orientali terra proficeres piis orationibus apud Deum in his, quae pro liberatione ipsius iuste ac humiliter postulares. Et utinam cum Moyse posses in montem ascendere, ut, te manibus extensis orante, Iosue pugnans in solitudine Amalechitas in ore gladii superaret. Credebatur etiam, quod terrae orientali magis accederet, si, quod in tuis et tuorum clericorum procurationibus fueras impensurus, secundum alicuius religiosi arbitrium transferretur in subsidium bellatorum.'* Quum igitur in lege veteri, in qua[74]) non minus praeceptum Domini obligabat, quam votum[75]) hodie obligat[76]) in ecclesia, primogenita, quae Domino mandabantur[77]) offerri, quaedam Domino redderentur, ut primogenita Levitarum; quaedam redimerentur, ut[78]) aliarum tribuum; quaedam commutarentur in aliud, sicut primogenitum[79]) asini, qui[80]) pro ove commutabatur: ex hoc attendentes, quod votum '*etiam*' commutari possit in opus aliud pietatis, '*praesertim quum bonae memoriae Alexander Papa praedecessor noster votum peregrinationis etiam redimi posse vel in aliud commutari responderit requisitus,*' non curantes, quod[81]) os loquentium iniqua loquatur, dum tamen[82]) non recedamus a tramite veritatis, '*quum secundum Apostolum gloria nostra sit testimonium conscientiae nostrae, et scandalum non curantes, praesertim, quia non in tenebris, sed in luce procedimus,*' de illius auctoritate securi, qui, quum audisset a discipulis[83]): „'*Nonne*' scis, quia Pharisaei, audito hoc verbo, scandalizati sunt?" respondit: „Sinite illos, caeci sunt, et duces caecorum:" '*et iuxta Apostolum: „Si hominibus placerem, Christi servus non essem,"*' tibi pro te et '*sex*' famulis tuis '*de communi fratrum nostrorum et tam archiepiscoporum, quam episcoporum et aliorum prudentium consilio, quos per Dei misericordiam multos nobiscum praesentes habuimus,*' licentiam[84]) concedimus, votum peregrinationis taliter commutare, ut '*omnes*' expensas, quas fueras in eundo, morando et redeundo facturus, alicui religioso committas, in necessarios usus terrae illius sine diminutione qualibet transferendas. '*Sic enim et orientali provinciae, quae plus tuis quam te in articulo necessitatis instantis indiget, tua subventione proficies, et Trecensi ecclesiae tua praesentia et regimine utilius providebis, ac per hoc animae tuae salubrius consuletur.'* Laborem etiam laboribus recompenses, sollicitius instando vigiliis, devotius vacans orationibus, et in[85]) ieiuniis fortius te exercens, '*ac super grege tuo vigilans sollicitudine pastorali.'* Ad hanc autem indulgentiam tibi '*de benignitate sedis apostolicae*' faciendam '*id etiam*' specialiter nos induxit, quod '*iter tuum iam non videbatur ultramarinae provinciae fructuosum, a qua fere omnes Gallici remearant, et*' quum pro '*salute animae tuae ac*' libertate Trecensis ecclesiae per dictum comitem assequenda[86]) praecipue votum peregrinationis emiseris, eo sublato de medio, quia cessavere causae[87]), facilius cessare potuit et effectus. '*Nulli ergo etc. Dat. Lat. Id. Mart.*' [1198.]

Cap. VII. 53) *afflictionibus eiusdem ecclesiae:* Comp. III., Reg. — 54) desid. in C. H. — 55) *devotionem:* Comp. III., Reg. — 56) *super:* Reg. — 57) *conspiciens:* C. H., Comp. III. Aug. — 58) *Ingressus igitur:* Comp. III., Reg. — 59) *exposuisti:* Böhm. — 60) *equidem:* C. H. — 61) Psal. LXXV. 12. — 62) *decere:* Comp. III., Reg. — 63) *adspiciens:* C. H. — cf. Luc. IX. 62. — 64) *solutione:* Comp. III. Aug. — 65) *crederent.* C. R. 1. — 66) *inunctus:* C. H. — cf. Levit. IV. 3. — 67) *facit:* Reg. — *fac. derelinquere:* C. H. — 68) *in te:* C. R. 1. — *iam in te:* Comp. III., Reg. — 69) *poterit:* ib. — 70) *allegabantur:* Reg. — *allegabatur:* Comp. III. — seq.: *et:* desid. in Reg. — 71) *obligatus, sine ipsius:* Comp. III., Reg. — 72) *sacrorum can. instituta:* ib. — cf. c. 36. Dist. V. de cons. — 73) desid. ib. — 74) *in qua:* desid. in C. H. — 75) *vot. Domini:* Comp. III. Ms. — 76) *obligat:* Reg. — 77) *mandabatur:* C. R. 2. L. — 78) *sicut:* C. H. — 79) *primogenita:* C. R. 1. — 80) *quae:* Comp. III. Ms. — *quod:* Reg. — seq.: *pro:* abest a C. R. 2. L., Comp. III. Ms. — 81) *quid:* C. H., Reg. — 82) *dummodo:* C. H. — 83) Matth. XV. 12. — 84) *misericorditer licentiam:* C. H. — 85) desid. in Comp. III. et Reg. — 86) *assequendam:* C. R. 2. L. — 87) *cessante causa:* C. R. 1.

CAP. VIII.[88])

Impedito ad tempus exsequi votum ultramarinum conceditur dilatio; perpetuo vero impedito indicitur redemptio in eo, quod magis expediat terrae sanctae.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Quod super his °*sedem apostolicam consulere decrevisti, quorum exsecutio spectat ad officium pastorale, fraternitatem tuam in Domino commendamus, sperantes, quod per responsionem nostram instructus ea diligentius exsequaris.*° Quaesivisti °*sane*° de his, qui pro succursu[89]) terrae sanctae signo crucis assumpto, propter infirmitatem vel paupertatem, vel aliam iustam causam votum °*peregrinationis*° non possunt utiliter adimplere, °*quid tibi sit faciendum;*° quum °*per apostolica scripta*° sine distinctione receperis in mandatis, ut eos, qui signum crucis assumptum abiecerunt, ad resumptionem ipsius et exsecutionem voti °*per censuram ecclesiasticam appellatione remota*° compellas[90]), °*non obstante aliqua indulgentia, si qua forte per surreptionem a praedecessore nostro fuerat impetrata.*° Nos autem inquisitioni tuae taliter respondemus, quod debiles et inopes magis illuc in defectum, quam ad profectum accedant, quum isti pugnare non possint, et illi mendicare cogantur, nisi forte sint nobiles et magnates, qui suis secum expensis bellatores adducant[91]), vel artifices et agricolae, qui de laboribus suis sibi possint[92]) acquirere necessaria et terrae subsidia ministrare; quamvis non multi talium propter brevitatem possessionum et paucitatem inhabitantium ibi[93]) sint[94]) opportuni. Unde[95]) credimus distinguendum inter illos, qui temporalem, et eos, qui perpetuam impedimenti causam creduntur habere, quod[96]) primis indulgenda est dilatio, secundis autem est redemptio iniungenda, ac rerum facultate pensata, quas[97]) possunt[98]) aut quas facturi essent expensas, personarum praeterea compensato[99]) labore, in subsidium terrae sanctae transmittant, exsequentes per alios quod per se nequeunt adimplere. Rursus inter illos, qui pro defensione terrae sanctae votum peregrinationis emittunt, et eos, quibus pro satisfactione suorum criminum iter peregrinationis iniungitur, credimus distinguendum, quod[100]) circa primos plus terrae sanctae succursus, et circa secundos plus labor itineris secundum intentionem voventis vel poenitentis debet attendi. Unde, si quis hoc modo voventium est inutilis ad pugnandum, quamvis habilis sit[1]) ad eundum, melius est redimere votum quam expensas consumere. Quod et de poenitente, qui propter debilitatem non potest iter iniunctae peregrinationis implere, sane valet intelligi; non autem de illo, qui, quamvis sit impotens ad bellandum, potens tamen est ad eundum. °*Super his autem diligens est discretio adhibenda, ne quid prece vel pretio, amore vel odio sive occasione quacunque contra salutem animae vel utilitatem terrae quomodolibet attentetur. Unde per viros religiosos et providos dispensationem huiusmodi volumus provideri.*° De mulieribus autem hoc credimus observandum, ut quae remanere noluerint viros suos sequantur °*euntes;*° ceterae vero[2]), nisi forte sint divites, quae secum in suis expensis possint ducere bellatores, votum redimant, quod voverunt, °*aliis ad terrae sanctae subsidium singulis secundum proprias facultates diligenter indictis.*°

CAP. IX.[3])

Votum ultramarinum certis casibus redimi et commutari potest, non tamen per alium, quam per Papam, vel cum ipsius speciali mandato. H. d. usque ad §. *Secundo quaesivisti.* — (Secundo etc.:) *Habiles ad eundum, sed inhabiles ad pugnandum, si sunt strenui consilio, vel milites bellatores possunt secum ducere, votum ultramarinum non redimunt.* H. d. Abbas Siculus. — (Quod autem etc.:) *Uxores possunt sequi viros ultra mare, si volunt; sed non tenentur, nisi et ipsae voverint.* H. d. Abbas. — (In tanta etc.:) *Viri sine consensu uxorum emittere possunt votum ultramarinum.* H. d. Abbas Siculus. — (De clericis etc.:) *Clerici, tanquam inhabiles ad pugnandum, redimunt votum ultramarinum, nisi in certis casibus.* H. d. Abbas Siculus.

Idem *eidem.*

Ex multa tuae[4]) sollicitudinis providentia °*credimus provenire, quod, quum ad consultationes tuas multiplices et frequentes responderimus quod sentimus, ex responsione nostra novas elicias quaestiones.*° Ex consultatione °*siquidem,*° quam ad inquisitionem tuam super negotio cruce signatorum olim edidimus, viam invenisti ad alias quaestiones, et utrum, quod in ea dicitur, ius constituat generale, ut passim praelatis quibuslibet illos secundum formam expressam absolvere liceat, qui eorum sunt iurisdictioni commissi, sollicite requisisti[5]). Ad hoc igitur °*inquisitioni tuae breviter*° respondemus, quod in consultatione nostra ius °*commune*° editur, et, licet ad quales, °*et*° ad quos tamen specialiter spectet eius exsecutio, nullatenus explicatur: illis autem solummodo ius hoc exsequendum[6]) incumbit, qui super hoc mandatum °*nostrum*° receperint a sede apostolica speciale. Sic ergo illi est inquisitioni responsum, qua[7]) consequenter tua fraternitas requisivit, de quibus religiosis intelligendum hoc[8]) esset, °*quod continebatur circa consultationis nostrae medium, in haec verba: „per viros religiosos et providos dispensationem huiusmodi volumus provideri;"*° utrum scilicet ibi[9]) religiosi vocentur hi tantum, qui religionis habitum susceperunt, quorum plures idiotae sunt[10]) et iuris ignari, °*quum tamen in consultatione vestra dicatur: per religiosos et providos;*° an episcopi, qui, sicut dignitate praecellunt, sic et religione debent aliis praeeminere. Nam ad neutros illius exsecutio iuris spectat, nisi per apostolicam sedem eis specialiter delegetur. Secundo quaesivisti, utrum[11]) quod dicitur: „si quis voventium est inutilis ad pugnandum, quamvis sit habilis ad eundum, melius est, ut redimat votum, quam consumat expensas," generaliter accipi debeat, ut nobiles °*etiam*° et magnates, qui sunt consilio strenui, et multos secum[12]) possunt trahere bellatores, an minores tantummodo verbum huiusmodi °*generale*° comprehendat. Verum, si ad superiora oculum tuae considerationis °*paulisper*° extendas, quaestionem istam invenies in serie consultationis nostrae solutam, ubi dicitur, quod debiles et inopes magis in defectum terrae sanctae, quam ad eius[13]) profectum accedant, °*quum hi pugnare nequeant, et illi necesse habeant mendicare, nisi forte sint nobiles et magnates, qui suis secum expensis bellatores adducant. Et cetera, quae sequuntur. Qui enim debiles hic dicuntur, appellantur inferius inutiles ad pugnandum. Unde par exceptio debet intelligi utrobique,*° quamvis possit aliter responderi, quod non sunt inutiles ad pugnandum, qui, etsi per se[14]) pugnare non possunt[15]), maturitate tamen consilii adesse valent[16]) pugnantibus, et personae defectum per alios relevare. °*Tertio quoque loco tua fraternitas requisivit, qualiter intelligi debeat quod de mulieribus subinfertur, ut quae remanere noluerint viros suos sequantur euntes; ceterae vero, nisi sint divites, quae secum in suis expensis possint ducere bellatores, votum redimant, quod voverunt. Hoc enim, quod ultimo loco dicitur, videtur tantum de voventibus esse dictum.*° Quod[17]) autem superius ponitur: „mulieres[18]), quae remanere noluerint[19]) etc.," de illis intelligendum esse videtur, quae se ad peregrinationis propositum nullius voti vinculo adstrinxerunt, °*quod sic esse dubium non exstitit. Ex eodem quoque verbo dicis videri quibusdam, quod viris liceat in hoc articulo sine uxorum suarum assensu vovere posse, ac perficere quod voverunt. Ad hoc dicimus, quod*° in tanta quoque necessitate populi Christiani, ne terrae sanctae impediatur subsidium °*penitus vel diutius differatur,*° viri praeter uxorum assensum, °*ut militent regi regum,*° huius peregrinationis propositum vovere libere[20]) valent[21]) et quod voverint[22]) libere adimplere. Ut autem consentiant, sunt attentius commonendae. De clericis vero °*inquisitioni tuae taliter*° duximus respondendum, quod, quum clericatus officium eos reddat inhabiles[23]) ad pugnandum, nisi vel consilio strenui, vel officio praedicationis instructi, aut magnatum sint obsequio[24]) deputati, aut usque adeo divites fuerint et potentes, ut in expensis suis aliquos secum ducere valeant bellatores, magis ab eis expedit[25]) redemptionem accipere, quam ad votum illos cogere prosequendum, si necessitas exigit vel utilitas persuadet. Haec[26]) autem de voventibus dicimus, non de his, quibus labor peregrinationis in poenitentia est iniunctus.

CAP. X.[27])

Qui vovit religionem ingredi, si vota completo fiat episcopus, renunciare debet, et votum implere. Sic communiter summatur.

Idem.[28])

Per tuas nobis literas intimasti, te[29]) in Gratianopolitana[30]) ecclesia suscipiendi habitum regularem votum sollemniter emisisse,

---

Cap. VIII. 88) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 599., Comp. III. h. t. c. 4. — 89) *in succursum:* Comp. III. Aug. — 90) *compelleres:* Comp. III., Rain. — 91) *adducunt:* ib., C. R. 2. H. — 92) *possunt:* Comp. III., Reg. — 93) abest a Comp. III. Aug. — 94) *sunt:* C. H. — 95) *Verum:* Comp. III. — 96) *quia:* C. R. 1. — 97) *ad quos:* Comp. III. Aug. — *aut quas:* Ms. — 98) *possent:* C. H. — 99) *recompensato:* Coll. citt. — 100) *quocirca:* Rain. — 1) omitt. Coll. citt. — 2) desid. ap. Aug.

Cap. IX. 3) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 5. — 4) abest a Comp. III. Ms. — 5) *quaesivisti:* C. H. — seq.: *Ad hoc:* desid. in C. R. 1. — 6) *exsequendi:* Comp. III. Ms. — 7) *quatenus:* Comp. III. — 8) desid. ib. — 9) abest a C. H. — 10) *sint:* ib. — 11) desid. in Comp. III. Aug. — 12) abest a C. H. — 13) *in ei. . . accedant:* ib. — 14) *per se:* non exstant in Comp. III. — 15) *possint:* C. H. — 16) *valeant:* Böhm. — 17) *sed quod:* Comp. III. — 18) omitt. ead. — 19) *noluerunt:* C. R. 2. — seq.: *etc.:* abest a Comp. III., Böhm. — 20) non exstat in Comp. III. — 21) *valeant:* ead., C. R. 2. — 22) *voverant:* Comp. III. — 23) *inutiles:* Comp. III. Ms. — 24) *officio:* C. R. 1. — 25) desid. in Comp. III. — 26) *Hoc:* C. R. L. H., Comp. III.

Cap. X. 27) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 93. — Non exstat in Comp. IV. — 28) *Gebennensi ep.:* Reg. — 29) *quod quum . . . emisisses . . . promisisses:* ib. — 30) *Constantinopolitana:* C. H. — *Caropolitana:* Cont.

et postea promisisse in manibus praelati[31]) eiusdem ecclesiae, te infra[32]) duos menses, postquam ab apostolica sede redisses, *'ad quam eo tempore accedebas,'* votum, quod emiseras, impleturum. Quumque[33]), termino ipso transacto[33*]) non curasses quod voveras adimplere: tandem exsistens voti[34]) transgressor, vocatus fuisti ad regimen ecclesiae Gebennensis[35]), *'super quo a nobis tuae saluti postulas provideri.'* Nos igitur tuae discretioni *'breviter respondendo'* consulimus, ut[36]), si tuam *'omnino'* sanare desideras conscientiam, regimen resignes ecclesiae memoratae, ac reddas Altissimo vota tua, *'in hoc tibi gratiam facientes,'* quod, si capitulum eiusdem Gebennensis ecclesiae te postmodum canonice duxerit eligendum, electionem recipere[37]) poteris *'taliter'* de te factam. *'Dat. Signiae VI. Id. Aug. Pont. nostr. Ao. XVI.'* [1213.]

CAP. XI.[38])

Praelatus, etiam professus, potest votum ultramarinum emittere, et in suos usus vigesimam proventuum ecclesiae convertere.

Honorius III. *Haresben.*[39]) *et Bengad.*[40]) *Praepositis.*

Postulastis a nobis[41]), an vobis, professis ordinem regularem, quorum alter cruce signatus est, et reliquus charactere crucis desiderat insigniri, liceat vigesimam proventuum ecclesiarum vestrarum deputatam succursui terrae sanctae deferre vobiscum, *'ut per vos proficiat terrae illius succursui, qui parati estis personas vestras exponere servitio Iesu Christi; praesertim quum multi exemplo aemulationis laudabilis provocati ad currendum post vos viriliter accingantur, proeliaturi proelium Domini contra gentes. Quia vero liberationi terrae illius totis viribus adspiramus,'* Discretioni vestrae taliter respondemus[42]), quod, si ecclesiae vestrae *'alias'* per absentiam vestram enormiter non laedantur, et vos utiles fueritis terrae sanctae[43]) verbo pariter et exemplo, quod conscientiae vestrae duximus relinquendum, dimissis procuratoribus idoneis in ecclesiis vestris[44]), potestis et tenemini votum peregrinationis implere[45]), et sic potest in usus vestros transire vicesima ecclesiarum vestrarum, terrae sanctae subsidio[46]) deputata.

TITULUS XXXV.

DE STATU MONACHORUM ET CANONICORUM REGULARIUM.

CAP. I.[1])

Dioecesanus non debet molestare monasteria, praeterquam pro causa correctionis, nec eis oblata sibi vendicare.

Gregorius[2]) *Archiepiscopo*[3]) *Neapolis.*

Theodosius *'abbas monasterii S. Martini petitoria nobis insinuatione suggessit, quae habetur in subditis, in domo quondam Martini ex eius voluntate decessorem suum Andream abbatem monasterium, in quo monachi habitare debeant, construxisse. Et quia id in honorem B. Petri, Apostolorum principis, et S. Archangeli Michaelis postulat dedicari, dilectionem tuam praesentibus apicibus duximus adhortandum, quatenus ad praedictum locum, quum postulaverit, ingravanter accedas, venerandae solemnia dedicationis impendens. Et quoties necesse fuerit, a presbyteris ecclesiae tuae, in loco sancto deservientibus, celebrentur sacrificia veneranda missarum, ita, ut'* Alicui monasterio[4]) nec tu[5]), nec presbyteri tui[6]), praeter diligentiam disciplinae aliquid molestiae inferatis[7]), aut, si quid illic[8]) pro diversorum[9]) devotione *'commoditatis'* accesserit[10]), vobis vendicare aestimetis[11]), quum monachis ibi[12]) servientibus debeat proficere quicquid a fidelibus taliter offerri contingit.[13])

CAP. II.[14])

Monachi non debent poni singuli per parochias. Hoc primo. Si pro monachatu aliquid detur, receptus a sacris ordinibus prohibetur, et recipiens ab officio suspenditur. Hoc secundo. Monachus, habens peculium sine licentia abbatis, ab altaris communione removetur, et, sic decedens, sepultura et fratrum communione privatur. Hoc tertio. Si pecunia confertur pro habendo aliquod officium in monasterio, dans et recipiens deponuntur. Hoc quarto. In prioratibus conventualibus per electionem instituti non sunt removendi sine causa rationabili, et de causa rationabili tria ponit exempla. H. d. comprehendendo substantiam.

Ex concilio Lateranensi.

Monachi non pretio recipiantur in monasterio, nec[15]) peculium permittantur habere, nec[16]) singuli per villas et oppida, *'sive'* per[17]) quaecunque parochiales ponantur ecclesias, sed in maiori conventu, aut cum aliquibus fratribus maneant, nec soli inter saeculares homines spiritualium hostium conflictum[18]) exspectent, Salomone dicente: „Vae soli! quia, quum[19]) ceciderit, non est[20]) qui sublevet eum." Si quis autem exactus pro sua receptione[21]) aliquid dederit, ad sacros ordines non ascendat, is vero, qui eum[22]) receperit[23]), officii *'sui'* suspensione[24]) mulctetur. Qui[25]) vero peculium habuerit, nisi ab abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, a communione removeatur altaris, et[26]) qui in extremis cum peculio inventus fuerit, et[27]) digne non poenituerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres accipiat[28]) sepulturam; quod etiam de universis[29]) religiosis praecipimus observari. Abbas autem, qui diligenter ista non caverit[30]), officii sui iacturam se noverit incursurum. Prioratus quoque[31]) seu obedientiae[32]) pretii donatione[33]) nulli tradantur; alioquin *'et'* dantes et accipientes[34]) a ministerio fiant ecclesiastico alieni. Priores autem, quum in ecclesiis conventualibus per[35]) electionem capitulorum suorum canonice fuerint instituti[36]), nisi pro manifesta et rationabili causa non mutentur, videlicet si fuerint dilapidatores[37]), si incontinenter[38]) vixerint, aut tale aliquid[39]) egerint, pro quo amovendi merito videantur, aut si etiam[40]) pro necessitate maioris officii de consilio[41]) fratrum[42]) fuerint transferendi.

CAP. III.[43])

Monet Cistercienses, ut servent regulam secundum primaevam institutionem. H. d. primo. *Et domus religiosa aggregata Cisterciensibus eorum mores servare tenetur.* H. d. secundo.

Alexander III.[44]) *Abbatibus et Conventibus*[45]) *Cisterciensis ordinis.*

Recolentes, qualiter haec sancta plantatio, *'haec vitis fructifera, haec denique vinea Domini Sabaoth sub primis ordinis patribus pullulavit, et, palmites longe lateque producens, ad mortifera pellenda circumquaque venena flores protulit et odores effudit, pervigili custodia custodiatis eorum in omnibus inhaerere vestigiis, per quos cooperante Domino in deserto mundi huius flos huiuscemodi plantatus est honestatis. Hi enim monasticae frugalitatis contentissimi, optimum ponentes in paupertate principium, totius sufficientiae assecuti sunt complementum, ecclesiae cari, episcopis et praelatis accepti, atque in conspectu regum ac principum fama et merito gloriosi. Nunc autem, quod'* Dolentes dicimus, quod[46]), etsi non ab omnibus, neque[47]) in omnibus, a plerisque tamen et in pluribus ab illa sancta institutione dicitur declinatum in tantum, ut[48]) aliqui ex vobis, primae[49]) institutionis obliti *'penitus vel ignorantes,'* contra ordinis vestri regulam villas, *'molendina,'* ecclesias et altaria possident, fidelitates et hominia benigne[50]) suscipiunt, iustitiarios[51]) et tributarios[52]) tenent, *'et omne studium adhibent,*

Cap. X. 31) *episcopi:* Reg. — 32) *intra:* Cont., Böhm. — 33) *ac term.:* Reg. — 33*) *elapso:* C. H. — 34) *in voti transgressione huiusmodi:* ib. — 35) *Bedell.:* C. H. — 36) *quatenus:* Reg. — 37) *concedimus, . . . ut recipias:* ib.

Cap. XI. 38) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 39) *Haresberien.:* C. R. 1. — *Haresbit.:* C. R. 2. — *Habenen.:* C. L. — *Halerien.:* C. H. — *Salisberiensi:* Comp. V. Vir. — *Saresberiensi:* Ms. — 40) *Tereguden.:* C. H. — *Breguden.:* Comp. V. — *Reudingensi:* coniectura Cironii. — 41) *a nobis:* non exstant in C. R. 1. L. — *per nostras literas edoceri:* Comp. V. — 42) *per ap. scr. mandamus, quatenus:* ead. — 43) *Domini:* ead. — 44) desid. in C. H. — 45) *adimplere:* Comp. V. — 46) *subsidiis:* ib.

TIT. XXXV. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. V. 37. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Gregor. IX.:* C. H. — *Greg. III.:* Cont. — 3) *F. episc. Neap.:* Comp. I. — *Fortunato ep. Neap.:* Reg. — 4) *in aliquo mon.:* Comp. I. — *in eodem mon.:* Reg. — 5) *fraternitas tua:* id. — 6) desid. ib. — 7) *inferant:* Comp. I., Reg. — 8) *illis:* C. H., Comp. I. Aug. — 9) *locorum:* C. L. — 10) *asseritur:* C. R. 1. — 11) *sibi existiment* (*aestiment:* Comp. I. Ms.) *vendicari:* Comp. I., Reg. — 12) *sibi:* Cont., Böhm. — *in eodem loco:* Comp. I., Reg. — 13) *quicquid a fidelib. offerri* (omitt. Aug.) *contigerit:* ib.

Cap. II. 14) Restitutum ex conc. Lat. III. c. 10. — Lips. 13., Cass. XII. 1. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 15) *non:* conc. — 16) *non:* Coll. citt., conc. — 17) *ad:* conc. — desid. in Lips. et Cass. — 18) *conflictionem:* conc — 19) *quia si:* C. R. L. — *si quum:* C. H. — *quia . . . cum:* desid. in Cass. — cf. Eccl. IV. 10. — 20) *non habet sublevantem:* Lips., conc. — 21) *redemptione:* Cont., Böhm. — 22) omitt. Lips., conc. — 23) *acceperit:* conc. — 24) *privatione:* Cass., conc. — 25) *Si:* conc. — 26) *Qui vero:* Lips. — 27) *et . . . poen.:* desid. in conc. — 28) *recipiat:* Cass., conc. — 29) *diversis:* conc. — 30) *curaverit:* C. R. 2., Cass., conc. — *fecerit:* Comp. I. Ms. — 31) *etiam:* Cass. — 32) *obedientia:* Lips. — 33) *datione:* Lips., Comp. I., conc. — 34) *recipientes:* Lips., Cass. — 35) *per . . . can.:* desid. in Coll. citt. et conc. — 36) *constitutis:* ib. — 37) *lapidatores:* C. H., Comp. I. Aug. — 38) *nec continenter:* conc. — 39) *aliud:* Lips., Comp. I. Ms. — 40) desid. in Cass. — 41) *concilio:* Cont. — 42) add.: *suorum:* C. R. 1.

Cap. III. 43) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 44) *Clemens III.:* Comp. II. Ms. H. — 45) *universis abb. et conversis etc.:* Comp. II. — 46) abest a Comp. II. Aug., Ms. A. — *quod si non:* Ms. H. — 47) *nequ. . . mon.:* desid. in Ms. A. — 48) *quod:* ib. — 49) *patriae:* Cont. — 50) omitt. Comp. II. — 51) *institiarios:* Aug. Ms. A. — 52) *tributarios:* Ms. id.

ut termini eorum dilatentur in terris, quorum conversatio in coelis debet esse. Laeditur hinc ordo penitus et vitiatur, nec est mutatio dexterae excelsi, quia immo potius de dextera transeunt in sinistram, qui, quum relicto saeculo sub paupertatis habitu Deo militare decreverunt, negotiis denuo saecularibus implicantur. Inde est, quod vobis ab iis, qui foris sunt, contentiones et litigia suscitantur, et, abbatibus in causis forensibus occupatis, plurimum in commissis domibus et tepor ordinis et dissolutio nascitur caritatis; maxime quia in paupertate caritas plus proficit, et cupiditatis dedignata consortium, nisi illa restringatur, haec tepescit.' Ideoque '*sanctum ac venerabile collegium vestrum*' precibus et[53]) munitis, '*quibus possumus,*' exhortamur, quatenus domus illae, quae a prima sui origine in ipso ordine sunt fundatae, constitutis '*et ordinatis*' terminis sint contentae; '*nec velint inordinate ad ea manus extendere, quae sine laboribus et periculis multis, et demum sine criminibus et magna confusione non poterunt retinere.*' Si enim relictis originalibus ordinis institutis ad communia volueritis aliorum monasteriorum iura divertere, oportebit '*et*' vos communi iure censeri, quia dignum est, ut, '*si*' qui similem cum aliis vitam suscipiunt, similem[54]) sentiant in legibus disciplinam. Ceterum domus illae, quae de[55]) aliis institutionibus ad vestrum ordinem se transtulerint[56]), vestris omnino se satagant[57]) usibus conformare, et relictis possessionibus vel etiam commutatis[58]), quas institutio vestra non recipit, sic se[59]) in omnibus religioni vestrae coaptent, ut[60]), quemadmodum gaudent se in societatem ordinis, et habitus '*ut observantiae regularis*' identitatem assumptas[61]), sic etiam in paupertate[62]) saecularium rerum se laetentur vestris institutionibus conformatas[63]), '*quatenus inde et superno conditori magis amabiles, et nobis atque universae ecclesiae merito debeant fieri cariores, etc.*

CAP. IV.[64])

Regularis canonicus, qui non resignavit proprium in morte, non debet in coemeterio sepeliri; et, si de facto sepultus fuit, inde debet exhumari, si sine scandalo fieri potest.

Clemens III.

Super quodam canonico regulari, qui, in articulo mortis agens, licet a priore suo[65]) commonitus[66]), proprium, quod contra regulam latenter habuerat[67]), noluit[68]) resignare, et sic diem clausit extremum, et[69]) fuit inter alios fratres traditus sepulturae, '*nos duxisti necessario requirendos. Quia vero te ignorare non credimus, quid de talibus in regula beati Augustini habeatur statutum, et quod id ipsum in Lateranensi synodo constet inhibitum manifeste,*' Inquisitioni tuae taliter[70]) respondemus, quod ille canonicus non tantum fuit[71]) Christiana sepultura privandus, verum etiam, si sine maximo scandalo potuit[72]) fieri, de ipsa proiici dignus est ecclesia, '*et extra coemeterium ecclesiae sepeliri, quum, sicut in ipsa synodo habetur expressum, nec oblatio pro eo facienda sit, nec inter fratres debeat sepulturam habere.*' Hoc autem, quum forte contigerit, in similibus est agendum.

CAP. V.[73])

Canonicus regularis potest praefici ecclesiae parochiali etiam saeculari; sed debet habere socium secum sui ordinis, si commode fieri potest.

Innocentius III. V.[74]) *Plebano sancti Gavinii.*

Quod Dei timorem prae oculis habeas, ex fructibus tuis colligitur evidenter, quum opera, quae facis, testimonium perhibeant veritati. '*Unde tuum in Domino propositum commendamus.*' Sane, '*sicut iam dudum auribus nostris insonuit,*' quondam desiderans ad frugem melioris vitae transire, officium plebani[75]) resignans[76]), coram fratribus S. Victoris Bononiensis promissionem de tua conversione fecisti, neque professionem solennem emittens, neque habitum religionis assumens; sed '*nobilis vir, comes Albertus, et*' parochiani plebis eiusdem, attendentes, te laudabiliter praefuisse, '*ac de recessu tuo eidem loco iacturam non modicam imminere, desiderium tuum hactenus retardarunt,*' a '*venerabili fratre nostro*' Florentino episcopo impetraverant[77]), ut ministrares ibidem[78]). Hoc etiam '*dilectus filius noster*' P. '*basilicae duodecim Apostolorum*' presbyter cardinalis, tunc apostolicae sedis legatus, '*pensata utilitate plebis*' proponitur annuisse, quod[79]) iam dicti '*comes et*' parochiani[80]) a nobis ratum haberi suppliciter postularunt; praesertim quum de licentia prioris sancti Victoris '*Bononiensis*' noscaris[81]) hactenus id fecisse. Licet autem in Lateranensi concilio de monachis caveatur, ne singuli per villas et oppida, '*seu*' per quascunque parochiales ponantur ecclesias, '*sed in maiori conventu, aut cum aliquibus fratribus maneant, ne soli inter saeculares homines spiritualium hostium conflictum exspectent, Salomone dicente: „Vae soli! quia, si ceciderit, non est qui sublevet eum;"*' quia tamen istud de canonicis regularibus specialiter non cavetur, qui, etsi a sanctorum monachorum consortio non putentur seiuncti, regulae tamen inserviunt laxiori, et per antiquos canones etiam monachi possunt ad ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari, ex quo debent praedicationis officium, quod privilegiatum est, exercere: sic annuendum duximus postulatis, ut exerceas plebani officium, si commode fieri poterit, unum canonicum regularem tecum habeas ad cautelam, cuius in his, quae Dei sunt et regularis observantiae, tam consortio quam solatio perfruaris.

CAP. VI.[82])

Primo tractat de vestibus monachorum. Secundo de abdicatione proprietatis. Tertio *de silentio.* Quarto *de cibis.* Quinto *de officiis in genere et in specie.*

Idem *Abbati et Conventui Sublacensibus.*

Quum ad monasterium Sublacense '*personaliter venissemus:*' *(Et infra:)* Firmiter inhibuimus[83]), ne quis de cetero monachorum lineis camisiis uteretur. '*Ad defectum autem hospitalitatis supplendum mouturam unius molendini, concessit, ampliora pro tempore concessurus, ita tamen, quod ad necessitatem pauperum sublevandam eleemosyna de cellerario conferatur. Nos autem praefatas ecclesias, quae clericis saecularibus fuerant in beneficium assignatae, ad usum revocavimus infirmorum, concessionem hospitalis, quae facta fuerat episcopo Anagnino, irritam decernentes, et statuentes, ne cuiquam ulterius in beneficium concedantur; sed infirmarius disponat de illis ecclesiis, prout ad necessitates infirmorum magis noverit expedire.*' Prohibemus quoque[84]) districte in virtute obedientiae sub obtestatione[85]) divini iudicii, ne quis '*de cetero*' monachorum proprium aliquo modo possideat; sed, si quis aliquid habeat[86]) proprii, totum in continenti resignet. Si vero post hoc[87]) proprietatem aliquam fuerit deprehensus[88]) habere, regulari monitione[89]) praemissa[90]) de monasterio expellatur, nec recipiatur ulterius[91]), nisi[92]) poeniteat secundum monasticam disciplinam. Quodsi proprietas apud quemquam inventa fuerit in morte, ipsa[93]) cum eo in signum perditionis extra monasterium in sterquilinio subterretur, secundum quod beatus Gregorius[94]) narrat in Dialogo se fecisse. '*Abbas tamen et prior frequenter inquirant et diligenter explorent, ne quis fratrum proprietatem possit habere.*' Unde, si quicquam alicui fuerit specialiter destinatum, non praesumat illud accipere, sed abbati, vel priori vel cellerario assignetur. In oratorio vero, refectorio et dormitorio continuum semper silentium observetur, in claustro quoque certis horis et locis, secundum antiquam consuetudinem monasterii laudabiliter observatam, '*sed amodo laudabilius observandam.*' In refectorio vero[95]) nullus omnino carne vescatur. Nec in quibusdam solemnitatibus, sicut aliquando fieri consuevit, conventus exeat cum abbate, paucis ibi relictis, ut extra refectorium edant carnes; quum '*in*' illis diebus praecipue regularis disciplina sit studiosius observanda. Sed nec extra refectorium, nisi '*tantum*' in infirmitorio, esum carnium credant sibi licere, quanquam ex indulgentia possit abbas interdum aliquos fratrum, nunc hos, nunc illos, prout necessitas postulaverit, advocare, ipsosque secum in camera sua melius et plenius exhibere. Porro debiles et infirmi, qui minutione indigent vel aliqua medicina, non seorsum in cameris, sed omnes in infirmitorio quae necessaria fuerint sibi tam in carnibus quam in aliis recipiant competenter.

Cap. III. 53) desid. ib. — 54) *communem:* ib. — 55) *ab:* Comp. II. Aug. — desid. in C. R. 2. — 56) *transtulerunt:* C. L. — 57) *satagunt:* Bohm. — 58) *vel mutatis:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *pers. vel ministrationibus, quin:* Ms. A. — 59) desid. ap. Böhm. — 60) *et:* Comp. II. Ms. A. — 61) *assumptos:* ib., Ms. B. — 62) *paucitate:* Aug. Ms. B. — *sic de impunitate:* Ms. A. — 63) *conformatos:* id., Ms. B.

Cap. IV. 64) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 6. — 65) desid. in Comp. II. Ms. B. — 66) *admonitus:* ead. Ms. A. — 67) *habuit:* ead. Ms. B. — 68) *noluerit:* C. R. 1. — 69) *quid scil. de illo agendum sit, quum nihilominus fuerit:* Comp. II. — 70) *praesentibus literis:* ead. — 71) *fuerit:* C. R. 1. — 72) *potuerit:* C. H., Comp. II. Aug., Ms. A.

Cap. V. 73) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 596., Comp. III. h. t. c. 1. — 74) *W.:* C. R. 2. — *Ubaldo plebano S. Gavini:* Rain., Comp. III. Aug. — *Widoni etc.:* Comp. III. Ms. — 75) *plebano:* C. H. — 76) *resignasti:* Comp. III. Aug. — 77) *impetrantes:* Comp. III. — 78) *idem:* C. L. — 79) *quo:* C. H. — 80) *populus:* Rain., Comp. III. — 81) *dinosceris:* ib.

Cap. VI. 82) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 82. (in quo tamen integra non exstat) — Comp. III. h. t. c. 2. — 83) *inhibemus:* C. R. 2. H. — 84) *ergo:* Comp. III., Reg. — seq.: *districte:* desid. in C. R. 1. — 85) *ostentatione:* C. R. — 86) *haberet:* C. L. — *habet:* Comp. III., Reg. — 87) *posthaec:* ib., C. L. — 88) *comprehensus:* C. R. 1. — 89) *admonitione:* Comp. III., Reg. — 90) *praevia:* Cont., Bohm. — 91) *nec ... ult.:* desid. in C. R. 1. — 92) *nisi prius:* C. R. 2. — 93) *ipse cum eo:* Reg. — 94) Dial. IV. 4. — 95) *quoque:* C. H. — abest a C. R. 2.

Quodsi quis[96]) eorum debilis[97]) fuerit, aut etiam[98]) delicatus, ut non possit communibus cibis esse contentus, sic ei provideatur sine scandalo aliorum, ut, si abbas vel prior voluerit in refectorio misericordiam *'ei'* facere specialem, cibum aliquem competentem, non ante illum, sed ante se faciat apportari, de quo ipse illi faciat pitantiam pro sustentatione naturae. Tales autem ad agenda officia monasterii deputentur, qui fideles fuerint[99]) et discreti. Nec alicui committatur aliqua obedientia perpetuo possidenda, tanquam in sua sibi vita locetur; sed, quum oportuerit amoveri, sine contradictione qualibet removeatur. Prior autem prae ceteris post abbatem potens sit in opere et sermone, ut exemplo vitae verboque[100]) doctrinae fratres suos et[1]) instruere[2]) possit in bono, et a malo etiam[3]) revocare; zelum religionis habens secundum conscientiam[4]), ut delinquentes corripiat et castiget, obedientes *'vero'* foveat et confortet[5]). Abbas vero, cui omnes in omnibus reverenter obediant, quanto frequentius poterit, sit cum fratribus in conventu, vigilem curam et diligentem sollicitudinem gerens de omnibus, ut de officio sibi commisso dignam Deo possit reddere rationem. Quodsi praevaricator ordinis fuerit aut contemptor, seu negligens aut remissus, pro certo se noverit non solum ab officio deponendum, sed et alio modo secundum regulam *'graviter'* castigandum; quum offensa non solum propria, verum etiam aliena de suis manibus requiratur. Nec aestimet abbas, quod super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare; quia abdicatio proprietatis, sicut et custodia castitatis, adeo est annexa regulae monachali, ut contra eam nec summus Pontifex possit licentiam indulgere.

CAP. VII.[6])

Primo *statuit de conciliis regularium provincialibus celebrandis singulis trienniis.* Secundo *moderatur numerum evectionum et personarum venientium.* Tertio *disponit de instructoribus et praesidentibus capitulo.* Quarto *de tempore, quo duret capitulum, et quid ibi fiet.* Quinto *quod observetur quod ibi fiet.* Sexto *de capitulo sequenti.* Septimo *de communi vita ducenda.* Octavo *de visitatoribus eligendis et ipsorum officio.* Nono *extendit ad canonicos regulares.* Decimo *providet super discordia visitatorum.* Undecimo *hortatur dioecesanos ad monasteriorum reformationem.* Duodecimo *praecipit protervos et similes compesci ab offensis monasteriorum.* Et haec divisio sufficit pro summario.

Idem *in concilio generali.*

In singulis regnis sive provinciis fiat de triennio in triennium, salvo iure dioecesanorum pontificum, commune capitulum abbatum atque priorum, abbates proprios non habentium, qui[7]) non[8]) consueverunt tale capitulum[9]) celebrare; ad[10]) quod universi conveniant, praepeditionem canonicam non habentes, apud unum de monasteriis ad hoc aptum; hoc adhibito moderamine, ut nullus eorum plus quam sex evectiones et octo personas adducat[11]). Advocent autem[12]) *'caritative'* in huiusmodi[12*]) novitatis primordiis duos Cisterciensis ordinis vicinos abbates ad praestandum sibi consilium et auxilium opportunum, quum sint in huiusmodi capitulis celebrandis ex longa consuetudine plenius informati; qui absque contradictione duos sibi de ipsis[13]) associent, quos viderint expedire, ac[14]) ipsi quatuor praesint capitulo universo ita, quod ex hoc nullus eorum sibi auctoritatem praelationis assumat, unde, quum[15]) expedierit, provida possit[16]) deliberatione mutari. Huiusmodi vero capitulum aliquot certis diebus continue[17]) iuxta morem Cisterciensis ordinis[18]) celebretur, in quo diligens habeatur tractatus de reformatione ordinis et observantia regulari. Et quod statutum fuerit illis quatuor approbantibus, *'ab omnibus'* inviolabiliter observetur omni excusatione *'et'* contradictione et appellatione remotis, proviso nihilominus, ubi sequenti[19]) termino debeat capitulum celebrari. Et qui convenerint[20]) vitam ducant communem, et faciant proportionabiliter[21]) simul omnes communes[22]) expensas ita, quod, si non omnes poterunt[23]) in eisdem, saltem plures simul in diversis domibus commorentur. Ordinentur etiam in eodem capitulo religiosae ac circumspectae personae, quae[24]) singulas abbatias eiusdem regni seu provinciae non solum monachorum, sed etiam monialium, secundum formam sibi praefixam, vice nostra studeant visitare, corrigentes et reformantes quae correctionis et reformationis officio viderint indigere, ita, quod, si rectorem loci cognoverint ab administratione penitus amovendum, denuncient episcopo proprio, ut illum amovere procuret. Quod si non fecerit, *'ipsi'* visitatores hoc referant ad apostolicae[25]) sedis examen. Hoc ipsum regulares canonicos secundum ordinem suum volumus et praecipimus observare. Si vero in hac novitate quicquam difficultatis emerserit, quod per praedictas[26]) personas nequeat expediri, ad apostolicae sedis iudicium absque scandalo referatur[27]), ceteris irrefragabiliter observatis, quae concordi fuerint deliberatione provisa. Porro dioecesani episcopi monasteria sibi subiecta ita studeant reformare, ut, quum ad ea praedicti visitatores accesserint, plus in illis inveniant, quod commendatione, quam quod[28]) correctione sit dignum, attentissime praecaventes, ne per eos dicta monasteria indebitis oneribus aggraventur[29]), quia, sicut[30]) volumus superiorum iura observari[31]), ita[32]) inferiores nolumus[33]) iniurias sustinere. Ad hoc[34]) districte praecipimus tam dioecesanis episcopis quam personis, quae praeerunt capitulis celebrandis, ut per censuram ecclesiasticam appellatione remota compescant[35]) advocatos, patronos, vicedominos, rectores et consules, magnates[36]) et milites, seu quoslibet alios, ne monasteria praesumant offendere in personis aut[37]) rebus, et, si forsitan offenderint, eos ad satisfactionem[38]) compellere non omittant, ut liberius et quietius *'omnipotenti'* Deo[39]) valeant famulari.

CAP. VIII.[40])

Primo *tractat de correctione monachorum.* Secundo *de correctione abbatum, tertio visitatorum.* Quarto *de saecularibus in monasteriis beneficiatis.* Quinto *constitutionem extendit ad moniales.* Hoc sufficiat pro summario.

Honorius III. *Abbatibus et Monachis in Lombardia et Marchia Tervisina*[41]) *constitutis.*

Ea, quae pro religionis honestate[42]) *'ac religiosorum salute provide ordinantur, apostolico sunt munimine roboranda, ut suscipiantur devotius et diligentius observentur. Quum ergo per dilectum filium abbatem Montisbelli quaedam capitula nobis fuerint praesentata, quae ad castigandum transgressiones multiplices et excessus, quos in quibusdam coenobiis invenerat, videbantur pro salute et honestate vestra laudabiliter statuenda: nos ea examinari et corrigi fecimus, et praecipimus, ut inviolabiliter observetis, quae sigillis venerabilium fratrum nostrorum H. Ostiensis et N. Tusculanensis episcoporum muniri fecimus ad cautelam. Ad haec volumus et praesentium auctoritate praecipimus, ut visitatores ad generale capitulum convocent abbates et priores non habentes abbates proprios tam exemptos, quam non exemtos Lombardiae et Marchiae, qui non consueverunt huiusmodi capitulum celebrare, providentes, ut in ipso capitulo generali, canonico impedimento sublato, eos, qui contempserint vel neglexerint convenire, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo censura ecclesiastica compellant, et usque ad satisfactionem condignam sententiam, quam in eos rite tulerint, non relaxent, eadem censura facturi quae in eodem capitulo deliberatione provida fuerint ordinata firmiter observari, reddituri tam ipsi quam visitatores et alii iuxta cuiuslibet ministerium Domino, in cuius conspectu nuda sunt omnia et aperta, in extremo examine rationem, si omnem sollicitudinem et diligentiam, quae circa correctionem et reformationem ordinis ac visitationem coenobiorum impendendae fuerint, neglexerint adhibere.'* Porro, quum visitatores, secundum statutum generalis concilii ordinati a generali[43]) abbatum capitulo, processerint ad visitationis officium exequendum, de statu monachorum[44]) et observantiis regularibus diligenter inquirant, et tam in spiritualibus quam in temporalibus corrigant et reforment quae viderint corrigenda, ita tamen, quod monachos delinquentes per abbatem[45]) loci corrigi faciant, eisque iniungi poenitentiam salutarem iuxta beati Benedicti regulam et apostolica instituta, non secundum normam pravae consuetudinis, quae quasi pro lege in quibusdam ecclesiis inolevit. Ipsi etiam visitatores monachos, quos contumaces

Cap. VI. 96) *quisque:* Comp. III. Aug. — *quisquam:* Ms., Reg. — 97) *debilitatus:* Reg. — 98) omitt. C. R. — 99) *sint:* C. R. 1. L. H., Comp. III., Reg. — 100) *sermone:* C. R. 1. — 1) *desid.:* ib. — 2) *instituere:* Comp. III., Reg. — 3) *valent:* Reg. — 4) *scientiam:* C. L. Comp. III., Reg. — 5) *reformet:* C. H.

Cap. VII. 6) c. 12. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 7) *quia:* C. R. 1. — 8) abest a Comp. IV. Ms. A. — 9) *talia capitula:* C. R. 1. — 10) *at univ.:* Comp. IV. Ms. A. — 11) *adducant:* C. H. — 12) abest a Comp. IV. Aug. — 12*) *huius:* Comp. IV. Aug., Ms. A., conc. — 13) *de ips.:* omitt. C. H. — *de illis:* Comp. IV. Ms. A. — 14) *at:* C. R. — 15) *ut quum:* C. L. — 16) *possint:* Comp. IV. Ms. A., conc. — 17) *continuis:* Comp. IV. Aug. — 18) desid. in Comp. IV. — 19) *in seq.:* C. H. — 20) *convenerint:* conc. Ms. — 21) *proportionaliter:* C. R. L. H., Comp. IV., conc. Ms. — 22) abest a C. H. — 23) *poterint:* C. R. 1. — *potuerint:* conc. — 24) *quae etiam:* Comp. IV. Ms. A. — 25) *ad apost. sedem examinandum:* conc. Ms. — 26) *dictas:* Comp. IV. Ms. A. — 27) *sine scandalo deferatur:* C. H. — 28) abest a Comp. IV. Ms. A., conc. Ms. — 29) *praegraventur:* C. R. 1. H. — 30) *sic:* C. R. 1. H., Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. — 31) *servare:* C. R. 1. — *servari:* C. L., Comp. IV., conc. — 32) *quod:* C. H. — *et:* C. R. 1., Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. — 33) *nolimus:* conc. — *volumus:* Comp. IV. Ms. A. B. — 34) *Ad haec:* Comp. IV. Ms. A. — 35) *compellant:* C. H. — 36) *et magn.:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 37) *ac:* conc. — *aut in reb.:* Comp. IV. Ms. A. — 38) *satisfaciendum:* C. R. L., Comp. IV. Aug., Ms. B. — 39) *Domino:* Comp. IV. Ms. A., Aug., conc. Ms. — *episcopi Domino:* Comp. IV. Ms. B.

Cap. VIII. 40) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 41) *Tarvisinum:* Comp. V. Ms. — *Tervisiana:* Bohm. ex Cont. — *Trevisina:* C. L. — 42) *religione et hon.:* C. R. 1. — 43) *in gen.:* C. R. 2. H. — 44) *monasteriorum:* C. R. 2. R. L., Comp. V. Cic. — 45) *abbates:* C. H.

invenerint et rebelles, iuxta modum culpae vice nostra regulari censura percellant absque personarum delectu[46]), non parcendo rebellibus ob suam pertinaciam vel potentiam amicorum, quia ovem morbidam eiiciant ab ovili, ne inficiat sanas oves. Si vero abbates in corrigendis iuxta visitatorum mandatum et regularia instituta in se ipsis seu[47]) monachis inventi fuerint negligentes, proclamentur et corripiantur, et ita puniantur publice in capitulo generali, quod poena ipsorum sit aliis in exemplum. Quod[48]) si abbas '*aliquis*' non exemptus fuerit a visitatoribus[49]) nimis negligens et remissus inventus, id loci dioecesano denuncient[50]) sine mora, et per illum detur ei fidelis et providus coadiutor usque ad capitulum generale. Si autem[51]) dilapidator inventus fuerit vel alias merito amovendus, per dioecesanum, postquam hoc sibi a visitatoribus denunciatum fuerit, amoveatur absque iudiciorum strepitu a regimine abbatiae, ac monasterio provideatur interim administrator idoneus, qui temporalium curam gerat, donec ipsi[52]) monasterio fuerit de abbate provisum. Quodsi forsitan episcopus hoc[53]) adimplere noluerit vel neglexerit, visitatores vel praesidentes '*in*' capitulo generali defectum episcopi apostolicae sedi non differant intimare. Haec eadem circa exemptus abbates fieri praecipimus per visitatores vel praesidentes '*in*' capitulo generali, depositione '*tantum*' ipsorum sedi apostolicae reservata, ita, ut abbate[54]), qui amovendus videbitur, interim per visitatores vel in capitulo praesidentes ad administratione suspenso administrator idoneus monasterio deputetur. Illorum autem excessus et alia, quae visa fuerint intimanda, capitulo praesidentes nobis denuncient per fideles nuncios et prudentes, quibus de communi contributione abbatum iuxta cuiuslibet facultatem sufficienter ministrentur expensae. Sequentes autem visitatores perquirant priorum visitatorum vestigia diligenter, et eorum negligentias et excessus referant sequenti capitulo generali, ut iuxta culpam publice[55]) debitam poenam portent. Idem etiam de abbatibus praesidentibus generali capitulo praecipimus observari. Praecipimus quoque, ut in nullo monasterio ad praebendas recipiant de cetero[56]) abbates et monachi clericos[57]) saeculares, nec hi, qui iam recepti sunt, locum vel vocem in capitulo, dormitorio vel refectorio seu claustro sibi vindicare contendant[58]), seu monachorum coetibus importune se praesumant miscere[59]), sed beneficiis sibi concessis contenti conversentur[60]) honeste, opportuna obsequia in[61]) monasteriis fideliter impendentes, nihilque ultra io spiritualibus aut temporalibus exigant in ipsis monasteriis vel usurpent. Si qui vero talium a visitatoribus inventi fuerint criminosi, per dioecesanum episcopum[62]) in non exemptis, et per visitatores vel praesidentes generali capitulo in exemptis '*monasteriis*,' beneficiis priventur eisdem. Haec autem omnia etiam[63]) in monasteriis, quae non habent abbates proprios, sed priores, nec non in monasteriis monialium, quoad articulos abbatissis et monialibus congruentes, praecipimus observari.

TITULUS XXXVI.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS, UT EPISCOPO[1]) SINT SUBIECTAE.

CAP. I.[2])

Si dubitatur, in cuius dioecesi sit basilica consecranda, ille episcopus consecrabit, qui prius in illo loco episcopalia exercebat.

Gregorius[3]) *Victori Archiepiscopo Neapolis.*

Nunc autem[4]) ad '*hanc*' basilicam, quae dedicanda est, '*illud*' debet disquiri[5]), '*quis, id est*' cuius civitatis[6]) episcopos[7]), antequam '*basilica, quae nuper fabricata est*,' fundaretur, baptizaverit incolas, et[8]) ad cuius consignationem sub nonna devotione concurrerint[9]). Non enim terminis haec[10]) aut locis convenit definiri, sed '*illius facere dioecesim, qui superius continetur, ut constet, commanentes a quo fuerint lavacri regeneratione purgati*, et *ideo, fratres carissimi, amotis ambagibus et omni circuitione semota haec vos modis omnibus convenit investigare, ut*' ille '*maxime*' ad consecrationem vocetur, cui per hunc modum, quem scripsimus, constat debere[11]) permitti.

CAP. II.[12])

Nihil iuris deperit episcopo, in cuius dioecesi sita est ecclesia, quam Papa unit ecclesiae alterius dioecesis. Et est casus quotidianus.

Idem *Agapito*[13]) *Abbati.*

Quia monasterium, quod in fundo Marciano '*provinciae Campaniae*' situm est, '*ita*' hostilitate faciente '*a congregatione funditus*' dicitur desolatum, '*ut ne unus exinde monachus, qui aliquam illic sollicitudinem vel curam debeat adhibere, remanserit*,' illud tuo monasterio cum omnibus rebus suis, vel quae ei competunt[14]) actionibus[15]), '*utile*' perspeximus[16]) uniendum; '*ut res eius tenendi vel a detinentibus vindicandi libera tibi sit et sine aliqua dubietate licentia. In quo etiam studii tui sit monachos deputare, qui illic tempore, quo intercallum de hoste fuerit, et opus Dei celebrare, et decenter debeant deservire. Nec aliqua illud praesumens excusatione negligere, quod ideo curae tuae, ut sollicitudinem illic debeas adhibere, committitur.*' Ipsum autem monasterium sic tuae nos[17]) ordinationi commisisse cognoscas, ut tamen iurisdictionem illic non episcopos Surrentinus, in cuius civitate monasterium tuum est situm[18]), sed Nucerinus[19]), cuius est dioecesis, habeat. Nam sic huius loci ordinationem disponimus[20]), ut tamen iura sua singulis episcopis inviolata servemus.

CAP. III.[21])

Episcopo subsunt omnia loca pia, et ad eius sollicitudinem debent ordinari ad usum destinatum.

Ex decretis Eugenii Papae.

De xenodochiis et aliis similibus locis per sollicitudinem episcoporum, in quorum dioecesi exsistunt, ad easdem utilitates, quibus constituta sunt, ordinentur.

CAP. IV.[22])

Locus, auctoritate episcopi ad usum hospitalitatis deputatus, est religiosus, et ad mundanos usos redire non debet.

Urbanus III. *Ariminensi*[23]) *Episcopo.*

Ad haec[24]) '*super eo, quod quaesitum est a nobis, utrum hospitalis domus possit in saecularem habitum commutari*,' inquisitioni[25]) tuae taliter respondemus, quod, si locus '*ille*' ad hospitalitatis usum et pauperum provisionem fuerit, sicut moris[26]) est, auctoritate pontificis destinatus, quum sit religiosus, non debet[27]) mundanis usibus deputari, sicut de vestibus et ligneis vasis, et aliis utensilibus ad cultum religiosis[28]) per pontificem deputatis, antiqua consuetudo indubitanter observat[29]), et venerabilium Patrum edocent sanctiones.

CAP. V.[30])

Locus religiosus debet reformari de religiosis duntaxat, non de saecularibus, nisi in defectum religiosorum.

Innocentius III. *Constantinopolitano Patriarchae.*

Inter quatuor (*Et infra:* ['*cf. c. 8. de mai. et ob. I. 33.*']) '*De monasteriis quoque Graecorum, in saeculares canonicos convertendis, fraternitati tuae taliter respondemus, quod*,' Quamdiu monasteria[31]) per regulares '*viros, sive Graecos sive Latinos*,' remanere potuerint ordinata, non sunt[32]) ad saeculares clericos transferenda. Sed si regulares defuerint, propter eorum defectum in eis[33]) saeculares clerici poterunt ordinari. '*Praeterea etc. Dat. Ferentini IV. Non. Aug. Ao. IX.*' [1206.]

Cap. VIII. 46) add.: *vel distinctione:* ib. — 47) *inst. se ipsis cuisre:* Comp. V. — 48) *Porro:* ib. — 49) *visitationibus:* Böhm. — 50) *denuncietur:* C. H. — 51) *Quodsi dil.:* Comp. V. — 52) omitt. C. H. — 53) abest a C. R. 1. — *haec:* C. L., Comp. V. — 54) *abbas:* C. R. 1. — 55) *publicam:* ib. — 56) *de cet.:* desid. in C. H. — 57) *et monachos et clericos:* Comp. V. Cir. — 58) *praesumant vel cont.:* C. R. 2. — 59) *immiscere:* ib., Comp. V. — 60) abest a C. L. — 61) desid. in C. R. 1. — 62) omitt. C. R. L. H., Comp. V. — 63) non exstat in Comp. V.

TIT. XXXVI. 1) *episcopis:* C. R. 2. — Cap. I. 2) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *Vigoru. archiep.:* C. R. 1. — *episcopo:* Comp. I. — Gregorio VI. adscribitur ab *Ughellio* Ital. sacr. VI. 89. — 4) abest a Comp. I. — 5) *inquiri:* C. H. — 6) desid. in Comp. I. Ms. — 7) omitt. Comp. I. — 8) desid. ib. — 9) *concurrerunt:* Comp. I. Aug. — 10) non exstat in Comp. I. — *hoc:* C. H. — 11) *licere:* C. H.

Cap. II. 12) Restitutum ex Greg. I. Reg. XI. 72. — Lips. XXXIV. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 13) *Agabin.:* C. R. 1. — *Ugaten.:* C. H. — *Agapeto episc.:* Comp. I. Aug. — 14) *competunt:* C. R. 2. — 15) *actiones:* Comp. I. Ms., Lips., Reg. — 16) *prospeximus:* C. R., Comp. I., Lips., Reg. — 17) desid. ap. Aug. — 18) omitt. Comp. I. Aug., Lips., Reg. — 19) *Miceanus:* Comp. I. — *Nucerius:* Lips. — 20) *disposuimus:* C. R. 1.

Cap. III. 21) Summarium can. 24. conc. Rom. hab. A. 826. — Lips. XXXIV. 1., Comp. I. h. t. c. 2.

Cap. IV. 22) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 4. — 23) *Armin.:* C. R. 1. — *Auuuu.:* Comp. I. Aug. — *Urbano IV.* tribuitur ap. Böhm. — 24) *Ad hoc:* C. R. 1. — *Licet ad eu, et infra. Ad haec:* Comp. I. Aug. — *P. C. Licet:* Comp. I. Ms. — cf. c. 3. de coni. serv. IV. 9. — 25) *duximus respondendum:* Comp. I. — 26) *mos:* Comp. I. Ms. — 27) *debeat:* ead. — 28) *Dei:* C. R. 1. — add.: *habitum:* Comp. I. Ms. — 29) *observare:* Comp. I.

Cap. V. 30) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 140. — Comp. III. h. t. c. 1. — 31) omitt. Comp. III., Reg. — 32) *sint:* Reg. — 33) *in eis:* desid. in C. H.

CAP. VI.[34])

Ecclesia, sita in dioecesi episcopi, tenetur sibi in episcopalibus respondere, nisi appareant remissa legitime; et potest episcopus remittendo episcopalia censum sibi retinere.

Idem *Abbati et Fratribus Cryptae ferratae.*

Constitutus in praesentia nostra '*venerabilis frater noster*' episcopus Albanensis in ecclesia Castri, quod Pauli dicitur, in qua ius patronatus monasterio vestro recognoscebat, a vobis ius episcopale '*duplici ratione*' petebat; '*primo*,' quoniam sita erat[35]) in dioecesi Albanensi, et ideo de iure communi ei tenebatur in episcopalibus respondere; '*secundo, quoniam in multis privilegiis Romanorum Pontificum, distinguentibus fines dioecesis Albanensis, inter alias ecclesias, in quibus iurisdictionem exercet, haec Albanensi ecclesiae auctoritate apostolica confirmatur.*' Verum oeconomus vester proposuit ex adverso, quod, etsi[36]) ecclesia sita esset[37]) in dioecesi Albanensi, '*et in privilegio ipsius episcopi non sine subreptionis vitio eius esset nomen inscriptum*,' ei tamen non tenebatur in aliquo respondere, quum '*Albericus, quondam fundator ipsius, de assensu felicis recordationis B. Papae praedecessoris nostri monasterio Cryptae ferratae saepe dictam ecclesiam contulisset. Praeterea bonae memoriae*' Dominicus[38]) Lavitanus[39]) episcopus, '*de quo non erat contentio inter partes*,' qui[40]) fuerat episcopus Albanensis, universas ecclesias, ad vestrum monasterium pertinentes, in dioecesi eius[41]) sitas, et quicquid iuris tam in monasterio vestro '*Cryptae ferratae*,' quam in eis habebat, in[42]) emphyteusim sub annua decem denariorum usualium pensione[43]) monasterio vestro concessit, ita videlicet, ut liceret abbati et fratribus '*eiusdem monasterii*' a quocunque vellent episcopo tam ordinationem clericorum, quam consecrationem altarium in monasterio ipso et praedictis ecclesiis obtinere, in quibus etiam vobis tertiam partem[44]) mortuariorum indulsit, et C.[45]) Papa praedecessor noster quod ab eo factum fuerat '*suo privilegio*' confirmavit, '*et ex certa scientia statuit in perpetuum observandum.*' Verum, etsi ecclesia[46]) ipsa fuisset aliquando ecclesiae Albanensi subiecta, monasterium '*tamen*' vestrum nihilominus legitima se poterat[47]) praescriptione tueri[48]), quum per quadraginta[49]) annos ipsam pacifice possedisset, '*quod per testes idem nisus est oeconomus comprobare.*' Ceterum oeconomus episcopi '*memorati ad obiecta respondit, quod concessio fundatoris Albanensi ecclesiae non nocebat, quum fundator solum ius patronatus monasterio concesserit memorato, et ipse super iure patronatus vobis controversiam non moveret;*' concessionem '*autem*' episcopi Lavitani[50]) non tenere dicebat, utpote continentem simoniacam pravitatem. Quum enim tertiam partem[51]) mortuariorum monasterio concessisset[52]) '*eidem*,' et tam in ordinationibus clericorum quam altarium[53]) consecrationibus indulsisset ei plenariam libertatem, '*sic videlicet, ut ea possent a quocunque mallent episcopo sine contradictione cuiuslibet obtinere:*' non est dubium, quin, quum spiritualia haec exsistant, eo ipso[54]), quod super his[55]) recompensationem certae pensionis recepit, commiserit[56]) vitium simoniae. Unde contractus huiusmodi, '*velut simoniacus*,' nullam obtinet firmitatem. Confirmatio autem apostolicae sedis fuerat '*super hoc*' per subreptionem obtenta, quum in ea[57]) de pensione nulla mentio habeatur. (*Et infra:*) Quum autem[58]) nec insolitum sit, nec novum[59]), ut, quum episcopi ecclesias '*aliquas tam in spiritualibus quam in temporalibus*' concesserint piis locis, aliquid sibi reservent[60]) in eis nomine pensionis, nos quoque, quum '*vel*' libertatis privilegium[61]), vel protectionis praesidium aliquibus ecclesiis indulgemus, gratis accipiamus[62]) censum gratis oblatum, et in literis nostris ad successorum nostrorum memoriam censum exprimamus '*et*' etiam quantitatem: (*Et infra:*) '*Nos igitur*,' auditis '*his et aliis hinc inde*' propositis, oeconomum monasterii vestri oeconomo eiusdem episcopi ecclesiae '*Lavicanae*' nomine in solutionem pensionis praedictae, iuxta ratam, quae contingit ecclesiam praedictam, et restitutionem subtractae a quadraginta annis, secundum ratam eandem, per diffinitivam sententiam condemnamus, et eundem oeconomum vestrum ab impetitione[63]) oeconomi eiusdem episcopi super aliis reddimus absolutum, perpetuum illi silentium imponentes. '*Licet autem in instrumento concessionis etc.*'

CAP. VII.[64])

Episcopus, petens ecclesiam quoad temporalia et spiritualia, obtinet in spiritualibus eo ipso, quod probat esse in sua dioecesi, si non appareat exempta; sed in temporalibus succumbit, nisi aliter doceat de iure suo. Et in hoc ultimo est casus notabilis.

Idem *Abbati et Conventui Farbensibus*[65]).

Quum venerabilis frater noster I.[66]) Sabinensis episcopus '*coram dilectis filiis nostris Rogerio tit. sanctae Anastasiae presbytero et Pelagio sanctae Luciae ad septa solis diacono cardinalibus, quos sibi et Ricardo procuratori vestro concessimus auditores*,' ecclesiam sancti Angeli de Canceia[67]) cum suis pertinentiis et possessionibus petiisset, asserens, eam ad se tam in spiritualibus quam in temporalibus pertinere, '*primo possessorium et postea petitorium intentando*,' allegavit ante omnia ius commune: quia, quum constituta[68]) sit in dioecesi Sabinensi, '*ut dicebat*,' sub ipsius debebat consistere potestate '*iuxta canonicas sanctiones. Verum, quum ex vestra fuisset parte negatum, eandem ecclesiam in praedicta dioecesi constitutam, idem episcopus ad hoc probandum privilegium bonae memoriae Anastasii Papae praedecessoris nostri coram ipsis exhibuit, in quo mons Tancia pro Sabinensis episcopatus termino ponitur, et inter alias ecclesias Sabinensis dioecesis eadem ecclesia S. Angeli numeratur, ac in praedicto monte dicitur esse constructa, hoc idem per publicum instrumentum, quo procurator vester utebatur, ostendens, in quo dicitur, quod dicta ecclesia sita est in territorio Sabinensi, quum Sabinensis dioecesis longe amplius quam Sabinense territorium extendatur.*' In temporalibus quoque ad se dictam[69]) ecclesiam pertinere, '*idem episcopus*' nitebatur ostendere per publicum instrumentum, in quo continebatur[70]) expresse, I.[71]) Sabinensem episcopum H. Farbensi[72]) abbati et duabus personis[73]) post ipsum[74]) dictam ecclesiam cum suis pertinentiis locasse pro annua[75]) quatuor solidorum Papiensium pensione, '*in assumptione beatae Virginis persolvenda.*' Sed pars vestra proposuit, instrumento praedicto nullam fidem penitus adhibendam propter superlinearem scripturam et rasuram '*in*' loco suspecto factam, ubi videlicet annotatio temporis[76]) recensetur[77]). '*Fuit insuper ex episcopi parte propositum, quod, quum ab ecclesia S. Angeli nomine monasterii vestri multo tempore fuerit certa pensio ecclesiae Sabinensi soluta, manifeste liquebat, ad eandem ecclesiam, a qua locatio facta fuerat, supradictam ecclesiam iure proprietario pertinere. Praeterea quum bonae memoriae Lucius Papa praedecessor noster iniunxerit Sabinensibus, ut ad recuperationem Tanciae, quam eo tempore tenebatis, intenderent, et per eosdem Petro de Bono, tunc Sabinensis episcopatus procuratori, tam Tancia quam ecclesia S. Angeli fuerit restituta, et vos eandem ecclesiam postea duxeritis occupandam, eiusdem erat episcopo restitutio facienda, sicut idem episcopus ea omnia per idoneos testes asserebat esse probata. Ad haec autem procurator respondebat praedictus, quod, etsi quidam testes se vidisse deponant, ecclesiam S. Angeli pensionem IV. solidorum Sabinensi episcopo persolvisse, nullum tamen ex hoc monasterio vestro poterat praeiudicium generari, quum non appareat, pensionem ipsam ex parte monasterii fuisse solutam, et quanquam etiam testes asserant, se vidisse multoties praetaxatam pensionem exsolvi, non tamen ostenditur tanto tempore praestita, quod usque ad praescriptionem legitimam porrigatur. Item, sicut ad rei proprietatem locatio facta non sufficit, ita nec solutio, nec perceptio pensionis. Licet etiam idem Lucius praedecessor noster suprascriptum mandatum Sabinensibus dederit circumventus, credens, prout ei suggestum fuerat, ad Sabi-*

Cap. VI. 34) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 35) *est:* C. R. 2. — 36) *quod si:* C. R. — 37) *erat:* C. R. 1. — 38) *dominus:* Comp. III. Aug. — 39) *Lavicanensis:* Comp. III. Ms. — *Lavicanus:* Aug., C. R. 1. — 40) *quia idem fuit* (Ms.: *fuerit*): Comp. III. — 41) *eadem:* Comp. III. Aug. — 42) *per:* C. H. — 43) Quae apud Aug. (*quos quot annis dantes in capite publicum 'sylut' instrumentum*), et in Comp. III. libro manuscripto (*: quosdam anni dandos in capite publicum nominet instrumentum*) sequuntur, quum sensu omnino sint destituta, ex ipso capitis textu reiecimus. *quotquot annis dandorum in capite:* audacior quam felicior Gonzalezii coniectura. — Nos quidem, quum in altero, qui ad manus est, codice manu scripto legatur: *quos anni dantes in capite publicum nominat instrumentum*, scriptum olim fuisse suspicamur, *quos annatus in capite* etc. — 44) omitt. C. R. 1., Comp. III. — 45) *Item fel. record. Ce.:* Comp. III. — 46) desid. in C. H. — 47) *posset:* Comp. III., Ms. — 48) *muniri:* C. H. — 49) *LX.:* ib. — 50) *Lucan.:* C. R. 1. — *Laucooni:* C. R. 2. L. — cf. n. 39. — 51) omitt. C. R. H. L., Comp. III., Cant. — 52) *concessit:* Cont., Böhm. — 53) *in alt.:* C. R. 2. — 54) *quoniam eo ipso:* Comp. III. — 55) add.: *rebus:* C. R. 2. — 56) *commisit:* Comp. III. — 57) *eadem:* Comp. III. Aug., Cont., Böhm. — 58) *Praeterea nec insolitum est nec novum:* Comp. III. — 59) *nec nov.:* desid. in C. H. — 60) *servetur:* Comp. III. Aug. — 61) *privilegia:* C. R. 1. — 62) *accipimus . . . . exprimimus:* Comp. III. — 63) *petitione:* C. R. 2.

Cap. VII. 64) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 93. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 65) *Facen.:* Comp. IV. Ms. B. — *Farfens.:* Ms. A., Aug., Reg. — 66) *Ioannes:* Reg. — 67) *Canceia:* Böhm. — *Cuncia:* C. L. — *Cantia:* C. R., Comp. IV. — *Tuncia:* Reg. — 68) *constructa:* Reg. — 69) *praedictam:* Comp. IV. Ms. A. — 70) *continetur:* Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — 71) *Ioannem Sab. ep. Hugoni:* Comp. IV., Reg. — 72) *Feren.:* C. R. 2. — *Falsan.:* Comp. IV. Ms. A. — *Fursun:* Ms. B. — leg.: *Farfensi:* cum C. L., Aug. et Reg. — 73) *duobus abbatibus:* C. R. 1. — 74) *ipsum Gonaldo Pannvello* (*Gonaldo Panallo:* Ms. A. — *Govaldo Pananeno:* Ms. B., *cum suis pertin. iam dictam eccl.:* Comp. IV. — *ipsum Gualdum Pontianellum, in quo est dicta ecclesia, cum suis pertin.:* Reg. — 75) *pro annuis IV. sol. Pap. . . . persolvendis:* Comp. IV. Ms. A. — 76) abest a C. H. — 77) *censetur:* C. L.

nensem episcopatum praedictum locum et ecclesiam pertinere, ac Farfenses monachi propulsantes iniuriam ab eisdem Sabinensibus irrogatam retinere curaverint ecclesiam memoratam, propter hoc non erat episcopo restitutio facienda, maxime quum a vicino contrariam esset sententiam super petitorio recepturus, et qui petit quod redditurus est, dolum facere dignoscatur, sicut in civilibus legibus continetur. Medietatem quoque oblationum specialium quorundam dierum idem episcopus in eadem sibi ecclesia vendicabat, quam eidem de plano procurator vestri monasterii recognovit. Quia *igitur his*[77]) *et aliis intellectis, quae coram cardinalibus supra dictis pars utraque proponere procuravit,* nobis constitit, ecclesiam supra dictam *sancti Angeli* constitutam *esse* in dioecesi Sabinensi, *de consilio fratrum nostrorum* episcopale ius in omnibus spiritualibus eidem episcopo adiudicavimus in eadem[78]), illis tantum[79]) exceptis, quae per authentica scripta[80]) ei dignoscuntur[81]) esse subtracta, *hoc ad cautelam expresso, ut medietatem oblationum praedictarum dierum, quam, sicut dictum est, ipsi procurator recognovit iam dictus, in eadem ecclesia percipiat annuatim.* Quia vero instrumentum praedictum, per quod episcopus *supra dictam* ecclesiam intendebat[82]) *sibi* quoad temporalia[83]) vindicare, ad faciendam[84]) super hoc fidem invalidum esse cognovimus, utpote propter praedicta de iure suspectum: vos ab impetitione ipsius quoad temporalia eiusdem ecclesiae duximus *sententialiter* absolvendos, *eidem super hoc silentium imponentes. Nulli ergo etc. Dat. Viterbii II. Non. Aug. Ao. XII.* [1209.]

CAP. VIII.[85])

Monasterium subiectum est episcopo, in cuius dioecesi situm est, nisi probetur exceptum. H. d. quoad titulum.

Idem.[86])

Quum dilectus[87]) filius *F. Auriensis decanus nuncius venerabilis fratris nostri Auriensis episcopi, et magister Robertus monachus Celiae novae et abbatis sui nuncius, ad sedem apostolicam accessissent, nos eis dilectum filium P. sanctae Mariae in Via lata diaconum cardinalem concessimus auditorem, coram quo fuit ex episcopi parte propositum, quod, quum idem episcopus abbatem sibi lege dioecesana subiectum vocasset ad synodum, ipse non solum non accessit ad ipsum, immo etiam sancti Petri et sanctae Columbae prioribus et archipresbytero Cauci in Auriensi dioecesi constitutis prohibuit, ne ad ipsius episcopi synodum accedere attentarent, licet etiam vocarentur. Quumque dictus episcopus, ut saltem humiliter abbatem ad bonum obedientiae revocaret, et vinceret in bono malum, ipsi mandasset, ut eum ad statutum terminum in monasterio exspectaret, licet episcopus illuc, iuxta quod promiserat, accessisset, abbatem non reperit, et portas monasterii clausas invenit, nec ad monachos aditus ei est concessus. Propter quod abbatem suspendit, et monasterium interdixit. Verum quum nec propter hoc abbas ipse a suo contumaciae proposito resiliret, nec latas in se ac monasterium sententias observaret, in eum excommunicationis sententiam promulgavit, quam dictus episcopi nuncius a nobis petiit confirmari. Ceterum nuncius partis adversae petitionem eius non esse admittendam proposuit, quia, licet monasterium ipsum infra metas Auriensis dioecesis sit constructum, liberum tamen semper exstitit, et ab omni iurisdictione ac iugo Auriensis ecclesiae a tempore suae fundationis exemptum. Praeterea si episcopus aliquam in eo, quod verum non erat, iurisdictionem haberet, quia tamen abbas ab omni gravamine prius ad sedem apostolicam appellarat, sententiam in eum et monasterium postmodum latam nullam idem nuncius obtinere asseruit firmitatem. Conquestus est etiam idem nuncius ex parte capituli Celiae novae, quod dictus episcopus abbatem eorum adeo circumvenit, quod contra immunitatem ipsius ecclesiae ipsis nescientibus ei obedientiam repromisit. Nos igitur super praedictis per memoratum cardinalem instructi,* Quia causa *ipsa* non poterat in nostra praesentia terminari, *utpote* quum nuncius monasterii super procuratione vel ratihabitione literas non haberet: eam vestro duximus examini committendam, *discretioni vestrae per apostolica scripta* mandantes, quatenus, si *vobis* constiterit, abbatem *ipsum* ad sedem apostolicam *super hoc,* antequam episcopus in eum suspensionis vel excommunicationis, et in monasterium interdicti sententias tulerit, legitime appellasse, vel monasterium a iurisdictione episcopi eiusdem[88]) *esse* exemptum, eo non obstante, quod abbas, ab eo[89]), *sicut dicitur,* circumventus, praeter fratrum suorum assensum ei[90]) obedientiam repromisit, quum fraus et dolus ei patrocinari non debeant[91]), indictas illas sententias *appellatione remota penitus* non tenere; *alioquin faciatis eas per censuram ecclesiasticam inviolabiliter usque ad satisfactionem congruam observari.* Quodsi *forsan* abbas *ipse* in exemptionis[92]) probatione defecerit, nec legitima se poterit praescriptione[93]) tueri, licet probet, se ante praedictas sententias appellasse, nihilominus tamen monasterium *ipsum* indictis Auriensi[94]) ecclesiae subiacere, in cuius est dioecesi fundatum. Similiter, eo in probatione[95]) appellationis[96]) deficiente, si vobis constiterit de exemptione[97]) vel legitima praescriptione, tam abbatem, quam monasterium ab impetitione *eiusdem* episcopi *et ecclesiae ipsius penitus* absolvatis, *et faciatis quod decreveritis etc. Dat. Lat. VII. Kal. Apr.* [1198.]

CAP. IX.[98])

Novam religionem non licet constituere sine auctoritate Romani Pontificis, nec in diversis monasteriis potest quis esse abbas vel monachus. Sic principaliter summatur, licet plura dicta habeat.

Idem *in concilio generali.*

Ne nimia religionum[99]) diversitas gravem in ecclesiam[100]) Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus[1]), ne quis de cetero novam religionem inveniat[2]), sed[3]) quicunque ad religionem converti voluerit[4]), unam de approbatis assumat. Similiter qui voluerit religiosam[5]) domum de novo fundare[6]), regulam et institutionem accipiat de *religionibus* approbatis[7]). Illud etiam[8]) prohibemus, ne quis in diversis monasteriis locum monachi habere praesumat, nec unus abbas pluribus monasteriis praesidere.

TITULUS XXXVII.

DE CAPELLIS MONACHORUM ET ALIORUM RELIGIOSORUM.[1])

CAP. I.

Ad curam monasterio subiectam non monachi, sed saeculares clerici praeficiuntur, et episcopis subsunt.

Urbanus III.[2])

In ecclesiis, ubi monachi habitant, populus per monachum non regatur; sed capellanus, qui populum regat, ab episcopo per consilium monachorum instituatur, ita *tamen,* ut ex solius episcopi arbitrio tam ordinatio eius[3]) quam depositio, et totius vitae pendeat conversatio.

CAP. II.[4])

Si ecclesia non cathedralis vindicat sibi ius in alia ecclesia, obtinebit solum quoad ea, quae probabit sibi deberi praescriptione, vel alio legitimo modo. H. d. secundum communem et verum intellectum.

Innocentius III. *Archipresbytero et Clericis sanctae Caeciliae.*

Dilectus filius M. syndicus ecclesiae vestrae, *in nostra praesentia constitutus,* ab oeconomo sancti Laurentii de Piscinula in scrutiniis, baptismate, *processionibus,* et[5]) capitulis et similibus subiectionem postulans, possessorium et petitorium intentabat. Quum enim ecclesia sancti Laurentii sit in parochia vestra sita, debet de iure communi, *sicut idem syndicus proponebat,* ecclesiae vestrae in praedictis omnibus subiacere, *nisi se posset vel speciali privilegio, vel legitima praescriptione tueri,* quia[6]) nec privilegium exemptionis habet, nec praescriptionem pro se poterat allegare, quum illa ecclesia[7]) sanctae Caeciliae praescripsisset, sicut per testes dicebat legitime comprobatum. Praeterea, quum *olim* coram

Cap. VII. 77*) *His igitur ...., quia:* Comp. IV. — 78) *eandem:* Comp. IV. Ang. — 79) *duntaxat:* Reg. — 80) *authenticam scripturam:* C. R. 1. — 81) *noscuntur:* C. H. — 82) *praetendebat:* Comp. IV. Ang. — 83) *episcopalia:* Comp. IV. Ms. B. — *spiritualia:* Ang. — 84) *faciendum:* C. L.
Cap. VIII. 85) Restitutum ex Reg. Bal. I. 60. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 86) *Lucensi episcopo, abbati de Melon. et Petro Ioanni archidiacono Astoricensi:* Reg. — 87) *dilecti filii:* Reg. — 88) *ipsius Aurensis:* Comp. IV. Ms. B. — *ipsius Auriensis:* Reg. — *ipsius ecclesiae Aur.:* Comp. Ang., Ms. A. — 89) *ab episcopo:* Comp. IV., Reg. — 90) *et:* Comp. IV. Ang. — 91) *debeat:* ib. — *debent:* Böhm. — 92) *exceptionis:* Comp. IV. Ms. A. — 93) *exceptione:* Comp. IV. — 94) omitt. Ms. A. — *Auren.:* C. R. 2. — 95) *approbatione:* Comp. IV. Ms. B. — 96) omitt. ead. et Ang. — 97) *exceptione:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. IX. 98) Restitutum ex c. 13. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 99) *religionis:* Cont. — *religiosorum:* conc. Ms. — 100) *ecclesia:* C. R. L., Comp. IV., conc. — 1) *inhibemus:* Comp. IV. Ms. A. — 2) *inducat:* ib. — 3) *immo unam de appr. ass.:* Comp. IV. Ang. — 4) *voluit:* ib. — 5) *religionis:* conc. Ms. — 6) *firmare:* Comp. IV. Ang. — 7) *unam de appr.:* ib. — 8) *autem:* C. H.

TIT. XXXVII. 1) *mon. et regularium:* C. R. 1. — Cap. I. 2) Immo Urbanus II. in *conc.* Claromont. hab. A. 1095. — Comp. I. h. t. c. 1. (Ms.: c. 2.) — 3) non exstat in Comp. I.
Cap. II. 4) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. un. — 5) abest a Comp. III. et Böhm. — 6) *verum:* ib. — 7) *quum ecclesiae (ecclesia: Ms.) S. Caeciliae illam praescr.:* Comp. III.

°*bonae memoriae*° C. Papa praedecessore nostro nuper praedictis inter vestram et praedictam ecclesiam[8]) quaestio verteretur, M.[9]) presbyter eiusdem ecclesiae fuit sponte confessus, quod ecclesiae sanctae Caeciliae scrutinium et baptisma debebat, °*sicque ad proprietatem vestram iustitiam recognovit.*° Quumque pars vestra testes °*sufficientes et idoneos*,° qui se illum diversis temporibus ad capitulum vocasse, ipsumque venisse °*firmiter*° asserebant, in medium produxisset, eis iurare paratis, praedictus presbyter se vocatum ivisse ad capitulum est confessus. Unde praedictus praedecessor noster ecclesiam vestram capitulo, quo se conquesta fuerat spoliatam, salvo iure proprietatis ecclesiae sancti Laurentii revestire[10]) curavit, sicut in eius literis continetur. Per hoc[11]) ergo °*et*° proprietatem quoad scrutinium et baptisma, et possessionem quoad capitulum vester[12]) voluit syndicus[13]) comprobare. Ad haec[14]) °*autem*° sancti Laurentii[15]) oeconomus ex adverso respondit, quod ecclesia illa[16]) nullo medio ad Romanam ecclesiam pertinebat. Quum enim monasterium monialium fuerit, °*sicut ex multis scriptis authenticis edocetur*,° et generaliter servetur in Urbe, ut nullum monasterium titulo sit subiectum, incongruum videbatur[17]), ut regulares saecularibus supponantur. Praeterea usque hodie nos in ea institutionem et destitutionem liberam exercemus, °*quum et bonae memoriae C. Papa praedecessor noster dilectum filium M. scriptorem nostrum archipresbyterum in ea sine contradictione cuiuslibet statuisset. Sic ergo ecclesiam ipsam liberam et in possessione libertatis existere dictus voluit oeconomus comprobare. Quum ergo pro eo habeat ius commune, in ea videlicet, quod universa monasteria Urbis ad Romanam ecclesiam nullo pertinent mediante, affirmanti contrarium fides non est aliquatenus adhibenda, nisi super hoc privilegium induxerit speciale. Quod autem dicitur in parochia vestra sita, idem oeconomus penitus denegavit. Sed etsi hoc verum esset, sufficienter tamen se poterat praedicta ratione tueri. Confessio autem M. presbyteri super scrutinio et baptismo eidem ecclesiae praeiudicare non poterat, quum super his lis contestata in eiusdem praedecessoris nostri praesentia non fuisset, sicut ex forma petitionis et conclusionis apparet. Hac etiam sententia non fuerat hactenus ecclesia vestra usa, sed eam duxerat usque ad haec tempora supprimendam. (Et infra:)* Nos igitur, auditis propositis[18]), °*rationibus et allegationibus, instrumentis et attestationibus plenius intellectis, et cum fratribus nostris deliberato consilio*,° oeconomum °*eiusdem ecclesiae*° sancti Laurentii syndico vestro in baptismo, et[19]) scrutinio °*et processionibus*° condemnamus, ita °*tamen*,° ut per hoc ecclesiae Romanae nullum praeiudicium generetur, si quando forte ius suum duxerit prosequendum. In institutione autem et[20]) destitutione et capitulo oeconomum ipsum ab impetitione syndici vestri prorsus absolvimus, syndico vestro super hoc perpetuum silentium imponentes.

CAP. III.[21])

In prioratibus monachorum non possunt singuli monachi commorari; etiamsi super hoc habeant rescriptum apostolicum, nisi in illo fiat mentio de Lateranensi concilio.

Honorius III. *Episcopo Venetensi.*[22])

Ex parte tua fuit propositum °*coram nobis, quod, conquerentibus olim abbate ac conventu Rivensi Venetensis dioecesis, quod tu compellere moliebaris eosdem, ut instituerent plures monachos in quibusdam suis prioratibus tuae dioecesis, in quorum singulis singuli monachi hactenus steterant, quum pluribus facultates non suppetant eorundem, nos abbati S. Albini Andegavensis et collegis eius per literas nostras dedimus in mandatis, ut de ipsorum locorum facultatibus inquirentes, in eorum singulis facerent plures institui monachos, si pluribus illorum sufficiunt facultates; alioquin tibi auctoritate praesentium inhiberent, ne abbatem et conventum praedictos molestares super instituendis pluribus in eisdem. Unde idem*° Abbas et conventus Rivenses[23]) Venetensis dioecesis occasione literarum apostolicae sedis[24]) asserunt sibi esse concessum, ut[25]) in singulis °*locorum*° ipsorum prioratibus[26]) singuli monachi commorentur, si pluribus non suppetunt[27]) facultates eorundem. Quum autem id obviet Lateranensi concilio, de quo nulla mentio est in literis ante dictis, °*postulasti nostro edoceri responso, utrum nostrae intentionis fuerit per huiusmodi literas cum abbate et conventu praedictis contra ipsum concilium dispensare. Nos ergo*° Fraternitati tuae[28]) breviter respondemus, quod °*tenoris*° huiusmodi literas ab apostolica sede non credimus emanasse. Quodsi[29]) per occupationem forsitan emanaverint, nolumus per hoc derogari[30]) concilio supra dicto.

CAP. IV.[31])

Ordinarius compellit abbatem, ut monachos a prioratibus revocet ad claustrum, vel eis socios adiungat.

Idem *Burdegalensi*[32]) *Archiepiscopo.*

Ad audientiam nostram °*te significante*° pervenit, quod nonnulli monachi, lege tibi dioecesana subiecti, in quibusdam prioratibus habitant solitarii contra statutum generalis concilii. Ideoque °*fraternitati tuae*° mandamus, quatenus ipsorum °*monachorum*° abbates seu priores, ut vel ipsos ad claustrum revocent, facientes in ipsis ecclesiis deserviri per clericos saeculares, vel alios monachos eisdem associent, cum quibus vitam possint ducere regularem, monitione praemissa per censuram ecclesiasticam[33]) °*appellatione remota*° compellas, °*proviso, quod ad exemptos manum occasione mandati huiusmodi non extendas.*°

TITULUS XXXVIII.

DE IURE PATRONATUS.

CAP. I.[1])

Si propter discordiam patronorum ecclesia caret administratore, cessatur in ecclesia a divinis, tolluntur reliquiae, et ostia clauduntur, si aliter sine scandalo ecclesiae provideri non potest. H. d. cum cap. sequenti.

Ex concilio Mediolanensi.[2])

Perlatum[3]) est °*ad nos, quod inter heredes ecclesiae, in rebus propriis constitutae, dividantur, et tanta per eandem divisionem simultas oriatur, ut unius altaris quatuor partes fiant, et singulae partes singulos habeant presbyteros, quod sine discordia et simultate nullo modo geri potest. Unde*° Nobis visum est, quod[4]) ecclesia inter heredes patroni dividi non debeat. Et si °*in contentionem venerint, et*° simultates inter eos surrexerint, propter quas[5]) sacerdos suo ibi officio canonice fungi non possit, si[6]) aliter provideri non poterit, praecipiatur ab episcopo °*civitatis*,° ut nullo modo ibi missarum solennia celebrentur, donec °*illi*° ad concordiam[7]) redeant, et °*pari voto atque consilio*° ecclesia °*illa*° sacerdotem[8]) canonice habeat, qui libere suum ministerium valeat exercere[9]).

CAP. II.[10])

Summatum est in cap. proximo.

Ex concilio Triburiensi.

Quaecunque ecclesia °*a compluribus coheredibus sit obsessa, concordi unanimitate undique procuretur, ne propter aliquas disceptationes servitium Dei minuatur, et cura populi irreligiose agatur.*° Si °*vero*° contingat pro[11]) ecclesia dissidere patronos, ut eam nolint sub uno presbytero procurari, °*et propterea iurgia et contentiones tam inter ipsos quam inter clericos incipiant frequentare, quia iuxta Apostolum servos Dei non oportet litigare*,° episcopus, si[12]) aliter non poterit ipsi consulere, tollat inde reliquias, °*et sub magna cura honorifice collocet eas*,° atque eiusdem ecclesiae claudat ostia, °*et sub sigillo consignet ea*,° ut sacrum mysterium[13]) nullus in ea celebret, antequam °*concordi unanimitate*° unum °*omnes*° eligant presbyterum, qui sacrosancta[14]) sit idoneus procurare, °*et populo Dei utiliter praeesse.*°

Cap. II. 8) *praedictae ecclesiae*: C. R. 2. L. — 9) *H.*: C. R. 1. — *Martinus*: Comp. III. — 10) *reinvestire*: Comp. III. Ms. — 11) *haec* ead.: C. H. — 12) *vestrum*: C. L., Comp. III. Ms. — 13) *oeconomus*: Comp. ead. — 14) *hoc*: C. L., Comp. III. Aug. — add.: *vero*: C. R. 2. — 15) *S. Laur.*: desid. in C. R. 1. — 16) *ipsa*: Comp. III. — *S. Laurentii*: add. C. R. 1. — 17) *et* (omitt. Aug.) *incongruum videatur . . . . . patet ecclesiam ipsam liberam extitisse*: Comp. III. — 18) *his et aliis, quae fuerant hinc inde proposita*: ib. — 19) omitt. ib. et ap. Böhm. — 20) omitt. Comp. III. Ms. — *instit. aut destit.*: Aug.

Cap. III. 21) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 22) *Vetensi*: Comp. V. Ms. — *Veneven.*: C. L. — *Venetano*: C. R. 1. — 23) *Raven.*: C. R. 1. — *Treveren.*: C. L. — verb.: *Riv. . . . . dioec.*: non exstant in Comp. V. — 24) *huiusmodi literarum*: ead. — 25) desid. in C. H. — 26) omitt. Comp. V. — 27) *suppetant*: ead. — 28) *vestrae*: C. R. 1. — 29) *Quia si*: C. R. 2. — 30) *derogare*: ib.

Cap. IV. 31) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 32) *Burdigen.*: C. H. — *Edueg.*: Comp. V. mendose. — 33) *censuras eccl.*: Comp. V. Cir.

TIT. XXXVIII. Cap. I. 1) Restitutum ex c. 26. conc. Cabil. (hab. A. 813.) — Burch. III. 42., Ivo Decr. III. 46., Lips. LII. 7., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Mediomatricensi*: Iv. — *Mediomatricis*: Burch., Comp. I. — 3) *Relatum*: Comp. III. Abr. — 4) *quod huiuscemodi (huiusmodi*: Comp. I.) *ecclesiae inter heredes dividi non debeant*: Coll. citt., conc. — 5) *per quas*: ib. — 6) verb.: *si . . . pot.*: non exstant ib. — 7) *communionem*: Lips. — 8) add.: *suum*: C. R. 1. — 9) *agere possit*: Comp. I. — *peragere possit*: Burch., Iv., Lips., conc.

Cap. II. 10) Restitutum ex c. 32. conc. Tribur. (hab. A. 895.) — Burch. III. 224., Ivo Decr. III. 283., Lips. LII. 8., Comp. I. h. t. c. 2. — 11) *pro ea (eo*: conc.) *comparticipes dissidere, et sub uno (nullo*: Iv.) *presbytero nolle* (omitt. Iv.) *eam procurare*: Burch., Iv., Comp. I., Lips., conc. — 12) *si al. . . . cons.*: emblema Raymundi. — 13) *ministerium*: Comp. I., conc. — 14) *sacrosanctum*: Comp. I. — *sacros. locum*: Burch., Iv., Lips., conc.

CAP. III.[15])

Si patroni in praesentando discordant, praefertur praesentatus a maiori parte, si est idoneus, et, si hoc sine scandalo fieri non potest, vel patroni infra tempus debitum non praesentant, episcopus ordinabit ecclesiam.

Ex concilio Lateranensi.

Quoniam[16]) in quibusdam locis fundatores ecclesiarum aut[17]) heredes eorum potestate, in qua eos ecclesia hucusque sustinuit, abutuntur, °*et, quum in Dei ecclesia unus debeat esse qui praesit, ipsi plures sine respectu subiectionis moliuntur eligere*,° et, quum una ecclesia unius debeat esse rectoris, pro sua dissensione[18]) plurimos repraesentant[19]); °*quocirca*° praesenti decreto statuimus, ut, si forte in plures partes fundatorum se vota diviserint[20]), ille praeficiatur ecclesiae, qui maioribus iuvatur meritis[21]) et plurimorum[22]) eligitur[23]) et approbatur[24]) assensu. Si autem hoc[25]) sine scandalo esse[26]) nequiverit, ordinet antistes ecclesiam[27]), sicut melius eam[28]) secundum Deum viderit ordinandam. Et[29]) id ipsum etiam faciat[30]), si de iure patronatus quaestio emerserit inter aliquos, et, cui competat[31]), infra[32]) quatuor[33]) menses non[34]) fuerit diffinitum.

CAP. IV.[35])

Excommunicantur patroni laici, qui clericos instituunt et destituunt in ecclesiis etiam patronatis, vel bona ipsarum aliter administrant. Et clerici, qui institutionem laicorum recipiunt, communione priventur.

Ex eodem.

Praeterea, quia[36]) in tantum quorundam laicorum processit audacia, ut, episcoporum auctoritate neglecta, clericos instituant[37]) in ecclesiis, et removeant °*etiam*,° quum voluerint, possessionem[38]) quoque atque alia[39]) ecclesiastica bona pro sua voluntate plerumque distribuant[40]), °*et tam ecclesias ipsas quam homines earum talliis et exactionibus gravare praesumant*,° ipsos[41]), °*qui amodo ista praesumpserint*,° anathemate decernimus[42]) feriendos.[43]) °*Presbyter autem sive*° Clericus[44]), qui[45]) ecclesiam per laicos sine proprii[46]) episcopi auctoritate receperit[47]), communione privetur, et, si persisterit, a ministerio ecclesiastico et ordine deponatur. °*Sane quia laici etc.*°

CAP. V.[48])

Si patronus laicus successive praesentat duos, et secundus instituitur ab episcopo, valet institutio. Hoc dicit prima. Patronus non potest clerico vel alteri ecclesiae conferre ecclesiam patronatam, vel alteri donare.

Alexander III. *Eboracensi Archiepiscopo.*[49])

Quod[50]) autem consulis, si clericus idoneus ad vacantem ecclesiam praesentatus[51]) non fuerit ab episcopo dioecesano admissus, et postmodum alius idoneus praesentatus, et institutus ab episcopo[52]) possessionem tenuerit[53]) corporalem, an, primo[54]) clerico ecclesiam petente[55]), debeat posterior removeri[56]), vel posterior priori praeferri, dubium non est, quin in casu isto[57]) melior sit conditio possidentis, quoniam, antequam praesentatio per[58]) dioecesanum episcopum approbetur, ratum non est quod a patrono fuerat[59]) inchoatum. De cetero tuae prudentiae respondemus[60]), quod, si laici clericis[61]) vel collegiis de concessionibus vel donationibus instrumenta confecerint[62]) in haec verba vel similia[63]): „concessi vel dedi ecclesiam, et praesenti charta firmavi", si consensus episcopi non accesserit, nihil agi[64]) videtur, quia[65]) pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de iure donare.

CAP. VI.[66])

Comparans vel emens ius patronatus, eo spoliari debet. Vel sic: *Qui emit ius patronatus, ut possit praesentare filium vel nepotem, eo, quem vult, eo privari debet.* H. d. et utraque lectio potest sustentari.

Idem *Exoniensi Episcopo.*[67])

Quia clerici quidam[68]) °*vestrae iurisdictionis*° advocatias[69]) ecclesiarum, °*sicut accepimus*,° comparant, vel[70]) quacunque modo possunt[71]) acquirunt, ut postmodum eorum[72]) filii vel nepotes ad easdem ecclesias[73]) praesententur, °*nos, tam pravam consuetudinem penitus eradicare volentes, nihilominus praesentium vobis auctoritate mandamus atque*° praecipimus, ut[73*]) id arctius inhibere procures, eosdem advocationibus taliter acquisitis appellatione postposita spoliando.

CAP. VII.[74])

Ius patronatus, consistens in aliqua universitate temporalium, transit cum ipsa universitate, etiamsi universitas transeat tantum quoad utile dominium; nisi ius patronatus specifice sit exceptum. H. d. et est notabilis casus, et quotidie allegatur.

Idem *Herfordensi*[75]) *Episcopo et Abbati de Forde.*

Ex literis I. Salabriensis[76]) episcopi accepimus, quod[77]) defuncta persona ecclesiae[78]) de Laton.[79]) G. miles[80]), qui villam, in qua ecclesia sita est, a monasterio de Vinton.[81]) ad firmam tenebat, ad eandem vacantem[82]) G.[83]) clericum praedicto episcopo praesentavit[84]). Postmodum[85]) abbatissa praedicti monasterii, °*ad episcopum veniens*,° alium[86]) praesentavit eidem[87]) ad ecclesiam supra scriptam[88]), quo[89]) nolente praesentatum ab ea recipere, apud Cantuariensem archiepiscopum gravem de episcopo[90]) deposuit[91]) quaestionem. °*Archiepiscopus, quia visum sibi erat, quod factam militis super praesentatione praefata nullius esset momenti, praedicto episcopo in virtute obedientiae iniunxit, quod personam illam reciperet et in possessionem induceret, quam abbatissa sibi decreverat praesentandam.*° *(Et infra:)* Mandamus[92]), quatenus, si vobis constiterit, quod praefato militi praescripta[93]) villa fuerit non excepto[94]) iure patronatus ad firmam concessa, vel, antequam de iure patronatus inter abbatissam[95]) et militem controversia esset suborta, praefatus G.[96]) °*de Leicestria*° in praescripta ecclesia per episcopum[97]) ad praesentationem militis institutus fuisset[98]), ei, dummodo alias sit[99]) idoneus, adiudicetis °*ipsam*° ecclesiam ita, quod, si abbatissa obtineat adversus militem, illi de temporalibus debeat respondere.

Cap. III. 15) Restitutum ex c. 17. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 18., Cass. XII. 12., Comp. I. h. t. c. 4. — 16) *Quon. adhuc fundatores:* Lips. — 17) *et:* Cass. — 18) *defensione:* Lips., Cass., Comp. I. Aug., conc. — 19) *repraesentent:* C. H. — 20) *diffuderint:* conc. — 21) *studiis iuv. et meritis:* Lips., Cass. — 22) *plurium:* ib. — 23) *eligatur:* C. H. — 24) *probatur:* Cass., Comp. I., conc. — 25) desid. in Cass. — 26) *fieri:* ib. — 27) *ecclesias . . . eas . . . ordinandas:* Lips. — 28) abest a conc. — 29) desid. ib. — *Id etiam faciet:* Lips. — 30) omitt. Cass. — 31) *competit:* Lips. — *ius competat, si:* Cass. — 32) *intra:* Cont., Böhm. — 33) *tres:* Lips., Cass., Comp. I. Aug., conc. — 34) *nihil:* Lips.

Cap. IV. 35) Restitutum ex eod. c. 14. — Lips. 8., Cass. XII. 17., Comp. I. h. t. c. 5. — 36) abest a Comp. I. Aug. — seq. in desid. in Ms. — 37) *constituant:* Lips. — 38) *possessiones:* Lips., Cass., conc. — 39) omitt. Lips., Comp. I. Aug. — 40) *distribuunt:* Cass. — 41) *eos:* Coll. citt., conc. — 42) *decrevimus:* C. R. 2., Cass. — 43) *esse fer.:* Comp. I. — 44) *Quicunque autem:* Lips., Cass. — 45) add.: *sive patronatus obtentu, sive alio quocunque modo:* ib. — 46) *propria:* Comp. I. Aug. — 47) *rec. tenendam:* conc. — *receperint . . . priventur . . . persisterint . . . deponantur:* Cass.

Cap. V. 48) Restitutum ex App. XV. c. 2., Lips. LII. 1., Cass. LIII. 1., Comp. I. h. t. c. 7. — 49) add.: *P. C. In eminenti:* Lips. — *P. C. quod incipit Meminimus:* Cass. — *P. C. Relatum est:* Comp. I. — cf. c. 4. de cler. non resid. III. 4. cum adnot. — 50) *Quia:* App., Lips., Cass. — 51) add.: *et institutus:* Cass. — 52) add.: *dioecesano:* C. R. 1. — 53) *retinuerit:* Lips. — 54) *priore:* Coll. citt. — 55) *tenente:* Cass. — 56) *remov. vel (an: Cass.) post.:* omitt. App. — seq.: *priori:* desid. in Lips. — 57) *hoc:* App. — 58) *a dioecesano episc. approbaretur:* Cass. — 59) *fuerit:* C. R., L. H., Coll. citt. — 60) *literis praesentibus intimamus:* Coll. citt. — 61) *clerici vel collegium:* Cass. mendose. — 62) *concesserint:* C. R. H., App., Cass. — *concesserunt:* Lips., Comp. I. — 63) *consimilia:* C. R. — 64) *dare:* Cass. — *dari:* Lips. — *actum vel datum:* App. — 65) *A laico enim ecclesia donari (dari: App.) non potest: patronatum autem de auctoritate et assensu episcopi certum est a laico in eosdem (eadem: Aug. — ecclesia: Cass.) iure conferri:* Coll. citt.

Cap. VI. 66) Restitutum ex App. XV. 4., Lips. LII. 2., Cass. LIII. 2., Comp. I. h. t. c. 8. — 67) *Herefordensi ep. et abbati de Forde:* App. — 68) omitt. Cass. — 69) *advocationem:* App. — *advocationes:* Lips., Cass., Comp. I. — 70) *et:* Cass. — *vel alio:* C. L. — 71) *possint:* Comp. I. Aug. — 72) non exstat in Coll. citt. — 73) desid. in Lips. — 73*) *ne id attentare praesumant, universis ecclesiis (clericis: App.) iurisdictionis vestrae (add.: alterius: Aug.) arctius (attentius: Comp. I. Ms.) inhibere curetis, et, si presbyteri ecclesiarum vestrarum advocationes acquisierint, eos advocationibus, taliter acquisitis, app. rem. (cessante: Cass.) auctoritate apost. spolietis:* App., Lips., Cass., Comp. I.

Cap. VII. 74) Restitutum ex App. XV. 3., Lips. LII. 4., Cass. LIII. 3., Comp. I. h. t. c. 9. — 75) *H. Efordea.:* Comp. I. Aug. — *S. basilicae XII. apostolor. presbytero cardinali:* App. — 76) *Saleb.:* Cass. — *Saben.:* Comp. I. Ms. — *Salibrien.:* C. H. — *Sarisberien:* C. R. 1. — *Salesbir.:* Lips. — *Salisberien.:* C. L. — *Salesberien.:* Comp. I. Aug. — *Sarensis:* App. — 77) add.: *quum:* App. — 78) *ecclesiarum:* Cass. — desid. in App. — 79) *Latonde:* Cass. — *Laverchon:* App. — *Lanton.:* Lips., Comp. I. — 80) *quidam miles:* Cass. — 81) *Wiltou.:* Cass., Comp. I. Ms. — *Winton.:* Aug. — *Wilthon:* App. — *Winilton:* Lips. — 82) *ecclesiam vacantem:* C. H. — 83) *V.:* C. R. 1. — *W.:* C. R. 2. L. — *W. de Leicest.:* Lips. — *W. de Laicestre:* Comp. I. Ms. — *W. de Leicester:* App. — *Wingalum de Leicester:* Cass. — *Willelmum de Leicestre:* Comp. I. Aug. — 84) *praesentabat:* App. — 85) *Post aliquantum temporis:* Coll. citt. — 86) *W. de Morablie:* Comp. I. Ms. — *Wi. de Verale:* Cass. — *W. de Narhale:* App. — *Wing. de Noharle:* Lips. — *Willelmum de Norale:* Comp. I. Aug. — 87) *ei:* Coll. citt. — 88) *praedictam:* App. — *praescriptam:* Lips., Cass., Comp. I. — *supra dictam:* C. R. 1. L. H. — 89) *Episcopo autem (vero: App.) nolente (add.: ante: Lips.) personam praesentatam ab ea rec., tandem (tam: App.) ad ven. f. n. Cant. archiepiscopum abbatissa accessit et apud eum gravem (omitt. App.) querimoniam de episcopo (ipso: App.) deposuit:* Coll. citt. — 90) *ipso:* C. R. 1. — 91) *proposuit:* C. R. 2. — 92) *restitutione autem facta causam audiatis, ita quidem (omitt. App.) quod:* Coll. citt. — 93) *praefata:* Cass. — 94) *exempto:* C. R. 1. — 95) *praedictam abb.:* Cass. — 96) *W.:* App., Lips., Comp. I. — *Wi.:* Cass. — *Guil.:* Böhm. ex Cont. — 97) *per institutionem episcopi:* Coll. citt. — 98) desid. in C. H. — 99) *fuerit:* App.

CAP. VIII.[100])

Si laicus clerico vel religioso loco concedit ecclesiam sine consensu episcopi, non obstante tali concessione, quae non valet, ad ipsam ecclesiam, quum vacaverit, poterit praesentare, et eam alteri ecclesiae de consensu episcopi concedere. H. d. cum cap. *Quum laici*, et cap. *Suggestum*, infra eod.

Idem *Vintoniensi Episcopo.*

Illud[1]) "*vero*" praetereundum non duximus, "*super quo te intelleximus dubitare*," quod, si "*aliquis*" laicus episcopo inconsulto ecclesiam non vacantem concedit[2]) "*alicui*" religiosae[3]) domui, et[4]) postea, quum vacaverit, ad praesentationem[5]) eiusdem laici "*aliquis*" clericus ibi fuerit per dioecesanum episcopum institutus, prior concessio secundam[6]) institutionem, quo minus habeatur rata et firma, non potest "*nec debet*" aliquatenus impedire, quum illa concessio de iure nullius possit esse momenti, tum quia de re non[7]) vacante facta est, tum quia laicus sine auctoritate episcopi[8]) nemini potest ecclesias[9]) dare, licet religioso loco ius patronatus conferendi liberam habeat facultatem. Si vero ius patronatus vacante[10]) ecclesia religioso loco contulerit, et aliquis "*postea*" sine praesentatione fratrum eiusdem loci fuerit in ipsa ecclesia institutus, eius secundum rigorem iuris est institutio irritanda.

CAP. IX.[11])

Instituti in ecclesiis patronatus per novos patronos mutari non possunt, nec vicissitudines ecclesiarum per eos fieri.

Idem *eidem.*[12])

Querimonia "*prioris et fratrum de Laath*[13]) *nobis literis destinata audivimus, quod R. quondam de Herford comes ius, quod idem prior et fratres in ecclesia de Wic.*[14]) *ex donatione H.*[15]) *fundatoris ecclesiae suae, et ipsius R. soceri habere debeant, coram bonae memoriae I. quondam Wigorniensi episcopo recognovit. Unde episcopus postea iam dictos priorem et fratres nullo reclamante aut contradicente exinde investivit, quam illi deinde quiete et pacifice possederunt. Demum quum inter comitem praefatum et C. uxorem suam, in cuius patrimonio ecclesia illa consistit, divortium per ecclesiasticum iudicium celebratum fuisset, eadem C. W. Pictariensi nupsit, qui ecclesiae praescriptae fructus memorato priori et fratribus subtraxit omnino, et eos in usus R. sacerdotis eiusdem loci sine episcopali auctoritate convertit. Quumque postmodum, W. de medio sublato, praefata C. tertio viro W. de Mediran.*[16]) *esset matrimonio copulata, idem W. in ea, qua et W., temeritate persistens, iam dictum R. in ecclesia praetaxata contra priorem supradictum manutenere et fovere incepit, dicens, quod praesentationem episcopus I. fecit super ecclesia, quae de uxoris suae advocatione exsistit, dum erat in potestate illius viri, a quo postmodum separata fuisse dignoscitur, nullam debere firmitatem habere, praesertim quum patrimonium uxoris suae, sicut asserit, integre sibi restitutum non esset, nisi de ecclesia illa suam possit adimplere voluntatem. Unde, quoniam*" Absurdum videtur omnino, "*et ab ecclesia Dei penitus eliminandum,*" ut ad singulas patronorum secundum humanam conditionem mutationes ecclesiarum ordinationes mutentur[16*]), "*nec quod a suprascripto H. taliter factum fuit alicui successorum licuit revocare, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus rei veritatem diligenter et studiose inquiras, etc.*"

CAP. X.[17])

Patronus ecclesiam clerico conferre non potest, et, si contulerit, potest hoc non obstante ad ecclesiam praesentare rectorem.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*[18])

Quum laici episcopis nescientibus aut non consentientibus ecclesias clericis concedunt[19]), in quibus habent[20]) ius patronatus, et postea poenitentia ducti alios ad easdem[21]) "*ecclesias*" episcopis[22]) repraesentant[23]), et illi ad eorum praesentationem[24]) in eisdem ecclesiis ab episcopis instituuntur[25]), eorum[26]) debet institutio stare "*et firmiter observari,*" qui auctoritate sunt[27]) episcopi instituti, concessione priori, quae nulla est, omnino evacuata. Non enim licet laicis clericos in ecclesiis praesumptione[28]) propria ordinare.

CAP. XI.[29])

Religiosi vindicare vel retinere non possunt ecclesias sibi concessas a laicis sine dioecesani consensu, nisi legitime praescripserint, vel postea dioecesanus consenserit.

Idem[30]) *Abbatibus, Prioribus et Clericis*[31]) *per archiepiscopatum Eboracensem constitutis.*

Cura[32]) pastorali "*necessitate constringimur, et auctoritate iniuncti nobis officii provocamur, pro statu ecclesiarum vigili studio satagere, et, ne contra iuris ordinem alicui conferri valeant, attentiori sollicitudine providere. Inde est, quod universitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*" Mandamus, quatenus ex donatione laicorum, nisi auctoritas dioecesani episcopi[33]) et consensus[34]) adsit, nullus vestrum aliquas[35]) sibi ecclesias vindicare praesumat, vel retinere taliter acquisitas, nisi legitima[36]) fuerit praescriptione munitus, aut[37]) dioecesani episcopi[38]) "*forte*" habuerit postea consensum[39]). Quum enim laici non possint[40]) in alios nisi ius, quod habent, transferre, "*nos*" huiusmodi[41]) concessiones "*viribus carere decernimus, et*" irritas penitus[42]) esse censemus.

CAP. XII.[43])

Si patroni ecclesiae vacantis infra tempus, a iure concessum, non praesentant, episcopus ordinabit ecclesias.

Idem *Lingonensi*[44]) *Episcopo.*

Si vero[45]) "*aliquando*" ordinatio alicuius ecclesiae ad[46]) tuam institutionem spectat et pro controversia[47]) laicorum de iure patronatus inter se disceptantium "*malitiose*" prorogatur[48]): fas tibi sit "*de auctoritate nostra*" appellatione remota[49]) in eadem "*ecclesia*" personam idoneam instituere[50]), ita, quod "*ipsa eadem*" repraesentetur[50*]) ab eo, qui ius evicerit[51]) patronatus.

CAP. XIII.[52])

Si ius patronatus ecclesiae devenit ad exemptos, per hoc in nullo debet laedi ius episcopale.

Idem *Hospitalariis.*[53])

Quum saeculum reliqueritis, "*ut Creatori nostro possitis in arce contemplationis placere, decet vos ab his, quae sunt obvia rationi, abstinere, vel quae reprehensioni subiaceant, aut vestram opinionem aut famam valeant denigrare. Inde est, quod universitati vestrae districtius per apostolica scripta*" Prohibemus, ne, quum ratione feudorum emptorum aliterve acquisitorum, vel etiam alio modo ius patronatus in ecclesiis parochialibus acquisieritis, "*in eis*

Cap. VIII. 100) Restitutum ex App. XV. 6., Lips. LII. 5., Cass. LIII. 4., Comp. I. h. t. c. 10. — 1) *Quamvis simus, et infra:* Comp. I. Aug. — P. C. *Quamvis:* Lips., Cass., Comp. I. Ms. — cf. c. 6. de off. iud. del. I. 29. — 2) *concedat:* App. — 3) *non relig.:* Comp. I. Ms. — 4) desid. in Cass. — 5) *ad repraesentationem etiam:* Lips. — 6) *per sec. instit. . . . . infirmari non potest:* App. — 7) *nec:* Cass. — 8) desid. in C. II. — 9) *ecclesiam:* Lips. — 10) *vel eccl. vacante vel non vacante:* Lips.

Cap. IX. 11) Restitutum ex App. XV. 7., Lips. LII. 6., Cass. LIII. 5., Comp. I. h. t. c. 11. — 12) *Winton.:* Comp. I. Aug. — *Wing.:* Lips. — *Wigorn.:* App., Cass., Comp. I. Ms. — 13) ita Aug. et Cass. — *Lant.:* Comp. I. Ms. — *Lamb.:* Lips. — *Lanch.:* App. — 14) ita Aug. — *W.:* Comp. I. Ms. — *Wig.:* Cass. — *Wicon:* Lips. — *Wica:* App. — 15) *H. defuncti:* Comp. I. Ms. — *H. deluti:* Aug., Lips. — *H. de Laci:* Cass. — *H. de Laci:* App. — 16) ita Aug. — *Wmo de Meditan:* Comp. I. Ms. — *Wilhelmo scil. de Medisno:* Cass. — *W. scil. de Meduno:* App. — *W. scil. de Mediante:* Lips. — 16*) *debeant mutari:* Coll. citt.

Cap. X. 17) Restitutum ex App. XV. 3., Lips. LII. 13., Cass. LIII. 6., Comp. I. h. t. c. 12. — 18) *P. C. Inter ceteras:* Lips. — *Inter ceteras, et infra:* Comp. I. — cf. c. 4. de consec. I. 3. — 19) *concedant:* C. H. — 20) *etiam habent:* C. R. I. — 21) *ipsas:* App. — *eas:* Comp. I. — 22) *episcopo:* ead. Ms. — 23) *repraesentent:* C. H., Comp. I. Aug. — *praesentant:* App. — 24) *repraesentationem:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 25) *instituantur:* C. H. — 26) *et ear.:* Cass. — 27) *fuerint:* App. — 28) *praesentationes:* C. L.

Cap. XI. 29) Restitutum ex App. XV. 9., Lips. LII. 14., Cass. LIII. 7., Comp. I. h. t. c. 13. — 30) *Idem* (i. e. Lucius III.): App. simpliciter. — 31) *ecclesiis:* Cass. — 32) *Quia:* Cass. — *Quum:* App. — 33) *ep. suis* Cass. — *ep. interveniat et cons. adsit:* App. — 34) *et etiam cons.:* C. H. — *consensus accesserit:* Lips. — 35) desid. in App. — 36) *longa:* Coll. citt. — 37) *ac:* Cass. — 38) add.: *sui:* ead. — 39) *concessum:* Lips. — 40) *possunt:* Cass., Comp. I. — 41) *huius:* ib. — 42) omitt. Lips.

Cap. XII. 43) Restitutum ex App. XV. 12., Lips. LII. 17., Cass. LIII. 10., Comp. I. h. t. c. 15. — 44) *Lug.:* Lips. — *Lugd.:* Comp. I. Ms. — *Laudun.:* Aug. — *Laudo:* Cass. — *Laudomiensi:* App. — add.: *P. C. Ad aures:* Cass. (!) — 45) omitt. Lips. — 46) *quae ad:* C. R. 2. — 47) *controversiis:* Cass. — 48) *differtur:* Lips., Cass., Comp. I. — *discrepantium ordinationes . . . differuntur:* App. — 49) *nullius appell. vel* (et: App., Comp. I. Aug.) *contradict. obstante:* Coll. citt. — 50) *constituere:* Cass. — 50*) *praesentetur:* ead. — 51) *evicit:* Comp. I. Aug.

Cap. XIII. 52) Restitutum ex App. XV. 18., Lips. LII. 18., Cass. LIII. 11., Comp. I. h. t. c. 16. — 53) *dilectis filiis hosp. et templariis:* Lips., Cass., Comp. I. — inscr. desid. in App. — 53*) *relinquitis:* App.

presbyteros nisi per episcopum institutis, nec° episcopo ius[54]) parochiale minuere[55]) °*aut auferre aliquatenus*° praesumatis. °*Excommunicatus quoque etc.*°

CAP. XIV.[56])

Sine consensu patroni non potest quis ecclesiam occupare.

Idem.

Ex insinuatione °*dilecti filii nostri*° O.[57]) clerici accepimus, quod, quum ei[58]) frater eius[59]) ius patronatus, quod in quibusdam ecclesiis, °*in Lincolniensi*[60]) *et Salisberiensi episcopatibus constitutis,*° habebat, liberaliter contulisset, eas °*ecclesias*° quidam °*presbyteri et alii occasione fratris praedicti O.*° sine ipsius °*voluntate et*° assensu[61]) °*per violentiam*° occuparunt, et °*eas iniuste*° detinent occupatas. °*Quia igitur nostra interest, ea, quae minus ordinate ab aliquibus subiectis attentantur, ad rectitudinis tramitem revocare, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*° Mandamus, quatenus, °*rei veritate diligenter inquisita et cognita,*° si est ita[62]), °*sicut dictum est, memoratos presbyteros ecclesiarum*° earum[63]) detentores[64]), ut easdem praedicto clerico restituant, per eum libere et pacifice[65]) ordinandas, monitione praemissa compellas. °*Quodsi praedicti presbyteri commonitioni tuae acquiescere forte noluerint, etc.*°

CAP. XV.[66])

Non potest patronus ecclesiam sibi retinere, vel etiam alteri concedere propria auctoritate.

Idem *Adunensi*[67]) *Episcopo.*

Consuluit nos °*tua fraternitas, quid tibi faciendum sit de clericis, qui ecclesias constructas hereditario iure sibi vindicant, nec tibi volunt exinde respondere, et de laicis, qui praescriptas ecclesias filiis vel nepotibus suis dare nituntur.*° Quum °*autem*° sanctuarium Dei iure hereditario teneri non possit, °*et indignum sit penitus et absurdum, ut quilibet auctoritate propria ecclesiam occupet, vel taliter occupatam detineat:*° non[68]) decet aliquatenus sustineri, ut °*in episcopatu tuo vel*° clerici ecclesias a parentibus suis[69]) fundatas propria auctoritate detineant, aut laici filiis vel aliquibus aliis[70]) °*ecclesias*° concedant easdem[71]).

CAP. XVI.[72])

Ius patronatus per se vendi non potest.

Idem.

De iure vero[73]) patronatus °*capellae de Straton hoc tuae discretioni*° mandamus, quatenus[74]), si R. °*Brito*° illud comparavit[75]), quum inconveniens sit °*et inhonestum*° vendi ius patronatus, quod est spirituali annexum[76]), contractum illum °*sublato appellationis remedio*° irritum esse decernas[77]), °*ipsumque apostolica auctoritate fretus non differas revocare.*°

CAP. XVII.[78])

Patronus non potest sine episcopi vel Papae consensu etiam loca religiosa conferre ecclesiae decimas vel aliud spirituale.

Idem.

Nullus laicus decimas, aut ecclesiam[79]), aut quicquid ecclesiastici iuris est, sine concessione sui pontificis monasteriis[80]) vel canonicis conferat. Et si quis episcopus[81]) improbitatis vel avaritiae causa consentire noluerit, Romano[82]) Pontifici nuncietur[83]), et quod offerendum est[84]) tunc eius licentia offeratur.

CAP. XVIII.[85])

Si quis episcopus in ecclesia alterius dioecesis est patronus, praesentatus ab eo debet admitti, si est idoneus.

Idem.[86])

Significasti (*Et infra:*) °*Ceterum*° Si episcopi post promotionem suam praesentationes[87]) personarum ad ecclesias a patronis earum[88]) pro ecclesiis sibi commissis adepti fuerint, personae idoneae, quas ad eas vacantes praesentaverint[89]), sunt admittendae.

CAP. XIX.[90])

Institutus ad praesentationem eius, qui tunc ius patronatus ecclesiae possidebat, removeri non debet, licet illud ius ab eo postmodum evincatur; secus, si non possidebat, sed tantum credebatur esse patronus.

Idem *abbati S. Alberti.*[91])

Consultationibus (*Et infra:* [°*cf. c. 10. de off. iud. del. I. 29.*°]) Si aliquis[92]) clericus ab ordinario iudice in °*aliqua*° ecclesia fuerit institutus ad praesentationem[93]) illius[94]), qui eiusdem[95]) ecclesiae[96]) credebatur esse patronus, et postea ius patronatus alius evicerit in iudicio, °*clericus, qui*° institutus °*est,*° non debet[97]) ab ipsa °*ecclesia*° propter hoc[98]) removeri, si tempore praesentationis suae ille, qui eum praesentavit, ius patronatus ecclesiae possidebat, quum[99]) ex hoc ei, qui de iure debet habere, nullum in posterum praeiudicium generetur. Si vero °*tunc*° non possidebat °*ius patronatus,*° sed tantum[100]) credebatur esse patronus, quum °*tamen*° non esset, °*nec possessionem patronatus haberet: secundum consuetudinem Anglicanam*° poterit ab eadem ecclesia removeri. °*Donationes vero etc.* [*cf. c. 4. de don. III. 24.*]°

CAP. XX.[1])

Valet secunda concessio ecclesiae, facta alteri ecclesiae per episcopum et patronum, non obstante priori, facta per patronum solum.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*[2])

Suggestum est °*auribus nostris,*° quod, quum ecclesiae quaedam[3]) de[4]) assensu domini fundi °*et*° auctoritate Eboracensis archiepiscopi ecclesiae beati P.[5]) Eboracensis concessae et assignatae sint[6]) in praebendam, canonici de Novoburgo concessionem illam °*attenuare et*° irritare nituntur occasione donationis, quam sibi asserunt prius factam °*fuisse.*° Unde, licet in donationibus ecclesiarum[7]) requirendus[8]) sit et exspectandus patronorum consensus, quia tamen ecclesiae °*ipsae,*° nisi auctoritas intervenerit pontificalis[9]), canonice concedi non possunt: °*universitati vestrae*° significamus, quod prior concessio, si cum assensu[10]) patroni et auctoritate dioecesani episcopi[11]) facta est, aut eius assensus fuerit[12]) postea subsecutus, posteriori concessioni praefertur; alioquin illa debet praeferri, quamvis posterius facta °*sit,*° quae consensu domini fundi et episcopi auctoritate fulcitur.

Cap. XIII. 54) add.: *ita*: App. — 55) *imminuere*: Lips., Cass., Comp. I. Ms.

Cap. XIV. 56) Restitutum ex App. XV. 14., Lips. I.II. 19., Cass. I.III. 12., Comp. I. h. t. c. 7. — 57) *E.*: C. H. — *G.*: Cass. — 58) *quum ei*: desid. in C. H. — *ei*: omitt. Lips. — 59) *tuus*: Lips. *suus*: — App., Cass., Comp. I. — 60) *easdem*: Coll. citt. — 61) *consensu*: App. — 62) *si ita, sic. dict. est,* (omitt. Cass.) *esse* (desid. in App.) *inveneritis* (Cass.: *inveneris* — App.: *cognoveris*): Coll. citt. — 63) *earundem*: Lips., Comp. I. Aug. — 64) *detentores* (*detentatores*: Comp. I. Aug.) *moneas, modisque omnibus inducas, ut easdem ecclesias praedicto clerico sine mora et difficultate restituant, libere et pacifice ordinandas, et nullam ei exinde molestiam inferant* (*ferant*: Aug.) *vel gravamen*: Coll. citt. — 65) *et pac.*: desid. in C. R. H. L., et ap. Cont.

Cap. XV. 66) Restitutum ex App. XV. 13., Lips. I.II. 20., Cass. I.III. 13., Comp. I. h. t. c. 18. — 67) *Andreasi*: Cass., Comp. I. Aug. — *Andron.*: Comp. I. Ms. — inscr. desid. in App. et Lips. — 68) *nec* (*non*: Comp. I. Aug.) *te* (omitt. Lips., Comp. I.) *decet aliquatenus sustinere*: Coll. citt. — 69) desid. in App. — 70) omitt. C. H. — *laicis*: Cont. — 71) *ipsae*: Lips., Comp. I. — desid. in App. et Cass.

Cap. XVI. 72) Restitutum ex App. XLVII. 1., Lips. I.II. 22., Cass. I.III. 15., Comp. I. h. t. c. 20. — 73) abest a C. H., App. — 74) *ut*: Coll. citt. — 75) *comparaverit*: C. R. H. — 76) *quod . . . annex.*: emblema Raymundi. — 77) *denuncies manere*: Lips., Cass., Comp. I. — *denuncies inanem*: App.

Cap. XVII. 78) Restitutum ex App. XV. 18., Lips. I.II. 23., Cass. I.III. 16., Comp. I. h. t. c. 21. — 79) *ecclesiam*: Comp. I. Aug. — 80) *nec mon.* (*in mon.*: Comp. I. Ms.) . . . *nec can. offerat*: Coll. citt. — 81) add.: *vel praepositus*: C. H. — 82) *hoc Rom.*: C. R. I. — 83) *intimetur*: C. H. — 84) *eis*: App.

Cap. XVIII. 85) Restitutum ex App. XV. 19., Lips. I.II. 24., Cass. I.III. 17., Comp. I. h. t. c. 22. — 86) add.: *P. C. Signum*: Cass. — *P. C. Signific.*: Lips. — cf. c. 7. de off. iud. del. I. 29. (1) — 87) *repraesentationes*: Lips., Cass., Comp. I. — 88) *eorum*: C. H. — *ecclesiarum*: Coll. citt. — 89) *repraesentaverint*: Lips., Cass., Comp. I. Aug.

Cap. XIX. 90) Restitutum ex App. XV. 20., Lips. I.II. 25., Cass. I.III. 18., Comp. I. h. t. c. 23. — 91) *Albani*: App., Comp. I. Aug. — *Albini*: Lips., Cass. — add.: *P. C. Iaconsultum*: App. — *P. C. Consultationibus*: Lips., Cass. — 92) *quis*: App. — 93) *repraesentationem*: Lips., Cass., Comp. I. — 94) *ipsius*: App. — 95) *eius videbatur patronae*: C. H. — 96) abest a C. R. L., Cont. — 97) *deberet*: Comp. I. Aug. — 98) *propter hoc*: desid. in App. — 99) *quum . . . generetur*: emblema Raymundi. — 100) *tantummodo*: App., Lips., Cass.

Cap. XX. 1) Restitutum ex App. XV. 23., Lips. I.II. 27., Cass. I.III. 20., Comp. I. h. t. c. 26. — 2) add.: *et capitulo*: Lips., Comp. I. Ms. — 3) *de Ocha, H. de Horoles, Parl. et de Lad.*: Comp. I. Ms. — *de Ochona, ac de Horales, Saiter et de Land.*: Aug. — *de Oscani H. de Ortalis Sarant et de Lanesender*: Cass. — *de Ocha, H. de Harales Sar. et Land.*: Lips. — *de Ochera et de Malessart et de Leinder*: App. — 4) omitt. Cass. — 5) *Petri*: Coll. citt., Bohm. — 6) *sunt*: Lips. — *fuerint*: C. H. — 7) *ecclesias*: Cass., Comp. I. Aug. — 8) *expetendus*: Cass. — 9) *pontificis*: Cass. — 10) *consensu*: App. — 11) desid. in C. R. L. H. — 12) add.: *etiam*: C. H.

CAP. XXI.[13])

Ab officio et beneficio removetur qui monitus non dimittit ecclesiam sine consensu episcopi sibi concessam. H. d. — (Ad hoc etc.) *Laici, spoliantes ecclesiam, excommunicantur.* H. d.

Idem *Archiepiscopis et Episcopis*[14]) *per Angliam*[15]) *constitutis.*

Relatum est nobis[16]), quod nonnulli, °*ambitione nimia tracti*,° occasione laicae[17]) recognitionis °*vel potentiae saecularis in saeculari foro*,° non[18]) requisita episcopi audientia[19]), °*patronatus ecclesiarum et*° beneficia ecclesiastica sibi praesumunt in vestris parochiis vindicare. Quoniam igitur[20]) huiusmodi[21]) personae non intrant per ostium, sed aliunde conscendunt[22]), ac per hoc indigni sunt pastoris nomine vel[23]) praerogativa gaudere, °*fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus eos, °*quos patronatus ecclesiarum vel ecclesiastica beneficia constiterit praedicto modo adeptos*,° si commoniti praedicta[24]) minime resignaverint, nisi °*praescriptione aut*° episcopali concessione muniti fuerint, °*sublato appellationis diffugio*° ab officio[25]) reddatis[26]) et beneficio[27]) alienos, °*et si nec sic destiterint, vinculo anathematis innodetis, et usque ad dignam satisfactionem teneatis et teneri faciatis adstrictos.*° Ad hoc[28]), quoniam quidam laici ecclesias °*terris et aliis*° possessionibus spoliant, et sic viros ecclesiasticos faciunt coram saeculari iudice litigare, vobis °*praesentium auctoritate*° iniungimus, ut id publice[29]) sub interminatione curetis anathematis prohibere. Si quis autem prohibitionis vestrae[30]) contemptor exstiterit, eum, °*si manifestum fuerit, appellatione cessante*° excommunicationi subdatis[31]), °*et usque ad dignam satisfactionem sicut excommunicatum faciatis attentius evitari.*°

CAP. XXII.[32])

Si quaestio iuris patronatus infra sex menses non terminatur a tempore vacationis, libere potest episcopus sine praesentatione ibidem instituere rectorem. H. d. Sed intellige de patronis ecclesiasticis; nam in laicis sufficiunt quatuor menses.

Idem.

Eam te decet *(Et infra:* [°*cf. c. 4. de aet. et qual. I. 14.*°]) illas autem ecclesias, de quarum patronatu controversia fuerit[33]), si infra sex menses, postquam vacaverint, non fuerit controversia[34]) terminata, licitum tibi sit de persona idonea °*sublato appellationis obstaculo*° ordinare. °*Ad haec etc.* [*cf. c. 27. de app. II. 28.*]°

CAP. XXIII.[35])

Patronus ius patronatus propria auctoritate alienare non potest, nec ab ecclesia aliquid temporale exigere, nisi tempore fundationis a dioecesano illud fuerit sibi reservatum.

Lucius III.

Praeterea, quoniam advocati ecclesiarum °*in tantam noscuntur insolentiam prorupisse, ut sacerdotes et alios ecclesiasticos viros pro suae voluntatis arbitrio ecclesiis ipsis instituant atque destituant, et*° ius advocationis donationis vel emptionis titulo, aliisque pro sua voluntate contractibus °*etiam*° in alios transferre praesumunt, fodrum, albergarias, regium et similia, tanquam a propriis rusticis, ab °*ipsis*° ecclesiis extorquentes, °*et quod ministri ecclesiarum eis inconsultis faciunt iuxta proprium arbitrium in irritum deducentes*,° praesenti decreto statuimus[36]), eos, sive advocati[37]), sive patroni, vel vicedomini, sive custodes, vel guardias[38]) habentes, seu quocunque alio nomine censeantur, a gravaminibus[39]) ecclesiarum cessare, nihilque in ipsis praeter antiquos et moderatos reditus a locorum episcopis institutos exigere, aut[40]), si aliud[41]) exegerint, excommunicationi subdantur[42]). Contractus quoque huiusmodi, quos fecerant vel facient in futurum, °*praesenti constitutione cassamus, et eos*° vim aliquam decernimus non habere. °*Ne autem etc.*°

CAP. XXIV.[43])

In pluribus successive praesentatis a patrono laico, episcopo datur gratificatio; sed in praesentatis a persona ecclesiastica potior est primo praesentatus. H. d. specialiter, et est unum de principalioribus cap. tituli.

Idem *Norwicensi Episcopo.*[44])

Quum autem[45]) advocatus[46]) clericum °*unum*° idoneum episcopo praesentaverit[47]), et postulaverit postmodum, eo non refutato[48]), alium aeque idoneum in eadem ecclesia admitti: quis eorum alteri praeferatur, iudicio[49]) episcopi credimus relinquendum, si laicus fuerit, cui ius competit praesentandi[50]). Verum si collegium vel ecclesiastica[51]) persona praesentationem haberet, qui prior est tempore, iure potior esse videtur.[52])

CAP. XXV.[53])

Ex constructione ecclesiae, facta de consensu episcopi, acquiritur ius patronatus. Hoc primo. *Patronus non eligit praelatum in conventuali ecclesia, sed in capella sic.* Hoc secundo. *Patrono debetur processionis honor, et alimentatur ab ecclesia, si vergat ad inopiam.* Hoc tertio. Et iste textus est de principalioribus.

Clemens III.[54])

Nobis fuit[55]) *(Et infra:* [°*cf. c. 27. de simon. V. 3.*°]) °*Praeterea quaesivisti a nobis, si aliquis efficiatur sola ecclesiae constructione patronus, vel si ad electionem plebani sit cum clericis admittendus, seu ab ipsa repellendus omnino, tametsi de longa consuetudine allegaverit se electioni interesse debere.*° Inquisitioni tuae[56]) tale damus responsum, quod, si quis ecclesiam[57]) cum assensu dioecesani °*episcopi*° construxit[58]), ex eo ius patronatus acquirit. Ceterum in conventuali ecclesia non electioni praelati[59]) faciendae, sed iam factae honestius[60]) patroni postulatur assensus[61]), nisi °*patronus*° aliter[62]) de sua iurisdictione obtineat, ut partes suas interponere debeat electioni tractandae. Secus tamen est in capella, in qua unus presbyter °*instituendus*° a patrono[63]) °*quandoque*° eligitur, et pro institutione habenda loci episcopo praesentatur. Pro fundatione[64]) quoque ecclesiae[65]) honor processionis fundatori servatur, et, si ad inopiam vergat[66]), ab ecclesia illi modeste succurritur[67]), sicut in sacris[68]) est canonibus institutum[69]). °*Ad ultimum etc.* [*cf. c. 27. de simon. V. 3.*] *Dat. Lat. VIII. Id. Maii.*°

CAP. XXVI.[70])

Patronus ecclesiae vacantis, quanquam sit clericus, ad eam se praesentare non potest.

Innocentius III. *Rothomagensi Archiepiscopo.*

Per nostras[71]) postulasti literas edoceri, utrum clericus °*aliquis*° ad vacantem ecclesiam, in qua ius obtinet patronatus, se ipsum, si est idoneus, valeat praesentare. Quum igitur nullus se ingerere debeat ecclesiasticae[72]) praelationis officiis, °*inquisitioni tuae taliter*° respondemus[73]), quod nullus se[73*]) potest ad personatum alicuius ecclesiae praesentare, quantumcunque idoneus sit, et quibuscunque studiis et meritis adiuvetur. °*Dat. Rom. III. Id. Inn. Pont. nostri Ao. I.*° [1198.]

CAP. XXVII.[74])

Si quaestio iuris patronatus inter patronos non diffinitur infra quatuor menses, episcopus ordinabit ecclesiam sine praeiudicio eorundem.

Idem *Conventrensi*[74*]) *Episcopo.*

Quum propter discordias laicorum °*non debeat ecclesiis praeiudicium generari, grave gerimus et indignum, quod, sicut nostro est*

Cap. XXI. 13) Restitutum ex App. L. 33. 34., Lips. LII. 30., Cass. LIII. 23., Comp. I. h. t. c. 3. — 14) desid. in Cass. — 15) *Galliam:* App., Cass., Comp. I. Ms. — 16) desid. in C. R. H. et ap. Cont. — *auribus nostris:* Coll. citt. — 17) *occ. laici:* App. — 18) *nec:* ib. — 19) *auctoritate:* C. H. — 20) desid. ib. — 21) *huius:* Cass. — 22) *contendunt:* App. — 23) *ac:* ib. — 24) non exstat in Coll. citt. — 25) *officiis:* App., Lips., Cass. — 26) *reddas:* Comp. I. Ms. — 27) *beneficiis:* App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 28) *haec:* Lips., Cass., Comp. I. — 29) desid. in C. H. — 30) *nostrae:* C. R. 2. — 31) *subiiciatis:* Cass.

Cap. XXII. 32) Restitutum ex Lips. XIX. 5., Cass. XXX. 4., Comp. I. c. 5. de aet. et qual. I. 8. — 33) *vertitur:* C. H. — 34) absunt a C. R. I. — *quaestio*, Coll. citt.

Cap. XXIII. 35) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 29. — 36) add.: *P. C. Ad abolendam:* Comp. I. — cf. c. 9. de haer. V. 7. — 37) *subnectimus, et auctoritate apost. firmamus:* Comp. I. — 38) add.: *in eisdem:* C. R. 1. — 39) *a praedictorum gravaminum importunitate cessare, nihilque in ecclesiis, in quibus sibi aliquam de praedictis vindicant potestatem:* Comp. I. — 40) *et:* C. R. 2. I. — 41) *aliquid:* C. R. 1. — 42) *excommunicationis sententiae subiacere. Contractus etiam, quos de alienatione advocationis, seu patronatus vel* (omitt. Ms.) *fecerint* (*fecerunt:* Ms.) *hactenus, vel facere in futuro praesumpserint:* Comp. I.

Cap. XXIV. 43) Restitutum ex App. XV. 8., Comp. I. h. t. c. un. — 44) add.: *P. C. Tua nos:* Comp. I. — cf. c. 11. de iureiur. II. 24. — 45) desid. in App. — 46) *patronus:* C. H. — 47) *praesentavit:* Comp. I. Aug. — 48) *instituto:* App. — 49) *in iud.:* Comp. I. Aug. — 50) *patronatus:* C. H. — 51) *religiosa:* App., Comp. I. — 52) *merito videretur:* ib.

Cap. XXV. 53) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 376., Comp. II. h. t. c. 2. — 54) *archiepiscopo de S. Marino:* Luc. — 55) *fuerit:* C. H. — 56) *Et huic siquidem:* Luc. — *Ad hoc siquid.:* Comp. II. Ms. A. — *In huiusmodi siquid.:* Ms. B., Aug. — 57) *eccl. consensu:* Luc. — 58) *construxerit:* C. R. I. H., Luc., Comp. II. — 59) *plebani:* Coll. citt. — 60) *et hon.:* Luc. — 61) *consensus:* ead. — 62) *alias:* Comp. II. Ms. A., Luc. — 63) *quoniam a patr. el. et per institutionem habendam:* Luc. — 64) *fund. ecclesiae:* Comp. II. Ms. A. — 65) *ipsi:* Comp. II. — *ipsa:* Luc. — desid. in C. R. 1. L. — 66) *vergit:* Coll. citt. — 67) *ipsi mod. succurratur:* Comp. II. Ms. A. — 68) omitt. C. H., Comp. II. Ms. A., Luc. — 69) *constitutum:* Coll. citt.

Cap. XXVI. 70) Restitutum ex Reg. Bal. I. 264. — Comp. III. h. t. c. 1. — 71) *vestras postulastis:* Comp. III. Aug. — 72) *ad eccl. . . . officium:* Reg. — 73) *resp. tibi:* C. R. 1. — 73*) add.: *ipsum:* C. H.

Cap. XXVII. 74) Restitutum ex Reg. Bal. I. 321. — Comp. III. h. t. c. 2. — 74*) *G. Conv. ep.:* Reg.

apostolatui reservatum, occasione dissensionis, quae de iure patronatus certitur inter eos, ecclesiae plus debito remanent rectoribus viduatae, quod in ipsarum grave dispendium noscitur redundare. Verum quia secundum Apostolum instantia nostra quotidiana est omnium ecclesiarum sollicitudo continua: volentes his, quae praemisimus, ex debita pontificalis officii obviare,' Fraternitati tuae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si de iure patronatus quaestio emerserit[75]) inter aliquos, et ab eo[75*]), cui competit[76]), infra[77]) quatuor menses non fuerit diffinitum, extunc ecclesiam ipsam '*appellatione remota*' de persona non differas idonea ordinare, ita, quod illi ex hoc non debeat in posterum praeiudicium generari, qui ius evicerit patronatus. '*Dat. Lat. III. Id. Ian.*' [1199.]

CAP. XXVIII.[78])

Legatus de latere ecclesiam, cuius alia ecclesia est patrona, collationi suae reservare potest, licet non vacet, et conferre, quum vacat. Hoc primo. *Ex duobus, praesentatis a patrono laico, potest superior instituere secundum.* Hoc secundo. Et sic quoad intellectum iste textus habet duo dicta diversa, licet quoad literam ambo commisceantur.

Idem *Archidiacono et Cancellario Altissiodorensibus.*[79])

Quum dilectus filius, '*magister Walterus de Piccrei pro se ipso, et magister H. de Fernemaco pro decano de Ameli pro ecclesia de Bardevilie invicem litigarent, illis dilectum filium G. sanctae Mariae in portico diaconum cardinalem concessimus auditorem. In cuius praesentia idem magister proponendo monstravit, quod,*' Quum '*olim venerabilis frater noster*' Hostiensis episcopus, tunc[80]) sedis apostolicae legatus '*in partibus Gallicanis, W. de Montibus insignisset charactere clericali, dilecto filio*' archidiacono Carnotensi mandaverit[81]), ut ecclesiam, quam in archidiaconatu suo primo vacare contingeret[82]), donationi suae servaret[83]), inhibens, ne alicui conferret eandem, de[84]) qua G.[85]) clerico disposuerat providere, et ecclesia de Berovilla[86]) ibi vacasset, idem archidiaconus[87]) contra mandatum eiusdem legati ad ipsam G. subdiaconum praesentavit[88]), cuius facto ab eodem legato cassato, ipse praefato G. concessit ecclesiam sic vacantem. *(Et infra:)* Vacante vero quadam praebenda in ecclesia sancti Martini Carnotensis dioecesis, episcopus dictam ecclesiam ad praesentationem archidiaconi H. clerico, praebendam vero praefato G. assignare curavit. Unde ipse H.[89]) supplicabat[90]), eandem sibi ecclesiam confirmari, utpote quam '*canonice ac etiam*' ad praesentationem archidiaconi[91]) veri patroni se dicebat adeptum. '*E contra procurator decani respondit, quod, etsi dictus legatus donationi suae reservari mandaverit primo in archidiaconatu Carnotensi ecclesiam vacaturam, circa tamen praedictam ecclesiam hoc facere de iure non potuit, quia talis potestas sibi minime competebat, quum praesentatio clerici ad illam ecclesiam non tanquam clerico, sed quasi laico ratione patronatus, non iure archidiaconatus eidem archidiacono pertineret. Unde quum inhibitionem ipsius in hoc idem archidiaconus custodire minime teneretur, alium ad eandem ecclesiam de iure potuit praesentare, ac praesentatio eius debet, ex quo idonea facta est, firma censeri.*' Nos igitur, '*his et aliis, quae coram eodem auditore fuere proposita nobisque relata fideliter per eundem, diligentius intellectis,*' attendentes, quod, etsi praefatus archidiaconus memoratum G.[92]) tanquam laicus ad illam ecclesiam[93]) praesentasset, quia tamen '*ipse decanus*' per dioecesanum episcopum[94]) admissus non fuit, sed dictus H.[95]) ab eodem archidiacono praesentatus, a dioecesano '*fuit*' episcopo institutus, iuxta statutum '*bonae memoriae*' Alexandri[95*]) Papae '*praedecessoris nostri*' non primus, sed secundus ius est assecutus in ecclesia memorata[96]), etsi '*memoratus*' archidiaconus praefatum G.[97]) tanquam clericus[98]) praesentavit, quoniam in eo, quod tanquam clericus faciebat, suberat iurisdictioni legati[99]), unde, postquam idem legatus donationem illius ecclesiae sibi decreverat reservandam, ad eam tanquam clericus non potuit quempiam praesentare, praesentationem ipsius[100]) minus canonice factam '*fuisse*' decernimus[1]) irritam[2]), et, ea '*penitus*' non obstante, concessionem eiusdem ecclesiae, factam praenominato H.[3]), pronunciavimus[4]) canonicam exstitisse, '*cassantes nihilominus quod per delegatos a supra dicto archiepiscopo Senonensi post appellationem ad nos legitime interpositam exstitit attentatum, et*' adiudicantes eidem '*magistro*' praefatam ecclesiam cum fructibus, medio tempore perceptis ex ea[5]), plene ac pacifice possidendam, praedicto G.[6]) super hoc perpetuum silentium imponendo.

CAP. XXIX.[7])

Si laicus patronus duos successive praesentat, valet institutio de secundo, non obstante appellatione prius facta per primum; episcopus tamen, qui malitiose primum repulit, eidem in competenti beneficio providere compellitur. Et in ultimo est casus singularis.

Idem *Eliensi Episcopo.*

Pastoralis officii *(Et infra:* ['*cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.*']) '*Quum autem saepe contingat, patronos ecclesiarum laicos nunc unum, nunc alium ad vacantes ecclesias praesentare, sollicite*' Postulasti '*per sedem apostolicam*' edoceri[8]), an clericus, ad aliquam ecclesiam a patrono laico praesentatus, si dioecesanus[9]) episcopus[10]) ipsum non duxerit admittendum, ex huiusmodi praesentatione aliquid iuris assequatur in illa; et, si forte idem ad sedem apostolicam appellaverit[11]), et post appellationem ab ipso interpositam idem patronus alium curaverit praesentare, ac secundum[12]) instituit episcopus praesentatum, idem ab ipsa[13]) ecclesia '*merito*' debeat amoveri. Nos igitur '*bonae memoriae*' Alexandri Papae '*praedecessoris nostri pro sua reverentia*' vestigiis inhaerentes, qui inter[14]) praesentatos a clerico et laico patronis[15]) distinguens, inter praesentatos a laico conditionem possidentis censuit meliorem[16]), dicimus, quod institutio praesentati secundo loco a laico patrono robur obtinet[17]) firmitatis. Verumtamen constituimus, ut episcopus, qui praesentatum idoneum malitiose recusavit admittere, ad providendum eidem in competenti beneficio compellatur, quatenus puniatur in eo, in quo ipsum non est dubium deliquisse. '*Interrogasti etc.* [*cf. c. 19. de priv. V. 33.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.*' [1204.]

CAP. XXX.[18])

Si ad praesentationem rectoris ad titulum ecclesiae aliquis fuerit ordinatus, patronus, qui non consensit, ad ipsam, quum vacabit, poterit praesentare.

Idem *Auriensi*[19]) *Episcopo.*

Postulasti per sedem apostolicam edoceri, ut, quum rectores parochialium ecclesiarum '*quandoque*' quosdam praesentent ad suarum ecclesiarum titulos ordinandos, utrum electio talium ad ipsos rectores pertineat, vel etiam ad patronos; et, si in his patronorum non est requirendus assensus, utrum ius illis salvum maneat[20]) eligendi, ut, quum ipsas ecclesias vacare contigerit, intitulati[21]) huiusmodi non sint[22]) aliis praeferendi. Ad quod '*fraternitati tuae*' breviter respondemus, quod per intitulationem huiusmodi nullum patronis praeiudicium generatur, quin possint alios ad illas[23]) ecclesias, quum vacaverint, praesentare, nisi de patronorum[24]) processisset[25]) assensu. '*Dat. Lat. II. Id. Febr. Pont. nostr. Ao. XI.*' [1208.]

CAP. XXXI.

Patronus etiam clericus ecclesiam vacantem conferre non potest, et, si contulit, potest nihilominus ad illam praesentare.

Gregorius IX. *Archiepiscopo Eboracensi.*

Transmissae ad nos tuae[26]) literae continebant, quod, quum capitulum Eboracense ecclesiam de Gameforde vacantem, in qua ius obtinent patronatus, R. clerico concessissent[27]), ipsi postmodum L.[28]) clericum tibi ad eandem ecclesiam praesentarunt post appel-

---

Cap. XXVII. 75) *evenerit:* C. H. — 75*) *ab eo:* omitt. C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 76) *competat:* C. H. — 77) *intra:* Cont., Böhm.

Cap. XXVIII. 78) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 3. — 79) *et decano Alt. Parisien.:* Comp. III. — 80) *legationis officio fungeretur:* ib. — 81) *mandavit:* ib. — 82) *contigerit:* C. R. — 83) *reservare curaret:* Comp. III. — 84) Quae sequuntur, ita sunt in compendium redacta, ut restitui omnino non possint. Quare ad ipsam tertiam Comp. lectores liceat ablegare. — 85) *V.:* C. R. 1. — *W.:* C. R. 2. L., Comp. III. — 86) *Forovilla.* C. R. 1. — *Borovilla:* Comp. III. — 87) *idem arch.:* desid. in C. H. — 88) *praesentaverit:* ib. — 89) *magister:* Comp. III. — 90) *supplicavit:* C. R. 1. — 91) abest a Comp. III. — 92) *decanum:* ib. — 93) desid. in Comp. III. Aug. — 94) omitt. C. R. H., Cont. — 95) *sed alios:* Comp. III. — 95*) cf. supr. c. 5. — 96) *eandem:* ib. — 97) *decanum:* ib. — 98) *tanq. cler.:* non leg. ib. — 99) *quoniam in eo, qui tanquam clericus faciebat, idem erat iurisdictionis legati:* Comp. III. Aug. — 100) omitt. ib. — 1) *decrevimus:* C. R. L., Comp. III. — 2) abest a C. R. L. et Comp. III. — 3) *de praen. H.:* C. H. — *magistro W.:* Comp. III. Ms. — *mag. Waltero:* Aug. — 4) *pronunciamus:* C. L. — 5) *et ea ... possidenda:* C. H. — 6) *decano:* Comp. III.

Cap. XXIX. 7) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 169. — Comp. III. h. t. c. 4. — 8) *explicari:* Reg. — 9) abest a C. H. — 10) *eius:* Reg. — 11) *appellavit:* ib. — 12) *secundo instituerit:* Comp. III., Reg. — 13) *ipsa:* Comp. III. Aug. — seq.: *eccl.:* omitt. Comp. III., Reg. — 14) *inter ... dist.:* desid. in Comp. III. Aug. — 15) *patrono:* C. H. — 16) *potiorem:* Reg. — 17) *obtineat:* C. R. 1. H.

Cap. XXX. 18) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 258. — Comp. III. h. t. c. 5. — 19) *Aurel.:* C. L. H. — 20) *remaneat:* Comp. III., Reg. — 21) *titulati:* Comp. III. Aug. — 22) abest a C. H. — 23) *ipsas:* Comp. III., Reg. — 24) *patroni:* Comp. III. Aug. — 25) *processerit:* Reg.

Cap. XXXI. 26) abest a C. H. — 27) *concesserunt:* ib. — 28) *I.:* C. R. 1.

lationem ab eodem R. ad sedem apostolicam interiectam. *(Et infra:)* Consultationi tuae taliter respondemus, quod, quum ex iuris patronatus non concessio, sed praesentatio pertineat ad patronum, praesentatum, si ei aliquid non obsistat canonicum[29]), instituere in ipsa ecclesia poteris utpote potiorem.

TITULUS XXXIX.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS[1]) ET PROCURATIONIBUS.

CAP. I.[2])

Ecclesiae fundandae debet pro dote tribui mansus, liber a quolibet servitio temporali; ad ecclesiasticum tamen tenetur. Sed si aliquid confertur ecclesiae ultra mansum, tenetur ecclesia ex eo solvere onera consueta. H. d. inbassando literae.

Ex concilio apud ***Guarmaciam.***

Sancitum est, ut unicuique ecclesiae unus mansus integer absque ullo[3]) servitio[4]) tribuatur[5]). Et presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de areis[6]) vel de hortis iuxta ecclesiam positis, neque de praedicto manso aliquod servitium faciant praeter ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus '*suis*' debitum[7]) servitium impendant.

CAP. II.

Solutio tributi arguit subiectionem.

Augustinus *super epistola ad* ***Romanos.***[8])

„Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit." *(Et infra:)* Et vos subditi esse debetis. Ideo enim tributa praestatis, quia haec est probatio subiectionis.

CAP. III.[9])

Non potest episcopus novum censum imponere monasterio.

Gregorius ***Stephano Cantori.***[10])

Scientes *(Et infra:)* Asseruit '*autem*' praedictus abbas[11]), presbyterum '*praedictae*' Massae[12]) novas monasterio '*illi*' consuetudines velle imponere, '*quae ex tempore conditi monasterii per triennale tempus hactenus non fuerunt, siquidem si quid Deo illic munificentiae gratia a fidelibus viris oblatum fuerit, portionem se asserat debere percipere.*' Mandamus[13]), quatenus, si ab initio hoc[14]) non fuerit[15]), etiam labentibus temporibus aliquid[16]) noviter non permittas imponi, '*maxime quum exiguae substantiae etc.*'

CAP. IV.[17])

Caecus et pauper ad collectas non tenentur.

Idem ***Constantino Episcopo.***[18])

Licet multum[19]) *(Et infra:* [*'cf. c. 1. de rest. spol. II. 13.'*]*)* Dixit[20]) quoque praedictus caecus, quod ad collectas[21]) inter alios '*civitatis Ianuensis habitatores et ipse*' pariter[22]) compellatur. '*Et miramur, quod qui magis misericordia dignus est, vobis praesentibus praegravetur.*' Quod[23]) fieri non permittas, quia eum, quem caecitas sua gravat, inhumanum est nimis in collectione[24]) affligere, cui debuerat ex collectis[25]), si esset '*magna*' necessitas, misereri.

CAP. V.[26])

Petens censum debet rationem exprimere.

Paschalis II. ***Comitissae Mathildae.***

Pervenit ad nos, '*quod Fraxinorensis abbas Carpensem ecclesiam fuerit depraedatus, occasione videlicet cuiusdam census, qui, ad quid solvi debeat, ignoratur.*' Inquisitioni[27]) tuae taliter respondemus, quod census ignorantiae nec divinis, nec humanis legibus invenitur diffinitus; oportet quippe[28]), ut omnis census ad quid et quando[29]) persolvi debeat praesciatur. '*Mandamus ergo dilectioni tuae, ut praedam ipsam Carpensi ecclesiae restitui facias, etc.*'

CAP. VI.[30])

Determinat concilium numerum equorum, quos secum ducere possunt praelati visitantes, et prohibet eis tunc uti venationibus, et sumptuosas epulas quaerere. Hoc primo usque ad vers. Prohibemus. — (Prohibemus etc.:) — Praelati non debent gravare subditos talliis et exactionibus, permittitur tamen ex iusta causa petere ab eis moderatum auxilium. H. d. usque ad §. *Sane.* — (Sane etc.:) *In effecta dicitur, quod numerus equorum statutus in princ. cap. non debet trahi ad augendum numerum, alias solitum.* Abbas.

Ex concilio ***Lateranensi.***

Quum Apostolus se ac suos propriis manibus decreverit exhibendos, ut locum praedicandi auferret pseudoapostolis, et illis, quibus praedicabat, non exsisteret onerosus: grave nimis '*et emendatione dignum*' esse[31]) dignoscitur, quod quidam praelatorum[32]) ita in procurationibus graves '*suis subditis*' exsistant[33]), ut '*pro huiusmodi causa ipsa*' interdum ecclesiastica ornamenta subditi exponere compellantur, et longi temporis victum[34]) brevis hora consumat[35]). Quocirca statuimus, quod[36]) archiepiscopi, parochias visitantes, pro diversitate provinciarum[37]), et facultatibus ecclesiarum XL. vel L.[38]) evectionum[39]) numerum, episcopi[40]) autem XX. vel XXX., cardinales '*autem*' XXV. nunquam[41]) excedant, archidiaconi vero V. vel VII., decani constituti sub episcopis[42]) duobus equis[43]) contenti exsistant. Nec cum canibus venatoriis et avibus proficiscantur, sed ita procedant, ut non quae sua sunt[44]), sed quae Iesu Christi quaerere videantur. Nec[45]) sumptuosas epulas quaerant, sed cum[46]) gratiarum actione recipiant quod honeste ac competenter illis fuerit ministratum. Prohibemus etiam[47]), ne subditos suos[48]) talliis et exactionibus episcopi gravare praesumant. Sustinemus autem[49]) pro multis necessitatibus, quae aliquoties superveniunt, ut, si manifesta ac rationabilis causa exstiterit, cum caritate moderatum ab eis valeant auxilium postulare. Quum enim dicat Apostolus[50]): „Non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis:" multum longe a paterna pietate videtur, si praepositi subditis suis graves exsistant, quos in cunctis necessitatibus pastoris debent more fovere. Archidiaconi vero sive decani nullas exactiones sive tallias in presbyteros seu clericos exercere praesumant. Sane, quod de praedicto numero evectionis[51]) secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit observari, in quibus ampliores sunt reditus et ecclesiasticae[52]) facultates. In pauperioribus autem locis tantam volumus teneri[53]) mensuram, ut ex[54]) accessu maiorum minores[55]) merito non doleant se gravari. Nec sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis uti solebant hactenus, plurium sibi credant potestatem indultam.

CAP. VII.[56])

Novus census ecclesiis imponi non potest, nec antiquus augeri. H. d. et est de principalioribus huius tituli.

Ex eodem.

Prohibemus insuper, ne ab abbatibus, '*vel*' episcopis vel aliis praelatis novi census imponantur ecclesiis, nec[57]) veteres augean-

---

Cap. XXXI. 29) desid. in C. R. 1.

TIT. XXXIX. 1) *et ex.:* C. R. 1. L. — Cap. I. 2) Cap. Reg. Fr. I. 85. (ed. Pertz.) — cf. c. 25. C. XXIII. qu. 8. et Coll. ibi citt. — Lips. XVI. 15., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *ulio:* Cap. — 4) add.: *saecalari:* C. H. — 5) *attribuatur:* Cap. — 6) *atriis:* C. H., Lips., Comp. I., Cap. — 7) abest a C. H.

Cap. II. 8) Gloss. ord. in Rom. XIII. 1. — Comp. I. h. t. c. 2.

Cap. III. 9) Restitutum (quantum opus fuit) ex Greg. Reg. II. 28. (A. 592.), Comp. I. h. t. c. 4. — 10) *ad Steph. Castrium:* Comp. I. Aug. — *Castoriam:* Ms. — *chartularium:* Cass. — 11) add.: *Ferrarien.:* C. R. I. — 12) *Manasse:* ib. — 13) *Quod diligenter agnoscas, et si:* Comp. I. — *Quod magnitudo tua studeat diligenter agnoscere, et si:* Reg. — 14) *haec* C. H. — 15) *fuit:* C. L. H., Comp. I. Aug., Reg. — add.: *impositum:* C. L., Comp. I. Ms. — 16) *aliud .... non concedat:* Reg.

Cap. IV. 17) Restitutum ex Greg. 1. Reg. IX. 126. (A. 599.) — Comp. I. c. 7. de rest. spol. II. 9. — 18) *Constantio ep. Mediolanensi:* Reg. — 19) *multis:* C. H. — 20) *Dix. etiam:* Comp. I. — *Indicavit praeterea suprascriptus portitor:* Reg. — 21) *quod ad collocata:* Comp. I. Aug. — *quod collecta facta:* Reg. — 22) abest a C. H. — 23) *Quod si ita est, denuo ab eo per quemlibet exigi non permittas:* Comp. I. — *quod .... exigi vestra sanctitas non permittat:* Reg. — 24) *collatione:* Comp. I., Reg. — 25) *debuit ex collatione:* ib.

Cap. V. 26) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 5. — 27) *De quo nimirum quum nos archipresbyter interrogaret, quod rationabile nobis videbatur respondemus (respondimus:* Aug.). *Census enim:* Comp. I. — 28) *enim:* C. H. — 29) *quomodo:* Comp. I.

Cap. VI. 30) Restitutum ex conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) c. 4. Lips. 5., Cass. I. 5. XII. 6. 7., Comp. I. h. t. c. 6. — 31) *fore:* conc. — 32) *fratrum et coepiscoporum nostrorum:* Coll. citt., conc. — 33) *exsistunt:* C. L., conc. — 34) *victus:* C. R. 1. — *vict. quaesitum:* Comp. I. Ms. — 35) *consumit:* Cass. — 36) *ut:* C. H., Lips., Cass., Comp. I. — 37) *parochiarum:* Cass. — 38) *LX. vel L.:* C. H. — 39) *evectionis:* Coll. citt., conc. — 40) *cardinales vero XXV. non excedant, episcopi XX. vel XXX. nequaquam excedant:* conc. — 41) *nusquam:* Comp. I. — *nequaquam:* Cass. — 42) *ipsis:* Comp. I., conc. — 43) *duobus equitaturis:* C. R. 1. — 44) add.: *quaerant:* Comp. I. — 45) *Nec etc.:* desid. in Lips., Cass. — 46) abest a C. H. — 47) *enim:* Lips. — 48) abest a Cass. — 49) *etiam:* ib. — 50) desid. in Comp. I. Ms. — 2 Cor. XII. 14. — 51) *evectionum:* C. R. 1. — 52) *ecclesiae:* conc. — 53) *tenere:* Cont. — *observari:* Cass. — 54) *in:* C. H. — 55) *min. non debeant gravari:* conc.

Cap. VII. 56) Restitutum ex eod. c. 7. — Lips. 10., Cass. XII. 10., Comp. I. h. t. c. 7. — 57) *vel:* C. H.

tar, nec partem rediluum suis usibus appropriare[58]) praesumant; sed libertatem[59]), quam sibi maiores conservare[60]) desideraut, minoribus '*quoque*' suis bona voluntate conservent. Si quis vero aliter fecerit[61]), irritum quod egerit habeatur.

CAP. VIII.[62])

Praelatus seu rector ecclesiae non potest, praesertim post mortem, ecclesiam suam propria auctoritate constituere censualem.

Alexander III. *Vigoriensi*[63]) *Episcopo.*

Praeterea illi, qui, episcopo ignorante, auctoritate sua pensionem[64]) annuam de ecclesiis quadam illusione[65]) solverint sive receperint, eis defunctis, '*nisi ab iis, qui per episcopum vel ministeriales eius auctoritatem instituendi personas habentes ius recipiendi canonem receperint,*' in receptione pensionis non sunt aliquatenus audiendi; '*praesertim*' si pontificis[66]) aut alterius, qui[67]) de iure id facere potuerit[68]), auctoritatem[69]) et assensum super hoc[70]) non intervenisse constiterit. Non enim simplices sacerdotes vel clerici possunt ecclesias, quibus praesunt, auctoritate sua[71]), praesertim post decessum suum, efficere censuales.

CAP. IX.[72])

Breve est, vel per alia verba summatur sic: *Episcopus ecclesiae, de manu laici per se ereptae, non potest ob hoc censum imponere.*

Idem *Carnotensi*[73]) *Episcopo.*

Ecclesiis '*autem,*' quas de novo episcopi[74]) de manibus laicorum eripiunt, praeter cathedraticum et[75]) iura omnia, quae aliis ecclesiis imponantur, exactionem prohibemus imponi[76]), '*quia novis exactionibus decreto nostro prohibemus generaliter amodo ecclesias praegravari. Ad haec etc. [cf. c. 8. de testam. III. 26.]*'

CAP. X.[77])

Nova pedagia sine consensu principis imponens, communione privatur.

Idem.

Innovamus (*Et infra: [*cf. c. 2. de treuga I. 34.]*' Nec quisquam alicui novas pedagiorum[78]) exactiones sine[79]) auctoritate et consensu regum et principum statuere, '*aut statutas tenere aut veteres augmentare*' aliquo modo praesumat. Si quis autem contra hoc fecerit[80]), et commonitus non destiterit, donec satisfaciat[81]), communione careat Christiana.

CAP. XI.[82])

Qui per collusionem constituit ecclesiam censualem, illa privabitur.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Quum clerici (*Et infra: ['cf. c. 6. de pact. I. 35.*']) Ad hoc[83]), quia '*sunt*' clerici quidam, '*qui*' cum religiosis '*viris*' collusione facta, citra[84]) auctoritatem dioecesani episcopi ecclesias, quas tenent, eis[84*]) constituunt censuales, ut post decessum eorum[85]) eaedem ecclesiae per repraesentationem[85*]) eorundem religiosorum '*virorum*' ad filios vel nepotes clericorum ipsorum[86]) possint transferri[87]): '*praesentium auctoritate vobis*' praecipimus, ut, si qui '*clericorum vestrorum*' inventi fuerint facere talia, eos[88]) a praescriptis ecclesiis '*auctoritate apostolica*' non differatis appellatione postposita[89]) removere, '*ne de sua fraude vel dolo videantur fructum reportare.*'

CAP. XII.[90])

Si collectores gravant ecclesias, privari debent officio.

Idem.

Ea, quae de avaritiae[91]) (*Et infra: ['cf. c. 16. de sim. V. 3.*']) '*Nihilominus etiam vobis praesentium auctoritate iniungimus, ut, quum ecclesias ipsas visitaveritis, secundum quod canones praecipiunt visitationis officium exerceatis, nec ecclesias visitatione vestra gravetis, ut eas magis intuitu informationis et correctionis, quam affectu comestationis videamini visitare.*' Quum[92]) autem propter B. Petri visitationem denariorum collectam per archidiaconatus vestros feceritis, '*in collectione facienda praedictas*' ecclesias vel parochias non gravetis[93]) '*aliter, sive magis, quam praedecessores vestri tempore sanctae recordationis Innocentii, Eugenii Romanorum Pontificum fecisse noscuntur.*' Quod si secus praesumpseritis[94]), id, quod videmini habere, auferetur a vobis.

CAP. XIII.[95])

Qui recipit iuramentum de novo censu imposito ecclesiae persolvendo, compellitur iurantem absolvere.

Lucius III.[96])

Significavit nobis T.[97]) rector ecclesiae de Fulsig.[98]), quod, quum a '*dilectis filiis abbate et*' monachis de Castig.[99]) ad regimen ipsius ecclesiae fuisset electus, de solvendo eis[100]) annuo censu trium marcharum, quas[1]) praedecessor eius[2]) solverat, praestitit[3]) '*corporaliter*' sacramentum, postmodum '*venerabilis frater noster Bathoniensis*' episcopus dioecesanus[4]), ne ipsam[5]) censum monachis solveret, nisi prius constaret, quod episcopali auctoritate fuisset impositus[6]), in periculum[7]) ordinis sui[8]) '*et sub interminatione anathematis*' interdixit. '*Unde praedictus rector hinc periurii reatum metuit, et inde timet inobedientiae periculum imminere.*' Quocirca '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*partibus ante praesentiam vestram convocatis,*' si '*tibi*' praefatum censum[9]) '*de*' auctoritate praesulis, et non de novo impositum[10]) laisse constiterit, episcopo '*auctoritate nostra*' praecipias, ut prohibitionem sine dilatione relaxet. Si vero census sit de novo impositus, sive auctoritate episcopi hoc factum fuerit sive non, eosdem monachos[11]), ut clericum a iuramento absolvant, appellatione remota '*ecclesiastica districtione*' compellas. '*Pati enim nec debemus nec volumus, ut ecclesiae censu novi exactione vexentur.*'

CAP. XIV.[12])

Archiepiscopus, visitans provinciam, etiam a monasteriis provinciae procurari debet.

Idem *Ravennatensi Archiepiscopo.*[13])

Sopitae '*iudicio sedis apostolicae quaestiones scripto ad memoriam perpetuam commendantur, ne per oblivionem processu temporis valeant suscitari. Ut autem sententia maiorem habeat firmitudinem, apostolici scripti munimine roboratur.*' Sane, quum inter te et monasteria Bononiae, '*tam monachorum quam monialium,*' super procurationibus[14]), quas ab eis exigeras, controversia verteretur, '*causam venerabili fratri nostro H. Ariminensi episcopo commisimus audiendam. Postmodum vero dilectus filius noster*' abbas sancti Proculi, omnium aliorum procurator, sicut ex literis, quas portavit, apparuit, '*et ipse in manu episcopi iam dicti data fide firmavit, coram nobis et fratribus nostris pro omnibus aliis monachis,*

Cap. VII. 58) *applicare*: ib. — 59) *libertates, quas*: conc. — 60) *servari*: Cass. — *conservasti*: conc. — *a maioribus conservari*. C. H. — 61) *fecerit*: Lips., Cass., conc.

Cap. VIII. 62) Restitutum ex App. XXVIII. 9., Lips. VI. 1., Cass. XVIII. 1., Comp. I. h. t. c. 8. — 63) *Wigor.*: Lips., Comp. I. — *Wigonensi*: Cass. — *Wigorniensi*: App. — add. *P. C. Meminimus*: App., Lips., Comp. I. — cf. c. 3. Qui cler. vel vov. IV. 6. — 64) add.: *suam*: Cass. — 65) *collusione facta solvunt vel recipiunt, eas personis defunctis*: conc. — 66) *pontificalem*: Coll. citt. — 67) *quod*: Comp. I. Aug. — seq.: *de iur.*: desid. in C. H. — 68) *potuit*: Lips. — 69) *et auct.*: C. R. — 70) *super hoc*: non exstat in Coll. citt. — 71) *auct. propria post dec.*: App.

Cap. IX. 72) Restitutum ex App. II. 8., Lips. XI. 21., Cass. XXI. 30., Comp. I. h. t. c. 10. — 73) *Cenomanensi*: Lips., Comp. I. — inscr. desid. in Cass. — add.: *P. C. Tua nos*: Comp. I. — cf. c. 1. de cler. peregr. I. 22. — 74) *episcopus . . . eripuit*: App. — 75) desid. in C. H. — 76) *non videmus exactionem aliam* (*aliquam*: Cass. — desid. in Comp. I.) *imponendam*: Coll. citt.

Cap. X. 77) Restitutum ex conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) c. 22. — Lips. 26., Cass. XII. 4., Comp. I. c. 2. de treug. I. 24. — 78) *pedatiorum*: Cass. — *pedaticorum*: Lips. — 79) *sine . . . princ.*: desid. in Lips. — 80) *venire praesumpserit*: conc. — 81) *satisfecerit*: Cass.

Cap. XI. 82) Restitutum ex App. XXVIII. 8., Lips. VI. 2., Cass. XVIII. 2., Comp. I. c. 6. de pact. I. 26. — 83) *hoc*: Coll. citt. — 84) *sine auct.*: App. — *circa*: Cass., Bohm. — 84*) *ab eis*: Cass. — 85) *eorundem eccl.*: ib. — 85*) *praesentationem*: App. — 86) *suorum ips.*: Lips. — 87) *transferre*: Comp. I. Ms. — 88) desid. in App. — 89) *remota*: App., Cass. — *sublato appell. remedio*: Lips., Comp. I.

Cap. XII. 90) Restitutum ex App. II. 5., Lips. I. 1., Cass. XIII. 8., Comp. I. c. 15. de sim. V. 2. — 91) *avaritia*: Bohm. — 92) *Quum autem beati Petri denariorum collectionem*: Lips., Cass., Comp. I. Aug. — *Quum autem collectos den. B. Petr.*: App. — 93) *gravare nullatenus praesumatis*: Coll. citt. — 94) *Quod si temeritate qualibet* (*aliqua*: App.) *id praesumpseritis attentare*: eaed.

Cap. XIII. 95) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 96) *Linconiensi* (leg.: *Lincolniensi*) *ep.*: Comp. II. Ms. A. — 97) *G.*: C. R. — *C.*: C. H. — 98) *Saltig.*: C. R. 2. H., Comp. II. Aug. — *Feltig.*: C. L. — *Faltigen.*: C. R. 1. — *Foltig.*: Comp. II. Ms. B. — *Casader*: Ms. A. — 99) *Clostig.*: Comp. II. Aug. — *Claust.*: C. R. 1. — *Claostig.*: C. L., Comp. II. Ms. B. — *Gastig.*: Ms. A. — add.: *Artaldus*: Ms. id. — 100) *sibi*: C. R. 2. — non exstat in Comp. II. — 1) *quem*: Comp. II. — 2) *suus*: C. H. — 3) *praestiterit*: C. R. 1. — 4) *in cuius dioecesi ecclesia ipsa consistit*: Comp. II. — 5) *ipsis*: C. H. — 6) *interpositus*: ib. — 7) *eidem in per.*: C. R. 2. — 8) abest a C. R. et Comp. II. — 9) *canonem*: C. R. L., Comp. II. Aug., Ms. A. — 10) *interpositum*: C. H. — 11) *abbatem* (*abbates*: Aug.) *et mon.*: Comp. II.

Cap. XIV. 12) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 13) inscr. desid. in Comp. II. Ms. A. — 14) *petitionibus, quas . . . exigebas*: Comp. II. Ms. B.

sancti Damiani et sancti Bartholomaei exceptis, qui° super hoc *°quaestionem minime referebant,°* diutius litigavit. *°Verum nulla pro parte sua privilegia Romanae ecclesiae vel Ravennatis exhibuit, nec ostendit, longa consuetudine se munitum.°* Sed tu *°firmiter°* procurationes[15]) ipsas in aliis monasteriis tuae provinciae asserens tibi[16]) sine contradictione praestari, eas praedecessoribus tuis in monasteriis Bononiensibus exhibitas per testes idoneos probavisti. Inde utique *°fuit, quod, deliberatione cum fratribus habita,°* vidimus, intentionem tuam iure communi[17]) et praedecessorum tuorum consuetudine adiuvari. Ea propter, *°tuis iustis petitionibus annuentes,°* monasteria supra dicta *°de communi consensu fratrum°* condemnavimus ad procurationem[18]) secundum facultates eorum tibi tuisque successoribus exhibendam[19]).

CAP. XV.[20])

Patroni etiam clerici novum censum ecclesiae imponere non possunt, nec veterem augere, et, si super hoc iuramenta vel cautiones exegerunt, coguntur absolvere.

Clemens III.[21])

Gravis admodum *°et correctione dignissima nuper querela in audientia nostra est proposita, quod salva conscientia sub dissimulatione transire non possumus.°* Ecclesiasticae[22]) personae, quum ecclesias vacare contingit, non aliter quenquam ad ipsarum regimen volunt vocare, nisi aut[23]) novum censum ecclesiis[24]) illis imponant, aut veterem contra[25]) constitutionem concilii Lateranensis augmentent, ad ipsius solutionem instituendum presbyterum[26]) iuratoria *°quandoque°* vel fideiussoria cautione cogentes, *°quandam etiam partem suis usibus redituum applicare contendunt. Unde saepe contingit, ut, dioecesano episcopo excessus huiusmodi ignorante, vel eo minime requisito, in ecclesiis illis inducant pro suae voluntatis arbitrio sacerdotes. Quoniam igitur constitutiones praedicti concilii pati nolumus neque debemus aliquorum iniuria violari,°* Discretioni vestrae *°per apostolica scripta°* mandamus *°atque praecipimus,°* quatenus, *°quum super hoc fueritis requisiti, partibus ad vestram praesentiam convocatis,°* quaecunque constiterit[27]) contra constitutionem praedictam super ecclesiis[28]) *°illis°* vel earum censu *°ab aliquibus°* a tempore constitutionis huiusmodi[29]) attentata, *°contradictione et appellatione cessante°* in irritum revocantes, *°ab augmentatione censuum ecclesias penitus absolvatis et ad statum debitum reducatis, et°* presbyteros, quos super his iuramenta illicita praestitisse noveritis, congrua satisfactione imposita, faciatis absolvi, eos *°etiam°*, qui[30]) de cetero contra formam canonum super his venire praesumpserint, *°sine cuiuscunque personae acceptione sublato appellationis obstaculo°* canonice punientes.

CAP. XVI.[31])

Qui tenetur procurare fratres alicuius domus, obligatur ad procurandum omnes, licet illorum numerus nunc creverit, sed, si ex hoc gravaretur nimium, per iudicis officium sibi providebitur. H. d. secundum lecturam magis communem.

Innocentius III. *Abbati et Conventui Bellae villae.*

Quanto creatori *°vestro sub religionis habitu adstricti estis devotius famulari, tanto sollicitius nos convenit providere, ne per immoderati oneris gravitatem aliquatenus possit in vobis monastici profectus ordinis impediri.°* Accepimus *°autem vobis significantibus,°* quod ab ipso domus *°fundationis°* vestrae primordio de fundatoris voluntate processit, ut fratribus sancti Irenaei procurationem unam annis singulis liberaliter exhiberet, quum nihil[32]) teneatis ab eis, propter quod huiusmodi procuratio ipsis debeat exhiberi. Verum tunc *°temporis°* propter fratrum et servientium[33]) paucitatem *°domum vestram°* talis[34]) procuratio non gravabat, *°quum fines licitum non excederet expensarum.°* Sed nunc in tantum excrevit numerus eorundem[35]), quod ad *°faciendam°* procurationem vix *°modo°* quatuor marchae argenti[36]) sufficerent, quae pro una *°sufficienter°* fieri consuevit. Indulgemus igitur, *°ut[37]) per apostolicae sollicitudinis curam vestris possit in parte ista gravaminibus provideri, auctoritate vobis praesentium,°* ne ultra primam mensuram in procuratione ipsa sitis ulterius praedictis fratribus obligati, sed expensis *°illis,°* quae consueverunt[38]) sufficere, sint contenti, nisi *°forte°* facultates ecclesiae in tantum excreverint, quod sine gravamine ampliato fratrum numero ad solvendum debitum procurationis[39]) extendi possit quantitas expensarum. *°Dat. Rom. ap. S. Petr. Non. Mai. Pont. nostr. Ao. I.°* [1198.]

CAP. XVII.[40])

Omnes ecclesiae, nisi quae ab hoc per privilegium apostolicum sint exemptae, procurare tenentur legatos sedis apostolicae seu etiam eius nuncios, nec in hoc praescriptione iuvantur. H. d. usque ad §. *Sane.* — (Sane etc.) *Tractat de modo procurationis ipsorum legatorum et nunciorum.* Abbas.

Idem *Primicerio et Clero[41]) Mediolanensibus.*

Quum instantia nostra[42]) quotidiana *°sit secundum debitum apostolicae servitutis omnium ecclesiarum sollicitudo continua, quoties ipsarum negotiis promovendis non possumus personaliter imminere, per fratres nostros ea expedire compellimur, quos a nostro latere destinamus, illius exemplum in hac parte secuti, qui, discipulis suis in mundum universum transmissis, ipse in medio terrae salutem fuit personaliter operatus. Hinc est, quod, quum nuper dilectum filium B. tit. S. Petri ad Vincula cardinalem apostolicae sedis legatum pro negotiis ecclesiae in Lombardiam duximus destinandum, et is, vestram civitatem ingressus, procurationes a vobis exigeret, quae consueverunt apostolicae sedis legatis et nunciis exhiberi, vos, non attendentes, quod dicitur ab Apostolo: „Si vobis spiritualia seminavimus, non est magnum, si carnalia vestra metamus," ne vos ad onus procurationis arctaret, nisi a canonicis maioris ecclesiae se faceret antea procurari, sedem apostolicam appellastis, et, sicut idem cardinalis per suas nobis literas intimavit, in aliis etiam non modicum iniuriosi fuistis. Propter quod dilecti filii nostri praepositus S. Nazarii et A. canonicus S. Stephani, syndici et procuratores vestri, cum dilecto filio abbate S. Vincentii ad sedem apostolicam venientes, ut super his statueremus ordinem et mensuram, ex parte vestra suppliciter postulabant. Licet autem pro eo, quod praedicto cardinali vel potius nobis in ipso contumaciter resistentes, iuxta verbum dominicum: „Qui vos recipit me recipit, et qui vos spernit me spernit," necessaria denegastis, non pro vobis, sed contra vos potius meruerint exaudiri: quia tamen paternam affectionem, qua nobis proprium est de Romanae sedis clementia misereri semper et parcere, offensi etiam deponere non valemus; de consilio fratrum nostrorum°* Postulationi[43]) vestrae taliter *°in huiusmodi°* respondemus[44]), quod, quum omnes ecclesiae legatis et nunciis sedis apostolicae procurationes impendere teneantur, ab earum praestatione nullam[45]) *°prorsus°* habere[46]) volumus excusatam, nisi forte per speciale privilegium sedis apostolicae, quod non credimus, sit exempta, etiamsi longissimo tempore procurationis obsequium non impenderint[47]), quum in talibus praescriptio sibi locum nequeat vindicare, quia[48]) nos a provisione pastoralis sollicitudinis circa omnes ecclesias nunquam omnino cessamus. Sane in his exigendis eum modum et ordinem volumus observari, ut nulla ecclesia vel praelatus se indebite praegravari rationabiliter conqueratur. Si vero de communi[49]) collecta legatorum et nunciorum nostrorum expensas duxeritis faciendas, quod vobis non duximus inhibendum, ex hoc nobis et nostris nullum praeiudicium volumus generari, quo minus possint a quocunque maluerint procurationes sibi debitas postulare, ita, quod, si exactus ultra suam gravatus fuerit facultatem, sibi ab aliis restauretur. Nunciis tamen nostris in necessariis expensis[50]) exhibendis pareat quicunque fuerit requisitus *°humiliter et devote°*, ita *°tamen,°* quod in fraudem nihil penitus attentetur, nec per communes ministros procurationis obsequium, si noluerint, recipere compellantur. Qui vero contumaciter eis duxerint[51]) resistendum, *°omni prorsus appellatione remota°* districtione sunt ecclesiastica compellendi[52]). *°Super iniuriis autem etc. Dat. Lat. XII. Kal. Maii.°* [1199.]

Cap. XIV. 15) abest a Comp. II. — 16) desid. ib. — 17) add.: *fundari:* C. L. — 18) add.: *tuam:* Comp. II. Ms. A. — 19) non exstat in Comp. II. Aug. — *succ., adiudicantes eas exhibendas etc.:* Ms. A. — *exhibendis adi. eum etc.:* Ms. A.

Cap. XV. 20) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 386., Comp. II. h. t. c. 4. — 21) *decano Camer. Cen. (Cameracensi?)* Luc. — 22) *Quum enim eccl. personae ecclesias quamplures in Morinensi dioecesi habeant, quum eas vac. contigerit:* Comp. II., Luc. — 23) *autem:* Luc. — 24) *in eccl.:* Comp. II. — 25) *contr. conc. Lat.:* Ms. A. — 26) *episcopum presb.:* Luc. — 27) *noveritis:* Comp. II. — 28) *ecclesia illa:* Luc. — 29) *huius:* Cont., Böhm. — *praedictae:* Luc. — desid. in Comp. II. — 30) *quos . . . venire noveritis . . . . censura canonica puniatis:* Coll. citt.

Cap. XVI. 31) Restitutum ex Reg. Bal. I. 135. — Comp. III. h. t. c. 1. — 32) *tensus vel reditus non teneatis . . . propter quos:* Comp. III., Reg. — 33) *scribentium:* Comp. III. Aug. — 34) *exhibita:* Comp. III., Reg. — 35) *sed nunc tantum (quum:* Comp. III. Aug. — desid. in Ms.) *ibi excrevit numerus servitorum et fratrum* ib. — 36) abest ab iisd. et C. R. L. — 37) *Ut igitur . . . . indulgemus:* Comp. III., Reg. — 38) *consueverunt:* ib. — 39) *procurandi:* Comp. III. Aug., Reg.

Cap. XVII. 40) Restitutum ex Reg. Bal. I. 568. — Comp. III. h. t. c. 2. — 41) *capitulo:* C. R. t. — 42) *vestra:* C. R. L., Cont. — 43) *post. vestr.:* non exstant in Comp. III., Reg. — 44) *duximus respondendum:* ib. — 45) *nullum . . . excusatum exemptus:* Comp. III. Aug. — 46) *haberi:* C. R. L. H., Reg. — 47) *impenderit:* C. R. L. L. H., Comp. III., Reg. — 48) *quum nos . . . cessemus:* Comp. III., Reg. — 49) *in comm.:* Böhm. — 50) abest a C. R. L. H., Comp. III., Reg., Cont. — 51) *duxerit:* C. H., Reg. — 52) *compellantur:* Comp. III., Reg. — *per ecclesiasticae districtionis sententiam compescatur:* Reg.

CAP. XVIII.[53])

Si ad unicum mensuram solvi solet quod debetur ex voto, ad illam in posterum solvi debebit; si vero ad diversas, liberabitur solvens etiam ad minorem.

Idem *Zamorensi*[54]) *et Salamantino Episcopis.*

Ex parte '*venerabilis fratris nostri*' Compostellani archiepiscopi fuit propositum '*coram nobis*,' quod, quum hi, qui vota beati Iacobi continue persolverunt, ad communem terrae suae mensuram, cum qua videlicet emunt et vendunt, ipsa persolverint[55]) hactenus et persolvant[56]), quidam[57]), quia[58]) longis '*retro*' temporibus ab eorum solutione cessarunt, nunc, '*per vos apostolicae sedis auctoritate ad solutionem eorundem coacti*,' quandam mensuram exhibent parvissimam et ignotam, '*nec etiam communibus usibus deputatam, et ad eandem vota praedicta persolvere moliuntur. Unde postulastis a nobis, ut super hoc vos certos reddere dignaremur, utrum hi, qui mensuram ignotam exhibent, ad solvendam vota praescripta sint ad communem terrae suae mensuram, secundum quod illi, qui ea persolverunt continue, fecerunt, compellendi.*' Quum ergo non constet, ad quam mensuram antecessores eorum praedicta[59]) vota persolverint[60]), *credimus* distinguendum, utrum habitatores regionis ipsius, qui ea continue persolverunt, ad unam et eandem mensuram huiusmodi vota persolverint[61]), an ad varias et diversas. In[62]) primo enim casu ad eandem et illi solvere sunt cogendi. In[63]) secundo volentes solvere ad minorem, non sunt '*utique*' cogendi[64]), ut ad maiorem persolvant; quoniam, quum huiusmodi vota gratuita fuerint ab initio, benignius sunt a viris[65]) ecclesiasticis exigenda, ne tanquam exactores '*nimium*' videantur lucris temporalibus inhiare. *Dat. Rom. ap. S. Petr. X. Kal. Apr. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XIX.[66])

Ecclesiae tenentur episcopo, in cuius dioecesi sunt, respondere de procurationibus, quarta decimarum et aliis episcopalibus. H. d. quoad titulum.

Idem *Caesaraugustensi*[67]) *Episcopo.*

Quum olim '*ad aures nostras tuam querimoniam destinasses, quod te dilectus filius abbas S. Ioannis Pinnatensis quartis decimarum, quas in ecclesiis de Luna et de Taust. debes percipere, multipliciter defraudaret, dilectis filiis ..... praeposito Iaccensi et P... Montis Aragonum archidiacono Tirasonensi causam ipsam duximus committendam, in quorum tua pars praesentia postulavit, ut abbas tibi quartam omnium decimarum sine diminutione persolveret, quam consuevisti percipere in ecclesiis antedictis. Contra quod fuit pro abbate responsum, quod, quum ecclesiae supradictae ad monasterium pertineant pleno iure, nihil iuris in eis tibi poteras vendicare. Ex parte autem tua fuit propositum ex adverso, quod tam quarta decimae, quam alia iura episcopalia, pertinebant ad te multipliciter in ecclesiis memoratis, quum siquidem eaedem ecclesiae in tua sint dioecesi constitutae, de iure communi tam quartam decimae quam alia episcopalia vales petere in eisdem. Compositionem quoque, inter ecclesiam tuam et Pinnatense monasterium mediantibus bonae memoriae B. archiepiscopo Terraconensi et R. comite Barchinonensi initam proponebas, per quam tibi tam coenam quam quartam decimas ac alia episcopalia in ipsis ecclesiis competere fatebaris, ad quod probandum instrumentum authenticum praesentasti, asserens, quod auctoritate bonae memoriae Alexandri Papae tertii, praedecessoris nostri, eadem exstitit compositio confirmata, sicut in eiusdem authentico perspicitur contineri. Aliam similiter compositionem bonae memoriae G. Pampilonensi episcopo, et dilectis filiis F. de Otiien, et D. monacho sancti Iohannis mediantibus initam, per quam deberi tibi quartam asseruisti, firmiter inducebas, super ea publicum exhibens instrumentum. Ad tuam quoque intentionem fortius roborandam praescriptionem quadragenariam allegasti, asserens, quod, etsi alia defensionis adminicula non haberes, longi temporis spatio percipiendi quartam decimae saepedictas ius tibi fuerat acquisitum. Ex parte vero abbatis fuit ad ista responsum, quod ecclesiae supradictae de iure communi ad Pinnatense monasterium pertinent pleno iure; si quidem illustris memoriae Sancius Aragonum rex a sede apostolica indulgentiam meruit obtinere, ut, si qua loca in regno suo de novo populari contingeret, vel de Saracenorum manibus liberari, ecclesias construendas in ipsis libere concederet cui vellet: Quumque in castrum de Luna habitatores postmodum induxisset, ecclesias de Luna et de Taust. ibidem constructas monasterio contulit Pinnatensi, ad quae probandum instrumenta super dictis confecta donationibus producebat. Petrus quoque bonae memoriae Pampilonensis episcopus, in cuius dioecesi praedictae dicebantur ecclesiae constitutae, cum decimis et aliis iuribus episcopalibus concessit easdem monasterio memorato, sicut in eiusdem episcopi authentico continetur, et ad hoc probandum supradictus abbas testes induxit, quod in Pampilonensi dioecesi sunt eaedem ecclesiae constitutae. Proposuit etiam idem abbas, quod bonae memoriae Garsias praedecessor tuus suo monasterio ipsas ecclesias cum omni episcopali iure concessit, praeter consecrationes basilicarum et quaedam alia, quae in authentico exinde confecto plenius continentur, propter quae abbas ipse nihil in praedictis ecclesiis te posse de iure petere respondebat. Compositionem praeterea, tam primam quam secundam, ex tui parte propositam, ea ratione pars monasterii proposuit reprobandam, quia per impressionem et metum principis saecularis utraque compositio exstitit violenter extorta, quod per depositiones testium ostendere nitebatur; allegans nihilominus, quod confirmatio super tam illicita compositione obtenta non poterat tibi beneficium defensionis afferre; confirmatione siquidem ius nequaquam acquiritur, sed acquisitum securius conservatur. Contra praescriptionem quadragenariam, quam tu allegare curasti, pars monasterii respondebat, quoniam huiusmodi praescriptio, etiamsi probata fuisset, ex eo convincitur saepius interrupta, quia propter frequentes super illis ecclesiis controversias emergentes infra quadraginta annorum spatia duae compositiones interpositae comprobantur. Praeterea, quum secundum canonicas sanctiones illicite transigentis vel alienantis tempora debeant de praescriptione deduci, constat praescriptionem quadragenariam minime consummatam, si tempora, quibus postmodum vixit abbas illicite transigens, subducantur. Ad haec fuit ex parte tua firmiter replicatum, quoniam praedicta indulgentia, quae Sancio regi allegatur indulta, nunquam fuit in iudicio praesentata, sed, etsi fuisset exhibita, vel de ipsa certissima facta fides, nullum tibi poterat praeiudicium generare, quum abbas ipse coram nobis fuerit in iure confessus, quod eadem indulgentia, salvo iure episcopali, fuerit praedicto regi concessa, et hoc ipsum asseruit se coram delegatis iudicibus fuisse confessum. Porro, donationem Pampilonensis episcopi tibi praeiudicare non posse, tua pars proponebat constanter, quum non sit per testes sufficienter ostensum, quod ecclesiae supradictae in eius sint dioecesi constitutae. Contra donationem praedecessoris tui ex tua fuit parte responsum, quod, quum abbas interrogatus in iure responderit, quod idem praedecessor non habuerat potestatem illa spiritualia conferendi, indignum est, ut illius instrumenti occasione commodum consequatur, quod in iudicio non erubuit impugnare, praesertim, quum illud authenticum esse minime constitisset, et maxime, quum, postquam donatio illa proponitur esse facta, monasterium ipsum ecclesiae tuae in decimis et aliis episcopalibus iuribus pro illis ecclesiis certum sit per multa tempora respondisse. Sed et super metu, per quem praenominatae compositiones interpositae proponuntur, tua pars proponebat abbatem ipsum nullatenus audiendum. Nam, etsi compositionis tempore metum adhibitum fuisse constaret, quia tamen postmodum tam decimae quam aliorum iurium episcopalium spontanea fuit ac libera subsecuta solutio, coactionis obtentu nequeat se idem abbas rationabiliter excusare. His et aliis, quae coram praedictis iudicibus et coram nobis fuere proposita, plenius intellectis,*' Quia[68]) nobis '*plena*' fides facta fuit, quod ecclesiae de Luna et de Bes.[69]) in tua sunt[69*]) dioecesi constitutae, non solum per alia, verum etiam per hoc ipsum, quod in instrumentis compositionum continetur expresse, ut abbas sancti Ioannis Prilatensis[70]) tam de quarta decimarum, '*circa quas tantum asserebat violentiam esse factam*,' quam de ceteris episcopalibus '*rationibus, circa quas nullam querebatur sibi violentiam irrogatam*,' tibi debeat respondere; '*de consilio fratrum nostrorum*' abbatem ipsum[71]) ad integram solutionem quartae[72]) omnium decimarum, nullis factis deductionibus, et ad[73]) praestationem procurationum, et aliorum episcopalium iurium[74]) in praedictis ecclesiis condemnamus. Licet enim ex forma secundae compositionis deductiones essent ali-

---

Cap. XVIII. 53) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 32. — Comp. III. h. t. c. 3. — 54) *Camoren.*: C. L. — *Zamorinen.*: Comp. III. Aug. — *Namorien. et Samoritin. epp.*: Ms. — 55) *persolvunt*: C. H. — 56) *persolverunt*: ib. — 57) *et quid.*: C. R. 1. — 58) *qui a*: Comp. III., Reg. — 59) *praescripta*: Reg. — 60) *solverunt*: Comp. III. — 61) *persolvant*: ead., Reg. — 62) *si enim communiter omnes una et eadem mensura in solutione votorum utuntur*: ib. — 63) *quodsi communis (omnis*: Comp. III. Ms. — desid. ap. Aug.) *solutio per mensuras distinguatur (distinguitur*: Comp. III.) *varias et diversas, et illis volunt*: ib. — 64) *compellendi*: ib. — 65) *ministris*: C. H.

Cap. XIX. 66) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 143. — Comp. III. h. t. c. 4. — 67) *Caesaraugustano*: C. L., Comp. III. Aug., Reg. — 68) *quum . . . fuerit*: Comp. III., Reg. — 69) *Best.*: C. R. 1. — *Hec.*: C. L. — *Hulis et de Hules*: C. H. — *saepedictae eccl.*: Comp. III., Reg. — 69*) desid. in C. H. — 70) *Plateo.*: C. R. 1. — *Praeloten.*: C. R. 2. — *Plocen.*: C. L. verb.: *S. Io. Pril.*: omitt. Comp. III., Reg. — 71) *Princeu.*: Comp. III. Ms. — *Praemalen.*: Aug. — *Pinnatensem*: Reg. — 72) *sol. quum te amo. decimarum in illis factis*: Comp. III. Aug. mendose. — 73) desid. in C. H. — 74) omitt. Reg.

quae faciendae, quia tamen compositionem '*illam*' idem abbas nullatenus approbavit, sed studuit multipliciter impugnare, ex ea non debuit beneficium consequi, cui renunciasse[75]) tacite videbatur. Absonum erat praeterea, ut negaret, illam ecclesiam in tua dioecesi constitutam, super qua[76]) instrumenta praedecessoris tui ostendebat in iure monasterio[77]) '*suo*' fuisse concessa[78]), per quae episcopale ius petebat[79]) expresse. '*Dat. Ferentini II. Non. Aug. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XX.[80])

Solvendi sunt census ad antiquam monetam, in qua instituti fuerint, nisi sit in alterius monetae solutione praescriptum. H. d. et est casus not. et multum allegabilis.

Idem *Spoletano Episcopo.*

Olim causam, quam adversus clericos plebis Rapinae[81]) super synodatico proponebas, '*venerabili fratri nostro*' Tudertino episcopo et collegis suis[82]) commisimus terminandam, coram quibus ex parte tua fuit propositum, quod, quum iidem clerici '*olim*' praedecessoribus tuis tres in festo Nativitatis, et tres in festo Resurrectionis dominicae pro synodatico solverint denarios Papienses, nunc[83]) tantum tres Lucenses pro singulis denariis Papiensibus persolvebant, quum tamen unus[84]) denarius Papiensis valeat[85]) sex Lucenses. Unde petebas, eos ad Papiensium solutionem '*nostra pro eo videlicet auctoritate*' compelli, quum, etsi tu Lucenses '*ipsos*' primo anno receperis, semper tamen ius tuum postmodum feceris protestatus. '*Verum pars clericorum proposuit ex adverso, quod, etsi aliquando praedecessoribus tuis denarii Papienses pro synodatico fuerint persoluti, a XLV. annis et infra tam tibi quam aliis Lucenses exsolverant, sicque partem suam nitebantur praescriptione tueri. (Et infra:) Nos igitur Iacobo tuo et Ioanni presbytero adversae partis procuratoribus dilectum filium nostrum P. Basilicae XII. Apostolorum presbyterum cardinalem concessimus auditorem. Quibus coram eo nil volentibus aut valentibus de novo proponere, quoniam fuerat renunciatum utrinque, quum ipse gesta omnia in nostra et fratrum nostrorum praesentia retulisset, intelleximus per testes tuos fuisse probatum, quod tempore bonae memoriae Lotharii praedecessoris tui, et etiam post decessum ipsius denarii Papienses fuerant pro synodatico persoluti, et exinde tres Lucenses, quorum duo valebant V. de his, qui hoc tempore sunt in usu, aliquamdiu fuissent exhibiti. Et quia a tempore Lotharii XXXIII. vel XXXIV. aut XXXV. annorum spatium est elapsum, dicta etiam testium partis adversae inspeximus, per quos voluit comprobare, quod a XL. annis et infra tres Lucenses vel tres medaliae in synodaticum solutae fuerint pro singulis Papiensibus, quum Papienses fuissent antea persoluti. Confessus quoque fuerat advocatus ipsius partis in iure, ac eius confessio in scriptis redacta, nec correcta vel revocata per clericos supra dictos, quod iidem clerici Henrici et Lotharii praedecessorum tuorum temporibus tres Papienses pro synodatico solverent bis in anno, et exinde pro singulis Papiensibus tres Lucenses.*' Quum igitur constet '*nobis ad plenum per testes utriusque partis,*' quod Papienses olim pro synodatico solvebantur; quod ex eo etiam[86]) sequitur[87]), quod Lucenses soluti sunt postmodum pro eisdem, quum ex dictis testium '*tuorum,*' et confessione advocati alterius partis non revocata postmodum appareat evidenter, quod tempore L.[88]) praedecessoris tui pro synodatico Papiensis fuit moneta soluta, '*quum ex utrinque partis attestationibus habeatur, quod*' a tempore dicti[89]) L. non nisi triginta sex annorum ad plus tempus effluxerit, et '*per testes tuos*' sit legitime comprobatum, quod tres Lucenses, qui pro uno Papiensi post mortem ipsius[90]) L. solvebantur, quinque vel sex valebant ex illis, qui hodie sunt in usu: intelligentes ex hoc, quod per monetae declinationem acciderit, ut usque ad tempus tuum Lucenses dati fuerint pro synodatico, sicut erant in usu, '*de consilio fratrum nostrorum*' procuratorem adversae partis nomine clericorum plebis praedictae tibi ad solutionem denariorum Papiensium vel aestimationem[91]) eorum[92]) pro synodatico per diffinitivam sententiam condemnamus.

CAP. XXI.[93])

Episcopus, remittens ecclesiae servitia, quae sibi debebat, et statuens, quod aliud servitium non imponatur, procurationem non intelligitur remisisse.

Idem *Priori sancti Stephani.*[94])

Quum venerabilis frater noster[95]) '*M.*' Favensis[96]) episcopus, '*et tu in nostra essetis praesentia constituti, et de quaestione, quae inter vos super ecclesia S. Stephani Favensis vertebatur, velletis ad invicem litigare, dilectum filium Ioannem tit. S. Priscae presbyterum et Ioannem S. Mariae in Cosmedin diaconum cardinales vobis concessimus auditores. Coram quibus allegando opponere curavistis, quod, quum praedicta ecclesia S. Stephani quarundam monialium, quae in ea videbantur sub religionis habitu conversari, malitia faciente, fuerit fere ad desolationem redacta, illas bonae memoriae C. Favensis episcopus auctoritate felicis recordationis Eugenii Papae praedecessoris nostri ab ecclesia memorata removit, et canonicos in ipsa instituit regulares, statuens, ut ordo canonicus perpetuis in ea temporibus debeat observari, et eam ab omni exactione tam sua quam successorum suorum et Favensis ecclesiae prorsus absolvit, retento sibi et ecclesiae suae uno cereo trium librarum, ab ea annis singulis exsolvendo. Et quia praedictus episcopus te super libertate praedicta tam a felicis memoriae Coelestino Papa praedecessore nostro quam a nobis etiam confirmata multipliciter aggravabat, apostolicum tibi petivisti patrocinium suffragari. Praedictus vero episcopus proposuit ex adverso, quod privilegium praedicti praedecessoris sui et ecclesiae suae nullum praeiudicium inferebat, quia eo tempore, quo illud indulsit ecclesiae memoratae, episcopatui renunciaverat, et habitum in ipsa ecclesia receperat regularem, et post tres dies poenitens illud privilegium revocavit; praeterea tu et canonici illius ecclesiae non estis privilegio illo usi, sed omnia obsequia, sicut ante indultum privilegium, sic et post universis successoribus illius episcopi, et sibi praesertim, in hospitiis usque ad haec tempora curavistis sine difficultate qualibet exhibere, asserens confirmationem praedicti praedecessoris nostri fuisse per subreptionem elicitam, et hactenus occultatam; propter quod, si forsitan in aliquo laesa erat Favensis ecclesia, restitutionem sibi fieri humiliter postulabat. Ceterum ad proposita sic respondere curavisti, quod ipsum privilegium de iure valebat, quia episcopus, dum illud concessit, nec episcopatui resignaverat, nec habitum receperat regularem, et ipsum de canonicorum suorum indulserat voluntate, sicut ex eodem instrumento evidenter appareret, in quo nomina canonicorum ecclesiae Favensis sunt subscripta, et idem in palatio Favensi datum fuerit, sicut in eo continetur expressum. Nos autem, quum dicti cardinales ea, quae audierant, nobis fideliter retulissent, dicto instrumento diligenter inspecto, re vera*' Cognovimus, quod praefatus episcopus spallas, quas ab eadem ecclesia tam ipse quam praedecessores sui recipere consueverant, ecclesiae praefatae[97]) remisit, et statuit, quod aliud ei servitium non imponeret[98]), sibi et ecclesiae suae annuatim trium librarum cereo pensionis nomine reservato. Quia ergo[99]) visitationi annexa est procuratio, '*quum nemo suis stipendiis debeat militare, nec os bovi alligandum sit trituranti,*' et episcopus ratione episcopalis[100]) iurisdictionis, quam habet in ea, teneatur causa correctionis ecclesiam visitare praefatam[1]), nec intelligatur[2]) quasi novum imponi quod ab ipsa fundatione de communi fuerat iure impositum, '*de consilio fratrum nostrorum*' decernimus[3]), quod idem episcopus, quum ad ipsam ecclesiam[4]) causa correctionis accesserit, moderatam ab ea procurationem recipiat[5]) bis in anno, sed nihil aliud praeter pensionem et procurationes praescriptas[6]) '*idem episcopus*' ab eadem ecclesia exigere[7]) vel extorquere praesumat. '*Decernimus ergo etc. Dat. Anagniae V. Kal. Mart.*' [1204.]

CAP. XXII.[8])

Ecclesiae de novo conversae in procurationibus et aliis servabunt consuetudinem vicinarum.

Idem *Compostellano Archiepiscopo.*[9])

Super eo, quod fraternitas tua nos[10]) consulere voluit, ut, quia fere tota provincia Compostellana de novo est ad iurisdictionem

---

Cap. XIX. 75) *renunciare*, ib. — 76) *quam*: Cont., Böhm. — 77) *monasterii*: C. L. — 78) *concessam per quod*: Reg. — 79) *patebat*: C. R. 1.

Cap. XX. 80) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 5. — 81) *rapinae*: C. H. — 82) *et dil. fil. abbati S. Petri montis Martani (Marcani: Ms.)*: Comp. III. — 83) *nunc autem*: C. R. 1. — 84) abest a C. R. L., Comp. III. Ms. — *quum duo Papiens. valeant sex Lucens.*: Aug. — 85) *valebat*: C. L. — 86) desid. in C. H. — 87) *sequeretur*: Comp. III. — 88) *Lotharii*: Comp. III. per tot. — 89) abest ab ead. — 90) omitt. ib. — 91) *aestimationis*: C. H., Comp. III. — 92) *eorundem*: Comp. III.

Cap. XXI. 93) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 27. — Comp. III. h. t. c. 6. — 94) add.: *Favensis*: Reg. — 95) *tuus*: C. L. — 96) *Phaven.*: Comp. III. — *Favensis*: Reg. — 97) *praedictas*: Reg. — 98) *imponderet*: C. H. — 99) *vero*: C. R. 1., Comp. III., Reg. — 100) *spiritualis*: Comp. III., Reg. — 1) *praedictam*: Reg. — 2) *intelligitur*: C. H. — 3) *decrevimus*: C. R. 1., Reg. — 4) desid. in C. H. — 5) *accipiat*: C. R. L. H., Comp. III., Cont. — *percipiat*: Reg. — 6) *praedictas*: C. R. 1. — 7) *exigere valeat aut etiam extorquere*: Reg.

Cap. XXII. 8) Restitutum ex Reg. Bal. X. 76. — Comp. III. h. t. c. 7. — 9) *episcopo*: C. H. — inser. in Comp. III. — 10) abest a C. H.

ecclesiae tuae conversa, qualiter tibi provinciam vel partem provinciae visitanti obsequi debeat et servire, nec non et in procurationibus providere, *'te instruere dignaremur,'* tibi *'taliter'* duximus respondendum, quod[11]) illud observare tenetur, quod in viciuis provinciis observatur. *'Dat. Viterbii X. Kal. Iul. An. X.'* [1207.]

CAP. XXIII.[12])

Procurationes tunc sunt procurandi, quum personaliter visitant, et debent tunc servare concilium Lateranense et praedicationi, correctioni et reformationi vacare. Legati et nuncii apostolici pro his diebus tantum, pro quibus moram trahunt, procurari debent, et contra hanc constitutionem exactum restituitur duplicatum.

Idem *in concilio generali.*

Procurationes, quae ratione visitationis debentur episcopis, vel[13]) archidiaconis vel quibuslibet[14]) aliis, etiam apostolicae sedis legatis aut nunciis, absque manifesta et necessaria causa nullatenus exigantur[15]), nisi quando[16]) personaliter[17]) officium visitationis impendunt. Et tunc[18]) evectionum[19]) et personarum mediocritatem observent in Lateranensi concilio diffinitum[20]), hoc adhibito[21]) moderamine circa legatos et nuncios apostolicae sedis[22]), ut, quum oportuerit eos apud aliquem locum morari necessariam, ne locus ille[23]) propter illos[24]) nimium aggravetur, procurationes recipiant moderatas ab aliis ecclesiis vel personis, quae nondum fuerant[25]) de suis procurationibus aggravatae, ita, quod numerus procurationum numerum dierum, quibus huiusmodi moram fecerint, non excedat, et, quum aliqua non sufficerit[26]) per se ipsam, duae vel plures coniungantur in unam. Porro visitationis officium exercentes non quaerant quae sua sunt, sed quae Iesu Christi, praedicationi et exhortationi[27]), correctioni et reformationi vacando, ut fructum referant, qui non perit. Qui autem contra hoc[28]) venire tentaverit[29]), et quod accepit[30]) reddat, et ecclesiae[31]), quam taliter aggravavit, tantundem[32]) impendat[33]).

CAP. XXIV.[34])

Ecclesia, etiam civitatensis, tenetur procurare episcopum visitantem, quanquam ipsum nunquam procuraverit.

Honorius III. *de Tiro*[35]) *et Iosaphat*[36]) *Abbatibus.*

Venerabili fratre nostro Cenomanensi episcopo accepimus conquerente[37]), quod, quum causa, quae inter ipsum ex parte una, et abbatem et conventum de Cultura *'Cenomanensis dioecesis'* ex altera super procurationibus, quas ab eis petit idem episcopus *'tam in capite quam in membris,'* noscitur agitari, *'de consensu partium'* vobis fuerit ab apostolica sede commissa, dicti abbas et conventus ex eo frustrari intentionem eiusdem episcopi moliuntur, quod eorum monasterium in Cenomanensi villa situm esse dignoscitur, et[38]) ipsi procurationem[39]) hactenus non solverunt, *'quamquam exemptionis privilegium non ostendant, et eidem episcopo competat ius commune. Volentes igitur, ut finis litibus imponatur,'* Discretioni vestrae mandamus, quatenus, nisi *'dicti abbas et conventus'* aliud[40]) rationabile ostenderint *'et probaverint, propter quod ipsi episcopo exhibere non debeant supra dicta,'* vos eos ad exhibendum[41]) eam[42]), sicut ius dictaverit, *'iuxta priorum apostolicarum literarum tenorem ratione praevia'* compellatis.

CAP. XXV.

Qui iure metropolitano vel legationis visitat provinciam, in provinciales, qui sibi procurationes denegant, potest ferre sententiam.

Gregorius IX.

Quum nuper archiepiscopus Beneventanus Beneventanam provinciam visitaret (*Et infra:*) Mandamus, quatenus, quum eundem archiepiscopum sive auctoritate propria sive nostra Beneventanam provinciam contigerit visitare, procurationes, ratione visitationis debitas, iuxta facultates ecclesiarum vestrarum exhibeatis eidem; alioquin sententiam, quam ipse rite[43]) tulerit in[44]) rebelles, ratam habebimus[45]), et faciemus auctore Domino inviolabiliter observari.

CAP. XXVI.

Ad antiquam monetam, vel, si non est in usu, ad eius aestimationem solvendae sunt pensiones antiquae.

Idem.

Quum canonicis maioris ecclesiae quandam summam pecuniae pro pensione ecclesiae tuae debitam aliquot annis persolveris, et iidem[46]) summam illam ex integro de meliori moneta exigant sibi solvi, tibi[47]) damus nostris literis in mandatis, ut canonicos illos solutione prioris pecuniae, vel, si non sit in usu, aestimatione pensionis antiquae facias manere contentos.

CAP. XXVII.

Propter oratorium procuratio ratione visitationis non debetur.

Idem.

Auctoritate praesentium inhibemus, ne quis pro eo, quod in oratoriis, quae in grangiis vestris habetis, interdum aliqui vestrum celebrant, procurationes, quae ratione visitationis debentur, a vobis exigere vel extorquere praesumat.

TITULUS XL.

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE VEL ALTARIS.

CAP. I.[1])

Amoto altari vel lapide, continente sigillum, reconsecrabitur altare, non autem ecclesia.

Alexander III.[2])

Ad haec[3]), si altare motum fuerit, aut lapis ille[4]) solummodo supra positus[5]), qui sigillum continet, confractus, aut etiam[6]) diminutus *'extiterit,'* debet denuo consecrari. Propter[7]) hoc vero nequaquam reiterare[8]) suam consecrationem ecclesia consuevit, licet id quidam[9]) canones innuere videantur. *'Non tamen id facere prohibetur.'*

CAP. II.[10])

Diebus etiam non festis possunt ecclesiae consecrari.

Innocentius III. *Tornacensi Episcopo.*[11])

Tua fraternitas *'requisivit a nobis, utrum tibi dedicationes ecclesiarum tam diebus dominicis quam privatis liceat celebrare; super quo'* Inquisitioni tuae taliter respondemus[12]), quod in dioecesi tua licet tibi ecclesiis dedicationem impendere tum diebus dominicis quam privatis.

CAP. III.[13])

Habet duo dicta, et primo idem dicit, quod cap. supr. eod. Secundum dictum dicit, quod oleum non consecratum potest commisceri oleo consecrato, et totum fit consecratum.

Idem *Nidrosiensi Episcopo.*[14])

Quod in dubiis (*Et infra:* [*'cf. c. 30. de sent. exc. V. 39.'*]) Altare vero, in quo tabula, cui consecrationis benedictio pontificali ministerio adhibetur, si mota vel enormiter fracta fuerit[15]), debet non immerito consecrari. Nec negamus, quin oleum non consecratum consecrato possit oleo commisceri. *'Clerici autem etc. Dat. ap. civitatem Castellanam VI. Id. Oct.'* [1198.]

Cap. XXII. 11) *quia:* Reg.

Cap. XXIII. 12) *c. 33. conc. Lat. IV.* (hab. A. 1215) Comp. IV. h. t. c. 2. — 13) omitt. Comp. IV. Aug., conc. — 14) *quibusdam:* C. H. — 15) *exigant:* C. L. — 16) *quum:* Comp. IV. Aug. — 17) *praesentialiter:* conc. — 18) *Et tunc:* desid. ib. — *Et personarum:* Comp. IV. Ms. B. — 19) *evectionis:* Comp. IV. Ms. A. — 20) *constitutum:* Comp. IV. Aug. — 21) *habito:* C. H. — 22) *ap. sed.:* omitt. C. R. 1. H., Comp. IV., conc. — 23) *ipse:* Comp. IV. Ms. A. — 24) *ipsos:* Comp. IV. Ms. B. — 25) *fuerunt:* Comp. IV., conc. — 26) *sufficeret:* Comp. IV. Aug. — 27) *exhortationi:* Comp. IV., conc. — 28) desid. in conc. ap. Mans. — 29) *attentaverit:* C. R. 1. — *praesumpserit:* C. R. 2., conc. — 30) *acceperat:* conc. — 31) *ecclesiis, quae tal. aggravantur:* conc. Ms. — 32) desid. in Comp. IV. Ms. A. — *de suo tant.:* C. L. — 33) *rependat:* conc. ap. Mans.

Cap. XXIV. 34) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 35) *Tiron.:* C. R. 1. L. — *Tyron.:* C. R. 2., Comp. V. Ms. — 36) *de Ios.:* Comp. V. — 37) *referente:* ib. — 38) *et ipsi procurationes* (*procuratores:* Ms. male) *se asserunt episcopo hactenus non solvisse:* Comp. V. — 39) *procurationes:* C. L. — 40) *et rat.:* Cont., Böhm. — 41) *exhibendam:* C. H. — 42) *eas:* Comp. V.

Cap. XXV. 43) *recte:* C. R. 2. — 44) *contra reb.:* C. L. — 45) *habemus:* C. H.

Cap. XXVI. 46) desid. in C. R. 1. — 47) omitt. C. R. L.

TIT. XL. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 2) add.: *P. C. Desinunt (?)*: Comp. II. Aug., Ms. B. — 3) *hoc:* C. L. — 4) desid. in C. H. — 5) *superpositus:* C. R. 2., Cont. — *suppositus:* C. H., Comp. II. — 6) *enormiter:* Comp. II. Aug. — desid. in Ms. A. B. — 7) *Propter... cons.:* desid. in Ms. B. — 8) *iterare:* Comp. II. Ms. A. — 9) *contra quidam:* C. L.

Cap. II. 10) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — 11) *ep.:* desid. ap. Aug. — 12) *tibi duximus breviter respondendum:* Comp. III.

Cap. III. 13) Restitutum ex Reg. Bal. I. 381. — Comp. III. h. t. c. 2. — 14) *Nisicen.:* C. H. — *Sudrosien.:* C. L. — *Inderocen.:* C. R. 2. — *Vidrosien.:* C. R. 1. — 15) desid. in C. H.

CAP. IV.[16])

Reconciliatur ecclesia, quae propter homicidia et vulnera hominum ibidem perpetrata polluta est.

Idem *Compostellano Archiepiscopo.*

Proposuisti '*nobis in nostra praesentia constitutus*,' quod, venientibus ad ecclesiam sancti[17]) Iacobi ex diversis regionibus peregrinis, et volentibus aliis ab aliis[18]) per contentiones et rixas altaris de nocte custodiam vindicare, homicidia contingunt fieri[19]) interdum, et aliquando vulnera inferuntur; '*propter quod humiliter postulasti, ut alio modo, quam per reconsecrationis beneficium, dignaremur ipsi ecclesiae providere.*' Fraternitati tuae taliter[20]) respondemus, quod, manente ecclesia et altari, ipsa reconciliari poterit per aquam cum vino et cinere benedictam. '*Dat. Viterbii XII. Kal. Iul. Ao. X.*' [1207.]

CAP. V.[21])

Plura altaria simul in eadem ecclesia consecrari possunt; et idem in pluribus episcopis.

Idem.

Quum sis[22]) (*Et infra:* ['*cf. c. 6. de usu et auct. pall. I. 8.*']) Noveris igitur[23]), quod, '*ubi exposcit necessitas, et*' plura in ecclesia una altaria[24]) et plures episcopos simul poteris consecrare.

CAP. VI.[25])

Corruente tecto parietibus illaesis, et mensa altaris non enormiter fracta, nec altare, nec ecclesia consecratur.

Idem.[26])

Ligneis aedificiis ecclesiae vestrae casu '*quodam igne*' consumptis, parietibus tamen illaesis, ac mensa principalis altaris in sua extremitate modicam passa fracturam[27]), '*quaesivisti per sedem apostolicam edoceri, si propter hoc ipsius altaris, vel etiam totius ecclesiae debeat consecratio innovari. Ad quod*' Inquisitioni tuae taliter duximus respondendum[28]), quod, quum parietes in sua integritate permanserint, et tabula altaris mota vel enormiter laesa[29]) non fuerit, ob causam[30]) praedictam nec ecclesia, nec altare[31]) debet denuo consecrari. '*Dat. Lat. Non. Oct. Pont. nostr. Ao. XV.*' [1212.]

CAP. VII.[32])

Polluitur ecclesia vel coemeterium, si excommunicatus in eo sepelitur.

Idem *Senonensi*[33]) *Episcopo.*

Consuluisti[34]) (*Et infra:* ['*cf. c. 14. de foro comp. II. 2.*']) Coemeteria '*vero*,' in quibus excommunicatorum corpora sepeliri contingit[35]) '*per suorum violentiam propinquorum*,' reconcilianda erant[36]) aspersione[37]) aquae solenniter benedictae, sicut in dedicationibus ecclesiarum fieri consuevit. '*Procurationes autem etc. Dat. Lat. III. Kal. Mai. Pont. nostr. Ao. XVI.*' [1213.]

| CAP. VIII.[38])

Qui fecit ecclesiam consecrari, tenetur eam dotare. H. d. et tene mente hunc casum.

Honorius III.[40]) *Reginae Hungariae.*

Quum, sicut ex relatione '*dilectorum filiorum*' capituli Oradiensis[41]) nobis innotuit, '*devotionis zelo succensa*' eorum feceris ecclesiam consecrari, '*profecto speramus, quod zelus ille, qui te ad eiusdem ecclesiae consecrationem induxit, te quoque, ut et dotem ei conferas, debeat animare, et quidem,*' Quum non sit ecclesia, nisi de dote provisum ei fuerit, consecranda, eo liberalius ad dotandam[42]) praedictam ecclesiam aperire manus munificentiae tuae debes, quo '*et facilius potes id facere, et*' ad hoc fortius, tanquam[43]) ex debito, iam teneris.

CAP. IX.[44])

Ecclesia polluta per sacerdotem simplicem reconciliari non potest, etiamsi aqua fuerit per episcopum benedicta.

Gregorius IX. *Astoricensi*[45]) *Episcopo.*

Aqua per episcopum benedicta ecclesiam reconciliari[46]) posse per alium episcopum, non negamus, per sacerdotes simplices hoc fieri de cetero prohibentes, non obstante consuetudine provinciae Bracharensis, quae dicenda est potius corruptela; quia, licet episcopus committere valeat quae iurisdictionis exsistunt, quae ordinis tamen episcopalis sunt non potest inferioris gradus clericis demandare. Quod autem mandantibus episcopis super reconciliatione factum est hactenus per eosdem, misericorditer toleramus. '*Ecclesiae etc.* [*cf. c. 9. de imm. eccl. III. 49.*] *Dat. Lat. XII. Kal. Iun. Pont. nostr. Ao. VII.*' [1234.]

CAP. X.[47])

Ecclesia, etiam non consecrata, si polluitur, reconcilianda est.

Idem *eidem.*

Si ecclesia[48]) non consecrata cuiuscunque semine fuerit aut sanguinis effusione polluta, aqua protinus exorcizata lavetur, ne divinae laudis '*in ea*' organa suspendantur; est tamen, quam citius fieri poterit[49]), consecranda. '*Dat. Lat. XII. Kal. Iun. Pont. nostr. Ao. VII.*' [1234.]

TITULUS XLI.

DE CELEBRATIONE MISSARUM, ET SACRAMENTO EUCHARISTIAE ET DIVINIS[1]) OFFICIIS.

CAP. I.[2])

Presbyter tenetur horis debitis dicere horas canonicas, permittitur tamen sibi ex causa dicere eas usque ad vesperas inclusive. H. d. secundum unum intellectum.

Ex concilio Agathensi.[3])

Presbyter, mane matutinali officio expleto, pensum servitutis[4]) suae, '*canendo*' videlicet[5]) primam, tertiam, sextam, nonam vesperamque persolvat, ita tamen, ut horis competentibus '*et signatis*' iuxta possibilitatem[6]) aut a se, aut a scholaribus publice compleantur[7]). Deinde peractis horis[8]) et infirmis visitatis, si voluerit, exeat ad opus rurale ieiunus, ut[9]) iterum necessitatibus peregrinorum et hospitum, sive[10]) diversorum commeantium, infirmorum '*quoque*' atque defunctorum succurrere possit usque ad statutam horam, pro temporis qualitate, '*et opportunitatis. Ex dictis Benedicti:*' Propheta[11]) dicente: „septies in die laudem dixi tibi[12]);" qui[13]) septenarius numerus a nobis[14]) '*sic*' impletur, si matutini[15]), primae, tertiae, sextae, nonae, vesperae et completorii tempore[16]) nostrae servitutis officia persolvamus[17]), '*quia, sicut Propheta ait: septies in die etc.*' Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta[18]) ait[19]): „Media[20]) nocte surgebam '*ad confitendum tibi,*' etc." Ergo his temporibus laudes creatori nostro super iudicia suae[21]) iustitiae referamus.

Cap. IV. 16) Restitutum ex Reg. Bal. X. 75. — Comp. III. h. t. c. 3. — 17) *beati:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 18) *alteris:* Comp. III., Reg. — 19) omitt. ib., et in C. R. 1. H. — 20) *breviter.* C. R. L. — *Manente igitur ecclesia et altari, fraternitati tuae insinuatione praesentium innotescat, quod ipsa reconciliari:* Comp. III., Reg.

Cap. V. 21) Restitutum ex Comp. IV. c. 1. de usu et auct. pall. I. 4. — 22) *sit:* C. H. — 23) desid. in C. H. — 24) omitt. ib.

Cap. VI. 25) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 166. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 26) *archiep. Bisuntino Pont. Ao. XV.:* Comp. IV. Aug. — *archiepiscopo et capitulo Bisuntinensibus:* Reg. — 27) *laesuram:* Comp. IV. Ms. A. — 28) *Ad quod tibi* (omitt. Reg.) sic (*tunc:* Comp. IV. Ms. B. — *taliter:* Ms. A.) *dux. resp.:* Comp. IV., Reg. — 29) *fracta:* ib. — 30) *causas praedictas:* Aug. — *casum praedictum:* Reg. — seq.: *nec:* desid. ap. Bohm. — 31) *vel alt.:* C. R. 1.

Cap. VII. 32) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 26. — Comp. IV. c. 1. de cel. div. off. III. 15. (in Ms. B est c. 2. tit. de cons. eccl. III. 14.) — 33) *Semen.:* C. R. — *Sevien.:* Comp. IV. Ms. A. — *Senicen.:* Ms. B. — *Seviera.:* Aug. — *Slesvicensi:* Reg. — 34) *Postulasti:* Reg. — 35) *sepeliantur:* Comp. IV., Reg. — 36) *sunt:* C. R. 1. — 37) *per aspersionem:* Comp. IV. Ms. A. — 38) omitt. Reg.

Cap. VIII. 39) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 40) *reverendissimae in Christo filiae reginae Hung.:* Comp. V. — 41) *Eradien.:* C. R. 1. — lega *Waradiensis.* — 42) *dotandam:* Comp. V. Ms., Cont., Bohm. — 43) desid. in C. H.

Cap. IX. 44) Ex Reg. VII. 119. affertur ap. Rainald. ad A. 1234. — 45) *Astoricensi:* Bohm. — init. cap. exstat in c. 55. de sent. exc. V. 39. — 46) *conciliari:* Reg.

Cap. X. 47) cf. Raynald. ib. — 48) add.: *vestra:* C. R. 1. — 49) *potest:* C. H.

TIT. XLI. 1) *aliis div. off.:* C. H. — Cap. I. 2) c. 9. Cap. Hincmari Rem. et c. 16 Reg. Benedicti. — Integrum exstat apud Gratianum c. 2. Dist. XCI. (*ex conc. Nannetensi*) et ap. Coll. ibi citt. — Comp. II. c. 1. de suffrag. V. 22. — 3) *Anatea.:* Comp. II. Ms. A. — 4) *servituti:* C. L. — 5) omitt. Comp. II. — 6) *poss. suam:* Comp. II. Ms. A. — 7) *compellantur:* ib. — 8) add.: *competentibus:* C. R. 1. — 9) *et:* Comp. II. Ms. A. — 10) desid. in Ms. B. — seqq.: *divers.:* omitt. Ms. A. — 11) *Psalmista:* C. R. 1. — cf. Psal. CXVIII. 164. — 12) add.: *Domine:* C. R. 1. — 13) *quia:* C. R. 1. L. — 14) *nobis:* Comp. II. Ms. A. — 15) *matutinae:* ib., C. R. 1. — 16) desid. in C. H. — *temporis:* Comp. II. Ms. A. — 17) *persolvantur:* ib. — 18) *Psalmista:* C. R. 1. — cf. Psal. CXVIII. 62. — 19) *dixit:* Comp. II. Ms. A. — 20) add.: *autem:* Aug. — 21) *tuae:* Ms. B.

CAP. II.[22])

Propter missam specialem missa de feria dimittenda non est.

Ex concilio Triburiensi.[23])

Quidam '*etiam*' laicorum '*et maxime matronae*' habent in consuetudine, ut per singulos dies audiant evangelium: „In principio erat verbum," et missas peculiares, hoc est de sancta Trinitate et[24]) de sancto Michaele; et ideo sancitum est in eodem concilio, ut[25]) alterius hoc non fiat, nisi suo tempore, et[26]) nisi aliquis '*fidelium*' velit[27]) propter[27*]) reverentiam sanctae Trinitatis, non pro alia devotione audire. Sed si voluerint, ut sibi missae cantentur[28]), de eodem die missas audiant pro[29]) salute vivorum et etiam[30]) defunctorum.

CAP. III.[31])

Sufficit sacerdoti semel in die celebrare, et excipit duos casus, scilicet necessitatem et festum Nativitatis.

Innocentius III. *Vigorensi*[31*]) *Episcopo.*

Consuluisti '*nos, utrum presbyter duas missas in eadem die valeat celebrare; super quo tibi*' Respondemus[32]), quod, excepto die Nativitatis dominicae, nisi causa necessitatis[33]) suadeat, sufficit sacerdoti semel in die unam missam solummodo celebrare. '*Dat. VII. Kal. Febr.*' [1206.]

CAP. IV.[34]).

In missa commemorationis, licet dicatur propria praefatio, non tamen dicitur hymnus angelicus, nec symbolum.

Idem *Archiepiscopo Bracharensi.*[35])

Consilium nostrum (*Et infra:* ['*cf. c. 2. de obs. iei. III. 46.*']) '*Insuper*' Requisisti, utrum in diebus profestis, in quibus ad honorem S. Spiritus, B. Virginis, et sanctae crucis missam celebrari[36]) contingit, hymnus angelicus, symbolum ac praefatio propria debeat decantari, '*praesertim quum in partibus tuis in honorem B. Virginis in sabbatorum diebus missa solenniter celebretur. Ad quod utique*' Inquisitioni tuae taliter[37]) respondemus, quod apud nos in diebus profestis, quum missarum solemnia in honorem B. Virginis celebrantur, neque hymnus angelicus[38]), neque symbolum decantatur[39]), licet in missa propria praefatio decantetur, ut inter commemorationem et solennitatem differentia ostendatur. Unde[40]) „Te Deum laudamus" regulariter[41]) dimittitur, quam dicatur in laudibus matutinis. '*Quum autem quaesieris etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. IX. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. V.[42])

Sacerdos post sumptam eucharistiam perfundat, nisi aliam missam sit dicturus.

Idem *Clericis sancti P. Magalonensis.*[43])

Ex parte vestra (*Et infra:* ['*cf. c. 1. de obs. iei. III. 46.*']) '*Insuper postulastis, quomodo sacerdos in missa perfundere debeat, per literas apostolicas edoceri. Ad quod*' Postulationi vestrae[44]) taliter respondemus, quod semper sacerdos vino perfundere debet, postquam totum acceperit[45]) eucharistiae sacramentum, nisi quum eodem die aliam missam debuerit celebrare; ne, si forte vinum perfusionis[46]) acciperet, celebrationem aliam impediret. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. Non. Nov.*' [1204.]

CAP. VI.[47])

Si qua verba sunt in canone missae, quae ab Evangelistis dicta non fuerunt, credere debemus, quod a Christo Apostoli, et ab Apostolis eorum successores acceperunt. Et hoc dicit usque ad §. *Quaesivisti.* — (*Quaesivisti etc.:*) *In sacramento altaris aqua cum vino transsubstantiatur in sanguinem.* H. d. usque ad §. *Tertio loco.* Abbas Siculus. — (*Tertio loco etc.:*) *Oratio, quae dicitur in secreta in festo sancti Leonis, immutata est, quia ubi dicebatur: „annue nobis Domine, ut animae famuli tui Leonis haec prosit oblatio:" hodie dicitur: „ut intercessione B. Leonis haec nobis prosit oblatio." et haec mutatio contingit, quia sancti nostris orationibus non indigent, sed nos suis.* H. d. usque ad finem. Abbas.

Idem I.[48]) *quondam Archiepiscopo Lugdunensi.*

Quum Marthae '*circa plurima satagentis officio in cura regiminis pastoralis pro maiori parte renuncians, in domo Domini quasi abiectus elegeris habitare cum illis, qui partem optimam elegerunt, sedentes ad pedes Domini cum Maria, ut in lege eius iugiter meditentur, lippitudini Liae Rachelis pulchritudinem praeferentes: eam in te vigere credimus intelligentiam scripturarum, ut non solum parvulis frangere possis panem, sed profectis etiam cibum solidum ministrare, ac nodos solvere difficilium quaestionum. Verum, quoniam in primatu Apostolorum principis apostolicae sedis magisterium recognoscens, ad eam credis maiores causas ecclesiae referendas: consultationibus tuis, quas non ob commodum utilitatis terrenae, quum civilem non contineant quaestionem, sed animarum profectum, ut videlicet in lucem prodeant obscurae scripturae, novimus te novisse libenter, quod nobis inspirat Dominus respondemus.*' Quaesivisti '*siquidem,*' quis[49]) formae verborum, quam ipse Christus expressit, quum in corpus et sanguinem suum panem transsubstantiavit et vinum, illud in canone missae, quo ecclesia utitur generalis, adiecerit, quod nullus Evangelistarum legitur expressisse. Quum enim in evangelio sic legatur[50]): „Accipiens calicem, gratias agens[51]) benedixit, et dedit discipulis suis, dicens: bibite ex hoc omnes; hic est enim[52]) sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis, et pro multis '*aliis*' effundetur[53]) in remissionem peccatorum:" in canone missae sermo iste, videlicet „mysterium fidei," verbis ipsis[54]) interpositus invenitur. Unde quum non[55]) Evangelista Christum[56]) hoc dixisse testetur[57]), '*moveris non modicum et*' miraris, quod aliquis asseverare tentaverit, eum aliquid plus dixisse, quam aliquis Evangelistarum asseveret. Verum, si formam ipsius canonis inspicias diligenter, praeter hoc, de quo tua fraternitas requisivit, alia duo, videlicet: „elevatis oculis in coelum"[58]) et „aeterni testamenti," poteris in ipso canone reperire, quae in textu evangelico non leguntur. Sane multa tam de verbis quam de factis dominicis invenimus ab Evangelistis omissa[59]), quae Apostoli vel supplevisse verbo, vel facto expressisse leguntur. Paulus enim in actibus Apostolorum sic ait: „Meminisse vos[60]) oportet verbi Domini Iesu[61]), qui dixit[62]): beatius est '*magis*' dare[63])quam accipere." Haec nullus quatuor[64]) Evangelistarum descripsit. Nullus etiam horum expressit, quod Paulus de Christo ad Corinthios scribens ait: „Visus est plus quam quingentis fratribus simul, deinde visus est Iacobo; novissime autem, tanquam abortivo, visus est et mihi." Ipsi etiam Evangelistae mutuo inter se supplevisse leguntur quae ab eorum aliquo vel aliquibus sunt omissa. Unde quum tres Evangelistae posuerint[65]): „hoc[66]) est corpus meum," solus Lucas adiecit: „quod pro vobis tradetur," et quum Matthaeus et Marcus dicant: „pro multis, Lucas dicit: pro vobis." Matthaeus autem: „in remissionem peccatorum," adiunxit[67]). Ceterum ea, quae adduntur in canone missae, possunt ex aliis locis evangelii comprobari[68]). Ioannes enim suscitationem Lazari describens[69]), Iesum sursum oculos levasse asserit[70]), et dixisse: „Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti[71]) me." '*Alibi etiam idem dicit: „Haec locutus est Iesus, et sublevatis oculis in coelum dixit: Pater, clarifica filium tuum."*' Si tunc igitur in coelum oculos levavit ad Patrem, quum ad corpus exuinae animam

---

Cap. II. 22) Restitutum ex c. 10. conc. Salegunstad. (hab. A. 1022.) Comp. II. h. t. c. 2. — 23) *Alex. III. ex c. Trib.:* Comp. II. Ms. B., Aug. —. 24) *aut:* conc. — 25) *ut haec* (*hoc:* Ms. A.) *ulterius non faciant:* Comp. II. — 26) desid. in C. R. 1. — 27) *voluerit:* Comp. II. Ms. A. — 27*) *pro reverentia, non pro aliqua divinatione. Et si:* conc. — 28) *cantetur:* Ed. Rom. oper. mend. — *missa cantetur:* Cont., Böhm. — 29) *vel pro sal, . . . aut pro def.:* conc. — 30) *ac defunct.:* Comp. II. Ms. A. — *vel def.:* Aug., Ms. B.

Cap. III. 31) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 201. — Comp. III. h. t. c. 1. — 31*) *Vigorien.:* Comp. III. Ms. — *Vigorn.:* C. R. L. — *Wigorniεn.:* Comp. III. Aug., Reg. — 32) *duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 33) desid. in Comp. III. Ms.

Cap. IV. 34) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 2. — Comp. III. h. t. c. 2. — 35) *Braccaren.:* Böhm. — *Bracaren.:* Comp. III. Ms. — 36) *celebrare:* Comp. III. — 37) *inqu. tal.:* omitt. Comp. III., Reg. — 38) desid. in C. H. — 39) *cantatur:* Reg. — 40) *Unde etc.:* desid. ap. Aug. — 41) *regulariter:* C. H.

Cap. V. 42) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 150. — Comp. III. h. t. c. 4. — 43) *S. Petri in Magdalona:* Reg. — *Magdalon.:* Comp. III. Aug. — *Magdalen.:* Ms. — 44) *post. vestr.:* omitt. Comp. III., Reg. — 45) *acceperit:* C. H. — *perceperit:* Comp. III. Aug., Reg. — 46) *profusionis:* Böhm.

Cap. VI. 47) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 121. — Comp. III. h. t. c. 5. — 48) desid. in C. H. — *Ioanni:* Reg. — 49) *quae sit forma verborum . . . ., quum illud in canone missae:* Reg. — 50) *legitur:* Böhm. — cf. Matth. XXVI. 27. — 51) *egit:* Reg. — 52) abest a C. R. 2. — seq.: *enim:* desid. in C. R. 1. — 53) *funditur:* Comp. III. — 54) *ipsius:* Aug. — 55) abest a Comp. III., Reg. — 56) *ipsum:* C. H. — 57) *testatur:* C. L. — 58) *coelos:* Comp. III. Aug. — 59) *dimissa:* ib. — 60) *nos:* Cont. — cf. Act. XX. 35. — 61) *Dom. nostri Iesu Christi:* C. R. 2. — 62) *dicentis:* C. R. 1. — *quoniam ipse dixit:* Comp. III., Reg. — 63) desid. in C. H. — 64) 1 Cor. XV. 6. — 65) *posuerunt:* Cont., Böhm. — 66) Matth. XXVI. 26., Marc. XIV. 22., Luc. XXII. 19. — 67) *iniunxit:* Comp. III. Aug. — *adiungit:* Reg. — 68) *approbari:* C. R. 1. — 69) *describens:* Comp. III., Reg. — 70) Ioan. XI. 41. — 71) *exaudivisti:* C. R. 1. L.

Lazari revocavit[72]), probabilius esse videtur, quod tunc oculos levaverit ad Patrem in coelum[73]), quum panem et vinum in corpus et sanguinem proprium commutavit. Ceterum, sicut superius est expressum, quum in textu evangelico „novi testamenti" ponatur, hic interponitur: „et aeterni." Nam vetus testamentum, quod hircorum et vitulorum fuit sanguine dedicatum, temporalia promittebat; novum autem, quod est Christi sanguine consecratum, promittit aeterna. Et ideo testamentum illud fuit vetus et transitorium; hoc autem novum est et[74]) aeternum. Vel, ut utamur[75]) alia ratione, unde novum, id est ultimum, esse describitur, inde aeternum, id est perpetuum, comprobatur. Novissimum etenim hominis testamentum immobile[76]) perseverat, quia testatoris obitu confirmatur; iuxta quod Apostolus testamentum in morte[77]) asserit confirmatum, alioquin non valet[78]), dum vixerit qui[79]) testatur. Praeterea non solum scriptura, sed etiam promissio dicitur testamentum, iuxta quod Apostolus ipse scribit: „Ideo[80]) novi testamenti mediator est, ut repromissionem[81]) accipiant qui vocati sunt hereditatis aeternae." Sic ergo intelligi debet quod in ipso canone reperitur: „Hic est[82]) enim sanguis meus novi et aeterni testamenti," id est[83]), novae ac aeternae promissionis, scilicet[84]) confirmator, sicut Dominus repromittit[85]): „Qui manducat," inquiens, „carnem meam, et sanguinem meum bibit, habet vitam aeternam." Ex eo autem verbo, de quo movit tua fraternitas quaestionem, videlicet „mysterium[86]) fidei", munimentum erroris quidam trahere putaverunt, dicentes, in sacramento altaris non esse corporis Christi et sanguinis veritatem, sed imaginem tantum, et speciem et figuram, pro eo, quod scriptura interdum commemorat[87]), id, quod in altari suscipitur, esse sacramentum, et mysterium et exemplum. Sed tales ex eo laqueum erroris incurrunt, quod nec auctoritates[88]) scripturae convenienter intelligunt, nec sacramenta Dei[89]) suscipiunt reverenter, *scripturas et virtutem Dei pariter nescientes.* Si enim *ideo,* quia figura est sacramentum altaris, veritas esse negatur, ergo nec mors, nec resurrectio Christi, quum figura sit, veritas est credenda, siquidem mortem et resurrectionem Christi similitudinem et imaginem esse Apostolus[90]) manifestat: „Christus," inquiens, „mortuus est pro delictis nostris, et resurrexit propter iustificationem nostram." Apostolorum etiam princeps Petrus sic in epistola sua[91]) scribit: „Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia eius." Sic ergo tam mors Christi quam eius resurrectio est exemplum[92]), ut et nos, peccato mortui, iustitiae iam[93]) vivamus. Quare, si non fuit[94]) veritas, quia fuit exemplum: ergo nec vere mortuus fuit Christus[95]), nec vere a mortuis resurrexit. Sed absit a fidelium cordibus error iste[95*]), quum Propheta de ipso[96]) testetur, quod vere[97]) languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit. Dicitur[98]) tamen mysterium fidei, quoniam *et* aliud ibi[99]) creditur quam cernatur[100]), et aliud cernitur, quam credatur. Cernitur *enim* species panis et vini, et creditur veritas carnis et sanguinis Christi[1]), ac virtus unitatis et caritatis. *Quod autem mysterium fidei dicitur in hoc loco, alibi secundum Ioannem spiritus et vita narratur. Nam spiritus est mysterium iuxta illud: „litera occidit, spiritus autem vivificat"; fides autem est vita, secundum quod legitur: „Iustus meus ex fide vivit, propter quod ipse Dominus dicit: Verba, quae locutus sum vobis, spiritus et vita sunt."* Distinguendum est tamen subtiliter inter tria, quae sunt in hoc sacramento discreta, videlicet formam[2]) visibilem, veritatem corporis, et virtutem spiritualem. Forma est[3]) panis et vini, veritas carnis et sanguinis, virtus unitatis[4]) et caritatis. Primum est sacramentum, et non res. Secundum est sacramentum et res. Tertium est[5]) res et non sacramentum. Sed[6]) primum est sacramentum geminae rei. Secundum *autem* est[7]) sacramentum unius, et alterius res existit. Tertium *vero* est[8]) res gemini sacramenti. Credimus igitur, quod formam verborum, sicut in canone reperitur, et a Christo Apostoli, et ab ipsis eorum acceperint[9]) successores. *Nam, sicut superius est expressum, multa de verbis et factis dominicis ab Evangelistis omissa, et sermonibus suppleverunt Apostoli et operibus expresserunt.* §. 1. Quaesivisti etiam[10]), utrum aqua cum vino in sanguinem convertatur. Super hoc autem opiniones apud scholasticos variantur. Aliquibus enim videtur[11]), quod, quum de latere Christi duo praecipua[12]) fluxerint[13]) sacramenta, redemptionis in sanguine, ac regenerationis in aqua, in illa[14]) duo, vinum et aqua, quae commiscentur in calice, divina virtute mutantur, ut in hoc sacramento plene[15]) sit veritas et figura. Alii vero tenent, quod aqua cum vino transsubstantiatur in sanguinem[16]), quum in vinum transeat mixta[17]) vino, licet physici contrarium asseverent, qui aquam a vino per artificium posse asserunt separari. Praeterea potest dici, quod aqua non[18]) transit in sanguinem, sed remanet prioris vini accidentibus circumfusa ita, quod vini saporem assumit. Quod inde convincitur[19]), quia, si post calicis consecrationem aliud vinum mittatur[20]) in calicem, illud[21]) quidem non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur; sed accidentibus prioris vini commixtum corpori, quod sub eis latet, undique circumfunditur, non madidans circumfusum. Ipsa tamen accidentia vinum appositum videntur afficere, quia, si aqua *pura* fuerit[22]) apposita, vini saporem assumit. Contingit igitur accidentia mutare[23]) subiectum, sicut et subiectum contingit accidentia permutare; cedit quippe natura miraculo, et virtus supra consuetudinem operatur. Sed nec inconveniens creditur aut absurdum, si aqua in corpore Christi esse credatur, quum legatur de ipsius latere[24]) processisse. *Illud autem est nefarium opinari, quod quidam dicere praesumpserunt, aquam videlicet in phlegma converti. Nam et de latere Christi non aquam, sed humorem aquaticum mentiuntur exisse, non attendentes, quod de latere Christi duo fluxerunt sacramenta, et quod non baptizantur in phlegmate, sed in aqua, iuxta quod Dominus protestatur: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei."* Verum inter opiniones praedictas illa probabilior iudicatur, quae asserit, aquam cum vino in sanguinem transmutari, ut expressius eluceat[25]) proprietas sacramenti. Nam quum[26]) aquae multae sint populi multi, iuxta quod alibi legitur: „Beati, qui seminatis[27]) super omnes[28]) aquas;" ideo vino aqua unitur, ut Christo populus adunetur. Per hoc enim, quod *et* suscepit[29]) ipse de nostro, et accepimus ipsi de suo, tam[30]) insolubili nexu coniungimur, ut, qui[31]) est unum cum Patre per ineffabilem unitatem, fiat unum nobiscum per admirabilem unionem, ac[32]) per hoc ipso communiter mediante cum Patre unum efficimur[33]). „Pater," inquit[34]) „sancte, serva eos, *in nomine tuo* quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut[35]) et nos, non pro his *autem* rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut et ipsi in nobis unum sint, ut mundus credat, quia tu me misisti". §. 2. Tertio *vero* loco fraternitas tua requisivit, *quis mutaverit, vel quando, aut* quare fuerit mutatum, quod in secreta[36]) B. Leonis secundum[37]) antiquiores codices continetur, sic videlicet: „Annue nobis, Domine, ut animae famuli tui Leonis haec prosit oblatio;" quam in modernis[38]) sacramentariis[39]) habeatur: „Annue nobis, quaesumus, Domine, ut intercessione B. Leonis haec nobis prosit oblatio." Super quo *tibi taliter* respondemus, quod, *quis illud mutaverit, aut quando mutatum fuerit, ignoramus. Scimus tamen, qua fuerit occasione mutatum; quia,* quum sacrae scripturae dicat auctoritas, quod iniuriam facit martyri qui orat pro martyre, idem est ratione consimili de aliis sanctis sentiendum[40]), quia[41]) orationibus nostris non indigent pro eo[42]), quod, quum sint perfecte beati, omnia eis ad vota succedunt. Sed nos potius orationibus eorum indigemus, quos[43]), quum miseri simus, undique mala nostra[44]) perturbant. Unde, quod[45]) in plerisque orationibus continetur: „prosit" *videlicet* „vel proficiat huic sancto vel illi talis oblatio ad

---

Cap. VI. 72) *revocabat:* Reg. — *anima ... revocabatur:* Comp. III. — 73) *coelis:* Comp. III. Aug. — 74) desid. ap. Bohm. — 75) *utatur:* C. R. 1. — 76) *morte immobile:* Cont. — 77) *mortuis:* Reg. — cf. Hebr. IX. 17. — 78) *valere:* Reg. — *valeret:* Comp. III. — 79) *quod:* Aug. — 80) *Et ideo:* C. H. — cf. Hebr. IX. 15. — 81) *remissionem:* Comp. III. — 82) desid. in Comp. III. Ms. — seq.: *enim:* non exstat in Reg. — 83) *id est:* absunt a C. H., Comp. III., Reg. — 84) *scil. sit:* C. R. 1. — 85) *repromisit:* C. L. — 86) *ministerium:* Comp. III. — 87) *commemoret:* Reg. — 88) *auctoritatem:* Comp. III. Aug. — 89) *sacramentum suscipiunt:* ead. — 90) *esse Ap.:* desid. in C. H. — cf. 1 Cor. XV. 3. — 91) desid. ib. — cf. 1 Petr. II. 21. — 92) add.: *et figura:* C. R. 1. — 93) desid. in Comp. III. — 94) *fuerit:* ead., C. H. — 95) abest a C. H. — 95*) *ipse:* Comp. III. — 96) *ipse Propheta de Christo:* Comp. III., Reg. — cf. Isa. LIII. 5. — 97) *qui vere:* C. R. 1. — *quia vere:* C. R. 2. L. — 98) *dicetur:* C. L. — 99) desid. in Comp. III. Ms. — verba: *ibi ... aliud:* omitt. Aug. — 100) *cernitur:* C. H. — 1) omitt. Comp. III., Reg. — 2) *forma visibilis, veritas ... virtus spiritualis:* Reg. — 3) abest a Reg. — 4) *veritatis:* C. H. — 5) omitt. Reg. — 6) *Sed primum est unius et alterius res existit:* Comp. III. Ms., reliquis omissis. — 7) abest a Reg. — *secundum unius; tertium est gemini sacramenti et alterius res existit:* Aug. — 8) non exstat in Reg. — 9) *accipiunt:* C. R. 1. — 10) *praeterea:* Comp. III. Ms. — 11) *videbatur:* C. R. 2. — 12) *praecipue:* Comp. III. — 13) *fluxerunt:* Reg. — 14) *alia:* Comp. III. Aug. — 15) *plenius sint:* Comp. III. Ms. — *plene sint:* Aug. — *plenae sint:* Reg. — 16) *sanguine:* C. R. 1. — 17) *aqua mixta:* C. R. 2. — 18) desid. in Comp. III. Ms. — 19) *commiscetur:* C. R. 1. — *convinci potest:* C. R. 2. — *convincitur:* C. H., Comp. III. Ms., Reg. — 20) *mittitur:* C. L. — 21) *istud:* Comp. III. Ms. — 22) *fuit:* C. H. — 23) *permutare:* Comp. III., Reg. — 24) *corpore:* C. R. L. H., Cont. — 25) *elucescat:* C. H. — *luceat:* C. R. 2., Comp. III. — 26) *Nam aquae ... sunt:* Comp. III. Ms. — 27) *seminant:* C. R. 1., Comp. III., Reg., Cont. — cf. Isa. XXXII. 20. — 28) omitt. ib. — 29) *suscipit:* C. R. 1. — 30) *tanquam:* C. R. 2. — 31) *quod:* Comp. III. Aug. — seq.: *unum:* desid. in C. H. — 32) desid. ib. — 33) *efficiamur:* ib. — 34) Ioan. XVII. 20. — 35) *ut nos:* C. H. — add.: *unum sumus:* C. R. — 36) *secreto:* Comp. III. Aug. — 37) *secundum quod antiquiores codices (libri: Ms.) continent, videlicet:* Comp. III. — 38) *modernioribus:* Comp. III., Reg. — 39) *codicibus:* C. R. 1. — 40) *sciendum:* Comp. III. Aug. — 41) *qui:* Comp. III. Ms., Reg. — 42) verb.: *pro eo ... indigemus:* desid. in Comp. III. Ms. — 43) *quod:* C. H. — 44) *multa:* Reg. — 45) *quum:* C. H.

gloriam et[46]) honorem[1], ita '*sane*' debet intelligi, ut ad hoc prosit, quod magis ac magis a fidelibus glorificetur[47]) in terris[48]), '*aut etiam honoretur*,' licet plerique reputent non indignum, sanctorum gloriam usque ad iudicium augmentari, et ideo ecclesiam interim sane posse augmentum glorificationis eorum optare. Verum[49]), utrum in hoc articulo locum habeat illa distinctio, qua docetur, quod defunctorum alii sunt valde boni, alii sunt[50]) valde mali, alii mediocriter boni, alii mediocriter mali, unde suffragia, quae fiunt a fidelibus[51]) in ecclesia pro valde bonis, actiones sunt gratiarum, pro valde malis consolationes vivorum, expiationes vero pro mediocriter bonis, et propitiationes pro mediocriter malis, tua discretio investiget. '*De cetero tuis orationibus adiuvari petimus apud Deum. Dat. Lat. III. Kal. Dec. Ao. V.*' [1202.]

CAP. VII.[52])

Gravius peccat qui simulat conficere, et non conficit, quam ille, qui conficit in mortali.

Idem *Rectoribus Romanae*[53]) *fraternitatis.*

De homine (*Et infra:*) Quaesivistis[54]) '*enim a nobis*,' quid de incauto[55]) presbytero videatur, qui, quum se sciat[56]) in mortali crimine constitutum, missarum solennia, quae non potest propter necessitatem quamlibet intermittere, propter[57]) sui facinoris conscientiam dubitat celebrare[58]), '*arctatusque graviter e duobus, dum divinum exsequi ministerium metuit, ne populum illud exspectantem offendat, et corpus Christi perficere perhorrescit, ne sumens ipsum indigne iudicium sibi manducet et bibat*,' peractisque ceteris circumstantiis missam celebrare se fingit, et suppressis verbis, quibus conficitur corpus Christi, panem et vinum tantummodo purum[59]) sumit, ita credens, per id, quod praetendit, populo satisfacere, ut per hoc, quod intendit, Deum non debeat provocare. Quum ergo falsa sint abiicienda remedia, quae veris sunt periculis graviora, licet is, qui pro sui criminis conscientia reputat se indignum, '*ab huiusmodi sacramento reverenter debeat abstinere, ac ideo*' peccet graviter, si se ingerat[60]) irreverenter ad illud; gravius[61]) tamen '*procul dubio*' videtur offendere, qui sic fraudulenter illud praesumpserit simulare, quum ille '*culpam vitando, dum facit*,' in solius misericordis Dei manum incidat, iste vero '*culpam faciendo, dum vitat*,' non solum Deo, cui non veretur illudere, sed '*et*' populo, quem decipit[62]), se adstringat. '*Dat. Sorae X. Kal. Oct. Pont. nostr. Ao. XI.*' [1208.]

CAP. VIII.[63])

Hic improbat opinionem, quae habet, quod in sacramento altaris aqua convertatur in phlegma, et probat, Christum fuisse verum Deum et verum hominem, et quod de ipsius latere exivit vera aqua.

Idem *Ferrariensi Episcopo.*

In quadam nostra decretali epistola asseris te legisse, illud esse[64]) nefarium opinari, quod quidam dicere praesumpserunt, in sacramento videlicet eucharistiae aquam in phlegma converti. Nam '*et*' de latere Christi non aquam, sed humorem aquaticum mentiuntur exisse. '*Licet autem hoc magnos et authenticos viros sensisse recenseas, quorum opinionem dictis et scriptis hactenus es secutus, ex quo tamen in contrarium nos sentimus, nostrae compelleris sententiae consentire. Sed verbum Ioannis Apostoli te multum movere fateris, dicentis: „Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua et sanguis, et hi tres unum sunt;" quamvis hoc ultimum in plerisque codicibus minime habeatur, quod dicis ab omnibus sic exponi, illos videlicet esse unum, id est de una et eadem re, scilicet de humanitate Christi testari. Porro si vera fuit aqua, quae fluxit de latere Christi, et non humani corporis humor, qualiter per illam probetur, quod Christus sit homo, non vides. Glossa namque super illum locum sic habet: „Spiritus, id est humana anima, quam emisit in passione; aqua et sanguis; quae fluxerunt de latere Christi", quod fieri non posset, si non haberet veram carnis naturam. Sic ergo tam ex textu quam ex glossa proponis, per illam aquam probari, quod Christus sit verus homo, et ideo, si dicatur, quod illa non exstitit vera aqua, sed aquaticus humani corporis humor, tam expositoris quam Apostoli verba intelligibilia tibi esse videntur. Sed dicto, quod fuerit vera aqua, sicut nos credimus et fatemur, nec ista, nec illa sufficienter intelligis. Unde nobis humiliter supplicasti, quatenus ad generalem utilitatem legentium, et nebulam de tuo corde tollendam, sufficienter et evidenter hoc exponere dignaremur.*' Nos igitur ad tuae supplicationis instantiam respondemus, quod quidam dixerunt, sed erraverunt, Christum non fuisse verum Deum[65]), sed adoptivum, ut miseri Arriani[66]); alii '*vero*' Christum non fuisse verum hominem, sed phantasticum, ut impii Manichaei. Sed[67]) adversus huiusmodi haereses Ioannes Apostolus in epistola sua loquitur, dicens[68]): „Tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, verbum[69]), et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt:" per hoc intendens ostendere, quod Christus sit verus Deus. „Et[70]) tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua et sanguis;" per hoc intendens ostendere, quod Christus sit verus homo. Nam ad esse hominis duo principaliter exiguntur, videlicet corpus et anima, ex quorum coniunctione verus homo subsistit[71]). Per hoc autem, quod in articulo mortis Christus inclinato capite tradidit spiritum, de quo voce magna clamaverat[72]): „Pater, in manus tuas commendo spiritum meum", manifeste probatur, quod ipse spiritum habebat, non solum flatum vitalem, sed animam '*quoque*' rationalem[73]), de qua praedixerat[74]): „Tristis est anima mea usque ad mortem," et[75]): „Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam." Per hoc autem, quod unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo sanguis exivit et aqua, probatur aperte, quod Christus verum corpus habebat. Nam de phantastico corpore, nec sanguis, nec aqua potuisset exire, unde[76]) „ille, qui vidit, testimonium '*quidem*' perhibuit, et testimonium eius est verum, quia tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua et sanguis." Quod videlicet Christus sit verus homo, ex anima rationali et humana carne[77]) subsistens, probatur[78]) ex eo, quod spiritum vitalem[79]) emisit[80]); et de[81]) vero corpore probatur, quoniam ex eo sanguis exivit et aqua; rationalis quippe anima non posset vivificare, nisi corpus humanum, ex quibus verus homo consistit. Ceterum sicut fuit verus spiritus et verus sanguis, ita procul dubio vera aqua, quum Christus sit veritas, et a veritate omnis fallacia sit penitus aliena[82]). Nam si non fuisset aqua[83]), sed phlegma, quod de latere Salvatoris exivit, ille, qui vidit, et testimonium veritati[84]) perhibuit, profecto non „aquam," sed „phlegma" dixisset. Nec in hoc verum regenerationis sacramentum fuisset ostensum, quum per sacramentum baptismi non regeneremur in phlegmate, sed in aqua. Neque per hoc posset vero[85]) argumento probari, quod in sacramento eucharistiae admiscenda sit aqua vino, si de latere Christi non aqua, sed phlegma cum sanguine profluxisset. Sed nec vera fuisset figura, quae super hac re praecessit[86]) in veteri testamento, quando '*videlicet*' Moyses virga percussit silicem, et ex ea '*quidem*' non phlegma, sed aqua manavit. Restat igitur, ut, qualiscunque fuerit illa aqua, sive naturalis sive miraculosa, sive de novo divina virtute creata, sive de componentibus ex parte aliqua resoluta, procul dubio vera fuit[87]); quum naturaliter possit et compositum in componentia, et elementatum[88]) in elementa resolvi, quemadmodum verus exstitit sudor ipsius, sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Quum[89]) autem ad compositionem humani corporis quatuor elementa concurrant[90]), videlicet terra '*et*' aqua, aer et ignis, et ad vegetationem eiusdem corporis quatuor humores illis consimiles[91]) conveniant, videlicet sanguis '*et*' cholera, phlegma et melancholia, ut veritatem humani corporis expressius demonstraret, unum ex illis et unum ex istis Ioannes expressit, illaque[92]) potius ex illis et ex istis, quae magis mysterio[93]) congruebant, ex elementis[94]) aquam, et ex humoribus sanguinem; in quibus duobus duo maxime sacramenta, redemptionis videlicet et regenerationis, elucent[95]).

Cap. VI. 46) *vel:* Reg. — 47) *glorificeretur:* C. H. — 48) *ut non:* ib. — 49) *Utrum tamen:* Comp. III., Reg. — 50) omitt. Comp. III., Reg. — 51) add.: *nostris:* C. R. 2.

Cap. VII. 52) Restitutum (quantum oportuit) ex Reg. Bal. XI. 146. — Comp. III. h. t. c. 6. — 53) *rectoribus Bonon.:* C. R. 1. — 54) *Quaesivisti:* C. R. — 55) *cauto:* C. H. — 56) *se sciens:* Comp. III., Reg. — 57) *pro . . . conscientia:* ib. — 58) *exercere:* C. R. 1. — 59) *purum:* C. R. 1., Comp. III., Reg. — 60) *ingerit:* Comp. III., Reg. — 61) *quamvis:* Reg. oper. mend. — 62) *decepit:* Comp. III. Aug.

Cap. VIII. 63) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 7. — Comp. III. h. t. c. 7. — 64) *fuisse:* Cont., Bohm. — 65) abest a C. H. — 66) *Adriani:* Comp. III. Aug. — 67) *Adversus has haereses:* Comp. III. et Reg. — 68) 1 Ioan. V. 7. — 69) *et filius:* C. H. — 70) *Vel:* Comp. III., Bohm. — 71) *consistit:* C. L. — 72) Luc. XXIII. 46. — 73) *rationabilem:* Cont., Bohm. — 74) Matth. XXVI. 38. — 75) Ioan. X. 18. — 76) 1 Ioan. V. 7. seq. — 77) *et hum. carne:* omitt. Comp. III., Reg. — 78) *quod probatur ex eo, quod spiritum vitalem* (desid. in Ms.) *emisit ex* (*et:* Ms.) *vero corpore, quod inde probatur, quoniam:* Comp. III. — 79) *talem:* C. H., Reg. — 80) *emiserit:* Reg. — 81) desid. in C. L. H. — *et verum corpus, quod probatur:* C. R. 1. — *et ex vero corpore, quod idem probatur:* C. R. 2. — *ex vero corp., quod inde prob.:* Reg. — 82) *amota:* C. H. — 83) *vera aqua:* C. R. 1. — 84) *verum:* Reg. — 85) desid. in Comp. III. Aug. — 86) *praecessisset:* C. L. — 87) *fuerit:* Reg. — 88) *elementum:* C. R. 1. — 89) *quum ante comp.:* Comp. III. Aug. — 90) *concurrerunt:* C. L. — 91) *similes:* Reg. — 92) *illa, quae:* Cont., Bohm. — 93) *ministerio:* C. R. — 94) *et ex el.:* C. L. — 95) *elucerent:* Comp. III. Aug.

CAP. IX.[96])

Praecipit praelatis et clericis in virtute obedientiae, ut nocturnum officium et diurnum studiose celebrent et devote.

Idem *in concilio generali.*

Dolentes referimus, quod non solum quidam minores clerici, verum etiam aliqui ecclesiarum praelati, circa commessationes superfluas et[97]) fabulationes[98]) illicitas, ut de aliis taceamus, fere[99]) medietatem noctis expendunt, et somno residuum relinquentes, vix ad diurnum[100]) concentum avium excitantur, transcurrendo undique continua[1]) syncopa matutinum. Sunt et alii, qui missarum solennia vix celebrant quater[2]) in anno, et, quod deterius est, interesse contemnunt. Et[3]) si quando, dum[4]) haec celebrantur, intersint[5]), chori silentium fugientes intendunt[6]) exterius[7]) collocutionibus[8]) laicorum, dumque[9]) auditum ad indebitos sermones effundunt[10]), aures intentas non porrigunt ad divina. Haec igitur et similia sub poena suspensionis penitus inhibemus, districte praecipientes in virtute obedientiae, ut divinum officium nocturnum pariter et diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter[11]) et devote.

CAP. X.[12])

Eucharistia debet munde servari, et in eius elevatione et delatione populus debet se inclinare; et, quum defertur ad infirmum, debet deferri in decenti habitu et cum lumine; transgressores vero graviter sunt puniendi.

Honorius III.[12*])

Sane[13]), quum olim *'vas aureum, manna plenum, Christi corpus deitatem praefigurans, in arca foederis auro tecta infra sancta sanctorum fuerit collocatum, ut munde in loco venerabili servaretur, dolemus plurimum et tristamur, quod in plerisque provinciis sacerdotes sanctiones canonicas, immo divinum iudicium contemnentes, sacram eucharistiam incaute custodiunt, et immunde ac indevote contrectant, quasi nec creatorem timeant, vel recreatorem diligant, aut iudicem omnium expavescant, quanquam Apostolus terribiliter comminetur, deteriora illum mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, vel sanguinem testamenti pollutum duxerit, aut spiritui gratiae contumeliam fecerit, quam transgressorem legis Mosaicae, qui mortis sententia plectebatur.'* Ne *'igitur de cetero'* propter incuriam sacerdotum *'in indevotos'* divina indignatio gravius exardescat, districte praecipiendo mandamus, quatenus a sacerdotibus eucharistia in loco singulari, mundo *'etiam'* et signato semper honorifice collocata[14]), devote ac fideliter conservetur. Sacerdos vero quilibet frequenter doceat plebem suam, ut, quum in celebratione missarum elevatur hostia salutaris, *'quilibet'* se[15]) reverenter inclinet, idem faciens, quum eam[16]) defert[17]) presbyter ad infirmum. Quam in decenti habitu superposito mundo velamine ferat, et referat manifeste ac honorifice ante pectus cum omni reverentia et timore, semper *'tamen'* lumine praecedente, quum sit candor lucis aeternae, ut ex hoc apud omnes fides et devotio augeatur. Praelati autem huiusmodi[18]) mandati graviter punire non differant transgressores, si et ipsi divinam et nostram volunt[19]) effugere ultionem. *'Vos autem sic observari faciatis praedicta, quod non efficiamini vindictae participes, sed coronae. Dat. Viterbii X. Kal. Dec. Pont. nostr. An. IV.'* [1219.]

CAP. XI.[20])

In ecclesiis collegiatis debent celebrari duae missae collegialiter, una pro defunctis, alia secundum exigentiam diei, ut pro festo, si festum occurrit, vel pro feria, si feria.

Idem[21]) *universis ecclesiarum Praelatis.*

Quum creatura non habeat, quid pro meritis respondeat creatori (*Et infra:*) *'Quum ergo ecclesia Gallicana, per Dei gratiam tanquam lucerna super candelabrum posita, luceat aliis per exemplum, qui videntes opera eius bona glorificant patrem coelestem, ne, quod absit, tantae negligentiae tenebris obumbretur, et alias consequenter obumbret: universitatem vestram rogandam duximus et monendam, per apostolica scripta vobis'* Mandamus[22]), quatenus *'universi et singuli provide attendentes, quod servire Deo regnare est,'* nullum in vos torporem negligentiae obrepere permittatis, quo minus et pro anniversariis defunctorum, et pro festo vel feria secundum temporum[23]) congruentiam, missarum solennia *'et'* conventualiter celebretis, *'et faciatis conventualiter celebrari, etc. Dat. Anagniae IV. Non. Iul.'* [1217.]

CAP. XII.[24])

In die coenae Domini episcopus tantum in sua ecclesia debet missam celebrare et chrisma conficere.

Idem.[25])

Te referente *'didicimus, quod in die coenae Domini de antiqua teneris consuetudine chrisma conficere in ecclesia Sipontina, sed, quum mane diei eiusdem ad Garganicam ecclesiam accedas, ut ibi, prout moris est, recipias peregrinos, ipsius loci clerus et populus celebrare missam in eadem ecclesia Garganica, priusquam ad Sipontinam redeas, te compellunt, super quo nostrum et apostolicae sedis consilium implorasti.'* Quum *'autem chrisma eo die intra missarum conficiatur solennia, et'* cuilibet sacerdoti, quacunque dignitate praefulgeat, unam in die celebrare missam sufficiat, (nam et valde est felix, qui celebrat digne unam): fraternitati tuae mandamus, quatenus die coenae Domini[26]) in ecclesia Sipontina duntaxat, in qua teneris chrisma conficere, missarum studeas solennia celebrare.

CAP. XIII.[27])

In sacrificio altaris plus de vino quam de aqua ponendum est.

Idem *Archiepiscopo Ablasensi.*[28])

Perniciosus *'valde, sicut audivimus,'* in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quod in maiori quantitate de[29]) aqua ponitur in sacrificio, quam de vino, quum secundum rationabilem consuetudinem ecclesiae generalis plus in ipso sit de vino quam de aqua ponendum. Ideoque fraternitati tuae mandamus, quatenus id non[30]) *'de cetero'* facias, nec in tua provincia fieri patiaris.

CAP. XIV.[31])

Ab officio et beneficio deponitur presbyter, qui sine aqua et igne, vel in pane fermentato vel vase ligneo sacrificat.

Idem *Episcopo Brixiensi.*

Literas tuas recepimus, continentes, quod, quum super excessibus *'magistri Mauri'* presbyteri ecclesiae sanctae Brigidae Brixiensis[31*]) *'iuxta debitum officii pastoralis'* inquireres, confessus est, quod, quum quadam die hostiam et calicem non haberet, in pane fermentato et *'in'* scypho ligneo *'adstante populo'* missarum solennia celebrare praesumpsit. *'Quare ipsum supposuisti perpetuo interdicto, consulens, ut in aliqua ecclesia regulari mutaret in melius vitam suam. Postmodum autem, illo coram venerabili fratre nostro Hostiensi episcopo, tunc apostolicae sedis legato, ut secum misericorditer ageret, supplicante, idem, ad celebrationem divinorum presbyterum restituens memoratum, super suspensione beneficii causam S. Salvatoris et S. Lucae praepositis Brixiensibus delegavit, qui ad beneficium restituerunt eundem. Deinde vero reversus de partibus transmarinis,'* intellecto iterum[32]), quod praedicta ecclesia per malitiam dicti presbyteri[33]) multipliciter laedebatur, inquisitionis officium iterans, ex eius confessionibus invenisti, quod idem sine igne sacrificabat[34]) et aqua, *'quare, quid de ipso agendum sit, nostro petiisti edoceri responso.'* Quum igitur vel ex aperta[35]) malitia, vel *'ex'* nimia desipientia peccasse probetur, *'fraternitati tuae'* mandamus, quatenus, *'si praemissis veritas suffragatur,'* officio et beneficio *'sublato appellationis obstaculo'* perpetuo[36]) ipsum prives.

Cap. IX. 96) c. 17. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 97) vel: Comp. IV. Ms. B. — 98) confabulationes: C. R. t., Comp. IV., conc. — 99) desid. in Comp. IV. Aug. — 100) ad divinum officium ad conc. av.: Comp. IV. Ms. A. B. — 1) continuata: Comp. IV. Aug., Ms. A., conc., Cont. — 2) desid. in Comp. IV. Aug. — 3) Vel si: Ms. A. — et si quando his seidsuter intersunt: Aug. — 4) quum: Böhm. — 5) intersunt: Comp. IV. Ms. A. B., conc. — 6) intersunt: Comp. IV. Ms. A. — 7) externis: Comp. IV. Aug. — 8) collocutiones: Bohm. — 9) divinumque . . . sonos extendunt: C. R. 1. — 10) fundunt: Comp. IV. Ms. A. — 11) desid. in Comp. IV. Ms. A. et conc. Ms.

Cap. X. 12) Restitutum ex Orig., quod exstat ap. Raynald. ad A. 1219. — Integra epistola, cuius haec extrema verba sunt, edita est a Martenio Anecdot. I. 875. et a Ios. Ant. Rieggero Opusc. (Frib. 1773.) p. 263. — Comp. V. h. t. c. 1. — 12*) ad universos Antiocheni patriarchatus archiepiscopos, episcopos ceterosque praesules: Rayn. — 13) non exstat ap. Rayn. — 14) collata: C. R. 1. — 15) abest ab orig. — 16) eucharistiam: Ciron. — ipsam: Rayn. — desid. in Comp. V. Ms. — 17) portat: C. R. 1., Comp. V., Rayn. — 18) huius: Comp. V., Rayn. — 19) voluerint: C. R. t. 1. — veliot: Ciron.

Cap. XI. 20) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — Indicatur a Raynaldo ex Reg. I. 530. ad A. 1217. — 21) archiepiscopis et episcopis et universis aliis ecclesiarum praelatis (eccl. pr.: desid. in Ms.) et clericis per Franciam constitutis: Comp. V. — 22) mandantes: Comp. V., Bohm. — 23) ipsorum: C. R. 1. 1.

Cap. XII. 24) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 25) archiep. Sipontino: Comp. V. — 26) die praedicto: ib.

Cap. XIII. 27) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — Indicatur a Raynaldo ex Reg. V. 172. ad A. 1220. — 28) Ablusen: Bohm. — Ubsal.: Comp. V. Ms. — Upsalensi: Cir. — 29) omitt. Cir. — 30) nec: Comp. V.

Cap. XIV. 31) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 6. — 31*) abest a C. R. 1. — 32) desid. in Comp. V. — 33) magistri: ib. — 34) sacrificare praesumpsit: ib. — 35) vel a: C. R. 2. — 36) abest a C. R. 1.

TITULUS XLII.

DE BAPTISMO ET EIUS EFFECTU.

CAP. I.[1])

Licet puer sit ter mersus in aqua in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, si non sit dictum: „Ego te baptizo in nomine Patris, etc.", non est baptizatus.

Alexander III.[2])

Si quis '*sane*' puerum[3]) ter in aqua[4]) immerserit in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, amen[5]), et[6]) non dixerit[7]): „Ego baptizo te in nomine[8]) Patris, et Filii et Spiritus sancti, amen[9]);" non[10]) est puer[11]) baptizatus.

CAP. II.[12])

Si probabiliter dubitatur, an quis fuerit baptizatus, potest baptizari forma hic expressa.

Idem.

De quibus dubium est, an baptizati fuerint, baptizentur[13]) his verbis praemissis: „Si baptizatus es[14]), non[15]) te baptizo[16]), sed, si nondum[17]) baptizatus es, ego te baptizo, etc."[18])

CAP. III.[19])

Sacramentum baptismi utiliter confertur parvulis, licet non credant nec intelligant, et remittitur eis peccatum originale. H. d. usque ad §. *Verum.* — (Verum etc.:) *Originale peccatum, quod sine consensu contrahitur, remittitur in baptismo etiam non consentienti, ut parvulis; secus de actuali, quia, sicut non committitur sine consensu, ita non relaxatur.* Hoc dicit usque ad §. *Sed adhuc.* Abbas. — (Sed adhuc:) *Licet in baptismo dimittatur originale peccatum parvulis, qui tamen consentire non possunt, in adultis tamen, amentibus vel dormientibus, qui non consentiunt baptismo, non dimittitur actuale, et item etiam nec originale.* H. d. — (Item etc.:) *Amentes vel dormientes baptizati, si ante dementiam vel dormitionem baptizari volebant, characterem suscipiunt, alias secus, consti vero cautelae suscipiunt.* H. d. usque ad finem.

Innocentius III. *Arelatensi Archiepiscopo.*[20])

Maiores ecclesiae causas, praesertim articulos fidei contingentes, ad Petri sedem referendas intelliget[21]) qui eum quaerenti Domino, quem discipuli dicerent ipsum esse, respondisse notabit[22]): „Tu es Christus[23]) filius Dei vivi," et pro eo Dominum exorasse, ne deficiat fides eius. Quibusdam[24]) igitur quaestionibus, quas contra catholicos haeretici[25]) moverant[25*]), nos postulas[26]) respondere. Asserunt enim, parvulis inutiliter baptisma conferri, quod nituntur '*tam ratione quam auctoritate*' probare[27]), illud primo et praecipue inducentes, quod, quum secundum[28]) verbum Iacobi Apostoli, dicentis in epistola sua: „Caritas operit multitudinem peccatorum," et iuxta illud[29]) testimonium veritatis in evangelio de peccatrice, quae ipsius pedes laverat, perhibentis: „Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum;" non nisi per caritatem et in caritate crimina dimittantur[29*]), parvulis, qui nec sentiunt, nec consentiunt, et caritatem non habent, quae sentientibus et consentientibus tantum infunditur, peccatum non dimittitur in baptismo. '*Et sic eis baptisma non confertur, quia non est talibus conferendum. In evangelio quoque legitur: „Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui autem non crediderit, condemnabitur; unde parvuli, sive fuerint sive non fuerint baptizati, condemnabuntur, utpote non credentes.*' Ad id autem taliter respondemus, quod[30]) baptisma circumcisioni successit[31]). Absit enim, ut[32]) in illam damnatam haeresim incidamus, quae perperam affirmabat, legem cum evangelio, et circumcisionem cum baptismo servandam, quoniam secundum Apostolum[33]), dicentem ad Galatas: „Si circumcidimini, Christus vobis nihil prodest." Quum ergo circumcisio tam adultis quam parvulis ex praecepto Domini[34]) conferretur[35]), ne baptismus, qui successit[36]) loco ipsius, et generalior tamen exsistit[37]), quum[38]) tam viri quam feminae baptizentur, minoris videatur[39]) effectus, tam adultis quam parvulis est conferendus. Sicut enim '*olim*' sine distinctione qualibet Mosaica lex clamabat[40]): „Anima, cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, peribit de populo suo," ita nunc indistincte vox intonat[41]) evangelica: „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei;" ab hac generalitate nec sexum, nec aetatem excludens. '*Unde, sicut anima circumcisi de populo suo non peribat, sic, qui ex aqua fuerit et Spiritu sancto renatus, regni coelorum introitum obtinebit.*' Caute tamen notandum[42]) est, quantum plus baptismus hodie conferat Christianis, quam quondam Iudaeis circumcisio contulisset, dictum est in fine praedictae auctoritatis inductae de veteri lege: „peribit de populo suo:" in evangelica vero auctoritate[43]) subiunctum est; „non intrabit in regnum Dei:" quoniam, etsi originalis culpa remittebatur per circumcisionis mysterium[44]), et damnationis periculum vitabatur, non tamen perveniebatur ad regnum coelorum, quod usque ad mortem Christi fuit omnibus obseratum[45]); sed per sacramentum baptismi Christi sanguine rubricati[46]) culpa remittitur, vitatur periculum, et ad regnum coelorum etiam pervenitur, cuius ianuam Christi sanguis fidelibus suis misericorditer reseravit. Absit enim, ut universi parvuli pereant, quorum quotidie tanta multitudo moritur, quin[47]) et ipsis misericors Deus, qui neminem vult perire, aliquod remedium procuraverit[48]) ad salutem. Ceterum ex vi literae satis patet, praedictas auctoritates intelligendas esse tantummodo de adultis, qui habent multitudinem peccatorum; quum de parvulis non possit[49]) intelligi, qui peccato tantum originali tenentur. Similiter et illa '*alia*' auctoritas est solvenda[50]): „Qui crediderit, et baptizatus fuerit etc.," quum non possint credere parvuli, sed adulti. Et[51]) ob hoc tota auctoritas hic[52]) intelligenda est '*tantummodo*' de adultis, nec ad alios prima, et ad alios secunda clausula referatur; quamvis nonnulli concedant, quod parvuli credunt non per usum, sed per habitum fidei, quem[53]) suscipiunt in baptismo, sicut et alia multa verba secundum communem usum loquendi non ad actum, sed ad aptitudinem referuntur. Illud vero[54]), quod opponentes[55]) inducunt, fidem aut caritatem, aliasque virtutes parvulis, utpote non consentientibus, non infundi, a plerisque non conceditur absolute; quum propter hoc inter doctores theologos quaestio referatur, aliis asserentibus, per virtutem baptismi parvulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri; nonnullis '*vero*' dicentibus, '*et*' dimitti peccatum, et virtutes infundi habentibus illas quoad habitum, non quoad[56]) usum, donec perveniant[57]) ad aetatem adultam. Verum quidam ex hac solutione invenisse se credunt viam ad alias quaestiones, argumentantes ex eo, quod dicimus, parvulis in baptismate peccatum originale dimitti, quod et adultis[58]) dormientibus vel amentibus peccatum[58*]), si baptizentur, ratione simili dimittatur. Quum enim neutri sentiant tunc vel consentiant, dicunt, idem in consimilibus[59]) iudicandum. Hic vero dicimus distinguendum, quod peccatum est duplex, originale scilicet et actuale; originale, quod absque consensu contrahitur, '*et*' actuale, quod committitur cum consensu. Originale igitur, quod sine consensu contrahitur[60]), sine consensu[61]) per vim remittitur sacramenti; actuale vero, quod '*cum*' consensu contrahitur, sine consensu minime relaxatur. Sed adhuc quaeritur, quare non saltem originale peccatum amentibus, et dormientibus in baptismo sicut parvulis dimittatur. Ad hoc est taliter respondendum, quod Dominus, qui totum hominem salvum[62]) fecit in sabbato, opus imperfectionis non novit, et ob hoc peccata non ex parte, sed ex toto dimittit. Praeterea poena[63]) originalis peccati est carentia visionis Dei; actualis vero poena peccati est gehennae perpetuae cruciatus. Unde, si dimitteretur alicui primum,

TIT. XLII. Cap. I. 1) Luc. ap. Bal. III. 372., Comp. II. h. t. c. 2. — 2) *Pontio episc. Claromontensi:* Manrique ad A. 1176. c. 6. — 3) *puerum tunc merserit, dicendo: in nom. etc.:* Luc. — 4) *in aq.:* omitt. Comp. II. Ms. A. B. — 5) abest ab iisd. — 6) *si:* Luc. — 7) *dicit:* Comp. II. Aug. — 8) verb.: *in nom. . . . amen:* omitt. Luc. — 9) abest a Comp. II. Ms. A. B. — 10) *talis immersio non potest dici baptismus:* Luc. — 11) non exstat in Comp. II. Ms. B.

Cap. II. 12) Comp. II. h. t. c. 2. — 13) *baptizentur:* C. R. L., Comp. II. — 14) *si . . . es:* omitt. Comp. II. — 15) *ego non:* C. R. 1. — 16) *rebaptizo:* C. R. L., Comp. II. — 17) *non:* Comp. II. Ms. A. — 18) *baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen.:* C. R.

Cap. III. 19) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — 20) Insc. omitt. Comp. III. — 21) *intelligit:* Comp. III., Cont., Böhm. — 22) *vocabat:* C. R. 1. — *notavit:* C. R. 2., Comp. III. Aug. — *notabat:* Cont., Böhm. — cf. Matth. XVI. 16. — 23) omitt. Comp. III. — 24) *Haec igitur te notasse sollicite coniicimus evidenter, qui ut haereticos ecclesiam impugnantes veritas nostra (omitt. Ms.) munitus auctoritate repellas, quib. quaest.:* ead. — 25) abest ab ead. — 25*) *movebant:* C. R. 1. — *moverunt:* C. L. — 26) *postulat:* C. L. — 27) *prob. tam ratione quam exemplo:* C. R. 1. — 28) *quod est sec.:* Comp. III. — cf. Iac. V. 20. — 29) omitt. C. R. L., Comp. III. — cf. Luc. VII. 48. — 29*) *dimittuntur:* C. R. L. — 30) *quod quum:* Cont. — 31) *successerit:* Böhm., Cont. — 32) desid. in C. L. — 33) Gal. V. 2. — 34) abest a C. R. 1. — 35) *conferatur:* ib. — *confertur:* C. L. — 36) *successit:* Cont., Böhm. — 37) *exstitit:* C. R. 2. — 38) abest a C. L. — *ut:* C. R. 2. — *non:* Comp. III. Aug. — 39) *videantur:* C. L. — 40) Gen. XVII. 14. — 41) *insonat:* C. R. 2. — cf. Ioan. III. 3. — 42) *adnotandum, quantum:* Comp. III. — 43) *veritate:* C. R. 1., Comp. III., Cont. — 44) *ministerium:* C. R. 1. — 45) *consecratum:* ib. — *observatum:* Comp. III. Aug. — 46) *rubricatum:* C. L. — 47) *quando:* C. R. 1. — *quoniam:* C. R. 2. — 48) *procuravit:* Böhm. — 49) *posset:* C. R. L. — *possent:* Comp. III. — 50) Marc. XVI. 16. — 51) *sed:* C. R. 1. — 52) *haec:* ib., Comp. III. — 53) *quam:* C. R. 1. L., Comp. III. Aug. — 54) *ergo:* Comp. III. — 55) *proponentes:* C. R. 1. — 56) *ad:* C. R. 2. L. — 57) *pervenerint:* C. R. L., Comp. III. — 58) *quod in ad.:* Comp. III. — 58*) *peccata dimittantur:* C. R. 1. — 59) *similibus:* ead. — 60) *trahitur:* Comp. III. Ms. — 61) *cum cons.:* C. R. 2. — *per cons.:* C. L. — 62) *sanum:* C. R. 2. L., Comp. III. Aug. — 63) *poen. . . . poen.:* desid. in Comp. III. Ms.

altero non dimisso, talis non careret visione Dei propter originale dimissum, et cruciaretur in gehenna perpetuo propter reatum criminis actualis; sed haec tanquam incompassibilia[64]) sese minime patiuntur, immo sibi mutuo adversantur. Item[65]) quaeritur, utrum *'huiusmodi'* dormientibus et amentibus sacramenti saltem character in baptismate imprimatur, ut excitati a somno vel ab aegritudine liberati non sint denuo baptizandi. Sunt autem nonnulli, qui dicunt, quod sacramenta, quae per se sortiuntur effectum, ut baptismus et ordo ceteraque similia, non solum dormientibus et amentibus, sed invitis *'etiam'* et contradicentibus, etsi non quantum ad rem, quantum tamen ad characterem conferuntur, quum non solum parvuli, qui non consentiunt, sed et[66]) ficti, qui quamvis non ore[67]), corde tamen dissentiunt, recipiunt[68]) sacramentum. Sed opponitur talibus, quod, qui fuissent inviti et reluctantes immersi, saltem ratione sacramenti ad iurisdictionem ecclesiasticam[69]) pertinerent, unde ad servandam regulam fidei Christianae forent rationabiliter compellendi. Verum id est religioni Christianae contrarium, ut semper invitus et penitus contradicens ad recipiendam et servandam Christianitatem aliquis compellatur. Propter quod inter invitum et invitum[70]), coactum et coactum alii non absurde distinguunt, quod is[71]), qui terroribus atque[72]) suppliciis violenter attrahitur, et[73]), ne detrimentum incurrat, baptismi suscipit sacramentum, talis *'quidem,'* sicut et is, qui ficte ad baptismum accedit, characterem suscipit Christianitatis impressum, et ipse, tanquam conditionaliter volens, licet absolute non velit, cogendus est *'tamen'* ad observantiam[74]) fidei Christianae. In quo casu debet intelligi decretum *'illud'* concilii Toletani, ubi dicitur, quod, qui iam pridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisibuti[75]), quia iam constat eos sacramentis divinis associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chrismate unctos esse, et corporis Domini exstitisse participes, oportet etiam, ut fidem, quam necessitate susceperunt[76]), tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, et fides, quam susceperunt[77]), vilis ac contemptibilis habeatur. Ille vero, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem suscipit sacramenti, quia plus est expresse contradicere quam minime consentire: sicut nec ille notam alicuius reatus incurrit, qui contradicens penitus et reclamans thurificare idolis cogitur violenter[78]). Dormientes autem et amentes, si, priusquam amentiam incurrerent aut dormirent, in contradictione persisterent[79]), quia in eis intelligitur contradictionis propositum perdurare, etsi[80]) fuerint sic immersi, characterem non[81]) suscipiunt sacramenti. Secus autem, si prius catechumeni exstitissent, et habuissent propositum baptizandi; unde tales in necessitatis articulo consuevit ecclesia baptizare. Tunc ergo characterem sacramentalis imprimit operatio, quum obicem voluntatis contrariae[82]) non invenit obsistentem.

CAP. IV.[83])

Nemo potest se ipsum baptizare, etiam instante necessitatis articulo.

Idem Metensi[84]) *Episcopo.*

Debitum *'pastoralis officii exsolvis, quum super dubiis iuris articulis responso sedis apostolicae postulas edoceri.'* Sane *'per tuas nobis literas'* intimasti, quod quidam Iudaeus, in mortis articulo constitutus, quum inter Iudaeos tantum exsisteret, in aquam se ipsum immersit, dicendo: „ego baptizo me in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, amen"[85]). *'Nunc autem quaeris, utrum idem Iudaeus, in devotione Christianae fidei perseverans, debeat baptizari. Nos autem fraternitati tuae taliter'* Respondemus, quod, quum inter baptizantem et baptizatum debeat esse discretio[86]), sicut ex verbis Domini colligitur *'evidenter,'* dicentis Apostolis: „Ite[87]), baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti," memoratus Iudaeus est denuo[88]) ab alio baptizandus, ut ostendatur, quod alius est, qui baptizatur, et alius, qui baptizat. Ad quod etiam designandum ipse Christus non a se ipso, sed a Ioanne voluit baptizari, quamvis, si talis continuo decessisset, ad coelestem[89]) patriam protinus evolasset[90]) propter sacramenti fidem, etsi non propter fidei sacramentum. In baptismo quippe illa spiritualis[91]) generatio celebratur, de qua Veritas ait[92]): „Oportet vos nasci denuo, quia, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum coelorum."[93]) Sicut ergo in carnali generatione, qua proles ex viro et femina nascitur, alius est, qui carnaliter gignit, et alius *'est,'* qui carnaliter gignitur, sic *'et'* in sacramentali generatione, qua soboles ex aqua et Spiritu sancto renascitur, alius debet esse, qui spiritualiter generet[94]), et alius, qui spiritualiter generetur. Sane, quum corpus exterius, sive quum cor interius baptizatur[95]), oportet, ut utrobique paternitas et filiatio valeat[96]) inveniri, quibus baptizans et baptizatus adinvicem referantur[97]). *'Secundus autem etc.* [*cf. c.* 5. *de big. I.* 21.] *Dat. Ferentini V. Kal. Sept. Ao. IX.'* [1206.]

CAP. V.[98])

Ubi deest verbum vel elementum aquae, non est baptismi sacramentum.

Idem *Morosiensi*[99]) *Episcopo.*

Non ut apponeres[100]) *'tibi scientiam, sicut credimus, sed ut per oraculum verbi nostri tuorum ignorantiam subditorum melius erudires, apostolicum tibi responsum fieri'* Postulasti, utrum parvuli sint pro Christianis habendi, quos, in articulo mortis[1]) constitutos, propter aquae penuriam et absentiam sacerdotis aliquorum simplicitas in caput et pectus ac inter scapulas pro baptismo salivae conspersione linivit. Respondemus[2]), quod, quum in baptismo duo semper, videlicet verbum et elementum, necessario requirantur, iuxta quod de verbo Veritas ait[3]): „Euntes in mundum universum praedicate[4]) evangelium omni creaturae, et baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti," eademque dicat de elemento[5]): „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum coelorum:" dubitare non debes, illos verum non habere baptismum, in quibus non solum utrumque praedictorum[6]), sed eorum alterum est omissum. *'Dat. Rom. ap. S. Petr. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. IX.'* [1206.]

CAP. VI.[7])

Baptizatos a Latinis Graeci rebaptizare non debent.

Idem *in concilio generali.*

Licet Graecos *'in'* diebus nostris ad obedientiam[8]) sedis apostolicae revertentes fovere ac honorare velimus, mores ac ritus eorum, in[9]) quantum cum Domino possumus, sustinendo: in his tamen illis deferre non volumus[10]), nec debemus, quae periculum generant animarum et ecclesiasticae derogant honestati. Postquam[11]) enim Graecorum ecclesia cum quibusdam complicibus et fautoribus suis ab obedientia sedis apostolicae se subtraxit, in tantum Graeci coeperunt abominari Latinos, quod inter alia, quae in derogationem[12]) eorum impie committebant, si quando sacerdotes Latini super eorum celebrassent altaria, non prius ipsi sacrificabant[13]) in ipsis[14]), quam ea, tanquam per hoc[15]) inquinata, lavissent. Baptizatos etiam a Latinis ipsi Graeci rebaptizare ausu temerario praesumebant, et adhuc, sicut accepimus, quidam[16]) hoc agere non verentur. Volentes igitur tantum scandalum ab ecclesia Dei amovere, sacro suadente concilio districte praecipimus, ut talia de cetero non praesumant, conformantes se tanquam filii obedientiae sacrosanctae Romanae ecclesiae matri suae, ut sit[17]) unum ovile et unus pastor. Si quis autem tale quid[18]) praesumpserit, excommunicationis mucrone percussus ab omni officio et beneficio ecclesiastico[19]) deponatur.

Cap. III. 64) *impossibilia:* C. R. 1., Comp. III. — 65) *Interim:* Comp. III. Aug. — 66) omitt. Comp. III. — 67) *re:* ead. Ms. — 68) *recipiunt:* Comp. III. — 69) *ecclesiae:* C. R. 1. — 70) *vitum et incitum, coactum et incoactum:* C. R. 1. — 71) desid. ib. — 72) *absque:* ib. — 73) *ut ne . . . . suscipiat:* Comp. III. — 74) *observationem:* ead. — 75) *Silebuti:* ead. Ms. — cf. c. 5. Dist. XLV. (conc. Tol. IV.) — 76) *susceperint:* Comp. III. Ms. — 77) *susceperint:* Comp. III. — 78) desid. in C. R. L. — 79) *perstiterunt:* C. R. 1. L., Comp. III. — 80) *si:* C. R. L., Comp. III. — 81) *nec:* Comp. III. Aug. — 82) *vol. contr.:* omitt. Comp. III.

Cap. IV. 83) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 159. — Comp. III. h. t. c. 2. — 84) *vener. fratri Met. ep.:* Reg. — 85) abest a Comp. III. et Reg. — 86) *distinctio personal.:* C. R. 1. — *differentia:* C. L. — 87) *ita et:* C. L. — abest a C. R. 2., Comp. III., Reg., Cont. — cf. Matth. XXVIII. 19. — 88) omitt. Comp. III. — *indubitanter:* Reg. — 89) abest a C. R. 2. L., Comp. III., Reg., Cont. — 90) *convolasset:* C. R. 2. L. — 91) *specialis:* C. R. 1. — 92) Ioan. III. 5. — 93) *Dei:* Reg. — 94) *verb.: generet . . . spir.:* desid. in Comp. III. Ms. — 95) *baptizetur:* C. L. — 96) *valeant:* Comp. III., Reg. — 97) *referatur:* C. R. 1., Comp. III.

Cap. V. 98) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 5. — Comp. III. h. t. c. 3. — 99) leg.: *Nidrosiensi (Drontheim)* cum C. L., Comp. III., Reg. — 100) *opponeres:* C. R. 2. L. — 1) abest a Comp. III. Ms. et Reg. — 2) *Quum igitur in bapt.:* Comp. III., Reg. — 3) Matth. XXVIII. 19. — 4) *verb.: praed. . . . . et:* omitt. Comp. III., Reg. — 5) Ioan. III. 5. — 6) *praemissorum:* Comp. III. Ms.

Cap. VI. 7) c. 4. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. un. — 8) *ab obedientia:* Comp. IV. Aug. — 9) desid. in Comp. IV. Ms. — 10) *nec vol.:* Comp. IV., conc. — 11) *Postquam . . . eccl.:* desid. in Comp. IV. Ms A. — 12) *derogatione:* C. R. 1. — 13) *sacrificare volebant:* Comp. IV., Reg. — 14) *illis:* conc. — 15) *eos:* Comp. IV. Ms. A. — 16) *quidam eorum:* ib. — 17) *sic sint:* ib. — 18) *aliquid:* conc. Ms. — 19) *ecclesiae:* Comp. IV. Aug.

TITULUS XLIII.

DE PRESBYTERO NON BAPTIZATO.

CAP. I.[1]

Si non baptizatus ordinatur, ordinis characterem non recipit.

Ex concilio apud Compendium.

Si quis presbyter ordinatus deprehenderit, se non esse baptizatum, baptizetur, et iterum ordinetur.[2]

CAP. II.[3]

Omissio baptismi non nocet credenti probabiliter, se esse baptizatum.

Innocentius III. *Episcopo Cremonensi.*[4]

Apostolicam sedem, '*venerabilis frater noster, ut debuisti,*' consulere decrevisti. (*Et infra:*) Unde inquisitioni tuae taliter[5] respondemus, presbyterum, quem sine unda baptismatis extremum diem clausisse '*literis tuis*' significasti, quia in sanctae matris ecclesiae fide et Christi nominis confessione perseveravit[6], ab originali peccato solutum[7], et coelestis patriae gaudium esse adeptum, '*ex auctoritate sanctorum Patrum Augustini atque Ambrosii*' asserimus incunctanter. Lege, '*frater,*' super octavo[8] libro Augustini de civitate Dei, ubi[9] inter cetera legitur: „Baptismus invisibiliter ministratur[10], quem non contemptus religionis, sed terminus necessitatis excludit." Librum[11] etiam B. Ambrosii de obitu Valentiniani idem asserentis revolve. Sopitis igitur quaestionibus doctorum Patrum sententias[12] teneas, et in ecclesia[13] tua iuges preces hostiasque[14] Deo offerri iubeas pro presbytero memorato.

CAP. III.[15]

Non baptizatus ordinari non potest, et, si de facto ordinatur, non recipit ordinis characterem, licet credebatur baptizatus.

Idem *Ferrariensi Episcopo.*

Veniens ad apostolicam sedem '*dilectus filius*' L.[16] lator praesentium nobis exposuit[17], quod, quum '*per singulos ordines usque*' ad gradum sacerdotii adscendisset[18], comperit tandem '*pro certo,*' quod non fuerit[19] secundum formam evangelii baptizatus, unde nos eum '*per venerabilem fratrem nostrum N. Tusculanum episcopum*' rite fecimus baptizari. Quumque super ordinibus[20] '*curam nobis*' fuisset diutius[21] disputatum, quidam in eam declinaverunt sententiam, ut, quum baptismus sit fundamentum omnium sacramentorum, ante susceptionem baptismi non suscipiatur aliud sacramentum, quoniam, ubi fundamentum non est, superaedificari non potest. Porro econtra[22] videri posset. Nam quum quis non solum per sacramentum fidei, sed per fidem etiam sacramenti efficiatur procul dubio membrum Christi, et qui Christum habet[23] per fidem, etiamsi baptismum non habeat, habet utique fundamentum, praeter quod aliud poni non potest, quod est Christus Iesus: superaedificare[24] posse videtur[25], sicut salutifera opera, sic et quaelibet ecclesiastica sacramenta, quum illud non sit generaliter verum, neque de novis, neque de veteribus sacramentis, quod baptismus sit fundamentum illorum, quoniam et sacramentum coniugii et '*sacramentum etiam*' eucharistiae a non baptizatis recipi potest. Praeterea sacramentum ordinis non solum pontificalis, sed sacerdotalis etiam et levitici ex institutione sua praecessit baptismum, per[26] quod forsitan videtur, quod ante baptismum huiusmodi ordines possent[27] rite conferri, maxime[28] his, qui baptizati esse creduntur. '*Quid enim, si forsitan is, qui baptizatus esse creditur, et non est, in episcopum saltem de facto fuerit consecratus? Eruntne reordinandi omnes, qui ab eo fuerint ordinati? Et quum de pluribus episcopis nesciatur, an renati fuerint aqua baptismatis, quum hoc nec ipsi reminiscantur, nec alii: dubitatur igitur, an tales sint veraciter in episcopos consecrati? Unde quot et quanta sequantur non solum absona, sed absurda, silendum est potius quam dicendum.*' Quia vero in concilio apud Compendium[29] legitur constitutum[30], quod, si quis in presbyterum ordinatus deprehenderit, se non esse baptizatum, baptizetur, ut iterum ordinetur: nos circa latorem praesentium in hoc dubitabili casu quod tutius est sequentes, '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus ipsum per singulos ordines usque ad sacerdotium promovere procures, et permittas, eum in sacerdotio ministrare, quia non intelligitur iteratum quod ambigitur esse factum. Nec male de sacramento sentitur, quum illud non religionis contemptus, sed articulus necessitatis excludit. Et certe de illo, qui natus de Christianis parentibus, et[31] inter Christianos est fideliter conversatus[32], tam violenter praesumitur, quod fuerit baptizatus, ut haec praesumptio pro certitudine sit habenda, donec evidentissimis forsitan argumentis contrarium probaretur[33]. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. April. An. IX.*' [1206.]

TITULUS XLIV.

DE CUSTODIA EUCHARISTIAE, CHRISMATIS ET ALIORUM SACRAMENTORUM[1].

CAP. I.[2]

Eucharistia et chrisma debent fideliter sub clavibus custodiri, et contra facientes sunt puniendi.

Innocentius III. *in concilio generali.*

Statuimus, ut in cunctis ecclesiis chrisma et eucharistia sub fideli custodia clavibus adhibitis conserventur[3], ne[4] possit ad illa temeraria manus extendi ad aliqua horribilia vel[5] nefaria exercenda[6]. Si vero is, ad quem spectat custodia, ea incaute[7] reliquerit, tribus mensibus ab officio suspendatur, et, si per eius incuriam aliquid nefandum inde[8] contigerit, graviori subiaceat ultioni.

CAP. II.

Supellectilia in ecclesiis poni non debent, nisi necessitas urgeat. Hoc dicit primo. Ecclesiae debent sua vasa et vestimenta munde tenere. Hoc secundo.

Idem *in eodem.*[9]

Relinqui nolumus incorrectum, quod quidam clerici ecclesias sic exponunt[10] suppellectilibus propriis, et etiam alienis, ut potius domus laicae, quam Dei basilicae videantur, non considerantes, quod Dominus non sinebat, ut vas transferretur per templum. Sunt et alii, qui non solum ecclesias dimittunt incultas, verum etiam vasa ministerii, et vestimenta ministrorum[11], ac pallas altaris, nec non '*et*' ipsa corporalia tam immunda relinquunt, quod interdum aliquibus sunt horrori. Quia vero zelus nos comedit domus Dei, firmiter prohibemus, ne huiusmodi suppellectilia in ecclesiis admittantur, nisi propter hostiles incursus, aut incendia repentina, seu alias necessitates urgentes ad eas oporteat[12] haberi[13] refugium, sic tamen[14], ut necessitate cessante[15], res in loca pristina reportentur. Praecipimus quoque, ut oratoria[16], vasa, corporalia et vestimenta praedicta munda et nitida conserventur[17]. Nimis enim videtur[18] absurdum in sacris sordes negligere, quae dedecerent[19] etiam in profanis.

TIT. XLIII. Cap. I. 1) cf. c. 60. C. I. qu. 1. et Coll. ibi citt. — App. L. 45., Lips. XXIV. 3., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) add.: *et omnes, quos prius (ipse: App.) ordinavit:* App., Lips. (ex Burch.)

Cap. II. 3) Restitutum ex Lips. XXIV. 1., Cass. XXXVII. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 4) *Innoc. II.:* Lips., Cass., C. R. 1., — 5) *breviter resp. et placide:* Lips., Comp. I. — 6) *perseveraverit:* Comp. I., Cant., Bohm. — 7) *absolutum:* Lips. — 8) *octav. Aug. librum:* Lips., Comp. I. Aug. — *super Augustinum VIII. L.:* Cass. — cf. Aug. l. c. XIII. 7. — 9) *in quo:* Lips. — *ibi:* Cass. — 10) *operatur:* C. R. 1. — *baptismum . . . ministratum:* Cass. — cf. Dist. IV. de cons. c. 34. — 11) *nec:* Cass. — seq.: *etiam:* omitt. Coll. citt. — 12) *sententiam:* C. R. L., Cant. — 13) *et ecclesiae tuae:* Coll. citt. — 14) *hostiasque pro eo (ipso: Ms.) offerri (offerre: Aug.) iubeas:* Comp. I. — *iuges pro eo (pro eo: desid. in Lips.) prec. et host. offerre iubeas:* Lips., Cass.

Cap. III. 15) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 54. — Comp. III. h. t. c. un. — 16) desid. in Comp. III. — 17) *lacrimabili nobis insinuatione monstravit:* Comp. III., Reg. — 18) *accessisset:* C. R. 2. — 19) *fuerat:* Reg. — 20) add.: *suis:* C. L. — 21) *aliquamdiu:* Reg. — 22) *contrarium:* C. R. 2. — in Comp. et Reg. omitt. verb.: *e contr. . . Nam.* — 23) *habent:* C. R. 1. — 24) *superaedificari posse videatur* (Comp. III. Aug.: *videtur* — Ms.: *videretur*): Comp. III., Reg. — 25) *videretur:* C. R. L. — 26) *per (propter:* Comp. III.) *quod apparet:* Comp. III., Reg. — 27) *possunt:* ib. — 28) *et max.:* C. R. 1. — 29) cf. supr. c. 1. — 30) *institutum:* Reg. — 31) abest a C. R. et Comp. III. — 32) *Chr. fid. conversatur:* C. R. 2. — *conservatus:* Reg. — 33) *probetur:* ib.

TIT. XLIV. 1) *De cust. euchar. et sacram. et chrism.:* C. R. 1. — *de custodia eucharistiae:* C. L. — Cap. I. 2) c. 20. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 3) *reserventur:* Comp. IV. Ms. A. — 4) *ut non:* conc. Ms. — 5) *et:* Comp. IV. Ms. A. — 6) *generanda:* Aug. — 7) *temerarie:* Comp. IV. Ms. A. — 8) desid. ap. Aug.

Cap. II. 9) c. 19. ib. — Comp. IV. c. 1. de immun. III. 17. — 10) *disponunt:* Comp. IV. Aug. — 11) *ministeriorum:* C. R. 2. — 12) *oportet:* C. L. — *oporteret:* C. R. 1. — 13) *habere:* Comp. IV. Aug. — 14) desid. in C. R. 2. — 15) *cogente:* Comp. IV. Ms. A. — 16) *ordinaria:* Aug. — 17) *serventur:* C. L., Comp. IV. Aug. — 18) *videtur:* Aug. — 19) *quae dedecent in praf.:* id. — *quas dedecens est sustinere etc.:* C. R. 1.

TITULUS XLV.

DE RELIQUIIS ET VENERATIONE SANCTORUM.

CAP. I.[1])

Sine Papae licentia non licet aliquem venerari pro sancto.

Alexander III.[2])

Audivimus, quod quidam inter vos "*sint, qui,*" diabolica fraude decepti, hominem quendam in potatione et ebrietate occisum quasi sanctum more infidelium venerantur, quum vix pro talibus in ebrietatibus peremptis[3]) ecclesia permittat[4]) orare. Dicit enim Apostolus[5]): „"*quod*" ebriosi "*homines*" regnum Dei non possidebunt.“ Illum ergo "*hominem*" non praesumatis de cetero colere, quum, etiamsi per eum[6]) miracula "*plurima*" fierent, non liceret vobis[7]) ipsum[8]) pro sancto absque auctoritate Romanae ecclesiae "*publice*" venerari.

CAP. II.[9])

Sanctorum reliquiae vendi non possunt, vel passim ostendi non debent, ne circa illas populus decipi possit.

Innocentius III. *in concilio generali.*

Quum ex eo, quod quidam sanctorum reliquias exponunt venales, et[10]) eas passim ostendunt, Christianae religioni detractum sit saepius, ne[11]) in posterum detrahatur, praesenti decreto statuimus, ut antiquae reliquiae amodo extra capsam nullatenus ostendantur, nec exponantur venales. Inventas autem de novo nemo publice venerari praesumat, nisi prius auctoritate Romani Pontificis fuerint approbatae. Praelati vero "*de cetero*" non permittant[12]) eos[13]), qui ad eorum ecclesias causa venerationis accedunt, variis[14]) figmentis aut falsis documentis decipi, sicut "*et*" in[15]) plerisque locis occasione quaestus fieri consuevit. "*Eleemosynarum etc.* [*cf. c.* 14. *X. de poenit. V.* 38.]"

TITULUS XLVI.

DE OBSERVATIONE IEIUNIORUM.

CAP. I.[1])

Vigilia, occurrens in dominica, ieiunari debet in sabbato, et ieiunanda est vigilia B. Matthiae.

Innocentius III. *Clericis S. Petri Magalonensis.*[2])

Ex parte vestra quaesitum fuit "*a nobis*," utrum, si Nativitatem Domini, vel Assumptionem beatae[3]) Mariae, vel festivitatem alicuius Apostolorum[4]) in secunda feria contigerit evenire, die sabbati praecedentis[5]) vigilia debeat ieiunari, et utrum in vigilia B. Matthiae Apostoli sit ieiunium iniungendum. Ad quod breviter[6]) respondemus[7]), quod "*et*" die sabbati festivitates praelibatas secundae feriae praecedentis et B. Matthiae Apostoli debet vigilia ieiunari. "*Insuper etc.* [*cf. c.* 5. *de celebr. miss. III.* 41.] *Dat. Rom. ap. S. Petr. Non. Nov.*" [1204.]

CAP. II.[8])

Non capit congruam summationem, et textus in se satis clarus est, et multa sunt dicta, quae patent per §§.

Idem *Bracharensi Archiepiscopo.*

Consilium nostrum[9]) "*super quibusdam articulis requisisti, utrum videlicet sit in omnibus Apostolorum vigiliis ieiunandum, quum plures asserant, non esse ieiunandum in omnibus, sed sex tantum. Utrum etiam ieiunandum sit in Adventu, quum inde sentiant diversi diversa, quibusdam dicentibus, sed paucioribus, ieiunandum esse tunc temporis, pluribus vero se ad hoc asserentibus non teneri. Utrum insuper, si festum illorum, quorum vigilias ieiunamus, secunda feria celebrari contingat, in praecedenti sabbato sint vigiliae faciendae. Nos autem super hoc*" Consultationi tuae[10]) taliter respondemus, quod "*apud nos*" omnium[11]) Apostolorum vigiliae sunt in observatione ieiunii celebrandae[12]), praeter vigilias Apostolorum Philippi et Iacobi, et B. Ioannis Evangelistae, quoniam ipsorum[13]) solennitas[14]) infra[15]) solennitatem[16]) paschalem, istius autem infra[17]) natalem Domini celebratur. Ieiunium etiam[18]) apud nos in adventu Domini agitur[19]). Sanctorum[20]) quoque vigiliae, quorum festivitates oportet secunda feria celebrari, in praecedenti sunt sabbato ieiunandae. De festivitate vero beati Bartholomaei Apostoli, de cuius celebratione[21]) dubietas oritur apud quosdam, "*tibi petenti consilium*" respondemus, quod in hoc consuetudinem tuae regionis observes[22]). (*Et infra:* ["*cf. c.* 4. *de cel. miss. III.* 41."]) Quum autem quaesieris, quae sit illis poenitentia iniungenda, qui diebus quadragesimalibus, quo tempore[23]) tantae famis inedia ingruebat, quod magna pars populi propter inopiam annonae periret, carnes comedere sunt coacti, "*tibi breviter*" respondemus, quod in tali[24]) articulo illos non credimus puniendos, "*quos tam urgens necessitas excusavit,*" preces tamen Domino pro illis et cum illis effundas, ne ipsis aliquatenus imputetur, quia bonarum mentium est, ibi timere[25]) culpam, ubi culpa minime reperitur. Item[26]) de illis, qui propter debilitatem, "*quam in se sentiunt,*" in sabbato "*iuxta terrarum consuetudinem aliarum*" carnes sumunt, quod in partibus tuis nullatenus fieri consuevit, quum hoc ab aliis moleste feratur, et oriatur inde[27]) illis occasio detrahendi, respondemus[28]), quod super hoc consuetudinem tuae regionis facias observari, sic tamen, quod debilibus et infirmis propter hoc periculum non emergat. Praeterea "*postulasti apostolicum responsum habere*" de illis, qui in quadragesima vel in aliis ieiuniis solennibus infirmantur, et petunt sibi esum carnium indulgeri, "*quorum quidam promittunt propter hoc eleemosynam se facturos, quidam vero propter necessitatem infirmitatis urgentis hoc a te sibi, quasi ex debito, concedi requirunt. Super quo tibi*" respondemus[29]), quod, quum non subiaceat legi necessitas, desiderium infirmorum, quum urgens necessitas exigit, supportare potes et debes, ut maius in eis periculum evitetur. "*Dat. Rom. ap. S. Petr. X. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. IX.*" [1206.]

CAP. III.[30])

Si festum Nativitatis occurrit sexta feria, licitum est omnibus carnes comedere, exceptis professis et voventibus.

Honorius III. *Pragensi*[31]) *Episcopo.*

Explicari per sedem apostolicam postulasti, "*utrum sit licitum illis, qui nec voto, nec regulari observantia sunt adstricti, carnes comedere, quando in sexta feria dies dominicae Nativitatis occurrit. Ad hoc*" Respondemus[32]), quod illi, qui nec voto, nec regulari observantia sunt adstricti, in sexta feria, si festum nativitatis dominicae die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci[33]) possunt[34]) secundum consuetudinem ecclesiae generalis. Nec tamen hi reprehendendi sunt, qui ob devotionem voluerint abstinere. "*Dat. Lat. IV. Kal. Nov. Pont. nostr. Ao. I.*" [1216.]

TIT. XLV. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 2) *monachis Gristonis:* ex nimium vaga Baronii et Gonzalezii coniectura. — 3) *ebrietate interemptis:* Comp. II. Ms. A. — 4) *permittit:* ib. — 5) 1 Cor VI. 10. — 6) *illum mirabilia:* Comp. II. Ms. A. — 7) omitt. Ms. B. — 8) *eum:* ib., Aug. — abest a Ms. A.

Cap. II. 9) c. 62. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. c. 2. de immunit. III. 17 (in Ms. B. est c. un. tit. de reliquiis sanctor.) — 10) *et . . . ostendant,* conc. Ms. — 11) *ne in post. fiat:* Comp. IV. Ms. A., Aug. — *saepius, in posterum praesenti:* Ms. B., conc. Ms. — 12) *non praesumant nec permitt.:* Comp. IV. Ms. A. — *ac perm.:* Ms. B. — 13) *illos:* Comp. IV., conc. — 14) *vanis:* Comp. IV. Aug., Ms. A., conc. — 15) abest a Comp. IV. Ms. A.

TIT. XLVI. Cap. I. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 150. — Comp. III. h. t. c. 1. — 2) omitt. Comp. III. Ms. — *Magalonen.:* C. L. — *Magal.:* Cont. — *Petri et Magdalon.* Aug. — *in Magdalona:* Reg. — 3) *sanctae:* Comp. III. Ms. — 4) *Apostoli:* C. R. 2. — 5) *praecedenti:* C. L., Comp. III., Reg. — 6) *taliter:* C. R. 2 — 7) *duximus respondendum:* Comp. III., Reg.

Cap. II. 8) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 3. — Comp. III. h. t. c. 2. — 8*) *Brachorien.:* C. L. — *Bracharen. ep.:* Comp. III. Aug. — *Bacharen. archiep.:* Ms. — *Bracaren.:* Böhm. — 9) *vestrum:* C. R. 1. — 10) *cons. tuae:* omitt. Comp. III. — *tibi:* Reg. — 11) *omnes omnium:* Comp. III. Ms. — *omnes:* Reg. — 12) *celebrantur:* Comp. III., Reg. — 13) *illorum:* ib. — 14) *festivitas:* ib., C. R. 1. — 15) *intra:* Cont., Böhm. — 16) *festivitatem:* C. R. 1. — 17) *intra:* Cont., Böhm. — 18) *ipsius:* C. R. 1. — 19) *celebratur:* ib. — 20) *et sanct. vigilias . . . ieiunamus:* Comp. III., Reg. — 21) *festivitate:* C. R. 1. — 22) *serves:* Comp. III. — 23) *tempore illo, quo:* ead., Reg. — 24) desid. in Reg. — 25) *timere pro culpa, ubi minime rep.:* ib. — 26) *Idem:* Böhm. — 27) *in illis:* Comp. III. Aug. — 28) *tale damus tibi responsum:* Comp. III. Reg. — 29) *duximus respondendum:* ib.

Cap. III. 30) Restitutum ex Reg. I. 44., ex quo affertur ap. Raynald. ad A. 1216. — Comp. V. h. t. c. un. — 31) *Ag.:* Comp. V. Ms. — *Pixecen.:* C. R. 2. — *Pregen.:* C. R. 1. — *Parganen.:* Cie. — 32) *tale damus responsum:* Comp. V., Reg. — 33) *uti:* ib., C. R. L. — 34) *possint:* Comp. V. Ms.

TITULUS XLVII.

DE PURIFICATIONE[1]) POST PARTUM.

CAP. UN.[2])

Mulier post partum statim potest ingredi ecclesiam, nec tenetur abstinere per aliquos dies secundum legem Mosaicam.

Innocentius III. *Armachano*[3]) *Archiepiscopo.*

Volens *fraternitas tua per responsum apostolicum edoceri, humiliter a nobis expetiit, utrum mulieres statim post partum debeant ecclesias ingredi, vel ab earum ingressu per dies aliquot abstinere.* Licet *autem* Secundum legem Mosaicam certi dies determinati fuissent, quibus mulieres post partum a templi cessarent ingressu: quia tamen lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est, *nos, sanctorum Patrum vestigiis inhaerentes,* inquisitioni tuae taliter respondemus[4]), quod, postquam umbra legis evanuit, et illuxit veritas evangelii[5]), si mulieres, post prolem emissam[6]) acturae gratias ecclesiam intrare voluerint, nulla proinde peccati mole gravantur, nec est ecclesiarum eis aditus *aliquatenus* denegandus, ne[7]) poena illis converti videtur in culpam. Si tamen ex veneratione voluerint aliquamdiu abstinere, devotionem earum non credimus improbandam. *Dat. Laterani.* [1198.]

TITULUS XLVIII.

DE ECCLESIIS AEDIFICANDIS VEL REPARANDIS.

CAP. I.[1])

Habentes beneficium in ecclesia tenentur contribuere ad ipsius reparationem.

Ex concilio Magnntino.[2])

Quicunque ecclesiasticum beneficium habent, omnino adiuvent ad tecta ecclesiae restauranda[3]), vel ipsas ecclesias emendandas, *et nonam et decimam reddant.*

CAP. II.[4])

Leprosi permitti debent, sine praeiudicio antiquarum parochiarum, habere ecclesiam propriam et presbyterum, nec tenentur solvere decimas de hortis vel nutrimentis animalium.

Ex concilio Lateranensi.

Quum dicat Apostolus[5]), *abundantiorem honorem membris inferioribus deferendum, e contra quidam, quae sua sunt, non quae Iesu Christi, quaerentes, leprosis, qui cum sanis habitare non possunt vel ad ecclesiam cum aliis convenire, ecclesias et coemeteria non permittunt habere, nec proprii iuvari ministerio sacerdotis. Quod quia procul a pietate Christiana esse dignoscitur, de benignitate sedis apostolicae* Constituimus, ut ubicunque tot simul leprosi sub communi vita fuerint congregati, quod[6]) ecclesiam cum coemeterio sibi construere[7]), et proprio gaudere valeant presbytero, sine contradictione aliqua permittantur habere. Caveant tamen, ut iniuriosi veteribus ecclesiis de iure parochiali nequaquam exsistant. Quod enim[8]) eis pro[9]) pietate conceditur, ad aliorum iniuriam nolumus redundare. Statuimus etiam, ut de hortis et nutrimentis[10]) animalium suorum decimas tribuere non cogantur.

CAP. III.[11])

Propter nimiam distantiam ecclesiae potest nova ecclesia in ipsius parochia aedificari, et certa portio de antiqua sibi deputari.

Alexander III.[12]) *Eboracensi Archiepiscopo.*

Ad audientiam nostram noveris pervenisse, quod villa, quae dicitur H.[13]), tantum perhibetur ab ecclesia parochiali distare, ut *in* tempore hiemali, quum pluviae inundant[14]), non possint parochiani sine magna difficultate ipsam[15]) adire, unde non valent[16]) congruo tempore ecclesiasticis officiis interesse. Quia igitur dicta[17]) ecclesia ita dicitur *in* redditibus abundare, quod praeter illius villae proventus minister illius[18]) convenienter[19]) valeat[20]) sustentationem habere, *fraternitati tuae per apostolica scripta* mandamus, quatenus, si res ita se habet, ecclesiam[20*]) ibi aedifices, et in ea sacerdotem, sublato appellationis obstaculo, ad praesentationem rectoris ecclesiae maioris cum canonico fundatoris assensu instituas, ad sustentationem suam eiusdem[21]) villae obventiones ecclesiasticas percepturum, providens[22]) tamen, ut competens in ea honor pro facultate loci matrici ecclesiae servetur, quod quidem fieri posse[23]) videtur, quum eiusdem villae dominus viginti acras terrae frugiferae velit ad usus sacerdotis[23*]) conferre. Si vero persona matricis[24]) ecclesiae virum idoneum praesentare distulerit, vel opus illud voluerit impedire, tu nihilominus facias idem opus ad perfectionem deduci, et virum bonum appellationis cessante diffugio instituere non omittas[24*]).

CAP. IV.[25])

Rectores ecclesiarum possunt compelli, ut de reditibus, qui supersunt, teneantur conferre ad constructionem seu reparationem ecclesiae.

Idem *Lexoviensi*[26]) *Episcopo.*

De his *sane,* qui parochiales ecclesias habent[27]), *fraternitati tuae taliter* duximus respondendum[27*]), quod ad reparationem et institutionem[28]) ecclesiarum cogi debeat, quum opus fuerit, de bonis, quae sunt ipsius ecclesiae[28*]), si eis supersint[29]), conferre, ut eorum exemplo ceteri invitentur.

CAP. V.[30])

Saecularis ecclesia sine praeiudicio clericorum ad statum regularem potest reparari, et collegio, quod nondum est, privilegium non confertur.

Urbanus III.[31])

Ad audientiam nostram *iam pridem* pervenit, quod tu[32]) in ecclesia *de Cologia*[33]),* de qua in episcopum vocatus *et electus* fuisti, regulares canonicos desideras ordinare, *et eorum institutioni de bonis tibi collatis congrue providere.* Inde siquidem est, quod *tuum ans desiderium atque propositum multis in Domino laudibus commendantes,* hoc[34]) devotioni tuae auctoritate apostolica indulgemus, *ut iuxta votum tuum canonicos regulares in ecclesia praescripta,* si tibi[35]) episcopus dioecesanus consenserit in hac parte, *ad honorem Dei et ecclesiae tuae secundum beati Augustini regulam valeas ordinare, et eos ibidem nullius contradictione et appellatione obstante instituere.* Verum[36]) si clerici saeculares in ea *fuerint, qui* adhuc superesse noscantur[37]), volumus eis, dum vixerint, ibi vel alibi necessaria *secundum consuetudinem* provideri. Licet autem nobis instanties supplicaveris[38]), ut ecclesiae[39]) praedictae confirmationis privilegium faceremus *de canonicis,* tibi[40]) non possumus de iure deferre, quum nulli canonici adhuc ibidem exsistant, quibus privilegium concedatur[41]). *Eis utique, quum fuerint instituti, etc.*

TIT. XLVII. 1) *purgatione:* C. R. 1. L. — Cap. un. 2) Restitutum ex Reg. Bal. I. 63. — Comp. III. h. t. c. un. — 3) *Armacan. episc.:* Comp. III., Cont. — 4) *taliter tibi* (omitt. Comp. III.) *duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 5) *evangelica:* C. R. 1. — 6) *enixam:* Comp. III., Reg. — 7) *ne poenam illis in culpam convertere videamur:* ibid.

TIT. XLVIII. Cap. I. 1) c. 25. conc. Arel. VI. — cf. Cap. V. 158., Burch. III. 30., Ivo Decr. III. 35., Comp. I. h. t. c. 4. — 2) *Maguc.:* Comp. I. Aug. — 3) *restituenda:* Comp. I.

Cap. II. 4) Restitutum ex c. 23. conc. Lat. III. hab. A. 1179. — Lips. 24., Cass. XII. 15., Comp. I. h. t. c. 1. — 5) cf. 1 Cor. XII. 23. — 6) *qui:* Coll. citt., conc. — 7) *constituere:* conc. — 8) *namque:* conc. — 9) desid. ap. Cont. — *ex:* C. R. L. — 10) *et de ceteris nutr.:* C. R. 1.

Cap. III. 11) Restitutum ex Lips. XIX. 10., Comp. I. h. t. c. 2. — 12) *Lucius III. Eb. archiep.:* Lips. — 13) *Eni.:* Comp. I. Ms. — *E.:* Lips. — 14) *inundaverint:* Lips., Comp. I. — 15) *eam:* ib. — 16) *valeant:* Böhm. — 17) *parochialis:* Comp. I. — 18) *ministri illius ecclesiae:* C. L. 19) *convenientem:* C. R. 1. L., Lips. — 20) *valeant:* C. L. — *valet:* Cont. — 20*) *in eadem villa fieri capellam patiaris, et sac. ibi:* Lips. — 21) *eius:* Comp. I. Aug. — 22) *providens:* Lips., Comp. I. — 23) desid. in Comp. I. Ms. — 23*) *presbyteri:* Comp. I. — 24) *matrici:* C. L. — 24*) *dimittas:* Lips.

Cap. IV. 25) Restitutum ex App. XXIX. 2., Lips. XIX. 9., Cass. XXX. 8., Comp. I. h. t. c. 3. — 26) *Lexon.:* C. R. 1., Comp. I. Ms. — *Lexonien.:* C. L. — *Exonen.:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — *Id. eid.* (i. e. *Exoniensi ep.*) *P. C. Ad aures supra de sponsis:* App. — cf. Comp. I. c. 2. De eo, qui cogn. IV. 13. (*B igorn. ep.*) quod non quadent. — *P. C. In literis:* Lips. — *In literis et infra:* Comp. I. — cf. c. 9. de off. iud. del. I. 29. — 27) *tenent:* App. — 27*) *respondemus:* Lips., Cass. — 28) *et inst.* desid. in C. R. 1. L. — *et instructionem:* C. R. 2., Cass., Comp. I. Aug. — 28*) omitt. App. — 29) *supersunt:* App., Lips., Comp. I.

Cap. V. 30) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 31) *Trud. archiep.:* Comp. II. Ms. A. — *Truden. archiep. et P. delegato:* Ms. A. — *Trundensi arch. et G. delegato:* Aug. — 32) *quum:* Comp. II. Ms. A. — 33) ita Aug. — *Culogia:* Ms. A. — *Colegia:* Ms. B. — 34) abest a Comp. III. — 35) *si tibi in hoc episc. dioec. consentit* (*consenserit:* Ms. B.): Comp. II. — 36) *Unde:* Comp. II. Aug., Ms. A. — 37) *noscantur, vel ut .... provideantur:* Comp. II. — 38) *supplicares:* Böhm. — *licet autem* (*enim canonici tui vel:* Ms. A.) *vicini tui nobis instantius supplicaverint:* Comp. II. — 39) *quod eccl. praescriptae nostrae conf. etc.:* Comp. II. Ms. A. — *quod eccl. praescriptae iuri conf.:* Ms. B. — *quatenus in eccl. praescr. iure conf.:* Aug. — 40) *tunc in hac parte devotioni:* Comp. II. — 41) *indulgentur:* ib.

CAP. VI.[42])

Non obstante iuramento de rebus ecclesiae non alienandis, potest episcopus propter indigentiam novam ecclesiam aedificare.

Coelestinus III.

Tua nos[43]) duxit (*Et infra:*) Praeterea, quia occasione iuramenti, quod de rebus ecclesiae non alienandis te asseris praestitisse, in locis tui episcopatus, in quibus populi habitantes oratoriis '*plurimum*' egere videntur, ne praetextu novarum ecclesiarum commissa tibi ecclesia destitui videatur, ecclesias formidas[44]) erigere, fraternitati tuae '*praesentium significatione*' mandamus, quatenus illius iuramenti occasione nullatenus praetermittas, quin populo indigenti super basilicarum institutione[45]) studeas salubriter[46]) providere.

TITULUS XLIX.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM, COEMETERII[1]), ET RERUM, AD EAS PERTINENTIUM.

CAP. I.[2])

In domibus ecclesiarum non debet index laicus iudicare, nec hospitium quaerere.

Ex synodo[3]) *Ioannis Papae.*

Ut in domibus ecclesiarum neque missus, neque comes, vel iudex publicus, vel minister quasi pro consuetudine placitum[4]) vel hospitium vindicent, sed in publicis locis[5]) domos constituant, in quibus placitum teneant, et etiam[6]) '*secundum antiquam consuetudinem*' hospitentur.

CAP. II.[7])

Tempore magnae necessitatis non debet aliquis excusari a murorum seu civitatis custodia. H. d. secundum intellectum Panorm.

Gregorius *Archiepiscopo*[8]) *Tricensi.*

Pervenit (*Et infra:*) Fraternitas tua nullum '*neque*' per nostrae vel ecclesiae suae[9]) nomen aut '*quolibet*' alio modo excusari[10]) a murorum[11]) vigiliis patiatur; sed omnes ad hoc[12]) generaliter compellantur, quatenus cunctis vigilantibus melius '*auxiliante Domino*' valeat civitatis custodia procurari[13]).

CAP. III.[14])

Rusticus, adstrictus ad culturam agrorum ecclesiae, non potest illam deserere. H. d. secundum generaliter.

Idem *Vitali Defensori Sardiniae.*

Iudicatum est (*Et infra:*) Dictum est nobis '*etiam*,' quod rustici '*possessionis eiusdem Caralitanae*' ecclesiae, rura eius[15]) deserentes, in privatorum possessionibus culturam '*laboris*' exhibeant, '*ex qua re agitur, ut possessiones ecclesiae, proprio in aliis occupata cultura, depereant, atque ad tributa sua persolvenda idoneae non exsistant;*' quod[16]) experientia tua fieri non permittat.

CAP. IV.[17])

Laici, collectas imponentes clericis vel ecclesiis, seu iurisdictionem eorum usurpantes, si moniti non desistunt, sunt excommunicati cum suis fautoribus; potest tamen episcopus cum clero eis in necessitate praebere subsidia.

Ex concilio Lateranensi.

Non minus '*pro peccato eorum, qui faciunt, quam pro illorum detrimento, qui sustinent, grave nimis esse dignoscitur, quod*' in diversis mundi partibus consules civitatum[18]) et[19]) rectores, nec non et alii, qui potestatem habere videntur, tot onera frequenter imponunt ecclesiis, '*et ita gravibus eas et crebris exactionibus premunt,*' ut deterioris conditionis factum sub[20]) eis sacerdotium videatur[21]), quam sub Pharaone fuerit, qui legis divinae notitiam non habebat. Ille quidem omnibus aliis servituti[22]) subactis[23]) sacerdotes '*suos*' et possessiones eorum in pristina libertate dimisit, et eis alimoniam de publico[24]) administravit[25]). Isti vero onera sua fere universa imponunt ecclesiis, et tot angariis eas affligunt, ut eis '*illud*,' quod Hieremias[26]) deplorat, competere videatur: „Princeps provinciarum facta est sub tributo;" sive quidem fossata, sive expeditiones, seu alia[27]) quaelibet sibi arbitrentur agenda, de bonis ecclesiarum et[28]) clericorum et pauperum Christi usibus deputatis volunt fere cuncta compleri[29]). Iurisdictionem etiam et auctoritatem '*episcoporum et aliorum*' praelatorum ita evacuant, ut nihil potestatis eis in suis videatur[30]) hominibus remansisse. '*Super quo dolendum est pro ecclesiis, dolendum etiam est nihilominus pro ipsis, qui timorem Dei et ecclesiastici ordinis reverentiam videntur penitus abiecisse.*' Quocirca sub anathematis districtione[31]) fieri[32]) de cetero talia '*severius*' prohibemus, nisi episcopus et[33]) clerus tantam necessitatem vel[34]) utilitatem adspexerint[35]), ut absque ulla[36]) exactione[37]) ad relevandas communes utilitates vel[38]) necessitates, ubi laicorum non suppetunt facultates, subsidia per ecclesias existiment[39]) conferenda. Si autem consules aut alii de cetero ista[40]) commiserint, et commoniti desistere '*forte*' noluerint, tam ipsi quam fautores eorum excommunicationi se noverint subiacere, nec '*fidelium*' communioni reddantur, donec[41]) satisfactionem fecerint competentem.

CAP. V.[42])

Causae sanguinis in ecclesia vel coemiteriis agitari non debent.

Lucius III.[43])

Quum ecclesia Dei secundum evangelicam veritatem domus orationis esse debeat, non spelunca latronum aut sanguinis forum: saeculares[44]) iudices causas, ubi de sanguinis effusione et corporali poena agitur, in ecclesiis vel coemiteriis agitare[45]) sub interminatione anathematis prohibemus[46]). Absurdum enim est et crudele, ibi iudicium sanguinis exerceri, ubi est tutela refugii constituta.

CAP. VI.[47])

Reus criminis, ad ecclesiam fugiens, non est violenter ab ea extrahendus, nec debet amplius praetextu criminis commissi damnari ad mortem vel ad aliam poenam corporalem; est tamen aliter legitime puniendus. Fallit in duobus casibus hic expressis. H. d. primo. *Servus, fugiens ad ecclesiam timore domini sui, est domino, de eius impunitate iuranti, restituendus.* H. d. secundo.

Innocentius III. *illustri Regi Scotiae.*[48])

Inter alia, '*quae nobis regalis providentia suis literis intimavit, quid de illis fieri debeat, qui maleficia perpetrantes confugiunt ad ecclesiam, ut pro reverentia sacri loci debitas poenas valeant evitare, sollicite requisivit. Nos ergo,*' Tuis quaestionibus[49]) respondentes, iuxta sacrorum statuta[50]) canonum et traditiones legum civilium ita duximus '*in huiusmodi*' distinguendum, quod fugiens[51]) ad ecclesiam aut liber, aut servus exsistit[52]). Si liber, quantumcunque gravia maleficia[53]) perpetraverit, non est violenter ab ecclesia extrahendus, nec inde damnari[54]) debet ad mortem vel ad[55]) poenam; sed rectores ecclesiarum sibi obtinere debent membra[56]) et vitam. Super hoc tamen, quod inique fecit, est alias[57]) legitime puniendus[58]); et hoc verum est[59]), nisi publicus latro fuerit, vel[60]) nocturnus depopulator[61]) agrorum, qui[62]), dum itinera frequentata[63]) vel[64]) publicas stratas obsidet aggressionis[65]) insidiis, '*pro facinoris magnitudine, quum et communem*

Cap. VI. 42) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 43) *nobis:* Comp. II. Aug. — 44) *formides:* Comp. II. Aug. — 45) *instructione:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *constructione:* Ms. A. — 46) *salubrius:* Comp. II. Ms. A.

TIT. XLIX. 1) desid. in C. R. 2. — *et coemeteriis:* C. R. 1. L. — Cap. I. 2) c. 11. Cap. Lamberti Imp. (A. 898.) ap. III. *Pertzium* I. 565. — Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *concilio:* Comp. I. Ms. — 4) *nec placitum, nec hosp.:* Comp. I., Cap. — 5) *vicis:* Cap. — 6) omitt. Comp. I., Cap. —

Cap. II. 7) Restitutum ex Greg. I. Reg. VIII. 18. (A. 598.) — Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *Agnello ep. Terracinensi:* Comp. I., Reg. — 9) *tunc:* C. L. — 10) *defendi:* Comp. I., Reg. — 11) omitt. Reg. — 12) *ad hoc:* abest a Comp. I. et Reg. — 13) *provocari:* Comp. I.

Cap. III. 14) Restitutum ex eod. IX. 64. (A. 599.) — Comp. I. h. t. c. 3. — 15) *propria:* Comp. I., Reg. — 16) *In qua re exper. tua tale aliquid etc.:* Comp. — *In qua re experientiam tuam volumus omnino esse sollicitam, ne tale quidquam fieri post hunc nostrum tibi datum auctoritatem permittere debeas:* Reg.

Cap. IV. 17) Restitutum ex c. 19. conc. Lat. III. hab. A. 1179. — Lips. 7., Cass. III. 1., Comp. I. h. t. c. 4 — 18) *civitatis:* Comp. I. — 19) *vel:* Lips. — 20) *ab:* ib. — 21) *esse vid.:* Cass. — 22) *servitutibus:* Comp. I. Aug. — 23) *subiectis:* Cass., conc. — 24) *publicis:* Comp. I. Aug. — 25) *ministravit:* C. R. L., Coll. citt., conc. — 26) *cf.* Thren. I. 1. — 27) desid. in conc. — 28) non exstat ib. — 29) *compilari:* ib. — *complere:* Cass. — 30) add.: *penitus:* Cass. — 31) *diffinitione:* Lips. — 32) *ne talia de cetero attentare praesumant:* Coll. citt., conc. — 33) *vel:* Cass. — 34) *et:* Lips. — 35) *respiciant:* Cass. — *inspexerint:* C. R. 1. L., Lips., Comp. I. — 36) abest a Lips. — *omni:* Cass. — 37) *occasione:* Comp. I. Aug. — *coactione:* C. R. L., Lips., Cass., Comp. I. Ms., conc. — 38) *et. vel:* omitt. Lips., Cass., conc. — 39) *existimant:* Lips., Böhm. — *per eccl. conferantur:* Comp. I. Ms. — 40) *id praesumpserint:* conc. — 41) *nisi:* Cass., conc. — add.: *ex toto:* Cass.

Cap. V. 42) c. 2. Comp. II. h. t. c. 1. — 43) *Innoc. III.:* C. R. 2. — 44) *ne saec. iud. . . . agitare praesumant:* Comp. II. Aug. — 45) *agitari:* Comp. II. Ms. B. — *tractare:* Ms. A. — 46) *fieri prohib.:* C. R. 1.

Cap. VI. 47) Restitutum ex Reg. Brequ. III. 5. — Comp. III. h. t. c. 1. — 48) *Cnoucine:* C. L. — *Conatine:* Comp. III. — *Conactiae:* Reg. — 49) *inquisitionibus:* Reg. — 50) *instituta:* ib. — 51) *confugiens ad eccl. vel lib. vel serv.:* Comp. III., Reg. — 52) *exsistat:* C. R. 1. — 53) *molestia:* ib. — 54) *donari:* Comp. III. Ms., Reg. — 55) abest a Reg. — 56) *et membr.:* Comp. III. — 57) omitt. Comp. III., Reg. — 58) *componendum:* Reg. — 59) omitt. ib. — 60) *qui:* ib. — 61) *populator:* Comp. III., Reg. — 62) omitt. Comp. III. Ms., Reg. — 63) *frequentat:* Comp. I. Aug., Cant., Böhm. — 64) *ut . . . obsidet:* Reg. — 65) *ob transgressionis insidias:* Comp. I. Aug.

utilitatem impediat, et nocere omnino moliatur,° ab ecclesia extrahi potest[66]), impunitate non praestita, secundum canonicas sanctiones. Si vero servus fuerit, qui confugerit[67]) ad ecclesiam, postquam de impunitate sua dominus eius clericis iuramentum praestiterit, ad servitium domini sui redire compellitur[68]) etiam invitus; alioquin a domino poterit occupari. ° *Tu ergo, fili carissime, quum in regno tuo aliquid horum contigerit, etc. Dat. Laterani* [1200.]

CAP. VII.[69])

Clerici non debent necessitatibus seu utilitatibus civitatum seu aliorum locorum, etiam ubi laicorum non suppetunt facultates, subvenire, nisi prius Romanus Pontifex consulatur. Hoc primo. *Sententiae et constitutiones, editae a laicis collectantibus ecclesiam, sunt ipso iure irritae, nec ullo tempore convalescunt.* Hoc secundo. *Rectores, excommunicati ob gravamina praemissa, remanent excommunicati, etiam post depositum officium; nihilominus excommunicati sunt successores, nisi satisfecerint infra mensem.* Hoc tertio. Hoc dicit ad maiorem declarationem et pro novitiis.

Idem *in concilio generali.*

Adversus consules et rectores civitatum, vel[70]) alios, qui ecclesias et ecclesiasticos viros talliis seu collectis et exactionibus aliis[71]) aggravare nituntur, volens immunitati ecclesiasticae[72]) Lateranense concilium providere, praesumptionem[73]) huiusmodi sub anathematis districtione prohibuit, transgressores[74]) et fautores eorum excommunicationi subiacere praecepit[75]), donec satisfactionem impenderint[76]) competentem. Verum[77]), si quando forte episcopus simul cum clericis tantam necessitatem vel[78]) utilitatem perspexerit[79]), ut absque ulla coactione ad relevandas utilitates vel[80]) necessitates communes, ubi[81]) laicorum non suppetunt[82]) facultates, subsidia duxerit[83]) per ecclesias conferenda, praedicti laici humiliter et devote recipiant[84]) cum gratiarum actione[85]). Propter imprudentiam[86]) tamen quorundam Romanus[87]) Pontifex prius consulatur, cuius interest communibus[88]) utilitatibus providere. Quia vero nec sic quorundam malitia contra Dei ecclesiam conquievit, adiicimus, ut constitutiones et sententiae, quae a talibus[89]) vel de ipsorum mandato fuerint promulgatae, inanes et irritae habeantur, nullo unquam tempore valiturae. Ceterum, quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent, nullus vano[90]) decipiatur errore, ut infra[91]) tempus regiminis sustineat anathema, quasi[92]) post illud non sit ad satisfactionis[93]) debitum compellendus. Nam et ipsum, qui satisfacere recusaverit[94]), et successorem[95]) ipsius, nisi satisfecerit infra[96]) mensem, manere[97]) decernimus[98]) ecclesiastica censura conclusum[99]), donec satisfecerit competenter, quum succedat[100]) in onere qui substituitur in honore.

CAP. VIII.[1])

Praelati, plus debito a subditis extorquentes, praetextu procurationis vel alterius servitii impensi legato vel alteri, illud restituent, et tantundem pauperibus erogabunt.

Idem *in eodem.*

Quia plerique praelati, ut procurationem aut servitium aliquod impendant legato vel alii, plus extorquent a subditis quam solvant[2]), et in eorum damnis lucra sectantes quaerunt[3]) praedam potius quam subsidium in subiectis[4]), id de cetero fieri prohibemus[5]). Quod si quis forte praesumpserit, et sic extorta restituat, et tantundem cogatur pauperibus elargiri; superior autem, cui °*super hoc*° fuerit querela deposita, si negligens fuerit[6]) in huiusmodi[7]) executione statuti, canonicae subiaceat ultioni.

CAP. IX.[8])

Ecclesia non consecrata, in qua divina officia celebrantur, gaudet immunitate.

Gregorius IX. *Asturicensi.*[9])

Ecclesiae, in qua divina mysteria[10]) celebrantur, licet adhuc non exstiterit[11]) consecrata, nullo iure privilegium immunitatis adimitur: quia obsequiis divinis dedicata[12]) nullius est temerariis ausibus profananda. ° *Si ecclesia etc.* [*cf. c.* 10. *de cons. eccl. III.* 40.] *Dat. Lat. XII. Kal. Iun.*° [1234.]

CAP. X.

Qui sub spe immunitatis in ecclesiis vel coemeteriis delinquunt, immunitate non gaudent.

Idem *Toletano et Compostellano Archiepiscopis.*

Immunitatem ecclesiasticam *(Et infra:)* Nonnulli, impunitatem suorum excessuum per defensionem ecclesiae obtinere sperantes, homicidia et mutilationes membrorum in ipsis ecclesiis vel earum coemeteriis committere non verentur: qui, nisi per ecclesiam, ad quam confugiunt[13]), crederent se defendi, nullatenus fuerant commissuri. (*Et infra:*) Quum[14]) in eo, in quo delinquit, puniri quis debeat, et frustra legis auxilium invocet qui committit in legem: mandamus, quatenus publice nuncietis, tales non debere gaudere immunitatis privilegio, quo faciunt[15]) se indignos.

TITULUS L.

NE CLERICI VEL MONACHI SAECULARIBUS NEGOTIIS SE IMMISCEANT.

CAP. I.[1])

Enumerat concilium multa saecularia negotia, a quibus iubet clericos et monachos abstinere. Et sunt XIV., si recte numerentur.

Ex concilio Maguntino.

Multa sunt negotia saecularia, de quibus[2]) pauca perstringamus[3]), ad quae[4]) pertinet omnis carnalis concupiscentia. Quicquid[5]) plus iusto appetit homo[6]), turpe lucrum est. Munera iniusta accipere vel etiam dare. Pro aliquo saeculari quaestu pretio aliquem conducere. Contentiones, vel lites[7]), vel rixas amare. In placitis[8]) saecularibus disputare, excepta defensione orphanorum aut viduarum[9]). Conductores saecularium rerum aut procuratores esse. Turpis verbi vel facti esse[10]) ioculatorem, vel iocum saecularem[11]) diligere. Aleas amare. Ornamentum inconveniens proposito suo quaerere. In deliciis vivere velle. Gulam et ebrietatem sequi. Pondera iniusta vel mensuras habere. Negotium iniustum exercere. Nec tamen iustum negotium est contradicendum propter necessitates diversas, quia legimus, sanctos Apostolos negotiatos[12]) fuisse, et in regula B. Benedicti praecipitur provideri[13]), per quorum manus negotia[14]) monasterii procurentur. Canes et[15]) aves sequi ad venandum, et[16]) omnibus quibuslibet causis superfluis interesse[17]). Ecce talia et his similia ministris altaris Domini[18]), nec non et monachis omnino contradicimus, de quibus ait Apostolus: „Nemo, militans Deo, implicat[19]) se negotiis saecularibus.“

CAP. II.[20])

Clerici non debent esse ministri vel procuratores laicorum; quod si contra fecerint, et deprehendantur in fraude, non subvenitur eis ab ecclesia.

Eugenius Papa *Lucanensi*[21]) *Episcopo.*

Sacerdotibus °*autem*° et clericis tuis denuncies publice, ne ministri laicorum fiant, nec in rebus eorum procuratores existant.

Cap. VI. 66) *poterit:* Reg. — 67) *confugit:* Reg. — 68) *compellatur:* C. R. 2., Comp. III., Reg.

Cap. VII. 69) c. 46. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. c. 3. de cens. III. 18. — 70) *et:* Comp. IV., conc. — 71) *et al.:* Comp. IV. Aug. 72) *ecclesiae:* Comp. IV. Ms. A. — *ecclesiarum:* Aug. — cf. supr. c. 4. — 73) *praesumptiones:* Comp. IV. Ms. A. — *praesumptores:* conc. Ms. — 74) add.: *praesumptores:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 75) *praecipit.* Comp. IV. Ms. A. — *praecipiens:* Aug., conc. — 76) *impendant:* conc. — 77) *Unde:* Comp. IV. Ms. A. B. — 78) *et:* Comp. IV. Aug. — 79) *prospexerit:* C. R. L. — *prospexerint:* Comp. IV., conc. ap. Mans. — *inspexerint.* conc. Ms. — *perspexerint:* Cont. — 80) *et:* Comp. IV. Aug. — 81) *et:* C. R. 1., Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. Ms. — 82) *ut ... suppetunt:* Comp. IV. Aug. — 83) *duxerint:* Comp. IV., conc., Cont., Böhm. — 84) *suscipiant:* Comp. IV. Ms. A. — 85) *actionibus:* Comp. IV. Aug., conc. — 86) *imprudentiam:* Comp. IV. Aug. — 87) *Rom. prius consulant Pontificem:* conc. — 88) *omnibus commu.:* Comp. IV. Ms. A. — 89) *ab excommunicatis huiusmodi:* conc. — 90) *vario:* Cont. — 91) *intra:* Cont., Böhm. — 92) *quatenus:* Cont. — 93) *satisfactionem debitam:* conc. — 94) *recusavit:* C. R. 1. — 95) *successores:* Comp. IV. Aug. — 96) *intra:* Cont., Böhm. — 97) abest a Comp. IV. Ms. A. — 98) *decrevimus:* ead. — 99) *cogendum:* ead., Ms. B. — 100) *succedit:* Ms. A.

Cap. VIII. 1) c. 34. ib. — Comp. IV. c. 4. de cens. III. 18. — 2) *exsolvant:* Comp. IV. Aug., conc. Ms. — 3) add.: *quidam:* C. R. 1. — 4) *subditis:* Comp. IV. Ms. A. — 5) *penitus proh.:* Comp. IV. — 6) *fuerat:* C. R. 1. — 7) *in huius ex. constituti:* Comp. IV. Aug. — *in execu. statim:* Ms. A.

Cap. IX. 8) Restitutum ex Reg. VII. 119. ap. Raynald. ad A. 1234. — 9) *Astoren.:* C. R. 2. — *Senonen.:* Cont. — 10) *ministeria:* C. R. L. — 11) *exstiterint:* C. L. — 12) *dicata:* Reg.

Cap. X. 13) *fugerint:* Cont., Böhm. — 14) add.: *autem:* Böhm. — 15) *reddiderint:* C. L.

TIT. L. Cap. I. 1) c. 14. conc. Magunt. (hab. A. 813.) — Burch. VIII. 90., Iv. Decr. VII. 108., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *de his tamen:* Coll. citt. — 3) *perstrinximus:* conc. — 4) *ad quae pertinet omnis libido, non solum in* (omitt. Burch.) *immunditia carnis, sed etiam in* (desid. ap. Burch.) *omni concupiscentia carnali:* Burch., Iv., conc. — 5) add.: *enim:* Comp. I. — 6) desid. in Comp. I. Aug. — 7) *cont., lit. et rix.:* Iv. — *et lit. et rix.:* Burch. — *et lit. vel rix.:* conc. — 8) *palatiis:* Böhm. — 9) *et vid.:* C. R. 1. — 10) desid. ap. Aug. — 11) *saeculare:* id., conc. — 12) *negotiasse:* Burch., Iv. — *negotiatores:* C. R. 1. — 13) *praevidere:* Coll. citt., conc. — 14) *negotium ... transeat:* Burch., Iv., conc. — *negotia ... transeant:* Comp. I. — 15) *vel:* C. R. L. — 16) *et in:* Burch., Iv. — *in:* conc. — 17) *superfluum esse:* Coll. citt., conc. — 18) add.: *nostri:* C. R. 2. — 19) *implicet:* Böhm. — cf. 2 Tim. II. 4.

Cap. II. 20) Restitutum ex App. XXVI. 13., Lips. XI. 16., Cass. XXI. 24., Comp. I. h. t. c. 8. — 21) *Lucen.:* C. R. L. — *Lucne:* Cont. — *Lucen. archiep.:* Comp. I. Ms. — *Lucell. archiep.* Aug. — leg.: *Iocellino Surensi episc.* — cf. adn. ad c. 2. de cler. aegr. III. 6.

Quod si postmodum facere[22]) praesumpserint, et occasione ipsius administrationis propter pecuniariam[23]) causam deprehendantur[24]) in fraude, indignum est[25]) eis ob ecclesia subveniri, per quos constat in ecclesia scandalum generari.

CAP. III.[26])

Religiosi professi, exeuntes ad audiendas leges vel physicam, nisi infra duos menses ad claustrum redeunt, excommunicati sunt, et in nulla causa patrocinari possunt, et in choro, et in capitulo et ceteris erunt ultimi, et sine dispensatione Papae non promoventur.

Alexander III. *in concilio Turonensi.*

Non magnopere antiqui hostis invidia *'infirma membra ecclesiae praecipitare laborat, sed manum mittit ad desiderabiliora eius, et electos quoque nititur supplantare, dicente scriptura: „Escae eius electi.“ Multorum siquidem casum operari se reputat, ubi pretiosius aliquod membrum ecclesiae sua fuerit calliditate detructum. Et'* Inde mirum est, quod in angelum lucis se more solito transfigurans, sub obtentu languentium[27]) fratrum consulendi corporibus et ecclesiastica negotia fidelius pertractandi, regulares[28]) quosdam ad legendas leges et confectiones physicales[29]) ponderandas de claustris suis educit. Unde, ne *'sub'* occasione scientiae spirituales viri mundanis rursus actionibus involvantur[30]), *'et in interioribus ex eo ipso deficiant, ex quo se aliis putant in exterioribus providere, per praesentis concilii assensum'* statuimus, ut nulli[31]) omnino post votum religionis, et[32]) post factam in aliquo loco religioso[33]) professionem ad physicam legesve mundanas legendas[34]) permittatur[35]) exire. Si vero exierint[36]), et ad claustrum suum[37]) infra[38]) duorum mensium spatium non redierint, sicut excommunicati ab omnibus evitentur, et in nulla causa, si patrocinium praestare voluerint, audiantur. Reversi autem in choro, capitulo, mensa et[39]) ceteris ultimi fratrum *'semper'* exsistant, et, nisi forte ex misericordia sedis apostolicae, totius spem promotionis amittant.

CAP. IV.[40])

Clericus, generalis procurator vel iustitiarius principis saecularis, deponendus est, et, si religiosus est, gravius punietur.

Idem *in concilio Lateranensi.*

Sed nec procurationes[41]) villarum aut iurisdictiones etiam[42]) saeculares sub aliquibus principibus et[43]) saecularibus viris, ut iustitiarius[44]) eorum fiat, clericorum quisquam exercere[45]) praesumat. Si quis autem adversus haec[46]) venire tentaverit, quia contra doctrinam[47]) Apostoli[48]), dicentis[49]): „Nemo, militans Deo, implicet[50]) se saecularibus negotiis,“ saeculariter[51]) agit, ob ecclesiastico fiat ministerio alienus pro eo, quod, officio clericali neglecto fluctibus saeculi, et potestatibus[52]) *'saeculi'* placeat, se immergit. Districtius autem decernimus[53]) puniendum, si religiosorum[54]) quisquam aliquid praedictorum ausus fuerit[55]) attentare.

CAP. V.[56])

Clericus, iudicium sanguinis exercens, ab officio et beneficio deponitur, et excommunicatus est habens officium praepositi saecularis, si monitus non desistat.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Clericis[57]), in sacris ordinibus constitutis, ex concilio Toletano[58]) iudicium sanguinis agitare non licet. Unde prohibemus, ne aut per se truncationes membrorum faciant, aut iudicent inferendas[59]). Quodsi quis tale quid[60]) fecerit, honore privetur et loco. Inhibemus[61]) etiam sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat vicecomitis aut praepositi saecularis. (*Et infra:* [*cf. c. 7. de vita et hon. III. 1.*]) Si quis autem[62]) contra hoc[63]) venire praesumpserit, et commonitus[64]) emendare noluerit, excommunicationi subiaceat.

CAP. VI.[65])

Non licet clericis vel monachis lucri causa negotiari. Hoc primo. Monachi nequeunt nomine proprio conductas possessiones habere. Hoc secundo. Laicis non debet ecclesia titulo conductionis concedi. Hoc tertio.

Idem *Londonensi*[66]) *Episcopo.*

Secundum instituta praedecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici causa lucri negotientur, et[67]) ne monachi *'vel'* a clericis vel *'a'* laicis suo nomine[68]) firmas habeant, neque[69]) laici ecclesias ad firmam[70]) teneant.

CAP. VII.[71])

Monachi incorrigibiles de monasterio expelluntur, et reformabitur monasterium de fratribus alterius ordinis, si de monachis eiusdem ordinis reformari non potest.

Idem *eidem.*[72])

Relatum est *'auribus nostris,'* quod monachi de H.[73]) saeculariter vivunt, et alios exemplo suo[74]) corrumpunt[75]). Ideoque mandamus[76]), quatenus eos ad observantiam *'monasticae'* regulae[77]) appellatione remota compellas, vel[78]), si tibi restiterint ausu temerario, eis eiectis[79]), fratres alterius[80]) ordinis, si non potest praescriptum monasterium in suo ordine reformari, in illud inducas, ut laborem impiorum iusti edant, et illi tandem[81]) robore perfusi[82]) ad sui ordinis observantiam revertantur[83]).

CAP. VIII.[84])

Clerici in sacris compellendi sunt per beneficiorum subtractionem, ut desistant a tabellionatus exercitio.

Innocentius III. *Esculano*[85]) *Episcopo.*

Sicut te accepimus referente, *'quum venerabilis frater noster Hostiensis episcopus olim per tuam transiens civitatem tibi dederit in mandatis, ut presbyteros, diaconos et subdiaconos, quos ibidem invenit passim tabellionatus officium exercentes, excommunicationis vinculo innodares, et eos, qui ab illis publica reciperent instrumenta, tu, licet id feceris, ex mandato tamen episcopi dicti dissimulasti postmodum de subdiaconis, donec qualiter contra ipsos et alios in sacris ordinibus constitutos deberes procedere, sedem duceres apostolicam consulendam. Quocirca'* Fraternitati tuae *'per apostolica scripta'* mandamus, quatenus clericis[86]) in sacris ordinibus constitutis tabellionatus officium per beneficiorum *'suorum'* subtractionem appellatione postposita interdicas. *'Dat. Lat. VI. Kal. Dec. Pont. nostr. Ao. XIV.'* [1211.]

CAP. IX.[87])

Clericus nec dictare nec proferre sententiam sanguinis debet, nec quicquam aliud exercere, per quod ad vindictam sanguinis tendatur, vel purgatione vulgari opem praestare non debet.

Idem *in concilio generali.*

Sententiam sanguinis nullus clericus dictet aut proferat, sed[88]) nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exerceatur intersit. Si quis autem huiusmodi occasione statuti ecclesiis vel ecclesiasticis

---

Cap. II. 22) *fieri:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — omitt. App. — 23) *propriam:* App. — 24) *a laicis copiantur:* Coll. citt. — 25) add.: *enim:* Lips.

Cap. III. 26) Restitutum ex c. 8. conc. Tur. (hab. A. 1163.) — App. XXVII. 2., Lips. XIV. 2., Cass. XXIV. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 27) *languentium:* Comp. I. Aug. — 28) *et reg.:* Comp. I. — 29) *physicas:* App., Lips., Cass. — 30) *implicentur:* Lips. — 31) *nullis:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms., conc. — 32) omitt. Coll. citt. et conc. — 33) *religionis:* C. R. 1. — desid. in Lips. — 34) *perlegendas:* Cass. — 35) *permittatur:* Coll. citt., conc. — 36) *exierit* et ita numero singulari deinceps: App., Lips., conc. — 37) *fratrum suorum:* C. R. 1. — 38) *intra:* Cont., Bohm. — 39) *ultimus ceteris:* Lips. — *ultimi ceteris:* Cass.

Cap. IV. 40) c. 12. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 12., App. VII. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — add.: *P. C. Clericum:* Comp. I. et c. 1. de postul. I. 37. — 41) *procuratores:* Cass., Comp. I. Aug. — 42) omitt. Lips., Cass. — 43) *vel:* conc. — 44) *iustitiarii . . . fiant:* Coll. citt. — 45) *assumere:* conc. — 46) *hoc:* Coll. citt., conc. — 47) *disciplinam:* Comp. I. Ms. — 48) add.: *est:* conc. — 49) 2 Tim. II. 4. — 50) *implicat:* Lips., Comp. I., conc. — 51) *et saec.:* conc. — 52) *potentibus:* Coll. citt., conc. — 53) *decrevimus:* Cass., conc. — 54) add.: *virorum:* Cass. — 55) *audeat:* conc.

Cap. V. 56) Restitutum ex App. XXVII. 4., Lips. XIV. 4., Cass. XXIV. 4., Comp. I. h. t. c. 6. — 57) *Clericis, qui in sacr. ord. sunt constituti:* Coll. citt. — 58) cf. c. 30. C. XXIII. qu. 8. (conc. Tol. XI.) — 59) *faciendas:* Cass. — 60) abest a C. R. 2. L. — *Quod si quid tale quidem:* Lips. — 61) *Inhibemus:* C. R. 2. — 62) desid. in Comp. I. — 63) omitt. App. — 64) *conventus:* C. R.

Cap. VI. 65) Restitutum ex App. XXVII. 3., Lips. XIV. 3., Cass. XXIV. 3., Comp. I. h. t. c. 5. — 66) *Lund.:* Lips. — *Lundo.:* Cass. — *Lundon.:* Comp. I. — *Londoniensi* App. — 67) *vel:* C. R. — 68) *suo nom.:* omitt. Coll. citt. — 69) *vel:* App. — 70) *firmas:* Lips., Cass., Comp. I.

Cap. VII. 71) Restitutum ex App. XXVII. 7., Comp. I. h. t. c. 7. — 72) *Lundun.:* Comp. I. Ms. — *London.:* Aug. — *Londoniensi:* App. — 73) *monachi N.:* Comp. I. Aug. — *de N.:* Ms. — *de Neston:* App. — 74) omitt. App., Comp. I. — 75) *corrumpant:* Aug. — 76) *Inde est, quod apost. auct. tibi indulgemus, ut eos ad observationem:* App., Comp. I. — 77) *regularem:* C. R. 1. — 78) *ut si:* Comp. I. — 79) *abiectis:* App. — 80) *Cisterciensis ord. in praescriptum monast. inducas:* App., Comp. I. — 81) *tum de:* Comp. I. Aug. — 82) *confusi:* C. R. 1. II., Comp. I. — *suffusi:* App. — 83) *revocentur:* C. R.

Cap. VIII. 84) Restitutum ex Reg. Bal. XIV. 129. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 85) *Fesulano:* C. R. 1. — *Asculano:* Comp. I. Aug. — 86) omitt. Comp. IV. Ms. A.

Cap. IX. 87) c. 18. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 88) abest a conc. Ms.

personis aliquod praesumpserit inferre dispendium[89]), per censuram ecclesiasticam compescatur. Nec[90]) quisquam clericus literas dictet aut scribat pro vindicta sanguinis destinandas, unde in curiis principum haec sollicitudo non clericis, sed laicis committatur. Nullus quoque[91]) clericus ruptariis[92]) vel balistariis, aut huiusmodi viris sanguinum[93]) praeponatur, nec ullam[94]) chirurgiae artem[95]) subdiaconus, diaconus vel sacerdos exerceat, quae adustionem[96]) vel incisionem inducit. Nec quisquam purgationi aquae ferventis vel frigidae seu ferri candentis ritum cuiuslibet benedictionis aut consecrationis impendat, salvis nihilominus prohibitionibus, de monomachiis sive duellis antea[97]) promulgatis.

CAP. X.[98])

Constitutio Turonensis concilii, puniens religiosos audientes leges vel physicam, est canon latae sententiae, et incidentes in illam debent per ordinarios puniri. Hoc primo. Secundo *extendit dictam constitutionem ad habentes dignitates et personatus, et ad presbyteros.*

Honorius III.[99])

Super specula[99*]) (*Et infra:* [*cf. c. 5. de mag. V. 5.*]) *Sane, licet fallax sit gratia ceterarum scientiarum, et vana etiam pulchritudo, quum frumentum electorum et vinum germinans virgines iuxta prophetam sit bonum super omnia et sit pulchrum: quia tamen regulares quidam, claustrale silentium et legem Domini, animas convertentem et sapientiam dantem parvulis, quam super aurum et topazion amare debuerant, respuentes, abeunt post vestigia gregum, et illicite se convertunt ad pedisequas amplectendas, quae plausum desiderant populorum,* Contra religiosas personas[100]), de claustris exeuntes ad audiendum leges vel physicam[1]), *felicis memoriae* Alexander[2]) praedecessor noster olim statuit[3]) in concilio Turonensi, ut, nisi infra[4]) duorum mensium spatium ad claustrum redierint, sicut excommunicati ab omnibus evitentur, et in nulla causa, si patrocinium praestare[5]) voluerint, audiantur. Reversi autem in choro, mensa, capitulo et ceteris ultimi fratrum exsistant, et, nisi forte ex misericordia sedis apostolicae, totius spem promotionis amittant. Verum, quia nonnulli ex talibus propter quorundam opiniones diversas excusationis aliquid[6]) assumebant, nos, volentes, ut *tales* de cetero ipso facto sententiam excommunicationis incurrant, districte[7]) praecipiendo mandamus, quatenus tam a dioecesanis[8]) et capitulis ipsorum, quam *etiam* a ceteris episcopis, in quorum dioecesibus in[9]) huiusmodi student[10]), tales *sublato appellationis obstaculo* excommunicati[11]) *et* praedictis poenis obnoxii publice nuncientur. Quia vero[12]) theologiae studium cupimus ampliari, ut dilatato sui tentorii loco et funiculos suos faciat longiores, ut[13]) sit fides catholica circumcincta muro inexpugnabili bellatorum, quibus resistere valeat[14]) adscendentibus ex adverso: ad archidiaconos, decanos, plebanos, praepositos, cantores et alios clericos personatus habentes, nec non *et* presbyteros, nisi ab his infra[15]) spatium praescriptum[16]) destiterint, hoc[17]) extendi volumus et mandamus[18]), et appellatione postposita firmiter[19]) observari. *Nam quum sint multi etc. Dat. Viterbii X. Kal. Dec. Pont. nostr. Ao. IV.* [1219.]

Cap. IX. 89) *gravamen:* Comp. IV. Ms. — 90) *ne:* Böhm. — 91) *Nullusque:* Comp. IV. Ms. A. — 92) *rottariis:* conc. — 93) *sanguinis:* Comp. IV. Aug. — 94) *illam:* Comp. IV. Aug., Ms. A., conc. — 95) *partem:* Comp. IV., conc. — 96) *vel ad.:* Aug. — 97) *ante:* Cont., Böhm. — cf. conc. Lat. III. c. 20.

Cap. X. 98) Restitutam ex ipsa ep., edita ab Ill. *de Savigny* (Zeitschrift für geschichtl. RW. VIII. 230.) — Comp. V. h. t. c. un. — 99) *venerabilibus fratribus M. patriarchae (ven. fratri nostro,* omiss. seq.: *patr.:* Comp. V. Ms.) *Antiochen. et universis archiepiscopis et episcopis, ac dilectis filiis ceteris ecclesiarum praelatis, in patriarchatu Antiocheno constitutis:* Comp. V. — *patriarchae Gradensi et suffrag. eius et dil. fil. ceteris ecclesiarum praelatis et capitulis in Gradensi provincia constitutis sal. et ap. ben.:* orig. ap. Sav. — 99*) *speculam:* Sav. — 100) *contra huiusmodi praesumptores exeuntes:* Comp. V., Sav. — quae seq.: *de claustris* apud sol. Cont. leguntur. — 1) *physicas:* Comp. V. Ms. — 2) add.: *Papa:* C. R. 1. — *a praed. nostr. olim statutum fuit:* C. L. — 3) *instituit:* Cir. — cf. supr. c. 3. — 4) *intra:* Cont., Böhm. — 5) *praestari:* C. L. — 6) *excusationes aliquas:* Comp. V. — 7) *districtius praecipimus et mandamus:* C. H. — 8) *episcopis:* C. H. — *dioecesanis episcopis et capitulo:* Comp. V. — 9) omitt. Cir., Cont., Böhm. — 10) *studeant:* C. R. 1. — 11) *excommunicari:* C. H. — 12) *Quia vero etc.:* neque ap. Cir., neque in Comp. V. Ms. exstant. — 13) *et:* Sav. — 14) *valeant:* C. L. — 15) *intra:* Cont., Böhm. — 16) *praedictum:* C. H. — 17) *haec:* Sav. — 18) *et mand.:* omitt. C. R. L. H., Sav. — 19) *inviolabiliter:* Sav.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QUARTUS.

TITULUS I.

DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIIS[1]).

CAP. I.

Matrimonium solo consensu contrahitur, nec invalidatur, si consuetudo patriae non servetur.

Ex concilio Triburiensi.[2])

De Francia[3]) °*nobilis*° quidam °*homo*° nobilem[4]) mulierem de Saxonia lege Saxonum[5]) duxit in uxorem, °*tenuitque multis annis, et ex ea filios procreavit.*° Verum quia non eisdem utuntur legibus Saxones et Franeigenae[6]), causatus est, quod eam non sua[7]), id est Francorum lege desponsaverat[8]), °*vel acceperat, vel dotaverat,*° dimissaque illa aliam[9]) superduxit[10]). Diffinivit super hoc sancta synodus, ut ille transgressor evangelicae legis[11]) subiiciatur[12]) poenitentiae, et a secunda coniuge separetur, et ad priorem redire[13]) cogatur.

CAP. II.[14])

Sponsalia de futuro dissolvuntur, si sponsi se dissolvunt, etiamsi fuerint iurata.

Innocentius III.[15]) *Exancensi Episcopo.*

Praeterea hi, qui de[16]) matrimonio contrahendo[17]) pure et sine omni conditione[18]) fidem dederunt[19]) °*aut iuramentum fecerunt,*° commonendi sunt °*et diligentius exhortandi,*° et modis omnibus inducendi, ut praestitam fidem °*vel iuramentum factum*° observent, °*et se, sicut promiserint, coniungant.*° Si autem[20]) se adinvicem[21]) admittere noluerint, ne forte deterius inde contingat, ut talem scilicet[22]) ducat, quam °*semper*° odio habet[23]); videtur, quod ad instar eorum, qui societatem °*iuramento vel*° interpositione[24]) fidei contrahunt, et postea eandem sibi remittunt, hoc possit in patientia tolerari.

CAP. III.[25])

Si maior septennio duxit in uxorem minorem septennio, et eam traduxit ad domum, oritur ex tali contractu publicae honestatis institia. H. d. inhaerendo literae. Panorm.

Eugenius Papa.[26])

Iuvenis °*ille,*° qui puellam nondum[27]) septennem duxit, quamvis aetas repugnaret[28]), ex humana tamen fragilitate forsan[29]) tentavit quod complere non potuit. Quia igitur in his, quae dubia sunt, quod[30]) certius existimamus[31]) tenere debemus, tum propter honestatem ecclesiae, quia ipsa[32]) coniux ipsius fuisse[33]) dicitur, tum propter praedictam dubitationem[34]), mandamus °*tibi,*° quatenus[35]) consobrinam ipsius puellae, quam postmodum duxit, dividas ab eodem.

CAP. IV.[36])

Ex sponsalibus, contractis cum consanguinea, oritur publicae honestatis institia.

Alexander III. *Papiensi Episcopo.*[37])

Ad audientiam nostri apostolatus pervenit[38]), quod, quum H.[39]) °*Albericus,*° Papiensis civis, filiam[40]) suam cuidam filiorum L.[41]) dare vellet uxorem, iuravit, quod, si ille, °*cui desponsabatur,*° eam habere casu aliquo interveniente non posset, alteri filio, quem de alia uxore genuerat, eandem °*puellam*° matrimonio copularet. Contractis autem a filio priore sponsalibus, quidam, °*ad ecclesiam accedentes,*° consanguinitatem inter eos esse iuramentis interpositis firmaverunt. Ideoque praefatus H. eandem °*feminam*° dare alteri filio nititur, ut iuravit. Sed quoniam scriptum est, quod sponsam fratris frater[42]) habere non potest: °*discretioni tuae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus eum suum implere propositum, °*quod canonicae rationi obviat,*° non permittas, sed, ut poenitentiam agat de illicito iuramento, monitione praemissa[43]), ecclesiastica districtione compellas.

CAP. V.[44])

Si sponsus de futuro ante copulam ad remota se transfert, sponsa libere cum alio contrahit; si tamen per eam stetit, quo minus matrimonium perficeretur, sibi poenitentia imponitur.

Idem *Panormitano Archiepiscopo.*[45])

De illis autem, qui praestito iuramento promittunt, se aliquas mulieres ducturos, et postea eis incognitis dimittunt terram, se[46]) ad partes alias[47]) transferentes, hoc tibi[48]) volumus innotescere, quod liberum erit[49]) mulieribus ipsis, si non est amplius in facto processum, ad[50]) alia se vota transferre, recepta tamen de periurio poenitentia, si per eas[51]) steterit, quo minus fuerit[52]) matrimonium consummatum. °*Si vero etc.* [*cf. c.* 3. *de cond. app. IV.* 3.]°

CAP. VI.[53])

Non omnis violentia impedit contractum matrimonii. H. d. quoad titulum.

Idem *Paduano*[54]) *Episcopo.*

De muliere, quae est invita tradita viro et detenta, quum inter vim et vim sit differentia, et utrum postea consensus intercesserit[55]), certum[56]) nobis[57]) nihil postea expressisti, nihil[58]) certum inde tibi possumus respondere. °*Illos autem etc.* [*cf. c.* 3. *de matr. contr. IV.* 16.]°

TIT. I. 1) *De sponsalibus:* C. II. simpliciter. — add.: *et impedimentis eorum:* C. R. 2. — Cap. I. 2) Summarium c. 39. conc. Trib. hab. A. 895. — App. XLV. 8., Lips. LIX. 26. (*ex conc. Trib., cui interfuit rex Astulphus.*), Comp. II. h. t. c. 1. — 3) *De Fr.:* desid. in Comp. II. Ms. A. — 4) non exstat in App. — seq.: *mulierem:* omitt. Lips., Comp. II. — 5) desid. in Ms. A. — 6) *Franchi:* C. R. — *Franci:* C. L. II., App. Lips. — Comp. II. Ms. A. B. — *Francig.:* Aug. — 7) *sua et non Franc.:* Comp. II. Ms. A. — *non sua, id est non Fr.:* Aug. — 8) *desponsaverit:* C. R. 2., App., Lips. — 9) *alteram:* Comp. II. Ms. A. — 10) *duxit:* Coll. citt. — 11) *lectionis:* Comp. II. Ms. A. — 12) *subiugatur:* Lips. — 13) *priorem recipere:* Comp. II. Ms. A., Aug. — *priorem sumere:* Lips.

Cap. II. 14) Restitutum ex App. VI. 33., L. 43. (in quo tamen priora cap. verb. nonnisi mutila exstant.) Lips. LIX. 47., Cass. LVIII. 31., Comp. I. h. t. c. 11. — 15) *Innoc. II.:* C. R. 2. L. sed Alexandri III. esse dicunt App. L. 43. et Cass. l. c. — Innocentii nomen in hunc locum deductum est ex App. VI. 31. — add.: *P. C. Super eo, quod a nobis:* App. L. 43., quae verba, dummodo fidem mereantur, ad c. 3. de cogn. spir. IV. 11. (*Wigorn. ep.* Comp. I.) videntur referri posse, quum ipsum, de quo agitur, cap. Wigorniensis episcopi nomen prae se ferat in App. Ms. — Integram clausulam exstare (non ita feliciter) suspicatus est Aug. in c. 1. de sent. exc. V. 39. et c. 6. de homic. V. 12. — 16) *in:* Cass. — omitt. App., Lips., Comp. I. Aug. — 17) abest a C. H. — 18) *contradictione:* App., Lips., Cass. — 19) *dederint:* C. R. 2., Cass., Comp. I. Aug. — 20) *Si autem etc.:* non leg. in App. VI. 33., Lips. et Cass. — 21) *sibi invicem id remittere voluerint:* App. L. 43. — 22) *sibi:* App. — 23) *habebat:* C. R. 1. — *habeat:* C. R. 2. L., App., Comp. I. — 24) *per interpositionem:* C. L.

Cap. III. 25) Restitutum ex App. XII. 8., Lips. LX. 8., Cass. LIX. 7., Comp. I. h. t. c. 18. — 26) *Eug. III. Sed. presb.:* App. — *Esculapio presb.:* Cass. — *Esculapio presb.:* Comp. I. — *Esculapio episc.:* Lips. — 27) *nedum:* C. L. — 28) *repugnet et hum.:* Comp. I. Aug. — 29) omitt. App. — 30) *quae:* Cass. — 31) *aestimamus:* C. II., App., Comp. I. — *aestimavimus:* Cass. — *existimavimus:* Lips. — 32) *ipse:* Bohm. — 33) *esse:* App. — 34) *dubietatem:* Cass. — 35) *ut ... ab eo dividas:* Coll. citt.

Cap. IV. 36) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 1. — 37) *Alex. III.:* Comp. I. Aug. simpliciter. — *Alex. III. I. Papiensi electo:* Ms. — 38) *noveris pervenisse:* C. R. 1. — 39) *Hugo:* Comp. I., Bohm. per tot. — 40) *A. filiam:* C. R. — 41) *Laur.:* C. L. — *cuidam filio Lantacum.* (*Ms.: Lactacon.*): Comp. I. — 42) desid. in Comp. I. Ms. — 43) *diligenter admoneas* (*moneas:* Ms.) *et eccl.:* Comp. I.

Cap. V. 44) Restitutum ex App. VI. 12., Lips. LIX. 22., Cass. LVIII. 12., Comp. I. h. t. c. 4. — 45) *Panorm. archidiac.:* Cass. — 46) *et se ... transferunt:* Coll. citt. — 47) *alienas:* App. — 48) *tuae discretioni:* App., Lips., Comp. I. — *tuae prudentiae:* Cass. — 49) *erat:* App. — 50) *ad al. vota transire:* ead. — 51) *si propterea steterit:* Cass. — *si per eas non steterit:* App., Comp. I. — 52) *confirmetur:* Cass. — *consummetur:* App., Lips.

Cap. VI. 53) Restitutum ex App. VI. 18., Lips. LIX. 30., Cass. LVIII. 18., Comp. I. h. t. c. 5. — 54) *Pavan.:* C. L. — *Paduan.:* C. R. 1. — *Ii. Pad. ep.:* Lips., Cass. — *Eborando:* Comp. I. Ms. — *Eboardo:* Aug. — *Eberardo:* App. — add.: *P. C. Sollicitudini:* Comp. I. Ms. — cf. App. l. c. — 55) *intervenerit:* C. R. 1. — 56) *quia cert.:* App. — 57) abest a C. L. II. — 58) *exquisitioni* (*unde exqu.:* Ms.) *tuae nihil poss. resp.:* Comp. I. — *inquisitioni tuae nihil poss. resp.:* App., Lips., Cass.

CAP. VII.[59])

Si aliqui, apti ad matrimonium, contrahunt per verba obscura, communem verborum intellectum sequi tenentur.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Ex literis, '*quas super causa matrimonii cuiusdam iuvenis R. nomine, et Mariae filiae Gumberti de sancto Leodegario transmisisti, sollicitudo nobis innotuit, quam in ipsius negotii examine servasti. Quia vero absentibus partibus veritatem nequivimus plenarie indagare, nec causam ipsam ad te remittere, a qua pars mulieris ad audientiam nostram noscitur appellasse: eam venerabilibus fratribus nostris Wintoniensi, Herfordensi et Bathoniensi episcopis duximus committendam. Ideoque fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus partes adire eorum praesentiam, quum ab eis fuerint evocatae, et quod ipsi iudicaverint inviolabiliter observare contradictione et appellatione cessante compellas.*' De hoc autem, quod '*circa finem literarum*' consuluisti[60]), quid debeat observari, quando[61]) inter aliquos sponsalia contrahuntur, nec intelligit alter[62]) quod alter proponit[63]), respondemus, quod[64]) inspiciendum est iudici, si matrimonium contracturi ad id faciendum sint idonei scientia et aetate. Quo cognito, si alter non[65]) intellexerit[66]), quod[67]) alter proposuit[68]), ad communem verbi intelligentiam recurratur, et cogatur uterque verba prolata in eo[69]) sensu retinere[70]), quem solent recte intelligentibus generare. '*Quod vero quaesivisti, an debeat appellationi deferri, ubi sub eius praetextu noscitur adulterium vel aliud crimen committendum etc.*'

CAP. VIII.[71])

Inter sponsam et consanguineos sponsi oritur impedimentum publicae honestatis, impediens et dirimens matrimonium inter eos contrahendum.

Idem *Vigiliensi*[72]) *Episcopo.*

Sponsam alterius, maxime[73]) si est nubili aetati proxima, nullus consanguineorum aliquo modo[74]) sibi potest matrimonio copulare.

CAP. IX.[75])

Si vir et mulier invicem promittunt, quod ab eo tempore se pro coniugibus habebunt, contractum est matrimonium de praesenti. H. d. ut est casus notabilis.

Idem *Abbatibus sancti Eadmundi et Demer.*[76])

Ex parte C.[77]) mulieris nobis[78]) intimatum est, quod Andreas '*sibi coram sacerdote quodam et diacono, et aliis plerisque tam clericis quam laicis ad hoc convocatis,*' iuramentum praestitit[79]), quod eam[80]) ab eo tempore pro coniuge teneret, et ei sicut uxori suae[81]) fidem servaret. Ipsa quoque eidem[82]) Andreae iuravit[83]), se illum pro marito habituram, et fidem ei tanquam viro proprio servaturam. Quo facto '*in eadem domo diu cohabitantes sibi liberos procreaverunt. Procedente vero tempore*' praenominatus[84]) A.[85]) '*contra iuramentum praestitum*' reliquit eandem[86]) '*et filios ex ea procreatos, et ab eorum cohabitatione recessit.*' Quia igitur nemini licet uxorem suam sine manifesta causa fornicationis dimittere, et tunc eam sibi '*vel*' reconciliare debet, aut ipsa vivente continere, '*nec nos sustinere debemus, ut praedictus Andreas iuramenti praestiti religionem infringat, discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, '*rei veritate diligentius inquisita, si, prout superius dictum est, ita esse inveneritis,*' eundem[87]) '*Andream,*' ut '*suae saluti consulens, et*' superinducta, '*quam habet, prius*' dimissa, ad uxorem suam redeat, et eam maritali affectione pertractet[88]), '*et reatum suum condigna satagat poenitentia expiare,*' monitione praemissa per ecclesiasticam censuram cogatis. '*Quodsi commonitioni vestrae acquiescere forte noluerit etc.*'

CAP. X.[89])

Qui iuravit cum aliqua contrahere, si non subest impedimentum, per censuram ecclesiasticam contrahere compellitur.

Idem *Pictaviensi Episcopo.*

Ex literis '*venerabilis fratris nostri*' Silvani[90]) episcopi accepimus, quod, quum duo nobiles viri sui episcopatus, G.[91]) scilicet de Monstru[92]) et B.[93]) '*de Mauritania*' filias et filios impubescentes haberent, '*et spe pacis inter eos conciliandae ita*' inter se convenerant[94]), quod eos[95]) '*mutuis*' adinvicem matrimoniis copularent[96]). Et hoc tam patres, quam filii sub iuramento se promisere[97]) facturos, inter[98]) quos siquidem G. filiam alterius[99]), consentiente patre, se '*semel et iterum*' iuravit ducere[100]) in uxorem. Quo[1]) volente ad alia vota migrare, eum episcopus compellere voluit, ut quod iuraverat adimpleret. '*Ipse ad audientiam nostram appellavit, et, altera parte nuncium suum ad nos destinante, ipse nec venit, nec responsalem aliquem pro se transmisit.*' Quia igitur praedicto G. periculosum[2]) est[3]), contra suum iuramentum venire, fraternitati tuae '*per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, '*quum exinde fueris requisitus, utramque partem ante tuam convoces praesentiam, et, rationibus hinc inde plenius auditis et agitatis,*' si hoc[4]) tibi constiterit, eum moneas, et, si non acquieverit monitis, ecclesiastica censura compellas, ut ipsam, nisi rationabilis causa obstiterit, in uxorem recipiat, et maritali affectione pertractet. '*Si vero rationabilem causam praetendere voluerit, eam cum omni diligentia et studio audias, etc.*'

CAP. XI.[5])

Per censuram ecclesiasticam pater compellitur restituere filio eius uxorem, quam iniuste detinuit vel detinet.

Idem *Archiepiscopis*[6]), *Episcopis et aliis Praelatis per Angliam constitutis.*

Non est vobis, sicut arbitramur, incognitum, qualiter '*H. illustris*' rex Anglorum pro discordia[7]), quae inter ipsum et filios suos '*peccatis exigentibus*' est suborta[8]), uxores eorum detinet, '*pro quibus sibi restituendis rex Francorum et generi sui preces sollicitas nobis porrexerunt.*' Nos itaque attendentes, iustum et honestum esse, ut viri suas petant uxores, '*et precibus eorum in omnibus, quae a iustitia non discordant, volentes prono animo acquiescere, praefatum regem Anglorum studiose satis et attente monuimus, eique dedimus in mandatis, ut ad commonitionem archiepiscopi Cantuariensis et episcopi Conventrensis, et Cantuariensis prioris, vel loco eius prioris de Monte Eli*[9]) *si ipse adesse non poterit, vel duorum ex his, si tres non potuerint interesse, uxores eorum infra XL. dies post harum literarum susceptionem restituere non postponat. Si vero eas post praedictum terminum viris suis non restituerit, apostolica auctoritate praecipimus, ut tota provincia, infra quam detinentur, et ad quam transferuntur, quamdiu ibi fuerint, donec viris suis restituantur, ab omnibus divinis officiis praeter baptisma parvulorum et poenitentia morientium cessent. Inde est, quod universitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus eundem '*gloriosum*'

Cap. VII. 59) Restitutum ex App. VI. 20., XLI. 3., Lips. LIX. 31., Cass. LVIII. 19., Comp. I. h. t. c. 6. — 60) *consulere voluisti* App. — 61) *quum inter alios*: ead. — 62) *aliter quam*: Cass. — 63) *proposuerit*: App. — 64) *hoc tuam volumus discretionem tenere, quoniam (quomodo*: Cass.) *inspic.*: Coll. citt. — 65) *aliter*: eaed. — 66) *intellexit*: C. R. 2. L. — 67) *quam*: App. — 68) *proponit*: C. H. — *proposuerit*: App., Lips., Comp. I. — 69) obest a C. R. L. H., Cass., Comp. I. — 70) *recipere*: Cass. — *recipere et retinere*: Lips. — *recipere et tenere*: Cass.

Cap. VIII. 71) App. VI. 4., Lips. LIX. 34., Cass. LVIII. 22., Comp. I. h. t. c. 7. — 72) *Wig. ep.*: Lips., Comp. I. Ms. — *Vigon.*: Cass. — *Vigilensi*: Comp. I. Aug. — inscr. omitt. App. — add.: *P. C. Consuluit*: Cass. — *P. C. Quum sit Romana*: Lips., Comp. I. — cf. c. 10. de sim. V. 3. — 73) omitt. Coll. citt. — 74) *aliquando*: eaed.

Cap. IX. 75) Restitutum ex App. VI. 25., Lips. LIX. 36., Cass. LVIII. 24., Comp. I. h. t. c. 8. — 76) *abbatibus et Te*: Comp. I. Ms. — *abb. S. Eadmundi et de Mescio*: Aug. — *abbati S. Cadmundi de Ramesia*: Lips. — *abbatib. S. Edmundi et de Ramesia*: Cass. — *abbatib. S. Edmundi et de Ramesia*: App. — 77) *N.*: Cass. — *E.*: C. R. 2., Comp. I. Ms. *Eminae*: Aug. — *Emmae*: App., Lips. per tot. — 78) obest a C. H. — *auribus nostris*: Coll. citt. — 79) *praestiterit*: App., Cass. — 80) *ipsum*: App. — 81) omitt. C. H., Comp. I. — 82) desid. in App. — 83) *praestito iuramento promisit*: Coll. citt. — 84) *praedictus*: App. — 85) *Andreas*: C. R. 2., App., Comp. I. — 86) *praenominatam Emmam* (*Eminam*: Aug. — *N.*: Cass. — *E.*: Lips.): Coll. citt. — 87) *eundem . . . moneatis studiosius*: App., Lips., Comp. I. — *eundem . . . admoneatis diligentius*: Cass. — 88) *tractet*: App.

Cap. X. 89) Restitutum ex App. VI. 26., Lips. LIX. 37., Cass. LVIII. 25., Comp. I. h. t. c. 9. — 90) *Silvaten.*: C. R. 2. — *Sylvanuterea*: C. H. — *Saluton.*: Comp. I. Ms. — *Salvonon.*: Aug. — *Saxon.*: Lips. — *Senonen.*: Cass. — *Sanxonis*: App. — leg. vid.: *Sanctonensis* (*Saintes*). — 91) *W.*: Coll. citt. — *Guil.*: Cont. — 92) *Monda*: App. — *Monst.*: Comp. I. Ms. — *Monstrand.*: Aug. — *Mostrunda*: Cass. — *Monstranda*: Lips. — *Demontaudre*: Cont. — 93) *R.*: C. R. 1. — *H.*: C. L., Cass. — 94) *convenirent*: App. — *convenerint*: C. H., Lips., Comp. I. Aug. — 95) *filios et filias*: Coll. citt. — 96) *sociarent*: eaed. — 97) *promiserint*: Comp. I. Aug. — 98) *int. quos quidem G. prioris filius filiam*: App. — 99) *praedicti B.* (*H.*: Cass.): Coll. citt. — 100) *accipere*: Comp. I. Aug. — *recipere*: App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 1) *Quumque, ipso volente ad alia vota migrare, eum episcopus sub districtione anathematis compellere voluit, ut secundum quod iuraverat, filiam praefati H. duceret in uxorem*: Coll. citt. — 2) *periculum*: App., Cass. — 3) *exstitit*: App. — *existit*: Lips., Cass. — 4) *si tibi const., quod praefatus G. praestito iuramento firmasset, quod filiam memorati B.* (*H.*: Cass.) *duceret in uxorem, eum moneas* (*commoneatis*: Cass.) *et auctoritate nostra districte compellas* (*compellatis*: Cass.), *ut ipsam* (*eam*: Cass.), *nisi rationabilis causa exstiterit* (*restiterit*: Lips.), *in ux. etc.*: eaed.

Cap. XI. 5) Restitutum ex Lips. LIX. 51., Cass. LVIII. 35., Comp. I. h. t. c. 13. — 6) *archiepiscopis, episcopis, abbatibus et aliis ecclesiarum praelatis et universo clero per Angliam et cismarinam* (*cismarinarum*: Aug.) *terram illustris regis Anglorum constitutis*: Coll. citt. — 7) *per discordiam*: C. R. 2. — 8) *exorta*: C. R., Cass. — *oborta*: Lips., Comp. I. Aug. — 9) ita Aug. — *Dei*: Lips.

regem '*Anglorum*' ad eas restituendas sollicite[10]) moneatis '*et exhortationibus inducatis, proponentes ei, quod non minus expedit sibi eas restituere, quam viris suis eas recipere.*' Et, si iuxta '*mandatum et*' commonitionem vestram[11]) filiis suis uxores suas[12]) infra[13]) certum[14]) terminum non restituerit, ex tunc, in quacunque[15]) provinciarum vestrarum[16]) detinentur vel transferuntur[17]), donec ibi fuerint, nulla divina officia praeter baptismum parvulorum et poenitentias morientium celebretis vel permittatis aliquatenus[18]) celebrari '*omni appellatione cessante, scituri pro certo, quod, si contra interdictum nostrum, quod non credimus, venire tentaverit, etc.*'

CAP. XII.[19])

Dictum unius, asserentis impedimentum, impedit matrimonium contrahendum non iuratum.

Idem *Episcopo sanctae Agathae.*[20])

Praeterea de muliere, quae a viro impetitur[21]), cuius consanguineum cum ea se deliquisse proponit, sed[22]) hoc publice confiteri recusat propter metum et potentiam mulieris, '*providentiae tuae*' taliter[23]) respondemus, ut matrimonium ipsum fieri, nisi iuramentum intervenisset, districte prohibeas, ne deterius inde contingat.

CAP. XIII.[24])

Si mulier invita cum aliquo contrahat, nec in eum postea consentiat, tenet matrimonium, si alteri postea nubit. Ita communiter summatur. Et secundum hunc intellectum esset hic casus apertus, quod matrimonium metu contractum esset ipso iure nullum. Hoc tamen clare non colligitur ex litera.

Idem *Procuratori et Canonicis Soranis.*[25])

Veniens ad apostolicam sedem Mariota[26]) '*latrix praesentium*' supplici[27]) '*nobis*' insinuatione monstravit, quod, '*dum esset in adolescentia constituta,*' quendam adolescentem '*E. nomine*' adamavit[28]) in tantum, quod uterque '*inter se*' de matrimonio contrahendo sub trium personarum testimonio praestitit[29]) iuramentum. Quod parentes mulieris ipsius ignorantes, eam invitam et reclamantem in uxorem '*cuidam*' alii tradiderunt[30]), quem ita exhorruit, quod se ab eo nullo modo cognosci permisit. Quumque publice fateretur[31]), quod a priori viro cognita esset atque iurata, episcopus Soranus, '*qui tunc erat, eos ante praesentiam suam fecit venire, et,*' cognito '*atque probato,*' quod '*ita*' proxima inter eos esset linea consanguinitatis, '*quod insimul non possunt, nec debent de iure coniungi,*' ipsos ab invicem separavit. Ceterum quum causa ipsa tractaretur, et viro, cui tradita fuerat[32]) a parentibus, consentire nollet, ipse aliam in[33]) uxorem traduxit, et illa[34]) cuidam '*viro*' T.[35]) nomine publice in conspectu ecclesiae nupsit. Tandem[36]) quum de illo filium genuisset, pater ipsius T.[37]), '*quaerens occasionem divortium faciendi,*' ei opposuit[38]), quod filium suum non[39]) potuit in virum habere[40]) eo, quod alii[41]), qui '*nunc*' defunctus est, prius desponsata fuisset. '*Quia vero assertioni eius fidem, sicut nec debuimus, non adhibuimus, nec hoc potuimus sub silentio praeterire, eam ad vos duximus remittendam, et discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*' Mandamus[42]), quatenus, '*huius rei veritate plenius comperta,*' si inveneritis, quod praedicta mulier a priori[43]) viro iudicio ecclesiae fuerit separata, et ab eodem T. sine contradictione ecclesiae in uxorem traducta, et ille[44]), cui a parentibus[45]) '*invita et renitens*' fuit[46]) copulata, de praesenti vita decessit[47]), praedictum T.[48]) monitione praemissa[49]) compellatis[50]), ut praefatam[51]) Mariotam[52]) '*postposita occasione*' recipiat, et '*sicut uxorem suam diligere*' studeat '*et*' maritali affectione[53]) tractare[54]). Alioquin eum[55]) et superinductam, et patrem '*etiam*' eius[56]), si huic rei restiterint[57]), excommunicationi[58]) subdatis, '*et usque ad dignam satisfactionem sententiam ipsam faciatis inviolabiliter observari.*'

CAP. XIV.[59])

Si timetur inferri violentia puellae, de cuius matrimonio agitur, debet iudex sibi providere locum tutum et honestum, donec causa terminetur. H. d. et est textus multum allegabilis.

Idem *Papiensi Episcopo.*

Quum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intercedit[60]), necesse est, ut, ubi assensus cuiusquam[61]) requiritur, coactionis materia repellatur. Matrimonium autem solo consensu contrahitur, et, ubi de ipso quaeritur, plena debet securitate ille[62]) gaudere, cuius est animus indagandus, ne per timorem dicat sibi placere quod odit, et sequatur exitus, qui de invitis solet nuptiis provenire. Quo circa '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus puellam, de cuius matrimonio '*inter Siderius[63]) et Canes cives tuos*' quaestio ventilatur[64]), in domo, in qua '*eam posuisti ita, quod*' nihil eam[65]) timere oporteat, facias[66]) honeste teneri[67]), donec praedicta causa '*fine canonico*' terminata fuerit, et[68]) sententia sine contradictione cuiusquam valeat executioni mandari.

CAP. XV.[69])

Sponsalia de futuro, si secuta est copula, non solvuntur per sponsalia de praesenti; alias tenent sponsalia de praesenti, nisi per metum, qui potuisset cadere in constantem virum, contracta sint.

Idem.

Veniens ad nos G.[70]) '*lator praesentium*' sua[71]) nobis relatione monstravit, quod in domo sua mulierem quandam recepit, de[72]) qua prolem[73]) habuit, et[74]) cui fidem[75]) coram pluribus praestitit, quod eam duceret in uxorem. Interim autem, quum[76]) apud domum vicini sui pernoctaverit, eius filia nocte illa secum concubuit, quos[77]) pater puellae simul in uno lecto inveniens, ipsum eam per verba de praesenti desponsare coegit. '*Qui nuper in praesentia constitutus nos consuluit, cui potius adhaerere deberet. Quia vero nequaquam innotuit nobis, utrum post fidem praestitam primam cognoverit,*' Ideoque[78]) mandamus, quatenus '*rei veritatem diligenter inquiras, et,*' si inveneris, quod primam post fidem praestitam cognoverit, ipsum cum ea facias remanere; alioquin[79]) secundae, nisi metu[80]) coactus, qui posset in virum constantem cadere, eam[81]) desponsaverit, adhaerere facias ut[82]) uxori.

CAP. XVI.[83])

Qui iuravit cum aliqua contrahere, si vult religionem ingredi, debet primo contrahere, ut iuramentum servetur, et ante copulam carnalem monasterium ingredi poterit.

Idem *Exoniensi*[84]) *Episcopo.*

Commissum (*Et infra:*) Significavit nobis fraternitas tua, quod quidam '*literatus et nobilis, quum ad eum paterna hereditas devolveretur,*' cuidam mulieri '*nobili*' de contrahendo matrimonio fidem dedit '*quibusdam praesentibus,*' et se cum ea infra[85]) biennium per verba de praesenti contracturum, praestito iuramento[86]) '*super sacrosancta evangelia*' firmavit; nunc autem privata lege ductus ad frugem melioris vitae transire[87]) suspirat, '*tuamque super hoc consulens prudentiam, ante matrimonium contractum ad monasti-*

Cap. XI. 10) *sollicitis monitis:* Lips. — 11) *nostrum:* ead. — desid. in Cass. et Comp. I. Aug. — 12) abest a Lips. — 13) *intra:* Cont., Böhm. — 14) abest a C. R. L. II. — *constitutum:* Coll. citt. — 15) add. *parte:* C. R. 2, Böhm. — 16) *nostrarum:* Cass. — 17) *deferuntur:* C. H. — 18) omitt. Coll. citt.

Cap. XII. 19) Restitutum ex App. L. 30., Cass. I.VII. 4., Comp. I. h. t. c. 16. — 20) add.: *ex eodem* (i. e. Registri) *libro XII.:* App. — *P. C. De muliere:* Comp. I. — cf. App. l. c. — 21) *appetitur:* App., Comp. I. Ms. — *petitur:* Cass. — 22) *sit:* App. — 23) *duximus respondendum:* App., Comp. I.

Cap. XIII. 24) Restitutum ex App. L. 31., Cass. I.VIII. 2., Comp. I. h. t. c. 17. — 25) *canonico Sorano,:* C. H. — add.: *ex eod. libro:* App. — *in XII. libro R.:* Cass. — 25ᵃ) *apost. sedis clementiam:* Coll. citt. — 26) *M.:* Comp. I. Ms. — 27) *suo nobis:* C. R. 1. — 28) *amavit:* Cass. — 29) *praestiterit:* Cont., Böhm. — 30) *tradiderunt:* Comp. I. Aug. — seq.: *quem ita . . . traduxit:* desid. in Cass. — 31) *profiteretur:* App., Comp. I. — 32) *fuit:* App. — 33) omitt. App., Comp. I. — 34) *ista:* Coll. citt. — 35) *Tho.:* Cass. — *Ptolomaeo:* App., Comp. I. Aug. per tot. — leg. vid.: *Tholomaeo.* — 36) *Sane:* Cass., Comp. I. — 37) *illius Ptolomaei:* App. — 38) *opponit:* Cass. — 39) *nec:* App. — *non potuerit, nec debuerit:* Comp. I. — 40) *accipere:* Cass. — 41) *ab alio:* C. R. L. II. — *ab alio viro:* Coll. citt. — 42) *mandantes:* App. — 43) *praedicto:* Comp. I. Aug. — 44) desid. in Cass. — 45) *a par.:* omitt. App. — 46) *fuerit:* C. R. 1. L. — *est:* Coll. citt. — 47) *decesserit:* C. L., Comp. I. — 48) *Thol.:* Cass. — cf. n. 35. — 49) *moneatis et districte* (omitt. App.) *compellatis:* Coll. citt. — 50) *cogatis:* C. II. — 51) *praedictum:* App. — 52) *mulierem:* C. R. 2. — 53) *affectu:* Coll. citt. — 54) *pertractare:* C. R. 1. — 55) *eum sup.:* Cass. — 56) *ipsius:* Coll. citt. — 57) *restiterit:* C. R. 2. L. II., Coll. citt., Cont. — 58) *excommunicationis vinculo (excommunicatione:* Comp. I.) *innodetis:* Coll. citt.

Cap. XIV. 59) Restitutum ex Lips. LIX. 56., Comp. I. h. t. c. 19. — 60) *intervenit:* Böhm. — 61) *cuiusque:* Cont., Böhm. — 62) abest a C. R. L., Lips., Comp. I. — 63) ita Aug. — *Sic'icus:* Comp. I. Ms. — *Sic'ens:* Lips. — 64) *sub tuo examine fuit ventilata:* Coll. citt. — 65) *ipsum:* Lips. — 66) add.: *eam:* Comp. I. — 67) *tenere:* ead. — 68) *ut:* Coll. citt. — *fuerit et:* omitt. C. H.

Cap. XV. 69) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 70) *W.:* Comp. II. — *Gu.:* Böhm ex Cont. — 71) *supplici:* Comp. II. — 72) *ex:* C. R. 2. — 73) *filium et filiam:* Comp. II. — 74) abest a Comp. II. Aug. — *et eis:* C. H. — 75) *iuramentum:* Comp. II. Ms. B. — 76) *quum de quadam civitate ad propria remearet, . . . pernoctavit, cuius:* Comp. II. — 77) *et quum pater eius in lecto eos* (omitt. Ms. B. — *ibi:* Ms. A.) *simul invenisset, summo mane invitum ipsum eam desponsare coegit:* ead. — 78) abest ab ead. — 79) *Quodsi post datam fidem eam non cognoverit:* ead. — 80) *per metum:* C. L. — 81) *eandem:* Comp. II. Ms. B. — *eandem eam:* C. R. 2. — 82) *tanquam:* Comp. II.

Cap. XVI. 83) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 84) *Exonien.:* Comp. II., Böhm. — 85) *intra:* Cont., Böhm. — 86) *sacramento:* Comp. II. — 87) omitt. C. R. L. H., Cont. — *convolare:* Comp. II.

cae religionis habitum licitr posse transirr suspicatur, quia, si contraxisset, ea invita infra duos menses, iuxta ceteram canonum statuta nostra constitutione innocata, ad arctioris vitae religionem posset transire. Quia igitur super hoc tua nos duxit fraternitas consulendos,' Fraternitati tuae taliter respondemus[88]), quod tutius est ei, religione iuramenti servata, prius contrahere, et postea, si elegerit, ad religionem[89]) migrare; si tamen post '*primam*' desponsationem copula non dignoscitur intervenisse carnalis.

CAP. XVII.[90])

Qui iuravit cum aliqua contrahere, moneri potius debet, quam compelli, ut contrahat. H. d. inhaerendo literae.

Lucius III. *Rapalensi*[91]) *Episcopo.*

Requisivit a nobis tua fraternitas, qua censura mulier compelli debeat, quae, iurisiurandi religione neglecta[92]), nubere renuit cui se nupturam interposito iuramento firmavit. '*Quaesivisti etiam, utrum ea, cuius vir matris torum polluit, ad alia vota, quum mater fieri desideret, viro possit vivente transire.*' Ad quod '*tibi*' breviter respondemus[93]), quod '*mulier, quae se nupturam iuravit,*' quum libera debeant esse '*de iure*' matrimonia, monenda est potius quam cogenda, '*maxime*' quum coactiones '*huiusmodi*' difficiles soleant exitus frequenter habere. '*Illa sane, cuius vir cum matre adulterium et incestum commisit, nec viro suo coniungi carnaliter, nec eo vivente cum alio matrimonium inire debebit.*'

CAP. XVIII.[94])

Litispendentia super matrimonio non impedit secundum matrimonium contrahi, si primum erat nullum.

Urbanus III.[95])

Quum in apostolica '*sede, cui licet immeriti praesidemus, magisterium resideat totius ecclesiasticae disciplinae, dignum est et consonum rationi, ut, quoties circa negotium ecclesiae aliquid dubietatis emerserit, ad ipsius deliberationis arbitrium recurratur.*' Intelleximus '*siquidem,*' quod, quum inter villicum[96]) de N.[97]) et uxorem eius '*coram te*' matrimonii quaestio tractaretur, '*productis testibus et attestationibus eorum diligenti examine discussis,*' ante publicationem testium[98]) '*idem*' villicus[99]) reversus ad propria, publice inter se et uxorem suam proposuit sententiam divortii iudicio ecclesiae '*esse*' promulgatam, et sic, falsitate '*omnibus*' suggesta, quandam aliam '*mulierem*' facti nesciam sibi copulare praesumpsit. Postmodum vero super prioris matrimonii quaestione literis '*a sede apostolica*' impetratis, delegati iudices sententiam divortii protulerunt. Verum[100]) quia villicum et mulierem, quam superinduxit[1]), pendente lite prioris uxoris invicem asseris[2]) consensisse, '*tua nos duxit fraternitas consulendos, utrum tales sint ad matrimonia admittendi. Nos igitur auctoritate praesentium*' Consultationi tuae taliter respondemus[3]), quod, imposita[4]) viro poenitentia competenti, et infra[5]) '*ipsius*' poenitentiae tempus carnali commercio interdicto, postmodum in maritali copula poterunt[6]) remanere. '*Super eo vero etc.* [*cf. c. 5. de cond. app. IV. 5.*]'

CAP. XIX.[7])

Uxor, non certificata de morte viri, contrahere non potest, quamvis ignoret, quid sit de marito, qui longo tempore abfuit.

Clemens III.[8]) *Caesaraugustensi Episcopo.*

In praesentia nostra '*positus a nobis*' quaesivisti[9]), quid agendum '*tibi*' sit de[10]) '*quibusdam*' mulieribus '*in tua dioecesi constitutis,*' quae, '*quum*' viros[11]) suos causa captivitatis vel peregrinationis absentes '*iam*' ultra septennium praestolatae fuerint, nec certificari possunt de vita vel de morte[12]) ipsorum[13]), licet super hoc sollicitudinem adhibuerint diligentem, et[14]) pro iuvenili aetate seu fragilitate carnis nequeunt continere, petentes aliis matrimonio copulari. '*Quum autem dicat Apostolus: „Mulier tam diu alligata est viro, quam diu vir eius vivit,“*' Consultationi ergo[15]) tuae taliter respondemus, quod, quantocunque annorum numero[16]) ita remaneant, viventibus viris suis non possunt ad aliorum consortium canonice convolare, nec '*tu eas*' auctoritate ecclesiae[17]) permittas contrahere, donec certum nuncium recipiant[18]) de morte virorum. '*Dat. Laterani.*'

CAP. XX.[19])

Contractus matrimonii cum meretrice, volente se corrigere, proficit ad remissionem peccatorum.

Idem.

Inter opera caritatis, '*quae imitanda nobis auctoritate sacrae paginae proponuntur, sicut evangelica testatur auctoritas,*' non minimum est, errantem ab erroris sui semita revocare, '*ac praesertim mulieres voluptuose viventes et admittentes indifferenter quoslibet ad commercium carnis, ut caste vivant, ad legitimum tori consortium incitare. Hoc igitur attendentes, auctoritate apostolica*' Statuimus, ut omnibus, qui publicas mulieres de lupanari extraxerint et duxerint in uxores, quod agunt in remissionem proficiat peccatorum. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. III. Kal. Maii Pont. nostr. An. I.*' [1198.]

CAP. XXI.[20])

Matrimonium, per vim contractum, cohabitatione spontanea convalescit. H. d. et quotidie allegatae.

Idem.

Ad id, quod per tuas literas intimasti[21]) de quadam parochiana tua, quam suus vitricus cuidam Teutonico matrimonialiter copulavit, taliter[22]) respondemus, quod, quamvis undecim[23]) annos '*adhuc*' habens, ab initio invita fuisset ei tradita et renitens, tamen, quia postmodum per annum et dimidium[24]) sibi[25]) cohabitans consensisse videtur, ad ipsum est cogenda redire. Nec de cetero recipiendi sunt testes, si quos memorata mulier ad probandum, quod non consenserit[26]) in eundem[27]), nominaverit producendos, quum mora tanti[28]) temporis huiusmodi probationem excludat. Mandamus igitur[29]), ut propter hoc non omittas, quo minus '*appellatione remota per censuram ecclesiasticam*' utrumque compellas ad alterum maritali affectione tractandum[30]), nisi forte vellent[31]) ad religionem pariter convolare, poenitentia[32]) eis iniuncta[33]) pro eo, quod ad alienos[34]) et illicitos concubitus uterque transivit[35]). '*Dat. Laterani.*'

CAP. XXII.[36])

Sponsalia de futuro, etiam iurata, solvuntur per secunda sponsalia de praesenti, non autem per secunda de futuro.

Innocentius III. *Fernatino*[37]) *Episcopo.*

Sicut ex literis tuae fraternitatis accepimus, quum L.[38]) parochianus tuus P. mulierem se ducturum in coniugem, in manus[39]) patris eiusdem P. iurantis, quod eam sibi[40]) traderet in uxorem, proprio firmaverit iuramento, nec per virum steterit, sed per mulierem potius, quo minus inter eos matrimonialis solennitas sit secuta, quatuor postmodum vel quinque annis elapsis, idem L. F.[41]) mulierem per verba de praesenti, ut eius consanguinei asserunt, desponsavit, '*propter quod frater praedictae P. suam deposuit in tua prae-*

Cap. XVI. 88) *ita consult. tuae respondemus:* Aug., Böhm. — 89) *districtionem religionis:* Comp. II.

Cap. XVII. 90) Restitutum ex App. XLV. 6., Lips. LIX. 48., Cass. LVIII. 32., Comp. I. h. t. c. 12. — 91) *Urbanus III.:* C. R. 2. — *Raplen.:* C. L. — *Rapiven.:* Cass. — *Rapulien.:* C. II. — *Rapulen.:* Comp. I. — *Raplen.:* Lips. — *Caprinno:* App. — 92) *contempta:* C. R. 1. — 93) *duximus respondendum:* Lips., Comp. I.

Cap. XVIII. 94) Restitutum ex App. VI. 21., Comp. I. h. t. c. 20. — 95) *Urb. III. Cenom.:* App. — vid. leg.: *Urb. III. Cenomanensi ep.* — 96) cf. infr. n. 99. — 97) *Urucin:* Comp. I. Ms. — *Erucia:* Aug. — *Herneia:* App. — *Arveia:* Böhm. ex Cont. — 98) omitt. App., Comp. I. — 99) *W.:* Comp. I. Ms., et videtur omnino scribendum esse sive *Willicus* sive *Willelmus.* — 100) *Unde:* App., Comp. I. — 1) *superinduxerat:* App. — 2) *asserit:* C. L. — 3) *tuae sollicitudini respondemus:* App., Comp. I. — 4) *imposita (interposita:* Aug.) *ei:* ead. — 5) *intra:* Cont., Böhm. — 6) *poterit:* Comp. I.

Cap. XIX. 7) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 268., Comp. II. h. t. c. 3. — 8) *Coelestin.:* C. II. — add.: *ex libro I. Reg.:* Comp. II. — 9) *duxisti necessario requirendum:* Coll. citt. — 10) abest a C. II. — 11) *quae quum viros in captivitatem vel aliam peregrinationem abductos (adductos:* Luc., Comp. II. Ms. B.): Coll. citt. — 12) *vita an morte:* Luc. — 13) abest a Coll. citt. — 14) *quia tamen (quae quum:* Luc.) *pro iuvenili aetate seu alia fragilitate carnis humanae continere non possunt: aliis expetunt in matrimonio copulari:* ibid. — 15) abest a C. R. L. et Coll. citt. — 16) *spatio:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 17) *in facie ecclesiae:* ib. — 18) *receperint:* Luc.

Cap. XX. 19) Restitutum ex Innoc. III. Reg. ap. Bal. I. 112. — *Clementis III.* nomine insignitum exstat in Comp. II. h. t. c. 5.

Cap. XXI. 20) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 368., Comp. II. h. t. c. 7. — 21) *nobis int.:* Comp. II. Ms. A. — 22) *consultationi tuae taliter respondemus:* C. R. 1. — 23) *XII.:* Comp. II. Ms. A. — 24) *dimidium mense:* Luc. — 25) *ei:* ead., Comp. II. — 26) *consenserit:* C. H. — 27) *eum:* Coll. citt. — 28) desid. in Comp. II. Ms. A. — 29) *Volumus igitur et mandamus:* Coll. citt. — 30) *remanendum:* Luc. — *contrahendum:* Comp. II. Ms. A. — 31) *velint:* Aug. — 32) *poena:* Luc. — 33) *inflicta:* ead., Luc. — 34) *al. et:* desid. in Comp. II. Ms. A. — 35) *transierit:* Luc.

Cap. XXII. 36) Restitutum ex Reg. Bal. I. 29. — Comp. III. h. t. c. 1. — 37) *Feretinati:* Comp. III. Ms. — *Ferent.:* Aug. — *Ferentinati:* C. L. II., Reg. — 38) *Laur.:* C. L. per tot. — *Lau.:* Böhm. ex Cont. — 39) *manu:* C. H., Reg. — 40) *ipsi:* Comp. III., Reg. — 41) *G.:* C. R. 1. II., Reg. — seq.: *mul.:* abest a Comp. III.

sentia quaestionem. Quia vero, quid super his agendum sit, nostro postulas responso edoceri, Postulationi[42]) tuae taliter respondemus, quod, si tibi constiterit, quod idem L. P. '*mulierem*' per verba de futuro, E.[43]) vero desponsaverit per verba de praesenti, imposita ei poenitentia competenti, quia primam fidem irritam fecit, nisi forsan in iuramento suo certum terminum, infra[44]) quem dictam P. duceret in uxorem, praefixit[45]), nec per eum stetit, quin ad statutum terminum matrimonium consummaverit[46]), matrimonium secundo loco contractum legitimum iudices, et ad illud servandum, '*si opus fuerit, ecclesiastica districtione*' compellas eundem[47]): '*nisi forsan aliud quid obstiterit, quod ipsum debeat impedire.*' Quodsi forte per verba de futuro sponsalia[48]) eam utraque contraxit, iuramentum primum, sicut licite factum est, ipsam servare compellas, de[49]) secundo ei poenitentiam iniuncturus. Quodsi de his '*tibi*' non constat[50]) ad plenum, tamdio adhuc cognoscas de causa, donec super his sufficienter[51]) instruaris. '*Quod enim in attestationibus etc. Dat. Lat. V. Kal. Martii Pont. nostr. Ao. I.*' [1198.]

CAP. XXIII.[52])

Mutus et surdus, et omnes, qui non prohibentur, matrimonium contrahere possunt.

Idem *Arelatensi Episcopo.*[53])

Quum apud sedem apostolicam, '*cui, licet immeriti, praesidemus, totius ecclesiasticae disciplinae resideat magistratus, dignum et consonum est rationi, ut, quoties circa negotia varia et diversa quicquam dubitationis emerserit, ad ipsius iudicium recurratur, quae disponente Domino inter omnes ecclesias obtinere meruit principatum.*' Sane, consuluisti nos '*per nuncios et literas tuas,*' utrum mutus et surdus alicui possint[54]) matrimonialiter copulari. Ad quod '*fraternitati tuae*' taliter respondemus, quod, quum prohibitorium sit edictum de matrimonio contrahendo, ut, quicunque non prohibetur, per consequentiam admittatur, et sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum[55]), de quorum quarumque[56]) coniunctionibus agitur, videtur, quod, si talis velit contrahere, sibi non possit vel debeat denegari, quum quod verbis non potest[57]) signis valeat declarare. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. Iul.*' [1198.]

CAP. XXIV.[58])

Furiosus matrimonium contrahere non potest.

Idem *Vercellensi Episcopo.*

Dilectus filius R. '*miles Alexandrinus*' proposuit '*coram nobis,*' quod '*Rufinam*' filiam suam cuidam[59]) '*Opizoni Lancaveclae*' matrimonialiter copulavit, '*ignorans, quod Opizo esset furiosus. Unde humiliter postulavit a nobis, ut tam eidem quam ipsius filiae consulere dignaremur.*' Quum autem[60]) eadem mulier cum ipso viro, qui continuo furore laborat[61]), morari non possit, et propter alienationem furoris[62]) legitimus non potuerit[63]) intervenire consensus[64]), '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*inquisita plenius veritate,*' si rem noveris ita esse, praefatas personas cures '*sublato appellationis diffugio*' ab invicem separare. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. V. Kal. Ian.*' [1205.]

CAP. XXV.[65])

Solo consensu legitimo contrahitur matrimonium, sed verba requiruntur quoad probationem, et intellige: vel alia signa aequipollentia. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panormitanus.

Idem *Brixiensi*[66]) *Episcopo.*

Tuae fraternitati[67]) (*Et infra:* ['*cf.* c. 10. *de eo, qui cogn. IV.* 13.']) Postulasti '*insuper edoceri,*' utrum ex solis verbis, et ex quibus matrimonium contrahatur[68]), '*quum ab aliquibus dubitetur spirituale contrahi solis verbis.*' Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum; sed necessaria sunt, quantum ad ecclesiam, verba consensum exprimentia de praesenti. Nam surdi[69]) et muti possunt contrahere matrimonium per consensum mutuum sine verbis, et pueri ante[70]) annos legitimos per verba sola non contrahunt, quum intelligantur minime consentire. '*Dat. Romae etc.*' [1206.]

CAP. XXVI.[70*])

Si alter contrahentium utitur verbis dubiis, animo decipiendi mulierem, et eam postmodum cognovit carnaliter, iudicatur pro matrimonio in foro iudiciali; secus in poenitentiali. H. d. secundum verum et communem intellectum.

Idem.[71])

Tua nos duxit fraternitas consulendos (*Et infra:* ['*cf.* c. 7. *de cons. et aff. IV.* 14.']) Consequenter '*autem*' quaesivisti, '*ut*' quum quandam mulierem quidam aliter inducere nequivisset, ut sibi commisceretur carnaliter, nisi desponsasset[72]) eandem, nulla solennitate adhibita vel alicuius praesentia, dixit illi: „te[73]) Ioannes desponsat," quum ipse Ioannes non[74]) vocaretur, sed finxit se vocari Ioannem, non credens esse coniugium eo, quod ipse non vocaretur hoc nomine[75]), nec haberet propositum contrahendi, sed copulam tantum[76]) exsequendi[77]) carnalem, utrum inter praedictos[78]) sit matrimonium[79]) celebratum, quum mulier consenserit '*et consentiat*' in eundem, et ille dissenserit et dissentiat, nec aliud quicquam[80]) egerit, quam '*quod*' superius est expressum, nisi quod cognoverit[81]) eandem. Super quo tibi[82]) respondemus, quod, quum praefatus vir praedictam[83]) desponsaverit[84]) mulierem in propria[85]) persona et sub nomine alieno, quo tunc[86]) vocari[87]) se finxit[88]), et inter eos sit carnalis copula subsecuta, videtur forte pro coniugio praesumendum, nisi tu nobis expresse scripsisses, quod ille nec proposuit, nec consensit[89]) illam ducere in uxorem, quod qualiter tibi constiterit non videmus. Nos autem[90]), quid iuris sit rescribentes, '*hoc*' dicimus[91]), quod, si res ita se habuerit[92]), videlicet, quod ille eam non[93]) proposuit[94]) ducere in uxorem, nec unquam consensit in praedictam personam[95]), non debet ex illo facto coniugium iudicari, quum in eo nec substantia[96]) coniugalis contractus, nec '*etiam*' forma contrahendi coniugium[97]) valeat inveniri, quoniam ex altera parte dolus solummodo adfuit, et defuit omnino consensus, sine quo cetera nequeunt foedus perficere coniugale. '*Tertio quaesivisti etc.* [*cf.* c. 19. *de hom. V.* 12.] *Dat. Lat. Id. Febr. Pont. nostr. Ao. XIV.*' [1212.]

CAP. XXVII.[98])

Ad denunciationem unius honesti viri, qui defert consanguinitatem, et de fama vel scandalo docet, impeditur matrimonium contrahendum.

Idem *Episcopo Belvacensi.*

Quum in tua dioecesi (*Et infra:* ['*cf.* c. 36. *de decim. III.* 30.']) Sane, quia contingit interdum, quod, aliquibus volentibus matrimonium contrahere, bannis, ut tuis verbis utamur, in ecclesiis editis '*secundum consuetudinem ecclesiae Gallicanae,*' ac nullo contradictore publice comparente, licet fama privatum[99]) impedimentum deferat parentelae[100]), quum ex parte contrahentium iuramenta maiorum de sua propinquitate, ut suspicionis tollatur materia, offeruntur[1]), quid tibi sit faciendum in casibus huiusmodi quaesivisti. Ad quod[2]) taliter respondemus, quod, si persona gravis, cui fides sit adhibenda, tibi[3]) denunciet, quod hi, qui sunt matrimonio copulandi, se propinquitate contingant, et de fama vel

---

Cap. XXII. 42) *fraternitati* Comp. III., Reg. — 43) *G.:* C. H., Reg. — 44) *intra:* Cont., Böhm. — 45) *praefixerit . . . steterit:* Comp. III., Reg. — 46) *cons., secundum continentiam:* ib. — 47) *eum:* ib. — 48) *sponsalitia:* Reg. — 49) *et de secundo ei poenitentia iniungatur:* Comp. III. — 50) *constet:* Comp. III. — 51) *sufficientius:* C. R. L. H., Comp. III., Reg.

Cap. XXIII. 52) Restitutum ex Reg. Bal. I. 333. — Comp. I. h. t. c. 3. — 53) *archiepiscopo:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 54) *possit:* Comp. III., Reg. — 55) *eorum:* ib. — 56) *quorumcunque:* C. L., Comp. III. Aug. — 57) add.: *saltem:* C. R. 1.

Cap. XXIV. 58) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 168. — Comp. III. h. t. c. 4. — 59) omitt. Comp. III., Reg. — 60) abest ab insd. — 61) *laboraret.* Reg. — 62) *mentis* C. R. 2. — 63) *potuit:* Comp. III. — 64) *consensus. Quocirca etc.:* Comp. III., Reg.

Cap. XXV. 65) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 189. — Comp. III. h. t. c. 5. — 66) *Brixin.:* Comp. III. Ms. — *Brixien.:* Aug. — 67) *fraternitatis:* C. L., Comp. III. Aug., Reg. — 68) *matrimonia contrahuntur:* C. L. — 69) abest a C. R. L. H., Comp. III. — 70) *et ante:* Comp. III. Aug.

Cap. XXVI. 70*) Restitutum ex Reg. Bal. XIV. 159. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 71) *Gebennensi ep.:* Reg. — 72) *desponsaret:* C. R. L. H., Comp. IV., Reg. — 73) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 74) *minime:* Comp. IV. Aug., Reg. — 75) add.: *Ioannes:* Comp. IV. Aug. — 76) *tantummodo:* C. H. — 77) *extorquendi:* C. R. L. H., Comp. IV., Reg. — 78) *eos:* C. R. 1. — 79) *aliquid matrimonii:* Comp. IV. Ms. B. — 80) *aliquid:* Cont. — 81) *cognovit:* Comp. IV., Reg., Böhm. — 82) *taliter:* C. R. 1. L. — *tibi taliter:* Cont. — *tuae fraternitati:* C. R. 2., Comp. IV., Reg. — add.: *tibi:* Comp. IV. Ms. A. — 83) *dictam:* Reg. — 84) *desponsavit:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 85) *in propria quidem persona, etsi:* Reg. — 86) *tamen:* Comp. IV., Reg. — 87) *nominari:* Comp. IV. Ms. A. — 88) *finxerit:* C. R. 1. — 89) *consenserit:* Comp. IV. — 90) *tamen:* eod., Reg. — 91) desid. in Comp. IV. — 92) *habet:* Cont., Böhm. — *habuit:* Comp. IV. Ms. A. B. — 93) *nec:* Reg. — 94) *proposuerit:* C. R. L. — 95) *inter praedictas personas non deberet:* Reg. — 96) add.: *erat:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 97) *coniugii:* Comp. IV., Reg.

Cap. XXVII. 98) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 184. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 99) *privatim:* Comp. IV. Aug., Reg. — 100) *parentela:* Comp. IV. Ms. A. — 1) *afferantur:* C. R. L. H., Comp. IV., Reg. — 2) *haec:* Reg. — 3) *fraternitati tuae:* Comp. IV., Reg. — abest a C. R. L.

scandalo doceat, aut etiam per te ipsum possis certificari de piano, non solum debes iuramenta parentum sponte oblata non[4]) recipere, verum etiam eos, qui sic contrahere nituntur, si moniti[5]) induci nequiverint, compellere, ut *'vel'* a tali contractu desistant, vel contra famam huiusmodi secundum tuae discretionis arbitrium iuramenta exhibeant propinquorum. Alioquin, si persona denunciana non exstiterit talis, ut diximus, vel[6]) de fama vel de[7]) scandalo non poterit edocere, ad desistendum monere poteris, non compellere, contrahentes. *'Si vero etc. [cf. c. 6. Qui matrim. acc. IV. 18.] Dat. Lat. IV. Kal. Nov. Pont. nostr. Ao. XV.'* [1212.]

CAP. XXVIII.[8])

Mulieri, quae negat, se in matrimonium consensisse, non creditur marito probante contrarium, secus, si probat, se consensisse per metum, qui potest cadere in constantem virum.

Honorius III. *Episcopo Berguensi.*[9])

Consultationi tuae breviter[10]) respondemus, quod[11]) mulieres, quae *'de more'* veniunt ad valvas ecclesiae benedicendae cum sponsis, et[12]) ibi reclamantes affirmant, se nunquam in eorum matrimonium consensisse, audiri sponsis legitime probantibus contrarium non oportet, quum legitimis et idoneis testibus non debeat illarum simplex assertio praevalere. Sane illis, quae benedictione accepta[13]) mox a sponsis aufugiunt ante carnis copulam subsecutam, asserentes, se nunquam in illos veraciter consensisse, sed metu illato compulsas verba protulisse consensus, licet animo dissentirent, non statim est audientia deneganda; sed de illato metu est cum diligentia inquirendum; et, si talis metus invenietur illatus, qui potuit[14]) cadere in constantem virum[15]), erunt non immerito audiendae.

CAP. XXIX.

In matrimoniis et sponsalibus debet esse libertas, unde in eis promissio poenae non obligat.

Gregorius IX.

Gemma mulier nobis exposuit, quod, quum T. filia eius cum C. contraxit matrimonium, B. de Aiferio[16]) ea occasione[17]), quod inter P. filium suum et praedictam puellam infra[18]) septennium constitutos sponsalia contracta fuerunt[19]), poenam solvendam a parte, quae contraveniret, in stipulatione appositam, ab ipsa[20]) nititur extorquere. Quum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter poenae interpositionem sit merito improbanda[21]), mandamus, quatenus, si est ita, eundem B., ut ab extorsione praedictae poenae desistat, ecclesiastica censura compellas.

CAP. XXX.

Sponsalia de futuro transeunt in matrimonium per carnalem copulam subsecutam, sed non per nisum carnalis copulae tantum. H. d. cum c. fin. infra eodem.

Idem *Episcopo Cenomanensi.*

Is, qui fidem dedit[22]) M. mulieri super matrimonio contrahendo, carnali copula subsecuta, etsi in facie ecclesiae ducat aliam et cognoscat, ad primam redire tenetur[23]), quia, licet praesumptum primum matrimonium videatur, contra praesumptionem tamen huiusmodi non est probatio admittenda. Ex quo sequitur, quod nec verum, nec aliquod censetur matrimonium, quod de facto est[24]) postmodum subsecutum.

CAP. XXXI.

Sponsalia de praesenti non solvuntur per sequens matrimonium, etiam carnali copula consummatum, sed sponsalia de futuro etiam iuratu solvuntur per sequentia de praesenti.

Idem.

Si inter virum et mulierem legitimus consensus interveniat de praesenti ita, quod unus alterum mutuo consensu, verbis consuetis expresso[25]), recipiat, utroque dicente: „ego[26]) te in meam accipio," et: „ego te accipio in meum," vel alia verba consensum exprimentia de praesenti, sive sit iuramentum[27]) interpositum sive non: non licet[28]) alteri ad alia vota transire. Quod si[29]) fecerit, secundum matrimonium de facto contractum, etiamsi sit carnalis copula subsecuta, separari debet, et primum in sua firmitate manere. Verum si inter ipsos accessit tantummodo promissio de futuro, utroque dicente alteri: „ego te recipiam in meam," et: „ego te in meum," sive verba similia, si alius mulierem illam per verba de praesenti desponsaverit, etiamsi inter ipsam et primum iuramentum intervenerit, sicut diximus, de futuro: huiusmodi desponsationis intuitu secundum matrimonium non poterit separari, sed eis est de violatione fidei poenitentia iniungenda.

CAP. XXXII.

Nisus ad copulam non facit sponsalia de futuro transire in matrimonium.

Idem.

Adolescens, qui desponsatam sibi per verba de futuro, licet saepe nisus fuerit, carnaliter non cognoscens, cum alia postmodum per verba de praesenti contraxit, non primam, cum qua nec fuit verum matrimonium ex forma contractus, nec praesumptum, quum conatus non habuisset effectum, sed secundam debet habere uxorem.

TITULUS II.

DE DESPONSATIONE IMPUBERUM.

CAP. I.[1])

Pater pro filio impubere sponsalia contrahit, pro pubere vero non, nisi consentiat.

Hormisda[2]) *Eusebio Episcopo.*

Tua nos[3]) requisivit fraternitas de filio adulto, quem pater matrimonium vult contrahere[4]), si sine voluntate adulti filii[5]) facere potest. Ad[6]) quod dicimus, si[7]) aliquo modo non consentit filius, fieri non posse; potest[8]) autem filium nondum adultum, voluntas cuius discerni[9]) non potest, pater cui vult matrimonio tradere. Et postquam filius pervenerit ad perfectam[10]) aetatem, omnino[11]) debet hoc adimplere.

CAP. II.[12])

Impuberes ambo vel alter, nisi pro bono pacis, coniungi non debent.

Nicolaus Papa.[13])

Ubi non est consensus (*Et infra:*) *'Huius ergo decreti auctoritate'* Districtius inhibemus, ne *'de cetero'* aliqui, quorum uterque vel alter ad aetatem legibus vel canonibus determinatam non pervenerit[14]), coniungantur, nisi forte aliqua[15]) urgentissima necessitate interveniente, utpote pro bono pacis, talis coniunctio toleretur.

CAP. III.[16])

Puberes sunt quoad matrimonium, qui ex habitu corporis concipere et generare possunt.

Isidorus.

Puberes a pube sunt[17]) vocati, id est a pudentia[18]) corporis nuncupati: quia[19]) haec loca *'tunc'* primo lanuginem ducunt. Quidam tamen[20]) ex annis pubertatem existimant[21]), id est, eum esse puberem, qui XIV. annos implevit[22]), quamvis tardissime pubescat. Certum[23]) autem est, eum puberem esse, qui *'et'* ex habitu corporis pubertatem ostendit, et[23*]) generare iam potest[24]). Et puerperae sunt, quae in[25]) annis puerilibus pariunt.

Cap. XXVII. 4) omitt. Comp. IV. Ms. A. H., Reg. — 5) *moniti:* Aug., Reg. — 6) *et:* Reg., Cont., Böhm. — 7) omitt. C. R. 1. L., Comp. IV., Reg., Cont.

Cap. XXVIII. 8) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 9) *Lesvicen.:* Comp. V. Ms. — *Slewicen.:* Cir. — leg.: *Slesvicensi.* — 10) desid. in C. R. 1. — 11) omitt. Comp. V. — 12) abest ab ead. — 13) *recepta:* C. R. 1., H., Comp. V. — 14) *potuerit:* Cir. — 15) abest a C. R. L. H., Comp. V. Ms.

Cap. XXIX. 16) *Alphano:* C. H. — 17) *conditione:* C. R. 1. — 18) *intra:* Cont., Böhm. — 19) *fuerint:* C. R. 1. — 20) *ab ips.:* desid. in C. L. — 21) *improbatu:* C. H.

Cap. XXX. 22) *dederit mulieri:* C. R. 1. — 23) *cogatur:* C. L. — 24) *et:* Böhm.

Cap. XXXI. 25) abest a C. R. 2. — 26) desid. in C. H. — 27) *iuramento:* C. L. — 28) *liceat:* C. R. 1. — 29) *qui si:* C. L.

TIT. II. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 2. — cf. c. 2. C. XXXI. qu. 2. — 2) *Honneius:* Böhm. ex Cont. — 3) abest a C. R. L. H. — *Tua sanctitas (fraternitas: Ms.) requisivit a nobis, frater venerande:* Comp. I. — 4) *ducere:* Comp. I. — 5) desid. in Comp. I. Ms. — 6) omitt. ead., C. L. — 7) *quodsi:* C. R. 1. — 8) *Posset (posse: Ms.) autem de filio, nondum adulto, voluntas cuius nondum discerni potest, pater, cui vult, in matrimonio copulare (tradere: Ms.), et postquam filius (omitt. Ms.) pervenerit ad perfectam aetatem, omnino servare et adimplere debet: haec omnibus orthodoxae fidei canimus, et vobis tenenda mandamus:* Comp. I. — 9) *decerni:* C. R. 1. — 10) *legitimam vel perfectam:* C. H. — 11) *omnimodo:* C. R. 2.

Cap. II. 12) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 4. — 13) Initialis cap. verba exstant apud Grat. c. 1. C. XXX. qu. 2. — eorum, quae hic referuntur, auctor omnino incertus est. — 14) *pervenerint:* Comp. I. Ms. — 15) *aliquando:* Comp. I. Aug.

Cap. III. 16) Isid. Hisp. Etym XI. 2. — Lips. t.IX. 18., Comp. I. h. t. c. 7. — 17) omitt. Lips., Comp. I. Ms. — *sunt voc.:* non leg. ap. Isid. — 18) *pudendae:* Isid. — 19) *quod:* id. — 20) *autem:* Lips., Comp. I., Isid. — 21) *aestimant:* Böhm. — 22) *expleverit:* Comp. I. — *expleverit:* Lips., Isid. — *impleverit:* Cont. — 23) *Certissimum autem eum:* Isid. — 23*) *ut:* Lips. — 24) *possit:* Lips., Comp. I., Isid. — 25) omitt. ib.

CAP. IV.[26])

Ex sponsalibus, contractis cum minore septennio, non oritur impedimentum publicae honestatis; secus, si cum maiore vel minore, consentiente post septennium. Et affinitas sequens dissolvit sponsalia praecedentia de futuro

Alexander III. *Herfordensi*[27]) *Episcopo.*

Literas tuae fraternitatis accepimus[28]), ex quarum tenore perpendimus, quod, quum quidam °*parochianus tuus A. nomine*° esset perfectae aetatis, quandam puellam in cunabulis desponsavit; procedente vero tempore °*idem A.*° matrem puellae cognorit, et eam in uxorem accepit[29]). °*Unde quia dubitas, an huiusmodi matrimonium stare debeat, a nobis exinde consilium postulasti. Super quo*° Consultationi tuae taliter respondemus[30]), quod, si praefatus[31]) vir matrem °*praefatae*° puellae, antequam °*puella ipsa*° septimum[32]) annum complesset[33]), in uxorem accepit, matrimonium °*ipsum*° non dissolvas, °*sed eundem virum praefatam mulierem, sicut uxorem, libere tenere permittas,*° quum desponsationes[34]) huiusmodi nullae sint, quae in cunabulis fiunt[35]). Verum si, postquam °*praefata*° puella septimum annum complevit[36]), praedictus vir matrem eius accepit °*in*° uxorem, quum sponsalia extunc placere consueverint, inter eos sententiam divortii non differas promulgare, nec ipsum[37]) filiam seu matrem °*in uxorem*° habere permittas[38]).

CAP. V.[39])

Sponsalia, nulla ex defectu consensus, non creant publicae honestatis iustitiam: sponsalia vero aliqua sic, licet legitimo modo fuerint dissoluta.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*

Accessit ad praesentiam nostram °*nobilis vir W. filius G. cum literis tuis, ex quarum tenore perpendimus, quod, quum filiam cuiusdam nobilis viri, dum esset minoris aetatis, desponsasset, et postmodum ipsa assensum in hac parte non praebente, antequam ad nubiles annos pervenisset, celebratum est inter eos divortium. Procedente vero tempore, defuncto patre puellae, matrem eius praedictus W. sibi matrimonio copulavit. Quod quidem factum quum sustinere nolles, eum sollicite monuisti, ut ipsam dimitteret, et quia monitis tuis in hac parte noluit acquiescere, ipsum excommunicationis vinculo innodasti. Tandem, accepta ab eo cautione, quod nostram adiret praesentiam, et super hoc statutum nostrum firmiter observaret, eundem mandato nostro absolutum denunciasti, et eum literis tuis ad praesentiam nostram misisti. Verum praefatus W. in nostra praesentia constitutus sua nobis assertione proposuit, quod puellam ipsam, dum esset infra septimum annum, desponsavit, postea vero, antequam ad nubiles annos pervenisset, noluit aliquatenus consentire, ut praefatum W. in virum reciperet, et ita cum patre suo, in cuius potestate remanserat, et cum praefato W. ad praesentiam tuam accessit. Et quum ab ore puellae audisses, et per eam cognosceres et per patrem eius, quod memoratum W. in virum nolebat, statim illum in plena synodo ab huiusmodi desponsatione publice absolutum denunciasti. Elapsis vero pluribus annis post, mortuo etiam patre puellae, carissimus in Christo filius noster H. Anglorum rex matrem praedictae puellae memorato W. tradidit in uxorem, quam idem W., ut discordia orta inter consanguineos suos et consanguineos mulieris sopiretur, accepit et solenniter desponsavit, et sine contradictione ecclesiae duxit, et ex ea liberos procreavit, et puella fuit alteri viro copulata. Verum licet contineatur in literis tuis, quod puella ipsa esset minoris aetatis, quando huiusmodi desponsatio facta fuit, tamen refert, utrum, quum esset minoris aetatis, fuerit proxima aetati aptae matrimonio, aut infra septennium. Ideoque*° Fraternitati tuae °*per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus, °*rei veritate inquisita diligenter et cognita,*° si tibi constiterit, quod °*praefata*° puella[40]) non esset septennis, quando °*praememorato*° G.[41]) desponsata fuit, et postea in eum non consenserit[42]), et quod idem G.[43]) ab huiusmodi[44]) desponsatione per te fuerit absolutus, matrimonium, inter eundem G. et matrem puellae[45]) celebratum, praecipias inviolabiliter[46]) observari, et eorum prolem[47]) denuncies esse legitimam, quia, °*sicut discretio tua non ignorat,*° desponsationes et matrimonia[48]) ante septem[49]) annos fieri non possunt, °*praesertim*° si consensus postea non accedit[50]). Sane, si praefata puella ante °*huiusmodi*° desponsationem septimum[51]) annum compleverat[52]), licet praedictus vir a desponsatione ipsius puellae ipso iure fuerit absolutus, quum[53]) ea in eum consentire noluerit[54]), inhonestum tamen videtur[55]), ut matrem eius habeat, cuius filia fuit[56]) sibi desponsata. °*Verum si tibi visum fuerit, ut cum matre puellae remaneat, etc.*°

CAP. VI.[57])

Si impubes, desponsata et traducta, petit licentiam pubes facta alteri nubendi, non auditur, si vir iurat, se eam cognovisse; nec auditur, si nondum pubes, sed proxima pubertati probetur cognita. Et ex sponsalibus, contractis cum impubere maiore septennio, oritur publica honestas.

Idem *Norvicensi*[58]) *Episcopo.*

Continebatur[59]) in literis tuis, quod, quum quaedam puella infra[60]) nubiles annos cuidam °*viro*° in uxorem tradita fuerit[61]), et ab ipso traducta, °*suis parentibus asserentibus, eam legitimae aetatis exsistere,*° haec, ad nubiles annos perveniens, alii[62]) nubendi licentiam[63]) postulavit, asserens, se[64]) in eundem °*virum*° nullatenus consensisse. °*Praedictus vero vir econtra proponit, quod, licet eadem puella nondum forte annum XII. attigisset, quum ei tradita fuisset in uxorem, usque adeo tamen aetati fuit proxima, quod ipsam carnali commixtione cognovit. Inde est, quod, quum ipsa dicit ab eodem viro se incognitam, et tu nos consuluisti, utrum alii possit nubere,*° Consultationi tuae[65]) taliter respondemus, quod, quum in decretis habeatur[66]) expressum, quod, si vir dixerit, quod uxorem suam cognoverit[67]), et mulier negaverit, viri standum est veritati, °*unde*° praefato viro, qui dicit, se mulierem[68]) ipsam[69]) cognovisse, fides est adhibenda[70]), si id firmaverit iuramento. Si autem[71]) fuerit aetati[72]) proxima, ut in undecimo vel circa XII. annum, et cum suo assensu °*et voluntate parentum*° desponsata °*et benedicta fuerit,*° et cognita ab eodem viro, separari non debet[73]), praesertim quum parentes eius[74]) ipsam fuisse aetatis legitimae fateantur[75]). Si vero puella infra[76]) nubiles annos °*et aetati proxima*° alicui desponsata fuerit, °*benedicta atque traducta,*° non licet[77]) alicui de consanguinitate ipsius[78]), cui desponsata fuerit[79]), eam ducere in uxorem, nec fas est eidem sponso de consanguinitate sponsae[80]) sibi aliquam °*matrimonio*° copulare.

CAP. VII.[81])

Si maiores septennio contrahant sponsalia, neuter ante pubertatem resilire potest. Hoc primo. Et ille, qui primo fit pubes, alterum exspectabit. Hoc secundo. Quod si tempore contractus alter erat pubes, non ille, sed alter factus pubes resilire potest. Hoc tertio.

Idem *Bathoniensi*[82]) *Episcopo.*

De illis, qui infra[83]) annos aptos matrimoniis °*contrahendis exsistentes*° sponsalia contrahunt, sive uterque sive alter reclamet[84]), antequam ad annos matrimoniis °*contrahendis*° aptos pervenerint[85]), et postulent[86]) separari, non sunt ullatenus[87]) audiendi. Si vero alteruter[88]) istorum[89]) ad annos pubertatis[90]) pervenerit,

---

Cap. IV. 26) Restitutum ex App. XII. 2., Lips. LX. 2., Cass. LIX. 2., Comp. I. h. t. c. 5. — 27) insc. desid. in App., Lips., Cass. — 28) recepimus: Comp. I. Aug. — suscepimus: App., Lips., Comp. I. Ms. — 29) duxit: App., Lips., Cass. — 30) frat. tuae taliter resp.: Cass. — frat. tuae taliter (omitt. App., Comp. I. Ms.) duximus respondendum: App., Lips., Comp. I. — 31) memoratus: App., Lips., Cass. — 32) VII. annos habuisset: Cass. — 33) implesset: App. — 34) dispensationes: ead. — 35) factae sunt: ead. — 36) aetatis implevit: C. H. — 37) ipsam: C. R. 2. L. — 38) ux. accipere.: Lips., Cass.

Cap. V. 39) Restitutum ex App. VI. 7., Lips. LIX. 4., Cass. LVIII. 5., Comp. I. h. t. c. 6. — 40) desid. in Cass. et Comp. I. Ms. — 41) V.: C. R. 1. H. — W.: C. R. 2. L., Lips., Comp. I. — W. L.: Cass. per tot. — desid. in App. — 42) consensit: Cass. — 43) abest a Lips. — Wilhelmus: App. per tot. — cf. n. 41. — 44) huius: Cass. — 45) ipsius puellae: ead. — 46) immobiliter: App. Comp. I. Ms. — 47) eorundem prolis . . . legitimas: Coll. citt. — 48) matrimonium: App. — 49) septimum annum: Coll. citt. — 50) intervenit App., Lips., Comp. I. — intervenerit: Cass. — 51) VII. annos: Cass. — 52) complevcrit: C. R. L., Comp. I. Aug. — impleverat: C. H. — 53) quum in eo non . . . volebat: Cass. — 54) noleb.: App., Lips., Comp. I. — 55) esse vid., quod: Cass. — 56) fuerat: C. R. 1. H., Coll. citt. — fuerit: C. R. 2. L.

Cap. VI. 57) Restitutum ex App. VI. 10., Lips. LIX. 20., Cass. LVIII. 10., Comp. I. h. t. c. 8. — 58) Wormacensi: Cass., male. — Norvicen.: Comp. I. Aug. — Norwicensi: App., Comp. I. Ms. — 59) add.: autem: Comp. I. — 60) intra: Cont., Böhm. — 61) fuit: Cass. — 62) desid. ib. — 63) diligentiam: Lips. — 64) omitt. Cass. — 65) cons. tuae: non exstant in Coll. citt. — 66) habetur: App. — quod in decretis habetur: Comp. I. Aug. — cf. c. 3. C. XXXIII. qu. 1. — 67) cognovit: C. R. 1. L. — 68) puellam: App. — 69) praefatam: Coll. citt. — desid. in C. R. 2. — 70) habenda: App. — 71) Et: Cass. — Et si: App., Lips., Comp. I. — 72) fuerit proxima ea (omitt. App., Lips.) XI. (duodecimo anno: App.) vel circa etc.: Coll. citt. — 73) debebunt: App. — 74) omitt. ead. — 75) profiteantur: Comp. I. — 76) intra: Cont., Böhm., Cass. — 77) licent: C. R. 2. — 78) illius: Coll. citt. — 79) fuit: C. H., Lips. — 80) puellas: App. — puellas sibi desponsatas: Lips., Cass., Comp. I.

Cap. VII. 81) Restitutum ex App. VI. 29., Lips. LIX. 40., Cass. LVIII. 27., Comp. I. h. t. c. 9. — 82) Buron.: Comp. I. Ms. — Baton.: Aug. — Barthoniensi: Cont. — 83) intra: Cont., Böhm. — 84) reclament: App. — 85) perveniant: ead. — 86) postulaverint: C. R. 2. — postulet: Lips., Cass., Comp. I. — 87) aliquatenus: C. H., App. — omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 88) alter: C. R. 1., Cass. — 89) coram: App. — 90) matrimoniis contrahendis aptos: Coll. citt.

infra[90*]) eosdem annos altero exsistente, quum[91]) °*eadem*° sponsalia contrahuntur: si is, qui minoris aetatis est, quum ad annos illos[92]) pervenerit, reclamaverit, nec in alterum voluerit consentire, iudicio ecclesiae poterunt[93]) ab invicem separari. Mulier[94]) autem, quae, postquam annos nubiles attingit[95]), ei, qui nondum ad annos aptos matrimoniis °*contrahendis*° venerat[96]), nupsit, quum in eum semel consenserit[97]), amplius non poterit[98]) °*aliquatenus*° dissentire °*vel divertere*,° nisi °*forte*° ipse[99]), cui nupsit[100]), postquam ad legitimam aetatem[1]) pervenerit[2]), in eam[3]) suum °*omnino*° negaverit praestare consensum.

CAP. VIII.[4])

Impuberes, sponsalia contrahentes, ante pubertatem separari non debent, sed post pubertatem possunt, si contradicunt sponsalibus, nisi copula carnalis intervenerit.

Idem *eidem*.[5])

A nobis tua discretio requisivit, utrum iis[6]), qui infra[7]) annos nubiles matrimonii nomine coniunguntur, vel eorum alteri, antequam ad annos aptos matrimonio perveniant[8]), liceat a matrimonio tali discedere. Ad quod °*inquisitioni tuae taliter*° respondemus, quod pro eo, quod ante nubiles annos coniugalem consensum °*de sanctorum Patrum*° non habent °*auctoritate*,° usque ad legitimam aetatem exspectare tenentur, et tunc aut confirmetur matrimonium, aut[9]), si simul esse noluerint, separentur; nisi °*forte*° carnalis[10]) commixtio ante intervenerit, quum interdum illa tempus anticipare soleat pubertatis. °*Si vero alter eorum ad annos etc. ut supra prox. c.*[11])

CAP. IX.[12])

Minores, apti ad matrimonium, ex contactu matrimonii obligantur, nisi violentia intercedat.

Idem *Genuensi*[13]) *Archiepiscopo*.[14])

De illis °*autem*°, qui in minori aetate desponsantur, °*traduntur et coniunguntur, et processu temporis dicuntur postulant, minorem allegantes aetatem, aut vim sibi a parentibus factam, hoc inquisitioni tuae praesentibus literis*° Respondemus, quod, si ita fuerint aetati proximi, quod potuerint copula carnali coniungi, minoris aetatis intuitu °*ab invicem*° separari non debent, si unus in alium visus fuerit consensisse[15]), quum in eis[16]) aetatem supplevisse malitia videatur. Sed cuiuscunque sint aetatis, se possunt per illatam violentiam excusare, nisi post violentiam consensus accedat. °*Illud quoque etc.* [*cf. c. de praes. II. 23.*°]

CAP. X.[18])

Contactus ante pubertatem, etiam cum nisu carnalis copulae, non facit matrimonium.

Urbanus III. *Cenomanensi Episcopo*.

Attestationes super causa matrimonii, quae inter H. iuvenem et G. mulierem vertitur, °*a tua nobis fraternitate transmissas*° accepimus, et, ipsis °*diligenter*° inspectis °*et plenius intellectis*, *manifeste*° nobis innotuit, quod praedictus iuvenis nondum duodecimum[19]) annum attigerat, quum praefatam G.[20]) accepit[21]) uxorem. Et licet nisus fuisset[22]), sicut uterque confessus est, ipsam corrumpere, mulier tamen credit[23]), se virginem evasisse. Verum[24]) ipse, antequam ad annum XIV. pervenisset[25]), a memorata muliere recessit, quem, quum XVII.[26]) annos habeat[27]), eadem[28]) pro viro sibi vindicare contendit. °*Sed quum vir XVII. annos habeat, ipsam recipere contradicit. Unde, quia, donec nos super causam ipsam consuleres, non duxisti in prolatione sententiae procedendum,*° Consultationi[29]) tuae taliter respondemus, quod, si mulier per idoneos testes probare nequiverit, quod post XIV. annum aetatis suae vel circa finem XIV. anni praedictus iuvenis consensisset in eam, ab ipso iuramento recepto, quod, postquam ad legitimam aetatem pervenit, ipsam habere non consensit in[30]) uxorem, ab impetitione mulieris eum potes et debes absolvere, et ad alia vota utrique dare licentiam transeundi.

CAP. XI.[31])

Si maior invita contraxit sponsalia cum minore, non tenetur ipsum exspectare, donec veniat ad aetatem adultam.

Idem *Pisano Archiepiscopo*.

Ex literis tuae fraternitatis[32]) accepimus, quod puella[33]) quaedam anno[34]) XII. iurata fuit et desponsata cuidam puero[35]) IX. vel X. annorum, et tempore procedente de voluntate parentum potius, quam de sua, sicut asserit, ad domum patris °*praedicti*° pueri adducta[36]), ubi nolens et invita, °*sicut ab ore ipsius te audisse proponis, et tam persuasionibus quam*° minis parentum impulsa, moram fecit[37]) per annum et amplius, et tandem inde recedens[38]), ad domum propriam est regressa. °*Commonita vero a matre sua, et a te postmodum, sicut asseris, ad eum redire penitus contradicit, asserens, quod nunquam eum voluit, nec vult in virum habere, sed nubendi alii postulat facultatem.*° Quum autem[39]) °*iam*° dictus puer, °*sicut tunc literae continebant*,° nondum ad XIV.[40]) annum °*aetatis suae*° pervenerit, nec °*unquam*° ad eandem °*puellam*° carnaliter accessum habuerit[41]), discretioni[42]) tuae taliter[43]) respondemus, quod, si °*memorata*° puella °*per te ad hoc studiose*° commonita, ut, donec compleat idem puer annum XIV. °*suae aetatis*,° exspectet, °*ad commonitionem tuam*° non duxerit exspectandum, ei secundum ea, quae proposita sunt, accipiendi alium virum °*in maritum auctoritate nostra*° liberam[44]) tribuas facultatem. °*Dat. Veronae.*°

CAP. XII.[45])

Sponsalia, contracta cum minore septennio, per cohabitationem mutuam post septennium convalescunt, et inducunt publicae honestatis iustitiam; solvuntur tamen per matrimonium de praesenti.

Clemens III.[46])

Duo pueri Guilielmus et Guilielma[47]) °*in tua dioecesi, quemadmodum accepimus*,° matrimonialiter[48]) sunt coniuncti, puero[49]) VI., puella vero VII. annum agente[50]); qui simul per tres annos manserunt. Tunc °*vero*° pater puellae, subtrahens eam sponso °*suo*,° ipsam[51]) alteri, M.[52]) nomine, copulavit, cum quo per VII.[53]) annos quiete permansit. Ipse[54]) vero tunc reliquit eandem, quia credebat, eam alium virum habere, illum[55]) scilicet, cui prius fuerat desponsata. Prior[56]) autem sponsus, ad annos discretionis perveniens, a °*P.*° praedecessore tuo contrahendi cum alia licentiam impetravit, qui quandam nomine S.[57]) consobrinam prioris in uxorem accepit, et cum ea per aliquod tempus exsistens, eam °*tamen*,° ut ipse fatetur, carnaliter non cognovit, licet illa[58]) se

---

Cap. VII. 90*) *inter*: Cont., Böhm. — 91) *quum ead.*: omitt. App. — *cum quo ead.*: Comp. I. Aug. — 92) desid. in C. H. — 93) *debent*: Comp. I. Aug. — 94) *Utrum autem mul., quae . . . . nupsit, ab eo, si voluerit dissidium, debeat separari, consult. tuae tal. resp., quia (quod: App.) quum etc.*: Coll. citt. — 95) *attingit*: Comp. I. Aug. — *attigit*: C. H., Lips., Comp. I. Ms. — *attigerit*: C. R. 1., Cass. — verb.: *annos . . . nondum*: desid. in App. — 96) *venit*: App. — *pervenerit*: Lips., Comp. I. Ms. — 97) *consensus erit*: Cass. — 98) *potest . . . consentire*: App. — 99) *ipsi*: Lips. — *illi nupsit*: App. — 100) *nupserit*: Comp. I. Aug. — 1) *ad annos aptos matrimonii (matrimonio: Cass.) contrahendis* (omitt. Cass.): Coll. citt. — 2) desid. in Comp. I. Ms. — 3) *ea*: Aug. — *eum*: App., Lips.

Cap. VIII. 4) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 10. — 5) desid. ap. Cont. — 6) *ii*: Comp. I. Aug. — 7) *intra*: Cont., Böhm. — 8) *perveniat*: C. R. 1., Comp. I. Ms. — 9) *aut infirmetur, si simul*: C. L. — 10) *carnis*: C. R. 1. H., Comp. I., Cont. — 11) *Si vero etc.* ex ipsa Comp. I. sunt transscripta, licet, quomodo haec capita inter se cohaereant, vix inde coniici possit.

Cap. IX. 12) Restitutum ex App. L. 41., Lips. LIX. 53., Cass. LVIII. 37., Comp. I. h. t. c. 12. — 13) *Ianuen.*: C. R. L. H., Coll. citt. praeter Comp. I. Ms., in qua est: *Ravim.* — 14) *episcopo*: Coll. citt. — add.: *P. C. Tua fraternitas*: Comp. I. — cf. c. 4. de spons. duor. IV. 4. — 15) *consentire*: C. R. 1. — 16) *in eis*: omitt. Coll. citt. — 17) abest a Cass.

Cap. X. 18) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 13. — cap. initium exstat in c. 18. de spons. IV. 1. — 19) *XIV*: Comp. I. Ms. — *XII. annos*: C. H. — 20) abest a Comp. I. — 21) *acceperat*: Aug. — 22) *fuerit*: C. R. 1. — 23) *credidit*: C. R. 2. — 24) *Verum, antequam ad annum XIV. pervenisset, ex attestationibus ipsum a memorata muliere intelleximus recessisse, quem eadem mulier instanter nunc repetit, et pro viro*: Comp. I. — 25) *pervenerit*: C. L. — 26) *XIIX.*: C. R. 2. L. — 27) *habebat*: C. L. H. — 28) *eundem sibi pro viro habere*: C. H. — 29) *hoc a nobis super tua consultatione habens responsum*: Comp. I. — 30) omitt. Comp. I.

Cap. XI. 31) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 14. — 32) *lit. tuis*: Comp. I. Ms. — 33) *quod, quum puella quaedam A. nomine iam ad annum XII. pervenisset*: Comp. I. — 34) *annorum XII.*: C. R. — 35) *puero, qui erat in anno IX. vel X. et dimidio (medio: Ms.) tempore de vol. matris et fratrum*: Comp. I. — 36) *ducta*: C. R. 1., H., Comp. I. — 37) *habuit*: Comp. I. — 38) *recessit et*: ead. — 39) *Verum quia quid super hoc agendum sit, a nobis tua fr. requisivit, quum*: ead. — 40) *XIII*: ead. — 41) *habuit*: Böhm. — 42) *consultationi*: C. R. 1. — 43) *praesentibus literis*: Comp. I. — 44) *dare potes libertatem*: ead.

Cap. XII. 45) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 46) *episc. Clusem*: Comp. II. Ms. A. — 47) *Villana al. Guilielma*: C. R. 2. — *W. et Willa*: Comp. II. Aug. — *W. et W.*: Ms. A. B. — 48) *fuere per verba de futuro coni. matr.*: Ms. A. — 49) *Puer autem, sextum annum agens, septimumque puella, postquam fuerunt coniuncti, simul per tres etc.*: Comp. II. — 50) *attingente*: C. R. 1. — 51) *W.*: Comp. II. — 52) *Meldaco*: Comp. II. Aug. — *Meldaico*: Ms. A. — *Meldaicu*: Ms. B. — 53) *VI.*: Ms. A. — 54) *Ille*: ib. — 55) *eum*: Ms. B. — *Wilhelmum*: C. L. — *Guillel.*: Cont. — seq.: *scilicet* desid. ap. Böhm. — 56) *Quum autem (Quumque: Ms. B.) W. prior sponsus ad annos discretionis postea pervenisset a P.* (omitt. Ms. B.) *antecessore (praedecess.: Ms. B.) tuo (nostro: Ms. A.) contr.*: Comp. II. — 57) *Stephanum*: Comp. II. Aug., Ms. B., per tot. — *Stephaniam*: Ms. A. — 58) *Stephana*: Comp. II.

ab eo cognitam assereret[58]). Quum autem pater memoratae Gailielmae eum[59]) vidisset a secundo viro[60]) relictam[61]), *"ei"* praenominatum[62]) Guilielmum[63]), cui prius eam desponsaverat, compulit, ut S. neptem suam omnino dimitteret, et ad Guilielmam suam desponsatam rediret: qui postmodum[64]) per biennium cohabitavit eidem, *"ut fertur."* Quia igitur *"in his"* quid tibi faciendum sit, postulas edoceri, breviter respondemus, quod impediente[65]) puerili aetate matrimonium inter G. et G.[66]) non fuit. Et licet idem[67]), postquam illa nupsit alii, potuerit aliam ducere in uxorem, tamen, quia dictam[68]) S. duxit consobrinam mulieris eiusdem[69]), sive eam cognoverit sive non, non[70]) debet tamen[71]) cum eadem S. propter publicae honestatis iustitiam remanere, nec ad primam habere regressum, quia alteri fuit legitime copulata. (*Et infra:*)[72]) Quum vero[73]) vir caput sit mulieris, et Guilielmus dicat, se non cognovisse prius S. supra dictam: aliam, si voluerit, poterit ducere in uxorem, et S. viro legitimo[74]) copulari[75]); post separationem vero pro vitando populi scandalo utrique[76]) ad tempus est[77]) poenitentia iniungenda. Si vero legitime constaret, ipsam S. ab eo sive post sive antea cognitam exstitisse, neutri[78]) vivente altero dabitur licentia contrahendi. Remanebit ergo Guilielma cum M.,[79]) imposita[80]) *"tamen"* ipsi[81]) M.[82]) ad tempus poenitentia competenti, qui pro sua[83]) opinione sola Guilielmam, iudicio ecclesiae non[84]) requisito, *"perniciose"* dimisit[85]).

CAP. XIII.[86])

Accusari non potest matrimonium, quod non est, ut si cum minori septennio sit contractum; denunciari tamen potest impedimentum, ne contrahatur in posterum.

Innocentius III. *C. et P.*[87]) *quondam filiis Malebrancae.*

Ad dissolvendum quod factum fuerat inter I.[88]) *"filiam nobilis viri Leonis de Monumento"* et S. *"filiam quondam Matthaei de Fortebrachio super matrimonio contrahendo, in nostra et fratrum nostrorum praesentia fuit ex parte vestra propositum, quod, quum dicta puella nondum ad septennium pervenisset, cum ipsa nec matrimonium contrahi nec sponsalia potuere. Defuit etiam consanguineorum assensus, qui praecipue sunt in talibus requirendi. Quodsi et aetas sufficiens exstitisset, et consanguineorum intervenisset assensus, personae tamen non sunt legitimae ad matrimonium contrahendum, linea consanguinitatis obstante."* Accusatione *"vero,"* pro puella[89]) super consanguinitate proposita, *"et tam ex parte iuvenis quam ex parte puellae consanguinitatis gradibus computatis, quum eam vellet idoneis testibus comprobare,"* praefatus I.[90]) multas exceptiones proposuit, per quas nitebatur vos ab accusatione multipliciter removere. *"Quumque super exceptionibus ipsius fuisset utrinque diutius disputatum, auditis et intellectis, quaecunque fuerunt hinc inde proposita, de consilio fratrum nostrorum"* interloquendo pronunciamus[91]), inter *"dictos"* iuvenem et puellam nec matrimonium, nec sponsalia fuisse contracta, quum constet, puellam nondum ad septennium pervenisse. Quocirca nec accusatio locum habebat, quum non esset quod posset[92]) legitime accusari; denunciari tamen poterat consanguinitas, ut interdiceretur matrimonium contrahendum. Ad denunciationem ergo legitime probandam[93]) *"festum omnium Sanctorum, proxime venturum,"* terminum[94]) assignamus salvis exceptionibus, non solum propositis, sed etiam proponendis. Ne vero quicquam in puellam interim[95]) attentetur[96]), auctoritate apostolica interdicimus *"firmiter,"* ne[97]) in *"ipso"* negotio de novo procedatur ulterius[98]), donec vel a denunciatione cessetur, vel ea[99]) probata ordine iudiciario procedatur. Quodsi contra interdictum nostrum in praeiudicium ipsius aliquid[100]) fuerit attentatum, id[1]) irritum esse decernimus[2]) et viribus omnino carere.

CAP. XIV.[3])

Si quis per verba de praesenti contrahit cum impubere, in qua aetatem malitia non supplet, intelligitur non matrimonium, sed sponsalia contraxisse, etiamsi subarrhatio intercesserit.

Idem *Episcopo Abbatensi.*[4])

Tuae nobis exhibitae literae continebant, quod quidam *"vir nobilis"* filiam suam, circiter XII. annos habentem, cuidam *"viro"* nobili desponsavit, qui subarrhavit eandem consensu mutuo accedente. *"Sed nuptiis aliquantulum prorogatis, pater puellae viam est universae carnis ingressus. Eo autem rebus humanis exempto, puellae avunculus supra dictae ipsam alteri matrimonio copulavit, et ille, qui prius desponsaverat eandem, cum ipsius matre contraxit. Tuus autem praedecessor attendens, quod cum ea non poterat permanere, cuius filiam legitime desponsaverat, inter eos divortii sententiam promulgavit. Postmodum autem mortuo viro secundo, qui supra dictam puellam duxerat in uxorem, ipsa se tertio copulavit, illo vivente, qui eam primitus desponsarat. Ceterum tam ipsa, quam idem te duxerunt humiliter consulendum, utrum licite simul valeant commorari; tu vero, deliberatione habita, respondisti, quod, sponso primo vivente, alteri non potuit legitime copulari. Sed quia tua ecclesia postulavit, ut super hoc apostolicam sedem consuleres, procedere ulterius distulisti, nobis humiliter supplicans, ut super hoc tibi rescribere dignaremur."* Quia vero *"per ea, quae superius sunt expressa,"* nobis *"pro certo"* constare non potuit, cuius aetatis esset puella, quum eidem[5]) viro exstitit desponsata, quum dicatur, quod circiter XII. annos[6]) habebat, utrumne[7]) prudentia tunc in illa suppleret aetatem: *"fraternitati tuae taliter"* respondemus, quod, si puella *"tunc nubilis erat aetatis, et inter eum et primum virum legitimus intervenit de praesenti consensus, absque dubio inter eos erat legitimum matrimonium contractum, etsi carnalis commixtio non fuerit subsecuta. Si vero puella"* nubilis non erat aetatis, quam saepe fatus vir desponsavit eandem, et aetatem in ea prudentia non supplebat, procul dubio inter eos non coniugium, sed sponsalia contracta fuerunt, quamvis ab ipso viro eadem *"puella"* fuerit subarrhata. *"Quocirca, si iuxta primum modum matrimonium cum illo contraxit: eo vivente non potuit rite cum alio foedus contrahere coniugale etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. IV. Id. Maii Ao. IX."* [1206.]

TITULUS III.

DE CLANDESTINA DESPONSATIONE.

CAP. I.[1])

Pro clandestino matrimonio non praesumitur, sed illud alleganti incumbit onus probandi.

Ex concilio Arelatensi.[2])

Si quis clam desponsaverit aliquam, et mulier vel vir negat huiusmodi[3]) desponsationem, viro *"tantum"* incumbit probatio.

CAP. II.[4])

Qui matrimonium clandestine contraxerunt, altero negante vel utroque, non apparente legitima exinde probatione, simul cohabitare ab ecclesia non compellantur; et, si illud publicaverint, tanquam in conspectu ecclesiae factum comprobabitur, nisi rationabilis causa subsit, quae impediat. H. d. literae inhaerendo.

Alexander III. *Belvacensi Episcopo.*

Quod nobis *"ex tua parte significatum est, ut de clandestinis matrimoniis dispensare deberemus, non videmus, quae dispensatio*

Cap. XII. 58°) *asserat:* ead. Ms. A. — 59) *suam filiam:* Comp. II. — 60) add.: *Mestuco:* Comp. II. Aug. — *Meldaico:* Ms. A. — *Mesduico:* Ms. B. — 61) *derelictam:* Comp. II. — 62) *eundem:* Aug., Ms. A. — 63) *W.:* Aug. — 64) *qui postmodum cohabitaverunt simul* (*sibi:* Ms. B.) *per biennium:* Comp. II. — 65) add.: *primo:* Comp. II. Aug. — *primum:* Ms. A. — 66) *Wilhelmum et Wilhelmum:* C. L. — 67) *W. ipse postquam Wilm.* (*W'a:* Ms. A. — *W.:* Ms. B.) *alii nups., aliam potuit accipere:* Comp. II. — 68) *ipsam:* Aug., Ms. B. — 69) *cons. prioris:* Comp. II. — 70) *propter causam publicae honestatis cum Stephana remanere* (*manere:* Ms. B.) *non debet, nec ad W.* (*Wam:* Ms. B.) *regressum habere:* ead. — 71) desid. ap. Bohm. — 72) verb.: *Et infra.* non exstant in Comp. II. — 73) *ergo:* Comp. II. — 74) *legitime:* C. R. 2. — 75) *desponsari:* Comp. II. — 76) *poen. utr. ad temp. iniuncta* (*iniungatur:* Ms. B.): Comp. II. — 77) omitt. Comp. II. Ms. B. — 78) *neutro viv. alteri:* Aug. — 79) *Martino:* C. L. — *Mestaco.* Comp. II. Aug. — *M. mo. Meldaico:* Ms. A. — *Mesduico:* Ms. B. — 80) *poenit. comp. iniuncta:* Comp. II. Ms. A. — 81) *sic* Aug. — 82) *Martino:* C. L. — cf. n. 79. — 83) abest a C. H. — 84) *minime:* Comp. II. Ms. A. — 85) *dimittens:* Comp. II.

Cap. XIII. 86) Restitutum ex Reg. Bal. I. 325. — Comp. III. h. t. c. 1. — 87) *Corrado* (*Conturdo:* Comp. III. Ms.) *et Petro quondam filiis Malabrancae* (*Malebrancae:* Aug.): Comp. III., Reg. — 88) *A.:* C. L. — *Iohannem:* Reg. — 89) *pro p.:* omitt. Comp. III., Reg. — 90) *L.:* Comp. III. — *Leo.* Reg. — 91) *pronunciavimus:* C. R. 1. H., Comp. III., Reg. — 92) *possit:* C. R. 2. — 93) *comprobandum:* Comp. III. Ms., Reg. — 94) *pro termino:* Comp. III., Reg. — 95) add.: *carnaliter:* Comp. III. Ms., Reg. — 96) *attentaretur:* C. H. — 97) *ut . . . non proc.:* Comp. III., Reg. — 98) desid. in C. H. — 99) *denunciatione:* Comp. III. — 100) *quicquam:* Reg. — 1) *illud:* Comp. III., Reg. — 2) add.: *et inane:* Comp. III., Reg.

Cap. XIV. 3) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 70. — Comp. III. h. t. c. 2. — 4) *Alberteden.:* C. L. — *Albirtaden.:* Comp. III. — *Halberstadensi:* Reg. — 5) *primo:* Comp. III., Reg. — 6) *annum:* C. R. 1. — 7) *utrumque:* C. R. 1. — *utrumne:* Reg.

TIT. III. Cap. I. 1) Lips. LIX. 8., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *ex conc. Agathensi:* Lips., Comp. I. — cap. omnino incertum. — 3) non exstat in Coll. citt.

Cap. II. 4) Restitutum ex App. L. 17., Comp. I. h. t. c. 3.

super his sit adhibenda.' Si '*enim*' matrimonia ita occulte contrahuntur[5]), quod exinde legitima probatio non appareat[6]), ii, qui ea contrahunt, ab ecclesia non sunt aliquatenus compellendi. Verum si[7]) personae contrahentium hoc voluerint publicare, nisi rationabilis '*et legitima*' causa praepediat, ab ecclesia recipienda sunt et comprobanda, tanquam a principio in ecclesiae conspectu contracta[8]). '*Si qui autem etc.* [*cf. c.* 9. *Qui filii IV.* 17.]'

CAP. III.[9])

Quum matrimonia sunt contrahenda, debent per presbyteros in ecclesia edicta proponi, assignato termino, infra quem qui voluerit impedire impedimentum opponat, et, si probabilis coniectura fuerit de impedimento, interdicitur testimonium, donec de hoc cognoscatur. Hoc primo usque ad §. Si quis. — (Si quis etc.:) *Si in gradu prohibito matrimonium clandestine vel contra interdictum, de quo supra, contractum fuerit, etiam per ignorantes de impedimento, nati ex illo matrimonio sunt illegitimi. Idem est, si ambo parentes sciunt impedimentum matrimonii, licet in conspectu ecclesiae contrahant.* H. d. usque ad §. Sane. Abbas. — (Sane etc.:) *Sacerdos, qui contempserit prohibere matrimonia interdicta, et quilibet clericus etiam regularis, qui interfuit, per triennium a beneficio suspenduntur, et, si culpa exegerit, etiam gravius puniuntur; ipsi etiam contrahentes contra hoc cap. etiam alias licite puniendi sunt, et idem in calumniose denunciantibus.* H. d. usque ad finem. Abbas.

Innocentius III. *in concilio generali.*

Quum inhibitio copulae coniugalis sit in ultimis tribus gradibus revocata, eam in aliis volumus districte servari[10]). Unde praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerendo[11]), clandestina coniugia penitus inhibemus[12]), prohibentes etiam, ne quis sacerdos talibus[13]) interesse praesumat.' Quare[14]) specialem quorundam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando statuimus, ut[15]), quum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur[16]), competenti termino praefinito, ut infra[17]) illum, qui voluerit et valuerit, legitimum[18]) impedimentum opponat, et ipsi presbyteri nihilominus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat. Quum autem apparuerit probabilis[19]) coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse, donec, quid fieri debeat super eo, manifestis constiterit documentis. §. 1. Si quis[20]) vero huiusmodi[21]) clandestina vel interdicta coniugia inire praesumpserit in gradu prohibito, etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censeatur, de parentum ignorantia nullum habitura subsidium, quum illi taliter contrahendo non expertes scientiae, vel saltem affectatores ignorantiae videantur. Pari modo proles illegitima censeatur, si ambo parentes, impedimentum scientes legitimum, praeter omne[22]) interdictum, etiam in conspectu ecclesiae contrahere praesumpserunt[23]). §. 2. Sane, si parochialis[24]) sacerdos tales coniunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam[25]) regularis, qui eis praesumpserit interesse, per triennium ab officio suspendatur, gravius puniendus, si[26]) culpae qualitas postulaverit. Sed '*et*' his[27]), qui taliter praesumpserint etiam in gradu concesso copulari, condigna poenitentia iniungatur. Si quis autem ad impediendam[28]) legitimam copulam malitiose[29]) impedimentum obiecerit, canonicam[30]) non effugiet ultionem.

TITULUS IV.

DE SPONSA DUORUM.

CAP. I.[1])

Contrahens successive per verba de praesenti cum duabus, tenetur adhaerere primae. Si autem primam contraxit per verba de futuro, secundam per verba de praesenti, adhaerebit secundae.

Augustinus[2]) *de fide pactionis et consensus.*

Duobus modis dicitur fides pactionis et consensus. Si aliquis alicui mulieri fidem fecerit pactionis, non debet aliam ducere. Si aliam duxerit, poenitentiam debet agere de fide mentita; maneat tamen cum illa, quam duxit. Non enim rescindi debet tantum sacramentum. Si autem fecerit fidem consensus, non licet ei[3]) aliam ducere. Si autem duxerit, dimittet[4]) ipsam, et adhaerebit[5]) '*uxori*' priori. Est autem fides pactionis, quando aliquis promittit alicui fidem, quod eam ducet, '*si permiserit eum rem secum habere*, vel etiam pro consensu. Fides autem consensus est, quando, etsi non stringit[6]) manum, corde tamen et ore consentit ducere, et mutuo se concedunt unus alii, et mutuo se suscipiunt.

CAP. II.[7])

Ponit poenitentiam illius, qui alterius sponsam de praesenti sibi accepit in uxorem; nec unquam in uxorem eam habere potest. H. d. iuxta literam.

Ex Brocardo[8]) *libro* XXX.

Accepisti illam in[9]) uxorem tibi, quam alter sibi desponsatam habuerat. Dimitte illam, quia nunquam potest tibi fieri legitima, et XL. dies in pane et aqua, quod[10]) carinam vocant, cum septem sequentibus annis poeniteas.

CAP. III.[11])

Sponsalia de praesenti non solvuntur per sequens matrimonium, etiam carnali copula consummatum.

Alexander III. *Salernitano Archiepiscopo.*

Licet praeter solitum '*et amplius solito multis simus et variis negotiis praepediti ita, quod non sit nobis facile aliquorum consultationibus respondere, illa tamen speciali gratia, quam ad personam tuam habemus, et caritate cogimur fraterna, quid sentiamus de his, super quibus consuluit nos prudentia tua, tibi, quantumcunque aliis simus intenti, praesentibus literis aperire. Consuluisti nos siquidem, utrum, si inter virum et mulierem, praestito vel non praestito sacramento, legitimus consensus intervenerit de praesenti, carnali copula non secuta, liceat mulieri alii nubere, vel, si nupserit alii, et carnalis fuerit copula subsecuta, an ab ipso debeat separari. Super hoc autem*' Consultationi[12]) tuae taliter respondemus, quod, si inter virum et mulierem[13]) legitimus consensus '*sub ea solennitate, quae fieri solet, praesente scilicet sacerdote aut etiam notario, sicut etiam in quibusdam locis adhuc observatur, coram idoneis testibus,*' interveniat de praesenti, ita quidem[14]), quod unus alterum[15]) in suo[16]) mutuo consensu verbis consuetis expresse[17]) recipiat, utroque dicente[18]): „ego te accipio[19]) in meam," et: „ego te[20]) accipio[21]) in meum," sive sit iuramentum interpositum[22]) sive non, non licet mulieri alii nubere. Et si nupserit, etiamsi[23]) carnalis copula sit[24]) secuta[25]), ab eo[26]) separari debet[27]), et, ut ad primum redeat, ecclesiastica districtione compelli, quamvis '*alii*' aliter '*sentiant, et aliter etiam*' a quibusdam praedecessoribus nostris sit aliquando iudicatum. '*Verum etc.* [*cf. c.* 2. *de conv. coni. III.* 32.]'

CAP. IV.[28])

Ei, qui appellat in causa matrimoniali, interdici debet, ne aliud matrimonium contrahat lite pendente, et si contraxerit, debet separari.

Idem *Genuensi*[29]) *Archiepiscopo.*

Tua fraternitas nos consuluit[30]), '*quid de his agere debeas, qui desponsant aliquas mulieres, et processu temporis, antequam eas ducant vel cognoscant, accipiunt alias in uxores. Super quo utique consultationi tuae taliter respondemus, quod, si vir et mulier sese recipiunt expresse consensu de praesenti mutuo, neuter eorum altero superstite poterit ad alia vota transire, etsi possit ad monasterium transmigrare. Verum si inter ipsos non accessit consensus mutuus de praesenti, sed promissio de futuro, videlicet*

Cap. II. 5) *contrahuntur:* App. — 6) *legitimi testes non appareant:* App., Comp. I. — 7) *Verum tamen* (omitt. Comp. I. Ms.) *ea, quae sic contrahuntur, (contracta sunt:* App.) *si pers. contr. vol. publ.:* ib. — 8) *contrahuntur:* Comp. I. Ms. — *contraherentur:* Aug., App.

Cap. III. 9) Restitutum ex conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) c. 51. — Comp. IV. h. t. c. un. — 10) *conservari:* C. R. 1. — *observari:* conc. — 11) *inhaerentes:* C. H. — *inhibendo:* Comp. IV. Ms. A. — 12) *prohibemus inhibendo;* ib. — *improbamus:* C. L. — 13) *in tal. esse:* C. R. 1. — 14) *Quia:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 15) abest a Comp. IV. Aug. — 16) *proponatur:* C. R. 2. L., Comp. IV. Ms. B., conc. Ms. — 17) *intra:* Cont., Bohm. — 18) desid. in C. R. 2. — 19) *probabiliter:* Comp. IV. Ms. A. — 20) *qui . . . praesumpserint:* Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. — 21) abest a conc. Ms. — 22) *commune:* ib. — 23) *praesumpserint:* Comp. IV. Aug., conc. — 24) *par. sac., qui conr.* — 25) *alius:* Comp. IV. Ms. A., conc. — *alius etiam:* Aug., Ms. B. — 26) *sicut:* conc. Ms. — 27) *is . . . praesumpserit:* Comp. IV. Ms. B. — 28) *impediendum:* Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. — 29) *malitiosam:* C. R. 1., Comp. IV., conc. Ms. — 30) *ecclesiasticam non effugiat (effugiet:* Comp. IV. Ms. A., conc. ap. Mans.) *ultionem:* Comp. IV., conc.

TIT. IV. Cap. I. 1) Comp. I. h. t. c. 1. — cf. c. ult. C. XXVII. qu. 2. — 2) non exstat ap. Aug. — 3) omitt. Comp. I. — 4) *dimittit:* Böhm. — *dimittat:* C. R. 1., Comp. I. Ms. — 5) *adhaereat:* C. R. 1. — 6) *stringat:* Comp. I.

Cap. II. 7) Burch. XIX. 5., Lips. LIX. 9., Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *ex B. l. XIX.:* Comp. I. — 9) omitt. Burch., Comp. I. Ms. — 10) *quam:* C. R. 2. L.

Cap. III. 11) Restitutum ex App. VII. 6., Lips. LIX. 5., Cass. LVIII. 6., Comp. I. h. t. c. 3. — 12) *inquisitioni:* Coll. citt. — 13) *int. . . . mul.:* omitt. eaed. — 14) omitt. Comp. I. Ms. — 15) *aliam:* App., Lips., Cass. — 16) *sonum:* Cass., Comp. I. Aug. — *suum:* App. — 17) *expressa:* C. R. 1., Lips., Comp. I. — *verbis expressis:* App. — 18) *utrinque (utrumque:* Aug.) *dicendo:* App., Cass., Comp. I. — 19) *recipio:* App., Lips., Cass. — 20) abest a Cass. — 21) *recipio:* Lips. — omitt. C. R. 1., App., Cass., Comp. I. — 22) desid. in Coll. citt. — 23) *et:* App. — 24) *fuerit:* App., Lips., Cass. — 25) *subsecuta:* C. R. 2. L., Coll. citt. — 26) *eodem:* Cass. — 27) *debent:* C. L.

Cap. IV. 28) Restitutum ex App. L. 41., Lips. LIX. 32., Cass. LVIII. 37., Comp. I. h. t. c. 9. — 29) *Ianuen.:* C. R. L. H., Coll. citt. — 30) *duxit consulendos:* App.

quod uterque dixit alteri: „ego te recipiam in meam," et: „ego te in meum," si alius mulierem illam desponsaverit et traduxerit, etiamsi inter primos iuramentum fuerit, sicut diximus, de futuro, huius desponsationis intuitu secundum non poterit matrimonium separari, sed eis est de violatione fidei poenitentia iniungenda.' De his[31]) vero, qui coram te super desponsatione, facta per consensum mutuum de praesenti, controversiam movent[32]), et appellatione pendente,[33]) quam ante sententiam vel cognitionem causae ad sedem apostolicam interponunt, accipiunt alias in uxores, hoc arbitramur agendum, ut, si amodo in tali casu duxerint[34]) appellandum, eis in ecclesia[35]) publice interdicas[36]) '*arctius*,' ne ante decisionem causae aliud contrahant matrimonium. Et si contra interdictum ecclesiae '*ita*' publice[37]) factum venire praesumpserint, matrimonium tam praesumptuose contractum poteris irritare. '*De illis autem etc.* [*cf.* c. 9. *de desp. imp. IV.* 2.]'

CAP. V.[38])

Qui duas per verba de praesenti desponsat, primam desponsatam habebit in uxorem, etiamsi prius secundam cognoverit: nec valet contraria consuetudo. Et hoc ultimum additur ad cap. *Licet supra eodem.*

Innocentius III. *Mutinensi Episcopo.*

Tuas[39]) dudum. *(Et infra:)* De consuetudine, quae diu in Mutinensi obtinuit civitate, ut[40]), si quis iuraret[41]), se aliquam ducturam[42]), et citra carnis copulam desponsasset, si consequenter desponsasset aliam et etiam cognovisset, primo cognita adiudicaretur viro, non quae prius exstitit desponsata. *(Et infra:)*[43]) Ne vero turpis sit pars, quae suo non congruit universo, et ecclesia Mutinensis tenere[44]) debeat humiliter et servare quod beati Petri sedem et suam metropolim sequi viderit et docere: in matrimoniis de cetero contrahendis illud te volumus observare, ut, postquam inter legitimas personas consensus legitimus[45]) intervenerit de praesenti, qui sufficit in talibus iuxta canonicas sanctiones, et, si solus defuerit, cetera, etiam cum ipso coitu celebrata, frustrantur, si[46]) personae iunctae legitime cum aliis postea de facto[47]) contrahant, quod prius de iure factum fuerat[48]) non poterit irritari.

TITULUS V.

DE CONDITIONIBUS APPOSITIS IN DESPONSATIONE[1]) VEL IN ALIIS[2]) CONTRACTIBUS.

CAP. I.

Defectus turpis conditionis, in contractu matrimonii appositae, non vitiat matrimonium, sed vitiatur.

Ex concilio Africano.[3])

Quicunque sub conditionis nomine aliquam desponsaverit[4]), et eam '*postea*' relinquere voluerit, dicimus quod frangatur conditio, et desponsatio irrefragabiliter[5]) teneatur.[6])

CAP. II.[7])

Servus manumissus ea conditione, ut fiat monachus et monasterio serviat, alius in servitutem redeat, si, hoc acceptato, monachus factus sit, manumittentis voluntatem cogitur observare.

Gregorius *Episcopo Spoletano.*[8])

Quum sit proprium *(Et infra:)* H.[9]) presbyter '*nobis*' conquestus est, diaconum quendam manumisisse duo '*iuris sui*' mancipia sub hac conditione, ut monachi fierent[10]), et in eo monasterio, ubi ipse fuerat, permanerent, adiiciens[11]), ut, si quis contra faceret, servituti iterum '*per omnia*' subderetur; atque unum ex his hac[12]) conditione despecta monasterium '*temerario ausu*' deseruisse, et se inter clericos sociasse. Tu[13]) ergo, si ita esse reperéris[14]), sic te exhibe, ut nec illi monasterium deserendi sit facultas, et manumittentis voluntas '*nihilominus conservata*' non valeat praeteriri.

CAP. III.[15])

Qui iuravit aliquam in uxorem accipere, si centum sibi donaverit, centum non datis, recipere non tenetur, nisi postea pure consenserit, vel eam cognoverit.

Alexander III. *Panormitano Archiepiscopo.*

De illis *(Et infra:* [*'cf. c. 5. de spons. IV. 1.'*] Si vero aliquis sub huiusmodi verbis iuramentum alicui mulieri praestiterit[16]): „Ego te in uxorem accipiam[17]), si tantum mihi donaveris[18])," reus periurii non habebitur, si eam, nolentem sibi solvere quod '*iuramento*' sibi dari petiit, non acceperit[19]) in uxorem, nisi consensus de praesenti aut carnalis sit inter eos commixtio subsecuta.

CAP. IV.[20])

Res, donata ecclesiae sub modo, statim est ecclesiae, nec revocatur modo non servato, nisi hoc in contractu sit expressum. H. d. secundum veriorem intellectum, et est textus multum notabilis, et valde allegabilis. Abbas.

Idem.[21])

Verum quum alicui ecclesiae possessio quaelibet[22]) interposita conditione donatur[23]), a donatore donum postea revocari non potest, nisi[24]) forte tali sit conditione collatum[25]), quod, ea cessante, '*possessio*' debeat revocari.

CAP. V.[26])

Contrahens matrimonium sub conditione non improbata non compellitur matrimonium consummare ante conditionis eventum.

Urbanus III.[27])

Super eo vero, quod '*a nobis similiter*' postulasti, utrum ille, qui in quandam mulierem consensit[28]), si pater eius '*videlicet*' suum praestaret assensum, sit[29]) ad consummandum matrimonium compellendus, '*nihilominus*' respondemus, quod[30]), quum consensus liber dici non possit, qui in[31]) alieno arbitrio reservatur, nec conditionem ipsam canonica non improbent instituta, '*quae consonet honestati*,' nisi voluntas patris postmodum intercedat, nequaquam cogendus est ad matrimonium contrahendum. Nam licet '*felicis memoriae*' Alexander Papa '*antecessor noster in suis consultationibus*' responderit[32]), quod sponsalia[33]), interposita conditione contracta, '*conditione*' ipsa non impleta[34]), si consensus de praesenti intercedat, vel carnalis copula subsequatur, dissolvi non debent, sed firmiter observari: nequaquam est nostrae definitioni adversum, quum huiusmodi consensus non[35]) sit de praesenti habendus, licet per verba de praesenti evidentius exprimatur, qui[36]) in alieno arbitrio, non habito, sed habendo, consistit.

CAP. VI.[37])

Qui sub honesta conditione sponsalia contrahit, et ante conditionis eventum desponsatam cognoscit, a conditione recedit.

Innocentius III. *Masicano*[38]) *Episcopo.*

Per tuas '*nobis*' literas intimasti, quod, quum '*in praesentia tua*' quaedam mulier, P.[39]) nomine, '*quendam nomine*' N.[40])

Cap. IV. 31) *aliis:* Coll. citt. — 32) *moverint:* Lips., Cass. — 33) *si post appellationem, quam* (omitt. App.) *ante . . . . interponunt, appellatione (et app.: App.) pendente:* Coll. citt., Böhm. — 34) *aliqui dux.:* App. — 35) *eis ecclesiam:* Cass. — 36) *debes interdicere:* Lips., Cass., Comp. I. — 37) *ita publ. fact.:* desid. in Cass.

Cap. V. 38) Rain. ap. Bal. I. 601., Comp. III. h. t. c. un. — 39) *Ex parte tua recepimus, quod de cons. diu obtinuit:* Rain. — videtur tamen cap. initium esse c. 13. X. de usur. V. 19. — 40) *utrum:* Cont. — 41) *si quis iuraret (iurasset:* Rain.) *aliquam et citra:* Rain., Comp. III — 42) *ducere:* C. H. — 43) *Et infra:* non leg. ap. Rain. — 44) *teneat humiliter et observet:* Rain., Comp. III. — 45) *mutuus:* Rain. — 46) *et si:* id., Comp. III. — 47) *de facto:* desid in C. H. — 48) *fuerit:* Rain., Comp. III.

TIT. V. 1) *sponsalibus;* C. R. — 2) *et al. contr.:* ib. — *vel al. contr.:* C. L. Cap. I. 3) App. VI. 5., Lips. LIX. 44., Comp. I. h. t. c. 1. — cf. c. 7. C. XXVII. qu. 2. — 4) *desponsavit:* Lips. — 5) *firmiter:* App. — 6) *observetur:* Lips.

Cap. II. 7) Restitutum (quantum opus fuit) ex Greg. I. Reg. IX. 37. — Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *Crisanto ep. Spoletano* (Ms.: *Spolitano*): Comp. I. — *Chrysanto ep. Spol.:* Reg. — 9) *Quia vero pariter suprascriptus presb. nobis questus est:* ib. — *Suprascriptus presbyter:* Comp. I — pro: *H.*, quod apud Greg. est, leg.: *V.* (*Valentianus.*) — 10) *debeant (debuissent:* Reg.) *fieri et in eo (eodem:* Reg.) *mon. . . . permanere:* Comp. I., Reg. — 11) *adiicientem, ut si quis eorum facere praesumpsisset, iugo servitutis:* Reg. — 12) *hanc conditionem omnino* (omitt. Comp. I.) *desprexisse et:* Comp. I., Reg. — 13) *fraternitas vestra et hoc subtili indagatione discutiat, et si ita reppererit, sic sacerdotali se zelo hac in re decenter exhibeat, ut nec . . . , et . . . atque praeteriri excusatione non valeat:* Reg. — 14) *reperies:* Böhm.

Cap. III. 15) Restitutum ex App. VI. 12., Lips. LIX. 23., Cass. LVIII. 12., Comp. I. c. 4. de spons. IV. 1. — 16) *praestitit:* C. R. L., Cont. — 17) *accipio:* App. — 18) *dederis:* Cass. — 19) *accepit:* C. H., Cass.

Cap. IV. 20) Restitutum ex App. XXIX. 3., Cass. XXVII. 2., Comp. I. c. 2. de consuet. I. 3., c. 3. h. t. — 21) *Wigorniensi ep.:* cf. c. 3. de don. III. 24. — 22) *qualibet:* Cass. — 23) *donetur:* ead., Comp. I. — 24) *nisi etc.:* desid. in Cass. — 25) *donata:* Comp. I. L. I. — *collata:* ead. L. III., App.

Cap. V. 26) Restitutum ex App. VI. 21., Comp. I. h. t. c. 6. — 27) *Cenomanen. ep.:* App. — *P. C. Quum sit Romana:* Comp. I. — cf. c. 18. de spons. IV. 1. — 28) *consentit:* C. H. — 29) *si . . . sit compell.:* App. — 30) *quia quum assensus:* ead. — 31) *qui alieno reserv. arbitrio ac conditioni, ipsam can. non improbant:* ead. — 32) *videatur respondisse:* ead., Comp. I. — 33) *desponsalia:* App. — 34) *minime observata:* ead., Comp. I. — 35) *nequaquam:* ib. — 36) *quod . . . . consistant:* App. — ead. add.: *aliam tamen non potest ducere uxorem.*

Cap. VI. 37) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 119. — Comp. III. h. t. c. 1. — 38) *Marsicano:* Comp. III. Ms. — *Marsicano:* Aug., Reg. — 39) *Pacifica:* Comp. III., Reg. — 40) *Nicolaum:* ib.

postularet in virum, asserens, inter se mutuum de praesenti consensum intervenisse[41]), et carnalem copulam accessisse, vir ipse, quamvis contracta sponsalia et carnalem[42]) copulam non negaret, asserebat tamen, se illam in uxorem ducere non teneri, quia sponsalia inter ipsos sub hac[43]) fuerunt[44]) conditione contracta, si *videlicet* pater eius et patruus sponsalibus consentirent; sed ipsi, quam cito noverunt[45]), et sponso contradixerunt et sponsae, *quod idem vir idoneis nitebatur testibus comprobare.* Verum mulier replicabat, quod, licet fides praestita fuerit ab utroque sub conditione praescripta, non tamen sibi fuerat a patre viri vel patruo aliquando contradictum, et ante tempus contradictionis[46]), expressum a testibus, et post[47]) *illud* dicebat inter se carnalem copulam accessisse. *Addebat praeterea, quod, licet a principio conditionaliter contraxissent, temporis tamen processu sine conditionis adiectione pure in matrimonium consenserunt, et hoc asserebat se testibus probaturam. Receptis itaque testibus utriusque, quum attestationes mulieris coram te praesentibus duobus examinatoribus faceres publicari, testes, quorum dicta legebantur, illico proclamaverunt, quod ipsi quae legebantur non dixerunt, et quae deposuerant scripta non erant. Sed ab uno examinatorum tunc contra eos fuit fortiter obiectum. Et ob hoc mulier postulabat, ut iidem testes vel alii super iisdem capitulis iterum audirentur. Tu autem, hac novitate commotus, sequentem diem partibus praefixisti, quibus in tua praesentia constitutis, omnes examinatores convocari iussisti, sub interminatione anathematis illos obtestans, ut dicerent, si essent illae verae attestationes, quibus obviaverant testes; qui continuo alias attestationes in medium produxerunt. Quibus quum per advocatum viri fuisset obiectum, sicut prioribus fuerat a testibus obviatum, post allegationes multiplices secundae attestationes a partibus admissae fuerunt, et attestationes viri postea publicatae. Porro mulier illi praecipue articulo insistebat, quod ante renunciationem sponsalium et post idem vir carnaliter eam cognoverat, et ex ea filiam procreaverat; quod propria nitebatur ostendere iuramento. Quia vero super his non solum opiniones varias, sed contrarias accepisti, ad magisterium sedis apostolicae recurrens, humiliter postulasti, quid sentiendum sit in talibus edoceri. Nos autem, inspectis attestationibus, admissis a partibus, quas nobis tuis missisti literis interclusas,* Consultationi tuae taliter respondemus, quod, quum liquido constet *per confessionem tam viri quam mulieris,* quod[48]) post contracta sponsalia carnalis est[49]) inter eos copula subsecuta, pro matrimonio est *vehementer quidem* praesumendum, quia videtur[50]) conditione apposita[51]) recessisse. Nam etsi probatum sit *utcunque per testes,* quod, postquam pater et patruus viri contradixere sponsalibus, idem vir mulierem illam carnali coniunctione[52]) cognoverit[53]), non est tamen aliquo modo probatum, quod, antequam ipse cognovisset eandem, pater eius et patruus contradicere curavissent. *Dat. Ferentini II. Id. Iul.* [1203.]

CAP. VII.

Si in contractu matrimonii apponitur conditio turpis vel impossibilis, habetur pro non adiecta, nisi sit contra substantiam matrimonii, quia tunc vitiat contractum. H. d. hoc capitulum notabile et multum allegabile.

Gregorius IX.

Si conditiones contra substantiam coniugii inserantur, puta, si alter dicat alteri: „contraho tecum, si generationem prolis evites,“ vel[54]): „donec inveniam aliam honore vel facultatibus digniorem,“ aut: „si pro quaestu adulterandam te tradas,“ matrimonialis contractus, quantumcunque sit favorabilis, caret effectu; licet aliae[55]) conditiones appositae in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter eius favorem pro non adiectis haberi.

TITULUS VI.

QUI CLERICI VEL VOVENTES MATRIMONIUM CONTRAHERE POSSUNT[1]).

CAP. I.[2])

Diaconus vel subdiaconus matrimonium contrahere non possunt et, si contraxerint, etiamsi sint facti irregulares, debent separari.

Alexander III. *Remensi Archiepiscopo.*[3])

De diacono *vero,* qui in sabbato sancto *quendam* alium diaconum vulneravit, et uxorem[4]) accepit, hoc tunc prudentiae respondemus[5]), quod, si contrito et humiliato corde[6]) ad ecclesiam redire voluerit, dimissa illa[7]), quam accepit in uxorem, et[8]) absolutione obtenta, iniuncta sibi poenitentia de utroque excessu, post eum[9]) peractam dispensative poteris ei diaconatus officium reddere, et, si perfectae vitae et conversationis[10]) fuerit, eum[11]) in presbyterum ordinare. Subdiaconum[12]) autem, sive hominem interfecerit[13]) sive non, matrimonium non posse contrahere, sacrorum canonum censura demonstrat. *Parochianos etc.* [*cf.* c. 26. *de dec. III.* 30.]

CAP. II.[14])

Subdiaconus matrimonium contrahere non potest.

Idem *Cenomanensi Episcopo.*

Ex literarum tuarum tenore accepimus[15]), quod *F.* lator praesentium, in subdiaconatus officio constitutus, quandam sibi in coniugem[16]) copulavit. *Unde tu, sicut vir providus et discretus,* quam[17]) *in uxorem duxerat,* eundem[18]) abiurare fecisti. Super quo *facto* prudentiam tuam in Domino commendamus, *per praesentia tibi scripta* mandantes, quatenus, si ad *canonicam vel* monasticum[19]) ordinem[20]) transire voluerit, et[21]) tibi post laudabilem conversationem ipsius visum fuerit, eum ad maiores ordines promoveri concedas. Quod[22]) si ad religionem se transferre[23]) noluerit, eum neque[24]) in subdiaconatu ministrare, neque ad altiores[25]) permittas ordines promoveri; in minoribus tamen[26]) ordinibus poterit ministrare.

CAP. III.[27])

Votum solenne impedit et dirimit matrimonium post contractum; votum simplex tantum impedit contrahendum, sed non dirimit post contractum.

Idem *Vigoriensi*[28]) *Episcopo.*

Meminimus, *nos ex parte tua quaestionem huiusmodi audivisse, scilicet utrum illi, qui se ad religionem coram episcopo devoverunt transituros, et habitum religionis suscipiunt, si postmodum uxores duxerint, cogendi sint eas dimittere, et ad ecclesiam, cui se contulerint, redire. Super hoc utique* Respondemus[29]), quod, si quisquam, qui[30]) se religioni devovit[31]), et habitu suscepto professionem fecit[32]), postmodum[33]) sibi aliquam copulaverit, est cogendus ab ea recedere, et ad ecclesiam[34]), cui se contulit[35]), *debet* sine contradictione transire. Verum, si nec[36]) habitum suscepit, nec professionem, sed votum solummodo fecit, et se ad religionem transiturum promisit, licet postea matrimonium contraxerit, non est cogendus ad religionem[37]) transire[38]), et matrimoniale[39]) votum rescindere.

Cap. VI. 41) abest ab iisd. et C. R. L. — 42) *carnis:* C. R. L., Comp. III. — *contractorum sponsalium et carnis:* Reg. — 43) *tali vel hac:* C. II. — 44) *fuerunt:* Comp. III., Reg. — 45) *noverint . . . contradixesint:* Comp. III. — 46) *conditionis:* C. R. 1. — 47) *postea dicebant:* C. L. — 48) *quidem:* Comp. III. Aug. — 49) *fuerit:* C. H. — 50) *videntur:* C. R. 1. L. — 51) *interpositu:* Comp. III., Reg. — 52) *commixtione:* ib., C. R. L. H. — 53) *cognovit:* Comp. III., Reg.

Cap. VII. 54) *et:* C. R. 2. — 55) *alias:* C. L. H.

TIT. VI. 1) *possint:* C. R. 2. Cap. I. — 2) Restitutum ex App. XXVI. 21., Lips. XI. 17., Cass. XXI. 25., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *Ren. episc.:* Lips. — *Remensi ep.:* Cass. — De ipsa laser., quae in App. desid., cf. c. 26. de dec. III. 30. — 4) *mulierem uxoris nomine:* Coll. citt. — 5) *duximus respondendum:* eaed. — 6) *animo:* Cass., Comp. I. — 7) *ista:* Lips., Cass., Comp. I. — 8) *quum non possit, sicut nosti, contrahere matrimonium, ipsam debes recipere, et absolvere* (desid. in App.) *a sententia excommunicationis, quam pro violenta iniectione manuum (manus:* Lips.) *noscitur incurrisse, et iniuncta:* Coll. citt. — 9) *poenitentiam peractam poteris . . . et* (add.: *etiam:* App.) *dispensative:* eaed. — 10) *honestatis:* C. R. 2. — 11) omitt. Coll. citt. — 12) *Subdiaconi:* Comp. I. Aug. — 13) *homines interfecit:* App.

Cap. II. 14) Restitutum ex App. L. 59., Comp. I. h. t. c. 2. — 15) *percepimus:* C. L., Comp. I. — *perpendimus:* App. — 16) *coniugium:* C. R. 1., App., Comp. I. Ms. — 17) *quem eandem:* C. R. L. H. — 18) *ipsam eandem, quam:* Comp. I. Ms. — *ipsum eundem, quam:* Aug., App. — 19) abest a C. R. 1. L. — 20) *ord. religionis:* C. H. — 21) *post septennem poenitentiam, laudabiliter in claustro peractam, si tibi vel successori tuo idoneum visum fuerit, eum etc.:* App., Comp. I. — 22) *Qui:* C. L. — 23) *conferre:* C. R. 2. L. H., Comp. I. — 24) desid. ap. Aug. — 25) *ulteriores:* C. R. H., App., Comp. I. — 26) *autem:* C. L.

Cap. III. 27) Restitutum ex App. VI. 9., Lips. XVI. 2., Cass. LVIII. 9., Comp. I. h. t. c. 6. — 28) *Willo episc.:* Lips. — *Wig.:* Cass. — *Wigor.:* Comp. I. — *Wigorniensi:* App. — 29) *duximus respondendum:* Coll. citt. — 30) omitt. Lips. — 31) *devoverit:* App., Cass. — 32) *fecerit:* C. L., App. — 33) *et postm.:* Comp. I. Aug. — 34) *eam eccl.:* Comp. I. — 35) *devovit:* Cass. — *contulerit:* Lips., Comp. I. Aug. — 36) *non:* Coll. citt. — 37) *ab ecclesia:* Comp. I. Ms. — *ad ecclesiam:* Aug., App., Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 38) *redire:* Cass. — 39) *ac matr.:* C. R. 1. — *et matrimonii:* Coll. citt.

CAP. IV.[40])

Susceptio habitus professorum extra religionem a non habente potestatem incorporandi religioni, impedit in dubio matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panormitanus.

Idem *Lucensi Episcopo.*

Consuluit[41]) nos tua fraternitas[42]), quid faciendum sit de nobili muliere, quae *"post mortem mariti,"* vestibus pretiosis abiectis, mutavit habitum, et de manu presbyteri velamen assumpsit[43]), sed non renunciavit propriis, nec intravit claustrum[44]), nec in manu[45]) alicuius episcopi, abbatis vel abbatissae, aut super altare professa est, vel obedientiam promisit; postmodum vero, elapso anno, *"quum multorum inquietationes ferre non posset, et lapsum incontinentiae formidaret,"* abiecto religionis habitu, cuidam nobili[46]) *"solenniter per licentiam ecclesiae"* nupsit. *"Super hoc itaque"* Consultationi tuae taliter respondemus, quod[47]), sicut simplex votum matrimonium impedit contrahendum, et non dirimit iam[48]) contractum, ita[49]) habitus, sine professione susceptus, ne contrahatur impedit, sed contractum[50]) nequaquam[51]) dissolvit. *"De cetero etc. [cf. c. 11. de homic. V. 12.]"*

CAP. V.[52])

Votum castitatis de praesenti impedit matrimonium contrahendum; ecclesia tamen ex causa matrimonium contrahi quandoque permittit. H. d. inhaerendo literae.

Idem.

Veniens ad praesentiam nostram M.[53]) eremita *"sua nobis assertione"* proposuit, quod I. mulier[54]) cuidam viro absenti fide data se nupturam promisit, sed postmodum, audiens plura de severitate[55]) *"et inhumanitate"* ipsius *"viri,"* ei noluit[56]) copulari. Quum itaque timeret, ne illi nubere cogeretur, in manibus suis *"simpliciter"* continentiae votum promisit[57]), non tamen locum aut vestem mutavit. Quo audito *"praedictus"* vir aliam sibi copulavit, *"et ex ea prolem suscepit."* Nos itaque, attendentes, tutius esse, ut praefata mulier post fidem et votum simpliciter[58]) oblatum matrimonium contrahat, quam fornicationis reatum incurrat, *"fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo"* mandamus, quatenus, si plus non processit[59]), *"nec vestem aut locum mutavit, nec professionem fecit,"* sibi[60]) de fide mentita et voto violato congruam[61]) satisfactionem indicas[62]), et ei, cui vult, nubendi in Domino licentiam tribuere non postponas.

CAP. VI.[63])

Votum simplex impedit sponsalia de futuro, non autem dirimit matrimonium sequens; secus in voto solenni.

Coelestinus III.[64])

Rursus quidam, *"ut dicis,"* votum castitatis emittens, iuravit, se quandam ducturum postea in uxorem. Unde[65]) a fraternitate tua requisiti, *"consultis viris prudentibus,"* arbitramur, quod, quum simplex votum apud Deum[66]) non minus obliget quam solenne, pro eo, quod iuravit temere, poenitentiam agat[67]), et votum, quod Deo fecit, studeat observare. Quodsi[68]), postquam huiusmodi praestitit iuramentum, ad nuptias *"iam"* proprio motu convolavit, quum votum simplex *"licet"* matrimonium impediat contrahendum, non tamen dirimat iam[69]) contractum: nihil ambiguitatis quaestio tua continere[70]) videtur. *"Ceterum quod etc. [cf. c. 1. de convers. inf. III. 33.]"*

CAP. VII.[71])

Votum solenne impedit et dirimit matrimonium post contractum.

Innocentius III. *Ulixbonensi*[72]) *et Colimbriensi Episcopis.*

Insinuante I.[73]) nobili muliere auribus est apostolatus reseratum, quod *"dudum puella et in annis teneris constituta, M. Sancii accepit in virum, qui ab inimicis crucis Christi fuit parvo post tempore interfectus. Post cuius obitum"* a quibusdam curialibus fuit regi Legionensi pro ipsius[74]) copula supplicatum. Quod quum ad consanguineorum eius notitiam pervenisset[75]), ut maritum acciperet, ei sub obtestatione[76]) regia suggesserunt. Ipsa vero, quod tunc nollet nubere protestans[77]), consilium accepit ab eis, quod votum emitteret[78]) castitatis, quod[79]) in manibus cuiusdam de fratribus sancti Augustini fecit, eo adiecto tenore, ut in domo propria cum omni substantia sua remaneret. Sane in eiusdem ordinis habitu biennio post permansit, licet id se invitam fecisse asserat et coactam, non[80]) tam metu regio quam parentum. *"Post haec eidem regi quod fecerat indicavit; quod approbans vetuit, ne quis ea nolente domum intraret ipsius, vel exinde aliquid asportaret. Interim vero, tempore modico elabente, P. curialis, regias literas secum portans, et F. Ferdinandi dictae mulieris domum intrantes, ut ipse P. vi saltem eam duceret in uxorem, acceperunt ab ipsa, quod, si eam idem P. duceret, ipsius manibus interiret. Post haec vero, dimissis domo et omnibus, quae habebat, in domo cuiusdam Iudaei per tres, in ecclesia vero S. Mariae de Veiga per sex latuit septimanas, ita, quod exinde propter necessitates humanas etiam egredi non auderet."* Tandem *"se cunctam videns et omnibus destitutam, et"* attendens *"nihilominus,"* quod invita votum emiserit[81]), eo dimisso, de parentum consilio P. Michaeli[82]) publice fuit matrimonialiter[83]) copulata, de quo[84]) quatuor sustulit filios tempore procedente. *"Verum, quia salutem animae desiderat omnibus anteferre, ac metuens, quod huiusmodi coniunctio licita non exsistat, quid super his tenere debeat, edoceri responso nostro suppliciter postulavit."* Nos igitur, attendentes, quod in emissione voti, quod[85]) praecessit[86]), nulla vel modica coactio adfuisset, quam patientia et perseverantia sequentis temporis penitus profugavit, et quod sequens coniunctio potius iniqua fuit et violenter extorta, *"fraternitati vestrae per apostolica scripta"* mandamus quatenus, *"inquisita diligentius veritate,"* si praemissis veritas suffragatur, praefatam mulierem[87]) ad male dimissum religionis habitum resumendum[88]) et servandum quod vovit monere et inducere procuretis, et, si opus fuerit, per censuram ecclesiasticam coërcere. *"Quod si non ambo etc. Dat. Lat. Kal. Dec."* [1199.]

TITULUS VII.

DE EO, QUI DUXIT IN MATRIMONIUM QUAM POLLUIT PER ADULTERIUM.

CAP. I.[1])

Si quis vivente uxore contrahit cum secunda hoc ignorante, prima mortua ad sui petitionem non separabitur a secunda.

Alexander III. *Abbati sancti Albani.*[2])

Propositum est nobis, quod vir quidam *"O."* uxorem[3]) habens, sibi aliam, huiusmodi[4]) rei insciam, copulavit, *"de qua plures filios habuit;"* sed prima mortua nititur discedere a secunda, *"asserens, quod uxore sua vivente eam non licuit sibi copulare."* Licet autem in canonibus[5]) habeatur, ut nullus copulet[6]) *"in"* matrimonio quam prius polluerat[7]) adulterio, et illam maxime, cui fidem dederat uxore sua[8]) vivente, vel quae machinata est in mortem[9]) uxoris[10]): quia tamen praefata mulier erat[11]) inscia, quod ille aliam haberet uxorem viventem, nec dignum est[12]), ut praedictus vir, qui scienter contra canones venerat, lucrum[13]) de suo dolo reportet: consultationi tuae taliter[14]) respondemus, quod, nisi *"praedicta"* mulier divortium petat, ad petitionem[15]) viri non sunt aliquatenus[16]) separandi, *"quum ex suo delicto videretur commodum reportare."*

Cap. IV. 40) Restitutum ex App. XLV. 4., Lips. LIX. 50., Cass. LVIII. 34., Comp. I. h. t. c. 7. — 41) *Sane cons.*: App. — 42) *tua dilectio*: Lips., Cass., Comp. I. — *tua discretio*: App. — 43) *accepit*: C. R. 1. — *sumpsit*: Cass. — 44) *claustra*: Comp. I. Aug. — 45) *in man. episcopi aut abb. vel*: App. — 46) *P. nobili*: C. R. 2. — add.: *P. nomine*: C. R. 1. — 47) *sed*: App. — omitt. Cass. — 48) abest a Coll. citt. — 49) *ita sine professione et propriorum renunciatione habitus susceptio*: App. — 50) *consummatum*: Coll. citt. — 51) *non*: Lips., Cass.

Cap. V. 52) Restitutum ex App. V. 10., Lips. LVIII. 13., Cass. LVII. 11., Comp. I. h. t. c. 1. — 53) *Marcus*: Coll. citt., Böhm. — 54) *quaedam mul.*: App. — 55) *senectute*: Lips. — 56) *nulla ratione voluit*: Coll. citt. — 57) *compromisit*: App. — 58) *simplex*: Coll. citt. — 59) *processerit*: Comp. I. Ms., App. — *plura non processerint*: Aug. — add.: *in facto*: C. R. — 60) *praedictae mulieri*: Coll. citt. — 61) *condignam*: Cass. — 62) *inducas*: C. R. 2.

Cap. VI. 63) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 381., Comp. II. h. t. c. 2. — 64) *Clemens*: C. R. 2. L. — add.: *P. C. Laudabilem*: Comp. II. — cf. c. 1. Ut lite pend. II. 16. — 65) *Ubi a fr. t. quaesiti*: Luc. — *Unde a nobis quid sit super hoc agendum fraternitas tua requirit. Cons. etc.*: Comp. II. Ms. A. — 66) *Dominum*: Comp. II. Aug., Ms. B. — 67) *agens, votum*: Luc. — 68) *Quod si per se quod*: ead. — *Quod si per se qui (leg.: quidem)*: Comp. II. Ms. A. — *Quod si per se*: Ms. B. — *Quod si postea, quam*: Aug. — 69) abest a C. II. et Luc. — 70) *continet*: Luc. — *contineret*: Comp. II.

Cap. VII. 71) Restitutum ex Reg. Bal. II. 232. — Comp. III. h. t. c. 1. — 72) *Libonen.*: Böhm. ex Cont. — *Ulibulen. et Colebien. epp.*: Comp. III. Ms. — *Ulixbulen.*: Aug. — *Ulixbonen.*: Reg. — 73) *I.*: ib. — 74) *relictae*: Comp. III., Reg. — 75) *devenisset*: Reg. — 76) *attestatione*: Comp. III. Aug. — 77) *protestante*: Comp. III., Reg. — 78) *promitteret*: C. R. 2. — 79) *Hoc autem*: Comp. III., Reg. — 80) abest ab iisd. et C. R. 1. II. — 81) *emiserat*: C. R. 2. — 82) *Michaelis*: Comp. III., Reg. — 83) *matrimonio*: C. R. 2. — 84) *qua*: Comp. III., Reg. — 85) *quae*: Comp. III. Aug. — 86) *processit*: C. L. — 87) *feminam*: Comp. III., Reg. — 88) *reassumendum*: Cont., Böhm.

TIT. VII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. VI. 1., Lips. LIX. 1., Cass. LVIII. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Albius*: Lips., Cass. — 3) *dum ux. haberet*: Coll. citt. — 4) *huius*: eaed. — 5) *a can.*: App. — 6) *copuletur matrimonio, quod*: ead. — 7) *polluit*: Cass. — 8) omitt. ead. — 9) *morte*: Comp. I. Ms. — 10) *viri*: Cass. — 11) omitt. App. — 12) *esset*: Coll. citt. — 13) *lucra*: App. — 14) abest ab ead. — 15) *ad pet.*: desid. in Cass. — 16) *ab invicem*: Coll. citt.

CAP. II.[17])

Si, vivente prima uxore et non cognita, quis contraxit cum secunda scienter, et eam cognovit, etiam mortua prima secundam habere non potest, secus, si prima erat non legitima uxor.

Idem *Abbati de Fontibus.*[18])

Significavit nobis O. Andegavensis, °*parochianus Eboracensis ecclesiae, per W. fratrem suum, quod W. de Romar., qui est ex hac luce subtractus, capiens eum tamdiu in vinculis ferreis et carcere tenuit, donec ipsum iurare coëgit, quod H. mulierem duceret in uxorem. Quum autem vincula et carcerem evasisset, aliam in uxorem accepit, de qua filios procrearit. Postea vero idem O. a praefata H. coram venerabili fratre nostro Eboracensi archiepiscopo apostolicae sedis legato tractus in causam, ab eo coactus est iuramento firmare, quod ad illam, quam sponte in uxorem acceperat, non accederet, donec lis esset iudicio ecclesiastico terminata. Ceterum quia, priusquam de causa cognosceretur legitime, praenominata H. diem clausit extremum, praedictus O. ad eam, de qua filios habuit, reverti non audet. Inde est quod discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo°* Mandamus, quatenus, °*rei veritate diligenter inquisita et cognita,*° si °*vobis*° constiterit, quod eidem O. tanta vis illata fuerit, °*ut praedictam H. iuraret in uxorem accipere, et,*° quod non sponte in primam[19]) consenserit[20]), nec post praestitum iuramentum[21]) ipsam carnaliter cognoverit[22]), propter hoc non dimittas[23]), quin ad aliam[24]), quam postea in uxorem accepit, revertendi liberam °*appellatione remota*° tribuas[25]) facultatem. Alioquin[26]) sibi, ne ad secundam revertatur, sub interminatione anathematis inhibens[27]), des ei licentiam ducendi aliam, °*si voluerit,*° in uxorem.

CAP. III.[28])

Non potest quis cum illa contrahere, quam uxore vivente cognovit, si machinata fuit in mortem uxoris.

Idem *Baraaensi*[29]) *Episcopo.*

Super hoc °*vero,*° quod °*de latore praesentium tuis literis*° quaesivisti, an liceat alieni[30]) cum ea contrahere matrimonium, quam[31]), °*alia*° uxore sua vivente, sibi de facto matrimonio[32]) copulavit[33]), °*tuae sollicitudini*° taliter[34]) respondemus, quod, si adultera est in mortem uxoris[35]) aliquid machinata, sive °*iste*° fidem dederit[36]) sive non, quod ea defuncta hanc esset ducturus, secundum canones ab eius consortio °*perpetuo*° prohibetur, et haec prohibitio perpetuo est servanda.[37])

CAP. IV.[38])

Qui, vivente uxore, etiam ab eo separata quoad torum, secundam consciam duxit uxorem, prima mortua separabitur a secunda; sed cum alia contrahere poterit.

Clemens III.[39])

Ex literarum tuarum insinuatione accepimus[40]), quod T.[41]) °*lator praesentium, parochianus tuus, olim*° uxorem suam, in adulterio deprehensam, de[42]) tui antecessoris assensu[43]) abiecit, quae postmodum accepit[44]) habitum monachalem; sed dictus T., antequam illa decederet, aliam superinduxit[45]), °*et cum ea XII. annis vixit,*° et plures suscepit filios ex eadem[46]). °*Ceterum quia dicta mulier decessit, et quid super secunda copula fieri debeat sedem duxisti apostolicam consulendam,*° Fraternitati tuae igitur[47]) °*de fratrum nostrorum consilio*° respondemus, quod illos debes °*sine dilatione*° abinvicem separare; idem vero vir, indicta ei de adulterio poenitentia[48]), aliam ducere poterit in uxorem.

CAP. V.[49])

Qui vivente uxore legitima cum secunda contrahit adultera, etiam prima mortua separabitur a secunda, etiamsi longo tempore ei cohabitavit, et filios ex ea suscepit.

Idem.[50])

Quum haberet uxorem legitimam A.[51]) nomine I. lator praesentium, cum M.[52]) adulterium[53]) perpetravit[54]), °*quod ipse tibi publica confessione detexit, sicut nobis tuae literae demonstrarunt.*° Quumque super hoc fuisset in ius vocatus, °*ipsam M. in iure*° abiuravit adulteram, et postmodum[55]), iuramento °*posthabito et*° contempto, vivente legitima cum ea matrimonium °*qualecunque*° contrahere, et ipsi °*moechae*° diu[56]) cohabitare praesumpsit. Demum[57]), praedicta[58]) A. de praesenti luce subtracta, °*nihilominus*° memoratus I. cum °*praefata*° adultera per decennium est moratus[59]), de qua °*etiam*° decem filios procreavit. °*Quia igitur consulis, an praedicti Ioannes et illa simul manere possint, vel, si debeant separari, utrum liceat eis ad alias nuptias convolare:*° Tale ergo[59*]) damus consultationi tuae responsum, ut separentur omnino, et °*competenti*° eis iniuncta poenitentia[60]), perpetua continentia indicatur[61]), praesertim quum in dies suos ambo processerint[62]), et, tamdiu publice[63]) in adulterio et[64]) periurio ex certa scientia perdurantes, ecclesiam in gravi scandalo perturbaverint[65]). Nosti enim, quod Leo Papa[66]) statuit, ut nullus ducat[67]) in matrimonium[68]) quam[69]) adulterio polluit, et quod hic plus processum[70]) fuit, quam[71]) si fides praestita duntaxat fuisset adulterae, ut defuncta legitima[72]) eam duceret in uxorem[73]), quum, eadem etiam[74]) prima[75]) vivente, quasi[76]) matrimonialiter moechae moechus adhaerere praesumpsit[77]), et sacramentum suum temere violare. Quod utique connubium, ubi[78]) etiam nulla intercessit religio iuramenti[79]), tam Gregorius Papa quam Triburiensis synodus[80]) detestatur, et utrumque hoc modo coniunctum[81]) praecepit[82]) publicae poenitentiae subilci, ac perpetuo sine ulla spe coniugii permanere. Nec[82*]) °*certe*° aliquod eisdem[83]) I. et M. adminiculum adferunt[84]), ut simul maneant, quod decennio cohabitaverunt[85]) adinvicem[86]), ac decem filios susceperunt[87]), quum multiplicitas prolis ita susceptae magis eorum crimen exaggeret, et diuturnitas temporis[88]) peccatum non minuat, sed augmentet[89]). Sollicitudinis[90]) tamen tuae intererit, ut uterque liberis suis °*procreatis provideat, et*° secundum quod eis[91]) suppetunt facultates, °*sustentationi eorum*° necessaria subministret.[92])

CAP. VI.[93])

Si quis mortua uxore contrahit cum ea, quam vivente uxore sine fidei datione cognoverat, tenet matrimonium, dummodo in mortem defunctae neuter fuerit machinatus.

Innocentius III. *Episcopo Spoletano.*[94])

Significasti nobis[95]), quod, quum P. civis Spoletanus quandam mulierem[96]) duxisset legitime in uxorem, ea relicta quidam mere-

---

Cap. II. 17) Restitutum ex App. VI. 13., Lips. LIX. 24., Cass. LVIII. 13., Comp. I. h. t. c. 2. — 18) add.: *et magistro Vicario*: App. — *Vagurio*: Cass. — *Varario*: Lips., Comp. I. — 19) *eam*: Coll. citt. — 20) *consensit*: Lips., Comp. I. Ms. — 21) *sacramentum*. App. — 22) *cognovit*: Lips., Comp. I. Ms., Cass. — 23) *dimittatis*: Coll. citt., Böhm. — 24) *illam*: Coll. citt. — 25) *tribuatis*: eaed., Böhm. — 26) *Verum si praenominatus (praefatus*: Lips.) *O. in praefatam H. (Ha.*: App., Comp. I. Aug.) *sponte consensit, et (vel*: Aug.) *post praestitum sacramentum, quod ipsam in uxorem acciperet, carnaliter eam* (desid. in App.) *cognovit, sibi* (omitt. App.) *ne etc.*: Coll. citt. — 27) *inhibentis, dantes*: eaed., Böhm.

Cap. III. 28) Restitutum ex App. VI. 16., Lips. LIX. 29., Cass. LVIII. 17., Comp. I. h. t. c. 3. — 29) *Pavarensi*: Cass. — *Bavarensi*: Comp. I. — *Bavaren. archiep.*: Lips. — *Beleucensi*: App. — add.: *P. C. Nonnimm ex multis auct.* (desid. in Comp. I. Ms.): Lips., Cass., Comp. I. — cf. c. 2. de coni. lepr. IV. 8. — 30) *sibi*: Coll. citt. — 31) *cum qua*: Cass. — 32) *matrimonium*: ead. — 33) *copulaverit*: Lips. — 34) *duximus respondendum*: Coll. citt. — 35) *alterius*: eaed. — 36) *dedit*: Cont., Böhm. — seq., *sive non*: non exstant in Coll. citt. — 37) *observanda*: Coll. citt.

Cap. IV. 38) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 369., Comp. II. h. t. c. 1. — 39) *abbati S. Thomae*: Luc. — 40) *percepimus*: ib., Comp. II. — 41) *Th.*: Comp. II. Ms. A. — *Thomasius*: Ms. B., Luc. — *Theophilus*: Aug. — 42) abest a Luc., Comp. II. — 43) *consensu*: eaed. — 44) *suscepit*: C. R. — *sed licet illa postmodum habitum susceperit monachalem; praedictus (dictus*: Luc.) *tamen (quum*: Comp. II. Ms. A.) *vir*: Luc., Comp. II. — 46) *ipsa*: Coll. citt. — 47) abest ab iisd. et Böhm. — 48) *et de adulterio eidem viro poenitentiam iniungere competentem, peracta vero poenitentia postmodum aliam libere poterit in Christo ducere in uxorem*: Comp. II. Aug. — *et . . . competentem, post poenitentiam libere aliam ducere poterit in uxorem*: Ms. A. — *et eidem viro de adulterio poenitentiam indicas; postmodum alteram libere poterit in Christo ducere in uxorem*: Ms. B. — *et de adulterio eidem viro poenam iniungere competentem, qui peracta poenitentia, dummodo in Christo, libere aliam ducere poterit in uxorem*: Luc.

Cap. V. 49) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 389., Comp. II. h. t. c. 2. — 50) *Coelestinus III.*: Comp. II. — *Lincolniensi ep.*: Luc. — 51) *Aliciam nom. Ioannes*: Coll. citt., Böhm. — 52) *ancilla*: Comp. II. Aug. — *Maxilla*: Ms. A. — *Mauldis*: Ms. B. — 53) *crimen adulterii*: Coll. citt. — 54) *perpetraverit*: Luc. — 55) *Postmod. vero*: Comp. II., Böhm. — *Postea vero*: Luc. — 56) *diutius*: Coll. citt. — 57) *Denique*: eaed. — 58) *supradicta*: Luc. — 59) *commoratus*: ead. — 59*) abest a Coll. citt. et Böhm. — 60) *poena, perpetuae continentiae addicantur*: Luc. — 61) *iniungatur*: C. R. 1. — 62) *processerint*: Böhm. — *quum in diebus satis processerunt*: Luc. — 63) *in publico adulterio*: ead., Comp. II. Ms. B. — 64) *et peri. et seq.*: *certa*: desid. in Luc. — 65) *perturbarunt*: C. R. 2. 1., Comp. II. — *perturbaverint*: Luc. — 66) c. 1. C. XXXI. qu. 1. — 67) *accipiat*: Comp. II. Ms. A. — 68) add.: *uxorem*: Aug. — 69) add.: *prius*: Ms. A. — 70) *professum*: C. R. 1. — verba: *et . . . quam*: desid. in Luc. — 71) *quod*: Comp. II. Ms. A. — 72) add.: *adulteram*: Aug. — 73) *in ux.*: desid. in C. L. — 74) abest a Luc. — 75) omitt. C. R., Luc., Comp. II. — 76) *quod mulieri moechae*: Luc. — 77) *praesumpserit*: Comp. II. Aug. — 78) *nisi nulla*: Luc. — 79) *sacramenti*: ead. — 80) c. 4. 5. C. XXXI. qu. 1. — 81) *convictum*: C. R. 1. — 82) *praecipit*: Comp. II. — 82*) *vici*: Luc. — 83) *idem*: Comp. II. Aug. — *eidem*: Ms. B. — *ab eodem*: Luc. — 84) *affert*: C. II. — *offerunt*: Comp. II. — *afferatur*: Luc. — 85) *cohabitaverant*: Böhm. — *cohabitaverint*: Comp. II. Aug., Ms. A., Luc. — 86) *invicem*: Comp. II. — *simul*: Luc. — 87) *susceperint*: Comp. II. Ms. A., Aug. — 88) omitt. Luc. — 89) *augeat*: ead. — 90) *Soll. tuae erit*: Comp. II. Ms. A. — 91) *eisdem*: Coll. citt. — 92) *subministrent*: C. II., Luc., Comp. II. Ms. A. B.

Cap. VI. 93) Restitutum ex Reg. Bal. I. 102. — Comp. III. h. t. c. 1. — 94) *capitulo Spoletano*: Comp. III. Ms. — *cap. Spoletano*: Aug., Reg. — 95) *Significastis nobis per literas vestras*: Comp. III., Reg. — 96) *M. mulierem*: Cont., Böhm.

trici adhaesit, "*et quum ab eius contubernio ad torum non possit legitimum revocari, vos in eum excommunicationis sententiam protulistis.*" Verum quum "*medio tempore*" uxor ipsius esset[97]) viam universae carnis ingressa, meretricem, cui adhaeserat, desponsavit. Nos[98]) igitur inquisitioni tuae "*secundum formam canonicam*" taliter respondemus, quod, nisi alter eorum in mortem uxoris defunctae fuerit machinatus, vel ea vivente sibi fidem dederit[99]) de matrimonio contrahendo, legitimum iudices[100]) matrimonium supra dictum[1]), excommunicatu munus absolutionis, si petierit, iuxta formam ecclesiae[2]) impensurus[3]). "*Dat. Rom. ap. S. Petr. VIII. Kal. Maii.*" [1198.]

CAP. VII.[4])

Si quis, vivente prima, secundam huius rei inscium duxerit uxorem, mortua prima licite remanet cum secunda, novo consensu interveniente.

Idem *Messanensi*[5]) *Capitulo.*

Veniens ad praesentiam nostram G. laicus "*lator praesentium*" humili "*nobis*" insinuatione monstravit, quod, quum "*olim*" in civitate Lemovicensi[6]) quandam sibi[7]) matrimonialiter copulasset, "*et per biennium cohabitasset eidem,*" ab ea "*demum animi levitate*" recedens[8]) Messanam advenit, ubi M. mulierem, insciam "*penitus,*" quod "*idem G.*" aliam haberet uxorem, sibi solenniter copulavit, "*ex qua duas filias dignoscitur suscepisse.*" Verum quum eidem poenitentia[9]) fuisset iniuncta, ut ad legitimam rediret uxorem, et ipse propter hoc in suam patriam rediisset, uxorem suam[10]) inveniens carnis debita persolvisse, ad Messanam redit civitatem, et supra dictae M. tanquam legitimae cohabitavit uxori. "*Nunc autem impositam sibi pro priori excessu poenitentiam agens humiliter et devote, cohabitandi eidem M. a nobis licentiam postulavit.*" Licet autem "*praefatus G.*" vivente uxore legitima praedictam M.[11]) sibi copulare nequiverit in uxorem, quia tamen, uxore defuncta, utpote a lege ipsius solutus, in eandem M. de novo potuit matrimonialiter consentire, dummodo non praestiterit fidem adulterae, vel machinatus "*non*" fuerit in mortem uxoris: "*discretioni vestrae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, *si est ita*[12]), eidem G. ut supra dictae M. affectu adhaereat coniugali, "*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo*" licentiam concedatis, "*non permittentes, eundem super hoc ab aliquibus indebite molestari.*"

CAP. VIII.

Contrahens cum secunda, vivente prima, quam tamen non cognovit nec ante contractum, nec post, mortua prima potest contrahere cum secunda.

Gregorius IX. *Fratri R.*

Si quis uxore vivente fide data promisit, aliam se ducturum, vel cum ipsa de facto contraxit, si nec[13]) ante, nec post legitima eius superstite cognovit eandem, quamvis utrique ipsorum pro eo, quod in hoc graviter deliquerint[14]), sit poenitentia iniungenda, non est tamen matrimonium, quod cum ea contraxit, post uxoris obitum dirimendum. Ceterum tolerari non debet, si prius vel postea, dum vixerit uxor ipsius, illam adulterio polluisset.

TITULUS VIII.

DE CONIUGIO LEPROSORUM.

CAP. I.[1])

Lepra superveniens non dissolvit matrimonium, nec matrimonii effectum, ideo adinvicem maritali affectione coniuncti se fovere debent, aut ad perpetuam continentiam vovendam induci.

Alexander III. *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Pervenit ad nos, quod, quum hi, qui leprae morbum incurrunt, de consuetudine generali a communione hominum[2]) separentur, "*et extra civitates et villas ad loca solitaria transferantur,*" nec uxores viros, nec viri uxores "*suas*" taliter aegrotantes sequuntur, "*sed sine ipsis manere praesumunt.*" Quoniam igitur, quum vir et uxor una caro sint, non[3]) debet alter sine altero esse diutius, "*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus[4]), ut uxores viros, et viri uxores, qui leprae morbum incurrunt, sequantur, et eis coniugali affectione ministrent, sollicitis exhortationibus inducere non postponas[5]). Si vero ad hoc induci non poterunt, eis arctius iniungas[6]), ut uterque altero vivente continentiam servet. Quodsi[7]) mandatum tuum servare contempserint, vinculo excommunicationis adstringas.

CAP. II.[8])

Coniuges propter lepram separandi non sunt a coniugio, et contrahere possunt matrimonium, et invicem sibi reddere debitum tenentur.

Idem *Baiocensi*[9]) *Episcopo.*

Quoniam "*ex multis auctoritatibus et praecipue ex evangelica veritate*" nemini[10]) licet, excepta causa fornicationis, uxorem "*suam*" dimittere: constat, quod, sive[11]) mulier lepra percussa fuerit[12]), seu alia[13]) gravi infirmitate detenta, non est a viro "*suo*" propterea[14]) separanda, vel etiam[15]) dimittenda. "*Super hoc vero, quod de latore etc. (Et infra: [cf. c. 3. De eo, qui duxit IV. 7.])*" Leprosi[16]) autem si continere nolunt[17]), et aliquam[18]), quae sibi nubere velit, invenerint[19]), liberum est eis[20]) ad matrimonium convolare[21]). Quodsi virum sive uxorem[22]) "*divino iudicio*" leprosum fieri contigerit[23]), et infirmus a sano[24]) carnale debitum exigat, generali praecepto Apostoli quod exigitur[25]) est solvendum, cui praecepto[26]) nulla in hoc casu exceptio invenitur.

CAP. III.[27])

Sponsalia de futuro praecise non compellunt ad contrahendum matrimonium cum leproso, lepra post sponsalia superveniente.

Urbanus III. *Episcopo Florentino.*

Literas "*fraternitatis tuae debita benignitate suscepimus, quibus certiores de sinceritate tuae fidei et devotionis effecti, ad honorem et commodum tuum abundantius provocamur. Verum*" Quia "*a nobis*" postulasti, utrum, si[28]), post[29]) sponsalia de futuro inter "*aliquos*" legitimas personas contracta, antequam a[30]) viro mulier traducatur, alter eorum leprae morbum incurrat, alios[31]) ad consummandam copulam maritalem compelli debeat, "*vel se possit ad secunda vota transferre, tuae sollicitudini*" respondemus, quod ad eam[32]) accipiendam cogi non debet, quum nondum[33]) inter eos matrimonium fuerit[34]) consummatum. "*De illa vero etc. [cf. c. 6. de divort. IV. 19.]*"

TITULUS IX.

DE CONIUGIO SERVORUM.

CAP. I.[1])

Servus, contradicente domino, matrimonium contrahere potest; sed propter hoc non liberatur a servitiis domino debitis.

Adrianus *Saltzeburgensi*[2]) *Archiepiscopo.*

Dignum est "*et a rationis tramite non discordat, quod ea, quae dubietatis in se videntur scrupulum continere, ad apostolicae sedis iudicium referantur, ut inde Christi fideles in dubiis certitu-*

Cap. VI. 97) *fuisset*: Reg. — 98) *Propter quod a nobis requiritis, quid sit vobis in hoc articulo faciendum. Nos igitur inquisitioni vestrae sec. form. can. respondentes discr. v. per a. s. mandamus, quatenus, nisi*: Comp. III., Reg. — 99) *dederint*: ib. — 100) *iudicetis*: Reg. — 1) *illud*: Comp. III., Reg. — 2) *ecclesiasticam*: C. II. — 3) *impensuri*: Reg.

Cap. VII. 4) Restitutum ex Reg. Inn. XI. 277. — Comp. III. h. t. c. 2. — 5) *Massan.*: Comp. III. Ms. — 6) *Lemovic.*: C. R. 2. — *Lemovicen.*: C. L., Comp. III. Ms. — 7) desid. in C. II. — 8) *recessit, quumque per saeculum evagando Messanam advenerit, ibidem M.*: Comp. III., Reg., Böhm. — 9) *in poen. . . . . iniunctam*: Comp. III. Aug., Reg. — 10) abest a Comp. III. Ms. — 11) *S.*: C. II. — 12) *si praemissis veritas suffragatur*: Comp. III., Reg.

Cap. VIII. 13) *sed nec*: C. R. 2. L. — 14) *deliquerunt*: C. II.

TIT. VIII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXXVII. 2., Lips. LXI. 1., Cass. LX. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *omnium*: Coll. citt. — 3) *nec debet alter de*: C. II. — 4) *quatenus si qui sunt (sint: Cass.) in provincia tua viri vel mulieres, qui leprae morbum incurrunt (incurrunt: Comp. I. Ms. — incurrerint: Lips.) uxores ut viros et (omitt. Ms.) viri (viros: Cass.) ut (abest a Comp. I.) uxores (add.: suas: App.) sequuntur*: Coll. citt. — 5) *induc. laboretis*: App., Lips., Cass. — 6) *indicatis*: Cass. — *iniungatis*: App., Lips. — 7) *et si qui (add.: contra: App., Lips.) mandatum nostrum servare contempserint (venire praesumpserint: App.) eos contradict. et (c. et: desid. in Cass.) app. cess. vinculo anathematis constringas (App., Lips.: adstringas)*: Coll. citt.

Cap. II. 8) Restitutum ex App. XXXVII. 3., Lips. LXI. 2., Cass. LX. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 9) *Iniorarum ep.*: Comp. I. Aug. — *Bavocensi*: Lips., Cass. — *Bacnmiensi ep.*: App. (*Baiocensi*: App. Ms.) — *Baverensi*: Comp. I. Ms. — 10) *apparet, nemini licere* (Cass.: *licet*): Coll. citt. — 11) *si*: Lips. — 12) *sit*: Cass. — 13) *aliqua*: Coll. citt. — 14) desid. in Cass. — 15) omitt. Cass. et Comp. I. — *vel et dim.*: non leg. in App. — seq.: *Leprosi . . . convolare*: desid. in Cass. — 16) *Leprosis*: C. II., App., Comp. I. Aug. — *Leprosus*: Lips. — 17) *noluerint*: App., Comp. I. Ms. — *noluerit*: Lips. — 18) *aliquas . . . velint*: C. R. 2. L. — 19) *inveniat*: App. — *invenerit*: C. R. 1., Lips. — 20) desid. in C. II., Comp. I. — *ei*: Lips. — 21) *matr. contrahendi*: Comp. I. — *matr. contrahere*: Lips. — 22) *sine uxore*: App., Lips., Cass. — 23) *contingat*: Cass., Comp. I. Ms. — 24) *sanus*: App., Lips., Cass. — 25) *ei quod exegerit*: Comp. I. Aug. — *quod exigit*: Cass. — *quod exegerit*: App., Lips., Comp. I. Ms. — 26) *cuius praecepti (cui praecepto: Comp. I.) nullam in hoc casu (hac causa: App.) invenimus exceptionem*: Coll. citt.

Cap. III. 27) Restitutum ex App. L. 62., Comp. I. h. t. c. 3. — 28) desid. in App. — 29) *postquam . . . contracta fuerint*: Coll. citt., Böhm. — 30) desid. in Comp. I. Aug. — 31) *alter*: App. — 32) *accipiendum eum*: ead. — 33) *non*: App., Comp. I. — 34) *sit*: App.

TIT. IX. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XLV. 7., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Urbanus P. Salzburg. archiep.*: C. R. 1. — *Hadrian. P. Cantabrigen. archiep.*: C. R. 2. — *Hadrian. Sandebrigen. archiep.*: C. L. — *Hadrian. Salzburgen. archiep.*: Cont. — *Adrian. P. Salzebnegen. ep.*: Comp. I. Aug. — *Adrian. P. Salzburgen. archiep.*: Ms. — *Hadrian. P. Eberardo Magdeburgen. archiep.*: App., quod non aeque placet.

dinem se gaudeant invenire, unde noscuntur magisterium fidei suscepisse. Tua vero fraternitas de servorum coniugiis, quae invitis et contradicentibus dominis contrahuntur, quid fieri debeat, ab apostolatu nostro, si bene meminimus, requisivit; super quo tibi duximus taliter respondendum.' Sane, iuxta verbum Apostoli, '*prout tua discretio recognoscit,*' sicut[3]) in Christo Iesu neque liber, neque servus est, '*qui*' a sacramentis ecclesiae[4]) '*sit*' removendus, ita '*quoque*' nec inter servos matrimonia debent ullatenus prohiberi. Et, si contradicentibus dominis et invitis contracta fuerint, nulla ratione sunt propter hoc '*ecclesiastico iudicio*' dissolvenda: debita tamen[5]) et consueta servitia non minus debent propriis dominis exhiberi.

CAP. II.[6])

Separatur matrimonium, quando liber ignoranter cum ancilla contraxerit, nisi postea hoc sciens illam cognovit.

Alexander III. *Praeposito et Priori Mortariensi.*[7])

Proposuit nobis M.[8]) mulier '*latrix praesentium,*' quod, quum vir eius cum ea diutius permansisset, notam ei servilis[9]) conditionis obiecit, asserens, eam esse ancillam, quam liberam esse credebat, quum eam duxit in uxorem. '*Quum autem in praesentia venerabilis fratris nostri Astensis episcopi huiusmodi negotium tractaretur, mulier, quia ibi gravari timebat, ad nostram audientiam appellavit. Quia igitur, tam ea quam viro suo vivente, post aliquantulam moram praefatus vir incausussa lite recessit, discretioni vestrae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus, '*quum propter hoc fueritis requisiti, partes ante vestram praesentiam convocetis, et, veritate super his diligentius inquisita,*' si '*vobis*' constiterit, quod idem vir praefatam[10]) mulierem, postquam illam audivit[11]) esse ancillam, carnaliter cognovit[12]), ipsum monitione praemissa compellatis[13]), ut eam sicut uxorem '*accipiat et*' maritali affectione[14]) pertractet. Si[15]) vero aliter fuerit, et sententiam divortii proferri contingat[16]), mulieri pecuniam, quam praefato viro pro dote concessit, '*sicut iustum fuerit,*' restitui faciatis.

CAP. III.[17])

Si consuetudo est in loco, quod partus conditionem patris sequatur, natus ex libero et ancilla liber est, et ut liber matrimonium contrahit.

Urbanus III. *Ariminensi Episcopo.*[18])

Licet '*ad ea, super quibus nos fraternitas tua consulere voluit, te sufficere arbitremur, quia tamen ad maiorem certitudinem iudicium nostrum pastorali sollicitudine requiris: nos ad inquisitiones tuas officii nostri debito respondemus.*' Sane, super eo, quod '*ex parte tua*' fuit propositum[19]), an mulier possit divortium postulare, pro eo[20]), quod vir, cum quo suae conditionis ignara contraxit, servus monasterii proponatur, quum econtra idem vir, patrem suum, cuius conditionem secundum leges[21]) provinciae sequeretur, tempore mortis pro libero se gessisse, et iam elapso decennio nec patris, nec suo nomine se status[22]) controversiam passum, constanter affirmet, videtur nobis ratione temporis et favore libertatis pro parte viri securius iudicandum. '*Ad haec etc.* [*cf. c. 4. de rel. dom. III. 36.*]'

CAP. IV.[23])

Si liber contraxit cum ancilla ignoranter, et, ex quo scivit, non consensit, separatur matrimonium, et cum aliis contrahere poterit.

Innocentius III. *H.*[24]) *Episcopo.*

Ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod '*dilectus filius noster*' G. '*tituli sanctae Mariae trans Tiberim*' presbyter cardinalis apostolicae sedis legatus '*dilectum filium nobilem virum*' R. militem a muliere quadam propter conditionis separavit errorem. Ideoque '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*inquiras super his diligentius veritatem, et,*' si '*tibi*' constiterit, quod miles '*ipse*' ignoranter contraxit[25]) cum ancilla, ita, quod[26]), postquam intellexit conditionem ipsius[27]), nec facto nec verbo consenserit in eandem, propter quod per cardinalem eundem ab eius fuerit[28]) consortio separatus, contrahendi cum alia liberam ipsi[29]) concedas auctoritate apostolica facultatem.

TITULUS X.

DE NATIS EX LIBERO VENTRE.

CAP. UN.[1])

Natus ex libera vel liberta liber est.

Gregorius.[2])

Indecens[3]) esse credimus, ut progeniti ex liberta sive[4]) libera filii ad servitium retrahantur. Propterea tibi '*praesenti auctoritate*' praecipimus, ut '*his ipsis documentis, sicut et nos didicimus, exuto a curis animo diligenter intendas, quatenus,*' si documenta nulla sint[5]) ab ecclesiae parte, quae documentis huiusmodi[6]) debeant obviare, ab eius molestia[7]) sine aliquo retractatione compescas[8]) eandem. Durum est enim, ut, si alii[9]) pro mercede '*sua*' libertates tribuant, ab ecclesia, a qua tueri debent[10]), revocentur. '*Iterum ergo etc.*'

TITULUS XI.

DE COGNATIONE SPIRITUALI.

CAP. I.[1])

Filii duorum compatrum, per quorum neutrum devolutum est ad compaternitatem, licite contrahunt, nisi consuetudo repugnet; separantur autem, si per eorum alterum vel utrumque compaternitas est contracta. H. d. cum cap. Super eo, infra eod.

Alexander III. *Salernitano Archiepiscopo.*[2])

Utrum autem filii aut[3]) filiae ante vel post compaternitatem geniti possint adinvicem[4]) copulari, canones secundum diversorum[5]) locorum consuetudines[6]) contrarii[7]) inveniantur. Et licet primus canon[8]) exinde editus natos post compaternitatem adinvicem copulari prohibeat, alter tamen canon posterius editus primum videtur corrigere, per quem statuitur, ut, sive ante sive post compaternitatem geniti sunt[9]), simul possint[10]) coniungi, excepta illa persona duntaxat, per quam ad compaternitatem venitur[11]). Unde '*tolerabilius*' nobis videtur[12]), ut secundum[13]) posteriorem canonem debeat observari: nisi consuetudo ecclesiae, quae scandalum generet, aliter se habere noscatur.

CAP. II.[14])

Compaternitas, scienter vel ignoranter superveniens inter coniuges, coniugium non dissolvit.

Idem eidem.[15])

Si vir vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperit[16]), an propter hoc '*ab invicem*' separari debeant '*et alii copulari, quia nos consulere voluisti,*' Consultationi tuae taliter[17]) respondemus[18]), quod, quamvis generaliter sit institutum[19]), ut debeant separari[20]), quidam tamen, humanius '*et*

Cap. I. 3) omitt. Coll. citt. — cf. Gal. III. 28. — 4) *ecclesiasticis sit amovendus*: App. — 5) *debita tamen et consueta servitia non propter hoc sunt minus propriis dominis exhibenda*: Comp. I. — *non ex hoc minus sunt propriis dominis exhibenda*: App.

Cap. II. 6) Restitutum ex Lips. I.IX. 45., Comp. I. h. t. c. 2. — 7) *Aug. de fide pactionis et consensu*: Lips., quae inser. est c. 1. de spons. duor. IV. 4. — 8) abest a Coll. citt. — 9) omitt. eaed. et C. I., II. — 10) *cum praefata muliere, postquam illam audivit ancillam, carnalem habuerit (habuit*: Comp. I. Ms.) *consuetudinem*: Coll. citt. — 11) *audierit*: C. R. 2. — 12) *cognoverit*: ib. — 13) *compellas*: C. I., Cont. — *cogatis*: C. II. — *ipsum monere curetis et app. rem. districte compellere*: Lips., Comp. I. — 14) *cura*: eaed. — 15) *Si vero aliter fuerit, causam diligentius audiatis, et eam sine favore et gratia personarum subl. app. rem. infra duos menses fine canonico terminetis, ita tamen, quod, si sententia divortii inter eos data fuerit, mulieri pecuniam*: eaed. — 16) *contigerit*: C. R. 1.

Cap. III. 17) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 3. — 18) Inscr. desid. in C. R. 1. — 19) *propositum nobis accepimus*: Comp. I. — 20) *eo praetextu*: ead. — 21) *legem*: ead. — 22) *sui status*: C. I.

Cap. IV. 23) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. un. — 24) *H. ep.*: desid. in C. R. 1. — *N. ep.*: C. R. 2. I. II. — *Rateburgen. ep.*: Comp. III. Aug. — *Raceburgen. ep.*: Ms., recte. — 25) *contraxerit*: C. R. I., Comp. III. — 26) *et*: C. II. — 27) *eius*: Comp. III. Ms. — 28) *fuit*: ib. — 29) omitt. Comp. III.

TIT. X. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. I. 33. (A. 591.) — Comp. I. h. t. c. un. — 2) *Greg. IX.*: Cont. — *Greg. Anthemio subdiacono*: Reg. — 3) *Non solum etc. Et infra*: Comp. I. — cf. Reg. — 4) *liberta sive*: omitt. Comp. I., Reg. — 5) *experientiae tuae*: Reg. — 6) *sunt*: Comp. I., Reg. — 6*) *huius hominis*: Comp. I., Reg. — 7) *se molestia . . . suspendat*: Reg. — 8) *suspendas*: Comp. I., omisso seq.: *eandem*. — 9) *aliqui*: C. R. 1. — 10) *quam tueri hos oportuerat*: Reg.

TIT. XI. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXXII. 1., Lips. I.XII. 1., Cass. I.XI. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *episcopo*: C. R. 2. — add.: *P. C. Licet praeter*: Lips., Comp. I. — cf. c. 3. de spons. duor. IV. 4. — 3) *et*: Lips., Cass., Comp. I. — *vel*: App. — *et fil.*: desid. in C. I. — 4) *simul ad.*: App. — 5) *diversas*: C. R. 1. — *diversum*: Lips. — 6) *consuetudinem*: C. I. — App., Lips., Comp. I. — 7) omitt. App., Cass., Comp. I. — 8) cf. c. 4. 5. C. XXX. qu. 3. — 9) *sint*: App. — 10) *possunt*: C. R. 1. I. II., Cass., Cont. — 11) *pervenitur*: App. — 12) *videretur*: App. — 13) *ut (quod*: Cass.) *secundum poster. canonem ante et post (etiam post*: App.) *compaternitatem geniti simul* (omitt. Cass.) *valeant* (*possint*: App.) *copulari praeter illam personam, per quam compaternitas contrahitur, nisi cons. . . . . aliter se habeat*: Coll. citt.

Cap. II. 14) Restitutum ex App. XXXII. 2., Lips. I.X. 2., Cass. I.XI. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 15) add.: *in eadem ep.*: App., Lips., Cass. — 16) *susceperint*: App., Comp. I. Ms. — *levaverint*: Cass. — 17) omitt. App., Lips., Comp. I. — 18) *duximus respondendum*: Lips., Comp. I. — 19) *constitutum*: C. R. 2, App. — 20) desid. in App.

potius' sentientes, aliter statuerunt[21]. Ideoque nobis videtur, quod[22]), sive ex ignorantia sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi, nec alter alteri debitum debet subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint[23]) induci: quia[24]), si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur; si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus[25]).

CAP. III.[26])

Filii duorum compatrum, per quorum neutrum deventum est ad compaternitatem, licite invicem contrahunt matrimonium; si tamen subest consuetudo, impediens et dirimens talia matrimonia, servanda est loci consuetudo. H. d. secundum intellectum magis communem, attingendo mentem capituli.

Idem *Vigiliensi*[27]) *Episcopo.*

Super eo, quod a nobis tua fraternitas requisivit de[28]) duorum compatrum filiis, respondemus, quod si tales filii fuerint, per quorum alterum vel utrumque parentes ad compaternitatem venerunt[29]), eos coniungi nulla ratione sustineas[30]), et coniunctos[31]) pontificali auctoritate '*ab invicem*' non differas separare. Ceterum si per neutrum eorum ad compaternitatem ventum fuerit, de his te volumus consuetudinem tuae metropolitanae ecclesiae vel aliarum circumpositarum inquirere et diligentius imitari, ita '*quidem*,' quod, si eiusdem[32]) ecclesiae consuetudo habeat inter eos non sustinere coniugium fieri, nec factum firmitatis robur habere, tu simili modo in ecclesia tibi commissa coniugium huiusmodi fieri non permittas, et, si quos taliter coniunctos inveneris, iuxta earundem ecclesiarum consuetudinem ipsos separare[33]) ab invicem non omittas. Verum si de consuetudine habeatur[34]), ut talia coniugia '*sustineantur et*' permittantur, id[35]) in ecclesia tua dissimulare poteris ita, quod nec contradicere, nec tuum videaris praestare assensum, quia, sicut grave est antiquam consuetudinem circumadiacentium[36]) ecclesiarum super his contemnere, sic quoque gravius videtur, si propter[37]) eam huiusmodi coniugiis tuum indulges[38]) assensum, quum posset sic[39]) in exemplum assumi.

CAP. IV.[40])

Inter patrem baptizati et uxorem levantis, prius ab eo cognitam, contrahitur compaternitas efficax ad matrimonium dirimendum.

Clemens III.

Martinus Bertham duxit '*in*' uxorem, Tebergam sibi copulavit Lotharius[41]), qui Berthae et Martini filium de sacro fonte suscepit. L. vero et B. sublatis de medio, M. cum T. praefata[42]) contraxit; '*quaerit a nobis tua fraternitas, utrum tales sint ab invicem separandi.*' Nos autem consultationi tuae duximus respondendum, quod, quum secundum verbum Domini vir et mulier efficiantur[43]) per connubium una caro, liquidum est, Tebergam non posse matrimonialiter[44]) copulari Martino, qui compater eius fuerat, cum quo una caro '*ipsa*' Teberga noscitur exstitisse. '*Super alio etc.* [*cf.* c. 5. *de eo, qui cogn. IV.* 13.] *Dat. Laterani.*'

CAP. V.[45])

Compaternitas, per catechismum contracta, impedit matrimonium contrahendum, sed contractum non dirimit.

Idem.[46])

Contracto matrimonio inter P. '*de Regali*'[47]) et A. uxorem suam, '*sicut eiusdem P. nobis conquestio patefecit, quum per biennium insimul cohabitassent, et filium ex ipsa uxore memoratus P. suscepisset,*' quidam[48]) consanguinei eiusdem A., '*volentes eam separari a viro,*' contra[49]) matrimonium obiecerunt, '*asserentes,*' quod eadem '*A.*' in primo sacrati[50]) salis pabulo filium quondam concubinae[51]) ipsius P. tenuit, '*quum fuerit primum in ecclesia inductus; et propter hoc tuam praesentiam adeuntes dicebant, ipsam debere a viro per tuum iudicium separari. Tua vero fraternitas, sicut accepimus, causa non cognita, iis carnale commercium interdixit, prohibens ipsi P., ne debitum ab uxore requireret.*' Verum[52]), si constaret '*ecclesiae,*' vera esse quae diximus, non ideo tamen contractum matrimonium solveretur, quae res '*utique*' vix contrahendo matrimonio impedimentum afferret. Ideoque[53]) '*discretioni tuae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus praefato P. auctoritate nostra '*firmiter*' iniungas, ut[54]) memoratam A. sicut uxorem '*propriam*' maritali[55]) affectione pertractet, et carnale debitum ab[56]) ea licenter exigat et persolvat[57]), sive, '*quod supra dictum est,*' ipsam '*A.*' ante matrimonium contractum cum P.[57*]), sive postea constiterit hoc[58]) egisse; dum[59]) tamen, si in fraudem hoc fecerit[60]) causa matrimonii[61]) separandi, poenitentiam[62]) pro[63]) praesumptione accipiat, matrimonio in sua firmitate durante.

CAP. VI.[64])

Inter patrem baptizati et levantem seu tenentem baptizatum contrahitur cognatio spiritualis valida ad impediendum et dirimendum matrimonium post contractum.

Innocentius III. *Episcopo et Archidiacono Lincolniensibus.*[65])

Veniens ad apostolicam[66]) sedem C.[67]) Anglicus '*natione nobis exposuit, quod, quum olim in adolescentia constitutus mulieri cuidam adhaesisset, quam quidam alius ante cognoverat, de consilio matris suae factum est, ut eadem mulier quendam puerum, quem de alia soluta ipse susceperat, de sacro fonte levaret ad suspicionem et infamiam utriusque delendam. Deinde vero, quum in eius amorem vehementius exarderet, absque consilio amicorum eam clanculo desponsavit. Quumque prolem ex ea procreare non posset, et increpationes a patre suo gravissimas sustineret, quod eam desponsando deliquerat revolvens in animo, ipsa dimissa, causa orationis Hierosolymam est profectus. Verum quum idem rediens de partibus transmarinis prolem eam suscepisse de alio invenisset, ei noluit adhaerere; sed propter adulterium, quod commisisse taliter videbatur, ea omnino dimissa, ad longinquam se transferens regionem, et ad Eugubinam tandem veniens civitatem, quandam ibidem cum terra competenti et dote decenti sibi matrimonialiter copulavit, de qua prolem se confessus est suscepisse. Ea propter discretioni vestrae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus '*super his inquiratis diligentius veritatem, et,*' si constiterit, H.[68]) mulierem praedicti viri filium de sacro fonte levasse, antequam eam desponsasset uxorem[69]), vos inter eos divortium, appellatione postposita, celebretis[70]), '*rei processum nobis per literas vestras fideliter exponatis etc. Dat. ap. civitatem Castellanam VIII. Id. Oct.*' [1198.]

CAP. VII.[70*])

Si filii duorum compatrum, per quorum alterum deventum est ad compaternitatem, matrimonium contrahunt, separantur, et tempore contractus scientes impedimentum illud denunciare tenentur.

Idem *Magistro S.*[71]) *Canonico Herfordensi.*

Tua nos duxit discretio consulendos[72]), an natus ante compaternitatem filiam compatris patris[73]) sui vel commatris '*procedente tempore*' sibi possit matrimonialiter copulare, et, si '*cum ea*' contraxit[74]), '*et pluribus annis simul permanserit,*' an '*postea*' debeant[75]) separari, et[76]) ut conscii talis matrimonii teneantur illud

---

Cap. II. 21) *statuunt:* App.—*instituerunt:* Comp. I. Ms. — 22) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 23) *possunt:* Comp. I. Aug. — 24) *Quod si:* App. — 25) *et dol.:* Comp. I. Ms. — *nec dol.:* C. R. 2.

Cap. III. 26) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 3. — 27) *Wigor. episc.:* Comp. I. — 28) *utrum duorum compatrum filii, post compaternitatem geniti, possint matrimonio copulari, vel, si coniuncti (iuncti: Ms.) fuerint, an* (desid. ap. Aug.) *eorum sit matrimonium rescindendum, inquisitioni tuae tale (huiusmodi: Ms.) damus scripto (scriptura: Ms.) continente responsum. Si enim filii tales fuerint:* Comp. I. — 29) *devenerint:* Comp. I. Ms. — *devenerunt:* Aug. — 30) *permittas:* Aug. — 31) *si coniuncti fuerint:* Comp. I. — 32) *eadem:* Comp. I. Ms. — 33) *separari:* C. R. L. — 34) *haberetur:* Comp. I. — 35) *tu in eadem ecclesia huiusmodi* (desid. in Ms.) *coniugia:* ead. — 36) *circumiacentium:* Bohm. — 37) *propter eas:* C. R. 1. L. — *propterea:* Comp. I. — *propterea eum:* Bohm. — 38) *indulgeres:* Comp. I. Aug. — 39) abest a Comp. I.

Cap. IV. 40) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 368., Comp. II. h. t. c. 1. — 41) *Loth. copulavit. Lotharius Berthe:* Luc. — *Loth. copulavit et* (omitt. Ms. B.) *Loth. Bert.:* Comp. II. — 42) omitt. Luc., Comp. II. — 43) *efficiuntur:* eaed. — 44) *matrimonio:* Comp. II. Ms. A.

Cap. V. 45) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 386, Comp. II. h. t. c. 2. — 46) *Suront. (Surrentino?) archiep.:* Luc. — 47) ita Aug. — *Lgale:* Comp. II. Ms. A. — *Rigale:* Ms. B. — 48) *quia:* Luc. — 49) *contracto matrimonio:* ead. — 50) *sancti:* ead. — *sacri:* Comp. II. Ms. A. — 51) *ex concubina . . . tenuerit:* Luc. — 52) *Unde:* Comp. II. Ms. A. B. — add.: *quoniam:* Aug. — 53) desid. in Comp. II. et ap. Bohm. — 54) *quod:* Luc., Comp. II. — 55) *recipiat et mar.:* Comp. II. Ms. A. — 56) *et ab:* Luc. — 57) *et pers.:* desid. in Comp. II. Ms B. — 57*) *cum P.:* desid. in C. H. — 58) *id:* Aug. — omitt. Ms. A. B., Luc. — 59) *Si tamen:* Comp. II. Ms. A. — 60) *ferit:* Coll. citt. — 61) *matrimonium:* Comp. II. Ms. A. — 62) *poenam:* Luc. — 63) *pro tanta:* C. H.

Cap. VI. 64) Restitutum ex Reg. Bal. I. 380. — Comp. III. h. t. c. 1. — 65) *ep. Lincolniensi (Linconien.: Aug.) et decano de Huntedun* (Comp. III.: *Huntedune*): Comp. III., Reg. — 66) *praesentiam nostram:* Reg. — 67) *F.:* C. R. 1. — *E.:* C. R. 2. H. L. — *G.:* Reg. — 68) *primum:* Comp. III., Reg. — 69) *in ux.:* Aug. — 70) *celebrantes:* Comp. III., Reg.

Cap. VII. 70*) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 7. — Comp. III. h. t. c. 2. — 71) *F.:* C. R. 1. — *mag. Simoni* (S.: Comp. III.) *de Melun, can. Herfordensi (Aug.: Herefronden.):* Comp. III., Reg. — 72) *fraternitas requirendos:* C. H. — 73) abest a Comp. III. — *filiolum patris sui vel matris:* Reg. — 74) *contraxerint:* C. H. — *contraxerit:* C. R. 2., Comp. III., Reg. — 75) *debent:* Reg. — 76) *Quaesivisti etiam, an:* Comp. III., Reg.

in publico accusare. Super quo '*discretioni tuae taliter*' respondemus[77], quod huiusmodi personae non possunt matrimonium contrahere, et, si contraxerint, '*de iuris rigore*' possunt ab invicem separari, et, qui contractum scieverint[78], debent ecclesiae illud nunciare. '*Dat. Lat. XV. Kal. Apr.*' [1202.]

CAP. VIII.

Inter baptizatam et filium baptizantis oritur cognatio spiritualis, impediens et dirimens matrimonium inter eos contrahendum. H. d.

Gregorius IX.

Ex literis vestris accepimus, quod, quum M.[79] mulier coram officiali Cantuariensi Alanum peteret in virum[80], et se affidatam ab eo ac carnaliter cognitam per testes idoneos probavisset, dictorum tandem testium depositionibus publicatis, idem A.[81] excipiendo proposuit, quod eam habere non poterat in uxorem pro eo, quod ipsum pater mulieris eiusdem, qui sacerdos exstitit[82], baptisavit. Sed quum idem officialis, exceptione huiusmodi non admissa, diffinitivam tulerit sententiam contra ipsum, et idem ad sedem apostolicam appellaverit, mandamus, quatenus, si est ita, eundem A. super hoc ab impetitione mulieris absolvatis ipsius, eidem mulieri perpetuum silentium imponentes.

TITULUS XII.

DE COGNATIONE LEGALI.

CAP. UN.[1])

Inter adoptatam et filium adoptantis non potest durante adoptione consistere matrimonium.

Nicolaus[2]) *ad consulta Bulgarorum.*

Si qua per adoptionem mihi[3]) soror esse coeperit, quam diu[4]) durat adoptio, '*sane*' inter me et ipsam nuptiae consistere non possunt. '*Si ergo etc.*'

TITULUS XIII.

DE EO, QUI COGNOVIT CONSANGUINEAM UXORIS SUAE VEL SPONSAE.[1])

CAP. I.[2])

Affinitas, superveniens post matrimonium contractum, non solvit matrimonium, sed exactionem debiti impedit, et crimen incestus inhabilitat quoad matrimonium contrahendum.

Ex concilio apud Metiam.

Si quis[3]) cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec a matre debitum petere, nec filiam unquam habere potest uxorem; nec filiastra, nec ille ullo unquam tempore aliis[4]) se poterunt matrimonio[5]) copulare. '*Attamen uxor eius, etc.*'

CAP. II.[6])

Affinitas, superveniens per illicitum coitum, dissolvit sponsalia de futuro, sed non matrimonium; et incestuosus contrahere non potest.

Alexander III. *Pictaviensi Episcopo.*

Veniens ad nos '*P.*' praesentium lator '*nobis fraternitatis tuae literas praesentavit, ex quarum tenore perpendimus, quod quandam duxerat in uxorem, quam quidam dissuaserunt ei per mensem, ex quo eam duxerat, carnaliter cognoscere. Contigit autem, sicut dixit, quod pater iussit uxorem suam, quae sponsae mater erat, in huius lecto iacere, quam diabolo suggerente cognovit. Transacto vero mense tam pater quam alii propinqui coegerunt, ut matrimonium cum sponsa sua consummaret, quod facere noluit, donec tecum super hoc loqueretur. Tu vero audita eius confessione ipsum cum literis tuis ad sedem apostolicam transmisisti, consulens, si illam habere debet pro uxore, cuius matrem cognoverat, et quae sibi esset poenitentia iniungenda.*' Inquisitioni[7]) tuae taliter respondemus[8]), quod, si '*occultum esset huiusmodi peccatum, non posset matrimonium rescindere, quod publice contraxisset. Verum si publicum est, quod*' matrem[9]) sponsae suae[10]) cognovit[11]), et[11*]) sponsae nunquam[12]) carnaliter adhaesit, imponenda est ei[13]) poenitentia paulo maior quam pro[14]) adulterio, qua peracta[15]), vel parte ipsius, poterit ex dispensatione cum alia[16]) matrimonium contrahere, '*et illa alii nubere, et pater sponsae, si vult, potest factum dissimulare.*' Ceterum si sponsam cognovit[17]), antequam[18]) matrem vel post[19]), nunquam eam vel aliam[20]) potest[21]) accipere in uxorem.

CAP. III.[22])

Non separatur matrimonium ad dictum unius, asserentis, affinitatem inter coniuges praecessisse.

Idem.

De illo '*autem,*' qui uxorem fratris '*sui,*' antequam ei matrimonio[23]) iungeretur, se proposuit[23*]) cognovisse[24]), '*hoc tuae prudentiae*' respondemus, quod, nisi hoc[25]) publicum et notorium fuerit aut idoneis testibus comprobatum, praedictum matrimonium occasione illa ipsum[26]) impetere[27]) non permittas. '*Super eo vero, quod asseris, Sarracenum quendam de muliere Christiana, etc.*'

CAP. IV.[28])

Incestuosus matrimonium contrahere non debet; sed, si contrahit, tenet. Et tunc tenetur reddere, sed non potest debitum exigere; et non minus tenetur uxori necessaria administrare.

Coelestinus III.[29])

Transmissae nobis tuae literae demonstrarunt, quod G.[30]) '*lator praesentium,*' uxore sua defuncta, filiam eius, privignam videlicet propriam, copula carnali cognovit; postmodum '*vero*' aliam '*legitimam*' accipiens in uxorem, '*non iam occulte*' cum[31]) privigna '*praedicta, sed*' publice, tanquam canis ad vomitum rediens, illicitam rem committere non expavit. Quia[32]) vero super his consilium requisisti, '*de consilio fratrum nostrorum*' praesenti pagina respondemus, quod '*suae*' legitimae uxori cohabitans, et necessaria subministrans, non cognoscat eam, quamdiu vixerit, nisi ab ea fuerit requisitus, et tunc ad ipsam[33]) non sine gravi cordis '*sui*' dolore accedat; qui etiam pro incestu et adulterio, donec cum ea permanserit[34]), iuxta moderamen[35]) tui arbitrii poenitentiam agens, postmodum, si supervixerit ei, perpetuo sine spe coniugii permanebit.

CAP. V.[36])

Non separatur matrimonium ad confessionem coniugum, qui dicunt affinitatem processisse, etiamsi rumor viciniae consentiat. Et est casus multum allegabilis et notabilis.

Idem.[37])

Super eo[38]) '*vero,*' quod postulas[39]), utrum coniugatus, qui ante contractum matrimonium uxoris suae consanguineam '*vel*

Cap. VII. 77) *duximus respondendum:* ib. — 78) *sciverunt:* Böhm.

Cap. VIII. 79) *Martha:* Böhm. ex Cont. — 80) *maritum:* C. R. L. H. — 81) *Ala.:* C. L. — 82) *exstiterat:* C. R. L. H.

TIT. XII. Cap. un. 1) c. 2. Resp. Nicolai ad Bulg. — Comp. I. h. t. c. un. — 2) *Nic. Papa:* C. H. — 3) abest ab orig. — 4) *quamdiu quidem constat adoptio (adoptionem esse:* Aug.*):* Comp. I., orig.

TIT. XIII. 1) *vel sp.:* desid. in C. R. L. H. — Cap. I. 2) c. 2. Cap. Vermer. (A. 753.) ap. III. *Pertzium Monum. hist.*, Leg. I. 22. — Burch. XIX. 10., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *Si quis cum filiastra sua fornicatus fuerit (maneat:* Cop.*), nec matrem, nec filiam ipsius* (omitt. Burch. Comp. I.) *habere potest: nec illa, nec ille aliis se poterunt (aliis se poterit:* Comp. I.*) coniungere ullo unquam tempore:* Burch., Comp. I., Cap. — 4) *aliis:* Cont. — 5) *matrimonialiter:* C. R. 2. L.

Cap. II. 6) Restitutum ex App. XII. 4., Lips. LX. 4., Cass. LIX. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 7) *Tuae igitur inquisitioni:* App., Lips., Cass. — *Tuis ig. inquisitionibus.* Comp. I. — 8) *duximus respondendum:* Lips., Cass. — 9) *matri sponsae carnaliter adhaesit, imponenda:* App. — 10) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 11) *corrupisset:* Lips. — *cognovisset:* Cass. — 11*) *si.* C. R. 2. L. H., Comp. I. — 12) *non:* Lips., Cass. — 13) omitt. App. — 14) *de ad.:* eod. — 15) *et exinde peracta poenitentia vel parte ipsius* (abest a Lips. et App.) *poenitentiae (ips. poen.:* desid. in Cass.*):* Coll. citt. — 16) *aliqua:* C. R. 1. — 17) *cognoverit:* App., Cass., Comp. I. — 18) *aut eam vel aliam in uxorem duceret, eam vel aliam vel eam in ux. pot. nec:* Comp. I. Ms. mendose. — 19) *postea:* Lips., Cass. — 20) *filiam:* Cass. — 21) *poterit:* App., Lips., Cass.

Cap. III. 22) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 23) *in matrimonio:* C. R. 1. — *in matrimonium:* C. H. — *matrimonialiter:* C. L. — 23*) *proponit:* Comp. II. — 24) *agnovisse:* Comp. II. Aug. — 25) *ipsum prius praefatam mulierem carnaliter cognovisse:* Comp. II. — 26) omitt. ib. — 27) *impeti:* Comp. II. Ms. A.

Cap. IV. 28) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 29) *Clemens III.:* Comp. II. Ms. B. — 30) *C.:* Böhm. ex Cont. — 31) *utitur privigna:* Comp. II. Ms. A. — 32) *Quia (Quid:* Ms. A.*) vero super his quid vobis (q. v.:* desid. in Ms. A.*) agendum sit, a nobis cons. requisistis:* Comp. II. 33) *ad ips.:* desid. in Comp. II. Ms. A. — 34) *permansit:* ib. — 35) *modum:* ib.

Cap. V. 36) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 368., Comp. II. h. t. c. 4. — 37) *P. C. Martinus Iterum:* Comp. II. Aug., Ms. B. — cf. c. 4. de cogn. spir. IV. 11. *Clementis III.* nomine insignitum. — 38) *alio:* Luc., Comp. II. Ms. A. — 39) add.: *edoceri:* Böhm. — *de quo rescriptum apost. sed. postulasti* (Comp. II. Ms. B.: *postulastis*)*:* Luc., Comp. II.

propinquam carnali commixtione cognovit, quum[40]) id fateatur[41]) uterque, et aliqua pars viciniae hoc acclamare dicatur, sit ab uxore sua iudicio ecclesiae separandus, tuae fraternitati respondemus[42]), quod, '*si aliter veritas ordinario iudicio venire non poterit in lucem,*' propter eorum confessionem tantum vel rumorem viciniae separari non debent, quum et[43]) quandoque nonnulli inter[44]) se contra matrimonium velint colludere et[45]) ad confessionem incestus facile prosilirent, si suo iudicio crederetur[46]) per[47]) iudicium ecclesiae concurrendum. Rumor autem viciniae non[48]) adeo est iudicandus validus, quod, nisi rationabiles et fide dignae probationes accedant, possit bene contractum[49]) matrimonium irritari[50]). '*Tertio loco etc.* [*cf. c. 3. de praesumpt. II. 23.*] *Dat. Laterani.*'

CAP. VI.[51])

Affinitas superveniens non dissolvit sponsalia de praesenti.

Innocentius III. *Praeposito Magdeburgensi.*[52])

Discretionem tuam '*in Domino commendamus, quod in his, quae dubia reputas vel obscura, sedem consulis apostolicam, ut in eis de cetero ipsius auctoritate procedas.*' Sane '*in audientia nostra*' ex parte tua fuit propositum, quod quidam '*vir*' cum muliere quadam legitime per verba de praesenti contraxit, quam postmodum a se incognitam cuidam consanguineo suo tradidit, in quantum potuit[53]) renitentem. Ille vero cum ipsa, licet invita, matrimonii solemnia celebravit; sed mulier quam cito[54]) fuit reddita libertati, aufugit[55]) ab eo, et se priori viro '*vel priorem sibi*' restitui '*cum instantia*' postulavit. Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod et[56]) viro pro tam turpi facinore gravis[57]) est poenitentia iniungenda, et mulier '*ipsa*' propter publicam honestatem est monenda[58]) sollicite, ut nec primum repetat, cuius consanguineus eam, licet invitam, cognovit, nec redeat ad secundum, cui non potest propter[59]) reatum adulterii commisceri; sed in continentia maneat, donec prior[60]) fuerit viam universae carnis ingressus. Quodsi forsitan ad id induci nequiverit, vir prior cogatur redire ad ipsam, et maritali eam affectione tractare, quum adulterium ei non possit obiicere, qui eam adulterandam tradidit, praesertim invitam. Nam[61]) etsi secundum evangelicam veritatem nunquam, nisi propter fornicationis causam, aut vir uxorem, aut uxor possit dimittere virum: non tamen semper propter causam eandem vel uxor virum, vel vir dimittere potest[62]) uxorem, quum possit exceptione vel replicatione legitima impediri. Sed nec affinitas, quae post contractum legitime[63]) matrimonium inter virum et uxorem inique contrahitur, ei debet officere[64]), quae huiusmodi[64*]) iniquitatis particeps non exsistit[65]), quum[66]) suo iure non debeat sine sua culpa privari; quamquam a quodam praedecessore nostro[67]) dicatur in simili casu fuisse distinctum, utrum '*videlicet*' incestus vel adulterium manifestum fuerit, an occultum, aliis asserentibus, inter gradum proximum et[68]) remotum esse[69]) potius distinguendum.

CAP. VII.[70])

Copula carnalis, habita cum puella septem annorum, dirimit matrimonium postea contractum cum consanguinea. H. d. secundum unum intellectum.

Idem *Bisuntinensi*[71]) *Archiepiscopo.*

Fraternitati tuae '*super tribus capitulis sedem consulenti apostolicam, ad cuius consilium est in rebus dubiis a cunctis fidelibus recurrendum, scriptis praesentibus respondemus. In primo*' Divortii sententiam approbamus[72]), quam in eum canonice promulgasti, qui illam sibi postea copulare praesumpsit, cuius antea sororem adhuc septennem, contractis sponsalibus, extraordinaria libidine noscitur polluisse. '*Presbyteros etc.* [*cf. c. 6. de cler. exc. V. 27.*] *Dat. Ferentini XII. Kal. Iun. Ao. VI.*' [1203.]

CAP. VIII.[73])

Affinitas, causata ex copula illicita, rumpit sponsalia praecedentia, et privat facultate contrahendi matrimonium.

Idem *Episcopo Gerundensi.*[74])

Ex literis fraternitatis tuae accepimus, quod[75]) G. lator earum[75*]), matrem puellae, quam infra[76]) nubiles annos desponsaverat in uxorem, carnaliter saepe[77]) cognovit, et post[78]) carnali commixtione puellam tractavit[79]) adultam[80]). '*Unde ipsius viri animae provideri humiliter postulasti, et utrum mulieri ad secundas nuptias ipso vivente liceat convolare, quum hoc factum publicum et notorium habeatur.*' Nos autem eidem viro poenitentiam iniungi fecimus pro peccato, consultationi tuae taliter respondentes, quod, '*si ita res se habet,*' eis ab invicem '*penitus*' separatis, mulier alteri viro non nubat, si, postquam novit viri et matris delictum[81]), '*se carnaliter*' ei[82]) non erubuit commisceri. Vir etiam et mater mulieris '*ipsius*' nunquam debent ad alias nuptias convolare, sed semper continentiam servare teneantur[83]), et enorme deflere delictum, quod pro[84]) tam nefanda libidine contraxerunt, praesertim si circa personas huiusmodi de lapsu carnis minime timeatur. '*Dat. Ferentini XIII. Kal. Iul.* [1203.]

CAP. IX.[85])

Idem quoad titulum dicit, quod decretalis supr. proxima.

Idem *Archiepiscopo Magdeburgensi.*[86])

Veniens ad apostolicam sedem E.[87]) laicus, '*humili*' nobis[88]) '*confessione*' proposuit[89]), quod, quum '*olim*' tempore infantiae suae '*de consilio amicorum*' quandam puellam se ducturum iuraverit in uxorem, quam cito ad legitimam perveniisset[90]) aetatem, pater puellae, confoederatione huiusmodi fideiussorum obligatione hinc inde firmata, eum in propria domo recepit, ut[91]) nutrivit insimul cum puella. Deinde[92]) '*vero*' ex conversatione diutina[92*]), '*totius domus familiaritatem adeptus*' sorori puellae, '*cui se iuraverat fore maritum, instinctu generis seductoris humani*' carnaliter se coniunxit. Tandem[93]) amicorum suorum devictus instantia, quam iuraverat in uxorem accepit, et nuptiis celebratis, quando se illi opportunitas ingerebat[94]), cognoscebat utramque. Verum licet[95]) in praesentia tua super hoc fuerit accusatus, convinci tamen non potuit, nec suum voluit confiteri delictum; nunc autem reversus ad cor '*et*' poenitens de commissis[96]), salutis suae consilium requirit impendi, '*ne tanquam equus et mulus, quibus nullus est intellectus, in animae suae periculum videatur errare.*' Quum igitur non tantum a malo, sed '*etiam*' ab omni specie mali praecipiat Apostolus abstinere[97]), '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, praedicto E.[98]) pro huiusmodi enormitatis excessu iniuncta[99]) poenitentia competenti, consulas ei, monens illum salubriter et inducens, ut de cetero abstineat ab utraque. '*Dat. Anagniae VII. Id. Oct.*' [1203.]

CAP. X.[100])

Affinitas superveniens non dissolvit matrimonium.

Idem *Archiepiscopo Strigoniensi.*[1])

Tuae fraternitatis devotio postulavit '*per sedem apostolicam edoceri,*' utrum is, qui cum sorore legitimae coniugis fornicatur, cum

Cap. V. 40) *quumque:* C. L. — 41) *confitentur:* Luc. — 42) *rescribimus:* C. R. L. II. — *tali responso fraternitati tuae rescribimus:* Luc., Comp. II. — 43) *quum enim* Luc. — 44) *quum inter:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 45) omitt. Coll. citt., Böhm. — 46) *crederetur:* Comp. II. Ms. A. — 47) abest a Comp. II. Aug. — *praeiudicium concurrendum:* Luc. — 48) *non est momenti usque adeo validi (valide:* Luc. — *validus:* Comp. II Ms. A.) *iudicandus:* Luc., Comp. II. — 49) *constitutum:* eaed. — 50) *irritare:* C. R. I. II., Comp. II. Ms. A. — *vitare:* Luc.

Cap. VI. 51) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 601., Comp. III. h. t. c. 1. — 52) *praep. S. Mariae Magdeburgen.:* Comp. III. — *episcopo Magdeburgen.:* Rain. — 53) *poterat:* Rain. — 54) *citius:* id., Comp. III. — 55) *effugit:* C. II. — 56) abest a C. R. L. — 57) *quum gravis:* Rain. — *quamvis gravis:* Comp. III. — 58) *commonenda:* Rain., Comp. III. — 59) *praeter:* Rain., Comp. III. Ms. — 60) add.: *vir:* C. II. — 61) desid. in Comp. III. Ms. — 62) *valent:* Rain. — 63) desid. in C. H. — *legitimum:* Rain. — 64) *obiicere:* Comp. III. Ms. — *obiici:* Aug. — 64*) *huius:* Rain., Comp. III. — 65) *exsistat:* C. L. — 66) verba: *quum suo etc.* iterum leguntur in Reg. Brequ. VIII. 189. cf. infra c. 10. eod. — 67) *praedecessorem nostrum:* Rain. — cf. c. 2. de consang. IV. 14. — 68) *vel:* Rain., Comp. III. — 69) abest a C. H.

Cap. VII. 70) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 72. — Comp. III. h. t. c. 2. — 71) abest a C. R. I. — *Bisantino:* C. R. 2. — *Bisuntino:* C. L., Comp. III., Reg. — 72) *approbantes:* Comp. III., Reg.

Cap. VIII. 73) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 92. — Comp. III. h. t. c. 3. — 74) *Gradru.:* Comp. III. — *Gerundunensi:* Cant., Reg. — 75) *et G. lator earum (earundem:* Aug.) *nobis aperta confessione monstravit, quod matrem cuiusdam puellae:* Comp. III., Reg. — 75*) *praesentium:* C. R. 2. — 76) *intra:* Cont., Böhm. — 77) desid. ap. Aug. — 78) *postmodum:* Comp. III., Reg., Böhm. — 79) *tractarit:* Reg. — 80) *adulteram:* Aug. — 81) *reatum vel del.:* C. H. — 82) *illi:* Reg. — 83) *debent:* C. R. 1. — 84) *ex:* Comp. III., Reg.

Cap. IX. 85) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 154. — Comp. III. h. t. c. 4. — 86) *Burdegalen.:* C. R. 1. — *Galbargen.:* Comp. III. Aug. — *Gaulburgen:* Ms. — *Salseburgensi:* Reg. — 87) *C.:* C. R. L., Comp. III. — *Corradus:* Reg. — 88) abest a C. H. — add.: *consilio amicorum:* C. R. 2. — 89) *monstravit:* Comp. III., Reg. — 90) *perveniret:* Reg. — 91) *nutriens:* Comp. III. Ms. — *eum nutriens:* Aug. — *ipsum nutriens:* Reg. — 92) *demum:* Comp. III. Ms., Reg. — 92*) *diurna:* C. II. — 93) *Adveniente autem aetate, qua (quia:* Aug.) *quod iuraverat poterat adimplere, amici sui, eius excessus ignari, pro adimplendo matrimonio institerunt, qui consilio eorum, quae ferebat, quibusdam ex ipsis quod cum sorore puellae commiserat enarravit. Sed, illis nequaquam credentibus verbis eius, et graviter increpantibus eum, ipse (ille:* Comp. III.) *illorum devictus (victus:* Comp. III.) *consilio quam iuraverat:* Comp. III., Reg. — 94) *exhibebat:* Reg. — 95) add.: *ipse:* Comp. III. — 96) *commisso:* Reg. — 97) *abstinendum:* ib. — cf. 1 Thess. V. 22. — 98) *C.:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 99) add.: *ei:* Comp. III.

Cap. X. 100) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 189. — Comp. III. c. 3. de consang. IV. 10. — 1) *Stringon.:* C. R. — *Stringonien.:* C. L. — *Strigonen.:* Böhm. — *ep. Brien.:* Comp. III. Aug. — *ep. Brixiensi:* Ms., Reg.

uxore possit postmodum commorari, et exigere debitum ac solvere requisitus, '*vel propter hoc debeat matrimonium separari.*' Nos igitur '*inquisitioni tuae breviter*' respondemus, quod uxor, ut[2]) a commixtione viri[3]) abstineat propter publicam honestatem, et in continentia maneat, donec vir viam universae carnis ingressus fuerit, diligentius est monenda. Quodsi forte commonitioni parere[4]) recusans talis fuerit, ut de lapsu timeatur ipsius, vir eius poterit et debebit, '*tamen*' cum Dei[5]) timore, debitum ei solvere coniugale, quum affinitas, post matrimonium inique contracta, illi nocere non debeat, quae iniquitatis particeps non exsistit, '*unde iure suo non debet sine culpa privari, quanquam dicatur etc. Consuluisti etc.* [*cf. c. 3. Ut lite non cont. II. 6.*] *Dat. Rom. etc.*' [1206.]

CAP. XI.

Summatum est supr. capitulo proximo.

Gregorius IX. *Episcopo Pictaviensi.*

Iordanae mulieris petitio continebat, quod I. laicus cum ipsa, quae nondum decimum aetatis suae annum compleverat, per verba de futuro contraxit, et, ea infra[6]) eiusdem anni spatium carnaliter cognita, matrem ipsius sibi matrimonialiter copulare, et ad damnatae commixtionis amplexus procedere non expavit. *(Et infra:)* Quare praefata I.[7]) supplicavit, ut, quum carnis stimulis resistere nequeat, sibi, ne iure suo sine sua propria culpa fraudetur, providere salubriter dignaremur. Ea propter mandamus, quatenus, si res ita se habet[8]), utrumque ipsorum ad vivendam perpetuam continentiam attente moneas et inducas, et, si[9]) ad eam induci nequiverint, memoratum[10]) I., iniuncta ei primitus pro commisso incestu poenitentia competenti, ut eidem[11]) cohabitet, et coniugale debitum reddat exactus, ecclesiastica censura compellas.

TITULUS XIV.

DE CONSANGUINITATE ET AFFINITATE.

CAP. I.[1])

Separatur matrimonium, contractum inter affines primi generis et quarti gradus.

Alexander III. *Cassiensi*[2]) *Abbati.*

Ex literis tuis '*ad nos directis*' accepimus, quod, quum quidam secreto[3]) quandam viduam[4]) subarrhasset, et[5]) carnaliter cognovisset[6]), '*cohabitasset cum ea per annum, mundualdus virum mulieris traxit in causam, proponens, quod illam, in potestate sua positam, quasi fornicariam cognovisset, tunc vir et mulier iuramento firmaverunt, quod ab anno alter in alterius copulam maritalem consenserat, et de cetero sicut vir et mulier insimul cohabitarunt. Quum autem nec iuramento iam dictae mulieris procurator fidem habuerit, exegit eam publice subarrhari.*' Tandem[7]) quum vir paratus esset eam in conspectu ecclesiae subarrhare, surrexerunt duo proponentes, quod iste, qui eam subarrhare volebat, priorem virum quarto gradu consanguinitatis attingit. Unus autem ita se audivisse[8]) iuravit; alius[9]) '*autem*' noluit id[10]) iuramento firmare. '*Et ob hoc, licet ille praefatam mulierem subarrhare distulerit, minime tamen ab eius cohabitatione discessit. Processu vero temporis ad instantiam mundualdi praefatus vir publice matrimonium celebravit, et postmodum cum uxore fere per annum permansit.*' Nunc '*autem*' quaestio prima revixit, et iuraverunt duo coram archipresbytero Plumbariolae[11]), '*velut dicis,*' quod[12]) primus vir fuit superstiti quinto consanguinitatis gradu coniunctus. '*Unde, quia diversi diversa sentiunt, quid agendum sit in hoc casu, nostris literis quaeris edoceri.*' Quocirca '*discretioni tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus utramque partem ante tuam praesentiam convoces, et facias[13]) testes coram te iurare, '*et adhuc inquiras, a quibus et quando didicerint quod testantur. Si vero post motam quaestionem didicerint, non est iam dictum matrimonium dissolvendum; similiter nec si ab accusatoribus matrimonii didicerint.*' Inquisita vero diligentius[14]) veritate, si per testes circumspectos '*et*' omni exceptione maiores inveneris, quod primus vir superstitem[15]) quarto gradu consanguinitatis attingit, non differas[16]) divortii sententiam promulgare. Aeque enim, ut canones dicunt, abstinendum est a consanguineis uxoris, ut propriis[17]), '*usque ad septimum gradum.*' Ceterum tuam prudentiam volumus non latere, quod '*personae idoneae nominandae sunt et gradus distinguendi ab utroque latere et computandi;*' non[18]) sunt causae matrimonii tractandae per quoslibet, sed per iudices discretos, qui potestatem habeant[19]) iudicandi, et statuta canonum[20]) '*super his*' non[21]) ignorent.

CAP. II.[22])

Affinitas superveniens, de qua saltem constet per famam, solvit sponsalia de futuro.

Urbanus III.[23]) *Burdegalensi*[24]) *Archiepiscopo.*

Super eo, quod iuvenem '*quendam*' asseris puellam quandam[24*]) nondum nubilem fide interposita[25]) desponsasse[26]), quae, iam[27]) facta nubilis, eum[28]) repetit, et ille excipit dicens, se non debere eam[29]) ducere pro eo, quod, postquam[30]) puellam affidavit eandem[31]), carnaliter propinquam ipsius[32]) cognovit[33]), inquisitioni tuae taliter respondemus[34]), quod, si manifestum est[35]), '*eundem*' iuvenem[36]) cognovisse propinquam praedictae puellae, vel, si non est manifestum, fama[37]) tamen loci hoc habet, quum esset[38]) sponsa[39]) tantummodo[40]) de futuro, idem '*iuvenis*' ab eius[41]) impetitione '*potest et*' debet[42]) absolvi.

CAP. III.[43])

Si dispensetur cum aliquo, ut possit contrahere in certo gradu alias prohibito, requiritur, quod uterque contrahentium illo gradu distet a stipite, praesertim si hoc habet consuetudo.

Coelestinus III.[44]) 1191 – 1198

Quod dilectio '*tua*' *(Et infra:)* Quaesivisti, utrum is, qui a stipite per descendentem lineam sexto vel septimo gradu distat, possit ei, quae ex altera parte per lineam descendentem ab eodem stipite secundo vel tertio gradu distat, matrimonialiter copulari, propter indulgentiam '*felicis memoriae Adriani Papae, tunc Albanensis episcopi, in Norwegiam*' apostolicae[45]) sedis legati[46]), qua 1152
permissum est hominibus[47]) terrae illius in sexto[48]) gradu coniungi. Quod '*tibi*' videtur '*convenienter*' posse fieri secundum regulam, '*a quibusdam doctoribus approbatam,*' qua dicitur: quoto[49]) gradu quis distat a stipite, et a quolibet, per aliam lineam descendentium ab eodem, quum[50]) tamen de consuetudine terrae[51]), si quando[52]) talis casus emerserit[53]), incolae '*terrae*' propter proximiorem gradum[54]) coniunctos separent[55]), et impediant copulari

---

Cap. X. 2) *ux. et:* Cont. — *ut uxor et:* Böhm. — 3) *eius:* Reg. — 4) abest a C. L. — 5) *Domini:* Reg.

Cap. XI. 6) *intra:* Cont., Böhm. — 7) *Ior.:* C. L. — 8) *haberet:* Böhm. — 9) *ut si:* C. H. — 10) *tamen mem.:* C. R. 1. — 11) *et eidem:* C. H.

TIT. XIV. Cap. I. 1) Restitutum ex App. VI. 32., Lips. LIX. 46., Cass. LVIII. 30., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *Cassiaren.:* Cass. — *Casinen.:* Lips — *Cassin.:* C. R. 2., Comp. I. Ms. — *Cassinen.:* C. L., App., Comp. I. Aug. — 3) *in secr.:* C. L. — 4) *mulierem viduam:* App. — *iuductam mulierem:* Lips., Cass., Comp. I. — 5) *et eam:* Cass. — 6) *cognoscens:* Coll. citt. — 7) *Quod quum vir publice* (non exstat in Lips., Cass. Comp. I.) *paratus esset facere in conspectu ecclesiae, surrexerunt duo proponentes* (*proponentes:* Cass.), *praefatae mulieris* (*mulieri:* Aug.) *in V.* (App. add.: *vel sexto*) *gradu consanguinitatis* (Aug. add.: *et primo genere affinitatis*) *sese contingere, quia pater istius* (*ipsius:* Cass. — *illius:* Aug. — *eius:* App.), *qui eam subarrhare volebat, priorem virum in IV. gradu consanguinitatis attigerit:* Coll. citt. — 8) *vidisse:* Comp. I. Aug. — 9) *alius autem id iurare voluit:* App. — 10) *idem:* Lips. — 11) *archiepiscopo plebano:* App. — *archiep. Labdriol.:* Cass. — *archipresb. plebario:* Comp. I. Aug. — *archipresb. Plubanalis:* Ms. — *archipresb. Plubario:* Lips. (*Palumbariae?*) — 12) *quod primus vir fuit* (*fuerit:* Cass.) *in quinto gradu consanguinitatis patri* (*patris:* Cass.) *praesentis viri:* Coll. citt. — 13) *faciens:* Lips., Comp. I. Aug. — 14) *diligenter:* Coll. citt. — 15) *patrem superstitis in V. vel VI.* (*IV.:* Cass.) *consanguinitatis* (desid. in App.) *attigerit:* eaed. — 16) *differatis:* Cass. — 17) *ut a propr.:* Comp. I. Aug. — *ac pr.:* App. — *et pr.:* C. R. 2. H., Lips., Cass. — *et propinquis:* C. L. — 18) *nec:* Coll. citt., Böhm. — 19) *habeat:* Cass. — 20) *Patrum:* Lips. — 21) *nequaquam:* Coll. citt.

Cap. II. 22) Restitutum ex App. XII. 6., Lips. LX. 6., Cass. LIX. 5., Luc. ap. Bal. III. 376., Comp. II. h. t. c. 1. — 23) *Alex. III.:* App., Lips., Cass., Luc. — 24) *Burrugao.:* Comp. II. Ms. A. — add.: *P. C. Constituit:* Id., Ms. B. — *P. C. Consuluit:* App., Luc., Comp. I. Aug. — cf. Comp. I. c. 2. Qui matr. acc. IV. 19. — 24*) omitt. App. — 25) *fidem interpositam:* Comp. II. Ms. A. — 26) *iurasse:* Coll. citt. — 27) *dum:* App. — *nunc:* Lips., Cass., Luc. — 28) *iterum:* Luc. — *virum:* App., Lips., Cass., Comp. I. — 29) *illam:* Lips., Cass., Luc. — 30) *postquam eam affidavit:* App. — *postq. illam affidaverat:* Lips. — *postq. puellam affectaverit:* Cass. — *postq. puellam illam desponsaverat:* Luc. — 31) omitt. Comp. II. — 32) *eius:* App., Cass., Luc., Comp. II. — *eiusdem:* Lips. — 33) *cognoverit:* Lips. — 34) *duximus respondendum:* Lips., Cass., Luc. — 35) *fuerit:* Comp. II. Aug. — seq.: *eundem . . . manif.:* desid. in Luc. — 36) desid. in Lips. — 37) *et id fama loci* (add.: *non:* Cass.) *habet:* App., Cass., Luc., Comp. II. Ms. B. — *et fama idem habet:* Comp. II. Ms. A. — *etiam id fama loci non habet:* Aug. — *id fama loci habet:* Lips. — 38) *fuit:* Luc. — *fuerit:* Lips. — 39) *sponsa tuo:* Comp. II. — *desponsatio:* Luc. — *sponsio:* App., Lips., Cass. — 40) *tantum:* Coll. citt. — 41) abest a C. L. — *ab impetitione puellae:* Luc., Comp. II. — *ab affectatione puellae:* Cass. — *ab affidatione puellae et impetitione puellae:* Lips. — *a puella:* App. — 42) *debuit:* Comp. II. Ms. A.

Cap. III. 43) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 44) *Clem. III.:* C. R. 2. — 45) *ap. sed:* non leg. in Comp. II. — 46) *legato fortam:* ead. Ms. A. — 47) *omnibus:* Aug. — 48) *septimo:* C. L. — 49) *quoto gradu quis distat a stipite, toto distat a quolibet descendentium:* Comp. II. — 50) *est:* Comp. II. Ms. A. — 51) *Norvegiae:* Comp. II. Aug. — *Norwagiae:* Ms. B. in marg. — *Norvegiae:* Ms. A. — 52) desid. in eod. Ms. A. — 53) *emersit:* C. H. — 54) *proximitatem graduum:* Comp. II. Ms. A. — 55) *separant, copulari autem volentes non permittunt insimul copulari:* Comp. II.

volentes, *'sicut literarum tuarum series demonstravit.'* Nos itaque[56]) *'sic consultationi tuae'* respondemus[57]), quod indulgentia illa[58]) sic est intelligenda, quod[59]) uterque coniungendorum distet a stipite sexto gradu, *'cognatione secundum canones computata.'* Si vero alter sexto vel septimo gradu distat[60]) a stipite, alter autem secundo vel tertio *'gradu,'* coniungi non debent. Unde in hac parte consultius duximus multitudini et observatae consuetudini deferendum, quam aliud in dissensionem et scandalum populi statuendum, quadam adhibita novitate.

CAP. IV.[61])

Infideles, coniuncti in gradu prohibito a lege canonica, post baptismum non separantur.

Innocentius III. *Archiepiscopo et capitulo Tirensibus.*[62])

De infidelibus ad fidem conversis *'nos consulere voluistis,'* utrum, si ante conversionem suam secundum legis veteris instituta *'vel traditiones suas'* citra[63]) gradus consanguinitatis, a canone denotatos, coniuncti fuerint, separari debeant post baptismum. *'Super hoc igitur'* Consultationi tuae[64]) duximus respondendum, quod matrimonium, sic *'ante conversionem'* contractum, non est post baptismi lavacrum separandum, quum a Iudaeis Dominus requisitus, si liceret[65]) uxorem ex quacunque causa dimittere, ipsis respondit[66]): „Quos[67]) Deus coniunxit homo non separet," per hoc innuens, esse matrimonium inter eos. *'Dat. Lat. III. Kal. Ian.'* [1198.]

CAP. V.[68])

Consanguinei mariti cum consanguineis uxoris licite contrahunt. Hoc primo. *In gradibus prohibitis non possunt matrimonia contrahi, etiamsi hoc habeat consuetudo.* Hoc secundo.

Idem *Rosanensi*[69]) *Archiepiscopo.*

Quod super his *'articulis, qui tibi aliquam dubitationem inducunt, nostrum ducis consilium requirendum, et ad ea exsequenda, quae officium postulant pastorale, apostolicae sedis procuras auxilium invocare, sollicitudinem tuam dignis in Domino laudibus commendamus, et postulationibus tuis grato animo respondemus. Significasti siquidem nobis, quod in dioecesi tua pater et filius matrem et filiam, duo cognati duas cognatas, avunculus et nepos duas sorores ducunt in coniuges, et maritus et uxor simul baptizant puerum alienum. Quidam praeterea tuae dioecesis infra tertium et septimum gradum consanguinitatis se contingentes, adinvicem matrimonium contrahunt, hoc sibi licere de antiqua consuetudine asserentes.' (Et infra:)* Super eo igitur[70]), quod pater et filius cum matre et filia, et duo cognati cum duabus cognatis, avunculus et nepos cum duabus sororibus contrahunt matrimonia, taliter tibi[71]) duximus respondendum, quod, licet omnes consanguinei viri sint affines uxoris, et omnes consanguinei uxoris sint viri affines, inter consanguineos tamen uxoris et *'consanguineos'* viri ex eocundem, scilicet[72]) viri et uxoris, coniugio nulla prorsus affinitas est contracta, propter quam inter eos matrimonium debeat impediri. *(Et infra:)* Ne autem infra[73]) gradus prohibitos matrimonium contrahatur[74]), debes publice inhibere, et praesumptores ecclesiastica districtione punire, non obstante consuetudine, quae dicenda est potius corruptela. *'Quum autem etc. Dat. Lat. II. Kal. Ian.'* [1198.]

CAP. VI.[75])

Non valet dispensatio, obtenta a Papa super matrimonio inter consanguineos contracto, si ibi causa falsa sit expressa, nisi postea eam Papa confirmaret. H. d. secundum verum et communem intellectum.

Idem.[76])

Quia circa *(Et infra:* [*'cf. c. 6. de bigam. I. 21.'*]*)* Porro de nobili viro N., pro cuius dispensatione, indulgentia scilicet remanendi cum ea, quae ipsum quinto consanguinitatis gradu contingit[77]), a sede apostolica obtinenda falsa nobis causa fuerat allegata, proles videlicet, quum tamen ante dispensationem obtentam unica filia, quam habebat, viam fuerit universae carnis ingressa, prout tua consultatio continebat, dissimulare poteris, ut remaneat[78]) in copula sic contracta, quum ex separatione, sicut asseris, grave videas scandalum imminere. *'Tu denique etc. Dat. Signiae V. Non. Oct. Pont. nostr. Ao. XVI.'* [1213.]

CAP. VII.[79])

Testes, qui de consanguinitate deponunt, computationem debent a stipite vel germine incipere.

Idem.[80])

Tua nos duxit fraternitas consulendos, utrum illorum sufficiat testimonium ad matrimonium dirimendum, qui consanguinitatis gradus ab avunculo et nepote, videlicet fratris filio vel sororis, *'quum de fratribus vel superioribus nihil noverint vel audierint,'* incepperint computare. Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, quum coniugium multum favoris obtineat, testes[81]), qui, ad divortium celebrandum producti[82]), consanguinitatis gradus computant[83]), a[84]) stipite debent incipere, id est a parentibus vel[85]) germanis, et sic per ordinem distinguere gradus, nominibus propriis vel aequipollentibus indiciis designando[86]) personas, praesertim quum saepius testimonium perhibeant de auditu. Quod quia minus est validum, non est in articulo huiusmodi nimium laxanda facultas, quam, qua ratione computationem inciperent a secundo[87]), eadem *'ratione'* ab ulterioribus inchoarent[88]). *'Consequenter etc.* [*cf. c. 26. de spons. IV. 1.*] *Dat. Lat. Id. Febr. Pont. nostr. Ao. XIV.'* [1213.]

CAP. VIII.[89])

In secundo et tertio affinitatis genere tollitur prohibitio, quae olim erat in matrimonio contrahendo. Similiter tollitur prohibitio de sobole suscepta ex secundis nuptiis, quae olim non poterat contrahere cum cognatione prioris viri. Et prohibitio coniugii ultra quartum consanguinitatis et affinitatis gradum non extenditur. H. d. iste textus, qui quotidie allegatur, et est singularis in materia sua.

Idem *in concilio generali.*

Non debet reprehensibile iudicari, si secundum varietatem temporum statuta quandoque varientur humana, praesertim quum urgens necessitas vel evidens utilitas id exposcit[90]), quoniam ipse Deus ex his, quae in veteri testamento statuerat, nonnulla mutavit in novo. Quum ergo prohibitiones[91]) de coniugio in secundo et tertio affinitatis genere minime contrahendo, et de sobole, suscepta ex secundis nuptiis, cognationi viri non copulanda prioris, et difficultatem frequenter inducant, et aliquando periculum pariant animarum, quum[92]) cessante prohibitione cesset effectus: constitutiones super hoc editas sacri approbatione concilii revocantes, praesenti constitutione decernimus[93]), ut sic contrahentes de cetero libere copulentur. Prohibitio quoque copulae coniugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de cetero non excedat, quoniam in ulterioribus gradibus iam[94]) non potest absque gravi dispendio huiusmodi prohibitio generaliter observari. Quaternarius vero[95]) numerus bene congruit prohibitioni[96]) coniugii corporalis, de quo dicit Apostolus[97]), quod vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, neque mulier habet potestatem sui corporis, sed vir, quia quatuor sunt humores in corpore, qui constant[98]) ex[99]) quatuor elementis. Quum ergo iam usque ad quartum gradum prohibitio coniugalis copulae sit restricta, eam ita volumus esse perpetuam, non obstantibus constitutionibus[100]) super hoc dudum editis vel ab aliis vel a nobis, ut, si quis[1]) contra prohibitionem huiusmodi praesumpserit copulari, nulla longinquitate defendatur[2]) annorum, quum diuturnitas temporum[3]) non minuit[4]) peccatum[5]), sed auget[6]), tantoque sunt[7]) graviora crimina, quanto diutius[8]) infelicem animam detinent alligatam[9]).

Cap. III. 56) *vero:* ead. — 57) *duximus respondendum:* ead. — 58) abest ab ead. — 59) *ut . . . distet:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *quod . . . distat:* Ms. A. — 60) *distet:* Aug.

Cap. IV. 61) Restitutum ex Reg. Bal. I. 344. — Comp. III. h. t. c. 1. — 62) *Tiron.:* Caet. — *Tituen.:* Comp. III. Aug. — *Tyren.:* Reg. — 63) *citra:* C. H., Reg. — 64) *devotioni vestrae:* Comp. III., Reg. — 65) *licet:* ib. — 66) *responderit:* Reg. — cf. Marc. X. 9. — 67) *quod:* Böhm., Reg.

Cap. V. 68) Restitutum (quantum videbatur expedire) ex Reg. Bal. II. 261. — Comp. III. h. t. c. 2. — 69) *Roffanen.:* Cont. — *Rosani:* Böhm. — altera hui. cap. part. exstat in c. 9. de M. et O. I. 33. — 70) *vero:* C. H. — 71) abest a C. R. 1. L., Comp. III. Aug. — 72) *videlicet:* Reg. — 73) *intra:* Caet. — *inter:* Böhm. — *Item quum in sacris canonibus gradus sint consanguinitatis distincti et per eosdem inhibitum, ut nullus infra septimum gradum, se* (omitt. Reg.) *consanguinitatis linea contingentem, sibi audeat matrimonium (in matr.:* Reg. — *matrimonialiter:* Comp. III. Ms.) *copulare, ne infra gradus eosdem contrahantur (contrahant:* Comp. III.), *debes etc.:* Comp. III., Reg. — 74) *contrahant:* C. H.

Cap. VI. 75) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 119. — Non exstat in Comp. IV. — 76) *archiep. Lundensi, ap. sed. leg.:* Reg. — 77) *attingit:* C. R. 1. — 78) *remaneant:* Cont., Böhm.

Cap. VII. 79) Restitutum ex Reg. Bal. XIV. 159. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 80) *Gebennensi ep.:* Reg. — 81) add.: *hi:* Comp. IV. Aug. — 82) *inducti sunt:* Comp. IV. — 83) *computent:* Comp. IV. Ms. A. B. — 84) *quum a:* Aug. — 85) *vel . . . disting.:* desid. in Comp. IV. Ms. A. — 86) *distinguendo:* C. R. 1. — 87) *secundo:* Comp. IV. — 88) *possent inchoare:* Reg.

Cap. VIII. 89) c. 50. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 3. — 90) *idem exposcunt:* Comp. IV. Aug. — *id exposcant:* Ms. A. — 91) *prohibitionem:* Comp. IV. Ms. A. B., C. L. — 92) *ut:* conc. — 93) *decrevimus:* C. R. 1., Comp. IV. Ms. A. — 94) *tam:* Ms. id. — 95) *enim:* C. R. 1., conc. — 96) *huiusmodi proh.:* Comp. IV. Ms. A. — 97) 1 Cor. VII. 4. — 98) *quod constat:* C. R. 1., Comp. IV. Aug., conc. — *quod et constat:* C. L. H. — *quod etiam constat:* Comp. IV. Ms. A. B. — 99) *in:* Comp. IV. Ms. A. — 100) *consultationibus:* conc. Ms. — 1) *qui . . . praesumpserint . . . defendantur:* conc. — 2) *defenditur:* C. H. — 3) *temporis:* C. R. L. H., Comp. IV. — 4) *minuat:* Comp. IV., conc., Böhm. — 5) *peccata:* Comp. IV. Ms. A. — 6) *augent:* Aug., conc. — 7) *sint:* Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. — 8) *diuturniora infelices animas . . . alligatas,* Comp. IV. Aug. — *diutius infelicem det. alligatum:* Ms. B. — 9) *alligata:* Comp. IV. Ms. A.

CAP. IX.

Distans a stipite quarto gradu vel citeriori, sam distanti quinto vel ulteriori contrahere potest. H. d. cum glossa.

Gregorius IX.

Vir, qui a stipite quarto gradu, et mulier, quae ex alio latere distat quinto, secundum regulam approbatam, quo[10]) dicitur[11]): quoto gradu remotior differt[12]) a stipite, et a quolibet per aliam lineam descendentium ex eodem, licite possunt matrimonialiter copulari.

TITULUS XV.

DE FRIGIDIS ET MALEFICIATIS, ET IMPOTENTIA COEUNDI.[1])

CAP. I.[2])

Si, marito provocante ad divortium, et se impotentem asserente, mulier hoc idem fatetur, servata solennitate canonica matrimonium indistincte dirimitur. Sed si decipiatur ecclesia, primum matrimonium reparatur. Si vero muliere agente vir asserat se potentem, nisi per aspectum corporis vel alio indubitato modo convincatur, mulier non auditur. Sed si vir hoc idem confitetur vel convincitur, matrimonium separatur, et mulieri contrahendi licentia datur. H. d. secundum Hostiensem.

Ex Brocardico libr. XIX.

Accepisti mulierem, et per[3]) aliquod tempus habuisti, per[4]) mensem aut per tres, aut *'postremo'* per annum, et nunc[5]) primum dixisti, te esse frigidae naturae ita, ut non potuisses coire cum illa[6]), nec cum aliqua alia; *'et'* si[7]) illa, quae uxor tua esse debuit, eadem affirmat, quae tu dicis, et *'si'* probari potest per verum[8]) iudicium, ita esse ut dicitis, separari potestis, ea tamen ratione, ut, si tu post aliam acceperis, reus periurii diiudiceris, et iterum post peractam poenitentiam priora connubia reparare[9]) debetis[10]). Illa autem, si prior post annum aut dimidium ad episcopum aut *'ad'* eius missum *'se'* proclamaverit, dicens[11]), quod non cognovisses eam, *'et negat, aliquam commixtionem inter eos esse,'* tu autem contrarium[12]) affirmas, tibi credendum est eo, quod caput es mulieris, quia, si *'se'* proclamare voluit[13]), *'cur tamdiu tacuit?* Cito enim[14]) et in parvo tempore scire *'mulier'* potuit[15]), si secum coire potuisses. Si autem *'se'* statim in ipsa novitate, post mensem aut *'postremum post'* duos, ad episcopum aut *'ad'* eius missum proclamaverit, dicens: volo esse mater[16]), volo filios procreare, et ideo maritum accepi, sed vir[17]), quem accepi, frigidae naturae est, et[18]) non potest illa facere, propter quae illum[19]) accepi: si probari potest per rectum iudicium, separari potestis, et illa, si vult, nubat in Domino.

CAP. II.[20])

Impotens ad copulam est impotens ad contrahendum matrimonium, sive sit impedimentum aetatis sive naturae.

Alexander III. *Ambianensi*[21]) *Episcopo.*

Quod sedem *'apostolicam consulis super his, quae tibi dubia existunt, gratum gerimus et acceptam, et tua exinde fraternitas non parum commendanda videtur. Ex tua siquidem parte nobis est intimatum, quod quaedam mulier tui episcopatus cuidam viro nupsit, ignorans, quod propter utriusque inguinis rupturam genitalia eius essent abscissa, nec ab eo cognita fuisset, qui utique modo factus leprosus se pariter et sua domui reddidit infirmorum. Mulier vero, ad domum paternam reversa, sicut iuvenis alii viro nubere desiderat et coniugali foedere copulari. Verum licet Romana ecclesia non consueverit propter naturalem frigiditatem aut propter alia maleficia legitime coniunctos dividere, si tamen consuetudo generalis Gallicanae ecclesiae habet, ut huiusmodi matrimonia dissolvantur, nos patienter tolerabimus, si secundum illam consuetudinem eidem mulieri cui voluerit nubendi in Domino concesseris facultatem.'* Sicut *'enim'* puer, qui[22]) non potest reddere debitum, non est aptus coniugio: sic *'quoque'* qui impotentes sunt minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur. *'Sane de canonico etc.* [*cf. c. 10. de regul. III. 31.*]'

CAP. III.[23])

Naturale impedimentum ad coitum, irreparabile arte medicorum, matrimonium impedit.

Idem.

Ex literis tuis accepimus, quod quidam sedecim[24]) annorum *'vel eo amplius'* quandam annorum tredecim duxit *'in'* uxorem, qui[25]) quam debitum reddere *'deberet, et'* non posset, mulier tam[26]) gravem infirmitatem contraxit, ut omnino viro sit facta inutilis, et instrumentum eius *'sit'* impeditum[27]) ita, quod vir[28]) ei commisceri non potest. Respondemus igitur, quod, si vitium illud mulier a natura contraxit, nec ope medicorum poterit adiuvari[29]), viro aliam accipiendi liberam tribuas facultatem. *'Si vero ex culpa viri hoc provenit, licet non sit tutum indulgeri ei, ut aliam accipiat: tamen sub dissimulatione poteris sustinere etc.'*

CAP. IV.[30])

Contrahens scienter cum impotenti ad copulam, ab ea non separatur.

Lucius III.[31])

Consultationi tuae, qua nos consuluisti[32]), utrum feminae clausae, impotentes commisceri[33]) maribus, matrimonium possint[34]) contrahere, et, si contraxerint, an[35]) debeat[36]) rescindi, taliter[37]) respondemus, quod, licet incredibile videatur, quod aliquis cum talibus contrahat matrimonium, *'et quamvis de huiusmodi expressum canonem non habeamus, sacrosancta'* Romana tamen[38]) ecclesia consuevit in consimilibus[39]) iudicare, ut quas[40]) tanquam uxores habere non possunt habeant ut sorores. *'Veruntamen talibus artificio aliquando consuevit succurri, ut valeant apte reddere debitum et accipere.'*

CAP. V.[41])

Si de impotentia coeundi constet, statim matrimonium separatur; alias cohabitabunt coniuges per triennium. Et si cum septima manu propinquorum iurant, quod dederunt operam carnali copulae, et non potuerunt coniungi: statim separantur. Ita communiter summatur.

Coelestinus III.[42])

Laudabilem (*Et infra:* [*'cf. c. 2. Ut lite pend. II. 16.'*]) *'Sollicite quoque ad ultimum'* Requisisti, quantum tempus indulgendum sit naturaliter frigidis ad experientiam copulae nuptialis[43]), *'in qua si defecerint, separentur.'* Nos vero, *'quamvis in antiquis tam canonibus quam legibus super hoc diversa tempora concedantur, id tamen'* in praesenti consultatione sentimus, ut, *'si naturaliter frigidus non potest illa, quam duxit, uti pro coniuge,'* a tempore celebrati coniugii[44]), si frigiditas prius probari non possit[45]), *'secundum authenticum legale'* cohabitent[46]) per triennium[47]). Quo elapso, si nec tunc cohabitare voluerint[48]), et[49]) iuxta decretum Gregorii[50]) mulier[51]), *'si'* per[52]) iustum iudicium de viro probare potuerit, quod cum ea coire non possit, accipiat alium; si autem ille[53]) aliam acceperit, separentur. Quod si ambo consentiant[54]) simul esse, vir[55]) eam, etsi non ut[56]) uxorem, saltem[57])

Cap. IX. 10) *per quam:* C. II. — 11) *caveetur:* C. R. 1. — desid. in C. L. — 12) *distet:* C. L.

TIT. XV. 1) *et imp. c.:* desid. in C. II. — Cap. I. 2) Restitutum ex libro poenitentiali, qui exstat ap. Burch. L. XIX. — Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *cum ea:* C. II. — omitt. Burch. — 4) *hab., mensem aut tres aut postr. annum:* Burch. — 5) *tunc:* Burch. — 6) *ea:* Burch. — 7) omitt. C. R. 1. — 8) *certum:* Burch. — 9) *revocare:* id. — 10) *debetis:* C. R. L. II., Burch., Comp. I. — 11) *et dicet:* Comp. I. Aug. — *et dicit:* Ms., Burch. — *verb. dic. . . . eam:* desid. in C. II. — 12) *affirmas, quod uxor tua sit:* Burch., Comp. I. — 13) *voluerit:* Comp. I. Aug. — *voluerat:* Burch. — 14) non exstat ap. Burch. et in Comp. I. — 15) *potuerit:* Comp. I. Aug. — 16) *matrem:* ib. — 17) *sed quia vir, quem:* Burch., Comp. I. Ms. — 18) omitt. ib. — 19) *eum:* Burch.

Cap. II. 20) Restitutum ex App. L. 28., Comp. I. h. t. c. 3. — 21) *Ambien.:* C. R. 1. — *Ambigen.:* C. II. — *Abianensi:* Comp. I. — *Id. in eadem* (i. e. XII. libr. Reg.) *Ambianensi ep.:* App. — 22) *quia:* Comp. I. Aug.

Cap. III. 23) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 24) *XV.:* Comp. II. Aug. — 25) *verum:* Comp. II. — 26) *ita:* Comp. II. Ms. A. — 27) *impedimentum:* ib. — 28) *quod viro non valeat commisceri. Sed quia nobis* (abest a Ms. A.) *dubium est, an pro culpa viri infirmitas provenerit (pervenerit:* Aug.), *super hoc plenum vel certum dare responsum non valemus. Quodsi (Sed si:* Ms. A.) *tibi constiterit, quod illud vitium a natura contraxerit:* Comp. II. — 29) *iuvari:* ib.

Cap. IV. 30) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 376. — Comp. II. h. t. c. 2. — 31) *Alex. III. in Registro. Vigiliensi episc.:* Luc. — 32) *consulere voluisti:* C. R. 1. L. II., Comp. II. Ms. A. — 33) *misceri:* Luc. — 34) desid. in ead. — 35) *utrum:* Comp. II. — omitt. C. R. L. II., Luc. — 36) *debeant:* C. R. 2. L. — 37) *super hoc taliter:* C. R. 1. — *rescindi taliter contractum, resp.:* Comp. II. Ms. A. — 38) *mater:* Luc. — 39) add.: *et talibus:* C. II. — 40) *ut quae non possunt haberi tanquam uxores, habeantur tanquam sorores:* Luc., Comp. II.

Cap. V. 41) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 381., Comp. II. h. t. c. 3. — 42) *Clemens III.:* C. R. 1. — 43) *coniugalis:* C. R. 1. L. — 44) *contractus:* Luc., Comp. II. — 45) *posset:* Cont., Böhm. — 46) *cohabitant:* Comp. II. Ms. A. — *cohabitet:* Luc. — 47) *usque ad triennium:* Luc., Comp. II. — 48) *valuerint:* Comp. II. Aug., Ms. A. — *coire potuerit:* Luc. — 49) desid. in Luc. — 50) cf. c. 1. C. XXXIII. qu. 1. — 51) abest a C. II. — 52) *super:* Comp. II. Ms. A. — 53) *vir aliam:* Comp. II. Ms. A. — *illa aliam:* Luc. — 54) *consentiant:* C. R. L., Comp. II. — *sentiant:* Luc. — 55) *si vir eam:* Comp. II. Ms. B. — 56) omitt. Ms. A. et Luc. — 57) *sed. salt.:* Aug.

habeat ut sororem. Si autem[58]), quod nunquam se invicem cognoverint, ambo fatentur, eum[59]) septima manu propinquorum vel vicinorum bonae famae, si propinqui defuerint, tactis sacrosanctis evangeliis uterque iureiurando dicat, quod nunquam per carnis copulam una caro effecti fuissent[60]), et tunc videtur, quod mulier[61]) valeat ad secundas nuptias convolare. Verum si ille aliam duxerit, tunc hi, qui iuraverant, rei periurii teneantur[62]), et peracta poenitentia[63]) cogantur ad connubia priora redire. *Denique etc. [cf. c. 1. de except. II. 25.]*

CAP. VI.[64])

Propter arctationem mulieris, si apparet, quod praeter divinum miraculum absque periculo corporali habilis reddi non potest, separatur matrimonium; redintegratur tamen, si postea appareat, ecclesiam fuisse deceptam.

Innocentius III. *Altissiodarensi*[65]) *Episcopo.*

Fraternitatis tuae literas recepimus, continentes, quod O.[66]) mulier cuidam viro[67]) matrimonialiter nupsit, cum quo per multos annos morata, non potuit carnaliter ab ipso cognosci. Licet autem per archipresbyterum tuum super hoc fuisses eductus, tu[68]) tamen, volens '*super hoc*' habere certitudinem pleniorem, quasdam matronas suae parochiae providas et honestas ad tuam praesentiam evocasti, districte illis iniungens sub periculo animarum, ut mulierem ipsam prudenter inspicerent, et perquirerent diligenter, utrum idonea esset ad viriles amplexus; quae tandem in fide sua tibi asseruere constanter, quod eadem '*mulier*' nunquam poterat esse mater aut coniux, tanquam cui naturale deerat instrumentum. Unde inter ipsam et virum '*illum*' divortium celebrasti, mulierem[69]) '*ipsam*' inducens, ut ad religionem aliquam se transferret perpetuam continentiam servatura[70]), et viro[71]) licentiam tribuisti, ut uxorem duceret '*in nomine Domini*,' quia pater fieri cupiebat. Contigit autem postea, quod mulier '*eadem*' invenit qui seras huiusmodi reseravit, et[72]) abiiciens continentiam, quam promisit, '*et quae alium virum habuerat*,' G.[73]) latori praesentium supernupsit, '*pro quibus humiliter supplicasti, ut cum eis misericorditer ageremus.*' Quamvis igitur semiplene nobis expresseris, quomodo dicta mulier se promiserit continentiam servaturam, utrum videlicet simplici verbo, an voto solemni, utrumve[74]) ad religionem transierit, ut promisit, an contra promissionem suam[75]) in domo remanserit, et qualiter seras illas fecerit reserari, utrum videlicet artificio medici, an concubitu viri, seu alio quolibet modo: nos tamen[76]), perspicaciter attendentes, quod impedimentum illud non erat perpetuum, quod praeter divinum miraculum per opus humanum absque corporali[77]) periculo potuit removeri, sententiam divortii per errorem, licet probabilem, novimus esse prolatam, quum pateat ex postfacto, quod ipsa cognoscibilis erat illi, cuius similii commiscetur, et ideo inter ipsam '*mulierem*' et primum virum dicimus matrimonium exstitisse. Quare inter eam[78]) et praefatum G.[79]) matrimonium non esse censemus, eosque praecipimus ab invicem separari. Et si praedicta mulier ad religionem transivit, sicut asserit[80]) promisisse, primus vir, qui non cognovit eandem, cum ea[81]) remaneat, cum qua postmodum ecclesiae auctoritate contraxit; alioquin '*idem vir*,' ea dimissa, '*quam postea superduxit*,' debet ad illam[82]) redire, cum qua primo contraxit, nisi se voto mulier illa constrinxerit[83]) ad continentiam observandam, ut intelligatur per hoc cum praefato G. fornicata fuisse, vel nisi se fornicario modo alii viro miscuerit[84]), ut primus[85]) vir praetextu fornicationis, '*quam ipsa commisit*,' eius velit consortium declinare[86]). Nam si tantum simplici verbo se promisit continentiam servaturam, et postea in conspectu ecclesiae nupsit memorato G., quamdiu articulus iste dubitabilis erat, praesumi non debet, quod fornicaretur cum illo, sed amodo non debet cum illo aliquatenus remanere. Per haec[87]) autem quaestionem illam noveris esse solutam, qua quaeritur, utrum ea[88]), quae adeo arcta est, ut nulli possit carnaliter commisceri, nisi per incisionem aut alio sibi modo violentia inferatur, non solummodo levis, sed forte[89]) tam gravis, ut ex ea mortis periculum timeatur, ad matrimonium contrahendum debeat idonea perhiberi. Similiter illa, quae viro, cui nupserat, adeo arcta est, ut nunquam ab eo valeat deflorari, si ab eo sit[90]) per iudicium ecclesiae separata, et[91]) nubat alteri '*viro*,' cui arcta non sit, et per frequentem usum secundi reddatur etiam apta primo, utrum ad eum[92]) redire debeat, cum quo prius foedera inierat coniugalia. De talibus autem non est facile iudicandum, quum finale iudicium pendeat ex futuro[93]). *Tu ergo, secundum quod superius est distinctum, facias quod decrevimus per censuram ecclesiasticam appellatione postposita firmiter observari. Dat. Ferentini V. Non. Iul. Ao. IX.* [1206.]

CAP. VII.[94])

Si uxor dicit, virum, cui cohabitavit per triennium, non habere potentiam coeundi, eis hoc iurantibus cum septima manu propinquorum, matrimonium separatur. H. d. inhaerendo verbis literae.

Honorius III.[95])

Literae vestrae nobis exhibitae[96]) continebant, quod, quum causa matrimonii, quae inter M.[97]) mulierem et A.[98]) eius virum '*Atrebatensis dioecesis*' vertitur, vobis fuisset a '*bonae memoriae*' Innocentio Papa praedecessore nostro commissa, dicta M. proposuit, '*coram vobis*,' quod, quum '*iam*' octo annis elapsis dicto A. fuisset matrimonialiter copulata, et diu cohabitasset eidem, '*nunquam tamen, licet esset viripotens, ab eo cognita fuerat, sed*' adhuc integra permanebat, eo, quod praedictus vir eius[99]) non habebat[100]) potentiam coeundi; quare petebat, '*inter eos*' divortium celebrari. Praedictus vero A. '*nihilominus*' fatebatur, quod illam nunquam cognoverat, '*licet ad eius obsequium se facilem exhibuerit et paratum, sed*' tamen se habere potentiam cognoscendi[1]) illam asserebat. Vos vero, ne id '*forte*' confiterentur[2]) in fraudem, a matronis bonae opinionis, fide dignis ac expertis in opere nuptiali, dictam fecistis inspici mulierem, quae perhibuerunt testimonium, ipsam adhuc virginem permanere. Postmodum per presbyterum, de cuius parochia vir '*praedictus*' exstitit, fecistis '*diligenter*' inquiri, utrum '*vir*' ipse aliquam cognovisset, nec per inquisitionem ipsam vobis constare potuit, aliquam esse carnaliter cognitam ab eodem. Muliere autem[3]) '*instanter*' requirente divortium, et dicente, quod mater esse volebat, et filios procreare, proponente[4]) vero viro, quod paratus erat stare consilio '*et voluntati*' ecclesiae, iniunxistis eisdem, ut '*humiliter reciperent et*' agerent poenitentiam de commissis, et[5]) sic forte placeret Deo, qui matrimonii fuit institutor et auctor, ut opus matrimonii consummarent; qui[6]) post plures terminos, '*ad commorandum sibi a vobis indultos*,' ad vestram[7]) reversi praesentiam, consona voce dixerunt, quod non poterant carnaliter commisceri. '*Propter quod de ipsorum consensu causam huiusmodi apostolico duxistis iudicio relinquendam.*' Quocirca[8]) '*eidem iterato per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si ita est[9]), et constiterit vobis, praefatum[10]) virum et mulierem infra[11]) praedictos annos per continuum triennium insimul habitasse, ipsis cum septima propinquorum manu firmantibus iuramento, se commisceri carnaliter nequivisse, proferatis divortii sententiam inter eos.

TITULUS XVI.

DE MATRIMONIO CONTRACTO CONTRA INTERDICTUM ECCLESIAE.[1])

CAP. 1.[2])

Matrimonium, contra interdictum ecclesiae vel iudicis factum seu contractum, propter hoc solum non dirimitur, imponitur tamen poenitentia sic contrahentibus, et separantur, donec cognoscatur de causa interdicti. H. d. in effectu totus iste titulus.

Alexander III. *Paduano*[3]) *Episcopo.*

Literae, quas tua nobis fraternitas destinavit[4]), expresse declarant, quod, quum[5]) quidam '*parochianus tuus*' sororem suam iam

Cap. V. 58) *Aut si quid unquam se invicem coniungant*, Luc. meoduse. — *At vero, si quod etc.*: Comp. II. — 59) abest a C. H., Lar., Comp. II. — 60) *sint*: Luc. — 61) abest a Lar. et Comp. II. — 62) *habeantur*: C. H. — 63) *poena*: Luc.

Cap. VI. 64) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 108. — Comp. III. h. t. c. un. — 65) *Altisiodoren.*: Comp. III. — *Antissiodorensi*: Reg. — 66) *E.*: C. R. t. — *Odaudis*: Comp. III. Ms. — *Odeardis*: Aug., Reg. — 67) abest a C. R. t. — 68) *volens tamen*: Comp. III., Reg. — 69) desid. in Comp. III. Ms. — 70) *servaturam*: C. R. 2. L. — 71) *viro autem*: Comp. III. — *viro vero*: Reg. — 72) abest a Comp. III., Reg. — 73) *F.*: C. R. t. — *M.*: C. H. — *W.*: C. R. 2. L. Comp. III. — *Willelmo*: Reg. — 74) *utrumque*: C. L. — 75) abest a C. H., Comp. III., Reg. — 76) *vero*: Comp. III. — 77) *gravi*: C. R. t. — 78) *ipsam*: Comp. III., Reg. — 79) *virum*: C. R. 1. — *praedictum Willelmum*: Reg. — *Guil.*: Bohm. ex Cont. — cf. n. 73. — 80) *asseritur*: Comp. III., Reg. — *sic. ass. prom.*: desid. in C. R. L. H. — 81) *illa*: Reg. — 82) *istam*: Reg. — 83) *constrinxit*: Bohm. — 84) *immiscuerit*: Comp. III. — 85) add.: *idem*: ead. — 86) *declinaret*: Comp. III. Aug. — *valeat declinare*: Ms. — 87) *hoc*: C. R. L., Comp. III., Reg. — 88) *illa*: Reg. — 89) *etiam*: C. H. — 90) abest a C. R. L., Comp. III., Reg. — 91) non leg. in Comp. III., et Reg. — 92) *illum*: Reg. — 93) add.: *iudicio*: C. H.

Cap. VII. 94) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 95) *episc. et magistro B. canonico Atrebaten.*: Comp. V. — 96) *transmissae*: Bohm. — 97) *Mateldam*: Comp. V. Ms. — *Matildam*: Cir. — 98) *Albericum*: Comp. V. — 99) abest a C. H. — 100) *habent*: ib. — 1) *coeundi*: C. R. t. — 2) *faterentur*: C. L. — *confiteretur*: C. H., Comp. V. — 3) *Ipsis autem viro et muliere frequenter comparentibus coram vobis, ac muliere*: Comp. V., Bohm. — 4) *viro autem dicente*: ib. — 5) *si*: Cir. — *et si*: C. H. — 6) *quod*: C. L. — 7) *nostram*: ib. — 8) *Unde*: Comp. V. — 9) *si recolitis rem taliter se habere, et vobis constitit (constiterit: Ms.) vel adhuc constiterit (constitit: Ms.)*: Comp. V. — 10) *praefatus*: C. R. L., Comp. V. Cir. — 11) *intra*: Cont., Bohm.

TIT. XVI. 1) omitt. C. 1. — Cap. 1. 2) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 2. — 3) *Paduen.*: Cont. — 4) *destinabat*: C. L. — 5) desid. in Comp. I. Ms.

nubilem cuidam se daturum in uxorem, ea praesente et consentiente, praestito iuramento firmasset, et illa, non post multos dies dona et munera viri secundum morem terrae sponte suscipiens, ipsum tanquam proprium virum saepe amplexata fuisset, tandem mortuo fratre a proprio[6]) viri sui fratre se[7]) desponsari permisit, ut, quod ab illo cognita fuisset, mendaciter asseverat. Quumque ei[8]) prohibuisses publice, ne cui illorum vel alicui se copularet: ipsa, spretis monitis tuis, alii nubere non expavit[9]). Demum quum *utrumque ante te convocasses, et* mulieri praecepisses, ut ad domum matris rediret, ipsa[10]) *ad* nostram audientiam appellavit. *Verum quoniam sollicitudini nostrae incumbit excessus et enormitates aliorum corrigere, et ad modum et ad formam rectitudinis revocare, fraternitati tuae per apostolica scripta* mandamus, quatenus, si est ita, *ut superius est enarratum,* praefatam mulierem, ne mandatum tuum contemptibile *esse* videatur, ad domum matris *omni appellatione et excusatione cessante* redire compellas, et, imposita sibi de tanto excessu poenitentia condigna, postquam *ea* in domo materna per mensem steterit, ad tertium reverti permittas, *et legitime sibi coniungi.*

CAP. II.[11])

Sponsalia de futuro, cum una etiam contra interdictum ecclesiae contracta, non habent dirimere matrimonium, postea contractum cum alia.

Idem *Vigoriensi et Baroniensi Episcopis.*[12])

Ex literis *venerabilis fratris nostri* Cantuariensis[13]) archiepiscopi *apostolicae sedis legati* ad nos[14]) pervenit, quod, quum G.[15]) de sancto Leodegario M. filiam suam absentem cuidam *iuveni,* R. nomine, desponsasset[15*]), *postmodum, quibusdam ipsius mulieris consanguineis procurantibus, memoratus R. cum ea praesente per verba praesentis temporis contraxit, sicut dicitur, matrimonium; fide hinc inde corporaliter praestita, quod vir mulierem sicut uxorem legitimam de cetero exhiberet, et ipsa reverenter ei sine contradictione sicut viro legitimo obediret, nihilque defuit, nisi solennitas in facie ecclesiae celebranda, quae propter tempus quadragesimae tunc non potuit effectui mancipari.* Postea[16]) orta suspicione, quod praefatus R. ad alia desideraret vota transire, ad examen fuit *iam* dicti[17]) archiepiscopi causa perlata, qui sub anathematis interminatione prohibuit, ne, *sicut ex literis ipsius accepimus,* antequam de praescripto[18]) negotio plene constaret, vir ad secunda vota transiret. Sed ipse, praescripta prohibitione contempta, filiam V.[19]) *Matildam nomine* in facie ecclesiae sibi solenniter copulavit uxorem. *Postmodum vero duabus mulieribus et viro coram archiepiscopo constitutis, praefatus R. publice confessus est, se cum Maria, sicut superius dictum est, matrimonium contraxisse, et aliam, scilicet Matildam, prava quorundam suggestione seductum postmodum accepisse. Maria vero constanter asseruit, quod pater eius non moverat de voluntate eius querelam, adiiciens, quod inter ipsam et praefatum R., excepta sola fide de contrahendo matrimonio, nulla obligatio intercesserat, quam, quia ipse non servaverat, servare minime tenebatur, et ideo, quia eam, quam secundo acceperat, relinquebat.* Quum *autem praefatum R. illa tanquam proprium virum restitui postularet, et* archiepiscopus vellet de matrimonio primo[20]) cognoscere, *ob id maxime, quia mulieres dicebantur sese consanguinitate contingere, ac per hoc tam adulterii quam incestus vitium timebatur,* dicta[21]) M.[22]) *ad sedem apostolicam* appellationis[23]) vocem emisit, *et festum circumcisionis proxime praeteritum terminum appellationi praefixit.* Cuius appellationi[24]) archiepiscopus deferens, eidem *Mariae* sub *periculo animae et* excommunicationis interminatione districtius interdixit, ne cui nuberet, donec causa ipsa *coram nobis, vel coram delegatis ab apostolica sede iudicibus* finem debitum sortiretur. Ipsa tamen, de remedio appellationis confisa, cuidam alii, V.[25]) nomine, *nihilominus* nupsit. *Et super hoc citata coram archiepiscopo noluit propter appellationem, quam obiecerat, apparere. Quum igitur absentibus partibus non videretur nobis negotium finiendum, ipsum experientiae vestrae, de qua plene confidimus, committentes, praesentium auctoritate* Mandamus[26]), quatenus, *partibus ante vestram praesentiam convocatis, inquiratis diligentius veritatem, et,* si nihil[27]) constiterit[28]), quod impediat, praeter[29]) consensum de futuro[30]), qui inter praefatum[31]) R.[32]) et M.[33]) asseritur processisse[34]), secunda[35]) matrimonia inviolabiliter observanda sublato appellationis obstaculo[36]) iudicetis. Licet enim contra interdictum ecclesiae ad secunda vota transire non[37]) debuerit, non[38]) est tamen conveniens, ut ob id solum sacramentum coniugii dissolvatur. Alia[39]) tamen[40]) poenitentia[41]) eis debebit[42]) imponi, quia[43]) contra prohibitionem ecclesiae hoc fecerunt[44]). *Dat. Non. Febr.*[45])

CAP. III.[46])

Si hi, qui dicebantur consanguinei, contraxerunt contra praeceptum iudicis, debent separari, donec de causa cognoscatur.

Idem *Paduano Episcopo.*[47])

De muliere (*Et infra:* [*cf. c. 6. de spons. IV. 1.*]) Illos autem, qui pro consanguinitate[48]) prohibentur coniungi, et post[49]) contra interdictum ecclesiae se[50]) receperint, excommunicationi debes subiicere, donec tamdiu separentur, quousque legitime cognoscatur, utrum eorum matrimonium possit et debeat *de* iure[51]) stare.

TITULUS XVII.

QUI FILII SINT LEGITIMI.

CAP. I.[1])

Naturalis, ex soluto genitus et soluta, legitimatur per subsequens parentum coniugium, etiam quoad hereditatem.

Alexander III.

Conquestus est nobis H.[2]) *lator praesentium,* quod, quum[3]) quandam mulierem *neptem R.* in uxorem acceperit[4]), *praefatus* R. patruus mulieris[5]) ipsum exheredare conatur[6]) eo, quod ante desponsationem matris suae nata fuerit, licet[7]) postea, *prout dicitur,* pater mulieris praefatae matrem ipsius acceperit in uxorem. Ideoque[8]) *fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo* mandamus, quatenus, si est ita[9]), *nullius contradictione vel appellatione obstante,* eam[10]) legitimam *esse* iudicetis, praedicto R. *ex nostra et vestra parte* inhibentes[11]), ne *saepe* dictae mulieri *et heredibus suis* hac occasione super hereditate paterna[12]) molestiam inferat vel gravamen. Si autem contra hoc[13]) venire praesumpserit, eum[14]) *sublato appellationis remedio* severitate ecclesiastica percellatis.

CAP. II.[15])

Separato matrimonio in facie ecclesiae contracto, filii, geniti vel concepti ante sententiam, sunt legitimi.

Idem.[16])

Quum inter I.[17]) Veterem[18]) *concivem vestrum* et T. mulierem divortii sententia canonice sit prolata[19]), filii eorum, *qui ante*

Cap. I. 6) abest a Comp. I. Aug. — 7) sua: C. H. — 8) desid. ap. Böhm. — illi: C. R. 1. — fraternitas tua ei prohibuisset: Comp. I. — 9) formidavit: Comp. I. — 10) ipsi . . . appellaverant: eaed., Böhm.

Cap. II. 11) Restitutum ex App. VI. 23., Lips. LIX. 39., Cass. LVIII. 26., Comp. I. h. t. c. 3. — 12) Wint. Giron. Herfor. epp.: Cass. — Wint. Her. Bath. epp.: Lips. — Wigor., Bathon., Herford. epp: Comp. I. Ms. — Winton., Bathon., Herforden. epp.: Aug. — Wintoniensi, Bathoniensi et Herefordensi epp.: App. — 13) R. Cant.: Cass. — 14) ad audientiam apostolatus nostri: Coll. citt. — 15) C.: C. R. 1. — 15*) desponsavit: Lips. — 16) Transacto vero tempore: Cass. — Procedente vero tempore: App., Lips. — 17) desid. in Cass. — 18) scripto: ead. — 19) F.: C. R. 1. — W.: C. R. 2. L. — Ha. de Posted.: Cass. — Ug. de Polst.: Lips. — Hug. de Spolteli: Comp. I. Aug. — Hug. de Polstele: Ms. — Hugonis de Polstede: App. — 20) omitt. Cass. — 21) abest a Coll. citt. — 22) Maria: eaed., Böhm. — 23) omitt. Comp. I. Ms., Cass. — 24) Appellationi autem: Cass. — App. vero: Lips., Comp. I. — Appellationem vero archiepiscopo: App. mendose. — 25) Gu.: Böhm. ex Cont. — W.: Coll. citt. — 26) terminandum mandamus: App. — 27) vobis const., quod nihil: C. H. — 28) exstiterit: Cass. — 29) propter: ead. — 30) de fut.: non exstat in Coll. citt. — 31) praefatum: eaed., C. R. 1. — 32) W.: C. L. — 33) Mariam: Coll. citt., Böhm. — 34) processisse: Cass. — 35) secundum matrimonium . . . observandum: Comp. I. Ms. — 36) Diffugio. Coll. citt. — 37) nequaquam: eaed. — 38) convenciens (add.: tamen: Aug.) non videtur: Coll. citt. — 39) aliqua: Cont. — 40) enim: App. — 41) poena: App., Lips., Comp. I. — 42) debebat: App. — debet: Lips. — 43) qui: Cass. — quod: App. — 44) fecerint: Cass. — 45) subscr. dedimus ex App.

Cap. III. 46) Restitutum ex App. VI. 18., Lips. LIX. 30., Cass. LVIII. 18., Comp. I. c. 5. de spons. IV. 1. — 47) cf. de cap. inscr. adn. ad c. 6. de spons. IV. 1. — 48) pro sanguinitate: Cass. — propter consanguinitatem: App. — 49) postea: Coll. citt. — 50) sese: eaed. — 51) iuste: C. H.

TIT. XVII. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXXIII. 3., Lips. LXIII. 1., Cass. LXII. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) Henricus: Cass. — Herbetus: Lips. — Herbertus: Comp. I., Böhm. — 3) omitt. App. — 4) accepit: App., Cass. — 5) patr. mul.: omitt. Coll. citt., Böhm. — 6) conatus est: C. R. 2. L. — 7) quum: Coll. citt. — 8) Inde est, quod: eaed. — 9) rei veritate diligenter inquisita et cognita (Aug.: et cogn. et inqu.): Coll. citt. — add.: si vobis constiterit, quod pater memoratae mulieris matrem ipsius acceperit legitime in uxorem: Lips. — 10) omitt. Coll. citt. — 11) iubentes: Cass., Comp. I. — 12) super hereditatem suam: Comp. I. Aug. — super hereditate sua: Ms., App., Lips., Cass. — 13) haec: C. R. 1. — inhibitionem nostram: App., Cass., Comp. I. Aug. — inh. vestram: Lips., Comp. I. Ms. — 14) abest a Coll. citt. — contra eum . . . procedatis: Cont.

Cap. II. 15) Restitutum ex App. XXXIII. 5., Lips. LXIII. 2., Cass. LXII. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 16) abbati Faldensi: C. H. — canonicis et universo clero et populo Tennluno. Coinc. ex libr. Ms. — 17) Iohannem: Cass. — 18) virum: Cont., Böhm. — 19) lata: Lips., Cass., Comp. I.

sententiam ipsam nati fuerunt, et ille, qui tunc conceptus erat,° non debent[20]) exinde sustinere iacturam, quum parentes eorum publice et[21]) sine contradictione ecclesiae °*matrimonium*° inter se contraxisse noscantur[22]). Ideoque[23]) sancimus, ut filii eorum, quos °*ipsi*° ante divortium habuerunt, et qui concepti fuerant[24]) ante latam sententiam, non minus habeantur legitimi, et quod in[25]) bona paterna hereditario iure succedant, et de[26]) parentum facultatibus nutriantur. °*Quocirca universitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus praefatos filios memorati I. et praedictae mulieris succedere in bona paterna, etc.*°

CAP. III.[27])

Statur verbo viri et mulieris, qui negant aliquem filium, nisi indiciis et testibus probetur contrarium.

Idem *Rathomagensi Archiepiscopo.*

Transmissae nobis tuae literae continebant, quod, quum N.[28]) °*civis tuus*° usque ad iuventutem quendam puerum nutrivisset, uxore sua M.[29]) tunc non[30]) desponsata sibi[31]) cohabitante[32]), postmodum ipsam, °*sicut dicitur*,° legitime desponsavit, et filios sustulit ex eadem[33]). Quibus paternam hereditatem petentibus, praedictus iuvenis contradicit[34]), gerens[35]) se filium et heredem, quamvis a vicinis, quae ipsum filium eorum esse[36]) credebat[37]), spurius[38]) diceretur. Praedicti[39]) vero N.[40]) et uxor eius °*Matilda*° praefatum iuvenem spurium suum aut legitimum filium esse[41]) negabant, sed dicebant, quod eum[42]) pietatis intuitu nutrivissent. Quum autem quaestio coram te mota esset[43]), et praedictus iuvenis pro eo, quod iuri stare nolebat, vinculo sit excommunicationis adstrictus, °*quid de hoc agere debeas, nos consulere voluisti. Super hoc itaque*° Consultationi tuae °*taliter*° respondemus, quod in tali casu[44]) standum est verbo viri et mulieris, nisi certis indiciis et testibus tibi constiterit, esse filium[45]) iuvenem memoratum[46]).

CAP. IV.[47])

Illegitima proles est, quam viro vivente uxor ex adulterio concepit, sive cum adultero sive cum viro moretur.

Idem *Exoniensi et Vintoniensi Episcopis, et Abbati Herfordensi.*[48])

Causam, quae (*Et infra:* [°*cf.* c. 17. *de off. iud. del.* I. 29.°]) Si, °*partibus ante praesentiam vestram convocatis, legitime vobis*° constiterit, quod °*saepedicta*° Agatha de Anelina[49]) muliere, tempore Alani viri sui, ipsa cum eo tanquam cum viro suo morante[50]), vel R.[51]) patre dictae Agathae, ipsam A. adhuc habente virum, publice tenente, nata fuit, eam non fuisse legitimam eiusdem R. filiam iudicetis, quia non potuit esse uxor, quae viri sui torum maculans, °*et*° alii, dum ille[52]) viveret, copulari[53]) °*et cohabitare*° praesumpsit. °*Ceterum etc.* [*cf.* c. 3. *de dol. et cont.* II. 14.]°

CAP. V.[54])

Quaestio nativitatis, opposita petenti hereditatem coram iudice saeculari, est ad ecclesiasticum iudicem transmittenda. H. d. et est textus multum notabilis et allegabilis.

Idem *Exoniensi Episcopo et Abbati Herfordensi.*[55])

Lator praesentium R., °*non sine multo discrimine sui corporis ad nostram accedens praesentiam, sua nobis conquestione proposuit, quod, quum avus suus uxores duas habuerit, de quarum una eius pater processit, de altera Hug. patruum suum sustulit, idem Hug. XL. acras terrae, quae ipsum et patrem eiusdem R. contigerunt, per violentiam detinet, nec eidem R., qui succedere in bonis paternis debet, debitam partem vult exhibere.*° Quum[56]) autem idem R. H. eorum saeculari iudice super hereditate avi eiusdem R. patris dicti H. traxisset in causam, ille sibi praesumpsit obiicere, quod pater eius non fuit[57]) de legitimo matrimonio natus[58]), et ideo de hereditate °*quondam*° avi sui nihil posset[59]) °*sibi*° iure[60]) successorio vendicare. Tandem °*vero*,° quum super quaestione nativitatis coram °*venerabili fratre nostro*° Norvicensi episcopo °*diu*° tractatum fuisset, ad[61]) nostram exstitit audientiam appellatum. °*Sed, eo veniente, altera pars per se vel per alium suam nobis exhibere praesentiam contempsit.*° *Ideoque*[62]), °*nolentes causam ipsam diutius protrahi, eam experientiae vestrae committentes, discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus °*utramque partem ante vestram praesentiam convocetis, et, rationibus hinc inde plenius auditis et cognitis, ipsam*° causam super quaestione nativitatis patris eiusdem R.[63]) infra[64]) duos menses °*post harum susceptionem literarum*° sublato appellationis obstaculo[65]) terminetis. Si vero infra[66]) duos menses praefatus H. non poterit probare legitime quod °*ei de paterna hereditate*° obiecit[67]), extunc saeculari domino, sub cuius iudicio de hereditate causa[68]) vertitur, intimetis[69]), ut pro quaestione nativitatis non dimittat, quin causam super hereditate audiat et decidat.

CAP. VI.[70])

Naturales legitimantur per subsequens parentum coniugium, spurii vero non. H. d. *inhaerendo* verbis literae, et est capitulum famosum, et quotidie allegatur in utroque foro.

Idem *Exoniensi Episcopo.*

Tanta est vis matrimonii[71]), ut qui antea sunt geniti[72]) post contractum matrimonium legitimi habeantur. Si autem vir[73]) vivente uxore sua aliam cognoverit, et ex ea prolem susceperit, licet post mortem uxoris eandem duxerit, nihilominus spurius erit filius[74]), et ab hereditate repellendus; praesertim si in mortem[75]) uxoris prioris alteruter[76]) eorum aliquid[77]) fuerit machinatus, °*quoniam matrimonium legitimum inter se contrahere non potuerunt.*°

CAP. VII.[78])

De causa civili inter laicos non cognoscit ecclesia; cognoscit tamen, an quis sit de legitimo matrimonio natus.

Idem *Londonensi et Vigorniensi*[79]) *Episcopis.*

Causam, quae inter R. et F. super eo, quod mater dicti R. dicitur non fuisse de legitimo matrimonio nata, agitari dignoscitur, vobis[80]) °*iam pridem*° commisimus terminandam. Verum quia °*in*° literis nostris inseri fecimus, ut saepe fato[81]) R. possessionem °*eorum*° omnium, quorum possessor exstitit, quando avus suus proficiscendi Hierusolymam iter arripuit, ante principalis causae ingressum faceretis[82]) °*appellatione cessante*° restitui, si eadem possessione fuisset per violentiam spoliatus: nos attendentes, quod ad regem pertinet[83]), non ad ecclesiam de talibus possessionibus iudicare, ne videamur iuri °*et dignitati carissimi in Christo filii nostri Henrici*° regis, Anglorum °*principis*,° detrahere, qui, °*sicut accepimus, motus est et turbatus, quod de possessionibus*

Cap. II. 20) *debet:* Cass. — 21) omitt. App., Cont. — 22) *contraxerunt:* Cass., Comp. I. Ms. — *contraxerint:* Aug., App., Lips. — 23) *Inde est, quod auctoritate apostolica statuimus:* Coll. citt. — 24) *conceptus fuerit:* C. H. — *conceptus erat:* Cass. — *conc. fuerat:* App., Lips., Comp. I. — 25) *ad:* C. H. — 26) *et de bonis parentum suorum:* Coll. citt.

Cap. III. 27) Restitutum ex App. VIII. 11., Lips. LXIII. 3., Cass. LXII. 3., Comp. I. h. t. c. 3. — 28) *Nicolaus:* Coll. citt. — add.: *Saginius:* Cass. — *Sagantinus:* App. — *Sagel:* Lips., Comp. I. — 29) *Matil.:* App., Cass., Comp. I., Bohm. — *Matilda:* Lips. — seq.: *tunc:* omitt. Coll. citt. — 30) *nondum:* App. — 31) *cum eo:* Coll. citt. — 32) *habitante:* Cass. — 33) *de ipsa:* Coll. citt. — 34) *contradixit:* Cass., Comp. I. — 35) *dicens* App. — 36) omitt App. — *esse non:* C. H. — 37) *credebant:* App. — 38) add.: *praedictus:* Cass. — 39) *praedictus:* Coll. citt. — 40) *Nicolaus:* App. — 41) *omnino:* App. — 42) abest a Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 43) *est:* App., Comp. I. Ms. — seq.: *et:* abest a Cass. — 44) *causa:* Comp. I. Aug. — 45) *eorum fil.:* App. — 46) *praedictum:* Coll. citt.

Cap. IV. 47) Restitutum ex Lips. LXIII. 4., Comp. I. h. t. c. 4. — 48) leg. alii: *de Forde:* cum Lips., sive *Forden.:* cum Comp. I. — 49) *Avelina:* Coll. citt. — 50) *commorante:* Comp. I. Aug. — 51) *vel quod R. filius Savarici iam dictam Acelinam matrem ipsius Agathae superstite secundo viro R. scil. de Windsore* (*Vindescen:* Comp. I. Aug. — *Videscen:* Ms.) *publice tenuerit eandem Agatham et si de Radulfo filio Savarici nata fuerit, non fuisse filiam* (omitt. Aug.) *legitimam eiusdem R. Savarici filii, omni exceptione et occasione postposita ap.* (*et ap.:* Aug.) *pronuncietis:* Coll. citt. — 52) desid. in C. H. — 53) *iungi:* Coll. citt.

Cap. V. 54) Restitutum ex Lips. LXIII. 5., Cass. LXII. 4., Comp. I. h. t. c. 5. — 55) *H. Exon. ep.:* Cass. — *H. Exon. ep. et abbati Forden.:* Lips., Comp. I. — 56) *Quum autem H.* (*H.:* Cass.) *coram saeculari iudice super hoc tractus fuisset in causam, ei praesumpsit obiicere:* Coll. citt. — 57) *fuisset:* C. R. L. H., Cass., Comp. I. — *esset:* Lips. — 58) desid. ap. Aug. — 59) *possit:* Cont., Bohm. — 60) *in succ.:* Cont. — 61) *de mandato ipsius episcopi idem H.* (*H.:* Cass.) *testes produxit; quorum* (seqq., usque ad verb. *produxit:* desid. in Lips. et Cass.) *testimonio se probaturum credebat, quod pater eius de legitimo matrimonio fuerit* (*fuerat:* Comp. I. Ms.) *natus. H. vero nullos testes adversus eum produxit, sed de termino in terminum causam producere nitebatur, cuius itaque* (omitt. Comp. I.) *tergiversationem considerans ad nostram, sicut asserit* (*asseris:* Cass.), *audientiam appellavit:* Coll. citt. — 62) *Nolentes itaque:* Coll. citt. — 63) *patr. eiusd. R.:* add. a Raym. — 64) *intra:* Cont., Bohm. — 65) *remedio:* Coll. citt. — 66) cf. n. 64. — 67) *obiecerit:* Coll. citt. — 68) *causam . . .:* Cass. — *causam intravit:* Comp. I. — *causa agitur:* Lips. — 69) *significetis:* Coll. citt.

Cap. VI. 70) Restitutum ex App. XXXIII. 1. (in qua integra ep. exstat), Lips. LXIII. 6., Cass. LXII. 5., Comp. I. h. t. c. 6. — 71) *sacramenti:* App. — 72) *generati:* Cass. — 73) *Verum quoniam P., ultra quam in literis tuis continetur, nobis significavit, quod pater suus vivente uxore matrem R. tenebat, et eum in adulterio procreasset, et quod in mortem ipsius uxoris mater fuerit machinata, fraternitati tuae etc., quatenus inquiras rei veritatem, et si tibi constiterit, quod vivente uxore pater praedicti R. matre ipsius publice abusus fuisset, eum spurium et ab hereditate repellendum, praesertim si mater ipsius in mortem prioris uxoris fuerit machinata, decernas:* App. — 74) add.: *eius:* C. R. 1. — 75) *in morte:* Comp. I. — 76) *ab alterutra parte eorum aliquid machinatum fuerit:* Cass. — 77) abest a Lips.

Cap. VII. 78) Restitutum ex App. XXXIII. 4., Comp. I. h. t. c. 7. — 79) *Vigorn.:* C. R. 1. — *London. et Wig. epp.:* Comp. I. — *Londonen. et Wigornien. epp.:* App. — agitur de ead. causa, de qua supr. c. 4. — 80) *experientiae vestrae:* App., Comp. I. — 81) *praefato:* Aug. — 82) *faciatis:* App. — 83) *pertineat, non ad ecclesiasticam auctoritatem:* App.

scripsimus, quum ipsarum iudicium ad se asserit[84]) pertinere, "*volumus et*" fraternitati vestrae "*per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus regi possessionum[85]) iudicium[86]) relinquentes, de causa[87]) principali, videlicet utrum mater praedicti R. de legitimo sit[88]) matrimonio nata, plenius cognoscatis, et causam[89]) huiusmodi "*secundum aliarum literarum nostrarum tenorem appellatione remota*" terminetis; licet incongruum videatur, ut matrimonium genetricis praefati R. impetatur, quod ea vivente non fuit[90]), ut dicitur, impetitum.

CAP. VIII.[91])

Si mulier, per iudicium ecclesiae separata a primo, vivente illo contrahit cum secundo, legitima erit proles, quam ex illo suscepit.

Idem *Episcopo et Archidiacono Vincentino.*[92])

Perlatum est ad audientiam nostram, quod, quum H.[93]) "*filius quondam Lazari*," ad partes Constantinopolitanas[94]) transisset, et ibi[95]) moram per decennium et amplius faciens, ad I.[96]) uxorem suam non rediens[97]), ipsa[98]) apud bonae memoriae "*I. quondam*" Vincentinum[99]) episcopum adversus eum[100]) querelam deposuit, et quod eum non posset diutius exspectare, nihilominus allegavit. Episcopus vero, sicut vir[1]) providus et discretus, parentibus "*praedicti*" viri mandavit, ut pro eo mitterent, et ipsum ad propria revocarent. Quumque, elapso longi[2]) temporis spatio, vir "*praedictus*" non remearet ad propria, episcopus in conspectu ecclesiae, auditis rationibus[3]) mulieris, inter eos sententiam divortii promulgavit, et mulieri, ut alium "*virum*" duceret[4]), "*plenariam*" facultatem indulsit. Ideoque[5]) "*quia huius rei veritas nobis non constat, discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus "*rem ipsam diligenter investigetis, et,*" si "*vobis*" constiterit, quod episcopus inter eos sententiam divortii tulerit, filios "*eius,*" quos sustulit[6]) de alio[7]), ad cuius copulam[8]) auctoritate praedicti episcopi "*sine quaestione et contradictione ecclesiae*" migravit, legitimos[9]) iudicetis, eos hac occasione ab hereditate non patientes excludi. "*Et si quis contra hoc niti voluerit, ei auctoritate apostolica silentium penitus imponatis.*"

CAP. IX.[10])

Filii, nati ex matrimonio clandestino per ecclesiam approbato, sunt legitimi. H. d. inhaerendo literae.

Idem *Belvacensi Episcopo.*

Quod nobis (*Et infra:* ["*cf. c. 2. de cland. desp. IV. 3.*"]) Si qui autem de clandestino matrimonio, postmodum ab ecclesia comprobato "*et rato habito*", generati[11]) fuerint, eos legitimos iudices[12]) filios et heredes.

CAP. X.[13])

Nati ex matrimonio, contracto contra publicae honestatis iustitiam, illegitimi sunt, et ab hereditate parentum excludendi. Et bene nota hunc casum, quia saepe per ignorantiam accidit.

Coelestinus III.[14]) *Eboracensi Archiepiscopo.*

Referente[15]) nobis (*Et infra:*) Fraternitati[16]) tuae "*taliter*" respondemus, quod, publicae[17]) honestatis iustitia prohibente, matrimonium inter eos contrahi non potuit, et contractum debuit separari, ac per hoc, quum filii nec per ecclesiae permissionem, nec per paternam ignorantiam excusentur, ad successionem bonorum paternorum non videntur aliquatenus admittendi.

CAP. XI.[18])

Ad docendum prolem illegitimam non sufficit probare impedimentum matrimonii, si fuit in facie ecclesiae contractum.

Idem.[19])

Pervenit sane[20]) ad nos ex insinuatione L.[21]) viduae, quod, quum inter G.[22]) patrem suum, et A.[23]) matrem illius[24]) matrimonium fuisset legitime[25]) celebratum, et, quamdiu vixerant[26]), quiete permanserunt[27]), post illorum decessum quidam asserentes, eam de[28]) non legitimo matrimonio fuisse susceptam, a paterna hereditate tanquam illegitimam amovere conantur. Mandamus itaque[29]) "*discretioni vestrae per apostolica scripta*", quatenus, si est ita[30]), dictam viduam "*auctoritate nostra*" legitimam nuncietis[31]).

CAP. XII.[32])

Statur dicto testium, qui probant aliquem legitimum, licet fama viciniae et tractatus parentum habeat contrarium.

Innocentius III.[33])

Per tuas "*nobis*" literas intimasti, quod[34]) R.[35]) ex muliere "*quadam,*" quam secundum opinionem maioris partis viciniae in concubinam habebat, prole suscepta, quandam post[36]), et aliam, ea defuncta, duxit in[37]) uxorem, et ea, de qua prolem susceperat, virum sibi alium copulavit. Processu vero temporis idem R. in praesentia multorum firmavit proprio iuramento, quod eam, quam habere visus fuerat concubinam, prius affidaverat[38]) in uxorem, quam ex ea[39]) filium genuisset, et postea[40]), quum[41]) "*per sex annos et ultra vixisset, dum*" ageret in extremis, eum, quem ex ea[42]) susceperat, in[43]) testamento heredem instituens, legitimum filium appellavit. Quum autem tuae inquisitioni "*et decisioni*" fuisset commissum, an filius sic susceptus legitimus esset heres ipsius R. et ad eius patrimonium admittendus, tu praeter[44]) id, quod ex quadam decretali[45]) bonae memoriae Alexandri Papae praedecessoris nostri standum[46]) esse super hoc verbo viri et mulieris credebas, receptis[47]) testibus, a filio eiusdem R.[48]) productis, quibus legitime comprobavit, praedictum R. matrem suam in capella sancti Sergii affidasse, eum[49]) ipsius R. heredem esse legitimum[50]) iudicasti. Nos autem[51]) attendentes, quod plus est quod in veritate agitur, quam quod simulate concipitur, licet "*iam*" dictus R., quum[52]), ea dimissa, quam ut concubinam habuerat, ad alia vota transiverit[53]), videatur "*ex*" ipso facto matrimonium[54]), quod inter eos celebratum fuerat, denegasse, quia tamen desponsatio, per testes legitimos comprobata, eos matrimonialiter fuisse coniunctos ostendit, sive desponsatio ipsa[55]) fuerit[56]) de praesenti[57]), ut per consensum legitimum, per verba[58]) de praesenti expressum, copula matrimonii inter eos fuerit[59]) celebrata, sive[60]) per verba de futuro, carnali copula subsecuta[61]), non[62]) tam decretali dicti[63]) praedecessoris nostri, quae in casu dissimili loquitur, quam inductis probationibus innitentes, te processisse legitime respondemus, sententiam[64]) tuam auctoritate apostolica confirmantes, "*et praesentis scripti patrocinio communimus etc.* "*Dat. Reate III. Non. Aug.*" [1198.]

Cap. VII. 84) *asserat:* Comp. I., Böhm. — *quum ips. iud., ut asserit, ad se pertineat:* App. — 85) *possessorium:* C. R. 2. L. — 86) *iura:* App. — 87) *factum de princ. causa:* App. — 88) *fuerit:* ead., App. — 89) *et eam* (add.: *vel aliam:* App.) *secundum:* App., Comp. I. — 90) *fuerit:* App.

Cap. VIII. 91) Restitutum ex App. L. 23., Comp. I. h. t. c. 8. — 92) *Vicentino:* C. R. 1. L., App., Comp. I. — add.: *in XII. libro Registri:* App. — *ep. et archiepiscopo Vinc.:* Cont. non recte. — 93) *Herm.:* Comp. I. — *Hereman.:* App. — 94) *transiens ibidem . . . fecit:* App. — 95) *ubi:* C. II. — *ibidem:* App., Comp. I. — 96) *H uxorem quondam filiam Ricardi:* Comp. I. — *Vivianam quondam fil. Oberardi:* Ms. — *Vivianam quond. fil. Rolardi:* App. — 97) *non rediret:* C. R. L., Comp. I. — *non redit:* App. — 98) *Ipsa vero:* App. — 99) *Vicentinum:* C. R. 2. L., App., Comp. I. — 100) *virum suum:* App., Comp. I. — 1) desid. in C. L. — 2) *longo:* App., Comp. I. — 3) *allegationibus:* ib. — 4) *traduceret:* Comp. I. — *alii nuberet, indulsit:* C. H. — 5) *Quia igitur:* App., Comp. I. — 6) *sustulerit:* ib. — 7) *de Ricardo* (App.: *Acharda*) *filio quondam Rud.* (Comp. I. Ms.: *R.*): ib. — 8) *consortium:* C. R. L. — 9) *ab hereditate non patiamini excludi, sed eos legitimos iudicetis:* App., Comp. I.

Cap. IX. 10) Restitutum ex App. L. 17., Comp. I. c. 3. de cland. desp. IV. 3. — 11) *geniti:* App. — 12) *iudicetis:* C. H.

Cap. X. 13) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 14) *Idem.* C. R. 1. — 15) *Deferente:* Comp. II. Aug. — 16) *Tibi:* C. R. L., Comp. II. — 17) *si publ.:* Comp. II. Ms. A.

Cap. XI. 18) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 19) *Lincolniensi ep. et abbati T.:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 20) abest a Comp. II. Ms. A. — 21) *Luciae:* C. R. H. L., Comp. II. — 22) *C.:* C. H. — *R.:* Comp. II. Ms. A. — 23) *L.:* C. H. — 24) *ipsius:* Comp. II. Ms. A. — 25) *legitimum:* ib. — 26) *vixit:* C. H. — *vixerint:* C. R. 1. — *vixerat:* Comp. II. Aug., Ms. A. — *vixerunt:* Ms. B. — 27) *permanserint:* C. R. L. H. — *observatum:* Comp. II. — 28) *eandem:* Comp. II. Ms. A. — 29) abest a C. R. 1. — 30) *si vera sunt quae praemisimus:* Comp. II. — 31) *iudicetis:* C. R. L.

Cap. XII. 32) Restitutum ex Reg. Bal. I. 322. — Comp. III. h. t. c. 1. — 33) *Nidrosiensi ep.:* Comp. III. Ms. — *Hydruntinensi:* Aug., Reg. — 34) abest a Comp. III. Aug. — 35) *Rao de Aserrein:* Reg. — 36) *prius:* Reg. — *post etiam:* Aug. — 37) abest a Reg. — 38) *affidaverit:* Böhm. — 39) *ipsa:* Reg. — 40) *et* (add.: *P.:* Aug.) *quum post iuramentum illud per sex:* Comp. III., Reg. — 41) *dum:* C. R. L. — 42) *illa:* Reg. — 43) *filium legitimum appellavit et heredem instituit in testamento:* Comp. III., Reg. — 44) *propter id:* ib. — 45) cf. supr. c. 3. — 46) *statutum:* Comp. III. Aug. — 47) *testes, a filio eiusdem R. productos, provide suscepisti:* Comp. III., Reg. — 48) *T.:* C. L. — 49) *propter quod eum:* Comp. III., Reg. — 50) *legitime:* C. R. 1. — 51) *igitur:* C. R. 1. L. H., Comp. III., Reg. — 52) abest a C. H. — 53) *transivit:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 54) *quod matrimonium inter eos celebratum fuerit, denegasse:* Comp. III., Reg. — 55) *ipsius:* C. R. L. — 56) *fuit.* Comp. III. Aug. — 57) *de praes.:* desid. in C. H. — 58) *et verbis* Comp. III., Reg. — 59) *fuit:* Comp. III. Aug. — 60) verb.: *sive . . . subsec.:* desid. in Comp. III. — *sive de futuro, ut per sequentem carnis copulam matrimonium inter eos fuerit celebratum:* Reg. — 61) *sit secuta:* C. R. L. — 62) *nos non.* Comp. III. Ms. — 63) abest a C. R. 1., Comp. III. — 64) *et sent. . . . confirmamus:* Comp. III., Reg., Böhm.

CAP. XIII.[65])

In terris ecclesiae Papa potest libere illegitimos legitimare, in terris vero alienis non, nisi ex causis multum arduis, vel nisi in spiritualibus; tunc tamen indirecte et per quandam consequentiam intelligitur legitimare etiam quoad temporalia. Hoc tamen ultimum non est sine scrupulo. H. d. secundum intellectum, qui placet Panorm. et est cap. difficile et multum famosum.

Idem *nobili viro G.*[66]) *Montis Pessulani.*

Per venerabilem fratrem nostrum, Arelatensem[67]) archiepiscopum, '*ad sedem apostolicam accedentem*,' tua nobis humilitas supplicavit, ut filios tuos legitimationis dignaremur titulo decorare, quatenus eis, quo minus tibi succederent, natalium obiectio non noceret. Quod autem super hoc apostolica sedes plenam habeat potestatem[68]), ex illo videtur, quod[69]), diversis causis inspectis, cum quibusdam minus legitime genitis, non naturalibus tantum, sed adulterinis etiam dispensavit,[70]) sic ad actus spirituales illos legitimans, ut possint[71]) in episcopos promoveri. Ex quo[72]) verisimilius[73]) creditur et probabilius reputatur, ut eos ad actus legitimare valeat saeculares, praesertim si[74]) praeter Romanos Pontifices[75]) inter homines superiorem alium non cognoscant[76]), qui legitimandi habeat potestatem; quia, quum maior in spiritualibus tam providentia[77]) quam auctoritas et idoneitas requiratur[78]), quod in maiori conceditur licitum esse videtur et in minori. Per simile quoque[79]) id videtur posse probari, quum eo ipso, quod aliquis ad apicem episcopalis dignitatis attollitur, eximitur a patria potestate. Praeterea etiamsi simplex episcopus scienter servum alterius in presbyterum[80]) ordinaret, licet ordinator satisfacere domino '*iuxta formam canonicam*' teneatur, ordinatus tamen iugum evaderet servitutis. Videretur[81]) siquidem monstruosum, ut, qui legitimus ad spirituales fieret actiones, circa saeculares actus illegitimus remaneret. Unde, quum in spiritualibus dispensetur[82]), consequenter intelligitur in temporalibus dispensatum. Id autem in patrimonio beati Petri libere potest apostolica sedes efficere[83]), in quo et[84]) summi Pontificis auctoritatem exercet, et summi principis exsequitur potestatem. '*Quum ergo videatur ex his legitimandi auctoritas non tantum in spiritualibus sed in temporalibus etiam penes Romanam ecclesiam residere, ut super hoc filiis tuis gratiam faceremus ob tua et progenitorum tuorum merita, qui semper in devotione sedis apostolicae perstitistis, humiliter ex parte tua idem archiepiscopus requirebat.*'. Videbatur autem ex eo trahere maiorem audaciam postulandi, quod '*non longe petere cogebatur exemplum, sed in favorem petitionis huiusmodi quod nos ipsos in causa simili fecisse dicebat poterat allegare*' Quum '*enim carissimus in Christo filius noster Philippus*' rex Francorum '*illustris carissimam in Christo filiam nostram*' I.[85]) '*Francorum*' reginam '*illustrem*' dimiserit, et ex alia postmodum superducta[86]) puerum susceperit[87]) et puellam, et tu similiter exclusa legitima superduxeris aliam, ex qua filios suscepisti: sicut cum filiis regis eiusdem, sic cum tuis credebatur de benignitate apostolicae sedis dispensandum, '*praesertim quum maior id necessitas suaderet, et tu nobis specialius sis subiectus: siquidem rex Francorum ex inclitae recordationis regina Francorum olim legitimum suscepit heredem, qui ei optatur et creditur in regni solio successurus; tu vero, ex legitima coniuge masculinum non habes heredem, qui tibi et in devotione nostra et propria hereditate succedat. Insuper, quum rex ipse in spiritualibus nobis subiaceat, tu nobis et in spiritualibus et in temporalibus es subiectus, quum partem terrae tuae ab ecclesia Magalonensi possideas, quam ipsa per sedem apostolicam temporaliter recognoscit, quare Magalonensi ecclesia mediante nobis idem archiepiscopus asserebat temporaliter subiacere.*' Verum, si veritas diligenter inspicitur, non res similis, sed valde dissimilis invenitur. Nam rex ipse a '*praedicta*' regina per '*bonae memoriae*' Remensem[88]) archiepiscopum, apostolicae sedis legatum, fuit per sententiam separatus; tu vero uxorem tuam a te, '*sicut dicitur*,' temeritate propria separasti. Ipse quoque, priusquam ad eum prohibitio de non contrahendo cum altera pervenisset[89]), aliam superduxit, ex qua prolem geminam noscitur suscepisse; sed[90]) tu in contemptum ecclesiae aliam superinducere[91]) attentasti, '*propter quod ipsa in te gladium exercuit ecclesiasticae ultionis.*' Praeterea rex ipse '*praedictae reginae*' contra matrimonium impedimentum[92]) affinitatis obiecit, et coram praefato archiepiscopo testes induxit, cuius sententia quia cassata fuit solummodo propter iudiciarium ordinem non servatum, nos '*ei*' post restitutionem '*praefatae*' reginae '*super hoc*' alios[93]) cognitores duximus deputandos. Tu vero uxori tuae nihil, quod divortium induceret, '*sicut asseritur*,' obiecisti, quum, etsi fides tori sit unum de tribus bonis coniugii, non tamen ipsius violatio coniugale vinculum violasset. De filiis ergo[94]) eiusdem regis, utrum legitimi vel[95]) illegitimi fuerint, quamdiu pendet quaestio affinitatis[96]) obiectae, potest non immerito dubitari. Nam si affinitas fuerit comprobata, praedictam reginam non esse regis coniugem apparebit, et per consequens alia videbitur[97]) sibi legitime copulata, et filios ei legitimos peperisse. '*De tuis vero, quod sint legitimi nati, nec tu ipse proponis, nec ulla praesumitur ratione.*' Insuper quum rex '*ipse*' superiorem in temporalibus minime recognoscat, sine iuris alterius laesione in eo se iurisdictioni nostrae subiicere potuit '*et subiecit.*' In quo '*forsitan*' videretur[98]) aliquibus, quod per se ipsum, non tanquam pater cum filiis, sed tanquam princeps cum subditis potuit[99]) dispensare. Tu autem nosceris aliis subiacere. '*Unde sine ipsorum forsan iniuria, nisi praestarent assensum nobis, in hoc subdere te non posses, nec eius auctoritatis existis, ut dispensandi super his habeas facultatem.*' Rationibus igitur his inducti regi gratiam fecimus requisiti, causam tam ex veteri quam ex novo testamento trahentes[100]), quod non solum in ecclesiae patrimonio, super quo plenam in temporalibus gerimus potestatem, verum etiam in aliis regionibus, certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter[1]) exercemus, non quod alieno iuri praeiudicare velimus, '*vel potestatem nobis indebitam usurpare, quum non ignoremus, Christum in evangelio respondisse: „Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Propter quod postulatus, ut hereditatem divideret inter duos, quis“, inquit, „constituit me iudicem super vos?“*' sed, quia, sicut[2]) in Deuteronomio continetur; „Si difficile et ambiguum[3]) apud te iudicium esse perspexeris[4]), inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et '*non*' lepram, et iudicium inter portas tuas '*verba*' videris variari:“ '*surge et adscende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus*,' venies[5]) ad sacerdotes Levitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore, '*quaeresque ab eis*,' qui indicabunt tibi iudicii veritatem, et facies quaecunque dixerint, qui praesunt loco, quem elegerit[5*]) Dominus, sequerisque eorum sententiam '*nec declinabis ad dexteram vel ad sinistram.*' Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat[6]) Domino Deo tuo, decreto[7]) iudicis morietur, '*et auferes malum de Israel.*“' Sane, quum Deuteronomium lex secunda interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur '*in hoc*,' ut quod ibi decernitur in novo testamento debeat observari. Locus enim, quem elegit Dominus, apostolica sedes esse cognoscitur[8]) '*sic, quod eam Dominus in se ipso e lapide angulari fundavit.*' Quum enim Petrus urbem fugiens exivisset, volens eum Dominus ad locum, quem elegerat, revocare, interrogatus ab eo: „Domine, quo vadis?“ respondit: „venio Romam iterum crucifigi,“ quod intelligens pro se dictum, ad locum ipsum protinus est reversus. Sunt autem sacerdotes Levitici generis fratres nostri, qui nobis iure Levitico in executione sacerdotalis officii coadiutores exsistunt. Is vero super eos sacerdos sive iudex exsistit, cui[9]) Dominus inquit in Petro[10]): „Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, '*et quodcunque solveris super terram erit solutum et in coelis.*'“ Eius vicarius, qui est sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, constitutus a Deo iudex vivorum et mortuorum. Tria quippe distinguit[11]) iudicia: primum inter sanguinem et sanguinem, per quod criminale intelligitur et civile; ultimum inter lepram et lepram, per quod ecclesiasticum et criminale notatur; medium inter causam et causam, quod ad utrumque refertur, tam ecclesiasticum quam civile, in quibus quum aliquid fuerit difficile vel ambiguum, ad iudicium est sedis apostolicae recurrendum, cuius sententiam qui superbiens contempserit observare, mori praecipitur

---

Cap. XIII. 65) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 128. — Comp. III. h. t. c. 2. — 66) *Guilielmo*: (add.: *Domino*: Reg.) Comp. III., Reg. — 67) *nobilitas*: ib. — 68) *facultatem*: C. R. 1. — 69) *quod quum*: Comp. III., Reg. — 70) *dispensavit*: Reg. — 71) *possent*: C. R. 2., Reg. — 72) *Ex quo*: omitt. Comp. III., Reg. — 73) *similius*: Aug. — 74) *quum*: C. L. — 75) *ecclesiae Rom. pontif.*. C. R. 1. — *Romanum Pontificem*: C. L., Reg. — 76) *agnoscunt*: Reg. — 77) *prudentia*: ib. — 78) *requiruntur*: C. H. — 79) *idem quoque*: C. H. — *quoque idem*: Reg. — 80) *episcopum*: Comp. III. — 81) *videtur*: ead., C. R. 1. — 82) *dispensatur*: C. R. 1., H. — *cum quo in spir. dispensatur*: Comp. III., Reg. — 83) desid. in Comp. III. Aug. — 84) *et . . . exercet*: desid. ib. — 85) *Ingeburgem*: Reg. — 86) *superinducta*: C. R. 2. — 87) *suscepit*: Cont., Bohm. — 88) *Remensis archiepiscopi . . . legati fuit sententiam*: Reg. — 89) *perveniret*: ib. — 90) abest ab cod. — 91) *superducere*: C. H. — 92) *affinitatem*: Reg. — 93) *venerab. fr. n. Octavianum* (omitt. Comp. III.) *Hostiensem episcopum, et dil. f. Ioannem* (I.: Comp. III.) *tit. S. Priscae presbyterum card.*: Comp. III., Reg. — 94) *quoque*: Reg. — 95) *an*: ib. — 96) *consanguinitatis obi., poterit*: C. H. — 97) *videtur*: Comp. III. — *videretur*: Reg. — 98) *videtur*: C. R. 1. — 99) *potuerit*: Reg. — 100) *tenentes*: Comp. III. Ms., Reg. — 1) *carnaliter*: Comp. III. Aug. — *cumulative*: Reg. — 2) *sic*: Aug. — omitt. Reg. — cf. Deut. XVII. 8. — 3) *vel amb.*: C. R. 1. — desid. in C. H. — 4) *prospexeris*: C. R. 1., Comp. III. Aug. — 5) *veniensque*: Comp. III., Reg., Bohm. — 5*) *quem elegerint* (*elegit*: Reg.) *et docuerint te iuxta legem eius*: Comp. III., Reg. — 6) *ministraverit*: Reg. — 7) *et decr.*: C. R. 1., H., Comp. III. — 8) *dignoscitur*: C. H. — 9) *quum*: C. R. 1. — 10) Matth. XVI. 18. — 11) *distinguunt*: Comp. III., Reg.

"*et auferri malum de Israel,*" id est, per excommunicationis sententiam, velut mortuus, a communione fidelium separari. Paulus etiam[12]), ut plenitudinem potestatis exponeret, ad Corinthios scribens ait: „nescitis, quoniam angelos iudicabitis[13]), quanto magis saecularia!" "*Porro saecularis officium potestatis interdum et in quibusdam per se, nonnunquam autem et in nonnullis per alios exsequi consuevit.*" Licet igitur cum filiis saepe dicti regis "*Francorum,*" de quibus, an fuerint legitimi ab initio, dubitatur[14]), duxerimus dispensandum: quia tamen tam lex Mosaica quam canonica sobolem susceptam ex adulterio detestatur, testante Domino, quod manzeres[15]) et spurii usque in[16]) decimam generationem in ecclesiam non intrabunt, canone vero vetante tales ad sacros ordines promoveri, saecularibus quoque legibus non solum repellentibus eos a successione paterna, sed negantibus ipsis etiam alimenta: petitioni[17]) tuae non duximus annuendum, "*donec, si fieri poterit, et culpa levior et iurisdictio liberior ostendatur, etc.*"

CAP. XIV.[18])

Si coniugatus, vivente prima, in facie ecclesiae contrahit cum secunda hoc ignorante, legitima erit eorum proles.

Idem *H. et R.*[19]) *Canonicis Beneventanis.*

Ex tenore literarum vestrarum nobis innotuit[20]), quod, quum G. vidua hereditatem R.[21]), quondam mariti sui "*a Landulfo de Granna et nepotibus suis cum fructibus inde perceptis, in praesentia vestra, qui ex delegatione nostra de causa cognoscebatis eadem,*" sibi[22]) et pupillo filio suo restitui postularet, pars adversa petitionem eius nitebatur excludere, pro eo, quod "*eundem*" R. maritum ipsius viduae de adulterio genitum asserebat, "*proponens, quod dicti Roberti pater, vivente uxore legitima, quandam aliam, Maruciam nomine, superduxit, ex qua praefatum Robertum maritum ipsius viduae generavit. E contra vero pars viduae respondebat, quod, quum praefata Marucia, nesciens, quod dicti Roberti pater aliam haberet uxorem, cum ipso in ecclesiae facie contraxisset, filius, quem suscepit ex ea, legitimus debebat haberi, quum non debeant illegitimi reputari qui de adultera conscia non nascuntur. Quumque diutius super hoc in vestra fuisset praesentia litigatum, et nonnullorum prudentum sententia, quorum consilium requisistis, in hoc invicem discordaret, sedem duxistis apostolicam consulendam. Nos igitur, intellectis his et aliis, quae per vestras nobis literas intimastis, habito cum fratribus nostris diligenti tractatu,*" intelligentes, quod pater praedicti R. matrem[23]) ipsius in facie ecclesiae, ignaram "*penitus,*" quod ipse aliam sibi matrimonialiter copulasset, duxerit[24]) in uxorem, et dum ipsa eum ux ipsius legitima putaretur, dictum R. susceperit[25]) ex eadem, in favorem prolis potius declinantes, memoratum R. "*quoad hoc*" legitimum reputantes. "*Ideoque discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus et vos eum legitimum reputetis etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. Oct.*" [1205.]

CAP. XV.[26])

Proles infidelium, qui postea convertuntur, legitima est, etiamsi parentes sunt in gradu prohibito lege canonica.

Idem *Episcopo Tib.*[27])

Gaudemus (*Et infra:* [*cf. c. 8. de divort. IV. 19.*]) Ceterum prolem, de infidelium[28]) coniunctionibus natam, qui secundo, tertio[29]) vel ulteriore gradu secundum opinionem illorum[30]) matrimoniali contraxerunt affectu, post fidem receptam, utilitate publica suadente, legitimam volumus reputari. "*Qui autem etc.* [*cf. c. 8. de divort. IV. 19.*]"

TITULUS XVIII.

QUI MATRIMONIUM ACCUSARE POSSUNT, VEL CONTRA ILLUD TESTARI.[1])

CAP. I.[2])

Quum agitur de foedere matrimonii, reo absente contumaciter, possunt super impedimento matrimonii recipi testes, dummodo sint legitimi; et ad dicta eorum fertur sententia.

Alexander III. *Parisiensi*[3]) *Episcopo.*

Relatum est "*nobis ex parte tua,*" quod, quum pater cuiusdam puellae eam cuidam civi Parisiensi[4]) nuptui tradidisset, maritus post aliquot[5]) annos, quibus cum uxore permansit, propter homicidium, quod commisit, de civitate timore mortis exivit. Nunc autem dicitur "*et videtur legitime*" posse probari, quod pater "*praedictae*" puellae "*ad Christianitatem iuvenem tenuit, et, quod est amplius,*" eum de sacro fonte levavit; sed literis tuis quaesitus nondum potuit inveniri, licet quinquennium sit transactum[6]). Ceterum[7]) "*quia super hoc tua nos duxit fraternitas consulendos,*" consultationi[8]) tuae taliter respondemus, quod, si "*iuvenis et puella aliquot annis sine quaestione fuerunt simul,*" qui praescriptum matrimonium nunc accusant non videntur suspicione carere. *Ceterum si*" manifestum est quod asseritur, aut legitimi accusatores et testes appareant "*omni exceptione maiores,*" postquam iuvenis fuerit cum omni diligentia requisitus, etiamsi nequiverit inveniri, testes recipere poteris[9]), et fine canonico iudicium terminare. "*Tu tamen ita procedas, quod amorem aliquem aut commodum temporale nequaquam praeponere iustitiae videaris etc.*"

CAP. II.[10])

Accusatio et testimonium in causa matrimoniali personaliter, et non per literas, fieri debent.

Clemens III.[11])

A nobis est "*ex parte ecclesiae vestrae*" quaesitum[12]), utrum aliqui, super accusatione matrimonii nihil voce propria depromentes[13]), debeant per solam chartulae conscriptionem admitti. Ad hoc respondemus[14]), quod in talibus, nisi quantum ad praesumptionem, nullius momenti est conscriptio quoad sententiam[15]) proferendam, nisi alia legitima[16]) adminicula[17]) suffragentur[18]). "*Praeterea, quia et hoc consultationi fuit additum, proinde respondemus, quod, qui sponsalibus interfuerunt et tacuere quaesiti, non sunt postea recipiendi, etc. Dat. Laterani.*"

CAP. III.[19])

In causa matrimoniali super consanguinitate et contractu testificari possunt consanguinei et parentes.

Clemens III. *Papa Florentino Episcopo.*[20])

Videtur nobis, "*quod secunda, quam contra prohibitionem ecclesiae duxit, non sit uxor, etsi primam non haberet desponsatam. Nam quod contra interdictum et ordinem ecclesiae factum est, ratum non haberi tanquam inordinatum, tam divinae quam humanae legis auctoritas proclamat. Quia igitur ea, quam inordinate superduxit, prohibitione renitente uxor non est, cogendus est eam recipere, quam iuravit et desponsavit, atque ex ea prolem genuit, ut iuramenti religio non vilipendatur, et fides promissa adinvicem conservetur, et proles in cultu Dei nutriatur et educetur, et alii exinde occasionem peierandi et alias decipiendi assumere non valeant.*" Quod "*autem*" parentes, fratres et cognati utriusque sexus in testificatione[21]) suorum[22]) ad matrimonium coniungendum vel

---

Cap. XIII. 12) *enim:* Böhm. — 13) *iudicabimus:* Comp. III., Reg. — cf. 1 Cor. VI. 3. — 14) *dubitabatur:* C. R. 2. — 15) *Dom.: Manzer et spurius:* Comp. III., Reg. — cf. Deut. XXIII. 2. — 16) *ad:* Cont., Böhm. — 17) *supersedendum adhuc duximus petitioni praedictae, nec ad praesens super hoc tuis precibus annuendum:* Comp. III., Reg.

Cap. XIV. 18) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII 141. — Comp. III. h. t. c. 3. — 19) *Hubeto et R.:* C. H. — *Henrico et Vitali canonicis Beneventanis* (Aug.: *canonico Beneventano*): Comp. III. — *Henrico et Vitali Collivaccani canonicis Beneventanis:* Reg. — 20) *innotuisse noscatis:* Comp. III., Reg. — 21) *Roberti:* Comp. III., Reg. per tot. — 22) abest a C. H. — 23) *saepe dictum M.:* Comp. III. — *saepedictam Maruciam:* Reg. — 24) *duxerat:* Reg. — 25) *susceperat:* Comp. III., Reg. — *suscepit:* Böhm. ex Cont.

Cap. XV. 26) Rain. ap. Bal. I. 604., Comp. III. h. t. c. 4. — 27) *Tyb.:* C. R. 2. H. — *Tiber.:* C. L. — *Tiba.:* Cont. — *Tibur.:* Böhm. — *Tiberia.:* C. R. 1. — *Tibirdensi:* Comp. III. Aug. — *Tiberindensi:* Ms., Rain. — 28) *prol., de huiusmodi coniunctionibus natam:* Rain. — *de illorum coniunctionibus natam* (desid. in Ms.), *qui sec., tertio vel ulteriore gradu in infidelitate vixerint:* Comp. III. — 29) *vel tert.:* C. L. — 30) *quos sec. op. illorum* (*eorum:* Rain.) *matrimoniali contrahuntur aff.:* Comp. III., Rain.

TIT. XVIII. 1) *et testificari:* C. R. 1. — *vel test.:* C. L. — *et circa illud test.:* C. H. — verb.: *contra ill.:* omitt. C. R. 1. L. — *vel contr. ill. test.:* desid. in C. R. 2. — Cap. I. 2) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 2. — 3) *Parmensi:* C. R. L. H., Comp. I. — 4) *Parmensi:* ib. — 5) *aliquos:* Comp. I. Aug. — 6) *iam dicatur elapsum:* ead. — *iam dicitur transactum:* Ms. — 7) *Quia igitur:* Comp. I. — 8) *praesentium significatione tibi* (non est ap. Aug.) *mandamus:* ead. — 9) *potueris:* C. L. — *potes:* C. H.

Cap. II. 10) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 370., Comp. II. h. t. c. 4. — 11) *Coelestinus III.:* Comp. II. Ms. A. — 12) *requisitum:* Luc., Comp. II. — 13) *exprimentes:* C. L. — *deponentes:* C. H., Comp. II. Ms. A. — 14) *dicimus:* Luc. — 15) *sententiae calculum proferendum:* Luc., Comp. II. — 16) *legitima:* Luc., Comp. II. Aug. — 17) omitt. C. R. H., Luc., Comp. II. — 18) *suffragante:* Luc.

Cap. III. 19) Restitutum ex Comp. I. c. 1. de matr. contr. int. IV. 17. — *Paleae* nomine insignitum exstat ap. Grat. c. 2. C. XXXV qu. 6. — 20) Inscr. desid. in C. H. — *Coelestinus P.* (Coel. II. 1) *Florentinae ecclesiae:* Comp. I. — 21) *testificationem:* Comp. I. Ms. — 22) *filii vel filiae:* Comp. I.

dirimendum admittantor, tam antiqua consuetudine quam legibus approbatur, *"et tam divinis quam humanis legibus similiter adprobatur."* Ideo enim[23]) maxime parentes *"recipiuntur,"* et.[24]) si defuerint parentes, proximiores admittuntor[25]), quoniam onusquisque suam genealogiam cum[26]) testibus et chartis, tum etiam ex recitatione[27]) maiorum scire laborat[28]). *"Quia igitur aliis melius sciunt, ideo maxime admittuntur. Similiter recipiuntur in testificatione matrimonii gratia coniungendi."* Qui enim melius recipi debent, quam illi, qui melius sciunt, et quorum est interesse, ita, ut, si non interfuerint[29]), et consensum non adhibuerint, secundum leges nullum fiat matrimonium? Quod vero legitur: „pater non recipiatur in causa filii, nec filius in causa patris," in criminalibus causis[30]) et contractibus[31]) verum est, in matrimonio vero coniungendo[32]) et disiungendo ex[33]) ipsius coniugii praerogativa, et quia favorabilis res est, congrue admittantur.[34])

CAP. IV.[35])

Invita desponsata, postea sponte cognita, contra matrimonium non auditur.

Idem.[36])

Insuper[37]) adiecisti, quod aliquis, cum quadam innubili puella contraxit, quae, tandem aetatis metas[38]) attingens, *"et"* ab illo pluries cognita, *"post quatuor aut quinque annos, a praefata aetate decursos,"* contra matrimonium proclamavit[39]), asserens, se semper ab initio dissensisse *"ab illo", et"* quod *"dicit"* per testes probat fama et conversatione praeclaros. In hoc itaque casu sentimus, quod adversus matrimonium audiri non debet[40]), quae, ante cognitionem sui[41]) legitimum[42]) annum attingens, quum potuit, minime reclamavit[42*]). Sicut enim ante legitimum[43]) consensum, qui in duodecimo anno spectatur[44]), *"secundum ius canonicum"* potuit dissentire: sic[45]), postquam legitimo tempore accedente semel etiam copulae carnali[46]) consensit[47]), ex ratihabitione sibi super hoc silentium non ambigitur indixisse[48]) *"Rursus quidam etc. [cf. c. 6. Qui cler. vel vov. IV. 6.]"*

CAP. V.[49])

Repellitur accusans matrimonium propter quaestum.

Innocentius III. *Archiepiscopo, Praeposito et Priori sanctae Mariae de Albanen.*[50]) *Gannensibus.*[51])

Significante M.[52]) de Canola[53]) *"cive Ianuensi"* nostro est apostolatui declaratum[54]), quod, quum *"ipse"* N.[55]) duxisset legitime in uxorem, S. mater *"mulieris"* ipsius nisa est matrimonium accusare, ut ab eo pecuniam extorqueret. Et licet intellectui suo pravo non possint opera respondere, nihilominus *"tamen"* vult habere pecuniam, ut a *"matrimonii eiusdem de cetero"* accusatione desistat. Quam igitur non sit malitiis hominum indulgendum, *"discretioni vestrae per apostolica scripta"* mandamus, quatenus, si est ita[56]), ipsam *"mulierem"* ab accusatione *"ipsius"* matrimonii repellentes, eidem super hoc silentium[57]) imponatis. *"Tu frater etc. Dat. Lat. XVII. Kal. Iul."* [1204.]

CAP. VI.[58])

Repellitur ab accusatione matrimonii qui denunciationis tempore tacuit, nisi denunciationem probabiliter ignoravit, vel iuret de novo didicisse, et quod non obiicit illam malitiose.

Idem.[59])

Quum in tua dioecesi (*Et infra: ["cf. c. 30. de dec. III. 30."]*) Si vero post contractum matrimonium aliquis appareat accusator, quum non prodierit in publicum, quando banna[60]) secundum consuetudinem in ecclesiis edebantur, utrum vox suae debeat accusationis admitti, merito quaeri potest. Super quo[61]) sic duximus distinguendum, quod, si tempore denunciationis praemissae is, qui iam coniunctos impetit, extra dioecesim exsistebat, vel alias denunciatio non potuit ad eius notitiam[62]) pervenire, ut puta, si nimiae infirmitatis fervore laborans sanae mentis patiebatur exsilium, vel in annis *"erat"* tam teneris constitutus, quod ad comprehensionem talium eius aetas sufficere non valebat[63]), seu alia causa legitima fuerit[64]) impeditus, eius accusatio debet audiri.[65]) Alioquin, quum rationabiliter praesumatur, quod denunciationem publice factam idem exsistens in ipsa dioecesi minime ignoravit[66]), tanquam suspectus est procul dubio repellendus, nisi proprio firmaverit iuramento, quod postea didicerit ea, quae obiecerit[67]), et ad hoc ex malitia non procedat[68]), quia tunc, etiamsi didicisset ab illis[69]), qui denunciationis tempore siluerunt, claudi non debet[70]) eidem[71]) aditus accusandi, quoniam, etsi ab impetitione huiusmodi culpa de silentio tali contracta illos excluderet, iste tamen nunquam nequivert[72]), quum culpabilis non exsistat. *"Utrum autem etc. [cf. c. 44. de test. II. 22.] Dat. Lat. IV. Kal. Nov. Pont. nostr. Ao. XV."* [1212.]

TITULUS XIX.

DE DIVORTIIS.

CAP. I.[1])

Homicidium accessorium non privat spe coniugii, sed machinatio in mortem coniugis sic.

Ex concilio apud Wormaciam.[2])

Si qua mulier in mortem[3]) mariti[4]) sui cum aliis *"hominibus"* consiliata est[5]), et ipse *"vir"* aliquem illorum[6]) se defendendo occiderit, *"et hoc probare potest,"* potest ipse[7]) *"vir ipsam uxorem dimittere, et"* post mortem[8]) uxoris, si voluerit, aliam ducere[9]). Ipsa autem insidiatrix poenitentiae absque spe coniugii stet[10]) subiecta[11]).

CAP. II.[11*])

Coniuges propter alterius crimen non separantur, nisi spiritualiter fornicentur, et tunc durat coniugium, eis etiam separatis.

Alexander III.[12])

Quaesivit a nobis *"tua fraternitas, utrum mulier pro latrocinio aut quolibet alio crimine a viro suo debeat separari, et alii nubere, et de viro simili modo quaestionem proposuisti, utrum pro quolibet flagitio possit a coniuge dividi, et aliam sibi legitime matrimonio copulare."* Nos[13]) itaque taliter respondemus, quod mulier pro furto[14]) vel alio crimine viri sui, nisi *"ipse eam ad maleficia sua trahere nitatur, et"* fidei suae[15]) religionem corrumpere velit, ab eo separari non debet, *"nec alii aliqua ratione copulari."* Verum si coniugem suam ad infidelitatis[16]) maleficium traxerit, *"mulier"* a viro *"recedere"* poterit *"et"* separari, ita, quod ei nubere alii non licebit, quia, licet separentur, semper tamen coniuges erunt. In[17]) viris quoque praesentis sententiae forma servetur.

Cap. III. 23) *In dirimendo enim matr. ideo:* ead., Böhm. — 24) *sive:* Comp. I. Aug. — *et . . . adm.:* desid. in Ms. — 25) *admittantur:* C. L. — 26) *tam:* C. R. 1., Comp. I. — 27) *tum etiam exercitatione:* Comp. I. — 28) *laboraret:* C. R. 2. — 29) *interfuerit . . . adhibuerit:* C. H. — *intersint:* Comp. I. — 30) omitt. Aug. — 31) *in contr.:* C. R. 2. — 32) *contrahendo:* Comp. I. — 33) *et:* Comp. I. Ms. — *ex:* Aug. — 34) *admittuntur:* C. L. — *recipiuntur:* Comp. I.

Cap. IV. 35) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 381., Comp. II. h. t. c. 3. — 36) *Coelestinus III. P. C. Laudabilem* (Aug.: *Laudabilis*) Comp. II. — cf. c. 2. Ut lite pend. II. 16. cum adn. — 37) *Idem super adiecisti:* Luc. — 38) *metam:* Luc. — 39) *proclamaverit:* C. L. — *allegavit asserens:* Luc., Comp. II. — 40) *debent:* Luc. — 41) *matrimonii sui:* Comp. II. Ms. A. — 42) *cogn., sive ante leg. attingens:* Luc. — 42*) *proclamavit:* C. L. — 43) abest ab ead. — 44) *exspectatur:* C. R. 1. — *speratur:* Luc., Comp. II. — 45) *sic si:* Comp. II. Ms. A. — 46) *maritali:* Luc. — 47) *consentit:* Comp. II. Ms. B. — 48) *induxisse:* C. R. L. II., Comp. II., Böhm. — *indulsisse:* Luc.

Cap. V. 49) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 92. — Comp. III. h. t. c. 3. — 50) desid. haec in C. R. 1. — *Auban.:* C. H. — *Alban.:* C. L. — *Alben.:* Böhm. — *Albana:* Comp. III. — 51) *Raven.:* Comp. III. Ms. — *Ianuen.:* Aug., C. R. 2. L. H. — *archiepisc. et praepos. S. Mariae de Albario Ianuensibus:* Reg. — 52) *N.:* Reg. — 53) *Halinella:* C. H. — *Cavilla:* C. R. 1. — *Camilla:* C. R. 2. L., Comp. III. Aug., Reg. — 54) *revelatum:* C. R. 1. L. — 55) *M.:* Comp. III., Böhm. — *I.:* Reg. — 56) *Si verum est quod proponitur dictam* (Comp. III.: *praefatam*): Comp. III., Reg. 57) *perpetuum sil.:* Comp. III. Aug.

Cap. VI. 58) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 184. — Comp. IV. h. t. c. un. — 59) *Helveacensi ep.:* Comp. IV. Aug., Reg. — 60) *banni:* Comp. IV., Reg. — 61) add.: *merito:* Comp. IV. Aug. — 62) *ad eum:* C. H. — 63) *valeat:* Comp. IV. Ms. A. — 64) *fuit:* Ms. B. — *fuerat:* Reg. — 65) *impediet:* Comp. IV. Ms. A. — 66) *ignoraret:* Comp. IV. Aug. — *ignoret:* Ms. A. B. — *ignoravit:* C. R. L., Reg. — 67) *obiecit:* Comp. IV. Ms. A. — *obiicit:* Reg. — 68) *procedit:* C. R. 1. L. — 69) *aliis:* Comp. IV. Ms. A. — *didicerit ex illis:* C. R. 1. — 70) *deberet:* Reg. — 71) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 72) *nequierit:* C. L.

TIT. XIX. Cap. I. 1) Restitutum ex c. 5. Cap. Vermer. (A. 753.) apud III. Pertz., Monum., Leg. I. 22., cf. c. 6. C. XXXI. qu. 1. et Coll. ibi alleg. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Vermeriae:* Comp. I. recte. — 3) *de morte:* C. R. 1. — *in morte:* C. R. 2. — *mulier mortem:* Comp. I., Cap. — 4) *viri:* Cap. — 5) *consiliavit:* ib. — 6) *ipsius hominem:* ib. — 7) *illes* ib. — *et si probare potest ipse vir, eam vitam esse consilii, potest, ut nobis videtur, ipsam:* Comp. I. — 8) *post mort. ux.:* add. a Raym. — 9) *accipiat:* Cap. — 10) *maneat:* Comp. I., Cap. — 11) *subacta:* Cap.

Cap. II. 11) Restitutum ex App. I. 22., Comp. I. h. t. c. 2. — 12) *Al. III. archiepisc.:* Comp. I. — *Idem in eodem* (l. e. XIV. libro Reg.): App. — *archiep. Helveacensi:* Böhm., non sine mendo. — Initium c. est in c. 14. de verb. sign. V. 40. — 13) *Nos it.:* omitt. App., quae cap. initium multum refert. — *Nos itaque tal. duximus respondendum:* Comp. I. — 14) *futuro:* Böhm. — 15) abest a C. R. 1. — *fidem religionis:* C. H. — 16) omitt. Comp. I. — *ad. etc. trax. et ad maleficium:* App. — 17) *Viris quoque praesens sententia servetur:* ead.

CAP. III.[18])

Vir non potest dimittere uxorem sine iudicio ecclesiae, etiam propter impedimentum parentelae notorium. Si fama refert impedimentum coniugii, etiam nemine opponente, episcopus ex officio suo potest de eo inquirere. Si vero impedimentum est notorium, potest episcopus ex officio suo matrimonium separare.

Idem *Ambianensi*[19]) *Episcopo.*

Porro de comite Pontini[20]), qui '*filiam*' R.[21]) '*de sancto Valerico*' uxorem suam[22]) absque iudicio ecclesiae dimisit '*propterea,*' quia eam cognatam fuisse uxoris defunctae proponit, '*haec*' prudentia tua cognoscat, quod, si etiam parentela esset publica et notoria, absque iudicio ecclesiae ab ea separari non potuit, quare ipsum[23]) ad eam recipiendam, quae[24]) petit restitutionem ipsius, districte compellas. Quam[25]) si recipere noluerit, eum et superinductam vinculo excommunicationis adstringas. '*Si qui autem apparuerint, qui matrimonium ipsum legitime velint et possint impetere, causam audias, et eam fine debito decidas.*' Praeterea de H.[26]) qui '*filiam Aleini,*' cognatam suam, duxit '*in*' uxorem, '*si hoc publicum est et manifestum, nec apparet aliquis, qui matrimonium velit impetere, id tibi*' respondemus, quod, non apparentibus accusatoribus, et parentela manifesta seu publica exsistente, quod credibile non est, nisi[27]) essent '*consobrini*' in primo gradu vel secundo, tui officii[28]) interest, matrimonia illa adhibita gravitate dissolvere, quae illicite contracta noscuntur. '*Ad haec etc.* [*cf. c.* 15. *de dec. III.* 30.]'

CAP. IV.[29])

Repellitur uxor, petens restitutionem mariti, si notorie fornicata est, et maritus continuit.

Idem.[30])

Significasti '*nobis,*' quod quidam '*miles in provincia tua,*' uxore sua[31]) sine iudicio ecclesiae '*et auctoritate*' dimissa pro eo, quod suggestum sibi[32]) fuerat, ipsam incestum cum quodam consanguineo suo commisisse, vinculo fuit[33]) propter hoc excommunicationis adstrictus. Verum mulier '*ipsa*' non continuit, sed sobolem de alio[34]) viro suscepit[35]); nec minus[36]) postulat viro restitui, asserens, se ab ipso[37]) iniuste '*fuisse*' dimissam, et eundem '*virum*' sibi materiam adulterandi dedisse. '*Unde, quia nos consuluisti, utrum mulier ipsa debeat viro suo restitui, et vir ad eius receptionem compelli,*' Consultationi tuae taliter[38]) respondemus, quod, si notorium[39]) est, mulierem ipsam adulterium commisisse[40]), ad eam recipiendam praefatus vir cogi non debet, nisi constaret, ipsum cum alia adulterium commisisse.

CAP. V.[41])

Matrimonium separatur propter adulterium mulieris, et, si vir postea fornicetur, redintegratur. Et est bonus casus et multum allegabilis.

Idem.[42])

Ex literis tuis accepimus, quod '*lator praesentium,*' V.[43]) '*nomine, olim de tua dioecesi*' quandam duxit, '*videlicet Luciam, in*' uxorem, qui, '*maligno spiritu instigante,*' paucis temporibus fuere concordes. Proponebat enim[44]) idem V., quod illam per violentiam sibi illatam, metu etiam[45]) mediante duxisset. '*Tu vero una cum capitulo tuo, quum tam minis quam admonitionibus inter eos saepe pacem reformare studeres, et eos temere segregatos pariter reconciliari coegisses:*' Tandem vir uxorem suam super crimine fornicationis in[46]) iure convenit, quae,[47]) nescitur quo ducta spiritu, coepit publice confiteri, quod, quum vir negaret ei in '*debitis et*' necessariis providere, crimen compulsa est incurrere memoratum. Quumque diligentius a te fuisset admonita, ne ad suggestionem alicuius '*vel iniquum consilium*' illud tam turpe contra se proponeret, ipsa id[48]) manifestius asserebat. Sane, tu[49]), convocato capitulo tuo '*et aliis viris discretis,*' quum ex eorundem[50]) consilio utrique privatim[51]) continentiam '*firmiter*' iniunxeris observandam, ita, quod caste viverent ab invicem segregati[52]), '*et ex relatione quorundam perceperis, quod aliam*' memoratus V. '*intenderet ducere in uxorem, licet ipsum, ne hoc facere aliquatenus attentaret, monueris diligenter, ipse nihilominus extra civitatem*' furtim eum alia sponsalia et nuptias temere celebravit. Verum quum factum inquirere laborares, '*ut secundum illud procederes,*' supra dictus V. rei seriem[53]), '*prout factum fuerat,*' explicans et exponens, ad audientiam nostram dicitur appellasse. Unde fraternitati tuae[54]) '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si res ita processit, praetaxatum virum '*appellatione remota*' ad legitimam uxorem '*per excommunicationis sententiam*' redire compellas, '*et, iniuncta eidem poenitentia de commisso adulterio cum secunda, priorem maritali affectione ab ipso facias pertractari. Capellanum etc.* [*cf. c.* 1. *de sec. nupt. IV.* 21.] *Dat. Laterani.*'

CAP. VI.[55])

Si uxor a viro, lapso in haeresim, propria auctoritate divertit, ad eum reversum redire compellitur; secus, si per iudicium ecclesiae ab eo fuisset separata.

Urbanus III. *Florentino Episcopo.*[56])

De illa '*vero,*' quae, viro suo[57]) labente in haeresim, ipsius consortium sine iudicio ecclesiae[58]) declinavit, '*utrum, revertente illo ad catholicam unitatem, ad redintegrandum matrimonium sit cogenda,*' videtur nobis, quod[59]) mulier, maxime si ea intentione decessit[60]), ut lapsus in haeresim taedio pariter et confusione affectus se ab errore suo converteret, ei, quum reversus fuerit, est reddenda, quae, etiamsi reverti noluerit, compellatur[61]). Si vero iudicio ecclesiae ab eo '*sine spe matrimonii redintegrandi*' recessit, ad recipiendum eum nullatenus '*eam*' dicimus compellendam. '*De uxore vero etc.* [*cf. c.* 7. *de sepult. III.* 28.]'

CAP. VII.[62])

Vinculum coniugale non dissolvitur altero coniugum fidelium in haeresim lapso. Sed si unus infidelium coniugum convertatur ad fidem, et alter noluit sibi cohabitare, vel non sine blasphemia, vel sine peccato mortali, solvitur coniugium, et conversus contrahere poterit.

Innocentius III. *Ferrariensi*[63]) *Episcopo.*

Quanto te '*magis*' novimus in canonico iure peritum, '*tanto fraternitatem tuam amplius in Domino commendamus, quod in dubiis quaestionum articulis ad sedem apostolicam recurris, quae disponente Domino cunctorum fidelium mater est et magistra, ut opinio, quam in eis quondam habueras, dum alios canonici iuris peritiam edoceres, vel corrigatur per sedem apostolicam vel probetur.*' Sane tua '*nobis*' fraternitas '*suis literis*' intimavit[64]), quod, altero coniugum ad haeresim transeunte, qui relinquitur ad secunda vota desiderat convolare[65]) '*et filios procreare,*' quod, utrum possit fieri '*de iure,*' per tuas[66]) nos duxisti literas consulendos. Nos igitur consultationi tuae '*de communi fratrum nostrorum consilio*' respondentes, distinguimus, licet quidam praedecessor[67]) noster sensisse aliter videatur, an ex duobus infidelibus alter ad fidem catholicam convertatur, vel ex duobus fidelibus alter labatur in haeresim, vel decidat in gentilitatis errorem. Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel '*saltem*' non[68]) sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat[69]) ad mortale peccatum, ei cohabitare volente[70]): qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit. Et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus[71]): „Si infidelis discedit, dis-

---

Cap. III. 18) Restitutum ex App. I. 29., Comp. I. h. t. c. 4. — 19) *Ambien.*: C. R. 1. — *Abinnen.*: Cont. — *Idem in eodem* (i. e. XII. libro Reg.), *Ambianensi ep.*: App. — add.: *P. C. Quod eodem*: Comp. I. — cf. c. 2. de frig. IV. 15. — 20) *Pontici*: App. — 21) *Bern.*: Comp. I. — *Bernardi*: App. — 22) *ux. s.*: omitt. Comp. I. — 23) *eum*: App. — 24) *quae... ips.*: add. a Raym. — 25) *Qui*: C. H. — *Et si eam*: Coll. citt. — 26) *Hugone de Calesio*: Comp. I. — *Hugone de Caloria*: App. — 27) *ubi*: App. — 28) *ecclesiasticae auctoritatis*: Comp. I. — *ecclesiae auctoritate interdictum est matrimonium adhibita illa grav. dissolvere, quod illicite noscitur contractum*: App. mendose.

Cap. IV. 29) Restitutum ex App. VI. 14., Lips. LIX. 27., Cass. LVIII. 14., Comp. I. h. t. c. 4. — 30) *Cretensi*: App. — *Terrato*: Cass. — *Tragon. arc.*: Lips. — leg.: *Tarracon. archiep.*: cf. libell. nostr.: De ined. Decr. coll. Lips. p. 34. — 31) *uxorem suam ... dimisit* (App.: *dimiserit*) ... *et propter hoc vinculo fuit exc. adstrictus*: App., Lips., Cass. — 32) *ei*: App. — 33) omitt. C. I. — 34) *de altero*: Cass. — *ab alio*: App. 35) *concepit*: C. H. — 36) *nihilominus*: Lips., Cass. — 37) *isto*: Böhm. — 38) *fraternitati tuae praesentibus literis*: Coll. citt. Böhm. — 39) *manifestum*: eaed. — 40) add. ex aliquo, ut videtur, scholio: *post dimissionem, sed non idem, si ante*: App.

Cap. V. 41) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 390. — Comp. II. c. 3. de cland. desp. IV. 3. — 42) *Clemens III.*: Comp. II. — *Idem* (i. e. *Clemens III.*) ... *episc.*: Luc. — 43) *W.*: Luc., Comp. II. per tot. — 44) *etiam*: ib. — 45) desid. in C. H. — 46) *forn. tentavit*: Luc. — 47) *Post longas vero inducias et admonitiones diligenter factas, ut ab huiusmodi litigationibus* (*litigatione*: Comp. II.) *cessarent, quum ad hoc* (*adhuc*: Comp. II. Ms. B.) *alterius flecti* (*seduci*: Luc.) *non possent* (*posset*: Comp. II.), *vir etiam eam de crimine iterum* (omitt. Comp. II. Ms. B.) *fornicationis expressius appellaret, ipsa nescimus*: Coll. citt. — 48) *idem*: C. H. — *eadem*: Luc., Comp. II. — 49) omitt. eaed. — 50) *eorum*: eaed. — 51) *pariter*: Comp. II. Ms. A., Luc. — 52) *et ab invicem segregati*: C. H. — *invicem separati*: Luc. — *ab inv. separati*: Comp. II. Ms. B. — 53) *ita seriem*: Comp. II. Ms. A. — 54) desid. ap. Böhm.

Cap. VI. 55) Restitutum ex App. L. 63., Comp. I. h. t. c. 3. — 56) add.: *P. C. Literas super*: Comp. I. Aug. — *P. C. Literas fraternitatis*: Ms. eccle; cf. c. 3. de conl. lepr. IV. 8. — 57) desid. ap. Aug. — 58) *sine iud. eccl.*: add. a Raym. — 59) *quod si mulier* (add.: *ab eo*. Aug.) *ea duntaxat intentione*: App., Comp. I. — 60) *discessit*: eaed., C. H. — 61) *compelletur*: App.

Cap. VII. 62) Restitutum ex Reg. Bal. II. 50. — Comp. III. h. t. c. 1. — 63) *Florentino ep.*: C. H. — 64) *requisivit*: C. R. 1. — 65) *transire*: Comp. III., Reg. — 66) *easdem*: ib. — 67) *licet quidam praedecessorum nostrorum* (*praedecessores nostri*. Comp. III.) ... *videantur*: Comp. III., Reg. — cf. c. 1. de conv. inf. III. 32. et c. 6. h. t. — 68) desid. in Comp. III. — *vel ne*: C. L. — 69) *protrahat*: C. R. 2. — 70) *nolente*: C. H. — 71) cf. I Cor. VII. 15.

cedat. Frater enim vel soror non est servituti subiectus in huiusmodi," et canonem[72]) etiam, in quo dicitur, '*quod*' „contumelia creatoris solvit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur." Si vero alter fidelium coniugum vel labatur in haeresim, vel transeat ad gentilitatis errorem, non credimus, quod in hoc casu is, qui relinquitur, vivente altero possit ad secundas nuptias convolare, licet in hoc casu maior appareat contumelia creatoris. Nam etsi matrimonium verum '*quidem*' inter infideles exsistat, non tamen est ratum. Inter fideles autem verum '*quidem*' et ratum[73]) exsistit[74]), quia sacramentum fidei, quod semel est[75]) admissum, nunquam amittitur; sed[76]) ratum efficit[77]) coniugii sacramentum, ut ipsum in coniugibus illo durante perduret. Nec obstat, quod a quibusdam forsan obiicitur, quod fidelis relictus non debeat iure[78]) suo sine culpa privari, quum in multis casibus hoc contingat, ut si alter coniugum incidatur. Per hanc '*autem*' responsionem quorundam malitiae obviatur, qui in odium coniugum[79]), vel quando sibi invicem displicerent, si[80]) eas possent in tali casu dimittere, simularent haeresim, ut ab ipsa nubentibus coniugibus resilirent. Per hanc ipsam responsionem illa solvitur quaestio, qua quaeritur, utrum ad eum, qui '*vel*' ab haeresi vel infidelitate[81]) revertitur, is, qui permansit[82]) in fide, redire cogatur. '*Dat. Lat. Kal. Maii.*' [1199.]

CAP. VIII.[83])

Pagani, iuncti in gradu prohibito lege canonica tantum, conversi ad fidem non separantur. Hoc primo. *Si paganus prius plures uxores habeat, post fidem susceptam adhaerebit primae.* Hoc secundo. *Et, si repudiata uxore cum secunda contraxerit, etiam post baptismum dimittet secundam, et adhaerebit primae repudiatae, etiamsi repudiata cum alio contraxisset; secus si fornicata fuisset.* Hoc tertio.

Idem *Tiberiadensi Episcopo.*

Gaudemus in Domino '*et in potentia virtutis ipsius, et Patri luminum, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum, uberes gratiarum exsolvimus actiones, quod, sicut nobis tuis literis intimasti, diebus istis novissimis ille, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, ut ad Christianam venirent fidem, multorum cordibus inspiravit.*' Utrum[84]) pagani uxores accipientes in secundo vel tertio, vel ulteriori gradu sibi coniunctas, sic coniuncti debeant post conversionem suam insimul remanere, vel ab invicem separari, edoceri per scriptum[85]) apostolicum postulasti. Super quo '*fraternitati tuae*' taliter respondemus, quod, quum sacramentum coniugii apud fideles et[86]) infideles exsistat, quemadmodum ostendit Apostolus[87]), dicens: „Si quis frater infidelem habet uxorem, et haec consentit habitare cum eo[88]), non illam dimittat," et in praemissis gradibus a paganis quoad eos matrimonium[89]) licite[90]) sit contractum, qui constitutionibus[91]) canonicis non arctantur, („quid enim ad nos," secundum Apostolum[92]) eundem, „de his, quae[93]) foris sunt, iudicare?") in favorem praesertim Christianae religionis et fidei, a cuius perceptione per uxores, se deseri timentes, viri possunt[94]) facile revocari, fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possunt et licite remanere coniuncti, quum per sacramentum baptismi non solvantur coniugia, sed crimina dimittantur. Quia[95]) vero pagani circa plures insimul feminas affectum dividunt coniugalem, utrum post conversionem omnes, vel quam ex omnibus retinere valeant, non immerito dubitatur. '*Quia vero tam patriarchae quam alii iusti viri ante legem pariter et post legem multas uxores insimul habuisse leguntur, nec contrarium apparet in evangelio vel lege praeceptum, neque pagani subiiciuntur canonicis institutis post inventis, quemadmodum est praemissum: videtur, quod nunc etiam iuxta ritum suum licite contrahant cum diversis, quorum coniunctiones legitimas unda sacri baptismatis non dissolvit, et ita patriarcharum exemplo ad fidem Christi conversi pagani coniugiorum pluralitate gaudebunt.*' Verum absonum hoc videtur et inimicum fidei Christianae, quum ab initio una costa in unam feminam sit conversa, et scriptura divina[96]) testetur, quod propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una; non dixit: „tres vel plures," sed: „duo"[97]), nec dixit: „adhaerebit uxoribus," sed: „uxori." '*Unde Lamech, qui plures simul uxores legitur habuisse, reprehenditur in scripturis eo, quod ipse primus reprobandam bigamiae speciem introduxit. Licet autem de his non quaesieris, volentes tamen tam te quam alios super his etiam reddere certiores, et quod veritas praevaleat falsitati, sine dubitatione qualibet protestamur, quod*' Nec ulli[98]) unquam licuit[99]) insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum, quae mos quandoque, interdum etiam fas censetur, per quam, sicut Iacob a mendacio, Israelitae a furto et[100]) Samson ab homicidio, sic et[1]) patriarchae et alii viri iusti, qui plures leguntur simul habuisse uxores, ab adulterio excusantur. Sane veridica[2]) haec sententia probatur etiam de[3]) testimonio veritatis, testantis in evangelio[4]): „Quicunque dimiserit uxorem suam '*nisi*' ob fornicationem[5]), et aliam duxerit, moechatur." Si[6]) ergo, uxore dimissa, duci '*et*' alia de iure non potest, fortius et[7]) ipsa retenta; per quod evidenter apparet, pluralitatem in utroque sexu, quum non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandam. '*Ceterum etc.* [*cf. c.* 15. *Qui fil. sint leg. IV.* 17.]' Qui autem secundum ritum suum[8]) legitimam repudiavit uxorem, quum tale repudium veritas in evangelio reprobaverit, nunquam ea vivente licite poterit aliam, etiam ad fidem Christi conversus[9]), habere, nisi post conversionem ipsius illa renuat cohabitare[10]) cum ipso, aut etiamsi consentiat, non tamen absque contumelia creatoris, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum. In quo casu restitutionem petenti, quamvis de iniusta[11]) spoliatione constaret, restitutio negaretur, quia secundum Apostolum[12]) frater aut soror non est in[13]) huiusmodi subiectus servituti[14]). Quodsi conversum ad fidem et illa conversa sequatur, antequam propter causas praedictas legitimam illa ducat uxorem, eam recipere compelletur[15]). Quamvis[16]) quoque secundum evangelicam veritatem qui duxerit dimissam moechatur[17]), non tamen dimissor poterit obiicere[18]) fornicationem dimissae pro eo, quod nupsit[19]) alii post repudium, nisi alias fuerit fornicata.

CAP. IX.[20])

Non licet relictam fratris in uxorem accipere, et de facto ducta separanda est, nisi aliter ecclesia dispenset.

Idem *Livoniensi Episcopo, et eis*[21]), *qui cum ipso sunt, fratribus.*

Deus[22]), qui ecclesiam suam (*Et infra:* ['*cf. c.* 11. *de vita et hon. III.* 1.'] Quia '*vero in matrimoniis contrahendis*' dispar est ritus[23]) in Livoniensium ecclesia de novo ad fidem catholicam conversorum a nostro, '*quum in consanguinitate vel affinitate distinctionem canonicam non attendant, et relictas fratrum indistincte sibi consueverint copulare: ne propter hoc a bono proposito retrahantur, quum nec quidam eorum voluerint credere, nisi relictas fratrum eos pateremur retinere, nec nos eos, nisi tales dimitterent, recipere volueritis ad baptisma,*' propter '*novitatem et*' infirmitatem[24]) gentis eiusdem[25]) concedimus, ut matrimoniis contractis cum relictis fratrum utantur; si tamen, fratribus decedentibus sine prole, ut semen defuncti iuxta legem Mosaicam suscitarent, cum talibus contraxerunt; ne tales sibi de cetero, postquam ad fidem venerint, copulent[26]), prohibentes. '*Ad haec etc. Ceterum etc.* [*cf. c.* 7. *de poenit. V.* 38.]'

TITULUS XX.

DE DONATIONIBUS INTER VIRUM ET UXOREM, ET DE DOTE POST DIVORTIUM RESTITUENDA.

CAP. I.[1])

Separato licite matrimonio dos restituenda est.

Ex concilio habito apud Wormaciam.[2])

Mulieres '*vero*', quum pro aliqua[3]) licita causa a propriis viris fuerint separatae, totam[4]) dotem praecipimus sibi reddi, '*quam in die nuptiali receperunt etc.*'

Cap. VII. 72) *et canon est:* C. R. 1. — cf. c. 7. C. XXVIII. qu. 2. — 73) *firmum, verum et ratum:* C. R. 1. — 74) *consistit:* Comp. III. Ms. — 75) omitt. Comp. III., Reg. — 76) abest ab iisd. et C. H. — 77) *efficitur:* C. L. — 78) *de iure:* Comp. III. Ms. — 79) *coniugii:* C. H. — 80) *et si:* Comp. III. Ms. — 81) *infideliter:* Böhm. — 82) *remansit:* C. H., Comp. III. Ms.

Cap. VIII. 83) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 604., Comp. III. h. t. c. 2. — 84) *Et quoniam uxores acceperant . . . coniunctas utrum:* Comp. III., Rain., Böhm. — 85) *rescriptum:* Rain. — 86) *fid. et:* desid. ap. Rain. — 87) 1 Cor. VII. 13. — 88) *illo:* Rain. — 89) omitt. Comp. III., Rain. — 90) *legitime:* C. H. — 91) *in const.:* Rain. — 92) 1 Cor. V. 12. — 93) *qui:* Coll. citt. — 94) *possent:* Comp. III. Aug., Rain. — 95) *Et quoniam:* Coll. citt. — 96) Matth. XIX. 5. — 97) add.: *in carne una:* C. R. 2. — 98) *nulli:* Coll. citt., Böhm. — 99) *licebat:* C. H. — *licuerit:* Comp. III. — 100) omitt. Comp. III. — 1) *sic et illi (isti: Rain.) ab adulterio (adulteriis:* Comp. III. Ms.) *excusantur:* Coll. citt. — 2) *iuridica:* Comp. III. Aug., Rain. — 3) abest a C. R. L. II., Coll. citt. — 4) Matth. XIX. 9. — 5) *causam fornicationis:* Comp. III. Aug. — 6) *Sic:* Coll. citt. — 7) *enim:* Comp. III. — *etiam:* Rain. — 8) abest a C. H. — 9) *conversam:* C. R. 1. — 10) *habitare:* C. R. 1. H., Coll. citt. — 11) *iusta:* C. L. — 12) 1 Cor. VII. 15. — 13) desid. ap. Cont. et Böhm. — 14) *servitiis:* C. L. — 15) *compellitur:* Comp. III. Aug. — 16) *Et quamvis:* Comp. III., Rain. — 17) *moechatur:* Comp. III. Ms., Rain. — 18) *opponere:* Rain. — 19) *nupserit:* Comp. III., Rain.

Cap. IX. 20) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 601., Comp. III. h. t. c. 3. — 21) desid. ap. Aug. — 22) *Is, qui:* Comp. III. — 23) *ritus Livoniensium de novo etc.:* Comp. III. — *ritus eorum a nostro:* Rain. — 24) *infirmitates:* C. R. 1. — 25) *eiusdem:* C. L. — 26) *copulentur:* Comp. III. Aug.

TIT. XX. Cap. I. 1) Restitutum ex App. I. 46., Lips. LXIV. 3., Cass. LXIV. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 2) Cap. incertum. — *ex conc. hab. ap. Guarmatiam:* Comp. I. — *ex c. h. Guarmatiam c.* 4. Cass. — *ex conc. ap. tinnem. c.* 3.: Lips. — *ex conc. h. ap. Wormatiam c.* 4.: App. — 3) *hac vel alia (aliqua:* Cass.) *licita ratione:* Lips., Cass. — *hac vel alia lic. causa:* App. — *aliqua licita ratione:* Comp. I. — 4) *totam praecipimus recipere dotem:* Coll. citt.

CAP. II.[5])

Soluto matrimonio cogitur vir dotem restituere, et bona dividere, quae communiter eis obvenerunt.

Urbanus III. *Decano, Cantori et Capitulo Lexouensibus.*[6])

Significavit "*nobis*" P.[7]) mulier, quod H.[8]), quem loco viri tenebat, divortio inter eos solenniter celebrato, dotem suam illicite detinet et reddere contradicit, possessiones etiam, quae ipsis, dum simul viverent, cuiuscunque contractus[9]) titulo communiter obvenerunt[10]), ea[11]) prorsus exclusa sibi nititur vindicare. Ideoque "*discretioni tuae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, si ita est[12]), et non est aliud quod obsistat, ipsum[13]) ad restitutionem dotis, et "*ad*" divisionem earum[14]), quae olim communiter habuerunt, districtione ecclesiastica compellatis.

CAP. III.[15])

Delegatus ad causam matrimonii, si ferat sententiam divortii, pronunciare debet dotem restitui. Et est casus multum alligabilis.

Clemens III.[16])

De prudentia vestra "*valde*" miramur, quod, quum vobis causam matrimonii[17]), quae vertebatur inter H.[18]) "*Pisanum civem*" et M.[19]) "*mulierem*" commisissemus "*canonice*" terminandum[20]), et vos, consanguinitatem inter eos "*in sexto vel septimo gradu*" invenientes, sententiam divortii tulissetis, de dote, quam a viro mulier repetebat, quicquam statuere distulistis[21]). Quia igitur "*secundum iura*" vos, qui[22]) de matrimonio principaliter cognovistis, et de dote, quae est causa incidens, accessorie cognoscere valuistis et sententialiter diffinire, "*discretioni vestrae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus praedictum H.[23]) monitione praemissa[24]) cogatis, ut praedictae M.[25]) totam dotem "*suam*", sicut canonicum fuerit[26]), restituere non moretur.

CAP. IV.[27])

Mulier, propter adulterium a viro separata, perdit dotem.

Clemens III.[28])

Plerumque "*accidit, ut proponis, quod in parochia tua mulieres a viris suis causa fornicationis recedunt, et sic usque ad mortem ipsorum permanere noscuntur; ipsis vero defunctis, quum a consanguineis, ad quos hereditates eorum perveniunt, dotem suam cum dotalitio suo repetunt, eis audientiam denegant, et nolunt restituere, ob eam causam, quia eo ipso se indignas fecisse putantur, quod a viris suis causa fornicationis duxerint recedendum. Praeterea etc.* [*cf. c. 2. de dilat. II. 8.*] *Quia igitur quid agendum sit in utroque casu apostolico responso desideras edoceri, in primo taliter respondemus, quod*", Si mulier[29]) ob causam[30]) "*suae*" fornicationis iudicio[31]) ecclesiae aut propria voluntate[32]) a viro "*suo*" recesserit[33]), nec reconciliata[34]) postea sit eidem, "*eo defuncto*" dotem vel dotalitium "*suum*" repetere non valebit[35]). "*In secundo etc.* [*cf. c. 2. de dilat. II. 8.*] *Dat. Lat. Ao. III.*" [1190.]

CAP. V.[36])

Cogitur mulier ex officio iudicis, donata sibi a viro propter nuptias pro conservatione illiciti matrimonii relaxare, si talis donatio praestet impedimentum dissolutioni talis matrimonii. H. d. secundum intellectum, qui plus placet Panormitano.

Innocentius III. *Compostellano Archiepiscopo et universis*[37]) *Episcopis in regno Legionensi constitutis.*

Etsi[38]) necesse sit "*ut scandala veniant, vae tamen est homini illi, per quem scandalum venit. Quot enim turbationes et scandala diebus nostris orbi supervenerint universo, hodie plus experimur in facto, quam scriptum reperiamus in libro. Necesse est autem ut veniant scandala, non solum scilicet inevitabile, sed et utile: quoniam in quo deficit malus proficit bonus, et aurum in fornace probatur. Inter cetera vero, in quibus scandalizatur hodie populus Christianus, praecipuum est persecutio paganorum, quae tam in oriente quam in occidente peccatis exigentibus invaluit ultra modum; contra quam utrobique simile quodammodo putaverunt remedium invenire; sed quia Deum ante suum non proposuere conspectum, quod inventum est in remedium in periculum est conversum. Sane in oriente una duobus fuit incestuose coniuncta, in occidente vero unus sibi duas praesumpsit iungere per incestum. Et incestui quidem in oriente commisso non solum consensus, sed et auctoritas clericorum ibi consistentium intercessit. Sed in detestabili copula in occidente contracta, licet non absque quorundam ecclesiasticorum virorum assensu fuerit forsitan attentata, auctoritas tamen ecclesiastica nullatenus intervenit. Volens autem Deus maius peccatum vindicare celerius, et a similibus alios deterrere, tam Conradum quondam marchionem, qui ... reginae Hierosolymitanae prius adhaeserat per incestum, gladio, quam Henricum quondam Campaniae comitem, qui ei et in culpa quodammodo et in poena successit, praecipitio, utrumque vero morte improvisa peremit. Nondum autem in huius iniquitatis auctores in occidente suam exercuit ultionem. Sed quanto longanimius sustinet, tanto forsitan severius vindicabit. Licet autem apostolica sedes quod super hoc fuerat in oriente commissum propter malitiam temporis et persecutionem urgentem dissimulare sit visa, ad vindicandum tamen quod in occidente fuerat attentatum rigore canonicae districtionis est usa. Nam quum ad bonae memoriae Coelestini Papae praedecessoris nostri audientiam pervenisset, quod rex Legionensis filiam carissimi in Christo filii nostri Portugallide regis illustris incestuose sibi praesumpserat copulare, tam regem ipsum Portugalliae quam incestuose coniunctos excommunicationis sententia innodavit, et Legionense ac Portugalliae regna sententiae supposuit interdicti, unde quod illegitime factum fuerat est penitus revocatum. Verum dictus rex Legionensis ad deteriora manum extendens, sicut is, de quo dicit scriptura: „Vae homini illi, qui post se trahit peccatum quasi longam vestem, et impius, quum venerit in profundum vitiorum, contemnit,“ filiam carissimi in Christo filii nostri regis illustris Castellae, neptem videlicet propriam, impudenter sibi contra interdictum ecclesiae copulare praesumpsit. Quod quum ad nostram notitiam pervenisset, dilectum filium fratrem Rainerium, virum scientia et religione pariter reverendum, Deo et hominibus obtentu scientiae et honestatis acceptum, in Hispaniam duximus destinandum, ut iuxta verbum propheticum dissolveret colligationes impietatis, solveret fasciculos deprimentes; qui per Dei gratiam ab omni munere manus excussit ita, ut quod legitur de ipso possit vere referri: „Non fuit qui ditaverit Abraham.“ Ipse igitur quum in Hispaniam pervenisset, dictum regem Legionensem semel et iterum ex parte nostra commonuit diligenter, ut a tam detestabili et nefanda copula resiliret, universis colligationibus dissolutis, quae fuerant pro ipsa copula consummanda contractae. Sed quum apud eum nihil prorsus monitis profecisset, certum ei diem assignavit et locum, et quum ipsum etiam ultra terminum exspectasset, in eum se contumaciter absentantem iuxta formam mandati nostri excommunicationis sententiam promulgavit, et regnum Legionense interdicto generali conclusit. In memoratum vero regem Castellae vel terram suam in nullo processit, quum idem rex se mandatis eius exponeret, et quod reciperet filiam suam, si sibi redderetur, proponeret assertive. Quod utrum ex animo fecerit, ille plenius novit, qui scrutator est cordium et cognitor secretorum. Nuper autem venerabiles fratres nostri Toletanus archiepiscopus et episcopus Palen-*

Cap. II. 5) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 3. — In Comp. I. Ms. alia eaque posteriori manu ad marg. est adscriptum. — 6) *Gersoden.*: C. R. 1. — *Lexovien.*: C. R. 2 — *Lexovii*: Comp. I. Ms. — *dec., cant. et capicerio Lexoviu (Lexoviensibus?)*: Aug. — 7) *R.*: C. R. 1. — *Pho.*: Comp. I. Aug. — *Phy.*: Ms. — 8) *Goi. Gocion*: Comp. I. Aug. — *Gm. W.*: Ms. — 9) *contractionis*: Comp. I. Ms. — 10) *advenerint*: C. H. — 11) *eos solus moliere prorsus*: Comp. I. — 12) *si verum est quod proponitur*: ead. — 13) *praedictum Goi.*: Comp. I. Aug. — *praed. W.*: Ms. — 14) abest a C. H.

Cap. III. 15) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 16) *Coelestinus III.*: C. R. 2., Comp. II. Ms. A. — 17) *matrimonialem*: Comp. II. — 18) *H.*: ead. — 19) *G.*: Comp. II. Ms. A. — desid. in Ms. B. — 20) *determinandam vos*: Comp. II. Ms. A. — 21) *noluistis*: ib. — 22) abest a C. L. H. — *quidem*: Comp. I. Aug. — 23) *B.*: Comp. II. — 24) *moneatis attentius et app. cess. (app. re. cess.*: Ms. B.) *cogatis*: ead. — 25) *mulieri*: ead. — 26) *est*: Comp. II. Ms. A.

Cap. IV. 27) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 370., Comp. II. h. t. c. 2. — 28) *Coelestinus III.*: C. R. H., Comp. II. — *Coel. III. abbati Vizilioeensi (lege: Vizeliocensi, Vezelay) in III. libro Reg.*: Luc. — 29) *aliqua mul.*: Comp. II. Aug., Ms. A. — 30) *ob hanc caus. forn.*: Comp. II. Ms. A. — *causa forn. suae*: Luc. — 31) *per iudicium*: Luc., Comp. II. Ms. B. — *non per iud. eccl. sed*: Ms. A. — 32) *levitate*: Luc. — 33) *recedit*: ead., Comp. II. — 34) *reconciliatur*: Comp. II. Ms A. — *reconciliata est*: Aug., Ms. B. — *reconcilietur*: Luc. — 35) *non potest*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *iure non potest*: Ms. A., Luc.

Cap. V. 36) Restitutum ex Reg. Bal. II. 75. — Comp. III. h. t. c. 1. — 37) *et univ. episc. Lingon. constitutis*: Comp. III. Ms. — 38) *Ut sit*: C. H.

timus ex parte ipsius regis Castellae, et ex parte Legionensis venerabilis frater Zamorensis episcopus, ad sedem apostolicam accedentes, postulabant, ut cum eodem rege Legionensi et filia dicti regis Castellae deberemus super tam incestuosa copula dispensare; propter quod, nisi specialis illa gratia, quam ad devotionem dicti regis Castellae habemus, motum nostri animi temperasset, in ipsos ita curassemus severitatem ecclesiasticam exercere, quod nulli de cetero temporibus nostris ad nos repudiatas toties et damnatas petitiones afferrent; quum ipsi etiam noverint, quod id ab eodem praedecessore nostro saepius postulatum fuerit, et ab eo inhibitum, non indultum. Tandem vero intelligentes archiepiscopus et episcopi memorati, quod non solum indulgentiam super hoc a nobis, sed vix etiam possent a nobis audientiam impetrare, interdictum in terram regis Legionensis prolatum tandem a nobis postulavere remitti, asserentes, quod ex eo triplex tali regno periculum ab haereticis, Sarracenis et Christianis etiam imminebat. Ab haereticis: quia, quum per interdictum ipsum clausa essent in partibus illis ora pastorum, non poterant fideles per eos contra haereticos instrui, et ad resistendum eis aliquatenus informari; unde, cum ex hoc, tum quia rex Legionensis ab ecclesia se asserens aggravatum, eis minime resistebat, invalescebant contra fideles haeretici, et in regno ipso haereses variae pullulabant. A Sarracenis: quoniam, quum per exhortationes et remissiones ecclesiae Hispanorum populus consuevisset ad expugnationem paganorum induci, cessante praedicatorum officio populi etiam devotio tepescebat, quia, quum se cum principe suo quoad interdictum eidem videret poenae subiectum, a culpa, cui vel tacendo consenserat, forte se non credebat immunem, propter quod minus circa debellationem Sarracenorum fervebat, ne decederet in peccato. A catholicis: quia, quum clerici laicis spiritualia ministrare non possent, laici clericis temporalia subtrahebant, oblationes, primitias et decimas detinentes, unde, quum clerici ex his pro maiori parte in partibus illis consueverint sustentari, eis subtractis non solum mendicare, sed fodere, et servire Iudaeis in ecclesia et totius Christianitatis opprobrium cogebantur. Videbatur autem difficile petitioni eorum annuere, et sententiam ex animo, ordine et causa latam canonice sine satisfactione congrua relaxare. Ex animo siquidem: quia, sicut Deus perhibet testimonium conscientiae nostrae, ad hoc non nisi iustitiae et honestatis obtentu processimus, quum ex contrario potius contra nos oriri praesumptio potuisset, si tam detestabile facinus duxissemus in patientia tolerandum. Ex ordine: quia dictus frater R. post commonitiones et dilationes legitimas, tandem districtione percussit ecclesiastica contumacem. Ex causa: exemplo, divino videlicet et humano. Divino: quia, quum David in populi numeratione peccasset, Dominus in populum vasa sui furoris effudit, unde idem David dixisse legitur, peccatum Domino confitendo: „Ego sum qui peccavi, ego qui inique egi. Isti, qui oves sunt, quid fecerunt? Auferatur, obsecro, facies tua, Domine, a populo tuo.“ Humano: quum iam dictus praedecessor noster (ut non longe petantur exempla) in praedictos Portugalliae et Legionensem reges et regna ipsorum praedictas sententias curaverit promulgare. Esset insuper res mali exempli, quia, si forsan in alia regna similem nos contingeret promulgare sententiam, similis a nobis gratia peteretur, quam si forsitan negaremus, apud nos esse videretur acceptio personarum. Ex hoc etiam de nobis posset apud aliquos oriri suspicio, praesumentibus forte quibusdam, quod ad id moveremur ex causa latenti. Licet igitur ex causis praemissis non videretur dicta petitio admittenda, quia tamen ubi est multitudo in causa, detrahendum est aliquid severitati, ut maioribus malis sanandis caritas sincera subveniat, in eo ad petitionem praedictorum archiepiscopi et episcoporum gratiam de communi fratrum nostrorum consilio duximus faciendam, ex quo videbantur impedimenta expressa superius provenire. Relaxavimus ergo non in totum, sed in una parte solummodo interdictum, nec perpetuo, sed ad tempus, quamdiu scilicet nobis placuerit et viderimus expedire, ut probemus interim spiritus, si ex Deo sint, et an (sicut iidem archiepiscopus et episcopi asseverant) sperata inde utilitas sequeretur; sic videlicet, ut in regno ipso divina celebrentur officia, sed decedentium corpora sepulturae ecclesiasticae non tradantur. In quo tamen clericis gratiam facimus specialem, in eo videlicet, ut in coemeterio ecclesiastico cessante solemnitate solita tumulentur. Quod licet aliquibus posset absonum forte videri, ut officio restituto sepultura ecclesiastica denegetur, quia, iuxta canonicas sanctiones, cui communicavimus vivo communicare deberemus et mortuo: recte tamen intelligentibus nihil ex hoc incongruitatis occurrit, quum iuxta Lateranensis instituta concilii decedentes ex torneamentis, etsi per poenitentiam reconcilientur ecclesiae, Christiana tamen sepultura priventur. Ut autem non remittere poenam, sed commutare potius videamur, dictum regem Legionensem et memoratam filiam regis Castellae ac omnes principales eorum consiliarios et fautores excommunicationis curavimus sententia innodare, mandantes, ut ad quamcunque civitatem, oppidum vel villam devenerint, nullus ibidem eis praesentibus divina praesumat officia celebrare. Dicto autem rege Castellae et carissimae in Christo filiae nostrae reginae uxori eius dabimus in mandatis, ut, quod stent mandatis nostris, iuratoriam exhibeant cautionem, et vel exprimant in iuramento, quod ad dissolvendam tam illegitimam copulam dent operam efficacem, vel id nos eis faciemus praestito iuramento mandari; nec credimus, quod super hoc se aliquatenus exhibeant contumaces, quum, quod starent mandatis ecclesiae, in manibus praedicti fratris R. (sicut ex literis eiusdem regis apparet) firmiter promisissent, et impendissent cautionem sufficientem ad copulam huiusmodi consummandam. Quod si forsan (quod non credimus) mandatis nostris noluerint obedire, ipsos et principales eorum consiliarios et fautores excommunicari mandabimus, et quocunque devenerint, divina prohibebimus officia celebrari, ut sic saltem ad mandatum ecclesiae revertantur, iuxta quod legitur in Psalmista: „Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum, Domine.“ Quia vero castra quaedam, quae *idem* rex Legionensis *dictae* filiae regis Castellae in dotem tradidisse proponitur ita, ut, si eam aliqua occasione relinqueret, ipsa cederent[39]) in ius eius, impedimentum praestare videntur[40]) huiusmodi copulae dissolvendae, quum[41]) castra ipsa non tam ob turpem, quam ob nullam *potius* causam sint data, utpote, quum inter eos matrimonium non exsistat, et ideo nec dos, nec donatio propter nuptias[42]): ne[43]) ad commodum ei cedat quod debet in poenam eius potius retorqueri, castra ipsa restitui volumus, et ad id puellam *ipsam* per excommunicationis sententiam coarctari, *auctoritate apostolica decernentes, ut, si ex tam incestuosa et damnata copula proles est vel fuerit quaecunque suscepta, spuria et illegitima penitus habeatur, etc. Dat. Lat. VIII. Kal. Iun.* [1199.]

CAP. VI.[44])

Usufructuarius, donans sine consensu domini rem ipsam uxori propter nuptias, non transfert in eam plus iuris quam ipse habebat; idem de eo, qui sub conditione adimente habet rem in hereditatem vel in feudum.

Idem *Archidiacono S. Andreae de Scotia.*[45])

Nuper a nobis tua discretio requisivit, si aliqua terra data fuerit alicui non in hereditatem vel feudum, sed tantum *sibi,* quoad vixerit, possidenda, et ipse postmodum tertiam partem uxori suae in dotem concesserit, utrum eo[46]) defuncto praefatam dotem uxor[47]), dum vixerit, habere debeat et tenere, quum ecclesia dotes protegere teneatur viduarum. Postulasti praeterea *nostris literis edoceri,* si qua terra data fuerit alicui et heredi, quem de uxore legitima procrearet[48]), in hereditatem vel feudum, et[49]) ipse, uxori suae quadam parte[50]) ipsius in dotem concessa, decesserit postmodum sine prole, an *ipsa* mulier dotem eandem de iure possit[51]) habere, *et utrum ecclesia pro ipsa stare debeat in hoc casu, an viro defuncto terra illa sine onere in bona redire debeat concedentis.* Nos autem[52]) consultationi tuae taliter respondemus[53]), quod, quum regulariter nullus plus iuris in alium transferre possit[54]), quam eum constet[55]) habere, vir, cui terra praedicto modo conceditur, non potest uxori relinquere quod ei non licuit[56]), nisi quoad vixerit, possidere. Nec licet uxori suae partem illius terrae in donationem propter nuptias ex viri concessione tenere, nisi *forte* donationi[56*]) *illius* ille, ad quem spectat[57]) dominium illius terrae, voluerit consentire. Quod autem de prima consultatione dicimus, hoc respondemus etiam de secunda. Nam licet ecclesia in causis viduarum se favorabilem[58]) debeat[59]) exhibere, contra iustitiam tamen non est eis favor ecclesiasticus concedendus. Illud vero te nolumus ignorare, quod uxor dare dicitur viro dotem, vir autem uxori[60]) donationem facere propter nuptias secundum legitimas sanctiones.

Cap. V. 39) *concederent:* Comp. III. Aug. — 40) *videretur:* ead. — 41) *Unde quum:* Comp. III. Ms. — 42) *dotem:* C. R. 1. l. H., Comp. III., Reg. — 43) *nec . . . concedat:* Comp. III. Aug.

Cap. VI. 44) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 2. — 45) *in Scot.:* C. H. — 46) *viro:* Comp. III. — 47) desid. in Comp. III. Ms. — 48) *procreavit:* Aug. — 49) *at:* Comp. III. — 50) *quandam partem ipsius terrae in dotem concessit et decesserit:* ead. — 51) *possit:* C. H. — *petere possit:* Comp. III. — 52) *Nos aut.:* desid. in C. H. — 53) *duximus respondendum:* Comp. III. — 54) *debeat:* Comp. III. — 55) *ipsum constat:* C. R. 1. — 56) *quod non licuerit:* Comp. III. Aug. — 56*) *donationem:* ead. Ms. — 57) *spectabat:* Comp. III. — 58) *favorabiliorem:* Comp. III. Aug. — 59) *debet:* ead. Ms. — 60) desid. in C. H.

CAP. VII.[61])

Vir, agens pro dote, non omnino excluditur ex eo, quod vergat ad inopiam, nec praecise cogitur satisdare ultra facultatem propriam; sed dos sibi assignatur sub cautione, quam praestare potest. Et si per illam cautionem non esset sufficienter provisum consumptioni dotis, deponatur dos apud mercatorem, ut de honesta lucra vir sustineat onera matrimonii. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panorm. inhaerendo verbis literae, et est casus notabilis et quotidianus.

Idem *Archiepiscopo et Archidiacono Ianuensibus.*[62])

Per vestras '*nobis*' literas intimastis, quod, quum magistrum R.[63]) super quadam summa pecuniae '*Ianuensis monetae*' pro H.[64]) paupere, '*latore praesentium,*' auctoritate nostra curaveritis convenire, quam idem H. pro dote uxoris suae[65]) requirebat ab eo, dictus[66]) R.[67]) exceptionem opposuit contra ipsum, quod '*videlicet*' uxorem suam a se repulerat, et '*quod*' tacita veritate super hoc '*nostras*' literas impetraverat[68]); quia[69]), quum super eadem dote '*iam*' alia vice coram vestrae civitatis consulibus quaestio mota esset, ipsi '*iuxta consuetudinem terrae*' pronunciaverunt, ut, quoniam idem H. ad inopiam vergere videbatur, dos illa non assignaretur eidem, nisi cautionem idoneam de ipsa non peritura praestaret; unde vos, '*communicato prudentum virorum consilio,*' ei[70]), ut de salvanda dote caveret et uxorem suam reciperet, praecepistis, '*et, donec id posset facere, dos ipsa deponeretur, si vellet, in secretario ecclesiae Ianuensis. Quod quum implere non posset, ad instantiam eius nobis haec rescribere curavistis.*' Quum ergo satis possit ei[71]) modicum credi dotis, cui creditum est corpus uxoris, '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus dotem[72]) assignari faciatis eidem sub ea quam potest[73]) cautione praestare, vel saltem alicui mercatori[74]) committi, ut de parte honesti lucri dictus vir onera possit matrimonii sustentare, ne[75]) occasione dotis detentae uxor a viro dimissa, seu vir, qui dimisit uxorem, adulterii reatum incurrat. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. VIII. Id. Mart. Pont. nostr. An. IX.*' [1206.]

CAP. VIII.

Haec decretalis satis se ipsam summat.

Gregorius IX.

Donatio, quae constante matrimonio inter coniuges dicitur esse facta, ex qua alter locupletior, et pauperior alter efficitur, firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur; quae tamen penitus evanescit, si revocetur ab eo tacite vel expresse, vel qui donatum accepit prius debitum naturae persolvat. Sane soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic et donatio propter nuptias redit ad virum, nisi de consuetudine secus obtineat, vel ex pacto de lucranda dote vel[76]) donatione propter nuptias, quod aequale sit[77]), quum hinc inde contrarium[78]) inducatur.

TITULUS XXI.

DE SECUNDIS NUPTIIS.

CAP. I.[1])

Secundae nuptiae non benedicuntur, et benedicens puniendus est.

Alexander III.[2])

Capellanum '*nihilominus,*' quem[3]) benedictionem cum secunda '*tibi*' constiterit celebrasse, ab officio beneficioque suspensum cum literarum tuarum testimonio '*appellatione cessante*' ad[4]) sedem apostolicam nullatenus destinare postponas. '*Dat. Laterani.*'

CAP. II.[5])

Dubitans de morte coniugis, nisi prius certificetur, contrahere non debet, et, si contraxit, reddat, sed non exigat debitum. Et si postmodum sciat primum vivere, dimittat secundum. Abbas Siculus.

Lucius III. *universis Christianis in captivitate*[6]) *Sarracenorum positis.*

Dominus ac redemptor noster (*Et infra:*) Sane, super matrimoniis, quae quidam ex vobis nondum[7]) habita obeuntis coniugis certitudine contraxerunt, id vobis '*auctoritate apostolica*' respondemus, ut nullus '*ex vobis*' amodo ad secundas nuptias migrare praesumat, donec ei '*firma certitudine*' constet, quod ab hac vita migraverit coniux eius. Si vero aliquis vel aliqua id hactenus[8]) non servavit[9]), et de morte prioris coniugis adhuc sibi existimat dubitandum: ei; quae[10]) sibi nupsit, debitum non deneget postulanti, quod a se tamen noverit nullatenus exigendum. Quodsi post hoc de prioris coniugis vita constiterit, relictis adulterinis '*illicitisque*' complexibus ad priorem '*sine dubio*' coniugem revertatur[11]).

CAP. III.[12])

Si unus ex coniugibus fuit alias benedictus, non debent coniuges de novo benedici.

Urbanus III.[13]) *Vigiliensi Episcopo.*

Vir autem vel mulier, ad bigamiam transiens, non debet a presbytero benedici, quia, quum alia vice benedicti sint[14]), eorum benedictio iterari non debet.

CAP. IV.[15])

Mulier, nubens infra annum lugubrem, infamiam non incurrit. H. d. cum sequenti Abbas Siculus.

Idem *Exonensi*[16]) *Episcopo.*

Super illa '*vero*' quaestione, qua quaesitum est, an '*scilicet*' mulier possit sine infamia nubere infra[17]) tempus luctus secundum leges diffinitum, '*sollicitudini tuae*' respondemus, quod, quum Apostolus dicat:[18]) „mulier, viro suo[19]) mortuo, soluta est a lege viri sui“[20]) '*et*' „in Domino nubat cui voluerit“[21]), per[22]) licentiam[23]) et auctoritatem Apostoli eius[24]) infamia aboletur.

CAP. V.[25])

Summatur ut praecedens.

Innocentius III. *P.*[26]) *nobili mulieri.*

Quum secundum Apostolum mulier, mortuo viro suo[27]), ab eius sit lege soluta, et nubendi cui vult, tantum[28]) in Domino, liberam habeat facultatem: non debet legalis infamiae sustinere iacturam, quae, licet post viri obitum infra[29]) tempus luctus, scilicet[30]) unius anni spatium, nubat, concessa sibi tamen ab Apostolo utitur potestate, quum in his praesertim saeculares leges non dedignentur sacros canones imitari. '*Quum igitur ad secunda disponas vota transire, sciens, quod nubere melius est quam uri, tuum in Domino propositum commendamus, etc.*'

Cap. VII. 61) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 13. — Comp. III. h. t. c. 3. — 62) *Ianuen.:* C. R. I., II. — *archiepisc. Ianuen.:* Comp. III. Ms. — *archiep. et O. archidiac. Ianuen.:* Aug., Reg. — 63) *Riccardum Ianuensem civem ad persolvendas VIII. libras Ianuensis monetae Hugoni pauperi latori praesentium:* Reg. — 64) *Hug.:* Comp. III., Böhm. per tot. — *Hugoni:* Reg. — 65) abest a Comp. III. Aug. — 66) *idem:* Comp. III., Reg. — 67) *Riccardus:* Reg. — 68) *impetravit:* C. I., — 69) *quod:* C. R. I. — 70) *praecepistis, ut idem Hug. uxorem suam reciperet, et iuxta terrae consuetudinem de salvanda dote caveret, et donec:* Comp. III., Reg. — 71) abest a Reg. — 72) desid. in C. II. — 73) *poterit:* ib. — 74) add.: *eam:* C. R. I. — 75) *nec:* Böhm.

Cap. VIII. 76) *et:* Cont., Böhm. — 77) *sit tamen, hinc:* iid. — 78) *in contr.:* C. I..

TIT. XXI. Cap. I. 1) Restitutum ex Lac. ap. Bal. III. 370., Comp. II. h. t. c. un. — 2) cf. c. 5. de div. IV. 19. eam adn. — 3) *qui:* Comp. II. Ms. A. — 4) *apud:* Luc.

Cap. II. 5) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 3. — 6) *civitate:* C. II. — 7) *non:* ib. — 8) desid. ib. — 9) *servaverit:* ib. — 10) *quem:* C. L. — 11) *convertatur:* C. II.

Cap. III. 12) App. IX. 1., Lips. LXIV. 1., Cass. LXIV. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 13) *Id. Wiliensi. ep.:* Lips. — *Id. Wiglen. ep.:* Comp. I. Ms. — *Id. Vigilensi ep.:* App., Cass., Aug. — add.: *P. C. Quum sit Romana:* Lips., cf. c. 10. de sim. V. 3., quod sub *Alexandri III.* nomine in hac quoque Greg. collectione refertur. *Urbani III.* nomen ex c. 2. de don. int. vir. et ux. IV. 20., quod in quibusdam, iisque posterioribus Comp. I. codicibus proxime antecedit, in hunc locum translatum est. — 14) *sunt:* Comp. I. Aug. — *benedicta fuerit:* Cass.

Cap. IV. 15) Restitutum ex App. IX. 2., Lips. LXIV. 2., Cass. LXIV. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 16) *Exoniensi:* App., Cass. — add.: *P. C. In literis:* Lips., Comp. I., cf. c. 9. de off. iud. del. I. 29. — 17) *intra:* Cont., Böhm. — 18) *quod Ap. dixit:* Cass. — cf. Rom. VII. 2., I Cor. VII. 39. — 19) omitt. App. — 20) omitt. App., Lips., Comp. I. Ms. — 21) *vult:* Cass., Comp. I. Aug. — *nubat cui vult, tantum in Domino.* Lips. — 22) *quia per:* C. I., — 23) *sententiam:* App. — 24) omitt. ead.

Cap. V. 25) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. un. — 26) *Notani mulieri:* C. R. I. — 27) abest a C. II., Comp. III. — cf. loc. alleg. in n. 18. — 28) *infra annum:* C. II. — 29) *intra:* Cont., Böhm. — 30) *id est:* C. L.

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBER QUINTUS.

TITULUS I.

DE ACCUSATIONIBUS, INQUISITIONIBUS ET DENUNCIATIONIBUS.[1]

CAP. I.

De persona accusatoris prius quaerendum est in iudicio.

Felix Papa.[2]

Si legitimus[3] non fuerit accusator, non fatigetur accusatus[4], *"quia sacerdotes ad sacrificandum vacare debent etc."*

CAP. II.[5]

A denunciatione repellitur is, qui non praemonuit.

Idem *Episcopis per Galliam*[6] *constitutis.*

Si quis episcopus ab illis accusatoribus, qui recipiendi sunt, accusatus fuerit, postquem *"ipse"* ab eis caritative conventus[7] fuerit, ut *"ipsam"* causam emendet[8], et eam corrigere noluerit: non olim, sed nunc[9] ad *"summos"* primates causae[10] eius canonice deferantur[11], *"qui in congruo loco intra ipsam provinciam etc."*

CAP. III.[12]

Criminatio praelati debet tractari coram illis, quorum interest.

Gregorius *Duci*[13] *Campaniae.*

Ille praepositarum (*Et infra:*) Si vero aliquis est[14] de monasterio praedicti oblatis, qui possit *"aliquid"* dicere, quod ad culpam reatumque eius pertineat: nos *"hoc non negligi, sed magis una quidem"* cum eis, quorum interest, omnem *"omnino"* districte *"et sollicite"* volumus perscrutari, ut vel[15] condemnetur, vel absolvatur. *"Si autem nullus inveniri potuerit etc."*

CAP. IV.[16]

Qui de aliquo crimine accusatur vel denunciatur, interim promoveri non potest.

Idem *Constantiae*[17] *Augustae.*

Omnipotens Deus: (*Et infra:*) *"Alia vero perversa illius, scilicet mala corporalia, quae cognovi, vel quia cum pecuniis est electus, vel quia excommunicatus missam facere praesumpsit, propter Deum irrequisita praeterire non possum. Sed opto et Dominum deprecor, quatenus nihil in eo pro his, quae dicta sunt, valeat inveniri, et sine periculo animae meae causa ipsius terminetur. Prius tamen, quam haec cognoscantur, serenissimus dominus discurrente iussione praecepit, ut eum venientem cum honore suscipiam. Et"* Valde grave est, ut vir, de quo tanta et talia nunciantur, quum ante requiri et discuti debeant[18], honoretur. *"Et si episcoporum causae etc."*

CAP. V.[19]

Episcopus per exceptionem criminis illum ab accusatione sua repellere non potest, quem ante a sua familiaritate neglexerit separare.

Paschalis Papa.

Nulli episcoporum ab accusatione sua[20] repellere liceat, quos, antequam se ab eis impetendum cognosceret[21], a sua communi familiaritate neglexerit separare.

CAP. VI.[22]

Absolutus de certo crimine, de eodem iterum accusari non potest.

Ex concilio Maguntino.

De his criminibus, de quibus[23] absolutus est accusatus, non potest accusatio repliceri[24].

CAP. VII.[25]

Cohabitantes inimicis accusati ab accusatione repelluntur.

Stephanus Papa.

Repellantur *"etiam"* ab accusatione[26] cohabitantes[27] inimicis, *"et omnes laici,"* quia infestationes[28] blasphemiae effectio solet amicitiae[29] incitare. *"Nec illi in vestra suscipiendi sunt accusatione etc."*

CAP. VIII.[30]

Ponit poenitentiam accusatoris calumniosi, quum sequitur inde mors vel membri debilitatio.

Ex Brocardico libro XLIV.[31]

Accusasti aliquem, et per tuam accusationem occisus est: nisi pro pace hoc[32] feceris, XL. dies in pane et aqua, quod carina[33] vocatur, cum septem sequentibus annis poeniteas[34]. Si autem per tuam delaturam debilitatus est: per[35] tres debes quadragesimas[36] *"per legitimas ferias"* poenitere.

CAP. IX.[37]

Super notorio procedit iudex nemine accusante.

Augustinus[38] *super Genesi de morte Abel.*

Evidentia patrati sceleris non indiget clamore accusatoris.

TIT. I. 1) *de acc. et denunc. et inqu.:* C. R. 1. L. — Cap. I. 2) ex Pseudo-Felicis II. ep. I. c. 17. — Burch. I. 169., Iv. Decr. V. 270., Lips. XLII. 3., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *legitimi non fuerint accusatores:* Coll. citt., orig. — 4) *episcopus:* Ib.

Cap. II. 5) Restitutum ex Pseudo-Felicis I. ep. 2. — Burch. I. 174., Iv. Decr. V. 292., Lips. XLII. 1., Comp. I. h. t. c. 8. — 6) *Angliam:* C. R. 2. — 7) *commonitus:* C. L. — 8) *emendare debeat:* orig. — 9) *tunc:* Burch., Iv., Lips., Comp. I. Ms., orig., Cont., Böhm. — 10) *causa ... deferatur:* Coll. citt., orig., Cont., Böhm. — 11) *recurratur vel deferatur:* C. H.

Cap. III. 12) Restitutum (quantum expedire videbatur) ex Greg. I. Reg. X. 11. — Comp. I. h. t. c. 3. — 13) *Guidascalo duci Camp.:* Comp. I. Aug. — *Gudiscalco:* Ms. — *Godiscalco:* Reg. — 14) *est, qui de praedicti monasterii abbate possit aliquid dicere:* Reg. — 15) abest a Comp. I. Ms. — *et aut feriat vindicta culpabilem, aut absolvat veritas innocentem:* Reg.

Cap. IV. 16) Restitutum (quantum opus fuit) ex Greg. I. Reg. V. 21. — Comp. I. h. t. c. 6. — 17) *Constantinae:* Reg. — 18) *debeat:* Comp. I., Reg.

Cap. V. 19) cf. c. 14. C. III. qu. 5. — Lips. XLII. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 20) abest a Comp. I. Ms. — 21) *impetendos cognosceret ... neglexerint:* Comp. I.

Cap. VI. 22) §. 1. Tit. VI. B. Lib. I. Sent. Paul. (ed. *Arndts*) — cf. Cap. Reg. Fr. VII. 163. — Burch. XVI. 9., Iv. Decr. XVI. 291., Comp. I. h. t. c. 4. — 23) *quibus (de quib.: Iv.) absolutus est ab eo, qui accusavit:* Iv., Paul. — 24) *refricari:* Burch., Iv., Paul.

Cap. VII. 25) Restitutum ex Pseudo-Stephani II. ep. 2. — Iv. Decr. VI. 327., Comp. I. h. t. c. 7. — 26) *ab acc.:* add. a Raym. — 27) *habitantes:* Iv. — 28) *infestationem:* Coll. citt., orig. — 29) *inimicitiae:* Iv.

Cap. VIII. 30) Restitutum ex libro poen. ap. Burch. libro XIX. — Lips. XLII. 6., Comp. I. h. t. c. 6. — 31) LXIII.: C. R. 2. L., Böhm. — 32) abest a C. R. 1. — *hoc fec.:* omitt. C. R. 2. H. L., Burch., Comp. I. — 33) *carinam vocant:* Burch., Lips., Comp. I. — 34) desid. in C. R. 2. L. — *poenitere debes:* Burch., Lips., Comp. I. — 35) omitt. Burch., Lips., Comp. I. — 36) add.: *super:* Comp. I. Aug. — *similiter:* Ms. — *sub poenitentia:* Lips.

Cap. IX. 37) ex gloss. interlin. ad c. 4. Gen. — Comp. I. h. t. c. 11. — 38) *Eugenius:* C. H.

CAP. X.[39])

Laici vel inimici clericos accusare non possunt.

Alexander III. Gaitano[40]) Electo.

Quum P.[41]) Manconella presbyter ex una parte, et Bonus presbyter et I.[42]) Bonus Cocti[43]) laicus frater eius ex altera, in nostra essent praesentia constituti, eundem I.[44]), quia laicus erat, in *iam* dicti P. accusationem non duximus admittendum[45]). Quumque praefatus B.[46]) eundem P. super crimine simoniae constantius accusaret, nos eum, quia in testimonium[47]) illius[48]) causae adductus fuerat[49]), et quia[50]) praedictus I. frater eius ipsum P. coram te prius accusaverat, ab accusatione[51]) repulimus, praesertim quum frater P. memoratum[52]) B. antea de causa consimili accusasset[53]). Unde[54]) quoniam unus post alterum praedictum P.[55]) instanti vicissitudine accusabant[56]), neutrum ad eius accusationem admisimus, sed utrique[57]) presbytero[58]) de obiectis criminibus purgationem duximus indicendam[59]). Ideoque[60]) *discretioni tuae per apostolica scripta praecipiendo* mandamus, quatenus uterque illorum cum tribus sacerdotibus faciat se purgare. **Purgatores etc.* [cf. c. 7. de purg. can. V. 34.]*

CAP. XI.[61])

Monachus accusare potest abbatem, et de bonis monasterii expensas litis necessarias habebit.

Idem Vigoriensi[62]) Episcopo.

Ex parte tua **huiusmodi quaestio nobis fuit proposita, utrum monachi in accusatione abbatum suorum aliquatenus sint admittendi. Super quo utique* Prudentiae tuae taliter respondemus, quod monachi, nisi alia **manifesta et** rationabilis causa impediat[63]), eo, quod de obedientia et subiectione abbatis esse noscuntur[64]), ab eius accusatione sunt nullatenus[65]) repellendi; licet alios accusare non possint. Quibus siquidem, quum proprium non habeant, de rebus monasterii expensae debent necessariae, donec causa debitum finem accipiat[66]), ministrari. **De confirmationibus etc.* [cf. c. 2. de confirm. II. 30.]*

CAP. XII.[67])

Presbyter ebriosus, missam celebrans non praemissa digestione, ecclesia privari debet. II. d. ut conveniat omnibus textuis.

Idem.[68])

Si constiterit, quod **saepe dicta** D.[69]) **praescripta** ecclesia non perpetuo concessa, sed ad tempus fuerit commendata, et[70]) de vinolentia[71]), et quod in taberna pernoctaverit, ita, quod altera die, nulla praemissa dormitione, missam cantasset: (*Et infra:*) **Sed etiam** Si de hoc rationabiliter convictus fuerit in iudicio ante[72]) episcopum **vel archiepiscopum** suum, sive[73] accusatus, vel ad rationem positus sine coactione **coram pluribus** fuerit confessus, ei **nullius appellatione obstante** super eadem ecclesia perpetuum silentium imponatis, ipsum[74]) ab impetitione B.[75]) desistere compellentes. Ceterum si eidem **D.** fuit[76]) ecclesia **Ipsa** canonice concessa et tradita, et postea de crimine aliquo non fuit[77]) convictus, propter quod de iure debeat[78]) spoliari, vel post[79]) appellationem, sicut aliquando allegavit, ecclesia illa[80]) fuerit[81]) spoliatus: ipsam ei faciatis[82]) restitui et in pace dimitti.

CAP. XIII.[83])

Inimicus etiam a voluntaria exceptione repellitur.

Idem.[84])

Meminimus **iam pridem** tibi **praecipiendo** mandasse, ut **dilectae filiae nostrae** C.[85]) abbatissae **monasterii S. Zachariae,** cuius electionem confirmavimus, munus benedictionis impendere[86]) procurares. Sed quia H.[87]) pro altera parte **ad nostram praesentiam accessit,** a[88]) te **exinde** ad nostram audientiam appellavit, proponens, quod de simonia accusaret eandem[89]), **et ideo** mandatum nostrum distulisti effectui mancipare. Quia vero te non decet in hac parte appellationi eiusdem H. deferre, **quum non liceat laicis contra clericos aut monachos testimonium ferre, et** quum idem **H.** illius[90]) manifestus fuerit inimicus, et contra eam testimonium tulerit: **nos, si bene meminimus, eandem abbatissam benedici mandavimus, et adhuc appellatione remota per apostolica scripta** mandamus, quatenus, quum inde fueris requisitus, praefatae abbatissae **contradictione et appellatione cessante** munus benedictionis non differas impartiri.

CAP. XIV.[91])

Dicens, se aliquem accusaturum coram iudice, ante inscriptionem potest sine poena desistere, et non accusare; sed ei desistenti silentium imponitur in perpetuum. Et secundum hoc summarium iste textus est notabilis. Abbas.

Innocentius III. Archiepiscopo Bisuntino.

Licet in beato Petro **Apostolorum principe ligandi atque solvendi nobis a Domino sit attributa facultas, quam in subditos iuxta suarum exigentiam meritorum exercere libere debeamus: exemplo tamen illius, qui omnes salvat, et neminem vult perire, libentius ad solvendum intendimus quam ligandum, etsi nonnullae sint culpae, in quibus est culpa relaxare vindictam.** Sane, quum **olim** ex literis B.[92]) decani sancti Stephani, et T. I. et M.[93]) canonicorum ecclesiae Bisuntinae ad apostolicae sedis audientiam pervenisset, te varia crimina commisisse, ac ab eis fuisses per easdem literas super periurio, crimine simoniae et incestus[94]) delatus: **felicis recordationis** Clemens[95]) Papa praedecessor noster, servata iudiciaria gravitate, tibi certum terminum assignavit, quo responsurus obiectis apostolico te conspectui praesentares. Quum autem **tu** iuxta tenorem **factae tibi** citationis ad sedem apostolicam accessisses, **te et dilectis filiis I. et O. archidiaconis apud sedem apostolicam constitutis, exspectavimus aliquamdiu, si qui forsan contra te procederent, et quae de te literis intimaverant proponerent inscribendo. Ceterum quum** nec ullus[96]) appareret, qui te ita[97]) impeteret de praedictis, ne aliquid de contingentibus omittere[98]) videremur, ab[99]) I. et O. archidiaconis in nostra **et fratrum nostrorum** praesentia constitutis quaesivimus diligenter, si quid super praemissis adversus te pro se vel pro[100]) aliis proponere vellent, et quod scripserant legitime demonstrarent[1]). Ipsi autem, quod non proposito accusandi haec scripserant, responderunt; sed quia **tu** super quibusdam incorrigibilis videbaris, quaedam de te apostolicae sedi duxerant intimanda; sed nuncius, qui pro literis accesserat[2]) impetrandis, mandati formam excessit[3]). Nos igitur, **famae tuae consulere cupientes,** dictis canonicis[4]) **contra te** super praedictis silentium duximus imponendum, ne te de cetero eis super his[5]) accusare liceat vel etiam[6]) infamare, **illius sequentes exemplum, qui quum mulieri dixisset: „nemo te condemnavit, mulier?“ et illa: „nemo, Domine“, „nec ego,“ inquit, „te

Cap. X. 39) Restitutum ex App. I., 14., Comp. I. h. t. c. 12. — 40) *Gaiet.:* C. R. 1 — *Gaietet.:* C. L. — *Gaietan.:* C. R. 2. — *Gaietano:* Comp. I. Aug. — *Gaitano:* Ms. — *Gaiaecensi electo libro VIII. Reg.:* App. (leg.: sive *Gaietano, Gaeta**, sive Caiacensi, *Caiatino**).— 41) *Quum P.* (*Petens:* App.) *Manconella* (*Mancorela:* App.) *et Bonus Cocci* (*Coti:* App.) *presbyteri et Ioannes Bonus Cocti* (*Coci:* App.) *laicus in nostra etc.:* App., Comp. I. — 42) *Io.:* C. L. — 43) *Coti:* C. L. — *Cocci:* C. R. 2. — 44) *Ioannem:* App. — 45) *nequaquam admisimus:* App., Comp. I. — 46) *Bonus:* C. L. — 47) *ad test.:* Comp. I. Aug. — 48) omitt. App. — 49) *fuerit:* C. L. — *fuit:* App., Comp. I. — 50) *et quia frater eius, I. scilicet, iam dictum P. coram te prius* (desid. ap. Aug.) *accusaverat:* App., Comp. I. — 51) *ab acc.:* desid. in App. — 52) *Bonum Cocci*, Comp. I. — *Bonum Coci:* App. — 53) *accusaret:* Comp. I. Aug. — 54) *Verum:* App. — 55) abest ab ead. et Comp. I. Aug. — 56) *accusabat:* C. R. 1., App., Comp. I. — 57) *utrique:* Comp. I. — 58) omitt. ead., App. — 59) *inducendam:* Comp. I. Aug. — 60) *Inde siquidem* (omitt. Comp. I. Ms.) *est, quod . . . . mandamus, quatenus uterque illorum secum tribus sacerdotibus faciat infra XXX dies post harum susceptionem literarum purgare:* App., Comp. I.

Cap. XI. 61) Restitutum ex App. I., 16., Comp. I. h. t. c. 13. — 62) *Wigor.:* Comp. I. — *Wigorniensi ep. in XII. libro Registri:* App. — 63) *praepediat:* C. R. 2. L., Comp. I. — 64) *abbatis sunt:* App. — 65) *non sunt nullatenus:* ead., Comp. I. — 66) *accipiat:* App.

Cap. XII. 67) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 68) inscr. desid. in Comp. II. Ms. A. B. — *Coelestinus III.:* Aug. — 69) *A.:* Ms. A. — 70) *etc. Et infra.* Comp. II. — 71) *violentia:* ead. — 72) *apud:* ead. Ms. A. B. — 73) abest a Comp. II. Aug., Ms. A. — *suum sive etc. ad rat.:* Ms. B. — 74) *et ipsum . . . compellatis:* Comp. II. — 75) *G.:* ead., C. R. I. II. — 76) *fuerit:* ead., C. R. 1. L. — 77) *fuerit:* Comp. II. Ms A. B. — 78) *debuit:* Comp. II. — 79) *vel si:* ead. Ms. A. — 80) *ipsa:* Comp. II. Ms. B. — 81) *fuit:* ead. Ms. A. — 82) *facias:* C. R. 2., Comp. II. Aug., Ms. B.

Cap. XIII. 83) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 380., Comp. II. h. t. c. 2. — 84) *Idem Castellano ep.:* Luc. — *Alex. III.:* Comp. II. — 85) *Cassiotae:* Comp. II. Ms. A. — *Cassiotae:* Aug., Ms. B., Böhm. — 86) *impendentes:* Comp. II. Ms. A. — *impenderes:* Aug., Ms. B. — seq.: *procur.:* desid. in Luc. — 87) *F.:* Böhm. — *Henricus:* Comp. II. — 88) omitt. Luc. — *et te:* Comp. II. Aug. — 89) *eam:* Luc., Comp. II. — 90) *memoratae C.:* Luc. — *memoratae Cassiotae:* Comp. II.

Cap. XIV. 91) Restitutum ex Reg. Bal. I. 277. — Comp. III. h. t. c. 1. — 92) *G.:* C. R. I. II., Comp. III. Ms., Reg. — 93) *et T. et Io. et M.:* C. L. — *et G. cantoris I. t. I. O. et N.:* Comp. III. Aug. mandose. — *et O. I. N.:* Ms. — *et I. et O.:* Böhm. — *Gerardi cantoris S. Stephani, Ioannis Salinensis, T. de Grai, Io. de Waresen, O. Faverniacensis archidiaconi et Nosandini subdiaconi nostri canonicorum:* Reg. — 94) *incestu:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 95) *C.:* Comp. III. Ms. — *Coe.:* Aug. — *Caelestinus:* Reg. — 96) *nunc:* C. R. L. II., Comp. III. — *unus etiam:* Reg. — 97) abest a Comp. III., Reg. — 98) *praetermittere:* Comp. III. Aug. — 99) *a praedictis I. et O.:* Comp. III. — *praedictis archidiaconis vocatis ad praesentiam nostram et in nostra etc.:* Reg. — 100) abest a Comp. III., Reg., Böhm. — 1) *demonstrare:* Comp. III., Reg. — 2) *accessit:* ib. — 3) *excesserit:* C. L. — *praesumpsit excedere:* Comp. III., Reg. — 4) *can. et seq.:* *sup. pr.:* desid. in C. L. — 5) *ipsis:* Comp. III., Reg. — 6) desid. ap. Aug.

condemnabo; vade iam, amplius noli peccare."° Quia vero praedicti canonici citra[7]) vinculum inscriptionis desistere voluerant[8]), eis de iuris permissione id non duximus imputandum. Ne autem in absolutione tua minus[9]) canonice procedere videamur[10]), quamvis potius in odore bonae opinionis coepiscoporum nostrorum, quam coram infamia delectemur: °*venerabili fratri nostro*° Cabilonensi episcopo et °*dilecto filio*° abbati de Firmitate inquisitionem famae tuae duximus committendam. °*Dat. Romae etc. IV. Id. Iun.*° [1198.]

CAP. XV.[11])

Ad prosequendam accusationem criminalem non admittitur procurator, licet posset allegare causam absentiae, seu alias exceptiones, non tangentes crimen propositum; et qui iuravit stare mandato alicuius, non admittitur ad accusandum illum, si virtute iuramenti sibi fuit iniunctum, ut non accusaret. H. d. et ad hoc solet allegari, et in hoc est valde vulgatum.

Idem *Sancteburgensi*[12]) *Archiepiscopo.*

Veniens °*olim*° ad sedem apostolicam °*dilectus filius*° A. Pragensis canonicus contra °*venerabilem fratrem nostrum*° Pragensem episcopum inter alia[13]) proposuit coram nobis, quod, quum esset filius sacerdotis, in ecclesiam fuerat[14]) Pragensem intrusus, et contra eiusdem ecclesiae privilegium, °*imperiali ei liberalitate concessum et per sedem apostolicam confirmatum,*° homagium[15]) °*dilecto filio nobili viro*° duci Bohemiae praestitisset, °*et regalia recepisset ab eo,*° sic subiiciens Pragensem ecclesiam servituti. °*Proposuit etiam, quod uxorem evidenter haberet, de qua filios generavit; quod sigillum adulterinum confinxit; quod sit ebriosus, fornicator, publicus histrio, ita quod quadam vice cum duobus ioculatoribus contra tres alios histriones certamine inito, enormiter fuit laesus in naso, et eo fere, sicut apparet hodie, mutilatus, et unus reliquorum trium ioculatorum, contra quos decertabat, qui ibidem interiit, ab eo creditur interfectus. Ad hoc subiunxit idem A., quod thesauro ecclesiae Pragensis usque ad mille marcas per eum male distracto, consiliariis ipsius ducis usque ad quinquaginta villas et amplius conferre non timuit in grave Pragensis ecclesiae detrimentum, et ipsi duci notabile quoddam castrum dedit, quod eidem ecclesiae pietatis intuitu fuerat ab O. quondam Bohemiae duce collatum.*° Unde praedictum episcopum ad festum Resurrectionis[16]) dominicae °*proximo praeteritum*° peremptorie nos meminimus citavisse. Idem vero °*episcopus*° ad suam excusationem viarum discrimina, consecrationem chrismatis imminentem[17]), et quod filius °*nobilis viri*° Bohemiae principis esset per ipsum baptisandus tunc temporis, per nuncios et literas allegavit. Licet autem excusationes huiusmodi, sicut erant, frivolas aestimantes[18]), ipsum reputavimus[19]) contumacem, nec procuratores eius in causa possemus recipere[20]) criminali: eis tamen °*dilectos filios nostros G. sancti Angeli et H. sancti Eustachii diaconos cardinales*° concessimus auditores, ut, si possent, illum[21]) aliquatenus excusarent. Quumque praedictus A. coram eis repetiisset obiecta[22]), °*ei*° fuit ex adverso responsum, quod, quum olim super hoc ad °*venerabilem fratrem nostrum*° Magdeburgensem[23]) archiepiscopum literae fuerint[24]) impetratae, idem A., °*qui contra episcopum solus agebat,*° in obiectorum se videns probatione deficere, °*depositis vestibus et pedibus nudis*° ad pedes eius se humiliter prosternens, veniam postulavit, et, quod adversus eum calumniose processerat, est confessus. Ceterum quum super hoc mandato[25]) stare eiusdem archiepiscopi iuravisset, ipse praecepit eidem sub debito praestiti iuramenti, ut contra eundem episcopum de cetero proponere talia non auderet. Quum igitur[26]) nobis ex ipsius[27]) A.[28]) confessione constaret, ipsum iuramentum huiusmodi[29]) praestitisse, ac tale recepisse mandatum: super impetitione dicti episcopi silentium ei duximus imponendum, propter contumaciam tamen eidem[30]) episcopo[31]) citationem et purgationem propter infamiam indicentes.

CAP. XVI.[32])

Denunciator criminis non se inscribit, quia ad correctionem tendit; accusator autem inscribit, quia tendit ad poenam; excipiens vero inscribit ad poenam extraordinariam, si per exceptionem deiicitur ab obtento, alias secus. Hoc primo. *Secundo dicitur, quod, dum discutitur de crimine per modum exceptionis, potest intervenire procurator.*

Idem *Priori sancti Fridiani*[33]) *et Magistro B. Canonico Pisano.*

Super his, de quibus nos consulere voluistis, inquisitioni vestrae breviter respondemus, quod tribus modis valet crimen opponi, denunciando, excipiendo et accusando. Quando crimen in modum denunciationis opponitur[34]), non est inscriptio necessaria; sed, quum in modum accusationis °*obiicitur,*° oportet inscribi, quoniam ad depositionem instituitur accusatio, sed ad correctionem est denunciatio facienda. Quum autem excipiendo fuerit crimen obiectum, distinguendum est, quare opponatur, et quando. Si autem[35]) obiicitur, ut ab accusatione vel testificatione aliquis repellatur, non est inscribi necesse. Sed quum opponitur, ut quis a promotione officii[36]) vel beneficii excludatur, si ante confirmationem obiicitur[37]), non cogitur[38]) quisquam inscribere, quia crimen, hoc modo probatum, impedit promovendum, sed non deiicit iam promotum. Post confirmationem vero, quum scilicet ordinandus[39]) fuerit aliquis aut etiam consecrandus, quia etiam[40]) ab obtinendo repellit, et deiicit ab obtento, ad extraordinariam °*quidem*° poenam secundum[41]) arbitrium iudicis discreti, citra vinculum °*tamen*° inscriptionis, est excipiens adstringendus[42]), si defecerit in probando, pro eo, quod, crimine sic probato, perdit quod per electionem et confirmationem ei fuerat acquisitum: sed ab hoc prius habita[43]) non amittit. Licet enim agatur de crimine, non est tamen huiusmodi quaestio[44]) criminalis, unde per procuratorem potest rite tractari. °*Ad hoc etc.* [*cf. c. 8. de poenis V. 37.*] *Dat. Lat. III. Id. Febr. Pont. nostr. Ao. V.*° [1202.]

CAP. XVII.[45])

Generales inquisitores, si non servaverunt debitum inquisitionis ordinem, prudenter et caute se corrigere debent. Hoc primo. *Secundo ponit formam iuramenti, quam inquisitores exigunt ab inquisitis.*

Idem *Vercellensi*[46]) *Episcopo et Abbati de Tileto.*[47])

Qualiter et quando °*debeat praelatus procedere ad inquirendum et puniendum subditorum excessus, ex auctoritatibus novi et veteris testamenti colligitur evidenter, ex quibus super hoc postea processerunt canonicae sanctiones. Legitur enim in evangelio, quod villicus ille, qui diffamatus erat apud dominum suum, quasi dissipasset bona ipsius, audivit ab illo: „quid haec audio de te? redde rationem villicationis tuae: iam enim non poteris villicare." Et in Genesi Dominus ait: „descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint." Ex quibus auctoritatibus manifeste probatur, quod non solum, quum subditus, verum etiam, quum praelatus excedit, si per clamorem et famam excessus eius ad aures superioris pervenerit, non quidem a malevolis et maledicis, sed a providis et honestis, nec semel tantum, sed saepe, quod clamor innuit et diffamatio manifestat, debet coram ecclesiae senioribus veritatem diligentius perscrutari, ut, si rei poposcerit qualitas, canonica districtio culpam ferat delinquentis, non tamen sit idem actor et iudex, sed, quasi deferente fama vel denunciante clamore, officii sui debitum exsequatur. Licet autem hoc sit diligenter observandum in subditis, diligentius tamen est observandum in praelatis, qui quasi signum sunt positi ad sagittam. Et quia non possunt omnibus complacere, quum ex officio teneantur non solum arguere, sed etiam increpare, quin etiam interdum suspendere, nonnunquam vero ligare: frequenter odium multorum incurrunt et insidias patiuntur. Et ideo sancti Patres provide statuerunt, ut accusatio praelatorum non facile admittatur, ne concussis columnis corruat aedificium, nisi diligens adhibeatur cautela, per quam non solum falsae, sed etiam malignae criminationis*

Cap. XIV. 7) *circa:* Böhm. — 8) *voluerint:* C. R. 2. — 9) *nimis procedere:* Comp. III., Reg. — 10) *videmur:* Böhm.

Cap. XV. 11) Epistola iisdem fere verbis concepta (Capitulo Pragensi, Dat. Lat. III. Non. Maii, 1202.) exstat ap. Brequ. V. 23, qua quidem ad hoc cap. restituendum usi sumus. — Comp. III. h. t. c. 2. — 12) *Saliburgen.:* Böhm. ex Cont. — *Salcburgen.:* Comp. III. Aug. — *Salesburgen.:* Ms. — 13) *inter al.:* non exstant in Reg. — 14) *fuerit:* Reg. — 15) *hominium:* ib. — 16) *beati Martini proxime tunc futurum ... citavisse, sed tandem ad petitionem ipsius usque ad festum Resurrectionis dominicae tunc primo venturum ipsi datas duximus inducias prorogandas:* Reg. — 17) *imminentem:* Comp. III. Aug. — 18) *extimantes:* C. R. L., Comp. III. — 19) *reputaverimus:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 20) *admittere:* Reg. — 21) *ipsum:* ib. — 22) *obiectum:* C. R. 1. — 23) *Murdeburgen.:* Comp. III. Aug. — 24) *fuerant:* Böhm. ex Cont. — 25) *mandatis:* Reg. — 26) *Nos igitur, intellectis per cardinales eosdem quae fuerunt hinc inde proposita, quum nobis:* Comp. III., Reg., Böhm. — 27) *expressius ipsius:* Comp. III. — 28) desid. in C. H. — 29) abest a Comp. III. — 30) omitt. Comp. III., Reg. — 31) *canonicam cit.:* Cont.

Cap. XVI. 32) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 153. — Comp. III. h. t. c. 3. — 33) *Frig.:* C. R. 1. — *Frediani:* C. L. — *sanctae Fridae:* Comp. III. Ms. — 34) add.: *ad denunciationem:* Comp. III. — 35) *enim:* Reg. — 36) add.: *sui:* C. H. — 37) *opponitur:* ib. — 38) *cogatur:* C. L. — 39) *promovendus:* Comp. III. — 40) *et:* C. R. 1. — desid. in C. R. 2. L. H. — 41) *per arb.:* C. R. 1. — 42) *distringendus:* Böhm. — 43) *habitum:* Comp. III. Aug. — 44) *causa:* Reg.

Cap. XVII. 45) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 200. — Comp. III. h. t. c. 4. — 46) *Vercellen.:* C. R. 1. L., Cont., Comp. III. — 47) *Tieto:* Comp. III. Ms. — *Ciliato:* Aug. — *Vercellensi ep., abb. de Tileto et presbytero Alberto Mantuano:* Reg.

ianua praecludatur. Verum ita voluerunt providere praelatis, ne criminarentur iniuste, ut tamen caverent, ne delinquerent insolenter, contra utrumque morbum invenientes congruam medicinam, ut videlicet accusatio criminalis, quae ad diminutionem capitis, id est ad degradationem, intenditur, nisi legitima praecedat inquisitio, nullatenus admittatur. Sed quum super excessibus suis quisquam fuerit infamatus, ut in tantum iam clamor adscenderit, quod diutius sine scandalo dissimulari non possit, nec sine periculo tolerari: absque dubitationis scrupulo ad inquirendum et puniendum eius excessus non ex odii fomite, sed ex caritatis procedatur affectu, quatenus, si gravis fuerit excessus, et si non degradetur ab ordine, ab administratione tamen amoveatur omnino, quod est secundum evangelicam veritatem a villicatione villicum amoveri, qui non potest villicationis suae dignam reddere rationem.° Si[48]) circa °*venerabilem fratrem nostrum*° Novariensem episcopum debitum inquisitionis ordinem observastis, °*intentionem et*° discretionem vestram in Domino commendamus. Si vero qualibet occasione[49]) praetermisistis eundem, °*ne levi compendio ad grave dispendium veniatur,*° adhuc[50]) ipsum °*ordinem*° tempore opportuno[51]) volumus observari, ne inde nascantur iniuriae, unde iura nascuntur. Ideoque mandamus[52]), quatenus ad conscientiae vestrae iudicium recurrentes, si °*forte*° contra praescriptum ordinem tanquam homines excessistis, non pudeat vos errorem vestrum corrigere, qui positi estis, ut aliorum corrigatis errores[53]), quoniam[54]) apud iudicem districtum[55]), in qua mensura mensi[56]) fueritis, remetietur vobis, ita videlicet, ut inveniatis occasionem aliquam congruentem, per quam, ne vestra vilescat auctoritas, quanto cautius et prudentius poteritis[57]), supersedeatis ad praesens, quoniam ex his, quae inordinate sunt acta, non potest ordinabiliter agi. Si vero praescriptum ordinem custodistis, °*volumus et mandamus, quatenus,*° omni gratia et timore postpositis, Deum solum habentes prae oculis, via regia incedentes, sine personarum acceptione in °*hoc*° negotio procedatis °*iuxta formam, quam vobis in aliis literis duximus exprimendam, nec timeatis aliquem hominem contra Deum, sed Deum potius supra omnem hominem metuatis.*° Formam vero iuramenti, quam a clericis Novariensibus super inquisitione facienda in hoc negotio recepistis, in similibus volumus observari, ut videlicet iurent clerici, quod super his, quae sciunt vel credunt esse[58]) in sua ecclesia reformanda tam in capite quam in membris, exceptis occultis criminibus, meram et plenam dicant inquisitoribus[59]) veritatem. (*Et infra:*) °*Constitutiones vero, quas ad correctionem excessuum, et reformationem morum vos non tam fecisse, quam innovasse cognovimus, adprobamus, volentes, ut eas faciatis a clericis laudabiliter exerceri, praecipientes ex parte nostra praelatis, etc.* [*cf. c.* 17. *de iudic. II.* 1.] *Dat. IV. Kal. Febr.*° [1206.]

CAP. XVIII.[60])

Si is, contra quem inquiritur, iuravit respondere tantum ad interrogata, post confessionem auditur volens probare excusationes, quae confessionem non perimunt, sed exponunt; secus si iuravit, plenum et meram veritatem dicere.

Idem *Archiepiscopo Arelatensi et Vallis magnae Abbati.*[61])

Quum dilecti filii Cisterciensis abbas et P. et R. monachi[62]) Fontis frigidi, apostolicae[63]) sedis legati, ad ecclesiam Agathensem accessissent[64]), ut in ea legationis officium exercerent, quia de °*venerabili fratre nostro*° Agathensi episcopo per frequentem clamorem multa sibi fuerant insinuata sinistra, voluerunt descendere ac videre, si clamorem opere complevisset; °*ideoque tam episcopum quam canonicos iuramenti vinculo adstrinxerunt, ut super statu ecclesiae sibi dicerent veritatem. Qui depositiones eorum redactas in scriptis, quum idem episcopus appellasset, ad nostram praesentiam destinaverunt, praefigentes eidem episcopo terminum competentem, quo nostro se conspectui praesentaret, mandatum apostolicum recepturus. Idem autem episcopus ad praesentiam nostram accedens, postquam confessiones suas et aliorum depositiones audivit, nisus est se multipliciter excusare, suas nobis excusationes in scriptis assignans. Nos igitur, habito cum fratribus nostris consilio diligenti, praefatum episcopum ab administratione Agathensis ecclesiae duximus suspendendum pro eo, quod in quibusdam eum culpabilem deprehendimus, et confessiones ipsius contra eum prima facie faciebant, reddentes nobis eum de iure suspectum, quum nondum suas excusationes probaverit, quas tamen se probaturum firmiter promittebat.*° Quia vero nobis[65]) non constitit, sub qua forma[66]) episcopus cum canonicis Agathensibus coram dictis legatis praestiterit iuramentum[67]), utrum videlicet ita iuraverit, ut super statu ecclesiae plenam et meram diceret veritatem, an °*ita,*° ut ad inquisita veraciter responderet: °*discretioni vestrae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus eisdem legatis ex parte nostra °*in virtute obedientiae districte*° mandetis, ut, sub qua forma iuramentum praestiterit, °*vobis*° studeant fideliter intimare. Et si secundum responsionem eorum sub secunda forma iuraverit[68]), aut ipse °*coram vobis*° sufficienter probaverit, se sub illa forma iurasse, aut[69]) per depositiones[70]) testium, quos produxit °*apud sedem apostolicam constitutus, quas vobis sub bulla nostra mittimus interclusas,*° aut etiam aliorum: quum depositiones illae non[71]) fuerint publicatae, nec °*ipse*° productioni testium renunciare curaverit, quoniam secundum eandem[72]) non teneretur[73]) ex debito iuramenti nisi ad quaesita[74]) solummodo respondere, vos excusationes suas[75]), °*quas vobis sub bulla nostra mittimus interclusas, diligenter*° audire curetis. Et si eas probaverit °*evidenter,*° quum excusationes huiusmodi confessiones eius[76]) non perimant[77]), sed exponant, quae tales sunt, ut °*et*° ad bonum et malum valeant retorqueri, et ideo iudicari debent ex causa: eum sublato appellationis obstaculo °*penitus*° absolvatis, quum, etsi repertus sit culpabilis in quibusdam, ex labore tamen et pudore punitus, quos propter hanc causam incurrit, huiusmodi levis culpa leviter[78]) ei valeat[79]) indulgeri. Quodsi excusationes illas super dilapidatione, naufragio et simonia °*sufficienter*° probare[80]) nequiverit, aut[81]) sub prima forma iuraverit[82]), quum[83]) secundum eandem nec[84]) veritatem tacere, nec admiscere debuerit[85]) falsitatem: vos, non obstantibus excusationibus °*illis,*° quas de novo proposuit °*coram nobis,*° quum in confessionibus suis nullam omnino de illis fecerit[86]) mentionem, quamvis firmiter asseruerit, quod[87]) plures ex illis legatis praedictis exposuit, °*quas ipsi scribere non curaverunt,*° quum hoc[88]) per se probare non posset, tanquam qui solus examinabatur ab illis, eum °*sublato cuiuscunque contradictionis et appellationis obstaculo*° ab administratione Agathensis ecclesiae removere curetis[89]), °*facientes eidem ecclesiae cum consilio legatorum ipsorum de persona idonea per electionem canonicam provideri etc. Dat. VIII. Kal. Iun. Ao. VIII.*° [1205.]

CAP. XIX.[90])

De veritate criminum non inquiritur, nisi prius constet de infamia, et tunc non inimici vel periuri, sed idonei viri ad prosequendam inquisitionem et ad testimonium admittuntur, et, non probato crimine, indicitur infamatis purgatio.

Idem *Archiepiscopo Terraconensi*[91]) *et Abbati sanctae Mariae de Populeto*[92]) *et Archidiacono Barchinonensi.*[93])

Quum oporteat episcoporum °*secundum Apostolum habere bonum testimonium et ab iis, qui sunt intus, et ab iis, qui sunt foris, et secundum legem divinam indumentum ipsius de cocco bis tincto et bysso retorta debeat esse contextum, si aliquando rumor sinister contra episcopum aliquem ad apostolicas aures ascendit, ex sollicitudine officii pastoralis tenemur descendere, ac videre, utrum idem clamorem opere consummaverit.*° Sane, venientibus ad apostolicam sedem °*dilectis filiis*° G. °*Grossi*° et H.[94]) canonicis Vicensibus[95]) et multa °*gravia et*° enormia contra °*venerabilem fratrem nostrum*° Vicensem episcopum proponentibus coram nobis, quia illa non debebamus sub dissimulatione transire, vobis, °*frater archiepiscope et fili archidiacone,*° inquisitionem illorum duximus committendam, °*illius imitantes vestigia, qui, quum ha-*

Cap. XVII. 48) *Hunc igitur ordinem* (add.: *quem*: Comp. III.) *si . . . observastis*: Comp. III., Reg., Böhm. — 49) *causa*: Comp. III. Aug. — 50) *hunc ipsum*: C. R. L., Comp. III. Ms. — 51) *congruo*: Comp. III. Aug. — 52) *Et ideo devotionem* (*discretionem*: Comp. III.) *vestram rogamus attentius et monemus, obsecrantes in Christo Iesu, qui venturus est iudicare vivos et mortuos*: Comp. III., Reg. — 53) *excessus*: C. R. 1. — 54) add.: *si*: Comp. III. Aug. — 55) *districtissimum*: C. R. 1., Comp. III., Reg. — 56) *in qua emensi*: Reg. — 57) *potueritis*: ib. — 58) omitt. Comp. III., Reg. — 59) *inquisitionis*: Comp. III.

Cap. XVIII. 60) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 76. — Comp. III. h. t. c. 5. — 61) *archiep. Arel. et Vallis magnae et S. Guillelmi abbatibus Agath. et Lodovensis dioeces.*: Reg. — 62) abest a Comp. III. — 63) *a sede ap.*: Aug., Böhm. — 64) *pervenissent*: C. R. 1. — 65) abest a Comp. III. Aug. — 66) *qua forma coram praedictis legatis praestitit iur.*: Comp. III., Reg. — 67) *iuraverit*: Reg. — 68) *iuravit*: C. R. 1. — 69) abest a Comp. III. et Reg. — 70) *depositionem*: C. H. — 71) *nondum*: C. R. 1., Comp. III., Reg. — 72) *eandem*: C. R. 2. — 73) *teneatur*: C. R. 1., Comp. III. Aug. — 74) *inquisita*: C. R. L. II., Comp. III., Reg., Cont. — add.: *veritatem*: C. R. 1. — 75) *illas*; Comp. III., Reg. — 76) *illius*: ib., Böhm. — abest a Cont. — 77) *exprimunt*: omiss. seq.: *sed exp.*: Comp. III. Aug. — 78) *leniter*: ib. — 79) *valet*: ib. — *debeat*: Reg. — 80) *ita prob.*: C. R. 1. — 81) add.: *si*: Comp. III. Aug. — 82) *iuravit*: Comp. III., Reg. — 83) *quod*: Comp. III. — *quia*: Reg. — 84) abest a Comp. III. — 85) *debuit*: Comp. III., Reg. — 86) *faceret*: Comp. III. — 87) add.: *exceptiones*: Comp. III. Aug. — 88) *haec*: Reg. — 89) *removentis*: Comp. III. — *omnino removentis*: Reg.

Cap. XIX. 90) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 160. — 91) *Tarraconen.*: Comp. III. Aug. — 92) *Populeto*: C. R. 2. — add.: *Terraconen. dioecesana*: Reg. — 93) *Barcinonen.*: C. H. — 94) *S.*: C. H. — *G. de Monte regali*: Comp. III., Reg. — 95) *Vicen.*: Böhm. per tot.

beret villicum, et ille diffamatus fuisset apud eundem, quia dissipasset bona ipsius, cum eo posuit rationem." Verum dictus episcopus, antequam ad ipsum vestra[96]) citatio pervenisset, ad praesentiam nostram accedens proposuit "*coram nobis,*" quod illi, qui enormia "*illa*" de ipso "*nobis*" suggesserunt, typo malitiae potius quam iustitiae zelo ducti, nobis huiusmodi intimarunt[97]), quum ipsi eius sint inimici manifesti[98]), et cum eius hostibus conversentur, consanguineosque suos ac complices intendant ad testificandum[99]) producere contra ipsum, qui ad denunciandum seu testificandum[100]) admitti non debent "*aliqua ratione,*" utpote iuramenti praestiti transgressores, et aliis criminibus irretiti. "*Ne vero per leve compendium ad grave dispendium veniatur,*" Discretioni vestrae "*per apostolica scripta*" mandamus, quod[1]), nisi super praedictis[2]) famam ipsius laesam esse noveritis, vos ad inquisitionem illorum non subito procedatis. Quodsi[3]) ad inquisitionem fuerit procedendum, praedictos vel alios, quos ipsius esse constiterit inimicos, nec ad prosequendum[4]) inquisitionem, nec ad perhibendum testimonium contra ipsum episcopum admittatis; sed per viros idoneos super his, quae gesta[5]) sunt, inquiratis diligentius[6]) veritatem, et, si nihil grave probatum fuerit contra ipsum, vos purgationem canonicam indicatis eidem. "*Quod si aliquis etc. Dat. Ferentini Kal. Sept. Ao. IX.*" [1206.]

CAP. XX.[7])

A denunciatione repellitur publicus concubinarius, excommunicatus et conspirator, et is, qui non praemonuit.

Idem.[8])

Quum dilectus filius[9]) (*Et infra:*) "*Inquiratis super praemissis diligentius veritatem, et*" Si vobis constiterit, praedictos, quorum[10]) nomine sunt excessus huiusmodi de episcopo nunciati, publice concubinarios tunc fuisse, propter quod in eos fuit excommunicationis sententia promulgata, vel praefatum episcopum de iam dictis excessibus non fuisse praemonitum ab eisdem, vel ipsos conspirasse in eum, a denunciatione "*ipsa*" repellatis eosdem. Alioquin audiatis quae fuerant[11]) hinc inde proposita, eidem episcopo auctoritate nostra nihilominus prohibentes, ne super his, super quibus ad audientiam nostram fuerit legitime appellatum, praefatus clericos indebite[12]) gravare praesumat, donec causa supra dicta iuxta formam mandati nostri fuerit terminata.

CAP. XXI.[13])

Crimen, probatum per modum inquisitionis, regulariter poena ordinaria non punitur; sed, si impedit ordinis executionem, fit depositio, sicut in accusatione. Et si impedit tantum beneficii retentionem, fit privatio a beneficio, nec poterit iudex hanc poenam moderari. H. d. usque ad §. *Tertiae.* secundum verum intellectum, non bene declaratum per scribentes — (§. 1.) *Contra non infamatum super veritate criminum inquiri non debet, etiamsi libellus famosus contra eum oblatus fuerit in secreto; nec super principali creditur testi, qui iuratus dicit se illius, contra quem inquiritur, inimicum. Idem, si hoc dicit ante iuramentum, nisi praesumatur hoc dixisse in fraudem.* H. d. usque ad §. *Quaesivistis.* — (§. 2.) *Non punitur quis de crimine, de quo non constat, nisi per famam et testium credulitatem, et per dicta paucorum non debet quis apud iudicem infamatus reputari.* H. d. usque ad finem.

Idem *Episcopo Gebennensi et N. Valentinensi.*[14])

Inquisitionis negotium, quam[15]) de "*venerabili fratre nostro*" episcopo et canonicis Valentinensibus vobis commisimus terminandum[16]), *sine conscientiae scrupulo exsequi cupientes, apostolico petiistis oraculo edoceri, utrum eorum publicanda sint dicta et nomina, quos interrogari contingit, prout de testibus in publicis causis fieri consuevit; an sola dicta eorundem publicari sufficiat, nominibus tacitis, quum idem episcopus et canonici manifeste sciant, qui fuerint inquisiti; et utrum contra dicta eadem debeant exceptiones seu replicationes admitti, quum contra personas dicentium admittantur. Ad quod breviter respondemus, non solum dicta, sed etiam ipsa nomina, ut quid a quo sit dictum appareat, publicanda, et exceptiones seu replicationes legitimas admittendas, ne per suppressionem nominum infamandi, per exceptionum vero exclusionem deponendi falsum audacia praebeatur.*" Secundo quaesivistis[17]), quid "*a*" vobis sit statuendum, si contra quempiam per inquisitionem probatum fuerit tale crimen, quod deponeret[18]) accusatum criminaliter et convictum. In quo quidem duximus distinguendum, utrum[19]) sit tale "*videlicet*" crimen, quod ordinis executionem suscepti aut retentionem beneficii etiam post peractam poenitentiam impediret, puta si homicidium commisisset, vel adeptus esset ordinem aut beneficium vitio simoniae. Quo casu erit, sicut in accusationis iudicio, procedendum; alioquin secundum[20]) personae meritu et qualitatem excessus poenam poterit iudicantis discretio moderari. §. 1. Tertiae[21]) dubitationis articulus continebat, utrum, quum duo vel plures iurati affirmant, aliquem[22]) crimen aliquod[23]) eisdem videntibus commisisse, de quo "*tamen*" aliqua infamia non laborat[24]), aliquam[25]) illi poenam infligere debeatis, et utrum ad petitionem quorundam, quasdam cedulas[26]) vobis occulte tradentium infamationem episcopi continentes, sit ad inquisitionem eorum, quae in ipsis continentur cedulis, procedendum; et an fides eorum dictis debeat adhiberi, qui, post iuramentum interrogati secreto, utrum sint eorum, de quibus inquiritur, inimici, respondent, quod non diligant illos, vel directe inimicos se asserunt eorundem, aut etiam ante iuramentum id publice confitentur, nullas tamen[27]) inimicitiarum causas probabiles ostendentes. Ad haec[28]) "*autem pariter*" respondemus, nullum esse pro crimine, super quo aliqua non laborat infamia, seu[29]) clamosa insinuatio non processerit[30]), propter dicta huiusmodi puniendum, quin immo[31]) super hoc depositiones contra eum recipi non debere, quum inquisitio fieri debeat solummodo super illis, de quibus clamores aliqui praecesserunt[32]). Nec ad petitionem eorum, qui libellum infamationis porrigunt in occulto, procedendum est[33]) ad inquisitionem super contentis ibidem criminibus faciendam[34]), aut etiam adversus eos, contra quos fit inquisitio, fides[35]) adhibenda est dictis eorum[36]), qui post iuramentum vel ante, tacite vel expresse, inimicos se asserunt eorundem, nisi forson ante iuramentum in fraudem id facere praesumantur. §. 2. Quaesivisti[37]) etiam, quid statui debeat, si nihil per certam scientiam, sed tantum per famam, et eorum, qui fuerint[38]) inquisiti, credulitatem iuratam contigerit[39]) inveniri; et utrum[40]) aliquis super eo crimine[41]) reputari debeat infamatus, de quo ipsum duo vel tres vel etiam[42]) plures dixerint infamatum, licet de ipso nihil sinistri[43]) in publico[44]) audiatur. Ad quod est nostra responsio, quod propter famam et deponentium credulitatem duntaxat non erit ad depositionis sententiam procedendum; sed infamato canonica poterit indici[45]) purgatio secundum arbitrium iudicantis, qui propter dicta paucorum eum infamatum reputare non[46]) debet, cuius apud bonos et graves laesa opinio non existit. "*Tu denique etc. Dat. Lat. XIII. Kal. Iun. Pont. nostr. Ao. XV.*" [1212.]

CAP. XXII.[47])

Si is, de cuius crimine in iudicio constat, petit restitutionem propter iudiciarium ordinem non servatum, non est audiendus, sed eum, tanquam notorium criminosum, debet superior de novo privare. H. d. et est casus valde notabilis secundum hunc intellectum.

Idem *Episcopo et Decano Sylvanectensibus.*[48])

Ad petitionem Galterii[49]) quondam[50]) Corbiensis[51]) abbatis "*dilectis filiis magistro scholarum et Magistris*" R.[52]) "*de Corzon*" et P. canonicis Noviomensibus[53]) "*eiusdem loci*" a nobis dudum cor-

---

Cap. XIX. 96) *nostra:* Comp. III. — 97) *nunciaverint:* Comp. III. Aug. — *nunciarunt:* Ms., Reg. — 98) *manifeste:* Comp. III. Ms. — *manifestissime:* Aug., Reg. — 99) *testificationem:* C. R. — 100) *ad test.:* Comp. III. — 1) *quatenus:* C. R. L. H, Comp. III., Reg. — 2) *super his (iis:* Aug.), *quae nobis sunt proposita contra ipsum, famam eius* (Comp. III.: *ipsius*): Comp. III., Reg. — 3) *Quod et si:* ib. — seq.: *ad inq.:* absunt a Reg. — 4) *prosequendum:* Comp. III., Reg., Böhm. — 5) *suggesta:* Comp. III. — *nobis suggesta:* Reg. — 6) *sollicite:* Comp. III., Reg.

Cap. XX. 7) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 8) *Id. abbatibus:* C. H. — 9) *dilecti filii:* C. R. 1. L. — 10) *quorum nomine sunt huiusmodi de praedicto episcopo nunciata:* Comp. IV. — 11) *fuerint:* C. R. L. H. — *Alioquin audiatis diligenter, quae fuerint etc. eidem:* Comp. IV. — 12) *indebito molestare:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XXI. 13) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 191. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 14) *ep. Geb.:* Comp. IV. Ms. A. B. — *ep. Sabaudien. et Vienen. vel Astense.:* Aug. — *ep. Gebennensi et Viennensi succentori:* Reg. — 15) *quod:* C. H. — 16) *faciendam:* C. R. H., Comp. IV., Reg. — 17) *quaesisti:* Comp. IV. Ms. A. B. — 18) *deponet:* Comp. IV. Ms. A. — 19) *utrum* (add.: *si:* Böhm.) *tale videlicet crimen* (add.: *quod deponeret accusatum criminaliter:* Aug.) *contingat* (*contingit:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *contigerit:* Ms. A.) *adversus aliquem inveniri:* Comp. IV., Reg., Böhm. — 20) *si sec.:* Comp. IV. Ms. A. — 21) *Tertius:* ib. — 22) *alium:* Comp. IV. Aug., Reg. — *aliud crimen aliquem:* Ms. A. B. — 23) abest a C. R. 1. — 24) *laboret:* Cont., Böhm. — 25) *an al.:* Comp. IV. Aug. — 26) *schedulas:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — *scedulas:* Reg. — 27) abest a C. R. L. H. — 28) *hoc:* Comp. IV. Aug. — 29) *si clam.:* Comp. IV. Ms. A. — 30) *praecessit:* C. R. H., Comp. IV. Aug., Reg. — *praecesserit:* Comp. IV. Ms. A. B. — 31) *quin immo dep. eorum:* Comp. IV. Ms. A. — 32) *praecesserint:* id., Ms. B. — 33) *esse:* Reg. — 34) *faciendum:* Comp. III. Aug. — 35) *fidem . . . adhibendam:* Comp. IV. Ms. A. B. — 36) *illorum:* Reg. — 37) *Quaesivistis etiam:* Böhm. — *Quaesivistis praeterea:* Comp. IV. Aug., Reg. — 38) *fuerunt:* Comp. IV. Aug. — 39) *contingit:* C. R. 1. — 40) *utrumne:* Reg. — 41) abest a Comp. IV. Ms. A. — 42) omitt. Reg. — 43) *sinistrum:* Comp. IV., Reg. — 44) *etiam publ.:* Comp. IV. Ms. A. — *etiam in publ.:* Aug. — 45) *induci:* id. — 46) desid. in Comp. IV. Ms. A.

Cap. XXII. 47) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 1. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 48) *Silvanen.:* Comp. IV. Aug. — *Silvanectensi ep. et abbati Latiniacensi Parisiensis dioecesis et decano Silvanectensi:* Reg. — 49) *Gualterii:* C. R. 2. — *Gulterii:* C. R. 1., Comp. IV. — *Gualteri:* C. L. — *Walteri:* Reg. — 50) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 51) *Carbon.:* Comp. IV. — *Corbeiensis:* Reg. — 52) *Roberto:* Reg. — 53) *Nocien.:* Comp. IV. Ms. B. — *Novemien.:* Aug., Ms. A.

rectione commissa, '*ipsi his ad idem monasterium accedentes, quibusdam correctis ibidem nonnulla, quae statuenda fuerant, statuerunt, inquisitionis instantiam quorundam impediente malitia retardando, ad quorum contumaciam reprimendam saeculare intendebant brachium invocare.*' Verum dilectus filius '*noster*' G.[54]) sanctae Mariae in porticu diaconus cardinalis, tunc[55]) apostolicae sedis legatus, '*interim ad idem veniens monasterium, supra*' dicto G.[56]) praesente, nec reclamante, super statu monasterii '*memorati*' coepit inquirere diligenter. Et quum inquisitione finita eum[57]) Parisius[58]) evocasset, propositurum contra inquisitionem eandem si quid rationabiliter duceret proponendum: idem '*W.*' praesentiam eius adiens allegavit, quod in monasterii correctione procedere non valebat, quae praedictis iudicibus prius fuerat auctoritate nostra commissa, et cardinalem[59]) ipsum ex iustis causis se asserens habere suspectum, vocem ad nos appellationis emisit; quem[60]) cardinalis, inspectis '*his*,' quae probata fuerant contra eum, '*de consilio peritorum*' amovit a regimine abbatiae, dando fratribus eiusdem loci liberam facultatem alium eligendi, qui '*dilectum filium Ioannem abbatem Corbeiensem, tunc*' priorem de Argentolio[61]), '*virum providum et honestum*,' elegerunt[62]) concorditer in abbatem. '*Quum autem dictus W. postmodum ad sedem apostolicam accessisset, asserens se per cardinalem ipsum quorundam falsis suggestionibus circumventum ab abbatia sine rationabili causa remotum, nos eiusdem coenobii tranquillitati paterna sollicitudine providere volentes, venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Remensi et Atrebatensi episcopo dedimus in mandatis, ut ad compositionem inter eundem W. et substitutum ei darent studium et operam efficacem, alioquin tam per iam dictum legatum quam per alios inquirerent diligentius veritatem, et eam nobis usque ad festum sancti Remigii proximo nunc venturum fideliter intimarent, ut per eorum relationem certiores effecti procederemus in eodem negotio, prout procedendum utilius videremus. Qui quum super reformatione pacis proficere nequivissent, sicut ex literis eorum accepimus, processerunt ad inquirendum super praemissis omnibus veritatem, testibus ab utraque parte receptis, et ea, quae tam per se quam per cardinalis inquisitionem invenerant, nobis sub sigillis propriis transmiserunt. Nuper autem praefatis W. atque I. in nostra propter hoc praesentia constitutis, idem W. quod a legato post appellationem ad nos interpositam factum fuerat petiit revocari, allegans, quod, quum correctio monasterii fuerit iudicibus memoratis iniuncta, et ipsi, quibusdam correctis et nonnullis statutis ibidem, aliorum correctionem ex causa duxerint rationabili differendam, cardinalis interim de iure non potuit procedere ad eandem, quum generale mandatum non deroget speciali. Ad quod fuit ex adverso responsum, quod quum W. praesente nec reclamante ad inquisitionem processerit cardinalis, idem W. videtur in hoc tacite consensisse, ut inquisitione facta corrigeret cardinalis quae corrigenda videret. Contra quod idem W. taliter proponebat, quod, licet statim, ut coepit inquirere cardinalis, non duxerit reclamandum, credens eum nolle procedere contra ipsum, sed absque sui gravamine aliquid in ecclesia utiliter ordinare, postquam tamen evocatus ab ipso cognovit, quod adversus eum procedere intendebat, eius declinavit examen ad nostram audientiam appellando. Proposuit insuper pars adversa, quod, quum praedicti iudices omisissent in monasterii correctione procedere, ac periculum traheret ad se mora, cardinalis ipse, ad quem spectabat ex iniuncto sibi legationis officio cura eius, ad reformationem ipsius loci interponere potuit partes suas. Quum enim secundum iuris civilis auctoritatem in illis etiam casibus, in quibus solennis ordo iudiciarius observatur, in criminali causa ultra biennium a contestatione litis non sit eius instantia protrahenda, et nos quoque, consulti, quamdiu delegatus a nobis, qui sententiam tulerat, iurisdictionem suam interponere valeat, ut sententiae pareatur, respondisse noscamur, quod usque ad annum integrum iurisdictionem sibi commissam ad exsequendum sententiam valeat exercere, dictis iudicibus differentibus in correctione procedere, quum iam decem et septem essent menses elapsi, ex quo noscuntur mandatum apostolicum recepisse, ac de criminibus, licet non criminaliter ageretur, correctioni non immerito cardinalis insistere potuit memoratae. Sed ad hoc altera pars respondit, quod hoc colorem excusationis haberet, si praedicti iudices a legato commoniti ad correctionem procedere neglexissent. In quo casu eorum forte defectus per diligentiam potuisset legati suppleri, sicut de metropolitano in canonibus legitur, quod tunc demum potest ea facere, quae ad suffraganeos pertinent, quum illa suffraganei negligunt adimplere. His igitur et aliis, quae utraque pars proponere curavit, auditis, inquisitione utraque, cardinalis videlicet et archiepiscopi et episcopi praedictorum, diligenter inspecta, intelleximus ex depositionibus iuratorum, quod, quum tempore promotionis ipsius W. octo millium librarum debito monasterium gravaretur, et non multo tempore post idem debitum usque ad duo millia librarum fuerit diminutum, nunc tamen usque ad sex millium librarum summam excrevit; quum, sicut prius contigerat, de proventibus monasterii debitum potius diminui debuerit quam augeri, nisi rectoris incuria obstitisset. Et quamvis ad excusationem suam proposuerit idem W., quod propter expensas factas in causa, quam contra Cluniacense monasterium habuit, in qua quendam prioratum evicit, idem fuerat debitum augmentatum, fuit tamen ei ex adverso responsum, quod propter expensas illas debitum interim augmentari non debuit, quum propter hoc possessiones quasdam eiusdem obligaverit prioratus, maxime quum in eiusdem prosecutione negotii vix expensae fuerint mille librae. Adiecit etiam dictus W., quod occasione cuiusdam domus, quam in villa Corbeiae de novo construxerat, debitum supradictum excrevit. Ad quod pars adversa respondit, quod ex proventibus monasterii expensas huiusmodi facere potuit absque onere debitorum, praesertim quum propter hoc non modicum auxilium a burgensibus fuerit eidem impensum. Praeterea quum ex confessione ipsius constiterit, quod in capitulo praestiterat iuramentum, ne debitum de novo contraheret, ac postea contraxerit debitum contra iuramentum proprium veniendo, sicut testes deponunt, argui de periurio videbatur. Ad quod idem W. hoc modo respondit, quod, etsi primo huiusmodi praestiterit iuramentum, postea tamen quoddam factum fuit in capitulo constitutum, per quod iuramentum ipsum exstitit relaxatum. Sed contra hoc pars altera replicavit, quia, quum non constiterit, quod per tale statutum revocatum fuerit iuramentum, et appareret eundem W. non solummodo iuramentum de debito non contrahendo praestitisse, sed venisse postea contra illud, manifeste liquebat, ipsum reatum periurii incurrisse. Sed et ipsius insufficientia et negligentia dissoluta videbantur manifeste probari. Et quanquam aliqui testium eum, quantum in se, dixerint esse bonum, nulli tamen deposuerunt expresse, quod utilis esset eius provisio monasterio saepedicto.*' Quum igitur[63]) nobis de talibus fuerit '*sufficiens in tali negotio*' facta fides, propter quae praefatus G.[64]) erat merito amovendus, etsi restituendus foret propter iudiciarium ordinem non[65]) servatum, '*ob causas tamen praedictas*' ipsum providimus manere privatum regimine abbatiae, supra[66]) dictum priorem, quem pro eo, quod, praefato G.[67]) propter iuris ordinem non servatum '*quodammodo*' inordinate remoto, intelleximus[68]) ob eandem causam per consequentiam minus legitime substitutum, per sententiam amoventes. Quem quia non propter personae vitium vel scientiae[69]) defectum, sed propter iuris solennitatem, '*sicut praemissum est*,' praetermissam amovimus, ipsum postmodum restituimus in abbatem, '*et memorato W. etc. Dat. Lat. VII. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. XIII.*' [1210.]

CAP. XXIII.[70])

Agenti possessoria adipiscendae in beneficialibus non obstat exceptio criminis, nisi de eo sit infamatus; et infamato, accusatore non probante vel non apparente, indicitur purgatio, in qua si defecerit, punitur ut convictus.

Idem.[71])

Accedens ad praesentiam nostram G. nepos quondam H. subdiaconi nostri, sua nobis conquestione monstravit, quod, quum idem H.[72]) apud sedem apostolicam viam universae carnis ingressus fuisset, praebendam, quam decedens habuerat in ecclesia Cremonensi[73]), ei duximus conferendam, '*venerabili fratri nostro H. episcopo et dilectis filiis capitulo Cremonensi iniungentes, ut eum in fratrem reciperent, et tam stallum in choro quam locum in capitulo, et praebendam eandem ipsi sine difficultate aliqua assignarent; tibi etiam, fili archidiacone, et dilectis filiis praeposito S. Agathae dedimus in mandatis, ut, si episcopus et canonici mandatum apostolicum non implerent, vos illud sublato appellationis obstaculo exsequi curaretis, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione remota compescentes. Quumque tu et idem praepositus,*

Cap. XXII. 54) *Guala*: Reg. — 55) *nunc*: Comp. IV. Aug. — 56) *Galterio*: C. R. 1. — *Gualterio*: C. L. — *Walterio*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — *Waltero*: Ms. A., Reg. — 57) *praedictum W.*: Comp. IV. Ms. B. — *praedictum Walterium*: Aug., Ms. A. — *praedictum Walterum*: Reg. — 58) *Parisiis*: C. R. L. — *Parisios*: Böhm. — 59) *cardinalis*: Comp. IV. Aug. — 60) *Puro cardinalis . . . ipsum amovit*: Comp. IV., Reg. — 61) *Argentorio*: Comp. IV. Aug. — 62) *elegerint*: Comp. IV. Ms. A. B. — seq.: *conc.*: desid. in Ms. A. — 63) abest a Comp. IV., Böhm. — *ergo*: Reg. — 64) *W.*: Comp. IV., Reg. — 65) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 66) *Ioannem nihilominus supradictum*: Comp. IV., Reg. — seq.: *quem*: desid. ap. Cont. et Böhm. — 67) *W.*: C. R., Comp. IV., Reg. — 68) *intelligimus*: C. R. — 69) abest a C. R., Comp. IV., Reg.

Cap. XXIII. 70) Restitutum ex Comp. IV. c. 3. de conc. praeb. III. 3. — 71) add.: *in registro*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — 72) *dilectus filius noster H. subd.*: Comp. IV. — 73) *Trecen.*: Comp. IV. Ms. A.

sicut ex literis vestris accepimus, monuissetis episcopum et canonicos Cremonenses ad mandatum apostolicum exsequendum, ipsi asseruerant, nostras literas per veri suppressionem obtentas, quum, vivente adhuc subdiacono praedicto, filium cuiusdam nobilis civis Cremonensis in canonicum recepissent, et promisissent proximam vacaturam. Adiecerunt etiam, quod ante receptionem literarum nostrarum nuncium suum ad sedem apostolicam destinarunt, et ideo, ne procederetis ulterius, ad audientiam nostram appellarunt. Iacobus etiam, cui per episcopum et canonicos eadem fuerat praebenda concessa, duxit ad audientiam nostram proclamandum. Unde vos non processistis ulterius, sed quae acta fuerant per vestras nobis literas intimastis. Petebat igitur memoratus G., ut ex eo, quod canonici contra Lateranense concilium fecerant, impedire non pateremur nostrae concessionis effectum, sed praebendam ipsam faceremus eum pacifice possidere. Quae si fuisset etiam iuveni memorato concessa, debebat tamen nostra concessio, quae praecesserat, praevalere. Verum dilectus filius Bonus Ioannes praedictorum canonicorum et episcopi nuncius proposuit, quod, priusquam ad eos mandatum apostolicum emanasset, praebendam ipsam iuveni concesserant memorato, et subiunxit, quod dictus G. super homicidio et periurio infamia publica laborabat. Unde non solum admittendus non erat ad Cremonensem ecclesiam, sed eiiciendus potius etiam, si fuisset admissus. Episcopus quoque per suas nobis literas intimavit, quod, quum pro eodem G. literas apostolicas recepisset, ei consuluit, ut, si conscientia salva posset, saltem de periurio et homicidio se purgaret, nisi contra eum appareat legitimus accusator; sed ipse purgationem praestare noluit, nec offerre. Nos igitur, attendentes, quod filius nobilis memorati, sicut episcopi et canonicorum Cremonensium, et executorum nostrorum literae attestabantur, fuit contra Lateranense concilium ad proximam vacaturam admissus, ut postmodum acceperunt, non vacantem, quum, priusquam de morte subdiaconi ad Cremonam certus nuncius pervenire potuisset, praedictam praebendam concesserimus memorato G., discretioni vestrae per apostolica scripta Mandamus, quatenus *'quod de praemissa iuvene factum est denunciëtis irritum et inane, ac,'* nisi praefatus[74]) G. super obiectis eidem in modum exceptionis criminibus, videlicet periurio et homicidio, publice fuerit infamatus, concessionem nostram sibi factam executioni mandetis. Deinde[75]), si legitimus accusator apparuerit, audiatis quae fuerint hinc inde proposita, et, si praedicta[76]) crimina vel eorum aliquod legitime probatum[77]) fuerit contra eum, ipsi super eadem praebenda *'perpetuum'* silentium *'appellatione postposita'* imponatis. *'Quod si probare nequiverint, eam sibi auctoritate apostolica confirmetis.'* Si vero contra eum legitimus non apparuerit accusator, et[79]) ipse[80]) super praedictis criminibus dignoscitur respersus[81]) infamia[82]), purgationem ei canonicam indicatis; in qua si *'forte'* defecerit, *'perpetuum'* imponatis[83]) ei silentium. Si autem purgationem[84]) praestiterit[85]), contradictores ab eius molestia compescentes[86], eos, qui eam nisi sunt impedire, in expensis *'ipsi'* legitimis condemnetis[87]).

CAP. XXIV.[88])

Superior contra subditum, maxime praelatum, de his tantum inquiret, super quibus praecessit infamia, et tunc vocabit eum, et tradet sibi capitula et nomina, et testium dicta publicabit, et ipsius legitimas exceptiones admittet, et, probato gravi crimine, eum ab administratione removebit. In regularibus vero praelatis ad unguem servandus non est hic ordo. Et quanquam in hac summatione modica videatur agi differentia inter praelatos et subditos, cautea quos inquiritur, tamen facienda est, ut patet in litera.

Idem in concilio generali.

Qualiter et quando[89]) debeat praelatus procedere ad inquirendum et puniendum subditorum excessus, ex auctoritatibus[90]) veteris et novi testamenti colligitur evidenter, ex quibus postea processerunt canonicae sanctiones, sicut olim aperte distinximus[91]), et nunc sacri approbatione concilii confirmamus[92]). Legitur enim in evangelio, quod villicus ille, qui diffamatus erat apud dominum suum, quasi[93]) dissipasset bona ipsius[94]), audivit ab illo: „Quid[95]) hoc audio de te? redde rationem villicationis tuae, iam enim non poteris amplius[96]) villicare.“ Et[97]) in Genesi Dominus ait: „Descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint.“ Ex quibus auctoritatibus manifeste probatur[98]), quod non solum quum subditus, verum etiam quum praelatus excedit, si per[99]) clamorem et famam ad aures superioris pervenerit, non quidem a malevolis et maledicis, sed a providis et honestis, nec[100]) semel tantum, sed saepe, quod clamor[1]) innuit et diffamatio manifestat, debet coram ecclesiae senioribus veritatem diligentius perscrutari, ut, si rei poposcerit[2]) qualitas, canonica[3]) districtio culpam feriat delinquentis, non tanquam idem[4]) sit accusator[5]) et iudex, sed quasi[6]) denunciante fama vel deferente clamore officii sui debitum exsequatur. Licet autem hoc sit observandum in subditis, diligentius[7]) tamen est observandum in praelatis, qui quasi signum sunt positi ad sagittam. Et quia non possunt omnibus complacere, quum ex officio suo[8]) teneantur non solum arguere, sed etiam increpare, quia etiam interdum suspendere, nonnunquam vero ligare: frequenter odium multorum incurrunt et insidias patiuntur. Et ideo sancti Patres provide statuerunt, ut accusatio praelatorum non facile admittatur, ne[9]) concussis columnis corruat aedificium, nisi diligens adhibeatur cautela, per quam non solum falsae, sed etiam malignae criminationi[10]) ianua praecludatur. Verum ita voluerunt providere praelatis, ne criminarentur iniuste, ut tamen caverent, ne delinquerent insolenter, contra morbum utrumque invenientes medicinam congruam, videlicet ut criminalis accusatio, quae[11]) ad diminutionem capitis, id est degradationem, intenditur[12]), nisi legitima praecedat inscriptio, nullatenus admittatur. Sed[13]) quum super[14]) excessibus suis quisquam fuerit infamatus, *'ita'* ut iam clamor ascendat, qui diutius sine scandalo dissimulari non possit vel sine periculo tolerari: absque dubitationis scrupulo ad inquirendum et puniendum eius[15]) excessus, non ex odii fomite, sed caritatis procedatur affectu, quatenus, si fuerit gravis excessus, etsi non degradetur ab ordine, ab administratione tamen amoveatur omnino, quod est secundum sententiam evangelicam a villicatione villicum amoveri[16]), qui non potest villicationis suae dignam reddere rationem. Debet igitur esse praesens is, contra quem facienda est inquisitio, nisi se per contumaciam absentaverit[17]), et exponenda sunt ei illa[18]) capitula, de quibus fuerit inquirendum, ut facultatem habeat defendendi se ipsum. Et non solum dicta, sed etiam nomina ipsa testium sunt[19]) ei, ut quid et[20]) a quo sit dictum appareat, publicanda, nec non exceptiones et replicationes legitimae admittendae, ne per[21]) suppressionem nominum infamandi, per exceptionum vero exclusionem deponendi falsum audacia praebeatur. Ad corrigendos itaque subditorum excessus tanto diligentius debet praelatus assurgere, quanto damnabilius eorum offensas desereret[22]) incorrectas. Contra quos, ut de notoriis excessibus taceatur[23]), etsi tribus modis possit[24]) procedi, per accusationem videlicet, denunciationem et inquisitionem ipsorum[25]): ut tamen[26]) in omnibus diligens adhibeatur cautela, ne forte per leve compendium ad grave dispendium veniatur, sicut accusationem legitima[27]) debet praecedere inscriptio, sic et denunciationem caritativa monitio[28]), et inquisitionem clamosa[29]) insinuatio praevenire, illo semper adhibito moderamine, ut iuxta formam iudicii sententiae quoque forma dictetur. Hunc tamen ordinem circa regulares personas non credimus usquequaque servandum, quae[30]), quum causa requirit, facilius et liberius a suis possunt[31]) administrationibus amoveri.

CAP. XXV.[32])

Metropolitani ad correctionem excessuum et reformationem morum singulis annis facere debent provinciale concilium, in quo statuere debent personas idoneas per singulas dioeceses, quae sollicite investigent, et in sequenti concilio referant corrigenda. Et episcopi debent facere synodos episcopales singulis annis, et publicare agitata in provinciali concilio, et haec negligentes ab executione officii suspenduntur. H. d.

Idem in eodem.

Sicut olim a sanctis Patribus noscitur institutum, metropolitani singulis annis cum suis suffraganeis provincialia non omittant con-

Cap. XXIII. 74) *praefatus clericus super praedictis criminibus publice fuerit infamatus, concessionem nostram sibi factam per censur. eccl. app. rem. executioni mandetis:* Comp. IV. — 75) *Demum:* Comp. IV — 76) *supradicta:* ead. Ms. A. — 77) *fuerint probata, ipsi:* Aug. — 78) desid. in Comp. IV. Ms. A — 79) *si:* Comp. IV. — 80) abest a Comp. IV. Ms. A. — 81) *esse resp.:* C. R. 2. — 82) *fama:* Comp. IV. — 83) *imponere curetis:* ead. — 84) abest a C. R. 2. L. II. — *eam:* C. R. 1. — *ipsam:* Comp. IV. — 85) desid. in Comp. IV. Ms. B. — 86) *compescatis et eos, qui nisi:* Comp. IV. — 87) *condemnantes:* C. L.

Cap. XXIV. 88) c. 8. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 4. — 89) *quomodo:* conc. ap. Mans. — 90) *auctoritate:* Comp. IV. — 91) cf. supra c. 17., ex quo haec conc. Lat. verba desumpta sunt. — 92) *affirmamus:* Comp. IV. Ms. A. — 93) *quia:* Comp. IV. Aug. — 94) *illius:* ead. Ms. A. — *sua:* conc. Ms. — 95) Luc. XVI. 2. — 96) omitt. C. R. 1. L., Comp. IV., conc. — 97) desid. ap. Aug. — cf. Gen. XVIII. 21. — 98) *comprobatur:* conc. — 99) *propter:* Comp. IV. Ms. A. — 100) *non:* Cont. — 1) *clamatio:* Comp. IV. Aug. — 2) *poposcit:* ead. — 3) *ecclesiastica:* Comp. IV. Ms. A. — 4) abest a conc. et Comp. IV. Ms. A. B. — 5) *actor:* C. R. L. II., Comp. IV. Ms. A. B., conc. — 6) *quia:* Comp. IV. Aug. — 7) *diligenter,* ead. — 8) abest a C. R. 1., Comp. IV., conc. — 9) *nec:* Comp. IV. Ms. A. — 10) *criminationis:* Comp. IV., conc. Ms. — 11) *per quam:* Comp. IV. Aug. — 12) *tenditur:* ead. — *intendit:* conc. Ms. — 13) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 14) *de:* ead. — 15) desid. ib. — 16) *removeri:* C. R. 2. — 17) *absentaset:* C. R. L., Comp. IV. Aug., Ms. B. — 18) omitt. Comp. IV. Ms. A. — *sunt illi cap.:* Ms. B., conc. Ms. — 19) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 20) omitt. Comp. IV. — *vel:* conc. Ms. — 21) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 22) *desineret:* ib. — 23) *taceamus:* ib. — 24) *posset:* Comp. IV. Aug. — 25) *eorum:* conc. — 26) *verumtamen in:* ead. — 27) *legitimam:* ead., Ms. B. — 28) *admonitio:* conc. — 29) *canillosa:* Comp. IV. Ms. A. — 30) *quia:* ib. — 31) *possint:* Cont., Böhm.

Cap. XXV. 32) c. 6. conc. eiusd. — Comp. IV. h. t. c. 5.

cilia celebrare, in quibus de corrigendis excessibus et moribus reformandis, praesertim in clero, diligentem habeant cum Dei timore tractatum, canonicas regulas[33]), *'et'* maxime, quae statutae[34]) sunt in hoc generali concilio, relegentes, ut eas faciant observari, debitam poenam transgressoribus infligendo. Ut autem id valeat[35]) efficacius adimpleri, per singulas dioeceses statuant personas idoneas, providas videlicet[36]) et honestas, quae per totum annum simpliciter et de plano absque ulla iurisdictione sollicite investigent quae correctione vel reformatione sunt[37]) digna, et ea fideliter perferant ad metropolitanum et suffraganeos et alios[38]) in concilio subsequenti, ut super[39]) his et[40]) aliis, prout utilitati et honestati congruerit[41]), provida deliberatione procedant, et quae[42]) statuerint faciant observari[43]), publicaturi[44]) ea[45]) in episcopalibus synodis annuatim per singulas dioeceses celebrandis. Quisquis autem hoc salutare statutum neglexerit adimplere, a sui[46]) executione officii suspendatur, *'donec per superioris arbitrium eius relaxetur.'*

CAP. XXVI.

Sententiae excommunicationum, suspensionum vel interdicti, latae post denunciationem per abbatem denunciatum vel alium pro ipso in monachos denunciantes vel adhaerentes eisdem, relaxantur. Spoliati restituuntur, et iuramenta de tacenda veritate relaxantur, dicta testium denunciatis traduntur, et expensae de bonis monasterii monachis denunciantibus ministrantur; et propter hoc ab obedientia abbatis non eximuntur, sine tamen litis praeiudicio.

Gregorius IX. *Archiepiscopo et Priori sanctae Mariae Rothomagensis.*

Olim I. V.[47]) et P. ordinis Tyronensis[48]) (*Et infra:*) Ne igitur reformatio monasterii valeat retardari, mandamus, quatenus, relaxatis excommunicationum seu suspensionum sententiis, si quas idem abbas protulerit[49]) vel per quoscunque iudices promulgari fecit post inceptum negotium in eos et adhaerentes[50]) eisdem, ac eis restitutis, quos idem abbas negotio ipso[51]) pendente contra iustitiam spoliavit, in negotio de plano et absque iudiciorum strepitu procedentes, quum talibus maxime in hoc casu non deceat Dei servos involvi, inquiratis quae circa[52]) personas et observantias regulares videritis inquirenda, corrigentes et reformantes tam in capite quam in membris quae correctionis et reformationis[53]) officio noveritis indigere, iuramentis, si qua de tacenda veritate abbas extorserat[54]), relaxatis, proviso, ut negotio ipso pendente praefati monachi eidem abbati obediant et intendant, ita tamen, quod per hoc prosecutio negotii non valeat impediri. Si vero testes contra eundem abbatem producti fuerint, dictorum ipsorum ei copiam[55]) faciatis. Praedictis autem monachis expensas[56]), factas propter hoc, et tribus vel quatuor ex istis, vel aliis, quos idoneos ad dictum negotium prosequendum duxeritis assumendos, faciatis de bonis eiusdem monasterii, et[57]) faciendas expensas ad prosecutionem ipsius negotii necessarias, computatis, si qua propter hoc receperunt[58]), de bonis monasterii, quum proprium non habeant, ministrari. Contradictores etc.

CAP. XXVII.

Contra praelatum, denunciatum de dilapidatione, fit commissio super veritate inquirenda, et pendente negotio debet sibi interdici potestas alienandi.

Idem *Episcopo Cister.*[59]), *de Alde. et de Saleu. Abbatibus.*

Praelatorum excessus (*Et infra:*) Sane dilecti filii C. et quatuor alii canonici Frisigienses[60]) denunciando monstrarunt, quod Frisigiensis episcopus bona sui episcopatus, quem, ut dicunt, fuit minus canonice assecutus, adeo graviter dilapidat et consumit, quod, nisi celeriter adhibeatur remedium, episcopatus idem per eum ad irreparabile[61]) dissolutionis[62]) opprobrium deducetur[63]), nec solummodo rerum, verum etiam famae suae prodigus et salutis, vitam ducit enormiter dissolutam. (*Et infra:*) Discretioni vestrae mandamus, quatenus personaliter accedentes ad locum inquiratis sollicite veritatem, et eam fideliter conscribentes sub sigillis vestris nobis transmittatis inclusam, eidem episcopo terminum assignantes, quo nostro se conspectui repraesentet pro meritis recepturus, potestate vendendi, dandi, infeudandi seu quomodolibet[64]) alienandi bona ipsius ecclesiae interim eidem penitus interdicta.

TITULUS II.

DE CALUMNIATORIBUS.

CAP. I.[1])

Subdiaconus, calumniose accusans diaconum, subdiaconatu privatur, et publice verberibus castigatur, et in exsilium mittitur.

Gregorius *Anthemio Subdiacono.*[2])

Quum fortius punienda sint crimina, quae insontibus et[3]) maxime sacratis hominibus inferuntur, quam sitis culpabiles *'omnes,'* qui in causa Ioannis diaconi resedistis, attendite[4]), ut Hilarium[5]), criminatorem ipsius, nulla ex diffinitione vestra[6]) poena conveniens[7]) castigaret. *'Nec illud ad excusationem vestram credatis esse idoneum, quod vobis, quasi iudicare volentibus, solus frater et coepiscopus noster Paschasius dicitur distulisse. Nam si zelus in vobis rectitudinis viguisset, facilius uni a multis rationabiliter suaderi, quam multi ab uno poterant sine causa differri.'* Quia ergo tantae nequitiae malum sine digna non debet ultione transire, iubemus[8]) eundem H.[9]) prius subdiaconatus, quo indignus fungitur, privari officio, et verberibus publice castigatum in exsilium deportari, *'ut unius poena multorum possit esse correctio etc.'*

CAP. II.[10])

Denunciator, in probatione criminum deficiens, ab officio et beneficio suspenditur, donec innocentiam suam purget.

Innocentius III. *Zamorensi, Segobiensi*[11]) *et Abulensi Episcopis.*

Quum dilectus filius, magister scholarium Palentinus[12]), ad sedem apostolicam accessisset, et *'nobis'* de suo[13]) episcopo excessus varios nunciasset, *'venerabili fratri nostro quondam episcopo Legionensi, nunc archiepiscopo Compostellano, et dilectis filiis de Valle bona, et de Matapiana abbatibus dioecesis Palentinae'* examinationem commisimus excessuum obiectorum. *'Qui super simonia duplici, dilapidatione, absolutione incidentium in canonem sententiae promulgatae, quodque appellationibus ad nos interpositis deferre contempserit, nec non quod in manibus suis ultra tempus in concilio Lateranensi constitutum vacantem tenuerit dignitatem, et quod furtim quoddam subtraxerit instrumentum, in quo a iure canonicorum iura episcopalia distinguuntur, et quibusdam aliis, inquisita per testes plenius veritate, inquisitionem ipsam cum depositionibus testium nobis fideliter transmiserunt.'* Quum autem processum negotii *'et dicta testium'* examinaverimus diligenter, nec intelligere potuerimus[14]), probatum esse sufficienter aliquid[15]) de praedictis, eundem episcopum *'de consilio fratrum nostrorum'* absolvendum decernimus[16]) ab obiectis, vobis[17]) *'per apostolica scripta'* mandantes, quatenus memoratum magistrum scholarum[18]), donec canonice suam purgaverit innocentiam, scilicet quod non calumniandi animo ad huiusmodi crimina proponenda processit[19]), ab officio et beneficio suspendatis, ut ceteri, simili poena perterriti, ad infamiam suorum facile non prosiliant praelatorum. *'Quod si non omnes etc. Dat. Later. V. Id. Maii An. X.'* [1207.]

Cap. XXV. 33) *canones:* conc. Ms. — 34) *statuta:* C. R. 1., conc. Ms. — 35) *valeant . . . adimplere:* Comp. IV. Aug. — 36) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 37) *sint:* C. R. 1. H., conc. — 38) *et ad al.:* Comp. IV. Ms. H. — omitt. Ms. A. et conc. Ms. — 39) *similiter:* Comp. IV. Aug. — 40) *vel:* ead. Ms. B. — 41) *congruit:* C. R. 1., H., Comp. IV. — 42) *quod:* conc. Ms. — 43) *firmiter obs.:* C. R. 1. — 44) *publicantes:* conc. — 45) *ea, quae:* C. L. — 46) *a suis beneficiis et ex.:* conc.

Cap. XXVI. 47) *H.:* C. R. 1. L. — 48) *Cister.:* C. R. 2. — *Cironen.:* C. L. — 49) *protulerit:* C. R. 1. H. — 50) *haerentes:* Böhm. — 51) desid. ap. Cont. — 52) *contra:* C. R. 2. — 53) *et ref.:* desid. in C. H. — 54) *extorserit:* Cont. — 55) *dari fac.:* Cont., Böhm. — 56) desid. in C. R. 1. — 57) abest a C. R. L. — 58) *receperint:* C. H.

Cap. XXVII. 59) *Kistetensi ep., Alders. Pachensi et Salemitano abbatibus (Dat. Lat. V. Kal. Maii An. I.)* Manriquez Annal. Cisterc. ad A. 1227. — 60) leg.: *Frisingenses* — cf. *Meichelbeck* Hist. Frising. II. 6. seqq. — 61) *irreparabiles:* C. R. 1. H. — 62) *desolationis:* C. R. 2. H. — 63) *deducatur:* Böhm. — 64) *quolibet alio modo:* C. R. 1.

TIT. II. Cap. I. 1) Restitutum ex Greg. I. Reg. XI. 31. — Burch. II. 201., Lips. XCII. 5., Comp. I. c. 2. de accus. V. 1. — 2) add.: *Campaniae:* Reg. — 3) desid. ap. Cont. — 4) *attende:* Burch., Comp. I., Reg. — 5) *illatum:* Lips. — *Hilarum:* Burch., Reg. — 6) *nostra:* C. L. — 7) *veniens:* C. H., Coll. citt., Reg. — 8) *suprascriptum* (omitt. Lips., Comp. I.) *fratrem nostrum Paschasium volumus admoneri (admonere:* Lips., Comp. I.), *ut eundem (eum:* Lips.) *Hilarum (Hilarium:* Comp. I.) . . . *privet officio atque verberibus publ. cast. faciat in ex. deportari:* Coll. citt., Reg. — 9) *I.:* C. R. 1. — *Ylarium:* C. L.

Cap. II. 10) Restitutum ex Reg. Bal. X. 58. — Comp. III. c. 7. de accus. V. 1. — 11) *Secobien.:* Reg. — *Zamoren., Sotobien. et Apulen. epp.:* Comp. III. Ms. — *Zamoren., Secobien., Apulen. epp.:* Aug. — 12) *Palestinus:* Böhm. ex Cont. — *Palatinus.* Comp. III. Ms. — *Palentinae ecclesiae:* Reg. — 13) *de ven. fr. nostro Palentino episcopo suo* (desid. in Comp. III.): Comp. III., Reg. — 14) *potuimus:* C. R. 1. — 15) *aliquod:* Böhm. ex Cont. — 16) *decrevimus:* C. R., Comp. III. Aug., Reg. — 17) abest a Comp. III. Aug. — 18) *scholarium:* Böhm. ex Cont. — 19) *processerit:* C. R. 1., Reg.

TITULUS III.

DE SIMONIA, ET NE ALIQUID PRO SPIRITUALIBUS[1]) EXIGATUR VEL PROMITTATUR.

CAP. I.[2])

Episcopus pro ordine ab eo conferendo, vel ministri vel notarii nihil temporale exigere debent.

Gregorius *generali synodo*[3]) *praesidens.*

In ordinando '*episcopo pontifex manum imponit; evangelicam vero lectionem minister legit; confirmationis autem eius epistolam notarius scribit.*' Sicut '*autem*' non debet[4]) episcopus manum, quam imponit, ita nec minister vel notarius in ordinatione eius vocem '*suam*' vel calamum vendere. Pro ordinatione igitur[5]) vel usu pallii, seu chartis atque pastellis[6]), eum[7]), qui ordinatur, omnino aliquid dare prohibemus[8]). '*Ex quibus praedictio rebus etc.*'

CAP. II.[9])

Deponendus est qui per pecuniam aliquem eiecit de ecclesia sua, se postea intrudendo.

Ex concilio **Maguntinensi.**

Qui alium '*presbyterum*' in ecclesia[10]) '*legitime*' ordinatum per pecuniam expulerit, eamque[11]) sibi taliter vindicaverit, omnimodo[12]) deponatur[13]).

CAP. III.[14])

Quilibet catholicus admittitur ad accusandum de crimine simoniae.

Deodatus Papa.[15])

Si Dominus et magister omnium, qui sine peccato fuit[16]), accusandi licentiam uni dedit, '*quanto magis unius assertione convincendus est, qui Simoniae labe dignoscitur esse pollutus?*' Non igitur '*in tali*' quilibet catholicus est respuendus, sed, ut veritatem asserat ad propelandam[17]) simoniacam rabiem, magnis est precibus exorandus[18]).

CAP. IV.[19])

Simoniacus pendente accusatione ab administratione divinorum prohibetur.

Idem.[20])

Accusatum simoniacum necesse habuimus '*summopere per scripta nostra*' prohibere, ne missarum solennia celebraret[21]), donec quid esset[22]), verius constitisset[23]).

CAP. V.[24])

Idem dicit, quod praecedens, nisi quod illud cap. loquitur in accusatione, istud in inquisitione, et illud loquitur de simoniaco in genere, istud declarat de ordine.

Idem.

Quotiens '*contra ecclesiasticam quidgestum dicitur disciplinam, ne nos ante Deum culpa ex dissimulatione redarguat, irrequisitum hoc relinquere non audemus.*' Pervenit '*itaque*' ad nos, quod per simoniacam haeresim fueris[25]) ordinatus. '*Sed et alia de te multa hic dicta sunt, de quibus unum quam maxime fuit,*' Propterea[26]) necesse habuimus, te '*per scripta nostra*' prohibere, ne missarum solennia celebrare debuisses, donec quid[27]) sit[28]) verius discerneremus[29]).

CAP. VI.[30])

Simoniacus est deponendus.

Lucius Papa[31]).

Sicut '*enim*' simoniaca pestis sui magnitudine alios morbos vincit, ita sine dilatione mox, ut eius signa per aliquam personam claruerint, de ecclesia Dei debet eliminari[32]) atque repelli[33]). '*Petrus enim primus pastor etc.*'

CAP. VII.[34])

Simoniacum accusare potest servus, meretrix et criminosi.

Deodatus[35]).

Tanta est labes huius criminis, quod etiam servi adversus[36]) dominos, et quilibet criminosi admittantur ad accusationem. Item omnis peccator missam cantare potest, praeter simoniacum, quem '*etiam*' quilibet, ut ab ordine male accepto removeatur, accusare potest, vel etiam meretrix[37]).

CAP. VIII.[38])

Simoniacum est pretium recipere pro ingressu religionis, pro prioratibus vel capellis concedendis, et pro praelatis instituendis, pro concedenda sepultura, pro chrismate, pro oleo sancto, pro benedictionibus nubentium, vel aliis sacramentis; nec valet consuetudo in contrarium. H. d. cum sequenti.

Alexander III. *in concilio* **Turonensi.**

Non solis '*utiliter a populo avaritia redarguitur, si ab his, qui in clero constituti videntur, et praecipue qui contempto saeculo nomen religiosorum profitentur et regulam, modis omnibus non caveatur.*' Prohibemus igitur, ne ab iis[39]), qui ad religionem transire volunt[40]), aliqua pecunia requiratur. Nec[41]) prioratus vel capellaniae[42]) quaelibet monachorum aut clericorum annuo[43]) distractione vendantur[44]). Nec ab eo, cui regimen ipsorum committitur, pro[45]) eorum commissione ullum pretium exigatur. '*Hoc autem simoniacum esse sanctorum Patrum auctoritas manifeste declarat.*' Unde quisquis contra hoc[46]) decretum attentare praesumpserit, tam ille[47]), qui dederit, quam ille, qui receperit vel consenserit[47*]), partem se cum Simone non dubitet habiturum. Pro sepultura quoque[48]), et[49]) chrismate et olei[50]) receptione[51]), nulla cuiusquam[52]) pretii exactio[53]) attentetur[54]), nec sub obtentu cuiusquam[55]) consuetudinis reatum suum quis[56]) tueatur, quia diuturnitas temporis non diminuit[57]) peccata[58]), sed auget.

CAP. IX.[59])

Summatum est supra in cap. praecedenti.

Ex concilio **Lateranensi.**

Quum in ecclesiae corpore '*omnia debeant ex caritate tractari, et quod gratis receptum est gratis impendi:*' horribile nimis est, quod in quibusdam ecclesiis locum venalitas perhibetur habere ita, ut pro episcopis vel[60]) abbatibus seu quibuscunque personis ecclesiasticis ponendis in sedem[61]), sive introducendis presbyteris in ecclesiam[62]), nec non et[63]) pro sepulturis et exsequiis[64]) mortuorum,

TIT. III. 1) *spirituali*: C. R. 2. — Cap. I. 2) Restitutum ex conc. Rom. hab. sub Gregorio I., ed. in App. Opp. Greg. I. ed. Maur. — cf. c. 3. 4. C. I. qu. 2. — Lips. I. 16., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *concilio*: C. H. — 4) *debet episcopum (pontificem: Reg.) manum . . . vendere, ita minister vel notarius non debet in ordinatione eius vocem suam vel calamum venumdare*: Coll. citt., Reg. — 5) *vero vel pallio*: Reg. — 6) *patellis*: Comp. I. Aug. — *pas ella*: Reg. — 7) *eundem, qui ordinandus vel ordinatus est*: Reg. — 8) *prohibeo*: ib.

Cap. II. 9) Exstat in conc. Turon. III. c. 15., conc. Mag. sub Rhab. c. 12., in ep. hab. ad Herib. c. 19. — Reg. I. 338., Burch. III. 110. Ivo Decr. III. 86., Comp. I. h. t. c. 2. — 10) *ad ecclesiam*: Reg., Burch., Iv., conc. — 11) *expellit et eam*: C. H. — 12) *omnino*: C. R. II. — *omnimode*. C. I., — *omnimodis*: Comp. I. — 13) in conc. et ap. Reg., Burch., Iv. ipsa cap. verba paulo aliter se habent, ad quos lectores liceat ablegare.

Cap. III. 14) Restitutum ex Lips. I. 11., Cass. XIII. 11., Comp. I. h. t. c. 3. — 15) *Paschalis II.*: Lips. — 16) *fuerit*: C. R. I. — 17) *compellendam*: C. R. — *pellendam*: C. H., Comp. I. — *depellendam*: Lips., Cass. — 18) *exhortandus*: Bohm. ex Cont.

Cap. IV. 19) Sumptum ex ep. Greg. I. ad Maximum VI. 3. cf. c. prox. seq. — *Silvestro* tribuitur in c. 11. C. II. qu. 5. — Lips. I. 13., Comp. I. h. t. c. 4. — 20) *Adeodatus*: Lips. — 21) *celebrare debuisset*: Lips., Comp. I. Aug. — *celebrasset*: Ms. — 22) *sit*: C. H. — 23) *potuissemus addiscere*: Coll. citt.

Cap. V. 24) Restitutum ex Greg. I. Reg. VI. 3. — Lips. I. 14., Comp. I. h. t. c. 5. — 25) *fuisses*: Lips. — 26) *propter quod*: Lips., Comp. I., Reg. — 27) *quicquid*: Lips. — 28) *esset*: Lips., Comp. I., Reg. — 29) *discerneme*: C. H., Comp. I. — *addisceremus*: Lips. — *potuissemus addiscere*: Reg.

Cap. VI. 30) Lips. I. 15., Comp. I. h. t. c. 6. — 31) *ex dictis Iulii P. (?)*: Lips. — 32) *eliminari*: C. H. — 33) *propelli*: C. R. I., Comp. I.

Cap. VII. 34) Lips. I. 10., Cass. XIII. 10., Comp. I. h. t. c. 16. — 35) *Deusdedit*: C. R. 2. H., Lips., Comp. I. — inscr. omitt. Cass. — 36) *apud*: Lips. — 37) *et etiam meretrix publica*: C. H.

Cap. VIII. 38) Restitutum ex c. 6. conc. Tur. (hab. A. 1163.) — App. II. 10., Lips. I. 9., Cass. XIII. 9., Comp. I. h. t. c. 7. — 39) *ipsis*: Comp. I. — 40) *voluerint*: conc. — 41) *ne*: Cass. — *neve*: App. — *et ne*: conc. — 42) *capellaniae*: App. — 43) *decimae detractione*: conc. — 44) *vendatur*: App. — *venundentur*: Lips., Cass., Comp. I. — 45) *ex eor. comm. pretium exigant*: App. — 46) *hoc de cetero*: App., conc. — 47) *tam ille* (omitt. conc.) *qui dederit (dedit: Aug.), quam qui receperit (recepit et qui consentit: Aug.) partem se cum Simone (secum simoniae: Comp. I. Ms.) non (ne: Aug.) dubitet habiturum*: App., Lips., Comp. I., conc. — *tam ille, quam qui consenserit*: Cass. — 47*) *vel qui consentit*: C. R. I. — *vel consentit*: C. I. H. — 48) *quidem*: App. — 49) abest a conc. — 50) *ol. sancti*: Lips. — 51) *perceptione*: C. R. I., H., Coll. citt., conc. — 52) *cuiuscunque*: Cass. — *cuiusque*: Comp. I. Aug. — 53) *emptio*: Cass. — 54) *intendatur*: App., Cass., Comp. I. — *intercedat*: Lips., conc. — 55) *cuiusque*: C. R. I. — *huius*: App. — *alicuius*: conc. — 56) *aliquis*: App. — *quisquam*: conc. — 57) *minuit*: Coll. citt., conc. — 58) *peccatum*: App., Lips., Comp. I. Ms. conc.

Cap. IX. 59) Restitutum ex c. 7. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 10., Cass. XII. 9., Comp. I. h. t. c. 8. — 60) *et*: Lips. — 61) *sede*: Coll. citt., conc. — 62) *ecclesia*: Lips. — 63) omitt. Coll. citt., conc. — 64) *officiis*: Lips.

et benedictionibus habentium, seu aliis sacramentis[65]) aliquid requiratur[66]) "*et non possit ille, qui indiget ista percipere, nisi manum implere curaverit largitoris.*" Putant autem[67]) plures, ex hoc "*sibi*" licere, quia legem[67*]) mortis[68]) de longa invaluisse[69]) consuetudine arbitrantur, non "*satis, quia cupiditate caecati sunt,*" attendentes, quod tanto[70]) graviora sunt crimina, quanto diutius infelicem animam tenuerunt[71]) alligatam. Ne igitur haec[72]) de cetero fiant, vel[73]) pro personis ecclesiasticis deducendis in[74]) sedem[75]), vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu[76]) benedicendis nubentibus, seu aliis sacramentis conferendis seu collatis[77]) aliquid exigatur, districtius prohibemus[78]). Si quis autem contra hoc venire praesumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, "*cuius factum exactione turpis muneris imitatur. Prohibemus etc.* [*cf.* c. 7. *de cens. III.* 39.]"

CAP. X.[79])

Pro ecclesiarum consecratione nihil est praeter procurationem exigendum.

Idem *Vigiliensi*[80]) *Episcopo.*

Quum sit Romana "*ecclesia, cui licet immeriti praesidemus, mater ecclesiarum omnium et magistra, cogimur ex debito suscepti regiminis, prout nobis Dominus dederit, respondere consultationibus singularum, ut dubiae quaestiones apostolicae sedis providentia penitus enodentur. Quaesivisti autem, frater episcope, tuae fraternitati rescribi, utrum pro ecclesiarum consecratione quicquam praeter procurationem habere debeas. Et*[81]) *nos*" Consultationi tuae taliter respondemus, quod nihil pro ecclesiarum consecratione potes vel debes praeter procurationem exigere, "*Sed procurationem moderatam, quam Apostolus dicat: „nemo cogitur suis stipendiis militare," ab eadem ecclesia exigere potes.*"

CAP. XI.[82])

Convictus de simonia deponendus est; idem in infamato, qui se purgare non potest.

Idem *Tolstano*[83]) *Archiepiscopo.*

De hoc autem[84]), "*quod rex et principes sui a Bernardo quondam Oxomensi episcopo pecuniam recepisse dicantur, ut eius electioni praestarent assensum, et*" quod "*idem*" episcopus Oxomensis[85]) archidiacono beneficia[86]) "*certi reditus,*" et cuidam clerico ante electionem suam prioratum dicitur promisisse, ut uterque "*illorum, archidiaconus videlicet et clericus*" consentiret eidem[87]), "*hoc*" tuae prudentiae[88]) respondemus[89]), quod, si[90]) manifestum est, eundem archidiaconum et clericum ob causam illam "*tam iniquam et detestabilem*" promissa[91]) recepisse[92]), aut[93]) "*si*" exinde confessi fuerunt[94]) in iure, vel legitime convicti[95]), ab altaris ministerio sunt[96]) perpetuo deponendi. Si vero id manifestum est[97]), nec tamen inde[98]) convicti vel confessi fuerint, sed tantum[99]) publica[100]) laborant infamia, eis canonica purgatio debet indici[1]). In qua si defecerint, tanquam auctores[2]) tanti sunt sceleris[3]) puniendi[4]). Regem[5]) autem et "principes eius[6]) "*sollicite monere*" debes[7]) "*et diligenter*" inducere, ut, si qua receperint a praefato episcopo, ut eius electioni praestarent[8]) assensum, ecclesiae Oxomensi[9]) sine diminutione restituant, quum ea sine gravi suae salutis periculo retinere non possint.

CAP. XII.[10])

Simoniacum est pro temporali obsequio beneficium ecclesiasticum promittere.

Idem *Eboracensi Archiepiscopo.*[11])

Quum essent in nostra[12]) praesentia constituti R. clericus "*de Ponte fracto,*" et nobilis vir V.[13]) "*W. filius Godrici pro controversia, quae vertebatur inter eos super quadam ecclesia, quam idem R. asserebat a praefato milite sibi datam fuisse,*" quia idem V.[14]) moram diutius facere non poterat[15]), "*in recessu suo dilectum filium nostrum magistrum Milonem nuncium suum*" pro se in causa illa sufficientem[16]) constituit responsalem. Quumque[17]) ab ore praefati R. intellexerimus, quod memoratus[18]) miles promiserat ei dare[19]) ecclesiam "*praescriptam,*" si quoddam negotium eiusdem "*militis*" in nostra posset praesentia[20]) promovere, ac[21]) per hoc promissionem ipsam continere simoniacam pravitatem, eidem R. super eadem ecclesia silentium duximus imponendum. "*Ideoque fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus memoratum militem occasione praedictae controversiae a praenominato R. vel aliis super praedicta ecclesia gravari nulla ratione permittas.*"

CAP. XIII.[22])

Notorius simoniacus in beneficio ab illo deponitur; idem in infamato, qui se purgare non potest.

Idem *Cistrensi*[23]) *Episcopo.*

Insinuatum est "*auribus nostris,*" quod, "*dum episcopatus tibi commissus vacaret,*" in ecclesiis tui episcopatus[24]) plurimi "*sint*" clerici[25]) "*instituti, qui*" per simoniam habere dicuntur ingressum, et infamia inde[26]) respergi. Unde[27]), "*quoniam indignum est, ut in tali crimine vel tam turpi suspicione remaneant, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*" mandamus, quatenus, si qui fuerint[28]), quos in praedictis ecclesiis publicum et notorium est simoniace intrasse, eos "*appellatione cessante*" amoveas ab ecclesiis taliter acquisitis. Illis autem, quorum crimen non est publicum ut notorium, si publica laborant infamia, cum quinta vel sexta manu sui ordinis, "*infra XL. dies post harum susceptionem literarum,*" purgationem indicas, in qua si defecerint, beneficiis huiusmodi[29]) ecclesiarum perpetuo prives eosdem[30]), "*provisurus attentius, ut tales personas ad eorum purgationem recipias, de quibus verisimile sit, quod non debeant aliquius obtentu deierare.*"

CAP. XIV.[31])

Simoniacum est pretio vel favore celare peccatorem, vel reconciliare non poenitentem, vel digne poenitentem a reconciliatione removere.

Idem.[32])

Nemo presbyterorum xenium vel emolumentum quodlibet temporale[33]), immo spirituale detrimentum, a quocunque publice peccante "*vel incestuoso*" accipiat, ut episcopo[34]) vel ministris eius peccatum illius celet[35]), nec[36]) pro respectu cuiusque[37]) personae "*aut*" consanguinitatis aut familiaritatis, alienis communicans peccatis, hoc episcopo[38]) innotescere detrectet. Nec quemquam[39]) poenitentem vel minus digne poenitentem, gratia vel favore ad re-

Cap. IX. 65) *ecclesiasticis sacr.:* Cass. — 66) *exigatur:* conc. — 67) omitt. ead. — 67*) *lege:* Comp. I. Aug. — 68) *moris:* Lips., Cass. — 69) *valuisse . . . moderantur:* Cass. — 70) add.: *magis:* Lips. — 71) *retinuerint:* Comp. I. — *detineat:* C. R. 1. H., Lips. — *tenuerint:* C. R. 2. L., Cass., conc. — 72) *hoc . . fiat:* Coll. citt., conc. — 73) *et ut:* Cass. — *et vel:* C. R. 2. L., conc. — 74) *ad:* Coll. citt., conc. — 75) add.: *apostolicam:* Aug. male. — 76) *seu etiam ben. nub., seu et.:* Lips., conc. — 77) *conf. seu coll.:* omitt. C. R. 1. L. H., conc. — 78) *inhibemus:* C. R. 1. H., Coll. citt., conc.

Cap. X. 79) Restitutum ex App. II. 4., Lips. I. 1., Cass. XIII. 1., Comp. I. h. t. c. 9. — 80) *Vig.:* Lips. — *Wigilen.:* Comp. I. Ms. — *Vigilen.:* App., Cass., Comp. I. Aug. — 81) *Et nos . . . moderatam:* desid. in App.

Cap. XI. 82) Restitutum ex App. II. 13., Lips. I. 2., Cass. XIII. 2., Comp. I. h. t. c. 10. — 83) *Tulleasi:* C. H. — *Toletano ep.:* Cass. — 84) omitt. App. — 85) *Secieasi:* App. — *Exon.:* Comp. I. Ms. — *Exonen.:* Aug., Lips. — *Exonien.:* Cass. — 86) *beneficium:* Coll. citt. — 87) *eis:* Comp. I. — *electioni:* Cass. — *eius electioni:* App., Lips. — 88) *paternitati:* App. — 89) *duximus respondendum:* Coll. citt. — 90) *quod si operis evidentia manifesta aestimatur ita, quod notorium est:* App. — 91) *promissas res:* Cass. — *promissam rem:* App., Lips., Comp. I. — 92) *accepisse:* App. — 93) *et:* Comp. I. Aug. — 94) *fuerint:* C. R. L. H., Coll. citt. — 95) *convinci poterint:* Comp. I. Aug. — conc. *poterunt:* Lips., Cass., Comp. I. Ms. — *possunt ab aliquibus convinci:* App. — 96) *sint:* Cass. — 97) *non est:* ead. — 98) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — *nec inde:* App. — 99) *et tamen:* Coll. citt. — 100) *postea:* Comp. I. — 1) *iniungi:* Cass. — 2) *actores:* C. R. 2., Comp. I. Aug. — 3) *criminis:* C. H. — 4) add.: *et deponendi:* Cass. — 5) *Reges:* C. H. — 6) *eius:* Coll. citt. — 7) *debet:* Cass. — 8) *praeberent:* ead. — 9) desid. ap. Aug. — *Ceromensi:* App. — *Exon.:* Comp. I. Ms. — *Exonien.:* Lips., Cass.

Cap. XII. 10) Restitutum ex App. II. 14., Lips. I. 3., Cass. XIII. 3., Comp. I. h. t. c. 11. — 11) add.: *scilicet legato:* App. — 12) *vestra:* C. L. — 13) *W.:* C. L., Coll. citt. — 14) *praedictus W. quia:* App. — 15) *poterant:* Cass. — 16) *idoneum:* C. H. — 17) *Quumque causae cognitionem dilectis fil. nostr. M. presbytero* (add.: *et:* Lips.) *tit. S. Luciae et W.* (*Vi.:* Aug. — omitt. Lips.) *tituli* (omitt. Lips., Cass., Comp. I.) *S. Nicolai in carcere Tulliano diacono* (*diaconis:* Aug.) *cardinalibus* (*cardinali:* App., Lips., Cass.) *commisissemus, ipsi utramque partem ante suam praesentiam convocaverunt et . . . intellexerunt:* Coll. citt., Böhm. — 18) *praefatus:* App., Lips. — 19) desid. ap. Aug. — 20) *curia:* Coll. citt. — 21) *Unde* (add.: *et:* App.) *quum id nobis per eosdem cardinales innotuisset, nos intelligentes, promissionem ipsam* (*illam:* App.) *simoniacam pravitatem continere, eidem R. super eadem ecclesia* (*super ecclesiam:* App.) *silentium imposuimus:* Coll. citt.

Cap. XIII. 22) Restitutum ex App. II. 15., Lips. I. 4., Cass. XIII. 4., Comp. I. h. t. c. 12. — 23) *Cestrensi:* App. — 24) *eccl. eius.* Coll. citt. — 25) omitt. App. — 26) abest ab ead. — 27) omitt. C. R. 1. — 28) *si qui fuerint in praedictis ecclesiis* (*clericis:* Comp. I.), *quos publicum sit et notorium:* Coll. citt. — 29) *ecclesiarum sibi commissarum:* Coll. citt. — 30) omitt. Coll. citt.

Cap. XIV. 31) Restitutum ex Cap. Hincmari Rem. c. 13. — Reg. I. 212., Burch. XIX. 100., Lips. I. 6., Cass. XIII. 6., Comp. I. h. t. c. 13. — 32) *Alexandri* nomine primo hoc caput insignitum est a Burchardo (ex Reg. II. 210.) — 33) desid. in Lips. — 34) *ut nobis vel ministris nostris:* Hincm. — 35) *reticeat:* Reg., Burch., Hincm. — 36) *vel:* Cass. — 37) *cuiusquam:* C. H. — *cuiuscunque:* C. R. 1., Lips., Cass. — 38) *nobis:* Hincm. — 39) *nec a quocunque poenitente aut gratiam, aut favorem aut munus suscipere praesumat, ut minus digne poenitentem ad reconciliationem adducat:* Hincm. — *nec a quoquam poenitente aut gratia, aut favore aut munus suscipere praesumat, aut minus digne poenitentem ad reconciliat. adducat:* Reg., Burch. — *nec a quoquam poenitente aut gratia aut favore vel minus digne poenitentem* (*poenitentiae:* Lips.) *ad reconc. adducat:* Lips., Cass., Comp. I.

conciliationem adducat, et testimonium[40]) reconciliationis ferat eidem[41]), vel[42]) quocunque livore *alium quemlibet* digne[43]) poenitentem[44]) a reconciliatione removeat, quia simoniacum est utrumque[45]).

CAP. XV.[46])

Ecclesia emi vel redimi non potest. H. d. quoad literam.

Idem Vigoriensi Episcopo[47], et Priori de Acra[48]).

Querelam monachorum de Acra[49]) *nobis transmissam* recepimus, quod, quum ipsi quoddam[50]) manerium, *quod dicitur Vella,* cum pertinentiis suis, et[51]) ecclesiam de Genen.[52]) a monachis de Cardonio[53]) sub annuo censu[54]) quindecim[55]) librarum fuissent adepti, et inde chartam ab ipsis monachis habuissent, *quidam* prior eorum, capitulo inconsulto, praescriptum manerium[56]) *et ecclesiam* et chartam monachis[57]) de Cardonio[58]) accepta pecunia[59]) resignavit. Unde quia[60]) praefati monachi de Acra[61]) se conqueruntur iniuste gravatos, *et nobis imminet corrigendum, si quid minus rationabiliter attentatur, causam ipsam experientiae vestrae committimus, praesentium vobis auctoritate* mandamus[62]), quatenus, partibus[63]) *ante vestram praesentiam* convocatis, *quae hinc inde proposita fuerint diligentius audiatis, et* praescriptam[64]) causam *sublato appellationis remedio* concordia vel iudicio terminetis, scituri[65]), quod, sicut emi non potuit, ita nec redimi ecclesia memorata. Si vero monachi de Cardonio[66]) legitime citati ad vestram praesentiam accedere et iudicio vestro[67]) stare contempserint, vos[68]) ipsos[69]) monachos de Acra[70]) in possessionem eorum, de quibus controversia vertitur, *contradictione et appellatione cessante* inducatis[71]), nec permittatis eos[72]) exinde absque ordine iudiciario molestari. *Si vero uterque vestrum his exsequendis interesse non poterit, alter nihilominus exsequatur.*

CAP. XVI.[73])

Pro chrismate ab ecclesiis pecunia exigi non debet, etiamsi hoc habeat consuetudo.

Idem.

Ea, quae de avaritiae *et cupiditatis radice procedunt, et in speciem simoniacae pravitatis erumpunt, penitus sunt exstirpanda, et quae de spinis et tribulis procedunt, falce apostolici moderaminis sunt resecanda.* Audivimus *autem,* quod nummos pro chrismate ab ecclesiis *ausu temerario* extorquetis[74]), quos *diversis nominibus* nunc cathedraticum, aliquando paschalem praestationem[75]), interdum *vero* episcopalem consuetudinem appellatis. Quia vero hoc[76]) simoniacum esse cognoscitur[77]), *et periculum generat animarum, per apostolica scripta vobis* mandamus *et mandando praecipimus,* quatenus *ab ecclesiis sub* praetextu alicuius consuetudinis vel praelationis praescriptos denarios *ulterius* nullatenus exigatis, pro certo scituri, quod, si hoc *ausu temerario* praesumpseritis, periculum ordinis et dignitatis *vestrae* poteritis non immerito formidare. *Nihilominus etiam etc. [cf. c. 12. de cens. III. 39.*]

CAP. XVII.[78])

Pro habendis spiritualibus homagium facere simoniacum est.

Idem.[79])

Ex diligenti tua relatione *nobis* innotuit, quod H.[80]) Cantuariensis archidiaconus te *multis promissionibus allexit, et quorundam magnorum virorum commonitione ac sollicitudine* induxit, ut ei homagium[81]) faceres et fidelitatem praestares, ita *quidem,* quod ipse tibi beneficium ecclesiasticum annis singulis exhiberet. Unde, quoniam huiusmodi obligatio illicita *satis,* et contra tuae salutis, nec non et suae profectum exstitit, *sicut tua discretio nequaquam ignorat: super hoc* absolvi a nobis instantius *et suppliciter* postulasti, adiiciens, quod ab eo deinceps nihil omnino de beneficio acciperes constituto. Quocirca nos, tuam *in hac parte* petitionem honestam et favorabilem attendentes, te a praefati archidiaconi homagio[82]) et fidelitate, praesertim quum haec taliter praestita divinis et humanis legibus contraire noscantur[83]), *ex beati Petri et nostra etiam auctoritate* absolvimus ita, quod ab *aliquo* episcopo vel sacerdote discreto poenitentiam inde condignam recipias, *et Deo secundum eius consilium studeas reconciliari.* Verum ne aliqua propter hoc nota vel infamia possis[84]) respergi, absolutionis nostrae literas tibi duximus indulgendas, quibus contra latrantium morsus tutus et praemunitus exsistas[85]), et quas[86]) in testimonium indulgentiae nostrae valeas demonstrare.

CAP. XVIII.[87])

Ordinatio vel consecratio non censetur simoniaca, licet ordinatori aliquid donatum fuerit non ex pacto.

Idem Striganensi[88]) Archiepiscopo.

Etsi quaestiones tuas de fervore religionis *exsurgere, et ex intimae devotionis affectu, quem circa nos et ecclesiam habes,* ad nos perferri[89]) nullatenus ignoremus, non tamen tibi est in his[90]) ultra, quam oporteat, dubitandum, quum leges humanae dicant, quod quidam tenui religione *contenti* sacramenta etiam necessaria et legitima exhibere contemnant, tenuem[91]) religionem vocantes, quae in talibus haesitat[92]), ubi non est aliquatenus haesitandum. *Unde Psalmista dicit: „Trepidaverunt timore, ubi non erat timor.“* In hoc itaque[93]), quod *dilectus filius noster* P. *tituli S. Laurentii in Damaso* presbyter cardinalis, *tunc vero S. Eustachii diaconus et* apostolicae sedis legatus, pro electione tua, et, ut pallium tibi traderet[94]), ad partes illas accessit, et[95]) *dilectus filius noster Albanus* frater tuus, eius praesciens necessitatem, ei[96]) equum unum, te *penitus* ignorante[97]), transmisit, quoniam per mare veniens nullas aut paucas secum equituras adduxit[98]), te nullo modo timere oportet, quum in accipiendis vel dandis muneribus tria sint[99]) maxime attendenda, personae[100]) scilicet dantis et accipientis[1]) qualitas, quantitas[2]) muneris, et donationis tempus. Qualitas personarum, ut a quo et cui, videlicet, an a paupere diviti, vel e converso[3]), sive a divite locupleti datum fuerit, *sollicite consideremus.* Aestimatio[4]) muneris et donationis tempus, si[5]) magni vel minoris pretii res data[6]) exsistat, et an instante necessitate seu alio tempore conferatur, *diligentius inspiciamus. Quibus siquidem studiosius inquisitis, in praescripta quaestione tua nil reprehensione dignum invenimus, quod sollicitudini tuae in sequentibus manifestius apparebit.* Si ergo[7]) praedictorum cardinalis et fratris tui personam[8]) et qualitatem *recta consideratione* pensemus, non fuit magnum, ab eodem fratre tuo cardinali equum unum transmitti, quem etiam loculatori non poterat vir tantus et tam abundans forte[9]) donaret. Verum si temporis necessitatem[10]) perpendimus, non alia intentione hoc constat factum fuisse, quam ut cardinali subveniretur in articulo praenotato[11]). *Quare super hoc in conscientia tua nullus unquam debet scrupulus dubitationis emergere, quum res data modici pretii quantum ad personam dantis et accipientis exstiterit, nec alteruter eorum aliquid in mente habuerit, quod tibi possit vel*

Cap. XIV. 40) testamentum: Lips. — 41) ei: Coll. citt., Hincm. — 42) et: Reg., Hincm. — vel quoque: Cass. — 43) digniss: Reg., Burch., Hincm. — 44) poenitentes: C. H. — 45) abest a Lips. et Cass. — quia hoc simoniacum et Deo et hominibus abominabile (contrarium: Reg., Burch.) est: Reg., Burch., Hincm.

Cap. XV. 46) Restitutum ex App. II. 12., Lips. I. 7., Cass. XIII. 7., Comp. I. h. t. c. 14. — 47) Vigorn. archidiacono: C. R. 1. — 48) priori de Patera: C. R. 2. L. — desid. in C. R. 1. — vener. fratri R. W. episcopo et dil. fil. de Panteia priori: Cass. — R. Vig. episc. et de Pantera priori: Lips. — vener. fratri nostro Vigorn. ep. et dil. fil. de Puteia priori: Comp. I. Aug. (desid. inscr. in Comp. I. Ms.) — vener. fr. R. et Wigornensi ep. et dil. fil. priori de Panteia: App. — 49) acra: Cass. — Atra: App. — Agra: Lips. — 50) quendam mansum: App. — quandam mansum: Cass. — 51) ad: Cass. — 52) decanumnum: Cass. — cannonam: Lips. — Ganon.: Comp. I. Ms. — Gannonam: Aug. — Gadonam: App. — 53) Cadum.: C. R. 2. L. — Cadomo: C. H. — Gadonio: App. — Cadonio: Cass., Comp. I. Aug. — Cadomo: Lips., Comp. I. Ms. — 54) canone: App. — 55) XXV.: Cass. — 56) mansum: App. — mansum: Cass. — 57) omitt. Coll. citt. — 58) cf. n. 53. — 59) persona: App. — 60) Indeque: ead. — 61) cf. n. 49. — 62) mandantes: Coll. citt. — 63) partes . . . convocantes: Cass. — 64) praedictam: App., Lips. — 65) praecisuri, quod sicut emi non potuerunt (potuerint: Lips., Comp. I. Aug. — add.: iura: App.), ita (omitt. App.) etiam (non exstat in Cass. et Comp. I. Ms.) nec redimi. Si vero: Coll. citt. — 66) cf. n. 53. — 67) omitt. App. — 68) et vos: Comp. I. Aug. — 69) praedictos: Coll. citt. — 70) cf. n. 49. — 71) inducere festinetis: App. — inducere minime differatis: Lips., Cass., Comp. I. — 72) ipsos: Coll. citt.

Cap. XVI. 73) Restitutum ex Lips. I. 8., Cass. XIII. 8., Comp. I. h. t. c. 15. — 74) extorquentis: Cass. — 75) procurationem: ead. — 76) omitt. Coll. citt. — 77) dignoscitur: C. R. 1., Comp. I. Ms.

Cap. XVII. 78) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 19. — 79) Breure Ricardo: Comp. I. Aug. — Barre Ricardo: Ms. — 80) G.: C. R. L. H., Comp. I. — 81) hominium: Comp. I. — 82) hominio: ead., C. R. 1. — 83) noscuntur: C. L. — 84) in posterum possis: C. R. 1. — 85) desid. in Comp. I. Ms. — 86) quasi: Aug.

Cap. XVIII. 87) Restitutum ex App. L. 1., Comp. I. h. t. c. 20. — 88) Stringon.: C. L. — Strigon. episcopo: Comp. I. — desid. inscr. in App. — 89) proferri: C. H. — ad nostram cognitionem perferre: Comp. I. — ad nostr. devotionem perferre: App. — 90) huiusmodi: App. — 91) tenuem enim religionem vocant: App., Comp. I. — 92) haesitant: C. R. 1. — qui in talibus haesitant: Comp. I. Aug. — 93) autem: App., Comp. I. — 94) deferret: eaed. — 95) abest ab iisd. — 96) eidem cardinali: eaed. — 97) nesciente: C. R. 1. — 98) adduxerat: App., Comp. I. — 99) sint: App. — 100) pers. scil. dantis et accipientis, et muneris quantitas, qualitas personarum et don. tempus: Comp. I. Aug. — 1) recipientis: App., Comp. I. Ms. — 2) et quant.: C. L. — 3) e contrario: Comp. I. — an e converso: App. — 4) aestimationem . . tempus attendimus: App., Comp. I., Bohm. — 5) desid. ap. Aug. — 6) abest a C. H. — 7) enim: App., Comp. I. — 8) personas: C. H. — personarum qualitatem: C. R. 1., App., Comp. I. — 9) omitt. App., Comp. I. — 10) qualitatem: Comp. I. Ms. — 11) in tali articulo subv.: App., Comp. I.

debeat quamlibet vel in modico laesionem inferre, etsi ante electionis examinationem et pallii receptionem, quum te nolente et penitus ignorante sit factum, equus necessitate instante transmissus fuerit et collatus, nec etiam res tanti pretii reputetur, quae accipientis animum multum movere debeat, aut ab honestatis proposito ad aliud declinare.' Quod autem scriptum est[12]): „Beatus, qui excutit manus suas ab omni munere", de illis donis dictum est, quae accipientis animum allicere vel pervertere[13]) solent, quoniam, si ipsa etiam[14]) persona electi offerat ordinatori[15]) vel consecratori suo electuarium, '*medicinas*' aut de '*optimo*' vino sive de aliis[16]) huiusmodi, quae modici pretii fuerint[17]), et quae voluntatem recipientis inclinare vel movere non debeant, non tamen ecclesia Romana interpretari consuevit, accipientem in his delinquere vel dantem[18]), '*nisi ista intervenirent ex pacto etc.*'

CAP. XIX.[19])

Abbas et maiores de conventu, si pro receptione monachi receperunt pecuniam ex pacto, ab officio et beneficio suspenduntur, et taliter recepta pecunia restituitur, et in aliud monasterium ita receptus transfertur.

Idem.[20])

Veniens ad nos F.[21]) presbyter '*simplici nobis assertione*' proposuit[22]), quod abbas et fratres sancti R. noluerunt eum in monachum recipere, quousque '*illis pro monachatu*' triginta solidos[23]) dare convenit[24]); conventione autem facta '*statim*' sequenti die eum[25]) monasticum[26]) habitum induerunt, et[27]) iidem monachi '*capituli*' triginta solidos, abbas vero decem[28]), et familia[29]) duodecim pro pastu, asserentes, hoc esse de consuetudine monasterii, postularunt. Quoniam ergo '*rei veritas nobis non constat, et*' factum huiusmodi perniciosum[30]) videtur, '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*rei veritatem diligenter inquiras, et,*' si ita esse inveneris[31]), abbatem et monachos ad restituendam pecuniam praefato F. tam indigne acceptam[32]), '*constanter admoneas, et cum omni districtione*' compellas, et, abbatem et maiores personas monasterii pro tantae pravitatis excessu ab officii executione[33]) suspendens, praecipias[34]) dicto F., ut in alio[35]) monasterio in habitu[36]) monastico Domino studeat deservire.

CAP. XX.[37])

Si ordinandus praesentatori suo aliquid dedit ex pacto, simoniacum est; non tamen deponitur, si est occultum.

Idem.[38])

Ex tuae fraternitatis literis, et ex[39]) confessione sacerdotis praesentium latoris accepimus, quod, quum ad sacerdotii[40]) ordinem '*assumendum*' non aliter voluisset[41]) eum eius archidiaconus praesentare, sex[42]) solidos solvit eidem '*archidiacono,*' et sic '*postmodum*' ordinem[43]) ipsum per eum praesentatus accepit. Unde '*super eo, de quo nostrum consilium postulasti,*' tibi[44]) sic duximus respondendum, ut, si hoc non est publicum, sed secretum, eundem sacerdotem secreto convenias, monens[44*]), '*eum*' sine ulla '*tamen*' coactione, propensius et[45]) inducens, ut ordinem alicuius religionis assumat, et perpetuo ab officio abstineat, quod '*ita*' illicite acquisivit. '*Si vero ad religionis ordinem assumendum inducere eum forte non poteris, studeas ei ad sustentationem suam aliquod beneficium ecclesiasticum constituere, ad hoc, ut a sacerdotio debeat in perpetuum abstinere.*' Alioquin non erit tutum, quum[46]) sit secretus eius[47]) excessus, ipsum invitum ab eodem officio coercere[48]). Cui tamen[49]) secretam poenitentiam[50]), secundum quod tibi visum fuerit, iniungere non postponas.

CAP. XXI.[51])

Breve est, nec potest brevius summari.

Idem.[52])

Ad nostram '*noveris audientiam pervenisse, unde, si verum est, plurimum admiramur et adversus vos iure movemur, quod in ecclesiis, in vestra iurisdictione constitutis, vicarios, nisi ab eis extorta pecunia, nulla ratione ministrare permittitis, et personas ecclesiarum quasi servos et censuarios singulis annis indebitis exactionibus gravare praesumitis, extorquendo ab eis pecuniam et procurationes, eas diversis nominibus aliquando auxilium episcopi, interdum eiusdem episcopi et vestras consuetudines nuncupantes. Quas si vobis forte reddere contradicunt, vos easdem personas et ecclesiarum vicarios ab officio suspenditis, et in eorum ecclesiis divina prohibetis officia celebrari, et inter cetera denarios chrismatis pro voluntate vestra ab eis in vestrae salutis periculum extorquere praesumitis, huiusmodi exactionem, ut eam liberius videamini exigere, quandoque consuetudinem episcopalem, quandoque synodalia, quandoque paschales denarios appellantes. (Et infra:) Quia vero non decet vos ita viliter clericos et inhoneste tractare,*' Discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*ab eis*' pro ministerio ecclesiastico exercendo, sive pro vicariis assignandis, seu pro chrismate nullatenus pecuniam exigatis, '*et eos indebitis exactionibus aut procurationibus de cetero gravare, vel personas eorum, aut ecclesias sine manifesta ratione et rationabili causa nullatenus interdicto supponere praesumatis, etc.*

CAP. XXII.[53])

Cum simoniace ordinato, qui simoniacus non est, dispensari potest.

Lucius III.[54])

De simoniace '*vero*' ordinatis '*iuxta postulationem tuam*' certum tibi non possumus dare responsum, nisi plenius cognoscamus[55]), qualiter fuerint[56]) ordinati, quum quidem, licet secundum quandam speciem simoniae, utpote ipsis[57]) ignorantibus '*ordinatis,*' simoniace ordinentur, possunt '*tamen,*' quia simoniaci non sunt, in suis ordinibus remanere.

CAP. XXIII.[58])

Si contradicens electo pro pecunia, de voluntate electi tradita, a contradictione cessat, electus postea confirmatus est simoniacus, et beneficio renunciare tenetur.

Idem.[59])

Matthaeus[60]) cardinalis secreta nobis insinuatione monstravit, quod, quum fuisses ad ecclesiae tuae regimen de voluntate maioris partis fratrum electus, '*quia,*' paucis tibi[61]) contradicentibus, '*non valebas debita pace gaudere,*' quidam amicus tuus[62]) de conscientia tua et voluntate, turbata[63]) '*tamen,*' ei, qui magister[64]) discordiae videbatur, certae quantitatis munus[65]) exsolvit, et sic, '*quam prius sustinebas,*' contradictio conquievit[66]). Nunc autem dubitas, quod non sis a labe[67]) simoniae prorsus immunis, donec in administratione volueris remanere[68]). Quia igitur '*per iam dictum cardinalem apostolicae sedis*' consilium requisisti[69]), quid tibi sit faciendum[70]): respondemus[71]), quod multum tibi consulis, si administrationem '*praedictam*' celeriter ac sponte dimittas[72]), illius[73]) verbi '*evangelici*' memor existens[74]): „Nihil[75]) prodest homini, si universum[76]) mundum lucretur, animae vero suae[77]) detrimentum patiatur."

Cap. XVIII. 12) Esa. XXXIII. 15. — 13) *vel invertere:* C. R. I. H., Comp. I. Ms. — *et invertere:* App. — *vel intervertere:* Aug. — 14) abest a Comp. I. Ms. — 15) *vel ord.:* App. — 16) *vel de vino sive aliis:* C. H. — 17) *fuerint, ex quo:* Cont. — 18) *dantem.* App., Comp. I.

Cap. XIX. 19) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 378., Comp. II. h. t. c. 1. — 20) *Gregorio Tridentino ep.:* Luc. — 21) *Fr.:* ead. — 22) *monstravit:* Comp. II. Ms. A. — 23) *libras:* Luc., Comp. II. — 24) *convenerit:* Cont., Böhm. — *dare permiserit:* C. R. 1. — *daret conventui:* C. R. 2. — 25) omitt. Luc. — 26) *monastico habitu:* Comp. II. Ms. A. — 27) *idem vero:* Comp. II. Aug. — *idem:* Ms. A. B. — *et demum:* Luc. — 28) *XL.:* Luc., Comp. II. — 29) *familiae:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 30) *vitiosum:* C. R. 2. — add.: *esse:* C. R. 1. — 31) *noveris:* C. H. — 32) *receptam:* Comp. II. Ms. A. — 33) *ab officio sacerdotali suspendas:* Luc., Comp. II. — 34) *praedicto autem F. praecipiens:* Comp. II. — *et nobis rei veritatem significes, praedicto F. etc.:* Luc. — 35) *aliquo:* C. R. 2. — 36) *in habitu etc.:* desid. in C. L.

Cap. XX. 37) Restitutum ex App. XXXV. 2., Luc. ap. Bal. III. 378., Comp. II. h. t. c. 2. — 38) *Exoniensi:* Luc. — 39) omitt. App., Luc. — 40) *sacerdotis:* Luc., Comp. II. — 41) *valuisset:* Comp. II. Ms. A. — 42) *nisi VI.:* C. L. — *V.:* Coll. citt. — 43) *per ord.:* Luc. — *ord. istum:* App. — 44) omitt. App. — seq.: *sic:* abest a Luc. — 44*) *moneas convenias:* C. R. 1. — 45) desid. in Luc. — 46) *quum secutus:* Luc. mendose. — 47) omitt. Coll. citt. — 48) *cohibere:* Luc. — 49) *Sed tantum:* ead. — *Sed tamen:* App., Comp. II. — 50) *poenam:* Luc.

Cap. XXI. 51) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — 52) *Herefordensi archidiacono:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *Heref. episc.:* Ms. A. — *Episcopo et archidiac. Herefurden.:* Aug. in margine, quod placet.

Cap. XXII. 53) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 18. — 54) *Spalaten.* (*Spalaton.* Aug. — leg.: *Spalatensi*) *ep. P. C. Super eo quod:* Comp. I. — cf. c. 2. de big. non ord. I. 21. — 55) *nosceremus:* Comp. I. — 56) *fuerunt:* Comp. I. Aug. — *sunt:* Ms. — 57) abest a Comp. I.

Cap. XXIII. 58) Restitutum ex App. XI. 4., Lips. I. 5., Cass. XIII. 5., Comp. I. h. t. c. 21. — 59) *Turonensi archiep.:* App. — 60) *Presbyter card. suus:* App. — 61) omitt. Coll. citt. — 62) desid. in App. — 63) *perturbata:* App., Cass., Comp. I. — 64) *magis discordare:* Cass. — 65) *nummos:* C. R. 1. — 66) *quievit:* App. — 67) *a labe:* desid. ib. — 68) *permanere:* Cass. — 69) *quaesivisti:* C. R. I. H., Coll. citt. — 70) *quid . . . fac.:* non exstant in Coll. citt. — 71) *praesentium tibi significatione mandamus* (App.: *monstramus*)*:* eaed. — 72) *dimittis:* eaed. — 73) omitt. App. — 74) Matth. XVI. 26. — 75) *Quid:* C. R. 1. — 76) *totum:* C. H. — 77) desid. in App.

CAP. XXIV.[78])

Pro absolvendo excommunicatum pretium aliquod exigi non debet.

Idem.

Ad aures nostras pervenisse noveris[79]), quod, quum C.[80]) de Sunevilla[81]) propter pecuniam, quam debebat, vinculo fuisset excommunicationis adstrictus, creditoribus satisfecit[82]), sed, excommunicatoribus decem libras pro absolutione quaerentibus, non valuit absolutionis beneficium[83]) obtinere. Quoniam igitur indignum est et ecclesiasticae rationi contrarium[84]), ut absolutionis beneficium redimatur, discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si praefatus C. debitum solvit, '*pro quo fuerat per sententiam nominatus*,' ipsum, '*nullius appellatione obstante*' gratis faciatis[85]) '*auctoritate apostolica*' absolvi, si[86]) excommunicatores id non fecerint requisiti.

CAP. XXV.[87])

Monachi, per simoniam recepti, si sunt simoniaci, ad arctiora monasteria transferantur; alias post renunciationem in eisdem vel in aliis monasteriis eiusdem ordinis poterunt collocari.

Clemens III.[88])

De regularibus canonicis seu monachis nos consulere voluisti[89]) qui per simoniam ingressum ipsis scientibus '*et machinantibus*,' habuerunt. Unde[90]), quum super hoc auctoritates multae reperiantur[91]) expressae, non aliud, quam statutum est, respondemus, ut locum, quem[92]) taliter adepti sunt, omnino dimittant, et solitudines[92*]) seu alia monasteria districtiora adeant, in quibus iam[93]) exsecrabilem excessum sine intermissione deploreat. Si autem ignorantibus ipsis pecunia data fuerit, cogas eos ad renunciandum loco eidem, et postmodum[94]) in ipsum reducere[95]), si ibi absque scandalo potuerint[96]) remanere, vel[97]) in alio, qui[98]) sit de[99]) ordine ipso, ad serviendum Deo[100]) poteris collocare.

CAP. XXVI.[1])

Si quis, canonicatui renuncians, ad quem per simoniam ignoranter assumptus fuerat, postea de novo assumatur ad illum: non potest ex prima receptione sibi aliquid vendicare.

Idem.

Ex insinuatione tua nobis innotuit, quod pater tuus interveniente pecunia olim[2]) tibi praebendae beneficium acquisivit, quumque ad annos discretionis '*postmodum*' perveniens[3]), accepisses dominicae crucis signum, '*super excessu poenitentia ductus*' dictum praebendam in manu[4]) praepositi et fratrum libere resignasti. Sed iidem[5]) '*praepositus et fratres*,' tibi compatientes, de novo te in suum canonicum elegerunt, ita videlicet, quod per[6]) electionem istam[6*]) postremum locum in[7]) choro et in aliis '*locis*' obtineres. '*Ceterum, quia a nobis humiliter requisisti, utrum iuxta priorem receptionem tuum locum recuperare valeas: tibi*' Respondemus[8]), ut indulgentia[9]), quam fratres tui misericorditer tibi fecisse noscuntur, contentus exsistens, ratione primae receptionis[10]) nihil audeas in ipsa ecclesia vendicare.

CAP. XXVII.[11])

Electio simoniaca est cassanda, si propter hoc electoribus promissa fuit pecunia, quamvis electus ignoret, nisi hoc factum fuerit in fraudem electi. H. d. primo. Cum electo, reprobato per vitium simoniae, non dispensat episcopus. H. d. secundo. Abbas.

Coelestinus III.[12])

Nobis fuit ex parte tua '*cum magna diligentia*' intimatum[13]), quod, quum quatuor essent a capitulo constituti[14]), qui debebant[15]) quendam eligere in plebanum, amici eius[16]), de cuius electione spes[17]) habebatur, uni vel omnibus eligentium promiserunt, se pecuniam soluturos, eo tamen ignorante, qui, huiusmodi promissione interveniente postmodum est electus. (*Et infra:*)[18]) Quia igitur super hoc consulere nos voluisti, consultationi[19]) tuae breviter[20]) respondemus, quod, nisi '*forte*' constaret, illos, qui promissum tale fecerunt, per fraudem in dispendium ipsius[21]), qui eligendus erat, id[22]) malitiose fecisse, quamvis ipse promissionis conscius non fuerit, eius[23]) tamen electio, tanquam simoniaca pravitate praesumpta, est penitus reprobanda. (*Et infra:* [*cf. c.* 25. *de iure patr. III.* 38.]) Ad ultimum '*super hoc*,' quod in fine consultationis tuae invenimus, hoc[24]) duximus respondendum, quod aliquis in '*plebanum, seu presbyterum, seu*' ecclesiae cuiuslibet[25]) praelatum electus, et, ut[26]) dictum est, per pravitatem simoniacam reprobatus, ab episcopo suo dispensationem aliquam obtinere de iure non potest[27]). '*Dat. Lat. VIII. Id. Maii.*'

CAP. XXVIII.[28])

Qui dat praelato pecuniam, ne ipsum in iure suo de facto molestet, illam repetit, si praelatus promissa non servet. H. d. inhaerendo literae.

Idem *Lincaniensi*[29]) *Episcopo et Priori de Ponte fracto.*[30])

Dilectus filius '*noster*' R. praepositus nobis exposuit[31]), quod, quum Eboracensis archidiaconus[32]) eum multis gravaminibus '*et variis iniuriis*' afficere non cessaret, promisit ei certam quantitatem pecuniae se daturum, ut ab ipsius desisteret laesione; verum dictus archidiaconus[33]) post receptionem pecuniae '*eum, sicut promisit, in pace non dimisit, et*' super dignitatibus et beneficiis eius[34]), ab eius molestia[35]) non quievit. Ideoque discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si res ita se habet, archidiaconum[36]) restituere quod accepit, si eum contra promissionem suam venisse constiterit, '*auctoritate nostra appellatione remota*' compellatis, '*et prohibeatis etiam ipsum archidiaconum ex parte nostra districtius, ne pendente lite praepositum ipsum vel suos molestare praesumat, et, si forte fecerit, per vestram sollicitudinem corrigatur.*'

CAP. XXIX.[37])

Pro benedictionibus nubentium et exsequiis mortuorum nihil exigi debet.

Innocentius III. *Abbati de Iugo Dei et Priori de Silla.*[38])

Sua nobis '*dilecti filii*' parochiani de Villa franca querimoniam destinarunt, quod '*Damasius*' capellanus eorum pro exsequiis mortuorum et benedictionibus nubentium minus licite pecuniam ab eis exigit et extorquet. '*Quodsi forte cupiditati eius non fuerit satisfactum, ne possint mortuorum corpora sepeliri, vel benedictio nubentium celebrari, fictitia eis impedimenta fraudulenter opponit. Quia igitur exactiones huiusmodi sacrorum canonum obviant institutis,*' Discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus dictum capellanum, ut a tanta praesumptione desistat, et etiam pro excessu satisfaciat competenter, moneatis '*attentius et efficaciter inducatis*,' sibi[39]), si '*vestris monitionibus*' obedire noluerit, poenam canonicam '*appellatione remota*' infligentes. '*Dat. etc. II. Kal. Iun.*' [1198.]

Cap. XXIV. 78) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 79) *agnoveris:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 80) *G.:* C. R. L. H., Comp. II. — 81) *Senella:* C. R. 1. — *Sevevilla.* Comp. II. Aug. — 82) *et creditoribus satisfecisset excomm.:* Comp. II. Ms. A. — 83) *gratiam:* Comp. II. — 84) *non consentaneum:* Comp. II. Ms. A. — 85) *facias:* C. R. 2. — 86) *si (etsi: Aug.) excommunicatores requisiti id ei noluerint exhibere:* Comp. II.

Cap. XXV. 87) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 378., Comp. II. h. t. c. 7. — 88) *Idem* (i. e. *Coelestinus III.*) Comp. II. Ms. A. — *Clemens III. Cantuariensi archiep.:* Luc. — 89) *voluistis:* Cont., Böhm. — 90) *Veenm:* Comp. II. Ms. A., Luc. — 91) *inveniuntur:* Comp. II. Aug. — 92) *qui:* Luc. — 92*) *sollicitudines:* ead., Comp. II. Ms. A. — *solitudinem:* Comp. II. Aug. — 93) desid. in C. H. — 94) *postm. etiam:* C. R. 2. — *postm. ipsos in ipsum:* Comp. II. Ms. A. — 95) *reduces:* Luc. — 96) *poterant:* C. R. 1. H. — *potuerunt:* Comp. II. Ms. A. — 97) *aliquo:* Luc., Comp. II. Ms. B. — *vel in al.:* omitt. Ms. A. — *aut eos in aliquo, quod:* Aug. — 98) *quod:* Comp. II. Ms. A. — 99) *in:* Böhm. — 100) omitt. Luc.

Cap. XXVI. 1) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 380., Comp. II. c. 2. de renunc. I. 5. — 2) omitt. Luc. — 3) *pervenisti . . . accipiens:* ead., Comp. II. Aug. — *venisti accipiens:* Ms. B. — *pervenisti accipiens:* Ms. A. — 4) desid. in Luc. — 5) *idem:* ead., Comp. II. — 6) *secundum el.:* ib. — 6*) *ipsam:* Luc. — 7) *et in:* Comp. II. Ms. A. — 8) *duximus respondendum:* Luc., Comp. II. — 9) *indulgentiae:* Comp. II. Ms. A. B. — 10) *redemptionis:* Luc.

Cap. XXVII. 11) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 376., Comp. II. h. t. c. 9. — 12) *Clemens III.:* C. R. 2., Comp. II. Ms. A. B. — *Clemens III. archiep. de S. Marino:* Luc. — 13) *propositum:* Comp. II. Aug. — *significatum:* Luc. — 14) *instituti:* Comp. II. Ms. A. — 15) *deberent:* Luc. — 16) *illius:* Luc. — 17) *res:* ead. — 18) verb.: *Et infra:* neque in Luc. neque in Comp. II. exstant. — 19) *sollicitudini:* Luc., Comp. I. — 20) *breviter:* C. R. 1., Luc. — 21) *illius:* Luc. — 22) desid. in Comp. II. Ms. A. — 23) *tamen electio huiusmodi, tanquam simoniaca, per pravitatem huiusmodi acquisita, est:* Comp. II. Aug. — *quum electio tanquam etc.:* Ms. A. — *tamen electio, tanquam simoniaca pravitate hui. acqu.:* Ms. B. — *tamen el., tanquam simoniace per pravitatem huiusmodi acquisita:* Luc. — 24) *hoc tibi:* C. R. 1. — 25) *quemlibet:* Luc., Comp. II. — 26) desid. in Comp. II. Ms. A. — *et si est per pravitatem reprobatus:* Luc. — 27) *debet:* Luc.

Cap. XXVIII. 28) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 10. — 29) *Lundun.:* C. R. 1. — *Londonen.:* C. H. — *Licon.:* C. R. 2. — 30) *Ferrato:* C. H. — *Linco. ep. et priori de Ponte fracto:* Comp. II. Ms. A. — *Lincon. ep. et priori de fracto ponte et archidiac. de Martin.:* Aug. — *Lingon. ep. et priori de Ponte fracto et archidiac. de Martin.:* Ms. B. — similis inscr., est c. 5. in Comp. II. Ms. A.: *Lincon.* (leg.: *Lincolniensi*) *ep. et priori de Ponte fracto et F. archid. de Northamt'* (leg.: *Northampton*), quam in cap. 5. ex hoc loco translatam suppleamus. — 31) *patefecit:* Comp. II. — 32) *ven. fr. noster G. Eboracen. archiep.* (Ms. A.: *archidiaconus*): Comp. II., videtur tamen omnino de archidiacono sermo esse. — 33) *archiepiscopus:* ead. — 34) *suis:* C. R. L. H., Comp. II., Cont. — 35) *molestatione:* Comp. II. — 36) *archiepiscopum:* Comp. II. Aug., Ms. B.

Cap. XXIX. 37) Restitutum ex Reg. Bal. I. 220. — Comp. III. h. t. c. 1. — 38) *Sila:* Böhm. — *Seilan:* Reg. — 39) *Quod si forte . . . noluerit, ipsi app. rem. poenam* (add.: *canonicam:* Comp. III.) *infligatis:* Comp. III., Reg.

CAP. XXX.[40])

Si per accusationem constat, monachum simoniace fuisse receptum, receptus et recipiens deponuntur. Si vero per inquisitionem, receptus in arctius monasterium detruditur; recipienti vero et maioribus poena condigna imponitur, et interim ab executione ordinum sacrorum suspenduntur.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Dilectus filius °*magister*° A.[40*]) nuncius tuos pro parte tua proposuit[41]), quod, quum Cantuariensem dioecesim °*secundum praedecessorum tuorum consuetudinem*° visitans[42]), °*ut quae corrigenda sunt corrigas, et statuas quae secundum Deum videris statuenda*,° in monasteriis °*et canonicis regularibus*,° et religiosis locis pullulasse reperceris[43]) simoniacam pravitatem, ita, quod[44]) in eis multi pretio sunt recepti, qui potius gratis recipi debuissent, immo etiam ad religionis observantiam invitari. Dubitas igitur, an[45]), quia multitudo reperitur[46]) in causa, severitati sit aliquid detrahendum, °*an in tales exercere debeas rigorem canonicae disciplinae.*° Nos °*igitur*° inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, si adversus eos, qui labe fuerint huiusmodi maculati, accusatio coram te fuerit canonice instituta, postquam crimen ordine fuerit iudiciario comprobatum[47]), tam in dantes quam in recipientes canonicae severitatis exerceas ultionem. Quodsi de hoc tibi per solam inquisitionem constiterit, eos, qui per simoniacam pravitatem in locis talibus sunt recepti, ab illis amotos ad agendam poenitentiam ad monasteria dirigas arctiora. Abbatibus autem et[48]) abbatissis, prioribus, praelatis quibuslibet et[49]) officialibus eorundem iniungas poenitentiam competentem, ut, donec illam peregerint, eos a sacrorum ordinum executione suspendas, iniungens[50]) episcopis tuis, ut hanc formam per suas dioeceses studeant observare. Illud tamen gratanter recipi poterit, quod fuerit sine taxatione gratis oblatum.

CAP. XXXI.[51])

Abbas contra testes, qui deposuerunt contra eum de simonia in iudicio inquisitionis, excipere potest, quod sunt inimici et conspiratores; alias vero exceptiones criminum opponere non potest.

Idem *Priori sancti Victoris, magistris I. Bononiensi[52]) et L. Mudicensi[53]) Canonicis.*

Licet Heli summus sacerdos in se °*ipso*° bonus exsisteret, quia tamen filiorum excessus efficaciter non corripuit, et in se pariter, et in ipsis animadversionis divinae vindictam excepit[54]), dum, filiis eius[55]) in bello peremptis, ipse de sella corruens fractis[56]) cervicibus exspiravit. Ad corrigendos igitur subditorum excessus tanto diligentius debet praelatus assurgere, quanto damnabilius eorum offensas desereret[57]) incorrectas. Contra quos, ut de notoriis excessibus taceatur, etsi tribus modis procedi[58]) possit, per accusationem videlicet, denunciationem[59]) et inquisitionem ipsorum: ut tamen in omnibus diligens adhibeatur cautela, sicut accusationem legitima[60]) praecedere debet inscriptio, sic et denunciationem caritativa correctio, et inquisitionem clamosa debet[61]) insinuatio praevenire. „Descendam,“ inquit Dominus[62]), „et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint.“ Tunc enim clamor pervenit ad praelatum, quum per publicam famam aut insinuationem frequentem subditorum sibi referuntur excessus, et tunc debet descendere[63]) et videre, id est, mittere et inquirere, utrum clamorem, qui venit[64]), veritas comitetur. Nam iuxta canonicas sanctiones, si quid de quocunque clerico ad aures praelati pervenerit, quod eum iuste possit offendere, non facile credere debet, nec ad vindictam eum res accendere debet incognita, sed coram ecclesiae senioribus diligenter est veritas perscrutanda, ut, si rei poposcerit qualitas, canonica districtio culpam feriat delinquentis; non tanquam sit idem °*ipse*° accusator et iudex, sed, quasi fama deferente vel denunciante clamore, sui officii debitum exsequatur, eo semper adhibito moderamine, ut iuxta iudicii formam sententiae quoque[65]) forma dictetur. Quum igitur de abbate Pomposiano[66]) ea nobis frequenter insinuata fuissent, quae ab honestate regulari nimium dissonabant, monachis[67]) ad praesentiam nostram accedentibus, quidam ex ipsis nobis ipsum de simonia, periurio, dilapidatione ac insufficientia detulerunt. Contra quos quum idem abbas exciperet[68]), quod denunciationem huiusmodi fraterna correctio secundum regulam evangelicam non praecesserat, et[69]) iidem constanter assererent, quod correctionem huiusmodi praemisissent: licet ad probandum hoc duorum[70]) monachorum iuramenta fuissent exhibita, quia tamen super hoc ipsi[71]) nondum[72]) contendere desistebant: nos, ut praediximus, frequentibus clamoribus excitati, ex officio nostro voluimus inquirere de praemissis, omnes °*omnino*° monachos, qui vel cum ipso, vel contra ipsum °*abbatem*° accesserant, iuramenti vinculo adstringentes, ut de propositis plenam[73]), quam scirent, exponerent[74]) veritatem. Quorum depositiones in scriptis[75]) redactae quum publicatae fuissent, super illis coeperunt multipliciter disputare. Quia vero tum ex assertione monachorum, tum ex ipsius[76]) abbatis confessione cognovimus, quod idem °*abbas*° non modicam summam pecuniae, relictam a praedecessore suo, °*totam*° expenderat, et in alia summa maiori monasterium obligarat, nos eum °*iuxta canonicas et legitimas sanctiones propter has et alias praesumptiones*° quasi de dilapidatione suspectum[77]), ab administratione abbatiae duximus suspendendum. Et quia °*per testes*° simonia multis modis contra ipsum abbatem videbatur esse probata, ipse contra testes multas exceptiones opposuit[78]), super quibus °*utrinque*° fuit multipliciter disputatum, aliis asserentibus in crimine simoniae, sicut °*et*° in crimine laesae maiestatis, omnes indifferenter, tam infames quam criminosos, non solum ad accusandum, sed etiam ad testificandum admittendos, quum ad instar publici criminis et laesae maiestatis procedat accusatio simoniae, °*multis super hoc et legibus et canonibus allegatis;*° aliis e contrario respondentibus, quod, licet haec duo crimina quantum ad accusationem quasi paria iudicentur, differunt tamen in multis; quum °*et*° alia poena pro uno, et alia[79]) pro altero inferatur, et inter personas accusatorum et testium sit utique distinguendum, quum non per accusatores, sed per testes[80]) crimina comprobentur, °*multis nihilominus super hoc et rationibus et argumentis inductis.*° Ne vero vel innocentiae puritas confusa succumberet, vel simoniae pravitas effugeret impunita, nos, aequitate pensata, °*nec omnes exceptiones contra testes oppositas duximus admittendas, nec repellendas duximus universas, sed*° illas duntaxat exceptiones oppositas[81]) probandas admisimus, quae °*forte*° probatae non de zelo iustitiae, sed de malignitatis fomite procedere viderentur, °*conspirationes scilicet et inimicitias capitales etc. Dat. Lat. IV. Non. Dec.*° [1199.]

CAP. XXXII.[82])

Hoc capitulum est glossa praecedentis capituli. Nam tendit ad declarationem illius, an et quando testes criminosi admittuntur in crimine simoniae, et in effectu idem dicit quod praecedens.

Idem.[83])

Per tuas nobis[84]) literas intimasti, te °*plurimum*° dubitare super quadam epistola decretali, quam nos asseris edidisse de testibus admittendis contra simoniacam pravitatem. Noveris igitur °*incunctanter*,° quod nos illam epistolam[85]), quae sic incipit: „Quamvis ad abolendum,“ nequaquam edidimus, sed aliam[86]), quae sic incipit: „Licet Heli,“ nos edidisse fatemur. Ad cuius intelligen-

Cap. XXX. 40) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 381., Comp. III. h. t. c. 2. — 40*) *Andreas:* Rain. — 41) *fecit in audientia nostra proponi:* Comp. III., Rain. — 42) *visitas:* ib., C. R. 1. It. — 43) *reperis:* C. R. — 44) *ut . . . sint* (Aug.: *sunt*): Comp. III., Rain. — 45) *utrum:* ib. — 46) *reperiatur:* Rain. — 47) *patefactum:* Cont. — 48) omitt. Comp. III., Rain. — 49) *vel:* Comp. III. Ms. — 50) *Studeas autem omnibus per Cant. dioec.* (*provinciam:* Rain.) *sub interminatione anathematis, auctoritate etiam tam nostra quam tua, districtius inhibere, ne talia praesumant ulterius attentare, sed illud duntaxat gratanter accipiant, quod sine taxatione fuerit gratis oblatum, iniungens episcopis tuis* (omitt. Rain.), *ut hanc ipsam formam per suas dioeceses studeant observare:* Comp. III., Rain.

Cap. XXXI. 51) Restitutum ex Reg. Bal. II. 220. — Comp. III. h. t. c. 3. — 52) *magistris canonico Bon.:* C. R. 1. — *magistris Io. Bon.:* C. R. 2. L. — 53) *Modoen.:* Comp. III. Aug. — *et I. Modic. canonico:* C. R. 1. — *et L. Medicen. canonico.* C. R. 2. — *et Lauren. Modicen. canonicis:* C. L. — *priori S. Victoris, magistris L. Bononien. et Uberto Modoicen. canonicis:* Reg. — 54) *accepit:* Comp. III. Aug. — 55) abest a C. R. 2. — 56) *confractis:* Reg. — 57) *deserit:* C. R. 1. — *correctionem eorum negligeret:* Reg. — 58) *procedere:* ib. — 59) *et den.:* C. R. 1. — 60) *legitimam:* Comp. III., Cont., Bohm. — 61) abest a C. R. 1. — 62) Gen. XVIII. 21. — 63) *descendere i. e. videre et inquirere:* Comp. III. Aug. — 64) *qui ven.:* omitt. Comp. III., Reg. — 65) abest a C. L. — *sententia quoque dict.:* C. R. 1. — 66) *Pomposian.:* C. R. 1., Comp. III. Ms. — *Pomposianen.:* Aug. — 67) *inquisitionem eorum viris discretis* (*prudentibus:* Reg.) *commisimus faciendam. Qui quum minime processissent, ad iteratum saepe clamorem de communi f. n. cons. citavimus ad praesentiam nostram abbatem et monachos, ut, per nos ipsos causa morbi plenius inquisita, plagam ipsam melius curaremus. Eis* (*Quum:* Aug.) *igitur ad praesentiam nostram accedentibus quidam ex monachis nobis ipsum abbatem de simonia, periurio, dilapidatione ac insufficientia detulerunt:* Comp. III., Reg. — 68) *idem abbas excepit:* Comp. III. Aug. — 69) desid. ib. — 70) omitt. Comp. III. — 71) *ipso:* C. R. 2. L. It., Comp. III., Reg. — 72) *necdum:* Reg. — 73) *plene:* Comp. III., Reg. — 74) *dicerent:* C. R. 2. — *exprimerent:* Comp. III. Aug. — 75) *scriptis:* Comp. III., Reg. — 76) abest ab iisd. et C. H. — 77) add.: *habentes:* C. R. 1. — 78) *exposuit:* C. R. 1. — 79) *alia poena:* C. H. — 80) *vel testes:* Comp. III. Aug. — *sed testes:* Ms., Reg. — 81) *exc. opp.:* omitt. Comp. III., Reg.

Cap. XXXII. 82) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 214., Comp. III. h. t. c. 4. — 83) *magistro Roberto* (*de Courçon*) — 84) desid. in C. R. 2. L. — 85) cf. c. 6. de sim. V. 2. in Comp. II. — 86) *illam:* C. H. — cf. c. prox. antecedd.

tiam credimus distinguendum, utrum is, contra quem agitur de simoniaca pravitate, denuncietur simpliciter[87]), aut[88]) criminaliter accusetur, et utrum agatur secundum iuris rigorem, aut[89]) secundum temperantiam aequitatis. Item utrum ipse sit regularis, qui iam renunciaverit mundo, an saecularis, qui adhuc in mundo exsistit[90]), et an[91]) inferioris gradus, an excellentioris sit dignitatis. Ad haec[92]), utrum ante fuisset clarae opinionis et bonae famae, an graviter infamatus et valde suspectus, et utrum de facili possit puniri, an sine scandalo nequeat condemnari. Praeterea utrum testes sint honesti, an criminosi, et an[93]) *'iam'* sint emendati de crimine, an adhuc in crimine perseverent. Rursus si[94]) crimina sint eadem vel minora, an paria vel maiora; utrumve testes ex zelo iustitiae, an ex malignitatis fomite deposuisse credantur. Denique utrum[95]) ad pravitatem[96]) simoniacam detegendam sola dicta testium inducantur, an alia etiam adminicula suffragentur. Haec omnia sunt ad intelligentiam illius epistolae distinguenda, *'sicut ex serie ipsius potest perpendere diligens indagator.'* Ille quidem[97]) Pomposianus[98]) abbas, qui iam pridem renunciavit mundo, erat de simonia, periurio, dilapidatione ac insufficientia graviter infamatus. Quumque per monachos, qui iuraverant perhibere testimonium veritati, simonia multis modis *'contra ipsum abbatem'* videretur esse probata, ipse contra testes multas exceptiones opposuit, conspirationes videlicet *'et'* inimicitias capitales, furtum et adulterium, ut eos a testimonio removeret. Nos vero, ne innocentiae puritas confusa succumberet, vel simoniae pravitas effugeret impunita, illas duntaxat exceptiones probandas admisimus, quibus forte probatis testes non *'de'* zelo iustitiae, sed *'de'* malignitatis fomite processisse constaret, ut conspirationes et inimicitias capitales. Ceteras autem exceptiones *'oppositas,'* ut furti et[99]) adulterii, propter immanitatem haeresis simoniacae, ad cuius comparationem cetera crimina quasi pro nihilo reputantur, duximus repellendas, quoniam, etsi probatae[100]) fidem testium debilitarent in aliquo, non tamen evacuarent ex toto, aliis adminiculis suffragantibus, praesertim quum testes de crimine *'iam'* fuerint emendati. Tales igitur contra talem taliter duximus admittendos, non secundum rigorem iuris, sed secundum temperantiam aequitatis, quum ageretur non criminaliter, ut deponeretur ab ordine, sed civiliter, ut ab administratione amoveretur, tanquam immeritus et damnosus. Et utique tales praelati ex levioribus causis possunt ab administrationibus[1]) amoveri, *'maxime per summum Pontificem, qui potestatem habet non solummodo iudicandi, sed etiam disponendi,'* sicut quorundam religiosorum approbata consuetudo deposcit. Unde praedictus abbas, non exspectata sententia, quasi male conscius sibi cessit.

CAP. XXXIII.[2])

Non imputatur electo confirmato, si eo prohibente pro ipsius confirmatione pecunia data fuit.

Idem *Abbati Iemblacensi.*[3])

Sicut *'nobis'* tuis literis intimasti, quum in Iemblacensi[4]) ecclesia fueris *'a tenera nutritus aetate,'* monachus *'factus ibidem, in aetate matura'* fuisti tandem[5]) promotus ad regimen ecclesiae Florensis[6]); verum, abbate Iemblacensi[7]) post sublato de medio, ipsa[8]), quae te prius *'tanquam'* filium habuerat, *'inscium et absentem'* in patrem *'et pastorem'* per electionem canonicam te vocavit[9]). Et quia pastore carebat Leodiensis[10]) ecclesia cathedralis, *'postquam per dies aliquot moram feceras in ecclesia Gemblacensi,'* ad Coloniensem ecclesiam, quae tua est metropolis, proficiscens, ipsius auctoritate in Iemblacensi[11]) ecclesia interim ministrasti. Ceterum postquam in Leodiensi ecclesia fuit episcopus institutus, is, a te requisitus, electionem de te factam noluit confirmare, *'aliud non praetendens, nisi quod de minori loco translatus fueras ad maiorem.'* Verum quum haec *'tibi'* fieri[12]) pro extorquenda pecunia comperisses, sub interminatione anathematis vetuisti, ne pro facto huiusmodi aliqua pecunia afferretur[13]). Sed[14]) quidam de fratribus, te inconsulto et ignorante contra excommunicationis a te factae sententiam venientes, promiserunt pecuniam, et etiam exsolverunt, *'sicut tibi postmodum est relatum,'* et sic ab episcopo invitatus, institutionem ab eo accepisti libere, quemadmodum postulabas[15]). *'Super his ergo nos duxit tua discretio consulendos, si propter promissionem incognitam et prohibitam, quemadmodum est praemissum, tibi peccati macula infligatur, vel, si de promissione, nunc tibi cognita, tu cum fratribus, qui fecerunt eam, debeas poenitere, quum inhaerere nolueris simoniacae pravitati, paratus pro grege Domini subire laborem, vel, quamvis te conscientia non accuset, a suscepto regimine, si decreverimus, abstinere.'* Quamvis autem secundum sacrorum canonum instituta etiam parvuli, qui cupiditate parentum ecclesias per pecuniam[16]) sunt adepti, eas dimittere teneantur, quia tamen longe diversum est non praebere consensum, et expresse[17]) aliquid prohibere: taliter duximus respondendum, quoniam ex[18]) eo, quod contra prohibitionem et voluntatem tuam, a qua[19]) postmodum minime recessisti, aliquis te penitus ignorante promisit pecuniam et exsolvit, praesertim quum is[20]) nulla sit[21]) tibi consanguinitate coniunctus, nihil debet[22]) tibi ad[23]) poenam vel culpam[24]), sicut credimus, imputari, nisi *'forte'* postea consenseris pecuniam solvendo promissam, aut *'etiam'* reddendo solutam; alioquin contingeret, quod alicuius factum, insidias inimico parantis, ei damnosum exsisteret, cui penitus displiceret, et sic aliquis de fraude suum commodum reportaret. Illos autem, qui dederunt pecuniam vel etiam receperunt, in tantum constat esse culpabiles, quod, si excessus eorum esset ecclesiae manifestus, quae non iudicat de occultis, poena essent canonica feriendi. *'Dat. Lat. II. Id. Aug.'* [1199.]

CAP. XXXIV.[25])

Si clericus cum pacto confert ecclesiae bona sua, ut in ipsa recipiatur in canonicum, ut illa sibi retineat pro praebenda, simonia committitur; secus, si hoc fiat sine pacto.

Idem *Decano Belvacensi.*[26])

Tua nos duxit discretio[27]) consulendos, *'si quis alicui ecclesiae de bonis suis quaedam obtulerit, petens, ut in vita sua sibi liceat eadem bona in ipsa ecclesia pro praebenda tenere, an bona recipi debeant sic oblata, et idem clericus assumi valeat in canonicum eiusdem ecclesiae absque vitio simoniae. Nos igitur'* Devotioni tuae taliter respondemus, quod, si quis clericus cum[28]) conditione vel pacto largiatur aut offerat bona sua, ut illa postmodum pro praebenda retineat, et *'ut'* in canonicum admittatur, huiusmodi oblatio vel receptio fieri non poterit[29]) sine vitio simoniae, quum in talibus omnis[30]) pactio aut conventio cessare debeat[31]) iuxta canonicas sanctiones. Si vero pure ac sine pacto vel[32]) conditione qualibet offerat *'aliqua bona sua,'* rogans humiliter, ut in canonicum admittatur, et *'ut'* bona sua[33]) retinere sibi liceat pro praebenda, et clerici eiusdem[34]) ecclesiae pure consentiunt: huiusmodi[35]) receptio *'procul dubio'* fieri poterit[36]) absque scrupulo simoniacae pravitatis. Licet autem taliter duximus[37]) respondendum, quia[38]) nobis datum est de manifestis tantummodo iudicare: si tamen is, qui talem donationem facit, ea intentione ducatur, ut per[39]) temporalia bona[40]), quae offert, spiritualia valeat adipisci, et clerici, qui eum in fratrem admittunt, non essent eum[41]), nisi commoda temporalia perciperent, admissuri: sine dubio tam ille[42]) quam isti apud districtum iudicem, qui scrutator est cordium et cognitor secretorum, culpabiles iudicantur. *'Dat. Rom. ap. S. Petr. III. Non. Dec. Ao. X.'* [1207.]

Cap. XXXII. 87) *civiliter:* Comp. III. Aug. — 88) *an:* C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 89) *an:* ib. — 90) *consistit:* Reg. — 91) *utrum:* Comp. III., Reg. — 92) *Adhuc:* C. R. 2. L. — 93) *utrum:* Comp. III., Reg. — 94) *utrum:* ib. — 95) *an:* Comp. III. Ms. — 96) *haeresim:* Reg. — 97) *namque:* Comp. III. Ms. — 98) *Pomposian.:* Comp. III. Ms. — 99) *vel:* C. H. — desid. in Comp. III. — 100) *probationes:* ead. — *probatae fidei testimonium:* C. R. 1. — 1) *administratione:* Comp. III. Aug.

Cap. XXXIII. 2) Restitutum ex Reg. Bal. II. 172., Comp. III. h. t. c. 5. — 3) *Gaúblet.:* Comp. III. Ms. — *Gerablacen.:* Aug. per tot. — *Gemblacensi:* Reg. — 4) *Gebiacen.:* C. R. 1. — *quod quum in Hlutinen.:* C. H. — *Girablacen.:* Comp. III. Ms. — cf. n. 3. — 5) *consequenter:* Comp. III., Reg. — 6) *Florin.:* Comp. III. — *Florinensis:* Reg. — 7) cf. n. 3. — *Girablacen:* Comp. III. Ms. — *Ablacen. postmodum:* C. H. — 8) *Girablacen. eccl.:* Comp. III. Ms. — *Gerablacen. eccl.:* Aug. — *Gemblacensis eccl.:* Reg. — 9) *revocavit:* Comp. III. Aug. — desid. in Ms. — *nominavit:* Reg. — 10) *Leodinen.:* C. L. — *Leoden.:* C. R. 1., Comp. III. Ms. — 11) *Gerablic.:* C. H. — *Girabilacen.:* Comp. III. Ms. — 12) *geri:* Böhm. — 13) *conferretur:* C. H. — 14) *Et quum quidam de fratribus, timorem Dei prae oculis non habentes, interventu munerum ad ipsius abbatis regimen adspirarent, seniores in ecclesia, quod malum imminens non nisi malo posset deprimi praevidentes, te inconsulto et penitus ignorante, contra excommunicationis a te factae sententiam venientes promiserunt pecuniam et etiam exsolverunt (persolverunt: Aug.):* Comp. III., Reg. — 15) *destinabas:* Comp. III. Ms. — *aestimabas:* Reg. — 16) *pecunias:* C. L. — 17) *expressim:* C. R. 1., Comp. III. Aug. — *expressam:* Ms., Cont. — 18) desid. in C. R. 1. — 19) *quo:* Böhm. — 20) *quum aliquis ex his:* Comp. III. Aug. — 21) *esset:* Reg. — 22) *debet,* et seq.: *sicut:* non exstant in Reg. — 23) *quoad poenam et (vel: Ms.) culpam:* Comp. III. — 24) *vel ad culp.:* C. L.

Cap. XXXIV. 25) Restitutum ex Reg. Bal. X. 169. — Comp. III. h. t. c. 6. — 26) *Belnacei:* Comp. III. Ms. — leg.: *Belnensi (Beaune?)* cum Reg. — 27) *fraternitas:* C. H. — 28) desid. ib. — 29) *potuit:* C. R. 1. H. 30) desid. in Comp. III. Ms. — 31) *debeant:* Comp. III., Reg. — 32) *et:* C. R. L. H., Comp. III. Aug. — 33) *ipsa:* Comp. III., Reg. — 34) abest a C. H. — 35) desid. in C. R. 1. — 36) *potuit:* C. R. L., Cont. — *poterat:* C. L. — 37) *duxerimus:* C. R. L., Comp. III. Ms., Reg. — 38) *quod:* C. R. 2. — 39) *propter:* Comp. III. Aug. — 40) *dona:* C. R. 2. — 41) desid. in C. H. — 42) *illi quam iste:* Comp. III. Aug., Böhm.

CAP. XXXV.[43])

Non debet quis ordinem recipere ab eo, quem credit simoniacum; sed ministrare potest in illis, quos prius ab isto recepit.

Idem *Priori Cantuariensi.*[44])

Per tuas '*nobis*' literas intimasti, quod, quum R.[45]) in quadam domo Cartusiensis ordinis suscepisset habitum monachalem, '*termino suae probationis completo,*' a dioecesano episcopo fuit in subdiaconum ordinatus; sed postmodum didicit ex relatione quorundam, quod, '*licet idem*' episcopus '*alias vir esset honestus,*' multoties '*tamen*' commiserat vitium simoniae, propter quod idem[46]) monachus, '*vehementi dolore turbatus,*' in suscepto formidat ordine ministrare, nolens ab eodem episcopo ad superiores ordines[47]) promoveri. '*Unde, quum eidem eremum exire non liceat, nec praefatus episcopus ipsum vel quemquam alium suae dioecesis ab alio episcopo permittat ordinari, postulasti per sedem apostolicam edoceri, quid cum praefato monacho in ordine iam suscepto et suscipiendis superioribus sit agendum.*' Nos igitur[48]) respondemus, ut idem '*monachus*' in ordine sic suscepto secure ministret, sed contra conscientiam ad superiores ordines non adscendat[49]), ne forte aedificet ad gehennam; licet ex eo, quod conscientiam nimis habuerit[50]) scrupulosam, in difficultatem huiusmodi sit collapsus, quam utique non evadet, nisi deponat errorem.

CAP. XXXVI.[51])

Pro chrismate vel investitura ecclesiarum nihil exigi debet, nec excusat consuetudo vel nominis variatio.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

In tantum peccatis exigentibus corda quorundam simoniaca pravitas depravavit, '*ut in exterminium canonicae sanctionis et in elusionem quodammodo divini iudicii, lucris turpibus inhiantes, ac dicentes in corde suo: non est Deus, simoniam sub honesto nomine palliant, quasi mutato nomine culpa transferatur et poena. Verum nec Deus secundum Apostolum irridetur, nec tales Simoniae sectatores, etsi temporalem in praesenti forsan eludant, in futuro poenam effugient sempiternam, quum nec honestas nominis criminis malitiam palliabit, nec vox poterit abolere reatum.*' Sane pervenit ad audientiam nostram, quod, quum olim quidam suffraganei tui pro chrismate '*contra canonicas sanctiones*' certam consueverint[52]) accipere pecuniae quantitatem, non[53]) metuentes poenam canonicam, et correctionem tuam eludere cupientes, tempus faciendae solutionis anticipant[54]), recipientes[55]) in media quadragesima quod recipere consuevere[56]) post Pascha, et, ut causam recipiendi[57]) dissimulent, nomen denariorum variant[58]), denarios[59]), quos prius chrismales, secundo paschales dicebant, consuetudinem[60]) mediae quadragesimae nuncupantes. '*Quidam vero nec tempus solutionis, nec solvendorum nomen in aliquo variarunt, veterem per omnia consuetudinem imitantes.*' Quum[61]) vero expressius exprimat venditionis speciem, qui prius recipit[62]) pretium, quam rem conferat pretiosam, '*quam qui tempus recipiendae mercedis dissimulando distulerit, et dissimulaverit differendo, licet utrumque in talibus periculosum existat,*' et[63]) gratis sit gratia conferenda, '*ne ipsam contingat et rem et nomen gratiae demereri: fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus '*et districte praecipimus,*' quatenus '*auctoritate nostra fretus et tua,*' taliter excessus corrigas supra dictos, suffraganeos tuos et officiales eorum '*institutione praemissa per censuram ecclesiasticam sublato appellationis obstaculo*' a tam illicita exactione compescens, quod '*ad nos de cetero super hoc querimonia deferri non possit,*' aliorum[64]) culpa tibi ob tuam negligentiam non imputetur ad poenam. '*Eadem quoque auctoritate suffultus*' Pravam etiam[65]) illam consuetudinem de tua provincia studeas abolere, per quam pro ecclesiarum investitura archidiaconi marcham argenti, minores vero decani vaccam albam sibi dari postulant, vel certam solvi pecuniae quantitatem. '*Dat. Lat. VI. Kal. Iul.*' [1199.]

CAP. XXXVII.[66])

Ordinatus in subdiaconum, qui prius praesentatori suo promisit, quod nil ab eo peteret, in suscepto ministrare, vel ad superiores ordines adscendere sine dispensatione non potest, etiamsi peccare non crediderit.

Idem.

Per tuas nobis literas intimasti, quod, quum D. lator praesentium vellet in subdiaconum[67]) ordinari, et certum titulum non haberet, quendam presbyterum exoravit, ut ipsum ad ecclesiae suae titulum praesentaret. Quod quum ille facere recusaret, ipse illi firmiter repromisit, quod nunquam, si praesentaret eundem, in ecclesia sua aliquam peteret portionem, et[68]) sic ad praesentationem eius exstitit ordinatus, nec, '*ut asserit,*' se in hoc illicitum egisse aliquid intellexit[69]). '*Unde, quum postmodum vellet in diaconum promoveri, episcopo commonente, ne quis, interveniente promissione aliqua, ordinandus accederet: idem recordatus promissionis istius a susceptione ordinis diaconatus cessavit, hoc tibi humiliter confitens, et per te postulans edoceri, utrum ex promissione huiusmodi reus esset, et an liceret eidem in suscepto diaconatus ordine ministrare, et ad ordines adscendere ulteriores, fraternitas tua duxit apostolicae sedis oraculum requirendum.*' Nos '*igitur*' inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, nisi cum eo fuerit misericorditer dispensatum, nec ad '*ordines*' superiores adscendere, nec in suscepto debet ordine[70]) '*secundum rigorem canonicum*' ministrare.

CAP. XXXVIII.[71])

Simonia est dare pecuniam pro vicariatu, vel pro alia administratione rerum spiritualium seu ecclesiasticarum habenda, et dantes et recipientes ab illa ecclesia sunt eiiciendi. H. d. hoc c. per alia verba, licet sit breve.

Idem.

Consulere[72]) (*Et infra:*) Quicunque vicedominatum vel[73]) aliam ecclesiasticarum rerum administrationem per pecuniam obtinere voluerint, tam ementes quam vendentes cum Simone '*mago*' percelluntur[74]), et ab illa ecclesia, in cuius contumeliam dare pecuniam et accipere voluerunt[75]), inde excluduntur[76]).

CAP. XXXIX.[77])

Simoniacum est aliquid exigere pro consecratione episcoporum et benedictionibus abbatum et ordinationibus clericorum, nec excusat consuetudo.

Idem *in concilio generali.*

Sicut pro certo didicimus, in plerisque locis '*et*' a plerisque[78]) personis, quasi columbas in templo vendentibus, fiunt exactiones et extorsiones turpes et pravae pro consecrationibus episcoporum, benedictionibus abbatum et ordinibus clericorum, estque taxatum, quantum sit isti vel illi, quantumve alteri[79]) vel alii persolvendum, et ad cumulum damnationis maioris quidam turpitudinem[80]) et pravitatem huiusmodi nituntur defendere per consuetudinem longo tempore observatam. Tantum igitur abolere volentes abusum[81]), consuetudinem huiusmodi, quae magis dicenda est corruptela, penitus reprobamus, firmiter statuentes, ut pro his sive conferendis sive collatis nemo aliquid quocunque[82]) praetextu exigere aut[83]) extorquere praesumat; alioquin et qui receperit, et qui dederit huiusmodi pretium omnino[84]) damnatum, cum Giezi et Simone condemnetur[85]).

Cap. XXXV. 43) Restitutum ex Comp. III h. t. c. 7. — 44) *Cartusico.*: C. R. 1., Comp. III. Aug., Cant. — *episc. Cartusico.*: Comp III. Ms. — 45) *G.*: C. R. 1. II., Comp. III. — 46) abest a Comp. III. — 47) desid. in C. II. — 48) *itaque*: C. R. 1. II., Comp. III. — 49) *accedat*: Comp. III. Ms. — 50) *habuit*: Comp. III.

Cap. XXXVI. 51) Restitutum ex Reg. Bal. II. 101. — Comp. III. c. 1. de exc. prael. V. 16. — 52) *consueverunt*: C. R. 2., Cant. — *consueverant*: C. 1., II., Comp. III. — 53) abest a C. 1., Comp. III., Reg. — 54) *anticipent*: Comp. III. — 55) *recipere*: ead. Ms. — 56) *consueverant*: C. 1. — 57) *accipiendi*: Reg., Comp. III. Aug. — 58) *nom. etiam variarunt*: Reg. — 59) abest a C. R. 1. — 60) *consuetudines*: C. II. — 61) *Quia . . . exprimit*: Comp. III., Reg. — 62) *recipiat*: C. 1. — *percipit*: Reg. — 63) *quum*: Comp. III., Reg. — 64) *nec al. culpa tibi ob tuae negligentiae meritum imputetur*: Comp. III., Reg. — 65) abest a Comp. III. et Reg.

Cap. XXXVII. 66) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 67) *subdiaconatus ordinem promoveri*: Comp. IV. Ms. A. — 68) abest a Comp. IV. Ms. A. — 69) *intellexerit*: Böhm. ex Cont. — 70) omitt. Comp. IV. Ms. A. B.

Cap. XXXVIII. 71) Comp. IV. h. t. c. 2. — 72) add.: *voluisti*: C. R. 1. — 73) *vel* (*et*: Ms. A.) *aliam ecclesiasticarum administrationem per pecuniam administrare voluerint*: Comp. IV. — 74) *percelluntur*: C. II., Comp. IV. Ms. A. — 75) *voluerint*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — 76) *excludatur*: Comp. IV. Ms. A. — *excluduntur*: C. II.

Cap. XXXIX. 77) conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) c. 63. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 78) *plurimis*: conc. — 79) *alteri vel*: C. 1. — 80) *turpitudinem*: conc. — 81) *abusum*: Comp. IV. Aug. — 82) *quoquam*: ead. — 83) *ac*: conc. — 84) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 85) *condemnentur*: C. R. 1.

CAP. XL.[85])

Religiosi pretio recepti una cum recipientibus de monasterio expelluntur, et in arctioribus monasteriis ad agendam poenitentiam detruduntur. Sed recepti ante istud concilium ponebantur sic recepti in aliis locis eiusdem ordinis, nisi multitudo sit in causa, ita tamen, quod renuncient primae receptioni, et de novo recipiuntur.

Idem *in eodem.*

Quoniam simoniaca labes adeo[86]) plerasque moniales infecit[87]), ut vix aliquas[88]) sine pretio recipiant in sorores, paupertatis praetextu volentes huiusmodi vitium palliare: ne id de cetero fiat, penitus prohibemus, statuentes, ut quaecunque[89]) de cetero talem commiserint[90]) pravitatem, tam recipientes[91]) quam recepta, sive sit subdita sive praelata, sine spe restitutionis[92]) de suo monasterio expellatur, in locum arctioris regulae ad agendam perpetuam[93]) poenitentiam retrudenda[94]). De his autem, quae ante hoc synodale statutum taliter sunt receptae, ita duximus providendum, ut remotae de monasteriis, quae perperam sunt ingressae, in aliis locis[95]) eiusdem ordinis collocentur. Quodsi forte propter nimiam multitudinem alibi nequiverint commode collocari, ne damnabiliter *'forte'* in saeculo[96]) evagentur, recipiantur[97]) in eisdem monasteriis dispensative de novo, mutatis prioribus locis, et inferioribus assignatis. Hoc etiam[98]) circa monachos vel[99]) alios regulares decernimus[100]) observandum. Verum, ne per simplicitatem vel ignorantiam se valeant excusare, praecipimus, ut dioecesani episcopi singulis annis hoc faciant per suas dioeceses publicari.

CAP. XLI.[1])

Episcopi nihil exigere debent, ut permittant in ecclesiis sibi subiectis clericos institui, monachos profiteri, vel mortuos sepeliri; alioquin exacta restituentur duplicata.

Idem *in eodem.*

Audivimus de quibusdam episcopis, quod, decedentibus ecclesiarum rectoribus, ipsas interdicto subiiciunt, nec patiuntur alios in eisdem institui, donec ipsis certa summa pecuniae persolvatur[2]). Praeterea quum miles aut clericus domum religionis ingreditur, vel apud religiosos eligit sepulturam, etiamsi nihil loco religioso reliquerit, difficultates ingerunt et malitias, donec aliquid muneris manus contingat eorum. Quum igitur non solum a malo, sed *'etiam'* ab omni specie mali sit secundum Apostolum[3]) abstinendum, exactiones huiusmodi penitus inhibemus. Quod si quis transgressor exstiterit[4]), exacta duplicata restituat, in utilitatem[5]) locorum, in quorum[6]) fuerint soluta[7]) dispendium, fideliter convertenda.

CAP. XLII.[8])

Sacramenta sunt libere conferenda; cogit tamen ordinarius laicos observare laudabiles consuetudines.

Idem *in eodem.*

Ad apostolicam audientiam frequenti relatione pervenit, quod quidam clerici pro exsequiis mortuorum, et benedictionibus[9]) nubentium et similibus pecuniam exigunt et extorquent, et, si forte eorum cupiditati non fuerit satisfactum, impedimenta fictitia fraudulenter opponunt. Econtra vero quidam[10]) laici laudabilem consuetudinem erga sanctam ecclesiam, pia devotione fidelium introductam, ex fermento haereticae pravitatis nituntur infringere sub praetextu canonicae pietatis[11]). Quapropter super his pravas[12]) exactiones fieri prohibemus, et pias consuetudines praecipimus observari, statuentes, ut libere conferantur ecclesiastica sacramenta; sed per episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare.

CAP. XLIII.[13])

Prohibet abbates Cistercienses solenniter installari, et ponit formam obedientiae, quam praestant suis episcopis.

Honorius III. *universis Abbatibus et Fratribus Cisterciensis ordinis.*

Ne Dei ecclesiam[14]), *'quam lavit proprio sanguine Iesus Christus, macula foeditatis coinquinet, ruga duplicitatis deformet, cupiditatis spurcitia, omnium malorum radix, et venalitatis deformitas, quasi ruga sub praetextu consuetudinis contracta, eliminandae sunt penitus ab eadem, ut dispensatio mysteriorum Dei, et ipsa mysteria gratis accepta, Giezica pravitate prorsus abolita, caritate gratuita conferantur; quae emere vel vendere quam detestabile quamve periculosum exsistat, liquido potest perpendi ex eo, quod Dominus vendentes et ementes oves et boves eiecit de templo, et cathedras vendentium et ementium columbas evertit. In eiectione denique vendentium et ementium, facinoris inquinantis utrosque exprimitur detestatio, et in cathedrarum eversione monstratur, cui poenae subiaceant hi, qui praesunt, vendentes Dei dona et ecclesiastica sacramenta. Ut huiusmodi igitur facinus, quod quos coinquinat aequat, praelatos et subditos non possit inficere quoquo modo, auctoritate apostolica districtius inhibemus, ne quis archiepiscopus vel episcopus, archidiaconus vel officialis ipsorum a quoquam, in abbatem electo, pro benedictione, seu installatione vel recipienda professione ab eis, sub consuetudinis praetextu cuiusquam palafredum seu aliud quicquam, quocunque nomine censeatur, exigere vel extorquere praesumat. Vobis etiam sub praetextu huiusmodi exacta taliter interdicimus ne praestetis, quum non solum a malo, sed omni specie mali sit abstinendum.'* Installationis *'quoque'* solennitates in[15]) electis abbatibus ordinis vestri fieri prohibentes, adiicimus, ut archiepiscopi et episcopi ea sint forma professionis contenti, quae ab origine vestri ordinis noscitur instituta, quae talis est[16]): „Ego frater abbas Cisterciensis ordinis subiectionem et reverentiam et obedientiam a sanctis Patribus constitutam secundum regulam sancti[17]) Benedicti[18]), tibi, domine episcope, tuisque successoribus canonice substituendis, et sanctae sedi apostolicae[19]) salvo ordine meo perpetuo me exhibiturum promitto."

CAP. XLIV.

Recepto in canonicum debetur praebenda et reditus, consuetudine non obstante, quod non servaverit pravam consuetudinem de aliquo temporali dando ipsis canonicis.

Gregorius IX. *Priori S. Thomae Esculani.*[20])

Iacobus canonicus Esculanus exposuit[21]), quod, quum ipse in ecclesia Aprutiensi[22]) sit receptus in canonicum et in fratrem, canonici eiusdem ecclesiae[23]) partem proventuum ac praebendam sibi assignare recusant, quandam consuetudinem praetendentes, quod prandium habere debeant a canonico recepto de novo. Quocirca mandamus, quatenus, si est ita, dictos canonicos, ut tali consuetudine non obstante sibi, sicut uni ex aliis, in proventibus et praebenda provideant, appellatione remota compellas.

CAP. XLV.

Qui ordinavit aliquem sub promissione de non petendo ab ipso provisionem, ordinator per triennium a collatione, praesentator vero ab executione ordinum etiam per triennium suspensi sunt; ordinatus vero ab ordine perpetuo sit suspensus, et solum per sedem apostolicam cum eis dispensatur.

Idem.

Si quis ordinaverit seu ad ordinem praesentaverit aliquem, promissionem vel iuramentum ab illo[24]) recipiens, quod super provisione sua non inquietet eundem, ordinator a collatione, praesentator vero ab executione ordinum per triennium, et ordinatus ab ordine sic suscepto, donec dispensationem super hoc per sedem apostolicam obtinere meruerint, noverint se suspensos.

CAP. XLVI.

Habet duo dicta: secundum ibi, „et ad resignationes." Et propter brevitatem et varietatem lecturarum aliter non summatur.

Idem.[25])

Mandato nostro recepto, ut cum monachis, qui per simoniam dato aliquo locum in monasteriis sunt adepti, secundum constitutionem generalis concilii dispensares (*Et infra:*) Consultationi tuae breviter respondentes, dicimus, mandatum apostolicum etiam ad

Cap. XL. 85) c. 64. ib. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 86) desid. ap. Aug. — 87) *inficit:* Comp. IV. Ms. A. — 88) *aliquam . . . sororem:* ead. — 89) *quicunque:* Comp. IV. Aug. — 90) *commiserit:* ead., conc. — 91) *recipiens:* C. R. L., Comp. IV., conc. — 92) *sine rest.:* C. H. — 93) *perpetuo:* conc. Ms. — 94) *detrudenda:* C. R. 1. — 95) omitt. Comp. IV. Ms. A. — 96) *in saec.:* desid. in Comp. IV. Ms. B. — *in hoc saec.:* Ms. A — 97) *recipientur:* ib. — 98) *autem:* C. H. — 99) *et:* C. L. H., conc. — seq.: *alios:* desid. in Comp. IV. Ms. B. — 100) *decrevimus:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XLI. 1) c. 65. ib. — Comp. IV. h. t. c. 5. — 2) *persequitur al. persolvatur:* Comp. IV. Ms. B. — *exsolvatur:* C. R. 1. — 3) 1 Thess. V. 22. — 4) *exstitit:* Comp. IV. Ms. A. — 5) *utilitates:* Comp. IV., conc. — 6) *in quo:* C. R. 1. — 7) *solutae:* C. R. 2. L., Comp. IV. Ms. A. B.

Cap. XLII. 8) c. 66. ib. — Comp. IV. h. t. c. 6. — 9) *benedictione:* C. L. H., Comp. IV., conc. — 10) *quod:* Comp. IV. Aug. — 11) *paritatis:* Comp. IV. Ms. A. — 12) *Quapr. has pravas:* Comp. IV. Aug. — *Quapr. et prav. exactiones super his:* Ms. A., conc.

Cap. XLIII. 13) Restitutum ex ipso ep., quae (licet non sine mendis) ex Reg. Honorii edita est a *Manriquio* Annal. Cist. IV. 208. (ad A. 1221.), et Comp. V. c. 1. de sim. V. 1. — 14) *ecclesia:* C. R. 1. — 15) *in el. . . . vestri:* omitt. Comp. V. — 16) *cuius tenorem ad maiorem evidentiam huic nostrae paginae duximus inserendam:* Comp. V. — 17) *beati:* C. R. 2. — 18) *Bernardi:* C. R. 1. — 19) omitt. Comp. V.

Cap. XLIV. 20) *Esculanen.:* Böhm. ex Cont. — 21) add.: *conquerendo:* C. R. 1. — 22) *Aprutin.:* C. R. 1. — 23) omitt. C. R. 2. L.

Cap. XLV. 24) *ab illo:* desid. in C. H.

Cap. XLVI. 25) *fratribus minoribus:* C. H. satis inepte.

abbates[26]) extendi, et ad resignationes[27]) spiritualium et temporalium, quae nullo pacto, sed affectu animi praecedente utrinque taliter acquiruntur[28]), in quo casu delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere Creatori, eos pro simonia huiusmodi non teneri.

TITULUS IV.

NE PRAELATI VICES SUAS VEL ECCLESIAS SUB ANNUO CENSU CONCEDANT.

CAP. I.[1])

Qui dat pecuniam, ut episcopalem vel spiritualem iurisdictionem exerceat, officio suo privatur, et sic conferens illud amplius conferre non poterit, et canonice punietur. Hoc dicit cum sequentibus.

Alexander III. *in concilio Lateranensi.*[2])

Praeterea, quoniam quidam in quibusdam partibus sub pretio statuuntur[3]), qui decani vocantur, et pro certa pecuniae quantitate episcopalem iurisdictionem exercent, praesenti decreto statuimus[4]), ut, qui de cetero hoc[5]) praesumpserit[6]), officio suo privetur, et episcopus conferendi hoc officium potestatem[7]) amittat.

CAP. II.[8])

Summatum est supra cap. proximo.

Idem *in concilio Turonensi.*

Quoniam in quibusdam partibus[9]) decani quidam vel archipresbyteri ad agendas vices episcoporum seu archidiaconorum[10]), et terminandas causas ecclesiasticas sub annuo pretio statuuntur[11]), quod ad sacerdotum gravamen et subversionem[12]) iudiciorum non est dubium redundare: id ulterius fieri °*districtius*° prohibemus. Quodsi[13]) quis de cetero fecerit, °*nostra auctoritate*° removeatur a clero. Episcopus autem[14]), qui °*in sua dioecesi*° hoc sustinuerit, et ecclesiasticam[15]) iurisdictionem suo patitur[16]) dissimulatione[17]) perverti, districtione canonica percellatur[18]).

CAP. III.[19])

Regimen ecclesiae sub annuo censu committi non debet.

Idem *in eodem.*[20])

Quoniam enormis quaedam[21]) consuetudo in quibusdam locis contra sanctorum Patrum institutiones[22]) invaluit, ut sub annuo pretio sacerdotes ad ecclesiarum regimen statuantur, ne id fiat, modis omnibus prohibemus, quia, dum sacerdotium sub huiusmodi mercede venale[23]) disponitur, ad aeternae retributionis praemium consideratio non habetur.

CAP. IV.[24])

Fructus ecclesiarum sub annuo censu concedi possunt.

Idem *Exoniensi Episcopo.*

Querelam magistri G.[25]) recepimus, quod[26]), quum ecclesiam[27]) de Chephalai[28]) a G.[29]) persona eiusdem °*ecclesiae*° ad annuum censum tenendum per septennium suscepisset, ipse °*sibi*,° antequam eam per unius anni spatium tenuisset, auferre praesumpsit[30]), quanquam °*idem G.*° praestita °*sibi*° fide firmaverit, quod usque[31]) ad statutum[32]) terminum nullam ei exinde[33]) molestiam vel gravamen inferret. Ideoque °*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, quatenus, si °*tibi*° constiterit ita esse, °*appellatione remota*° eum[34]) districte compellas, ut praefatam ecclesiam dicto[35]) G.[36]) restituat, et usque ad terminum °*inter eos*° constitutum[37]), secundum quod inter se convenerint[38]), ipsum[39]) eandem permittat[40]) pacifice possidere.

TITULUS V.

DE MAGISTRIS, ET NE ALIQUID EXIGATUR PRO LICENTIA DOCENDI[1]).

CAP. I.[2])

Ecclesia cathedralis providere debet magistro de beneficio, qui clericos eiusdem ecclesiae et alios pauperes gratis doceat, et vendens licentiam docendi, aut interdicens idoneum ad docendum, beneficio privatur.

Ex concilio Lateranensi.

Quoniam ecclesia Dei °*et in his, quae spectant ad subsidium corporis, et in iis, quae ad profectum proveniunt animarum, indigentibus,*° sicut pia mater, providere tenetur, ne pauperibus, qui parentum opibus iuvari non possunt, legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur, per unamquamque cathedralem ecclesiam magistro, qui clericos eiusdem °*ecclesiae*° et scholares pauperes gratis doceat[3]), competens aliquod beneficium praebeatur[4]), °*quo docentis necessitas sublevetur, et discentibus via pateat ad doctrinam. In aliis quoque restituatur ecclesiis seu monasteriis, si retroactis temporibus aliquid in eis ad hoc fuerit deputatum.*° Pro licentia vero docendi nullus °*omnino*° pretium exigat, vel sub obtentu[5]) alicuius consuetudinis ab eis, qui docent, aliquid quaerat, nec docere quemquam[6]), qui sit idoneus, petita[7]) licentia interdicat. Qui autem contra hoc venire praesumpserit, ab[8]) ecclesiastico fiat beneficio alienus. Dignum quippe[9]) °*esse*° videtur, ut in ecclesia °*Dei*° fructum sui laboris non habeat, qui cupiditate animi, dum[10]) vendit docendi licentiam, ecclesiasticum profectum nititur impedire.

CAP. II.[11])

Pro licentia docendi nihil exigi debet vel promitti, et exactum restitui et promissum remitti debet; et, negligente inferiore praelato ad magistrum constituendum, supplebit hoc superior.

Alexander III. *Vintaniensi*[12]) *Episcopo.*

Prohibeas °*attentius de cetero*,° ne in parochia tua pro licentia docendi °*aliquos*° exigatur aliquid aut etiam promittatur. Si quid vero postea[13]) solutum fuerit vel promissum, remitti[14]) promissum facias et restitui appellatione cessante solutum, sciens[15]), quod scriptum est: „Gratis[16]) accepistis, gratis date." Sane, si quis[17]) °*occasione huius prohibitionis*° distulerit magistros[18]) in locis congruis instituere, tibi[19]) liceat °*de concessione nostra, omni contradictione et*° appellatione postposita, ibi[20]) aliorum instructioni[21]) praeficere viros providos, honestos et discretos[22]).

CAP. III.[23])

Pro licentia docendi pecunia exigi non debet, etiamsi hoc habeat consuetudo.

Idem.[24])

Quanto Gallicana ecclesia °*maiorum personarum scientia et honestate praefulget, et cautius nititur evitare quae confundere videantur ecclesiasticam honestatem, tanto vehementiori*° Dignus °*eos*°

Cap. XLVI. 26) *coabbates:* C. R. 1. — 27) *resignationes:* C. H. — 28) *acquirunt:* ib.

TIT. IV. Cap. I. 1) c. 15. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 17., Cass. VI. 1., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) add.: *P. C. Quum in officiis:* Comp. I. — cf. c. 7. de testam. III. 26. — 3) *statuantur:* Lips. — 4) *decrevimus:* Cass. — 5) abest a C. H., Lips. — *id:* Cass., Comp. I., conc. — 6) *praesumpserint . . . priventur:* Lips. — 7) *potestate privetur:* Cass.

Cap. II. 8) Restitutum ex c. 7. conc. Turon (hab. A. 1163.) — App. II. 1., Lips. II. 1., Cass. XIV. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 9) *episcopalibus:* conc. — 10) *archiepiscoporum:* App. — *ep. seu archiepiscoporum vel archid.:* Lips. — 11) *constituuntur:* conc. — 12) *ad subv.:* App., Cass., Comp. I. — 13) *Quod si facere praesumpserit quisquam:* conc. — 14) *quoque:* ib. — 15) *ecclesiastica iudicia:* C. R. L. H., Coll. citt., conc. — 16) *patiatur:* App. — 17) *sub diss.:* C. R. 2. — 18) *plectatur:* conc.

Cap. III. 19) c. 5. conc. eiusd. — App. II. 2., Lips., II. 2., Cass. XIV. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 20) *Idem in Turon. concilio residens ait:* App., Cass., Comp. I. — *Id. in eodem conc. ait:* Lips. — 21) desid. in Lips. — 22) *institutionem:* App. — *constitutiones:* Cass. — 23) *venali:* C. R. 1.

Cap. IV. 24) Restitutum ex App. XXVIII. 1., Lips. II. 3., Cass. XIV. 3., Comp. I. h. t. c. 4. — 25) desid. in Cass. — *W.:* App., Lips., Comp. I. — *Gu.:* Cont. — *Guil.:* Böhm. — 26) *qui:* App. — 27) *ecclesiam:* Comp. I. Aug. — 28) *Capla:* C. R. 1. — *Cepha:* C. R. 2. — *Capelay:* C. L. — *Capelai:* C. H. — *Ferlcia:* App. — *Fereleia:* Comp. I. — *Ferelegia:* Cass. — *Feeclaxa:* Lips. — 29) desid. in Cass. — *C.:* C. R. 1. — 30) *praesumpserit:* App., Comp. I. Ms. — 31) *inde:* Comp. I. Ms. — 32) *constitutam:* C. R. 1., Coll. citt. — 33) desid. in C. R. 2. — 34) omitt. Coll. citt. — 35) *praedicto:* App. — *praefato:* Lips., Cass., Comp. I. — 36) *F.:* Comp. I. Aug. — *W.:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — cf. n. 25. — 37) *statutum:* C. R. 2. — 38) *convenit:* C. R. — *eos convenit:* App. — *se convenerunt:* Lips., Cass., Comp. I. — 39) omitt. Coll. citt. — 40) *permittant:* Cass.

TIT. V. 1) *De magistris, et ne aliquid exigatur vel promittatur:* C. R. 1. — Cap. I. 2) c. 18. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 18., Cass. X. 1. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) desid. in Cass. — 4) *assignetur:* App. — *tribuatur:* Lips. — 5) *praetextu:* C. L. — 6) *quempiam:* App. — 7) *expetita:* Lips., Cass., Comp. I. — 8) omitt. Lips. — 9) *quidem:* App., Lips., Cass. — 10) *vendit licentiam docendi, ecclesiarum profectum nititur impedire:* App.

Cap. II. 11) Restitutum ex App. II. 17., Lips. III. 1., Cass. XV. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 12) *Londen.:* App., non recte — *W.:* Cass. — *Wilton.:* Comp. I. Ms. — *Winton.:* Aug., Lips. — add.: *P. C. Nuncios:* Comp. I. — cf. c. 6. de dec. III. 30. — 13) *post prohibitionem tuam:* Coll. citt. — 14) *promissum remitti, solutum facias app. cess. restitui:* Comp. I. — *promissum remitti, solutum reddi facias app. cess.:* App. — *remitti solutum facias app. cess. vel restitui:* Cass. — 15) *sciens, quod gratis . . . scriptum esse:* Cass. — 16) *Quod gratis:* App. — cf. Matth. X. 8. — 17) *aliquis:* Coll. citt. — 18) add.: *congruos:* App. — 19) *ibidem tibi:* Cass. — 20) *ibidem:* Coll. citt. — 21) *instructione:* Lips. — 22) *vir. providos et honestos:* C. R. 1. — *vir. providos et discretos:* C. R. 2. L. H., Coll. citt.

Cap. III. 23) Restitutum ex ipsa ep. ed. a Martenio Vet. Script. II. 853. — App. II. 18., Lips. III. 2., Cass. XV. 2., Comp. I. h. t. c. 3. — 24) *archiepiscopis per Galliam (Gallicana: Cass.) constitutis:* Lips., Cass. — *Alex. Ep. Serv. Servor. Dei venerabilibus fratrib. et episcopis per regnum Francorum constitutis sal. et ap. ben.:* Mart.

esse[24]) animadversione censemus, qui nomen magistri[26]) scholarum[27]) et dignitatem assumunt *'in ecclesiis vestris,'* et[28]) sine certo[29]) pretio ecclesiasticis viris docendi alios licentiam non impendunt.[30]) Quum autem haec[31]) prava *'et enormis'* consuetudo a[32]) cupiditatis radice processerit, et decorem admodum ecclesiasticae honestatis[33]) confundat, *'praecidendum vobis est et summopere satagendum, ut consuetudo ipsa de ecclesiis vestris penitus exstirpetur, quum vobis praecipue et specialiter adscribatur, si quid in ecclesiis eisdem laude dignum inveniatur vel reprehensione notandum. Nos quoque, qui, licet immeriti, dispensante clementia conditoris suprema fungimur potestate, tantae cupiditatis et rapacitatis vitium nolentes inemendatum relinqui, fraternitati vestrae per apostolica scripta'* mandamus, quatenus[34]), consuetudine ipsa de vestris ecclesiis exstirpata, sub anathematis interminatione hoc inhibere curetis, districte praecipientes, ut, quicunque viri idonei et literati voluerint[35]) regere studia literarum, sine[36]) molestia et exactione qualibet[37]) scholas regere permittantur, *'ne scientia de cetero pretio videatur exponi, quae singulis gratis debet impendi.'* Si qui[38]) vero huiusmodi prohibitionis vel praecepti exstiterint transgressores, eos[39]) *'auctoritate nostra et vestra'* officiis et dignitatibus spolietis. *'Porro, si hoc iuxta mandatum nostrum corrigere neglexeritis, negligentiam vestram gravem habebimus et molestam etc. Dat. Tusculi XIII. Kal. Nov.'*

CAP. IV.[40])

In qualibet cathedrali ecclesia, vel alia, in facultatibus sufficienti, debet a praelato vel capitulo unus magister eligi, cui reditus unius praebendae debent assignari, in metropolitana vero ecclesia etiam eligi debet theologus. Et si ad grammaticum et theologum non sufficit, provideat ipsi theologo ex reditibus suae ecclesiae, et grammatico faciat provideri in aliqua ecclesiarum suae civitatis vel dioecesis.

Innocentius III. *in concilio generali.*

Quia nonnullis propter inopiam et legendi studium et opportunitas proficiendi subtrahitur, in Lateranensi concilio pia fuit constitutione[41]) provisum, ut per unamquamque cathedralem ecclesiam magistro[42]), qui eiusdem ecclesiae clericos aliosque scholares pauperes gratis instrueret[43]), aliquod competens beneficium praeberetur, quo et docentis relevaretur[44]) necessitas, et via pateret discentibus ad doctrinam. Verum, quoniam[45]) in multis ecclesiis id[46]) minime observatur,[47]) nos, praedictum corroborantes statutum, adiicimus, ut non solum in[48]) qualibet cathedrali ecclesia, sed etiam in aliis, quarum sufficere poterunt[49]) facultates, constituatur magister idoneus, a praelato cum capitulo, seu maiori[50]) et saniori parte capituli[51]) eligendus, qui clericos ecclesiarum ipsarum *'et aliarum'* gratis in[52]) grammatica facultate ac aliis instruat iuxta posse. Sane metropolis[53]) ecclesia theologum nihilominus habeat, qui sacerdotes et alios[54]) in sacra pagina doceat, et in his praesertim informet, quae ad curam animarum spectare noscuntur. Assignetur[55]) autem cuilibet magistrorum a capitulo unius praebendae proventus, et pro theologo[56]) a metropolitano tantundem; non quod propter hoc efficiatur canonicus, sed tam diu reditus ipsos[57]) percipiat, quamdiu perstiterit[58]) in docendo. Quodsi forte de duobus[59]) ecclesia metropolis[60]) gravetur, theologo iuxta modum praedictum ipsa provideat, grammatico vero in alia ecclesia suae civitatis sive dioecesis, quae sufficere valeat, faciat provideri

CAP. V.[61])

Praelati et capitula ad studia theologiae scholares dociles transmittere tenentur, qui in absentia reditus praebendarum suarum et beneficiorum per quinquennium integraliter percipient. Et si proprii reditus ad sustentationem studii eis non sufficiant, debet praelatus cum capitulo eis providere: magistri vero, donec docuerint, integre percipiant fructus beneficiorum suorum.

Honorius III.[62]).

Super specula[63]) *'Domini licet immeriti constituti, dum diligenter multo intuitu contemplamur statum ecclesiae generalis, dolemus plurimum et tristamur, quod, quum albae sint regiones ad messem plurimam et operarii sint perpauci, plerique vigiles, qui tenentur custodire Domini vineam, dormiunt somnum suum, neque zizania nimium excrescentia in manipulos ad comburendum colligunt, quamvis ea iugiter superseminet inimicus. Quumque lactens et parvulus deficiat in plateis, vix est qui frangat panem parvulis, aut propinet sitientibus aquam sapientiae salutaris, eo, quod modica est in terra scientia Domini, quia plurimi velut luxuriosi filii accepta non modica portione substantiae Iesu Christi comparant sibi de ipsa siliquas vacuas et sonoras, quae non satiant, et aquam hauriunt cum situla Samaritanorum de puteo vel torrente aquarum infidelium, qui sitim hydropici non relevant, sed irritant. Tales equidem hortum conclusum, cui non communicat alienus, ubi fons est, et puteum aquarum viventium deserentes, ac fodientes sibi cisternas, quae aquam non praevalent continere, quasi non indigentes pascua fastidita manna, dum suspirant ad Aegypti olera et pepones, currunt ad scientias lucrativas, statuentes in terram suos oculos declinare. Ut igitur per increpationes calidas tanquam per patris verbera filii aberrantes ad matris ubera revocati veluti pulli aquilarum queant expeditius advolare, ac iucundius atque libentius velint et valeant currere in odorem flagrantis gratiae Iesu Christi ad hauriendum aquas vivas in gaudio de fontibus Salvatoris, quosdam obices amovere cupimus huic itineri obsistentes, et necessaria quaedam annectere his, quae ab antecessoribus nostris edita sunt ab olim ad propagationem propaginis vitae verae. Quum itaque de singulis provinciis puellae speciosae, ac virgines pro rege Assuero, qui beatitudo dicitur, per ancillas quaeri debeant, et adduci ad arcem et moenia civitatis, et per manum Aegei mundum muliebrem accipere, necessariorum videlicet fulcimenta,'* Volumus et mandamus, ut statutum, *'editum'* in concilio generali[64]) de magistris theologis per singulas metropoles statuendis, inviolabiliter observetur, statuentes[65]) *'insuper de consilio fratrum nostrorum, ac districte praecipiendo mandantes,'* ut, quia super hoc propter raritatem magistrorum se possent forsitan aliqui excusare[66]), ab ecclesiarum praelatis et capitulis ad theologicae[67]) professionis studium aliqui docibiles destinentur, qui, quum docti fuerint, in Dei ecclesia velut splendor fulgeant firmamenti, ex quibus postmodum copia possit haberi doctorum, qui, velut stellae[68]), in perpetuas aeternitates mansuri ad iustitiam valeant plurimos erudire, quibus, si proprii proventus ecclesiastici non sufficiunt, praedicti necessaria subministrent. Docentes vero in theologica facultate, dum in scholis docuerint, et studentes in ipsa[69]) integre per annos quinque, percipiant de licentia sedis apostolicae proventus praebendarum et beneficiorum suorum, non obstante aliqua alia[70]) consuetudine vel statuto, quum denario[71]) fraudari non debeant in vinea Domini operantes. *'Hoc autem inconcusse volumus observari, firmiter disponentes, quod feriantur poena debita transgressores. Sane licet etc.* [*cf. c. 10. Ne cler. vel mon. III. 50.*] *Dat. Viterbii VII. Kal. Dec. Pont. nostri An. IV.'* [1220.]

TITULUS VI.

DE IUDAEIS, SARRACENIS,[1]) ET EORUM SERVIS.

CAP. I.[2])

Si servus, a Iudaeo emptus, causa mercimonii factus est vel fieri desiderat Christianus, pro XII. solidis redimitur.

***Ex concilio Matensi*[3]).**

Praesenti concilio *'Deo auctore'* sancimus, ut nullum Christianum mancipium Iudaeo *'deinceps'* serviat, sed datis XII. solidis

Cap. III. 25) omitt. Coll. citt. — *dignum admiratione videtur, quod illi:* Mart. — 26) *magisterii:* Mart. — 27) *scholarium:* Cont. — 28) non exstat apud Mart. — 29) desid. in App. — 30) *impendunt:* Comp. I. Aug. — 31) *huiusmodi:* Mart. — 32) *de:* ib. — 33) *dignitatis:* Cass. — 34) *mand., quatenus sub anathematis (sub anath. ergo:* Coll. citt.) *interminatione prohibere* (omitt. Lips., Cass., Comp. I. Aug.) *curetis, ne qui dignitate (dignitatem:* Lips., Cass., Comp. I.) *illa* (omitt. Coll. citt.), *si dignitas dici potest, fungentes (fingentes:* Lips., Comp. I.) *pro* (desid. in Cass.) *penetanda licentia docendi alios ab aliquo modo* (desid. in Cass. — *sub aliquo modo:* App.) *extorquere quicquam audeant vel extorquere (exigere aliquid praesumant:* Coll. citt.), *sed eis districte praecipiatis:* Coll. citt., Mart. — 35) *volunt:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 36) *eos (eas:* Cass. — desid. in App.) *sine mol. . . . regere patiantur:* Coll. citt., Mart. — 37) *qualicunque:* Coll. citt. — 38) *Si vero vestrae (quatenus:* Lips., Cass., Comp. I. Aug.) *prohibitionis vel praecepti* (Cass.: *praeceptionis vel prohibitionis*): Coll. citt., Mart. — 39) *eosdem:* C. R. 1.

Cap. IV. 40) conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) c. 11. — Comp. IV. h. t. c. un. — 41) *consideratione vel constitutione:* C. R. 2. — *institutione:* conc. — 42) *magistris, qui . . . instruerent:* Comp. IV. Ms. A. — 43) *instruat:* C. R. 1. — 44) *revelaretur:* C. H. — *sublevaretur:* Comp. IV. Ms. A. — 45) *quia etiam:* ib. — 46) desid. ap. Aug. — 47) *observaretur:* Comp. IV. Ms. B. — 48) *quaelibet cathedralis ecclesia:* Comp. IV. Aug. — 49) *poterint:* C. R. 1. — *potuerunt:* C. L., Comp. IV. Ms. B. — *potuerint:* Aug. — 50) *a maiori:* Comp. IV. Ms. A. — 51) *canonice:* C. H. — 52) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 53) *metropolitana:* conc. — 54) *al. clericos:* Comp. IV. Ms. A. — 55) *Assignentur:* C. R. 1. — 56) *pro theol.:* non exstant in Comp. IV. et conc. — 57) *illos:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 58) add.: *patrocinium:* Comp. IV. Ms. A. — 59) add.: *clericis:* C. R. 1. — *magistris:* C. L., conc. ap. Mans. — 60) *metropolitana:* conc.

Cap. V. 61) Restitutum ex ipsa epistola, ed. ab Ill. *de Savigny,* Zeitschr. für geschichtl. Rechtswissenschaft VIII. 230 sequ. — Comp. V. h. t. c. un. — 62) de inscr. cf. adn. ad c. 10. Ne cler. vel. mon. III. 50. — 63) *speculam:* Sav. — 64) *stat. concilii generalis:* C. H. — 65) *decernentes:* Comp. V., Sav. — 66) *excusatis:* C. H. — 67) *theologiae:* Comp. V. — 68) desid. in C. H. — 69) *in ipa.:* desid. in C. R. 1. — 70) *contraria:* C. R. I. H., Comp. V., Cont., Sav. — 71) add.: *diurno:* C. L.

TIT. VI. 1) *et Sar.:* C. R. 1. — Cap. I. 2) Restitutum ex Lips. LV. 8., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *Caticensi:* Lips. — *Maticensi:* Comp. I. — est c. 16. conc. Matisconensis I. (hab. A. 581.); cf. c. 13. Dist. LIV., cum adn.

pro quolibet bono mancipio, ipsum '*mancipium*' quicunque Christianorum, seu ad ingenuitatem seu ad servitium, licentiam habeat redimendi. Et si Christianus fieri desiderat, et non permittitur[4]), idem fiat[5]), quia nefas est quem Christus '*Dominus*' redemit blasphemum Christi in servitutis[6]) vinculis detinere.

CAP. II.[7])

Iudaeus Christianum in servum habere non potest, in adscriptitium vero potest.

Gregorius[8]) *Episcopo Lucensi.*

Multorum ad nos '*relatione pervenit, a Iudaeis, in Lunensi civitate degentibus, in servitium Christiana detineri mancipia. Quae res nobis tanto visa est asperior, quanto a fraternitate tua patientia operatior. Oportebat quippe te respectu loci tui, atque Christianae religionis intuitu, nullam relinquere occasionem, ut superstitioni Iudaicae simplices animae non tam suasionibus, quam potestatis iure quodammodo deservirent. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam, ut secundum piissimarum legum tramitem,*' Nulli Iudaeo liceat Christianum mancipium in suo dominio retinere: sed, si qui apud[9]) eos inveniuntur, libertas eis '*tuitionis auxilio ex legum sanctione*' servetur[10]). Iti vero, qui in possessionibus eorum sunt, licet '*et ipsi*' legum districtione sint liberi, tamen[11]), quia colendis terris eorum diutius adhaeserunt, utpote conditione[12]) loci debentes, ad[13]) colenda rura remaneant, consuetas[14]) pensiones praedictis viris praebentes. Cuncta etiam[15]), quae de colonis vel originariis iura praecipiunt, peragant, et[16]) nihil eis extra hoc oneris '*amplius*' indicatur[17]). Quodsi quisquam Iudaeorum[18]) aliquem de his vel ad alium transferre[19]) locum, vel ad aliud[20]) obsequium retinere voluerit: ipse sibi imputet, qui ius colonarium '*temeritate sua,*' et ius[21]) dominii sibi iuris severitate damnavit. '*In his ergo omnibus ita te volumus sollerter impendi etc.*'

CAP. III.[22])

Iudaei antiquas synagogas retinere possunt, novas erigere non possunt.

Idem *Gennensi Episcopo*[23]).

Iudaei de civitate '*vestra huc venientes questi nobis sunt, quod synagogam eorum, quae Caralis sita est, Petrus, qui ex eorum superstitione ad Christianae fidei cultum Deo volente perductus est, adhibitis sibi quibusdam indisciplinatis, sequenti die baptismatis sui, hoc est dominico in ipsa festivitate paschali, cum gravi scandalo sine vestra occupaverit voluntate; atque imaginem illic genitricis Dei Dominique nostri, et venerandam crucem, et birrum album, quo de fonte resurgens indutus fuerat, posuisset. De qua re et filiorum nostrorum Eupaterii gloriosi magistri militum, atque magnifici pii in Domino praesidis, aliorumque nobilium civitatis vestrae ad nos haec eadem scripta attestantia incurrerunt. Qui etiam adiecerunt, a vobis hoc praesensum, et praedictum Petrum, ne hoc auderet, fuisse prohibitum. Quod cognoscentes omnino laudavimus, quia, sicut revera bonum decuit sacerdotem, nil fieri, unde iuste esset reprehensio, voluistis. Sed quia per hoc, quod minime vos in his, quae prave acta sunt, miscuistis, displicere vobis quod factum est demonstratis, considerantes hac de re vestrae voluntatis intentum, ac magis iudicium, his hortamur affatibus, ut sublata exinde cum ea, qua dignum est, veneratione imagine atque cruce, debeatis quod violenter ablatum est reformare, quia*' Sicut legalis diffinitio Iudaeos novas non patitur erigere synagogas: ita '*quoque*' eos sine inquietudine veteres habere permittit[24]). '*Ne ergo supradictus Petrus vel alii etc.*'

CAP. IV.[25])

In die Veneris sancto non licet Iudaeis tenere ostia vel fenestras apertas.

Alexander III.[26])

Quia super his, '*unde nos in literis tuis de Iudaeis scripsisti, certum canonem non habemus, fraternitati tuae significatione praesentium intimamus, quod clero tuo in unum pariter convocato,*' Generaliter '*tam nostra quam tua auctoritate*' interdicas[27]), ut Iudaei ostia vel fenestras in die Parasceues aperta[28]) non habeant, sed clausa[29]) teneant[30]) tota die. '*Mancipia quoque Christiana nulla cum eis habitare permittas, sed generaliter cunctis edicas, ne aliquis Christianorum in eorum servitio audeat commorari, ne forte ex ipsorum conversatione ad Iudaismi perfidiam convertantur. De terris vero etc.* [*cf. c.* 16. *de decim. III.* 30.]'

CAP. V.[31])

Excommunicari debent Christiani, qui in domo serviunt Iudaeis, vel Sarracenis sive paganis. Et principes saeculares excommunicari debent, qui Iudaeos baptizatos suis bonis spoliare praesumunt.

Idem *ex concilio Lateranensi.*

Iudaei sive Sarraceni neque[32]) sub alendorum puerorum suorum[33]) obtentu, nec pro servitio vel[34]) alia qualibet causa Christiana mancipia in domibus suis permittantur habere. Excommunicentur[35]) autem qui[36]) cum eis praesumpserint habitare. (*Et infra:* ['*cf. c.* 21. *de testib. II.* 20.']) Si[37]) qui praeterea Deo inspirante ad fidem se converterint[38]) Christianam, a possessionibus suis[39]) nullatenus excludantur, quum meliores conditionis ad fidem conversos esse oporteat, quam, antequam fidem susceperint[40]), habebantur[41]). Si autem secus fuerit factum, principibus seu potestatibus eorundem[42]) locorum iniungimus sub poena excommunicationis, ut portionem hereditatis suae[43]) et bonorum suorum ex integro eis faciant exhiberi[44]).

CAP. VI.[45])

Christiani, deferentes Sarracenis merces prohibitas, vel in ipsorum navibus navigantes, excommunicandi sunt, et rebus eorum privandi, et efficiuntur capientium servi.

Idem *in eadem.*

Ita quorundam animos occupavit saeva cupiditas, ut, qui[46]) glorientur nomine Christiano Sarracenis arma, ferrum et ligam[47]) deferant galearum, et[48]) pares aut etiam superiores in malitia fiant illis[49]), dum[50]) ad impugnandos[51]) Christianos arma eis[52]) et necessaria subministrant[53]). Sunt etiam, qui pro cupiditate sua in galeis et piraticis[54]) Sarracenorum navibus regimen et curam gubernationis exerceant[55]). Tales igitur, ab ecclesiastica[56]) communione praecisos[57]), et excommunicationi '*pro sua iniquitate*' subiectos, '*et*' rerum suarum per principes '*saeculi*' catholicos et consules civitatum privatione mulctari, et capientium fieri[58]) servos, '*si capti fuerint,*' censemus. Praecipimus etiam[59]), ut per ecclesias maritimarum urbium crebra et solennis in eos[60]) excommunicatio proferatur. '*Excommunicationis quoque etc.* [*cf. c.* 3. *de rapt. V.* 17.]'

CAP. VII.[61])

Iudaei veteres synagogas in priorem statum reformare possunt; de novo erigere non possunt.

Idem[62]).

Consuluit (*Et infra:* ['*cf. c.* 29. *de app. II.* 28.']) Iudaeos '*etiam*' de novo construere[63]) synagogas, ubi '*eas*' non habuerunt[64]), pati non debes. Verum, si antiquae[65]) corruerint, vel ruinam[66]) minantur[67]), ut eas[68]) reaedificent, potest[69]) aequanimiter tole-

---

Cap. I. 4) *permittatur:* C. L. — 5) *similiter faciat:* Lips., Comp. I. — 6) omitt. ead.

Cap. II. 7) Restitutum ex Greg. I. Reg. IV. 21. — Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *Greg. IX.:* C. R. 1. — *Greg. Venantio ep. Lunensi* (Ms.: *Lucensi*): Comp. I., Reg. — 9) *penes:* Reg. — 10) *observetur:* C. R. 1. — 11) desid. in Comp. I. — 12) *conditionem:* Reg. — 13) *ad colenda quae consueverant rura permaneant:* Reg. — 14) *pensiones pr. vir. praebeant:* ib. — *quas consueverant pensiones praedictis viris praebeant:* Comp. I. — 15) omitt. ead. — *et cuncta:* Reg. — 16) omitt. Comp. I. — *extra quod nihil eis:* Reg. — 17) *induxatur:* C. H. — *indicetur:* Comp. I. — 18) *Iud. al.:* omitt. Comp. I., Reg. — 19) *migrare:* ib. — 20) *vel ad obs.:* Comp. I. Ms. — *vel in obs.:* Aug. — *vel in obsequio:* Reg. — 21) *ius vero:* Comp. I., Reg.

Cap. III. 22) Restitutum ex Greg. I. Reg. IX. 6. — Comp. I. h. t. c. 4. — tot. cap. desid. in C. H. — 23) *Ianuario ep.:* Comp. I. — *Ianuario ep. Caralitano:* Reg. — 24) *permittunt:* C. R. 1. — *permittat:* C. R. 2.

Cap. IV. 25) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 7. — 26) *Ianuensi ep.:* C. H. — leg. tamen: *Massiliensi ep.;* cf. c. 16. de decim. III. 30. — 27) *indicas:* Comp. I. Aug. — *edicas:* Ms. — 28) *apertas:* Comp. I., Cont., Böhm. — 29) *clausas:* Cont., Böhm., — *sed eas per totam diem claudant:* Comp. I. — 30) *teneant:* C. L.

Cap. V. 31) c. 26. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 23., Cass. II. un., Comp. I. h. t. c. 5. — 32) *nec* Cass. — 33) omitt. conc. — 34) *nec:* ib. — 35) *excommunicetur . . . praesumpserit:* Comp. I. Aug. — 36) *omnes, qui:* C. R. 1. — *'hi,' qui:* C. H. — 37) abest a C. H. — *Si qui vero:* C. L. — 38) *convertere voluerint:* C. R. 2. — *converterunt:* Lips. — 39) *parentum:* Cass. — 40) *susceperant:* C. R. 2. L. H. — *susciperent:* Lips., Cass., Comp. I. — *acceperunt:* conc. — 41) *haberentur:* Lips. — 42) *eorum:* Cass. — 43) omitt. Coll. citt., conc. — 44) *restitui:* Cass.

Cap. VI. 45) Restitutum ex cap. 24. 16. — Lips. 14., Cass. XII. 14., Comp. I. h. t. c. 6. — 46) *quum ipsi glorientur:* Cass. — *quum glorientur:* Lips., Cass. — 47) *lignamina:* Lips. — *lignamina:* Comp. I. Aug., conc., Böhm. — 48) *ut:* Lips. — 49) *eis:* conc. — 50) *quum:* C. R. 1. — 51) *expugnandos:* Cass. — 52) desid. ib. — 53) *subministrent:* C. L. — 54) *piratis:* Cass. — 55) *exercent:* conc. — 56) *ecclesiae:* Coll. citt., conc. — 57) *suspensos:* Cass. — 58) *fore:* Coll. citt., conc. — 59) *autem:* Lips., Cass., Comp. I. — 60) *in eis:* Comp. I. Aug. — desid. in Ms.

Cap. VII. 61) Restitutum ex App. L. 36., Lips. LV. 6., Cass. LIV. 5., Luc. ap. Bal. III. 379., Comp. II. h. t. c. 1. — 62) *Bituricensi archiep.,* cf. c. 29. de app. II. 28. — 63) *constituere:* App., Lips., Cass., Luc., Comp. II. Ms. — 64) *eas scilicet non habuerint:* Lips. — 65) *antiquas:* C. L. — 66) *ruinas:* Luc. — 67) *minentur:* App. — 68) omitt. Coll. citt. — 69) *poterit:* C. H. — *potes* (*poteris:* Aug.) *aequanimiter* (*unanimiter:* Comp. II. Ms. A.) *tolerare* (Aug.: *tolerari*): Coll. citt.

rari, non autem, ut eas exaltent, aut ampliores aut pretiosiores faciant, quam antea fuisse noscuntur; qui utique hoc[70] pro magno debent habere, quod in veteribus synagogis et suis observantiis tolerantur.

CAP. VIII.[71])

In familiari servitio Iudaeorum Christiani esse non debent.

Idem[71*]).

Ad haec[72]) "*praesentium auctoritate mandamus atque praecipimus, quatenus*" omnibus Christianis, qui sunt in iurisdictione vestra[73]), penitus[74]) interdicatis, et, si necesse[75]) fuerit, districtione ecclesiastica compellatis[76]) eosdem[77]), ne "*ipsi*" Iudaeorum servitio se assidue pro aliqua mercede exponant; quod[78]) etiam obstetricibus et nutricibus[79]) eorum[80]) prohibere curetis, ne infantes Iudaeorum in earundem[81]) domibus nutrire praesumant, quoniam Iudaeorum mores et nostri[82]) in nullo concordant, et ipsi de facili ob continuam[83]) conversationem et assiduam familiaritatem, "*instigante humani generis inimico*," ad suam superstitionem et perfidiam simplicium animos inclinarent[84]). "*Praeterea etc.* [*cf. c.* 7. *de usur. V.* 19.]"

CAP. IX.[85])

Iudaei inviti non sunt baptizandi, nec ad hoc cogendi, nec sine iudicio puniendi, aut rebus suis spoliandi, vel in suis festivitatibus molestandi, nec ipsorum coemeteria violanda, aut eorum corpora exhumanda.

Clemens III.

Sicut Iudaei "*non debent sine licentia in synagogis ultra, quam in lege permissum est, praesumere, ita in his, quae eis concessa sunt, nullum debent praeiudicium sustinere. Nos ergo, quum in sua magis velint duritia permanere, quam Prophetarum verba et suarum scripturarum arcana cognoscere, atque Christianae fidei et salutis notitiam habere, tamen, quia defensionem nostram et auxilium postulant, ex Christianae pietatis mansuetudine et praedecessorum nostrorum felicis memoriae Calixti, Eugenii* [*et Alexandri*][86]) *Romanorum Pontificum vestigiis inhaerentes ipsorum petitiones admittimus, eisque protectionis nostrae clypeum indulgemus.*" Statuimus "*enim*," ut nullus "*Christianus*" invitos vel[87]) nolentes Iudaeos[88]) ad baptismum "*per violentiam*" venire compellat. Si quis autem[89]) ad Christianos causa fidei confugerit, postquam voluntas eius fuerit patefacta, Christianus absque calumnia efficiatur; quippe Christi[90]) fidem habere non creditur, qui ad Christianorum baptismum non spontaneus, sed invitus cogitur[91]) pervenire. Nullus etiam Christianus eorum quemlibet sine iudicio[92]) terrenae[93]) potestatis vel occidere[94]), vel vulnerare, vel suas "*illis*" pecunias auferre praesumat, aut bonas, quas hactenus "*in ea, in qua habitant, regione*" habuerunt[95]), consuetudines immutare, praesertim in festivitatum suarum celebratione[96]) quisquam fustibus vel lapidibus eos nullatenus perturbet[97]). Neque aliquis ab eis coacta servitia exigat, nisi "*ea*," quae ipsi[98]) tempore praeterito[99]) facere consueverunt. Ad hoc[100]) malorum hominum pravitati et avaritiae[1]) obviantes, decernimus[2]), ut nemo coemeterium Iudaeorum[3]) mutilare[4]) aut invadere audeat, sive[5]) obtentu pecuniae corpora humata effodere. Si quis autem huiusmodi decreti tenore cognito[6]) "*temere*," quod absit, contraire praesumpserit, honoris et officii sui periculum patiatur, aut excommunicationis sententia[7]) plectatur, nisi praesumptionem suam digna satisfactione correxerit.

CAP. X.[8])

Ponit duas indulgentias illorum, qui paganis praedicant.

Idem[9]).

Quam sit laudabile[10]) *(Et infra:)* Tuis, frater episcope, petitionibus annuentes, tibi tuisque sociis, quam ad praedicandam[11]) Christi fidem paganis exhibitis[12]), apostolica auctoritate[13]) concedimus, ut vobis his cibis cum modestia et gratiarum actione, servata temporum[14]) qualitate iuxta canonicas sanctiones, uti liceat, qui[15]) vobis ab ipsis infidelibus apponuntur. Insuper indulgemus, ut quicunque religiosi[16]) seu clerici, idonei ad annunciandum[17]) gentibus evangelicam veritatem, requisita et habita praelatorum suorum licentia, tibi[18]) voluerint adhaerere, id absque[19]) contradictione qualibet[20]) liberam exsequendi habeant auctoritate apostolica facultatem.

CAP. XI.[21])

Pro redimendis captivis licet ire Alexandriam iurantibus, quod nihil deferent auxilii seu subsidii extra redemptionis articulum. Portans vel mittens etiam post treugas merces prohibitas, excommunicatus est, et pacis appellatione non veniunt treugae.

Idem.

Significavit[22]) nobis tua fraternitas, quomodo aliqui civium tuorum in Alexandriam valeant proficisci pro recuperandis concivibus suis, qui illic in[23]) captivitate tenentur. Hoc arbitramur licite posse fieri, dummodo nihil "*in*" mercibus suis[24]) vel alio modo secum illuc[25]) deferant, unde possit[26]) Sarracenis, excepto redemptionis[27]) articulo, aliquod commodum[28]) aut subsidium provenire, quod etiam coram te prius iuramento firmabunt. Illi quoque qui post treugam in transmarinis partibus factam cum commercio Alexandriam adiverint[29]), si tulerint[30]) merces prohibitas causa lucrandi, excommunicationis[31]) vinculum non evadunt, sicut nec illi[32]), qui, in personis propriis non euntes, merces[33]) eis per nuncios destinarunt. Ad ultimum[34]) illos, qui iuraverunt[35]), se amplius in terram[36]) Sarracenorum cum mercibus non ituros, nisi pax esset inter Christianos et ipsos, et post treugam factam venerunt illuc, conditio illa de pace aut treuga[37]) habenda ab excommunicationis vinculo non absolvit[38]).

CAP. XII.[39])

Excommunicati sunt, qui cum Sarracenis tempore guerrae aliquod habent commercium, vel eis praestant subsidium.

Idem.

Quod olim praeceptum fuit *(Et infra:)* Sane, licet hoc fuerit in concilio Lateranensi districte inhibitum, nos tamen "*de consilio fratrum nostrorum*" omnes illos excommunicationi supponimus, qui iam amplius cum Sarracenis mercimonium habuerint[40]), vel per se vel per alios navibus, seu quocunque alio ingenio, eis aliqua rerum subsidia seu consilia, quamdiu inter nos[41]) et illos guerra duraverit, duxerint impendenda[42]). Vestrae igitur discretioni mandamus "*atque districte praecipimus*," quatenus nec per vos, nec[43]) per vestras naves[44]), nec aliud[45]) quocunque modo aut ingenio, eis mercimonia[46]), consilia vel alia subsidia transmittatis, ne, si "*forte*" aliqui in sua malitia indurati secus agere praesumpserint, non solum ipso iure incidant in excommunicationem illam, verum etiam "*illi*" iram Dei viventis incurrant.

Cap. VII. 70) *non exstat in Coll. citt.*

Cap. VIII. 71) Restitutum ex App. XX. 2., Lips. LV. 2., Cass. LIV. 2., Luc. ap. Bal. III. 379., Comp. II. h. t. c. 2. — 71*) add.: *P. C. Liret*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *cf. c.* 23. *de test.* II. 20. — 72) *hoc*: Comp. II. Aug., Cass. — 73) *nostra*: Cant. — 74) desid. in C. R. 2. — 75) *opus*: App. — 76) *prohibentis*: App., Lips., Cass. — 77) *eos*: Comp. II. Aug. Ms. A. — omitt. C. R. I., App., Lips., Cass., Luc., Comp. II. Ms. B. — 78) *Obstetricibus etiam*: App. — *Obst. quoque*: Lips., Cass. — *quin etiam obst.*: Luc. — 79) *mulieribus*: Luc. — *et nutr.*: desid. in Cass. — 80) *Christianis omnibus*: App., Lips., Cass. — 81) *earum*: Cass. — *eorum*: App., Lips., Luc., Comp. II. — 82) *vestri*: Cass. — 83) *frequentem*: App., Lips., Cass., Luc. — 84) *inclinant*: App., Cass., Comp. II. Ms. A. B. — *inducunt*: Luc.

Cap. IX. 85) Alexandri III. nomine inscripto atque iisdem plane verbis concepta exstat haec generalis constitutio in App. XX. 1., Lips. LV. 1., Cass. LIV. 1. Innovata est post Clementem III. (Comp. II. h. t. c. 3.) ab Innocentio III. anno 1199. (cf. Reg. ap. Bal. II. 302. Dat. Lat. XVII. Kal. Oct. etc.) — Nos quidem in restituendo ipso capite praeter Comp. II. Appendicem, Lips. et Cass. adhibendas duximus. — 86) *Calixti, Eugenii, Alexandri, Clementis et Coelestini RR. PP.*: Reg. Innoc. III. — 87) *et*: Cass. — 88) *eos*: App., Lips., Cass., Comp. II. Aug. — 89) abest a Comp. II. Ms. B. — *Sed* (abest a Lips.) *si eorum quilibet*: App., Lips., Cass. — 90) *quippe Christiani fidem*: Comp. II. — *veram quippe Christianitatis fidem*: App., Lips., Cass. — 91) *cognoscitur*: Coll. citt. — 92) *sub iud.*: C. R. 2. — 93) *pot. tenere vel*: Cass. — 94) *vel occ. ... illis*: desid. in Comp. II. Ms. A. — 95) *habuerint*: Cant., Bohm. — 96) *solennitate*: Comp. II. Ms. A. — 97) *perturbent*: C. R. 1. — 98) desid. in Cass. — 99) *praefato tempore*: App. — *praeteritis temporibus*: Lips. — 100) *haec*: App., Lips., Comp. II. — 1) *nequitiae*: App. — 2) *decrevimus*: Cass. — 3) *eorum Iud.*: Lips. — 4) *violare .. praesumat*: Comp. II. Ms. A. — 5) *sub*: C. H. — *nec*: Comp. II. Ms. A. — 6) *agnito*: App. — 7) *ultione*: Lips., Cass., Comp. II.

Cap. X. 8) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 383., Comp. II. h. t. c. 4. — 9) *Livoniensi ep.*: Luc. — 10) *laudabilis*: C. R. 1. — 11) *vos ad praedicandum*: Comp. II. Ms. A. — 12) *exhibitis*: C. R. 2. L., Cant. — *exhibetis*: Bohm. — 13) *praesentium auctoritate*: C. L. — 14) *temporis*: Comp. II. Ms. A. — 15) *quae*: C. H. — 16) *viri seu monachi*: Comp. II. Aug. — *viri monachi*: Ms. A. B., Luc. — 17) *annunciandum*: Comp. II. Ms. A. B. — *nunciandum*: Luc. — 18) *sibi*: Comp. II. Ms. A. — *si*: Luc. — 19) *ne absque*: C. R. 2. — 20) *contrarietate aliqua*: Luc.

Cap. XI. 21) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 5. — 22) *Significat*: C. H. — 23) omitt. Comp. II. Ms. B. — 24) abest a Comp. II. — 25) *illic*: C. R. 2., Comp. II. — 26) *possint*: Comp. II. Ms. A. — 27) *redemptoris*: ead. — 28) *quomodo*: ib. — 29) *adiverunt*: C. R. 2., Comp. II. — 30) *detulerunt*: ead. — 31) *ab excomm. vinculo*: Comp. II. Ms. A. — 32) *similiter et illi*: Comp. II. Aug. — 33) *merces eis* (*eos*: Ms. A.) *per alios destinarunt*: Comp. II. — 34) add.: *vero*: C. R. 1. — 35) *iuraverint*: C. H. — 36) *ad terram*: C. L. — 37) *de treuga*: Comp. II. Ms. A. — 38) *absolvitur*: ead.

Cap. XII. 39) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 6. — 40) *habuerunt*: Cant., Bohm. — 41) *eos*: C. R. 1. L. H., Comp. II. Aug., Ms. B. — 42) *impenderint*: Comp. II. — 43) *nec per vestr.*: desid. in Comp. II. Ms. A. — 44) *in navibus*: Ms. B. — 45) *vel alio*: C. R. 1. — 46) *consilio mercimonia*: Comp. II. Ms. A.

CAP. XIII.[47])

Iudaei nutrices vel servientes Christianos habere non debent; contra facientibus interdicitur Christianorum commercium.

Innocentius III. *Archiepiscopo*[48]) *Senonensi et Episcopo Parisiensi.*

Etsi Iudaeos, quos propria culpa submisit perpetuae servituti, *"quum Dominum crucifixerint, quem sui prophetae praedixerunt ad redemptionem Israel in carne venturum,"* pietas Christiana receptet, et sustineat cohabitationem illorum, *"quos etiam propter eorum perfidiam Sarraceni, qui fidem catholicam persequuntur, nec credunt in crucifixum ab illis, sustinere non possunt, sed potius a suis finibus expulerunt, in nos vehementius exclamantes, eo, quod sustineantur a nobis, qui ab ipsa crucis patibulo condemnatum Redemptorem nostrum veraciter confitemur,"* ingrati tamen nobis esse[49]) non debent, ut[50]) reddant[51]) Christianis pro[52]) gratia contumeliam et de familiaritate contemptum, qui, tanquam misericorditer in nostram familiaritatem admissi, nobis illam retributionem impendunt[53]), quam, iuxta vulgare proverbium, mus in pera, serpens in gremio, et ignis in sinu suis consueverunt[54]) hospitibus exhibere. Accepimus[55]) autem, quod Iudaei faciunt Christianas filiorum suorum nutrices, et, quod non tantum dicere, sed etiam nefandum est cogitare, quum in die Resurrectionis dominicae illas recipere corpus et sanguinem[56]) Iesu Christi contingit, per triduum[57]), antequam eos lactent, lac effundere faciunt[58]) in latrinam. Alia insuper[59]) contra fidem catholicam detestabilia et inaudita committunt, propter quae fidelibus est verendum, ne divinam indignationem incurrant, quum eos perpetrare patiuntur indigne[60]) quae fidei nostrae confusionem inducunt. *"Rogavimus igitur carissimum in Christo filium nostrum Philippum regem Francorum illustrem, mandavimus etiam nobili viro M. duci Burgundiae, et comitissae Trecensi, ut taliter reprimant Iudaeorum excessus, ne cervicem, perpetuae servitutis iugo submissam, praesumant erigere contra reverentiam fidei Christianae."* Inhibemus[61]) ergo districte, ne de cetero nutrices vel servientes habeant Christianos[62]), ne filii liberae filiis famulentur ancillae, sed tanquam servi a Domino reprobati, in cuius mortem nequiter coniurarunt, se saltem per effectum operis recognoscant servos illorum, quos Christi mors liberos, et illos servos effecit. *"Qui quum iam coeperint rodere more muris, et pungere sicut serpens, verendum est, ne ignis, receptatus in sinu, corrosa consumat. Quocirca fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus praedictum regem et alios ad hoc ex parte nostra ita diligenter monere ac efficaciter inducere procuretis, quod Iudaei perfidi de cetero nullatenus insolescant, sed sub timore servili praetendant semper verecundiam culpae suae, ac revereantur honorem fidei Christianae."* Si vero *"Iudaei"* nutrices et servientes non dimiserint[63]) Christianos[64]), *"vos, auctoritate nostra suffulti,"* sub excommunicationis poena inhibeatis districte omnibus Christianis, ne cum eis commercium aliquod audeant[65]) exercere. *"Dat. Id. Iul."* [1205.]

CAP. XIV.[66])

Iudaeus, qui percusserit clericum, temporaliter punitur, et, si de facto puniri non potest, interdicitur sibi Christianorum commercium, donec satisfecerit iniuriam passo.

Idem.[67])

Postulasti *"per sedem apostolicam edoceri,"* qualiter contra Iudaeum procedere debeas, qui manus iniecit in quendam clericum[68]) violentas. Ad quod *"fraternitati tuae"* breviter respondemus, quod, si dictus Iudaeus tuae iurisdictionis exsistit, ipsum poena pecuniaria punias, vel alia, secundum quod convenit, temporali, faciens laeso[69]) satisfactionem congruam exhiberi; alioquin eius dominum moneas et inducas, ut passo iniuriam et ecclesiae ab eo satisfieri faciat competenter. Quod si[70]) dominus eius *"id"* neglexerit adimplere, tu Christianis omnibus[71]) per censuram ecclesiasticam interdicas, ne cum ipso Iudaeo, antequam satisfaciat[72]), praesumant commercia exercere. *"Consequenter etc. Tertio quaesivisti etc.* [*cf.* c. 21. *de regul. III.* 31.] *Dat. Lat. VII. Id. Iun. Pont. nostr. An. XV."* [1212.]

CAP. XV.[73])

Iudaei et Sarraceni utriusque sexus debent in terris Christianorum uti habitu, per quem a Christianis discernantur, et in die Passionis Domini non debent in publicum progredi, nec in contumeliam Creatoris prosilire.

Idem *in concilio generali.*

In nonnullis provinciis a Christianis Iudaeos seu Sarracenos habitus distinguit diversitas; sed in quibusdam[74]) sic quaedam inolevit confusio, ut nulla differentia discernantur. Unde contingit interdum, quod per errorem Christiani Iudaeorum seu Sarracenorum, et Iudaei seu Sarraceni Christianorum mulieribus commiscentur. Ne igitur tam damnatae[74*]) commixtionis excessus per velamen[75]) erroris huiusmodi ulterioris[76]) excusationis possint[77]) habere diffugium: statuimus, ut tales utriusque sexus in omni Christianorum provincia et omni[78]) tempore qualitate habitus publice ab aliis populis distinguantur,[79]) *"quum etiam per Moysen hoc ipsum legatur eis iniunctum."* In diebus autem[80]) lamentationis[81]) et dominicae Passionis[82]) in publicum[83]) minime prodeant, eo, quod nonnulli ex ipsis talibus diebus, sicut accepimus, et[84]) ornatius non erubescunt incedere, ac Christianis, qui[85]) sacratissimae passionis memoriam exhibentes lamentationis signa praetendunt, illudere non formidant. Illud autem districtissime inhibemus, ne in contumeliam Creatoris[86]) prosilire *"aliquatenus"* praesumant. Et[87]) quoniam illius dissimulare non debemus[88]) opprobrium, qui probra nostra delevit: praecipimus praesumptores huiusmodi per principes saeculares condignae animadversionis adiectione compesci, ne crucifixum pro nobis aliquatenus blasphemare praesumant.

CAP. XVI.[89])

Praeponens Iudaeum vel paganum publicis officiis, per concilium provinciale corripitur, et praeposito denegatur Christianorum commercium, donec deposuerit officium, et in usus Christianorum pauperum restituet inde quaesita secundum episcopi providentiam.

Idem *in eodem.*[90])

Quum sit nimis absurdum, ut blasphemus Christi in Christianos vim[91]) potestatis exerceat, quod super[92]) hoc Toletanum[93]) concilium provide statuit, nos[94]) propter transgressorum[95]) audaciam in[96]) hoc generali concilio innovamus, prohibentes, ne Iudaei publicis officiis[97]) praeferantur, quoniam sub tali praetextu Christianis plurimum sunt infesti. Si quis autem eis officium tale commiserit, per provinciale[98]) concilium, quod singulis annis praecipimus celebrari, monitione praemissa districtione, qua convenit, compescatur[99]). Officiali vero huiusmodi tamdiu Christianorum communio in commerciis et aliis denegetur, donec in usus pauperum Christianorum secundum providentiam dioecesani episcopi convertatur quicquid fuerit a Christianis[100]) adeptus[1]) occasione officii sic suscepti, et officium cum pudore dimittat, quod irreverenter assumpsit. Hoc idem extendimus ad paganos.

CAP. XVII.[2])

Concilium generale repetit concilium Lateranense sapra eod. Ita, et addit poenam satisfactionis, tempore absolutionis impendendam.

Idem *in eodem.*

Ad liberandam terram sanctam *(Et infra:)* Excommunicamus praeterea et anathematizamus illos falsos et impios Christianos,

---

Cap. XIII. 47) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 121. — Comp. III. h. t. c. un. — 48) *ep. Parisiensi:* C. R. — 49) *exsistere non deberent:* Reg. — 50) *unde:* C. R. — 51) *redderent:* Comp. III. — *rependerent:* Reg. — 52) *de:* Reg. — 53) *impendunt:* C. R. 1. — 54) *consuevit:* Comp. III. Ms. — 55) *Accepimus autem, quod Iudaei, quos gratia principum in suis terris admisit, facti sunt (fecit:* Comp. III.) *adeo insolentes, ut illos committunt excessus in contumeliam fidei Christianae, quos non tantum dicere, sed etiam nefandum est cogitare. Faciunt enim Christianas filiorum suorum* (desid. ap. Aug.) *nutrices, quum (et quum:* Comp. III., Böhm.) *in die etc.:* Comp. III., Reg., Böhm. — 56) omitt. Reg. — 57) add.: *Domini nostri:* C. R. 1 — 58) *quod per trid:* C. L. — 59) *Et alia etiam:* C. R. 1. — *alia multa:* C. R. 2. — 60) *impune:* Reg. — 61) *inhibentes districtius:* Comp. III., Reg. — *et inhibemus districtius:* Böhm. — 62) *Christianas:* C. R. 1. — 63) *dimiserunt:* C. R. 2., Comp. III. Aug. — 64) *Christianas:* C. R. 1. — 65) *habeant nec audeant:* C. R. 2.

Cap. XIV. 66) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 118. — non exstat in Comp. IV. — 67) *episc. Lingonensi:* Reg. — 68) *presbyterum:* Reg. — 69) *percusso:* ib. — 70) *Et si:* C. R. 1. — 71) abest a C. R. L. II., Reg. — 72) *satisfecerit:* C. R. 1.

Cap. XV. 73) c. 68. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 1. — 74) add.: *partibus:* C. R. 2. — 74*) *damnanda:* C. R. — 75) *velamentum:* Comp. IV. Ms. A., conc. — 76) omitt. Comp. IV. Aug., Ms. B. — *ulterius:* C. R. 1., Comp. IV. Ms. A., conc. — 77) *possit:* C. R., Comp. IV. Aug., Ms. A. — 78) *in omni:* Comp. II. Ms. A. — 79) *distinguatur:* ead., Ms. B. — 80) omitt. Comp. II. Ms. A. — 81) *lamentationum:* ead., conc. Ms. — 82) *Resurrectionis:* C. R. 1. — 83) *publice minime procedentes:* Comp. IV. Aug. — 84) omitt. conc. — *etiam:* Comp. IV. Ms. A. — 85) *quae:* ead. — 86) *Redemptoris:* Comp. IV., conc. — 87) *Quare quoniam:* conc. Ms. — 88) *possumus:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XVI. 89) c. 69. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 90) add.: *aliquis:* Comp. IV. Aug., Ms. A. — 91) *iura:* Comp. IV. Aug. — 92) *sicut:* ead. Ms. A. — 93) cf. c. 14. Dist. LIV. — 94) omitt. Comp. IV. Aug., Ms. B. — 95) *transgressoris:* C. R. 2. — 96) *et hoc:* Comp. IV. Aug. — *in hoc capitulo:* conc. ap. Mans. — 97) *iudiciis vel officiis:* C. R. — 98) *principale:* C. R. — 99) *compescantur:* C. L. — 100) *a Chr.:* omitt. Comp. IV. Ms. A. — 1) *ademtum:* Aug.

Cap. XVII. 2) Exstat in constit. de expeditione pro recuperanda terra sancta, quae promulgata est in conc. Lat. IV. Ao. 1215. et edita a *Mansio* Tom. XXII. — non reperitur in Comp. IV.

qui contra ipsum[3]) Christum et populum Christianum Sarracenis arma, ferrum et ligamina[4]) deferunt galearum; eos etiam[5]), qui galeas eis vendunt vel naves, quique[6]) in piraticis Sarracenorum navibus curam gubernationis exercent, vel *in* machinis aut quibuslibet aliis aliquod eis impendunt consilium vel auxilium in dispendium terrae sanctae; ipsosque rerum suarum privatione mulctari, et capientium servos fore censemus, praecipientes[7]), ut per omnes urbes maritimas diebus dominicis et festivis huiusmodi sententia publice innovetur. Et talibus gremium non aperiatur ecclesiae, nisi totum, quod ex commercio tam[8]) damnato[9]) perceperint, et tantundem de suo[10]) in subsidium terrae sanctae[11]) transmiserint, ut aequo iudicio in quo deliquerint puniantur. Quodsi forte solvendo non fuerint, sic alias reatus talium castigetur, quod in poena ipsorum aliis interdicatur audacia similia praesumendi.

CAP. XVIII.

Iudaei vel pagani publicis officiis praeficiendi non sunt, et, si eis regalia iura venduntur, ad ea colligenda praeficiendus est Christianus non suspectus.

Gregorius IX. *Astoricensi et Lucensi*[12]) *Episcopis.*

Ex speciali, quem erga illustrem regem Portugalliae gerimus, caritatis affectu[13]) *(Et infra:)* Mandamus, quatenus regem ipsum sollicite inducatis, ne in officiis publicis Iudaeos Christianis praeficiat, sicut in generali concilio continetur, et, si forte reditus suos Iudaeis vendiderit vel paganis, Christianum tunc deputet de gravaminibus inferendis clericis et ecclesiis non suspectum, per quem Iudaei sive Sarraceni sine Christianorum[14]) iniuria iura regalia consequantur.

CAP. XIX.

Se ipsum summat.

Idem.

Nulli Iudaeo baptizatum vel baptizari volentem emere liceat vel in suo servitio retinere[15]). Quodsi quem, nondum ad fidem conversum, causa mercimonii emerit, et postmodum factus sit vel fieri desideret[16]) Christianus, datis pro eo XII. solidis ab illius servitio protinus subtrahatur. Si autem infra[17]) tres menses ipsum venalem non exposuerit, vel ad sibi serviendum emerit eundem, nec ipse vendere, nec alius audeat comparare, sed nullo dato pretio perducatur ad praemia libertatis.

TITULUS VII.

DE HAERETICIS.

CAP. I.[1])

Infidelis est, qui non habet certitudinem fidei, et infideli non est credendum in praeiudicium alterius.

Stephanus Papa *omnibus Episcopis.*

Dubius in fide infidelis est, nec eis omnino credendum est, qui fidem veritatis ignorant, *"nec rectae conversationis vitam ducunt etc."*

CAP. II.[2])

Errare in fide convincitur, qui alios errantes, quum potest, ab errore non revocat.

Leo Papa.[3])

Qui alios, quum potest[4]), ab errore non revocat, se ipsum errare demonstrat. *"Dat. XII. Kal. Aug. Calepio et Ardabure VI. CC. Coss."* [447.]

CAP. III.[5])

Haereticus perseverans aeternaliter damnatur; cui nec prodest baptismus, nec eleemosyna, vel martyrium, vel aliud quodcunque bonum, quoad hoc, ut consequatur vitam aeternam.

Augustinus *de fide catholica.*[6])

Firmissime tene et nullatenus dubites, omnem haereticum vel[7]) schismaticum, *"quamvis multas eleemosynas faciat, vel etiam pro Christo sanguinem fundat,"* cum diabolo et angelis eius aeterni ignis incendio participandum, nisi ante finem *"huius"* vitae catholicae fuerit incorporatus et redintegratus ecclesiae. *(Et post pauca:)* Omni *"enim"* homini, qui ecclesiae catholicae non tenet unitatem, neque baptismus, neque eleemosyna quantumlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem.

CAP. IV.[8])

Damnato auctore damnantur eius scripturae et libri et opera.

Gregorius *Anastasio*[9]) *Antiocheno.*

Fraternitatis[10]) tuae *(Et infra:)* *"Praeterea, dum de sanctorum conciliorum custodia tua fraternitas loqueretur, sanctam Ephesinam synodum primam se custodire professa est. Sed quia ex annotatione haeretici codicis, qui ad me ex regia urbe transmissus est, agnovi per hoc, quod quaedam capitula catholica cum haereticis fuerant reprehensa, quia quidam illam Ephesinam primam synodum in eadem urbe existimant, quae quondam ab haereticis traditur esse composita, omnino necesse est, ut caritas vestra eandem synodum apud S. Alexandrinam atque Antiochenam ecclesiam requirat, et qualiter in veritate habeatur inveniat; vel, si placet, hinc dirigimus, quae ab antiquitate servata in scriniis habemus. Illa enim synodus, quae sub imagine primae Ephesinae facta est, quaedam in se oblata capitula asserit approbata, quae sunt Coelestii atque Pelagii praedicamenta. Et"* Quum Coelestinus[11]) atque Pelagius in Ephesino[12]) synodo sint damnati, quomodo poterunt[13]) illa capitula recipi, quorum damnantur[14]) auctores?

CAP. V.[15])

Episcopus, instituens heredem haereticum consanguineum, vel extraneum, vel paganum, etiam post mortem excommunicatus nunciatur. H. d. secundum communem et veriorem intellectum, et, ut faciat ad tit., potest intelligi, quod ea hoc praesumatur haereticus.

Ex concilio Africano.

Si quis episcopus heredes instituerit[16]) extraneos a consanguinitate sua, vel haereticos, etiam consanguineos, aut paganus pertulerit[17]), saltem post mortem ei[18]) anathema dicatur, atque eius nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur. *"Nec excusari possit, si intestatus decesserit etc."*

CAP. VI.[19])

Loquitur de eadem materia cum praecedenti, et extenditur, quod ibi dictum fuit de episcopo, ad presbyteros et alios clericos.

Ex eodem.[20])

In eos, qui catholici *"Christiani"* non sunt, etiamsi consanguinei fuerint[21]), *"per donationes rerum suarum"* episcopi vel presbyteri[22]) nihil conferant. Denique[23]) hoc, quod de episcopis et presbyteris dictum[24]) est, debet[25]) de reliquis *"quoque"* clericis exaudiri.

Cap. XVII. 3) desid. in C. R. — 4) *lignamina:* C. R. I., Mans., Böhm. — 5) omitt. C. H. — 6) *quicunque:* C. R. 2. — 7) *Praecipimus autem:* C. R. 2. — 8) desid. ap. Böhm. — 9) *damnando:* C. R. 1. — *damnoso:* C. H. — *substantia tam damnata:* Const. cit. — 10) *suo:* ead. — 11) *praedictae:* ead.

Cap. XVIII. 12) *Asteracen. et Lincon.:* C. R. 2. — *Astoricn. et Lucen.:* C. R. 1. — 13) *effectu:* C. H. — *affectum:* C. R. 1. — 14) *aliorum:* C. R. 1.

Cap. XIX. 15) *remanere:* C. R. 1. — 16) *etiam debeat vel desideret:* C. R. 2. — 17) *intra:* Cont., Böhm.

TIT. VII. Cap. I. 1) Exstat in Pseudo-Sixti ep. I. — Burch. I. 144., Iv. Decr. V. 251., Comp. I. h. t. c. 1.

Cap. II. 2) Leonis I. ep. 15. in Reg. ed. Baller. — Comp. I. h. t. c. 2. — 3) *Toribio Asturicensi ep.:* Comp. 1. — leg.: *Turribio Asturicensi.* — 4) *quum pot.:* omitt. Reg. et Comp. I.

Cap. III. 5) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 13. — sumptum est, licet verbis hic illic immutatis, ex Fulgentii libro de fide ad Petrum diaconum, quem Augustini vulgo dicunt. — 6) omitt. Comp. I. — 7) *et:* C. R. 1. — *et etiam:* C. R. 2.

Cap. IV. 8) Restitutum (quantum e re esse videbatur) ex Greg. I. Reg. IX. 49. — Comp. I. h. t. c. 4. — 9) add.: *episcopo:* Reg. — 10) *Fraternitati:* C. L., Comp. I. Aug. — 11) *Coelestius:* Reg. — 12) *sa:* Comp. I., Reg. — 13) *poterunt:* ib. — 14) *damnabantur:* ib.

Cap. V. 15) c. 82. canon. Africanor. a Dionys. Ex. collectorum. — Comp. I. h. t. c. 8. — 16) omitt. Comp. I., conc. — 17) *ecclesiae praetulerit:* conc. — 18) *eius:* C. R. I. L. — desid. ap. Böhm.

Cap. VI. 19) Restitutum ex Comp. I. h. t. c 9. — 20) c. 22. ap. Dionysium. — 21) *sunt:* Comp. I. Aug. — 22) *clerici:* Comp. I., conc. — 23) *Denique etc.:* non exstant in conc. — 24) *disputatum:* Comp. I. — 25) *de vel . . . exaudiendum est:* ead.

CAP. VII.[26])

Christus fuit verus Deus et verus homo, sentiens oppositum haereticus est et excommunicatus.

Alexander III. *Remensi*[27]) *Archiepiscopo.*

Quum Christus perfectus Deus et[28]) perfectus sit homo, '*mirum est, qua temeritate quisquam audet dicere, quod Christus non sit aliquid secundum quod est homo. Ne autem tanta possit in ecclesia Dei dici suboriri abusio vel error induci, fraternitati tuae per apostolica scripta*' Mandamus, quatenus '*convocatis magistris Parisiensium et Remensium et aliarum circumpositarum civitatum, auctoritate nostra*' sub anathemate interdicas, ne quis de cetero audeat dicere, Christum non esse aliquid secundum quod[29]) homo, quia, sicut[30]) Christus verus est Deus, ita verus est[31]) homo, ex[32]) anima rationali et humana carne subsistens. '*Dat. XII. Kal. Maii.*'

CAP. VIII.[33])

Haeretici, receptatores et fautores eorum excommunicati sunt, et decedentes in hoc peccato, in coemeterio ecclesiae sepeliri non debent, nec pro eis orari.

Ex concilio Lateranensi.

Sicut ait beatus Leo, '*licet ecclesiastica disciplina, sacerdotali contenta iudicio, cruentas effugiat ultiones: catholicorum tamen principum constitutionibus adiuvatur, ut saepe quaerant homines salutare remedium, dum corporale metuerint super se supplicium evenire. Ea propter,*' Quia in '*Gasconia, Albigesio et*' partibus Tolosanis[34]), '*et aliis locis ita*' haereticorum, quos alii Catharos[35]), '*alii Publicanos,*' alii Patarenos[36]), et alii aliis nominibus vocant, invaluit damnanda[37]) perversitas, '*ut iam non in occulto, sicut alibi, nequitiam suam exerceant, sed errorem suum publice manifestent, et ad consensum suum simplices attrahant et infirmos, et*' eos, et defensores et receptatores[38]) eorum anathemati decernimus[39]) subiacere, et sub anathemate prohibemus, ne quis eos[40]) in domo[41]) vel in terra sua tenere[42]) vel fovere, aut negotiationem[43]) cum eis exercere praesumat. Si autem in hoc peccato decesserit[44]), neque[45]) sub privilegiorum nostrorum quibuscunque[46]) indultorum obtentu, neque sub alia quacunque occasione '*aut*' oblatio pro eo[47]) fiat, aut inter Christianos[48]) accipiat[49]) sepulturam. '*De Brabantionibus etc.*'

CAP. IX.[50])

Haereticus, male sentiens vel male docens de sacramentis ecclesiae, excommunicatus est, et convictus, nisi se correxerit et errorem abiuraverit, si clericus est, degradetur, et curiae saeculari tradatur, per quam etiam laicus punietur. Eadem etiam est poena suspectis de haeresi, si se non correxerint, et relapsis omnino audientia denegatur. Saeculares principes, qui iurare nolunt de ecclesia contra haereticos defendenda, excommunicantur, et terrae eorum supponuntur interdicto; civitates vero ipsorum resistentes aliarum commercio et episcopali dignitate privantur, exempti vero subsunt ordinariis super his, quae contra haereticos instituuntur.

Lucius III.[51])

Ad abolendam '*diversarum haeresium pravitatem, quae in plerisque mundi partibus modernis coepit temporibus pullulare, vigor debet ecclesiasticus excitari, cui nimirum imperialis fortitudinis suffragante potentia, et haereticorum protervitas in ipsis falsitatis suae conatibus elidatur, et catholicae simplicitas veritatis in ecclesia sancta resplendens, eam ubique demonstret ab omni execratione falsorum dogmatum expiatam. Ideoque nos carissimi filii nostri Friderici, illustris Romanorum imperatoris et semper Augusti praesentia pariter et vigore suffulti, de communi fratrum nostrorum consilio, nec non aliorum patriarcharum, archiepiscoporum multorumque principum, qui de diversis partibus imperii convenerunt, contra ipsos haereticos, quibus diversa capitula diversarum indidit professio falsitatum, praesentis decreti generali sanctione consurgimus, et omnem haeresim, quocunque nomine censeatur, per huius constitutionis seriem auctoritate apostolica condemnamus. Imprimis ergo Catharos et Patarenos et eos, qui se Humiliatos vel Pauperes de Lugduno falso nomine mentiuntur, Passaginos, et Iosephinos, Arnaldistas perpetuo decernimus anathemati subiacere. Et quoniam nonnulli, sub specie pietatis virtutem eius, iuxta quod ait Apostolus, denegantes, auctoritatem sibi vendicant praedicandi: quum idem Apostolus dicat: „quomodo praedicabunt, nisi mittantur?" omnes, qui vel prohibiti, vel non missi, praeter auctoritatem, ab apostolica sede vel episcopo loci susceptam, publice vel privatim praedicare praesumpserint, et*' Universos[52]), qui de sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi, vel de baptismate, seu de peccatorum confessione[53]), matrimonio vel reliquis ecclesiasticis sacramentis aliter sentire aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana ecclesia praedicat et observat, et generaliter, quoscunque eadem Romana ecclesia vel singuli episcopi per dioeceses suas cum consilio clericorum, vel clerici ipsi[54]) sede vacante cum consilio, si oportuerit[55]), vicinorum episcoporum haereticos iudicaverint, '*pari*' vinculo perpetui[56]) anathematis innodamus. '*Receptores et defensores eorum, cunctosque pariter, qui praedictis haereticis ad fovendam in eis haeresis pravitatem patrocinium praestiterint aliquod vel favorem, sive consolati, sive credentes, sive perfecti, seu quibuscunque superstitiosis nominibus nuncupentur, simili decernimus sententiae subiacere. Quia vero peccatis exigentibus quandoque contingit, ut severitas ecclesiasticae disciplinae ab his, qui virtutem eius non intelligunt, contemnatur,*' Praesenti nihilominus ordinatione sancimus, ut, quicunque manifeste fuerint in haeresi[57]) deprehensi, si clericus est vel cuiuslibet religionis[58]) obumbratione fucatus[59]), '*et*' totius ecclesiastici ordinis praerogativa nudetur, et sic omni[60]) '*pariter*' officio et beneficio[61]) spoliatus ecclesiastico, saecularis relinquatur arbitrio potestatis, animadversione debita[62]) puniendus, nisi continuo post deprehensionem erroris ad fidei catholicae unitatem sponte recurrere, et errorem suum ad arbitrium episcopi regionis publice consenserit abiurare, et satisfactionem congruam exhibere. Laicus autem, '*quem aliqua praedictarum pestium notoria vel privata culpa resperserit,*' nisi, prout dictum est, abiurata haeresi et satisfactione exhibita confestim ad fidem confugerit orthodoxam, saecularis iudicis arbitrio relinquatur, debitam recepturus pro qualitate facinoris ultionem. (*Et infra:*)[63]) Qui vero inventi fuerint sola '*ecclesiae*' suspicione notabiles, nisi ad arbitrium episcopi iuxta considerationem suspicionis qualitatemque personae propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint, simili sententiae subiacebunt. Illos quoque[64]), qui post abiurationem erroris, vel, postquam se, ut diximus, proprii antistitis examinatione purgaverint, deprehensi fuerint in abiuratam haeresim recidisse, saeculari iudicio sine ulla penitus audientia decernimus[65]) relinquendos, '*bonis damnatorum clericorum ecclesiis, quibus deserviebant, secundum sanctiones legitimas applicandis. Sane praedictam excommunicationis sententiam, cui omnes haereticos praecipimus subiacere, ab omnibus patriarchis, archiepiscopis et episcopis in praecipuis festivitatibus, et quoties solemnitates habuerint vel quamlibet occasionem, ad gloriam Dei et reprehensionem haereticae pravitatis decernimus innovari, auctoritate apostolica statuentes, ut, si quis de ordine episcoporum in his negligens fuerit vel desidiosus inventus, per triennale spatium ab episcopali habeatur dignitate et administratione suspensus. Ad haec de episcopali consilio et suggestione culminis imperialis et principum eius adiicimus, ut quilibet archiepiscopus vel episcopus per se, vel archidiaconum suum, aut per alias honestas idoneasque personas, bis vel semel in anno propriam parochiam, in qua fama fuerit haereticos habitare, circumeat, et ibi tres vel plures boni testimonii viros, vel etiam, si expedire videbitur, totam viciniam iurare compellat, quod, si quis ibidem haereticos scierit vel aliquos occulta conventicula celebrantes, seu a communi conversatione fidelium vita et moribus dissidentes, eos episcopo vel archidiacono studeant indicare. Episcopus autem vel archidiaconus ad praesentiam suam convocet accusatos, qui, nisi se ad eorum arbitrium iuxta patriae consuetudinem ab obiecto reatu purgaverint, vel, si post purgationem exhibitam in pristinam relapsi fuerint perfidiam, episcoporum iudicio puniantur. Si qui vero ex eis, iurationem superstitione damnabili respuentes, iurare forte noluerint, ex hoc ipso haeretici iudicentur, et poenis, quae praenomi-*

Cap. VII. 26) Restitutum ex ipsa ep., ed. a Mansio Tom. XXI. p. 1082. — App. XLIX. 20., Comp. I. h. t. c. 5. — 27) *Willelmo Remensi archiep.:* orig. — 28) abest a Comp. I. Aug. et orig. — 29) add.: *est:* Comp. I. Ms. — 30) *sicut verus Deus:* orig. — 31) omitt. App., Comp. I. — 32) *et:* App.

Cap. VIII. 33) Restitutum ex c. 27. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 3., Cass. I. 3., Comp. I. h. t. c. 6. — 34) *Tolettanis:* C. R. — *Tolosanis:* Lips. — *Tulosanis:* App., Cass., Comp. I. Ms. — 35) *Gazaros:* Bohm. ex Cont. — 36) *Patrinos:* conc. — *Paterinos:* Lips., Cass., Comp. I. — 37) *damnata:* conc. — 38) *receptores:* Coll. citt., conc. — 39) *decrevimus:* C. R. I., Cass. — 40) *ipsos:* Lips., Cass. — 41) *domibus:* Cont. — 42) *retinere:* C. R. 2. — 43) *negotiationes:* Cass. — 44) *decesserint:* Coll. citt., conc. — 45) *non:* Cass., conc. — 46) *cuilibet:* conc. — *cuicunque:* Lips. — 47) *eis:* Coll. citt., conc. — 48) *alios:* Cass. — 49) *accipiant:* Lips., Cass., Comp. I. — *recipiant:* conc.

Cap. IX. 50) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 11. — 51) edita est haec constitutio in conc. Veronensi hab. A. 1185. — cf. Pagi Crit. in Baron. ad hunc ann. — 52) *Universa, quae:* Comp. I. Ms. — 53) *seu peccatorum confessione (remissione:* Aug.) *aut de matrimonio:* Comp. I. — 54) *episcopi.* Comp. I. Aug. — 55) *si op.:* desid. in Comp. I. Ms. — 56) *perpetuo:* C. I. — 57) *haeresim:* C. R. I. — *supradictis erroribus:* Comp. I. — seq.: *depr.:* desid. in Ms. — 58) desid. ib. — 59) *fuscatus:* ead., Cont. — 60) *ab omni:* C. R. I. — 61) *et ben.:* desid. ib. — 62) omitt. Comp. I. Ms. — 63) verba: *Et infra* ap. solum Gregorium leguntur. Seqq.: *Qui vero . . . subiacebunt* desid. in C. R. II. — 64) *autem:* Comp. I. — 65) *decrevimus:* C. R. I.

natae sunt, percellantur.° Statuimus insuper, ut comites, barones, rectores et consules civitatum et aliorum locorum, iuxta commonitionem °*archiepiscoporum et*° episcoporum, praestito corporaliter iuramento promittant, quod °*in omnibus praedictis*° fideliter[66]) et efficaciter, quum ab eis °*exinde*° fuerint requisiti, ecclesiam contra haereticos et eorum complices adiuvabunt °*et studebunt*° bona fide iuxta officium et posse suum °*ecclesiastica simul et imperiali statuta circa ea, quae diximus, executioni mandare.*° Si vero id observare noluerint, honore, quem obtinent, spolientur, et ad alios nullatenus assumantur, eis[67]) nihilominus excommunicatione ligandis, et terris ipsorum interdicto ecclesiae supponendis. Civitas autem, quae his °*decretalibus*° institutis duxerit resistendum, vel contra commonitionem episcopi punire neglexerit resistentes, aliarum careat commercio civitatum, et episcopali se noverit dignitate privandam. °*Omnes etiam fautores haereticorum, tanquam perpetua infamia condemnatos, ab advocatione et testimonio et aliis publicis officiis decernimus repellendos.*° Si qui vero fuerint, qui, a lege dioecesanae[68]) iurisdictionis exempti, soli subiaceant sedis apostolicae potestati, nihilominus in his, quae °*superius*° sunt[69]) contra haereticos instituta, °*archiepiscoporum vel*° episcoporum subeant iudicium[70]), et eis in hac parte, tanquam a sede apostolica delegatis, non obstantibus libertatis suae privilegiis, obsequantur[71]). °*Praeterea etc.* [*cf. c. 23. de iure patr. III. 38.*]°

CAP. X.[72])

Bona haereticorum confiscantur, et in terris ecclesiae applicantur fisco ecclesiae, in terris imperii iudicis saecularis fisco, et procedit, etiamsi catholicos habent filios.

Innocentius III.[73])

Vergentis in senium[74]) saeculi corruptelam °*non solum sapiunt elementa corrupta, sed etiam dignissima creaturarum ad imaginem et similitudinem condita Creatoris, praelata privilegio dignitatis volucribus coeli et bestiis universae terrae testatur, nec tantum eo quasi deficiente iam defluit, sed et inficit et inficitur scabra rubigine vetustatis. Peccat enim ad extremum homo miserrimus, et, qui non potuit in sui et mundi creatione in paradiso persistere, circa sui et urbis dissolutionem degenerat, et pretii suae redemptionis circa fines saeculorum oblitus, dum variis ac vanis quaestionum se nexibus ingerit, se ipsum inqueis suae fraudis innectit, et incidit in foveam, quam paravit. Ecce etenim, inimico homine messi dominicae superseminante semen iniquum, segetes in zizania pullulant, vel potius polluuntur, triticum arescit, et evanescit in paleas, in flore tineae et vulpes in fructu demoliri vineam Domini moliuntur. Nova siquidem sub novo testamento Achor progenies de spoliis Iericho lingulam auream pallioIumque furatur, et Abyron, Dathan et Chore soboles detestanda novis thuribulis fermentatum thymiama novis volunt altaribus adolere, dum nox nocti scientiam indicat, dum caecus praebet caeco ducatum, dum haereses pullulant, et quem divinae reddit hereditatis expertem, suae constituit haereticus haeresis et damnationis heredem. Hi sunt caupones, qui aquam vino commiscent, et virus draconis in aureo calice Babylonis propinant, habentes, secundum Apostolum, speciem pietatis, virtutem autem eius penitus abnegantes. Licet autem contra vulpes huiusmodi parvulas, species quidem habentes diversas, sed caudas ad invicem colligatas, quia de vanitate conveniunt in id ipsum, diversa praedecessorum nostrorum temporibus emanaverint instituta: nondum tamen usque adeo pestis potuit mortificari mortifera, quia, sicut cancer, amplius serperet in occulto, et iam in aperto suae virus iniquitatis effundat, dum palliata specie religionis et multos decipit simplices, et quosdam seducit astutos, factus magister erroris, qui non fuerat discipulus veritatis. Ne autem nos, qui, licet circa horam undecimam inter operarios, immo verius super operarios vineae Domini Sabaoth sumus a patrefamilias evangelico deputati, et quibus ex officio pastorali sunt oves Christi commissae, nec capere vulpes demolientes vineam Domini, nec arcere lupos ab ovibus videamur, et ob hoc merito vocari possimus canes muti non valentes latrare, ne perdamur cum malis agricolis et mercenario comparemur: contra defensores, receptatores, fautores et credentes haereticorum aliquid severius duximus statuendum, ut, qui per se ad viam rectitudinis revocari non possunt, in suis tamen defensoribus, receptatoribus et fautoribus, ac etiam credentibus confundantur, et, quum se viderint ab omnibus evitari, reconciliari desiderent omnium unitati. De communi ergo fratrum nostrorum consilio, assensu quoque archiepiscoporum et episcoporum apud sedem apostolicam existentium, districtius inhibemus, ne quis haereticos receptare quomodolibet vel defensare, aut ipsis favere vel credere quoquo modo praesumat, praesenti decreto firmiter statuentes, ut, si quis aliquid horum facere praesumpserit, nisi primo secundove commonitus a sua super hoc curaverit praesumptione cessare, ipso iure sit factus infamis, nec ad publica officia vel consilia civitatum, nec ad eligendos aliquos ad huiusmodi, nec ad testimonium admittatur. Sit etiam intestabilis, nec ad hereditatis successionem accedat. Nullus praeterea ipsi cogatur super quocunque negotio respondere. Quodsi forte iudex exstiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causae aliquae ad eius audientiam perferantur. Si fuerit advocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta confecta per ipsum nullius sint penitus momenti, sed cum auctore damnato damnentur. In similibus etiam idem praecipimus observari. Si vero clericus fuerit, ab omni officio et beneficio deponatur, ut, in quo maior est culpa, gravior exerceatur vindicta. Si quis autem tales, postquam ab ecclesia fuerint denotati, contempserit evitare, anathematis se noverit sententiam incurrisse.*° In terris vero, temporali nostrae iurisdictioni subiectis, bona haereticorum[75]) statuimus publicari, et in aliis idem praecipimus fieri per potestates et principes saeculares, quos ad id exsequendum, si forte negligentes exstiterint, per censuram ecclesiasticam appellatione remota compelli volumus et mandamus. Nec[76]) ad eos bona eorum[77]) ulterius revertantur, nisi eis, ad cor revertentibus[78]) et abnegantibus haereticorum consortium, misereri aliquis voluerit, ut temporalis saltem poena corripiat quem spiritualis non corrigit[79]) disciplina. Quum enim secundum legitimas sanctiones, reis[80]) laesae maiestatis punitis capite, bona confiscentur eorum, filiis suis[81]) vita solummodo ex misericordia conservata: quanto magis, qui aberrantes in fide Domini[82]) Dei filium Iesum Christum[83]) offendunt, a capite nostro, quod est Christus, ecclesiastica debent districtione praecidi[84]), et bonis temporalibus spoliari, quum longe sit gravius aeternam quam temporalem laedere maiestatem? Nec huiusmodi severitatis censuram orthodoxorum °*etiam*° exheredatio filiorum quasi cuiusdam miserationis praetextu debet ullatenus impedire, quum in multis casibus etiam secundum divinum iudicium filii pro patribus temporaliter puniantur, et iuxta canonicas sanctiones quandoque feratur ultio non solum in auctores[85]) scelerum, sed etiam in progeniem damnatorum. °*Decernimus ergo etc. Dat. Lat. VIII. Kal. Apr. Pont. nostr. An. II.*° [1199.]

CAP. XI.[85*])

Advocati vel notarii, haereticis vel eorum defensoribus faventes, aut sub eis litigantibus, patrocinantes, et pro eis instrumenta scribentes, infames sunt, et ab illo officio suspensi.

Idem.[86])

Si adversus nos[87]) terra consurgeret °*et iniquitates vestras coeli sidera revelarent, et manifestarent vestra scelera toti mundo, ut non solum homines, sed ipsa etiam elementa coniurarent in vestrum exscidium et ruinam, et a terrae facie vos delerent, non parcentes sexui vel aetati, ut essetis cunctis gentibus in opprobrium sempiternum, ultio de vobis sumi non posset sufficiens sive digna. Vos enim nec Deum timetis, nec hominem formidatis, nec discernitis inter prophanum et sanctum, sed ponitis lucem tenebras, et tenebras lucem, et dicitis malum bonum, et bonum malum; vos famam bonam, quae impinguat ossa, et nomen bonum, quod multis divitiis antefertur, procurare contemnitis, et de infamia non curatis, quum sitis attritae frontis et impudibundam frontem assumpseritis meretricis. Computruistis namque in peccatis, sicut iumenta in stercore suo, ut famus ac fumus putrefactionis vestrae iam fere circumiacentes regiones infecerit, ac ipsum Dominum, ut credimus, ad nauseam provocaverit. In peccatis quidem excellitis universos, facti perfidiores Iudaeis et crudeliores paganis. Iudaei siquidem semel Dominum crucis patibulo affixerunt, sed vos, in membris suis iugiter crucifigentes eundem, opprobriis ipsum et contumeliis laceratis, et, quum illi credant, licet sub caecitate pec-*

Cap. IX. 66) *fortiter:* Comp. I. Ang. — 67) *nihilominus excommunicatione ligandi, et terrae ipsorum interdicti sententiae supponantur:* Comp. I. — 68) *dioecesana:* Comp. I. Ms. — 69) desid. ib. — 70) *subiaceant iudicio:* C. L. — 71) *consequantur:* Comp. I. Ms.

Cap. X. 72) Restitutum ex Reg. Bal. II. 1. — Comp. III. h. t. c. 1. — 73) *clero, consulibus et populo Viterbiensi:* Reg. — 74) *sensum:* C. H. — 75) *eorum:* Comp. III., Reg. — 76) *ut nec:* Bohm. ex Cont. — 77) *ipsorum:* Reg. — 78) *redeuntibus:* ib. — 79) *corripit:* C. L. — 80) *rei ... puniantur capite:* Comp. III. Ms. — 81) *eorum, ipsorum filiis:* add. — *ipsorum, eorum filiis:* Ang., Reg. — 82) *Deum:* Reg. — 83) abest a C. R. L. — 84) *praescindi:* C. R. 2. — 85) *actores:* C. R. L. H., Comp. III. Ms.

Cap. XI. 85*) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 85. — Comp. III. h. t. c. 2. — 86) *illustri regi Arragoniae:* Comp. III. Ang., Bohm., omnes male. — *universo populo Viterbiensi spiritum consilii sanioris:* Reg. — 87) *vos:* C. R. L. H., Comp. III. Ms., Reg.

cati, Deum Patrem omnia visibilia et invisibilia condidisse, plerique vestrum a Lucifero visibilia credunt esse condita et creata. Pagani fervebant in perimendis Christianorum corporibus et mactandis, sed vos necare intenditis totum hominem, animas fidelium latenter Christo subripientes et utrumque hominem pariter perimentes. Verum, nec isti, nec illi Christum Domini cognoverunt, propter quod habere videntur excusationem aliquam in peccatis, sed vos, tanquam filii Effrem intendentes arcum, Christi faistis charactere insigniti, et adhuc in publico Christiana cultis professione censeri, corde tamen abeuntes retrorsum ac recedentes a fide, conversi estis in arcum perversum, haereticorum laqueis irretiti, ac eorum pravis dogmatibus deformati. Unde, vere in vobis verbum propheticum est impletum: „Lamiae nudaverant mammas, lactaverunt catulos suos.“ Potati enim estis non vino compunctionis, sed felle draconis, vobis ab haereticis propinato in aureo calice Babylonis. Iam enim inundaverant aquae, apernerantque capita vestra peccata demersa in barathrum vitiorum. Iam absorbuit vos profundum, et urget super vos os suum puteus infernalis. In lacum desperationis siquidem incidistis, quum contemnatis resurgere a profundo. Unde, merito formidamus, ne in filios diffidentiae veniat ira Dei, et iam exacuat sicut fulgur gladium suum, et agat de vobis iudicium manus sua, nec in die furoris existat misericordiae suae memor. Nos autem, vestris miseriis compatientes, imminenti ruinae vestrae occurrere volumus et viam patulam exterminii vestri praecludere, si valemus, pulsantes Deum precibus, et Abrahae vestigia imitantes, qui a Domino, volente subvertere Sodomam et Gomorrham, multiplicatis intercessionibus impetravit, quod pro decem iustis non perderet universos. Experiri siquidem volumus, utrum inter vos aliqui fideles remanserint, qui ante Baal sua genua non curvaverint, et, Ninivitarum exemplo sacco et cinere prostrati, iram Domini mitigent et furorem, ut parcatur multis pro paucis, nec simul pereant universi. Si quis igitur Dei est, adiungat se nobis, nam gestare volumus gladium Phinees, et animadversionem Moysaicam imitari, ac cum Mathathia punire daemonibus immolantes, ut auxiliante Domino eliminentur de templo perfidi et indigni, et fermentum haereticae pravitatis de massa conspersionis dominicae salubriter expurgetur. Ideoque per apostolica vobis scripta mandamus et districte praecipimus, quatenus, quum quidam vestri concives filii Belial in odium Christi et contemptum apostolicae sedis et nostrum, post inhibitionem a nobis factam, quosdam credentes Patarenorum in consules eligere attentaverint, ipsum etiam haeresiarcham, videlicet I. Tiniosi perditionis filium, qui exigentibus iniquitatibus suis de mandato nostro iam dudum vinculo exstitit excommunicationis adstrictus, et adhuc in contumacia sua perdurat, camerarium instituere non timentes, in electos ipsos et electores pariter ac eorum complices viriliter insurgatis, resistentes eis magnanimiter et potenter, ac eosdem acriter expugnantes, et, ne valeant radicari firma radice, primos ipsorum conatus frustrare ac contundere laboretis. Ut autem vulsis radicibus stipes arescat penitus et siccetur, sub interminatione anathematis districtius inhibemus, ne aliquis eis iurare tanquam consulibus vel rectoribus vel alio modo praesumat. Illos vero, qui eis aliquo iuramento tenentur adstricti, vel qui eis iurare post electionem huiusmodi praesumpserunt, quum nulla esse debeat participatio Christi ad Belial, vel lucis ad tenebras, et fidelis apostatae, qui fidem violavit temere creatoris, tenere fidem nullo modo teneatur, quum hoc cautum in canonibus habeatur, eos a tali iuramento duximus absolvendos. Licet autem a nobis et praedecessoribus nostris contra haereticos multa sint edita et statuta, nec habeatis aliquam excusationem in peccatis, quasi antiquorum fueritis obliti mandatorum, et° Quia plus timeri solet quod specialiter iniungitur, quam quod generaliter imperatur: vobis[88]) advocatis et scriniariis firmiter inhibemus, ne °*praefatis*° haereticis[89]), °*dum fuerint in sua contumacia et errore, Paterinis vel*° credentibus, fautoribus vel[90]) defensoribus[91]) eorundem, °*ullo tempore*° in aliquo praestetis auxilium, consilium vel favorem, nec eis[92]) in causis vel in factis, vel aliquibus litigantibus sub eorum examine vestrum patrocinium praebeatis, et pro ipsis publica instrumenta °*condere*° vel °*aliqua*° scripta facere nullatenus attentetis. Quodsi °*forte*° contra °*facere*° praesumpseritis, ab officio vestro suspensos perpetuae[93]) vos decernimus infamiae subiacere. °*Ceterum ne iudices etc. Datum etc.*° [1205.]

CAP. XII.[94])

Laici non praedicent, nec occulta conventicula faciant, nec sacerdotes reprehendant.

Idem *universis Christi fidelibus, tam in urbe* Metensi[95]) *quam in eius dioecesi constitutis.*

Quum ex iniuncto °*nobis apostolatus officio facti simus, secundum Apostolum, sapientibus et insipientibus debitores, pro universorum salute nos oportet esse sollicitos, ut et malos retrahamus a vitiis, et bonos in virtutibus foveamus. Tunc autem opus est discretione maiori, quum vitia sub specie virtutum occulte subintrant, et angelus Satanae se in angelum lucis simulat et transformat. Sane, significavit nobis venerabilis frater noster episcopus Metensis per literas suas, quod tam in dioecesi quam urbe Metensi laicorum et mulierum multitudo, non modico tracta quodammodo desiderio scripturarum, evangelia, epistolas Pauli, Psalterium, Moralia, Iob et plures alios libros sibi fecit in gallico sermone transferri, translationi huiusmodi adeo libenter, utinam autem et prudenter, intendens, ut secretis conventiculis talia inter se laici et mulieres eructare praesumant et sibi invicem praedicare; qui etiam eorum aspernantur consortium, qui se similibus non immiscent, et a se reputant alienos qui aures et animos talibus non apponunt. Quos quum aliqui parochialium sacerdotum super his corripere voluissent, ipsi eis in faciem restiterunt, conantes rationes inducere de scripturis, quod non ab his deberent aliquatenus prohiberi. Quidam etiam ex eis simplicitatem sacerdotum suorum fastidiunt, et, quum ipsis per eos verbum salutis proponitur, se melius habere in libellis suis, et prudentius se posse id eloqui, submurmurant in occulto.*° Licet autem desiderium intelligendi divinas scripturas, et secundum eas studium adhortandi, reprehendendum non sit, sed potius commendandum: in eo tamen apparent quidam laici[96]) merito arguendi, quod °*tales*° occulta conventicula °*sua*° celebrant, officium praedicationis Christi[97]) sibi usurpant, sacerdotum simplicitatem eludunt, et eorum consortium aspernantur, qui[98]) talibus non inhaerent. Deus enim lux vera, quae omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat, in tantum odit opera tenebrarum, ut Apostolos suos in mundum universum praedicaturos evangelium omni creaturae missurus, eis praeceperit[99]), aperte dicens[100]): „Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine[1]), et, quod in aure auditis[2]), praedicate super tecta“, °*per hoc manifeste denuncians, quod evangelica praedicatio non in occultis conventiculis, sicut haeretici faciunt, sed in ecclesiis iuxta morem catholicum est publice proponenda. Nam iuxta testimonium veritatis omnis, qui male agit, odit lucem, et ad lucem non venit, ne eius opera arguantur. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Propter quod, quum pontifex interrogasset Iesum de discipulis suis, et de doctrina eius, respondit: „Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga et in templo, in quo omnes Iudaei conveniunt, et in occulto locutus sum nihil.“ Porro, si quis obiiciat, quod iuxta praeceptum dominicum non est sanctum dandum canibus, neque margaritae mittendae sunt ante porcos, quum et ipse Christus non omnibus quidem, sed solis Apostolis dixerit: „Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis:“ intelligat, canes et porcos non eos esse, qui sanctum gratanter accipiunt et margaritas libenter acceptant, sed illos, qui sanctum dilacerant et margaritas contemnunt, quales sunt, qui evangelica verba et ecclesiastica sacramenta non ut catholici venerantur, sed abominantur potius ut haeretici, oblatrantes semper et blasphemantes, quos Paulus Apostolus post primam et secundam commonitionem docet esse vitandos. Arcana vero fidei sacramenta non sunt passim omnibus exponenda, quum non passim ab omnibus possint intelligi, sed eis tantum, qui ea fideli possunt concipere intellectu; propter quod simplicioribus inquit Apostolus: „Quasi parvulis in Christo lac potum dedi vobis, non escam;“ maiorum est enim solidus cibus, sicut aliis ipse dicebat: „Sapientiam loquimur inter perfectos, inter vos autem nihil iudicavi me scire, nisi Iesum Christum, et hunc crucifixum.“ Tanta est enim divinae scripturae profunditas, ut non solum simplices et illiterati, sed etiam prudentes et docti non plene sufficiant ad ipsius intelligentiam indagandam. Propter quod dicit scriptura: „Quia multi defecerunt scrutantes scrutinio.“ Unde recte fuit olim in lege divina statutum, ut bestia, quae montem tetigerit, lapidetur, ne videlicet simplex aliquis et indoctus praesu-*

Cap. XI. 88) omitt. Comp. III., Reg. — 89) *electis:* Reg. — 90) *et:* Comp. III., Reg. — 91) *defensatoribus:* Reg. — 92) *nec eis in aliquibus causis litigantibus:* Comp. III. Mo. — *nec eis in aliquibus causis vel factis, vel aliis (aliquibus:* Aug.) *litigantibus:* Aug., Reg. — 93) *perpetuo:* Comp. III., Reg.

Cap. XII. 94) Restitutum ex Reg. Bal. II. 141. — Comp. III. h. t. c. 3. — 95) *urbe veteri:* C. I. — 96) *quid. laici:* omitt. Comp. III., Reg. — 97) omitt. ib. et in C. R. I., H. — 98) *quod:* C. H. — 99) *praecepit:* C. R. I. — *praeceperat:* Comp. III. Aug. — 100) Matth. X. 27. — 1) *luce:* C. H. — *locum:* Cont. — 2) *auditis:* Comp. III. Aug.

mat ad sublimitatem scripturae sacrae pertingere, vel etiam aliis praedicare. Scriptum est enim: „Altiora te ne quaesieris.“ Propter quod dicit Apostolus: „Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.“° Sicut enim multa sunt membra corporis, omnia vero °*membra*° non eundem actum habent, ita multi[3]) sunt ordines in ecclesia, sed non omnes idem habent officium, quia secundum Apostolum[4]) „alios °*quidem*° Dominus dedit apostolos, alios prophetas, alios autem doctores[5]), etc.“ Quum igitur doctorum ordo sit quasi praecipuus in ecclesia, non debet sibi quisquam indifferenter praedicationis officium usurpare. Nam secundum Apostolum[6]): „quomodo praedicabunt, nisi mittantur?“ et veritas ipsa praecepit Apostolis[7]): „Rogate Dominum messis, ut mittat operarios[8]) in messem suam.“ Quodsi forte quis argute respondeat[9]), quia tales invisibiliter mittuntur a Deo[10]), etsi non[11]) visibiliter mittantur ab homine, quum invisibilis missio multo sit dignior quam visibilis, et divina longe melior quam humana, °*unde Ioannes Baptista non legitur missus ab homine, sed a Deo, sicut Evangelista testatur: „Quia fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes,“*° potest °*et debet utique*° rationabiliter[12]) responderi, quod, quum interior illa missio sit occulta, non sufficit cuiquam nude tantum[13]) asserere, quod ipse sit missus a Deo, quum hoc quilibet haereticus assereret[14]); sed oportet, quod[15]) adstruat illam invisibilem missionem per operationem miraculi, vel per scripturae testimonium speciale. Unde, quum Dominus vellet mittere Moysen in Aegyptum ad filios Israel, ut crederent[16]) ei, quod mitteretur ab ipso, dedit ei signum, ut converteret virgam in colubrum, et °*colubrum in*° virgam iterum reformaret. Ioannes quoque Baptista speciale[17]) suae missionis testimonium protulit de scriptura, dicens[18]) °*sacerdotibus et Levitis, qui missi fuerant ad interrogandum, quis esset, et quare baptizandi officium assumpsisset:*° „Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut ait Esaias Propheta.“ °*Non est ergo credendum ei, qui dicit se missum a Deo, quum non sit missus ab homine, nisi de se speciale proferat testimonium de scripturis, vel evidens miraculum operetur. Nam et de his, qui missi leguntur a Deo, Evangelista testatur, quod ipsi profecti praedicabant ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis.*° Licet autem scientia sit valde necessaria sacerdotibus ad doctrinam, quia[19]) iuxta verbum propheticum[20]) „labia sacerdotis[21]) custodiant scientiam, et legem exquirent ex ore eius:“ non est tamen simplicibus sacerdotibus etiam a scholasticis detrahendum, quum in eis sacerdotale officium debeat honorari, propter quod Dominus in lege praecepit[22]): „Diis non detrahes,“ sacerdotes intelligens, qui propter excellentiam ordinis et officii dignitatem deorum nomine nuncupantur. °*Iuxta quod alibi dicit de servo, volente apud dominum remanere, ut dominus offerat eum diis. Quum enim iuxta verbum Apostoli servus suo domino stet aut cadat, profecto sacerdos ab episcopo, cuius correctioni est subiectus, debet in mansuetudinis spiritu castigari, non autem a populo, cuius est correctioni praepositus, in spiritu superbiae reprehendi, quum iuxta praeceptum dominicum pater et mater non debeant maledici, sed potius honorari. Quod de spirituali patre multo fortius debet intelligi quam carnali.*° Nec quisquam suae praesumptionis audaciam illo defendat exemplo, quod asina[23]) legitur reprehendisse Prophetam, vel quod Dominus[24]) ait: „Quis ex vobis arguet me de peccato? Et, si male locutus sum, testimonium perhibe de malo;“ quum aliud sit fratrem in se peccantem occulte corripere[25]), quod °*utique*° quisque tenetur efficere secundum regulam evangelicam (in qua etiam sane potest intelligi, quod Balaam fuit correptus ab asina), et aliud est[26]) patrem[27]) suum °*etiam*° delinquentem reprehendere[28]) manifeste, °*ac praecipue fatuum pro simplici appellare,*° quod utique nulli licet secundum evangelicam veritatem[29]): „nam qui etiam dicit[30]) fratri, fatue, reus erit gehennae ignis.“[31]) Rursus aliud est, quod praelatus sponte[32]), de sua confisus innocentia, subditorum se accusationi supponit, in quo casu praemissum Domini verbum debet intelligi; et aliud est, quod subditus non tam animo reprehendendi[33]), quam detrahendi exsurgit temerarius in praelatum, quum ei[34]) potius incumbat[35]) necessitas obsequendi. Quodsi forte necessitas postularet[36]), ut sacerdos tanquam inutilis et[37]) indignus a cura gregis debeat removeri: agendum est ordinate apud episcopum, ad cuius officium tam institutio quam destitutio sacerdotum noscitur pertinere. °*Illud autem, tanquam de supercilio Pharisaeorum procedens, debet ab omnibus aspernari, quod tanquam ipsi soli sint iusti, ceteros aspernantur etc. Datum Laterani.*° [1199.]

CAP. XIII.[38])

Excommunicati sunt omnes haeretici, quibuscunque nominibus nominentur. H. d. usque ad §. *Damnati.* — §. 1. *Damnati de haeresi per saecularem iudicem puniuntur, et bona laicorum haereticorum confiscantur, et clericorum bona applicantur ecclesiis, ubi beneficiati erant.* H. d. usque ad §. *Qui autem.* Abbas Siculus. — §. 2. *Si suspectus de haeresi se non purgat, ad arbitrium superioris excommunicatur, et existens per annum in excommunicatione, ut haereticus, damnatur.* H. d. usque ad §. *Moneantur.* Abbas Siculus. — §. 3. *Potestates saeculares perpetuae vel temporales iurare tenentur universos haereticos ab ecclesia damnatos pro viribus exterminare, et temporalis dominus, non purgans terram suam haereticis, excommunicatur. Et si perstiterit in excommunicatione per annum, nunciatur Papae, qui fideles eius a iuramento absolvet, et eius terram fidelibus exponet, salvo iure principalis domini, nisi et ipse sit in culpa.* H. d. usque ad §. *Catholici.* Abbas Siculus. — §. 4. *Cruce signati ad exterminationem haereticorum, gaudent privilegio concesso cruce signatis in subsidium terrae sanctae.* H. d. usque ad §. *Credentes.* Abbas. — §. 5. *Ibi ponitur poena credentium, receptatorum et defendentium haereticos, primo laicorum, secundo clericorum,* usque ad §. *Quia.* Abbas. — §. 6. *Nullus debet sibi officium praedicandi assumere, nisi super hoc sibi a iure vel a sede apostolica vel a dioecesano episcopo licentia concedatur; alias excommunicatur, et, nisi resipuerit, alia poena imponitur.* H. d. usque ad §. *Adiicimus.* Abbas. — §. 7. *Archiepiscopi et episcopi, inferiorum suorum provincias et dioeceses suspectas habentes de haeresi, saltem semel in anno per se vel per alios idoneos visitent; qui etiam debent, si hoc expedire videbitur, exigere iuramentum ab illis de vicinia ad revelandos haereticos et occulta conventicula celebrantes, quos revelatos relapsos canonice punient, et renitentes iurare, ut haeretici condemnentur.* H. d. usque ad §. *Volumus.* Abbas. — §. 8. *Episcopus negligens in haeresi persequenda, a dignitate episcopali est removendus, et alius idoneus est surrogandus.* H. d. usque ad finem Abbas Siculus.

Idem in concilio generali.

Excommunicamus itaque[39]) et anathematizamus omnem haeresim, extollentem se adversus hanc sanctam, orthodoxam et[40]) catholicam fidem, quam superius exposuimus, condemnantes haereticos universos, quibuscunque nominibus censeantur, facies quidem diversas habentes, sed caudas ad invicem colligatas, quia de vanitate conveniunt in id ipsum. §. 1. Damnati vero praesentibus saecularibus potestatibus aut earum ballivis[41]) relinquantur animadversione debita puniendi, clericis[42]) prius a suis ordinibus degradatis, ita, quod bona huiusmodi damnatorum, si laici fuerint[43]), confiscentur: si vero clerici, applicentur ecclesiis, a quibus stipendia receperunt[44]). §. 2. Qui autem inventi fuerint sola suspicione notabiles, nisi iuxta considerationem[45]) suspicionis qualitatemque personae propriam innocentiam[46]) congrua purgatione monstraverint, anathematis gladio[47]) feriantur, et usque ad satisfactionem condignam ab omnibus evitentur, ita, quod, si per annum in excommunicatione perstiterint, ex tunc velut haeretici condemnentur. §. 3. Moneantur[48]) autem et inducantur, et, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compellantur saeculares[49]) potestates, quibuscunque[50]) fungantur officiis, ut, sicut reputari cupiunt et haberi fideles, ita pro defensione fidei praestent publice iuramentum, quod de terris suae iurisdictioni subiectis universos haereticos, ab ecclesia denotatos, bona fide[51]) pro viribus exterminare studebunt[52]), ita, quod amodo, quandocunque quis fuerit in potestatem sive perpetuam[53]) sive temporalem assumptus, hoc teneatur capitulum[54]) iuramento firmare[55]). Si vero dominus temporalis, requisitus et monitus ab ecclesia, suam terram purgare neglexerit ab °*hac*° haeretica foeditate, per metropolitanum et[56]) ceteros comprovinciales episcopos excommunicationis vinculo[57]) innodetur[58]), et, si satisfacere contempserit, infra[59]) annum significetur hoc summo Pontifici, ut ex[60]) tunc ipse vasallos ab eius fidelitate denunciet absolutos[61]), et terram exponat catholicis[62])

Cap. XII. 3) omitt. C. R. H., Comp. III. — 4) Eph. IV. 11. — 5) add.: *ecclesiae*: C. R. 1. — 6) Rom. X. 15. — 7) Matth. IX. 38. — 8) add.: *suos*: C. H. — 9) *invertis resp.*: C. R. 1. — 10) *a Deo . . . mittantur*: desid. in Comp. III. Ms. — 11) *et non invisibiliter ab homine*: Aug. — 12) *ratione praecisa*: Comp. III., Reg. — 13) desid. in C. H. — 14) *asseveraret*: C. H. — *asseveret*: C. R. 2 1. — 15) *ut*: Reg. — 16) *crederetur*: Comp. III., Reg. — cf. Exod. VII. — 17) *spec . . . scriptura*: desid. ap. Inp. — 18) *respondens*: Comp. III., Reg. — cf. Ioa. I. 23, Esa. XL. 3. — 19) *qui*: Bii. m. — 20) Malach. II. 7. — 21) *sacerdotum*: C. H. — 22) Exod. XXII. 28. — 23) Num. XXII. — 24) Ioa. VIII. 46. — 25) *corrigere*: C. R. 1. — 26) desid. in Comp. III. Ms. — 27) *fratrem*: Comp. III. — 28) *corripere et reprehendere*: C. R. 1. — 29) Matth. V. 22. — 30) *dixerit*: Reg. — 31) omitt. ib. — 32) desid. in C. H. — 33) *corripiendi*: Reg. — 34) *eum . . . maneat*: Reg. — 35) *incumbit*: C. R. 1. — 36) *postulabit*: C. R. 1. — *postulavit*: C. R. 2., Comp. III., Reg. — 37) *aut*: Comp. III., Reg.

Cap. XIII. 38) c. 3. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 39) *igitur*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — omitt. Ms. A., conc. — 40) omitt. conc. — 41) *balneis*: Comp. IV. Ms. A. — *baiulis*: C. R. 1., conc. Ms. — *bailivis*: conc. ap. Mans. — 42) add.: *vero*: Comp. IV. Ms. A. — 43) *sunt*: ib. — 44) *percipiunt*: Comp. IV., conc. — 45) *considerationes*: conc. — 46) *ignorantiam*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — *innocentia congruam purgationem*: Ms. A. — 47) *a mala*: C. R. 1. — 48) *Commoneantur*: Comp. IV. Ms. A. — 49) *saeculi*: C. R. 1., H., Comp. IV., Cont. — 50) *quibuscunque officiis, et sicut*: conc. Ms. — 51) *bon. fid.*: desid. in Comp. IV. Ms. A. — 52) *studeant*: conc. Ms. — 53) *spiritualem*: conc. — 54) *cum*: Comp. IV. Aug. — 55) *servare*: ead., Ms. B. — 56) *et provinciales*: Comp. IV. — *et comprov.*: conc. Ms. — 57) *sententia*: Comp. IV. Ms. A. — 58) *innodentur . . . contempserint*: C. R. 1. — 59) *intra*: Cont., Bohm. — 60) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 61) *esse absol.*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — 62) *fidelibus*: Comp. IV. Ms. A.

occupandam, qui eam, exterminatis[63]) haereticis, absque ulla contradictione possideant, et in fidei puritate conservent, salvo iure domini principalis, dummodo super hoc ipse[64]) nullum praestet obstaculum, nec aliquod[65]) impedimentum opponat, eadem[66]) nihilominus lege servata circa eos, qui non habent dominos principales. §. 4. Catholici vero, qui, crucis[67]) assumpto charactere, ad haereticorum exterminium se accinxerint[68]), illa gaudeant indulgentia, illoque[69]) sancto[70]) privilegio sint muniti, quae[71]) accedentibus in terrae sanctae subsidium conceduntur. §. 5. Credentes[72]) praeterea, receptatores[73]), defensores[74]) et fautores haereticorum excommunicationi[75]) decernimus[76]) subiacere, firmiter statuentes, ut, postquam[77]) quis[78]) talium fuerit excommunicatione notatus[79]), si satisfacere[80]) contempserit infra[81]) annum, ex[82]) tunc ipso iure sit factus[83]) infamis, nec ad publica officia seu consilia, nec ad eligendos aliquos ad[84]) huiusmodi, nec ad testimonium admittatur[85]). Sit etiam[86]) intestabilis, ut nec[87]) testandi liberam habeat facultatem[88]), nec ad hereditatis successionem accedat[89]). Nullus praeterea ipsi super quocunque negotio, sed ipse aliis[90]) respondere cogatur. Quodsi[91]) forte iudex exstiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causae aliquae ad eius audientiam perferantur. Si fuerit advocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur; si[92]) tabellio, instrumenta confecta per ipsum nullius[93]) sint momenti, sed cum auctore[94]) damnato damnentur. Et in similibus[95]) idem praecipimus observari. Si vero clericus fuerit, ab omni officio et beneficio[96]) deponatur[97]), ut, in quo maior est culpa, gravior[98]) exerceatur[99]) vindicta. Si qui autem tales, postquam ab ecclesia fuerint denotati, evitare contempserint, excommunicationis sententia usque ad satisfactionem idoneam percellantur. Sane, clerici non exhibeant huiusmodi pestilentibus[100]) ecclesiastica sacramenta, nec eos Christianae praesumant tradere sepulturae, nec eleemosynas aut[1]) oblationes eorum percipiant[2]), alioquin suo priventur officio, ad quod nunquam restituantur absque indulto[3]) sedis apostolicae speciali. Similiter quilibet regulares, quibus etiam hoc infligatur, ut eorum privilegia in illa dioecesi non serventur, in qua tales excessus praesumpserint perpetrare. §. 6. Quia vero nonnulli sub specie pietatis virtutem eius[4]), iuxta quod Apostolus ait, abnegantes, auctoritatem sibi vindicant praedicandi, quum idem Apostolus dicat[5]): „Quomodo praedicabunt, nisi mittantur?“ omnes, qui prohibiti, vel non missi[6]), praeter auctoritatem ab apostolica sede vel catholico[7]) episcopo loci susceptam[8]), publice vel privatim praedicationis officium usurpare praesumpserint, excommunicationis[9]) vinculo innodentur, et, nisi quam citius[10]) resipuerint, alia competenti poena plectentur[11]). §. 7. Adiicimus insuper[12]), ut quilibet archiepiscopus vel episcopus per se aut per[13]) archidiaconum suum, aut alias honestas[14]) idoneasque personas, bis aut saltem[15]) semel in anno propriam parochiam, in qua fama fuerit haereticos habitare, circumeat, et ibi tres vel plures boni testimonii viros, vel etiam, si expedire videbitur, totam viciniam iurare compellat, quod, si quos[16]) ibidem haereticos sciverit[17]), vel aliquos occulta conventicula celebrantes, seu a communi conversatione fidelium vita et moribus dissidentes, eos episcopo studeat[18]) indicare. Ipse autem episcopus ad praesentiam suam convocet accusatos, qui, nisi se ab obiecto reatu purgaverint, vel, si post purgationem exhibitam in pristinam fuerint relapsi[19]) perfidiam, canonice puniantur. Si qui[20]) vero ex eis, iuramenti religionem[21]) obstinatione[22]) damnabili respuentes[23]), iurare forte noluerint, ex hoc ipso tanquam haeretici reputentur. §. 8. Volumus igitur[24]) et mandamus, et in virtute obedientiae districte[25]) praecipimus, ut ad haec efficaciter[26]) exsequenda episcopi per dioeceses suas diligenter invigilent, si canonicam voluerint[27]) effugere ultionem. Si quis enim episcopus super expurgando de sua dioecesi haereticae pravitatis fermento negligens fuerit vel remissus, quum id certis indiciis apparuerit, ab[28]) episcopali officio deponatur, et in locum ipsius alter[29]) substituatur idoneus, qui velit et possit haereticam confundere pravitatem.

CAP. XIV.

Laici, cuiuscunque professionis sint, praedicare non debent.

Gregorius IX. *Archiepiscopo Mediolanensi.*[30])

Sicut in uno corpore (*Et infra:*) Quum igitur nonnulli laici praedicare praesumant, et verendum nimis[31]) existat, ne vitia sub specie virtutum occulte[32]) subintrent, eos, attendentes, quod doctorum ordo est in ecclesia Dei[33]) quasi praecipuus, mandamus, quatenus, quum alios Dominus apostolos dederit, alios prophetas, alios vero doctores, interdicas laicis universis, cuiuscunque ordinis censeantur, usurpare[34]) officium praedicandi.

CAP. XV.[35])

Hoc cap. usque ad §. *Si qui autem.* habetur in c. *Excommunicamus.* supr. eod. tit. in princ., unde summa et declara, prout ibi fuit dictum. — §. 1. *Si in haeresi deprehensi nolunt redire ad fidem, detrudendi sunt in perpetuo carcere ad poenitentiam peragendam, et credentes erroribus haereticorum haeretici sunt.* H. d.

Idem.

Excommunicamus et anathematizamus universos haereticos, Catharos[36]), Patarenos[37]), Pauperes de Lugduno, Passaginos, Iosepinos[38]), Arnaldistas, Speronistas, et alios, quibuscunque nominibus censeantur, facies quidem habentes diversas, sed caudas adinvicem colligatas, quia de vanitate conveniunt in id ipsum. Damnati vero per ecclesiam saeculari iudicio relinquantur, animadversione debita puniendi, clericis prius a suis ordinibus degradatis. §. 1. Si qui autem de praedictis, postquam fuerint deprehensi, redire noluerint ad agendam condignam[39]) poenitentiam, in perpetuo carcere detrudantur, credentes autem eorum erroribus haereticos similiter iudicamus.

CAP. XVI.

Liberantur ab omni obligatione qui haereticis tenebantur adstricti.

Idem.

Absolutos se noverint a debito fidelitatis hominii[40]) et totius obsequii, quicunque lapsis manifeste in haeresim aliquo pacto, quacunque firmitate vallato, tenebantur adstricti.

TITULUS VIII.

DE SCHISMATICIS ET ORDINATIS AB EIS[1]).

CAP. I.[2])

Irritae sunt ordinationes, beneficiorum collationes, et ecclesiasticarum rerum alienationes per schismaticos factae, et a dignitate et ordine suspenduntur qui schisma tenere iurant.

Ex concilio Lateranensi.

Quod a praedecessore nostro *"felicis memoriae Papa Innocentio factum est innovantes,"* ordinationes ab Octaviano et[3]) Guidone[4]) haeresiarchis, *"nec non et Ioanne Strumensi, qui eos secutus est,"* factas, et ab ordinatis ab eis, irritas esse censemus, adiicientes

---

Cap. XIII. 63) *exstirpatis:* C. R. 1. — 64) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 65) *aliquoit:* Bohm. — *aliquo:* Comp. IV. Ms. B. — *ullum.* Ms. A. — 66) *et sed.:* Ms. id. — 67) *militis:* ead. — 68) *accinxerint:* C. R. 2. — *attenxeriot:* Comp. IV. Ms. B. — 69) *illo:* C. H. — *illo quoque:* Comp. IV. Ms. B. — *quorum privilegio sunt muniti:* Aug. — 70) omitt. C. R. L. H., Comp. IV., conc. Ms. — 71) *quod . . . conceditur:* conc. — 72) add.: *vero:* conc. apud Mans. — 73) *receptoris:* conc. — 74) *et def.:* C. R. 1. — 75) *excommunioni:* Comp. IV. Aug. — 76) *discernimus:* conc. Ms. — *decrevimus:* Comp. IV. Ms. A. — 77) *ut priusquam quilibet tali non fuerit excommunione notatus, satisfacere:* Comp. IV. Aug. — 78) *quilibet:* C. R. L. H., Comp. IV., conc. — 79) *notatus:* C. R. L. — 80) *et sat.:* Comp. IV. Ms. A. — 81) *intra:* Cont., Bohm. — 82) *et ex:* Comp. IV. Ms. A. — 83) desid. ap. Aug. — 84) omitt. Comp. IV. Ms. A. — deletum est in conc. Ms. — 85) *admittantur:* C. R. 2. L., Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. Ms. — 86) *enim:* Comp. IV. Ms. A. — 87) *ne:* conc. Ms. — 88) *factionem:* Comp. IV., conc. Ms. — 89) *admittantur:* C. R. 1. — 90) *alii:* conc. Ms. — 91) *Qui si:* C. R. 1. — 92) desid. ap. Aug. — 93) add.: *penitus:* Comp. IV. Ms. A. — 94) *actores:* ib., C. R. 2. L. — 95) *subiectis:* conc. Ms. — 96) *ben. ecclesiastico:* Comp. IV. Ms. A. — 97) *suspendatur:* Comp. IV. — 98) *gravius:* Bohm. — *maior:* Comp. IV. Ms. A. — 99) *habeatur:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 100) *postulantibus:* C. R. 2. — 1) *nec:* conc. Ms. — 2) *accipiant:* Comp. IV. Ms. A., conc. — 3) *indulgentia:* Comp. IV. Ms. A. — 4) desid. ib. — cf. 2 Tim. III. 5. — 5) Rom. X. 15. — 6) *admissi:* C. H. — 7) *ab aliquo ep.:* Comp. IV. Ms. A. — 8) *subsecutam:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 9) *excommunionis:* Aug. — 10) *quantocius:* C. R. L. H., Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. — 11) *plectantur:* C. R. 1. L., Comp. IV. Ms. A., conc. — 12) *tamen:* Comp. IV. Aug. — *itaque:* Ms. B. — 13) omitt. Aug. et Ms. id. — 14) *al. idoneas pers.:* Aug. — *vel idoneas personas honestas:* conc. — 15) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 16) *quis:* Comp. IV., conc. — 17) *sciverint:* C. L. — 18) *studeant:* C. L. H., Comp. IV. Ms. A. — 19) *lapsi:* Comp. IV. Aug. — 20) *quis:* C. R. 1. H. — 21) *iuramentum:* Comp. IV. Aug. — *iurisdictionem:* Ms. B. — *iurationem:* Ms. A., conc. Ms. — 22) *superstitione:* Comp. IV. Ms. A. — 23) *respuens . . . noluerit . . . computatur:* C. R. — 24) desid. ap. Aug. — 25) desid. ib. et in Ms. B. — 26) *fideliter:* C. H. — 27) *volunt:* C. L., Comp. IV. Aug., Ms. B. — *voluerint:* Ms. A., C. R., conc. — 28) *et ab.:* C. R. L. H., Cont., conc. ap. Mans. — 29) *alius:* C. H.

Cap. XIV. 30) inscr. desid. in C. H. — 31) abest a C. R. L. — 32) desid. ap. Cont. — 33) non exstat in C. R. L. H. — 34) omitt. C. R. L. H.

Cap. XV. 35) Integra constitutio edita est a Rayn. ad A. 1231. p. 377. — 36) *Gazaros:* C. R. 2. L. — 37) *Paterinos:* C. R. 1. — *Patharenos:* C. R. 2., Cont., Bohm. — 38) *Tosepinos:* C. R. 1. — *Tossepinos:* Bohm. ex Cont. — *Iosephinos:* C. R. 2. — 39) desid. in C. R. 1.

Cap. XVI. 40) *homagii:* C. 1.

TIT. VIII. 1) *et . . . eis:* desid. in C. R. L. — Cap. I. 2) Restitutum ex c. 2 conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 27., Cass. XII. 5., Comp. I. h. t. c. 2. — 3) omitt. Lips. Cass., Comp. I. — 4) *Widone:* Lips. — cf. c. ult. conc. Lat. II. hab. A. 1139.

etiam,* ut, *si* qui dignitates[5]) ecclesiasticas seu beneficia per dictos[6]) schismaticus acceperunt[7]), careant impetratis. Alienationes quoque *sive incasiones*,* quae[8]) per eosdem schismaticos, seu *quae* per laicos[9]) factae sunt de rebus ecclesiasticis, omni careant firmitate, et ad ecclesias[10]) sine omni[11]) onere revertantur. Si quis autem contraire praesumpserit, excommunicationi se noverit subiacere. Illos vero, qui sponte iuramentum de tenendo[12]) schismate praestiterint[13]), a sacris ordinibus et dignitatibus decernimus[14]) manere[15]) suspensos.

CAP. II.[16])

Ordinatus a schismatico ab officio est repellendus, nisi probet secum dispensatum per habentem potestatem.

Innocentius III. *Bisuntino Archiepiscopo.*

Fraternitati tuae (*Et infra:* [*cf. c. 7. de eo, qui cogn. IV. 13.*]) Priorem *quoque*,* quem a schismatico asseris ordinatum, ab officio poteris repellere incunctanter, nisi legitime probaverit secum fuisse misericorditer dispensatum et ab ea persona, quae[17]) super hoc potestatem habuerit[18]) dispensandi. *Dat. Ferentini XII. Kal. Iun.* [1203.]

TITULUS IX.

DE APOSTATIS ET REITERANTIBUS BAPTISMA[1].)

CAP. I.[2])

Clericus, qui dimisso habitu et tonsura immiscet se enormitatibus, perdit privilegium canonis: Si quis suadente, unde eum deprehendentes non incidunt in canonem, scil. excommunicationem.

Alexander III.[3])

Praeterea clerici, qui, relicto ordine clericali[4]) et habitu suo[5]), in apostasia tanquam laici conversantur[6]), si in criminibus comprehensi[7]) teneantur, per censuram[8]) ecclesiasticam[9]) non praecipimus liberari. *Tales enim inter apostatas numerandos sanctorum Patrum statuta declarant. Sacerdotibus etc.* [*cf. c. 2. Ne cler. vel mon. III. 50.*]*

CAP. II.[10])

Si crimen acolythi, qui rebaptizanti praebuit ministerium, est occultum, promoveri potest; si publicum, non, nisi cum eo religionem intrante dispensetur.

Idem *Abbati S. Genovefae.*[11])

Ex literarum tuarum tenore perpendimus, quod quidam, aegritudine longa confectus[12]), insano[13]) sortilegarum mulierum credens consilio, ut sanaretur, per iterationem fecit iniuriam baptismatis sacramento. *Adstitit autem huic sacrilegio adolescens quidam bonae, ut videtur, indolis, acolythus, frater carnalis illius, in quo baptismus asseritur iteratus, et ministerium in respondendo exhibuit presbytero baptizanti, et cooperator exstitit rei nefandae.* Quia ergo tua nos duxit prudentia[14]) consulendos, qualiter puniri debeat *vel purgari* acolythus, quem *etiam* minor aetas et intentio fraternae[15]) salutis *corporeae* excusare videtur *aliquantulum*,* discretioni[16]) tuae praesentibus literis respondemus, quod, *quamvis multum non videatur poena plectendus*,* ad superiores *tamen* ordines promoveri, si publicum est quod proponitur, non valebit, nisi ad religionem[17]) transire voluerit, ut favore religionis ipsius[18]) circa eum valeat[19]) dispensari. Si vero occultum est, promoveri poterit, et excessum suum dignis poenitentiae fructibus expiare.

CAP. III.[20])

Infamatus de apostasia compellitur se purgare.

Innocentius III.[21])

Tuae fraternitati[22]) (*Et infra:* [*cf. c. 3. de cler. per. I. 22.*]) *Alii quoque, quos fama publica monachos asserit vel canonicos regulares, in saeculari habitu incedentes se saeculares monachos mentiuntur, de quibus, quum probari non possit, quod vitam religiosam sint professi, responsum apostolicum expetisti, utrum ad partes remitti debeant cismarinas, et episcoporum illorum et abbatum monasteriorum illorum, in quibus dicuntur regularem habitum assumpsisse, literis doceant, se non esse monachos vel canonicos regulares, vel debeant potius in saeculari habitu tolerari. Nos autem etc.* [*cf. c. 3. de cler. peregr. I. 22.*]* Super secundo *vero* articulo inquisitioni tuae duximus respondendum, quod[23]) clerici, qui sunt de apostasiae crimine infamati, qui[24]) videlicet abiecerunt habitum clericalem, non sunt in saeculari habitu tolerandi, sed per districtionem ecclesiasticam coercendi, donec, deficiente probatione, ad infamiam abolendam purgationem canonicam curaverint exhibere. *Quaesivisti etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. II. Kal. Febr. Ao. IX.* [1207.]

CAP. IV.[25])

Baptizati alterius sectae vel fidei ritus dimittere compelluntur.

Idem *in concilio generali.*

Quidam, sicut accepimus, qui ad sacri undam baptismatis voluntarii[26]) accesserunt, veterem[27]) hominem omnino non exuunt, ut novo[28]) perfectius induantur,[29]) quum,[30]) prioris[31]) ritus reliquias retinentes, Christianae religionis decorem tali commixtione confundant. Quum autem[32]) maledictus sit homo, qui terram duabus viis ingreditur, et indui veste[33]) non debeat lino lanaque contexta: statuimus, ut per praelatos ecclesiarum tales[34]) observantiae veteris ritus[35]) omnimode compescatur, ut, quos Christianae religioni liberae voluntatis arbitrium obtulit, salutiferae coactionis necessitas in eius observatione conservet; quum minus malum exsistat viam Domini non agnoscere, quam post agnitam retroire.

CAP. V.[36])

Apostatae incarcerari et affligi possunt, ut habitum reassumant.

Honorius III. *Archiepiscopo Turonensi.*[37])

A nobis expetiit[38]) tua fraternitas edoceri, quid de apostatis[39]) sit agendum, quum in custodia detinentur, qui[40]) minis vel blanditiis nullatenus possunt[41]) induci, ut abiectum *monachalem* habitum reassumant. Ad quod tibi breviter respondemus, quod tales, si volueris[42]), poteris[43]) sub gravi custodia carcerare, ita, quod solummodo vita sibi misera reservetur, donec a suae praesumptionis nequitia resipiscant.

CAP. VI.[44])

Monachus, in apostasia ordinatus, non potest sine dispensatione Papae in suscepto ordine ministrare.

Idem *Archiepiscopo Lugdunensi.*[45])

Consultationi[46]) tuae breviter[47]) respondemus, quod monachus, aliquem sacrum ordinem in apostasia recipiens, quantumlibet suo fuerit reconciliatus abbati, et receperit poenitentiam, absque *tamen* dispensatione Romani Pontificis ministrare non poterit[48]) in ordine, sic suscepto. *Inquisitioni etc.* [*cf. c. 7. de usu et auct. pall. I. 8.*] *Dat. Reate III. Id. Aug.* [1225.]

Cap. I. 5) *digu. seu ben. ecclesiastica:* Cass. — 6) *praedictos:* Coll. citt., conc. — 7) *acceperant:* Cass. — *acceperint:* Lips., Comp. I. Aug., Bohm. — *receperunt:* conc. — 8) desid. in Lips. — 9) *alios:* ib. — 10) *ecclesiam:* Lips., Cass., Comp. I. Aug., conc. — 11) add.: *eius:* Coll. citt., conc. — 12) *detinendo:* Lips. — 13) *praestiterunt:* ead., Comp. I., Cont. — 14) *decrevimus:* Lips., conc. — 15) *esse:* Cass.

Cap. II. 16) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 72. — Comp. III. h. t. c. un. — 17) *qui:* Reg. — 18) *habet:* Comp. III.

TIT. IX. 1) *et de iterantibus bapt.:* C. R. 1. — *et de iterandis baptismata:* C. L. — *et iterantibus baptismum:* C. H. — Cap. I. 2) Restitutum ex App. XXVI. 16., Lips. XI. 15., Cass. XXI. 23., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) de vera inscriptione (*Eugen. III. Incellino Sarensi ep.*) cf. ado. ad c. 2. de cler. aegr. III. 6. — 4) omitt. C. R. L. H., Coll. citt. — 5) add.: *lapsi:* App. — 6) *versantur:* ead. — 7) *deprehensi:* ead. — 8) *iustitiam:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 9) *apostolicam:* Cass.

Cap. II. 10) Restitutum ex App. XXVI. 1., Lips. XI. 1., Cass. XXI. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 11) *Neaophefae:* Cass. — desid. inser. in App. — 12) *detentus:* C. H. — 13) *accepit* (*cepit:* App.) *consilium a sortilegis* (*sacrilegis:* Cass.) *mulieribus, ut, si sanare vellet, se iterum permitteret baptizari* (*rebaptizari:* Cass.), *qui insano credens consilio, ut san., per reiterationem* (*iterationem:* App., Comp. I. Ms.) *iniuriam fecit sacramento.:* Coll. citt. — 14) *fraternitas:* C. H. — 15) *supernae:* C. R. 2. — 16) *dilectioni:* App. — *ob quam rem discretioni:* Comp. I. Ms. — 17) *a religione:* Cass. — 18) *illius:* App. — 19) *debeat:* Coll. citt.

Cap. III. 20) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 254. — Comp. III. h. t. c. un. — 21) *Hierosolymitano patriarchae ap. sed. leg.:* Reg. — 22) *fraternitatis:* C. R. 2. L., Comp. III., Reg. — 23) *quoniam:* Reg. — 24) *quod . . . . abiecerint:* ib.

Cap. IV. 25) c. 70. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. c. 3. de Iud. V. 4. — 26) *voluntarie:* C. R. 2., Cont. — 27) *et vel.:* C. R. 1. — 28) *novum:* Comp. IV. Ms. A. B., conc. — 29) *induant:* conc. — 30) *sed prioris reliquias ritus retinentes:* Comp. IV. Aug. — 31) *primi:* Comp. IV. Ms. B. — 32) add.: *scriptum sit:* sent. — cf. Eccl. III. 28. Deut. XXII. 11. — 33) *vestis:* conc., Comp. IV. Aug., Ms. A. — *vestes.* Ms. B. — 34) *tales ab observantia . . . . compescantur:* Comp. IV. Ms. A., conc. — 35) *incis:* C. L.

Cap. V. 36) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 37) *Tyrensi:* Comp. V. Cir. — *Tirensi.* Ms. — *Lundensi:* Rayn. ex Reg. II. 1067. ad A. 1218. — 38) *expetit:* Cir. — 39) *haereticis:* Comp. V. Ms. — 40) *eo, quod:* Comp. V. — 41) *possint:* ead. Ms. — 42) *noveris:* C. H. — 43) *potes:* C. R. L., Comp. V.

Cap. VI. 44) Integra ep. edita est a Rayn. ex Reg. X. 16. ad A. 1225. — Comp. V. h. t. c. 2. — 45) *Lundunensi:* Comp. V. Ms. — *Lundensi:* Cir., Reg. — 46) *Ad aliam vero consult. tuam:* Reg. — 47) *taliter:* C. L. — 48) *potest:* C. R. 1. H., Comp. V., Reg.

TITULUS X.

DE HIS, QUI FILIOS OCCIDERUNT.

CAP. I.[1])

Mulier, occidens sponte filium, debet perpetuo in monasterio poenitere; si tamen timetur de innocentia, datur vel saltem non denegatur sibi licentia nubendi.

Alexander III. *Tornacensi Episcopo.*[2])

Veniens ad nos M.[3]) mulier *latrix praesentium* lacrimabili nobis confessione monstravit, quod, quum de quodam[4]) filium genuisset[5]), et ille sibi saepe turgido vultu improperasset, quod filius eius non esset, ipsa, iracundiae calore[6]) *et furore animi* ducta, eundem filium interfecit. *Quo comperto comes Flandrensis eam totam terram usque ad septennium abiurare coegit, nisi de nostra licentia remaneret. Quumque se nostro adspectui praesentasset, et, quod crucem suscepisset Hierosolymam profectura, nobis assertione sua proposuisset: nos eam, quia in partibus illis praesentia sua non posset esse utilis, sed damnosa, ab Hierosolymitano itinere revocantes, ipsam fraternitati tuae duximus remittendam, praesentium tibi auctoritate* Mandamus[7]), quatenus eam[8]) *mulierem* labores inducere, ut ad aliquod monasterium *tui episcopatus* transeat, in quo[9]) peccata sua perpetua poenitentia deploret. Si autem repugnante carnis fragilitate ad hoc induci noluerit, ei licentiam in Domino nubendi tribuas, quia tutius nobis videtur, ut in Domino nubat *et* uni soli, quam[10]) inhoneste multos[11]) admittat.

CAP. II.[12])

Mulier, occidens filium, propter hoc a viro separari non debet; sed alia poenitentia sibi imponitur.

Lucius III. *Parisiensi Episcopo.*

Intelleximus *ex literis tuis,* quod[13]), *quum* M. mulier *latrix praesentium* filiam parvam *haberet,* furore accensa diabolico *tandem ipsam, suggerente eo, qui de fidelium perditione laetatur, letali vulnere* iugulavit, propter quod dominus terrae maritum eius et ipsam[14]) compulit abiurare. Quia vero illam alios[15]) habere filios intimasti, *unde circa ipsius exsilium debeat dispensari: nos, de discretione tua plenam fiduciam obtinentes, eam tuae duximus prudentiae remittendam, per apostolica scripta* mandamus[16]), quatenus ita super hoc provideas, quod[17]) sui sceleris poenam luat, et saluti eius ac filiorum *ipsius* per tuam providentiam *in Domino* consulatur, et[18]), non obstante *proposito* iuramento, quod a viro[19]) dictus dominus proponitur extorsisse[20]), eam, sicut[21]) expedire videris, eidem[22]) viro *suo et rebus suis* restituas ita, quod filios suos libere possit et pacifice gubernare.

CAP. III.[23])

Se summat, ponens poenitentiam parentum, circa quos pueri reperiuntur oppressi.

Idem.[24])

De infantibus autem, qui mortui reperiuntur cum patre et matre, et non apparet, utrum a patre, vel a matre oppressus[25]) sit ipse, vel[26]) suffocatus, vel propria morte defunctus, non debent inde securi esse parentes, nec[27]) etiam[28]) sine poena; sed tamen consideratio debet esse pietatis, ubi non voluntas[29]), sed eventus mortis causa fuerit[30]). Si autem eos non latet, ipsos[31]) interfectores esse, scire debent[32]), se graviter deliquisse, *quod Ancyritano concilio probatur.* Quidam autem poenitentiam trium annorum iudicant[33]) esse debere, quorum unum peragant in pane et aqua.

TITULUS XI.

DE INFANTIBUS ET LANGUIDIS EXPOSITIS[1]).

CAP. UN.

Infans, expositus a patre vel alio, eo consentiente vel ratum habente, hoc ipso a patria potestate liberatur. Idem in servo et liberto, qui ob praedictam causam liberantur a dominica potestate. Et idem iuris est in praedictis languidis cuiuscunque aetatis sic expositis, vel si eis alimenta denegantur; hi tamen, qui praedictis alimenta praestiterint, nullum ius in eis acquirunt.

Gregorius IX.

Si[2]) a patre, sive ab alio, sciente ipso[3]) aut ratum habente, relegato pietatis officio infans expositus exstitit[4]): hoc ipso a potestate fuit patria liberatus. Nam et hoc[5]) casu in ingenuitatem libertus, et servus in libertatem eripitur, quod et de praedictis cuiuscunque aetatis languidis, si[6]) expositi fuerint, vel si[7]) alicui eorum alimenta impie denegari[8]) contigerit, est dicendum. Sane, qui hos suscipiunt, non possunt propter hoc in eorum personis ius aliquod vendicare.

TITULUS XII.

DE HOMICIDIO VOLUNTARIO VEL CASUALI.

CAP. I.[1])

Homicida incorrigibilis debet deponi, et tradi curiae saeculari, ut moriatur.

In Exodo.[2])

Si quis per industriam occiderit proximum suum et per insidias, ab altari meo evelles[3]) eum, ut moriatur.

CAP. II.[4])

Ponit poenitentiam occidentis latronem, quum se poterat aliter liberare; si vero aliter liberare se non poterat, non tenetur agere poenitentiam, nisi ad cautelam.

Ex poenitentiali Romano.[5])

Interfecisti furem aut latronem, ubi comprehendi poterat absque occisione[6]), *et tamen interfecisti;* quia ad imaginem Dei creatus est[7]), *et in nomine eius baptizatus et sanguine eius redemptus est,* per[8]) XL. dies non intres *in* ecclesiam, et[9]), lanea veste indutus, ab[10]) escis et potibus, qui interdicti sunt, et a toro, *a* gladio et *ab* equitatu[11]), illos[12]) supra dictos dies *te* abstineas. In tertia[13]) autem et quinta feria et *in* sabbato aliquo genere leguminum, vel oleribus, *et* pomis, et[14]) parvis[15]) pisciculis cum mediocri cerevisia utere *et* temperate. Si autem sine odii meditatione te tuaque liberando huiusmodi[16]) diaboli membra interfecisti: secundum indulgentiam dico, propter imaginem Dei, si aliquid ieiunare volueris, bonum est tibi, et eleemosynam[17]) fac largiter. Si presbyter eadem fecerit, non deponatur[18]); tamen[19]), quamdiu vivit[20]), poenitentiam agat.

CAP. III.[21])

Non occiditur fur diurnus sine culpa, sed nocturnus sic.

Augustinus *super Exodo.*[22])

„Si *autem* perfodiens inventus fuerit fur, et percussus mortuus fuerit, non est illi[23]) homicidium imputandum[24]). Si autem

---

TIT. X. Cap. I. 1) Restitutum ex App. L. 12., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) add.: *in eodem libro* (i. e. Registri libro I.): App. — 3) desid. in App. — 4) *N. quodam:* Comp. I. Ms. — 5) *susceperisset.* C. R. 1. — 6) *furore:* C. H. — 7) *mandantes:* App., Comp. I. — 8) *praedictam:* ib. — 9) *et ibi:* Ibid. — 10) *quam multis adhaereat:* App., Comp. I. — 11) add.: *amatores:* C. H.

Cap. II. 12) Restitutum ex App. L. 25., Comp. I. h. t. c. 4. — 13) *quod M. latrix diabolico furore accensa quandam filiam suam multotiens animo perimendi aggressa, tandem etc.:* App. — 13*) *suam:* C. R. 2. — seq. *et:* omitt. C. R. 1., Cont. — 14) *ipsam terram:* Comp. I. Ms. — *eius ipsam coegit abiurare:* App. — 15) omitt. Comp. I. Aug. — *illam habere filios pariter:* Ms. — *illam et illam pariter filios habere:* App. — 16) *mandantes:* App., Comp. I. — 17) *ut:* App. — 18) *nec:* App., Comp. I. Ms. — 19) *ab ipsa:* Comp. I. — *ab ea:* App. — 20) *extorsisset:* C. H. — 21) *si:* App. — 22) omitt. App., Comp. I.

Cap. III. 23) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 24) *Alexander III.:* Comp. II. — 25) *oppressus sit vel extinctus vel suffocatus:* C. R. 2. — *oppressi sint ipsi vel suffocati vel . . . defuncti:* Comp. II. Ms. A., Böhm. — 26) *et:* C. R. 1. — 27) desid. in Comp. II. Ms. A. — 28) omitt. Comp. II. — 29) *non solum vol.:* C. R. 2. — *non est vol.:* C. R. 1., Comp. II. Ms. A. — 30) *fuit:* C. H., Comp. II. Aug., Ms. A. — 31) desid. in C. R. 2. — *puerorum ipsorum:* Ms. id. — 32) *debet:* C. R. 1. — *debeant:* C. R. 2. — 33) *indicant:* Comp. II. Aug. — *sibi indicant:* Ms. A.

TIT. XI. 1) *De inf. langu. et exp.:* C. L. — Cap. un. 2) *Sive:* C. H. — 3) abest a C. R. 2. — 4) *exstiterit:* C. R. 2. L. — 5) *in hoc:* C. R. L. — 6) *sive:* C. H. — 7) *sive:* C. R. 1. — 8) *negari:* C. R. L., Cant.

TIT. XII. Cap. I. 1) Exod. XXI. 14. — 2) *in libro Exodi:* C. R. 2. — 3) *avelles:* Comp. I. Ms.

Cap. II. 4) Restitutum ex libro poen. ap. Burch. L. XIX. — Lips. VIII. 9., Comp. I. h. t. c. 4. — cf. c. 32. C. XXIII. qu. 2. — 5) *ex speculi poen. Rom.:* C. H. — 6) *occasione:* Burch., Comp. I. — 7) omitt. Burch. — 8) omitt. Burch., Lips., Comp. I., Böhm. — 9) non exstat ap. Burch. in Lips. et in Comp. I. — 10) *et ab:* Comp. I. Aug. — 11) *equitaturis:* C. R. 2. — 12) *per ill.:* Böhm. — 13) *In II. autem et VI. fer.:* Comp. I. Ms. — 14) *vel:* Burch. — 15) *parvulis:* Böhm. — 16) omitt. Burch., Lips., Comp. I. — 17) *eleemosynas:* Burch. — 18) *deponetur:* Lips. — 19) omitt. Comp. I. Aug. — 20) *vixerit:* C. R. — *vivat:* Burch.

Cap. III. 21) Restitutum ex Aug. l. c. quaest. 84. — Iv. Decr. X. 53., Lips. VIII. 10., Comp. I. h. t. c. 5. — 22) Exod. XXII. 2. — 23) *illius:* C. R. 1. — *ibi:* C. H. — 24) omitt. Coll. citt. et Aug.

oritur[25]) sol super eum: reus erit[26]), °*et morte morietur.*° Intelligitur ergo, °*tunc*° non pertinere ad eum homicidium[27]), si fur nocturnus occidatur[28]); si autem diurnus fuerit, ad homicidium pertinere. Hoc est enim, quod ait: „si oritur[29]) sol super eum, etc.[1. 30]), quia poterat[31]) discernere, quod ad furandum, non ad occidendum venisset, et ideo non debet[32]) occidi. Hoc etiam in[33]) antiquis legibus saecularibus[34]), quibus ista °*tamen*° est antiquior, invenitur, impune scilicet[35]) occidi nocturnum furem quoquo modo[36]), diurnum autem[37]), si se °*cum*° telo defenderit. Iam enim plus est quam fur.

CAP. IV.[38])

Sub generali pollicitatione seu permissione, etiam iurata, non venit illicitum.

Hieronymus.[39])

Cum iuramento pollicitus est Herodes saltatrici dare quodcunque postulasset[40]) ab eo; si ob iusiurandum fecisse se dicat[41]), si patris matrisve[42]) interitum postulasset, facturus esset[43]), an non? Quod ergo in suis[44]) repudiaturus fuit, contemnere debuit °*et*° in propheta.

CAP. V.[45])

Homicida est, qui facit vel dat sortilegia, vel venena sterilitatis.

Ex concilio Guarmaciensi.

Si aliquis causa explendae libidinis vel odii meditatione[46]) homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit[47]) generare, aut concipere, vel nasci soboles[48]), ut homicida teneatur.

CAP. VI.[49])

In poenitentia imponenda iudex debet attendere circumstantias, ex quibus augetur vel minuitur delictum. Hoc dicit usque ad §. *Illi autem.* — §. 1. *Socians homicidam animo occidendi, licet non apponat manum, si tamen ex sua causa mors secuta est, tenetur fere pari poena cum homicida.* Hoc dicit usque ad §. *Illi etiam.* Abbas Sic. — §. 2. *Qui sociat homicidam tantum animo prohibendi ne impediatur, tenetur paulo minori poena.* H. d. usque ad §. *Qui vero.* — §. 3. *Incitans alium ad homicidium, mitius punitur quam homicida, secus autem, si incitavit ad certum homicidium. Nam, eo secuto, tenetur ut homicida.* H. d. usque ad §. *Hi quoque.* — §. 4. *Custodientes sarcinas occidentium, scientes, eos esse sicarios, non sunt immunes a poena homicidii.* H. d. usque ad §. *Eos insuper.* Abbas. — §. 5. *Occupans bona occisi, non per hoc tenetur de homicidio, et non sufficit occupanti, quod eroget illa pauperibus, quum poterit restituere eis, quorum constat fuisse.* H. d. usque ad §. *Illis praeterea.* Abbas. — §. 6. *Participantes interfectoribus in excommunicatione, diversimode puniuntur iuxta modum participationis.* H. d. usque ad §. *Clericos.* Abbas. — §. 7. *In isto §. usque ad fin. ponitur poenitentia clericorum, praestantium praedictae morti auxilium, consilium vel favorem.* Hoc dicit. Abbas Siculus.

Alexander III. *Exoniensi*[50]) *Episcopo.*

Sicut dignum °*est et omni rationi consentaneum, graves et difficiles quaestiones ad examen apostolicae sedis deferri, ita etiam nobis ex ministerio susceptae sollicitudinis imminet, easdem quaestiones, prout nobis Dominus dederit, solvere, et singulis a nobis consilium postulantibus respondere, ut providentia Romanae ecclesiae, quae ubique terrarum obtinet Domino disponente principatum, quaestiones solvantur, et removeantur in his ambiguitas de cordibus singulorum. Licet autem super quaestionibus, quas nobis tua discretio solvendas direxit, te non dubitemus providum et circumspectum existere: cogimur tamen ex susceptae servitutis ministerio iuxta discretionem et providentiam nostram tibi exinde respondere.*° Sane, quum vir °*literatus et sapiens et*° discretus °*et in his plurimum exercitatus*° existas[51]), plenius nosti, quod[52]) in excessibus singulorum non solum[53]) quantitas et qualitas delicti, sed aetas, °*et*° scientia, °*et*° sexus[54]) atque conditio delinquentis[55]) sunt attendenda, et[56]) non solum secundum praedicta, sed secundum locum et tempus, quo delictum committitur, unicuique poenitentia[57]) debet indici[58]), quum, °*sicut tu ipse non ignoras,*° idem excessus magis sit in uno quam in alio puniendus °(*Et infra:*)° §. 1. Illi[59]) autem, qui animo occidendi, feriendi aut capiendi illum sanctum et reverendum[60]) virum quondam[61]) Cantuariensem archiepiscopum citra manuum iniectionem se fatentur venisse, si de illa captione mors eius secuta fuisset, pari poenitentia[62]), vel fere pari exstiterent[63]) puniendi. §. 2. °*Et*° Illi etiam[64]), qui non, ut ferirent, sed, ut percussoribus opem ferrent, si forte[65]) per aliorum violentiam impedirentur, paulo minori debent poena mulctari, quia, quum scriptum sit[66]): „qui potuit hominem liberare a morte, et non liberavit, eum occidit," constat[67]) °*eos*° ab homicidii reatu immunes non esse, qui occisoribus opem contra alios praestare venerunt[68]), nec[69]) caret scrupulo societatis occultae, qui, °*quum possit,*° manifesto facinori desinit[70]) obviare. §. 3. Qui vero[71]) se asserunt[72]) animum regis inflammasse ad odium, unde °*forte*° homicidium fuit[73]) secutum[74]), °*satis*° dure et aspere, sed non ita severe sunt puniendi, nisi forte regem ipsum ad illud[75]) homicidium suis suggestionibus[76]) provocassent. §. 4. Hi quoque non sunt[77]) a culpa liberi, nec a poena[78]) debent esse immunes, qui, licet fuerint[79]) illius °*iniquae*° machinationis ignari, tamen eis[80]), quos sicarios esse sciebant, °*vel*° in sarcinis °*vel in armis eorum*° custodiendis ministerium praebuerunt. §. 5. Eos insuper[81]), qui dicuntur[82]) illius sancti viri et suorum post mortem[83]) eius spolia occupasse, si nihil aliud in tanto facinore commiserunt, a poena mortis eius arbitramur[84]) esse immunes; sed, quae occuparunt[85]), eis, quorum fuerunt[86]), tenentur in integrum restituere, si habent[87]) in facultatibus[88]), unde possint ea reddere[89]). Et ipsis ex hoc[90]) °*tamen*° moderata est poenitentia[91]) iniungenda[92]), quia, licet quaedam[93]) ex his, quae[94]) occupaverunt[95]), fateantur[96]) se pauperibus °*in eleemosynam*° erogasse, non tamen aliena[97]), quum ipsa potuissent eis, quorum fuerint[98]), restituere, debuerunt[99]) pauperibus erogare. §. 6. Illis[100]) praeterea, qui sola excommunicatorum participatione se reos esse[1]) cognoscunt, considerata temporis mora[2]), qua[3]) in eadem nequitia perduraverunt[4]), et inquisito °*etiam,*° si eis timore[5]) vel affectione communicaverint scienter vel ignoranter, °*secundum hoc*° est[6]) poenitentia[7]) indicenda. §. 7. Clericos autem, quos constat armatos interfuisse[8]) tanto facinori, et illos °*etiam clericos,*° qui consilium °*illud*° dederunt[9]), ut sanctus vir caperetur, perpetuo non solum ab[10]) altaris ministerio[11]) deponendos esse censemus, sed °*ita*° etiam, quod in ecclesiis[12]) nullo unquam tempore lectiones legant, vel[13]) responsoria in choro separatim[14]) cantent; sed in psalmis apud Deum[15]) de

Cap. III. 25) *oritur:* Iv. — *orietur:* Lips., Comp. I. Aug. — 26) *est:* Iv., Aug. — 27) *ad hom.:* Coll. citt., Aug. — 28) *occiditur, si autem diurnus, pertinere:* ib. — 29) *orietur:* ib. — 30) omitt. Iv., Aug. — 31) *poterat quippe:* ib. — 32) *debeat:* ib. — 33) omitt. Lips. — 34) l. c. XII. Tab.; cf. fr. 4. §. 1. D. ad leg. Aqu. — 35) omitt. Iv., Aug. — 36) *quomodo:* Iv., Comp. I. Aug. — 37) desid. ap. Iv.

Cap. IV. 38) Hieron. in c. 14. Matth. — Burch. XII. 16., Iv. Decr. XII. 73., Comp. I. h. t. c. 6. — 39) *Idem:* C. R. 2. — 40) *postularet:* Comp. I. Aug. — 41) *dicit:* Coll. citt., Hier. — 42) *matrisque:* Burch., Iv. — *si matris:* Hier. — 43) *erat:* Iv. — *fecerat:* Hier. — 44) *in se:* id.

Cap. V. 45) Exstat ap. Reg. II. 89., Burch. XVII. 57., Comp. I. h. t. c. 13. — 46) *med., ut non ex eo soboles nascatur:* Coll. citt. — 47) *posset:* Comp. I. Aug. — 48) *vel nasc. sob.:* omitt. Coll. citt.

Cap. VI. 49) Restitutum ex App. XXXV. 1., Lips. X. 1., Comp. I. h. t. c. 7. — 50) *B. Exon. ep.:* Comp. I. Ms. — *Bartholomaeo Exon. ep.:* Aug. — 51) *sis:* Coll. citt. — 52) *quia:* ib. — 53) *non sol. del. qualitas, sed quantitas et aetas:* App. — 54) *sexus:* ead. — 55) omitt. Coll. citt. — 56) *Quia* (*Quare:* App.) *non solum servandum qualitatem et quantitatem facinoris, sed servandum ea, quae praediximus* (*diximus:* App.), *et servandum:* ead. — 57) *poena:* Lips. — 58) *iniungi:* App. — 59) *Illi autem, qui animo occidendi illum sanctum et reverendum virum* (*Thomam:* App.) *Cantuariensem quondam archiepiscopum, aut feriendi, aut capiendi, si* (*ut:* App.) *de illa captione mors eius* (*ei:* App.) *subsecuta fuisset, citra* (*circa vel citra:* Comp. I. Ms. — *et citra:* Aug.) *manuum iniectionem se fatentur venisse, pari poena* (*poenitentia:* Comp. I. Ms.) *vel fere pari* (*pariter:* Lips. — *vel f. p.:* omitt. App.) *puniendi sunt:* Coll. citt. — 60) *reverendissimum:* C. R. I. — 61) abest a C. H. — 62) *poena:* ib. — 63) *exstiterint:* C. R. 1. — 64) omitt. Lips. — *et alii:* App. — 65) *si forte violentiam* (*violentia:* Ms.), *quam quidam moliri debebant, impedirentur, paulo minori poena mulctari:* Comp. I. — *si forte violentiam quidem debebant impedire, paulo maiori poena mulctari:* Lips. — *si forte violentia, quam quidam amoliri debebant, impediretur, paulo minori poena mulctari:* App. — 66) *sicut scriptum est:* App. — 67) add.: *quoque:* ead. — 68) *ferre venerint:* ead. — 69) *non:* C. R. 1. — sumpt. ex c. 55. C. II. qu. 7. — 70) *non desinit:* Cont. — 71) *Illi vero:* Coll. citt. — 72) *asseruntur:* C. H. — 73) *fuerit:* C. R. 2., Comp. I. — 74) *subsecutum:* Coll. citt. — 75) *ipsum:* App. — 76) *suis sug.:* desid. in ead. — 77) *fuerunt:* C. R. L., App., Comp. I. Aug. — *fuerint:* Ms. — *Illi vero, qui non fuerunt:* Lips. — 78) *reatu:* App. — 79) *sint:* C. R. 1. — 80) *tamen si eos* (*si eos:* desid. ap. Aug.) *sicarios esse sciebant, qui* (omitt. Lips.) *in sarcinis:* Lips., Comp. I. — *sicariis tamen, si eos sicarios etc.:* App. — 81) *vero:* Lips., Comp. I. — *Illos vero:* App. — 82) *dicunt:* Comp. I. — 83) *per mortem spolia:* App. — 84) *arbitrantur:* C. H. — seq.: *esse:* omitt. App. — 85) *occupaverint:* C. R. 2. — *occupaverant:* Comp. I., Cont., Bohm. — *sed haec, quae occupaverant, teneantur eis in integrum restituere, quibus ablata fuerunt:* App. — 86) *fuerant:* Lips. — 87) *habeant:* C. H., App. — 88) add.: *suis:* C. R. 2. — *tantum:* Lips. — 89) *restituere:* C. R. 1. — 90) *ex hinc:* App. — 91) *poena:* Lips. — 92) *indicenda:* ead., Comp. I. — 93) *quidam:* C. R. 1. L., Comp. I. — 94) *ea, quae:* ead. — 95) *occupaverant:* C. R. 2. — 96) *fatentur:* Coll. citt. — 97) *alienas res, quam ipsas:* eaed. — 98) *fuerunt:* C. R. L. H., Lips., Comp. I. — 99) *deb. erogasse* (*Et infra:*) Lips. — 100) *Illi:* C. R. L. — *Illi vero:* App., Comp. I. — 1) omitt. Lips. — 2) *qualitate:* App. — 3) *in qua:* Comp. I. Aug. — seq.: *in* omitt. Lips. — 4) *perdurant:* Comp. I. Aug. — *perduraverint ignoranter:* App. — 5) *si amore:* ead. — 6) *est eis:* Cant. — 7) *poena ind.* (*Et infra:*): Lips. — 8) *arm. esse et interfuisse:* App. — 9) *dederunt:* C. R. 2. — 10) omitt. Lips. — 11) *officio:* App. — 12) *eccl. illis:* Lips. — 13) *non responsoria canteat:* Lips. — *nec responsoria seu antiphonas cantare in choro:* App. — 14) omitt. Aug. — 15) *Dominum:* App., Lips.

commisso satagant veniam impetrare[16]). Insuper[17]) '*autem clerici ipsi*' in districto[18]) claustro monachorum vel canonicorum regularium[19]), si fieri potest, sunt recludendi[20]), ita '*quidem*,' quod usque[21]) ad septennium[22]) vel quinquennium debeant ab ecclesiarum introitu coerceri[23]).

CAP. VII.[24])

Homicidium casuale imputatur ei, qui dabat operam rei licitae, si non adhibuit diligentiam, quum debuit.

Idem.[25])

Presbyterum[26]) '*autem alium*', qui quendam puerum intuitu disciplinae percussit in capite '*et vulneravit*,' quum post paucos dies, '*sicut asseris*,' exspirasset, tam[27]) ab omni altaris ministerio debes perpetuo removere, quam[28]) ab officio sacerdotali deponere, si ex ipsa percussione interiit, vel aliam infirmitatem incurrerit[29]), de qua[30]) noscitur exspirasse.

CAP. VIII.[31])

Homicidium casuale imputatur ei, qui dabat operam rei illicitae vel etiam licitae, secundum aliam intellectum, si non adhibuit omnem diligentiam, quum debuit.

Idem *Cusentinensi*[32]) *Archiepiscopo.*

Continebatur in literis tuis[33]), quod, quum[34]) diaconus, praesentium lator[35]), et quidam alii clerici a vineis ecclesiae opere consummato redirent, leviandi[36]) laboris gratia quendam ludum imitati[37]) '*sunt*' viatorum, '*proiicientes*' baculos suos '*in longum*;' studebant '*enim*' iacere in directum, et alter alterius fustem[38]) ferire. Cuius[39]) ludi, '*sicut asserunt*,' solet esse conditio[40]), ut, qui alterius baculum percuteret[41]), quasi victor[42]), pro equo alio[43]), '*cuius baculum percussus esset*,' uteretur; sed praefati clerici, equitandi licentia non utentes, solo erant[44]) lectione[45]) contenti, '*ut, dum alacrius ad baculos suos concurrerent, laborem itineris non sentirent*.' Quidam autem laicus[46]), '*sicut praedictus diaconus asserit*,' dum[47]) baculum eiusdem diaconi percussisset[48]), incautus[49]) in eum equitaturus insiliit, et sic a falce illius[50]) diaconi, qua erat accinctus[51]), mortale vulnus accepit, de quo post dies octo exspiravit. Ideoque[52]) mandamus, quatenus eundem diaconum[53]) sine licentia Romani[54]) Pontificis ad superiorem gradum[55]) non adscendere[56]), vel[57]) in diaconatus officio nullo unquam[58]) tempore ministrare permittas[59]), sed eum dispensative[60]) ministrare in subdiaconatus officio patiaris[61]).

CAP. IX.[62])

Homicidium casuale non imputatur ei, qui non fuit in culpa.

Idem *Exoniensi Episcopo.*[63])

Lator praesentium P. clericus[64]) nobis '*viva voce*' proposuit, quod, quum quadam die casu[65]) cum quodam clerico luderet, contigit[66]), quod ille proiecit istum[67]) ad terram, cuius cultellus[68]), quem ad latus suum[69]) habebat, in alterum incidit[70]), et fortuito[71]) casu occubuit vulneratus. Ideoque[72]) mandamus, quatenus, '*rei veritate comperta*,' si ita res se habuit[73]), et alia iusta causa non impedit, praedictum P.[74]) libere permittas[75]) ad sacros ordines promoveri.

CAP. X.[76])

Is, ex cuius opera illicita sequitur homicidium, irregularis efficitur.

Idem *abbati S. Benedicti de Vebia.*[77])

Suscepimus literas tuas, per[78]) quas cognovimus, quod, quum[79]) lator praesentium in custodia[80]) cuiusdam domus cum altero fratre maneret, ingredientes de nocte quidam latrones ad eos, turpiter ipsos in[81]) personis affligere, et denudare[82]) vestimentis propriis praesumpserunt. In quos isti resumptis[83]) viribus insurgentes, ligaverunt illos, et detinere usque ad notitiam capituli[84]) voluerunt. Quum autem[85]) iste, rem ad tuam audientiam perlaturus[86]), ligatos eos in fratris sui[87]) custodia dimisisset[88]), et fures se solvere niterentur, frater illos, ne ipse ab eis[89]) interimeretur, occidit. Verum[90]) quoniam[91]) expediebat potius post tunicam '*etiam*' relinquere pallium, et rerum sustinere iacturam, quam pro conservandis[92]) vilibus rebus et transitoriis tam acriter in alios exardescere: abstineat iste[93]) humiliter ab altaris ministerio[94]), et uterque peccatum suum, '*quibus modis*' ad[95]) arbitrium tuum[96]) '*poterit*,' studeat expiare. Constat enim[97]), eos contra '*regularem*' mansuetudinem '*et*' ecclesiasticam '*disciplinam*' ex utriusque ope[98]) interemptos.

CAP. XI.[99])

Dans causam homicidii irregularis est.

Idem *Lucensi Episcopo.*[100])

De cetero noveris, quod diaconus, '*quem literatum et honestate praeditum asseris*,' qui homicidio[1]) causam dedisse videtur, '*sicut ex tenore literarum tuarum perpendimus*,' non videtur[2]) ad sacerdotium promovendus.

CAP. XII.[3])

Homicidium casuale imputatur ei, qui dedit operam rei licitae, si non adhibuit diligentiam, quum debuit.

Clemens III.[4])

Ad audientiam apostolatus nostri '*ex parte vestra*' pervenit, quod, quum[5]) quidam presbyter, volens corrigere quendam de familia sua, '*eo*' cingulo, quo cingi solebat, ipsum[6]) verberare tentaret[7]), contigit, quod cultellus de vagina, quae cingulo adhaerebat, elapsus, eum in dorso[8]) aliquantulum vulneravit; postmodum vero, quum ille vulneratus aliquamdiu vixisset, et '*iam*' convaluisset a vulnere, alia[9]) graviori, ut dicitur[10]), infirmitate percussus[10*]), '*cum sana mente ac devotione debita*' viam est[11]) universae carnis ingressus. Quia vero, utrum occasione vulneris decessisset, dubium habetur[12]): '*eodem presbytero ab omni officio*

Cap. VI. 16) *implorare*: App., Lips., Comp. I. Aug. — 17) add.: *etiam*: C. R. 2. — 18) *obstructo*: App. — 19) omitt. ead. — *eos, reg. per quinquennium debent ab eccl. introitu coerceri*: Lips. — 20) *reducendi*: C. R. 2., Comp. I. Ms. — *includendi*: App. — 21) *ipsi in*: App. — 22) *sept. vel*: desid. in Comp. I. Ms. — 23) *cohiberi*: App.

Cap. VII. 24) Restitutum ex App. XXVI. 7., Lips. XI. 7., Cass. XXI. 11., Comp. I. h. t. c. 8. — 25) missa est: *Salernitano archiep.* — cf. c. 3. de spons. duor. IV. 4., quod cap. initium est, et c. 1. de corp. vit. I. 20., quod proxime praecedit. — 26) *Presbyter*: Cass. — 27) abest a Coll. citt. — 28) *cumque*: ead. — 29) *incurrit*: C. R. 1., H., Cass., Comp. I. Ms. — 30) *per quam*: Lips. — *de qua etc.*: desid. in Comp. I.

Cap. VIII. 31) Restitutum ex App. XXVI. 12., Lips. XI. 13., Cass. XXI. 17., Comp. I. h. t. c. 9. — 32) *Esmentiam ep.*: Cass. — *Consentino*: Comp. I. Aug. — leg.: *Cusentino* cum App., Lips., Comp. I. Ms. (*Cosenza*.*)*— 33) *quod nobis tua devotio destinavit*: Coll. citt. — 34) omitt. C. H., App., Lips. — 35) *lator iste* (omitt. App., Cass.) *et quidam clerici, qui rogati ad vineas ecclesiae putandas (putandos: Cass.) perrexerunt, (perrexerint: Cass.) circa (et quum circa: App. — dum circa: Lips — quum circa: Cass.) vesperas opere consummato* (add.: *quum*: Aug.) *redirent* (App.: *redierint*): Coll. citt. — 36) *levandi*: App., Bohm. — 37) *initiati*: Lips. — 38) *baculum*: Cass. — 39) *Huius autem ludi*: Coll. citt. — 40) *talis conditio est*: App. — 41) *percusserit*: Cass. — 42) *victor*: App. — *pro equo victo alio*: C. R. 1. — 43) *eo*: Coll. citt. — 44) *sunt*: App. — 45) *initativi*: C. R. 1., App., Cass., Comp. I. Ms. — 46) *alacrius*: Cass. — 47) *quum*: Cont., Bohm. — 48) *praedicti diaconi percussit*: App. — 49) *incaute*: ead. — *incautius*: Cass. — 50) *ipsius*: Coll. citt. — 51) *adstrictus*: Cass. — 52) *Inde est, quod commonemus fraternitatem tuam atque mandamus*: Coll. citt. — 53) *eund. diac.*: desid. in Lips. — 54) *summi*: App. — 55) *ordinem*: C. 1. — desid. in Cass. — sequ.: *non*: omitt. C. R. 1., Coll. citt. — 56) *suscipere*: Comp. I. Aug. — 57) *et*: Lips. — 58) abest a C. R. 1. — 59) *perm. . . . ministrare*: desid. in Lips. — 60) *cum dispensatione*: C. R. 2., App. — 61) *permittas*: Comp. I. Aug.

Cap. IX. 62) Restitutum ex App. XXVI. 14., Lips. XI. 12., Cass. XXI. 18., Comp. I. h. t. c. 10. — 63) inscr. desid. in App. — *B. Exon. et ep. et abb.*: Comp. I. Ms. — *B. Exon. ep. et abb.*: Aug. — *capitulo Burdegalensi*: Cass. — *Eug. III. capitulo Burdegalensi*: Lips., quod placet. — 64) *P. cler.*: omitt. Coll. citt. — 65) desid. in Lips. — 66) *contingit*: Cont. — *ludere contigit, ille proiecit*: Cass. — 67) *illum*: App. — 68) *et cultellus*: Coll. citt. — 69) omitt. App. — 70) *incideret*: Cass. — 71) *fortuitu*: Lips. — sequ.: *casu*: omitt. C. R. 1., Coll. citt. — 72) *Eundem itaque* (*igitur*: App.) *ad vos duximus remittendum, discretioni vestrae per ap. scr. (p. a. s.*: desid. in App.) *mandantes* (Cass.: *mandamus*) *quatenus* (*quod*: App.) *rei etc.*: Coll. citt. — 73) *habuerit*: C. R. 1., H., Lips., Comp. I. — 74) *D.*: App., Comp. I. Aug. — *diaconum*: Cass., Comp. I. Ms. — 75) *permittatis*: Coll. citt., Bohm.

Cap. X. 76) Restitutum ex App. L. 27., Cass. XXI. 19., Comp. I. h. t. c. 11. — 77) *de Veb.*: desid. in C. R. 2. — *Venetia*: C. R. 1. — *Naburia*: Cass. — *Nebeia*: C. 1., Comp. I. Ms. — *Nebia*: Aug. — *Id. in eodem* (l. e. XII. libr. Reg.) *abb. S. Ben. de Vebia*: App. — 78) *et cogn. ex earum tenore*: Coll. citt. — 79) *dum D.*: C. H. — 80) *custodiam*: Cass. — 81) *et in*: ead. — 82) *nudare*: ead. — 83) *praesumptis viribus*: ead. — 84) *sui cap.*: C. R. 1. — 85) *Quumque*: App. — 86) *prolaturus*: Cass. — 87) omitt. ead. — 88) *dim., fures se absolvere nit.*: ead. — 89) *ab illis*: App. — 90) *Unde*: Coll. citt. — 91) add.: *illis*: C. R. 2. — 92) *cons. rebus transitoriis opere tam . . . in aliquos*: Cass. mendose. — 93) desid. in C. R. 1., Cass. — 94) *obsequio*: Comp. I. Aug. — *officio et peccatum . . . ad arbitrium tuum poterint uterque student expiare*: Cass. mendose. — 95) *ad arb. tuum*: desid. in C. H. — 96) abest a Comp. I. Ms. — 97) *equidem*: Cass., Comp. I. — 98) *opere*: C. H., Cass., Comp. I.

Cap. XI. 99) Restitutum ex Comp. I. c. 12. h. t. et c. 7. Qui cler. vel vov. IV. 6. — 100) add.: *P. C. Consuluit*: Comp. I. c. 12. — cf. c. 4. Qui cler. vel vov. IV. 6. — 1) *homicidii*: Comp. I. c. 7. — 2) *est*: C. R. 2. H., Comp. I. Aug. c. 7.

Cap. XII. 3) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 368., Comp. II. h. t. c. 1. — 4) *Abserenti (?) ep. et abbati de Bergis (?)*: Luc. — 5) omitt. Luc., Comp. II. Ms. A. — 6) *illum verb. tentavit et* (omitt. Comp. II. Aug., Ms. B.) *contigit*: Luc., Comp. II. — 7) *tentasset*: C. R. 1. H. — 8) add.: *suo*: Aug. — 9) omitt. C. R. 1. 1. H., Luc., Comp. II. — 10) *creditur*: Luc. — 10*) *detentus*: C. H. — 11) *sit*: Comp. II. Ms. A. — 12) *habebatur*: Luc., Comp. II. Aug., Ms. A.

beneficioque suspenso, quid super hoc vobis esset agendum, apostolicam sedem consulere voluistis. Nunc itaque' vestrae[13]) discretioni duximus respondendum, quod, quum in dubiis semitam[14]) debeamus eligere tutiorem, vos[15]) convenit iniungere presbytero memorato, ut[16]) '*de cetero*' in sacris ordinibus non ministret; iniuncta[17]) tamen '*ei*' poenitentia congruenti, sibi[18]) poteritis[19]) concedere, ut '*in*' minoribus ordinibus '*ministrare*' sit contentus. Si vero '*vobis legitime constiterit, quod*' ille[20]) ex alia infirmitate obierit, '*de vestra licentia*' poterit, sicut erat solitus, divina[21]) officia ministrare[22]). '*Dat. Laterani.*'

CAP. XIII.[23])

Homicidium casuale non imputatur ei, qui dedit operam rei licitae, nec fuit in culpa.

Innocentius III. *Episcopo Lingonensi.*[24])

Dilectus filius A. capellanus, *in nostra praesentia constitutus, sua nobis confessione*' proposuit[25]), quod, quum quadam corporis molestia gravaretur '*ita, quod et cibi et somni desiderium raptum videretur ab eo,*' ut comedendi appetitum aliquantulum excitaret, equum, quem nutriebat[26]), adscendit. Qui quum bene non[27]) pareret habenis, sed praeter sessoris arbitrium '*suis*' saltibus lasciviret, ipse[28]), ut eius refrenaret impetum, '*et*' freno vim intulit, equumque calcaribus stimulavit. Quumque fracto freno equus, '*quasi*' proprio arbitrio relictus, curreret festinanter, '*ei*' quaedam mulier, veniens ex obliquo '*et*' infantulum baiulans, obviavit, in quam equus irruens, procul abiecto sessore, puerum praedictum oppressit, '*et capellanus ipse ex repentino casu vix mortis periculum evitavit, sed ad ultimum convalescens postmodum divina celebrare non praesumpsit.*' Ideoque[29]), '*quia nobis non constitit de praemissis, fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*super his inquiras diligentius veritatem, et*' si est ita[30]), quum idem capellanus nec voluntate nec actu homicidium perpetravit[31]), nec dedit[32]) operam illicitae rei, non impedias, quo minus divina possit officia celebrare. '*Dat. Lat. VI. Id. Nov.*' [1200.]

CAP. XIV.[33])

Summatur ut supr. cap. prox.

Idem *Metensi Episcopo.*[34])

Ex literis tuae fraternitatis accepimus, quod, quum '*lator praesentium*' H. presbyter foenum vellet de carru deponere, perticam superius alligatam, '*quum neminem circa currum videret,*' proiecit in terram, et, quum foeno insisteret deponendo, quidam[35]), '*prope ipsum accedens,*' puerum quendam iuxta currum reperit semivivum, in quo praeter modicum livoris in fronte nihil inveniri[36]) potuit laesionis. Nos autem ab eodem quaesivimus sacerdote, si, priusquam iaceret[37]) perticam, circumspexisset[38]) sollicite[39]), an esset aliquis circa[40]) carrum; qui, quod[41]) diligenter circumspexit[42]), asseruit, sed, quod vidisset aliquem, denegavit. Ad te igitur remittentes eundem, '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si res ita se habet, nisi contra[43]) eundem '*presbyterum*' grave scandalum sit exortum, vel tanta laboret infamia, quod deficiente accusatore[44]) oporteat eidem canonicam purgationem indici, ipsum libere permittas exsequi officium sacerdotis. '*Dat. Lat. VIII. Kal. Dec. Ao. III.*' [1200.]

CAP. XV.[45])

Summatur etiam, ut supr. eod. cap. Dilectus.

Idem *Bisuntino Archiepiscopo.*[46])

Ex literis tuae[47]) fraternitatis accepimus, quod quidam monachus '*puer tuae dioecesis*' ad deponendam de campanili campanam subserviens, quia quoddam[48]) lignum '*casu*' corruit, ipso movente[49]) in ecclesia sub campanili quandam puerum[50]) appressit et occidit. '*Unde a nobis humiliter postulabas, quid tibi esset super hoc faciendum, petens, ut cum ipso misericorditer dispensetur.*' Quocirca '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si monachus ipse rem necessariam agebat et utilem, et in loco, per quem aliquem transire non crederet, vel ibidem exsistere, vel etiam illuc de consuetudine venire, quando lignum movisse dignoscitur, satis poterit, praesertim in monasterio, ad altiores ordines promoveri. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. Non. Apr. An. IX.*' [1206.]

CAP. XVI.[51])

Summatur, ut supr. eod. cap. Dilectus.

Idem *episcopo Paduano.*

Significasti nobis[52]) '*per literas tuas,*' quod, quum F. clericus '*cum archipresbytero sancti Fidantii*' equitaret, equus, cui insidebat, tam se quam ipsum proiecit in aquam. Unde clericus ipsum graviter calcaribus stimulavit; equus vero, '*ut literarum tuarum verbis utamur,*' quum exsisteret bucca durus, praeter voluntatem sessoris raptus in cursum, '*et male parens habenis,*' quandam mulierem, quam obviam habuit, ex improviso pedibus interfecit. Quumque nos ab eodem clerico fecissemus inquiri, utrum equi vitium prius scivisset: illud asseruit se ignorasse. Ideoque '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*inquiras super his diligentius veritatem, et,*' si ita est[53]), ad '*maiorem*' cautelam iniungas eidem '*clerico*' poenitentiam competentem[54]), qua peracta non[55]) impedias, quo minus '*et*' in susceptis ministret ordinibus, et ad maiores valeat promoveri.

CAP. XVII.[56])

Non censetur homicida is, quo prohibente et contra eius dante a consanguineis homicidium committitur.

Idem.[57])

Petrus, diaconus et monachus sancti Ioannis de Pena[58]), sua nobis insinuatione monstravit, quod, quum ipsum[59]) quondam[60]) in saeculari habitu '*constitutum,*' in ecclesia de Rigelo[61]) beneficium '*quoddam*' obtinentem, abbas illius ecclesiae eodem beneficio spoliasset, cognati et amici eius[62]) '*abbati saepius supplicarunt, ut beneficium restitueret sibi memoratum; quo nolente ipsorum precibus acquiescere,*' irati plurimum[63]) et commoti, nocte quadam in domo diaconi convenerunt, et coena facta dicebant, quod vindictam volebant[64]) sumere de abbate. Inhibiti autem expresse ab eodem diacono, ne abbatem occiderent, aut aliquid sibi[65]) facerent, unde ordinis sui discrimen[66]) incurreret[67]) et animae detrimentum, nihilominus irruerunt in eum, et plagis impositis abierunt, semivivo relicto, qui[68]) post dies aliquot[69]) exspiravit[70]). '*Ab illo autem tempore usque hodie praedictus diaconus, de eo, quod contigerat, tristis effectus, ab administratione cessavit, et, nondum expleto biennio, habitum induit monachalem. Unde a nobis suppliciter petiit edoceri, utrum posset in officio diaconi ministrare, et, si hoc ei liceret, an posset ad maiorem ordinem promoveri. Licet autem, si praemissis veritas suffragatur, praefatus diaconus super abbatis interitu non videatur esse culpabilis; quia tamen bonarum mentium est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est, quod ab administratione officii se propria voluntate suspendit, vel habitum induit regularem, sibi non ad peccatum adscribimus, sed ad meritum reputamus.*' Quocirca '*fraternitati vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si praemissa noveris[71]) veritate subniti, saepe dicto[72]) diacono non solum in diaconatus officio ministrare, sed etiam[73]) ad ordinem presbyteratus adscendere[74]), si aliud[75]) canonicum

Cap. XII. 13) *tuae:* Cont., Böhm. — *vestrae discretionis industriae:* Luc., Comp. II. — 14) *viam:* C. H. — 15) *vos:* C. R. 1. L. H. — *te:* Cont., Böhm. — 16) *ut ... non audeat ministrare:* Comp. II. Ms. B. — *ne ... min. praesumat:* Ms. A. — *ut ... ministrare non praesumat:* Aug. — *ne ... administrare accedat:* Luc. — 17) *et eidem iniuncta poen.:* Cont., Böhm. — 18) abest a C. R. 1. L., Comp. II. Ms. B. — *ei:* Aug., Ms. A., Luc. — 19) *poteris:* Comp. II., Cont., Böhm. — *potestis:* Luc. — 20) omitt. C. R. 1., Luc., Comp. II. — 21) abest a Comp. II. Ms. A. — 22) *celebrare:* Coll. citt.

Cap. XIII. 23) Restitutum ex Reg. Brequ. III. 19. — Comp. III. h. t. c. 1. — 24) *Lugdunensi:* Cont. — *Lincolniensi:* Reg. — 25) *monstravit:* Comp. III., Reg. — 26) *nutriverat:* ib. — 27) *non plene:* ib. — 28) *et ipse:* C. L. — 29) *Quia vero:* Comp. III., Reg. — 30) *si rem inveneris taliter processisse:* ib. — 31) *perpetraverit:* ib. — 32) *dederit:* Comp. III. Ms., Reg.

Cap. XIV. 33) Restitutum ex Reg. Brequ. III. 34. — Comp. III. h. t. c. 2. — 34) *Bertranno Metensi ep.:* Reg. — 35) desid. ap. Cont. — 36) *invenire:* Comp. III., Reg. — 37) *deiiceret:* ib. — *proiiceret:* C. L. — 38) *circumspexit:* C. R. L. H., Comp. III. — 39) *attente:* C. R. 1. — 40) *iuxta:* Reg. — 41) *quum:* C. R. 1. — 42) *circumspexerit:* C. R. 2. — *circumspexisset:* C. R. 1. H. L., Comp. III., Reg. — 43) *circa:* Comp. III. Ms., Cont., Böhm. — 44) *actore:* C. H.

Cap. XV. 45) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 42. — Comp. III. h. t. c. 3. — 46) inser. desid. in Comp. III. — *Halberstadiensi ep.:* Reg. — 47) *tuis:* C. H. — 48) omitt. Comp. III., Reg. — 49) *memorato:* Comp. III. — 50) *puerulum:* Reg.

Cap. XVI. 51) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 594., Comp. III. h. t. c. 4. — 52) abest a C. R. 1. — 53) *si rem inveneris taliter processisse:* Comp. III., Rain. — 54) *congruentem:* C. R. 1. — 55) *nequaquam:* Comp. III., Rain.

Cap. XVII. 56) Restitutum ex Reg. Bal. I. 323. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 57) *Oscensi et Tirasonensi epp.:* Reg. — 58) *Pania:* Comp. IV. Ms. A. B. — *Pinna:* Reg., Böhm. — 59) *illum:* Reg. — 60) *adhuc:* ib. — omitt. Comp. IV. — 61) *Riglo:* Comp. IV. Aug. — *Rigl'o:* Ms. A. B. — *Rigulo:* Reg., Böhm. — 62) *ipsius:* Comp. IV., Reg. — 63) *nimium:* Comp. IV. Ms. A. — 64) *vellent:* C. L. — 65) *ei:* Comp. IV. Ms. A., Reg. — 66) *damnum:* C. R. 1. — 67) *incurrerent:* Cont., Böhm. — 68) *unde:* Comp. IV., Reg. — 69) *aliquot:* C. R. 1., Cont. — 70) *spiritum exhalavit:* Reg. — 71) *noveritis:* Comp. IV. Ms. A., Reg. — 72) *saepe dictum diaconum:* Comp. IV., Reg. — 73) abest a C. H. — 74) *accedere:* Comp. IV. — 75) *aliquid:* C. R. 2.

non obstiterit[76]), liberam[77]) concedas[78]) auctoritate apostolica facultatem, praesertim si super hoc non fuerit[79]) respersus[80]) infamia; quum ei non debeat imputari, quod contra prohibitionem eius expressam, eo causam vel occasionem non dante, ausu sacrilego fuit[81]) ab ipsius[82]) consanguineis attentatum, '*divina scriptura testante, quod anima, quae peccaverit, ipsa morietur etc. Dat. Reate II. Non. Aug. Pont. nostr. An. I.*' [1198.]

CAP. XVIII.[83])

Irregularis censetur, qui alium letaliter percussit, licet ab aliis fuerit extinctus; idem, si apparet, an letaliter, si etiam percussus ab aliis obiit, et non apparet, ex cuius vulnere decesserit. Idem est, si percusserit non letaliter, si animum occidendi habuit, et ex aliorum vulneribus percussus exspiravit. H. d. notabiliter. Abbas.

Idem *Abbati S. Trinitatis de Maldemberg.*[84])

Significasti nobis '*per literas tuas,*' quod, quum quidam maleficus, ingressus ecclesiam '*de Bleiscio, Dei timore posthabito*' eucharistiam cum altarium[85]) ornamentis et libris ecclesiasticis extra '*ipsam*' ecclesiam asportasset, '*dilectus filius*' L.[85*]) presbyter '*lator praesentium*' ecclesiae '*tuae*' canonicus regularis, '*quem in praefata ecclesia de Bleiscia institueras capellanum,*' praefatum iniquitatis filium fossorio arrepto percussit[86]). Sed, si ad mortem fuit[87]) ictus huiusmodi, tu et ipse penitus ignoratis[88]); quem[89]) parochiani ecclesiae videntes ornamenta ecclesiae asportantem, arreptis[90]) gladiis et fustibus in eodem loco protinus[91]) occiderunt. '*Praefatus vero Laurentius de sua salute praecogitans, evoluto anno sub titulo confessionis tibi rei ordinem revelavit, pro quo nobis humiliter supplicasti, ut cum eo misericorditer agere dignaremur. Licet autem contineatur in canone, quod, si quatuor homines aut quinque vel plures contra unum hominem rixati fuerint, et ab eis mortuus fuerit vulneratus, quicunque illorum et plagam imposuerit, homicida secundum statuta canonum iudicetur; quia tamen in alio canone dicitur de presbytero, qui diaconum equitantem percussit, et ipse, cadens ex equo, cervice fracta interiit: quodsi non ad mortem percussus est, iuvante agenti presbytero est poenitentia iudicenda, ita, quod aliquanto tempore a missarum suspensus solenniis, denuo ad sacerdotale officium revertatur, quodsi veraciter qualicunque percussione presbyteri mortuus est diaconus, nulla hic ratione more sacerdotis permittendus est ministrare, etiamsi voluntatem non habuit occidendi:*' Nos in praemisso casu credimus distinguendum, utrum constare possit, quod praefatus[92]) sacerdos non inflixit percussionem letalem, de qua '*videlicet,*' si aliorum non fuissent vulnera subsecuta, percussus minime interiisset, et si[93]) percussor voluntatem non habuerit[94]) occidendi, neque ipsius studio, consilio[95]) vel mandato processeriat[96]) alii contra illum. Et quidem, si hoc ita se habet, quod forsan ex eo posset[97]) ostendi, si certa apparuisset[98]) percussio ab eodem inflicta tam modica et tam levis, in ea parte corporis, in qua quis de levi[99]) percuti non solet ad mortem, et periturum iudicio medicorum talis percussio assereretur[100]) non fuisse[1]) letalis, quum de ceteris credendum sit ipsi '*sacerdoti,*' qui non accusatur[2]) vel denunciatur ab aliquo, sed per se ipsum, '*de sua salute sollicitus,*' consilium appetit[3]) salutare, post poenitentiam[4]) ad cautelam iniunctam in sacerdotali poterit[5]) officio ministrare, maxime[6]) religionis accedente favore, quum sit canonicus regularis, et sine omni[7]) scandalo possit sacerdotale officium celebrare[8]). Quodsi discerni non possit[9]), ex cuius ictu percussus interiit: in hoc dubio tanquam homicida debet[10]) haberi sacerdos, etsi forte homicida non sit, a sacerdotali[11]) officio abstinere debet[12]), quum in hoc casu cessare sit tutius quam temere celebrare, pro eo, quod in altero nullum, in reliquo vero magnum periculum timeatur. '*Utrum autem de illis sit simile sentiendum, quorum unus, sed quis omnino nescitur, homicidium perpetravit, si forsan ad recipiendos sacros ordines praesententur, utrum omnes sint pariter repellendi, quum discerni non possit, qui debeant culpabiles iudicari, diligens investigator advertat, quamvis hic casus sit ab illo valde diversus.*' Si vero, quemadmodum perhibetur, sacerdos iste prius ab illo percussus sacrilego, mox eum cum ligone in capite repercussit, quamvis vim vi repellere omnes leges et omnia iura permittant; quia tamen id debet[13]) fieri cum moderamine inculpatae tutelae, non ad sumendam vindictam, sed ad iniuriam propulsandam: non videtur idem[14]) sacerdos a poena homicidii penitus excusari[15]), tum ratione instrumenti, cum[16]) quo ipse percussit, quod, quam grave sit, non solet levem plagam inferre, tum ratione partis, in qua fuit ille percussus, in qua de modico ictu quis letaliter solet laedi, '*maxime quum secundum vulgare proverbium asseratur, quod, qui ferit primo, ferit tangendo, qui ferit secundo, ferit dolendo. Unde, pensatis omnibus, ei creditur expedire, ut cum humilitate abstineat a sacerdotali officio exsequendo. Dat. Viterbii Kal. Iul. Pont. nostr. An. XII.*' [1209.]

CAP. XIX.[17])

Religiosus, chirurgiam exercens, si ex ea mors sequitur, irregularis est; etiamsi sit peritus et diligens, et hoc fecerit causa pietatis; sed cum eo post satisfactionem misericorditer dispensari potest. H. d. usque ad §. *Ad ultimum.* — §. 1. *Qui iudici saeculari dedit intersignia furis, a quo fuit vulneratus, irregularis non est, licet ille postmodum occidatur.* Abbas Siculus.

Idem.[18])

Tua nos duxit fraternitas consulendos (*Et infra:* ['*cf. c. 7. de cons. et aff. IV. 14.*']) '*Tertio*' Quaesivisti '*per sedem apostolicam explicari,*' quid sit de quodam monacho sentiendum[19]), qui[20]), credens, se quandam mulierem a gutturis tumore curare, ut chirurgicus[21]) cum ferro tumorem illum aperuit, et, quum tumor '*ille*' aliquantulum resedisset, '*monachus*' ipse[22]) mulieri praecepit, ne se vento exponeret ullo modo, ne forte ventus, subintrans[23]) gutturis aperturam, sibi causam mortis inferret; sed mulier, eius mandato contempto, dum messes colligeret, vento se exposuit incaute, et sic per aperturam gutturis sanguis multus[24]) effluxit, et mulier diem ultimum[25]) sic[26]) finivit, '*quae tamen confessa est, quod, quia vento exposuit semetipsam, ipsa sibi dederat causam mortis;*' utrum videlicet, quum praedictus monachus sit sacerdos, liceat ei sacerdotale officium exercere. Nos igitur fraternitati tuae[27]) '*taliter*' respondemus, quod, licet ipse monachus multum[28]) deliquerit alienum officium usurpando, quod sibi minime congruebat, si tamen causa pietatis, et non cupiditatis id egerit[29]), et peritus erat in exercitio chirurgiae, omnemque studuit, quam debuit, diligentiam adhibere, non est ex eo, quod per culpam mulieris contra consilium eius accidit, adeo[30]) reprobandus, quod non[31]) post satisfactionem condignam cum eo misericorditer agi possit, ut divina valeat celebrare; alioquin interdicenda[32]) est ei sacerdotalis ordinis executio de rigore. [§. 1. Ad ultimum fuit ex parte tua propositum[33]) '*coram nobis,*' quod quidam scholaris, metuens, ne latrones in hospitio suo[34]) essent, '*parvo assumpto gladio, ut ignem quaereret,*' de strato consurgens[35]), '*quum venisset ad ostium, ignarus*' reperit ibi furem, qui, '*cum scholari incipiens colluctari,*' non solum ipsum scholarem prostravit ad terram, sed '*etiam*' paene ad mortem vulneravit eundem. '*Scholaris vero, provocatus ab illo, vim vi in continenti repellens, extorto latroni gladio, eundem servato iuris moderamine repercussit, qui perterritus fugam, quam cito potuit, maturavit.*' Mane itaque '*lucescente,*' scholares latronem quaesiverunt eundem, quem[36]), vulneratum inventum, potestati Vincentiae[37]) tradiderunt, coram quo constanter negavit, quod praemissa minime perpetravit[38]). Unde praefatus[39]) potestas ad eundem scholarem '*suos*' nuncios destinavit, ut exponeret, si qua sciret de fure praedicto, vel traderet intersignia[40]); qui cultrum[41]),

---

Cap. XVII. 76) *obsistat:* C. H. — 77) *libere:* Aug. — 78) *concedatis:* Reg. — 79) *sit:* C. H. — 80) *similiter resp.:* Comp. IV. — 81) *proponitis:* ead. — *proponitur:* Reg. — 82) *eius:* Comp. IV. Aug. — omitt. Ms. A. B., Reg.

Cap. XVIII. 83) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 59. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 84) *Maleboen.:* Comp. IV. Ms. A. — *Malebon.:* Ms. B. — *Maleleon:* Aug. — *Maloleone:* Reg. — 85) *ecclesiae:* Comp. IV. Ms. A. — 85*) *Laurentius:* Comp. IV., Reg., Böhm. — 86) *percusserit:* Aug. — 87) *fuerit:* Reg. — 88) *ignoratis:* C. R. 2. — 89) *Quem autem parochiani ecclesiae memoratae, praedictum maleficum ornamenta viderent (audirent: Aug.) eccl. asportantem ipsum arreptis:* Comp. IV., Reg. — 90) *receptis:* C. H. — 91) *penitus:* Comp. IV. Ms. A. — 92) *probatus:* ib. — 93) *quodsi:* Comp. IV. — *quodque:* Reg. — 94) *habuit:* C. H., Comp. IV. Ms. B., Reg. — 95) *vel cons.:* C. L., Comp. IV. Aug., Ms. A. — 96) *processerunt:* C. R. 1., H., Comp. IV. Ms. B., Reg. — 97) *possit:* C. R. 1. — 98) *apparuerit:* Comp. IV. Ms. A. — 99) *leviter:* Reg. — 100) *asseratur:* Comp. IV. Ms. A. — *assereretur:* Ms. B. — 1) *esse:* C. R. 1. — 2) *accusatus vel denunciatus:* Reg. — seq.: *ab al.:* desid. in C. H. — 3) *expetit:* Reg. — 4) add.: *ei:* C. R. 2. — *eidem:* Comp. IV. Aug. — 5) *poterat:* C. R. 1. — *posset:* Reg. — 6) absunt a Comp. et Reg. — 7) *sine causa possit scandali:* Comp. IV. Ms. A. — 8) *ministrare:* C. R. 1. — *exercere:* Comp. IV., Reg. — 9) *poterit:* C. R. 2. — 10) *debet haberi tunc sacerdos:* Comp. IV. — *hom. haberi ipse sacerdos:* Reg. — 11) *tamen a sac. off. humiliter:* C. R. 2. — 12) *debent:* C. R. 1. — 13) *decet:* id. — 14) *iste:* id. — 15) *excusatus:* Aug. — *excusandus:* Reg. — 16) desid. in C. H.

Cap. XIX. 17) Restitutum ex Reg. Bal. XIV. 159. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 18) *Gebennensi ep.:* Reg. — 19) *faciendum:* Comp. IV. Ms. A. — 20) *qui quum:* C. R. 2. — 21) *ut ch.:* desid. in Comp. IV. Ms. A. — 22) *ille:* ib. — 23) *intrans:* Comp. IV. Aug. — 24) *sanguinis multum:* ead. Ms. A. — 25) *extremum:* Aug., Reg. — 26) omitt. Comp. IV., Reg. — 27) *tibi:* Reg. — 28) omitt. C. R. 1., Comp. IV., Reg. — 29) *egit:* Comp. IV., Reg. — 30) *ideo:* Comp. IV. Ms. A. — 31) *quin:* Reg. — 32) *interdicta:* C. R. 1., Comp. IV. — 33) *quaesitum:* C. H. — 34) *in domo sua:* Comp. IV. Aug. — 35) *surrexit, et:* Comp. IV., Reg. — 36) *qui:* C. R. 1. 1., Comp. IV. — 37) *Vicentinae:* C. R. 1. — *Vicentine:* C. L., Comp. IV., Reg. — 38) *perpetrarat. Verum:* Reg. — 39) *praefatus:* Cant., Böhm. B. — 40) *intersigna:* C. R. 1., Comp. IV. — 41) *cultellum:* C. R. 1., Reg. — *cultrum, quod:* Comp. IV.

quem ipsi[42]) latroni abstulerat[43]), et sotulares ab eodem in ipsius domo dimissos, quos abstraxerat "*sibi*," ne pedum strepitus audiretur, nunciis tradidit memoratis, super eodem facto se nihil amplius intromittens. Potestas igitur, receptis talibus intersigniis[44]), latronem ipsum[45]) apparitoribus suis tradidit puniendum, qui sibi amputaverunt virilia, et oculos eruerunt; latro vero "*se ad quoddam coenobium transtulit, et ibi per triduum*" ira et dolore commotus nec potum sumpsit, nec cibum, et sic de medio est sublatus[46]). Unde per nostrum oraculum postulas edoceri, utrum praefatus scholaris ad sacros valeat ordines promoveri. Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, si praefatus[47]) scholaris dignis meritis adiuvatur, propter praescriptum eventum a susceptione sacrorum ordinum nullatenus est arcendus. "*Dat. Lat. Id. Febr. Pont. nostr. Ao. XIV.*" [1211.]

CAP. XX.[48])

Qui dat causam abortioni, homicida est, si conceptum erat vivificatum animal rationale; alias secus.

Idem *Priori et Fratribus Carthusiensibus.*

Sicut ex literarum vestrarum tenore accepimus[49]), quum[50]) quidam presbyter vestri ordinis, qui prius fuerat[51]) niger monachus, quandam mulierem praegnantem, cum qua contraxerat consuetudinem inhonestam, et quae asserebat, se concepisse ex eo[52]), per zonam arripuerit[53]), quasi ludens, ipsa "*mulier postmodum*" per hoc sic se asseruit[54]) esse laesam, quod occasione huiusmodi abortivit; propter quod idem presbyter, proborum virorum usus consilio, se ipsum duxit ab altaris ministerio sequestrandum. "*Quare nobis humiliter supplicastis, ut cum eo agere misericorditer dignaremur.*" Nos vero devotioni vestrae insinuatione praesentium respondemus, quod, si nondum erat vivificatus conceptus, ministrare poterit; alioquin debet[55]) ab altaris officio[56]) abstinere. "*Dat. Lat. IV. Non. Oct. Pont. nostr. An. XIV.*" [1211.]

CAP. XXI.[57])

Non imputatur clerico, civiliter iustitiam petenti de laico, si iudex in laicum exercet vindictam sanguinis.

Idem *S.*[58]) *Episcopo.*

Postulasti: (*Et infra:* ["*cf. c. 14. de for. comp. II. 2.*"]) Quaesivisti praeterea[59]), utrum contra quosdam, contempta excommunicationis sententia debitas ecclesiis decimas subtrahentes, tibi regiam implorare liceat potestatem, quum ad[60]) solutionem ipsarum vix absque sanguinis effusione valeant coarctari. Ad quod[61]) "*breviter*" respondemus, quod, si, te huiusmodi querimoniam[62]) simpliciter[63]) deponente, rex, cui ad bonorum laudem, vindictam[64]) vero malorum[65]), gladius est commissus, in eosdem rebelles traditam sibi exercuerit potestatem, eorum erit duritiae aut malitiae[66]) imputandum. "*Coemeteria etc.* [*cf. c. 7. de cons. eccl. III. 40.*] *Dat. Lat. III. Kal. Mai. Pont. nostr. Ao. XVI.*" [1213.]

CAP. XXII.[67])

Homicidium casuale non imputatur ei, qui non occidit, nec fuit in culpa, etiamsi ad cautelam veniam postulaverit.

Honorius III. *Episcopo Eboracensi.*[68])

Exhibita nobis "*humilis*" I.[69]) clerici confessio patefecit, quod, quum in puerili esset constitutus aetate, cum quibusdam coaetaneis suis ludens, et insequens unum ex illis, lapidem post eum non animo "*quidem*" laedendi, sed timorem incutiendi proiecit; qui, licet ex proiecto lapide percussus non fuerit, neque tactus, ad alium tamen lapidem corruens, et caput offendens, tum propter imperitiam medicantis, tum propter patris incuriam, qui "*ex tunc campestribus*" laboribus et sudoribus ipsum exposuit, "*post XL. dierum spatium*" exspiravit. Quia vero dictus clericus, ut mitigaretur dolor patris defuncti, "*tanquam puer interius ab amicis inductus,*" veniam super hoc postulavit ab ipso, tu[70]) eum "*hac occasione*" a sacrorum ordinum susceptione repellis, quanquam idem[71]) defuncti pater, in extremis laborans, tibi et "*archidiacono tuo, nec non*" presbytero, cui suam aperuit conscientiam, confessus fuerit, et praestito firmaverit iuramento, nihil ipsum in morte filii sui, prout sibi "*plene*" constiterat[72]), commisisse. Quare idem clericus "*tam suppliciter quam humiliter*" postulavit a nobis, ut, quum[73]) de illius obitu laesam non habeat conscientiam, dignaremur agere misericorditer[74]) cum eodem. Quocirca "*fraternitati tuae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, "*inquisita super his sollicite veritate,*" si constiterit ita esse, ipsum propter hoc a receptione sacrorum ordinum non repellas.

CAP. XXIII.[75])

Homicidium casuale non imputatur ei, qui dedit operam rei licitae, nec fuit in culpa.

Idem *Episcopo et Capitulo Venetensibus.*

Ioannes sacerdos humili nobis insinuatione monstravit, quod, quum "*die quadam*" pulsaret campanas, ut signo dato conveniret populus fidelium ad divina, cadens tintinnabulum percussit quendam "*manentem*" puerum coram eo, qui, "*licet vulneratus in capite per mensem curam receperit medicorum, post mensem tamen,*" quum[76]) vulnus esset mortale, decessit. "*Unde nobis humiliter supplicavit, ut misericorditer agentes cum ipso, permitteremus sibi exsequi officium sacerdotis.*" Nos igitur attendentes, quod dicto sacerdoti, qui dabat operam rei licitae, nihil potuit imputari, si casus omnes fortuitos non praevidit, discretioni vestrae mandamus, quatenus, si "*vobis*" constiterit, "*rem*" ita esse, dictum sacerdotem, "*si aliud canonicum non obsistit,*" sacerdotale officium "*sublato cuiuslibet appellationis obstaculo*" exsequi permittatis.

CAP. XXIV.[77])

Clericus pugnando etiam contra inimicos fidei catholicae, si quemquam percussit, et de interfectione ipsum remordet conscientia, a ministerio altaris abstinere debet.

Idem *Pelagio*[78]) *Presbytero.*[79])

Petitio tua nobis exhibita continebat, quod, quum inimici dominicae crucis ac blasphemi nominis Christiani castrum quoddam, in quo moraberis, graviter invasissent, exeuntibus inde[80]) habitatoribus[81]) tam clericis quam laicis contra eos, ac invicem[82]) confligentibus, hinc inde occisi quam plurimi exstiterunt[83]). Unde, quum pro eo, quod aliquos percussisti, irregularitatem metuas incurrisse, "*nobis humiliter supplicasti, ut, quid agere debeas, tibi scribere dignaremur. Quocirca discretioni tuae*" mandamus, quatenus, si de interfectione cuiusquam in illo conflictu tua conscientia te remordet, a ministerio altaris abstineas[84]) reverenter, quum sit consultius in huiusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare.

CAP. XXV.

Idem dicit, quod cap. Ioannes supr. eod., et tantum ponit diversitatem in facto.

Gregorius IX.

Quidam, ut asseris, ad aedificationem ecclesiae in adiutorium a presbytero evocatus, ruens cum laqueari, quod idem presbyter solvere nitebatur, hac occasione rebus est humanis exemptus. (*Et infra:*) Attendentes igitur, quod sacerdos ipse dabat operam licitae rei, studuit etiam, quam[85]) debuit, diligentiam adhibere, circumstantibus[86], quibus periculum imminebat, ita tempestive et alta voce praemonitis, quod et intelligere et fugere potuerunt, inquisitioni tuae taliter respondemus, quod ob hanc causam, vel quia omnes casus fortuitos, qui praevideri non possunt, forsitan non praevidit, non debet quoad officium vel beneficium impediri.

Cap. XIX. 42) *ipse:* C. R. 2., Comp. IV. Aug. — 43) *abstulerit:* Comp. IV. Ms. A. — 44) *intersignis:* C. R. L., Comp. IV. — 45) omitt. Reg. — 46) *subtractus:* Comp. IV., Reg. — 47) desid. in C. H.

Cap. XX. 48) Restitutum ex Reg. Hal. XIV. 107. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 49) *nobis innotuit:* Comp. IV. Aug. — *percepimus:* Reg. — 50) *quod quum:* C. H. L. — 51) *fuit:* Comp. IV. Aug. — 52) *ab eo:* C. R. 2. — 53) *arripuit:* C. R. 2. L. — *attraxit:* Comp. IV. Ms. A. — 54) *sic ex* (omitt. Comp. IV. Ms. A.) *se asserit fore laesam:* Comp. IV., Reg. — 55) *debebit:* C. H. — 56) *ministerio:* Comp. IV. Aug.

Cap. XXI. 57) Restitutum ex Reg. Hal. XVI. 26. — Comp. IV. c. 3. de for. comp. II. 2. — 58) *Slesvicensi ep.:* Reg. — cf. n. ad c. 14. de for. comp. II. 2. — 59) *pariter* Comp. IV. Aug. — 60) *quoad:* ib. — 61) *quae tibi duximus respondendum:* Reg. — 62) *de huiusmodi querimonia:* Comp. IV., Reg. — 63) *suppliciter:* Comp. IV. Ms. A. — 64) *laudem mind.:* Comp. IV. Aug. — 65) *malefactorum:* Comp. IV. Ms. A. B. — *et malefactorum vindictam:* Reg. — 66) *aut mal.:* omitt. C. R. L., Comp. IV., Reg.

Cap. XXII. 67) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 68) *Ebriacen.:* Comp. V. Ms. — *Ebroicen.:* Cir. — 69) *Ioannis:* Comp. V., Böhm. — 70) *tu autem:* C. R. 2. — 71) *eiusdem:* ib. — 72) *constitit:* ib. — 73) *ut quum de scientia et vita laudabili commendetur, nec de illius:* Comp. V., Böhm. — 74) *misericordiam:* Cir.

Cap. XXIII. 75) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 76) *quia . . . erat:* Comp. V.

Cap. XXIV. 77) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 78) add.: *Serot.:* Comp. V. Ms. — *Serotiae:* Cir. — 79) *episcopo:* C. L. — 80) *ex inde:* Comp. V. Ms. — 81) *inhabitatoribus:* C. H. — 82) *ad vicem:* C. R. 1. — 83) *exstiterant:* C. R. 1. — 84) *sustineas:* ib.

Cap. XXV. 85) *quantum:* C. H. — 86) add.: *etiam:* ib.

TITULUS XIII.

DE TORNEAMENTIS.

CAP. I.[1])

Torneamenta fieri non debent, et vulnerato in eis conceditur poenitentia; sed, si moritur, denegatur ei sepultura ecclesiastica, si accessit animo pugnandi; secus, si accessit alia causa, ut puta ut debita sibi exigeret. Hoc dicit cum cap. sequ.

Ex concilio Lateranensi.

Felicis memoriae "*Papae*" Innocentii et Eugenii[2]) praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, detestabiles illas[3]) nundinas vel ferias, quas vulgo[4]) torneamenta vocant, in quibus milites ex condicto convenire[5]) solent, et ad ostentationem virium suarum et audaciae[6]) temere congredi[7]), unde mortes hominum et animarum pericula saepe proveniunt, fieri prohibemus. Quodsi quis eorum ibi[8]) mortuus fuerit, quamvis ei poscenti poenitentia[9]) non negetur[10]), ecclesiastica tamen careat sepultura.

CAP. II.[11])

Idem dicit, quod in superiori cap.

Alexander III. *Anatensi*[12]) *Episcopo.*

Ad audientiam nostram noveris pervenisse, quod, quum quidam ad locum, deputatum torneamentis, causa requirendi "*sua*" debita "*a quibusdam militibus, quos eo venturos putabat,*" accessisset, "*accidit, ut violenter et inconsiderate ab equo, in quo sedebat, super eum cadente compressus et mortuus est, sed prius dominicum corpus suscepit, et sacri olei perunctione perunctus est. Unde pro eo, quod in torneamento mortem accepit, sepultura ei fidelium prohibetur.*" Nos "*vero*" attendentes, quod his tantum, "*sicut credimus,*" ecclesiastica sepultura debeat[13]) interdici, qui, ad torneamenta animo id faciendi tantum accedentes, decedunt ibidem, fraternitati tuae mandamus, quatenus, si tibi constiterit, quod "*praefatus I.*" ad praedictum torneamentum non animo ludendi, sed[14]) percipiendi credita, pervenisset, licet ibi fortuito casu obierit, corpus eius dispensatione[15]) ecclesiasticae[16]) tradi facias sepulturae, maxime[17]) si dominicum corpus susceperit, et sacri olei fuerit[18]) unctione perunctus.

TITULUS XIV.

DE CLERICIS PUGNANTIBUS IN DUELLO.

CAP. I.[1])

Clericus, iniens duellum, sive obtulerit sive susceperit, deponendus est; poterit tamen episcopus cum eo dispensare, si mors vel mutilatio membri non sit inde secuta.

Alexander III.[2])

Porro, si clericus alicui sponte duellum obtulerit, vel, "*si*" oblatum susceperit "*et subierit,*" sive[3]) victor sive victus fuerit[4]), de rigore iuris est merito deponendus. Sed, quantumcunque eius in hoc[5]) gravis sit et enormis excessus, evadere potest[6]) depositionis sententiam, si cum ipso suus episcopus duxerit misericorditer dispensandum; dummodo ex ipso[7]) duello homicidium vel membrorum[8]) diminutio non fuerit[9]) subsecuta.

CAP. II.[10])

Irregularis est clericus, non solum si ipse interficit per se, sed etiam si pugil, ab eo datus, adversarium occidat; nec excusat consuetudo. Poterit tamen cum eo circa beneficium habendum dispensari.

Coelestinus III.[11])

Henricus presbyter "*lator praesentium*" nobis humiliter intimavit[12]), quod, quum laicum quendam super furto in saeculari placito[13]) convenisset, "*ipse,*" quia testes sui defecerunt, pugilem secundum pravam terrae consuetudinem introduxit[14]), qui reum usque adeo ictibus[15]) "*gladii*" vulneravit, quod coactus est "*nocte proxima*" exspirare. Quia igitur super hoc nos consulere voluisti, ambiguitatem[16]) tuam responsione huiusmodi removemus, quod tales pugiles homicidae veri existunt, nec praedictus sacerdos, licet non[17]) ipse, sed alius[18]) pro eo[19]) in duello pugnaverit, debet in sacris ordinibus ministrare, sicut[20]) "*etiam*" tradunt sacrorum canonum instituta. Homicidium autem[21]) tam facto quam praecepto, sive consilio aut defensione non est dubium perpetrari; poterit[22]) tamen cum eo circa habendum beneficium misericorditer dispensari.

TITULUS XV.

DE SAGITTARIIS.

CAP. UN.[1])

Excommunicandus est sagittarius et ballistarius contra Christianos. Hoc dicit.

Innocentius III.[2])

Artem "*autem*" illam mortiferam et "*Deo*" odibilem[3]) ballistariorum et sagittariorum adversus Christianos[4]) et catholicos exerceri de cetero sub anathemate prohibemus.

TITULUS XVI.

DE ADULTERIIS[1]) ET STUPRO.

CAP. I.

Stuprans virginem tenetur eam dotare et ducere in uxorem, et, si non vult cum ea contrahere, ultra dotem corporaliter castigabitur. H. d. cum cap. sequenti.

In Exodo.[2])

Si seduxerit quis virginem nondum[3]) desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, et[4]) habebit "*eam*" uxorem. Si vero[5]) pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere[6]) consueverunt.

CAP. II.[7])

Summatum est supra capitulo proximo.

Gregorius *Sipontino*[8]) *Episcopo.*

Pervenit ad nos, quod Felix "*nepos tuus*" quandam[9]) virginem, "*quod nefas est dici,*" stupro decepit[10]). Quodsi verum est, quamvis "*grave*" esset de lege poena plectendus, nos "*tamen,*" aliquatenus legis duritiem mollientes, hoc modo disponimus[11]), ut aut[12]) quam stupravit[13]) uxorem habeat, aut "*certe,*" si renuendum putaverit, "*districtius ac*" corporaliter castigatus excommunicatus-

TIT. XIII. Cap. I. 1) c. 20. conc. Lat. III. hab. A. 1179. — Lips. 28., Cass. IV. un., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) cf. c. 12. conc. Rem. hab. A. 1131., c. 14. conc. Lat. II. hab. A. 1139., qui repetitus est in conc. Rem. sub Eug. III. A. 1148. — 3) omitt. Cass. — 4) vulgus . . . vocat: ead. — 5) venire: ead., Lips., conc. — 6) audaciam, C. H., Lips. — 7) congrediuntur: Coll. citt., conc. — 8) ibidem: ib. — 9) venia: conc. — 10) add.: nec eucharistia: Lips., Cass.

Cap. II. 11) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 12) *Anathenen.*: Cont. — *Abarien.*: Comp. II. Aug., Ms B. — *Albaten.*: Ms. A. — *Ambianen.*: Aug. in marg. — 13) *debet*: Bohm. — 14) *si*: Comp. II. Ms. A. — add.: *animo*: Aug. — 15) *dispensative*: Id., Bohm. — 16) *ecclesiae*: C. H., Comp. II. Ms. B. — 17) omitt. Comp. II. Ms. A. — 18) *fuit*: C. H., Comp. II. Ms. B.

TIT. XIV. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XXVI. 5., Lips. XI. 5., Cass. XXI. 9., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) add.: *P. C. Licet praeter*: Comp. I. — cf. c. 4. de spons. duor. IV. 6. (*Salernitano archiep.*) — 3) *et*: App. — 4) *exstiterit*: Cass. — 5) *in hac parte*: Coll. citt. — seq. *gravis*: desid. in Cass. — 6) *potest*: ead. — 7) *illo*: App. — 8) desid. in Cass. — 9) *sit*: Coll. citt.

Cap. II. 10) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 11) *Clemens III.*: C. R. 2. L. — 12) *ad nos cum literis tuis humiliter accedens intimavit*: Comp. II. — 13) *palatio*: Comp. II. Ms. B. — 14) *induxit*: ead. — *indixit*: Aug. — *conduxit*: Ms. A. — 15) desid. in C. R. 1. L. H. — 16) *ad ambiguitatem huiusmodi respondemus*: Comp. II. Ms. A. — 17) *tamen*: ead. — 18) *aliquis*: ead., Aug. — 19) *ipso*: Comp. II. Ms. B. — 20) *Nam sicut*: ead. — 21) *etiam*: C. R. L. H. — omitt. Comp. II. — 22) *poteris . . . dispensare*: ead.

TIT. XV. Cap. I. 1) Restitutum ex c. 29. conc. Lat. II. hab. sub Innoc. II. A. 1139. — Comp. I. h. t. c. un. — 2) *Innoc. II.*: Comp. I. — 3) *et od.*: desid. in Comp. I. Ms. — 4) *Chr. et*: desid. ib.

TIT. XVI. 1) *De adulteriis*: C. L. — Cap. I. 2) Exod. XXII. 16 seq. — Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *necdum*: Comp. I. Ms. — *necdum*: Aug., C. R. L., Vulg. — 4) *vel*: C. R. 2. — 5) abest a Comp. I. et Vulg. — 6) *recipere*: C. H.

Cap. II. 7) Restitutum ex Greg. I. Reg. III. 43. — Lips. LIX. 13., Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *Felici Sipontino ep.*: Reg. — 9) *Eugenii (Eugerii: Lips.) diaconi tui filiam*. Lips., Comp. I. — *Perv. autem ad nos, quod suprascriptus Felix Evangeli diaconi tui fil.*: Reg. — 10) *deceperit*: ib. — 11) *huiusmodi disponendo, i. e.*: Lips., Comp. I. — *huiusmodi disponenda praecipimus*: Reg. — 12) *eam*: C. H. — 13) *stupraverit*: C. R. 1.

que, in monasterio[14]), in quo agat[15]) poenitentiam, retrudatur[16]), de quo 'ei' nulla sit egrediendi sine '*nostra*' praeceptione[17]) licentia. '*Ita igitur fraternitas tua ut haec compleantur studeat etc.*'

CAP. III.[18])

Maritus, retinens adulteram coniugem non peracta poenitentia, particeps est delicti; secus, si egit poenitentiam; non tamen debet eam saepe recipere.

Ex concilio Arelatensi.[19])

Si vir sciens[20]), uxorem suam deliquisse, quae non egerit poenitentiam, sed permanet[21]) in fornicatione '*sua*,' vixerit[22]) cum illa: '*vir*' reus erit et eius peccati particeps. Quodsi mulier dimissa[23]) egerit poenitentiam, et voluerit ad virum suum[24]) reverti, debet, sed non saepe, recipere peccatricem, '*quae poenitentiam egit.*'

CAP. IV.[25])

Maritus propter suspicionem potest accusare uxorem de adulterio, et in accusando praefertur ceteris.

Ex concilio Parisiensi.[26])

Maritis '*sane*' etiam[27]) ex[28]) suspicione uxores accusare permissum est, et ipsi plus ceteris de adulterio et[29]) accusare possunt et defendere.

CAP. V.[30])

Ad solam mulieris confessionem, asserentis, se commisisse adulterium cum sacerdote, non debet sacerdos puniri, sed sibi infamato potest indici purgatio; quam si praestiterit, absolvitur, deficiens vero suspenditur ab officio.

Alexander III.[31])

Significasti nobis, quendam presbyterum cum alterius coniuge '*instinctu diabolico*' infra[32]) ecclesiam '*frequenter, sicut asseris,*' dormivisse, quae '*utique*' se et illum cuidam sacerdoti huiusmodi delictum confessos fuisse, publice tibi detexit, et hoc ipsum idem sacerdos, nomen adulteri celans[33]), in praesentia tua dixit[34]). Super quo[35]) quid fieri debeat, quum, negante adultero, mulier in confessione persistat[36]), '*ab apostolica sede*' consilium requisisti. Ideoque[37]) mandamus, quatenus[38]) condignam[39]) poenitentiam praefatae imponens adulterae, ecclesiam '*praelibatam*' per aspersionem[40]) aquae benedictae reconciliare procures. Praedicto autem sacerdoti, ne contra Apostolum infirmorum corda mala fama ipsius percutiantur[41]), et ne[42]) vituperetur ministerium nostrum, neque[43]) securiores presbyteri existentes in peccatum licentius[44]) prolabantur, cum[45]) viciniis quinque presbyteris, quos se nolle peierare cognoveris[46]), iuxta arbitrium tuum purgationem indicas. Quem[47]), si purgare se poterit[48]), in officio suo[49]) ministrare[50]) permittas; alioquin[51]) ab officio suo ipsum suspendere non postponas.

CAP. VI.[52])

Coniux coniugem de adulterio impetere non potest, si et ipse adulterium commisisse convincatur.

Innocentius III. *Turonensi Archiepiscopo.*[53])

Intelleximus '*tam per literas venerabilis fratris nostri Pictaviensis episcopi, quam per ea, quae coram dilecto filio Andrea subdiacono et capellano nostro, super hoc auditore concesso, proposita pro partibus extiterunt,*' quod, quum S.[54]) laicus H.[55]) uxorem suam a maritali consortio '*sine causa rationabili*' depulisset, '*idem episcopus*' dioecesanus eorum, audiens, '*mulierem*' eandem cum quodam adultero fornicari, eam et illum vinculo excommunicationis adstrinxit, quae, tandem adulterum[56]) abiurans, absolutione recepta coram episcopo memorato praedictum virum sibi restitui postulavit. At ille, '*huiusmodi*' obiiciens ei adulterium[57]), '*de quo prolem genuisse dicebat eandem,*' et quod ab ipso non expulsa[58]), sed spontanea recessisset, restitutionem sui proposuit '*ei esse*' minime faciendam; quod mulier '*memorata prorsus*' inficians, replicavit in ipsum, quod fuerat fornicatus, '*et de fornicatione sobolem procrearat, propter quod tali exceptione uti non poterat contra ipsam. Quum autem, utrique parti probandi haec facultate concessa, praefata mulier per quosdam testes eiusdem viri adulterium probavisset, quos vir ipse dicebat tanquam minus idoneos reprobandos, tandem ab eo fuit ad nostram praesentiam appellatum.*' Quocirca '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, nisi tibi constiterit, vel per evidentiam rei[59]), vel per confessionem legitimam mulieris, quod adulterata sponte[60]) fuisset, adulterii etiam, quod vir dicitur commisisse, probatione cessante, ipsum recipere compellas eandem. Quodsi praedicto modo de mulieris fornicatione constiterit, nisi testes, per quos viri adulterium est probatum, fuerint reprobati, quum matrimonii ius in utroque laesum[61]) consistat, et paria delicta mutua compensatione tollantur: nihilominus eum cogas, ut eam recipiat, et maritali affectione pertractet; alioquin mulieri '*praedictae*' silentium imponere non postponas. '*Dat. Lat. VI. Kal. Maii Ao. XI.*' [1208.]

CAP. VII.[62])

Non debet separari matrimonium quoad torum propter adulterium, quando ambo coniuges fuerunt adulterati.

Idem *Episcopo Ambianensi.*

Tua fraternitas requisivit '*a nobis,*' utrum, aliquo denegante[63]) uxori suae in adulterio deprehensae debitum coniugale, si postmodum ipse cum alia perpetret adulterium manifeste, '*an uxore agente poenitentiam de commisso et veniam humiliter postulante, vir*' cogi debeat, ut eandem maritali affectione pertractet (*Et infra:*)[64]) Super quo tibi '*taliter*' respondemus, quod, quum paria[65]) crimina compensatione mutua deleantur, vir huiusmodi fornicationis[66]) obtento sono uxoris[67]) nequit consortium declinare. '*Dat. Anagniae Id. Iun. Ao. XI.*' [1208.]

TITULUS XVII.

DE RAPTORIBUS, INCENDIARIIS ET VIOLATORIBUS ECCLESIARUM.[1])

CAP. I.[2])

Ratione rapinae sortitur quis forum non sui iudicis, et ab eo poterit puniri proprio iudice suffragante.

Ex concilio Meldensi.[3])

De illis autem, qui '*intra parochiam beneficium aut hereditatem habent, et alterius episcopi parochiani sunt, et*' de loco ad locum iter faciunt, et ibi[4]) rapinas et depraedationes peragunt, placuit, ut ab illius loci praelato[5]) excommunicentur, nec ante ex[6]) parochia illa[6*]) exeant, quam digne quae perpetrarunt emendent; quorum excommunicatio '*seniori eorum et*' proprio episcopo significanda est, ne[7]) eos recipiat[8]), antequam illuc redeant, ubi rapinam fecerint[9]), et omnia pleno[10]) emendent.

Cap. II. 14) *monasterium*: Reg., Cont. — 15) *ubi peragat*: Reg. — 16) *detrudatur*: Bohm. — 17) *praecepto*: Cont.

Cap. III. 18) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 3. — 19) *Aurelianen.*: Comp. I. — est tamen desumptum ex libro, qui dicitur *Pastor*, cf. c. 7. C. XXXIV. qu. 1. 2. — 20) *sciverit ux. deliquisse, et non egerit poen. mulier*: Comp. I. — 21) *permanens*: C. H. — 22) *et vivit*: Comp. I. Aug. — *et vixerit*: Mo. — 23) *dim. fornicatione*: C. H. — 24) omitt. Comp. I.

Cap. IV. 25) Sumptum est ex interpr. ad c. 2. Theod. Cod. IX. 7. — cf. Reg. II. 145., Burch. XVI. 37. — Lips. XXII. 7., Comp. I. h. t. c. 5. — 26) *Alex. III. episc. Parisiensi*: Comp. I. Aug., omnino male. — 27) *autem*: C. H. — 28) *ex sola susp.*: Comp. I. Aug. — 29) omitt. eaed.

Cap. V. 30) Restitutum ex App. L. 21., Cass. XXI. 7., Comp. I. h. t. c. 6. — 31) *Carnotensi ep., in XIV. libr. Reg. Pars illius cap.: Quum sacrosancta Romana (?)*: App. — *Introvecensi (Convetrensi?) ep., in registro XIV.*: Cass. — 32) *inter eccl.*: Bohm. — *in ecclesia*: App. — 33) *adulterii*: Cass. — 34) *dicitur deposuisse*: Cass., Comp. I. — 35) *de quibus*: Cass. — *super quibus*: Comp. I. — 36) *existat*: C. R. 1. — 37) *Nos (Illos*: Cass.*) igitur (ergo*: App.*) iuxta sanctorum Patrum decreta volumus*: Coll. citt. — 38) *ut*: eaed. — 39) *dignam*: Comp. I. Aug. — 40) *per aspersionem atque sanctificando*: Cass. — *per aspers. aquae sanctificandae reconcilies*: App., Comp. I. — 41) *percutiatur*: C. R. I. L. — 42) *et non*: Comp. I. Aug. — 43) *ne*: Cass. — 44) *libentius*: C. H. — 45) *cum et*: *quinque*: omitt. Cass., Comp. I. — 46) *noveris . . . purgationi indices*: Cass. — 47) *Qui*: Comp. I. — *Quod*: App. — 48) *potuerit*: Comp. I. — 49) desid. in Cass. — 50) add.: *ipsum*: App. — 51) *Si vero non potuerit (poterit*: App.*), ipsum* (omitt. Cass.) *ab officio suo suspendere nulla ratione postponas*: Coll. citt.

Cap. VI. 52) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 70. — Comp. III. h. t. c. 1. — 53) *Tullensi ep.*: Cont. — 54) *Salendus*: C. H. — 55) *Elisabet*: Comp. III. Mo. — *Elizabeth*: Aug. — *Helizabeth*: Reg. — 56) *adulterium*: C. H. — *eum, qui dicebatur vivus adulter*: Comp. III., Reg. — 57) *compulsam*: C. R. 1. — *repulsa*: C. R. 2. — 58) omitt. Reg. — 59) *facti*: C. H. — add.: *vel per evidentiam facti*: C. L. — 60) *quod taliter adulterata fuisset*: Comp. III., Reg. — 61) omitt. C. R. L. H., Comp. III., Reg.

Cap. VII. 62) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 101. — Comp. III. h. t. c. 2. — 63) *deneganti*: Bohm. — 64) superflua sunt haec verba, quum nihil desideretur. — 65) *quod compensatione*: Ed. Rom. oper. mend. — 66) *de forn.*: Comp. III. Aug. — 67) *uxori*: C. R. 1.

TIT. XVII. 1) *De raptoribus et incendiariis*: C. R. 1. — *De raptoribus, praedonibus et incendiariis et violatoribus ecclesiarum*: C. H. — Cap. I. 2) Restitutum ex Lips. VIII. 7., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *Immo ex Cap. Reg. Fr.*, cf. c. ult. C. VI. qu. 3. et Coll. ibi citt. — 4) non exstat in Comp. I. — *et ibi*: omitt. Lips. — 5) *ab ill. l. pr.*: add. a Raym. — 6) *de*: Lips. — 6*) omitt. Coll. citt. — 7) *nec*: Comp. I. Mo. — 8) *recipiant*: Coll. citt. — 9) *fecerunt*: eaed., C. R. L. H. — 10) *pleniter*: Coll. citt.

CAP. II.[11])

Manifestus raptor vel ecclesiae violator, si restituit vel de restituendo cavet, in vita et in morte ad poenitentiam et ad sepulturam admittitur. Si vero noluit cavere, quum posset, et in morte non potest, clerici eius sepulturae interesse non debent, et clerici, interessentes vel iniungentes poenitentiam contra hanc dispositionem, deponuntur ab officio et beneficio.

Eugenius III.[12])

Super eo vero[13]), °*quod de raptoribus et ecclesiarum violatoribus, atque presbyteris, qui poenitentiam eis iniungere vel eorum oblationes contra statutum nostrum suscipere attentaverint, a nobis communi deliberatione statutum in concilio cum fratribus nostris statuimus in constitutione ipsa, sanctorum Patrum vestigia subsequentes, auctoritate Dei et beatorum Apostolorum Petri et Pauli pariter confirmamus,*° Statuimus[14]) ut quicunque ex his °*raptoribus,*° qui °*in Urbe suggerente diabolo*° violenter surrexerint[15]) in rapinam[16]), sive in ecclesiarum violatione[17]) manifeste fuerit deprehensus[18]), nisi prius ablata restituat, si poterit, vel emendandi[19]) firmam et plenam securitatem fecerit, poenitentiae beneficium ei penitus denegetur. Si vero usque ad obitum, °*quod absit,*° in contumacia sua duraverit[20]), et in extremis positus remedium poenitentiae humiliter postulaverit, si emendationem[21]) vel emendandi securitatem praestiterit, °*ac fideiussores, qui ablata restituere debeant,*° *idoneos dederit:*° ei[22]) poenitentia et sepultura ecclesiastica concedantur[23]). Qui autem in sanitate[24]) obstinata mente[25]) non poenituerit vel emendaverit, et in morte securitatem °*ac fideiussores, sicut diximus,*° praestare nequiverit, solennitas poenitentiae[26]) °*quidem*° parum prodesse videtur[27]), sicut credimus; sed de peccato contrito[28]) viaticum non negetur[29]), ita tamen, ut nullus clericorum sepulturae illius intersit, nec eius eleemosynam praesumat[30]) accipere. Quodsi qui presbyterorum vel clericorum[31]) contra hoc[32]) in vita vel in morte poenitentiam[33]) dare, aut sepulturae °*illorum*° interesse, vel eorum[34]) eleemosynas accipere attentaverint[35]), seu[36]) huiusmodi[37]) rapinae participes inventi fuerint: ordinis sui damnum irrecuperabiliter[38]) patiantur, et ecclesiastico beneficio careant.

CAP. III.[39])

Excommunicari debent qui capiunt vel spoliant fideles, ex iusta causa navigantes. H. d. primo. *Excommunicati sunt spoliantes naufragium patientes, nisi ablata restituant.* Hoc secundo.

Ex concilio Lateranensi.[40])

Excommunicationi[41]) °*quoque*° subdantur, qui Romanos aut alios Christianos, pro negotiatione vel aliis[42]) honestis causis navigio vectos, aut capere aut rebus suis spoliare[43]) praesumunt. Illi etiam[44]), qui Christianos naufragium[45]) patientes, quibus secundum regulam fidei auxilio esse[46]) tenentur, damnata[47]) cupiditate spoliant[48]) rebus suis, nisi ablata reddiderint, excommunicationi se noverint subiacere.

CAP. IV.[49])

Ex principis delegatione possunt praelati de raptu et aliis criminibus iudicare; poenam tamen sanguinis infligere non possunt.

Alexander III. ***Panormitano Archiepiscopo.***

In archiepiscopatu tuo °*dicitur contingere*° quandoque, °*quod*° Sarraceni mulieres Christianas et pueros rapiunt, et eis abuti praesumunt, et quosdam etiam, °*quod auditu est terribile,*° interdum occidere non verentur[50]). Quum autem excessus huiusmodi °*carissimus in Christo filius noster, illustris*° rex Siciliae °*Willelmus*° tibi et aliis episcopis[51]) commiserit[52]) puniendos, °*quid de Sarracenis agendum sit, qui fuerint in tam nefaria scelere intercepti, tua nos duxit prudentia consulendos. Super quo utique*° Consultationi tuae taliter respondemus, quod tales[53]), in iurisdictione tua existentes, pecuniaria poteris poena mulctare, et etiam flagellis afficere[54]), ea °*tamen*° moderatione adhibita, quod flagella in vindictam sanguinis transire minime videantur. Si vero ita fuerit[55]) °*super hoc*° gravis °*Sarracenorum*° excessus, quod mortem vel detruncationem[56]) membrorum debeant sustinere, vindictam °*ipsam exercendam*° reserves regiae potestati.

CAP. V.[57])

Incendiarius ecclesiae, in morte poenitens et absolutus, in coemeterio sepelitur, et heredes compelluntur ad satisfaciendum iuxta facultatem defuncti. Hoc dicit.

Idem ***Claremontensi***[58]) ***Episcopo.***[59])

In[60]) literis tuis, °*quas I. lator praesentium exhibuit,*° continebatur, quod, quum H.[61]) multis fuisset criminibus irretitus, qui ecclesiarum incendium[62]) diabolo instigante commiserat, tandem in °*ultima*° aegritudine constitutus, °*se confessus est peccatorem, et,*° accepta poenitentia de commissis, per manum capellani sui fuit a sententia anathematis absolutus, sed moriens ecclesiasticam sepulturam habere nequivit. Quapropter, si ita res se[63]) habet, °*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus, ut[64]) corpus eiusdem °*patris I. supra dicti*° appellatione cessante facias in[65]) coemeterio sepeliri, et heredes eius moneas et compellas, ut his, quibus ille[66]) per incendium vel alio modo damna contra iustitiam irrogaverat[67]), iuxta facultates suas condigne satisfaciant, ut sic a peccato valeat liberari.

CAP. VI.[68])

Raptus non dicitur, ubi volens pro matrimonio abducitur; raptor tamen cum rapta matrimonium contrahere potest, et post consummationem matrimonii alter sine consensu alterius religionem ingredi non potest. H. d. cum cap. sequenti.

Lucius III.[69]) ***Burgensi Episcopo.***

Quum causam[70]), quae inter E.[71]) militem °*latorem praesentium*° et uxorem eius vertitur[72]), °*tuae commisissemus experientiae terminandam, E. miles repetens, mulierem legitime sibi nupsisse, per probationes canonicas constanter se asseruit probaturum. Femina vero proposuit, quod dominorum et parentum suorum suggestione alteri viro tradita, ab illius militis amore divertit, qui a parentibus eam prius rapuerat, illa tamen volente, ut dicitur, et postmodum, priusquam eam cognosceret, desponsavit, deinde inclusa est in monasterium monialium, ubi etiam detinetur. Unde, quoniam super his prudentia tua duxit sedem apostolicam consulendam, significatione praesentium tibi*° Respondemus, quod, quum ibi raptus dicatur[73]) admitti, ubi nil ante de nuptiis agitur, iste raptor dici non debet, quum habuerit mulieris assensum[74]), et prius eam desponsaverit[75]), quam cognoverit; licet parentes °*forsitan*° reclamarent, a[76]) quibus eam dicitur, rapuisse. Praeterea quum post matrimonium, carnis commixtione[77]) perfectum, teste Apostolo[78]) uxor sui corporis potestatem non habeat[79]), sed maritus, et e converso: si praecessisse matrimonium vel ex probationibus viri °*canonicis,*° vel ex mulieris confessione claruerit[80]), postmodum[81]) sine assensu viri non potuit ipsa[82]) monasterium ingredi,

---

Cap. II. 11) Restitutum ex App. XXXIV. 1., Lips. VIII. 1., Cass. XX. 1., Comp. I. h. t. c. 5. — 12) *Eug. III.* (omitt. Cass.) *universo clero:* Coll. citt. — 13) abest a Coll. citt. — 14) *Statuentes:* Coll. citt. — 15) *subtraxerint:* Comp. I. Aug. — *subrepserint:* Ms. — *subrepserit:* Lips. — 16) *rapinas:* App., Lips., Comp. I — 17) *violationem:* Cass. — *sive ecclesiarum violatione:* Cont., Böhm. — 18) *comprehensus:* C. R. 1. — *deprehensus est vel unquam fuerit:* Coll. citt. — 19) *emendandum:* Cass. — seq.: *firmam et:* omitt. App. — 20) *perduraverit:* C. R. — 21) *emendationis:* Lips. — 22) *eis:* Cass. — 23) *concedatur:* C. R. 1. L., Coll. citt. — 24) add.: *constitutis:* Cass. — 25) *mente poenituerint vel emendaverint . . . nequiverint:* ead. — 26) *poenitentiam:* Cass., Comp. I. Aug. — *poenitentia:* Ms., Lips. — 27) *videatur:* Lips. — 28) add.: *corde:* Cont. — *de p. c.:* omitt. Coll. citt. — 29) *denegatur:* C. R. 1. — *denegetur eis:* Cass. — 30) *praesumant:* C. R. — 31) *vel cl.:* omitt. ib. — 32) *contra statutum nostrum:* App. — *contra statuta nostra:* Lips., Cass., Comp. I. — 33) *poenitentiam:* Comp. I. Aug. — 34) abest a C. R. 1. — 35) *tentaverit:* C. 1., — *attentaverit:* C. R. 1., Lips., Comp. I. — 36) *si:* Comp. I. Aug. — 37) *huius:* Cass. — 38) *irrecuperabile:* C. R. 2. — *irr. et irrationabiliter:* Lips.

Cap. III. 39) c. 24. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips., 12., Cass. XII. 14., Comp. I. h. t. c. 2. — 40) add.: *P. C. Quorundam:* Comp. I. Ms. — *P. C. Ita quorundam:* Aug. — cf. c. 6. de Iud. V. 6. — 41) *Excommunicationis quoque poenae subdantur:* Coll. citt., conc. — 42) *pro al.:* Cass. — 43) *exspoliare:* ead. — 44) *autem:* C. R. — 45) *naufragia:* conc. — 46) desid. in Lips. — 47) *damnanda:* Coll. citt., conc. — 48) *spoliaverint:* C. R. 2. — *spoliare* (*exspoliare:* Cass.) *praesumunt:* ib.

Cap. IV. 49) Restitutum ex App. L. 46., Comp. I. h. t. c. 3. — 50) *occidant:* App., Comp. I. Aug. — 51) *personis ecclesiasticis, quae pontificali sunt praeditae* (*supereminent:* App.) *dignitate:* App., Comp. I. — 52) *commisit:* App. — 53) *quod, si tales in iurisdictione tua sunt, vel in posterum* (*sint vel postmodum:* App.) *fuerint intercepti, eos pecuniaria:* App., Comp. I. — 54) *affligere:* C. R. 1. II. — 55) *fuerint . . graves:* App. — 56) *truncationem:* ead., C. 1.

Cap. V. 57) Restitutum ex App. XXXIV. 2., Lips. VIII. 2., Cass. XX. 2., Comp. I. h. t. c. 6. — 58) *Claremontino:* Cass. — *Claremontiano:* App., Lips., Comp. I. — *Claromontensi:* Böhm. — 59) *archiepiscopo:* C. R. 1. — 60) omitt. App. — 61) *pater eius:* Coll. citt. — 62) *excidium:* C. R. 2. — *qui* (*quae:* Aug.) *per appositionem ignis ecclesiarum excidium* (*incendium:* App., Cass.) *diabolo instigante* (*suggerente:* App.) *commiserat:* Coll. citt. — 63) desid. in Cass. — 64) *quatenus:* Coll. citt. — 65) omitt. Lips. — 66) desid. ap. Aug. — 67) *irrogaverit:* Cass., Comp. I. Aug. — *irrogavit:* Ms., App., Lips.

Cap. VI. 68) Restitutum ex App. L. 31., Comp. I. h. t. c. 4. — 69) *Alex. III.:* C. R. 2. — *Nrbenen.:* App. — *Nocsbergen. ep.:* Comp. I. Ms. — *Nonhebergensi:* Aug. — (*Numburgensi?*) — 70) *causa:* C. R. 1., Cont. — 71) *R.:* C. R. 1. — *O.:* C. R. 2. — 72) *est:* App. — 73) *dicitur:* Comp. I. — 74) *consensum:* C. R. 2. per tot. — 75) *desponsavit:* C. 1., — 76) *a . . . rap.:* add. a Raym. — 77) *permixtione:* App. — 78) 1 Cor. VII. 4. — 79) *habet:* App. — 80) *declaruerit:* Aug. — 81) *post matrimonium:* Böhm. ex Cont. — 82) *femina:* App., Comp. I.

aut aliter[83]) continentiam profiteri. Non[84]) ergo pro eo, quod post matrimonium consummatum rapta per vim[85]) in[86]) monasterio fuerit, viri[87]) poterit consortium declinare; maxime si[88]) probari nequeat, virum, ut mulier profiteretur[89]) continentiam, assensisse.

CAP. VII.[90])

Rapta potest matrimonium contrahere cum raptore, ubi datur libera facultas in contrahendo.

Innocentius III. *Episcopo Saronensi.*[91])

Accedens ad apostolicam sedem (*Et infra:* [*cf. c. 24. de praeb. III. 5.*]) Rapta puella legitime contrahet[92]) cum raptore, si prior dissensio transeat postmodum in consensum, et quod ante displicuit tandem incipiat complacere, dummodo ad contrahendum legitimae sint personae.

TITULUS XVIII.

DE FURTIS.

CAP. I.

In Exodo.[1])

Qui furatur hominem, et vendiderit *eum,* convictus *noxae* morte moriatur.

CAP. II.[2])

Furibus et latronibus in peccato obeuntibus sacramenta ecclesiastica denegando sunt; secus, si in morte eos poenituit.

Ex concilio Triburiensi.

Fures et[3]) latrones si in furando vel[4]) depraedando[5]) occidontur[6]), visum est, pro eis non esse[7]) orandum. Sed[8]) si comprehensi aut vulnerati presbytero vel diacono confessi fuerint, communionem[9]) eis non negamus[10]).

CAP. III.[11])

Committens furtum ex necessitate non multum urgente, peccat, sed non graviter; unde imponenda est ei levis poenitentia. H. d. secundum communem intellectum.

Ex poenitentiali Theodori.

Si quis[12]) propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem vel pecus, poeniteat hebdomadas tres[13]), et, si reddiderit, non cogatur ieiunare.

CAP. IV.[14])

Non indicans furem propter lucrum, quod ab eo consequitur, reus peccati est.

Hieronymus *super Parabolas.*

„Qui cum fure partitur, occidit[15]) animam suam.“ Non fur solum, sed ille reus tenetur, qui, furti conscius, quaerente possessore non indicat.

CAP. V.[16])

Fur occultus potest post restitutionem et poenitentiam ad sacros ordines promoveri.

Alexander III. *Cremonensi Episcopo.*

Ex literis tuis, *si bene meminimus, auribus nostris* innotuit, *et dilecti filii I. subdiaconi nostri diligens relatio patefecit,* quod B. *lator praesentium* calicem quendam in ecclesia minus caute dimissum[17]) rapiens, longo tempore detinere[18]) praesumpsit. *Postea tamen poenitentia ductus presbytero in confessione excessum suum humiliter et reverenter aperuit, et ecclesiae iuxta eiusdem presbyteri consilium, prout dignum fuit, exinde satisfecit. Unde quoniam propter hoc ipsum tuae fraternitatis discretio dubitat ordinare, prudentiae tuae per apostolica scripta praecipiendo* Mandamus, quatenus, si *praedictus B.* sponte[19]) confessus fuerit *huiusmodi praesumptionis excessum,* et exinde ecclesiae, cuius calix fuerat[20]), satisfecerit, nec est super hoc nota vel infamia manifesta respersus, post peractam poenitentiam aut congruam partem poenitentiae, dummodo alias idoneum ipsum esse cognoscas, ad sacros ordines non dubites promovere.

TITULUS XIX.

DE USURIS.

CAP. I.[1])

Usura est lucrifacere fructus rei pignoratae; fallit in casu hic excepto.

Alexander III. *in concilio Turonensi.*[2])

Plures clericorum[3]), *et, quod moerentes dicimus, eorum quoque, qui praesens saeculum professione vocis et habitu reliquerunt, dum communes usuras, quasi manifestius damnatas, exhorrent, commodata pecunia indigentibus, possessiones eorum in pignus accipiunt, et provenientes fructus percipiunt ultra sortem. Idcirco* Generalis concilii decrevit[4]) auctoritas, ut nullus *amodo* constitutus in clero vel hoc vel aliud genus usurae exercere praesumat. Et si quis[5]) *hactenus* alicuius possessionem[6]) data pecunia sub hac specie vel conditione[7]) in pignus acceperit, si sortem suam[8]) deductis expensis de fructibus[9]) iam perceperit[10]), absolute[11]) possessionem restituat debitori. Si autem aliquid minus habet, eo recepto[12]), possessio libere ad dominum revertatur. Quodsi post huiusmodi constitutum[13]) in clero quisquam exstiterit[14]), qui detestandis[15]) usurarum lucris insistat, ecclesiastici officii[16]) periculum patiatur[17]), nisi forte ecclesiae beneficium fuerit, quod redimendum ei hoc modo[18]) de manu laici[19]) videatur.

CAP. II.[20])

Idem in effectu dicit cum praecedenti cap., sed addit tacite idem esse in laicis. Nam in praecedenti capite tantum fuit facta mentio de clericis.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo et eius Suffraganeis.*

Quoniam non solum viris ecclesiasticis, sed etiam quibuslibet aliis periculosum est usurarum lucris intendere, auctoritate *tibi* praesentium duximus iniungendum[21]), ut eos[22]), qui de possessionibus vel arboribus, quas tenere in pignore noscuntur, sortem *suam* deductis expensis *inde iam* receperunt, ad eadem pignora restituenda sine usurarum[23]) exactione[24]) ecclesiastica districtione compellas.

CAP. III.[25])

Manifesti usurarii ad communionem altaris et ecclesiasticam sepulturam et oblationem offerendam admitti non possunt, et clerici, contra hoc facientes, puniuntur, ut hic dicitur.

Idem *in concilio Lateranensi.*

Quia in omnibus fere locis ita crimen[26]) usurarum invaluit, ut multi[27]), aliis negotiis praetermissis, quasi licite usuras exerceant, et qualiter utriusque testamenti pagina condemnentur[28]), nequaquam[29]) attendant; ideo[30]) constituimus[31]), quod[32]) usurarii ma-

Cap. VI. 83) *alter:* Comp. I. Ms. — 84) *Nec:* Aug. — 85) *vivum:* App. — 86) *de:* ead., Comp. I., C. R. 1. — 87) *eius:* App., Comp. I. — 88) *dummodo:* eaed. — 89) *profiteatur:* Aug.

Cap. VII. 90) Comp. III. h. t. c. un. — 91) *Gluconien.:* Comp. III. (cf. c. 24. de praeb. III. 5.) — 92) *contraheret:* C. R. 1. 1..

TIT. XVIII. Cap. I. 1) Exod. XXI. 16. — Comp. I. h. t. c. 1.

Cap. II. 2) cf. c. 31. C. XIII. qu. 2. et Coll. ibi alleg. — App. XXXIV. 2. *(ex conc. Turonensi)*, Comp. I. h. t. c. 4. — 3) *vel:* C. H. — 4) *et:* App., Comp. I. — 5) *praedando:* App. — 6) *occiduntur:* C. R. 2. — 7) omitt. App., Comp. I. — 8) *et:* App. — omitt. Comp. I. — 9) add.: *et sepulturam:* C. H. — 10) *denegamus:* App., Comp. I. Ms.

Cap. III. 11) Reg. II. 437., Burch. XIX. 56., Iv. Decr. XIII. 42., Comp. I. h. t. c. 5. — 12) *Si quis per necessitatem (pro necessitate:* Aug.) *furatus fuerit cibaria vel vestem vel pecus per (propter:* Burch., Comp. I. Ms.) *famem aut per* (omitt. Burch., Comp. I. Ms.) *nuditatem:* Coll. citt. — 13) *IV.:* Reg. — seq.: *Et:* omitt. Coll. citt.

Cap. IV. 14) Gloss. ord. in Prov. XXIX. 24. — Comp. I. h. t. c. 6.— 15) *odit:* Comp. I. Vulg.

Cap. V. 16) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 7. — 17) *dimissum invenit, quem licet avaritiae cupiditate cupuerit, et insipienter longo tempore detinuerit:* Comp. I. — 18) *retinere:* C. R. 2. — 19) *spontanea voluntate sui animi:* Comp. I. — 20) *fuerit:* ead., C. L.

TIT. XIX. Cap. I. 1) Restitutum ex c. 2. conc. Tur. (hab. A. 1163.) — App. XVI. 9., Lips. IX. 5., Cass. XX. 8., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Alex. III. Wintonien. ep.:* C. H. — 3) *clericos:* Cass. — 4) *decernit:* Lips., Comp. I., conc. — 5) *aliquis:* App., Comp. I. Aug. — 6) *possessiones:* Lips. — 7) *vel cond.:* omitt. C. R. 1. 1., H., Coll. citt., conc. — 8) omitt. App. — 9) *de fr.:* desid. in Lips. — 10) *percepit:* Cont., Bohm. — 11) *absolutam:* Lips., Cass. — 12) *eo rec., quod deest, possessionem et resignet:* App. — 13) *constitutu:* Comp. I., conc. — *post haec (hoc:* Cass.) *constitutus.* Lips., Cass. — *Si autem quis in clero exstiterit:* App. — 14) *constiterit:* C. R. 1. — 15) *de detest.:* Cass. — *detest. sibi:* App. — 16) *beneficii:* App. — 17) *incurrat:* Lips., Cass. — 18) *hoc m.:* omitt. App. — 19) *laicali:* ead. — *laicus:* conc.

Cap. II. 20) Restitutum ex App. XVI. 3., Lips. IX. 2., Cass. XX. 5., Comp. I. h. t. c. 4. — 21) *respondendum:* C. R. 1. — 22) *ut liceat tibi clericos tuos . . . compellere:* Coll. citt. — 23) omitt. Lips., Cass., Comp. I. — 24) *dilatione:* Cass.

Cap. III. 25) c. 25. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 16., Cass. IX. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 26) *tantum us. inolevit:* conc. — 27) *multis:* Aug. — 28) *condemnetur:* Lips., Cass., Comp. I. Aug. — 29) *nequaquam:* Lips., Cass., conc. — 30) *Ideoque:* Lips. — 31) *statuimus:* C. R. 1. — 32) *ut:* C. R. 1., H., Coll. citt., conc.

nifesti nec ad communionem admittantur altaris, nec Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant sepulturam, sed nec oblationes[33]) eorum quisquam[34]) accipiat[35]). Qui autem acceperit[36]), vel[37]) Christianae tradiderit sepulturae, et *'ea,'* quae acceperit[38]), reddere compellatur, et, donec ad arbitrium episcopi sui[39]) satisfaciat[40]), ab officii sui maneat executione suspensus.

CAP. IV.[41])

Potest intelligi dupliciter, primo in mutuante, secundo in recipiente usuras, et secundum primum intellectum hoc dicit: Etiam pro opere pio non licet usuras recipere, quando per receptionem datur causa usurae committendae. H. d. Vel sic et clarius: *Non licet inducere quem ad exercendum usuras etiam pro pio opere.* Et ista lectura colligitur ex decisa.

Idem *Panormitano Archiepiscopo.*

Super eo vero, *'quod a nobis tua dilectio postulavit, utrum possit in recipienda pecunia ad usuram dispensatio fieri, ut pauperes, qui in Sarracenorum captivitate tenentur, per eandem possint pecuniam liberari, praesentibus tibi literis'* Respondemus[42]), quod, quum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam[43]) posse fieri non videmus, quia, quum scriptura sacra prohibeat, *'vel'* pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus[44]) est quis, ne[45]) etiam pro[46]) redimenda vita captivi usurarum crimine involvatur.

CAP. V.[47])

Usurarii, qui sunt solvendo, coguntur per poenas Lateranensis concilii usuras restituere, etiam quas ante concilium receperant; et facultatibus non exstantibus debent possessiones, emptae ex pecunia foenebri, vendi, et debentibus recipere satisfieri.

Idem *Salernitano*[48]) *Archiepiscopo.*

Quum tu, *'sicut asseris,'* manifestos usurarios, *'scilicet qui in illo peccato decesserint,'* iuxta decretum nostrum, quod[49]) nuper in concilio promulgatum est, communione altaris et ecclesiastica praeceperis sepultura privandos, donec reddant[50]) quod tam prave receperant[51]): quidam eorum *'dicunt, ad solvendas perceptas usuras proprias non sufficere facultates. Alii vero promittunt, se partes usurarum, quae habent prae manibus, reddituros; sed usuras alias, quas extorserunt, quum de his possessiones comparatae sunt, et eorum filiis vel parentibus traditae, se non posse reddere confitentur. Alii vero'* ad excusandas excusationes in peccatis impudenter[52]) affirmant, illas duntaxat usuras restituendas, quae sunt post interdictum nostrum receptae, *'nec aliquos ad solvendas usuras, quas ante interdictum nostrum receperant, debere compelli.'* Super his fraternitati tuae taliter respondemus[53]), quod, sive ante sive post interdictum nostrum[54]) usuras extorserint[55]), cogendi[56]) sunt per poenam[57]), quam statuimus in concilio, eas his, a quibus extorserant[57*]), vel eorum heredibus restituere, vel, his non superstitibus, pauperibus erogare; dummodo in facultatibus habeant[58]), unde ipsis[59]) possint eas restituere, quum iuxta verbum[60]) B. Augustini non remittatur[61]) peccatum, nisi restituatur ablatum. Illi autem, qui non habent in facultatibus[62]), unde[63]) usuras valeant restituere, non debent ulla[64]) poena mulctari, quum eos nota paupertatis[65]) evidenter excuset. Possessiones vero, quae de usuris comparatae sunt, debent vendi, et ipsarum[66]) pretia his, a quibus usurae sunt extortae, restitui, ut sic[67]) non solum a poena *'illa,'* sed etiam a peccato[68]) possint, quod per usurarum[69]) extorsionem incurrerant[70]), liberari.

CAP. VI.[71])

Vendens rem plus, quam valet, quia solutionem differt, peccat, nisi dubium sit, an tempore solutionis erit valor rei variatus, et venditor non erat venditurus tempore, quo vendidit. H. d. secundum communem intellectum.

Idem *Genuensi Archiepiscopo.*[72])

In civitate tua dicis saepe contingere, quod, quum[73]) quidam piper, seu cinamomum[74]), seu alias[75]) merces comparant, quae tunc ultra quinque libras non valent[76]), et[77]) promittunt[78]) *'per publicum instrumentum,'* se illis[79]), a quibus illas[80]) merces accipiunt[81]), sex libras statuto termino[82]) soluturos. Licet autem[83]) contractus huiusmodi ex[84]) tali forma non possit censeri nomine usurarum, nihilominus tamen venditores peccatum incurrunt, nisi dubium sit, merces illas[85]) plus minusve solutionis tempore[86]) valituras. Et ideo cives tui[87]) saluti suae bene consulerent[88]), si a tali contractu cessarent, quum cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeant occultari.

CAP. VII.[89])

Usurarius monitus, non desistens, si clericus est, ab officio et beneficio suspenditur; si laicus, excommunicatur.

Idem.[90])

Praeterea parochianis tuis[91]) usuras recipere *'omnibus modis'* interdicas[92]), *'quia usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestatur.'* Qui[93]) si *'monitis vestris'* parere contempserint, si clerici sint[94]), eos ab officio beneficioque suspendas[95]); si *'vero'* laici *'fuerint,'* usque ad dignam satisfactionem ipsos[96]) vinculo excommunicationis adstringas[97]).

CAP. VIII.[98])

Fructus rei pignoratae computari debent in sortem, et excipit unum casum.

Idem *Abbati et Fratribus S. Laurentii.*

Conquestus est nobis C.[99]) clericus[100]) *'praesentium lator, quod, licet de quadam terra, quam pater suus vobis obligavit, sortem vestram deductis expensis receperitis, terram tamen ipsam non sine derogatione vestrae salutis, honestatis et famae nihilominus detinetis. Inde est, quod'* Discretioni vestrae *'per apostolica scripta praecipiendo'* mandamus, quatenus, si terram ipsam titulo pignoris detinetis, et de fructibus eius sortem *'vestram'* recepistis, praedictam terram clerico memorato *'dilatione et appellatione cessante'* reddatis, *'et in pace et quiete dimittatis,'* nisi *'forte'* terra ipsa de feudo sit monasterii vestri.

CAP. IX.[1])

Heres, usurarii filius vel extraneus, usuras, extortas per defunctum, restituere compellitur.

Idem *Episcopo Placentino.*

Tua nos duxit fraternitas consulendos, quid sit de usurariorum filiis observandum, qui eis, in crimine usurarum defunctis, succedunt, aut de[2]) extraneis, ad quos bona usurariorum asseris devoluta. Tuae igitur quaestioni literis praesentibus respondemus, quod filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui[3]), si viverent, cogerentur. Id ipsum etiam contra heredes extraneos credimus exercendum.

Cap. III. 33) *obligationes*: Böhm. — *oblationem*: conc. — 34) *quispiam*: Aug. — 35) *recipiat*: Cass. — 36) *receperit*: C. R. 2. — 37) *et*: Lips. — *aut eas*: conc. — 38) *accepit*: Aug. — 39) *dioecesani*: Cass. — 40) *satisfecerit*: C. II.

Cap. IV. 41) Restitutum ex App. XVI. 1., Lips. IX. 1., Cass. XX. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 42) *duximus respondendum*: Coll. citt. — 43) *aliquam non videmus (videamus: Cass.) adhibendam*: Coll. citt. — 44) *prohibendum est, ne quis*: App. — 45) *ut*: Böhm. — seq.: *etiam non exstat* in Coll. citt. — 46) *in red.*: App.

Cap. V. 47) Restitutum ex App. XVI. 5., Lips. IX. 3., Cass. XX. 6., Comp. I. h. t. c. 5. — 48) *Salonitano archiepisc.*: Cass. — 49) *quod* et seq.: *est*: omitt. App. — 50) *reddatur*: Lips., Cass., Comp. I. — 51) *receperint*: App. — 52) *imprudenter*: Lips., Cass., Comp. I. — 53) *discretioni tuae duximus respondendum*: Coll. citt. — 54) omitt. Lips. — 55) *receperunt*: App. — 56) desid. in Lips. — 57) *sub poena*: App., Lips., Cass. — 57*) *extorserint*: App., Cass., Comp. I. — *extorserunt*: Lips. — 58) *habent*: Cass. — 59) *ipsas*: C. R. 1. II. — *ipsas restituere possint*: Coll. citt. — 60) *verba*: Cass. — cf. c. 1. C. XIV. qu. 6. — 61) *remittitur*: Coll. citt., Cont., Böhm. — 62) *facultates*: Cass. — *de fac.*: Lips., Comp. I. Aug. — 63) *de quibus*: Coll. citt. — 64) *illa*: eaed. — 65) *paupertas*: C. L., App. — seq.: *evid.*: desid. in App. — 66) *ipsa*: App. — 67) omitt. Cass. — 68) *peccatis . . quae*: Lips., Cass., Comp. I. — 69) *usurae*: Cass. — 70) *extorsiones incurrerunt*: App.

Cap. VI. 71) Restitutum ex App. XVI. 2., Lips. IX. 7., Cass. XX. 10., Comp. I. h. t. c. 8. — 72) *Ianuensi ep.*: App. — *Ianuen. archiep.*: C. R. I. II., Lips., Cass., Comp. I. — add.: *P. C.* (add.: *quod incipit*: Cass.) *Fraternitas tua*: Coll. citt. — cf. c. 4. de spons. duor. IV. 4. — 73) omitt. Coll. citt. — 74) *cyminum*: App. — 75) add.: *speciales*: Lips. — 76) *valebunt*: Lips., Comp. I. — 77) omitt. Cass. — 78) *promittunt*: Lips. — 79) *eis*: Lips., Cass. — 80) *istas*: Cass. — omitt. App. — 81) *acceperunt*: Cass. — 82) *tempore*: ead. — *numero*: Lips. — 83) *a te*: Aug. — 84) *ex forma*: App., Lips., Comp. I., C. R. I. II. — *forte*: Cass. — 85) *istas*: Cass. — 86) *tempore, quo pretium debent recipere*: Coll. citt. — 87) *vestri*: Cass. — 88) *consulunt*: Aug.

Cap. VII. 89) Restitutum ex App. XX. 2., Lips. LV. 2., Cass. LIV. 2., Luc. ap. Bal. III. 378., Comp. I. h. t. c. 9. — 90) add.: *P. C. Licet universis*: Comp. I. — cf. c. 23. de test. II. 20. eam adn. — 91) *vestris usuram (usuras*: Lips., Luc., Comp. I. Ms.) *accipere*: Coll. citt. — 92) *inhibeatis*: Luc. — *interdicatis*: Coll. reil. — 93) *Quodsi*: Coll. citt. — 94) *sunt*: eaed., C. R. I. L. II. — 95) *suspensos cum literis (add.: vestris*: App.) *rei veritatem (usuram*: Luc.) *continentibus ad praesentiam nostram mittere non differatis*: Coll. citt. — 96) *eos*: App. — 97) *adstringatis*: App., Luc. — *constringatis*: Lips., Cass., Comp. I.

Cap. VIII. 98) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 10. — 99) *B.*: C. R. 2. — *E.*: C. L. — *G.*: C. R. I. II., Comp. I. — 100) desid. in Comp. I. Ms.

Cap. IX. 1) Comp. I. h. t. c. 11. — 2) omitt. Comp. I. — 3) abest a C. II. et Comp. I.

CAP. X.[4])

Mutuans ea mente, ut ultra sortem aliquid recipiat, tenetur in foro animae ad illud restituendum, si ex hoc aliquid consecutus est. Idem in non dante pecuniam sub praetextu iuramenti, nisi aliquid inde recipiat. Et idem in vendente rem plus, quam valeat, quia differt solutionem.

Urbanus III.[5])

Consuluit nos tua devotio, "*in qua sacerdotalis officii sollicitudinem commendamus*," an ille in iudicio animarum quasi usurarius debeat iudicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit[6]), ut, licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat; et utrum eodem reatu criminis involvatur, qui, ut vulgo dicitur, non aliter[7]) parabolam iuramenti concedit, donec, quamvis sine exactione, emolumentum aliquod inde percipiat[8]); et[9]) an negotiator poena consimili debeat condemnari, qui merces suas longe maiori pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris[10]) temporis dilatio prorogetur, quam si ei in continenti pretium persolvatur[11]). Verum quia, quid in his casibus tenendum sit, ex evangelio Lucae manifeste cognoscitur, in quo dicitur[12]): „Date mutuum, nihil inde sperantes:" huiusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, quum omnis usura et superabundantia prohibeatur in lege, iudicandi sunt male agere, et ad ea, quae taliter sunt accepta[13]), restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi.

CAP. XI.[14])

Manifestus usurarius, appellans ad subterfugiendam restitutionem, non audiendus non est.

Innocentius III. *Praelatis in regno* ***Franciae*** *constitutis.*[15])

Quam perniciosum "*sit vitium usurarum, discretionem vestram non credimus ignorare, quum praeter constitutiones canonicas, quae in earum odium emanarunt, per Prophetam detur intelligi, eos, qui suam dant pecuniam ad usuram, a tabernaculo Domini repellendos, et tam in nova quam in veteri testamento prohibitae sint usurae, quum ipsa veritas praecipiat: „Mutuum date, nihil inde sperantes," et per Prophetam dicatur: „Usuram et omnem superabundantiam non accipias." Inde est, quod universitati vestrae per apostolica scripta*" Mandamus, quatenus manifestos usurarios, "*eos*" maxime, quos usuris publice renunciasse constiterit, quum aliquis eos convenerit[16]) de usuris, nullius permittatis[17]) appellationis[18]) subterfugio se tueri. "*Dat. Lat. V. Kal. Nov.*" [1198.]

CAP. XII.[19])

Per subtractionem communionis Christianorum et per principes saeculares cogendi sunt Iudaei ad usuras restituendas.

Idem *Narbonensi Archiepiscopo.*[20])

Post miserabilem[21]) (*Et infra:*) "*Si qui vero proficiscentium illuc ad praestandas usuras iuramento tenentur adstricti, eos, fratres archiepiscopi et episcopi, per vestras dioeceses creditores earum sublato appellationis obstaculo eadem districtione cogatis, ut eos a sacramento penitus absolventes, ab usurarum ulterius exactione desistant. Quod si quisquam creditorum eos ad solutionem coegerit usurarum, eum ad restitutionem earum sublato appellationis obstaculo districtione simili compellatis.*" Iudaeos "*vero*" ad remittendas Christianis[22]) usuras per "*vos, filii*" principes et potestates[23]) compelli praecipimus saeculares. Et, donec eis remiserint, ab universis Christi fidelibus tam[24]) in mercimoniis quam in[25]) aliis per excommunicationis sententiam eis iubemus communionem[26]) omnimodam denegari. "*Ab hac igitur opere nullus omnino se subtrahat etc. Dat. Reate XVIII. Kal. Sept.*" [1198.]

CAP. XIII.[27])

Non obstante iuramento de non repetendis usuris, per debitorem praestito, potest iudex ex officio suo usurarium ad restituendas usuras compellere.

Idem *Mutinensi Episcopo.*

Tuas[28]) dudum recepimus quaestiones[29]), quod quidam usurarii "*tuae dioecesis*" eos, quibus dant pecuniam ad usuram, praestare faciunt iuramentum, quod usuras non repetant, et super his, quas solverint[30]), nullam moveant quaestionem. Nos igitur "*inquisitioni tuae taliter*" respondemus, ut usurarios ipsos monitione praemissa per[31]) censuram ecclesiasticam appellatione remota compellas, ante usurarum solutionem ab earum exactione desistere, vel restituere ipsas, postquam fuerint persolutae, ne de dolo et fraude "*sua*" contingat eos commodum reportare, "*qui ad hoc praestari faciunt iuramentum, quod super usuris non valeant molestari.*"

CAP. XIV.[32])

Non auditur usurarius repetens usuras, nisi prius restituat extortas.

Idem.

Quia frustra legis auxilium invocat qui committit in legem: statuimus, ut, si quis usurarius a nobis literas impetraverit super restituendis usuris, vel fructibus computandis[33]) in sortem, nisi prius ipse restituerit usuras, quas ab aliis noscitur recepisse, auctoritate literarum ipsarum[34]) nullatenus audiatur.

CAP. XV.[35])

Convictus de usuraria pravitate per famam et alia argumenta, potest manifestari usurarius, et tanquam manifestus usurarius compesci secundum dispositionem Lateranensis concilii.

Idem *Altissiodorensi*[36]) *Episcopo.*

Quum in dioecesi tua sint quam plurimi usurarii, de quibus minime dubitatur, quin sint usurarii manifesti, contra quos propter timorem "*principum et*" potentum[37]), qui tuentur eosdem, nullus accusator apparet[38]), nec iidem sunt[39]) per sententiam condemnati, "*qualiter procedere valeas contra ipsos, oraculum duxisti sedis apostolicae requirendum. Nos autem*" Fraternitati tuae taliter respondemus, quod, licet contra eos[40]) non appareat accusator, si tamen aliis argumentis illos constiterit esse usurarios manifestos, in eos poenam in Lateranensi concilio contra usurarios editam[41]) libere poteris exercere." *Dat. Lat. XVII. Kal. Ian. An. X.*" [1207.]

CAP. XVI.[42])

Maritus, recipiens pignus pro dote promissa, non tenetur fructus in sortem computare. H. d. et est casus singularis, et alibi non probatus.

Idem.[43])

Salubriter (*Et infra:*) Sane generum ad fructus possessionum, quae sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatae, computandos in sortem non credimus compellendum, quum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda.

CAP. XVII.[44])

Repetens usuras non auditur, nisi restituat extortas per se, vel per alium, a quocunque causam habeat.

Idem *Episcopo Bononiensi.*

Michael laicus suam nobis querimoniam destinavit, quod M.[45]) et quidam alii Bononienses cives multa extorserunt ab eo[46]), et a patre suo, cuius heres exstitit[47]), nomine usurarum. (*Et infra:*) Attentius provisurus, ne auctoritate nostra in negotio procedas co-

---

Cap. X. 4) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 12. — 5) *Brixiensi presbytero*: Comp. I. — 6) *credidit*: C. L. — 7) *alias*: Comp. I. — 8) *recipiat*: Comp. I. Ms. — 9) *Item*: ead. — *Item et*: Aug. — 10) *prolixi*: C. R. 2 L., Comp. I. — 11) *solvatur*: C. H. — 12) Luc. VI. 35. — 13) *adepti*: Comp. I. Ms.

Cap. XI. 14) Restitutum ex Reg. Bal. I. 399. — Comp. III. h. t. c. 1. — 15) *archiepiscopis* (desid. in Comp. III.), *episcopis et aliis ecclesiarum praelatis, in regno Franciae constitutis*: Comp. III., Reg. — 16) *convenit*: Comp. III. Aug. — 17) *permittas*: C. R. — 18) desid. ap. Aug.

Cap. XII. 19) Restitutum, quantum expedire videbatur, ex Reg. Bal. I. 336. — Comp. III. h. t. c. 2. — 20) add.: *et suffraganeis eius, comitibus et baronibus, et universo populo, in Narbonensi provincia constitutis*: Comp. III. — *Narb. archiep. et suffraganeis eius, abbatibus quoque et prioribus et aliis ecclesiarum praelatis, comitibus etiam et baronibus etc.* Reg. — 21) *miserabile Hierosol. regionis excidium*: Reg. — 22) *ipsis*: Reg. — 23) *potestatem saecularem*: id. — 24) *tam etiam*: Comp. III. Aug. — 25) omitt. Reg. — 26) *communicationem*: C. R. 1.

Cap. XIII. 27) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 554., Comp. III. h. t. c. 3. — 28) *Tuas dudum ex parte tua*: Comp. III. — *Dudam ex parte tua*: Rain. — 29) *quaestionem*: id. — 30) *solvunt*: C. H. — 31) *et per*: Rain.

Cap. XIV. 32) Comp. III. h. t. c. 4. — 33) *non comp.*: C. L. — 34) *nostrarum null. audiantur*: C. H.

Cap. XV. 35) Restitutum ex Reg. Bal. X. 61. — Comp. III. h. t. c. ult. — 36) *Altisiodoren.*: Comp. III. — *Autissiodoren.*: Reg. — eiusd. ep. pars est in c. 12. de cler. non resid. III. 4. — 37) *potestatum*: Comp. III. Aug. — 38) *appareat*: Comp. III. — *non apparet aliquis*: Reg. — 39) *sint*: C. H. — 40) *ipsos*: Reg. — 41) *statutam*: C. L.

Cap. XVI. 42) Comp. IV. h. t. c. 1. — 43) *electo V. de Octonen.*: Comp. IV. Aug. — *electo Ydrothom.*: Ms. A. — *el. Ydrotonen.*: Ms. B. (leg. *Hydruntino? Otranto*).

Cap. XVII. 44) Comp. IV. h. t. c. 2. — 45) *N.*: Comp. IV. Aug. — 46) *eodem*: ead. — 47) *exstitit*: Comp. IV.

dem, nisi dictus conquerens restituerit vel adhuc restituat, si quas aliquando ipse vel pater eius extorsit[48]) usuras.

CAP. XVIII.[49])

Etiam Iudaei compellendi sunt ad restituendas usuras extortas a Christianis, et ad solvendas decimas vel oblationes de eorum possessionibus

Idem *in concilio generali.*

Quanto amplius Christiana religio ab exactione compescitur[50]) usurarum, tanto gravius super his[51]) Iudaeorum perfidia insolescit, ita, quod brevi tempore Christianorum exhauriunt[52]) facultates. Volentes igitur in hac parte prospicere[53]) Christianis, ne a Iudaeis[54]) immaniter[55]) aggraventur, synodali decreto statuimus, ut, si[56]) de cetero quocunque[57]) praetextu Iudaei a Christianis graves immoderatasve[58]) usuras extorserint[59]), Christianorum eis participium subtrahatur, donec de immoderato gravamine satisfecerint competenter. Unde Christiani[60]), si opus fuerit, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compellantur ab eorum commerciis abstinere. Principibus autem iniungimus[61]), ut propter hoc[62]) non sint Christianis infesti, sed potius a tanto gravamine studeant cohibere[63]) Iudaeos. Hac[64]) eadem poena Iudaeos[65]) decernimus[66]) compellendos ad satisfaciendum[67]) ecclesiis, pro decimis et oblationibus debitis, quas a Christianis[68]) de domibus et possessionibus aliis percipere consueverant[69]), antequam ad Iudaeos quocunque[70]) titulo devenissent, ut sic ecclesiae conserventur[71]) indemnes.

CAP. XIX.

Usurarius est, qui a debitore recipit aliquid ultra sortem, etiamsi suscipiat in se periculum. H. d. primo. *Non est usurarius emptor rei minus iusto pretio, si tunc verisimiliter dubitetur, an tempore solutionis plus vel minus sit res valitura.* H. d. secunda. *Propter dubium excusatur is, qui ex eo, quod differt solutionem pretii, vendit rem plus, quam valeat, si non erat eam alias venditurus.* Hoc dicit tertio.

Gregorius IX. *Fratri R.*

Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniae quantitatem, pro[72]) eo, quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus. Ille quoque, qui dat X. solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei mensurae reddantur, quae licet tunc plus valeant, utrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valiturae, verisimiliter dubitatur, non debet ex hoc usurarius reputari. Ratione[73]) huius dubii etiam excusatur, qui pannos, granum, vinum, oleum vel alias merces vendit, ut[74]) amplius, quam tunc valeant, in certo termino recipiat pro eisdem; si tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus.

TITULUS XX.

DE CRIMINE FALSI.[1])

CAP. I.

Testis falsidicus tres laedit, Deum, iudicem et reum, et falsus est non solum, qui mendacium dicit, sed etiam, qui veritatem occultat.

Augustinus.[2])

Falsidicus testis tribus personis est obnoxius, primum[3]) Deo, cuius praesentiam contemnit; deinde[4]) iudici, quem mentiendo fallit; postremo innocenti, quem falso testimonio laedit. Uterque reus est, et qui veritatem occultat, et qui mendacium dicit, quia et ille prodesse non vult, et iste nocere desiderat.

CAP. II.[5])

Sententia, lata per falsas literas, non debet executioni mandari.

Lucius III. *Vigurniensi[6]) Episcopo.*

Super eo vero, quod sententiam auctoritate literarum falsarum latam voluisti executioni mandare[7]), tuam 'plurimum' prudentiam[8]) commendamus, mandantes, ut quoties aliqua scripta sub nomine nostro destinata[9]) redarguenda videris falsitatis, nullam eis adhibeas fidem, et quod per ipsas mandatum fuerit non observes, sed eum, qui[10]) praesentaverit, retineri facias diligenter.[11])

CAP. III.[12])

Clericus, falsans sigillum principis, deponitur. Item ei character imprimitur, et in exsilium mittitur.

Urbanus III.

Ad audientiam nostram te significante pervenit, quod, quum quosdam 'perversos' clericos, qui falsaverant[13]) sigillum 'carissimi in Christo filii nostri Philippi' regis 'illustris' Francorum[14]), carcerali custodiae mancipaveris[15]), 'quid faciendum sit tibi de ipsis, a sede apostolica duxisti consilium inquirendum. Unde nos' Fraternitati tuae 'de fratrum nostrorum consilio' taliter[16]) respondemus, ut eis nec membrum auferri, nec poenam infligi facias corporalem[17]), per quam periculum mortis possint incurrere; sed eis 'prius' a suis 'propriis' ordinibus degradatis, in signum maleficii characterem aliquem imprimi[18]) facias, quo inter alios cognoscantur, et provinciam ipsam eos[19]) abiurare compellens[20]), abire permittas.

CAP. IV.[21])

Existens in curia literas apostolicas non recipiat, nisi de manibus Papae, vel officialium ab ipso deputatorum; personae tamen solennes per nuncios recipere possunt, de manibus tamen praedictorum. Contra faciens, si laicus est, excommunicationi subiacet, si clericus, ab officio et beneficio deponitur. Hoc dicit usque ad §. *Adiicientes.* — §. 1. *Per excommunicationis poenam providet contra non resignantes, nec destruentes literas falsas infra XX. dies; et absolutio Papae reservatur, et contra factum non tenet.* H. d. Abbas.

Innocentius III.[22])

Dura saepe mandata '*et institutiones interdum iniquas a sede apostolica emanare multi arguunt et mirantur, et in hoc et culpam imponunt, in quo sinceritas eius culpae prorsus ignara per innocentiam excusatur. Nos etenim circa maiora negotia frequentius occupati, et curam universorum ex officio nostro gerentes, per quod sumus omnibus debitores, quum omnibus apud nos instantibus in continenti satisfacere non possimus, quidam eo, quod a iustitiae semita aberrantes aut ultra, quam permittit honestas, suae petitionis licentiam extendentes, exaudiri non possunt, in motum propriae voluntatis irrumpunt, et ad sua ingenia falsitatis et artes perditionis cum animi exquisita malitia recurrentes, per falsae astutiam speciei candorem puritatis apostolicae denigrare ac depravare nituntur. Ex cuius falsitatis ingenio quot et quanta mala procedant, quum per eam et innocentes quandoque damnentur, et rei ab obiectis criminibus absolvantur, nec non et apostolicae sedis laedatur auctoritas, ipsa rei evidens malitia protestatur. Licet autem huiusmodi falsitas aliquamdiu possit eam operibus tenebrarum abscondi, tamen, quia per eam beatis Apostolis specialiter infertur iniuria, illis, a quo in persona eorum Romana ecclesia auctoritatem super ecclesiis universis accepit, unde et bulla nostra, per quam totius negotia Christianitatis aguntur, capitum ipsorum charactere praesignatur, perniciem tanti sceleris non patitur in tantum praeiudicium eorum diutius occultari. Accidit enim nuper in Urbe, quod quidam, falsitatis astutiam perniciosius exercentes, in suis foveae iniquitatibus deprehensi, ita, quod bullas tam sub nomine nostro, quam bonae memoriae Coelestini Papae praedecessoris nostri, quas falso confinxerant, et quam plures literas bullis signatas invenerimus apud eos, ipsosque captos adhuc in carcere detinemus. Nos autem, semper honori Romanae ecclesiae et utilitati omnium paterna volentes sollicitudine providere, de communi fratrum nostrorum consilio*' Statuimus, et sub excommunicationis poena et suspensionis ordinis et beneficii districtius inhibemus, ne quis apud sedem apostolicam 'de cetero' literas nostras

---

Cap. XVII. 48) *extorserat:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XVIII. 49) c. 67. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 3. — 50) *compellitur:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 51) *huiusmodi:* C. R. 1. — 52) *exhauriuntur:* Comp. IV. Aug. — 53) *providere:* C. R. 1. — *proficere:* Comp. IV. Ms. A. — 54) *a Iud.:* desid. in Comp. IV. Aug., Ms. B. — 55) *tenaciter:* Comp. IV. — 56) *si quando:* C. L. — 57) *quoquam:* Comp. IV. Aug. — *quoc. praedicti:* Ms. B. — 58) *et imm.:* Comp. IV., conc. — 59) *extorserunt:* Aug. — 60) *Christiani quoque:* conc. — 61) *Praecipimus autem et iniungimus:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *iniungimus principibus:* Ms. A. — 62) *haec:* Cont., Böhm. — 63) *prohibere:* Comp. IV. Aug. — 64) *Ac:* conc. — 65) *ipsos:* C. L. — 66) *decrevimus:* C. R. 1. H., Comp. IV. Ms. A. — 67) *satisfactionem:* C. R. 1. — 68) *quae Christianis de domibus aliis:* Comp. IV. Aug. — 69) *consueverint:* ead. — *consueverunt:* Ms. A. B. — 70) *quoque:* Comp. IV. Aug. — 71) *serventur:* ead. Ms. A.

Cap. XIX. 72) desid. ap. Cont. et Böhm. — 73) *quia ratione:* C. H. — 74) *quod:* ib.

TIT. XX. 1) *De falsariis:* C. R. 1. — Cap. I. 2) Imma Isidorus, cf. c. 80. C. XI. qu. 3. — Comp. I. h. t. c. 2. (*Aug.:* Comp. I. Ms.) — 3) *prima:* C. H. — 4) *inde:* Cont., Böhm.

Cap. II. 5) Restitutum ex Comp. II. c. 4. de sent. et re iud. II. 18. — 6) *Vig.:* Comp. II. Aug., Ms. A. — *Wigorn.:* Ms. B. — *Vigorn.:* C. R. 1. — add.: *P. C. Ex literis:* (!) Comp. II. — 7) *demandare:* C. R. 2. — 8) *fraternitatem:* Comp. II. Ms. B. — 9) *impetrata:* Comp. II. Aug. — desid. in Ms. B. — 10) add.: *eas:* C. R. 1. — 11) omitt. Comp. II. Ms. A. B.

Cap. III. 12) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 13) *falsaverunt:* Cont., Böhm. — 14) *Francie:* C. R. — 15) *mancipari fecisti:* C. R. 1. — 16) omitt. Comp. II., Böhm. — 17) desid. in Comp. II. Ms. A. — 18) add.: *in fronte:* C. R. — 19) desid. ap. Böhm. — 20) *compellas et:* Comp. II.

Cap. IV. 21) Restitutum ex Reg. Bal. I. 235. — Comp. III. h. t. c. 1. — 22) *W. Remen. archiep. S. Sabinae cardinali et suffraganeis eius:* Reg.

nisi a nobis, vel de manibus illorum recipiat, qui de mandato nostro ad illud sunt officium deputati. Si vero persona[23]) tantae auctoritatis exstiterit, ut ipsam[24]) deceat per nuncium literas nostras recipere, nuncium **ipsum** ad cancellariam nostram vel ad nos ipsos mittat idoneum, per quem literas apostolicas iuxta formam[25]) praescriptam recipiat. Si quis autem in hac parte mandati nostri transgressor exstiterit, si laicus fuerit excommunicationi subiaceat; si clericus[26]), officii et beneficii **sui** suspensione damnetur. **Verum quia, sicut a falsariis ipsis accepimus, tam ad partes vestras, quam ad ceteras regiones per literas transmissas ab eis suae iniquitatis falsitas multipliciter est diffusa, fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus et districte praecipimus, quatenus provinciale concilium vocetis, in quo solenniter et generaliter statuatis, ut per singulas parochias publice proponatur, quod, si quis a sede apostolica literas impetraverit, quarum tenor possit esse suspectus, et eis uti voluerit, ut statutam poenam evadat, primo fiat collatio de falsa bulla cum vera, et si eam invenerit falsitate notandam, episcopo dioecesano, abbati vel archidiacono loci easdem literas non differat praesentare, qui veritate comperta illum, qui tales literas reportavit, si laicus fuerit, excommunicationi subiiciat; si clericus, eum ab officio beneficioque suspendat.* §. 1. **Ad haec** Adiicientes statuimus, ut generalem excommunicationis sententiam promulgetis, quam per singulas parochias faciatis frequentius innovari, quod, si quis falsas literas se habere cognoscit[27]), infra[28]) viginti[29]) dies literas illas aut destruat, aut resignet, si poenam excommunicationis voluerit evadere; quam, nisi forsan in mortis articulo, sine speciali mandato nostro a quoquam[30]) nolumus relaxari. Nec, etiamsi praesumpta[31]) fuerit contra hoc absolutio, quicquam habeat firmitatis, **ne forte post tempora nostra falsitas interim occultata cuiquam valeat praeiudicium generare. Ceterum etc. Dat. Romae ap. S. Petr. XIV. Kal. Iun. Pont. nostr. Ao. I.** [1198.]

CAP. V.[32])

Ponit novem modos falsandi literas papales.

Idem *Archiepiscopo*[33]) *et Canonicis Mediolanensibus.*

Licet ad regimen **apostolicae sedis, quae dante Domino universarum ecclesiarum mater est et magistra, insufficientes nos vita et scientia reputemus, quantum tamen nobis Dominus in sua miseratione concesserit, ab his proposuimus abstinere, per quae nobis possit merito derogari; quanquam ex infirmitatis humanae defectu non sic formam perfectionis semper et in omnibus imitari possimus, quin aliquid aliquando in nostris subrepat operibus, quod minus circumspectae providentiae valeat imputari; quod tamen non ex industria vel scientia certa, sed interdum ex ignorantia vel nimia occupatione contingit. Significastis siquidem nobis per literas vestras, quod, quum quaedam vobis fuissent literae praesentatae, per quas vobis districte praecipere videbamur, ut I. de Cimillan. clericum ecclesiae vestrae in canonicum reciperetis et fratrem, nec aliquem alium in canonicum eligeretis, donec ipse praebendae beneficium plenarie fuisset adeptus, earum tenore diligenter inspecto vix eas credidistis de nostra conscientia processisse, vel, si etiam processerunt, per nimiam fuisse importunitatem obtentas. Ceterum quum easdem literas, sicut viri providi et discreti ad nostram remisissetis praesentiam, ut ex earum inspectione plenius nosceremus, utrum ex nostra conscientia processissent, plus in eis invenimus, quam vestra fuisset discretio suspicata. Nam licet in stilo dictaminis et forma scripturae aliquantulum coeperimus dubitare, bullam tamen veram invenimus, quod primum nos in vehementem admirationem induxit, quum literas ipsas sciremus de nostra conscientia nullatenus emanasse. Bullam igitur hinc inde diligentius intuentes, in superiori parte, quae filo adhaeret, eam aliquantulum tumentem reperimus. Et quum filum ex parte tumenti sine violentia qualibet aliquantulum attrahi fecissemus, bulla in filo altero remanente, filum ex parte illa fuit ab ipsa sine qualibet difficultate avulsum, in cuius summitate adhuc etiam incisionis indicium apparebat. Per quod liquido deprehendimus, bullam ipsam ex aliis literis extractam fuisse, ac illis per vitium falsitatis insertam, sicut ex literis ipsis plenius agnoscetis, quas ad maiorem certitudinem vobis duximus remittendas. Quum igitur tantus excessus relinqui non debeat aliquatenus impunitus, discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus et districte praecipimus, quatenus dictum I., nisi infra XX. dies post harum susceptionem a vobis commonitus ad praesentiam nostram cum testimonio literarum vestrarum satisfacturus accesserit, extunc ab omni ecclesiastico beneficio et clericali officio, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, suspendatis, vel, si beneficio caret, anathematis eum sententia innodetis, quum ab hac culpa non de facili sit credendus immunis, quum nec per fratres, nec per consanguineos nostros nos, licet saepius rogatos, potuisset inducere, ut super hoc nostras vobis literas mitteremus. Ex quo fraudem auctoris, etsi principalis falsarius ipse non fuerit, sufficienter agnoscere potuisset, praesertim quum eo tempore praesens fuisse dicatur, quo contra falsarios de communi fratrum consilio publice constituimus inter cetera, sub poena excommunicationis firmiter inhibentes, ne quis literas apostolicas nisi de manu nostra vel bullatoris nostri reciperet, illis duntaxat exceptis, quibus propter dignitates excellentiam indulsimus, ut per nuncios fideles et notos id ipsum possent efficere.** Ut autem varietates **huiusmodi** falsitatis circa nostras literas[34]), **quas hactenus deprehendimus, vos ipsi de cetero** deprehendere valeatis, eas[35]) vobis praesentibus literis[36]) duximus exprimendas. Prima species falsitatis haec est, ut falsa bulla falsis[37]) literis apponatur. Secunda, ut filum de vera bulla[38]) extrahatur ex toto, et per aliud filum immissum falsis literis inseratur. Tertia, ut filum ab ea parte, in qua charta plicatur, incisum, cum vera bulla falsis literis immittatur[39]), sub[40]) eadem plicatura cum filo similis canapis restauratum[41]). Quarta, quum[42]) a superiori parte bullae altera pars fili sub plumbo rescinditur[43]), et per idem filum literis falsis inserta reducitur infra[44]) plumbum. Quinta, quum literis bullatis et redditis, in eis aliquid per rasuram tenuem immutatur[45]). Sexta[46]), quum scriptura literarum, quibus fuerat apposita vera bulla, cum aqua vel vino universaliter abolita seu deleta, eadem charta cum calce et aliis iuxta consuetam artificium dealbata de novo rescribitur. Septima, quum chartae[47]), cui fuerat apposita vera bulla, totaliter abolitae vel abrasae, alia subtilissima charta eiusdem quantitatis scripta cum tenacissimo glutino coniungitur[48]). Eos etiam a crimine falsitatis non reputamus immunes, qui contra constitutionem nostram[49]) scienter literas **nostras** non[50]) de nostra vel bullatoris nostri manu recipiunt. Illos[51]) quoque, qui, accedentes ad bullam[52]), falsas literas caute proiiciunt, ut de vera bulla cum aliis sigillentur. Sed hae duae species falsitatis non possunt facile[53]) comprehendi[54]), nisi vel in modo dictaminis, vel in forma scripturae, vel qualitate chartae falsitas cognoscatur. In ceteris autem diligens indagator falsitatem poterit **diligentius** intueri, vel[55]) in adiunctione filorum, vel in collatione bullae, vel motione vel obtusione, praesertim si[56]) bulla non sit aequalis, sed alicubi[57]) magis **sit** tumida, et alibi[58]) magis depressa. **Si vero etc. Dat. Spoleti II. Non. Sept.** [1198.]

CAP. VI.[59])

Falsae sunt literae papales, in quibus episcopus vocatur filius, vel inferior frater, vel uni scribitur in plurali.

Idem *Attiacensi*[60]) *Episcopo.*

Quam gravi poenae subiaceant, **qui literas apostolicas falsare non timent, et veras a nobis impetratas literas occultantes, falsis uti literis non verentur, fraternitatem tuam credimus non latere. Ad audientiam siquidem nostram ex literis carissimi in Christo filii nostri Wulcani Diocliae regis illustris, nec non et tenore literarum tuarum, quas dilecto filio Ioanni capellano nostro apud Durachium direxisti, noveris pervenisse, quod quum Dominicus, quondam Suacensis episcopus, qui coram eodem capellano et dilecto filio S. subdiacono nostro, tunc in partibus illis gerentibus legationis officium, fuerat de homicidio accusatus, et in concilio apud Antivarum pontificalem resignaverat dignitatem, ad nostram olim praesentiam accessisset, a nobis rediens quasdam tibi literas praesentavit, quas de verbo ad verbum in literis iam dicto capellano nostro ex parte tua directis perspeximus contineri, quibus asse-*

Cap. IV. 23) *aliquis*: Comp. III Aug. — 24) *et ipsam*: C. L. — *ipsum*: Comp. III. — *eum*: Reg. — 25) add.: *ecclesiae inde*: C. R. 1. — 26) add.: *fuerit*: Comp. III. Aug. — 27) *cognoverit*: C. L. — 28) *intra*: Cont., Böhm. — 29) *XV.*: Comp. III. Aug., Reg. — 30) *quocunque*: Comp. III., Reg. — 31) *praesumptum*: C. R. 1.

Cap. V. 32) Restitutum ex Reg. Bal. I. 349. — Comp. III. h. t. c. 2. — 33) *archiep. et archipresbyt. et can. Med.*: Comp. III. Aug. — *archipresb. et can. Med.*: Ms. — *archidiac., archipr. etc.*: Reg. — 34) *circa l. n.*: omitt. Comp. III., Reg. — 35) desid. sp. Aug. — 36) add.: *nostris*: C. R. 1. — 37) omitt. Comp. III., Reg. — 38) desid. in Comp. III. Ms. — 39) *immutatur*: C. R. 1. — *inseratur*: C. H. — 40) *et sub*: Comp. III. Aug. — 41) *restauratur*: ead. — 42) *quae*: ead. — *qua*: Ms., Reg. — 43) *rescinduntur*: C. L. — 44) *intra*: Cont., Böhm. — 45) *immittatur*: C. R. 2., Comp. III. Aug. — 46) *Sexta ... coniungitur*: non exstant in Reg. et Comp. III. — 47) *charta ... abolita et abrasa*: C. R. 1. — 48) *coniunitur*: C. R. L. H. — 49) *praemissam*: Comp. III., Reg. — 50) *nisi*: ib. — 51) *Eos*: ib. — 52) *bullas*: ib. — 53) *de facili*: C. L. — 54) *deprehendi*: Comp. III., Reg. — 55) *ut vel*: C. R. 1. — 56) *quum*: C. H. — 57) *et alibi*: C. R. 2. L. — 58) *alicubi*: Cont., Böhm.

Cap. VI. 59) Restitutum ex Reg. Brequ. III. 37. — Comp. III. h. t. c. 3. — 60) *Antibaren.*: Comp. III. Aug. — *Antivaren.*: Ms., Reg. —

rebat sibi a nobis pontificale officium restitutum. Tu vero, literis illis fidem adhibens, venerabilem fratrem nostrum, quem in Suessanum episcopum electum diceris canonice consecrasse, ab eadem ecclesia removisti, praefato Dominico occasione literarum falsarum in ipsa ecclesia restituto. Praefatus autem rex, sicut suis nobis literis intimavit, non credens, literas illas ex nostra conscientia emanasse, tam ipsum Dominicum quam praefatum episcopum nostro praecepit conspectui praesentari, humiliter petens rescripto apostolico edoceri, quicquid de ipso duceremus negotio statuendum.' Nos[61]) vero literas, quae tibi sub nostro nomine praesentatae fuerunt[62]), diligentius intuentes, in eis tam in continentia quam in dictamine '*manifeste*' deprehendimus falsitatem. Ac in hoc fuimus '*non modicum*' admirati, quia[63]) tu tales literas a nobis credideras emanasse, quum '*praesertim*' scire debens, apostolicam sedem consuetudinem in suis literis hanc tenere, ut '*universos*' patriarchas, archiepiscopos et episcopos „fratres," ceteros autem, '*sive*' reges '*sint sive*' principes[64]), vel alios '*homines*' cuiuscunque ordinis[65]), „filios" in nostris literis appellemus[66]). Et quum uni tantum personae nostrae literae diriguntur[67]), nunquam ei loquimur in plurali, ut „vos" sive „vester" et his similia in ipsis literis[68]) apponamus[69]). In falsis autem literis, tibi praesentatis, in salutatione „dilectus in Christo filius" vocabaris, quum in '*omnibus*' literis, quas aliquando tibi transmisimus, te videre potueris a nobis „fratrem venerabilem" appellatum. Propter quod '*sic te esse volumus in consimilibus circumspectum, ut per falsas literas denuo nequeas circumveniri vel falli, sed*' sic literas apostolicas studeas '*diligentius*' intueri tam[70]) in bulla, filo et charta, quam in stilo, quod veras pro falsis, vel[71]) falsas pro veris literis[72]) modo aliquo non admittas. '*Scire namque* etc. *Dat. Lat. Non. Dec. Pont. nostr. Ao. III.*' [1200.]

CAP. VII.[73])

Qui per se, vel per alios literas Papae falsant, excommunicati sunt cum suis fautoribus, et clerici officiis et beneficiis privati sunt, et degradandi et tradendi curiae saeculari, per quam laicus legitime punitur. Qui vero falsis literis utitur, si clericus est, officio et beneficio privatur; si laicus, excommunicatus est. H. d.

Idem.[74])

Ad falsariorum confundendam[75]) malitiam '*iam alia vice recolimus apostolicas literas destinasse, in quibus falsitatis modos, ne quis se possit per ignorantiam excusare, meminimus plenius distinxisse. Quia vero nonnunquam evenit, ut falsas literas exhibentes, postquam super his fuerint redarguti, ad excusationem suam dicant, se huiusmodi literas per alios impetrasse,*' De communi fratrum nostrorum consilio duximus statuendum, ut, qui literis nostris uti voluerint, eas primo[76]) diligenter examinent, quoniam, si falsis literis se usos dixerint ignoranter, eorum sera poenitentia evitare nequibit[77]) poenas inferius annotatas[78]). Nos enim omnes falsarios literarum nostrarum[79]), qui per se vel '*per*' alios vitium falsitatis exercent, cum fautoribus et defensoribus[80]) suis anathematis vinculo decernimus[81]) innodatos, statuentes, ut clerici, qui[82]) falsarii fuerint deprehensi, omnibus[83]) officiis et beneficiis ecclesiasticis perpetuo sint privati, ita, quod, qui per se[84]) falsitatis vitium[85]) exercuerint, postquam[86]) per ecclesiasticum iudicem fuerint degradati, saeculari potestati tradantur secundum constitutiones legitimas[87]) puniendi, per quam et laici, qui fuerint de falsitate convicti, legitime puniantur[88]). Qui[89]) vero sub nomine nostro literis falsis utuntur, si clerici fuerint[90]), officiis et beneficiis ecclesiasticis spolientur; si laici, tamdiu maneant excommunicationi subiecti, donec satisfaciant competenter, ita tamen, ut in istis et in illis[91]) malitia gravius quam negligentia puniatur, quod et de his, qui falsas literas impetrant, statuimus observandum[92]).

CAP. VIII.[93])

Non praesumitur quis falsare literas de simplici iustitia, nec punitur, si, hoc comperto, destiterit illis uti.

Idem.[94])

Accedens '*ad praesentiam nostram P. presbyter lator praesentium sua nobis insinuatione monstravit, quod, quum olim missus ab archipresbytero et clericis de Casali novo pro quibusdam causis, super quibus a te se fatebantur indebite praegravari, ad nostram praesentiam accessisset, nec posset pro eo, quod tunc temporis nos eramus infirmitate gravati, suas literas obtinere, moram apud sedem apostolicam faciendo post paucos dies contigit ipsum etiam infirmari. Dum autem esset in lecto aegritudinis constitutus, accessit ad eum quidam clericus de Casali novo, Azo nomine, qui tunc temporis morabatur in Urbe, et sub spe dilectionis et gratiae promisit ei se quas a nobis postulabat literas obtenturum; qui credidit verbo eius, et expensas tribuit, quas pro literis ipsis se expensurum praefatus clericus proponebat. Tandem ad eum quasdam commissionis literas ad venerabilem fratrem nostrum Tranensem archiepiscopum et dilectum filium abbatem de Coronata portavit, quas praedictus presbyter credens veras esse et de nostra conscientia emanasse, ad iudices detulit delegatos. Quumque in praesentia ipsorum iudicum tu literas argueres falsitatis, et sacerdos ipse et alii clerici de Casali novo eas veras esse proponerent, tu easdem literas sub sigillo praedictorum iudicum ad nostram praesentiam direxisti, quas utique falsas esse deprehendimus manifeste, pro quo tibi per scripta nostra mandavimus, ut illum, qui praefatas literas impetravit, officio beneficioque suspensum ad nostram praesentiam dirigeres puniendum. Verum quum sacerdotem praedictum sua redderet conscientia innocentem, postquam tu eum officio et beneficio suspendisti, ad nostram festinanter accessit praesentiam ad suam innocentiam excusandam. Sed quum apud nos moram faceret longiorem, et a nobis misericordiam postularet, praefatae falsitatis omnimodam ignorantiam proponendo, ipsum tamen cum literis nostris ad te duximus remittendum, ut misericordiam inveniat, quam precatur. Inde est, quod*' Fraternitati tuae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si literae apostolicae[95]), in quibus falsitas fuerit[96]) deprehensa, de simplici iustitia formam habeant[97]), quum praesumi non debeat, quod pro[98]) talibus literis, quae possunt facile[99]) '*a quibuslibet*' obtineri[100]), fraudem quis[1]) commiserit falsitatis, '*ab ipso presbytero canonica purgatione recepta, quod conscius non fuerit falsitatis,*' nec literis '*illis*' usus est, postquam eas falsas esse[2]) cognovit[3]), tu, ei '*divinae pietatis intuitu*' officium beneficiumque restituens[4]), ipsum super hoc ulterius non molestes, '*quia sicut iustum est etc.*'

CAP. IX.[5])

Propter paucarum literarum rasuram in loco non suspecto rescriptum non probatur falsum.

Idem.[6])

Ex continentia '*literarum dilectorum filiorum abbatis sanctae crucis de Waltham et magistri Simonis de Scelle nobis innotuit, quod, quum olim quaestio, quae vertebatur inter dilectos filios M. Phil. de Ludelaie ex una parte, Robertum et Vincentium clericos ex altera super ecclesia de Streton, ipsis et quondam abbati de Straford, a bonae memoriae C. Papa praedecessore nostro commissa fuisset, eodem abbate pariter et praedicto Vincentio de hac luce subtractis, praenominati duo iudices iuxta tenorem rescripti apostolici procedentes, attestationes et allegationes utriusque partis diligentius audierunt; et tandem, quum renunciatum eis ab utraque parte fuisset, et secundum allegata diffinitiva esset sententia promulganda contra magistrum P., adversa pars literas apostolicas arguit falsitatis, et eas esse falsas sub periculo causae se firmiter asseruit probaturam, sibi legem imponens, ut a causa caderet, nisi probaret evidentius falsitatem, et, ne ulterius iudices in causa procederent, sedem apostolicam appellavit. Saepedicto autem Phil. exhibente illam, per quem literas impetravit, et firmiter promittente, quod eas veras esse probaret, memoratus R. ab eisdem iudicibus requisitus, ut aliquam notam exprimeret falsitatis, propter quam falsas esse literas proponebat, nihil aliud specificare voluit, nisi quod eas falsas dixit, et asseruit a cancellaria nostra nullatenus emanasse. Supradicti vero iudices, ab ipso R. iuratoria cautione recepta, quod accusationem falsitatis prosequeretur,*

Cap. VI. 61) *Nos vero rescriptum (scriptum: Aug.) literarum falsarum diligentius*: Comp. III., Reg. — 62) *fuerint*: C. II. — 63) *quod*: Reg. — 64) *et pr.*: C. R. — 65) add.: *sint*: Comp. III., Reg. — 66) *appellamus*: C. II. — 67) *literae ap. dirigantur*: Reg. — 68) omitt. C. II. — 69) *sive „vos" sive „vester" vel his similia in ipsis literis apponantur*: Comp. III., Reg. — 70) *tam in bulla quam filo, tam etiam in charta quam in stilo*: Reg. — 71) *et*: Reg. — 72) omitt. Comp. III., Reg.

Cap. VII. 73) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 534., Comp. III. h. t. c. 4. — 74) *Decretum eiusdem in constitutione Lateranensis palatii promulgatum*: Rain. — 75) *confutandam*: C. R. 1., Comp. III., Rain. — 76) *prius*: Comp. III., Rain. — seq.: *dil.*: desid. ap. Aug. — 77) *nequit*: id. — 78) *denotatas*: Rain. — 79) *lit. nostr.*: omitt. Comp. III., Rain. — 80) *et def.*: desid. in C. R. 1. — 81) *decrevimus*: C. R., Rain. — 82) *et quod clerici fals.*: C. R. 2. — 83) *omnibus . . . exercuerint*: desid. ap. Rain. — 84) *per se*: desid. in C. R. 1. — 85) *falsitatem*: Comp. III. Ms. — 86) *postquam* et seq.: *fuerint*: omitt. Rain. — 87) *canonicas*: Id. — 88) *puniantur*: C. 1. — *punientur*: Comp. III. Ms. — 89) *Qui . . . utuntur*: desid. in Comp. III. — 90) *sint*: C. II. — 91) *aliis*: Comp. III. — 92) *faciendum*: C. R. 1.

Cap. VIII. 93) Restitutum ex Reg. Bal. I. 456. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 94) *Id. in Registro*: Comp. IV. Aug., Ms. B. — *Sipontino archiep.*: Reg. — 95) *praedictae*: Comp. IV. Aug. — *praefatae*: Ms. A. B., Reg. — 96) *fuerat*: C. II., Aug. — *fuit*: Reg. — 97) *habuerunt*: Reg. — 98) abest a C. R. 2. — 99) *de facili*: Comp. IV., Reg. — 100) *detineri*: Aug. — 1) omitt. Comp. IV., Reg. — 2) abest a Comp. IV. Ms. A. B. — 3) desid. in C. II. — 4) *restituas et eum*: Comp. IV., Reg.

Cap. IX. 5) Restitutum ex Reg. Bal. I. 404. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 6) *Id. in Registro episc. Ino.*: Comp. IV. Aug. — *Id. in Reg. ep. Roffen.*: Ms. B. — *Id. ep. Roffen.*: Ms. A. — *episcopo Roffensi, archidiacono Bathoniensi et magistro W. de sancta fide canonico Wellen.*: Reg. —

sicut superius est expressum, sequentem diem post dominicam, qua cantatur „Laetare Hierusalem,“ proximo praeteritam, ad prosequendum coram nobis appellationem interpositam utrique parti terminum praefixerunt. Ceterum praefatus Robertus in termino praetaxato ad praesentiam nostram accedens, super falsitate literarum ac processu negotii veritate suppressa (ut dicitur) a nobis ad praedictos iudices literas impetravit, et nihil prorsus de falsitatis accusatione proponens, a sede apostolica furtive recessit.' Verum *'nos'* literas ipsas, quae redargutae fuerant falsitatis[7]), diligentius intuentes, nullum in eis falsitatis signum vel suspicionis invenimus, nisi paucarum literarum rasuras, quae nequaquam sapientis animum in dubitationem vertere debuerunt. Unde[8]) *'discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus inquiratis super his diligentius veritatem, et,'* si vobis constiterit, *'iam dictas literas a nobis fuisse veritate tacita impetratas, et'* praedictum R.[9]) obligasse se sub periculo causae, quod literas[10]) illas[11]) falsas esse probaret, quum *'inter ipsum et adversarium suum quaestio personalis agatur, et'* quilibet ad renunciandum[12]) iuri suo liberam habeat facultatem, ipsi R. super dicto[13]) ecclesia silentium imponatis. *'Alioquin partibus convocatis etc. Dat. Lat. XIII. Kal. Nov.'* [1198.]

TITULUS XXI.

DE SORTILEGIIS.[1])

CAP. I.

Sortilegia pro futuris inveniendis vel divinationibus faciendis prohibentur, et contra facientibus poena imponitur.

Ex poenitentiali Theodori.[2])

In tabulis[3]) vel codicibus[4]) aut aliis[5]) sorte furta[6]) non sunt requirenda, *'aut nullus in psalterio vel in evangelio vel in aliis rebus sortiri,'* nec divinationes aliquas in aliquibus rebus quis[7]) observare praesumat. Qui autem contra[8]) fecerit, quadraginta dies[9]) poeniteat.

CAP. II.[10])

Presbyter, qui per inspectionem astrolabii furta requirit, ad tempus suspenditur ab altaris ministerio. Ita communiter summatur; sed in veritate haec summatio non est indistincte vera, quia acrius potest puniri.

Alexander III. *Grandensi*[11]) *Patriarchae.*

Ex tuarum tenore literarum accepimus, quod V.[12]) presbyter, *'lator praesentium, iuvenili levitate usus,'* cum quodam infami ad privatum locum *'immundum spiritum invocaturus'* accessit. *'Unde tu eum, quia propter hoc infamia laborabat, et facinus publicum et notorium erat, ab officio et beneficio ecclesiastico suspendisti. Ipse autem coram nobis viva voce proposuit, quod'* non[13]) ea intentione, ut[14]) vocaret[15]) daemonium[16]), *'ierat,'* sed ut inspectione[17]) astrolabii furtum cuiusdam ecclesiae posset recuperari[18]). Verum[19]), licet hoc ex bono zelo et *'ex'* simplicitate se fecisse proponat: id tamen gravissimum fuit, et non modicam inde maculam peccati[20]) contraxit[21]). *'Sed quoniam tutius est in dexteram quam in sinistram, et in misericordiam quam in severitatem declinare, ipsum fraternitati tuae duximus remittendum.'* Mandamus[22]), quatenus *'sibi infra octo dies post harum susceptionem literarum ecclesiam cum universis ablatis restituas, et'* talem ei pro expiatione illius delicti poenitentiam[23]) imponas, quod per unum et amplius, si tibi visum fuerit, *'ita tamen, quod biennium non excedat,'* eum ab altaris ministerio[24]) praecipias abstinere, et extunc[25]) liberum sit ei exercere officium sacerdotis[26]).

CAP. III.[27])

Non solum electio per sortes fieri non debet, sed etiam electiones compromissariorum per sortes assumi non debent.

Honorius III. *Capitulo Lucanensi.*[28])

Ecclesia vestra *'super'* episcopo destituta, *'sicut comperimus,'* vos[29]), convenientes in unum, ut de futuri[30]) tractaretis electione pontificis, *'circa modum electionis diversos incipientes habere tractatus,'* unum *'tandem'* elegistis ex vobis per sortem, qui tres auctoritate vestra elegit, per quos vice omnium Lucanensi provideretur ecclesiae de pastore; quorum duo tertium, magistrum[31]) R.[32]) scilicet[33]), elegerunt, quod expresse licebat eisdem secundum traditam a vobis omnibus potestatem. Procuratoribus igitur vestris super his in nostra praesentia constitutis, nos, toto examinato processu, licet nota non careat, quin immo multa reprehensione sit dignum[34]), quod sors in talibus intervenit[35]), *'propter praerogativam tamen morum et literaturam magistri R. canonici vestri, in quem vota ecclesiae vestrae praeficiendum episcopum concurrerunt, et affectionem, quam ad eandem habemus ecclesiam,'* electionem celebratam de ipso ad gratiam confirmationis admittimus[36]), sortis usum in electionibus[37]) perpetua prohibitione damnantes.

TITULUS XXII.

DE COLLUSIONE DETEGENDA.[1])

CAP. I.[2])

Accusatore desistente ab accusatione, potest iudex ex officio suo inquirere super crimine illato.

Gregorius *universis Episcopis de Corintho.*[3])

Scripta fraternitatis vestrae relegentes agnovimus, quod hi, qui contra Hadrianum episcopum[4]) aliqua dixerant, modo cum eodem *'episcopo'* in amicitiam convenissent, *'et magna nobis ad praesens facta est de eorum unitate laetitia. Sed, quoniam ea, quae dicta sunt, indiscussa manere non patimur, sedis nostrae diaconum ad ea investiganda dirigimus.'* Quia vero[5]) nunciati facinoris qualitas nos vehementer impellit[6]), ut ea, quae audivimus, dissimulare nullatenus[7]) debeamus, praesertim quum accusatores et accusatum inter se fecisse gratiam indicaveritis[8]), hoc *'nobis'* necesse est subtilius[9]) perscrutari, ne[10]) forte non ex caritate, sed ex praemio eorum sit concordia comparata.

CAP. II.[11])

Desistente accusatore et accusato iudex prosequitur.

Idem.

Crimina semel audita Gregorius indiscussa nullo modo praeteribat[12]), *etiamsi accusatus cum accusatore in gratiam rediisset.*

CAP. III.[13])

Colludens in causa beneficiali privari debet beneficio.

Alexander III. *Norvicensi*[14]) *Episcopo.*

Audivimus[15]), *'in episcopatu tuo et in aliis episcopatibus Angliae'* usque adeo clericorum malitiam excrevisse, ut[16]) interdum, inter se collusione facta super beneficiis, quae possident, se sustineant[17]) ab aliis molestari, et postea, ut quaestioni cedatur[18]), et iidem

Cap. IX. 7) *criminae falsitatis:* C. H. — 8) *Ideoque:* Reg. — 9) *saepedictum Robertum:* ib. — 10) desid. ap. Aug. — 11) *priores:* Reg. — 12) *abrenunciando:* Comp. IV. Ms. B. — *abrenunciandi:* Ms. A., Reg. — 13) *praedicto:* Comp. IV., Reg.

TIT. XXI. 1) *De sortilegis:* C. R. — Cap. I. 2) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *talibus:* Ed. Rom. oper. mend. — 4) *in cod.:* Aug. — 5) *aut al.:* omitt. Comp. I. — 6) *futuro:* Aug., Böhm. — add.: *facta:* C. H. — 7) omitt. Comp. I. — 8) add.: *hoc:* C. L. H. — omitt. Comp. I. — 9) *diebus:* C. R. 1.

Cap. II. 10) Restitutum ex App. I. 6., Comp. I. h. t. c. 2. — 11) *Gradeo.:* C. R. 2., App., Comp. I. — add.: *in eodem (i. e. secundo Reg.) libro:* App. — 12) *Io.:* C. H. — 13) *non tamen:* C. R. 1. — 14) *quod:* Aug. — 15) *invocaret:* C. R. H., App., Comp. I. — 16) *daemonum:* App. — 17) *per inspectionem:* ead. — 18) *recuperare:* C. R. 1. L., App., Comp. I. — 19) *Unde:* Comp. I. — 20) omitt. App. — 21) *contraxisset:* Aug. — 22) *monentes atque mandantes:* App., Comp. I. — 23) *poenam:* C. L. H., Comp. I. Ms. — 24) *ministratione:* Comp. I. — *administratione:* App. — 25) *exinde:* App. — 26) *sacerdotale:* App., Comp. I.

Cap. III. 27) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — 28) *Lucen.:* Cont. — 29) omitt. Comp. V. — 30) *futura:* C. L. — 31) desid. in C. R. 1. — 32) *Ricardum:* Comp. V., Böhm. — 33) add.: *sibi:* C. H. — 34) *dignissimos:* C. H. — 35) *intervenisset:* C. R. 2. — 36) *admisimus:* C. R. 1. — 37) *in talibus:* Comp. V.

TIT. XXII. 1) abest a C. R. 2. H. L. — Cap. I. 2) Restitutum ex Greg. I. Reg. III. 39. — App. XLVIII. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *universis de Corith.:* C. H. — 4) *fratrem et coepiscopum nostrum:* App., Comp. I., Reg., Böhm. — 5) omitt. App., Comp. I., Reg. — seq.: *nunc.:* desid. in App. — 6) *impulit:* C. R. 1. — *compellit:* C. L. — 7) *non debemus:* App. — 8) *indicastis:* App. — *indicastis:* Comp. I., Reg. — 9) *subtiliter:* C. L., App. — 10) *ne forte eorum (illorum: Aug.) comparata concordia, quod absit, non ex caritate, sed ex praemio facta (sed praemio facta esse: App.) constiterit:* App., Comp. I. — *ne fortasse enim sit comparata concordia, quae si, quod absit, non ex caritate, sed ex praemio facta constiterit, maiori hoc emendatione plectendum est:* Reg.

Cap. II. 11) Ioannes Diac. in vita Greg. IV. 32. — Comp. I. h. t. c. 2. — 12) *praeteribatur:* Aug.

Cap. III. 13) Restitutum ex App. XXVIII. 12., Lips. VI. 5., Cass. XVIII. 5., Comp. I. h. t. c. 3. — 14) *Norwicensi:* Cass. — 15) *Audimus:* ead. — 16) *quod:* App. — 17) *sustinent:* Coll. citt. — 18) *cedant:* C. H.

clerici[18]) beneficia quiete possideant, quasi nomine transactionis solvunt aliis de '*ipsis*' beneficiis annuam pensionem, ut post mortem eorum in beneficiis illis[20]), super quibus est '*inter eosdem clericos*' collusio facta, ius sibi valeant vindicare. Unde, '*quia, quid sit*' tibi '*exinde faciendum, nos consulere voluisti, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus, si quos clericos[21]) tuae iurisdictionis per[22]) collusionem huiusmodi fraudem legitime tibi constiterit commisisse, eos beneficiis, super quibus collusum fuerit[23]), non differas '*appellatione remota*' perpetuo spoliare, quia satis esset indignum '*et absurdum*,' si fraus et dolus, quae in praeiudicium tui iuris[24]) et aliorum nituntur committere, in eorum non redundarent incommodum et iacturam.

CAP. IV.

Absolutio de criminibus illatis, per collusionem facta, non impedit facultatem iterum accusandi et inquirendi de illis criminibus.

Gregorius IX. *Barensi*[25]) *Archiepiscopo et Fratri Ioseph Monacho Florentino.*

In tantum clamor, qui adscendit contra Acheruntinum[26]) archiepiscopum, invaluit, quod dissimulare ipsum ulterius sine scandalo non valemus, nec sine periculo tolerare. (*Et infra:*) Licet autem sedes apostolica frequentibus[27]) clamoribus excitata inquisitionem quorundam excessuum suorum duxerit committendam, propter tergiversationes[28]) tamen ipsius, ut dicitur, eodem cum inquisitoribus et examinatoribus colludente, nec non corruptis testibus et inquisitoribus ac examinatoribus supra dictis, non solum praedicti excessus remanserunt hactenus incorrecti[29]), verum etiam peiora prioribus committere non expavit. (*Et infra:*) Discretioni vestrae mandamus, quatenus, si de huiusmodi collusione ac corruptione constiterit, ex integro super praemissis et aliis, alioquin super novis duntaxat inquiratis, quae videritis inquirenda.

TITULUS XXIII.

DE DELICTIS[1]) PUERORUM.

CAP. I.[2])

Impuberes praeter vitium carnis delinquere possunt; puniuntur tamen mitius quam adulti.

Gregorius.[3])

Pueris grandiuscalis peccatum nolunt attribuere quidam, nisi ab annis XIV., quum pubescere coeperint. Quod merito crederemus, si nulla essent peccata, nisi quae membris genitalibus admittuntur[3*]). Quis vero audeat affirmare, furta, mendacia et[4]) periuria non esse peccata? At his plena est puerilis aetas; quamvis in eis non ita, ut in maioribus, punienda videantur.

CAP. II.[5])

Puer non debet ita severe puniri, sicut maior, nec pater ex delicto filii impuberis tenetur.

Alexander III. *Hermonensi*[6]) *Episcopo.*

Referente nobis H.[7]) '*lator praesentium*' intelleximus[8]), quod, quum filius[9]) eius, '*qui*' decennis '*erat*,' cum aliis pueris sagittaret, quidam nepos eiusdem H. sagitta percussus interiit, quod idem filius eius, quum inter alios luderet, fortuito casu dicitur peregisse, '*licet id habeatur incertum*.' Propter quod[10]) '*dilectus filius noster*' abbas sancti Remigii a praefato H. secundum consuetudinem illius terrae centum solidos instantius requirebat. (*Et infra:*) Unde[11]), quoniam in pueris relinqui solet inultum quod in aliis[12]) provectioris aetatis humanae leges dicunt severius corrigendum, '*fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus '*rem ipsam diligentius inquiras, et*,' si '*tibi*' constiterit, filium praedicti H. infra[13]) XIV. aetatis suae[14]) annum eundem excessum commisisse, memoratum[15]) abbatem moneas[16]) et '*auctoritate nostra appellatione remota*' compellas, ut ab eodem H. praedictos centum solidos propter illam[17]) consuetudinem non exigat, nec ab ipso pro temporali poena requirat. '*Quodsi praenominatus abbas eum super hoc post commonitionem tuam duxerit impetendum, tu H. et filium suum ab eius impetitione sublato appellationis remedio auctoritate nostra fretus absolvas*.'

TITULUS XXIV.

DE CLERICO VENATORE.

CAP. I.[1])

Clerico prohibetur venatio, et contra facienti poena imponitur. Hoc dicit cum sequenti.

Ex concilio Aurelianensi.

Episcopum, presbyterum aut diaconum canes aut accipitres aut[2]) huiusmodi '*res*' ad venandum habere non licet. Quodsi quis talium personarum in hac voluptate[3]) saepius detentus[4]) fuerit, si episcopus est, tribus mensibus a communione '*suspendatur*;' si presbyter, duobus; si[5]) diaconus, ab omni officio suspendatur[6]).

CAP. II.[7])

Summatum est supra capitulo proximo.

Ex eodem.[8])

Omnibus servis Dei venationes et silvaticas vagationes[9]) cum canibus, et accipitres aut falcones[10]) interdicimus[11]).

TITULUS XXV.

DE CLERICO PERCUSSORE.

CAP. I.

Clericus, saepe alium percutiens, et monitus non desistens, deponendus est.

Ex concilio Agathensi.[1])

Si quis in aliquo grado[2]) sacro percussor exstiterit, corripiatur a crimine, et[3]), si non[4]) emendaverit, deponatur.

CAP. II.[5])

Duobus mensibus a missarum administratione suspenditur episcopus, qui crudeliter aliquem fustigari fecit.

Gregorius *Tarentino*[6]) *Episcopo.*

Praeterea, quoniam mulierem '*de matricolis*' propter[7]) delictum suum contra ordinem sacerdotii caedi crudeliter fustibus deputasti, quam licet exinde, quum post octo menses decesserit, minime arbitramur[8]) fuisse[9]) defunctam, tamen, quia ad ordinem tuum[10]) noluisti habere respectum, '*propterea*' duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere, '*in quibus ab officio tuo suspensum fieri te convenit quod fecisti etc.*'

Cap. III. 19) *et., qui .. possident:* Cont. — 20) omitt. C. H. — 21) *clericorum:* Coll. citt. — 22) *iur. tuae collusionem huius fraudis:* App. — 23) *collusi fuerint:* ead. — 24) *tuae iurisdictionis:* App.

Cap. IV. 25) *Facen.:* C. R. 2. — 26) *Acherotinum:* C. R. 1. L. — *Archeruntinum:* C. R. 2. — 27) *frequentius:* C. H. — 28) *tergiversationem:* ib. — 29) *incorrupti:* Cont.

TIT. XXIII. 1) *delicto:* C. H. — Cap. I. 2) Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *Greg. IX.:* C. R. 1. H., Cont. — *Augustinus:* Comp. I. Aug. — *Eug.:* Ms. — 3*) *committuntur:* C. H. — 4) abest a Comp. I.

Cap. II. 5) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 2. — 6) *Hermen.:* C. R. 1. — *Hermonien.:* Comp. I. — 7) *Deferente nobis Aide:* Aug. — 8) *ad audientiam ap. sed. pervenit:* Comp. I. — 9) *N. filius:* Böhm. ex Cont. — 10) *Quia vero . . . requirebat, ad nostram audientiam appellavit. Unde etc.:* Comp. I. — 11) *Verum:* C. R. 1. — 12) *quod universis:* Comp. I. — 13) *intra:* Cont., Böhm. — 14) *aetatis suae annum exsistere, quum eundem excessum, ut dicitur, commisisset:* Comp. I. — 15) *commemoratum:* Aug. — 16) *mon. et:* desid. in Comp. I. Ms. — 17) *illam:* C. R. 2. L., Comp. I.

TIT. XXIV. Cap. I. 1) cf. D. XXXIV. c. 2. (conc. Agath. c. 55., Epaon. c. 4.) et Coll. ibi alleg. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *aut hui. res.:* desid. in Comp. I. Ms. — 3) *voluntate:* C. 1. — 4) *delectus:* Comp. I. — 5) abest a Comp. I. Ms. — *diaconus vero:* Aug. — 6) *suspendantur:* C. R. 1.

Cap. II. 7) Immo Cap. Reg. Fr.; cf. Dist. XXXIV. c. 3. et Coll. citt. — Comp. I. h. t. c. 2. — 8) *Idem:* Comp. I. — 9) *fatigationes:* Cont. — 10) *et accipitribus et falconibus:* C. R. 1. — *aut acc.:* Comp. I. Aug. — *et ut acc.:* Ms. — 11) add.: *habere:* Cont., Böhm. — *habeant, interdicimus:* Comp. I.

TIT. XXV. Cap. I. 1) Non exstat in Agath. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *ecclesiastico gradu incentus:* Comp. I. — 3) omitt. ead. — 4) *si non:* C. H. — *non se:* C. R. 2. L.

Cap. II. 5) Restitutum ex Greg. I. Reg. III. 45. — Comp. I. h. t. c. 2. — 6) *Tarentinen.:* Cont. — *Andreae Tarentino:* Comp. I. — *Andreae Tarent. ep.:* Reg. — 7) *pr. del. suum:* non exstant in Comp. I. et Reg. — 8) *arbitremur.* C. R. 1. — *quam licet post octo menses exinde minime arbitramur (arbitror: Comp. I.) fuisse defunctam:* Comp. I., Reg. — 9) *esse:* C. H. — 10) *ordinis tui:* Comp. I., Reg.

CAP. III.[11])

Non punitur clericus ut homicida, si fuit ipse in conflictu pro parte violentiam repellentium, licet ibi aliqui mortui sint, et ipse lapides proiecit, ex quo nullum ipse percussit.

Alexander III. *Lucensi Episcopo.*[12])

Praesentium lator in quodam conflictu asserit se fuisse, pro parte tamen[13]) illorum, qui violentiam repellebant; in quo lapides ipse proiecit[14]), sed aliquem non percussit. Quem nos[15]), quia per alios illic aliqui dicuntur occisi, a celebratione missarum per[16]) biennium praecipimus[17]) abstinere. Mandamus itaque[17*]), ut, si "*res ita se habuerit, et*" alia non impedierint[18]), decurso huiusmodi[19]) temporis spatio, ad sui eum[20]) officii executionem admittas[21]).

CAP. IV.[22])

Clericus, qui fuit in conflictu, ubi aliqui fuerunt occisi sine eius facto vel consilio, de iure communi promoveri potest. H. d. secundum intellectum, qui plus placet Panorm.

Coelestinus III.[23])

Continentia[24]) literarum "*vestrarum inspecta, qua significastis nobis, quod,*" Quum P. acolythus cum quibusdam "*hominibus*" ad resistendum praedonibus arma sumpsisset[25]), in[26]) conflictu illo tres fuerunt[27]) ab aliis vulnerati ad mortem, ita tamen, quod illa homicidia neque facto eius neque consilio perpetrata fuerunt. Consultationi tuae[28]) taliter respondemus, quod, quum praedictum[29]) acolythum ad frugem melioris vitae transivisse dicatis[30]), "*et in monachali religione fere per annos octo laudabiliter hucusque vixisse, meritis eius aliis non repugnantibus,*" poterit[31]) ipse[32]) ad subdiaconatus ordinem promoveri, et "*merito*" altaris ministerium exercere.

TITULUS XXVI.

DE MALEDICIS.[1])

CAP. I.[2])

Maledicens Papae puniendus est, ut alii deinceps deterreantur, et ipse accentur.

Clemens III.

Innotuit nobis (*Et infra:*) "*Ad ultimum fraternitati tuae mandamus atque praecipimus, quatenus,*" Quia nobis per literas "*tuas*" retulisti[3]), quod[4]) I.[5]) clericus "*sanctae Trinitatis,*" multis coram adstantibus, verba quaedam in depressionem[6]) officii et beneficii nostri protulit[7]), ipsum a temeritate sua "*per suspensionem officii et beneficii sublato appellationis obstaculo*" compescas[8]), ut poena illius aliis terrorem incutiat, ne[9]) de cetero[10]) contra Romanam ecclesiam in talia verba prorumpant[11]).

CAP. II.

Hic ponitur poena blasphemantis Deum, vel aliquem sanctum, et maxime Virginem gloriosissimam.

Gregorius IX.

Statuimus, ut, si quis contra Deum, vel[12]) aliquem sanctorum suorum, et maxime beatam[13]) Virginem[14]), linguam in blasphemiam publice relaxare praesumpserit, per episcopum suum poenae subdatur inferius annotatae, videlicet, ut septem[15]) diebus dominicis prae foribus ecclesiae in manifesto, dum aguntur missarum solennia, blasphemus exsistens, ultimo illorum die dominico pallium et calceamenta non habeat, ligatus corrigia circa collum, septemque praecedentibus sextis[16]) feriis in pane ieiunet et aqua, ecclesiam nullatenus ingressurus. Quolibet quoque praedictorum dierum tres, si poterit, alioquin duos reficiat pauperes sive unum. Et, si nec ad hoc eius suppetant facultates, id in poenam aliam commutetur; cui etiam, si renuerit recipere[17]) ac peragere poenitentiam supra dictam, ecclesiae interdicatur ingressus, et in obitu ecclesiastica careat[18]) sepultura. Per temporalem praeterea potestatem, coactione, si necesse fuerit, episcopi dioecesani adhibita contra eum, blasphemus, si dives fuerit, quadraginta solidorum, alioquin triginta sive viginti, et, si ad id non sufficiat, quinque solidorum[19]) usualis monetae poena mulctetur, nullam in hoc misericordiam habiturus; quod etiam inter alia communitatum[20]) statuta ponatur.

TITULUS XXVII.

DE CLERICO EXCOMMUNICATO, DEPOSITO VEL INTERDICTO MINISTRANTE.[1])

CAP. I.

Clericus, depositus celebrans, excommunicatur.

Ex canone Apostolorum.[2])

Si quis episcopus, presbyter[3]) vel diaconus, depositus iuste pro[4]) certis criminibus, ausus fuerit attractare[5]) ministerium sibi dudum commissum: hic ab ecclesia "*penitus*" abscindatur.

CAP. II.[6])

Degradatus vel suspensus celebrans, et monitus non desistens, excommunicatur; et, si nec sic desistat, per saecularem potestatem ad requisitionem ecclesiae exsilio damnatur.

Ex concilio Antiocheno.[7])

Si quis presbyter aut alius clericus[8]) "*ab episcopo suo*" fuerit degradatus, aut ab[9]) officio pro certis criminibus suspensus, et ipse per contemptum et superbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere praesumpserit, et postea ab episcopo suo[10]) correptus[11]) in incepta[12]) praesumptione perduraverit: "*hic*" modis omnibus[13]) excommunicetur "*et ab ecclesia expellatur.*" Et quicunque cum eo communicaverit, similiter se sciat esse excommunicatum. Similiter de clericis, laicis vel[14]) feminis excommunicatis observandum est. Quodsi aliquis ista omnia contempserit, et episcopus minime emendare potuerit, regis iudicio ad[15]) requisitionem ecclesiae exsilio damnetur[16]).

CAP. III.[17])

Interdictus et excommunicatus celebrans, monitus non desistens, deponitur.

Alexander III. *Londonensi*[18]) *Episcopo.*

Clerici autem, si[19]) qui a suis, aut etiam de mandato Romani Pontificis ab alienis episcopis[20]) interdicti vel excommunicati "*fuerint, et*" ante absolutionem divina officia celebraverint, nisi moniti[21]) sine dilatione recesserint, perpetuae depositionis sententiam pro ausu tantae temeritatis incurrant.

Cap. III. 11) Restitutum ex App. XXVI. 11., Lips. XI. 11., Cass. XXI. 16., Comp. I. h. t. c. 3. — 12) *Lucensi archiep. et eius suffrag.*: Comp. I. Ms. — *Luc. ep. et eius capitulo*: App., Lips., Cass. — 13) omitt. C. R. — 14) *proiecisset*: C. L. — 15) *vos . . . praecepistis*: Lips. — 16) *per bienn.*: non exstat in Coll. citt. — 17) *volumus*: Cass. — 17*) add.: *nobis*: Coll. citt. — 18) *impediant*: C. R. — *impediunt*: C. L. — *et al. tamen non imp.*: Comp. I. — *et alia* (add.: *eum*: Cass.) *causa non impedierit*: App., Lips., Cass. — 19) *huius*: eaed., Comp. I. Ms. — 20) abest a Cass. — *ad suam . . . eum non adm.*: Cont. — 21) *admittas*: Coll. citt., Böhm.

Cap. IV. 22) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 23) *Clemens III.*: C. R., Comp. II. Ms. A. B. — 24) *Continentiam*: C. R. 1. — 25) *praesumpsisset*: Comp. II., Aug. — 26) omitt. C. R. — 27) *sunt*: Comp. II. Ms. A. — 28) *Quia vero super hoc nostrum requisistis consilium, vobis taliter resp.*: Comp. II. — 29) *praedictus acolythus . . . dicatur*: C. R. 1. L. — 30) *dicas*: C. R. 2. — 31) *valent*: Comp. II. — 32) omitt. ead.

TIT. XXVI. 1) *De clericis mal.*: C. R. 2. — Cap. I. 2) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 3) add.: *scilicet*: Comp. II. Aug. — 4) add.: *quum*: Cont., Böhm. — 5) *Ioannes*: Comp. II. Aug., Böhm. — 6) *despectionem*: C. R. 1. — *deprehensionem*: C. L. — *in depr. officii nostri*: Comp. II. Ms. B. — *in depressionem et contumeliam Romanae ecclesiae protulit*: Ms. A., Aug. — 7) *protulerit*: C. R. 2. — *profudit*: Comp. II. Ms. A. — 8) *ita comp.*: C. R. 2. — 9) *nec*: Comp. II. Aug., Ms. B. — 10) add.: *inverecunde*: Comp. II. Ms. A. — 11) *praesumpsit*: ead., Ms. B., C. R. L.

Cap. II. 12) *et*: C. R. 1. L. — 13) *contra beatam*: C. R. 2. — *in beatam*: C. L. — 14) add.: *Mariam*: C. R. 2. — 15) *in septem*: C. R. 2. — *quod in septem*: Böhm. ex Cont. — 16) *sex*: Cont. — 17) *accipere*: C. R. — 18) abest a C. R. 1. L. — 19) *X. vel V. sol.*: C. R. — 20) *communitatis*: ib.

TIT. XXVII. 1) *ministrante*: C. L. — *De clerico excommunicato, vel interdicto ministrante, vel beneficium recipiente*: C. R. 1. *De clerico excommunicato, interdicto vel suspenso celebrante*: C. R. — Cap. I. 2) c. 29. can. Ap. — Lips. XI. 32., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *aut pr. aut diac.*: Lips., Comp. I., can. Ap. — 4) *super*: ib. — 5) *attrectare*: Comp. I., can. Ap., C. R. L. — *tractare*: C. R.

Cap. II. 6) Restitutum ex Lips. XI. 31., Comp. I. h. t. c. 2. — 7) c. 9. Cap. ap. Vernis pal. (ap. III. *Pertz*. Monum., Leg. I. 23.) in compendium redactus. — ipsum conc. Antioch. can. vide ap. Grat. c. 6. C. XI. qu. 3. — 8) *aut al. cl.*: add. a Raym. — 9) abest a Lips., Comp. I. — 10) desid. ap Aug. — 11) *correctus*: C. R. 2. — 12) *in coepta*: Lips., Comp. I. — 13) *omnimodis*: eaed. — *omni modo*: C. R. 1. — 14) abest a C. R. — 15) *ad requ. eccl.*: add. a Raym. — 16) *deponatur*: Comp. I. Ms. — *condemnetur*: C. R. 2.

Cap. III. 17) App. XXVI. 10., Lips. XI. 10., Cass. XXI. 15., Comp. I. h. t. c. 3. — 18) *Id. eidem* (i. e. Lincolniensi ep.:) App. — *Cantuariensi archiep. et eius suffrag.*: Cass. — *Cantuar. archiep.*: Lips. — *Turonen. episc.*: Comp. I. Aug. — add.: *P. C. Relatum* (?): Lips., Cass., Comp. I. — 19) abest a C. R. 2. L. — 20) desid. in Cass. — 21) *ad admonitionem vestram*. Comp. I. Aug. — *ad admon. nostram*: Ms. — *ad commonitionem vestram*: App., Cass. — *ad common. nostram*. Lips.

CAP. IV.[22])

Excommunicati vel interdicti celebrantes deponi debent, nisi propter multitudinem mitigetur poena.

Idem *Toletano Archiepiscopo.*

Latores praesentium, °*cum tuis literis ad nostram accedentes praesentiam, suum*° nobis[23]) °*excessum plenius*° intimarunt, °*scilicet,*° quod tam ipsi quam multi alii, postquam interdicti vel excommunicati fuerunt[24]), divina praesumpserunt[25]) officia celebrare. °*Quoniam vero cum eis magnam multitudinem in hoc peccasse dicebant, nec nobis, quis eorum magis vel minus deliquerit, innotescere potuit, negotium ipsum tuae discretionis arbitrio duximus remittendum.*° Fraternitati tuae °*per apostolica scripta praecipiendo*° mandamus[26]), quatenus, °*rei veritate diligentius inquisita,*° si XL. solummodo vel pauciores in his deliquisse constiterit, omnes in perpetuum ab officio sacerdotali deponas. Si vero multitudinem magnam in hoc peccasse cognoveris, eos, quos magis causam delicti esse constiterit, perpetua depositione condemnes, et alios, qui non tantum deliquerunt[27]), ab officio ad tempus suspendas, et omnibus poenitentiam secundum discretionem tibi a Deo datam iniungas.

CAP. V.[28])

Si habens notitiam excommunicationis per solam famam celebrat, debet de rigore deponi, licet cum eo possit misericorditer dispensari. H. d. et est casus notabilis.

Innocentius III. *Herbipolensi Capitulo.*[29])

Illud Dominus in beato Petro. (*Et infra:*) Venerabilis frater noster quondam Hildesemensis episcopus, °*imperialis aulae cancellarius, non attendens, quod multa sunt, quae praeter specialem auctoritatem apostolicae sedis de iure non possent nec deberent impune ab aliquibus attentari, utpote cessiones et translationes episcoporum, et alia, quae nota sunt vobis,*° licentia non solum non obtenta, sed nec etiam postulata, ecclesia Hildesemensi relicta Herbipolensem ecclesiam occupavit[30]). (*Et infra:*) Unde °*nos, praesumptionem ipsius debita volentes animadversione punire, venerabili fratri nostro*° Magdeburgensi episcopo[31]) °*et aliis quibusdam in Teutonia constitutis*° dedimus in mandatis, ut, quum factum ipsum[32]) non posset in partibus illis non esse notorium, nisi dictus episcopus infra[33]) XX.[34]) dies °*post susceptionem literarum, quas super hoc ipsi direximus,*° ab Herbipolensis ecclesiae administratione cessaret, eum excommunicatum publice nunciaret[35]), °*et excommunicationem eius facerent pulsatis campanis et candelis accensis festivis diebus et dominicis innovari,*° quod idem Magdeburgensis studuit adimplere. (*Et infra:*) Ipse vero episcopus, in nostra postmodum praesentia constitutus, etsi suum recognosceret[36]) et confiteretur excessum, et non iudicium, sed misericordiam postularet: hoc tamen inter alia in sua excusatione[37]) proposuit, quod, quum dictus Magdeburgensis non esset ordinarius iudex eius, non[38]) crediderat, quod monitione[39]) non praemissa auctoritate delegata posset procedere contra ipsum, aut sententiam in eum aliquam promulgare. Unde, quum nec ante factum monitorias[40]), nec post °*factum*° literas ab eo aliquas accepisset, peccare non credidit[41]), si[42]) divina officia quantumcunque solenniter celebravit, praesertim quum ei non nisi per famam de sententia contra eum prolata constaret. °*Quod autem, postquam se novit excommunicatum a nobis, divina sibi fecerat officia celebrari, et fidelium communioni se ingesserat frequenter, id non in contemptum sedis apostolicae vel etiam tanti sacramenti, sed spe veniae asserit se fecisse, ne videlicet induresceret amplius, vel durius eius animos proterviret, si nunquam divinis officiis interesset; licet in diebus solennibus se nunquam celebrationi divinorum ingesserit, et cum paucis in angulo alicuius ecclesiae occulte non festivis diebus divina sibi fecerit interdum officia celebrari.*° Licet autem in hoc[43]) non videatur omnino culpabilis exstitisse, quia tamen in dubiis via est tutior eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potius se[44]) abstinere, quam sacramenta ecclesiastica pertractare. Illud autem, quod sub spe veniae divina sibi fecit, postquam se a nobis excommunicatum noverat, celebrari, et communioni[45]) fidelium se ingessit, potius contra eum facere credimus, quam pro eo, quum[46]) sub[47]) fiducia poenitentiae non debuerit[48]) deliquisse, et excommunicato[49]) non vitare multo magis, quam non vitari periculosum exsistat; non vitare siquidem[50]), quum in eo sit, excommunicatus sine delicto non potest, sed, quum ex aliis pendeat[51]), sine suo delicto poterit non vitari. (*Et infra:*)[52]) Cum eo misericordiam facientes, poenam, quam canon infligit[53]) his, qui post excommunicationem divina praesumpserint officia celebrare, vel se celebrationi ingesserint divinorum, ei non duximus infligendam.

CAP. VI.[54])

Excommunicatus celebrans a beneficio deponitur.

Idem *Bisuntino Archiepiscopo.*

Fraternitati[55]) tuae (*Et infra:* [°*cf. c. 7. de eo, qui cogn. IV. 13.*°]) Presbyteros autem et alios clericos °*dioecesis tuae,*° qui pro[56]) suis excessibus a te nexibus[57]) anathematis canonice innodati praesumpserunt vel[58]) praesumunt officia[59]) celebrare divina, rationabiliter poteris[60]) omnibus beneficiis ecclesiasticis spoliare.[61]) °*Priorem etc. Dat. Ferentini XII. Kal. Iun. An. VI.*° [1203.]

CAP. VII.[62])

Collatio beneficii excommunicato facta non tenet, et scienter talibus conferens a beneficiorum collatione suspenditur. — (Quaesivistis etc.:) Celebrans in loco interdicto, si est clericus saecularis, beneficiis privatur; si monachus, in arctius monasterium detruditur. H. d.

Idem *Decano*[63]) *et Priori Coloniensibus.*

Postulastis per sedem apostolicam edoceri (*Et infra:*) °*Consequenter etiam quaesivistis, utrum clerici, qui, dum essent excommunicationis vinculo innodati, ecclesiastica beneficia sunt adepti, eadem, postquam absolutionis beneficium obtinuerunt, licite valeant retinere, postulantes nihilominus per sedem apostolicam explicari, qua poena corrigi debeant abbates et abbatissae, et alii ecclesiarum praelati, qui scienter clericis excommunicationi subiectis ecclesiastica beneficia contulerunt. Ad quae*° Consultationi vestrae respondemus[64]), quod, quum excommunicatis communicari non debeat, clericis excommunicationis vinculo innodatis ecclesiastica beneficia conferri non possunt, nec illi valent ea retinere licite, nisi forsitan cum eis fuerit misericorditer dispensatum, quum ea[65]) non fuerint canonice consecuti[66]). Illi vero, qui scienter illa[67]) beneficia talibus contulerunt[68]), tamdiu debent a beneficiorum collatione[69]) suspendi, donec super hoc veniam consequi mereantur, ut puniantur in hoc, in quo delinquere praesumpserant. Quaesivistis praeterea, qualiter puniri debeant clerici °*ac*° monachi vel[70]) moniales ecclesiarum conventualium, qui post latam interdicti[71]) sententiam in locis suppositis interdicto praesumpserunt[72]) hactenus, et adhuc etiam non verentur divina officia celebrare, quamvis propter hoc sint excommunicationis vinculo innodati. Ad hoc[73]) breviter respondemus, quod clerici, qui talia praesumpserant, sunt ecclesiasticis beneficiis spoliandi; monachi vero vel moniales in arctioribus monasteriis ad peragendam[74]) poenitentiam detrudendi[75]). °*Insuper etc. Dat. Lat. Id. Maii An. X.*° [1207.]

Cap. IV. 22) Restitutum ex App. L. 51., Comp. I. h. t. c. 4. — 23) desid. in C. H. — 24) *fuerant:* App. — *fuerint:* Comp. I., Cont., Bohm. — 25) *praesumpserint:* ib. — 26) *mandantes:* App., Comp. I. — 27) *deliquerint:* Cont., Bohm.

Cap. V. 28) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 1. — 29) aliam hui. cap. partem vide in c. 5. de M. et O. I. 33. — 30) cf. c. 3. de transl. ep. I. 7. — 31) *archiepiscopo:* C. H., Comp. III. — 32) desid. in C. L. — *illud:* C. R. 1. — 33) *intra:* Cont., Bohm. — 34) *XXX.:* Comp. III. Ms. — 35) *nunciarent:* Comp. III., Bohm. — 36) *cognosceret:* C. R. 1. — 37) *eorum excusationem:* id., Comp. III. — 38) *nec:* ead. — 39) *admonitione:* ead. — 40) *commonitorias:* ead. — 41) *crediderit:* C. R. 2. — 42) *sed:* C. H. — 43) *in primo capitulo:* Comp. III. — 44) omitt. C. H., Comp. III. — 45) *orationi se inierit:* Comp. III. Aug. — 46) *quod:* C. H. — 47) desid. ap. Aug. — 48) *debuerat:* C. H. — 49) *excommunicatus:* C. L., Comp. III., Bohm. — 50) add.: *alios:* C. R. 1. — 51) *dependeat:* C. H. — desid. in C. R. 2. — 52) *non vitari. Et ita cum eo:* Comp. III. — 53) *minatur:* Cont., Bohm. — desid. in Comp. III.

Cap. VI. 54) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 72. — Comp. III. h. t. c. 2. — 55) *Fraternitatis:* C. R. 1. — 56) desid. in C. H. — 57) *nexu:* Reg. — 58) *praes. vel:* omitt. C. H. — 59) abest a Reg. — 60) *potes:* ib. — 61) *privatos denunciare:* ib.

Cap. VII. 62) Restitutum (quantum expedire videbatur) ex Reg. Bal. X. 62. — Comp. III. h. t. c. 3. — 63) *maiori decano etc.:* Comp. III., Reg. — 64) *taliter resp.:* C. R. 1. — *vobis taliter duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 65) *ipsa:* ib. — 66) *assecuti:* Reg. — 67) *ipsa:* ib. — 68) *contulerint:* C. R. 2. — 69) *collationibus:* C. R. 1. — 70) *nec non et:* Comp. III. — *nec non etiam:* Reg. — 71) desid. ap. Aug. — 72) *praes. ... etiam:* desid. in C. H. — 73) *quod:* Reg. — 74) *agendum:* C. R. 1. — 75) *recludendi:* Aug. — *retrudendi:* Reg.

CAP. VIII.[76]

Valet collatio beneficii ei facta, qui prius fuit excommunicatus, sed absolutus tempore collationis.

Idem *Decano*[77]) *et Subdiacono Pictavensibus et Magistro P. Canonico Petragoricensi.*

Proposuit '*olim*' coram nobis[78]) '*dilectus filius*' magister P. '*Boiol*' clericus '*venerabilis fratris nostri*' episcopi Tusculanensis, quod '*dilecta filia*' G. sanctae Mariae in porticu diacono cardinali in partibus illis apostolicae sedis legationis fungente officio[79]), quidam de[80]) Lemovicensibus '*canonicis*' ei[81]) humiliter supplicarunt, ut eorum ecclesiam[82]), quae debito[83]) fraudabatur clericorum servitio, ordinaret, pro se ac magistro eodem '*scriptore nostro*' preces[84]) specialiter porrigentes[85]). Ipse vero, Lemovicensem[86]) civitatem ingressus, canonicos '*interpositis precibus*' monuit, ut illos reciperent in socios[87]) et in fratres, maxime quum praebendae V. vel IV. ab ultima ipsius ecclesiae ordinatione vacassent, quibus[87*]) post petitas et concessas deliberationis inducias non curantibus respondere, de praebenda Lemovicensi cardinalis praedictus eosdem clericos investivit. (*Et infra:*) '*Si vero probaret, ipsum excommunicatum tunc temporis exstitisse, nos postponerent quod de ipso factum fuerat revocare, qui, mandatum apostolicum exsequentes, utriusque partis receptis testibus, et confessionibus et allegationibus intellectis, eandem causam sufficienter instructam ad nostrum remiserunt examen.*' Quum[88]) autem dictus magister et Lemovicensis poenitentiarius in nostra fuissent praesentia constituti, et acta iudicii[89]) inspici fecerimus[90]), diligenter, per poenitentiarii testes intelleximus '*factam fidem,*' quod[91]) Lemovicensis episcopus pluribus annis, antequam idem magister investitus fuerit, '*et*' clericos et burgenses castri Lemovicensis[92]) et[93]) eundem P. nominatim, quem eorum dicebant consiliarium et fautorem, vinculo excommunicationis adstrinxit. Per testes vero magistri P. probabatur[94]), quod, etsi dictus episcopus in burgenses et eorum fautores tam clericos quam laicos Lemovicenses excommunicationis sententiam protulisset, eos tamen per tres annos absolvit[95]), antequam[96]) dictus magister fuerit investitus, '*quibusdam presbyteris usque ad certum tempus in excommunicatione retentis, qui contra sententiam interdicti praesumpserant celebrare,*' et quod idem episcopus dicto[97]) magistro communicavit[98]) postea in ecclesia et in mensa. Quia vero[99]) '*iuxta mandati nostri tenorem*' saepe dictum[100]) magistrum '*P.*' investiturae suae tempore a praefato[1]) episcopo exstitisse[2]) excommunicatum, dictus poenitentiarius, sicut obtulerat, non probavit, quum ex adverso de absolutione et communione[3]) dicti episcopi fuerit facta fides: quod per dictum legatum de memorato magistro '*P.*' factum est, '*de fratrum nostrorum consilio*' per diffinitivam sententiam duximus approbandum. '*Quocirca etc. Dat. Lat. VI. Kal. Febr. An. XIII.*' [1210.]

CAP. IX.

Suspensus vel excommunicatus ignoranter celebrando nulla indiget dispensatione respectu irregularitatis; alias secus.

Gregorius IX.[4]) *I. et I.*[5]) *Canonicis Pragensibus.*

Apostolicae sedis (*Et infra:*) Verum, quia tempore suspensionis ignari celebrastis divina, vos reddit ignorantia probabilis excusatos. Ceterum, si forte ignorantia crassa et supina aut erronea fuerit, propter quod dispensationis gratia egeatis, eam vobis de benignitate apostolica indulgemus.

CAP. X.

Excommunicatus minori celebrans non est irregularis, sed peccat, et potest eligere, et ea, quae sunt iurisdictionis, exercere, licet non eligi; et, si confert sacramenta, licet peccet, tamen collatio tenet et suum habet effectum.

Idem.

Si celebrat minori excommunicatione ligatus, licet graviter peccet, nullius tamen[6]) notam irregularitatis incurrit, nec eligere prohibetur[7]), vel ea, quae ratione iurisdictionis sibi competunt, exercere. Si tamen scienter talis electus fuerit, eius electio est irritanda pro eo, quod ad susceptionem eorum eligitur, a quorum perceptione a sanctis Patribus est privatus. Peccat autem conferendo ecclesiastica sacramenta; sed ab eo collata virtutis non carent effecta, quum non videatur a collatione, sed participatione sacramentorum, quae in sola consistit perceptione, remotus; dummodo non in contemptum ecclesiasticae disciplinae, videlicet contra prohibitionem superioris, communioni excommunicatorum pertinaciter se ingesserit, in quo casu est anathemate feriendus.

TITULUS XXVIII.

DE CLERICO[1]) NON ORDINATO MINISTRANTE.

CAP. I.[2])

Clericus, ministrans in pertinentibus ad ordinem, quem non habet, deponendus est, et amplius non ordinandus.

Hormisda[3]) Papa.

Si quis baptizaverit aut aliquod divinum officium exercuerit[4]) non[5]) ordinatus, propter temeritatem abiiciatur[6]) de[7]) ecclesia, et nunquam ordinetur.

CAP. II.[8])

Diaconus, missam celebrans, ad sacerdotium non promovetur, et a diaconatu suspenditur ad tempus; sed in beneficio poterit ad tempus dispensari.

Urbanus III. *Legionensi*[9]) *Episcopo.*

Ex literis tuae fraternitatis innotuit nobis[10]), quod L.[11]) diaconus '*praesentium lator, volens ante tempus in presbyterum ordinari, asseruit, se propter ordinationem tuam gradum sacerdotalem adeptum, et,*' quum non imposuisses[12]) ei manum, missarum celebrationem usurpare praesumpsit; '*postmodum vero Domino inspirante rediit ad se ipsum, et proprium recognoscens excessum, in tanto sibi periculo consuli humiliter postulavit. Quia igitur super hoc tua nos duxit fraternitas consulendos, literis praesentibus*' Consultationi tuae[13]) respondemus[14]), quod[15]) ad sacerdotis[16]) officium non poterit[17]) promoveri; a diaconatu quoque[18]) biennio vel triennio pro[19]) tua maneat provisione suspensus. De beneficio autem misericorditer agatur cum eo[20]), ne sustentatione privatus ad saeculi negotia[21]) revertatur. Ut autem securius ei possis hanc misericordiam facere, de agenda '*imposita*' poenitentia diligentem[22]) circa eum curam non desinas exhibere[23]). Salubrius[24]) autem sibi absque dubio providebit, si ad regularem vitam se duxerit transferendam.

Cap. VIII. 76) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. un. — subscr. dedimus ex App. ad Reg. Bal. XIII. 201. — 77) *decano et subdecano Pictaven. et magistro P. amico de Longocardo canonico Petragoricen.:* Comp. IV. Aug. — *decano . . . magistro P. de Longocardo* Ms. A. — *decano et subdecano de Longocardo canonico Petragor.* Ms. B. — *decano et subdecano Pictavensi et magistro Americo de Longocardo can. Petragoricensi:* Reg. l. c. — 78) *coram nobis:* desid. in C. R. 1. L. — *coram dil. fil. Pelagio (P.: Comp. IV.) sanctae Luciae ad septa solis diacono cardinali, quem sibi et poenitentiario Lemovicensi (Lemovicen.: Comp. IV. Ms. B. — Lemovicen.: Ms. A.) concessimus auditorem.* Comp. IV., Reg. l. c. — 79) *officii:* Comp. IV. Ms. A. — 80) *de civitate Lemov.:* C. R. 1. — *de Lim.:* C. R. 2. — *de Lemovicen.:* C. L. — *de Lem.:* Comp. IV. Ms. B. — *de Lemovicinio:* Cont., Böhm. — 81) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 82) *ut in eorum ecclesia, quae debito fraud.* (*fraudabatur:* Ms. A.) *servitio clericorum (clericos: Ms. A.) canonicos ordinaret* (*can. ord.:* desid. in Comp. IV. Ms. B.). Comp. IV. — 83) *quae debito numero fraud. canonicorum serv.:* C. R. — 84) desid. in Comp. IV. Ms. B. — 85) *offerentes:* C. H. — 86) *Lemovcen.:* Comp. IV. Ms. A. — *Lemovicen.:* Ms. B. — *Lemovicen.:* C. R. 1. L. — 87) *canonicos:* C. R. 1. — 87*) *qui, monitione ipsa devote suscepta, deliberationis inducias petierant, post quas primo et secundo concessas, non curantibus respondere, de* (add.: *duabus:* Aug.) *praebendis Lemovicen.* (*Lemovicen.:* Ms. A. — add.: *ecclesiae:* Aug.) *cardinalis:* Comp. IV. — 88) *Quum autem propter hoc tam saepedictus magister quam poenitentiarius (alii:* Ms. A. — add.: *memoratus.* Ms. B.) *in nostra etc.:* Comp. IV, — 89) *ipsa:* ead. — 90) *faceremus:* C. H. — 91) add.: *W. fr. noster:* Aug. — 92) *Lemov.:* Comp. IV. Ms. B. — *Lemovica.:* Ms. A. — 93) *contra:* Aug. — 94) *probatur:* Comp. IV. Aug., Cont., Böhm. — 95) *absolverit:* ib. — 96) *quam magister:* Aug. — 97) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 98) *communicaverit:* C. L. — 99) *His igitur et aliis, quae utraque pars proposuit* (add.: *coram nobis:* Aug.), *intellectis, quia (vel qu.: Ms. A.) iuxta:* Comp. IV. — 100) *praedictum:* C. R. 1. — *suprascriptum:* Aug. — seq.: *magistr.:* desid. in Comp. IV. Ms. A. — 1) *praedicto:* Aug. — 2) *fuisse:* C. H. — 3) *communicatione:* Comp. IV. Aug., Ms. B.

Cap. IX. 4) *Gregorius VIII.:* Cont. — 5) *I. et L.:* C. R. 1. L. — desid. in C. H. et ap. Cont. — aliam hui. epist. partem vide in c. 9. de except. II. 25.

Cap. X. 6) desid. in C. R. L. H. — 7) *prohibemus:* C. R. 2.

TIT. XXVIII. 1) omitt. C. R. L. H. — Cap. I. 2) Lips. XXXII. 6., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *Honorius:* C. R. — 4) *celebraverit:* C. H. — 5) *non:* C. R. 1. — 6) *eiiciatur:* C. H. — 7) *ab:* Comp. I.

Cap. II. 8) Restitutum ex App. L. 62., Cass. XXI. 2., Comp. I. h. t. c. 2. — 9) *Lingon.:* C. R. 2. — 10) omitt. C. H. — 11) desid. in App. et Cass. — 12) *imposuissel illi:* Cass. — 13) *Cons. tuae:* non exstant in Coll. citt. — 14) *taliter resp.:* Cont., Böhm. — 15) desid. in Cass. — 16) *sacerdotii:* ead. — 17) *potest:* C. R. 1. — 18) desid. in Cass. — 19) *pen tua man.:* omitt. ead. — 20) *cum eo:* omitt. Aug. — 21) *negotium:* Cass. — 22) *diligenter:* C. R. 1., Aug. — 23) *adhibere:* C. L. — 24) *salubriter:* C. H.

TITULUS XXIX.

DE CLERICO PER SALTUM PROMOTO.

CAP. UN.[1])

Qui ignoranter per saltum de subdiacono fit presbyter, post poenitentiam in diaconum ordinatur, et postea potest secum in sacerdotio dispensari.

Innocentius III. *Honaniensi*[2]) *Episcopo.*

Tuae "*nobis praesentatae*" literae continebant, quod, sicut ex relatione quorundam "*bonorum virorum*" receperas[3]), P. presbyter "*lator praesentium*," diaconatus ordine praetermisso, se fecit ad sacerdotii ordinem[4]) promoveri, "*quumque super hoc ab ipso quaesisses diligentius veritatem*," ipse tibi quoque[5]) secreto "*humiliter*" confessus est, se pro certo nescire, si res taliter se haberet, sed, ex quo boni viri hoc asserebant, inter quos fuerat conversatus, credebat assertioni eorum, eo, quod "*ipse*" tempore, quo ordines inferiores susceperat[6]), infra[7]) annos discretionis fuerat constitutus. "*Tu igitur, ipsum ad apostolicam sedem transmittens, a nobis humiliter supplicasti, ut cum eo misericorditer agere dignaremur. Nos igitur, eius miseriae condolentes, fraternitati tuae per apostolica scripta*" Mandamus, quatenus condignam poenitentiam pro huiusmodi negligentia iniungas eidem; qua[8]) peracta, quia non intelligitur iteratum quod factum esse nescitur, ipsum in diaconum ordinare procures, et sic de misericordia eundem ministrare permittas in ordine[9]) sacerdotis. "*Dat. Rom. ap. S. Petr. XII. Kal. Ian.*" [1205.]

TITULUS XXX.

DE EO, QUI FURTIVE ORDINEM SUSCEPIT.[1])

CAP. I.[2])

Qui furtive recipit ordinem, si contra hoc facientes lata erat excommunicatio, sine dispensatione Papae in sic suscepto ministrare vel ad superiorem adscendere non potest; sed, si excommunicatio lata non erat, episcopus et abbas poterunt dispensare. H. d. cum duobus sequentibus.

Alexander III. *Lingonensi*[3]) *Episcopo.*

Veniens ad nos[4]) P. "*lator praesentium*" nobis exposuit, se[5]) "*antiqui hostis versutia circumventum*," furtive diaconatus ordinem suscepisse. Unde fraternitati tuae[6]) respondemus, quod, si "*forte*" non fuit[7]) a te, vel ab aliquo[8]) archidiaconorum vel praelatorum tuorum[9]) sub anathematis interminatione prohibitum, tu ipse in promotione ipsius[10]) ad sacerdotale officium condigna[11]) satisfactione imposita[12]), nisi alia[13]) impediant, pro arbitrio tuo dispenses[14]). Si vero interminatio anathematis super hoc facta est, moneas[15]) eum, "*sicut et nos fecimus*," ut in[16]) aliquo monasterio[17]) seu canonia[18]) habitum suscipiat[19]) regularem; cui[20]) "*iuxta admonitionem*," ex quo in habitu illo aliquanto tempore fuerit laudabiliter conversatus, poteris misericorditer[21]) providere; alioquin nulla ratione concedimus, eum ad sacerdotalem ordinem promoveri[22]).

CAP. II.[23])

Summatum est supra capitulo proximo.

Coelestinus III.[24])

Quum H. lator praesentium, sicut nobis sua[25]) quaestione[26]) monstravit, ad tuam ordinationis causa[27]) praesentiam accessisset, iuxta[28]) consuetudinem patriae sibi[29]) quatuor minores ordines contulisti; quibus non contentus, subdiaconatum etiam[30]) "*eadem die, inter alios latens te inscio, et diaconatum*" temerario ausu recepit. Quia vero idem clericus in hoc[31]) facto multum excessit, mandamus, quatenus eum in minoribus duntaxat[32]) ordinibus celebrare[33]) permittas. Si vero domum religionis intraverit, et vita et mores eius exegerint: abbas "*suus*," si voluerit[33*]), "*etiam*" in aliis "*cum eo*" poterit ordinibus dispensare.

CAP. III.[34])

Summatum est supra capitulo primo.

Idem.

Innotuit nobis "*ex tenore tuarum literarum*," quod G. clericus[35]) "*lator praesentium*" et alii duo de dioecesi tua ad G.[36]) quondam Seguntinum[37]) episcopum, ut[38]) ordines ab eo reciperent, accesserunt[39]), quumque[40]) ab eodem episcopo sub[40*]) excommunicationis sententia fuisset inhibitum, ne quis[41]) se ad duos ordines suscipiendos ingereret, praedicti clerici nihilominus subdiaconatus et diaconatus ordinem[42]) clandestine[43]) susceperunt. "*Quia igitur, quid tibi faciendum sit, pro his tua nos duxit fraternitas consulendos*," Consultationi[44]) tuae taliter respondemus, quod "*taliter*" ordinati in susceptis ordinibus de iuris rigore ministrare non debent[45]). Verum tamen[46]), si ad religionem aliquam voluerunt[47]) se transferre, et, peracta poenitentia pro arbitrio tuo eis iniuncta, ibidem laudabiliter[48]) fuerint conversati, processu temporis cum eis poteris de nostra licentia dispensare, ut postmodum susceptorum ordinum executione laetentur. "*Praeterea pro praedicto G., quum in persona propria laboraverit, fraternitatem tuam rogamus attentius et monemus etc.*"

TITULUS XXXI.

DE EXCESSIBUS PRAELATORUM ET SUBDITORUM.

CAP. I.[1])

Monet praelatos abstinere a gravaminibus subditorum, et aliqua enumerat, et geminatam poenam imponit contra facientibus.

Alexander III.

Pervenit ad audientiam nostram, "*unde, si verum est, miramur plurimum, et adversus vos de iure movemur, quod in presbyteros, qui sunt in vestra iurisdictione constituti, singulis annis, quasi in servos et mercenarios, talliam facitis, quibus, nisi ad voluntatem vestram pecuniam solverint, divinum officium interdicitis, et eos viliter et inhoneste tractatis in tantum, quod ipsos laicis despicabiles reddidistis.*" Quum autem[2]) presbyteros quasi filios et fratres benigna[3]) ac fraterna[4]) debeatis caritate fovere, mandamus[5]), quatenus in eos "*huiusmodi*" tallias et exactiones indebitas exercere nullatenus[6]) praesumatis, nec de cetero irrationabiliter gravetis vel inhoneste tractetis eosdem[7]), aut sine iudicio capituli "*sui*" suspendere[8]), vel eorum ecclesias interdicto subiicere[8*]) attentetis, neque duas "*matrices*" ecclesias, quarum unam "*sibi*" sufficere videbitis, permittatis illos[9]) tenere[10]), nec aliquem[11]) excommunicare sine ordine iudiciario praesumatis, scituri[12]) pro certo, quod, si huiusmodi rumores de vobis iterum[13]) ad aures nostras pervenerint, pro tantis excessibus vos[14]) "*auctore Domino*"

TIT. XXIX. Cap. un. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 192. — Comp. III. c. un. h. t. — 2) *Clementin.*: C. R. 2. — *Claren.*: C. H. — *Olomucen.*: Comp. III. — leg.: *Olomucensi (Olmütz*) cum C. L. et Reg. — 3) *acceperas*: Reg. — 4) *gradum*: ib. — 5) omitt. Comp. III., Reg., Bohm. — 6) *suscepit*: Reg. — 7) *intra*: Cont., Böhm. — 8) *ea*: Comp. III. Ms. — *et ea*: Aug., Reg. — 9) *ordines*: Ed. Rom. oper. mend.

TIT. XXX. 1) *recepit*: C. H. — Cap. I. 2) Restitutum ex App. XXVI. 9., Lips. XI. 9., Cass. XXI. 14., Comp. I. h. t. c. 1. — 3) *F. Linon. ep.*: Lips. — *F. Lenovensi*: Cass. — *G. Livonensi*: App. — *Lincoum.*: Comp. I., Cont. — 4) *ad nos*: desid. in Lips., Cass., Comp. I. — ap. Aug. capitis initium est: *Lator praesentium nobis exposuit.* — 5) *quod . . . suscepit* (Cass.: *susceperit*): Coll. citt. — 6) *fr. tuae*: omitt. C. R. I., II. — *Unde ita (tibi*: App.) *duximus respondendum*: Coll. citt. — 7) *fuerit*: eaed. — 8) *alio*: Bohm. — 9) *nostrorum*: Cass. — 10) *illius*: Lips. — 11) *cum cond.*: Aug. — 12) *interposita*: Cass. — 13) *aliqua*: Coll. citt. — 14) *dispenses*: Lips. — 15) *commoneas*: App., Lips., Comp. I. — *admoneas*: C. L., Cass. — 16) omitt. Cass. — 17) *monast. monasticum seu canonicum habitum suscipiant regularem*: ead. mendose. — 18) *seu canonica*: Lips., Comp. I. Aug. — *seu regulari canonica*: Comp. I. Ms. — 19) *recipiat*: C. R. 1. — 20) *qui*: Lips., Cass., Comp. I. — 21) add.: *ei*: eaed. — 22) *promovendum*: Lips., Comp. I.

Cap. II. 23) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 384., Comp. II. h. t. c. 1. — 24) *Clemens III.*: Comp. II. — *Idem (i. e. Clem. III.) Tusculani ep. in eodem libro*: Luc. — 25) *tuae* Comp. II. Ms. A. B. — 26) *conquestione*: Luc., Comp. II. Ms. A. — 27) *tempore*: Luc. — 28) *tua fraternitas iuxta cons. patriae illi (ei*: Luc.) *quat. min. ord. contulit* (Comp. II. Ms. A.: *contulerit*), *quibus nullatenus contentus*: Coll. citt. — 29) *ei*: C. R. 1. — 30) omitt. Coll. citt. — 31) *ista*: eaed. — 32) omitt. eaed. — 33) *ministrare*: eaed., C. H. — 33*) *si vol.*: omitt. Luc., Comp. II. Aug., Ms. A.

Cap. III. 34) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 35) desid. in Comp. II. Ms. A. — 36) *C.*: C. R. 1. — 37) *Saguntin.*: Aug., Ms. B. — 38) *ut . . rec.*: omitt. ib. — 39) *accedentes*: Aug. — desid. in Ms. B. — 40) *accedens, licet ab eodem episcopo sub excommunicationis sententia (causa*: Ms. A.) *fuisset districte* (omitt. Ms. B.) *prohibitum, ne*: Comp. II. — 40*) desid. in C. R. 1. — *per exc. sententiam*: C. H. — 41) *quis ad duos . . . accederet*: Comp. II. Ms. B. — 42) *ordines*: ib. — 43) *clandestino*: ib. — *clanculo*: Aug., Ms. A. — 44) *tibi auctoritate apostolica*: Comp. II. Aug., Ms. B. — *tibi praesentium auctoritate*: Ms. A. — 45) *debeant*: Böhm. — 46) *Verum, tamen si*: id. — 47) *voluerint*: Comp. II., Cont., Bohm. — 48) desid. in C. R. 2.

TIT. XXXI. Cap. I. 1) Restitutum ex App. II. 7., Lips. IV. 2., Cass. XVI. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *Ideo certe (Ideoque*: Cass.) *haec, si vera sunt, gravi debent ultione (poena*: Cass.) *puniri, quum eosdem presb.*: Coll. citt., Bohm. — 3) *benigne*: C. R., App., Lips., Comp. I. — 4) *summa*: App. — 5) *Disc. igitur vestrae (Unde vobis*: App.) *per ap. scr. praec. mandamus, ut (quatenus*: Cass., Comp. I.) *in praedictos presbyteros*: Coll. citt. — 6) *non*: App. — 7) *eos*: Coll. citt. — 8) *susp. praesumatis (add.: nec hos de cetero*: Cass.) *vel eorum eccl. interdicto subiiciatis*: Coll. citt. — 8*) *supponere*: C. R. 1. H. — 9) *eos*: eaed. — 10) *habere*: Cass. — 11) *eos*: App. — 12) *scientes*: ead. — 13) abest a Comp. I. — 14) *nos*: App., Cass.

taliter puniemus, quod timore[15]) poenae vestrae[16]) ceteri a similibus abstineant.

CAP. II.[17])

Non potest episcopus sine causa ecclesiam alteri subiectam ab illius subiectione et obsequio liberare.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Ad haec, quoniam *praedictus* episcopus, *sicut accepimus,* plures ecclesias, *et praecipue ecclesiam de Nortun.,* a consuetudine et obsequio archidiaconorum liberas constituit[18]) et immunes, per[19]) quod reditus diminuit eorundem *et attenuavit: nihilominus tibi praesentium significatione* mandamus[20]), quatenus, *si res ita se habet,* factum episcopi super[21]) hoc *appellatione remota* corrigas[22]) et emendes, et ita provideas, quod[23]) praefatis archidiaconis[24]) consuetudines, quas presbyteri in ecclesiis[25]) suorum archidiaconatuum[26]) debent, plenarie conserventur, et illis[27]) debitam[28]) reverentiam exhibeant et honorem.

CAP. III.[29])

Habens subiectionem seu collationem beneficii, illud pro suo non retinere non potest, seu sibi conferre.

Idem *Exoniensi*[30]) *Episcopo.*

Ad aures nostras pervenit, quod quidam archidiaconi tui se in ecclesias[31]), quae in suis archidiaconatibus vacant, auctoritate propria intrudere non verentur, *et sic ipsas ecclesias detinere non erubescunt. Attendentes itaque absonum et omni rationi contrarium tantae praesumptionis excessum, nec volentes incorrectum relinquere, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo* Mandamus, quatenus eos[32]), *si qui archidiaconi sunt in episcopatu tuo,* qui tali modo ecclesias[33]) occupant vel occupatas detinent, ad eas[34]) dimittendas *omni occasione et appellatione cessante* censura[35]) ecclesiastica compellas, et easdem ecclesias de[36]) personis idoneis *et honestis* ordinans[37]), praefatos archidiaconos pro tanta praesumptione debita cures animadversione punire.

CAP. IV.[38])

Contra naturam incontinentes, si sunt clerici, deponuntur, et in monasterio detruduntur; si laici, excommunicantur.

Idem *in concilio Lateranensi.*

Clerici *in sacris ordinibus constituti, qui mulierculas in domibus suis sub incontinentiae nota tenuerint, aut abiiciant eas et continenter vivant, aut ab officio et beneficio ecclesiastico fiant alieni.* Quicunque *autem* illa[39]) incontinentia, quae contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiae et quinque civitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare[40]), si clerici fuerint, deiiciantur[41]) a clero, vel[42]) ad agendam poenitentiam in monasteriis detrudantur; si laici[43]), excommunicationi subdantur, et a coetu fidelium fiant penitus[44]) alieni.

CAP. V.[45])

Subditus non tenetur parere superiori, aliquid exigenti vel praecipienti contra tenorem sui privilegii.

Idem.[46])

Sane, si episcopi aliquid[47]) ab abbatibus praeter debitum obedientiam contra libertatem ordinis a praedecessoribus nostris et a nobis indultam exigunt, liberum sit *eisdem* abbatibus auctoritate apostolica quod petitur denegare, *ne occasione ista ordo iste, qui hactenus liber exstitit, perpetuae servitutis laqueo vinciatur.*

CAP. VI.[48])

Vicarius ecclesiae, usurpans sibi ipsius ecclesiae personatum contra praestitum iuramentum, ad officii sui executionem admitti non debet.

Idem *Norviecensi*[49]) *Episcopo.*

Illud etiam de[50]) vicariis, qui personis fide et sacramento[51]) obligati sunt, duximus statuendum, quod, si *fidei et sacramenti religione contempta* personatum sibi falso assumentes[52]), contra personas[53]) se erexerint, et super hoc in iure confessi fuerint vel convicti[54]), de cetero in eodem episcopatu ad officii sui executionem nullatenus[55]) admittantur.

CAP. VII.[56])

Excommunicatio, lata contra subditum, quia non paret contra privilegium sibi a superiori concessum, non tenet.

Clemens III.[57])

Quum ad quorundam *malitiam coercendam in concilio fuerit Lateranensi multa deliberatione statutum, ut archiepiscopi, episcopi, archidiaconi, archipresbyteri etiam et decani certum evectionis numerum et personarum in ecclesiarum visitationibus non excedant: quia, sicut audivimus, quidam ex praedictis personis id in ecclesiis vestris nequaquam observant, super hoc commoditati vestrae attentius duximus salubriter providendum.* Ideoque discretioni vestrae apostolica[58]) auctoritate concedimus, ut, si ecclesiarum praelati[59]) numerum evectionis[59*]) et personarum in Lateranensi[60]) concilio constitutum[60*]), quum ecclesias[61]) visitant, excedere forte praesumpserint, et pro illis procurationem[62]) exegerint, liberum sit vobis[63]) auctoritate apostolica denegare, et, si propter[64]) hoc in ecclesias vestras vel clericos *vestros* aliquam sententiam promulgaverint, ipsam *auctoritate apostolica* decernimus[65]) non tenere. *Nulli ergo etc. Dat. Rom. ap. S. Petrum.*

CAP. VIII.[66])

Praelatus inferior citra episcopum non potest suam ecclesiam vel sibi subiectam alteri unire sine episcopi consensu, etiam metropolitani auctoritate interveniente. II. d. et est casus multum allegabilis.

Coelestinus III.[67]) *Faustino*[68]) *Episcopo.*

Sicut unire episcopatus atque potestati subiicere[69]) alienae, ad summum[70]) Pontificem pertinere dignoscitur: ita[71]) episcopi est ecclesiarum suae dioecesis unio et subiectio earundem. Quum itaque, *sicut nobis innotuit,* prior Grandensis[72]) monasterium suum, quod est in tua dioecesi, et de tuo debet ordinari consensu, monasterio de Accrato[73]), tuo assensu minime requisito, subiecerit sive univerit[74]), *fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus atque indulgemus, ut,* quod fecit *super hoc* te inconsulto, tibi liceat auctoritate nostra, sicut iustum[75]) fuerit, infirmare, non obstante assensu vel[76]) confirmatione, quam metropolitanus interposuisse proponitur, quum in dioecesi sui suffraganei absque ipsius[77]) assensu non debeat[78]) aliquid[79]) *huiusmodi* contra constitutiones canonicas attentare, nos quoque id decernimus[80]), *prout dictum est,* irritandum, *statuentes etc.*

Cap. I. 15) *pro tim.:* Cass. — 16) omitt. App.

Cap. II. 17) Restitutum ex App. XXIV. 1., Lips. XII. 4., Cass. XXII. 4., Comp. I. h. t. c. 2. — 18) *constituerit:* Comp. I. — 19) *propter quod:* C. II. — *et in hac parte reditus eorum dim.:* Coll. citt. — 20) *iniungimus, ut:* Coll. citt. — 21) omitt. App. — 22) *corripias:* C. II. — 23) *ut:* App. — 24) *praefato archidiacono:* Coll. citt. — add.: *G.:* App. — 25) *ecclesias:* Cass. — 26) *sui archidiaconatus:* Coll. citt. — 27) *illi:* App., Lips., Cass., Comp. I. Ms. — 28) *gratam:* Aug.

Cap. III. 29) Restitutum ex App. XXIV. 3., Lips. XII. 3., Cass. XXII. 3., Comp. I. h. t. c. 3. — 30) *Exonen.:* Comp. I. — *B.* (i. e. *Bartholomaeo*) *Exon. ep.:* Lips. — 31) *ecclesiis:* Cass. — 32) *ipsos:* Coll. citt. — 33) *eccl. occupatas detinent:* App. — 34) *easdem:* Bohm. ex Cont. — 35) *districtione:* App. — 36) omitt. Coll. citt. — 37) *ordines et:* ead.

Cap. IV. 38) Restitutum ex c. 11. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 20., Cass. XI. 1., Comp. I. c. 12. de cohab. cler. III. 2. — 39) *in illa:* Lips., Cass. — 40) *lab. . . . fuerint:* desid. in C. H. — 41) *eiiciantur:* conc. — 42) *et:* Lips. — 43) *si laici etc.:* desid in Comp. I. Aug. hoc loco, et posita sunt in c. 8. de vit. et hon. cler. III. 1. — 44) *prorsus:* conc.

Cap. V. 45) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 46) *universis abbatibus.* Comp. II. Aug., Ms. B. — 47) *aliqui ab abb. aliquid:* Comp. II. Aug. — *quandoque aliquid ab abb.:* Ms. A.

Cap. VI. 48) Restitutum ex App. XXXIX. 4., Comp. II. c. 1. de cel. II. 16. — 49) *Romen.:* C. H. — *Noviecen.:* Comp. II. Ms. B. — add.: *P. C. Consuluit:* (1) Coll. citt. — cf. c. 4. de off. vic. I. 28., quod in App. proxime antecedit. — 50) *in:* App. — 51) *iuramento:* Comp. II. Ms. A. — 52) *asserentes:* App. — 53) *personam:* Comp. II. Ms. A. — 54) *in iure convicti fuerint:* App. — 55) *non:* App., Comp. II.

Cap. VII. 56) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 371., Comp. II. h. t. c. 3. — eadem ep. exstat in Reg. Bol. I. 140. — 57) *Coelestinus III. abbati et conventui Vercellensi:* Luc. — *abbati et conv. Virziliacensi* (leg.: *Vizeliacensi, Vezelay*): Reg. Ionne., quae inser. a Luc. editore in eam, quo allata est, modum videtur transmutata esse. — 58) *praesentium:* Luc., Comp. II. — 59) *praenominatae personae.* ead. — 59*) *evectionum:* C. R. 1. H. L. — 60) desid. in Luc. — 60*) *statutum:* C. R. 1. — cf. c. 6. de cens. III. 39. — 61) *eas:* Luc. — 62) *prodigam proc.:* Comp. II. Ms. A. — 63) omitt. Luc. — 64) *per.:* ead. — 65) *decrevimus:* C. R. II.

Cap. VIII. 66) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 4. — 67) *Clemens III.:* C. R. 1. L. — 68) *Favrado:* Comp. II. Ms. A. — *Faventino:* Aug., Ms. B. — 69) *subdere:* Comp. II. Ms. A. — 70) *supremum:* ib. — 71) *itaque:* ib. — 72) *Gauden.:* ib. — *Graden.:* Cont., Bohm. — 73) *Acrato:* C. R. 1. — *Accerato:* C. R. 2. — *Aterata:* C. L. — *Ateratu:* Comp. II. Ms. B. — *Cerat.:* Aug. — *Tiseraca:* Ms. A. — 74) *subiecerit, unde frat.:* Comp. II. Ms. A. — 75) *visum:* C. H. — 76) desid. in Comp. II. Ms. A. — 77) *sui episcopi:* Comp. II. — 78) *debuit:* C. L. — 79) *aliquis:* Comp. II. Ms. B. — 80) *decrevimus:* C. R. 1.

CAP. IX.[81])

Suspendi debet clericus, qui de suo crimine publice gloriatur.

Innocentius III. *Archipresbytero*[82]) *sancti Andreae de Pali.*[83])

Quam sit grave crimen in clericis, quum malefecerint, gloriari '*et in rebus pessimis exsultare*,' nullus sanae mentis ignorat. Accepimus sane[84]), '*quod non sine dolore referimus*,' quod, quum R. Deserien.[85]) P.[86]) filiam suam cuidam I.[87]) nomine tradiderit[88]) in uxorem, P.[89]) diaconus '*ecclesiae S. Petri, filius A. sacerdotis*,' non erubuit publice confiteri, se mulierem[90]) praedictam carnaliter cognovisse; unde factum est, quod '*praedictus*' vir ad propria eam remitteret, cui fuerat matrimonialiter copulata. Ideoque[91]) '*tibi per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si tibi constiterit de praemissis, '*omni contradictione et*' appellatione cessante praefatum clericum ab officio et beneficio suspendere non postponas, compellens virum, ut uxorem suam recipiat, eique, sicut iustum est, officium exhibeat maritale. '*Dat. IV. Id. Maii Pont. nostr. Ao. I.*' [1198.]

CAP. X.[92])

Clericus, auctoritatem vel consilium directe vel indirecte homicidio praestans, irregularis efficitur.

Idem *Episcopo Hipponensi*[93]) *et Abbati de Tileta*[94]), *Visitatoribus Lombardiae.*

Ex literis vestris accepimus, quod, quum ad Albiganensem[95]) ecclesiam una cum '*venerabili fratre nostro*' Pisano[96]) archiepiscopo, tunc episcopo Vercellensi, accessissetis visitationis officium impleturi, Albiganensis[97]) episcopus inter cetera, quae proposita fuerant contra ipsum, '*hoc vobis*' ore proprio est confessus, quod, quum quidam in villa quadam, ad eius[98]) iurisdictionem spectante, infamaretur de furto, et idem illud inficiaretur omnino, offerens, quod candentis ferri iudicio se purgaret[99]), et[100]) ut suspendio puniretur, si deficeret in eodem, dictus episcopus requisivit a iudice, quid super hoc videretur[1]) eidem. Et quum iudex respondisset, ut fieret, sicut fur ipse[2]) dixerat, ferrum candens in ipsius praesentia episcopi est allatum. Quod quum accepisset fur ille, combustus est; unde iudex[3]) pavefactus[4]), quid sibi super hoc videretur, consuluit episcopum memoratum. Qui[5]) respondit, quod, si fur '*idem*' sic evaderet, malum esset; quanquam '*per literas, quas idem episcopus nobis modo direxit*,' affirmet, se verbis talibus usum fuisse: „Auditis, quantus est clamor populi, omnes dicunt, '*quod*' malum est, si sic[6]) evaserit[7]) impunitus." Et sic episcopus et iudex villam ipsam cum multitudine sunt ingressi[8]), in quorum praesentia praedictus fur est '*auctoritate ipsius episcopi*' suspensus; propter quod ipsum cum literis vestris ad sedem apostolicam destinastis[9]). Sed idem '*in praesentia nostra constitutus*' nihil '*unquam*' super his proposuit coram nobis, nec literas vestras vidimus, licet idem se nobis illas asserat praesentasse. Quin immo '*statim*,' quum dictus archiepiscopus ad sedem apostolicam accessit[10]), qui nobis huiusmodi[11]) rei seriem plenarie indicavit, idem episcopus a nostra discessit praesentia, et perquisitus non potuit inveniri. Nos autem[12]) '*super his cum fratribus nostris deliberavimus diligenter, et*', quia[13]) idem episcopus non solum in iudicio candentis ferri, verum etiam in furis suspendio[14]) graviter noscitur deliquisse, quum his non tantum auctoritatem praestiterit, verum etiam praesentiam exhibuerit corporalem, ipsum indignum altaris ministerio reputamus[15]). Quum igitur pontificale officium sine altaris[16]) ministerio non valeat adimpleri[17]), '*discretioni vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, ut episcopatui cedat, moneatis eundem; alioquin ipsum '*auctoritate apostolica*' ab Albiganensi[18]) ecclesia '*sublato appellationis obstaculo*' amoventes, faciatis eidem per electionem canonicam de persona idonea provideri, '*contradictores etc. Dat. Lat. Id. Dec. Pont. nostr. An. XI.*' [1208.]

CAP. XI.[19])

Collatio beneficii facta indigno occulte cassari debet, et conferens secundo ante cassationem primae collationis privari debet ea vice potestate conferendi.

Idem *Archiepiscopo et maioris monasterii et sancti Iuliani Abbatibus Turonensibus.*

Inter dilectos filios B. et P.[20]) canonicos Pictavenses super succentoria Pictavensis ecclesiae quaestione suborta, '*eorum*' utroque[21]) '*firmiter*' asserente, succentoriam ipsam se per Pictavensem cantorem, ad quem eius donatio pertinebat, canonice assecutum, '*praedictus Bocardus propter hoc ad sedem apostolicam veniens, coram dilecto filio nostro Gualo sanctae Mariae in Porticu diacono cardinali, quem sibi et procuratori praedicti Petri dedimus auditorem, affirmans sibi succentoriam ipsam canonice fuisse collatam, adiecit, quod, etsi cantor eam memorato Petro alias canonice contulisset, donatio tamen ipsa propter indignitatem personae consequi non debebat effectum, quum idem Petrus esset publicus aleator et usurarius manifestus. Licet autem post altercationes multas non solum ad hoc, sed etiam ad principale probandum praefatus Bocardus induxerit quosdam testes, quia tamen tam ipse quam pars adversa super principali et incidentibus plures testes producere intendebat, dilectis filiis decano et cantori sanctae Radegundis Pictavensis et Turonensi decano causam ipsam commisimus fine canonico terminandam, attestationes praedictas eis sub bulla nostra transmittentes inclusas. Coram quibus postea partibus constitutis, quum iam dictus Bocardus testes suos recipi postularet, fuit ex adverso responsum, quod non erat aliquatenus audiendus, utpote qui per dilectos filios archipresbyterum, magistrum scholarum, et magistrum P. Parvum canonicum Bituricenses, iudices delegatos a nobis, sententia erat excommunicationis adstrictus pro eo, quod ad mandatum eorum Hugonem clericum in canonicum Fayensem admittere recusabat. Quumque postmodum idem Bocardus super absolutione sua literas eorundem iudicum praesentasset, adversa pars eas coepit arguere falsitatis eo, quod clausula finalis earum tam in incausti colore quam in literarum forma a scriptura reliqua discedebat, allegans eundem B. tanquam reum criminis falsitatis ab intentione sua penitus repellendum. Vero post contentiones multiplices et diversas iudices ipsi de voluntate partium testes tam super principali quam incidentibus receperunt. Sed eodem B. postmodum ad nostram audientiam appellante, iudices ipsi partes cum attestationibus et actis iudicii sigillis propriis consignatis ad nostram praesentiam remiserunt. Partes itaque propter hoc nuper apud sedem apostolicam constitutae coram dilecto filio nostro Cynthio tituli sancti Laurentii in Lucina presbytero cardinali, quem ipsis deputavimus auditorem, aliquamdiu litigarunt.*' Nos[22]) igitur, attestationibus utriusque partis '*diligenter*' inspectis, invenimus '*evidenter*' esse probatum, eundem P. publicum aleatorem esse ac usurarium manifestum; utpote qui undecim denarios pro duodecim '*publice*' mutuaverat in ludo[23]). Unde, licet ad palliandum tantae praesumptionis excessum proposuerit '*idem Petrus*,' quod hoc fecerat[24]) iuxta consuetudinem Gallicorum clericorum, qua[25]) fere universi clerici mutuant sic frequenter et ludunt: nos tamen, qui ex officii nostri debito pestes huiusmodi exstirpare proponimus[26]), atque ludos voluptuosos, occasione quorum sub quadam curialitatis imagine ad dissolutionis[27]) materiam devenitur, penitus improbamus, excusationem praedictam, quae per pravam consuetudinem, quae[28]) corruptela dicenda est '*potius*,' palliatur, frivolam reputantes[29]), quum in illis magis plectibilis sit offensa, per quos ad excusandas excusationes in culpis delinquendi auctoritas usurpatur, quod circa eundem P. de succentoria '*praedicta*' factum esse dignoscitur, propter indignitatem et vilitatem[30]) ipsius duximus irritandum, quum personis vilibus et indignis portae dignitatis[31]) patere non debeant iuxta legitimas[32]) sanctiones. Praeterea contra praefatum B. fuit manifeste per testes[33]) probatum, quod de conscientia iudicum '*praedictorum Bi-*

Cap. IX. 81) Restitutum ex Reg. Bal. I. 143 — Comp. III. h. t. c. 1. — 82) *archidiacono:* C. R. 2 — *archiepiscopo:* C. H. — 83) *Pal.:* Böhm. ex Cont. — *Pollian.:* Comp. III. Aug. — *Pallian.:* Ms., Reg. — 84) *nuntem:* C. R. 1. — 85) *R. de Settone:* Comp. III. — *Riccius de Gessone:* Reg. — 86) *R.:* Aug., Reg. — 87) *Ioanni:* Reg. — 88) *tradidit:* C. H. — *tradiderunt:* C. L. — 89) *Petrus:* Reg. — 90) *feminam:* Comp. III., Reg. — 91) *Quapropter:* ib.

Cap. X. 92) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 187. — Comp. III. h. t. c. 3. — 93) *Ponet.:* Comp. III. Aug. — *Ypon.:* Ms. — *Hipponen.:* Cont., Böhm. — *Hyppriensi:* Reg. — 94) *Tisena:* Comp. III. Aug. — *Tiecido:* Ms. — *Toleto:* Cont., Böhm. — *Tilieta:* Reg. — 95) *Albigavien.:* C. L. — *Ambigan.:* Comp. III. Ms. — *Ambiganen.:* Aug. — 96) *Pedanno:* C. H. — 97) *Ambigan.:* C. R. 1. — *Ambigaven.:* Comp. III. — 98) *ipsius:* Reg. — 99) *vel purg.:* Comp. III. Ms. — *excusaret se vel purgaret:* Aug. — 100) *aut susp.:* C. H. — *adiiciendo ut:* Comp. III., Reg. — 1) *vid., et eidem quum:* Comp. III. Ms. — 2) *ipsemet:* Comp. III., Reg. — 3) *ind. ille:* C. H. — 4) *expavefactus:* Comp. III., Reg. — 5) add.: *sibi:* Comp. III. — 6) omitt. Reg. — 7) *evaderet:* C. R. 1. — 8) *egressi:* C. H., Comp. III., Reg. — 9) *destinatis:* Comp. III. Ms. — 10) *accessisset:* C. H. — 11) *huius:* Reg. — 12) add.: *attendentes:* C. R. 1. — 13) *quum:* Comp. III. — 14) *suspensione:* C. R. 1. — 15) *reputavimus:* C. R., Comp. III. Ms. — 16) add.: *etiam:* Aug. — 17) *exercesi:* C. H. — 18) *Abugen.:* Comp. III.

Cap. XI. 19) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 264. — Comp. III. h. t. c. 4. — 20) *P. Chol:* Comp. III. Ms. — *P. Chuel:* Aug. — *Bocardum et Petrum Coeth:* Reg. — 21) *eorum uterque coram nobis firmiter asserebat:* Comp. III — 22) *Nos quum nobis quae audierat fideliter retulisset, nos utriusque etc:* Reg. — 23) *in lud.:* desid. in Comp. III. Ms. — 24) *fecerit:* C. L. H. — 25) *quoniam:* Comp. III. Ms. — *secundum quam:* Reg. — 26) *volumus:* Comp. III. Ms. — 27) add.: *etiam:* Aug. — 28) desid. in Comp. III. Ms. — 29) *deputantes:* C. R. 1. — 30) *inutilitatem:* Aug. — 31) *port. dign.:* desid. in Comp. III. Ms — 32) *canonicas:* eod. — 33) *per test.:* omitt. C. R. 1., H., Comp. III., Reg.

turicensium' ultima clausula inserta non fuerat in[34]) literis eorundem, sicut in ipsorum depositionibus exprimitur evidenter; '*Robertus quoque diaconus, ad hoc probandum testis inductus, illud idem deposuit, et adiecit, quod, quum deberet easdem literas sigillare, illas diligenter inspexit, nec eandem clausulam appositam tunc invenit.*' Unde pars altera proponebat, quod, quum praedictus B. scienter usus fuerit literis sic falsatis, debebat[35]) '*merito*' tanquam falsarius omnino repelli. Verum nos, attendentes, quod, etsi constaret '*evidentissime*,' quod dicta clausula literis illis fuisset apposita praeter conscientiam iudicum praedictorum[36]), quia tamen fides nobis facta non fuit, quod dictus B. illam clausulam apposuerit, vel procuraverit, ut ab alio poneretur, vel etiam, quod scienter usus fuerit literis sic falsatis, ab huiusmodi falsitatis obiectu eundem duximus absolvendum; maxime quum, postquam sibi hoc obiectum fuit, praetermiserit[37]) '*penitus*' uti eis. '*Ad haec per testes Bocardi super principali negotio productos fuit satis sufficienter ostensum, quod quinta feria et, ut loquamur expressius, die Iovis post festivitatem sancti Michaelis, biennio iam elapso, succentoria sibi concessa fuerat supradicta; sed per confessionem eiusdem apparuit, quod idem festum eodem anno die Iovis fuerat celebratum, sicque fuit per consequentiam comprobatum, quod octavo die post festum ipsum eidem B. dicta donatio facta fuit. Ceterum per sex testes, cantorem scilicet, Olivcerium, W. Gerru, R. Aguellum, I. Marinum, P. de Marcui, quos supradictus P. ad probandum, quod donatio sibi facta praecesserat, introduxit, exstitit manifeste probatum, quod anteriori tempore sibi fuerat succentoria saepedicta collata, quum Olicerius, W. et I. manifeste dicant, quod secunda vel tertia, et cantor, quod tertia vel quarta die post dictum festum, et P. quod in hebdomada post idem festum eidem Petro donatio facta fuit. Verum per testes, quos Bocardus ad reprobationem testium iam dictorum induxit, Olicerius et Willelmus fuerunt tanquam manifesti fornicarii reprobati. Cantor quoque per multos testes convincitur esse periurus, quia, quum iuratus dixerit, quod Bocardo succentoriam nunquam dederat supradictam, per multos testes probatum est ex adverso, quod ipsis praesentibus cantor investivit eundem. Insuper R. Aguellus nihil deposuisse dignoscitur super negotio principali, licet pars Petri, dicens ipsum amphibologice fuisse locutum, ostendere nisa fuerit, quod idem testis super principali dixerit illud idem, quod Ricerius et Willelmus. Duo vero residui, scilicet I. Marinus et P. de Marcui, remanserunt, qui nequiverunt rationabiliter reprobari, quia, licet dixerit pars Bocardi, quod ipsius P. testimonio fides habenda non erat, quoniam in causa Petri fuerat procurator, quod ex eo nitebatur adstruere, quia testes eiusdem Bocardi dixerant, quod idem I. literas Petri portaverat, quaesierat testes, et quaedam huiusmodi fecerat, quia tamen nobis non constitit, quod eiusdem P. fuerit procurator, eius testimonio fidem censuimus adhibendam. Sed et illud frivolum reputavimus, quod proposuit eodem pars Bocardi, videlicet, quia, quum Petrus de Marcui dixerit, quod in hebdomada post praedictum festum saepedicto Petro donatio facta fuit, innuitur, quod donationem ipsius B., quae octavo die post idem festum facta fuerat, eadem Petri donatio minime praecessisset. Nam quum hebdomada vel septimana nequaquam ultra diem septimum extendatur, apparet, quia donatio, quae facta fuerat in hebdomada vel etiam septimana, citeriori utique tempore fuit facta quam illa, quae facta fuit postmodum in octavo.*' Quum igitur per depositiones '*saltem*' duorum testium, '*qui nullatenus reprobati fuerunt*,' nobis constiterit '*evidenter*,' quod concessio P. facta praecesserit, quanquam propter indignitatem eiusdem '*P.*' meruerit[38]) reprobari, concessionem postmodum[39]) B.[40]) factam irritam decernimus[41]) et inanem. Quia vero cantor[42]), '*ad quem ipsius succentoriae donatio spectare proponitur, ut de ipsius periurio taceamus*,' adeo[43]) inconstanter se habuit in hoc facto, ut, '*sicut praemissum est*,' primo donatione non reprobata secundam facere attentaverit[44]), et dignum sit, ut in eo quis puniatur, in quo visus est deliquisse, in hoc eius duximus varietatis inconstantiam puniendam, ut concedendi succentoriam ipsam hac vice nullam habeat facultatem, praesentium vobis auctoritate mandantes concedimus[45]), quatenus eandem, auctoritate nostra fulti, '*sublato appellationis obstaculo*' personae idoneae assignetis, '*contradictores etc.*'

CAP. XII.[46])

Cognoscere de causa matrimoniali, item poenitentias publicas et indulgentias concedere spectat ad dignitatem episcopalem; unde inferior praelatus de his se intromittere non debet, nisi ei competat de iure speciali.

Idem *in concilio generali.*

Accedentibus ad nos de diversis mundi partibus episcoporum querelis, intelleximus graves et grandes[47]) quorundam abbatum excessus, qui, suis finibus non contenti, manus ad ea, quae sunt episcopalis dignitatis, extendunt, de causis matrimonialibus cognoscendo, iniungendo publicas poenitentias, concedendo etiam[48]) indulgentiarum literas, et similia praesumendo, unde contingit interdum, quod vilescit episcopalis auctoritas[49]) apud multos. Volentes igitur in his[50]) et episcoporum dignitati et abbatum providere saluti, praesenti decreto firmiter prohibemus, ne quis abbatum ad talia se praesumat extendere, si proprium voluerit[51]) periculum evitare; nisi forsan quisquam eorum speciali concessione vel alia legitima causa super huiusmodi[52]) valeat se tueri.

CAP. XIII.[53])

Ad revelandum peccatorem, sive peccatum in poenitentia confessum, sacerdos compelli non potest.

Honorius III. *P. tit. sanctae Pudentianae Presbytero cardinali, Vicario nostro.*[54])

Dilectus filius Ioannes, '*sancti Thomae de Parione*' presbyter, exposuit[55]) '*coram nobis*' conquerendo[56]), quod rectores fraternitatis Urbis ipsum ad revelandum fures, et '*id*,' quod super quodam furto[57]) sibi tanquam sacerdoti fuerat revelatum, vel ad satisfaciendum exinde damnum passo arctare nitentes, in eum, nisi alterum praemissorum '*intra octo dies*' efficeret[58]), tulerunt sententiam interdicti. Quia igitur perniciosum[59]) esset, praedictum presbyterum sibi taliter credita revelare, ac '*iterum iniquum*,' cogi ad id, quod non rapuit, exsolvendum, discretioni tuae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus praefatos rectores [illegible]rum te conveniens, iniungas eisdem, ut a memorati presbyteri '*super hoc*' gravamine penitus conquiescant.

CAP. XIV.[60])

Privati homines regulariter nequeunt constituere collegium et habere signa collegii, nisi eis aliter concedatur.

Idem *Praeposito*[61]) *R. et I. Archidiacono Suessionensibus.*

Dilecta in Christo filia abbatissa Iotrensis[62]) nobis insinuare curavit, quod, quum presbyteri et clerici Iotrensis ecclesiae Meldensis dioecesis non consueverint proprium habere sigillum, nec sint unum corpus ita, quod capitulum appellaretur[63]), nihilominus '*tamen*' contra voluntatem ipsius '*abbatissae*,' quae ipsorum caput est et patrona, sigillum habere contendunt '*in ipsius praeiudicium et gravamen; quare id eis a nobis petiit inhiberi. Quia vero nobis non constitit de praemissis*,' Discretioni vestrae mandamus, quatenus, '*inquisita super his diligentius veritate*,' si[64]) vobis constiterit ita esse[65]), dictis presbyteris et clericis auctoritate nostra inhibeatis[66]) expresse, ne praesumant vel de novo fabricare sigillum, vel uti eo, si forte noviter fuerit fabricatum[67]), '*ipsos, si contra prohibitionem nostram venire praesumpserint, a praesumptione huiusmodi per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescentes.*'

CAP. XV.[68])

Qui contra iuramentum negat praelatum dominum suum, vel coram iudice saeculari de ipso conqueritur vel ipsum invadit, deponi debet.

Idem *S. Auberti*[69]) *Archidiacono, Abbati de Annona*[70]) *et Praeposito Cameracensi.*[71])

Gravem et dolore non vacuam, '*ac toti clero contumeliarum aculeis circumfertam recepimus quaestionem, quod, quum venerabilis*

Cap. XI. 34) omitt. Reg. — 35) *debeat:* C. R. 2., Comp. III. — 36) abest a C. R. L. H. — 37) *praetermisit:* Comp. III. — 38) *meruit:* Böhm. ex Cont. — 39) omitt. Reg. — 40) *Bocaudo:* Comp. III. Aug. — *Bocardo:* Ms., Böhm. — 41) *decrevimus:* Reg. — 42) *actor:* Aug. — 43) add.: *tamen:* Comp. III. — 44) *attentaret:* add., C. L. H. — 45) omitt. C. R. L., H., Comp. III., Reg., et videtur omnino delendum esse.

Cap. XII. 46) c. 60. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. un. — 47) *et gr.:* desid. in C. R. 1. — 48) omitt. conc. Ms. — 49) *dignitas:* Comp. IV. Ms. A. — 50) *et in his:* Aug. — 51) add.: *sui ordinis:* C. H. — 52) *his:* Aug.

Cap. XIII. 53) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 54) *Id. vicario nostro:* Comp. V. Ms. — verb.: *vic. nostr.:* desid. ap. Cont. — 55) *proposuit:* C. R. 1. — 56) *conq.:* omitt. C. R. L., Comp. V. — 57) *furto quod:* C. R. 1. — 58) *efficerit:* Comp. V. Ms. — 59) *periculosum:* C. H.

Cap. XIV. 60) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 61) *presbytero:* C. R. 2. — seq.: *R.:* desid. in C. H. — 62) *Iotrenen.:* Böhm. ex Cont. — 63) *appellentur:* C. R. 1. H. L. — *appelletur:* C. R. 2., Comp. V. — 64) *si ... aucl.:* desid. in Comp. V. Ms. — 65) *rem taliter se habere:* Cit. — 66) *inhibeatis:* C. R. 1. — 67) *fabricarunt:* Comp. V.

Cap. XV. 68) Restitutum ex Comp. V. c. un. de purg. can. V. 13. — 69) *abb. S. Atriberti:* C. R. 2. — *abb. S. Alberti:* C. R. 1. L., Comp. V. — 70) *archidiac. de Annona:* C. R. L., Comp. V. — leg.: *Hannonia (Haynaut)* — 71) *Carbacen.:* C. H. — *Camarac.:* Comp. V. Ms.

frater noster Ambianensis episcopus quoddam beneficium vacans, quod altare dicitur de Villaco, cuidam idoneo, prout ad se spectare credebat, absente tamen Ambianensi archidiacono contulisset, idem archidiaconus, stipatus caterva Manasseri fratris sui et quorundam aliorum, accedens ad episcopum memoratum, et proponens, quod ei iniuriatus fuerat super hoc, institit apud eum, ut sine causae cognitione a beneficio ipso prorsus amoveretur ab episcopo institutus." (Et infra:) Discretioni vestrae mandamus, quatenus, si vobis constiterit, archidiaconum "*saepe dictum*" semel et secundo contra fidem homagii praestiti ac debitam reverentiam episcopum suum esse dominum negasse[72]), vel in foro saeculari[73]) deposuisse contra eum super rebus spiritualibus quaestionem, aut iam invasoribus[74] episcopi et sociorum eius, quam fratri eius vel[75]) complicibus suis causam vel consilium praebuisse, ipsum, tanquam membrum putridum, "*ne sua contaminet alios corruptela,*" ab Ambianensi ecclesia perpetuo abscindatis "*et removentis omnino,*" beneficia sua[76]) facientes personis idoneis per illos, ad quos donatio "*eorum*" pertinet, assignari; "*alioquin, quia publica fama laborat, et manifestae praesumptiones apparent, purgationem ei super praemissis canonicam cum manu decima eiusdem dignitatis et ordinis eiusdem provinciae indicatis etc.*"

CAP. XVI.

Ponit XV. gravamina, illata religiosis, a quibus praecipit praelatos abstinere.

Gregorius IX. *universis ecclesiarum Praelatis.*

Nimis iniqua *(Et infra:)* Quum religiosi[76*]) viri, abnegantes salubriter semet ipsos, elegerint in paupertate Christo pauperi ad placitum famulari, tanquam nihil habentes, et omnia possidentes: non desunt plerique tam ecclesiarum praelati quam alii, qui, caeca cupiditate seducti, propriae aviditati subtrahi reputantes quicquid praedictis fidelium pietas elargitur, quietem ipsarum multipliciter inquietant. Volunt namque contra regulam a sede apostolica approbatam[77]) et sui ordinis instituta[78]) ipsis[79]) invitis eorum confessiones audire, ac eis iniungere poenitentias, et eucharistiam exhibere; nec volunt, ut corpus Christi in eorum oratoriis reservetur. Et fratres ipsorum[80]) defunctos apud ecclesias suas compellunt sepeliri, et eorum exsequias celebrari, et, si quis decedentium fratrum alibi quam in suis ecclesiis eligat[81]) sepulturam, funus primo ad ecclesias suas deferri cogunt, ut oblatio suis usibus cedat. Nec sustinentes[82]), eos habere campanam, vel coemeterium benedictum, certis tantum temporibus permittunt ipsos celebrare divina. Volunt quoque in domibus eorum certum numerum fratrum, sacerdotum clericorum et laicorum, nec non cereorum, lampadarum[83]) et ornamentorum pro voluntate sua taxare, ac residuum cereorum, quando noviter apponuntur, exigunt ab eisdem. Nec permittunt, quod[84]) novi sacerdotes eorum alibi quam in ecclesiis suis celebrent primas missas, eos nihilominus compellentes, ut in quotidianis missis, quas in suis locis et altaribus celebrant, oblationes ad opus eorum recipiant et reservent; quicquid etiam eis, dum celebrant missarum solennia, intra domorum suarum ambitum pia fidelium devotione donatur, ab ipsis extorquere oblationis nomine contendentes, quod eisdem tam in ornamentis altaris[85]) quam in libris ecclesiasticis[86]) absolute conferatur, vendicant perperam iuri suo. Quocirca mandamus, quatenus universi et singuli a praenotatis gravaminibus desistatis, subditos vestros ab huiusmodi arctius compescendo.

CAP. XVII.

Ponit XII. gravamina Praedicatorum et Minorum, a quibus praecipit praelatos abstinere.

Idem *universis ecclesiarum Praelatis.*

Nimis prava *(Et infra:)* Quum quidam viri[87]) religiosi, utputa fratres Praedicatores et Minores, quorum ordinem et regulam sedes apostolica noscitur approbasse[88]), in arctissima[89]) paupertate Christo pauperi famulentur: plerique praelati et alii eos ad synodos suas cogunt accedere, ac suis constitutionibus subiacere. Nec his contenti, capitula et scrutinia in locis fratrum pro his corrigendis facturos se comminantur, fidelitatem iuramento firmatam ab eorum ministris et custodibus exigentes. Eis quoque, ut tam extra civitates quam intra cum eis processionaliter veniant, ex levi causa mandantes, excommunicationis sententiam fulminant in benefactores[90]) ipsorum, et id ipsum fratribus comminantes, eos de locis, in quibus Domino famulantur, satagunt amovere, nisi eis obediant in omnibus supra dictis. Ad hoc, ne[91]) fratres ad honorabiliores civitates et villas, ubi religiose ac honeste valeant commorari, a populis devote vocati accedere audeant inhibentes, tam in accedentes fratres quam in receptatores eorum praesumunt excommunicationis sententiam promulgare. Ab eis etiam de hortorum fructibus decimas, nec non de habitaculis fratrum, sicut de Iudaeorum domibus, contendunt reditus extorquere, asserendo, quod, nisi fratres morarentur ibidem, ab aliis habitatoribus proventus aliqui solverentur; et, ut ipsos suae subdant totaliter ditioni, eisdem ministros et custodes volunt praeficere pro suae[92]) arbitrio voluntatis. Quocirca mandamus, quatenus universi et singuli a praenotatis[93]) gravaminibus desistatis, subditos vestros ab huiusmodi arctius compescendo.

CAP. XVIII.

Non servans interdictum, suspensus est ab officio et beneficio, et omni iurisdictione. H. d. secundum verum intellectum.

Idem *Archiepiscopo Bracarensi.*[94])

Tanta est clavis Petri (*Et infra:*) Ad confusionem P. episcopi quondam Colibriensis non potest in memoriam non venire, quantum in nos et ecclesiam Romanam deliquerit, despexerit Petri claves, et ecclesiasticam laeserit potestatem, quum non solum interdicti sententiam, quam servaverat ab initio, temere violavit[95]), verum etiam induxit alios, immo compulit, non servare, et quos inducere monitis et flectere minis ac terroribus ad violandam interdicti sententiam nulla potuit ratione, post atroces iniurias, amissionem bonorum, spoliationem[96]) parentum, dignitatibus, praebendis et beneficiis spolians, coegit miserabiliter exhalare, ea suis in hac parte fautoribus non absque praesumptione temeraria conferendo, quae omnia idem episcopus in nostra et fratrum nostrorum praesentia publice recognovit. Licet autem memoratus episcopus in manibus nostris spontanea cesserit voluntate: nolentes tamen, ut hi, qui huiusmodi sententiam interdicti non sunt veriti temeritate propria violare, ac recipere dignitates, praebendas ac beneficia aliorum, qui absque culpa et sine causa rationabili eis fuerant spoliati, severitatem effugiant canonicae ultionis, ne facti perversitas transeat praesumptoribus in exemplum, auctoritate Dei omnipotentis omnem institutionem, destitutionem, collationem praebendarum, beneficiorum ac dignitatum praesumptas per eundem episcopum, et excommunicationis seu interdicti sententias, in quoscunque hac occasione prolatas ab eo post interdicti violationem eiusdem, decernimus irritas et inanes. Quia vero, ubi magis excreditur, ibi est severius vindicandum[97]), mandamus, quatenus omnibus, quos praedictus episcopus in supra dicta beneficia, praebendas et dignitates intrusit, non solum a beneficiis ipsis, praebendis et dignitatibus, verum etiam ab aliis beneficiis, si qua obtinent, et ecclesiis prorsus amotis, tam praesumptores eosdem, quam omnes alios, qui praefatum interdictum damnabiliter violarunt, suspendas[98]) auctoritate apostolica ab officio et beneficio. Illos quoque, quos in personas et res praedictorum canonicorum, praelatorum et clericorum manus temerarias constiterit extendisse, ad nostram venire compellas praesentiam, pro meritis sententiam[99]) recepturos, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis.

Cap. XV. 72) *denegasse:* C. R. L., Comp. V. — 73) *saeculari super rebus spiritual. deposuisse contra episcopum quaestionem* (desid. ap. Cir.), *attendendo, quod sibi respunderet (respondet: Ms.) ibidem, aut invasioni (invasionis: Ms.) episcopi et sociorum eius, quam M. frater eius cum complicibus suis fecit, causam:* Comp. V. — 74) *invasori:* Cont., Bohm. — 75) *cum:* C. R. 1. H. L. — 76) *ben., quae idem detinet:* Comp. V.

Cap. XVI. 76*) *quidam religiosi:* C. R. 1. — 77) *comprobatam:* C. R. 2. — 78) *institutum:* C. H. — 79) *ipsis etiam:* C. R. 1. — 80) desid. in C. H. — 81) *eligit:* C. R. 1. — *elegerit:* C. R. 2. H. — 82) *sustineant:* C. R. 1. — 83) *lampadum:* Bohm. — 84) *ut:* C. R. L. H. — 85) desid. in C. H. — 86) *scholasticis:* ibid.

Cap. XVII. 87) desid. in C. H. — 88) *comprobasse:* ibid. — 89) *altissima:* C. L. — 90) *et subiiciunt eos et benefactores:* C. R. 2. — 91) *nec:* C. H. — 92) *suo:* C. R. 2. — 93) *praenominatis:* ibid.

Cap. XVIII. 94) *Bracharen.:* Cont., Bohm. — 95) *violaverit:* C. H. — 96) *et spol.:* C. R. 1. — 97) *iudicandum:* C. H. — 98) *suspensos ab officio et beneficio censemus:* C. R. 1. — *suspensos ab officio et beneficio denuncientes auctoritate apostolica non postponas:* C. R. 2. — *suspensos ab officio:* L. — 99) omitt. C. R. L. H.

TITULUS XXXII.

DE NOVI OPERIS NUNCIATIONE.

CAP. I.[1])

Etiam ecclesia aedificata post nunciationem novi operis destruenda est expensis construentis. H. d. cum sequenti.

Lucius III. *Paduano Episcopo.*[2])

Intelleximus ex literis tuis, quod, quum causa, quae vertitur inter *'dilectos filios nostros,'* priorem S. Cypriani *'de Venetia'* et clericos de Rodigio[3]) super capella, quae in praeiudicium baptismalis ecclesiae[4]) de Costa ab eisdem clericis est constructa, *'sicut nobis eiusdem prioris relatio demonstravit,'* fraternitati tuae *'a sede apostolica'* delegata fuisset *'fine canonico terminanda, partibus ad tuam praesentiam convocatis, per testes sufficienter tibi innotuit, quod praefata ecclesia de Rodigo[5]) eandem capellam post appellationem ad nos factam, et post denunciationem novi operis aedificare coeperat, et ob hoc praefatus prior in iudicio postulabat, quicquid in saepe dicta capella post appellationem ad nos factam, et post denunciationem novi operis factum fuerat, penitus demoliri. Super quo discretioni tuae dubium videbatur, utrum ad haec canonico procedi posset iudicio, et, quum nihil de nunciatione novi operis sit in canonibus definitum, duxisti sedem apostolicam consulendam.'* Quia vero, sicut *'humanae'* leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta[6]) canonum *'priorum'* principum constitutionibus adiuvantur, fraternitati tuae *'praesentibus literis'* mandamus[7]), quatenus diligenter considerans, quod post denunciationem novi operis, sive iure sive iniuria aliquid construatur[8]), *'de'* legalibus debet constitutionibus demoliri. Et quia nulla ecclesia in praeiudicium est alterius construenda[9]), *'adscitis tibi viris prudentibus'* negotium ipsum secundum legum et canonum statuta[10]) *'appellatione remota'* non differas terminare. *'Nam quum te credamus in utroque iure peritum: securius duximus, causam per tuam sollicitudinem terminari etc.*

CAP. II.[11])

Summatum est supra capitulo primo.

Innocentius III. *Cantuariensi*[11*]) *Archiepiscopo.*

Quum ex iniuncto *'nobis apostolatus officio locum eius licet immeriti teneamus, qui iuxta verbum propheticum liberavit pauperem a potente et inopem, cui non erat adiutor, diligenti studio satagere nos oportet, ne minores a maioribus opprimantur, sed ut praelati sic exerceant acceptam iurisdictionem in subditos, ut prodesse probentur potius quam praeesse. Haec ergo secundum officii nostri debitum attendentes, districta dudum tibi iussione mandavimus, ut in negotio capellae de Lamhee iuxta formam in literis apostolicis comprehensam ab oppressione monachorum Cantuariensium omnino cessares. Super quo venientes ad praesentiam nostram dilecti filii R. de Boxleia et W. de Ponte Roberti abbates, nuncii tui, fraternitatem tuam nitebantur multipliciter excusare. In primis siquidem proponentes, quod, quum bonae memoriae Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus et gloriosus Thomas successor ipsius, attendentes, quod nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus, et volentes monachos Cantuarienses relictis divinis officiis ad negotia saecularia se transferre, ad honorem protomartyris Stephani aedificandi ecclesiam voluntatem et propositum habuissent, et in ea saeculares clericos ordinandi, de suis proventibus et ecclesiis eis redditibus assignandis, per quos tam apud apostolicam sedem quam apud curias saeculares sua possent negotia expedire, laudabile primi propositum obitus festinatus, secundi longum exsilium impedivit, sicut in literis venerabilis fratris nostri I. quondam Lugdunensis archiepiscopi plenius continebatur expressum, quae in nostra et fratrum nostrorum fuerunt praesentia recitatae. His bonae memoriae Balduinus Cantuariensis archiepiscopus ita proposito ut officio, voluntate ut dignitate succedens, prope suburbium civitatis Cantuariensis quasi per stadia tria vel quatuor ad honorem praefati protomartyris et beati Thomae construere coepit ecclesiam, felicis recordationis Urbani Papae praedecessoris nostri super hoc indulgentia primitus impetrata. Cuius sibi fuit auctoritate concessum, ut in honorem ipsorum martyrum et aedificare posset ecclesiam, et de personis idoneis ordinare, quibus in ecclesiasticis beneficiis canonice provideret; sic tamen, quod ecclesiae debitis obsequiis et necessariis stipendiis minime fraudarentur. Et licet idem Urbanus adversus dictum B. praedecessorem tuum super demolitione operis suas saepius literas destinasset, quia in eis non faciebat de concessa iam indulgentia mentionem, ei dicebant per rescripta frequentia nullatenus derogatum, quae praeterea proponebant et per falsi suggestionem et veritate tacita impetrata, et ad ipsius archiepiscopi notitiam minime devenisse. Unde, si eis non paruerat, de iure non poterat reprehendi. Rescriptum quoque sanctae memoriae Gregorii Papae praedecessoris nostri pro se pariter producebant, qui, quum per literas induxerit generales, ut rescripta, quae a tribus mensibus ante obitum praedicti Urbani praedecessoris sui fuerant impetrata, eandem firmitatem haberent, non obstante obitu mandatoris, quam obtinere, si tunc viveret, debuissent, negotia, quae ipsum archiepiscopum et eius clericos contingebant, sub praemissa noluit generalitate concludi, per quod nimirum rescriptum praedecessoris sui dicebant literis derogatum, quas adversus archiepiscopum direxerat ad instantiam monachorum. Quibus siquidem literis, et etiam bonae memoriae Clementis successoris sui, qui eius in hac parte fuerat imitator, per factam tunc temporis amicabilem compositionem de partium voluntate inter archiepiscopum et monachos memoratos per carissimum in Christo filium nostrum R. Anglorum regem illustrem, et venerabilem fratrem nostrum Walterum Rothomagensem archiepiscopum, et quosdam episcopos et abbates, dicebant penitus derogatum. Quum enim tempore praefati B. Cantuariensis archiepiscopi praemissi rex, archiepiscopus et episcopi et abbates Cantuariam accessissent, in eos fuit tam de constructione ipsius ecclesiae quam institutione prioris et quibusdam aliis quaestionibus a partibus compromissum. Ipsi autem diligenti deliberatione praemissa pariter indicarunt, quod ipse archiepiscopus rationabiliter aedificaverit ecclesiam memoratam. Ipse tamen pro bono pacis concessit ad praedicti regis instantiam et etiam aliorum, quod canonicorum collegium ad locum transferret alium, quem eligeret competentem. Per hanc ergo compositionem dicti nuncii tui renunciasse dicebant monachos rescriptis praecedentibus a sede apostolica impetratis, quum exinde dictus archiepiscopus loco priore dimisso, ubi aedificare non potuerat sine scandalo monachorum, ad locum de Lamhee per quinquaginta miliaria distantem a civitate Cantuariae, suum propositum transtulisset, ubi et ecclesiam, sicut prius fecerat, aedificare coepit ad honorem martyrum praedictorum, ut sic propter nimiam locorum distantiam nulla remaneret monachis materia conquerendi. Cui postea tu succedens, quod ab ipso minus fuctum fuerat perficere voluisti, et quod ipsum tibi liceret ex rescripto literarum bonae memoriae Coelestini Papae praedecessoris nostri ostendere nitebantur, qui anno pontificatus sui septimo et extremo ad omnem inter ecclesias Cantuariensem et de Lamhee discordiam sopiendam, et ne canonici de Lamhee facultatem haberent contra cathedralem ecclesiam insurgendi, disponendi de ipsa ecclesia de Lamhee interius et exterius, non obstantibus literis ad venerabilem fratrem nostrum Cicestrensem episcopum et dilectos filios de Waltham et de Radinges abbates obtentis, concessit tibi liberam facultatem. Per has ergo literas praecedentia scripta sua, quae his videbantur adversa, dicebant penitus revocata. Intentionem ergo suam probare dicti tui nuncii satagebant per laudabile propositum Theobaldi et gloriosi Thomae martyris pontificum praemissorum, et per Urbani, Gregorii et Coelestini Romanorum Pontificum indulgentias et rescripta, et praemissam compositionem factam de partium voluntate. Verum praemissis rationibus ex parte monachorum fuit ex ordine taliter obviatum, quod de occultis hominum voluntatibus, quas sibi tantum Dominus reservavit, qui renes et corda scrutatur, a nobis iudicari non poterat nec debebat, nec ipsi valebant ad talia respondere, quae proponere in iudicio nihil aliud erat, quam de secretis cordium divinare. Sane per indulgentiam Urbani Papae praedecessoris nostri, de qua praemisimus, iuri suo in nullo dicebant penitus derogatum, quia canonica beneficiorum assignatio per eam Cantuariensi archiepiscopo servabatur, qui iuxta constitutionem canonicam sine tractatu et assensu monachorum procedere non valebat, qui nedum quod ipsius facto in hac parte consenserint, verum etiam contradixerint expresse, sicut sequentia docuerunt, et adhuc in eodem proposito perseverant. His ergo contradicentibus, superioris fuerat iudicium exspectandum. Idem etiam ea ratione ostendere nitebantur, quia iuxta sanctiones legitimas, si quando alicui conceditur beneficium principale, puta libera factio testa-*

TIT. XXXII. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. II. c. 3. de eccl. aedif. III. 26. (Comp. II. Ms. A.: c. 1. de op. nov. nunc.) — 2) *archiepiscopo*: C. H. — 3) *Rudigio*: C. L. — *Rodigo*: C. R. 2., Comp. II. Aug. — *Rotigo*: Ms. A. — *Rugico*: Ms. B. — 4) *eccl. et ab*: Comp. II. Ms. A. — 5) ita Aug. — *Rudico*: Ms. A. B. — 6) *instituta*: Comp. II. Ms. A. — 7) *respondemus, quod*: Comp. II. — 8) *constituatur*: C. H., Comp. II. Aug. — *construitur*: Ms. A. — 9) *debet construi*: Comp. II. — 10) *instituta*: C. H.

Cap. II. 11) Restitutum ex Reg. Bal. I. 432. — Comp. III. h. t. c. un. — 11*) *Huberto Cant. arch.*: Reg.

menti, nihil videtur aliud indulgeri, quam ut modo testetur legitimo, et etiam consueto. Ille quoque, qui, ut in loco publico aedificare posset, a principe similiter impetravit, aedificare cum alterius incommodo non valebit, nisi et hoc ipsum a principe postulatum fuerit et concessum. Per sequentes etiam ipsius Urbani literas executorias, quibus opus ipsum maledictum haberi voluit et profanum, asserebant praescriptae indulgentiae derogatum, quae sive coram eodem Urbano fuerit ostensa, proponebant eam penitus abrogatam, quum ea non obstante demolitio ipsius ecclesiae fuerit demandata, sive fuerit praetermissa, sibi debuit imputari, quum iure civili etiam caveatur, quod sub praetextu instrumentorum postea repertorum lites non debeant restaurari. Id ipsum per literas piae recordationis Clementis Papae praedecessoris nostri probare volebant, in cuius praesentia nunciis partium constitutis, quum dictus H. praedecessor tuus opus maledictum et profanum voluisset contumaciter et pertinaciter consummare, ad exemplum Urbani Papae praedecessoris sui praefato archiepiscopo de consilio fratrum districte praecepit, ut quicquid fecerat in ecclesia nominata curaret sine dilatione qualibet demoliri, quod de instituendis canonicis et aliis fuerat perperam attentatum, in irritum penitus revocato, ubi, sive omissa fuerit praemissa indulgentia, vel etiam allegata, eorum non poterat ratione praemissa propositum impedire. Per ipsam vero compositionem, de qua praemisimus, tanquam regio metu violenter extortam, partem suam in nullo gravari posse dicebant. Quum enim dictus Clemens Papa praedecessor noster pro sedanda discordia inter archiepiscopum et monachos Cantuarienses exorta bonae memoriae Iohannem Anagninum tunc temporis tit. sancti Marci presbyterum cardinalem, apostolicae sedis legatum, postea vero episcopum Praenestinum, in Angliam specialiter destinasset, postquam illuc transfretavit, factum fuit dicto B. Cantuariensi archiepiscopo procurante, quod apud portum Dovoriae contra voluntatem suam per dies plurimos teneretur, quod in gravem ecclesiae Romanae iniuriam redundavit, nec ante permissus fuit Cantuariam proficisci, quam per dictum regem Anglorum, qui eodem tempore cum episcopis suis Cantuariam venerat, in pace, quam fecerunt cum archiepiscopo monachi, vim passi fuerunt, et compulsi sunt omnia sustinere. Quod ideo quum prope positus audisset, et postea praesens apud Cantuariam cognovisset, scripto mandare curavit, ut rei veritas omnibus innotesceret, et quod factum fuerat non generaret praeiudicium iustitiae monachorum, et, si archiepiscopus ipse vel aliquis de successoribus eius scripturam super forma pacis quandoque proferret, sciretur ab omnibus, eam fratribus iam dictae ecclesiae nec consentientibus nec scientibus fuisse confectam, nec sibi exhibitam postulanti, qui ad causam fuerat a summo Pontifice destinatus. Unde vel rem gestam confirmare debuerat, si iustitiae concordaret, vel, si aliter facta fuerat, infirmare. Sic ergo cognoscens intercessisse illi facto violentiam manifestam, auctoritate, qua fungebatur, apostolica statuit, quod nec concordia sic facta valeret, neque compromissio violenter extorta, neque scriptum aliquod sic conceptum, et quod ipsis monachis in posterum praeiudicium non afferret, quum omnia eo praesente ac contradicente fuerint adimpleta, sicut in suis literis patentibus continetur, quas coram nobis fecimus recitari. Post haec, quum bonae memoriae Coelestinus Papa praedecessor noster omnia, quae per memoratum H. archiepiscopum circa monachos vi vel metu acta fuerant, auctoritate apostolica in irritum revocaret, nominatim ea, quae legato Romanae ecclesiae praesente et contradicente contra mandatum sedis apostolicae facta proponebantur, sicut in authentico eiusdem legati, I. videlicet Anagnini quondam presbyteri cardinalis ob causam ipsam in Angliam destinati, continebantur expressa, viribus carere decrevit, et quaecunque contra ius monachorum vel tenorem privilegiorum apostolicae sedis idem archiepiscopus impetrarat. Insuper statuens, ut nullus hominum quae male gesserat ad consequentiam traheret, nec ea, quae a sede apostolica obtinuerat tacita veritate, iuri monachorum vel privilegiis ullo unquam tempore in aliquo praeiudicium generarent; quemadmodum nobis et fratribus nostris ex ipsorum constitit continentia literarum. Ex ipsa quoque maiore loci distantia sibi asserebant monachi maius praeiudicium generatum, quia, quum in eorum defectum, sicut a tuis nunciis dicebatur, saeculares clerici fuerint evocati, vix possent per eos vicinos Cantuariensis ecclesiae negotia monachis absentibus procurari, quae ipsis procul positis et captata eorum absentia sine monachorum conscientia tractarentur et eis penitus inconsultis, unde Cantuariensis ecclesia dispendium incurreret et iacturam. Sic ergo per hoc nihil eis accessit, eadem contradictionis causa manente. Ultimum quoque rescriptum dicti Coelestini Papae praedecessoris nostri carere viribus asserebant, utpote per suppressionem veritatis surreptum, quoniam in eo nulla fiebat mentio mandatorum, quae ab Urbano Papa et Clemente processerant, nec etiam confirmationis illius, quam ipsemet super cassatione compositionis praedictae concessit; et praesertim, quum rescriptum illud indulsisse dicatur eo tempore, quo eum infirmitas admodum praegravabat. Ad fundandam sane intentionem suam praedictorum Urbani, Clementis et Coelestini Romanorum Pontificum rescripta, nec non et nostrum post illa, iidem monachi producebant, quibus urgentissime mandabatur, ut, quicquid de praefata capella fuerat attentatum, haberetur irritum et inane. Quum autem quae praemisimus in nostra fratrumque nostrorum praesentia prudenter essent a nunciis allegata: nos, qui tempus accepimus iustitiam iudicandi, volentes illius vestigiis inhaerere, apud quem non est acceptio personarum, cuius locum licet indigni tenemus in terris, et ita via regia prudenter incedere, ut non declinemus ad dextram vel sinistram, praedecessores quoque nostros Urbanum, Clementem et etiam Coelestinum credentes amplius imitandos in illis maxime, quae deliberatione praevia statuerunt, de communi fratrum nostrorum consilio' Fraternitati tuae 'per apostolica scripta' mandamus 'et in virtute obedientiae districte praecipimus,' quatenus, 'omni contradictione et excusatione et appellatione cessantibus, infra XXX. dies post receptionem praesentium' quicquid aedificatum est in ecclesia de Lamech[12]) post[13]) novi operis nunciationem, expensis tuis facias penitus demoliri, (eo[14]) non obstante, si etiam absens 'ab ecclesia tua' exstiteris, quum[15]) cautum sit 'etiam' legitima sanctione, ut, si is, cui opus novum fuerat[16]) nunciatum, ante remissionem aedificaverit, deinde agere coeperit, ius sibi[17]) esse ita aedificatum habere, sibi debeat actio denegari,) reducens prorsus in irritum quicquid de instituendis ibi[18]) canonicis[19]) et aliis ad ipsam ecclesiam pertinentibus a te vel 'a' praedecessore tuo cognoscitur ordinatum, eorum reditibus ad statum pristinum revocatis, quos ab obligatione praestiti iuramenti, pro eo, quod ibidem instituti fuerunt, auctoritate nostra per te denunciari praecipimus[20]) absolutos. Quum enim amodo non teneat principale, quicquid ex eo[21]) vel ob id secutum est, sub praemissa districtione decernimus irritandum, 'sicut sancitum est traditione canonica et civili. Clericos praeterea, qui in capella ipsa post inhibitiones apostolicas divina officia celebrarunt, sicut nos per alia scripta nostra mandavimus, tamdiu habeas pro suspensis, quousque super hoc satisfecerint competenter, et universa, quae in praedictorum monachorum sunt attentata gravamen, xeniorum videlicet et ecclesiarum et aliorum invasione, quae ante appellationem habuerant, non differas dictis monachis resignare; ne de cetero circa statum monasterii contra prohibitionem nostram huius occasione negotii non praesumas aliquid innovare. Si vero (quod non credimus) praeceptum nostrum, sicut praemissum est, vel contempseris vel distuleris adimplere, a pontificali officio ex tunc noveris te suspensum, et pro contemptu mandati apostolici ad nostram venire te volumus praesentiam responsurum. Venerabilibus quoque fratribus nostris Cantuariensis ecclesiae suffraganeis de consilio fratrum nostrorum in virtute obedientiae districte praecipiendo mandamus, quatenus, nisi tu infra praemissum tempus mandatum nostrum duxeris ad effectum, ipsi nullam tibi impendant obedientiam vel reverentiam, quia iustum est, quod ei non obediatur a subditis, qui suo contemnit obedire praelato. Quod si forte nec sic te poterimus ad bonum obedientiae revocare, propter quod malum nunquam committitur, bonum autem debet saepius intermitti, maiorem tibi animadversionem noveris imminere, quum ferro sint abscindenda vulnera, quae fomentorum non sentiunt medicinam. Sane super praemissis, in quibus salva conscientia non poteramus alio modo procedere, fraternitatem tuam rogamus nullatenus contristari, quia (teste Deo) non ex indignatione aliqua processerunt, sed quia, quum simus, licet insufficientes, in sede iustitiae constituti, unde iura sua servare tenemur singulis illibata, fraternitati tuae, quam sincerius amplexamur, quum te inter fratres et coepiscopos nostros honorabile membrum et in domo Domini columnam immobilem habeamus, non potuimus sine gravi offensa creatoris deferre. Nec nobis in hac parte potes aliquid imputare, quum secundum traditionem canonicam, quando non nisi peccando alicui consuli potest, tunc aestimare debet homo, quid

Cap. II. 12) *Melchen.*: C. R. 1. — *Lemech.*: C. R. 2. — *Meleth.*: C. L. — *eccl. memorata*: Comp. III., Reg. — de ead. eccl. de *Lambee* agitur in c. 52. de app. II. 28. — 13) *post . . . nunc.*: add. a Raym. — 14) *eo*: Comp. III. Ms. — 15) *exstiteris. Quum autem sit etiam legitima sanctione sancitum*: Aug. — 16) *fuerit*: C. R. 1. — 17) *ius sibi aedificatum debere*: Aug. mendose. — 18) *ibidem*: Comp. III., Reg. — 19) *canonice*: Comp. III. Ms. — 20) *fecimus* C. H. — 21) *ab eo*: Comp. III.

faciat non habere. In ipsis etiam legibus saecularibus invenitur, ut quae facta laedunt pietatem, aestimationem, verecundiam nostram, et generaliter quae bonis moribus adversantur, nec posse nos facere sit credendum.° Super eo quoque[22]) non sufficimus admirari, quod, quum °*dicta ecclesia iam dudum quasi lapis offensionis fuerit et petra scandali, pro qua nos et praedecessores nostri adversus te tuosque praedecessores ita graviter sumus moti, et*° viri religiosi °*pariter et prudentes*,° monachi Cantuarienses, qui omnia dimiserunt pro Christo, tot laboribus °*et doloribus, tot timoribus*° et periculis personas et res non dubitaverunt[23]) frequentur exponere, quod °*procul dubio tam illi quam isti, ut dictum est*,° non fecissent, nisi cognoscerent praemissa respicere in grave Cantuariensis ecclesiae detrimentum, °*ut de aliis omittamus*,° tu saltem pro vitando tam gravi scandalo proximorum ab huiusmodi etiam tibi prohibitis non cessasti, quum sacrae scripturae testimonio[24]) debueras[25]) didicisse, quod[26]), licet opera illa, quae sine mortali peccato omitti[27]) non possunt, non sunt[28]) pro vitando scandalo dimittenda, nec ea debeant pro scandalo vitando committi, quae sine mortali peccato committi non possunt: ab his tamen, quae sine mortali peccato committi possunt pariter et dimitti[29]), sit pro scandalo tollendo[30]) cessandum, et eis etiam pro vitando scandalo insistendum. Unde Apostolus[31]) °*dicit*°: „Si scandalizatur[32]) frater[33]), non comedam[34]) carnes[35]) in aeternum," et Dominus in evangelio contra eos, qui scandali praestant materiam: „Vae," inquit[36]), „homini illi, per quem scandalum venit; melius est ei, ut suspendatur mola asinaria ad collum eius, et demergatur in profundum." Et licet maiorum scandalum sit vitandum, vitandum[37]) est etiam scandalum pusillorum, iuxta testimonium veritatis[38]), „qui scandalizaverit," inquit, „unum de pusillis istis °*minimis*,° qui in me credunt, etc." Finis ergo his, °*quae praemissa sunt, de cetero*° taliter a te[39]) imponatur, quod praeteritae contradictionis rebellio per virtutem sequentis obedientiae valeat °*non immerito*° expiari. °*Dat. Lat. Kal. Dec. Pont. nostr. An. I.*° [1198.]

CAP. III.[40])

In optione est nunciantis novum opus, an intra tres menses de praeiudicio suo debeat ostendere, et interim cessetur ab opere; an vero recepta cautione de opere demoliendo statim aedificari permittat. H. d. cum seqq.

Honorius III.[41])

Significantibus canonicis sanctae Opportunae °*Parisiensis*° innotuit nobis, quod, quum super eo, quod N.[42]) °*Rufus*° civis Parisiensis in quadam platea ecclesiae suae, °*intra claustrum ipsorum sita*,° eis prohibentibus in suum aedificabat praeiudicium et gravamen, deposuerunt[43]) coram officiali Parisiensis archidiaconi[44]) quaestionem, eis offerentibus in continenti probare praeiudicium et plateam ad suam ecclesiam pertinere, ac petentibus °*insuper*,° ut[45]) non obstante, quod dictus N. cautionem de demoliendo opere offerebat, aedificium prohiberi. Et quia idem officialis interloquendo decrevit[46]), probationes eorum admittendas esse, ac ab opere interim quiescendum, idem N. ad Senonensem ecclesiam[47]) provocavit. Sed quum Senonensis officialis, °*Nicolai praedicti cognatus*,° eadem interlocutoria °*pro suae duntaxat voluntatis arbitrio*° revocata, decreverit, ad opus sub cautione de demoliendo ipso[48]), non admissis eorum probationibus, procedendum, praedicti canonici nostram audientiam appellarunt, °*unde petebant, ut ipsorum probationes recipi, ac prohiberi aedificium mandaremus.*° Ideoque °*discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus, si est ita, revocato in irritum[49]) quicquid post appellationem huiusmodi °*temere*° inveneritis attentatum, °*super hoc quod iustum fuerit appellatione postposita statuatis, facientes*° etc.

CAP. IV.

Summatum est supra capitulo proximo.

Gregorius IX.

Is, cui opus novum te nunciasse proponis, non obstante cautione, quae offertur ab ipso de opere destruendo, si non iure aedificatum exstiterit, tenetur te per trium mensium spatium exspectare, iuris tui praeiudicium probare valentem.

TITULUS XXXIII.

DE PRIVILEGIIS ET EXCESSIBUS PRIVILEGIATORUM.

CAP. I.[1])

Episcopalis dignitas non debet tribui, nisi locis insignibus et populosis.

Leo Papa.[2])

Episcopalia gubernacula non nisi maioribus populis et frequentioribus civitatibus praesidere[3]) oportet[4]), ne, °*quod sanctorum Patrum divinitus inspirata decreta vetuerunt, viculis et possessionibus vel obscuris et solitariis municipiis tribuatur sacerdotale fastigium, et*° honor, cui debent[5]) excellentiora committi, °*ipsa*° sui numerositate vilescat. °*Quod nunc etc. Dat. IV. Id. Aug.*° [446.]

CAP. II.[6])

Non obstante privilegio fori potest laicos ecclesiae malefactor per ecclesiam puniri.

Gregorius[7]) P.[8]) *Subdiacono.*

Sicut[9]) in iudiciis[10]) laicorum privilegia turbare nolumus[11]), ita eis praeiudicantibus nobis[12]) moderata volumus auctoritate resistere. Violentos itaque[13]) laicos coercere non contra legem[14]) est agere, sed legi facere[15]) subsidium. °*Quia igitur Deus dedit etc.*°

CAP. III.[16])

Religiosi etiam exempti ecclesias et decimas non debent a laicis recipere, sine consensu dioecesanorum. Hoc dicit usque ad § *Excommunicatos.* — §. 1. *Excommunicati et interdicti omnino non debent admitti ad divina, etiam per religiosos exemptos.* H. d. usque ad §. *In ecclesiis.* Abbas Siculus. — §. 2. *Religiosi etiam exempti in ecclesiis, non pertinentibus ad eos, pleno iure non instituunt nec destituunt inconsultis episcopis; sed rationem exigunt in temporalibus ab institutis.* H. d. usque ad §. *Quoniam.* — §. 3. *Hospitalarii et Templarii semel in anno celebrant in ecclesia, posita in loco interdicto; ibi tamen non sepeliuntur corpora mortuorum.* H. d. usque ad §. *De confratribus.* Abbas. — §. 4. *Confratres exemptorum, seu ipsorum oblati, qui in totum non se transtulerunt, iudicari possunt ab ordinariis locorum.* H. d. usque ad fin. Abbas Siculus.

Alexander III. *in concilio Lateranensi.*

Quum et[17]) plantare sacram religionem, et plantatam fovere modis omnibus debeamus, nusquam[18]) hoc melius exsequimur[19]), quam si nutrire ea[20]), quae recta sunt, et corrigere[21]), quae profectum virtutis[22]) impediunt, commissa nobis °*a Deo*° auctoritate curemus. Fratrum autem et coepiscoporum nostrorum °*vehementi*° conquestione comperimus, quod fratres Templi et Hospitalis[23]), et[24]) alii °*quoque*° religiosi[25]), indulta sibi ab apostolica sede[26]) privilegia excedentes, contra episcopalem auctoritatem multa praesumunt[27]), quae et[27*]) scandalum faciunt[28]) °*populo Dei*° et grave pariunt periculum animarum. °*Proposuerunt enim, quod ecclesias recipiunt de manibus laicorum, excommunicatos et interdictos ad ecclesiastica sacramenta et sepulturam admittunt in ecclesiis suis praeter eorum conscientiam, et instituunt et amovent sacerdotes, et fratribus eorum ad eleemosynas quaerendas euntibus, quum indultum sit eis, ut in eorum adventu semel in anno aperiantur ecclesiae atque in eis divina celebrentur officia, plures ex eis, de una sive diversis domibus ad interdictum locum saepius accedentes, indulgentia privilegiorum in celebrandis officiis et sepeliendis mortuis abutuntur, et tunc mortuos apud interdictas ecclesias sepelire praesumunt. Occasione quoque fraternitatum, quas in pluribus locis faciunt, robur episcopalis auctoritatis enervant, dum contra eorum sententiam sub privilegiorum aliquorum obtentu munire cunctos intendant, qui ad eorum fraternitatem voluerint se conferre. In his autem, quia non tam de maiorum conscientia vel*

Cap. II. 22) *vero*: C. H. — 23) *dubitaverint*: C. R. — *dubitaverant*: C. L. — 24) *testimonio*: Aug. — 25) *debueris*: Reg. — 26) *quia*: C. H. — 27) *dimitti*: C. R. 2., Comp. III. Aug., Reg. — 28) *sint*: Comp. III. Aug., Reg. — 29) *omitti*: C. R. 2. — 30) *tolerando*: C. L. — 31) 1 Cor. VIII. 13. — 32) *scandalizetur*: Reg. — 33) add.: *meus*: C. H. — 34) *comederem*: Reg. — 35) *carnem*: Comp. III., Reg. — 36) Matth. XVIII. 7. — 37) *praecipue tamen vit. est*: Reg. — 38) Matth. XVIII. 6. — 39) *a te*: desid. in Comp. III.

Cap. III. 40) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 41) *decano, praeposito maioris ecclesiae et magistro Michaeli canonico S. Nicolai Ambian.* (desid. in Ms.): Comp. V. — 42) *Nicolaus*: ead., Bohm. — 43) *deposuerint*: C. L., Comp. V. — 44) *Parisiensi et archidiacono*: Cir. — 45) omitt. Comp. V., Bohm., recte. — 46) *decreverit*: Comp. V. — 47) *curiam*: ead., C. R. 2. — 48) *opere*: C. H. — 49) *in irr.*: omitt. C. R. L. — *in statum debitum*: Comp. V.

TIT. XXXIII. Cap. I. 1) Restitutum ex Reg. Leonis I. ap. Baller. ep. 12. — Comp. I. h. t. c. 1. — cf. Dist. LXXX. c. 4. et Coll. citt. — 2) *ep. Africae provinciae Mauritaniae Caesariensis*: Reg. — 3) *praeficere*: C. L. — 4) *oporteat*: Reg. — 5) *debentur*: C. R. 2.

Cap. II. 6) Greg. I. Reg. III. 5. — Comp. I. h. t. c. 2. — 7) *Gregorius IX.*: Cont. — 8) *Petro*: Comp. I. Aug., Böhm. — *Petro subdiacono Campaniae*: Reg. — 9) *Sic*: Aug. — 10) *iudicio*: C. R. 1. — 11) *noscimus*: Reg. — 12) abest ab cod. et Comp. I. — 13) *namque*: Reg. — seq.: *laicos*: desid. ap. Aug. — 14) *leges*: Reg. — 15) *ferre*: ib.

Cap. III. 16) Restitutum ex ipso c. 9. conc. Lat. III. (hab. A. 1179.) — Lips. 22., Cass. XII. 13., Comp. I. h. t. c. 3. — 17) omitt. Lips. — 18) *nunquam*: C. H., Coll. citt., conc. — 19) *exsequetur*: Cass. — *exsequemur*: conc., C. R. 1. L. — 20) omitt. conc. — 21) add.: *ea*: Cass. — 22) *veritatis*: conc. — 23) *hospitalarii*: C. L. — 24) omitt. conc. — 25) *religiosae professionis*: Coll. citt., conc. — 26) *auctoritate*: Cass. — 27) *praesumunt*: ead. — 27*) omitt. Lips. — 28) *generant*: conc.

consilio, quam de minorum indiscretione quorundam excreditur, et removenda ea, in quibus excedunt, et quae dubitationem faciunt decrevimus declaranda.' Ecclesias[29]) igitur[30]) et decimas de[31]) manu laicorum sine consensu episcoporum tam illos quam etiam[32]) quoscunque alios religiosos recipere prohibemus, dimissis[33]) '*etiam,*' quaecunque[34]) contra tenorem[35]) istum aliquo[36]) tempore receperunt. §. 1. Excommunicatos quoque[37]) et nominatim interdictos tam ab illis quam ab aliis omnibus[38]) iuxta episcoporum[39]) sententiam statuimus evitandos. §. 2. In ecclesiis vero[40]) suis, quae ad eos pleno iure non pertinent, instituendos presbyteros episcopis[41]) repraesenteut[42]), ut eis '*quidem*' de plebis cura respondeant, ipsis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem. Institutos etiam[43]) inconsultis episcopis non audeant removere. §. 3. Quodsi[44]) Templarii vel Hospitalarii[45]) ad ecclesiam[46]) venerint interdictam, non nisi semel in anno ad ecclesiasticum officium admittantur, nec tunc[47]) ibi sepeliantur[48]) corpora defunctorum. §. 4. De confratribus[49]) '*autem*' hoc constituimus[50]), ut, si non se praedictis fratribus omnino reddiderint[51]), sed in proprietatibus suis omnimodo[52]) duxerint remanendum, propter hoc ab episcoporum suorum[53]) sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam in eos, sicut in alios parochianos suos exerceant, quum pro suis fuerint excessibus corrigendi. Quod autem de praedictis fratribus dictum est, ab[54]) aliis quoque religiosis, qui praesumptione sua episcoporum percipiunt[55]) iura, et contra canonicas eorum sententias et tenorem[56]) privilegiorum nostrorum[57]) venire praesumunt, praecipimus observari. Si enim[58]) contra institutum[59]) hoc venerint, et ecclesiae, in quibus ista praesumpserint, subiaceant interdicto, et quod egerint irritum habeatur '*et vacuum.*'

CAP. IV.[60])

Suis privilegiis privandus est qui alienis derogat.

Idem *Archiepiscopis et Episcopis*[61]), *ad quos literae istae pervenerint.*

Dilecti[62]) filii '*nostri*' fratres Hospitalis Hierosolymitani transmissa nobis conquestione monstrarunt, quod vos eis[63]) de malefactoribus suis iustitiam facere[64]) non vultis[65]), privilegia ipsorum[66]) recipere[67]) contemnentes[68]), '*nec ipsos eleemosynas quaerere in vestris parochiis, aut fratres eorum sepelire aliquatenus permittatis. Quoniam igitur iidem fratres multis sunt libertatibus et privilegiis a Romanis Pontificibus praemuniti, quae ut nostris temporibus infringantur nolumus sustinere, fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus iam dictis fratribus in his, quae sibi ab ecclesia Romana noscuntur indulta fuisse, nullam prorsus molestiam faciatis, nec ea sibi contradicere vel denegare aliquatenus attentetis. Si enim de vobis in veritate de cetero talia poterimus comperire,*' Pro certo sciatis, quod nos concessa vobis privilegia decurtabimus[69]), quum '*nostris et*' ecclesiae Romanae scriptis authenticis obviare minime timeatis.

CAP. V.[70])

Etiam privilegiati non possunt admittere excommunicatos ad sepulturam, et, si admiserint, debent inde eos eiicere, et, si non fecerint, episcopus supplebit.

Idem *Cantuariensi Archiepiscopo.*

Ad haec[71]) '*in beatorum Apostolorum principis cathedra Domino disponente quanquam immeriti sumus constituti, ut plantare debeamus quae ad divinum spectant decorem, et evellere et eradicare curemus quae obvia sunt rationi et profectum impediunt salutis. Intelleximus sane, quod Hospitalarii nominatim excommunicatos contra prohibitiones episcoporum ecclesiasticae praesumunt tradere sepulturae, non cogitantes, quam grave sit istis in morte communicare, quos, dum viverent, ecclesia a suo sinu pro eorum excessibus segregarat. Unde, quoniam huiusmodi praesumptionem et temeritatem nolumus nec debemus aliquatenus tolerare, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' Mandamus, quatenus[72]) Hospitalariis praecipias, ut, si quos in excommunicatione defunctos in coemeteriis ecclesiarum[73]) sepelierint, eos extra coemeteria '*ipsa penitus*' eiiciant. Quodsi[74]) facere noluerint, tu hoc '*ipsum*' de his, quos in excommunicatione defunctos esse '*tibi*' constiterit, '*auctoritate nostra remoto appellationis obstaculo*' exsequaris[75]).

CAP. VI.[76])

Contra privilegium ecclesiae praescribitur spatio XXX. annorum, hodie vero XL. ut infra. eod. Accedentibus.

Idem *Abbati et Monachis S. Andreae*[77]) *Cisterciensis ordinis*[78]).

Si de terra, quam habetis in parochia canonicorum de Plautio[79]), per XXX. annos eis decimas persolvistis, eas sibi de cetero integre '*et sine molestatione occasione et appellatione postposita*' persolvatis, '*et quas noscimini subtraxisse integre restituatis.*' Licet enim privilegiorum Romanae ecclesiae beneficio fratribus Cisterciensis ordinis[80]) indultum fuerit[81]), quod de laboribus suis nullas[82]) decimas '*vel primitias*' persolvere debeant: de[83]) privilegio tamen '*vobis*' indulto tanto tempore vobis[84]) detrahere[85]) voluistis, quum liberum[86]) sit unicuique suo iuri renunciare[87]), eoque modo non potestis vos in hac parte tueri. '*Sane nisi nos vos et ordinem vestrum tantum diligeremus, etc.*'

CAP. VII.[88])

De privilegiis non est iudicandum, nisi eorum tenore inspecto, et secundum continentiam eorum ab omnibus subditis sunt servanda.

Idem *Ambianensi*[89]) *Episcopo.*

Porro, quamvis[90]) Templarii et Hospitalarii multa sint libertatis praerogativa donati[91]), non dubitamus, quin aliam libertatem habeant in locis, in quibus, antequam pervenissent ad eos, fuerant habitatores, quod totum ex inspectione privilegiorum '*suorum*' plenius advertere potes[92]), et secundum quod inveneris, ita observes. Sic enim[93]) eos volumus privilegiorum suorum servare[94]) tenorem, quod eorum metas transgredi minime videantur.

CAP. VIII.[95])

Per solutionem census, quae fit Romanae ecclesiae, non probatur exemptio a iurisdictione episcoporum.

Idem *I.*[96]) *apostolicae sedis Legato.*

Recepimus literas, quas de ecclesiis censualibus '*episcopatus venerabilis fratris nostri Novariensis episcopi*' direxisti[97]), '*et ex earum tenore perpendimus, qualiter ad iura nostra servanda vigil exsistas.*' Ceterum diligentiam tuam volumus non latere, quod, sicut non omnes, qui[98]) specialiter beati Petri iuris exsistunt[99]), annuatim apostolicae sedi[100]) censum exsolvunt, ita non[1]) omnes '*nostri*' censuales ab episcoporum subiectione habentur immunes. Inspicienda sunt ergo '*ipsarum*' ecclesiarum privilegia, et ipsorum tenor est diligentius attendendus, ut, si fuerit deprehensum, quod ecclesia[2]), quae censum solvit, specialiter B. Petri iuris ex-

---

Cap. III. 29) *ecclesiam:* Aug. — 30) *sane:* Coll. citt., conc. — 31) *quia de:* Cass. — 32) abest a conc. — 33) *admissis:* C. L. — 34) *quas:* conc. — *quolcunque.* C. L. — 35) *morem:* Lips. — 36) *modernum:* Coll. citt., conc. — 37) omitt. ib. — 38) *hominibus:* Lips., Comp. I. — 39) add.: *suorum:* Cass. — 40) abest a Coll. citt. et conc. — 41) *episcopo . . . ut ei:* Lips. — 42) *praesentent:* conc. — 43) *vero:* Lips., Comp. I. — *autem:* Cass., conc. — 44) *Si vero:* Comp. I. Aug., conc. — 45) *vel hosp.:* desid. in Lips. — 46) *ad ecclesiasticum . . interdictum:* conc. mendose. — 47) *tamen:* Lips. — 48) *sepeliunt:* Comp. I., conc. — 49) *fratribus:* C. H. — *fraternitatibus:* Coll. citt., conc. — 50) *statuimus:* Comp. I. Aug., conc. — 51) *reddiderunt:* C. L. — 52) *omnino:* Lips., Comp. I. — omitt. Cass., conc. — 53) *eorum:* Lips. — omitt. Comp. I., conc. — 54) *et:* C. H. — *de:* conc. — 55) *praecipitant:* Comp. I. Aug. — *subripiunt:* Cass. — *praeripiunt:* Lips., conc. — 56) *tenores:* Aug. — 57) *suorum:* C. H. — 58) *autem:* Coll. citt., conc. — 59) *praeceptum . . venerit:* Cass.

Cap. IV. 60) Restitutum ex App. XLIV. 6., Lips. XII. 1., Cass. XXIII. 1., Comp. I. h. t. c. 4. — 61) *et ep.:* desid. ap. Cant. — *venerabil. fratribus archiepiscopis et episcopis* (*et ep.:* omitt. Cass., Comp. I. Aug. — *arch. et ep.:* desid. in Lips. — *et ceteris:* add. App.), *ad quos etc.:* Coll. citt. — 62) *Dilectissimi:* Cass. — 63) *eisdem:* Aug. — 64) *exhibere:* App. — 65) *velitis et priv.:* Cass. — 66) *eorum:* App., Cass. — 67) *respicere:* C. R. L. H. — *inspicere:* Coll. citt. — 68) *contemnitis:* Lips., Cass., Comp. I. — 69) *decidemus:* App.

Cap. V. 70) Restitutum ex App. XXXI. 5., Lips. XII. 3., Cass. XXII. 3., Comp. I. h. t. c. 6. — 71) *hoc:* Coll. citt. — 72) *quatenus praedictos fratres monens ac hortaris* (*adhorteris:* Lips.), *et eis* (omitt. App.) *ex parte nostra praecipias:* eaed. — 73) *eorum:* C. R. L. — omitt. App. — *secl. suarum:* C. L. — 74) add.: *ipsi:* Cass. — 75) *obsequaris:* ead., quae solita editoris culpa extremam hui. cap. particulam seosu plane destitutam refert.

Cap. VI. 76) Restitutum ex App. XXXVIII. 4., Comp. I. h. t. c. 9. — 77) *S. Gauden.:* C. R. 2. — 78) *Cist. ord.:* omitt. App., Comp. I. — 79) *Placia:* C. R. — *in parochia de P.* (*de N.:* Ms.) *iam per XXX. annos decimas canonicis de Plautio persolvistis:* Comp. I. — *in parochia de Bretavelle iam per XXX. annos vel eo amplius decimas sine reclamatione aliqua solveritis, et hoc anno eas canonicis de Planio post appellationem ad nos factam contra iustitiam subtraxeritis:* App. — 80) *Cisterciensibus:* C. R. L. H. — *de Cister.:* Comp. I. — 81) *sit:* ead. — 82) *nulli:* ead., App. — 83) *ex:* Comp. I. — 84) omitt. Aug. — 85) *subtrahere:* App. — 86) *licitum:* C. R. L. — 87) *abrenunciare:* Aug.

Cap. VII. 88) Comp. I. h. t. c. 10. — 89) *Abian.:* Comp. I. Ms. — *Ambien.:* Aug., Bohm. — add.: *P. C. Quod sedem:* Comp. I. cf. c. 2. de frig. IV. 15. — 90) *quoniam:* Comp. I. — 91) *dotati:* C. R. L. — 92) *poteris:* Aug. — 93) *Sic enim etc.:* desumpta sunt paucis immutatis ex Comp. I. h. t. c. 7. — 94) *conservare:* C. R. 1. L. — *observare:* C. R. 2. H.

Cap. VIII. 95) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 96) *A.:* C. R. 1. — desid. insc. in Comp. II. Ms. A. — 97) desid. ib. — *transmisisti:* C. H. — 98) *quae:* Aug. — 99) add.: *defensores:* Comp. II. Ms. A. — 100) *sedis:* ib. — 1) *non:* Aug. — 2) *ab eccl.:* Comp. II. Ms. B. — *eccl. illo:* Ms. A.

sistat, et ad iudicium[3]) perceptae[4]) libertatis census annuus conferatur, non immerito poterit speciali praerogativa gaudere. Si vero ad iudicium[5]) perceptae protectionis census persolvitur, non ex hoc iuri dioecesani episcopi aliquid videtur[6]) esse subtractum. *"Quum igitur constet, presbyterum S. Petri praefato episcopo obedientiam promisisse in ordinatione sua, sicut in iure confessus asseruit, nolumus, quod eum vel aliquos tacearis, etc."*

CAP. IX.[7])

Privilegium, uni concessum, non potest ad alium extendi propter identitatem rationis. H. d. et solet quotidie allegari.

Idem.

Sane (*Et infra:*) Temerarium est et indignum, aliquem sibi sua auctoritate praesumere, quod Romana ecclesia alicui, certa ratione inspecta, singularibus voluit beneficiis indulgere.

CAP. X.[8])

In oratoriis privatis campanae publice teneri non possunt etiam per religiosos. H. d. et teue menti huoc textum, quia quotidie allegatur et est in usu.

Coelestinus III. *Abulensi*[9]) *Episcopo.*[10])

Patentibus[11]) literis "*nostris*" certificari desideras[12]), utrum Templariis, Hospitalariis et aliis, oratoria in domibus suis habentibus, liceat campanas in eis[13]) ponere publiceque pulsare. Respondemus autem consultationi tuae, "*quam facis, et dicimus,*" quod non licet[14]) eis hoc agere[15]); quin potius per te per censuram ecclesiasticam appellatione remota coercendi[16]) sunt, ut ita sint suo iure contenti, quod iustitiam non impediant aliorum.

CAP. XI.[17])

In tota provincia exhortationis officio privantur Hospitalarii, qui mittunt pro eleemosynis cruce falso signatos, et, si missi sunt laici, excommunicantur; si sunt clerici, ab officio et beneficio suspenduntur. Et eadem suspensione puniuntur qui ante reconciliationem in polluta ecclesia celebrant; et suspensi per episcopos exemptos absolvi non possunt; et fratres privilegiatorum, qui ad eos se omnino non transferunt, privilegiati non sunt.

Innocentius III. *Archiepiscopo Lugdunensi.*[18])

Tuarum nos tenor edocuit literarum, quod[19]) fratres Hospitalis sancti Ioannis laicos et illiteratos mittunt pro eleemosynis colligendis, "*quas populus ex devotione pro sustentatione pauperum praefato loco mittere consuevit. Quia vero non sufficiunt per se loca omnia circumire, sibi clericos, sacerdotes, laicos etiam rudes, non religiosos, sed in nequitiis exercitatos assumunt, eorum pectoribus crucis characterem imponentes. Quumque gulae et ebrietati deserviant, se valde inhonestos in aliis ostendentes, clerum et populum graviter scandalizant, quum ipsi laici prioratuum fungantur officiis, et tam clericis quam sacerdotibus praeponantur, et non solum episcopis inobedientes existunt, verum etiam quasdam immunitates, tanquam ab apostolica sede sibi indultas, praesumunt sibi temere vindicare.*" Quum "*enim*" in quadam ecclesia baptismali, eis a praedecessore tuo collata, quidam eorum[20]), "*nuper*" percutiens vicarium sacerdotem, ipsam ecclesiam sanguinis effusione foedasset[21]), usque ad reconciliationem divina ibidem interdixisti officia celebrari; sed nihilominus ipsi in ea divina officia[22]) celebrarunt. "*Sacerdotes insuper, undecunque venientes ad eos, de quorum etiam conversatione et ordinatione nulla certitudo prorsus habetur, ad divinum officium sibi celebrandum recipiunt, episcoporum assensu minime requisito.*" Alios[23]) vero presbyteros ab officio suspensos per episcopos suos "*pro suorum exigentia meritorum,*" iidem, quum sint laici, ad divina[24]) officia restituunt exsequenda. Quosdam[25]) praeterea, qui cum uxoribus suis[26]) in domibus propriis commorantur, eo, quod eis de[27]) suis aliquid conferunt annuatim, ita emancipare contendunt, ut aliquibus secundum legem[28]) terrae de sibi obiectis respondere minime teneantur. Verum, quia privilegium meretur amittere qui permissa sibi abutitur potestate[29]), fraternitati tuae "*per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, si quos clericos, "*seu sacerdotes*" aut laicos a dictis[30]) fratribus pro colligendis eleemosynis cruce falso signatos inveneris, his, a quibus ipsos missos esse[31]) constiterit, per totam provinciam tuam "*nostra fretus auctoritate*" exhortationis "*huiusmodi*" officium interdicas, missos "*etiam,*" si laici fuerint, excommunicationis mucrone percellas, si clerici "*vel presbyteri fuerint,*" ab officio beneficioque suspendas, nullo prorsus privilegii beneficio vel appellationis remedio[32]) praevalente. Eos vero, quos in praedicta ecclesia, lege tibi dioecesana subiecta[33]), post interdictum tuum divina celebrare[34]) cognoveris, eadem[35]) poena suspensionis involvens[36]), in ea, donec reconciliata fuerit[37]), "*quemadmodum sacra praecipiunt instituta,*" officia non permittas celebrari[38]) divina; presbyteros etiam, suspensos ab episcopis suis, et per[39]) praedictos[40]) fratres[41]) ad officia sua temere restitutos, in eandem sententiam suspensionis "*nostra fretus auctoritate*" reducas. Illos[42]) vero, quos[43]) ad respondendum aliis secundum legem terrae pro praemissa causa asserunt[44]) non teneri, nolumus excusari, quin eos ad respondendum sublato appellationis impedimento compellas. "*Dat. Lat. V. Id. Dec.*" [1198.]

CAP. XII.[45])

Contenta in instrumento perdito probari possunt per testes, qui illud perlegerunt, si deponunt de tenore, et quod erat sine vitio. H. d. et non est alibi casus ita clarus.

Idem *Abbati et Conventui S. Petri Eugubini.*[46])

Quum olim essemus apud Perusium[47]) constituti, et[48]) tu, fili abbas, privilegium[49]) "*bonae memoriae*" Lucii Papae "*praedecessoris nostri*" nobis humiliter praesentans, postulaveris[50]) innovari: propter contradictionem "*venerabilis fratris nostri Marci*" Eugubini episcopi, "*qui tunc temporis supervenit,*" asserentis hoc in suum praeiudicium redundare, non fuit effectui mancipatum. "*Quumque alter vestrum de altero in nostro auditorio quereretur, venerabili fratri nostro Assisinati episcopo causam sub ea forma commisimus audiendam, ut vos et iam dictum episcopum curaret ad concordiam revocare; alioquin audiret utrinque proposita, et omnia in scriptis redigens, nobis processum negotii fideliter reseraret. Qui quum indulta vobis a sede apostolica privilegia inspexisset, intellecto, quod monasterium vestrum ad Romanam ecclesiam specialiter pertineret, in causa non duxit ulterius, sicut accepimus, procedendum. Consequenter vero ad venerabilem fratrem nostrum Callensem episcopum et dilectum filium Ar. abbatem sanctae Mariae Vallis pontis ad postulationem praefati episcopi Eugubini literae nostrae fuerunt super mutuis quaestionibus destinatae. Sed quia pendente iudicio Iohannes monachus privilegia, chartas alias et thesaurum monasterii vestri rapuit, te, abbas, ad nostram oportuit praesentiam iterum laborare, ubi literas impetrasti, quod per excommunicationis sententiam, qui de amissione privilegii scirent aliquid, cogerentur dicere veritatem. Sed quoniam neque sic amissa potuisti privilegia reperire, ad nos denuo es reversus.*" Te igitur "*cum testibus tuis*" et praefati episcopi "*Eugubini*" procuratoribus in nostra praesentia constitutis, "*dilecto filio nostro*" R.[51]) basilicae XII. Apostolorum presbytero cardinali dedimus in mandatis, ut super amissione ac tenore privilegiorum[52]) testes reciperet "*diligenter,*" quos duceres producendos[53]), qui "*mandati nostri diligens executor praesentibus praefatis procuratoribus*" fideliter redegit in scriptis depositiones X. testium iuratorum, quorum depositionibus publicatis "*iam*" dicti[54]) procuratores ad producendos testes "*episcopi,*" per quos inductos a parte adversa repellerent, inducias postularunt; quas "*praefixo termino peremptorio*" sub eo tenore illis duximus concedendas, ut apud sedem apostolicam probarent[55]) quae vellent, ubi[56]) onus

---

Cap. VIII. 3) *iudicium:* Comp. II. Ms. B. — 4) *receptae:* C. H. — 5) *iudicium:* C. L., Comp. II. Ms. B. — 6) *intelligitur:* Comp. II. Ms. A. — seq.: *esse:* omitt. Comp. II.

Cap. IX. 7) Incassum hoc c. in ant. Comp. quaesivimus.

Cap. X. 8) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 2. — 9) *Irbul.:* C. R. 2. — *Ambulen.:* Comp. II. Aug. — 10) desid. in C. H. — 11) *Parentibus:* eod. Ms. A. — *Praesentibus:* Ms. B. — 12) *postulas:* eod. Ms. A. — 13) *eisdem:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *eis disponere.* Ms. A. — 14) *liceat:* C. R. 1. — 15) *facere:* Aug. — 16) *compellendi:* C. R. 1.

Cap. XI. 17) Restitutum ex Reg. Bal. I. 450. — Comp. III. h. t. c. 1. — 18) *Lidon.:* Comp. III. Aug. — *Lundon.:* Ms., C. R. 1. — *Lundensi:* Reg. — 19) *quod fratres . . . laici et illiterati ad parses illus mittuntur:* Comp. III., Reg. — 20) omitt. ib. — 21) *defoedasset:* Aug. — 22) desid. ob eand. — 23) *Et al.:* C. H. — *Al. etiam:* Reg. — 24) omitt. C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 25) *Quidam praeterea cum ux. suis . . . comm., quos (illos quidem:* Comp. III.) *eo:* Comp. III., Reg. — 26) omitt. C. H. — 27) *eis de:* desid. in C. H. — 28) *institiam:* C. R. 1. — *ut aliis secundum leges terrae:* Comp. III., Reg. — 29) *libertate:* Reg. — 30) *praedictis:* Comp. III., Reg. — 31) *fuisse:* Reg. — 32) *refugio:* ib. — *obstaculo vel remedio:* C. H. — 33) *subiectos:* Comp. III. — 34) *celebrasse:* sed., Reg. — 35) *eiusdem:* ib. — *sub eadem:* C. R. 1. — 36) desid. in Comp. III. Ms. — 37) *fuerint:* ib. — 38) *celebrare:* Comp. III. — 39) desid. in C. R. 1. et ap. Cont. — 40) *dictos:* Comp. III. Aug., Reg. — 41) add.: *suos:* C. H. — 42) *Alios:* Comp. III., Reg. — 43) *qui . . . se asserunt:* C. L. — 44) *asseris:* Comp. III.

Cap. XII. 45) Restitutum ex Reg. Bal. II. 79. — Comp. III. h. t. c. 2. — 46) *Eguhin:* Comp. III. Ms. — *Rainerio abbati etc.:* Reg. — 47) *Perusinum:* Comp. III. — 48) *tu . . . repraesentans et postulans illud suppliciter innovari, quod propter contr. . . ., asserentis (asserens:* Aug.), *hoc in suum praei. redundare etc.:* Comp. III., Reg. — 49) *privilegia:* C. R. 1. — 50) *postulaveras:* C. L. — 51) *P.:* C. R. L., Comp. III. — *Prod.:* Reg. — 52) *privilegii:* C. R. 1. — 53) *prod.* (*Et infra:*) *Mandati etc.:* Comp. III. — 54) desid. in C. H. — 55) *approbarent:* ib. — 56) *nisi:* Comp. III.

probationis pars altera anhilasset. (*Et infra:*)[57] Nos vero, tam per depositiones testium quam '*per*' assertiones quorundam fratrum nostrorum liquido cognoscentes, talem dicti privilegii fuisse tenorem, quod videlicet[58] coenobium vestrum[59] nullo mediante ad Romanam ecclesiam pertineret, et quod non liceret alicui episcopo eidem monasterio et eius ecclesiis excommunicationem indicere, ut fratres, illic Domino servientes, ab omnium[60] potestate liberi, Romanae ecclesiae libertatis gratia potirentur, et quod nulla in eis[61] mentio dioecesani episcopi habebatur, illud etiam '*nihilominus*' attendentes, quod, '*sicut ex dictis quorundam testium intelleximus evidenter, et plerique de nostris fratribus, tempore illo praesentibus, recolebant,*' quum tu, fili abbas, tempore '*bonae memoriae*' Coelestini praedecessoris nostri ad ipsius praesentiam accessisses, ipse, inspectis ecclesiae tunc privilegiis, te, licet excommunicatus ab Eugubino[62] episcopo dicereris, tanquam non ligatum admisit ad osculum, quod praesumitur non fecisse, nisi monasterium vestrum cognovisset ad Romanam ecclesiam specialiter pertinere, '*de communi fratrum nostrorum consilio pronunciandum*' decernimus[63]), privilegium illud '*bonae memoriae*' Lucii Papae '*praedecessoris nostri,*' quod sine reprehensione bullae, chartae vel literae apparebat, quando fuit nobis ostensum, illius fuisse tenoris, cuius per depositiones testium et assertiones fratrum nostrorum noscitur[64]) exstitisse. '*Decernimus ergo etc. Dat. Lat. II. Kal. Iun.*' [1199.]

CAP. XIII.[65])

Innovatio privilegiorum novum ius non tribuit, sed antiquum conservat. H. d. quoad titulum.

Idem *Cathalanensi*[66]) *Electo et Abbati trium Fontium.*

Ex parte abbatissae ac sororum Iotrensis[67]) ecclesiae '*nostris*' exstitit[68]) '*auribus*' intimatum, quod '*venerabilis frater noster*' Meldensis[69]) episcopus commissionis occasione cuiusdam[70]), per literas[71]) ad iudices delegatos obtentae, in qua nulla mentio habebatur de ipsarum privilegiis, quae illas et earum ecclesias[72]), clerum et populum Iotrensem[73]) ad apostolicam sedem nullo mediante spectare declarant[74]), quorum ipse non erat ignarus, eas[75]) incepit[76]) graviter molestare, obedientiam ab ipsis ac a clero et populo Iotrensi[77]), '*qui secundum privilegia sedis apostolicae gaudent consimili libertate,*' subiectionem omnimodam '*impendendam sibi*' requirendo[78]). '*Unde, quum ab eisdem iudicibus citarentur, ipsae non contestando litem, sed excipiendo potius contra eos, nos sibi specialem in iudicio dominum esse dixerunt, et se nullam obedientiam episcopo Meldensi debere, quia, quum venerabilis frater noster O. Hostiensis episcopus, tunc apostolicae sedis legatus, earum privilegiis diligenter inspectis, cognoverit monasterium earum ad ius et proprietatem sedis apostolicae pertinere, ipsi abbatissae, quae tunc temporis noviter erat electa, vice nostra munus benedictionis impendit, et obedientiam nobis et ecclesiae Romanae fecit ab ea specialiter repromitti, requirens ab ea propter hoc et accipiens sacramentum.*' Verum, quum iudices '*et assessores eorum*' ipsas valde gravarent '*in eo, quod negarent dilationem eisdem ad exhibenda privilegia libertatis, quum procuratores earum illis iuramentum offerrent, se tunc privilegia non habere, nec procuratum dolo fuisse, quominus eadem ad eorum praesentiam detulissent, et ipsi eis breves inducias dare nollent,*' ad appellationis beneficium convolarunt, '*contra iudices excipientes eosdem, tum quia eos asserebant esse suspectos, et praesertim ipsum Parisiensem episcopum, qui contra dilectum filium abbatem S. Genovefae consimilem causam habebat, et ideo ipsum credebant aliam sententiam nolle dare, quam vellet ab alio pro se dari, tum quia, quum absque coniudice suo voluisset prius interlocutoriam promulgare, procuratoribus abbatissae dicentibus, se velle coniudicem eius esse praesentem, responderat illis, eum in nullo profecturum eisdem, quia, quum ille veniret, nihil faceret, nisi quod vellet et ipse; tum quia illis postmodum rationabiles inducias denegabant; tum quia occasione literarum illarum non debeant in causa procedere pro eo, quod Meldensis episcopus per literas illas obedientiam debitam, quam abbatissa soli Pontifici Romano tenetur impendere, ab ipsa, clero et populo Iotrensibus sibi requirebat impendi, quum per privilegia ecclesiae Romanae constaret, illi eos in aliquo non teneri, et de privilegiis suis nulla in eisdem literis mentio haberetur.*' Sed iudices '*ipsi,*' appellationi[79]) non deferentes, nec fragilitati sexus compatientes earum, in abbatissam excommunicationis[80]), et[81]) in clerum et in populum Iotrensem[82]) interdicti sententias protulerunt. Sane, quum nuncii[83]) Iotrensis ecclesiae praedicta et alia '*multa*' in nostra praesentia retulissent, '*quibus eas et suos contra libertatem, eis concessam, gravatos aiebant,*' privilegium[84]) nobis apostolicum ostenderunt, per quod ecclesiam Iotrensem constabat ad Romanam ecclesiam specialiter pertinere. Nos autem, eosdem[85]) nuncios propter appellationem praedictam diutius detinentes, quia tandem nullus apparuit idoneus responsalis, qui partem defensaret adversam, '*licet postmodum quidam simplex nuncius super hoc nobis praedictorum Parisiensis episcopi et Latiniacensis abbatis literas praesentasset:*' privilegium apostolicae sedis ecclesiae Iotrensi concessum duximus innovandum, ita tamen, ut per innovationem ipsius eidem ecclesiae non[86]) plus iuris accrescat, quam per privilegia praedecessorum nostrorum obtinuit, quum per hoc non novum ei concedere, sed antiquum ius conservare velimus. '*Quia vero etc. Dat. Lat. IV. Id. Ian. Ao. V.*' [1203.]

CAP. XIV.[87])

Ecclesia, utens duplici privilegio exemptionis, licet succumbat ex uno, potest nihilominus ex alio se iuvare et obtinere; nec tenetur exemptus promittere obedientiam dioecesano; vigore tamen exemptionis non potest sine licentia dioecesani ecclesiam construere in loco non exempto; et, si exemptus de facto in loco non exempto construit ecclesiam, cedit iuri episcopi.

Idem *Colabriensi*[88]) *Episcopo.*

Quum olim '*ad apostolicam sedem accessisses, et*' propter quaestiones[89]), quas adversus '*dilectos filios*' priorem et canonicos monasterii[90]) sanctae Crucis habebas, pro quibus ad audientiam nostram fuerat appellatum, moram feceris longiorem: quia pro parte altera nullus comparuit responsalis, eisdem[91]) certum terminum duximus praefigendum, in quo venirent vel mitterent super privilegiis omnibus[92]) et libertatibus, quae a Romanis Pontificibus[93]) vel ab M.[94]) quondam Colubriensi episcopo se habere dicebant, et super aliis quaestionibus, adversus eos a Colubriensi ecclesia intentatis, diffinitivam sententiam recepturi. '*Ut autem veritas facilius appareret, authentica et originalia cum bullis suis nobis usque ad eundem terminum sub eadem districtione praecepimus exhiberi;*' Interim autem utrique parti liceret coram dilectis filiis tuis[95]) de Alcobacia[96]) et de Serra[97]) abbatibus, et F. '*Menende*' monacho Alcubaciae, quibus '*sub certa forma*' causa prius fuerat delegata, '*et testes utrinque producti,*' proponere ac probare, si quid aliud proponendum duceret[98]) ac probandum. (*Et infra:*) Iudices autem[99]) sufficienter actum esse de causa credentes, '*attestationibus et rationibus utriusque partis diligenter inspectis,*' monasterium sanctae Crucis in expensis, quas per quadriennium occasione huiusmodi negotii iuraveras te fecisse, '*et quae quinquaginta marcarum auri summam attingunt, tibi de prudentum consilio*' damnarunt[100]), infirmantes suam sententia libertatem, quam dictus[1]) M. Colubriensis episcopus '*in enorme detrimentum Colubriensis ecclesiae*' contulerat monasterio S. Crucis, canonicorum assensu per '*praeconem episcopi et*' portarium regis extortam. Praeterea, quia idem M. praedecessor tuus[2]) fuerat[3]) canonicus regularis, et duo millia Marabatinorum[4]), quae acquisierat in episcopum iam promotus, monasterio dederat memorato, '*monasterium*' ipsum ad restitutionem eorum iudices condemna-

Cap. XII. 57) *Ceterum quoniam infra datum terminum et receptum in producendis testibus defecerunt, nos tamen (vero: Bohm.)*: ead., Reg., Bohm. — 58) omitt. C. R. 1. — 59) *ipsum*: Comp. III., Reg. — 60) *omni*: Bohm. ex Cont. — 61) *ea*: Reg. — omitt. C. 11. — 62) *Eugubino*: Comp. III. Ma. — 63) *decrevimus*: C. R. 1., Comp. III. — 64) *praemisimus exstitisse*: Comp. III., Reg.

Cap. XIII. 65) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 137. — Comp. III. h. t. c. 2. — 66) *Cauthanbaven.*: Comp. III. Aug. — *Cathanbaun.*: Ma. — *Cathalaunen.*: Reg. — 67) *Itren.*: Aug. — 68) *fuit*: Comp. III., Reg. — 69) *Meldenen.*: C. R. 1. — 70) *cui. ad ven. fr. n. Parisien. episc. et dil. fil. abbatem de Latiniaco (Lautun.: Comp. III. Aug. — Latuns: Ma.) a nobis obtentae*: Comp. III., Reg. — 71) *per lit.*: omitt. C. R. 1. — 72) *ecclesiarum*: Comp. III. Ma. — *ecclesiam*: Aug., Reg. — 73) *villae Iotrensis*. Reg. — 74) *declararent*: Aug. — 75) *eos*: Cont., Bohm. — 76) *inceperit*: Cont. — 77) *villae Iotrensis*: Comp. III., Reg. — 78) *requirens*: ib. — 79) *appellationem*: Reg. — 80) add.: *vinculum*: Aug. — 81) omitt. Comp. III. Ma., Reg. — seq. *in cler. et*: desid. ap. Aug. — 82) *villae Iotrensis*: Comp. III., Reg. — 83) *iam nuncii*: Bohm. ex Cont. — 84) *privilegia . . . per quae*: C. L. — 85) *eos propter*: Comp. III., Reg. — 86) *nihil*: Comp. III., Reg.

Cap. XIV. 87) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 4., etenim, quominus integritati suae ex Reg. Brequ. VI. 109. redderetur immensa ipsius ep. ambitus impediit. — 88) leg.: *Colimbriensi*: cum C. L., Reg. per tot. (*Coimbra*). — 89) *super quaestionibus*: Reg. — 90) *ecclesiae*: ib. — desid. in Comp. III. — 91) *eisdem (eidem: Aug.) priori et fratribus in virtute obedientiae districte praecepimus, ut usque ad festum omnium SS. proximo tunc (nunc: Comp. III. Ma.) futurum, per se, vel sufficientes (per suff.: Aug.) et idoneos responsales, ad nostram praesentiam accederent, super privilegiis*: Comp. III., Reg. — 92) *et aliis omnibus*: C. R. 1. — 93) *Romano Pontifice*: C. L. — 94) *a bon. mem.*: Aug. — 95) omitt. Comp. III., Reg. — *dil. fil. G.*: C. R. 1. — 96) *Alcobatia*: C. R. 1. — *Alcobaria*: C. R. 2. — *Alcobatia*: Comp. III., Reg., Bohm. — 97) *Serta*: C. R. 1. 1. — *Sorra*: C. R. 2., Cont. — *Seiza*: Comp. III. Aug. — *Seria*: Ma. — *Seiça*: Reg. — 98) *ducerent*: Comp. III., Reg. — 99) *ergo*: Reg. — 100) *condemnarunt*: ib. — 1) omitt. Comp. III. — *praedictus Col. ep.*: Reg. — 2) *praed. tuus*: non sunt in Comp. III. et Reg. — 3) *etiam fuerat*: Aug. — 4) *Marabetinorum*: C. R. 1. — *Marabotinorum*: C. L. — *Marabutinorum*: Comp. III. Aug. — *Marabutinorum*: Ma., Reg. —

runt. Insuper '*tam decimas quam*' ecclesias omnes, quas '*de manu regis vel aliorum, laicorum sive clericorum,*' monasterium praeter episcopi Colubriensis assensum '*receperat, et quas in Lateran. vel aliis locis, in attestationibus comprehensis,*' propria auctoritate fundarat, quia pars sanctae Crucis nec praescriptione, nec defensione alia[5]) probationibus contra se factis obstiterat, iudicarunt in ius Colubriensis ecclesiae cum fructibus medii temporis revocari. (*Et infra:*) Tandem '*vero, quum tu et pars altera propter hoc ad sedem apostolicam venissetis,*' procurator monasterii '*sanctae Crucis*' proposuit, sententiam non[6]) valere nec tenere. Quodsi alias etiam sententia memorata teneret[7]), quia tamen monasterium fuit[8]) indefensum, '*sicut ipsi iudices per suas literas protestarunt,*' nec exhibita fuerant coram eis privilegia libertatis, ne delictum[9]) personae in damnum ecclesiae redundaret, debebat ad exhibitionem privilegiorum suorum admitti, quod sibi concedi de solita benignitate sedis apostolicae postulavit. Nos igitur attendentes, quod eadem privilegia non solummodo pro libertate monasterii faciebant, sed etiam[10]) exprimebant ius nostrum et ecclesiae Romanae iustitiam tuebantur, ne in nos monasterii laesio redundaret, ad privilegia exhibenda partem eius de gratia duximus admittendam. '*Ut autem plenius de processu iudicum possemus intelligere veritatem: gesta omnia, sicut acta fuerant coram nobis, utrimque nobis iussimus exhiberi.*' Distinguentes itaque[11]) inter libertatem, per praedictum episcopum ecclesiae ipsi concessam, et libertatem, quam ei longe ante tempus ipsius episcopi apostolica sedes indulsit, '*sicut patet ex privilegiis ante dictis,*' quia nobis constitit '*evidenter,*' extortum fuisse in episcopi concessione canonicorum assensum, et concessionis paginam in aliquot[12]) lineis habuisse rasuras[13]), et subscriptiones singulas fuisse singulis subscribentium manibus adnotatas, scriptum autem, quod nobis exhibitum fuerat, nec rasuram praetendere, nec esse[14]) variis subscriptionum[15]) manibus variatum, sed a primo ad ultimum eadem '*potius*' manu conscriptum, libertatem, ab ipso episcopo concessam per extorsionem[16]), irritam decernimus et inanem, super hoc sententiam delegatorum iudicum confirmantes. Quia vero evidenter agnovimus[17]) ex privilegiis, ante dictos[18]) praedecessores nostros ecclesiae sanctae Crucis libertatis privilegium[19]) indulsisse, et quod in ea possessione tamdiu fuerat libertatis, quod aliis etiam cessantibus praescripsisset: libertatem ei[20]) a praedecessoribus nostris indultam auctoritate apostolica confirmamus, tibi super hoc silentium imponentes. Super[21]) hoc autem in nullo sententiae delegatorum iudicum derogamus, quum ipsi de hac non cognoverint libertate. (*Et infra:*) Quumque[22]) libertatem, a praedecessoribus nostris[23]) indultam monasterio, confirmamus[24]), ad ius professionis, quod est contrarium libertati, monasterium decernimus[25]) non teneri, non derogantes iudicibus delegatis, quibus libertatis privilegia non fuerant praesentata. '*Ceterum super eo, quod iidem iudices decreverunt, ut pro domibus portae novae, in quibus parochiale ius ecclesia Colubriensis habuerat, monasterium tandem recompensaret eidem in loco alio competenti, quantum amiserat in domibus memoratis, omnino corrigimus sententiam, quam tulerunt, ad id censentes monasterium non teneri.*' In ceteris autem latam a praedictis iudicibus[26]) sententiam '*tam*' pro Colubriensi ecclesia '*quam monasterio S. Crucis auctoritate apostolica*' confirmamus. '*Nulli ergo etc. Dat. Ferentini VI. Kal. Iul.*' [1203.]

CAP. XV.[27])

Contra privilegia ecclesiae minori spatio quadraginta annorum non praescribitur. H. d. secundum verum intellectum.

Idem *Episcopo et Magistro G. Lemovicensibus.*[28])

Accedentibus ad praesentiam nostram '*dilectis filiis magistro Zacharia*' abbatis et conventus Naugiscensis[29]) ex una parte, et '*fratre Petro*' Templariorum de Tocen.[30]) ex altera procuratoribus, '*dilectum filium I. subdiaconum et capellanum nostrum dedimus auditorem, coram quo*' procurator '*abbatis et*' monachorum proposuit, quod, quum decimas terrarum de Sarcole[31]) diu quiete[32]) possederint, antequam ad Templariorum '*potestatem et*' dominium pervenissent, et '*etiam*' postquam Templarii terras acquisiere praedictas, decimas earundem[33]) per XL. annos et amplius pacifice possedissent[34]), nunc eis ipsas '*decimas*' subtrahere non verentur, '*in aliis eisdem graves iniurias irrogantes, et licet super his nostras literas impetrarint, et interdum in arbitros fuerit compromissum, Templariorum impediente malitia nequiverunt hactenus suam iustitiam obtinere. Ex adverso vero Templariorum proposuit procurator, quod, quum privilegiis Romanorum Pontificum sint muniti, ne de terris, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, decimas solvere teneantur, praedicti abbas et monachi ipsos super hoc indebite molestare non cessant, in aliis eis iniuriosi plurimum exsistentes. Quumque causam, quae inter ipsos et praefatos monachos super decimis ipsis vertitur, venerabilibus fratribus nostris Bituricensi archiepiscopo et episcopo Claromontensi duxerimus committendam, dum coram illis quaestio tractaretur, quidam monachi adhibita sibi multitudine armatorum, terras ipsorum violenter intrantes, de segetibus eorum pro suae voluntatis arbitrio asportarunt, igne residuum comburentes. His igitur et aliis, quae coram praedicto capellano fuere proposita, plenius intellectis, quia de ipsis nobis non potuit fieri plena fides,*' Discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, '*inquisita plenius veritate,*' si abbas et monachi sufficienter ostenderint, quod a Templariis decimas de terris praedictis per XL. annos continue perceperint sine lite, vos ad praestationem[35]) '*decimarum*' ipsarum[36]) Templarios '*appellatione postposita*' compellatis. Quum enim tanto tempore contra indulta privilegia decimas solverint, eis[37]) renunciasse tacite praesumuntur. Quodsi[38]) '*forte*' in probatione defecerint, ab ipsorum impetitione[39]) Templarios absolvatis, ipsis super hoc '*appellatione postposita*' silentium perpetuum[40]) imponentes; '*super aliis autem audiatis quae hinc inde duxerint proponenda, etc. Dat. Ferentini Kal. Iul. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XVI.[41])

Exemptus ratione certae rei vel certi loci non censetur exemptus respectu alterius rei vel loci. H. d. et est textus notabilis et multum allegabilis.

Idem *Episcopo Lingonensi.*

Quum capella '*nobilis viri*' ducis Burgundiae[42]) gaudere dicatur huiusmodi privilegio, quod nullus archiepiscopus vel episcopus in personas canonicorum eiusdem capellae[43]) suspensionis vel excommunicationis aut '*etiam*' interdicti sententias[44]) audeat promulgare, '*decanus Christianitatis et*' quidam '*alii*' capellae supra dictae canonici, qui parochiales ecclesias a te tenent, occasione privilegii praelibati in his etiam, quarum[45]) iurisdictio ad te pertinet, ita se dicunt exemptos, ut, quantumcunque graviter interdum[46]) excedant, tuae correctioni recusant et sententiae subiacere. '*Unde a nobis doceri humiliter postulasti, qualiter tibi sit erga rebelles huiusmodi procedendum.*' Quocirca '*fraternitati tuae praesentium auctoritate*' mandamus, quatenus, in quantum exempti sunt eiusdem ratione capellae, apostolicis privilegiis deferas reverenter; sed, in quantum ratione parochialium ecclesiarum vel alias[47]) iurisdictionem tuam respicere dignoscuntur[48]), officii tui debitum in eosdem libere prosequaris. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Mart. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XVII.[49])

Per exemptionem, concessam monasterio, capellae sibi subiectae non censentur exemptae.

Idem *Abbati et Fratribus Evusensis*[50]) *coenobii.*

Ex ore sedentis in throno procedit gladius bis acutus, quoniam ex ore Romani Pontificis, '*qui praesidet apostolicae sedi,*' rectissima debet exire sententia, quae[51]) contra iustitiam nulli parcat, sed

Cap. XIV. 5) omitt. Reg. — 6) *non tenere:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 7) *tenent:* Comp. III. — 8) *fuerat:* Reg. — 9) *debitum:* Aug. — 10) omitt. C. R. L., Comp. III., Reg. — 11) *Nos igitur his et aliis auditis et intellectis, quae fuerant hinc inde proposita, distinguentes etc.:* Comp. III., Reg., Böhm. — 12) *aliquibus:* C. R. I. — 13) *rasurum:* Reg. — 14) omitt. Comp. III., Reg. — 15) *subscriptionis:* Comp. III. — *subscribentium:* Reg. — 16) *per extors.:* omitt. C. R. L., Comp. III., Reg. — 17) *cognovimus:* Reg. — seq.: *ex:* omitt. Aug. — 18) *ante dictis:* Comp. III., Reg., Böhm. — 19) *privilegia:* C. R. I. — 20) desid. ib. — 21) *Per:* C. R. L., Comp. III. — *In:* Reg. — 22) *Quum autem:* Comp. III., Reg., Böhm. — 23) *praedecessore nostro:* Comp. III. — 24) *confirmamus:* Böhm. ex Cont. — 25) *decrevimus:* C. L., Reg. — 26) desid. ap. Aug.

Cap. XV. 27) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 111. — Comp. III. h. t. c. 5. — 28) *Lemoviren. canonico:* C. L. — *episc. et magistro Guidoni archidiacono Lemovicensibus et abbati Bulienai Lemovicensis dioeceseos:* Reg. — 29) *Naugia.:* C. R. 2. — *Naviocen.:* Cont., Böhm. — *Maugiocen.:* Comp. III. Aug. — *Maugioren.:* Ms. — *Monciacensis:* Reg. — 30) *de Toc.:* desid. in C. R. I. — *Cocco.:* C. R. 2. L. — *Turn.:* Comp. III. Aug. — *Tacio.* Ms. — *Torrela:* Reg. — 31) *Satrol:* C. R. 1. — *Sartale:* C. L. — *Sancolt:* Reg. — 32) *in quiete:* Comp. III., Reg. — 33) *eorundem:* C. R. I. — 34) *percepissent:* Reg. — 35) *a praestatione:* C. R. 2. — 36) *ipsorum:* Reg. — 37) *ipsis:* Reg. — 38) *Si vero:* ib. — *Quod etsi:* Comp. III. — 39) *petitione:* Comp. III. Aug. — 40) abest a C. R.

Cap. XVI. 41) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 265. — Comp. III. h. t. c. 6. — 42) *Bononeo.:* Comp. III. Ms. — *Bohemiae:* Aug. — *Divionensis:* Reg. — 43) *ecclesiae sive capellae:* Aug. — 44) *sententiam:* Comp. III., Reg. — 45) *quorum:* Reg. — 46) *interdictum:* ib. — 47) *alia:* Comp. III., Reg. — 48) *dignoscuntur:* C. L.

Cap. XVII. 49) Restitutum ex Reg. Brequ. VIII. 206. — Comp. III. h. t. c. 7. — 50) *Evosin.:* C. R. 1. — *Evosien.:* C. L. — *Evusiosa.:* Comp. III. Aug. — *Evechmuen.:* Ms., Reg. — 51) *quae* Aug.

reddat unicuique quod suum est. Quum igitur inter vos et *'venerabilem fratrem nostrum'* Vigoriensem[52]) episcopum super monasterii vestri subiectione ac libertate controversia verteretur, *'et nos eandem terminandam commisissemus iudicibus delegatis: causam eandem sufficienter instructam ad nostram praesentiam remiserunt, certum partibus terminum praefigentes, quo cum instrumentis et attestationibus nostro se conspectui praesentarent sententiam recepturae. Partibus igitur in nostra praesentia per procuratores idoneos constitutis, audientiam praebuimus liberam et benignam. Et quidem'* monasterii vestri proposuit procurator, quod idem monasterium ab ipsa sui fundatione liberum exstitit et exemptum; ad hoc probandum privilegia praedecessorum nostrorum inducens, unum Constantini[53]) et alterum Alexandri, nec non indulgentias Clementis et Coelestini, quorum usum continuum a longis retro temporibus per depositiones testium ostendere nitebatur.[54]) *'In primo siquidem privilegio Constantini continebatur expressum, quod sanctae recordationis Egwinus, Wigorniensis episcopus, ad apostolicam sedem accedens, visionem quandam, quam ei beata Maria manifestavit eidem, praefato praedecessori nostro reverenter exposuit, et tunc temporis Anglorum reges Kenredus et Offa, cum quibus iam dictus episcopus Apostolorum limina visitarit, in loco visionis ostensae de bonis suis plurima beneficia in praesentia eiusdem praedecessoris nostri regia liberalitate donarunt, quae ipse auctoritate apostolica confirmavit, quatenus in eodem loco monachorum congregatio secundum beati Benedicti regulam, quae minus in illis partibus tunc vigebat, ad divini nominis constitueretur honorem; unde praefatus Pontifex Brithwaldo Britanniarum primati per apostolica scripta mandavit, ut coadunato concilio constitueret ovile, divinitus ostensum, apostolica auctoritate munitum, et regia liberalitate donatum sibi et successoribus suis, memorato Egwino episcopo assistente, curam animarum eiusdem ecclesiae praecipue iniungendo, ut ab omni pervasorum impulsu et tyrannorum incursu potestate sibi tradita defensaret; si quid vero sinistrae partis inibi comperiretur oriri, eiusdem primatis auribus potius deferretur, quam per alicuius occultam sententiam locus sanctus depravaretur iniuste. Ipsum ergo locum quoniam antedicti reges libertate donarunt, et idem praedecessor noster apostolicae sedis auctoritate donavit, ut nullus cuiuscunque ordinis homo quod ipse constituerat depravare et diminuere attentaret. In secundo vero privilegio eiusdem Constantini Papae perspeximus contineri, quod ipse praefato primati per apostolica scripta mandavit, ut ecclesias Dei per Britanniam constitutas protegeret et foveret, inter quas eam, quae nuperrime nunc a venerabili viro Egwino episcopo apostolica et regia auctoritate fuerat constituta, ditioni eius praecipue submittebat, ut eam ab omni adversariorum impugnatione liberam in perpetuum reddere procuraret, constituens, ut idem locus sub monarchia proprii abbatis ab omni tyrannica exactione sit liber, et nullus cuiuscunque ordinis homo aliquid ibi gravamen inferre praesumat. Abbas autem secundum auctoritatem canonicam vel de ipso monasterio, vel de parochia Wictiorum a fratribus eligatur, qui libere ac canonice sine aliqua exactione in eadem ecclesia benedicatur, ob reverentiam venerabilis Egwini, qui, episcopali sede dimissa in eodem monasterio factus est abbas, annulo in celebratione solummodo missarum utatur, primumque locum semper obtineat post praesulem Wictiorum. Ex horum ergo privilegiorum capitulis monasterii vestri procurator nitebatur ostendere, quod ipsum monasterium a prima sui fundatione ab omni episcopali iurisdictione fuit prorsus exemptum; tum, quia dicitur apostolica tantum et regia auctoritate constructum, unde non nisi ad apostolicam sedem in spiritualibus et regiam coronam in temporalibus intelligitur pertinere, quum summus Pontifex non consueverit aliquod monasterium ut sua construatur auctoritate mandare, nisi quod in fundo sibi donato fuerit construendum; tum, quia locum ipsum, quem reges donasse dicuntur regia liberalitate, et ipse donavit, ut, sicut illi donaverunt eum libertate, quantum ad temporalia, sic et iste, quantum ad spiritualia intelligatur libertate donasse, quum ad illos utique temporalia et ad istum spiritualia pertinerent; tum etiam, quia curam animarum eiusdem ecclesiae praecipue iniunxit Britanniarum primati, quam et ditioni eius praecipue dicitur submisisse, ut, si quid ibi oriretur sinistri, per ipsius corrigeretur industriam et cautelam, unde videtur correctionem ipsius loci ei solummodo commisisse, sicque ad alium minime pertinere: tum, quia praefatum locum sub monarchia proprii abbatis manere decrevit, unde, quum monarchia interpretetur unicus principatus, videtur, quod abbas ipsius loci solus in eodem loco principalem obtinet potestatem. Quod autem verba privilegiorum ipsorum intelligi debeant tali modo, sequentia privilegia manifestius declarare videntur; nam in privilegio felicis memoriae Innocentii continetur, ne aliquis episcopus in ipsa abbatia vel capellis ipsius synodum vel capitulum, ordinationes vel missas publicas, nisi invitatus ab abbate et fratribus ipsius loci, celebrare praesumat, et, quum abbas in eodem monasterio fuerit electus, absque omni exactione a quocunque maluerit episcopo in ipsa benedicatur ecclesia, dummodo catholicus fuerit et gratiam habeat apostolicae sedis. Idem etiam Innocentius, Constantini vestigiis inhaerendo, decrevit, ut solummodo penes abbatem ipsius loci totius domus et ecclesiae aliorumque locorum ad eandem ecclesiam pertinentium pastoralis cura consistat, et eorundem ordinatio in ipsius tantum potestate permaneat, sicut est hactenus observatum. In privilegio vero Alexandri Papae perspicitur contineri, ut chrisma, oleum sanctum, consecrationes altarium, ordinationes clericorum, qui ad sacros fuerint ordines promovendi, a quocunque maluerint episcopo, communionem et gratiam apostolicae sedis habente, fratres ipsius loci suscipiant, statuto, ut Wigornienses episcopi aliquid ab eis iniuste non exigant, sed iis tantum contenti permaneant, quae antecessores eorum antecessoribus suis constat rationabiliter impendisse. In fine vero subiungitur, „ut salva sit apostolicae sedis auctoritas," nec dicitur, „quod dioecesani episcopi canonica sit salva iustitia," quum in monasteriis non exemptis secundum approbatam ecclesiae Romanae consuetudinem dioecesano episcopo canonica iustitia conservetur. In indulgentiis autem bonae memoriae Clementis et Coelestini patenter innuitur, quod idem coenobium ad iurisdictionem beati Petri nullo pertineat mediante, quum, hoc in prooemio praemittentes, sic inferant consequenter: „Hac itaque ratione inducti, usum chirothecarum et annuli, dalmaticae, tunicae, sandaliorum et mitrae tibi duximus concedendum." Per id ergo, quod pastoralis cura totius domus et ecclesiae penes abbatem solummodo decernitur permanere, illud dilucidatur ab Innocentio, quod fuerat a Constantino statutum, ut videlicet idem locus sub monarchia proprii abbatis liber exsistat; unde, quum pastoralis cura totius domus et ecclesiae penes abbatem solummodo debeat permanere, patet profecto, quod episcopus pastoralem ibi curam exercere non debet, quum et abbas illius loci absque omni exactione infra suam ecclesiam debeat benedici. Unde nec professio, nec obedientia debet ab illo requiri. Quia vero quaedam ad pastoralem sollicitudinem pertinentia per se ipsum abbas exercere non potest, ut nihil ei desit, quod pertineat ad plenitudinem libertatis, conceditur illi ab Alexandro, ut ecclesiastica sacramenta libere percipiat a quocunque maluerit episcopo, communionem et gratiam apostolicae sedis habente. Per id autem, quod idem locus asseritur ad iurisdictionem beati Petri solummodo pertinere, sicut innuitur in indulgentiis Clementis et Coelestini, videtur illud manifestius declaratum, quod Constantinus Papa locum ipsum dicitur libertate donasse, tuitionem eiusdem Britanniarum primati tanquam suo vicario vel legato committens.'* Porro in privilegio[55]) Constantini quiddam contineri perspicitur[56]), per quod idem coenobium videtur ad iurisdictionem episcopi pertinere, videlicet, quod abbas eiusdem *'monasterii'* primum locum post Vigoriensem[57]) praesulem semper obtinent[58]). Unde, quum locum ipsum[59]) obtinere non possit[60]) in generali concilio neque in provinciali, quoniam absonum esset, ut abbas primus post illum super alios episcopos resideret: relinquitur ergo[61]), quod locum illum[62]) in episcopali synodo intelligatur habere, quare tenetur ad synodum episcopalem accedere, ac per hoc ipsius statuta recipere ac servare. In privilegio vero Alexandri papae quiddam aliud[63]) continetur, per quod dioecesanus episcopus in eodem coenobio iurisdictionem suam, etsi non in omnibus, in quibusdam tamen retinuisse videtur: quum in illo dicatur, quod[64]) Vigorienses[65]) episcopi ab eiusdem loci fratribus aliquid iniuste non exigant, sed his tantum contenti permaneant, quae praedecessores eorum antecessoribus suis constat rationabiliter impendisse. Unde constat, quod abbatea episcopis aliqua[66]) de suis exhibere teneatur[67]). Nos igitur, his et aliis diligenter auditis *'et perspicaciter intellectis,'* quum a neutra parte *'per testes'* sit probata praescriptio, *'de communi fratrum nostrorum consilio'* sententialiter diffinimus[68]), quod Evesamense[69]) coenobium liberum est in capite, tanquam ab episcopali iurisdictione prorsus exemptum, et[70]) soli *'Romano Pontifici et'* Romanae ecclesiae subiectum, tutela tamen ipsius Cantuariensi

Cap. XVII. 52) *Vigornien.:* C. R. 1. L. — *Wigorien.:* Comp. III. Ms. — *Wigornien.:* Aug., Reg. — 53) *duo videlicet Constantini, unum Innocentii et alterum Alex.:* Comp. III., Reg., Bohm. — 54) *nitebantur:* C. L., Comp. III. — 55) *privilegiis:* C. R. — 56) *prospicitur:* C. R. 1. L. — 57) *Wigorien.:* Comp. III. Ms. — *Vigornien.:* Aug., C. R. L. — *Wictiorum:* Reg. — 58) *obtinebat:* Comp. III. — 59) *ipse:* Bohm. — *istum:* Reg. — 60) *posset:* Comp. III. Ms. — 61) desid. in C. R. L. — 62) *istum:* Reg. — 63) *quoddam quid:* C. R. 1. — *quoddam aliud:* C. R. 2. — 64) *ut:* Comp. III., Reg. — desid. in C. R. L. — 65) leg.: *Wigornienses:* cum Comp. III., Reg. — 66) *aliquas de suis rationibus:* Reg. — 67) *teneantur:* Bohm. ex Cont. — 68) *diffinivimus:* Aug. — 69) *Evesin.:* C. R. 2. — *Evesiocn.:* C. L. — *Evashamense:* Comp. III. Aug. — *Eveshamense:* Ms., Reg. — 70) omitt. Reg.

archiepiscopo reservata. In membris autem, *'videlicet illis,'* quae non probantur exempta, dioecesano episcopo ipsum subiacere decernimus[71]), propter quod abbas ad synodum eius debet accedere, primumque locum post Vigoriensem[72]) episcopum obtinere. Pro ipsis quoque membris, *'ut diximus,'* non exemptis, idem abbas tenetur Vigoriensi[73]) episcopo exhibere reverentiam, obsequium et honorem, quibus Vigoriensis[74]) episcopus sibi competenter exhibitis debet manere[75]) contentus. *'Quia vero etc. Dat. XV. Kal. Febr.'* [1206.]

CAP. XVIII.[76])

Receptus sub protectione Papae per hoc non censetur exemptus. Hoc dicit.

Idem *Ausonensi*[77]) *Episcopo.*

Ex parte tua fuit quaesitum *'a nobis,'* utrum clerici et[78]) laici, qui literas protectionis ostendunt, in quibus personae suae[79]) expresso[80]) nomine cum omnibus rebus suis sub apostolica protectione consistere declarantur, a iurisdictione episcopi dioecesani sint exempti. Nos autem tibi[81]) super hoc *'taliter'* respondemus, quod per literas huiusmodi, *'quas quandoque aliquibus personaliter indulgemus,'* ab episcoporum suorum potestate minime subtrahuntur[82]). *'Dat. Rom. ap. S. Petr. Id. Dec.'* [1204.]

CAP. XIX.[83])

Religiosi, quibus a Papa concessum est, ut ecclesias eis subiectas possint in proprios usus convertere, non auctoritate propria, sed a dioecesano loci possessionem illarum ecclesiarum recipere debent, nisi in privilegio aliud exprimatur.

Idem *Elidensi*[84]) *Episcopo.*

Pastoralis officii (*Et infra:* [*'cf. c. 28. de off. iud. del. I. 29.'*]) Interrogasti *'praeterea,'* utrum viris[85]) religiosis, quibus a sede apostolica est indultum, ut ecclesias suas in proprios usus possint convertere, decedentibus personis earum[86]), liceat auctoritate propria possessionem earundem *'ecclesiarum'* intrare, vel per dioecesanum episcopum[87]) in ipsa[88]) sint potius inducendi. Ad quod *'utique'* respondemus[89]), quod, nisi forte in[90]) indulgentia summi Pontificis id contineatur expressum, suo episcopo inconsulto in possessionem ipsarum eis non est licitum introire, quia per indulgentiam huiusmodi episcopali iuri non credimus derogari. *'Sollicite etc.* [*cf. c. 9. de his, quae fiunt III. 13.*] *Dat. Rom. ap. S. Petr. XIV. Kal. Ian.'* [1204.]

CAP. XX.[91])

Si is, propter cuius delictum positum est interdictum, illud non servat, alii nihilominus servare tenentur; secus, si ille non servat, in cuius favorem latum fuit.

Idem *Episcopo et Capitulo Tripolitanis.*

Petiistis per sedem apostolicam edoceri, utrum, quum propter[92]) Hospitalarios vel[93]) Templarios civitas vestra generali supponitur interdicto, eisdem[94]) non sequentibus, vos illud teneamini observare. Ad quod *'sic'* duximus respondendum, quod illorum excessus vobis non praebet licentiam excedendi. Sed si praefati[95]) Hospitalarii vel Templarii privilegiorum suorum fines excesserint, violando temere interdictum, quod pro eis[96]) fuerat[97]) promulgatum: ne *'ipsi'* videantur de aliorum fletu ridere, vos in poenam praesumptionis eorum, quamdiu ipsi violaverint interdictum[98]), de nostra licentia celebretis. *'Dat. Signiae XIV. Kal. Oct. Pont. nostr. An. XV.'* [1212.]

CAP. XXI.[99])

Privilegium concessum monasterio, ut eius monachi excommunicari non possint, intelligitur de monachis, existentibus in monasterio, vel in ecclesiis sibi subiectis utroque iure. Hoc dicit, et est casus quotidianus.

Idem.

Quoniam, *'sicut nobis per tuas literas intimasti,'* per confessionem constat partis adversae, quod Nepesinus[100]) episcopus ius episcopale percipit in ecclesia sancti Blasii[1]) de Flagen.[2]), *'ac per hoc eadem ecclesia non pertinet ad monasterium pleno iure:'* credimus, quod, non obstante illo capitulo privilegii, quod *'ipsi'* monasterio[3]) est indultum, ut nullus episcopus ecclesias utroque iure illi subiectas interdicto supponere, vel monachum seu[4]) clericum eiusdem monasterii synodare vel excommunicare praesumat, praefatus episcopus possit interdicere dictam ecclesiam, et excommunicare monachum seu[5]) clericum vestrum ad eius regimen deputatum, quum alterutrum de iure fuerit[6]) faciendum; quoniam illud capitulum esse intelligendum videtur de monachis aut clericis in ipso monasterio permanentibus, vel ad ecclesias destinatis, utroque iure sibi subiectas.

CAP. XXII.[7])

Episcopus, remittens alicui ecclesiae decimas episcopales indefinite, remisisse videtur non solum praeteritas, sed et futuras. Et est casus notabilis.

Idem *Londonensi*[8]) *Archiepiscopo, apostolicae sedis Legato.*

Quia circa (*Et infra:* [*'cf. c. 6. de big. I. 21.'*]) *'Subsequenter etiam'* Quaesivisti, utrum monachi omnium Sanctorum[9]) privilegium *'bonae memoriae E.'* praedecessoris tui super episcopalibus decimis retinendis indultum, extendere valeant ad possessiones acquisitas[10]), et postmodum[11]) acquirendas. Super quo tale damus *'tuae fraternitati'* responsum, quod, si decimarum illarum remissio facta exstitit[12]) secundum canonicas sanctiones, praedecessor tuus indefinite decimas episcopales monasterio remittendo, quum nihil exceperit et potuerit[13]) excepisse, ac in beneficiis plenissima sit interpretatio adhibenda, nec debeat una eademque substantia diverso iure censeri, intellexisse videtur non solum de[14]) decimis possessionum illius temporis, sed futuri. *'Sane etc. Porro etc.* [*cf. c. 6. de caus. et. aff. IV. 14.*] *Dat. Signiae V. Non. Oct. Pont. nostr. An. XVI.'* [1213.]

CAP. XXIII.[15])

Ponit concilium ordinem quatuor patriarchalium sedium, atque ibi: Servata, ubi ponit tria privilegia ipsarum. Primum, quia dant pallium. Secundum ibi: Dominicae, *quia ante se crucem deferri faciunt, praeterquam in casibus, hic exceptis. Tertium ibi:* In omnibus, *quia ad ipsos appellatur. Et in hoc protestatur ibi:* Salvis.

Idem *in concilio generali.*

Antiqua patriarchalium[16]) sedium privilegia renovantes, sacra[17]) universali synodo approbante sancimus, ut post Romanam ecclesiam, quae disponente Domino super omnes alias ordinariae potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena[18]) tertium, Hierosolymitana quartum locum obtineant[19]), servata[20]) cuilibet propria dignitate ita, quod, postquam antistites earum[21]) a Romano Pontifice receperint[22]) pallium, quod est plenitudinis officii[23]) pontificalis[24]) insigne, praestito sibi fidelitatis et obedientiae iuramento, licenter et ipsi suis suffraganeis pallium largiantur, recipientes pro se professionem canonicam, et pro Romana ecclesia sponsionem obedientiae ab eisdem. Dominicae vero crucis vexillum ante se faciunt ubique deferri, nisi in urbe Romana, et ubicunque[25]) summus Pontifex praesens[26]) exstiterit,

---

Cap. XVII. 71) *decrevimus:* C. R. 1. — 72) *Wigorniensem:* Comp. III., Reg. — 73) *Wigorniensi:* ib. — 74) *Wigorniensis:* ib. — 75) *remanere:* Reg.

Cap. XVIII. 76) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 177. — Comp. III. h. t. c. 8. — 77) *Auton.:* Comp. III. Aug. — *Auxenen.:* Ms. — 78) *vel:* Reg. — 79) *personas suas . . . declaratur:* ib. — 80) *ex nomine:* Comp. III., Reg. — 81) *inquisitioni tuae:* ib. — 82) *subtrahuntur:* Comp. III. Ms.

Cap. XIX. 83) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 189. — Comp. III. h. t. c. ult. — 84) *Helyen.:* C. R. — *Heliensi:* Comp. III., Reg. — 85) *viri religiosi:* C. R. 1. L., Comp. III. — 86) *ecclesiarum:* C. R. 1. — 87) omitt. C. R. 1., Comp. III., Reg. — 88) *in ips.:* desid. in C. R. 1. — *in ipsam:* Reg. — 89) *breviter resp.:* C. R. 2. — 90) abest a Comp. III. Ms.

Cap. XX. 91) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 162. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 92) *per:* Comp. IV. Aug. — 93) *et:* ead. — desid. in Ms. B. — 94) add.: *ipsum:* Aug. — 95) *praedicti:* id. — *praelati:* Ms. A. — 96) *illis:* Comp. III., Reg. — 97) *fuerit:* Reg. — 98) *interdicta:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XXI. 99) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 1. — 100) *Nephesinus:* Cont. — *Vespesinus:* Comp. IV. Ms. A. — *Nepesinus:* Ms. B. — 1) *Basilii:* Cont. — *Blasilii:* Comp. IV. Ms. B. — 2) *Fragan.:* C. R. 2. — *Flauna:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *Stanno:* Ms. A. — 3) add.: *vestro:* C. R. 1. — 4) *vicarium vel:* Aug. — 5) *seu cler. vestr.:* omitt. Comp. IV. — 6) *fuerat:* ead. Ms. A. B.

Cap. XXII. 7) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 118. — Comp. IV. h. t. c. 5. — 8) *Londin.:* Comp. IV. Aug. — *Lugdun.:* Ms. B. — *Lundun.:* Ms. A. — *Lundensi:* Reg. — 9) *mon. de H.:* Aug. — 10) *postmodum acq.:* Comp. IV. Ms. A. — 11) *vel postm.:* C. R. 1. — *et in posterum:* Reg. — 12) *exstitit:* Aug. — 13) *potuerit:* Cont., Böhm. — *poterat:* Comp. IV., Reg. — 14) *decimas:* C. R. 2.

Cap. XXIII. 15) c. 5. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 6. — 16) *patriarcharum:* C. R. 2. — 17) *sacra:* conc. — 18) *Antiochia:* Comp. IV. Ms. A. — 19) *obtinent:* Comp. IV., Cont., Böhm. — 20) *reservata:* conc. Ms. — 21) *earum:* Comp. IV. Ms. A. B., conc. — desid. ap. Aug. — 22) *acceperint:* Comp. IV. Ms. A. — 23) omitt. conc. Ms. — 24) *pastoralis:* Comp. IV. — 25) *ubi:* Aug. — 26) desid. in C. L.

aut eius legatus, utens insigniis apostolicae dignitatis. In omnibus autem provinciis, earundem iurisdictioni subiectis, ad eos, quum necesse fuerit, provocetur, salvis appellationibus ad sedem apostolicam interpositis, quibus est ab omnibus humiliter deferendum.

CAP. XXIV.[27])

Privilegium religiosis concessum, ut possint sepelire confratres suos tempore interdicti, intelligitur de illis confratribus, qui, licet maneant in saeculo, obtulerunt se tamen ordini, mutato habitu saeculari, vel de illis, qui bona sua eis dederunt usufructu retento. Hoc primo. *Privilegium religiosis concessum, quod eis, venientibus ad locum interdictum, semel in anno aperiantur ecclesiae, ut celebrentur in eis divina, intelligitur, quod non tantum sola ecclesia aperiatur in loco.* Hoc secundo.

Idem in eadem.

Ut privilegia, quae quibusdam religiosis '*personis*' Romana concessit[28]) ecclesia, permaneant inconcussa[29]), quaedam in eisdem duximus declaranda, ne minus sane intellecta pertrahantur[30]) ad abusum, propter quem[31]) possint[32]) merito revocari, quia privilegium meretur amittere qui permissa sibi abutitur potestate. Sane quibusdam regularibus apostolica sedes indulsit, ut his, qui fraternitatem eorum assumpserint, si forsitan ecclesiae, ad quas pertinent, a divinis officiis fuerint interdictae, ipsosque mori contigerit[33]), sepultura ecclesiastica non negetur, nisi excommunicati vel nominatim fuerint[34]) interdicti; suos[35]) quoque confratres, quos ecclesiarum praelati apud ecclesias suas non permiserint sepeliri, nisi excommunicati vel interdicti fuerint nominatim, ipsi[36]) ad ecclesias suas deferant tumulandos. Hoc[36*]) autem de illis confratribus[37]) intelligimus, vel qui adhuc manentes in saeculo eorum ordini sunt oblati, mutato habitu saeculari, vel eis, qui bona sua dederant[38]) inter vivos, retento sibi, quamdiu in hoc[39]) saeculo vixerint, usufructu; qui tamen sepeliantur[40]) apud ipsorum regularium vel aliorum[41]) non interdictas ecclesias, in quibus elegerint sepulturam[42]), ne, si de quibuslibet ipsorum fraternitatem assumentibus fuerit intellectum, pro duobus aut tribus denariis annuatim sibi collatis[43]) dissolvatur pariter et vilescat ecclesiastica disciplina; certam tamen et ipsi remissionem obtineant, ab apostolica sibi sede concessam. Illud etiam, quod huiusmodi regularibus est indultum, ut, si qui fratrum suorum, qui ab eis missi fuerint ad recipiendas fraternitates sive collectas, in quamlibet civitatem, castellum[44]) vel vicum advenerint, si forte locus ille[45]) a divinis officiis sit interdictus, in eorum iucundo adventu semel in anno aperiantur ecclesiae, ut exclusis excommunicatis divina ibidem[46]) officia celebrentur, sic intelligi volumus, quod in eadem civitate, aut castro aut villa una tantum ecclesia eiusdem ordinis fratribus semel[47]), ut dictum est, aperiatur in anno; quia, licet pluraliter dictum sit, quod in eorum iucundo adventu ecclesiae aperiantur, non tamen ad ecclesias eiusdem loci[48]) divisim, sed praedictorum locorum coniunctim[49]) sano referendum est intellecta, ne, si hoc modo singulas eiusdem loci visitarent ecclesias, nimium vilipendi contingeret[50]) sententiam interdicti. Qui vero contra declarationes[51]) praedictas[52]) quicquam sibi usurpare praesumpserint, gravi subiaceant ultioni[53]).

CAP. XXV.[54]).

Tempore generalis interdicti episcopi non prohibiti, qui non fuerunt culpabiles interdicti, clam celebrare possunt, et hodie istud non est privilegium episcoporum, sed ius commune, ut in c. fin. de sent. excomm. in VI. et ibi plene habetur, an et quando et qualiter possit celebrari tempore interdicti.

Idem in eodem.

Quod nonnullis est religiosis indultum, in favorem pontificalis officii ad episcopos extendentes[55]) concedimus, ut, quum commune terrae interdictum fuerit, excommunicatis et interdictis exclusis possint[56]) quandoque ianuis[57]) clausis '*et*' suppressa voce et[58]) non pulsatis campanis divina celebrare officia[59]), nisi et[60]) hoc ipsum eis[61]) expresse fuerit interdictum. Verum hoc illis[62]) concedimus, qui causam aliquam non praestiterint interdicto, nec quicquam doli vel[63]) fraudis ingesserint, tale compendium ad iniquum dispendium pertrahentes[64]).

CAP. XXVI.[65])

Privilegia non sunt violanda etiam indirecte. H. d. generaliter.

Honorius III. *Archiepiscopis et Episcopis, in quorum dioecesibus monasteria et prioratus Cluniacensi[66]) monasterio subiecta consistunt[66*]).*

Quanto amplius (*Et infra:*) Sane dilecti filii abbas et conventus Cluniacensis gravem nobis querimoniam obtulerunt, quod quidam vestrum et vestrorum officiales, quum in eos et sui ordinis monachos non possint excommunicationis et interdicti proferre sententias, eo, quod super hoc apostolicae sedis privilegiis sunt[67]) muniti, in eos, qui molunt in molendinis vel coquunt in furnis eorum, quicquid[68]) vendendo seu emendo aut alias eis communicant, sententias proferunt memoratas, ut sic apostolicorum privilegiorum non vim et potestatem, sed sola verba servantes, dicti ordinis monachos quodammodo excommunicant, dum eis alios communicare non sinunt. Ex quo illud etiam evenit inconveniens, ut ipsi monachi, quantum ad hoc, iudicentur iudicio Iudaeorum, et qui eis communicant in praedictis maiorem excommunicationem incurrant, quam etiam excommunicatis communicando fuerint[69]) incursuri. Nolentes igitur haec crebris ad nos clamoribus iam perlata ulterius sub dissimulatione transire, vobis universis et singulis mandamus, quatenus huiusmodi sententias in fraudem[70]) privilegiorum nostrorum de cetero non feratis, quia, si super hoc ad nos denuo clamor adscenderit, non poterimus conniventibus oculis pertransire, quin promulgatores talium sententiarum severitate debita castigemus.

CAP. XXVII.[71])

Qui in habitu et tonsura et ceteris ut laici conversantur, deprehensi in maleficiis se pro clericis non defendunt. Ita communiter summatur.

Idem V.[72]) *quondam Anglorum Reginae illustri.*

Ex parte tua fuit propositum '*coram nobis,*' quod nonnulli literati, quos nec habitus nec tonsura clericos profitetur, in terra tuae iurisdictioni subiecta degentes, quum deprehenduntur in aliquibus forisfactis, ut iurisdictionem tuam eludant et debitam pro delictis ultionem evadant, assumunt seu etiam resumunt tonsuram abiectam[73]) seu habitum clericalem, licet ante pro laicis ab omnibus haberentur, '*et sic eorum delicta remanent impunita.*' Ne igitur tonsura vel habitu sic resumpto malitia foveatur, si tuam iurisdictionem exerceas[74]) in huiusmodi delinquentes, qui[75]) sine tonsura et habitu in delicto fuerint deprehensi, aequanimiter duximus[76]) tolerandum, quum malitiis hominum indulgeri non debeat, sed potius obviari.

CAP. XXVIII.[77])

Parisiis et in locis vicinis ius civile legi non debet.

Idem[78]).

Super specula[79]) (*Et infra:* [*cf. c. 5. de mag. V. 5.*]) Sane, licet sancta ecclesia legum saecularium non respuat famulatum, quae '*satis*' aequitatis et iustitiae vestigia imitantur: quia tamen in Francia et nonnullis provinciis laici Romanorum imperatorum legibus non utuntur, et occurrunt raro ecclesiasticae causae tales, quae non possint[80]) statutis canonicis expediri[81]), ut plenius sacrae paginae insistatur, '*et discipuli Helisei liberius iuxta fluenta plenissima resideant ut columbae, dum in iannis scalas non invenerint, ad quas divaricare valeant pedes suos,*' Firmiter interdicimus et districtius inhibemus, ne Parisius[82]), vel[83]) in civitatibus seu aliis locis vicinis quisquam docere vel audire ius civile

Cap. XXIV. 27) c. 51. ib. — Comp. IV. h. t. c. 7. — 28) *concesserit:* Comp. IV. Ms. A. — 29) *inconvulsa:* conc. — 30) *pertrahunt:* C. R. 1., — *protrahantur:* Aug. — 31) *quae:* id. — 32) *possent:* Comp. IV. Ms. A. — 33) *contingat:* conc. — 34) abest a Comp. IV. Ms. A. — 35) *ipsis:* ead. — 36) *Haec:* Aug. — 37) *fratribus:* id., Ms. B. — 38) *dederunt:* Comp. IV., conc. — 39) omitt. ib. — 40) *sepeliuntur:* Comp. IV. Ms. A. — 41) *laicorum:* ib. — 42) *sepulturas:* C. R. 1. — 43) *collectis:* C. L. — 44) *vel cast.:* Aug. — 45) desid. ap. eund. — 46) *sibi:* Comp. IV. Ms. A. — *ibi:* Aug., Ms. B., conc. — 47) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 48) *loci, quas visitarent, sed praedictorum coniunctim referendus est intellectus:* Aug. — 49) *coni. referendum est intellectum:* Comp. IV. Ms. A. — 50) *contigerit:* ead., C. R. 2. — 51) *declarationis:* Comp. IV. Ms. A. — 52) *praescriptas:* ead., conc. — 53) *disciplinae:* Comp. IV., conc. Ms.

Cap. XXV. 54) c. 58. ib. — Comp. IV. h. t. c. 8. — 55) *extendendum:* Comp. IV. Ms. A. — 56) *celebrent:* conc. Ms. — 57) *ianua:* Comp. IV. Ms. A. — 58) abest a C. R. 2. L., Comp. IV., conc. — 59) desid. in Comp. IV. Ms. A. B. — 60) omitt. Comp. IV., conc. — 61) *illis:* Aug. — 62) *illi . . . praestiterit:* ib. — 63) *doli vel:* omitt. C. R. L., Comp. IV., conc. — 64) *trahentes:* Comp. IV. Ms. B. — *protrahentes:* Aug. — *distrahentes:* Ms. A., conc. Ms.

Cap. XXVI. 65) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 66) *Dunac.:* Comp. V. Ms. — *Dunnac.:* Cir. per tot. — 66*) *constituit:* C. R. 2. — 67) *sint:* Cir. — 68) *quique:* Comp. V. — 69) *fuerant:* ead., C. R. 2. — 70) add.: *inclus:* C. R. 1.

Cap. XXVII. 71) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 72) omitt. Comp. V. Ms. — *B.* (i. e. *Berengariae*): Cir. — cf. c. 9. de elec. coni. III. 3. — 73) *tons. abiecta seu:* C. R. 1. — 74) *exercens:* C. R. 1. — *exerceris:* Comp. V. Ms. — 75) *quam:* Comp. V. — 76) *ducimus:* ead.

Cap. XXVIII. 77) Restitutum ex ipsa ep., ed. ab Ill. *de Savigny* Zeitschr. für geschichtl. Rechtswissensch., VIII. 230. — Comp. V. h. t. c. 3. — 78) de inscr. vide adn. ad c. 10. De elec. vel mun. III. 50. — 79) *Speculam:* Sav. — 80) *possunt:* C. R. L. — 81) *expedire:* Sav. — 82) *Parisiis:* Cont., Böhm., Cir., Sav. — 83) *et:* Cir. — *vel civitatibus aliis vicinis:* C. R. 1.

praesumat. Et qui contra fecerit, non solum a causarum patrociniis interim excludatur, verum etiam per episcupum loci *'appellatione postposita'* excommunicationis vinculo innodetur. *'Vos autem, fratres et filii, sic diligentius praescripta servetis et faciatis studiosius ab aliis observari, quod veri amici sponsi possitis merito comprobari, etc. Dat. Viterbii VII. Kal. Dec. Pont. nostr. Ao. IV'.* [1219.]

CAP. XXIX.[84])

Innovatio privilegii ius novum non inducit, sed vetus conservat.

Idem *Episcopo Baiocensi*[85]).

Quia intentionis nostrae *'non exstitit, ut per innovationem, quam fecimus cuiusdam scripti monasterii S. Stephani Cadomensis, quod in registro bonae memoriae Alexandri Papae praedecessoris nostri reperimus contineri, derogaretur iuri ecclesiae Baiocensis:'* Quum innovatio nec ius novum conferat, nec etiam tollat vetus, te[86]) in eo statu esse volumus, in quo tempore impetratae innovationis dignosceris exstitisse. Ceterum nullam per hoc intendimus iuri, alias eidem monasterio competenti, praeiudiciam generari.

CAP. XXX.[87])

Privilegiati, ut ubique possint cum altari viatico celebrare, hoc possunt sine licentia praelatorum.

Idem[88])

In his, quae ad cultum divinum facere dignoscuntur, non maligna, sed benigna esset potius interpretatio facienda. Unde mirari cumpellimur, quod, quum fratribus Praedicatoribus et[89]) Minoribus duximus[90]) indulgendum, ut, ubicunque fuerint, sine parochialis iuris praeiudicio cum altari valeant viatico celebrare, quidam, *'sicut nuper fuit propositum coram nobis,'* nimis stricte interpretando indulgentiam nostram, nituntur asserere, quod per eam praedicti fratres praeter *'episcoporum, abbatum et aliorum'* praelatorum assensum facere hoc non possint, propter quod eos celebrare iuxta indulgentiam apostolicam non permittunt. Quum autem, *'si res taliter se haberet,'* nihil eis conferret memorata indulgentia, sine qua id *'episcopis et aliis'* praelatis annuentibus liceret eisdem: fraternitati tuae mandamus, quatenus interpretatione huiusmodi reprobata, dum tamen ab aliis, quae iure parochiali proveniunt, *'se'* prorsus abstineant, datam eis sic licentiam celebrandi auctoritate nostra non differas publicare, ita, quod dicti fratres aliquam ex indulgentia nostra videantur in hoc gratiam consecuti.

CAP. XXXI.

Privilegium de decimis novalium non solvendis non comprehendit decimas tempore privilegii impetrati possessas ac alias, nisi de possessione ulterius in privilegio fiat mentio.

Gregorius IX. *maioris ecclesiae et Christianitatis Decano et Archidiacono Linconiensibus.*

Dudum inter priorem et conventum de Butele[91]) ex parte una, et priorissam et moniales de Campesse[92]) ex alia super decimis lite mota (*Et infra:*) De consilio fratrum nostrorum decernimus, iuri praedictorum prioris et conventus super decimis novalium, in quarum erant possessione tempore illo, quo indulgentiae apostolicae impetratae fuerunt, a parte altera de decimis novalium non solvendis, non debere per eas, non facientes de hoc aliquam mentionem, praeiudicium generari.

CAP. XXXII.

Confratres privilegiatorum, nisi se ad eos in totum transtulerint, ad episcopalia iura tenentur.

Idem.

Quidam, sicut asseris, in privilegiatorum fraternitate recepti, nolunt tibi de iuribus episcopalibus respondere. Verum, quamdiu huiusmodi fratres moram in domibus suis fecerint[93]), eos compellere poteris ad dicta iura tibi integre persolvenda.

CAP. XXXIII.

Quoad privilegium retentionis decimae semel novale semper est novale.

Idem *Arelatensi Capitulo.*

Consultationi vestrae breviter respondemus, quod terra, de qua non exstat memoria, quod aliquando culta fuisset, redacta per religiosos viros noviter ad culturam, perpetuo debet quoad immunitatem de non solvendis decimis novalium[94]) iure censeri, quum alias nonnunquam contingeret indulgentiam de novalibus plus eis dispendii quam utilitatis afferre.

TITULUS XXXIV.

DE PURGATIONE CANONICA.

CAP. I.[1])

Infamatus fide dignus per iuramentum se purgat; alias secus, et censetur non idoneus enormiter peccans.

Ex concilio Triburiensi.

Nobilis homo vel ingenuus, si in synodo accusatus[2]) crimen negaverit, si[3]) fidelem eum esse sciverit[4]), cum duodecim ingenuis se expurget. Si autem[5]) antea deprehensus fuerit in furto, aut periurio aut falso testimonio: non admittatur[6]) ad iusiurandum; sed[7]) ei, sicut qui ingenuus non est, purgatio indicatur.

CAP. II.[8])

Infamatus, tertio monitus se non corrigens, usque ad purgationem ab officio suspenditur.

Ex concilio Agathensi.

Si quis presbyter, negligens vitae suae, pravis exemplis mala[8*]) de se suspicari permiserit[9]), et populus, ab episcopo[10]) iuramento seu banno Christianitatis adstrictus[11]), infamiam eius patefecerit, certique[12]) accusatores criminis eius defuerint, admoneatur primo seorsum[13]) ab episcopo, *deinde* sub duobus vel tribus testibus, et[14]), si non emendaverit, *'in conventu presbyterorum'* episcopus eum publica[15]) increpatione admoneat. Si vero nec sic se[16]) correxerit, ab officio[17]) suspendatur usque ad condignam[18]) satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiatur[19]).

CAP. III.[20])

Etiam regulares purgant se de delicto secundum regulam canonicam.

Ex concilio Meldensi.

Moniales, si libidinibus inservire accusentur[21]), et manifeste detegi non valuerint, erga regulam[22]) suae opinionis malam famam canonice[23]) purgare cogantur.

CAP. IV.[24])

Si delictum est probabile, non indicitur purgatio; alias secus. H. d. quoad titulum.

Ex eodem.

Si quis de gradu ecclesiastico raptoribus alienarum sponsarum se consensorem vel interventorem manifeste prodiderit, a proprio gradu repellatur[25]), et, si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, canonice se expurget[26]).

Cap. XXIX. 84) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — 85) *Baiocensi:* C. R. 1. — 86) *totam in eo . . . dignoscitur exst.:* Cir.

Cap. XXX. 87) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 6. — 88) *ep. Parisiensi:* Comp. V. — 89) *praed. et:* omitt. ead. — 90) *duxerimus:* C. R. L., Comp. V.

Cap. XXXI. 91) *Buelle:* C. R. 1. — *Bucelcina:* C. R. 2. — *Botele:* C. L. — *Buten.:* Cont. — earundem incorum mentio fit in c. 10. de except. II. 25. — 92) *Capesceia:* C. R. 2.

Cap. XXXII. 93) *morantur in domibus suis:* C. R. 2.

Cap. XXXIII. 94) *novalis*, C. L.

TIT. XXXIV. Cap. I. 1) cf. c. 15. C. II. qu. 5. et Coll. ibi alleg. — Lips. XXXVIII. 4., Comp. I. c. 1. de purg. vulg. V. 30. — 2) *accusatur et neg.:* Lips., Comp. I. — 3) *at si:* C. R. 2. — 4) *sciveris:* C. L. — *sciverint:* C. R. 1. — 5) omitt. Lips, Comp. I. — 6) *admittitur:* Lips. — 7) *sed sicut qui... est, ferventi aqua aut candenti ferro se expurget:* ead., Comp. I.

Cap. II. 8) Exstat in conc. Mogunt. hab. A. 851. c. 8. ed. ab. Ill. *Pertzio* inter Mon., Leg. I. 413. — Burch. II. 281., Iv. Decr. VI. 226., Lips. XXXVIII. 2., Comp. I. h. t. c. 1. — 8*) *malam:* C. R. 2. — 9) *permisit:* Lips., Comp. I. Aug. — 10) *ipso:* Aug. — 11) *constrictus:* id., Burch., Iv., Lips., conc. — 12) *et ceteri:* conc. — *et certi:* Coll. citt. — 13) desid. in Lips. — 14) amitt. Coll. cit., conc. — 15) *cum publ.:* C. R. 1. — 16) amitt. Iv., Comp. I. Ms. — 17) *ab off.:* desid. in C. R. 1. — *ab episcopo:* Lips. — 18) *dignam:* Coll. citt., conc. — 19) quae seq. vide in c. 12. C. II. qu. 5.

Cap. III. 20) c. 70. conc. Meld. — Burch. VIII. 50., Ivo Decr. VII. 68., Lips. XXXVIII. 1., Comp. I. h. t. c. 2. — 21) *accusantur:* Lips., Comp. I. Aug. — 22) *ecclesiam:* Burch., Iv., conc. — 23) *legaliter:* conc.

Cap. IV. 24) c. 68. ib. — Burch. IX. 32., Iv. Decr. VIII. 170., Comp. I. h. t. c. 3. — 25) *repellantur:* Burch. — 26) *purget:* Coll. citt. — *et canonice nequiverit approbari, secundum SS. Patrum statuta se purgare cogatur:* conc.

CAP. V.[27])

Infamatus, contra quem crimen probari non potest, debet se purgare iuramento de veritate, compurgatores vero de credulitate.

Innocentius Papa *Aquilegiensi Patriarchae et Mantuano Episcopo*[28]).

Quoties "*frater noster A.*" Tridentinus[29]) episcopus "*in nostra et vestra praesentia*" de simonia impetitus sit[30]), vos[31]) latere non credimus[32]), sed accusatores, scriptum[33]) afferentes, testes secundum formam canonicam[34]) producere nequiverunt[35]), scilicet quod[36]) ecclesiam sancti[37]) Petri[38] presbytero P.[39]) dederit[40]) pro quatuor[41]) modiis frumenti[42]), "*quos ab eadem ecclesia acceperit. Verum quoniam nec accusatores nec testes secundum formam canonum et sanctorum Patrum statuta in causa ipsa procedere potuerunt,*" Communi[43]) fratrum nostrorum[44]) consilio iudicamus[45]), ut tertia manu sui ordinis et quarta[46]) abbatum et[47]) religiosorum sacerdotum de supra dicta[48]) simonia, "*in vestra praesentia*" debeat[49]) se purgare[50]). Porro purgationis[51]) tenor erit huiusmodi[52]): "*Idem*" episcopus iurabit[53]) primum super sancta Dei[54]) evangelia, quod[55]) pro ecclesia sancti Petri[56]) presbytero P. danda nec ipse per se, nec per submissam personam, nec aliquis[57]) pro eo se sciente pretium recepit[58]); deinde "*vero*" compurgatores[59]) super sancta[60]) Dei evangelia iurabunt[61]), quod ipsi credunt, eum verum iurasse. "*Nos itaque etc.*" [*cf. c. 17. C. II. qu. 5.*].

CAP. VI.[62])

Episcopus parochianum suum infamatum compellit ad se purgandum, nisi ab eo legitime appellaverit.

Alexander III. *Genuensi*[63]) *Episcopo.*

Nos[64]) inter alios "*praeeminemus suprema, licet immeriti, dignitate, ut quae dubia sunt debeamus declarare, et singulorum consultationibus, quantum nobis Dominus ministraverit, sollicite respondere, ut quaestiones sub examine Romanae ecclesiae terminentur, quae inter alias ecclesias disponente Domino obtinet principatum. Unde,*" Quia nos tua fraternitas consulere voluit, utrum episcopus parochianum suum, "*publica fama eum accusante,*" ad purgationem cogere possit, consultationi tuae taliter respondemus, quod, si de aliquo crimine publica laborat infamia, accusatore[65]) et testibus deficientibus ad purgationem est per ipsum[66]) episcopum compellendus, nisi forte super ipso[67]) ad superiorem iudicem[68]) duxerit appellandum. Sane, si appellaverit, eius parebit iudicio, ad cuius examen causam voluerit[69]) per appellationem transferre.

CAP. VII.[70])

Compurgatores debent esse honesti, et notum habere eum, quem purgant, nec debent a iudice vel alio impediri; et deficiens in purgatione punitur ut convictus.

Idem *Gaietanensi*[71]) *Electo.*

Quum P. Mancouella[72]) presbyter (*Et infra:* ["*cf. c. 10. de accus. V. 1.*"]) Purgatores "*vero*" illius honestatis et opinionis esse volumus, quod verisimile sit, eos nolle amore vel odio seu obtentu pecuniae deierare[73]). Ut autem idonei appareant, necesse est, ut eius, quem purgare debent, vitam et conversationem agnoscant[74]). Deficientem vero[75]) in purgatione omni officio et beneficio ecclesiastico privare procures, "*tibi omnibus modis*" praecavens, quod, si qui[76]) purgando[77]) in sua voluerint[78]) purgatione assistere[79]), nullam eis malevolentiam vel indignationem ostendas, nec eos "*aliquo modo*" impedias, vel ab aliis, quantum in te est, impediri permittas.

CAP. VIII.[80])

Absolutio, facta secundum purgationem vulgarem, non tenet, et ea non obstante potest indici de novo purgatio, et admittitur accusatio.

Lucius III.[81])

Ex tuarum intelleximus continentia literarum, quod, quum[82]) H. presbyterum "*latorem praesentium,*" quia infamabatur de homicidio, "*communicato fratrum consilio in episcopatu tuo,*" a sacerdotali officio suspendisses, "*bonae memoriae*" praedecessoris[83]) tui literas tulit in medium, quibus apparuit, eum iudicio aquae frigidae suam innocentiam purgavisse, et episcopum suis eum[84]) literis absolvisse, "*scholaris etiam, qui homicidium instigante diabolo perpetraverat, immunem se ipsum a crimine, tactis sacrosanctis evangeliis, affirmavit.*" Quia[85]) vero peregrina iudicia sunt inhibita, purgationem, quam praestitit, sufficere non putantes, "*fraternitati tuae per apostolica scripta*" mandamus, quatenus, si accusatores idonei non apparuerint[86]), *qui eum de homicidio convincere possint,*" ut eum septima aut quinta manu sui ordinis, sicut expedire cognoveris, per purgationem canonicam innocentiam suam ostendat, sibi[87]) iniungas; quam quum praestiterit, suspensionem sine "*mora et*" difficultate relaxes, et eum testimonii boni virum[88]) annuncians, ab infamia homicidii nullius contradictione vel appellatione obstante "*auctoritate nostra fretus*" absolvas. "*Is autem, qui infamatur, sese immunem a crimine homicidii praestito iuramento firmabit, et purgatores, quod eum credant verum iurasse, iurare debebunt.*"

CAP. IX.[89])

Sufficit, quod compurgator sit toleratus ab ecclesia bonae famae, nec de crimine suspectus condemnatus.

Idem *Vintoniensi*[90]) *Episcopo.*

Constitutus in praesentia nostra P. diaconus "*de Rochan sua nobis assertione monstravit*" (*Et infra:*) Praeterea illud nobis non modicam admirationem inducit[91]), quod purgationem oblatam recipere[92]) noluisti, nisi prius commendasses nomina singulorum, qui "*iam*" dictum P. purgare volebant, et de nationibus[93]) et ceteris[94]) circumstantiis[95]) prius inquireres diligenter, tanquam esses ordinatione[96]) facturus: utinam sic discuteres ordinandos! Sane in purgationibus faciendis, quum satis sit illis[97]), qui pro purgando exhibent iuramentum, secundum[98]) propriam conscientiam et opinionem iurare, quod purgandus a crimine sit immunis, vel quod bonum[99]) exhibuit iuramentum, si purgatores ab ecclesia tolerentur, et sint[100]) bonae famae in suis ordinibus ministrantes, nec in iudicio pro crimine condemnati: procul dubio sunt[1]) absque ullius[2]) indagine admittendi.

Cap. V. 27) Restitutum ex App. L. 57., Lips. XXXVII. 7., Comp. I. h. t. c. 4. — 28) *Aquil. patr.:* App. simpliciter. — *Aquil. patr. et Mantuan.:* Comp. I. Ms. — *P. Aquileg. patriarchae et M. Mantuano et G. Feltrensi, I. Vicentino et R. Cerenensi (Camensi?) epp.:* Lips., quae iusce. egregie cum illis concinit, quam ex Decr. collectione Brugensi Theinerus protulit (*Recherches* p. 21.): *ven. fratr. P. Aquileg. patr., M. Mantuano, F. Feltrensi, L. Vicentino et P. Camensi epp.* — idem caput exstat inter Poleas Decr. c. 17. C. II. qu. 5. — 29) *Adaspertinus Tadertinus:* App. — 30) *fuerit:* App. — 31) *prudentiam tuam:* App., Comp. I. Ms. — *prud. vestram:* Lips., Aug. — 32) *cred., cuius causa in nostra (vestra: Lips.) tandem ventilata praesentia, producti sunt* (omitt. Lips.) *accusatores et testes, viva voce et scripto accusantes* (add.: *eum eo:* App.), *quod eccl.:* App., Lips. — *cred., cuius causam in praesentia nostra ventilavimus, producti sunt apud eum accusatores et una* (*viva:* Ms.) *voce scriptum afferentes* (*asserentes:* Ms.) *nec testes secundum formam canonum producere potuerunt, quod eccl.:* Comp. I. — 33) *sic scr.:* C. R. 2. — 34) *canonum:* C. R. 1. — 35) *nequiverint:* C. R. 1. — 36) *qui:* C. R. 2. — 37) *beati:* C. R. 1., Comp. I. — 38) add.: *de Pasorum:* Comp. I. Aug. — *Passor.:* Ms. — *Paio:* App. — *Pau.:* Lips. — 39) *Paulo:* Coll. citt., Böhm. per tot. — 40) *dederat:* C. R. 1. — *dedit:* App. — 41) *mittendis quatuor:* ead. — 42) *de frumento:* Aug. — 43) *de commu.:* C. R. 2. — 44) omitt. App. — 45) *indicavimus:* C. R., Lips., Comp. I. Ms. — 46) *quatuor:* Comp. I. — *quarta manu:* App. — 47) *vel:* Lips. — 48) *praedicta:* App. — 49) *deberet:* Comp. I. Ms. — 50) *expurgare:* Lips., Aug. — *se expurget:* cunc. — 51) *expurgationis:* Lips., Aug. — 52) *hic:* App. — 53) *iuravit:* Lips. — 54) omitt. Aug. — 55) desid. ib. — 56) add.: *de Pa.:* Comp. I. — *de Paud'ada presb. Paulo, nec:* Lips. — *de Paio a presb. Paulo de Ada:* App., utraque mendose. — 57) *alius:* App., Lips. — 58) *acceperit:* App. — *receperit:* C. R. 2., Lips., Aug. — 59) *purgatores:* C. R. 1., App., Cont. — *expurgatores:* Lips., Comp. I. — 60) *sacrosancta:* Lips. — seq.: *Dei:* desid. ap. Aug. — 61) *iur. similiter, quod ipsi credunt, quod verum iuravit:* Comp. I. — *quod ipsi credunt verum esse quod ipse iuraverat:* App. — *quod, sicut ipsi credant, hoc verum est, quod ipse iuravit:* Lips.

Cap. VI. 62) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 7. — idem refertur ib. in c. 4. de off. et pot. prael. I. 23. — 63) *Eurienai:* Comp. I., sed in cit. c. 4. leg.: *Gen. ep.* — 64) *Idem:* ib. — leg.: *Nos ideo.* — 65) *accusatoribus:* C. R. 1. — 66) *dioecesanum:* Comp. I. — 67) *super ipsa causa:* ead. — 68) desid. in C. R. 1. — 69) *voluit:* Comp. I.

Cap. VII. 70) Restitutum ex App. L. 14., Comp. I. c. 12. de accus. V. 1. — 71) de inscr. cf. adn. ad c. 10. de acc. V. 1. — *Caietensi:* C. R. 1. — 72) *Manchunella:* C. R. 2. — *Petrus Mancavelu:* App. — 73) *peierare:* App., Böhm. Cont. — 74) *noscant:* App. — 75) *Quodsi uterque illorum vel alter in purgatione defecerit* (*defecerint:* Aug.), *in deficientem omni off. . . . prives:* App., Comp. I., Böhm. — 76) desid. in App. — 77) *memorato P.:* App., Comp. I. — 78) *voluerit:* App. — 79) *consistere:* C. R. 1.

Cap. VIII. 80) Restitutum ex App. L. 50., Comp. I. h. t. c. 5. — 81) *Carensi ep. in Registro:* App. — 82) abest a Comp. I. Ms. — 83) *postmodum praed.:* C. R. 1. — 84) *illum:* App. — *suis eum cum lit.:* Comp. I. Ms. — 85) *Quia vero, quum peregrina iudicia a* (omitt. Aug.) *sacris canonibus sint inhibenda, purgationem . . . non putamus:* Comp. I. — *Quia vero, quum per. iud. a sacris canonibus sint inhibita, purg., quam praestiterunt, sufficere non putamus:* App. — 85) *minime:* eod., Comp. I. — 86) *inventi fuerint:* Aug. — 87) abest a Comp. I. — 88) *viri:* C. R. 1. — omitt. C. R. 2. L., App., Comp. I.

Cap. IX. 89) Restitutum ex App. VIII. 21., Comp. I. h. t. c. 6. — 90) *W inc.:* Comp. I. Ms. — *Winton.:* Aug. — *Luc. III.* simpliciter: App. — 91) *adduxit:* App. — 92) *accipere:* ib. — 93) *maioribus:* ib. — 94) *singulis:* C. R. 1. — 95) omitt. App. et Comp. I. in quo leg.: *et de ceteris supradictis prius.* — 96) *ordinationem:* Aug. — 97) *ut illi:* App. — *sit illi, qui purgando exhibet:* Aug. — 98) *sic sec. . . . iurat:* id. — *si sec. . . . iurant:* Comp. I. Ms. — *si sec. . . . iuraverint:* App. — 99) *et bonum:* App., Comp. I. — 100) *sunt:* Comp. I. — 1) *sint:* C. R. 1., Comp. I. Ms. — 2) *ulla:* App.

CAP. X.[3])

Propter magnitudinem criminis infamatus suspendi potest, nedum ab officio, sed etiam a beneficio, donec se purgaverit. Hoc primo. *Et augetur propter hoc numerus compurgatorum.* Hoc secundo. *Ex causa interdum post purgationem praestitam suspenditur quis ad tempus.* Hoc tertio. *Et deficiens in purgatione punitur convictus.* Hoc quarto.

Innocentius III. *Senonensi Archiepiscopo.*

Inter sollicitudines nostras illa debet esse praecipua, ut capiamus vulpeculas, *°quae moliuntur vineam Domini demoliri, species quidem habentes diversas, sed caudas ad invicem colligatas, quia de vanitate conveniunt in id ipsum. Hi sunt namque caupones, qui aquam vino commiscent, qui virus draconis in aureo calice Babylonis propinant, qui iuxta verbum propheticum arcum rem amaram intendunt, ut sagittent innoxios in occultis, quorum error serpit ut cancer ita, quod, nisi botrus in flore laedatur, fructum non solum amarum, sed etiam pestiferum germinabit. Hos Apostolus egregius praedicator in epistola sua prophetico sermone describit, et docet omnibus modis evitandas, contra quas sacerdotes tubis argenteis clangere debent, ut conclamante populo, arca foederis praecedente, muri corruant Hiericho, quae iam fuerat perpetuo anathemate condemnata, ita, quod, si quis ex ea vel regulam auream furari praesumpserit, cum Achor filio Charmi lapidibus obruatur. Tu ergo sicut vir providus et discretus veri pastoris adimples officium, et super grege tibi commisso pure ac plene sollicitudinem pastoralem exerces, dum et legem Christi zelaris, et haereticorum impugnans errorem, in fautores ipsorum exseris gladium canonicae ultionis. Vigilans enim vigilas super grege tuo, ne relicto veri pastoris ovili, quod est unum, oves aberrent, post vestigia gregum, qui non sunt ex eo, temere abeuntes; vel ne lupus eas rapiat, et dispergat, quas veritas in eodem ovili sub uno pastore fidei catholicae counivit. Inter praecipuas quidem vineae domini Sabaoth agricolas deputatus vulpeculas, quas descripsimus, non pateris eius speciem demoliri: sed eas vel capere potius satagis vel fugare. Sane, sicut ex literis tuae fraternitatis accepimus, quum ad preces venerabilis fratris nostri Altissiodorensis episcopi ad villam, quae Charitas dicitur, accessisses, praesentibus eodem et venerabilibus fratribus nostris Nivernensi et Meldensi episcopis in unum fecisti eiusdem villae populum congregari, ubi de haereticis et eorum dogmatibus inquisitione diligenti habita, inter alios, quos super haeretica pravitate reperisti publice infamatos, decanum Nivernensem communi didicisti opinione gravari, et in eo et per eum non modicum fuisse scandalum catholicorum animis declaratum. Unde propter vehementem infamiam et grave scandalum ipsum ab officio et beneficio suspendisti, apud Altissiodorum ei diem certum assignans, quo tuo se conspectui praesentaret ab obiecto crimine defensurum. Quumque statuto termino ad tuam praesentiam accessisset, praesentibus dictis Altissiodorensi et Nivernensi episcopis, ac pluribus in utroque iure peritis, quum certus accusator contra eum minime compareret, tu ex officio tuo testes tam pro ipso quam contra ipsum recipi ac diligenter examinari fecisti, et attestationes etiam publicari. Quumque postmodum non ad concessum ei diem tuo se conspectui praesentasset, quum facultatem ei liberam indulsisses in testes ac eorum dicta dicendi ac proponendi suas in medium rationes, quibusdam propositis probationibus et allegationibus tandem renuncians, sententiam postulavit. Tu vero cum venerabilibus fratribus nostris Trecensi ac dictis Altissiodorensi et Nivernensi episcopis secedens in unum, inspectis attestationibus diligenter, et adhibito plurium consilio sapientum, quia crimen contra eum liquido probatum non erat, ipsum non duxisti de haeresi condemnandum. Verum quoniam ex dictis testium multa erat praesumptio contra eum, utpote quum esset manifeste probatum, eum familiaritatem haereticorum non solum habuisse, sed etiam captasse scienter, quum publica etiam laboraret infamia, et tantum suscitatum esset scandalum contra ipsum, quod non posset canonica purgatione deleri, nec ipsum absolvere, nec purgationem, quam obtulerat ab initio et tunc etiam offerebat, recipere voluisti, sed ipsum cum literis tuis ad sedem duxisti apostolicam destinandum, intelligens, quod ex concessa nobis plenitudine potestatis citra poenam canonicam dispensare possimus, et ultra eam rigorem severitatis augere. Ceterum et postmodum in nostra praesentia constituto communem audientiam in consistorio nostro concessimus, ubi se multipliciter nisus est excusare, illud praesertim allegans, quod, quum non apparente accusatore legitimo purgationem offerret, testes contra eum non fuerant aliquatenus admittendi.°* Licet ergo ecclesiastica[4]) constitutio tales ab officio tantum usque ad purgationem canonicam doceat suspendendos, quia[5]) tamen eum etiam a beneficio propter immanitatem criminis suspendisti, nolumus improbare; nec illud etiam improbamus, quod, licet contra eum nullus accusator legitimus appareret, ex officio tuo tamen, fama publica deferente, voluisti plenius inquirere veritatem. Attendentes autem[6]) vulgatam infamiam, grave scandalum, et vehementem suspicionem ex testium dictis obortam, quae contra °*eundem*° decanum facere videbantur, quum propter eorum quodlibet ei esset purgatio indicenda, et servantes iustitiam[7]) et mollientes rigorem, °*de consilio fratrum nostrorum, archiepiscoporum et episcoporum apud sedem apostolicam exsistentium,*° purgationem ei quartae decimae manus sui ordinis duximus indicendam. Ipsum igitur ad te °*cum literis apostolicis*° remittentes, ut ibi purgetur, ubi noscitur infamatus, °*fraternitati tuae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus, accitis[8]) tecum °*dicto*° Nivernensi[9]) et °*venerabili fratre nostro*° Parisiensi episcopis, indictam ei °*a nobis*° purgationem accipias, ita tamen, ut, qui ad eius purgationem processerint[10]) comprobandam, sint fide catholici et vita probati, qui conversationem et vitam ipsius non tam moderno tempore noverint quam transacto; purgatione vero recepta beneficium ei restituere non postponas, °*ne cogatur in cleri opprobrium mendicare.*° In poenam autem familiaritatis illius, quam cum haereticis scienter habuisse dignoscitur, eum ab officio volumus manere suspensum, donec scandalum sopiatur, ita tamen, ut publice familiaritatem haereticorum abiuret. Praecipias insuper ei[11]) districte, ut in praedicta et aliis villis circumpositis profiteatur et praedicet fidem catholicam, ac confundat et detestetur haereticam pravitatem, sic deinceps vitam suam bonis adornans operibus, ut infamia convertatur in bonam famam[12]), et omne[13]) scandalum et suspicio de catholicorum mentibus deleatur. Quodsi forsan in purgatione defecerit, eum ecclesiasticae disciplinae mucrone percellas, et ab officio et beneficio depositum ad agendam poenitentiam in arctum monasterium detrudere[14]) non omittas. °*Dat. Lat. Non. Maii.*° [1199.]

CAP. XI.[15])

Breve est, nec potest aliter summari.

Idem *Abbati sancti Dionysii et Presbytero S. Martini*[16]).

Quum dilectus[17]) (*Et infra:*) Illud autem vos attendere volumus et mandamus, ut tales ad purgationem °*huiusmodi*° admittantur personae, quae vicinae sint[18]) et honestae. °*Quod si non omnes etc. Dat. Lat. XI. Kal. Apr.*° [1202.]

CAP. XII.[19])

Si infamia ortum non habet ex probabilibus coniecturis, non est de necessitate indicenda purgatio; potest tamen indici ad instantiam purgandi.

Idem[20]).

Quum in iuventute sua (*Et infra:* [°*cf. c.* 15. *de praesumpt. II.* 23.°]) Quia vero pater filium, quem diligit, corripit, nos[21]) Quinqueecclesiensi episcopo per literas nostras ad maiorem cautelam iniunximus, ut ab illius familiaritate cessando °*apud Deum et homines*° taliter se haberet, quod sinistra de ipso suspicio non posset[22]) haberi. Sed inimicus homo, rescriptum literarum °*illarum*° surripiens, apud °*praedictum*° regem et regni magnates ipsum nequiter publicavit, ut sic °*idem episcopus*° deberet amplius infamari, °*quum videretur esse nobis incredibilis et suspectus.*° Unde nos, tantam[22*]) aemulorum nequitiam attendentes, licet pulsati fuerimus multoties contra eum, nunquam tamen adversus ipsum potuimus commoveri, scientes, quod dictum unius[23]) facile sequitur multitudo. Ubi vero idem episcopus ad Strigoniensem[24]) metropolim exstitit postulatus, quidam, qui super ipsa postulatione adverso-

Cap. X. 3) Restitutum ex Reg. Bal. II. 63. — Comp. III. h. t. c. 1. — 4) *Nos igitur literarum scientiam et honestatem morum in is (vitae: Comp. III.) pariter attendentes, licet eccl.:* Comp. III., Reg. — 5) *suspendendos, quod (quos:* Comp. III.) *tamen etiam eum (quum:* Comp. III.) *a beneficio propter immanitatem criminis, ut credimus, suspendisti, nolumus improbare, nec illud etiam propter causam improbamus eandem, quod, licet nullus contra eum legitimus accusator appareat, ad detegendam (tegendam:* Aug.) *tamen huius (huiusmodi:* Comp. III.) *mortiferae pestis, immo pestiferae mortis (pestiferi morbi:* Comp. III.) *radicem, ex officio tuo, fama:* Ibid. — 6) *a te:* Aug. — 7) omitt. Comp. III., Reg. — 8) *ascitis:* Comp. III. — 9) *Mutinen.:* C. R. 2. — *Muteuen.:* Aug. — *Nivernensium:* C. I. — 10) *accesserint:* C. R. 2. — 11) *ipsi:* Comp. III., Reg. — 12) *in famam:* C. R. I., Comp. III., Reg. — 13) *omnis scandali suspicio:* Comp. III. Ms. — 14) *retrudere:* Aug., Reg.

Cap. XI. 15) Restitutum (quantum e re esse videbatur,) ex Reg. Brequ. V. 12. — Comp. III. h. t. c. 2. — 16) *abbati S. Dionysii et priori S. Martini de Campis et Ioviano (I.:* Comp. III.) *magistro scholarum Aurelian.:* Comp. III., Reg. — 17) add.: *filius:* C. R. I. — 18) *sunt:* Aug.

Cap. XII. 19) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 113. — Comp. III. h. t. c. 3. — 20) *Cenadiensi ep. et abbati de Cikador:* Reg. — 21) *nos eundem episcopum per literas nostras corripuimus (corripimus:* Aug.), *iniungentes eidem ad maiorem cautelam:* Comp. III., Reg. — 22) *posset:* C. R. I., Comp. III. Ms., Reg. — 22*) *tantum:* Aug. — 23) omitt. Comp. III. — *quod facile dominum sequitur multitudo:* Reg. — 24) *Antigonien.:* Comp. III. Aug. — *Antigonien.:* Ms.

bantur eidem, ut promotionem ipsius facilius impedirent, illius criminationis carbones reaccendere sunt moliti. Unde quidam procurator ipsius, *"in nostra praesentia constitutus,"* de consilio *"quorundam"* amicorum suorum, qui super hoc bonum *"quidem"* zelum habebant, sed non secundum scientiam, coepit *"a nobis in praesentia fratrum nostrorum"* cum instantia postulare, quatenus eidem episcopo purgationem canonicam faceremus indici, et suam innocentiam[25]) demonstraret. Nos autem, postulationem huiusmodi minus providam, *"immo nimis improvidam"* reputantes, procuratorem ipsum ab ea saepe voluimus revocare, *"tum quia saepe fatus episcopus non videbatur apud bonos et graves de illo crimine infamatus, quum coepiscopi sui, super hoc ex mandato apostolico requisiti, laudabile testimonium de ipso nobis curaverint perhibere, tum quia talis infamatio videbatur ab inimicis et aemulis processisse, sicut superius est expressum. Unde quum ante acta vita eius commendabilis appareret, et huiusmodi facinus incredibile videretur: non credebamus, ei purgationem aliquam amodo indicendam."* Ceterum, quia procurator instabat, compulsi fuimus, non iuris necessitate, sed importunitate petentis, ut per vos ei purgationem canonicam cum duobus *"episcopis et tribus"* abbatibus mandaremus indici, quamvis *"eidem procuratori"* fuerimus protestati, quod ex alia *"quoque"* causa talis petitio minus provide tunc fiebat, quia *"videlicet"* Strigoniensis ecclesiae suffraganei vix eo tempore purgarent eundem, qui[26]) in facto postulationis contradicebant eidem, et suffraganei Colocensis ecclesiae ipsum minime tunc purgarent, quia inter eum et Colocensem archiepiscopum de Strigoniensi metropoli contentio vertebatur. Unde, quum non sint alii pontifices in Hungaria, merito videbatur, quod per episcopos regni sui non posset in illo articulo se purgare. *"Propterea etc. Dat. Ferentini Non. Iul. Ao. IX."* [1206.]

CAP. XIII.[27])

Compurgator iurat de credulitate.

Idem *Tyrasensi*[28]) *Archiepiscopo.*

De testibus (*Et infra:* [*cf. c.* 29. *de test. II.* 20.*]) Illi vero, qui ad purgandam alicuius infamiam inducuntur, id solum tenentur iuramento firmare, quod veritatem credunt[29]) eum *"iuramento"* dicere, qui purgatur. *"Dat. Lat. IV. Non. Ian."* [1199.]

CAP. XIV.[30])

Infamatus super defectu natalium non debet promoveri, nisi prius se purget.

Idem *Florentino Episcopo.*

Accedens ad praesentiam nostram *"dilectus filius"* T.[31]) diaconus, *parochianus tuus,"* humili nobis insinuatione monstravit, quod, quum a suis aemulis diceretur, quod esset filius sacerdotis, tu eum[32]) nec promovere *"ad presbyteratus ordinem"* voluisti, nec permisisti ab alio promoveri, *"quanquam vel id vel aliud probatum non fuerit contra ipsum."* Quocirca *"fraternitati tuae per apostolica scripta"* mandamus, quatenus, si *"diaconus ipse"* publice[33]) fuerit *"huiusmodi"* nota respersus, et de ipsa tibi legitime constare non poterit, purgatione ab ipso recepta, *"dummodo aliud canonicum non obsistat,"* ipsum non differas propter hoc ad sacerdotis officium promovere, quia, etsi[34]) non sit nota delicti, est tamen nota defectus impedientis ad sacros ordines promovendum[35]). *Dat. Rom. ap. S. Petr. VIII. Id. Febr. Ao. IX."* [1207.]

CAP. XV.[36])

Super notorio crimine non est indicenda purgatio, et, pendente causa super criminibus coram Papae delegata, purgatio ab ordinario super eis recepta non tenet.

Idem *Abbati Engen. et Scholastico Mutinensi*[37]).

Quum dilectis filiis H. presbytero et G. procuratori O. clerici *"constitutis in praesentia nostra dilectum filium"* T. *"subdiaconum et"* capellanum nostrum concesserimus[38]) auditorem, idem procurator proposuit *"coram eo,"* quod, quum dictus presbyter super incestus crimine fuisset publice infamatus, *bonae memoriae"* Constantiensis episcopus, ordinarius iudex, ei[39]) purgationem indixit; qui, quum se purgare nequivisset, ab ipso[40]) fuit *"in plena synodo"* suis ecclesiis sententialiter destitutus, quas ipse nihilominus detinuit *"aliquamdiu"* per violentiam occupatas. Quumque *"postmodum"* idem presbyter cuiusdam consanguinei sui uxorem *"adductam in domo"* publice detineret, ad petitionem *"H.,"* plebani de Heniso[41]), et quorundam aliorum clericorum Constantiensis dioecesis iudicibus[42]) *"nostras"* dicimur *"sub hac forma"* literas destinasse, ut *"videlicet"*, si dictus[43]) presbyter super crimine adulterii et incestus coram ipsis se purgare non posset, ipsum poena debita castigarent. Qui[44]), *"iuxta mandati nostri tenorem in negotio procedentes,"* quum constitisset eisdem, quod idem presbyter pro eo, quod in purgatione defecerat, ab episcopo memorato fuerat *"in synodo"* condemnatus, ipsum, utpote contumacem, praedictis ecclesiis per sententiam privaverunt[45]), maxime quum de incestus[46]) et adulterii crimine, tanquam de notorio, *"manifeste"* liqueret eisdem, *"dilecto filio"* abbati sancti Galli, ad quem illarum ecclesiarum donatio pertinebat, potestatem liberam concedentes, ecclesias illas[47]) personis aliis conferendi, qui eas postea supra dicto O.[48]) clerico assignavit. *"Verum idem presbyter ad sedem apostolicam veniens, ut falso se asserens praetermisso iuris ordine spoliatum, ad abbatem de domo S. Petri et suos coniudices alteri parti omnino suspectos nostras literas reportavit. Qui eidem O. literarum ipsarum copia denegata et probationem ipsius super literarum falsitate admittere recusantes, iuris ordine praetermisso post appellationem ad nos legitime interpositam restitutionis sententiam pro eodem presbytero protulerunt, quod se loco et tempore probaturum per legitimos testes proponebat."* Dictus vero presbyter inter[49]) cetera *"ex adverso"* respondit, quod, *"licet super praemissis criminibus ab inimicis fuisset aemulis infamatus et a Constantiensi capitulo propter hoc eidem indicta purgatio, ipsam tamen nullus recipere voluit, licet eam paratus fuerit infra praefixum sibi terminum exhibere, adiiciens, quod"* processus iudicum praedictorum debebat[50]) merito retractari, quum lite non contestata *"et post appellationem ad nos interpositam"* procedere praesumpserint[51]) contra eum. *"Praeterea dictus presbyter proposuit conquerendo, quod, quum a praedicto O. et complicibus suis praedictis ecclesiis fuisset per violentiam spoliatus, et ad supradictum abbatem de domo sancti Petri ac coniudices suos primo, et secundo ad electum Constantiensem restitutionis literis impetratis, per utrosque restitutionis meruerit beneficium obtinere, idem O. eum non est veritus saepius spoliare. Unde quum propter hoc ipse cum complicibus suis excommunicationis sententia innodatus in sua contumacia perduraret, praedicto electo et coniudicibus suis dedimus in praeceptis, ut auctoritate nostra suffulti districtius inhiberent, ne in locis, in quibus iidem excommunicati praesentes exstiterant, divina officia dicerentur, et eosdem tamdiu appellatione cessante suspenderent a divinis, donec saepedicto presbytero de damnis et iniuriis irrogatis satisfacerent competenter, vel responsuri de tanto contemptu nostro se conspectui praesentarent. Sed ipsi ad appellationis diffugium convolantes, contra prohibitionem ipsorum iudicum divina celebrant interdicti, nec ad nostram praesentiam responsalem transmittere curaverunt."* Adiiciens[52]), quod *"ad abolendam omnem infamiam"* purgationem indictam[53]) ab electo Constantiensi curaverit exhibere, *"saepe dicti tamen aemuli eum non desinunt infamare. Unde nobis humiliter supplicavit, ut ab illorum petitionibus absolutum, faceremus ipsum praedictarum ecclesiarum pacifica possessione gaudere, illos legitime punientes, qui excommunicati et interdicti divina praesumpserunt officia celebrare. Ad haec procurator adiecit, quod dicta purgatio fuit ab electo recepta absente parte altera et penitus ignorante, quod etiam se asseruit probaturum.* His igitur et aliis, *"quae fuerunt coram capellano praedicto proposita,"* plenius intellectis, licet literae illae, quae ad praedictos[54]) iudices impetratae dicuntur, vel ipsarum transscriptum ostensum non fuerit coram nobis, quia tamen ex tenore relationis ipsorum[55]), quam dictus procura-

Cap. XII. 25) add.: *super hoc:* C. R. 2. — 26) *quia:* Comp. III., Reg.

Cap. XIII. 27) Restitutum ex Reg. Bal. I. 313. — Comp. III. h. t. c. 4. — 28) *Tyrensi:* Comp. III., Reg. — *Tiron.:* Böhm. — 29) *credunt:* C. R. 2. L., Comp. III., Reg.

Cap. XIV. 30) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 256. — Comp. III. h. t. c. 5. — 31) *F.:* Reg. — 32) *ipsum:* Reg. — 33) *publice:* C. L. — 34) *licet:* Reg. — 35) *promoveri:* ib.

Cap. XV. 36) Restitutum ex Reg. Bal. X. 188. — Comp. III. h. t. c. 6. — 37) *abbati Argentin. et Magistro G. scholastico Cucien et de Valle:* Comp. III. Aug. — *abbati Evigen. et magistro G. scholastico Mutien. et C. decano de Valle:* Ms. — *abbati Augensi et Conrado de Wilde Constantiensis dioecesis, et magistro Conrado, scholastico Cassiensi:* Reg. — 38) *commisimus:* Comp. III. Ms. — *concessimus:* Aug. — *concesserimus:* Reg. — 39) *eidem:* Comp. III., Reg. — 40) *ab episcopo:* C. R. 1. — *ab eodem ep.:* Comp. III., Reg. — 41) *de Ponte:* Cont. — *de Hemiso:* Aug. — *de Herisio:* Reg. — 42) *dil. fil. de Scennis et de Ustron* (*Westun.:* Comp. III. Ms. — *Vestronen.:* Aug.) *decanis:* Comp. III., Reg. — 43) *praedictus:* Reg. — 44) *Quod.* C. R. 1. — 45) *privaverant:* Comp. III. Ms. — 46) *incesta:* Comp. III., Reg. — 47) *ipsas:* Aug., Reg. — 48) desid. in Reg. — 49) *inter cet.:* omitt. ib. — 50) *debeat:* Comp. III. — 51) *praesumpserant:* Comp. III. Ms. — 52) *Adi. insuper, quod licet idem presbyter:* Comp. III. — *Licet autem idem presbyter:* Reg. — 53) *indictam sibi* (omitt. Comp. III.) *ab eodem electo, non tanquam delegato, sed ordinario curaverit exhibere:* Comp. III., Reg. — 54) *de Scennis et de Ustron decanos:* Reg. — 55) *ipsarum:* Aug.

tor exhibuit, ac si[56]) literae ipsae ostensae fuissent, nobis constitit evidenter, iudices ipsos praetermisso iuris ordine processisse: tam processum eorum, quam concessionem[57]) ecclesiarum a[58]) praedicto abbate de mandato ipsorum factam, auctoritate apostolica retractamus, praesertim quum relationis ipsius series repugnantia contineat et adversa. Dicitur enim, quod crimen eiusdem presbyteri usque adeo publicum fuerat[59]) et notorium, quod nullus inficiationi[60]) locus penitus exsistebat, utpote cuius universae[61]) viciniae populus testis erat, et tamen ibidem[62]) praemittitur, quod eidem presbytero terminum peremptorium praefixerunt[63]), in quo, si posset, super infamia praedictorum criminum canonice se purgaret; quum nimirum, si crimen notorium exsistebat, non erat '*utique*' illi indicenda purgatio, sed in eum condemnationis sententia promulganda. '*Restitutionis quoque sententiam pro eodem presbytero a diversis iudicibus latam duximus approbandam, praesentium vobis auctoritate mandantes, quatenus eundem presbyterum in corporalem possessionem praedictarum ecclesiarum sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo inducatis et defendatis inductum; contradictores, si qui fuerint, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescentes, et facientes eidem presbytero tam de fructibus medio tempore perceptis ex ecclesiis memoratis, quam de damnis et iniuriis irrogatis satisfieri competenter. Facta vero restitutione plenaria, si legitimus apparuerit contradictor, qui possit et velit legitime comprobare, quod idem presbyter, pro eo, quod in legitime indicta sibi purgatione defecit, condemnatus fuit a praedicto episcopo et saepedictis ecclesiis spoliatus, vos eidem super ecclesiis ipsis perpetuum silentium imponatis, facientes eisdem, per vos ad quos pertinet, de personis idoneis canonice provideri.*' Si vero nullus apparuerit legitimus accusator, et ipsum inveneritis apud bonos et graves super[64]) praedictis criminibus vel ipsorum altero infamatum, purgationem ei canonicam indicatis, non obstante, quod coram praedicto electo dicitur se purgasse; quum, iudicio pendente coram iudicibus delegatis, non debuerit ordinarius purgationem indicare infamato. '*In qua purgatione etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. IV. Id. Ian. Ao. X.*' [1208.]

CAP. XVI.[65])

Non sufficit praelato, de criminibus infamato, iurare, quum se purgat, quod sit immunis ab illis criminibus; sed iurare debet, quod post suam promotionem illa crimina non commisit.

Idem.[66])

Accepimus[67]) literas, quibus nobis[68]) intimare curastis, quod apostolico mandato super indicenda purgatione '*venerabili fratri nostro*' archiepiscopo Bisontino recepto[69]), ipsum citastis ut decuit; qui ad diem praefixum comparuit coram vobis, iuramentum purgationis offerens sub hac forma, videlicet, quod immunis erat ab illis criminibus, super quibus se purgare debebat. '*Quumque vos diceretis, hanc non esse formam canonicam, et super hoc fuisset aliquamdiu disputatum, ipse tandem ad nos vocem appellationis emisit, cui de prudentum virorum consilio detulistis.*' Ipse vero ad praesentiam nostram accedens humiliter supplicavit, ut saltem super purgatione incontinentiae dignaremur temperare rigorem, quia non deberet asserere, quod a nativitate sua nunquam passus fuerit lapsum carnis. Porro, quum ab eo[70]) non credatur exactum fuisse huiusmodi iuramentum, potius forte praesumimus, quod alia de causa volebat sub praescripta forma iurare, videlicet, quod immunis erat ab illis criminibus, de quibus fuerat infamatus, innuens, dimissis per poenitentiam, iam esset immunis ab illis. Sed hoc iurare non parvae temeritatis exsisteret, quum beatus Iob dicat[70*]): „Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea," '*et Salomon: „Quis potest dicere, mundum est cor meum et purus sum a peccato?" Unde Psalmista dicebat: „Delicta quis intelligit, ab occultis munda me, Domine," Apostolo attestante: „Nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum."*' Ideoque praescriptam purgationis formam, secundum quam idem archiepiscopus obtulit se purgare, reprobamus, utpote indiscretam, temerariam et ineptam, iniungentes eidem, ut, si voluerit et potuerit secundum hanc formam se purgare[71]), secundum sanum intellectum, quem ei duximus exprimendum, videlicet quod illa crimina graviora, id est simoniam[72]), venditionem iustitiae atque incontinentiam, de quibus infamatus exsistit[73]), iuret se minime commisisse, postquam ad archiepiscopalem promotus est dignitatem; et compurgatores sic iurent, quod credunt[74]), eum verum iurasse. Quo facto, vos illum dimittatis in pace. Alioquin etc. '*Dat. Lat. IV. Non. Ian. Pont. nostr. Ao. XVI.*' [1214.]

TITULUS XXXV.

DE PURGATIONE VULGARI.

CAP. I.[1])

Duella et aliae purgationes vulgares prohibitae sunt, quia per eas multoties condemnatur absolvendus, et Deus tentari videtur. H. d. totus titulus.

Coelestinus III.[2])

Cura suscepti regiminis '*nos inducit, ut fratrum nostrorum debeamus consultationibus respondere, et ab eis, quantum humana permittit fragilitas, dubitationis scrupulum amputare. Hinc est, quod,*' Quum[3]) tua fraternitas duxerit sedem apostolicam consulendam, utrum super[4]) ecclesiarum possessionibus[5]) duella debeant sustineri, tuae duximus sollicitudini respondendum, quod in eo casu, vel '*in*' aliis etiam hoc[6]) non debes aliquatenus tolerare[7]). '*Dat. Rom. ap. S. Petr.*'

CAP. II.[8])

Summatum est supr. cap. proximo.

Innocentius III. *Priori S. Sergii[9]) Spoletani.*

Significantibus V. laico et fratribus eius ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod, quum quidam eos super furti crimine accusaret, cum eo '*praeter terrae consuetudinem*' coacti sunt inire duellum, in quo, aliis peccatis suis praepedientibus, ceciderunt[10]), propter quod '*post appellationem ad nos interpositam*' per consules Spoletanos bonis fuerunt propriis spoliati. Nunc vero furtum apud alios est inventum, et, quod ipsi fuerint innocentes, est faciente[11]) Domino revelatum. Unde consulibus ipsis dedimus in mandatis, ut ablata '*eis*' restituant universa. '*Ideoque discretioni tuae etc. Dat. Lat. VI. Kal. Apr.*' [1203.]

CAP. III.[12])

Summatum est supra cap. 1.

Honorius III.

Dilecti filii noviter in Livonia baptizati gravem ad nos querimoniam destinarunt, quod fratres Templariorum '*ordinem in Livonia profitentes,*' et alii '*quidam advocati et iudices,*' qui temporalem in eis[13]) potestatem exercent, si quando de aliquo alio[14]) crimine infamantur, eos ferri candentis iudicium subire compellunt, quibus, si qua exinde sequatur adustio, civilem poenam infligunt, '*quo re conversis et convertendis scandalum incutiunt et terrorem.*' Quum igitur huiusmodi iudicium '*secundum legitimas et canonicas sanctiones*' sit penitus interdictum, utpote in quo Deus tentari videtur: mandamus, quatenus dictos fratres et alios, ut ab huiusmodi conversorum gravamine omnino desistant, '*monitione praemissa*' per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellas.[15])

Cap. XV. 56) *ac si etiam*: C. R. L. — *si etiam*: Comp. III., Reg. — 57) *concessiones*: Comp. III. Ms. — 58) *praedicto abbati*: Aug. — 59) *fuerit*: id., C. L. — 60) *inficiationis*: Comp. III., Reg. — 61) *universus*: Aug., Reg. — 62) *illud praetermittitur*: Comp. III. — 63) *praefixerant*: ead., Ms. — 64) *de*: C. L.

Cap. XVI. 65) Restitutum ex Reg. Bal. XVI. 156. — non exstat in Comp. IV. — 66) *Lingonensi episcopo et abbati Morimundensi Cistercienis ordinis Lingonensis dioecesis*: Reg. — 67) *Recepimus*: id. — 68) abest a C. R. L. — 69) *suscepto, ad diem etc.*: Reg. — 70) *eis*: Cont. — 70*) Iob. IX. 21. — 71) *debent se purg.*: C. L. — 72) *simoniacam*: C. R. L. — 73) *exstitit*: Cont., Bohm. — 74) *credant*: C. L.

TIT. XXXV. Cap. I. 1) Restitutum ex Luc. ep. Bal. III. 370., Comp. II. h. t. c. un. — 2) *Vameasi (?) ep.*: Luc. — 3) *quod tua fr. duxit*: Comp. II. Ms. A. — 4) *pro*: ib. — 5) *praesentationibus*: Luc., Comp. II. — 6) omitt. Comp. II. Ms. A. — In Luc. haec extr. cap. particula ita se habet: *quod quia in eo casu, nec etiam in aliis monomachias debeas aliquatenus tolerare, quum eas sacri repellant canones et a Christi debeant fidelibus, quantum in te fuerit, omnino exstirpari.* — 7) *sustinere*: Comp. II. Ms. B.

Cap. II. 8) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 26. — Comp. III. h. t. c. un. — 9) *Gregorii*: Reg. — 10) *ceciderant*: Comp. III. Ms. — 11) *favente*: Aug.

Cap. III. 12) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. un. — Indicatur (ex Reg. VII. 220.) a Raynaldo ad A. 1222.; eisdem fere verbis repetita est a Gregorio IX. (Dat. Lat. VI. Id. Sept. Pont. Ao. VI. 1232.) cf. *Manrique* Ann. Cist. IV. 448. — 13) *eos*: Comp. V. Cir. — 14) abest a C. R. L. et Comp. V. — 15) *cogatis*: Comp. V. Ms.

TITULUS XXXVI.

DE INIURIIS ET DAMNO DATO.

CAP. I.[1])

Propter eius brevitatem non summatur.

In Exodo.[2])

Si rixati fuerint homines, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed iacuerit in lecto[3]), '*si surrexerit et ambulaverit foris super baculum suum: innocens erit*,' qui percusserit, '*ita tamen, ut*' operas eius et impensas in medicos restituet.

CAP. II.[4])

Breve est, et ideo non summatur.

Ibidem.

Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam[5]): dominus cisternae reddet[6]) pretium iumentorum; quod autem mortuum est, ipsius erit.

CAP. III.[7])

Breve est, et ideo non summatur.

Ibidem.

Si bos alienus '*bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendent bovem vivum, et dividunt pretium; cadaver autem mortui inter se dispertient. Si autem sciebat, quod bos*' cornupeta fuerit[8]) ab heri et nudiustertius, et non custodivit eum dominus suus[9]): reddet bovem pro bove, et cadaver integrum accipiet.

CAP. IV.[10])

Ibidem.

Si laeserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit iumentum suum, ut depascat[11]) aliena: '*quidquid optimum habuerit in agro suo vel vinea*,' pro damni aestimationem[12]) restituet.

CAP. V.[13])

Breve est, et non summatur.

Ibidem.

Si egressus ignis '*invenerit spinas, et*' comprehenderit acervos frugum sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit.

CAP. VI.[14])

Breve est, et quasi idem cum praecedenti.

Ex poenitentiali Romano.

Si quis domum vel aream cuiusquam[15]) incenderit voluntarie, sublata et[16]) incensa omnia restituat, et tres annos poeniteat.

CAP. VII.[17])

Saecularis potestas, quae clericum bannivit, condemnari debet per iudicem ecclesiasticum secundum aestimationem iniuriae in expensis et damnis. Et hodie addit poenam in Clem. 1. de poenis.

Honorius III. *Episcopo Bononiensi.*

Olim scribentibus nobis '*venerabili fratri nostro*,' episcopo Mutinensi, ut, '*accedens personaliter Florentiam*,' potestatem, consiliarios[18]) et populum civitatis Florentinae[19]) '*moneret efficaciter et induceret*' ad satisfaciendum[20]) de damnis et iniuriis, irrogatis '*venerabili fratri nostro*' episcupo et ecclesiis Fesulanis[21]), '*et, si necesse foret*,' censura ecclesiastica coerceret, idem '*Mutinensis, mandatum nostrum quoad monitionem diligentius exsecutus, datis induciis*' testes, lite non contestata, recepit. Quare nos, eius processu, '*quoniam ad receptionem testium lite non contestata processerat*,' penitus[22]) revocato, commune Florentinum, quia banniverat '*eundem*' episcopum Fesulanum contra Deum et ecclesiasticam[23]) libertatem, propter iniuriam[24]) banni, et[25]) expensas, et damna tali occasione secuta, taxatione iuramento praemissa, in mille libris usualis monetae praedicto episcopo '*Fesulano*' sententialiter duximus condemnandum.

CAP. VIII.[26])

Qui iurat statutum super non repetendis damnis, hoc non obstante, expensas repetere poterit. H. d. vel sic: Statutum super damnis non repetendis ad expensas non extenditur.

Gregorius IX.[26*])

In nostra et fratrum nostrorum praesentia proposuistis[27]), quod olim cives Brixienses pro restaurationibus[28]) damnorum illatorum ad invicem, quae propter multas civiles discordias incurrerant, plurimum aggravati, statutum '*per venerabilem fratrem nostrum patriarcham Antiochenum, tunc Brixiensem electum*' editum, '*videlicet*' de non petendo vel recipiendo in posterum restaurationes[29]) huiusmodi e communi, generaliter approbarunt et firmarunt etiam iuramento. '*Nuper vero non sine nostro labore et sollicitudine procurasti, quod super discordia, quae graviter cives ipsos exagitat, consulere et consilium praecise ac absolute iurarunt, se mandatis tuis omnibus parituros, quem tamen, nisi per commune Brixiense damna passis saltem in expensis, quas huiusmodi occasione fecerunt, provideri contingat, perfecte sopire non potes quin sustineat recidivum. Super quo apostolicum [postulasti] remedium adhiberi.*' Quum igitur aliud sit damnorum restauratio quam satisfactio expensarum, et ideo in iuramento exhibito super damnorum articulo intelligi non debeat[30]), quod factum expensarum fuerit comprehensum: '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, iuramento non obstante praedicto, auctoritate nostra provideas, quod dictum commune pro bono concordiae ad expensarum satisfactionem aliquid[31]) contribuat iuxta tuae discretionis arbitrium, a te, sicut expedierit, moderandum. '*Dat. Lat. XV. Kal. Apr. Pont. nostr. Ao. IV.*' [1230.]

CAP. IX.

Habet plura dicta, et se summat.

Idem.

Si culpa tua datum est damnum vel iniuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut haec imperitia tua sive negligentia evenerunt: iure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere vel iacturam. Quodsi animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passis damnum velis liberare te ipsum; quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quae consueverunt[32]) nocere, fuissent, et quam debueras non curasti diligentiam adhibere. Sane, licet qui occasionem damni dat damnum videatur[33]) dedisse: secus est tamen in illo dicendum, qui, ut non accideret, de contingentibus nil omisit.

TITULUS XXXVII.

DE POENIS.

CAP. I.

Toties puniendus est criminosus, quoties delictum iterat.

Ex concilio Toletano.[1])

Ea, quae frequenti praevaricatione iterantur, frequenti sententia condemnentur.

TIT. XXXVI. Cap. I. 1) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 1. — 2) Exod. XXI. 18 seq. — 3) *lectulo:* Vulg.

Cap. II. 4) Comp. I. h. t. c. 3. — Exod. ib. 33 sq. — 5) *ea:* Aug. — 6) *reddit:* Comp. I. Ms.

Cap. III. 7) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 4. — Exod. ib. 35 seq. — 8) *esset:* C. R. L., Comp. I., Vulg. — 9) *eius:* C. R. 1.

Cap. IV. 10) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 5. — Exod. XXII. 5. — 11) *depascatur:* Vulg. — 12) *pro damni aestimatione:* Comp. I., Vulg.

Cap. V. 13) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 6. — Exod. XXII. 6.

Cap. VI. 14) Comp. I. h. t. c. 3. — cf. Reg. II. 435. — 15) *cuiusque:* C. R. L., Comp. I. Ms. — *cuiuscunque:* Aug. — 16) *vel:* C. L., Comp. I.

Cap. VII. 17) Similis exstat ep. ap. Ughellium Ital. Sacr. III. 249. dat. VI. Id. Ian. Ao. VIII., (*venerabili fratri episcopo Faventino, et dilectis filiis abbati Nonantulae Mutinensis seu nullius dioecesis, et magistro Tancredo canonico Bononiensi.*) — Comp. V. h. t. c. un. — 18) *consiliarii:* C. R. 2. — 19) *eiusdem:* Comp. V. Cir. — omitt. Ms. — 20) *satisfactionem:* C. L. — 21) *Fesulen.:* C. R. 1. — *Fesulanae:* C. R. 2. — 22) omitt. Comp. V. — 23) *ecclesiae:* Comp. V. Cir. — 24) *iniurias:* C. R. 2. — 25) omitt. C. R. L., Comp. V. Ms. — *in exp.:* Cir.

Cap. VIII. 26) Restitutum ex orig. ed. a Mansio in App. ad Misc. Bal. III. 390. — 26*) *episcopo Brixiensi:* ib. — 27) *fuit ex tua parte propositum:* orig. — 28) *Brix. restauratoribus damn.:* id. non sine mendo. — 29) *restauratores:* id. — 30) *debebat:* C. R. 1. — *debeant:* C. R. 2. — 31) omitt. C. R. L., orig.

Cap. IX. 32) *consueverint:* C. R. L. — 33) *videtur:* C. R. 1.

TIT. XXXVII. Cap. I. 1) Comp. I. h. t. c. 1. — non exstat in Toletanis.

CAP. II.[2])

Interficiens presbyterum puniendus est, et poenae pars ecclesiae, cui praefuit, alia pars pro eius anima distribuitur.

Ex concilio Triburiensi.[3])

Presbyteri interfecti compositio episcopo, ad cuius parochiam pertinet, solvatur, ita '*videlicet,*' ut medietatem '*werigeldi episcopus eius*' utilitatibus ecclesiae, cui praefuit, tribuat, '*et*' alteram[4]) '*medietatem*' in eius eleemosynam[5]) iuste dispertiat, quia nullus[6]) '*nobis*' eius heres proximior videtur[7]), quam '*ille,*' qui ipsum Domino sociavit.

CAP. III.[8])

Non debent praelati pro criminosis sustinendis pecuniam exigere, nec etiam correctionis causa ex cupiditate poenam pecuniariam imponere.

Alexander III. *Cantuariensi*[9]) *Archiepiscopo.*

Licet iuxta Apostolum '*arguere, obsecrare et increpare debeamus, sic tamen debemus excessus corrigere singulorum, ut probemur, non quae nostra sunt, sed quae Iesu Christi quaerere, et in correctione facienda videamur modestiam et maturitatem servare.*' Accepimus '*autem,*' quod archidiaconi Conventrensis[10]) episcopatus pro corrigendis[11]) excessibus et criminibus puniendis a clericis et laicis poenam pecuniariam[12]) exigunt, '*et in examinatione ignis et aquae triginta denarios a viro et muliere quaerere praesumunt,*' et pro annua exactione pecuniae[13]) personas quandoque suspendunt, '*et*' ecclesias interdicunt[14]), a vicariis '*quoque duodecim*' denarios, ut eos[15]) in ecclesiis cantare permittant, exigere non formidant, et alia agunt, quae canonum[16]) obviant institutis, et de radice cupiditatis et avaritiae prodire videntur. '*Quia igitur sollicitudini nostrae incumbit pastorali diligentia providere, ne ab ecclesiasticis personis tuae provinciae aliquid agatur, quod reprehensioni subiaceat, vel ecclesiasticam honestatem denigret: fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo*' mandamus, quatenus archidiaconis[17]) praedicti episcopatus '*ex parte nostra et tua*' hoc[18]) districtius[19]) interdicas; si autem contra '*prohibitionem tuam ausu temerario*' venire praesumpserint, eos '*omni occasione et*' appellatione cessante[20]) ecclesiastica censura[21]) compellas[22]), '*et sententiam ipsam usque ad dignam satisfactionem facias inviolabiliter observari.*'

CAP. IV.[23])

Victus condemnatur victori praesenti in expensis, etiam in causis pecuniariis, et unum casum excipit.

Idem *in concilio*[24]) *Turonensi.*

Calumniam et audaciam temere litigantium condemnando in expensis[25]), et alio[26]) multiplici remedio sanctio imperialis compescit. Quoniam igitur[27]) sacris institutis consonare dignoscitur, praecipimus, ut de cetero in causis pecuniariis[28]) victos victori in expensis condemnetur, nisi[29]) '*forte, sicut cautum est,*' sententia pro absente feratur.

CAP. V.[30])

Clericus, causam seu operam praebens bello, deponendus est.

Innocentius III. *Midrotiensi*[31]) *archiepiscopo.*

Quod in dubiis (*Et infra:* ['*cf.* c. 30. *de sent. exc. V.* 39.']) Quia vero tam sacerdotes, qui gubernant naves ad pugnam, quam qui personaliter exercent '*pugnae*' conflictum, et hi, qui alios incitant[32]) ad pugnandum[33]), omnes '*quidem*' enormiter peccant, de rigore canonico eos credimus deponendos. '*Hi praeterea etc.* [*cf. c. 8. de renunc. I. 9.*] *Dat. ap. civ. Castellanam VI. Id. Oct.*' [1198.]

CAP. VI.[34])

Clericus pro magno scelere ab eo commisso deponi debet, et in monasteria detrudi ad agendam poenitentiam.

Idem *Londonensi*[35]) *Episcopo.*[36])

Tuae discretionis prudentiam (*Et infra:*) Ad illud '*praeterea,*' quod a nobis tertio requisisti, qualiter clerici in latrociniis vel aliis magnis sceleribus deprehensi puniri debeant, respondemus, quod a suis ordinibus degradati detrudi debeant[37]) in arctis monasteriis ad poenitentiam peragendam. '*Ceterum etc. Dat. Lat. VI. Id. Nov. Pont. nostr. Ao. V.*' [1202.]

CAP. VII.[38])

Si uterque contrahentium venit contra contractum: uterque potest exigere poenam, adinvicem promissam ex conventione.

Idem *Abbati et Fratribus Cryptae ferratae.*

Constitutus in praesentia nostra (*Et infra:* ['*cf. c. 6. de rel. dom. III. 36.*']) Licet autem in instrumento '*concessionis praedicti*' episcopi Lavitani[39]) expressa fuerit certa poena, quam pars contractum non servans solveret observanti, quam tamen utraque pars venisse contra illum ex confessione propria convincatur, quum et pars vestra subtraxerit episcopo pensionem, et episcopus procurationem exegerit ab eadem ecclesia; sicut oeconomus proposuit memoratus: utramque partem ab ea reddimus absolutam.

CAP. VIII.[40])

Si testis propter vacillationem incarceratur, infamiam non incurrit.

Idem *Priori S. Fridiani et Magistro B. Canonico Pisano.*

Super his, de quibus nos consulere voluistis (*Et infra:* ['*cf. c. 16. de acc. V. 1.*']) '*Ad hoc nosse vos volumus, quod super negotio, pro quo vestras nobis literas destinastis, in praesentia nostra fuerat causa coepta.*' Clericus autem, qui pro eo, quod variaverat et vacillaverat coram vobis[41]), de mandato nostro[42]) captus est et detentus, infamiam non incurrit. '*Ceterum etc.* [*cf. c. 8. de test. cog. II. 21.*] *Dat. Lat. III. Id. Febr. Pont. nostr. Ao. V.*' [1203.]

CAP. IX.[43])

Obligatus ad certam quantitatem, certa die sub poena solvendam, si partem infra terminum solvit, ad poenam integram non tenetur.

Idem *Spoletano Episcopo.*

Suam ad nos '*G. et A.*' rectores clericorum[44]) '*plebatus*' sancti Fortunati querimoniam transmiserant, quod, quum tibi essent in XL. libris[45]) per quoddam arbitrium condemnati, essetque '*ipsis*' poena XXX. librarum apposita, nisi eas[46]) '*tibi*' solverent in termino constituto[47]), tandem XXXIII. libris[48]) in '*ipso*' termino persolutis, occasione septem residuarum '*librarum*' per[49]) quasdam nostras literas, veritate tacita impetratas, obtinuisti eos in praefatis XXX. libris tibi per '*dilectum filium Paulum, subdiaconum nostrum,*' delegatum iudicem condemnari. Quia igitur te non decet in tantum pontificalis modestiae oblivisci, ut inhonestis quaestibus anhelando desideres cum aliena iactura ditari, '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus '*et districte praecipimus,*' quatenus '*praedictarum*' septem[50]) librarum solutione contentus, super poena XXX. librarum memoratos rectores de cetero non[51]) molestes, '*sicut per dilectum filium nostrum G. S. Nicolai in carcere Tulliano diaconum cardinalem fuit sententialiter diffinitum. Dat. Rom. ap. S. Petr. III. Id. Ian. Ao. IX.*' [1207.]

Cap. II. 2) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 2. — 3) Immo ex Cap. Reg. Fr. IV. 15. — cf. c. 26. C. XVII. qu. 4. et Coll. ibi citt. — 4) *aliam:* C. R. 1. — 5) *eleemosyna:* Comp. I. — 6) desid. in Comp. I. Ms. — 7) *vid. esse:* C. R. 1.

Cap. III. 8) Restitutum ex App. II. 3., Lips. IV. 1., Cass. XVI. 1., Comp. I. h. t. c. 3. — 9) *R. Cant. archiep.:* App., Lips., Cass. — 10) *Conventrensis:* App. — 11) omitt. Coll. citt. — 12) *pecuniariam exigunt:* App. — 13) *personas:* ead. — desid. in C. R. I. — 14) *intendant:* Cass. — 15) *ut in ecclesiis divinam:* App. — 16) *canonicis:* C. R. 2. — 17) *archidiacono:* Cass. — 18) *haec:* C. R. 1. — omitt. Coll. citt. — 19) *districte inhibens, ne pro excessibus corrigendis aut criminibus puniendis a clericis vel* (add.: *a:* Cass.) *laicis poenam pecuniariam, nec* (*ne:* Cass.) *pro examinatione* (*examine:* Comp. I.) *ignis vel* (*et:* App.) *aquae denarios amplius exigere audeant, vel alia, quae dicta sunt, quomodolibet exercere:* eaed. — 20) *remota:* App. — 21) *districtione:* ead. — 22) *percellas:* ead., Cass., Comp. I. Aug.

Cap. IV. 23) Exstat inter canones (c. 9.) conc. Tur., post Martenium rursus ed. a Mansio XXI. 1183. — App. III. 2., Lips. XL. 4., Comp. I. h. t. c. 5. — 24) *in conc. Tur.:* omitt. App., Comp. I. Aug. — *ex conc. Tolet.:* Lips. — 25) *expensas:* App., Lips., conc. — 26) *et alia multiplicia iuris remedia:* Lips. — 27) add.: *hoc:* ead. — 28) *pravis:* conc. — *pec. vel ecclesiasticis, quae inter clericos agitabuntur:* Lips. — 29) *Quodsi autem solvendo non fuerit, eum episcopi sui arbitrio puniendum relinquimus:* Lips.

Cap. V. 30) Restitutum ex Reg. Bal. I. 381. — Comp. III. h. t. c. 1. — 31) leg.: *Nidrosiensi* (*Drontheim*) cum C. R. 1. L., Comp. III., Reg., Cont. — 32) *excitant:* C. R. 1. — 33) *pugnam:* Comp. III. Aug.

Cap. VI. 34) Restitutum, quantum expedire videbatur, ex Reg. Brequ. V. 101. — Comp. III. c. 3. de vita et hon. cler. III. 1. — 35) *Lundon.:* C. R. 1., Comp. III. — 36) *archiep.:* C. R. L., Comp. III. — *Lugdunensi archiep.:* Reg. — 37) *retrudi debent:* Reg.

Cap. VII. 38) Restitutum ex Comp. III. c. 2. de rel. dom. III. 23. — 39) *Lavicani:* C. R. L., Comp. III.

Cap. VIII. 40) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 153. — Comp. III. c. 2. de acc. V. 1. — 41) *nobis:* Comp. III., Reg. — 42) *vestro:* C. R. 2.

Cap. IX. 43) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 212. — Comp. III. c. 2. Ne cler. vel mon. III. 38. — 44) *ecclesiarum:* C. R. 1. — 45) *libras:* Reg. — 46) *praetaxatas XL. libras:* Comp. III., Reg. — 47) *statuto:* C. R. 2. — 48) omitt. C. R. L., Comp. III., Reg. — 49) *a nobis quasdam literas veritate tacita impetrasti, quibus obtinuisti:* Comp. III., Reg. — 50) omitt. Comp. III. — 51) *molestare non praesumas:* ead., Reg.

CAP. X.[52])

Occidentes praelatum privantur beneficiis et feudis, quae habent ab ecclesia, cui praeerat praelatus ille, nec eis vel heredibus restituuntur, nec alia de novo concedi debent. Et hodie in occidente, capiente vel banniente episcopum auctae sunt similes poenae, de quibus in Clem. Si quis suadente *eod. tit.*

Idem.[53])

Ad aures nostri apostolatus pervenit, quod, quum[54]) quidam parochiani tui ausu diabolico bonae[55]) memoriae I. "*quondam*" Vincentinum[56]) episcopum praedecessorem tuum nequiter peremissent, feuda et beneficia, quae illi a Vincentina[57]) ecclesia obtinebant, ipsis per sententiam fuerant cum multa deliberatione sublata. Quia igitur maiori "*etiam*" sunt animadversione plectendi, nos, "*bonae memoriae Coelestini Papae praedecessoris nostri vestigiis inhaerentes,*" tam tibi quam successoribus tuis auctoritate apostolica[58]) prohibemus, ne ipsis aut heredibus eorum beneficia praedicta restituantur "*ulterius,*" seu[59]) de novo eis[60]) alia quaelibet conferantur. "*Si quis autem etc. Dat. Lat. XII. Kal. Apr.*" [1198.]

CAP. XI.[61])

Prorumpens contra iudicem, arbitrio superioris punitur.

Idem.[62])

Dilectus filius "*Iacobus,*" electus[63]) sancti P.[64]) ad Montes, "*ad apostolicam sedem accedens, gravem querelam contra dilectos filios Molismensem abbatem et I. archidiaconum Cathalaunensem exposuit, asserens, eos adeeràns ipsum in causa sua, quae fuit illis commissa, perperam processisse. Quumque dilectus filius T. clericus cum literis eorundem, continentibus causae processum, ad nostram praesentiam accessisset, et idem Iacobus niteretur processum ipsum multipliciter improbare, relationem eorum in quibusdam asserens esse falsam, nos, quia praefatus clericus non habebat nisi ad contradicendum vel impetrandum mandatum, ad maiorem cautelam processum ipsum nec confirmandum duximus nec cassandum, per apostolica vobis scripta mandantes, quatenus partibus convocatis et auditis hinc inde propositis, si praefatos iudices inveneritis rationabiliter processisse, ipsorum confirmetis processum, et faciatis illum per censuram ecclesiasticam sublato appellationis obstaculo firmiter observari. Alioquin eo, sicut iustum fuerit, irritato, iuxta formam priorum literarum in causa procedatis eadem, facientes quod decreveritis firmitatem debitam obtinere. Si quos autem ex monachis propter hoc inveneritis excommunicationis vinculo innodatos, secundum formam ecclesiae absolvatis, iniungentes eisdem quod de iure fuerit iniungendum. Quia vero saepe contingit, quia contra falsam assertionem iniqui iudicis innocens litigator verum non potest negationem probare, quum negantis factum per rerum naturam nulla sit directa probatio: ne falsitas veritati praeiudicet aut iniquitas praevaleat aequitati, necessarium videtur et aequum, ut, quum quis legitimam exceptionem proponit, illam probare paratus vel ad declinandum iudicium vel ad intentionem alterius elidendam, si forsan verbo vel facto ab illa recesserit, vel eam non probaverit infra terminum competentem a iudice praefigendum, modestus iudex non ante procedat, quam super hoc instrumentorum vel testium cautelam adhibeat opportunam, per quam, si necesse fuerit, possit de veritate constare, ut, si contra relationem seu processum ipsius fuerit suborta contentio, huiusmodi probationibus ipsius iudicis possit assertio roborari, quatenus, hoc adhibito moderamine, sic honestis et discretis deferatur iudicibus, quod per improvidos et iniquos innocentium iustitia non laedatur. Et,*" Ne iudicialis evanescat[65]) auctoritas, quum de litigatoris improbitate constiterit, adversus assertionem iudicis temere prorumpentis, iuxta superioris arbitrium digna poterit animadversione puniri. "*Testes autem etc. Dat. Lat. Non. Iun. Ao. XIII.*" [1211.]

CAP. XII.[66])

Patroni, advocati vel vicedomini, vendicantes sibi in ecclesiis plus quam iura permittant, per censuram ecclesiasticam compescuntur, et, si occidunt praelatum vel clericum ecclesiae per se vel per alios, perdunt quod habent ab ecclesia, et eorum posteri usque ad quartam generationem non admittuntur ad clerum, nec in religionibus praeficiuntur.

Idem *in concilio generali.*[67])

In quibusdam provinciis ecclesiarum[68]) patroni et advocati seu[69]) vicedomini se in tantam insolentiam erexerunt[70]), quod non solum, quum vacantibus debet ecclesiis de pastoribus idoneis provideri, difficultates ingerunt et malitias, verum etiam de possessionibus aliisque bonis ecclesiasticis[71]) pro sua voluntate ordinare[72]) praesumunt, et, quod horrendum *est* dicere, in necem praelatorum prorumpere non formidant. Quum igitur quod ad defensionis subsidium est inventum ad depressionis dispendium non debeat retorqueri, prohibemus expresse, ne patroni vel advocati seu vicedomini super praemissis de cetero plus usurpent, quam reperiatur[73]) in iure permissum[74]), et, si contra praesumpserint, per[75]) severitatem canonicam districtissime compescantur.[76]) Sacri nihilominus concilii approbatione[77]) statuimus, quatenus[78]), si patroni, vel advocati, aut feudatarii, seu vicedomini aut alii beneficiati[79]) alicuius ecclesiae rectorem vel clericum alium ipsius ecclesiae per se vel per[80]) alios occidere vel mutilare ausu nefando praesumpserint, patroni ius patronatus, advocati advocatiam, feudatarii feudum, vicedomini vicedominatum, et[81]) beneficiati[82]) beneficium prorsus amittant. Et ne minus vindictae quam excessus memoria prorogetur, non solum de praemissis nihil perveniat[83]) ad heredes, sed etiam usque ad quartam generationem posteritates[84]) talium in clericorum collegium nullatenus admittantur, neque in domibus regularibus alicuius praelationis assequantur honorem, nisi cum eis fuerit misericorditer[85]) dispensatum.

CAP. XIII.[86])

Domino excommunicato manente, subditi fidelitatem non debent, et, si longo tempore in ea perstiterit et monitus non paruerit ecclesiae, ab eius debito absolvuntur.

Honorius III. *Praeposito, Archidiacono et H.*[87]) *Canonico Suessionensibus.*

Gravem "*dilectorum filiorum*" capituli Laud.[88]) recepimus quaestionem, quod, quum "*nobilis vir*" comes Registrensis[89]) pro multis iniuriis, quas irrogarat eisdem, per iudices a sede apostolica delegatos excommunicationis vinculo fuerit innodatus, idem, "*iam*" per duos annos et amplius in excommunicatione persistens, iuri parere pertinaciter renuit, claves ecclesiae "*in suae salutis dispendium et plurimorum scandalum*" contemnendo. Licet igitur huiusmodi pertinacia non careat scrupulo haereticae pravitatis: volentes tamen nobilitati parcere comitis supra dicti, "*si forsan ad cor revertens a suo resipiscat errore,*" discretioni vestrae mandamus, quatenus, si comes praedictus[90]) "*a vobis diligenter commonitus, infra quindecim dies*" post commonitionem vestram[91]) non paruerit plene iuri, vos "*excommunicationis sententiam latam in eum, sicut rationabiliter est prolata, facientes usque ad dignam satisfactionem inviolabiliter observari, et totam terram ipsius ac loca, in quibus idem comes fuerit commoratus, supponentes ecclesiastico interdicto,*" ecclesias, in quibus aliquod[92]) ius habere dignoscitur, ab eius debito "*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo*" absolventes, fideles ipsius, quamdiu in excommunicatione perstiterit, ab eius[93]) fidelitatis iuramento[94]) denuncietis penitus absolutos. "*Quodsi forsan nec sic tribuat ei vexatio intellectum etc.*"

Cap. X. 52) Restitutum ex Reg. Bal. I. 57. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 53) *Vicentino ep.:* C. R. 2., Reg. — 54) desid. sp. Aug. — 55) *bon. mem.:* omitt. C. R. L. — 56) *Vicentinum:* Reg. — 57) *Vicentina:* Reg. — 58) *auct. ap.:* omitt. Comp. IV. Ms. A. B., Reg. — seq. *proh. aut ipsis:* desid. in Comp. IV. Ms. B. — 59) *sed nec:* Aug. — 60) omitt. Comp. IV.

Cap. XI. 61) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 196. — Comp. IV. c. 1. de prob. II. 6. — 62) *episcopo et Gervasio archidiacono Suessionensi, et abbati Vallis clarae Cisterc. ordinis, Laudunensis dioecesis:* Reg. — 63) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 64) *Petri:* Comp. IV., Reg., Böhm. — 65) *vilescat:* Reg.

Cap. XII. 66) c. 45. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 2. — 67) *const. X. concilii gen.:* Comp. IV. Aug. — *const. XLV.:* Ms. A. B. — 68) *et eccl.:* Aug. — 69) *et:* id. — 70) add.: *et audaciam:* id. — 71) *ecclesiae:* C. L. — *ecclesiarum:* C. R. 1. — 72) omitt. C. R. 2. L., Comp. IV., conc. — 73) *reperitur:* C. R. 2., Comp. IV., conc. — 74) *expressum:* Aug. — 75) *canonica districtione:* conc. Ms. — 76) *compellantur:* Comp. IV. Ms. A. — 77) *provisione:* conc. Ms. — 78) *quod:* Aug. — 79) *beneficiarii:* Comp. IV. Ms. A. B. — 80) abest ab ibid. — 81) *vel:* Comp. IV. Ms. A., Aug. — omitt. Ms. B., conc. — 82) *beneficiali:* Comp. IV. Ms. A. — 83) *proveniat:* ib. — 84) *posteritas . . . . assumatur:* conc. Ms. — 85) abest a Comp. IV. et conc. Ms.

Cap. XIII. 86) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 87) add.: *de Pariete:* Comp. V. — 88) *Laudin.:* Böhm. — *Laudun.:* C. R. L., Comp. V. — 89) *Registera.:* C. R. 1. — *Registeren.:* C. L. — leg.: *Registetensis (Rhetel?)* cum Comp. V. — 90) *supra dictus:* Böhm. ex Cont. — 91) *unctram:* Comp. V. Cir. — 92) *aliquid iuris:* ib. — 93) *eiusdem:* ead. — 94) *fidelitate:* C. R. L., Comp. V.

TITULUS XXXVIII.

DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBUS.

CAP. I.

Pro manifesto peccato poenitentia publica imponi debet.

Alexander Papa.[1])

Manifesta peccata non sunt occulta correctione[2]) purganda.

CAP. II.

Ponit poenitentiam occidentis presbyterum.

Ex concilio Maguntiacensi.[3])

Qui presbyterum occiderit, XII. annorum poenitentia ei secundum canones imponatur, '*aut, si negaverit, si liber est, cum LXXII. iuret, si autem servus, super duodecim comeres ferventes se expurget.*' Convictus '*nova*' usque ad ultimum tempus vitae suae militiae cingulo careat, et absque spe coniugii maneat[4]).

CAP. III.[5])

Consideratis circumstantiis arbitraria poenitentia indicenda est ei, qui modum excessit se defendendo.

Alexander III. *Mediolanensi Archiepiscopo et Suffraganeis*[6]).

Significavit nobis vir nobilis[7]) P., quod F.[8]) dicto imperatori, quum olim rediret ab Urbe, castrum Veruiene[9]) negavit. (*Et infra:*) Unde contigit[10]), quod, IV. castris destructis, plusquam duo millia domorum destructa fuerunt[11]) et multi homines interfecti, et[12]) alia mala ibi commissa '*dicuntur*,' quae longum esset per singula enarrare. Quoniam igitur praefatus P. Deo exinde reconciliari desiderat, '*et poenitentiam dignam suscipere, fraternitati vestrae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus '*eidem super hoc consilium detis, et*' ipsi poenitentiam, secundum quod visum fuerit[13]), misericorditer imponatis[14]), attendentes, quod pro libertate sua et '*pro*' ecclesiae devotione hac[15]) fecit. Quare[16]) in his debetis[17]) talem discretionem habere[18]), ut alii et ipse idem pro austeritate poenitentiae a servitio ecclesiae nullatenus retardentur, nec aliquod salutis[19]) periculum '*merito*' debeant formidare.

CAP. IV.[20])

Indulgentiae, quae conceduntur per praelatos non subditis, non prosunt, nisi proprii iudices hoc concedant.

Idem *Archiepiscopo Cantuariensi*[21]).

Quod autem consuluisti, utrum remissiones, quae fiunt in dedicationibus ecclesiarum aut conferentibus[22]) ad aedificationem pontium, aliis prosint, quam his, qui remittentibus subsunt, hoc volumus tuam fraternitatem[23]) '*firmiter*' tenere, quod, quum a non suo iudice ligari nullus valeat vel absolvi, remissiones praedictas prodesse illis tantummodo arbitramur, quibus, ut prosint[24]), proprii iudices[25]) specialiter induiserunt. '*Et in hoc eam intelligas quaestionem solutam, in qua quaeritur, utrum is, qui excommunicato communicat, a suo episcopo vel excommunicati absolutionis gratiam debeat implorare.*'

CAP. V.[26])

Non est vere poenitens qui peccandi animum non deponit; tamen recipitur eius confessio.

Idem *Belvacensi*[27]) *Episcopo.*

Quod[28]) quidam, '*sicut asseris*,' ad confessionem de criminibus veniunt[29]), et, quamvis confiteri velint, se tamen asserunt abstinere[30]) non posse, consultationi tuae taliter respondemus, quod eorum confessionem recipere[31]) debes, et eis de criminibus consilium exhibere, quia[32]), licet non sit vera huiusmodi[33]) poenitentia, admittenda est tamen[34]) eorum[35]) confessio, et crebris et salubribus[36]) monitis[37]) poenitentia '*est*' indicenda.

CAP. VI.[37*])

Qui ex poenitentia debet certa die in pane et aqua ieiunare, potest deficiente pane aliis cibariis uti.

Idem *Triburiensi Archiepiscopo*[38]).

Licet tam veteris quam novi testamenti pagina ('*Et infra:* [*cf.* c. 3. *de fer. II.* 9.'[)] Si autem illi, qui aliquos dies in pane et aqua ex[39]) iniuncta sibi poenitentia tenentur peragere, panem, quo vescantur, non habent: leguminibus aut[40]) piscibus aut aliis cibariis reficiantur, si necessitas id[41]) exposcat[42]), discretione[43]) tamen adhibita, quod his non ad[44]) delicias, sed ad '*necessariam solummodo*' sustentationem utantur.

CAP. VII.[45])

Sacerdoti Graeco procuranti, vel studiose negligenti oppressionem filiorum, non imponitur poenitentia publica, sed debet abstinere ab altaris officio, et aliter in secreto agere poenitentiam; sed, si delictum est publicum, debet publice agere poenitentiam.

Clemens III.[46])

Quaesitum est '*a nobis*', utrum sacerdotibus Graecis, quibus legitimo matrimonio licet uti, poenitentia publica sit imponenda, si eam sibi postulent pro filiis oppressis iniungi. Huic igitur consultationi tuae[47]) taliter respondemus, quod, si ipsis procurantibus vel studiose negligentibus filii in lectis reperiuntur oppressi, ab officio altaris debent[48]) perpetuo abstinere, et eis gravior quam laicis, non tamen publica, nisi in publicum id veniat, poenitentia debet imponi; '*qui tamen non solum a sacrorum ordinum executione cessabunt, verum etiam, si sunt infra ipsos, ad eos minime assumantur.*' Verum '*etiam*', si ex incuria[49]) ipsorum[50]) mortui inveniantur in cunis, et illud fuerit occultum, eis poenitentia[51]) pro arbitrio poenitentiarii imponatur, et in terrorem aliorum ad tempus abstineant a celebratione missarum. '*Dat. Laterani.*'

CAP. VIII.[52])

Sacerdos poenitentiam arbitrari debet secundum quantitatem excessus, poenitentis contritionem, et alias circumstantias. H. d. quoad titulum.

Innocentius III. *Livoniensi*[53]) *Episcopo, et eis*[54]), *qui cum ipso sunt, Fratribus.*

Deus, qui ecclesiam suam (*Et infra:* ['*cf. c.* 11. *de vita et hon. cler.* III. 1.']) Ceterum, quum poenitentia non tam secundum quantitatem excessus, quam poenitentis contritionem per[55]) discreti sacerdotis arbitrium sit moderanda, pensata qualitate personae super fornicatione, adulterio, homicidio, periurio[56]) et aliis criminibus, consideratis circumstantiis omnibus et praesertim novitate Livoniensis[57]) ecclesiae, competentem poenitentiam delinquentibus imponatis[58]), prout saluti eorum videritis expedire. Apostoli autem vestigiis inhaerentes, dicentis[59]), '*ut praediximus:*' „lac vobis potum dedi, non escam," paulatim eos instruatis in fide, confessionis formam, orationem dominicam et symbolum illos[60]) sollicite[61]) edocentes. Interim tamen corporis et sanguinis Domini[62]) sacramentum renatis fonte baptismatis consuetis festivitatibus et in mortis articulo tribuatis.

TIT. XXXVIII. Cap. I. 1) *Calixtus P.:* C. R. 1., Comp. I. — *Alex. P. III.:* C. R. 2. — est tamen Gregorii, ep. ad Felicem Messan. ep., XIV. 17. — Comp. I. h. t. c. 1. — 2) *correptione:* Comp. I. Aug.

Cap. II. 3) Restitutum ex Comp. I. c. 2. de purg. vulg. V. 30. — cf. c. 24. C. XVII. qu. 4. et Coll. ibi citt. — 4) *c.* 24. conc. Mog. hab. A. 847.

Cap. III. 5) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 2. — 6) *et suffr.:* omitt. C. R. L., Comp. I. — 7) desid. ap. Aug. — 8) *Fride.:* Bohm. — 9) *Feruene:* Comp. I. Ms. — *Verruene:* Aug. — 10) *contingit:* Cont. — 11) *fuerint:* Comp. I. — 12) *alia etiam mala ibidem:* ead. — 13) add.: *tibi:* C. R. 2. — 14) *imponas:* ib. — 15) *haec:* C. R. 1. — omitt. Comp. I. — 16) *quia:* Aug. — 17) *debes:* C. R. 2. — *debentis:* C. L., Comp. I. — 18) *adhibere:* Comp. I. — 19) desid. in Comp. I. Ms.

Cap. IV. 20) Restitutum ex App. XXXV. 4., Comp. I. h. t. c. 3. — 21) add.: *P. C. Nos (omitt. Aug.) in eminenti:* Comp. I. — cf. Comp. I. c. 36. de app. II. 20. — 22) *conferendis:* C. R. 2. — 23) *discretionem:* App. — 24) *prodessent:* C. R. 2., App. — *prodesset:* Comp. I. — 25) *pastores:* App.

Cap. V. 26) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 27) *Beloso. ep.:* Comp. II. Ms. B. — desid. in Ms. A. — 28) *Clerici:* ib. — 29) *conveniunt:* Comp. II. Aug. — 30) *sustinere:* Comp. II. Ms. B. — 31) *accipere:* Comp. II. — 32) *et:* ead. — 33) omitt. ead. — 34) *enim:* C. R. 2. — desid. ap. Aug. — 35) omitt. id. — 36) *salutaribus:* Aug. — 37) *monitionibus:* C. R. 1.

Cap. VI. 37*) Restitutum ex Comp. II. c. 3. de fer. II. 5. — 38) cf. not. ad c. 3. de fer. II. 9. — 39) omitt. Comp. II. Ms. A. — 40) *et:* ead. — 41) omitt. Comp. II. — 42) *exegerit:* ead. — *exposcit:* C. R. I. — 43) *moderato tamen* (desid. in Ms. B.) *discretione habita:* Comp. II. — 44) desid. in Comp. II. Ms. A.

Cap. VII. 45) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 370., Comp. II. h. t. c. 3. (Aug.: *c.* 2.) — 46) *Al. III.:* Comp. II. Aug. — *Cel. III.:* Ms. A. — 47) omitt. Luc., Comp. II. — 48) *debeant:* Comp. II. — 49) *extra incuriam:* Comp. II. Aug. — *ex vicinia:* Ms. A. — 50) omitt. Luc., Comp. II. — 51) *poena:* Luc.

Cap. VIII. 52) Restitutum ex Raio. ap. Bal. I. 604., Comp. III. h. t. c. 1. — 53) *Livionen.:* Comp. III. Ms. — 54) *et eis etc.:* desid. in C. R. 1. — 55) *et:* Comp. III. Ms., Raio. — *et discretionem sacerdotis arbitrio:* Aug. — 56) omitt. C. R. L., Comp. III., Raio. — 57) *Livionen.:* Comp. III. Ms. — 58) *iniungatis:* Raio. — 59) 1 Cor. III. 2. — 60) *ipsos:* Comp. III. — *ipsum:* Raio. — 61) *sollicitius:* Comp. III., Raio. — 62) *dominici:* Raio.

CAP. IX.[63])

Auditur mulieris confessio, quae sibi partum alienum supposuit, vel proprium ex adulterio suscepit, nec illud marito vult detegere.

Idem *sancti*[64]) *Laurentii in Lucina Presbytero cardinali apostolicae sedis Legato.*

Officii (*Et infra:* [°*cf.* c. 38. *de elect. I.* 6.°]) Significasti[65]) °*praeterea,*° quandam mulierem in poenitentia tibi[66]) fuisse confessam, quod timens, ne viri possessio devolveretur ad alios, °*inducta cuiusdam consilio veneficae mulieris,*° quarundam herbarum °*quotidie*° succum potavit[67]), et sic venter eius intumuit, et inde gravidam se ostendens, °*tandem*° sibi partum supposuit alienum; timensque maritum, non vult facinus[68]) ipsi detegere, qui prolem credit sine dubitatione qualibet esse suam. Quoniam igitur °*per nostras*° postulas °*literas*° edoceri, utrum ei hac fraude durante sit poenitentia iniungenda: *inquisitioni tuae taliter*° respondemus, quod, sicut mulieri, quae ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est poenitentia deneganda, ita nec illi debet poenitentia denegari, maxime si per illos intelligas[69]) alienos, ad quos timeat possessionem viri devolvi; sed competens satisfactio per discretum sacerdotem ei debet iniungi. °*Postremo etc.* [*cf.* c. 42. *de sent. excomm. V.* 39.]°

CAP. X.[70])

Abbatissa moniales benedicere, confessiones audire et publice praedicare non potest.

Idem *Valentino*[71]) *et Burgensi Episcopis, et Abbati de N. Cisterciensis ordinis.*

Nova quaedam °*nuper, de quibus miramur non modicum,*° nostris sunt[72]) auribus intimata, quod abbatissae °*videlicet, in Burgensi et in Palentinensi dioecesibus constitutae,*° moniales proprias benedicunt, ipsarum[73]) quoque confessiones[74]) in criminibus audiunt, et legentes evangelium praesumunt publice praedicare. Quum igitur id absonum sit pariter et absurdum, °*nec a nobis aliquatenus sustinendum, discretioni vestrae per apostolica scripta*° mandamus, quatenus, ne id de cetero fiat, °*auctoritate*° curetis °*apostolica*° firmiter inhibere, quia, licet beatissima virgo Maria dignior et excellentior fuerit Apostolis universis, non tamen illi, sed istis Dominus claves regni coelorum[75]) commisit. °*Dat. Lat. III. Id. Dec. Ao. XIII.*° [1210.]

CAP. XI.[76])

Tempore generalis interdicti conceditur poenitentia et viaticum morientibus. Hoc primo. Clerici, qui servarunt interdictum, possunt cum silentio in coemeterio sepeliri. Hoc secundo. In conventualibus ecclesiis clerici bini vel trini possunt horas submissa voce dicere. Hoc tertio. Cruce signatis et peregrinis tempore interdicti poenitentia concedi potest. Hoc quarto.

Idem.

Quod in te[77]) (*Et infra:*) °*Verum quoniam a quibusdam intelleximus dubitari, utrum, quum clericis vel laicis dandum sit viaticum in extremis, an etiam inunctio impendenda, et an cum aliis sacramentis indulgenda sit decedentibus sepultura; utrum etiam in conventualibus ecclesiis demissa voce, ianuis clausis, interdictis exclusis, divina possint officia celebrari; similiter an suscipientibus signum crucis et sanctorum limina visitantibus sit poenitentia iniungenda: ambiguitatem huiusmodi de dubitantium cordibus volumus amputare.*° In illo °*enim*° verbo, per quod poenitentiam morientibus non negamus, viaticum etiam, quod vere[78]) poenitentibus exhibetur, intelligi volumus, ut nec ipsum °*etiam*° decedentibus denegetur. Licet autem per generale interdictum denegetur omnibus tam unctio quam ecclesiastica sepultura, concedimus tamen[79]) ex gratia, ut clerici decedentes, qui tamen[79*]) servaverint[80]) interdictum, in coemeterio[81]) ecclesiae sine campanarum pulsatione, cessantibus solemnitatibus[82]) omnibus, cum silentio tumulentur. Et in conventualibus ecclesiis bini et bini, vel simul tres, horas canonicas valeant legere, non cantare[83]), ianuis clausis, interdictis[84]) et excommunicatis[85]) exclusis, et voce ita demissa, quod exterius audiri non possint; quum et regularibus secundum privilegium[86]) sedis apostolicae sit indultum, ut, quum generale interdictum terrae fuerit, liceat eis, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis campanis, suppressa voce celebrare divina. Recipientibus autem signum crucis non negamus, quo minus eis[87]) ob reverentiam crucifixi poenitentia, quum postulaverint, iniungatur, quod[88]) et aliis peregrinis potest misericorditer indulgeri.

CAP. XII.[89])

Famosum est et multum allegabile, et hoc dicit. *Quilibet doli capax tenetur saltem semel in anno confiteri proprio sacerdoti, vel de eius licentia alteri, et eucharistiae sacramentum ad minus in Pascha recipere. Et sacerdos, revelans confessionem, deponendus est, et in monasterio ad agendam perpetuam poenitentiam detrudendus.*

Idem *in concilio generali.*

Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam propriis viribus[90]) studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha eucharistiae sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi[91]) perceptione duxerit abstinendum; alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur, et moriens Christiana[92]) careat sepultura. Unde hoc salutare statutum frequenter in ecclesiis publicetur, ne quisquam ignorantiae[92*]) caecitate velamen excusationis assumat. Si quis autem alieno sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, quum aliter ipse illum[93]) non possit[94]) absolvere[95]) vel[96]) ligare. Sacerdos autem sit discretus et cautus, ut more periti medici superinfundat[97]) vinum et oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati, quibus[98]) prudenter intelligat[99]), quale debeat ei[100]) praebere[1]) consilium, et cuiusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum[2]) aegrotum. Caveat autem omnino[3]), ne verbo aut signo aut alio quovis modo aliquatenus prodat[4]) peccatorem. Sed, si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personae[5]) caute requirat, quoniam, qui peccatum in[6]) poenitentiali iudicio sibi detectum praesumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus[7]), verum etiam ad agendam perpetuam poenitentiam in arctum monasterium detrudendum[8]).

CAP. XIII.[9])

Medici, vocati ad infirmos, debent ante omnia inducere infirmum ad confessionem, nec quicquam persuadere pro salute corporis, tendens in animarum periculum.

Idem *in eodem.*

Quum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proveniat, dicente[10]) Domino languido, quem sanaverat: „Vade, et amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat," praesenti decreto statuimus, et districte praecipimus medicis corporum, ut, quum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant[11]) et inducant, ut medicos advocent animarum, ut, postquam[12]) fuerit infirmo[13]) de spirituali[14]) salute provisum, ad corporalis[15]) medicinae remedium salubrius procedatur, quum causa cessante cesset[16]) effectus[17]). Hoc quidem[18]) inter alia huic causam dedit edicto, quod quidam, in aegritudinis lecto iacentes, quum eis a medicis suadetur[19]), ut de animarum salute disponant, in desperationis articulum incidunt, unde facilius mortis periculum incur-

---

Cap. IX. 63) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 262. — Comp. III. h. t. c. 2. — 64) *E. tit. S. Laur. etc.:* Comp. III. Aug. — *C. tit. etc.:* Ms. — *Cynthio tit. S. Laur. etc.:* Reg. — 65) desid. in Comp. III. Ms. — 66) abest a Comp. III. et Reg. — 67) *potabat:* Comp. III. Ms. — 68) *fac. illud:* Comp. III. — 69) *intelligat:* C. R. 1.

Cap. X. 70) Restitutum ex Reg. Bal. XIII. 187. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 71) *Placen. et Brixen. epp. et abb. de Arcude Cist. ord.:* Comp. IV. Ms. A. — *Plac. et Raegen. epp. et abb. de Arundo Cistercie. ord.:* Ms. B. — *Palentin. et Burgen. epp. et abb. de Arc. Cist. ord.:* Aug. — *Palentino et Burgensi episcopis, et abbati de Morimundo Cisterciensis ordinis:* Reg. — 72) *fuerunt:* Aug. — 73) *ipsarumque:* Comp. IV., Reg. — seq.: *quoque:* omitt. C. R. 2. — 74) *conf. criminales:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — *conf. criminalium:* Ms. A., Reg. — 75) omitt. Comp. IV. Ms. A.

Cap. XI. 76) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 3. — 77) *te:* Comp. IV. Aug. — *autem:* Ms. A. — 78) add.: *credentibus:* ib. — 79) desid. ib. — 79*) *dum:* C. R. 2. — 80) *servaverunt:* C. R. 2., Comp. IV. — 81) *coemeteriis:* C. R. 1. — 82) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 83) *legere potius quam cantare:* C. R. L., Comp. IV. — 84) *et int.:* Comp. IV. Ms. A. — 85) *et exc.:* omitt. ead. et Aug. — 86) *privilegia:* Comp. IV. Ms. A. — 87) *cum eis:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 88) *quae:* C. R. 1.

Cap. XII. 89) c. 21. conc. Lat. IV. hab. A. 1215. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 90) *pro virili:* Comp. IV. Aug. — *pro viribus:* Ms. A., B., conc. — 91) *ab eius:* C. R. L., Comp. IV., conc. — 92) *ecclesiastica:* Comp. IV. Ms. A. — 92*) *ex ign.:* C. R. L., Comp. IV. — 93) *ille ipse:* conc. ap. Mans. — *ille ipsum:* conc. Ms., Comp. IV. — 94) *posset:* C. R. 2. — 95) *solvere:* Comp. IV., conc. C. R. L. — 96) *nec:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 97) *similiter inf.:* Aug. — 98) *per quas:* Comp. IV., conc. — 99) *intelligas:* Comp. IV. Ms. A. — 100) *illi:* Comp. IV., conc. — 1) *praestare:* Comp. IV. Ms. A. — *exhibere:* conc. — 2) *sanandum:* C. R. L., Comp. IV., conc. — 3) *omnis sacerdos:* C. R. 2. — *omni studio:* Aug. — 4) *prodat:* Comp. IV. Ms. A. — 5) omitt. Comp. IV. Aug., Ms. B. — 6) desid. ap. Aug. — 7) *decrevimus:* Comp. IV. Ms. A. — 8) *retrudendum:* Aug.

Cap. XIII. 9) c. 22. ib. — Comp. IV. h. t. c. 4. — 10) Ioa. V. 14. — 11) *moveant:* C. L. — 12) *postquam fuerit de salute animarum provisum:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 13) *infirmis:* conc. — 14) *speciali:* Comp. IV. Ms. A. — 15) *corporale:* Comp. IV. Aug. — 16) *cessat:* ead., Ms. B. — 17) *affectus:* Ms. id. — 18) *autem:* Comp. IV. Ms. A. — 19) *consulitur:* C. L.

runt. *Si quis autem medicorum huius*[20]) nostrae constitutionis, postquam per praelatos locorum[21]) fuerit publicata, transgressor exstiterit, tamdiu ab ingressu ecclesiae arceatur, donec pro transgressione huiusmodi[22]) satisfecerit competenter. Ceterum, quum anima sit multo pretiosior corpore, sub interminatione anathematis prohibemus, ne quis medicorum pro corporali[23]) salute aliquid aegroto[24]) suadeat[25]), quod in periculum animae convertatur.

CAP. XIV.[26])

Eleemosynarum quaestores sine apostolicis vel dioecesanorum literis admitti non debent, nec tunc proponant ultra id, quod in ipsis literis continetur. Hoc primo. *Et debent esse modesti, et a locis et expensis incongruis abstinere.* Hoc secundo. *In dedicatione basilicae ultra annum, et in anniversario dedicationis, et in literis indulgentiarum, concessis ab alio quam a Papa, ultra XL. dies remissio excedere non debet.* H. d. usque ad fin.

Idem *in eodem.*

Quum ex eo (*Et infra:* [*cf. c. 2. de reliq. et ven. sanct. III. 45.*]) Eleemosynarum[27]) quoque quaestores, quorum quidam se[28]) alios mentiendo abusiones nonnullas in sua praedicatione[29]) proponunt, admitti, nisi apostolicas vel dioecesani episcopi literas veras exhibeant, prohibemus, et[30]) tunc praeter id, quod in ipsis continebitur literis, nihil populo proponere permittantur. Formam vero, quam communiter[31]) talibus apostolica sedes indulget, duximus exprimendam, ut secundum eam dioecesani episcopi[32]) suas literas moderentur. Ea[33]) siquidem talis est: „Quoniam, ut ait Apostolus[34]), omnes stabimus ante tribunal Christi, recepturi prout in[35]) corpore gessimus, sive bonum fuerit sive malum, oportet nos diem messionis extremae misericordiae operibus praevenire, ac aeternorum intuitu seminare in terris, quod reddente Domino cum multiplicato fructu colligere[36]) debeamus in coelis, firmam spem fiduciamque retentam[37]) tenentes, quoniam qui[38]) parce seminat parce et metet, et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet vitam aeternam. Quum igitur ad sustentationem fratrum et egenorum[39]) ad tale confluentium hospitale propriae non suppetant facultates, universitatem vestram monemus et exhortamur[40]) in Domino, atque in remissionem vobis iniungimus peccatorum, quatenus[41]) de bonis vobis a Deo collatis pias[42]) eleemosynas et grata eis caritatis subsidia erogetis, ut per subventionem vestram[43]) ipsorum[44]) inopiae consulatur, et vos per haec[45]) bona et *'per'* alia, quae Domino inspirante feceritis, ad aeterna possitis gaudia[46]) pervenire.“ Qui autem ad quaerendas eleemosynas destinantur, modesti sint et discreti[47]), nec[48]) in tabernis aut in[49]) aliis locis incongruis[50]) hospitentur, nec inutiles faciant aut sumptuosas expensas, caventes omnino[51]), ne falsae[52]) religionis habitum gestent. Ad haec, quia per indiscretas et superfluas indulgentias, quas quidam ecclesiarum praelati facere non verentur, et claves ecclesiae contemnuntur, et poenitentialis satisfactio enervatur, decernimus[53]), ut, quum dedicatur[54]) basilica[55]), non extendatur indulgentia ultra annum, sive ab uno solo[56]) sive a pluribus episcopis dedicetur, ac deinde[57]) in anniversario dedicationis tempore XL. dies de iniunctis poenitentiis[58]) indulta remissio non excedat. (*Et infra*[59])*:*) Hunc quoque dierum numerum indulgentiarum literis[60]) praecipimus moderari, quae pro quibuslibet[61]) casibus[62]) aliquoties conceduntur, quum Romanus Pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc in talibus moderamen consueverit observare.

CAP. XV.[63])

Archiepiscopus infra provinciam suam potest concedere indulgentias secundum formam concilii generalis. H. d. et inquitur de cap. praeced. in fine.

Honorius III.[64])

Nostro postulasti certificari responso, utrum per tuam provinciam possis concedere remissionis literas generales. Nos igitur fraternitati tuae breviter respondemus, quod per provinciam tuam libere potes huiusmodi concedere literas, ita tamen, quod statutum generalis concilii non excedas.

CAP. XVI.

Episcopus et alii, de quibus in litera, possunt sine licentia superiorum sibi eligere providum confessorem.

Gregorius IX.

Ne pro dilatione poenitentiae periculum immineat animarum, permittimus episcopis et aliis superioribus, nec non minoribus praelatis exemptis, ut etiam praeter sui superioris licentiam providum et discretum sibi possint eligere confessorem.

TITULUS XXXIX.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS.

CAP. I.[1])

Impubes, qui clericum percussit, ab episcopo absolvi potest, et qui ioco vel causa disciplinae percutit clericum, etiamsi sit maior, excommunicatus non est; qui vero ex odio, sic, et per Papam absolvitur.

Alexander III. *Senonensi*[2]) *Archiepiscopo.*

Super eo vero[3]), quod *'a nobis'* consilium postulasti, *'utrum scholares, si se invicem percusserint in plena vel minori aetate, clerici aut religiosi viri in claustro, secundum canonem illum, quo statutum est, ut illi, qui in clericos violentas manus iniiciunt, mittantur ad apostolicam sedem absolvendi, debeant pro sua absolutione ad eandem sedem venire, inquisitioni tuae taliter'* respondemus, quod, si clerici infra puberes annos se[4]) adinvicem, aut[5]) unus alterum[6]) percusserint[7]), non sunt ad apostolicam sedem mittendi, quia eos aetas excusat[8]). Nec *'etiam'* clerici, si sunt[9]) plenae aetatis, et[10]) non *'de'* odio, vel *'de'* invidia, vel *'de'* indignatione, sed levitate iocosa se adinvicem percutere contingat[11]), neque magister[12]), si scholarem clericum intuitu disciplinae vel correctionis[13]) percusserit[14]), quia non potest in ipsis iniectio manuum[15]) violenta notari. Ceterum si ex[16]) odio iidem scholares vel saeculares[17]) clerici sese percusserint, pro sua absolutione debent ad apostolicam sedem venire.

CAP. II.[18])

Monachos, se adinvicem percutientes, absolvit abbas. Idem in canonicis regularibus; et, abbatis discretione deficiente, recurritur ad episcopum.

Idem *eidem.*[19])

Monachi vero et canonici regulares[20]), quocunque modo se in claustro percusserint, non sunt[21]) ad apostolicam[22]) sedem mittendi, sed secundum providentiam *'et discretionem'* sui[23]) abbatis disciplinae subdantur, et, si discretio abbatis non sufficit[24]) ad eorum[25]) correctionem, est[26]) providentia dioecesani episcopi adhibenda.

Cap. XIII. 20) abest a C. L. et Comp. IV. Aug. — 21) omitt. ead. — *laicorum:* Ms. B. — *ecclesiarum:* C. R. 1. — 22) desid. in C. H. — 23) *corporis sanitate:* Comp. IV. Ms. A. — 24) *aegro:* C. R. L. H., Comp. IV. Aug., Böhm. — 25) *student:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XIV. 26) c. 62. ib. — Comp. IV. h. t. c. 5. — 27) *ecclesiarum:* C. H. — 28) desid. in Comp. IV. Ms. A. — 29) *in suas praedicationes:* C. R. 1. — 30) *quum et:* Comp. IV. Ms. A. — 31) add.: *omnibus:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 32) abest ab iisd. — 33) *Ea ... est:* desid. in C. H. — 34) 2 *Cor.* V. 10. — 35) desid. in C. H. — 36) *recolligere:* Comp. IV. Ms. A. — 37) omitt. C. R. L. H., Comp. IV., conc. — 38) 2 Cor. IX. 6. — 39) *et eg.:* desid. ap. Aug. — 40) *hortamur:* C. R. — 41) *quod:* Comp. IV. Aug. — 42) *aliquas:* ead., Ms. B. — 43) *nostram:* Comp. IV. Ms. A. B. — 44) *temporum:* Aug. — 45) *hoc:* Comp. IV. Ms. A. — 46) *felicitatis gaudia:* conc. Ms. — 47) *et discr.:* desid. ap. Aug. — 48) *in tab. . . . non hospitentur:* id. — 49) omitt. Comp. IV. Ms. A. — *in al.:* omitt. conc. Ms. — 50) *inhonestis:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 51) omitt. ib. — 52) *falsum:* Comp. IV. Ms. A. — 53) *decrevimus:* ead. — 54) *consecratur:* Aug. — 55) *ecclesia:* C. R. 1. — 56) add.: *episcopo:* Comp. IV. Ms. A. — 57) *inde:* C. H. — *demum:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 58) desid. ib. — 59) nihil desideratur; nec tamen haec verba, omissa a Mansio, reiicienda arbitramur; legendum enim est, ut oratio bene procedat, cum conc. Ms.: *Et infra hunc quoque dierum numerum etc.* — *Et infra. Ad hunc:* Aug. — 60) *literas:* C. L., Comp. IV., conc. — 61) *quibusdam:* C. R. 1. — 62) *causis:* C. H., conc.

Cap. XV. 63) Comp. V. h. t. c. un. — 64) *abb. et conventui S. Petri de Pyell. Lexov. dioec.:* Comp. V. Ms. — *abbati et conv. de Praxellis* (leg.: *Pratellis, de Preaux*) *Lexovien. dioec.:* Cir. — Reiicienda tamen est haec capitis inscr.; etenim non ad abbatem, quem nec provinciam habere neque a S. Pont. fratris nomine appellari omnes norunt, sed ad episcopum videtur directum fuisse.

TIT. XXXIX. Cap. I. 1) Restitutum ex App. XIV. 7., Lips. VII. 9., Cass. XIX. 9., Comp. I. h. t. c. 2. — 2) *Exon. ep. P. C.* (add.: *quod incipit:* Cass.) *Sicut dignum:* Coll. citt. — cf. c. 6. de hom. V. 12. — 3) omitt. App. — 4) *sese:* Coll. citt. — 5) *vel:* Böhm. — desid. in Comp. I. Ms. — 6) *alium:* Cass. — 7) *percusserit:* Coll. citt., Cant., Böhm. — 8) *excusavit:* App. — 9) *sint:* App., Lips. — *si sunt etiam:* Comp. I. Ms. — 10) *si:* App. — 11) *contigerit:* Cass. — *se invicem percusserint:* App. — 12) *magistri:* ead. — *magistrum:* Comp. I. — 13) *correptionis*, omisso seq.: *perc.:* Aug. — 14) *percusserint:* App. — 15) *manus:* App. — 16) omitt. Cass. — 17) *saec.:* omitt. C. R. 1. — *vel saec.:* non leg. in Lips. — *vel saec. cler.:* omitt. App.

Cap. II. 18) Restitutum ex App. XIV. 8., Lips. VII. 10., Cass. XIX. 10., Comp. I. h. t. c. 3. — 19) *Item:* Comp. I. Aug. — *Idem:* Ms. — *Id. eid. eod. ep.:* Lips. — *Id. eidem in eod. ep.:* Cass. — *Idem eidem in eod. ep.:* App. — 20) *saeculares:* App. — 21) add.: *super hoc:* ead. — 22) *eandem:* Lips., Cass., Comp. I. — 23) desid. in App. — 24) *sufficiat:* App., Lips., Cass. — 25) desid. in C. R. 2. — 26) *erit:* App.

CAP. III.[27])

Ostiarius, qui clericum percussit non graviter, ab episcopo absolvi potest. Hoc primo. *Officialis, deliberate iniiciens manum in clericum, per Papam absolvitur.* Hoc secundo. *Qui repellendo vim vi clericum percutit, excommunicatus non est.* Hoc tertio. *Qui percutit clericum, turpiter inventum cum propinqua, excommunicatus non est; secus cum remota, et dicitur propinqua, ut in litera.*

Idem *eidem.*[27*])

Si vero *'aliquis'* alicuius[28]) potestatis[29]) ostiarius, sub praetextu sui officii malignatus, clericum laeserit, ab episcopo[30]) suo potest absolvi, nisi forte eundem clericum graviter vulneraverit[31]). Officialis vero[32]) pro iniectione manuum[33]) in clericum non[34]) potest sine mandato Romani Pontificis absolutionis beneficium promereri, quia nulli laico super clericum tanta datur auctoritas[35]), nisi forte turbam arcendo[36]) irruentem, non ex deliberatione, sed fortuito casu clericum laedat[37]). Si vero[38]) clericum, vim sibi inferentem, vi quis[39]) repellat vel laedat, non debet propter hoc ad sedem apostolicam transmitti, si[40]) in continenti vim vi repellat, quum vim vi repellere omnes leges omniaque iura permittant. Nec ille compellendus est ad sedem apostolicam venire, qui in clericum, cum uxore, matre *'vel'* sorore vel filia propria[41]) turpiter inventum, manus iniecerit violentas. Ceterum, si *'eum'* in stupro vel adulterio[42]), quod committit cum ea, quae ipsum ita proxima[43]) consanguinitatis linea non contingit[44]), ceperit, aut *'alias'* in eum[45]) violentas manus iniecerit[46]), non erit a sententia illius[47]) excommunicationis immunis.

CAP. IV.[48])

Qui percutit clericum, ignorans probabiliter eum clericum, excommunicatus non est, ignorantiam tamen probare debet per iuramentum, et, si hoc praestare recusat, pro excommunicato haberi debet.

Idem[49]).

Si vero aliquis in clericum nutrientem comam, *'ignorans, quod clericus fuerit,'* manus iniecerit[50]) violentas, propter hoc non debet apostolico praesentari conspectui, nec etiam excommunicatione notari[51]), dummodo ipsum esse clericum ignoraverit[52]), vel[53]), si hoc dubium fuerit, propria manu duntaxat[54]) praestiterit iuramentum, quod[55]) eum esse clericum ignorasset. Ab illo autem, si[56]) praestare noluerit iuramentum, quia[57]) violentas manus constat eum in clericum iniecisse, sicut ab excommunicato, donec de mandato summi Pontificis absolvatur, convenit abstineri[58]).

CAP. V.[59])

Percutiens clericum vel religiosum excommunicatus est, nec ab aliquo nisi a Papa absolvitur, praeterquam in mortis articulo.

Idem[60]).

Non dubium est *'vobis, sicut credimus, vel incertum,'* quod[61]) hi, qui violentas manus in clericos vel[62]) canonicos, aut cuiuslibet religionis conversos iniiciunt, ex constitutione[63]) concilii[64]) sententiam excommunicationis incurrunt, nec[65]) nisi in articulo mortis sine Romano Pontifice absolutionis possunt[66]) beneficium impetrare.

CAP. VI.[67])

Mulieres, quae inciderunt in canonem: Si quis suadente, absolvuntur ab episcopo. Idem in personis, quae non sunt sui iuris, vel sunt delicatae, de quibus dubitatur, quod non possunt commode accedere ad curiam. Et h. d. usque ad § *Illi.* — §. 1. *Mandans clericum percuti, excommunicatus est, sicut percutiens.* H. d.

Idem[68]).

Mulieres vel *'etiam'* aliae personae, quae sui iuris non sunt, ab episcopo dioecesano absolvi possunt[69]), si manus in clericum iniecerint[70]) violentas. De his vero, qui magnae sunt[71]) potentiae, et ita delicati[72]), quod laborem[73]) veniendi ad sedem apostolicam nequeunt sustinere, *'si manus violentas iniecerint in clericos,'* respondemus[74]), quod status personae prius et veritas negotii est intimanda Romano Pontifici et secundum consilium eius tales[75]) erunt de commisso scelere corrigendi[76]). §. 1. Illi vero, qui non per se ipsos[77]), sed eorum[78]) auctoritate vel[79]) mandato alii violenter[80]) iniiciunt[81]) manus in clericos, ad sedem apostolicam sunt *'omni excusatione cessante'* mittendi, quum is committat vere, cuius auctoritate vel mandato[82]) delictum committi probatur.

CAP. VII.[83])

Excommunicatus per iniectionem manuum in clericum, licet occultus, absolvitur per solum Papam.

Idem[84]).

Porro, si aliqui violentas manus in fratres suos[85]) iniiciunt[86]), et ducti poenitentia, non convicti, sed privatim, *'sicut asseris,'* a te veniam postulant[87]), eos monere debes *'propensius'* et inducere, ut his, quos laeserunt[88]), congrue[89]) satisfaciant, et apostolico se conspectui repraesentent[90]), quum a te vel *'ab'* alio[91]) *'qualibet'* sine speciali mandato Romani Pontificis absolvi non possint[92]).

CAP. VIII.[93])

Etiam privilegiati tenentur vitare excommunicatum, et per iniectionem manuum in clericum excommunicati sunt.

Idem[94]).

Nulli *'autem monachi Templarii'* se possunt privilegio[94*]) apostolicae sedis tueri, quo minus excommunicatos vitare debeant, et pro violenta manuum iniectione in clericos sicut excommunicati vitari[95]).

CAP. IX.[96])

Percutiens monachum vel conversum religiosum debet denunciari excommunicatus, et vitari, donec fuerit per Papam absolutus.

Idem *Episcopis*[97]) *et aliis*[98]) *Praelatis per Galliam constitutis.*

Parochianos *'autem'* vestros, si qui in monachos vel conversos praefati ordinis violentas manus iniecerint, sublato appellationis remedio[99]) secundum tenorem generalis decreti excommunicatos publice nuncietis[100]), ipsosque faciatis sicut excommunicatos arctius[1]) evitari, donec laesis[2]) congrue satisfaciant, et cum literis vestris apostolico se conspectui repraesentent[3]).

Cap. III. 27) Restitutum ex App. XIV. 9. 10., Lips. VII. 11., Cass. XIX. 11., Comp. I. h. t. c. 4. — 27*) *Item.* Comp. I. — *Id. in eodem cap.*: Lips. — *Id. eid. in eod. cp.*: App., Cass. — 28) *aliquis*: C. R. 2. — 29) *potentis*: App. — 30) *officio*: ead. — 31) *vulneravit*: Comp. I., Bohm. — 32) omitt. Coll. citt. — 33) *manus*: Lips., Cass. — 34) desid. cp. Aug. — 35) *potestas*: App. — 36) *nimis arc.*: Lips., Cass. — 37) *laeserit*: App. — 38) *forte*: ead. — 39) omitt. Coll. citt. — 40) *sed si*: App. — 41) *vel pr.*: Comp. I. — 42) *adulterio, quando ea, cum quo stuprum vel adulterium committitur, ipsum*: Coll. citt. — 43) desid. in Cass. — 44) *contingat*: C. R. 2. — *contigerit*: App. — 45) *in eum*: desid. in Cass. — 46) *iniecit*: Aug. — 47) *ille*: App.

Cap. IV. 48) Restitutum ex App. XIV. 1., Lips. VII. 1., Cass. XIX. 1., Comp. I. h. t. c. 5. — 49) *Item*: Comp. I. — *Bathoniensi, Exoniensi epp.*: Cass. — *Bathonien. et Exonien. epp.*: App. — *Bartholomaeo Exon. ep.* P. U. *Sicut dignum*: Lips., quod placet. — cf. supr. adn. 2. — 50) *ingesserit*: C. R. 1. — 51) *nudari*: Cont. — 52) *non credebat*: C. R. 2. — *ignoravit*: C. R. 1. H., Lips., Comp. I. — 53) *et*: App. — omitt. Lips., Cass. — 54) *praestare voluerit*: App., Lips., Comp. I. — *propria manu duntaxat debet praestare, et si voluerit iuramentum. Ab illo*: Cass. mendose. — 55) *quod eum clericum ignorabat* (Ms.: *ignoravit*): Comp. I. — desid. haec verba in Lips.; omnia, quae seq., omitt. App. — 56) *si* ... *iur.*: omitt. Lips., Cass. — 57) *quem omisso seq. eum*: eaed. — 58) *abstinere*: Cass.

Cap. V. 59) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 6. — 60) *abbatibus, prioribus et aliis ecclesiasticis viris per Eboracensem episcopatum constitutis*: Comp. I. — 61) *quia*: Comp. I. Aug. — *quomodo*: Comp. I. Ms. — 62) omitt. Comp. I. — 63) *institutione*: ead. — cf. c. 29. C. XVII. qu. 4. — 64) *concilii*: Comp. I. Ms. A. — 65) add.: *etiam*: C. H. — 66) *poterunt*: C. R. 2.

Cap. VI. 67) Restitutum ex App. XIV. 12., Lips. VII. 2., Cass. XIX. 2., Comp. I. h. t. c. 7. — 68) *Bathonien. ep.*: App. — *Barthonien. ep.*: Cass. — *B. Exon. ep.*: Comp. I. — *Bartholomaeo Exon. ep.*: Lips. — cf. supr. adn. 2. — 69) *non poss.*: Lips., Cass. — 70) *ingesserint*: C. R. 1. — 71) *non sunt*: Cont. — 72) *debilitati*: Comp. I. Ms. — 73) *quod tantum (magnum*: App.) *laborem nequeunt (nequeant*: Aug. — *nequiverint*: App.) *sustinere*: Coll. citt. — 74) *tale damus petitioni tuae responsum*: eaed. — 75) omitt. App. — 76) *puniendi*: ead. — 77) *qui non iniiciunt*: Coll. citt. — 78) *illorum*: Lips., Cass. — 79) *et*: Coll. citt. — 80) *violentas*: C. I., H. — *violentae*: App. — 81) *iniecerint*: C. H. — *iniiciuntur*: App., Lips., Cass. — 82) *vel mand.*: omitt. Coll. citt.

Cap. VII. 83) Restitutum ex App. XIV. 3., Lips. VII. 4., Cass. XIX. 3., Comp. I. h. t. c. 9. — 84) vid. pars capitis esse, quod in App., Lips., Cass. et Comp. I. proxima antecedit. (*Eborac. archiep.*: Comp. I., quod non quadrat. — *abbati de Nesibus*: App. — *abb. de Neus*: Lips.) — 85) *tuos*: Coll. citt. — 86) *iniecerunt*: Cass. — *iniecerint*: C. R. 2. — *mittunt*: App. — 87) *expostulant*: C. H. — 88) *laeserint*: C. R. 2. — 89) add.: *prius*: Cass. — 90) *praesentent*: Comp. I. Ms., App. — 91) *alius*: C. R. — *aliquo sine*: App. — 92) *possunt*: Comp. I. Ms.

Cap. VIII. 93) Restitutum ex App. XIV. 4., Lips. VII. 5., Cass. XIX. 5., Comp. I. h. t. c. 10. — 94) *Exoniensi ep.*: App. — add.: P. C. *Significasti (?)*: Comp. I. — 94*) *privilegiis*: C. H. — 95) *excommunicatos vitare*: App.

Cap. IX. 96) Restitutum ex App. XIV. 11., Lips. VII. 12., Cass. XIX. 12., Comp. I. h. t. c. 14. — 97) *archiepiscopis, ep. etc.*: Comp. I. — *episc.* (add.: *et*: Cass.) *archidiaconis et aliis praelatis per Galliam* (*Angliam*: App.) *constitutis*: App., Lips., Cass. — 98) desid. in C. H. — 99) *appellatione remota*: Cass. — 100) *exc. denuncietis*: App., Cass., Comp. I. — verb. seq.: *publice* ... *arctius*: desid. in Lips. — 1) *cautius*: App. — desid. in Cass. et Comp. I. Aug. — 2) *donec eis, quos laeserint*: Coll. citt. — 3) *praesentent*: App.

CAP. X.[4])

Ponitur forma praecepti, quod sub virtute iuramenti fieri debet illi, qui pro violenta manuum iniectione in clericum excommunicatus absolvitur.

Idem *Gnanensi*[5]) *Archiepiscopo*[6]).

Ex tenore literarum tuarum nobis innotuit, quod R. canonicus *S. Mariae de Vineis* in quendam subdiaconum manus iniecit[7]) violentas. (*Et infra:*) Mandamus itaque[8]) *fraternitati tuae*, quatenus, recepto ab eo[9]) *canonico* iuramento, quod tuo debeat mandato parere, ipsum vice nostra a sententia, qua tenetur, absolvas, sibique in virtute iuramenti praecipias, ne[10]) de cetero in clericum, monachum, *Hospitalarium* vel alicuius religionis conversum manus iniiciat[11]) violentas, nisi se defendendo, aut de[12]) mandato suorum fecerit praelatorum, vel nisi super eum praelationis ministerium aut magisterium[13]) habeat, aut cum ipso in eadem ecclesia socius esse noscatur[14]).

CAP. XI.[15])

Excommunicatum pro percussione clerici absolvit episcopus, si sine periculo Papam adire nequit; debet tamen sibi mandare, quod adeat Papam impedimento cessante.

Idem *Cenomanensi*[16]) *Episcopo.*

De cetero noveris, quod, si quis[17]) pro violenta manuum iniectione in clericum est[18]) vinculo excommunicationis adstrictus[19]), si habens[20]) capitales inimicitias, vel[20*]) alias iustas excusationes[21]), quibus ab itinere rationabiliter excusetur[22]), ita[23]), quod sine periculo apostolico se nequeat[24]) conspectui praesentare, licet dioecesano episcopo, recepto[25]) iuramento secundum morem ecclesiae sibi[26]) absolutionis gratiam impertiri. Sed est illi sub iuramenti debito iniungendum, ut, quam citius opportunitatem habuerit, Romanum Pontificem[27]) adeat, mandatum apostolicum suscepturus.

CAP. XII.[28])

Quum Papa absolutionem excommunicati delegat, mandat recipi cautionem de parendo mandatis ecclesiae.

Urbanus III. *Senonensi*[29]) *Archiepiscopo.*

Ad haec *autem,* quum *nonnunquam* inter *aliquos* parochianos tuos, *vel inter eos et alios controversia coram delegatis iudicibus agitetur, saepius a iudicibus ipsis, ut asseris, auctoritate apostolica tibi iniungitur, ut alteram partium, forte parere iudicio contemnentem, vel ob aliam causam rationabilem ecclesiastica districtione percellas. Illi vero, qui subiacere excommunicationi mandantur, ad alios iudices literas ab apostolica sede impetrant, a quibus nihilominus auctoritate apostolica tibi mandatur, ut eos, qui de priorum iudicum mandato excommunicati fuerunt, habeas absolutos. Super quo tua discretio dubitat, quid tibi in diversitate huiusmodi sit agendum. Ad quod breviter respondemus, quod, si literae, ad secundos iudices impetratae, tacita veritate obtentae non fuerint, eos ad mandatum eorum absolutos habere debes; praecipue quum* Romana ecclesia absolutionem sententiae delegatorum iudicum nequaquam consuevit[30]) aliis delegare, nisi in literis commissionis[31]) contineatur[32]) expresse de sufficienti cautione praestanda ab his, qui absolvi debent, quod iudicio ecclesiae debeant[33]) obedire.

CAP. XIII.[34])

Excommunicatus per canonem: „Si quis suadente," sit dives vel pauper, per Papam absolvendus est vel eius legatum; fallit in muliere, sene, infirmo vel mutilato, qui per episcopum absolvi possunt.

Clemens III.[35])

Ea noscitur (*Et infra:*) *Quod aliquo fraternitas tua diligenter attendens, certificari humiliter postulavit de his, qui violentas manus in clericos aliqua temeritate iniiciunt, nec eis suppetunt facultates, ut ad sedem apostolicam valeant laborare, quomodo his scilicet possit salubriter provideri. Super quo* Consultationi tuae[36]) taliter duximus respondendum, quod[37]) mulieres, *quas sexus fragilitas impedit*, senes[38]) et valetudinarii, seu *alii,* membrorum destitutionibus impediti, licet ad apostolicam sedem non veniant[39]), ab episcopis[40]) valeant[41]) *salutis remedium accipere, et ex eorum officio* fidelium communioni restitui, satisfacto iuxta facultates[42]) his, quibus per eos constiterit iniurias irrogatas; alios autem, sive pauperes sive divites, sedi apostolicae vel legato eius, ut beneficium absolutionis obtineant, necesse est praesentari. Si vero *huiusmodi* infirmitatis tempore timore mortis beneficium fuerit absolutionis indultum, iuramento praestito[43]) iniungatur eisdem, ut, postquam sanitati fuerint restituti, ad Romanam ecclesiam vel eius legatum accedant, mandatum apostolicum[44]) super talibus[45]) recepturi.

CAP. XIV.[46])

Ante denunciationem vitandus est excommunicatus pro violenta manuum iniectione in clericos, nisi sit occultus. Hoc primo. Interficiens clericum, qui, contempto clericali habitu, se enormitatibus immiscuit, excommunicatus non est. Hoc secundo.

Idem.[47])

Quum non ab homine (*Et infra:*) *A nobis itaque fuit ex parte tua quaesitum, an tenearis abstinere a communione illius, qui pro temeraria manuum iniectione in sententiam incidit, antequam excommunicatus publice nuncietur, et an incidant in canonem latae sententiae interfectores clericorum et presbyterorum illorum, qui, abiecto suscepti ordinis ministerio, in publicis bellis vel etiam praeter bella se homicidiis polluere non verentur, quum in comessationibus, et in ebrietatibus, atque rapinis et aliis enormitatibus aeque sunt, ut laici, vel deterius debacchantes. In secunda igitur* Consultatione taliter respondemus[48]), quod a communione illius[49]), qui pro[50]) sacrilega manuum iniectione in[51]) clericum in[52]) edictum excommunicationis incidit, licet denunciatus non sit, *adhuc* debes[53]) abstinere, nisi forte id tibi soli pateret. In quo casu ipsum privatim[54]) tantummodo evitabis, quamdiu ab ecclesia toleratur, ut saltem verecundiae rubore suffusus[55]) pro latenti excessu *taliter* satisfacere compellatur. In articulo vero tertiae quaestionis respondemus, quod occisores clericorum aut presbyterorum, qui, *ut dictum est,* contempto clericali habitu tyrannidi et enormitati se inverecunde immiscent[56]), in odium clericalis excessus, et[57]) *in* terrorem atque correctionem similium, canone[58]) latae sententiae *laici* minime coerceantur[59]); iniungatur tamen eis poenitentia competens aliquantulum asperior[60]), quam si *omnino* in laicos talia commisissent. *Praeterea, quia nemo desperandus est, dum fuerit in mortali corpore constitutus, etc.*

CAP. XV.[61])

Ante absolutionem communicandum non est excommunicato, licet iuraverit parere mandatis ecclesiae, vel composuerit cum offenso. Hoc dicit primo. Infamato de excommunicatione communicandum non est, nisi se purget, vel ad cautelam absolvatur. H. d. secundo.

Idem.[62])

Quum desideres, *quid tua fraternitas observare debeat super his, quae dubietatem continent, apostolicae sedis rescripto plenius edoceri: nos, qui, licet immeriti, ex suscepto administrationis officio consultationibus respondere cogimur singulorum, interrogationum tuarum nodos praesenti rescripto solvere volumus, et tuam in hoc prudentiam commendamus, qui, quum iuris canonici peritiam habeas, et prudentum consilio perfruaris, ad maiorem tamen cer-*

Cap. X. 4) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 15. — 5) *Ianuen.*: C. R. L. H., Comp. I. — 6) *episcopo*: Aus. — 7) *ingesserit*: C. R. 1. — *iniecerit*: C. H., Comp. I. Ms. — 8) abest a C. R. L. — 9) *eodem*: Comp. I. Ms. — 10) *quod*: ead. — *quin*: Aus. — 11) *non ini.*: Comp. II. — 12) omitt. C. R. L. — 13) *aut mag.*: desid. in C. H. — 14) *socius fuerit*: Comp. I.

Cap. XI. 15) Restitutum ex App. XIV. 13., Lips. VII. 12., Cass. XIX. 13., Comp. I. h. t. c. 16. — 16) *Cenoniensi P. C. Tua*: Lips. — *Cenomanensi P. C. quod incipit...*: Cass. — add.: *P. C. Tua nos*: Comp. I. — cf. c. 1. de cler. peregr. I. 22. — 17) *laicus*: Coll. vitt. — 18) desid. ap. Aug. — 19) *affectus*: Lips. — 20) *habet*: Cass. — 20*) *et*: C. R. 2. — 21) *causas*: App., Lips., Cass. — 22) *excusentur*: C. L. — 23) *si sine per.*: Lips. — *ut sine per.*: App. — 24) *nequiverint*: Cass. — 25) *accepto*: App. — 26) omitt. Coll. vitt. — 27) add.: *adeundi*: Aug.

Cap. XII. 28) Restitutum ex App. L. 61., Comp. I. c. 8. de rescr. I. 2. — 29) *Cenomensi ep.*: Comp. I. Ms. — *Cenomanensi ep.*: Aug. — add.: *P. C. Quum in apostolica*: Comp. I. — cf. c. 18. de spons. IV. 1. — 30) *consueverit*: App., Comp. I. — 31) *commiss. expresse*: Comp. I. Aug. — *commiss. sit expressum*: Ms. — 32) *habeatur*: C. H. — desid. in C. R. 1. L. — 33) *debent*: Comp. I. Aug.

Cap. XIII. 34) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 1. — 35) *Coel. III.*: Comp. II. Ms. A. — 36) *tibi*: Comp. II. — 37) *ut*: ead. — 38) omitt. C. H. — 39) *veniunt*: Comp. II. Ms. A. — *venerint*: Aug., Ms. B. — 40) add.: *suis*: Ms. A. — 41) *valent*: C. R. 1. L. H. — 42) add.: *eorum*: C. L. — *suas*: Comp. II. Ms. A. — 43) *sub iuramento*: C. R. 1. — *per iuramentum*: C. L. H., Comp. II. Aug. — *iuramentum*: Ms. A. B. — 44) omitt. Comp. II. — 45) *hoc*: ead., Ms. A.

Cap. XIV. 46) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 3. — prior cap. particula (*Quum vero ab homine. Et infra. In secundo ... compellatur*) exstat in Luc. ap. Bal. III. 372. — 47) *Vidrosiensi archiep.*: Luc. — leg. *Nidrosiensi (Drontheim)*: id — 48) *ita sentimus*: Luc. — 49) *eius*: ead., Comp. II. — 50) *per sacrilegam manuum extensionem*: Luc. — 51) *in cl.*: omitt. ead — 52) *interdictum*: Comp. II. Aug. — 53) *debeas*: Comp. II., Luc. — 54) *privato*: Luc. — 55) *perfusus*: C. H., Luc. — 56) *commiscent*: Comp. II. — 57) abest a Comp. II. Ms. A. B. — 58) *canonice*: Comp. II. Aug. — *rigore canonum*: Ms. A. — 59) *coerceantur*: Comp. II. Aug. — *constringantur*: Ms. B. — 60) *gravior*: Ms. id.

Cap. XV. 61) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 369., Comp. II. h. t. c. 4. — 62) *Aquileiensi patriarchae*: Luc.

dentiam et formam ceteris praefigendam sacrosanctae Romanae ecclesiae matris tuae consulta requiris, in quo spiritum consilii et fortitudinis, sicut vir discretus et prudens, te habere ostendis. Fuit autem primae quaestionis tenor huiusmodi, utrum alieni[63]) excommunicato, qui mandato ecclesiae stare iuravit, et ante absolutionem episcopus ei communionem reddidit, sit communicandum ab aliis, et an episcopus id facere debeat. Cui '*siquidem*' quaestioni taliter respondemus[64]), quod, quum cautio iuratoria, quam hodie qui excommunicati sunt praestant, potius ad cautelam ex consuetudine ecclesiae, quam '*ex*' rigore canonum sit inducta, neque momenti tam validi reputetur, quod[65]), nisi absolutionis beneficium subsequatur, ille, qui excommunicatur[66]), debeat communioni aliorum restitui, praesertim quum ex eo iuramento absolutionem consecutus non sit, et constet, eum excommunicatum fuisse, et verum sit, absolutum non[67]) esse, nec[68]) episcopus nec[69]) alii debent communicare eidem, nisi fuerit secundum formam ecclesiae post iuramentum praestitum absolutus, quia '*secundum Apostolorum canones et Fabiani statuta Pontificis,*' qui cum excommunicato scienter communicaverit[70]), '*est communione privandus, immo iuxta Isidorum statim*' excommunicationis poenam contrahit[71]) cum eodem[72]). Secundae quaestioni, '*statuta canonum et praecipue piae memoriae Alexandri III. praedecessoris nostri sequentes,*' hunc finem duximus imponendam, quod[73]), si publica fama est, aliquem verberasse clericum, nec episcopus, nec alius[74]) communicare sibi debet, nisi '*legitime*' ad arbitrium episcopi de hoc se purgaverit, vel ad '*maiorem*' cautelam absolutionis beneficium consequatur[75]). Tertio loco tua discretio requisivit, si clericus, verberatus '*ab aliquo, querimoniam apud suum episcopum deposuerit, et testes producere paratus fuerit, et*' episcopo mediante[76]) cum suo verberatore composuerit, et ille reconciliatus sibi fuerit, an per hoc is debeat ad aliorum communionem admitti. Super quo tibi breviter respondemus, quod, licet ille, qui violentas manus iniecit, ei, quem laesit, satisfecisse taliter[77]) videatur, ecclesiae tamen, quam[78]) offendit[79]), ex hoc non satisfecisse dignoscitur, et[80]), nisi forma ecclesiae[81]), quae pro absolutione talium, '*ut supra diximus,*' introducta est, observetur, non est communicandum eidem.[82]) '*Ultimae praeterea quaestionis omnes perplexiones resolvimus, quod in pari stilo criminis conquadratur, qui clericum captivum detinet, etc.*'

CAP. XVI.[83])

Sacerdos, eiiciens regularem de ecclesia, officia divina turbantem, excommunicatus non est.

Idem.

Veniens ad sedem apostolicam I.[84]) lator praesentium sua[85]) nobis assertione '*proposita*' monstravit, quod, quum matutina officia celebraret, quaedam monialis, ecclesiam '*ipsam*' ingrediens, cum alio[86]) clerico ludendo impedimentum praestabat[87]), quo minus Deo divinum posset obsequium exhibere; unde memoratus sacerdos commotus, ut liberius posset circa[88]) divinorum celebrationem vacare, manibus in eam appositis, ut[89]) extra[90]) ecclesiam poneret[91]), quum nollet exire, in[92]) trahendo ipsam coegit eandem[93]) extra[94]) ecclesiam residere. Sed tu illum propter hoc tanquam excommunicatum[95]) evitasti[96]), et facis ab aliis evitari. Ideoque '*per apostolica tibi scripta*' mandamus, quatenus[97]), si res ita se habet, eum de cetero non evites, quum ex hoc ipsum excommunicatum nullatenus videamus[98]).

CAP. XVII.[99])

Excommunicati pro levi manuum iniectione in clericum possunt per episcopum absolvi. H. d. secundum communem lecturam, et est textus singularis.

Idem.[100])

Pervenit ad nos (*Et infra:* ['*cf. c. 5. de test. cog. II. 21.*']) *Illos autem, qui valetudine praepediti pro absolutionis beneficio ad sedem apostolicam nequeunt laborare, recepto ab eis, sicut moris est, iuramento, potes absolvere ita, quod sanitati pristinae restituti apostolico se conspectui repraesentent. Sexui vero femineo, et pueris ac senibus super hoc satis te credimus posse libere dispensare. Ecclesias insuper, quae sanguinis vel seminis sunt effusione pollutae, civitatis clericis convocatis cum processione et aquae benedictae aspersione, prout in ordinario habetur scriptum, poteris emundare.*' De his '*etiam*' absolvendis[1]), qui[2]) clericis non enormem, sed modicam et levem iniuriam irrogarunt[3]), tuae fraternitatis arbitrio duximus committendum[3*]).

CAP. XVIII.[4])

Clericus, qui scienter et sponte participat excommunicato in divinis officiis, excommunicatus est excommunicatione maiori, et tantum absolvendus per Papam. H. d. secundum Panorm.

Idem.[5])

Significavit nobis (*Et infra:*) Verum clericos '*illos,*' qui scienter et sponte participaverunt excommunicatis a nobis, et ipsos in officiis receperunt, eadem excommunicationis[6]) sententia cum ipsis non dubitamus involvi; quos[7]) etiam pro beneficio absolutionis habendo ad nos volumus cum literarum tuarum insinuatione remitti[8]).

CAP. XIX.[9])

Excommunicatus pro iniectione manuum in clericum, vel incendiarius post publicationem a solo Papa absolvitur.

Idem.

Tua nos duxit fraternitas consulendos, '*an ii soli sint ad sedem apostolicam destinandi, qui, in latae sententiae canonem incidentes, manus in clericos iniecerunt violentas, et utrum non possint ab eadem sententia, nisi per Romanum Pontificem liberari. Unde*' Fraternitati tuae taliter[10]) respondemus, quod non solum '*ii,*' qui in clericos temerarias manus iniiciunt[11]), sed etiam incendiarii, ex quo sunt per ecclesiae[12]) sententiam publicati, pro absolutionis[13]) beneficio ad apostolicam sedem sunt mittendi[14]), '*et non nisi per Romanum Pontificem absolvendi. Illi vero, qui ecclesiastica beneficia de manibus praesumunt laicorum accipere, non consueverunt pro tali excessu ad sedem apostolicam laborare. De sacerdote etc.* [*cf. c. 4. de cler. aegr. III. 6.*]'

CAP. XX.[15])

Legati de latere absolvere possunt excommunicatos pro iniectione manuum in clericos.

Idem.[16])

Ad eminentiam sedis apostolicae '*est recurrendum, quoties articulus dubitationis emergit, ut tanto quis promptiori conscientia recipiat et observet quod super re dubia sibi fuerit a sede apostolica responsum, quanto praerogativa dignitatis illius certiori noscitur ipsius sententia veritatis roborata, quae in B. Petro Apostolorum principe prae aliis omnibus amplitudinem praelationis accepit.*' Sicut '*autem*' ex parte tua[17]) nostris est auribus intimatum, tibi exstat[18]) dubium, utrum absolutionis beneficium assequantur qui

---

Cap. XV. 63) *alicui si:* Comp. II. Ms. A. — 64) *duximus respondendum:* Luc., Comp. II. — 65) *ut:* eaed. — 66) *excommunicatus est:* Luc. — 67) desid. ap. Bohm. — 68) *non potest episcopus nec debet ei communionem reddere (dare:* Comp. II. Aug., Ms. B.*), nec alii eidem* (add.: *debent:* Comp. II. Ms. A.) *communicare:* Luc., Comp. II. — 69) *ecclesiasticam:* eaed. — 70) *communicat:* C. R. 1. — cf. c. 16. C. XI. qu. 3. — 71) *contrahet:* Luc. — 72) *eo:* ead., Comp. II. — 73) *quia:* Comp. II. Ms. A. — 74) *nec alii ei comm. debeat:* Coll. citt. — 75) *acceperit:* eaed. — 76) *mediante et communicante ei, qui clericum (ipsum:* Luc.*) verberavit, amicabiliter cum eo composuerit (composuit:* Luc., Comp. II. Ms. B.*), et reconciliatus ei fuerit (fuit:* Luc.*), an ei communicandum sit ab aliis. Super quo taliter resp.:* eaed. — 77) omitt. eaed. — 78) *gratiam:* Luc. — 79) *laesit:* Comp. II. Ms. A. — 80) omitt. Coll. citt. — 81) *ecclesiastica:* eaed. — 82) *ei:* Comp. II. Aug., Ms. B. — desid. in Ms. A. — *non est comm. eid.:* omitt. Luc.

Cap. XVI. 83) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 369., Comp. II. h. t. c. 5. — 84) desid. in C. R. — *L.:* Comp. II. Aug. — *Iacobus:* Ms. A., Luc. — 85) omitt. Luc. — 86) *aliquo:* C. R. 1. — 87) *parabat:* Luc. — 88) *curo:* C. L. — *cura divinorum celebrationi officiorum vacare:* C. R. 2. — 89) *ut eam:* C. R. 1. M. — 90) *intra:* C. R. — 91) *apponeret:* Comp. II. Aug. — 92) *vi:* ead. — 93) *tandem:* ead. — 94) *intra:* Luc., Comp. II. — 95) *excommunicatione:* Comp. II. Ms. A. — 96) *vitasti:* C. R. 1., Luc., Comp. II. — 97) *quod:* Luc. — 98) *nullatenus videamus (indicamus:* Aug.*) detineri:* Comp. II. — *videamus aliquatenus non teneri:* Luc.

Cap. XVII. 99) Restitutum ex ipsa ep. ed. a Manriquio in Annal. Cist. III. 223. — Luc. ap. Bal. III. 374., Comp. II. h. t. c. 6. — 100) *Segori ep.:* Luc. — *Seguntino ep.:* orig. — 1) omitt. Coll. citt., orig. — 2) *qui non fratri enormem iniuriam irrogant, tuae fr. arb. dux. relinquendam:* Luc. — 3) *irrogaverint:* C. R. 1., orig. — 3*) *relinquendum:* orig.

Cap. XVIII. 4) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 377., Comp. II. h. t. c. 7. — 5) *Coelestinus Anconitano ep. in III. libr. Reg.:* Luc. — 6) omitt. Luc., Comp. II. — 7) add.: *nos:* Comp. II. Ms. A. — 8) *transmitti:* Luc., Comp. II.

Cap. XIX. 9) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 384., Comp. II. h. t. c. 8. — 10) *breviter:* Comp. II. — desid. in Luc. — 11) *mittunt:* Luc. — 12) *ecclesiasticam:* ead., Comp. II. — 13) add.: *tuae:* Comp. II. Ms. A. — 14) *destinandi:* Luc., Comp. II.

Cap. XX. 15) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 369., Comp. II. h. t. c. 9. — 16) *Coelestinus III.:* Comp. II. Ms. A. — *Coel. III. Rothomagensi archiep.:* Luc. — 17) *fraternitatis tuae:* Luc., Comp. II. — 18) *exstitit:* Cont., Bohm. — *dubium tibi (tale:* Comp. II. Ms A.*) exstat (exstitit:* Aug.*), utrum ii sint pro absolutis habendi (pro absolutionis habendi beneficio:* Aug. — *hi sunt qui absolutionis adepti beneficium*), Ms. B. *qui quum* (omitt. Luc.) *pro iniectione (proiectione:* Comp. II. Ms. A.*) manuum in clericos vel alias religiosas personas excommunicationem incurrerunt (incurrerint:* Aug. — *incurrerent et:* Luc.*), a legatis cardinalibus, qui a latere Rom. Pont. destinantur, sunt (fuerint:* Aug. — omitt. Ms. B. — *sint:* Luc.*) pro tempore absoluti:* Coll. citt.

pro iniectione manuum in clericos vel alias religiosas personas excommunicationem incurrerunt[18*]), et a legatis cardinalibus, qui a latere Romani Pontificis destinantur pro tempore, absolvuntur, quum iidem legati mandatum "*sibi*" super hoc[19]) non ostendunt[20]) expressum. Super quo id a te "*ac tuis suffraganeis*" volumus observari, ut eos habeas[21]) absque omni[22]) haesitationis scrupulo absolutos, quos constiterit a talibus beneficium "*fuisse*" absolutionis adeptos. "*Dat. Laterani.*"

CAP. XXI.[23])

Generalis excommunicatio non ligat, nisi subditos proferentis.

Idem.[24])

A nobis fuit ex parte tua quaesitum, utrum[25]), si quis ita pronunciaverit: „quisquis[26]) furtum fecerit, excommunicatus sit:" haec generalis clausula[27]) ad ipsius excommunicatoris[28]) subditos referatur[29]), an generaliter extendatur ad omnes, qui non sunt de iurisdictione illius[30]). Ad quod "*utique*" dicimus, quod hac sententia non nisi subditi obligantur[31]), nisi forte plus[32]) "*ei*" contulerit maior et largior[33]) auctoritas delegantis.

CAP. XXII.[34])

Qui cum effractione spoliant ecclesias, excommunicati sunt, et per Papam tantum post denunciationem absolvuntur.

Idem.[35])

Conquesti sunt nobis "*dilecti filii*" Reginenses[36]) canonici, quod I. de Malafrena et[37]) eius sequaces "*ecclesiam de Viliaco*[38]) *et alias*" quasdam ecclesias Reginensis episcopatus violenter confregerunt, easque spoliare minime dubitarunt, "*et quosdam homines Reginensis ecclesiae depraedari nullatenus dubitaverunt.*" Quoniam igitur "*haec*" gravia sunt, nec clausis debent oculis praeteriri: mandamus, quatenus, si est ita, memoratos sacrilegos, "*publice accensis candelis, appellatione cessante*" excommunicatos nuncietis[39]), et faciatis sicut excommunicatos arctius evitari, donec passis iniuriam congrue satisfaciant, et[40]) damna pro eis[41]) data resarciant, et cum literis vestris rei veritatem continentibus apostolico se conspectui[42]) repraesentent.

CAP. XXIII.[43])

Percutiens vel etiam interficiens clericum, se, dimisso clericali habitu, saevis enormitatibus immiscentem, non tenetur ire pro absolutione ad sedem apostolicam. Ita generaliter summari potest.

Idem.[44])

Perpendimus ex literis tuis, quod quidam sacerdos "*tuae dioecesis*" pro eo, quod se filium regis falso[45]) nominare praesumpsit, et, armis acceptis[46]), "*in provincia*" seditionem fecit et guerram, a "*dilecto filio*" H.[47]) comite "*per vicos*" iussus[48]) est fustigari; qui postea eius[49]) mandato traditus patibulo exspiravit. "*Quia igitur tam ipsum comitem quam alios huius facti participes velle super hoc satisfacere intimasti, praesenti pagina*" Fraternitati[50]) tuae duximus respondendum, quod, si memoratus sacerdos tali modo excessit, et "*arma ferens*" non propulsando[51]), sed inferendo iniuriam fuit occisus, non videtur nobis, quod interfectores eius[52]) propter hoc[53]) ad obtinendum absolutionem apostolicam sedem adire cogantur; tu vero, qui merita personarum bene[54]) nosti, poenitentiam eis competentem iniungas. "*Ceterum etc.* [*cf. Comp. II. c. 4. de vot. III. 21.*]"

CAP. XXIV.[55])

Iudex ecclesiasticus, faciens percuti clericum per laicum, etiam causa disciplinae, excommunicatus est, et ipse, et verberans pro absolutione tenentur ire ad Papam.

Idem.[56])

Universitatis vestrae consultationem accepimus, qua[57]) nos[58]) requisistis, utrum "*ille*" laicus incidat[59]) in excommunicationis edictum, qui ad iussionem abbatis, in cuius servitio commoratur, in clericum, "*aut*" monachum, aut conversum temerarias manus praesumit[60]) iniicere[61]), maxime ubi causa non subest, propter quam[62]) debeat[63]) verberari. Nobis autem videtur, quod, nisi causa regularis disciplinae hoc faciat[64]) abbas in[65]) propria persona, vel, si[66]) necessitas urget, per clericum vel monachum fieri iubeat, tam[67]) qui tales verberari praecipit[68]), quam illi, qui verberant[69]), etiamsi causa subesset, excommunicationis sententiam, donec ad apostolicam sedem veniant, nequaquam evadunt[70]).

CAP. XXV.[71])

Clericus, ut laicus incedens, tertio monitus non resipiscens, perdit privilegium clericale.

Idem.[72])

In audientia nostra talis fuit ex parte tua proposita consultatio, utrum clerici, qui arma militaria relicto[73]) habitu clericali gestare nullatenus erubescunt, si eis[74]) fuerit iniuria corporalis illata, vel se a captione[75]) redemerint, illa clericorum debeant immunitate gaudere, qua pro temeraria manuum iniectione, facta in clericum, excommunicatus[76]) quis ipso iure notatur[77]). Ad haec tibi breviter respondemus, quod, quum[78]) frustra ecclesiae[79]) imploret[80]) auxilium[81]), qui committit in ipsam, et lex saecularium principum huic responso[82]) satis efficax[83]) afferat[84]) argumentum, qua[85]) manifeste cautum habetur[86]), matronam, cuius pudicitia attentata fuerit, non posse iniuriarum agere, si in veste meretricali[87]) fuerit deprehensa, huiusmodi clerici, si "*fuerint*" a praelatis suis tertio commoniti, "*et*" militaria[88]) noluerint[89]) arma deponere, de privilegio clericorum[90]) subsidium aliquod[91]) habere non debent.

CAP. XXVI.[92])

Excommunicatus propter iniectionem manuum in clericum, impeditus ire ad curiam, potest ab inferiore absolvi; sed impedimento cessante tenetur curiam visitare, suscepturus mandatum apostolicum.

Idem.[93])

Quod de his "*etiam, in quibus non dubitas, et quid de his ipsis observari debeat plurimum agnovisti, sedis apostolicae responsa requiris, tanto fraternitatem tuam magis in Domino collaudamus, quanto in his, quae sacrorum canonum institutionibus sunt expressa, auctoritate nostra procedere desideras et disponis. Sane, requisivit a nobis fraternitas tua, utrum is, qui se confitetur in latae sententiae canonem incidisse, nec ad hoc potest induci, ut ad sedem apostolicam veniat absolvendus, ab episcopo vel etiam a simplici presbytero absolutionis beneficium possit vel debeat promereri, et utrum presbyteris bigamis vel viduarum maritis, eorum uxoribus viam universae carnis ingressis, missarum liceat solennia celebrare. Verum, licet, quid de his observare debeat, sacris canonibus sit definitum, hoc tamen*" Fraternitati tuae "*ad praesens*" duximus respondendum, quod is, qui asserit, se[94]) in canonem

Cap. XX. 18*) *incurrunt:* C. H. — 19) *his:* Luc. — 20) *extendunt:* Comp. II. Ms. A. — 21) *habentis:* Luc., Comp. II. — 22) *omnis:* Luc.

Cap. XXI. 23) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 377., Comp. II. h. t. c. 10. — 24) *Coelest. III.:* Luc. — Id. (i. e. *Coel. III.*) *Halbonagensi decano:* Comp. II. Ms. A. — 25) omitt. C. H., Luc. — 26) *quod quisq.:* Comp. II. Ms. A. — 27) *sententia:* Luc. — 28) *excommunicantis:* Comp. II. Ms. A. B. — 29) *restringatur:* Luc., Comp. II. Ms. A. — 30) *ipsius:* ib. — 31) *ligantur:* C. H. — 32) *potest:* Comp. II. Aug., Ms. B. — 33) *amplior:* C. R. 1.

Cap. XXII. 34) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. 11. — 35) *Alex. III.:* Comp. II. Ms. A. — *Coelestinus III.:* Aug. — 36) *Regini:* C. R. 1., Comp. II. Ms. B. per tot. — *Regimen.:* Ms. A. per tot. — 37) *vel:* C. R. 1. — *et I. filius Caculea et eorum sequ.:* Comp. II. Aug. — *et W. fil. Caualea (de Caualcia: Ms. B.) et eor. sequ.:* Ms. A. B. — 38) ita Comp. II. Ms. A. B. — *Miliaton.:* Aug. — 39) *denuncietis:* C. R. 1., Comp. II. — 40) add.: *illata:* Aug. — 41) *pro eis:* omitt. C. R. 1. II., Comp. II. — 42) *apostolicae sedis conspectui:* C. R. 2. L., Comp. II. Aug., Ms. B.

Cap. XXIII. 43) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 385., Comp. II. h. t. c. 12. — 44) *Coelestinus III.:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *Idem* (i. e. *Alex. III.*): Ms. A. — *Clemens III. Aliocensi (Baiocensi?) episcopo electo:* Luc. — 45) omitt. Luc., Comp. II. — 46) *assumptis:* C. R. 1. — *arreptis:* Luc. — 47) *G.:* C. R. — *H.:* Luc., Comp. II. Aug., Ms. B. — 48) *eiusu:* Luc., Comp. II. Ms. A. B. — 49) *de eius:* C. H. — 50) *frat. t.:* omitt. Luc. — 51) *non propulsando iniuriam, sed eam inferendo:* ead., Comp. II. Aug., Ms. B. — *non propulsanda iniuria, sed inferenda:* Ms. A. — 52) *eiusdem:* Luc., Comp. II. — 53) *haec:* Luc. — 54) *melius nosti, eis aliam poenam competentem adiungas:* Luc.

Cap. XXIV. 55) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 372., Comp. II. h. t. c. 13. — 56) *Coelestinus III.:* Comp. II. — *Coelestinus III. capitulo Bisiaca (Bisuntinae?):* Luc. — 57) *quod:* Luc. — 58) abest a C. R. 1. — *a nobis requisitis:* Luc. Comp. II. — 59) *inciderit:* Aug. — 60) *praesumpsit:* Comp. II. Ms. A. — 61) *mittere:* Luc. — 62) *quare:* ead. — 63) *debent:* Comp. II. Aug., Ms. B. — *debeant:* Luc. — 64) *facit:* Luc. — 65) *et tunc in pr.:* Comp. II. Ms. A. — 66) *ubi eum:* Aug. — 67) add.: *ille:* C. H. — 68) *praecepit:* C. R. 2. — 69) *verberaverint:* ib. — 70) *evadant:* Comp. II.

Cap. XXV. 71) Restitutum ex Reg. ap. Bal. III. 378., Comp. II. h. t. c. 14. — 72) *Coelestinus III.:* Comp. II. — *Clemens III. praeposito Fale...:* Luc. — 73) *et rel.:* Comp. II. Ms. A. — *etiam rel.:* Aug., Ms. B. — 74) *eis:* Aug. — 75) *captore:* Luc. — 76) *excommunicatione:* C. H. — 77) *notetur. Ad hoc:* Luc. — 78) omitt. Comp. II. Ms. A. — 79) *legis:* ead. — 80) *invocat:* C. R. 1., Luc., Comp. II. — 81) *suffragium:* Luc. — 82) *huic resp.:* desid. in Comp. II. Ms. A. — 83) *efficacia ... argumenta, quae:* Luc. — 84) *offerat:* Comp. II. — *asserat:* Bohm. — cf. fr. 15. §. 15. D. de iniur. — 85) *in qua:* Comp. II. Ms. A. — 86) *est:* C. H. — 87) *meretricia:* Luc. — 88) omitt. ead. — 89) *volunt:* Comp. II. Ms. A. — 90) *aliorum cler.:* Comp. II. Aug. — *illorum cler.:* Ms. B. — 91) *subs. al.:* desid. in Luc.

Cap. XXVI. 92) Restitutum ex Luc. ap. Bal. III. 380., Comp. II. h. t. c. 15. — 93) *Coelestinus III.:* Comp. II. — *Coel. III. Brugna (Brugnatensi? Bragnato?) ep.:* Luc. — 94) omitt. Luc.

latae sententiae incidisse, non aliter[95]), quam per sedem apostolicam vel eius legatum absolutionis potest beneficium obtinere, nisi forte in mortis '*sit*' articulo[96]) '*constitutus*,' vel paupertate, aut infirmitate vel senectute tanta gravaretur[97]), quod ad ecclesiam Romanam laborem subire[98]) non valeat veniendi, vel ab[99]) hoc alio impedimento canonico retrahatur[100]). Ceterum ab his in[1]) forma sacramenti exigi consuevit, ut[2]) resumptis viribus et opportunitate concessa Romanam ecclesiam in propria[3]) persona debeant[4]) visitare. '*De presbyteris etc.* [*cf. c. 3. de bigam. non ord. I. 21.*]'

CAP. XXVII.[5])

Ligatus pluribus excommunicationibus, licet ex eodem facto, obtinens absolutionem expressa una causa seu una excommunicatione, non habetur pro absoluto quoad aliam.

Innocentius III. *Archiepiscopo, Decano et Praecentori Lugdunensibus.*[6])

Quum pro causa, quae inter '*dilectos filios*' G. et F. Cabilonensis[7]) ecclesiae archidiaconos vertebatur, eis '*dilectum filium G. sancti Hadriani diaconum cardinalem*' concesserimus[7*]) auditorem, procurator G. '*archidiaconi inter alia*' allegavit, quod, quum F. archidiaconus in succentorem '*Cabilonensis ecclesiae, diaconatus fungentem officio*,' in communi dormitorio manus iniecisset temere violentas, et eum[8]) traxisset verberando per claustrum, tu, frater archiepiscope, cum ob violentam manuum iniectionem et violationem[9]) immunitatis ecclesiae fecisti excommunicatum publice nunciari. (*Et infra:* [*cf. c. 6. de proc. I. 38.*'] '*Nos igitur, causam ipsam vestro examini committentes*,' Discretioni vestrae '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si vobis constiterit, dictum F. archidiaconum ob duplicem causam excommunicatum fuisse, et expressisse tantum alteram in literis, quas super absolutione sua '*a sede apostolica*' impetravit, ipsum tanquam excommunicatum satisfacere ecclesiae suae pro altera, monitione praemissa '*per censuram ecclesiasticam appellatione remota*' cogatis. '*Praedictas vero etc. Expensas etc.* [*cf. c. 6. de proc. I. 38.*]'

CAP. XXVIII.[10])

Excommunicato, decedenti in excommunicatione, quantumcunque contritus decesserit, non est communicandum ante absolutionem, nec pro eo orandum, licet sit quoad Deum absolutus. Sed si constat ecclesiae de contritione praecedenti, absolvetur etiam post mortem ab eo, a quo vivus fuerat absolvendus; et heredes eius compelluntur per ecclesiam ad satisfaciendum pro eo.

Idem *Abbati S. Andreae.*

A nobis est saepe quaesitum, utrum, si aliquis excommunicatus, in quo indicia fuerint poenitentiae manifesta, nec per eum steterit, quo minus reconciliaretur[11]) ecclesiasticae[12]) unitati, non suscepto beneficio absolutionis decesserit, pro absoluto ab ecclesia sit habendus, et utrum pro tali recipienda sit eleemosyna, et a fidelibus sit orandum. '*Ut autem quod intendimus per suppositionem exempli apertius exprimamus, quidam presbyter et canonicus regularis, sicut per tuas nobis literas intimasti, quum publica laboraret infamia, quod ad quandam coniugatam accederet, maritus mulieris et consanguinei eius in eum manus iniecerunt temere violentas; propter quod per episcopum denunciati sunt excommunicationis sententiae subiacere. Verum ipsi, postmodum ad eundem episcopum accedentes, praestito in manibus eius, quod parerent iudicio ecclesiae, corporaliter iuramento, in mandatis receperunt ab ipso, quod propter hoc apostolico se conspectui praesentarent. Quumque unus illorum se ad iter accingeret veniendi, a quibusdam suis aemulis est peremptus, et extra coemeterium ecclesiae tumulatus. Et licet contra interfectores amici et consanguinei interfecti graviter sint commoti, eis tamen omnem rancorem remiserunt et offensam, dummodo interfecti cadaver traderetur ecclesiasticae sepulturae. Videretur igitur forsan in hoc casu quibusdam, quod, quum sacramentum non necessitatis articulus, sed contemptus religionis excludat, et iudicium ecclesiae divinum possit et debeat iudicium imitari, quum in interfecto praedicta manifesta poenitentiae signa praecesserint, et propter hoc absolutus apud Deum esse credatur, absolutus etiam ab ecclesia sit habendus; sed e contrario, quum ex sola culpa ligetur quis quoad Deum apud triumphantem ecclesiam, ex sola vero sententia ligetur quoad hominem apud ecclesiam militantem, quando vinculum culpae remittitur, absolvitur apud Deum, sed apud homines non absolvitur, nisi quando vinculum sententiae relaxatur; alioquin ecclesiae absolutio nullatenus necessaria videretur, si in sola cordis contritione praeter sacerdotale officium rigor relaxaretur ecclesiasticae disciplinae.*' Nos igitur consultationi tuae '*de communi fratrum nostrorum consilio*' breviter[13]) respondemus, quod iudicium Dei veritati, quae non fallit, nec fallitur, semper innititur; iudicium autem ecclesiae nonnunquam opinionem sequitur[14]), quam et fallere saepe[15]) contingit et falli. Propter quod contingit interdum, ut qui ligatus est apud Deum apud ecclesiam sit solutus[16]), et qui liber est apud Deum ecclesiastica sit sententia innodatus. Vinculum ergo, quo peccator ligatus est apud Deum, in culpae remissione dissolvitur; illud autem, quo ligatus est apud ecclesiam, quum sententia remittitur, relaxatur, quod in suscitatione Lazari sermo evangelicus manifestat, quem prius Dominus suscitavit, et Apostolis praecepit postmodum solvere suscitatum. Unde, quantumcunque se quis[17]), iuramento praestito, quod ecclesiae mandato pareret, humiliare curaverit, quantacunque[18]) poenitentiae signa praecesserint; si[19]) tamen morte praeventus absolutionis non potuerit[20]) beneficium obtinere, quamvis absolutus apud Deum fuisse credatur: nondum tamen[21]) habendus est apud ecclesiam absolutus. Potest tamen et debet ei ecclesiae beneficio subveniri, '*scilicet*' ut, si[22]) de ipsius viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, defuncto etiam[23]) absolutionis beneficium impendatur. Nec obstat, quod ecclesiae legitur attributa potestas ligandi atque solvendi homines super terram, tanquam non possit solvere et ligare[24]) sub terra sepultos, et quod legitur, „Non[25]) communicetur mortuo, cui non est communicatum et vivo," 'quum[26]), etsi communicatum non fuerit, communicandum tamen illi fuisset, quem non contemptus religionis, sed necessitatis articulus impedivit, et in certis casibus a canonibus denotatis ligasse legatur ecclesia mortuos et solvisse[27]). Ut autem in uno pariter et eodem[28]) negotio et servemus rigorem, et mansuetudinem ostendamus: statuimus, ut illius mortui absolutio a sede apostolica requiratur, qui, quum viveret, ab ea[29]) fuerat[30]) absolvendus; aliorum autem absolutionem ex praemissa causa[31]) ceteris indulgemus, a quibus, dum viverent, fuerant absolvendi. Absolutionis autem forma servetur, ut fiat cum poenitentiali psalmo, et tam oratione dominica quam alia consueta[32]). Heredes quoque[33]) ipsius ad satisfaciendum pro ipso, si monitione[34]) praemissa noluerint, per districtionem[35]) ecclesiasticam compellantur. '*Dat. Lat. II. Non. Maii*' [1199.]

CAP. XXIX.[36])

Detinens clericum in custodia vel vinculis sine laesione, excommunicatus est. H. d. primo. Communicans excommunicato scienter in crimine excommunicatus est, et, nisi difficultas impediat, absolvi debet ab excommunicatore cum iuramento. Communicans vero extra crimen reconciliari potest per simplicem sacerdotem sine iuramento. H. d. usque ad finem.

Idem *Wratislaviensi*[37]) *Episcopo.*

Nuper a nobis tua discretio requisivit, quid de illis laicis sit faciendum[38]), qui[39]) clericos '*violenter*', sine laesione[40]) tamen, in custodia detinent publica vel privata, vel etiam detrudunt in vincula[41]), '*utrum in canonem latae sententiae incidant, ut ipso facto sint excommunicationis vinculo innodati, sicut illi, qui manus iniiciunt in clericos temere violentas;*' et utrum, qui nominatim

Cap. XXVI. 95) *non nisi per sed. ap. absolutionis potest beneficium promereri*: ead., Comp II. — 96) *periculo*: Lue. — 97) *gravaretur*: Cont., Böhm. — 98) *sustinere*: C. R. 2. — 99) *ob hoc*: Comp. II. Ms. A. — 100) *retrahuntur*: ead. Ms. B. — 1) add.: *huiusmodi*: ead. Ms. A. — 2) omitt. ead. — 3) *a pers.*: ead. — 4) *debent*: ead., Luc.

Cap. XXVII. 5) Integrum exstat in c. 6. de procur. I. 38., ad quod lectores nunc ablegare liceat. — Comp. III. h. t. c. 1. — 6) *Laudun.*: Comp. III. Aug. — *Laudun.*: Ms. — 7) *Cabilonen.*: C. L. — *Cabion.*: C. R. 2. — *Gabilonen.*: Böhm. — 7*) *concessimus*: Comp. III., Reg. Böhm. — cf. c. 6. de proc. cit. — 8) *quum*: C. L. — 9) *et violentiam vel viol.*: Aug.

Cap. XXVIII. 10) Restitutum ex Reg. Bal. II. 61. — Comp. III. h. t. c. 2. — 11) *reconciliretur*: Comp. III. Ms. — 12) add.: *disciplinae*: Comp. III. — 13) *taliter*: C. R. 1. — 14) *persequitur*: Reg. — 15) *semper*: Aug. — 16) *absolutus*: C. R. 1. — 17) *dictus*: Comp. III. Ms. — *dictus vir*: Aug. — *praedictus*: Reg. — 18) *quantumcunque*: C. R. 1., Comp. III. — *quantaecunque*: Reg. — 19) *quia*: Comp. III., Reg. — 20) *potuit*: ib. — 21) desid. in Comp. III. Ms. — 22) *quum*: Comp. III., Reg. — 23) omitt. C. H. — 24) *et lig.*: desid. ib. — 25) *ne*: C. R. 1., Comp. III. Ms. — cf. c. 12. de sepult. III. 28. — 26) *quum, etsi excommunicato non fuerit communicandum, tamen illi fuisset*: Comp. III. Aug. — *quum etsi excommunicato non facile erit communicandum, tamen etc.* Ms. — 27) add.: *ligatos*: C. H. — 28) *in eod.*: Comp. III. — 29) *ab apostolica sede*: Comp. III., Reg. — 30) *erat*: Comp. III. Ms. — 31) *eum*: Aug. — 32) *aliis sanctis*: C. L. — 33) *tantum*: Comp. III. Aug. — *tamen*: Ms., Reg. — 34) *commonitione*: Comp. III., Reg. — 35) *censuram*: C. L.

Cap. XXIX. 36) Restitutum ex Reg. Bal. II. 66. — Comp. III. h. t. c. 3. — 37) *Wratislauen.*: Comp. III. Ms. — *Wineglanien.*: Aug. — 38) *sentiendum*: Reg. — 39) add.: *quandoque*: C. H. — 40) add.: *corporali*: C. R. 2. — 41) *vinculis*: Comp. III. Ms.

excommunicatis scienter[42]) communicant, absolvi ab[43]) excommunicatione possint per confessionem a simplici sacerdote, vel episcopi seu archiepiscopi[44]) sit ab eis absolutio expetenda[45]), "*et, si post actam poenitentiam cum illis valeas dispensare, qui, etsi bigami de iure non sunt, de facto saltem bigami nuncupantur eo, quod in sacris ordinibus constituti more nuptiali secundas in contubernium sibi mulierculas adiunxerunt.*" Nos igitur inquisitioni tuae "*taliter*" ex ordine respondemus[46]), quod in primo consultationis articulo non credimus laicos poenam excommunicationis evadere, quamvis per[47]) eorum factum corporalis laesio non fuerit subsecuta, citra quam violentia saepius circa[48]) clericos nequiter perpetratur. In secunda vero quaestione credimus distinguendum, an[49]) is, qui nominatim excommunicato communicet[50]), scienter in crimine communicet criminoso, ei consilium impendendo, auxilium vel favorem, aut alias in oratione vel osculo, aut orando[51]) secum, aut etiam comedendo[52]). In primo quidem articulo, quum talis "*et*" communicet crimini, et participet criminoso, ac per hoc ratione damnati criminis videatur in eum delinquere, qui[53]) damnavit, ab eo vel eius superiore merito[54]) delicti tunc erit absolutio requirenda, quum "*iuxta canonicas sanctiones*" facientem[55]) et consentientem par poena constringat. In secundo vero casu a suo episcopo vel a[56]) proprio sacerdote poterit absolutionis beneficium obtinere. Quamvis enim et tunc non iudicis, sed iuris sententia excommunicato communicans[57]) sit ligatus, quia tamen conditor canonis[58]) eius[59]) absolutionem[60]) sibi[61]) specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi. Is autem, qui iuxta primum modum excommunicato communicat, cum iuramento debet absolvi; qui vero iuxta secundum modum "*illi participat,*" reconciliari poterit sine iuratoria cautione. Verum, si difficile sit ex aliqua iusta causa, quod ad ipsum excommunicatorem absolvendus accedat: concedimus indulgendo, ut, praestita iuxta formam ecclesiae cautione[62]), quod excommunicatoris mandato parebit, a suo absolvatur episcopo vel proprio sacerdote. "*Tertius etc.* [*cf. c. 4. de big. non. ord. I. 21.*] *Dat. Lat. XVII. Kal. Iun.*" [1199.]

CAP. XXX.[62*])

Iuramentum excommunicati de stando mandatis ecclesiae non habet vim absolutionis. H. d. primo. *Excommunicato nullus communicare tenetur praeter personas exceptas; alias communicans excommunicato incurrit minorem, et est excommunicandus maiori, nisi ille esset excommunicatus cum participibus suis, qui tunc esset excommunicatus maiori.*

Idem *Strigonensi Archiepiscopo*[63]).

Quod in dubiis "*nostra postulas certificari rescripto, ut iuxta illud tuae discretionis arbitrium moderere, fraternitatem tuam dignis in Domino laudibus commendamus. Sane consuluit nos tua fraternitas, utrum altare, in quo excommunicatus divina celebrare praesumpsit, reconsecrari debeat, et an sit communicandum excommunicato, qui, quod staret mandato ecclesiae, iuratoriam praestitit cautionem, sed nondum absolutionis beneficium est adeptus, et si excommunicato communicare aliqui, et qui etiam teneantur. Quaesivit etiam, quae poena iis fuerit iniungenda, qui excommunicatis volentes communicant vel inviti, et quid de presbyteris sit agendum, qui gubernant naves ad pugnam, et pugnant, et iis, qui alios incitant, sed non pugnant. Ad haec autem fraternitati tuae taliter*" Respondemus, quod excommunicato[64]), licet, quod stet mandato ecclesiae, iuramento firmaverit, communicari non debet, donec per ecclesiam fuerit absolutus; alioquin post iuramentum non esset absolutio necessaria. "*Utrum autem, si absolutionis beneficium non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excluserit, tali vel saltem in morte communicare sit licitum, quia minime per tuas literas requisisti, ad praesens non duximus respondendum.*" Nullus autem scienter "*omnino*" nominatim excommunicato communicare tenetur, nisi quaedam personae, quae per illud Gregorii Papae capitulum: „Quoniam multos[65]),“ specialiter excusantur. Illi autem, qui nominatim excommunicatis praesumptuose participant, praeter personas a[66]) dicto canone annotatas[67]), nisi ob eorum participatione commoniti forte destiterint, excommunicationis vinculo sunt innodandi[68]); secus autem, si scienter ei communicant, qui cum participibus suis est vinculo excommunicationis sententialiter innodatus[69]). Tunc enim et ipsi sententiam excommunicationis incurrunt. "*Quia vero etc.* [*cf. c. 5. de poen. V. 37.*] *Dat. ap. civ. Castellanam VI. Id. Oct.*" [1198.]

CAP. XXXI.[70])

Excommunicato communicare tenentur qui prius erant ei obligati ad obsequium familiare; alii vero non tenentur de necessitate, licet interdum possint de necessitate urgente.

Idem *Doctoribus decretorum*[71]) *Bononiensibus*[72]).

Inter alia, quae "*venerabilis frater noster*" Strigoniensis[73]) archiepiscopus "*dudum apostolatui nostro*" proponi fecit "*humiliter consulendo, illud etiam, si bene meminimus, requisivit, utrum excommunicato communicare quis, et qui etiam teneantur; cui*" Nos[74]) "*super illo*" peculiariter "*articulo*" respondisse, quod nullus "*omnino*" nominatim excommunicato scienter communicare tenetur, nisi quaedam personae, quas per illud Gregorii Papae capitulum: „Quoniam multos[75]),“ specialiter excusantur. Verum ex hac "*nostra*" responsione "*magna quibusdam, sicut accepimus,*" orta[76]) est occasio disputandi, aliis concedentibus, quod excommunicato communicare tenentur[77]) personae in praedicto capitulo nominatae, praesertim quae prius ad communionem eorum ex debito tenebantur, aliis asserentibus, eos "*excommunicatis*" communicare licite posse, si velint, non tamen ad hoc ex necessitate teneri. Ut igitur, unde ius prodiit, interpretatio quoque procedat, ambiguitatem huiusmodi taliter duximus absolvendam[78]), quod, quum quaedam personae, in praemisso capitulo "*prius*" denotatae, illis[79]), in quos lata fuerit[80]) excommunicationis sententia "*subsequenter,*" ante prolationem ipsius obsequio tenerentur familiariter[81]) adhaerere, neque postmodum ad contrarium[82]) teneantur, quum[83]) adhuc "*ipsum*" debitum duret, beneficio canonis id agente, a[84]) priore non sunt[85]) obnoxietate solutae, sed ad familiare tenentur obsequium, et ita per consequens[86]) ad communionem "*quoque*" tenentur[87]), sine qua illud nequeunt exhibere. Illud autem non ad omnes personas capituli credimus referendum, ut videlicet obnoxietati huiusmodi sint subiectae, quum viatores, peregrini et mercatores a communione talium personarum, nisi articulus necessitatis immineat, debeant abstinere, ut in fine[88]) colligitur manifeste, sed ad illas duntaxat, quae talibus arctiori tenentur obnoxietate constrictae, quibus tamen in his, pro quibus sunt excommunicatione notatae, ut in criminibus, communicare non debent[89]), sed ab eis penitus abstinere. "*Unde prudenter in praemissa consultatione respondemus, non omnes personas, sed quasdam, quae per illud Gregorii capitulum specialiter excusantur, ad communionem huiusmodi praemisso modo teneri etc.*"

CAP. XXXII.[90])

Si excommunicatus pro manuum iniectione scienter recipit ordines, si est clericus saecularis, deponendus est; si regularis, ab executione ordinis est suspensus. Qui, ignorans ius vel factum, sic excommunicatus recipit ordines, si est clericus saecularis, dispensat cum eo solus Papa; si regularis, dispensat abbas, si ignorantia est probabilis, et factum non est grave.

Idem[91]).

Quum illorum absolutio, qui pro violenta manuum iniectione in clericos labem excommunicationis incurrunt, "*praeterquam in*" quibusdam casibus, a praedecessore nostro[92]) exceptis, sedi duntaxat apostolicae reservetur: nonnulli[93]), ecclesiasticam sententiam negligentes, in excommunicatione positi ecclesiasticos ordines accipere non formidant. Quid autem de his[94]) fieri debeat, apostolicum saepius oraculum imploratur[95]). Circa quos credimus,

Cap. XXIX. 42) desid. in C. H. — 43) desid. in Comp. III. Ms. — 44) *archipresbyteri:* Reg. — 45) *expectanda:* C. L. H., Comp. III. Ms. — 46) *duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 47) omitt. C. R. H., Comp. III., Reg. — 48) *contra:* Aug. — 49) *aut:* C. H. — 50) *scienter communicat:* C. R. L., Comp. III., Reg. — 51) *in or.:* C. L. — 52) *in edendo:* Aug. — 53) *quod:* Comp. III. Ms. — 54) abest a C. H. — 55) *facientes et consentientes:* Comp. III., Reg. — 56) omitt. Comp. III., Reg. — 57) *communicationis:* Comp. III. Ms. — 58) *canonum:* Comp. III., Reg. — 59) *ei:* C. H. — 60) *solutionem:* Comp. III., Reg. — 61) *quis:* Comp. III. Aug. — desid. in Ms. — 62) *eiusdem cautione:* C. R. 2.

Cap. XXX. 62) Restitutum ex Reg. Bal. I. 386. — Comp. III. h. t. c. 1. — 63) *episcopo:* C. R. — *Nidrosiensi archiep.:* Reg. — 64) *nec excomm. . . comm. debet:* Comp. III. — *quod nec altare, in quo excommunicatus celebrat, debet, nisi aliud interveniat, consecrari, nec exc. . . . comm. debet:* Reg. — 65) *multi:* Comp. III. Ms. — cf. c. 103. C. XI. qu. 3. — 66) omitt. Comp. III., Reg., Böhm. — 67) *denotatas:* Reg. — 68) *innodati:* Comp. III. Ms. — 69) *sunt . . . innodati:* Aug.

Cap. XXXI. 70) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 589., Comp. III. h. t. c. 4. — 71) omitt. C. R. 1. H. — 72) *Bononiae:* C. L., Aug. — 73) *Mendiozien.:* Comp. III. Aug. — *Nidrosiensis:* Ms., Rain. — 74) omitt. Coll. citt. — 75) *multis:* Comp. III. Ms. — cf. c. 103. C. XI. qu. 3. — 76) *exorta:* Rain. — 77) *tenenatur:* Comp. III. — 78) *amovemus:* C. H. — 79) *vel:* Comp. III. — 80) *fuerat:* C. R. 2. H. — *fuit:* Rain. — 81) *et fam.:* Comp. III. Ms. — 82) *contraria:* eod. — *necessaria:* Aug. — 83) *dum:* Comp. III. Ms. — 84) omitt. Rain. — 85) *sint:* Comp. III. — 86) *consequentiam:* eod., Rain. — 87) desid. in C. H. — 88) add.: *capituli:* C. R. 1. — *sicut eiusdem canonis serie:* Rain. — 89) *debeant:* Id.

Cap. XXXII. 90) Restitutum ex Rain. ap. Bal. I. 592., Comp. III. h. t. c. 5. — 91) *Eiusdem:* Rain. — 92) *praedecessoribus nostris:* Coll. citt. — 93) add.: *tamen:* C. R. 1. — 94) *huiusmodi:* Rain. — 95) *imploratis:* C. R. 1.

'*sicut reperitur in subditis,*' distinguendum, quod tales vel sciunt, excommunicationis se vinculo[96]) irretitos, vel non recolunt factum, pro quo in latae sententiae canonem inciderunt, vel factum quidem scientes, iuris ignari nesciunt exinde[97]) se teneri. Primos[98]), si fuerint saeculares clerici[99]), a susceptis[100]) ordinibus censemus in perpetuum deponendos; in reliquis casibus tam archiepiscopi quam episcopi absque mandato sedis apostolicae speciali dispensandi facultatem se noverint non habere, quibus etiam[1]) est absolutio talium interdicta, quum[2]) maiora intelligantur illis prohibita, quibus vetita sunt minora. Poterunt tamen huiusmodi[3]) Romani Pontificis auribus intimari, ut ab eo secundum rigorem[4]) vel aequitatem responsum prodeat, prout discretio sua viderit faciendum. Qui si[5]) claustrales huiusmodi fuerint, licet a '*bonae memoriae praedecessore nostro*' Alexandro Papa fuerit constitutum[6]), quod monachi et canonici regulares, quacunque modo se in claustro percusserint, non sunt[7]) ad apostolicam sedem mittendi, sed secundum '*discretionem et*' providentiam sui[8]) abbatis disciplinae subdantur, et, si abbatis discretio ad eorum correctionem[9]) non sufficit, providentia est dioecesani episcopi adhibenda; et alibi dicatur[10]), quod de saeculo fugientes, qui religionis habitum in monasterio receperunt, et inter cetera postmodum confitentur, se tale commisisse delictum, per quod[11]) ipso actu excommunicationis sententiam incurrerunt, sine licentia Romani Pontificis abbas non potest nec debet eos[12]) absolvere, quamvis praesumptionem delinquentium debita[13]) possit animadversione punire: nos tamen in[14]) religionis favorem, et[15]) ut evagandi materia subtrahatur, maiorem[16]) eis gratiam exhibere[17]) volentes, eorum[18]) praelatis[19]), quod etiam talibus absolutionis beneficium impertiri valeant, indulgemus, nisi excessus ipsorum exstiterit '*adeo*' difficilis et enormis, utpote si ad mutilationem membri vel effusionem[20]) sanguinis est processum, aut in episcopum aut '*in*' abbatem violenta[21]) '*sit*' manus iniecta, quum excessus tales et similes nequeant sine scandalo praeteriri. Si vero claustralis aliquis in religiosam personam[21*]) alterius claustri manus iniecerit violentas, per abbatem proprium, et eius, qui passus est iniuriam, absolvatur. Quodsi clericum percusserit saecularem, non nisi per apostolicam sedem, ut scandalum evitetur, absolutionis gratiam poterit promereri. Si autem '*et*' hos ad ordines promoveri contingat, iuxta praemissam distinctionem[22]), qui scienter in contemptum ecclesiasticae disciplinae se fecerint ordinari, ab executione suscepti ordinis et[23]) officii decernimus[24]) manere suspensos. Circa reliquos vero, facti memoriam vel iuris peritiam non habentes, monasteriorum utilitate pensata, post iniunctam[25]) regularem[26]) poenitentiam et peractam abbates ipsorum poterunt dispensare, nisi grave fuerit et notabile[27]) factum, aut is, qui fecit, adultus fuerit et discretus, ut violenter '*et valide*' contra oblivionem vel ignorantiam praesumatur. Praecipimus autem abbatibus, ut formam istam diligenter observent, ne privilegium merentur[28]) amittere, qui sibi permissa abutitur potestate.

CAP. XXXIII.[29])

Monialis, percutiens monialem seu conversum, vel clericum saecularem, incidit in excommunicationem, et ab episcopo loci absolvi potest.

Idem *Pistoriensi Episcopo.*

De monialibus tua a nobis fraternitas requisivit, per quem eis sit beneficium absolutionis impendendum, si vel in se[30]) invicem vel conversos[31]) vel conversas suas, aut clericus etiam, '*in suis monasteriis servientes,*' manus iniecerint temere violentas. Super hoc[32]) igitur tuae consultationi taliter respondemus, ut[33]) '*auctoritate nostra*' per episcopum, in cuius dioecesi '*eorum*' monasteria fuerint, absolvantur. '*Dat. Lat. III. Kal. Mart.*' [1202.]

CAP. XXXIV.[34])

Contractus etiam, qui sine communione explicari non potest, non dissolvitur, seu impeditur per excommunicationem, supervenientem in eum, qui tenetur aliquid praestare non excommunicato.

Idem *universis*[35]) *Crucesignatis.*

Si vere '*vos poenitet de commisso, et plene proponitis satisfacere de peccato, Deum vobis credimus, immo novimus, iam placatum. Si ergo Veneti ad satisfactionem induci et absolutionis beneficium meruerint obtinere, secure cum eis navigare poteritis, et praelium Domini praeliari.*' Quodsi Veneti[36]) forte nec satisfacere voluerint, nec absolvi, '*utpote qui non dolere, sed gaudere dicuntur pursus de commisso:*' vobis permittimus, ut cum ipsis usque in terram Saracenorum vel '*Hierosolymitanam*' provinciam, iuxta quod inter vos convenit et ipsos, vel honeste convenerit, navigio transeatis, quanto minus poteritis, cum dolore tamen[37]) et amaritudine cordis, et sub spe veniae communicantes eisdem. Quum enim iam[38]) a vobis maiorem nauli receperint[39]) quantitatem, nec ad eam possint restituendam induci aut etiam coarctari: si aliter fieret, videremini vos damnum ex poenitentia,[40]) ipsi vero praemium ex contumacia reportare, quum ad hoc debitum exsolvendum ipsi vobis maneant obligati, et ab excommunicatis exigi possit et recipi quod debetur. Est autem cautum in iure, quod, si quisquam per terram haereticorum aut quorumlibet excommunicatorum transierit, necessaria emere ac recipere poterit[41]) ab eisdem. Praeterea, si paterfamilias domus excommunicationis sententia fuerit innodatus, a participatione illius[42]) familia excusatur. Licet ergo dux Venetorum dominus navium tanquam paterfamilias domus in excommunicatione persistat, vos tamen, tanquam ipsius familiam[43]), dum in navibus eius fueritis, ipsius excommunicatio non continget[44]), et excusabiles eritis apud Deum, si in excommunicatorum navibus exsistentes cum dolore cordis sub spe poenitentiae '*excommunicatis*' communicaveritis ipsis, in quibus eorum communionem[45]) non potueritis[46]) evitare. '*Verum etc.*'

CAP. XXXV.[47])

Praelatus potest et debet clericum, subiectum incorrigibilem, incarcerare, et laici citra metum excommunicationis de praelatorum licentia capere possunt clericos, et ad iudicium ducere.

Idem *Londonensi*[48]) *Episcopo.*

Ut famae tuae '*consulas et saluti, et sic malorum audaciam comprimas, ut ab eis bonorum innocentiam tuearis, super his nos humiliter consulis, quae officium pastorale contingunt, ut de nostra responsione securus iniunctae tibi sollicitudinis debitum laudabilius exsequaris.*' Sane consuluisti[49]) nos, utrum clerici graviter excedentes, qui tute non possunt[50]) monasteriis ad agendam[51]) poenitentiam deputari, quoniam, quum non poeniteant de commissis, opportunitate fugiendi captata carcerem fugerent claustri, et prioribus se sceleribus scelestius[52]) immiscerent, a te vel aliis praelatis suis arctae possint[53]) custodiae mancipari, '*et utrum laici, si clericos in magnis sceleribus deprehendant, in canonem incidant latae sententiae, quum nec comprehendere, nec ad iudices trahere ipsos possint, nisi manus in eos iniecerint violentas. Ad primum igitur*' Respondemus, quod, quum praelati excessus corrigere debeant subditorum, et publicae utilitatis[54]) intersit, ne crimina remaneant impunita, et[55]) per impunitatis audaciam fiant[56]) qui nequam fuerant nequiores, non solum possunt, sed debent etiam '*superiores*' clericos, postquam fuerint de crimine canonice condemnati, sub arcta custodia detinere, qui, quum sint incorrigibiles, nec in monasteriis valeant custodiri, ad similia vel peiora facile[57]) laberentur. Laici vero citra excommunicationis sententiam capere clericos, et ad iudicium trahere possunt[58]), si oporteat, etiam violenter, dum tamen id de mandato faciant praelatorum, quorum illi sunt iurisdictioni subiecti, et quorum est corrigere criminosos,

---

Cap. XXXII. 96) *vinculis:* Comp. III. — *sententia:* Rain. — 97) *inde:* id. — 98) *Primo:* Comp. III. Ms., Cont. — 99) omitt. C. R. L. H., Coll. citt. — 100) *surreptis:* Aug., Rain. — 1) desid. in Comp. III. Ms. — 2) *et:* C. R. 1. H., Coll. citt. — *quum et:* C. L. — 3) *haec:* Rain. — 4) add.: *iuris:* C. R. 1. — 5) *Quodsi:* C. R. L. H. — 6) cf. supra c. 2. — 7) *sint:* Rain. — 8) desid. ap. eund. — 9) *correptionem:* Rain. — 10) *dicat:* Coll. citt. — 11) *propter quod:* C. R. L. — 12) omitt. Rain. — 13) *condigna:* C. R. 2. — 14) *ob:* C. L. — 15) omitt. Coll. citt. — 16) *uberiorem:* Rain. — 17) *adhibere:* C. H. — 18) *atque eorum:* C. R. 1. — 19) *abbatibus:* Coll. citt. — 20) *effusionis.* C. R. 2. — 21) *violenter:* Aug. — 21*) *in religiosum alt.:* id. — 22) *districtionem:* Rain. — *formam:* C. R. 1. — 23) *ordinis et:* desid. ap. Rain. — 24) *decrevimus:* C. R. 1., Comp. III. Ms. — 25) add.: *sibi:* C. H. — 26) desid. in Comp. III. Aug. — *et reg.:* Ms. — 27) *enorme:* C. H. — 28) *mereantur . . . abusi fuerint:* Rain.

Cap. XXXIII. 29) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 1. — Comp. III. h. t. c. 6. — 30) *sive in se inv.:* C. R. 1. — 31) *in conv.:* C. R. — 32) *quo:* C. R. 1. — 33) *quod:* C. R. 2.

Cap. XXXIV. 34) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 102. — Comp. III. h. t. c. 7. — 35) omitt. Reg. — 36) omitt. Comp. III., Reg. — 37) abest a C. H. — 38) desid. ib. — 39) *perceperint:* C. R. 1. — 40) add.: *incurrisse:* Aug. — 41) *possit:* C. R. 2. — 42) *ipsius:* Comp. III., Reg. — 43) *familia:* ib. — 44) *contingit:* C. R. 2. L., Comp. III. Aug. — 45) *communicationem:* Bohm. ex Cont. — 46) *poteritis:* C. R., Cont. — *nequiveritis:* Reg.

Cap. XXXV. 47) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 183. — Comp. III. h. t. c. 8. — 48) *Tribarien.:* C. R. 1. — *Lundon.:* C. L., Comp. III. — *Lundensi archiep.:* Reg. — 49) *nos tua frat. duxit consulendos:* Comp. III., Reg. — 50) *possent:* Comp. III., Reg. — 51) *agendum:* Cont., Bohm. — 52) *celerius:* Comp. III. — 53) *possunt:* C. R. — 54) *auctoritatis:* Reg. — 55) *et ne:* C. L. — 56) *faciant:* Aug. — 57) *de facili.* Comp. III., Reg. — 58) *poterant:* Reg.

quam hoc non ipsi, sed illi, et quorum auctoritate id faciunt, facere videantur; dum tamen non amplius eorum violentia se extendat, quam defensio vel rebellio '*potius*' exigit[59]) clericorum. '*Dat. Anagniae IV. Id. Dec.*' [1203.]

CAP. XXXVI.[60])

Excommunicatus est qui in clericum, etiam volentem, manus iniecerit violentas, etiamsi hoc faciat in satisfactionem praecedentis iniuriae. H. d. et est casus notabilis.

Idem *Bracharensi*[61]) *Archiepiscopo.*

Contingit interdum '*in partibus tuis, et de consuetudine regionis habetur, sicut tua nobis fraternitas intimavit,*' quod clerici, si quem offendant[62]), et satisfacere velint offenso, secundum morem patriae, quem inter se laici '*tam*' observant, corpora sua sponte supponunt XXX. '*vel XL.*' seu pluribus aut paucioribus percussionibus fustium, '*quas frequenter non coacti suscipiunt, sed volentes, non solum de aliorum clericorum manibus, sed etiam laicorum. Unde nos humiliter consulebas, utrum huiusmodi percussores in canonem incidant sententiae promulgatae.*' Nos autem[63]) fraternitati tuae super hoc[64]) '*taliter*' respondemus[65]), quod huiusmodi manus iniectio, etsi non[66]) violenta, tamen iniuriosa videtur, quum ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis[67]) fuerit promulgatus[68]). Ideo et volumus et mandamus, ut id de cetero prohibeas attentari '*per provinciam Bracharensem*'[69]). Si quis autem clericus post prohibitionem huiusmodi sponte se subiecerit '*tali poenae, vel laicus in eum talem poenam iniecerit,*' excommunicetur '*uterque,*' proviso, ut[70]) clericus iniuriam passo sine iniuria clericali satisfaciat competenter, quatenus inter eos pax valeat rationabiliter reformari. '*Dat. Rom. ap. S. Petr. VII. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. IX.*' [1206.]

CAP. XXXVII.[71])

Servus excommunicatus pro iniectione manuum in clericum, tenetur pro absolutione ire ad sedem apostolicam. Sed, si ex hoc dominus, qui non fuit in culpa, grave damnum patiatur, vel servus hoc faciat in eius fraudem, absolvi potest ab episcopo, si laesio non fuit enormis.

Idem *Lugdunensi*[72]) *Archiepiscopo.*

Relatum est nobis, quod, quum aliqui servi '*tuae provinciae*' propter iniectionem manuum in clericum violentam in canonem incidunt sententiae promulgatae, allegantibus dominis eorundem, quod carere mancipiis suis nolunt, venire ad sedem apostolicam absolvendi non curant, per occasionem huiusmodi eludentes ecclesiasticam disciplinam. Quocirca '*fraternitati tuae per apostolica scripta*' mandamus, quatenus eos venire compellas ad sedem apostolicam absolvendos, quum plus sit Deo quam homini deferendum; nisi fecerint hoc in fraudem, ut subtrahant se obsequio[73]) dominorum, aut ipsi[74]) domini propter hoc sine culpa sua grave damnum incurrant[75]). Tunc enim[76]) in utrolibet[77]) casu poteris eos ex indulgentia nostrae provisionis[78]) absolvere, quum nimis sint ab apostolica sede remoti, sed in recompensationem[79]) laboris, quem in itinere sustinerent, alia[80]) eis satisfactio iniungatur, dummodo non sit tam gravis et enormis excessus, ut propter vitandum scandalum et tollendum exemplum huiusmodi servi ad servum servorum Dei[81]) venire debeant absolvendi. '*Dat.*[82]) *Rom. ap. S. Petr. Id. Ian. Ao. VIII.*'

CAP. XXXVIII.[83])

Excommunicatus propter participationem cum excommunicato, licet eum postea impugnet, ex hoc solo pro absoluto non est habendus.

Idem *Strigonensi*[84]) *Archiepiscopo.*

Sacris est canonibus institutum (*Et infra:* ['*cf. c. 12. de sepult. III. 28.*]). Licet '*autem*' is, qui voluntarius excommunicatis illis communicaverat[85]), qui cum omnibus fautoribus et participibus suis excommunicationis sententia sunt adstricti, ad eos '*postmodum*' rediens, de mandato ecclesiae excommunicatos[86]), quos prius[87]) foverat, expugnaverit[88]): non tamen prius, quam absolutionis gratiam perceperit, habendus est absolutus, nec, si occumbat in huiusmodi[89]) bello, sunt[90]) absolutiones[91]) vel oblationes recipiendae pro eo[92]), vel orationes Domino[93]) porrigendae, nisi quum de ipsius viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, et[94]) iuxta cuiusdam[95]) constitutionis nostrae tenorem defuncto[96]) etiam absolutionis beneficium impendatur.

CAP. XXXIX.[97]).

Semel excommunicatus debet vitari semper ut excommunicatus, nisi legitime probet, se fuisse absolutum.

Idem *Assuntinensi*[98]) *Episcopo.*

Sicut nobis '*tuis literis intimasti, quum aliquos tuae dioecesis clericos vel laicos, culpis suis exigentibus, excommunicationi supponis, ipsi, postmodum ad te, nulla satisfactione praemissa, sine testimonialibus literis redeuntes, dicunt, se absolutionis beneficium accepisse; quibus si credi debeat in hac parte, per nos instrui suppliciter postulasti, quum propter causam huiusmodi, sicut dicis, tuae sententiae a subditis contemnantur. Nolentes itaque malitiis hominum indulgere,*' Fraternitati tuae taliter respondemus, quod, nisi excommunicati a te super absolutione sua literas nostras, vel illius, cui vices nostras in hac parte commisimus, reportaverint[99]), aut alio modo legitime de illorum absolutione tibi constiterit, to[100]), '*eorum absolutioni fide non habita,*' ipsos pro excommunicatis ut prius habeas et facias evitari. '*Dat. Lat. II. Id. Aug.*' [1199.]

CAP. XL.[1])

Si excommunicatus ab episcopo metropolitanum appellat, ab eo absolvi potest; metropolitanus tamen, volens suo suffraganeo deferre, potest illum sibi remittere, quando propter manifestum excessum fuit excommunicatus. Et ante absolutionem non auditur volens probare, se iniuste excommunicatum; secus, si probare vult, sententiam esse nullam.

Idem *Senonensi Archiepiscopo.*

Per tuas literas '*nobis intimasti, quod, quum venerabilis frater noster Autissiodorensis episcopus in dilectum filium Autissiodorensem archipresbyterum excommunicationis sententiam promulgasset, archipresbyter tuo se conspectui praesentavit, et, quod staret mandato ecclesiae, sufficientem obtulit cautionem, petens humiliter, ut absolutionis ei beneficium exhiberes; tu vero, volens episcopo memorato deferre, ipsum saepius monuisti, ut absolveret archipresbyterum memoratum. Sed quia monitis non parebat, excommunicatum absolvere curavisti, quem episcopus pro absoluto non habet, utpote qui proponit, quod ad te illius absolutio non spectabat. Unde quaeris, quid in similibus de cetero sit agendum.*' Videtur '*enim*' aliquibus, quod, quum ad metropolitanum per appellationem quaestio non defertur, excommunicatus autem vocem non habeat appellandi, utpote ab ecclesia separatus, sive appellaverit sive non, metropolitanus ei non debet absolutionis beneficium exhibere. Verum ex verbis cuiusdam epistolae[2]), quam '*dicunt*' scholastici '*decretalem, et*' a '*bonae memoriae*' Alexandro Papa '*praedecessore nostro*' emanasse proponunt, habetur, quod, si ante appellationem in aliquem excommunicationis sententia fuerit promulgata, metropolitanus, ante litis ingressum ab eo iuramento recepto secundum ecclesiae consuetudinem, debet ipsum absolvere, nisi voluerit episcopo dioecesano deferre, ipsumque ad eum[3]) remittere absolvendum. Ubi etiam consequenter infertur, quod nec excommunicati sunt audiendi, priusquam fuerint absoluti, nec sunt ad illos, a quibus appellaverant, remittendi. In Sardicensi[4]) autem[5]) concilio reperitur, ut is, qui ab episcopo est abiectus[6]), finitimos episcopos interpellet, et[7]) causa eius audiatur et diligen-

Cap. XXXV. 59) *exegerit:* Id., Comp. III. Ms.

Cap. XXXVI. 60) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 4. — Comp. III. h. t. c. 10. — 61) *Braccaren.:* Bohm. — 62) *offendunt:* C. H. — 63) *igitur:* C. R. 2. — 64) *haec:* Aug. — 65) *duximus respondendum:* Comp. III. — 66) add.: *sit:* C. H. — 67) desid. in Comp. III. Ms. — 68) *introductus:* C. R. 2. — 69) *sponte subierit:* Comp. III. — 70) *quod:* Comp. III. Aug. — desid. in Ms.

Cap. XXXVII. 71) Restitutum ex Reg. Brequ. IX. 11. — Comp. III. h. t. c. 11. — 72) *Ludon.:* C. L. — *Londonen.:* Comp. III. — *Lundensi:* Reg. — 73) *ab obs.:* Comp. III. — 74) *ipsis:* Aug. — sequ.: *dom.:* non exstat in Comp. III. et Reg. — 75) *incurrerent:* Comp. III. Aug. — *incurrerint:* Ms., Reg. — 76) *et in:* Comp. III., Reg. — 77) *utroque:* C. L., Aug. — 78) *permissionis:* Comp. III., Reg. — 79) *recompensatione:* Comp. III. — 80) *aliam eis satisfactionem iniungas:* ead., Reg. — 81) omitt. Comp. III. — 82) hanc subscr. an admitti possit, non sine iure nostro dubitamus. Etenim ep., quae proxime antecedit, data est *Kal. Mart. Ao. IX.*

Cap. XXXVIII. 83) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 12. — 84) *Indrosien.:* Comp. III. Aug. — *Nidrosien.:* Ms., Böhm., recte. — cf. c. 12. de sepult. III. 28. et c. 5. de his, quae vi I. 40. — 85) *communicaverit:* C. R. 2. — 86) *illos:* Comp. III. — 87) omitt. C. R. 1., II., Aug. — 88) *expugnavit:* C. R. 2. — *expugnaret:* Comp. III. — 89) omitt. Comp. III. — 90) *sint:* ead. Ms. — 91) *abs. vel:* omitt. C. R. 1. II., Comp. III. — 92) *pro eoque or. Dom. fundendae vel porrigendae:* Comp. III. Ms. — 93) *pro eo:* C. R. 2. — 94) omitt. Comp. III. — 95) desid. in C. H. — cf. supr. c. 28. — 96) *de fide:* ead. Ms.

Cap. XXXIX. 97) Restitutum ex Reg. Bal. II. 166. — Comp. III. h. t. c. 13. — 98) *Asininati:* Comp. III. — *Asisinati:* Reg. — 99) *reportaverunt:* C. R. 2. — 100) desid. ib.

Cap. XL. 1) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 137. — Comp. III. h. t. c. 14. — 2) *cf.* Comp. II. c. 1. de off. iud. ord. — 3) *illum:* Reg. — 4) cf. c. 14. C. XI. qu. 3. — 5) omitt. Comp. III. Ms. — 6) *eiectus:* C. R. 2. — 7) *ut:* ib.

tius pertractetur; episcopus autem, qui iuste vel iniuste abiecit eundem, patienter accipiat, ut discutiatur negotium, quatenus vel probetur[8]) eius a pluribus sententia, vel etiam emendetur, prius tamen, quam omnia diligenter '*ac fideliter*' examinata fuerint, nullus ante causae[9]) cognitionem communioni eum sociare praesumat, qui fuerat communione privatus. Nos igitur credimus distinguendum, utrum quis[10]) proponat, se post appellationem legitimam[11]) interpositam excommunicatione fuisse[12]) notatum, vel in forma excommunicationis intolerabilem errorem fuisse[13]) patenter expressum; in quibus casibus ad probationem eorum, etiamsi absolutionem non petat, debet admitti; sed donec de ipsis[14]) constiterit, in aliis[15]) evitari debet[16]), quanquam apostolica sedes etiam tales consueverit absolvere ad cautelam. Verum[17]) in aliis, nisi gratiam absolutionis imploret, non debet audiri, ne sententiam ecclesiasticam contemnere videatur, et per hoc amplius ex suo[18]) contemptu ligetur. Quodsi absolutionis beneficium humiliter postulaverit, metropolitanus eum debet absolvere, nisi suo duxerit suffraganeo deferendum; cui tamen si suffraganeus absolutionis beneficium iuxta formam ecclesiae noluerit exhibere, ipse nihilominus illum[19]) absolvat; cautione recepta, quod suo debeat parere mandato, ac deinde[20]) causam audiat, et quod canonicum fuerit iustitia mediante decernat. Quodsi forsan episcopus subditum suum propter manifestum excommunicasset[21]) excessum, metropolitanus non debet ipsum[22]) absolvere, nisi suffraganeus requisitus malitiose sibi absolutionis beneficium denegaret. '*Dat. Lat. XIII. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. V.*' [1202.]

CAP. XLI.[23])

Si Papa suis literis excommunicatum salutat, non propter hoc eum absolvit.

Idem.[24])

Si aliquando forte contigerit[25]), quod eis[26]), qui auctoritate apostolica sunt excommunicationi subiecti, nostrae literae cum salutationis alloquio destinentur[27]), non propter hoc excommunicationis credatur sententia relaxata, quum per ignorantiam vel negligentiam, aut occupationem nimiam, vel[28]) etiam '*per*' subreptionem contingat[29]) huiusmodi literas impetrari, '*sicut nuper in Placentinis dicitur contigisse. Qui quum sint propter iniquitatem, quam in Deum et eius ecclesiam commiserunt, excommunicationis vinculo innodati, se quasi absolutos per huiusmodi literas, quas eis pro Templariis misisse dicimur, gloriantur, etc. Dat. Rom. ap. S. Petr. IX. Kal. Mart.* [1205.]

CAP. XLII.[30])

Excommunicatus a pluribus praelatis ob plures causas non est communioni restituendus, licet de una causa velit satisfacere, et, si impetratur absolutio tacitis aliis causis, non valet absolutio.

Idem *C.*[31]) *sancti Laurentii in Lucina Presbytero cardinali apostolicae sedis Legato.*

Officii (*Et infra:* ['*cf. c. 38. de elect. I. 6.*']) Postremo quaesivisti, utrum is, qui propter plures excessus a pluribus praelatis, ius in ipsum habentibus, excommunicationis est vinculo innodatus, et uni praelatorum de uno tantum satisfacere vult excessu, ab eo sit absolvendus, de quo satisfacere vult eidem, et, quum de alio non satisfecerit, alii[32]) absolutus valeat nuntiari. '*Quia vero super hoc inter scholasticos diversae sunt sententiae diversorum: nos ad praesens, nulli praeiudicare volentes, id solummodo tibi*' Super hoc articulo respondemus, quod supprimenti veritatem absolutio subrepta non prodest, et veritatem intelligens absolutionem huiusmodi exhibere[33]) non debet.

CAP. XLIII.[34])

Excommunicatis et interdictis praedicari potest licite verbum Dei. Hoc primo. *Et tempore generalis interdicti concedi potest baptismus et chrismatio in fronte, et poenitentia morientium.* H. d. secundo.

Idem *Ferrariensi Episcopo.*

Responso nostro postulas edoceri, an[35]), quum Ferrarienses cives excommunicationis et interdicti sententiis sint ligati, liceat tibi viros et mulieres semel in hebdomada vel in mense apud aliquam ecclesiam convocare, quibus praedices verbum Dei, et eosdem ad correctionem inducas. Super quo[36]) '*fraternitati tuae taliter*' respondemus, quod sine scrupulo conscientiae hoc facere poteris, quum videris expedire, dummodo contra formam interdicti nullum eis divinum officium celebretur. Praeterea quaesivisti, quum Ferrariensis civitas sit interdicto '*et excommunicationi*' supposita, et ideo sint ibidem, praeter baptisma parvulorum et poenitentias morientium, universa sacramenta ecclesiastica interdicta, an liceat tibi baptizatos pueros in frontibus consignare. Super quo '*tibi taliter*' respondemus[37]), quod, sicut baptizari possunt pueri, sic et baptizati ad confirmationem in frontibus a te possunt sacro chrismate deliniri.

CAP. XLIV.[38])

Si coniux scit pro certo impedimentum matrimonii, non debet reddere debitum, sed potius excommunicationem pati; si autem hoc credat ex causa probabili et discreta, potest reddere debitum, non autem exigere; sed si ex levi et temeraria causa, deposita conscientia potest reddere et exigere.

Idem[39]).

Inquisitioni tuae '*breviter*' respondentes[40]) credimus distinguendum, utrum alter coniugum pro certo sciat impedimentum coniugii, propter quod sine mortali peccato non valeat[41]) carnale commercium exercere, quamvis illud apud ecclesiam probare non possit, an '*impedimentum huiusmodi*' non sciat pro certo, sed credat. In[42]) primo '*itaque*' casu debet potius excommunicationis sententiam humiliter sustinere, quam per carnale commercium peccatum operari mortale. In secundo '*vero casu*' distinguimus, utrum habeat conscientiam huiusmodi ex credulitate levi et temeraria, an probabili et discreta; et quidem[43]) ad sui pastoris consilium, conscientia levis et temerariae credulitatis explosa, licite potest non solum reddere, sed exigere debitum coniugale. Verum quum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili et discreta, quamvis non evidenti et manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet, ne in alterutro vel contra legem coniugii, vel contra iudicium conscientiae committat offensam. '*Tu ergo iuxta responsionem praescriptam super illo procedas articulo, de quo nos consulere voluisti.*'

CAP. XLV.[44])

Per dimissionem habitus et tonsurae non perdit clericus ante trinam monitionem privilegium clericale.

Idem[45]).

Contingit interdum, '*quod, dum clerici charactere insigniti ad turpia lucra divertant, et saecularibus se negotiis immiscent, clericale nomen abominabile reddunt cordibus infirmorum.*' Sane, sicut accepimus, insinuante[46]) '*nobili viro*' comite Flandrensi '*ac nobili muliere Mathilda relicta quondam Philippi Flandrensis comitis,*' in dioecesi tua quidam exsistunt, qui nec in modo tonsurae, nec in vestimentorum[47]) forma, nec in qualitate negotiorum de clerico[48]) quicquam ostendunt, ad poenae subterfugium se clericos exhibentes. Quum enim[49]) super excessibus, quos saeculari luxu committunt, ad publica iudicia pertrahuntur[50]), circumcisis crinibus, ut possint circumvenire vindictam, se pro clericis repraesentant, clericalis fori privilegium[51]) labiis allegantes, qui factis paulo ante negaverant clericatum, '*dumque repentina tonsura poenas eludunt, quas intonsi perversis actibus meruerant, per impunitatis fiduciam nutritur in eis audacia delinquendi, et, dum impune delinquunt, quibusdam efficiuntur in scandalum et aliis in exemplum.*' Verum[52]), quia privilegium meretur amittere qui permissa[53]) sibi abutitur potestate, ac frustra legis auxilium invocat qui committit in legem: volumus et mandamus, ut tales, si tertio a te commoniti se ipsos contempserint[54]) emendare, illico efficiantur immunitatis exsortes[55]), quae pro clericorum tutela et laicorum violentia coercenda dignoscitur[56]) instituta. '*Tu denique etc. Dat. Lat. V. Id. Ian. Pont. nostr. Ao. XV.*' [1213.]

Cap. XL. 8) *approbetur:* C. H. — 9) omitt. Comp. III., Reg. — 10) non exstat ib. — 11) *legitime:* ib. — 12) omitt. Comp. III. — 13) *esse:* Reg. — 14) *his:* C. R. 1. — *istis:* C. H. — 15) *ceteris:* Reg. — 16) omitt. Comp. III., Reg. — 17) *Verumtamen:* C. H. — 18) *et propter hos amplius in suo:* Aug. — 19) *ipsum:* Comp. III. — 20) *demum:* C. R. 2., Comp. III. Ms. — 21) *excommunicet:* C. R. 2. — 22) *eum:* Reg.

Cap. XLI. 23) Restitutum ex Reg. Brequ. VII. 224. — Comp. III. c. 2. de rescr. I. 2. — 24) *Universis Christi fidelibus per Lombardiam constitutis:* Comp. III., Reg. — 25) *contingat:* C. R. 2. H., Comp. III. Aug. — *contingit:* C. R. 1. L., Comp. III. Ms., Reg. — 26) *ab eis:* Aug. — 27) *obtinentur:* Comp. III. — 28) *vel . . . subr.:* desid. in Comp. III. Ms. — 29) *contingit:* Böhm.

Cap. XLII. 30) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 262. — Comp. III. h. t. c. 15. — 31) *Cynthio:* Reg., Böhm. — 32) abest a C. R. 2. — 33) *prohibere:* Comp. III. Ms.

Cap. XLIII. 34) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 267. — Comp. III. h. t. c. 16. — 35) desid. in Comp. III. Ms. — 36) *Sup. quo:* desid. in C. H. — 37) *duximus respondendum:* Comp. III., Reg.

Cap. XLIV. 38) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 269. — Comp. III. h. t. c. 17. — 39) inscr. pariter ac subscr. desid. in Reg. — 40) *respondeo:* Aug. — 41) *valet:* Böhm. ex Cont. — *valeant:* C. H. — *possunt:* Comp. III. — *possit:* Reg. — 42) *In quo utique:* Comp. III. — 43) *Si quidem:* Aug.

Cap. XLV. 44) Restitutum ex Reg. Bal. XV. 202. — non exstat in Comp. IV. — 45) *Morinensi ep.:* Reg. — 46) *insinuantibus:* ib. — 47) *vestium:* ib. — 48) *se clericos:* C. R. 2. — 49) abest a C. R. L. — *quia quum:* Reg. — 50) *pertrahantur:* Böhm. — 51) *privilegia:* C. R. 1. — 52) *Unde:* Reg. — 53) *commissa:* C. R. 2. — 54) *contempnant:* C. R. 1. — 55) *exsortes:* Cont. — *expertes:* Reg. — 56) *noscitur:* Reg.

CAP. XLVI.[57])

Ab excommunicati denunciatione repellitur qui non praemonuit, et ei communicavit.

Idem.

In praesentia[58]) dilecti filii (*Et infra:*) Nec[59]) canonici suo[60]) decano excommunicationem possunt[61]) obiicere, quum super hoc nec commonitos[62]), nec impetitus[63]) fuerit, neque ipsi[64]) propter hoc eum duxerint evitandum, sed episcopus in mensa, et canonici communicaverint[65]) ei[66]) etiam in divinis.

CAP. XLVII.[67])

Excommunicatus est dolose permittens clericum percuti, ex quo poterat prohibere, et non prohibuit.

Idem[68]).

Quantae praesumptionis et temeritatis[69]) existat in rectores ecclesiae[70]) manus iniicere violentas, '*in evangelio Dominus protestatur, qui se in ministeriis suis affligi asserit, et in Apostolorum principe alibi perhibuit se iterum crucifigi. Hac etiam poenae qualitas manifeste declarat, quum excommunicationis sententia in ipso actu feriat delinquentes, si non solum in fratres et coepiscopos nostros, sed etiam in minoris ordinis clericos violentiam praesumpserint operari.*' Ne autem solus violentiae huiusmodi[71]) auctores aliquorum praesumptio existimet[72]) '*esse*' puniendos[73]), (scientes et consentientes pari poena plectendos[74]) catholica[75]) condemnat auctoritas[76]), eos '*etiam*' delinquentibus favere interpretans[77]), qui, quum possint, manifesto facinori[78]) desinunt obviare. '*Quod bonae memoriae C. Papa praedecessor noster hactenus diligenter attendens, auctores et fautores captionis et detentionis venerabilis fratris nostri Salernitani archiepiscopi excommunicationis nunciasset vinculo innodatos etc.*'

CAP. XLVIII.[79])

Praelatus excommunicare non debet subditum, nisi competente monitione praemissa, et ex causa manifesta et rationabili; et contra facienti imponitur poena hic expressa. Item punitur subditus, qui falso conqueritur, se excommunicatum iniuste, et subiicit, quid iuris, si praelatus, dicens se errasse, vult excommunicatum absolvere, et adversarius appellat, ne absolvatur.

Idem *in concilio generali.*

Sacro approbante concilio prohibemus, ne quis in aliquem excommunicationis sententiam, nisi competenti admonitione[80]) praemissa, et[81]) personis praesentibus idoneis, per quas[82]), si necesse fuerit, possit probari monitio, promulgare praesumat. Quod[83]) si contra praesumpserint, etiamsi iusta fuerit excommunicationis sententia, ingressum ecclesiae per mensem unum sibi noverit interdictum, alia nihilominus poena mulctandus, si visum fuerit expedire. Caveat etiam diligenter, ne ad excommunicationem cuiusquam absque manifesta et rationabili causa procedat. Ad quam si taliter forte processerit, et requisitus humiliter processum huiusmodi non curaverit absque gravamine revocare, gravatus apud[84]) superiorem[85]) deponat de iniusta excommunicatione querelam, qui, si[86]) absque periculo morae potest, ad excommunicatorem illum cum suo mandato remittat, infra[87]) competentem terminum absolvendum; alioquin ipse[88]) per se, vel per alium, prout viderit expedire, sufficienti cautione recepta munus ei absolutionis impendat. Quumque adversus excommunicatorem de iniusta excommunicatione constiterit, excommunicator[89]) condemnetur ad interesse excommunicato; alias nihilominus, si culpae qualitas postulaverit, superioris arbitrio puniendus, quum non levis sit culpa tantam infligere poenam insonti, nisi forsitan erraverit ex causa probabili, maxime si laudabilis opinionis exsistat. Verum, si contra excommunicationis sententiam nihil rationabile fuerit a conquerente probatum[90]), idem et[91]) super iniusta excommunicationis[92]) molestia per poenam ad interesse[93]), vel alias[94]) secundum superioris arbitrium condemnetur[95]), nisi forsan et ipsum probabilis error excuset; et[96]) super eo, pro quo fuerit iuste[97]) excommunicatione ligatus[98]), per cautionem receptam satisfacere compellatur, vel in pristinam reducatur[99]) sententiam usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observandam. Si vero iudex, suum recognoscens errorem, paratus sit talem revocare sententiam, et is, pro quo lata fuerat[100]), ne absque satisfactione revocet illam, appellet: appellationi non deferat in hac parte, nisi talis sit error, de quo merito debeat[1]) dubitari; et tunc, sufficienti cautione recepta, quod coram eo, ad[2]) quem appellatum exstiterit[3]), vel delegato ab ipso iuri parebit[4]), excommunicatum absolvat. Sicque poenae praescriptae[5]) minime subiacebit, cavens[6]) omnino, ne voluntate perversa in alterius praeiudicium mentiatur errorem, si districtionis canonicae vult[7]) effugere ultionem[8]).

CAP. XLIX.[9])

Excommunicat haereticos et quoscunque violatores ecclesiasticae libertatis.

Honorius III. *Episcopo Beneventano.*

Noverit fraternitas tua, '*quod nos nuper in basilica principis Apostolorum, praesente carissimo in Christo filio nostro Frederico illustri Romanorum imperatore semper Augusto et rege Siciliae, in celebratione missarum, postquam capiti eius imposuimus imperii diadema, de consilio fratrum nostrorum accensis candelis*' Excommunicamus[10]) '*ex parte Dei omnipotentis, auctoritate quoque beatorum Apostolorum Petri et Pauli et nostra,*' omnes haereticos utriusque sexus, quocunque nomine censeantur, et fautores et[11]) receptatores et defensores eorum, nec non et qui de cetero servari fecerint statuta edita et[12]) consuetudines '*vel potius abusiones,*' introductas contra ecclesiae libertatem, '*et*' nisi ea de capitularibus suis[13]) infra[14]) duos menses post huiusmodi publicationem sententiae fecerint amoveri. Item excommunicamus[15]) statutarios[16]) et scriptores statutorum ipsorum, nec non potestates, consules, rectores[17]) et consiliarios locorum, ubi de cetero huiusmodi statuta et[18]) consuetudines editae fuerint vel servatae, nec non et illos, qui secundum ea[19]) praesumpserint iudicare, vel in publicam formam scribere iudicata. '*Dat. Lat. II. Non. Ian. Pont. nostr. An. V.*' [1221.]

CAP. L.[20])

Fratres hospitalis Hierosolymitani, excommunicati pro iniectione manuum in clericum seu confratrem, absolvi possunt per eorum priorem, nisi excessus fuerit difficilis et enormis.

Idem *Magistro et Fratribus hospitalis Hierosolymitani.*

Canonica[21]) constitutione cavetur, quod monachi et canonici regulares, quocunque modo se '*in claustro*' percusserint, non sunt ad apostolicam sedem mittendi, sed secundum discretionem[22]) et providentiam sui abbatis disciplinae subdantur. Quodsi abbatis[23]) discretio ad eorum correctionem non sufficiat[24]), providentia est dioecesani episcopi adhibenda, nisi excessus difficilis fuerit[25]) et enormis, propter quem merito ad ecclesiam Romanam sit recursus habendus. Nos ergo, '*vestris supplicationibus inclinati,*' ad vos statutum huiusmodi duximus extendendum, auctoritate praedicta[26]) statuentes, ut in tali casu, nisi maioris sit providentia requirenda, per priorem vestrum[27]), qui, sicut audivimus, presbyter esse debet, fratribus vestris absolutionis beneficium impendatur.

Cap. XLVI. 57) Restitutum ex Comp. IV. h. t. c. 2. — 58) add.: *nostra:* Comp. IV. Ms. A. — 59) *ne* Comp. IV. — 60) *subdecano:* ead. Ms. A. — 61) *possint:* Comp. IV. Aug., Ms. B. — 62) *monitus:* Aug. — 63) *impeditus:* Comp. IV. Ms. B. — *requisitus:* Aug. — 64) *ipse ... duxerit:* id. — 65) *communicaverunt:* C. H., Comp. IV. Ms. B. — 66) *eidem:* Comp. IV. Ms. A. — desid. in Ms. B.

Cap. XLVII. 67) Restitutum ex Reg. Bal. I. 24. — Comp. IV. h. t. c. 3. — 68) *Spirensi, Argentinensi et Wormaciensi epp.:* Reg. — 69) *et tem.:* desid. in C. R. L. H. — 70) *ecclesiarum:* Comp. IV. Aug. — 71) *huius:* Reg. — 72) *crederet:* id. — *credat:* Comp. IV. Ms. A. — 73) *puniendos:* Reg., Comp. IV. Ms. B. — 74) *plectendo:* id., Ms. A. — *puniendos:* C. R. 2. — 75) *canonica:* C. H., Comp. IV. Ms. A., Reg. — 76) *sententia:* Reg. — 77) *interpretamur:* Böhm. ex Cont. — 78) *criminis:* Comp. IV.

Cap. XLVIII. 79) c. 47. conc. Lat. IV. (hab. A. 1215.) — Comp. IV. h. t. c. 5. — 80) *communione:* Comp. IV. Aug. — *monitione:* C. R. 2. H. — *commonitione:* conc. — 81) abest a Comp. IV. Ms. A. — 82) *quos:* Aug. — 83) *Quia:* Comp. IV. — 84) *ad:* C. R. 2. — 85) add.: *iudicem:* C. H., Comp. IV. — 86) *quod si:* Comp. IV. Aug., Ms. B., conc. — 87) *intra:* Cont., Böhm. — 88) *vel per:* Aug. — 89) *excommunicatus:* Comp. IV. Ms. A. — 90) *prelatum:* C. L. — 91) omitt. conc. Ms. — 92) *conquestionis:* conc. — *excommunicatores:* C. R. 1. L. H. — 93) add.: *punietur:* C. L. — 94) *aliam:* Comp. IV. — *ad aliam:* conc. Ms. — 95) omitt. C. R., Comp. IV., conc. Ms. — 96) desid. ap. Aug. — 97) *iuste fuerat excommunicatus:* Comp. IV. Ms. A. — 98) *notatus:* C. R. 1. — 99) *revocetur:* C. H. — *redigatur:* Comp. IV. Ms. A. — 100) *fuerit:* C. R. 2. L. — 1) *possit:* C. H., conc. — *debeat vel valeat:* Comp. IV. — 2) *apud:* C. R. 1. — 3) *exstitit:* C. R. 2., Comp. IV., conc. — 4) *pareat:* conc. Ms. — 5) *subscriptae:* Aug. — 6) *caveat tamen omnino:* id. — 7) *velit:* Comp. IV. Ms. A. — 8) *disciplinam:* conc. Ms.

Cap. XLIX. 9) Restitutum ex ipso orig., ed. a Rayn. ad A. 1220. — Comp. V. c. 2. de const. l. 1. — 10) *excommunicavimus:* Comp. V., orig. — 11) omitt. C. R. 1., Comp. V., orig. — 12) *vel:* C. R. 2. — 13) omitt. Comp. V. — 14) *intra:* Cont., Böhm. — 15) *excommunicavimus:* Comp. V., orig. — 16) *statutarios:* Comp. V. Ms., orig. — 17) *et rect.:* Clr. — 18) *vel:* Comp. V., orig. — 19) add.: *caput:* Comp. V. Ms. — *capitularia:* Clr.

Cap. L. 20) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 21) cf. supra c. 2. — 22) *districtionem:* C. H. — 23) *sui abb.:* C. R. 2. — 24) *sufficit:* C. R. 1. L., Comp. V. — 25) *sit:* C. R. 2. — 26) *praesentium:* Comp. V. — 27) omitt. C. H.

CAP. LI.[28])

Excommunicatus vel suspensus absolvi non debet, nisi prius iuramento praestito; si tamen sine scandalo iuramentum haberi non potest, poterit fieri absolutio per manualem promissionem.

Idem *tituli*[29]) *sanctae Praxedis Presbytero cardinali*[30]) *apostolicae sedis Legato.*

Super eo[31]), quod monachi Graeci et Eremitae, propter inobedientiam '*suam*' sententia[32]) suspensionis et excommunicationis ligati, nolunt ad mandatum ecclesiae nisi per manualem promissionem redire, hoc tibi duximus respondendum, quod, si nullatenus possunt induci ad praestandum iuxta formam ecclesiae iuramentum, ipsos hac vice cum promissione poteris recipere manuali, quum interdum[33]), consideratis locorum et temporum qualitatibus[34]), severitati sit aliquid detrahendum.

CAP. LII.[35])

Quum de viribus sententiae dubitatur, potest quis absolvi ad cautelam iuramento praestito.

Idem *Bituricensi et Carnotensi Decanis et Subdiacono*[36]) *Arelatensi*[37]).

Venerabili fratre nostro Cenomanensi episcopo et '*dilecto filio H. canonico Turonensi*,' procuratore '*venerabilis fratris nostri*' Turonensis archiepiscopi, in nostra praesentia constitutis pro quadam suspensionis sententia, in praefatum episcopum ab eodem archiepiscopo promulgata, nos, '*auditis et intellectis quae super hoc fuerunt ab eis proposita coram nobis, quia partes dissentiebant in facto ita, quod de illo plene constare non potuit*,' sententiam ipsam '*de gratia*' relaxavimus ad cautelam, ipso[38]) episcopo in praesentia dicti procuratoris praestante corporaliter iuramentum, quod parebit mandatis, quae idem archiepiscopus sibi propter hoc fecerit, si constiterit, ipsum '*episcopum*' in eo, pro quo fuit lata praedicta sententia[39]), culpabilem exstitisse.

CAP. LIII.[40])

Excommunicantur officiales locorum, in quibus sunt statuta contra ecclesiasticam libertatem, nisi ea deleri fecerint; et statutarii feudis ecclesiae sunt privati.

Idem *Episcopo Senensi.*[41])

Gravem venerabilis fratris nostri Pisani archiepiscopi recepimus quaestionem, quod '*A. B. et*' quidam '*alii*' cives Pisani, deputati a potestate ac populo ad statuta civitatis edenda, '*tanquam perverse sapiant, talia*' in derogationem apostolicae sedis et subversionem ecclesiasticae libertatis edere praesumpserunt, quod, si quis clericus vel laicus contra quemcunque laicum Pisani districtus ad iudicem ecclesiasticum literas apostolicas impetraverit, in mille solidis[42]), nisi '*huiusmodi*' renunciaverit literis, condemnetur, nec reditus possessionum suarum reddantur eidem, vel agri excolantur illius[43]), sed banno potius[44]) subiaceant[45]) potestatis, '*quae nullum ad regimen civitatis suscipiet, nisi hoc se iuraverit facturum; et haec et quaelibet alia potestas, quae pro tempore fuerit, successores suos iurare faciet supra dicta.*' Statuerunt illi praeterea, ut clerici suis sumptibus castrum Ripae fractae faciant custodiri. Quod si renuerint, contra eos potestas procedere teneatur, '*iuxta quod dictaverit consilium civitatis, quae omnia is, qui nunc praeest civitati praedictae, observaturum se firmiter iureiurando firmavit.*' Ideoque[46]), '*quum tota civitas Pisana, quae alias tamdiu Dei timorem abiecit, quod infecta iam errore vel infectioni proxima praesumatur, et tam statutarios quam potestatem eandem non sit dubium propter hoc excommunicationis sententiam praeter notam infamiae incurrisse:*' fraternitati tuae mandamus, quatenus[47]) in consiliarios et officiales civitatis ipsius, nisi statuta ipsa de capitularibus suis[48]) deleri fecerint, et idonee, sicut exigit res, caveri, quod similia de cetero non debeant attentare[49]), excommunicationis sententiam promulgare procures. Ceterum, quum iidem[50]) statutarii multa de bonis ecclesiasticis[51]) tenere dicantur in feudum, ipsos fore nihilominus privatos feudis huiusmodi nunciare[52]) procures.

CAP. LIV.

Alloquens excommunicatum in tendentibus ad salutem animae, etiamsi alia verba interponat, excommunicatus non est. — §. 1. Praedicatores, praesertim qui aliás sustentari non possunt, ab excommunicatis et detinentibus bona aliena eleemosynam recipere possunt. Hoc dic. — §. 2. Ponit quosdam casus, in quibus percutiens clericum excommunicatus non est.

Gregorius IX.

Quum voluntate ac proposito maleficia distinguantur, excommunicationis sententiam non incurrit[53]) qui excommunicato in his, quae ad absolutionem vel alias ad salutem animae pertinent, in locutione participat[54]), licet etiam alia verba incidenter, ut apud eum magis proficiat, interponat[55]). §. 1. Praedicatores quoque, qui penes excommunicatos vel alios alienarum rerum detentores in praedicationibus et confessionibus quasi gerunt causam vel curam[56]) eorum, ad quos res ipsae spectare noscuntur, eleemosynas licite possunt ab illis recipere, praesertim si alias non valeant in illo loco sustentationem habere. §. 2. Si qui vero ratione officii, quod in ecclesia obtinent, aut etiam alii clerici seniores zelo devotionis pueros vel adolescentes, in minoribus ordinibus constitutos, turbantes divinum officium, et hi, qui obtentu praelationis vel magisterii subditos et scholares correctionis causa leviter forte percusserint, excommunicationis sententiam non incurrunt. Quod et de his dicendum est, qui aliquos de familia sua vel propinquos inferiorum graduum simili modo, ut cohibeantur a suis insolentiis, et scientia bonisque moribus informentur, duxerint corrigendos.

CAP. LV.[57])

Communicans excommunicato in crimine damnabili incidit in excommunicationem maiorem.

Idem *Astoricensi Episcopo.*

Si concubinae publicae clericorum ecclesiasticae censurae districtione notentur, eosdem concubinarios non est dubium sententia maioris excommunicationis involvi, qui post latam sententiam communicant in eodem crimine criminosis[58]). '*Aqua etc.* [*cf. c. 9. de cons. eccl. III.* 40.] *Dat. Lat. XII. Kal. Iun. Pont. nostr. An. VII.* [1234.]

CAP. LVI.

Excommunicatus minori potest ab excommunicatione aliquem absolvere.

Idem.

Duobus collata potestas, ut a minori excommunicatione, si in ipsam inciderint[59]), invicem se absolvant, utroque ligato vinculo[60]) excommunicationis huiusmodi[61]), non exspirat.

CAP. LVII.

Permittitur ministris ecclesiarum semel in hebdomada celebrare tempore interdicti, concurrentibus his, quae exprimuntur in textu.

Idem.

Permittimus ecclesiarum ministris semel in hebdomada tempore interdicti, non pulsatis campanis, voce submissa, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, missarum solennia celebrare causa conficiendi corpus Domini[62]), quod decedentibus in poenitentia non negatur.

CAP. LVIII.

Satisfaciens clerico, quem verberavit, non potest propter hoc ab episcopo absolvi, nisi in certis casibus hic expressis.

Idem.

Quamvis incidens in canonem latae sententiae propter violentam manuum iniectionem iuxta proprias facultates eis satisfaciat, quibus iniurias irrogavit: non tamen aliter, quam per sedem apostolicam vel eius legatum absolutionis potest beneficium obtinere, nisi imminente[63]) mortis articulo, infirmitate, inimicitia[64]) aut[65]) inopia, pueríli vel senili aetate, fragilitate sexus seu alia corporis

---

Cap. LI. 28) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 29) omitt. Comp. V. Ms. — *P. titulo:* C. R. 1. — *H. titulo:* Comp. V. Cir., Bohm. — 30) desid. in C. R. 2. — 31) add.: *vero:* C. R. 1. — 32) *vinculo:* Comp. V. Cir. — 33) *undique:* ib. — 34) *qualitate:* C. L.

Cap. LII. 35) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 4. — 36) *subdecano:* C. H., Comp. V. — 37) *Aurelianen.:* C. R. L., Comp. V. — 38) desid. in C. R. 1. — 39) desid. ap. Cir.

Cap. LIII. 40) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 5. — 41) *Senon.:* Comp. V. Ms. — 42) *in mille sol.:* desid. in ead. — 43) *ipsius:* Comp. V. — 44) desid. in Comp. V. Ms. — 45) *subiaceat:* C. R. L. — 46) *Quum autem etc.:* Comp. V. — 47) *quatenus eos excommunicatos publice nuncies, et facias ab omnibus arctius evitari, donec absolutionis beneficium per sedem apostolicam mereantur, contra consiliarios et officiales civitatis ipsius, nisi statuta ipsa de capitularibus deleri fecerint, et idonee, sicut exigit (exigat: Ms.) res, caveri, quod similia de cetero non debeant attentare, similiter processurus:* ead. — 48) desid. in C. R. L. — 49) *attentent:* C. H. — 50) desid. ibid. — 51) *ecclesiae:* C. R. 2., Comp. V. Cir. — 52) *denunciare:* C. L.

Cap. LIV. 53) *incurrunt:* C. R. 1. — 54) *participent:* ibid. — 55) *proficiant, interponant:* C. R. 1. — 56) *vel curam:* desid. in C. R. L.

Cap. LV. 57) Integr. ed. est a Raynaldo ad A. 1231. ex Reg. VII. 119. — 58) *criminoso:* Rain.

Cap. LVI. 59) *inciderent:* C. R. 1. — *incidant:* C. H. — 60) *sententia:* C. R. 2. — 61) add.: *potestas:* C. L.

Cap. LVII. 62) *Christi:* C. L.

Cap. LVIII. 63) *in imm.:* C. R. 2. — 64) *vel inim.:* ibid. — 65) desid. in C. H.

impotentia, sive quolibet impedimento canonico retrahatur, quo minus Romanum Pontificem possit adire, vel nisi iuris beneficio a labore huiusmodi excusetur. Ceterum quibusdam praedictorum, videlicet qui temporali impedimento laborant, exceptis pueris, sub debito iuramenti, quod secundum ecclesiae formam praestare teneutur, consuevit iniungi, ut impedimento cessante ad apostolicam sedem accedant, mandatum ipsius humiliter suscepturi.

CAP. LIX.

Excommunicatio simpliciter lata intelligitur de maiori. H. d. et est textus notabilis, et quotidie allegatur.

Idem.

Si quem sub hac forma verborum: „Illum excommunico," vel simili, a iudice suo[66]) excommunicari contingat, dicendum est, eum non tantum minori, quae a perceptione sacramentorum, sed etiam maiori excommunicatione, quae a communione fidelium separat, esse ligatum.

CAP. LX.

Beneficium, indultum ratione minoris aetatis, postquam coepit habere locum, non extinguitur, licet minor pervenerit ad maiorem aetatem.

Idem.

Pueris, qui in canonem inciderunt sententiae promulgatae, sive ante sive post pubertatem postulent se absolvi, potest dioecesanus episcopus absolutionis beneficium impertiri, quum propter defectum aetatis, in qua fuit commissus excessus, rigor sit mansuetudine temperandus.

TITULUS XL.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE[1]).

CAP. I.

Novale est terra noviter ad culturam redacta.

Hieronymus[2]) *super Osee.*

„Innovate novale." Novale est ager nunc primum praecisus.

CAP. II.[3])

Appellatione patris veniunt in lata significatione omnes adscendentes.

Idem *super Danielem.*

„Nam ei[4]) rex Nabuchodonosor, pater tuus," id est, proavus, more scripturae, quae avos et deinceps patres appellat.

CAP. III.[5])

Non dicitur natus qui statim decessit.

Idem *in Parabolis.*[6])

„Nam et ego unigenitus fui[7]) coram matre mea." Quare[8]) unigenitum se *'coram matre'* nominat, quem fratrem uterinum praecessisse scriptura testatur, nisi quia ille mox, natus sine nomine, quasi nunquam esset, de vita decessit?

CAP. IV.[9])

Dictio „antequam" non semper implicat.

Idem *super Matthaeum.*

Quod dicitur: „antequam convenirent," non sequitur, ut[10]) postea convenerint[11]); sed scriptura quod factum non sit ostendit.

CAP. V.[12])

Primogenitus dicitur qui primo nascitur, etiamsi nullus sequatur eum.

Idem *in eodem.*

„Ioseph non cognovit Mariam[13]), donec peperit filium suum primogenitum." Ex[14]) hoc loco quidam perversissime suspicantur, et alios filios Mariam habuisse, *'dicentes, primogenitum non dici, nisi qui habeat et fratres,'* quum *'hic'* mos divinarum scripturarum sit, ut primogenitum non *'eum'* vocent, quem fratres sequuntur[15]), sed eum, qui primo natus fuit[16]).

CAP. VI.[17])

Verba sunt intelligenda non secundum quod sonant, sed secundum mentem proferentis.

Hilarius.

Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus.

CAP. VII.[18])

Non vitiatur factum, vario modo narratum, ubi idem in substantia concluditur.

Augustinus *super Matthaeum.*

Nihil obstat narrandi diversitas, ubi eadem dicuntur[19]), maxime quum quisque[20]) evangelistarum eo ordine credat[21]) se dicere[22]), quo[23]) Deus voluit.

CAP. VIII.[24])

Sensum, non verba considerare debemus.

Gregorius[25])

Propterea, si prolixam[26]) epistolam meam ad interpretandum accipere te[27]) fortasse contigerit, rogo, non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferri[28]), quia plerumque, dum proprietas verborum attenditur, sensus[29]) veritatis amittitur.

CAP. IX.[30])

Dicit, quis proprie sit praepositus.

Isidorus.

Quamvis omnes, qui praesunt[31]), praepositi rite vocentur[32]), usus tamen obtinuit, eos vocari praepositos, qui quandam prioratus curam super alios gerunt[33]).

CAP. X.[34])

Non recipit congruam summationem.

Idem *in libro Etymologiarum.*

Forum[35]) est exercendarum litium locus, a fando dictus, sive a Foroneo[36]) rege, qui primus Graecis legem dedit. *'Qui locus et prorostra vocatur ab eo, quod ex bello Punico captis navibus Carthaginensium rostra ablata sunt, et in foro Romano praefixa, ut essent huius insigne victoriae.'* Constat autem forum causa, lege et[37]) iudicio[38]). Causa a casu, quo venit[39]), dicitur[40]). Est enim materia et origo negotii, necdum discussionis examine patefacta, quae, dum proponitur, causa est; dum discutitur, iudicium *'est'*; dum finitur, iustitia. Vocatur[41]) autem[42]) iudicium quasi iurisdictio, et iustitia quasi iuris status. Iudicium autem prius inquisitio vocabatur, unde et[43]) auctores iudiciorum *'et'* praepositos quaestores vel quaesitores vocamus[44]). Negotium *'autem'* multa significat, modo actum alicuius rei, cuius contrarium est otium, modo actionem causae, quod[45]) est iurgium litis, et dictum est[46])

Cap. LIX. 66) desid. ap. Cont.

TIT. XL. 1) *obligationibus:* C. II. — Cap. I. 2) Gloss. interlin. ad Ose. X. 12. — Comp. I. h. t. c. 14.

Cap. II. 3) Gloss. interlin. ad Dan. V. 11. — Comp. I. h. t. c. 1. — 4) desid. ap. Aug.

Cap. III. 5) Gloss. ord. in Prov. IV. 3. — Comp. I. h. t. c. 2. — 6) *in parabola Salomonis:* C. R. 2. — 7) *eum:* C. H. — 8) *Quia:* Comp. I. Aug.

Cap. IV. 9) Hier. in Matth. I. 18. — Comp. I. h. t. c. 3. — 10) *quod:* C. H. — 11) *convenerint:* Hier., Bohm.

Cap. V. 12) Restitutum ex Hier. ad Matth. I. 25. — Comp. I. h. t. c. 4. — 13) omitt. Comp. I. — 14) *quod:* C. H. — 15) *sequantur:* Comp. I. Aug., Hier. — 16) *sit:* Comp. I., Hier.

Cap. VI. 17) Hilar. libro IV. de Trin. — Comp. I. h. t. c. 5.

Cap. VII. 18) Simile est in c. 21. de consensu Evangelistarum libr. II. — Comp. I. h. t. c. 6. — 19) *ut eadem dicantur:* Comp. I. Aug. — 20) *quis:* C. R. 1. — 21) *credit:* Comp. I. — 22) *debere ire:* Comp. I. Aug. — 23) *quod:* C. R. 2.

Cap. VIII. 24) Greg. I. Ep. I. 29. — Comp. I. h. t. c. 7. — 25) *Aristobolo expraefecto et antigrapho:* Greg. — 26) *Praeterea si longam:* C. II. — 27) omitt. Comp. I., Greg. — 28) *transferre:* ib. — 29) *sensuum virtus:* Greg.

Cap. IX. 30) Simile est ap. Isid. Etym. X. 206. — Comp. I. h. t. c. 8. — 31) *praesint:* Comp. I. Aug. — 32) *vocantur:* Comp. I. — 33) *gerant:* Comp. I. Aug.

Cap. X. 34) Restitutum ex Isid. Etym. XVIII. 15. (Ed. *in Lindemanni* Corp. Gramm. Lat. Tom. III.) — Comp. I. h. t. c. 10. — 35) *Forum:* Comp. I. Ms. — 36) *Phoroneo:* Comp. I. Aug. — verb.: *sive . . . dedit:* non exstant ap. Isid. — 37) add.: *etiam:* C. R. 1. — 38) *iudice:* Isid. — 39) *evenit:* id. — 40) omitt. C. R. L. — *vocata:* Comp. I., Isid. — 41) *iust. vocatur. Appellatur:* C. II. — *vocatum:* Isid. — 42) non exstat in C. R. 2. L. — 43) omitt. Isid. — 44) *nominamus:* Isid. — 45) *quae:* id. — 46) omitt. id., Comp. I.

negotium *_quasi nec otium_,* id est sine[47]) otio. Negotium autem in causis, negotiatio in commerciis dicitur, ubi aliquid datur, ut maiora lucrentur. Iurgium dicitur[48]) quasi iuris garrium, eo, quod hi, qui causam dicunt, iure disceptant[49]). Lis autem[50]) a contentione limitis prius[51]) nomen sumpsit, de qua Virgilius[52]). „Limes erat positus, litem ut discerneret agris[53]).“ Causa[54]) aut argumento, aut probatione constat. Argumentum nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem, sed sola investigatione invenit veritatem, unde *_et_* dictum est[55]) argumentum, quasi[56]) argute inventum. Probatio autem testibus et fide tabularum constat. In omni quoque[57]) negotio hae[58]) personae quaeruntur[59]): Iudex, accusator, reus et tres testes. Iudex dictus[60]) quasi ius dicens populo, sive quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iuste iudicare. Non est ergo[61]) iudex, si non est in eo iustitia. Accusator vocatus[62]) est quasi causator[63]), quia[64]) ad causam vocat eum, quem appellat. Reus a re, quae[65]) petitur[66]), nuncupatur[66*]), quia, quamvis conscius sceleris non sit, reus tamen dicitur, quamdiu in[67]) iudicium pro re aliqua petitur. Testes antiquitus superstites dicebantur eo, quod super causae statu[68]) proferebantur[69]); nunc parte ablata nominis testes vocantur[70]). Testes autem considerantur[71]) conditione, natura et vita. Conditione, si liber, non servus. Nam saepe servus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non femina. Nam varium et mutabile testimonium[72]) semper femina producit[73]). Vita, si innocens et integer actu. Nam, si vita bona defuerit, fide carebit[74]). Non enim potest iustitia cum scelerato homine[75]) habere commercium[76]). *_Duo sunt autem genera testium, aut dicendo id, quod viderunt, aut proferendo id, quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt, quum aut falsa promunt, aut vera silentio tegant._*

CAP. XI.[77])

Dicit, quid sit pactum, et unde dicatur.

Idem.

Pactum dicitur inter partes ex pace conveniens scriptura, legibus ac moribus comprobata[78]); *_et_* dictum[79]) pactum, quasi ex pace factum.

CAP. XII.[80])

Hic Isidorus ponit etymologiam iuris, prout habetur in re, non prout est generale nomen.

Idem _in eodem._

Ius dictum est[81]) a iure[82]) possidendo. Hoc enim iure possidetur, quod iuste, hoc iuste, quod bene; quod autem male possidetur, alienum est. Male autem possidet, qui[83]) vel suis[84]) male utitur, vel aliena praesumit.

CAP. XIII.[85])

Quicquid fidelis offert ecclesiae, oblationis nomine continetur, et a saecularibus possideri non debet.

Paschalis II.[86]) _Canonicis_[87]) _sancti Martini._

Causa Carpensis[88]) plebis (_Et infra:_) Ceterum primitiae, decimae et[89]) oblationes in solis ecclesiarum bonis praecipue numerantur. Oblationes vero dicimus, quaecunque de propriis et licitis rebus ecclesiae a fidelibus offeruntur. Quicunque igitur eas per *_manum vel_* potestatem saecularem obtinet, procul dubio contra[90]) Deum[91]) et *_contra_* sanctorum Patrum nititur sanctiones[92]); quin immo et qui accipit, et qui tradit, raptor et sacrilegus iudicatur.

CAP. XIV.[92*])

Solus sacerdos potest sacramentum extremae unctionis infirmo conferre. H. d. — §. 1. In anno bissextili servari debet loci consuetudo circa diem S. Matthiae festandum, dum tamen vigilia continuetur festo. Hoc dicit.

Alexander III.[93])

Quaesivit *_a nobis_* fraternitas tua, *_utrum sacerdos uno clerico tantum praesente infirmum debeat inungere, et qua die festum beati Matthiae in anno bissextili debeat observari, praesertim quum quidam inter vigiliam et festum velint diem interponere, et utrum mulier etc._ [_cf._ c. 2. _de div. IV._ 19.]* Nos itaque[94]) tibi taliter[95]) duximus respondendum, quod[96]) sacerdos uno praesente clerico et etiam solus potest infirmum ungere[97]). §. 1. Festum vero beati Matthiae iuxta consuetudinem[98]) ecclesiasticam vigilia catenus praecedat[99]), ut nec pro bissexto, nec pro[100]) quolibet alio modo inter se et solennitatem aliam diem admittat, in qua utique vigilia, nisi venerit[1]) in dominica *_die_,* ieiunium celebretur[2]). Ipsum autem festum sive fiat in praecedenti[3]) die sive[4]) in sequenti, qui duo quasi pro uno reputantur, nullus error, sed consuetudo ecclesiae teneatur. *_Quod autem mulier pro furto etc._ [_cf._ c. 2. _de div. IV._ 19.*]

CAP. XV.[5])

Per verbum: „statuo et praecipio,“ diffinitiva sententia ferri potest.

Coelestinus III.

In his, quae *_in se_* ambiguitatem continent, *_ad sedem apostolicam ex debito recursus habetur, ad quam re vera, tanquam matrem et caput omnium ecclesiarum, maiores et difficiliores quaestiones, sicut ab antiquis Patribus constitutum est et moribus utentium recte approbatum, usquequaque conferri debeat._* Innotuit *_siquidem_* apostolatui nostro, quod, quum *_de controversia, quae_* inter magistrum M.[6]) et conversos hospitalis sancti Simpliciani[7]) super eodem hospitali *_haberetur_,* in praesentia *_venerabilis fratris nostri O._* Mediolanensis archiepiscopi quaestio[8]) verteretur, ipse archiepiscopus post cognitionem causae in prolatione sententiae his verbis non fuit usus, *_ut secundum ius civile diceret:_* „talem partem condemno, vel[9]) talem absolvo,“ sed pronunciavit ita: „statuo et praecipio,“ *_ne de cetero, et reliqua, quae expressim continentur in instrumento. Quoniam igitur, sicut ex relatione dilecti filii nostri Cynthii S. Laurentii in Lucina, et Ioannis S. Priscae presbyterorum cardinalium didicimus, quos ad hoc concessimus auditores, super hoc fuit prolatione sententiae dubitatum: nos,_* Attendentes igitur[11]), quod hoc[12]) verbum „statuo“ *_secundum legem_* rem perfectam significat, et cum effectu, non[13]) verbotenus accipitur, item *_quod_* secundum Gregorium quod praecipitur imperatur, et quod imperatur necesse est fieri, et[14]) aliquando, si non fiat, poenam habet, considerantes nihilominus, quod *_iuxta eundem Gregorium_* non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem *_et intentionem_,* quum[15]) non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deservire, interpretamur[16]) *_in praesenti articulo de fratrum nostrorum consilio_,* procuratoribus utriusque partis praesentibus, et diffinimus, quod praefati[17]) archiepiscopi verba, tali[18]) forma prolata, perpetuo valiturae sententiae obtineant firmitatem. *_Nos itaque sententiam ipsam licet appellationis obstaculo hucusque fuerit impedita, praesenti pagina sedis apostolicae confirmamus, etc._*

CAP. XVI.[19])

Beneficium principis latissime interpretari debet.

Innocentius III. _Patriarchae Gradensi._[20])

Olim tibi scripsisse recolimus, ut, si *_dilectus filius archipresbyter et_* canonici Paduani, *_quibus super hoc scripta nostra direximus,_*

Cap. X. 47) _quasi sine:_ C. R. 2. — 48) _dictum:_ Isid. — 49) _disceptent:_ id. — 50) omitt. id., Comp. I. — 51) abest a C. R. 1. — 52) Virg. Aen. XII. 898. — 53) _agri:_ C. R. 1., Comp. I., Isid. — 54) add.: _autem:_ Comp. I. — 55) omitt. Isid. — 56) non exstat in C. H. — i. e. _argutum inventum:_ Comp. I., Isid. — 57) _autem:_ Comp. I. — omitt. Isid. — 58) _sex:_ id., Comp. I. — 59) _quaerunt:_ Böhm. — 60) add.: _est:_ C. R. 2., Aug. — 61) _autem:_ Comp. I., Isid. — 62) _vocatur:_ Isid. — seq.: _est:_ omitt. Comp. I. — 63) _accusator:_ Comp. I. Ms. — _adcausator:_ C. R. 1., Aug., Isid. — 64) _qui:_ Böhm. — desid. in C. H. — 65) _quae:_ Isid. — 66) _impetitur:_ C. L. — 66*) _nuncupatus:_ Comp. I. — 67) desid. ap. Aug. — _in iudicio:_ Isid. — 68) _statum:_ id., Comp. I. — add.: _vel parte:_ C. L. — 69) _ferebantur:_ C. L. — _referebant:_ C. H. — 70) _vocari:_ Isid. — 71) _consideratione considerantur:_ C. R. 1. — 72) abest a C. R. 1. L., Comp. I., Isid. — 73) omitt. Comp. I., Isid. — cf. Virg. Aen. IV. 569. — 74) _non creditur:_ Comp. I., Aug. — 75) omitt. id., Isid. — 76) _societatem:_ Isid.

Cap. XI. 77) Isid. ib. v. 24. — Comp. I. h. t. c. 14. — 78) _approbata:_ C. R. 1. — 79) omitt. Comp. I. Ms. — add.: _est:_ C. R. 2.

Cap. XII. 80) Isid. ib. 25. — Comp. I. h. t. c. 12. — 81) omitt. Comp. I. Ms. — _dict. est:_ non exstant ap. Isid. — 82) _iuste:_ Comp. I., Isid. — 83) _quod:_ Aug. — 84) _sua:_ Isid.

Cap. XIII. 85) Restitutum ex Comp. I. h. t. c. 13. — 86) _Paschasius:_ Comp. I. Ms. rell. omissis. — _Paschasius Papa II. etc.:_ Aug. — 87) _canonico:_ C. R. 1. — _duobus canonicis:_ C. H. — 88) _Carpien.:_ Comp. I. Ms. — 89) omitt. Comp. I. — 90) _et contra:_ C. R. 2. — 91) _Dominis_ Aug. — 92) _institutiones:_ Comp. I.

Cap. XIV. 92) Restitutum ex App. L. 22., Comp. I. h. t. c. 9. — 93) _Idem in eodem:_ App., non ita bene, ut videtur. — inscr. cap. 21. haec est: _Carnotensi ep. in XIV. libro Reg. pars illius cap.: Quum sacrosancta Romana:_ App. — 94) _utique:_ Comp. I. Ms. — 95) omitt. Aug. — 96) desid. in Comp. I. — 97) _inungere:_ App. — 98) _regulam:_ ead. — 99) _procedat:_ C. L. — 100) abest a C. R., App., Comp. I. — 1) _evenial:_ App. — 2) _celebratur:_ ead. — 3) _praesenti:_ ead., Comp. I. — 4) _vel:_ Comp. I.

Cap. XV. 5) Restitutum ex Comp. II. h. t. c. un. — 6) _I.:_ C. H. — _H.:_ Comp. II. Ms. A. — _Mech.:_ Ms. B. — _Math.:_ Aug. — 7) _Spoliciani:_ Comp. II. Ms. A. — 8) _contentio:_ id. — _concertatio:_ Aug. — in Ms. B. leg.: _arch. converteretur._ — 9) _et:_ Comp. II. — 10) _Si:_ ead. Ms. A. — 11) add. a Raym. — 12) _quod quum super hoc verbo:_ Comp. II. Ms. A. — 13) _nec:_ ead. — 14) _alioquin:_ Comp. II. Ms. A. B. — cf. Grat. ad c. ult. C. XIV. qu. 1. — 15) _quia intentio non debet verbis inservire, sed verba intentioni:_ Comp. II. — 16) _et secundum intentionem verba interpretantur:_ Comp. II. Ms. A. — 17) _praedicti:_ ead. — 18) _sub tali:_ ead.

Cap. XVI. 19) Restitutum ex Comp. III. c. 6. de rescript. I. 2. — 20) _Graden.:_ Comp. III. Ms., recte.

'dilecto filio' magistro G. canonico Paduano[21]), praebendam, quae tantum[22]) residentibus de communi confertur, sicut uni ex aliis de communibus proventibus et manualia beneficia *'omni dilatione postposita'* non conferrent, tu eos ad id appellatione cessante[23]) compellere procurares. Quia[24]) vero, *'sicut nostro apostolatui reseratum est,'* quidam mandatum nostrum interpretari aliter, quam deceat, moliuntur, quum beneficia principum sint interpretanda largissime: *'volentes a mandato nostro dubietatem auferre, non quaestionis scrupulum reservare, ut quae mandamus diligentius et liberius exsequaris,* nostrum *'tibi in eo'* aperiendum duximus intellectum, videlicet, quod praebendam, quae tantum residentibus in victu et vestitu de communi confertur, ipsi magistro G. plene, sicut uni ex aliis residentibus, iniunximus conferendam. *'Quocirca fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus in negotio ipso malitiosam interpretationem aliquam non attendens,* sic, *quod de praefato magistro tibi praecipimus, sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo exsequi studeas diligenter.'*

CAP. XVII.[25])

Generale dicitur interdictum, quod fertur nedum in provinciam, sed in villam vel castrum.

Idem *Colubriensi*[26]) *et aliis Episcopis in regno Portugalliae constitutis.*

Quum in partibus vestris *'peccatis exigentibus'* saepe contingat diversa loca interdicto supponi, quando generale vel particulare dici debeat interdictum, apud vos accepimus in dubium revocari, quum illi, qui ab ecclesia Romana decorari privilegio meruerunt[27]), videlicet, ut, quum generale interdictum terrae fuerit, liceat eis, ianuis clausis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et[28]) interdictis, suppressa voce divina officia celebrare, interdicto particulari se asserant non arctari, dicentes[29]) *'illud'* interdictum generale duntaxat, quum[30]) regnum, vel saltem provincia tota subiicitur interdicto. *'Propter quod et iustitia saepius deperit, et praelatorum sententiae contemnuntur, quum in aliis provinciis interdictis divina celebrent, et, suspensis organis aliorum, ipsi pulsatis campanis et apertis ianuis quoslibet passim recipiant ad divina.'* Quum autem[31]) in privilegiis[32]) de regno vel provincia nil expresse dicatur, nomine terrae non solum regnum vel provinciam intelligi volumus, verum etiam villam et castrum, ut et in his locum habeat quod[33]) de generali dicitur interdicto, *'videlicet ut, quum villa vel castrum generali subiicitur interdicto, praescripta privilegii forma debeat observari. Dat. Lat. VII. Id. Febr.'* [1199.]

CAP. XVIII.[34])

Privilegium contra consuetudinem, iuri communi obviantem, large est interpretandum. H. d. secundum intellectum abbatis antiqui, et est casus not. secundum hunc intellectum.

Idem *Altissiodorensi*[35]) *Episcopo.*

Quum tibi de benignitate sedis apostolicae sit indultum, quod ordinatio rerum clericorum ab intestato decedentium *'libere'* in tua *'potestate ac'* dispositione permaneat, *'volens omnem materiam scandali removere, quod aliquando inter te et tuos est subortum super duobus,'* nos consulere voluisti[36]), *'primo,'* an appellatio vocabuli clericorum tam ad canonicos quam ad non canonicos extendatur; *'Secundo, an illis, qui in voluntate et dispositione alterius suam committunt ultimam voluntatem, nil per se penitus ordinantes nec determinantes, quid cui loco vel personae conferri debeat, dicantur decedere intestati. Primae igitur'* Consultationi tuae taliter[37]) respondemus, quod appellatio clericorum non solum alios, sed etiam canonicos comprehendit[38]). *'In secunda etc.* [*cf.* c. 13. *de testam. III.* 26.] *Dat. Lat.'* [1202.]

CAP. XIX.[39])

Iurans obedire praelato et ecclesiae, non clero dioecesano, sed capitulo ecclesiae cathedralis obedire tenetur.

Idem *Praeposito*[40]) *et Capitulo Placentino.*[41])

Quum clerici Placentini iuramentum praestant[42]) sub hac forma verborum: „Ego talis ab hac hora in antea fidelis ero et obediens *'sanctae'* Placentinae ecclesiae, et domino meo, episcopo Placentino," *'per vestras'* nos *'literas'* consulere voluistis[43]), utrum intelligi debeat clerus totius dioecesis, an capitulum tantum ecclesiae cathedralis. Nos igitur *'discretioni vestrae praesenti pagina'* taliter[44]) respondemus, quod per ecclesiae Placentinae vocabulum in forma iuramenti praescripti non debeat[45]) intelligi totius[46]) dioecesis clerus; et, si capitulum intelligatur ecclesiae cathedralis, is tamen, qui praestat huiusmodi iuramentum, episcopo, tanquam capiti, principaliter obligatur. *'Dat. Ferentini VI. Non. Iul.'* [1203.]

CAP. XX.[47])

Appellatione ecclesiasticae censurae comprehenditur excommunicatio, suspensio et interdictum.

Idem *Priori S. Fridiani Lucani.*

Quaerenti, quid per censuram ecclesiasticam debeat[48]) intelligi, quum huiusmodi clausulam in nostris literis apponimus, respondemus, quod per eam non solum interdicti, sed suspensionis et excommunicationis sententia valet[49]) intelligi, nisi[50]) iudex discretus, rerum et personarum circumstantiis indagatis, ferat quam magis viderit[51]) expedire.

CAP. XXI.[52])

In privilegiis de decimis novalium non solvendis illud appellatur novale, de cuius cultura non est memoria, et quod prius modicum vel nullum fructum afferebat.

Idem *Caesaraugustano Episcopo.*

Quid per „novale"[53]) vocabulum intelligi debeat, *'a nobis'* tua fraternitas requisivit. Licet autem quidam dixerint, quod novale sit terra praecisa, quae anno cessat, aliis asserentibus, quod ex silva, quae arboribus[54]) exstirpatis ad cultum redigitur, fieri[55]) novale dicatur, quarum utraque interpretatio ex civilibus legibus colligitur: Nos igitur[56]) inquisitioni tuae *'taliter'* respondemus, quod eam credimus praedecessorum nostrorum intentionem fuisse, quum piis locis indulgentiam de novalibus concesserunt, ut novale intellexerint agrum, de novo ad cultum redactum, de quo non exstat[57]) memoria, quod aliquando cultus fuisset. Sed nec[58]) de quolibet tali novali credimus eis indulgentiam fore concessam, nisi de illo duntaxat, cuius decimam[59]) religiosus potest conventus absque gravi detrimento parochialis ecclesiae detinere[60]), quum talis sit saepe locus incultus, de quo parochialis ecclesia magnos percipit decimarum ratione proventus. *'Dat. Viterbii XI. Kal. Sept. Ao. X.'* [1207.]

CAP. XXII.[61])

Si ecclesia, subiecta episcopo, unitur alteri, vel gubernanda committitur, salvo iure matricis ecclesiae: per matricem ecclesiam intelligitur cathedralis, et non Romana.

Idem *Abbati F. et B. Monachis Alcobaciae.*[62])

Venerabili fratri nostro Colubriensi[63]) episcopo didicimus conquerente, quod, quum fratres sanctae Crucis monasterium de Argarils[64]) sub protectione sua nuper receperint, quod suis praedecessoribus episcopalia iura consueverat ab antiquis[65]) temporibus

---

Cap. XVI. 21) *mag. G. can. Pad.:* desid. in C. H. — 22) *canonicis:* ib. — 23) *ap. cess.:* Cant. — 24) *Verum, quia:* Comp. III. Aug. — *Verum noster etc.:* Ms.

Cap. XVII. 25) Restitutum ex Reg. Bal. I. 554. — Comp. III. h. t. c. 1. — 26) *Colibrien.:* Comp. III. — *Colimbrien.:* Reg. — *Colubrien. episcopo:* C. R. 2. — 27) *meruerint:* Comp. III. — 28) desid. in Comp. III. Ms. — 29) *asserentes:* Comp. III., Reg. — 30) *quando:* ib. — 31) *Ne autem diversa interpretatio discordiae causam inter vos ulterius et odii fomitem valeat ministrare (admin.: Aug., Böhm.), vel quod interdictum dici debeat generale, amodo in dubium revocetur, significatione vobis praesentium intimamus, quod quum in priv.:* Comp. III., Reg., Böhm. — 32) *privilegio:* C. R. 1., Comp. III. Ms. — *privilegium:* Aug. — 33) add.: *et:* Comp. III.

Cap. XVIII. 34) Restitutum ex Reg. Brequ. V. 40., Comp. III. h. t. c. 2. — 35) *Altisiodoren.:* Comp. III. — *Autissiodorensi:* Reg. — 36) *studuisti:* Reg. — 37) *tuae duximus respondendum:* Comp. III., Reg. — 38) *comprehendat:* Comp. III.

Cap. XIX. 39) Restitutum ex Reg. Brequ. VI. 106. — Comp. III. h. t. c. 3. — 40) *archidiacono, praep. etc.:* Reg. — 41) *Palat.:* C. R. 2. — 42) *praestent:* C. R. L. H., Reg. — 43) *voluisti:* C. R. 1. — 44) *tibi tal.:* ib. — 45) *debet:* C. R. 1. H. L., Comp. III., Reg. — 46) *totus:* Comp. III. Aug.

Cap. XX. 47) Comp. III. h. t. c. 4. — 48) *debet:* Böhm. — 49) *valeat:* id. — 50) *ut:* C. R. 1. L. H., Comp. III. — 51) *videat:* C. R. 1.

Cap. XXI. 52) Restitutum ex Reg. Bal. X. 110. — Comp. III. h. t. c. 5. — 53) *novalis:* Comp. III., Reg. — 54) *ex arb.:* Reg. — 55) *fieri nov. dic.:* desid. ib. — 56) *tamen:* C. R. L. H., Comp. III., Reg. — 57) *erat:* C. L. — 58) *non:* C. H. — 59) *decimas:* Comp. III., Reg. — 60) *retinere:* Reg.

Cap. XXII. 61) Restitutum ex Reg. Bal. I. 222. — Comp. III. h. t. c. 6. — 62) *abbati de Alcabotia et F. et P. monachis Alcobatiae:* Comp. III. Aug. — *abbati de Arcobatia, F. et P. monachis Alcobatiae:* Ms. — *abbati de Alcobatia, fratri Menendi et P. Erod. monachis Alcobatiae:* Reg. — 63) *Colimbriensi:* Reg. — 64) *Argenil:* C. L. — *Erganil:* C. R. 1. — *Anarganil:* Comp. III. Aug. — *Anargnoil:* Ms. — *Arganil:* Reg. — 65) add.: *retro:* Aug.

exhibere, nunc[66]) quondam de canonicis suis sine suo consensu ibi facto priore, occasione cuiusdam privilegii, a '*bonae memoriae*' C.[67]) Papa '*praedecessore nostro*' veritate tacita impetrati, eidem episcopo '*debitam*' obedientiam denegat[68]) exhibere, inde sumpta occasione, quod per matricem ecclesiam non cathedralem intelligit[69]), sed Romanam. '*Quia vero non est nostrae intentionis, ut iura fratrum nostrorum temporibus nostris indebite minuantur, causam ipsam vobis duximus committendam.*' Ideoque[70]) '*per apostolica scripta*' mandamus, quatenus, si aliud vobis non occurrerit, propter quod dictus prior non debeat dioecesano episcopo respondere[71]), vos eum ad eam praestandam eidem, sicut praedecessores sui praedecessoribus episcopi praestiterunt[72]), per censuram ecclesiasticam compellatis, non obstante privilegio in praeiudicium Colubriensis[73]) ecclesiae per subreptionem obtento. Nos enim per matricem ecclesiam cathedralem intelligi volumus, non Romanam. '*Quod si non omnes etc. Dat. Romae III. Kal. Iun.*' [1198.]

CAP. XXIII.[74])

Excommunicatus vel interdictus pro contumacia vel offensa dubia absolvitur cautione praestita de stando iuri. Si vero fuit excommunicatus vel interdictus pro manifesta offensa, tunc prius debet satisfacere, antequam absolvatur. Et dicitur manifesta, de qua constat per confessionem vel probationem legitimam vel rei evidentiam. H. d. cum cap. sequ.

Idem *Abbati sanctae Genovefae, Decano et Cancellario Parisiensibus.*

Ex parte[75]) in Christo dilectae filiae '*nobilis mulieris*' comitissae Blesensis '*nuncii, ad nostram praesentiam destinati, sibi postularunt audientiam exhiberi, ut audiremus iniurias, quas ei et suis infert ecclesia Carnotensis, quibus et dilecto filio H. Veto canonico Carnotensi, qui pro ipsa stabat ecclesia, dilectum filium R. tit. S. Anastasiae presbyterum cardinalem dedimus auditorem. In cuius praesentia*' Proposuerunt nuncii comitissae, quod, quum ipsius '*comitissae*' praepositus '*de Firmitate de villa Voba*[76])' quendam latronem ceperit, '*qui furtum commiserat,*' et iustitia fuerit[77]) inde facta, latro fuit '*a comitissae balliviis*' per capitulum Carnotense post factam iustitiam requisitus, quia eum[78]) in terra sua captum fuisse dicebant, '*asserentibus balliviis e contra, ipsum fuisse captum in terra, in qua ius capiendi latrones et alios malefactores habet eadem comitissa, quoniam vir eiusdem, antequam signaculum crucis assumeret, erat in possessione iuris illius, ut in loco illo, in quo captus ab ipso capitulo dicebatur, huiusmodi iurisdictionem haberet; quod erant probare parati.*' Verum[79]), quum super hoc de parendo iuri comitissa cautionem offerret, canonici Carnotenses nihilominus terram eius[80]) fecerunt interdicto supponi, quod relaxare noluerunt, nisi prius solveretur emenda. '*Consequenter venerabilis frater noster Carnotensis episcopus super hoc requisitus, et per literas metropolitani sui monitus diligenter, ut terram comitissae taliter absolveret, sicut de iure poterat et debebat, idem, a capitulo iam dicto prohibitus, hoc facere recusavit.*' Dicebant enim[81]), '*hoc*' in Carnotensis ecclesiae privilegiis[82]) contineri, quod nemini liceat excommunicatis vel nominatim interdictis pro canonicis Carnotensibus absque congrua satisfactione absolutionis beneficium indulgere. '*Videntes autem nuncii comitissae, quod data cautione absolvi non poterant, ut deberent, tam super hoc quam aliis causis, inter comitissam et capitulum agitatis, metropolitanam audientiam appellaverunt, tam ipsam comitissam quam terram et ballivos ipsius sub eius protectione ponentes. (Et infra:) Metropolitanus autem, quum partes essent in die praefixa praesentes, privilegio diligenter inspecto testes hinc inde recepit, quibus ab officiali examinatis ipsius, et die partibus iterum assignato, procurator comitissae cum instantia postulabat publicari attestationes receptas, ex abundanti de iuri parendo sufficientem offerens cautionem, ut relaxaretur sententia interdicti. Sed procurator capituli e contrario allegabat, quod iam dicti privilegii ratione ab ipsa terra non poterat nec debebat absolvi, nisi prius capitulo facta fuisset emenda, interpretando verbum illud, quod in privilegio continetur, videlicet, „satisfactione congrua,“ pro emenda. Litigato igitur diutius super huiusmodi clausula, interlocutus est metropolitanus iam dictus, se velle huiusmodi expositionem apostolico examini reservari, et super hoc diem partibus assignavit. (Et infra:)*' Ad intelligendam autem clausulam privilegii memorati credimus distinguendum, utrum in aliquem interdicti vel excommunicationis sententia sit prolata pro[83]) contumacia tantum, quia scilicet citatus stare noluit iuri; vel etiam pro offensa, quia videlicet iussus noluit maleficium emendare. In primo casu credimus congrue satisfieri, ut '*huiusmodi*' sententia relaxetur, si prius[84]) sufficiens standi iuri cautio tribuatur; in secundo vero '*casu,*' si offensa est manifesta, non[85]) credimus satisfieri congrue, ut '*huiusmodi*' relaxetur sententia, nisi prius sufficiens praestetur emenda. Si vero dubia est offensa, sufficere[86]) credimus ad relaxandum eandem, si parendi mandatu ecclesiae[87]) competens satisfactio[88]) praebeatur.

CAP. XXIV.[89])

Sommotum est supr. cap. proximo; vel dic: manifestum dicitur, quod per confessionem vel probationem legitimam vel evidentiam rei constat.

Idem *Comitissae Blesensi*[90]).

Quum olim pro canonicis Carnotensibus quoddam capitulum contra te fuerit[91]) allegatum, quod dicebant[92]) in ecclesiae suae privilegiis contineri, ut videlicet nemini liceat excommunicatis vel nominatim interdictis pro canonicis Carnotensibus absque congrua satisfactione absolutionis beneficium indulgere, *quoniam fuit in quaestionem deductum,' quae foret congrua satisfactio, ad intelligendum clausulam illam meminimus distinxisse, utrum in aliquem esset interdicti vel excommunicationis sententia promulgata pro contumacia tantum, quia videlicet citatus noluit stare iuri, vel etiam pro offensa, quia videlicet iussus noluit maleficium emendare, in primo casu credentes congrue satisfieri, ut huiusmodi relaxaretur sententia, si sufficiens standi iuri cautio praeberetur, in secundo vero, si manifesta foret offensa, dicentes, nequaquam satisfieri congrue, ut relaxaretur sententia, nisi prius sufficiens exhiberetur emenda, et si forsitan esset dubia, sufficere reputantes ad relaxandum eandem, si parendi mandato congruens satisdatio praeberetur.*' Quia vero, dum ausam sumimus, nondum dicimur ligavisse, propter[93]) hoc, quod, eisdem canonicis, velut asseris, proponentibus, illam offensam esse manifestam, non quae iudici, nec[94]) quae alii, sed quae sibi tantummodo manifesta videtur[95]): '*maior ex illa dictione, videlicet: „manifesta,“ scrupulus quaestionis emersit, tuis humilibus precibus inclinati*' offensam illam nos rescribimus intelligere manifestam, quae vel per confessionem, vel probationem legitime[96]) nota fuerit, aut '*etiam*' evidentia[97]) rei, quae nulla possit tergiversatione celari. '*Dat. Lat. VIII. Kal. Ian. Ao. X.*' [1207.]

CAP. XXV.[98])

Verba privilegiorum debent intelligi, ut aliquid asserant, et non remaneat ambiguitas, et ideo verba: „secundum“ et „iuxta,“ videntur opposita causative, non conditionabiliter. H. d. Panorm.

Idem *Episcopo et Cantori Atrebatensibus*[99]).

Abbate sancti Silvani Alciatensis[100]) '*olim*' viam universae carnis ingresso, quum eiusdem loci monachi elegissent quendam de ipsius

---

Cap. XXII. 66) *numero:* Comp. III. — 67) *Caelestino:* C. L. — *Clemente:* Reg. — 68) *denegant:* C. R. 2. — 69) *intelligunt:* Comp. III., Reg. — 70) *committ., per ap. scr. mandantes:* ib. — 71) *respondere, eum ad praestandam dicto episcopo debitam reverentiam, sicut praedecessores sui praedecessoribus episcopi praestiterunt, app. rem. per cens. eccles. compellatis. Nos enim per matricem ecclesiam cathedralem intelligere volumus, non Romanam, non obstante privilegio, in praeiudicium Colimbriensis* (*Colabrien.:* Comp. III.) *ecclesiae per subreptionem obtento:* Comp. III., Reg. — 72) *consueverunt vel praestiterunt:* Cont. — 73) *Colimbrien.:* C. L.

Cap. XXIII. 74) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 7. — 75) *Ex parte N.:* C. R. 1. — 76) Ita Comp. III. Aug. — *Vobo:* Ms. — 77) *sententiae:* Comp. III. Ms. — *fuit:* C. R. 1. — 78) *quia capitulum ..., dicebat:* Comp. III. — 79) *Verum quum* (omitt. Ms.) *super hoc parendi* (*parendo:* Ms.) *iuri sufficientem cautionem offerrent canonici Carnotenses, nihilominus terram eiusdem comitissae fecerunt per Divion.* (*Dinen.:* Ms. — *Divionensem?*) *archidiac. interdicto supponi, qui postmodum requisiti, ut, ab eis sufficienti cautione recepta iuri parendi, terram absolverent, eam recipere noluerunt, nisi prius solveretur emenda:* ead. — 80) *suam:* C. H. — 81) *etiam:* C. R. 2. — *Dicebat enim capitulum:* Comp. III. — 82) *privilegio:* ead. — *in Carnot. ecclesia privilegium:* C. R. 1. — 83) *ex:* Comp. III. — 84) omitt. ead. — 85) *nec:* C. R. 2. — 86) *satisfacere:* Comp. III. Ms. — 87) abest a C. R. H. L., Comp. III. — 88) *satisdatio:* C. L. — *sufficiens cautio:* C. R. 1.

Cap. XXIV. 89) Restitutum ex Reg. Bal. X. 66. — Comp. III. h. t. c. 8. — 90) *nobili mulieri com. Bles.:* Reg. — 91) *fuerat:* Comp. III. — *fuit:* Böhm. ex Cont. — 92) *dicebat:* Comp. III. — *dicebatur:* Reg. — 93) *per:* Reg. — 94) *non:* Comp. III., Reg. — 95) *videntur:* Comp. III. — 96) *legitimam:* ead., Reg. — 97) *evidentiam:* Comp. III. Ms., Reg.

Cap. XXV. 98) Restitutum ex Comp. III. h. t. c. 10. — 99) Decretalis, eisdem fere verbis concepta, (*abbati et conventui S. Bertini*) exstat ep. Bal. XII. 32. — Retinendam tamen esse inscr., quae huic capiti est praefixa, ex hic patet, quae post illam ep. sequatur: *Scriptum est episcopo et cantori Atrebatensi et abbati de monte S. Eligii Atrebatensis in modum executionis usque: assumi. Quocirca electionem etc.* — 100) *Altiac.:* Comp. III. — (leg.: *Silvini Alciacensis, Auxi-le-Chateau*?).

ecclesiae[1]) gremio in abbatem, et °*eiusdem*° confirmationem electionis a °*bonae memoriae*° Morinensi episcopo nequivissent aliquatenus obtinere, °*per procuratorem suum*° eam[2]) a sede apostolica petierunt. Ceterum procurator monasterii sancti Bertini proposuit ex adverso, quod, quum secundum approbatam consuetudinem et privilegia[3]) Romanorum Pontificum[4]) abbates Alciatenses debeant de monasterio sancti Bertini semper assumi, huiusmodi electio erat non immerito reprobanda, utpote contra consuetudinem diuturnam[5]) et contra privilegium[6]) sedis apostolicae attentata, et Alciatenses monachi debeant[7]) de iure compelli, ut de monasterio sancti[8]) Bertini personam idoneam sibi eligerent[9]) in abbatem. (*Et infra:*) Nos igitur, depositionibus testium, *coram delegatis a nobis iudicibus productorum,*° diligenter inspectis, invenimus, °*sufficienter*° esse probatum, quod a XL. annis et infra monachi Alciatenses abbatem sibi de S. Bertini monasterio elegerunt, °*ita, quod infra praescripti temporis spatium de praefato coenobio septem fuerunt in Alciacenses abbates assumpti.*° (*Et infra:*) Et quum quadam vice Guarinum[10]) Alciatensem monachum elegissent, eius[11]) electio robur habere non potuit, donec apud monasterium S. Bertini professione facta, post aliquantum temporis, quando scilicet eiusdem loci abbati et conventui placuit, in Alciatensem exstitit abbatem assumptus. Ex privilegiis[12]) quoque Romanorum Pontificum °*monasterio sancti Bertini concessis*° argui poterat[13]) °*evidenter*,° Alciatensem abbatem fore de sancti Bertini collegio eligendum. Nam[14]) privilegio[15]) °*felicis recordationis*° Paschalis Papae °*praedecessoris nostri*° huiusmodi capitulum apparet insertum: „Subrogationem abbatis penes monasterium sancti Silvani apud Alciatenses monachus[16]) iuxta praeteriti temporis morem in vestra semper concedimus dispositione persistere[17]),“ °*cuius verbis bonae memoriae Innocentius Papa praedecessor noster prorsus inhaesit.*° In privilegio etiam Calixti °*secundi Papae*° huiusmodi capitulum invenitur: „Porro iuxta °*domini praedecessoris nostri sanctae memoriae*° Paschalis Papae decretum abbatis subrogationem penes Alciaten.[17*]) non aliunde quam de vestro monasterio fieri apostolica auctoritate decernimus[18]).“ Ad hoc autem pars adversa respondit, quod, si etiam[19]) °*evidenter per depositiones testium*° probaretur, quod infra praedicti temporis spatium de monasterio sancti Bertini semper fuerit[20]) abbas[21]) Alciatensis assumptus, ex hoc °*tamen nullum Alciacensi monachis praeiudicium parabatur, quum hoc non ex necessitate aliqua factum fuerit, sed ex libera voluntate.* (*Et infra:*) *Sed*° dici non[22]) poterat, quod °*ex eo*° consuetudo aliqua quasi contradicto[23]) iudicio fuerit introducta, quum[24]) in memorati Guarini electione pro bono pacis extra iudicium processum taliter dignoscatur. (*Et infra:*) Praeterea, quum Paschalis Papa subrogationem abbatis sancti Silvani monasterio[25]) S. Bertini iuxta morem praeteriti temporis duxerit concedendam, nec de[26]) more praeteriti temporis °*seu consuetudine*° fiat fides: per eius privilegium et similia nullum super hoc Alciatensi monasterio poterat[26*]) praeiudicium generari. Contra quod fuit ex adverso responsum, quod haec determinatio, „secundum praeteriti temporis morem,“ et causalis, et conditionalis potest intelligi, et tam ad personale quam ad impersonale verbum referri. Si enim[27]) impersonale verbum determinet, conditionalis[28]) intelligitur, et °*talis*° est sensus: „Concedimus subrogationem abbatis sancti Silvani[29]) apud Alciatense monasterium[30]) in vestra semper dispositione consistere, secundum praeteriti temporis morem;“ id est: si mos praeteriti temporis talis fuerit[31]). Si vero verbum determinet[32]) personale, causaliter debet intelligi, ut[33]) sit sensus: „Concedimus secundum praeteriti temporis morem,“ id est: quia mos praeteriti temporis sic obtinuit, surrogationem, °*videlicet abbatis S. Silvini apud Alciacum in vestra semper dispositione consistere.*° Hic autem sensus rectior esse videtur, quia, quum privilegium sit lex privata, et lex non debeat[34]) esse obscura vel captiosa, sed certa et manifesta, nec esset privata, nisi aliquid specialiter indulgeret[35]), profecto sic intelligenda sunt illa verba, ut res, de qua agitur, valere possit potius quam perire, maxime quum supra dictus C.[36]) Papa, qui eidem Paschali e[37]) vicino successit, verbis aequioribus usus, determinationem illam prorsus amoverit, ut ambiguitas tolleretur[38]), et, quod dicebatur in concessione Paschalis, ut[39]) videlicet surrogatio abbatis sancti Silvani[40]) apud Alciaten.[41]) in dispositione abbatis et fratrum sancti Bertini semper exsisteret, ipse mutaverit, decernens, surrogationem ipsius[42]) abbatis non aliunde quam de monasterio sancti Bertini faciendam, °*ut electio ad ius commune posset ex una quidem parte reduci. Eadem quoque verba sic esse interpretanda, subsequens consuetudo declarat, quae perhibetur esse legum interpres.*° His igitur °*et aliis, ad eandem causam spectantibus,*° diligenter auditis[43]) °*et perspicaciter intellectis, de consilio fratrum nostrorum*° monasterio sancti Bertini adiudicavimus huiusmodi dignitatem, ut, quoties in Alciatensi monasterio abbatis electio imminet facienda, Alciatenses monachi de coenobio[44]) S. Bertini personam idoneam sibi eligant in abbatem, ita videlicet, ut tam diu monasterium ipsum hac honoris debeat praerogativa gaudere, donec ibidem[45]) viguerit observantia regularis, ut[46]) idoneae personae inveniantur in illo, qui[47]) possint in abbatem[48]) assumi. °*Quocirca electionem etc. Dat. Lat. II. Kal. Maii Pont. nostr. Ao. XII.*° [1209.]

CAP. XXVI.[49])

Dicit, qui dicuntur haeretici manifesti. Secundo, quae sint pedagia, guidagia et salinaria interdicta. Tertio dicitur, quomodo intelligitur praeceptum, factum laico, quod de se conquerentibus in ecclesiastico foro respondeat. H. d.

Idem *Comiti Tholosano.*[50])

Super quibusdam mandatorum articulis, °*tibi a bonae memoriae Milone, notario nostro, tunc temporis apostolicae sedis legato, factorum, apud quosdam dubitatione suborta,*° tua devotio[51]) postulavit a nobis, qui sint dicendi haeretici manifesti. Super quo tibi duximus[52]) respondendum, illos °*in hoc casu*° intelligendos esse[53]) manifestos haereticos, qui contra fidem catholicam publice praedicant, aut[54]) profitentur, seu defendunt eorum[55]) errorem, vel qui coram praelatis suis convicti sunt vel confessi, vel ab eis sententialiter condemnati super[56]) haeretica pravitate; quorum bona propria confiscantur[57]), et ipsi iuxta sanctiones legitimas puniuntur[58]). Praeterea, quum pedagia, guidagia °*et*° salinaria[59]) tibi legatus interdixerit[60]) memoratus: auctoritate apostolica[61]) duximus declarandum, illa esse pedagia, salinaria[62]) °*et*° guidagia interdicta, quae non apparent imperatorum, vel regum, vel Lateranensis[63]) concilii largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine a tempore, cuius non exstat memoria, introducta. (*Et infra:*)[64]) Quum[65]) autem[66]) a legato receperis in mandatis, ut de te conquerentibus secundum suum, vel alterius legati, vel iudicis ordinarii, vel °*etiam*° delegati arbitrium iustitiam exhiberes: hoc taliter intelligendum esse censemus, ut in omni causa, quae ratione personarum vel rerum ad ecclesiasticum forum pertinet[67]), ac super universis capitulis, quae pro pace servanda sunt per °*iam*° dictum legatum statuta, vel auctoritate apostolica statuenda, item viduis, pupillis, orphanis et personis miserabilibus tenearis in iudicio ecclesiastico respondere. °*Volumus insuper etc.* [*cf. Comp. IV. c. 1. de cens. IV.* 18.] *Dat. Laterani.*° [1209.]

°CAP. XXVII.[68])

Clericus traditur curiae saeculari, quia degradatur saeculari potestate praesente, cui denunciatur, ut in suum forum illum recipiat. H. d. usque ad §. *Pro illo.* — §. 1. *Iste §. non facit ad titulum, sed ponit gratiam secundum quosdam.*

Idem *Episcopo Parisiensi.*

Novimus expedire, ut[69]) verbum illud, quod °*et*° in antiquis ca-

Cap. XXV. 1) omitt. Comp. III. — 2) *confirmationem ipsius:* ib. — 3) *privilegium:* C. R. L. — 4) *Romani Pont.:* Böhm. ex Cont. — 5) *diuturna privilegia:* Comp. III. Ms. — 6) *privilegia:* C. R. 1., Comp. III. — 7) *debebant:* C. R. 2. L. — 8) *beati:* Comp. III. — 9) *eligunt:* C. H., Comp. III. Aug. — 10) *Gannun.:* C. R. 1. — *Garrinum:* C. R. 2., Comp. III. Ms. — *Garainum:* Aug. — 11) *eis:* Comp. III. Ms. — 12) *privilegio:* C. L. — 13) *poterit:* Comp. III. — 14) *Nimirum:* ead. — 15) *in priv.:* C. R. 1. — 16) abest a C. R. L. H., Comp. III. — *monast.:* C. R. 2. in margine. — 17) *consistere:* C. H. — 17*) leg.: *Alciacum.* — 18) *decrevimus:* C. R. 1. — 19) abest a Comp. III. — 20) *fuit:* C. H. — 21) omitt. Aug. — 22) *nec dici:* Comp. III., Böhm. — 23) *contradictorio:* C. R. — *contradictio:* Comp. III., Ms. — 24) *si de praedicto monasterio exstitit in memorati Garini (Galini: Ms.) electione processum, quum illud pro bono pacis factum extra iudicium dignoscatur:* Comp. III. — 25) *de mon.:* C. L. H., Böhm. — 26) omitt. Cont., Böhm. — 26*) desid. in C. H. — 27) *vero:* C. H. — 28) *conditionale:* Comp. III. Ms. — 29) *Silvini:* Comp. III. — 30) omitt. Comp. III. — 31) *fuit:* ead., C. H. — 32) *terminet:* C. R. 2. — 33) *et:* ib. — 34) *debet:* C. H., Comp. III. — 35) *indulgeretur:* C. L. — 36) *Calixtus:* Comp. III., Böhm. — 37) *vicino:* Comp. III. Aug. — 38) *prorsus tollatur:* C. H. — 39) omitt. Comp. III. — 40) *Silvini:* ead. — 41) leg.: *Alciacum.* — 42) *illius:* Comp. III. — 43) *inspectis et auditis:* C. R. 1. — 44) *monasterio:* ib. — 45) abest a C. H. — 46) *vel:* ib. — 47) *quae:* C. R. L., Comp. III. — 48) *abbates:* Comp. III.

Cap. XXVI. 49) Restitutum ex Reg. Bal. XII. 155. — Comp. IV. h. t. c. 1. — 50) *Tolosano:* Comp. IV. Aug. — *Tolosae:* Ms. A. — *nobili viro* (i. e. *Raymundo*) *comiti Tolosano:* Reg. — 51) add.: *explicari:* Aug. — 52) add.: *taliter:* Comp. IV. Ms. A. — 53) omitt. Comp. IV. Aug., Ms. B., Reg. — 54) *et:* Comp. IV. Ms. A. — 55) *suum:* C. L. — omitt. C. R., Comp. IV., Reg. — 56) *sunt:* Comp. IV. Ms. A. — 57) *confiscentur:* Reg. — 58) *puniantur:* C. R. 2., Comp. IV. Ms. A. B., Reg. — 59) *salinarias:* Comp. IV. Ms. A. B. — *salnarias:* Reg. — 60) *interdixit:* Comp. IV. Ms. A. — 61) *praesentium:* Comp. IV., Reg. — 62) cf. n. 59. — 63) *ante Lat. concilii concessionem:* Reg. — cf. c. 22. conc. Lat. III. — 64) nihil desideratur. — quae seq., habentur in Comp. IV. c. 1. de foro comp. II. 2. — 65) *Rursus quum ab eodem acceperis* (*receperis:* Comp. IV.) *in mand.:* Comp. IV., Reg. — 66) abest a C. H. — 67) *pertinent:* Comp. IV. Ms. A.

Cap. XXVII. 68) Restitutum ex Reg. Bal. XI. 257. — Comp. IV. h. t. c. 2. — 69) *et:* Aug.

nonibus, et in nostro *quoque* decreto contra falsarios edito[70]) continetur, videlicet ut clericus, per ecclesiasticum iudicem degradatus, saeculari tradatur curiae puniendus, apertius exponamus. Quum enim[71]) quidam antecessorum[71*]) nostrorum, super hoc consulti, diversa responderint[72]), et quorundam sit opinio a pluribus approbata, ut clericus, qui propter hoc vel aliud flagitium grave, non solum damnabile, sed[73]) damnosum, fuerit degradatus, tanquam exutus privilegio clericali saeculari foro per consequentiam applicetur, quum ab ecclesiastico foro fuerit proiectus; eius est[74]) degradatio celebranda saeculari potestate praesente, ac pronunciandum[75]) *est* eidem[76]), quum fuerit celebrata[77]), ut in suum[78]) forum recipiat[79]) degradatum, et sic intelligitur[80]) tradi curiae saeculari; pro quo tamen debet ecclesia efficaciter intercedere[81]), ut citra mortis periculum circa eum sententia[82]) moderetur. §. 1. Pro illo vero falsario[83]) scelerato, quem ad mandatum nostrum capi fecisti, hoc tibi duximus consulendum[84]), ut in perpetuum carcerem ad agendam poenitentiam ipsum[85]) includas, pane[86]) doloris et aqua angustiae sustentandum, ut commissa defleat, et flenda ulterius non committat. *Dat. Lat. XIV. Kal. Mart. Pont. nostr. Ao. XI.* [1209.]

CAP. XXVIII.[87])

Si Papa indulget reo, qui propter absentiam actoris possessionem recuperare non potest, quod ei lapsus anni non noceat: intelligitur haec indulgentia secundum ius commune.

Honorius III. *Archiepiscopo Turonensi*[88]).

Dilecto filio Iacobo Barba[89]), *procuratore ecclesiae sancti Marci de Venetiis, olim nobis humiliter supplicante, ut, quum paratus esset tibi iustitiae plenitudinem exhibere super ecclesia sancti Marci de Tyro et rebus aliis, de quibus inter te et Venetos, ac vicarium Venetorum quaestio mota fuit, possessionem ipsius ecclesiae, quae per felicis memoriae I. Papam praedecessorem nostrum tibi fuit causa custodiae assignata, sibi restitui faceremus,* Quia, te pro causa necessaria tunc absente, possessio[90]), tibi tradita causa custodiae, restitui parti adversae non potuit: *nos* eidem indulsimus, ut sibi lapsus temporis non obsisteret, quo minus possessionem ipsam recuperare valeret[91]). Quoniam vero tantum temporis ante concessionem ipsius indulgentiae dicitur effluxisse, quod tibi sufficere posset[92]) ad verae possessionis effectum secundum statuta concilii[93]) generalis, *et, si forte tempus ipsum tantum ante praedictam indulgentiam non effluxerit, videtur, quod eadem ad veram possessionem viam tibi praecludat, quum simpliciter contineatur in ipsa, quod de cetero ipsi procuratori lapsus temporis non obsistat, quo minus possessionem recuperare valeat memoratam: nos, quorum fuit intentio, iuri dicti procuratoris et ipsi ecclesiae sine tua et ecclesiae tuae iniuria subvenire,* Auctoritate praesentium declaramus, quod nostrae intentionis non fuit per ipsam indulgentiam ius perimere, quod tibi competit[94]) ex[95]) possessione praeterita, vel post reditum tuum competierit[96]) ex futura. Sibi enim imputare poterit pars adversa, si negligens fuerit[97]) in sua iustitia prosequenda, quum, absentiae tuae impedimento cessante, conveniendi te habuit[98]) facultatem.

CAP. XXIX.[99])

Oblationis nomine intelligitur quicquid offertur ecclesiae quocunque modo, in missa vel extra, et in ecclesia vel extra.

Idem *Priori et Clericis*[100]) *sanctorum Ioannis et Pauli Tudertinis.*

Quum inter vos dudum ex parte una, et abbatem sancti P.[1]) de Monte Spoletanae dioecesis ex altera super tertia parte oblationum *et possessionum* capellae sancti Hilarii, *et cellarum ipsius et quibusdam aliis coram bonae memoriae Angelo, sancti Andreae diacono cardinali, tunc subdiacono et capellano felicis recordationis I. Papae praedecessoris nostri, ab eodem praedecessore partibus auditore concesso,* quaestio verteretur, et[2]) a vobis probatum fuerit, per XL. annos et amplius tertiam partem oblationum eiusdem capellae vestram ecclesiam recepisse a clericis institutis per abbatem de Monte, tuisque, fili prior, eandem tertiam[3]) te commisisse aliquando colligendam[4]): bonae memoriae I.[5]) Papa praedecessor noster ipsam tertiam ecclesiae vestrae adiudicans, statuit, ut tibi, prior[6]), liceret per eosdem clericos, sicut fuerat consuetum, partem colligere memoratam, *prout in eiusdem praedecessoris literis perspeximus contineri.* Verum, quia postmodum sacerdos praedictae capellae, asserens, oblationum nomine minime contineri ea, quae ipsi capellae in festivitate omnium sanctorum mittuntur, vel portantur ad illam, seu ad domum sacerdotis eiusdem[7]) intuitu defunctorum, nec non, quae in cimiterio[8]) ponuntur, quod de altari suscipit, et facit per ecclesiam *in fraudem ab aliquo* deportari[9]), et quae[10]) ante crucem, et in missa Trinitatis, et ea, quae pro desponsatis dantur[11]), et lampades cum oleo, quae praedictae capellae ab aliquibus offeruntur, vel quae dantur nuncio, qui ad recipienda talia per praefatae capellae parochiam destinatur, *et* de his omnibus vobis tertiam partem[12]) denegans exhibere, de aliis, nomine tertiae partis[13]) persolvendis, pro rata vestram[14]) ecclesiam contingentis, retinere nitebatur ad expensas, capellae ipsius necessarias faciendas: dictus praedecessor, *ut omnis materia scandali tolleretur, tam* de omnibus supra dictis, *quam oblationibus aliisque* absque subtractione aliqua integre persolvi voluit et mandavit tertiam portionem. At[15]) capellani praedictae capellae, *solentes adhuc alterius defensionis fomitem suscitare, ac* dicentes, primitias et decimas, vel ea, quae offeruntur pro missis mortuorum sacerdotibus, et[16]) quae pro septimis[17]), et tricesimis[18]), et anniversariis, panes[19]) et alia, quae infra[20]) hebdomadam offeruntur, et mortuorum iudicia oblationum nomine minime contineri, de his[21]) omnibus tertiam partem solvere vobis nolunt. Volumus igitur[22]) et mandamus, ut per vestram clericum, a vobis in eadem ecclesia institutum, de[23]) omnibus supra dictis et *de* aliis oblationibus, quocunque titulo ad ecclesiam *ipsam* pervenerint, sine diminutione aliqua integre tertia[24]) vobis portio persolvatur.

CAP. XXX.[25])

Lis dicitur mota, quum fuerit contestata.

Idem *Episcopo F. et B. Bertrandi*[26]).

Ex parte vestra fuit propositum *coram nobis,* quod *dilecti filii* praepositus et canonici Aretinenses[27]) sententiam, quam *felicis memoriae* I.[28]) Papa praedecessor noster super *ecclesia sancti Gregorii, quibusdam terris et parte molendinorum Cupreve ac Castri saxi et* molendino, *posito supra montem* de Caliauen.[29]), ac aliis *diversis* articulis *in eadem sententia comprehensis, inter vos et eorum canonicam* promulgavit, *per interpretationem sinistram* in recidivae quaestionis scrupulum reducere molientes, asserunt, capitulum illud eiusdem sententiae, quo dicitur, ne canonica ipsa impediat, quo minus monasterium vestrum molendinum praefatum de Caliauen. reaedificare valeat in eo statu, in quo fuisse dignoscitur tempore motae litis, esse referendum ad tempus, quo lapides in denunciatione[30]) novi operis iactae fuit; vobis e contrario[31]) asserentibus, illud esse intelligendum de tempore, quo lis super hoc inter vos et praefatam canonicam exstitit contestata. *Quare humiliter supplicastis, ut altercationem huiusmodi per interpretationem capituli supra dicti decidere dignaremur.* Nos igitur, considerata eadem sententia *diligenter,* quod in praefato capitulo dicitur de tempore motae litis,

---

Cap. XXVII. 70) cf. c. 7. de crim. fals. V. 20. — 71) et: Comp. IV., Reg. — 71*) praedecessorum: C. R. 2., Reg. — 72) responderunt: Comp. IV. Ms. A. — 73) add.: etiam: ib. — 74) omitt. Comp. IV. Ms. B. — eius enim est: Aug. — et eiusd. degr. est: Ms. A. — cuius utique est: Reg. — 75) pronunciandum: Comp. IV., Reg. — 76) ei: ib. — 77) celebranda: ib. — 78) omitt. Comp. IV Ms. A. — 79) accipiat: Reg. — 80) intelligatur: C. R. 1. — 81) interdicere: Comp. IV. Ms. A. — 82) sententiam: Comp. IV., Reg. — 83) add.: clerico: Aug. — 84) respondendum. Comp. IV. Ms. A. — 85) omitt. id., Ms. B. — eum: Aug. — 86) et pane: Comp. IV. Ms. A.

Cap. XXVIII. 87) Restitutum ex Comp. V. c. 1. de eo, qui mitt. II. 8. — 88) Tiren.: Comp. V. Ms. — Tyren.: Cir. — 89) Barbo: Comp. V., Böhm. — 90) ei assignari non poterat possessio postulata: Comp. V. — 91) valeat: C. R. 1. — valet: Comp. V. Ms. — 92) possit: Comp. V. Cir. — 93) conc. Lat. IV. c. 40. — 94) competebat: C. R. H., Comp. V. — 95) ex ipsa: C. H. — 96) competierat: C. R. 2., Comp. V. Cir. — 97) fuit: Comp. V. Cir. — 98) habuerit: C. R. L., H., Comp. V.

Cap. XXIX. 99) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 1. — 100) desid. in C. H. — 1) Petri: C. R. L., Comp. V. — 2) et eidem constiterit auditori, a vobis probatum fuisse: Comp. V. — 3) eandem tertiam . . . colligendam: C. R. 1. — 4) colligendam: praedecessor praefatus ipsam tertiam ecclesiae sanctorum Ioannis et Pauli adiudicans: Comp. V. — 5) Innocentius: C. L. — 6) priori: Comp. V. Cir. — 7) add.: mittuntur: C. R. 1. — 8) cimiterio: Comp. V. Ms, Cont., Böhm. non recte. — 9) baiulari: Comp. V. Ms. — 10) omitt. C. H. — 11) cantatur: C. R. 2. — canitur: C. R. 1. L., Comp. V. — 12) omitt. Comp. V. — 13) abest ab ead. — 14) pro rata partis vestrae: C. R. — pro rata partis vestram: C. L., Comp. V. — 15) Ac: Comp. V. Ms. — 16) omitt. Comp. V. — 17) septenariis: C. H. — 18) tricennariis: C. R. 1. — 19) pannos: C. R. L., Comp. V. — 20) intra: Cont., Böhm. — 21) et his: Böhm. — 22) Ut igitur huiusmodi scandalorum materia totius pullulantium radicitus evellatur, vol. et mand.: Comp. V., Böhm. — 23) tam de . . . quam de: Comp. V. Ms. — 24) desid. in ead.

Cap. XXX. 25) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 2. — 26) add.: archidiacono Caesaraugustan.: Comp. V. — verum inscr. ex lpso Honorii Reg. ed. Ciron.: abbati et conventui monasterii S. Florae Aretinae. — 27) Aretini: C. L. — 28) Innocentius: C. R. L. — 29) Casien.: C. R. 1. — Taliano: Comp. V. Ms. — Caliano: Cir. — 30) denunciationem: C. R., Comp. V. — 31) in contrarium: C. R. 2. — e converso: C. R. 1. L., Comp. V. Ms.

interpretamur esse referendum ad tempus, quo litis contestatio facta fuit.

CAP. XXXI.[32])

Constitutio legati, de solvenda tertia mortuariorum episcopo, intelligi debet de his mortuariis, in quibus de iure communi debetur.

Idem *Praelatis*[33]) *universitatis Francigenarum Constantinopolitanae.*

Ex parte vestra fuit propositum "*coram nobis,*" quod "*venerabilis frater noster*" patriarcha vester, occasione constitutionis cuiusdam, quam "*venerabilis frater noster*" Albinensis[34]) episcopus, tunc "*apostolicae sedis*" legatus in partibus Romaniae, super legatis edidit defunctorum, et dilectus filius[35]) I. tit. sanctae Praxedis presbyter cardinalis, dum ibidem legationis fungeretur officio, innovavit, de quibusdam, quae vobis et ecclesiis vestris leganter a decedentibus, tertiam "*indebite*" a vobis exigit portionem. Quum igitur ipsi[36]), sicut ex eorum interpretatione accepimus, non intellexerint, quod de his, quae in ornamentis ecclesiasticis, vel ad fabricam ecclesiae, reparatione indigentis, aut ad ecclesiae luminaria, nec[37]) non "*et*" de his, quae pro anniversario, septimo, tricesimo ac vicesimo faciendis, vel de his, quae personis specialiter, nisi forsan id fiat ecclesiae ratione, a quocunque legantur, aliqua deberet solvi portio ecclesiae cathedrali: nos, interpretationem eorum ratam habentes, secundum ipsam constitutionem praefatam praecipimus observari, firmiter inhibentes, ne in praedictis aliquid fraudulenter in praeiudicium cathedralis ecclesiae procuretur.

CAP. XXXII.[38])

In privilegio de percipiendis fructibus beneficiorum appellatio beneficiorum etiam maiora beneficia comprehendit, quando privilegium est concessum episcopo pro honesta et favorabili causa. H. d. cum supplementione Panormitani.

Idem *Episcopo Talanensi.*[39])

Tua nobis fraternitas intimavit, quod, quum tibi pro relevatione oneris debitorum, "*quo premeris,*" duxerimus indulgendum, ut fructus beneficiorum, quae interim in dioecesi tua vacare contigerit, tibi liceat biennio retinere, quidam, apostolicae gratiae privilegium sinistra interpretatione restringere molientes, asserunt, praebendas et maiora beneficia nequaquam beneficiorum nomine contineri; *super quo interpretationem apostolicam postulasti.*" Nos igitur, "*interpretum huiusmodi sententiam reprobantes,*" auctoritate praesentium declaramus, quod in hoc casu[40]) praebendae ac alia beneficia generali beneficiorum nomine continentur.

CAP. XXXIII.

Verbum moderationis diminutionem continet, non augmentum.

Gregorius IX. *Decano et Sacristae Engo.*[41])

Transmissae nobis[42]) literae continebant, quod, significantibus episcopo et capitulo Xantonensi[43]), quod quadragenarius canonicorum numerus, institutus in eorum ecclesia, non poterat observari, pro eo, quia non sufficiebant ecclesiae facultates, vobis dedimus in mandatis, ut canonicorum et praebendarum numerum iuxta facultates ecclesiae moderantes, statueretis eundem firmiter observari. Vos vero invenistis, praedictae ecclesiae facultates a tempore statuti numeri adeo excrevisse, quod absque mutilatione praebendarum maior haberi posset numerus in eadem: quare quaesistis, an per „moderationis" verbum, literis nostris appositum, eundem numerum augmentare vel minuere deberetis. Quocirca mandamus, quatenus, si veteres non sunt minutae[44]) praebendae, quum moderatio locum non habeat, ipsarum et canonicorum numerum dimittatis in eodem statu, in quo hactenus dignoscitur exstitisse, in utilitatem eiusdem ecclesiae convertentes augmentum suorum redituum, donec duxerimus aliter disponendum.

TITULUS XLI.

DE REGULIS IURIS.

CAP. I.[1])

Non patet brevius summari.

Ioannes Chrysostomus[2]).

Omnis res, per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur.

CAP. II.[3])

Dubia in meliorem partem interpretari debent.

Beda *in Homiliis.*[4])

„Estote misericordes, etc." Hoc loco nihil aliud nobis praecipi existimo[5]), nisi ut ea facta, quae dubium est quo animo fiant, in meliorem interpretemur. Quod enim scriptum est[6]): „Ex fructibus eorum cognoscetis eos," de manifestis dictum est[7]), quae non possunt bona animo fieri, ut stuprum[8]), blasphemiae, furta, ebrietates[9]) et similia, de quibus nobis permittitur iudicare.

CAP. III.[10])

Propter scandalum evitandum veritas non est omittenda.

Idem.

„Qui scandalizaverit[11]) etc." Utilius scandalum nasci permittitur[12]), quam veritas relinquatur.

CAP. IV.[13])

Propter necessitatem illicitum efficitur licitum.

Idem *super Marcum*[14])

Quod non est licitum lege, necessitas facit licitum. Nam et sabbatum custodiri praeceptum est; Maccabaei tamen sine culpa sua[14*]) in sabbato pugnabant[15]); sic et hodie, si quis ieiunium fregerit aegrotus, reus voti[16]) non habetur[17]).

CAP. V.

Illicite factum obligationem inducit.

Gregorius VII.[18])

Quod latenter[19]), aut per vim, vel alias illicite introductum est, nulla debet stabilitate[20]) subsistere[21]).

CAP. VI.[22])

Tormenta, indiciis non praecedentibus, inferenda non sunt.

Idem *Variensi*[23]) *Episcopo.*

Quum in contemplatione: (*Et infra:*) In ipso causae[24]) initio non est a quaestionibus[25]) inchoandum.

CAP. VII.[26])

Sacrilegus est offendens rem vel personam ecclesiasticam.

Stephanus Papa.[27])

Quae multotiens[28]) "*usurpantur necesse est ut saepius replicentur et prohibeantur. Nam*" Quicquid in sacratis Deo rebus et episcopis iniuste agitur, pro sacrilegio reputatur[29]), quia sacra sunt, et a quoquam[30]) violari non debent.

Cap. XXXI. 32) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. 3. — 33) *universis praelatis Franc. et Constantinop.*: C. R. 1. — *praelatis universis Franc. Constantinopoli constitutis*: C. R. 2. — *praelatis et capitulis universitatis Constantinopolitanae (Constantinopolis: Ms.)*: Comp. V. — 34) *Albanensis*: C. R. I., Comp. V., Bohm. — 35) *frater*: Comp. V. Cir. mole. — 36) *ipsi legati*: C. H. — *episcopus et cardinales praedicti*: Comp. V. — 37) *nec inde his*: Comp. V. Ms.

Cap. XXXII. 38) Restitutum ex Comp. V. h. t. c. ult. — 39) *Tolenen.*: Cont.. Bohm. — *Tullensi*: Comp. V. — 40) *in hoc c.*: omitt. Comp. V.

Cap. XXXIII. 41) *Englion.*: C. R. 1. — *Eugen.*: C. R. 2. — *Engolimen.*: C. L. — Leg.: *Engolismensi (Angouleme*)* — 42) omitt. C. H. — add.: *vestrae*: C. L. — 43) *Xantonen.*: C. L. — *Santonen.*: C. R. 2. — leg.: *Sanctionensi (Saintes*)* — 44) *diminutae*: C. R. 2.

TIT. XLI. 1) Comp. I. h. t. c. 1. — Cap. I. 2) Immo auctor operis imperfecti, cf. c. 4. C. XXVII. qu. 2. — inscr. desid. ap. Aug.

Cap. II. 3) Comp. I. h. t. c. 7. — 4) Beda in Luc. VI. 36. — 5) *aestimo*: C. H. — 6) Matth. VII. 20. — 7) *digne dict. est*: C. R. 1. — 8) *scelti sunt et supra*: Beda. — 9) *vel ebrietas*: Id. — *ebrietas*: Comp. I. Aug.

Cap. III. 10) Beda in Marc. IX. 41. — Comp. I. h. t. c. 9. — 11) *scandalizatur*: Comp. I. Aug. — 12) *permittatur*: ead.

Cap. IV. 13) Gloss. ord. in Marc. II. 27. ex Beda. — Comp. I. h. t. c. 12. — 14) *Matthaeum*: C. H. — *Matthaeo*: C. R. 1. — 14*) omitt. Comp. I. — 15) *pugnant*: ead. — *pugnaverunt*: C. L. — 16) *reus voti*: desid. ap. Aug. — 17) *tenetur*: Comp. I.

Cap. V. 18) Immo Greg. I. Ep. III. 56. (*Ioanni ep. Ravennati*) — Comp. I. h. t. c. 4. — 19) *Quod latenter, per vim et illicite*: Comp. I. — *Unde quod latenter subintroductum est*: Reg. — 20) *firmitate*: Comp. I. Ms. — 21) *persistere*: Greg.

Cap. VI. 22) Greg. I. Ep. I. 6. — Comp. I. h. t. c. 5. — 23) *Narniensi*: Comp. I. Ms. — *Parmensi*: Aug. — *Narsae patricio*: Greg. — 24) omitt. Comp. I. Ms., Greg. — 25) *quaestibus*: Greg.

Cap. VII. 26) Restitutum ex Pseudo-Stephani I. ep. 2. — Comp. I. h. t. c. 8. — 27) inscr. desid. in Comp. I. — 28) *toties*: orig. — 29) *reputabitur*: id. — 30) *quocunque*: C. H. — *a quoqu.*: desid. ap. Aug. — *quia quae sacra sunt a quoquam viol.*: Comp. I. Ms.

CAP. VIII.[31])

Qui facit aliter quam debet, facere non dicitur.

Augustinus.[32])

Qui ex timore facit praeceptum, aliter quam debeat facit, et ideo iam[33]) non facit.

CAP. IX.[34])

Committens unum peccatum, reus est omnium quoad vitam aeternam.

Idem *in libro de poenitentia.*[35])

Defleat[36]) peccator, quia, offendens in uno[37]) factus est omnium "*per ingratitudinem*" reus.

CAP. X.[38])

Ignorantia non excusat praelatum in peccatis subditorum. H. d. quoad mysticum et moralem intellectum.

Gregorius *in Registro.*[39])

Quamvis causae "*consideratio me movet, ad scribendum tamen et caritas impellit, quia et semel et bis sanctissimo fratri meo domno Ioanni scripsi, sed non eius epistolas recepi. Alter enim saecularis mihi sub eius nomine loquebatur, quae, si epistolae eius fuerunt, ego vigilans non fui, qui longe de eo aliter credidi quam inveni. De causa enim reverendissimi viri Ioannis presbyteri scripseram, atque de quaestionibus monachorum Isauriae, quorum unus, et in sacerdotio positus, in ecclesia vestra fustibus caesus est, et rescripsit mihi, sicut ex nomine epistolae agnosco, sanctissima fraternitas tua, quia nescierit, de qua causa scriberem. Ad quod rescriptum vehementer obstupui, mecum tacitus revolvens, si verum dicit. Quid esse deterius potest, quam ut agantur talia contra servos Dei, et ipse nesciat, qui praesto est?*" Non[40]) "*enim*" potest esse pastoris excusatio, si lupus oves comedit, et pastor nescit. "*Si autem scivit sanctitas vestra etc.*"

CAP. XI.[41])

Pro spiritualibus homagium non praestatur.

Lucius III.[42])

Indignum est et a Romanae ecclesiae consuetudine alienum, ut pro spiritualibus facere quis[43]) homagium compellatur.

Cap. VIII. 31) Comp. I. h. t. c. 10. — 32) *Eugenius P.:* C. R. L. — Cap. incertum. — 33) desid. in Comp. I. Ms.

Cap. IX. 34) Restitutum ex Aug. in libro de ver. et falsa poen. c. 14. — Comp. I. h. t. c. 1. — 35) *sapientia:* Cont. — *vera et falsa poen.:* Böhm. — 36) *Defleat etiam, quoniam:* Aug. — 37) add.: *praecepta:* Comp. I.

Cap. X. 38) Restitutum ex Greg. I. Reg. III. 53. — 39) *Ioanni ep. Constantinop.:* Reg. — 40) *Quae:* Reg.

Cap. XI. 41) Exstat in c. 2. extr. Comp. II. de exc. prael. V. 13. — Comp. I. h. t. c. 13. — 42) *Eborac. archiep. et London. decano et abb. de Filien.:* Comp. II. Aug. — *Eborac. archiep. et decano London. et abb. de Fi.:* Ms. B. — inscr. desid. in Ms. A. — 43) *quisquam:* Comp. II.

LIBER SEXTUS

DECRETALIUM

D. BONIFACII PAPAE VIII.

SUAE INTEGRITATI RESTITUTUS.

LIBER SEXTUS

DECRETALIUM

DOMINI BONIFACII PAPAE VIII.

BONIFACIUS,

Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis doctoribus et scholaribus universis Bononiae commorantibus salutem et apostolicam benedictionem.

Sacrosanctae Romanae ecclesiae, quam imperscrutabilis divinae providentiae altitudo universis dispositione incommutabili praetulit ecclesiis et totius orbis praecipium obtinere voluit magistratum, regimini praesidentes, curis sollicitamur continuis, et assidua meditatione urgemur, ut iuxta creditae nobis dispensationis officium subditorum commodis, in quorum prosperitate utique prosperamur, iugi, quantum nobis ex alto concessum fuerit, sollicitudinis studio intendamus. Amplectimur quippe voluntarios pro ipsorum quiete labores, et noctes quandoque transimus [1]) insomnes, ut scandala removeamus ab ipsis, et, quas humana natura, novas semper deproperans edere formas, lites quotidie invenire conatur, nunc antiquorum declaratione, nunc vero novorum editione iurium, prout nobis est possibile, reprimamus. Sane, quum post volumen decretalium, a felicis recordationis Gregorio Papa IX. praedecessore nostro tam provide quam utiliter compilatum, nonnullae ab eo et ab aliis Romanis Pontificibus successive super diversis dicerentur articulis editae decretales, de quarum aliquibus, an decretales exsisterent, earumque auctoribus dubitabatur sollicite in iudiciis et in scholis: nos, ad apicem summi pontificatus superna dispositione vocati, super hoc cum instantia requisiti a multis, ambiguitatem et incertitudinem huiusmodi, dispendium pluribus afferentem, omnino tollere, ac elucidare, quae de decretalibus ipsis teneri, quaeve deberent in posterum refutari, gratia suffragante divina pro utilitate publica desiderabiliter affectantes,

1) *transigimus:* Böhm.

per venerabiles fratres nostros Guilielmum archiepiscopum Ebrudunensem, et Berengarium episcopum Biterensem, ac dilectum filium magistrum Richardum de Senis, sanctae Romanae ecclesiae vicecancellarium, iuris utriusque doctorem, decretales huiusmodi diligentius fecimus recenseri, et tandem, pluribus ex ipsis, quum vel temporales, aut sibi ipsis vel aliis iuribus contrariae, seu omnino superfluae viderentur, penitus resecatis, reliquas, quibusdam ex eis abbreviatis, et aliquibus in toto vel in parte mutatis, multisque correctionibus, detractionibus et additionibus, prout expedire vidimus, factis in ipsis, in unum librum cum nonnullis nostris constitutionibus, in quibus ad correctionem morum subditorumque quietem multa statuuntur salubria, fructus uberes Deo propitio in domo Domini allatura, et plurima in iudiciis et extra frequentata dubia deciduntur, redigi mandavimus, et sub debitis titulis collocari. Quem librum, quinque libris aliis dicti voluminis decretalium adnectendum, **sextum** censuimus nuncupari, ut idem volumen senarium, qui numerus est perfectus, librorum illo adiuncto numerum [2]) comprehendens, perfectam in rebus agendis formam tribuat [3]) et in moribus disciplinam. Nec sine causa morem praedecessorum nostrorum, qui, quum constitutiones aliquas promulgabant noviter, eas [4]) mandabant sub antiquarum [5]) serie situari, omisimus in [6]) hac parte servare. Haec [7]) enim fecimus, ne infinitos libros destrui, et alios non sine maximis dispendiis, laboribus et expensis de novo fieri oporteret. Universitati vestrae igitur [8]) per apostolica scripta mandamus, quatenus librum huiusmodi cum multa maturitate digestum, quem sub bulla nostra vobis transmittimus, prompto suscipientes affectu, eo utamini de cetero in iudiciis et in scholis, nullas alias praeter illas, quae inseruntur aut specialiter reservantur in eo, decretales aut constitutiones, a quibuscunque nostris praedecessoribus Romanis Pontificibus post editionem dicti voluminis promulgatas, recepturi ulterius aut pro decretalibus habituri.

---

2) *in universum:* Ms. — 3) *tribuant:* id. — 4) *et eas:* Böhm. — 5) *antiquorum:* Ms. — 6) *et in:* id. — 7) *hoc:* id. — 8) omitt. id.

SEXTI DECRETALIUM

LIBER PRIMUS.

TITULUS PRIMUS.

DE SUMMA TRINITATE ET FIDE CATHOLICA.

CAP. UN.

Spiritus sanctus aeternaliter a Patre et Filio tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in generali concilio Lugdunensi.*[1])

Fideli ac devota professione fatemur, quod Spiritus sanctus aeternaliter ex Patre et Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio, non duabus[2]) spirationibus, sed unica spiratione procedit. Hoc professa est hactenus, praedicavit et docuit, hoc firmiter tenet et[3]) praedicat, profitetur et docet sacrosancta Romana ecclesia, mater omnium fidelium et magistra; hoc habet orthodoxorum Patrum atque doctorum Latinorum pariter et Graecorum incommutabilis et vera sententia. Sed quia nonnulli propter irrefragabilis praemissae veritatis ignorantiam in errores varios sunt prolapsi: nos, huiusmodi erroribus viam praecludere cupientes, hoc[4]) sacro approbante concilio damnamus et reprobamus omnes, qui negare praesumpserint, aeternaliter Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere, sive etiam temerario ausu asserere, quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio tanquam ex duobus principiis, et[5]) non tanquam ex uno procedat.

TITULUS II.

DE CONSTITUTIONIBUS.

CAP. I.

Nova constitutio principalis tollit primum contrariam, quamvis id non exprimat; speciales consuetudines et statuta rationabilia non tollit, nisi id exprimat. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Licet Romanus Pontifex, qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem priorem, quamvis de ipsa mentionem non faciat, revocare noscatur: quia tamen locorum specialium[1]) et personarum singularium consuetudines et statuta, quum sint facti et in facto consistant, potest probabiliter ignorare: ipsis, dum tamen sint rationabilia, per constitutionem a se noviter editam, nisi expresse caveatur in ipsa, non intelligitur in aliquo derogare.

CAP. II.

Duo sunt dicta: primum, quod statuta ordinariorum non ligant probabiliter ignorantes; secundum, quod statutum episcopi extra suam dioecesim subditum non ligat. Ioann. Andr.

Idem.

Ut animarum periculis obvietur, sententiis per statuta quorumcunque ordinariorum prolatis ligari nolumus ignorantes: dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit aut supina. Statuto episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius, furtum extra ipsius dioecesim committentes, minime ligari noscuntur, quum extra territorium ius dicenti non pareatur impune.

TITULUS III.

DE RESCRIPTIS.

CAP. I.

Rescriptum, impetratum ab excommunicato, est ipso iure nullum, et quicquid inde secutum est, nisi in causa excommunicationis vel appellationis.

Gregorius IX.

Ipso iure rescriptum, vel processus per ipsum habitus, non valeat, si ab excommunicato super alio quam excommunicationis vel appellationis articulo fuerit impetratum.

CAP. II.

Per clausulam: Quidam alii, *possunt soli quatuor conveniri, quorum nomina in primo citatorio exprimuntur, ne variationi sit locus.* Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi.*[1])

Quum in multis iuris articulis infinitas reprobetur, provide duximus statuendum, ut per illam[2]) generalem clausulam: „Quidam alii," quae frequenter in literis nostris inseritur, ultra tres vel quatuor in iudicium non trahantur, quorum nomina in primo citatorio exprimat impetrator, ne locus fraudi forsitan relinquatur, si circa ea possit libere variare[3]).

CAP. III.

Si actor contra reum super pluribus personalibus literas impetrat ad diversos, non valent literae, nec processus earum, et reo condemnabitur in expensis. Et idem in reo, conveniente vel reconveniente actorem, eodem durante iudicio. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*[4])

Dispendia litium aequitatis compendio volentes qua possumus industria coarctare, statutum felicis recordationis Gregorii Papae IX.[5]) praedecessoris nostri super hoc editum ampliantes, decrevimus, ut, si quis contra aliquem plures personales movere voluerit quaestiones, non ad diversos iudices, sed ad eosdem super omnibus[6]) huiusmodi quaestionibus literas studeat impetrare. Qui vero contrarium fecerit, omni[7]) commodo careat literarum, nec processus habitus valeat per easdem, reo[8]), si eum per ipsas citaverit vel[9]) fatigaverit, in expensis legitimis condemnandus. Reus quoque, si eodem durante iudicio actorem sibi obnoxium duxerit[10]), reconventionis beneficio vel conventionis, si contra eum literas impetrare maluerit, de iure suo debet apud eosdem iudices experiri, nisi eos ut suspectos poterit recusare, simili poena, si contra hoc[11]) fecerit, puniendus.

TIT. I. Cap. un. 1) conc. Lugd. II. c. 1. — 2) *ex duab.:* conc. Ms. — *non duab., sed ex un.:* Sext. Ms. — 3) *et:* omitt. conc. — *et praed.:* desid. in Sext. Ms. — 4) abest a conc. — 5) desid. in Sext. Ms.

TIT. II. Cap. I. 1) non exstat in Sext. Ms.

TIT. III. Cap. II. 1) c. 1. conc. Lugd. I., Decr. Innoc. IV. h. t. c. 1. — 2) omitt. Innoc. IV. — 3) *variari:* Sext. Ms.

Cap. III. 4) c. 8. conc. eiusd. — Decr. Innoc. IV. h. t. c. 3. — 5) *Innocentii P. III.:* Decr. Innoc. IV. Ms. — est tamen retinenda vulgaris lectio, cf. c. ult. X. de rescr. I. 3. — 6) omitt. eaed. — 7) *omnium:* Sext. Ms. — 8) *alias vero reo:* Innoc. IV. ap. Mans. Sext. Ms. — *alius reo:* Innoc. IV. Ms. — 9) *cit. vel:* desid. ib. — 10) *dixerit:* Sext. Ms. — 11) desid. in Sext. Ms.

CAP. IV.

Receptus per literas facultatis, si ad recipientes spectabat receptio, ipsorum, et non Papae auctoritate intelligitur esse receptus, nisi in literis aliud esset expressum. Si autem receptio non spectabat ad eos, tunc apostolica auctoritate dicitur receptus. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quum aliquibus recipiendi aliquem in canonicum alicuius ecclesiae, non obstantibus eiusdem ecclesiae privilegiis, consuetudinibus vel statutis, iuramento, confirmatione apostolica vel quacunque firmitate alia roboratis, per nostras literas concedimus facultatem: si canonicorum receptio alias in ipsa ecclesia non spectat ad eos, quibus huiusmodi literae diriguntur, sed ex earum viribus recipiunt potestatem: is, qui recipitur, auctoritate apostolica dignoscitur esse receptus. Si vero canonicorum receptio alias pertinet ad eosdem, non apostolica, sed recipientium censetur auctoritate receptus, nisi, quod eum auctoritate nostra reciperent, in nostris literis caveretur[12]) expresse.

CAP. V.

Rescriptum papale, quod concedit promoto retentionem primorum beneficiorum usque ad beneplacitum Papae, exstinguitur mortuo Papa; secus, si ibi dicatur: „usque ad beneplacitum apostolicae sedis.“ Nec intelligitur tale rescriptum de beneficiis, prius non canonice detentis. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si gratiose tibi a Romano Pontifice conceditur, ut beneficia, quae tempore tuae promotionis obtinebas[13]), posses[14]) usque ad suae voluntatis beneplacitum retinere: huiusmodi gratia per eius obitum, per quem ipsius beneplacitum omnino exstinguitur, eo ipso exspirat. Secus autem, si usque ad apostolicae sedis beneplacitum gratia concedatur praedicta. Tunc enim, quia sedes ipsa non moritur, durabit perpetuo, nisi a successore fuerit revocata. Praetextu vero talis concessionis, quae debet, quum sit ambitiosa, restringi, ea solum beneficia, quae canonice obtines, potes licite retinere.

CAP. VI.

Vacatio per mortem et vacatio per renunciationem sunt diversa, et ideo in literis, ad beneficia impetratis, uno expresso, non venit reliquum.

Idem.

Susceptum ab apostolica sede mandatum, ut, ab aliquo beneficii, quod obtinet, resignatione recepta, ipsum alteri conferas et assignes, adimplere non potes, si ille, antequam resignet, rebus eximatur humanis, quum non per resignationem vacaverit, sed per mortem; nisi de intentione mandantis aliud appareret expresse. Si duo super eodem beneficio literas impetrent, primo eorum, per illius obitum, qui tenebat, secundo vero, per cessionem eiusdem ipsum proponente vacare: secundus, quum beneficium ipsum cessione, non morte vacaverit, debet primo in ipsius assecutione praeferri.

CAP. VII.

Licet ignorans, beneficium sibi collatum, in impetratione alterius illius mentionem non fecerit, valent literae; alterum tamen eliget, si de iure simul teneri non possint. Ioann. Andr.

Idem.

Gratia, quam super beneficio a sede apostolica te impetrasse proponis, vitiosa reputari non debet, quamvis de alio beneficio, ab episcopo tuo antea tibi absenti et ignoranti collato, nullam, quum tempore impetrationis nescires, feceris mentionem. Utrumque tamen, si talia sint beneficia, quae simul nequeant de iure teneri, habere non potes; sed eligas quod ex eis malueris[15]) retinere.

CAP. VIII.

Si restituatur quis ad gratiam revocatam, sine alterius praeiudicio intelligitur restitutus; unde alteri, ante restitutionem impetranti, praeferri non debet. Ioann. Andr.

Idem.

Quamvis is, cuius gratia, per quam mandabatur in certa ecclesia provideri sibi de beneficio proxime vacaturo, per nos fuerat[16]) revocata, restituatur a nobis denuo ad eandem: non tamen ei, cui post revocationem, et ante restitutionem praedictas similis in eadem ecclesia gratia facta fuit[17]), nisi de[18]) hoc expresse dixerimus, anteferri debebit, quum talis restitutio, ubi aliud non[19]) exprimitur, intelligatur fieri sine iuris praeiudicio alieni.

CAP. IX.

In literis ad beneficia impetratis inspicitur tempus datae. Unde per illas beneficium curatum obtinere non poterit, qui, licet nunc sit maior, illo tempore minor erat. Ioann. Andr.

Idem.

Si eo tempore, quo tibi de beneficio cum cura vel sine cura mandavimus provideri, ad obtinendum curatum beneficium idoneam non habebas aetatem: tibi, licet nunc legitimae effectus sis aetatis, auctoritate literarum huiusmodi, quum tempore datae ipsarum adhuc non esses idoneus, de beneficio curam animarum habente nequaquam poterit provideri. Beneficium autem sine cura, quum ad ipsum sufficientem tunc aetatem haberes, per eas licite poteris obtinere.

CAP. X.

Gratia generalis non praeiudicat speciali, et debet facere mentionem de praecedenti privilegio, consuetudine vel statuto. H. d. Zenzel.

Idem.

Si propter tua debita persolvenda fructus beneficiorum primi anni, quae in tua vacabunt dioecesi, tibi, non obstantibus quibuslibet consuetudinibus, privilegiis vel statutis, per quae nostra impediri posset[20]) concessio, usque ad quinquennium de speciali gratia concedimus[21]): intentionis nostrae nequaquam exsistit, si fructus huiusmodi[22]), ecclesiae tuae fabricae vel alteri[23]) usui, seu cuicunque singulari personae de speciali consuetudine, privilegio vel statuto forsitan debeantur, quod eis per concessionem ipsam, nisi hoc expresse caveatur in ea, praeiudicium aliquod generetur.

CAP. XI.

Causae ab apostolica sede vel eius legato committi debent dignitatem obtinentibus vel canonicatum ecclesiae cathedralis. Nec tractari debent, nisi in civitatibus vel locis insignibus. H. d. usque ad §. Quum vero. — §. 1. *Actore et reo eiusdem dioecesis exsistentibus, causa committi non debet extra illam, nisi in sex casibus, in quibus tamen non trahetur ultra unam diaetam, et, nisi in duobus ultimis casibus impetrans per iuramentum fidem fecerit de illis, repelletur a iudice, et in expensis condemnabitur.* Hoc dicit usque ad §. Quum autem. Dominicus. — §. 2. *Actor contra reum diversae dioecesis debet impetrare delegatum vel in dioecesi rei, vel in alia non propria, nec ultra unam diaetam distante.* Dominicus. — §. 3. *Delegatus extra locum commissionis nec partes citare, nec causam cognoscere potest sine expresso partium consensu, nec subdelegare locis vel personis aliis, quam hic expressis.* Ioann. Andr. — §. 4. *Delegatus nihil debet a partibus recipere, nisi esculentum et poculentum libere oblatum, quod paucis possit consumi diebus, vel moderatas expensas, si non sunt pauperes, quando pro necessitate vel utilitate, non malitiose, extra domicilium pergeret.* Dominicus. — §. 5. *Delegatus, nisi indigeat, non assumat assessorem; alias de suo illi provideat. Si eget, non suspectum partibus assumet, cum moderato salario a partibus solvendo.* — §. 6. *Delegatus taxare debet salarium notariorum, nec participare debet cum ipsis vel assessoribus in salario.* Dom. — §. 7. *Delegatus, recipiens aliquid contra prohibitionem huius capituli, tenetur restituere, non obstante dantis remissione.* Ioann. Andr. — §. 8. *Delegatus non debet vocare testes, nisi statu causae requirente, et producens illis administrare debet expensas in veniendo, stando et redeundo.* Dominicus. — §. 9. *Gesta contra hanc decretalem sunt ipso iure nulla.* H. d. et non dividitur.

Idem.

Statutum, quod circa iudices a sede apostolica deputandos[24]) nuper edidimus, quum quaedam contenta in eo, quae pro communi utilitate credebantur inducta, sicut experientia docuit, tendere dignoscantur ad noxam, sanctione praesenti, quam irrefragabiliter observari mandamus, suadente utilitate in melius duximus reformandum. Sancimus igitur, ut nullis, nisi dignitate praeditis, aut personatum obtinentibus seu ecclesiarum cathedralium canonicis, causae auctoritate literarum sedis apostolicae vel legatorum eiusdem de cetero committantur, nec audiantur alibi, quam in civitatibus vel locis insignibus, ubi possit commode copia peritorum haberi. §. 1. Quum vero eiusdem civitatis seu dioecesis fuerint actor et reus, extra ipsas causa non committatur, nec conveniatur aliquis eorundem, nisi ab episcopo contra aliquem de sua dioecesi, vel ab aliquo contra eum, aut contra eius capitulum, seu contra universitatem civitatis, villae aut castri fuerit actio dirigenda, vel nisi actor, eandem civitatem seu dioecesim intrare non audens, aut

Cap. IV. 12) *caverentur:* Sext. Ms. — *caveatur:* Böhm.

Cap. V. 13) *obtines:* Sext. Ms. — 14) *possis:* ib.

Cap. VII. 15) *malueras:* Sext. Ms.

Cap. VIII. 16) *fuerit:* Sext. Ms. — 17) *fuerit:* ib. — 18) abest ab eod. — 19) *nisi aliud exprimatur:* ib.

Cap. X. 20) *possit:* Sext. Ms. — 21) *concedamus:* ib. — 22) *huius:* ib. — 23) *alterius:* ib.

Cap. XI. 24) *deputatos:* Sext. Ms.

cui adversarii potentiam merito perhorrescens, eum infra[25]) ipsas nequeat convenire secure. In his quippe casibus extra dictas civitatem et dioecesim possit contra praedictos causa committi; nullus tamen eorum ultra unam diaetam a fine suae dioecesis valeat conveniri. Sed et in duobus ultimis casibus, nisi impetrans de praedicto[26]) timore, quem in literis commissionis exprimere teneatur, primo fidem iudici faciat saltem per proprium iuramentum, iudex ipse nullatenus in causa procedat, sed partes a sua iurisdictione dimittens, impetrantem eundem in expensis legitimis alteri parti condemnet. §. 2. Quum autem actor[27]) et reus civitatum et dioecesum fuerint diversarum, si actor in civitate vel dioecesi rei iudicem habere recuset, ipsum non in sua, sed in alia civitate vel dioecesi libere impetrare valeat, reumque trahere ad eandem; dummodo locus, ad quem eum traxerit, ultra unam diaetam, sicut in casu alio praemittitur, minime sit remotus. §. 3. In nullo quoque casuum praedictorum iudex extra civitatem seu dioecesim, in quibus deputatus fuerit, citet partes, nec de causa sibi commissa cognoscat, nisi ad id expressus accesserit earundem assensus[28]); neque alibi, quam infra[29]) illas, et personis duntaxat designatis superior committat quomodolibet vices suas. §. 4. Insuper, ut gratis et cum omni puritate iudicium coram ipso procedat, nullum munus vel quicquid[30]) aliud, nisi forsan esculentum vel[31]) poculentum mera liberalitate oblatum, quod[32]) paucis consumi possit diebus, vel nisi, quum ipsum propter causam sibi commissam contigerit extra suum domicilium proficisci, moderatas expensas recipere ab eisdem partibus qualitercunque praesumat, provisurus attente, quod in ipsis expensis modum nequaquam excedat, nec plus ab una parte quam ab alia exigat, quum commune gerat negotium utriusque; quodque, ubi causae[33]) sibi commissae utilitas vel necessitas non exegerit, occasionem propter habendas expensas proficiscendi extra domicilium non assumat; sed et, ubi notabiliter fuerint pauperes litigantes, etiam pro expensis nil prorsus exigat ab eisdem. §. 5. Assessorem autem, ut quandoque faciunt aliqui fraudulenter, nisi eo indigeat, quod conscientiae relinquatur eiusdem, sibi nequaquam adiungat; alioquin de suo proprio providere teneatur eidem. Si autem indigeat: ipsum neutri parti suspectum assumens, ei de competenti salario, provide moderando ab eo, faciat a partibus communiter provideri. §. 6. Notarium vero vel notarios, in causa sibi commissa scribentes, qui ut plurimum in exigendo salario metas rationis excedunt, ut ad ipsius spectat officium, prudenter refrenet, nec cum ipsis aut cum assessore praefato lucrum participet ullo modo. §. 7. Si quid autem contra constitutionem praesentem receperit, ad ipsius restitutionem integram teneatur, nulla eorum, quibus restitutio facienda fuerit, remissione ullatenus profutura eidem. §. 8. Pro ferendo quoque testimonio, praetextu cuius aliqui alios fraudulenter interdum a iudicibus vocari procurant, ut eos laboribus et expensis fatigent, aut extorqueant aliquid ab eisdem, nullum ullatenus convocet, nisi quando conditio et status causae requirent. Sed nec tunc, nisi a producente, competentes vocato[34]) pro testimonio veniendo, stando, et redeundo faciat ministrari expensas. §. 9. Quicquid autem contra praemissa vel eorum aliquod contigerit[35]) attentari, sit ipso iure irritum et inane.

CAP. XII.

Sola praeventa praesentatio et receptio in canonicum secundi impetrantis in eadem ecclesia, non excludit primum impetrantem a praebenda vacante tempore suae receptionis, vel post a vacante ante suam receptionem vel praesentationem; et hoc, si per processum executoris vel interpositionem decreti pro prima impetrante affecta exstiterat, nisi dolo vel negligentia excluderetur ab eadem. H. d. Dominicus.

Idem.

Tibi, qui gratiam in Bitorensi[36]) ecclesia impetrasti a nobis, certo executore concesso, qui te in canonicum recipi faceret, et de praebenda tibi, si qua in eadem ecclesia tunc vacabat, alioquin de vacatura proxime provideret, alius, similem gratiam post tuam impetrationem obtinens in eadem, licet prius quam tu suas literas praesentaverit, et in canonicum sit receptus, in praebenda tempore tuae receptionis, vel etiam post vacante, ex quo alteri ante tuam receptionem collata non exstitit, anteferri non debet. Idem quoque, si ante receptionem tuam in canonicum vacavisset praebenda per processum tui executoris, qui ei, ad quem praebendae collatio pertinebat, notificaverat, quod eam volebat per huiusmodi potestatem conferre, aut interdixerat, ne conferret eandem, seu illam suae reservaverat collationi, praesertim cum interpositione decreti affecta; tunc enim tibi et non alteri[37]) debet praebenda huiusmodi assignari. Quinimmo si ante receptionem et praesentationem etiam[38]) tuam praebenda vacavit[39]), idem erit dicendum, si in huiusmodi gratia tibi facta decretum a nobis fuerat irritum et inane quod contra ipsam contingeret[40]) attentari. In praedictis itaque casibus debes tu praebendam vacantem potius quam impetrator ultimus obtinere; dum tamen dolus tibi non possit vel notabilis negligentia imputari.

CAP. XIII.

Si primo sub conditione provideri mandatur, et secundus, pure impetrans, priusquam eveniat conditio, a Papa vel executore suo canonicatum obtineat: in assecutione praebendae primo praefertur. Ioann. Andr.

Idem.

Si pro te alicui directa fuerint scripta nostra, ut tibi de canonicatu et praebenda ecclesiae Bitorensis[41]), si ad id accederet episcopi et capituli ecclesiae[42]) praelibatae assensus, auctoritate apostolica provideret: alter, postmodum impetrans, qui ex collatione apostolicae sedis vel executoris super hoc deputati provisione, priusquam episcopi et capituli praedictorum assensus[43]) ad provisionem tibi accederet faciendam, canonicatum obtinuit Bituricensem[44]), licet tu, interveniente postea praedictorum assensu, dicti prioris mandati auctoritate in canonicum ipsius ecclesiae sis receptus, in praebenda vacante tibi merito anteferetur.

CAP. XIV.

Haec est solennis decretalis, et per Ioannem Andreae subtiliter glossata, et potest sic secundum eum summari: *Si inter duos impetrantes non apparet prioritas.* Haec decretalis duo membra distinguit, et in secundo subdistinguit. Et partes patent secundum Ioannem Andreae, licet glossa prima latius summet.

Idem.

Duobus super provisione simili, sibi facienda in eadem ecclesia, literas a nobis obtinentibus una die, certis eis executoribus deputatis, si non appareat, quis primo impetraverit ex eisdem, is eorum, cui canonicatum contulimus, est in praebenda praeferendus alteri, qui a nobis canonicatum non exstitit assecutus, licet prius quam alius eis, ad quos spectat canonicorum receptio et collatio praebendarum, suas praesentaverit[45]) literas, et ab eis in canonicum sit receptus. Si vero neutri eorum vel utrique canonicatum contulimus, tunc, ex quo in gratia sunt aequales, is, qui primo praesentaverit, erit potior in praebenda. Quodsi forsan ambo simul in praesentando concurrant, hi, ad quos, ut praemittitur, spectat canonicorum receptio et collatio praebendarum, vel eorum maior pars, ex eis alterum, quem voluerint, eligere teneantur. Quo electo, alius omnino careat impetratis, nisi ex tenore literarum ipsius expressa appareat, quod utrique ipsorum voluerimus[46]) providere.

CAP. XV.

Omnes indulgentiae concessae a Bonifacio, vel suis praedecessoribus, clericis, de percipiendis perpetuo fructibus suorum beneficiorum in absentia, sunt revocatae. Et profitetur Papa, se illas in posterum non daturum. Ioann. Andr.

Idem.

Quia per ambitiosam importunitatem petentium tam nos quam nonnulli praedecessores nostri Romani Pontifices indulgentias perpetuae multis concessimus de percipiendis fructibus beneficiorum suorum, distributionibus quotidianis duntaxat exceptis, sive in scholis essent, sive in ecclesiarum suarum altera residerent, aut in Romana curia moram traherent, seu alio certo loco, vel etiam ubicunque, ex quo insolentiae oriuntur vagandi, et dissolutionis praeparatur materia, minuitur cultus divinus, quem desideramus augeri, et officium plerumque, propter quod beneficium ecclesiasticum datur, omittitur: nos volentes emendare praeterita, et quantum possumus adversus futura cavere, omnes huiusmodi et similes indulgentias, personis, non ecclesiis vel dignitatibus datas, penitus revocamus, et earum concessionem nostris volumus exsulare temporibus. Quodque nobis licere non patimur, nostris successoribus indicamus.

Cap. XI. 25) *intra:* Böhm. — 26) *dicto:* Ms. — 27) *idem actor:* ib. — 28) *consensus:* ib. — 29) *intra:* Böhm. — 30) *quicquam:* id., Böhm. — 31) *et:* Ms. — 32) *quas:* ib. — 33) *quodque ubi, nisi causae util. aut nec. exegerit:* ib. — 34) *vocatis:* ib. — 35) *contingit:* ib.

Cap. XII. 36) *Biterren.:* Sext. Ms. — (leg. vel: *Biterrensi* [*Beziers*] vel: *Bituricensi* [*Bourges*]) — 37) *alii:* ib. — 38) desid. ib. — 39) *vacaverit:* Böhm. — 40) *contigerit:* Ms.

Cap. XIII. 41) *Biterren.:* Sext. Ms. — cf. n. 36. — 42) desid. ib. — 43) *consensus:* ib. — 44) *Bituricen.:* ib.

Cap. XIV. 45) *praesentavit:* Sext. Ms. — 46) *volumus:* ib.

TITULUS IV.

DE CONSUETUDINE.

CAP. I.

Praetextu consuetudinis etiam iuratae, vel quantocunque tempore observatae, non potest quis nisi unicum personatum, dignitatem, vel aliud perpetuum officium, simul cum canonica et praebenda in aliqua ecclesia absque dispensatione sedis apostolicae obtinere, vel iam obtenta tenere; et contra praesumptum irritum est omnino. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Consuetudinem, quam in vestra ecclesia servatam asseritis tanto tempore, quod in contrarium memoria non exsistit, videlicet, quod ipsius ecclesiae canonici duos personatus, aut duas dignitates, vel praepositūras seu administrationes, aut duo officia vel eorum alterum cum reliquo insimul et praebendam possint in ea licite absque dispensatione sedis apostolicae obtinere, corruptelam, quum sacris sit inimica canonibus et de ambitionis radice processerit, merito reputantes, eam auctoritate apostolica reprobamus, vosque ad ipsius observantiam, etiamsi iuramento firmata exstiterit, (quum iuramentum iniquitatis vinculum non exsistat), decernimus non teneri, statuentes, ut, (quum unum officium vix digne valeat aliquis adimplere,) nulli liceat de cetero, nisi unicum personatum, vel dignitatem, aut praepositūram, sive administrationem vel officium perpetuum[1]), quocunque nomine censeantur, cum praebenda insimul absque dispensatione dictae sedis in eadem ecclesia obtinere, vel iam obtenta tenere. Quodsi a quoquam secus praesumptum fuerit, irritum sit omnino.

CAP. II.

Non valet consuetudo, quod ab officiali episcopi ad episcopum appelletur. Ioann. Andr.

Idem.

Non putamus illam consuetudinem, quantocunque tempore de facto servatam, consonam rationi, quod ab officiali episcopi ad eundem episcopum valeat appellari: ne ab eodem ad se ipsum, quum sit idem auditorium utriusque, appellatio interposita videatur.

CAP. III.

Valet consuetudo praescripta, quod episcopus in inquirendo, puniendo, et corrigendo subditorum excessus sui capituli consilium requirere non teneatur. Ioann. Andr.

Idem.

Non est, dum tamen alias sit praescripta canonice, consuetudo, quam allegat episcopus, reprobanda, quod in inquirendis, puniendis et corrigendis subditorum excessibus consilium sui capituli requirere minime teneatur.

CAP. IV.

Per rescriptum apostolicum, quo de praebenda primo vacatura mandabatur alicui provideri, laudabilis illius ecclesiae consuetudo non tollitur. Hinc est, quod, si ibi est consuetudo, quod antiquiores canonici vacantes praebendas possint optare gradatim, illo non obstante mandato, poterit antiquior vacantem optare praebendam, et, exspectatis per XX. dies optare volentibus, executor de non optata procedebit eidem. Si autem praebendam vacantem in curia Papa conferret, tunc illam antiquior optare non poterit. Ioann. Andr.

Idem.

Quum tua in ecclesia, in qua consuetudo habetur, quod antiquiores canonici gradatim meliores, si voluerint, possint, quum vacant, per se vel per alios optare praebendas, provideri mandamus alicui de praebenda, nulli alii de iure debita, proximo inibi vacatura: huiusmodi non obstante mandato poterunt ipsi antiquiores iuxta consuetudinem eandem optare, quum praebenda vacabit, et illa, quae optata non fuerit, si nulli sit debita, erit illi, pro quo scripsimus, conferenda. In praebendis vero apud[2]) sedem apostolicam vacantibus, quum de ipsis per Romanum Pontificem ordinatur[3]), locus praedictae consuetudini non exsistit. Ne autem praetextu eiusdem consuetudinis provisiones, auctoritate apostolica faciendae, ultra debitum differantur: statuimus, ut exsecutores, super ipsis provisionibus deputati, optare volentes per viginti dies duntaxat exspectent, quibus elapsis libere in non optatis ad exsequenda sibi mandata procedant, praefata consuetudine non obstante.

TITULUS V.

DE POSTULATIONE PRAELATORUM.

CAP. UN.

Si quis eligat postulando, vel postulandum, vel in postulandum, vel postulet eligendo, vel eligendum, vel in eligendum: talis electio vel postulatio est irrita ipso iure. Si autem dicat: „Eligo et postulo, prout melius de iure valere potest," idem; nisi probabiliter dubitaretur, an esset eligendus vel postulandus. Et tunc consensus tempore eligat alterum viam, electionis scilicet vel postulationis; qua electa ad alteram redire non poterit. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Perpetuo prohibemus edicto, ne sub aliqua ex[1]) his formis, quas perniciosa curiositas adinvenit: „Eligo postulando," et[2]): „Postulo eligendo," aut: „Eligo postulandum," seu: „Postulo eligendum," quum nec vera electio, nec vera postulatio resultet ex ipsis, quin sibi potius invicem adversentur[3]), aut sub illis verbis[4]): „Eligo in postulandum," vel: „Postulo in eligendum," quum rem imperfectam significare noscantur[5]), ad faciendas electiones vel postulationes de cetero procedatur, si secus actum fuerit, eo ipso irritum decernentes. Sub ea etiam forma: „Eligo et postulo, prout potest melius de iure valere," quum incertitudinem contineat, quemquam postulari vel eligi prohibemus, statuentes, quod contra factum fuerit viribus omnino carere, nisi quando probabiliter dubitatur, utrum quis sit eligendus, vel potius postulandus. Quo casu is, qui sic postulatus fuerit aut[6]) electus, consensus tempore viam[7]) electionis vel postulationis, ne in incerto vagetur, eligere necessario teneatur, redeundi ad aliam, postquam unam elegerit, sibi licentia penitus interdicta.

TITULUS VI.

DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE.

CAP. I.

Si aliquid opponatur contra provisionem, electionem vel postulationem factam ad personatum, dignitatem vel canonicum, in personam vel formam, et ab hoc fuerit appellatum ad Papam, appellans et defendens, et quorum interest, a die obiectionis infra mensem arripiant iter eundi ad Papam. Ioann. Andr. — *§. 1. Si pars altera, exspectata per XX. dies post adventum alterius, non venerit, in negotio procedatur.* Ioann. Andr. — *§. 2. Non probans, quod in formam opponit, condemnatur parti alteri in expensis; non probans, quod obiicit in personam, est a beneficiis triennio suspensus, et perpetuo privatus, si se interim ad illa miscuerit. Hae poenae locum non habent, si legitime pateat, eum calumniosum non fuisse.* Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio generali Lugdunensi*[1]).

Statuimus, ut, si quis electionem, postulationem vel provisionem factam impugnat, in formam[2]) obiiciens aliquid vel[3]) personam, et propter hoc ad nos appellari contigerit[4]), tam is, qui opponit[5]), quam qui defendit, et generaliter omnes, quorum interest, et quos causa contingit, per se[6]) vel per procuratores[6*]) ad causam instructos ad sedem apostolicam a die obiectionis iter arripiant infra[7]) mensem. §. 1. Sed si pars alia[8]) non venerit, per viginti dies post adventum alterius exspectata, in electionis negotio, non obstante cuiusquam absentia, sicut de iure fuerit[8*]), procedatur[9]). Haec[10]) autem in dignitatibus, personatibus et canoniis[10*]) observari volumus et mandamus. §. 2. Adiicientes[11]), ut, qui plene non probaverit[11*]) quod in formam[12]) opponit[12*]), ad expensas, quas propter hoc pars altera se fecisse docuerit, condemnetur. Qui vero in probatione defecerit eius, quod obiicit in personam, a beneficiis ecclesiasticis triennio noverit se suspensum. Ad quae, si infra[13]) illud tempus propria temeritate se ingesserit, eis[14]) ipso iure perpetuo sit privatus, nullam super hoc[15]) de misericordia spem aut fiduciam habiturus, nisi manifestissimis constiterit documentis[15*]), quod ipsum a calumniae vitio causa probabilis et sufficiens excusaret[16]).

TIT. IV. Cap. I. 1) *perpetuo*: Sext. Ms.
Cap. IV. 2) desid. ap. Böhm. — 3) *ordinetur*: Ms.
TIT. V. Cap. un. 1) *iis*: Böhm. — 2) *seu*: Sext. Ms. — 3) *adversentur*: ib. — 4) omitt. id. — 5) *noscatur*: ib. — 6) *et*: ib. — 7) *vel viam el., vel viam post.*: ib.
TIT. VI. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 1. — 2) *forma*: Decr. Innoc. IV. Ms. — 3) *vel in*: eod. — 4) *contingat*: eod. — 5) *se opp. quam qui se def.*: eod. — 6) *vel per*: Sext. Ms. — 6*) *procuratores idoneos ad caus. sufficienter instr.*: Innoc. IV. ap. Mans. — 7) *infra*: id. Böhm. — 8) *aliqua*: Sext. Ms. — 8*) *fuit*: Innoc. IV. ap. Mans. — 9) *procedetur*: id. Ms. — 10) *Hoc*: Innoc. IV., Sext. Ms. — 10*) *canonicis*: Innoc. IV. ap. Mans. — 11) *Adiicimus etiam*: Innoc. IV. — 11*) *probavit*: id. ap. Mans. — 12) *formam*: id. Ms. — 12*) *opposuit*: id. ap. Mans. — 13) *intra*: Böhm. — 14) *illis*: Innoc. IV. Ms. — *tunc illis*: Mans. — 15) *haec*: id. Ms. — 15*) *argumentis*: Mans. — 16) *manifesta excusat*: id.

CAP. II.

Vota conditionalia et alternativa et incerta in electionibus reprobantur, et habentur pro non adiectis, et recidunt in pure consentientes. Ioann. Andr.

Idem. [16*]

In electionibus et[17]) postulationibus, ac scrutiniis, ex quibus ius oritur eligendi, vota conditionalia, alternativa vel[18]) incerta penitus reprobamus, statuentes, ut, huiusmodi votis pro non adiectis[18*]) habitis, ex[19]) puris consensibus celebretur electio, voce illorum, qui non[20]) pure consenserint, ea vice in alios[21]) residente[21*]).

CAP. III.

Ponitur cauta constitutionis et iuris veteris conservatio. Ioann. Andr. — §. 1. *Ponitur, quomodo debeat fieri Romani Pontificis electio, quando moritur in civitate, in qua cum sua curia residebat.* — §. 2. *Quid iuris, quando moritur Romanus Pontifex extra civitatem, in qua erat curia.* — §. 3. *Dat executores huic iuri cum poenis.* Ioann. Andr. — §. 4. *Obtestatur cardinales, ut in electione Romani Pontificis deponant omnem privatum affectum, et cassat omnia pacta, obligationes, et iuramenta, quae data vel facta essent de aliquo eligendo.* — §. 5. *Monet omnes fideles, ut statim, audita summi Pontificis morte, eius celebrent exequias, et quotidie orent pro vigili, concordi et utili provisione Romanae ecclesiae; praelati autem in suis praedicationibus ipsos subditos ad hoc hortentur, et eis frequentiam orationum et observantiam ieiuniorum indicant.* Ioann. Andr.

Gregorius X. *in generali concilio Lugdunensi.* [22])

Ubi periculum maius intenditur, ibi procul dubio est plenius consulendum. Quam gravibus autem sit onusta[23]) dispendiis, quot et quantis sit plena periculis ecclesiae Romanae prolixa vacatio, exacti[24]) consideratio temporis edocet, et considerata prudenter illius temporis discrimina manifestant[25]). Hinc nos evidens evocat ratio, ut, dum reformandis etiam minoribus nostra solerter vacat intentio, ea, quae periculosiora sunt, nequaquam absque remedio reformationis accommode[26]) relinquamus. Ideoque omnia, quae pro vitanda discordia in electione Romani Pontificis a nostris sunt praedecessoribus, et praecipue a felicis recordationis Alexandro Papa III.[27]) salubriter instituta, omnino immota in sua firmitate manere censentes[28]), (nihil enim detrahere illis intendimus, sed quod experientia deesse probavit praesenti constitutione supplere.) §. 1. Hoc sacro concilio approbante statuimus, ut, si eundem Pontificem in civitate, in qua cum[29]) sua curia residebat, diem claudere contingat extremum, cardinales, qui fuerint[30]) in civitate ipsa praesentes, absentes exspectare decem diebus tantummodo teneantur. Quibus elapsis, sive absentes venerint sive non, extunc omnes conveniant in palatio, in quo idem Pontifex habitabat, contenti singuli singulis tantummodo servientibus clericis vel laicis, prout duxerint eligendum. Illis tamen, quibus patens necessitas id suggerit indulgeri, duos habere permittimus, eisdem[31]) electionis arbitrio reservato. In eodem autem palatio unum conclave, nullo intermedio pariete seu alio velamine, omnes inhabitent[32]) in communi, quod[33]), reservato[34]) libero[35]) ad secretam cameram aditu[36]), ita claudatur undique, ut nullus illud[36*]) intrare valeat vel exire. Nulli ad eosdem cardinales aditus pateat, vel facultas secrete loquendi[37]) cum eis, nec ipsi aliquos ad se venientes admittant, nisi eos, qui de voluntate omnium cardinalium inibi[38]) praesentium pro his[39]) tantum, quae ad electionis instantis negotium pertinent, vocarentur. Nulli etiam fas[40]) sit, ipsis cardinalibus vel eorum alicui nuncium mittere vel scripturam; qui vero contra[41]) fecerit, scripturam mittendo vel nuncium, aut cum aliquo ipsorum secrete loquendo, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat. In conclavi tamen praedicto aliqua fenestra competens dimittatur, per quam eisdem cardinalibus ad victum commode necessaria ministrentur; sed per eam nulli ad ipsos patere possit ingressus. Verum si, (quod absit,) infra[42]) tres dies, postquam, ut[43]) praedicitur, conclave praefatum[44]) iidem cardinales intraverint, non[45]) fuerit ipsi ecclesiae de pastore provisum, per[46]) spatium quinque dierum immediate sequentium singulis diebus tam in prandio quam in coena uno solo ferculo sint contenti; quibus[47]) provisione non facta decursis, extunc tantummodo panis, vinum et aqua ministrentur eisdem, donec eadem provisio subsequatur. Provisionis quoque huiusmodi pendente negotio, dicti cardinales nihil de camera Papae recipiant[48]), nec de aliis eidem ecclesiae tempore vacationis obvenientibus undecunque; sed ea omnia ipsa vacatione durante sub eius, cuius fidei et diligentiae camera eadem est commissa, custodia maneant, per eum dispositioni futuri Pontificis reservanda. Qui autem aliquid receperint[49]), teneantur extunc a receptione[50]) quorumlibet redituum ad eos[51]) spectantium abstinere, donec de receptis taliter plenariam satisfactionem impendant. Iidem quoque cardinales accelerandae provisioni sic vacent attentius[52]), quod se nequaquam de alio negotio intromittant, nisi forsan necessitas adeo[53]) urgens incideret, quod eos oporteret de terra ipsius ecclesiae defendenda vel eius parte aliqua providere, vel nisi aliquod tam grande et[54]) tam evidens[55]) periculum immineret, quod omnibus et singulis cardinalibus praesentibus concorditer videretur illi celeriter occurrendum. Sane, si aliquis ex[56]) praedictis cardinalibus conclave praedictum, ut supra exprimitur, non intraverit, aut intrans absque manifesta causa infirmitatis exierit: ipso minime requisito, nec in eiusdem electionis negotio ulterius admittendo, per alios ad eligendum summum[57]) Pontificem libere procedatur. Si vero infirmitate superveniente idem conclave ex eis aliquem exire contingat[58]), ipsa etiam infirmitate durante poterit, eius suffragio non requisito, ad electionem[59]) procedi. Sed si ad alios post sanitatem sibi redditam seu ante[60]) redire voluerit, vel etiam si alii absentes, quos per decem dies diximus exspectandos, supervenerint re integra, videlicet antequam eidem ecclesiae sit de pastore provisum: in eodem negotio in illo statu, in quo ipsum invenerint, admittantur, praemissa tam de clausura, quam de servientibus, cibo ac potu et reliquis[61]) cum[62]) aliis servaturi. §. 2. Porro, si quando Romanum Pontificem extra civitatem praedictam, in qua erat cum sua curia residens, contigerit ab hac luce migrare, teneantur cardinales in civitate, in cuius territorio seu districtu idem Pontifex obiit[63]), convenire, nisi sit forsitan interdicta, vel contra ecclesiam Romanam in aperta rebellione persistat. Quo[64]) casu in alia viciniori conveniant, quae similiter nec interdicto subiaceat, nec sit, ut praedicitur, aperte rebellis. In hac etiam civitate tam quoad exspectationem absentium, quam quoad habitationem communem, clausuram[65]) et cetera omnia in domo episcopali, vel alia qualibet eisdem[66]) cardinalibus deputanda, eadem[67]) observentur, quae superius, obeunte dicto Pontifice in ea, in qua cum sua curia residebat, sunt expressa. §. 3. Praeterea, quia parum est iura condere, nisi sit, qui eadem tueatur, adiiciendo sancimus, ut domini[68]) aliique rectores et officiales civitatis illius, in qua Romani Pontificis electio fuerit celebranda, auctoritate nostra, et eiusdem approbatione concilii potestate sibi tradita, praemissa omnia et singula plene ac inviolabiliter sine fraude ac dolo aliquo faciant observari, nec cardinales ultra, quam[69]) praemittitur, arctare praesumant. Super his autem taliter observandis statim, audito summi Pontificis obitu, coram clero et populo universo[70]) civitatis ipsius, ad hoc specialiter convocandis, praestent corporaliter iuramentum. Quodsi[70*]) praemissa diligenter non observaverint, aut fraudem in eis vel circa ea commiserint, cuiuscunque sint praeeminentiae, conditionis aut status, omni cessante privilegio eo ipso sententiam excommunicationis incurrant[71]), et perpetuo sint infames, nec unquam eis portae dignitatis pateant, nec ad aliquod publicum officium admittantur. Ipsos insuper feudis et bonis ceteris, quae ab eadem Romana ecclesia[72]) vel quibuslibet aliis ecclesiis obtineant, ipso facto decernimus esse privatos, ita, quod ad ecclesias ipsas plene ac libere revertantur, administratorum[73]) earundem ecclesiarum arbitrio sine contradictione aliqua disponenda. Civitas vero praedicta non solum sit interdicto supposita, sed et pontificali dignitate privata. §. 4. Ceterum quia, quum arbitrium vel inordinatus captivat affectus[74]), vel ad certum aliquem[75]) obligationis cuiusque[76]) necessitas adigit[77]), cessat electio, dum libertas adimitur[78]) eli-

Cap. II. 16*) c. 3. conc. Lugd. I. — Decr. Innoc. h. t. c. 2. — 17) seu: Innoc. IV. Ms. — 18) et: Innoc. IV. Sext. Ms. — 18*) votis: Innoc. IV. ap. Mans. — 19) et: Innoc. IV. Ms. — 20) nec: id. — 21) aliis: id. — alios: Sext. Ms. — 21*) recidente: Innoc. IV. ap. Mans.

Cap. III. 22) c. 2. conc. Lugd. II. — 23) onerata: conc. Ms. — 24) exacta: Sext. Ms. — 25) manifestat: conc. Ms. — 26) accomodae: conc. ap. Mans., Böhm. — 27) Papa IV.: conc. Ms. — sed cf. c. 6. X. de elect. I. 6. — 28) censemus: id. — 29) desid. in Sext. Ms. — 30) fuerunt: conc. Ms. — 31) eiusdem: Sext. Ms. — 32) habitent: conc. — 33) quo: id. Ms. — 34) servato: conc. Sext. Ms. — 35) libere: conc. Ms. Sext. Ms. — 36) aditus: conc. Ms. — 36*) illuc: conc. ap. Mans. — 37) loquendo: Sext. Ms. — 38) ibi: conc. Ms. — 39) iis: Böhm., conc. ap. Mans. — 40) copia: conc. Ms. — 41) contrarium: ib. — 42) intra: Böhm. — 43) prout: conc. Ms. — 44) praedictum: conc. — 45) nisi: conc. Ms. — 46) tunc per: ib. — 47) quibus vero: ib. — 48) percipiant: ib. — 49) perceperint: ib. — 50) perceptione: conc. — 51) ipsos: id., Sext. Ms. — 52) hactenus: Sext. Ms. — 53) ad nos brg. inc. adeo: conc. Ms. — 54) omitt. conc. Ms. — 55) efficax evidens: Sext. Ms. — 56) de: conc. — 57) substituendum: conc. ap. Mans., Sext. Ms. — et substituendum: conc. Ms. — 58) contigerit: id. — 59) ad el.: omitt. conc. Ms., Sext. Ms. — 60) seu ante: non leg. in conc. Ms. — seu antea: conc. ap. Mans. — 61) add.: tamen: conc. Ms., Sext. Ms. — 62) omitt. conc. Ms. — 63) obierit: id. — 64) in quo: id. — 65) et cl.: ib. — 66) et eisd.: Sext. Ms. — 67) nec non et quaecunque alia eadem omnia obs.: conc. Ms., Sext. Ms. — 68) dominus: conc.: Sext. Ms. — 69) add.: iam: Sext. Ms. — 70) omitt. conc. — 70*) Quodsi forte in praemissis vel circa ea fraudem commiserint, aut ipsa diligenter non observaverint: conc. ap. Mans. — 71) excommunicationis sint vinculo innodati: conc. — 72) omitt. id., Sext. Ms. — 73) administrationis: conc. Ms. — 74) effectus: Sext. Ms. — 75) aliquid: id., conc. — 76) cuiuscunque: conc. Ms., Sext. Ms. — 77) exigit: conc. Ms. — 78) admittitur: Sext. Ms.

gendi: cardinales eosdem obsecrantes per viscera misericordiae Dei nostri, per adspersionem sui pretiosi sanguinis obtestamur, ut pensantes attentius, quid eis imminet, quum agitur de creatione vicarii Iesu Christi, successoris Petri, rectoris universalis ecclesiae, gregis dominici directoris, omni privatae affectionis inordinatione deposita, et cuiuslibet pactionis, conventionis[79]), obligationis necessitate, nec non condicti[80]) et intendimenti contemplatione cessantibus, non in se reciprocent considerationis intuitum vel in suos, non quae sua sunt quaerant, non commodis privatis intendant, sed, nullo arctante ipsorum in eligendo iudicium nisi Deo, puris et liberis mentibus, nuda electionis conscientia, utilitatem publicam libere prosequantur, omni conatu et sollicitudine, prout possibilitas patitur, id acturi tantummodo, ut eorum ministerio acceleretur utilis et pernecessaria totius mundi provisio, idoneo celeriter eidem ecclesiae sponso dato. Qui autem secus egerint, divinae subiaceant ultioni, eorum[80*]) culpa, nisi gravi propter hoc peracta poenitentia, nullatenus abolenda. Et nos nihilominus pactiones, conventiones, obligationes[81]), condicta[82]) et intendimenta omnia, sive iuramenti[83]) sive cuiuslibet alterius fuerint vinculo firmitatis annexa[84]), cassamus, irritamus[85]) et viribus decernimus omnino carere ita[85*]), quod[86]) nullus ad illa observanda quomodolibet sit adstrictus, nec quisquam ex eorum transgressione notam[87]) vereatur fidei non servatae[88]), sed non indignae laudis titulum potius mereatur, quum lex etiam humana testetur, Deo magis transgressiones huiusmodi[89]), quam iurisiurandi observationes acceptas. §. 5. Quia vero fidelibus non est tam de sollicita quantumcunque inventione fidendum, quam de instantia orationis humilis et devotae sperandum: huic adiicimus sanctioni, ut in omnibus civitatibus ceterisque locis insignibus, ubi[90]) primum de memorati Pontificis obitu certitudo claruerit, a clero et[91]) populo, solennibus pro eo exsequiis celebratis, singulis diebus, donec de ipsius ecclesiae provisione indubitanter[92]) rumor pertulerit veritatem, humiles preces fundantur ad Dominum, apud[93]) eum devotis orationibus insistatur, ut ipse, qui concordiam facit in[94]) sublimibus suis, sic efficiat eorundem cardinalium corda in eligendo concordia, quod provisio celer, concors et utilis, prout animarum salus exigit et totius orbis requirit utilitas, ex ipsorum unanimitate sequatur. Et ne tam salubre praesentis sanctionis edictum ignorantiae negligi praetextu contingat: districte praecipimus, ut patriarchae, archiepiscopi, episcopi et alii ecclesiarum praelati, ceterique, quibus concessum[95]) est proponere verbum Dei, clerum et populum, propter hoc specialiter frequentius congregandos, in suis sermonibus ad suppliciam precum suffragia pro celeri et felici exitu tanti negotii frequentanda[96]) sollerter hortentur, et ipsis eadem auctoritate non solum orationum frequentiam, sed[97]) observantiam, prout circumstantiae pensandae suaserint, ieiuniorum indicant[98]).

CAP. IV.

Appellantes contra electiones, postulationes vel provisiones, omnia, quae obiicere intendunt contra personam vel formam, tenentur exprimere, et iurare, quod illa credunt vera esse, et ea se posse probare. Super non expressis ipsi, vel adhaerentes eis, non audiantur, nisi de novo emergant vel perveniant, vel supervenerit probandi facultas, super quo iurare debebunt. Statutum Innocentii, editum contra non probantes quae obiiciuntur in personam vel formam, in suo robore conservatur. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [99])

Ut circa electiones, postulationes et provisiones ecclesiasticas viam malitiis, prout est possibile, praecludamus, ne[99*]) diutius periculose vacent ecclesiae, vel personatuum, dignitatum[100]) et aliorum ecclesiasticorum beneficiorum provisio differatur: edicto perpetuo providemus, ut, si quando aliqui electionibus, postulationibus vel provisionibus[1]) se opponunt, proponendo aliqua contra electionis, postulationis seu provisionis formam, aut personas eligentium vel electi, sive illius, cui erat provisio facienda sive facta, et propter hoc contigerit appellari: appellantes in instrumento publico seu literis super appellatione confectis omnia et singula exprimant, quae in formam[2]) intendunt obiicere vel personas, eorum personis authenticis aut personis, quae super hoc testimonium perhibeant[3]) veritati, corporali praestito iuramento, quod credunt ea, quae sic exprimunt esse vera, et se posse probare. Alioquin tam opponentes, quam tempore appellationis interpositae vel postmodum adhaerentes eisdem, obiiciendi[4]) aliqua, quae non fuerint[5]) in huiusmodi literis vel instrumentis expressa, potestatem sibi noverint interdictam; nisi aliquid postea forsan emerserit, vel super antiquis supervenerit probandi facultas, aut aliqua antiqua in opponentium notitiam de novo pervenerint[6]), quae appellantes appellationis tempore existere[7]) verisimiliter ignorare potuerint[8]), et etiam ignorarint. Super huiusmodi autem ignorantia et superveniente facultate probandi fidem per proprium praestandum corporaliter faciant iuramentum, hoc[9]) adiiciendo in iuramento eodem, quod ad ea probanda credant se sufficientes probationes habere. Illa sane, quae felicis recordationis Innocentius Papa IV. contra non plene probantes ea, quae in formam vel personam obiecerant, statuit[10]), in suo volumus robore permanere.

CAP. V.

Electus ante confirmationem administrare non debet per se vel per alium in totum vel in partem sub quocunque colore, qui contra fecerint, ipso iure privati sunt iure ex electione quaesito. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [11])

Avaritiae caecitas et damnandae ambitionis improbitas aliquorum animos occupantes, eos in illam temeritatem impellunt, ut quae sibi a iure interdicta noverint exquisitis fraudibus usurpare conentur. Nonnulli siquidem ad regimen[12]) ecclesiarum electi, quia eis iure prohibente non licet se ante confirmationem electionis, celebratae de ipsis, administrationi[13]) ecclesiarum, ad quas vocantur, ingerere, ipsam sibi tanquam procuratoribus seu oeconomis committi procurant. Quum itaque non sit malitiis hominum indulgendum, nos, latius providere volentes, hac generali constitutione sancimus, ut nullus de cetero administrationem dignitatis, ad quam electus est, priusquam celebrata de ipso electio confirmetur, sub oeconomatus vel procurationis[14]) nomine, aut alio de novo quaesito colore, in spiritualibus vel temporalibus, per se vel per alium, pro parte vel in totum, gerere vel recipere, aut illis[15]) se immiscere praesumat[16]), omnes illos, qui secus fecerint, iure, si quod eis per electionem quaesitum fuerit, decernentes eo ipso privatos.

CAP. VI.

Eligentes, quam cito commode possunt, electionem electo praesentent. Electus infra mensem consentiat; alias privatus est iure quaesito, nisi conditio personae ipsum excuset. Post consensum confirmationem petat infra tres menses; alias electio viribus vacuetur. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [17])

Quam sit ecclesiis[18]) ipsarum dispendiosa vacatio, quam periculosa etiam esse soleat animabus, non solum iura testantur, sed etiam magistra[19]) rerum efficax experientia manifestat. Cupientes itaque competentibus remediis vacationum diuturnitatibus obviare, hoc perpetuo decreto statuimus, ut, si quando fuerit electio in aliqua ecclesia celebrata, electores electionem ipsam, quam citius commode poterunt[20]), electo praesentare, ac petere consensum ipsius procurent[21]), electus vero illum adhibere infra[22]) mensem a tempore praesentationis huiusmodi[23]) teneatur. Quem si electus ipse[24]) ultra praestare distulerit: iure, si quod ei ex sua electione fuerit[25]) acquisitum, extunc se noverit eo ipso privatum; nisi forsan ea sit electae[26]) personae conditio, ut electioni[27]) de se celebratae absque superioris sui licentia ex prohibitione seu quavis provisione sedis apostolicae consentire non possit. Quo casu idem electus seu electores ipsius consentiendi licentiam ab eius superiore cum ea[28]) celeritate, quam superioris ipsius praesentia vel absentia permiserit, petere studeant et habere; alioquin, si, lapso tempore, pro[29]) eiusdem superioris praesentia vel absentia, ut praemittitur, moderando, huiusmodi licentiam eos nequaquam obtinere contingat, electores extunc ad electionem aliam procedendi liberam habeant facultatem. Ceterum quivis electus infra tres menses post consensum, electioni[30]) de se celebratae praestitum, confirmationem electionis ipsius[31]) petere non omittat. Quodsi iusto impedimento cessante infra huiusmodi[32]) trimestre tempus omiserit: electio eadem eo ipso viribus vacuetur.

Cap. III. 79) *coniunctionis:* id. — *et conv.:* conc. Ms. — 80) *conditi:* id. — *conducti:* Sext. Ms. — 80*) *et eor.:* conc. Ms. — 81) omitt. Sext. Ms. — 82) *condita:* conc. Ms. — 83) *iuramenta:* Sext. Ms. — 84) *innexa:* ib. — 85) *et irrit.:* conc. Ms. — 85*) omitt. conc. ap. Mans. — 86) *ut:* conc. Ms. — 87) *votum:* conc. Ms. — 88) *servare:* id. Sext. Ms. — 89) *huius:* Sext. Ms. — omitt. conc. Ms. — 90) *nisi:* id. — 91) *et a:* id. — 92) *indubitanter:* conc. — 93) *et ap.:* id. Ms. — 94) desid. in Sext. Ms. — 95) *commissum:* conc. Ms. — 96) *frequentia:* id. — 97) *sed et:* conc., Sext. Ms. — 98) *inducant:* conc. Ms.

Cap. IV. 99) c. 3. ib. — 99*) *nec:* conc. ap. Mans. — 100) *aut dign.:* conc. Ms. — 1) add.: *huiusmodi:* id. — 2) *forma:* id. — 3) *perhibeat:* id. — 4) *obiiciendo:* Böhm. — 5) *fuerunt:* conc. Ms. — 6) *provenerint:* Sext. Ms. — 7) *obmisisse:* id. — 8) *potuerunt ... ignorarunt:* ib. — 9) *haec:* conc. Ms. — 10) *statuerit:* Sext. Ms. — cf. supra c. 1.

Cap. V. 11) c. 4. ib. — 12) *regimen:* conc. Ms. — 13) *administrationem:* ib. — 14) *portionis:* Sext. Ms. — 15) *illi:* id., conc. Ms. — 16) *intermittere praesumant:* conc. Ms.

Cap. VI. 17) c. 5. ib. — 18) *ecclesiarum:* conc. Ms. — 19) *mag. vel magistrarum:* id. — 20) *potuerint:* id. — 21) desid. ib. — 22) *intra:* et hoc loco et paulo post: Böhm. — 23) *huius:* Sext. Ms. — 24) omitt. id. — *ipsi:* conc. ap. Mans. — 25) *fuerit:* Sext. Ms., Böhm. — 26) *electi:* Sext. Ms. — 27) *electionem:* conc. Ms. — 28) *cum ea:* omitt. id. — 29) *per ... praesentiam vel absentiam:* id. — 30) *elect. ... praestitum:* omitt. id. — 31) abest ab eod. — 32) *hoc:* id.

CAP. VII.

Si non sequutur electio, non est quis ex consensu, in scrutinio scienter habito in indignum, eligendi potestate privatus. Hoc dicit Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [33])

Perpetuo[34]) sanctionis oraculo declaramus, quod scienter in electionibus nominantes indignum, propter suffragium in scrutinio praestitum, nisi adeo in eo perstiterint, quod ex votis eorum communis electio subsequatur, nequaquam eligendi potestate priventur[35]); licet pro eo, quod indignum nominando scienter contra conscientias suas agunt, et divinam vindictam et[36]) apostolicae altioris metum[37]), quem[38]) qualitas facti suaserit, possint non immerito formidare.

CAP. VIII.

Eligens, vel electioni consentiens, contra electum, nisi ex nova causa, vel noviter ei pandita, se nequit opponere vel renunciare. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [39])

Nulli licere decernimus, postquam in scrutinio nominaverit aliquem, et electio fuerit subsecuta, vel postquam praestiterit electioni de ipso ab aliis celebratae consensum, illum super electione ipsa, nisi ex causis postea emergentibus, impugnare, vel nisi ei morum ipsius antea celata de novo pandatur improbitas, seu alicuius alterius latentis vitii vel defectus, quae verisimiliter ignorare potuerit, veritas reveletur. De[40]) huiusmodi autem ignorantia fidem faciat proprio iuramento.

CAP. IX.

Contra electum a duplo maiori parte, vel electores ipsius, nil a reliqua parte potest opponi, quod votum extenuet; sed id bene opponitur, quod votum annullet. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [41])

Si quando contigerit, duabus electionibus celebratis partem alteram eligentium duplo maiorem numero inveniri, contra[42]) electores, qui partem reliquam sic excedunt[43]), ad extenuationem zeli, meriti vel auctoritatis[44]) ipsorum, reliquis vel electo ab eis aliquid opponendi[45]) omnem praesenti decreto interdicimus facultatem. Si quid autem opponere voluerint[46]), quod votum illius, cui opponitur, nullum redderet[47]) ipso iure: id eis non intelligimus interdictum.

CAP. X.

Appellatio iudicialis vel extra devolvit causas electionum episcoporum et superiorum ad Papam, si in scriptis et ex causa probabili fuerit interiecta; alias non. Et ab ea possunt partes sine pravitate recedere, priusquam Papae praesentata fuerit. Et an in recessu intervenerit pravitas, inferiores iudices ante omnia debent inquirere. Quam si repererint, de causa non cognoscent, sed statuent partibus terminum, in quo cum actis et munimentis se apostolico conspectui repraesentent. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [48])

Quamvis constitutio felicis recordationis Alexandri Papae IV. praedecessoris nostri causas electionum episcopalium, seu super electionibus episcoporum exortas, non immerito maioribus causis adnumerans, cognitiones ipsarum per appellationes quaslibet devolvi asserat[49]) ad apostolicae sedis examen; nos tamen, et temerariam appellantium audaciam et effrenatam appellationum frequentiam refrenare volentes, hac generali constitutione duximus providendum, ut, si extra iudicium in praedictis electionibus, vel in aliis dignitatibus[50]) episcopatu maioribus celebratis, expressa causa manifeste frivola contigerit appellari, per appellationem huiusmodi nequaquam ad sedem[51]) eandem negotium devolvatur. Sed quum[52]) in electionum earundem negotiis in iudicio vel extra iudicium appellatur in scriptis ex causa probabili, quae probata deberet legitima reputari: ad sedem ipsam huiusmodi negotia deferantur. Ceterum in praemissis omnibus casibus liceat partibus ab huiusmodi appellationibus, nulla tamen interveniente pravitate, recedere[53]), antequam praefatae sedi fuerint praesentatae. Inferiores autem iudices, quorum erat ipsarum causarum cognitio appellatione cessante, an in hoc pravitas intercesserit ante omnia diligenter inquirant, et, si eam intercessisse repererint, se de causis ipsis[54]) nullatenus intromittant, sed praefigant dictis partibus terminum peremptorium competentem[55]), in quo cum omnibus actis et munimentis[56]) suis apostolico se conspectui repraesentent.

CAP. XI.

Si inter reliqua, quae obiiciuntur promovendo ad dignitatem, obiicitur evidens defectus scientiae vel personae, illud ante omnia examinari debebit. Et si reperiatur falsum, opponens a prosecutione negotii repellitur, et punitur perinde, ac si defecisset in probatione omnium obiectorum. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [57])

Si forte inter cetera, quae obiiciuntur electo aut postulato, seu alias[58]) promovendo ad aliquam dignitatem, evidentem scientiae vel alium personae defectum opponi contingat: in discussione obiectorum illum statuimus ordinem incommutabiliter observandum, ut promovendus super defectu ipso ante omnia subiiciatur examini, cuius eventus examinandis aliis aut dabit initium[59]), aut negabit. Ceterum si praemissi examinis exitus huiusmodi oppositiones docuerit veritate destitui: opponentes omnino[60]) a prosecutione causae, in qua talia obiecerunt, excludimus, et perinde puniri decernimus, ac si penitus in probatione omnium, quae obiecerant, defecissent.

CAP. XII.

Qui gravaverit aliquam personam ecclesiasticam, vel eius consanguineos, vel ecclesias seu bona, pro eo, quod eum, pro quo rogabatur, eligere noluit, ipso facto excommunicatus est. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [61])

Sciant cuncti, qui clericos vel quaslibet alias personas ecclesiasticas, ad quos in aliquibus ecclesiis, monasteriis aut aliis piis locis spectat electio, pro eo, quod rogati seu alias inducti eum, pro quo rogabantur sive inducebantur, eligere noluerint[62]), vel consanguineos eorum, aut ipsas ecclesias, monasteria, seu loca cetera, beneficiis sive aliis bonis suis per se vel per alios[63]) spoliando seu alias iniuste persequendo[64]) gravare praesumpserint[65]), se ipso facto excommunicationis sententia innodatos.

CAP. XIII.

Primo punit usurpantes de novo custodiam vacantium ecclesiarum. Secundo punit clericos et monachos, hoc fieri procurantes. Tertio punit clericos, se talibus non opponentes. Quarto punit, qualiter debeant se habere habentes talem custodiam ab antiquo. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [66])

Generali constitutione sancimus, universos et singulos, qui, regalia, custodiam sive guardiam, advocationis seu defensionis titulum in ecclesiis, monasteriis seu quibuslibet aliis piis locis de novo usurpare conantes, bona ecclesiarum, monasteriorum aut locorum ipsorum vacantium occupare praesumunt[67]), quantaecunque dignitatis honore praefulgeant, clericos etiam ecclesiarum, monachos monasteriorum, et personas ceteras locorum eorundem, qui hoc[68]) fieri procurant, eo ipso excommunicationis sententiae decernimus[69]) subiacere. Illos vero clericos[70]), qui se, ut deberent[71]), talia facientibus non opponunt, de proventibus ecclesiarum seu locorum ipsorum pro tempore, quo praemissa sine debita contradictione[72]) permiserint, aliquid percipere districtius inhibemus. Qui autem ab ipsarum ecclesiarum ceterorumque locorum fundatione, vel ex antiqua consuetudine iura sibi huiusmodi vendicant, ab illorum abusu sic prudenter abstineant, et suos ministros in eis sollicite faciant abstinere, quod ea, quae non pertinent ad fructus sive reditus, provenientes vacationis tempore, non usurpent, nec bona cetera, quorum se asserunt habere custodiam, dilabi[73]) permittant, sed in bono statu conservent.

Cap. VII. 33) c. 6. ib. — 34) *Praecipuae*: conc. Ms. — *Perpetuae*: conc., ap. Mans. Sext Ms. — 35) *priventur*: id., conc. — 36) omitt. conc. Ms. — 37) *motum*: id. — 38) *quam*: Sext. Ms.
Cap. VIII. 39) c. 7. ib. — 40) *De hui. etc.*: desid. in conc. Ms.
Cap. IX. 41) c. 8. ib. — 42) *quum*: conc. Ms. — 43) *extendunt et*: ib. — 44) *auctoritate*: ib. — 45) *opponere debent*: ib. — 46) *volunt*: ib. — 47) *reddeat*: Sext. Ms.
Cap. X. 48) c. 9. ib. — 49) *afferat*: conc. ap. Mans. — 50) desid. in conc. Ms. — *de dign.*: conc. ap. Mans., Sext. Ms. — 51) add.: *apostolicam*: conc. Ms. — 52) *quum earundem vel electionum earundem negotiis*: Sext. Ms. — 53) *recedunt*: id. — 54) abest a conc. Ms. — 55) desid. ib. — 56) *instrumentis*: Sext. Ms.
Cap. XI. 57) c. 10. ib. — 58) omitt. conc. Ms. — 59) *nuncium*: id., Sext. Ms. — 60) desid. in Sext. Ms.
Cap. XII. 61) c. 11. ib. — 62) *noluerunt*: conc. — 63) *alium*: conc. Ms. — 64) *prosequendo*: Böhm. — 65) *graviter praesumpserant*: conc. Ms.
Cap. XIII. 66) c. 12. ib. — 67) *praesumpserint quantocunque*: Sext. Ms. — 68) *haec*: conc. ap. Mans. — 69) omitt. conc. — 70) desid. ap. Böhm. — 71) *debent*: conc. — 72) *traditione*: Sext. Ms. — 73) *dissipari*: conc. Ms.

CAP. XIV.

Parochialis ecclesia nemini conferatur qui non sit idoneus scientia, moribus et aetate, et, si conferatur non attingenti XXV. annum, non valet collatio. Ille autem, cui talis ecclesia collata fuerit, tenetur personaliter residere, et infra annum sacerdos fieri; si autem promotus non fuerit elapso anno, privatus est ipso iure. Super residentia autem praelatus eius ad tempus poterit dispensare. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [74])

Licet canon, a felicis recordationis Alexandro Papa III.[75]) praedecessore nostro editus inter[76]) cetera statuerit, ut nullus regimen ecclesiae parochialis suscipiat, nisi XXV. annum aetatis attigerit, ac scientia et moribus commendandus exsistat, quodque talis ad regimen assumptus huiusmodi, si monitus non fuerit praefixo a canonibus tempore in presbyterum ordinatus, a regiminis eiusdem amoveatur officio, et alii conferatur; quia tamen in observatione canonis memorati se multi exhibent negligentes: nos, periculosam illorum negligentiam volentes iuris executione suppleri, praesenti decreto statuimus, ut nullus ad regimen parochialis ecclesiae assumatur, nisi sit idoneus moribus, scientia et aetate, decernentes, collationes de parochialibus ecclesiis his[77]), qui non attigerint[78]) XXV. annum, de cetero faciendas viribus omnino carere. Is etiam, qui ad huiusmodi regimen assumetur, ut gregis sibi[79]) crediti[80]) diligentius curam gerere possit, in parochiali ecclesia, cuius rector exstiterit, residere personaliter teneatur, et infra[81]) annum, a sibi commissi regiminis tempore numerandum, se faciat ad sacerdotium promoveri. Quodsi infra idem tempus promotus non fuerit, ecclesia sibi commissa, nulla etiam praemissa monitione, sit praesentis constitutionis auctoritate privatus. Super residentia vero, ut praemittitur facienda, possit ordinarius gratiam dispensationis[82]) ad tempus facere, prout causa rationabilis id exposcit[83]).

CAP. XV.

Parochialis ecclesia non commendetur, nisi constituto in aetate legitima et sacerdotio; et tali non nisi una: et illa tunc demum, quum necessitas vel utilitas exigit. Talis autem commenda ultra sex menses non duret. Quod contra praedicta factum fuerit, est irritum ipso iure. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.* [84])

Nemo deinceps parochialem ecclesiam alicui, non constituto in aetate legitima et sacerdotio, commendare praesumat, nec tali etiam nisi unam, et[85]) evidenti necessitate vel utilitate ipsius ecclesiae suadente. Huiusmodi autem commendam, ut praemittitur, rite[86]) factam, declaramus ultra semestris temporis spatium non durare, statuentes, quicquid secus de commendis ecclesiarum parochialium actum fuerit, esse irritum ipso iure.

CAP. XVI.

Haec decretalis fuit multum utilis suo tempore, antequam Papa reservaret sibi provisiones episcopatuum. Glossa prima ponit summariam, et secunda divisionem. Dominicus.

Nicolaus III.

Cupientes ecclesiarum vacationibus periculosis occurrere, ac malignantium subterfugiis obviare, iam provisis remediis alia, quae patenter ipsa[87]) rerum experientia ad earum expeditionem indicavit utilia, remedia experta subiungimus, et, quod felicis recordationis Gregorius Papa X. praedecessor noster de electionibus praesentandis electis, et ipsorum electorum petendo ac adhibendo consensu salubriter statuit, in suo robore cum infra scripti temporis moderatione in praesentandis electionibus permanere volentes; sed, quod de trimestri tempore post consensum ad petendas confirmationes instituit, quoad illas, quae petuntur vel peti debent a sede apostolica, temperantes, quum interdum aliquorum locorum vicinitas minus exigat, aliquorum distantia prolixius tempus exposcat: hac generali et in perpetuum valitura constitutione sancimus, ut omnes electi cathedralium vel regularium ecclesiarum, quorum electionum confirmationes vel infirmationes ad ipsius sedis examen deducit immediata subiectio, vel appellatio interiecta devolvit, infra[88]) unum mensem post consensum vel post obtentam de ipsorum electione notitiam, si eam debito tempore non contigerit praesentari, ad sedem ipsam iter arripiant[89]), et extunc, sive infra praescriptum tempus iter arripuerint sive non, absque fraude, quam cito poterunt commode, locorum considerata distantia, petituri suarum electionum confirmationes vel prosecuturi electiones suas, quibus poterunt modis licitis, comparere cum omnibus actis, iuribus et munimentis suis, ac[90]) processus suos contingentibus coram nobis personaliter teneantur. Quodsi per viginti dies post lapsum ex qualitate locorum moderandi temporis[91]) exspectati, sive eligentes sive opponentes venerint[92]) sive non, personaliter comparere, et suarum electionum confirmationem, vel prosecutionem seu executionem petere nulla iusta causa interveniente contempserint, de qua infra praedictos viginti dies proposita infra quindecim dies post tempus huiusmodi coram nobis vel alio seu aliis deputando[93]) vel deputandis a nobis, si admittenda videbitur, teneantur apud sedem ipsam facere plenam fidem, nisi vel[94]) infra eosdem viginti dies, seu praedictos quindecim, eo casu tantum, quum ad praedictam causam propositam, ut praedicitur, et admissam probandam concessi fuerint, talia et tam verisimilia proponi contingeret, quae iudicio praesidentis electos ipsos ab infra scripta poena merito excusarent, et propter quae[95]) forsitan videretur eidem ad praedictam comparitionem tempus prolixius indulgendum. Insuper etiam eo casu, quo ad personalem electorum comparitionem excusandam aliquam iustam causam proponi contigerit vel admitti, nisi tunc infra idem tempus, iusto impedimento cessante[96]), per procuratorem ad praemissa omnia sufficienter instructum, et nihilominus, ipsa causa cessante, ut praemittitur, se personaliter praesentaverint: electiones de ipsis factas eo ipso viribus vacuantes, ipsos omni iure, si quod eis per electionem huiusmodi quaesitum esset, decernimus esse privatos. Electos vero, qui se sine actis, iuribus et munimentis suis, et processus suos contingentibus personaliter vel per procuratorem, ut praemittitur, praesentaverint, ea[97]) volumus ex contemptu constitutionis huiusmodi eo casu poena percelli[98]), ut pro exhibendis illis alibi, quam apud sedem ipsam, nisi ex iusta causa, non possint dilationem aliam[99]) obtinere. Ad haec, ut diligens inquisitio super electionibus, et[100]) eligentibus, et electis ac aliis praemissa contingentibus, plena informatio possit haberi, (quam informationem per procuratores, qui ut plurimum constituuntur absentes et processus ignari, cursus causarum non sentit de facili provenire,[1]) de ipsis electoribus duae personae ad minus, super negotio ipso, ut de electis praemittitur, sufficienter instructae, quando electionem concordem esse contigerit, infra idem tempus per capitulum expensis bonorum ad praelatum ipsius ecclesiae, de cuius electione agitur, pertinentium, si sint discreta, alioquin communium vel per ipsum capitulum aliunde provisorum, si de ipsis discretis vel communibus tunc haberi[2]) non possint, ad omnia instructae[3]) plenarie[4]) transmittantur. Si vero in discordia electio vel electiones ipsae processerint: tunc duae personae ad minus de parte qualibet, (quum sint plures,) vel de parte electi, (quum electio una processerit,) et[5]) necessariis et moderatis expensis electorum. Quas si electi exhibere contempserint, nisi forsan ipsos facultatum impotentia pro qualitate negotii excusaret, omni iure ipsis ex tali electione quaesito priventur. Et quando unicus est electus, cui aliquis vel aliqui se opponunt: eo[6]) casu tam opponens quam opponentes huiusmodi, si duo tantum, vel si plures, duo ad minus ex ipsis opponentibus, expensis ipsorum opponentium propriis, plene (ut dictum est,) cum actis et munimentis instructae[7]) compareant, ut per praemissas personas vel negotium plenarie instrui, vel sedes eadem valeat informari, aut[8]), ecclesiarum utilitate pensata et aliis inspectis circumstantiis, super habendis aliquibus probationibus seu quibuscunque aliis sit alibi facienda commissio, vel aequitate suadente partes potius apud sedem ipsam[9]) in probationibus et aliis sint arctandae. Ceterum si eligentes electiones ipsas, concorditer vel in discordia celebratas, infra octo dies, postquam commode[10]) poterunt, electis praesentare distulerint: ipsos, qui culpabiles in hoc exstiterint, quoad se a processus prosecutione totaliter excludentes, omnibus beneficiis suis, quae in ipsa ecclesia, de cuius electione agitur, obtinent, per triennium continuum extunc inchoandum volumus eo ipso fore suspensos; ad quae si infra illud tempus

Cap. XIV. 74) c. 13. ib. — 75) *Pap. IV.:* conc. Ms., Sext. Ms. — cf. tamen c. 7. de elect. I. 6. — 76) *inter:* Böhm. — 77) *iis:* id., conc. sp. Mans. — 78) *attigerunt:* conc. sp. Mans. — 79) *suis* id. — 80) *traditi:* conc. Ms. — 81) *infra:* et hoc loco et infra: Bohm. — 82) *dispensative:* conc. — 83) *exposcet:* id.

Cap. XV. 84) c. 14. ib. — 85) omitt. conc. Ms. — 86) *alicui rite:* id.

Cap. XVI. 87) *ipsarum:* Sext. Ms. — 88) *infra:* et hoc loco et paulo post: Bohm. — 89) *accipiant:* Sext. Ms. — 90) omitt. id. — 91) *spatium temporis:* id. — 92) *non veniunt, sive electi non pers.:* id. — 93) *deputato vel deputando vel dep.:* id. — 94) omitt. id. — 95) *quod:* id. — 96) *vetante:* id. — 97) *eve:* id. — 98) *procelli:* id. — 99) *aliquam:* id. — 100) abest ab eod. — 1) *in exp. de bonis . . . pertinentibus, alioquin de communibus vel per ips. cap. aliunde provisis:* id. — 2) *adhiberi:* Bohm. — 3) *instructi:* Sext. Ms. — 4) *inquam plenarie:* Bohm. — 5) desid. ap. eund. — 6) *impensis ipsorum opponentium plene propriis, in eo casu tam opponens quam opponentes huiusmodi, si duo tantum, vel si plures, duo ad minus ex ipsis opponentibus expensis ipsorum opponentium plene etc.:* Sext. Ms. — 7) *instructi:* id., Bohm. — 8) *vel:* Sext. Ms. — 9) *eandem in prob. aliis:* id. — 10) desid. ib.

aut propria temeritate vel alio quaesito colore ingesserint, illis[11]) ipso iure perpetuo sint privati. Vel si personas instructas, ut praemittitur, (etiamsi opponentes vel electi mittere vel venire, seu expensas ministrare contemnant[12]),) destinare neglexerint, (nisi eos capituli vel contradicentium paucitas, seu alia iusta et probabilis causa evidenter excuset, in quo casu procuratorem sufficienter instructum mittere, et nihilominus cessante causa dictas personas dirigere teneantur,) et a totali quoad se prosecutione processus, et a proventuum beneficiorum, quae in ecclesia ipsa obtinent, per triennium continuum perceptione priventur; opponentis vel opponentium, quum[13]) unicus est electus, contumacia simili poena plectenda. Nihilominus tamen in praemissis casibus, quibus eligentes vel opponentes quoad se processus prosecutione privantur[14]), electis super[15]) hoc in prosecutione sui iuris nullum praeiudicium generetur. Denique, quum ad postulationem concordem vel discordem procedi contigerit, et aliqui, patientes in ordinibus vel aetate defectum, vel[16]) his similes postulentur, (non qui, aliis ecclesiis alligati, liberum non habent[17]) sine nostra permissione votum, circa quos taliter alligatos nihil de veteris iuris observantia immutamus,) postulatos huiusmodi et postulantes[18]) eosdem ea moderata districtione perstringimus, ut, (eo salvo, quod postulati huiusmodi nec suis postulationibus praestare consensum, nec, ut de electis dictum est, exhibere expensas aliquibus teneantur, sed postulantes ipsi concorditer vel discorditer expensas ipsas personis talibus subministrent,) postulatus in veniendo, si non dissenserint[19]), et postulantes in[20]) mittendo personas instructas, ut in concordi vel discordi electione, per omnia, ut supra praemittitur, moderatio praemissa constringat, et negligentes statuta ibidem similis poena percellat; nec per hoc, quod de postulatis pro celeri ecclesiarum expeditione statuitur, postulationes ipsae minus dependere intelligantur[21]) a gratia, quam antea dependebant. Porro in singulis casibus supra dictis, in recuperandis vel reddendis expensis eligentium, electorum, postulantium et etiam postulati, illud servari decernimus, quod iustum fuerit seu aequitas canonum iudicabit.

CAP. XVII.

Glossa prima dividit, et summat totum textum. Vide eam, Dominicus.

Idem.

Fundamenta militantis ecclesiae in montibus sanctis Propheta rememorans, per montes Apostolos et praedicatores patenter insinuat, quibus tota huiusmodi aedificii fabrica confidenter innititur. Qui firmae bases ecclesiae super fundamentum, praeter quod nemo aliud ponere potest, quod est Christus Iesus, veluti summo angulari lapide solidantur, ut veritas, quae antea legis et Prophetarum praeconia vehebatur, per apostolicam tubam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est[22]): „In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum." Huius autem muneris sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum voluit officium pertinere, ut in beato Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso, quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet. Hunc enim, in consortium individuae unitatis assumptum, id, quod ipse erat, Dominus voluit nominari, dicendo[23]): „Tu es Petrus, et super hanc petram[24]) aedificabo ecclesiam meam," ut aeterni templi structura, Deo aedificante constructa, mirabili munere gratiae Dei in Petri consisteret firmitate, cui Salvatoris nostri miranda provisio beatum Paulum in apostolatu[25]) gentium per dexteras societatis adiunxit. Isti sunt, per quos evangelium Romae resplenduit. Isti sunt eius patres verique pastores. Isti sunt, qui una die pro merito, uno loco pro gloria sub uno persecutore pro parili virtute compassi, Urbem ipsam glorioso cruore martyrii Christo Domino consecrarunt. Isti sunt, qui illam[26]) in hanc gloriam provexerunt, ut sit gens sancta, populus electus, civitas sacerdotalis et regia, per sacram beati Petri sedem caput totius orbis effecta. Ne autem ipsa mater ecclesia in congregatione et pastura fidelium temporalibus careret auxiliis, quin potius ipsis adiuta spiritualibus[27]) semper proficeret incrementis: non absque miraculo factum esse concipitur, ut occasionaliter Constantini monarchae a Deo provisa, sed curata[28]) baptismalibus fomentis infirmitas, quandam quasi adiiceret ipsi ecclesiae firmitatem, qui quarto die sui baptismatis una cum omnibus satrapis et[29]) universo senatu, optimatibus etiam et cuncto populo, in persona beati Silvestri, sibi Romanam concedendo urbem relinquens, ab eo et successoribus eius per pragmaticum constitutum disponendam esse, decernens[30]) in ipsa[31]) Urbe utriusque potestatis monarchiam Romanis Pontificibus, declararet, non iustum arbitrans, ut, ubi sacerdotii principatum et Christianae religionis caput imperator coelestis instituit, illic imperator terrenus habeat potestatem; quin magis ipsa Petri sedes, in Romano iam proprio[32]) solio collocata, libertate plena in suis agendis per omnia potiretur, nec ulli subesset homini, quae ore divino cunctis dignoscitur esse praelata. Decet namque ipsi Romano Pontifici per fratres suos, sacrosanctae Romanae ecclesiae cardinales, qui sibi in executione officii sacerdotalis coadiutores assistunt, libera[33]) provenire consilia. Decet ipsius nullo modo vacillare iudicia, ut fratres ipsos nullus saecularis potestatis metus exterreat, nullus temporalis favor absorbeat, nullus eis terror immineat, nihil eos a veri consilii soliditate removeat, quin, quum per ipsum Romanum Pontificem in quibuscunque negotiis contigerit eorum peti consilia in consulendo, per omnia liberi eidem Romano Pontifici in omnibus, quae pro tempore immineant[34]), libere consulant et assistant, ipsaque Romani Pontificis vicarii Dei quum suis temporis occurrerit[35]) electio, et eorundem cardinalium, quum expedierit, facienda promotio, in omni libertate procedant. Digne itaque ad Urbem ipsam eiusque regimen aciem nostrae considerationis extendimus, ut felici ducta regimine praeservetur a noxiis, et optatis semper proficiat incrementis. Numquid obduxit oblivio, quae Urbi, quae incolis nota dispendia intulerunt hactenus peregrina regimina? Numquid non haec destructio moenium, deformatio praevaliens ex ruinis luce clarius manifestant? Numquid[36]) non haec fidelium contrectata deposita? Numquid non haec ipsa veneranda Dei templa praesidentis manu sacrilega diebus nostris nefarie violata proclamant? Quid plura? Nonne ipsius Urbis retroactis temporibus incorrupta constantia sub regentis eo tempore nefando subversa est[37]) regimine, ipsamque[38]) Urbem, speculum fidei, tanta respersit infamia, ut a matre sua Romana ecclesia filia praedilecta deviare compulsa, quondam Conradinum, qui de venenosa radice Frederici[39]) quondam Romani[40]) imperatoris, colubri tortuosi, iusto ipsius ecclesiae iudicio reprobati, prodiisse videbatur in regulum[41]), quique ad exterminium Romanae matris ecclesiae manifestis indiciis una cum suis fautoribus adspirabat, et[43]) in contemptum Dei et suae matris, ac ipsius Urbis opprobrium patenter reciperet[42]), recepto faveret, constituens se per haec[44]) tam patentis hostis suae matris ecclesiae filiam adiutricem? Hoc ipsi Romanam praestiterunt senatores incogniti, hoc[45]) praesides improvisi, ut gloriosa civitas redderetur ingloria, sua stabilitas vocaretur[46]) instabilis, suaeque constantiae antiquata soliditas linguis hominum vocaretur infirma. Proinde officii nostri debitum circa huiusmodi tam periculosos eventus ad libram moderaminis erigentes, tantae subversionis occasiones ita salubris remedii appositione praecidimus, ne illorum, qui ipsam rempublicam laudabiliter hactenus gubernaverunt, videamur gloriam sugillare vel merita, quae illis apud infallibilem[47]) et scientem omnia retributurem de iam perlatis quaesita laboribus salva persistunt. Ut ergo circa regimen ipsum talis adhibeatur in omnibus cum discretione sollertia, per quam ipsi Romanae ecclesiae plena libertas, quae in omnibus et per omnia sibi debetur, optata proveniat, vitentur iam experta pericula, et Romanus[48]) populus ab opprimentium protectus incursibus sedeat, sedendo quiescat in pulchritudinem[49]) pacis, in tabernaculis fiduciae et temporalium requie opulenta: de fratrum nostrorum consilio hac irrefragabili et in perpetuum valitura constitutione sancimus, ut, quandocunque et quotiescunque senatoris electio vel alterius, quocunque nomine censeatur, qui quocunque modo vel[50]) quocunque titulo ipsius Urbis debeat praeesse regimini, in posterum imminebit, nullus imperator seu rex Romanorum, aut alius imperator, vel rex, princeps, marchio, dux, comes aut baro, vel quicunque[51]) alterius notabilis praeeminentiae, potentiae[52]) seu potestatis, excellentiae vel dignitatis exsistat, frater, filius vel nepos eorum ad tempus vel in perpetuum, seu quivis alius ultra annale spatium quovis modo, colore vel causa, per se vel[53]) aliam personam quomodolibet submittendam, in senatorem, capitaneum, patricium aut rectorem, vel ad eiusdem Urbis regimen seu officium nominetur, eligatur seu alias etiam assumatur absque licentia sedis apostolicae speciali, per ipsius sedis[54]) literas concessionem licentiae huiusmodi specialiter

Cap. XVI. 11) abest ab eod. — 12) *contempserint:* id. — 13) *quando:* id. — 14) *priventur:* id. — 15) *per:* id. — 16) *vel:* id. — 17) *habeant:* id. — 18) add.: *et postulantes:* id. — 19) *consenserint:* id. — 20) omitt. id. — 21) *intelliguntur:* ib.

Cap. XVII. 22) Psalm. XVIII. 5. — 23) Matth. XVI. 18. — 24) omitt. Sext. Ms. — 25) *apostolatum:* id. — 26) desid. ib. — 27) *in temporalibus:* id. — 28) *creata:* id. — 29) desid. ib. — 30) *discernens:* id. — 31) *declaravit:* id. 32) omitt. id. — 33) *libere:* id. — 34) *imminerent:* id. — 35) *occurreret:* id. — 36) *man.? Non contrectata deposita?* id. — 37) omitt. id. — 38) *Ipsam:* id. — 39) *Federici:* Bohm. — 40) *Romanorum vel Romani:* id. — 41) *regimen:* id. — 42) omitt. id. — 43) *exciperet:* id. — 44) *hoc:* id. — 45) *hoc praes.:* desid. ib. — 46) *vocareturque:* id. — 47) *ineffabilem:* id. — 48) *ut Romanorum pop. opprimentium:* id. — 49) *pulchritudine:* id. — 50) omitt. id. — 51) *qui:* id. — 52) *notabilis potentiae:* id. — 53) *vel per:* id. — 54) *sed. apostolicae:* id.

exprimentes. Quodsi secus factum[55]) fuerit, nominationem, electionem et assumptionem huiusmodi decernimus esse nullas ac carere omni[56]) robore firmitatis, et non solum nominatores, electores et assumptores, verum etiam nominati, electi et assumpti, si huiusmodi nominationi, electioni seu[57]) assumptioni consenserint, aut se de ipsis quolibet modo intromiserint, intendentes et obedientes eisdem, et in hoc omnes[58]), dantes ipsis[59]) nominatoribus, electoribus[60]), assumptoribus, aut nominatis, electis vel[61]) assumptis auxilium, consilium vel favorem publice vel occulte, cuiuscunque dignitatis vel[62]) praeeminentiae, conditionis aut status exstiterint, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant, ac nihilominus ipsos nominatos, electos seu assumptos, si contra constitutionem praesentem praedictis nominationi, electioni vel assumptioni consenserint, aut se quoquo modo illis ingesserint, et eorum posteros in perpetuum omnibus feudis, privilegiis, libertatibus, immunitatibus, gratiis et honoribus, quae a praedicta seu aliis tenent ecclesiis, censemus esse privatos ita, quod illi, ad quos eorum collatio, concessio seu dispositio pertinet, resumendi ea aut[64]) retinendi, concedendi seu conferendi aliis, seu de ipsis etiam disponendi, prout ad eos pertinet, liberam habeant potestatem. Et ne taliter nominati, electi vel assumpti de sua pertinacia vel contemptu valeant gloriari: nos quaelibet mandata, praecepta, ordinationes et statuta, quae fecerint, omnesque sententias, quas tulerint, et quicquid penitus in contractibus et obligationibus seu quibuscunque aliis Urbis nomine vel tanquam senatores, capitanei, patricii aut rectores vel officiales ipsius egerint, irrita prorsus exnunc[63]) et vacua nunciamus. Iudices vero et tabelliones, qui super his aut eorum aliquibus contra praesentis constitutionis edictum patrocinari vel instrumenta conficere forte praesumpserint, iudicatus et tabellionatus officiis se noverint esse privatos. Contemptores quoque seu violatores praemissorum, vel aliquorum vel alicuius eorum, ab huiusmodi excommunicationis sententia, praeterquam in mortis articulo, absolvi non possint[65]), nisi per Romanum Pontificem, vel de ipsius petita et obtenta licentia speciali, non obstantibus aliquibus privilegiis, indulgentiis, concessionibus, constitutionibus, consuetudinibus et statutis quacunque firmitate vallatis, quae in praemissis omnibus nolumus aliquibus vel alicui suffragari, sed omnia quoad illa decernimus non tenere. Ut autem cives Romanorum[66]), qui ex ipsa Urbe naturalem duxisse noscuntur originem, aut quivis alii, qui in ipsa eiusve territorio non advenae, sed continui habitatores exstiterant[67]), quoad honores ipsius Urbis aut regimen gratiosis functionibus[68]) potiantur: non intendimus, quod praesens constitutio tales excludat, quin ad unum annum duntaxat, vel ad[69]) aliud tempus brevius nominari ad ipsius regimen et officium eligi valeant ac assumi, etiamsi praedictorum principum et aliorum fratres, filii vel nepotes exsistant, aut etiamsi extra Urbem et ipsius territorium sub nomine comitatus, baroniae seu cuiuscunque alterius tituli in hominibus vel locis aliquibus iurisdictionem seu potestatem aliquam temporalem vel perpetuam obtinerent; dummodo praedicta iurisdictio vel potestas, extra Urbem et territorium praefata consistens, non tantae praeeminentiae vel notabilis potentatus exsistat, quod eam[70]) obtinentes eius occasione vel causa cum aliis, exclusis a dicto Urbis regimine, ut praemittitur, praesentis constitutionis oraculo rationabiliter includantur.

CAP. XVIII.

Canonicis cathedralis ecclesiae ipso iure vel per sententiam, praeterquam in casu negligentiae, eligendi potestate privatis, ad Papam ius devolvitur eligendi, in inferioribus ecclesiis semper ad proximum superiorem devolvitur. H. d.

Bonifacius VIII.

Quanquam in casu negligentiae sit statutum a iure, ut ecclesia cathedrali vacante, si per eos, ad quos spectat, non fuerit electio de praelato[71]) infra[72]) tempus debitum celebrata, eligendi potestas ad superiorem proximum devolvatur: hoc tamen non est ad casum alium extendendum. Igitur si electores in huiusmodi ecclesia vel ipso[73]) iure, quum eligunt scienter indignum, vel per sententiam, quum formam traditam in generali[74]) concilio non observant[75]), eligendi potestate priventur: non[76]) ad dictam superiorem, sed ad Romanum Pontificem potestas eadem devolvetur. Secus autem in inferioribus ecclesiis est censendum.

Cap. XIX.

Constitutione Ut circa *non satisfecit appellans, qui disiunctive iuravit, se credere opposita esse vera, vel quae sufficere deberent ex eis.* Ioann. Andr.

Idem.

Is, qui contra electionis formam vel electi personam aliqua obiiciens ad sedem apostolicam appellavit, corporali a se praestito[77]) iuramento, quod illa, quae in appellatione sua expresserat, vel ea, quae de ipsis deberent sufficere, vera esse credebat, et se posse probare, non est super obiectis vel expressis huiusmodi audiendus, quum non simpliciter, sicuti tenebatur iuxta constitutionem felicis recordationis Gregorii Papae X.[78]) praedecessoris nostri, editam in concilio generali[79]) Lugdunensi, iuraverit, expressa eadem[80]) seu obiecta se credere vera esse, et se posse probare, sed indeterminate illa, vel ea, quae deberent sufficere de eisdem.

CAP. XX.

Qui contra certam personam, ne eligatur, appellat, constitutionem: Ut circa *servare tenetur.* Ioann. Andr.

Idem.

Qui contra certam et nominatam personam, ne ab aliis eligatur, ad sedem apostolicam, antequam fiat electio, duxerit appellandum, debet per omnia in appellando[81]) servare formam constitutionis felicis recordationis Gregorii Papae X.[82]) praedecessoris nostri: Ut circa, editae in concilio Lugdunensi, ac si electione iam facta eum contingeret appellare; alioquin non observans[83]) poenae constitutionis eiusdem se noverit subiacere.

CAP. XXI.

Si compromissum est in plures, ut eligant, per unum facienda est electionis pronunciatio, sicut quando proceditur per formam scrutinii; aliter electio facta non tenet. Ioann. Andr.

Idem.

Sicut, quum per formam scrutinii ad electionem proceditur, est per unum pronuncianda et facienda communis electio secundum canonica instituta: sic et per unum debet fieri, quum per formam proceditur compromissi; quamvis in arbitris compromissariis lex humana innuat[84]), quod ab eis omnibus sit pronunciatio facienda. Alioquin a pluribus compromissariis facta simul electio eo ipso viribus non subsistat[85]).

CAP. XXII.

Decretalis supra eodem, Licet canon, *in collegiatis parochialibus ecclesiis et assumptis ad ipsarum regimen locum non habet.* Ioann. Andr.

Idem.

Statutum felicis recordationis Gregorii Papae X.[86]) praedecessoris nostri de his[87]), qui ad parochialium ecclesiarum regimen assumuntur, promovendis ad sacerdotium infra[88]) annum, alioquin eisdem ecclesiis sint privati, quod, quum sit poenale, restringi potius convenit[89]) quam laxari, declaramus ad collegiatas ecclesias, etiamsi alias parochiales exstiterint, et assumptos[90]) ad earum regimen non extendi, sed antiqua iura servari debere potius in eisdem.

CAP. XXIII.

Si compromissarius secundum traditam sibi notam, scrutatis et in scriptis redactis voluntatibus singulorum, illum eligat, in quem non maior pars capituli, sed plures aliorum comparatione consenserunt: non tenet electio, quum praeter formam concilii fuerit celebrata. Ioann. Andr.

Idem.

Si cui[91]) eligendi potestas data fuerit sub hac forma, ut ipse, secreto et sigillatim votis singulorum de capitulo exquisitis et in scriptis redactis, illum eligat[92]), in quem plures de capitulo partium comparatione minorum consenserint, licet consentientes maiorem partem totius capituli non attingant, ipseque, facto huiusmodi scrutinio et in scriptis redacto, iuxta traditam sibi formam eam, in quem non maior pars, sed plures de dicto capitulo, quam in quemquam alium direxerant[93]) vota sua, duxerit eligendum: talis ele-

---

Cap. XVII. 55) *actum*: id. — 56) *omnino*: id. — 57) *et*: id. — 58) abest ab cod. — 59) *eisdem*: id. — 60) *et el. et ass.*: id. — 61) *et*: ib. — 62) omitt. id. — 63) desid. ib. — 64) *extunc*: Bohm. — 65) *possunt nisi a Romano Pont.*: Sext. Ms. — 66) *Romani*: id. — 67) *exstiterint*: id. — 68) *fructibus*: id. — 69) omitt. id. — 70) abest ab cod.

Cap. XVIII. 71) *devoluta*: Sext. Ms. — 72) *intra*: Bohm. — 73) ab ipso: Sext. Ms. — 74) cf. c. 41. X. de elect. I. 6. — 75) *observent*: Sext. Ms. — 76) *nec*: id.

Cap. XIX. 77) *corporaliter praest.*: Sext. Ms. — 78) omitt. id. — cf. sup. c. 4. — 79) abest ab cod. — 80) desid. ib.

Cap. XX. 81) *appellatione*: Sext. Ms. — 82) omitt. id. — cf. supr. c. 4. — 83) *servans*: id.

Cap. XXI. 84) *statuat*: Sext. Ms. — 85) *subsistit*: id.

Cap. XXII. 86) omitt. Sext. Ms. — cf. supr. c. 14. — 87) *iis*: Böhm. — 88) *intra*: id. — 89) *consuevit*: Sext. Ms. — 90) *ad ass.*: Böhm.

Cap. XXIII. 91) *alicui*: Sext. Ms. — 92) *eligeret*: id. — 93) *direxerint*: id.

ctio, quam praeter formas, quas generale concilium servari statuit in electionibus celebrandis, decernens eas, si aliter fierent, non valere, fuerit attentata, robur non obtinet firmitatis.

CAP. XXIV.

Ex vocatione, quocunque modo facta in discordia de religioso mendicante ad praelaturam extra administrationem sui ordinis, non acquiritur illi ius, nec consentire poterit etiam de praelati licentia. Idem de vocatione, facta a minori parte numero ad quamlibet praelationem de religioso non mendicante, et secus factum irritum decernit. Et ponit istud cap. unum speciale in mendicantibus. Ioann. Andr.

Idem.

Quorundam oculos sic vitium ambitionis excaecat, quod quasi suae professionis immemores, qui, contemptis honoribus, abiectis divitiis spretisque deliciis arbitrium proprium subiegarunt alterius ditioni, retro respiciunt[94]) ad aratrum manu missa, dum praecipitanter ruunt in litigiorum anfractus, et[95]) causarum strepitibus se involvunt, et[96]) extra administrationes proprii ordinis solium praelaturae conscendere moliuntur, electionibus, postulationibus seu provisionibus de se in discordia celebratis improvide praestando consensum, praebendi[97]) assensum a suo superiore nonnunquam extorta licentia potius, quam obtenta, ex quo animarum et ecclesiarum dispendia noscimus provenisse, et provenitura maiora[98]) in antea verisimiliter formidamus. Volentes igitur huic pesti salubri remedio obviare, praesenti constitutione sancimus, ut nulli religioso[99]) Praedicatorum, Minorum, Eremitarum sancti Augustini, aut quorumlibet mendicantium ordinum ex electione, postulatione, provisione seu vocatione ad aliquam extra administrationem[100]) sui ordinis praelaturam, in discordia de se facta, ius de cetero acquiratur; nec eorum aliquis tali electioni, postulationi, provisioni aut vocationi quoquo modo valeat consentire, etiamsi magistri aut ministri vel prioris generalium eorundem ad id accesserit licentia vel consensus. Circa religiosos quoque alios, cuiuscunque conditionis vel status existant, volumus hoc servari, ut[1]) nec ipsi electionibus, postulationibus, provisionibus aut vocationibus, a minori parte numero ad praelationes quaslibet de se factis, (quae hoc ipso, quod a minori parte processerint, nullum prorsus tribuunt ius eisdem,) suum[2]) audeant praestare consensum, etiamsi super hoc assensus[3]) vel licentia suorum intervenerit praelatorum. Nos enim, quicquid contra praemissa vel eorum aliquod a quoquam contigerit attentari, omnino decernimus irritum et inane.

CAP. XXV.

Non potest electus duas electiones prosequi, petendo confirmationem ex illis, etiamsi protestetur se contentum altera, per quam consequi possit suae intentionis effectum. Necesse ergo habet alteram eligere, qua electa ad alteram redire non poterit. Ioann. Andr.

Idem.

Ut quis duas electiones, de se in aliqua ecclesia celebratas, prosequatur insimul, et confirmationem petat ex eis, quum non nisi ex una ipsarum valeat ius habere, rationi consonum non putamus[4]), etiamsi se contentum esse velle altera, per quam suae intentionis[5]) consequi possit effectum, in initio protestetur. Oportet[6]) ergo eum, ne cum ipsius ecclesiae vel sui adversarii, si quem habet, discrimine in incerto vagetur, eligere, quam prosequi velit ex illis, et confirmationem petere tantummodo ex eadem, regressum ad aliam, cui per electionem alterius renunciare, sibique ius ex ea non competere profiteri videtur, nullatenus habiturum[7]).

CAP. XXVI.

Si electus non consentit, vel post consensum renunciat, vel moritur, vel propter occultum sui vitium electio cassatur, eligentes ad eligendum extunc integrum tempus habebunt, nisi circa id egerint fraudulenter. Ioann. Andr.

Idem.

Si electio ex eo non sortiatur effectum, quia electus consentire recusat, vel post consensum renunciat iuri suo, aut forte diem claudit extremum, seu propter occultum eius vitium irritatur: electores, qui iam fecerant quod spectabat ad ipsos, infra[8]) iuris terminum eligendo, habebunt a dissensu, renunciatione, morte vel irritatione praedictis, ac si vocatio nova[9]) esset, tempus integrum ad electionem aliam celebrandam, dummodo nil fraudulenter egerint in praemissis.

CAP. XXVII.

Si religiosus, non obtenta licentia, consentit electioni de se factae extra suum monasterium: non valet consensus, et irrita est electio. — §. 1. Solus superior sine conventu dare potest suo religioso consentiendi et transeundi licentiam. H. d.

Idem.

Si religiosus, cuius arbitrium non ex suo, quum velle vel nolle non habeat, sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit et cuius imperio se subiecit, voluntate dependet, electioni, de se ad praelationem aliquam extra suum monasterium vel suam ecclesiam celebratae, sui superioris, qui dare ipsam valeat, non petita licentia et obtenta, praesumpserit consentire: consensus sic praestitus non teneat, et in poenam praesumptionis illius electio eadem ipso facto viribus vacuetur omnino. §. 1. Quia vero, utrum religiosis consentiendi electionibus de se factis, et ad praelationes, ad quas electi fuerint, transeundi a suis superioribus sine fratrum consilio licentia dari possit, quum iura super hoc sint varia, dubitatur interdum: nos ad huiusmodi dubitationem tollendam, et ut ordinationes ecclesiarum ac monasteriorum, in quibus tales electi[10]) extiterint, celerius et facilius valeant expediri, decernimus, ut iidem superiores, sale irrequisitis conventibus, electis huiusmodi consentiendi et transeundi liberam dare valeant facultatem.

CAP. XXVIII.

Monachus in abbatem eligi non potest, nisi sit expresse professus; ad dignitatem autem episcopalem et in saeculari et in regulari ecclesia talis eligi poterit.

Idem.

Nullus religiosus ad abbatiam seu praelaturam suae vel alterius religionis de cetero eligatur, nisi antea fuerit ordinem regularem expresse[11]) professus. Quodsi secus actum fuerit, eo ipso irritum habeatur. Ad dignitatem vero episcopalem, ad quam[12]) novitii eliguntur interdum, talem in saecularibus vel regularibus ecclesiis eligi minime prohibemus.

CAP. XXIX.

Forma electionis, tradita per decretalem supra eod. Quum dilectus, *non est sublata per sequens concilium* Quia propter. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quum expediat concordare iura iuribus, et eorum correctiones, si sustineri valeant, evitari: decretalem felicis recordationis Innocentii Papae III. praedecessoris nostri[13]), quae innuit sub ea forma posse in electionibus licite compromitti, ut compromissarii, secreto et sigillatim voluntatibus omnium inquisitis, illum, in quem maior et sanior pars capituli[14]) consenserit, eligere teneantur, declaramus abrogatam non esse per subsecutum concilium[15]) generale; immo potest in ipsis electionibus ut prius procedi licite[16]) per eandem.

CAP. XXX.

Accedens ad sedem apostolicam pro instruendo negotio electionis per decretalem Cupientes, *eunda hac de causa, stando et redeundo integre, praeter quotidianas distributiones, percipit fructus beneficiorum, quos percipere posset in ipsa ecclesia residendo.* Ioann. Andr.

Idem.

Quum non deceat alicui suum officium esse damnosum, statuimus, ut ii, qui iuxta constitutionem[17]) felicis recordationis Nicolai Papae tertii praedecessoris nostri super hoc editam ad apostolicam sedem venerint, eam[18]) circa imminentium electionum negotia instructuri, quum tales, ecclesiarum suarum prosequentes utilitatem, censeri debeant residentes, fructus beneficiorum suorum, quae obtinent in illis[18*]) ecclesiis, quarum negotia prosequuntur, et etiam aliorum, quos reciperent vel possent recipere in ipsis ecclesiis residendo, integre, quotidianis distributionibus duntaxat exceptis, recipiant, ad sedem propterea veniendo eandem, ibidem[19]) hac de causa morando, et ad ipsas ecclesias redeundo, ac si personaliter in eisdem ecclesiis residerent, non obstantibus quibuslibet consuetudinibus vel statutis ecclesiarum suarum[20]) con-

---

Cap. XXIV. 94) *adspiciunt*: Sext. Ms. — 95) omitt. id. — 96) *qui*: id. — 97) *praebendo*: id. — 98) abest ab eod. — 99) *religiosae personae*: id. — 100) *administrationes*: id. — 1) *aut*: Böhm. — 2) *nec suum*: Sext. Ms. — 3) *consensus*: id.

Cap. XXV. 4) *putantes*: Sext. Ms. — 5) *intentioni*: id. — 6) *Oporteat*: id. — 7) *habiturus*: id.

Cap. XXVI. 8) *intra*: Böhm. — 9) omitt. Sext. Ms.

Cap. XXVII. 10) *clerici*: Sext. Ms.

Cap. XXVIII. 11) omitt. Sext. Ms. — 12) add.: *etiam*: id.

Cap. XXIX. 13) cf. c. 32. X. de elect. I. 6. — 14) omitt. Sext. Ms. — 15) c. 42. X. de elect. I. 6. — 16) *licuerat al. licite*: Sext. Ms.

Cap. XXX. 17) cf. supr. c. 16. — 18) desid. in Sext. Ms. — 18*) *ipsis*: id. — 19) *ibidemque*: Böhm. — 20) *ipsarum*: Sext. Ms.

trariis, seu privilegiis quibuscunque, per quae praemissorum effectus posset quomodolibet impediri.

CAP. XXXI.

Is, qui opponit evidentem defectum scientiae vel personae contra promovendum ad aliquam dignitatem, poenitere non potest. Causam reddit. Ioann. Andr.

Idem.

Ab eo, qui contra electum vel postulatum seu promovendum ad aliquam dignitatem inter cetera, quae obiicit, evidentem, notorium seu[21]) manifestum scientiae vel alium personae defectum opponit, ipsius defectus oppositio vel eius qualitas nequeunt postea revocari. Quum enim opponens, si quod de defectu opposuit huiusmodi destitui veritate contingat, a prosecutione causae debeat omnino excludi, et puniri perinde, ac si in probatione omnium, quae obiecerat, defecisset, iustum est, ut, postquam ad oppositionem eandem procedit[22]), nequeat in praeiudicium eius, contra quem opposuit[23]), ulterius poenitere.

CAP. XXXII.

Canonicus impubes, ad electionem non vocatus, non agit de contemptu. — §. 1. Non professi cum professis, vel conversi laici cum clericis electioni interesse non debent. H. d.

Idem.

Ex eo, quod ad electionem episcopi, quae, te in pupillari constituto aetate, in tua ecclesia exstitit celebrata, cum ceteris eiusdem ecclesiae canonicis non fuisti admissus, de contemptu conqueri aut electionem[24]) eandem impugnare non potes, quum tam iuris quam rationis exsistat, ut tales, quum discretione careant, ad praestandum in electione suffragium nullatenus admittantur. §. 1. In ecclesiis quoque regularibus vel monasteriis hi, qui non sunt tacite vel expresse professi, non debent[25]) cum professis, vel conversi laici cum clericis[26]) electionibus interesse.

CAP. XXXIII.

Si ab electione cathedralis vel regularis ecclesiae in scriptis ex causa probabili appelletur ad Papam, ea pendente confirmatio facta per ordinarium non valet. Requirit decretalis Cupientes non solum, quod electus veniat, sed quod usque ad finem negotium prosequatur, et habet locum etiam, quum appellatur a confirmatione vel provisione. Ioann. Andr.

Idem.

Si, postquam ab electione in cathedrali vel regulari ecclesia celebrata fuerit in scriptis ex causa probabili, quae probata deberet legitima reputari, ad sedem apostolicam appellatum, electionem ipsam per ordinarium confirmari contingat: huiusmodi confirmatio, nisi prius fuerit canonice ab appellatione ipsa recessum, quum sit[27]) ab eo, qui non potuit, de facto praesumpta, nullam obtinebit[28]) roboris firmitatem. Si vero electus, qui iuxta constitutionem[29]) felicis recordationis Nicolai Papae tertii praedecessoris nostri ad dictam sedem venerat[30]) pro electionis suae negotio prosequendo, de Romana curia sine licentia recesserit, antequam huiusmodi negotium sit finitum: eius electio auctoritate constitutionis ipsius, quae non solum ut quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod usque ad finem negotium prosequatur, eo ipso viribus evacuatur[31]) omnino. Quum autem ab electionis confirmatione vel facta provisione per eum, ad quem propter inferiorum negligentiam fuerat devoluta eligendi potestas, ad sedem appellatur eandem: constitutionem praedictam in veniendo et mittendo[32]) et aliis, quae perstringuntur in ea, convenit observari.

CAP. XXXIV.

Dispensare possunt episcopi et superiores cum habentibus parochiales ecclesias sibi subiectas, quod usque ad septennium studendo non teneantur ad sacerdotium promoveri; ad subdiaconatum tamen debent promoveri infra annum; alias sunt privati. Et, illo durante septennio, debet in illis ecclesiis idoneus poni vicarius, de fructibus ecclesiae sustinendus. Elapso septennio debet rector infra annum in presbyterum promoveri.

Idem.

Quum ex eo, quod felicis recordationis Gregorius Papa X.[33]) praedecessor noster statuit in concilio Lugdunensi, ut ad regimen parochialium ecclesiarum[34]) assumpti se ad sacerdotium promoveri faciant infra[35]) annum a sibi commissi regiminis tempore connumerandum[36]), et personaliter resideant in eisdem, alioquin, si infra idem tempus promoti non fuerint, huiusmodi ecclesiis absque[37]) monitione alia sint privati, nonnullis extunc parochiales ecclesias recusantibus acceptare, legendi et proficiendi, quum eis facultates non suppetant, nec ab ecclesiarum praelatis de aliis beneficiis in plerisque mundi partibus interdum provideatur eisdem, opportunitas sit sublata in grande universalis ecclesiae, quae ad sui regimen viris literatis permaxime noscitur indigere, dispendium et iacturam: nos, super hoc multorum instantia excitati frequenter, volentes cupientibus in scientia proficere, ut fructum in Dei ecclesia suo tempore afferre valeant opportunum, utiliter providere, praesenti constitutione sancimus, ut episcopi eorumque superiores cum his[38]), qui huiusmodi subiectas sibi ecclesias obtinent vel obtinuerint, in futurum dispensare possint libere, quod usque ad septennium literarum studio insistentes promoveri minime teneantur, nisi ad ordinem subdiaconatus duntaxat, ad quem infra praedictum annum recipiendum, (ne[39]), sicut a multis de Christi patrimonio sublimatis olim[40]) factum esse dignoscitur, a statu retrocedere valeant clericali,) omnino adstringi[41]) volumus, et, nisi receperint, poena contenta in dicto concilio[42]) eo ipso percelli. Porro septennio praedicto durante iidem episcopi et superiores sollicite providere procurent, ut per bonos et sufficientes vicarios, ab eis in huiusmodi ecclesiis deputandos[43]), animarum cura diligenter exerceatur, et deserviatur laudabiliter in divinis, quibus de ipsarum ecclesiarum proventibus necessaria congrue ministrentur. Elapso vero dicto septennio hi, cum quibus fuerit, ut praemittitur, dispensatum, ad diaconatus et presbyteratus ordines infra[44]) annum se faciant promoveri, alioquin extunc dictam poenam, nisi iusta de[45]) causa id omiserint, ipso iure se noverint incursuros.

CAP. XXXV.

Quatuor dicit. Primo, quod ad poenam privationis rectoris parochialis ecclesiae non promoti requiritur, quod annus integer sit completus. Secundo, quod annus ille non currit iuste impedito. Tertio, quod post privationem ecclesia eidem conferri non potest. Quarto, quod non promotus, si eo animo receperat ecclesiam, ut fructus anni perciperet, tenetur ad restitutionem ipsorum. Et qui ea mente contulit, ecclesiam servare debet indemnem. Ioann. Andr.

Idem.

Commissa tibi parochialis ecclesia, quanquam tantum de anno transiverit, quod infra[46]) ipsum nequeas iuxta statutum generalis[47]) concilii Lugdunensis ad sacerdotium promoveri, non est, nisi tunc demum, quum ex toto fuerit ipse annus elapsus, censenda vacare, nec potest alteri antea te nolente conferri. Annus autem huiusmodi, qui a tempore illo incepit[48]), quo ipsius ecclesiae regimen commissum tibi exstitit, et possessionem eius pacificam habuisti, vel per te stetit, quo minus haberes eandem, tibi non currit, si[49]) promoveri iusto impedimento detentus infra tempus huiusmodi nequivisti. Porro si infra dictum tempus non fueris rationabili causa cessante promotus, tibi ecclesia ipsa, qua dicti statuti auctoritate iam privatus exsistis, ne statutum ipsum fiat ludibrio debitoque frustretur effectu, et non rebus, sed verbis, quum sit potius contrarium faciendum, lex imposita videatur, nullatenus ea vice poterit iterato conferri. Ceterum si promoveri ad sacerdotium non intendens, parochialem receperis[50]) ecclesiam, ut fructus ex ea per annum percipias[51]), ipsam postmodum dimissurus, nisi voluntate mutata promotus fueris: teneberis ad restitutionem fructuum eorundem, quum eos receperis fraudulenter. Illum autem, qui eam tibi contulit, quum te non crederet ad huiusmodi ordinem promovendum, praeter divinam, quam exinde incurrit, offensam ad servandam indemnem eandem ecclesiam decernimus obligari.

CAP. XXXVI.

Abbas exemptus eligitur in episcopum; sed transire non potest sine licentia Papae vel legati de latere. — §. 1. Legatus de latere potest confirmare electiones episcoporum exemptorum; reliqui non sine speciali mandato. Ioann. Andr.

Idem.

Si abbatem ecclesiae Romanae immediate subiectum in vestrum episcopum elegistis, reprehendi exinde nulla ratione potestis; si tamen ab alio, quam a nobis vel ab[52]) apostolicae sedis legato, si

---

Cap. XXXI. 21) *seu etiam:* Sext. Ms. — 22) *processit:* Böhm. — 23) *opponit:* Sext. Ms.

Cap. XXXII. 24) *hanc el.:* Sext. Ms. — 25) *debeant:* id. — 26) *vel conversis clericis:* id.

Cap. XXXIII. 27) *fit:* Sext. Ms. — 28) *obtinet:* id. — 29) cf. supr. c. 16. — 30) *venerit:* Sext. Ms. — 31) *vacuetur:* id. — 32) *in mitt.:* id.

Cap. XXXIV. 33) omitt. Sext. Ms. — cf. supr. c. 14. — 34) *parochiae:* id. — 35) *intra:* Böhm. per tot. — 36) *numerandum:* Sext. Ms. — 37) *et absque:* id. — 38) *iis:* Böhm. — 39) *nec:* Böhm. — 40) *quum olim:* Sext. Ms. — 41) *restringere:* id. — 42) *dicta constitutione:* id. — 43) *deputatos:* id. — 44) *inter:* Böhm. — 45) desid. in Sext. Ms.

Cap. XXXV. 46) *intra:* Böhm. per tot. — 47) cf. supr. c. 14. — 48) *incepit:* Sext. Ms., Böhm. — 49) *ubi alias si:* Sext. Ms. — 50) *recipis:* id. — 51) *recipias:* id.

Cap. XXXVI. 52) omitt. Sext. Ms., Böhm.

sit in provincia de latere nostro missus, dari non potest licentia suum deserendi monasterium, et ad vestram ecclesiam transeundi. §. 1. Huiusmodi vero legatus, qui maius omnibus post Romanum Pontificem in provincia sibi decreta imperium censetur habere, archiepiscoporum, episcoporum et exemptorum electiones potest ex officio confirmare. Alii autem legati hoc nequeunt, nisi id eis a sede ipsa specialiter sit commissum.

CAP. XXXVII.

Si compromissarius non eligit infra tempus iuris, ad superiorem devolvitur potestas providendi. Si eligit, sed indignum, indistincte redit ad compromittentes, nisi id scienter ratum habuerint. Idem, si electus idoneus non consentit. Si compromissarius scienter eligit indignum, ipse solus ab ecclesiasticis beneficiis triennio est suspensus, nisi id compromittentes scienter ratum habuerint. Et poena praedicta suspensionis non habet locum in episcopo compromissario, nec in electione inferiorum episcoporum. Et restringitur illa poena ad beneficia, quae obtinet in ecclesia offensa. Et idem in beneficiis illius, qui deficit in probatione eius, quod obiicit in personam. Ioann. Andr.

Idem.

Si compromissarius, in quem defuncto episcopo transfertur eligendi potestas, negligenter infra[53]) tempus a iure statutum eligere praetermittat, ad superiorem proximum[54]) potestas devolvitur providendi, sibique compromittentes imputent, qui[55]) in talem potestatem huiusmodi transtulerunt. Si vero eligat, sed indignum: tunc, sive scienter id fecerit, (quum dolus ipsius eis, qui non sunt in culpa, non debeat imputari,) sive etiam ignoranter, (quum non sit functus officio,) eligendi potestas, nisi et ipsi scienter electionem talem ratam habuerint, libere revertitur ad eosdem. Idem fit, quum eligit idoneum, sed electus renuit consentire. Porro eo casu, quum[56]) scilicet indignus eligitur ab eodem, compromittentes, quos illius odio non convenit praegravari, nequaquam, nisi, sicut praemittitur, ratum habuerint, puniuntur; sed ipse, (ut poena suum auctorem teneat,) a beneficiis ecclesiasticis triennio iuxta Lateranense concilium suspenditur ipso iure. Huiusmodi quoque poena nec in episcopo, si ad eligendum fiat compromissarius, sic peccante, (quum de iure nullam sententiam suspensionis incurrat, nisi de ipso expressa mentio habeatur,) nec in aliorum quam episcoporum et superiorum ipsorum electionibus, quum peccatur in ipsis, vendicat sibi locum. Restringitur etiam dicta poena solum ad ea beneficia, quae sic peccans in illa obtinet ecclesia, quam taliter eligendo specialiter noscitur offendisse. Et idem in illius beneficiis est censendum, qui, alicuius electionem, postulationem aut provisionem impugnans, in probatione deficit eius, quod obiicit in personam.

CAP. XXXVIII.

Procurator ad appellandum secundum formam Ut circa *non est idoneus, nisi omnia obiecta et forma iuramenti in procuratorio exprimantur.* H. d. secundum Panorm.

Idem.

Procurator ad appellandum contra electionem, postulationem aut provisionem alicuius[57]) non aliter idoneus de cetero reputetur, quam si omnia, quae in formam obiicere vel personas, et propter quae appellare intendit, singulariter et clare in eius procuratorio sint expressa, habeatque speciale mandatum iurandi corporaliter in eorum animas, quorum procurator exsistit, quod ipsi credunt expressa huiusmodi vera esse, et se posse probare.

CAP. XXXIX.

Cassata confirmatione, vel cassa nunciata propter defectum iurisdictionis vel solennitatem omissam, non propter hoc electio cassata dicitur. Ioann. Andr.

Idem.

Si confirmationem electionis propter debitam iuris solennitatem, in confirmatione ipsa omissam, vel ex eo, quia ipse, qui confirmavit, confirmandi non habuit potestatem, cassari seu cassam et irritam nunciari contingat: non propter hoc praecedens electio, si alias sit canonica, intelligitur infirmari.

CAP. XL.

Si, vacante cathedrali, regulari vel collegiata ecclesia, singulares personae capituli vel conventus occupant bona a praelato dimissa, vel vacationis tempore obvenientia, donec plene restituant, ab officio et quibuscunque beneficiis sunt suspensi, non obstantibus privilegiis, statutis et consuetudinibus, quacunque firmitate vallatis. Ioann. Andr.

Idem.

Quia saepe contingit, quod, cathedralibus et regularibus ac collegiatis ecclesiis vacantibus, capitula, conventus, collegia et singulares earundem[58]) personae bona, a praelatis ipsarum[59]) dimissa, vel vacationis tempore obvenientia, quae in utilitatem dictarum ecclesiarum expendi vel futuris deberent successoribus fideliter reservari, occupant, inter se dividunt, surripiunt, dilapidant, dissipant et consumunt in earum grave dispendium et iacturam: nos[60]), ipsorum ausus reprimere, ac ecclesiarum indemnitatibus praecavere volentes, decernimus, ut hi[61]), qui praemissa de cetero praesumpserint, eo ipso sint et tamdiu maneant ab officio et beneficiis quibuscunque suspensi, donec plene restituerint quicquid de bonis perceperint supra dictis, non obstantibus quibuslibet privilegiis vel indulgentiis[62]), aut contrariis consuetudinibus, constitutionibus vel statutis, iuramento, confirmatione sedis apostolicae aut alia quacunque firmitate vallatis, quae omnia quoad hoc auctoritate apostolica revocamus, cassamus et irritamus, ac nullius deinceps volumus[63]) esse firmitatis.

CAP. XLI.

Decretalis Ut circa *solum in extraiudicialibus appellationibus locum habet; in iudicialibus autem antiqua iura servanda sunt.* H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Constitutio felicis recordationis Gregorii Papae[64]) praedecessoris nostri edita in concilio Lugdunensi, formam exprimens, secundum quam ab iis, qui in[65]) electionibus, postulationibus aut provisionibus se opponunt, debeat appellari, locum sibi non vendicat, nisi solum, quum in eis extra iudicium appellatur. Quando vero in iudiciis in huiusmodi negotiis appellari contingit, anteriora iura, quum per eam immutata non fuerint, observari oportet.

CAP. XLII.

Habens plenam administrationem cathedralis ecclesiae in spiritualibus et temporalibus, iurisdictionalia exercere potest, sacramentalia non, nisi episcopus fuerit. H. d. Dom.

Idem.

Is, cui procuratio seu administratio cathedralis ecclesiae plena et libera in spiritualibus et temporalibus a sede apostolica, cui soli hoc competit, est commissa, potest, alienatione bonorum immobilium duntaxat excepta, omnia, quae iurisdictionis episcopalis exsistunt, et quae potest electus exsequi confirmatus, libere exercere. Illa quippe, quae ministerium consecrationis exposcunt, nisi fuerit episcopus, per alios faciat episcopos expediri.

CAP. XLIII.

Monialis non eligit, nisi peregerit duodecimum annum, et sit tacite vel expresse professa, nec eligitur, nisi peregerit tricesimum annum, et fuerit expresse professa. Hoc dicit prima pars usque ibi: *Sane.* Ioann. Andr. — §. 1. *Non obstante contradictione vel appellatione quacunque, electa a duabus partibus numero, quum per scrutinium proceditur, examinatione praemissa per officium praesidentis confirmatur et benedicitur. Item publicato scrutinio, antequam ad actus extraneos se divertant, eligentes possunt accedere ad illam, quae maiorem partem conventus numero habet. Et si per accessum ad duas partes pervenerint, sicut in primo casu, confirmabitur et benedicetur; non tamen adimatur contradicentibus potestas denunciandi vel accusandi, quum abbatissa fuerit benedicta et possessionem adepta. Item de obiectis contra electam a maiori parte conventus, quae tamen duas partes nec a principio, nec per accessum habet, ante confirmationem sine strepitu et figura iudicii inquiretur. Ipsa tamen, alienatione bonorum et monialium receptione sibi interdictis, interim ministrabit. Item a minori parte electae nullum ius acquiritur, nec aliae possunt accedere ad eam, nec ibi fit collatio, nisi numeri ad numerum.* H. d. — §. 2. *Electae per compromissum benedictio impendetur, non obstante minoris partis contradictione; sed, si maior se ei opponat, libere administrabit, nec confirmabitur. Si autem ei se opponat pars in duplo maior, non administrabit, nec confirmabitur, sed exspectabit litis eventum.* H. d. — §. 3. *Si ab opponentibus in casibus praemissis appellatur, constitutio* Ut circa *servabitur, sed moniales ad sedem apostolicam personaliter non venient, sed procuratores secundum constitutionem* Cupientes *mittent.* H. d. Ioann. Andr. — §. 4. *Ponentes vel nutrientes discordiam in electione monialium ipso iure sunt excommunicati.* H. d. Ioann. Andr. — §. 5. *Haec constitutio locum habet in monialibus regulariter viventibus, et in canonicis regularibus, hoc excepto, quod non debeant nisi professae eligere vel eligi. Quod non potest sibi vindicare locum in canonicis saecularibus; per hoc tamen Papa non approbat statum dictarum canonicarum saecularium.* H. d. Ioann. Andr. — §. 6. *Iura, de virorum electionibus tractantia, per hoc capitulum non sunt mutata.* H. d.

Idem.

Indemnitatibus monasteriorum monialium, quae frequenter propter electiones in discordia celebratas in ipsis grandia in spiritualibus et temporalibus dispendia patiuntur, occurrere desiderabiliter

---

Cap. XXXVII. 53) *intra:* Böhm. — 54) abest a Sext. Ms. — 55) *quia:* id. — 56) *dum:* Böhm.
Cap. XXXVIII. 57) omitt. Sext. Ms.
Cap. XL. 58) *eorundem:* Sext. Ms. — 59) *ipsorum:* id. — 60) add.: *autem:* id. — 61) *ii:* Böhm. — 62) *priv., indulg. vel statutis, iuramento, sedis apostolicae confirmatione roboratis et confirmatis, quae quoad hoc cassamus etc.:* Sext. Ms. reliquis omissis. — 63) *voluimus:* id.
Cap. XLI. 64) cf. supr. c. 4. — 65) omitt. Sext. Ms.

affectantes, statuimus, ut, quum in eis fuerit electio facienda, nulla monialis, nisi duodecimum annum peregerit, et professa fuerit tacite vel expresse, ad eligendum eam aliis admittatur. Nec in abbatissam aut priorissam, ubi per priorissam monasterium gubernatur, de cetero eligatur aliqua, nisi tricesimum annum compleverit, et expresse professa fuerit ordinem regularem. §. 1. Sane, si ad electionem per formam scrutinii procedatur, et, votis in diversa divisis, electiones per[66]) plures in discordia celebrari contingat[67]), ea, quae a duabus partibus numero fuerit celebrata, exceptione seu contradictione aut appellatione quacunque partis ulterius non obstante, per superiorem, prius tamen ex officio, prout spectat ad ipsum, diligenti examinatione praemissa, si alias inventa fuerit canonica, confirmetur, et confirmatae electae, si abbatissa extiterit, benedictio impendatur. Si autem nulla earundem electionum a partibus fuerit celebrata duabus: tunc, non obstante, quod sit publicatum scrutinium et ad electionem processum, possint moniales, quae in aliam vel in alias direxerant[68]) vota sua, licite per consensum, antequam ad actus divertant[69]) extraneos, omni pravitate cessante ad illam accedere, quae ab aliis maiorem partem conventus numero facientibus est electa. Et si per accessum huiusmodi ad duas partes pervenire poterit: illis, quae antea in eam consenserant, computatis, confirmetur et benedicatur, ac si duas partes ab initio habuisset, ut in casu proximo est praemissum. Verum si quae fuerint moniales, quae, postquam in praemissis casibus talis confirmata et benedicta extiterit in modum denunciationis vel accusationis, ut a dignitate deiiciatur adepta, proponere aliquid contra ipsam: eis per praedicta proponendi minime sit sublata facultas. Si vero ad illam, quae a maiori parte, ut praemittitur, est electa, noluerint aliae accedere moniales, vel si accesserint, non tot tamen, quod cum aliis prius in eam consentientibus faciant duas partes: tunc super obiectibus partis alterius, si qui[70]) fuerint, et super aliis, quae in tali negotio sunt ex officio inquirenda, plene sine strepitu iudicii et figura per superiorem inquiratur primitus, antequam confirmetur eadem[71]) electio vel etiam infirmetur. Sed interim praesentis constitutionis auctoritate in spiritualibus et temporalibus libere administret, sic tamen, quod de rebus monasterii nil penitus alienet, nec aliquam in monialem recipiat quoquo modo. Si qua vero a minori parte conventus numero nominata fuerit vel electa, ex nominatione vel electione huiusmodi, quas eo ipso, quod pars minor eas fecerit, vires aliquas nolumus obtinere, ipsi ius aliquod quomodolibet non quaeratur, nec ad eam ab aliis per consensum in hoc casu valeat accessus haberi. Ut autem, quum per praedictam formam proceditur, facilius in huiusmodi monialium electionibus ad concordiam veniatur: decernimus, ut non zeli ad zelum, nec meriti ad meritum, sed solum numeri ad numerum fiat collatio in eisdem. §. 2. Ceterum si per formam compromissi fuerit in electione processum, et electae pars aliqua se opponat: si minor, ipsius, ut in forma scrutinii statuitur, confirmetur electio, et eidem benedictio impendatur, partis eiusdem contradictione vel exceptione aut appellatione qualibet non obstante; sed per hoc denunciandi vel accusandi eam postmodum sibi via minime sit praeclusa. Si maior: eius, donec de obiectis[72]) et aliis, ut in[73]) eadem forma scrutinii praemittitur, fuerit inquisitum, confirmatio vel infirmatio differatur; sed interim, ut praedicitur, libere administret, nisi forsan pars opponentium extiterit[74]) duplo maior. Tunc enim administrare ipsam nolumus[75]), sed litis eventum potius exspectare. §. 3. Porro si in huiusmodi electionum negotiis contigerit, in illis[76]) duntaxat casibus, in quibus oppositiones iuxta praemissa fuerint admittendae, ad sedem apostolicam appellari: appellantes formam constitutionis felicis recordationis Gregorii Papae[77]) praedecessoris nostri editae in concilio Lugdunensi diligentius servare teneantur. Sed quum eas propter sexus verecundiam suaeque conditionis statum non deceat, nec ipsis expediat publico coetui demonstrari aut extra sua monasteria evagari: volumus, quod electae vel etiam eligentes aut appellantes, seu hae, contra quas appellatum fuerit, ad eandem sedem personaliter veniant quoquo modo; sed procuratores sufficienter instructos iuxta constitutionem piae memoriae Nicolai Papae tertii[78]) praedecessoris nostri ad sedem ipsam transmittant, per eos electionum ac appellationum et postulationum[79]) suarum prosecuturas negotia, prout iustitia suadebit, poenam in dicta constitutione contentam ipso iure, si hoc non fecerint, incursurae. §. 4. Postremo hi, quos ad dirigendas in huiusmodi electionibus moniales easdem deinceps contigerit evocari, ab his prorsus abstineant, per quae inter eas super faciendis ipsis electionibus oriri possit discordia vel exorta nutriri; alias eo ipso excommunicationis sententiae se noverint subiacere. §. 5. Supra dicta siquidem nedum in monasteriis, in quibus sunt moniales, viventes sub aliqua de religionibus approbatis, sed etiam in illis[80]), ubi sunt iuxta quarundam provinciarum consuetudinem mulieres, quae nec propriis renunciant, nec professionem faciunt regularem, sed vivunt ut in saecularibus ecclesiis canonici saeculares, volumus per omnia observari, eo, quod supra dicitur, duntaxat excepto, ut non eligantur nec eligant non professae, quum in ipsis hoc locum[81]) sibi nequeat vindicare; per hoc tamen earum statum, ordinem[82]) seu regulam nolumus nec intendimus approbare. §. 6. Ad haec licet praemissa, quae in multis a iure communi discrepare noscuntur, circa electiones in quibuslibet mulierum monasteriis faciendas[83]) ex certis causis rationabilibus[84]) specialiter duxerimus statuenda, intentionis tamen nostrae nequaquam extitit[85]), ut per illa quoad electiones in aliis virorum monasteriis vel quibusvis ecclesiis celebrandas[86]) aliquid immutetur; sed iura praecedentia in[87]) sua omnino remaneant firmitate.

CAP. XLIV.

Si ordinarius, post recessum appellationis interiectae ad curiam, in causis electionum episcopatuum non inquisito, an pravitas intervenerit, procedit, confirmat vel consecrat: praedicta non tenent, et ipse ab episcoporum confirmatione et consecratione suspensus est per annum. H. d. Dominicus de sancto Geminiano.

Idem.

Provida consideratione generale concilium Lugdunense concessit, ut ab appellationibus, in iudicio vel extra iudicium ad sedem apostolicam in electionum[88]) episcoporum et eorum superiorum negotiis interiectis, per quas ad sedem ipsam eadem negotia deferuntur, partes nulla interveniente pravitate recedere valeant, antequam ipsi sedi apostolicae[89]) appellationes eaedem fuerint repraesentatae[90]), sed inferiores iudices, quorum est appellatione cessante negotiorum cognitio eorundem, si[91]) in hoc pravitas intercesserit, ante omnia diligenter inquirant, et, si eam intercessisse repererint, se non intromittant ulterius de eisdem, sed praefigant ipsis partibus peremptorium terminum competentem, quo cum actis et munimentis suis apostolico se conspectui repraesentent. Verum quum nonnulli, concessione huiusmodi abutentes, suum, inquisitione praefata omissa, cognitionem in eisdem negotiis interponant, ad confirmandas electiones et consecrandos electos temere procedendo: nos, super hoc expressius providere volentes, confirmationes et consecrationes huiusmodi, et quoscunque processus alios, quos inquisitione praemissa non habita contigerit[92]) de cetero in talibus negotiis attentari, decernimus nullius penitus existere firmitatis, et confirmantes et consecrantes eosdem, (ut in eo, in[93]) quo peccaverint, puniantur,) ab episcoporum confirmatione ac[94]) consecratione per annum continuum ipso iure fore suspensos.

CAP. XLV.

Si Papa sibi provisionem ecclesiae cathedralis reservavit, inhibuit et decrevit, non est vitiata electio, quae praecesserat; omnia tamen, quae reservationem sequuntur, carent effectu. Ioann. Andr.

Idem.

Si eo tempore, quo provisionem alicuius ecclesiae cathedralis ex quavis causa dispositioni seu ordinationi sedis apostolicae reservamus, inhibentes, ne ad electionem vel provisionem faciendam in ea quomodolibet procedatur, et decernentes, si secus super hoc a quoquam scienter vel ignoranter attentatum extiterit, irritum et inane, iam ad electionem forsitan sit processum in ipsa: praesenti constitutione sancimus, quod, licet reservatio, inhibitio et decretum huiusmodi non afficiant electionem vel alia, quae praecedunt, afficiunt tamen, ut effectu careant ea, quae postmodum subsequuntur.

Cap. XLIII. 66) abest a Sext. Ms. — 67) *contigerit:* id. — 68) *direxerant:* Böhm. — *direxerint:* Sext. Ms. — 69) *divertant duntaxat extraneos, pravitate etc.:* id. — 70) *quae:* Böhm. — 71) desid. ap. eund. — 72) *obiectibus:* Sext. Ms. — 73) abest ab eod. — 74) *fuerit:* id. — 75) *noluimus:* id. — 76) *in ill.:* desid. ib. — 77) cf. supr. c. 4. — 78) cf. ib. c. 16. — 79) *et post.:* omitt. Sext. Ms. — 80) *sed et in illis etiam:* id. — 81) *hunc al. hus:* id. — 82) *sive ord.:* id. — 83) *faciendis:* Böhm. — 84) *et rat:* Sext. Ms. — 85) *existit:* id. — 86) *celebrandis:* Böhm. — 87) *omnino remaneant in firm.:* Sext. Ms.

Cap. XLIV. 88) *electione:* Sext. Ms. — cf. supr. c. 10. — 89) omitt. id. — 90) *praesentatae:* id. — 91) *an:* id. — 92) *contingat:* id. — 93) desid. ap. Böhm. — 94) *ac cons.:* abest ab eod.

CAP. XLVI.

Absens plures procuratores ad actum electionis dare potest in solidum, et non aliter; et in altero admittendo ponit tres gradus. H. d. usque ad §. *Porro.* Dominicus. — §. 2. *Procurator, ad eligendum constitutus, unum nomine suo, et unum nomine domini sui eligere non potest, nisi a domino de certa persona speciale mandatum habeat.* H. d. — §. 3. *Canonicus absens, licet nullus de capitulo eius procurator esse velit, et ipse procuratorem, qui non sit de capitulo, nolente capitulo deputare non possit, votum per literas exprimere non potest, quum cuiuslibet votum sit secreto et sigillatim in scrutinio exprimendum.* H. d.

Idem.

Si quis iusto impedimento detentus in electionis negotio nequeat commode interesse, potest nedum uni, prout dicitur in concilio[94*] generali, sed et pluribus committere vices suas, dum tamen eorum cuilibet det in solidum potestatem; et erit tunc melior conditio occupantis. Verum si ambo concurrant insimul et postulent[95], se admitti, audiri eos non expedit, quia possent vota sua dirigere in diversas, sicque res non haberet exitum, et quod ab eis hoc casu fieret non valeret. Sed is admittatur duntaxat, quem capitulum vel pars maior elegerit, vel, si concordare nequeant, is, qui primo in[96]) instrumento vel literis procurationis extiterit nominatus. §. 1. Si autem nullus ipsorum in solidum fuerit deputatus, tunc propter rationem eandem ipsorum aliquis non debebit admitti, sibique imputet, qui sic eos constituit indiscrete. §. 2. Porro, quum unus est procurator simpliciter constitutus, si is unum suo, et alium domini sui[97]) nomine in scrutinio nominandum duxerit, nihil agit, nisi de certa eligenda[98]) persona sibi dominus dederit speciale mandatum. Tunc enim in illam eius, et in aliam suo nomine licite poterit consentire. §. 3. Absens quoque, licet nullus de collegio velit esse procurator eiusdem, nec ipse nolente capitulo extraneum valeat[99]) deputare, non poterit aliquatenus per literas exprimere votum suum, quod non est ante scrutinium, sed in ipso scrutinio secrete et sigillatim tantummodo exprimendum.

CAP. XLVII.

Si apparet coëlectus, vel se opponens ei, qui confirmationem petit: ille vocabitur nominatim; alias fiet in ecclesia crida generalis, quod se confirmationi volentes opponere veniant peremptorio assignato; aliter confirmatio facta non tenet. Ioann. Andr.

Idem.

Quoniam, electione non in concordia celebrata, superior, ad quem electionis ipsius confirmatio pertinet, consuevit interdum suae confirmationis celeritate, praeferens cupiditatem propriam iuri et inordinatum affectum etiam aequitati, competitorem aliquando, ubi alius, vel eos, qui se volunt opponere, quando electus est unicus, supplantare, dum, nullis vocatis et non discusso negotio, per[100]) repentinam confirmationem cito contra doctrinam Apostoli imponit manus electo: nos, volentes huic morbo et fraudibus obviare, praesenti constitutione sancimus, confirmationes tales viribus omnino carere, ipsasque decernimus irritas et inanes. Vocationem autem huiusmodi nominatim, ubi est coëlectus vel apparet oppositor, alias generaliter in ecclesia, in qua facta est, ut, si qui sint, qui se velint opponere, compareant assignato peremptorio termino competenti, faciendam esse censemus, quae, etiamsi electio in concordia celebrata fuerit, volumus observari.

TITULUS VII.

DE RENUNCIATIONE.

CAP. I.

Romanus Pontifex potest libere papatui renunciare. H. d. secundum Zenz.

Bonifacius VIII.

Quoniam aliqui curiosi, disceptantes de his, quae non multum expediunt, et plura sapere quam oporteat contra doctrinam Apostoli temere appetentes, in dubitationem sollicitam, an Romanus Pontifex, maxime quum se insufficientem agnoscit ad regendam universalem ecclesiam et summi pontificatus onera supportanda[1]), renunciare valeat papatui eiusque oneri et honori, deducere minus provide videbantur[2]): Coelestinus Papa quintus praedecessor noster, dum eiusdem ecclesiae regimini praesidebat, volens super hoc haesitationis cuiuslibet materiam amputare, deliberatione habita cum suis fratribus ecclesiae Romanae cardinalibus, de quorum numero tunc eramus, de nostro et ipsorum omnium concordi consilio et assensu auctoritate apostolica statuit et decrevit, Romanum Pontificem posse libere resignare. Nos igitur, ne statutum huiusmodi per temporis cursum oblivioni dari, aut dubitationem eandem in recidivam disceptationem ulterius deduci contingat, ipsum[3]) inter constitutiones alias ad perpetuam rei memoriam de fratrum nostrorum consilio duximus redigendum.

CAP. II.

Si in fraudem exspectantis primum vacaturam, quum in proximo crederetur pinguis vacare, renunciet aliquis tenuem, quam habebat: non tenetur exspectans illam recipere; immo illa dimissa exspectabit aliam sine fraude vacantem. Et si illi renunciati illa pinguis postea conferatur, hoc ipso probata sit fraus, et carebit utraque.

Idem.

Si, te praebendam vel dignitatem in aliqua ecclesia proximo vacaturam auctoritate apostolica exspectante, aliquis praebendam seu dignitatem tenuem obtinens in eadem, fraudulenter ei renunciet, ut, illa primo sic vacante praecludatur tibi via per consequens ad obtinendum praebendam vel dignitatem aliam pinguiorem, quae per mortem alicuius vel alias in ipsa ecclesia creditur verisimiliter in proximo vacatura: per renunciationem huiusmodi, dummodo de praemissa fraude appareat saltem per aliquas probabiles coniecturas, ut, quia dictae renunciationis tempore is, qui praebendam vel dignitatem pinguiorem habebat, infirmitate gravi detinebatur, vel aliquid aliud imminebat, propter quod illius praebenda seu dignitas vacare in proximo probabiliter credebatur, nullum tibi volumus obstaculum interponi, quo minus, praebenda vel dignitate praedicta sic fraudulenter renunciata omissa, possis dictam pinguiorem, quum eam vel aliam si prius ipsam vacare contigerit, auctoritate praefata libere petere veluti tibi debitam[4]), et habere. Ceterum si praedicto renuncianti huiusmodi praebenda vel dignitas pinguior forsitan conferatur, eo ipso dicta fraus intelligatur esse probata, et idem renuncians habita[5]) omnino careat et ambita.

TITULUS VIII.

DE SUPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORUM.

CAP. I.

Iurisdictio suffraganei excommunicati ad metropolitanum non devolvitur. Ioann. Andr.

Innocentius IV[1]).

Romana ecclesia (*Et infra:*) Edictum vero per Remensem provinciam publicatum, ut a subditis episcoporum ipsius provinciae pro audiendis et terminandis coram causis libere ad Remensem curiam accedatur, penitus revocamus, quia, etiamsi[2]) tenerentur iidem episcopi pro suis culpis vinculo excommunicationis adstricti, non tamen ex culpis ipsis, quum id non inveniatur a iure concessum, ad Remensem archiepiscopum iurisdictio devolveretur eorum. Sed alia forte pro illis poena ipsis canonica[3]) posset infligi.

CAP. II.

Si ille, qui praeest, est negligens et remissus, debet superior illi dare idoneum coadiutorem. H. d. Ioan. Andr.

Idem *Baronibus et Comitibus*[4]) *regni Portugalliae.*

Grandi non immerito (*Et infra:*) Mandamus, quatenus dilectum filium[5]) nobilem virum, comitem[6]) Boloniensem[7]), praefati regis Portugalliae fratrem, de[8]) devotione, probitate ac circumspectione multipliciter commendatum, qui eidem regi, si absque legitimo decederet filio, iure regni succederet, quique examinatae dilectionis affectu, quo vos et praedictum regnum prosequitur, magnanimitate ac potentia sibi[9]) plurimum suffragantibus, regnum ipsum

---

Cap. XLVI. 94*) cf. c. 42. X. de elect. I. 6. — 95) postulant: Sext. Ms. — 96) desid. ap. Böhm. — 97) omitt. Sext. Ms. — 98) eligendi: id. — 99) volens: id.

Cap. XLVII. 100) desid. in Sext. Ms.

TIT. VII. Cap. I. 1) iis: Böhm. — 2) videbatur: id. — 3) ipsam ... redigendam: Sext. Ms.

Cap. II. 4) debita et habita al. habere: Sext. Ms. — 5) omnino carere habita et ambita: id.

TIT. VIII. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 1. — cf. de hac const. *Theineri* Recherches p. 64. — Data est: (*Lugduni XI. Kal. Maii Pont. nostr. An. III.* 1245., *dilectis fil. universitati magistrorum scolarium Parisiis commorantibus*; cf. Decr. Innoc. IV. a Böhm. ad. c. 6. — 2) *etiam et si*: Sext. Ms. — 3) desid. in Decr. Innoc. IV. ap. Mans.

Cap. II. 4) *bar. comitantibus regem Port.*: Innoc. IV. ap. Mans. — *universis bar. regni Port.*: Ms. — 5) add.: *nostrum*: Sext. Ms. — seqq.: *nob. vir.*: omitt. id. et Innoc. IV. — 6) *N. vicecomitem*: Innoc. IV. ap. Mans. — *V. com.*: id. Ms., Sext. Ms. — 7) *Bonnniea.*: Innoc. IV., Sext. Ms. — 8) omitt. Innoc. IV. Ms., Sext. Ms. — 9) *sibi adinvicem*: Innoc. IV. Ms.

maturius[10]) reformatorum firma credulitate speratur, praesertim quum ad curam et administrationem generalem et liberam regni eiusdem, tam[11]) pro[12]) saepe dicti regis quam ipsius regni utilitate[13]), si provide attendatur, ac ad defensionem ecclesiarum, monasteriorum aliorumque piorum locorum regni praefati, et personarum ecclesiasticarum tam religiosarum quam saecularium, nec non viduarum, orphanorum et ceterorum ibidem degentium, ac deperditorum inibi recuperationem[14]) salubriter, ut[15]) in Domino confidimus, sit assumptus: quum[16]) ad vos accesserit, (fidelitate, homagio, iuramento seu pacto, si aliquibus forte praefato regi vel cuicunque alii personae tenemini[17]), aut etiam ipsius regis prohibitione, dummodo personam eius et vitam, ac legitimi sui filii, si aliquem ipsum habere contigerit[18]), fideliter conservetis debitum[19]) eis exhibentes honorem, nequaquam obstantibus,) in civitatibus, castris[20]), villis et munitionibus regni praedicti cum omnibus suis recipere, ac eius dispositioni, ordinationi et mandatis universaliter singuli et singulariter universi per omnia et in omnibus intendere[21]) absque difficultate qualibet[22]) procuretis, impendentes sibi contra quoslibet repugnantes ac etiam violentos consilium, auxilium et favorem, de redditibus, proventibus omnibusque praefati[23]) regni iuribus sine diminutione aliqua[24]) plenarie respondendo, ut de illis dicto regi, secundum quod suam decet excellentiam, sibi[25]) ac suis et praefati regni necessitatibus pro tempore ac negotiorum emergentium qualitate valeat providere. Alioquin venerabilibus fratribus nostris[26]) Bracharensi archiepiscopo et episcopo Colimbriensi[27]) damus nostris[28]) literis in praeceptis[29]), ut vos ad id monitione praemissa per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellant. Per hoc autem non intendimus memorato regi vel ipsius legitimo filio, si quem habuerit[30]), praedictum regnum adimere; sed potius sibi et eidem regno destructioni exposito, ac vobis ipsis in vita ipsius[31]) regis per sollicitudinem et providentiam comitis consulere supra dicti.

CAP. III.

Episcopo a paganis vel a schismaticis capto, non archiepiscopus, sed capitulum administrat, nisi Papa, quam cito hoc fieri poterit, super hoc per capitulum consulendus, aliter ordinaret. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si episcopus a paganis aut schismaticis capiatur, non archiepiscopus, sed capitulum, ac si sedes per mortem vacaret illius, in spiritualibus et temporalibus ministrare debebit, donec eum libertati restitui, vel per sedem apostolicam, (cuius interest ecclesiarum[32]) providere necessitatibus,) super hoc per ipsum capitulum quam cito commode poterit consulendam, aliud contigerit ordinari.

CAP. IV.

Ecclesia cathedrali vacante solus Papa visitatorem deputat, nisi archiepiscopus propter negligentiam vel dolosam capituli administrationem cum causae cognitione deputaret. Hoc dicit Dominicus. — §. 1. *Visitator ecclesiae vacantis, ab inferiore a Papa deputatus, temporalia et spiritualia administrat, excepta beneficiorum collatione ad episcopum pertinente.* H. d. Dominicus.

Idem.

Ecclesiae cathedrali vacanti visitator ab alio quam a Romano Pontifice deputari non potest, nisi forte capitulum in spiritualibus et temporalibus negligenter aut perperam administret. Tunc enim archiepiscopus ob negligentiam vel malitiam capituli, eo vacato, causaeque super hoc cognitione praemissa, visitatorem seu administratorem eidem ecclesiae licite poterit deputare. §. 1. Huiusmodi quoque visitator, quanquam spiritualium et temporalium administrationem legitimam censeatur habere, beneficia tamen, quae ad collationem pertinent episcopi, conferre non potest, si ab alio quam a Romano Pontifice fuerit deputatus.

TITULUS IX.

DE TEMPORIBUS ORDINATIONUM ET QUALITATE ORDINANDORUM[1]).

CAP. I.

Episcopus Italiae ultramontanum non ordinet, nisi de speciali licentia Papae, vel per patentes literas episcopi sui, continentes iustam causam, quare nolit vel non possit illum ordinare. Si secus factum fuerit, ordinans puniatur poena condigna, et ordinatus manebit suspensus ita, quod etiam a poenitentiariis Papae sine ipsius speciali licentia absolvi non poterit. Ioann. Andr.

Clemens IV.

Saepe contingit, quod nonnulli clerici, vinculo excommunicationis adstricti, aut apostatae, seu irregulares, vel alias ordinum sacrorum susceptione indigni, suam patriam, in qua de his habetur notitia, fugientes, se in remotis partibus faciunt ad huiusmodi ordines promoveri. Nos igitur, volentes animarum ipsorum periculis obviare, statuimus, ut nullus episcoporum Italiae de cetero aliquem ultramontanum clericum ordinare praesumat, nisi a nobis specialem licentiam habeat, vel ab episcopo, de cuius dioecesi traxit originem ordinandus, vel in cuius dioecesi beneficiatus exsistit, per eius patentes literas, causam rationabilem continentes, quare ipsum nolit aut nequeat ordinare. Eos vero, quos contra praemissa contigerit ordinari, manere volumus absque spe dispensationis super hoc a sede apostolica obtinendae suspensos, ac ordinantes poenitentia condigna puniri, omnibus nostris poenitentiariis inhibentes districte, ne absque licentia nostra speciali cum taliter ordinatis dispensent, vel suas eis tradant literas, per quas cum ipsis debeat dispensari.

CAP. II.

Qui scienter ordinaverint clericum alienum, per annum a collatione ordinum sunt suspensi, et, postquam suspensio fuerit manifesta, poterunt subditi sine ipsorum licentia a vicinis episcopis ordinari. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in generali concilio Lugdunensi*[2]).

Eos, qui clericos parochiae alienae absque superioris ordinandorum[3]) licentia scienter, seu affectata ignorantia vel quocunque alio figmento quaesito praesumpserint[4]) ordinare, per annum a collatione ordinum decernimus esse suspensos, his, quae iura statuunt contra taliter ordinatos, in suo robore duraturis. Clericis quoque parochiae taliter suspensorum, postquam eorum suspensio fuerit manifesta, absque ipsorum[5]) etiam licentia interim recipiendi ordines ab aliis vicinis[6]) episcopis, alias[7]) tamen canonice, liberam concedimus facultatem.

CAP. III.

Episcopus originis, domicilii, vel ecclesiastici beneficii commendatitias ad ordines dare potest, inferiores praelati non, nisi ex privilegio; nec officiales episcoporum, sed ii, qui habent administrationem spiritualium, illas bene concedunt. — §. 1. Possunt episcopi ordinare priores prioratuum non exemptorum, et ipsorum socios, quamdiu morantur in illis, licet inde non fuerint oriundi. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quum nullus clericum parochiae alienae praeter superioris ipsius licentiam debeat ordinare: superior intelligitur in hac casu episcopus, de cuius dioecesi est is, qui ad ordines promoveri desiderat, oriundus, seu in cuius dioecesi beneficium obtinet ecclesiasticum, seu habet, (licet alibi natus fuerit,) domicilium in eadem. Inferiores quoque praelati, religiosi vel alii, nisi eis, quod suos clericos aut subditos possint a quo voluerint episcopo facere ordinari, a sede apostolica specialiter sit indultum, vel officialis episcopi, quum ad hoc se ipsius officium non extendat, huiusmodi nequeunt licentiam impartiri. Episcopo autem in remotis agente, ipsius in spiritualibus vicarius generalis, vel, sede vacante, capitulum,

Cap. II. 10) omitt. Innoc. IV. — 11) *non minus:* id., Sext. Ms. — 12) omitt. Mans. — 13) *utilitatem:* id. — 14) *recuperatione:* Innoc. IV. Ms. — 15) omitt. Innoc. IV. — 16) *quamque:* id. Ms. — 17) *teneamini:* Mans. — 18) *cont., observetis:* Innoc. IV. Ms. — 19) omitt. Mans. — 20) omitt. Innoc. IV. Ms. — 21) *attendere:* Sext. Ms. — 22) omitt. Innoc. IV. Ms. — 23) *saepe fati:* Innoc. IV. — 24) *qualibet:* id. Ms. — 25) *et sibi:* id. — 26) *venerabili fr. nostro:* Innoc. IV. — 27) *Colubriensi:* id. Ms. — *Columbrien.:* Mans., Sext. Ms. — 28) *his nostris:* Innoc. IV. ap. Mans. — 29) *mandatis:* id. Ms., Sext. Ms. — 30) *habuit:* Mans. — 31) *eiusdem:* Sext. Ms., Innoc. IV.

Cap. III. 32) *ecclesiae:* Sext. Ms.

TIT. IX. Cap. I. 1) *et qual. ord.:* desid. in Sext. Ms.

Cap. II. 2) c. 13. conc. Lugd. II. — 3) *ordinatorum:* Sext. Ms. — 4) *praesumpserunt:* conc. Ms. — 5) *eorum:* id. — *episcoporum:* Sext. Ms. — 6) *vic. ep.:* abest ab eod. — 7) omitt. conc. Ms.

seu is, ad quem tunc temporis administratio spiritualium[8]) noscitur pertinere, dare possunt licentiam ordinandi. §. 1. Religiosi vero, a suis superioribus in non exemptis prioratibus deputati, priores et eorum socii possunt a locorum dioecesanis, quamdiu morantur in ipsis prioratibus, ordinari licite, licet non sint de eorum[9]) dioecesibus oriundi.

CAP. IV.

Episcopus seu alius inferior primam tonsuram infanti non confert, nisi religionem intret, nec homini illiterato, nec homini alterius dioecesis, absque sui praelati licentia; nec etiam coniugato, nisi religionem intret, aut ad sacros ordines promoveatur legitime; alias contra faciens punitur, ut hic. H. d. Zenz.

Idem.

Nullus episcopus vel quivis alius infanti, nisi forte religionem intraret, seu illiterato, sed nec absque sui superioris licentia homini dioecesis alienae, clericalem praesumat conferre tonsuram, nec etiam coniugato, nisi volenti religionem intrare aut ad sacros ordines promoveri, prout est sacris canonibus[10]) diffinitum. Qui vero contra fecerit, ut in eo[11]), in quo peccaverit, puniatur, per unum annum a collatione clericalis tonsurae duntaxat noverit se suspensum.

TITULUS X.

DE AETATE ET QUALITATE ET[1]) ORDINE PRAEFICIENDORUM.

CAP. UN.

Episcopus dispensat cum maiore XX. annis in dignitatibus et personatibus non curatis, si aliud non obstet. H. d. Dominicus.

Bonifacius VIII.

Permittimus, ut episcopi cum iis, qui XX. annum compleverint, quod dignitates vel personatus, quibus animarum cura non imminet, valeant obtinere, possint, si aliud non obstat canonicum, libere dispensare.

TITULUS XI.

DE FILIIS PRESBYTERORUM ET ALIIS ILLEGITIME NATIS.

CAP. I.

Cum illegitime natis dispensant episcopi in minoribus ordinibus et beneficio sine cura; dummodo sit tale, in quo alias dispensare possint. In aliis dispensatio Papae requiritur. Ioann. Andr. — *§. 1. Si dispensatum fuerit cum aliquo, quod non obstante ullo defectu possit ad curatum beneficium promoveri, praetextu illius dispensationis non poterit duo beneficia insimul obtinere.* Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Is, qui defectum patitur natalium, ex dispensatione episcopi licite potest, si ei aliud canonicum non obsistat, ad ordines promoveri minores, et obtinere beneficium, cui cura non imminet[1]) animarum; dummodo sit tale, super quo per ipsum episcopum valeat dispensari. Ad ordines quoque maiores, vel beneficia curam animarum habentia, super quibus nequit episcopus dispensare, sine dispensatione sedis apostolicae promoveri non potest. §. 1. Ille vero, cum quo per sedem dispensatur eandem, ut, praemisso non obstante defectu, valeat ad beneficium, etiamsi curam animarum habeat, promoveri, nequit praetextu dispensationis huiusmodi, (quam exorbitantem a iure oportet veluti odiosam restringi,) nisi unicum beneficium obtinere.

CAP. II.

Si ille, cum quo super defectu originis in curato beneficio fuerit dispensatum, eo tacito, super pluralitate dispensationem obtineat: non valet dispensatio. Ioann. Andr.

Idem.

Si is, cum quo fuit per sedem apostolicam dispensatum, ut, non obstante defectu natalium, quem patitur, ad omnes ordines promoveri valeat, et obtinere beneficium, etiamsi curam habeat animarum, dispensationem aliam, tacito de praedicto defectu, postmodum obtineat a sede praefata, ut duo aut plura beneficia similem curam habentia possit recipere, si ei alias canonice conferantur, et ea simul licite retinere; talis dispensatio, quum non sit verisimile, sedem ipsam[2]) eum illo, praedictum patiente defectum, voluisse, si hoc fuisset expressum, eidem in pluralitate beneficiorum huiusmodi dispensare, veluti per subreptionem obtenta nullius penitus est momenti.

TITULUS XII.

DE BIGAMIS.

CAP. UN.

Bigamus nudatus est omni privilegio clericali, et adstrictus saeculari foro. Nec valet consuetudo in contrarium, et prohibetur ei sub anathemate, ne tonsuram deferat. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in concilio generali Lugdunensi*[1]).

Altercationis antiquae dubium praesentis declarationis oraculo decidentes, bigamos omni privilegio clericali declaramus esse nudatos, et coercitioni fori saecularis addictos[2]), consuetudine contraria non obstante. Ipsis quoque sub anathemate prohibemus deferre tonsuram vel habitum clericalem.

TITULUS XIII.

DE OFFICIO VICARII.

CAP. I.

Successor officialis excommunicati excommunicatus non est, nisi in crimine damnato communicet, illa autem, quae exercet: illo excommunicato manente non valent, si iurisdictione solum ab eo recepta hoc facit. Ioann. Andr.

Innocentius IV[1]).

Romana ecclesia (*Et infra:*) Quum Remensis archiepiscopus in officialem alicuius suffraganei sui excommunicationis sententiam ex aliqua rationabili causa profert[2]), illos, qui vices ipsius gerunt, propter hoc excommunicationis vinculo non adstringit[3]), quum non communicent ob id officiali eidem in crimine, qui ecclesiasticae censurae districtione pro eo, quod suum exercent officium, non arctantur. Ea tamen, quae ipsi gerendo huiusmodi vices agunt, eo taliter[4]) excommunicato manente, si iurisdictionem tantum recipiunt ab eodem, non possunt obtinere vigorem.

CAP. II.

Ex generali commissione non potest officialis inquirere, corrigere, deponere, et punire subditorum excessus. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Licet in officialem episcopi per commissionem officii, generaliter sibi factam, causarum cognitio transferatur, potestatem tamen inquirendi, corrigendi aut puniendi aliquorum excessus, seu aliquos a suis beneficiis, officiis[5]) vel administrationibus amovendi, transferri nolumus in eundem, nisi sibi specialiter haec committantur[6]).

CAP. III.

Ex generali commissione officialis beneficia conferre non potest. Ioann. Andr.

Idem.

Quum in generali concessione nequaquam illa veniant, quae non esset quis verisimiliter in specie concessurus, nec regulariter donare valeat is, cui bonorum administratio etiam libera est concessa: officialis aut vicarius generalis episcopi beneficia conferre non possunt, nisi beneficiorum collatio ipsis specialiter sit commissa.

Cap. III. 8) *temporalium:* Sext. Ms. — 9) *ipsorum:* id.
Cap. IV. 10) *ordinibus:* Sext. Ms. — 11) abest ab eod.
TIT. X. Cap. un. 1) *qual. ordinum praef.:* Sext. Ms.
TIT. XI. Cap. I. 1) *immineat:* Sext. Ms.
Cap. II. 2) *illam:* Sext. Ms.

TIT. XII. Cap. un. 1) c. 16. conc. Lugd. II. — 2) *additos:* conc. Ms., Sext. Ms.
TIT. XIII. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — cf. adn. ad c. 1. de suppl. negl. I. 8. — 2) *proferret:* Sext. Ms. — 3) *adstringant:* Innoc. IV. ap. Mans. — 4) *tamen:* Sext. Ms.
Cap. II. 5) desid. in Sext. Ms. — 6) *committatur:* id.

TITULUS XIV.

DE OFFICIO ET POTESTATE IUDICIS DELEGATI.[1])

CAP. I.

Conservator a manifestis defendit iniuriis, et iudicialem indaginem non exercet.

Innocentius IV[2]).

Statuimus, ut conservatores, quos plerumque concedimus, a manifestis[3]) iniuriis et violentiis defendere possint quos eis committimus defendendos. Nec ad alia, quae iudicialem indaginem exigunt, suam possint extendere potestatem.

CAP. II.

In coactionibus et poenis pontificali dignitati defertur.

Alexander IV.

Quia pontificali dignitate praeditis ob reverentiam sacri officii, quod exercent, plurimum deferri convenit, et eos plus aliis honorari decet, ut, quum a iudicibus vel conservatoribus a sede apostolica deputatis contra eos ad coactiones aliquas sive poenas fuerit procedendum, gradus et modestia in huiusmodi processu servetur ita, quod, eis quadam condigna reverentia supportatis, ingressus primo ipsis ecclesiae[4]) vel sacerdotale interdicatur ministerium, ac deinde ab officio suspendantur, et subsequenter aggravetur censura ecclesiastica contra eos; nisi forte aliter fieri suaserit nimia contumaciae protervitas sive culpa.

CAP. III.

Delegato procedente cum duobus subdelegatis non in totum, ad Papam, non ad condelegatos, appellari debet. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si duo ex tribus, a sede apostolica delegatis, duobus aliis non in totum subdelegaverint vices suas, ipsique subdelegati cum delegato tertio in causa processerint delegata, si appellatur[5]) ab ipsis, non ad condelegatos, sed ad primum delegantem tantummodo appellari debebit.

CAP. IV.

Tres casus ponit, in quibus suspicionis causa coram arbitris non tractatur. Primus, quum recusatur unus ex delegatis, datis cum clausula: „Quod si non omnes." Secundus, quum recusatur delegatus episcopi. Tertius, quum recusatur officialis. Ioann. Andr.

Idem.[6])

Si contra unum ex duobus iudicibus, cum illa clausula: „quod si ambo interesse non possunt[7]), alter eorum in causa procedat," a sede apostolica delegatis, suspicionis causa legitima proponatur: causa ipsa suspicionis coram non recusato coniudice, ad quem ex vi praedictae clausulae debet ipsius causae cognitio pertinere, probari et ab eo expediri debebit. Ubi vero non est dicta clausula in rescripto, debet super hoc ad arbitros recursus haberi. Quum autem ipse[8]) delegatus episcopi recusatur, recusationis causa coram episcopo est probanda. Idem est, si officialis recusetur eiusdem, licet ad ipsum ab eodem officiali nequeat appellari.

CAP. V.

Distinguit tria tempora ad sciendum, an iudex suspectus committere possit; quia aut non est proposita recusatio: et tunc in totum per eum facta commissio tenet; aut est proposita, sed nondum pronunciatum super ea; et tunc volente recusatore committere potest, alias non; aut iam pronunciatum est, illum esse suspectum; et tunc, etiam volente recusatore, committere nequit. Ioann. Andr.

Idem.[9])

Iudex ab apostolica sede datus, quamvis legitime recusari valeat ut suspectus, potest licite vices suas committere, antequam recusatio contra ipsum proponatur. Et si in totum commiserit, recusari ulterius, aut facta per eum commissio impugnari nequibit; quod posset, si sibi de iurisdictione aliquid reservasset. Post recusationem quoque propositam committere, nisi de recusatoris procedat assensu, non potest; sed eo volente hoc potest, etiamsi iam recusatio eadem sit probata, dummodo pronunciatum non fuerit super ea. Extunc enim, quum omnino iudex esse desierit, nulla etiam cum illius assensu potest fieri commissio per eundem.

CAP. VI.

Delegatus subdelegans, etiam in totum, re integra causam reassumere poterit. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quamvis alicui vices tuas in causa tibi a sede apostolica delegata in totum commisisse noscaris: si tamen, antequam ille iurisdictione usus fuerit, commissio huiusmodi per te revocetur ab ipso, vel eum rebus eximi contingat humanis, causam ipsam resumere[10]) poteris, quum iurisdictio, ex quo ipsa usus non exstitit, non censeatur in eum efficaciter transivisse.

CAP. VII.

Si delegatus subdelegavit: „quoties abesset," vel „donec revocaret," et mortuus sit re non integra, subdelegatus procedit. Et semper de subdelegato ad delegatum, qui sibi aliquid iurisdictionis reservavit, appellari debet, etiam post sententiam. H. d. Io. Andr.

Idem.

Si delegatus, quoties eum abesse contigerit, tibi commiserit vices suas, poteris, eo rebus humanis exempto, quum et tunc censeatur abesse, commissum[11]) tibi negotium, dum tamen illo vivente iurisdictione uti coeperis, libere diffinire. Idem poteris, quando tibi vices etiam[12]) sub ea forma commisit: „donec eas duceret[13]) revocandas." Nam talis commissio, per quam censetur etiam sententiae prolatio, nisi antea fuerit revocata, committi, nequaquam morte committentis exspirat, ex quo res integra non exsistit. Ad eum quoque, qui vices suas committit, donec revocet, vel qui executionem sententiae tantum, aut quicquid aliud de iurisdictione sibi reservat, non ad delegantem primum appellari debebit, etiamsi post sententiam fuerit appellandum[14]).

CAP. VIII.

Plurium delegatorum in solidum quilibet cognoscit. Et uno cognoscente alii, nisi ex causa, se non intromittunt. Et perpetuatio unius perpetuat quoad omnes. H. d. Zenz.

Idem.

Quum plures sub illa forma: „ut omnes, aut duo, vel unus eorum mandatum apostolicum exsequantur," aut alia consimili iudices vel executores a sede apostolica deputari contingit: ipsorum quilibet iniunctum potest libere adimplere mandatum. Porro, uno eorum negotium inchoante commissum, alii nequibunt se alterius intromittere de eodem, nisi vel infirmitate vel alia iusta causa illum contingeret impediri, aut si nollet, vel malitiose in eo procedere recusaret. Iurisdictione vero perpetuata mandatore vivente, per unum, eo casu, quo potest, ex iudicibus delegatis perpetuata intelligitur quoad omnes.

CAP. IX.

Executor, super gratia facta datus a Papa, mortuo Papa etiam re integra gratiam exsequitur. Ioann. Andr.

Idem.

Si super gratia, cuiquam ab apostolica sede facta, executores fuerint deputati, aequum esse censemus, ut, sicut ipsa gratia, licet nondum sit in eius executione processum, morte non perimitur concedentis, sic nec etiam re integra perimatur executoribus data potestas, quam, veluti gratiae praedictae accessoriam, naturam sequi congruit principalis; ne gratiam eandem vel reddi quandoque[15]) omnino inutilem, vel ipsius effectum in tempus longius cum illius dispendio, cui facta exstitit, differri contingat.

CAP. X.

Duos casus ponit, quibus de subdelegato non in totum appellatur ad primum delegatum, scilicet quum delegatus excommunicatus vel mortuus est. Alios casus ponit infra eod. c. Si a subdelegato. Ioann. Andr.

Idem.

Si is, cui causa, licet proprio nomine non expressa, a sede fuerat[16]) apostolica delegata, subdelegaverit non in totum vices suas alicui; a subdelegato huiusmodi, si delegatum ipsum excommuni-

---

TIT. XIV. 1) *de off. delegati:* Sext. Ms. — Cap. I. 2) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — add.: *in conc. Lugdun.:* Mans. — 3) *manifestissimis:* Innoc. IV. Ms. — desid. ap. Mans.
Cap. II. 4) omitt. Sext. Ms.
Cap. III. 5) *appelletur:* Sext. Ms.
Cap. IV. 6) *Idem in eodem:* Böhm. — 7) *possint:* Sext. Ms. — 8) omitt. id.
Cap. V. 9) *Idem in eodem:* Böhm.
Cap. VI. 10) *reassumere:* Sext. Ms.
Cap. VII. 11) *sic comm.:* Sext. Ms. — 12) omitt. id. — 13) *duxerit:* id. — 14) *appellatum:* id.
Cap. IX. 15) *quandocunque:* Sext. Ms.
Cap. X. 16) *fuerit:* Sext. Ms.

cari aut de medio tolli contingat, impedimento tali durante ad sedem ipsam, ne absolutionem vel successorem exspectando illius praeiudicari litigantibus vel causa plus debito prorogari valeat, volumus appellari.

CAP. XI.

Ab arbitris iuris appellatur ad Papam. Ioann. Andr.

Idem.

Ab arbitris, qui secundum formam iuris, ut de proposita contra iudicem suspicionis causa cognoscant, vel qui, quum de revocatione ambigitur literarum, iudicibus nequeuntibus in unam sententiam concordare, ad concertationem huiusmodi sopiendam a partibus eliguntur, est, si gravaverint, ad sedem apostolicam appellandum.

CAP. XII.

Executor datus a Papa, ut provideat personae, subdelegat, si detur, ut provideat ecclesiae; non expressa persona, non subdelegat, nisi habeat speciale mandatum. H. d. et causam reddit. Ioann. Andr.

Idem.

Is, cui ab apostolica sede committitur certae personae provisio de beneficio in certa ecclesia, dioecesi vel provincia facienda, potest alii committere licite vices suas. Sed si non expressa certa persona committatur eidem, ut alicui personae idoneae de certa ecclesia vel beneficio debeat providere, quia circa eligendum personam eius industria tunc videtur electa, provisionem sibi commissam alteri demandare non potest, nisi forma commissionis habeat, ut per se vel per alium id valeat expedire [17]).

CAP. XIII.

Is, cui aliquid certo loco expediendum committitur, ex iusta causa illud expedire poterit extra locum. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Statuimus, ut is, per quem ab apostolica sede certo loco inquisitio fieri, vel quicquid aliud expediri mandatur, si propter potentiam vel malitiam illius, contra quem inquiri debet sive procedi, seu fautorum eiusdem non possit hoc exsequi eo loco secure, ne ipse commodum ex dolo vel fraude reportet, ad id exsequendum locum alium eligat idoneum et securum. Idem faciat, si alia rationabilis causa subsit, propter quam in loco decreto perfici nequeat commode quod mandatur, ne tali praetextu impediri contingat mandatum apostolicum vel differri.

CAP. XIV.

Quando a subdelegato non in totum appellatur, quia non admittit exceptionem, per quam denegatur etiam delegatum habere iurisdictionem: ad primum delegantem appellabitur. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si a subdelegato, cui delegatus non in totum commiserat [18]) vices suas, ex eo fuerit appellandum, quia exceptionem coram se propositam, quod, antequam per eum vel per ipsum delegatum in aliquo processum fuisset, delegans viam fuerat universae curnis ingressus, admittere recusavit: non ad delegatum, quum iurisdictionem negetur habere, sed ad delegantem potius appellari debebit. Idem fiat in aliis casibus, in quibus delegatus iurisdictionem habere negatur; alias, si appellari deberet ad ipsum, esset appellans, qui sic fateri videretur, eundem iurisdictionem habere, quod ante negaverat, contrarius sibi ipsi.

CAP. XV.

Ponit hic, qui possint esse conservatores, et ubi cognoscere, et an et quibus possint delegare, et quantum duret eorum potestas, et de expensis talium. H. d. Zenz.

Idem.

Hac constitutione perpetuo valitura sancimus [19]), ut conservatores, qui aliquibus, ut a manifestis iniuriis et violentiis tueantur eosdem, plerumque a sede apostolica conceduntur, de cetero deputari non possint, nisi episcopi vel eorum superiores, aut abbates, seu dignitates vel personatus in cathedralibus vel collegiatis ecclesiis obtinentes, nullusque deputati sibi conservatoris esse valeat conservator. Nec aliquis, (regibus et reginis, qui, sicut dignitatis altitudine praeeminent, sic praerogativa gratiae ipsos convenit anteferri, duntaxat exceptis,) deinceps conservatorem habeat eum, qui sub ipsius iurisdictione, dominio vel districtu ecclesiastico vel temporali consistat. Conservatores autem huiusmodi extra civitates seu dioeceses, in quibus fuerint deputati [20]), contra quoscunque procedere, aut aliquos ultra unam diaetam a fine dioecesum eorundem trahere non praesumant. Vices quoque suas, (citationibus et [21]) sententiarum denunciationibus duntaxat exceptis, quas per alios valeant exercere,) nulli committere possint [22]), nisi hoc eis competierit ex beneficio literarum; sed nec tunc, nisi intra civitates seu dioeceses, in quibus deputati fuerint [23]), et personis tantum, quae superius sunt expressae. Ut autem conservatores limites sibi traditae potestatis, quos frequenter excedunt, metu poenae diligenter observent; decernimus, ut, si de aliis quam de manifestis iniuriis et violentiis scienter se intromiserint, seu ad alia, quae iudicialem indaginem exigunt, suam extenderint potestatem, eo ipso per unum annum ab officio sint suspensi. Pars vero, quae hoc fieri procurabit, sententiam excommunicationis incurrat, a qua non possit absolvi, nisi ei [24]), quem sic fatigavit indebite, primo satisfaciat integraliter de expensis. Officium autem quorumcunque conservatorum ipso iure quoad non coepta negotia per obitum concedentis volumus exspirare. Circa munera vero et expensas, assessores ac notarios, et personas testimonii causa vocandas, illa praecipimus in huiusmodi conservatoribus per omnia observari, quae in delegatis iudicibus constitutio a nobis super his edita observanda decrevit [25]). Quicquid autem contra praemissa vel eorum aliquod attentari contigerit, omnino decernimus irritum et inane.

TITULUS XV.

DE OFFICIO LEGATI.

CAP. I.

Legati non cardinales sine speciali mandato iure legationis beneficia conferre non possunt, sed legati cardinales hoc bene possunt. Ioann. Andr.

Innocentius IV. [1])

Officii nostri debitum remediis invigilat subditorum [2]), quia, dum eorum exsequimur onera, dum scandala removemus, nos in eorum quiete quiescimus et fovemur in pace. Proinde [3]) praesenti decreto statuimus, ut ecclesiae Romanae legati, quantumcunque plenam legationem obtineant [4]), sive a nobis missi fuerint sive suarum praetextu ecclesiarum legationis sibi vendicent [5]) dignitatem, ex ipsius legationis munere conferendi beneficia nullam habeant potestatem [6]), nisi hoc alicui specialiter duxerimus indulgendum. Quod [7]) in fratribus nostris legationis fungentibus nolumus observari, quia sicut honoris praerogativa laetantur, sic eos auctoritate fungi volumus ampliori.

CAP. II.

Legatus habet ordinariam, unde per mortem Papae non exspirant eius officium. H. d. Ioann. Andr.

Clemens IV. *S. tit. sanctae Caeciliae Presbytero cardinali apostolicae sedis Legato.*

Legatos, quibus in certis provinciis committitur legationis officium, ut ibidem evellant et [8]) dissipent, aedificent atque plantent, provinciarum sibi commissarum ad instar proconsulum ceterorumque praesidum, quibus certae sunt decretae provinciae moderandae, ordinarios reputantes, praesenti declaramus edicto, commissum tibi a praedecessore nostro legationis officium nequaquam per ipsius obitum exspirasse.

Cap. XII. 17) *expediri:* Sext. Ms.
Cap. XIV. 18) *commiserit:* Sext. Ms.
Cap. XV. 19) *statuimus* · Sext. Ms. — 20) *deputati, vel ubi quam in civitatibus seu locis insignibus, ubi possit copia peritorum haberi, contra quoscunque etc.:* id. — 21) desid. ap. Bohm. — 22) *possunt:* Sext. Ms. — 23) *fuerunt:* id. — 24) desid. ib. — 25) *decernit:* id. — cf. c. 11. de rescr. I. 3.

TIT. XV. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) *subiectorum:* Innoc. IV., Sext. Ms. — 3) *Inde:* Innoc. IV. Ms. — 4) *habeant:* Sext. Ms. — 5) *vindicant:* id. — 6) *facultatem:* Innoc. IV. Ms. — 7) add. : *tamen:* Innoc. IV.

Cap. II. 8) omitt. Sext. Ms.

CAP. III.

Finita legatione exspirant reservationes legatorum, et omnis processus habitus super illis, nisi tunc illa beneficia iam vacantia sint collata. Demum dicitur, quod, pendente una sua reservatione in ecclesia collegiata, vel de beneficio spectante ad collationem alicuius, legatus in eadem ecclesia, vel beneficio spectante ad collationem eiusdem, aliam facere non potest, et, quod fit contra praedicta, irritum decernit. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Praesenti declaramus edicto, reservationes quorumcunque beneficiorum, ab apostolicae sedis legato suae legationis auctoritate factas, et decreta interposita super ipsis, nec non denonciationes, inhibitiones et processus quoslibet, per eum vel per executores deputatos ab eo habitos circa ipsas, (dummodo ad collationem eorundem beneficiorum iam vacantium minime sit processum,) eo ipso, quod illius[9]) finitur legatio, viribus penitus vacuari, nec executores eosdem posse ulterius beneficia taliter reservata conferre. Ceterum reservationes huiusmodi, per quas interdum praelati et ecclesiae nimium gravantur, restringere cupientes, prohibemus, ne, postquam legatus in aliqua cathedrali vel collegiata ecclesia reservationem aliquam duxerit faciendam, aliam illa pendente faciat aliquatenus in eadem. Nec etiam[10]), postquam alibi reservaverit aliquod beneficium, ad collationem pertinens cuiuscunque, aliud, quod ad illius collationem pertineat, quamdiu reservatio pendet alterius, sibi quoquo modo reservet. Quicquid autem contra praemissa contigerit attentari, eo ipso viribus non subsistat.

CAP. IV.

Cathedrales, vel regulares vel collegiatas ecclesias legati reservare vel conferre non possunt. Idem in dignitatibus ecclesiarum cathedralium, quae sunt maiores post episcopos, si ipsarum penituti per electionem debent assumi; et contra hoc factum est irritum. — §. 1. Delegatus non potest alicui committere, quod recipiat resignationem beneficii, et postea illud conferat, et contra factum vel faciendum decernit irritum. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Deliberatione provida duximus inhibendum, ne aliquis apostolicae sedis legatus, quantumcunque legationem obtinere plenariam dignoscatur, cathedrales, vel regulares aut collegiatas ecclesias, seu ipsarum ecclesiarum cathedralium dignitates, ad quas hi, qui praeficiuntur eisdem, maiores in earum[11]) capitulis post episcopos exsistentes, habent per viam electionis assumi, suae ordinationi, collationi, provisioni, electioni aut dispositioni quomodocunque reservet, nec de ipsis ordinandis, conferendis vel disponendis se aliquatenus intromittat, neque aliquod, quo minus hi, ad quos pertinuerit, eligere aut postulare libere valeant, quum vacabunt, obstaculum quomodolibet interponat, decernentes, quicquid contra hoc actum exstiterit, eo ipso irritum et inane. §. 1. Prohibemus insuper, ne legatus ipse in genere aut in specie cuiconque concedat, ut ab his[12]), qui, beneficia infra[13]) legationem eiusdem habentes, ea in illius manibus voluerint libere resignare, ipsorum resignatione recepta, illa valeat idoneis conferre personis, quum per hoc aperiri posset via contra Lateranense[14]) concilium ad beneficia vacatura. Nos enim concessionem, quam contra hoc contigerit attentari, et quicquid ex ea vel ob eam secutum exstiterit, nullam prorsus habere statuimus roboris firmitatem, volentes non solum ad futura, sed etiam ad praeterita et adhuc pendentia negotia hoc extendi.

CAP. V.

Collatio legati per taciturnitatem prioris beneficii vitiatur. Hoc dicit Zenz.

Idem.

Collatio beneficii, per legatum sedis apostolicae tibi facta, nullius momenti exsistit[15]), si in ea non fuerit[16]) habita mentio de alio beneficio, quod primitus obtinebas.

TITULUS XVI.

DE OFFICIO ORDINARII.

CAP. I.

Archiepiscopus non potest sibi constituere officiales in dioecesi suffraganeorum suorum etiam pro futuris causis per appellationem devolvendis ad ipsum, nisi de consuetudine hoc habeat; et tunc etiam tales officiales inhibere non possunt, priusquam fuerit appellatum. — §. 1. Donec archiepiscopus de facili potest haberi, officialis eius suffraganeum excommunicare, suspendere aut interdicere non potest, propter ordinis (melius dixisset: „officii") episcopalis reverentiam. H. d. in summa Ioann. Andr.

Innocentius IV.[1]) *in concilio Lugdunensi.*

Romana ecclesia (*Et infra:*) Prohibemus quoque, ne Remensis archiepiscopus in[2]) dioecesibus suffraganeorum suorum foraneos officiales constituat, quia, quum metropolitanis[3]), ne suorum suffraganeorum ingrediantur dioeceses, ut in eis auctoritate propria iudicent, disponant aliquidve aliud agant, canonica prohibeant instituta, nequaquam hoc[4]) possunt in illis per alios exercere. Nec pro eo, quod causas per appellationem delatas ad ipsos possunt in suffraganeorum suorum dioecesibus delegare, similiter licet eis tales officiales instituere in eisdem, qui eorum vice, quum appellatur ad ipsos, citationes vel[5]) inhibitiones faciant, seu compescant in hac parte rebelles; quia in causis per appellationem devolutis ad ipsos iam iurisdictionem obtinere noscuntur, propter quod licite possunt super illis committere vices suas. Non sic autem in aliis, in quibus nondum exstitit appellatum, et idcirco non debent aliquos constituere[6]) pro citationibus in futuris causis appellationum et inhibitionibus faciendis, nisi aliud Remensis ecclesia circa talium officialium institutionem de consuetudine obtineat speciali. A quibus, etiamsi de consuetudine huiusmodi possint[7]) in Remensi provincia[8]) constitui, inhibitiones[9]) tamen, ne procedatur in causis, priusquam ad Remensem curiam appelletur[10]), fieri penitus inhibemus. §. 1. Officiales autem Remensis archiepiscopi, quamdiu in sua provincia vel circa illam exstiterit, in suffraganeos[11]) interdicti, suspensionis[12]) vel excommunicationis proferre sententias non attentent. Et hoc idem ab officialibus aliorum metropolitanorum circa ipsorum suffraganeos, quibus ob reverentiam pontificalis officii deferri volumus in hac parte[13]), praecipimus observari.

CAP. II.

Canonici, qui a divinis cessare possunt consuetudine vel alio iure, si cessare volunt, causam suae cessationis exprimant in instrumento publico vel patentibus literis suo vel alio authentico sigillo munitis, et exhibeant illud vel illas illi, contra quem cessant. Hoc praetermisso, vel expressa causa non inventa legitima, quicquid medio tempore perceperint ab ecclesia, restituant, et quae percipere debent non percipiant, et satisfaciant de iniuriis illi, contra quem cessant. Causa legitima inventa, tenetur ille ad interesse canonicis, et ad certam quantitatem ecclesiae, superioris taxandam arbitrio. Ultimo reprobatur consuetudo, qua imagines sanctorum in dicta cessatione spinis et urticis supponebantur. Et statuitur, contemnentium facientes graviter puniendos. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in generali concilio Lugdunensi.*[14])

Si canonici a divinis cessare voluerint, prout in ecclesiis aliquibus sibi ex consuetudine vel alias vendicant: antequam ad cessationem huiusmodi quoquo modo procedant, in instrumento publico, vel patentibus literis sigillorum suorum aut alterius authentici munimine roboratis, cessationis ipsius causam exprimant, et illud vel illas ei, contra quem cessare intendunt, assignent, scituri, quod, si hoc praetermisso cessaverint, vel causa, quam expresserint, non fuerit inventa canonica, omnia, quae de quibuscunque proventibus illius ecclesiae, in qua cessatum fuerit, cessationis tempore perceperint[15]), restituent[16]). Illa vero, quae pro eodem tempore debentur eisdem, nullo modo percipient, sed ipsi ecclesiae cedere[17]), ac nihilominus ei, contra quem cessaverant, de damnis et iniuriis satisfacere tenebuntur. Si autem causa eadem canonica fuerit iudicata, is, qui occasionem cessationi dederat, ad omne interesse dictis canonicis et ecclesiae, cui debitum officium eius est culpa subtractum, ad certam quantitatem taxandam et in[18]) divini cultus augmentum convertendam, superioris arbitrio condemnetur. Ceterum detestabilem abusum horrendae indevotionis illorum, qui

---

Cap. III. 9) *ipsius:* Böhm. — 10) *enim:* id.
Cap. IV. 11) *earum:* Sext. Ms. — 12) *iis:* Böhm. — 13) *intra:* id. — 14) cf. c. 2. de conc. praeb. III. 8.
Cap. V. 15) *exstitit:* Sext. Ms. — 16) *fuit:* id.
TIT. XVI. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — Innoc. III., Böhm., male. — cf. ada. ad c. 1. de suppl. negl. I. 8. — 2) omitt. Innoc. IV. ap. Mans. — 3) *metropolitani:* Sext. Ms. — 4) omitt. Innoc. IV. Ms. — 5) *et:* id. — 6) *constit. in eisdem, citationibus:* id. — 7) *possunt:* Sext. Ms. — 8) *Remensem provinciam:* Innoc. IV. Ms. — 9) *prohibitiones, ne:* id. — 10) *appellatur:* id. — 11) *suffr. suos:* id., Sext. Ms. — 12) *susp. causa:* Sext. Ms. — *vel susp.:* Innoc. IV. Ms. — 13) add.: *benigne:* id.
Cap. II. 14) c. 17. conc. Lugd. II. — 15) *perceperunt:* conc. — 16) *restituant:* Sext. Ms. — 17) *reddere:* id. — 18) *ut:* conc. Ms. —

crucis, beatae Mariae[19]) virginis aliorumque[20]) sanctorum imagines seu statuas irreverenti ausu tractantes, eas in aggravationem cessationis huiusmodi prosternant in terram, et[21]) urticis spinisque supponunt, penitus reprobantes, aliquid tale fieri de cetero districtius prohibemus[22]), statuentes, ut in eos, qui contra fecerint, ultrix procedat dura sententia, quae delinquentes sic puniat graviter, quod alios a similium praesumptione compescat.

CAP. III.

Statuit Papa, quod habentes plures dignitates, vel alia beneficia curam animarum habentia, per ordinarios compellantur ostendere infra tempus competens superioris arbitrio statuendum dispensationes, quas si non ostenderint, perinde procedatur, ac si nullas haberent. Et si ostenderint, et sufficientes, non amplius molestentur, proviso, ne in praedictis beneficiis cura negligatur animarum. Si autem dubitetur de dispensatione, ad sedem apostolicam recurratur. Talibus plura similia beneficia obtinentibus aliud non conferatur beneficium, nisi ostensa dispensatione sufficienti, et tunc ita demum conferatur, si per dispensationem possunt illud cum aliis retinere, vel si prioribus renunciaverint; aliter collatio facta non teneat. Ioann. Andr.

Idem.[23])

Ordinarii locorum subditos suos, plures dignitates vel ecclesias, quibus animarum cura imminet, obtinentes, seu personatum aut dignitatem cum alio beneficio, cui cura similis est annexa, districte[24]) compellant dispensationes, auctoritate quarum huiusmodi ecclesias, personatus seu dignitates canonice tenere se asserunt, infra[25]) tempus, pro facti qualitate ipsorum ordinariorum moderandum arbitrio, exhibere. Quod si forte iusto impedimento cessante nullam dispensationem infra idem tempus contigerit exhiberi: ecclesiae[26]) beneficia, personatus[27]) seu dignitates, quae sine dispensatione aliqua eo ipso illicite detineri constabit, per eos, ad quos eorum collatio pertinet, libere personis idoneis conferantur. Ceterum si dispensatio exhibita sufficiens evidenter appareat, exhibens nequaquam in[28]) beneficiis huiusmodi, quae canonice obtinet, molestetur. Provideat tamen ordinarius, qualiter nec animarum cura in eisdem ecclesiis, personatibus seu dignitatibus negligatur, nec beneficia ipsa debitis obsequiis defraudentur. Si vero de dispensationis exhibitae sufficientia dubitetur, super hoc erit ad sedem apostolicam recurrendum, cuius est aestimare, quem modum sui beneficii esse velit. In conferendis insuper personatibus, dignitatibus et aliis beneficiis, curam habentibus animarum annexam, iidem ordinarii diligentiam illam observent, ut personatum, dignitatem vel aliud[29]) beneficium, similem curam habens animarum[30]), alicui plura similia obtinenti non ante conferre praesumant, quam eis super obtentis dispensatio evidenter sufficiens ostendatur. Qua etiam ostensa ita demum ad collationem procedi volumus, si appareat per eandem, quod is, cui est collatio facienda, huiusmodi personatum, dignitatem vel[31]) beneficium retinere libere[32]) valeat cum obtentis, vel si ea, quae sic obtinet, libere ac sponte resignet. Aliter autem de personatibus, dignitatibus et beneficiis talibus facta[33]) collatio nullius penitus sit momenti.

CAP. IV.

Praecipit Papa, ne praelati subditis interdicant, ne statum ecclesiarum et personarum superioribus inquirentibus manifestent, nec ad id celandum iuramentis, promissionibus, obligationibus aut aliis poenis adstringant. Decernit autem, quod contra factum fuerit, irritum et inane, et sententias, iuramenta, promissiones vel poenas non ligare, et praesumptores praecipit poena condigna a superioribus eisdem puniri. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quia plerique praelati non sine multa temeritatis audacia suis subditis aliquando interdicunt, ne ipsorum superioribus aut apostolicae sedis legatis, vel inquisitoribus ad inquirendum, corrigendum et reformandum in eorum ecclesiis, monasteriis sive locis a sede deputatis eadem, vel aliis quibuscunque personis, per quas ad notitiam praedictorum valeat pervenire, statum ecclesiarum, monasteriorum seu locorum suorum, personarum et rerum ipsorum insinuent vel exponant, in ipsos, si secus egerint excommunicationis, suspensionis vel interdicti sententias proferentes, eosque ad hoc celandum iuramentis, promissionibus et obligationibus aliisque[34]) poenis nihilominus adstringentes: nos, huic malitiae, ne tali praetextu in ecclesiis, monasteriis et locis eisdem inquisitio, correctio seu reformatio, quum faciendae fuerint, valeant impediri, occurrere cupientes, praedicta et eorum quodlibet attentari de cetero districtius inhibemus, decernentes auctoritate apostolica, quicquid contra praesentem inhibitionem attentatum exstiterit, nullius penitus exsistere firmitatis, nec quemquam sententiis, iuramentis, promissionibus, obligationibus vel poenis huiusmodi obligari quomodolibet vel adstringi. Praesumptores autem eosdem, ne ipsorum temeritas quoquo modo transeat impunita, a superioribus vel legatis seu inquisitoribus memoratis animadversione condigna praecipimus castigari.

CAP. V.

Iurisdictio, archiepiscopo attributa in una dioecesi, sibi in aliis non prodest. H. d. Zenz.

Idem.

Ut litigantes releventur a laboribus et expensis, statuimus, ne archiepiscopus causas, quae per appellationem vel alias iure metropolitico deferuntur ad ipsum, alibi, quam in sua propria civitate vel dioecesi, aut in eis, in quibus appellatum exstitit, vel causae ipsae consistere dignoscuntur, audiat vel etiam audiendas committat, nisi sibi aliud de consuetudine competat in hac parte.

CAP. VI.

Si episcopus, quum potest, suam dioecesin visitat per alium, habet illi in necessariis providere; visitati autem in victualibus providebunt ipsi vicario visitanti, et non episcopo. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si episcopus suam dioecesin, ubi ei a iure permittitur, faciat per alium visitari, licet ipse illi habeat in aliis necessariis providere: hi[35]) tamen, qui visitantur, ministrare tenentur expensas victualium visitanti, quum secundum Apostolum[36]) non sit magnum, si ab eo metantur temporalia, per quem spiritualia seminantur. Idem tamen[37]) episcopus, quum personaliter non visitat[38]), nil prorsus ab his[39]), qui per illum, quem deputat, fuerint visitati, exigere poterit aut debebit.

CAP. VII.

In quolibet loco dioecesis non exempto per se et per alium potest episcopus pro tribunali sedere, et libere exsequi quae ad ipsius spectant officium. Ioann. Andr.

Idem.

Quum episcopus in tota sua dioecesi iurisdictionem ordinariam noscatur habere, dubium non exsistit, quin in quolibet loco ipsius dioecesis non exempto per se vel per alium possit pro tribunali sedere, causas ad ecclesiasticum forum spectantes audire, personas ecclesiasticas, quum earum excessus exegerint, capere ac carceri deputare, nec non et cetera, quae ad ipsius spectant officium, libere exercere.

CAP. VIII.

Canonici, qui a divinis cessare possunt, quum cessare voluerint, vocabunt absentes, sicut si immineret electio facienda, cum quibus de cessatione deliberabunt. Et si deliberant cessare, requirent prius eum, contra quem cessant, ut irrogatam offensam emendet. Quod si fecerit, non cessabunt; alioquin cessare poterunt, ita, quod a cessatione infra mensem utraque pars, et cessans et contra quem cessatur, iter arripiat eundi ad Papam vel per se, vel per procuratores sufficienter instructos, nisi interim intervenerit concordia inter ipsos. Et continuatis dietis, quam cito poterunt, se coram Papa praesentent, ut, utraque parte praesente, vel altera contumaciter absente, Papa diffiniat negotium, et culpabiles puniat, et, si pars cessans praedicta non servet, cessatio non servetur. Ioann. Andr.

Idem.

Quamvis super cessationibus a divinis, quae a capitulis, conventibus sive collegiis saecularium vel regularium ecclesiarum multoties sine causa rationabili attentantur, manifesta satis a felicis recordationis Innocentio III.[40]) et Gregorio X.[41]) praedecessoribus nostris manaverint instituta, quia tamen post illa est plerumque compertum, cessationes easdem irrationabiliter esse factas: nos, ad tam perniciosum evitandum abusum, eadem statuta cum infra scripta moderatione in suo volentes robore perdurare, de fratrum nostrorum consilio districtius inhibemus[42]), ne a saeculari vel re-

---

Cap. II. 19) omitt. Sext. Ms. — 20) *aliorumve:* conc. — 21) omitt. id. et Sext. Ms. — 22) *prohibentes statuimus:* Sext. Ms.

Cap. III. 23) c. 18. ib. — 24) *districtione:* conc. Ms. — 25) *intra:* et hoc loco et paulo post: Böhm. — 26) *ecclesiastica:* conc. Ms. — 27) desid. ib. — 28) omitt. Sext. Ms. — 29) *aliquod:* id., conc. Ms. — 30) abest a conc. at Sext. Ms. — 31) desid. in conc. Ms. — 32) *licite:* conc. sp. Mans. — 33) *acta:* Böhm.

Cap. IV. 34) *aliis atque:* Sext. Ms.

Cap. VI. 35) *ii:* Böhm. — 36) 1 Cor. IX. 11. — 37) *autem:* Sext. Ms. — 38) *visitet:* id. — 39) *iis:* Böhm.

Cap. VIII. 40) cf. c. 13. X. h. t. I. 31. — 41) cf. supr. c. 2. — 42) *prohibemus:* Sext. Ms.

gulari capitulo, collegio seu conventu ecclesiae cuiuscunque cessationes ipsae, nisi vocatis omnibus, (prout sunt pro electionis negotio evocandi,) et deliberatione habita diligenti, ac episcopo aliove quocunque clerico sive laico, (cuiuscunque dignitatis, praeeminentiae, conditionis aut status exsistat,) propter cuius iniuriam vel offensam eadem videtur cessatio facienda, post praedictas vocationem et deliberationem de cessando habitam requisito, quod irrogatam iniuriam vel offensam emendet, aliquatenus attententur, neque tunc etiam, si emendam inde habuerint, vel per eos steterit, quo minus habeant competentem. Si autem, praemissis servatis, capitulum, collegium vel conventus alicuius ecclesiae ad cessationem eandem duxerint[43]) procedendum: extunc infra[44]) unius mensis spatium pars utraque, videlicet ii, qui cessant, et illi etiam, propter quorum factum a divinis cessatur, (nisi superveniente concordia inter eos cessatio illa cesset,) iter arripiant per se vel per procuratores idoneos cum munimentis et actis ad negotium ipsum spectantibus ad sedem apostolicam veniendi, et continuatis dietis, quam cito commode poterint, se apostolico conspectui repraesentent, ut, partibus praesentibus, aut una praesente, altera non veniente vel mittente, examinato negotio apud sedem eandem, pars, quae culpabilis inventa fuerit in praemissis, praeter alias poenas a dictis canonibus institutas, si Romano Pontifici videbitur expedire, poena docente cognoscat, quantum excesserit, quae cessationi factae rationabiliter causam dedit, vel quae sine rationabili et manifesta causa cessavit. Parte insuper a divinis cessante supra scripta tam in cessando quam in veniendo sive mittendo ad sedem apostolicam non servante, non servetur cessatio; sed ea non obstante ut prius in ipsa ecclesia celebretur.

CAP. IX.

Primo ponit constitutionem de bonis dignitatum vel ecclesiarum vacantium, non occupandis per eos, ad quos collatio vel custodia pertinet, nisi de speciali iure id eis competat; et contra facientibus poenam imponit. Secundo ostendit, de quibus bonis intelligatur, quum de speciali iure id alicui competit. Tertio decretalem Quia saepe, supra eodem libro de elect., dicit non esse correctam. Ioann. Andr.

Idem.

Praesenti prohibemus edicto, ne episcopi vel eorum superiores, aut abbates seu quivis alii regulares vel saeculares praelati, aut ecclesiasticae quaecunque personae, vacantibus dignitatibus, personatibus, prioratibus vel ecclesiis quibuscunque sibi subiectis, seu ad collationem, ordinationem, praesentationem vel custodiam pertinentibus eorundem, bona morientibus eorum rectoribus vel ministris in ipsis inventa, sive vacationis ipsorum[45]) tempore obvenientia, quae in utilitatem eorundem expendi vel futuris debent successoribus fideliter reservari, occupare, aut in usus suos convertere quoquo modo praesumant, nisi de speciali privilegio vel consuetudine iam praescripta legitime, seu alia causa rationabili hoc eisdem competere dignoscatur. Alioquin episcopi et eorum superiores ab ingressu ecclesiae, ceteri vero ab officio et beneficio tamdiu eo ipso noverint se suspensos, quousque restitutionem fecerint de praedictis. Porro, ubi ex privilegio vel consuetudine, seu alia de causa rationabili sibi aliquis praedictorum asserit bona competere supra dicta: hoc de illis bonis solum debet intelligi, quae solutis debitis, si qua sint, et his[46]), quae fuerint necessaria pro servitoribus et ministris, ac incumbentibus oneribus usque ad novos reditus supportandis, congrue reservatis, ex ipsis reperta fuerint superesse. Sane constitutionem[47]), quam superius[48]) specialiter edidimus contra capitula, collegia, conventus[49]) seu singulares personas, bona cathedralium vel regularium aut collegiatarum ecclesiarum vacantium occupantes, per constitutionem praesentem, quam in dignitatibus, personatibus, prioratibus et ecclesiis aliis locum habere censemus, nolumus in aliquo derogari.

TITULUS XVII.

DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.

CAP. UN.

Capitulum, vel is, ad quem administratio pertinet, vacante sede eos absolvet, quos absolvere posset episcopus, si viveret; nisi a sede apostolica id fuerit interdictum. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Episcopali sede vacante potest capitulum, seu is, ad quem episcopalis[1]) iurisdictio tunc temporis noscitur pertinere, iis, quibus posset episcopus, si viveret, ab excommunicationis sententia, sive iuris sive hominis fuerit, absolutionis beneficium impertiri, nisi ei fuerit a sede apostolica specialiter interdicta potestas.

TITULUS XVIII.

DE PACTIS.

CAP. I.

Monachi, habentes liberam a sede apostolica sepulturam, si paciscuntur de non recipiendis aliquibus vel certis parochianis ecclesiae alicuius, servare compelluntur pactum, nec illos sepelire poterunt, licet apud eos elegerint sepeliri, quum per pactum privilegio renunciaverunt. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Pactum cum rectore parochialis ecclesiae factum a vobis, ne aliquos vel certos ipsius ecclesiae parochianos recipiatis ad ecclesiasticam sepulturam, omnino servare debetis, quanquam sepultura libera sit monasterio vestro ab apostolica sede indulta, et illi apud vos elegerint sepeliri: quum per dictum pactum indulto huiusmodi derogetur.

CAP. II.

Pactum, factum patri a filia, dum tradebatur nuptui, quod dote contenta nullum habebit ad bona paterna regressum, si iuraverit id ipsa filia, omnino servare tenebitur. Ioann. Andr.

Idem.

Quamvis pactum, patri factum a filia, dum nuptui tradebatur, ut dote contenta nullum ad bona paterna regressum haberet, improbet lex civilis: si tamen iuramento non vi nec dolo praestito firmatum fuerit ab eadem, omnino servari debebit, quum non vergat in aeternae salutis dispendium, nec redundet in alterius detrimentum.

CAP. III.

Pacta, inita per fratres Praedicatores, vel Minores, vel alios mendicantes, cum rectoribus parochialium ecclesiarum super parochialibus iuribus, si facta sunt per priores vel guardianos de conventuum ipsorum locorum consensu, licet auctoritas sedis apostolicae non intervenerit, vel licentia prioris vel ministri generalis, aut magistri vel provincialis ministri, vel capituli provincialis, servanda sunt, dummodo alias sint licita et honesta. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quia ex eo, quod fratres Praedicatores et[1]) Minores et alii mendicantes, compositiones et pacta, cum praelatis, capitulis, rectoribus et personis ecclesiarum, civitatum, castrorum, villarum et locorum, in quibus domus seu habitationes eorum[2]) exsistunt, super iuribus parochialibus vel aliis quibuscunque articulis ab eis vel eorum antecessoribus inita sive facta, servare recusant, et ea eo praetextu infringere moliuntur, quia magistri aut ministri vel prioris generalium seu provincialium eorundem non adfuit assensus in ipsis, nec approbata per ipsorum generalia vel provincialia capitula exstiterunt, multa in diversis mundi partibus insurgunt scandala, et ipsorum fratrum, (quos decet puritatem omnimodam in suis observare actionibus[3]), et ab his abstinere propensius, per quae possit aliis exempli pernicies generari,) famae detrahitur plurimum et honori: nos, his occurrere paternae sollicitudinis studio intendentes, praesenti decreto sancimus[4]), compositiones et pacta huiusmodi, cum praelatis, capitulis et[5]) rectoribus et personis praedictis ab ipsorum fratrum conventualibus prioribus seu guardianis[6]) facta vel approbata de suorum conventuum consilio et assensu, (dum tamen alias sint licita et honesta,) debere ab ipsis fratribus in locis, in quibus fuerint facta, perpetuo inviolabiliter observari, non obstante, quod magistri vel ministri aut prioris generalium seu provincialium praedictorum non intervenerit in eisdem assensus, nec ab ipsorum generalibus vel provincialibus capitulis exstiterint approbata, seu quod sedes apostolica in his[7]), quae per praedictos[8]) fratres Minores facta fuerint, auctoritatem suam non praestiterit vel assensum.

Cap. VIII. 43) *duxerit*: id. — 44) *intra*: Böhm.
Cap. IX. 45) *eorum*: Sext. Ms. — 46) *iis*: Böhm. — 47) cf. supra c. 40. de elect. I. 6. — 48) desid. in Sext. Ms. — 49) *et conv.*: id.
TIT. XVII. Cap. un. 1) *spiritualis*: Sext. Ms.

TIT. XVIII. Cap. III. 1) omitt. Sext. Ms. — 2) desid. ap. Böhm. — 3) *actibus*: Sext. Ms. — 4) *statuimus*: id. — 5) omitt. id. — 6) *guardinianis*: Böhm. — 7) *iis*: id. — 8) *dictos*: Sext. Ms.

TITULUS XIX.

DE PROCURATORIBUS.

CAP. I.

Laicus potest esse procurator ad agendum et defendendum in causis spiritualibus. — §. 1. Procurator post litem contestatam potest dare alium procuratorem, ante non, nisi datus fuerit in rem suam, vel a domino habuerit mandatum de substituendo etiam non certam personam. — §. 2. Procurator ad negotia potest dare alium procuratorem libere et etiam quandocunque. H. d.

Bonifacius VIII.

Non indiscrete iudex censetur egisse, procuratorem laicum ad agendum vel defendendum in causis spiritualibus admittendo, quum regulariter, qui non prohibetur expresse ad exercendum procurationis officium, idoneus debeat reputari. §. 1. Licet autem a procuratore post litem contestatam ab eo possit, quum dominus sit litis effectus, dari alius procurator: antea tamen non potest, nisi in rem suam sit datus, vel a domino substituendi alium, etiam certa non expressa persona, sibi fuerit concessa potestas. §. 2. Procurator vero datus ad negotia potest libere quandocunque alium deputare.

CAP. II.

Procurator ante litem contestatam etiam sine causa revocari potest, post litem contestatam non sine rationabili causa; dominus tamen bene potest adesse causae cum ipso procuratore, maxime si de collusione timent.

Idem.

Quamvis procurator possit ante litem contestatam etiam sine causa libere a domino revocari: postea tamen ipso nolente nequibit, nisi eum cum[1]) domino inimicum fieri, vel suspectum, aut adversario affinitate coniungi, vel eius heredem fieri, seu ingredi religionem, aut in longum peregrinari, vel aegritudine aut vinculis detineri contingat, seu alia rationabilis causa subsit, propter quam sit merito revocandus. Verum, quanquam, nisi ut praemittitur, revocari non possit: dominus tamen suae causae una cum eodem procuratore, maxime si de collusione timeat, minime prohibetur adesse.

CAP. III.

Procurator, habens mandatum substituendi, substitutum a se post mandatum susceptum, etiamsi eo non sit usus, revocare non potest, nisi et potestatem habuit revocandi. Si autem erat procurator ad plures causas, et in altera substituit: in aliis remanet procurator. Ioann. Andr.

Idem.

Is, qui a procuratore, super hoc a domino potestatem habente, procurator exstitit substitutus, non potest post mandatum susceptum, etiamsi eo usus non fuerit, (licet in delegato sedis apostolicae vices suas alteri committente aliud censeatur,) ulterius revocari ab illo, nisi revocandi potestas concessa fuisset eidem. Verum si, quum ad plures vel ad omnes causas generaliter constitutus fuisset, in una tantum substituerit eundem: in aliis nequaquam prohibetur procurationis officium exercere.

CAP. IV.

Procurator generalis non agit exigentia speciale mandatum, nisi cum aliqua illorum specificatione vel libera potestate. H. d. Zenz.

Idem.

Qui ad agendum et defendendum, ac generaliter ad omnia[2]), etiamsi mandatum exigant speciale, constituitur procurator, ex vi generalitatis huiusmodi[3]) ad aliquem articulum, in quo speciale mandatum exigitur, admitti non debet. Sed si aliquis vel aliqui de articulis speciale mandatum exigentibus specificati fuissent adiecta clausula generali: tunc ad non expressos etiam admittetur.[4]) Procurator quoque absque speciali mandato iuramentum deferre, transigere vel pacisci non potest, nisi ei bonorum vel causae administratio libere[5]) sit concessa.

CAP. V.

Mandatum generale ad negotia etiam ad iudicia se extendit. — §. 1. Potest filiusfamilias esse procurator etiam absque patris consensu. Zenz. — *§. 2. Maior annis XXV. ad iudicia, maior XVII. ad negotia deputari potest procurator.* H. d. Zenz.

Idem.

Qui generaliter constituitur ad negotia procurator, agere ac experiri potest, exceptis his casibus, qui mandatum exigunt speciale. §. 1. Nedum vero ad negotia, sed etiam ad iudicia potest filiusfamilias absque patris assensu fieri procurator. §. 2. Licet autem quis post XVII. annum procurator ad negotia licite deputetur[6]): ad iudicia tamen, nisi maior XXV. annis fuerit, deputari nequibit.

CAP. VI.

Ex duobus procuratoribus, simul simpliciter constitutis, alter solus admitti non debet. Si vero in solidum: qui prius contestatur litem, admittitur altero totaliter excluso, nisi adiectum fuerit, quod non sit melior conditio occupantis. Quo casu, altero non prosequente, nec alium substituente, reliquus admittatur. H. d. — *§. 1. Procurator datus in solidum, qui occupaverat negotium ex impedimento exclusus, non reassumit, nisi altero impedito.* H. d. Dominicus. — *§. 2. In causis spiritualibus ex duobus procuratoribus, simul simpliciter datis, iudex eligit magis idoneum, qui solus prosequi poterit, nec alius admittitur, etsi primo legitime excluso.* H. d. Dominicus.

Idem.

Si duo procuratores simul, non adiecto: „in solidum," deputentur: unus sine altero non debebit admitti. Secus, si sint in solidum constituti; sed tunc illius melior erit conditio, qui per litis contestationem negotium primitus occupabit. Post occupationem autem huiusmodi alter se intromittere nequibit ulterius, quam ille litis dominus sit effectus; nisi dictum in constitutione fuisset, quod non fieret melior conditio occupantis. Tunc enim, si eum, qui occupavit, infirmari, mori, absentari vel alias impediri contingat, aut si[7]) prosequi forte nolit, poterit alter suscipere ac perficere negotium ab alio inchoatum, dum tamen ab alio non fuerit alius substitutus. Nam si sit, is praeferri debebit eidem. §. 1. Ceterum ubi nullo substituto alter suscipit negotium prosequendum: is, qui occupavit primitus, ipsum resumere postea impedimento cessante nequibit, nisi forsan illum contingeret impediri. §. 2. Sane, in electionum, postulationum, provisionum et aliorum spiritualium negotiorum causis, quum talia celeriorem[8]) expeditionem exigere dignoscantur, volumus specialiter observari, ut, si plures procuratores simul in eis fuerint non in solidum deputati, iudex, ne propter eorum concursum negotia eadem intricari contingat, idoneiorem ex ipsis eligere valeat, et ille[9]) solummodo prosequatur, habeatque, quicquid cum illo sic electo factum exstiterit, plenam roboris firmitatem; nec ad prosequendum alius admittatur postmodum, nisi prout eum, qui non occupat negotium, censuimus post occupationem, factam ab alio, superius admittendum.

CAP. VII.

Procurator, qui renuit acceptare mandatum, poenitere potest, quamdiu constituens in eadem perseveraverit voluntate.

Idem.

Licet is, qui procurator constituitur ab absente, dixerit, praesentatum sibi suscipere nolle mandatum: hoc tamen nequaquam obstante, quamdiu constituens in eadem perstiterit voluntate, ipsum acceptare poterit, quandocunque placebit.

CAP. VIII.

Dominus, dans procuratorem, quoties contingit eum abesse, cautam tractando procuratorem non intelligitur revocare; secus, si simpliciter, nisi expresse protestatur, quod ipsum revocare non intendit, vel alias hoc appareat ex probabilibus coniecturis. Ioann. Andr.

Idem.

Si quem sub ea forma: „quoties te abesse contigerit," constitueris[10]) procuratorem ad causam: non ideo, licet tractes eam postmodum per te ipsum, procuratorem ipsum dignosceris revocare, quia immo procurator idem procuratoris assumet officium, quandocunque te contigerit absentare[11]). Secus, si simpliciter a te[12]) fuerit constitutus. Tunc enim, sive ante litem contestatam sive post ad causam ipsam venias, non ut ipsi procuratori assistas, sed ut causam tractes eandem, tractando ipsam eum revocare censeris; nisi dicas expresse, quod ipsum vis in officio procurationis hoc non obstante manere, vel nisi, quod non animo revocandi hoc facias, ex aliquibus appareat coniecturis, ut, si forsan aliquis immineat articulus, in quo tu melius nosti veritatem, aut si sit procurator ipse infirmus, vel forsitan se absentet, seu quicquid aliud accidat, propter quod ipsi causae tua sit praesentia opportuna.

TIT. XIX. Cap. II. 1) omitt. Sext. Ms.
Cap. IV. 2) add.: *alia*: Sext. Ms. — 3) *huius*: id. — 4) *admittatur*: Bohm. — 5) *libera sit commissa*: Sext. Ms.
Cap. V. 6) *deputetur*: Sext. Ms.

Cap. VI. 7) *si ipse*: Sext. Ms. — 8) *celeriorem*: Bohm. — 9) *ipse* al. *ille*: Sext. Ms.
Cap. VIII. 10) *constitues*: Sext. Ms. — 11) *absentari*: id. — 12) *a te*: desid. ib.

CAP. IX.

Tria dicit, primo, quod procurator ad contrahendum matrimonium debet habere speciale mandatum; secundo, quod talis procurator non substituit, nisi ad hoc mandatum habeat; tertio, quod, si talis procurator revocatus etiam ignoranter contrahit, non tenet matrimonium. Ioann. Andr.

Idem.

Procurator non aliter censetur idoneus ad matrimonium contrahendum, quam si ad hoc mandatum habuerit speciale. Et quamvis alias is, qui constituitur ad negotia procurator, alium dare possit: in hoc tamen casu, propter magnum quod ex facto tam arduo posset periculum imminere, non poterit deputare alium, nisi hoc eidem specialiter sit commissum. Sane si procurator, antequam contraxerit, a domino fuerit revocatus, contractum postmodum matrimonium ab eodem, licet tam ipse quam ea, cum qua contraxerit[12]), revocationem huiusmodi penitus ignorarent, nullius momenti exsistit, quum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere nequivit.

TITULUS XX.

DE IIS, QUAE VI METUSVE CAUSA FIUNT.

CAP. UN.[1])

Excommunicationis, suspensionis vel interdicti absolutio vel revocatio per vim extorta non tenet, et extorquens excommunicatus est ipso iure. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in concilio generali Lugdunensi.*

Absolutionis beneficium ab excommunicationis sententia, vel quamcunque revocationem[2]) ipsius, aut suspensionis, seu etiam interdicti, per vim vel[3]) metum extorta[4]), praesentis constitutionis auctoritate omnino viribus vacuamus. Ne autem sine vindicta violentiae crescat audacia, eos, qui absolutionem seu revocationem huiusmodi vi vel metu extorserint, excommunicationis sententiae decernimus subiacere.

TITULUS XXI.

DE RESTITUTIONE IN INTEGRUM.

CAP. I.

Ecclesia post quadriennium non admittitur ad petendam restitutionem contra sententiam vel contractum, nisi rationabilis aliqua causa hoc suadeat. Ioann. Andr.

Gregorius IX.[1])

Ecclesia, quae ad retractandam sententiam vel contractum per beneficium[2]) restitutionis in integrum postulat se admitti, si quadriennii spatium post sit lapsum, et negligenter omiserit, non est ad beneficium huiusmodi admittenda, nisi praevaricationis vel fraudis manifeste probetur super hoc intervenisse commeatum, aut alia rationabilis causa subsit, quae superiorem movere debeat[3]) ad idem beneficium concedendum.

CAP. II.

Ecclesia contra confessionem, qua laesa fuit, admittitur infra quadriennium per beneficium restitutionis in integrum, postea non, nisi per viam iuris communis. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si adversus confessionem in iudicio a se factam laesa ecclesia beneficium restitutionis in integrum infra[4]) quadriennium, ab ipsius confessionis tempore computandum, petere negligenter omittat: non est, nisi aliquid rationabile appareat, quod aliud suaserit faciendum, ad hoc petendum ulterius admittenda. Ubi vero per viam communem revocationis erroris, quem in facto praetendit, vult adversus suam confessionem ecclesia se iuvare: hoc[5]) quandocunque poterit, donec negotium sit finitum.

TITULUS XXII.

DE ARBITRIS.

CAP. I.

Si ex tribus arbitris duo concordant in summa, tenet illorum sententia, si omnes discordant, tenet sententia de summa minori.

Bonifacius VIII.

Si ex tribus arbitris te duo in X., et tertius in V. condemnent, debet sententia praevalere duorum; licet, quum[1]) unus in XV., alius in X., tertius vero in V. pronunciant, illius, qui dixit de summa minori, (quum in illa omnes concordes exsistant,) sententia efficax censeatur.

CAP. II.

Si ex tribus arbitris unus nolit examinando vel diffiniendo negotio interesse: duo procedere poterunt, ac si ille praesens esset. Circa iudices autem antiqua iura servantur. Ioann. Andr.

Idem.

Ut quaestionibus, quae plerumque propter arbitrorum voluntariam seu malitiosam absentiam remanent indecisae, finis celerius[2]) imponatur, statuimus, ut, si ex[3]) tribus arbitris a partibus electis eorum aliquis, ab aliis legitime requisitus, ad examinandum vel diffiniendum una cum eis negotium, super quo in ipsos exstitit compromissum, non curaverit, cessante impedimento legitimo, convenire, duo praesentes, penes quos, licet lex civilis aliud innuere videatur, totalem eo casu remanere decernimus potestatem, possint, malitiosa seu voluntaria illius absentia non obstante[4]), dictum examinare negotium et libere diffinire, sicut possent illo praesente, nec volente eum eis in unam sententiam concordare; ut sic ipsius absentia, praesentia repleta divina, eam reputari faciat pro praesente. Circa iudices vero antiqua iura nolumus immutari.

Cap. IX. 12) *contraxit*: Sext. Ms.
TIT. XX. Cap. un. 1) c. 20. conc. Lugd. II. — 2) *quacunque revocatione susp.*: conc. Ms. — 3) *vel per*: ib. — 4) *extortum*: Sext. Ms. — *extortam*: conc. ap. Mans.
TIT. XXI. Cap. I. 1) *Greg. X.*: Sext. Ms. — 2) *vel ben.*: id. — 3) *debet*: Böhm.

Cap. II. 4) *intra*: Böhm. — 5) desid. in Sext. Ms.

TIT. XXII. Cap. I. 1) *si*: Sext. Ms.

Cap. II. 2) desid. in Sext. Ms. — 3) omitt. id. — 4) *non obst.*: absunt ab eod.

FINIS LIBRI PRIMI.

SEXTI DECRETALIUM

LIBER SECUNDUS.

TITULUS PRIMUS.

DE IUDICIIS.

CAP. I[1]).

Iudex delegatus, non habens ad hoc speciale mandatum a Papa, non potest compellere partem, ut personaliter coram eo compareat, nisi ex rationabili causa. Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in generali concilio Lugdunensi.*

Iuris esse ambiguum non videtur, iudicem delegatum, qui a sede apostolica mandatum ad hoc non receperit[2]) speciale, iubere non posse alterutram partium coram se personaliter in iudicio comparere, nisi causa fuerit criminalis, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro iuramento calumniae faciendo, vel alias[3]) iuris necessitas partes coram eo exegerit personaliter praesentari.

CAP. II.

Mulieres personaliter ad iudicium quacunque causa, in iure non expressa, invitae trahendae non sunt; sed si necessarium sit ipsarum testimonium in causa, iudex expensis producentis interdum ibit, interdum mittat; et iudex fraudulenter vadens excommunicatus est. Mulieres religiosae, etiam volentes, extra monasterium suum ex aliqua causa personaliter ad iudicium trahi non possunt. Quod contra praedicta fit, est irritum. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Mulieres, quas vagari non convenit, nec virorum coetibus immisceri, auctoritate literarum sedis apostolicae, vel legatorum ipsius, aut alia quacunque ad iudicium personaliter evocari vel trahi invitas causa ferendi testimonium, aut alia qualibet, quae in iure non exprimitur, prohibemus. Sed quum necessarium fuerit testimonium earundem, iudex, in expensis partis producentis easdem, tabellionem aut aliam personam idoneam ad eas transmittat, vel, si forte talis casus occurrerit, quo iure prohibente receptio testium alteri committi non possit, iudex tunc propter hoc personaliter ad illas accedat, aut, si talis sit personae iudicantis conditio, quod[4]) id per ipsum non deceat fieri vel non possit, mittat ad eas, proviso, quod casus huiusmodi, (videlicet ut iudex vadat personaliter,) non fingatur, nec fraus interveniat in hac parte. Alioquin fictor huiusmodi vel fraudator ipso facto sententiam excommunicationis incurrat. §. 1. Ceterum feminae religiosae, praesertim quae debent sub clausura morari, extra suum monasterium vel clausuram non vocentur ad iudicium vel trahantur ex quavis causa personaliter, etiamsi ad hoc voluntas accederet earundem. Decernimus quoque, ut ipso iure sit irritum et inane, si quid contra praemissa[5]) contigerit attentari.

CAP. III.

Maior XIV. annis per se et per procuratorem potest agere, et defendere causam spiritualem, minor XIV. per se non agit, sed per procuratorem vel per curatorem, datum auctoritate ordinarii ecclesiastici iudicis, et etiam delegati ad causas illas. Filiusfamilias sine patris assensu agit causam spiritualem. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si annum quartum decimum tuae peregisti aetatis, in beneficialibus et aliis causis spiritualibus, nec non et dependentibus ab eisdem, ac si maior XXV. annis exsisteres, ad agendum et defendendum per te vel per procuratorem, quem ad hoc constituendum decreveris, admitti debebis[6]). Si vero infra[7]) XIV. annum exsistas, per te agere aut defendere non poteris super ipsis; sed vel per tuum episcopum vel per[8]) officialem eiusdem tibi curator dabitur ad lites huiusmodi exercendas, aut tu ipse, si maior infante fueris, cum auctoritate alterius eorundem procuratorem ad eas poteris deputare. Delegatus etiam[9]) apostolicae sedis et subdelegatus ab eo tibi, si non habeas, curatorem dare valeant, vel auctoritatem constituendi procuratorem praestare, ad illas causas vel lites duntaxat, quae coram ipsis fuerint ventilandae. In huiusmodi quoque litibus sive causis, quanquam in potestate patris exsistas, nec alias absque ipsius assensu in iudicio regulariter esse possis, eius, quum de his[10]) se intromittere non habeat, nequaquam requiri debebit assensus.

TITULUS II.

DE FORO COMPETENTI.

CAP. I.

Archiepiscopus, omisso appellationis articulo, vel per viam querelae, de causa subditorum, suffraganeis etiam ipsis consentientibus, non cognoscit. H. d. usque ad §. *Neque.* — §. 1. *Archiepiscopus subditos suffraganei non potest compellere causas, delegatas ab eo, suscipere, suas sententias et praecepta exsequi, vel testimonia in causis ad eos devolutis ferre nisi consuetudo aliud disponat.* H. d. Dominicus. — §. 2. *Archiepiscopus contra officiales vel praelatos suffraganeorum, consuetudine aliud non disponente, et contra subditos ipsorum, pro salariis advocatorum et procuratorum causarum fori archiepiscopi, iudex competens non est.* H. d. — §. 3. *Archiepiscopus non compellet invitos contrahentes aliarum dioecesum in sua propria coram se respondere, nisi ibi inveniantur. Sed si citati nolunt comparere, vel malitiose se occultant, ne citentur: in bonis ipsorum suae dioecesis potest missionem facere, vel in alia decernere per ordinarios faciendam.* H. d. — §. 4. *Non potest archiepiscopus suos clericos mittere in dioecesim suffraganei, ut coram eis fiant contractus, vel iam facti approbentur. Nec, si facti vel approbati fuerint coram illis, possunt suffraganeorum subditos coram se compellere litigare super illis, nec excommunicare suffraganeorum officiales vel subditos, si nolunt litigare coram ipso.* H. d. ad finem, secundum Dominicum.

Innocentius IV.[1])

Romana ecclesia (*Et infra:*) Nec appellationis articulo praetermisso, nec alias etiam, quum minime appellatum exstiterit, Remensis archiepiscopus vel eius officialis[2]) de causis clericorum tanquam iudices, licet in ipsos iidem clerici de facto consentiant, absque dioecesanorum suorum voluntate cognoscant. §. 1. Neque suffraganeorum Remensis ecclesiae subditos ipsorum delegationem suscipere, vel sententias[3]) et praecepta exsequi, aut in causis, per appellationem devolutis ad eos, testimonium, nisi aliud in his tribus[4]) de consuetudine obtineant, perhibere compellant. §. 2. Nec etiam suffraganeorum ipsorum[5]) officiales, aut archidiaconos, archipresbyteros et alios inferiores praelatos, suffraganeis eisdem subiectos, dummodo aliud eis contraria consuetudo non tribuat, nec subditos suffraganeorum ipsorum[6]) super salariis advocatorum et procuratorum in causis, quae in Remensi ventilantur curia, cogant querelantibus in sua praesentia respondere. §. 3. Contrahentes[7]) vero aliarum dioecesum super contractibus, initis in

---

Liber II. TIT. I. Cap. I. 1) *c.* 5. conc. Lugd. I. — Decr. Innoc. IV. h. t. *c. un.* — 2) *recipit.* Sext. Ms. — *recepit.* Innoc. IV. Ms. — 3) *vel nisi iure necessitatis:* id. — *vel al.:* desid. ap. Mans.

Cap. II. 4) *per quem id non deceat:* Sext. Ms. — *al.: quod per ipsum:* in marg. id. — 5) *praemissum:* Bohm.

Cap. III. 6) *debeas:* Sext. Ms. — 7) *intra:* Bohm. — 8) omitt. Sext. Ms. — 9) *autem:* id. — 10) *iis:* Bohm.

TIT. II. Cap. I. 1) cf. adn. ad *c.* 1. *de suppl. negl.* I. 8. — Decr. Innoc. IV. h. t. *c. un.* — 2) *officiales:* Innoc. IV. Ms., Sext. Ms. — 3) *sententias praeceptas:* Innoc. IV. ap. Mans. — 4) *tribus casibus de cons. obtinent:* Sext. Ms. — 5) *suorum:* Innoc. IV. Ms. — 6) *suorum:* Sext. Ms. — 7) *Contrahentes* etc. et sequ. usque ad tit. *De appell.* desid. in Decr. Innoc. IV. Ms.

Remensi dioecesi ab eisdem, nisi inveniantur ibidem, trahere coram se non debent invitos, licet in possessionem bonorum, quae ibi habent, etiam quum alibi copiam sui faciant[8]), si eorum auctoritate citati comparere contemnant, passint[9]) missionem facere contra eos, vel, si forte malitiose se ipsos occultent, ne citatio perveniat ad[10]) eosdem, decernere faciendam in possessionem bonorum, quae in alia etiam dioecesi obtinere noscuntur; sed tunc loci dioecesanus ad denunciationem ipsorum faciet huiusmodi[11]) missionem. §. 4. Nec clericos suos mittant ad suffraganeorum ipsorum[12]) dioeceses pro ineundis vel recognoscendis contractibus coram ipsis, nec eorundem suffraganeorum subditos compellant coram se occasione huiusmodi iuri stare. Neque potest archiepiscopus ipse in suorum suffraganeorum[13]) officiales et subditos pro eo, quod vocati ab ipso nolunt querelantibus in sua praesentia respondere, ecclesiasticam exercere censuram.

CAP. II.

Iudex saecularis, qui vult clericum compellere ad debita etiam liquida solvenda, per ecclesiasticum iudicem desistere compellatur. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Saeculares iudices, qui, licet ipsis nulla competat iurisdictio in hac parte, personas ecclesiasticas ad solvendum debita, super quibus coram eis contra ipsas earum exhibentur literae vel probationes aliae inducuntur, damnabili praesumptione compellunt, a temeritate huiusmodi per locorum ordinarios censura ecclesiastica decernimus compescendos.

CAP. III.

Ratione iuramenti laicus, ut illud servet, coram iudice ecclesiastica convenitur.

Idem.

Quum C. laicus, pro quo solvisti certam pecuniae quantitatem, in qua pro eo te fideiussorio nomine obligaveras, te servare recuset indemnem, contra iuramentum a se praestitum temere veniendo: ipsum coram ecclesiastico iudice, ad cuius forum ratione iuramenti causae huiusmodi cognitio noscitur pertinere, de iure poteris convenire, ut ipsum monitione praemissa per censuram ecclesiasticam, quod te super praedictis, ut tenetur, servet indemnem, praevia ratione[14]) compellat.

TITULUS III.

DE LITIS CONTESTATIONE.

CAP. I.

Peremptoria litis contestationem non impedit, nisi sit de re semel finita. Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi* [1]).

Exceptionis peremptoriae seu defensionis cuiuslibet principalis cognitionem negotii contingentis ante litem contestatam obiectus, nisi de re iudicata, transacta seu finita excipiat litigator, litis contestationem non impediat, nec retardet, licet dicat obiector, quod[2]) rescriptum non fuisset obtentum, si quae sunt impetranti opposita fuissent exposita deleganti.

CAP. II.

Per exceptionem peremptoriam non fit litis contestatio. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si, oblato ab actore libello, ex parte rei exceptio peremptoria proponatur: nequaquam per hoc litis contestatio intelligitur esse facta; immo, ea non obstante, nisi sit de illis exceptionibus, quae litis contestationem impediunt, fieri oportebit eandem.

TITULUS IV.

DE IURAMENTO CALUMNIAE.

CAP. I.

Non est de substantia, quod statim post litem contestatam iuretur de calumnia. Ioann. Andr. — §. 1. *Non annullatur processus, licet tacite omittatur calumniae iuramentum.* II. d. — §. 2. *Praecipit, quod in spiritualibus simul de calumnia et de veritate iuretur.* Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si de calumnia seu de[1]) veritate dicenda in primo litis exordio non iuretur, ut debet: poterit postmodum in qualibet parte litis iurari, quum huiusmodi iuramenta praestari ab initio de substantia ordinis iudiciarii non exsistat. §. 1. Propter omissum quoque tacite in tota causa calumniae iuramentum iudicialis processus, alias factus legitime, non est nullus nec etiam annullandus. §. 2. Quamvis in causis spiritualibus, in quibus debet de veritate dicenda iurari, canones non indicant alicui calumniae iuramentum: nos tamen, quia frequenter calumniari videmus in ipsis, utile reputamus, quod simul, sicut plerique observant, tam de veritate dicenda quam de calumnia, ut via praecludatur calumniis, iurari debeat in eisdem.

CAP. II.

In causa appellationis iurari debet de calumnia et veritate dicenda. — §. 1. *Procurator, deputatus post iuramentum calumniae, iurabit de calumnia.* II. d. — §. 2. *Iudex, quoties sibi videtur, exigit iuramentum malitiae, etiamsi de calumnia vel veritate iuratum sit.* Ioann. Andr.

Idem.

In appellationis causa, quanquam in principali iuratum fuerit, praestari iubemus calumniae iuramentum, et idem in iuramento de veritate dicenda volumus observari. §. 1. Procuratores quoque, qui post iuramentum calumniae deputantur, teneri volumus, ut calumnia vitetur ab ipsis, ad subeundum huiusmodi iuramentum, etiamsi a suis dominis, quid ponere aut respondere seu agere debeant, sint instructi. §. 2. In omnibus autem causis, nedum ante, sed etiam postquam lis fuerit contestata, sive de veritate sive de calumnia sit iuratum in ipsis, potest iudex a partibus exigere iuramentum malitiae, quoties viderit expedire.

CAP. III.

Procurator, habens speciale mandatum, iurat de calumnia. Ioann. Andr.

Idem.

Nullam tibi iudex iniuriam fecisse censetur, qui procuratorem tui adversarii constitutum ad causam, habentem super hoc speciale mandatum, admisit ad praestandum in ea calumniae iuramentum.

TITULUS V.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM.

CAP. I.

In civilibus non admittitur spoliationis exceptio, facta ab alio quam ab actore. In criminalibus admittitur facta a tertio, dummodo sit de tota substantia vel maiori parte. Exceptio probari debet infra quindecim dies; alias fit condemnatio expensarum. Ioann. Andr. — §. 1. *Excipiens de spoliatione facta a tertio, infra certum tempus a iudice statuendum debet restitutionem petere; alias succumbitur exceptione non obstante.* Ioann. Andr. — §. 2. *Agenti super rebus ecclesiasticis non obstat exceptio spoliationis privatarum rerum vel e converso.* Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi.*[1])

Frequens et assidua nos querela circumstrepit, quod spoliationis[2]) exceptio, nonnunquam in iudiciis calumniose proposita, causas ecclesiasticas impedit et perturbat[3]). Dum enim exceptioni insistitur, appellationes interponi contingit, et sic intermittitur et plerumque perimitur causae cognitio principalis. Et propterea nos, qui voluntarios labores appetimus, ut quietem aliis praeparemus, finem litibus cupientes imponi et calumniae materiam amputare[4]), statuimus, ut in civilibus negotiis spoliationis obiecta, quae ab alio quam ab actore facta proponitur, iudex in principali procedere non postponat. Sed si in civilibus ab actore[5]), in crimi-

Cap. I. 8) *faciunt:* Innoc. IV. ap. Mans. — 9) *possunt:* Id. — 10) *vel ad eosd.:* id. — 11) *eiusmodi:* id. — 12) *suorum:* id., Sext. Ms. — 13) add.: *ipsorum:* Innoc. ap. Mans.

Cap. III. 14) *monitione al. ratione:* Sext. Ms.

TIT. III. Cap. I. 1) c. 6. conc. Lugd. I. — Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) *rescriptum non fuisse obtentum:* Sext. Ms.

TIT. IV. Cap. I. 1) desid. in Sext. Ms.

TIT. V. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) *exspoliationis:* Sext. Ms. — 3) *conturbat:* id. — 4) *amputemus, quaeso stat.:* id. — 5) *ab actore facta proponat, in crim. aut si se:* Innoc. IV. ap. Mans.

nullibus autem se spoliatum reus asserat a quocunque: infra[6]) quindecim dierum spatium post diem, in quo proponitur, quod asserit comprobabit[7]); alioquin in expensis, quas interim actor ob hoc fecerit, iudiciali taxatione praehabita condemnetur, alias, si iudici aequum visum fuerit, puniendus. Illum autem spoliatum intelligi volumus in hoc casu, quum criminaliter accusatur, qui tota sua substantia vel maiori parte ipsius se per violentiam destitutum affirmat. Et secundum hoc loqui canones sano credendum est[8]) intellectu, quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis[9]) opponere nos debemus. Habet enim spoliatus privilegium, ut non possit exui iam nudatus. §. 1. Solet autem[10]) inter scholasticos dubitari, si spoliatus[11]) a tertio de spoliatione contra suum accusatorem[12]) excipiat, an ei tempus a iudice debeat indulgeri, infra quod restitutionem imploret, ne forte sic velit exsistere, ut omnem accusationem eludat; quod satis aequitati et iuri consonum aestimamus. Quodsi[13]) infra tempus indultum restitutionem non[14]) petierit, et causam, quum potuerit, non ducat[15]) ad finem: non obstante spoliationis[16]) exceptione deinceps poterit accusari. §. 2. Ad hoc sancimus[17]), ut rerum privatarum spoliatio agenti super ecclesiasticis, vel e contrario, nullatenus opponatur.

CAP. II.

Ecclesia, quae petit restitutionem decimarum, quas se dicit infra parochiam alterius possedisse, non auditur, nisi probet possessionem legitimam. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Ad decimas, quas canonici sancti Nicolai se asserunt infra[18]) parochiam ecclesiae B. clerici possedisse aliquamdiu, et eis per eundem clericum spoliatos fuisse, nequaquam debent restitui, nisi evidenter docuerint, quod earum possessionem legitime assecuti fuissent, quia eas occupasse iniuste verisimiliter praesumuntur, quum proveniant ex praediis infra alienam parochiam constitutis, sitque manifestum, nisi aliud ostendatur, eas[19]) de iure communi ad eandem ecclesiam pertinere.

TITULUS VI.

DE DOLO ET CONTUMACIA.

CAP. I[1]).

Actor contumax condemnatur in expensis, nec citatur ulterius ad suam petitionem reus, nisi caveat de veniendo et comparendo.

Innocentius IV.[2])

Actor, qui ad terminum venire, ad quem citari adversarium fecerat, non curavit, venienti reo in expensis propter hoc factis legitime condemnetur, ad citationem aliam minime admittendus[3]), nisi sufficienter caverit, quod in termino fideliter debeat comparere.

CAP. II.

Iudex appellantem et recedentem citare ulterius non tenetur, si vult in causa procedere, nisi forsitan appellationi renunciet. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Eum, qui a tua interlocutoria vel gravamine, quod per te sibi proponit illatum, a tua praesentia recedit appellans, quum protestari videatur hoc ipso, se nolle coram te de cetero litigare, citare ad alia, quae postea in iudicio facienda incumbunt, vel etiam ad sententiam audiendam, nisi sponte appellationi suae renunciet, non teneris; nec ideo minus, quod in eius absentia processeris, tuus processus validus reputari debebit.

TITULUS VII.

DE EO, QUI MITTITUR IN POSSESIONEM CAUSA REI SERVANDAE.

CAP. UN.[1])

Quando agitur de beneficio ecclesiastico, ob contumaciam rei non fit missio in possessionem, sed ad sententiam lite non contestata proceditur.

Innocentius IV.[2])

Eum, qui super dignitate, personatu vel beneficio ecclesiastico obtinendis cum aliquo litigat possessore, ob partis adversae contumaciam causae rei servandae in ipsorum possessionem statuimus non mittendum, ne per hoc ad ea ingressus patere valeat vitiosus; sed liceat[3]) in hoc casu, contumacis absentiam divina replente praesentia, etiam lite non contestata, diligenter examinato negotio, ipsum fine debito terminare.

TITULUS VIII.

UT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETUR.

CAP. I.

Si ex duobus litigantibus electis alter decedat, renunciet vel a prosecutione causae excludatur, si lite pendente cum reliquo fuerit alia electio facta, non tenet.

Bonifacius VIII.

Dispendiis, quae propter electiones diversas ecclesiae patiuntur interdum, occurrere cupientes, statuimus, ut, si, aliquibus apud sedem apostolicam vel alibi litigantibus super electionibus de se in discordia celebratis, aliquem ipsorum mori, vel suo iuri renunciare, aut a prosecutione ipsius contigerit quoquo modo excludi, ad electionem aliam, lite super electione superstitis electi pendente, nullatenus procedatur; alias attentata contra hoc electio ipso iure viribus non subsistat.

CAP. II.

Si beneficiatus, contra quem super beneficio litigatur, cedit vel decedit, si alius, lite pendente cum superstite, fuerit electus, non valet electio. Si vero aliqui, quorum interest, ad defensionem litis velint admitti, in eo statu, in quo erat causa, admittentur. Ioann. Andr.

Idem.

Si ii, contra quos super dignitatibus, personatibus vel aliis ecclesiasticis beneficiis, quae possident, litigatur, lite pendente cedunt, vel forte decedant, ne propter novos adversarios, qui malitiose interdum petitoribus subrogantur, litigia in ecclesiarum dispendium prorogari contingat: statuimus, ut dignitates, personatus vel beneficia huiusmodi, donec contra superstites lis finita fuerit, aliis nullatenus conferantur, nec ad ea eligatur quispiam vel etiam praesentetur. Quodsi secus actum fuerit, eo ipso irritum habeatur. Sane si ad defensionem ipsius litis aliqui, quorum interesit, petierint se admitti, eos in illo statu, in quo ipsam invenerint, decernimus admittendos.

TITULUS IX.

DE CONFESSIS.

CAP. I.[1])

Super facto negativo, per partem improbabili, si iudici videbitur, est admittenda positio. Dominicus.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi.*

Statuimus, ut positiones negativas, quae probari non possunt nisi per confessionem adversarii, iudices admittere possint, si aequitate suadente viderint expedire.

CAP. II.

Si reus iussus positionibus respondere recusat, vel si contumaciter recedit, habebuntur pro confessatis; secus, si prius, quam sic iussus esset, contumax fuerat. Nam tunc procedetur contra eum tanquam contra contumacem. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si post praestitum veritatis aut calumniae iuramentum reus vel procurator ipsius, positionibus ab adversario sibi factis interrogatus iussusque a iudice respondere, absque rationabili causa recuset, aut nolit, seu contumaciter se absentet: haberi debet super iis, de quibus in eisdem positionibus interrogatus exstitit, pro confesso. Verum si, antequam respondere sic[2]) iussus fuerit, eum contumaciter absentari contingat: tunc pro confesso non debet haberi; sed est alias contra eum, tanquam contra contumacem, prout ratio dictaverit, procedendum.

Cap. I. 6) *intra:* et hoc loco et paulo post: Böhm. — 7) *comprobaverit:* Innoc. IV. ap. Mans. — 8) omitt. id. — 9) *in iudiciis:* Sext. Ms. — 10) *enim:* id. — 11) *exspoliatus a tertio de exspoliatione contra suum actorem:* Innoc. IV. ap. Mans. — 12) *actorem:* Sext. Ms. — 13) *Et si:* Innoc. IV. apud Mans. — 14) desid. ib. — 15) *perducat:* id. — 16) *exspoliationis:* id. — 17) *statuimus:* Sext. Ms.

Cap. II. 18) *intra:* et hoc loco et infra: Böhm. — 19) desid. in Sext. Ms.

TIT. VI. Cap. I. 1) c. 7. conc. Lugd. I. — Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) add.: *in conc. Lugd.:* Sext. Ms. — 3) *Est adm.:* id.

TIT. VII. Cap. un. 1) c. 9. conc. Lugd. I. — Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) add.: *in conc. Lugd.:* Sext. Ms. — 3) *licet:* Innoc. IV ap. Mans.

TIT. IX. Cap. I. 1) c. 10. conc. Lugd. I. — Decr. Innoc. IV. h. t. c. un.

Cap. II. 2) *taliter:* Sext. Ms.

TITULUS X.

DE TESTIBUS ET ATTESTATIONIBUS.[1]

CAP. I.

Socius in crimine simoniae admittitur in testem, si sit socius criminis tantum, et agatur civiliter; alias non. Ioann. Andr.

Gregorius IX. *in concilio Lugdunensi*[2]).

Mediatores, per quos scelus simoniae plerumque committitur, ad testimonium contra sceleris eiusdem auctores[3]) in detestationem criminis admittuntur, si non agatur criminaliter, sed civiliter, et emolumentum exinde non fuerint assecuti.

CAP. II.

Ponit modum remissionis curiae, et dat modum iurandi super positionibus, et dicit, per quem iurari debeat; dat modum respondendi, et modum testes probatorios reprobandi, et reprobatorios iterum reprobandi. H. d. Ioann. Andr.

Idem.[4])

Praesentium auctoritate mandamus, quatenus in causa, quae inter abbatem et conventum S. Nicolai Andegavensis ex una parte, et priorem et conventum de Paldigen.[5]) Lyconensis[6]) dioecesis ex altera super eo, quod iidem abbas et conventus se ab ipsis priore et conventu[7]) de Paldigen. possessione subiectionis eiusdem prioratus asserunt spoliatos, et super irritanda quadam compositione olim inita inter partes, et rebus aliis vertitur, ab eisdem abbate et priore nomine suo[8]), et in animas[9]) conventuum eorundem, vel maioris et sanioris partis ipsorum, recepto iuramento de veritate dicenda, iniungas dictis abbati et priori, ut tam ponendo quam respondendo dicant veritatem, quam super positionibus tibi sub bulla nostra transmissis ipsi sciunt[9*]), et per illos intelligunt, in quorum animas iuraverunt. Praeterea[10]) sigillatim super quolibet articulo in qualibet positione contento facias a partibus sufficienter adinvicem responderi, nulla prorsus ab eis super ipsis positionibus contradictione recepta. Sine iuramento autem a syndico utriusque partis, quid sciat de huiusmodi positionibus vel credat, inquiras. Testes etiam, quos super articulis sub eadem bulla transmissis pars dictorum prioris et conventus duxerit producendos ad reprobandos testes partis alterius in causa principali productos, (quorum nomina in eisdem articulis continentur,) usque ad Kalendas Novembris proximo futuri examines secundum partis adversae interrogatoria, quae tibi sub eadem bulla transmittimus, diligenter, primo tamen in personam[11]) cuiuslibet testis, a praedictis abbate et conventu producti, facta sigillatim specificatione criminum, et aliorum obiectorum sibi in eisdem articulis contentorum. Si vero dicti abbas et conventus aliquos testes coram te produxerint, contra testes ab eisdem priore et conventu producendos, iuxta articulos, quos ipsi abbas et conventus tibi super reprobatione testium productorum prioris et conventus in eadem causa[12]) produxerint, recipere, ac eos usque ad Kalendas Februarii proximo futuri diligenter examinare procures, simili specificatione criminum et aliorum, quae contra testes eorundem prioris et conventus obiecta fuerint, observata; prius tamen praestito iuramento[12*]) a procuratore dictorum abbatis et conventus, quod[13]) ad hoc ex malitia non procedant.

CAP. III.

Advocatus vel procurator principalis causae in causa appellationis testificare non potest; iuramentum autem, praesumptione faciente pro appellante, sibi deferri non debet, nisi iudici videatur. Dominicus.

Innocentius IV. *in generali concilio Lugdunensi.*[14])

Romana ecclesia (*Et infra:*) In appellationis causa is, qui appellantis procurator vel advocatus in priori iudicio fuerat[15]), non recipiatur in testem. Neque indistincte ipsi appellanti, praesumptione faciente pro eo, deferatur etiam iuramentum, sed tunc, quum inspectis personarum et ipsius causae circumstantiis id fuerit faciendum.

TITULUS XI.

DE IUREIURANDO.

CAP. I.

Praelati, canonici, rectores et officiales locorum, qui iurant statuta et consuetudines loci vel ecclesiae servare, praetextu talis iuramenti non obligantur ad illicita, impossibilia vel obviantia ecclesiasticae libertati, nec ad ea debet intentio sua referri. Ioann. Andr.

Nicolaus III.

Contingit[1]) in nonnullis ecclesiis de earum consuetudine observari, quod nec[2]) ipsarum praelati, quum primo ad ecclesias ipsas accedunt, admittuntur, nec canonici, quum de recipiendis ibidem novis canonicis agitur, aliter recipiuntur in ipsis, nisi iurent statuta et consuetudines ipsarum ecclesiarum scripta et non scripta inviolabiliter observare. Inter laicos etiam in multis civitatibus, castris et terris in suis potestatibus, rectoribus vel officialibus assumendis consuetudinis[3]) morbus irrepsit, quod potestates[4]), rectores et officiales huiusmodi ad potestarias, rectorias et officia eadem, nisi prius servaturos se statuta ipsorum locorum clausa iuraverint, nullatenus admittantur. Quia vero in statutis et consuetudinibus supra dictis interdum aliqua reperiuntur illicita seu impossibilia, vel obviantia ecclesiasticae libertati, ne sub tali generalitate iurandi sic iurantibus peccandi occasio praebeatur, quum iuramentum non fuerit, ut esset iniquitatis vinculum, institutum: hac generali constitutione animarum periculis obsistere cupientes, praecipimus, a quibuscunque, scientibus contineri in praedictis consuetudinibus et statutis illicita, impossibilia vel libertati ecclesiasticae obviantia, iuramenta huiusmodi aliquatenus non praestari. Et talia iuramenta, ea intentione facienda vel facta, ut etiam illicita vel impossibilia, seu ecclesiasticae libertati obviantia observentur, quum etiam sub tali intentione praestari non possint absque divinae maiestatis offensa, decernimus in huiusmodi illicitis, impossibilibus seu libertati ecclesiasticae obviantibus non servanda; quin potius pro animarum salute, si sub forma praedicta vel simili aliquos, ignorantes praedicta illicita seu impossibilia, vel libertati ecclesiasticae obviantia, iurare contigerit, ad observanda duntaxat licita, possibilia et non obviantia libertati ecclesiasticae iurantium referri debet intentio. Declaramus quoque iuramenta, sub huiusmodi generalitate qualitercunque et sub qualicunque[5]) verborum forma praestita vel praestanda, ad licita, possibilia et libertati ecclesiasticae non obviantia tantum extendi, ipsosque iurantes ad alia per praestationem iuramenti huiusmodi non teneri.

CAP. II.

Per ecclesiasticum iudicem ordinarium loci compellitur iudex saecularis ecclesiastica censura, ius canonicum, quod ad provisionem animarum statutum est, servare.

Bonifacius VIII.

Licet mulieres, quae alienationibus dotium et donationum propter nuptias consentiunt, non contravenire proprio iuramento firmantes, servare iuramentum huiusmodi non[6]) vi nec dolo praestitum de iure canonico teneantur: quia tamen quidam iudices saeculares eas contra praefatas alienationes audiunt, quamvis eis constet legitime de huiusmodi iuramento: nos, animarum periculis obviare volentes, eosdem iudices ad servandum hoc ius canonicum per locorum ordinarios censura ecclesiastica decernimus compellendos.

CAP. III.

Electus, post sacramentum ponens vel respondens contraria diserte, nisi rationabiliter excusetur, velut periurus a confirmatione repellitur. Idem, si hoc fecerit procurator, ipso mandante, vel ratum habente vel non revocante. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quum in positionibus super electionis tuae negotio post iuramentum in causa praestitum a te datis, seu responsionibus, quas ad positiones tui adversarii fecisse dignosceris, reperiatur contrarietas manifesta: tibi tanquam periuro, nisi iusta causa et rationabilis te

---

TIT. X. Cap. I. 1) *et att.* desid. in Sext. Ms. — 2) *Greg. IX.* simpliciter: id. — *Greg. IX. in conc. Laudunensi:* Bohm. — 3) *actores:* Sext. Ms.

Cap. II. 4) *archiep. Rothomagensi:* Sext. Ms. — ead. inscr. exstat in Decr. Innoc. IV., in quibus haec const. tanquam cap. seq. appendix integra refertur. — 5) *Spaldigen.:* ib. — *Spalinge:* Innoc. IV. apud Mans. — 6) leg.: *Linconiensis.* cum Sext. Ms. — *Lyncomien.:* Innoc. IV. — 7) *conv. de possess.:* id. — 8) *et nom.:* id. — 9) *anim. suas et conv.:* id. — 9*) *sciunt:* Innoc. IV. — 10) *Postea:* id. — 11) *persona:* id. — 12) omitt. id. — 12*) *sacramento:* Innoc. IV. — 13) desid. ib.

Cap. III. 14) *Innoc. IV.* simpliciter: Sext. Ms. — Decr. Innoc. IV. h. s. c. un. — cf. c. 1. de suppl. negl. I. 8. — 15) *fuerit:* Innoc. IV ap. Mans.

TIT. XI. Cap. I. 1) *Contigit:* Sext. Ms. — 2) *quod ipsarum praelati, quum . . . accedunt, vel quum de recipiendis ibidem novis canonicis agitur, ne praelati admittantur, nec canonici aliter recipiuntur in ipsis:* id. — 3) *et consuetudinis moribus:* id. — 4) *potestas:* ib. — 5) *quacunque:* id.

Cap. II. 6) *nec:* Sext. Ms.

excesset, super ipsa electione perpetuum silentium imponi debebit. Idem fiet, si, te expresse mandante, vel etiam ex postfacto sciente ac ratum habente, seu non revocante, positiones aut responsiones huiusmodi contrarias tuo nomine tuus fecerit procurator.

TITULUS XII.

DE EXCEPTIONIBUS.

CAP. I.

Sex sunt dicta huius decretalis. Primo ponit arengam et ius antiquum, et constitutionis causam. Secundo dicit, quod reus, qui contra actorem de excommunicatione excipit, ut ipsum repellat ab agendo, debet ipsius excommunicationis speciem et nomen excommunicatoris exprimere, et eam infra octo dies probare; alias iudex procedet in causa, et illum in expensis condemnabit. Tertio statuit, quod, si iterum obiiciatur et probetur eadem vel alia excommunicatio, actor repellitur; sed quae acta sunt valebunt. Quarto, quod ultra duas vices haec exceptio non opponatur, nisi ex causa. Quinto, quod, si opponitur post rem iudicatam, impeditur executio, sententia nihilominus valet. Sexto dicitur, quod iudex publice excommunicatum, reo non opponente, ex suo officio debet ab agendo repellere. Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi.* [1])

Pia consideratione statuit mater ecclesia, quod maioris excommunicationis exceptio, in quacunque parte iudiciorum opposita, lites differat, et repellat agentes, ut ex hoc magis censura ecclesiastica timeatur, communionis[2]) periculum evitetur, contumaciae vitium reprimatur, et excommunicati, dum a communibus actibus excluduntur, rubore suffusi ad humilitatis gratiam et reconciliationis affectum facilius inclinentur. Sed hominum succrescente[3]) malitia quod provisum est ad remedium tendit ad noxam. Dum enim in causis ecclesiasticis frequentius haec exceptio per malitiam opponitur[4]), contingit interdum differri negotia, et partes fatigari laboribus et expensis. Proinde, quia morbus iste quasi communis irrepsit, dignum duximus communem adhibere medelam. Si quis igitur excommunicationem opponit, speciem illius et nomen excommunicatoris exprimat, sciturus eam rem se deferre debere in publicam notionem, quam infra[5]) octo dierum spatium, (die, in quo proponitur, minime computato,) probare valeat apertissimis documentis. Quod si non probaverit, iudex in causa procedere non omittat, reum in expensis, quas actor ob hoc diebus illis se fecisse docuerit, praehabita taxatione condemnans. Si vero postmodum, instantia durante iudicii et probationis[6]) copia succedente, de eadem excommunicatione vel alia excipiatur iterum et probetur: actor in sequentibus excludatur, donec meruerit absolutionis gratiam obtinere, iis, quae praecesserunt, nihilominus[7]) in suo robore duraturis; proviso, quod[8]) ultra duas vices haec non opponatur exceptio, praeterquam si excommunicatio nova emerserit, vel evidens et prompta probatio supervenerit de antiqua. Sed si post rem iudicatam talis exceptio proponatur, executionem impediet; sed sententia, quae praecessit, non minus robur debitum obtinebit, eo tamen salvo, ut, si actor excommunicatus sit publice, et hoc iudex noverit, quandocunque, etsi de hoc reus non excipiat, iudex ex[9]) officio suo actorem repellere[10]) non postponat.

CAP. II.

Exceptio rei iudicatae per ecclesiasticum iudicem admitti debet in foro saeculari, et e converso. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quum quidam saeculares iudices, dum coram eis excipitur de re per ecclesiasticum iudicem iudicata, in casu, quo[11]) ad eum pertinet cognitio de consuetudine vel de iure, recusent excipientes audire in derogationem iurisdictionis ecclesiasticae et contemptum: decernimus, ut per censuram ecclesiasticam ab iniquitate coerceantur huiusmodi, et ad admittendum exceptionem eandem, ubi alias de iure debet admitti, a locorum ordinariis compellantur. Similiter ecclesiastici iudices, si coram ipsis excipiatur de re per saecularem iudicem iudicata, exceptionem ipsam admittant in iis, quae animarum periculum non inducunt, per superiores suos, nisi fecerint, animadversione debita castigandi.

TITULUS XIII.

DE PRAESCRIPTIONIBUS.

CAP. I.

De praescriptionibus sufficit bona fides, ubi ius commune vel praesumptio non est contra praescribentem; alias debet allegari titulus et probari, nisi sit praescriptio, cuius contrarii non exstat memoria. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Episcopum, qui ecclesias et decimas, quas ab eo repetis, proponit, (licet in tua sint constitutae dioecesi,) se legitime praescripsisse, allegare oportet, (quum ius commune contra ipsum faciat,) huiusmodi praescriptionis titulum et probare. Nam licet ei, qui rem praescribit ecclesiasticam, si sibi non est contrarium ius commune, vel contra eum praesumptio non habeatur[1]), sufficiat bona fides; ubi tamen est ei ius commune contrarium, vel habetur[2]) praesumptio contra ipsum: bona fides non sufficit, sed est necessarius titulus, qui possessori causam tribuat praescribendi; nisi tanti temporis allegetur praescriptio, cuius contrarii memoria non exsistat.

CAP. II.

Privatus ipso iure vel per sententiam bonis, quae tenet a Romana vel aliis ecclesiis, illa minori spatio centum annorum contra Romanam, vel quadraginta contra alias non praescribit. Filii autem haereticorum, qui catholici putabantur, bona putrena contra Romanam et alias ecclesias praescribunt spatio quadraginta annorum, et idem in extraneis. Ioann. Andr.

Idem.

Si qui, exigentibus culpis vel excessibus ab eisdem commissis, bonis, quae a Romana vel ab aliis tenent ecclesiis, sint per sententiam vel ipso iure privati: statuimus, ut in apprehendendis vel occupandis postea quandocunque bonis eisdem nullus, licet leges humanae super hoc alia tempora statuere videantur, ipsis ecclesiis temporis lapsus obsistat, nisi contra ipsam Romanam ecclesiam centenaria, vel contra ecclesias alias quadragenaria praescriptio legitime sit completa. Si post mortem haereticorum, qui, dum viverent, catholici putabantur, bona ipsorum a catholicis eorum filiis vel nepotibus aut extraneis quibuscunque spatio XL. annorum fuerint bona fide possessa: sancimus, eos super bonis huiusmodi[3]), etiamsi ad Romanam pervenire deberent ecclesiam, in hoc casu non esse ulterius molestandos, quanquam illi, quorum bona fuerant[4]), nunc detegantur haeretici exstitisse.

TITULUS XIV.

DE SENTENTIA ET RE IUDICATA.

CAP. I.

Iudex, qui contra iustitiam et contra conscientiam aliquid in iudicio fecerit in gravamen partis per gratiam vel per sordes, condemnandus est parti laesae in aestimationem litis, et per annum est suspensus, et perpetuo, si medio tempore ingerat se divinis, nisi Papa cum ipso dispenset. Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi.* [1])

Quum aeterni tribunal iudicis illum reum non habeat, quem iniuste iudex condemnat, testante Propheta: „nec[2]) damnabit eum, quum iudicabitur illi:" caveant ecclesiastici iudices et prudenter attendant, ut in causarum processibus nil vindicet odium vel favor usurpet, timor exsulet, praemium aut exspectatio praemii iustitiam non evertat, sed stateram gestent in manibus, lances appendant aequo libramine, ut in omnibus, quae in causis agenda fuerint, praesertim in concipiendis sententiis et ferendis, prae oculis habeant solum Deum, illius imitantes exemplum, qui querelas populi tabernaculum ingressus ad Dominum referebat, ut secundum eius imperium iudicaret. Si quis autem iudex ecclesiasticus, ordinarius aut etiam delegatus, famae suae prodigus et proprii persecutor honoris, contra conscientiam et contra iustitiam in gravamen partis alterius in iudicio quicquam fecerit per gratiam vel per sordes, ab executione officii per annum noverit se suspensum, ad aestima-

---

TIT. XII. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) *et comm.:* Sext. Ms. — *et excommunionis:* Innoc. IV. ap. Mans. — 3) *crescente:* Sext. Ms. — 4) *opponatur:* Innoc. IV. — 5) *intra:* Böhm. — 6) *probandi:* Innoc. IV. — 7) omitt. id. — 8) *ut, al. quod:* Sext. Ms. — 9) omitt. Innoc. IV. — 10) *expellere al. repellere:* Sext. Ms.
Cap. II. 11) *in quos* Sext. Ms.

TIT. XIII. Cap. I. 1) *habetur:* Sext. Ms. — 2) *habeatur:* id.
Cap. II. 3) *hui etiam a Rom. eccl. in hoc casu:* Sext. Ms. — 4) *fuerint:* id.

TIT. XIV. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 1. — 2) *non:* Innoc. IV. ap. Mans. — cf. Psalm. XXXVI. 33.

tionem litis parti, quam laeserit, nihilominus condemnandus, sciturus, quod, si suspensione durante damnabiliter ingesserit se divinis, irregularitatis laqueo se involvet secundum canonicas sanctiones, a qua[3]) non nisi per summum Pontificem[4]) poterit liberari, salvis aliis constitutionibus, quae iudicibus male iudicantibus poenas ingerunt et infligunt. Dignum est enim, ut qui in tot praesumit[5]), offendere poena multiplici castigetur.

CAP. II.

Papa imperatorem deponere potest ex causis legitimis. H. d. secundum Paulum.

Idem, *sacro praesente concilio, ad memoriam sempiternam.*[6])

Ad apostolicae dignitatis *(Et infra:)* Sane, quum dura guerrarum commotio nonnullas professionis Christianae provincias diutius afflixisset, nos ad Fridericum[7]), praecipuum principem saecularem, huiusmodi[8]) dissensionis et tribulationis auctorem, a felicis recordationis Gregorio Papa IX.[9]) praedecessore nostro pro suis excessibus anathematis vinculo innodatum, speciales nuncios et magnae auctoritatis viros, videlicet venerabiles fratres[10]) P. Albanensem et II.[11]) Sabinensem episcopos, ac dilectum filium Guilielmum[12]) basilicae XII. Apostolorum presbyterum cardinalem, qui salutem zelabantur ipsius, duximus destinandos, facientes sibi proponi per ipsos, quod nos et fratres nostri, quantum in nobis erat, pacem per omnia secum habere, nec non cum omnibus hominibus optabamus, parati sibi pacem et tranquillitatem dare ac mundo etiam universo. Et quia praelatorum, clericorum omniumque aliorum, quos detinebat captivos, et omnium tam clericorum quam laicorum, quos ceperat in galeis, restitutio poterat esse pacis plurimum inductiva[13]): cum, ut illos restitueret, quum hoc idem tam ipse quam sui nuncii, antequam ad apostolatus vocati essemus officium, promisissent, rogari et peti ab ipso fecimus per eosdem, ac proponi insuper, quod iidem pro nobis parati erant audire et tractare pacem, ac etiam audire satisfactionem, quam facere princeps vellet de omnibus, pro quibus erat vinculo excommunicationis adstrictus, et offerre[14]) praeterea, quod, si ecclesia eum in aliquo contra debitum laeserat, quod non credebat, parata erat corrigere ac in statum debitum reformare. Et, si diceret ipse, quod in nullo contra iustitiam laeserat ecclesiam, vel quod nos eum[15]) contra iustitiam laesissemus, parati eramus vocare reges, praelatos et principes tam ecclesiasticos quam saeculares ad aliquem tutum locum, ubi per se vel per[16]) solennes nuncios convenirent[17]). Eratque parata ecclesia de consilio concilii sibi satisfacere, si eum laesisset in aliquo, ac revocare sententiam, si quam contra ipsum iniuste tulisset, et cum omni mansuetudine et misericordia, (quantum cum Deo et honore suo fieri poterat,) recipere de iniuriis et offensis ipsi ecclesiae suisque per eum irrogatis satisfactionem ab eo[18]) volebat, et omnes amicos suos sibique adhaerentes in pace ponere, plenaque securitate gaudere, ut nunquam hac occasione possent aliquod subire discrimen. Sed, licet sic apud eum pro pace paternis monitis et precum curaremus insistere lenitate: idem tamen, Pharaonis imitatus duritiam, et obturans more aspidis aures suas, preces huiusmodi et monita elata[19]) obstinatione ac obstinata elatione despexit; propter quod, non valentes absque gravi offensa Christi eius iniquitates amplius tolerare, cogimur urgente nos conscientia, iuste animadvertere in eundem. Et[20]), ut ad praesens de ceteris eius sceleribus taceamus, quatuor gravissima, quae nulla possunt tergiversatione celari, commisit. Deieravit enim multoties, pacem quondam inter ecclesiam et imperium reformatam temere violando. *(Et infra:)* Perpetravit[21]) sacrilegium, capi faciens cardinales sanctae Romanae ecclesiae, ac aliarum ecclesiarum praelatos et clericos religiosos et saeculares, venientes ad concilium, quod idem praedecessor noster duxerat convocandum. *(Et infra:)* De haeresi quoque non dubiis et levibus, sed difficilibus et evidentibus argumentis suspectus habetur. *(Et infra:)* Praeter haec[22]) regnum Siciliae, quod est speciale patrimonium B. Petri, et idem princeps ab apostolica sede tenebat[23]) in feudum, iam ad tantam in clericis[24]) et laicis exinanitionem servitutemque redegit, quod, eis paene penitus nihil habentibus, et omnibus exinde fere probis eiectis, illos, qui remanserunt ibidem, sub servili quasi conditione vivere, ac Romanam ecclesiam, cuius sunt homines principaliter et vasalli, offendere multipliciter et hostiliter impugnare compellit. Posset etiam merito reprehendi, quod mille squifatorum annuam pensionem, in qua pro eodem regno ipsi ecclesiae Romanae tenetur, per novem annos et amplius solvere praetermisit. Nos itaque, super praemissis et quam pluribus aliis eius nefandis excessibus cum fratribus nostris et sancto concilio[25]) deliberatione praehabita diligenti, quum Iesu Christi vices, licet immeriti, teneamus in terris, nobisque in B. Petri persona sit dictum[26]): „Quodcunque ligaveris super terram, ligatum erit et in coelis;"[27]) memoratum principem, qui se imperio et regnis, omnique[28]) honore et dignitate reddidit tam indignum, quique propter suas iniquitates a Deo[29]), ne regnet vel imperet, est abiectus, suis ligatum peccatis et abiectum, omnique honore ac dignitate privatum a Domino ostendimus, denunciamus et nihilominus sententiando privamus, omnes, qui ei iuramento fidelitatis tenentur adstricti, a iuramento huiusmodi[30]) perpetuo absolventes, auctoritate apostolica firmiter inhibendo, ne quisquam de cetero sibi tanquam imperatori vel regi pareat et intendat, decernendo[31]), quoslibet, qui ei deinceps velut imperatori vel regi consilium vel auxilium praestiterint seu favorem, ipso facto excommunicationis sententiae[32]) subiacere. Illi autem, ad quos in eodem imperio imperatoris spectat electio, eligant libere successorem. De praefato Siciliae regno providere curabimus cum eorundem fratrum nostrorum consilio, sicut viderimus[33]) expedire.

CAP. III.[34])

Qui petit rem certam causa expressa, si illam causam non probat, succumbit; licet aliam probet, maxime postmodum emergentem. Ioann. Andr.

Idem *Praeceptori hospitalis S. Ioannis Hierosolymitani in Hispania, et Commendatori ac Fratribus domus de Curvaria*[34*]) *hospitalis eiusdem.*

Abbate sane (*Et infra:*) Abbas de Bonefac.[35]) pro se et conventu suo proponens, locum de Rosellis[36]) esse praedicti monasterii iure dominii vel quasi, et cum suis finibus ex largitione regis Aragoniae[37]) ad ipsum monasterium pertinere, petiit adiudicari eidem monasterio locum ipsum, et vos exinde amoveri. Allegabatur autem pro parte vestra, quod facta vobis donatio de praedictis valida exsistebat, quamvis illa sub Sarracenorum tunc exsisterent potestate, quia non simpliciter, sed sub conditione fuere donata, videlicet si ad manus fidelium devenirent. In quo casu concessio poterat et debebat habere vigorem, quia ipsi donationi rerum donatarum natura vel qualitas non obstabat, et salubre ac laudabile quidem erat spectare[38]) ac praestolari tempus, quo illa Christianorum dominio subderentur; quare mox, quum pervenerunt[39]) ad ipsos, fuerunt ad vos totaliter devoluta. Multum quoque distabat, an ipsi monasterio de Bonefac.[40]) vel praedicto monasterio Populeti[41]) ab eodem rege facta donatio fuisset; quia, etsi liquebat praedicta monasterio Populeti ab ipso rege, ac ab illo abbati et conventui de Bonefac.[42]) fuisse collata, non tamen ob hoc constabat, dictum regem ipsi monasterio de Bonefac. illa[43]) donasse vel mandasse donari. Nec pro eo, quod voluit et statuit, ut aedificaretur ibi monasterium, poterat et debebat intelligi, eum praedicta vel eorum aliqua construendo monasterio donavisse, quum illa potius sua videretur[44]) intentio, ut, quia praefatum monasterium Populeti[45]) tot et tantorum bonorum largitione ditabat, abbas et conventus ipsius pro sua suorumque salute monasterium construere tenerentur; praesertim quia[46]) monasterio, quod nondum erat, aliqua fieri donatio non valebat. Praemissa vero concessio, facta monasterio de Bonefac. ab abbate[47]) et conventu monasterii Populeti, nullum prorsus ei videbatur afferre suffragium, pro eo potissime, quod post litem contestatam et processum iudicii facta fuerat, sicut clare patebat ex instrumento praefato. Unde quum ius, si quod in praedictis ipsi monasterio de Bonefac. ex concessione huiusmodi competebat, in iudicio[48]) minime deduxisset, quia videri non potest illud venisse, quod postmodum accidit: pronunciari utique super petitis non poterat ex eadem. Pro parte autem altera dicebatur, quod, quum rex ipse sua probitate ac studio ab infidelibus

Cap. I. 3) *quo:* Sext. Ms. — 4) *sedem apostolicam:* Innoc. IV. — 5) *praesumpserit:* id.

Cap. II. 6) Integra exstat haec const. ap. Mans. XXIII. 613. *(Dat. Lugd. XVI. Kal. Aug. Ao. III.)* — Decr. Innoc. IV. h. t. c. 2. — 7) *Federicum:* Innoc. IV. ap. Mans., Böhm. — 8) *huius:* Innoc. IV. — 9) desid. ap. eund. — 10) add.: *nostros:* id. — 11) *F.:* id. — *G.:* Sext. Ms. — *Hug.:* Böhm. — 12) *F.:* Innoc. IV. — 13) *ind., unde illos restitueret, et quum idem:* id. — 14) *afferri:* id., Sext. Ms. — 15) omitt. Innoc. IV. — 16) omitt. Sext. Ms., Böhm. — 17) *convenirent:* ib. — 18) *ipso:* Innoc. IV., Sext. Ms. — 19) *clara:* Böhm. — 20) desid. ap. Innoc. IV. — 21) add.: *etiam:* id. — 22) *hoc:* id., Sext. Ms. — 23) *habebat:* Innoc. IV. — 24) *a cler.:* id. — 25) *sacri concilii:* id. — 26) Matth. XVI. 19. — 27) add.: et *quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis:* Innoc. IV. — 28) *omniumque:* id. — 29) *a Deo:* omitt. id. — 30) *hui. perp.:* desid. ap. eund. — 31) *et dec.:* id., Sext. Ms. — 32) *vinculo:* Innoc. IV. — 33) *videbimus:* id., Sext. Ms.

Cap. III. 34) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 3. — 34*) *Caravia:* Innoc. IV. ap. Mans. — 35) *Bonafonte:* Innoc. — *Benefac.:* Sext. Ms. — 36) *Roscell.:* id. — *Rosel:* Innoc. IV. — 37) *Aragonum:* id., Sext. Ms. — 38) *exspectare:* Innoc. IV. — 39) *pervenerint:* Sext. Ms. — 40) *mon. deberet fieri:* Innoc. IV. — 41) *Popilenti:* id., male. — 42) *Bona facie:* id. per tot. — 43) desid. ib. pariter ac sequ.: *donasse.* — 44) *videtur:* Sext. Ms. — 45) *complexum:* Innoc. IV. — 46) *quia etiam:* Sext. Ms. — 47) *abbate monast. Polyenti:* Innoc. IV. — 48) *iudicium:* id., Sext. Ms.

loca conquisiverit supra dicta, donatio avi vel patris ipsius, prius facta de illis, quum ad cultum fidei pervenirent, regem eundem quoad haec, sic per eum postmodum adquisita, obligare non potuit, quum sua propria facta essent, et viderentur ab aliis bonis hereditariis separata. Porro, praefata concessio, facta monasterio de Bonefac. a monasterio Populeti[49], licet post coeptum iudicium causaeque processum intervenerit, prodesse tamen et valere debebat, quum pro actore, quod de iure suo ex causa idonea, quamvis superveniente, appareat, satis sufficere videatur satisque esse, si, prout servatur in reo, intersit ipsius tempore sententiae proferendae. Sed ad haec pars vestra[50] respondit, quod, quum tam supra dicti avi donatio quam locorum acquisitio praemissorum fuerint nomine regni factae, memoratus rex donationem servare huiusmodi tenebatur. Ceterum praedicta monasterii Populeti[51] concessio monasterio de Bonefac. auxiliari non poterat in hac parte, quia, quum quis egit ex aliqua certa et speciali causa, et postea sive alia, sive similis ei, quam exposuit, accidit, videri non potest illa in iudicio[52] devenisse, quum iudex tunc prospicere ac attendere debeat diligenter, an ex ea omnino[53] eadem, quae prius expressa exstitit, utpote, quae tunc etiam competeret, actoris intentio sit fundata. Secus autem, quum egit[54] vel petiit in genere, nullius certae vel specialis causae faciens mentionem, videlicet quia generaliter forte proposuit, aliquem[55] obnoxium esse sibi, vel ad se iure dominii vel quasi rem aliquam pertinere. Tunc enim hoc praecipue est inspiciendum iudici, an sufficienter vel minime de iure vel intentione constet actoris. Unde, si de hoc ex causa, etiam postmodum accidenti, liqueat: potest et debet iudex, etiamsi appareat minus iuste a principio fore actum, suum exinde animum informare, quoniam, etsi[56] petitum fuerit indebite, non ob hoc tamen minus valuit et tenuit iudicium subsecutum, nec illius acta vel gesta propterea minus valida exstiterunt, nec etiam iudex ipse, cognita taliter veritate, pronunciare in contrarium posset cum libera conscientia et secura. Non prodesset etiam multum reo, si tunc forte in ipsum ex huiusmodi superveniente causa condemnatio non ferretur, quum, mox alio instituto iudicio, foret ex illa merito condemnandus. Unde, etsi actori suam ex superveniente causa intentionem sufficiat fundavisse, quum egit aliqua causa specialiter non expressa: secus tamen est, si certam et specialem in sua petitione[57] subiunxerit[58], nisi postmodum intentionem suam[59] ex eadem prorsus, quam prius expressit, tunc[60] etiam competenti causa fundarit. Quare quum memoratus abbas monasterii de Bonefac. proposuerit[61], saepe fatum locum de Rosell. cum suis terminis ad ipsum monasterium ex praedicti[62] regis largitione spectare, nec de aliqua facta ipsi monasterio super hoc ab eodem rege concessione docuerit, ostenderit autem, donationem quondam factam illi de his ab abbate et conventu monasterii Populeti, quae nec in sua petitione fuerat expressa, nec etiam ante facta: nullum profectu commodum ex ea reportare debebat. Praefatus igitur cardinalis, praemissis omnibus et aliis, quae hinc inde fuerunt proposita, diligenter auditis, ac utriusque partis meritis aequa iustitiae lance discussis, prudenter attendit, id, quod praedicti abbas et conventus de Bonefac. proposuerunt, intentionem videlicet actoris, ex iis, quae post litis contestationem[63] acciderunt, posse fundari, eaque debere in iudicium devenire, tunc locum habere, sicut congrue allegatum[64] est supra, videlicet[65] quando ex certa et expressa causa specialiter non est actum. Ex iis enim, quae post inchoatum iudicium eveniunt, quando causa fuit exposita specialis[66], nec debet nec potest iudicis animus ad proferendam sententiam informari, quia, quum certae causae facta est mentio, utpote donationis vel venditionis aut alterius specialis[67], oportet incepti[68] iudicii tempus attendi, ut liquido cognoscatur[69], an tunc interfuerit actoris, propter illa, quae specialem comitantur causam et necessario adesse debent, veluti locus et tempus, et huiusmodi, quae sunt sollicite attendenda, et[70] sine quibus causa[71] vacua et invalida censeretur. Sed quum est in genere absque alicuius causae declaratione petitum, non sic oportet accepti iudicii tempus inspici, quia non requiruntur, nec sunt opportuna, nec attendi possunt huiusmodi comitantia in hoc casu. Et licet aliquibus curiosis, qui[72] de iis, quae non multum expediunt, saepe disceptant, aliter forsan appareat, quando actum est causa aliqua non expressa: utilius tamen videtur negotia tali expediri[73] compendio, quam per quandam exactam subtilitatem longo dispendio prorogari, praesertim quum nonnulla pro utilitate communi contra iuris asperitatem ex aequitatis mansuetudine tolerari noscantur. Unde idem cardinalis, considerans, quod ipsi abbas et conventus de Bonefac. non probaverunt, largitionem super his regiam legitime[74] sibi factam, ex qua specialiter vos impetere videbantur, ab huiusmodi eorundem[75] abbatis et conventus impetitione de mandato nostro, praehabito fratrum nostrorum consilio, vos duxit[76] sententialiter absolvendos. Nos igitur, cardinalis eiusdem sententiam ratam habentes, eam auctoritate apostolica confirmamus.

CAP. IV.

Si ex pluribus iudicibus vel arbitris unus, aliis praesentibus et mandantibus, per verba pluralis numeri ferat sententiam, tenet sententia; electio autem pronunciunda est per verba singularia. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quum ab uno arbitrorum vel iudicum, aliis praesentibus et mandantibus, scripta sententia recitatur: habetur perinde, ac si simul esset ab omnibus recitata. Oportet tamen, ut is, qui recitat, non utatur verbis singularis numeri, sed pluralis, ut dicat: „nos, tales iudices vel arbitri, pronunciamus seu statuimus in hunc modum,“ licet secus in electione servetur, in qua, ut censeatur evidentius unica et communis, est ab uno vice omnium, sive per compromissum sive per scrutinium procedatur, electionis pronunciatio per verba singularis numeri facienda.

CAP. V.

Ponit tres casus nullitatis sententiae, et a primo unum casum excipit. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Etsi sententia diffinitiva, postquam scripta fuerit, debeat a iudice, non ab alio, de scripto recitatione[77] proferri, alias nec nomen sententiae mereatur habere, nec ab ea sit appellare necesse: episcopo tamen, quem propter dignitatis praerogativam ampliori convenit honore fulgere, sententiam ab eo ferendam licebit ad instar illustrium personarum per alium recitare. Sententia, quam scriptam edi a iudice litigatoribus, non recitari, vel quam ab ipso stando, non sedendo proferri contigit, nullius penitus est momenti.

TITULUS XV.

DE APPELLATIONIBUS.

CAP. I.

Appellans ad Papam in iudicio vel extra, appellare debet in scriptis, et causam exprimere, et apostolos petere. Si vult et petit appellatus, principales personae per se vel per procuratores, instructos super principali, accedere debent ad Papam. In appellationibus a sententia diffinitiva interpositis nil mutatur. Demum utrique contra facienti imponitur poena. Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi*[1].

Cordi nobis est lites minuere et a laboribus relevare subiectos. Sancimus igitur, ut, si quis in iudicio vel extra super interlocutoria vel gravamine aliquo[2] ad nos duxerit appellandum, causam appellationis in scriptis assignare deproperet, petat apostolos, quos ei praecipimus exhiberi; in quibus appellationis causam exprimat, et cur appellatio non sit admissa, vel si appellationi forsan ex superioris reverentia sit delatum. Post hoc appellatori secundum locorum distantiam, personarum et negotii qualitatem tempore prosecutionis indulto, si voluerit appellatus[3] et petierit, principales personae per se, vel per procuratores instructos cum mandato ad agendum et[4] cum rationibus et munimentis ad causam spectantibus, accedant ad sedem apostolicam sic parati, ut, si nobis visum fuerit expedire, finito appellationis articulo, vel[5] de partium voluntate omisso, procedatur in negotio principali, quantum de iure poterit et debebit, his[6], quae in appellationibus a[7] diffinitivis sententiis interpositis antiquitas statuit, non mutatis. Quodsi appellator quae praemissa sunt non observet: reputabitur

---

Cap. III. 49) *Populenti:* Innoc. IV. — 50) *altera:* id. — 51) *Populenti:* id. — 52) *illum in iudicium:* id., Sext. Ms. — 53) *ex omnino ead.:* ib. — 54) *agit:* Innoc. IV. — 55) *aliquid:* id. — 56) *si petitum fuit:* id. — 57) *in suam petitionem:* id. — 58) *subiunxit:* id., Sext. Ms. — 59) desid. ib. — 60) *et tunc:* ib. — 61) *proponit:* Innoc. IV. — 62) add.: *verbis:* id. — 63) *litem contestatam:* Sext. Ms. — *post litem contra accidunt, deb. in iud. dev., tum:* Innoc. IV. — 64) *assignatum:* Sext. Ms. — 65) omitt. id., Innoc. IV. — 66) *specialiter:* Innoc. IV. — 67) add.: *contractus:* id. — 68) *accepti:* id. — 69) *agnoscatur, an vel tunc interfuit actionis:* id. — 70) omitt. id. — 71) desid. ap. eund. et in Sext. Ms. — 72) *et qui:* Innoc. IV. — 73) *expedire:* id. — 74) omitt. Innoc. IV., Sext. Ms. — 75) *ab his eorum abbas:* Innoc. IV. — 76) *duximus similiter:* id.

Cap. V. 77) *intentione:* Sext. Ms.

TIT. XV. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 1. — 2) omitt. Innoc. IV. — 3) *appellans:* id. Ms. — 4) desid. ib. — 5) omitt. Sext. Ms. — *vel partium vol. omissa:* Innoc. IV. Ms. — 6) *iis:* id. ap. Mans., Böhm. — 7) *ac:* Innoc. IV. ap. Mans.

non appellans, et ad prioris iudicis redibit examen, in expensis legitimis condemnandus. Si autem appellatus contempserit hoc statutum: in eum tanquam in[8]) contumacem tam in expensis quam in causa, quantum a iure permittitur, procedatur[9]). Iustum est equidem, ut in eum iura insurgant, qui ius et[10]) iudicem et partem eludit[11]).

CAP. II.

Iudex, qui recusatur, statuit competens tempus arbitris ad finiendam causam; quo elapso, si finita non fuerit, in principali procedit. Ioann. Andr.

Idem.[12])

Legitima[13]) suspicionis causa contra iudicem assignata, et arbitris a partibus secundum formam iuris electis, qui de ipsa cognoscant, saepe contingit, quod[14]), ipsis in idem convenire nolentibus, nec tertium advocantibus, cum quo ambo vel alter eorum procedat ad decisionem ipsius negotii, ut tenentur[15]), iudex proferat excommunicationis sententiam contra ipsos[16]), quam ipsi tam[17]) propter odium, tam propter favorem partium diutius vilipendunt; quare, causa ipsa plus debito prorogata, non proceditur ad cognitionem negotii principalis. Volentes igitur morbo huiusmodi[18]) necessariam adhibere medelam, statuimus, ut ipsis arbitris per iudicem competens terminus praefigatur, infra[19]) quem in idem conveniant[20]), vel tertium concorditer advocent, cum quo ambo vel alter eorum eiusdem suspicionis negotium terminare procurent; alioquin iudex extunc in principali negotio procedere non omittat.

CAP. III.

De officiali episcopi non ad episcopum, sed ad archiepiscopum appellatur. — §. 1. De subdito episcopi ad ipsum, non ad archiepiscopum appellatur, nisi aliud esset de consuetudine. H. d. — §. 2. *Archiepiscopus causam appellationis ab episcopo interpositae non debet committere, vel partes citare, nisi in appellatione probabilis causa sit expressa. — §. 3. Si negetur, per appellationem negotium devolutum, non inhibebit archiepiscopus iudicem principalis causae procedere, nisi prius de devolutione constiterit.* H. d. — §. 4. *Si dicitur, ex iniusta causa appellatum, archiepiscopus inhibere non potest, nisi prius, recepta appellatione ut probabili, incipiat cognoscere de causae veritate.* H. d. — §. 5. *Licet dicatur appellatum a diffinitiva in casu prohibito a iure, ex quo de hoc archiepiscopus cognoscere coeperit, potest inhibere, ne sententia executioni mandetur.* H. d. — §. 6. *Archiepiscopus in tertium personam, post inhibitionem suam in causa per appellationem delata ad ipsum, aliquid innovantem, iurisdictionem exercere non potest.* H. d. — §. 7. *Archiepiscopus appellantem in aliis causis a iurisdictione episcopi non potest eximere. — §. 8. Ab episcopis in causis, quibus iurisdictionem temporalem habent, de iure debet ad archiepiscopum appellari, nisi speciale ius aliud inducat.* H. d. — §. 9. *Censuram ecclesiasticam, in appellantem prolatam per episcopum, archiepiscopus revocare non potest, nisi partibus vocatis, et de causa legitime cognito.* H. d. — §. 10. *Ex quo archiepiscopus pronunciaverit, male appellatum ante sententiam: statim debet causam ad suffraganeum remittere.* Hoc dicit.

Idem.[21])

Romana ecclesia (*Et infra:*) Quum suffraganeorum Remensis ecclesiae, suorumque officialium, qui generaliter de causis ad ipsorum forum pertinentibus eorum[22]) vices supplendo cognoscunt, unum et idem consistorium sive auditorium[23]) sit censendum: ab ipsis officialibus non ad dictos suffraganeos, ne ab eisdem ad se ipsos interponi appellatio videatur, sed de iure ad Remensem est curiam appellandum. §. 1. Ab[24]) archidiaconis vero aliisque inferioribus praelatis, suffraganeis subiectis eisdem, et eorum officialibus, ad suffraganeos ipsos debet, et non ad eandem curiam omissis dictis suffraganeis appellari, nisi aliud Remensi ecclesiae de consuetudine competat in hac parte. §. 2. Quum autem ad praefatam curiam ab eorundem suffraganeorum vel suorum officialium audientia fuerit appellatum, Remensis archiepiscopus, qui pro tempore fuerit, vel officialis[25]) ipsius nullatenus in appellationis causa interpositae ante diffinitivam sententiam citent partes, nec etiam aliis illam[26]) committant, appellationis eiusdem causa probabili seu legitima non expressa. §. 3. Si vero vocatis partibus, vel nullatenus, aut non infra[27]) decem dies post interlocutoriam vel diffinitivam sententiam appellatum fuisse, seu aliquid aliud simile, sicque non esse per appellationem ad eundem archiepiscopum vel eius officialem[28]) devolutum negotium proponatur: iidem, nisi prius ipsis constiterit, causam ipsam[29]), ad eos totaliter[30]) fuisse delatam, prohibere, ne in causa[31]) illa, vel ne ad executionem procedatur sententiae, non praesumant. §. 4. Quodsi obiiciatur ex iniusta causa seu minus legitima ante sententiam appellationem interpositam exstitisse, et ex eo non esse appellationem huiusmodi admittendam: nequeunt praedicti archiepiscopus vel eius officialis[32]) prohibere, ne procedatur in causa, nisi prius appellatione recepta, velut emissa ex causa probabili, cognoscere incipiant de causa huiusmodi, an sit vera. §. 5. Si autem post sententiam in casibus a iure prohibitis, (utpote a sententia super manifesto et notorio crimine, vel de quo quis in iure confessus exstitit, promulgata, vel consimilibus) appellatum fuisse dicatur: possunt, ne sententia executioni mandetur, postquam cognoscere coeperint, utrum sit recipienda vel non[33]) appellatio ab eo interposita, inhibere. §. 6. In alium quoque, qui circa rem, de qua inter appellantem et appellatum controversia vertitur, aliquid post eorum inhibitionem attentat, non valet[34]) occasione huiusmodi iurisdictionem aliquam vindicare. §. 7. Quum vero is, qui ad Remensem curiam super aliqua causa vocem appellationis emittit, nihilominus in causis aliis ordinarii sui iurisdictioni subiiciatur[35]): Remensis archiepiscopus vel officialis ipsius[36]) nequaquam iurisdictionem ipsam in aliis impediant[37]), ut ab eiusdem ordinarii potestate totaliter[38]) eximant taliter appellantem. §. 8. Debet autem ad eos ab episcopis praefatae provinciae super causis, in quibus temporalem iurisdictionem exercent, nisi forte de consuetudine aut privilegio sive iure alio speciali sit appellandum ad alium, appellari. §. 9. Sententias quoque interdicti, vel[39]) suspensionis seu excommunicationis, in appellantem ab eo, a quo appellatum proponitur, promulgatas, nullatenus, nisi vocatis partibus et de appellatione legitime cognito, revocent aut denuncient esse nullas. §. 10. Quum autem ad Remensem archiepiscopum ab audientia suffraganei sui super aliqua causa fuerit ante sententiam appellatum: idem archiepiscopus, postquam de appellatione cognito constiterit, eam minus rationabilem exstitisse, causam[40]) ad eundem suffraganeum remittere non postponat.

CAP. IV.

Si iudex requisitus non tradit apostolos, et postea procedit in causa, non valet processus, nisi renunciatum fuisset appellationi. Ioann. Andr.

Idem.

Ut super appellatione ac eius causa instructio facilior valeat in processu[41]) haberi: districte praecipimus, quod ille, a quo appellatur, apostolos appellanti iuxta tenorem constitutionis nostrae super hoc editae tribuat requisitus. Si vero non exhibuerit, extunc, si forte in causa procedat, nisi appellationi renunciatum fuerit, eius invalidus et irritus sit processus.

CAP. V.

Iudex appellationis inique appellantem ante sententiam remittere debet ad iudicem principalem, et in expensis condemnare, et hoc, si principalis iudex non detulerat appellationi; sed, si detulit, non fiet remissio de necessitate. In appellationibus interpositis a definitiva antiqua iura serventur. Ioann. Andr.

Clemens IV.

Quum appellationibus frivolis nec iustitia deferat, nec sit a iudice deferendum, si iudex inferior appellationem minus legitimam non admittat, eam appellatore nihilominus prosequente: superior, de ipsa cognoscens, causam ad priorem iudicem iuxta sanctiones canonicas sine difficultate remittat, eadem die condemnationem faciens expensarum. Si vero iudex admittat eandem, licet tam appellatio quam ipsius iudicis delatio[42]) a superiore valeant refutari: quia tamen iudex ipse, quantum in se fuit, a se iurisdictionem abdicavit eandem, appellationi deferens minus iuste, totius causae decisio in superioris est potestate[43]) transfusa, nec est illi causa de necessitate alterius remittenda, salvis iis, quae super appellationibus post sententiam interpositis sunt statuta.

Cap. I. 8) omitt. id. Ms. — 9) *procedetur*: id. — 10) omitt. id., Sext. Ms. — 11) *illudit*: Böhm.

Cap. II. 12) conc. Lugd. I. c. 11. — Decr. Innoc. IV. h. t. c. 2. — 13) *legitimae*: Sext. Ms. — 14) *ut ipsis conv. nol.*: id. — 15) *tenetur*: Innoc. IV. ap. Mans., Sext. Ms. — 16) *eos, quia*: Innoc. IV. ap. Mans. — 17) *cum*: id. Ms. — 18) *huic*: id. ap. Mans. — 19) *intra*: Böhm. — 20) *concordent*: Innoc. IV. Ms.

Cap. III. 21) cf. adn. ad c. 1. de suppl. negl. I. 8. — Decr. Innoc. IV. c. 3. h. t. — 22) *eorundem*: Innoc. IV. Ms. — 23) *auditorium*: Böhm. — *sive aud.*: desid. ap. Innoc. IV. Ms. — 24) *Ab arch.* et rell. desid. ap. Mans. — 25) *officiales*: Innoc. IV. Ms. — 26) *eam*: id. — 27) *intra*: Böhm. — 28) *officiales*: Innoc. IV. Ms. — 29) desid. ib. — 30) *taliter fore*: id. — 31) omitt. id., Sext. Ms. — 32) *officiales*: ib. — 33) *an non*: Innoc. IV. Ms. — *aut non*: Sext. Ms. — 34) *valeret*: id. — *valent*: Innoc. IV. Ms. — 35) *subiaceat*: id. — 36) *eius officiales*: id. — 37) *illis imp. nat*: id. — 38) desid. ib. — 39) omitt. id. — 40) *causam ipsam*: id.

Cap. IV. 41) *processus*: Sext. Ms.

Cap. V. 42) *declaratio*: Sext. Ms. — 43) *potestate*: id., Böhm

CAP. VI.

Si appellans infra XXX. dies instanter non petit apostolos, appellationi renunciat. Si iudex, modo debito requisitus, illos non tradit, sed postea procedit: non valet eius processus. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Ab eo, qui appellat, infra[43*]) triginta dies instanter apostoli peti debent, et eidem infra dictum tempus a iudice exhiberi; alias praesumitur appellationi suae renunciare appellans, si eos infra idem tempus petere praetermittat, etiamsi vadat aut mittat ad appellationem huiusmodi prosequendam. Illud autem, quod felicis recordationis Innocentius Papa IV. praedecessor noster statuendum decrevit, ut, si is, a quo appellatur, apostolos appellanti non tribuat requisitus, extunc, si forte in causa procedat, nisi appellationi renunciatum fuerit, eius invalidus sit processus, tunc demum obtinet, quum iudex, super hoc cum debita instantia loco et tempore congruo requisitus, eos expresse deneget, vel infra praemissum tempus malitiose aut negligenter illi tradere praetermittit[44]).

CAP. VII.

Innovata per iudicem post diffinitivam sententiam, a qua appellatum exstitit, revocantur statim per iudicem appellationis, etiamsi ante appellationem fuerint innovata. Attentata vero post appellationem ante diffinitivam, non revocantur, nisi primo de veritate constiterit, nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuissent. Ioann. Andr.

Idem.

Non solum innovata post appellationem, a diffinitiva sententia interiectam, debent semper, exceptis casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare, ante omnia per appellationis iudicem penitus revocari: sed etiam ea omnia, quae medio tempore inter sententiam et appellationem, quae postmodum infra[45]) decendium interponitur ab eadem, contingit[46]) innovari, ac si post appellationem eandem innovata fuissent. Illa vero, quae post appellationem interpositam ante diffinitivam sententiam innovantur, donec appellationis causam veram esse constiterit, revocari non debent: nisi iudex appellationis, postquam sibi constiterit, per appellationem emissam ex probabili causa fore ad se negotium devolutum, inhibeat canonice iudici, a quo appellatum exstitit, ne procedat. Tunc enim, quicquid post inhibitionem huiusmodi fuerit innovatum, est, licet causa eadem non sit vera, per eundem appellationis iudicem ante omnia in statum pristinum reducendum.

CAP. VIII.

Qui appellat extra iudicium, infra decem dies, ex quo scivit gravamen, appellare debet; postea per remedium iuris communis audietur, sed non per appellationis remedium. Ioann. Andr.

Idem.

Concertationi antiquae finem imponere praesenti constitutione volentes, statuimus, ut ab electionibus, postulationibus, provisionibus et quibuslibet extraiudicialibus actibus, in quibus potest appellatio interponi, quisquis ex eis, gravatum se reputans[47]), per appellationis beneficium gravamen illatum desideraverit revocari, infra[48]) decem dies, postquam sciverit, si velit, appellet; post decendium vero eidem aditus non pateat appellandi. Sed si per contradictionem debitam vel alia iuris remedia petierit revocari gravamen: ei, dummodo medio tempore his non consenserit[49]), lapsus decendii non obsistat.

CAP. IX.

Valet appellatio in scriptis porrecta, licet coram iudice non legatur Hoc dicit Zenzel.

Idem.

Appellatio, quam in scriptis iudici, a quo appellare volebas, te porrexisse proponis, non potest ex eo, quod coram ipso lecta non fuerit, rationabiliter impugnari.

CAP. X.

Iudex a quo compellere non potest appellantem a gravamine, ipsius veritatem probare, licet citare potest ad ipsius revocationem audiendam; qua facta in causa procedere poterit, eius contumacia non obstante, ac si nunquam appellasset. H. d. Zenz.

Idem.

Si a iudice, a quo propter gravamen, quod tibi proponis illatum, appellas, ad docendum, te fore gravatum, et ad audiendam revocationem eiusdem gravaminis, si de ipso docueris, tibi terminus praefigatur: nec coram eo, (quum ipse per se id videre habeat,) hoc docere, nec etiam tanquam coram iudice, (quum per appellationem sit suspensa ipsius iurisdictio,) comparere teneris, nisi ad hoc solum, ut revocationem ipsam audias, si eam duxerit faciendam; alias, si non comparueris, et ipse in termino gravamen revocaverit cum effectu, poterit extunc libere in causa procedere, ac si appellatio interposita non fuisset.

CAP. XI.

A collatione capituli ad episcopum appellatur, si ut canonicus interfuit, secus, si ut praelatus. H. d. Dominicus.

Idem.

A collatione beneficii, quam communiter per episcopum et capitulum in tuum praeiudicium factam esse proponis, non ad ipsum episcopum, si in ea ut praelatus interfuerit[50]), sed ad superiorem te oportuit appellare; alias, si ut canonicus interfuisset in ea, potuisti appellare licite ad eundem.

CAP. XII.

Per appellationem interpositam a diffinitiva revocari potest interlocutoria, principali negotio praeiudicans; alias non. Ioann. Andr.

Idem.

Licet ab interlocutoria, per quam pacti vel praescriptionis, aut alia principali negotio praeiudicans vel iudicium nullum reddens exceptio est repulsa, non fuerit appellatum, si tamen a diffinitiva, quae postmodum etiam ultra decendium promulgatur, appellari contingat: potest in appellationis causa ipsum gravamen, per interlocutoriam[51]) eandem illatum, licite per appellationis iudicem emendari. Ubi vero interlocutoria super eo profertur, quod non parat praeiudicium negotio principali, vel iudicium nullum reddit, nisi fuerit appellatum ab ipsa: per appellationem, a diffinitiva postea interiectam, gravamen illatum nequaquam poterit revocari.

Cap. VI. 43*) *intra:* Böhm. per tot. — 44) *praetermittat:* Sext. Ms.
Cap. VII. 45) *intra:* Böhm. — 46) *contigerit:* Sext. Ms.
Cap. VIII. 47) *reputat.* Sext. Ms. — 48) *intra:* Böhm. — 49) *assenserit:* Sext. Ms.
Cap. XI. 50) *interfuit:* Sext. Ms.
Cap. XII. 51) *in eand.:* Böhm.

FINIS LIBRI SECUNDI.

SEXTI DECRETALIUM

LIBER TERTIUS.

TITULUS I.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM.

CAP. UN.

Clericus, ioculatoriam artem per annum exercens, si tertio monitus non desistat, ipso iure perdit privilegium clericale. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Clerici, qui, clericalis ordinis dignitati non modicum detrahentes, se ioculatores seu goliardos faciunt aut bufones, si per annum artem illam ignominiosam exercuerint, ipso iure, si autem tempore breviori, et tertio moniti non resipuerint, careant omni privilegio clericali.

TITULUS II.

DE CLERICIS CONIUGATIS.

CAP. I.

Si clericus coniugatus ferat habitum et tonsuram, clericali privilegio gaudeat; alias non. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Clerici, qui cum unicis et virginibus contraxerunt, si tonsuram et vestes deferant clericales, privilegium retineant[1]) canonis ab Innocentio Papa II. praedecessore nostro editi in favorem totius ordinis clericalis. Et quum iuxta Parisiense[2]) concilium nullus clericus distringi aut condemnari debeat a iudice saeculari: praesenti declaramus edicto, huiusmodi clericos coniugatos pro commissis ab eis excessibus vel[3]) delictis trahi non posse criminaliter aut civiliter ad iudicium saeculare, nec ab ipsis saecularibus iudicibus eos debere personaliter, vel etiam pecunialiter, (ne per unam viam concedatur eisdem iudicibus quod per aliam denegatur,) ullatenus condemnari. In ceteris autem, vel nisi, ut praemittitur, tonsuram vel vestes deferant[4]) clericales, etiam in praemissis eos gaudere nolumus privilegio clericali.

TITULUS III.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS IN[1]) ECCLESIA VEL PRAEBENDA.

CAP. UN.

Distributiones quotidianae solum praesentibus, qui intersunt divinis, dari debent, consuetudine non obstante. Et qui aliter illas receperunt, non faciunt illas suas, et idem de distributionibus, quae dantur pro anniversariis defunctorum. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Consuetudinem, quae in quibusdam partibus inolevit, qua canonici et alii beneficiati, seu clerici cathedralium et aliarum collegiatarum ecclesiarum, distributiones quotidianas, quae alias manualia beneficia seu victualia nuncupantur, et tantum residentibus tribuuntur, qualitercunque in civitatibus seu aliis locis, in quibus ipsae consistunt ecclesiae, sint[2]) praesentes, licet divinis officiis non intersint, ex integro percipiunt[3]), ac si continue in[4]) ipsis ecclesiis in eisdem officiis deservirent, penitus improbantes; statuimus, ut distributiones ipsae quotidianae, in quibuscunque rebus consistant, canonicis ac aliis beneficiatis, et clericis ecclesiarum ipsarum, qui eisdem officiis in ipsis ecclesiis affuerint, tribuantur iuxta ecclesiae cuiuslibet ordinationem rationabilem iam factam seu etiam faciendam. Qui vero aliter de distributionibus ipsis quicquam[5]) receperit, (exceptis illis, quos infirmitas, seu iusta et rationabilis corporalis necessitas, aut evidens ecclesiae utilitas excusaret,) rerum sic receptarum dominium non acquirat, nec faciat eas suas, immo ad omnium restitutionem, quae contra huiusmodi nostram constitutionem receperit, teneatur. De distributionibus etiam pro defunctorum anniversariis largiendis idem decernimus observandum[6]).

TITULUS IV.

DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBUS.

CAP. I.

Ad praesentationem religiosorum, etiam exemptorum, non debent in ecclesiis ipsorum rectores institui, nisi primo tantum eisdem assignetur, unde incumbentia onera subire possint, et congrue sustentari; nec valet contraria consuetudo. Ioann. Andr.

Clemens III. *alias quartus*[1]).

Suscepti regiminis nos cura sollicitat, ut utilitatibus subiectorum in illis[2]) praecipue, per quas animarum saluti consulitur, nunc novorum editione iurium, nunc antiquorum innovatione sollicite providere curemus. Sane fuit olim per sedem apostolicam provide constitutum, ut dioecesani locorum ad praesentationem religiosorum nullum ad aliquam ecclesiam recipiant, nisi tantum ei de proventibus ipsius ecclesiae coram eis fuerit assignatum, unde iura episcopalia possint solvere, et congruam sustentationem habere. Verum, sicut nobis querela multorum frequens insinuat, religiosi exempti de proventibus parochialium ecclesiarum, in quibus ius obtinent patronatus, seu rectorum praesentatio pertinet ad eosdem, tantum percipiunt annuatim, quod rectores ecclesiarum ipsarum non possunt de residuo commode sustentari, et episcopalia iura persolvere[3]), ac alia incumbentia eis onera supportare, propter quod saepe contingit, quod non inveniuntur[4]) personae idoneae, quae huiusmodi ecclesias velint recipere, sicque frequenter minus idoneis conferuntur[5]), ex quo pericula imminent animarum. Nos itaque, volentes super hoc salubre remedium adhiberi[6]), praesenti decreto statuimus et mandamus, constitutionem huiusmodi quoad omnes patronos ecclesiarum religiosos tam exemptos quam non exemptos et alios inviolabiliter observari, consuetudine contraria non obstante.

Liber III. TIT. II. Cap. I. 1) *retinent:* Sext. Ms. — cf. c. 29. C. XVII. qu. 4. — 2) cf. c. 2. C. IX. qu. 1. — 3) *pers. vel:* desid. in Sext. Ms. — 4) *ferunt:* Böhm.

TIT. III. 1) *in eccl. vel pr.:* omitt. Sext. Ms. — Cap. I. 2) *sunt:* id. — 3) *percipiant:* id. — 4) omitt. id. — 5) *quicunque:* id. — 6) *conservandum.* id.

TIT. IV. Cap. I. 1) *Clem. IV.:* Sext. Ms. — 2) *illis:* Böhm. — 3) *solvere:* Sext. Ms. — 4) *inveniantur:* Böhm. — 5) *conferuntur:* id. — 6) *adhibere:* id., Sext. Ms.

CAP. II.

Beneficia vacantia in curia alius quam Papa conferre non potest; quod si fecerit, irrita est collatio. Ioann. Andr.

Idem. vel Clemens IV (1265)

Licet ecclesiarum, personatuum, dignitatum aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plenaria dispositio ad Romanum noscatur Pontificem pertinere ita, quod non solum ipsa, quum vacant, potest de iure conferre, verum etiam ius in ipsis[7]) tribuere vacaturis: collationem tamen ecclesiarum, personatuum, dignitatum et beneficiorum apud sedem apostolicam vacantium specialius ceteris antiqua consuetudo Romanis Pontificibus reservavit. Nos itaque, laudabilem reputantes huiusmodi consuetudinem, et eam auctoritate apostolica approbantes, ac nihilominus volentes ipsam inviolabiliter observari, eadem auctoritate statuimus, ut ecclesias, dignitates, personatus et beneficia, quae apud sedem ipsam deinceps vacare contigerit, aliquis praeter Romanum Pontificem, quacunque[8]) super hoc sit auctoritate munitus, sive iure ordinariae potestatis ipsorum electio, provisio seu collatio ad eum pertineat, sive literas super aliquorum provisione generales vel[9]) etiam speciales sub quacunque forma verborum receperit, (nisi ei sit super conferendis eisdem in curia Romana vacantibus specialis et expressa ab ipso Pontifice summo auctoritas attributa,) conferre alicui seu aliquibus non praesumat. Nos enim, si secus actum seu attentatum fuerit, decernimus irritum et inane.

CAP. III.

Si Papa beneficia vacantia in curia non conferat infra mensem a die vacationis: illi, ad quos collatio pertinebat, poterunt illa conferre. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in concilio generali Lugdunensi*[10]).

Statutum felicis recordationis Clementis Papae[11]) praedecessoris nostri de dignitatibus et beneficiis in curia Romana vacantibus nequaquam per alium quam per Romanum[12]) Pontificem conferendis decernimus[13]) taliter moderandum, ut ii, ad quos eorundem beneficiorum et dignitatum spectat collatio, statuto non obstante praedicto, demum post mensem a die, quo dignitates seu beneficia ipsa vacaverint, numerandum, ea conferre valeant tantummodo per se[14]) ipsos vel, ipsis agentibus in remotis, per suos vicarios generales, in eorum dioecesibus exsistentes, quibus id canonice sit commissum.

CAP. IV.

In beneficiis vel impetrationibus ad beneficia per provisionem usque ad certam summam pensio non debetur. Per ecclesias civitatis vel dioecesis non comprehenditur cathedralis; sed per ecclesias provinciae metropolitana et cathedrales reliquae includuntur. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quamvis plenissima[15]) sit alias in beneficiis interpretatio facienda: literae tamen super obtinendis beneficiis impetratae debent, quum sint ambitiosae, restringi. Et ideo, si alicui usque ad certam summam provideri mandamus[16]), et non in pensione, sed in beneficiis ecclesiasticis tantum volumus provideri, nisi de pensione in nostris literis mentio habeatur expressa. Quanquam sub nomine ecclesiarum civitatis comprehendatur alias ecclesia cathedralis: quum tamen alicui de beneficio mandamus in aliqua ecclesiarum civitatis vel dioecesis provideri, ad cathedralem ecclesiam, quam propter ipsius honorem sub hac generalitate nolumus hoc casu includi, se mandatum huiusmodi non extendit. Secus autem[17]), quum mandamus in aliqua ecclesiarum provinciae provideri. Tunc enim et metropolitana et ceterae cathedrales ecclesiae includuntur sub tali mandato, quum uberiorem hoc casu, quam alio, impetranti gratiam facere videamur.

CAP. V.

Impetranti beneficium saeculare providetur de beneficio per saeculares clericos usque ad praescriptionem legitimam possesso. Hoc primo. Clerico saeculari, prioratum impetranti simpliciter, non providetur de consueto per religiosos gubernari. H. d. secundo. Damia.

Idem.

Quum de beneficio ecclesiastico, consueto clericis saecularibus assignari, provideri mandatur[18]), de illo debet intelligi, quod tanto tempore ab uno vel pluribus saecularibus clericis, institutis in eo rectoribus, exstitit continue ac pacifice gubernatum, ut praescriptio legitima sit completa, etiamsi ante vel post religiosi quandoque ministraverint in eodem. Quando vero scribitur, ut provideatur de aliquo prioratu alicui clerico saeculari: provideri non potest de prioratu, qui per religiosos iuxta modum praemissum est solitus gubernari, nisi hoc in literis caveatur expresse.

CAP. VI.

Habere personatum cum cura, et praebendam, cui annexa est parochialis ecclesia, non est contra concilium generale. Ioann. Andr.

Idem.

Super eo, quod praebendas, quibus parochiales ecclesiae sunt annexae, in quibus spiritualem iurisdictionem secundum ecclesiae vestrae consuetudinem approbatam, et sic secundum aliquorum interpretationem curam animarum habetis, simul cum personatibus, quorum aliquibus cura imminet animarum, in eadem ecclesia obtinetis, vobis, quum hoc generali concilio non obviet, dispensatio necessaria non exsistit.

CAP. VII.

In impetratione beneficiorum inspicitur data, non praesentatio vel receptio. Ioann. Andr.

Idem.

Eum, cui canonicatus alicuius ecclesiae a sede apostolica est collatus, licet nondum sit in ea receptus, decernimus in assecutione praebendae iuxta suae provisionis ordinem omnibus praeferendum, quibus postmodum in ipsa ecclesia similis gratia est concessa; licet isti primo suas literas praesentaverint, et primo recepti fuerint in eadem.

CAP. VIII.

Per literas apostolicas, non facientes de defectu ordinis mentionem, potest impetranti de curata beneficio provideri; ad ordines tamen se faciet proximis temporibus promoveri. Ioann. Andr.

Idem.

Si pro clericis pauperibus vel aliis nostras literas, ut eis de beneficiis provideas, etiamsi animarum cura sit annexa eisdem, recipere te contingat: ipsis, (licet nec in sacris sint constituti ordinibus, nec de defectu ordinum in eisdem literis mentio habeatur,) poteris de beneficiis curam habentibus licite providere, nec praetextu dicti defectus tua poterit provisio impugnari. Oportebit tamen, ut ipsi ad ordines, quos requirunt collata eis beneficia, se faciant in proximis statutis a iure temporibus promoveri.

CAP. IX.

Mandato alterius super provisione facienda per Papam impleto, provisio auctoritate Papae intelligitur esse facta. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Si cum, super cuius provisione apostolicae sedis legatus in certa ecclesia suas literas, quibus obtemperatum non fuerat, destinarat, mandemus[19]) auctoritate nostra in ipsa ecclesia in canonicum recipi et in fratrem, sibique provideri de praebenda iuxta ipsius legati continentiam literarum: talis receptus huiusmodi[20]) nostri auctoritate mandati non legati, sed nostra intelligitur[21]) auctoritate receptus, et ideo est in assecutione praebendae omnibus, post eum eadem auctoritate receptis, in dicta[22]) ecclesia praeferendus.

CAP. X.

Mandatum, alternative plures collatores includens, verificatur in primo vacante; insimul vero vacantibus ordo scripturae servatur. Hoc dicit secundum Damiasum.

Idem.

Mandato nostro sub ea forma tibi directo, ut alicui provideas de beneficio, ad collationem tuam vel alterius pertinente, de beneficio, quod primo vacabit, sive ad tuam sive ad illius collationem pertinuerit, ei, pro quo scribitur, providere debebis. Si vero plura beneficia ad tuam et illius collationem forsan spectantia simul vacent: tunc scripturae ordinem servare habebis, ut illi solum provideas de illo beneficio, quod ad te noscitur pertinere.

Cap. II. 7) *ad ipsa . . vacatura*: Sext. Ms. — 8) *quantacunque*: id. — 9) *sive spec.*: id.
Cap. III. 10) c. 21. conc. Lugd. II. — 11) add.: *quarti*: conc. Lugd. — 12) *summum*: id. Ms. — 13) *decrevimus*: id. ap. Mans. — 14) desid. in Sext. Ms.

Cap. IV. 15) *plenissime*: Sext. Ms. — 16) *mandemus*: id. — 17) *Secus est, quam mandaremus*: id.
Cap. V. 18) *mandamus*: Sext. Ms.
Cap. IX. 19) *mandamus*: Bohm. — 20) *huius*: Sext. Ms. — 21) add.: *esse*: id. — 22) *eadem al. dicta*: id.

CAP. XI.

Si clericus, cui mandabatur provideri de praebenda primo vacante, negligit petere praebendam sibi debitam, exstincta est gratia. Si autem sibi collatus fuerit canonicatus, tunc habebit praebendam, quum nullus est ibi exspectans auctoritate apostolica. Ioann. Andr.

Idem.

Si clericus, pro quo a sede apostolica recepisti mandatum, ut ei de praebenda proximo vacatura in certa ecclesia provideres, eumque postea in canonicum ipsius ecclesiae recipi faceres et in fratrem, praebendam sibi debitam, quando vacat, petere negligenter omittat: aliam postmodum in ipsa ecclesia vacaturam nequibit praetextu dicti mandati petere, nec tu de ipsa sibi poteris providere, quum facta ei gratia per ipsius negligentiam sit exstincta. Verum si praefatus clericus fuisset auctoritate apostolica effectus ab initio canonicus in ecclesia praelibata, tunc, quum remanserit in ea canonicus dicta negligentia non obstante, ac per consequens ratione canonicatus sit in alia praebenda, nulli alii de iure debita, ceteris praeferendus, petere poterit praebendam aliam, proximo vacaturam, dummodo non sint aliqui eadem auctoritate praebendas in ipsa ecclesia exspectantes. Et eidem de ipsa non per te, quum mandatum non susceperis super illa, sed per eum, ad quem spectat in eadem ecclesia praebendarum collatio, provideri debebit; alias facta de praebenda huiusmodi alteri collatio in illius praeiudicium ac ipso viribus non subsistat.

CAP. XII.

Receptus auctoritate Papae etiam ad mandatum alterius, praeferendus est aliis in praebenda. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Hi, qui auctoritate apostolica in aliqua ecclesia in canonicos sunt recepti, debent in praebendarum assecutione ceteris anteferri, legatorum vel aliorum quorumcunque auctoritate receptis antea in eadem. Eum quoque, qui ad mandatum legati vel alterius, auctoritate apostolica sibi specialiter in hac parte concessa fungentis, recipitur, auctoritate apostolica receptum esse dubium non exsistit.

CAP. XIII.

Si post gratiam, mihi factam a Papa de canonicatu et praebenda, Bononienses canonici, hoc ignorantes et ignoranti praebendam conferunt post vacantem: non tenet collatio. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si, postquam canonicatum in aliqua ecclesia tibi contulimus, et de praebenda nulli alii de iure debita, inibi proxima vacatura, mandavimus provideri, hi, ad quos in ea spectat collatio praebendarum, praebendam, quae vacabit[23] ibi postmodum, motu proprio, ignorantes tibi gratiam factam, alii duxerint conferendam: talis collatio in tuum praeiudicium attentata nullam obtinet firmitatem. Nam eo ipso, quod canonicus auctoritate apostolica fuisti effectus, ius ad obtinendum[24] praebendam proximo vacaturam ibidem tibi acquisitum exstitit, eandemque[25], quam cito vacavit, ex quo nulli alii debebatur, iuste petere potuisti, et ideo a praedictis, licet ignorantibus, alteri conferri nequivit.

CAP. XIV.

Si Papa det licentiam legato suo recipiendi auctoritate apostolica resignationes beneficiorum legationis suae, libere in manibus suis factas, et illa beneficia conferendi; secundo Papa, de praedicta potestate non habita mentione, canonicatum et praebendam, si vacat, vel quam primo vacaverit in aliqua ecclesia legationis, mihi conferat; tertio canonicus ipsius ecclesiae renunciet, et legatus etiam, ignorans collationem mihi factam, confert tibi praebendam praedictam: non tenet collatio legati, sed mihi illa praebenda debetur. Hoc dicit, Ioann. Andr.

Idem.

Dudum venerabili fratri nostro S. episcopo Praenestino[26], quem ad partes destinavimus Gallicanas, recipiendi auctoritate nostra resignationem ab obtinentibus beneficia ecclesiastica in eisdem partibus, qui ea vellent libere in eius manibus resignare, ac beneficia ipsa personis idoneis conferendi per nostras literas potestate concessa, nos postmodum, de concessione huiusmodi non habita mentione, Nicolao de Benefac.[27], camerario dilecti filii nostri N. tituli sancti Laurentii in Damaso presbyteri cardinalis, canonicatum Lexoniensis[28] ecclesiae, quae in partibus illis[29] exsistit, et praebendam nulli alii de iure debitam, si qua tunc vacabat in dicta ecclesia, contulimus, et sibi providimus de eisdem. Si vero nulla talis praebenda vacabat ibidem: nos praebendam, proximo inibi vacaturam, conferendam dicto camerario, quum vacaret, donationi apostolicae duximus reservandam, decernentes extunc irritum et inane, si secus super[30] hoc a quoquam contingeret attentari, certis sibi ad hoc executoribus deputatis. Quumque postmodum Nicolaus Vasalli clericus canonicatum et praebendam, quos in dicta Lexoniensi ecclesia obtinebat, in dicti episcopi manibus resignasset, et dictae potestatis praetextu eos idem episcopus, collationis, provisionis, reservationis et decreti praedictorum forsan ignarus, Guilielmo Vasalli presbytero contulisset, dicti executores, collatione non obstante praedicta literarum nostrarum auctoritate praebendam eandem dicto camerario, velut sibi debitam, contulerunt, quem dictus presbyter, praetextu[31] collationis per dictum episcopum sibi factae, quod praebendam ipsam pacifice possidere valeat, non permittit; propter quod idem camerarius nobis supplicavit humiliter, ut providere sibi super hoc de opportuno remedio dignaremur. Nos igitur, attendentes, quod, etsi memorato episcopo praedictam concessimus[32] potestatem, penes nos tamen nihilominus remansit maior, licet eadem potestas etiam in praedictis, propter quod nostra, qui eandem praeoccupavimus potestatem, potior debet esse conditio, praesertim[33], quod secundum canonicas et legitimas sanctiones per speciem generi derogatur, quanquam de genere in derogante specie mentio nulla fiat; considerantes quoque, quod nos, exposito nobis de potestate praedicta, nihilominus literas gratiosas daremus in dictis partibus, non habita mentione de ipsa, quia foret absurdum, si tam lata[34] nostra impediretur potestas, et si in omnibus provisionum nostrarum literis, quas concederemus in partibus supra dictis, oporteret[35] nos de saepe dicta potestate specialem facere mentionem, et quod decretum nostrum praedictum, maxime hic, ubi[36] iam dictus camerarius ante dictam renunciationem per nos erat Lexoniensis effectus[37] canonicus, statim ignorantes ligaverat, quum super incerto non esset editum, nec ex aliena penderet arbitrio vel voluntate cuiusvis[38], qui acceptandi potestatem haberet, et idcirco per illud etiam expressisse videmur, ne alius posset conferre, et potestatem praedictam, quantum ad praesentem speciem, revocasse, quae in hoc casu, ubi de lucro dicti G. tantum agitur, et non de praeiudicio episcopi memorati, ab ignorante potuit revocari, nec post revocationem huiusmodi ius, per eum in alium etiam ignorantem in re[39] revocata transferri, ad instar etiam servi calendario praepositi, qui post mortem domini praeponentis mutuatas pecunias accipientis non facit, licet inter contrahentes mors domini praepositum revocans fuerit ignorata, et domini, qui peculium, quod proprio servo concesserat, statim perimit, quum in eo suam mutaverit voluntatem: discretioni vestrae mandamus, quatenus praefatum presbyterum monitione praemissa per censuram ecclesiasticam compellatis, ut, collatione de canonicatu et praebenda praedictis per dictum episcopum sibi facta, quae nulla exstitit, non obstante, dicto camerario praebendam ipsam omnino dimittat, et eum super ea deinceps nullatenus inquietet.

CAP. XV.

Secundus, qui impetravit dignitatem et praebendam, praefertur priori, qui solum praebendam impetraverat, si praebenda dignitati est annexa; alias non. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quia saepe dubitatur a multis, si canonicatus alicuius ecclesiae sit collatus a sede apostolica successive duobus, fueritque mandatum primo de praebenda, secundo vero de praebenda et dignitate, personatu vel officio, quum se facultas obtulerit, provideri, quis ipsorum in praebenda, quae cum dignitate, personatu vel officio vacat ibi, postmodum debeat de iure praeferri: nos, dubitationem huiusmodi sopire volentes, praesenti declaramus edicto, primum, quum sit tempore anterior, cui per mandatum secundum praeiudicari, aut ius ipsius absorberi non debet, ex quo de intentione mandantis contraria non apparet, praeferendum esse in dicta praebenda, nisi vacanti dignitati, personatui vel officio sit annexa. Nam si esset annexa, secundus, cui debetur dignitas, personatus vel officium, praeferretur in ipsa.

Cap. XIII. 23) *vacavit:* Sext. Ms. — 24) *obtinendum:* Bohm. — 25) *eamque:* Sext. Ms.
Cap. XIV. 26) *Penestrino:* Sext. Ms. — 27) *Benef ca:* id. — 28) leg. *Lexoviensis.* — 29) *ipsis:* Sext. Ms. — 30) *contra:* ib. — 31) *occasione:* id. — 32) *concesserimus:* ib. — 33) *eo praes.:* id., Böhm. — 34) *late:* Sext. Ms. — 35) *oportet:* Böhm. — 36) *quia:* Sext. Ms. — 37) omitt. id. — 38) *eius:* id. — 39) *irrevocatum:* id.

CAP. XVI.

Mandatum provideri de dignitatibus vel beneficiis aliis ecclesiasticis, curatum non includit, non expressa cura. H. d. usque ad §. *Illis.* — §. 1. *In beneficii provisione modus electivus non includitur, si alii modi providendi exprimantur.* H. d. — §. 2. *Beneficiales literae, unum modum exprimentes, alios non includunt.* H. d. — §. 3. *Mandatum, simpliciter duos includens, alterum solum non adstringit, et e converso directum uni duos non afficit.* H. d. Dom.

Idem.

Quum in illis, quibus beneficia curam animarum habentia committuntur, maior quam in iis, qui ad alia promoventur, idoneitas requiratur: intentionis nostrae nequaquam exsistit, ut, quum aliquibus de ecclesiis, personatibus, dignitatibus vel aliis beneficiis quibuscunque de animarum cura mentione non habita provideri mandamus, ipsis de iis, quibus huiusmodi cura imminet, possit aut debeat provideri. §. 1. Illis vero, pro quibus scribimus, ut provideatur eisdem de personatibus vel dignitatibus, etiamsi curam habeant animarum, ad collationem, provisionem, praesentationem vel dispositionem spectantibus quorumcunque, provideri nequibit de praelaturis, personatibus vel dignitatibus, ad quos seu quas per electionem ii, qui eis habent praefici, assumuntur. §. 2. Quum autem inter collationem, praesentationem et institutionem differentia magna esse noscatur: si cui de beneficio ad alicuius collationem spectante provideri mandetur[40]), de illo, quod ad eius praesentationem vel institutionem pertinet, provideri non poterit, nec etiam e converso. Expresso enim uno casuum praedictorum, mandatum super hoc factum, quod debet de sui natura restringi, ad alios extendi non debet. §. 3. Si vero de beneficio ad aliquorum collationem vel praesentationem spectante, non adiecto: „communiter vel divisim,“ provisio iniungitur facienda: in beneficio, quod ad collationem vel praesentationem alterius ipsorum tantum pertinet, adimpleri non potest; sicuti, si de beneficio, spectante ad collationem unius, provisio iniuncta fuisset, impleri non posset in beneficio, cuius collatio ad eum simul cum alio pertineret.

CAP. XVII.

Beneficium mihi collatum ante dissensum meum alteri conferri non potest, nisi terminus mihi datus ad consentiendum esset elapsus, et tunc etiam post terminum, antequam alteri conferatur, potero consentire. Ioann. Andr.

Idem.

Si tibi absenti per tuum episcopum conferatur beneficium, licet per collationem huiusmodi, donec eam ratam habueris, ius in ipso beneficio, ut tuum dici valeat, non acquiras: ipse tamen episcopus vel quicunque alius de ipso beneficio, nisi consentire recuses, in personam alterius ordinare nequibit. Quodsi fecerit, eius ordinatio, facta de beneficio non libero, viribus non subsistet. Sed si episcopus, notificata tibi collatione, ad consentiendum terminum competentem assignet: nisi consenseris, poterit, eo lapso, beneficium libere cui viderit expedire conferre. Antequam tamen ipsum contulerit, tuum poteris, non obstante, quod lapsus sit terminus, praestare consensum[41]), et extunc de ipso non poterit aliter ordinari.

CAP. XVIII.

Qui vi vel iniuste occupat secundum beneficium curatum, privatus est primo. Qui autem beneficium curatum aliquod occupat, est ipso iure privatus iure, quod in illo vel ad illud habebat. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Eum, qui beneficium, cui animarum cura imminet, vi occupat, seu se scienter iniuste intrudit in eo, decernimus ipso iure fore privatum beneficio, quod cum cura simili primitus obtinebat. Non enim decet, ut stultos melioris quam peritos conditionis exsistat, vel quod invasor eo, qui iuste ingreditur, privilegio gaudeat potiori. Insuper ut violenti, qui auctoritate, vel verius temeritate, propria occupare dignitates, personatus aut alia quaecunque ecclesiastica beneficia non verentur, etsi non virtutis amore, poenae saltem formidine a suae temeritatis audacia refrenentur: eo ipso ius, si quod in dignitatibus, personatibus et beneficiis occupatis taliter, vel ad ea ipsis forsitan competebat, amittant.

CAP. XIX.

Habens potestatem apostolicam personae idoneae de beneficio providendi, alias beneficiato sufficienter providere non poterit, nisi in literis hoc exprimatur, et tunc unicum simplex obtinenti providebit. Si vero conceditur, ut provideat beneficia obtinenti: ad duo tantum refertur, et contra factum est nullum. H. d. Dominicus.

Idem.

Is, cui conceditur, ut auctoritate apostolica possit uni personae idoneae in sua vel alia ecclesia providere, alicui, aliud beneficium sufficiens obtinenti, providere non potest, nisi primo ille beneficium, quod obtinet, omnino dimittat, vel nisi in concessione huiusmodi sit expressum, quod alias beneficiatae valeat providere personae. Tunc enim providere poterit alicui duntaxat beneficium obtinenti, dum tamen illi cura non immineat animarum. Si vero concessum fuerit, ut providere illi valeat, qui alia beneficia noscitur obtinere: huiusmodi pluralitas debet solum ad duo beneficia sine cura restringi. Provisio quoque facta contra praemissa eo ipso viribus non subsistat[42]).

CAP. XX.

Si quis ignorans recipiat beneficium, prius reservatum vel alteri collatum per Papam, si, ex quo scivit, illud sine difficultate dimittit, recuperat priora beneficia, propter illud dimissa, alias non. Ioann. Andr.

Idem.

Si beneficia, quae per sedem apostolicam conferuntur aut decreto interposito reservantur, interdum contingat[43]) ab iis, ad quos alias pertinet collatio eorundem, aliquibus huiusmodi collationem seu reservationem ignorantibus de facto conferri, et beneficia, quae illi tenebant antea et[44]) post praedictorum adeptionem dimissa per eos aliis assignari: ne talis ignorantia eis, quum sint sine culpa, praeiudicialis exsistat, statuimus, ut, si ipsi, de collatione seu reservatione praedicta postea certiores effecti, sublata difficultate quacunque omnino dimiserint beneficia, sic sibi de facto collata, ad beneficia sua priora, collatione quibuscunque personis facta de ipsis nequaquam obstante, libere revertantur; alioquin redeundi ad ea, si difficultatem adhibuerint in aliis dimittendis, sit ipsis penitus interdicta facultas. Eundem quoque modum in dimittendo recepta et recuperando dimissa quoad omnes alios, qui forsan occasione praedicta sua dimiserint beneficia, et dimissa per alios fuerint assecuti, per omnia decernimus observandum.

CAP. XXI.

Taciturnitas beneficii, etiam modici, vitiat dispensationem super pluralitate beneficiorum, quae, etiam legitime super duobus obtenta, ad duo prima recepta refertur. Item provisio alicui facta de beneficio, non obstante, quod aliud habent, dispensationem super utroque retinendo non inducit. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Non potest dispensatio super pluralitate beneficiorum concessa impetranti prodesse, qui aliquod, quantumcunque modicum, beneficium subticuit in eadem. Illud autem apostolicae sedis indultum, ut quis duo beneficia curam animarum habentia, si alias canonice conferantur eidem, possit recipere ac simul licite retinere[45]), intelligitur de duobus primis beneficiis, quae cum cura post dictum indultum obtinere contingit[46]) eundem. Quum vero tibi, non obstante, quod aliud beneficium obtinere noscaris, a sede praedicta[47]) de aliquo beneficio provideri contingit: per hoc tecum, ut primum beneficium cum secundo retinere[48]) valeas, non intelligitur dispensatum. Hoc enim solum praedicta operatur expressio, quod facta tibi gratia nequeat subreptitia iudicari.

CAP. XXII.

Mandatum legati super facienda provisione, per Papam confirmatum, papalis gratia est censenda. Zenzel.

Idem.

Si apostolicae sedis legatus, volens tibi suae legationis auctoritate in certa ecclesia providere, canonicatum et praebendam nulli alii de iure debitos, proximo in ipsa ecclesia vacaturos, collationi suae reservet, et decernat irritum et inane, si secus super hoc contigerit attentari, certis, qui eos tibi conferant, quum vacabunt, executoribus per suas literas deputatis; ousque postmodum, plena de his facta narratione, quod ab ipso legato factum exstitit ratum et gratum habentes, id auctoritate apostolica confirmamus, et eisdem executoribus vel aliis nostris damus literis in mandatis, ut in huiusmodi provisionis negotio auctoritate nostra procedant iuxta ipsius legati continentiam literarum: certum est, quod, quum ipsa provisio ipsius legati[49]) post impertitam a nobis auctoritatem nostra censeatur effecta, omnibus, quibus postea mandavimus in eadem ecclesia provideri, etiamsi canonicatum ipsius ecclesiae duxerimus[50]) conferendum eisdem, de iure praeferri debebis in praebenda postmodum ibi vacatura.

Cap. XVI. 40) *mandatur*: Sext. Ms.
Cap. XVII. 41) *assensum*: Sext. Ms.
Cap. XIX. 42) *subsistet*: Sext. Ms.
Cap. XX. 43) *contingit*: Sext. Ms. — 44) omitt. id.

Cap. XXI. 45) *tenere*: Sext. Ms. — 46) *contigit*: id. — 47) *apostolica*: id. — 48) *tenere*: id.

Cap. XXII. 49) *ips. leg.*: omitt. Sext. Ms. — 50) *duximus*: id.

CAP. XXIII.

Obstat taciturnitas obtenti beneficii, licet modici, nisi constet, provisionem factam proprio motu Papae; qui demum intelligitur, si hoc in litera exprimatur. H. d. Zenz.

Idem.

Si motu proprio alicui, aliquod beneficium obtinenti, conferamus aliud, de illo non habita mentione: non ob hoc gratiam huiusmodi, quae de nostra mera liberalitate processit, invalidam volumus reputari. Secus, si ad petitionem illius, vel alterius pro eodem oblatam, gratiam huiusmodi faciamus. Tunc enim, quantumcunque modicum beneficium taceatur in ea, ipsam veluti subreptitiam vires nolumus obtinere. Motu quoque proprio tunc solum gratia fieri censeatur, quum hoc expresse cautum fuerit in eadem.

CAP. XXIV.

Collatio, facta motu proprio Papae, pluribus beneficiis in eadem ecclesia vacantibus simul, intelligitur facta de pinguiori; sed, si beneficia sunt aequalia, ad eum spectat electio, cui gratia est concessa. Collatio vero, facta ad petitionem alterius, ad minus beneficium restringitur. Si sint aequalia, eligit qui alias conferebat. Quo negligente alius eligit, et etiam contra. Hoc dicit secundum Zenz.

Idem.

Si, pluribus simul in aliqua ecclesia vacantibus dignitatibus vel praebendis, nos de hac vacatione incerti dignitatem vel praebendam, si qua nulli alii de iure debita in ipsa vacat ecclesia, cuiquam[51]) in genere conferamus: gratiam huiusmodi, si motu proprio eam fecerimus[52]), ut tunc fiat interpretatio plenissima in eadem, referri volumus ad dignitatem vel praebendam, quae inter illas maioris censetur esse valoris; seu si sint forsan aequales, ad eam, quam is, cui conferimus, infra[53]) decendium post habitam de dicta vacatione notitiam duxerit eligendam. Si vero ad petitionem alterius ipsa gratia fuerit per nos facta: eam, (ut hoc casu, prout iuri congruit, restringatur,) ad illam, quae minoris valoris exsistit, seu, si sit aequalitas in eisdem, ad eum, quam is, ad quem ipsarum spectat collatio, infra dictum tempus elegerit, postquam sibi huiusmodi gratia erit nota, decernimus referendam[54]). Alterutro quoque ipsorum, prout ad eum pertinet, infra tempus debitum eligere negligente, ad alium extunc electio libere devolvatur.

CAP. XXV.

Non debetur exspectanti praebenda, quae per episcopi praebendarii mortem vacat. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Quum in ecclesia tua, quae XII. canonicorum et XIII. praebendarum habet numerum, consuetudinem esse proponas, ut episcopus, qui est pro tempore, vocem habeat in capitulo tanquam canonicus, licet canonicus non exsistat, et unam de dictis praebendis sicut unus canonicus obtineat in eadem: certum est, eum, cui auctoritate apostolica provideri mandatur, de praebenda, nulli alii de iure debita, proximo in ipsa ecclesia vacatura, praebendam, quum per mortem episcopi vacare contingit, (ne contra dictam consuetudinem, cui per praefatum mandatum non intelligitur derogari, futurus episcopus praebenda careat, et dictus canonicorum numerus amplietur,) habere non posse, sed exspectare[55]) debere[56]), quousque vacet alia, oportebit eundem.

CAP. XXVI.

Per adeptionem secundi beneficii curati, cuius fructus alter ex causa percipit, non vacat primum. Ioann. Andr.

Idem.

Si, tibi concesso a nobis, ut fructus beneficiorum, quae usque ad certum tempus in tua vacabunt dioecesi, percipere valeas pro solvendis debitis, quibus est tua ecclesia onerata, beneficium vacans postmodum, curam habens animarum annexam, alicui simile beneficium obtinenti te conferre contingat: aequum est, ut, quamdiu fructus ipsius perceperis, primum non debeat reputari vacare.

CAP. XXVII.

Quum mandatur alicui non sacerdotalis, vel integra, vel certi valoris conferri praebenda: sacerdotalis dimidia vel minoris valoris illi etiam volenti conferri non poterit.

Idem.

Cui de non sacerdotali praebenda provideri mandatur, sibi etiam volenti sacerdotalis auctoritate mandati huiusmodi conferri nequibit. Similiter, si in ecclesia, in qua integrae ac dimidiae praebendae habentur, mandetur integra conferri praebenda, quanquam ille, pro quo scriptum exstitit, dimidia velit esse contentus, ei de ipsa non poterit provideri. Idem, quum[57]) iniungitur provideri alicui de praebenda certi valoris, ut in praebenda minoris valoris etiam illo volente mandatum non possit adimpleri[58]). Non enim huiusmodi mandata, (quorum fines diligenter servari oportet,) debent ad casus alios, quam expressos, extendi.

CAP. XXVIII.

Secundo beneficio curato effectualiter adepto, primum consimile, eius possessore irrequisito, conferri potest, non autem eius possessio dari. Secundum Zenz.

Idem.

Licet episcopus beneficium, quod cum animarum cura tenebas, postquam aliud recepisti consimile, ac ipsius possessionem pacificam habuisti, vel per te stetit, quo minus haberes eandem, possit alteri de iure conferre: illum tamen, cui contulerit, non debebit, te non vocato, quum tibi forsan ius possit competere retinendi, in possessionem ipsius inducere corporalem.

CAP. XXIX.

Sacerdotalis praebenda per simplex mandatum de providendo non nisi apto ad sacerdotium est conferenda. H. d. secundum Zenz. et istud summarium potest adaptari utrique lecturae, positae in tertia glossa. Damin.

Idem.

Ei[59]), cui provideri mandatur simpliciter de praebenda proximo vacatura, sacerdotalis praebenda conferri non potest, si nondum in aetate tali exsistat, quod possit ad sacerdotium promoveri; sed alium exspectare debebit.

CAP. XXX.

Ex mandato sedis apostolicae exspectans ex certa causa, ea deficiente beneficium petere impeditur. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Si pauper clericus, cui, quum beneficium nullum haberet, mandabatur de beneficio iuxta suae probitatis merita per episcopum provideri, aliud, antequam sit provisum eidem, beneficium fuerit assecutus: providere sibi episcopus, quum cesset causa mandati, de cetero non tenetur.

CAP. XXXI.

Ubi de prioritate beneficii pluribus collati non constat: prima possessio, deinde maior praerogativa praefertur. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Si a sede apostolica vel legato ipsius[60]) uni, et ab ordinario alteri eodem die idem beneficium conferatur, nec appareat, quae collatio fuerit primo facta: erit potior conditio possidentis. Si vero neuter possideat: is, cui sedes ipsa contulit vel legatus, propter conferentis ampliorem praerogativam erit alteri praeferendus.

CAP. XXXII.

Religiosus habens prioratum vel ecclesiam curatam, si recipit secundum sine licentia Papae: ipso iure vacat primum. Quod si statim non dimiserit: efficitur ineligibilis, et privatur utroque. Eadem est poena in iis, qui habebant ante hanc constitutionem, nisi infra mensem alterum elegerint et alterum dimiserint. H. d. usque ad §. *Prohibemus.* Ioann. Andr. — §. 1. *Prioratus ecclesiae vel administrationes unius monasterii, solita per ipsius monachos gubernari, absque sedis apostolicae licentia alterius monasterii monachis non committuntur, nec commissa dimittantur. Qui contra fecerint, sint privati potestate ordinandi praedicta ea vice, et defertur ad dioecesanum in non exemptis, et ad Papam in exemptis. Recipientes vel detinentes, alias eligentes, sunt ineligibiles ipso iure.* H. d.

Idem.

Quum singula officia sint singulis committenda personis, et dissolutionis ac evagationis materia sit religiosis prae ceteris auferenda: praesenti prohibemus edicto, ne aliqui monachi vel religiosi alii pluribus prioratibus vel ecclesiis, curam habentibus animarum, etiamsi eadem cura non per ipsos, sed per presbyteros, ad eorum praesentationem[61]) per episcopos institutos, habeat exerceri, absque sedis apostolicae auctoritate praeesse praesumant, nisi forte

---

Cap. XXIV. 51) add.: *legitime*: Sext. Ms. in marg. — 52) *fecimus*: id. — 53) *intra*: Böhm. per tot. — 54) *deferendum*: Sext. Ms.
Cap. XXV. 55) *spectare*: Sext. Ms. — 56) desid. ap. Böhm.
Cap. XXVII. 57) *et quum*: Sext. Ms. — 58) *impleri*: id.

Cap. XXIX. 59) *Si*: Sext. Ms.
Cap. XXXI. 60) *eiusdem*: Sext. Ms.
Cap. XXXII. 61) *repraesentationem* Sext. Ms.

unus ex eis ab alio dependeat, vel adinvicem sint annexi; statuentes, ut, quicunque ipsorum prioratum vel ecclesiam talem obtinens alium receperit, primum, quo sit ipso iure privatus, statim omnino dimittere teneatur, per eum, ad quem pertinuerit, libere alteri conferendum. Quod nisi fecerit, ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis, et tanquam ambitiosus ab utroque penitus repellatur. Circa eos autem, qui plures prioratus vel ecclesias huiusmodi nunc[62]) detinent, providemus, ut infra[63]) mensem, postquam praesens constitutio pervenerit ad eosdem, unum ex ipsis, quem retinere voluerint, reliquis dimissis eligere teneantur, alioquin extunc poenis subiaceant supra dictis. §. 1. Prohibemus insuper, ne prioratus vel ecclesiae, aut administrationes seu officia unius monasterii, consueta per eiusdem monachos gubernari, committantur deinceps absque auctoritate sedis eiusdem alterius monasterii monachis gubernanda, nec hactenus commissa dimittantur eisdem; sed per eos, ad quos pertinent, libere ordinentur, quum illis non liceat habere locum in diversis monasteriis, quorum unum ab alio non dependet, nec aliorum monasteriorum, nisi canonice transferantur ad ipsa, prioratus, ecclesias, administrationes vel officia gubernare. Qui vero contra prohibitionem praesentem praedicta de cetero alienis monachis commiserint, vel dimiserint iam commissa, ea vice ordinandi de ipsis sint potestate privati, et de eis per dioecesanos, si exempta non fuerint, alioquin per sedem apostolicam ordinentur[64]). Ii autem, qui ea suscipere vel suscepta praesumpserint detinere, reddantur ineligibiles ipso iure.

CAP. XXXIII.

Contemptum possunt prosequi, si ad receptionem vel collationem absentes monachi vel canonici non vocentur; nisi consuetudo habeat, eos non vocari. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Quum in ecclesiis canonicorum receptio aut praebendarum vel beneficiorum collatio imminet facienda: absentes canonici, si commode fieri valeat, sunt vocandi; nisi consuetudo habeat, eos ad talia non vocari. Alioquin, quod in eorum absentia fieri contigerit[65]), eis instantibus irritari debebit.

CAP. XXXIV.

Beneficia morientium etiam in loco vicino curiae Romanae per duas dietas legales, vel sede ipsa vacante, ibi causam, domicilium vel originem non habentium, vel etiam habentium, sed curialium, et ibi causa Romanae curiae morantium, vel translata curia eam sequentium, et in itinere decedentium, vel in loco, unde recessit curia, in quo remanserant infirmi, conferri nequeunt per alium, quam per Papam. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Praesenti declaramus edicto, statutum felicis recordationis Clementis[66]) Papae praedecessoris nostri de beneficiis apud sedem apostolicam vacantibus, per alium quam per Romanum Pontificem minime conferendis, locum habere in beneficiis, quae legati aut nuncii sedis eiusdem vel quivis alii ad Romanam curiam venientes, vel etiam[67]) recedentes ab ipsa, obtinere noscuntur, si eos in locis vicinis ipsi curiae mori contingat, quemadmodum si in loco, ubi eadem curia residet[68]), morerentur. Idem est, si aliquis curialis, (etiam ecclesia Romana vacante,) peregrinationis, infirmitatis, aut recreationis seu alia quavis causa ad locum curiae vicinam secedens[69]), in huiusmodi loco vicino decedat; dummodo ibi, etiamsi erat ad ipsam curiam reversurus, eius domicilium seu domus propria non exsistat. Loca vero intelligantur vicina eidem curiae in praemissis, quae remota ultra duas dietas legales, quas hoc casu sic specialiter volumus computari, a loco, ubi moratur ipsa curia, non exsistunt. Sane, si quis in loco, ubi degit curia, suae originis domum habens, diem claudat extremum in ea: ipsius beneficia sub praedicto non aliter includantur[70]) statuto, quam si curialis esset antea, et ibidem occasione curiae moraretur. Porro, quum curiam de loco ad locum transferri contingit, si curiales, in itinere, (dum curiam sequuntur eandem,) vel in loco, unde recedit ipsa curia, forsitan remanentes infirmi, rebus ibibi eximantur humanis: praemissum statutum, quantumcunque locus, ubi decedunt, ab ipsa curia sit remotus, ad illorum beneficia se extendit.

CAP. XXXV.

Mors Papae tollit, ne parochiales ecclesiae in curia vacare dicantur. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Si apostolica sede vacante aliquas parochiales ecclesias vacare de cetero contigerit apud ipsam: statuimus, ut de eis, ne ipsarum vacatio diutina periculum valeat animabus afferre, per eos, ad quos pertinet, possit libere ordinari, constitutione felicis recordationis Clementis Papae praedecessoris nostri de beneficiis, apud sedem ipsam vacantibus, per alium quam per Romanum Pontificem minime conferendis, vel alia quavis contraria super hoc edita non obstante. Idem volumus et[71]) de illis, quae ibidem[72]) ipso Romano Pontifice vivente vacabunt, si de ipsis per eum ante ipsius obitum non fuerit ordinatum.

CAP. XXXVI.

Gratia alicui concessa, ut providere possit personis idoneis in certa ecclesia, personis non expressis, non exspirat re integra obitu concedentis; secus, si personae essent expressae. Ioann. Andr.

Idem.

Si cui, nulla personarum facta expressione, sit gratiose concessa facultas, ut auctoritate apostolica possit aliquibus personis idoneis in certa ecclesia providere, vel beneficia, quorum collatio est ad sedem apostolicam legitime devoluta, conferre, contradictores eadem auctoritate per censuram ecclesiasticam compescendo: huiusmodi concessio, quam, quum specialem gratiam contineat, decet esse mansuram, non exspirat etiam re integra per obitum concedentis. Secus, si super provisione certae personae facienda sit data potestas eidem non ut suam, sed eius, cui provideri mandatur, gratiam vel favorem; illa quidem exspirat omnino, si concedens re integra moriatur.

CAP. XXXVII.

Qui ex licentia circa incertos concessa absque titulo ad sacros ordines clericos promovet, eis tenetur providere. Huas licentiam promoventi vel etiam promovendis, eis, promotis ad sacros sine titulo, providere tenebitur. H. d. Zenz.

Idem.

Si episcopus, cui nullis personis expressis in genere commisisti, ut vice tua ordines in tua dioecesi celebraret, ad sacros ordines promoverit quempiam titulum non habentem: ei, quum in culpa fuerit taliter ordinando eundem, tenebitur vitae necessaria ministrare, donec sibi per eum vel alium de competenti beneficio sit provisum. Si vero certas commisisti[73]) eidem ordinare personas: tu, qui providere hoc casu, ut haberent titulum, debuisti, taliter ordinato ad praedicta, donec per te beneficiatus fuerit, obligatus exsistis. Ei autem, quibus a dioecesanis datur licentia, ut possint a quo voluerint episcopo ad omnes sacros ordines promoveri, non qui ordinant, sed qui tribuunt licentiam, quum eam dare non debeant titulum non habenti, ad praemissa, si titulum non habeant, obligantur.

CAP. XXXVIII.

Si prima lege Papa dat licentiam conferendi beneficia certo modo vacantia, vel ad Papam devoluta, secundo aliquod de his conferat specialiter, vel conferri mandet: species generi derogat ita, quod secundo beneficium debetur. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quamvis tibi nuper in genere potestatem dederimus beneficia aex clericorum tuorum cedentium vel decedentium auctoritate nostra personis idoneis conferendi: canonicatum tamen et praebendam, quos in tua ecclesia, in qua post[74]) praedictam gratiam tibi factam mandavimus cuidam specialiter provideri, obtinebat quidam ex iisdem tuis clericis nunc defunctus, conferre non potes, quum illi, pro quo scripsimus, debeantur. Nam primae generali gratiae tibi factae derogat posterior specialis, licet de illa non fecerit mentionem. Simili ratione, si post facultatem tibi concessam a nobis conferendi beneficia tuae dioecesis, quorum collatio est ad sedem apostolicam devoluta, nos eorum aliquod, antequam tu conferas, conferamus specialiter alicui vel conferri mandemus, de concessione tibi facta non habita mentione: facta per nos collatio canonica est censenda.

Cap. XXXII. 62) *sic:* id. — 63) *intra:* Böhm. — 64) *ordinetur:* Sext. Ms.

Cap. XXXIII. 65) *contingit:* Sext. Ms.

Cap. XXXIV. 66) cf. supra c. 2. — 67) omitt. Sext. Ms. — 68) *residerit:* id. — 69) *secedens causa cessante ad ipsam curiam reversurus, in huiusmodi etc.:* id. — 70) *includuntur:* id.

Cap. XXXV. 71) omitt. id. — 72) abest ab cod.

Cap. XXXVII. 73) *commisisses:* Sext. Ms.

Cap. XXXVIII. 74) *per:* Sext. Ms.

CAP. XXXIX.

Revocatio gratiae non tollit ius quaesitum, sed quaerendum, nisi ius annexionis aliud inducat; nec tamen tollit ius quaerendum, annexum iuri digniori, quam quaesita. H. d. secundum Zens.

Idem.

Si is, cui de canonicatu, praebenda et dignitate, personatu vel officio per felicis recordationis Nicolai[75]) vel Coelestini praedecessorum nostrorum literas gratia in aliqua ecclesia facta erat, constitutionis nostrae revocatoriae tempore canonicatum et praebendam, dignitati, personatui vel officio alicui non annexam, erat adeptus: licet dignitatem, personatum seu officium inibi exspectaret, propter exspectationem huiusmodi privatus non intelligitur iure, quod in canonicatu et praebenda fuerat canonice assecutus; ius tamen, quod ad dignitatem, personatum vel officium competebat eidem, iuxta verba dictae revocationis intelligitur revocatum. Non sic autem, si canonicatum cum dignitate, personatu aut officio, conferri tantum canonico consuetis[76]), fuerat assecutus sub exspectatione praebendae; quum ius magis dignum, quod iste in dignitate, personatu seu officio huiusmodi iam habebat, ius minus dignum canonicatus retineat, cuius canonicatus ratione ius eidem salvum remanet, ad praebendam nulli alii debitam apostolica ante ipsum auctoritate recepto. Sed et si ex episcopi vel alterius cuiuscunque collatione vel provisione adeptus fuerat in eadem ecclesia dignitatem, personatum sive officium, conferri tantum canonico consueta, praefatus, qui canonicatum auctoritate apostolica iam habebat, idem erit censendum.

CAP. XL.

Obest revocatio gratiae praebendam exspectanti et decreti interpositio etiam ignoranti. H. d. Zens.

Idem.

Quidam per literas felicis recordationis Nicolai Papae praedecessoris nostri canonicatum sub exspectatione vacaturae praebendae in certa ecclesia obtinente, successor eius Coelestinus cuidam alteri similem in eadem ecclesia gratiam fecit, quem omnibus, etiam ante ipsum auctoritate apostolica vel quavis alia in ecclesia ipsa receptis, voluit anteferri, cum interpositione decreti. Priusquam tamen ad primum et eius executores secundae gratiae notitia pervenisset: vacans praebenda eidem primo per suos fuit executores collata. Post huiusmodi autem et[77]) ante factam secundo collationem ipsius praebendae, nostra constitutio revocatoria emanavit. Et quoniam quis eorum ius habeat in praebenda huiusmodi dubitatur: nos neutrum illorum habere ius decernimus[78]) in eadem. Prima enim collatio, post et contra decretum a dicto Coelestino interpositum facta, licet ab ignorantibus et etiam ignoranti, non obtinet firmitatem. Ius vero, quod secundo ad praebendam, non in praebenda huiusmodi competebat, quum nostram revocationem eius collatio non praecesserit, per eam penitus est sublatum.

CAP. XLI.

Mandatum de providendo de beneficio, ad collationem capituli pertinente, non tangit ius singularis canonici. Hoc dicit secundum Zens.

Idem.

Mandatum apostolicum tibi directum, ut T. clerico de beneficio spectante ad collationem Narbonensis capituli provideres, beneficia eiusdem capituli, sive dentur in communi per ipsum, sive per canonicos eiusdem ecclesiae singulares vice ac auctoritate capituli, aut ex iure ipsius de consuetudine vel statuto, merito comprehendit. Ad beneficia tamen ratione dignitatum, personatuum vel officiorum[79]), quae nonnulli ex eisdem canonicis obtinent in ipsa ecclesia, ad eorundem collationem spectantia, mandatum huiusmodi minime se extendit. Idem esse censemus, si ratione praebendarum suarum ad ipsos canonicos collatio dictorum beneficiorum singulariter pertinere noscatur, nisi contineatur forsitan in mandato, quod eidem clerico provideas de beneficio ad collationem Narbonensis capituli pertinente communiter vel divisim. Tunc enim de beneficiis, quae ad ipsorum collationem[80]) pertinent, ratione huiusmodi praebendarum poteris providere.

TITULUS V.

DE CLERICO AEGROTANTE VEL DEBILITATO[1]).

CAP. UN.

Datio coadiutorum episcoporum et suorum superiorum est de maioribus causis, et spectat ad solum Papam. Potest tamen episcopus, senio vel infirmitate perpetua impeditus, de consensu capituli sui vel maioris partis sibi auctoritate apostolica unum vel duos coadiutores assumere, et, si demens fuerit, capitulum aut duae partes ipsius hoc faciant. Sed si episcopus contradicit, tunc nil innovabit capitulum, sed episcopi et ecclesiae conditionem, quam cito poterit, intimabit Papae. Et coadiutores illi sumptus moderatos habebunt de proventibus praelatorum ipsorum. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Pastoralis officii debitum exsequentes declaramus atque statuimus, coadiutorum episcoporum et superiorum praelatorum dationem intelligendam esse de causis maioribus, et referendam ad sedem apostolicam, ac ab ea, consuetudine[2]) non obstante contraria, tantummodo postulandam. Verum ne hoc praetextu ecclesiae existentes praecipue in remotis dispendia patiantur: nos, earum in hac parte indemnitatibus praecavere volentes, hac generali constitutione sancimus, ut episcopus, senio aut valetudine corporali gravatus, vel etiam[3]) alias adeo impeditus perpetuo, ut officium suum nequeat exercere, possit de sui consilio et assensu capituli, vel maioris partis ipsius, unum vel duos auctoritate apostolica coadiutores assumere ad dictum officium exsequendum. Si vero episcopus demens fuerit, et quid velit aut nolit exprimere nesciat vel non possit: tunc eius capitulum vel duae ipsius partes eadem auctoritate unum aut duos coadiutores assumant[4]) idoneos, qui eius officium exsequantur. Si autem episcopus, senio aut incurabili[5]) morbo gravatus, vel perpetuo impedimento detentus, ad sui exsecutionem officii reddatur inutilis, et coadiutorem assumere vel habere noluerit, licet a capitulo requisitus proprio, se illius non indigere suffragio forsitan asserendo: tunc nil per capitulum innovetur, sed hoc casu et etiam proximo idem[6]) capitulum episcopi et ecclesiae suae conditionem et statum, ac facti circumstantias universas, quam cito poterit, fideliter et explicite referat[7]) ad notitiam dictae sedis, recepturi[8]) humiliter et efficaciter impleturi quod super hoc per sedem ipsam contigerit ordinari. Praesenti quoque adiicimus sanctioni, ut coadiutores huiusmodi de proventibus praelatorum, in quorum assumentur auxilium, sumptus recipiant moderatos, ab alienatione qualibet de bonis ecclesiasticis praelatorum ipsorum vel ecclesiarum suarum quomodolibet facienda penitus abstinentes, rationem non solum in districto examine, sed et praelatis eisdem, si sanae mentis exstiterint, ac capitulis eorundem, seu etiam ipsorum praelatorum successoribus, si hoc antea non fecerint, plenariam reddituri. Ceterum quod de episcopis praemittitur ad superiores etiam praelatos esse volumus et intelligimus referendum.

TITULUS VI.

DE INSTITUTIONIBUS.

CAP. I.

Capitulum sede vacante licet beneficia ad episcopi collationem spectantia conferre non possit, tamen ab illo praesentatos instituere potest. H. d. Zens.

Bonifacius VIII.

Etsi capitulum sede vacante beneficia, quae ad collationem episcopi pertinent, conferre non possit: praesentatos tamen a patronis potest admittere, si sint idonei, et eos instituere in beneficiis, ad quae fuerint praesentati, licet ad episcopum, si superesset, admissio et institutio huiusmodi pertineret.

CAP. II.

Non repellit praesentatum defectus sacrorum ordinum. H. d. Zens.

Idem *in eodem.*[1])

Si is, ad quem rectoris praesentatio in aliqua parochiali ecclesia noscitur pertinere, quempiam non constitutum in sacris praesentet ad eam: ipsum, dummodo alias sit idoneus, et infra[2]) tempus a iure statutum ad ordines, quos ipsius ecclesiae cura requirit, valeat promoveri, decrevimus admittendum.

Cap. XXXIX. 75) add.: *Papae:* Böhm. — 76) *consueto:* Sext. Ms.
Cap. XL. 77) omitt. Sext. Ms. — 78) *dicimus al. decernimus:* id.
Cap. XLI. 79) *officiorum vel praebendarum:* Sext. Ms. — 80) add.: *singulariter:* id.

TIT. V. 1) *et debilitate:* Sext. Ms. — Cap. un. 2) *constitutione, consuetudine:* id. — 3) omitt. id. — 4) *assumat:* Böhm. — 5) *inevitabili:* Sext. Ms. — 6) omitt. id. — 7) *deferat:* id. — 8) *recepturus:* id.
TIT. VI. Cap. II. 1) *in eod.:* omitt. Sext. Ms. — 2) *intra:* Böhm.

TITULUS VII.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE ET ECCLESIAE NON VACANTIS.

CAP. I.

Si mandetur alicui provideri de dignitate vacatura, quam duxerit acceptandam, et vacet dignitas, quam ante acceptationem ordinarius confert: tenet ipsius collatio, etiamsi executor impetrantis ante acceptationem fecerit reservationem, inhibitionem et processus super prima vacante. Ioann. Andr.

Innocentius IV.[1]) *dilecto filio Andreae Capellano nostro.*

Quia cunctis (*Et infra:*) Proponebatur itaque pro[2]) parte tua, quod, quum praedicta praepositura, dum vacabat, tibi per eum, qui conferre potuit ipsam, collata fuisset, collatio huiusmodi canonica exsistebat, maxime quum nulla per priorem ipsum, quae illam impedire posset[3]), inhibitio praecessisset. Dicebat autem pars altera, quod, quum praemissae literae sede Carnotensi vacante fuissent in capitulo publicatae, ac praefatus episcopus tunc de capitulo ipso esset, ibique praesens exsisteret, ignorare non potuit mandatum apostolicum super conferendo memorato D.[4]) praebenda vel dignitate sine cura, quam ipse duceret acceptandam, quum primo in ecclesia ipsa[5]) praedicta vacaret alii fuisse directum, et sic per consequens facultatem sibi esse sublatam conferendi huiusmodi dignitatem. Propter quod videbatur, quod nec per se, nec per alium praefatam praeposituram, curam non habentem animarum annexam, quae primo post mandatum ipsum in ecclesia praedicta[6]) vacavit, potuerit[7]) alicui personae[8]) conferre; praesertim quum iam dictus prior, eodem publicato mandato, mox praefato D.[9]) praebendam vel dignitatem, curam huiusmodi[10]) non habentem, quam primo in eadem ecclesia vacare contingeret, contulisset, nec alias etiam[11]), prout[12]) allegabatur, prodesse poterat ipsius episcopi ignorantia in hac parte. Nam si alicui a sede apostolica conceditur, quod excommunicari non possit, licet id forsan suus ignoret episcopus: non tamen propter hoc eius ligatur sententia, si quam proferat in eundem. Similiter, si alicui conferendi praebendam aliquam tribuatur a sede apostolica potestas, ex hoc[13]) ipso videtur, quod sit episcopo conferendi tunc[14]) eam penitus interdicta facultas. Nec obstaret, si forte[15]) obiiceretur, quod lex seu constitutio et mandatum nullos adstringunt[16]), nisi postquam ad notitiam pervenerint[17]) eorundem, aut nisi post tempus, infra[18]) quod ignorare minime debuissent; quia in privilegiis et indulgentiis seu concessionibus specialibus secus exsistit, in quibus sufficit, quod ad illorum, quibus conceduntur, notitiam perveniant, ut patet, quum indulgetur alicui, quod excommunicari non possit, sicut superius est expressum. Et quidem, quum tribuitur[19]) alicui potestas conferendi praebendam, videtur procul dubio ei concedi aliquid speciale. Adiiciebatur insuper, quod, quum sententia statim arctet[20]) etiam ignorantem, quoniam, si contra praelatum aliquem absentem depositionis sententia proferatur, contractus, quos iniit ignoranter postea ut praelatus, nullum robur obtinent firmitatis, et in supra[21]) dictis literis[22]) irritum decernimus et inane quicquid super huiusmodi praebenda vel dignitate contra nostrum contigerit[23]) attentari mandatum, collatio, quam idem episcopus post tale nostrum decretum, sive illud ignoraverit sive non, de praefata praepositura per se vel per alium fecerat[24]), non valebat. Ex parte vero tua exstitit replicatum, quod haec[25]) de illis privilegiis et indulgentiis aequitate suadente debent intelligi, quae vim suam habent mox, quum ad illos, quibus conceduntur, perveniunt[26]); ex quorum tenore liquido nosci potest, quod talis circa ea fuerit intentio concedentis, utpote quum alicui conceditur[27]), quod excommunicari non possit. Ex hoc enim evidenter apparet, aliis ipsum[28]) excommunicandi ademptam esse penitus facultatem. Non sic autem, si[29]) alicui conferendi praebendam, sive certam sive incertam, tribuatur potestas. Non enim tunc esse videtur tribuentis intentio, ut per hoc ei[30]), ad cuius donationem praebenda ipsa pertinet, conferendi possibilitas adimatur, nisi prius ille sibi[31]) notificet, quod eam velit per huiusmodi potestatem conferre, aut ei collationem interdicat illius, vel postquam illi[32]) notificaverit, talem potestatem fore sibi concessam, vacuum decernat et irritum, si secus de ipsa praesumat; quia, quum illi non amplior detur potestas, quam[33]) ipse Romanus Pontifex habeat in hac parte, sicut per eam, quam[34]) obtinet ipse Romanus Pontifex, facultas conferendi beneficium vel praebendam, nisi suam[35]) insinuet voluntatem, alicui non aufertur, similiter et per eam, quae taliter illi ab ipso conceditur, ei, ad quem ipsius praebendae spectat collatio, priusquam insinuet ille sibi, quod eam velit concedere, vel etiam[36]) conferat[37]), si forte vacet, potestas non tollitur conferendi, nisi forsan, quod ipsam conferre non possit, exprimatur in concessione huiusmodi potestatis. Tunc enim, licet talem[38]) concessionem fortassis ignoret, sua tamen collatio, si postmodum praebendam ipsam conferat, nihil valet, quum satis super hoc concedentis intentio agnoscatur, sicut quum indulgetur alicui, quod excommunicari non valeat, ut in superioribus est praemissum. Subiunctum etiam exstitit, quod, quum memorato priori per[38*]) praefatas literas mandassemus, ut memorato D. praebendam vel dignitatem sine cura, quam[39]) acceptandam duceret, si vacaret tunc, vel quam primo[40]) vacare contingeret in ecclesia praedicta, conferret, idem prior providendi ei de praebenda vel dignitate ipsa, nisi post acceptationem ipsius, non habebat[41]) aliquam potestatem. Unde, quum saepe dicta[42]) praepositura fuerit tibi[43]), antequam illam idem[44]) D. acceptaret, praefati episcopi auctoritate collata: huiusmodi collatio talis mandati nostri praetextu, etiamsi prius illud episcopus ipse[45]) scivisset, non poterat vacuari. Nostrum autem in hac parte decretum ad praebendam seu dignitatem, quam praedictus D. acceptaret, referri debebat; alioquin super incerto fuisset editum, nec aliquem adstrinxisset. Sed exstitit ex adverso responsum, quod, etsi praefatus prior iam dicto D. praebendam vel dignitatem huiusmodi, quum vacaret, ante huiusmodi[46]) acceptationem conferre nequiret, idem tamen D. praebendam vel dignitatem talem licite posset et libere acceptare. Quare praedictus[47]) episcopus praefatam[48]) praeposituram, quum non prius eum requisierit, an acceptare vellet eandem[49]), cuiquam conferre non potuit; quin immo ipsius collatio, quum idem D. praeposituram ipsam postmodum acceptaverit[50]), irritari debebat[51]), et concessio per iam dictum archipresbyterum sibi facta debet[52]) stabilis permanere; sicut, quum legatur alicui unus ex servis, quem elegerit[53]) vel optaverit, et heres ante optionem vel electionem illius manumittit aliquem vel alienat ex illis: profecto manumissio[54]) vel alienatio irritatur, ceditque ille legato, si legatarius eum duxerit eligendum. E contra[55]) vero pro parte tua[56]) propositum exstitit, quod id[57]) in ultimis voluntatibus tenet, nec praemissa in legatis futuris, quemadmodum in exstantibus habent locum, quia nec etiam ad optandum seu eligendum ex illis, sicut ex istis potest terminus assignari, et gravis inesset conditio[58]), quoddamque incongruum videretur, si, quando mandaretur alicui de beneficio, quod duceret acceptandum in aliqua provincia[59]), quam primo illud[60]) vacare contingeret, provideri, oporteret[61]) ipsum in singulis beneficiis postmodum inibi[62]) vacantibus, prorogata non absque periculo forsitan ipsorum collatione, requiri. Unde quum saepe[63]) praefato priori fuisset iniunctum, ut dicto[64]) D. praebendam vel dignitatem[65]), quam acceptandam duceret, si vacaret in ecclesia memorata, vel quam cito contingeret eam vacare[66]), sibi auctoritate apostolica conferret, et ita eidem D. circa futuras sive vacaturas praebendas vel dignitates tales ipsius ecclesiae optio data esset: non poterat per hoc memorati episcopi in illis[67]), quando vacarent, collatio impediri, nisi forsan quum aliquam ex eis vacare contingeret, illam ipse D., priusquam eam conferret episcopus, acceptaret, vel etiam nisi ante vacationem alicuius ipsarum vacaturarum ex his primam, vel, ea omissa, ex aliqua causa ulteriorem duceret acceptandam; quia taliter acceptatam conferre postmodum

---

TIT. VII. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) *ex:* Innoc. IV. Ms. — *a:* Sext. Ms. — 3) *poterat:* Innoc. IV. Ms. — 4) *H.:* id. ap. Mans. — 5) omitt. Sext. Ms. — seq.: *praed.:* non exstat ap. Innoc. IV. — 6) *ipsa:* id. Ms. — 7) *potuit:* id., Sext. Ms. — 8) desid. ap. Innoc. IV. Ms. — 9) *H.:* id. ap. Mans. — 10) *animarum:* id. Ms. — 11) omitt. Sext. Ms. — 12) *ut:* id., Innoc. IV. Ms. — 13) *a se ipso in hoc:* Innoc. IV. Ms. — 14) desid. ib. — 15) *si forte obi.:* omitt. id. — 16) *constringunt:* id. — 17) *pervenit:* id. ap. Mans. — *pervenerit:* Sext. Ms. — 18) *intra:* Böhm. — 19) *tribuatur:* Sext. Ms. — 20) *arcet:* id. — 21) *in dictis al. supradictis:* Sext. Ms. — 22) add.: *continetur:* id. — 23) *contingeret:* id., Innoc. IV. Ms. — 24) *fecerit:* Sext. Ms. — 25) omitt. Innoc. IV. Ms. — 26) *notitiam perveniunt:* id. ap. Mans. — 27) *concedatur:* id. Ms., Sext. Ms. — 28) *eum:* Innoc. IV., Sext. Ms. — 29) *est, ut:* Sext. Ms. — *est, quum:* Innoc. IV. Ms. — 30) omitt. id. — 31) *tibi:* id. ap. Mans. — 32) *ipsi:* Innoc. IV., Sext. Ms. — 33) *quam R. P. habet:* Innoc. IV. Ms. — 34) *quam tamen:* id. — 35) *suam in hoc:* Innoc. IV. — 36) *eam:* id. Ms. — 37) *conferre:* Sext. Ms. — 38) *illam:* Innoc. IV. Ms. — 38*) *post:* id. — 39) add.: *ipse:* id. — 40) desid. ib. — *quam primum eam:* id. ap. Mans. — *quam primo eam:* Sext. Ms. — 41) *habet:* id. — *habeat:* Innoc. IV. ap. Mans. — 42) *supra dicta praebenda vel praep.:* id. — *ecclesia vel praep.:* Sext. Ms. — 43) *ibi:* Ed. Rom. oper. mend. — 44) omitt. Sext. Ms. — 45) omitt. id. — 46) *ipsius:* id. — 47) *praefatus:* id., Sext. Ms. — 48) *praedictam:* id. — 49) *eam:* Innoc. IV. ap. Mans. — 50) *acceptaret:* id. Ms. — *acceptavit:* Sext. Ms. — 51) *debeat:* Innoc. IV. ap. Mans. — 52) *de illa stabilis permaneret:* id. — 53) *manumittat:* id. — 54) *talis manum.:* Innoc. IV. — 55) *E contrario pro:* id. ap. Mans. — 56) *pro te:* id. Ms. — 57) desid. ap. Mans. — 58) *cond. quodammodo, quia nec etiam ad optandum incongruum videretur, si quando:* id. — 59) *ecclesia vel prov.:* id. Ms. — 60) *illuc:* id. — 61) *oportet:* Sext. Ms. — 62) desid. ap. Innoc. IV. Ms. — 63) desid. ap. Mans. — 64) *iam dicto:* Innoc. IV. — 65) add.: *sine curam:* id. ap. Mans. — *sine cura:* id. Ms. — 66) *ibi vac., auct. ap.:* id. — 67) *in illis aliquatenus:* id. — *in illis collatio, quum vacaret, aliquatenus imp.:* Mans.

episcopus non valeret. Nos itaque, tam tuis quam praefati D. rationibus plenius intellectis, quia saepe dictam praepositoram ad te novimus[68]) pertinere, ipsam tibi, habito fratrum nostrorum consilio, adiudicare curavimus, ipsi[69]) D. super ea[70]) perpetuum silentium imponentes.

CAP. II.

Omnis promissio, per quam datur via ad beneficia vacatura, est reprobata. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Detestanda iniquorum perversitas, abstinere nesciens a vetitis, nec gaudere debito modo concessis, digne plerumque officium excitat praesidentis ad ea, quae iusta fuerant consideratione concessa, quum in abusum ea vergere circumspicit, discretione praevia revocanda. Sane, licet olim fuerit canonica constitutione decretum, quod hi[71]), qui promittunt aliquibus de beneficiis ecclesiasticis, quum poterunt[72]), vel quum facultas se obtulerit providere, promissiones suas facultate se offerente debeant adimplere; quia tamen, sicut experientia docuit, per promissiones huiusmodi, quae per importunitatem nimiam, per quam non concedenda multoties conceduntur, et per[73]) ambitionem improbam[74]) ut plurimum extorquentur, aperitur via sub tali palliatione verborum ad promittenda damnabiliter contra Lateranense[75]) concilium beneficia vacatura, mortis alienae[76]) votum ingeritur, et ecclesiis, ac praelatis et personis ecclesiasticis gravamina plurima inferuntur: nos, malis huiusmodi et animarum periculis occurrere cupientes, promissiones easdem, et alias quascunque, sub quovis modo aut forma verborum de cetero faciendas, per quas directe vel indirecte aperiri via valeat ad beneficia vacatura, auctoritate apostolica penitus reprobamus et omnino viribus vacuamus, decernentes, per eas vel ipsarum aliquam ad providendum alicui nullum deinceps quomodolibet obligari.

CAP. III.

Habens literas apostolicae sedis super primo beneficio, dignitate vel praebenda, quod duxerit acceptandum, certum acceptare non potest; sed primum, quod vacabit, vel ex causa secundum, vel ulterius poterit acceptare. Reservationes, processus et decreta, contra hoc facta, non valent. Ioann. Andr.

Idem.

Ne captandae alienae mortis occasio ex benignitate gratiarum sedis apostolicae tribuatur: declarandum duximus, quod is, cui ab eadem sede, ut ei provideatur de praebenda, dignitate, vel personatu aut alio beneficio in aliqua provincia, dioecesi vel ecclesia, quem seu quod duxerit acceptandum, certis sibi super hoc[77]) executoribus deputatis, gratia noscitur esse facta, licet in genere primum personatum, dignitatem, praebendam seu beneficium, in eadem provincia, dioecesi vel ecclesia vacaturum, aut secundum, seu ulterius, si rationabilis causa subsit, valeat acceptare, certum tamen et expressum, priusquam vacet, acceptare non potest. Quodsi fecerit, etiamsi per executores eius secundum acceptationem huiusmodi facta fuerit reservatio, inhibitio, variique processus ac sententiae promulgatae: tam acceptatio ipsa quam processus viribus careant, nec aliquam obtineant roboris firmitatem. Immo, nisi acceptator ille dignitatem, praebendam, personatum seu beneficium, taliter acceptatum et reservatum per collationem vel institutionem postmodum factam de vacanti, iam adeptus, vel ei ius in ipso fuerit acquisitum: per eum, ad quem eiusdem personatus, dignitatis[78]), praebendae aut beneficii collatio seu provisio pertinet, dictis acceptatione ac executorum processibus inde secutis nequaquam obstantibus, de illo vacanti libere poterit alii provideri.

CAP. IV.

Sine speciali mandato non inhibet executor generaliter collationem beneficiorum provinciae, specialiter vero reservat primum, et inhibet ulteriorum non sine mandato; nec tunc tenet collatio contra facta. H. d. Dominicus.

Idem.

Executor, super provisione alicuius a sede apostolica per generales literas in aliqua provincia deputatus, praelatis et aliis, ad quos beneficiorum in eadem provincia spectat collatio, ne ad provisionem aliquorum procedant, donec illi, pro quo scribitur, sit provisum, non potest generaliter inhibere, nisi expresse in ipsis literis facultas huiusmodi inhibitionis concedatur. Potest tamen reservationem et eidem inhibitionem facere specialem de primo, vel, si hoc illi ex beneficio competat literarum, de secundo vel ulteriori beneficio inibi vacaturo, eidem clerico conferendo. Quod autem contra talem reservationem et inhibitionem ab eo, ad quem beneficii reservati collatio pertinebat, fuerit attentatum, non tenet.

CAP. V.

Si mandetur capitulo, ut me recipiant in canonicum, et praebendam conferant, quum id pertineret ad eos, data executore ad providendum: per solam praesentationem factam capitulo affecta est praebenda, et executor, negligente capitulo infra terminum per eum statutam me recipere et praebendam conferre, non vocato capitulo id exsequi poterit. Ioann. Andr.

Idem.

Si capitulo alicuius ecclesiae, quum ad ipsum canonicorum receptio ac praebendarum collatio pertinebat, ut te in canonicum reciperet, et tibi de praebenda, si tunc vacaret, inibi provideret, vel quum se facultas offerret, ac executori, qui eodem capitulo negligente mandatum apostolicum exsequatur, directa fuerint scripta nostra: per solam illorum praesentationem capitulo ipsi factam, absque alia etiam executoris insinuatione, inhibitione seu reservatione, beneficium, pro quo tibi conferendo scriptum exstiterat, adeo est affectum, quod de illo alteri facta collatio non obtinet firmitatem. Immo si capitulum infra[79]) terminum competentem, sibi ab executore praefixum, mandatum apostolicum ei pro te directum, in quantum poterit[80]), non duxerit adimplendum: extunc in ipsum executorem potestas provisionis huiusmodi transferatur, et executor ipse canonicatum in continenti poterit tibi dare, ac praebendam, etiam sine alia capituli vocatione vel monitione, si vacat, vel quum obtulerit se facultas.

CAP. VI.

Si soli ordinario, vel soli executori ad compellendum, vel ordinario et tali executori sit scriptum: per praesentationem talis mandati non afficitur praebenda, nisi in literis esset decretum, aut executor ille insinuasset et interdixisset; maxime quum decreto vel ratione mandati iam esset facta receptio ad canonicatum. In his casibus vel ipsorum altero affecta est praebenda ita, quod collatio alteri facta non tenet. Ioann. Andr.

Idem.

Si soli ordinario pro te beneficiando, executore non dato, vel ordinario et executori, ut eum ad faciendum quod mandatur compellat, aut soli executori, ut tibi faciat de canonicatu et praebenda vel alio beneficio in certa ecclesia, dioecesi seu provincia provideri, mandatum apostolicum sit directum: per talis praesentationem mandati, ordinario ipsi factam, licet, si contra faciat, punicionem exspectat, ei tamen potestas sic non adimitur conferendi, quin teneat alteri facta collatio ab eodem; nisi nos in gratia tibi facta decrevissemus irritum et inane quod fieret contra ipsam, aut executor, huiusmodi ordinario suam insinuans potestatem, ne alteri conferret beneficium, de quo tibi est secundum tenorem huiusmodi mandati apostolici providendum, interdixisset eidem, praesertim cum interpositione decreti, vel, nisi tu iuxta dictum mandatum esses in canonicum iam receptus. Tunc enim praebendae collatio alteri facta firmitatem aliquam non haberet[81]).

CAP. VII.

Si tres exspectantes sunt in una ecclesia, unus auctoritate Martini, alter auctoritate Bonifacii, tertius eiusdem auctoritate cum praerogativa, ut praeferatur omnibus receptis non auctoritate Bonifacii: praebendas hi consequentur hoc ordine, quia primam habebit secundus, secundam tertius, tertiam primus; quod probatur argumento legali. Ioann. Andr.

Idem.

Auctoritate Martini Papae praedecessoris nostri quodam[82]) ad praebendam primo in Parmensi ecclesia vacaturam, nulli alii de iure debitam, in eiusdem ecclesiae canonicum recepto, et, alio a nobis in eadem ecclesia similem gratiam adepto secundo, tertius deinde auctoritate nostra in ipsa Parmensi ecclesia in canonicum et in fratrem recipitur cum praerogativa gratiae, quod omnibus praedecessorum nostrorum auctoritate, non autem nostra, receptis in assecutione praebendae debeat anteferri. Post haec autem quae-

---

Cap. I. 68) *volumus:* Innoc. IV. Ms. — 69) *memoratos* id., Sext. Ms. — 70) *eam:* Innoc. IV. ap. Mans.
Cap. II. 71) *ut hi:* Sext. Ms. — *quod ii:* Böhm. — 72) *poterint:* Sext. Ms. — 73) omitt. id. — 74) *improbatam:* Böhm. — 75) cf. c. 2. X. h. t. — 76) *alicuius ul. alicune:* Sext. Ms.
Cap. III. 77) *super his ul. super hac:* Sext. Ms. — 78) *vel dign.:* id.
Cap. V. 79) *intra:* Böhm. — 80) *poterat:* Sext. Ms.
Cap. VI. 81) *habebit:* Sext. Ms.
Cap. VII. 82) *quidam . . . est receptus, et alius (al.: secundus) a nobis . . . est adeptus, tertius vero:* Sext. Ms.

dam vacavit[83]) praebenda in ecclesia memorata; quaeritur, quis eorum alteri praeferatur, et secundum quem ordinem praebendas assequi debeant tres praedicti? Quum igitur ex tenore gratiae tertio a nobis concessae appareat evidenter, nos voluisse primo tertium, et secundum tertio anteferri: decernimus, quod primam secundus, secundam tertius, et tertiam primus debet[84]) obtinere praebendam; alias forma mandati minime servaretur. Licet enim ex persona sua secundus primam obtinere non posset: ex persona tamen tertii, qui primum superat, illam habet, sicut contingit in successione illius, qui ab intestato relictis patre in adoptiva familia constituto, matre atque[85]) fratre decedit, in qua successione pater ex se matrem excludit; sed, quoniam talem patrem agnatus, materque vincit agnatum, mater patri non ex semetipsa, sed agnati persona in successione huiusmodi antefertur.

CAP. VIII.

Revocatoria gratiarum includit receptos in canonicos, praebendam distinctam exspectantes, etiamsi percipiebant distributiones quotidianas; secus si praebendam distinctam non exspectant, sed augmentum portionis. Includit habentes ius ad rem tantum, si nondum est deventum ad collationem. H. d. secundum Domin.

Idem.

Quoniam ex constitutione nostra, per quam paulo post promotionem nostram ad summi Pontificatus apicem omnes collationes, provisiones, reservationes et concessiones, super canonicatibus, dignitatibus, personatibus, praebendis, officiis, portionibus, praestimoniis, ecclesiis parochialibus, ruralibus, et aliis quibuscunque beneficiis ecclesiasticis vacaturis, quocunque nomine censerentur[86]), ac etiam super canonicatibus sub exspectatione dignitatum, vel aliarum quorumcunque beneficiorum, in quibus ius non esset quaesitum in re, licet ad rem, a felicis recordationis Nicolao Papa[87]) IV. et Coelestino V. praedecessoribus nostris factas sive concessas, auctoritate apostolica de fratrum nostrorum praesentia omnino cassavimus, irritavimus et vacuavimus, cassas, irritas et vacuas nunciavimus, et nullius fore decrevimus firmitatis, multae dubitationes insurgunt, ut, unde praefatae constitutionis revocatoriae processit editio, interpretatio eius quoque procedat: praesenti declarandam duximus sanctione, quod in illis, qui editionis tempore supra dictae ultra statutum numerum erant per eosdem praedecessores canonici sub exspectatione praebendarum vel etiam portionum, eadem constitutio locum habet. Si autem huiusmodi recepti ultra numerum distributiones, et alia, ut canonici de numero exsistentes, sic tempore dictae revocationis habebant, quod per cessionem vel decessum illorum, qui erant intra numerum, ex vigore prioris gratiae nil amplius assequi exspectabant, nisi distributionum[88]) seu partium suarum augmentum, quum forsan esset ecclesia, in qua canonicorum, non autem portionum numerus vel praebendarum distinctio habebatur[89]), quantoque inter pauciores cuiusvis ecclesiae dividuntur proventus, tanto maiores fieri possunt singulorum percipientium portiones; ad istos vel eos, qui per literas facultatis dictorum praedecessorum nostrorum in aliquarum ecclesiarum canonicos erant recepti, licet praebendas vel alia beneficia exspectarent, constitutionem certum est non extendi praefatam. In illis vero, qui ultra numerum auctoritate praefata in aliquarum ecclesiarum canonicos iam recepti, quantum ad capitulum et ad chorum ac distributionum perceptionem quotidianarum plenitudinem iuris canonici tunc habebant, sed in eis dignitates, personatus, praebendas, portiones vel alia beneficia, quae dantur tantum exsistentibus de numero, exspectabant, constitutionem praefatam locum habere, ratione huiusmodi[90]) exspectationis dubium non exsistit. Sane in iis, qui super canonicatibus, praebendis et dignitatibus, parochialibus vel aliis ecclesiis seu beneficiis quibuscunque a dictis praedecessoribus nostris literas impetraverunt, etiamsi per executores illorum factae fuerint reservationes, decreti interpositiones variique processus, et, etiamsi eadem beneficia tunc vacabant, et per impetrantes petitum fuerat ab executoribus, quod eis illa conferrent, non tamen ipsorum beneficiorum vacantium collationes tunc temporis erant factae, locum habet constitutio supra dicta, ut omnes huiusmodi gratiae, quarum ratione tunc non erat ad collationem processum, et sic per consequens ius in re non fuerat ipsis impetrantibus acquisitum, intelligantur penitus revocatae.

TITULUS VIII.

NE SEDE VACANTE ALIQUID INNOVETUR.

CAP. UN.

Collatione communiter ad episcopum et capitulum pertinente, uno ipsorum effecto inhabili, alter confert. H. d. usque ad §. *Quum vero*, secundum Dominicum. — §. 1. *Collatione spectante ad episcopum de consilio vel assensu capituli, illo existente inhabili, nisi sit in mora, non confert capitulum.* Hoc dicit. — §. 2. *Habens conferre cum consilio episcopi, sine illo confert, morte et remota absentia interveniente.* H. d., Dominicus.

Bonifacius VIII.

Si ad episcopum et capitulum communiter pertineat collatio praebendarum, mortuo episcopo vel a beneficiorum collatione suspenso, poterit capitulum vacantes conferre praebendas, etiamsi episcopus interesse habeat in collatione huiusmodi ut praelatus. Idem poterit episcopus, si capitulum ab ipsa collatione suspendi contingat, vel singulariter omnes de[1]) capitulo maioris excommunicationis vinculo innodari. §. 1. Quum vero ad solum episcopum praebendarum spectat collatio cum consilio sui capituli vel assensu: defuncto episcopo vel suspenso, nisi episcopus in petenda relaxatione suspensionis huiusmodi sit in mora, capitulum se non potest intromittere de eisdem. §. 2. Ubi vero de speciali alicuius ecclesiae consuetudine vel statuto beneficiorum collatio ad aliquem cum consilio episcopi noscitur pertinere: sublato episcopo de medio, quum consilium nequeat tunc peti ab eo, non erit propter hoc vacantis beneficii collatio differenda, nec etiam, si egerit in remotis ita, quod non possit ipsius praesentia in brevi haberi, quia in petendo vel exspectando eius consilio posset vacanti beneficio periculum imminere.

TITULUS IX.

DE REBUS ECCLESIAE NON ALIENANDIS.

CAP. I.[1])

Perpetua alienatio, facta de rebus ecclesiae vacantis non praecedente tractatu et sine iusta causa, non valet. Ioann. Andr.

Innocentius IV.[2])

Dudum (*Et infra:*) Dictus vero archidiaconus ex adverso respondit, illas decimas illi[3]) ecclesiae restitui non debere, proferens in medium ordinationem quandam episcopi Dulmensis de consensu capituli sui factam, inter alia continentem, quod idem episcopus, attendens, proventus archidiaconatus Dulmensis adeo fore tenues et exiles, quod non sufficiebant ad eius[4]) onera supportanda, praefatas decimas archidiaconatui memorato concessit. (*Et infra:*) Quia vero[5]) in concessione huiusmodi praedicta ecclesia, quum[6]) vacaret, legitimo caruit defensore, qui sibi[7]) prius ab eodem episcopo debuerat deputari; quia etiam tractatus solemnis et[8]) diligens, qui in talibus concessionibus perpetuis et alienationibus rerum ecclesiasticarum exigitur, non fuit habitus in eadem: ordinationem et concessionem ipsam[9]), praesertim quum evidens necessitas, quare fieri deberet, vel utilitas non subesset, de fratrum nostrorum consilio decernimus non valere, dictas decimas ipsi[10]) ecclesiae, tanquam pertinentes ad eam, sententialiter adiudicare curantes.

CAP. II.[11])

Primo prohibet submissionem ecclesiarum, suarum immobilium bonorum vel iurium fieri laicis absque consensu capituli et licentia Papae. Secundo cassat contractus, quacunque firmitate vallatos, contra haec de cetero faciendos. Tertio punit praelatos contra facientes, et clericos non contradicentes, et laicos, qui ipsos praelatos ad hoc compulerunt vel compellent. Quarto praecipit, laicos per tales contractus, ea, quae valent, ultra debitum non usurpare, et poenam apponit. H. d. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in concilio generali*[12]) *Lugdunensi.*

Hoc consultissimo prohibemus edicto, universos et singulos praelatos ecclesias sibi commissas, bona immobilia[13]) seu iura ipsarum laicis submittere, subiicere[14]) seu supponere absque capituli sui consensu et apostolicae sedis licentia speciali, non concedendo bona ipsa vel iura in emphyteusin, seu alias alienando in[15]) forma

---

Cap. VII. 83) *vacarat al.: vacat:* id. — add. in marg.: *Alias incipit: Quum vero nunc quaedam:* etc. — 84) *debent:* id. — 85) *atque, alias: absque:* id.

Cap. VIII. 86) *censeantur:* Sext. Ms. — 87) omitt. id. — 88) *distributionem:* Böhm. — 89) *habentur al. habebatur:* Sext. Ms. — 90) *huius:* id.

TIT. VIII. Cap. I. 1) *in cap.:* Böhm.

TIT. IX. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 1. — 2) *rectori ecclesiae Halgleton.:* Innoc. IV. ap. Mans. — 3) *ipsi:* id. Ms. — 4) *ipsius:* id. ap. Mans. — 5) omitt. Innoc. IV., Sext. Ms. — 6) *quum vac.:* desid. ap. Mans. — 7) omitt. Innoc. IV. Ms. — 8) desid. ap. Mans. — 9) *ipsius:* Sext. Ms. — 10) *illi:* id.

Cap. II. 11) c. 22 conc. Lugd. II. — 12) abest a Sext. Ms. — 13) *mobilia et immob.:* canc. Ms. — 14) *vel supp. seu subiicere:* id. — 15) *sive in form.:* id.

et casibus a iure permissis, sed constituendo, vel recognoscendo, seu profitendo ab illis ea tanquam a superioribus se tenere, seu ab ipsis eadem advocando, prout in quibusdam partibus vulgariter dicitur „aruher[16]),“ vel ipsos patronos vel advocatos ecclesiarum seu bonorum ipsarum[17]) perpetuo aut[18]) ad tempus non modicum statuendo. Contractus autem omnes, etiam iuramenti, poenae vel alterius cuiuslibet firmitatis adiectione vallatos, quos de talibus alienationibus sine huiusmodi licentia et consensu contigerit celebrari, et quicquid ex eis secutum fuerit, decernimus adeo viribus omnino[19]) carere, ut nec ius aliquod tribuant, nec praescribendi etiam causam parent[20]). Et nihilominus praelatus, qui secus fecerint[21]), ipso facto ab officio[22]) et administratione, clericos etiam[23]), qui, scientes contra inhibitionem praedictam aliquid esse praesumptum, id superiori denunciare neglexerint, a perceptione beneficiorum[24]), quae in ecclesia obtinent sic gravata, triennio statuimus esse suspensos. Laici vero, qui praelatos vel capitula ecclesiarum seu alias personas ecclesiasticas ad submissiones huiusmodi faciendas hactenus compulerunt, nisi post competentem monitionem, (remissa submissione, quam per vim vel metum exegerant), ecclesias[25]) et bona ecclesiastica eis submissa taliter in sua libertate dimittant; illi vero[26]), qui de cetero praelatos, vel personas easdem[27]) ad talia facienda compulerint, cuiuscunque sint conditionis aut status, excommunicationis sint sententia innodati. Ex contractibus praeterea super praemissis, (huiusmodi[28]) licentia et consensu intervenientibus,) hactenus initis, vel quos in futurum iniri contigerit, seu occasione illorum, laici ultra id, quod[29]) ex natura contractuum ipsorum vel[30]) adhibita in illis lege permittitur, aliquid non usurpent. Qui vero secus egerint, nisi[31]) legitime moniti ab huiusmodi usurpatione destiterint, restituendo etiam ea[32]), quae taliter usurparunt[33]), eo ipso sententiam excommunicationis incurrant, et extunc ad supponendum terram[34]) ipsorum, si opus fuerit, ecclesiastico interdicto libere procedatur.

TITULUS X.

DE RERUM PERMUTATIONE.

CAP. UN.

Non obstantibus expectationibus beneficiorum permutatio fieri potest. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII. *Biterrensi*[1]) *Episcopo.*

Licet in tua dioecesi aliqui auctoritate apostolica beneficia proximo vacatura exspectent: illos tamen, qui, secundum formam iuris sua beneficia in eadem dioecesi ad tuam collationem spectantia permutare volentes, libere ac sine fraude in manibus tuis ipsa resignant, nolumus occasione praemissa, (aequitatem praeferentes in hac parte rigori,) circa faciendam permutationem beneficiorum huiusmodi, (quae alias minime resignassent,) ullatenus impediri.

TITULUS XI.

DE TESTAMENTIS ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS.

CAP. I.

In fideicommissariis substitutionibus locum habet quartarum deductio; in directis non. Et substitutiones interpretari debemus directas, dummodo conveniant verbis et personis institutis. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si pater, filium et filiam habens impuberes et uxorem, filiam in re certa, filium vero in ceteris bonis suis universalem heredem instituit, et uxori aliqua in suo testamento legavit, adiiciens, ut, si decederet filia sine liberis, eidem filio, et, si ipse absque liberis obiret, filios praefatae filiae moreretur, Christi pauperes instituendo heredes, si utrumque sine liberis mori contingeret filiorum: testatore mortuo, ac deinde filio, subsequenter et filia superstite matre defunctis ante tempora pubertatis, absque deductione Trebellianicae sive partis iure naturae debitae facienda, ipsis pauperibus bona omnia deferuntur. Praemissae namque substitutiones, factae de filio ad filiam, et e contra, et de illis ad pauperes, directae debent intelligi pupillares, quum in substitutionibus semper sit interpretatio facienda, (dummodo, sicut in casu proposito, earum verbis et personis conveniat institutis,) ut substitutio directa intelligatur potius quam obliqua, quamquam directa interdum ad fideicommissum ex causa trahatur. Licet autem filius testamento suo matrem portione iure naturae debita privare non possit: pater tamen in testamento, quod filio impuberi facit, potest. Nam testamentum huiusmodi pupillare paternum, vel paterni pars potius est censendum.

CAP. II.

Superior habet consentire religiosis, deputatis executoribus. Hoc dicit, secundum Zenz. — §. 1. Pluribus executoribus datis, uno mortuo, vel in remotis existente, vel exequi nolente, unus officium executionis exercebit, ne impediatur testatoris voluntas; nisi aliud per testatorem disponeretur. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Religiosus, executor ab aliquo in sua voluntate ultima deputatus, non potest, quum velle vel nolle non habeat, huiusmodi officium suscipere vel exequi, nisi a superiore suo petita super hoc licentia et obtenta. §. 1. Sane, pluribus a testatore simpliciter executoribus deputatis, uno eorum mortuo, vel in remotis agente, aut id exequi forte nolente, ne voluntatem testatoris impediri vel nimium differri contingat, poterit alius, nisi testator aliud expresserit, officium executionis iniunctae libere adimplere.

TITULUS XII.

DE SEPULTURIS.

CAP. I.

Hic prohibetur pactum de sepultura eligenda. Non obstante pacto de sepultura eligenda, vel electa non mutanda, sepeliendus est quis, ubi alias erat de iure sepeliendus, et alias sepultus cum omnibus sepulturae obventionibus restituendus est; alias poena incurritur hic contenta. H. d. secundum Zenz.

Bonifacius VIII.

Animarum pericula et scandala, quae frequenter ex his proveniunt, obviare volentes, universis religiosis et saecularibus clericis, cuiuscunque status vel conditionis existant, in virtute sanctae obedientiae ac sub interminatione maledictionis aeternae districtissime prohibemus, ne aliquos ad vovendum, iurandum, vel fide interposita seu alias promittendum inducant, ut apud eorum ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam ulterius non immutent. Nos enim, si secus actum fuerit, electionem talem decernimus nullius penitus existere firmitatis, statuentes, ut hi, qui sic elegerint, nec apud sic electas ecclesias ullatenus sepeliri, nec alibi, ne contra votum, iuramentum aut promissum huiusmodi a se factum materiam habeant veniendi, possint eligere sepulturam; sed, contradictione quacunque cessante, sepeliantur omnino apud illas ecclesias, apud quas sepeliendi de iure fuissent, si alias sepultura non electa forsitan decessissent. Si vero iidem religiosi vel clerici praedictos in suis ecclesiis vel coemeteriis praesumpserint sepelire: ad restitutionem tam sepultorum corporum, si petantur, quam etiam omnium, quae occasione sepulturae illorum pervenerint quomodolibet ad eosdem, infra[1]) decendium integraliter faciendam ipsos obligatos esse censemus. Quam nisi fecerint, ecclesiae ipsae, apud quas sepulti fuerint, nec non et coemeteria earundem[2]) extunc eo ipso sint et tamdiu maneant ecclesiastico supposita interdicto, donec ab eis facta fuerit restitutio plenaria[3]) omnium praedictorum.

CAP. II.

Ecclesiae dimissae non debetur canonica portio, sed parochiali, et pluribus, si sint plures. — §. 1. In loco etiam minus religioso potest nova eligi sepultura. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Quum quis, cuius maiores sunt soliti ab antiquo in aliqua ecclesia sepeliri, ea dimissa eligit alibi sepulturam: canonica portio dimissae non debetur ecclesiae, sed illi duntaxat, in qua ille officia consuevit audire divina, et ecclesiastica recipere sacramenta. Quum autem quis duo habet domicilia, se colluncans aequaliter in utraque, in loco tertio eligitur sepultura, domiciliorum ecclesiae habebunt inter se dividere canonicam portionem. §. 1. Si quis, antiqua dimissa, novam, etiam in loco minus religioso, elegerit

Cap. II. 16) *anoeer:* id. — *avoer:* Sext. Ms. — 17) *ipsorum:* conc. Ms. — 18) desid. ib. — 19) omitt. id. — 20) *pariant:* conc. sp. Mans. — 21) *egerint:* id. Ms. — 22) *off. et beneficio:* id. — 23) *vero:* id. — 24) *beneficii, quod:* id. — 25) *ecclesiasticas personas:* id. — 26) *etiam:* conc. — 27) desid. in conc. Ms. — 28) *sine hui.:* id. — 29) add.: *cir.* conc., Sext. Ms. — 30) omitt. conc. Ms. — 31) *et nisi:* id. — 32) omitt. conc. sp. Mans, Sext. Ms. — 33) *usurparant:* conc. sp. Mans. — 34) *terras:* conc. Ms.

TIT. X. Cap. I. 1) inscr. desid. in Sext. Ms.

TIT. XII. Cap. I. 1) *intra:* Bohm. — 2) *earundem:* Sext. Ms. — 3) omitt. id.

sepulturam: electionem huiusmodi, licet iura super hoc videantur esse diversa, nequaquam volumus impugnari.

CAP. III.

Translatio personae, ad certum locum facta ad tempus, ecclesiae ius sepulturae non aufert. H. d. secundum Zenz. — §. 1. *Mulier mortua, quae pluribus nupsit, cum viro ultimo sepelitur.* Hoc dicit.

Idem.

Is, qui habet[4]) domicilium in civitate vel castro, quandoque ad villam ruralem se transfert recreationis causa, vel ut ruralia exerceat in eadem, si non electa sepultura decedat ibidem, non in ecclesia dictae villae, sed in sua parochiali, vel in ea potius, in qua maiorum ipsius ab antiquo sepultura exstitit, sepeliri debebit[5]), dummodo absque periculo ad ipsam valeat deportari. §. 1. Mulier autem, quae plures viros habuit successive, si sepulturam non eligat, est cum viro ultimo, cuius domicilium retinet et honorem, tumulanda.

CAP. IV.

Ex consuetudine potest pater impuberi eligere sepulturam; pubes autem eligit per se ipsum. Et hoc dicit secundum Zenz. quoad titulum, sed non quoad textum. Unde posset addi: *et pro anima non legat sine assensu patris bona non castrensia.* Domin.

Idem *in eodem.*[6])

Licet pater minores filios, qui nequeunt, antequam ad annos pubertatis perveniant, eligere sepulturam, possit, si consuetudo terrae id habeat, quo voluerit sepelire: hoc tamen non potest, ubi consuetudo huiusmodi non habetur, sed sunt cum suis maioribus vel in parochiali ecclesia tumulandi. Quamvis autem filiusfamilias absque patris assensu sibi possit libere eligere sepulturam: pro anima tamen sua praeter ipsius assensum, nisi peculium castrense aut quasi castrense habeat, aliquid iudicare non potest.

CAP. V.

Religiosi, nisi multum remoti a monasterio, nequeunt alibi eligere sepulturam. H. d. secundum intellectum Zenz.

Idem *in eodem.*[7])

Religiosi, nisi a propriis monasteriis adeo forsitan sint remoti, quod ad ea, quum moriantur, commode portari non possint, nequeunt[8]), quum velle vel nolle non habeant, sibi eligere sepulturam; sed sunt apud sua monasteria tumulandi.

TITULUS XIII.

DE DECIMIS, PRIMITIIS[1]) ET OBLATIONIBUS.

CAP. I.

Populus, ut ecclesiis iura debita persolvat, est in praedicationibus et aliis exhortandus. H. d. secundum Zenz.

Gregorius IX. *fratribus Praedicatoribus et Minoribus.*

Discretioni vestrae mandamus districtius inhibentes, ne talia, quae audientes a decimarum seu aliarum rerum ecclesiis debitarum solutione retrahant, vel alias animas corrumpant audientium, in sermonibus vestris vel alibi proponere de cetero praesumatis. Immo verbo et opere informetis eosdem, ut ad solutionem praedictorum promptae voluntatis animo sint intenti.

CAP. II.

Privilegium, decimas novalium concedens, non includit decimas novalium, per alios possessas tempore impetrationis, et loca tantum includit, ubi percipiebantur antiquae, et ad portionem antiquam. H. d. usque ad §. *Statuimus* secundum Domin. — §. 1. *Privilegium decimarum novalium, limitatum ad mensuram antiquarum, non potest ultra dimidium includere; fallit in Cisterciensibus et Carthusiensibus.* H. d. — §. 2 *Privilegiati super decimis recipiendis ecclesiis parochialibus gratis assignare debent portionem pro debitis oneribus supportandis.* H. d. Dominicus. — §. 3. *Decimae, per laicos ante Lateranense concilium in feudum receptae a religiosis, per eos recognitae in feudum, non possunt ipsis religiosis concedi sine dioecesanorum consensu.* Hoc dicit. Dominicus. — §. 4. *Dioecesani compellunt religiosos exemptos solvere decimas parochialibus ecclesiis, si non agatur de rebus exemptis.* Hoc dicit. Dominicus. — §. 5. *Religiosi etiam exempti de possessionibus acquisitis et acquirendis ecclesiis parochialibus solvere debent decimas, si privilegiati non sunt.* H. d. Dominicus. — §. 6. *Ex donatione laicorum habentes decimas antiquas, novales supervenientes in eodem loco non percipiunt.* H. d. Dom.

Alexander IV.

Statuto perpetuo declaramus, quod indultum illud apostolicum, quod plerisque conceditur, ut novalium decimas pro ea portione percipere valeant, qua veteres eos contingunt, ad illas novalium decimas, quas tempore illo, quo impetratum vel obtentum exstitit hoc indultum, alii possidebant, quum de hoc in ipso mentio nulla fiat, nullatenus se extendit, nec ad alias etiam, nisi in his tantum locis, ubi veteres tunc, quando dictum indultum impetratum fuit, ipsi impetratores habebant, et pro ea solummodo portione, qua ipsi tempore impetrationis huiusmodi percipiebant[2]) antiquas. §. 1. Statuimus praeterea, quod idem indultum, obtentum ab iis, qui tempore impetrationis totaliter veteres percipiebant decimas, ultra[3]) medietatem decimarum novalium nullatenus extendatur; quia non est verisimile, si tunc de plena et integra perceptione veterum fuisset expressum, quod apostolica sedes pariter et similiter novalium decimas, in tam grave parochialium ecclesiarum dispendium indulsisset, quodque ratione talis indulti, sive impetrati iam sive impetrandi deinceps, non possit in novalibus, quae a modo fient, vindicari et acquiri vel percipi plus quam medietas decimarum ipsorum novalium, etiamsi amplius in veteribus habebatur, quum non sit dicendum asperum, sed piam potius et benignam, si super decimis futurorum novalium contra parochialium ecclesiarum gravamen, quod ex distinctione indulti huiusmodi posset[4]) accidere, taliter obviatur. Religiosos tamen Cisterciensis et Carthusiensis ordinum statuto et declaratione huiusmodi, quantum ad hos duos articulos, videlicet de medietate decimarum novalium, comprehendi nolumus vel constringi. §. 2. Ubi autem per huiusmodi concessiones decimarum parochiales ecclesias adeo gravari contingit, quod earum rectores de ipsarum reditibus congrue sustentari, et commode iura episcopalia exhibere non possunt: provideatur per locorum ordinarios et ordinetur taliter, quod eisdem rectoribus tantum de illarum relinquatur proventibus, quod exinde competentem sustentationem habere, et episcopalia iura solvere valeant aliaque onera debita supportare. §. 3. Sane, quamvis forte a religiosis exemptis et aliis fiant infeudationes de decimis detentis a laicis, et iidem laici, quod illas ab ipsis religiosis in feudum teneant, recognoscant: non tamen licet religiosis eisdem post talem infeudationem vel recognitionem, sic de facto praesumptam, huiusmodi decimas de manibus laicorum ipsorum acquirere, vel recipere absque dioecesanorum episcoporum assensu. Illas autem decimas intelligimus posse taliter a religiosis de manibus laicorum recipi vel acquiri, quae ante Lateranense concilium ipsis laicis in feudum perpetuo fuere concessae. §. 4. Dioecesani vero parochialium ecclesiarum ad requisitionem rectorum earundem de ipsis religiosis super decimis, quas habent vel eos habere continget[5]), quae quidem alias ad ipsas spectaverunt[6]) ecclesias, nisi de rebus exemptis agatur, exhibeant iustitiae complementum. §. 5. Ceterum iidem religiosi, tam exempti quam non exempti, de terris et possessionibus acquisitis hactenus et a modo acquirendis decimas integre solvant[7]) illis ecclesiis[8]), quibus eaedem possessiones et terrae prius fuerant decimales, nisi super hoc speciali iure vel privilegio sint muniti. §. 6. Nec pro eo, quod forte in aliquibus parochiis omnes maiores decimas seu partem illarum acquirunt[9]) de manibus laicorum, possunt pro eadem vel simili portione, si de novo postmodum fiant novalia, in eisdem petere vel percipere[10]) novalium decimas eorundem, nisi[11]) rationabilis, per quam hoc facere valeant, causa subsit.

TITULUS XIV.

DE REGULARIBUS ET TRANSEUNTIBUS AD RELIGIONEM.

CAP. I.

Si minor XIV. annis ingreditur religionem, in XV. anno liber exit, nisi in ipso XV. anno professionem fecerit, vel habitum professorum receperit, vel expresse ratam habuerit professionem prius a se factam. Si autem per totum XV. annum portavit habitum, ubi non est distinctus: intelligitur professus, nisi tanta sit indistinctio, quod viventes cum eis simili habitu induantur. Si maior XIV. annis ingreditur, si portat habitum per annum: quantumcunque sit indistinctus, intelligitur professus. Ioann. Andr. — §. 1. *Hic declarat, qui sunt habitus distincti.* Hoc dic.

Innocentius IV.[1])

Is, qui monasterium ante XIV. annum, ut monachus efficiatur, ingreditur, nisi eo completo professionem faciat in sequenti, vel habitum religionis suscipiat, qui dari profitentibus consuevit, seu

Cap. III. 4) *habens:* Sext. Ms., Böhm. — 5) *debeat:* Sext. Ms.
Cap. IV. 6) *in eod.:* omitt. Sext. Ms.
Cap. V. 7) *in eod.:* omitt. Sext. Ms. — 8) *nequeunt:* id.
TIT. XIII. 1) *prim. et obl.:* non leg. in Sext. Ms.

Cap. II. 2) *recipiebant:* Sext. Ms. — 3) *ut ultra:* Böhm. — 4) *posset:* Sext. Ms. — 5) *contingit:* id. — 6) *spectaverint:* id. — 7) *solvent:* id. — 8) desid. ib. — 9) *acquirant:* id. — 10) *recipere:* id. — 11) add.: *alia:* id., Böhm.
TIT. XIV. Cap. I. 1) *Innoc. IV.:* non habet C. H.

professionem a se prius factam ratam expresse habent, libere potest infra[2]) sequentem annum ad saeculum remeare. Quodsi per totum sequentem annum in monasterio permanserit[3]), ubi professorum et novitiorum sunt habitus indistincti: professionem per hoc fecisse, vel, si quam prius fecerat, ratam habuisse videtur, nisi tanta indistinctio ibi habitus habeatur, quod et professi et novitii, ac etiam alii, communem vitam cum eis ducentes, simili penitus habitu induantur. Qui vero post quartum decimum annum habitum religionis assumpserit, si per annum illum gestaverit, extunc religionem assumptam praesumitur veraciter esse professus, ubi professi a novitiis dissimilitudine habitus minime distinguuntur, etiamsi alii, degentes cum eis, similibus vestibus utantur; quoniam, quum iam hic ad discretionis annos pervenerit, quid agat agnoscit, et ideo susceptum discretionis tempore ordinem, postquam hunc anni probaverit spatio, intelligitur firmiter approbasse. Secus autem in illo, qui ante discretionis annos habitum induit regularem, quum eorum, quae tunc agit, plenum non habeat intellectum. §. 1. Distinctus quoque seu dissimiles intelligimus esse habitus, sive novitiis sive professis dissimiles vestes dentur, sive benedicantur, quum profitentibus conceduntur, sive etiam aliquid aliud fiat, per quod novitiorum a professorum habitu discernatur.

CAP. II.

Praedicatores et Minores infra annum probationis quemquam ad sui ordinis professionem recipere non possunt. Quodsi fecerint, receptus alligatus non est eorum ordini, et ipsi a receptione professionis aliorum sunt suspensi, et puniendi poena, quae pro gravioribus culpis eis consuevit infligi. Ioann. Andr.

Alexander IV. *fratribus Praedicatoribus et Minoribus* [4]).

Non solum (*Et infra:*) Licet zelum animarum habentes eas lucrari Domino sollicite cupiatis, quia tamen decet et expedit, ut conscientiae puritati non desit iudicium rationis, ne, unde spiritualis profectus quaeritur, salutis[5]) dispendium subsequatur: vobis de fratrum nostrorum consilio in virtute obedientiae et[6]) sub poena excommunicationis auctoritate praesentium[7]) districtius inhibemus, ne ante annum probationis elapsum, qui est maxime in subsidium fragilitatis humanae regulariter institutus, quemquam ad professionem vestri ordinis seu renunciationem[8]) in[9]) saeculo faciendam recipere, nec constitutum infra[10]) huiusmodi annum aliquatenus impedire, quo minus infra ipsum ad aliam religionem, quam maluerit, transeat, vel, nisi, maior tamen quatuordecim annis existens, professus sit tacite vel expresse, aut evidenter constet, illum vitam voluisse mutare, quod tamen non praesumitur, nisi clara probatione vel competentibus indiciis ostendatur, omnino ad saeculum redeat, sicut de sua voluntate processerit, praesumatis. Quodsi forte contra hanc[11]) nostram prohibitionem quemquam recipere praesumpseritis; decernimus, eum, qui taliter receptus fuerit, nullatenus vestro esse ordini alligatum, vosque[12]) a receptione quorumlibet ad professionem[13]) eiusdem[14]) ordinis fore ipso facto[15]) suspensos, et nunquam poenae subiiciendos, quae fratribus ipsius ordinis pro culpis infligi[16]) gravioribus consuevit.

CAP. III.

Decretalis Non solum *extenditur ad omnes Mendicantes; in aliis vero professio expressa religioni, cui fit, tacita autem generaliter obligat infra annum.* H. d. secundum Zenz.

Bonifacius VIII.

Constitutionem Innocentianam, quae prohibet conversorum professionem recipi ante annum probationis elapsum, piae memoriae Alexander Papa IV. praedecessor noster ad fratrum Praedicatorum et Minorum ordines duntaxat declaravit extendi. Unde nos, pari similitudine rationis inducti, declarationem eandem ad aliorum Mendicantium ordines prorogamus. In aliis autem religionibus professio expresse vel tacite fieri potest licite infra[17]) annum. Sed expresse emissa, etiam saeculari habitu non mutato, illi religioni praecise obligat, quam profitens est professus. Tacite[18]) vero facta infra probationis annum per susceptionem habitus, qui profitentibus tantum datur, non illi specialiter, cuius habitus est susceptus, sed generaliter religioni alicui recipientem obligat, si aetatis aptae sit, si sciens et voluntarius, ac triduo perseveret.

CAP. IV.

Beneficium ingredientis religionem infra annum probationis, exceptis casibus hic expressis, non est alteri conferendum, interim tamen debebit per alium beneficio deserviri, assignata eidem substituto congrua portione, unde vivere possit. H. d. Ioann. de Fan.

Idem *Parisiensi Capitulo.*

Beneficium illius, qui religionem ingreditur, non est infra[19]) probationis annum alicui conferendum, nisi ad id ipsius accedat assensus, aut constet, quod vitam voluerit absolute mutare, vel professionem expressam fecerit, seu scienter habitum receperit professorum. Sed interim eidem beneficio per alium deserviri debebit, assignata sibi congrua de ipsius proventibus portione.

CAP. V.

Secundum votum solenne religionis derogat priori simplici. H. d. Ioann. de Fan.

Idem.

Qui post votum, a se[20]) de certa religione intranda emissum, religionem aliam etiam laxiorem ingreditur et profitetur in ipsa, potest, voto non obstante priori, cui tanquam simplici per secundum solenne noscitur derogatum, manere[21]) licite in eadem, pro voto tamen non completo erit eidem poenitentia imponenda.

CAP. VI.

Vacante monasterio conventus novum recipit monachum, si communiter ad abbatem et eos spectat; si ad abbatem solum, secus. H. d. Dominicus.

Idem.

Si ad solum abbatem pertineat creatio monachorum: eo defuncto nequibit novus monachus a conventu creari; alias poterit, si eorum creatio spectat[22]) insimul ad utrumque.

TITULUS XV.

DE VOTO ET VOTI REDEMPTIONE.

CAP. UN.

Votum, solennizatum per susceptionem sacri ordinis vel per professionem, factam alicui de religionibus per sedem apostolicam approbatis, dirimit matrimonium post contractum; alias solum impedit, et non dirimit. H. d. secundum Zenz.

Bonifacius VIII. *Biterensi*[1]) *Episcopo.*

Quod votum debeat dici solenne ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluisti. Nos igitur, attendentes, quod voti solennitas ex sola constitutione ecclesiae est inventa, matrimonii vero vinculum ab ipso ecclesiae capite rerum omnium conditore, ipsum in paradiso et in statu innocentiae instituente, unionem et indissolubilitatem acceperit[2]): praesentis declarandum duximus oraculo sanctionis, illud solum votum debere dici solenne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solennizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem expressam vel tacitam, factam alicui de religionibus per sedem apostolicam approbatis. Reliqua vero vota, etsi quandoque matrimonium impediant contrahendum, et quanto manifestius sunt emissa, tanto propter plurium scandalum et exemplum durior poenitentia transgressoribus debeatur, non tamen rescindere possunt matrimonia post contracta.

Cap. I. 2) *intra:* Böhm. — *infra ipsum sequ.:* Sext. Ms. — 3) *remanserit:* Böhm.

Cap. II. 4) Integra exstat in Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — *Idem (i. e.: Innocentius IV.) simpliciter:* Decr. Innoc. IV., quod placet — *Idem fratribus etc.:* Sext. Ms. — 5) *inde salutis:* Innoc. IV. — 6) *et:* desid. ib. — 7) *propter districtim:* id. ap. Mans. — 8) *ad ren.:* Innoc. IV., Sext. Ms. — 9) omitt. Sext. Ms. — *saeculi faciendam recipere praesumatis, nec institutum (constitutum: Ms.) in probatione novitiorum aliquatenus impedire, quominus intra eundem probationis annum ad aliam religionem, quam maluerit, transeat, sicut de sua processerit voluntate, non obstante statuto contrario, si quod a vobis est editum, quod irritum decernimus et inane, vel aliquibus literis a sede ap. impetratis seu impetrandis, quae de praemissis expressam non fecerint mentionem. Quodsi etc.:* Innoc. IV. — 10) *intra:* Böhm. — 11) *huiusmodi:* Innoc. IV. Ms. — 12) *Vos quoque:* id. ap. Mans. — 13) *et professione:* id. — *a prof.:* Ms. — 14) *eius:* id. — 15) *ipso iure:* Mans. — 16) *infligi:* Sext. Ms.

Cap. III. 17) *intra:* Böhm. per tot. — 18) *tacita:* Sext. Ms.

Cap. IV. 19) *intra:* Böhm.

Cap. V. 20) *a sede te:* Böhm. — 21) *remanere:* Sext. Ms.

Cap. VI. 22) *spectet:* Sext. Ms.

TIT. XV. Cap. un. 1) *Bun.:* Sext. Ms. — *Bitiren.:* Böhm. — 2) *recepit:* Sext. Ms.

TITULUS XVI.

DE STATU REGULARIUM.

CAP. UN.

Moniales, tacite vel expresse professae, clausuras monasterii exire non possunt, nec alii ad illas intrare, nisi causa legitima et superioris licentia interveniat. H. d. — §. 1. *In monasterio non Mendicantium tot sorores debent recipi, quot poterunt sine penuria sustentari; et ultra non valet receptio.* Hoc dicit Dominicus. — §. 2. *Abbatissae, principibus saecularibus ad fidelitatis sacramentum praestandum adstrictae, si non possunt per procuratorem iurare, personaliter exeundo monasterium iurabunt, absque dilatione ad monasterium redditurae.* Domin. — §. 3. *Compellantur domini temporales per censuram ecclesiasticam, ut in suis curiis admittant abbatissas per procuratores litigare; ecclesiastici vero in temporalibus et spiritualibus earum procuratores admittere debent.* Domin. — §. 4. *Ordinarii locorum, in subiectis monasteriis propria, in exemptis apostolica auctoritate clausuram procurare debent; nec est propter hoc in aliis casibus iurisdictio in exemptos eis attributa.* H. d. Dominicus.

Bonifacius VIII.

Periculoso et detestabili quarundam monialium statui, (quae, honestatis laxatis habenis, et monachali modestia sexusque verecundia impudenter abiectis, extra sua monasteria nonnunquam per habitacula saecularium personarum discurrunt, et frequenter infra[1]) eadem monasteria personas suspectas admittunt, in illius, cui suam integritatem voluntate spontanea devoverunt, gravamen[2]), offensam, in religionis opprobrium et scandalum plurimorum,) providere salubriter cupientes, praesenti constitutione perpetuo irrefragabiliter valitura sancimus, universas et singulas moniales, praesentes atque futuras, cuiuscunque religionis sint vel ordinis, in quibuslibet[3]) mundi partibus existentes, sub perpetua in suis monasteriis debere de cetero permanere clausura ita, quod nulli earum, religionem tacite vel expresse professae, sit vel esse valeat quacunque ratione vel causa, (nisi forte tanto et tali morbo evidenter earum aliquam laborare constaret, quod non posset cum aliis absque gravi periculo seu scandalo commorari,) monasteria ipsa deinceps egrediendi facultas; nullique aliquatenus inhonestae personae nec etiam honestae, (nisi rationabilis et manifesta causa existat, ac de illius, ad quem pertinuerit, speciali licentia,) ingressus vel accessus pateat ad easdem, ut sic a publicis et mundanis conspectibus separatae omnino servire Deo valeant liberius, et, lasciviendi opportunitate sublata eidem corda sua et corpora in omni sanctimonia diligentius custodire. §. 1. Sane, ut hoc salutare statutum commodius valeat observari, districtius inhibemus, ne in monasteriis ordinum non Mendicantium aliquae recipiantur de cetero in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum monasteriorum bonis sive proventibus absque penuria sustentari, si secus actum fuerit, irritum decernentes. §. 2. Verum quando abbatissa vel priorissa cuiusvis monasterii pro feudo, quod monasterium ipsum tenet ab aliquo principe seu domino temporali, sibi debebit homagium vel fidelitatis sacramentum praestare, (nisi, quod per procuratorem illud praestet, possit efficere apud eum,) de monasterio cum honesta et decenti societate exire poterit eo casu licenter, homagio facto, quam primum commode poterit, seu fidelitatis praestito sacramento ad ipsum monasterium e vestigio reversura, sic, quod in fraudem residentiae sive morae claustralis nihil fiat omnino. §. 3. Porro, ne moniales causam seu occasionem habeant evagandi, principes saeculares ac alios dominos temporales rogamus, requirimus et obsecramus per viscera misericordiae Iesu Christi, eisdem in remissionem peccaminum nihilominus suadentes, quod abbatissas ipsas et priorissas ac moniales quascunque, monasteriorum suorum curam, administrationem negotiave gerentes, quibuscunque nominibus censeantur, per procuratores in suis tribunalibus seu curiis litigare permittant, ne pro constituendis procuratoribus, qui atornati[4]) in aliquibus partibus nuncupantur, seu aliis huiusmodi easdem oporteat evagari. Si qui vero contra praesumpserint, exhortationi huiusmodi rationabili atque sanctae obtemperare nolentes, quum sit iuri contrarium, quod mulieres, praesertim religiosae, per se ipsas litigare cogantur, et a via deviet honestatis et periculum animarum inducat, ad hoc per suos ordinarios ecclesiasticos censura ecclesiastica compellantur. Episcopis autem et aliis praelatis superioribus et inferioribus quibuscunque iniungimus, quod et ipsi causas seu negotia, quae praefatae moniales habebunt agere coram ipsis aut in curiis eorundem, sive sint homagia, fidelitatis sacramenta, lites vel quicquid aliud, ipsa per procuratores earum fieri faciant et tractari. §. 4. Et quoniam parum esset condere iura, nisi essent qui ea[5]) executioni debitae demandarent: patriarchis, primatibus, archiepiscopis et episcopis universis districte in virtute sanctae obedientiae sub obtestatione divini iudicii et interminatione maledictionis aeternae praecipiendo mandamus, quatenus eorum quilibet in civitate ac dioecesi propria in monasteriis monialium sibi ordinario iure subiectis sua, in iis vero, quae ad Romanam immediate spectant ecclesiam, sedis apostolicae auctoritate, abbates vero et alii, tam exempti quam non exempti praelati ecclesiarum, monasteriorum et ordinum quorumcunque, in monasteriis huiusmodi[6]) sibi subiectis de clausura convenienti, ubi non est, ipsorum monasteriorum expensis et fidelium eleemosynis, quas ad hoc procurent, diligentius facienda, et de ipsis monialibus includendis quam primum commode poterunt providere procurent, si divinae ac nostrae indignationis voluerint acrimoniam evitare, contradictores atque rebelles per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis. Per hoc autem in monasteriis exemptis ordinarii locorum quoad alia nullam sibi credant iurisdictionem vel potestatem[7]) aliquatenus attributam.

TITULUS XVII.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS.

CAP. UN.

Non licet novum ordinem vel religionem, aut habitum novae religionis creare et assumere. Et revocati sunt ordines Mendicantium, per Papam non approbati, creati post concilium. Dominicus. — §. 1. *Religiosi mendicantes, per Papam post concilium approbati et instituti non possunt aliquem ad professionem recipere, domum vel locum de novo acquirere, nec acquisita sine licentia alienare, nec extraneis praedicare, confessiones eorum audire, vel ad sepulturam admittere. Et contra factum non tenet, et contra faciens excommunicatus est.* H. d. Dominicus. — §. 2. *Revocatio ordinum Mendicantium Praedicatores, Minores, Eremitanos et Carmelitas non comprehendit.* Hoc dicit. Dominicus. — §. 3. *Existens de ordinibus revocatis non collegialiter, sed singulariter ad alios ordines transire potest.* H. d. Dominic.

Gregorius X. *in concilio generali Lugdunensi*[1]).

Religionum diversitatem nimiam, ne confusionem induceret, generale concilium[2]) consulta prohibitione vetavit. Sed quia non solum importuna petentium inhiatio illarum postmodum multiplicationem extorsit, verum etiam aliquorum praesumptuosa temeritas diversorum ordinum, praecipue Mendicantium, quorum nondum approbationis meruere principium, effrenatam quasi multitudinem adinvenit: repetita constitutione districtius inhibentes, ne aliquis de cetero novum ordinem aut religionem adinveniat[3]), vel habitum novae religionis assumat, cunctas affatim religiones[4]) et ordines mendicantes, post dictum concilium adinventos, qui nullam confirmationem sedis apostolicae meruerunt, perpetuae prohibitioni subiicimus, et quatenus processerant revocamus. §. 1. Confirmatos autem per sedem eandem[5]), post idem tamen concilium institutos, quibus ad congruam sustentationem reditus aut possessiones habere professio sive regula[6]) quaelibet interdicunt, sed[7]) per quaestum publicum tribuere victum solet incerta mendicitas, modo[8]) decernimus subsistere[9]) infra scripto, ut videlicet[10]) professoribus eorundem ordinum ita liceat in illis[11]) remanere, si velint, quod nullum deinceps ad eorum professionem admittant, nec de novo domum vel aliquem locum acquirant, nec domus seu loca, quae habent, alienare valeant sine sedis eiusdem[12]) licentia speciali. Nos enim[13]) ea dispositioni sedis apostolicae reservamus, in terrae sanctae subsidium, vel pauperum vel alios pios[14]) usus per locorum ordinarios, vel eos, quibus sedes ipsa commiserit, convertenda. Si vero secus praesumptum fuerit: nec personarum receptio, nec domorum vel locorum acquisitio aut ipsorum ceterorumque bonorum alienatio valeat, et nihilominus contrarium facientes sententiam excommunicationis incurrant. Personis quoque ipsorum ordinum omnino interdicimus quoad extraneos praedicationis et audiendae confessionis officium aut[15]) etiam sepulturam. §. 2. Sane ad Praedicatorum et Minorum ordines, quos evidens ex eis utilitas ecclesiae universali proveniens[16]) perhibet approbatos, praesentem non patimur constitutionem extendi. Ceterum Eremitarum sancti Augustini et Carmelitarum ordines, quorum institutio dictum[17]) concilium generale praeces-

TIT. XVI. Cap. un. 1) *infra:* Sext. Ms. — 2) *gravem off., relig. op.:* id., Böhm. — 3) *quibusvis:* Sext. Ms. — 4) *adornati:* Böhm. — 5) *habent a* Sext. Ms. — 6) omitt. id. — 7) *portionem al. potestatem:* id.

TIT. XVII. Cap. un. 1) conc. Lugd. II. c. 23. — verb.: *in conc. gen. Lugd.:* omitt. Sext. Ms. — 2) cf. c. 12. conc. Lat. IV. — 3) *inveniat:* conc., Sext. Ms. — 4) *cunctas affatim religiosos:* Sext. Ms. — 5) *apostolicam:* conc. Ms. 6) add.: *vel constitutiones:* id. — 7) *sed quia:* id. — 8) omitt. id. — 9) *subiicere:* id. — 10) omitt. conc. — 11) *illis al. aliis:* Sext. Ms. — 12) *apostolicae:* conc. Ms. — 13) *autem:* id. — 14) desid. in Sext. Ms. — 15) *ac:* id., conc. Ms. — 16) desid. in conc. Ms. — 17) omitt. id.

sit, in solido[18]) statu volumus permanere. §. 3. Ad haec personis ordinum, ad quos[19]) constitutio praesens extenditur, transeundi ad reliquos ordines approbatos licentiam concedimus generalem ita, quod nullus ordo ad alium, vel conventus ad conventum se ac loca sua totaliter transferat, sedis eiusdem super hoc permissione specialiter non obtenta.

TITULUS XVIII.

DE CAPELLIS MONACHORUM.

CAP. UN.

Instituti in ecclesiis monachorum ad curam populi per episcopum ad ipsorum praesentationem, per eundem, si causa subsit, sunt destituendi. H. d. Dominicus.

Bonifacius VIII.

Presbyteri, qui ad curam populi per monachos in eorum ecclesiis praesentantur episcopis, et instituuntur ab ipsis, quum debeant esse perpetui, consuetudine vel statuto quovis contrario non obstante, ab eisdem nequeunt ecclesiis nisi per episcopos et ex causa rationabili amoveri.

TITULUS XIX.

DE IURE PATRONATUS.

CAP. UN.

Donatio iuris patronatus laici, facta loco ecclesiastico, etiam sine consensu episcopi tenet; non tamen praeiudicat iuri episcopi. H. d. Dominic. — §. 1. *Laicus quadrimestre tempus habet ad praesentandum, ecclesia vero semestre, licet a laico acquisiverit ius patronatus.* Hoc dicit. Dominicus.

Bonifacius VIII.

Si laicus ius patronatus ecclesiae sibi competens eidem vel alteri ecclesiae seu loco religioso duxerit conferendum: huiusmodi collatio, quamvis absque assensu episcopi facta fuerit, efficax est censenda, per praefatam tamen collationem iuri episcopi, qui eidem assensum non praebuit, nolumus in aliquo derogari. §. 1. Verum licet patronus laicus ad praesentandum tempus habeat quadrimestre duntaxat: ecclesia tamen vel monasterium, cui facta est a laico iuris patronatus collatio, tempus habet semestre, et omnino, quantum ad praesentationem pertinet, non ut patronus laicus, sed ut patronus debet ecclesiasticus reputari.

TITULUS XX.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS ET PROCURATIONIBUS.

CAP. I.

Archiepiscopus, volens provinciam visitare, prius debet visitare ecclesiam, civitatem et dioecesim propriam, clericos et laicos earundem. H. d. Dominicus. — §. 1. *Visitata sua dioecesi archiepiscopus in parte vel in totum visitat omnia loca ecclesiastica, clerum et populum provinciae, procurationem a visitatis recipiendo.* H. d. Domin. — §. 2. *Archiepiscopus, post inceptam visitationem in una dioecesi, transiens ad aliam, ad primam redire non potest, nisi de novo reiteret in tota provincia.* Dominic. — §. 3. *Expedita visitatione non reiterat illam archiepiscopus sine consilio suffraganeorum, et diffinitione in scriptis prius facta; debet tamen reincipere ab illis, qui in prima non fuerant visitati.* H. d. Dominicus. — §. 4. *Archiepiscopus visitans debet proponere verbum Dei, inquirere de vita ministrorum, et de pertinentibus ad divinum officium, absque iuramento; infamatos ordinarii denunciet, et notoria crimina puniat.* H. d. Domin. — §. 5. *Visitator non in pecunia, sed victualibus recipiet procurationem moderatam; nec familia sua aliquid recipere potest etiam praetextu officii, nec ipse nec sui aliquod munus, etiam oblatum, recipiant.* H. d. Dominicus. — §. 6. *Forma visitationis praemissa servari debet in episcopis et aliis praelatis inferioribus, regularium consuetudinibus exceptis.* H. d. Dominicus.

Innocentius IV.[1])

Romana ecclesia (*Et infra:*) Statuimus, ut quilibet archiepiscopus, suam volens visitare provinciam, prius ecclesiae suae capitulum se civitatem et dioecesim propriam plene visitare procuret, nec sit solum erga maiorum, sed etiam minorum ecclesiarum, nec circa clericorum tantum, sed etiam populorum visitationem intentus. Et si commode vel absque difficultate accedere ad unamquamque non poterit, de pluribus locis ad unum congruum clericos et laicos studeat convocare, ne in illis visitatio postponatur. §. 1. Deinde liceat ei per totam provinciam vel eius partem visitationis officium exercere, civitates et dioeceses, suffraganeos[2]) suos et eorum subditos, cathedralium et aliarum ecclesiarum capitula et[3]) monasteria, ecclesias[4]) et alia religiosa et pia loca, cleros[5]) et populos libere visitando, ac procurationes a locis tantum recipere visitatis. §. 2. Ex quo tamen aliquam de ipsis dioecesibus visitare coeperit[6]), nunquam postea, sive totam sive partem eius visitaverit, revertatur causa visitationis ad illam, priusquam omnes reliquae ipsius provinciae dioeceses[7]) in toto vel in parte, quas secure visitare poterit, et sua denuo[8]) fuerint visitatae. Quodsi forte eadem dioecesis vel aliqua[9]) ibi ecclesia plus aliis indiguerit[10]) visitari: tunc, aliarum visitatione intermissa[11]), redeat ad eandem, si a loci dioecesano requisitus exstiterit, vel de omnium aut maioris partis episcoporum eiusdem provinciae processerit consilio et assensu, ad quod iidem se pronos exhibeant, ne animarum profectus aliquatenus negligatur. Si vero malitiose in his difficultatem adhibuerint, archiepiscopus licentiam super hoc a sede apostolica postulet confidenter. §. 3. Postquam autem semel omnes provinciae suae dioeceses visitaverit, licitum sit ei postea, prius tamen suffraganeorum suorum requisito consilio, et ipsius diffinitione super hoc habita coram eis, (quae in scriptis redigi volumus, ut possint aliis esse nota,) visitationem per eandem reiterare provinciam iuxta modum superius annotatum, etiamsi non interveniat in hoc suffraganeorum ipsorum assensus, illam semper providentiam adhibendo, ut in posterioribus visitationibus illas ecclesias easque cleros[12]) et populos prius visitet, qui non fuerant[13]) ab eo in prioribus visitati, nisi magis sit aliis visitationis officium opportunum. §. 4. Sane huiusmodi impensurus officium proposito verbo Dei quaerat de vita et conversatione ministrantium in ecclesiis et locis aliis divino cultui deputatis, ac ceteris, quae ad officium ipsum spectant, absque coactione et exactione qualibet iuramenti, ad ipsorum emendationem per salubria monita, nunc levia, nunc aspera, iuxta datam sibi a Deo prudentiam[13*]) diligenter intendens. Quodsi de aliquibus orta fuerit infamia contra eos ordinariis ipsorum, ut super his solenniter[14]) inquirant, denunciet, si viderit expedire. Notoria vero crimina, quae examinatione non egeant[15]), quum super his merito notari possit ordinariorum negligentia eorundem, libere corrigat, poenam pro illis[16]) debitam infligendo. §. 5. Procurationes autem recipiat, secundum quod est in canonibus constitutum; nullam tamen pecuniam ipse vel aliquis de sua familia, occasione alicuius officii aut consuetudinis, seu quolibet alio modo earum[17]) nomine, sed in victualibus expensas tantum recipiat moderatas. Caveat insuper, ne ipse vel quisquam suorum aliquod munus, quodcunque sit et qualitercunque offeratur, praesumat recipere, ut non quae sua sunt videatur quaerere, sed quae Iesu[17*]) Christi. Quodsi fuerit contra praesumptum, recipiens maledictionem incurrat, a qua nunquam, nisi duplum restituat, liberetur. Volumus enim in his fraudem quamlibet penitus evitari. §. 6. Hanc autem visitandi formam ab universis, etiam[18]) episcopis aliisque praelatis, ordinario iure suos subiectos[18*]) visitantibus, plene observari praecipimus, salvis super hoc rationabilibus et approbatis religiosorum consuetudinibus et regularibus institutis.

CAP. II.

Quia decretalis Innocentii IV. supra proximo non bene servabatur in illo capitulo, quo praeceperat, procurationes in victualibus, non in pecunia recipi, et non recipi munera, nec etiam procurationes in victualibus a locis non visitatis: illam confirmat, poenas adiiciens. Ioan. Andr.

Gregorius X. *in generali concilio Lugdunensi.*[19])

Exigit perversorum audacia, ut non simus sola delictorum prohibitione contenti, sed etiam poenam delinquentibus imponamus. Constitutionem itaque felicis recordationis Innocentii Papae IV. praedecessoris nostri, editam super non recipiendis in pecunia procurationibus, ac super receptione munerum visitantibus eorumque familiaribus[20]) interdicta, quam multorum fertur[21]) temeritas praeterire, volentes inviolabiliter observari, eam[22]) decernimus[23]) poenae adiectione iuvandam, statuentes, ut universi et singuli, qui ob procurationem sibi ratione visitationis debitam exigere pecuniam, vel etiam a volente recipere, vel alias constitutionem[24])

Cap. I. 18) *in suo statu manere concedimus, donec etc.:* conc., quod cf. — 19) *quas:* conc. Ms.

TIT. XX. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — cf. adn. ad c. 1. de suppl. negl. I. 8. — 2) *omitt.* Innoc. IV. Ms. — 3) omitt. Sext. Ms. — 4) *et eccl.:* Innoc. IV. Ms. — 5) *clericos:* Bohm. — 6) *coepit:* Innoc. IV. Ms. — 7) *et dioec.:* id. ap. Mans. — 8) add.: *ab eo:* Innoc. IV. — 9) *alias:* id. Ms. — 10) *indiguerint:* Bohm. — 11) *praetermissa:* Innoc. IV. Ms. — 12) *clericos:* Innoc. IV. — 13) *fuerunt:* Sext. Ms. — 13*) *providentiam:* Innoc. IV. Ms. — 14) omitt. id. — 15) *egent:* id. — 16) *his:* Sext. Ms. — 17) *suorum:* Innoc. IV. Ms. — 17*) desid. in Sext. Ms. — 18) omitt. Innoc. IV. ap. Mans. — 18*) *subditos:* id. Ms.

Cap. II. 19) c. 24. conc. Lugd. II. — 20) *famulis:* conc. Ms. — *familiis:* Sext. Ms. — 21) *refertur:* conc. Ms. — 22) omitt. id. — 23) *decrevimus:* conc. ap. Mans. — 24) desid. in Sext. Ms.

ipsam recipiendo munera, sive, visitationis officio non impenso, procurationem in victualibus, aut aliquid aliud procurationis occasione violare praesumpserint, duplum eius, quod receperint[25]), ecclesiae, a qua id receptum fuerit, infra[26]) mensem reddere teneantur. Alioquin extunc patriarchae, archiepiscopi, episcopi duplum ipsum ultra[27]) praedictum tempus restituere differentes, ingressum sibi ecclesiae sentiant[28]) interdictum; inferiores vero ab officio et beneficio noverint se suspensos, quousque de duplo huiusmodi gravatis ecclesiis plenariam satisfactionem impendant, nulla eis in hoc dantium remissione, liberalitate seu gratia valitura.

CAP. III.

Visitator recipere potest procurationem in pecunia, volentibus visitatis; sed una die ultra unam procurationem non recipiet, licet plura visitaverit loca. H. d. Dominicus.

Bonifacius VIII.

Felicis recordationis Gregorius Papa X. praedecessor noster prohibuit in concilio Lugdunensi, ne aliqui ob procurationem sibi ratione visitationis debitam exigere pecuniam praesumerent, vel etiam recipere a volente. Verum quoniam rerum experientia nos instruxit, ex hoc tam personis visitantibus quam locis et ecclesiis[29]) visitatis multa incommodorum dispendia provenire: concedimus, ut patriarchae, archiepiscopi, episcopi et alii, quibus ex officio competit visitare, a volentibus ecclesiarum et locorum visitatorum rectoribus seu personis pecuniam licite recipere valeant pro sumptibus moderatis faciendis in victualibus, diebus, quibus visitationis officium personaliter exercebunt, adiicientes, quod non liceat visitanti nisi unam procurationem recipere una die, sive unum locum solum visitaverit sive plura, etiamsi locus quilibet visitatus ab illo sufficeret ad procurationem integram persolvendam; quum eidem sufficere debeat, ut temporalia metat a locis personaliter visitatis pro diebus, quibus eis spiritualia subministrat[30]). Cetera vero, in eiusdem praedecessoris constitutione contenta, in suo volumus robore perdurare.

CAP. IV.

Si universitas vel singularis persona ecclesias vel ecclesiasticas personas compulerit solvere pedagia, vel guidagia, vel exactiones pro rebus suis, quas causa negotiationis non deferunt, vel pro personis: singulares sunt excommunicati, et universitas interdicta, nec prodest contraria consuetudo. Clem. ult. hoc addit, quod dioecesani, quibus constat, aliquos has sententias incidisse, illos publicare debent, et ipsas sententias facere observari. eod. tit. Praesenti. Ioann. Andr.

Idem.[31])

Quanquam pedagiorum exactiones tam iure canonico quam civili regulariter merito sint damnatae: tanto tamen districtius, ne ab ecclesiis et personis ecclesiasticis talia exigantur, prohiberi oportet, quanto, si id fiat, maioris[32]) inde transgressionis reatus incurritur, et offensa evidentior comprobatur. Quum igitur ecclesiae, ecclesiasticaeque personae ac res ipsarum non solum iure humano, quin immo et divino, a saecularium personarum exactionibus sint immunes: constitutionem felicis recordationis Alexandri Papae IV. praedecessoris nostri, qui statuit, ecclesias et personas ecclesiasticas ad pedagia et guidagia penitus non teneri, nec ad exhibendum vel solvendum talia pro rebus suis propriis, quas non causa negotiandi deferunt vel deferri faciunt seu transmittunt, volentes propter multorum insolentiam[33]) et abusum poenae adminiculo adiuvare, adiicimus districtius inhibendo, (contraria consuetudine quorumcunque, quae dicenda est corruptela verius, non obstante,) ut nec collegium nec universitas, nec aliqua etiam singularis persona, cuiuscunque sit dignitatis, conditionis aut status, a praefatis ecclesiis aut personis pro personis ipsis aut rebus praedictis talia exigat vel extorqueat[34]) per se vel per alium, suo nomine vel etiam alieno, aut eis ad huiusmodi persolvenda compellat. Qui vero contra fecerint[35]), si personae fuerint singulares, excommunicationis, si autem collegium vel universitas civitatis[36]), castri seu loci alterius cuiuscunque, ipsa civitas, castrum vel locus interdicti sententias ipso facto incurrant, nec ab excommunicationis huiusmodi absolutionem vel interdicti relaxationem obtineant, donec exacta plenarie restituerint, et de transgressione satisfecerint competenter.

CAP. V.

Archiepiscopus visitare potest provinciam ac etiam iterare, licet suffraganei non sint negligentes, et tunc confessiones omnium audire, absolvere, et poenitentias imponere. H. d. Domin.

Idem.

Perpetuo declaramus edicto, archiepiscopum posse secundum tenorem constitutionis felicis recordationis Innocentii Papae IV.[37]) praedecessoris nostri super hoc editae suam provinciam visitare libere, licet non sint eius suffraganei negligentes, et iterare visitationem eandem, ac procurationes[38]) a locis recipere visitatis, consuetudine, si qua forsan ab ipsis suffraganeis vel ab aliis allegetur, praemissis[39]) contraria non obstante. Potest etiam idem archiepiscopus, dum visitat, confessiones subditorum suffraganeorum[40]) audire, ac absolvere confitentes, et ipsis poenitentias iniungere salutares.

TITULUS XXI.

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE VEL ALTARIS.

CAP. UN.

Polluta ecclesia pollutum est coemeterium illi contiguum, sed non remotum. Pollutio coemeterii ecclesiam non polluit, licet contigua existat. Polluto uno coemeterio aliud illi contiguum pollutum non est, licet per portam de uno in aliud detur ingressus. Hoc dicit. Dominicus.

Bonifacius VIII.

Si ecclesiam pollui sanguinis aut seminis effusione contingat: ipsius coemeterium, si contiguum sit eidem, censetur esse pollutum. Unde, antequam reconciliatum fuerit, non debet in eo aliquis sepeliri; secus, si remotum fuerit ab eadem. Non sic quoque in casu converso sentimus, ut videlicet polluto coemeterio, quamvis ecclesiae contiguo, debeat ecclesia reputari polluta, ne minus dignum[1]) maius, aut accessorium principale ad se trahere videatur. Non unum, sed plura coemeteria esse noscuntur, quae, quamvis sibi cohaerentia, pariete tamen medio seiunguntur[2]). Idemque, violato eorum altero, alterum, licet de uno ad aliud per portam intermediam habeatur accessus, non propter hoc reputabitur violatum.

TITULUS XXII.

DE RELIQUIIS ET VENERATIONE SANCTORUM.

CAP. UN.

Festa duodecim Apostolorum, quatuor Evangelistarum, et quatuor Doctorum et Confessorum ecclesiae, scilicet Gregorii, Augustini, Ambrosii et Hieronymi, sub officio duplici debent solenniter celebrari. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Gloriosus Deus in sanctis suis et in maiestate mirabilis, cuius ineffabilis altitudo prudentiae[1]), nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura iudicii coelestia pariter et terrena disponit, etsi cunctos eius ministros magnificet, altis decoret honoribus, et coelestis efficiat beatitudinis possessores: illos tamen, ut dignis digna rependat, potioribus attollit insigniis dignitatum, et praemiorum uberiori retributione prosequitur, quos digniores agnoscit, et commendat ingentior excellentia meritorum. Sic et alma mater ecclesia, eius sacra vestigia prosequens, et exemplo ducta laudabili, licet universos in regnis coelestibus constitutos studiis honorare sollicitis, et honoris efferre praeconiis[2]) non desistat, gloriosissimos tamen Christianae fidei principes, athletas Dei electos, lustos saeculi iudices, lumina vera mundi, videlicet Christi redemptoris Apostolos numero duodeno contentos, qui, viventes in carne, praedictam ecclesiam suo pretioso sanguine plantaverunt, ipsam erigendo sublimiter et disciplinis sanctissimis dirigendo, reverendissimos etiam patres virosque clarissimos quatuor Evangelistas Domini, per quorum diligentissima et fidelissima studia eidem ecclesiae sacra evangelia illuxerunt, egregios quoque ipsius, Doctores ecclesiae, beatos Gregorium, qui meritis inclytus

---

Cap. II. 25) *receperant:* conc. Ms. — 26) *intra:* Böhm. — 27) *infra:* conc. Ms. — 28) omitt. Sext. Ms. — *sibi sciant ingressum eo interd.:* conc. Ms.

Cap. III. 29) *ecclesiae:* Sext. Ms. — 30) *ministravit:* id.

Cap. IV. 31) Mancus est Cod. Lips., quo hucusque usi sumus. Visum itaque est, ne aliquid desiderari possit, variantes lectiones e Böhmeriano in hunc nostrum librum transferre. — 32) *maioris:* C. H., Böhm. — 33) *insollertiam:* C. H. — 34) *exigant vel extorqueant:* C. R. — 35) *contrarium fuerit:* C. H. — 36) abest a C. R.

Cap. V. 37) *Papae III.:* C. R. — cf. c. pen. antec. — 38) *procurationem:* C. R. H. — 39) *in praemissis:* ib. — 40) add.: *suorum:* C. R.

TIT. XXI. Cap. un. 1) *dignum:* abest a C. H. — 2) *seiungantur:* C. R.

TIT. XXII. Cap. un. 1) *scientiae et prudentiae:* C. R. — 2) *praeconiis:* C. H.

sedis apostolicae curam gessit, Augustinum et Ambrosium, venerandos antistites, ac Hieronymum, sacerdotii praeditum titulo, eximios confessores summis attollere vocibus, laudibus personare praecipuis, et specialibus disponit honoribus venerari. Horum[3]) quippe[4]) doctorum perlucida[5]) et salutaria documenta praedictam illustrarunt ecclesiam, decorarunt virtutibus, et moribus informarunt. Per ipsos praeterea, quasi luminosas ardentesque lucernas super candelabrum in domo Domini positas, errorum tenebris profugatis, totius corpus ecclesiae tanquam sidus irradiat matutinum. Eorum etiam foecunda facundia, coelestis irrigui gratia influente, scripturarum aenigmata reserat, solvit nodos, obscura dilucidat, dubiaque declarat; profundis quoque ac decoris illorum sermonibus ampla ipsius ecclesiae fabrica, velut gemmis vernantibus, rutilat, et verborum elegantia singulari gloriosius sublimata coruscat. Ideoque circumspecta prudentia[6]) dictae sedis, quae, actibus intenta salubribus et operibus exposita pietatis, libenter et sollerter exsequitur quae sunt Dei[7]), praemissa sollicite digneque considerans, et debita meditatione perlustrans, ad divini nominis honorem et gloriam, exaltationem[8]) catholicae fidei, salutemque fidelium, merito censuit riteque providit, Apostolos, Evangelistas et Confessores eosdem in universali ecclesia honorificentiae potioris impendiis attollendos, ut ab ea[9]) tanto propensius honorari se sentiant, quanto ipsam prae ceteris excellentius illustrarunt. Nos itaque, piis docti consiliis dignisque studiis excitati, nonnullos praedecessores nostros Romanorum Pontificum, qui, specialis devotionis prosequentes affectum, aliquorum festa sanctorum sub duplici ordinaverunt officio celebranda, imitari sollicite intendentes, eorundem Apostolorum, Evangelistarum et Confessorum festivitates[10]) praecipuas de fratrum nostrorum consilio et assensu[11]) sub officio duplici per universas orbis ecclesias volumus, statuimus et praecipimus annis singulis perpetuis futuris temporibus solenniter celebrari.

TITULUS XXIII.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM, COEMETERIORUM ET ALIORUM LOCORUM RELIGIOSORUM.[1])

CAP. I.

Saeculares potestates ab ecclesiis vel ecclesiasticis personis tallias vel exactiones pro rebus vel possessionibus acquisitis vel acquirendis exigere non praesumant, nec eas compellere ad ipsas distrahendum, vel extra manum suam ponendum. H. d. Ioann. Andr.

Alexander IV.

Quia nonnulli, habentes temporale dominium, vel potestatis gerentes officium saecularis, libertatem et immunitatem[2]) ecclesiasticam laedere ac minuere[3]) tanquam honoris et privilegii[4]) ecclesiarum invidi moliuntur: expedit, quod per diligentiam et auctoritatem sedis apostolicae, quae curam habet ecclesiarum omnium et tutelam, contra talium ausus et conamina opportunum remedium apponatur[5]), ut ecclesiae ipsae[6]) in plenitudine iuris sui et libertatis integritate laetentur, ac detestabilis malignorum audacia et insolentium[7]) nefaria temeritas propulsetur. Sane intelleximus, quod in regno Franciae communiae, scabini seu consules et alii domini temporales, et ii, qui iurisdictionem in ipsis communiis, civitatibus, castris et villis temporalem exercent, vel quibus[8]) in illis commissa est executio iustitiae saecularis, molesti sunt nimium ecclesiis super pluribus et infesti, et inter cetera nituntur et student, ut illis collectas et tallias et alia huiusmodi eandem ecclesiam praetextu bonorum, quae acquisiverunt, tribuant et persolvant, vel extra manum suam ponant huiusmodi acquisita. Volentes itaque super his omnibus, prout expedit, sollicite providere, totque[9]) temerariis ausibus congruis praesidiis obviare, auctoritate apostolica praehabita cum fratribus nostris diligenti deliberatione decernimus, non licere praefatis communiis, scabinis, et iis, qui in eis iurisdictionem temporalem obtinent vel iustitiam temporalem[10]) exercent, tallias, vel collectas seu exactiones quascunque ecclesiis vel personis ecclesiasticis imponere, vel exigere ab eisdem pro domibus, praediis vel quibuscunque possessionibus, ab eisdem ecclesiis vel personis ecclesiasticis legitime hactenus acquisitis vel in posterum acquirendis, etiamsi ipsae ecclesiae vel personae vel res huiusmodi sint infra[11]) illarum districtum vel territorium constitutae. Nec etiam liceat illis, ipsas ecclesias vel personas ad distrahendum vel alienandum, aut extra manum suam ponendum acquisita iam, vel quae deinceps acquirent, aliquatenus coarctare.

CAP. II.

In ecclesiis dato humili ingressu debet orationibus insisti, exclusis clamoribus et seditionibus, conciliis universitatis laicorum, et eorum publicis parlamentis, vanis colloquiis, negotiationibus, et nundinis ac iudiciis saecularibus, et maxime criminalibus. H. d. usque ad §. *Ordinarii.* Dominicus. — §. 1. *Locorum ordinarii exsequi debent hic contenta; et sententiae, in ecclesiis habitae, sunt nullae, et contra facientes puniri debent.* H. d. Dominicus.

Gregorius X. *in generali concilio Lugdunensi.*[12])

Decet domum Domini sanctitudo, decet, ut, cuius in pace factus est locus, eius[13]) cultus sit cum debita veneratione pacificus. Sit itaque ad ecclesias humilis et devotus ingressus, sit in eis quieta conversatio, Deo grata, inspicientibus placita[14]), quae considerantes non solum instruat, sed et[15]) reficiat. Convenientes ibidem nomen illud, quod est super omne nomen, a quo aliud[16]) sub coelo non est datum hominibus, in quo salvos fieri credentes oporteat, nomen videlicet Iesu Christi, qui salvum faciet[17]) populum suum a peccatis eorum, exhibitione reverentiae specialis attollant, et, quod generaliter scribitur, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, singuli singulariter in se ipsis implentes, praecipue dum aguntur missarum sacra ministeria[18]), gloriosum illud nomen quandocunque recolitur, flectant genua cordis sui[19]), quod vel capitis inclinatione testentur. Attendantur in locis eisdem[20]) intentis praecordiis sacra solennia, devotis[21]) orationibus insistatur. Nullus in locis eisdem[22]), in quibus cum pace ac quiete vota convenit celebrari, seditionem excitet, conclamationem moveat impetumve committat. Cessent in locis[23]) illis[24]) universitatum et societatum quarumlibet concilia[25]), conciones[26]) et publica parlamenta. Cessent[27]) vana et multo fortius foeda et profana colloquia, cessent confabulationes quaelibet. Sint postremo quaecunque alia[28]), quae[29]) divinum possunt[30]) turbare officium, aut oculos divinae maiestatis offendere, ab ipsis prorsus extranea, ne, ubi peccatorum est venia postulanda, ibi peccandi detur occasio, aut deprehendantur peccata committi. Cessent in ecclesiis earumque coemeteriis negotiationes[31]), et praecipue nundinarum ac[32]) fori cuiuscunque[33]) tumultus. Omnis in eis saecularium iudiciorum strepitus conquiescat. Nulla inibi causa per laicos, criminalis maxime, agitetur; sint loca eadem a laicorum cognitionibus[34]) aliena. §. 1. Ordinarii locorum hoc[35]) faciant observari, suadenda suadeant, interdicta huius canonis auctoritate compescant, ad hoc[36]) alios etiam in ecclesiis ipsis magis assiduos et ad praemissa idoneos deputando. Et nihilominus processus iudicum saecularium, ac specialiter prolatae sententiae in eisdem locis omni careant robore firmitatis. Qui vero praemissas inhibitiones animo petulanti contempserint, praeter processum ordinariorum et deputandorum ab ipsis, divinae ultionis et nostrae poterunt[37]) acrimoniam formidare, donec suum confessi reatum a similibus firmato proposito deliberaverint abstinere.

CAP. III.

Punit excessus laicorum, qui clericis collectas, tallia et onera imponebant, et excessus clericorum, qui talibus consentiebant. — §. 1. Praecipit, personas ecclesiasticas pro rebus suis vel ecclesiarum nil laicis solvere debere absque licentia apostolicae sedis, sub quocunque colore mutui, subventionis, doni vel alio quolibet, ut etiam ipsi laici tallias non exigant vel recipiant, nec occupent quocunque modo deposita ecclesiarum vel personarum ecclesiasticarum; singulares contra facientes excommunicat, universitates interdicit. Quae poenae locum habeant in promissionibus, factis etiam ante hanc constitutionem, si postmodum solvantur vel recipiantur, et ab his sententiis solus Papa absolvit, praeterquam in mortis articulo. Hoc dicit. — §. 2. *Omnia privilegia derogantia huic constitutioni cassat et irritat.*

Bonifacius VIII.

Clericis laicos infestos oppido tradit antiquitas, quod et praesentium experimenta temporum manifeste declarant, dum suis finibus non contenti nituntur in vetitum, ad illicita frena relaxant, nec

Cap. I. 3) *quorum:* C. R. — 4) *quidem:* C. H. — 5) *praelucida:* ibid. — 6) *providentia:* C. R. — 7) desid. ib. — 8) *et exalt.:* C. H. — 9) *ab ea:* C. R. — 10) *solennitates:* C. H. — 11) *et assensu:* desid. in C. R.

TIT. XXIII. Cap. I. 1) *coem. et al. loc. relig.:* absunt a C. H. — 2) *et imm.:* non habet C. R. — 3) *imminuere:* ib. — 4) *privilegiis:* ib. — 5) *opponatur:* C. H. — 6) abest a C. R. — 7) *insollertiam:* C. H. — 8) *a quibus:* ib. — 9) *tot:* C. H. — 10) *saecularem:* C. R. et H. — 11) *intra:* Böhm.

Cap. II. 12) c. 25. conc. Lugd. II. — 13) omitt. conc. — 14) *placida:* id. — 15) omitt. id. — 16) desid. in C. H. — 17) *fecit:* conc. ap. Mans. — 18) *mysteria:* conc., Böhm. — 19) add.: *flectant et corporis, si patitur facultas:* conc. Ms. — 20) *ipsis eisd.:* id. — *ipsis:* Mans. — 21) *devotis animis orationibus intendantur:* id. — *devotis animis orationibus tamen intendatur:* conc. Ms. — 22) omitt. id. — 23) omitt. conc., C. H. — 24) *iis:* id. — 25) *consilia:* conc. ap. Mans. — 26) *contentiones:* conc. Ms. — 27) add.: *in eis:* C. H. — 28) omitt. conc. Ms. — 29) desid. ap. Mans. — 30) *possent:* conc. Ms. — 31) *negotiationis:* C. H. — 32) *aut:* conc. Ms. — 33) *cuiusque:* Mans. — 34) *cogitationibus:* conc. Ms. — 35) *haec:* Mans. — 36) *haec:* id. — 37) *poterint:* conc. Ms.

prudenter attendunt, quam sit eis in clericos ecclesiasticasve personas et bona interdicta potestas, ecclesiarum praelatis, ecclesiis, ecclesiasticisque personis regularibus et saecularibus imponunt onera gravia, ipsosque[38]) talliant, et eis collectas imponunt, ab ipsis suorum proventuum vel bonorum dimidiam decimam seu vicesimam, vel quamvis aliam portionem aut quotam exigunt et extorquent, eosque moliuntur multifarie subiicere servituti, suaeque submittere ditioni[39]), et, (quod dolenter[40]) referimus,) nonnulli ecclesiarum praelati ecclesiasticaeque personae, trepidantes ubi trepidandum non est, transitoriam pacem quaerentes, plus timentes maiestatem temporalem offendere quam aeternam, talium abusibus non tam temerarie quam improvide acquiescunt, sedis apostolicae auctoritate seu licentia non obtenta. §. 1. Nos igitur, talibus iniquis actibus obviare volentes, de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate statuimus, quod, quicunque praelati ecclesiasticaeque personae, religiosae vel saeculares quorumcunque ordinum, conditionis seu status, collectas vel tallias, decimam, vicesimam seu centesimam suorum et ecclesiarum proventuum vel bonorum laicis solverint vel promiserint, vel se soluturos consenserint, aut quamvis aliam quantitatem, portionem aut quotam ipsorum proventuum vel bonorum aestimationis vel valoris ipsorum, sub adiutorii, mutui, subventionis, subsidii vel doni nomine, seu quovis alio titulo, modo vel quaesito colore absque auctoritate sedis[41]) eiusdem, nec non imperatores, reges seu principes, duces, comites vel barones, potestates, capitanei, vel officiales vel rectores, quocunque nomine censeantur, civitatum, castrorum seu quorumcunque locorum, constitutorum ubilibet, et quivis alii cuiuscunque praeeminentiae, conditionis et status, qui talia imposuerint, exegerint vel receperint, aut apud aedes sacras deposita ecclesiarum vel ecclesiasticarum personarum ubilibet arrestaverint, saisiverint seu occupare praesumpserint, vel arrestari, saisiri aut occupari mandaverint, aut occupata, saisita seu arrestata receperint, nec non omnes, qui scienter dederint in praedictis auxilium, consilium vel favorem publice vel occulte, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Universitates quoque, quae in his culpabiles fuerint, ecclesiastico supponimus interdicto, praelatis et personis ecclesiasticis supra dictis in virtute obedientiae, et sub depositionis poena districte mandantes[42]), ut talibus absque expressa licentia dictae sedis nullatenus acquiescant, quodque[43]) praetextu cuiuscunque obligationis[44]), promissionis et confessionis[45]), factarum hactenus vel faciendarum in antea, priusquam huiusmodi constitutio, prohibitio seu praeceptum ad notitiam ipsorum pervenerint[46]), nil solvant, nec supra dicti saeculares quoquo modo recipiant. Et si solverint, vel praedicti receperint, excommunicationis sententiam incidant ipso facto. A supra dictis autem excommunicationum[47]) et interdicti sententiis nullus absolvi valeat, praeterquam in mortis articulo, absque sedis apostolicae auctoritate et licentia speciali, quum nostrae intentionis exsistat, tam horrendum saecularium potestatum abusum nullatenus sub dissimulatione transire. §. 2. Non obstantibus quibuscunque privilegiis, sub quibuscunque tenoribus, formis seu modis aut verborum conceptione, concessis imperatoribus, regibus et aliis supra dictis, quae contra praemissa in nullo volumus alicui vel aliquibus suffragari.

CAP. IV.

Excommunicati sunt, qui impediunt super causis, quae ad forum ecclesiasticum de iure vel de consuetudine pertinent, literas a sede apostolica impetrari, vel super ipsis coram ordinariis vel delegatis ecclesiasticis litigari. Ioann. Andr.

Idem.

Quoniam, ut intelleximus, quorundam iustitiariorum, ballivorum[48]) iudicumve saecularium ac[49]) temporalium dominorum in quibusdam partibus praesumptuosa temeritas sic excrevit, ut in terris eorum sive districtibus literas apostolicas impetrantes, vel ad iudices ordinarios ecclesiasticos[50]) recurrentes super causis, negotiis seu quaestionibus, quae ratione personarum aut rerum de iure aut antiqua consuetudine ad forum ecclesiasticum pertinent, obtinere non possunt in eis per eosdem ordinarios iudices vel apostolicas literas iustitiae complementum, quin potius super illis recurrere ad iudicium saeculare, vel a lite, causa[51]) seu quaestione desistere compellantur: nos, iustitiam nostram et ecclesiae sponsae nostrae nolentes negligere, qui alios in sua iustitia confovemus, statuimus districtius inhibendo[52]), ne quis impetratores literarum nostrarum, vel alios in foro[53]) ecclesiastico delegato seu ordinario litigantes seu litigare volentes, sive ambae partes hoc voluerint sive una, super causis ecclesiasticis, sive quae ad forum ecclesiasticum ratione personarum, negotiorum vel rerum, de iure vel de antiqua consuetudine pertinere noscuntur, per se vel per alium[54]) ad desistendum, vel in foro saeculari de quaestionibus huiusmodi[55]) litigandum per eorundem iudicum ecclesiasticorum vel impetrantium aut litigantium, seu volentium litigare, aut propinquorum ipsorum[56]) seu rerum illorum, aut ecclesiarum suarum etiam captionem, molestiave aliis quibuscunque compellat[57]), seu compelli faciat vel procuret, nec per se aliosve impediat, quo minus coram iudicibus ecclesiasticis, delegatis seu ordinariis[58]) querelantes de causis, quae, ut praemissum est, ad cognitionem pertinent eorundem, possint libere iustitiam obtinere, nec ad praedicta facienda det auxilium, consilium vel favorem. Si quis vero contra praesumpserit: excommunicationi se ipso facto noverit subiacere, a qua, nisi tam iudici, cuius cognitio fuerit impedita vel iurisdictio usurpata, quam parti, quae turbata in prosecutione fuerit sui iuris, de iniuria, damnis, expensis et interesse prius per eundem integre fuerit satisfactum, nullatenus absolvatur.

CAP. V.

Domini temporales, prohibentes subditis, ne cum personis ecclesiasticis contrahant, vel communia obsequia exhibeant, ipso facto excommunicationem incurrunt. H. d. Dom.

Idem.

Eos, qui, temporale dominium obtinentes, suis subditis, ne praelatis aut clericis seu personis ecclesiasticis quicquam vendant, aut emant aliquid ab eisdem, neque ipsis bladum molant, coquant panem[59]), aut alia obsequia exhibere praesumant, aliquando interdicunt, quum talia in derogationem libertatis ecclesiasticae praesumantur, eo ipso excommunicationis sententiae decernimus subiacere.

TITULUS XXIV.

NE CLERICI VEL MONACHI SAECULARIBUS NEGOTIIS SE IMMISCEANT.

CAP. I.

Capitulum super Specula, prohibens audientiam legum vel physicae, non includit parochiales ecclesias habentes, nisi sint plebaniae, habentes sub se capellas, in quibus clerici perpetuo instituuntur. H. d. Domin.

Bonifacius VIII.

Statutum felicis recordationis Honorii Papae III.[1]) praedecessoris nostri, quod decanis, archidiaconis, praepositis, plebanis, cantoribus et aliis clericis, habentibus personatus, audire leges vel physicam interdicit, ad eos, qui parochiales ecclesias obtinere noscuntur, piae memoriae Clementis Papae IV. praedecessoris nostri vestigiis inhaerentes, declaramus praesentis constitutionis oraculo ratione ecclesiarum huiusmodi non extendi, nisi eaedem ecclesiae fuerint[1*]) plebaniae sub se capellas habentes, in quibus instituantur[2]) clerici perpetui, nequeuntes ab ipsis[3]) absque causa rationabili amoveri.

CAP. II.

Excommunicatus est ipso facto religiosus professus, habitum temerarie dimittens, vel ad quaecunque studia accedens, non obtenta licentia praelati et conventus. Doctores, scienter docentes, vel in scholis retinentes ad leges vel physicam tales religiosos, similiter excommunicationem incurrunt. H. d. Dominicus.

Idem.

Ut periculosa religiosis evagandi materia subtrahatur, districtius inhibemus, ne de cetero aliquis, quamcunque religionem tacite vel expresse professus, in scholis vel alibi temere habitum religionis suae dimittat, nec accedat ad quaevis studia literarum, nisi a suo praelato cum consilio sui conventus vel maioris partis eiusdem sibi eundi ad studium licentia primitus sit concessa. Si quis autem horum temerarius violator exstiterit: excommunicationis incurrat sententiam ipso facto. Doctores quoque sive magistri, qui reli-

---

Cap. III. 38) *ipsasque:* C. H. — 39) *iurisdictioni:* ib. — 40) *dolentes:* C. H. — 41) omitt. Bohm. — *sedis apostolicae:* C. R. — 42) *mandamus:* ib. — 43) *quusque:* ib. — 44) *oblationis:* C. R. H. — 45) *concessionis:* C. R. — 46) *pervenerit:* Bohm. — 47) *excommunicationis:* C. H.

Cap. IV. 48) *baiulorum:* C. R. — 49) *aut:* C. H. — *ac temp.:* desid. in C. R. — 50) *et eccl.:* C. R. — 51) *vel alia de causa:* C. H. — 52) *district. inhib.:* desid. ib. — 53) *vel alios ad forum ecclesiasticum recurrentes, super causis, quae ad idem forum de iure vel antiqua consuetudine pertinere noscantur, per se vel in fucu etc.:* C. R. H. — 54) *per se vel per al.:* omitt. C. H. — 55) *iuris:* ib. — 56) *suorum:* C. R. — 57) *compellere:* ib. — 58) *seu etiam ord.:* C. H.

Cap. V. 59) *panes:* C. H.

TIT. XXIV. Cap. I. 1) cf. c. 10. X. Ne cler. vel mon. III. 50. — 1*) absunt a C. R. — 2) *instituuntur:* ib. — 3) *ab illis capellis:* C. H.

giosos, habitu suo dimisso, leges vel physicam audientes scienter[4]) docere, aut in scholis suis praesumpserint retinere, simili[5]) eo ipso sint sententia[6]) innodati.

CAP. III.

Clericus, in loco temporalis iurisdictionis suae super delicto ibi commisso delegans, ut veritate inquisita iustitiam exsequatur, irregularis non efficitur, licet poena sanguinis inferatur. H. d. Domin.

Idem.

Episcopus seu quicunque alius praelatus vel clericus, iurisdictionem obtinens temporalem, si homicidio aut alio maleficio, ab aliquibus in iurisdictione sua commisso, ballivo[7]) suo aut alii cuicunque iniungat, ut super hoc veritatem inquirens iustitiae debitum exsequatur, irregularis censeri non debet, quamvis ipse ballivus vel alius contra malefactores ad poenam sanguinis processerit iustitia mediante. Nam licet clericis causas[8]) sanguinis agitare non liceat: eas tamen, quum iurisdictionem obtinent[9]) temporalem, debent et possunt metu irregularitatis cessante aliis delegare.

F I N I S L I B R I T E R T I I.

S E X T I D E C R E T A L I U M

LIBER QUARTUS.

TITULUS I.

DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIIS[1])

CAP. UN.

Sponsalia pura et certa, ex consensu valida, licet alias nulla, inducunt publicam honestatem, quae habet dirimere sequentia sponsalia, sed non praecedentia. — §. 1. Publicam honestatem non inducunt sponsalia conditionalia ante conditionis eventum. H. de Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Ex sponsalibus puris et certis, etiamsi consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis aut alia quavis ratione sint nulla, dummodo non sint nulla ex defectu consensus, oritur efficax ad impediendum et dirimendum sequentia sponsalia vel matrimonia, non autem ad praecedentia dissolvendum, impedimentum iustitiae publicae honestatis. Quare ille, qui sponsalia[2]) pura ac determinate cum aliqua muliere contraxit, et postmodum cum secunda prioris consanguinea idem fecit, ex priorum[3]) sponsaliorum vigore, quibus per publicae honestatis iustitiam ex secundis sponsalibus subsecutam minime derogatur, ad matrimonium contrahendum cum prima remanet obligatus. §. 1. Ille vero, qui sponsalia cum aliqua muliere sub conditione contraxit, si postmodum ante conditionis eventum cum alia, prioris consanguinea, per verba contraxerit[4]) de praesenti, cum secunda remanere debebit, quum ex sponsalibus conditionalibus ante conditionem exstantem, sicuti consensum[5]) non habentibus et incertis, nulla publicae[6]) honestatis iustitia oriatur.

TITULUS II.

DE DESPONSATIONE IMPUBERUM.

CAP. UN.

Sponsalia amborum infantium, vel alterius tantum, per supervenientiam maioris aetatis non validantur, nec publicam honestatem inducunt, nisi fuerint ratificata tacite vel expresse. H. d. usque ad §. *Idem quoque.* Domin. — §. 1. *Sponsalia, per verba de praesenti contracta inter impuberem et puberem, vel inter impuberes, non proximos pubertati, valent ut sponsalia de futuro; nec in matrimonium transeunt ex sola perseverantia aetatis, nisi aliter approbentur; inducunt tamen publicam honestatem.* H. d. Dom. — §. 2. *Sponsalia pro absentibus filiis non tenent, nisi ipsis praesentibus, vel nisi approbaverint tacite vel expresse ex post-facto.* H. d. Domin.

Bonifacius VIII.

Si infantes ad invicem, vel unus maior septennio, et alter minor, sponsalia contraxerint ipsi, vel parentes pro eis, nisi per cohabitationem eorum mutuam, seu alias verbo vel facto ipsorum liquido appareat, eosdem in eadem voluntate factos maiores septennio perdurare: sponsalia huiusmodi, quae ab initio nulla erant, per lapsum dicti temporis minime convalescunt, et ideo, quum sint nulla, ratione defectus consensus publicae honestatis iustitiam non inducunt. §. 1. Idem quoque, si pubes et impubes, vel duo impuberes non proximi pubertati, et in quibus aetatem malitia non supplebat, per verba contraxerint[1]) de praesenti. Sponsalia enim illa, quae iuris interpretatione tantum fuerunt[2]) sponsalia de futuro, licet verba consensum exprimentia de praesenti haberent, et matrimonium contrahere intenderent contrahentes, per[3]) adventum pubertatis in matrimonium non transeunt de praesenti. Nec matrimonium, quod ut matrimonium[4]) aetate non tenuit prohibente, per lapsum dicti temporis convalescit, nisi[5]) per carnis copulam subsecutam, vel aliquem modum alium[6]) contrahentes eosdem cum eiusdem perseverantia voluntatis ad pubertatis tempora pervenisse constiterit evidenter; per dictum tamen contractum, qui valuit, ut potuit, non sicuti agebatur, publicae honestatis iustitia est inducta. §. 2. Porro ex sponsalibus, quae parentes pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii, si expresse consenserint vel tacite, ut si praesentes fuerint, nec contradixerint, obligantur, et ex eis oritur iustitia publicae honestatis. Et est idem, si filii, tempore sponsaliorum absentes, et etiam ignorantes, eadem sponsalia post scientes ratificaverunt tacite vel expresse[7]); alias ex sponsalibus, contractis a parentibus pro filiis, nec ipsi filii obligantur, nec publicae honestatis iustitia inde surgit.

TITULUS III.

DE COGNATIONE SPIRITUALI.

CAP. I.

Inter baptizatum et levantem, filios et uxorem levantis, ante carnaliter cognitam, et suscipientem et patrem et matrem suscepti, et similiter de baptizante, spiritualis contrahitur cognatio. H. d. usque ad §. *Ex confirmatione.* Domin. — §. 1. *Confirmatio frontis inducit spiritualem cognationem, sicut baptismus.* H. d. Domin.

Bonifacius VIII.

Nedum inter baptizatum et illum, qui eum suscepit de baptismo, ac inter eundem baptizatum et suscipientis filios et uxorem, ante susceptionem carnaliter cognitam ab eodem, immo etiam inter suscipientem, patremque baptizati et matrem, cognationem spiritualem in baptismo contrahi iure constat, quae cognatio et contrahendum matrimonium impedit, et dirimit post contractum. Et eadem, quae de[1]) suscipiente sunt dicta, sunt etiam de baptizante censenda. §. 1. Ex confirmatione quoque seu frontis chrismatione spiritualis cognatio eisdem modis[2]) contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, et dirimens post contracta.

Cap. II. 4) *scientes:* C. R. — 5) *similiter:* C. H. — 6) *excommunicationis sententia:* C. R.

Cap. III. 7) *baiulo:* C. R. — 8) *causam:* C. H. — 9) *obtineant:* ib.

Liber IV. TIT. I. Cap. I. 1) *et matr.:* desid. in C. H. — 2) add.: *vel matrimonia:* C. H. — 3) desid. ib. — 4) *contraxit:* ib. — 5) *sicut ex consensu:* C. R. — 6) *publica:* C. H.

TIT. II. Cap. un. 1) *contraxerunt:* C. R. — 2) *fuerint:* C. H. — 3) *propter:* C. R. — 4) *ut matr.:* desid. ib. — 5) *non:* ib. — 5) *alium de praedictis:* ib. — 7) add.: *per modum aliquem supra dictum:* C. R.

TIT. III. Cap. I. 1) *in:* C. R. — 2) *eodem modo:* ib.

CAP. II.

Compaternitas per catechismum contracta impedit matrimonium, sed non dirimit. Ioann. Andr.

Idem.

Per catechismum, qui praecedit baptismum, sacramentorum fundamentum et ianuam reliquorum[3]), cognatio spiritualis contrahitur, per quam contrahendum matrimonium impeditur, ut ex praedecessoris nostri Clementis Papae III.[4]) decretali colligitur evidenter. Dicendo enim, quod talis res vix contrahendo matrimonio impedimentum afferret[5]), velle videtur, quod afferat. Nam quod vix fit, fieri tamen[6]) dubium non exsistit. Per illam tamen cognationem matrimonium, post eam[7]), contractum, minime separatur.

CAP. III.

Unus tantum intervenire debet in levatione infantis de sacro fonte, vel chrismatione frontis; tamen, si plures interveniunt, cognationem contrahunt spiritualem. Et ex aliis sacramentis cognatio non contrahitur. H. d. Domin.

Idem.

Quamvis non plures, quam unus vir, vel[8]) una mulier accedere debeant ad suscipiendum de baptismo infantem iuxta sacrorum canonum instituta: si tamen plures accesserint, spiritualis cognatio inde contrahitur matrimonia contrahenda impediens, et etiam post contracta dissolvens. De confirmatione insuper, quantum ad hoc, idem iudicium est habendum. Ex datione vero aliorum sacramentorum cognatio spiritualis nequaquam oritur, quae matrimonium impediat vel dissolvat.

FINIS LIBRI QUARTI.

SEXTI DECRETALIUM
LIBER QUINTUS.

TITULUS I.
DE ACCUSATIONIBUS, INQUISITIONIBUS ET DENUNCIATIONIBUS.

CAP. I.

Ex confessione coram delegato, inquirente super certis criminibus deputato, facta, punitur confitens, licet dicat, se prius diffamatum non fuisse, vel inquisitionis capitula non habuisse. H. d. Domin.

Bonifacius VIII.

Postquam coram eo, qui contra te super certis criminibus inquisitor fuerat deputatus, eadem crimina fuisti confessus: frustra confessionem tuam, quo minus puniaris ex ea prout iustitia suadebit, eo praetextu impugnare contendis[1]), quod super eisdem criminibus non fueras antea diffamatus, vel quod per eundem inquisitorem capitula, super quibus contra te volebat inquirere, tibi tradita non fuerunt.

CAP. II.

Valet inquisitio, facta super veritate criminum, omissa inquisitione infamiae, si reus praesens tacuit. H. d. secundum Ioann. Andr.

Idem.

Si is, cui contra te commissa fuerat simpliciter inquisitio super certis criminibus facienda, processerit te praesente, nec reclamante, aut[2]) quicquam super hoc excipiente, infamiae inquisitione omissa, ad veritatem eorundem criminum inquirendam: processum huiusmodi ex eo, quod non fuit de infamia primitus inquisitum, ulterius impugnare nequibis.

TITULUS II.
DE HAERETICIS.

CAP. I.

Propter crimen haeresis clericum, in quibuscunque sacris ordinibus constitutum, solus suus episcopus degradare poterit. H. d. Domin.

Gregorius IX. *Remensi Archiepiscopo et suis*[1]) *Suffraganeis.*

Quoniam episcoporum numerus, ad degradationem clericorum a canonibus constitutus, non potest de facili convenire: concedimus, ut sacerdotem vel alium clericum in sacris ordinibus constitutum, quum pro haeresi fuerit curiae saeculari relinquendus, aut perpetuo immurandus[2]), convocatis abbatibus, aliisque praelatis et religiosis personis ac literatis suae dioecesis, de quibus expedire videbitur, suus solus possit episcopus degradare.

CAP. II.

Excommunicationem incurrit sepeliens scienter haereticos, vel eorum receptatores, defensores vel fautores; nec absolvitur, nisi exhumet eorum corpora; locus vero privatur sepultura. H. d. usque ad §. *Inhibemus.* Domin. — §. 1. *Excommunicari debent laici, publice vel occulte disputantes de fide.* H. d. Domin. — §. 2. *Non valet promotio haereticorum, eis credentium, fautorum, receptatorum, et defensorum eorum, nec filiorum suorum usque ad secundam generationem ad beneficia ecclesiastica vel officia publica.* H. d. Dominic. — §. 3. *Privati sunt habentes beneficia ecclesiastica ad preces haereticorum, et inhabiles efficiuntur ad alia obtinenda, si scienter talia receperunt.* H. d. Domin. — §. 4. *Nulla est emancipatio filiorum vel subditorum per haereticos facta, etiamsi postea vitium detegatur.* H. d. Dominicus.

Alexander IV.

Quicunque haereticos, credentes, receptatores, defensores vel fautores eorum scienter praesumpserint ecclesiasticae tradere sepulturae, usque ad satisfactionem idoneam excommunicationis sententiae se noverint subiacere, nec absolutionis beneficium mereantur, nisi propriis manibus publice extumulent, et proiiciant huiusmodi corpora damnatorum, et locus ille perpetuo[3]) careat sepultura. §. 1. Inhibemus quoque, ne cuiquam laicae personae liceat publice vel privatim de fide catholica disputare. Qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur. §. 2. Haeretici autem, credentes, receptatores, defensores et fautores eorum, ipsorumque filii usque ad secundam generationem, ad nullum ecclesiasticum beneficium seu officium publicum admittantur. Quod si secus actum fuerit, decernimus irritum et inane. §. 3. Ad haec quoscunque viros ecclesiasticos, qui ad preces huiusmodi pestilentium personarum dignitates, personatus et quaecunque alia ecclesiastica beneficia sunt adepti, ex nunc privamus taliter acquisitis, volentes, quod tales et habitis careant perpetuo, et, si[4]) receperunt illa[5]) scienter, ad alia vel similia nequaquam in posterum admittantur. §. 4. Illorum autem filiorum emancipationem, quorum parentes post emancipationem etiam[6]) huiusmodi apparuerit[7]) ante ipsam a via veritatis ad haereticae superstitionis[8]) invium declinasse, nullius volumus esse momenti, velut factam de hominibus sui iuris, quum dignum sit, ut propter tanti atrocitatem delicti filii esse in parentum haereticorum desierint potestate.

Cap. II. 3) *aliorum:* C. H. — 4) *Papae IV.:* C. R. — cf. c. 5. X. eod. IV. 11. — 5) *offert:* C. H. — 6) *autem:* ib. — 7) *postea:* ib.
Cap. III. 8) desid. in C. H.

Liber V. TIT. I. Cap. 1. 1) *intendis:* C. R.
Cap. II. 2) *nec:* C. H.
TIT. II. Cap. I. 1) *eius:* C. R. — 2) *immutandus:* Böhm.
Cap. II. 3) *perpetuo:* C. R. H. — 4) desid. in C. H. — 5) *receperint ea:* C. R. — 6) desid. in C. H. — 7) *apparuerint:* ib. — 8) *suspicionis:* ib.

CAP. III.

Filii et heredes petentium in infirmitate sua haereticorum consolationem, non admittantur ad probandum, quod non sana mente vel perdita loquela susceperint, si constat, quod erant sanae mentis, vel prius suspecti vel diffamati erant de haeresi; alias admittantur, scilicet per testes fide dignos, non suspectos. Hoc dicit, Dominicus.

Idem *Inquisitoribus haereticae pravitatis.*

Filii vel heredes illorum, qui, dum in aegritudinis[9]) lectu decumberent, petierant haereticos consolaturos[10]), ut ab eis per manus impositionem consolationem reciperent secundum pessimam consuetudinem eorundem, sicque viam fuerint universae carnis ingressi, ad probandum, quod ipsi defuncti consolationem illam, immo verius desolationem, non sanae mentis effecti susceperint, vel post perditam iam loquelam, (quum tamen moris sit, ut dicitur, apud eos, quod nullum taliter consolentur, qui non sit sanae mentis, et memoriam habeat ordinatam,) admitti non debent, si, dum[11]) vivebant, diffamati erant de haeresi vel suspecti, aut legitime constiterit, quod sanae mentis exsistentes huiusmodi haereticos[12]) petierunt. Alioquin admitti poterant praedicti filii vel heredes ad probandum praemissa, non tamen per uxores, filios, familiares, vel de suis aliquos, sed per testes alios fide dignos, et specialiter fidei zelatores.

CAP. IV.

Relapsi in haeresim sunt tradendi curiae saeculari, licet poeniteat eos, et ad fidem redeant, non tamen denegantur eis sacramenta poenitentiae et eucharistiae. H. d. Domin.

Idem *eisdem.*

Super eo, quod scriptum legitur: „Ecclesia nulli claudit gremium redeunti[13]),“ quodque hi, qui post abiurationem erroris, vel postquam[14]) se proprii antistitis examinatione[15]) purgaverint, si deprehensi fuerint in abiuratam haeresim recidisse, saeculari decernuntur iudicio sine ulla penitus audientia relinquendi, quum scripturae huiusmodi videantur sibi invicem adversari, quid tenendum sit per sedem edoceri apostolicam postulastis. Nos itaque inquisitioni vestrae de fratrum nostrorum consilio respondemus, quod taliter deprehensis, etiamsi[16]), (ut dictum est,) sine ulla penitus audientia relinquendi sint iudicio saeculari, si tamen postmodum poeniteant, et poenitentiae signa in eis apparuerint manifesta, nequaquam sunt humiliter petita sacramenta poenitentiae ac eucharistiae deneganda.

CAP. V.

Excommunicati participes et socii criminis admittantur in testes contra haereticos, si sciunt verisimiliter veritatem deponere. H. d. Dom.

Idem *eisdem.*

In fidei favorem concedimus, ut in negotio inquisitionis haereticae pravitatis excommunicati et participes vel socii criminis ad testimonium admittantur, praesertim in probationum aliarum defectum[17]), contra haereticos, credentes, fautores, receptatores et defensores eorum, si ex verisimilibus coniecturis, et ex numero testium aut personarum tam deponentium, quam eorum, contra quos deponitur, qualitate[18]), ac aliis circumstantiis sic testificantes falsa non dicere praesumantur.

CAP. VI.

Ordinarii vel eorum delegati, et inquisitores sine poena excommunicationis facere habent executionem iustitiae contra haereticos per habentes iurisdictionem saecularem in loco, licet excommunicati sint, vel de facto tantum illam iurisdictionem possideant. H. d. Dominic.

Idem *eisdem.*

Praesidentes regimini alicuius regni, provinciae sive loci, licet excommunicati, vel de facto tantum, et non de iure iurisdictionem habentes; ac eorum officiales ad requisitionem ordinariorum vel delegatorum ipsorum, aut inquisitorum haereticae pravitatis, non valentium sine morae dispendio vel negotii periculo recursum habere ad superiores, qui legitime in locis ipsis possint iustitiam exsequi, possunt et debent contra haereticos, credentes, fautores, receptatores et defensores eorum iustitiam et suum officium exercere. Nec requirentes huiusmodi excommunicatos propter hoc sententiam excommunicationis incurrunt. Non tamen praesidentibus praelibatis vel officialibus eorundem propterea[19]) in aliis casibus intelligatur concessum aliquid vel permissum.

CAP. VII.

Excommunicatus propter contumaciam non respondendi super haeresi, de qua erat suspectus, post annum damnatur ut haereticus. H. d. Dom.

Idem *eisdem.*

Quum contumacia, in causa praesertim fidei, suspicioni praesumptionem adiiciat vehementem; si suspectus de haeresi, vocatus[20]) a vobis, ut de fide respondeat, excommunicationis vinculo pro eo, quod parere subterfugit, aut contumaciter se absentat, per vos fuerit innodatus, quam si[21]) per annum animo sustineat pertinaci, extunc velut haereticus condemnetur.

CAP. VIII.

Abiurans in iudicio haeresim propter vehementem praesumptionem, si iterato labitur, licet non fuisset probatum plene, relapsus dicitur; secus, si levis erat praesumptio. H. d. usque ad §. *Eum vero.* Dominicus. — §. 1. *Culpabilis in uno articulo haeresis, generaliter postea abiurando relapsus dicitur, si committit etiam in alium articulum separatum.* H. d. Domin. — §. 2. *Qui post abiurationem haeresis, de qua convictus fuerat, vel postea convincitur, facto vel verbo haereticis communicat in rebus hic prohibitis, relapsus dicitur.* H. d. Domin. — §. 3. *Testis, in causa haeresis falsum deponens, licet periurus sit, probat dicendo contrarium; dum tamen ex indiciis constet, dictum non corruptionem, sed veritatem continere.* H. d. — §. 4. *Inquisitores, super haeresi deputati, non se intromittant de divinationibus vel sortilegiis, non sapientibus haeresim manifestam.* H. d. Dominic. — §. 5. *Inquisitores haeresis de quaestionibus usurarum se intromittere non possunt.* H. d. — §. 6. *Inquisitores possunt compellere heredes fautorum haereticorum, qui tamen haeretici non erant, ad implendum poenitentiam iniunctam in bonis temporalibus; secus, si mortui sint, antequam fuerit poenitentia iniuncta.* H. d. Dom. — §. 7. *Post mortem haeretici declarari potest, eum haereticum fuisse, ad finem confiscandi.* Dom. —§. 8. *Clerici, instruentes testes, ne inquisitores veritatem investigent, puniri possunt per eos; et religiosi gravius puniantur.* Hoc dicit. Dominicus.

Idem *eisdem.*

Accusatus de haeresi vel suspectus, contra quem de hoc crimine magna et vehemens suspicio orta erat, si haeresim in iudicio abiuravit, et postea committit in ipsa, censeri debet quadam iuris fictione relapsus, licet ante abiurationem suam haeresis crimen plene probatum non fuerit contra ipsum. Si autem levis et modica suspicio illa fuerit, quanquam ex hoc sit gravius puniendus: non tamen[22]) debet in haeresim relapsorum[23]) poena puniri. §. 1. Eum vero, qui in una haeresis specie vel secta commisit, aut in uno fidei articulo seu ecclesiae sacramento erravit, et postmodum haeresim simpliciter vel generaliter abiuravit, si extunc in aliam etiam[24]) haeresis speciem sive sectam, aut alio articulo seu sacramento committat, volumus ut relapsum in haeresim iudicari. §. 2. Illo quoque, de cuius lapsu in haeresim ante abiurationem constiterat, vel nunc constat, si post illam haereticos receptet[25]), deducat, visitet sive associet, aut dona vel munera eis donet vel mittat, seu favorem eis impendat, qui excusari non possit etiam sine adoratione, (ut verbis vestris utamur,) merito debet iudicari relapsus, quum illum ex approbati[26]) a se prius erroris consequentia non sit dubium id fecisse. §. 3. Licet vero periuri a testimonio etiam post poenitentiam repellantur, si tamen ii, qui, coram inquisitoribus iurantes tam de se quam de aliis super facto haeresis dicere veritatem, eam celando dixerent, et postmodum velint corrigere dictum suum, contra se ac alios suos complices deponendo: quum crimen huiusmodi sit exceptum, si ex manifestis indiciis apparuerit, tales non animi levitate, aut odii fomite, seu corruptione pecuniae, sed zelo fidei orthodoxae dictum suum velle corrigere, ac modo[27]) quae prius tacuerant revelare: in favorem fidei, nisi aliud obsistat[28]), stari debet tam contra se quam contra reliquos attestationibus eorundem. §. 4. Sane, quum negotium fidei, (quod summe privilegiatum exsistit[29])), per occupationes alias non debeat impediri: pestis inquisitores haereticae, a sede apostolica deputati, de divinationibus aut sortilegiis, nisi haeresim saperent manifeste, intromittere se non debeant, nec punire talia exercentes, sed eos relinquere suis iudicibus puniendos. §. 5. De quaestionibus praeterea usurarum, motis etiam contra illos, quibus restitutionem usurarum in poenitentia pro haeresis crimine iniunxerunt, ac illi

---

Cap. III. 9) *aegritudinibus:* C. R. — 10) *consolator:* C. H. — *consolatores* Böhm. — 11) *quum, si, dum:* C. R. — 12) *huiusmodi praedictos haereticos.* C. H. — *consolatos haereticos:* H.
Cap. IV. 13) cf. c. 35. C. XXIII. qu. 4. — 14) *praeterquam:* C. R. — 15) *in exam.:* C. R. — 16) desid. in C. H. — *etiam sicut:* C. R.
Cap. V. 17) *defectu* C. H. — 18) omitt. C. R.

Cap. VI. 19) *postea:* C. R.
Cap. VII. 20) *revocatus:* Böhm. — 21) delendum est.
Cap. VIII. 22) add.: *ex hoc debet* C. H. — 23) *lapsorum:* C. R. — 24) non est in C. H. — 25) *acceptet:* Böhm. — 26) *approbata:* id. — 27) *aut modo* C. H. — 28) *obsisteret:* C. R. H. — 29) *exstitit:* C. R.

se et sua ad hoc faciendum in iudicio ecclesiae obligarunt, intromittere se non possunt, ne per causas huiusmodi offendiculum negotio fidei praeparetur. §. 6. Si vero pro his[30]), quae in haeresi, receptando vel defendendo haereticos, seu eis favendo, non tamen existens haereticus, quis commiserit[31]), sub obligatione bonorum suorum inquisitoribus se adstrinxit ad recipiendam ab eis poenitentiam et complendam, et, ea licet iniuncta, non tamen peracta, decessit: si per huiusmodi poenitentiam onus impositum fuerit proficiens ad salutem, in bonis eius temporalibus exsequendum, ad complementum ipsius per inquisitores cogi debent heredes vel alii, ad quos cum suo onere bona huiusmodi devenerunt. Porro, si propter huiusmodi haereticorum receptationem, defensionem seu favorem quis ad faciendam poenitentiam, quam inquisitores ipsi iniungere[32]) vellent, bona sua obligaverit[33]) eisdem, et, antequam ei poenitentia iniungeretur, decesserit: eius heredibus non est satisfactio pro[34]) exstincto iam crimine iniungenda. §. 7. In eo vero casu, quo heredes[35]) ad successionem non debent ob haeresim sui auctoris admitti, non obstante, quod auctore[36]) ipso vivente hoc non fuerit, interveniente ipsius morte, per sententiam declaratam, ad confiscationem bonorum post mortem eiusdem nihilominus procedatur. §. 8. Sacerdotes insuper et alii clerici, qui negotium inquisitionis instruendo citatos haereticos vel eorum credentes de celanda veritate vel dicenda falsitate, seu eos indebite liberando inventi fuerint impedire, quum non sit dubium, eos ipsa facere in favorem haereticae pravitatis, per inquisitores a talibus compesci possunt, et poena debita castigari tam per captionem personarum quam alias, prout culpa exegerit delinquentis. Religiosi etiam sunt immurationis[37]) poena vel alia gravius puniendi quam saeculares, si inventi fuerint in haeresi, vel consimilibus deliquisse.

CAP. IX.

Non valent statuta, per quae inquisitoris haeresis officium impeditur, vel retardatur.

Urbanus IV.

Statutum civitatis, castri, villae vel alterius loci, per quod negotium inquisitionis haereticae pravitatis directe vel indirecte, ne in eo libere procedi valeat, contigerit impediri vel quomodolibet retardari[38]), nullius exsistere firmitatis, ipsiusque civitatis vel loci dominum, potestatem, capitaneum, consules vel rectores, per quem vel quos eadem civitas seu locus regitur, quocunque nomine censeantur, ad statutum huiusmodi loci dioecesano vel eius vicario, aut inquisitori seu inquisitoribus labis praefatae sine morae dispendio exhibendum, et, si tale inventum fuerit, revocandum omnino, vel saltem eatenus moderandum, quod per illud inquisitionis processus non impediantur[39]) vel aliquatenus retardentur[40]), per censuram ecclesiasticam decernimus compellendos.

CAP. X.

Officium inquisitoris haeresis morte concedentis non exspirat, etiam quoad negotia prius non coepta vel exorta. H. d.

Clemens IV. *Inquisitoribus haereticae pravitatis.*

Ne aliqui, dubitationem sollicitam excitantes, in dubium revocent, an officium inquisitionis haereticae pravitatis, sollicitudini vestrae intra certos limites ab apostolica sede commissum, exspiret per mortem Romani Pontificis, qui commisit: praesenti declaramus edicto, ipsum officium non solum quoad negotia vivente mandatore incepta, immo etiam quoad integra et non coepta, et quod plus est, quantum ad ea, quae tunc nequaquam emerserant, in favorem fidei post committentis obitum perdurare.

CAP. XI.

Informat inquisitores ad Deum, ut eius timorem hominum metui anteponant, in procedendo simul vel separatim contra haereticos et suos fautores, et etiam in eos absolvendo, quum vere redierint. — §. 1. Instruit inquisitores in modo examinationis testium, et in personis, quae testificata scribere debeant. H. d. — *§. 2. Instruit inquisitores circa personas, per quas impediri posset vel differri inquisitionis negotium.* H. d.

Idem eisdem.

Ut officium inquisitionis contra haereticos in provincia, in qua vobis idem officium est commissum, auctoritate apostolica possitis efficacius adimplere: discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus ubique in praefata provincia simul vel separatim aut singulariter, prout negotii utilitas suadebit, contra haereticos, credentes, receptatores, fautores et defensores eorum, nec non contra infamatos de haeresi vel suspectos, iuxta sanctiones canonicas, hominum metu divino timori postposito, procedatis. Si vero aliquis ex praedictis, haereticae labe primitus abiurata, redire voluerit ad ecclesiae unitatem; ei iuxta formam ecclesiae absolutionis beneficium impendatis, et iniungatis eidem quod iniungi talibus consuevit, proviso solerter, ne simulata conversione redeant[41]) fraudulenter, et vos, immo se ipsos, fallentes sub agni specie lupum gerant. §. 1. Verum, quia in tam gravi crimine cum multa oportet cautela procedi, ut in reos sine ullo proferatur errore durae ac dignae severitas ultionis: volumus et mandamus, ut[42]) in examinatione testium, quos recipi super crimine praedicto ipsumque contingentibus oportuerit, adhibeatis duas religiosas et discretas personas, in quarum praesentia per publicam, si commode potestis habere, personam, aut per duos viros idoneos, fideliter eorundem depositiones testium conscribantur. Ad conscribendas quoque huiusmodi depositiones testium, et ad faciendum omnia, quae in commisso vobis[43]) officio ad scriniarii seu tabellionis officium pertinent, teneri districte praecipimus, quum per vos fuerint requisiti, omnes et singulos vestri ordinis fratres, qui, dum essent in saeculo, tabellionatus[44]) officium habuisse aut[45]) exercuisse noscuntur, et illos etiam, quibus idem tabellionatus officium ratione praefati negotii fidei fuit ab[46]) apostolica sede commissum et in posterum committetur, concedentes huiusmodi fratribus, nec non et[47]) aliis religiosis quibuslibet, qui similiter, dum essent in saeculo, tabellionatus officium habuerunt[48]) et exercuerunt[49]), quibusvis etiam clericis saecularibus officium ipsum habentibus, etiamsi iidem fratres religiosi et clerici sint in sacris ordinibus constituti, exercendi libere officium ipsum quoad praemissa, non obstante statuto aliquo contrario canonis vel ordinis quocunque vallato munimine, potestatem. §. 2. Compescendi praeterea monitione praemissa per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, praedicatores quaestuarios, (ubi contigerit pro inquisitionis seu fidei negotio congregationem fieri[50]), vel alias eidem negotio quomodolibet ex hoc impedimentum aliquod afferri,) a praedicationis officio, quod ad ipsos nullatenus pertinet, (quorum interest tantum caritativa subsidia suppliciter[51]) petere, ac indulgentiam, si forte habeat, exponere,) liberam vobis et singulis vestrum concedimus auctoritate praesentium facultatem. Denique, ut circa praemissa plene vobis et singulis vestrum coercitionis expedita et inviolabilis adsit auctoritas, volumus, ut ea omnia viriliter exsequamini, si opus fuerit, invocato auxilio brachii saecularis, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, non obstantibus aliquibus privilegiis vel indulgentiis quibuscunque personis cuiusvis conditionis, dignitatis vel gradus, religionis vel ordinis, comitatibus vel universitatibus civitatum et locorum specialiter vel generaliter sub quacunque verborum expressione vel forma a memorata sede concessis, vel in posterum concedendis, quum ex huiusmodi vel aliis privilegiis vel indulgentiis nullum vobis in tantae pietatis negotio velimus obstaculum interponi, et constitutione de duabus diaetis edita in concilio generali. Statuimus insuper, ut potestas, capitaneus, seu rector vel consules, seu quivis alii, qui civitati praesunt vel loco alteri[52]) ad praesens, aut praeerunt[53]) in futurum, ad requisitionem dioecesanorum vel vicariorum suorum, seu inquisitorum haereticae pravitatis, iurent praecise attendere inviolabiliter et observare[54]) ac facere a suis subditis observari toto tempore sui regiminis in terris suae iurisdictioni regiminive[55]) subiectis constitutiones contra haereticos, credentes, receptatores, fautores et defensores eorum, ipsorumque filios et nepotes a sede apostolica promulgatas ac etiam approbatas, quas[56]) qui iurare noluerit et servare, sit infamis, et tanquam haereticorum fautor ac de fide suspectus officio et honore sui regiminis spolietur, nec ulterius potestas, capitaneus, consul vel rector habeatur in aliquo, aut de cetero in aliquem[57]) dignitatem vel officium publicum ulterius assumatur, et quae ut potestas, ballivus[58]), consul vel rector fecerit, nullam obtineant firmitatem.

Cap. VIII. 30) *iis:* Böhm. — 31) *commisit:* C. H. — 32) desid. ib. — 33) *obligarat:* ib. — 34) add.: *eo:* id. — 35) add.: *huius:* id. — 36) *actore:* C. R. — 37) *immutationis:* Böhm.

Cap. IX. 38) *retractari:* C. R. — 39) *impediatur:* C. H. — 40) *retardetur:* ib.

Cap. XI. 41) *redeat:* C. H. — 42) *ut vos:* ib. — 43) non est in C. R. — 44) *huius tab.:* C. H. — 45) *ac:* C. R. — 46) desid. ap. Böhm. — *a dicta:* C. R. — 47) abest a C. H. — 48) *habuerint:* ib. — 49) *et exerc.* desid. ibid. — 50) verb.: *fieri, vel alias eidem negotio:* ibid. non leg. — 51) *simpliciter:* C. R. — 51*) cf. c. 28. ap. Greg. de recer. l. 3. — 52) *alii:* C. H. — 53) *praefuerint:* C. R. — *vel pro tempore praefuerint in futurum:* C. H. — 54) *et servare:* C. R. — 55) *iurisdictionis regimini:* C. H. — 56) *quae:* C. R. — 57) *ad al.:* C. H. — 58) *baiulus:* C. R. — *barilus vel ballivus:* H.

CAP. XII.

Comprehendit ista decretalis plura utilia pro expediendo officio inquisitorum. Dat enim eis potestatem committendi citationes et sententiarum denunciationes. Dat potestatem vocandi peritos, clerum et populum, ut eis assistant. Dat potestatem procedendi contra illos, qui de sua in aliam provinciam se transtulerunt. Dat potestatem repetendi libros et processus, commutandi et mitigandi poenas, privandi et privatos nunciandi officiis et honoribus haereticos, fautores et defensores eorum, ita tamen, quod hoc fiat de dioecesanorum, vel, in eorum absentia, vicariorum suorum consilio, nisi iidem scienter talibus beneficia contulissent. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII. *Inquisitoribus haereticae pravitatis.*

Ut commissi vobis officii debitum utilius et uberius[59]) exsequamini, sanctae memoriae Innocentii, Alexandri et Clementis praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, vobis et vestrum singulis committendi citationes et denunciationes sententiarum, quas in quoslibet haereticos, credentes, receptatores, defensores et fautores[60]) eorum tuleritis; advocandi quoque, prout expedierit, peritos quoslibet, ut vobis assistant et in huiusmodi ferendis sententiis praebeant consilium opportunum, ac eis, quod super his vobis humiliter pareant, in virtute obedientiae[61]) iniungendi; convocandi etiam clerum et populum civitatum, castrorum aliorumque locorum, prout dicto negotio fidei videritis expedire, et contra illos, quos in provincia, in qua vobis inquisitionis officium est commissum, haeresis crimen constiterit commisisse, (licet ad alias partes se transferendos duxerint,) procedendi; nec non faciendi a quibuslibet assignari vobis libros, seu quaternos et alia scripta, in quibus inquisitiones factae, ac processus per quoscunque auctoritate sedis apostolicae vel legatorum eius habiti contra haereticos continentur; et illorum, qui, vestris mandatis obedientes humiliter, stant propter haeresim in carcere vel muro reclusi, poenam una cum praelatis, quorum iurisdictioni subsunt, mitigandi vel mutandi, quum videritis expedire; privandi praeterea vel privatos[62]) nunciandi dignitatibus ac aliis[63]) beneficiis ecclesiasticis de dioecesanorum, vel, eis absentibus, vicariorum suorum consilio, et officiis publicis ac honoribus quibuscunque eosdem haereticos, credentes, receptatores et defensores ipsorum, eorumque filios et nepotes, plenam concedimus facultatem. Sunt autem dioecesani in privando tales vel nunciando[64]) privatos beneficiis et[65]) huiusmodi requirendi, nisi forte constaret legitime, quod iidem scienter huiusmodi personis eadem beneficia contulissent. Tunc enim eos in his requirendos non esse censemus, sed potius a suo iudice puniendos.

CAP. XIII.

Christiani, ad Iudaismum transeuntes et redeuntes, haeretici reputantur. H. d. secundum Zens.

Idem.

Contra Christianos, qui ad ritum transierint vel redierint Iudaeorum, etiamsi huiusmodi redeuntes, dum erant infantes, aut mortis metu, non tamen absolute aut praecise coacti[66]), baptizati fuerunt[67]), erit[68]) tanquam contra haereticos, si fuerint de hoc confessi, aut per Christianos seu Iudaeos convicti, et, sicut contra fautores, receptatores et defensores haereticorum, sic contra fautores, receptatores et defensores talium est[69]) procedendum.

CAP. XIV.

Non confiscantur dotes uxorum innocentium propter haeresim maritorum. H. d. secundum Zens.

Idem.

Decrevit felicis recordationis Innocentius Papa IV., quod propter haeresim maritorum uxorum catholicarum dotes non debeant confiscari. Quod intelligendum fore censemus, nisi forte mulieres ipsae cum[70]) viris matrimonia contraxissent, quos haereticos tunc sciebant.

CAP. XV.

Filii haereticorum usque ad secundum lineam paternam, ad primam vero maternam, sunt inhabiles ad beneficium ecclesiasticum vel officium saeculare, si patres ante mortem ecclesiae reincorporati non fuerint. H. d. secundum Dom.

Idem.

Statutum felicis recordationis Innocentii[71]) et Alexandri praedecessorum nostrorum, ne videlicet haeretici, credentes, receptatores, defensores et fautores eorum, ipsorumque filii usque ad secundam generationem, ad aliquod beneficium ecclesiasticum seu publicum officium admittantur, quod, si secus actum fuerit, sit irritum et inane, primum et secundum gradum per paternam lineam comprehendere declaramus; per maternam vero ad primum duntaxat volumus hoc extendi. Hoc autem de filiis et nepotibus haereticorum[72]), credentium et aliorum huiusmodi, qui tales esse vel tales etiam decessisse probantur, intelligendum esse videtur, non autem illorum, quos emendatos esse constiterit et reincorporatos ecclesiae unitati, et pro culpa huiusmodi ad mandatum ecclesiae poenitentiam recepisse, quam ipsi vel iam perfecerunt, vel humiliter prosecutioni eius insistunt, vel parati fuerint ad recipiendam eandem.

CAP. XVI.

Inquisitor Papae super haeresi sine speciali mandato non inquirit contra episcopum, sed, si eum culpabilem sciverit, nunciabit Papae. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Inquisitores haereticae pravitatis, ab apostolica sede seu alio vel aliis quibuslibet deputati, de huiusmodi crimine inquirere contra episcopos nequeunt[73]), aut eius praetextu procedere contra eos, nisi in literis commissionis apostolicae, quod hoc possint, contineatur expresse. Si tamen inquisitores ipsi episcopos vel alios superiores praelatos sciverint vel invenerint[74]) circa crimen haereseos commisisse, aut eos de hoc diffamatos exsistere vel suspectos: id tenebuntur sedi apostolicae nunciare.

CAP. XVII.

Non derogatur ordinariis super processu haereticorum, licet Papa generaliter alteri deleget. Et super eodem facto episcopus et inquisitor possunt procedere communiter vel divisim, vel proferre sententiam, in qua si discordant, debent Papae referre. Et episcopi, qualitercunque procedunt, debent servare modum inquisitoribus impositum. H. d. Domin.

Idem.

Per hoc, quod negotium haereticae pravitatis alicui vel aliquibus ab apostolica sede generaliter in aliqua provincia, civitate vel dioecesi delegatur, dioecesanis episcopis, quin et ipsi auctoritate ordinaria vel delegata, si habent, in eodem procedere valeant, nolumus derogari. Verum, ut[75]) dictum inquisitionis negotium efficacius, melius utiliusque procedat, concedimus, quod per episcopos ipsos et per inquisitores de facto eodem inquiri valeat communiter vel divisim. Et si[76]) divisim processerint, teneantur sibi invicem communicare processus, ut per hoc possit melius veritas inveniri. Et nisi hoc casu inquisitores in sententiae prolatione dioecesanis vel econtra duxerint deferendum, per utrosque simul sententia proferatur. In qua ferenda si non convenerint, per utrosque negotium sufficienter instructum ad sedem apostolicam remittatur. Sive autem ordinaria sive delegata episcopi potestate procedant: illum in procedendo modum observent, quem inquisitores possunt et debent per iura communia, vel per speciales concessiones seu ordinationes sedis apostolicae observare.

CAP. XVIII.

Episcopis et inquisitoribus haeresis non resistant, sed omnino pareant domini temporales, et de eo crimine non cognoscant; alias, prout dicitur hic, puniuntur. H. d. secundum Zens.

Idem.

Ut inquisitionis negotium contra haereticam pravitatem ad Dei gloriam et augmentum fidei nostris temporibus prosperetur, leges quasdam, per Federicum olim Romanorum imperatorem, tunc in devotione Romanae persistentem ecclesiae, promulgatas, quatenus Dei et ecclesiae sanctae suae honorem promovent, et haereticorum exterminium prosequuntur, et statutis canonicis non obsistunt, approbantes et observari volentes, universos saeculi potestates et dominos temporales, ac provinciarum, terrarum, civitatum aliorumque locorum rectores, quibuscunque dignitatibus vel officiis aut nominibus censeantur, requirimus et monemus, ut, sicut reputari cupiunt et haberi fideles, ita pro defensione fidei dioecesanis episcopis et inquisitoribus haereticae pravitatis, a sede apostolica

---

Cap. XII. 59) *liberius:* C. H. — 60) *et fautores:* non habet C. R. — 61) *sanctae obed.:* C. H. — 62) add.: *potius:* C. R. — 63) desid. ibid. — 64) *denunciando:* ib. — 65) abest a C. H.

Cap. XIII. 66) *tracti:* C. R. — 67) *fuerint:* C. R. H. — 68) *est:* C. H. — 69) desid. ibid.

Cap. XIV. 70) *tum cum:* C. R.

Cap. XV. 71) add.: *Papae* C. H. — cf. c. 10. X. de haer. V. 7. et supra eod. c. 2. — 72) *dictorum haer.:* C. R.

Cap. XVI. 73) *nequeant:* Böhm. — 74) *vel inv.:* desid. in C. H.

Cap. XVII. 75) *verum si:* C. R. — 76) *et nisi:* C. H.

deputatis aut in posterum deputandis, pareant, et intendant in[77]) haereticorum, credentium, fautorum, receptatorum et defensorum ipsorum investigatione, captione ac custodia diligenti, quum ab eis fuerint requisiti, et ut praefatas personas pestiferas in potestatem seu carcerem episcoporum[78]) aut inquisitorum dictorum, vel ad locum, de quo ipsi vel aliqui ex eis mandaverint, infra[79]) eorundem dominorum potestatem[80]) vel rectorum districtum ducant[81]) vel duci faciant sine mora, ubi per viros catholicos a praefatis episcopis seu inquisitoribus, vel eorum aliquo deputatos sub arcta et diligenti custodia teneantur, donec eorum negotium per ecclesiae iudicium terminetur, utque de haeresi a dioecesano episcopo vel inquisitore seu inquisitoribus condemnatos praefati potestates, domini[82]) temporales sive rectores[83]), vel eorum officiales seu nuncii albi relictos statim recipiant[84]) indilate animadversione debita puniendos[85]), non obstantibus appellationibus seu proclamationibus praedictorum nequitiae filiorum, quum tam secundum ordinationem praedecessorum nostrorum, quam secundum legem imperialem appellationis et proclamationis beneficium expresse sit haereticis et credentibus, ac eorum receptatoribus, fautoribus et defensoribus interdictum. Prohibemus quoque districtius potestatibus, dominis temporalibus et rectoribus eorundemque officialibus[86]) supra dictis, ne ipsi de hoc crimine, quum mere sit ecclesiasticum, quoquo modo[87]) cognoscant vel iudicent, sive captus pro eodem crimine absque dictorum episcoporum sive inquisitorum, aut saltem alterius eorundem licentia vel mandato a carcere[88]) liberent[89]), aut executionem, sibi pro huiusmodi crimine a dioecesano vel inquisitoribus[90]) seu inquisitore iniunctam, prompte, prout ad suum spectat officium, facere seu adimplere detrectent, vel alias dioecesanorum[91]) aut inquisitorum iudicium, sententiam seu processum directe vel indirecte impedire praesumant. Si quis vero de praedictis potestatibus, dominis[92]) temporalibus, rectoribus[93]), vel eorum officialibus seu balliviis, contra praedicta fecerit, aut praefato fidei negotio, saepe fatis dioecesano episcopo vel inquisitoribus incumbenti, se opponere forte praesumpserit vel ipsum aliquatenus impedire, nec non et qui scienter in praedictis dederit auxilium, consilium vel favorem: excommunicationis se noverit mucrone percussum. Quam si per annum animo sustinuerit pertinaci: extunc velut haereticus condemnetur.

CAP XIX.

Bona haereticorum ipso iure sunt confiscata, quod probatur triplici argumento legali. Sed apprehensio bonorum fieri non debet per dominum saecularem, nisi prius pronunciatum fuerit super crimine per iudicem ecclesiasticum, qui hoc possit. Ioann. Andr.

Idem.

Quum, secundum leges civiles, nefarias, naturae contrarias, incestas[94] nuptias contrahentes[95]) eo ipso suarum dominium rerum perdant, et mulier, humanam legem transgrediens, at, praesertim parentibus suis non consentientibus, raptoris nuptias eligens, bona omnia, quae per legem sibi obvenerant a raptore ac aliis[96]) consortibus raptus[97]), ipso iure amittat, certoque casu deferantur in fiscum, ac etiam[98]) illicitas species transvehens, aut rerum[99]) vectarum professionem omittens earundem specierum et rerum proprietate hac ipso privetur[100]), et fisco rerum et specierum dictarum[1]) proprietas acquiratur: bona haereticorum, qui gravius, horribilius ac detestabilius quam praedicti delinquunt, ipso iure[2]) de fratrum nostrorum consilio decernimus confiscata. Confiscationis tamen huiusmodi executio vel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principes aut alios dominos temporales iuxta Gregorii Papae praedecessoris nostri declarationem, antequam per episcopum loci, vel aliam personam ecclesiasticam, quae super hoc habeat potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

CAP. XX.

In causa haeresis proceditur simpliciter et de plano, et dicta testium et accusatorum non publicantur, si periculum timeatur. H. d. secundum Zenz.

Idem.

Statuta quaedam felicis recordationis Innocentii, Alexandri et Clementis praedecessorum nostrorum, quibusdam declaratis et additis, recensentes, concedimus, quod in inquisitionis haereticae pravitatis negotio procedi possit simpliciter et de plano, et absque advocatorum ac iudiciorum strepitu et figura. Iubemus tamen, quod, si accusatoribus vel testibus in causa haeresis intervenientibus seu deponentibus propter potentiam personarum, contra quas inquiritur, videant episcopus vel inquisitores grave periculum imminere, si contingat fieri publicationem nominum eorundem, ipsorum nomina non publice, sed secreto coram dioecesano episcopo, vel, eo absente, ipsius vicario, quando inquisitores procedunt, quando vero procedit episcopus, coram inquisitoribus, si haberi commode possit copia eorundem, ac nihilominus, sive episcopus sive inquisitores processerint, aliquibus aliis personis providis et honestis iurisque peritis[3]), quas ad hoc vocari[4]), et eis per[5]) totum processum, super quo deliberandum est, seriose manifestari ac integraliter explicari, et de ipsorum consilio ad sententiam vel condemnationem procedi volumus, exprimantur, sicque, (non obstante, quod illis, contra quos huiusmodi[6]) deposuerunt, nomina ipsorum non fuerint publicata,) adhibeatur ad cognitionem iudicis instruendam plena fides depositionibus testium eorundem. Et ut eorundem accusatorum et testium periculis efficacius occurratur, et cautius in inquisitionis negotio procedatur: praesentis constitutionis auctoritate permittimus[7]), quod episcopus vel inquisitores secretum possint iniungere illis, quibus, (ut praemissum est,) processum huiusmodi explicabunt, et in eos, si arcana consilii seu processus, sibi sub secreto ab eisdem episcopo vel inquisitoribus patefacta, praeter eorum licentiam aliis patefecerint, excommunicationis sententiam, quam ex secreti violatione ipso facto incurrant, (si eis expedire videbitur,) promulgare, sic tamen, quod inquisitores episcopum, vel episcopus inquisitores non excommunicent hac de causa, sed ipsi[8]) ex iniuncto ex nunc a nobis sub virtute sanctae obedientiae districto praecepto ad secretum huiusmodi teneantur. Cessante vero periculo supra dicto, accusatorum et testium nomina, prout in aliis fit iudiciis, publicentur. Ceterum in his omnibus praecipimus tam episcopos quam inquisitores puram et providam intentionem habere, ne ad accusatorum vel testium nomina supprimenda, ubi est securitas, periculum esse dicant, nec in eorum discrimen securitatem asserant, ubi tale periculum immineret, super hoc eorundem conscientias onerantes. Constitutiones vero, ordinationes et mandata alia praedecessorum nostrorum, in negotio haereticae pravitatis facta, concessa seu etiam ad consulta responsa, quae constitutionibus supra scriptis, super eadem editis pravitate, non obvient, in suo volumus robore permanere.

TITULUS III.

DE SCHISMATICIS.

CAP. UN.

In prima parte *ponit arengam usque ad vers.* Iacobum videlicet, *in qua dicit, quod Columnenses Iacobus et Petrus, olim cardinales et filii Ioannis, fratres scilicet dicti Petri, diutius exspectati, noluerunt ad cor redire, sed in profundum malorum descendentes sua aggravabant delicta; quare varias poenas tulit in eos, quas ad certitudinem praesentium et memoriam futurorum hic inserit. Secundo ponit poenas, quas protulit in ipsos Iacobum et Petrum, usque ad vers.* Contra natos. *Ibi tertio ponit poenas, quas tulit contra filios et posteros dicti Ioannis, usque ad vers.* Omnem. *Ibi quarto imponit poenas iis, qui de cetero deliberate dictos Iacobum et Petrum pro cardinalibus habuerint, vel eis vel praedictis natis Ioannis favorem praebuerint, usque ad vers.* Haec et alia. *Ibi quinto et ultimo ratificat, innovat et confirmat praedicta, et ea praecipit inviolabiliter observari, et iubet similes excessus puniri similibus poenis in posterum.* H. d. Ioan. Andr.

Bonifacius VIII.

Ad succidendos infructuosos palmites pestiferos et nocivos, quos, quasi ficus fatua, domus de Columna produxit, nescientes in semitis iustitiae dirigere gressus suos, ad cor reverti, et agere poenitentiae dignos fructus, licet diutius exspectatos, (Iacobum videlicet de Columna, et Petrum nepotem ipsius, olim sanctae Romanae ecclesiae cardinales, et filios quondam Ioannis de Columna, fratris dicti Iacobi, et patris Petri praefati posteros, et fautores et sequaces eorum,) in virtute Altissimi exsurgentes, spiritualiter et temporaliter contra eos duximus procedendum. Consequenter dictis[1]) Iacobo et Petro, descendentibus in profundum malorum, et molientibus inconsutilem tunicam Domini, sanctae videlicet

Cap. XVIII. 77) desid. ap. Böhm. — 78) *ipsorum:* C. R. — 79) *intra:* Böhm. — 80) *potestatum:* C. R. — 81) *inducant:* C. H. — 82) *aut dom.:* ib. — 83) *sive rectores:* desid. in C. R. — 84) *recipere teneantur:* ib. — 85) *punientes:* C. H. — 86) *eorundemque officialibus:* desid. ib. — 87) *aliquatenus:* C. R. — 88) *a captione vel carcere:* C. R. et H. — 89) *liberando:* C. R. — 90) *dioecesano episcopo inquisitoribus:* C. H. — 91) *dioecesani:* C. R. — 92) *et dom.:* C. H. — 93) abest a C. R.

Cap. XIX. 94) *et incestas:* C. H. — 95) *contrahens .... perdat:* C. R. — 96) *aut aliis:* C. H. — 97) *eius raptus:* C. R. H. — 98) abest a C. H. — 99) *et rerum:* C. R. — 100) *ipso iure amittat:* C. H. — 1) *bonorum praedictorum:* C. R. — 2) *iure fore commissa seu confiscata de fratrum:* ibid.

Cap. XX. 3) *iuris peritis et aliis:* C. R. — *utriusque peritis:* H. — 4) *vocari contingat:* C. H. — 5) omitt. id. — 6) *huius testes:* ibid. — 7) *concedimus:* C. R. — 8) *episcopi:* Böhm.

TIT. III. Cap. I. 1) *consequenter dictis:* desid. in C. R. —

ecclesiae scindere unitatem, et ut gladium acuentibus linguas suas, et prorumpentibus non tam in verba blasphemiae[2]) et schismatica, quam insana, quae in scriptis redacta sub sigillis, quibus, antequam essent depositi, utebantur, per Urbem et diversa mundi climata destinaverunt, aestimantes loquacitatem facundiam, et maledicere conscientiae bonae signum, et conficta materia disputandi, quia veritate[3]) non poterant, nos saltem lacerare conviciis praesumpserunt. Quorum dicta licet possemus superiori assertione convincere, et luce clarioribus rationibus confutare, duximus eorum latratibus non dare responsum, ut contrita eorum[4]) rabies auctoritate sonora praesidentis in supremo iudicii solio frangeretur, et patens veritas per se ipsam veniret in publicam notionem, nostrumque silentium in supplicium eis foret. Processus tamen contra ipsos et alios fecimus successive varios, diversisque temporibus spirituales et temporales poenas et sententias continentes et mulctas. Quorum, (quia totum tenorem constitutionis in praesenti[5]) inserere longum esset,) ex eis quaedam compendiose collata[6]) huic nostrae constitutioni duximus inserenda ad certitudinem praesentium et memoriam futurorum, videlicet: quod ex causis, quae rationabiliter nos moverunt, de fratrum nostrorum consilio deposuimus dictos Iacobum et Petrum a cardinalibus eiusdem ecclesiae et ab omni cardinalatus commodo et honore, ipsosque iudicavimus schismaticos et blasphemos, et tanquam haereticos puniendos, expositis personis eorum a fidelibus capiendis, omnibus beneficiis, officiis, honoribus, dignitatibus et praelaturis perpetuo privantes eosdem, et reddentes inhabiles ad habenda, cunctis eorum bonis mobilibus et immobilibus, iuribus et iurisdictionibus publicatis. Contra natos insuper et posteros dicti Ioannis spiritualiter et temporaliter duximus multipliciter[7]) procedendum, eorum bonis et iuribus publicatis et confiscatis, ipsisque posteris dicti Ioannis, per masculinam et femininam lineam descendentibus, indignis perpetuo redditis ad cardinalatus honorem et quaelibet officia, beneficia et ministeria in ecclesia memorata vel eius curia, alibi vero usque ad quartam generationem. Omnem personam, praesentem et futuram, cuiuscunque fuerit praeeminentiae[8]), conditionis, dignitatis aut status ecclesiastici vel mundani, (etiamsi foret sanctae Romanae ecclesiae cardinalis,) quae ipsos Iacobum et Petrum, vel eorum alterum scienter et deliberate pro cardinalibus habuerit et tenuerit, aut ad cardinalatum admiserit, seu vocem eorum vel alicuius ipsorum suffragium in electione Romani Pontificis admiserit, aut in Pontificem Romanum elegerit, nominaverit, assumpserit vel receperit, seu dederit in his vel ad hoc auxilium, consilium vel favorem, excommunicationis sententia[9]) duximus innodandum, a qua absque expressa licentia Romani Pontificis non possit absolvi, nec etiam per collegium apostolicae sedis eadem sede vacante. Eamque praelatione, dignitate, statu et honore ecclesiasticis omnino privamus, nihilominus omnes, qui dictis Iacobo et Petro aliis et natis dicti Ioannis favorem praebuerint vel auxilium in rebellione vel[10]) schismate persistentibus, excommunicationis[11]) sententia innodantes. Haec et alia, per nos facta in praedictis nostris processibus, et in literis nostris bullatis super eis confectis contenta, hac constitutione perpetuo valitura ratificamus, confirmamus et etiam innovamus, eandemque[12]) de novo facimus de fratrum nostrorum consilio praedictorum. Et ut dictorum malitia non inveniat successorem, et punitae transgressionis exemplar retrahat alios ab offensa, ne in oblivionem veritas[13]) veniens non vagetur incerta: statuimus atque decrevimus, ut et ipsa inviolabiliter observentur, et quod similes excessus et culpae poenis similibus[14]) in posterum puniantur.

TITULUS IV.

DE HOMICIDIO.

CAP. I.

Per assassinos faciens vel tantum mandans aliquem interfici, tanquam ab omnibus diffidatus absque alicuius prolatione sententiae incurrit excommunicationis et depositionis ab officio et beneficio. H. d. secundum Zens.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi* [1]).

Pro humani redemptione generis de summis coelorum ad ima mundi descendens, et mortem tandem subiens temporalem Dei Filius Iesus Christus, ne gregem sui pretio sanguinis gloriosi redemptum, adscensurus post resurrectionem ad Patrem, absque pastore desereret, ipsius curam B. Petro Apostolo[2]), ut suae stabilitate fidei ceteros in Christiana religione firmaret eorumque mentes ad salutis opera suae accenderet devotionis ardore, commisit. Unde nos, eiusdem Apostoli effecti disponente Domino, licet immeriti, successores, et ipsius redemptoris locum in terris, quanquam[3]) indigne, tenentes, circa gregis eiusdem custodiam sollicitis excitati vigiliis et animarum salutis iugis[4]) attentione cogitationis intendere submovendo noxia et agendo profutura debemus, ut, excusso[5]) a nobis negligentiae somno, nostrique cordis oculis diligentia sedula vigilantibus, animas[6]) Deo lucrifacere sua nobis cooperante gratia valeamus. §. 1. Quum igitur illi, qui sic horrenda inhumanitate detestandaque saevitia mortem sitiunt aliorum, ut ipsos faciant per assassinos occidi, non solum corporum, sed mortem procurent etiam animarum, nisi eos exuberans gratia divina praevenerit, ut sint armis spiritualibus praemoniti, ac omnis[7]) potestas tribuatur a Domino ad iustitiam rectumque iudicium exercendum: nos, tanto periculo volentes occurrere animarum, et tam nefarias praesumptiones[8]) ecclesiasticae animadversionis mucrone ferire[9]), ut metus poenae meta huiusmodi praesumptionis existat, praesertim quum nonnulli magnates, taliter perimi formidantes, coacti fuerint securitatem ab eorundem assassinorum domino impetrare, sicque ab eo non absque Christianae dignitatis[10]) opprobrio redimere quodammodo vitam suam: §. 2. Sacri approbatione concilii statuimus, ut, quicunque princeps, praelatus seu quaevis alia ecclesiastica saecularisve persona quempiam Christianorum per dictos[11]) assassinos interfici fecerit vel etiam[12]) mandaverit, (quanquam mors ex hoc forsitan non sequatur,) aut eos[13]) receptaverit vel defenderit seu occultaverit, excommunicationis et depositionis a dignitate, honore, ordine, officio et beneficio incurrat sententias ipso facto, et illa[14]) libere aliis per illos, ad quos eorum collatio pertinet, conferantur. Sit[15]) etiam cum suis bonis mundanis omnibus tanquam Christianae religionis aemulus a toto Christiano populo perpetuo diffidatus, et, postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem[16]) scelus tam exsecrabile commisisse, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis seu diffidationis adversus eum sententia requiratur.

CAP. II.

Sine poena irregularitatis possunt clerici de suis malefactoribus conqueri coram iudice saeculari, etiam de criminibus, ex quibus debetur poena sanguinis, expresse protestando, quod ad poenam sanguinis non intendunt. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Praelatis vel clericis quibuscunque, qui, de laicis suis malefactoribus querelam penes saecularem iudicem deponentes, petunt emendam sibi fieri, et provideri, ne contra eos talia de cetero praesumantur, protestando expresse, quod ad vindictam seu poenam sanguinis non intendunt, imputari non debet, quamvis alias in tali casu de iure debeat poena sanguinis irrogari, si iudex mortem illis inferat iustitia exigente. Alioquin si[17]) praelati aut clerici propter metum huiusmodi, quia iudex ad poenam sanguinis posset procedere, de suis malefactoribus taliter conqueri non auderent[18]): daretur plerisque[19]) materia trucidandi eosdem, et ipsorum bona libere depraedandi.

CAP. III.

Mandanti aliquem verberari secuta mors imputatur. H. d. secundum Zens.

Idem.

Is, qui mandat[20]) aliquem verberari, licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus vel membro aliquo[21]) mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius, fines mandati excedens, mutilet vel occidat, quum mandando in culpa fuerit, et, hoc evenire posse, debuerit cogitare.

Cap. I. 2) *blasphema:* C. H. — 3) *in vere:* C. R. — 4) desid. in C. H. — 5) *constitutioni praesenti:* ib. — 6) *compendiosa collecta:* id. — 7) abest a C. R. — 8) *eminentiae:* ib. — 9) *sententiae:* ib. — 10) *et schismate:* Böhm. — *et in reb. et schismate:* C. H. — 11) *etiam excomm.:* C. R. — 12) *eademque:* C. R. H. — 13) *veritatis.* C. R. — 14) *similiter:* C. R.

TIT. IV. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) *Ap., suae stab . . . quod firm.:* Innoc. IV. Ms. — 3) *tamen:* id. ap. Mans. — 4) *iugis cogitationibus* Innoc. IV. Ms. — *vigiliis animarum salutis vigili cog.:* id. ap. Mans. — 5) *excluso:* C. R. — 6) add.: *ipsas:* Innoc. IV. — 7) omitt. id. Ms. — 8) *nefarios praesumptores:* id., C. R. H. — 9) *feriri:* C. H. — 10) *Christianitatis:* C. R. — 11) *praedictos:* Innoc. IV. — 12) omitt. id. ap. Mans. — 13) desid. in C. R. — 14) *ista:* Innoc. IV. Ms. — 15) *sed etiam . . . diffidatur:* id. — 16) *aliquod:* id. ap. Mans.

Cap. II. 17) *alioquin nisi si:* C. R. — 18) *auderent:* ib. — 19) *pluribus:* C. H.

Cap. III. 20) *mandavit:* C. H. — 21) *nec membro aliquo etiam:* ib.

TITULUS V.

DE USURIS.

CAP. I.

Primo innovat et observari praecipit Lateranense concilium contra usurarios editum, usque ad vers. Et quia, ubi praecipit omnibus dominis et universitatibus terrarum, ne permittant alienigenas in terris suis conducere domos ad exercendum foenus, vel conductas habere, et quod aliquis eis ad hoc domus non locet, usque ad vers. Qui vero, ubi imponit poenam clericis contra facientibus, usque ad versic. Ceterum, ubi imponit poenam laicis, et hoc facit usque in finem. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in generali concilio Lugdunensi.* [1])

Usurarum voraginem, quae animas devorat et facultates exhaurit, compescere cupientes, constitutionem Lateranensis [1*]) concilii contra usurarios editam sub divinae maledictionis interminatione praecipimus inviolabiliter observari. Et quia, quo minor foeneratoribus aderit foenerandi commoditas, eo magis adimetur foenus exercendi [2]) libertas: hac generali constitutione sancimus, ut nec collegium, nec alia [3]) universitas vel singularis persona, cuiuscunque sit [4]) dignitatis, conditionis aut status, alienigenas et [5]) alios non oriundos de terris ipsorum, publice foenebrem pecuniam exercentes aut exercere volentes, ad hoc domos in terris suis [6]) conducere vel conductas habere, aut alias [7]) habitare permittant [8]), sed huiusmodi usurarios manifestos omnes infra [9]) tres menses de terris suis [10]) expellant, nunquam aliquos tales de cetero admissuri. Nemo illis ad foenus exercendum domos locet, vel sub alio titulo quocunque concedat. Qui vero contra [11]) fecerint, si personae fuerint ecclesiasticae, patriarchae, archiepiscopi, episcopi suspensionis, minores vero personae singulares excommunicationis, si [12]) autem collegium seu alia universitas, interdicti sententiam ipso facto se noverint incursuros. Quam si per mensem animo sustinuerint indurato: terrae ipsorum, quamdiu in eis iidem [13]) usurarii commorantur, extunc ecclesiastico [14]) subiaceant interdicto. Ceterum si laici fuerint, per suos ordinarios ab huiusmodi excessu omni cessante privilegio per censuram ecclesiasticam compescantur.

CAP. II.

Manifestis usurariis, licet mandaverint usuras restitui, ecclesiastica sepultura negabitur, nisi primo satisfiat, vel secundum formam huius decreti idonee caveatur. Sepelientes eos contra hanc constitutionem Lateranensis concilii poenam incurrant. Testamenta ipsorum aliter facta non valent, nec debet eis aliquis interesse, vel eos absolvere vel ad confessionem admittere. H. d. Ioann. Andr.

Idem. [14*])

Quamquam usurarii manifesti de usuris, quas receperant, satisfieri expressa quantitate vel indistincte in ultima voluntate mandaverint: nihilominus tamen eis ecclesiastica sepultura denegetur, donec [15]) de usuris ipsis fuerit, (prout patiuntur facultates eorum,) plenarie satisfactum, vel illis, quibus facienda est restitutio, si praesto sint ipsi, aut aliis [16]), qui eis possint acquirere, vel, eis absentibus, loci ordinario aut eius vices gerenti, sive rectori parochiae, in qua testator habitat, coram aliquibus fide dignis de ipsa parochia, (quibus quidem ordinario, vicario et rectori praedicto modo cautionem huiusmodi coram nomine liceat praesentis constitutionis auctoritate recipere, ita, quod illis perinde [17]) actio acquiratur,) aut servo publico de ipsius ordinarii mandato idonee de restitutione facienda sit cautum. Ceterum si receptarum usurarum sit quantitas manifesta, illam semper in cautione praedicta exprimi volumus, alioquin aliam recipientis cautionem huiusmodi [18]) arbitrio moderandam; ipse tamen scienter non minorem, quam verisimiliter creditur, moderetur, et, si secus fecerit [19]), ad satisfactionem residui teneatur. Omnes autem religiosos et alios, qui manifestos usurarios contra praesentis sanctionis [20]) formam ad ecclesiasticam ausi fuerint admittere sepulturam, poenae Lateranensis concilii [21]) contra usurarios promulgatae statuimus subiacere. Nullus manifestorum usurariorum testamentis intersit, aut eos ad confessionem admittat, sive ipsos absolvat, nisi de usuris satisfecerint, vel de satisfaciendo [22]) pro suarum viribus facultatum praestent [23]), ut praemittitur, idoneam cautionem. §. 1. Testamenta quoque manifestorum usurariorum aliter facta non valeant, sed sint irrita ipso iure.

TITULUS VI.

DE EXCESSIBUS PRAELATORUM ET SUBDITORUM.

CAP. UN.

Mendicantes non possunt acquirere nova loca ad habitandum vel antiqua alienare vel mutare absque speciali licentia Papae, quae de hac prohibitione faciat mentionem. In acquirentibus tamen loca pro eremitica vita ducenda cessat prohibitio. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quum ex eo, quod Praedicatores, Minores, et religiosi alii mendicantes, in civitatibus, castris, villis aut aliis locis ad habitandum [1]) domos vel loca de novo suscipiant, seu olim suscepta dimittunt, se ibidem ad alia [2]) transferentes, diversa scandala quandoque proveniant, et frequentes clamores ad sedem apostolicam perferantur: nos, super hoc providere volentes, hoc perpetuo prohibemus edicto, ne deinceps aliquis vel aliqui de praedictis, quibuscunque super hoc privilegiis muniti exsistant, (quae ipsis contra tenorem constitutionis praesentis nullatenus volumus suffragari,) in aliqua civitate, castro, villa seu loco quocunque ad habitandum domos vel loca quaecunque de novo recipere, seu hactenus recepta mutare, vel ea venditionis, permutationis, donationis aut cuiusvis alienationis titulo quocunque [3]) in alios transferre praesumant absque sedis apostolicae licentia speciali, plenam et expressam faciente de prohibitione huiusmodi mentionem; si secus egerint, irritum decernentes. Per hoc tamen eis, qui vitam duxerint eremiticam seu solitariam eligendam, de maiorum suorum licentia, quin cellas, mansiones seu [4]) habitacola in eremo, sive locis, ubi non sit hominum habitatio de propinquo, possint acquirere ac mutare, non intelligimus [5]) interdictum.

TITULUS VII.

DE PRIVILEGIIS.

CAP. I.

Exempti vel privilegiati, ut non teneantur nisi sub certo iudice respondere, ratione delicti, contractus aut rei, si haec sint inita vel sita in loco non exempto, conveniuntur coram ordinario; sed ratione domicilii non. — §. II. Monasterio privilegiato, ut eius monachi a quocunque interdici, suspendi vel excommunicari non possint, cessat in illis ordinariorum iurisdictio quoad illa, nisi illi monachi mitterentur ad prioratus subiectos ordinariis, quia tunc, etiam licet utrobique sint monachi, ordinarii etiam quoad praedicta illos iudicant, quamdiu ibi manent. Hoc dicit.

Innocentius IV. *in concilio generali Lugdunensi.* [1])

Volentes [2]) libertatem, quam nonnullis apostolica sedes privilegio exemptionis indulsit, sic integram observari [3]), ut et [4]) illam alii non infringant, et ipsi eius [5]) limites non excedant, declaratione irrefragabili diffinimus, quod, quantumcunque [6]) sic exempti [7]) gaudeant libertate, nihilominus tamen ratione delicti, sive contractus [8]), aut rei, de qua contra ipsos agitur, rite possunt [9]) coram locorum ordinariis conveniri, et illi quoad hoc suam in ipsos iurisdictionem, prout [10]) ius exigit, exercere. Numquid ergo carent [11]) omnino in his commodo libertatis? Non utique, quia nec coram ordinariis [12]) ipsis, dummodo sit in loco exempto commissum delictum, vel contractus initus, aut res litigiosa, nec ubi domicilium habent, si alibi delinquant [13]), vel contrahant, aut res ipsa consistat, conveniri possunt aliquatenus super istis: nec domiciliorum praetextu locorum dioecesani, (si, ubi [14]) deliquerunt, vel contraxerunt, aut res ipsa consistit [15]), illi conveniantur,) remittendi eos illuc, vel ipsis, at illic [16]) respondeant, iniungendi habeant [17]) aliquam potestatem, salvis nihilominus casibus aliis, in quibus eos [18]) episcoporum iurisdictioni subesse canonica praecipiunt instituta [19]). Et [20]) id ipsum decernimus circa illos [21]), quibus, ut

TIT. V. Cap. I. 1) c. 26. conc. Lugd. II. — 1*) conc. Lat. III. c. 25. — 2) *extendi:* conc. Ms. — 3) *vel an.:* id. — 4) omitt. id. — 5) *vel:* id. — 6) omitt. C. H. — 7) desid. in conc. Ms. — 8) *permittat:* id. ap. Mans. — 9) *intra:* Böhm. — 10) *ipsorum:* C. H. — 11) *contrarium:* conc. — 12) *colleg. autem:* id. ap. Mans. — 13) *in eisdem:* id. Ms. — 14) desid. ib.

Cap. II. 14*) c. 27. ib. — 15) *donec vel:* conc. ap. Mans. — *donec illis:* id. Ms. — 16) *alii:* conc. — desid. in C. R. — 17) *proinde:* conc. ap. Mans. — 18) *ipsius ordinarii:* conc. Ms. — 19) *fecerint . . . teneantur:* id. — 20) *constitutionis:* id. — 21) *in Lat. concilio:* conc. — cf. conc. Lat. III. c. 25. — 22) *satisfactione:* C. H. — 23) *praestiterint:* conc. Ms.

TIT. VI. Cap. I. 1) *inhabitandum:* C. R. — 2) *alia loca:* C. R. — 3) *quomodocunque:* C. R. — 4) desid. in C. H. — 5) *intelleximus:* ib.

TIT. VII. Cap. I. 1) cap. un. Decr. Innoc. IV. h. t. — 2) *Volentes Et infra:* Innoc. IV. Ms. — 3) *conservari:* Innoc. IV. — 4) *ut contra illam alii non insurgant:* id. ap. Mans. — 5) *et ipsius lim.:* id. Ms. — 6) *quantacunque:* C. H. — 7) *sint exempti et gaud.:* id. ap. Mans. — 8) *contr. initi:* C. R. — 9) *possint:* C. H., Innoc. IV. ap. Mans. — 10) *possunt, prout:* id. — 11) *careant:* C. R. — 12) *ord., si ab ipsis sit:* Innoc. IV. Ms. — 13) *deliquerint:* id. — 14) *si olim:* C. R. — *si alibi:* Innoc. IV. ap. Mans. — 15) *exigit, illic:* id. — *exsistit, ibi:* Innoc. IV. Ms. — 16) *sic:* id. — 17) *habent:* C. H. — 18) desid. ap. Innoc. IV. Ms. — 19) *statuta instituta:* id. — 20) *etiam:* Innoc. IV. ap. Mans. — 21) *contra ipsos:* C. R.

non nisi sub uno[22]) certo iudice teneantur de se conquerentibus respondere, apostolico privilegio est concessum. §. 1. In eos autem, quibus, ne interdici, suspendi vel excommunicari a quoquam valeant, a sede apostolica est indultum, sicut sunt religiosi quam plures, in quorum privilegiis continetur, ne quisquam episcopus vel archiepiscopus[23]) monasteriorum suorum monachos pro ulla causa ullove[24]) loco interdicere, suspendere[25]) vel excommunicare praesumat, iidem ordinarii iurisdictionem suam[26]) quantum ad ista, ubicunque illi[27]) fuerint, penitus exercere non possint[28]); nisi forsan ipsi monachi ad monasteriorum suorum prioratus ordinariis eisdem subiectos, ut vel gerant eorum regimen, vel in eis tanquam proprii locorum ipsorum monachi resideant, fuerint destinati. Tunc enim, etsi libere possint[29]) ad eadem monasteria revocari, ac tam illorum quam ipsorum prioratuum monachi reputentur, quum non sit inconveniens, aliquem utrobique[30]) locum habere monachicum, unum alteri subesse monasterio, vel ab ipso noscitur dependere, ratione tamen eorundem[31]) prioratuum dicti ordinarii sua iurisdictione in ipsis etiam quoad praemissa, quamdiu morantur[32]) in illis[33]), licite uti[34]) possunt.

CAP. II.

Curia Romana habet studium generale et eius privilegia. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quum de diversis mundi partibus multi confluant ad sedem apostolicam quasi matrem: nos, ad communem tam ipsorum quam aliorum omnium commodum et profectum paterna sollicitudine intendentes, ut sit eis mora huiusmodi fructuosa, providimus, quod ibidem de cetero regatur et vigeat studium iuris divini et humani, canonici videlicet et civilis. Unde volumus et statuimus, ut studentes in scholis ipsis penes sedem eandem talibus privilegiis omnino, libertatibus et immunitatibus gaudeant, quibus gaudent studentes in scholis, ubi generale regitur studium, ac recipiant integre proventus suos ecclesiasticos sicut illi.

CAP. III.

Dicit, quomodo intelligatur privilegium, quod habent quidam abbates de populo benedicendo, et quibus possint abbates conferre tonsuram. Ioann. Andr.

Alexander IV.

Abbates, quos apostolica sedes in exhibitione benedictionis super populum speciali privilegio insignivit, in ecclesiis, quae ad eos pertinent pleno iure, quando in eis divina officia celebrant, possunt post missarum solennia et vespertinas ac matutinas laudes benedictionem solennem super populum elargiri. Alibi autem publice, aut per vias, civitates, castra et villas, populis et plebibus benedictionem facere vel impertiri non valeant, nisi hoc eis expresso[35]) apostolico privilegio sit concessum. Nec eis licitum sit[36]), aliis quam monasteriorum suorum conversis, et qui ad illa convolaverint, et in quos ecclesiasticam et quasi episcopalem[37]) iurisdictionem obtinent, primam clericalem conferre tonsuram, nisi eis id competat ex pleno[38]) praefatae sedis indulto.

CAP. IV.

Exempti in locis non exemptis oratoria vel capellas sine dioecesanorum licentia construere non possunt, nec in exemptis sine licentia Papae. Nec possunt exempti assumere causas proprias suorum liberorum hominum in se, etiamsi illi sint sui censuales. Ioannes Andreae.

Idem.

Auctoritate sedis apostolicae de fratrum nostrorum consilio statuimus, quod oratoria vel capellas in locis non exemptis sine dioecesanorum locorum ipsorum licentia exempti construere non praesumant, neque in sic constructis, nec tempore interdicti, (casibus expressis in iure duntaxat exceptis[39]),) celebrent vel faciant celebrari divina. Quodsi talia praesumpserint: ab his per locorum ipsorum ordinarios compescantur, et, si quas propter hoc exemptorum ipsorum conservatores in eos sententias protulerint, illas penitus revocamus. Inhibemus insuper[40]), ne in locis etiam exemptis hoc ipsi exempti facere audeant, nisi super his licentiam vel privilegium habeant sedis apostolicae speciale. Causas quoque sive lites proprias suorum hominum liberorum, quae videlicet tantum ad ipsos homines pertinent, iidem exempti suo nomine, sive ut actores sive ut defensores, aliquatenus non assumant, etiamsi sint ipsis dicti homines censuales; quum id nequaquam licitum sit eisdem.

CAP. V.

Privilegium Papae, quod quis excommunicari, suspendi vel interdici non possit, non extenditur ad sententias ordinariorum, nisi tale privilegium sit concessum regibus, reginis vel ipsorum filiis, vel religioso loco vel ordini. H. d. Ioann. Andr.

Clemens IV.

Ne aliqui, de indultis apostolicis[41]) confidentes, alios confidentius in suo iure molestent, et ordinariorum iurisdictionem contemnant pariter et eludant: omnes indulgentias et privilegia, quibuscunque singularibus personis ecclesiasticis vel saecularibus, cuiuscunque sint praeeminentiae, dignitatis, conditionis aut status, quod interdici a quocunque vel excommunicari non possint, nec terrae vel ecclesiae ipsorum ecclesiastico interdicto supponi, sub quacunque forma verborum concessa, (illis, per quae regibus et reginis eorumque filiis, nec non et religiosis quibuscunque, non personarum tantum, sed ordinum privilegiatorum vel locorum ratione in hoc immunitas huiusmodi conceditur, duntaxat exceptis,) de fratrum nostrorum consilio ad ordinariorum sententias et[42]) processus edicto perpetuo prohibemus extendi.

CAP. VI.

Inferiores praelati, quibus per privilegium conceditur usus mitrae, si sunt exempti, in provincialibus et episcopalibus conciliis uti possunt mitris aurifrisiatis, non habentibus laminas aut gemmas. Et si non sunt exempti, albis et planis utentur; in aliis locis utuntur, ut indulta permittunt.

Idem.

Ut apostolicae sedis benignitas, quae nonnullis abbatibus aliisque praelatis, quibus non competit ex propria dignitate, concessit in ecclesiarum suorum gloriam et honorem, quod mitra et aliis pontificalibus uti possint, provideat, ne inde scandala oriantur, sic tamen, quod ipsi privilegiati suorum privilegiorum non frustrentur effectu, et ex maioritate ac decore maiori ornatuum maioritas appareat dignitatum: de fratrum nostrorum consilio praesenti decreto statuimus, ut abbates et alii, quibus mitrae usus est ab eadem sede concessus, exempti quidem in provincialibus conciliis et episcopalibus synodis, quibus nonnulli eorum interesse tenentur, mitris tantummodo aurifrisiatis, (non tamen aureas vel argenteas laminas aut gemmas habentibus,) uti possint, non exempti vero simplicibus et albis ac planis utantur; in aliis vero locis exemptis et non exemptis[43]) mitris liceat illis uti, prout concessa eis ab eadem sede indulta permittunt.

CAP. VII.

In prima parte demonstrat, quid iuris, quum quis solo privilegio se dicit exemptum. In secunda, ibi: Si autem, quid iuris, quum super hoc praescriptionem allegat. In tertia, ibi: Quodsi tales, quid iuris, quum allegat utrumque. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Quum personae ecclesiasticae tam religiosae quam saeculares plura praesumant, quae ipsis infamiam pariunt, et aliis inferunt laesionem, praetextu exemptionis vel libertatis, quam asserunt se habere, ordinariorum correctiones et ordinationes subterfugientes, ac eorum forum sive iudicium declinantes: nos, volentes super hoc de[44]) salubri remedio providere, statuimus, ut hi, qui se asserunt per privilegia seu indulgentias apostolicae sedis exemptos, a locorum ordinariis requisiti huiusmodi privilegia vel indulgentias, quibus se dicunt fore munitos, ipsis ordinariis in loco congruo et securo, aut aliquibus prudentibus viris omni suspicione carentibus, ad hoc per dictos ordinarios deputatis, infra[45]) terminum competentem, pro facti qualitate ipsorum ordinariorum vel delegatorum suorum arbitrio moderandum, iusto impedimento cessante ostendere, ac ad legendum integraliter exhibere, nec non de articulis, de quibus controversia fuerit, transscriptum tradere teneantur. Si autem ad fundandam intentionem suam super huiusmodi libertate solummodo praescriptionem canonicam duxerint opponendam:

Cap. I. 22) omitt. Innoc. IV. Ms. — 23) *vel arch.*: desid. in C. R. — 24) *ullo*: C. H. — *in illo*: Innoc. IV. Ms. — 25) *vel susp.*: id. — 26) omitt. Innoc. IV. — 27) *illi* et seq.: *penitus*: omitt. id. Ms. — 28) *possint*: id. ap. Mans., Böhm. — 29) *possunt*: Innoc. IV. ap. Mans. — 30) *sic utr.*: id., C. H. R. — *aliquid utr. locum habere, quum unum*: Innoc. IV. Ms. — 31) *eorum*: id. — 32) *morentur*: id. — 33) *illo*: C. R. — 34) omitt. Innoc. IV. ap. Mans.

Cap. III. 35) *expresse*: C. H. — 36) *est licitum*. C. R. — 37) *quasi spiritualem*: C. R. — 38) *ex privilegio*: C. H.

Cap. IV. 39) *exceptis in locis exemptis*: C. R. — *non exceptis*: H. — 40) *autem*: C. R.

Cap. V. 41) *apostolicae sedis*: C. R. et H. — 42) desid. ap. Böhm.

Cap. VI. 43) *et non exemptis*: desid. in C. H.

Cap. VII. 44) omitt. C. R. — 45) *intra*: Böhm.

eisdem ordinariis vel delegatis ab eis viris prudentibus non suspectis de praescriptione huiusmodi[46]) facere debent fidem[47]). Quodsi tales[48]) privilegio et praescriptione asserant[49]) se munitos: privilegium quidem ipsum exhibeant, ut in primo huiusmodi constitutionis articulo superius est expressum. Et si privilegium exhibitum non ad plenum per se sufficiat ad exemptionem seu libertatem huiusmodi comprobandam, sed tale[50]) est, quod saltem causam praebeat praescribendi: coram personis praedictis annorum XL. praescriptionem teneantur probare, praescriptionisque probatione pendente, licet ordinariorum intentio de iure communi fundetur, tamen, quia de privilegio, quod saltem causam praescribendi praebet, faciant fidem, in libertatis vel exemptionis possessione non violenta, non clandestina, nec concessa precario, de qua fidem coram eisdem fecerint[51]), non turbentur. Si vero privilegium per se sufficiens, quando solo privilegio se defendunt, vel saltem tale, quod praescriptioni canonicae causam praestet, quum praescriptionem allegant, non exhibuerint, ut est dictum: quum de iure communi ordinariorum intentio sit fundata, sua iurisdictione uti possint in eosdem libere, donec de praescriptione canonica, ut praemissum est, fecerint plenam fidem.

CAP. VIII.

Interdictus est ingressus ecclesiae regularibus vel saecularibus, quamvis exemptis, qui scienter celebrant vel celebrari faciunt divina in civitatibus vel locis interdictis, nisi secundum permissionem iuris, vel qui excommunicatos vel interdictos publice ad divina officia, sacramenta vel sepulturam admittunt. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Episcoporum et aliorum praelatorum querelis frequentibus et querulosis clamoribus excitati, praesenti decreto duximus statuendum, ne aliqui saeculares aut regulares, quantumcunque exemptionis seu libertatis sedis apostolicae privilegiis communiti, cuiuscunque ordinis, religionis, status vel conditionis exsistant, scienter celebrent vel faciant celebrari divina in civitatibus, castris, villis, (nisi quatenus eis a iure conceditur,) seu locis aliis interdictis ab ordinariis sive delegatis iudicibus vel a iure, aut excommunicatos publice vel interdictos ad divina officia seu ecclesiastica sacramenta vel ecclesiasticam sepulturam admittant. Qui vero[52]) contra praesumpserint, praeter alias poenas a iure statutas ingressum ecclesiae sibi noverint interdictum, donec de transgressione huiusmodi ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt[53]), satisfecerint competenter.

CAP. IX.

Prima *ponit, quando eximitur ecclesia, quid importet.* Secunda, *quando ipsius canonici.* Tertia, *quando clerici. Et isto ordinate declarat, in qualibet partium affirmative et negative loquendo,* secundum Ioann. Andr.

Idem.

Per exemptionem ecclesiae concessam ipsa ecclesia et ipsius monachi vel canonici, clerici etiam[54]) et conversi perpetuoque oblati, non autem ecclesiae[55]) eiusdem presbyter, qui parochianorum curam habet, quoad ea, quae ad curam eandem pertinent, nec ipsi parochiani etiam[56]) intelligantur exempti. Verum si canonici alicuius ecclesiae eximantur, ipsi soli canonici, non autem ecclesia vel alii eius clerici sunt exempti. Si autem clerici cuiusvis[57]) ecclesiae eximantur, tunc tam canonici quam alii clerici eximuntur[58]), non tamen ecclesia, nisi aliud in exemptionis privilegio exprimatur.

CAP. X.

Formas privilegiorum ponit haec decretalis, quarum quaedam exemptionem conferunt, quaedam non. Ioann. Andr.

Idem.

Si Papa in aliquo privilegio vel scriptura, non facta principaliter super donatione[59]) vel sententia exemptionis seu etiam[60]) libertatis, aliquam ecclesiam ad ius et proprietatem Romanae ecclesiae pertinere, vel consimilia verba narret: non propterea[61]) illius ecclesiae exemptio est probata, nisi de libertate aliter doceatur. Si autem ecclesiae[62]) vel monasterio exemptionis privilegium concedendo, vel super ipsius exemptione sententiando, (quum de ipsius exemptionis negotio ageretur,) asserat, ipsam ecclesiam fore exemptam, aut eam iuris beati Petri exsistere, sive ad ius et proprietatem Romanae ecclesiae, vel ad Romanam ecclesiam specialiter, aut sine medio, vel etiam[63]) simpliciter pertinere: per hoc plene debet exempta huiusmodi ecclesia iudicari. Quum enim iure communi omnes ecclesiae per orbem diffusae ad Romanam ecclesiam pertineant, si id alicui concedatur ecclesiae, vel[64]) de ea per sententiam iudicetur: ex hoc ipsius comprobatur exemptio, ut privilegii nihil alias[65]) allatura concessio ei, cui conceditur, et sententia nullum aliter datura subsidium ecclesiae, pro qua fertur, praerogativam, quum verba aliquid operari debeant, conferat gratiae specialis. Et est idem, si privilegium contineat, vel ipse Papa per modum exprimat supra scriptum, quod ecclesia sit libera, seu quod potiatur Romanae ecclesiae libertate, vel quod in hoc praerogativa gaudeat speciali; aut si dicat indiffinite, quod ecclesiae Romanae annuum censum solvat ad perceptae indicium[66]) libertatis, sive quod ipsam ecclesiam eximit ab ordinarii potestate, vel quod non audeat illic episcopus cathedram collocare, aut imperandi seu ordinationem quamvis levissimam faciendi exercere aliquam potestatem. Similiter, si aliqui recipiantur in proprios et speciales subiectos, censentur exempti. Non sic, si in proprios et speciales filios Romanae ecclesiae sint suscepti: tales quippe exempti propterea non exsistunt. Si vero dicatur simpliciter, quod aliqua ecclesia Romanae ecclesiae annuum censum solvat: non propter hoc exempta ecclesia dici debet. Idem dicimus, si circa aliqua per privilegium concedatur libertas, et clausula de censu annuo persolvendo sequatur, ut si aliquibus, quod ab alio quam a Papa seu eius legato excommunicari, suspendi aut interdici non possint, vel aliquid aliud specialiter a sede apostolica sit indultum, vel etiam dicatur, quod in speciales Romanae ecclesiae filios sint assumpti, et sequatur in privilegio, quod ecclesiae Romanae ad indicium[67]) libertatis perceptae annuum censum solvant. His enim et consimilibus casibus sic[68]) in certis privilegiati articulis ordinariorum iurisdictioni quantum ad alia sunt subiecti. Licet autem sic diversos[69]) privilegiorum, quibus ecclesiae ac[70]) monasteria eximuntur[71]), tenores ad litium materiam amputandam duxerimus designandos: per hoc tamen aliis exemptionum, si reperiantur, seu aliarum libertatum modis vel eorum effectibus nolumus aliquatenus[72]) derogari.

CAP. XI.

Privilegiati, ut tempore interdicti celebrare possint divina clausis ecclesiis, alios etiam extraneos admittere non possunt. Et si fuerit singularis persona super hoc privilegiata, familiares suos admittit; secus in familia conventus taliter privilegiati. Hoc privilegio non gaudet ille, cuius culpa ponitur interdictum. H. d. Dominicus.

Idem.

Licet vobis concessum exsistat, ut interdicti tempore, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, voce submissa divina celebrare possitis: ad ea tamen aliquos, etiamsi aliunde venerint, nisi super hoc privilegiati exsistant, recipere nulla ratione debetis. Quum conceditur singulari personae, ut modo praemisso tempore interdicti celebrare valeat vel audire divina: eius familiares domestici ad audiendum cum ea et celebrandum sibi divinum officium licite admittuntur. Non sic autem in familiaribus alicuius conventus seu collegii est censendum. Illi enim, nisi privilegiati fuerint, admitti non debent. Huiusmodi quoque concessione gaudere non potest is, cuius causa seu culpa, dolo vel fraude, fuit sententia interdicti prolata, seu qui ad perpetrandum delictum, cuius occasione lata exstitit, praebuit consilium, auxilium vel favorem.

CAP. XII.

Episcopi cum altari viatico celebrare possunt et sibi facere celebrari, ita tamen, quod non violent interdictum. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quoniam episcopi eorumque superiores se habent diversis ex causis a suis ecclesiis et dioecesibus absentare frequenter, nec semper possunt commode ad ecclesias accedere pro missa celebranda vel

Cap. VII. 46) *de praescript. huiusm.*: desid. in C. H. — 47) *plenam fidem*: ib. — 48) *tales, qui*: ib. — 49) *asserunt*: C. R. — 50) *si tale*: C. H. — 51) *faciunt*: ib.
Cap. VIII. 52) *si vero*: C. R. — 53) *contempserint*: C. H.
Cap. IX. 54) abest a C. H. — 55) desid. ib. — 56) omitt. id. — 57) *cuius*: C. R. — 58) *eximuntur*: ib.

Cap. X. 59) *datione*: C. H. — 60) desid. ap. Böhm. — 61) *propter hoc*: C. H. — 62) *praepositus ecclesiae*: C. H. — 63) desid. ib. — 64) *vel id.*: ib. — 65) *aliud*: C. R. — 66) *iudicium*: Ed. Rom. ap. mend. — 67) *iudicium*: C. H. — 68) *sicut*: C. R. — 69) *diversorum*: C. H. — 70) *vel*: ib. — 71) *exprimuntur*: C. R. — 72) *in aliquo*: C. H.

audienda in ipsis, sine qua eos transire non decet absque causa rationabili ullam diem[73]; praesenti constitutione indulgemus eisdem[74], ut altare possint habere viaticum, et in eo celebrare ac facere celebrari[75], ubicunque absque interdicti transgressione illis permittitur celebrare vel audire divina.

TITULUS VIII.

DE INIURIIS ET DAMNO DATO.

CAP. UN.

Repressalias contra personas ecclesiasticas concedi vel concessas extendi non debent; contra facientes, nisi revocent infra mensem, singulares sunt excommunicati, universitates interdictae. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in concilio generali Lugdunensi.*[1])

Etsi pignorationes, quas vulgaris elocutio repressalias[2]) nominat, in quibus alius pro alio praegravatur, tanquam graves legibus et aequitati naturali contrariae civili sint constitutione prohibitae, ut tamen earum prohibitio in personis ecclesiasticis tanto amplius timeatur, quanto in illis specialius inhibentur: eas concedi contra personas praedictas seu bona ipsorum[3]), aut quantumcunque generaliter praetextu cuiusvis[4]) consuetudinis, quam potius reputamus abusum fore[5]), concessas, ad illas extendi praesenti decreto districtius inhibemus. Illi autem, qui contra fecerint, adversus personas[6]) easdem pignorationes seu repressalias concedendo, vel[7]) extendendo ad eas, nisi praesumptionem huiusmodi revocaverint a concessionis vel extensionis tempore infra[8]) mensem, si personae singulares fuerint, sententiam excommunicationis incurrant, si vero universitas, ecclesiastico subiaceat interdicto.

TITULUS IX.

DE POENIS.

CAP. I.

De veteri iure poterit archiepiscopus, quum in provincia sua iurisdictionem suam exsequitur, punire notorios iniuriantes sibi, nunciis et familiae suae, si per id sua iurisdictio impeditur; alias non, nisi consuetudo amplius tribuat. Sed hodie tales iniurias tunc punit, etiamsi iurisdictionem non impediant. H. d.

Innocentius IV.[1])

Romana ecclesia (*Et infra:*) Licet[2]) autem Remensi archiepiscopo suam provinciam visitanti eos, qui tunc sibi, vel suae familiae, aut aliis, quos propter hoc per eandem provinciam dirigit, et etiam, quando concilium convocat, eos, qui nunciis suis, quos pro illo vel alios per provinciam ipsam[3]) sua debita iurisdictione utendo transmittit, iniuriari praesumunt, si hac occasione sua in his impediatur iurisdictio, pro iniuria huiusmodi, (dummodo exsistat notoria,) propria auctoritate punire, nisi amplius ei[4]) de Remensis ecclesiae consuetudine competere[5]) dignoscatur. Sibi etiam et metropolitanis aliis in suis provinciis, dum sic in illis iurisdictionem exercent, puniendi manifestas et notorias offensas tunc eisdem illatas vel suis, etiamsi exinde impediri iurisdictionem huiusmodi non contingat, libera sit de nostra speciali concessione facultas.

CAP. II.

Docet haec decretalis, quibus assistentibus fieri debeat degradatio, de quibus vestibus, ornamentis, libris et instrumentis in degradatione fiat exspoliatio, et quibus verbis utatur ipse degradans. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII. *Bitterensi*[6]) *Episcopo.*

Degradatio qualiter fieri debeat, a nobis tua fraternitas requisivit. Super quo tibi taliter respondemus, quod verbalis degradatio seu depositio ab ordinibus vel gradibus ecclesiasticis est a proprio episcopo, sibi assistente in degradatione clericorum in sacris constitutorum ordinibus certo episcoporum numero diffinito canonibus, facienda, quanquam proprii episcopi sententia sine aliorum episcoporum praesentia sufficiat in degradatione eorum, qui minores duntaxat ordines receperant. Actualis vero sive solennis coelestis militiae militis, id est clerici, degradatio, quum ad eam fuerit procedendum, fiet ut exauctorizatio eius, qui militiae deservit armatae, cui militaria detrahantur insignia, sicque a militia remotus castris reiicitur, privatus consortio et privilegio militari. Clericus igitur[7]) degradandus, vestibus sacris indutus, in manibus habens librum, vas, vel aliud instrumentum seu ornamentum ad ordinem suum spectans, ac si deberet in officio suo solenniter ministrare, ad episcopi praesentiam adducatur, cui episcopus publice singula, sive sint vestes, calix, liber, seu quaevis alia, quae illi iuxta morem ordinandorum[8]) clericorum in sua ordinatione ab episcopo fuerint tradita seu collata, singulariter auferat, ab illo vestimento seu ornamento, quod datum vel traditum fuerat[9]) ultimo, inchoando, et descendendo gradatim degradationem continuet usque ad primam vestem, quae datur[10]) in collatione tonsurae. Tuncque radatur caput illius seu tondeatur, ne tonsurae seu clericatus vestigium remaneat in eodem. Poterit autem episcopus in degradatione huiusmodi uti verbis aliquibus ad terrorem, illis appositis, quae in collatione ordinum sunt prolata, dicendo presbytero haec vel similia verba in remotione planetae: „Auferimus tibi vestem sacerdotalem, et te honore sacerdotali[11]) privamus." Sicque in remotione reliquarum insignium similibus verbis utens, in ablatione ultimi, quod in collatione ordinum fuit primum, infra scripta vel alio simili modo pronunciet sive dicat: „Auctoritate Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus sancti, ac nostra[12]), tibi auferimus habitum clericalem, et deponimus, degradamus, spoliamus et exuimus te omni ordine, beneficio et privilegio clericali."

CAP. III.

Quamvis inventio carceris fuerit ad custodiam, tamen potest quis puniri poena carceris perpetuo et ad tempus. Ioann. Andr.

Idem.

Quamvis ad reorum custodiam, non ad poenam carcer specialiter deputatus esse noscatur: nos tamen non improbamus, si subiectos tibi clericos confessos de criminibus seu convictos, eorum excessibus et personis, ceterisque circumstantiis provida deliberatione pensatis, in perpetuum vel ad tempus, prout videris expedire, carceri mancipes ad poenitentiam peragendam.

CAP. IV.

Poena, alicui imposita et eius posteris, non extenditur ad posteros lineae femineae, nisi aliud in iure vel sententia sit expressum. H. d. Zenz.

Idem.

Ubicunque alicui et eius filiis seu posteris usque in certam generationem poena imponitur ab homine vel a iure: poena ipsa eos tantum afficit, qui per masculinam, non per femininam lineam descendere dignoscuntur, nisi aliud in iure vel sententia sit expressum.

CAP. V.

Primo punit insequentes, percutientes aut capientes cardinales, et eius criminis socios. Secundo eorum filios et nepotes. Tertio ipsis insectatoribus poenam addit. Quarto, quam satisfactionem, quam absolventur, facere debeant, et quid per absolutionem consequantur. Quinto de nudis consiliariis vel simpliciter faventibus huic crimini. Sexto ad collaterales permittit poenas extendi. Septimo punit de insequentibus clericos vel religiosos, familiares Papae vel cardinalium. Octavo ponit de occidentibus cardinales. Nono dicit, potestates saeculares nihilominus poenis legalibus contra tales uti debere, et hanc constitutionem etiam facere observari, et contra facientibus poenam imponit. Ioann. Andr.

Idem.

Felicis recordationis Honorii Papae III. praedecessoris nostri vestigiis inhaerentes, quibusdam additis et detractis, de communi fratrum nostrorum consilio hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, ut, si quis deinceps in hoc sacrilegii genus irrepserit, quod sanctae Romanae ecclesiae cardinalem fuerit hostiliter insecutus, vel percusserit aut ceperit, vel socius fuerit facientis, aut fieri mandaverit vel factum ratum habuerit, aut consilium dederit vel favorem, aut postea receptaverit vel defensaverit scienter eundem, sicut reus criminis laesae maiestatis perpetuo sit infamis, diffidatus nihilominus et bannitus. Sit intestabilis, ut nec testamenti liberam habeat factionem, nec ad alicuius bona ex testamento vel ab intestato vocetur, quatenus ab omni successione repulsus, publicaque repulsa confusus, minus inveniat suae malitiae successorem. Fiant[13]) habitationes eius desertae, et[14]), ut non sit qui eas inhabitet, dentur cuncta ipsius aedificia in ruinam, et,

Cap. XII. 73) *alia die:* C. R. — 74) abest a C. H. — 75) *ac facere celebrari:* desid. ibid.

TIT. VIII. Cap. 1. 1) c. 28. conc. Lugd. II. — 2) *represalias:* conc. Ms. — 3) *ipsarum:* id., C. R. H. — 4) *cuiuscunque:* conc. Ms. — 5) *forte:* C. H., conc. ap. Mans. — 6) *ecclesiasticas personas:* conc. Ms. — 7) *et:* id. — 8) *intra:* Bohm.

TIT. IX. Cap. 1. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — cf. c. 1. de suppl. negl. 1. 8. — 2) *Liceat:* Innoc. IV. ap. Mans. — 3) *ipsam suam:* id. — *illam:* Böhm. — 4) *sibi:* Innoc. IV. Ms. — 5) *sibi comp.:* id. ap. Mans.

Cap. II. 6) *Biteren.:* Bohm. — desid. inscr. in Sext. Ms. — 7) desid. ib. — 8) *ordinatorum:* id. — 9) add.: *illi:* id. — 10) *traditur:* id. — 11) *sacerdotis:* id. — 12) *mei:* id.

Cap. V. 13) Ps. CXVIII. 26. — 14) omitt. Sext. Ms.

ut perpetuae notam infamiae perpetua ruina testetur, nullo tempore reparentur. Nullus ei debita reddere, nullus[15]) respondere in iudicio teneatur. Quicquid etiam in bonis inveniatur ipsius, fisci vel reipublicae dominio applicetur, ut ex illis nil transmittat ad posteros, sed potius cum ipso quodammodo damnentur et sua. Si qua vero feuda, locationes, officium vel beneficium spirituale vel temporale ab aliquibus ecclesiis obtinet: sit eis ipso iure privatus, quae sic libere ad ecclesias revertantur, quod ecclesiarum rectores de ipsis pro sua voluntate disponant. Quodsi quis praedictorum filium vel filios habeat, nepotem vel nepotes per rectam lineam descendentes, beneficiatum seu beneficiatos quovis beneficio, etiamsi pontificalem adeptus vel adepti fuerint dignitatem: sint eis ipso iure privati, spe promotionis omnino sublata. Nulli praeterea talium filiorum atque nepotum, ex virili sexu descendentium ab eisdem, alicuius aperiatur ianua dignitatis aut honoris ecclesiastici vel mundani, seu[16]) ad alicuius loci regimen sit ascensus. Sit eis[17]) postulandi negata facultas; sit notariae[18]) indicatus et quodlibet aliud officium seu ministerium publicum interdictum. In iudiciis eorum[19]) assertio contra quemquam nihil fidei, nihil credulitatis inveniat, ut ad testimonium prorsus reddantur indigni[20]). Sit eis ad ordines ascensus[21]) inhibitus, sit ad beneficium vel officium ecclesiasticum denegatus accessus. Et, ut magis famosa sit eorum[22]) infamia, ad actus legitimos nullus eis[23]) pateat aditus, nulla porta pandatur eisdem[24]) super aliquo praemissorum, omni spe dispensationis adempta. Praesenti nihilominus adiicimus sanctioni, ut ex insecutione praedicta, sicut ex iniectione manuum violenta, ipso facto excommunicationis sententiam quis incurrat, et tam insecutor quam alii supra dicti tanti mali participes, quam diu in sua contumacia[25]) perdurarint, singulis diebus dominicis et festivis, pulsatis campanis et candelis accensis, per omnes illius loci ecclesias, in quo tantum facinus fuerit attentatum, nec non civitatem et dioecesam vicinarum excommunicati publice denuncientur[26]), nec ab alio quam a Romano Pontifice possint absolutionis beneficium obtinere, nisi duntaxat in mortis articulo constituti. Quum autem fuerint absolvendi, primo sufficienter et idonee caveant, quod inferendae poenae parebunt, et auxiliante Domino poenitentiam peragent iniungendam; deinde per omnes illius loci ecclesias principales vicinorumque locorum diebus dominicis et sollennibus incedant nudi coram populo, femoralia tantum habentes, et ferulas deferentes[27]) in manibus, cum quibus per easdem ecclesias publice fustigentur, ituri postmodum ultra mare, et ibidem acturi poenitentiam per tres annos ad minus, nec exinde postmodum reversuri absque sedis apostolicae licentia speciali. Verum quum talis gratiam reconciliationis meruerit: beneficia absolutionis obtento indulgeatur ei licentia, ut suam et suorum iniuriam prosequatur, et debitorum illorum, quae contracta fuerint, de postmodum acquisitis repetitio non negetur. Illud autem non duximus omittendum, quod, si quis fuerit in praemissis nudo consilio aut simplici favore culpabilis, iudex in talem poenam metiatur ex culpa, ut secundum quod excessus exegerit vindicta procedat. Ceterum, quia dignum est, ut nefandi ratione flagitii ultionis severitas amplius extendatur, et propter enormitatem culparum plagarum modus exuberet, nec poenis solitis contentetur: statuimus, ut ad collaterales, fratres videlicet, nepotes et pronepotes talium possit extendere poenas in huiusmodi nostra constitutione contentas circumspectio Romani Pontificis, prout circumstantiae rationabiles suadebunt. Praemissis etiam dignum censuimus annectendum, ut, si quisquam aliquo praedictorum excessuum quemquam de clericis vel religiosis nostrae familiae vel cardinalium afficere forte praesumpserit, proportionetur poena delicto ita, quod, vindicta ex aequo excessui[28]) respondente, ab offensa nostrorum cohibeantur deinceps manus temerariae formidine ultionis, quas Dei vel nostra seu fratrum nostrorum reverentia non coercet. Si quis vero per se vel per alium occiderit cardinalem, (quod absit,) vel dederit causam mortis: ultra, quam praemissa contineant, sic in eam potestas iurisdictionis insurgat, sic rigor ultionis insiliat, quod contra vitae subsidium[29]) mortis solatium invocet, vivens poenae, non culpae, vindictae speculum[30]), non offensae. Per hoc quoque saecularibus potestatibus non adimimus facultatem utendi legibus contra tales, quas adversus sacrilegos catholici principes ediderunt. Quis enim locus regiminis poterit esse tutus, quis rector securitate gaudebit, si Romana ecclesia, quae omnium ecclesiarum disponente Domino caput est et magistra, casibus istis subiicitur? si eius filii specialis huiusmodi periculis exponantur? Quem ecclesiae filium, quem fidei zelatorem contumelia tanta non tangeret, et confusio tam aspera non moveret? Porro, si filius est, dolebit, si[31]) fidelis, matre fidei laesa laedetur. Quapropter si princeps, senator, consul, potestas vel alius dominus sive rector contra praesumptores praedictos praesentis constitutionis tenorem non fecerit observari: tam ipse quam officiales ipsius infra[32]) mensem, postquam res ad notitiam eorum pervenerit, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Civitas vero quaevis alia praeter Urbem, quae talia facienti vel facientibus seu praesumentibus in his[33]) consilium vel auxilium dederit aut favorem, vel infra[34]) mensem saltem taliter delinquentes, prout tanti facinoris enormitas exegerit, et facultas ei adfuerit, non duxerit puniendos, pontificali et supra sit eo ipso dignitate privata, et nihilominus remaneat interdicta.

TITULUS X.

DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBUS.

CAP. I.

Quaestores non citant aliquos, licet eos monere possint, et in concedendis indulgentiis non excedant archiepiscopi statutum concilii generalis. H. d. Zenz.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi*[1]).

Romana ecclesia (*Et infra:*) Quaestoribus autem fabricae Remensis ecclesiae Remensis archiepiscopus sive[2]) eius officiales citandi suffraganeorum ipsius ecclesiae subditos, quos iidem quaestores sibi resistere aut nolle parere dixerint, ut super hoc[3]) compareant coram ipsis, nequaquam tribuant potestatem. Super benigna vero ipsorum receptione[4]) ac subventione ipsi fabricae facienda possunt eosdem suffraganeos et alios Christi fideles Remensis provinciae caritative monere. In concedendis quoque[5]) indulgentiis non excedat Remensis archiepiscopus statutum concilii generalis.

CAP. II.

Concessio generalis confessoris non tangit episcopo specialiter reservata, nec obtenta consuetudinis potest quis sibi eligere confessorem. H. d. Zenz.

Bonifacius VIII.

Si episcopus suo subdito concesserit, ut sibi possit idoneum eligere confessorem: ille, quem is elegerit, in casibus, qui eidem episcopo specialiter reservantur, nullam habet penitus potestatem, quum in generali concessione illa non veniant, quae non esset quis verisimiliter in specie concessurus. Nulla quoque potest consuetudine introduci, quod aliquis praeter sui superioris licentiam confessorem sibi eligere valeat, qui eum possit solvere vel ligare.

CAP. III.

Decretalis Quum ex eo *in pluribus episcopis indulgentibus locum habet.* H. d. Zenz.

Idem.

Indulgentiae, quae ab uno vel pluribus episcopis in ecclesiarum dedicationibus vel aliis quibuscunque casibus conceduntur, vires non obtinent, si statutum excesserint concilii[6]) generalis.

TITULUS XI.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS, SUSPENSIONIS ET INTERDICTI.

CAP. I.

Iudex, qui excommunicat, suspendit vel interdicit, in scriptis hoc faciat, et causam conscribat, et requisitus exemplum sententiae tradat infra mensem. Qui contra fecerit, per mensem ab ingressu ecclesiae et divinis est suspensus, et relaxabitur illa sententia per superiorem absque difficultate, et condemnabitur lator in expensis et alias poena condigna. Si sic suspensi celebrant, ut prius, sunt irregulares, nec absolvuntur ab alio quam a Papa. H. d. Ioann. Andr.

Innocentius IV. *in concilio Lugdunensi*[1]).

Quum medicinalis sit excommunicatio, non mortalis, disciplinans, non eradicans, dum tamen[2]) is, in quem lata fuerit, non contem-

Cap. V. 15) add.: *ei:* id. — 16) *et ad alic. loci reg. non ascendat:* id. — 17) *ei:* id. — 18) *notoriae:* id., Bohm. — 19) *eius:* Sext. Ms. — 20) *reddatur indignus. Sit ei:* id. — 21) *accessus:* id. — 22) *eius:* id. — 23) *ei:* id. — 24) *eidem:* id. — 25) *malitia contumacia:* id. — 26) *nuncientur:* id. — 27) *ferentes:* id. — 28) *processu:* id. — *excessu:* Ed. Rom. oper. mand. — 29) *taedium:* Sext. Ms. — 30) *periculum:* id. — 31) *cui:* id. — 32) *intra:* Bohm. — 33) *seu in his:* Sext. Ms. — 34) *intra:* Bohm. — 35) *ut:* id.

TIT. X. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — cf. c. 1. de suppl. negl. I. 8. — 2) *et:* Innoc. IV. Ms. — 3) *haec:* id. — 4) *eorum:* Innoc. IV. — 5) *vero:* id. ap. Mans.

Cap. III. 6) cf. c. 14. X. de poenit. V. 38.

TIT. XI. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 2. (Ms.: c. 1.) — 2) *dummodo:* Sext. Ms.

nat: caute provideat iudex ecclesiasticus, ut in ea ferenda ostendat se prosequi quod[3]) corrigentis fuerit[4]) et medentis. Quisquis igitur excommunicat, excommunicationem[5]) in scriptis proferat, et causam excommunicationis[6]) expresse conscribat, propter quam excommunicatio[7]) proferatur. Exemplum vero huiusmodi scripturae teneatur excommunicato tradere infra[8]) mensem[9]), si fuerit requisitus; super qua requisitione fieri[10]) volumus publicum[11]) instrumentum vel literas testimoniales confici sigillo[12]) authentico consignatas. Siquis autem iudicum huiusmodi constitutionis temerarius exstiterit violator: per mensem unum ab ingressu ecclesiae et divinis officiis[13]) noverit se suspensum. Superior vero, ad quem recurritur, sententiam ipsam sine difficultate relaxans, latorem[14]) excommunicato ad expensas et omne[15]) interesse condemnet, et alias puniat animadversione condigna, ut poena docente discant iudices[16]), quam grave sit excommunicationum sententias sine maturitate debita fulminare. Et haec eadem in suspensionis sententiis volumus observari. Caveant autem ecclesiarum praelati et[17]) iudices universi, ne praedictam poenam suspensionis incurrant; quoniam, si contingeret[18]) eos sic suspensos divina officia exsequi sicut prius, irregularitatem non effugient iuxta canonicas sanctiones, super qua non nisi per summum Pontificem poterit dispensari.

CAP. II.

Qui petit absolvi ad cautelam, docens, excommunicationis sententiam in se latam esse nullam, absolvetur cuiuscunque contradictione non obstante, nisi dicatur et probetur infra octo dies excommunicatus pro manifesta offensa. Qui probat, se excommunicatum post appellationem, probatione pendente in iudiciis evitabitur, extra iudicium vero non. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem*[19]).

Solet a nonnullis in dubium revocari, an, quum aliquis per superiorem absolvi postulat ad cautelam, dum in se latam excommunicationis sententiam asserit esse nullam, sine contradictionis obstaculo munus ei debeat absolutionis impendi, et an[20]) ante absolutionem huiusmodi is[21]), qui se offert in iudicio probaturum, se post appellationem legitimam excommunicatione innodatum[22]), vel intolerabilem errorem in sententia fuisse patenter expressum, sit in ceteris, excepto probationis illius[23]) articulo, evitandus? In prima igitur dubitatione sic[24]) statuimus observandum, ut petenti absolutio non negetur, quamvis in hoc excommunicator vel adversarius se opponat: nisi eum excommunicatum pro manifesta dicat offensa[25]). In quo casu terminus octo dierum indulgebitur sic dicenti, ut, si probaverit quod opponit, non relaxetur sententia; nisi prius sufficiens praestetur emenda, vel competens cautio de parendo iuri, si offensa dubia proponatur. In secunda vero quaestione statuimus[26]), ut is[27]), qui ad probandum admittitur, pendente probationis[28]) articulo in ceteris[29]), quae ut actor in iudiciis attentaverit, interim evitetur. Extra iudicium vero in officiis[30]), postulationibus, et electionibus ac aliis legitimis actibus nihilominus admittatur.

CAP. III.

Excommunicatio, lata in participantes excommunicatis in locutione et similibus, canonica monitione non praemissa non tenet. Ioann. Andr.

Idem[31]) *in eodem.*

Statuimus, ut nullus iudicum participantes cum excommunicatis ab eo in locutione[32]) et aliis[33]), quibus ligatur participans excommunicatione minori, ante monitionem[34]) canonicam excommunicare maiori excommunicatione praesumat, salvis constitutionibus contra illos legitime promulgatis, qui in crimine praesumunt participare damnato. Quodsi ex locutione et aliis, quibus participans labitur in minorem, excommunicatus fortius indurescat: poterit iudex post monitionem[35]) canonicam huiusmodi participantes[36]) consimili damnare censura. Aliter autem in participantes excommunicatio prolata[37]) non teneat, et proferentes poenam legitimam poterunt formidare.

CAP. IV.

Episcopi nullam interdicti vel suspensionis incurrunt sententiam, nisi in sententia sint expressi. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*[38])

Quia periculosum est episcopis et eorum superioribus propter executionem pontificalis officii, quod frequenter incumbit, ut in aliquo casu interdicti vel suspensionis incurrant sententiam ipso facto, nos deliberatione provida duximus statuendum, ut episcopi et alii superiores praelati[39]) nullius constitutionis occasione, sententiae sive mandati, praedictam incurrant sententiam nullatenus ipso iure, nisi in ipsis[40]) de episcopis[41]) expressa mentio habeatur.[42])

CAP. V.

Huius decretalis quinque sunt dicta: primum, quod archiepiscopus sententias, latas a subditis suorum suffraganeorum, nisi hoc habeat de consuetudine, non relaxet. Secundum, quod generalis sententia archiepiscopi ligat tantum subditos. Tertium, quod pro praeteritis vel praesentibus culpis, monitione non praemissa, ab eis lata sententia est iniusta. Quartum, quod pro futuris culpis vel iam commissis, scilicet nisi satisfaciant, excommunicare non debent, nisi mora, culpa, vel offensa vel alia iusta causa subsit. Quintum, quod in universitatem vel collegium non feratur excommunicationis sententia, sed in illos, qui culpabiles exstiterant. Ioann. Andr.

Idem.[42*])

Romana ecclesia (*Et infra:*) Ceterum interdicti, suspensionis[43]) vel excommunicationis sententias, latas ab officialibus archidiaconorum, seu quibuslibet aliis iurisdictionem habentibus, suffraganeorum Remensis ecclesiae subditis, Remensis archiepiscopus et eius officiales omissis ipsis excommunicatoribus[44]) non relaxent, salva contraria super hoc consuetudine, si quam habent. Porro excommunicationum sententiae, a Remensi archiepiscopo suisque[45]) officialibus generaliter promulgatae, subiectos eiusdam iurisdictioni archiepiscopi tantum ligant. Sed nec in specie nec in genere pro culpis et[46]) offensis praeteritis vel praesentibus excommunicationum sententias absque competenti monitione praemissa promulgent, et, si contra praesumpserint, iniustas noverint esse illas. Caveant etiam, ne tales sententias excommunicationis[47]) sive specialiter sive generaliter in aliquos pro futuris culpis[48]), videlicet si tale quid fecerint, vel etiam pro iam commissis sub hac forma: „si de illis infra[49]) tale tempus minime satisfecerint", proferre praesumant, nisi mora in exhibenda satisfactione, vel culpa seu offensa praecesserit[50]), quibus merito ad iniungendam satisfactionem huiusmodi et[51]) taliter prohibenda similia inducantur, aut alia rationabilis, quam in ipsis sententiis exprimant, causa subsit. In universitatem[52]) vel collegium proferri excommunicationis sententiam penitus prohibemus, volentes animarum periculum vitare, quod exinde sequi posset[53]), quum nonnunquam contingeret innoxios[54]) huiusmodi sententia irretiri; sed in illos duntaxat de collegio vel universitate, quos culpabiles esse constiterit, promulgetur.

CAP. VI.[55])

Praelatus contra potentiam temporalem etiam spirituali gladio, scilicet ecclesiastica censura, se tueri potest. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*[56])

Dilecto filio decano Aurelianensi[57]) (*Et infra:*) Praeterea quum omnes leges omniaque iura vim vi repellere, cunctisque sese defensare permittant: licuit utique[58]) ipsi decano, si praedictus ballivus eum bonis suis mundanis iniuriose spoliare, vel ea violenter occupare praesumpserit[59]), ut superius est expressum, contra illius violentiam iniuriamque[60]) se tueri. Et quoniam adversus eius

---

Cap. I. 3) *quicquid:* Innoc. IV. ap. Mans. — 4) *est:* Innoc. IV., Sext. Ms. — 5) abest ab Innoc. IV. — 6) omitt. id. — 7) *huiusmodi exc.:* id. Ms. — 8) *intra:* Böhm. — 9) add.: *post diem sententiae:* Innoc. IV. — 10) omitt. id. Ms. — 11) *vel publ.:* id. — 12) *sigillatas:* Sext. Ms. — 13) omitt. id. et Innoc. IV. ap. Mans. — 14) *latorem excommunicatorem:* Innoc. IV. Ms. — 15) *et ad.:* id. — 16) *et iud.:* id. — 17) desid. ib. — 18) *contigerit:* Innoc. IV. ap. Mans., Sext. Ms.

Cap. II. 19) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 1. (Ms.: c. 2.) — 20) desid. ap. Böhm. et Innoc. IV. Ms. — 21) desid. ap. Innoc. IV. — 22) *nodatum:* id. Ms., Sext. Ms. — 23) omitt. Innoc. IV. Ms. — 24) omitt. Sext. Ms. — 25) *per manifestam . . . offensam:* Innoc. IV. ap. Mans. — 26) *sic stat.:* id. Ms. — 27) abest a Sext. Ms. — 28) *pend. lite vel prob. art.:* id. — 29) *cet. quoque:* Innoc. IV. ap. Mans. — 30) *his off.:* id. Ms.

Cap. III. 31) c. 12. conc. Lugd. I. — Decr. Innoc. IV. h. t. c. 3. — 32) *sumtione:* Sext. Ms. — 33) *in al.:* Innoc. IV. Ms. — 34) *communitionem:* Innoc. IV. — *admonitionem:* Sext. Ms. — 35) *commonitionem:* id. — 36) add.: Innoc. IV. Ms. — 37) *promulgata:* id. ap. Mans.

Cap. IV. 38) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 4. — 39) *prael. superiores ipsorum, quibus huiusmodi inhaeret officium:* Innoc. IV. Ms. — 40) *ipsa:* id. — 41) *de ipsis:* Sext. Ms. — *de episc. et superioribus.* Innoc. IV. — 42) quae sequuntur: *Huic etiam adiicimus etc.:* vid. ap. Innoc. IV.

Cap. V. 42*) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 5. — cf. c. 1. de suppl. negl. I. 8. — 43) *vel susp.:* Innoc. IV. ap. Mans. — 44) *excommunicationibus:* id. — 45) *vel eius:* id. Ms. — 46) *vel:* id. ap. Mans. — 47) omitt. Innoc. IV., Sext. Ms. — 48) omitt. Innoc. IV. Ms. — 49) *intra:* Böhm. — 50) *praecesserint:* Sext. Ms. — 51) *et . . . causa:* desid. ap. Innoc. IV. a Mansio ed. — 52) add.: *vero:* Innoc. IV. Ms. — 53) *possit:* id. ap. Mans. — 54) add.: *etiam:* Innoc. IV.

Cap. VI. 55) Decr. Innoc. IV. h. t. c. 6. (Ms.: c. 7.) — 56) *in eod.:* omitt. Sext. Ms. — *fratri Ioanni Lemovic (Lemovicensi?) de ordine fratrum minorum poenitentiario:* Innoc. IV. ap. Mans. — 57) *Aurelien.:* id. — 58) *itaque.* id. — 59) *praesumpsit:* Innoc. IV. Ms., Sext. Ms. — 60) *violentam iniuriam:* id.

nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi forte non adesset[61]): potuit[62]) se etiam[62*]) spiritualiter, gladio videlicet utendo ecclesiastico, defensare, ac recurrere propter hoc ad arma spiritualia, quae sunt ecclesiae propria, et pro suo munimine[63]) illis uti; praesertim quum dictus ballivus post latas in eum ab eodem decano[64]) ex aliis causis excommunicationis sententias, sicut idem decanus asseruit, ipsum tanquam exinde provocatus, sententiis ipsis[65]) contemptis, bonis spoliasset eisdem, et propter hoc postmodum ipse decanus sententiam tulerit[66]) interdicti, tanquam spirituali se[67]) mucrone defendens contra illius iniuriam et violentiam, sibi ab eodem occasione praedictarum sententiarum et in ipsarum contemptum illatam. Et quidem quum liceat cuilibet suo vicino vel[68]) proximo pro repellenda ipsius[69]) iniuria suum impertiri auxilium, immo, si potest et negligit[70]), videatur iniuriantem fovere, ac esse particeps eius culpae: licuit profecto ipsi decano proprio sibimet subvenire subsidio, et[71]) suammet temporalem iniuriam sua propria spirituali defensione tueri, sicque utrumque quodammodo gladium, et[72]) temporalem et ecclesiasticum, alterum[73]) videlicet alteru adiuvare, maxime quia hi duo gladii consueverunt exigente necessitate sibi ad invicem suffragari, et in iuvamen alterius subventione mutua frequentius exerceri.

CAP. VII.

Excommunicatos a subditis suffraganeorum archiepiscopi non possunt absolvere, sed excommunicatos a suffraganeis vel officialibus bene, si ad eos appellatum fuerit. H. d. Ioann. Andr. — §. 1. *Archiepiscopus in casibus, in quibus iurisdictionem habet, ante cognitionem causae absolvit excommunicatum ad petitionem partis, vel ex officio, nisi dicatur excommunicatus pro manifesta offensa vel contumacia; et contumaciae praesumptae et manifestae ponit exempla.* H. d. Ioann. Andr. — §. 2. *Excommunicatio, lata post appellationem interpositam ex causa probabili, non statim pronunciatur nulla; sed fieri potest relaxatio ad cautelam, etiam antequam incipiat de veritate causae cognoscere. Idem, si dicatur lata per intolerabilem errorem, et in contrarium error ille probabiliter defendatur.* Ioann. Andr. — §. 3. *Si certum est, excommunicationem esse iustam, fit remissio; si certum est eam iniustam, non fit. Si est dubium, fieri potest relaxatio, sed honestius est remittere; tenet tamen relaxatio, ubi archiepiscopus est iudex, licet non fiat remissio.* H. d. Ioann. Andr. — §. 4. *Archiepiscopus in casibus, in quibus excommunicare potest, si consuetudo habet, emendas pecuniarias exigere potest.* H. d. Ioann. Andr. — §. 5. *Summatur supra in* §. Sed si ex causa, *ibi videas.* — §. 6. *Summarium habet supra in* §. Sed si ex causa, *ibi vide.*

Idem.

Venerabilibus (*Et infra:*) Ceterum Rothomagensi archiepiscopo vel eius officiali non licet excommunicatis ab archidiaconis[75]) vel aliis subditis suffraganeorum ipsius archiepiscopi, (quum nec excommunicantium, nec excommunicatorum sint iudices,) absolutionis beneficium impertiri; excommunicatos autem ab ipsis suffraganeis vel eorum officialibus possunt absolvere, si ab ipsis litigantibus ad eos fuerit provocatum. Neutra vero partium appellante, si qua ipsarum per archiepiscopum vel eius officialem ab excommunicatione contra eam lata pro reliqua postulet se absolvi, vel alias coram eis de parte adversa querimoniam sine appellationis interpositione deponat: non est in hoc ab ipsis, (quum sui non sint iudices,) audienda. Sed si excommunicatus deponat apud eos de suffraganeo, ut imponatur ei poena, et pro suo interesse super iniusta excommunicatione querelam: audire utique debent eum. Secus autem, si conqueratur de ipso, ut relaxetur huiusmodi sententia, contra se ab eo pro alio promulgata: quoniam tueri hanc causam non ad ipsum suffraganeum, sed eum, pro quo est sententia lata, spectat. Attamen si suffraganeus vel extra iudicium pro suorum defensione iurium, vel etiam in[76]) iudicio ex suo procedens officio, inquirendo videlicet vel simile quid agendo, aliquem excommunicet: in hoc casu conveniendus est ipse suffraganeus coram archiepiscopo vel eius officiali, quia ipsius interest defendere causam suam. §. 1. Porro archiepiscopus vel eius officiales excommunicatos[77]) a suffraganeis semper, antequam audire causam incipiant, in casibus, in quibus eis iurisdictio competit, iuxta ecclesiae formam debent absolvere, utpote si post diffinitivam fuerit excommunicationis sententia promulgata, et ad eos[78]) fuerit appellatum, exceptis casibus, in quibus iura prohibent post sententiam appellare. Similiter, si suffraganeus extra iudicium excommunicet aliquem pro eius offensa, vel pro[79]) sui defensione iuris, et super hoc querimoniam ille proponat: est ille primitus iuxta formam ecclesiae absolvendus, nisi suffraganeus probaturum se offerat, quod pro manifesta offensa excommunicationis eum vinculo innodavit. Idem est etiam, si quemquam pro praesumpta contumacia, videlicet quia citatus praefixo sibi termino non comparuit, excommunicatione constringat: quia, si sic ligatus proposita querimonia petat ab archiepiscopo se absolvi, sive quando suffraganeus ex suo processit officio, sive quando est ad ipsum archiepiscopum ante sententiam diffinitivam appellatum, et ab adversario proponatur, quod absolvendus non sit, nec pandi ei debeat iudicii aditus, nisi prius expensas restituat, et iudicio sisti exhibeat cautionem, ipseque respondeat, quod recte contumax reputari non debet pro eo, quod in itinere captus vel etiam[80]) alio impedimento detentus in termino comparere nequivit, tunc protinus sibi iuxta formam ecclesiae beneficium debet absolutionis impendi. Secus autem, si se contumacem confiteatur, vel alias de contumacia sua constet, quia forte praedixerat in iudicio, quod minime compareret. Tunc enim, quum manifesta sit contumacia, et manifesta reputetur offensa, non est ei, nisi prius expensarum satisfactione ac de stando iudicio cautione praestita, absolutio impendenda. Et hoc ipsum est in similibus observandum, sicut si aliquis ad certum locum citetur, et ille proponat, ipsum non esse sibi tutum, et iudex postea in eum, quia non probavit hoc, nec comparuit, sententiam excommunicationis promulget. Nam tunc, si excommunicatus ipse ad superiorem appellet, et ante omnia se ab eo petat absolvi, quum probare coram eo velit, ipsum locum non exsistere sibi tutum, in hoc est procul dubio audiendus, quum praesumpta solummodo eius contumacia videatur. Sed si iudex pronunciasset, locum illum esse idoneum et securum, et ille non comparuisset, ac ideo excommunicasset eundem: ipse postmodum super hoc, nisi post latam interlocutoriam infra[81]) decendium provocasset, nullatenus audiri debet. §. 2. Sed si ex causa legitima seu probabili quis appellet, puta quia locus non est tutus, et post appellationem huiusmodi excommunicatione ligetur, ac deinde constet superiori, quod ad ipsum ex tali causa exstitit provocatum: non tamen illico pronunciare debet excommunicationis sententiam fore nullam, sed potest eum ad cautelam iuxta formam ecclesiae relaxare. §. 3. Sane, si certum est, excommunicationis sententiam esse iustam, velut quum propter manifestum excessum est in aliquem promulgata: superior iudex, nisi periculum sit in mora, excommunicatum ad excommunicatorem prorsus remittere debet, nec debet eum absolvere, nisi excommunicator requisitus maliciose illi absolutionis beneficium deneget exhibere. Si vero constet, huiusmodi sententiam esse iniustam: nequaquam remittendus est ad suum excommunicatorem excommunicatus, sed debet sine difficultate aliqua mox absolvi. Quando dubitetur, utrum iusta sit vel iniusta: superior, nisi excommunicatori deferat, relaxare iuxta formam ecclesiae potest illam, quamquam honestius et convenientius agat, si ei deferat in hoc casu. Ubi autem superiori competit de excommunicatione cognoscere: absolutio seu relaxatio, quam ipse fecerit, tenet, licet forsitan sit iniusta[82]), quoniam, etsi contra ius litigatoris, non tamen contra ius constitutionis absolvit. §. 4. Denique a subditis suffraganei emendas pecuniarias potest archiepiscopus secundum consuetudinem regionis exigere in casibus, in quibus ei licet eos excommunicationis vinculo innodare. §. 5. Potest quoque archiepiscopus beneficium absolutionis iuxta formam ecclesiae nonnunquam impendere ad cautelam, utpote si asseritur, in excommunicationis sententia intolerabilem errorem fuisse patenter expressum, id est, aliquid sub vi praecepti vel mandati aperte in ea contineri, quod communiter vel in suo genere est peccatum, veluti si dicat forte aliquis, se a suffraganeo excommunicatum fuisse pro eo, quod eleemosynam pauperi tribuebat, vel quia faciebat aliquid aliud, quod in se bonum est, aut quia non operabatur[83]) id, quod suo actu illicitum est et pravum, et suffraganeus ipse asserat, quod pro digna et rationabili causa, vel pro conservanda vel[84]) exsequenda iustitia hoc illi prohibuisset vel etiam iniunxisset. Nam tunc archiepiscopus ad cautelam absolvere potest eum. §. 6. Similiter, si aliquis proponat se ante diffinitivam sententiam in iudicio vel extra post appellationem ex causa legitima interpositam vinculo excommunicationis adstrictum: potest archiepiscopus, postquam sibi de hoc constiterit, etiam priusquam incipiat de veritate causae[85]) appellationis cognoscere, absolutionis illi beneficium ad cautelam iuxta formam ecclesiae impertiri.

CAP. VIII.

Iudex ecclesiasticus compellit iudicem laicum, repellere excommunicatos ab actibus iudiciariis sibi prohibitis. H. d. Ioann. Andr.

Alexander IV.

Decernimus, ut iudices saeculares per censuram ecclesiasticam ab ecclesiasticis iudicibus, canonica monitione praemissa, repellere

---

Cap. VI. 61) *erat:* Sext. Ms. — 62) *et pot.:* Innoc. IV. ap. Mans. — 62*) omitt. id. Ms. — 63) *suo munitiuus:* Innoc. IV. — 64) *ab eod. dec.:* omitt. Sext. Ms. — 65) *ipsius:* Innoc. IV. ap. Mans. — 66) *tulerat:* id. — 67) desid. ap. Innoc. IV. Ms. — 68) *et prox.:* Innoc. IV. — 69) *eius:* id. Ms. — 70) *etiam negligat:* id. ap. Mans. — 71) *suamque:* Innoc. IV. Ms. — 72) omitt. id. et Sext. Ms. — 73) desid. ap. Innoc. IV. Ms. — *alterius:* Sext. Ms. — 74) omitt. Innoc. IV. Ms.

Cap. VII. 75) *archidiacono:* Sext. Ms. — 76) omitt. id. — 77) *exc. suis suffr.:* id. — 78) *ipsos:* id. — 79) omitt. id. — 80) desid. ib. — 81) *intra:* Bohm. — 82) *iusta:* Bohm. — 83) *operatur:* Sext. Ms. — 84) *et:* id. — 85) omitt. id.

excommunicatos ab agendo, patrocinando et testificando in suis curiis et iudiciis compellantur.

CAP. IX.

Non valet excommunicatio lata in participantes, nisi fuerint moniti nominatim. Et canonica monitio dicitur, quae habet dierum intervalla, nisi necessitas facti aliud suadeat. H. d. Ioann. Andr.

Gregorius X. *in concilio generali Lugdunensi.*[86])

Constitutionem felicis recordationis Innocentii Papae IV.[87]) praedecessoris nostri, quae prohibet, participantes excommunicatis[88]) ea participatione, quae solam minorem excommunicationem inducit, monitione canonica non praemissa maiori excommunicatione ligari, decernens, promulgatam aliter excommunicationis sententiam non tenere, ad tollendum omnem ambiguitatis scrupulum declarantes, decernimus[89]), ita demum esse monitionem canonicam in hoc casu, si aliis rite servatis eos, qui monentur, exprimat nominatim. Statuimus quoque, ut inter monitiones, quas, ut canonice promulgetur excommunicationis sententia, statuunt iura praemitti[90]), iudices, sive monitionibus tribus utantur sive una pro omnibus, observent aliquorum dierum competentia intervalla, nisi facti necessitas aliter ea suaserit moderanda.

CAP. X.

Relaxatio ad cautelam in generali interdicto non habet locum. H. d. Domin.

Idem *in eodem.*[91])

Praesenti generali declaramus edicto, beneficium relaxationis ad cautelam, quoad interdicti sententias, in civitates[92]), castra vel quaelibet alia loca sive terras aliquas generaliter promulgatas, locum aliquatenus non habere.

CAP. XI.

Primo excommunicat certis limitationibus dantes licentiam offendendi in personis vel rebus suis vel suorum, exercentes contra aliquos ecclesiasticam censuram, vel exerceri facientes, vel illam servantes. Secundo *ibi:* Eadem, *poenam prorogat ad utentem, vel motu proprio id agentem.* Tertio *ibi:* Qui autem, *poenam aggravat.* H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*[93])

Quicunque pro eo, quod in reges, principes[94]), barones, nobiles, ballivos[95]) vel quoslibet ministros eorum, aut quoscunque alios excommunicationis, suspensionis seu interdicti sententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederint occidendi, capiendi, seu alias in personis aut[96]) bonis suis vel suorum gravandi eos, qui tales sententias protulerant[97]), sive quorum sint[98]) occasione prolatae, vel easdem sententias observantes, seu taliter excommunicatis communicare nolentes, (nisi licentiam ipsam re integra revocaverint, vel si ad bonorum captionem occasione ipsius licentiae[99]) sit processum, nisi bona ipsa fuerint[100]) infra[1]) octo dierum spatium restituta, aut satisfactio pro ipsis impensa,) eo[2]) ipso sententiam excommunicationis incurrant. Eadem quoque sententia sint innodati omnes, qui ausi fuerint praedicta licentia data uti, vel aliquod[3]) praemissorum, ad quae committenda dari licentiam prohibuimus[4]), alias committere suo[5]) motu. Qui autem in eadem sententia permanserint duorum mensium spatio, extunc ab ea non possint nisi per sedem apostolicam absolutionis beneficium obtinere[6]).

CAP. XII.

Si malefactor, captus a iudice laico, dicit se clericum: huius rei cognitio ad iudicem ecclesiasticum spectat. Et si notorie, vel publica fama vel communi aestimatione habetur pro clerico: statim fit remissio. Idem, si prius se gerebat pro clerico, et modo deprehensus fuit in habitu clericali. Si autem prius se gerebat pro laico, licet modo in clericali habitu deprehensus fuerit, non fiet remissio, donec fuerit de clericatu probatum; sed interim contra eum iudex in nullo procedet. H. d. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Si iudex laicus malefactorem captum detineat, et is[7]), se clericum dicens, ad curiam ecclesiasticam petat remitti, vel curia ipsa eum tanquam suum clericum repetat, iudice illum inficiante clericum[8]), ac ob hoc minime remittendum: dubitationis huiusmodi, an scilicet sit qui repetitur clericus, ad iudicem ecclesiasticum, quia de re ecclesiastica et spirituali, vocato tamen iudice saeculari, vel alio, cuius interest, cognitio pertinebit. Et si notorium fuerit, quod idem malefactor sit clericus, qui huiusmodi privilegio gaudere debeat, statim absque alia cognitione, vel fama publica de hoc exstiterit, aut ipse pro clerico communiter habebatur: in continenti etiam ante cognitionem de clericatu ecclesiasticae curiae debet reddi. Idem esse censemus, si reus ipse, ante deprehensionem pro laico publice se non gerens, deprehensus fuit[9]) in habitu clericali, tonsuram videlicet et vestes deferens clericales. Nam talem debemus clericum, donec constet de contrario, reputare; sicut de illo, qui in possessione ingenuitatis exsistit, si dicatur ab alio libertinus, legalis sanxit auctoritas, ut probandi necessitate non ipse, sed adversarius adstringatur. Iustum est enim, ut ipse talis quem gestat ex habitu, quousque appareat aliud, praesumatur, qualis is[10]) esse, cuius fert habitum, comprobatur. Ex stigmate namque, consueto fabricensibus imprimi, latitans fabricensis agnoscitur, et custodes aquarum, quos hydrophylacas nominant, quae eis infigi solet adnotatione signati, manifesti sunt omnibus, et angariarum nomine non tenentur. Atque status alicuius esse videtur, in quo ipse deprehenditur, donec contrarium doceatur. Non sic autem volumus observari, si ante deprehensionem pro laico publice se gerebat, ac pro tali communiter habebatur; quamvis deprehensionis tempore repertus fuerit in habitu clericali. Tunc enim restituendus non est, quousque fidem de titulo fecerit clericali, cuius eidem probationis onus incumbat propter praesumptionem, quae adversus ipsum orta est ex delatione laicalis habitus procedenti[11]); contra eum tamen interim quivis processus iudicis penitus conquiescat.

CAP. XIII.

Non tenet suspensio vel interdictum, lata in participantes non praemissa monitione canonica. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Statutum Gregorii Papae X. factum ad[12]) declarationem constitutionis Innocentianae, quae prohibet, participantes excommunicatis ea[13]) participatione, quae solum[14]) minorem inducit, maiore excommunicatione ligari monitione canonica non praemissa, in suspensionis et interdicti sententiis, quae pro huiusmodi participatione plerumque ab ordinariis vel delegatis iudicibus promulgantur, praecipimus inviolabiliter observari, decernentes, easdem sententias non tenere aliter promulgatas.

CAP. XIV.

Per negligentiam non prosequentis debito tempore appellationem excommunicatio post eam lata non convalescit; sed poterit tunc denunciari, et debebit vitari, donec de sententiae nullitate docuerit. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Licet excommunicationis sententia, post appellationem legitimam promulgata, per negligentiam appellantis, appellationem suam minime prosequentis, non ratificetur nec etiam convalescat: excommunicatus tamen nominatim, vel specialiter et expresse, qui post appellationem legitimam excommunicationis sententiam asserit in se latam, si appellationem eandem infra[15]) tempus, ad ipsam prosequendam ab homine vel a iure statutum, non fuerit, ut debuit, prosecutus, lapso eodem tempore[16]) excommunicatus publice nunciari, et nedum in iudicialibus, sed etiam in extraiudicialibus evitari, ac a legitimis actibus removeri debebit, quousque, quod post appellationem legitimam excommunicatus fuerit, vel alias de ipsius sententiae docuerit nullitate.

CAP. XV.

Praelatus, capi faciens et includens, etiam per laicos, clericum nondum incorrigibilem, excommunicatus non est, nec etiam ipsi capientes. Secundo dicitur, si talis dat fideiussores de parendo iuri: detineri non debet, nisi iusta causa id suadeat. H. d. Ioann. Andr.

Idem Bonifacius VIII.

Si clericos tuae iurisdictioni subiectos propter commissos excessus etiam per laicos capi facias, et eos, ne fugiant, in carcere[17])

Cap. IX. 86) conc. Lugd. II. c. 29. — 87) cf. supr. c. 3. — 88) cum exc.: conc. Ms. — 89) decrevimus: id. — 90) permitti: id. ap. Mans.
Cap. X. 91) c. 30. ib. — 92) et in civ. vel castr.: conc. Ms.
Cap. XI. 93) c. 31. ib. — 94) et pr.: Sext. Ms. — 95) ballivos eorum vel quoscunque ministros eorum aut quoscunque alios: conc. Ms. — 96) aut bon.: desid. ib. — 97) protulerint: id. — 98) sunt: conc., Sext. Ms. — 99) sententiae sit processum: conc. Ms. — 100) sint: conc. ap. Mans. — 1) intra: Bohm. — 2) in excomm. sententiam incidant (incidunt: Ms.) ipso facto: conc. — 3) aliquam. Sext. Ms. — aliquod: conc. ap. Mans. — 4) prohibemus: conc. Ms., Sext. Ms. — 5) suo motu: desid. in conc. Ms. — 6) add.: Dat. Lugd. III. Kal. Nov. An. III.: conc. ap. Mans.
Cap. XII. 7) et is: desid. in Sext. Ms. — 8) esse cler.: id. — 9) fuerit: id. — 10) omitt. id. — 11) praecedenti: Böhm.
Cap. XIII. 12) in decl.: Sext. Ms. — cf. supr. c. 9. et 3. — 13) eadem: id. — 14) sola minore: id.
Cap. XIV. 15) intra: Böhm. — 16) termino: Sext. Ms.
Cap. XV. 17) carcerem: Sext. Ms.

poena debita postea castigandos includas: te vel capientes eosdem, licet eosdem appareat incorrigibiles illos esse, nolla credimus excommunicatione nodari, quum in his, nisi alias ex proposito excedatur in ipsis, temeritas vel iniuria nequeat deprehendi. Eosdem quoque clericos, si de parendo iuri tibi fideiussoriam dederint cautionem, detinere non debes, nisi excessus enormitas vel alia causa rationabilis eos suaserit detinendos.

CAP. XVI.

Interdicto clero non est interdictus populus, nec e converso. Interdicta civitate propter delictum domini cives non interdicti extra ipsam audiunt divina. Interdicto populo singulares de populo intelliguntur interdicti. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si sententia interdicti proferatur in clerum: non intelligitur, nisi aliud sit expressum in ea, interdictus populus, nec etiam e converso. Unde uno interdicto ipsorum alius licite admittitur ad divina. Ceterum quum propter delictum domini vel rectoris est civitas interdicta, cives eiusdem, qui culpabiles non exsistunt, (dummodo et ipsi propter dominum vel rectorem puniendum in eis non fuerint interdicti,) possunt extra ipsam licite interesse divinis. Quum vero alicuius terrae populus interdicto notatur: singulares ex eo personae, quas interdictas esse constat, ne sententia effectu careat, quum divinorum auditio et sacramentorum perceptio populo ut universis non competant, non debent alicubi, (casibus expressis a iure[18]) duntaxat exceptis,) audire divina vel ecclesiastica recipere sacramenta.

CAP. XVII.

Interdicta civitate suburbia et continentia aedificia dicuntur interdicta. Et interdicta ecclesia capella contigua et coemeterium contiguum dicitur interdictum. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si civitas, castrum aut villa subiiciantur ecclesiastico interdicto: illorum suburbia et continentia aedificia eo ipso intelligi volumus interdicta. Nam, licet praedicta videantur alias murorum ambitu terminari: hoc tamen casu, ne vilipendi valeat sententia interdicti, (quod fieret, si posset in ipsorum suburbiis vel continentibus aedificiis licite celebrari ut prius,) expedit interpretationem fieri latiorem. Ratione quoque simili, si sit ecclesia interdicto supposita[19]) vel subiecta, nec[20]) in capella eius celebrari, nec in coemeterio ipsius eidem ecclesiae contiguis poterit sepeliri; secus, si ei[21]) contigua non exsistant.

CAP. XVIII.

Celebrans scienter in ecclesia polluta, vel praesente excommunicato maiori excommunicatione, irregularitatem non contrahit. Domin. — §. 1. *Scienter celebrans in loco interdicto in casibus non permissis, irregularis et ineligibilis est.* H. d. Domin.

Idem.

Is, qui in ecclesia sanguinis aut seminis effusione polluta, vel qui praesentibus maiori excommunicatione nodatis scienter celebrare praesumit, licet in hoc temerarie agat[22]), irregularitatis tamen, (quum id[23]) non sit expressum in iure), laqueum non incurrit. §. 1. Is vero, qui scienter in loco celebrat supposito interdicto, (nisi super hoc privilegiatus exsistat, aut a iure sit concessum eidem,) irregularitatem incurrit, a qua nequit per alium, quam per Romanum Pontificem liberari, et adeo efficitur ineligibilis, quod nec[24] ad eligendum cum aliis debebit admitti.

CAP. XIX.

Tempore interdicti chrisma die coenae Domini confici potest. Hoc dicit.

Idem.

Quoniam in baptismo et confirmatione, quae nedum[25]) pueris, sed et adultis propter morae periculum exhiberi possunt licite tempore interdicti, chrismatis utimur unctione: posse, licet terra interdicto exsistat, chrisma die coenae Domini confici, dubium non exsistit.

CAP. XX.

Suspensus ab ingressu ecclesiae, in ea divina celebrans, est irregularis, et, moriens impoenitens suspensione illa durante, caret ecclesiastica sepultura. Et suspensio ab ingressu ecclesiae vel officio per appellationem sequentem non suspenditur. H. d. Dom.

Idem.

Is, cui est ecclesiae interdictus ingressus, quum sibi per consequens censeatur in ipsa divinorum celebratio interdicta, irregularis efficitur, si contra interdictum huiusmodi divinis in ea se ingerat, in suo agens officio sicut prius. Talis quoque, si hoc interdicto durante decedat, non debet in ecclesia vel coemeterio ecclesiastico, nisi poenituerit, sepeliri. Sane, sicut excommunicatio, sic ab officio vel ab ingressu ecclesiae lata suspensio aut ipsius effectus per appellationem sequentem minime suspenduntur.

CAP. XXI.

Religiosum clericum verberantem absolvit episcopus eo casu, quo absolveret clericum. H. d. Domin. — §. 1. *Verberans novitium religionis excommunicationem incurrit.*

Idem.

Religioso, qui manus violentas in clericum saecularem iniecit, (ne hoc praetextu habeat materiam evagandi,) poterit ab episcopo eo casu absolutionis beneficium exhiberi, quo saeculari clerico posset, si alium clericum percussisset. §. 1. Quamvis autem is, qui religionem ingreditur, religiosus censeri cum effectu non possit, donec sit tacite vel expresse professus: si quis tamen violentas manus in eum iniiciat[26]), excommunicationis latae a canone vinculum non evadit.

CAP. XXII.

Absolutus propter mortis periculum vel aliud impedimentum ab eo, a quo alias non poterat, si cessante impedimento se non praesentat, quum commode potest, ei, a quo alias absolvi debebat, recidit in eandem sententiam. Idem in absoluto, qui se debet alicuius conspectui praesentare, si hoc non faciat. Ioann. Andr.

Idem.

Eos, qui a[27]) sententia canonis vel hominis, quum ad illum, a quo alias de iure fuerant absolvendi, nequeunt propter imminentis mortis articulum aut aliud impedimentum legitimum pro absolutionis beneficio habere recursum, ab alio absolvuntur, si, cessante postea periculo vel impedimento huiusmodi, se illi, a quo his cessantibus absolvi debebant, quam cito commode poterunt, contempserint praesentare, mandatum ipsius super illis, pro quibus excommunicati fuerant, humiliter recepturi et satisfacturi, prout iustitia suadebit, decernimus, (ne sic censuram illudant ecclesiasticae,) in eandem sententiam recidere ipso iure. Idem statuimus de his, quibus, quum a sede apostolica vel a[28]) legatis ipsius absolutionis beneficium a quibusvis sententiis consequuntur, iniungitur, ut ordinariorum suorum vel aliorum quorumlibet, suscepturi poenitentiam ab eisdem, se conspectui repraesentent, et passis iniuriam, seu his, quibus propter hoc obligati exsistunt, satisfactionem exhibeant competentem, si haec, quam primum commode poterunt, non curaverint[29]) adimplere.

CAP. XXIII.

Si percussionem, in clericum sine meo mandato, tamen nomine meo factam, ratam habeam: excommunicatus sum, secus, si meo nomine non sit facta. Ioann. Andr.

Idem.

Quum quis absque tuo mandato manus iniicit[30]) in clericum tuo nomine violentas, si hoc ratum habueris: excommunicationem latam a canone incunctanter incurris, quum ratihabitio retrotrahatur, et mandato debeat comparari. Si vero iniectio eadem tuo nomine non sit facta: tunc, licet pecces ratam habendo eandem, non tamen propter hoc excommunicationis ullius[31]) vinculo innodaris, quum quis ratum habere nequeat quod eius nomine non est gestum.

Cap. XVI. 18) *in iure:* Sext. Ms.
Cap. XVII. 19) *supp. vel:* omitt. Sext. Ms. — 20) *nec in capella nec in coemeterio ipsi ecclesiae contiguis celebrari poterit vel etiam sepeliri:* ib. — 21) *ecclesiae:* id.
Cap. XVIII. 22) *licet sit alias pro temeritate huiusmodi puniendus:* Sext. Ms. — 23) *hoc al.:* id. — 24) *nec:* id.

Cap. XIX. 25) *nondum:* Sext. Ms.
Cap. XXI. 26) *mittat:* Sext. Ms.
Cap. XXII. 27) desid. in Sext. Ms. — 28) omitt. id. — 29) *curaverunt:* id.
Cap. XXIII. 30) *mittit:* Sext. Ms. — 31) *illius:* id.

CAP. XXIV.

Tempore interdicti etiam sani ad poenitentiam admittuntur, nisi sint excommunicati, qui non nisi in mortis articulo admittentur, vel nisi causam dederint interdicto, qui non admittentur, nisi satisfaciant vel caveant, prout possunt. Item illo tempore missae et alia divina officia sub poena distributionum sicut prius in ecclesiis celebrantur ianuis clausis, plane sine excommunicatis et interdictis, et sonitu campanarum. Et quater in anno alte cum campanis et ianuis apertis celebrare possunt, et exclusis excommunicatis interdictos admittere, ita tamen, quod hi, propter quorum excessum latum est, non appropinquent altari. In ceteris servandum est interdictum. Et revocata sunt privilegia ultra id quibuscunque concessa. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Alma mater ecclesia pleraque nonnulla rationabiliter ordinat et consulte, quae suadente subiectorum utilitate postmodum consultius ac rationabilius revocat in melius vel commutat. Sane a nostris dudum fuit praedecessoribus constitutum, ut in terris seu locis, ecclesiastico suppositis interdicto, nulla, certis casibus et sacramentis exceptis, divina celebrentur officia, vel ministrentur ecclesiastica sacramenta. Quia vero ex districtione huiusmodi statutorum excrescit indevotio populi, pullulant haereses, et infinita pericula animarum insurgunt, ac ecclesiis sine culpa earum debita obsequia subtrahuntur: cum fratribus nostris deliberatione habita super his diligenti concedimus, quod tempore interdicti, ab homine vel a iure prolati, non tantummodo morientes, sed etiam viventes, tam sani etiam quam infirmi, ad poenitentiam, (quae propter pronitatem[32]) et facilitatem hominum ad peccandum summe necessaria est,) licite admittantur; dum tamen excommunicati non fuerint, quos admitti, praeterquam in mortis articulo, nolumus ad eandem. Illis etiam, propter quorum culpam, dolum vel fraudem lata est sententia interdicti, vel qui ad perpetrandum delictum, cuius occasione ipsum interdictum est latum, praebuerunt auxilium, consilium vel favorem, nisi de ipso delicto, (si sint tales, quod id facere valeant), prius satisfecerint, vel de satisfaciendo idoneam dederint cautionem, aut si satisfacere nequeunt, vel huiusmodi cautionem praestare iuraverint, quod, quum poterunt, satisfacient, et ad satisfactionem huiusmodi per eum vel per[33]) eos, qui facere ipsam debent et possunt, praestandam, dabunt consilium et auxilium, ac iuxta posse suum fideliter laborabunt, non est poenitentiae beneficium aliquatenus concedendum. Nec tunc etiam quoad istos vel alios, qui circa hoc minime deliquerunt, (ubi civitas vel locus alius, seu universitas interdicti exsistunt,) facienda est relaxatio interdicti, sed est eis solummodo iniungenda poenitentia salutaris. Adiicimus praeterea, quod singulis diebus in ecclesiis et monasteriis missae celebrentur, et alia dicantur divina officia sicut prius, submissa tamen[34]) voce et ianuis clausis, excommunicatis ac interdictis exclusis, et campanis etiam non pulsatis. Et tam canonici quam clerici ecclesiarum, in quibus distributiones quotidianae illis, qui horis intersunt canonicis, tribuuntur, si ad officia non venerint supra dicta, distributiones easdem amittant, sicut interdicto perderent non exstante, si divinis officiis non adessent. In festivitatibus vero Natalis Domini, Paschae, ac Pentecostes et[35]) Assumptionis Virginis gloriosae campanae pulsentur, et ianuis apertis alta voce divina officia solenniter celebrentur, excommunicatis prorsus exclusis, sed interdictis admissis; quibus ob reverentiam dictarum solennitatum, et[36]) ut ipsi ad humilitatis gratiam et reconciliationis affectum facilius inclinentur, praefatis diebus participationem permittimus divinorum, sic tamen, quod illi, propter quorum excessum interdictum huiusmodi est prolatum, altari nullatenus appropinquent. Ceteris, quae circa observationem interdictorum a nostris sunt praedecessoribus instituta, in suo robore duraturis, non obstantibus quibusvis privilegiis, ecclesiis, monasteriis, ordinibus, religionibus, seu personis ecclesiasticis, saecularibus vel regularibus, exemptis et non exemptis, sub quavis forma vel expressione verborum ab apostolica sede concessis, quae contra tenorem praesentis constitutionis nullis[37]) volumus suffragari, quum quibuslibet tam saecularibus quam regularibus sufficere debeat, ut tempore interdicti modo praemisso diebus celebrent supra dictis.

TITULUS XII.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

CAP. I.

Declarat hic Innocentius, quid significet verbum privilegii: „recepimus vos in proprios filios ecclesiae Romanae," et quis locus dicatur esse desertus. H. d. Ioann. Andr.

Innocentius IV.[1])

Volens (*Et infra:*) Per illa verba privilegii: „In speciales et proprios ecclesiae Romanae filios vos recepimus", dictos fratres exemptos non intelligi, et ipsos[2]) ex illo in proprios eiusdem ecclesiae filios fuisse[3]) receptos, quod ab alio quam a[4]) Romano Pontifice vel legato ab eius latere destinato interdici vel excommunicari a[5]) quoquam non valeant, declaramus. Illum locum[6]) desertum in praemissis intelligimus, qui non habitatus penitus neque cultus fuerit[7]), vel ultra memoriam hominum (secundum indulgentiam Lucii) est sub Sarracenorum potestate detentus, censentes[8]), ecclesias, in talibus desertis locis a fratribus ipsis[9]) constructas seu etiam construendas, in eo plena libertate gaudere, ut secundum indulgentiam Lucii nihil ab ipsis legis dioecesanae nomine valeat per episcopos exigi; quae[10]) (secundum privilegium Alexandri) non possunt[11]) interdicto seu excommunicationi supponi; quas in locis huiusmodi dicti fratres habeant potestatem (petita a sede apostolica licentia) construendi, easque cum suis plebibus per suos clericos idoneos gubernent[12]), qui ratione plebium examinandi[13]) episcopis praesententur[14]), ut ab eis curam recipiant[15]) animarum, quum plebes episcopis sint subiectae. Ceterum dicti fratres decimas de laboribus et novalibus suis, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, aut[16]) aliis bonis sibi[17]) a Deo praestitis[18]), conventibus clericorum ordinis sui, a quibus quarta vel tertia nullatenus exigatur, cum integritate persolvant, salva moderatione concilii[19]) generalis, in aliis eorum possessionibus iure communi seu quolibet alio ecclesiis parochialibus et dioecesano episcopo reservato. Per declarationem autem huiusmodi nolumus defensionibus[20]) aliis seu iuribus partium[21]) derogari.

CAP. II.

Declarat manifestum et evidens esse synonyma, et idem significare quoad casum decret. de elect. Si forte. Ioann. Andr. — §. 1. *Declarat conspiratores et coniuratores, qui iuraverunt et statuerunt de non recipiendo aliquem in canonicum ad mandatum Papae, donec possent resistere.* Ioann. Andr. — §. 2. *Statutum de non recipiendo aliquem ad Papae mandatum multis ex causis est detestabile et illicitum.* H. d.

Nicolaus III.

Constitutionem felicis recordationis Gregorii Papae praedecessoris nostri editam in concilio Lugdunensi, ut, si forte inter cetera, quae obiiciuntur electo, aut postulato seu alias promovendo ad aliquam dignitatem, evidentem scientiae vel aliam personae defectum opponi contingat, de illo primitus cognoscatur, et, si opponentem inventum fuerit destitui veritate, a causae illius prosecutione totaliter sit exclusus, et alias puniatur, ac si in obiectorum probatione omnium defecisset, in illo, qui manifestum defectum in visu, audita et aliis corporis sensibus, nec non et in memoria, et etiam intellectu opponit electo, locum habere, ac quoad intentionem constitutionis ipsius manifestum et evidens idem supponere declaramus. §. 1. Ceterum canonicos cuiusvis ecclesiae, qui statutum fecerunt solenniter et iuramento firmarunt, quod ecclesiam suam et se ipsos contra omnes impetrantes canonicatum ipsius ecclesiae defenderent usque ad ius vel sententiam, quantum possent, ad iudicium domini Papae, vel specialis mandati eiusdem[22]), et quod communibus expensis ac cum procuratorio sigillo capituli sigillato eadem defensio fieret, et quod, quamdiu aliquis de canonicis eiusdem ecclesiae defensionem huiusmodi et oppositionem vellet praedicto modo subire, alii canonici non possent nec deberent recipere in canonicum, nec habere pro canonico in capitulo vel extra capitulum impetrantem, conspiratores et coniuratores contra sanctam Romanam ecclesiam, ac libertatem, obedientiam et auctoritatem ipsius decernimus, et eosdem tanquam conspiratores ac coniuratores secundum sanctiones canonicas puniendos. §. 2. Statutum

---

Cap. XXIV. 32) *pravitatem:* Sext. Ms. — 33) desid. ib. — 34) abest ab eod. — 35) omitt. id. — 36) desid. ap. Böhm. — 37) *nulli:* Sext. Ms.

TIT. XII. Cap. I. 1) Decr. Innoc. IV. h. t. c. un. — 2) et *illos et ipsos:* Innoc. IV. ap. Mans. — 3) *esse:* id. Ms. — 4) omitt. id. — 5) *a quoquam:* desid. ib. — seq.: *non val:* desid. ap. Mans. — 6) *locum et seq.: intelligimus:* desid. ap. Innoc. IV. Ms. — 7) omitt. id. — *fuerit ultra mem. hom. vel sec.:* id. ap. Mans. — 8) *censemus:* id. — 9) *istis:* id., Sext. Ms. — 10) *quia:* Innoc. IV. ap. Mans. — desid. in Ms. — *quoniam:* Sext. Ms. — 11) *possint:* Böhm. — 12) *gubernent:* Innoc. IV. ap. Mans. — 13) add.: *causam (causa):* id. — 14) *praesentantur:* Sext. Ms. — 15) *recipiant:* Innoc. IV. ap. Mans. — 16) *et:* Innoc. IV. — 17) omitt. id. Ms. — 18) *collatis:* id. — 19) *praefati conc.:* id. — 20) *defensoribus:* Innoc. IV. ap. Mans. — desid. in Sext. Ms. — 21) omitt. Innoc. IV. Ms.

Cap. II. 22) cf. c. 11. de elect. I 6. — 23) *ipsius:* Sext. Ms.

quoque ipsum, quod, capitulo praelibato et singulis eius personis libertatem, obedientiam eidem ecclesiae Romanae debitam exhibendi saltem usque ad sententiam et Pontificum Romanorum[24]) iudicium seu speciale mandatum liquido interdicit, promptum futurorum gravaminum et expensarum discrimen ingerens contra legitimas sanctiones, laudabile votum exsecraotium lites vetat, ininstam litem movere compellit, iniquae controversiae seu liti cedendo, bonam fidem seu conscientiam agnoscere prohibet, et adigit ad peccandum, conspirationem et coniurationem continere contra libertatem et auctoritatem sedis apostolicae manifeste, ac alias detestabile prorsusque illicitum reputamus.

CAP. III.[25])

Constitutio amplissima, paene cunctas declarans haesitationes, quae circa divi Francisci regulam contingere possunt; praesertim an fratres Minores, quos Cordigeros vocant, illius regulae professores, sint ad omnia evangelii consilia obligati. Et utrum aliquid proprium habere, et pecuniam recipere, legataque sibi relicta agnoscere valeant, cum multis aliis ambiguitatibus, hic luculentissime resolutis.

Idem.

Exiit[26]), qui seminat, seminare semen suum, de sinu patris in mundum, veste scilicet humanitatis indutus Dei filius Iesus Christus, verbum evangelicum saturus in singulos probos et reprobos, insipientes et ignaros, studiosos et desides, et iuxta Prophetam colonus futurus in terra, semen suum, doctrinam evangelicam, sine delectu dispersit in omnes, qui, omnia tracturus ad se, omnes salvare venerat, qui tandem se ipsum Deo Patri pro salute omnium in redemptionis humanae pretium immolavit. Licet autem hoc semen, in singulos communicativa Dei caritate dispersum, aliud ceciderit secus viam, super corda scilicet daemonum suggestionibus pervia, aliud supra petram, corda scilicet nullo fidei vomere penetrata, aliud inter spinas, corda scilicet hominum divitiarum sollicitudinibus lacerata, et ideo onum pravis affectibus conculcatum, aliud aridam, quia gratiae carebat humore, reliquum vero legitur inordinatis sollicitudinibus suffocatum; aliud tamen mite cor et docile, terra bona, suscepit, hoc est Minorum fratrum mitis et docilis in paupertate ac humilitate per almum Christi confessorem Franciscum radicata religio, qui, ex illo vero semine germinans, germen illud per regulam sparsit in filios, quos sibi et Deo per suum ministerium in observatione evangelii generavit. Isti sunt filii, qui, docente Iacobo[27]), verbum, aeternum Dei filium, insitum humanae naturae in horto virginalis uteri, potens salvare animas, in mansuetudine susceperunt. Hi sunt illius sanctae regulae professores, quae evangelico fundator eloquio, vitae Christi roboratur exemplo fundatoris militantis ecclesiae, Apostolorum eius sermonibus actibusque firmatur. Haec est apud Deum et Patrem munda et immaculata religio, quae, descendens a patre luminum, per eius filium exemplariter et verbaliter Apostolis tradita, et deinde per Spiritum sanctum beato Francisco et eum sequentibus inspirata, totius in se quasi continet testimonium Trinitatis. Haec est, cui, attestante Paulo[28]) Apostolo, nemo de cetero debet esse molestus, quam Christus stigmatibus suae passionis confirmavit, volens institutorem ipsius passionis suae signis notabiliter insigniri. Sed nec sic contra fratres ipsos Minores et regulam hostis antiqui cessavit astutia, quin potius contra eos nitens superseminare zizaniam, interdum aemulatores, agitatos invidia, iracundia et indiscreta inscitia, concitavit, mordentes fratres, et eorum regulam quasi illicitam, inobservabilem et discriminosam caninis latratibus lacerantes, non attendentes hanc sanctam regulam, ut praedicitur, praeceptis ac monitis salutaribus institutam, apostolicis observationibus roboratam, per plures Romanos Pontifices approbatam, et etiam per sedem apostolicam confirmatam, tot divinis testimoniis communitam, quae credibilia facta sunt nimis in tot sanctis viris, in observantia huius regulae agentibus et finientibus dies suos, quorum nonnullos sanctorum catalogo sedes eadem ex eorum vita et miraculis fecit adscribi. Ac novissime quasi diebus istis per piae memoriae Gregorium Papam nonum[29]) praedecessorem nostrum approbatam esse, ex evidenti utilitate, quam de ipsa consequitur universalis ecclesia, in generali Lugdunensi concilio declaratur. Nec nos minus attendimus, immo profundius cogitamus, sicut pensare debent subtilius ceteri catholicae fidei professores, quia ipse Deus, ordinem praedictum et eius observatores inspiciens, sic eos ab insurgentibus in ipsos rancoribus salutari subsidio praeservavit, quod nec ipsos fluctus tempestuosos allisit, nec animos in ordine ipso degentium constravit, quia potius in vigore regulari concrescant, et amplientur in suorum observantia mandatorum. Veruntamen, ut ordo praedictus, quibuslibet praecisis anfractibus, distincta et pura vigeat claritate, et, sicut fratres eiusdem ordinis nuper in generali capitulo congregati providerant, dilectis filiis generali et nonnullis aliis provincialibus eiusdem ordinis ministris, qui in capitulo ipso convenerant, in nostra praesentia constitutis, quum ad plenam observationem regulae eiusdem in vigore spiritus eorum fervere noscatur intentio: visum est nobis, ut mordacibus huiusmodi mordendi vias praecluderemus, aliqua, quae in ipsa regula videri poterant dubia, declarare, nonnulla, per praedecessores nostros etiam declarata, pleniori claritate disserere, in aliquibus etiam regulam ipsam contingentibus pariturі eorundem conscientiae providere. Nos autem, qui a teneris annis ad ordinem ipsum affectus nostros erreximus in illis succedendo, cum aliquibus eiusdem confessoris sociis, quibus eius vita et conversatio nota erat, super ipsa regula et sancta ipsius beati Francisci intentione frequenti collatione tractavimus. Et tandem cardinalis, ac postmodum eiusdem ordinis per praedictam sedem gubernator et protector et corrector effecti, conditiones praedicti ordinis ex imminenti nobis cura palpavimus in apostolatus officio, tam de pia intentione confessoris praedicti, quam de his, quae regulam ipsam et eius observantiam contingunt, ex praedictis longa etiam experientia informati, nostros ad ordinem praefatum convertimus cogitatus, et tam ea, quae per eosdem praedecessores approbata et declarata esse noscuntur, quam etiam ipsam regulam et ea contingentia maturitate plena discussimus, nonnulla in praesenti serie statuimus, declaravimus, certius approbavimus, approbata confirmavimus, edidimus et concessimus, plura etiam ordinando seriosius et clarius, quae infra scriptis articulis plenius exprimuntur. In primis, quia, sicut intelleximus, ab aliquibus haesitatur, an fratres eiusdem ordinis tam ad consilia quam ad praecepta evangelii teneantur, tum quia in regulae praedictae principio habetur: „Regula et vita Minorum fratrum haec est: scilicet Domini nostri Iesu Christi sanctum evangelium observare, vivendo in obedientia, sine proprio, et in castitate;" tum ex eo, quod in eadem regula continetur sic: „finito vero anno probationis recipiantur ad obedientiam, promittentes vitam istam semper et regulam observare;" tum etiam, quia in fine ipsius regulae continentur haec verba: „paupertatem, et humilitatem, ac sanctum evangelium Domini nostri Iesu Christi, quod firmiter promisimus, observemus;" licet felicis recordationis Gregorius Papa IX. praedecessor noster bona articulum et nonnullos alios eiusdem regulae declaraverit, quia tamen eius declaratio propter aliquorum insurgentiam in fratres et regulam inordinatos vel mordaces insultus, et multorum postea emergentium casuum considerandus eventus, in aliquibus obscura, in aliquibus semiplena, et in multis etiam contentis in ipsa regula insufficiens videtur: nos, obscuritatem ac insufficientiam huiusmodi praefatae interpretationis declaratione amovere volentes, et cuiuslibet ambiguitatis scrupulum in eisdem de singulorum mentibus plenioris expositionis certitudine amputare, dicimus, quod, quum in principio regulae non absolute, sed sum quadam modificatione, seu specificatione ponatur: „Regula et vita Minorum fratrum haec est: scilicet Domini nostri Iesu Christi sanctum evangelium observare, vivendo in obedientia, sine proprio, et in castitate," quae tria eadem regula multum arcte prosequitur, et nihilominus alia nonnulla subnectit praecipiendo, prohibendo, consulendo, monendo, hortando, et sub aliis verbis ad aliquam modorum reducibilibus praedictorum, de intentione regulae liquere valeat apertius, ut illud, quod in professione quasi absolute subnecti videtur: „promittentes vitam istam semper et regulam observare," et quod in fine subiungitur: „et sanctum evangelium Domini nostri Iesu Christi, quod firmiter promisimus, observemus," totum ad ipsius regulae modificatum, vel determinatum seu specificatum principium reducatur, videlicet ad observantiam evangelii, ut praedicitur, per ipsam regulam in illis tribus modificatam, vel determinatam seu specificatam; quum non sit verisimile, ipsum sanctum verbum, ab ipso semel cum quadam modificatione, vel determinatione seu specificatione prolatum, licet quasi succinctorie repetitum, voluisse in sui repetitione data sibi per eum modificatione seu specificatione sine certa causa carere, et utriusque iuris argumenta nos doceant, ea, quae in principio ad medium et ad finem, illa vero, quae in medio, ad finem atque principium, et ea, quae in fine, ad utrumque vel eorum alterum saepe referri. Et dato, quod absolute diceretur: „omnino promitto sanctum evangelium observare," quum[30]) professor huiusmodi intenderet se ad omnem consiliorum observantiam obligare, (quod vix aut nunquam posset ad literam observare, propter quod talis promissio illaqueare profitentis animum videretur): clare videtur, promissionem huiusmodi et aliam intellectum absque intentione promittentis non debere perstringi, nisi ut obser-

Cap. II. 24) *Pontificis Romani*: id.
Cap. III. 25) totum hoc cap. abest a Sext. Ms. — 26) Luc. VIII. 5. — 27) Iacob. I. 21. — 28) Gal. VI. 17. — 29) *immo decimum*, sub quo habitum est conc. Lugd. II. — 30) *non*: Böhm.

ventia evangelii sic, sicut tradita reperitur a Christo, videlicet quod praecepta ut praecepta, et consilia ut consilia a promittentibus observentur. Quem intellectum etiam in eisdem verbis habuisse idem beatus Franciscus in serie sui processus in regula patenter ostendit, quum aliqua evangelica consilia indicat ut consilia sub verbis monitionis, exhortationis et consilii, nonnulla vero sub prohibitione ac verbo praecepti. Per quod patet, quod non fuit loquentis intentio, quod fratres ex professione huiusmodi regulae ad omnia consilia sicut ad praecepta evangelica tenerentur, sed solum ad illa consilia, quae in eadem regula praeceptorie vel inhibitorie, seu sub verbis aequipollentibus sunt expressa. Unde nos ad fratrum eiusdem ordinis conscientias plenarie serenandas declaramus, quod ex professione eiusdem regulae fratres ipsi ad ea tantum evangelica observanda consilia sunt adstricti, quae in ipsa regula praeceptorie vel inhibitorie, seu sub verbis aequipollentibus exprimuntur. Ad nonnulla vero alia per evangelium data consilia eo magis secundum exigentiam sui status tenentur plus quam ceteri Christiani, quo per statum perfectionis, quem per professionem huiusmodi assumpserunt, se obtulerunt Domino holocaustum medullatum per contemptum omnium mundanorum. Ad omnia autem, quae in ipsa regula continentur, tam praecepta, quam consilia, quam cetera, ex voto professionis huiusmodi non aliter tenentur, quam eo modo, quo in regula ipsa traduntur, ut scilicet teneantur ad eorum observantiam, quae in eadem regula ipsis sub verbis obligatoriis indicuntur. Ceterorum vero observantiam, quae sub verbis monitoriis, exhortatoriis, informatoriis, et instructoriis, seu quibuscunque aliis continentur, eatenus magis condecet de bono et aequo eos prosequi, quo imitatores tanti patris effecti Christi semitas elegerunt. Porro, quum ipsa regula expresse contineat, quod fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sitque declaratum per eundem praedecessorem nostrum Gregorium IX. et nonnullos alios, hoc servare debere tam in speciali quam etiam in communi, quam sic arctam abdicationem venenosis obtrectationibus aliquorum insensata damnaverit astutia: ne fratrum eorundem perfectionis claritas in talium imperitis sermonibus laceretur, dicimus, quod abdicatio proprietatis huiusmodi omnium rerum non tam in speciali, quam etiam in communi propter Deum meritoria est et sancta, quam et Christus, viam perfectionis ostendens, verbo docuit et exemplo firmavit, quamque primi fundatores militantis ecclesiae, prout ab ipso fonte hauserant, volentes perfecte vivere, per doctrinae ac vitae exempla in eos derivarunt. Nec his quisquam potest obsistere, quod interdum dicitur, Christum loculos habuisse. Nam sic Iesus Christus, cuius perfecta sunt opera, in suis actibus viam perfectionis exercuit, quod, interdum infirmorum imperfectionibus condescendens, et viam perfectionis extolleret, et imperfectorum infirmas semitas non damnaret, sic infirmorum personam Christus suscepit in loculis, sic et in nonnullis aliis infirma humanae carnis assumens, (prout evangelica testatur historia,) non tantum carne, sed et[31]) mente condescendit infirmis. Sic enim humanam naturam assumpsit, quod in suis operibus perfectus existens, in nostris factus humilis, in propriis permansit excelsus. Sic et summae caritatis dignatione ad actus quosdam nostrae imperfectioni conformes inducitur, quod a summae perfectionis rectitudine non curvatur. Egit namque Christus et docuit opera perfectionis, egit etiam infirma, sicut interdum et in fuga patet et loculis: sed utrumque perfecte perfectus existens, ut perfectis et imperfectis se viam salutis ostenderet, qui utrosque salvare venerat, qui tandem mori voluit pro utrisque. Nec quicquam ex his insurgat erroneum,[32]) quod taliter propter Deum proprietatem omnium abdicantes, tanquam homicidae sui vel tentatores Dei, vivendi discrimini se committant. Sic enim se ipsos committant[33]) divinae providentiae in vivendo, ut viam non contemnant provisionis humanae: quia vel de iis, quae offeruntur liberaliter, vel de iis, quae mendicantur humiliter, vel de iis, quae conquiruntur per laboricium, sustententur; qui triplex vivendi modus in regula providetur expresse. Profecto, si iuxta promissum Salvatoris nunquam deficiet fides ecclesiae: per consequens nec opera misericordiae subtrahentur, ex quo Christi pauperibus omnis ratio diffidentiae cuiuslibet videtur esse sublata. Et quidem, ubi, (quod non est aliquatenus praesumendum,) haec cuncta deficerent, sicut nec ceteris, sic nec ipsis fratribus iure poli in extremae necessitatis articulo ad providendum sustentationi naturae via, omnibus extrema necessitate detentis concessa, praecluditur, quum ab omni lege extrema necessitas sit exempta, nec talem abdicationem proprietatis omnimodae renunciationem usus rerum cuiquam videtur inducere. Nam quum in rebus temporalibus sit considerare praecipuum proprietatem, possessionem, usumfructum, ius utendi, et simplicem facti usum, et ultimo tanquam necessario egeat, licet primis carere possit vita mortalium: nulla prorsus potest esse professio, quae a se usum necessariae sustentationis excludat. Verum condecens fuit ei professioni, quae sponte devovit Christum pauperem in tanta paupertate sectari, omnium abdicare dominium, et rerum sibi concessarum necessario usu fore contentam. Nec per hoc, quod proprietatem usus et rei cuiusque dominium a se abdicasse videtur, simplici usui omnis rei renunciasse convincitur, qui, inquam, usus non iuris, sed facti tantummodo nomen habens, quod facti est tantum, in utendo praebet utentibus nihil iuris, quin immo necessariarum rerum tam ad vitae sustentationem quam ad officiorum sui status executionem, (excepto, quod de pecunia infra subiungitur,) moderatus usus, sed secundum eorum regulam et veritatem omnimodam concessus est fratribus, quibus rebus fratres licite uti possent, durante concedentis licentia, ut iuxta id, quod in praesenti serie continetur. Nec his obviare dignoscitur, quod civilis providentia in humanis rebus humane constituit, videlicet non posse usum vel usumfructum a dominio perpetuo separari, quod, ne dominium dominis semper abscedente usu redderetur inutile, temporalem utilitatem tantum in constituendo prospiciens ista decrevit. Retentio namque dominii talium rerum, cum concessione usus facta pauperibus, non est infructuosa domino, quum sit meritoria ad aeterna et professioni pauperum opportuna; quae tanto sibi censetur utilior, quanto commutat temporalia pro aeternis. Profecto non fuit confessoris Christi regulam instituentis intentio, quia immo contrarium in ipsa conscripsit, contrarium vivendo servavit, quum et ipse temporalibus ad necessitatem usus fuerit, et in pluribus locis in regula usum talem licere fratribus manifestet. Dicit namque in regula, quod clerici faciant divinum officium, ex quo habere poterunt breviaria, ex hoc patenter insinuans, quod fratres sui habituri essent usum breviarii et librorum, qui sunt ad divinum officium opportuni. In alio quoque capitulo dicitur, quod ministri et custodes pro necessitatibus infirmorum et aliis fratribus induendis per amicos spirituales sollicitam curam gerant secundum loca et tempora et frigidas regiones, sicut eorum necessitati viderint expedire. Alibi etiam exhortans fratres per congruum laboris exercitium ad otium evitandum, dicit, quod de mercede laboris pro se et suis fratribus corporis necessaria recipiant. In alio quoque capitulo continetur, quod fratres vadant pro eleemosynis confidenter. Habetur etiam in eadem regula, quod in praedicatione, quam fratres faciunt, sint examinata et casta eorum eloquia ad utilitatem et aedificationem populi, annunciando eis vitia et virtutes, poenam et gloriam. Sed constans est, quod haec praesupponunt scientiam, scientia requirit studium, exercitium vero studii convenienter haberi non potest sine usu librorum. Ex quibus omnibus satis claret, ex regula ad victum, vestitum, divinum cultum et sapientiale studium necessarium rerum usum fratribus esse concessum. Patet itaque sane intelligentibus ex praedictis, regulam quoad abdicationem huiusmodi non solum observabilem, possibilem et licitam, sed meritoriam et perfectam, et eo magis meritoriam, quo per ipsam professores ipsius magis a temporalibus propter Deum, sicut praedicitur, elongantur. Ad haec quum fratres ipsi nihil sibi in speciali acquirere, vel eorum ordini possint etiam in communi, et quum aliquid propter Deum ipsis offertur, conceditur vel donatur, ea, si secus non exprimet, offerentis, concedentis vel donantis verisimiliter credatur intentio, ut rem huiusmodi oblatam, concessam vel donatam perfecte concedat, donec auferat, a se abdicet, ac in alios transferre cupiat propter Deum, nec sit persona, in quam loco Dei congruentius huiusmodi rei dominium transferat, quam sedes praefata vel persona Romani Pontificis Christi vicarii, qui pater est omnium et fratrum Minorum nihilominus specialis: ne talium rerum sub incerto videatur esse dominium, quum patri filius suo modo, servus domino, et monachus monasterio res sibi oblatas, concessas vel donatas acquirant: omnium utensilium et librorum, ac eorum mobilium praesentium et futurorum, quae et quorum usumfructum scilicet ordinibus vel fratribus ipsis licet habere, proprietatem et dominium, quod et felicis recordationis Innocentius Papa IV. praedecessor noster fecisse dignoscitur, in nos et Romanam ecclesiam plene et libere pertinere hac praesenti constitutione in perpetuum valitura sancimus. Praeterea loca, empta de eleemosynis diversis, et oblata seu concessa fratribus sub quacunque forma verborum, (licet fratres sibi cavere debeant, quod huiusmodi verbis statui suo incompetentibus non utantur,) a diversis seu pro indiviso possidentibus, seu certas partes in ipsis locis habentibus, in quibus ipsi possidentes pro indiviso, seu certas partes habentes nihil sibi in oblatione seu concessione huiusmodi reservarint, similiter et in ius et dominium ac proprietatem nostram et ecclesiae praedictae eadem auctoritate suscipimus. Loca vero seu domos, pro habitatione

Cap. III. 31) desid. ap. suad. — 32 *erroneé*: id. — 33) *committant*: id.

fratrum a singulari persona vel collegio, vel ipsis fratribus ex integro concedenda seu etiam offerenda, si talia de voluntate conferentis fratres inhabitare contigerit, perseverante tantum voluntate concedentis inhabitent, ac illa libere, praeter ecclesiam et oratoria ad ecclesiam destinata, et coemeterium, quae tam ad praesentia quam ad futura in ius et proprietatem nostram et praedictae Romanae ecclesiae simili modo et auctoritate recipimus, mutata concedentis voluntate ac ipsis fratribus patefacta dimittant. In quorum locorum dominio seu proprietate nihil nobis vel praefatae Romanae ecclesiae retinemus omnino: nisi ea specialiter de nostro seu ipsius Romanae ecclesiae recipiantur assensu. Et si in eisdem locis reservaverit dominium sibi in concedendo concedens: praeter inhabitationem fratrum speciale dominium in ius ecclesiae saepe dictae non transeat, sed potius plene liberum maneat concedenti. Insuper nec utensilia, nec alia praeter eorum usum ad necessitatem et officiorum sui status executionem, (non enim omnium rerum usum habere debent, ut dictum est,) ad ullam superfluitatem, divitias seu copiam, quae deroget paupertati, vel ad thesaurizationem, vel eo animo, ut ea distrahant sive vendant, recipiant, nec sub colore providentiae in futurum, nec alia occasione: quin immo in omnibus appareat in eis quoad dominium omnimoda abdicatio et in usu necessitas. Hoc autem secundum exigentiam personarum et locorum ministri et custodes simul et separatim in suis administrationibus et custodiis cum discretione disponant, quum de talibus interdum personarum qualitas, temporum varietas, locorum conditio, et nonnullae aliae circumstantiae plus minusve ac aliter provideri requirant; ista tamen sic faciant, quod semper in eis et eorum actibus paupertas sancta relucеat, prout ipsis ex eorum regula invenitur indicta. Ceterum quum in eadem regula sit sub[34]) praecepti districtione prohibitum, ne fratres recipiant per se vel per alios denarios vel pecuniam ullo modo, idque fratres in perpetuum servare cupiant, et velut iniunctum necesse habeant adimplere, ne ipsorum puritas in huiusmodi observatione praecepti maculetur in aliquo, et ne fratrum conscientiae aliquibus aculeis stimulentur: articulum istum propter detrahentium morsus profundius, quam nostri praedecessores fecerint, assumentes, ac ipsum clarioribus determinationibus prosequentes, dicimus in primis, quod fratres ipsi a mutuis contrahendis abstineant, quum eis mutuum contrahere, ipsorum statu considerato, non liceat. Possint tamen ipsi pro satisfactione facienda, pro eorum necessitatibus, quae pro tempore occurrerint, (cessantibus eleemosynis, de quibus satisfieri commode tunc non posset,) citra[35]) cuiuslibet obligationis vinculum dicere, quod per eleemosynas et alios amicos fratrum ad solutionem huiusmodi faciendam intendant fideliter laborare. Quo casu procuretur a fratribus, quod ille, qui dabit eleemosynam, per se vel per alium, non nominandum ab ipsis, si fieri poterit, sed ab eo potius[36]) iuxta suum beneplacitum assumendum, huiusmodi satisfactionem faciat in totum vel in partem, prout sibi Dominus inspirabit. Si tamen ipse hoc nollet facere, vel non posset, vel quia recessus eius immineat, aut quia, quibus hoc velit committere, notitiam non habet fidelium personarum, seu quacunque alia occasione vel causa: declaramus et dicimus, quod in nullo regulae puritas infringitur, aut quomodolibet ipsius observantia maculatur, si fratres ipsi alicuius vel aliquorum sibi curent dare notitiam, vel aliquos seu aliquem nominare aut etiam praesentare, cui vel quibus, si eleemosynam facienti placuit, committi possit executio praedictorum, ac ipsius habeatur assensus super subrogationibus infra scriptis, ita tamen, quod penes ipsum dantem dominio, proprietate, ac possessione ipsius pecuniae, cum libera potestate revocandi sibi pecuniam ipsam semper usque ad conversionem ipsius in rem deputatam, plene, libere ac integre remanentibus, in ipsa pecunia nihil omnino fratres iuris habeant, nec administrationem seu dispensationem, nec contra personam nominatam vel non nominatam ab eis, cuiuscunque conditionis existat, in iudicio vel extra actionem, persecutionem aut aliquod aliud ius intentent, qualitercunque persona praedicta in commissione huiusmodi se habeat. Liceat tamen fratribus suas necessitates insinuare, ac specificare vel exponere personae praedictae, ac eam rogare, quod solvat. Possint etiam personam eandem exhortari ac inducere, quod fideliter in re commissa se habeat, et animae suae saluti in commissa sibi executione provideat, ita tamen, quod ab omni eiusdem pecuniae administratione, seu dispensatione, et contra praedictam personam actione seu persecutione, (ut praedictum est,) fratres abstineant omni modo. Si vero personam huiusmodi nominatam vel non nominatam a fratribus, (quo minus per se possit exsequi quod praedicitur,) contigerit per absentiam, infirmitatem, voluntatem seu locorum distantiam, ad quae ipse nollet accedere, in quibus esset solutio seu satisfactio facienda, vel per occasionem aliam impediri: liceat fratribus cum conscientiae puritate quandam aliam personam subrogandam ad praemissa in nominando et aliis, (si ad primum dantem non possint vel nolint habere recursum,) cum ista persona facere, sicut supra proxime declaravimus eis licere cum prima. Duarum enim personarum ministerium per viam subrogationis, (ut dictum est,) communius et generalius videtur posse in praedictorum executione sufficere, quum praedicta satisfactio praesumatur posse celeriter expediri. Si tamen, (ut interdum dictum est,) propter locorum distantiam, in quibus esset satisfactio facienda, et conditiones seu circumstantias alias casus emergeret, in quo videretur plurium personarum subrogandarum ministerium opportunum: liceat ipsis fratribus in hoc casu iuxta negotii qualitatem, (servato modo praedicto,) plures personas assumere, nominare seu praesentare ad istud ministerium exsequendum. Et quia oportet et expedit fratrum necessitatibus, non solum illis, pro quibus iam esset solutio seu satisfactio facienda, (ut superius proxima dictum est,) sed etiam imminentibus, sive tales necessitates ingruentes immineant, quae brevi tempore expediri valeant, sive tales, (licet paucae comparative,) quarum provisio ex sui conditione necessario tractum temporis habet, ut in libris scribendis, ecclesiis seu aedificiis ad usum habitationis ipsorum construendis, libris et pannis in locis remotis emendis, et aliis similibus, si quae occurrerint, cum moderamine supra dicto salubriter provideri: sic in istis necessitatibus clare distinguimus, sic in eis fratres posse tute et salva conscientia procedere declaramus, videlicet ut ingruenti vel imminenti necessitate, quae brevi tempore, vel quae interdum ex aliquibus circumstantiis non sic brevi, (ut supra in proximo casu dictum est,) valeat expediri, tam quoad dantem eleemosynam, quam quoad nominatum vel substitutum in omnibus et per omnia, (sicut in articulo solutionis pro necessitatibus praeteritis faciendae supra proxime declaravimus,) procedatur. In ea vero necessitate, quantumcunque praesentialiter ingruenti, quae tamen ex qualitate sui, (ut praedicitur,) tractum temporis habet annexum[37]), quia in eo casu verisimile est, quod tum ratione distantiae locorum, quae expeditio necessitatis ipsius ex sui conditione requireret, tum etiam circumstantiarum ipsius necessitatis ratione pensata frequenter casus acciderent, in quibus ad expeditionem necessitatis huiusmodi oporteret, quod per diversas manus et personas transiret pecunia necessitati huiusmodi deputata, quarum omnium personarum impossibile quasi esset, dominum principalem pro ipsa necessitate pecuniam deputantem, seu etiam substitutum ab eo, et tertium etiam ab ipso substituto, (si casus talis accideret,) postea subrogatum, habere notitiam: declaramus et dicimus, quod in hoc articulo, praeter dictos duos modos in necessitatibus praeteritis et ingruentibus, quae possint brevi tempore, vel interdum non brevi, (ut supra exprimitur,) expediri, (ut praediximus,) observandos, ad observandam ipsius regulae ac professorum eius omnimodam puritatem. Quodsi praesto sit eleemosynae huiusmodi elargitor, vel eius nuncius, qui possit hoc facere et velit: expresse illi praedicatur a fratribus, quod sibi placeat, ut, (dominio talis pecuniae cum libera potestate revocandi sibi pecuniam ipsam penes ipsum semper usque ad conversionem ipsius in rem deputatam libere remanente, ut in aliis duobus casibus superius dictum est,) per quorumcunque manus pecunia seu eleemosyna ipsa tractetur, sive personas ab eo vel a fratribus nominatas, totum suo consensu, voluntate ac auctoritate procedat: quo assensum suum praebente praedictis, secure fratres re empta vel acquisita de illa pecunia per quemcunque iuxta modum adnotatum superius uti possint. Ad maiorem autem praedictorum omnium claritatem hac in perpetuum valitura provisionis serie declaramus, quod fratres, (praefatis modis, ut praedicitur, circa pecuniam in supportandis eorum praeteritis et ingruentibus necessitatibus observatis,) non intelligantur nec dici possint per se vel per interpositam personam pecuniam recipere contra regulam vel professionis sui ordinis puritatem, quum manifeste pateat ex praemissis, ipsos fratres non solum a receptione, proprietate, dominio sive usu ipsius pecuniae, verum etiam a contrectatione qualibet ipsius, et ab ea pecunia penitus alienos. In eo vero casu, quando, (antequam ipsa pecunia in licitum rei habendae vel utendae commercium sit conversa,) concedentem pecuniam mori contigerit, si concedens in concedendo dixerit vel expresserit, quod persona deputata pecuniam ipsam in necessarium usum fratrum expenderet, quicquid de ipso concedente vivendo vel moriendo contingeret, sive concedens huiusmodi heredem reliquerit sive non, possint fratres ad personam deputatam, (non obstante concedentis morte vel heredis contradictione,) pro ipsa pecunia expendenda recurrere,

Cap. III. 34) *super:* id. — 35) *circa:* id. — 36) *prius:* id. — 37) *innexum:* id.

sicut poterant ad ipsum dominum concedentem. Quia vero puritatem ipsius ordinis intima cordis affectione zelamus, quum in praedictis casibus ad determinatam necessitatem, (ut praedicitur,) per aliquem pecuniam concedi contigerit: concedens pecuniam rogari possit a fratribus, quod, si quid de pecunia ipsa, (habita necessitate determinata) superarit, consentiat ipse concedens, quod residuum praefatae pecuniae in res alias pro aliis ipsorum fratrum praedictis necessitatibus convertatur; quo non consentiente praedictis, ipsum residuum, si quod fuerit, restituatur eidem. Caveant tamen fratres, quod sollicite se coaptent, ut non plus scienter concedi consentiant, quam verisimiliter aestimari possit, rem necessariam, pro qua pecunia ipsa conceditur, valituram. Et quia praedictorum seriosa expositione a dante vel recipiente de facili posset errori, ut clarius utilitati dantium, puritati ordinis, simplicitati aliquorum simplicium, saluti animarum hinc inde securius consulatur: intellectum illum, qui satis in hoc casu a sane intelligente percipitur, praesentis ac in aeternum valiturae constitutionis serie lucidamus, volentes illum ad communem deduci notitiam, videlicet quod semper, quando pecunia fratribus ipsis mittitur vel offertur, (nisi expresse per mittentem vel offerentem aliud exprimatur,) praedictis modis prorsus oblata intelligatur et missa. Non enim verisimile est, aliquem eleemosynae suae sine expressione modum illum praefigere, per quem et donans merito, vel illi, quorum necessitatibus intendit per donum huiusmodi provideri, vel effectu doni vel suae conscientiae puritate fraudentur. Ad haec, quia fratribus ipsis interdum in ultimis voluntatibus sub diversis modis nonnulla legantur, nec expresse, quid de his agendum sit, in regula vel praedecessorum nostrorum declarationibus continetur: ne in ipsis dubitari contingat in posterum, providendo legantibus et fratrum conscientiis praecavendo declaramus, ordinamus et dicimus, quod, si testator modum, secundum quem fratribus, (eorum conditione inspecta,) recipere non liceret, exprimat in legando, ut si legaret fratribus vineam vel agrum ad excolendum, domum ad locandum, vel similia verba in similibus proferret, aut modos similes in relinquendo servaret, a tali legato et eius receptione per omnem modum fratres abstineant. Si vero modum licitum fratribus in legando testator expresserit, ut, si diceret: „lego pecuniam pro fratrum necessitatibus expendendam, vel domum, agrum, vineam et similia ad hoc, quod per certam personam vel personas idoneas distrahantur, et pecunia, de rebus ipsis accepta, in aedificia vel alia fratrum necessaria convertatur," aut in legando similibus modis vel verbis utatur: in hoc casu illud in omnibus et per omnia, (consideratis eorum necessitatibus et moderaminibus supra dictis,) quantum ad fratres servari decernimus, quod per nos est superius in concessis pecuniariis eleemosynis declaratum. Ad quae legata solvenda tam heredes testatorum quam executores se liberales exhibeant, et etiam praelati et saeculares, quibus de iure vel consuetudine provisio ista competeret, quum expedierit, se ex officio suo promptos exhibeant ad pias voluntates deficientium adimplendas. Nam et nos etiam per modos licitos et fratrum regulae congruos intendimus providere, quod heredum cupiditas legitimis ictibus feriatur, ne pia defunctorum destituatur intentio, ac ipsi fratres pauperes opportunis auxiliis non fraudentur. Si vero fratribus ipsis generaliter aliquid absque modi expressione legetur: in hoc legato, sic indeterminate relicto, in omnibus et per omnia intelligi ac servari volumus et in perpetuum praesenti constitutione iubemus, quod supra in pecunia seu eleemosyna, fratribus indeterminate oblata vel missa voluimus ac expressimus observari, videlicet, ut sub modo licito fratribus intelligatur esse relictum, ita, quod nec legans merito, nec fratres ipsi effectu relicti fraudentur. Quia vero libros et alia mobilia, quibus tam ordo quam fratres utuntur, quorum dominium, (quum non sint domini eorum,) ad praefatam ecclesiam specialiter spectare dignoscitur, interdum contingit seu expedit vendi vel etiam commutari: fratrum utilitatibus et eorum conscientiis providere volentes, eadem auctoritate concedimus, ut commutatio talium rerum, et ad eas res, quarum usum fratribus licet habere, de generalium et provincialium ministrorum in suis administrationibus coniunctim vel divisim auctoritate procedat, quibus etiam de dispositione usus talium rerum concedimus ordinare. Si vero res huiusmodi aestimato pretio vendi contingat, quum fratribus ipsis per se vel per alium recipere pecuniam, regula prohibente non liceat: ordinamus et volumus, quod talis pecunia seu pretium recipiatur et expendatur in rem licitam, cuius usum fratribus licet habere, per procuratorem, a praefata sede vel a cardinali gubernationem per ipsam sedem gerenti eiusdem ordinis deputandum, iuxta modum in superioribus necessitatibus praeteritis et ingruentibus ordinatum. De vilibus autem mobilibus vel parum valentibus liceat ex praesenti nostra concessione fratribus, (pietatis seu devotionis intuitu, vel pro alia honesta et rationabili causa,) obtenta super hoc prius superiorum suorum licentia, iuxta quod inter fratres in generali vel in provincialibus capitulis tam de ipsis rebus vilibus seu parum valentibus et earum valore, quam praefata licentia, scilicet, a quibus et qualiter sit habenda, extiterit ordinatum, intra et extra ordinem aliis elargiri. Licet autem contineatur in regula, quod fratres habeant unam tunicam cum caputio, et aliam sine caputio, et videri possit illa fuisse instituentis intentio, quod necessitate cessante pluribus non utantur: declaramus, quod possint fratres de licentia ministrorum et custodum coniunctim et divisim in administrationibus sibi commissis, quum eis videbitur, (pensatis necessitatibus et aliis circumstantiis, quae secundum Deum et regulam attendendae videntur,) uti pluribus, nec per hoc videantur a regula deviare, quum etiam in ipsa dicatur expresse, quod ministri et custodes de infirmorum necessitatibus et fratribus induendis sollicitam curam gerant secundum loca et tempora et frigidas regiones. Et quanquam praedicta regula contineat, quod de fratribus induendis et necessitatibus infirmorum ministri tantum et custodes sollicitam curam gerant, et dictio illa: „tantum" adeo ministros et custodes in hac cura perstringere videatur, quod ob ea ceteros prima facie excludat: quia tamen sollicite considerare nos convenit et tempus regulae institutae, quo fratres isti ad comparationem praesentem numero pauci erant, et forsan ministri et custodes videbantur tunc ad ista procuranda posse sufficere, ac nihilominus multiplicationes fratrum et moderni temporis qualitatem, nec sit verisimile, beatum Franciscum institutorem regulae vel ipsis ministris et custodibus impossibilitatis iugum voluisse praefigere, vel ex ipsius impossibilitatis consequentia fratres ipsos suis necessitatibus velle carere: concedimus, quod ipsi ministri et custodes possint per alios huiusmodi curae sollicitudinem exercere. Debent etiam et alii fratres curam huiusmodi, quae praelatis ministris et custodibus praecipue incumbit ex hac regula, quum sibi ab illis commissa fuerit, gerere diligenter. Continetur quoque in regula, quod fratres, quibus gratiam dedit Dominus laborandi, laborent fideliter et devote, ita, quod, excluso otio animae inimico, sanctae orationis et devotionis spiritum non extinguant. Quia vero ex verbo isto fratres ipsos de otiositate vitae et de regulae transgressione improbe notare interdum hactenus aliqui sunt conati: nos, morsus huiusmodi nefarios reprimentes, declaramus, quod, consideratis verbis praedictis et forma seu modo loquendi, sub quibus fratres ad huiusmodi exercitium inducuntur, non videtur ea fuisse instituentis intentio, quod vacantes studio vel divinis officiis et ministeriis exequendis manuali labori seu operationi subiiceret, vel ad hoc illos arctaret, quum exemplo Christi et multorum sanctorum Patrum labor iste spiritualis tanto illi praeponderet, quanto quae sunt animae corporalibus praeferantur. Ad alios vero, qui se in praedictis spiritualibus operibus non exercent, nisi tales aliorum fratrum licitis servitiis occupentur, (ne otiose vivant,) verba praedicta declaramus extendi, nisi et tales tam excellentis et notabilis contemplationis et orationis existerent, quod merito propter hoc non essent a tanto bono pro huiusmodi exercitio subtrahendi. Fratres enim quicunque studio vel divinis ministeriis non vacantes, sed aliorum fratrum studio vel aliis divinis officiis et ministeriis vacantium servitiis inhaerentes tantum, pro servitiis eisdem cum ipsis, quibus serviunt, sustentari merentur; quod adstruitur illa aequa lege, qua strenuus pugnator ille David[38]) iuste decrevit, videlicet quod descendentium ad praelium et remanentium ad sarcinas portio aequaretur. Verum quia expresse continetur in regula, quod fratres non praedicent in episcopatu alicuius episcopi, quum ab eo illis fuerit contradictum: nos, in hoc et deferentes regulae, et nihilominus auctoritatem apostolicae plenitudinis conservantes, dicimus, quod praedictum verbum ad literam, sicut regula ipsa protulit, observetur, nisi per sedem apostolicam circa hoc pro utilitate populi Christiani sit concessum vel ordinatum aliud, vel in posterum concedatur seu etiam ordinetur. Et quia in eodem capitulo regulae immediate subiungitur, quod nullus fratrum populo penitus audeat praedicare, nisi a ministro generali fuerit examinatus et etiam approbatus, ac ab eo praedicationis officium sibi sit concessum: nos, et statum praeteritum ipsius ordinis in paucitate sui, et modernum in amplietu fratrum numero, ac utilitatem animarum, (ut condecet,) advertentes, concedimus, nedum generalem examinare et approbare fratres praedicaturos in populis, ac illis concedere licentiam praedicandi, quatenus personarum idoneitatem et praedicationis officium licentia ipsa respiceret, prout in regula continetur, verum etiam provinciales ministri hoc possint in capitulis provincialibus cum definitoribus, quod etiam hodie observari dicitur et in fratrum privilegiis contineri; quam quidem licentiam praefati ministri revocare et

Cap. III. 38) 1 Reg. XXX.

suspendere valeant et arctare, sicut et quando id eis videbitur expedire. Sed quoniam in desideriis nostris hoc geritur, ut ad Dei gloriam salus proficiat animarum, ac dicto ordini, per quem iugiter ad amorem divinum affectio Christianae religionis accenditur, meritum et numerus augeatur: concedimus et praesenti statuto firmamus, licere non solum generali, sed etiam provincialibus ministris personas fugientes a saeculo in fratres recipere, quae ministrorum provincialium licentia per ipsum generalem, (sicut expedire viderit,) possit arctari. Vicarii vero provincialium ministrorum ex officio vicariae licentiam hanc sibi noverint interdictam, nisi per ministros eosdem, (quibus hoc posse committere vicariis et aliis licere decernimus,) hoc ipsis vicariis specialiter committatur. Caveant tamen ipsi provinciales, quod hoc non indiscrete, non passim, sed sic considerate committant, ut illos, quibus hoc committi contigerit, fidelibus consiliis fulciant, quo omnia discrete procedant. Nec indifferenter omnes admittantur ad ordinem, sed illi tantum, qui, suffragantibus eis literatura, idoneitate vel aliis circumstantiis, possint utiles esse ordini, sibique per vitae meritum, ac aliis proficere per exemplum. Insuper dubitantibus fratribus praedicti ordinis, an pro eo, quod in regula dicitur, ut, decedente generali ministro, a provincialibus ministris et custodibus in capitulo pentecostes fiat electio successoris, omnium custodum multitudinem oporteat ad generale capitulum convenire, aut, (ut omnia cum maiori tranquillitate tractentur,) sufficere possit, ut aliqui de singulis provinciis, qui vocem habeant aliorum, intersint, taliter respondemus, ut scilicet singularum provinciarum custodes unum ex se constituant, quem cum suo provinciali ministro pro se ipsis ad capitulum dirigant, voces aut vices suas committentes eidem. Quod etiam constituerint per se ipsos, statutum huiusmodi duximus approbandum, quod idem praedecessor noster Gregorius IX. in casu huiusmodi dicitur respondisse. Denique, quia continetur in regula supra dicta, quod fratres non ingrediantur monasteria monacharum, praeter illos, quibus a sede praedicta concessa fuerit licentia specialis: quanquam hoc de monasteriis pauperum monialium inclusarum fratres attentius intelligendum esse crediderint, quum eorum sedes praefata curam habeat specialem, et intellectus huiusmodi per constitutionem quandam tempore regulae datae, vivente adhuc B. Francisco, per provinciales ministros fuisse credatur in generali capitulo declaratus: iidem fratres certificari nihilominus postulaverunt, an hoc de omnibus generaliter, quum regula nullum excipiat, an de illis solum monasteriis monialium praedictarum debeat intelligi. Nos utique generaliter id esse prohibitum de quarumlibet coenobiis monialium respondemus, et nomine monasterii volumus claustrum, domos et officinas interiores intelligi, pro eo, quod ad alia loca, ubi homines saeculares conveniunt, possunt fratres illi causa praedicationis vel eleemosynae petendae accedere, iis, quibus id a superioribus suis pro sua fuerit maturitate vel idoneitate concessum, exceptis, seu pro praedictarum monasteriis inclusarum, ad quae nulli datur accedendi facultas sine sedis eiusdem licentia speciali, quod etiam ipsum idem praedecessor noster Gregorius IX. in eo casu dicitur respondisse. Ceterum sanctae memoriae confessor Christi Franciscus mandasse dicitur circa ultimum vitae suae, (cuius mandatum ipsius dicitur testamentum,) quod verba ipsius regulae non glossentur, et, (ut verbis utamur eisdem,) quod sic vel sic intelligi debeat, non dicatur, adiiciens quod fratres nullo modo literas aliquas ab apostolica sede petant, et alia quaedam interserens, quae non possent sine multa difficultate servari, propter quod fratres haesitantes, an tenerentur ad observantiam testamenti praedicti, dubitationem huiusmodi per eundem praedecessorem nostrum Gregorium IX. petierunt de ipsorum conscientiis amoveri, qui, (sicut asseritur,) attendens periculum animarum, et difficultates, quas propter hoc possent incurrere, dubietatem de ipsorum conscientiis amovendo, dixit, fratres ipsos ad ipsius mandati observantiam non teneri, quod sine consensu fratrum, et maxime ministrorum, quos universos tangebat, obligare nequivit, nec successorem suum quomodolibet obligavit, quum non habeat imperium par in parem. Nos autem circa praesentem articulum nihil duximus innovandum. Ad hoc a nonnullis praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus circa declarationem ipsius regulae et ipsam regulam contingentia diversas literas intelleximus emanasse. Sed nec per hoc mordacium praedictorum contra regulam ipsam et fratres quievit insultus, nec per ipsas literas statui fratrum providere in multis, in quibus de novo vel aliter necessario providendum esse multorum postea casuum contingentium experientia indicavit. Nos itaque, ne literarum huiusmodi et praesentis constitutionis diversitas vel intellectus adversitas in praedictorum observatione fratrum animos perturbaret, et ut plenius, clarius et certius eorum statui et observantiae praedictae regulae consulatur in omnibus et singulis illis articulis, quos constitutio ipsa continet, quanquam ipsi vel eorum aliqui contineantur in aliis literis apostolicis supra dictis: hanc nostram constitutionem, declarationem seu ordinationem tantum a fratribus ipsis praecise ac inviolabiliter decernimus perpetuis temporibus observandam. Quum igitur ex praedictis et aliis, per nos cum multa maturitate discussis, regula ipsa licita, sancta, perfecta et observabilis, nec alicui pateat discrimini evidenter appareat: illa et omnia supra scripta per nos statuta, ordinata, concessa, disposita, decreta, declarata etiam et suppleta, de apostolicae potestatis plenitudine approbamus, confirmamus et volumus existere perpetuae firmitatis, in virtute obedientiae districte praecipientes, quod haec constitutio sicut ceterae constitutiones vel decretales epistolae legatur in scholis. Et quia sub colore liciti nonnulli contra fratres ipsos et regulam in legendo, exponendo atque glossando possent dirum virus suae iniquitatis effundere, ac ipsius constitutionis intellectum ipsum in diversas et adversas sententias producentes suis adinventionibus depravare, et opinionum diversitas ac distortio intellectus multorum pios animos posset involvere, et a religionis ingresso multorum corda subtrahere: talium detrahentium vitanda perversitas cogit nos viam ipsis ad praedicta praecludere, et certum procedendi modum hanc constitutionem legentibus praefinire. Itaque sub poena excommunicationis et privationis officii ac beneficii districte praecipimus, ut praesens constitutio, quum ipsam legi contigerit, sicut prolata est, sic fideliter exponatur ad literam, concordantiae, contrarietates seu diversae vel adversae opiniones a lectoribus seu expositoribus nullatenus inducantur. Super ipsa constitutione glossae non fiant, nisi forsan, per quas verbum vel verbi sensus, seu constructio, vel ipsa constructio quasi grammaticaliter ad literam vel intelligibilius exponatur. Nec intellectus ipsius per legentem depravetur in aliquo, seu distorqueatur ad aliud, quam litera ipsa sonat. Et ne secundum praedicta contra detractores huiusmodi oporteat ulterius laborare: universis ac singulis cuiuscunque praeeminentiae, conditionis aut status, districte praecipimus, ne contra praedictam regulam et statum fratrum praedictorum, seu contra praemissa per nos statuta, ordinata, concessa, disposita, decreta, declarata, suppleta, approbata, et etiam confirmata, dogmatizent, scribant, determinent, praedicent, seu prave loquantur publice vel occulte. Sed si quid penes aliquem in his ambiguitatis emerserit, ad culmen praedictae sedis apostolicae deducatur, ut ex auctoritate apostolica sua in hoc manifestetur intentio, cui soli concessum est in his statuta concedere et edita declarare. Glossantes vero in scriptis constitutionem ipsam aliter, quam eo modo, quem diximus, doctores vero insuper et lectores, dum docent in publico, ex certa scientia et deliberate intellectum constitutionis huiusmodi depravantes, facientes quoque commentum, scripturas seu libellos, se ex certa scientia et deliberate determinantes in scholis, seu praedicantes contra praedicta, vel aliqua seu aliquod praedictorum, (non obstantibus aliquibus privilegiis, vel indulgentiis aut literis apostolicis, quibuscunque dignitatibus, personis, ordinibus, aut locis religiosis vel saecularibus generaliter vel singulariter sub quacunque forma vel expressione verborum concessis, quae nolumus aliquibus in praemissis quomodolibet suffragari,) excommunicationis sententiae, quam nunc in ipsos proferimus, se noverint subiacere, a qua per neminem nisi per Romanum Pontificem possint absolvi. Insuper tam istos, contra quos per nos excommunicationis est prolata sententia, quam alios, (si qui fuerint,) contra praemissa vel eorum aliquod venientes, ad sedis memoratae volumus deduci notitiam, ut, quos provisus modus aequitatis non arcet a vetitis, compescat rigor apostolicae ultionis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, ordinationis, concessionis, dispositionis, suppletionis, approbationis, confirmationis et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Suriani XVIII. Kalend. Septembris, Pontificatus nostri anno secundo.

CAP. IV.

Exemplis cellis alicuius monasterii, quid appellatio cellae significet, hic ostendit. Ioann. Andr.

Bonifacius VIII.

Privilegium monasterio tuo concessum, ut monachi sive fratres in cellis ad monasterium ipsum spectantibus habitantes ab alio quam a Papa vel eius legato excommunicari aut suspendi, vel ipsae cellae interdicto supponi non possint, non fratres in prioratibus, ecclesiis seu capellis eiusdem monasterii commorantes, aut ipsos prioratus, ecclesias vel capellas ab ordinariorum iurisdictione in aliquo, sed residentes tantum in cellis, et cellas ipsas, (hoc est loca secreta et solitaria, quae ab hominum separata convictu sunt ad contemplandum et Deo vacandum specialiter deputata,) defendat.

CAP. V.

Privilegiato aliquo, ut possit conferre beneficia clericorum suorum, quid appellatio clericorum suorum designet, ostendit. Ioann. Andr.

Idem.

Sicut nobis significare curasti, tibi gratiose concessimus, ut beneficia clericorum tuorum cedentium vel decedentium possis conferre, quodque iidem clerici praebendarum suarum fructus percipiant, ac si in suis ecclesiis personaliter residerent. Verum quia dubitas, qui clericorum tuorum appellatione debeant contineri: brevi respondemus oraculo, quod illos in his et similibus casibus tuos volumus intelligi clericos, qui per te non quaesiti propterea, vel recepti, sine fraude et fictione qualibet vere tui clerici familiares exsistunt, et[39]) in tuis expensis continue domestici commensales, etiamsi quos ex illis aliquando[40]) pro tuis gerendis negotiis abesse contingat.

DE REGULIS IURIS.

Bonifacius VIII.

Regula I.

Beneficium ecclesiasticum non potest licite sine institutione canonica obtineri.

Idem. Regula II.

Possessor malae fidei ullo tempore non praescribit.

Idem. Reg. III.

Sine possessione praescriptio non procedit.

Idem. Reg. IV.

Peccatum non dimittitur[1]), nisi restituatur ablatum.

Idem. Reg. V.

Peccati venia non datur, nisi correcto.

Idem. Reg. VI.

Nemo potest ad impossibile obligari.

Idem. Reg. VII.

Privilegium personale personam sequitur, et exstinguitur cum persona.

Idem. Reg. VIII.

Semel malus semper praesumitur esse malus.

Idem. Reg. IX.

Ratum quis habere non potest quod ipsius nomine non est gestum.

Idem. Reg. X.

Ratihabitionem retrotrahi, et mandato non est dubium comparari.

Idem. Reg. XI.

Quum sunt[2]) partium iura obscura, reo favendum est potius quam actori.

Idem. Reg. XII.

In iudiciis non est acceptio personarum habenda.

Idem. Reg. XIII.

Ignorantia facti, non iuris, excusat.

Idem. Reg. XIV.

Quum quis in ius succedit alterius: iustam ignorantiae causam censetur habere.

Idem. Reg. XV.

Odia restringi, et favores convenit ampliari.

Idem. Reg. XVI.

Decet concessum a principe beneficium esse mansurum.

Idem. Reg. XVII.

Indultum a iure beneficium non est alicui auferendum.

Idem. Reg. XVIII.

Non firmatur tractu temporis quod de iure ab initio non subsistit.

Idem. Reg. XIX.

Non est sine culpa, qui rei, quae ad eum[3]) non pertinet, se immiscet.

Idem. Reg. XX.

Nullus pluribus uti defensionibus[4]) prohibetur.

Idem. Reg. XXI.

Quod semel placuit amplius displicere non potest.

Idem. Reg. XXII.

Non debet aliquis alterius odio praegravari.

Idem. Reg. XXIII.

Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.

Idem. Reg. XXIV.

Quod quis mandato facit iudicis, dolo facere non videtur, quum habeat parere necesse.

Idem. Reg. XXV.

Mora sua cuilibet est nociva.

Idem. Reg. XXVI.

Ea, quae fiunt a iudice, si ad eius non spectant officium, viribus non subsistunt.

Idem. Reg. XXVII.

Scienti et consentienti non fit iniuria neque dolus.

Idem. Reg. XXVIII.

Quae a iure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.

Idem. Reg. XXIX.

Quod omnes tangit debet ab omnibus approbari.

Idem. Reg. XXX.

In obscuris minimum est sequendum.

Idem. Reg. XXXI.

Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet.

Idem. Reg. XXXII.

Non licet actori quod reo licitum non exsistit.

Idem. Reg. XXXIII.

Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum.

Idem. Reg. XXXIV.

Generi per speciem derogatur.

Idem. Reg. XXXV.

Plus semper in se continet quod est minus.

Idem. Reg. XXXVI.

Pro possessore habetur qui dolo desiit possidere.

Idem. Reg. XXXVII.

Utile non debet per inutile vitiari.

Idem. Reg. XXXVIII.

Ex eo non debet quis fructum consequi, quod nisus exstitit[5]) impugnare.

Idem. Reg. XXXIX.

Quum quid prohibetur, prohibentur omnia, quae sequuntur ex illo.

Idem. Reg. XL.

Pluralis locutio duorum numero est contenta.

Idem. Reg. XLI.

Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum.

Idem. Reg. XLII.

Accessorium naturam sequi congruit principalis.

Idem. Reg. XLIII.

Qui tacet[6]), consentire videtur.

Idem. Reg. XLIV.

Is, qui tacet, non fatetur; sed nec utique negare videtur.

Idem. Reg. XLV.

Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.

Idem. Reg. XLVI.

Is, qui[7]) in ius succedit alterius, eo iure, quo ille, uti debebit.

Idem. Reg. XLVII.

Praesumitur ignorantia, ubi scientia non probatur.

Idem. Reg. XLVIII.

Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria vel iactura.

Idem. Reg. XLIX.

In poenis benignior est interpretatio facienda.

Cap. V. 39) *et etiam:* Sext. Ms. — 40) *ex illis aliquos:* id.
1) *remittitur:* Sext. Ms. — 2) *sint:* id., Böhm. — 3) *se:* Sext. Ms. — 4) *defensoribus:* Böhm. — 5) *est:* Sext. Ms. — 6) add.: *et non contradicit:* id. — 7) *Si quis:* Id.

Idem. Reg. L.

Actus legitimi conditionem non recipiunt neque diem.

Idem. Reg. LI.

Semel Deo dicatum[8]) non est ad usus humanos ulterius transferendum.

Idem. Reg. LII.

Non praestat impedimentum quod de iure non sortitur effectum.

Idem. Reg. LIII.

Cui licet quod est plus, licet utique quod est minus.

Idem. Reg. LIV.

Qui prior est tempore potior est iure.

Idem. Reg. LV.

Qui sentit onus, sentire debet commodum, et e contra.

Idem. Reg. LVI.

In re communi potior est conditio prohibentis.

Idem. Reg. LVII.

Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda.

Idem. Reg. LVIII.

Non est obligatorium contra bonos mores[9]) praestitum iuramentum.

Idem. Reg. LIX.

Dolo facit, qui petit quod restituere oportet eundem.

Idem. Reg. LX.

Non est in mora qui potest exceptione legitima se tueri.

Idem. Reg. LXI.

Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum.

Idem. Reg. LXII.

Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.

Idem. Reg. LXIII.

Exceptionem obiiciens non videtur de intentione adversarii confiteri.

Idem. Reg. LXIV.

Quae contra ius fiunt debent utique pro infectis haberi.

Idem. Reg. LXV.

In pari delicto vel causa potior[10]) est conditio possidentis.

Idem. Reg. LXVI.

Quum non stat per eum, ad quem pertinet, quo minus conditio impleatur: haberi debet perinde, ac si impleta fuisset.

Idem. Reg. LXVII.

Quod alicui suo non licet nomine, nec alieno[11]) licebit.

Idem. Reg. LXVIII.

Potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum.

Idem. Reg. LXIX.

In malis promissis fidem non expedit[12]) observari.

Idem. Reg. LXX.

In alternativis debitoris[13]) est electio, et sufficit alterum adimpleri[14]).

Idem. Reg. LXXI.

Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multo magis admittendus.

Idem. Reg. LXXII.

Qui facit per alium, est perinde, ac si faciat[15]) per se ipsum.

Idem. Reg. LXXIII.

Factum[16]) legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari.

Idem. Reg. LXXIV.

Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum.

Idem. Reg. LXXV.

Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se[17]) praestitam servare recusat.

Idem. Reg. LXXVI.

Delictum personae non debet in detrimentum[18]) ecclesiae redundare.

Idem. Reg. LXXVII.

Rationi congruit, ut succedat in onere, qui substituitur in honore.

Idem. Reg. LXXVIII.

In argumentum trahi nequeunt, quae propter necessitatem aliquando sunt concessa.

Idem. Reg. LXXIX.

Nemo potest plus iuris transferre in alium[19]), quam sibi competere dinoscatur.

Idem. Reg. LXXX.

In toto partem non est dubium contineri.

Idem. Reg. LXXXI.

In generali concessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimiliter in specie concessurus.

Idem. Reg. LXXXII.

Qui contra iura mercatur, bonam fidem praesumitur non habere.

Idem. Reg. LXXXIII.

Bona fides non patitur, ut semel exactum iterum exigatur.

Idem. Reg. LXXXIV.

Quum quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti.

Idem. Reg. LXXXV.

Contractus ex conventione legem accipere dinoscuntur.

Idem. Reg. LXXXVI.

Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis[20]), imputare.

Idem. Reg. LXXXVII.

Infamibus portae non pateant[21]) dignitatum.

Idem. Reg. LXXXVIII.

Certum est, quod is committit in legem, qui, legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem.

Data Romae apud sanctum Petrum, V. Nonas Martii, Pontificatus nostri anno quarto.

8) *dedicatum:* id. — 9) *bonam fidem:* id. — 10) *melior:* id. — 11) add.: *nomine:* id. — 12) *expediat:* id. — 13) *electoris:* Böhm. — 14) *adimplere:* Sext. Ms. — 15) *faceret:* id. — 16) *Actum:* id. — 17) *a se:* omitt. id. — 18) *damnum:* id. — 19) *alterum:* id. — 20) *et non aliis:* id. — 21) *patent:* id.

CLEMENTIS PAPAE V.

CONSTITUTIONES.

PROOEMIUM.

Ioannes ***Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis doctoribus et scholaribus universis Bononiae commorantibus, salutem et apostolicam benedictionem.***

Quoniam nulla iuris sanctio, quantumcunque perpenso digesta consilio, ad humanae naturae varietatem et machinationes eius inopinabiles sufficit, nec ad decisionem lucidam suae nodosae ambiguitatis attingit, eo praesertim, quod vix aliquid adeo certum clarumque statuitur, quin ex causis emergentibus, quibus iura iam posita mederi non possint[1]), in dubium revocetur; quia etiam ab adolescentia viri proclivis ad malum sensualitas humana declinat, per[2]) quod morum subversio in clero et populo frequenter obrepit: necessaria est superioris auctoritas, ut tam per determinationis opportunae suffragium tollat ambigua, lites auferat, altercationes dirimat et obscura succidat, quam per cultoris providi sarculum exstirpet vitia, virtutes inserat, corrigat excessus moresque reformet. Haec sane felicis recordationis Clemens Papa V. praedecessor noster prudenter attendens, et provide cupiens deformatorum reformationi prospicere, solvere difficilia, ac sanctiones quaestionibus et negotiis imminentibus consonas promulgare, dudum nedum in concilio Viennensi, quin etiam ante et post ipsum concilium constitutiones plurimas edidit, in quibus multa utilia statuit atque salubria, et nonnulla dubia in iudiciis et extra frequentata decidit. Et licet eas, collectas in unum volumen[3]) et sub congruis titulis collocatas, mittere decrevisset et dare in commune subiectis: assidua tamen occupatio circa magna, ac sortis humanae conditio, quae ipsum de medio sustulit, in causa fuerunt, quare suum in hac parte propositum non implevit. Nos etiam, qui, sicut eidem, licet immeriti, in apostolatus officio Domino permittente successimus, sic et in affectus plenitudine in his, quae compendium universi concernunt, successisse debemus, tot grandibus agendis et arduis fuimus a nostrae promotionis exordio circumsepti, quod tam ex hoc quam ex causis rationabilibus aliis, quas sub[4]) silentio providimus committendas, praedictas vobis communicare constitutiones fuimus hactenus impediti. Nunc igitur opportunitate captata illas vobis sub bulla nostra transmittimus, universitati vestrae per apostolica scripta mandantes, quatenus eas prompto affectu suscipiatis et studio alacri, eis, sic vobis manifestatis et cognitis, usuri de cetero in iudiciis et in scholis. Data Avinione VIII.[5]) Kal. Novembris Pontificatus nostri anno secundo.

---

1) *possunt:* Clem. Ms. — 2) *propter:* id. — 3) abest ab iisd. — 4) omitt. eaed. — 5) desid. ib.

LIBER PRIMUS.

TITULUS I.

DE SUMMA TRINITATE ET FIDE CATHOLICA.

CAP. UN.

Fatetur concilium, unicum Dei Filium, in essentia Dei aeternaliter subsistentem, verum corpus humanum assumpsisse de virgine, et in eo passum, et iam mortuum lancea perforatum, approbans in hoc ordinem, quem tradidit Evangelista Ioannes. Hoc dicit. — §. 1. *Reprobat et haereticam indicat doctrinam, quae habet, quod substantia animae rationalis seu intellectivae vere et per se humani corporis non sit forma.* Ioann. Andr. — §. 2. *Asserens, confitendum unum baptisma sicut unum Deum et unam fidem, approbat opinionem, quae habet per illud conferri etiam parvulis quoad habitum informantem gratiam et virtutes.* Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Fidei catholicae fundamento, praeter quod teste Apostolo nemo potest aliud ponere, firmiter inhaerentes, aperte cum sancta matre ecclesia confitemur, unigenitum Dei Filium in his[1]) omnibus, in quibus Deus Pater exsistit, una cum Patre aeternaliter subsistentem, partes nostrae naturae simul unitas, (ex quibus ipse[2]) in se verus Deus exsistens fieret verus homo,) humanum videlicet corpus passibile, et animam intellectivam seu rationalem, ipsum corpus vere per se et essentialiter informantem, assumpsisse ex tempore in virginali thalamo, ad unitatem suae hypostasis et personae. Et quod in hac assumpta natura ipsum Dei verbum pro omnium operanda salute non solum affigi cruci et in ea mori voluit, sed etiam, emisso iam spiritu, perforari lancea sustinuit latus suum, ut, exinde profluentibus undis aquae et sanguinis, formaretur unica et immaculata ac virgo sancta mater ecclesia, coniux Christi, sicut de latere primi hominis soporati Eva sibi in coniugium est formata, ut sic certae figurae primi et veteris Adae, qui secundum Apostolum[3]) est forma futuri, in nostro novissimo Adam, id est Christo, veritas responderet[4]). Haec est, inquam, veritas, illius praegrandis aquilae vallata testimonio, quam Propheta vidit Ezechiel[5]) animalibus ceteris evangelicis transvolantem, beati Ioannis videlicet Apostoli et Evangelistae, qui, sacramenti huius rem gestam narrans et ordinem, in evangelio suo dixit[6]): „Ad Iesum autem quum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium eius, et ille scit, quia vera dicit[7]), ut et vos credatis.“ Nos igitur, ad tam praeclarum testimonium ac sanctorum Patrum et doctorum communem sententiam apostolicae considerationis, (ad quam duntaxat haec[8]) declarare pertinet,) aciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus, praedictum Apostolum et Evangelistam Ioannem rectum in praemissis factae rei ordinem tenuisse, narrando, quod Christo iam mortuo unus militum lancea latus eius aperuit. §. 1. Porro doctrinam omnem[9]) seu positionem, temere asserentem aut vertentem in dubium, quod substantia[10]) animae rationalis seu intellectivae vere ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam ac veritati catholicae fidei inimicam praedicto[11]) sacro approbante concilio reprobamus, diffinientes, ut cunctis nota sit fidei sincerae veritas, ac praecludatur universis erroribus aditus, ne subintrent, quod quisquis deinceps asserere, defendere seu tenere pertinaciter praesumpserit, quod anima rationalis seu intellectiva non sit forma corporis humani per se et essentialiter, tanquam haereticus sit censendus. §. 2. Ad hoc baptisma unicum baptizatos omnes in Christo regenerans est, (sicut unus Deus ac fides unica,) ab omnibus fideliter confitendum, quod celebratum in aqua in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, credimus esse tam adultis quam parvulis communiter perfectum remedium ad salutem. §. 3. Verum, quia, quantum ad effectum baptismi in parvulis, reperiuntur doctores quidam theologi opiniones contrarias habuisse, quibusdam ex ipsis dicentibus, per virtutem baptismi parvulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri, aliis e contra asserentibus, quod et culpa eisdem[12]) in baptismo remittitur, et virtutes ac informans gratia infunduntur quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad usum: nos autem[13]), attendentes generalem efficaciam mortis Christi, (quae per baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis,) opinionem secundam, (quae dicit, tam parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes,) tanquam probabiliorem, et dictis sanctorum ac doctorum modernorum theologiae magis consonam et concordem, sacro approbante concilio duximus[14]) eligendam.

TITULUS II.

DE RESCRIPTIS.

CAP. I.

Maior praelatus pro membris suis, etiamsi sint de mensa, reum convenire non potest per rescriptum apostolicum, nisi ubi possent administratores membrorum. Contra faciens in expensis et interesse punitur, et processus est irritus. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Abbates aut alii religiosi, quibuslibet administrationibus praesidentes, occasione prioratuum seu aliorum locorum subditorum eisdem nullum auctoritate sedis apostolicae literarum vel legatorum ipsius quomodolibet valeant convenire, nisi ubi et coram quibus prioratuum et locorum ipsorum prioribus aut aliis gubernatoribus hoc liceret. Nec occasione locorum ad mensas pertinentium eorundem aliud ipsis[1]) super hoc liceat, quam si loca ipsa sic praemissa speciales[2]) sub eis gubernatores haberent. Si quis autem aliquem contra haec[3]) vexare praesumpserit: in expensis sibi et interesse per iudicem, coram quo vexatio fiet huiusmodi, condemnetur, omnisque processus contra praemissa habitus sit irritus ipso iure.

CAP. II.

Principalis officialis episcopi et prior conventualis, licet obedientiarius, delegari possunt a Papa, officialis vero foraneus vel prior claustralis non. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*

Etsi principalis officialis episcopi, aut religiosus conventualem obtinens prioratum, (quamvis ad prioratum eundem prior non consueverit per electionem assumi,) a sede apostolica vel legato eiusdem dari valeat delegatus: in officiali tamen foraneo, aut religioso monasterii sui priore claustrali, nequaquam hoc volumus observari.

CAP. III.

Brevius non potest summari.

Idem *in eodem.*

Auditor, in Romana curia deputatus a nobis, de beneficio, quod pronunciabit alicui de iure fore debitum, poterit sibi absque commissione alia, ut evitetur[4]) circuitus, providere.

Liber I. TIT. I. Cap. un. 1) *iis:* Böhm. — 2) desid. ap. eund. — 3) Rom. V. 14. — 4) *respondetur* al. *responderet:* Clem. Ms. — 5) Ezech. I. — 6) Ioa. XIX. 33 sq. — 7) *dixit:* Clem. Ms. — 8) *hoc:* eaed. — 9) *communem:* eaed. — 10) *substantiae:* Böhm. — 11) omitt. Clem. Ms. — 12) *ipsis:* eaed. — 13) abest ab Ilsd. — 14) *dicimus:* eaed.

TIT. II. Cap. I. 1) *in ipsis:* Böhm. — 2) *specialiter:* Clem. Ms. — 3) *hoc:* eaed.

Cap. III. 4) *vitetur:* Clem. Ms.

CAP. IV.

Exspectans beneficium perdit gratiam, si consequitur aliud, quod cum illo, quod exspectat, de iure tenere non potest. Ioann. Andr.

Idem.

Gratiae, ut de dignitate vel beneficio curato tibi provideatur, renunciare videris, si ante adeptionem eiusdem aliud beneficium pacifice assequaris, quod simul de iure cum dignitate vel beneficio, virtute dictae gratiae tibi debito, retinere non posses, licet illud resignaveris aut sis resignare paratus.

CAP. V.

Gratia super vacaturo non comprehendit beneficium, post datam in substantia creatum. H. d. Io. de Imol.

Idem.

Literas nostras, super conferendo tibi beneficio vacaturo directas, ad beneficium, post datam ipsarum creatum, statuimus non extendi.

TITULUS III.

DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE.

CAP. I.

Religiosus eligi non potest ad praelaturam non episcopalem alterius religionis vel habitus; si contra fiat, est irritum. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum rationi non congruat, ut homines disparis professionis vel habitus simul in eisdem monasteriis socientur: prohibemus, ne religiosus aliquis in abbatem vel praelatum alterius religionis vel habitus de cetero eligatur. Quodsi secus actum exstiterit: sit eo ipso irritum et inane. Per hoc autem, quin religiosus in episcopum saecularis vel cuiuslibet regularis ecclesiae licite possit eligi, non intendimus prohibere.

CAP. II.

Coetus cardinalium sede vacante iurisdictionem papalem non exercet, nisi in quantum permittit concilium Lugdunense; nec illud vel eius partem alterare potest. Ioann. Andr. — §. 1. *Officium camerarii vel poenitentiariorum Papae durat eo mortuo. Qui si deficiant, potest coetus cardinalium pro tempore vacationis alios subrogare.* Ioann. Andr. — §. 2. *Determinat, dioecesim intelligi id, quod in concilio dicitur de territorio et districtu. Statuit, moriente Papa extra curiam, ipsius electionem fieri debere in loco, ubi erat causarum et literarum audientia, licet suspensa; nisi prius ordinatum esset de curia transferenda.* Ioann. Andr. — §. 3. *Providet casui, quo contingeret cardinales omnes exire conclave.* — §. 4. *Statuit, cardinales per exceptionem excommunicationis, suspensionis vel interdicti ab electione non repelli.* Ioann. Andr. — §. 5. *Electos et alios, qui mittere vel ire tenentur ad curiam, adstringit ad id sede vacante.* H. d. Ioann. Andr.

Idem.[1]

Ne Romani electioni Pontificis indeterminata opinionum diversitas aliquod possit obstaculum vel dilationem afferre: nos, inter cetera praecipue attendentes, quod lex superioris per inferiorem tolli non potest, opinionem adstruere, sicut accepimus satagentem, quod constitutio felicis recordationis Gregorii Papae X. praedecessoris nostri, circa electionem praefatam edita in concilio Lugdunensi[1*], per coetum cardinalium Romanae ecclesiae ipsa vacante modificari possit, corrigi vel immutari[2], aut quicquam ei detrahi sive addi, vel dispensari quomodolibet circa ipsam seu aliquam eius partem, aut eidem etiam renunciari per eum, tanquam veritati non consonam de fratrum nostrorum consilio reprobamus, irritum nihilominus et inane[3] decernentes, quicquid potestatis aut iurisdictionis, ad Romanum, dum vivit, Pontificem pertinentis, (nisi quatenus in constitutione praedicta permittitur,) coetus ipse duxerit eadem vacante ecclesia exercendum. §. 1. Eo tamen proviso, quod, si eiusdem ecclesiae camerarium, aut maiorem vel aliquos alios ex poenitentiariis, (quorum officium per obitum eiusdem Pontificis nolumus exspirare,) per mortem vel alias deficere quovis modo contingat, valeat idem coetus ad tempus vacationis huiusmodi pro numero deficientium, vel ampliori etiam, quantum ad poenitentiarios, si hoc eidem coetui concorditer expedire videbitur, alios subrogare. §. 2. Sane, quum iuxta constitutionem praedictam, Papa extra civitatem, in qua cum sua erat curia, moriente, in civitate, in cuius districtu seu territorio moritur, sit regulariter successoris electio celebranda: districtus seu territorii nomine dioecesim hoc casu intelligendam fore censemus, eo tamen adiecto, quod, si, in certo loco causarum et literarum apostolicarum audientia remanente, Papam alibi mori contingat, non ibi, sed ubi praedicta fuerit audientia, memorata electio celebretur, etiamsi eadem audientia tempore mortis huius vacare noscatur; nisi forsan ante mortem eandem ordinatum esset per Papam de curia transferenda, quo casu servetur provisio constitutionis praedictae. §. 3. Porro, si Romano non electo Pontifice cardinales omnes simul vel successive (quod absit) exire contingeret conclave deputatum eisdem: hi, ad quos pertinet executio constitutionis praedictae, illos ex ipsis, quibus infirmitas corporis aut nota debilitas excusationem non dabit, idem conclave, quum cito poterunt, reintrare compellant, poenas in dicta constitutione contentas, nisi hoc fecerint, incursuri. Cardinales autem huiusmodi conclave reintrantes ad electionem iam dictam procedant, et alias constitutionem praefatam observent secundum statum, in quo erant in eodem conclavi, quando ipsum, ut praemittitur, exiverunt. §. 4. Ceterum, ut circa electionem praedictam eo magis vitentur dissensiones et schismata, quo minor eligentibus aderit dissidendi facultas: decernimus, ut nullus cardinalium[4] cuiuslibet excommunicationis, suspensionis aut interdicti praetextu a dicta valeat electione repelli, iuribus aliis circa electionem eandem hactenus editis plene[5] in suo robore duraturis. §. 5. Verum, quia tam ex provisis remediis quam ex orationibus ad Deum super huius[6] negotio effundendis, quod breviter huiusmodi celebretur electio, praesumendum est probabiliter et sperandum: statuimus, ut electi et alii, qui ex quacunque causa ad sedem apostolicam venire vel mittere sunt adstricti, ad ipsam, quum vacat, ac si non vacaret, venire vel mittere teneantur.

CAP. III.

Primo ponit formam, secundum quam appellans appellationem intimat appellato, ut per ipsam causa beneficialis ad curiam devolvatur. Secundo providet, quum appellatus vel ipsius specialis procurator nequit haberi. Tertio providet, quum per metum appellati vel suorum intimatio fieri non potest. Quarto vitiat intimationem aliter factam. Quinto prorogat hunc modum intimandi ad alios casus. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Causam electionis, postulationis seu provisionis per appellationem, ab ipsa vel occasione ipsius ad sedem apostolicam emissam, tunc demum ad sedem eandem devolvi censemus, quum in appellati aut procuratoris eiusdem, in ipsa causa specialiter constituti, praesentia interposita fuerit, aut eorum alteri infra[7] mensem ab interpositione ipsius, vel saltem post lapsum eiusdem mensis, (quam cito commode fieri poterit,) legitime intimata, porrecto videlicet sibi sub scriptura authentica vel perlecto illius tenore, et copia modo consimili, si petita fuerint[8], inde facta. Quodsi forsan appellatum abesse, et procuratorem talem non inveniri contingat: in domo, quam ipse appellatus habitare communiter consuevit, vel, (si domus eadem in remotis exsistat,) in ecclesia cathedrali, in cuius civitate vel dioecesi consistit beneficium, et nihilominus utroque casu in ecclesia vel beneficio, de quo agitur, volumus appellationem huiusmodi publicari, ac de ipsa, quandocunque petitum fuerit, copiam modo praemisso fieri appellato. Verum, si propter appellati aut suorum metum vel potentiam intimatio fieri nequeat, (ut praefertur:) appellationem eandem in loco aliquo publico sic solenniter volumus publicari, quod ad appellati seu eius procuratoris notitiam possit verisimiliter pervenire. Intimatio vero aliter facta omni careat iuris effectu. Nec causa per appellationem eandem ad sedem censeatur devoluta praedictam, nisi ad appellatum eius plena et certa notitia infra[9] tempus praedictum aliter pervenisset. Idem quoque in aliis casibus observari volumus, in quibus requiritur intimatio facienda.

CAP. IV.

Decretalis Ut circa *locum non habet, quum appellans ius suum vel ecclesiae directe prosequitur, sed quum in formam vel personas opponit crimina vel defectus; quorum circumstantias si non specificat, super illis non auditur, etiamsi iuret, illas didicisse de novo. Nec etiam in eadem causa super illis auditur alius non appellans, et prosequens commune, non proprium interesse; potest tamen assistere appellanti. Appellans, qui non servat formam, etiamsi appellationi renunciat, per viam querelae non prosequitur obiecta, nec etiam alia, nisi in casibus exceptis. Omissio formae licet appellantem a probatione repellat: non tamen infirmat probationem, super his legitime factam adversarii confessione vel aliter.* H. d. Ioann. Andr.

Idem.[10]

Constitutionem „Ut circa“[11], editam in concilio Lugdunensi, locum decernimus non habere, quando quae opponuntur directe

---

TIT. III. Cap. II. 1) *Idem in eodem:* Clem. Ms. — 1*) c. 3. h. t. in VIto I. 6. — 2) *mutari:* Clem. Ms. — 3) *et in.:* omitt. eaed. — 4) *ex cardinalibus:* eaed. — 5) *plene:* Böhm. — 6) *hoc eius:* Clem. Ms.

Cap. III. 7) *intra:* Böhm. — 8) *fuerit:* id., Clem. Ms. — 9) *intra* Böhm.

Cap. IV. 10) *Idem in eodem:* Clem. Ms. — 11) c. 4. h. t. in VIto I. 6.

respiciunt ius ecclesiae vel opponentis personae, sed tantum ubi per competitorem vel oppositorem quemlibet appellantem in formam aut personas defectus vel crimina opponuntur. Ceterum quum circa crimina vel defectus debitam circumstantiarum specificationem praedictus omittit appellans; non est postmodum in prosecutione negotii super his audiendus, etiamsi circumstantias huiusmodi vel probationes earum per iuramentum asserat ad se pervenisse de novo. Sane, si quis, cuius interest, ab electione, postulatione vel provisione duxerit appellandum, opponendo crimina vel defectus, forma dictae constitutionis omissa: eodem postmodum appellationem huiusmodi prosequente, alius superveniens non appellans contra appellatum in eadem causa principaliter admitti non debet pro interesse communi eosdem articulos prosequendo, licet appellanti possit assistere, ne colludat; non tamen ei propter hoc prosecutionem interesse proprii denegamus. Insuper, si appellans ab electione, postulatione vel provisione per viam querelae simplicis causam agat, vel eam appellato agente defendat: repellitur ab obiectibus in appellatione sua expressis et aliis, nisi constiterit, ipsum formam servasse praedictam, praeterquam in casibus in constitutione praemissa exceptis, etiamsi appellationem suam non prosequatur, nec exhibeat, et illa se asserat nolle uti, dum tamen de ipsa coram iudice fiat fides, quia per ipsam ius repellendi eundem adversario est quaesitum. Illius vero constitutionis formae omissio, licet appellantem ab obiectibus in formam electionis vel personas eligentium vel electi propositis vel proponendis et eorum facienda probatione repellat; probationem tamen factam super his per adversarii confessionem, vel alias legitime, non infirmat.

CAP. V.

Sine speciali licentia Papae nullus providere potest ecclesiae cathedrali, clero carenti et populo Christiano. Religiosus per praelatum licentiari non debet, ut tali provisioni consentiat. Consentiens, etiamsi fuerit consecratus, priori praelato subiacet, nec in episcopum recipitur, nec ad aliquem honorem promovetur. Quae contra fient irrita decernit. Ioann. Andr.

Idem.[12])

In plerisque ecclesiis nedum (quod dolentes referimus) praesidio facultatum privatis, sed et clero carentibus et populo Christiano, multos frequenter et religiosos praesertim improvida superiorum provisio ad pontificatus assumit honorem, qui nec, ut expediret, prodesse, nec praeesse, ut deceret, valentes, instabilitate vagationis et mendicitatis opprobrio serenitatem pontificalis obnubilant dignitatis. Volentes igitur contra temeritatem tam facientium, quam ut frequentius recipientium provisiones huiusmodi providere, de consilio fratrum nostrorum statuimus, ut nullus de cetero, quantacunque dignitate praepollens, nisi speciali super hoc auctoritate sedis apostolicae fulciatur, de pastore provideat cathedrali ecclesiae, sibi qualitercunque subiectae, quae clero careat et subditis Christianis, nullusque religiosus a suo unquam quod provisioni tali consentiat, licentietur praelato. Quodsi licentiatus etiam huiusmodi provisioni consenserit, et in episcopum se fecerit aut permiserit consecrari: in episcopali nullatenus recipiatur honore, sed in tantae ambitionis poenam sub religionis aut monasterii sui praelato semper sic[13]) degat humilis iaceatque prostratus, quod nullus eidem in religione sua vel extra ad gradum honoris vel administrationis cuiuslibet sit adscensus. Nos enim, quicquid contra praemissa vel aliquod praemissorum contigerit attentari, irritum esse decernimus et inane, contraria quacunque consuetudine non obstante. Sane circa praefatas ecclesias praemissa sic specialiter providenda decernimus, quod circa provisionem quarumlibet aliarum facultatem[14]) superiorum[15]) nec coarctare intendimus, nec ultra iuris communis limites ampliare.

CAP. VI.

Capitulum Quorundam *quoad discordiam et minoritatem numeri, intelligitur quoad voces facti, non secundum iuris fictionem.* H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quod circa religiosorum electiones super discordia et minoritate numeri Bonifaciana constitutione[16]) cavetur, de discordia et numeri minoritate, quae in facto, non in fictione vel iuris effectu consistunt, debere intelligi declaramus.

CAP. VII.

Emolumentum ex iurisdictione, sigillo curiae vel alias pertinens ad praelatum cathedralis ecclesiae vel collegiatae, ea vacante, non obstante consuetudine, deductis expensis reservandum est successori, nisi tunc certae dignitati competat iurisdictio cum ipsius emolumento. Ioann. Andr.

Idem.

Statutum[17]) super bonis, a praelatis cathedralium regularium et collegiatarum ecclesiarum dimissis, aut obvenientibus tempore vacationis earum, futuris successoribus fideliter reservandis editum, locum declaramus habere in omni emolumento, quod provenit ex iurisdictione, et sigillo curiae ecclesiasticae vel saecularis aut alias undecunque, quod ad praelatos, ecclesiis non vacantibus, pertineret, consuetudine qualibet contraria non obstante, ita tamen, quod in istis et similibus rationabiles deducantur expensae. Ceterum ad singulares personas, ad quas ratione dignitatum, quas obtinent, iurisdictio cum eius emolumento devolvitur sede vacante, de consuetudine, privilegio vel iure alio speciali nolumus praesentem constitutionem extendi.

CAP. VIII.

Concessio licentiae generalis, religioso de consentiendo electioni factae vel fiendae, non valet. Ioann. de Imol.

Idem.

Quum concessa religioso a superiore suo licentia, ut electioni vel provisioni, si quam de ipso contigerit fieri, suum dare possit assensum, ambitionis vitio viam pandat: nullius eam exsistere volumus firmitatis.

TITULUS IV.

DE RENUNCIATIONE.

CAP. UN.

Renunciatio dignitatis vel beneficii, facta per procuratorem ad hoc constitutum, tenet, licet prius procurator fuerit revocatus, ipso tamen et superiore, cui fiebat cessio, ignorante; nisi per malitiam ipsorum vel aliorum revocatio ipsis fuerit occultata. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum illusio et variatio in personis ecclesiasticis maxime sint vitandae, praesenti constitutione sancimus, ut, si quis ad cedendum pontificali aut alii cuilibet dignitati vel beneficio procuratorem sponte ac libere constituerit, et ipsum ignorantem postmodum duxerit quomodolibet revocandum, teneat cessio facta per eum, antequam ad ipsius vel illius, in cuius manibus cessio fuerat facienda, notitiam revocatio huiusmodi sit deducta; nisi forte per ipsos aut alios malitiose factum fuerit, quo minus ad eos vel eorum alterum ante cessionem potuerit revocatio pervenisse.

TITULUS V.

DE SUPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORUM.

CAP. UN.

Si praelati regulares non conferunt infra sex menses prioratus, administrationes et ecclesias vacantes, quae non sunt de mensa, sed solent speciales, licet obedientiarios, rectores habere: dioecesani auctoritate sua, vel apostolica, si sint exempti, conferunt illa personis, quibus per praelatos fuerant conferenda. Nec permittunt, illa applicari mensis praelatorum, vel pensionibus gravari. Declarantur etiam decret. libr. VI. de offic. ordin. Praesenti, *et de praebend.* Quum singula *in talibus prioratibus et ecclesiis locum habere.* Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quia regulares praelati prioratus, ecclesias, administrationes aut quaevis alia beneficia, ad eorum dispositionem spectantia, quum vacant, interdum committere negligunt vel conferre infra[1]) tempus in Lateranensi concilio constitutum: dioecesani locorum in non exemptis sua, in exemptis vero apostolica auctoritate negligentiam super hoc suppleant eorundem, prioratus, ecclesias, administrationes et beneficia[2]) huiusmodi, illa videlicet, quae consueverunt per saeculares clericos gubernari, saecularibus clericis, alia vero,

---

Cap. V. 12) add.: *in eodem*: Clem. Ms. — 13) omitt. ead. — 14) *facultatum*: ead. — 15) *superiorum*: ead., Böhm.
Cap. VI. 16) cf. c. 24. h. t. in VIto I. 6.

Cap. VII. 17) cf. c. 40. h. t. in VIto I. 6.
TIT. V. Cap. un. 1) *intra*: Böhm. — 2) desid. in Clem. Ms.

quae religiosis dumtaxat committi sunt solita vel conferri, religiosis monasteriorum, quorum praelati huiusmodi negligentes fuerint, conferendo. Eadem quoque auctoritate dioecesani suffulti nullo modo permittant, quod iidem praelati prioratus, ecclesias, administrationes aut beneficia huiusmodi applicent mensis suis, pensionesve[3]) novas eis imponant, aut veteres augeant, sive quae[4]) ipsis de novo impositae, sive auctae solvantur. Praemissa vero de prioratibus, ecclesiis, administrationibus et beneficiis intelligimus, quae non sunt de mensa praelatorum ipsorum[5]), sed speciales priores, administratores seu rectores consueverunt habere, licet priores seu administratores huiusmodi libere possint ad claustrum, quum oportuerit, revocari. In quibus etiam constitutionem[6]) Bonifacii Papae VIII. praedecessoris nostri, bona beneficiorum vacantium occupari a praelatis vel aliis prohibentem, ac nihilominus in prioratibus huiusmodi et ecclesiis illud Bonifacii eiusdem statutum[7]), quod religiosum quemcunque pluribus praeesse prohibet prioratibus aut ecclesiis curam animarum habentibus, etiamsi cura ipsa non per eum, sed per alium habeat exerceri, locum sibi censuimus vendicare, licet etiam eisdem prioratibus cura non immineat supra dicta.

TITULUS VI.

DE AETATE ET QUALITATE, ET ORDINE PRAEFICIENDORUM.

CAP. I.

Dioecesani servare debent, et a suis subditis servari facere iura, loquentia de qualitate personarum praeficiendarum ecclesiis. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum ecclesiae, quibus praeficiuntur personae minus idoneae scientia, moribus vel aetate, gravia propter hoc, ut[1]) docet experientia, nonnunquam perferant in spiritualibus et temporalibus detrimenta: nos, volentes per locorum dioecesanos, quibus ratione officii hoc competit, praecipue super hoc diligentius praecaveri, eis districte iniungimus, ut ipsi statuta canonica, quae super praeficiendis personis in huiusmodi ecclesiis hactenus emanarunt, diligentius per se ipsos observent, et faciant a suis subditis inviolabiliter observari, si divinam offensam et sedis apostolicae debitam vitare voluerint ultionem.

CAP. II.

In capitulo cathedralis ecclesiae vel collegiatae vocem non habet, qui non est subdiaconus. Habens beneficium, cui annexus est ordo, post annum, nisi prius, impedimento cessante, promoveatur ad illum, in capitulo vocem non habet, donec fuerit ordinatus, et interim perdit distributionem dimidiam. Ioann. Andr.

Idem.[2])

Ut ii, qui divinis in cathedralibus vel collegiatis[3]) saecularibus vel regularibus ecclesiis sunt mancipati officiis, vel mancipabuntur in posterum, ad suscipiendos sacros ordines propensius inducantur: statuimus, ut nullus de cetero in huiusmodi ecclesiis vocem in capitulo habeat, (etiamsi hoc sibi ab aliis libere concedatur,) nisi saltem in subdiaconatus ordine fuerit constitutus. Illi vero, qui dignitates, personatus, officia vel praebendas, quibus certi ordines sunt annexi, pacifice nunc obtinent in eisdem ecclesiis, vel obtinuerint in futurum, nisi, iusto impedimento cessante, ad huiusmodi ordines se promoveri fecerint infra[4]) annum, extunc, donec ad eos promoti fuerint, nullo modo vocem in capitulo habeant earundem. Ipsisque distributionum, quae dantur his, qui certis horis intersunt, pars dimidia subtrahatur, non obstantibus quibuslibet consuetudinibus vel statutis, poenis aliis, quae contra tales, promoveri ad ordines recusantes, statuuntur in iure, nihilominus in suo robore permansuris.

CAP. III.

In XVIII. anno ad subdiaconatum, in XX. ad diaconatum in XXV. ad presbyteratum potest quis libere promoveri. II. d. Ioann. Andr.

Idem.

Generalem[5]) ecclesiae observantiam volentes antiquis iuribus in hac parte praeferri, decernimus, ut, alio non obstante impedimento[6]) canonico, possit quis libere in decimo octavo ad subdiaconatus, in vigesimo ad diaconatus, et in vigesimo quinto aetatis suae anno ad presbyteratus ordines promoveri.

TITULUS VII.

DE OFFICIO VICARII.

CAP. UN.

Iura, loquentia de ecclesiis curatis, locum habent quoad tria in vicariis perpetuis ecclesiarum parochialium. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quae de ecclesiis, curam animarum habentibus, per receptionem aliarum similium amittendis, ac de ipsarum rectoribus promovendis ad sacerdotium, et de[1]) eorum aetate a iure statuta noscuntur, in perpetuis ecclesiarum parochialium vicariis et assumptis ad eas volumus observari.

TITULUS VIII.

DE OFFICIO ET POTESTATE IUDICIS DELEGATI.

CAP. UN.

Iudex ad receptionem testium in civili, et executor ad providendum certae personae, cognitione praemissa a Papa deputati, licite subdelegant.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Iudices super receptione testium in causa civili, nec non executores ad providendum aliquibus, si per inquisitionem sollertem eos esse vitae laudabilis et conversationis honestae[1]) repererint, a sede apostolica deputati, aliis possint committere licite vices suas.

TITULUS IX.

DE OFFICIO IUDICIS ORDINARII.

CAP. I.

Episcopi ita debent corrigere clericorum excessus, quod metu poenae ipsi arceantur, et alii pertimescant. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ut clericorum audacia, qui, praetextu privilegii clericalis ordinis[1]) impunitatem excessuum obtinere sperantes, nonnulla multoties committunt enormia, per quae[2]) nimirum diffamatur ecclesia, et scandala gravia in populo generantur, potissime quum talia per episcopos; ad quos horum spectat correctio, deferantur[3]) ut plurimum incorrecta, propensius compescatur[4]): eisdem episcopis districte iniungimus, quatenus sic circa correctionem clericorum huiusmodi vigilanter intendant, et diligenter sui officii debitum[4']) exsequantur, quod et[5]) iidem clerici metu poenae a suis arceantur insolentiis, et alii, eorum exemplo perterriti, prosilire ad similia merito pertimescant.

CAP. II.

Valet collatio beneficii, facta a collatore qualibet citra legatum apostolicum, non facta mentione de beneficio, quod prius habebat is, cui fit. II. d. Ioann. Andr.

Idem.[6])

Etsi ab apostolicae sedis legato de beneficio facta collatio beneficium aliud obtinenti non valeat, nisi de illo, quod obtinet, facta fuerit mentio specialis: in aliis tamen quibuslibet collationem beneficiorum habentibus hoc nolumus observari.

TITULUS X.

DE PROCURATORIBUS.

CAP. I.

Qui sciens sine protestatione recipit instrumentum vel literas suae procurationis, quibus constituens pro ipso cavebat, super inclusis in procuratorio dominum defendere cogitur. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Instrumento vel literis, quibus te aliquis in causis suis procuratorem constituens pro te debito modo cavit, simpliciter, nulla facta

---

Cap. I. 3) *pensionesque:* eaed. — 4) *quod:* Böhm. — 5) *suorum:* Clem. Ms. — 6) c. 9. de off. ord. I. 16. — 7) c. 32. de praeb. ib. III. 4.
TIT. VI. Cap. I. 1) *prout:* Clem. Ms.
Cap. II. 2) add.: *in eodem:* Clem. Ms. — 3) add.: *ecclesiis:* eaed. — 4) *intra:* Böhm.
Cap. III. 5) add.: *vero:* Clem. Ms. — 6) abest ab iisd.

TIT. VII. Cap. un. 1) omitt. Clem. Ms.
TIT. VIII. Cap. un. 1) desid. in Clem. Ms.
TIT. IX. Cap. I. 1) abest a Clem. Ms. — 2) *pro quo:* eaed. — 3) *deserantur:* eaed. — 4) *compescantur:* Böhm. — 4') *dubium:* Ed. Rom. op. mend. — 5) omitt. Clem. Ms.
Cap. II. 6) add.: *in eodem:* Clem. Ms.

protestatione, a te scienter receptis, non putes postea recusare defensionem illius; immo cogi poteris ipsum defendere in omnibus causis et negotiis, ad quae praedicta instrumenta seu literae se extendunt, quum per haec[1]) ad omnia tuum praestitisse videaris assensum.

CAP. II.

Procurator, habens mandatum iurandi et omnia faciendi, quae requirunt speciale mandatum, contra electum vel provisum opponere non potest crimina vel defectus. Ioann. Andr.

I d e m.

Non potest procurator, ad agendum vel[2]) defendendum, iurandumque de calumnia et veritate dicenda, et generaliter ad omnia alia, quae speciale mandatum exigunt, constitutus, nisi aliud super hoc in mandatis habeat, opponere in personam electi seu eius, cui[3]) est provisio facienda vel facta, crimina vel defectus, quum sub generalitate tali graviora non veniant vel maiora, quam in ipso procuratorio sint expressa.

CAP. III.

Religiosus etiam pro conreligioso, nisi pro consorte eiusdem litis, non potest procurator constitui sine licentia superioris, nec etiam alium constituere nec substituere, licet hoc habeat in mandatis. Ioann. Andr.

I d e m.[4])

Religiosus procurator, etsi per alium religiosum sui vel alterius monasterii fuerit constitutus, sicut non potest sine sui superioris licentia procurationis officium suscipere, nisi pro suo in eadem lite consorte: ita non potest alium procuratorem constituere seu substituere, etiamsi per constituentem hoc sibi expresse fuerit commissum.

CAP. IV.

Per obitum rectoris ecclesiae revocatur procurator, ab eo pro ecclesia constitutus, etiam quoad negotia iam coepta.

I d e m.[5])

Procuratorem, a praelato, rectore vel alio quolibet pro ecclesia sua vel beneficio constitutum, per mortem constituentis revocari censemus etiam quoad negotia iam incepta, et causas, in quibus per ipsum lis fuerit ante mortem huiusmodi contestata.

TITULUS XI.

DE RESTITUTIONE IN INTEGRUM.

CAP. UN.

Ecclesia, probans se laesam per lapsum temporis, ad illud tempus tantum restituitur, et infra quadriennium a tempore laesionis.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ab ecclesia adversus lapsum temporis, in quo se laesam affirmat, in integrum restitutio peti potest, et causa restitutionis huiusmodi finiri debet infra[1]) quadriennium continuum a tempore laesionis, etiamsi minus quadriennio tempus laesionis exsistat. Sed non fiet[2]) restitutio, nisi ad tantum tempus, quantum se laesam fore probabit.

F I N I S L I B R I P R I M I.

LIBER SECUNDUS.

TITULUS I.

DE IUDICIIS.

CAP I.

Constitutio Bonifacii, quae habet, quod citationes, etiam extra dies solennes publice factae de mandato Papae, in audientia literarum apostolicarum vel papali palatio, affixae ianuis maioris ecclesiae loci, in quo Papa cum curia sua degit, arctent citatum, ac si ad eum personaliter devenissent, restringitur ad eos, qui impediunt, ne ad eos possit citatio pervenire, vel quorum domicilium tute non potest adiri. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Dudum Bonifacius Papa VIII. praedecessor noster constituit[1]), ut citationes, auctoritate apostolica de personis quibuscunque ac etiam undecunque ad instar edictorum in albo praetoris propositorum[2]), etiam extra dies solennes, in quibus Romani Pontifices processus consueverunt facere generales, ipso Papa specialiter et ex certa scientia id mandante factae, in apostolicarum audientia publica literarum vel in papali palatio, publice postmodum maioris ecclesiae loci, in quo Romanus Pontifex cum sua curia residebit, ianuis affigendae, sic valeant atque arctent citatos post lapsum terminum[3]), quem, considerata distantia locorum, citationibus ipsis apponi convenit competentem, ac si ad eos personaliter devenissent. Quia vero statutum ipsum rationabiliter editum[4]) propter malitiam temporis tunc instantis nonnullis nimis rigorosum videtur: nos, rigorem ipsum mansuetudine temperantes, idem statutum et praefatum modum citandi restringimus ad illos tantum, et in illis locum volumus sibi vindicare, qui faciunt, impediunt vel procurant per se vel per alios quoquo modo, ne ad eos possit citatio pervenire, vel quorum domicilia sive loca non possunt tute libereve adiri. Porro ei, quod circa citationes absentium tam diebus solennibus quam aliis ecclesia Romana diversis ex causis interdum facere consuevit, per praesentem constitutionem seu moderationem in nullo volumus derogari.

CAP. II.

In causis etiam pendentibus beneficialibus, decimarum, matrimonialibus, et usurarum, et ipsas tangentibus, procedi potest simpliciter et de plano absque iudiciorum strepitu et figura. Ioann. Andr.

I d e m.

Dispendiosam prorogationem litium, quam interdum ex subtili ordinis iudiciarii observatione causarum docet experientia provenire[5]), restringere in subscriptis casibus cupientes, statuimus, ut in causis super electionibus, postulationibus vel provisionibus, aut super dignitatibus, personatibus, officiis, canonicatibus, vel praebendis seu quibusvis beneficiis ecclesiasticis, aut super[6]) decimis, ad quarum etiam praestationem possunt, qui[7]) tenentur ad eas, praemoniti censura ecclesiastica coerceri, nec non super matrimoniis vel usuris, et eas quoquo modo tangentibus, ventilandis, procedi valeat de cetero simpliciter et de plano, ac sine strepitu iudicii et figura, volentes non solum ad futura negotia, sed ad praesentia, et adhuc etiam per appellationem pendentia hoc extendi.

TITULUS II.

DE FORO COMPETENTI.

CAP. UN.

Concedit concilium certo casu episcopis expulsis a suis sedibus, quod in locis aliarum dioecesum servata forma, quam limitat, possint procedere contra expulsores, consiliarios et fautores, et inter subditos ius dicere. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quamvis sacris canonibus sit generaliter interdictum, ne quis episcopus iurisdictionem in dioecesi exerceat aliena: nos tamen episcopis, qui, a suis sedibus protervia impiorum expulsi, non audent propter metum persequentium in suis civitatibus vel dioecesibus aut earum parte aliqua residere, nec iurisdictionem ad se spectantem per se vel per alium inibi exercere, ne iniuria, in earum

---

TIT. X. Cap. I. 1) *hoc:* Clem. Ms.
Cap. II. 2) *et:* Clem. Ms. — 3) *cuius:* eaed.
Cap. III. 4) add.: *in eodem:* Clem. Ms.
Cap. IV. 5) add.: *in eodem:* Clem. Ms.
TIT. XI. Cap. un. 1) *intra:* Böhm. — 2) *fiat:* Clem. Ms.

Liber II. TIT. I. Cap. I. 1) cf. c. 1. de dol. et cont. in Extr. comm. (II. 3.) — 2) *positorum:* Clem. Ms. — 3) *termini:* eaed. — 4) add.: *al. edictum:* eaed.
Cap. II. 5) *pervenire:* Clem. Ms. — 6) omitt. eaed. — 7) *et:* eaed.

expulsione ipsorum irrogata ecclesiis, hoc praetextu remaneat impunita, duximus indulgendum, ut in dioecesibus alienis, in civitatibus videlicet vel locis insignibus suis ecclesiis vicinioribus, in quibus poterunt secure morari et iurisdictionem suam libere exercere, possint contra suos expulsores et eorum in hac parte consiliarios et fautores, (dummodo civitates vel loca huiusmodi eisdem expulsoribus, consiliariis et fautoribus sint secura[1]), et ipsi personaliter vel ad domum, si hoc tute fieri valeat, alioquin publice in ecclesia cathedrali loci vel domicilii eorundem citati fuerint,) libere procedere, prout iustitia suadebit. Si vero dicti episcopi ausi non fuerint huiusmodi suos expulsores, vel eorum consiliarios aut fautores dicto modo citare, vel ipsi malitiose impedimentum praestiterint, ne potuerint sic citari: licitum sit[2] eisdem episcopis, ut expulsores, consiliarios[3]) et fautores eosdem diebus aliquibus dominicis vel festivis, quum populus convenerit ad divina, ut sic facta citatio ad eos pervenire verisimilius praesumatur, citent vel citari faciant publice in ecclesiis civitatum vel locorum insignium praedictorum, et procedant deinde contra ipsos, si citati taliter statuto ipsis peremtorio termino competenti coram eisdem episcopis noluerint comparere, ac si citati legitime alias exstitissent. Eisdem etiam episcopis indulgemus, ut inter suos subditos, (ne ob defectum iustitiae dispendium aliquod patiantur,) possint in dioecesibus alienis, in quibus moram traxerint, (dummodo per se vel per alium hoc[4]) in suis propriis dioecesibus facere non audeant vel non possint) iurisdictionem suam omnimodam exercere, ita tamen, quod subditi, qui expulsores vel eorum fautores aut consiliarii non fuerint, ultra duas dietas a fine suae dioecesis non trahantur. Volumus insuper, ut ante omnia a dioecesanis locorum, in quibus moram traxerint, petant licentiam in praemissis, quam si obtinere nequiverint, procedant nihilominus, prout[5]) superius est expressum. Sane, si praedicti episcopi asseruerint, se non fuisse ausos praefatos expulsores, consiliarios vel fautores personaliter vel ad domum, aut publice, ut praemittitur, in eorum ecclesia cathedrali[6]) citare, vel ipsos malitiose praestitisse impedimentum, ne per eos potuerint sic citari, aut quod in suis dioecesibus iurisdictionem per se vel per alium contra ipsos exercere nequeunt vel non audent: stari super his volumus assertionibus eorundem, ipsis districtius iniungentes sub interminatione divini iudicii, ne[7]) circa praemissa contra conscientiam quicquam mendaciter aut dolose asserant vel confingant. Eorundem autem episcoporum sententias et processus, quos in praemissis casibus in aliis[8]) dioecesibus duxerint faciendos, denuncient seu denunciari faciant per suas dioeceses convicini episcopi, quum ab eis fuerint requisiti. Per praemissa quoque nullum ex transcursu temporis quantocunque, vel alias quocunque modo locorum dioecesanis, vel aliis quibuscunque, iurisdictionem habentibus in locis praemissis, in quibus praedicti episcopi sic expulsi iurisdictionem, (ut praedicitur[9]),) exercebunt, praeiudicium generetur.

TITULUS III.

DE CAUSA POSSESSIONIS ET PROPRIETATIS.

CAP. UN.

In causa beneficiali, delata etiam per appellationem ad curiam, utenque pars potest petitorium et possessorium intentare. Et ante causae conclusionem potest spoliatus, suspenso petitorio suo vel adversarii, possessorium prosequi. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Causa beneficiali per appellationem ad sedem apostolicam legitime devoluta, tam appellanti quam appellato licere decernimus, nedum petitorium, sed et possessorium intentare, et in spoliantis odium ante causae conclusionem suspendere petitorium, a se et ab adversario intentatum, in solo possessorio procedendo.

TITULUS IV.

DE DOLO ET CONTUMACIA.

CAP. UN.

Appellans ante diffinitivam, etiam a diffinitiva, lata eo absente, citato vel non, appellare potest, nisi prima appellatio fuerit frivola manifeste, quo casu non appellat tanquam manifestus contumax. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Si ante diffinitivam sententiam a iudice quis appellando recedat, et iudex, suae appellationi non deferens, eo citato, vel etiam non citato, ulterius in causa procedens, contra ipsum etiam absentem sententiam diffinitivam promulget; poterit idem appellans a dicta sententia infra[1]) tempus debitum appellare: nisi eius prima appellatio esset frivola manifeste.

TITULUS V.

UT LITE PENDENTE NIL INNOVETUR.

CAP. I.

Si duo litigantes super beneficio moriantur, sive uterque in curia, vel solus possidens, vel, neutro possidente, alter tantum, altero alibi moriente: ad Papam, et in conversis casibus ad ordinarium spectat collatio, si ad alterum beneficium pertinebat. Si autem alter tantum moritur, si superstes, vel alius, cuius interest, litem prosequitur: ex futuro eventu apparebit, ad quem collatio spectat. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Si duobus in Romana curia super beneficio sibi collato litigantibus, in eadem curia mori contingat utrumque: collationem huiusmodi beneficii ad Romanum Pontificem, si vero extra dictam curiam, ad ordinarium decernimus pertinere, nisi forsan alius ab eis in dicto beneficio ius haberet. Quodsi unum in dicta curia, alterum vero extra mori contingat, si moriens in curia beneficium possidebat: ad Romanum Pontificem, si vero alius, ad ordinarium pertineat collatio supra dicta. Neutro autem ipsorum beneficium possidente, erit Romanus Pontifex propter auctoritatis praerogativam in collatione huiusmodi praeferendus. Si vero alter tantummodo, sive possessor sive petitor, decedat, si superstes, vel alius, cuius interesit, causam nihilominus prosequatur, (quum interim beneficium de iure conferri non possit,) ad quem collatio eius pertineat, futuros declarabit eventus. Nam si ad defunctum pertinuisse beneficium fuerit declaratum: pertinebit ad Papam, si ille in curia, vel ad ordinarium, si extra curiam sit defunctus. Quodsi ad neutrum illud spectasse constiterit: ad ordinarium collatio pertinebit, salva tamen in praemissis omnibus Romani Pontificis potestate, ad quem ecclesiarum, personatuum, dignitatum aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plena et libera dispositio ex suae potestatis plenitudine noscitur pertinere.

CAP. II.

Lis dicitur pendere quoad hoc, ut nihil debeat innovari, quum citatio legitime pervenit ad partem, vel per eam stetit, quo minus perveniret, cum tali expressione, quod potuit instrui super quo conveniatur. Ioann. Andr.

Idem.

Quum, lite pendente nihil debeat innovari, litem quoad hoc pendere censemus, postquam a iudice competenti in ea citatio emanavit, et ad partem citatam pervenit, vel per eam factum fuit, quo minus ad eius notitiam perveniret; dum tamen in citatione praedicta talia sint expressa, per quae plene possit instrui, super quibus in iudicio conveniatur.

TITULUS VI.

DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONUM ET FRUCTUUM.

CAP. UN.

Si super beneficio contra ipsius possessorem, qui triennio non possedit, in petitorio vel possessorio una diffinitiva feratur in curia, etiamsi nulla fore dicatur, ipsius beneficii sequestratio per loci ordinarium fieri debet, quam impediens, vel sequestratos fructus occupans, excommunicatus est. Et si est de litigantibus, cadit a iure suo, et respicit pendentia. Ioann. Andr.

Idem.[1])

Ad compescendas litigantium malitias diffinimus, ut una contra possessorem diffinitiva sententia super beneficio apud sedem apostolicam duntaxat in petitorio vel possessorio promulgata, beneficium ipsum, etiamsi dignitas vel personatus exsistat, et curam habeat animarum, a possessore huiusmodi, (dum tamen triennio pacifice antea ab eo possessum non fuerit,) per loci ordinarium, apud aliquam personam idoneam sequestretur, quae, plenam de ipso et debitam curam gerens, id, quod de fructibus ipsius, (debitis eiusdem supportatis oneribus,) superesse contigerit, illi restituat, qui finalem in causa victoriam obtinebit. Si quis autem se-

TIT. II. Cap. un. 1) *sequuta:* Böhm. — 2) *est sic:* Clem. Ms. — 3) omitt. eaed. — 4) *haec:* eaed. — 5) *ut:* eaed. — 6) add.: *loci vel domicilii:* eaed. — 7) *ut:* eaed. — 8) *alienis:* eaed. — 9) *ut praediximus* al. *dicitur:* eaed.

TIT. IV. Cap. un. 1) *inter:* Böhm.

TIT. VI. Cap. un. 1) add.: *in conc. Vienn.:* Clem. Ms.

questrationem huiusmodi impedire, vel fructus sequestratos quoquo modo praesumpserit occupare: excommunicationis incurrat sententiam ipso facto: a qua, (nisi impedimento prius amoto, et occupatis per eum fructibus restitutis,) nullatenus absolvatur. Et nihilominus, si de litigantibus fuerit, a iure, (si quod in huiusmodi beneficio, vel ad ipsum forsitan competebat eidem,) hoc ipso se noverit cecidisse, praemissis nedum circa futura, sed etiam circa per appellationem pendentia negotia[2]) observandis, non obstante, si contra praefatam sententiam de nullitate forsan opponatur.

TITULUS VII.

DE PROBATIONIBUS.

CAP. UN.

Verba literarum apostolicarum, quibus Papa proprium factum narrat, plene probant, si super illis gratia vel intentio Papae fundatur. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Literis nostris, quibus nos dignitates quaslibet seu beneficia collationi nostrae vel sedi[1]) apostolicae reservasse, aut resignationem beneficii alicuius recepisse, vel recipiendi potestatem alii commisisse, vel aliquem excommunicasse seu suspendisse, seu aliquem capellanum nostrum vel familiarem fuisse[2]), vel alia similia, super quibus gratia vel intentio nostra fundatur, fecisse narramus, censemus super sic narratis fidem plenariam adhibendam, volentes ad praeterita et pendentia, etiam per appellationem, negotia hoc extendi.

TITULUS VIII.

DE TESTIBUS.

CAP. I.

Per testes Christianos convinci possunt Iudaei et Sarraceni, non obstantibus contrariis privilegiis regum et principum; quibus si utantur, subtrahitur illis Christianorum commercium. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum Iudaei quidam et Sarraceni, sicut accepimus, quod super civilibus aut criminalibus convinci per Christianos non possint, se privilegiis regum et principum tueantur; quia id nedum iuri contrarium, sed et Christianae religioni opprobriosum est quamplurimum[1]) et adversum, reges eosdem et principes in Domino exhortamur, ne concedant huiusmodi de cetero privilegia, vel servent aut servare permittant etiam iam concessa. Quodsi Iudaei aut Sarraceni privilegiis talibus uti praesumpserint: Christianorum communio eis subtrahatur sic, quod Christiani ab eorum abstinere communione censura ecclesiastica, si opus fuerit, compellantur.

CAP. II.

Publicatis attestationibus testes produci non possunt etiam in causa appellationis, super eisdem articulis vel directe contrariis. Ioann. Andr.

Idem.

Testibus rite receptis et coram attestationibus publicatis sicut non licet super eisdem vel directo contrariis articulis alios vel eosdem testes in principali causa producere, sic non debet in appellationis causa licere; quum non minus in appellationibus[2]), quam in principali causa subornatio sit timenda.

TITULUS IX.

DE IUREIURANDO.

CAP. UN.

Iuramenta, quae Romanae ecclesiae praestant Romani principes, fidelitatis existunt. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Romani principes, orthodoxae fidei professores, sacrosanctam Romanam ecclesiam, cuius caput est Christus redemptor noster, ac Romanum Pontificem eiusdem redemptoris vicarium, fervore fidei et clarae devotionis promptitudine venerantes, eidem Romano Pontifici, a quo approbationem personae ad imperialis celsitudinis apicem assumendae, nec non unctionem, consecrationem et imperii coronam accipiunt, sua submittere capita non reputarunt indignum, seque illi et eidem ecclesiae, quae a Graecis imperium transtulit in Germanos, et a qua ad certos eorum principes ius et potestas eligendi regem, in imperatorem postmodum promovendum, pervenit, adstringere vinculo iuramenti, prout tam mos observationis antiquae temporibus novissimis renovatae, quam forma iuramenti huiusmodi sacris inserta canonibus manifestant[1]). Dudum sane inter quondam Henricum imperatorem, tunc Romanorum regem, et carissimum in Christo filium nostrum Robertum Siciliae regem gravi discordia suscitata, nos multis grandibusque periculis, quae exinde proventura verisimiliter timebantur, intendentes celeri et opportuno remedio obviare, quibusdam ex fratribus nostris sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus, exsistentibus tunc in Urbe pro reformanda pace et solidanda concordia inter reges eosdem, literas nostras sub certa forma duximus destinandas, inter alia inserentes in eis, quod, quum ipsi reges eiusdem ecclesiae specialissimi filii sibi iuramento fidelitatis et alias multipliciter essent adstricti, ipsius ecclesiae debeant[2]) esse promptissimi defensores. Dictis autem literis in notitiam dicti Henrici, ad imperium iam promoti, sic[3]) deductis, idem Henricus, ab eisdem cardinalibus requisitus, ut super contentis in illis suum propositum responderet, quasi moleste tulisset, quod de iuramento fidelitatis huiusmodi per eum praestito in dictis literis mentio haberetur[4]), non familiariter, nec secrete, ut tractandae pacis qualitas exigebat, sed multis tabellionibus accersitis et requisitis ab eo, quod de responsionibus suis conficerent publica instrumenta, inter cetera publice, praesente multitudine hominum copiosa, respondit, se non fore cuiquam ad iuramentum fidelitatis adstrictum, et quod nunquam fecerit[5]) iuramentum, propter quod foret ad iuramentum fidelitatis alicui obligatus, et quod ipse nesciebat, quod antecessores sui Romani[6]) imperatores unquam iuramentum huiusmodi praestitissent, simulans se immemorem iuramentorum, quae nobis ante coronationem suam praestiterat, et post coronationem etiam innovarat. Nos itaque attendentes, quod huiusmodi responsio, si sub dissimulatione pertranseat vel silentio pallietur, posset in magnum et evidens praeiudicium Romanae ecclesiae redundare, dignum admodum et opportunum fore prospeximus[7]), ut de iuramentis huiusmodi constitutioni praesenti aliqua breviter annectamus. Dictus namque Henricus[8]) quum primum fuit in regem Romanorum electus, solennes ad nos nuncios destinavit, dans eis per suas patentes literas plenum et speciale mandatum, exponendi nobis pro eo devotionem ipsius et reverentiam filialem, quam ad nos et Romanam ecclesiam sincero gerere se dicebat affectu, nec non petendi et impetrandi a nobis favorem et gratiam consuetos, offerendi quoque nobis et praestandi pro eo et in ipsius animam debitae nobis et eidem ecclesiae fidelitatis et cuiuslibet alterius generis iuramentum, ac nihilominus petendi a nobis per nostras sibi manus impendi unctionem, consecrationem, et Romani imperii diadema. Praefatis itaque nunciis in nostra et fratrum nostrorum praesentia constitutis, ac[9]) secundum dicti tenorem mandati Avenione, ubi tunc eramus cum nostra curia residentes, in publico consistorio, in quo erat praelatorum, et aliorum tam clericorum quam laicorum non modica multitudo, praemissis per eos coram nobis expositis, supplicando[10]) petitis humiliter et oblatis, nos, eodem mandato et decreto electionis eiusdem Henrici ex parte principum tam ecclesiasticorum quam saecularium, qui eundem elegerant, nobis per dictos nuncios praesentatis, plena cum eisdem fratribus deliberatione discussis, factaque nobis de electione huiusmodi concordi et legitima plena fide, examinata quoque persona ipsius Henrici, prout absentia patiebatur eiusdem, et[11]) de ipsius fide[12]), probitate et aliis, quae in persona imperatoris sunt merito requirenda, cum pluribus praelatis et aliis magnae auctoritatis viris, qui eiusdem Henrici mores, conditionem et statum plenius noverant, inquisito, eiusque persona, cuius etiam nos et fratres nostri aliqualem prius notitiam habebamus, propter quod facilius transivimus in examinatione huiusmodi, idonea reputata, ipsum nominavimus, denunciavimus et declaravimus[13]) regem Romanorum, ipsius approbantes personam, eamque sufficientem et habilem declarantes ad suscipiendam imperialis celsitudinis dignitatem, ac decernentes unctionem, consecrationem imperiique Romani coronam sibi per manus nostras debere concedi, et subsequenter[14]) a praefatis nunciis, sufficiens ad hoc ab

Cap. I. 2) desid. in eisd.
TIT. VII. Cap. I. 1) *sedis*: Clem. Ms. — 2) *seu . . . fuisse*: omitt. eaed.
TIT. VIII. Cap. I. 1) *plurimum*: Clem. Ms.
Cap. II. 2) *appellationis*: Clem. Ms.

TIT. IX. Cap. un. 1) *manifestabant*: Clem. Ms. — 2) *debebant*: eaed. — 3) omitt. eaed. — 4) *habebatur*: eaed. — 5) *fecerat*: eaed. — 6) *Romanorum*: eaed. — 7) *perspeximus*: Böhm. — 8) *H.*: Böhm. per tot. — 9) omitt. Clem. Ms. — 10) *et suppl.*: eaed. — 11) abest ab iisd. — 12) *fidei*: eaed. — 13) *et decl.*: omitt. eaed. — 14) *consequenter*: Böhm.

eo, (ut praemittitur,) mandatum habentibus, secundum formam, in decretis[15]), quae incipit: „Tibi domino“ comprehensam, fidelitatis[16]) recepimus iuramentum. Postque idem Henricus consecrationis et coronationis suae tempore aliud eisdem cardinalibus, quos ad impendendum sibi huiusmodi consecrationis et coronationis insignia miseramus ad Urbem, illud nostro nomine recipientibus, iuramentum praestitit corporale, quod in libro pontificali Romano praestandum Pontifici per imperatorem[17]) coronationis suae tempore continetur, cuius tenor dignoscitur esse talis: „Ego Henricus Romanorum rex, annuente Domino futurus imperator, promitto, spondeo et polliceor atque iuro coram Deo et beato Petro, me de cetero protectorem, procuratorem[18]) et defensorem fore summi Pontificis et huius sanctae Romanae ecclesiae in omnibus necessitatibus et utilitatibus suis, custodiendo et conservando possessiones, honores et iura eius, quantum divino suffultus adiutorio fuero, secundum scire et posse meum, recta et pura fide. Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei evangelia!“ Ceterum, quia iuramenta huiusmodi fidelitatis exsistant, a retro Romanis principibus non fuit hactenus haesitatum; immo iam quondam Albertus rex Romanorum, immediatus praedecessor memorati Henrici, Bonifacio Papae VIII. praedecessori nostro tempore approbationis eiusdem Alberti, quam Rodulphus pater ipsius, et alii praedecessores eiusdem Romanorum reges diversis nostris praedecessoribus iuramentum fidelitatis et obedientiae praestiterunt. Idemque Bonifacius memoratum Albertum, iuramento huiusmodi ab eo recepto, de fratrum suorum consilio, praesente praelatorum et aliorum multitudine copiosa, auctoritate apostolica recepit in[19]) specialem suum filium et ecclesiae memoratae, ipsumque in regem Romanorum assumpsit, in imperatorem postmodum promovendum. Verum quia saepe fatus Henricus, qui in[20]) proximis diebus fuit de hac luce subtractus, non virtutem et mentem, sed nedum[21]) verborum insectans corticem, sensumque confundens, iuramenta restringendo praedicta curiose videbatur asserere, ut praefertur, illa ad debitum fidelitatis huiusmodi non extendi: novo morbo[22]) curiositatis huius[23]) lucentatae veritatis antidotum praesentis[24]) declarationis oraculo providimus apponendum. Quia ergo capitulis iuramento[25]) fidelitatis contentis sollicita[26]) meditatione pensatis, ipsa capitula in praefatis imperatoris iuramentis, quantum ad effectum, mentem et virtutem ipsorum, non est dubium contineri: nos, praemissis et aliis rationibus, ne quis, in Romanum assumptus principem vel in posterum assumendus, an iuramenta huiusmodi, per dictum Henricum imperatorem praestita, et per successores ipsius in futurum praestanda, fidelitatis exsistant, in dubitationem deducere audeat, vel super his contrarium adstruere veritati, auctoritate apostolica de fratrum nostrorum consilio declaramus, illa iuramenta praedicta[27]) fidelitatis exsistere et censeri debere. Porro praeter iuramenta praedicta idem Henricus, suorum inhaerens praedecessorum vestigiis, priusquam ingrederetur Italiam, vel ibidem iura aliqua exerceret, sub testimonio suarum patentium literarum in manibus dilecti filii Ioannis de Mollianis, scholastici ecclesiae Toliensis, capellani nostri[28]), ad hoc specialiter per nos missi, nostro et praefatae ecclesiae nomine recipientis promisit, et tactis sacrosanctis evangeliis iuramento firmavit, quod eandem ecclesiam et fidem catholicam pura fide totisque viribus conservaret reverenter et etiam defensaret, omnemque haeresim, schisma et haereticos quoslibet, fautores, receptatores et defensores ipsorum exterminaret pro posse, ac nunquam cum Sarraceno, pagano, schismatico seu alio quolibet communionem catholicae fidei non habente, aut cum aliquo alio praefatae ecclesiae inimico vel rebelli, seu eidem manifeste suspecto, unionem quamlibet seu[29]) parentelam aut confoederationem iniret, sed tam nostram quam successorum nostrorum personas, honorem et statum manuteneret, defenderet et conservaret contra omnes homines, cuiuscunque exsisterent praeeminentiae, dignitatis vel status. Eidem etiam[30]) adiiciens iuramento, quod manuteneret semper atque servaret privilegia omnia, per praedecessores suos reges ac imperatores Romanos praefatae Romanae et aliis quibuslibet ecclesiis quocunque concessa tempore, et continentiae cuiuscunque. Ipsaque omnia, et specialiter ac praecipue per clarae memoriae Constantinum, Carolum, Henricum, Ottonem IV., Fridericum II. atque Rodulphum, praedecessores ipsius, super concessione[31]), recognitione, advocatione[32]), adnotatione, quitatione et libera dimissione terrarum et provinciarum Romanae ecclesiae ubilibet positarum, quarum etiam multas nominatim expressit, sedi apostolicae Romanisque Pontificibus super[33]) quacunque tenore concessa recognovit, confirmavit, et ex certa scientia innovavit, ac etiam de novo concessit. Et terras ipsas atque provincias recognovit ad ius et proprietatem ipsius ecclesiae plenissime pertinere, easque nihilominus ex abundanti de novo ecclesiae saepe fatae donavit, sub praedicto se obligans iuramento, quod ipsas aliquamve ipsarum partem nullo unquam tempore occuparet, seu, quantum in eo esset, ab alio permitteret occupari; nec in eis aut aliqua parte ipsarum iura aliqua, possessiones aut tenutas haberet seu quomodolibet possideret, nec in eis etiam[34]) potestariae seu cuiusvis capitaniae[35]), aut iurisdictionem quamcunque per se vel per[36]) alium exerceret, quodque, ut princeps catholicus et saepe dictae ecclesiae advocatus atque defensor, ipsam iuvaret, et consiliis et auxiliis[37]) illi assisteret opportunis contra quoscunque inobedientes[38]) et rebelles eidem, et praecipue contra occupantes seu turbantes terras praedictas seu provincias, vel partem quamlibet earundem. Sub eodem etiam iuramento promisit, quod tam ipsam[39]) Romanam ecclesiam, quam alias ecclesias, libertatem ecclesiasticam, bona, iura, praelatos et ministros ecclesiarum ipsarum manuteneret, conservaret atque defenderet suo posse, et quod ecclesiae Romanae vasallos contra iustitiam nullatenus offensurus, devotos ac fideles ecclesiae, etiam in imperio constitutos, benigne tractaret, nec eos opprimeret contra iustitiam, aut, (quantum in eo esset,) per alium opprimi sustineret, sed in suis potius iuribus et iustitiis conservaret. Hoc quoque iuramentum et etiam pristinum[40]), pro eo nobis per suos nuncios, (ut praemittitur,) praestitum, receptis suae coronationis insigniis innovavit, prout in patentibus, ante coronationem ipsam, eius regio[41]) magno sigillo, et aliis post coronationem eandem, eius imperiali aurea bulla munitis, inde confectis literis, (quas in archivis Rom. ecclesiae reponi, et diligenter conservari fecimus,) plenius continetur.

TITULUS X.

DE EXCEPTIONIBUS.

CAP. UN.

Exceptio excommunicationis opponitur dilatorie quandocunque, peremptorio non obstante. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Excommunicationis exceptio dilatorie[1]) in qualibet parte litis opponi potest, termino peremptorio per iudicem assignato ad proponendum exceptiones declinatorias et dilatorias non obstante; servata tamen constitutione felicis recordationis Innocentii Papae IV. edita circa hoc in concilio Lugdunensi[2]).

TITULUS XI.

DE SENTENTIA ET RE IUDICATA.

CAP. I.

Qui tres sententias contrarias in quacis causa reportavit, de illarum nullitate non agit, nec excipit ipsarum executione non facta; et respicit etiam pendentia. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ut calumniis litigantium occurratur, is, qui in beneficiali vel alia quavis causa tres contra se in petitorio vel possessorio sententias reportavit, ad agendum de nullitate ipsarum vel alicuius ex eis nullatenus admittatur, donec huiusmodi sententiae plenarie fuerint executioni mandatae. Similiter si ille, contra quem tres sententiae diffinitivae latae fuerint, ab interlocutoria vel gravamine ante prolationem ipsarum vel earum alicuius se appellasse, et causam appellationis huiusmodi adhuc pendere proponat: sententiarum praedictarum executionem tali praetextu nolumus impediri. Quae ad causas qualitercunque etiam per appellationem, pendentes duximus extendenda.

CAP. II.

Sententia, lata contra citatum, extra citantis territorium existentem, nulla est ipso iure. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Pastoralis cura sollicitudinis, nobis divinitus super cunctas Christiani populi nationes iniuncta, nos invigilare remediis subiectorum, eorundem periculis obviare et scandala removere compellit.

Cap. I. 15) cf. c. 33. D. LXIII. — 16) non exstat in Clem. Ms. — 17) *quod in libro Pontifici Romano praestandum per imp.*: eaed. — 18) *vel proc.*: eaed. — 19) *ut al. in*: eaed. — 20) abest ab iisd. — 21) *nudum*: eaed., Böhm. — 22) *modo*: Böhm. — 23) omitt. Clem. Ms. — 24) *ipsius*: Böhm. — 25) *in iur.*: eaed. — 26) *solita*: eaed. — 27) omitt. eaed. — 28) abest ab iisd. — 29) *non* exstat ib. — 30) *non* leg. ib. — 31) *cessione*: eaed. — 32) omitt. eaed. — 33) *sub*: eaed. — 34) abest ab iisd. — 35) add.: *officium*: eaed. — 36) non leg. ib. — 37) add.: *etiam*: eaed. — 38) *perturbantes*: eaed. — 39) omitt. eaed. — 40) *primum*: eaed. — 41) omitt. eaed.

TIT. X. Cap. un. 1) *dilatoria*: Böhm. — *dilatoride*: Ed. Rom. oper. mend. — 2) cf. c. 1. de exc. in VIto II. 12.

Sane, quum iam dudum inter quondam Henricum imperatorem Romanum[1]), et carissimum in Christo filium nostrum Robertum Siciliae regem gravis fuisset materia turbationis exorta, asserente deinde[2]) imperatore praedicto, quod cum quibusdam ipsius subditis rex confoederationes et conspirationes fecerat in ipsius maiestatis offensam, quodque tractaverat et ordinaverat, ut civitates quaedam, sub imperii et imperatoris eiusdem obedientia consistentes, contra eum et imperium rebellarent, gentesque, sui ipsius fultae subsidio, nonnullas alias imperii civitates et castra, (inde violenter eiectis ipsius imperatoris officialibus,) occuparunt[3]), et pro ipso rege occupata tenebant, ac alias etiam in Urbe et alibi in imperii et[4]) imperatoris eiusdem contemptum, et[5]) suae maiestatis iniuriam et reipublicae detrimentum multa gravia fuerunt per regem eundem ac malitiam et instigationem ipsius tam a suis stipendiariis quam a subditis imperatoris commissa: praehabitis per imperatorem eundem quibusdam processibus contra eum, absentem tamen, quamvis legitime, (iuxta imperatoris assertionem,) citatum, ac, quod supra dicta erant notoria, per imperialem interlocutoriam declarato[6]) imperator ipse, regem affirmans propter praemissa laesae maiestatis criminis reum esse, in eum peremptorie (ut dixit) et sufficienter citatum, sed comparere contumaciter recusantem, tanquam rebellem, proditorem[7]) et hostem imperii, ac reum criminis supra dicti, privationis omnium dignitatum, quocunque comprehensarum titulo, et quibus se intitulabat rex ipse, auctoritatum quoque, honorum, provinciarum, terrarum, bonorum, iurium et iurisdictionum tam perpetuorum quam temporalium, et, si quando veniret in suam et imperii fortiam, mutilationis etiam capitis sententiam promulgavit, omnem supplendo defectum, si quis forsitan fuerat ex solemnitate iuris omissus in processibus memoratis, praemissa, (ut asseruit,) faciens exigente iustitia et de imperiali etiam potestate. Verum quia huiusmodi sententia, quae non a discretione matre virtutum, sed a noverca iustitiae, voluntaria scilicet iudicantis praecipitatione, processit, partus forsan se deteriores haberet, si ipsius sententiae[8]) inefficacia in publicum praecone iustitia non prodiret: nos, circa eam tali uti provisione volentes, quae, (detectis ipsius defectibus,) seminata per eam extinguat pericula, et in ratione reddenda sit posteris profutura, ipsam subiiciendam esse providimus limae iustitiae, ac rectae libraminis rationis. Eiusdem igitur causis et continentia, nec non conditione illorum, a quo et in quem lata fuit, diligenti et debita consideratione pensatis, patenter ex eis illius adstruitur evidentia nullitatis, et manifeste arguitur temeritas promulgantis. Notorium quippe ac indubitatum exsistit, quod grandis exercitus tempore dictorum[9]) processuum et sententiae, continue imperatori assistens[10]), regem ipsum et suos prosequebatur odio capitali, Pisanaque civitas, in qua lata fuit memorata sententia, regem capitali habebat odio notorio et antiquo. Esto igitur, quod rex ipse alias ad praemissa fuisset legitime per imperatorem citatus: numquid venire debuit ad iudicem, exercitu feroci ac grandi, ipsique citato, (ut praemittitur,) odioso stipatum? Numquid etiam debuit comparere in loco admodum populoso, multum potenti, ac praefatum in eum odio provocato? Quis enim auderet, vel qua ratione audere aliquis teneretur consistorii talis subire iudicium, et se in hostium sinu reponere, ac ad mortem per violentam iniuriam, non per iustitiam inferendam, ultroneum se offerre? Haec[11]) quidem iure timentur, haec de more vitantur, haec humana[12]) fugit ratio, haec abhorret natura. Desipere[13]) igitur, qui citationem huiusmodi saperet arctasse citatum. Ut illud, tanquam notissimum, nullatenus omittamus, quod regem, extra districtum imperii, in regno scilicet Siciliae, notorie ac continue tempore supra dicto morantem, citare non potuit imperator, nec citatio, si quam forsan de ipso infra[14]) imperii fines fecit, citatum extra imperium constitutum arctavit. Nos quoque, regis ordinarius iudex, quod ad imperatoris iudicium citaremus vel citari aut remitti faceremus eundem, nequaquam fuimus requisiti. Immo, licet ad nos et curiam nostram temporibus illis rumores frequenter de curia imperatoris venirent, et iuxta eum etiam quidam ex fratribus nostris essent: prius tamen dictae sententiae promulgatio, quam aliquid de processibus antecedentibus, ad audientiam nostram pervenit[15]). Denique licet rex ipse terras aliquas ab imperatore tenere dicatur in feudum: non tamen in eis, sed in regno praefato domicilium suum fovebat. Unde imperator in ipsius personam nullam ratione terrarum huiusmodi, nisi ex natura feodorum, debitam superioritatem habebat. Quodsi punitio criminis, infra districtum imperialem commissi, ad imperatorem forsan pertinuisse asseratur: verum est quidem, si in eodem districtu fuisset inventus delinquens, vel ad illum de more remissus. Dicine ergo sententia meruit, quae a iudice, qui per regem tute adiri non potuit, et in loco notorie, (ut praefertur,) non tuto, in absentem, nec citatum legitime, ac inauditum per consequens et indefensum, non maturo fuit iudicio, sed praecipitio, et de tanto praesertim crimine promulgata? Rursus non est silentio relinquendum, quod ipse rex noster et ecclesiae Romanae ratione regni praedicti notorie subditus, homoque ligius et vassallus, ac in eodem regno, non, ut praemittitur, in imperio, certum, continuum[16]) et notorium suum habens domicilium, ac originem inde trahens, imperatori eo modo non subfuit[17]), quod in eum crimen laesae maiestatis commiserit[18]), quantumlibet omnia[19]) in sententia supra dicta contenta veritatem indubiam continerent. Sicque nedum non iure, immo nec iuris[20]) colore tulit imperator sententiam supra dictam in regem ex causa, quae veritatis subsistentiam non habebat. Propter quam etiam, quatenus in eo fuit, regem eundem privando regno et regia dignitate, ac terris etiam aliis et[21]) iurisdictionibus perpetuis et temporalibus, quae sub eo nullatenus vel ab eo, sed a nobis et sub nobis tenebat, nec non procedendo contra regem eundem ex illis, quae per ipsius stipendiarios ac nonnullos imperatoris eiusdem subiectos per malitiam et instigationem regis ipsius contra eum fuisse commissa in Urbe dicebat, quam, etsi illa fuissent ibidem re vera commissa, punitio tamen eorum in regem, veluti extra districtum imperii commissorum, ad imperatorem nullatenus pertineret, inhibendo etiam in eadem sententia sub magnarum appositione poenarum, quarum aliquas sibi applicari mandavit, ne quis dicto regi praesumeret in suis respondere debitis, in ipsiusve familiaritate vel servitio remanere, aut eidem contra ipsum imperatorem quovis modo impendere consilium, auxilium vel favorem, quum debitores, servitores et auxiliatores huiusmodi extra imperium et in regno constituti praedicto nullatenus imperatori subessent, nec ex committendis in regno eodem dictis[22]) possent poenis adstringi vel aliqualiter condemnari[23]) per ipsum, absolvendo quoque ab omni fidelitate, obligatione, servitio, promissione ac pacto provincias omnes, civitates et castra et loca[24]), ipsiusque vassallos, et feudatarios, et alios quoslibet eidem regi quomodolibet obligatos, quum includerentur in absolutione huiusmodi terrae et personae nobis et ecclesiae Romanae subiectae, proprios terminos potestatis excessit, in messem nostram mittens perperam suam falcem. Ceterum defectus suppletio, circa processus adhibita supra dictos, non tantum valet ad iustificationem ipsorum et sententiae supra dictae, quantum ad eorum suggillationem et notam; quum nullam super praemissis potestatem haberet imperator in regem, sibi alias, quam ut praefertur, non subditum, non citatum legitime aut remissum, et extra districtum ipsius continue ac notorie consistentem. Nec praedicta suppletio circa subditum etiam ad ea potuisset de ratione referri, per quae de crimine, praesertim sic gravi delato defensionis, (quae a iure proveniit naturali,) facultas adimi valuisset, quum illa imperatori tollere non licuerit, quae iuris naturalis exsistant. Ut igitur, sicut memorata sententia iuris caret effectu, sic auctoritate et nomine rei careat iudicatae, ut nec in opinione communi aut vulgi labiis nomen habere sententiae mereatur, ut etiam in magnum iustitiae ac pacis obsequium scandalosis occurratur periculis, quae cum nostra et ecclesiae, provinciarum multarum, regnorum et gentium turbatione non modica possent occasione ipsius pro tempore suboriri: nos tam ex superioritate, quam ad imperium non est dubium nos habere, quam ex potestate, in qua vacante imperio imperatori succedimus, et nihilominus ex illius plenitudine potestatis, quam Christus Rex regum et Dominus dominantium nobis, licet immeritis, in persona beati Petri concessit, sententiam et processus omnes praedictos, et quidquid ex eis secutum est vel occasione ipsorum, de fratrum nostrorum consilio declaramus fuisse ac esse omnino irritos et inanes, nullumque debere aut debuisse sortiri effectum seu nocumentum, vel notam afferre cuiquam, vel quomodolibet attulisse. Ipsosque[25]) nihilominus, quatenus processerant de facto, et quicquid ex eis secutum est, vel ob eos, vel in posterum sequi posset, in irritum revocamus.

TIT. XI. Cap. II. 1) *Romanae ecclesiae ... nostrum, ac Robertum:* Clem. Ms. — 2) *demum:* eaed. — 3) *occuparant:* eaed. — 4) *et in:* eaed. — 5) omitt. eaed. — 6) *declarat:* Böhm. — 7) abest a Clem. Ms. — 8) omitt. eaed. — 9) *praedictorum:* eaed. — 10) *exsistens:* eaed. — 11) *Hoc ... timetur:* eaed. — 12) omitt. eaed. — 13) *Desipit:* eaed. — 14) *intra:* Böhm. per tot. — 15) *venit:* Clem. Ms. — 16) *et cont.:* eaed. — 17) *sufficit:* eaed. — 18) *commiserat:* eaed. — 19) desid. ap. Böhm. — 20) *cum iure:* id., Clem. Ms. — 21) omitt. Clem. Ms. — 22) *dicta:* Böhm. — 23) *vel al. cond.:* omitt. Clem. Ms. — 24) *et loc.:* non leg. ib. — 25) *ipsos quoque:* eaed.

TITULUS XII.

DE APPELLATIONIBUS.

CAP. I.

Valet appellatio coram maiore parte plurium iudicum; sed appellato est appellatio, delatio et termini praefixio intimanda. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Si a iudicibus duobus aut pluribus fuerit appellandum, quia forte de facili eorum praesentia simul haberi non posset[1]), liceat coram ipsis vel maiori parte ipsorum appellare, et apostolos petere separatim, valebitque appellatio talis, ac si simul fuisset in eorum praesentia ab omnibus appellatum; est tamen appellato[2]) ignoranti appellationis, nec non delationis eorum et termini praefixionis, si subsecutae fuerint, intimatio legitime facienda.

CAP. II.

Sufficit, apostolos peti uno contextu saepius et instanter. Ad quos recipiendos si iudex certum terminum statuat, appellans, illos non petens in termino, appellationi renunciat. Idem, quum iudex statuit terminum iuris incertum, infra quem appellans illos debite non petivit, vel oblatos recipere renuit. — §. 1. Ponit tres casus, quibus appellans, non habens apostolos, appellationem prosequi potest. H. d. Ioann. Andr.

Idem[3]).

Quamvis rigor iuris exposcat, eum, qui appellat, debere petere apostolos congruo loco et tempore saepius et instanter: nos tamen, antiquam et communem observantiam litigantium sequi, et aequitatem rigori praeferri volentes, decernimus sufficere, quod per appellantem simul uno contextu apostoli instanter et saepius postulentur. Verum si iudex, a quo appellatur, certum terminum ad recipiendos apostolos appellanti assignet, et appellans in assignato sibi[4]) termino non compareat coram eo, nec petat apostolos sibi tradi: appellationi suae renunciasse videtur. Similiter, si iudex appellanti responderit, infra[5]) iuris terminum apostolos se daturum; appellationi suae renunciasse appellans intelligitur, nisi infra dictum terminum congruo loco et tempore instanter et saepius saltem uno contextu petat apostolos ab eodem iudice sibi dari, vel si recipere[6]) recusat[7]) oblatos. §. 1. Quodsi iudex in termino, ad dandum apostolos praefixo per eum, ipsos appellanti petenti non dederit, aut si, dum peterentur apostoli, responderit, se daturum eosdem, nullo termino certo sibi[8]) praefixo, vel infra iuris terminum se eos asseruerit[9]) velle dare, et postea per appellantem congruo loco et tempore saepius et instanter uno contextu etiam requisitus, eos non curaverit infra eundem terminum exhibere: appellationem suam extunc prosequi possit appellans, ac si expresse fuissent eidem apostoli denegati.

CAP. III.

Appellans prosequi et finire tenetur appellationem extraiudicialem infra annum a die interpositae appellationis vel illati gravaminis; quo non facto, impedimento iusto cessante, appellatio est deserta. H. d.

Idem[10]).

Sicut appellationem iudicialem, sic et extraiudicialem infra[11]) annum a die interpositionis ipsius, vel a die illati gravaminis, ubi a futuro gravamine appellatur, prosequi et finire tenetur appellans. Quod si iusto impedimento cessante non fecerit: debebit eius appellatio deserta censeri.

CAP. IV.

Tempus, ad prosequendam appellationem ab homine vel a iure praefixum, non currit appellanti compromisso durante, vel de partium expresso consensu, nisi, periculo imminente ex mora, iudex aliud decernat.

Idem[12]).

Quamdiu appellationis prosecutio per compromissum vel alias de partium expresso consensu differtur; tempus, ad prosequendum eandem ab homine vel a iure praefixum, currere nolumus appellanti, nisi forte iudex, videns, ex dilatione periculum imminere, praeciperet in illa procedi.

CAP. V.

Ante diffinitivam appellanti non licet prosequi causas, in appellatione nominatim non expressas, nec processus primi iudicis iustificari vel impugnari potest, nisi ex actis coram eo.

Idem[13]).

Appellanti ab interlocutoria vel a gravamine iudicis, non licet alias causas prosequi, quam in appellatione sua nominatim duntaxat expressas, nec processus primi iudicis ex novis aut de novo probandis iustificari potest vel etiam impugnari, sed tantum ex illis, quae acta fuerunt vel exhibita coram ipso.

CAP. VI.

Prosecutio appellationis desertae non impedit, quin sententia censeatur in rem iudicatam transivisse. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si appellationem, per negligentiam appellantis desertam, appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam per se et principaliter prosequatur: non ideo minus in rem iudicatam censebitur transivisse sententia, a qua fuerat[14]) appellatum.

CAP. VII.

A peremptoria, repulsa ex alio, quam propter ineptitudinem, secundo appellans et succumbens non auditur super ea in appellatione a diffinitiva. H. d. Ioann. Andr.

Idem[15]).

Quum a repulsione exceptionis peremptoriae secundo appellans succumbit, non est in causa appellationis, postmodum a diffinitiva emissae, audiendus ulterius super ea, nisi tunc rite proposita ex eo prius repulsa fuisset, quia proponebatur inepte.

FINIS LIBRI SECUNDI.

TIT. XII. Cap. I. 1) *possit:* Clem. Ms. — 2) *appellatis:* Böhm.
Cap. II. 3) add.: *in eodem:* Clem. Ms. — 4) omitt. eaed. — 5) *intra:* Böhm. per tot. — 6) *reciperet:* Ed. Rom. oper. mend. — 7) *recusat:* Clem. Ms. — 8) abest ab iisd. — 9) *asseruit:* eaed.
Cap. III. 10) add.: *in eodem:* Clem. Ms. — 11) *intra:* Böhm.

Cap. IV. 12) add.: *in eodem:* Clem. Ms.
Cap. V. 13) *Id. in eodem:* Clem. Ms.
Cap. VI. 14) *fuerit:* Clem. Ms.
Cap. VII. 15) *Id. in eodem:* Clem. Ms.

LIBER TERTIUS.

TITULUS I.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM.

CAP. I.

Punit clericos coniugatos et alios, personaliter et publice carnificum et tabernariorum officium exercentes, qui, per dioecesanos nominatim et tertio moniti, illud officium non dimittunt, vel dimissum reassumunt. Excitat etiam dioecesanos contra illos clericos, qui saeculares actus exercent. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Dioecesanis locorum districte praecipimus, ut clericos, carnificum seu macellariorum aut tabernariorum officium publice et personaliter exercentes, nominatim et tertio moneant, ut sic ab huiusmodi officiis infra[1]) convenientem terminum, monentium ipsorum arbitrio moderandum, desistant, et quod ipsa nullo unquam tempore reassumant. Qui si taliter moniti ab his non destiterint, aut ipsa, ut praemissum est, exercendo resumpserint quandocunque: coniugati omnino, non coniugati vero in rebus, et si omnino incedant ut laici, in personis privilegium clericale, quamdio praemissis institerint, eo ipso amittant. Adversus vero alios clericos, negotiationibus vel commerciis saecularibus, vel officiis non convenientibus clericali proposito publice insistentes, vel arma portantes, sic canonica servare studeant instituta, quod et illi ab excessibus compescantur huiusmodi, et ipsi de damnabili circa haec negligentia nequeant reprehendi.

CAP. II.

Praemisso exordio, punit primo clericos beneficiatos, utentes publice virgata vel partita veste. Secundo, subdiaconos et diaconos. Tertio, omnes clericos, tonsuram publice cum tali veste portantes. Quarto, habentes dignitatem, personatum, beneficium curatum, et sacerdotes et religiosos, publice portantes talem vestem et infulam. Quinto punit omnes praedictos, utentes tabardo notabiliter brevi, integre foderato. Sexto certas caligas clericis interdicit. Ioann. Andr.

Idem.

Quoniam, qui abiectis vestibus, proprio congruentibus ordini, alias assumere[2]) et in publico portare rationabili causa cessante praesumit, professorum illius ordinis praerogativa se reddit indignum: praesenti constitutione sancimus, quod, quicunque clericus virgata vel partita veste publice utetur, nisi causa rationabilis subsit, si beneficiatus exstiterit, per sex menses a perceptione fructuum beneficiorum, quae obtinet, sit eo ipso suspensus. Si vero beneficiatus non fuerit, in sacris tamen ordinibus citra sacerdotium constitutus: per idem tempus reddatur eo ipso inhabilis ad ecclesiasticum beneficium obtinendum. Idem quoque censemus de clericis aliis, vestem talem simul et tonsuram publice deferentibus clericalem. Dignitatem vero, personatum seu beneficium aliud obtinens, cui cura immineat animarum, nec non ceteri in sacerdotio constituti, ac religiosi quilibet, quos oportet per decentiam habitus extrinseci morum intrinsecam honestatem ostendere, si, (praeterquam ex causa rationabili,) publice vestem ferant huiusmodi, aut infulam seu pileum lineum publice portent in capite, sint eo ipso beneficiati videlicet a perceptione fructuum beneficiorum, quae obtinent, suspensi per annum. Ceteri vero sacerdotes et religiosi quilibet, per idem tempus reddantur inhabiles ad quodcunque beneficium ecclesiasticum obtinendum. Sed et tales et ceteri quicunque clerici, utentes epitogio seu tabardo foderato[3]) usque ad oram, et ita brevi, quod vestis inferior notabiliter videatur, epitogium ipsum[4]) saeculares clerici et religiosi administrationem habentes teneantur infra[5]) mensem dare pauperibus. Ceteri vero religiosi, administrationem non habentes, infra idem tempus illud teneantur suis superioribus assignare in pios usus aliquos convertendum; alioquin beneficiati suspensionis, ceteri vero inhabilitatis poenas praedictas per idem tempus se noverint incurrisse. Huic insuper adiicimus sanctioni, ut clerici, praesertim beneficiati, caligis scacatis, rubeis aut viridibus publice non utantur.

TITULUS II.

DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBUS.

CAP. I.

Clausula, inserta literis gratiosis super dignitate concessis, per quam provideri mandatur, ac animarum cura, si dignitati imminet, negligatur, vel per quam inhibetur, electionem fieri dignitatis, non facit extendi gratiam ad dignitatem curatam, vel ad quam quis per electionem assumitur. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Si dignitatem habenti de alia provideri mandemus dispensantes cum eo, ut simul utramque valeat retinere, de animarum cura, quae illis vel alteri earum imminet, non habita mentione: gratia huiusmodi velut subreptitia nullius penitus est momenti, quanquam confectis super ea literis sit insertum, quod animarum cura, si dignitatibus ipsis vel alteri earum immineat, nullatenus negligatur. Ad hoc[1]) si alicui provideri mandemus de dignitate, ad cuiuscunque vel quorumcunque collationem, provisionem seu quamvis dispositionem aliam in certa ecclesia pertinente, quam infra[2]) mensem duxerit acceptandam, inhibentes illi vel illis, ad quorum collationem, provisionem seu electionem dignitates in ipsa ecclesia pertinere noscuntur, ne interim ad collationem ipsarum seu provisionem procedant, vel quemquam eligant ad easdem de dignitate, ad quam consuevit quis per electionem assumi: impetranti non poterit provideri, quum in concessione gratiae, (ad quam non augendam, sed exsequendam debeat quae de inhibitione sequuntur referri,) nullam de electione fecerimus mentionem.

CAP. II.

Literae super provisione clericorum non includunt hospitalia et loca similia, et habentia iura spiritualia, nisi id exprimatur. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Per literas, a sede apostolica vel legatis ipsius super provisione quorumlibet clericorum directas, de xenodochiis, leprosariis, eleemosynariis seu hospitalibus, etiamsi ecclesias vel capellas, decimas, aut alia spiritalia iura noscantur habere, nulli posse decernimus provideri, nisi hoc in apostolicis literis caveatur expresse.

CAP. III.

Quo casu vacat una dignitas per receptionem alterius, vacant etiam plures.

Idem.[3])

Si plures obtinens dignitates aliam dignitatem aut beneficium curam animarum habens acceptet, dispensatione super hoc legitime[4]) non obtenta: eius possessione adepta pacifice dignitates, quas prius habebat, ipso facto vacare censemus, sicut, si dignitatem unicam obtinenti alia similis conferretur[5]), eius pacifica possessione habita prima de iure vacaret.

Liber III. TIT. I. Cap. I. 1) *intra:* Böhm.
Cap. II. 2) *sumere:* Böhm. — 3) *forrato:* Clem. Ms. — 4) *ipsi:* eaed. — 5) *intra:* Böhm. per tat.

TIT. II. Cap. I. 1) *haec:* Clem. Ms. — 2) *intra:* Böhm.
Cap. III. 3) add.: *in eodem:* Clem. Ms. — 4) *legitima:* eaed. — 5) *confertur:* eaed. — *conferatur:* Böhm.

CAP. IV.

Valet provisio, facta proprio motu Papae, tacentis beneficia provisi, quaecunque sint et quotcunque. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si Romanus Pontifex de beneficio alicui motu proprio provideat, de beneficiis, quae obtinet, non habita mentione: provisionem seu gratiam huiusmodi fore validam declaramus, qualiacunque fuerint beneficia, dignitates aut personatus, cum cura vel sine cura, et in numero quantocunque, quae is habebat, quum sibi provisio facta fuit.

CAP. V.

Exspectantes beneficium ad collationem episcopi, devolutum ad illius capitulum, obtinere non poterit, devolutum tamen ad episcopum vel etiam ad Papam ex cuiuscunque negligentia, poterit obtinere.

Idem.

Si de beneficio, ad cuiuscunque episcopi collationem spectante, alicui conferendo scribamus: sibi illud conferri non poterit, cuius collatio ex negligentia ipsius episcopi ad eiusdem capitulum devoluta exstitit, licet provideri sibi possit de illo etiam[6]), cuius ad ipsum episcopum ex sui capituli vel alterius cuiuscunque, sive ad nos ex ipsius episcopi et aliorum, in hoc eidem succedentium, negligentia collatio fuerit devoluta.

CAP. VI.

Adeptus in ecclesia dignitatem, habentem praebendam annexam, perdidit primam praebendam, quam habebat in illa. H. d. Ioann. Andr.

Idem.[7])

Si iuxta nostri formam mandati canonicatum et praebendam ecclesiae Rutinensis[8]) adeptus, dignitatem, quam duxerit acceptandam, ibidem exspectet[9]): archidiaconatum inibi post vacantem, non obstante, quod certa sit sibi annexa praebenda, poterit acceptare, primaque praebenda hoc ipso vacabit, quod secundam cum archidiaconatu praedicto pacifice fuerit assecutus.

TITULUS III.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE ET ECCLESIAE NON VACANTIS.

CAP. UN.

Decretum conditionale ante conditionis eventum non afficit potestatem ordinarii vel alterius collatoris, secus, quando acceptationi beneficii tempus adiicitur cum decreto. Et qui beneficium vacans ab executore petit vel recepit, illud intelligitur acceptasse; quae vacatio nota dicitur exspectanti, ex quo in loco beneficii publice scitur.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum ei, quem in scientia reputamus idoneum, si per inquisitionem executoris sibi deputati a nobis repertus fuerit esse vitae laudabilis et conversationis honestae, de beneficio certi valoris alicui[1]) provideri mandamus, adiicientes, quod de beneficio minoris valoris possit eidem, si voluerit, provideri, ac extunc[2]) etiam inane decernentes et irritum, si secus a quoquam quavis auctoritate contigerit attentari: quia decretum huiusmodi in eventum duntaxat praedictarum conditionum suum sortitur effectum, antequam exstet prima conditio, beneficium praetaxati valoris, et etiam minoris, priusquam suam impetrans super valore[3]) huiusmodi voluntatem declaret, conferri libere poterit per ordinarium, aut alium executorem a nobis ad providendum de tali beneficio deputatum. Secus autem fore censemus, quum decreto apposito alicui provideri mandamus de beneficio, quod infra[4]) mensem a vacationis ipsius notitia duxerit acceptandum, ut appositio mensis eiusdem aliquid afferat impetranti. Quin[5]) etiam beneficium, quod acceptare poterat, petendo sibi per suum executorem conferri, aut recipiendo sibi praesenti collatum, ipsum ex hoc acceptare, et collationem taliter[6]) sibi factam valere censemus. Ceterum, ut tam diuturnis vacationibus, quam fraudibus et litibus occurratur, praedictae vacationis notitiam impetrantem interpretamur habere, ex quo ipsa vacatio in loco vel ecclesia huiusmodi beneficii publice nota erit. Imputet quidem sibi, si hoc[7]) casu, quo de ipsius commodo agitur, id, quod per se vel per[8]) alium scire potuerit, ignoravit[9]).

TITULUS IV.

DE REBUS ECCLESIAE NON ALIENANDIS.

CAP. I.

Religiosus, qui concedit alicui ad vitam vel certum tempus iura, reditus vel possessiones administrationis, cui praeest, suspensus est ab officio, nisi duo concurrant, nec valet concessio. Duos casus excipit. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Monasteriorum et aliarum administrationum regularium dispendiis occurrere cupientes, perpetuo prohibemus edicto, ne quis religiosus, monasterio, prioratui, ecclesiae seu administrationi cuivis praesidens, iura, reditus aut possessiones eiusdem, alicui ad vitam eius seu aliud certum tempus, pecunia etiam inde recepta, quovis modo concedat, nisi necessitas aut utilitas monasterii, prioratus, ecclesiae aut administrationis huiusmodi hoc exposcat, conventus sui, aut, si conventum non habeat, praelati proprii assensu ad hoc nihilominus accedente. Si quis autem contra hoc fecerit: poenam suspensionis ab officio eo ipso incurrat, nec ex concessione ipsius recipienti ius aliquod acquiratur. Verum praemissa ad locationes vel etiam redituum aut fructuum venditiones, ad tempus modicum faciendas, declaramus nullatenus non extendi.

CAP. II.

Episcopus unire potest ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, etiam non vocato rectore vel defensore. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Si una ecclesia alteri ecclesiae[1]), seu dignitati alicui vel praebendae per episcopum, non consentiente capitulo, uniatur, aut religioso loco donetur: ex eo, quod rector ipsius ad hoc vocatus, vel si vacabat, defensor ei super hoc datus non exstitit[2]), nequaquam id poterit impugnari. Quodsi episcopus, sui etiam capituli accedente consensu, mensae suae vel ipsi capitulo aliquam duxerit ecclesiam uniendam: hoc irritum esse decernimus et inane, contraria quavis consuetudine non obstante.

TITULUS V.

DE RERUM PERMUTATIONE.

CAP. UN.

Collatio de beneficiis, causa permutationis vacantibus, facta aliis quam permutantibus, non tenet. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ne concessione iuris utentibus praesertim circa spiritualia illudatur, si qua[1]) beneficia, ex causa permutationis ab aliquibus resignata, aliis quam ipsis permutare volentibus conferantur: nullius hoc esse volumus firmitatis.

TITULUS VI.

DE TESTAMENTIS ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS.

CAP. UN.

Ordinarius loci rationem exigit a religiosis, etiam exemptis, de testamentorum executionibus, quas gesserunt, et, si circa id deliquerint, illos punit.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Religiosis, etiam exemptis, deputatis ad executionem cuiuslibet ultimae voluntatis, circa ipsius executionis officium, (quod utique non possunt, nisi a superiore suo petita super hoc licentia et obtenta, suscipere,) volentes praecludere materiam delinquendi, praesentis constitutionis auctoritate statuimus, quod tales, etiamsi praelationis fungantur officio, locorum ordinariis debitam reddere, ipsique ordinarii ab eisdem absque dolo, fraude seu negligentia de susceptae executionis officio teneantur exigere rationem, illos, quos circa id deliquisse repererint, in aliorum exemplum poena debita, quocunque non obstante privilegio, punituri.

Cap. V. 6) omitt. Clem. Ms.
Cap. VI. 7) add.: *in eodem:* Clem. Ms. — 8) *Ruthen.:* eaed. — 9) *exspectat:* Böhm.
TIT. III. Cap. un. 1) *alicubi:* Clem. Ms. — 2) *ex nunc:* eaed. — 3) omitt. eaed. — 4) *intra:* Böhm. — 5) *Quem:* Clem. Ms. — 6) *eandem:* eaed. — 7) *in hoc:* eaed. — 8) omitt. eaed. — 9) *ignorarit:* eaed.
TIT. IV. Cap. II. 1) abest a Clem. Ms. — 2) *exstiterit:* Böhm.
TIT. V. Cap. un. 1) omitt. Clem. Ms.

TITULUS VII.

DE SEPULTURIS.

CAP. I.

Excommunicati sunt etiam exempti, qui in casibus non permissis defunctos sepeliunt in coemeteriis tempore interdicti, vel qui scienter sepeliunt excommunicatos publice, nominatim interdictos, vel manifestos usurarios. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Eos, qui propriae temeritatis audacia defunctorum corpora, non sine contemptu clavium ecclesiae, in coemeteriis interdicti tempore, in casibus non concessis a iure, vel excommunicatos publice, aut nominatim interdictos, vel usurarios manifestos scienter sepelire praesumunt, decernimus ipso facto excommunicationis sententiae subiacere, a qua nullatenus absolvantur, nisi prius ad arbitrium dioecesani episcopi eis, quibus per praemissa fuerit iniuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem, nullo eis circa praemissa exemptionis vel quovis alio privilegio, sub quacunque forma verborum concesso, aliqualiter suffragante.

CAP. II.

Pars, quae titulum respicit, hoc intendit: Praedicatores et Minores in locis suis libere sepeliunt illos, qui hoc libere elegerint; de funeralibus tamen, et quibuscunque obventionibus et relictis, etiam de quibus alias debetur canonica, quartam et non ultra solvent ecclesiae parochiali. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*

Dudum a Bonifacio Papa VIII. praedecessore nostro infra scripta edita decretali, Benedictus Papa XI. praedecessor noster aliam illius revocatoriam promulgavit, quae quia, ut probavit effectus, nedum pacis ab auctore ipsius speratae fructum non attulit, quin immo discordiae, pro qua sedanda processerat, fomentum non modicum ministravit, nos, eam omnino cassantes, aliam a praefato Bonifacio editam sacro instante et approbante concilio innovamus, subiicientes tenorem illius, qui dignoscitur esse talis:

„Bonifacius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Super cathedram praeeminentiae pastoralis divina disponente clementia constituti, etsi multis et arduis, quae in amplum[1]) Romanae curiae alveum undique confluunt quasi torrens, praegravemur negotiis, curis excitemur innumeris, cogitationibus plurimis distrahamur: circa id tamen ferventibus votis intendimus, vacamus instantius, ac operosae studium sollicitudinis impertimur, ut ad divini nominis gloriam, exaltationem catholicae fidei, et profectum fidelium animarum, (praecisis radicitus dissidiorum vepribus, et litigiorum anfractibus omnino sublatis,) inter ecclesiarum antistites ad curam et regimen gregis dominici deputatos, ceterasque personas, quas ordo clericalis includit, pacis tranquillitas vigeat, fervor caritatis exaestuet, invalescat concordiae unitas, animorum identitas perseveret. Scimus enim, et ex evidentia facti colligimus, quod non nisi in pacis tempore bene colitur pacis auctor, nec ignoramus, quod dissensiones et scandala pravis actibus aditum praeparant, rancores et odia suscitant, et illicitis moribus ausum praebent. Ab olim siquidem inter praelatos et rectores, seu sacerdotes ac clericos parochialium ecclesiarum per diversas mundi provincias constitutos ex una parte, et Praedicatorum et Minorum ordinum fratres ex altera, (pacis aemulo, satore zizaniae procurante,) gravis et periculosa discordia exstitit suscitata super praedicationibus fidelium populis faciendis, eorum confessionibus audiendis, poenitentiis iniungendis eisdem, et tumulandis defunctorum corporibus, qui apud fratrum ipsorum ecclesias sive loca noscuntur eligere sepulturam. Nos autem, pii patris more laudabili moleste ferentes incommoda filiorum, reducentes ad exactae considerationis examen, ac infra[2]) pectoris claustra sollicite revolventes, quam sit plena periculis, quam onusta dispendiis, quamque in divinae maiestatis conspectu reddatur exosa discordia supra dicta, et propterea intendentes paternae sollicitudinis studio illam prorsus evellere, ac omnimode submovere, nullis unquam futuris temporibus favente Domino suscitandam, grandi quoque desiderio cupientes, ut huiusmodi negotium, quod potissime insidet cordi nostro, finem salubrem et celerem per apostolicae solertiae studium consequatur, diligenti cum fratribus nostris deliberatione praehabita super eo, ad honorem Dei et[3]) exaltationem catholicae fidei, quietum statum partium praedictarum, ac salutis animarum fidelium incrementum, de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica statuimus[4]) et ordinamus, ut dictorum ordinum fratres in ecclesiis et locis eorum, ac in plateis communibus libere valeant clero et populo praedicare ac proponere verbum Dei, hora illa duntaxat excepta, in qua locorum praelati praedicare voluerint, vel coram se facere solenniter praedicari, in qua praedicare cessabunt, praeterquam si aliud de praelatorum ipsorum voluntate processerit ac licentia speciali. In studiis autem generalibus, ubi sermones ad clerum ex more fieri solent diebus illis, quibus praedicari solenniter consuevit, ad funera etiam mortuorum, et in festis specialibus sive peculiaribus eorundem fratrum, possunt iidem fratres et liceat eis libere praedicare, nisi forte illa hora, qua solet ad clerum in praedictis locis Dei verbum proponi, episcopus vel praelatus superior clerum ad se generaliter convocaret, aut ex aliqua ratione vel causa urgente clerum ipsum duceret congregandum. In ecclesiis autem parochialibus fratres illi nullatenus audeant vel[5]) debeant praedicare, vel proponere verbum Dei, nisi fratres praedicti a parochialibus sacerdotibus invitati fuerint vel vocati, et de ipsorum beneplacito et assensu, seu petita licentia fuerit et obtenta, nisi episcopus vel praelatus superior per eosdem fratres praedicari mandaret. Statuimus etiam et ordinamus auctoritate praedicta, ut in singulis civitatibus et dioecesibus, in quibus loca fratrum ipsorum consistere dignoscuntur, vel[6]) in civitatibus et[7]) dioecesibus locis ipsis vicinis, in quibus loca huiusmodi non habentur, magistri, priores provinciales praedicatorum aut eorum vicarii et generales, et provinciales ministri et custodes Minorum[8]) ordinum praedictorum, ad praesentiam praelatorum eorundem locorum se conferant per se vel per fratres, quos ad hoc idoneos fore putaverint, humiliter petituri, ut fratres, qui ad hoc electi fuerint, in eorum civitatibus et dioecesibus confessiones subditorum suorum confiteri sibi volentium audire libere valeant, et huiusmodi confitentibus, (prout secundum Deum expedire cognoverint,) poenitentias imponere salutares, atque eisdem absolutionis beneficium impendere de licentia, gratia et beneplacito eorundem. Ac deinde praefati magistri, priores, provinciales et[9]) ministri ordinum praedictorum eligere studeant personas sufficientes, idoneas, vita probatas, discretas, modestas atque peritas ad tam salubre ministerium et officium exsequendum, quas sic ab ipsis electas repraesentent vel faciant praesentari praelatis, ut de eorum licentia, gratia et beneplacito in civitatibus et dioecesibus eorundem huiusmodi personae sic electae confessiones confiteri sibi volentium audiant, imponant poenitentias salutares, et beneficium absolutionis in posterum[10]) impendant, prout superius est expressum, extra civitates et dioeceses, in quibus fuerint deputatae, per quas eas volumus et non per provincias deputari, confessiones nullatenus auditurae. Numerus autem personarum, assumendarum ad huiusmodi officium exercendum, esse debet, prout universitas cleri et populi ac multitudo vel paucitas exigit eorundem. Et si iidem praelati petitam licentiam confessionum huiusmodi audiendarum concesserint, illam praefati magistri, ministri et alii cum gratiarum recipiant actione, dictaeque personae sic electae commissum sibi officium exsequantur. Quodsi forte iam dicti praelati quemquam ex dictis[11]) fratribus, praesentatis eisdem, ad huiusmodi officium nollent habere, vel non ducerent admittendum: eo amoto vel subtracto loco ipsius similiter eisdem praesentandus praelatis possit et debeat alius subrogari. Si vero iidem praelati praefatis fratribus, ad confessiones, (ut praemittitur,) audiendas electis, huiusmodi exhibere licentiam recusarint: nos exnunc ipsis, ut confessiones[12]) sibi confiteri volentium libere liciteque audire valeant, et eisdem poenitentias imponere salutares, atque eisdem beneficium absolutionis impertiri, gratiose concedimus de plenitudine apostolicae potestatis. Per huiusmodi autem concessionem nequaquam intendimus personis seu fratribus ipsis, ad id taliter deputatis, potestatem in hac impendere ampliorem, quam in eo curatis vel parochialibus sacerdotibus est a iure concessa, nisi forsan eis ecclesiarum praelati uberiorem in hac parte gratiam specialiter ducerent faciendam. Huiusmodi quoque statuto et ordinationibus nostris adiicimus, ut fratres dictorum ordinum in ecclesiis vel locis suis[13]) ubilibet constitutis liberam, (ut sequitur,) habeant sepulturam, videlicet, quod omnes ad eam recipere valeant, qui sepeliri elegerint in locis et ecclesiis memoratis. Verum ne parochiales ecclesiae et ipsarum curati sive rectores, qui ministrare habent ecclesiastica sacramenta, quibus[14]) noscitur de iure competere, praedicare seu proponere verbum Dei, et confessiones audire fidelium, debitis et necessariis beneficiis defraudentur, quum operariis mercedis exhibitio debeatur: auctoritate apostolica[15]) constituimus et ordinamus eadem, ut dictorum ordinum fratres de obventionibus omnibus tam funeralibus quam quibuscunque[16]) et

TIT. VII. Cap. II. 1) omitt. Clem. Ms. — 2) *intra:* Böhm. — 3) abest a Clem. Ms. — 4) *constituimus et ord., quod:* eaed. — 5) *nec:* eaed. — 6) *et:* eaed. — 7) *et in:* eaed. — 8) *et ord.:* Ed. Rom. opes. mend. — 9) omitt. Clem. Ms. — 10) *in post.:* absunt ab iisd. — 11) *huiusmodi:* eaed. — 12) *confessionem:* Böhm. — 13) *suorum:* Clem. Ms. — 14) *quibusne:* eaed. — 15) omitt. eaed. — 16) *de quib.:* eaed.

quomodocunque relictis, distincte vel indistincte, ad quoscunque certos vel determinatos usus, de quibus etiam quarta sive canonica portio dari sive exigi non consuevit vel non debet de iure, nec non de datis vel qualitercunque donatis in morte[17]) seu mortis articulo in infirmitate donantis vel dantis, de qua decesserit, quomodocunque directe vel indirecte fratribus ipsis vel aliis pro eisdem, quartam partem, (quam auctoritate apostolica taxamus et etiam limitamus,) parochialibus sacerdotibus et ecclesiarum rectoribus seu curatis largiri integre teneantur, facturi et curaturi, quod nec alii, nec aliis, a quibus quarta huiusmodi minime deberetur, ad ipsorum fratrum utilitatem vel commodum huiusmodi fiant relicta, aut in eos taliter[18]) data vel donata procedant, seu quod in morte vel ab infirmis huiusmodi dandum vel[19]) donandum fratribus ipsis existeret, in eorundem dantium vel donantium sanitate sibi dari vel donari procurent. In quibus per ipsos vitandis eorum intendimus conscientias onerare, ut, si, (quod absit,) per fratres ipsos dolo vel fraude quicquam in hac parte agi fortasse contigerit, (praeter id, quod eos propterea dictis sacerdotibus, rectoribus et curatis teneri volumus,) etiam districta ratio in extremi iudicii examine requiratur ab eis. Ultra portionem autem huiusmodi nihil valeant parochiales rectores, curati et praelati exigere supra dicti, neque illis dicti fratres amplius impendere sint adstricti, neque ad id a quoquam possint aliqualiter coerceri. Nos etenim, (ut in cunctis aequaliter et pacifice favente Domino procedatur,) universa privilegia, gratias, indulgentias[20]), verbo seu scripto sub quacunque forma vel expressione seu conceptione verborum a nobis vel praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus cuicunque ordinum praedictorum concessa, nec non consuetudines, conventiones, statuta et pacta, in quantum sunt praemissis vel alicui praemissorum contraria, ea penitus revocamus, vacuamus, cassamus et irritamus, quin immo cassa, vacua et[21]) irrita nunciamus, et decernimus[22]) nullius prorsus existere firmitatis. Ceterum universos ecclesiarum[23]) praelatos, cuiuscunque praeeminentiae, status vel dignitatis existant, ac sacerdotes parochiales et curatos sive rectores praedictos, praesentium tenore rogamus et hortamur attente, nihilominusque[24]) eis districte praecipiendo mandamus, quatenus, pro divina et apostolicae sedis reverentia praedictos ordines et professores eorum habentes affectu benevolo commendatos, fratribus ipsis non se difficiles, graves, duros aut asperos, sed potius favorabiles, propitios ac benignos piaque munificentia liberales se studeant exhibere, sic eos in praedicationis officio et propositionibus verbi Dei, ac in omnibus aliis supra dictis tanquam cooperatores eorum idoneos et laborum suorum participes promta[25]) benignitate recipiant[26]) ac affectuose admittere non omittant, ut proinde illis aeternae beatitudinis praemium augeatur, et animarum salutis incrementa felicia procurentur. Nec ipsos lateat, quod, si secus ab eis agi fortasse contigerit in hac parte, apostolicae sedis benignitas, quae ordines et professores eosdem ubere favore prosequitur et gerit in visceribus caritatis, contra eos non immerito turbaretur, nec eadem aequanimiter pati posset, quin super hoc provisionis opportunae remedium adhiberet, ipsosque nihilominus coelestis indignatio principis digna pro meritis rependentis, cuius obsequia fratrum ipsorum sedulitas curiosa prosequitur, minime praeteriret.

TITULUS VIII.

DE DECIMIS, PRIMITIIS, ET OBLATIONIBUS.[1])

CAP. I.

Ponit quatuor casus, in quibus religiosi, gravantes vel fraudantes ecclesias circa decimas eis debitas, si requisiti per illos, quorum interest, non desistunt infra mensem, vel de usurpatis vel retentis infra duos menses non fecerint emendam, suspensi sunt ab officiis, administrationibus et beneficiis, et talia non habentes sunt excommunicati. Secundus, tertius et quartus casus ibi: Seu qui. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Religiosi quicunque, qui novalium aut alias decimas ecclesiis debitas, ad eos ex aliqua causa legitima non spectantes, appropriare sibi[2]) praesumpserint, aut exquisitis fraudibus[3]) sive coloribus usurpare, seu, qui de animalibus familiarium et pastorum suorum, vel aliorum etiam animalia ipsa eorum gregibus immiscentium, seu, qui de animalibus, quae in fraudem ecclesiarum in pluribus locis emunt, emptaque tradunt venditoribus vel aliis ab ipsis tenenda, seu, qui de terris, quas tradunt aliis excolendas, decimam solvi ecclesiis non permiserint aut prohibuerint, nisi post requisitionem, per eos, quorum intererit, super hoc eis[4]) factam, a praemissis destiterint infra[5]) mensem, aut si de iis, quae contra praemissa usurpare[6]) vel retinere praesumpserint, infra duos menses damnificatis ecclesiis emendam non fecerint competentem, sint, et tamdiu maneant ab officiis, administrationibus et beneficiis suis suspensi, donec destiterint et satisfecerint, ut superius est expressum. Quodsi religiosi huiusmodi administrationes vel beneficia non habeant: eo casu, quo alii supra dicti suspensionis, ipsi sententiam excommunicationis incurrant, ante satisfactionem condignam nullatenus absolvendi, privilegiis non obstantibus quibuscunque. Ceterum praemissa extendi nolumus ad animalia, quae per religiosorum ipsorum donatos seu oblatos tenentur, dum tamen illi religiosis eisdem cum effectu donaverint aut obtulerint se et sua.

CAP. II.

Decima beneficiorum alicui concessa sibi debetur secundum taxationem et de moneta currente, nec possunt collectores propter hoc distrahere vel occupare ornamenta divinis officiis deputata. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*

Si beneficiorum decima cuiusvis simpliciter concedatur ad tempus: secundum taxationem decimae, in illis partibus, in quibus fiet concessio, consuetam, et ad monetam currentem communiter ipsa decima levari poterit et debebit. Nec per collectores levatores sive exactores ipsius decimae, ecclesiarum calices, libros et alia ornamenta, divinis officiis deputata, ex causa pignoris vel distractionis capi vel recipi volumus, nec distrahi seu quomodolibet occupari.

TITULUS IX.

DE REGULARIBUS ET TRANSEUNTIBUS AD RELIGIONEM.

CAP. I.

Professi ordinum mendicantium, etiam licite transeuntes ad non mendicantes, licet administrationes habeant, non habent vocem in capitulo, etiamsi alii de capitulo id concedant, nec deinceps consequi possunt administrationes, prioratus vel officia, etiam tanquam vicarii, nec pro se vel aliis animarum curam gerere; et irritat contra factum. Ultimo ponit casum exceptum. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ut professores cuiusvis paupertatis ordinis in libentius in qua vocati sunt vocatione persistere, transeuntesque ad non mendicantium ordinem in eodem conversari quietius studeant, quo in ipsis discordiarum et schismatum productiva ambitio reprimatur: sacro concilio approbante statuimus, mendicantes quoslibet, qui ad non mendicantium ordines etiam auctoritate apostolica transibunt in posterum, quive hactenus transiverunt[1]), quamvis nunc prioratus, administrationes vel officia, aut curam animarum vel regimen quodcunque obtineant inibi, vocem aut locum in capitulo non habere, etiamsi hoc sibi ab aliis libere concedatur, ad prioratus quoque, administrationes aut quaecunque in antea non assumi officia, etiam tanquam vicarios seu ministros vel locum[2]) aliorum tenentes, quodque animarum curam et regimen nec pro se possint, nec pro aliis exercere. Quicquid autem in contrarium attentatum fuerit, sit irritum ipso iure, quovis privilegia non obstante. Ad illorum autem mendicantium ordines, quos apostolica sedes eo modo subsistere voluit, ut eorum professoribus ita in illis[3]) remanere liceret, quod nullum extunc admitterent ad professionem eorum, quibusque[4]) concessit licentiam generalem ad approbatos alios ordines transeundi, praesentem nolumus constitutionem extendi.

CAP. II.

Pubes, per annum deferens habitum novitiorum, non patenter distinctum ab habitu professorum, intelligitur professus. Ioann. Andr.

Idem.[5])

Eos, qui deinceps in discretionis constituti aetate novitiorum habitum in aliqua religione per annum portaverint, hoc ipso religionem illam decernimus esse professos, nisi huiusmodi habitus in colore, scissura vel forma se distinctum patenter exhibeat ab habitu professorum.

Cap. II. 17) *morte seu*: desid. ib. — 18) *aliter*: Böhm. — 19) *dand. vel*: omitt. Clem. Ms. — 20) omitt. eaed. — 21) abest ab iisd. — 22) non leg. ibid. — 23) *et eccl.*: eaed. — 24) *nihilominus districte*: eaed. — 25) *et pr.*: eaed. — 26) *recipere*: eaed.

TIT. VIII. Cap. I. 1) *prim. et obl.*: omitt. Clem. Ms. — 2) abest ab iisd. — 3) *favoribus*: eaed. — 4) omitt. eaed. — 5) *intra*: Böhm. per tot. — 6) desid. in Clem. Ms.

TIT. IX. Cap. I. 1) *transiverint*: Clem. Ms. — 2) *loca*: eaed. — 3) *ita etiam*: Ms. eaed. — 4) *quibuscunque*: eaed.

Cap. II. 5) add.: *in eodem*: Clem. Ms.

TITULUS X.

DE STATU MONACHORUM VEL[1]) CANONICORUM REGULARIUM.

CAP. I.

Praemittit exordium breve, in quo constitutionis causam ponit, et generale interdictum monachorum nigrorum circa exquisitum ornatum, vel notabilem excessum in vestibus, cibis, potibus, equitaturis et lectisterniis. — §. 1. Specialiter providet circa vestes habitui proximas, almutias, caputia, calceamenta, zonas, cultellos, calcaria, sellas et frenos ipsorum, et ultimo circa habitum superiorem. Ioann. Andr. — §. 2. *Providet circa monachorum confessionem, communionem, expositionem regulae, et instructionem novitiorum.* Ioann. Andr. — §. 3. *Providet circa venationes et aucupationes monachorum.* Ioann. Andr. — §. 4. *Punit certos praedictorum transgressores, omnes alios puniri iubens iuxta disciplinam regulae.* Ioann. Andr. — §. 5. *Providet contra professos, euntes ad curias principum, vel alias vagantes, vel infra septa monasterii arma tenentes.* Ioann. Andr. — §. 6. *Providet circa monachorum solitudinem.* Ioann. Andr. — §. 7. *Providet de priorum aetate, et ipsorum sacerdotio, professione et habitatione.* Ioann. Andr. — §. 8. *Providet de monachorum ordinatione et ipsorum doctrina.* Ioann. Andr. — §. 9. *Confirmat et innovat decretalem supra eodem:* Quum ad monasterium. *et cap.* In singulis. h. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ne in agro dominico, sacra videlicet monachorum nigrorum religione, indecorum aliquid obrepat, aut vitiosum quidquam perniciose[2]) in segetem coalescat, sed ut in illa potius flores honoris et honestatis fructus in ubertate succrescant: eis in vestibus inordinatum omnem seu exquisitum ornatum aut cultum, nec non in cibis et potibus, equitaturis et lectisterniis quemvis notabilem interdicentes excessum. §. 1. Statuimus, ut superior vestis ipsorum[3]) habitui proxima nigri, bruni aut albi coloris existat iuxta morem, apud eos[4]) servari solitum in regione, qua degunt. Nec in qualitate panni regularis excedatur modestia, nec quaeratur quod pretiosius et subtilius, sed quod utilius valet[5]) inveniri. Sit etiam vestis ipsa rotunda per circuitum et non scissa[6]), nec longitudine nimia aut brevitate notanda, largas etiam manicas habeat usque ad pugnum protensas, non consutitias vel quomodolibet botonatas. Almutiis de panno nigro vel pellibus caputiorum loco cum caputiis habitus, quem gestaverint, sint contenti, iuxta tamen dispositionem abbatis scissis[7]) super humeros et honestis caputiis uti possint[8]). In vestibus sendatum pro foderaturis[9]) non portent. Estivalibus[10]) largis aut botis altis pro calceamentis utantur. Nullus zonam, cultellum, calcaria cum ornatu deferre, aut cum sella, clavorum ornatu decorata superfluo vel nimis alias sumptuosa, sive cum freno ferraturam ad ornatum habente equitare praesumat. Rursus in locis, in quibus fuerit congregatio duodecim monachorum aut supra, infra[11]) septa monasterii abbas, prior aut alius praesidens portet floccum de panno pro floccis aut cucullis in ipso monasterio consueto, monachi vero alii in monasteriis, in quibus floccos soliti sunt portare, debent etiam uti eis. In aliis autem monasteriis et infra domos et alios prioratus, ubi non est tanta congregatio monachorum, cucullas clausas deferant et honestas. Quum vero abbates, priores aut alios praesidentes et monachos alios extra monasterium proficisci contingat[12]), floccum, cucullam aut capam clausam habeant, et subtus capam, si eam portaverint, cucullam deferant, aut, si maluerint, scapulare. Quum autem ad serviendum in divinis officiis albis vel sacris vestibus induuntur, aut quum occupabuntur in operibus, uti eis liceat scapulari. Verum ne ex diversa acceptione[13]), quam in diversis regionibus huiusmodi vocabula, floccus videlicet et cuculla, dicuntur habere, haesitandi circa praemissa materia relinquatur: cucullae nomine habitum longum et amplum, sed manicas non habentem, nomine vero flocci habitum, qui longas et amplas habet manicas, nos intelligere declaramus. §. 2. Sane singulis mensibus tam in monasteriis[14]) quam extra sublata occasione quacunque ad confessionem saltem semel accedant omnes et singuli monachi, et in prima dominica mensis cuiuslibet in monasteriis semper communicent, nisi ex causa forte, quam abbati, priori aut poenitentiariis monasteriorum non differant intimare, eorumque iudicio vel abstineant vel accedant. Regula quoque quum in capitulo legitur, ab illo, qui praeest ipsi capitulo, vel alio, cui hoc ipse iniunxerit, propter iuniores[15]) vulgariter exponatur. Novitiis etiam fidelis deputetur instructor tam in divinis officiis quam in[16]) observantia regulari. §. 3. Porro a venationibus et aucupationibus omnes semper abstineant, nec eis interesse, aut canes vel aves venaticos per se vel alios tenere praesumant, nec a familiaribus secum morantibus teneri permittant, nisi saltus, vivaria vel garennas proprias, vel ius venandi in alienis haberent, in quibus cuniculi vel ferae aliae forsan essent, quo casu hoc eis permittitur[17]), dum tamen infra monasteria seu domos, quas inhabitant, aut eorum clausuras venaticos canes non teneant, nec venationi praesentiam exhibeant personalem. §. 4. Si quis autem praemissorum temerarius extiterit violator, regulari subiaceat disciplinae, et nihilominus, si sotulares non corrigiatos et altos aut caputia, (ut praefertur,) non fissa portare praesumpserit, siquidem abbas vel prior, non habens abbatem proprium, fuerit: per annum se noverit a beneficiorum collatione suspensum; si vero alius fuerit, ab administratione, si quam obtinet, sit per annum suspensus. Quodsi nullam habeat, eo ipso per annum[18]) reddatur inhabilis ad administrationem et ecclesiasticum beneficium obtinendum. Si qui vero eorum venationi aut aucupationi clamose, vel alius cum canibus aut avibus ex proposito interfuerint: iuxta praemissam personarum distinctionem[19]) dictarum suspensionis et inhabilitatis poenas per biennium ipso facto incurrant. Abbate autem vel priore a collatione, (ut praemittitur,) beneficiorum suspenso, ad priorem claustralem cum consilio et assensu conventus vel maioris partis ipsius eorundem beneficiorum collatio devolvatur. §. 5. Quia vero nonnulli monachorum ipsorum, (sicut accepimus,) suavi iugo observantiae regularis abiecto, interdum, propriis relictis monasteriis, se in eis secure morari non posse fingentes, vel alio colore quaesito, per curias principum evagando discurrunt, et, nisi a praelatis eorum petita pensio vel subventio assignetur eisdem, conspirantes in illos, eisque proditionem[20]) vel alia gravia imponentes, eos[21]) capi et incarcerari, ipsorumque monasteria gravari procurant, et interdum monasteriorum ipsorum bona in totum vel in partem non modicam occupare praesumunt: nos, eorum in hac parte reprobis ausibus obviare volentes, hoc edicto perpetuo prohibemus, ne monachi aut regulares canonici, administrationem aliquam non habentes, ad curias principum absque speciali[22]) praelatorum suorum licentia se conferre praesumant. Quodsi, ut suis praelatis aut monasteriis damnum aliquod inferant, ad dictas curias se conferre praesumpserint: excommunicationis sententiam eos incurrere volumus ipso facto, praelatis eorum districte nihilominus iniungentes, ut ipsos a praedictarum curiarum accessu, et aliis quibuslibet evagationibus et discursu diligenter compescere, ac super hoc non[23]) parentes eosdem severe corrigere non omittant. Praefatae quoque sententiae monachos infra septa monasteriorum sine licentia abbatum suorum arma tenentes decernimus subiacere. §. 6. Ad haec[24]), praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, perpetuo prohibemus edicto, ne monachi singuli in singulis sibi commissis administrationibus vel prioratibus habitare praesumant. Sed si proventus prioratuum seu administrationum huiusmodi duobus forte non suppetant, iidem prioratus seu administrationes, nisi per abbates ad sustentationem duorum sufficientes reddantur, locis aliis vicinioribus ad eorum monasteria pertinentibus, vel ipsorum monasteriorum officiis, aut inter se invicem, prout erit commodius, cum consilio et assensu abbatum per locorum ipsorum ordinarios uniantur, monachis locorum, quae aliis unientur prioribus, ad claustrum primitus revocandis, et clericis servituris ibidem, de locorum ipsorum proventibus provisione debita facienda. §. 7. Ceterum prioratus conventuales alicui, nisi XXV. annum attigerit, alii vero curam animarum habentes, etsi cura ipsa per saeculares habeat presbyteros exerceri, cuiquam, nisi XX. annum peregerit, conferri nequeant aut committi. Qui autem[25]) prioratus istos vel illos habuerint, infra annum, computandum a tempore collationis seu commissionis sibi factae de eis, et possessionis[26]) eorum adeptae, vel infra vigesimum quintum aetatis suae annum, si ante annum ipsum non conventuales prioratus eis commissi fuerint aut collati, se faciant ad sacerdotium promoveri. Quod si cessante rationabili causa non fecerint: eo ipso, nulla etiam monitione praemissa, praedictis prioratibus sint privati, qui ipsis iterum ea vice nullatenus conferantur. Sane prioratus aliquis sive administratio committi alicui vel conferri non possit, nisi expresse professus fuerit ordinem monachalem, neque prioratus aut administrationes extra monasteria obtinentes permittantur in monasteriis, sed teneantur in ipsis prioratibus seu administrationibus, (quacunque non obstante consuetudine,) residere, nisi ex studiorum vel alia causa rationabili[27]) ad tempus forte ab huiusmodi residentia excusentur. §. 8. Ad ampliationem autem cultus divini, statuimus, quod monachi quilibet

---

TIT. X. Cap. I. 1) *et:* Clem. Ms. — 2) *seu perniciosum in segete incalescat:* eaed. — 3) omitt. eaed. — 4) *ipsos:* eaed. — 5) *valent:* eaed., Böhm. — 6) *fissa:* Clem. Ms. — 7) *fissis:* eaed. — 8) *possunt:* eaed. — 9) *foraturis:* eaed. — 10) *aestivalibus:* Böhm. — 11) *intra:* id. per tot. — 12) *contingeret:* Clem. Ms. — 13) *acceptatione:* Böhm. — 14) *monasteria:* Clem. Ms. — 15) *minores:* eaed. — 16) omitt. eaed. — 17) *permittatur:* eaed. — 18) *per ann.:* desid. ib. — 19) *diffinitionem al. distinctionem:* eaed. — 20) *proditiones:* eaed. — 21) *et eos:* Böhm. — 22) omitt. Clem. Ms. — 23) *nequaquam:* eaed. — 24) *hoc:* eaed. — 25) abest ab iisd. — 26) *factae seu possessionis:* eaed. — 27) *tam rat.:* eaed. —

ad monitionem abbatis se faciant ad omnes ordines sacros excusatione cessante legitima promoveri. Rursus, ut ipsis monachis proficiendi in scientia via opportuna non desit, in singulis ipsorum monasteriis, quibus ad hoc suppetunt[28]) facultates, idoneus teneatur magister, qui eos in primitivis scientiis instruat diligenter. §. 9. Praemissa igitur omnia, et ea nihilominus, quae felicis recordationis Innocentius Papa III.[29]) praedecessor noster circa statum monachorum ipsorum pro uberiori cultu observantiae regularis quoad usum camisiarum, abdicationem proprietatis, silentium et esum carnium, ac de eorum capitulis de triennio in triennium celebrandis, et etiam quoad quaelibet alia statuit, quae omnia innovamus et approbamus, expresse volumus et statuimus firmiter observari.

CAP. II.

Moniales, quae nulli subsunt nisi Papae, et canonici saeculares, per ordinarios, et alia exempta per suos praelatos debent annis singulis visitari. Et ponit numerum personarum, visitationi interesse debentium. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eadem.*[30])

Attendentes, quod, ubi gubernaculum disciplinae contemnitur, restat, ut religio naufragetur, providendum censuimus esse praecipue, ne per contemptum huiusmodi in his, quae se Christo voto celebri desponderunt, quicquam reperiatur incongruum, quod in regularis ponat honestatis gloria maculam, et divinam merito possit offendere maiestatem. Hoc igitur sacro approbante concilio duximus statuendum, ut singula monialium monasteria per ordinarios, exempta videlicet, quae ita sedi apostolicae quod nulli alii subiecta noscuntur, apostolica, non exempta vero ordinaria auctoritate, ac exempta alia per alios, quibus subsunt, annis singulis debeant visitari. Visitatores autem huiusmodi sollicitudinis studium diligenter impendant, ut moniales ipsae, (quarum nonnullas dolentes audivimus in subscriptis excedere,) pannis sericis, variorum foderaturis[31]), sandalitiis, comatis et cornutis crinibus, scacatis et virgatis caputiolis non utantur, non choreas, non festa saecularium prosequantur, nec die noctuve[32]) per vicos et plateas incedant, aut voluptuosam aliam vitam ducant, easque sollertius retrahant ab insolentiis quibuslibet et mundi huius illecebris, ac inducant easdem ad impendendum in monasteriis suis devotum et debitum virtutum Domino famulatum. Ad quae omnia observanda moniales easdem, (non obstantibus exemptionibus et privilegiis quibuscunque, quibus tamen quoad alia nolumus praeiudicium generari,) per illos, de quibus supra dictum est, compelli iubemus remediis opportunis. Statuimus insuper, ut quaevis ad regimen abbatiarum assumptae, in monasteriis, in quibus abbatissae sunt solitae benedici, infra[33]) annum a suae confirmationis tempore computandum munus benedictionis suscipiant, alioquin a iure suo, (nisi subsit causa rationabilis,) prorsus se noverint cecidisse, per illos, ad quos id pertinet, provisione de abbatissis monasteriis ipsis canonice facienda. Illas quoque mulieres, quae vulgo dicuntur canonicae[34]) saeculares, et, ut saeculares canonici, vitam ducunt, non renunciantes proprio, nec professionem aliquam facientes, per locorum ordinarios, si exemptae non fuerint, sua, si vero exemptae fuerint, apostolica auctoritate praecipimus visitari, per hoc tamen non intendentes earum statum, regulam seu ordinem approbare. Ipsos autem visitatores notariis duobus, et personis duabus suae ecclesiae, quatuorque viris aliis honestis atque maturis praecipimus in ea, quam visitando facient[35]), inquisitione fore contentos. Si qui vero visitatores ipsos in praemissis impedire praesumpserint, seu aliquo praemissorum, nisi moniti resipiscant, ipso facto excommunicationis sententiam se noverint incursuros, privilegiis, statutis et consuetudinibus quibuslibet in contrarium minime valituris.

TITULUS XI.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS, UT EPISCOPO[1]) SINT SUBIECTAE.

CAP. I.

Mulieres, statum Beguinarum sectantes, et de novo assumentes, ac religiosi, in hoc dantes consilium vel favorem, ipso facto sunt excommunicati; status tamen poenitentialis per hoc non interdicitur, secundum Paulum.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum de quibusdam mulieribus, Beguinabus vulgariter nuncupatis, (quae, quum nulli promittant obedientiam, nec propriis renuncient, neque profiteantur aliquam regulam approbatam, religiosae nequaquam existunt[2]), quanquam habitum, qui Beguinarum dicitur, deferant, et adhaereant religiosis aliquibus, ad quos specialiter trahitur affectio earundem,) nobis fide digna relatione insinuatum exstiterit, quod earum aliquae, quasi perductae in mentis insaniam, de summa Trinitate ac divina essentia disputent et praedicent, ac circa fidei articulos et ecclesiastica sacramenta opiniones catholicae fidei contrarias introducant, et, multos super his decipientes simplices, eos in errores diversos inducant, aliaque quam plura periculum animarum parientia sub quodam velamine sanctitatis faciant et committant: nos, tam ex his quam ex aliis, de ipsarum opinione sinistra frequenter auditis, eas merito suspectas habentes, statum earundem sacro approbante concilio perpetuo duximus prohibendum et a Dei ecclesia penitus abolendum, eisdem et aliis mulieribus quibuscunque sub poena excommunicationis, quam in contrarium facientes incurrere volumus ipso facto, iniungentes expresse, ne statum huiusmodi, dudum forte ab ipsis assumptum, quoquo modo sectentur ulterius, vel ipsum aliquatenus de novo assumant. Praedictis vero religiosis, per quos eaedem mulieres in huiusmodi Beguinagii statu foveri, et ad ipsum suscipiendum induci dicuntur, sub simili excommunicationis poena, quam eo ipso, quod secus egerint, se noverint incursuros, districtius inhibemus, ne mulieres aliquas, praedictum statum (ut praemittitur) dudum assumptum sectantes, aut ipsum de novo forsitan assumentes quomodolibet admittant, ipsis super eo sectando vel assumendo praebentes ullo modo consilium, auxilium vel favorem, nullo contra praemissa privilegio valituro. Sane per praedicta prohibere nequaquam intendimus, quin, si fuerint fideles aliquae mulieres, quae promissa continentia vel etiam non promissa, honeste in suis conversantes hospitiis, poenitentiam agere voluerint et virtutum Domino in humilitatis spiritu deservire, hoc eisdem liceat, prout Dominus ipsis inspirabit[3]).

CAP. II.

Ponens constitutionis causam statuit hospitalia reformari per collatores ipsorum, et cogi rectores eorum ad conservationem locorum et suorum iurium, et ad hospitalitatem tenendam, statuens per locorum ordinarios suppleri defectum vel negligentiam collatorum, etiam circa exempta. Ioann. Andr. — §. 1. *Praecipit, hospitalia in beneficium non concedi, nisi in duobus casibus, et reprobat contrariam consuetudinem, submittens, quales esse debeant, quibus administratio ipsa committitur, et de ipsorum iuramento, inventario et ratione reddenda, et decretum apponit.* Ioann. Andr. — §. 2. *Declarat, constitutionem non extendi ad hospitalia religiosorum et militarium ordinum.* H. d. — §. 3. *Conservat antiquas consuetudines talium locorum circa divina officia et sacramenta.* Ioann. Andr.

Idem.

Quia contingit interdum, quod xenodochiorum, leprosariarum, eleemosynariarum seu hospitalium rectores, locorum ipsorum cura postposita, bona, res et iura ipsorum interdum ab occupatorum et usurpatorum manibus excutere negligunt, quin immo ea collabi et deperdi, domos et aedificia ruinis deformari permittunt, et, non attento, quod loca ipsa ad hoc[4]) fundata et fidelium erogationibus dotata fuerunt, ut pauperes infectique[5]) lepra reciperentur inibi et ex proventibus sustentarentur illorum, id renuunt inhumaniter facere, proventus eosdem in usus suos damnabiliter convertentes, quum tamen ea, quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad[6]) alium, (salva quidem sedis apostolicae auctoritate,) converti: nos, incuriam et abusum huiusmodi detestantes, hoc sacro concilio approbante sancimus, ut hi, ad quos id de iure vel statuto in ipsorum fundatione locorum apposito, aut ex consuetudine praescripta legitima, vel privilegio sedis apostolicae pertinet, loca ipsa studeant in praedictis omnibus salubriter reformare[7]), ac occupata, deperdita et alienata indebite in statum reduci debitum faciant, et ad ipsarum miserabilium personarum receptionem et sustentationem debitam iuxta facultates et proventus locorum ipsorum rectores praedictos compellere non omittant. In quo si forte commiserint negligentiam vel defectum, ordinariis locorum iniungimus, ut, etiamsi pia loca praedicta exemptionis privilegio munita consistant, per se ipsos vel alios impleant omnia praemissa et singula, et rectores eosdem utique non exemptos propria, exemptos vero et alios privilegiatos apostolica ad id auctoritate compellant, contradictores, cuiuscunque status aut conditionis existant, ac praebentes eisdem circa praemissa consilium, auxilium vel favorem, per censuram ecclesiasticam et aliis iuris remediis compescendo, nullum tamen per hoc exemptionibus seu privilegiis[8]) ipsis quoad alia praeiudicium generando.

28) *suppetent:* eaed. — 29) abest ab iisd. — *II.:* Ed. Rom. et Böhm. op. mend. — cf. c. 6. 7. X. h. t. III. 35.

Cap. II. 30) *in ead.:* desid. in Clem. Ms. — 31) *foraturis:* eaed. — 32) *et noctu:* eaed. — 33) *intra:* Böhm. — 34) omitt. Clem. Ms. — 35) *faciant*, Böhm.

TIT. XI. Cap. I. 1) *episcopis:* Clem. Ms. — 2) *exsistant:* eaed. — 3) *ministrabit:* eaed.

Cap. II. 4) *haec:* Clem. Ms. — 5) *infecti:* eaed. — 6) omitt. eaed. — 7) *informare:* Böhm. — 8) *privilegiatis:* Clem. Ms.

§. 1. Ut autem praemissa promptius observentur, nullus ex locis ipsis saecularibus clericis in beneficium conferatur, etiamsi de consuetudine, (quam reprobamus penitus,) hoc fuerit observatum, nisi in illorum fundatione secus constitutum fuerit, seu per electionem sit de rectore locis huiusmodi providendum. Sed eorum gubernatio viris providis, idoneis et boni testimonii committatur, qui sciant, velint et valeant loca ipsa, bona eorum ac iura utiliter regere, et eorum proventus et reditus in personarum usum miserabilium fideliter dispensare, et quos in usus alios bona praedicta convertere praesumptio verisimilis non exsistat[9]), in quibus sub obtestatione divini iudicii illorum, ad quos dictorum locorum commissio pertinet, conscientias oneramus. Illi etiam, quibus dictorum locorum gubernatio seu administratio committetur, ad instar tutorum et curatorum iuramentum praestare, ac de locorum ipsorum bonis inventaria conficere, et ordinariis seu aliis, quibus subsunt loca huiusmodi, vel deputandis ab eis, annis singulis de administratione sua teneantur reddere rationem. Quodsi secus a quoquam fuerit attentatum, collationem, provisionem seu ordinationem ipsam carere decernimus omni robore firmitatis. §. 2. Praemissa vero ad hospitalia militarium ordinum aut religiosorum etiam aliorum extendi minime volumus, quorum tamen hospitalium rectoribus in sanctae obedientiae virtute mandamus, ut in illis secundum suorum ordinum instituta et antiquas observantias providere pauperibus, et hospitalitatem debitam in illis tenere procurent, ad quod per superiores eorum arcta districtione cogantur, statutis aut consuetudinibus quibuslibet non obstantibus in praemissis. §. 3. Ceterum nostrae intentionis exsistit, quod, si qua sint hospitalia, altare vel altaria et coemeterium ab antiquo habentia, et presbyteros celebrantes et sacramenta ecclesiastica pauperibus ministrantes, seu si parochiales rectores consueverint in illis exercere praemissa, antiqua consuetudo servetur quoad exercenda et ministranda spiritualia supra dicta.

TITULUS XII.

DE IURE PATRONATUS.

CAP. I.

Si praesentatis ad ecclesias per patronos ecclesiasticos, in quibus ipsi non consueverunt omnia onera supportare, non assignetur intra terminum competentem congrua portio: dioecesanus eam assignare debebit; quod locum non habet, quando onera sunt per patronos supportanda. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ut constitutio[1]), quae ad ecclesiam aliquam quemvis etiam ad exemptorum praesentationem admitti, consuetudine non obstante contraria prohibet, nisi praesentato de proventibus eiusdem ecclesiae talis coram dioecesano portio fuerit assignata, unde iura possit episcopalia solvere, et sustentationem habere congruam, sicut expedit, observetur, ipsam declarare ac[2]) quaedam adiicere eonsulta huiusmodi sacri concilii approbatione providimus, dioecesanis sub obtestatione divini iudicii districtius inhibentes, ne praesentatum aliquem per quamcunque personam ecclesiasticam, ius praesentandi ad ecclesiam aliquam habentem, admittant, nisi intra certum terminum competentem, per dioecesanos[3]) ipsos praesentantibus praefigendum, ipsi praesentato fuerit coram eis, ut praescribitur, congrua de proventibus ecclesiae portio assignata. Quam si forsan iidem praesentantes intra terminum ipsum assignare neglexerint, ne factum eorum noceat praesentato, statuimus, ut extunc dioecesani debeant praesentatum, (nisi aliud canonicum obsistat,) admittere, et in poenam praesentantium ad dioecesanos ipsos potestas assignationis huiusmodi devolvatur. Praecipimus autem dioecesanis eisdem sub ipsius obtestatione divini iudicii, ipsorumque conscientias oneramus, quod moderationem portionis ipsius debite faciant, nec odio vel favore vel alias in pluri vel minori circa illam scienter excedant. Sane in prioratuum vel[4]) aliorum tam regularium quam saecularium locorum ecclesiis, in quibus religiosi vel alii, ad quos eorum reditus pertinere noscuntur, praedicta consueverunt onera supportare, praemissa nullatenus observentur, sed onera omnia, quae ecclesiarum ipsarum perpetuis presbyteris aut vicariis incumberent, si dicta eis assignatio facta esset, religiosi et alii supra dicti plene subire, ac presbyteros seu vicarios ipsos decenter tractare, nec non sustentationem eis praestare sufficientem et congruam teneantur. Ad quae omnia integraliter adimplenda, et nihilominus ad observationem debitam assignationis per dioecesanum in casu alio (ut praemittitur) faciendae, religiosos praedictos et alios quoslibet a dioecesanis eisdem ecclesiastica volumus censura compelli, non obstantibus exemptionibus aut aliis quibuslibet privilegiis, consuetudinibus vel statutis, quae circa praemissa vel eorum aliquod religiosis ipsis aut aliis in nullo volumus suffragari.

CAP. II.

In plures heredes unius ex pluribus patronis transit ius patronatus per stirpes. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Plures ab uno ex patronis ecclesiae relicti heredes vocem duntaxat unius habebunt in praesentatione rectoris. Et, ut facilius provideatur ecclesiis, non inconveniens reputamus, patronos ipsos inter se posse libere convenire de rectore ab eis alternis vicibus praesentando; quibus etiam ex eadem causa permittimus, ut plures ad vacantem ecclesiam possint eo modo praesentare personas, quod una ex eis eligi per episcopum valeat et admitti.

TITULUS XIII.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS, ET PROCURATIONIBUS.

CAP. I.

Religiosi subire tenentur onera, quae incumbebant ecclesiis, per eos ante hoc concilium acquisitis, nisi privilegio, exemptione vel alia iusta causa inveniantur; quae privilegia vel exemptiones non iuvant in ecclesiis post concilium acquirendis. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum sit naturae consonum, illos non recusare onera, qui rerum commodo complectuntur: hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, ut religiosi quicunque pro monasteriis et ecclesiis, quae ad eos quocunque sunt[1]) titulo devoluta, procurationes legatorum sedis apostolicae, ac iura episcopalia et alia praestari pro ipsis, antequam ad eos pervenissent, solita, prompte solvere studeant, nisi forsan sedis apostolicae privilegio, exemptione vel alia causa legitima ab his se valeant excusare. Privilegia vero seu exemptiones huiusmodi ad monasteria seu ecclesias, quae ad eos obvenire continget in posterum, volumus non extendi.

CAP. II.

Ponit quaedam gravamina, quae praelati inferebant exemptis, praecipue Cisterciensibus, et illa fieri prohibet, statuens, quod episcopi, qui in monasteriis Cisterciensis ordinis caritative procurantur, sint contenti cibariis, quae per illos sibi ministrantur. Si vero procurantur ex debito, ipsis volentibus carnes ministrari debent extra septa monasterii, vel saltem extra portam, quae dicitur regularis. Ipsorum etiam eleemosynarii fragmenta mensarum possunt pauperibus erogare. H. d. Ioann. Andr.

Idem.[2])

Ad nostrum, quod dolentes referimus, pervenit auditum, quod ecclesiarum praelati, ad monasteria Cisterciensis ordinis accedentes, licet ab eis caritative recipiantur, et eis curialiter necessaria ministrentur, cibis tamen regularibus non contenti contra privilegia dicti ordinis carnes petunt, et, si eis non ministrentur, auferunt violenter, et licet in locis eisdem fiant eleemosynae competenter, ipsi tamen praelati ipsis religiosis invitis alias eleemosynas faciunt, etiam in aliquibus locis, in quibus procurationes non habent de consuetudine vel de iure. Pro equitaturis quoque ferrandis, licet ferris non egeant[3]), et coci eorum sui officii ratione pecuniam exigunt et extorquent, nec compositiones, super procurationibus inter praelatos ipsos et eos initas, eis servant. Ipsis etiam in recipiendis procurationibus ita graves exsistunt, quod, ipsis in eorum monasteriis et ecclesiis procurationes recipientibus, longi temporis victum brevis hora consumit, et, dum procurationes recipiunt, canes venaticos, falcones et accipitres secum habent, et nisi voluntati satisfiat eorum, valvae monasteriorum seu ecclesiarum per violentiam saepe franguntur, et ornamenta ecclesiae exportantur, pluresque procurationes recipiunt una die sedis apostolicae privilegio non suffulti, interdum in pecunia numerata, visitationis etiam officio non impenso, et occasione dictarum procurationum iidem praelati ab ipsis frequenter exigunt quae illis solvere non tenentur, intolerabilia eisdem gravamina cumulantes.

Cap. II. 9) *exstat:* eaed.
TIT. XII. Cap. I. 1) cf. c. 1. de praeb. in Vito III. 4. — 2) add.: *eidem:* Clem. Ms. — 3) *dioecesanum ipsis:* eaed. — 4) *et:* eaed.

TIT. XIII. Cap. I. 1) *sint:* Clem. Ms., Böhm.
Cap. II. 2) *add.: in eodem:* Clem. Ms. — 3) *eg. equi eorum sui off.* eaed.

Sunt et nonnulli, qui procurationes nunciorum apostolicae sedis aliaque extraordinaria onera exemptis et aliis religiosis pro maiori parte imponunt, ut se ac presbyteros liberent saeculares, religiosos ad ordinandum huiusmodi onerum distributionem [4]) minime assumentes. In multis etiam [5]) aliis praefati praelati exempta monasteria et ipsorum ecclesias utroque illis iure subiectas gravant in procurationibus recipiendis et oneribus insolitis imponendis. Nos igitur, super his volentes de opportuno remedio providere, sacri approbatione concilii duximus statuendum, ut, si episcopi non causa visitationis, sed caritativae hospitalitatis ad monasteria venerint supra dicta, victualia gratiose recipiant, quae caritatis gratia eis fuerint ministrata. Ipsis autem episcopis ad monasteria venientibus supra dicta, et procurationes ibidem recipientibus, sibi debitas de iure communi, consuetudine, privilegio [6]) vel iure alio speciali, in domibus ipsorum monasteriorum, extra tamen septa ipsorum exsistentibus, si quae fuerint ad hoc aptae, alioquin intra septa ipsa, non tamen intra portam, quam regularem appellant, carnium pro congruentia temporis, si voluerint, (privilegio non obstante quocunque,) cibaria ministrentur. Nec inconveniens reputamus, si fragmenta, quae de mensis ipsorum episcoporum et suorum familiarium colliguntur, per ipsorum episcoporum eleemosynarios ibidem pauperibus erogentur. Ab aliis autem gravaminibus expressis superius praelati diligenter abstineant, si Dei et apostolicae sedis indignationem voluerint evitare.

CAP. III.

Dioecesani, quibus hoc constat, illos, qui exigendo a clericis pedagia vel guidagia excommunicati sunt vel interdicti, publicare debent. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*

Praesenti constitutione iubemus, ut locorum dioecesani contra eos, qui ab ecclesiis vel personis ecclesiasticis pro earum rebus propriis, quas non negotiandi causa deferunt, aut deferri faciunt vel transmittunt, pedagia vel guidagia suo vel alieno nomine exigunt vel extorquent in animarum suarum periculum, et eorum, a quibus ea exigunt, praeiudicium et gravamen, excommunicationis et interdicti sententias a iure prolatas, postquam de his ipsis constiterit, omnino publicent, vel a suis subditis tamdiu faciant publicari, donec illi sic exacta restituerint, et de transgressione huiusmodi satisfecerint competenter.

TITULUS XIV.

DE CELEBRATIONE MISSARUM, ET ALIIS DIVINIS OFFICIIS.

CAP. I.

Praelati, ad quos spectat correctio, et, illis negligentibus, superiores ipsorum debent esse solliciti, ut horis debitis in cathedralibus, regularibus et collegiatis ecclesiis aliis horae canonicae devote psallantur, et, quod in ecclesiis aliis celebretur convenienter et debite diurnum officium et nocturnum, principaliter hoc intendit. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Gravi nimirum turbatione movemur, quod ex nonnullorum rectorum negligentia, quae, dum spem impunitatis permittit, multam nutrire pestilentiam consuevit in subditis, plerique ecclesiarum ministri, modestia ordinis clericalis abiecta, dum offerre Deo sacrificium laudis, fructum labiorum suorum, in puritate conscientiae et animi devotione deberent, horas canonicas dicere seu psallere transcurrendo, syncopando, extranea quidem et plerumque vana, profana et inhonesta intermiscendo colloquia, tarde ad chorum conveniendo, seu ecclesiam ipsam absque rationabili causa ante finem officii exeundo frequenter, aves interdum portando, seu faciendo portari, canesque secum ducendo venaticos, ac, quasi nihil praetendentes de clericali militia, in corona, vestibus et tonsura divina etiam celebrare aut eis interesse nimis indevote praesumunt. Nonnulli etiam tam clerici quam laici, praesertim in festorum certorum vigiliis, dum in ecclesiis deberent orationi insistere, non verentur in ipsis earumque coemeteriis choreas facere dissolutas, et interdum canere cantilenas, ac multas insolentias perpetrare, ex quibus ecclesiarum et coemeteriorum violationes, inhonesta, variaque [1]) delicta quandoque sequuntur, et ecclesiasticum plerumque perturbatur officium in divinae maiestatis offensam et adstantium scandalum populorum. In multis insuper ecclesiis cum vasis, vestimentis et ceteris ornamentis ad divinum cultum necessariis, indecentibus utique, pensatis earum facultatibus, deservitur. Ne igitur transgressiones invalescant huiusmodi, aliisque reniant in exemplum: sacri concilii approbatione hoc fieri prohibentes, sancimus, ut illi, ad quos id pertinet, et in eorum, si utique exempti non sint, negligentiam vel defectum, locorum ordinarii, si vero exempti fuerint aut alias [2]) circa hoc privilegiati, superiores ipsorum, omni negligentia vel incuria penitus relegata, circa reformanda praemissa et eorum singula corrigenda, nec non ut in cathedralibus, regularibus et collegiatis ecclesiis horis debitis devote psallatur, in aliis vero convenienter et debite celebretur divinum diurnum et nocturnum officium, si Dei et apostolicae sedis indignationem evitare voluerint, sollicitam curent diligentiam adhibere, contradictores per censuram ecclesiasticam, (dummodo ad eos illam exercere pertineat,) aliisque opportunis remediis compescendo, facientes, prout ad eos spectat in his et aliis [3]), quae ad divinum cultum et morum reformationem pertinent, ac ecclesiarum et coemeteriorum respiciunt honestatem, sacrorum statuta canonum, ad quae scienda diligens curent adhibere studium, irrefragabiliter observari.

CAP. II.

Clerici etiam religiosi, domestici commensales cardinalium vel episcoporum, se possunt in divinis officiis coaptare. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*

Dignum prorsus et congruum arbitrantes, quod clerici tam religiosi quam alii cardinalium sacrosanctae Romanae ecclesiae ac quorumcunque pontificum gratiam et communionem apostolicae sedis habentium commensales domestici, se possint ipsis in divinis officiis coaptare, ut illud, quod iidem cardinales seu pontifices dicent officium, licite dicere valeant, nec ad dicendum aliquod aliud teneantur, sacri approbatione concilii indulgemus.

TITULUS XV.

DE BAPTISMO ET EIUS EFFECTU.

CAP. UN.

In fontibus ecclesiarum, non in privatis domibus, debet baptisma concedi; duos casus excipit, et transgressores puniri praecipit. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Praesenti prohibemus edicto, ne quis de cetero in aulis vel cameris aut aliis privatis domibus, sed duntaxat in ecclesiis, in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos, (nisi regum vel principum, quibus valeat in hoc casu deferri, liberi exstiterint, aut talis necessitas emerserit, propter quam nequeat ad ecclesiam absque periculo propter hoc accessus haberi,) audeat baptizare. Qui autem secus praesumpserit, aut suam in hoc praesentiam exhibuerit, taliter per episcopum suum castigetur, quod alii attentare similia non praesumant.

TITULUS XVI.

DE RELIQUIIS ET VENERATIONE SANCTORUM.

CAP. UN.

Festum corporis Christi celebrari debet feria quinta post octavam Pentecostes, et certae indulgentiae conceduntur iis, qui in festo vel intra octavam officio vel horis interfuerant. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Si Dominum in sanctis eius laudare iubemur, dignum profecto, iustum et salutare nobis exsistit, ut sibi in sui, quo nos quotidie spiritualiter reficit, memoriam corporis laudes festivae venerationis, et gratias referamus. Hac igitur consideratione inducti constitutionem, a bonae memoriae Urbano Papa IV. praedecessore nostro super hoc editam de fratrum nostrorum consilio districte praecipimus observari, cuius tenor sequitur in haec verba.

„Urbanus episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis et aliis ecclesiarum praelatis etc.

Cap. II. 4) *distributiones*: eaed. — 5) desid. ib. — 6) *vel priv.*: eaed.

TIT. XIV. Cap. I. 1) *varia al. variaque*: Clem. Ms. — 2) *aliter* eaed. — 3) *in al.*: eaed.

Transiturus de hoc[1]) **mundo ad Patrem Salvator noster, Dominus Iesus Christus,** quum tempus suae passionis instaret, sumpta coena in memoriam mortis suae instituit summum et magnificum sui corporis et sanguinis sacramentum, corpus in cibum, et sanguinem in poculum tribuendo. Nam, quoties hunc panem manducamus et calicem bibimus, mortem Domini annunciamus. In institutione quidem huius[2]) sacramenti dixit ipse Apostolis[3]): „hoc facite in meam commemorationem," ut praecipuum et insigne memoriale sui amoris eximii, quo nos dilexit, esset nobis hoc praecelsum et venerabile sacramentum. Memoriale, inquam, mirabile ac stupendum, delectabile, suave, tutissimum, ac super omnia pretiosum, in quo innovata sunt signa et mirabilia immutata, in quo habetur omne delectamentum, et omnis saporis suavitas, ipsaque dulcedo Domini degustatur, in quo utique vitae suffragium consequimur et salutis. Hoc est memoriale dulcissimum, memoriale sacratissimum, memoriale[4]) salvificum, in quo gratam redemptionis nostrae recensemus memoriam, in quo a malo retrahimur et in bono confortamur, et ad virtutum et gratiarum proficimus incrementa, in quo profecto proficimus ipsius corporali praesentia Salvatoris. Alia namque, quorum memoriam agimus, spiritu menteque complectimur, sed non propter hoc realem eorum praesentiam obtinemus. In hac vero sacramentali Christi commemoratione Iesus Christus praesens sub alia quidem forma, in propria vero substantia est nobiscum. Adscensurus enim in coelum dixit Apostolis et eorum sequacibus:[5]) „Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi," benigna ipsos promissione confortans, quod remaneret et esset cum eis etiam praesentia corporali. O digna et nunquam intermittenda memoria, in qua mortem nostram recolimus mortuam, nostrumque interitum interiisse, ac lignum vivificum ligno crucis affixum fructum nobis attulisse salutis! Haec est commemoratio gloriosa, quae fidelium animus replet gaudio salutari, et cum infusione laetitiae devotionis lacrimas subministrat. Exsultamus nimirum nostram memorando liberationem, et recolendo passionem dominicam, per quam liberati sumus, vix lacrimas continemus. In hac itaque sacratissima commemoratione adsunt nobis suavitatis[6]) gaudium simul et lacrimae, quia et[7]) in ea congaudemus[8]) lacrimantes, et lacrimamur devote gaudentes, laetas habendo lacrimas, et laetitiam lacrimantem. Nam et cor, ingenti perfusum gaudio, dulces per oculos stillat guttas. O divini amoris immensitas, divinae pietatis superabundantia, divinae affluentia largitatis! Dedit enim nobis Dominus omnia, quae subiecit sub pedibus nostris, et super universas terrae creaturas contulit nobis dominii principatum. Ex[9]) ministris etiam spirituum superiorum nobilitat et sublimat hominis dignitatem. Administratorii[10]) namque sunt omnes in ministerium, propter eos, qui hereditatem salutis capiunt, destinati. Et quum tam copiosa fuerit erga nos eius munificentia, volens adhuc ipse in nobis suam exuberantem caritatem praecipua liberalitate monstrare, semet ipsum nobis exhibuit, et transcendens omnem plenitudinem largitatis, omnem modum dilectionis excedens[11]), attribuit se in cibum. O singularis et admiranda liberalitas, ubi donator venit in donum, et datum est idem penitus cum datore! Quam larga et prodiga largitas, quum tribuit quis se ipsum! Dedit igitur nobis se in pabulum, ut, quia per mortem homo corruerat, et per cibum ipse relevaretur ad vitam. Cecidit homo per cibum ligni mortiferum, relevatus est homo per cibum ligni vitalis. In illo pependit esca mortis; in isto pependit vitae alimentum. Illius esus meruit laesionem; istius gustus intulit sanitatem. Gustus sauciavit, et gustus sanavit. Vide, quia, unde vulnus est ortum, prodiit et medela, et, unde mors subiit, exinde vita evenit. De illo siquidem gustu dicitur[12]): „Quacunque die comederis, morte morieris;" de isto vero legitur[13]): „si quis comederit ex hoc pane, vivet in aeternum." Hic est cibus, qui plene reficit, vere nutrit summeque impinguat, non corpus, sed cor, non carnem, sed animam, non ventrem, sed mentem. Homini ergo, qui spirituali alimonia indigebat, Salvator ipse misericors de nobiliori et potentiori huius mundi alimento pro animae refectione pia dispositione providit. Decens quoque liberalitas exstitit, et conveniens operatio pietatis, ut verbum Dei aeternum, quod rationabilis creaturae cibus est et refectio, factum caro, se rationabili creaturae carni et corpori, homini videlicet[14]), in edulium largiretur. Panem enim angelorum manducavit homo, et ideo Salvator ait[15]): „Caro mea vere est cibus." Hic panis sumitur, sed vere non consumitur, manducatur, sed non transmutatur, quia in edentem minime transformatur, sed, si digne recipitur, sibi recipiens conformatur. O excellentissimum sacramentum! O adorandum, venerandum, colendum, glorificandum, praecipuis magnificandum laudibus, dignis praeconiis exaltandum, cunctis honorandum studiis, devotis prosequendum obsequiis et sinceris mentibus retinendum! O memoriale nobilissimum intimis commendandum praecordiis, firmiter animo alligandum, diligenter reservandum in cordis utero et meditatione, ac celebratione sedula recensendum! Huius memorialis continuam debemus celebrare memoriam, ut illius, cuius ipsum fore memoriale cognoscimus, semper memores exsistamus, quia, cuius donum vel munus frequentius adspicitur, huius memoria strictius retinetur. Licet igitur hoc memoriale sacramentum in quotidianis missarum solenniis frequentetur: conveniens tamen arbitramur et dignum, ut de ipso semel saltem in anno ad confundendam specialiter haereticorum perfidiam et insaniam memoria solennior et celebrior habeatur. In die namque coenae Domini, quo die ipse[16]) Christus hoc instituit sacramentum, universalis ecclesia pro poenitentium reconciliatione, sacri confectione chrismatis, adimpletione mandati, circa lotionem pedum et aliis plurimum[17]) occupata, plene vacare non potest celebrationi huius maximi sacramenti. Hoc enim circa sanctos, quos per anni circulum veneramur, ipsa observat ecclesia, ut, (quamvis in letaniis et missis[18]) ac aliis etiam ipsorum memoriam saepius renovemus,) nihilominus tamen ipsorum natalitia certis diebus per annum solennius recolat, festa propter hoc eisdem diebus specialia celebrando. Et quia in his festis circa solennitatis debitum aliquid per negligentiam, aut rei familiaris occupationem, aut alias ex humana fragilitate omittitur: statuit ipsa mater ecclesia certam diem, in qua generaliter omnium sanctorum commemoratio fieret, ut in hac ipsorum celebratione communi quicquid in propriis ipsorum festivitatibus omissum exsistaret solveretur. Potissime igitur exsequendum est erga hoc vivificum sacramentum corporis et sanguinis Iesu Christi, qui est sanctorum omnium gloria et corona, ut festivitate ac celebritate praefulgeat speciali, quatenus in eo quod in aliis missarum officiis circa solennitatem est forsitan praetermissum devota diligentia suppleatur, et fideles, festivitate ipsa instante, intra se praeterita memorantes, id, quod in ipsis missarum solenniis, saecularibus forsan agendis impliciti, aut alias ex negligentia vel fragilitate humana minus plene gesserunt, tunc attente in humilitate spiritus et animi puritate restaurent. Intelleximus autem olim, dum in minori essemus officio constituti, quod fuerat quibusdam catholicis divinitus revelatum, festum huiusmodi generaliter in ecclesia celebrandum. Nos itaque ad corroborationem et exaltationem catholicae fidei, digne ac rationabiliter duximus statuendum, ut de tanto sacramento praeter quotidianam memoriam, quam de ipso facit ecclesia, solennior[19]) et specialior annuatim memoria celebretur, certum ad hoc designantes et describentes diem, videlicet feriam quintam proximam post octavam Pentecostes, ut in ipsa quinta feria devotae turbae fidelium propter hoc ad ecclesias affectanter concurrant, et tam clerici quam populi gaudentes in cantica laudum surgant. Tunc enim omnium corda et vota, ora et labia hymnos persolvant laetitiae salutaris. Tunc psallat fides, spes tripudiet, exsultet caritas, devotio plaudat, iubilet chorus, puritas iucundetur. Tunc singuli alacri animo pronaque voluntate conveniant, sua studia laudabiliter exsequendo, tanti festi solemnia celebrantes. Et utinam ad Christi servitium sic eius fideles ardor inflammet, ut per haec et alia proficientibus ipsis meritorum cumulis apud eum, qui sese dedit pro eis in pretium, tribuitque se ipsis in pabulum, tandem post huius vitae decursum eis se in praemium largiatur. Ideoque universitatem vestram monemus et hortamur in Domino, et per apostolica scripta in virtute sanctae[20]) obedientiae districte praecipiendo mandamus, in remissionem peccaminum iniungentes, quatenus tam excelsum et tam gloriosum festum praedicta quinta feria singulis annis devote ac solenniter celebretis, et faciatis studiose per universas ecclesias civitatum vestrarum et dioecesum celebrari, subditos vestros in dominica, dictam quintam feriam proxime praecedente, salutaribus monitis sollicite per vos et per alios exhortantes, ut per veram et puram confessionem, eleemosynarum largitionem, attentas et sedulas orationes, et alia devotionis et pietatis opera taliter se studeant praeparare, quod huius pretiosissimi sacramenti mereantur fieri participes illa die, possintque ipsum suscipere reverenter, ac eius virtute augmentum consequi gratiarum. Nos enim, Christi fideles ad colendum tantum festum et celebrandum donis volentes spiritualibus animare, omnibus vere poenitentibus et confessis, qui matutinali officio festi eiusdem in ecclesia, in qua idem celebrabitur, interfuerint, centum, qui vero missae, totidem, qui autem in primis ipsius festi vesperis interfuerint, similiter centum, qui vero in secundis, totidem, illis vero, qui primae, tertiae et[21])

TIT. XVI. Cap. un. 1) omitt. Clem. Ms. — 2) *huiusmodi:* eaed. — 3) Luc. XXII. 19. — 4) *et mem.:* Clem. Ms. — 5) Matth. XXVIII. 20. — 6) *suavitas:* Clem. Ms. — 7) omitt. eaed. — 8) *gaudemus:* eaed. — 9) *et ex.* eaed. — 10) *administratores:* eaed. — 11) *extendens:* eaed. — 12) Gen. II. 17. — 13) Ioa. VI. 52. — 14) *etiam:* Clem. Ms. — 15) Ioa. VI. 56. — 16) *in quo ipse:* Clem. Ms. — 17) *quamplurimum:* Böhm. — 18) *in miss.:* Clem. Ms. — 19) *et sol.:* Böhm. — 20) omitt. Clem. Ms. — 21) desid. ap. Böhm.

sextae, nonae ac completorii officiis interfuerint, pro qualibet horarum ipsarum quadraginta, illis autem, qui per octavas illius festi matutinalibus, vespertinis, missae ac praedictarum horarum officiis interfuerint, centum dies singulis octavarum ipsarum diebus, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Apostolorum eius[22]) Petri et Pauli auctoritate confisi, de iniunctis sibi poenitentiis relaxamus.

TITULUS XVII.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM.[1])

CAP. UN.

Revocat et pro infectis vult haberi decretalem Clericis *eod. tit. l. VI. cum suis declarationibus.* Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quoniam ex constitutione Bonifacii Papae VIII. praedecessoris nostri, quae incipit[2]) „Clericis laicos," et ex declaratione seu declarationibus ex illa postmodum subsecutis nonnulla scandala, magna pericula et incommoda gravia sunt secuta, et ampliora sequi, nisi celeri remedio succurratur, praesumitur verisimiliter in futurum: nos de consilio fratrum nostrorum constitutionem, et declarationem seu declarationes praedictas, et quicquid ex eis secutum[3]) est vel ob eas, penitus revocamus, et eas haberi volumus pro infectis, volentes et firmiter statuentes, illud contra quoscunque laicos, exigentes seu extorquentes ab ecclesiis ecclesiasticisque personis tallias seu collectas aut exactiones quascunque, et contra dantes ad id faciendum consilium, auxilium vel favorem, nec non et circa praestandas subventiones laicis ab ecclesiarum praelatis et aliis viris ecclesiasticis, inviolabiliter observari, quod super his a praedecessoribus nostris in Lateranensi et generali conciliis, quae nos sub obtestatione divini iudicii praecipimus observari districte, salubriter est provisum.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QUARTUS.

TITULUS UNICUS.

DE CONSANGUINITATE ET AFFINITATE.

CAP. UN.

Scienter contrahens matrimonium in gradu consanguinitatis vel affinitatis prohibito vel cum moniali, excommunicatus est ipso iure, et publicari debet et vitari. Idem professo et professa, vel constituto in sacris. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Eos, qui, divino timore postposito, in suarum periculum animarum scienter in gradibus consanguinitatis et[1]) affinitatis constitutione canonica interdictis, aut cum monialibus contrahere matrimonialiter non verentur, nec non religiosos et[2]) moniales ac clericos in sacris ordinibus constitutos, matrimonia contrahentes, refrenare metu poenae ab huiusmodi temeritatis audacia cupientes, ipsos excommunicationis sententiae ipso facto decernimus subiacere, praecipientes ecclesiarum praelatis, ut illos, quos eis constiterit taliter contraxisse, excommunicatos publice tamdiu nuncient, seu a suis subditis faciant nunciari, donec, suum humiliter recognoscentes errorem, separentur abinvicem et absolutionis obtinere beneficium mereantur. Per praedicta quoque iuribus, quae sic contrahentibus alias poenas imponunt, in nullo volumus derogari.

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBER QUINTUS.

TITULUS I.

DE MAGISTRIS, ET NE ALIQUID EXIGATUR PRO LICENTIA DOCENDI.

CAP. I.

In studiis Romanae curiae, Parisiensi, Oxoniensi, Bononiensi et Salamantino, debent esse magistri catholici, scholas regentes in linguis Hebraica, Arabica et Chaldaea, duo scilicet pro qualibet lingua. Et statuitur, per quos eis debeat de stipendiis et sumptibus provideri.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Inter sollicitudines nostris humeris incumbentes perpeti cura revolvimus, ut errantes in viam veritatis inducere, ipsosque lucrifacere Deo sua nobis cooperante gratia valeamus, hoc est, quod profecto[1]) desideranter exquirimus, ad id nostrae mentis sedulo destinamus affectum, ac circa illud diligenti studio et studiosa diligentia[1*]) vigilamus. Non ambigimus autem, quin ad huiusmodi nostrum desiderium assequendum divinorum eloquiorum sit expositio congrua, ipsorumque[2]) fidelis praedicatio admodum opportuna. Sed nec ignoramus, quin et haec promi noscantur[3]) inaniter vacuaque redire, si auribus linguam loquentis ignorantium proferantur. Ideoque illius, cuius vicem in terris, licet immeriti, gerimus, imitantes exemplum, qui ituros per universum mundum ad evangelizandum Apostolos in omni linguarum genere fore voluit eruditos, viris catholicis notitiam linguarum habentibus, quibus utuntur infideles praecipue, abundare sanctam affectamus ecclesiam, qui infideles ipsos sciant et valeant sacris institutis instruere, Christicolarumque collegio per doctrinam Christianae fidei ac susceptionem sacri baptismatis aggregare. Ut igitur peritia linguarum huiusmodi possit habiliter per instructionis efficaciam obtineri: hoc sacro approbante concilio scholas in subscriptarum linguarum generibus, ubicunque Romanam curiam residere contigerit[4]), nec non in Parisiensi et[5]) Oxoniensi, Bononiensi et Salamantino studiis providimus erigendas, statuentes, ut in quolibet locorum ipsorum teneantur viri catholici, sufficientem habentes hebraicae, arabicae et chaldaeae linguarum notitiam, duo videlicet uniuscuiusque linguae periti, qui scholas regant inibi, et libros de linguis ipsis in latinum fideliter transferentes, alios[6]) linguas ipsas sollicite doceant, earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant, ut instructi et edocti sufficienter in linguis huiusmodi fructum speratum possint Deo auctore producere, fidem propagaturi salubriter in ipsos populos infideles. Quibus equidem in Romana curia legentibus[7]) per sedem apostolicam, in studiis vero Parisiensi per regem Franciae, in Oxoniensi[8]) Angliae, Scotiae, Hiberniae ac Waliae, in Bononiensi per Italiae, in Salamantino

---

Cap. I. 22) omitt. Clem. Ms.
TIT. XVII. Cap. un. 1) *ecclesiae:* Clem. Ms. — 2) c. 3. h. t. in VIto III. 24. — 3) *subsecutum:* Clem. Ms.
Liber IV. TIT. I. Cap. un. 1) *vel:* Clem. Ms. — 2) omitt. eaed.

Liber V. TIT. I. Cap. I. 1) *et ... doc.:* omitt. Clem. Ms. — 1*) *vigilantia:* eaed. — 2) *ideoque:* eaed. — 3) *nascuntur:* Böhm. — 4) *continget:* Clem. Ms. — 5) omitt. eaed. — 6) *et alios:* eaed. — 7) *regentibus:* eaed. — 8) *Oxonia per Angliae:* eaed.

per Hispaniae praelatos, monasteria, capitula, conventus, collegia exempta et non exempta, et ecclesiarum rectores in stipendiis competentibus et sumptibus volumus provideri, contributionis onere singulis iuxta facultatum exigentiam imponendo, privilegiis et exemptionibus quibuscunque contrariis nequaquam obstantibus, quibus tamen nolumus quoad alia praeiudicium generari.

CAP. II.

Is, ad quem spectat magisterium vel doctoratum tribuere, prius a doctorando recipiat iuramentum, quod in solennitate sua non expendet ultra summam trium millium Turonensium argenteorum. Quod si non fecerit, etiamsi sit episcopus, per sex menses a collatione magisterii est suspensus. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Quum sit nimis absurdum, ut quis cum vanitate et imperitia ad honorem adscendat peritiae literarum: non sine turbatione miramur, illum apud scholasticos invaluisse abusum, quod plerique eorum, qui in quavis scientia ad doctoratus vel magisterii assumuntur honorem, quum sua solenniter principia faciant, aut sui recipiunt insignia doctoratus, circa cibos, vestes[9]) et alia sic in expensis excedunt, quod et ipsi transeunte expensarum huiusmodi vanitate vacui plerumque remanent et gravati, et ceteri, qui vel nolunt vel nequeunt similes expensas subire, hac occasione frequenter a receptione honoris huiusmodi retrahuntur. Volentes igitur de opportuno super his remedio providere, illis, ad quos ubilibet pertinet honorem tribuere memoratum, districte praecipimus, ut quoscunque, ab eis de cetero dictum recipientes honorem, iuramento prius adstringant, ne ultra tria millia Turonensium argenteorum in solennitate circa huiusmodi doctoratum aut magisterium quomodolibet adhibenda expendant, ipsosque nihilominus, nisi forsan notabilis[10]) conditionis exstiterint, ut infra[11]) summam praedictam huiusmodi moderentur expensas, efficaciter exhortantes, ac si hoc illorum congruere statui viderint, iuramentum exigentes ab eis, quod certos, infra summam praefatam taxandos ab ipsis, expensarum terminos non excedant. Si quis autem, pontificali etiam dignitate praefulgens, non recepto prius iuramento praefato honorem cuique[12]) tribuerit supra dictum: a collatione magisterii seu doctoratus cuiuslibet per sex menses sequentes eo ipso noverit se suspensum.

TITULUS II.

DE IUDAEIS ET SARRACENIS.

CAP. UN.

Principes Christiani compescere debent Sarracenos sibi subiectos ab invocatione publica nominis Machometi, et a peregrinatione, quam facere solent ad sepulcrum ipsius. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Cedit quidem in offensam divini numinis et opprobrium fidei Christianae, quod in quibusdam mundi partibus principibus Christianis subiectis, in quibus interdum seorsum, interdum vero permixtim cum Christianis habitant Sarraceni, sacerdotes eorum, Zabazala vulgariter nuncupati, in templis seu mesquitis suis, ad quae iidem Sarraceni conveniunt, ut ibidem adorent perfidum Machometum, diebus singulis certis horis in loco aliquo eminenti eiusdem Machometi nomen, Christianis et Sarracenis audientibus, alta voce invocant et extollunt, ac ibidem[1]) verba quaedam in illius honorem publice profitentur; ad locum insuper, ubi olim quidam sepultus exstitit Sarracenus, quem ut sanctum Sarraceni alii venerantur et colunt, magna Sarracenorum earundem partium et etiam aliarum confluit publice multitudo, ex quibus nostrae fidei non modicum detrahitur, et grave in cordibus fidelium scandalum generatur. Quum autem haec in[2]) divinae maiestatis displicentiam non sint ulterius toleranda: sacro approbante concilio, ipsa in terris Christianorum districtius fieri deinceps inhibemus, universis et singulis principibus catholicis, sub quorum dominio dicti Sarraceni morantur et fiunt praedicta, sub obtestatione divini iudicii obnoxius[3]) iniungentes, quatenus ipsi, tanquam veri catholici et Christianae fidei seduli zelatores, opprobrium, quod tam ipsis quam ceteris Christicolis per praemissa ingeritur, debita consideratione pensantes, ipsum, (ut proinde aeternae beatitudinis praemium assequantur,) de terris suis omnino auferant, et a suis subditis auferri procurent, inhibendo expresse, ne praefata invocatio seu professio nominis ipsius sacrilegi Machometi publice, aut peregrinatio praelibata ab aliquo in eorum exsistente dominio audeat attentari de cetero vel quomodolibet sustineri. Hi vero, qui secus praesumpserint, taliter ob divinam reverentiam castigentur ab ipsis, quod alii, eorum exemplo perterriti, a praesumptione simili arceantur.

TITULUS III.

DE HAERETICIS.

CAP. I.

Praemittit constitutionis causam. Ioann. Andr. — §. 1. *Ponit constitutionem de officio inquisitionis, exercendo per dioecesanos et inquisitores, prima ponens quinque, quae potest alter sine altero, secundo, tria, quae non potest, et decretum apponit, submittens, quomodo impeditus vel interesse nolens committit alii vel consentit.* Ioann. Andr. — §. 2. *Providet circa muros vel carceres haereticorum, ipsorum claves, custodes, et custodum ministros.* Ioann. Andr. — §. 3. *Ponit iuramentum custodum, ministrorum suorum, et notariorum et aliorum officialium.* Ioann. Andr. — §. 4. *Punit episcopos, inquisitores et eorum substitutos, qui faciendo vel omittendo delinquunt in officio.* H. d. — §. 5. *Confirmat antiqua iura, huic constitutioni non obvia.* Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Multorum querela sedis apostolicae pulsavit auditum, quod nonnulli inquisitores, per sedem eandem contra pravitatem haereticam deputati, metas sibi traditas excedentes sic interdum extendunt suae potestatis officium, ut, quod in augmentum fidei per circumspectam eiusdem sedis vigilantiam salubriter est provisum, dum sub pietatis specie gravantur innoxii, cedat in fidelium detrimentum. §. 1. Propter quod ad Dei gloriam et augmentum eiusdem fidei, ut negotium inquisitionis huiusmodi eo prosperetur felicius, quo deinceps eiusdem labis indago solennius, diligentius et cautius peragetur, ipsum tam per dioecesanos episcopos, quam per inquisitores a sede apostolica deputatos, (omni carnali amore, odio vel timore, ac cuiuslibet commodi temporalis affectione semotis) decernimus exerceri, sic, quod quilibet de praedictis sine alio citare possit, et arrestare sive capere, ac tutae custodiae mancipare, ponendo etiam in compedibus vel manicis ferreis, si ei visum fuerit faciendum, super quo ipsius conscientiam oneramus, nec non inquirere contra illos, de quibus pro huiusmodi negotio secundum Deum et iustitiam viderit expedire. Duro tamen tradere carceri sive arcto[1]), qui magis ad poenam quam ad custodiam videantur, vel tormentis exponere illos, aut ad sententiam procedere contra eos, episcopus sine inquisitore, aut inquisitor sine episcopo dioecesano aut eius officiali, vel episcopali sede vacante capituli super hoc delegato, si sui adinvicem copiam habere valeant, intra octo dierum spatium, postquam se invicem requisierint, non valebit, et, si secus praesumptum fuerit, nullum sit et irritum ipso iure. Verum si episcopus vel eius[2]) capituli sede vacante delegatus cum inquisitore, aut inquisitor cum altero eorundem propter praemissa nequeat aut nolit personaliter convenire: possit episcopus, vel eius seu capituli sede vacante delegatus inquisitori, et inquisitor episcopo vel eius delegato, seu sede vacante illi, qui ad hoc per capitulum fuerit deputatus, super illis committere vices suas, vel suum significare per literas consilium et consensum. §. 2. Sane, quia circa custodiam carcerum haereticalium, qui muri in quibusdam partibus vulgariter nuncupantur, multas fraudes dudum intelleximus perpetratas: nos, volentes super hoc providere, statuimus, ut quilibet talis carcer vel murus, quem de cetero episcopo et inquisitori praedictis volumus fore communem, duos custodes habeat principales, discretos, industrios et fideles, unum, quem volet episcopus et providebit eidem, alium, de quo voluerit inquisitor, cui etiam providebit, et quilibet praedictorum custodum sub se alium bonum et fidum poterit habere ministrum. In quolibet etiam conclavi eiusdem carceris sive muri erunt duae claves diversae, quarum unam unus, aliam[3]) alius tenebit praedictorum custodum, et eam cum officio ministrandi, quae incarceratis fuerint ministranda, suo poterit committere vel subdelegare ministro. §. 3. Porro coram episcopo vel capitulo sede vacante et inquisitore praedictis vel substitutis ab eis custodes supra dicti, antequam suum officium exsequantur, iurabunt ad sancta Dei evangelia corporaliter a se tacta, quod in custodia immuratorum et aliorum, pro crimine supra dicto in sua custodia positorum et ponendorum, omnem diligentiam et sollicitudinem, quam poterunt, fideliter adhibebunt. Et quod alicui incarcerato nihil unus in secreto loquetur, quin hoc audiat alter custos. Et quod provisionem, quam incarcerati recipiunt ex ordinatione communi, et illud, quod a

Cap. II. 9) *et vestes:* Clem. Ms. — 10) *nobilis:* Bohm. — 11) *intra:* id. per tot. — 12) *cuiquam:* id.

TIT. II. Cap. un. 1) omitt. Clem. Ms. — 2) *haec divinae maiestati:* eaed. — 3) *obnixius:* eaed.

TIT. III. Cap. I. 1) *arto vel arcto:* Clem. Ms. — 2) *eius seu cap.:* eaed. — 3) *et alium alius:* eaed.

parentibus et amicis vel aliis personis fidelibus offeretur eisdem, (nisi episcopi et inquisitoris vel suorum commissariorum ordinatio refragetur,) ipsis fideliter et absque deminutione aliqua ministrabunt, nec in his fraudem aliquam adhibebunt. Et idem iuramentum et coram eisdem personis ministri custodum, priusquam suum exerceant officium, exhibebunt. Et quia saepe contingit episcopos proprios habere carceres, sibi et dictis inquisitoribus non communes: volumus et districte praecipimus, ut custodes ad[4]) incarceratorum pro dicto crimine custodiam per episcopos vel sede vacante per[5]) capitulum deputandi, et eorum ministri coram dictis inquisitoribus vel substitutis ab eis praestent simile iuramentum. Notarii quoque inquisitionis coram episcopo et inquisitore vel substitutis ab eis iurabunt, suum officium fideliter exercere. Et idem fiet de aliis personis, necessariis ad praedictum officium exsequendum. §. 4. Verum quia nimis est grave, ad exterminationem pravitatis praedictae non agere, quod ipsius contagiosa enormitas agendum requirit, grave est quoque et damnatione dignissimum malitiose insontibus eandem imponere pravitatem: episcopo et inquisitori praedictis ac aliis, ad dicti executionem officii substituendis ab eis, in virtute sanctae[6]) obedientiae et sub interminatione maledictionis aeternae praecipimus, ut sic discrete et prompte contra suspectos vel diffamatos de huiusmodi pravitate procedant, quod malitiose aut fraudulenter tantam labem, seu quod ipsos in executione officii inquisitionis impediat, falso alicui non imponant. Quodsi odii, gratiae vel amoris, lucri aut commodi temporalis obtentu contra iustitiam et conscientiam suam omiserint contra quemquam procedere, ubi fuerit procedendum super huiusmodi pravitate, aut obtentu eodem, pravitatem ipsam vel impedimentum officii sui alicui imponendo, eum super hoc praesumpserint quoquo modo vexare: praeter alias poenas, pro qualitate culpae imponendas eisdem, episcopus aut superior suspensionis ab officio per triennium, alii vero excommunicationis sententias[7]) eo ipso incurrant. A qua quidem excommunicationis sententia, qui eandem[8]) incurrerint, nisi per Romanum Pontificem nequeant, praeterquam in mortis articulo, et tunc satisfactione praemissa absolutionis beneficium obtinere, nullo in hac parte privilegio suffragante. §. 5. Alia sane, quae circa praemissum inquisitionis officium a nostris sunt praedecessoribus instituta, quatenus praesenti decreto non obviant, sacri approbatione concilii roborata in sua volumus firmitate manere.

CAP. II.

Primo ponens constitutionis causam, *determinat aetatem inquisitorum. Secundo punit inquisitores, qui praetextu officii pecuniam illicitis modis extorquent, vel ob delictum clericorum ecclesiarum bona confiscant.* Tertio *praecipit notariis, officialibus et sociis, ut hoc facientes reprehendant et superioribus denuncient, si probare possunt.* Quarto *prohibet inquisitoribus abusum armorum, et circa quantitatem vel qualitatem officialium.* H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*[9])

Nolentes splendorem solitum negotii fidei per actus indiscretos et improbos quorumvis inquisitorum haereticae pravitatis quasi tenebrosi fumi caligine obfuscari, hoc sacro concilio approbante statuimus, nullis extunc[10]), nisi qui quadragesimum aetatis annum attigerint, officium inquisitionis praedictae committi inquisitoribus, et tam ipsorum quam episcoporum seu capitulorum sede vacante super hoc deputatis commissariis quibuscunque districtius iniungentes, ne praetextu officii inquisitionis quibusvis modis illicitis ab aliquibus pecuniam extorqueant, nec scienter attentent ecclesiarum bona ob clericorum delictum praedicti occasione officii fisco etiam ecclesiae applicare. Quodsi secus in his vel eorum altero fecerint: excommunicationis sententiae eos subiacere decernimus ipso facto, a qua non possint absolvi, praeterquam in mortis articulo, donec illis, a quibus extorserint, plene satisfecerint de pecunia sic extorta, nullis privilegiis, pactis aut remissionibus super hoc valituris. Notarii vero et officiales dicti officii, nec non fratres et socii inquisitorum et commissariorum ipsorum, qui dictos inquisitores aut commissarios secrete noverint talia commisisse, si indignationem Dei et apostolicae sedis vitare voluerint et offensam, ipsos graviter arguere et corrigere studeant in secreto. Quodsi taliter ea sciverint, ut ea probare valeant, si sit opus; haec praelatis inquisitorum et commissariorum eorundem, ad quos id pertinebit, nunciare sollicite debeant, qui equidem praelati inquisitores et commissarios praedictos reos inde repertos ab officiis amovere, et amotos alias punire debite seu corrigere teneantur. Praelatis autem inquisitorum id negligentibus agere, praemissa omnia nunciari per praedictos locorum ordinarios volumus, quibus, ut ea in apostolicae sedis notitiam perferant, in virtute sanctae obedientiae districte praecipimus et mandamus. Porro inquisitoribus ipsis districtius inhibemus, ut nec abutantur quomodolibet concessione portationis armorum, nec officiales nisi sibi necessarios habeant tales, qui se conferant ad sua cum inquisitoribus ipsis officia exsequenda.

CAP. III.

Damnat sectam Beguardorum et Beguinarum Alemanniae, et octo ipsius errores, excitans dioecesanorum et inquisitorum officium contra illos. H. d. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*[11])

Ad nostrum, qui desideranter in votis gerimus, ut fides catholica nostris prosperetur temporibus, et pravitas haeretica de finibus fidelium exstirpetur, non sine displicentia grandi pervenit auditum, quod secta quaedam abominabilis quorundam hominum malignorum, qui Beguardi[12]), et quarundam infidelium mulierum, quae Beguinae vulgariter appellantur, in regno Alemanniae procurante satore malorum operum damnabiliter insurrexit[13]), tenens et asserens doctrina sua sacrilega et perversa inferius designatos errores. Primo videlicet, quod homo in vita praesenti tantum et talem perfectionis gradum potest acquirere, quod reddetur penitus impeccabilis, et amplius in gratia proficere non valebit. Nam, ut dicunt, si quis semper posset proficere, posset aliquis Christo perfectior inveniri. Secundo, quod ieiunare non oportet hominem, nec[14]) orare, postquam gradum perfectionis huiusmodi fuerit assecutus, quia tunc sensualitas est ita perfecte spiritui et rationi subiecta, quod homo potest libere corpori concedere quicquid placet. Tertio, quod illi, qui sunt in praedicto gradu perfectionis et spiritu libertatis, non sunt humanae subiecti obedientiae, nec ad aliqua praecepta ecclesiae obligantur, quia, ut asserunt, ubi spiritus Domini, ibi libertas. Quarto, quod homo potest ita finalem beatitudinem secundum omnem gradum perfectionis in praesenti assequi, sicut eam in vita obtinebit beata. Quinto, quod quaelibet intellectualis natura in se ipsa naturaliter est beata, quodque anima non indiget lumine gloriae, ipsam elevante ad Deum videndum, et eo beate fruendum. Sexto, quod se in actibus exercere virtutum est hominis imperfecti, et perfecta anima licentiat a se virtutes. Septimo, quod mulieris osculum, (quum ad hoc natura non inclinet,) est mortale peccatum, actus autem carnalis, quum ad hoc natura inclinet, peccatum non est, maxime quum tentatur exercens. Octavo, quod in elevatione corporis Iesu Christi non debent assurgere, nec eidem reverentiam exhibere, asserentes, quod esset imperfectionis eisdem, si a puritate et altitudine suae contemplationis tantum descenderent, quod circa ministerium seu sacramentum eucharistiae, aut circa passionem humanitatis Christi aliqua cogitarent. Nonnulla etiam alia sub simulata quadam sanctitatis specie dicunt, faciunt et committunt, quae oculos divinae maiestatis offendunt, et grave in se continent periculum animarum. Quum autem ex debito commissi nobis officii huiusmodi sectam detestabilem et praemissos ipsius exsecrandos errores, ne propagentur ulterius, et per eos corda fidelium damnabiliter corrumpantur, exstirpare ab ecclesia catholica[15]) necessario habeamus: nos sacro approbante concilio sectam ipsam cum praemissis erroribus damnamus et reprobamus omnino, inhibentes districtius, ne quis ipsos de cetero teneat, approbet vel defendat. Eos autem, qui secus egerint, animadversione canonica decernimus puniendos. Porro dioecesani et illarum partium inquisitores haereticae pravitatis, in quibus Beguardi et Beguinae huiusmodi commorantur, suum officium circa eos diligenter exerceant, inquirentes de vita et conversatione ipsorum, qualiterve sentiant de articulis fidei et ecclesiae sacramentis. In illos vero, quos culpabiles repererint, nisi abiuratis sponte praedictis erroribus poenituerint, et satisfactionem exhibuerint competentem, debitam[16]) exerceant ultionem.

TITULUS IV.

DE HOMICIDIO VOLUNTARIO VEL CASUALI.

CAP. UN.

Furiosus, infans vel dormiens hominem mutilans vel occidens non efficitur irregularis, nec etiam ille, qui, aliter mortem vitare nequiens, suum invasorem occidit vel mutilat. H. d.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Si furiosus, aut infans seu dormiens hominem mutilet vel occidat: nullam ex hoc irregularitatem incurrit[1]). Et idem de illo censemus, qui, mortem aliter vitare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem.

Cap. I. 4) *pro inc.:* omitt. eaed. — 5) abest ab iisd. — 6) non leg. ib. — 7) *sententiam:* Böhm. — 8) abest a Clem. Ms.

Cap. II. 9) *in eod.:* desid. in Clem. Ms. — 10) *exnunc:* eaed. Böhm.

Cap. III. 11) *in eod.:* omitt. Clem. Ms. — 12) *Begardi:* eaed. — 13) *insurrexerit:* Böhm. — 14) *vel:* Clem. Ms. — 15) omitt. eaed. — 16) abest ab iisd.

Tit. IV. Cap. un. 1) *incurrat:* Clem. Ms.

TITULUS V.

DE USURIS.

CAP. UN.

Officiales communitatum, facientes, dictantes vel scribentes statuta super usuris solvendis, non repetendis, vel non restituendis, vel iudicantes secundum illa, vel non delentes illa, si possunt, infra tres menses de libris communitatum, vel illa servantes, excommunicati sunt. Ioann. Andr. — §. 1. *Foeneratores in causis usurarum edere coguntur libros rationum suorum,* Ioann. Andr. — §. 2. *Pertinaciter asserens, exercere usuras non esse peccatum, haereticus est.* Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ex gravi ad nos insinuatione pervenit, quod quorundam communitates locorum in offensam Dei et proximi, ac contra iura divina pariter et humana usurariam approbantes quodammodo pravitatem, per statuta sua iuramento quandoque firmata usuras exigi et solvi nedum concedunt, sed ad solvendas eas[1]) debitores scienter compellunt, ac iuxta ipsorum continentiam statutorum gravia imponendo plerumque usuras repetentibus onera, aliisque utendo super his diversis coloribus et fraudibus exquisitis, repetitionem impediunt earundem. Nos igitur, perniciosis his ausibus obviare volentes, sacro approbante concilio statuimus, ut, quicunque communitatum ipsarum potestates, capitanei, rectores, consules, iudices, consiliarii aut alii quivis officiales statuta huiusmodi de cetero facere, scribere vel dictare, aut quod solvantur usurae, vel quod solutae, quum repetuntur, non restituantur plene ac libere, scienter iudicare praesumpserint, sententiam excommunicationis incurrant, eandem etiam sententiam incursuri, nisi statuta huiusmodi hactenus edita de libris communitatum ipsarum, (si super hoc potestatem habuerint,) infra[2]) tres menses deleverint, aut si ipsa statuta sive consuetudines, effectum eorum habentes, quoquo modo praesumpserint observare. §. 1. Ceterum, quia foeneratores sic ut plurimum contractus usurarios occulte ineunt et dolose, quod vix convinci possunt de usuraria pravitate: ad exhibendum, quum de usuris agetur, suorum codices rationum censura ipsos decernimus ecclesiastica compellendos. §. 2. Sane, si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare praesumat, exercere usuras non esse peccatum: decernimus, eum velut haereticum puniendum, locorum nihilominus ordinariis et haereticae pravitatis inquisitoribus districtius iniungentes, ut contra eos, quos de errore huiusmodi diffamatos invenerint aut suspectos, tanquam contra diffamatos vel suspectos de haeresi procedere non omittant.

TITULUS VI.

DE EXCESSIBUS PRAELATORUM.

CAP. UN.

Providerat Gregorius IX. contra XXVII. gravamina, quae praelati religiosis inferebant, eod. tit. c. Nimis 1. et 2. *Hoc vero concilium providet contra XXX., a quibus praelatos cessare praecipit, et per suos subditos cessare facere, iubens ipsorum privilegia et iura servari.* It. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Frequens et assidua nos quorundam religiosorum querela circumstrepit, quod plerique episcopi, et eorum superiores, ac ceteri ecclesiarum praelati ipsorum religiosorum quietem iniuste in subsequentibus multipliciter[1]) inquietant. Quidam enim exemptos capiunt et incarcerant in casibus non concessis a iure. Quidam per gravium interminationem poenarum impediunt, ne debentes exemptis decimas seu reditus illos solvant eisdem, neve aliqui missas eorum audiant. Molentes in molendinis, et coquentes in furnis eorum, servientes quoque et vasallos et domesticos eorundem, vel alios qualitercunque contrahentes et participantes cum ipsis suspendunt, interdicunt et excommunicant absque causa rationabili pro libito voluntatis, bona illorum interdum nihilominus[2]) illicite occupantes. Et appellationibus, quas praedicti exempti ob praedicta vel alia gravamina rationabiliter interponunt quandoque, minime deferentes, appellantes occasione appellationum huiusmodi interdum capiunt, aut capi faciunt et carceri mancipari. Quidam praeterea capellanos in ecclesiis, pleno iure spectantibus ad eosdem, licet nulla causa subsit legitima, celebrare non sinunt, nec ministrare[3]) parochianis ecclesiastica sacramenta. Nonnulli etiam indebite abbates, monachos et conversos exemptos, nec non et clericos ipsis pleno iure subiectos, si eis non pareant in his etiam, in quibus non tenentur eisdem, inconsulta facilitate suspendunt, excommunicant, capiunt et incarcerant, ac loca et ecclesias interdicunt ipsorum. In exigendo insuper ab ipsis exemptis ipsorumque subditis subsidia caritatis excedunt nimium contra eos. Et insolitas ac indebitas ipsis contra iura exactiones imponunt. Novos census et indebita onera parochialibus imponunt ecclesiis, in quibus exempti ius obtinent patronatus. Processus iuste factos, seu[4]) sententias iuste latas a delegatis sedis apostolicae vel a conservatoribus pro exemptis publicari seu executioni mandari a suis subditis non permittunt. Tabellionibus publicis inhibent, ne instrumenta conficiant, et iudicibus, ne iustitiam faciant, ac iurisperitis, ne consilium vel auxilium praebeant in causis seu negotiis eorundem. Praesentatos per exemptos ad ordines vel beneficia, quorum praesentatio ad eos pertinet, nolunt admittere, nisi praesentantes ponant obedientiam in salutatione literarum, quas pro huiusmodi praesentatione transmittunt. Ecclesiis quoque vacantibus, in quibus monasteria ius obtinent patronatus, repulsis personis idoneis praesentatis ad eas, personas instituunt inhabiles et indignas. Quidam etiam ecclesias curam animarum habentes, ad mensam abbatum spectantes, quarum fructus quandoque clericis saecularibus tradunt seu concedunt ad firmam, clericis ipsis decedentibus[5]) suis conferunt clericis, quanquam ipsae propter hoc ecclesiae in veritate non vacent. Nonnulli quoque in ecclesiis monachorum iura ipsorum iniuste sibi appropriant, et de ipsorum reditibus ut volunt ordinant ita, quod rectoribus earum non remanet unde valeant sustentari. Quidam cum armis et erecto vexillo molendina et alia bona contra iustitiam destruunt exemptorum, quae etiam tanto tempore possederunt, quod de contrario memoria non exsistit. Mittuntque frequenter ad monasteria suarum civitatum et dioecesum suos consanguineos et nepotes, et interdum animalia sua cum custodibus, ut eis de bonis monasteriorum debeat provideri. Abbates insuper et priores monasteriorum[6]) frequenter compellunt, ut suis consanguineis et nepotibus monasteriorum suorum seu prioratuum possessiones concedant in perpetuum vel ad tempus, quas quidem concessiones vel pensiones[7]) nos nullas esse volumus ipso iure. Eosdem quoque abbates et priores quandoque compellunt ad praesentandum sibi ad ecclesias vacantes, in quibus ius obtinent patronatus, et ad monachandum interdum suos familiares, consanguineos vel nepotes. Frequenter etiam permittunt et tacite consentiunt, quod in suo dominio temporali per milites, vasallos et ipsorum[8]) temporales officiales monasteriorum bona mobilia et immobilia per violentiam occupentur in casibus non permissis a iure, et aliae variae iniuriae personis ecclesiasticis et monasteriorum hominibus irrogentur[9]). Praeterea interdum iniuste abbates[10]), priores ac alios beneficiatos beneficiis suis privant, ut sic fructus beneficiorum illorum percipere valeant primo anno praetextu privilegii, quod asserunt se habere, quod usque ad certum tempus fructus beneficiorum vacantium possint percipere primi anni. Quibus non contenti equos, boves, thesaurum et alia bona monasteriorum et beneficiorum vacantium illicite occupant, quae essent futuris successoribus reservanda. Quidam militibus et aliis potentibus dignitatum suarum reditus et proventus vendunt ad tempus, ut per ipsos exempti vicini fortius opprimantur. Nonnulli etiam indebite monasteria diruunt[11]). Alii domus et hospitalia et alia bona monasteriorum mobilia et immobilia frequenter occupant et detinent occupata. Pluries quoque sine causa iusta impediunt, ne exempti loca sua valeant reparare. Quidam statuta faciunt, per quae derogatur privilegiis exemptorum. Et generaliter quam plures praelati religiosis, praesertim exemptis et privilegiatis, in personis et rebus suis ac iuribus spiritualibus et temporalibus graves inferunt contra iustitiam et eorum privilegia iniurias et iacturas. Verum quia una est regularium et saecularium praelatorum, et subditorum exemptorum et non exemptorum universalis ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur, quorum omnium unus est Dominus, una fides et unum baptisma: decet, ut omnes, qui eiusdem sunt corporis, unius etiam sint voluntatis, et sicut fratres adinvicem vinculo caritatis sint adstricti. Decet igitur, ut et praelati, et alii tam exempti quam non exempti suis iuribus sint contenti, et alter in alterius iniuriam non prosiliat seu iacturam. Universis itaque praelatis ecclesiarum praesentis sanctionis edicto districte praecipiendo mandamus, quatenus ipsi[12]), a praedictis gravaminibus omnino cessantes et cessare suos subditos facientes, viros religiosos exemptos, privilegiatos et non exemptos, mendicantes et non mendicantes, caritative tractent et foveant, et sua iura et privilegia inviolabiliter eis servent. Et quoniam plus solet timeri quod specialiter, quam quod generaliter inhibetur: eisdem praelatis di-

TIT. V. Cap. un. 1) *easdem:* Clem. Ms. — 2) *intra:* Böhm.
TIT. VI. Cap. un. 1) omitt. Clem. Ms. — 2) abest ab iisd. — 3) *administrare:* Böhm. — 4) *seu . . latas:* omitt. Clem. Ms. — 5) *decentibus:* Böhm. — 6) omitt. Clem. Ms. — 7) *vel pens.:* absunt ab iisd. — 8) *eorum:* eaed. — 9) *irrogantur:* eaed. — 10) omitt. eaed. — 11) *diruunt:* eaed. — 12) abest ab iisd.

strictissime inhibemus, ut abbates, priores et alios religiosos, ne ad sua generalia vel[13]) provincialia vadant capitula, impedire quomodolibet non praesumant.

TITULUS VII.

DE PRIVILEGIIS ET EXCESSIBUS PRIVILEGIATORUM.

CAP. I.

Ponit sex casus, in quibus religiosos excommunicat, et absolutionem Papae reservat, et, privilegiis et exemptionibus non obstantibus, eos per ordinarios locorum denunciari praecipit. Ioann. Andr. — §. 3. *Ponit septem culpas religiosorum, a quibus eos praecipit abstinere sub certis poenis, quas eis imponi iubet, et quas praelatis ipsorum imponit, si non satisfecerint.* Ioann. Andr. — §. 2. *Ponit moderationem circa duos primos casus.* H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Religiosi, qui clericis aut laicis sacramentum unctionis extremae vel eucharistiae ministrare, matrimoniave solennizare, non habita super his parochialis presbyteri licentia speciali, aut qui excommunicatos a canone, praeterquam in casibus a iure expressis vel per privilegia sedis apostolicae concessis eisdem, vel a sententiis per statuta provincialia aut synodalia promulgatis, seu, (ut verbis eorum utamur,) a poena et culpa[1]) absolvere quemquam praesumpserint, excommunicationis incurrant sententiam ipso facto, per sedem apostolicam duntaxat absolvendi, quos etiam locorum ordinarii, (postquam de hoc eis constiterit,) excommunicatos faciant publice nunciari, donec de absolutione ipsorum eis fuerit facta fides, nullo religiosis eisdem super hoc exemptionis vel alio privilegio suffragante. §. 1. Quibus etiam in virtute sanctae obedientiae, et sub interminatione maledictionis aeternae districtius inhibemus, ne in sermonibus suis ecclesiarum praelatis detrahant, aut etiam retrahant laicos ab ecclesiarum suarum frequentia vel accessu, seu indulgentias pronuncient indiscretas, neve, quum confectionibus[2]) testamentorum intererunt, a restitutionibus debitis aut legatis matricibus ecclesiis faciendis retrahant testatores, nec legata, vel debita, aut male ablata incerta sibi aut aliis singularibus sui ordinis fratribus vel conventibus in aliorum praeiudicium fieri seu erogari procurent, nec etiam in casibus sedi apostolicae aut locorum ordinariis reservatis quemquam absolvere, aut personas ecclesiasticas, praesertim coram iudicibus delegatis a nobis suam contra eos iustitiam prosequentes, vexare indebite, aut ad loca plura et praesertim multum remota convenire praesumant. Si qui vero praemissa vel aliquod de praemissis attentare praesumpserint: per duos menses subiaceant poenis illis, quae secundum eorum regulam vel statuta pro gravibus criminibus[3]) seu culpis eis consueverunt imponi, super quibus absque manifesta necessitate cum eis non valeat dispensari. Ceterum praelati eorum, nisi de his, quae occasione praemissorum excessuum ad eos quoquo modo pervenerint, ecclesiis aut personis ecclesiasticis damnificatis vel laesis satisfactionem plenariam exhibuerint infra[4]) mensem, postquam super hoc fuerint requisiti, suspensionis sententiam usque ad satisfactionem debitam eo ipso incurrant, non obstantibus praemissis[5]) statutis aut quibuslibet privilegiis, cuiuscunque tenoris exsistant. §. 2. Sane, religiosis illis, quibus est ab apostolica sede concessum, ut familiaribus suis domesticis, aut pauperibus, in hospitalibus suis degentibus, sacramenta possint ecclesiastica ministrare, nullum ex praemissis volumus quoad hoc praeiudicium generari.

CAP. II.

Archiepiscopi per loca exempta provinciae suae faciunt crucem ante se deferri, ipsi etiam et dioecesani ibi benedicunt, audiunt divina, et illa celebrant et faciunt celebrari, per hoc tamen exemptis vel privilegiatis in aliis nullum fit praeiudicium. Ioann. Andr.

Idem *in eodem.*[6])

Archiepiscopo, per quaevis loca exempta suae provinciae facienti transitum, aut ad ea forsan declinanti, ut crucem ante se libere portari faciat, benedicat populo, divina officia privatim vel publice ibidem[7]) audiat, et ea etiam in pontificalibus celebret et faciat in sua praesentia sine pontificalibus celebrari, quovis privilegio contrario non obstante, sacro approbante concilio praesentis constitutionis serie duximus concedendum. Simili modo concedimus episcopo, ut in locis eisdem suae dioecesis possit populo benedicere, audire divina officia, et ea etiam celebrare et in sua praesentia facere celebrari, sic tamen, quod praetextu concessionis huiusmodi in locis ipsis exemptis vel circa hoc privilegiatis nullam aliam iurisdictionem idem archiepiscopus vel episcopus exerceat, nec personis exemptis vel privilegiatis molestiam inferat[8]), vel gravamen, nullumque exemptioni vel privilegiis eorundem aliud praeiudicium generetur, nec ipsis archiepiscopo vel episcopo ius aliud quomodolibet acquiratur.

TITULUS VIII.

DE POENIS.

CAP. I.

Percutiens episcopum, capiens, et banniens, vel hoc mandans, vel ratificans, socius, consiliarius, fautor et defensator, cum suis posteris, civitas in hoc delinquens, et eius officiales, poenis variis per concilium puniuntur. Ioann. Andr. — §. 1. *Excusat rigorem, dicens, quod graviores poenae deberent imponi.* Ioann. Andr. — §. 2. *Repetit ius antiquum de absolutis in mortis articulo, qui sanati reincidunt, si non satisfaciant.* Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Si quis suadente diabolo in hoc sacrilegii genus proruperit, quod quemvis pontificem iniuriose vel temere percusserit, aut[1]) ceperit seu banniverit, vel haec[2]) mandaverit fieri, aut facta ab aliis rata habuerit, vel socius in his fuerit facientis, aut consilium in his dederit aut favorem, seu scienter defensaverit eundem: In illis casibus de praedictis, in quibus excommunicationem per iam editos canones non subiret, sit huius nostrae constitutionis auctoritate, non obstante quacunque consuetudine, quam reputamus approbante sacro concilio potius corruptelam, anathematis mucrone percussus, a quo nequeat, nisi per summum Pontificem, praeterquam in articulo mortis, absolvi. A feudis insuper, locationibus, officiis et beneficiis spiritualibus sive temporalibus, quae ab ecclesia, cui sic offensus praeest episcopus, obtinet, cadat hoc ipso, ac ad eandem ecclesiam libere revertantur[3]). Ipsius filii, per masculinam descendentes lineam usque ad generationem secundam, omni spe dispensationis adempta, reddantur ipso facto inhabiles ad ecclesiastica beneficia in civitate et dioecesi, in quibus idem episcopus praesidet, obtinenda. Terra quoque ipsius, (dum tamen ultra unam dioecesim non contineat,) usque ad condignam[4]) satisfactionem eiusdem, nec non locus aut loca[5]), in quibus captus episcopus detinebitur, quamdiu detentio ipsa in eisdem duraverit, ecclesiastico subiaceant[6]) interdicto. Quodsi terra eiusdem duas dioeceses vel ultra contineat: dioecesis domicilii principalis ipsius, et illa etiam, in qua fuerit delictum commissum, si sua sit, et duae aliae, quae sub ipso sint eidem loco magis vicinae, interdicto subiaceant supra dicto. Et quia eo maior erit ipsius confusio, quo sua fuerit culpa patentior: quousque dignam satisfactionem praestiterit, per omnes illius loci, in quo commissum est facinus, nec non civitatum et dioecesum vicinarum ecclesias, quibuslibet diebus dominicis et festivis, pulsatis campanis et candelis accensis excommunicatus publice nuncietur. Et quum absolvendus fuerit, sufficienter et idonee caveat, quod inferendae poenae parebit, et auxiliante Domino poenitentiam peraget iniungendam. Civitas autem, quae praemissa vel eorum aliquod in episcopum suum commiserit, interdicto, donec satisfecerit, subiaceat memorato. Potestas vero, consiliarii, ballivus, scabini, advocati, consules, rectores et officiales ipsius quocunque nomine censeantur, in praemissis culpabiles exsistentes, similiter excommunicationis sententiae, a qua, (nisi ut praemittitur,) non valeant absolutionis obtinere beneficium, sint subiecti. Quae omnia tanto magis in episcoporum interfectoribus sunt servanda, quanto in eos severior, quam in praefatos poena debet exsurgere, et gravioris indignationis aculeus desaevire. §. 1. Nec super haec[7]) quisquam miretur, quod praemissa perpetrantibus poenas non inferimus graviores. Licet enim, (quod dicere pudet,) haec, proh dolor! frequenter occurrant, multisque grassantibus opus esset exemplo, et ex dignitate offensi poenam metiri deceat offendentis; episcopi enim dicuntur sanctissimi, Christi legati exsistunt, spirituales sunt patres, nostrique fratres et coepiscopi, columnae computantur ecclesiae, quare gravem oporteret esse poenam culpae violantis dignitatem tantae praeeminentiae adaequandam: volumus tamen ad praesens in poenarum exaggeratione temperare rigorem, ad poenas alias processuri, si protervitatem delinquentium hoc exposcere viderimus. §. 2. Sane, si quis in aliquo casuum praedictorum fuerit ab excommunicationis sententia in mortis articulo absolutus, nisi, postquam pristinae

Cap. I. 13) *et:* eaed.
TIT. VII. Cap. I. 1) *a culpa:* Clem. Ms. — 2) *factionibus:* eaed. — 3) *criminibus seu:* omitt. eaed. — 4) *intra:* Böhm. — 5) *in praemissis:* Clem. Ms.

Cap. II. 6) *in eod.:* omitt. Clem. Ms. — 7) *in domo:* eaed. — 8) *inferant:* eaed.
TIT. VIII. Cap. I. 1) *ac:* Clem. Ms. — 2) *hoc:* eaed. — 3) *revertatur:* Böhm. — 4) *dignam:* Clem. Ms. — 5) add.: *alia.* eaed. — 6) *subiaceat:* Böhm. — 7) *hoc:* Clem. Ms.

restitutus fuerit sanitati, quam cito commode poterit, conspectui Romani Pontificis se praesentare curaverit, eius mandatum humiliter recepturus, prout iustitia suadebit: in eandem excommunicationis sententiam reincidat[8]) ipso facto. Quamvis enim super hoc satis plene in iure alibi sit provisum: ne tamen aliquis in hoc ex ignorantia iuris se satagat excusare, hoc expresse praemissis duximus adnectendum.

CAP. II.

Procurantes capi viros ecclesiasticos, ut renuncient beneficiis, vel ut citati non vadant ad curiam, praeter poenam excommunicationis, quam per canones antiquos incurrunt, si sint praelati, a perceptione fructuum per triennium sunt suspensi, inferiores vero beneficiis sunt privati. Eandem poenam incurrunt ipsi citati, qui se capi procurant. Resignatio etiam sic facta non tenet, etiamsi per praelatos recepta fuerit vel ratificata. H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Multorum ad nos gravis querela deduxit, quod nonnulli, obtinentes temporale dominium, viros saepe ecclesiasticos capere, captosque, donec sua resignent beneficia, aut ne citati ad apostolicam sedem ab homine vel a iure venire ad ipsam valeant, ausu detinere sacrilego non verentur, citatos eosdem in exitu eorum[9]) districtoom ut plurimum capientes. Considerantes igitur, quantum ex his tam nostro et apostolicae sedis honori, quam personarum ecclesiasticarum quieto et prospero statui non sine damnanda exempli pernicie derogetur, sacro approbante concilio statuimus, ut praeter sententiam canonis, quam facientes et fieri procurantes praemissas[10]) incurrere dignoscuntur, procurantes ipsi, personae ecclesiasticae exsistentes, a perceptione fructuum ecclesiarum suarum, si fuerint praelati, triennio sint suspensi. Quodsi inferiores exstiterint, eo ipso obtentis beneficiis sint privati, illis poenam incursoris eandem, qui, ne citati, ut praemittitur, ad sedem apostolicam veniant, sed ut se obtentu[11]) huiusmodi a veniendo excusent, a potestate saeculari se capi, ut interdum contigisse audivimus, procurarint. Sane resignationes beneficiorum, modo supra dicto extortas, (licet a resignantium ipsorum praelatis receptae aut ratae habitae fuerint,) nullius omnino decernimus esse firmitatis, locorum ordinariis iniungentes, ut, postquam eis constiterit, aliquos sibi subiectos poenam et sententiam incurrisse praemissas, ipsas publicare non differant, executionique debitae, prout ad eos pertinuerit[12]), demandare.

CAP. III.

Excommunicat religiosos mendicantes transgressores constitutionis Bonifacii de excess. praelat. cap. unic. libr. VI. Item omnes religiosos, qui in sermonibus vel alibi proferunt aliqua, ut retrahant a solutione decimarum, quarum solutionem certis diebus et in confessionibus suadere tenentur sub certis poenis, quas incurrunt, nisi sint tales, quorum monasteriis vel ecclesiis competit percipere decimas. Ioann. Andr. — *Excommunicat violatores decret. de sepult. libr. VI. et absolutiones Papae reservat.* H. d. Ioann. Andr.

Idem.[13])

Cupientes eos, quos ad observantiam iurium virtutum praemia non inducunt, tam adiectarum exaggeratione poenarum, quam adiiciendarum de novo formidine a temerariis ausibus refrenare, transgressores constitutionis[14]), quae religiosis mendicantibus domos ad habitandum vel loca quaecunque de novo recipere, recepta hucusque[15]) mutare, vel ea transferre in alios cuiusvis alienationis titulo interdicit, illos etiam religiosos, qui aliqua, ut audientes a decimarum ecclesiis debitarum solutione retrahant, in sermonibus suis vel alibi proferre praesumunt, excommunicationis subiacere sententiae decernimus ipso facto. Et quia, nisi fiat, quod bonum est, a malo abstinere non sufficit: religiosis omnibus iniungimus sub obtestatione divini iudicii et interminatione maledictionis aeternae, ut, quoties populo praedicabunt in prima dominica, quarta et ultima quadragesimae, et in festis Adscensionis dominicae, Pentecostes, Nativitatis beati Ioannis baptistae, Assumptionis et Nativitatis beatissimae virginis Mariae[16]) matris Dei, audientes expresse studeant informare, si ab ecclesiarum rectoribus, vel vicariis aut loca tenentibus eorundem requisiti fuerint, nec non et his, quorum confessiones audient, conscientiam facere, quod decimas solvere non omittant. Quodsi forte in praedicationibus hoc ipsum supra dictis diebus suadere scienter omiserint: per superiores eorum graviter arguantur. Quibus etiam superioribus in virtute sanctae obedientiae districte praecipimus, ut contra taliter omittentes statuta poenalia faciant, secundum quae sic acriter puniant transgressores, quod poena eorum sit ceteris in exemplum, constitutione bonae memoriae Gregorii Papae X.[17]) praedecessoris nostri circa haec edita in suo nihilominus robore duratura. Qui vero scienter postposuerint confitentibus conscientiam facere de solvendis huiusmodi decimis, ab officio praedicationis tamdiu maneant ipso facto suspensi, donec confitentibus ipsis, si hoc ipsum sibi dicendi commoda facultatem habuerint, conscientiam fecerint, exinde excommunicationis incursuri sententiam ipso facto, si praedicare praesumpserint, praedicta negligentia, ut praemittitur, non purgata; ad religiosos tamen monasteriorum vel rectores[18]) ecclesiarum decimas percipientium nolumus hoc extendi. Sane, temerarios violatores constitutionis[19]) illius, quae religiosis et clericis saecularibus prohibet, ne aliquos ad vovendum, iurandum, vel fide interposita, seu alias promittendum inducant, ut sepulturam apud eorum ecclesias eligant, vel iam electam ulterius non immutent, similem sententiam, (poena in dicta constitutione contenta in suo perdurante robore,) incurrere volumus ipso facto, ab alio quam a sede apostolica, praeterquam in mortis articulo, nullatenus absolvendos, nullis privilegiis aut statutis, cuiuscunque tenoris exsistant, super his valituris.

TITULUS IX.

DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBUS.[1])

CAP. I.

Damnatis ad mortem hoc petentibus poenitentia concedi debet, nec valet contraria consuetudo. Secundo locorum ordinarios ad hoc exequendum excitat ibi: „locorum." H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Quum secundum statuta canonica ultimo deputandis supplicio negari, si petant, non debeat poenitentiae sacramentum: abusum damnabilem in quibusdam partibus contra hoc[2]) introductum aboleri omnino volentes, iustitiarios omnes et dominos temporales, ut ab huiusmodi desistant abuso, hortamur in Domino et obsecramus per viscera misericordiae Iesu Christi, locorum ordinariis nihilominus iniungentes, ut eos ad hoc, quam primum commode poterunt, diligenter monere, et, si necesse fuerit, ecclesiastica censura compellere non omittant.

CAP. II.

Repetit concilium generale de quaestoribus non admittendis sine literis apostolicis vel dioecesanorum, et addit, per dioecesanos literas apostolicas prius examinari. H. d. Ioann. Andr. — §. 1. *Ponit vero reprehensibiles casus quaestorum, quos fieri prohibet, et contraria privilegia revocat.* Ioann. Andr. — §. 2. *Delinquentes quaestores per episcopos puniri praecipit, non obstantibus privilegiis.* H. d. Ioann. Andr.

Idem.

Abusionibus, quas nonnulli eleemosynarum quaestores in suis proponunt praedicationibus, ut simplices decipiant et aurum subtili vel fallaci potius ingenio extorqueant ab eisdem, quum in animarum cedat periculum et scandalum plurimorum, viam, prout est nobis possibile, praecludere cupientes, iuxta statuta[3]) concilii generalis duximus prohibendum districte, ne quaestores aliqui, nisi apostolicas vel dioecesani episcopi literas exhibuerint, quomodolibet admittantur, nec permittantur, quum solum ipsis competat indulgentias sibi concessas insinuare populo, et caritativa postulare subsidia suppliciter ab eodem, ullatenus ipsi populo praedicare, nec aliud exponere, quam quod in literis continebitur supra dictis. Literas quoque apostolicas dioecesani episcopi, ne quid fraudis committi valeat per easdem, antequam admittant, quaestores ipsos[4]) examinent diligenter. §. 1. Ad haec quum aliqui ex huiusmodi quaestoribus, sicut ad nostram audientiam est perlatum, non sine multa temeritatis audacia et deceptione multiplici animarum indulgentias populo motu suo proprio de facto concedant, super votis dispensent, a periuriis, homicidiis et peccatis aliis sibi confitentes absolvant, male ablata incerta, data sibi aliqua pecuniae quantitate, remittant, tertiam aut quartam partem de poenitentiis iniunctis relaxent, animas tres vel plures parentum vel amicorum illorum, qui eleemosynas eis[5]) conferunt, de purgatorio,

Cap. I. 8) *excidat:* eaed.
Cap. II. 9) *suorum:* eaed. — 10) *praemissa:* eaed., Böhm. — 11) *sub obtentu huius:* Clem. Ms. — 12) *pertinuerint:* eaed.
Cap. III. 13) *Id. in eod.:* Clem. Ms. — 14) c. un. de exc. prael. in VIto V. 6. — 15) *nunc usque:* eaed. — 16) omitt. eaed. — 17) *VIII.:* eaed., leg.: *IX.*, cf. c. 1. de dec. in VIto III. 13. — 18) omitt. Clem. Ms. — 19) c. 1. de sepult. in VIto III. 12.
TIT. IX. Cap. I. 1) *remissionis:* Clem. Ms. — 2) *haec:* eaed.
Cap. II. 3) *statutum:* Clem. Ms. — cf. c. 14. X. h. t. V. 38. — 4) omitt. Clem. Ms. — 5) desid. ap. Böhm.

(ut asserunt mendaciter,) extrahant, et ad gaudia paradisi perducant, benefactoribus locorum, quorum quaestores exsistunt, remissionem plenariam peccatorum indulgeant, et aliqui ex ipsis eos a poena et a culpa, (ut eorum verbis utamur,) absolvant: nos, abusus huiusmodi, per quos censura vilescit ecclesiastica et clavium ecclesiae auctoritas ducitur[6]) in contemptum, omnimode aboleri volentes, ea per quoscunque quaestores fieri vel attentari de cetero districtius inhibemus, omnia et singula privilegia, si quae super praemissis vel eorum aliquo sint aliquibus locis, ordinibus vel personis quaestorum huiusmodi quomodocunque concessa, ne ipsorum praetextu sit eis materia talia ulterius praesumendi, auctoritate apostolica quantum ad praemissa penitus revocantes. §. 2. Quaestores autem, qui deinceps in praemissis vel aliquo praemissorum deliquerint, vel alias etiam quibuscunque suis privilegiis abusi fuerint, sic per locorum episcopos puniri volumus, nullo prorsus eisdem quaestoribus in hac parte privilegio suffragante, quod a suis temerariis ausibus, qui ubique, (ut communis habet assertio,) nimium excreverunt, poenae formidine propensius compescantur.

TITULUS X.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS, SUSPENSIONIS ET INTERDICTI.

CAP. I.

Religiosi, etiam exempti, violantes interdictum, positum per sedem apostolicam vel ordinarium loci, vel generalem cessationem divinorum, factam per provinciale concilium, vel eum, qui hoc possit, servatam per cathedralem vel matricem ecclesiam loci, excommunicati sunt ipso facto, non obstantibus privilegiis, conventionibus, consuetudinibus et statutis; et respicit pendentia. H. d. Ioann. Andr.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

Ex frequentibus praelatorum querelis accepimus, et nos ipsi experientia certa probavimus in minoribus constituti, quod plerumque religiosi, nunc patenter excusationibus fucatis et frivolis innitentes, nunc latenter ecclesiarum suarum ianuis perforatis, aut in eis factis fenestris, seu modis aliis exquisitis, non absque damno cathedralium et parochialium ecclesiarum et scandalo plurimorum dirumpendo nervum ecclesiasticae disciplinae, civitatum, terrarum et aliorum locorum generalia interdicta praesumptione damnabili violare praesumunt. Nos igitur, in sancta Dei ecclesia, cui disponente Domino praesidemus, quae quidem unica est, et unum Deum praedicat atque colit, unam fidem firmiter et simpliciter confitetur, uniformitatem, (quantum commode possumus,) conservare volentes, circa interdictorum observantiam praedictorum, auctoritate sedis apostolicae vel a locorum ordinariis positorum, de fratrum nostrorum consilio districte praecipiendo mandamus, quatenus religiosi quicunque tam exempti quam non exempti, cuiuscunque ordinis et conditionis exsistant, quum cathedralem vel matricem, seu parochialem[1]) loci ecclesiam illa viderint aut sciverint observare, (non obstantibus quibuscunque appellationibus, antea etiam ad eandem sedem, vel alium seu alios interiectis, et aliis obiectibus quibuscunque,) absque dolo et fraude, cum moderatione tamen decretalis, „Alma[2]),“ inviolabiliter conservent[3]), alioquin non servantes excommunicationis sententiae hoc ipso volumus subiacere. Quod etiam in interdictis et in cessationibus a divinis, indictis per provincialium conciliorum statuta vel ipsorum auctoritate, quum maius sit provinciale concilium quam singularis praelati provinciae, ac[4]) iudicium integrum, quod plurimorum sententiis comprobatur, volumus observari. In cessationibus vero generalibus a divinis civitatum, terrarum et aliorum locorum, quas aliquando ex consuetudine vel aliis capitula, collegia vel conventus saecularium aut regularium ecclesiarum sibi vindicant, (quia ipsos hoc unico lumine ad repellendas iniurias eis factas privare nolumus nec debemus,) idem intelligimus observandum. Ipsi vero sint diligenter attenti, ut statuta Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum super his edita diligenter observent. Porro hanc sanctionem ad pendentia trahimus, non obstantibus privilegiis, conventionibus, statutis et consuetudinibus quibuslibet, quae contra praemissa seu aliquod praemissorum religiosis ipsis in nullo volumus suffragari.

CAP. II.

Domini temporales, qui cogunt aliquos in loco interdicto celebrare divina, vel qui per praecones faciunt tunc ad illa audienda populum evocari, vel prohibent, ne publice excommunicati vel interdicti, super hoc per illos, qui missas celebrant, moniti, ecclesias exeant, et ipsi nominatim moniti, qui non exeunt, excommunicati sunt, et per Papam absolvendi. H. d. Ioann. Andr.

Idem.[5])

Gravis ad nos praelatorum querela perduxit, quod nobiles quidam et domini temporales, terris eorum ecclesiastico suppositis interdicto, nedum in locorum suorum capellis, sed et[6]) in collegiatis et aliis insignium locorum ecclesiis missas[7]) et alia divina officia publice et solenniter faciunt celebrari, ad officia eadem celebranda nunc hos, nunc illos vocantes, et interdum, (quod est deterius,) compellentes, hisque non contenti excessibus per campanarum non solum pulsationem, sed et voce praeconia[8]) populos etiam interdictos, ut interdicti non obstante sententia ad audiendas missas huiusmodi veniant, faciunt evocari. Nonnulli quoque ipsorum suis plerumque subiectis, ne, licet excommunicationis vel interdicti sententia publice sint innodati[9]), de ecclesiis, dum in ipsis missarum celebrantur solennia[10]), instantibus etiam celebrantibus exeant, praecipere non verentur, ex quo frequenter contingit, quod non sine Dei offensa clerique ac populi scandalo ipsa missarum solennia remanent[11]) inexpleta. Ne igitur excessus sic graves excedentium impunitate trahantur ab aliis in exemplum: praesumptores praefatos, qui locis[12]) interdicto suppositis quemquam de cetero divina celebrare officia quomodolibet cogere, aut qui modo praedicto ad officia eadem audienda aliquos, excommunicationis praesertim vel interdicti ligatos sententia, evocare, seu qui, ne excommunicati publice aut interdicti de ecclesiis, dum in ipsis missarum aguntur solennia, a celebrantibus moniti, ut exeant, prohibere, nec non excommunicatos publice et interdictos, qui in ipsis ecclesiis, nominatim a celebrantibus ut exeant moniti, remanere praesumpserint, excommunicationis sententia, a qua per sedem duntaxat apostolicam possint absolvi, sacro approbante concilio innodamus.

CAP. III.

Fratres Minores, si tempore interdicti recipiunt in suis ecclesiis ad divina fratres et sorores tertii ordinis, excommunicati sunt, nec privilegia iuvant. H. d. Ioann. Andr.

Idem.[13])

Quum ex eo, quod religiosi viri fratres Minores in suis recipiunt ecclesiis ad audienda divina officia tempore interdicti fratres et sorores, de ordine tertio, quem B. Franciscus instituit, exsistentes, qui continentes seu de poenitentia nuncupantur, scandalum aliorum[14]), qui ab his excluduntur, mentibus generetur, censura vilescat ecclesiastica, et minoris auctoritatis interdicti sententia reputetur: eisdem fratribus Minoribus districtius inhibemus, ne de cetero aliquem vel aliquos praedictorum, (etiamsi super hoc hi vel illi privilegiis quibuscunque muniti exstiterint, quae ipsis in nullo prorsus quoad hoc volumus suffragari,) ad divina in suis ecclesiis tempore interdicti quoquo modo admittant. Quod si fecerint, eo ipso excommunicationis sententiae se noverint subiacere, a qua per alium, quam per Romanum Pontificem, vel satisfactione praemissa per locorum episcopos, (quos auctoritate apostolica fungi volumus in hac parte,) absolutionis beneficium nequeant obtinere.

CAP. IV.

Si Papa etiam scienter excommunicato participat, illum per hoc non absolvit, nisi exprimat hoc se velle. Et si scienter sub titulo dignitatis aliquem nominet vel honoret, per hoc illum in dignitate non approbat. Ioann. Andr.

Idem.

Si summus Pontifex scienter etiam excommunicato[15]) participet literis, verbo vel osculo seu alio quovis modo: ipsum per hoc absolvere nulla ratione censetur, nisi se velle forsitan exprimat, illum ex hoc pro absoluto haberi. Similiter quoque, si quem sub titulo cuiuslibet dignitatis ex certa etiam scientia, verbo, constitutione vel literis nominet, honoret seu quovis alio modo tractet: per hoc in dignitate illa ipsum approbare non intelligitur, aut quicquam ei tribuere novi iuris.

Cap. II. 6) *deducitur:* Clem. Ms.
TIT. X. Cap. I. 1) *seu par.:* omitt. Clem. Ms. — 2) cf. c. 24. h. t. in VIto V. 11. — 3) *ea servent:* Clem. Ms. — 4) *ad:* eaed.
Cap. II. 5) add.: *in eodem:* Clem. Ms. — 6) omitt. eaed. — 7) *missarum:* eaed. — 8) *praeconis:* Böhm. — 9) *nodati:* id., Clem. Ms. — 10) *officia:* eaed. — 11) *remaneant:* Böhm. — 12) *in loc.:* id., Clem. Ms.
Cap. III. 13) *Id. in eod.:* Clem. Ms. — 14) *in al.:* eaed.
Cap. IV. 15) *cum exc.:* Clem. Ms.

TITULUS XI.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

CAP. I.

Declaratur in aliquibus cap. Exiit. eod. tit. libr. VI., praesertim, an fratres Minores teneantur ad observationem eorum omnium, quae in regula sub verbis imperativi modi ponuntur, deinde multa inseruntur, ad quae fratres ipsi obligantur. Et consequenter, eorum novem excessibus prolixe discussis, de electione ministri ipsorum luculentissime tractatur.

Clemens V. *in concilio Viennensi.*

„Exivi [1]) de paradiso, dixi: rigabo hortum plantationum," ait ille coelestis agricola, qui vere fons sapientiae, verbum Dei, a Patre, in Patre manens, genitum ab aeterno novissime diebus istis, fabricante sancto Spiritu in utero virginis caro factum, exivit homo ad opus arduum redemptionis humani generis peragendum, exemplar se dando[2]) coelestis vitae, praebens hominibus semet ipsum. Verum quia plerumque mortalis vitae sollicitudinibus pressus homo mentis adspectum ab exemplaris huiusmodi intuitu[3]) divertebat: verus noster Salomon in solio militantis ecclesiae hortum voluptatis inter ceteros quendam fecit a procellosis mundi fluctibus elongatum, in quo quietius ac securius vacaretur contemplandis servandisque huiusmodi operibus exemplaris, in hunc mundum introivit ipse, ut rigaret ipsum foecundis aquis spiritualis gratiae et doctrinae. Hic hortus siquidem est fratrum Minorum sancta religio, quae muris regularis observantiae firmiter undique circumclusa, intra se solo contenta Deo, adornatur abunde novellis plantationibus filiorum. Ad hunc veniens dilectus Dei filius mortificantis poenitentiae myrrham metit cum aromatibus, quae suavitate mira universis odorem attrahentis sanctimoniae circumfundunt. Haec est illa coelestis vitae forma et regula, quam descripsit ille confessor Christi eximius sanctus Franciscus, ac servandam a suis filiis verbo docuit pariter et exemplo. Quia vero dictae sanctae regulae professores ac aemulatores devoti, ut et alumni et veri filii tanti patris, affectabant, sicut et ferventer affectant, ad purum et ad plenum praemissam regulam firmiter observare: attendentes quaedam, quae dubium poterant afferre sensum, in ipsius regulae serie contineri, pro ipsorum declaratione habenda recurrerunt prudenter olim ad apicem apostolicae dignitatis, ut certificati per ipsam, cuius pedibus etiam per ipsam regulam sunt subiecti, possent Domino, pulsis cunctis dubiis, cum plena caritate conscientiae deservire. Horum autem piis ac iustis supplicationibus, plures praedecessores nostri Romani Pontifices successive, (sicut dignum erat,) applicantes aures et animum, declaraverunt ea, quae dubia videbantur, ediderunt nonnulla, et aliqua concesserunt, sicut expedire videbant fratrum conscientiis ac purae observantiae status[4]). Verum quia plerumque, ubi culpa non est, eam timere solent conscientiae timoratae, quae in via Dei quodcunque devium[5]) expavescunt: non sunt ad plenum ex dictis declarationibus dictorum omnium fratrum conscientiae quietatae, quia circa aliqua ad regulam ipsorumque statum pertinentia dubitationum in ipsis fluctus aliqui generentur et oriantur, sicut ad aures nostras pluries et de quampluribus in publicis et privatis[6]) consistoriis est perlatum. Quapropter per ipsos fratres nobis exstitit humiliter supplicatum, quatenus praedictis dubiis, quae occurrerunt, et quae possunt occurrere in futurum, adhibere opportuna declarationis remedia de benignitate sedis apostolicae curaremus. Nos igitur, cuius animus ab aetate tenera pia devotione efferbuit ad huiusmodi professores regulae, et ad ordinem ipsum totum, nunc autem ex communi cura pastoralis regiminis, quam immeriti sustinemus, ad ipsos fovendos, dulcius et attentius gratiosis favoribus prosequendos, tanto provocamur ardentius, quanto frequentius intenta mente revolvimus fructus uberes, quos[7]) ex eorum exemplari vita et salutari doctrina toti universali ecclesiae continue cernimus provenire, tam pia supplicantium intentione commoti ad peragendum diligenter quod petitur studia nostra duximus convertenda, ipsaque dubia per plures archiepiscopos et episcopos, et in theologia magistros, et alios literatos, providos et discretos examinari fecimus diligenter. Quum igitur in primis ex eo, quod in dictae regulae principio habetur: „Regula et vita fratrum Minorum haec est, scilicet Domini nostri Iesu Christi sanctum evangelium observare, in obedientia vivendo sine proprio et[8]) in castitate," item infra: „Finito vero anno probationis recipiantur ad obedientiam, promittentes vitam istam semper et regulam observare," item circa finem regulae: „Paupertatem et humilitatem, et sanctum evangelium Domini nostri Iesu Christi, quod firmiter promisimus, observemus," fuit haesitatum, an fratres eiusdem ordinis ad omnia tam praecepta quam consilia evangelii ex professione suae regulae teneantur, quibusdam dicentibus, quod ad omnia, aliis autem asserentibus, quod ad sola illa tria consilia, videlicet „vivere in obedientia, in castitate et sine proprio," et[9]) ad ea, quae sub verbis obligatoriis ponuntur in regula, obligantur: nos, circa hunc articulum praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, ipsumque articulum, quoad aliquid clarius prosequentes, dictae haesitationi duximus respondendum, quod, quum votum determinatum cuiuslibet habeat cadere sub certo, vovens regulam non potest dici teneri ex vi voti huiusmodi ad ea consilia evangelica, quae in regula non ponuntur. Et quidem B. Francisci conditoris regulae haec probatur fuisse intentio, ex hoc, quod quaedam evangelica consilia in regula posuit, aliis praemissis. Si enim per illud[10]) verbum: „Regula et vita fratrum Minorum haec est etc.," intendisset eos ad omnia consilia evangelica obligare: superflue et nugatorie quaedam eorum, suppressis ceteris, in regula expressisset. Quum autem natura termini restrictivi hoc habeat, quod sic[11]) excludit ab ipso extranea, quod cuncta ad ipsum pertinentia concludit: declaramus et dicimus, quod dicti fratres non solum ad illa tria vota nude et absolute accepta ex professione suae regulae obligantur, sed etiam tenentur ad ea omnia implenda, quae sunt pertinentia ad haec tria praedicta[12]), quae regula ipsa ponit. Nam si ad haec tria praedicta tantum, praecise et nude promittentes se servare regulam vivendo in „obedientia, castitate et sine proprio," et non etiam ad omnia contenta in regula, quae haec tria modificant, arctarentur: pro nihilo et vane proferrentur haec verba: „Promitto semper hanc regulam observare," ex quo ex his verbis nulla obligatio nasceretur. Nec tamen putandum est, quod B. Franciscus professores huius regulae quantum ad omnia contenta in regula, modificantia tria vota, seu ad alia in ipsa expressa intenderit aequaliter esse obligatos; quia potius aperte discrevit, quod quoad quaedam ipsorum ex vi verbi transgressio est mortalis, et quoad quaedam alia non, quum ad quaedam ipsorum verbum apponat praecepti vel aequipollentis eidem, et quoad aliqua verbis aliis sit contentus. Item quia praeter ea, quae expresse verbo praecepti seu exhortationis seu monitionis ponuntur in regula, nonnulla verbo imperativi modi negative vel affirmative apposito inseruntur[13]), hactenus exstitit dubitatum, an tenerentur ad ista, ut ad habentia vim praecepti: et quia, (ut intelleximus,) non minuitur hoc dubium, sed augetur ex eo, quod felicis recordationis Nicolaus Papa III.[14]), praedecessor noster noscitur declarasse, quod fratres ipsi ex professione suae regulae sunt adstricti ad ea consilia evangelica, quae in ipsa regula praeceptorie vel inhibitorie, seu sub verbis aequipollentibus exprimuntur, et nihilominus ad eorum omnium observantiam, quae ipsis in eadem regula sub verbis obligatoriis indicuntur: supplicaverunt praedicti fratres, ut ad ipsorum conscientias servandas declarare, quae horum censeri debeant praeceptis aequipollentia ac obligatoria, dignaremur. Nos itaque, qui in sinceris horum conscientiis delectamur, attendentes, quod in his, quae animae salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiae[15]) pars securior est tenenda, dicimus, quod, licet fratres non ad omnium, quae sub verbis imperativi modi ponuntur in regula, sicut ad praeceptorum seu praeceptis aequipollentium observantiam teneantur, expedit tamen ipsis fratribus ad observandam puritatem regulae et rigorem, quod ad ea, sicut ad aequipollentia praeceptis[16]), se noverint obligatos, quae hic inferius adnotantur. Ut autem haec, quae videri possunt aequipollentia praeceptis ex vi verbi, vel saltem ratione materiae, de qua agitur, seu ex utroque sub compendio habeantur; declaramus, quod illud, quod ponitur in regula de non habendo plures tunicas, quam unam cum caputio, et aliam sine caputio; item, de non portandis calceamentis, et de non equitando extra casum necessitatis; item, quod fratres vilibus induantur; item, quod ieiunare a festo omnium Sanctorum usque ad Natale Domini, et in sextis feriis teneantur; item, quod clerici faciant divinum officium secundum ordinem sanctae Romanae ecclesiae; item, quod ministri et custodes pro necessitatibus infirmorum et fratribus induendis sollicitam curam gerant; item, quod, si quis fratrum in infirmitatem ceciderit, alii fratres debent ei servire; item, quod fratres non praedicent in episcopatu alicuius episcopi, quum ab eo illis fuerit contradictum; item, quod nullus audeat penitus populo praedicare, nisi a generali ministro vel aliis, quibus secundum declarationem praedictam id competit, fuerit examinatus, approbatus, et ad hoc[17]) institutus; item, quod fratres, qui cognoscerent, se non posse praemissam regulam spiritualiter observare, debeant et possint ad suos ministros recurrere; item, quod omnia, quae ponuntur in regula ad formam

TIT. XI. Cap. I. 1) Eccl. XXIV. 41. 42. — 2) *sequendo:* Clem. Ms. — 3) *contuitu:* eaed. — 4) *huius status:* eaed. — 5) omitt. eaed. — 6) *in priv.:* eaed. — 7) *quod:* Böhm. — 8) omitt. Clem. Ms. — 9) desid. ap. Böhm. — 10) *istud:* Böhm. — 11) omitt. Clem. Ms. — 12) abest ab iisd. — 13) *inferuntur:* Böhm. — 14) *IV.:* Clem. Ms. — cf. c. 3. de verb. sign. in Vito V. 12. — 15) *consulte:* eaed. — 16) omitt. eaed. — 17) *haec:* eaed.

habitus tam novitiorum quam etiam professorum, nec non ad receptionis modum ac professionem spectantia, nisi recipientibus quoad habitum novitiorum, sicut dicit regula, secundum Deum aliter videatur: haec, inquam, omnia sunt a fratribus tanquam obligatoria observanda. Item ordo communiter sensit, tenet et tenuit ab antiquo, quod, ubicunque ponitur in regula hoc vocabulum „teneantur:" obtinet vim praecepti, et observari debet a fratribus sicut tale. Ceterum quia Christi confessor praedictus, agendorum ac servandorum circa recipiendos ad ordinem ministris et fratribus modum praebens, dixit in regula, quod caveant fratres et eorum ministri, ne sint solliciti de rebus suis temporalibus, ut libere faciant de eis quicquid ipsis a Domino fuerit inspiratum, licentiam tamen habeant ipsi ministri mittendi eos ad aliquos Deum timentes, si consilium requiratur, quorum consilio sua bona pauperibus erogentur: dubitaverunt et dubitant multi fratrum, an liceat ipsis de bonis ingredientium quicquam recipere, si donetur, et si ad dandum personis et conventibus possint eos inducere sine culpa, si etiam ad disponendum de distributione rerum talium debeant ipsi ministri seu fratres dare consilium, ubi ad consulendum alii, quam ex ipsis, ad quos ingressuri mittantur, possint idonei inveniri. Nos autem, considerantes attente, intendisse sanctum Franciscum, suae regulae professores, quos fundaverat in maxima paupertate, ab affectu temporalium rerum ipsorum ingredientium per dicta verba specialiter et totaliter elongare, ut, quantum est ex parte fratrum ipsorum, receptio ad ordinem sancta ut purissima appareret, ut ne aliquo modo oculum viderentur habere ad bona eorum temporalia, sed ad ipsos tantum divino servitio mancipandos: dicimus, de cetero[18]) debere tam ministros quam fratres ceteros a dictis inductionibus ad sibi dandum, et suasionibus, nec non et dandis[19]) circa distributionem consiliis abstinere, quum per hoc ad timentes Deum statas ulterius mitti debeant, non ad fratres, ut vere cunctis pateant esse tam salubris instituti paterni studiosi zelatores seduli et perfecti. Quum vero facere de rebus suis quod Dominus inspirabit ipsamet regula ingredientibus liberum velit esse: non videtur, quin liceat eis recipere, consideratis scilicet eorum necessitatibus et moderationibus declarationis iam dictae, si quid de bonis suis intrans, sicut et ceteris pauperibus per modum eleemosynae libere[20]) velit dare. Cavere tamen in acceptatione[21]) oblatorum talium decet fratres, ne ex receptorum quantitate notabili praesumi possit sinister oculus contra ipsos. Praeterea quum dicatur in regula, quod illi, qui iam promiserunt obedientiam, habeant unam tunicam cum caputio, et aliam sine caputio, qui habere voluerint; item, quod fratres omnes vestimentis vilibus induantur, nosque praedicta verba declaraverimus[22]) aequipollere praeceptis: volentes haec determinari[23]) plenius, dicimus, quantum ad numerum tunicarum, quod pluribus uti non licet, nisi in necessitatibus, quae haberi possunt ex regula, secundum quod hunc passum memoratus praedecessor noster plenius declaravit. Vilitatem autem vestium, tam habitus quam interiorum tunicarum, illam intelligi debere dicimus, quae secundum consuetudinem vel conditionem patriae debeat quantum ad colorem panni et pretium vilitatis merito reputari. Non enim quoad regiones omnes potest determinatus unus modus in talibus assignari. Huiusmodi etiam vilitatis iudicium ministris et custodibus seu guardianis duximus committendum, eorum super hoc conscientias onerantes, ita tamen, quod servent in vestibus vilitatem. Quorum etiam ministrorum, custodum et guardianorum iudicio eodem modo relinquimus, pro qua necessitate possint ipsi[24]) fratres calceamenta portare. Deinde, quum duobus temporibus adnotatis in regula, scilicet a festo omnium Sanctorum usque ad Nativitatem Domini et maxime Quadragesimae, in quibus ieiunare teneantur, inseratur in eadem regula: „aliis autem temporibus non teneantur[25]), nisi sexta feria ieiunare," et ex hoc voluerunt aliqui dicere, quod dicti ordinis fratres non teneantur, nisi ex condecentia, ad alia ieiunia quam ad ista: declaramus debere intelligi, eos non teneri ad ieiunium aliis temporibus, praeterquam in ieiuniis, ab ecclesia constitutis. Non est enim verisimile, quod vel institutor regulae, vel etiam confirmator, absolvere ipsos[26]) intenderit a servandis illis ieiuniis, ad quae de communi statuto ecclesiae obligantur ceteri Christiani. Porro quum dictus Sanctus, volens fratres suos super omnia a denariis seu pecunia esse totaliter alienos, praecepit firmiter fratribus universis, ut nullo modo denarios vel pecuniam recipiant per se vel per interpositam personam, istumque articulum declarans idem praedecessor noster casus et modos posuerit, quibus servatis a fratribus non[27]) possint dici nec debent per se vel per alium pecuniae receptatores[28]) contra regulam vel sui ordinis puritatem: dicimus fratres teneri cavere summopere, quod pro aliis causis et sub modis aliis, quam ponit dicti praedecessoris nostri declaratio, ad dantes pecunias sive deputatos nuncios non recurrant, ne, si secus ab ipsis attentatum fuerit, transgressores praecepti et regulae merito possint dici. Nam ubi aliquid alicui generaliter prohibetur, quod expresse non conceditur: intelligitur denegatum. Quocirca quaestus omnis pecuniae ac oblationum pecuniarum receptio in ecclesia vel alibi, cippi vel trunci ordinati ad offerentium seu donantium pecunias reponendas, nec non et quicunque recursus alius ad pecunias seu habentes ipsas, qui per declarationem praedictam non conceditur, haec, inquam, omnia sunt eis simpliciter interdicta. Quum etiam recursus ad amicos speciales expresse tantum in duobus casibus secundum regulam concedatur, videlicet, pro necessitatibus infirmorum et fratribus[29]) induendis, idque pie et rationabiliter, considerata necessitate vitae, ad alias necessitates fratrum pro tempore occurrentes cessantibus eleemosynis, seu etiam ingruentes, saepe dictus praedecessor noster duxerit extendendum: attendant fratres praefati, quod pro nullis causis aliis, quam praedictis vel similibus in via vel alibi recurrere licet eis ad amicos huiusmodi, sive sint dantes pecunias seu deputati per ipsos, sive nuncii vel depositarii, seu alio[30]) quovis nomine appellentur, etiamsi concessi per eandem declarationem modi circa pecuniam integre servarentur. Denique quum idem confessor summe affectaverit, suae regulae professores totaliter esse abstractos ab affectu et desiderio terrenorum, et specialiter a pecunia et eius usu[31]) totaliter inexpertos, sicut probat prohibitio de recipienda pecunia in regula saepius repetita: curare fratres vigilanter necesse est, quod, quum ex causis praedictis et modis ad[32]) habentes pecunias, deputatas pro ipsorum necessitatibus, recurrere oportebit ad tenentes ipsas, quicunque hi fuerint, principales vel nuncii, in omnibus sic se gerant, quod se cunctis ostendant in dictis pecuniis, (sicut nec habent,) penitus nil habere. Quapropter praecipere, quod et qualiter pecunia expendatur, computumque[33]) exigere de expensa, eam quomodocunque repetere sive deponere aut deponi facere, capsulam pecuniae vel eius clavem deferre, hos actus et consimiles sibi fratres illicitos esse sciant. Praedicta enim facere ad solos dominos pertinet, qui dederunt, et eos, quos ipsi deputaverunt[34]) ad hoc ipsum. Proinde quum vir sanctus, paupertatis praemissae in regula modum exprimens, dixerit in eadem: „Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed tanquam peregrini et advenae, in hoc saeculo in paupertate et humilitate Domino famulantes, vadant pro eleemosyna confidenter," sicque declaratum exstitit per nonnullos praedecessores nostros Romanos Pontifices, hanc expropriationem intelligi debere tam in speciali quam etiam in communi, propter quod et rerum omnium concessarum, oblatarum et donatarum fratribus, (quas et quarum usum, facti scilicet, ordini vel ipsis fratribus licet habere,) proprietatem et dominium in se et Romanam[35]) ecclesiam receperunt, dimisso ipsis fratribus in eis tantummodo usu facti simplicis: ad nostrum fuerunt deducta examen, quae in ordine fieri dicebantur, et videbantur praedicta vota et puritati ordinis repugnare, videlicet, ut ea prosequamur ex ipsis, quae remedio[36]) credimus indigere, quod se institui heredes non solum sustinent, sed procurant; item, quod reditus annuos recipiunt interdum in tam notabili quantitate, quod conventus habentes totaliter inde vivunt; item, quod, quum ipsorum negotia etiam pro rebus temporalibus in curiis agitantur, assistunt advocatis et procuratoribus, et ad instigandum eosdem se ibidem personaliter repraesentant; item, quod executiones ultimarum suscipiunt voluntatum et gerunt, seque intromittunt quandoque de usurarum vel[37]) male ablatorum dispositionibus seu restitutionibus faciendis; item, quod alicubi non solum excessivos hortos, sed etiam vineas magnas habent, de quibus tam de oleribus quam de vino multum colligitur ad vendendum; item, quod temporibus messium vel vindemiarum sic copiose granum et vinum mendicando vel aliunde emendo colliguntur a fratribus, et in cellariis et granariis reconduntur, quod per anni residuum et[38]) absque eorum[39]) mendicatione possunt transigere[40]) vitam suam, item, quod ecclesias vel alia aedificia faciunt vel procurant fieri in quantitate et curiositate figurae et formae, ac sumptuositate notabiliter excessiva, sic, quod non videntur habitacula pauperum, sed magnatum. Paramenta etiam ecclesiastica in plerisque locis tam multa habent et tam notabiliter pretiosa, quod excedunt in his magnas ecclesias cathedrales. Equos

---

Cap. I. 18) omnino: eaed. — 19) a dandis: eaed. — 20) liberae: Böhm. — 21) acceptione: id., Clem. Ms. — 22) declaravimus: Böhm. — 23) determinare: Clem. Ms. — 24) omitt. eaed. — 25) teneantur: eaed. — 26) eos: eaed. — 27) nec possunt: eaed. — 28) receptores: eaed. — 29) pro fratr.: eaed. — 30) desid. ib. — 31) usus totaliter expertes: Böhm. — 32) omitt. Clem. Ms. — 33) computataque: eaed. — 34) deputaverint: eaed. — 35) Romana ecclesia: Ed. Rom. oper. mend. — 36) remediis: Clem. Ms. — 37) et: eaed. — 38) vel quasi: eaed. — desid. ap. Böhm. — 39) omitt. Clem. Ms. — 40) transire: eaed.

insuper et arma eis oblata in funeribus recipiunt indistincte. Tamen communitas fratrum, et specialiter rectores ipsius ordinis asserebant, quod praedicta seu plura ex ipsis in ordine non fiebant, quod et, si qui reperiuntur rei in talibus, rigide puniuntur, nec non contra talia, ne fiant, sunt facta pluries ab antiquo statuta in ordine multum stricta. Cupientes igitur nos ipsorum fratrum providere conscientiis, et cuncta dubia, (quantum possibile nobis est,) de ipsorum pectoribus removere, ad praedicta modo, qui sequitur, respondemus. Quum enim ad veritatem vitae pertineat, ut id, quod exterius agitur, interiorem mentis dispositionem et habitum repraesentet: necesse habent fratres, qui se expropriatione tanta a temporalibus abstraxerunt, ab omni eo, quod dictae expropriationi esset vel posset videri contrarium, abstinere. Quia igitur in successionibus transit non solum usus rei, sed et dominium suo tempore in heredes, fratres autem praefati nihil sibi in speciali acquirere, vel eorum ordini possunt etiam in communi: declarando dicimus, quod successionum huiusmodi, quae etiam ex sui natura[41]) indifferenter ad pecuniam, et[42]) etiam ad alia mobilia et immobilia se extendunt, considerata sui puritate voti nullatenus sunt capaces. Nec licet eis valorem hereditatum talium, vel tantam earum partem, quod praesumi posset, hoc in fraudem fieri, quasi sub modo et forma legati sibi dimitti facere, vel sic dimissa recipere, quin potius ista sic fieri ab ipsis simpliciter prohibemus. Quumque annui reditus inter immobilia censeantur a iure, ac huiusmodi reditus obtinere[43]) paupertati et mendicitati repugnet: nulla dubitatio est, quod praedictis[44]) fratribus reditus quoscunque, sicut et possessiones vel eorum etiam usum, (quum eis non reperiatur concessus,) recipere vel habere conditione considerata ipsorum non licet. Amplius, quum non solum, quod malum esse dignoscitur, sed et omne, quod speciem habet mali, sit a viris perfectis specialiter evitandum, ex talibus autem assistentiis in curiis et instigationibus, quum de rebus agitur in ipsorum commoda convertendis, credantur verisimiliter ex his, quae foris patent, (de quibus habent homines foris[45]) iudicare,) in ipsis rebus fratres assistentes aliquid quaerere tanquam suum, nullo modo debent huiusmodi voti et regulae professores se talibus curiis et litigiosis actibus immiscere, ut et testimonium habeant ab his, qui foris sunt, et puritati satisfaciant voti sui, ac evitetur per hoc scandalum proximorum. Verum etiam quum dicti ordinis fratres non solum a receptione, proprietate, dominio sive usu ipsius pecuniae, verum etiam a contrectatione qualibet ipsius et ab ea sint penitus alieni, quemadmodum saepe dictus praedecessor noster in declaratione huiusmodi regulae plane[46]) dixit, quumque dicti ordinis professores pro nulla re temporali possint in iudicio experiri: praedictis fratribus non licet nec competit, quia potius considerata sui puritate status debent sibi scire interdictum, quod huiusmodi executionibus et dispositionibus[47]) se exponant, quum haec saepius[48]) absque litigio et contrectatione vel administratione pecuniae nequeant expediri. Verumtamen in his exsequendis dari[49]) consilium ipsorum statui non obsistit, quum ex hoc ipsis circa bona temporalia nulla iurisdictio, sive actio in iudicio, sive dispensatio tribuatur. Licet vero non solum sit licitum, sed et multum conveniens rationi, quod fratres, qui in laboribus spiritualibus orationis et studii sedulo occupantur, hortos et areas habeant competentes ad recollectionem vel[50]) recreationem sui, et interdum ad se ipsos post labores huiusmodi corporaliter deducendos, nec non ad[51]) habenda necessaria hortalitia pro se ipsis: habere tamen hortos aliquos, ut colantur, ac olera ac alia hortalitia pretio distrahantur, nec non et vineas, repugnat suae regulae et[52]) ordinis puritati. Secundum quod dictus praedecessor declaravit ac etiam ordinavit, quod, si talia ad usus proxime dictos, ut puta agrum vel vineam ad colendum et consimilia, fratribus legarentur, per omnem modum fratres a receptione talium abstinerent, quum etiam praemissa habere, ut pretium fructuum suis temporibus habeatur, ad naturam et formam proventuum appropinquet. Rursus quum praedictus Sanctus tam in[53]) exemplis vitae quam verbis regulae ostenderit, se velle, quod fratres sui et filii, divinae providentiae innitentes, suos in Deum iacerent cogitatus, qui volucres coeli pascit, quae non congregant in horrea, nec seminant, nec metunt: non[54]) est verisimile, voluisse ipsum eos habere granaria vel cellaria, ubi quotidianis mendicationibus deberent sperare posse transigere vitam suam. Et idcirco non ex timore levi relaxare[55]) se debent ad congregationes et conservationes huiusmodi faciendas, sed tunc tantum, quum esset multum credibile ex iam expertis, quod non possent vitae necessaria aliter invenire. Hoc autem ministrorum et custodum simul et separatim in suis administrationibus et custodiis, cum guardiani et duorum de conventu loci discretorum sacerdotum et antiquorum in ordine fratrum consilio et assensu, duximus iudicio relinquendum, eorum super hoc specialiter conscientias onerantes. Hinc est etiam, quod, quum vir sanctus fratres[56]) suos in paupertate summa ac humilitate fundare voluerit, quoad affectum pariter et effectum, sicut fere regula tota clamat, convenit ipsis, quod nullo modo deinceps fieri faciant vel[57]) fieri sustineant ecclesias vel alia quaecunque aedificia, quae, considerato fratrum inhabitantium numero, excessiva in multitudine et[58]) magnitudine debeant reputari. Ideoque volumus, quod ubique in suo ordine deinceps temperatis et humilibus aedificiis sint contenti, ne huic tantae paupertati promissae, quod patet oculis, contrarium foris clamet. Quamvis etiam paramenta et vasa ecclesiastica ad honorem divini nominis ordinentur, propter quem omnia fecit ipse Deus: tamen qui absconditorum est cognitor, ad animum sibi ministrantium respicit principaliter, non ad manum, nec per illas sibi vult serviri, quae suorum servitorum conditioni et statui dissonarent; propter quod sufficere debent eis vasa et[59]) paramenta ecclesiastica decentia, in[60]) numero et in magnitudine sufficientia competenter. Superfluitas autem, aut nimia pretiositas, vel quaecunque curiositas in his seu aliis quibuscunque non potest ipsorum[61]) professioni vel[62]) statui convenire. Quum enim haec sapiant thesaurizationem seu copiam: paupertati tantae quoad humanum iudicium derogant manifeste. Quapropter praemissa servari a fratribus volumus et mandamus. Circa equorum vero et armorum oblationes illud decernimus in omnibus et per omnia observandum, quod per declarationem praedictam in pecuniariis nuncitur eleemosynis definitum. Ex praemissis autem succrevit non parum scrupulosa quaestio inter fratres, videlicet: utrum ex suae professione regulae obligentur ad arctum et tenuem sive pauperem usum rerum; quibusdam ex ipsis credentibus et dicentibus, quod, sicut quoad dominium rerum habent ex voto abdicationem arctissimam, ita ipsis quoad usum arctitudo maxima et exilitas est indicta; aliis in contrarium asserentibus, quod ex professione sua ad nullum usum pauperem, qui non exprimatur in regula, obligantur, licet teneantur ad usum moderatum temperantiae, sicut et magis ex condecenti, quam ceteri Christiani. Volentes itaque conscientiarum praedictorum[63]) fratrum providere quieti, et his altercationibus finem dare, declarando dicimus, quod fratres Minores ex professione suae regulae specialiter obligantur ad arctos usus seu pauperes, qui in ipsorum regula continentur, et eo obligationis modo, sub quo continet seu ponit regula dictos usus. Dicere autem, sicut aliqui asserere perhibentur, quod haereticum sit, tenere usum pauperem includi vel non includi sub voto evangelicae paupertatis, praesumptuosum et temerarium iudicamus. Demum, quia ex eo, quod dicta regula, per quos et ubi fieri debeat[64]) ministri generalis electio, tradens, nullam facit[65]) de ministrorum provincialium electione vel institutione penitus mentionem, oriri super hoc poterat dubitatio inter fratres: nos, volentes posse ipsos clare ac secure procedere in omnibus factis suis, declaramus, statuimus etiam et ordinamus in[66]) hac constitutione in perpetuum valitura, ut, quum alicui provinciae de ministro fuerit providendum, ipsius ministri electio penes capitulum provinciale resideat, quam idem capitulum die sequenti, qua fuerit congregatum, facere teneatur; ipsius autem electionis confirmatio ad ministrum pertineat generalem. Et si quidem ad electionem huiusmodi per formam scrutinii procedatur, et, votis in diversa divisis, electiones plures in discordia celebrari contingat: illa, quae a maiori parte capituli numero, (nulla zeli vel meriti collatione aut consideratione habita,) fuerit celebrata, exceptione seu contradictione quacunque alterius partis non obstante, per dictum generalem ministrum de consilio discretorum de ordine, (prius tamen ex officio, prout spectat ad ipsum, diligenti examinatione praemissa,) confirmetur, vel etiam infirmetur, prout eis secundum Deum visum fuerit expedire. Et si fuerit infirmata: ad capitulum provinciale electio huiusmodi revertatur. Ceterum, si capitulum memoratum die praedicta ministrum eligere praetermittat, extunc ministri provincialis provisio ad generalem ministrum libere devolvatur. Verum si ministro praedicto et capitulo generalibus ex certa, manifesta ac rationabili causa videretur aliquando in provinciis ultramarinis Hyberniae, seu[67]) Graeciae, seu Romae, in quibus hactenus alius providendi modus dicitur ex causa certa et rationabili fuisse servatus, expedire, ministrum provincialem per ministrum generalem cum proborum ordinis con-

Cap. I. 41) *natura sua:* eaed. — 42) *et ad al. mob. se extendunt:* eaed. — 43) *obtineri:* eaed. — 44) *dictis:* eaed. — 45) omitt. eaed. — 46) *plene:* eaed. — 47) *dispensationibus:* eaed. — 48) *ut saep.:* eaed. — 49) *dare:* eaed. — 50) *et:* Böhm. — *vel recoll.:* omitt. Clem. Ms. — 51) *et:* eaed. — 52) desid. ap. Böhm. — 53) omitt. Clem. Ms. — 54) *nec* Böhm. — 55) *laxare:* Clem. Ms. — 56) omitt. eaed. — 57) *nec:* eaed. — 58) *vel:* eaed. — 59) desid. ap. Böhm. — 60) *et in num. et magn.:* Clem. Ms. — 61) *eorum:* eaed. — 62) *et:* eaed. — 63) *dictorum:* eaed. — 64) *habeat:* eaed. — 65) *fecit:* eaed., Böhm. — 66) omitt. Clem. Ms. — 67) omitt. eaed.

silio potius, quam per capituli praedicti electionem praefici in provinciis Hyberniae, etiam ultramarinis irrefragabiliter, in Romana vero vel Graecia, quando minister dictae provinciae moreretur vel absolveretur citra mare, illa vice servetur absque dolo, partialitate et fraude, (super quo eorum conscientias oneramus,) quod super hoc dictus minister cum dictorum proborum consilio duxerit ordinandum. In destitutione vero dictorum ministrorum provincialium servari volumus, quod super hoc hactenus de[68]) ipso ordine exstiterit observatum. Ceterum si contingeret eosdem ministro generali carere: per vicarium ordinis fiat super hoc, quod faciendum fuerit per eundem ministrum, usque quo provisum fuerit de generali ministro. Porro, si quid de huiusmodi ministro provinciali secus attentari forte contigerit: illud ipso facto sit irritum et inane. Nulli igitur omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum declarationum, dictorum, commissionis, responsionis, prohibitionis, ordinationis, mandati, constitutionum, indicationum et voluntatum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc[69]) attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

CAP. II.

Determinat et declarat, quid significent haec verba, inserta in iudicialibus commissionibus, quae fiunt a principe vel a iure, scilicet: quod procedatur simpliciter et de plano, et sine strepitu et figura iudicii.
Ioann. Andr.

Idem [Clemens V.][70])

Saepe contingit, quod causas committimus, et in earum aliquibus simpliciter et de plano, ac sine strepitu et figura iudicii procedi mandamus; de quorum significatione verborum a multis contenditur, et qualiter procedi debeat dubitatur. Nos autem, dubitationem huiusmodi, (quantum nobis est possibile,) decidere cupientes, hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, ut iudex, cui taliter causam committimus, necessario libellum non exigat, litis contestationem non postulet, tempore[71]) etiam feriarum, ob necessitates hominum indultarum a iure, procedere valeat, amputet dilationum materiam, litem, quantum[72]) poterit, faciat breviorem, exceptiones, appellationes dilatorias[73]) et frustratorias repellendo, partium, advocatorum et procuratorum contentiones et iurgia, testiumque superfluam multitudinem refrenando. Non sic tamen iudex litem abbreviet, quin probationes necessariae et defensiones legitimae admittantur. Citationem vero ac praestationem iuramenti de calumnia vel malitia, sive de veritate dicenda, ne veritas occultetur, per commissionem huiusmodi intelligimus non excludi. Verum quia iuxta petitionis formam pronunciatio sequi debet: pro parte agentis, et etiam rei, si quid petere voluerit, est in ipso litis exordio petitio facienda sive in[74]) scriptis sive verbo, actis tamen continuo, (ut, super quibus positiones et articuli formari debeant, possit haberi plenior certitudo, et ut fiat diffinitio clarior,) inserenda. Et quia positiones ad faciliorem expeditionem litium propter partium confessiones, et articulos ob clariorem probationem usus longaevus in causis admisit: nos, usum huiusmodi observari volentes, statuimus, ut iudex, sic deputatus a nobis, (nisi aliud de partium voluntate procedat,) ad dandum simul utrosque terminum dare possit, et ad exhibendum omnia acta et munimenta, quibus partes uti volunt in causa, post dationem articulorum diem certam, quandocunque sibi videbitur, valeat assignare, eo salvo, quod, ubi remissionem fieri contingeret, pro testibus producendis possint etiam instrumenta produci, assignatione huiusmodi non obstante. Interrogabit etiam partes sive ad earum instantiam, sive ex officio, ubicunque hoc aequitas suadebit. Sententiam vero diffinitivam, (citatis ad id, licet non peremptorie, partibus,) in scriptis, et, prout magis sibi placuerit, stans vel sedens proferat, etiam (si ei videbitur) conclusione non facta, prout ex petitione et probatione[75]) et aliis actitatis in causa fuerit faciendum. Quae omnia etiam in illis[76]) casibus, in quibus per aliam constitutionem nostram vel alias procedi potest simpliciter et de plano ac sine strepitu et figura iudicii volumus observari. Si tamen in praemissis casibus solennis ordo iudiciarius in toto vel in parte non contradicentibus partibus observetur: non erit processus propter hoc irritus, nec etiam irritandus. Data[77]) Avinion. XIII. Kal. Decembr. Pont. nostri Ao. II.

F I N I S.

Cap. I. 68) *in ipso ord. exstitit:* eaed. — 69) *hoc etc.:* desid. ap. Böhm.
Cap. II. 70) *Clem. V. in conc. Vienn.:* Clem. Ms. — 71) *in temp.:* Böhm. — 72) *quanto:* id. — 73) *et dilationes frustr.:* Clem. Ms. — 74) desid. ap. Böhm. — 75) *probatis:* Ms. — 76) *aliis:* id. — 77) subscr. abest ab eod.

EXTRAVAGANTES

TUM VIGINTI

D. IOANNIS PAPAE XXII.

TUM COMMUNES

SUAE INTEGRITATI RESTITUTAE.

CONSTITUTIONES XX.

IOANNIS PAPAE XXII.

TITULUS I.

DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE.

CAP. I.

Electi, qui pro suarum electionum negotio ad curiam venire tenentur, etiam sede vacante non tenentur de necessitate in ipsa curia moram trahere, et, licet alibi morentur, nullum eis praeiudicium generatur. Facit Clement. Ne Romani. §. fin. eod. tit.

Ad onus apostolicae servitutis superna dispositione vocati, ambiguitates, ex quibus possent ecclesiis damnosa provenire dispendia, tollere cupientes, de potestatis plenitudine ac fratrum nostrorum consilio ordinamus, quod quibuscunque electis, qui ad sedem apostolicam venire vel mittere tenebantur, ac ipsorum electionum instructoribus, qui in veniendo ad sedem ipsam et se praesentando, ipsa sede vacante vel non vacante, servaverant tempora a canonibus instituta, (dummodo praesentialiter adsint in civitate Lugdunensi vel fuerint Avinione in Kalendis Octobris,) ubicunque sede vacante moram traxerint, nullum ipsis seu eorum iuri praeiudicium ex mora interim facta ubilibet generetur, sed eorum iura circa electiones huiusmodi, hoc non obstante, perinde serventur illaesa, ac si apud sedem apostolicam moram contraxissent[1]), non obstantibus praedecessorum nostrorum constitutionibus quibuscunque, quibus tamen quoad alia nullum volumus praeiudicium generari. Nulli ergo etc., nostrae ordinationis infringere etc. Datum Lugduni VIII. Idus Septembr. Ao. I.

CAP. II.[2])

Beneficio vacante, cuius fructus ad certum tempus debentur alicui annalia habenti vel alii, qualiter debeant fructus ipsi dividi inter ipsum annalia habentem et beneficiatum, et divisione facta cuius sit electio, haec declarat constitutio. Et potuisset poni sub tit. de rescript. *vel* ne sed. vacant. *vel* ut eccl. benefic. *vel* de verborum signific.

Suscepti regiminis nos cura sollicitat, ut, quae in ecclesiis non absque dispendio ministrorum et cultus detrimento divini servari viderimus[3]), per appositionem congrui moderaminis in melius reformemus. Quum itaque in nonnullis ecclesiis observetur, et a longis retro temporibus fuerit observatum, quod fructus primi vel secundi, aut alterius cuiuscunque sequentis anni beneficiorum, vacantium in eisdem, defuncto, vel fabricae, aut ecclesiis, vel personis habentibus annalia, de consuetudine, privilegio vel statuto applicantur in totum ita, quod illi, qui huiusmodi beneficia canonice obtinent, et ad quos alias de iure fructus ipsi spectare deberent, nihil inde percipiunt, unde illud inconveniens sequitur, quod commode nequeunt ad impendendum servitium debitum residere in ecclesiis, in quibus beneficiati existunt: nos, de illo super his remedio providere volentes, per quod hi et illi in fructuum praedictorum perceptione participent, et ecclesiae debitis servitiis non fraudetur, praesenti decreto statuimus de fratrum nostrorum consilio, quod illi, qui fructus praedictos ibi[4]) hactenus integre vindicabant ex privilegio, consuetudine vel statuto, nihil exinde ultra summam, pro qua unumquodque beneficiorum ipsorum consuevit in solutione decimae taxari, praetextu cuiusvis privilegii, consuetudinis vel statuti quovis modo percipiant, sed ipsius summae perceptione duntaxat sint omnino contenti, totali residuo praedicta obtinentibus beneficia remansuro; nisi forsan illi, qui fructus eosdem soliti fuerant (ut praefertur) cum integritate percipere, pro se mallent ipsum habere residuum, et obtinentibus ipsa beneficia summam dimittere memoratam. Quo casu percipiendi quod maluerint illis relinquimus optionem, sic, quod infra decem dies, postquam sciverint beneficia ipsa vacare, iis, quibus annalia ipsa debentur ex privilegio, consuetudine vel statuto, vel ipsorum annalium collectores, quam partem habere voluerint, an scilicet decimae taxationem, vel illa dimissa residuum, nulla subhastatione praemissa eligere teneantur. Quam electionem si infra dictos decem dies non fecerint, ut dictum est: extunc ad eum, cuius est beneficium, huius optio vel electio transeat ipso iure. Et hoc in ecclesiis et partibus illis, in quibus beneficia maiora, et alia, quae ad solutionem decimae sunt taxata, volumus observari. In illis vero ecclesiis et partibus, in quibus decimarum taxatio non est facta, servetur, quod fructus et obventiones beneficii tunc vacantis, quod decimam solvere consuevit, per medium dividantur, quorum medietatem habeat is, cui annalium per alterum de praedictis modis perceptio est concessa, reliquam vero medietatem percipiat ille, cui beneficium est concessum, pro sustentatione sua et aliis ecclesiae oneribus supportandis. Quodsi alter de praedictis praefata medietate noluerit esse contentus, altero contentari volente: pars nolentis transeat ad volentem, et volens fructus et obventiones illius beneficii percipiet universos, eidem beneficio congrue faciens deserviri, ac eius supportans onera consueta. Et si quicquam aliquis praedictorum ultra praemissa perceperit, illudque his, ad quos pertinebit, infra mensem non restituerit cum effectu: eo ipso, si episcopus vel superior praelatus fuerit, a pontificalibus[5]) et ingressu ecclesiae sit suspensus[6]); si autem capitulum, universitas, vel collegium, interdicto se noverint, donec praedicta cum integritate restituerint, subiacere. Si vero aliqua singularis persona ecclesiastica vel mundana id fecerit, excommunicationis incurrat sententiam ipso facto: a qua sine[7]) restitutione praemissa, praeterquam in mortis articulo, minime[8]) absolvatur, non obstantibus quibuscunque privilegiis vel indulgentiis, aut contrariis consuetudinibus et statutis, iuramento, confirmatione sedis apostolicae aut alia quacunque firmitate vallatis. Quae omnia quoad hoc auctoritate apostolica revocamus[9]), et nullius deinceps esse volumus firmitatis. Nulli ergo[10]) etc. nostrae constitutionis revocationis, cassationis, irritationis et voluntatis[11]), etc.

TITULUS II.

DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.

CAP. UN.

Quia multi assumebant dominium, et se creari faciebant potestates et capitaneos in comitatu Sabinae, et aliis locis hic nominatis, qui sunt de patrimonio ecclesiae Romanae: inhibetur, ne tales de cetero assumantur, neque illis tanquam talibus obediatur, et quod nullus huiusmodi praeeminentiam sibi audeat adscribere sine speciali licentia sedis apostolicae. Et si sint aliquae civitates, quae habeant ius eligendi tales capitaneos per sedem apostolicam confirmandos: vetat Papa, quod ante confirmationem debitam nullo eis tanquam talibus praestetur obedientia.

Ecclesiae Romanae suorumque fidelium dispendia dissimulare non possumus, quin, postquam nobis cognita fuerint, adversus ea

---

TIT. I. Cap. I. 1) *traxissent:* Böhm.

Cap. II. 2) Repetitur inter Extr. comm. c. un. Ne sede vac. III. 2. Exstat in Cod. Lips. 18., cf. adn. ad c. un. cit. — 3) *vidimus:* Ed. Bas. — 4) *sibi:* Böhm. — 5) *pontificali honore:* Ed. Bas. — 6) *noverit se suspensum:* ibid. — 7) *nisi:* ibid. — 8) *nullatenus:* ibid. — 9) add.: *cassamus et irritamus:* ead. — 10) *Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae constitutionis:* ead. — 11) *et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem etc. Datum Avinione VIII. Novembr. pontif. nostri anno II.:* ead.

opportunis remediis occurramus. Attendentes igitur gravia nocumenta, quae nonnullis civitatibus, terris, castris, intra patrimonium beati Petri in Tuscia, comitatum Sabinae, et terram Arnulphorum constitutis, eidem ecclesiae Romanae subiectis, et personis singularibus earundem, ex diversorum tam nobilium quam etiam aliorum usurpato regimine provenerunt, et volentes super hoc in posterum eorum dispendiis praecavere, omnibus et singulis comitatibus seu universitatibus, et singulis personis civitatum, terrarum, castrorum et locorum, intra patrimonium, comitatum et terram praedictas constitutis, in quibus videlicet nobis seu quibusvis officialibus nostris ius competit deputandi vel instituendi aut eligendi seu ponendi potestates, capitaneos, dominos vel rectores aut officiales quoslibet alios, ne ipsae potestatem, capitaneum, dominum, rectorem vel defensorem, seu quemcunque alium officialem, quocunque nomine censeatur, in civitatibus, castris, terris et locis praedictis, aut eorum aliquo eligere, assumere, vocare vel recipere, retinere aut iam electo vel assumpto, vocato seu recepto, tanquam potestati seu capitaneo, rectori seu defensori vel officiali obedire quoquo modo praesumant, neve taliter electus, assumptus, receptus seu vocatus, huiusmodi potestariae, capitaneatus, dominii, vel rectoriae seu defensoriae, aut quodcunque aliud cuiusvis nominis officium recipere, acceptare, assumere, vel gerere, nisi de nostra et apostolicae sedis licentia speciali, quomodolibet audeat, sed assumptum omnino dimittat. Ubi vero ad communitates seu universitates, et singulares personas civitatum, terrarum, castrorum et locorum praedictorum, vel eorum aliquem ius competit eligendi potestatem, capitaneum, dominum, vel rectorem seu officialem quemlibet alium, qui per nos seu quosvis officiales nostros debeat aut consueverit confirmari: ne ante debitam confirmationem obtentam ipsae vel earum aliquae sic electo, tanquam potestati seu capitaneo, rectori vel defensori seu officiali in quibusvis obediant, neve taliter electus, quousque confirmationem habuerit, ut praefertur huiusmodi potestariae, capitaneatus, dominii vel rectoriae, seu defensoriae aut cuiusvis alterius nominis officio se immiscere, vel illud gerere aut exercere quovis modo praesumat, auctoritate apostolica districtius inhibemus, decernentes extunc irritum et inane quicquid contra huiusmodi inhibitionis tenorem contigerit attentari. Nulli ergo etc. nostrae inhibitionis et constitutionis infringere. Datum Avin. IV. Nonas Augusti Ao. II.

TITULUS III.

DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBUS.

CAP. UN.

Tempore huius cap. obtinentes plures dignitates; personatus, vel beneficia curam animarum habentia ex dispensatione, virtute illius non poterunt retinere nisi unum, et reliqua tenebantur resignare verbaliter et realiter coram ordinario sub testimonio publico intra mensem a tempore notitiae huius cap., nisi fuissent cardinales aut regum filii. Illi autem, qui plura talia sine dispensatione obtinebant, poterant ultimum retinere, reliquis forma praescripta et sub eodem tempore resignatis. Qui vero deinceps tale habuerit beneficium, si cum illo secundum simile receperit, quam primum illius possessionem habuerit, vel per eum steterit, quo minus habeat, primum, quo est ipso iure privatus, modo praedicto resignare tenetur; alias utrumque perdit, et inhabilis fit ad sacros ordines suscipiendos et ad quodcunque beneficium habendum. Tandem, qui dicantur ordinarii, quantum ad praemissa, et quae sint beneficia, curam animarum habentia, hic manifestatur. H. d. haec extravagans, quae est notabilis et multum practicabilis, et gravius obligat, quam cap. *De multa.* eod. tit. in antiqu. ut patet ad oculum.

Execrabilis[1]) quorundam tam religiosorum quam saecularium ambitio, quae, semper plus ambiens, eo magis fit insatiabilis, quo sibi amplius indulgetur, et improbitas importuna petentium a nobis et praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus non tam obtinuisse, quam extorsisse plerumque noscuntur, quod[2]) unus, interdum etiam ad unum beneficium ecclesiasticum minus idoneus, in diversis ecclesiis, nedum vicinis, sed etiam abinvicem longe distantibus, immo nonnunquam in diversorum regnorum partibus situatis, duas[3]) aut tres aut plures dignitates, personatus, officia seu[4]) prioratus, aut diversa ecclesiastica beneficia curam animarum habentia, possit dispensative, (quum alias non liceret de iure communi,) recipere, et simul licite retinere. Unde inter cetera inconvenientia subscripta sequuntur[5]), quod videlicet interdum unus, qui unicum quamvis modicum vix officium implere sufficeret, plurimorum sibi vendicet[6]) stipendia, quae multis literatis viris, vitae puritate ac testimonio bonae famae pollentibus, qui mendicant, possent abunde sufficere aequa distributione collata, habentibus ipsa paratur vagandi materia, divinus cultus minuitur, hospitalitas in ipsis beneficiis debita non servatur, et, dum non sunt sui in unaquaque regione rectores, ecclesiarum detrahitur commodis et honori, quae, carentes defensorum auxilio, in iuribus suis et libertatibus multipliciter collabuntur, et[7]) ruinis patent aedificia nobilia, quae magnificentia exstruxerat decessorum[8]), et, (quod amarius est dolendum,) animarum cura negligitur, et vitiorum scatibus fomentum periculose praebetur. Nos itaque, tot malis tantisque discriminibus[9]) occurrere cupientes, omnes et singulas dispensationes, super receptione aut[10]) retentione plurium dignitatum, personatuum, officiorum, prioratuum aut beneficiorum, quibus cura animarum sit annexa, sub quacunque forma vel expressione verborum a nobis vel praedictis[11]) praedecessoribus cuicunque[12]) personae concessas, (cardinalibus tamen sanctae Romanae ecclesiae, qui circa nos universali ecclesiae serviendo singularum ecclesiarum commoditatibus se impendunt, ac regum filiis, qui propter sublimitatem eorum ac generis claritatem sunt potioris[13]) praerogativa gratiae attollendi, duntaxat exceptis,) deliberatione super hoc cum fratribus nostris habita diligenti, de ipsorum[14]) consilio et ex certa scientia nostra in forma subscripta duximus taliter moderandas, quod per moderamen nostrum effrenatam circa easdem personas talium beneficiorum multitudinem refrenamus, ipsique impetrantes fructu dispensationum huiusmodi totaliter non frustrentur. Statuimus itaque et de fratrum ipsorum[15]) consilio ordinamus, quod obtinentes nunc ex dispensatione legitima pluralitatem huiusmodi dignitatum, personatuum, officiorum[16]) aut prioratuum seu beneficiorum, quae alias[17]) absque dispensatione obtinere nequibant, unum tantum ex dignitatibus[18]), personatibus, officiis, prioratibus, ecclesiis vel beneficiis huiusmodi, quibus cura imminet[19]) animarum, cum dignitate, personatu vel officio, prioratu, ecclesia vel beneficio sine cura, quae[20]) habere maluerit, praetextu dispensationis sufficientis, circa id eisdem indultae, possint licite retinere. Quae tamen teneantur eligere intra mensem, numerandum a tempore notitiae constitutionis istius, ceteris beneficiis cum cura vel sine cura, quae ipsius dispensationis praetextu tenebant[21]), et quae aliter non poterant de iure absque dispensatione licite retinere, quae nos extunc vacare decernimus, coram ordinario[22]) sub testimonio publico intra idem tempus verbaliter et realiter cum effectu dimissis, absque eo, quod ad illa nunquam sine nova collatione ab eo, qui facere poterit facienda, redire, aut eorum administrationi se immiscere praesumant; alioquin tam his quam aliis omnibus beneficiis, quae virtute huiusmodi[23]) nostri moderaminis retinere poterant, ut praefertur, sint ipso iure privati, et prorsus inhabiles ad similia beneficia obtinenda. Per hoc autem iis, qui dignitates, personatus, officia, vel alia beneficia curam animarum habentia ex dispensatione, quae ius tribuat, iuxta nostram moderationem praescriptam[24]) obtinent, et alia similia beneficia nostrarum vel aliasve[25]) eorundem praedecessorum auctoritate literarum exspectant, cum quibus est, ut illa, quum vacaverint, recipere[26]), et una cum obtentis retinere licite valeant, dispensatum, nolumus derogari, quin ea, quum vacabunt, infra dicti temporis spatium possint eligere, et dimissis aliis recipere in forma praescripta ac licite retinere, poenas similes incursuri, si huius[27]) nostrae contraire praesumpserint sanctioni. Porro, quia quorundam oculos sic avarae cupiditatis vitium excaecavit, quod plurima talia[28]) beneficia simul absque dispensatione canonica retinere praesumunt: nos de illis praesenti decreto statuimus, ut omnia et singula beneficia sic detenta, illo tantum[29]) retento, quod ultimo receperunt, dummodo in eo ex collatione canonica competat ius eisdem, intra tempus (ut praescribitur) limitatum verbo et facto ac sine fraude coram ordinario[30]) sub testimonio similiter publico dimittere teneantur. Quod si non fecerint, etiam illo sint ipso iure privati, in quo ius eis alias[31]) competebat, et inhabiles penitus ad quaecunque obtinenda ecclesiastica beneficia censeantur. Qui vero deinceps receperint dignitatem, vel personatum, seu officium aut aliud beneficium animarum curam habens annexam, si antea simile beneficium obtinebant, illud, (quo ipso iure, postquam secundi possessionem habuerint, vel per eos, omni dolo et fraude cessantibus, quo minus habeant, steterit, privati

TIT. III. Cap. un. 1) *Iohannes Ep. etc. Ad perpetuam rei memoriam. Execrabilis etc.:* Cod. Marb. — Repetitur inter Extr. Comm. c. 4. de praeb. III. 2. Exstat in Ed. Bas., cf. ads. ad c. 4 cit. — 2) *ut:* Cod. Marb. — 3) *plures quam duas vel tres aut plures etiam dign.:* id. — 4) omitt. id. — 5) *sequentur:* id. — 6) *vendicat:* id. — 7) omitt. id. — 8) *praedecessorum:* id. — 9) *criminibus:* Bohm. — 10) *et:* Cod. Marb. — 11) *dictis:* id. — 12) *cuiuscunque:* id. — 13) *potentis praer. gr. attribuendi:* id. — 14) *de ips. cons.:* desid. ib. — 15) *nostrorum:* id. — 16) *officiorumque seu beneficiorum:* id. — 17) *aliqualiter:* id. — 18) *dign. personalis officii:* id. — 19) *immineat:* id. — 20) *quod:* Böhm. — 21) *tenebantur, quae:* Cod. Marb. — 22) *ordinariis:* id. — 23) omitt. id. — 24) *perscriptam:* Bohm. — 25) omitt. Cod. Marb. — 26) abest ab cod. — 27) *huic:* Bohm. — 28) *plura alia:* Cod. Marb. — 29) *tamen:* id. — 30) *ordinariis:* id. — 31) *aliter:* id.

noscuntur,) absque morae dispendio in ordinariorum manibus dimittere debeant pari modo; alioquin extunc sint ipso iure secundo privati, et nedum ad sacros suscipiendos ordines, quin etiam ad habendum quodcunque beneficium[32]) ecclesiasticum inhabiles reputentur. Quae omnia et singula beneficia vacatura (ut praemittitur) vel dimissa nostrae et sedis apostolicae dispositioni de[33]) ipsorum fratrum consilio reservamus, inhibentes, ne quis praeter Romanum Pontificem, quacunque sit super hoc auctoritate munitus, de huiusmodi beneficiis disponere, vel circa illa per viam permutationis vel alias[34]) innovare quoquo modo praesumat. Nos enim, si secus actum seu attentatum fuerit, irritum decernimus et inane. Ceterum ordinarios intelligimus in casibus supra dictis[35]) episcopos, in quorum civitatibus vel dioecesibus consistunt beneficia, seu aliquod eorum, quae debent secundum praemissa dimitti, aut ipsi, qui ea debent dimittere, commorantur, vel ecclesiis cathedralibus vacantibus capitula earundem; et hi de beneficiis tam dimissis quam (ut praemittitur) perditis nos vel apostolicam sedem certificare studeant quam primum commode poterunt indilate, ut de illis salubriter disponere valeamus. Quantum autem ad modificationem attinet ante factam, illa duntaxat, et non alia beneficia ecclesiastica, quocunque nomine nuncupentur, curam animarum[36]) habere censemus, quae parochias habent, in quibus est animarum cura non per vicarios perpetuos, sed per rectores aut ministros beneficiorum ipsorum, vel illorum temporales vicarios exercenda, nec non et illa, quorum ministris ratione beneficiorum huiusmodi competit visitare, inquirere, procurationes recipere, suspendere, excommunicare, seu ab[37]) excommunicationis et suspensionis sententiis absolvere de consuetudine vel de iure, iuribus aliis de animarum cura loquentibus in suo robore quoad cetera permansuris. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum moderationis, statutorum, constitutionum, reservationis, inhibitionis, et voluntatum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis[38]) autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avinione XIII. Kal. Decembr. Ao. II.

TITULUS IV.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE ET ECCLESIAE NON VACANTIS.

CAP. I.[1])

Executores gratiarum, et iudices causarum a sede apostolica deputati, in dioecesibus iam divisis procedere possunt, sicut ante divisionem poterant. Et congrue ponitur sub hoc titulo, quum loquatur de executoribus, de quibus frequens mentio habetur in tit. de conces. praebend. libr. VI.; patet in cap. Executor., *cap.* Si capitulo., *et cap.* Si soli. *Et potuisset situari sub tit.* de rescript. *vel* de off. deleg. *vel* de paroch.

Sedes apostolica, in suis actibus veritatem prosequens, lucem amans, libenter evitat nodosae ambiguitatis involucrum, illamque sibi semper in suis ordinationibus reservare cautelam intendit, ut de illis ita proveniat commodum, quod aliis non immineat detrimentum. Sane pridem ad divini cultus augmentum et ad salutem populi, quem in nonnullis civitatibus ac dioecesibus sic multiplicavit Altissimus, quod in earum singulis singulorum vultus[2]) nequibat, ut eum decet, unicus pastor inspicere, aut alias partes boni pastoris implere, salubriter intendentes, in ipsis dioecesibus, quarum nonnullas in duas, et aliquas in plures dioeceses duximus dividendas, certas civitates et ecclesias ereximus cathedrales, quarum singulis proprias, distinctas et limitatas dioeceses iussimus assignari. Verum quia plures ante ordinationem seu divisionem nostram huiusmodi tam a nobis quam a praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus apostolicas obtinuerunt literas super beneficiis ecclesiasticis, in ipsis tunc integris dioecesibus vacaturis, quarum nonnullae restant adhuc executioni mandandae: nos, amovere volentes cuiusvis dubitationis scrupulum, qui circa executionem gratiarum super huiusmodi beneficiis concessarum posset forsan incidere, et provide considerantes attentius, quod per ordinationem seu divisionem nostram praedictam ius ad rem, expectantibus dicta beneficia antea competens, ex ratione mutari non debet, quin adeo efficax in divisis dioecesibus maneat, sicut prius erat, auctoritate praesentium declaramus, quod omnes et singulae gratiae, super beneficiis vacaturis ante divisionem huiusmodi in ipsis quondam integris dioecesibus a nobis vel praedictis praedecessoribus personis quibuscunque concessae, tam in ipsis nunc divisis, quam in aliis dioecesibus decisis ab illis, eisdem modo et forma possint suo ordine per executores inde datos, et alios, ad quos id pertinebit, ad debitam executionem adduci, quibus ante divisiones saepe fatas poterant et debebant. Idem etiam declaramus quoad literas apostolicas iustitiam continentes, ut videlicet iudices, dati per illas, in causis quarumlibet personarum, quae nunc de huiusmodi dioecesibus divisis exsistunt, possint iuxta earum tenorem provide procedere, ac si dictae dioeceses, de quibus mentio in literis eisdem habetur, integrae remansissent. Nulli, etc.

CAP. II.

Nullus impediat capitula, archidiaconos, et alias personas in iuribus, quae sibi competebant in ecclesiis integris, quin illa iura percipiant post divisionem ipsarum, sicut ante soliti erant percipere; quoniam in beneficiis divisis habet quis eadem iura, quae habebat in integris. Et hoc cap. sub hoc tit. fuit positum, quoniam declarat praecedens, ut clare patet. Concord. cap. Quia monasterium *de relig. dom. in antiquis.*

Ad apostolatus nostri pervenit auditum, quod aliquarum ecclesiarum, per nos ab aliis ecclesiis ex certis causis, quae ad hoc nostrum animum induxerunt, auctoritate apostolica divisarum, praelati et subditi capitulis, archidiaconis et aliis personis ecclesiarum, a quibus supra dictae ecclesiae sunt divisae, multipliciter iniuriari praesumunt, non permittentes, eos uti iurisdictionibus et iuribus suis, sicut ante divisionem huiusmodi utebantur. Quia igitur intentionis nostrae non exstitit nec exsistit, per divisionem episcopatuum ecclesiarum, a quibus divisiones factae sunt, capitulis, archidiaconis vel aliis personis velle aliquatenus derogare, nisi quatenus in divisionum huiusmodi literis apostolicis continetur expresse: nos praesentis auctoritate statuti universis praelatis, capitulis et aliis quibuscunque personis ecclesiasticis ecclesiarum decisarum, et in cathedrales ecclesias per nos auctoritate apostolica erectarum, praecipimus et mandamus, ne capitula, archidiaconos, et alios personatus vel dignitates, officia seu beneficia in praedictis primariis ecclesiis obtinentes, quo minus visitationes exerceant, procurationes recipiant, iurisdictiones et iura archidiaconalia et alia bona obtineant in praedictis decisis dioecesibus, sicut ante divisionem huiusmodi obtinebant, nisi quantum in divisionum huiusmodi literis apostolicis caveatur expresse, impediant quoquo modo, quousque per sedem apostolicam aliud fuerit ordinatum. Si enim aliqui contra praesens praeceptum agere vel facere praesumpserint: nos praesumptores tales digna curabimus animadversione punire. Nulli etc. nostrorum praecepti et mandati infringere etc. Datum Avinione V. Kal. Octobris Ao. V.

TITULUS V.

NE SEDE VACANTE ALIQUID INNOVETUR.

CAP. I.

Vacante sede imperiali, quum iurisdictio ad Papam devolvatur, sub poena excommunicationis hic prohibetur, quod nullus tunc nomen vicarii imperatoris vel alterius cuiuscunque officii retineat, assumat vel resumat, nullusque ei obediat vel auxilium praebeat; alias excommunicatio in personas, et interdictum in terras, nisi intra duos menses resipuerint, profertur. Tandem modus huius processus publicandi exprimitur. H. d.

Si fratrum et coepiscoporum nostrorum, et aliorum quorumlibet iura illibata servari et ab omni fore dispendio diminutionis extranea cupimus, et ad illud libenter nostrae sollicitudinis studium adhibemus: multo fortius siquidem pro nostris et Romanae ecclesiae sponsae nostrae iuribus et honoribus conservandis ex iniuncto nobis officii debito apostolicae provisionis partes tenemur[1]) impendere, ne temporibus nostris usurpationis iniuriam subeant, aut detrimentum cuiusvis derogationis incurrant. Sane, in nostram et fratrum nostrorum deductum est fama divulgante notitiam, quod licet de iure sit liquidum, et ab olim fuerit inconcusse servatum, quod vacante imperio, sicut et nunc per obitum quondam Henrici Romanorum Imperatoris vacasse dignoscitur, quum in illo ad saecularem iudicem nequeat haberi recursus, ad summum Pontificem, cui in Persona beati Petri terreni simul et coelestis imperii iura Deus ipse commisit, imperii praedicti iurisdictio, regimen et dispositio devolvuntur, et ea ipse durante ipsius vacatione imperii per se, vel alium seu alios exercuisse noscitur in imperio memorato, nonnulli tamen, in Italiae partibus potestatis et dignitatis fastigium

Cap. I. 32) *aliud ben.:* id. — 33) abest ab eod. — 34) *aliqualiter:* id. — 35) *supra scriptis:* id., Böhm. — 36) omitt. Cod. Marb. — 37) abest ab cod. — 38) *Si quis autem etc. Dat. Avinion. XIII. Kal. Dec. etc.:* id.

TIT. IV. Cap. I. 1) Repetitur inter Extr. comm. c. un. de off. del. I. 6. Exstat in Ed. Bas.; *cf.* adn. ad *c. un. cit.* — 2) *vultus:* Böhm.
TIT. V. Cap. I. 1) *tenemus:* Böhm. — *teneamur:* Ed. Rom. oper. mend.

illicite ambientes, in nostrum et Romanae sanctae matris ecclesiae (quantum in eis est) praeiudicium evidens, ac diminutionem honoris et iuris, vicariatus seu alterius cuiuscunque nomen officii, quod ipso imperatore vivente ex ipsius commissione gerebant in certis terris, territoriis sive locis, post decessum ipsius absque nostra vel apostolicae sedis petita vel obtenta licentia retinere sibi, et nonnulli etiam de novo assumere, quod non gesserant, aut gestum antea posteaque dimissum resumere temerariis ausibus praesumpserunt, quo vel quibus adhuc non verentur abuti, et sub eius vel eorum colore multa facere et fecisse noscuntur, quae in nostram et ecclesiae praedictae iniuriam aperte redundant, non abhorrentes per id variis involvi criminibus, nec divinae maiestatis formidantes offensam. Quia igitur error, cui non resistitur, approbari videtur, et latum pandit delinquentibus sinum, qui eorum perversis conatibus non resistit: nos, volentes nostris et ecclesiae sponsae nostrae iuribus et honoribus in hac parte prospicere, et malis ac scandalis, quae ex retentione, assumptione seu resumptione huiusmodi orta sunt hactenus, et quae periculose possent in antea suboriri, celeriter obviare, nec non periculis animarum huiusmodi retinentium, assumentium seu resumentium nomina, et eis abutentium, ut praefertur, salubriter occurrere cupientes, praesentium auctoritate monemus sub excommunicationis poena omnes et singulos, cuiuscunque status, praeeminentiae, dignitatis aut conditionis exsistant, etiamsi patriarchali vel quavis alia superiori, sive episcopali, vel regia seu aliis quacunque praefulgeant dignitate, qui post vacationem imperii absque nostra vel sedis praedictae licentia huiusmodi vicarii seu cuiusvis alterius officii nomen ubilibet retinuerunt, assumpserunt, seu resumpserunt et retinent, et qui assument vel resument fortassis in posterum, et sub talis donationis pallio abusi sunt et abutuntur, vel etiam abutentur potestate vel iurisdictione quacunque, seu eius exercitio publice vel occulte, quatenus de cetero etiam a denominatione huiusmodi, seu cuiuscunque assumptione, resumptione ac retentione praedictis, nec non usu, potestate et exercitio supra dictis prorsus abstineant et omnino desistant. Inhibentes insuper sub poena praedicta omnibus et singulis patriarchis, praelatis et etiam aliis superioribus, ac regibus, civitatibus, comitatibus, universitatibus, capitaneis, potestatibus, rectoribus, comitibus, vicecomitibus, baronibus et aliis omnibus, cuiuscunque sint dignitatis, conditionis aut status, ne praedictum huiusmodi nomen seu aliud quodlibet in eodem imperio retinentes, ut praefertur, aut assumentes, vel eorum aliqui sub denominatione vel titulo huiusmodi nominum, seu procuratores, commissarios, iudices aut vices eorum gerentes quocunque colore quaesito recipiant vel admittant, nec ut vicariis seu vicario aut officialibus imperii pareant vel intendant, aut pareri vel intendi faciant vel permittant, nec in his eis vel ei quomodolibet praestent auxilium, consilium vel favorem. Alioquin in omnes et singulos patriarchas, praelatos, et superiores et inferiores, reges et ceteros, denominationem praedictam ut praemissum est retinentes, assumentes seu resumentes, ac illius praetextu exercentes quaecunque officia, potestates seu iurisdictiones, et recipientes eos ut vicarios, vel officiales imperii aut commissarios eorum, ut talium, et in parentes seu obedientes eis, ut talibus, aut praestantes in hoc sibi consilium, auxilium vel favorem, nisi intra duorum mensium spatium a die datae praesentium numerandum penitus resipuerint, vel se licentia sedis apostolicae super hoc ostenderint communitos, excommunicationis in singulares[2]) personas, et in terras et loca ipsorum, et quaslibet communitates, universitates, civitates aut villas interdicti sententias de fratrum nostrorum consilio publice promulgamus, contra eos nihilominus spiritualiter et temporaliter gravius processuri, prout inobedientia eorum exegerit, qualitas facti suaserit, et viderimus expedire. Et ut quibuslibet parendi talibus tollatur occasio: omnes et singulos, qui huiusmodi vicariatus nomen retinentibus, assumentibus seu resumentibus iuramento fidelitatis tenentur adstricti, a iuramento huiusmodi quantum ad hoc de potestatis plenitudine absolventes, auctoritate apostolica firmiter inhibemus eisdem, ne talibus ut vicariis vel officialibus imperii aliquatenus pareant vel intendant. Et insuper omnes pactiones, obligationes, confoederationes et colligationes, a quibuscunque super hoc quomodolibet initas, iuramento vel quacunque firmitate vallatas, omnino dissolvimus, viribus vacuamus, irritamus, et, quatenus de facto processerint, revocamus. Ac huiusmodi et quaelibet alia iuramenta, quibuslibet super his praestita, per quae posset in praedictis nostris et ecclesiae nostrae praedictae iuribus derogari, praesertim quum iuramentum vinculum iniquitatis esse non debeat, relaxamus. Ceterum, ut huiusmodi processus verius ad communem omnium notitiam deducatur: chartas seu membranas, processum continentes eundem, in ecclesia Avinionensi appendi vel affigi ostiis seu superliminaribus faciemus, quae processum ipsum suo quasi sonoro praeconio et patenti iudicio publicabunt ita, quod omnes et singuli, quos processus ipse contingit et contingere potest, nullam postea possint excusationem praetendere, quod ad eos talis processus non pervenerit, vel quod ignoraverint eundem, quum non sit verisimile, remanere quoad ipsos incognitum vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Datum Avinione in domo episcopali, II. Kal. April. Ao. I.

TITULUS VI.

DE VOTO ET VOTI REDEMTIONE.

CAP. UN.[1])

Votum, per susceptionem sacri ordinis solennizatum, licet impediat matrimonium sequens, non tamen praecedens: etiamsi nondum esset per carnis copulam consummatum. Et durante matrimonio, etiam nondum consummato, nullus praesumat accipere aliquem de sacris ordinibus. Quod si fecerit, dissoluto etiam matrimonio: nec in illo ministrare, nec ad superiores adscendere poterit, nisi aliquam de religionibus approbatis ingrediatur, et eius regulam expresse vel tacite profiteatur. Est autem talis coniugatus sic ordinatus per dioecesanum monendus, ut religionem ingrediatur, si matrimonium nondum est consummatum. Quod si renuerit, et uxor institerit: compellitur per excommunicationem ad matrimonii consummationem. Hoc dicit. Et est casus notabilis, ut qui satis efferri non posset.

Antiquae concertationi finem cupientes imponere, ac animarum periculis inde provenientibus salubriter providere, de fratrum nostrorum consilio praesenti declaramus edicto, quod, licet votum solennizatum per sacri susceptionem ordinis, quantum ad impediendum matrimonium contrahendum, ac ad[2]) dirimendum, si post contractum fuerit, secundum statuta canonum sit efficax reputandum, ad dissolvendum tamen prius contractum, etiamsi per carnis copulam non fuerit consummatum, quum nec iure divino, nec per sacros reperiamus canones hoc statutum, invalidum est censendum, auctoritate apostolica districtius inhibentes, ne quisquam durante matrimonio, nondum etiam consummato, aliquem de sacris ordinibus praesumat suscipere, nisi prout sacris canonibus noverit convenire. Quodsi secus a quoquam forsitan attentatum fuerit: ordinamus, quod nec matrimonio soluto[3]) in sic suscepto ordine ministrare, nec ad superiores ordines provehi, nec ad aliquod beneficium vel officium ecclesiasticum valeat promoveri, nisi aliquam de religionibus approbatis, (quarum professio ad castitatis custodiam, et[4]) abdicationem temporalium, et sui superioris obedientiam suos professores adstringat,)[5]) ipsum canonice contigerit[6]) ingredi, ac eius regulam expresse vel tacite profiteri. Quo casu dioecesanus super praemissis et singulis praemissorum cum eo dispensare valeat, nisi sit aliud canonicum, quod obsistat[7]). Ad ingressum huiusmodi sic ordinatum, si matrimonium consummatum non fuerit, per dioecesanum instanter moneri praecipimus et induci. Quod si forsan renuerit adimplere: ipsum, si sponsa eius institerit, per censuram ecclesiasticam compellendum decernimus contractum matrimonium consummare. Nulli[8]) etc. nostrarum declarationis, inhibitionis, ordinationis, praecepti et constitutionis infringere. Datum Avinione Kalend. Decembr. Ao. VII.

TITULUS VII.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS.

CAP. UN.

Secta et religio Fratricellorum sive Beguinorum, qui se dicebant de tertio ordine beati Francisci, cassatur, quoniam inter ceteros errores ecclesiastica sacramenta despiciebant. Et sub poena excommunicationis omnibus iniungitur, ut nulli de cetero talem ritum assumant, et ne episcopi ipsum concedere praesumant. Vide cap. fin. eod. tit. in antiqu. et cap. 1. eod. tit. l. 6.

Sancta Romana atque universalis ecclesia, cui auctore Domino, licet immeriti, praesidemus, sicut religiosa et pia vota benigno favore prosequitur, sic superstitiosos conatus insolentium hominum detestatur, videlicet ne sub ovium pelle gregem dominicum truculentia lupi rapacis invadat, sub pietatis imagine virus haereticae pravitatis obrepat, et sub praetextu conversationis angelicae incautis mentibus spiritus malignus illudat. Cuius rei gratia sacris canonibus est interdictum, ne aliquis novum ordinem aut religionem inveniat, vel habitum novae religionis assumat, sed quicun-

---

Cap. I. 2) *singulas:* Böhm.

TIT. VI. Cap. un. 1) Cod. Lips. 23. — 2) omitt. id. — 3) *dissoluto:* id. — 4) omitt. id. — 5) add.: *alias:* id. — 6) *contingeret:* id. — 7) *obstet:* id. — 8) *Nulli ergo etc. Data Avinione Kal. Dec. Pont. nostri Ao. VII.* id.

TULUS VII.

IGIOSIS DOMIBUS.

eorum regulam seu ordinem fratrum Minorum, quam ... clecns instituit, se profiteri ad literam conservare confingunt, quanquam in obedientia generalis vel provincialium ministrorum ipsius ordinis non morentur, praetendentes, se a sanctae memoriae Coelestino Papa V. praedecessore nostro huius status seu vitae privilegium habuisse. Quod tamen, etsi ostenderent, non valeret, quum bonae memoriae Bonifacius Papa VIII. praedecessor noster ex certis causis rationabilibus omnia ab ipso Coelestino praedecessore nostro concessa, quae per ipsum Bonifacium non contingeret approbari, viribus penitus vacuaverit, distamque vitae privilegium non inveniatur per eundem Bonifacium approbatum. Quidam autem eorum dictum habitum et vivendi ritum a quibusdam episcopis seu eorum superioribus vel aliis ecclesiarum praelatis habuisse profitentur, quos nec eis concedere licuit contra formam concilii generalis. Nonnulli etiam ex ipsis, asserentes, se esse de tertio ordine beati Francisci, Poenitentium vocato, praedictum statum et ritum eorum sub velamine talis nominis satagunt palliare, quum tamen in regula ipsius tertii ordinis talis vivendi ritus nullatenus sit concessus. Et quia in errorum barathrum faciliter ruunt, qui conceptus proprios patrum definitionibus anteponunt: ipsorum quam plurimi, sicut fide digna relatione percepimus, a veritate catholicae fidei deviantes ecclesiastica sacramenta despiciunt, ac errores alios student multipliciter seminare. Quum itaque talium damnanda temeritas in eiusdem fidei detrimentum, fidelium scandalum, praefati Minorum et aliorum ordinum approbrium, et etiam suarum et aliarum [1]) animarum perniciem redundare noscatur: sectam, ritum et statum huiusmodi, non obstantibus praemissis eorum excusationibus, quas frivolas reputamus, et quicquid per eos communiter vel divisim sub religionis, conventus, collegii seu congregationis nomine vel colore attentatum exstitit vel exsistit, de fratrum ipsorum consilio auctoritate apostolica nullius fuisse et esse decernimus firmitatis, et, quatenus de facto processerunt, de consilio et auctoritate praemissis revocamus omnino, ac perpetuae prohibitioni subiicimus, et ab ecclesia Dei penitus abolemus, eisdem personis et aliis quibuscunque sub poena excommunicationis, quam eas, si secus fecerint, incurrere volumus ipso facto, iniungentes expresse, ne statum sive sectam et ritum huiusmodi ab ipsis assumptum sectentur ulterius, vel ipsum de novo assumere quoquo modo praesumant. Episcopos quoque et eorum superiores et etiam alios praelatos quoscunque, qui praedictis personis vel aliis ritum vivendi et habitum supra dictos praeter specialem apostolicae sedis auctoritatem deinceps concesserint, praedictae excommunicationis poenae ipso iure decernimus subiacere. Dignum est enim, ut adulterinas plantationes, quas non Pater coelestis, sed humanae temeritatis audacia plantat, apostolici culminis censura divellat, nec patiatur in agro dominico perversae congregationis repres excrescere, cui proprium est, divina opitulante gratia, virtutes serere, ac vitia radicitus exstirpare. Nulli ergo, etc. Datum

natae intra triennium, incipiendum a Kal. Aprilis proxime secuturi, quomodolibet deferre praesumant. Nos enim omnes et singulos, qui ad dictum regnum arma, equos, ferrum, ligamina et victualia supra dicta et quaecunque prohibita contra tenorem huius nostrae prohibitionis deferre praesumpserint, illis poenis et sententiis, quas deferentes huiusmodi prohibita in Alexandriam vel ad Aegypti partes incurrunt, decernimus subiacere. Et nihilominus omnes et singulos, qui Sarracenis Granatae praestabunt dicti negotii prosecutione durante auxilium, consilium vel favorem, aut prosecutionem dicti negotii directe vel indirecte, secrete vel publice impedire vel turbare forte praesumpserint, excommunicationis sententiam incurrere volumus ipso facto. Nulli ergo nostrae inhibitionis, constitutionis et voluntatis etc. Dat. Avinione V. Kal. Mart. Ao. I.

TITULUS IX.

DE TORNEAMENTIS.

CAP. UN.

Constitutio Clementis, in quibusdam regnis torneamenta inhibens sub poenis excommunicationis et interdicti, hic revocatur, et illi, qui huius occasione sententias incurrerant, absolvuntur.

Quia in futurorum eventibus sic humani fallitur incertitudo iudicii, ut, quod coniectura probabili exnunc interdum attenta consideratio utile pollicetur, reperiri damnosum quandocunque contingat, nonnunquam quod consulte statuitur ex sanioris inspectione iudicii consultius revocatur: sane felicis recordationis Clemens Papa V. praedecessor noster, attente considerans, generale passagium, in concilio Viennensi pro terrae sanctae subsidio salubriter ordinatum, per torneamenta et hastiludia sive iuxtas non leviter impediri, tum quia frequenter sic ipsum passagii negotium prosecuturos [1]) exinaniunt, quod ad eius executionem efficiuntur impotentes, tum quia interdum quam plures a crucis assumptione retrahunt, dum ab illis abstinere (aliis ea exercentibus) erubescunt, torneamenta ipsa et hastiludia sive iuxtas in regnis Franciae, Angliae et Alemanniae, et aliis nonnullis provinciis, in quibus ea consuevere frequentius exerceri, specialiter interdixit, in facientium ea, vel ad id eis praestantium opem, consilium vel consensum, et illorum etiam, in quorum locis vel districtibus fierent, non prohibentium hoc, quum possent, et illorum procedentes ad illa in domibus suis recipientium, vel commercium quomodolibet exercentium cum eisdem, in personas excommunicationis, et in terras interdicti sententiae promulgando, absolutione ab excommunicatione huiusmodi, praeterquam in mortis articulo, sedi apostolicae reservata. Verum quoniam, ut intelleximus, per sententiam huiusmodi periculum animarum ingeritur, et pro eo maxime negotio dicti passagii deroga-

huiusmodi sententias incurrerunt, absolventes ab illis, et cum eis, qui, sic ligati, vel in locis propterea interdictis divina celebrarunt officia, super irregularitate inde contracta auctoritate apostolica dispensantes. Datum Lugduni XVI. Kal. Octobr. Ao. I.

TITULUS X.

DE CRIMINE FALSI.

CAP. UN.

Falsificantes monetam regis Franciae, et aliorum locorum circumvicinorum, aliquo de quatuor modis, hic prolixe declaratis, ipso facto excommunicationem incurrunt, a qua absolvi non possunt, nisi a Papa, praeterquam in mortis articulo. De falsificantibus sigillum ipsius regis Franciae habes cap. Ad audientiam. *eod. tit. in antiquis.*

Prodiens quasi ex adipe iniquitatis multorum sceleratorum funesta cupiditas, eos in perniciem praecipitare conatur, dum sequi miserabilem eius ingluviem, satietatis nescientem moderamina, non verentur. Ipsi etenim, turpium lucrorum se faecibus immergentes, ambitiosis nexibus involvuntur, Dei timorem damnabili caecitate postponunt, et, quasi ambulantes in tenebris, non vitant excidia personarum. Nuper siquidem ad nostri apostolatus auditum multorum relatio fide digna perduxit, quod nonnulli, nullam habentes auctoritatem iuris, vel consuetudinem seu privilegium faciendi, monetam falsam ostendunt et fabricant in regno Franciae et locis circumvicinis. Alii vero monetam falsam sub vero signo carissimi in Christo filii nostri Caroli regis Francorum et Navarrae illustris studiose depravant, et ex hoc cadit a suo recto pondere. Quam plures etiam in locis circumvicinis, quibus de iure aut consuetudine seu privilegio ius competit fabricandi monetam, signum proprium monetae regiae monetae suae, quam fabricant, imprimere seu insculpere moliuntur, eiusdem quantitatis et rotunditatis, literarum figurae, quam habet moneta regia, monetae suae, quam fabricant, quantum possunt similius, speciem et formam insculpunt, constituunt et imponunt. Et quamvis moneta praedicta eorum, ad usurpatam similitudinem perducta, deficiat a iusto pondere argenti, et solito in regia moneta, et more et consuetudine observato: simplices tamen et populares personae, non habentes inter monetas tantae similitudinis peritiam discernendi, falluntur quotidie ea occasione in usu monetarum, recipientes monetas falso assimilatas pro veris. Sunt et alii, qui scienter falsas monetas extra regnum praedictum emunt, et post intra regnum ipsum eas portant, vendunt et expendunt. Nos igitur attendentes, quod iidem falsarii et fabricatores monetarum talium et emptores praedicti per hoc se dignos maledictione constituunt, eos, qui (ut praemittitur) praemissa moliri, aut fabricare, aut emere, vel portare ad regnum praedictum scienter praesumpserint, felicis recordationis Clementis Papae V. praedecessoris nostri vestigiis inhaerentes, excommunicationis sententia innodamus, absolutione praedictorum nobis et successoribus nostris, praeterquam in mortis articulo reservata. Nulli etc. nostrae innovationis infringere etc. Datum Avinion. V. Nonas Iul. Ao. VI.

TITULUS XI.

DE PRIVILEGIIS.

CAP. UN.

Privilegia, si qua sint, quibus aliqui nobiles Campaniae et Maritimae dicebant se munitos circa bannitorum receptationem, haec constitutio propter causas, hic insertas, revocat et annullat.

Ad nostri apostolatus pervenit auditum, quod nonnulli nobiles et communitates, intra nostras Campaniae Maritimaeque provincias constituti, asserentes, per privilegia sedis apostolicae sibi fore concessum, quod de provinciis ipsis per rectorem earum, qui est pro tempore, vel officiales varios rectoris eiusdem banniti in terris, civitatibus, castris et locis eorum morari libere possint, nec in illis idem rector bannitos ipsos capere valeat, eosdem bannitos in dictis terris, civitatibus, castris et locis non absque derogatione sedis apostolicae manifesta recipiunt et receptant. Nos igitur, qui benevoli more patris in provinciarum ipsarum tranquillitatis et pacis commodis delectamur, super hoc, (prout ad nostrum spectat officium,) pro communi bono provinciarum ipsarum de congruo volentes remedio providere, privilegia supra dicta, cuiuscunque tenoris existant, maxime quum ipsorum praetexto maleficia remaneant in eisdem provinciis impunita, pandatur ausus excessibus, cultus laedatur iustitiae, dictique rectoris multipliciter impediatur officium, ac provinciarum ipsarum status, pacis foedere violato, non absque grandi reipublicae detrimento subverti possit scandalis, scissuris, ex nunc[1]) auctoritate apostolica ex certa scientia revocamus, annullamus, et etiam irritamus, ac nullam habere decernimus roboris firmitatem. Nulli etc. nostrae revocationis et annullationis, cassationis, irritationis et constitutionis infringere. Data Avin. VII. Idus. Aug. Ao. VI.

TITULUS XII.

DE POENIS.

CAP. UN.

Narratis facinoribus hominum Marchiae, qui suos rectores et officiales occidere soliti erant, post enumerationem XVII. modorum offensae, totidem poenas exprimit, quas incurrent, qui de cetero talia praesument, et propter patrum iniquitatem filios a quibuscunque honoribus et beneficiis tanquam indignos repellit. Concord. cap. Ad aures. *et cap.* In quibusdam. *eodem tit. in antiqu. et cap.* Felicis. *eod. tit. libr.* VI. *iuncta Clem.* Si quis suadente diabolo. *etiam in eod. tit.*

Dierum crescente malitia videmus mundum in deteriora iugiter prolabi, sic hominum mentes astuta depravante nequitia, malis passim cumulum superaddi, ut et boni, qui alias odirent virtutis amore delinquere, interdum cum perversis admixti, concurrere cum illis in illicitis habeant, et in apertam malitiam prosilire. Est enim compescenda malorum audacia, ut saltem poenae formidine retrahantur a noxiis, sicque boni, sectando virtutem meliores effecti, non cogantur cum illis perire. Sane vulgaris famae notoriam publicat, et longe lateque ipsa iniuriosa transgressus evidentia manifestat, quod nonnulli de Marchia Anconitana provincia nobis et Romanae ecclesiae subiecta, nedum olim temporibus diversorum praedecessorum nostrorum Romanorum Pontificum gressus fidelitatis egressi declinaverunt ad infidelitatis reprobae devium, sed in diebus non longe praeteritis contra nos et ecclesiam eandem, et dilectum filium Amelium praepositum Bellimontis, capellanum nostrum, provinciae memoratae rectorem, cervicem rebellionis erigere praesumpserunt, et in quosdam officiales et familiares suos crudeliter saevientes, post graves illatas iniurias, et reprobrosas[1]) contumelias irrogatas eisdem, et post bona ipsorum violenta praedatione subtracta, eos cruentae mortis suppliciis in ore gladii tradiderunt. Inter quos pars dicitur fuisse non modica, cui mens sanior inerat, et tantae temeritatis excessus non leviter displicebat; sed habuerunt vel inviti furori confusae multitudinis cedere, dum illius nequiverunt conatibus obviare. Nos igitur, ut mali, poenarum impositionibus gravium territi, vereantur in antea in consimilis erroris invium relabi, ac boni, persistentes in sua fidelitate constanter, non habeant propter illorum claudicare perfidiam, remediis, quibus possumus, praecavere volentes, et animarum suarum saluti dictaeque provinciae pacifico statui paternis affectibus prospicere cupientes, de fratrum nostrorum consilio hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, ut, quicunque de provincia ipsa, vel aliunde in ea provincia moram trahens, clericus vel laicus, famae suae prodigus, ipsius ecclesiae calcata reverentia in hoc sceleris genus irrepserit, quod rectorem seu rectores, qui pro tempore regimini dictae provinciae in spiritualibus et temporalibus auctoritate apostolica praefuerint, vel ipsorum aliquem, aut eorum, vel alicuius ipsorum vicarium, aut iudicem, vel iudices, vel ipsius provinciae thesaurarium, aut locum tenentem eiusdem (quod absit) occiderit, aut ad offendendum illum vel illos insecutus extiterit, ceperit, captivaverit, detinuerit, percusserit, aut etiam vulneraverit, aut ipsorum aliquid, vel alias in locum, ubi moram traxerint, insultum fecerit, aut ipsum vel ipsos obsederit, sive de suo regimine vel officio forsan expulerit vel fugaverit, vel socius fuerit facientis, aut illum vel illos bonis aliquibus spoliaverit, vel provinciae supra dictae, alicuius civitatis, castri vel loci de provincia ipsa populum, communitatem vel universitatem, aut aliquos ex eis, vel quoscumque alios de provincia ipsa directe vel indirecte contra nos et praefatam ecclesiam, seu rectores, officiales et locum tenentes praedictos, vel ipsorum aliquem ad seditionem quomodolibet excitabit, ac rebellionem seu conspirationem per se, vel per alium seu alios facere vel procurare praesumpserit, vel ad ea sive ipsorum aliquod dederit auxilium, consilium vel favorem, directe vel indirecte, publice vel occulte, cuiuscunque conditionis, ordinis, dignitatis aut status ecclesiastici vel mundani fuerit, etiamsi patriarchali vel archiepiscopali, seu episcopali vel superiori praefulgeat dignitate, perpetuo sit infamis, ut nec ad testimonium

TIT. XI. Cap. un. 1) ex tunc: Böhm.

TIT. XII. Cap. un. 1) probrosas: Böhm.

tibus et etiam immunitatibus realibus et personalibus, privilegiis et indulgentiis quibuscunque, sub quacunque forma verborum ab apostolica sede concessis, extunc penitus careant. Vasalli et homines a iuramento fidelitatis et alia quavis obligatione, quibus tenentur eidem, sint penitus absoluti. Feuda quoque, iura, honores ac officia, et alia quaecunque bona immobilia, quae in dicta provincia Marchiae et alibi ubicunque a praedicta Romana obtinent ecclesia, sint eo ipso penitus confiscata. Aliis vero feudis, iuribus, honoribus, officiis et bonis immobilibus, quae a quibuscunque aliis tenent ecclesiis, sint eo ipso privati, quae sic ad easdem ecclesias libere revertantur, quod de illis earum rectores pro sua voluntate disponant. Mobilia vero bona ipsius concedimus fidelibus occupanda, illud nihilominus adiicientes nostrae huiusmodi sanctioni, ut sic delinquens excommunicationis sententiae, universitas vero seu communitas, quae deliquerit in praedictis, einsque territorium et districtus interdicto ecclesiastico subiaceant ipso facto. A qua quidem excommunicationis sententia nullus ab alio, quam a Romano Pontifice possit absolutionis beneficium obtinere, nisi duntaxat in mortis articulo constitutus. Per hoc autem non adimimus saecularibus potestatibus facultatem utendi legibus contra talem, quas adversus sic delinquentem catholici principes ediderunt. Dignum etenim est, ut, quos timor Dei a malo non revocat, poenarum moles in eos exaggerata compescat. Nulli etc. nostrae functionis et sanctionis insuper etc. Datum Avinion. VIII. Kal. Septembr. An. III.

TITULUS XIII.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS, SUSPENSIONIS ET INTERDICTI.

CAP. UN.

Taxatio gratiarum sedis apostolicae impetratarum, tam cum clausulis consuetis quam non consuetis, hic continetur. Et quot literas, quotque dictiones linea complecti debent, declaratur; ad paupertatem respectus habetur. Contra transgressores poena suspensionis ab officio usque ad sex menses, et quandoque privationis imponitur, et ultra illam abbreviatoribus sententiam excommunicationis Papa comminatur.

Quum ad sacrosanctae Romanae ecclesiae sinum, velut ad matris ubera referta dulcedine, ac [1]) Romani Pontificis Christi vicarii successorisque Petri clementiam, tanquam ad patris plenam providentia pietatem, orbis terrarum et qui habitant in eo gratiarum spe assidue confluant universi; indignum credimus nostris fore temporibus, ut, quibus nos et ecclesia ipsa exuberamus in gratiis, deficiamus in donis, ne murmurandi inde praestetur occasio, unde gratitudine necessitas aderat collaudandi, neve scriptura reddat onustam quod liberalitas fecerat gratiosum. Qua de re circa literarum posteaquam scripturas, registri quoque nostri, nec non abbreviato-

per se, vel saltem aliis addita clausulis faciat lineam, in quarta parte Turonensis grossi [2]) taxetur, et sic pro qualibet linea huiusmodi additae clausulae in taxando quarta pars grossi Turonensis addatur. Et si quid superfuerit, et minus linea: illud superfluum nec taxationem immutet. Lineam autem, quae centum et quinquaginta literas, seu XXV. continet dictiones, intelligi volumus in hoc casu. Et ut taxatio huiusmodi, dum exempla ponuntur, quodammodo procedat: inserta illa clausula: „Verum ne sub eo praetexto etc.," quae quatuor continet lineas, uno Turonensi grosso taxetur. Illa etiam clausula: „Praebendam vero ac dignitatem, quae cum acceptatione reservat," quae quatuor et paulo plus continet lineas, uno Turonensi grosso taxetur, et in similibus clausulis additis secundum linearum numerum idem fiat. Eandem taxationem cum moderamine ante dicto quoad praefatas literas in registro nostro servari volumus, quum fuerint registrandae. Eandem etiam taxationem quoad praefatarum literarum notas, scilicet gratiae, cum ante dicto numero abbreviatores observent. De executoriis vero huiusmodi gratiarum abbreviatores ipsi, etiamsi clausulae non communes vel insolitae apponantur eisdem, duos tantum recipiant Turonenses. Hoc licet sic in taxatione praedictarum literarum observari velimus: in forma tamen pauperum deferri volumus paupertati, et nostram taxationem in illa, videlicet octo Turonensium grossorum, inviolabiliter observari. Nam beatum fore virum, qui super pauperem et egenum intelligit, verbis propheticis [3]) edocemur. Circa taxationem autem literarum, quae per audientiam transeunt, nihil ad praesens aliud duximus ordinandum, sed rationabilis modus observetur in illis, qui solitus est hactenus observari, maxime secundum taxationem literarum ipsarum, quae in libro provinciali invenitur esse conscripta. In quarum taxationibus literarum ex causis rationabilibus sustinemus, ut Turonensis grossus, quamdiu scilicet Romana curia exstiterit citra montes, Romanino succedat. Ceterum ubicunque de Turonensi grosso in taxationibus praelibatis fit mentio, intelligi volumus, quamdiu curia fuerit citra montes. Si vero ultra montes, Romae scilicet, vel in aliis locis vel Italiae partibus curia ipsa constiterit: in taxationibus ante dictis Romaninus pro Turonensi ponatur. Ad haec praedictae nostrae adiicimus sanctioni, ut, si forsan, (quod quandoque contingit,) eveniat, videlicet quod non [4]) culpa, negligentia vel defectu scriptoris, vel ex ignorantia, caecitate aut torpore desidiae, vel ex occupatione, distractione aut alia quavis occasione abbreviatoris, qui notam, ex qua litera grossa procedit, inepte formaverat, eadem grossa literis gratis fuerit rescribenda, hoc ipsi scriptori vel illi, cuius litera huiusmodi fuerit rescribenda, non noceat, sed abbreviatori debeat imputari in tantum, ut eidem scriptori abbreviator ipse satisfaciat integre iuxta taxationem eiusdem grossae literae rescribendae. Ceterum ut praedicta, quae a nobis pro utilitate publica sunt instituta salubriter, eo diligentiores sui observatores inveniant, quo transgressores ipsorum maiori noverint se poena percelli: statuimus, ut praefati omnes et singuli, tam

TITULUS XIV.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

CAP. I.

Quum fratres Minores indumentis vilibus secundum eorum regulam debeant indui: de qua vilitate sit intelligendum, hoc relinquit iudicio superiorum, praecipiens sub poena excommunicationis illis obediri, et reprehendens fratres, qui pro arbitrio suo habitus curtas, strictas et novitatis plenos portabant, qui transgressores regulae non dicentur, si in hoc superioribus obsequuntur. Superiores etiam arbitrari poterunt, an habenda sint granaria et cellaria pro necessariis ad victum colligendis. Tandem fratres ipsos hortatur ad obedientiam, quam dicit paupertati et castitati esse praeferendam. H. d. et est valde notabilis. Concord. c. *Exiit, qui seminat*, eod. tit. libr. VI., et Clem. *Exivi de paradiso*, eod. tit.

Quorundam exigit caecae scrupulositatis ambiguum, ac ipsorum quodammodo indocta scientia, (ne dixerimus, quod irreligiosa horum sit vana, et in hoc superstitiosa religio,) ut, dum suis mavult temere sub conscientiae velamento conceptibus, quam praelatorum ordinis sui cum obedientiae merito provide inhaerere sententiis, nos post praedecessorum nostrorum, et praesertim felicis recordationis Nicolai IV.[1]) ac piae memoriae Clementis V. Romanorum Pontificum super intellectu et observantia regulae ordinis fratrum Minorum declarationes salubriter editas, solidas quidem et claras, et lucidas multaque maturitate digestas, nostras Domino favente indubias ipsorum praedecessorum declarationibus declarationes adiungamus, sicque dies[2]) diei eructet verbum, et nox nocti scientiam manifestet, ne perperam paucorum dicti ordinis fratrum (quod absit) inscitia, recta ipsarum declarationum verba convertens in devium, illaque suis eis profectu contraria accommodans sensibus, ingrata Deo, superioribus contumax, praefato ordini detrahens, odiosa confratribus, unionem scindens, si valent, reddatur, ac grave in populos[3]) scandalum allatura. Quin potius, (ut nostra vehementer flagitat intentio,) ante dictis profugatis incommodis, haec sancta Minorum fratrum religio, ad quam iam dudum, quum minor nos gradus haberet, dilectionis et devotionis fervor incanduit, nunc vero post susceptum a nobis apostolicae servitutis iugum ad illius religionis gubernationem, protectionem, defensionemque interius exteriusque propitiam pastoralis curae sollicitudo nos angit,[4] paternae cogit providentiae debitum, ac internae caritatis zelus accendit, quieta pace gaudeat, sancto proficiat otio, in numero ac merito quam plurimum augeatur, blandeque in redeuntium filiorum suae scilicet professionis ruat oscula, mactet vitulum, eorumque liberis et sedula corruat in amplexus. Profecto, quum ipsius religionis odor trahat, caritas attrahat, scientia lucidet, oratio mereatur, quae in convalle lacrimarum, huius scilicet mundi miseria, vel cordis contritione et humiliatione purissima adscensiones in corde suo disposuit, ut non solum in virtutem de virtute proficiat, sed in eisdem virtutibus permanens, quasi quibusdam harum ad perfectionem tendentibus gradibus, de die in diem facta se melior adscendat in altius, terrena despiciat, ac coelestia complectatur, sicque tandem divino numine collocata in patria, tanto Deum secundum huius sanctae adscensionis gradus cognoscat apertius, quanto nunc in huius peregrinationis angustiis illos conscenderit altiores. Nam secundum David Prophetam eximium, dum sanctam ecclesiam Deus suscipiet, in eius gradibus dignoscetur. Quapropter tantis incommodis, tantisque eiusdem ordinis excituti periculis, ac ad illa salubribus et opportunis per eiusdem sedis providentiam circumspectam adhibendis submovenda remediis nostrae sollicitudinis studium convertentes ad Dei laudem, beati Francisci praeconium, eiusque praefati ordinis pacem, consolationemque fidelium, nec non minus cautis minusque habentibus inobediendi vel evagandi occasionis subducendam materiam, ad trepidandum, ubi timor non aderat, scrupulosam caliginem detergendam, eosque suaviter deducendos, ut filios ad ipsius religionis gremium velut matris: diligenti super his perscrutatione et matura deliberatione praehabitis, de fratrum nostrorum consilio infra scriptas declarationes, commissiones, ordinationes et praecepta, quae inferius inferuntur[4]), duximus adiungenda. In primis quum dicatur in regula, quod illi, qui promiserunt obedientiam, habeant unam tunicam cum caputio, et aliam sine caputio, qui habere voluerint, item, quod fratres omnes vestimentis vilibus induantur, et super praedictorum verborum sensu a praefatis praedecessoribus nostris Nicolao et Clemente declarationes (ut praemittitur) limpidae emanarunt, dictusque Clemens huius vilitatis iudicium ministris, custodibus seu guardianis ordinis praedicti duxerit committendum, eorum super hoc conscientias onerando, nec ab hoc in quibusdam ex fratribus ante dicti ordinis, volentibus plus sapere quam oportet sapere, novarum adinventiones ambiguitatum cessavere quam plurimae, vel omnino non vetustarum explicatio quaestionum, tam videlicet super longitudine et latitudine, quam grossitie et subtilitate, forma et figura vestimentorum ipsorum. Quin immo adeo huiusmodi adinventiones et quaestiones propria excrevere licentia, ut ex eisdem fratribus aliqui habitus propterea curtos, strictos, inusitatos et squalidos, novitate plenos ac dividi non ignaros, quum a communitate ordinis discreparent, assumerent, nec eos ad ministrorum, custodum, guardianorum eorundum mandatum requisiti deponerent, nec alios, prout eiusdem ordinis communitas deferebat habitus, iuxta eorundem ministrorum, custodum et guardianorum arbitrium ducerent resumendos, dicentes, in hoc eorundem praelatorum suorum non parendum fore arbitrio, quum et suum sic despectum regularem et cruciformem assererent, ceterorum vero superfluum habitum irregularemque censerent, nec huic eorum opinioni praefati Clementis declarationem saepius repetitam obesse. Nam licet ministris, custodibus et guardianis praefatis vestium vilitatis detur in illa iudicium: tamen inibi consequenter adiungitur: „ita tamen, quod vilitatem in vestibus servent," praesertim quum et in declaratione praedicti Nicolai dicatur, quod semper in eisdem fratribus et eorum actibus paupertas sancta reluceat, prout ipsis ex eorum regula invenitur indicta, ac constitutionibus eiusdem ordinis generalibus cavetur, ut asserunt, quod in omnibus, quae ad habitum fratrum spectant, reluceat[5]) semper asperitas, vilitas et paupertas. Unde quum nec paupertatis vel vilitatis oblatae per ministros, custodes, et guardianos vestes existerent, nec ipsorum superiorum ordinis sui in deponendo vestes, quas gererent, nec in reassumendo, quas darent, sequi iudicium dilatenus tenebantur, generali ministro et ceteris fratribus, qui pro communitate eiusdem ordinis aderant suis rationibus, (quas brevitatis causa omittimus,) contrarium asserentibus ex adverso, prout haec et alia hinc inde coram nobis et eisdem fratribus nostris scripto lecta, verboque fuere proposita, ac etiam coram aliquibus ex fratribus nostris praedictis super hoc deputatis a nobis, praesertim per aliquos ex fratribus dicti ordinis, qui in praedictis communitatibus adversabantur eisdem, fuerunt pluries repetita. Quocirca nos, seriosius rationibus praedictis auditis et aliis, illisque plenius intellectis, volentes perpetuum praefato finem dare negotio, de praedictorum fratrum nostrorum consilio declaramus et dicimus, quod, quum, (sicut praetangitur,) dicatur in regula, quod fratres omnes vestimentis vilibus induantur, et quum vilitatem huiusmodi vestium, tam habitus quam interiorum tunicarum, illam praefatus Clemens intelligi debere decreverit, quae secundum consuetudinem vel conditionem patriae debeat, quantum ad colorem panni et pretium, vilitas merito reputari, atque consequenter huius vilitatis iudicium ministris, custodibus seu guardianis praedictis, ipsorum super hoc conscientias onerando, duxerit committendum, prout in eiusdem Clementis literis, super hoc confectis, plenius continetur, in eorundem ministrorum, custodum seu guardianorum eodem modo iudicio est relictum: „nosque nihilominus praefatorum ministrorum, custodum et guardianorum iudicio praesentium auctoritate committimus, determinare videlicet, arbitrari atque praecipere, cuius longitudinis et latitudinis, grossitiei et subtilitatis, formae sive figurae, atque similium accidentium esse debeant tum habitus ipsorumque caputia quam interiores tunicae, quibus fratres omnes Minores dicti ordinis induuntur, ac insuper cuius quantaeque vilitatis indui eos ipsis vestimentis oporteat, et an in vestimentis huiusmodi secundum regulam et declarationes eorundem praedecessorum nostrorum et praefatas ordinis constitutiones reluceat asperitas, vilitas et paupertas, utrumque, quantum ad colorem, vilitatem, paupertatem quoque, ac cetera accidentia supra dicta fratres vestimentis induuntur, ut debent". Super quibus eorundem ministrorum, custodum et guardianorum conscientias oneramus, statuentes et districte praecipiendo mandantes, quod in praedictis et his similibus eorum arbitrium, determinationem sive iudicium, generalis quidem in totius ordinis, provincialium vero in provinciarum ministrorum, ac custodum et guardianorum administrationibus, custodiis ac guardianiis, sive consimilibus ordinis memorati commissis eisdem fratres omnes et singuli sequi omnimode, illisque parere per omnia teneantur. Ac insuper quod illorum sequendo arbitrium, determinationem sive iudicium, illisque parendo, nec sint, nec dici possint vel debeant, nec ipsi se ipsos autument suae regulae vel constitutionum sui ordinis transgressores, maxime quum nec expresse vel determinate in praedicta fratrum Minorum dicatur regula vel declarationibus ante dictis, quantae longitudinis, quantae latitudinis, quantae grossitiei vel subtilitatis, qualis formae, qualisve figurae huiusmodi debeant

TIT. XIV. Cap. I. 1) *cf.* c. 3. de verb. sign. in VIto 5. 12. c. 1. h. t. in Clem. V. 11. — 2) Psal. XVIII. 3. — 3) *populo:* Böhm. — 4) *inferuntur:* id. — 5) *reluceant:* id.

Sic iudicans cuncta rimatur et discutit, leges cum (?) applicat, canonum decreta secernit. Sic morbis aggravatus medicum, sic virtus, constans in medio, sapientem prudentemque deposcit: ne, si quisque regatur, ut appetit, confestim corruat, ut non quaerit, neque taliter conniventibus non ordo, sed horror inhabitet, adsit (quod absit) discordia, religiosa religio relegetur. Sententiae namque variantur ut capita, et crescit in stolidis opinionibus phantasia. Eodem modo eisdemque quodammodo rationibus invitati: quum praefatorum ministrorum vel custodum sub certa forma, simul scilicet et separatim in suis administrationibus et custodiis, cum guardiani et duorum de conventu loci discretorum sacerdotum et antiquorum in ordine fratrum consilio et assensu, praefatus Clemens iudicio duxerit relinquendum, an sit multum credibile ex iam expertis, quod fratres ipsi absque granariis et cellariis non possint vitae necessaria invenire, quo casu granaria et cellaria, congregationes et conservationes huiusmodi eis ipse concessit, prout in praedictis eiusdem Clementis literis plenius continetur: nos de praedictorum fratrum nostrorum consilio eorundem ministrorum et custodum sub eadem forma iudicio praesentium auctoritate committimus, determinare videlicet, arbitrari atque praecipere eo casu, qualiter, ubi, et quando, et quoties granum, panem et vinum pro vitae fratrum necessariis fratres ipsi quaerere debeant, conservare sive reponere, etiamsi reponenda sint in praedictis granariis et cellariis conservanda, statuentes et districte praecipiendo mandantes, quod in praedictis et his similibus eorundem arbitrium, determinationem sive iudicium generalis quidem in totius, provincialium vero in provinciarum, ministrorum ac custodum simul et separatim administrationibus et custodiis ordinis memorati commissis eisdem, cum guardiani tamen (ut supra praedicitur) et duorum de conventu loci discretorum sacerdotum et antiquorum in ordine fratrum consilio et assensu, fratres omnes et singuli ubequi omnimode, illisque parere per omnia teneantur, ac insuper quod illorum sequendo arbitrium, determinationem sive iudicium, illisque parendo nec dici possint vel debeant, neque ipsi se ipsos autument suae regulae vel constitutionum sui ordinis transgressores. Ideoque omnes et singulos fratres ante dicti ordinis Minorum, qui strictos, curtos et difformes habitus ab ipsius generalis ministri et aliorum de dicta communitate habitu [7]) coram nobis et fratribus nostris et aliis in Romana curia detulerant vel deferunt, monemus et hortamur in Domino, eis nihilominus in virtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis poena per apostolica scripta mandantes, quatenus ad mandatum ipsius generalis deponant quos deferunt habitus, et aliis iuxta eiusdem generalis arbitrium, determinationem sive iudicium (ut supra praedicitur) induantur, ipsique generali in omnibus istis et aliis, et per omnia secundum beati Francisci regulam et praedictas praedecessorum nostrorum declarationes, concessiones et commissiones in ipsis declarationibus comprehensas, et nostras contentas in praesentibus humiliter obediant, pareant et intendant, non obstantibus quibuscunque privilegiis, indulgentiis, literis, libertatibus, immunitatibus vel exemptionibus, eis vel alicui ipsorum et conformis observantiae claustra repositos, iam nemo despiciat, sed suscipientes eosdem dulcedine quisque digne laudibus efferret et susceptos." Nulli ergo etc.

CAP. II.

Praemisso, qualiter glossantes decretalem: Exiit qui seminat. eod. tit. libr. 6 excommunicationem ipso facto, non obstantibus quibuscunque privilegiis, incurrunt, illam excommunicationem usque ad sedis apostolicae beneplacitum suspendit, et per istam suspensionem contra fratres Minores obloquendi non intendit tribuere occasionem.

Quia nonnunquam, quod coniectura profuturum credidit, subsequens experientia nocivum ostendit: non debet reprehensibile iudicari, si canonum conditor canones a se vel suis praedecessoribus editos, vel aliqua in eisdem contenta canonibus revocare, modificare vel suspendere studeat, si ea obesse potius viderit quam prodesse. Sane, dudum felicis recordationis Nicolaus Papa IV. [10]) praedecessor noster quandam constitutionem declarativam, quae incipit: „Exiit," super regula dilectorum filiorum fratrum ordinis Minorum, quam beatus Franciscus almus confessor instituit, promulgavit, sub certis poenis arctius interdicens, ne concordantiae, contrarietates, seu adversae vel diversae opiniones ab ipsius constitutionis lectoribus seu expositoribus aliquatenus inducantur; nec super constitutione glossae fiant ab aliquibus, nisi forsan, per quas verbum vel sensus ipsius, vel ipsa constitutio quasi grammaticaliter et ad literam exponatur, nec intellectus ipsius per legentem distorqueatur ad aliud, quam constitutionis eiusdem litera ipsa sonat; glossantes autem in scriptis constitutionem eandem aliter, quam superius est expressum, facientes quoque commenta, scripturas seu libros, et ex certa scientia et deliberatione determinantes in scholis seu praedicantes contra contenta in constitutione praedicta, vel aliqua seu aliquod praedictorum, (non obstantibus aliquibus privilegiis seu indulgentiis aut literis apostolicis, quibuscunque personis, dignitatibus, ordinibus, aut locis religiosis vel saecularibus generaliter vel singulariter sub quacunque forma vel expressione verborum concessis, quae nolnit aliquibus in praedictis quomodolibet suffragari,) ipso facto excommunicationis sententiae voluit subiacere. Nos autem, attendentes, quod argumentis frequenter et collationibus latens veritas aperitur, quodque sub eadem litera saepe latet multiplex intellectus, nec non esse difficile, volentibus constitutionem praedictam perfecte legere ac intelligere, poenas adiectas in constitutione huiusmodi devitare, viam veritatis aperire volentes, et periculis, quae ex praedictis possent literatae personae, praecipue scholasticae, incurrere, salubriter obviare, praesertim quum de novo exorta sint aliqua dubia, circa quae posset periclitari veritas, erroribus via pandi, nisi liceret conferre super contentis in constitutione huiusmodi et disputare, prohibitiones et poenas praedictas, tam latas quam comminatas, et earum effectus [10*]) in fratrum nostrorum ac multorum archiepiscoporum, episcoporum et aliorum praelatorum, nec non multorum professorum utriusque iuris, et multorum sacrae theologiae magistrorum praesentia, dum

auribus faciemus, quae suspensionem praedictam suo quasi sonoro praeconio et patenti iudicio publicabunt. Dat. Avin. VII. Kal. April. Ao. VI.

CAP. III.[11])

Dominium rerum, quae perveniebant ad fratres Minores, retentum ab ecclesia Romana, simplici usu facti fratribus ipsis reservato in c. Exiit, qui seminat eod. tit. libr. VI. summus Pontifex refutat, multiplici ratione probans, eos non posse habere in re aliqua simplicem usum facti, et statuit, quod de cetero nullum ius nullumque dominium habeat ecclesia Romana in huiusmodi rebus, quae in posterum conferentur vel offerentur ipsis fratribus. Haec extravagans est multum iuridica, et subtilis in plerisque locis, praesertim ubi probat, usum simplicem non posse constitui in rebus usu consumptibilibus.

Ad conditorem canonum non est dubium pertinere, quum statuta, a se vel praedecessoribus suis edita obesse percipit potius quam prodesse, ne ulterius obesse valeant providere. Dudum siquidem felicis recordationis Nicolaus IV.[12]) praedecessor noster, attente prospiciens in almi confessoris, beati[13]) videlicet Francisci, regula contineri, quod nihil sibi approprient, neque domum, neque locum, neque rem aliquam aliam sui ordinis professores, ac considerans diligenter, quod per piae recordationis Gregorii Papae IX. et nonnullos alios praedecessores eiusdem fuerat[14]) declaratum, hoc debere servari tam in speciali quam in communi, nec non et[15]) consideranter attendens, nonnullos fratribus ipsis detrahere, impingentes eisdem, quod regulam et declarationes huiusmodi non observabant, pieque considerans, ora contra praemissos fratres oblatrantium[16]) claudere, ac professorum ipsorum conscientiis providere, inter alia ordinavit et sanxit, omnium[17]) utensilium et librorum, ceterorumque mobilium, et[18]) praesentium et etiam futurorum, ecclesiarum quoque et oratoriorum ac coemeteriorum, tam praesentium quam etiam futurorum, nec non et aliarum[19]) emptarum, et eleemosynis divinis oblatarum seu concessarum dictis fratribus, (in quibus tamen offerentes seu concedentes ipsa nihil in ipsis sibi ducerent reservandum,) proprietatem et dominium plene ac libere ad se et Romanam ecclesiam pertinere, ipsa in se recipiens ac uote dictam ecclesiam, simplici usu facti duntaxat in rebus et bonis huiusmodi reservato fratribus ante dictis. Et quia nonnunquam libros et alia mobilia supra dicta vendi expedit seu etiam commutari: fratribus ipsis in eadem ordinatione concessit, ut res ipsas cum rebus aliis, quarum usum habere licet[20]) ipsis fratribus, (dummodo generalis et provincialium ministrorum coniunctim vel divisim auctoritas intercederet,) possent libere commutare. Sed et quia fratribus ipsis pecuniam per se vel per[21]) alium recipere ipsorum regula districtius interdicit: voluit et concessit, quod, si vendi contingeret res mobiles ante dictas pretio aestimato, quod huiusmodi pretium per procuratorem deberet[22]) recipi, a praefata sede, vel cardinali[23]) gubernatore eiusdem ordinis deputandum, per procuratorem eundem in rem licitum[24]), cuius usus esset permissus eiusdem ordinis fratribus, expendendum, hoc adiecto, quod possent de vilibus rebus mobilibus vel parum valentibus fratres ipsi pietatis seu devotionis intuitu, vel pro alia honesta causa et rationabili, (obtenta tamen super hoc superiorum suorum licentia,) intra vel extra dictum[25]) ordinem ordinare. Quanquam autem pia consideratione motus praedecessor noster ordinavit supra dicta, illa dicto ordini existimans profutura: ipsa tamen attento modo utendi fratrum ipsorum ac dictae ecclesiae subsecuta patientia circa ipsum non profuisse, sed[26]) potius tam ipsis fratribus quam multis aliis obfuisse, subsequens magistra rerum experientia noscitur declarasse. Ipsis quidem fratribus, quantum ad statum perfectionis, nequaquam profuit reservatio dominii supra dicta. Quum enim perfectio vitae Christianae principaliter et essentialiter in caritate consistat, quae ab Apostolo perfectionis vinculum dicitur, et quae unit seu iungit aliqualiter in via[27]) hominem suo fini, ad quam per contemptum bonorum temporalium et ipsorum expropriationem via disponitur, per hoc praecipue, quod sollicitudo, quam temporalia[28]) in acquirendo, conservando et dispensando exigunt, quae plerumque ab actu caritatis retrahit, amputetur[29]): restat, quod, si sollicitudo eadem post expropriationem huiusmodi, quae ante ipsam inerat, perseveret, ad perfectionem huiusmodi talis expropriatio valeat nihil conferre. Constat autem, quod post ordinationem praedictam non fuerint in acquirendis ac conservandis bonis praedictis in iudicio et extra minus solliciti, quam ante illam fuerant[30]) fratres ipsi, quamquam sint religiosi mendicantes alii, habentes aliqua in communi. Adhuc nec utique profuit dictis fratribus ordinatio supra dicta, quantum ad hoc, quod propter carentiam talis proprii[31]) se pauperiores dicere valeant, quam si res ipsas cum illo, (quo carere se dicunt,) dominio obtinerent. Licet etiam praedecessor noster praedictus dominium earum rerum, quae ipsis fratribus offerri seu conferri, aut aliias obvenire contigerit[32]), quarum tamen usum facti[33]) duntaxat habere licet ordini vel fratribus ante dictis, usu facti[34]) simplici praedictis fratribus reservato, in se Romanamque ecclesiam recipiendum duxerit, ac libere pertinere decreverit, ut superius est expressum: attento[35]) tamen ipsorum fratrum utendi modo, ut eius effectu, ac patientia circa modum ipsum Romanae ecclesiae subsecuta, non ipse usus fratrum dici debet, sed potius Romanae ecclesiae dominium esse simplex. Quis enim simplicem usuarium dicere poterit, cui rem usuariam licet permutare, vendere ac donare? Procul dubio haec naturae repugnare noscuntur[36]), nec ad usuarium pertinere, quae tamen de rebus mobilibus ante dictis faciunt fratres ipsi. Quod autem dominium Romanae ecclesiae reservatum simplex censeri debeat, ex hoc patet, quod ex illo nullum eidem ecclesiae temporale obvenit hactenus commodum, nec speratur, quod obvenire debeat in futurum, quum nec intentio reservantis, nec fratrum ipsorum fuerit, quod ad quemcunque alium, quam ad fratres, dictarum rerum perveniret compendium, quod procul dubio modus utendi fratrum ipsorum, et Romanae ecclesiae subsecuta patientia evidenter[37]) declaravit. Et quod talis intentio fuerit ordinantis[38]), et ex hoc patet, quod illarum rerum sibi et ecclesiae Romanae dominium duntaxat retinuit, quarum usum facti liceret habere ordini vel fratribus ante dictis. Talis autem dominii carentia re in praesenti, ac spe in futurum omni modo denudati, quoad paupertatem temporalem, quam altiorem prae mendicantibus aliis in communi habentibus sibi vindicant dicti fratres, pauperiorem non efficit non habentem. Quod autem quoad res, quae usu consumuntur, non sint censendi usuarii fratres ipsi, ex sequentibus[39]) liquet satis. Dicere siquidem, quod in talibus rebus usus iuris vel facti, separatus a proprietate rei seu dominio, possit constitui, repugnat iuri, et obviat rationi, nec praedecessoris nostri praedicta[40]) fuisse videtur intentio, Romanae ecclesiae talium bonorum dominium reservare. Quis enim sanae mentis credere poterit, quod intentio fuerit tanti patris, unius ovi, seu casei, aut frusti panis, et aliorum usu consumptibilium, quae saepe fratribus ipsis ad consumendum e vestigio conferantur, dominium Romanae ecclesiae, et usum fratribus retinere? Profecto probabile non videtur: praesertim quum illorum bonorum duntaxat dominium praefatae ecclesiae reservaverit, quorum simplex usus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis. Quod nequaquam potest in rebus usu consumptibilibus reperiri, in quibus nec ius utendi, nec usus facti, separata[41]) a rei proprietate seu dominio, possunt[42]) constitui vel haberi. Et quod[43]) de talibus rebus non intellexerit, evidenter ostendit, dum respondet legi, dicenti, non posse usumfructum a dominio perpetuo separari, ne dominium dominis, semper abscedente usu, inutile redderetur. Quae quidem lex de rebus illis intelligitur, quarum penes unum usus rei, et penes alium dominium possit, licet inutile, remanere; quod nequaquam in rebus usu consumptibilibus potest esse, quum in illis per usum vel abusum usuarii substantia talis rei esse desinat, et per consequens proprietas etiam inutilis non subsistat. Quum enim ususfructus, prout est in re[44]) constitutus, qui servitus dicitur personalis, et pro quo reales competunt actiones, nihil sit aliud, quam ius utendi[45]), nec usus, qui etiam personalis est servitus, sit aliud, quam ius tantum utendi rebus alienis, salva rei substantia, id est, ius percipiendi fructus et utilitatem aliam in totum vel pro parte suo nomine, qui possunt[46]) ex re, in qua ususfructus seu usus constituitur, provenire, propter quod proprietas reputatur inutilis, a qua perpetuo abscedit ususfructus, seu[47]) usus constitutus rebus, ex quibus ipsis stantibus usufructuario seu usuario nulla possit utilitas provenire: patet, quod ad hoc, quod talis ususfructus vel usus in re aliqua constitui valeat, requiritur, quod ex re illa possint[48]) fructus vel utilitas[49]) salva ipsius rei substantia ad fructuarium vel usuarium pervenire. Quodsi nulla ad ipsos posset ex re ipsa utilitas salva rei substantia pervenire, quales res constat esse usu consumptibiles: nequaquam posset in rebus ipsis

Cap. III. 11) Cod. Lips. 22. — *Ioannes Ep. serv. serv. Dei etc. ad perpetuam rei memoriam etc.*: id. — 12) *A Papa III.*: id. male. — cf. c. 3. h. t. in VIto. — 13) *beati vid.*: omitt. id. — 14) *fuerit*: id. — 15) omitt. id. — 16) *obloquentium*: id. — 17) *quod omnium .... pertineret*: id. — 18) abest ab eod. — 19) *aliarum emptorum de eleemosynis divisis et oblatorum seu concessorum*: id. — 20) *liceat*: id. — 21) omitt. id. — 22) *debeat*: id. — 23) *a card.*: id. — 24) add.: *aliam*: id. — 25) *praedictum*: id. — 26) *sed . . . obfuisse*: desid. ib. — 27) *in via*: omitt. id. — 28) *ipsa temp.*: id. — 29) *amputatur*: id. — 30) *fuerint*: id. — 31) *dominii*: id. — 32) *contingeret*: id. — 33) *usumfructum habere licet ord. et fratr.*: id. — 34) *usufructu*: id. — 35) *talis enim dominii retentio, attento ipsorum*: id. — 36) add.: *usuarii*: id. — 37) *evidentius*: id. — 38) *declarantis, ex hoc*: id. — 39) *subsequentibus*: id. — 40) *praedicti*: id. — 41) *separati*: id. — 42) *possint*: id. — 43) *Et quod . . . subsistat etc.*: desid. ib. — 44) *ius in re*: id. — 45) add.: *fruendi*: id. — 46) *possint*: id. — 47) *nec potest ususfructus seu usus constitui in rebus, in quibus*: id. — 48) *possit*: Böhm. — 49) add.: *alia*: Cod. Lips.

nec ius utendi, quod non rei servitus, sed mere ius personale, nec actus ipse utendi sive iure aliquo possunt in rebus usu consumptibilibus constitui vel haberi, quum quodlibet praemissorum exiget, quod ex re ipsa salva rei substantia possit habenti ius utendi, seu utenti ex re ipsa utilitas aliqua provenire, quod utique in rebus nequit usu consumptibilibus reperiri. Nec obviat supra dictis, quod idem praedecessor noster in ordinatione praedicta etiam illorum, quae ad vitae sustentationem pertinent, sibi et Romanae ecclesiae dominium reservarit. Hoc enim de rebus illis duntaxat debet intelligi, quae usu non sunt consumptibiles, sine quibus humana vita non est sustentabilis, quae utique non sunt pauca. Licet autem in rebus usu consumptibilibus nec ius utendi, nec ipsum uti possit constitui vel haberi: ipsis tamen poterit ius[51]) abuti. Abuti autem, dum tractatur de rebus usu consumptibilibus, pro rei consumptione sumitur, quod ei opponitur, quod[52]) est uti. Uti quidem praesupponit, quod cum usu salva rei substantia maneat; sed abuti exigit, quod cum actu huiusmodi rei substantia consumetur; quum abuti nihil aliud, quam contra naturam usus uti in hac materia proprie possit dici. Licet autem quis re usibili[53]) absque iure utendi aliquo uti possit: ipsum tamen uti etiam in re tali absque iure utendi, separato a dominio vel coniuncto, nec ab aliquo potest constitui, nec a quoquam haberi. Et quod talis usus constitui nequeat, ex hoc patet, quod dare vel constituere quod suum non est, nec ad se pertinet, nemo potest, nisi auctorem illius dare possit aliter, quam sit suum. Actus autem ipse utendi ad utendum[54]) pertinet, in quantum quis suorum actuum per liberum arbitrium et voluntatem dominus dicitur, quum per hoc illos non exercere valeat, vel etiam exercere. Non autem actus ipse utendi ad eum pertinet, qui concedit alii, quod in re sua actum illum valeat exercere. Quod utique nihil est aliud, quam quod actum suum ad rem concedentis ad actum suum utens valeat applicare. Sicut, qui equum suum alicui commodat, non actum equitandi concedit commodatario, sed quod actum illum in equo suo valeat exercere. Quod non est utique actum utendi simplicem concedere sine iure, quum haec[55]) concedere nihil sit aliud, quam concedere ius utendi; quod quidem ius utendi, separatum a proprietate seu dominio in rebus, quae usu consumuntur, nequit constitui, ut patet manifestius ex praedictis. Praeterea quod simplex usus, id est, sine iure utendi, a proprietate seu dominio separatus, etiam in re usibili[56]) haberi nequeat, sic probatur. Si enim possit haberi usus talis, aut ante actum ipsum, aut in ipso actu, aut post completum actum huiusmodi haberetur. Quod autem hoc nequeat fieri, ex hoc patet: quod non est nequaquam haberi potest. Patet autem, quod actus ipse, antequam exerceatur, aut etiam dum exercetur, aut postquam perfectus est, in rerum natura non est: ex quo sequitur, quod haberi minime potest. Licet enim et[57]) ante actum ipsum quis facultatem illam habeat[58]) exercendi: per hoc tamen actus ipse in rerum natura, nisi in potentia, non existit. Quum autem[59]) actus est in fieri: nec adhuc, quod ipse actus in rerum natura sit, potest dici,

usum habere debeant fratres ipsi. Quantum autem[62]) ad usum facti simplicem absque omni iure utendi attinet: nulla rerum quoad fratres differentia est censenda. Sic enim uti de facto possunt prohibitis, ut permissis. Quare praemissa rerum distinctio ad illum usum facti potius est referenda, pro quo ipsis competit fratribus ius utendi. Quarundam enim rerum usus fratribus ipsis prohibitus noscitur, et quarundam permissus. Ex quo sequitur, quod usus facti, de quo ordinatio loquitur, de tali intelligi debeat, qui iustus sit, id est, pro quo competet[63]) ius utendi. Et[64]) hoc conditor ipse canonis exprimit evidenter, quum in eadem ordinatione dixerit, quod moderatus usus in expressis prius rebus ipsis fratribus est concessus. Praeterea si[65]) in rebus consumptibilibus possit usus constitui vel haberi: nequaquam simplex, nec a rei substantia, proprietate, seu dominio separatus usus huiusmodi posset dici, quum per talem usum, id est utendi actum, et in ipso actu, et cum ipso actu res consumatur huiusmodi, ac in ipsius rei exerceatur substantia, nec sine rei ipsius consumptione esse valeat usus talis. Ex quo patet, quod usus talis nec simplex, nec separatus a dominio potest dici. Rursus nedum fratribus ipsis ordinatio praedicta non profuit, sed etiam occasionaliter honori sacrosanctae Romanae ecclesiae non leviter detrahit et detraxit. Numquid non praefatae ecclesiae derogetur honori, si ipsam oporteat nunc in foro ecclesiastico, nunc in saeculari, interdum quoque coram pedaneis iudicibus, et plerumque pro rebus parvis et vilibus continue litigare? Hoc autem notum est fieri, quum occasione retentionis dicti dominii omnes causae occurrentes agendo vel defendendo pro bonis huiusmodi nomine Romanae ecclesiae virtute cuiusdam privilegii, a felicis recordationis Martino Papa IV. praedecessore nostro concessi, super hoc agitentur, et, (quod gravius est censendum,) procuratores causarum huiusmodi multos vexare dicuntur indebite; licet potestas attributa procuratoribus talibus per privilegium ante dictum quoad administrationem bonorum praemissorum dudum[67]) servata non fuerit, nec servetur, quae omnia in notam et iniuriam sanctae Romanae ecclesiae non est dubium redundare. Adhuc ordinatio ante dicta ecclesiarum praelatis et rectoribus gravis existere nimium et molesta monstratur. Numquid non grave praemissis potest existere, quod ipsos oporteat se opponere sanctae Romanae ecclesiae, quae ipsorum caput noscitur et magistra, ac cum ea agendo vel defendendo litigare assidue, vel cedere iuri suo? Hoc tamen oportet illos facere, quum in multis dicti fratres praedictis existere dicantur[68]) iniurii, sicut multorum praelatorum et rectorum diversarum provinciarum adhuc in curia existentium habet insinuatio, qui quidem fratres facta sua per procuratores nituntur defendere ante dictos. Nos itaque, qui veritatem tenemur colere, velut illa, qui illius, qui veritas noscitur[69]), licet immeriti, vicem teneamus[70]) in terris, illa volentes in sancta Dei ecclesia, quae non verbo obtinent tantum, sed quae re potius, observari, praemissis in scrutinio certae considerationis adductis, ac deliberatione cum fratribus nostris et multis aliis praehabita diligenti, dignum arbi-

scatiret,) ac insuper volentes indemnitati praelatorum et rectorum salubriter super hoc providere, nolentes in posterum sub praetextu seu pallio talis dominii temporalis, verbalis, nudi ac aenigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, inflci, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare, de fratrum nostrorum consilio hoc edicto in perpetuum valituro sancimus, quod in bonis, quae[71]) in posterum conferentur vel offerentur, aut alias quomodolibet obvenire continget fratribus seu ordini supra dictis, (exceptis ecclesiis, oratoriis, officinis et habitationibus, ac vasis, libris et vestimentis divinis officiis dedicatis[72]) vel dedicandis, quae ad ipsos obvenient in futurum, ad quae se non extendunt adeo inconvenientia supra dicta, propter quod constitutionem istam ad illa extendi nolumus,) nullum ius seu dominium aliquod occasione ordinationis praedictae seu[73]) cuiusvis alterius, a quocunque praedecessorum nostrorum super hoc specialiter editae, Romanae[74]) ecclesiae acquiratur, sed quoad hoc habeantur[75]) prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. Per hoc autem in his, quae absque dictis[76]) ordinationibus in bonis praedictis ad dictam ecclesiam provenire vel pertinere quomodolibet poterant vel debebant, nullum eidem parari praeiudicium volumus, sed illa sibi expressius integra et inviolata servamus. Et quia praefatum Martini Papae praedecessoris nostri[77]) privilegium dudum servatum quoad administrationem bonorum praemissorum non exstitit, nec servatur, ac ipsorum procuratorum officium, qui nominantur a ministris et custodibus dicti ordinis, ecclesiae Romanae iniuriosum, ac multis aliis molestum noscitur et etiam[78]) onerosum: districtius inhibemus, ne deinceps pro recipiendis, petendis, extorquendis[79]), defendendis seu administrandis bonis, quae in posterum fratribus vel ordini praedictis afferri vel conferri, seu alias obvenire contingent[80]), quisquam nominetur a quoquam seu constituatur a modo nomine sanctae Romanae ecclesiae procurator, nec occasione cuiusvis privilegii[81]) quicunque administrationem quorumcunque bonorum, quae obvenire fratribus ipsis[82]) vel ordini continget in posterum, in iudicio vel extra, agendo[83]) vel defendendo, supplicando vel alias quomodolibet assumere vel exercere dictae ecclesiae nomine audeat, nisi de sedis apostolicae licentia speciali, decernentes irritum et inane, si secus a quoquam in posterum contigerit attentari, non obstantibus quibuscunque privilegiis, a Martino Papa praedicto vel aliis praedecessoribus nostris ipsis fratribus vel ordini sub quacunque forma vel expressione verborum concessis. Per hoc autem dicti ordinis regulae in aliquo non intendimus derogare, nec privilegiis fratribus ipsis seu eorum ordini ab apostolica sede concessis, (nisi duntaxat quoad praemissa et ista[84]) tangentia,) praeiudicium aliquod generare. Nulli ergo[85]) hominum liceat hanc paginam nostrae sanctionis[86]), inhibitionis, constitutionis et intentionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc[87]) attentare praesumpserit etc. Datum Avinion. VI. Idus Decembr. Pont. nostri Ao. VII.

CAP. IV.

Opinio, quae asserit, Christum et eius discipulos nihil habuisse, et in his, quae habuerunt, nullum ius eis fuisse, erronea est et haeretica. Haec extravagans est valde notabilis, et glossas habet profundas, quae sunt ex sacrae scripturae fontibus haustae. Si diligenter extravagantem praecedentem et sequentem inspexeris: locum hunc aptum fuisse assignatum, mea opinione dixeris.

Quum inter nonnullos viros scholasticos saepe contingat in dubium revocari, utrum pertinaciter affirmare, Redemptorem nostrum ac Dominum Iesum Christum eiusque Apostolos in speciali non habuisse aliqua, nec in communi etiam, haereticum sit censendum, diversa et adversa etiam sentientibus circa illud: nos, huic concertationi finem imponere cupientes, assertionem huiusmodi pertinacem, quum scripturae sacrae, quae in plerisque locis ipsos nonnulla habuisse asserit, contradicat expresse, ipsamque scripturam sacram, per quam utique fidei orthodoxae probantur articuli, quoad praemissa fermentum aperte supponat continere mendacii, ac per consequens, quantum in ea est, eius in totum fidem evacuans, fidem catholicam reddat, eius probationem adimens, dubiam et incertam, deinceps erroneam fore censendam et haereticam, de fratrum nostrorum consilio hoc perpetuo declaramus edicto. Rursus in posterum pertinaciter affirmare, quod Redemptori nostro praedicto eiusque Apostolis iis, quae ipsos habuisse scriptura sacra testatur, nequaquam ius ipsis utendi competierit, nec illa vendendi seu donandi ius habuerint, aut ex ipsis alia acquirendi, quae tamen ipsos de praemissis fecisse scriptura sacra testatur, seu ipsos potuisse facere supponit expresse, quum talis assertio ipsorum usum et gesta evidenter includat, in praemissis non iusta, quod utique de usu, gestis seu factis Redemptoris nostri Dei Filii sentire nefas est, sacrae scripturae contrarium et doctrinae catholicae inimicum, assertionem ipsam pertinacem de fratrum nostrorum consilio deinceps erroneam fore censendam merito ac haereticam declaramus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum declarationum infringere, vel ausu ei temerario contraire. Si quis autem etc. Datum Avinion. II. Idus Novembr. Ao. VII.

CAP. V.

Reprobatur opinio illorum detractorum, qui praesumunt impugnare constitutiones Ioannis XXII. Ad conditorem canonum, *et* Quum inter nonnullos. *supra immediate praecedentes. Et praemissis responsionibus ad omnes eorum obiectiones, tandem declarantur tanquam haeretici et Romanae ecclesiae rebelles, ab omnibus evitandi, si deinceps scientes verbo vel scripto aliquid defendere vel approbare contra illas praesumpserint. Hic habetur sub parte secunda et tertia de clavium materia prolixa et utilis disputatio.*

Quia quorundam mentes sic pater mendacii dicitur excaecasse, quod nostris constitutionibus, quarum una incipit: „Ad conditorem canonum," alia vero: „Quum inter nonnullos," utique tam cum fratribus nostris sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus, quam cum multis archiepiscopis et episcopis, aliisque ecclesiarum praelatis, nec non et compluribus sacrae theologiae magistris, ac utriusque iuris professoribus deliberatione praehabita diligenti digestis, ac de praemissorum fratrum nostrorum consilio promulgatis, non absque multa temeritate plectibili nisi sunt detrahere, et nituntur veritatem, quam continent, per falsas insanias obfuscare: nos tam perniciosis ausibus, ne eorum doctrina pestifera simplicium animos labefacere, ac in sui erroris deviam deducere valeat, de eorundem fratrum consilio decernimus super hoc salubriter, (ut sequitur,) providere. Ad impugnandas autem constitutiones praedictas subscripta[88]) ratione tam verbo quam scripto usi sunt publice, sicut fertur. Illud, inquiunt, quod per clavem scientiae, in fide ac moribus semel diffinierunt Romani Pontifices, adeo immutabile perseverat, quod illud successori revocare non licet in dubium, nec contrarium affirmare, licet de iis, quae per clavem potestatis ordinaverint, asserant secus esse. In confirmatione autem regulae ordinis fratrum Minorum Honorii III., Gregorii IX., Innocentii IV., Alexandri IV., Nicolai IV., praedecessorum nostrorum summorum Pontificum, haec verba asserunt contineri: „Haec est regula evangelica Christi, et Apostolorum imitatrix, quae nihil in hoc mundo habet proprium vel commune, sed in rebus, quibus utuntur, habeat simplicem usum facti:" his addere praesumentes, praefatos summos Pontifices et multa concilia generalia per clavem scientiae diffinisse, paupertatem Christi et Apostolorum constitisse perfecte in expropriatione cuiuslibet temporalis dominii civilis et mundani, et sustentationem eorum in solo et nudo usu facti etiam constitisse, ex quibus nituntur concludere, non licuisse nec licere ipsorum successoribus contra praemissa aliquid immutare. Ideoque quum constitutio nostra in ratione praedicta contra diffinitiones praedictorum praedecessorum nostrorum (sicut asserunt) diffinierit, Christum et Apostolos in iis, quae habuerunt, habuisse non tantum simplicem usum facti, sed ius faciendi de ipsis, easque ipsos fecisse scriptura sacra testatur, pertinacem assertionem dicentium, ipsos ius huiusmodi minime habuisse, quum actus illorum fuisse concludant non iustos, quod de Christo nefas est dicere, haereticam declarando: concludere satagunt, licet falso, nobis non licuisse declarare vel statuere supra dicta. Item, quia constitutio: „Ad conditorem canonum," contra diffinitiones praedictas fratres Minores asserit non posse habere in re aliqua simplicem usum facti: nituntur similiter concludere contra ipsam. Quod autem, quod in ratione praedicta praemittitur, videlicet, quod illa, quae per clavem scientiae in fide ac moribus a summis Pontificibus semel sunt diffinita, eorum successoribus revocare non licet in dubium, nec contrarium affirmare, licet secus sit (sicut dicunt) in iis, quae per clavem potestatis per summos Pontifices ordinantur, prorsus sit contrarium veritati, patet ex sequentibus evidenter. Primo quidem secundum illos, qui tenent, clavem spiritualem nequaquam esse scientiam, sed ligandi atque solvendi potestatem, patet, assertores praedictos, ponendo esse scientiam, erravisse. Pro quibus facit clavis diffinitio, quae a doctoribus datur: „Clavis est specialis potestas ligandi atque solvendi, qua iudex ecclesiasticus dignos recipere, et indignos excludere debet a regno." Item, quia claves, de quibus

Cap. III. 71) *quae eis in posterum conferantur vel offerantur:* id. — 72) *deputatis et ded.:* id. — 73) *seu . . . editae:* desid. in eod. — 74) *sanctae Rom.:* id. — 75) *habeatur prorsus dicta ordinatio pro non facta:* id. — 76) *dicta ordinatione:* id. — 77) add.: *praedicti:* id. — 78) omitt. id. — 79) *exigendis:* id. — 80) *contigerit, quis:* id. — 81) add.: *apostolici:* id. — 82) *dictis fratr.:* id. — 83) *agendo, defendendo, supponendo:* id. — 84) *vel praemissa tang.:* id. — 85) add.: *omnino:* id. — 86) *sanct., voluntatis, reservationis, inhibitionis et constitutionis infr.:* id. — 87) *hoc att. pr.:* desid. in eod.

Cap. V. 88) *suprascripta:* Böhm.

sisse, sine quibus pastoris universalis convenienter cura nequit seu officium expediri: adhuc claret, ipsos etiam errasse. Dicunt enim, alium effectum habere illa, quae per clavem scientiae, et alium illa, quae per clavem potentiae statuuntur, supponentes, alia per clavem scientiae, et alia per clavem potentiae statui, seu etiam diffiniri: quod evidenter est falsum. Per clavem enim scientiae, sive per auctoritatem discernendi seu cognoscendi inter lepram et lepram, (si ipsam diximus esse clavem,) nil aliud per ipsum illi, cui datur, tribuitur, nisi auctoritas cognoscendi. Ei autem, cui datur auctoritas de re aliqua cognoscendi, de illa diffiniendi non intelligitur esse data. Quare restat, quod ad convenienter statuendum, seu aliquid diffiniendum, utraque clavis, scilicet cognoscendi et diffiniendi necessario requiratur, vel quod soli clavi potentiae statuere competat, et etiam diffinire; sed, sicut lumen materiale claviguram in usum clavis materialis dirigit, et quasi quantum ad hac obtineat scientia vicem lucis. Et hoc Salvator noster in promissione clavium facta beato Petro sensisse videtur expresse, quum post illam immediate subiunxerit[30]): „Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis,“ nulla de scientia habita mentione. Quod autem subsequenter proponitur in ratione praedicta, videlicet, quod in confirmatione et declaratione regulae fratrum minorum nonnullorum praedecessorum nostrorum, videlicet Honorii III., Gregorii IX., Innocentii IV., Alexandri IV., Nicolai IV., verba huiusmodi continentur: „Haec est regula evangelica,“ etc. supra posita, usque ibi: „in nudo usu facti etiam constitisse patet:“ prorsus obviat veritati. Honorius quidem praefatam regulam absque declaratione aliqua confirmavit, in cuius confirmatione de verbis praedictis mentio aliqua non habetur, ut liquere potest cuilibet confirmationem huiusmodi intuenti: nisi quatenus de vita evangelica habetur mentio in ipsa regula confirmata ibi, quum dicit: „Haec est regula fratrum Minorum, videlicet Domini nostri Iesu Christi sanctum evangelium observare, vivendo in obedientia, sine proprio, et in castitate.“ Ex quibus verbis concludi non potest, quod per ipsum praedecessorem nostrum ea, quae ipsi in verbis praedictis asserunt, fuerint diffinita. Immo potest concludi potius, quod vita evangelica, quam Christus et Apostoli tenuerunt, habere in communi aliqua non excludat, quum sine proprio vivere non exigat, quod sic viventes nihil habeant in communi. In declarationibus quoque Gregorii, Innocentii et Alexandri praedictorum, qui eandem regulam absque confirmatione alia declarant, similiter nulla prorsus fit mentio de praedictis; immo per eas evidenter ostenditur, eorum, quae habere licet ipsis fratribus, usum iuris ad ipsum ordinem pertinere. Gregorius quidem in sua declaratione, quantum ad hoc, interseruit, quae sequuntur: „Dicimus, quod nec in speciali, nec in communi debent habere proprietatem; sed utensilium, librorum, et rerum mobilium, quas licet habere, ordo usum habeat, et fratres, secundum quod generalis minister et provinciales

verbo docuit, nec exemplo firmavit, utpote, quod praecepit conditor regulae fratribus universis, ut nullo modo denarium vel pecuniam recipiant per se vel per interpositam personam, nec non et de multis aliis contentis in dicta regula, quae utique nec Christus, nec Apostoli verbo docuerunt, nec firmaverunt exemplo. Nec obstat, quod Christus portare pecuniam Apostolis et discipulis, dum ipsos ad praedicandum mitteret, interdixit; quod tamen, antequam eos mitteret, ipsis fuisse legimus[31]) interdictum. Quodque post reditum pecuniam portaverunt, in plerisque locis evangelica veritas et apostolica dicta testantur. Praeterea Augustinus dicit expresse, quod illud non fuit praeceptum, sed potestas recipiendi necessaria ab iis, quibus praedicabant evangelium, quam servare Apostolis licuit, vel etiam non servare. Sed hoc Romanus Pontifex praedecessor noster, Nicolaus, quoad principalia tria vota, scilicet in obedientia vivere, et sine proprio, et in castitate, ac alia, si qua evangelia reperiantur expressa, in dicta regula videtur intellexisse dicere in declaratione praedicta, quod utique declarationibus nostris in nullo obviat supra dictis. Adhuc non apparet, ipsum dixisse, sustentationem Christi et Apostolorum sine in solo et nudo simplici consistere usu facti, quum quoad Christum et Apostolos nullam praefatus praedecessor noster Nicolaus in sua declaratione fecerit mentionem. Immo sensisse satis videtur expresse, quod ius aliud a proprietate habuisse potuerunt, quum de sola abdicatione proprietatis, non iuris alterius, in praefata declaratione, quantum ad ipsos attinet, mentio habetur. Adhuc idem Nicolaus praedecessor noster videtur sensisse, quod Christus et Apostoli etiam quoad proprietatem habuerint aliquid in communi. Quum enim in sua declaratione praedicta verba de abdicatione proprietatis dixisset: respondens obiectioni tacitae, quae sibi de loculis, quos Christus habuisse in evangelio legitur, poterat fieri, statim quae sequuntur, subiunxit: „Nec his quisquam potest obsistere, quod interdum dicitur, Christum loculos habuisse.“ Nam sic ipse Christus, cuius perfecta sunt opera, in suis actibus viam perfectionis exercuit, quod interdum, infirmorum imperfectioni condescendens, et[32]) viam perfectionis extolleret, et imperfectorum infirmas semitas non damnaret: sic et infirmorum personam Christum asserit in loculis suscepisse. Alias impertinens de loculis fuisset obiectio, nisi intellexisset, Christum etiam quoad proprietatem loculos habuisse. Praeterea si diceretur, Christum in loculis habuisse tantummodo simplicem usum facti: frustra diceretur, quod in persona infirmorum ipsos Christus habuit loculos, quum secundum eum perfectis etiam conveniat habere simplicem usum facti. Et, si quaeratur, propter quos infirmos istos loculos habuerit, Augustinus, cuius dictum insertum est in Decretis[33]), respondet, dicens: „Habebat Dominus loculos a fidelibus oblata conservans, et suorum necessitatibus, et aliis indigentibus tribuebat.“ Unde constat, ipsum de suis discipulis hoc sensisse. Nec hoc, scilicet in communi et quoad proprietatem aliqua habere, derogat iuxta dictum Gregorii IX.[34])

mio praecellentem gloriam promereri. Ubi quidem expresse dicit, Praedicatores Christum pauperem imitari, ipsosque perfectionem evangelicam amplexari, ac in statu exsistere perfectorum, quodque ipsorum religionis observantia perfectionis evangelicae tenet formam; et tamen constat, ipsos habere posse etiam quoad proprietatem aliqua iuxta eorum regulam in communi. Nec obstat, quod dicunt, Innocentium (alias Coelestinum) quintum praedecessorem nostrum dixisse, altam paupertatem esse, habere pauca propria propter Deum; altiorem, quae nulla habet propria, tamen habet in communi; altissimam, quae nihil habet in hoc mundo, nec in proprio, nec in communi. Dicimus quidem, quod hoc dixerit, non ut Papa, sed ut frater Petrus de Tarantasia in quadam postilla sua, quare dicta praemissorum summorum Pontificum sunt ei merito praeferenda. Dicunt etiam, quod Apostolus de tali altissima loquitur paupertate, dicens[95]): „Et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum.“ Quod evidenter est falsum, quia ibi loquitur de paupertate Macedonum, qui etiam in speciali bona temporalia obtinebant, de quibus Apostolus asserit, quod supra vires suas miserant eleemosynas sanctis. Quod autem dicitur in declaratione Nicolai praedecessoris nostri contineri, quod fratres Minores in rebus, quae eis obveniunt, habent tantum simplicem usum facti: dicimus, quod, si ipse intellexerit simplicem usum facti denudatum omni iure, ita, quod fratres ipsi seu ordo nullum ius habeant utendi, hoc est expresse contra declarationem Gregorii, Innoc., Alex., summorum Pontif. praedictorum, quibus expresse, quod talium bonorum ordo usum habeat, continetur: quod de usu iuris est intelligendum necessario, ut superius est probatum. Adhuc dicimus, quod est cum hoc impossibile, scilicet usum facti simplicem absque iure aliquo, (quod nihil aliud quam ipsum uti proprie potest dici,) posse in re aliqua etiam usu non consumptibili ab aliquo obtineri, prout in decretali „Ad conditorem canonum,“ est probatum, et Augustinus in lib. XI. de acta tenet expresse. Praeterea si simpliciter usus denudatus ab omni iure haberi posset ab aliquo: constat, quod actus utendi huiusmodi esset reputandus non iustus, quum ille usus fuerit, cui ius non competebat utendi; usus autem non iustus ad perfectionis statum nequaquam pertinet, nec perfectioni aliquid adiicit, sed sibi repugnare potius noscitur manifeste. Quod autem usum talem non iustum conditor canonis fratribus ipsis intellexerit reservare, probabile non videtur. Immo, quod de iusto intellexerit, ex eo potest evidentius apparere, quod in eadem ordinatione adiicit, quod illarum rerum duntaxat in se et[96]) etiam Romanam ecclesiam recipiebat dominium, quarum usum facti liceret habere fratribus seu ordini ante dictis, subiungens, quod non rerum omnium usum habere debeant fratres ipsi. Quantum autem ad usum facti simplicem absque omni iure utendi attinet: nulla rerum potest censeri differentia quoad fratres. Sic enim uti de facto possunt prohibitis, ut permissis. Ex quo sequitur, quod usus facti, de quo ordinatio loquitur, de tali intelligi debeat, qui iustus sit, et pro quo competat ius utendi. Et ipse videtur conditor canonis ex eo etiam sensisse, quod in eadem ordinatione subiunxerit, quod moderatus usus in expensis prius rebus ipsis fratribus est concessus. Rursus impugnatores constitutionum huiusmodi asserere publice perhibentur, quod libellum et dicta magistrorum, asserentium, dictam paupertatem et vitam dictorum fratrum non esse evangelicam et apostolicam, summi Pontifices damnaverunt, districtius per apostolicas literas inhibentes, ne quisquam praemissa vel aliquid praemissorum contumaciter adstruere, seu quomodolibet praesumeret defensare, statuentes, quod praesumens contrarium tanquam contumax, ecclesiae Romanae rebellis, ac ut haereticus haberetur. Ad quod dicimus, assertionem huiusmodi falsam esse. Non enim continetur in sententia supra dicta, quod contra faciens ut haereticus haberetur, quae quidem quoad hoc continet quae sequuntur: „Nos enim nihilominus auctoritate praesentium districtius inhibemus, ne quisquam praemissa vel aliquod praemissorum pertinaciter asserere vel quomodolibet defensare praesumat. Quicunque vero hoc praesumpserit, tanquam contumax et ecclesiae Romanae rebellis ab omnibus fidelibus habeatur.“ Non fuit adiectum, quod ut haereticus haberetur, ut patet in serie sententiae condemnationis praedictae. Rursus asseruisse dicuntur publice huiusmodi assertores, quod abdicatio iuris in cuiuscunque rei proprietate et in usu eius est sancta et meritoria propter Deum, et a Christo in se ipso servata, Apostolis imposita, et ab ipsis sub voto assumpta. Nec propter hoc usus facti ad sustentationem naturae in Christo et Apostolis convincitur esse non iustus, sed tanto iustior atque perfectior, et Deo acceptior, et mundo exemplarior, quanto plenius renunciatum fuerit omni iuri, per quod potest sic utens pro usu huiusmodi quomodolibet contendere vel in iudicio litigare. Quae quidem assertio continet multa falsa, quum neque Christum expropriationem praedictam omnis iuris in cuiuscunque rei proprietate, et in eius usu in se servasse, nec eam impositam Apostolis, neque sub voto ab ipsis fuisse receptam, evangelica seu apostolica doceat historia, sed contrarium evidentius manifestat. Quod autem in praedicta assertione adiicitur, quod per abdicationem iuris praedicti, videlicet proprietatis, is usus facti ad sustentationem naturae in Christo et Apostolis non convincitur esse non iustus, sed tanto iustior etc., impossibilitatem includit, et errorem dictum huiusmodi evidenter. Impossibile enim est, actum humanum extrinsecum esse iustum, si exercens actum ipsum nullum ius habeat illum exercendi: immo non iustus seu iniustus necessario convincitur talis usus. Item, est absurdum et erroneum, quod actus alicuius, non habentis ius actum huiusmodi faciendi, sit iustior et Deo acceptior, quam habentis, quum concludat actum iniustum iustiorem et Deo acceptiorem exsistere, quam sit iustus. Ex praemissis autem inferre nituntur, (ut fertur,) quod praedictorum summorum Pontificum diffinitio, quam diffinierunt de paupertate Christi et Apostolorum, ac fratrum Minorum praedictorum regula, (prout superius expresserunt,) per nos non potuit mutari, procul dubio falsa asserunt, dicendo, praedecessores nostros diffinivisse talia, ut superius est probatum, et adhuc sic loquentes, dum per talia constitutiones nostras impugnare satagunt, constitutiones illas, quibus se adiuvant, ostendunt, (si eorum falsae assertiones verae exsisterent,) fore invalidas, erroneas et infirmas. Si enim nobis non licuit contra constitutionem Nicolai IV. praedecessoris nostri, in qua se fundant praecipue, aliquid statuere commune: nec sibi licuit contra statuta Gregorii, Innocentii et Alexandri praedictorum statuere aut aliquid declarare; quod tamen ipsum fecisse, secundum eorum assertionem, noscitur evidenter. Quum enim illi declaraverint, quod ordo Minorum habet usum earum rerum, quas licet eis habere, quod ad usum iuris est referendum necessario, ut superius est probatum, ipse vero secundum ipsos statuit, quod nec ordo, nec fratres ius utendi habeant, sed tantummodo simplicem usum facti, et insuper ordinavit, decrevit et statuit, huiusmodi constitutionem, ordinationem et declarationem suam duntaxat a fratribus ipsis praecise et inviolabiliter perpetuis temporibus observandam: constat non solum, quod contra declarationes praedecessorum praedictorum ordinaverit, sed ipsum illas, quantum ad ea, quae sua declaratio continet, etiam revocasse. Ipse quoque praedecessor noster in sua declaratione subiunxit, ad sedis apostolicae declarationem et ordinationem eorum, et circa ea, quae ipse declaraverat, pertinere, sic dicens: „Si quid in praedictis ambiguitatis[97]) emerserit, hoc ad culmen sedis apostolicae deducatur, ut ex auctoritate apostolica sua in hoc manifestetur intentio, cui soium concessum est in his statuta condere, et condita declarare,“ cuius tamen contrarium asserunt huiusmodi assertores. Adhuc patet, quod asserunt, esse falsum. Licet enim Innocentius III. praedictus in generali concilio interdixisset, novas religiones institui: tamen successores ipsius, (non obstante interdicto huiusmodi,) plures leguntur ordines confirmasse, qui etiam, (aliquibus exceptis) fuerunt postea per Gregorium IX. praedecessorem nostrum dissoluti certo modo in concilio generali. Si igitur post interdictum generalis concilii licuit summis Pontificibus non confirmatos ordines confirmare, et eorum successoribus sic confirmatos in totum dissolvere: non est mirum, si, quod declarat circa regulas ordinum solus summus Pontifex, vel ordinat, liceat eius successoribus declarare seu alias immutare. Patet autem, quod neque Honorii confirmatio, neque Gregorii, neque Alexandri, neque Nicolai praedictorum facta fuerit in concilio generali, quum per nullum ipsorum fuerit generale concilium celebratum. Licet Innocentius IV. celebravit concilium generale: tamen in illo nec auctoritate alicuius concilii facta fuit ipsius declaratio supra dicta. Nicolaus autem IV. nec celebravit generale concilium, nec aliquid circa dictam regulam declaravit. Gregorius autem IX. praedictus nec confirmavit, nec declaravit dictam regulam, sed in generali concilio, ubi cassati fuerunt nonnulli mendicantium ordines, dictorum fratrum Minorum, et Praedicatorum ordines non cassavit, sed asseruit approbatos, sic dicens: „Ad eos, quos evidens ex eis utilitas ecclesiae universali proveniens perhibet approbatos, praesentem non patimur constitutionem extendi.“ Praeterea dicant nobis, ubi legunt assertiones huiusmodi, quod ad fidem vel mores pertineat, Christum et Apostolos non habuisse in his, quae habuerunt, nisi simplicem usum facti? Profecto directe hoc ad fidem non pertinet, quum de hoc articulus non sit aliquis, nec sub quo valeat comprehendi, ut patet in symbolis, in quibus articuli fidei continentur, nec etiam reducte, ut quasi hoc sacra scriptura contineat, quo negato tota scriptura sacra redditur dubia, et per consequens articuli fidei, qui habent per scripturam sacram probari, redduntur

Cap. V. 95) 1 Cor. VIII. 2. — 96) desid. ap. Bohm. — 79) *ambiguitatibus*: id.

alios trahere in errorem, quum ausu arreptando ac petulantia improba ausi defendere publice fuerint damnatam per constitutionem praedictam haeresin ac etiam probare, videlicet quod Christus et eius apostoli in iis, quae habuisse leguntur, tantum habuerint abs-

verbo vel scripto scienter approbet aliquid vel defendat. Si quis vero contra praesumpserit, tanquam contumax et rebellis Romanae ecclesiae ab omnibus habeatur. Nulli ergo etc. Data Avinion. IV. Idus Novembris Pont. nostri Ao. IX.

CONSTITUTIONUM VIGINTI IOANNIS XXII.

FINIS.

Cap. V. 89) *praedictis:* id. — 90) *et est:* id.

EXTRAVAGANTES DECRETALES,

QUAE

A DIVERSIS ROMANIS PONTIFICIBUS

POST SEXTUM EMANAVERUNT.

LIBER PRIMUS.

TITULUS I.

DE CONSUETUDINE.

CAP. UN.

Consuetudo impediens, ne legati sedis apostolicae recipiantur, non valet, et, illa non obstante, legati ipsi sunt ab omnibus recipiendi, et eos impedientes ipso facto excommunicationem incurrunt, et eorum terrae ecclesiastico subiiciuntur interdicto.

Ioannes XXII.

Super gentes et regna Romanus Pontifex a Domino constitutus, quum personaliter singulas regiones circuire non possit, nec circa gregem sibi creditum curam pastoralis sollicitudinis exercere: necesse habet interdum ex debito impositae servitutis, suos ad diversas mundi partes, prout necessitates emerserint, destinare legatos, qui vices ipsius supplendo errata corrigant, aspera in plana convertant, et commissis sibi populis salutis incrementa ministrent. Verumtamen aliqui, huiusmodi officium et potestatem ipsius Romani Pontificis, quam non ab homine, sed a Deo recepit, sub suo arbitrio redigere molientes, legatos ipsos, nisi ab eis petiti fuerint, vel de beneplacito eorum transmissi, sibi terras subiectas, dicentes, hoc eis de consuetudine competere, ingredi non permittunt. Nos, huiusmodi consuetudinem non tam irrationabilem, quam nonnunquam animarum saluti contrariam detrahentemque apostolicae potestati auctoritate apostolica penitus reprobantes, legatos ipsos ab omnibus, cuiuscunque praeeminentiae, conditionis aut status fuerint, debere admitti decernimus, nec eos praetextu cuiusvis consuetudinis impediri posse a quoquam, Christiano nomine gloriante, quo minus regna, provincias et terras quaslibet, ad quae ipsos destinari contigerit, ingrediantur libere, ac commissae sibi legationis officium exerceant in eisdem. Qui vero de cetero super praedictis dictos legatos aut etiam nuncios, quos ad quascunque partes pro causis quibuslibet sedes ipsa transmiserit, praesumpserint impedire, ipso facto sententiam excommunicationis incurrant. Regna, terrae et loca quaelibet subiecta eisdem tamdiu sint eo ipso ecclesiastico supposita interdicto, quamdiu in huiusmodi contumacia duxerint persistendum, non obstantibus quibuslibet indulgentiis aut privilegiis, imperatoribus ac regibus, seu quibuscunque aliis sub quibuscunque modis, tenoribus et formis, a sede ipsa concessis, quae contra praemissa nulli[1]) volumus suffragari.

TITULUS II.

DE POSTULATIONE PRAELATORUM.

CAP. UN.

Minores XXVII. annis saeculares, et mendicantes religiosi ad certas ecclesias prohibentur postulari, et puniuntur tam postulantes quam postulati.

Ioannes XXII.

Dispendiis et periculis variis, quae ex subreptitiis postulationibus possent ecclesiis evenire, et vacationum diuturnitatibus, quae consueverunt nonnunquam ex postulationibus irrationabilibus provenire, ac dispendiis, quae inde frequenter ecclesiae incurrunt, ad futuram rei memoriam obsistere cupientes, illum, qui vigesimum septimum non attigerit annum, ad cathedralem, nec non professorem cuiusvis mendicantium ordinis ad inferiores cathedralibus ecclesias, ad monasteria extra suos ordines postulari edicto perpetuo prohibemus. Quodsi secus postulatum fuerit et attentatum: irritum ac nullius penitus sit momenti. Et qui scienter processerint ad eundem, ea vice postulandi ac eligendi potestate privatos, ac beneficiis, quae in ipsa obtinebant ecclesia, ad quam postulationem huiusmodi fecerint, per triennium noverint se suspensos. Postulatos vero, qui postulationis de se factae negotium fuerint per se vel per alium in Romana curia prosecuti, illud ibi proponi in publico vel privato consistorio facientes, etiam se duntaxat dispositioni sedis apostolicae committendo, si se annum XXVII. non attigisse sciverint, ut praefertur, usque ad XXXV. annum, ceteros vero saeculares et religiosos extra suorum administrationes ordinum perpetuo ineligibiles ac impostulabiles esse decernimus, ac prorsus inhabiles ad quascunque dignitates ecclesiasticas et beneficia quaelibet obtinenda.

TITULUS III.

DE ELECTIONE.

CAP. I.

Multis probat argumentis, promotos in curia non debere ad propria redire sine literis suae promotionis. Qui, si secus fecerint, pro praelatis non sunt habendi, poenasque incurrunt hic expressas. Et de ista extravaganti facit mentionem Panorm. in cap. Qualiter de elect., dicens, quod nullus, antequam habeat literas apostolicas super sua promotione, debet administrare, nec debet recipi ab ecclesia tanquam praelatus; alias recipientes et receptus incurrunt poenam, de qua hic.

Bonifacius VIII.

Iniunctae nobis debitum servitutis exposcit, ut, qui ad reformandos in clero mores et actus, prout nobis ex alto permittitur, sollertius intendimus, ibi praecipue reformationis accommodae remedium apponamus, ubi maius respicimus[1]) periculum imminere. Sane, quam periculosum existat, quod aliquis in officio, dignitate vel gradu fore se asserat, et pro tali etiam habeatur, nisi prius ipse[2]) quod asserit legitimis ostenderit documentis, tam ex civilibus quam ex canonicis institutis colligitur evidenter. Asserenti namque cum mandatis principis se venisse, credendum non est, nisi hoc scriptis probaverit. Nec similiter creditur se asserenti legatum. Nunquam enim apostolicae sedis moris fuit absque signatis apicibus undecunque legationem suscipere. Sed nec dicenti se delegatum sedis eiusdem creditur vel intenditur, nisi de mandato apostolico fide doceat oculata. Similiter clerici, ad alienam dioecesin sine suorum ordinariorum literis venientes, nec in suis recipiantur[3]) ordinibus, nec ad superiores adscendant[4]). Clerici quoque et monachi, qui de suis civitatibus ad alienam[5]) urbem proficiscuntur, (nisi muniti veniant suorum literis praelatorum,) non sunt clerici vel monachi

Liber I. TIT. I. Cap. un. 1) *nullis:* Böhm.
TIT. III. Cap. I. 1) *inspicimus:* Cod. Lips. 6. — 2) omitt. id. — 3) *recipiuntur:* Id., Ed. Bas. — 4) *adscendunt:* ib. — 5) *almam:* Ed. Bas.

CIBUS

TULUS III.

LECTIONE

CAP. I.

clesias et[10]) monasteria absque dictae sedis literis huiusmodi, eorum promotionem, confirmationem[11]), consecrationem seu benedictionem continentibus, accedere, vel bonorum ecclesiasticorum administrationem accipere non praesumant, nullique[12]) eos absque dictarum literarum ostensione recipiant, aut eis pareant vel intendant. Quodsi forsan contra praesumptum fuerit, quod per episcopos, praelatos[13]), abbates, priores et alios, monasteriorum regimina exercentes praedictos, medio tempore actum fuerit, irritum habeatur, nec quicquam interim[14]) iidem episcopi vel praelati, abbates, priores vel regimina[15]) exercentes de ecclesiarum vel[16]) monasteriorum proventibus percipiant eorundem. Capitula vero, conventus[17]) ecclesiarum et monasteriorum ipsorum, et alii quicunque, ipsos absque huiusmodi dictae sedis literis recipientes, vel obedientes eisdem, tamdiu sint a beneficiorum suorum perceptione suspensi, donec super hoc eiusdem sedis gratiam meruerint obtinere. Similiter[18]) quoque episcopi[19]), praelati, abbates, priores, et alii monasteriorum regimina exercentes praedicti, solito fidelitatis et obedientiae iuramento non praestito. Illi[20]) etiam pontifices, quos apud praedictam sedem pallium continget recipere, absque literis traditionis ipsius pallii nequaquam ab eadem discedant. Discedentes vero, quousque huiusmodi iuramentum praestiterint, et literas obtinuerint, nihil de ipsarum ecclesiarum et monasteriorum proventibus percipiant, et quicquid interim[21]) per eos, ut de aliis praedicitur, actum fuerit, viribus non subsistat[22]).

CAP. II.

Si religiosus electus non petierit ipse vel eius electores licentiam consentiendi intra tempus moderandum pro praesentia vel absentia superioris: est eo ipso privatus iure sibi ex electione quaesito, et possunt electores alium eligere. H. d. addit ad c. Quam sit. de elect. in VI.

Benedictus XI.[23])

Si religiosus, qui absque sui superioris licentia electioni de se factae consentire non potest, illam post electionem sibi praesentatam, vel eius electores intra tempus, pro eiusdem superioris praesentia vel absentia moderandum, nequaquam obtineat: dat generale concilium Lugdunense electoribus extunc ad electionem aliam[24]) procedendi liberam facultatem. Verum quia frequenter dubitatum est, an etiam sit eo ipso iure, el quod ei competebat ex huiusmodi electione, privatus: statuimus, illo eum hoc ipso fore privatum.

CAP. III.[25])

Quatuor patriarchalibus ecclesiis vacantibus, statuitur, illis non posse provideri Romano Pontifice inconsulto. Quodsi secus factum fuerit irritum decernitur.

tuimus, ut, quamdiu civitates ipsae schismaticorum aut infidelium subsunt aut suberunt ditioni, aut detinebuntur per eos, canonici dictarum patriarchalium sedium, quum eas vel ipsarum aliquam seu aliquas vacare contigerit, ad electionem, postulationem seu quamvis provisionem de praeficiendo sibi patriarcha vel pastore nullo modo procedant, quousque[37]) ad apostolicae sedis notitiam deducatur. Nos enim a data praesentium decernimus irritum et inane, si secus per praedicta capitula, conventus vel canonicos, aut quemvis alium vel alios scienter vel ignoranter fuerit[38]) attentatum, non obstantibus quibuscunque ipsarum ecclesiarum vel alicuius earum consuetudinibus vel[39]) statutis, iuramento, confirmatione dictae sedis vel quacunque alia firmitate vallatis, seu constitutionibus, privilegiis vel indulgentiis sedis eiusdem, per quae effectus praesentium impediri posset[40]) quomodolibet vel differri, et de quibus quorumque[41]) totis tenoribus de verbo ad verbum in nostris literis habenda esset mentio specialis. Nulli ergo, etc. Data Laterani X. Kal. Ianuar. Pont. nostri An. VII.[42])

CAP. IV.

Quum beneficia apud sedem apostolicam vacantia sint soli Papae reservata, ostendit, quae et quorum apud sedem vacare dicuntur eandem. Et primo loquitur de reservationibus, secundo de pensionibus.

Ioannes XXII.

Ex debito pastoralis officii, nobis quanquam immeritis superna dispositione commissi, periculis animarum et ecclesiarum ac monasteriorum dispendiis, quae ob ipsorum vacationes diutinas ipsis solent frequentius provenire, congruis remediis, (quantum nobis ex alto conceditur,) salubriter occurrere intendentes, ut celerius et utilius provideatur ecclesiis ac monasteriis ante dictis, et ut Romanae ecclesiae, quae super ipsas ecclesias ac monasteria ex divina provisione obtinere dignoscitur principatum, honor debitus impendatur, praedecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, praesertim felicis recordationis Bonifacii VIII.[43]), qui dignitates, personatus, ecclesias et alia ecclesiastica beneficia, et Clementis V.[44]), qui tam huiusmodi dignitates, personatus, ecclesias, beneficia, quam cathedrales[45]) ecclesias quaslibet, monasteria, prioratus, administrationes et officia quaecunque, quae apud sedem apostolicam vacarent, provisioni apostolicae sub certis temporibus[46]) reservaverunt, vestigiis inhaerentes, nos ex causis rationabilibus, quae ad id nostrum animum induxerunt, de fratrum nostrorum consilio nonnulla detrahendo, aliqua declarando, et quaedam addendo de novo, episcopales et earum superiores sedes, monasteria et regulares ecclesias, ad quae hi, qui eis pro tempore praeficiendi sunt, etiam per electionem canonicam assumuntur, prioratus, officia vel administrationes co-

privationem eorum, qui ea obtinerent, per electionum cassationem, postulationum repulsionem, renunciationem, quorumlibet provisionem, translationem, sive per successionem muneris consecrationis aut benedictionis dudum a dicto Clemente praedecessore nostro promotis impensi, nisi de ipsis disposuerit praedecessor, et a nobis sive auctoritate nostra promovendis impendendi apud sedem ipsam, vel etiam ubicunque aut quovis alio modo, canonice vacare apud sedem intelligimus praelibatam. Episcopales insuper vel alias dignitates, ecclesias, monasteria, et alia praedicta fratrum nostrorum sanctae Romanae ecclesiae cardinalium apud dictam sedem per eorum obitum vacare censemus, sive inibi sive aliter ubicunque ipsos migrare contigerit de hac luce. Et hoc idem in dignitatibus et beneficiis quibuslibet, (ut de aliis praemittitur,) officialium nostrorum [47]), videlicet vicecancellarii, eiusdem ecclesiae camerarii, notariorum, auditoris contradictarum, correctorum, scriptorum literarum, ac poenitentiariorum nostrorum, nec non abbreviatorum curiae Romanae locum sibi volumus vindicare. Rursus huius nostrae reservationis edictum ad dignitates et alia iam dicta capellanorum nostrorum commensalium, et quarumlibet aliorum, ratione officii vel ex causa legitima in dicta curia morantium, quando a nobis pro nostris et eiusdem sedis negotiis prosequendis de ipsa curia quocunque modo praemissi, vel aliqui eorum transmissi, aut legati vel nuncii fuerint [48]), et eos ubilibet ante ipsorum [49]) ad praefatam curiam reditum durante legatione seu prosecutione ipsorum negotiorum rebus eximi contigerit ab humanis, duximus extendendum. Et id ipsum etiam esse volumus in huiusmodi capellanis commensalibus, etiamsi, ut praemittitur, nunc transmissi fuerint ubicunque, et ipsos rebus eximi contigerit ab humanis. Ceterum edictum ipsum trahimus ad sedes, monasteria, et alia supra dicta, quae, vivente adhuc dicto Clemente praedecessore nostro, usque ad eius obitum, nisi de ipsis per eum fuerit ordinatum, et deinde usque ad datam praesentium apud sedem vacaverint eandem [50]), illaque vacare decernimus apud ipsam, dummodo in eis ius in re, licet ad rem non sit aliquibus acquisitum, decernimus extunc irritum et inane, si secus in praedictis et singulis eorum scienter vel ignoranter per quoscunque seu quascunque apostolica vel alia quavis auctoritate attentatum fuerit, vel contigerit in posterum attentari, non obstantibus piae memoriae Gregorii X., ac Bonifacii VIII., et aliorum Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum constitutionibus super hoc editis, quatenus edicto essent et [51]) sunt contrariae memorato, ceteris in [52]) ipsis constitutionibus contentis in suo robore duraturis. Pensiones insuper annuas, ab episcopis et eorum superioribus aliisque praelatis inferioribus, nec non quibuscunque capellanis, conventibus, collegiis vel singularibus personis factas et faciendas personaliter aliquibus ex eisdem cardinalibus, seu quibusvis aliis ex praenominatis personis, et pensiones praeterea seu assignationes quotitatum quarumlibet, super certis provinciis, dioecesibus, ecclesiis, monasteriis vel aliis ecclesiasticis locis aut ordinibus, etiam a quibusvis praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus factas, praemissis personis sive alicui earundem, vel monasteria, prioratus, administrationes quaslibet, beneficia regularia, vel alia quaelibet, quocunque nomine censeantur, non consueta ab olim clericis saecularibus assignari, huiusmodi personis vel alicui earundem collata [53]) sive concessa in commendam, vel alio quovis titulo ab eisdem praedecessoribus seu aliis episcopis vel superioribus praelatis, capitulis aut conventibus vel collegiis sub edicto praedicto nolumus aliquatenus comprehendi, quo minus eis cedentibus vel decedentibus, sive illa quovis alio modo dimittentibus, monasteria ipsa, prioratus, administrationes, beneficia ac loca huiusmodi ad ecclesias et monasteria, sive alia loca religiosa vel alia ecclesiastica, eorumque praelatos sive personas, ad quas antea eorum dispositio pertinebat, seu quibus immediate subesse noscuntur, libere revertantur, nisi eis quid canonicum obstiterit, vel de ipsis aliter duxerimus disponendum.

TITULUS IV.

DE AUCTORITATE ET USU PALLII.

CAP. UN.

Pallii traditio per obiectum criminis vel defectus retardari non debet, nisi obiiciens praemisso iuramento de obiectis promptam fidem faciat. Et, quid sit promptam fidem facere, declarat.

Ioannes XXII.

Malitiis hominum, quae saepe circa impediendam pallii donationem committuntur, volentes salubriter obviare, hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, ut deinceps per obiectum cuiusvis criminis seu defectus traditio pallii, facienda his, qui ad metropolitanarum ecclesiarum seu aliarum regimen assumuntur, non impediatur in aliquo nec retardetur; nisi obiicientes firment corporali praestito iuramento, se id malitiose non agere, sed obiecta vera esse se credere, ac de obiectis offerant facere promptam fidem, et nihilominus ad poenam talionis seu extraordinariam se obligent arbitrio praesidentis. Promptam vero fidem intelligimus in hoc casu, si intra bimestris temporis spatium, numerandum a die collationis in antea, probaverint legitime quod opponunt. Quod si non fecerint, eorum obiectibus nequaquam obstantibus ad ipsius traditionem pallii procedatur. Per traditionem autem huiusmodi viae accusationis, denunciationis vel inquisitionis nullum volumus praeiudicium generari.

TITULUS V.

DE OFFICIO CUSTODIS.

CAP. UN.

In religiosorum mendicantium conventibus plures campanae esse non possunt sine speciali Papae licentia; plures autem campanulas in refectoriis, capitulis et alibi licite possunt ipsi religiosi mendicantes habere. H. d. et est extravagans notabilis, et quia pulsare campanas est custodis officium, ut patet eod. tit. c. 1. in ant., ideo hic non abs re collocata est.

Ioannes XXII.

Quia cunctos orthodoxae fidei professores, et viros praesertim ecclesiasticos sic hortamur adinvicem et quoad alios etiam conversari, quod ex ipsorum gestis nullius offendatur iustitia, nec cuiquam scandali materia praeparetur: advertentes, quod eo, quod nonnulli mendicantium ordinum professores in nonnullis suis conventibus plures campanas obtinent, et in posterum satagunt obtinere, cathedrales ac ecclesiae aliae sone queruntur propterea iustitiae detrahi, et exinde civitatibus locorum interdum afferri divinis officiis impedimentum, videturque inter ipsos litigiis et scandalis via aperiri: nos, praemissis obviare cupientes periculis, pacemque desiderantes inter ipsos, sine qua bene pacis auctor non colitur, observari, de fratrum nostrorum consilio hoc edicto perpetuo ordinamus, quod religiosi dictorum ordinum mendicantium in nullo conventu suo seu loco plures campanas habeant sine sedis apostolicae licentia speciali, sed una tantummodo pro loco quolibet sint contenti. Quodsi forsan communitas seu universitas aliqua ecclesiastica vel mundana, seu iidem religiosi pro illis in aliquo ipsorum locorum campanam aliam habuerint vel nunc habent: non illam, sed aliam solam, eorum specialiter usibus deputatam, pulsare valeant horis diurnis et nocturnis, missis et aliis consuetis. Ceterum religiosis eisdem permittimus, quod, ubi hactenus plures campanas sine lite et contradictione qualibet in usus duntaxat proprios habuerint, et nunc habent, illis etiam deinceps libere uti possint, aliis quibuscunque per eos habitis intra trium mensium spatium de suis locis seu campanilibus [1]) deponendis, et nullatenus iterum reponendis. Verum campanulas, quae in refectoriis, sacristiis, capitulis et aliis forsan officinis religiosorum ipsorum consueverunt haberi [2]), sub ista nostra ordinatione nolumus comprehendi. Nulli ergo etc. Datum II. Nov. Pont. nostri Ao. VIII.

TITULUS VI.

DE OFFICIO DELEGATI.[1])

CAP. UN.[2])

Literae apostolicae, impetratae ad gratias seu ad lites in aliquibus civitatibus seu dioecesibus, dum erant integrae, non obstante divisione, facta de ipsis in duas seu plures civitates seu dioeceses, quae divisio facta propter divini cultus augmentum, et populi incrementum, et etiam executores seu iudices earundem, habeant sub eisdem modo et forma illum vigorem in sic divisis, quem habebant in illis, dum integrae remanebant.

Ioannes XXII. *Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.*

Sedes apostolica, in suis actibus veritatem prosequens, locum amans, libenter evitat nodosae ambiguitatis involucrum, illamque sibi semper in suis ordinationibus reservare cautelam intendit, ut

Cap. IV. 47) *nostr.*: desid. ib. — 48) *fiunt*: ead. — 49) *et quemlibet*: ead. — 50) *eandem*: ead. — 51) *essent et*: desid. ib. — 52) *ceterum ipsis*: ead. — 53) *vel aliis clericis eiusdem collata*: ead.

TIT. V. Cap. un. 1) *campanalibus*: Böhm. — 2) *habere*: Ed. Rom. oper. mend.

TIT. VI. Cap. un. 1) *de exspectantibus beneficium in episcopatu aliorum*: Ed. Bas. — 2) cf. Extr. Io. XXII. Tit. IV. c. un. —

CAP. IX.

Ioannes XXII.

TITULUS VI.

scis ante competens, ex ratione immutari non debet, quin adeo efficax in divisis dioecesibus maneat, sicut in ipsis quondam integris, auctoritate praesentium declaramus, quod omnes et singulae gratiae, super beneficiis vacaturis ante divisionem[7]) huiusmodi in ipsis quondam integris dioecesibus a nobis vel praedictis praedecessoribus nostris personis quibuscunque concessae, tam in ipsis nunc[8]) divisis, quam in aliis dioecesibus decisis ab illis, eisdem modo et forma possint suo ordine per executores demandatos, et alios, ad quos id pertinebit, ad debitam executionem adduci, quibus ante divisiones saepe fatas poterant et debebant. Idem etiam declaramus quoad literas apostolicas iustitiam continentes, ut videlicet iudices, dati per illas in causis quarumlibet personarum, quae nunc de eisdem dioecesibus divisis existunt, possint iuxta earum tenorem perinde procedere, ac si dictae dioeceses, de quibus mentio in eisdem literis habetur, integrae remansissent. Nulli[9]) [illegible] liceat hanc paginam nostrae declarationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avinion. III.[10]) Kal. Nov. Pont. nostri An. II.

TITULUS VII.

DE OFFICIO IUDICIS ORDINARII.

CAP. I.

Episcopus, monasterium visitans, non tenetur accipere monachos illius monasterii pro tabellionibus, etiamsi hoc haberet consuetudo: nec in actu visitationis debet esse solus, sed duos vel tres clericos cum notario, qui similiter sit clericus, secum assumat. H. d.

Bonifacius VIII.

Debent superioribus suis reverentiam subditi, et, dum salubriter ab eis pro culpis correctionem velut curantium medicamenta recipiunt[1]), obedientiam exhibere tenentur[2]). Rursus oportet praepositos cum caritate corrigere, decet eos inferre humiliter quod docent[3]), et paterna subiectos dilectione fovere. Sic debitor delicatus effugitur[4]), sic onerosus creditor minime reperitur. Sane dudum[5]) venerabili fratre nostro A. episcopo Dulmensi, ad visitandum capitulum suae[6]) ecclesiae Dolmensis, quae regularis ordinis sancti Benedicti fore noscitur, descendente[7]), prior et capitulum ipsius ecclesiae[8]) excipientes, quod de consuetudine erat ecclesiae supra[9]) dictae, a tempore[10]), cuius non erat memoria, inconcusse servata, quod quicunque Dulmenses, qui fuerunt[11]) pro tempore,

priorem aut capitulum, quibus subsunt, quae corrigenda invenirentur[25]), fideliter et recte conscriberent[26]), constat non esse idoneos[27]). Attendentes quoque, quod id episcopali non modicum detrahit dignitati, si ab episcopo, qui dignitatem propriam suo ingenio augere debet, comites honoris sui causa adhibiti abdocantur, seque solum suspectis quandoque forsitan, quos visitat[28]), committere compellatur, dictam consuetudinem, per quam praelibati prior et[29]) capitulum videntur nimium delicati, tanquam non rationabilem reprobamus. Sed, ne sit episcopus onerosus, decernimus, nostrorum praedecessorum vestigiis inhaerentes, ut, quum ad visitationem de cetero faciendam in ecclesia memorata descenderit, in visitationis actu duas vel tres honestas personas, clericali charactere insignitas, quarum una ad minus sit religiosa ordinis supra dicti, et unum notarium clericum secum habeat, et non plures, consuetudine aliqua obtenta et compositione qualibet inter partes ipsas super hoc in contrarium facta hactenus[30]) non obstante. Nulli *ergo*[31]) liceat hanc paginam nostrarum reprobationis, constitutionis etc. Datum Anagn. X. Kal. Augusti Pont. nostri An. VIII.

CAP. II.

Beneficia plura incompatibilia obtinens sine dispensatione, debet illa praeter ultimum in manu ordinarii intra duos menses dimittere; alias poenas incurrit hic positas. Et debet ordinarius tales plura beneficia obtinentes compellere ad ostendendum dispensationem. Quod si non fecerit, ab ingressu ecclesiae suspenditur. Vide cap. Ordinarii. eod. tit. lib. VI. Quod si diligenter notetur, haec extravagans sub hoc tit. recte collocata dicetur.

Ioannes XXII.

Ut, quos virtutis amor a vitio ambitionis execrandae et avaritiae caecitate non retrahit, saltem rigor coerceat disciplinae, statuimus, ut quicunque, plures dignitates vel personatus, aut parochiales ecclesias, aut dignitatem vel personatum cum alio beneficio curam animarum habente simul sine dispensatione canonica detinens, illa omnia et singula, (illo duntaxat excepto, quod ultimo receperit, quod possit, si tamen in eo ex collatione canonica ius sibi competat, retinere,) intra duos menses, a die notitiae huiusmodi nostrae constitutionis continue numerandos, efficaciter verbo et facto absque fraude aliqua in manu ordinarii dimittere teneatur, per eum vel per eos, ad quem vel ad quos eorum dispositio spectabit, ea vice libere disponenda. Quod si non fecerit, etiam illo sit ipso iure privatus, in quo ius competebat eidem, et inhabilis ad quaecunque beneficia obtinenda penitus censeatur. Qui vero deinceps receperit dignitatem, vel personatum, aut beneficium curam

tur: omnibus et singulis ordinariis in virtute sanctae obedientiae et sub poena suspensionis ab ingressu ecclesiae, quam eos, (si in exsequendis subsequentibus negligentes fuerint,) incurrere volumus ipso facto, districte praecipimus et mandamus, ut sub certa et formidabili poena, eorum arbitrio infligenda, subditis suis plures dignitates et personatus aut ecclesias, quibus cura imminet animarum, aut dignitatem vel personatum cum alio beneficio, cui cura similis sit annexa, obtinentibus iniungere debeant, quod dispensationes, auctoritate quarum huiusmodi ecclesias, personatus vel dignitates obtinent, si quas habent, nec non et titulos ecclesiarum, dignitatum vel personatuum eorundem, intra tempus, pro facti qualitate ipsorum ordinariorum moderandum arbitrio, ordinariis ipsis, vel iis, quem vel quos ad hoc duxerint deputandos, exhibere procurent, de processibus habendis super his exhibitis, propositis et productis, reddituri absque morae dispendio per scripta publica conficienda super his sedem apostolicam certiorem.

TITULUS VIII.

DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.

CAP. I.

Omnes Christi fideles de necessitate salutis subsunt Romano Pontifici, qui utrumque gladium habet, et omnes iudicat, a nemine autem iudicatur. Haec tamen extravagans regem Franciae et regnicolas non amplius subiicit ecclesiae Romanae, quam prius erant, ut patet infr. de privil. c. Meruit.

Bonifacius VIII.

Unam sanctam ecclesiam[1]) catholicam et ipsam apostolicam urgente fide credere cogimur et tenere, nosque hanc firmiter credimus et simpliciter confitemur, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum, *sponso* in Canticis[2]) proclamante: „Una est columba mea, perfecta *mea*[3]). Una est matri[4]) suae, electa genetrici suae;" quae unum corpus mysticum[5]) repraesentat, cuius[6]) caput Christus, Christi vero Deus. In qua unus Dominus, una fides, unum baptisma. Una nempe[7]) fuit diluvii tempore arca Noe, unam ecclesiam[8]) praefigurans, quae in uno cubito consummata[9]) unum, Noe videlicet, gubernatorem habuit et rectorem, extra quam omnia subsistentia super terram legimus fuisse deleta. Hanc autem veneramur et unicam, dicente Domino in Propheta: „Erue a framea, Deus, animam meam[10]), et de manu canis unicam meam." Pro anima enim, id est pro se ipso, capite simul[11]) oravit et corpore, quod corpus unicam scilicet ecclesiam nominavit, propter sponsi, fidei, sacramentorum et caritatis ecclesiae unitatem. Haec est tunica[12]) illa Domini inconsutilis, quae scissa non fuit, sed sorte provenit. Igitur ecclesiae unius[13]) et unicae unum corpus, unum caput, non duo capita, quasi monstrum, Christus videlicet[14]) et Christi vicarius Petrus, Petrique successor, dicente Domino ipsi[15]) Petro: „Pasce[16]) oves meas." Meas[17]), inquit, et generaliter, non singulariter has vel illas: per quod commisisse sibi intelligitur universas. Sive ergo Graeci sive alii se dicant Petro eiusque successoribus non esse commissos: fateantur necesse se[18]) de ovibus Christi non esse, dicente Domino in Ioanne, unum[19]) ovile et unicum esse pastorem. In hac eiusque potestate duos esse gladios, spiritualem videlicet et temporalem, evangelicis dictis instruimur[20]). Nam dicentibus Apostolis: „Ecce gladii duo hic," in ecclesia scilicet, quum apostoli loquerentur, non respondit Dominus, nimis esse, sed satis. Certe qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, male verbum attendit Domini proferentis[21]). „Converte gladium tuum in vaginam." Uterque ergo est in potestate ecclesiae, spiritualis scilicet[22]) gladius et materialis. Sed[23]) is quidem pro ecclesia, ille vero ab ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum[24]) et patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, et temporalem auctoritatem spirituali subiici potestati. Nam quum dicat Apostolus: „Non est potestas nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinata[25]) sunt," non autem[26]) ordinata[27]) essent, nisi gladius esset sub gladio, et tanquam inferior reduceretur[28]) per alium in suprema. Nam secundum B. Dionysium lex divinitatis est infima per media in suprema reduci. Non ergo secundum ordinem universi[29]) omnia aeque ac immediate, sed infima per media et[30]) inferiora per superiora ad ordinem reducuntur. Spiritualem autem et dignitate et nobilitate terrenam quamlibet praecellere potestatem[31]), oportet tanto clarius nos fateri, quanto spiritualia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, et benedictione, et sanctificatione[32]), ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerum gubernatione claris oculis intuemur. Nam, veritate testante, spiritualis potestas terrenam[33]) potestatem instituere habet, et iudicare, si bona non fuerit. Sic[34]) de ecclesia et ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Hieremiae[35]). „Ecce constitui te hodie super gentes et regna" et cetera, quae sequuntur. Ergo, si deviat terrena potestas, iudicabitur a potestate spirituali; sed, si deviat spiritualis minor, a suo[36]) superiori; si vero suprema, a solo Deo, non ab homine poterit iudicari, testante Apostolo[37]): „Spiritualis homo iudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur." Est autem haec auctoritas, etsi data sit homini, et exerceatur per hominem, non humana, sed potius divina[38]), ore divino Petro data, sibique[39]) suisque successoribus in ipso, quem confessus fuit petra, firmata, dicente Domino ipsi Petro[40]): „Quodcunque ligaveris etc." Quicunque igitur huic potestati a Deo sic ordinatae resistit, Dei ordinationi resistit, nisi duo, sicut[41]) Manichaeus, fingat esse principia, quod falsum et haereticum iudicamus, quia, testante Moyse[42]), non in principiis, sed in principio coelum Deus creavit et terram. Porro subesse Romano Pontifici omni humanae creaturae declaramus, dicimus, diffinimus[43]) et pronunciamus omnino esse de necessitate salutis. Dat. Laterani[44]) Pont. nostri Ao. VIII.

CAP. II.

Praelati non discurrant, praesertim habitu transformato. Qui si ad curiam venerint, inde recedere non debent sine Papae licentia; alias ipsi et receptantes illos excommunicati sunt.

Ioannes XXII.

Ut praelatorum inepta discursibus gravitas et simplicitas simulationibus obvia, et ipsorum ad Christi vicarium indevotio, religiositati quippe contraria, non immerito arguenda, quum reverentiam illorum sanctitas, lucem puritas, firmusque maturitas poscat gressus, ut sint vita mundi, fama clari, proficuique reddantur exemplo. Verum quia ipsorum quorundam, (ut fide dignorum habet assertio,) eo vana prorupit interdum, ne dixerimus, perniciosa temeritas, quod, vestibus spiritualis sanctitatis abiectis, dissimulato habitu ad remotas a suis sedibus partes se transferunt; quin immo ad sedem apostolicam clanculo, nobis non visis, nec insinuato, quod venerint, venisse, latitasse discessisseque dicuntur: nos, ne tacentibus nobis non praecisus huiusmodi morbus invaleat, dum providum creditur quod incautum, licitum quod impune, omnibus episcopis superioribusque praelatis sub obtestatione divini iudicii inhibemus, ne absque rationabili causa, timoris forte vel alia, extra suarum civitatis et dioecesis ac provinciarum mutatis habitibus limites indiscrete discurrant. Inhibemus etiam, ne qui episcoporum et superiorum ipsorum latenter, praesertim habitu transformato, venientes ad curiam, de ipsa Romani Pontificis non praesentati conspectibus, vel saltem ab eo recedendi licentia non obtenta recedant. Si qui vero episcoporum et superiorum huiusmodi nostrae inhibitionis contradictores exstiterint, et absque ipsius Romani Pontificis recedendi licentia concessa eoque non viso recesserint ab eadem, nec non si qui scienter receptaverint ante dictos, nisi id confestim eidem Romano Pontifici, vel alicui, per quem hoc ipsum ad eius crediderint deduci notitiam, manifestare curaverint, etiamsi episcopali, archiepiscopali, patriarchali vel quavis alia dignitate praefulgeant, eos excommunicationis sententia innodamus.

CAP. III.

Praelati ad curiam non debent more nocturnae latenter venire, nec inde sine papali licentia recedere; alias infideles iudicantur, et sententia excommunicationis ligantur.

Ioannes XXII.

Etsi deceat quoslibet subditorum curam exercere sollicite, et per omnia velut lucis filios ambulare: hoc tamen praecipue ab ipsis exigitur, qui, constituti per altitudinem dignitatis ut in specula, circa commissas sibi plebes pastorum simul et custodum partes implere tenentur, et coram ipsis laudabilium operum exemplo lucere.

TIT. VIII. Cap. I. 1) omitt. Cod. Lips. 7. — 2) add.: *Canticorum: c. 6.* id. — cf. Cant. VI. 8. — 3) abest ab cod. — 4) *matris suae electa genetricis suae:* id. — 5) *caput myst.:* id. — 6) add.: *corporis:* id. Ed. Bas. — 7) omitt. Ed. Bas. — 8) *essentiam:* Cod. Lips. — 9) *confirmata:* id. — 10) omitt. id. — cf. Psal. XXI. 21. — 11) *solus:* id. — 12) Ioa. XIX. — 13) *unius et:* desid. in Cod. Lips. — 14) *scilicet:* id. — 15) *ipso:* Böhm. — 16) Ioa. XXI. 17. — 17) *Nunquam generaliter:* Cod. Lips. male. — 18) *est:* id. — 19) Ioa. X. 16. — 20) *instruimus:* Ed. Bas. — 21) Matth. XXVI. 52. — 22) *videlicet:* Cod. Lips. — 23) *Si:* id. — 24) *multam compatientiam:* id. — 25) *ordinatae:* Böhm. — *quae a Deo sunt, ordinata sunt:* Cod. Lips. — cf. Rom. XIII. 1. — 26) omitt. Cod. Lips. — 27) *ordinatae:* Böhm. — 28) *duceretur:* Cod. Lips. — 29) *universum:* id. — 30) abest ab cod. — 31) *dignitatem:* id. — 32) *satisfactione:* Ed. Bas. — 33) *terraneam:* Böhm. — 34) *Si:* Cod. Bas. — 35) Hier. I. 10. — 36) omitt. Cod. Lips. — 37) 1 Cor. II. 15. — 38) add.: *potestas:* Cod. Lips. — 39) *sibi:* id. — 40) Matth. XVI. 19. — 41) omitt. Ed. Bas. — 42) Gen. I. 1. — 43) *diff. et pron.:* desid. in Ed. Bas. — *dicimus et diffinimus omnino:* Cod. Lips. — 44) add.: *XIV. Kal. Dec.:* id.

Ad nostrum sane pervenit auditum, quod nonnulli pontificali praediti dignitate, gregum suorum custodiam negligentes, et abhorrentes lucem tanquam filii tenebrarum, non verentur se ab ovium suorum cura mercenarii more tempore longo subducere, et pontificali dignitate reiecta non erubescunt vagari per devia sub habitibus transformatis, ac contempto de exhibendo paribus et superioribus honore praecepto, sic abiecti et indecori interdum ad sedem apostolicam clanculo declinare praesumunt, ubi more noctuae, cuius intuitum nox illuminat, lux excaecat, de die latentes, horis tenebrarum, quos suis arbitrantur conformari desideriis, visitant, suos eis evomentes conceptus iniquos, et conspirationes forsan illicitas adversus nos et alios pertractantes, et demum ab inde, non absque notabili sedis praedictae contemptu, reverentia tam consueta quam debita non exhibita Romano Pontifici, et nec ab ipso petita licentia nec obtenta recedant. Nos igitur, et ipsius sedis honori in hac parte prospicere, ac talium insolentiis finem imponere cupientes, de fratrum nostrorum consilio generali prohibemus edicto, ne de cetero praesul aliquis sine sui[45]) superioris licentia, nisi pro negotiis ecclesiae sibi commissae, extra suam dioecesim audeat pernoctare, firmiter statuentes, ut, quicunque pontifex ad Romanam curiam veniens papale palatium primitus visitet, ad Papam, si hoc patiatur temporis opportunitas, intraturus, ac reverentiam consuetam et debitam exhibiturus eidem, nullatenus recessurus a curia, nisi ab ipso super hoc petita licentia et obtenta. Quodsi secus a quoquam super his fuerit attentatum: nos quoscunque praelatos, quamvis etiam patriarchali dignitate fulgentes, sic ad sedem accedentes, et ab illa (ut praedicitur) recedentes, nec non quoslibet alios, qui tales apud sedem ipsam receptare praesumpserint, nisi ante receptionem huiusmodi eidem Romano Pontifici significaverint adventum illorum, decernimus eo ipso notam infidelitatis incurrere, ac excommunicationis sententiae subiacere. Nulli ergo etc.

TITULUS IX.

DE TREUGA ET PACE.

CAP. I.

Sixtus Papa, volens discordiam, ex pragmatica sanctione subortam, sedare, ordinariis regni Franciae ad conferenda beneficia sex menses concedit. Facultatem concedendi sex gratias sibi retinet. Beneficia cardinalium et eorum, qui cardinalibus sunt familiares, in regno Franciae existentia, suae dispositioni neque ad certum tempus reservat. De beneficiis promovendorum quid fieri debeat, ostendit. Causas beneficiales in prima instantia vult in partibus terminari, in quibus ante definitivam sententiam, (nisi in uno casu,) vetat appellari. Quid de causis, in curia pendentibus, faciendum sit, narrat. Si autem eadem causa in diversis curiis, diversis respectibus tractatur, quonam pacto terminanda sit, hic recitatur. Taxas beneficiorum, editas a Ioanne XXII. servandas censet. Tandem tempus ponit, intra quod vult ista acceptari et servari.

Sixtus IV.

Ad universalis ecclesiae regimen divina disponente clementia vocatis, inter alia pro commissorum populorum votiva dilectione nil occurrit praestantius, quam exortas[1]) inter personas ecclesiasticas principis tenebrarum astutia discordiarum fomenta per nostrae sollicitudinis occursum protinus extinguere, ut, cuiusvis altercationis salubriter evulsis seminibus, pacis et tranquillitatis dulcedinem inter creditos nobis populos divina assistente gratia imponere et conservare valeamus. Cupientes itaque, ut, suscitata retroactis temporibus discordia, proh dolor! in regno Franciae, Delphinatu, aliisque terris et dominiis carissimi in Christo filii nostri Ludovici, Francorum regis illustris, inter nonnullas ex eisdem personas occasione cuiusdam constitutionis, quae in eodem regno diutius inolevit, quam personae praedictae pragmaticam sanctionem vocant, ne, si, quod absit, maiora fomenta sumeret, damna pariter et graviora scandala periculaque subsequerentur, fine debito claudatur, et totaliter secludatur, auctoritate apostolica ex certa scientia de fratrum nostrorum consilio omnibus et singulis praelatis et aliis personis ecclesiasticis regni, Delphinatus, terrarum et dominiorum eorundem, ad quos dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum, terrarum et dominiorum eorundem collatio, provisio, praesentatio, electio, seu quaevis alia dispositio pertinet, de quibusvis dignitatibus, personatibus, administrationibus, officiis, canonicatibus et praebendis, nec non aliis beneficiis ecclesiasticis, cum cura et sine cura, saecularibus et regularibus, ad eorum collationem, provisionem, praesentationem, electionem seu quamvis aliam dispositionem pertinentibus, quae deinceps in Februarii, Aprilis, Iunii, Augusti, Octobris et Decembris mensibus futuris perpetuis temporibus vacare contigerit, (dummodo dispositioni apostolicae ex aliqua generali reservatione in corpore iuris clausa, aut per alteram ex constitutionibus felicium recordationum Benedicti XIII., quae incipit: „Ad regimen," aut Ioannis XXII. Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum, quae incipit: „Execrabilis," seu constitutiones et regulas cancellariae apostolicae per nos super hoc editas reservata generaliter non existant,) perinde ac si aliquae a sede apostolica vel eius legatis expectativae literae non emanassent, libere disponendi facultatem concedimus per praesentes. Et quia isti summi Pontifices praedecessores nostri consueverunt se in concessionibus gratiarum expectativarum personis bene meritis exhibere liberales: nostrae intentionis existit concedere in regno, Delphinatu, terris et dominiis regni huiusmodi, ultra gratias expectativas, per nos in eisdem regno, Delphinatu, terris et dominiis concessas, (quibus in aliquo praeiudicare non intendimus per praesentes, quasque in suo robore permanere volumus,) sex personis idoneis regnicolis sex alias gratias expectativas ad quamlibet collationem, provisionem, praesentationem, seu quamvis aliam dispositionem singulorum ex praelatis et aliis personis praedictis. Ex quibus quidem sex gratiis duae gratiae expectativae concedentur duobus clericis regnicolis idoneis, pro quibus rex ipse, et carissima in Christo filia nostra regina, ac dilectus filius nobilis vir Delphinus Viennensis, nec non magistri et praesidentes ac alii officiarii in aliquo ex parlamentis regis eiusdem regni nobis super hoc unanimiter supplicabunt, qui duo nominati per regem et reginam, Delphinum, magistros, praesidentes et officiarios praefatos, gaudeant praerogativis ad instar familiarium nostrorum continuorum commensalium. Ipsisque sex gratiis consumptis alias sex gratias similes aliis sex gratiis personis idoneis modo et forma praemissis concedere intendimus. Volumus autem ac eisdem[2]) auctoritate et tenore praesentium decernimus et declaramus, beneficia, quae venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae ecclesiae cardinalium familiares continui commensales, eorum familiaritate durante, in regno, Delphinatu, terris et dominiis praefatis obtinent, et in posterum obtinebunt, dispositioni apostolicae in posterum censeri reservata, quamdiu duntaxat cardinales praefati vitam duxerint in humanis, ac post obitum eorundem cardinalium per sex annos continue sequentes. Quibus quidem sex annis elapsis illi, ad quos eorundem beneficiorum collatio, provisio, praesentatio, electio, seu quaevis alia dispositio alias pertinet, de beneficiis familiarium huiusmodi in regno, Delphinatu, terris et dominiis praefatis consistentibus, in praedictis mensibus disponere valeant, huiusmodi reservatione non obstante. Concedimus etiam, quod beneficiorum, quae promovendi per nos ad[3]) dignitates, seu beneficia consistorialia ipsarum provisionum, per nos de eorum personis faciendarum, obtinebunt, ac in quibus et ad quae ius eis quomodolibet competit ac competere poterit, per promotiones ad dignitates et alia beneficia consistorialia praedicta, ac munus consecrationis eisdem promovendis impendendum, seu lapsum temporis de consecrandis episcopis e sacris canonibus definiti vacaturorum, si promotiones ipsae in aliquo ex supra dictis mensibus fiant, nisi beneficia ipsa essent alias dispositioni apostolicae (ut praefertur) reservata, ad praelatos et personas supra dictas, si vero in aliis mensibus promotiones eaedem fieri contingat, ad nos et Romanos Pontifices successores nostros collatio, provisio, et omnimoda dispositio pertineat. Et, quoniam sedis apostolicae notariorum magnus reperitur numerus, eorundem notariorum, qui habitum per eiusdem sedis notarios gestari solitum publice et continue gestant, et in posterum gestabunt, beneficia in eisdem regno, Delphinatu, et terris consistentia, duntaxat censeantur reservata, quodque omnes et singulae causae beneficiales in partibus coram iudicibus competentibus usque ad diffinitivam inclusive, in prima duntaxat instantia, in qua nulli ante diffinitivam liceat appellare, nec appellatio, si fuerit emissa, debet admitti, nisi ab interlocutoria, vel a gravamine negotium principale minime concernente, quod non possit per appellationem a diffinitiva sententia reparari, in aliis vero instantiis in Romana curia tractentur, cognoscantur et fine debito terminentur. Causae vero beneficiales, pendentes in dicta curia inter nostros, aut dictorum cardinalium familiares continuos commensales, ipsis cardinalibus in eadem curia praesentibus, seu in aliqua legatione aut recreationis causa secedentibus, nec non praefatae sedis officiales, officia actu exercentes, aut alios a praemissis, qui per sex menses curiam praedictam secuti sunt, et sequuntur de praesenti, curiales et quoscunque alios eorum adversarios, super quibusvis beneficiis, eisdem adversariis auctoritate ordinaria collatis, per illos, quibus commissae reperiuntur, seu alios per nos ad id deputatos seu etiam deputandos iudices audiantur, cognoscantur, decidantur fineque debito terminentur,

Cap. III. 45) desid. ap. Bohm.
TIT. IX. Cap. I. 1) *exorta:* Ed. Rom. oper. mend. — 2) *eiusdem:* Bohm. — 3) desid. ap. eund. —

ac executioni debitae demandentur. Ceterae vero similes causae beneficiales, inter quoscunque alios pendentes, et quae quibusvis iudicibus seu auditoribus commissae reperiantur, aliquibus iudicibus competentibus in regno Franciae auctoritate apostolica committantur audiendae, et cognoscendae, decidendae et fine debito terminandae, cum necessaria earundem causarum avocatione[4]. Praeterea, quia aliquae ex supra dictis causis in eadem Romana curia super petitorio, et diversis curiis ipsius regni super possessorio tractantur: volumus, quod in eisdem causis, in diversis curiis super petitorio et possessorio unico et eodem contextu pendentibus, (suspenso petitorio et censuris super hoc latis,) in possessorio in curiis eorundem iudicum, coram quibus causae possessorii pendeant de praesenti, procedant, causaeque ipsae super huiusmodi possessorio intra biennium terminentur et finiantur. Alioquin biennio elapso liceat partibus ipsis procedere super petitorio, et ulterius dictis causis expeditis super possessorio, aut, huiusmodi biennio elapso, altera partium litigantium coram iudice competenti auctoritate apostolica deputata poterit ius suum prosequi, ipseque apostolicus iudex intra aliud biennium causam in petitorio terminare teneatur. Quod si non fecerit, causa ipsa ab eo avocata, et lis penitus exstincta censeatur. Et si forsan aliquis eorundem iudicum cuiusvis sibi commissae causae expeditionem malitiose prorogare aut differe praesumpserit: excommunicationis et omnium beneficiorum suorum privationis poenas ipso facto incurrat, a qua quidem excommunicationis poena absolvi nequeat, nisi a nobis et successoribus nostris Romanis Pontificibus, praeterquam in mortis articulo. Quodque de cetero in literis expediendis in regno Franciae, Delphinatu, et terris aliisque dominiis praedictis serventur taxae, super hoc editae per Ioannem XXII. Papam praefatum, et excessus, si qui fuerint, corrigantur. Et quia propter assiduas guerras et novitates, quae continue vigent in dicto regno, praetenditur ecclesias, dum vacant, gravatas in taxa etiam reformata in concilio Constantiensi, quae reducta est ad medietatem antiquae taxae, quod gravatus in eadem taxa praelatus promovendus solvat communia, et minuta servitia, quae plures ex Gallis annatam vocant: tantum pro vero aestimatione fructuum ecclesiae et monasterii, ad quae sit promotus, easque in dicta cancellaria et camera apostolica inviolabiliter observari mandamus. Et quia in supra dictis concessionibus regnum ac regem maximo sumus caritate complexi: credendum est non immerito, ut se devotos et obedientes erga sanctam Romanam ecclesiam exhibeant. Quare volumus et eisdem auctoritate et tenore statuimus, quod praefatus rex intra quatuor menses praemissa acceptare et observare, ac in regno, Delphinatu et dominiis huiusmodi observari facere, nec non intra alios duos praefatos quatuor immediate sequentes menses super acceptatione et observatione, aliisque praemissis omnibus et singulis per suas patentes literas nos et sedem praefatam certificare teneatur; alioquin praesentes literae et inde secuta quaecunque sint cassa et irrita, nulliusque roboris vel momenti. Nos enim extunc irritum decernimus et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum concessionis, intentionis, voluntatis, constitutionis, declarationis, indulti, mandati et statuti infringere, vel[5]) ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud S. Petrum, anno incarnationis dominicae MCCCCLXXII. VII. Id. Augusti Pont. nostr. An. I.

CAP. II.

Discordia inter religiosos mendicantes et ecclesiarum parochialium rectores in partibus Germaniae quatuor delegatis commissa, per eos sub certis formis et modis in pacem et concordiam conversa fuit, quam Romanus Pontifex confirmat, praecipiens sub poena excommunicationis illam a praelatis observari.

Sixtus IV.

Vices illius, qui supra petram aedificavit ecclesiam suam, meritis licet insufficientibus gerentes in terris, et per eius immaculata vestigia, quantum nobis ex alto conceditur, incedere satagentes, inter Christi fideles quoslibet, et praesertim sub uno atque eodem sacerdotii vexillo nobiscum Deo militantes, pacem et caritatem inducere, et inductam confovere, vigilanti sollicitudine meditamur assidue, et, quae iis contraria sunt, falce vigilantiae pastoralis ad radicem posita submovere, prout rerum et temporum circumstantiae id non immerito exposcere dignoscuntur. Nuper siquidem pro parte tam venerabilium fratrum nostrorum Maguntinensis et Treverensis archiepiscoporum, ac Herbipolensis et Wormatiensis et Spirensis episcoporum, quam dilecti filii nobilis viri Philippi, comitis Palatini Rheni, et ducis Bavariae, qui unus ex electoribus Romani imperii existit, ad nostrum pervenit auditum, quod inter dilectos filios Praedicatorum, Minorum et Carmelitarum ordinum professores, et nonnullos parochialium rectores, et alios etiam ecclesiarum praelatos, instigante illo, qui tanquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret, in partibus Germaniae, et praesertim in oppido Kalingensi Constantiensis dioecesis suscitata sunt nonnulla dissensionum et scandalorum fomenta, ex certis causis, tunc nobis expressis, quae, nisi per vigilantiam pastoralis officii celeriter succidantur, possent ad scandalum non modicum Christifidelium illarum partium faciliter pervenire. Nos igitur, attendentes, quod sacrosancta Romana ecclesia, ab eius fundatione primaeva in ordine sacerdotali, quem Petrus Apostolus et eius successores observarunt, instituta, et per viros providos et sacerdotes virtuosos adaucta, et longissimis temporibus feliciter conservata exstitit, rursusque animadvertentes, quod, hodiernis temporibus hominum crescente malitia, nisi ager dominicus cultoribus idoneis, buccinatoribus Spiritus sancti, et praeconibus verbi Dei, (qui praeter ceteros in ordinibus fratrum Mendicantium gratia assistente divina in copioso numero reperiuntur,) assidue coleretur, vepribus malorum et sentibus vitiorum omnium celeriter obrueretur, non potuimus non nisi[6]) ab intimis cordis nostri dolere, quod inter tales viros, qui se mutua caritate diligere, et alter alterius iuxta Apostolum[7]) onera portare deberent, discordiae seminarium excitaretur. Unde quum vellemus super his ea, qua decet, maturitate consulere, venerabilibus fratribus nostris Guilielmo Hostiensi et Angelo Praenestinensi episcopis, et dilectis filiis nostris Iuliano tituli S. Petri ad Vincula ac Petro tituli S. Sixti presbyteris cardinalibus vivae vocis oraculo commisimus et mandavimus, ut a singulis partibus praedictis vel earum procuratoribus legitimis auditis hinc inde propositis, inter eas concordiam tractarent. Qui quidem episcopi et cardinales statutis loco et tempore convocatis, auditis et intellectis partibus praedictis, ut praefertur, et in praemissis graviter et consulte procedentes, partes ipsas de communi earundem consensu ad concordiam infra scriptam perduxerunt, videlicet, quod ipsi parochiani sacerdotes de cetero non dicant, a Mendicantibus haereses processisse, quum in veritate fides nostra sit illuminata, et ecclesia exaltata per eosdem, et praesertim per ordines Praedicatorum et Minorum, ut iura testantur. Quodque fratres Mendicantes non praedicent, populos parochianos non teneri audire missam in eorum parochiis diebus festivis et dominicis, quum iure sit cautum, illis diebus parochianos teneri audire missam in eorum parochiali ecclesia, nisi forsan ex honesta causa ab ipsa ecclesia se absentarent. Quodque etiam nec fratres, nec curati inducant aliquo modo laicos ad eligendam sepulturam apud eos, et bene caveant propter poenas, quas imponunt canones, quum sit libera. Quod etiam ipsi Mendicantes desistant praedicare, quod parochiani non sint obligati, saltem in Paschate proprio confiteri sacerdoti, quia de iure tenetur parochianus saltem in Paschate proprio confiteri sacerdoti. Per hoc tamen ipsi fratres Mendicantes non censeantur exclusi, quo minus secundum iuris communis et privilegiorum eisdem concessorum dispositionem confessiones audire, et poenitentias iniungere valeant. Quod etiam de cetero inter ipsos fratres Mendicantes et curatores quoad effectum praedicandi, horas cantandi, et campanas pulsandi, servetur consuetudo antiqua, quae temporibus antiquis servata fuit in ipso oppido Kalingensi. Et casu, quo veniat aliqua occasio sive necessitas, non fiat commutatio temporis vel horae, in ipsis praedicationibus fiendis, nisi de consensu partium. Quodque etiam ipsi fratres in sermonibus eorum non detrahant praelatis et rectoribus parochialium ecclesiarum, nec etiam populos a suarum ecclesiarum parochialium frequentia et accessu abstrahant, sive retrahant quoquo modo. Et vice versa ipsi rectores et praelati aliquo modo non detrahant Mendicantibus, sed illum favorem, quem possunt, eis impendant, et in omnibus et per omnia praestent, ita, ut vera unitas et perfecta caritas inter eos ostendatur. Nos itaque, illius vices gerentes in terris, qui Apostolis suis dixit[8]): „Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis," cupientes super his opportune provideri, motu proprio, non ad alicuius super hoc nobis oblatae petitionis instantiam, sed de nostra certa scientia et mera voluntate, concordiam praedictam, ac omnia et singula per praefatos episcopos et cardinales ordinata, ad hoc, ut perpetuo inconcussa persistant, auctoritate apostolica et ex certa nostra scientia approbamus et confirmamus, ac viribus perpetuo subsistere debere decernimus, supplentes omnes et singulos defectus tam iuris quam facti, si qui forsan intervenerunt in eisdem, iniungentes nihilominus archiepiscopis, episcopis, plebanis, rectoribus, curatis, nec non prioribus, guardianis, et singulis fratribus ordinum Mendicantium sub poena excommuni-

Cap. I. 4) *advocatione:* Ed. Rom., Böhm. oper. mend. — 5) *et:* Böhm.

Cap. II. 6) *desid.* ap. Böhm. — 7) Gal. VI. 2. — 8) Ioa. XIV. 27. —

cationis latae sententiae, quam contra facientes et quemlibet eorum contra facientem incurrere volumus eo ipso, a qua absolvi nequeant, nisi de expresso consensu partis laesae, et debita satisfactione praevia, inviolabiter observent, et quantum in eis est ab aliis observari faciant. Et insuper quascunque lites et causas, coram quibuscunque causarum palatii apostolici auditoribus, seu alibi, occasione praemissorum inter dilectos filios decanum et capitulum ecclesiae Spirensis et curatum dicti oppidi ac fratres praedictos indecisas pendentes, illarum status, tenores et formas, et in eis gesta et actitata, praesentibus pro expressis habentes, ad nos harum serie, motu, scientia et auctoritate praedictis advocamus, et litem seu lites ipsas penitus extinguimus, et ambabus partibus praedictis, litis huiusmodi consortibus, seu illis adhaerentibus, perpetuum silentium imponimus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac privilegiis eisdem fratribus in genere vel in specie concessis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo etc. Datum Romae apud S. Petrum anno incarnationis dominicae MCCCCLXXIIX. XV. Kal. Iulii Pont. nostri anno VII.[9])

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBER SECUNDUS.

TITULUS I.

DE IUDICIIS.

CAP. UN.

Decretalem Super cathedram, *quae est in Clem. in cap.* Dudum *innovata, iubet observari, neque propter illam debent religiosi Mendicantes esse molesti et graves praelatis, neque praelati ipsis religiosis. Et si sint aliquae iniuriae vel molestationes hinc inde factae, Papa vult iustitiae complementum breviter exhiberi, summarie, simpliciter et de plano, sine strepitu et figura iudicii, vel aliter, prout qualitas excessuum exigit, non obstantibus quibuscunque obstaculis, quae possent his obviare.*

Ioannes XXII.

Frequentes, immo innumerosae quodammodo de diversis mundi partibus venerabilium fratrum nostrorum episcoporum, aliorumque superiorum praelatorum, nec non dilectorum filiorum, rectorum, curatorum et parochialium sacerdotum querelae, contra dilectos filios fratres praedicatorum et Minorum ordinum nostrum et sedis apostolicae excitarunt auditum, et clamorosis insinuationibus excitare et fatigare non cessant, quod iidem fratres decretalem dudum editam felicis recordationis Bonifacio Papa VIII. praedecessore nostro, quae incipit „Super cathedram,"[1]) ac per piae memoriae Clementem Papam V. praedecessorem nostrum in Viennensi concilio innovatam, temere observare non curant: sed ipsam transgredi non timent in eiusdem sedis contemptum, animarum suarum periculum, et eorundem et ecclesiarum parochialium praeiudicium et gravamen. Intelleximus quoque, quod plerumque praefatis dictorum Praedicatorum et Minorum, nec non Eremitarum sancti Augustini et Carmelitarum ordinum fratribus, in cuius ordinis dictorum Eremitarum personis idem praedecessor Bonifacius constitutionem praedictam, in qua tantum de ipsis Praedicatorum et Minorum cavebatur ordinibus, per omnia voluit postmodum integraliter et inconcusse servari, et ad quem praedictorum Carmelitarum fratrum ordinem nos subsequenter constitutionem eandem quoad omnia in ea contenta duximus extendendam, a praedictis episcopis, praelatis, rectoribus, curatis et sacerdotibus contra tenorem constitutionis praedictae graves iniuriae atque molestiae in diversis partibus inferuntur. Nuper pro parte venerabilis fratris nostri archiepiscopi Burdegalensis, et dilectorum filiorum capitulorum maioris Burdegalensis et aliarum ecclesiarum, prioratuum, conventuum, rectorum, curatorum, sacerdotum et vicariorum parochialium, ac clericorum tam regularium quam saecularium civitatis et dioecesis praedictarum, nobis extitit intimatum, quod praedicti eorundem Praedicatorum, Minorum, Eremitarum et Carmelitarum ordinum fratres contra tenorem decretalis eiusdem multa eisdem et eorum singulis gravamina et iniurias inferunt et iacturas. Quia igitur parum esset iura condere, nisi, qui ea tueatur existat: nos, volentes de fratrum nostrorum consilio decretalem praedictam „Super cathedram" irrefragabiliter observari, discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo aut unus vestrum, per vos, seu alium vel alios, etiamsi sint extra loca, in quibus estis conservatores seu iudices deputati, tam eisdem archiepiscopo, capitulis, prioribus, conventibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus, vicariis ac clero civitatis et dioecesis praedictarum, et eorum cuilibet adversus praedictos, quam e converso eisdem fratribus adversus archiepiscopum, capitula, praelatos, priores, conventus, rectores, sacerdotes, vicarios ac clerum praefatos et singulos eorundem efficacibus defensionibus praesidio assistentes, ac facientes decretalem praedictam quoad omnia eius capitula, prout iacent, firmiter observari, non permittatis contra tenorem ipsius per memoratos fratres dictorum ordinum eisdem archiepiscopis, capitulis, praelatis, prioribus, conventibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus, vicariis ac clero, vel alicui seu aliquibus eorundem, nec etiam praedictos archiepiscopum, capitula, praelatos, conventus, rectores, curatos, sacerdotes, vicarios ac clerum, seu aliquem vel aliquos ipsorum eisdem fratribus gravamina ac iniurias irrogari, facturi ipsis hinc inde de quibuscunque iniuriis, molestationibus, gravaminibus et damnis, vicissim illatis hactenus, et etiam in posterum inferendis eisdem contra tenorem constitutionis eiusdem, in illis videlicet, quae iudicialem requirunt indaginem, summarie, simpliciter et de plano, sine strepitu iudicii et figura, in aliis vero, prout qualitas ipsorum exigit, iustitiae complementum, molestatores maiores et minores huiusmodi, nec non contradictores quoslibet et rebelles, quandocunque et quotiescunque expedierit, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, non obstantibus quibuscunque exemptionibus, specialibus vel generalibus, tam fratribus et ordinibus praedictis, vel alicui seu aliquibus fratrum et ordinum eorundem, quam praefatis archiepiscopo, capitulis, praelatis, prioribus, conventibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus, vicariis ac clero, seu ipsorum alicui vel aliquibus, communiter vel divisim sub quacunque forma vel expressione verborum ab eadem sede concessis, ac eiusdem Bonifacii, qua cavetur, ne aliquis extra suam civitatem vel dioecesim, nisi in certis exceptis casibus, et in illis ultra dietam unam a fine suae dioecesis ad iudicium evocetur, seu, ne iudices et conservatores a sede deputati praedicta, extra civitatem et dioecesim, in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere, sive alii vel aliis vices suas committere, aut aliquos ultra unam dietam a fine dioecesis eiusdem trahere praesumant: dummodo ultra duas dietas aliquis extra suam civitatem auctoritate praesentium non trahatur, seu, quod de manifestis iniuriis, molestiis et aliis, quae iudicialem indaginem exigunt, (poenis in eos, si secus egerint, et etiam id procurantes, adiectis,) conservatores se nullatenus intromittant, quam aliis quibuscunque constitutionibus a Romano Pontifice tam de iudicibus delegatis et conservatoribus, quam personis ultra certum numerum per literas apostolicas ad iudicium non vocandis, aut aliis edictis, quae vestrae possent iurisdictioni aut potestati eiusque exercitio libere quomodolibet obviare, seu, si tam eisdem fratribus vel eorum ordinibus, aut alicui, seu aliquibus fratrum et ordinum praedictorum, quam archiepiscopo, capitulis, praelatis, prioribus, conventibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus, vicariis ac clero praedictis, vel aliquibus ipsorum, seu quibusvis aliis communiter vel divisim a praefata sede sit indultum, quod excommunicari, suspendi, vel interdici, seu extra vel ultra, citra vel alio quocunque modo ad iudicium evocari non possint, per literas apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi et de eorum personis, locis, hominibus, ordinibus, et nominibus propriis mentionem, et[2]) quibuslibet aliis indulgentiis, seu privilegiis dictae sedis generalibus vel specialibus, quorumcunque tenorum existant, per quae praesentibus non expressa, vel totaliter non inserta, nostrae iurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri, et de quibus quorumque totis tenoribus de

Cap. II. 9) *F.*: Böhm.
Liber II. TIT. I. Cap. un. 1) cf. Clem. 2. de sepult. III. 7. — 2) *ex*: Böhm. —

verbo ad verbum specialem oporteat in nostris literis fieri mentionem. Ceterum iudicibus seu conservatoribus quibuscunque per literas apostolicas, sub quacunque alia, quam praesenti, verborum forma vel expressione confectas, eisdem praedictorum Praedicatorum, Minorum, Eremitarum ac Carmelitarum ordinum fratribus, seu ipsis ordinibus communiter vel divisim super damnis et iniuriis, et aliis quibuscunque rebus seu negotiis alias deputatis, et subdelegatis eorum praesentibus et futuris, auctoritate praesentium districtius inhibemus, ne aliquem seu aliquos auctoritate literarum papalium, praetexto seu occasione quorumcunque damnorum vel iniuriarum seu gravaminum, contra tenorem praedictae constitutionis „Super cathedram" ipsis fratribus seu eorum ordinibus ante dictis communiter vel divisim a quibuscunque personis illatorum hactenus, et etiam inferendorum in posterum, coram se alicubi[3]) deinceps ad iudicium vel alias quoquo modo vocare, seu in causam aliquatenus trahere praesumant, inhibitionem huiusmodi non solum ad futura, sed etiam ad quovis modo adhuc pendentia et incepta negotia volentes extendi, ac decernentes praefatas literas et processus, eorum auctoritate quacunque habitos et habendos ad damna, gravamina et iniurias huiusmodi, contra tenorem dictae constitutionis illata et inferenda, (ut dictum est,) deinceps aliquatenus non extendi, ac etiam irritum et inane, si secus super praemissis per quoscunque scienter vel ignoranter contigerit attentari, vobis nihilominus iniungentes, ut inhibitionem nostram huiusmodi ad dictorum iudicum seu conservatorum et subdelegatorum notitiam, de quibus vobis expedire videbitur, deducere procuretis. Insuper volumus et auctoritate apostolica decernimus, quod quilibet vestrum prosequi valeat articulum etiam per alium inchoatum, quamvis idem inchoans nullo fuerit impedimento praepeditus canonico; quodque a data praesentium sit vobis et unicuique vestrum in praemissis omnibus et eorum singulis coeptis et non coeptis, praesentibus et futuris et praeteritis, licitum procedere, ac si praedicta omnia et singula coram vobis coepta fuissent, et iurisdictio vestra et cuiuslibet vestrum in praedictis omnibus et singulis per citationem vel modum alium legitimum perpetuata exstitisset, constitutione praedicta super conservatoribus et aliis quomodolibet in contrarium edita non obstante. Datum Avinion. X. Kal. Febr. Pont. nostri. Ao. XI.

TITULUS II.

DE DILATIONIBUS.

CAP. UN.

Praemisso eleganti exordio, ostensisque periculis, quae proveniunt ex falsorum florenorum fabricatione, citantur peremtorie fabricantes, data sibi dilatione trium mensium, intra quos coram Papa compareant; alias contra ipsos, eorum absentia non obstante, procedetur, prout iustitia suadebit.

Ioannes XXII.

In delictorum diversorum nexibus ac tenebris involutos plerumque trahit in maiorum scelerum praecipitium moles praeponderans peccatorum. Nam etsi diversos diversa delicta coinquinent; sunt tamen nonnulli, qui, propriae salutis immemores, delictis communibus et vulgaribus non contenti, ad profana et vetita prorumpentes, sic damnata cupiditate lucrorum ac inexhausta eorum voragine devolvuntur, quod, dummodo suas ingluvies, ad quas inhiant, explent, se lucris illicitis, immo iactoris spiritualibus temere immergentes, honori Dei et animarum saluti, ac sacrorum canonum et imperialibus edictis, et iuribus communibus capturas nefarias et lucra illicita anteponunt. Sane iamdudum ad nostri apostolatus auditum multorum fide digna relatio saepius etiam repetita perduxit, et fama iam publica per facti evidentiam divulgata effecit notorium, nonnullos esse in Lombardiae superioris et Marchiae Ianuensis partibus, qui, licentiae temerariae laxatis habenis, licere sibi praesumentes illicita, cudunt et fabricant, seu cudi et fabricari faciunt florenos auri secundum formam et signum et cuneum ac circumferentias literarum, qui in civitate Florentiae a tempore, cuius non exstat memoria, cudi et fabricari sunt soliti, et cuduntur et fabricantur etiam in praesenti. Et quamvis dicti floreni, ad veram florenorum de Florentia similitudinem fabricati, in vero et solito florenorum eiusdem civitatis pondere communiter et bonitate auri, et vero florenorum valore deficiant; ipsi tamen, simulata eorum effigie, personas ut plurimum simplices, et quandoque etiam in huiusmodi rebus expertas decipiunt, ipsasque damnis rerum, et periculis personarum exponunt, dum pro veris florenis ipsos recipiunt; cum etiam praeterea in talibus plurimi non habeant inter florenos et florenos tantae similitudinis peritiam discernendi. Nos itaque, tantis et praecipue animarum periculis affectu paterno occurrere cupientes, monemus omnes et singulos talium praesumptores, ipsis nihilominus districtius inhibentes, quatenus deinceps a cusione et fabricatione florenorum huiusmodi cessent, realiter et effectualiter resipiscant, nihilominus praesentis edicti peremtorii auctoritate citantes eosdem, ac eorum singulos, sub poena privationis iuris, si quod eis super cudendis florenis competit, (quam ipsos, cessante iusto impedimento, si in exsequendis mandatis nostris huiusmodi remissi seu negligentes fuerint, incurrere volumus ipso facto,) ut intra trium mensium spatium, a data praesentium numerandum, per se vel per procuratorem idoneum apostolico conspectui se praesentent, propositori, quo iure ipsis florenos competat ius cudendi, ac exhibituri privilegium, si quod super hoc habeant, vel ius aliud, si quod sibi credant competere, ostensuri, et nihilominus super praedictis facturi et recepturi, quod iustitia suadebit; intimantes eisdem, quod, si non venerint, nos contra ipsos super praemissis, et ea tangentibus procedemus, prout expedire viderimus, et suadebit iustitia, ipsorum absentia non obstante. Ut autem huiusmodi nostra nunciatio atque citatio ad communem omnium notitiam deducatur; chartam sive membranam, citationem atque monitionem huiusmodi continentes, in maioris ecclesiae Avinionensis affigi ostiis faciemus, quae processum huiusmodi suo quasi sonoro praeconio et patulo indicio publicabunt, ut praedicti moniti et citati, et alii quicunque, qui sua crediderint interesse, vel quos processus ipse contingit, nullam possint excusationem praetendere, quod ad eos processus huiusmodi non pervenerit, vel quod ignoraverint eundem, quum non sit verisimile remanere quoad ipsos incognitum vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Datum Avinion. VI. Kal. Decembr. Pont. nostri Ao. IX.

TITULUS III.

DE DOLO ET CONTUMACIA.

CAP. UN.

Citationes, etiam extra dies solennes publice factae de mandato Papae, in audientia literarum apostolicarum vel papali palatio, affixae ianuis maioris ecclesiae loci, in quo Papa cum curia sua degit, arctant citatum, ac si ad eum personaliter devenissent. Restringitur tamen haec extravagans ad illos, qui impediunt, ne ad eos possit citatio pervenire, vel quorum domicilium tute adiri non potest, ut c. 1. de iudic. in Clem.

Bonifacius VIII.

Rem non novam aggredimur, neque viam insolitam ambulamus, sed anterioris iuris calcatam vestigiis praesentis constitutionis indubitato roboramus[1]) suffragio, inconcusso munimine stabilimus. Est siquidem iam sancitum, quod propositum publicae citationis edictum eum arctet, qui impedit, aut facit etiam se celando, ne ad eum possit pervenire citatio, appareatque contumax qui sic agit. Quodque in albo praetoris huiusmodi edicta proposita suae iurisdictioni subiectos arceant et adstringant magis, quam si voce praeconia, quae innotescit paucis, vel literis citaretur. Ius enim, quod talem modum citationibus[2]) proposuit[3]), violenter praesumpsisse credendum est, ut, quae in eodem albo tot ipsius alibi publicum locum frequentantium oculis paterent legenda, ad citati notitiam devenirent. Unde ad praebendam omnibus eorum, quae[4]) sanciuntur, plenam lectionem et notionem, mandatur legem tabulis aut lapidibus sculptam[5]) sanctissimae ecclesiae describi porticibus et affigi. Praemissis[6]) igitur in debitam considerationem deductis, ac in lance irrefragabilis rationis appensis, nos, qui universis[7]) disponente Domino praeesse dignoscimur, volentes per hanc novellam constitutionem[8]) aliquid circa praedicta statuta[9]) expressius inveniri, declaramus de fratrum nostrorum consilio, et nihilominus hoc edicto perpetuo valituro firmamus[10]) et statuimus, ut citationes auctoritate apostolica de quibuscunque personis undecunque et ubicunque sint[11]), cuiuscunque status, dignitatis vel praeeminentiae, ecclesiasticae vel mundanae, etiamsi imperiali vel regali fulgeant dignitate, praesertim si impediant, vel faciant per se vel per[12]) alios quoquo modo, ne citationes ipsae ad eos[13]) perveniant, ex[14]) quacunque causa faciendo, ut citandorum domicilia sive loca tute vel libere adiri[15]) non possint, (quum, prout scriptum est, existimare debeamus, an eo ire liceat, ubi est citatio facienda); periode ad instar edictorum praefatorum, propositorum[16]) in albo praetoris, etiam extra solennes dies, in quibus Romani Pontifices

---

Cap. un. 3) *alicui:* id.

TIT. III. Cap. un. 1) *roboremus:* Ed. Bas. — 2) *citationis:* ead. — 3) *posuit:* Cod. Lips. 12. — 4) add.: *ibi:* id. — 5) *insculptam:* id. — 6) *Praemissis igitur rationibus appensis:* id. — 7) *universo:* Ed. Bas. — 8) add.: *nostram:* Cod. Lips. — 9) *instituta expr. invenire:* id. — 10) *firm. et:* omitt. id. — 11) *sunt et:* id. — 12) abest ab eod. — 13) *ipsos:* id. — 14) *et quac. caus. faciente:* id. — 15) *adire:* id. — 16) *positorum:* id. —

suos facere consueverunt generales processus, publice[17]) id nobis specialiter et ex certa scientia iubentibus factae in audientia literarum nostrarum, aut in aula nostri palatii, postmodum affigendae ianuis maioris ecclesiae loci, in quo Romana[18]) communis omnium Christiani populi nationum residebit curia, ut cunctis possint patere, et ita deferri[19]) citatis, sic[20]) valeant ac arceant[21]) citatos post terminum lapsum, (quem considerata locorum distantia volumus citationibus ipsis competentem apponi,) sicut si eos[22]) personaliter apprehendissent, non obstantibus aliquibus privilegiis, indulgentiis et[23]) literis apostolicis generalibus aut specialibus, quibuscunque personis pontificali, imperiali, regali vel alia ecclesiastica[24]) seu mundana dignitate praeditis, aliisque inferioribus ecclesiis, monasteriis, locis, collegiis et[25]) universitatibus in quacunque forma verborum concessis, per quae talium citationum effectus possit quomodolibet impediri; etiamsi de ipsis et eorum totis tenoribus de verbo ad verbum, aut de[26]) propriis nominibus personarum, monasteriorum, ecclesiarum, locorum illorum, quibus conceduntur, vel eorum ordinibus aut dignitatibus oporteat in nostris literis fieri mentionem.[27])

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER TERTIUS.

TITULUS I.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM.

CAP. UN.

Praemissa musicae artis plurima laude, cantorum lasciva melodia reprobatur, qui contra honestatem clericalem quod ore cantabant gestibus simulabant. Et cantores ipsi tam exempti, quam nonexempti per octo dies ab officio suspenduntur. Posset etiam haec extravagans apte locari sub tit. *de celebr. miss.*

Ioannes XXII.

Docta sanctorum Patrum decrevit auctoritas, ut in divinae laudis officiis, quae debitae servitutis obsequio exhibentur, cunctorum mens vigilet, sermo non cespitet, et modesta psallentium gravitas placida modulatione decantet. Nam in ore[1]) eorum dulcis resonabat sonus. Dulcis quippe omnino sonus in ore psallentium resonat, quum Deum corde suscipiunt, dum loquuntur verbis, in ipsum quoque cantibus devotionem accendunt. Inde etenim in ecclesiis Dei psalmodia cantanda praecipitur, ut fidelium devotio excitetur; in hoc nocturnum diurnumque officium, et missarum celebritates assidue clero ac populo sub maturo tenore distinctaque gradatione cantantur, ut eadem distinctione collibeant et maturitate delectent. Sed nonnulli novellae scholae discipuli, dum temporibus mensurandis invigilant, novis notis intendunt, fingere suas quam antiquas cantare malunt, in semibreves et minimas ecclesiastica cantantur, notulis percutiuntur. Nam melodias hoquetis intersecant, discantibus lubricant, triplis et motetis vulgaribus nonnunquam inculcant adeo, ut interdum antiphonarii et gradualis fundamenta despiciant, ignorent, super quo aedificant, tonos nesciant, quos non discernunt, immo confundunt, quum ex earum multitudine notarum adscensiones pudicae, descensionesque temperatae, plani cantus, quibus toni ipsi secernuntur ad invicem, obfuscentur. Currunt enim, et non quiescunt; aures inebriant, et non medentur; gestibus simulant quod depromunt, quibus devotio quaerenda contemnitur, vitanda lascivia propalatur. Non enim inquit frustra ipse Boetius, lascivus animus vel lascivioribus delectatur modis, vel eosdem saepe audiens emollitur et frangitur. Hoc ideo dudum nos et fratres nostri correctione indigere percepimus; hoc relegare, immo prorsus abiicere, et ab eadem ecclesia Dei profligare efficacius properamus. Quocirca de ipsorum fratrum consilio districte praecipimus, ut nullus deinceps talia vel his similia in dictis officiis, praesertim horis canonicis, vel quum missarum solennia celebrantur, attentare praesumat. Si quis vero contra fecerit, per ordinarios locorum, ubi ista commissa fuerint, vel deputandos ab eis in non exemptis, in exemptis vero per praepositos seu praelatos suos, ad quos alias correctio et punitio culparum et excessuum huiusmodi vel similium pertinere dignoscitur, vel deputandos ab eisdem, per suspensionem ab officio per octo dies auctoritate huius canonis puniatur. Per hoc autem non intendimus prohibere, quin interdum diebus festis praecipue, sive solennibus in missis et praefatis divinis officiis aliquae consonantiae, quae melodiam sapiunt, puta octavae, quintae, quartae et huiusmodi supra cantum ecclesiasticum simplicem proferantur, sic tamen, ut ipsius cantus integritas illibata permaneat, et nihil ex hoc de bene morata musica immutetur, maxime quum huiusmodi consonantiae auditum demulceant, devotionem provocent, et psallentium Deo animos torpere non sinant. Actum et datum etc.

TITULUS II.

DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBUS.

CAP. I.

Quum beneficia in curia vacantia idoneis debeant conferri personis, illorum collationem Papa sibi reservat. Vide cap. 2. et 3. et cap. *Praesenti.* eod. tit. libr. VI.

Bonifacius VIII.

Piae sollicitudinis studio ducimur, ut dignitates, personatus, praebendae, aliaque beneficia ecclesiastica cum cura vel sine cura, quae apud sedem apostolicam vacare noscuntur, personis conferantur idoneis, per quas in eis debita impendantur obsequia, et divinorum cultus exerceatur sollicite in eisdem. Inde fit, quod nos huiusmodi dignitates, personatus, praebendas, ecclesias[1]) et alia ecclesiastica beneficia, quae apud sedem eandem intra unum mensem a data praesentium hactenus in curia vacaverint computandum, et quae exnunc apud eam vacaverint in futurum, provisioni sedis eiusdem auctoritate apostolica reservamus, decernentes exnunc irritum et inane, si secus in hac parte scienter vel ignoranter per quemcunque seu quoscunque apostolica vel alia quavis auctoritate contigerit attentari. Nulli ergo etc. Datum[2]) Later. III. Nonas Maii Ao. I.

CAP. II.

Provisiones, sub titulo commendae factas de ecclesiis patriarchalibus, archiepiscopalibus, episcopalibus, et monasteriis ad petitionem regum vel quorumcunque magnatum, revocat.

Clemens V.

Ex supernae providentia maiestatis, cuius universa dispositione reguntur, ad apostolicae praeeminentiam dignitatis licet insufficientibus meritis evocati, gregem dominicum nostrae vigilantiae creditum undique contemplamur, illumque salubri studemus pastoris more vigili (quantum nobis ex alto permittitur) observantia custodire, ut de illo possimus ad ipsius laudem, cuius exercemus vices in terris, dignam in extremo iudicio reddere rationem. Ideoque nos diligens cura sollicitat, continua pulsat instantia, et curiosa sollicitudo perurget, ut circa fidelium statum salubriter dirigendum sic efficacibus studiis et promptis operibus intendamus, quod per nostrae cooperationis ministerium erga sanctam matrem ecclesiam devotio filiorum concrescat, ipsorum cessent gravamina, et tranquillitatis ei proveniat incrementum, quod tunc recte agere credimus, quum molestiis eventibus viam praecludimus, indirecta dirigimus, subtrahimus noxia, et salubria procuramus. Sane pridem nos, licet insufficientibus meritis, ad summum apostolatus apicem, (sicut Domino placuit,) evocati, ob ipso nostrae promotionis exor-

---

Cap. un. 17) abest ab cod. — 18) *Rom. Pontifex*: id. — 19) *referri*: id. — 20) omitt. id. — 21) *arceant*: id. — *arceant*: Ed. Bas. — 22) *ipsos*: Cod. Lips. — 23) *in lit.*: id. — 24) add.: *potestate*: id. — 25) omitt. id. — 26) *eorum*: id. — 27) add.: *Nulli etc.*: id.

Liber III. TIT. I. Cap. un. 1) Eccl. XLVII. 11

TIT. II. Cap. I. 1) desid. in Cod. Lips. 9. — 2) *Data III. Non. Mai. Pont. nostri Ao. I.*: id.

dio, antiquae notitiae regum, praelatorum, magnatum et aliorum nobilium personarum ecclesiasticarum et saecularium memores existentes, ac ipsorum aliquibus, tum quia in terris morantes eorum gradum huiusmodi promotionis habuimus, tum quia solitae ad eos amicitiae specialibus affectibus ducebamur, aliquibus vero ex assueta Romanorum Pontificum liberalitate, quam in suis exercere sunt soliti novitatibus, volentes honoris et liberalitatis affluentia complacere, ad eorum importunas tamen et multiplicatas precum instantias nonnullis clericis et personis ecclesiasticis, regularibus et saecularibus, diversorum ordinum, dignitatis, conditionum et statuum, patriarchales, archiepiscopales et episcopales ecclesias, ac monasteria distincta pastoribus, sub commendae vel custodiae, seu curae vel guardiae, aut administrationis titulo nominere notabili duximus perpetuo ad vitam seu ad certi temporis spatium committenda, super his, an tales videlicet tantasque gratias per nos fieri decuisset, variorum arduorum negotiorum multiplicitate distracti, usque ad tempus, quo infirmitate satis periculosa nos his diebus visitavit omnipotens, nequivimus cogitare plenarie. Verum in debilitate ipsius aegritudinis constituti, a negotiorum utcunque discussione semoti, ad hoc sub diligenti examine direximus aciem nostrae mentis, demumque prospeximus evidenter, quod ecclesiarum et monasteriorum eorundem cura negligitur, bona et iura dissipantur ipsorum, ac subiectis eis personis et populis spiritualiter plurimum et temporaliter derogatur, eisque redundant ad noxam quae dicebantur cedere ad profectum, ac nedum ipsis, sed etiam Romanae matri ecclesiae, quae disponente Domino ipsorum caput fore dignoscitur et magistra, graviora inde futura timentur pericula. Nolentes igitur his tot et tantis dispendiis ulterius causam relinquere, sed volentes potius opportunum et debitum in hac parte remedium adhibere, omnes et singulas promissiones huiusmodi, per nos (ut praemittitur) factas, quibuscunque cuiuscunque ordinis, dignitatis aut status, sed etiam sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus quocunque modo vel tempore factae noscantur, auctoritate apostolica exnunc ex certa scientia revocamus, cassamus et annullamus, et decernimus de cetero non habere aliquam roboris firmitatem. Nulli ergo etc. Datum apud Pisatum Burdegalensis dioecesis X. Kal. Mart. An. II.

CAP. III.

Beneficia maiora et minora, vacantia et vacatura, praesertim in provincia Burdegalensi Clemens V. certis ex causis suae dispositioni reservavit, cum appositione decreti.

Clemens V.

Etsi in temporalium dispositione bonorum habenda sit discretionis cautela, praecipue ut ea digne et laudabiliter disponantur: in ecclesiasticis tamen rebus multo fortius invigilare nostra debet intentio, ut iuxta personarum conditiones et status, ad divini nominis laudem, et ipsarum utilitatem provideatur ex merito ecclesiasticis personis, quum iuxta canonicas sanctiones nihil sit, quod ecclesiae Dei magis officiat, quam quod indigni assumantur ad regimen animarum. Hac igitur consideratione moti specialiter Burdegalensem ecclesiam, de qua, (licet immeriti) sumus noviter ad hunc statum summi apostolatus assumpti, et monasterium sanctae crucis Burdegalensis ordinis sancti Benedicti, etiam vacans per obitum quondam fratris Gulielmi de Bonbio[3]) abbatis eiusdem, et generaliter patriarchales, archiepiscopales, episcopales ecclesias[4]), monasteria, prioratus, et quoslibet personatus, dignitates vel officia, cuiuscunque ordinis et conditionis exsistant, nec non canonicatus, praebendas, ecclesias cum cura vel sine cura, et alia quaelibet beneficia ecclesiastica[5]), quocunque nomine appellentur, quae apud sedem apostolicam vacare noscuntur ad praesens, et quae toto nostri pontificatus tempore vacare contigerit in futurum, provisioni, collationi et dispositioni nostrae et sedis eiusdem hac vice auctoritate apostolica reservamus, decernentes exnunc irritum et inane, si quid contra hoc per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter attentatum est hactenus, vel in posterum contigerit attentari, constitutione Clementis IV. et Bonifacii VIII. Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum et alia qualibet, in contrarium edita non obstante. Et quia plus timeri solet quod specialiter iniungitur, quam quod generaliter imperatur: hac reservatione nostra et decreto ligari volumus ignorantes. Et quia bullam nostram non habemus ad praesens; ad cautelam praesentium et memoriam futurorum huiusmodi reservationem cum praemissi interpositione decreti scribi et in publicam formam redigi iussimus per Bernardum Caprarii publicum notarium infra scriptum, quam etiam sigilli, quo utebamur olim Burdegalensi ecclesiae praesidentes, fecimus appensione muniri. Datum Burdegalae II. Kal. Aug. Pont. nostri Ao. I.

CAP. IV.

Papa hic primo ambitionem et importunitatem quorundam religiosorum et saecularium super obtinendis pluribus beneficiis dispensatioe, qui insufficientes quandoque erant pro uno, in diversis locis, regnis et aliis locis distantibus recitans, apponit plures ex hoc contingentes inconvenientias, et tandem statuit, quod omnes, exceptis cardinalibus ac regum filiis, qui super pluralitate beneficiorum, quae alias de iure non poterant obtineri, dispensationem obtinent, unum cum cura, aliud sine cura possint a tempore notitiae eligere intra mensem, et alia cum effectu dimittere teneantur; alias omnibus sic dispensatis sint ipso iure privati. Et idem de beneficiis, in quibus ius est ad rem, dum vacabunt; de pluribus etiam talibus, iniuste tamen et sine dispensatione detentis, ordinat, quod ultimum retineant, et omnia alia dimittant intra mensem; alioquin omnibus sint privati. Item vult, quod, qui amodo talia receperint, dimissionem de primo faciant coram ordinario cum effectu; alioquin sint omnibus ipso iure privati. Quae omnia sic vacantia dispositioni apostolicae sedis reservat, interpretans ordinarios in hoc casu solos dioecesanos beneficiorum sic dimissorum. Item hoc vult de solis beneficiis intelligi, in quibus quis per se vel vicarium suum temporalem curam animarum vel spiritualem iurisdictionem exercet de consuetudine vel de iure.

H. d. de Laud.

Ioannes XXII. *Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.*

Execrabilis quorundam tam religiosorum quam saecularium ambitio, quae semper plus ambiens, eo magis insatiabilis creditur[6]), quo sibi amplius indulgetur, et improbitas importuna petentium a nobis et praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus non tam obtinuisse, quam extorsisse plerumque noscuntur[7]), ut unus interdum etiam ad unum beneficium ecclesiasticum minus idoneus, in diversis ecclesiis, nedum vicinis, sed abinvicem longe distantibus, immo nonnunquam in diversorum regnorum partibus sitoatis, plures quam duas vel tres, aut plures etiam dignitates vel personatus, officia seu prioratus, aut diversa ecclesiastica beneficia curam animarum habentia, possit dispensative, (quum alias non liceret de iure communi,) recipere, et simul licite retinere. Unde inter cetera inconvenientia infra scripta[8]), nascuntur, quod videlicet interdum onus, qui unum quamvis modicum vix officium implere sufficeret, plurimorum sibi vindicat stipendia, quae multis literatis viris, vitae puritate ac testimonio bonae famae pollentibus, qui mendicant, possent[9]) abunde sufficere aequa distributione collata, habentibus ipsa paratur vagandi materia, divini cultus minuuntur, hospitalitas in ipsis beneficiis debita non servatur, et, dum non sunt sui in unaquaque regione rectores, ecclesiarum detrahitur commodis et honori, quae, carentes defensorum auxilio, in iuribus suis et libertatibus multipliciter collabuntur, ruinis patent aedificia nobilia, quae magnificentia exstruxerat decessorum, et, (quod amarius est dolendum,) animarum cura negligitur, et vitiorum sentibus fomentum periculose praebetur. Nos itaque, tot malis tantisque discriminibus occurrere cupientes, omnes et singulas dispensationes super receptione ac retentione plurium dignitatum, personatuum, officiorum, prioratuum, aut beneficiorum, quibus cura sit animarum annexa, sub quacunque forma vel expressione verborum a nobis vel dictis praedecessoribus nostris cuicunque personae concessas, (cardinalibus tamen sanctae Romanae ecclesiae, qui circa nos universali ecclesiae serviendo singularum ecclesiarum commoditatibus se impendunt, ac regum filiis, qui propter sublimitatem eorum ac generis claritatem sunt potioris[10]) praerogativa gratiae attollendi, duntaxat exceptis,) deliberatione super hoc cum fratribus nostris habita diligenti, de ipsorum consilio et ex certa nostra scientia in forma subscripta duximus taliter moderandas, quod per moderamen nostrum effrenatam circa easdem personas talium beneficiorum multitudinem refrenemus, ipsique impetrantes fructu dispensationum huiusmodi totaliter[11]) non frustrentur. Statuimus itaque et de fratrum nostrorum consilio ordinamus, quod obtinentes nunc ex dispensatione legitima pluralitatem huiusmodi dignitatum, personatuum, officiorum aut prioratuum seu beneficiorum, quae alias absque alia dispensatione legitima[12]) obtinere nequibant, unum tantum ex dignitatibus, personatibus, officiis, prioratibus, ecclesiis vel beneficiis huiusmodi, quibus cura immineat animarum, cum dignitate, personatu vel officio, prioratu, ecclesia vel beneficio sine cura, quae habere maluerint, praetextu dispensationis

Cap. III. 3) *Bombio:* Böhm. cum Cont. — 4) desid. ap. eund. — 5) desid. ib.
Cap. IV. 6) *eo magis fit insatiabilis:* Ed. Bas. — 7) *noscitur:* ib. — 8) *subscripta:* ib. — 9) *possint:* ib. — 10) *potiori:* ib. — 11) *taliter:* ib. — 12) *absque dispensatione:* ib. —

sufficientia, circa id eisdem indultae, possint licite retinere. Quae[13]) tamen teneantur eligere infra mensem, numerandum a tempore notitiae constitutionis istius, ceteris beneficiis cum cura vel sine cura, quae ipsius dispensationis praetextu tenebant, et quae aliter ante non poterant de iure absque dispensatione aliqua licite retinere, quae nos extunc[14]) vacare decernimus, coram ordinariis sub testimonio publico intra idem tempus verbaliter vel realiter cum effectu dimissis, absque eo, quod ad illa unquam sine nova collatione ab eo, qui facere poterit facienda, redire, aut eorum administrationi se immiscere praesumant; alioquin tam his quam aliis omnibus beneficiis, quae virtute huiusmodi nostri moderaminis retinere poterant, ut praefertur, sint ipso iure privati, et prorsus inhabiles ad similia beneficia obtinenda. Per hoc autem iis, qui dignitates, personatus, officia, prioratus vel alia beneficia curam animarum habentia ex dispensatione, quae ius tribuat, iuxta nostram moderationem praescriptam obtinent, et alia similia beneficia nostrarum vel eorundem praedecessorum auctoritate literarum exspectant, cum quibus est, ut illa, quum vacaverint, recipere, et una cum obtentis retinere licite valeant, dispensatum, nolumus derogari, quia ea, quum vacaverint, intra dicti temporis spatium possint eligere, et dimissis aliis recipere in forma praescripta, ac licite retinere, poenas similes incursuri, si huiusmodi nostrae contraire praesumpserint sanctioni. Porro, quia quorundam oculos sic avarae cupiditatis vitium excaecavit, quod plura talia beneficia simul absque dispensatione canonica retinere praesumunt: nos de illis praesenti decreto statuimus, ut omnia et singula beneficia sic detenta, illo tamen retento, quod ultimo receperunt[15]), dummodo in eo ex collatione canonica competat ius eisdem, intra tempus (ut praescribitur) limitatum verbo et facto ac sine fraude coram ordinariis sub testimonio similiter publico dimittere teneantur. Quod si non fecerint, et illo sint ipso iure privati, in quo ius eis alias competebat, et inhabiles penitus ad quaecunque obtinenda ecclesiastica beneficia censeantur. Qui vero deinceps receperint dignitatem vel personatum, seu officium aut aliud beneficium curam animarum habens annexam, si antea simile beneficium obtinebant, illud, (quo ipso iure, postquam secundi possessionem habuerint, vel per eos, omni dolo et fraude cessantibus, quo minus habeant, steterit, privati noscantur,) absque morae dispendio in ordinariorum manibus dimittere debeant pari modo; alioquin extunc sint ipso iure secundo privati, et nedum ad sacros suscipiendos ordines, quin etiam ad habendum quodcunque aliud ecclesiasticum beneficium inhabiles reputentur. Quae omnia et singula beneficia vacatura (ut praemittitur) vel dimissa nostrae et sedis apostolicae dispositioni de ipsorum fratrum consilio reservamus, inhibentes, ne quis praeter Romanum Pontificem quacunque sit super hoc auctoritate munitus, de[16]) huiusmodi beneficiis disponere, vel circa illa per medium permutationis vel alias innovare hoc quoquo modo praesumat. Nos enim, si secus actum vel attentatum fuerit, irritum decernimus et inane. Ceterum ordinarios intelligimus in casibus supra scriptis episcopos, in quorum civitatibus vel dioecesibus consistunt beneficia, seu aliquod eorum, quae debent secundum praemissa dimitti, aut ipsi, qui ea debent dimittere, commorantur, vel ecclesiis cathedralibus vacantibus capitula earundem; et hi de beneficiis tam dimissis quam (ut praemittitur) perditis nos vel apostolicam sedem certificare studeant quam primum commode poterunt indilate, ut de illis salubriter disponere valeamus. Quantum autem ad modificationem personatuum[17]) attinet ante factam[18]): illa duntaxat, et non alia beneficia ecclesiastica, quocunque nomine nuncupentur, curam habere censemus, quae parochias habent, in quibus est animarum cura annexa[19]) non per vicarios perpetuos, sed per rectores aut ministros beneficiorum ipsorum vel illorum temporales vicarios exercenda, nec non etiam illa, quorum ministris ratione beneficiorum huiusmodi competit visitare, inquirere, procurationes recipere, suspendere, excommunicare, seu ab excommunicationis et suspensionis sententiis absolvere de consuetudine vel de iure, iuribus aliis de animarum cura loquentibus in suo robore quoad cetera permansuris. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum moderationis, statutorum, constitutionum, reservationis, inhibitionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avinion. XIII. Kalend. Decembr. Pont. nostri Ao. II.

CAP. V.

Episcopatus Tholosanus, in reditibus plurimum abundans, in novam metropolim propter multiplices causas his expressas erigitur, cui pro suffraganeis ecclesiis sunt deputatae quatuor villae in novas civitates erectae, adiecta cum illis ecclesia Apamiarum. Et quibus episcopis et archiepiscopis prius suberant, quidque earum cuilibet pro reditibus sit assignatum, hic exprimitur: et tandem censurae ecclesiasticae in rebelles proferuntur. Adverte, quod ecclesia de Vavro et ecclesia de Mirapice sunt sub ecclesia Tholosana tanquam suffraganeae, licet de illis his mentio nulla fiat. Utilitas ex hoc capitulo habetur, quoniam cognoscimus causas erigendi et dividendi ecclesias, alias aliis subiiciendi, et alias ab aliis eximendi, et ad solum Papam haec omnia spectare, cui in singulari privilegio maiores causae maioraque negotia reservantur, patet in *cap. 1. de translat. episc.* cum suis concordantiis.

Ioannes XXII.

Salvator noster, cuius nutui cuncta serviunt, in agro mundi huius messem multam adspiciens, et operariorum raritatem attendens, Dominum messis rogandum esse, ut in illam operarios mitteret, censuit, et ipse idem etiam exiens mane, veluti paterfamilias diligens, horis diei variis operarios in vineam suam misit. Romanus itaque Pontifex, sicut eodem Domino disponente vicarius eius[20]) in terris esse dignoscitur, sic et ipsius actibus, in quantum sinit humana fragilitas, se conformare tenetur. Ubi ergo superexcrescere messem, populi videlicet multitudinem, viderit: operarios debet opportunos adiicere, et iuxta propheticum verbum augere custodiam, custodes et cultores idoneos in dominicam vineam destinare. Sane considerantes attentius, et intra pectoris claustra meditatione sollicita revolventes, quod in tanta multitudine populi, quanta foecundavit Altissimus civitatem et dioecesim Tholosanam, singulorum vultus nequibat, ut condecet, unicus pastor inspicere, aut alias partes boni pastoris implere, quodque durum erat atque difficile, per talem latam et diffusam dioecesim ad unum tantum a personis ecclesiasticis et mundanis recursum haberi; attendentes etiam, quod, licet Tholosanus episcopatus reditibus abundaret immensis, non tamen supererat hucusque memoria, quod ex suorum opulentia copiosa redituum aliquid in ecclesia vel dioecesi Tholosana provenisset in divini cultus augmentum, immo sic ex adipe prodiecat et prodibat iniquitas, ut multo iam tempore luxus circa carnis desideria, evectionum pompa, immensitas clientelae, immoderata diffluxio in parentes[21]), sumptus enormes aut usus extraordinarii sibi vindicassent ibidem quasi totum patrimonium crucifixi, et verendum erat, ne praesul unicus Tholosanus incrassatus et dilatatus, et excessivis huiusmodi opibus alias superbus, periculose recalcitrans Deum factorem dereliqueret, et a suo salutari recedens perniciosum exemplum in subditos derivaret; pensantes quoque, quod sanctae memoriae Clemens Papa V. praedecessor noster eodem etiam tempore, quo civitas et dioecesis ante fatae longe minus in populo ac reditibus affluebant, tamen ex tunc benedicente Domino incredibiliter creverint in utroque, et iugiter crescere dignoscantur, spiritu beatae considerationis inductus ad divisionem episcopatus eiusdem firmiter, dum viveret, intendebat, licet morte praeventus suum in hac parte nequiverit implere conceptum: nos, pium praedecessoris nostri propositum in effectum volentes adducere, et tam dissipare malum, quod praedictorum redituum copia excessiva produxit, quam etiam cultum augere divinum et spiritualem animarum profectum, quos, (si iuxta facultatis exigentiam et diffusam latitudinem dictae dioecesis sufficiens numerus in eadem utilitate praesulum deputetur,) in dubio provenire speramus, promovere salubriter intendentes, praemissis et aliis suadentibus iustis causis, ex certa nostra scientia, de fratrum nostrorum consilio concordi, et apostolicae plenitudine potestatis, ad laudem Dei, exaltationem ecclesiae, fideliumque salutem, episcopatum ipsum dictamque dioecesim Tholosanam apostolica auctoritate dividimus in quinque dioeceses, quas per certos distingui limites faciemus, volentes ac decernentes, quod praeter civitatem Tholosanam, quae suam propriam et distinctam habebit dioecesim certis finibus limitandam, subscriptae quatuor villae, quarum quamlibet eisdem consilio et auctoritate in civitatem erigimus et civitatis vocabulo insignimus, scilicet de monte Albano, pridem de Caturcensi dioecesi, cui adiicietur certa pars dictae quondam dioecesis Tholosanae, ac sancti Papuli de Rivis, et de Lumbeciis, et de ipsa quondam Tholosana dioecesi exsistentes, quatuor separatas dioeceses habeant certis limitibus distinguendas; quodque beati Martini de monte Albano, ubi corpus sancti Theodori confessoris dicitur esse reconditum, praedictae civitatis montis Albani, et beati Papuli dictae civitatis sancti Papuli, Mariae[22]) de Lumberiaco

---

Cap. IV. 13) *qui:* ibid. — 14) *exnunc:* ibid. — 15) *receperint:* ibid. — 16) *vel:* ibid. — 17) abest ab ead. — 18) *factam:* Bohm. — 19) desid. ibid.

Cap. V. 20) *eius in terr.:* desid. ap. Bohm. — 21) *parentes:* id. — 22) *beatae Mariae:* id. —

civitatis praefatae Lumberiaci, nec non beatae Mariae de Rivis ecclesiae ipsius civitatis Rivensis, sint de cetero et habeantur perpetuo ecclesiae cathedrales. Et quia ecclesia Tholosana sicut solenniori statu et conditione potiori refulget, sic et grandioris honoris titulis efferenda est, ipsam hucusque suffraganeam ecclesiae Narbonensis, ac totam quondam dioecesim Tholosanam de fratrum nostrorum consilio, et ex certa nostra scientia et apostolicae plenitudine potestatis, ab omni iurisdictione, potestate ac subiectione archiepiscopi, capituli et eiusdem ecclesiae Narbonensis penitus eximentes, eam ad laudem divini nominis et honorem ecclesiae sanctae suae in archiepiscopalem seu metropolitanam erigimus, eamque honoribus et insignis sedis metropolitae [22]) decoramus, auctoritate apostolica decernendo, ut exnunc pro metropolitana ecclesia in perpetuum habeatur. Et quia etiam dignum est, ut, ex quo de filia facta mater metropoliticae dignitatis suscepit insignia, et suffraganearum congruum numerum filiarum ac decentem provinciam habeat, ut ad iudicium archiepiscopi Tholosani, qui pro tempore fuerit, omnes causae suffraganeorum episcoporum et personarum ecclesiasticarum, ac civitatum eiusdem provinciae iuxta sacrorum statuta canonum referantur: nos praefatas quatuor civitates et ecclesias cathedrales cum earum dioecesibus (ut praemittitur) distinguendas, nec non civitatem et ecclesiam Apamiarum cum sua dioecesi exnunc ipsius ecclesiae Tholosanae suffraganeas ac de provincia Tholosana in perpetuum fore decernimus, et iure metropolitico subiicimus, et subiectas esse volumus eas illi, praenominatas montis Albani, quae de dioecesi Caturcensi et Bituricensi provincia, et Apamiarum civitates et ecclesias, quae de provincia Narbonensi hactenus fuisse noscuntur, nec non reliquas tres civitates et ecclesias sancti Papuli, Rivensis et Lumberiacensis, quae ab olim de dioecesi Tholosana fuerunt, cum earum dioecesibus conventibus, collegiis sive capitulis a iurisdictione, potestate ac subiectione quacunque Bituricensis et Narbonensis archiepiscoporum, ac Caturcensis et quondam Tholosani episcoporum, capitulorum et abbatum atque conventuum, et ordinariorum quorumlibet aliorum ecclesiasticorum, quibus quomodolibet fuerant hucusque subiectae, auctoritate praesentium perpetuo eximentes de praedictorum consilio et plenitudine potestatis. De bonis autem, reditibus, proventibus et iuribus dicti quondam episcopatus Tholosani ipsi Tholosani decem millia, et singulis aliis praedictis ecclesiis, (Apamiarum excepta, cui de ipsis bonis, reditibus et proventibus, iuribus, ultra illa, quae habere dignoscitur, certam assignabimus portionem, nostris aliis literis distinguendam,) singula quinque millia librarum Turonensium annui reditus et perpetui proventus, quae quidem unicuique illarum suisque pontificibus (dignitate ac onere, et circumstantiis aliis attente pensatis,) debere sufficere vidimus, praeter reditus, proventus et iura, quae ad praedictas ecclesias et conventus earum antea pertinebant, de quibus ad honorem Dei et ipsarum ecclesiarum commodum intendimus ordinare, exnunc auctoritate praedicta de consilio ac plenitudine memoratis concedimus, donamus, ac etiam deputamus percipienda integraliter per ipsarum ecclesiarum praesules, qui pro tempore fuerint, in rebus et locis, cuilibet magis adiacentibus et vicinis, iuxta distinctionem, seu limitationem dioecesium singularum, per alias nostras literas faciendam. Interim tamen, distinctione seu limitatione praedicta pendente, volumus, quod eorum quilibet summam eum contingentem pro rata accipiat annuatim de bonis, reditibus, proventibus et iuribus ante dictis per manus eorum, quos ad hoc providerimus deputandos. Residuum vero redituum, proventuum et iurium ipsorum, quod facta de illis (ut praemissum est) assignatione supererit, nec non iurisdictionem spiritualem et temporalem, quae ad dictum quondam episcopatum Tholosanum usque ad tempus divisionis huiusmodi pertinebat, et quae distinctione seu limitatione post facta pendente, faciemus per idoneas exerceri personas. Ac beneficia, etiamsi dignitates, personatus ac officia existant, (exceptis his, ad quae quis per electionem assumitur, et in quibus vel ad quae auctoritate literarum apostolicarum alicui seu aliquibus ius est aliquod acquisitum, quibus per id nullum volumus praeiudicium generari,) nunc et in antea usque ad distinctionem dioecesium vacatura dispositioni nostrae ac sedis apostolicae de fratrum ipsorum consilio reservamus. Haec igitur per dictae sedis prudentiam circumspectam sic statuta salubriter et utiliter ordinata perpetuis esse valitura temporibus, et robur incommutabilis firmitatis obtinere volentes, auctoritate praedicta districtius inhibemus, ne aliquis cuiuscunque praeeminentiae, ordinis, conditionis aut status, etiamsi archiepiscopali vel episcopali, seu regia praefulgeat dignitate, huiusmodi ordinationem, apostolicam reservationem, et alia supra dicta quovis modo turbare seu quomodolibet impedire praesumat. Nos enim exnunc irritum decernimus et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate contigerit attentari. Et nihilominus in eos, qui ex certa scientia contrarium praesumpserint, nisi intra octo dierum spatium post publicationem praesentium resipuerint cum effectu, excommunicationis in personas, et interdicti in universitates, ac suspensionis in conventus, capitula sive collegia, de consilio et auctoritate praedictis sententias promulgamus, a quibus non nisi per Romanum Pontificem absolutionis beneficium, (praeterquam in mortis articulo,) valeant obtinere. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrarum divisionis, voluntatis, constitutionum, erectionum, insignitionum, exemptionum, decorationis, subiectionis, concessionis, donationis, deputationis, reservationis, inhibitionis, promulgationis infringere, vel ei ausu, etc. Datum Avin. VII. Kal. Iulii Pont. nostri Ao. I.

CAP. VI.

Impedientes episcopatus Tholosani erectionem in ecclesiam cathedralem, et eius divisionem in V. dioeceses, ultra poenas in constitutione superiori declaratas perdant feuda et quaecunque beneficia spiritualia et temporalia. Et si sint personae ecclesiasticae, efficiuntur inhabiles ad quaecunque beneficia ecclesiastica.

Idem.

Nuper certis ex causis, quae nostrum et fratrum nostrorum animos ad id rationabiliter induxerunt, quondam episcopatum Tholosanum in archiepiscopalem seu metropolitanam ereximus ecclesiam, quatuor villas, quarum quamlibet insignivimus vocabulo civitatis, quatuor cathedrales ecclesias creavimus, unam videlicet in villa montis Albani quondam Caturcensis dioecesis, adiicienda sibi certa parte quondam dioecesis Tholosanae, alteram in villa Lumberiaci, aliam in villa sancti Papuli, et aliam in villa de Rivis et de Robestria quondam Tholosanae dioecesis. Quas quidem ecclesias una cum Apamiarum ecclesia tanquam suffraganeas subiecimus ipsi metropolitanae Tholosanae ecclesiae. De bonis quoque et reditibus dicti quondam episcopatus Tholosani tam ipsi Tholosanae quam praedictis ecclesiis suffraganeis certam portionem, quam unicuique illarum debere sufficere vidimus, providimus assignandam, totali bonorum et redituum ipsorum residuo dispositioni nostrae et sedis apostolicae reservato. Alia etiam circa praemissa fecimus, decrevimus et ordinavimus ex certa nostra scientia, de ipsorum fratrum concordi consilio, et apostolicae plenitudine potestatis, districtius inhibentes, ne quis cuiuscunque praeeminentiae, ordinis, conditionis aut status, etiamsi archiepiscopali dignitate fulgeret, ipsam ordinationem nostram impedire praesumeret vel turbare, ac decernentes exnunc irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate contigerit attentari. Et nihilominus in eos, qui ex certa scientia contrarium facerent, nisi resipuerint cum effectu, intra octo dierum spatium post publicationem ordinationis ipsius excommunicationis in personas, interdicti in universitates ac suspensionis sententias in capitula, conventus sive collegi[illegible] vimus promulgandas, prout haec et alia in apostolicis literis inde confectis plenius continentur. Verum quia ipsa nostra ordinatio efficacius et inviolabilius speratur servari, quo plurium et graviorum vallata fuerit adiectione poenarum: nos, ad observationem inconcussam ipsius eo amplius anhelantes, quo evidentius in divini cultus augmentum et salutem fidelium animarum noscitur redundare, praefatis adiiciendo sententiis omnes et singulos, scienter turbantes aut impedientes ordinationem eandem aut aliqua in illa contenta, seu turbantibus vel impedientibus dantes consilium, auxilium vel favorem, directe vel indirecte, publice vel occulte, cuiuscunque sint conditionis, dignitatis, ordinis aut status, ecclesiastici vel mundani, etiamsi archiepiscopali vel episcopali, aut maiori vel superiori praefulgeant dignitate, nisi intra octo dierum spatium post publicationem praesentium ab huiusmodi impedimento seu turbatione, ac impensione consilii, auxilii vel favoris resipuerint cum effectu, feudis, locationibus, officiis et beneficiis quibuscunque spiritualibus et temporalibus, etiamsi dignitates vel praelaturae quaevis fuerint, quae ab ecclesiis seu in ecclesiis quibuscunque obtinebunt seu obtinent, ex certa nostra scientia, et de ipsorum fratrum consilio, et apostolicae plenitudine potestatis privatos esse decernimus ipso facto. Et sic libere ipsa feuda, locationes vel officia aut beneficia spiritualia et temporalia, dignitates et praelaturae ad ipsas, ad quas spectant, revertantur ecclesias, et devolvantur ad rectores, capitula seu collegia eorundem, quod de illis pro sua voluntate disponant, et ad dignitates et praelaturas per electionem aut alium modum licitum idoneas personas assumant, personasque ecclesiasticas, quae culpabiles fuerint in praemissis, inhabilitamus ad quaecunque ecclesiastica beneficia obtinenda.

Cap. V. 22) *metropolitanae:* id.

Nulli ergo omnino hominum etc. Datum Avinion. IV. Non. Aug. Pont. nostri Ao. I.

CAP. VII.

Executores quatuor dantur ad poenas superiores solenniter publicandas.

Idem *Bartholomaeo Electo Narbanensis dioecesis, Aguelmo de Blavia Engolimensi, Eduensi Archidiacono, et magistro Berengario de Lagiis Lemovicensis et Narbanensis ecclesiarum Canonico.*

Nuper ex certis causis, quae nostrum et fratrum nostrorum animos ad id rationabiliter induxerunt, etc. (ut supra proxime usque ad: „beneficia ecclesiastica obtinenda.") Quocirca discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus privationem et inhabilitationem nostram huiusmodi vos omnes, seu tres, vel duo, sive unus ex vobis, per vos vel alium seu alios, in ecclesiis et solemnibus locis et aliis, de quibus et quoties expedire videritis, solenniter publicetis, ne quisquam valeat circa id ignorantiam allegare. Datum Avinion. II. Idus Novembr. Pont. nostri Ao. VIII.

CAP. VIII.

Dispensat cum quodam abbate, ut episcopus possit esse, licet defectum patiatur in ordinibus et aetate. Ex hac et sequenti cognoscimus causas et formas dispensandi. Quaecunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ad Rom. XV.

Idem *Arnaldo Electo Lumbanensi.*

Nuper ex certis rationabilibus et manifestis causis, quae ad hoc nostrum animum induxerunt, civitatem Lombanensem olim villam de Lumbanis, tunc intra Tholosanae dioecesis limites constitutam, qui locus insignis ac multiplici commoditate dotatus exsistit, de fratrum nostrorum consilio et apostolicae plenitudine potestatis, per literas nostras sub certa forma in civitatem ereximus, civitatisque vocabulo duximus decorandam, statuentes ac etiam decernentes, ut ecclesia abbatiae illius loci de Lumbanis ordinis sancti Augustini extunc haberetur et exsisteret cathedralis. Ac deinde volentes eidem ecclesiae de pastore idoneo salubriter providere, in te abbatem eiusdem ecclesiae, virum utique literatum et literarum scientia praeditum, vitae ac morum honestate decorum, discretionis et consilii maturitate conspicuum, direximus oculos nostrae mentis, teque, non obstante defectu aetatis et ordinum, quem pateris, quum tonsuratus modo in clericum, et in XXVII. aetatis tuae anno vel circa constitutus esse dicaris, (super quo tecum gratiose duximus dispensandum) de fratrum nostrorum consilio ipsi ecclesiae praefecimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesiae tibi in spiritualibus et temporalibus committendo. Unde licet nondum sit tibi munus consecrationis impensum, nec apostolicas liter[illegible] promotionem tuam huiusmodi continentes, quum illas non habe[illegible] possis ostendere: nos tibi, ut, constitutione felicis recordationis Gregorii Papae VIII. praedecessoris nostri, et qualibet alia super hoc in contrarium edita nequaquam obstante, possis eiusdem ecclesiae Lumbanensis et quorumcunque bonorum ipsius administrationem recipere, ipsamque administrationem libere exercere, auctoritate praesentium indulgemus. Contradictis etc. Datum Ao. IV. ut supra.

CAP. IX.

Hortatur quendam in multis commendatum, ut curam pastoralem administret in ecclesia, quae de novo fuerat in cathedralem erecta. Hic autem invenies multa notatu dignissima, quae debeant lectores ad devotionem accendere.

Idem *venerabili fratri Bertrando Episcopo Montis Albani, ad universalis ecclesiae regimen exercendum divina dispensatione vocato.*

Ad cuiuslibet status ecclesiae aciem sollicitae considerationis extendimus, pastorales partes officio vigilanti adhibentes, ut earum singulae pastoribus gubernentur idoneis, et providis rectoribus disponantur, quorum dispensatione provida et providentia circumspecta, (illius cooperante clementia, qui vere pastor et rector agnoscitur,) spiritualium et temporalium proficiant incrementis. Nuper siquidem ex certis et rationabilibus causis, quae ad hoc nostrum animum induxerunt, civitatem, olim villam Montis Albani, tunc intra limites Caturcensis dioecesis constitutam, qui locus insignis exsistit, ac ubertate multiplici hominum et rerum exuberat, de fratrum nostrorum consilio et apostolicae plenitudine potestatis civitatis vocabulo duximus decorandam, statuentes ac etiam decernentes, ut ecclesia monasterii illius loci Montis Albani Monasterii Casa Dei ad Romanam ecclesiam nullo medio pertinentis, ordinis sancti Benedicti Claremontensis dioecesis, tunc immediate subiecta, extunc haberetur et exsisteret ecclesia cathedralis: postmodum vero de celebri ac salubri provisione ipsius ecclesiae Montis Albani, ut sponsi solatio laetaretur, sollicite cogitantes, ac volentes illam eidem praeficere in pastorem, de quo certam haberemus notitiam, quod eum clara morum insignia redimerent, nec esset dubia eius caritas circa plebem suo regimini committendam, et in cuius fiducia consisteret salubriter securitas subditorum: ad te, nunc monasterii praedicti abbatem, quem literarum scientia praeditum, vitae et morum honestate decorum, discretionis et consilii maturitate conspicuum, in temporalibus providum, in spiritualibus circumspectum, nobis et fratribus nostris placida tua conversatio continuata diu apud sedem apostolicam approbavit, direximus oculos mentis nostrae. Quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua, nobis et eisdem fratribus ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de ipsorum fratrum consilio et apostolicae plenitudine potestatis eidem ecclesiae Montis Albani providimus, praeficientes eidem sanctae ecclesiae te ipsum in pastorem, tibique[24]) curam et administrationem illius in spiritualibus et temporalibus committendo, ac tibi postmodum faciendo per venerabilem fratrem nostrum Berengarium episcopum Tusculanum munus consecrationis impendi, firma spe fiduciaque tenentes, quod eadem ecclesia monasterii Albani, domioica assistente clementia, per tuae circumspectionis et industriae studium fructuosum servabitur a noxiis et adversis, et spiritualibus et temporalibus proficiet incrementis. Tolle igitur Dei iugum, tam leve collis humilium, quam suave, ac dilectione pascendum suscipe gregem eius, super quem noctis vigilias dilectus sollicitusque custodit, ut liber non pateat aditus invasori, et Dominus, insuspicabili hora venturus, si te invenerit sic agentem, cursu consummato, qui tuo labori proponitur, et horum fide servata, quae tuae sollicitudini committuntur, te, repertum fidelem in modico, supra multa constituat, ac in dilecta gaudiorum suorum tabernacula introducat. Datum etc. Ao. IV.

CAP. X.

Declaratur, an collector fructuum primi anni omnium beneficiorum ecclesiasticorum, vacantium et vacaturorum, usque ad certi temporis spatium deputatorum pro camerae apostolicae oneribus facilius supportandis, possit cum obtinentibus beneficia convenire, et an altaria dotata cadunt sub tali reservatione, etc.

Idem *Hugoni de Mirabello Canonico Ebredunensi, Collectori fructuum primi anni etc.*

Postulasti per apostolicae declarationis evidentiam edoceri, quid tibi super dubiis infra scriptis circa commissam tuae industriae recollectionem fructuum praedictorum, (alias „praebendarum," aut „beneficiorum,") imminentibus sit agendum. Tuae itaque consultationi breviter respondentes, te scire volumus beneplaciti nostri esse, super fructibus beneficiorum, quae ita reperies in solutione decimae iuxta verum taxata valorem, quod illum nequaquam excedunt, cum obtinentibus huiusmodi beneficia, prout melius et utilius dioecesanis locorum, in quibus huiusmodi beneficia fuerint, (quorum consilia in hac parte requiras,) et tibi videbitur, valeas convenire. Nos enim ipsorum dioecesanorum et tuam conscientiam super his oneramus. Licet autem quotidianae distributiones per nos fuerint a perceptione fructuum praedictorum exclusae: hoc tamen volumus de distributionibus ipsis intelligi, quae dantur eis, qui horis intersunt, sic, quod illae, quae solvuntur iis, qui sunt in civitate vel loco praesentes, quamvis horis non intersint eisdem, non sint ab onere dictae recollectionis immunes. Porro declarationem illam, factam per nos in deputatione seu reservatione fructuum praedictorum, ut videlicet non extendatur ad vicarias seu capellanias, ut plurimum a decedentibus institutas ad missas pro ipsis decedentibus celebrandas, certis constitutis redditibus presbytero inibi celebranti, locum habere volumus in altaribus dotatis certis feudis usuaticis seu censibus, ut capellanus inibi celebrare debeat pro dantium[25]) animabus certis vicibus, singulis septimanis, et in ecclesia cathedrali horis interesse divinis; dummodo valor annuus ipsorum altarium summam XX. librarum Turonensium non excedat. Alioquin includantur in deputatione seu reservatione praedictis. Ubi vero praebenda fuerit in decima pro tanto taxata, quod parum posset canonico hebdomadario, (cui certum pro illa servitium imminet in ecclesia faciendum,) post perceptionem taxationis huiusmodi remanere: volumus, quod de taxatione ipsa pro huiusmodi servitii onere portionem aliquam congruam praedicto hebdomadario dimittas, pro iam dicta camera nostra residuum per-

Cap. IX. 24) *tibi:* Böhm.

Cap. X. 25) *dotantium* Böhm.

cepturus. Ceterum praebendas illorum, qui, taxationem decimae solvere recusantes, abesse velle se simulant, ut taxationem ipsam diminuere compellantur, ne per illorum absentiam huius perceptione taxationis fraudaris, quasi nil de praebenda percipere valeas, de qua non percipiunt aliquid, nisi saltem in loco vel in civitate praesentes, quam tamen ecclesiae fabrica tales praebendas ex integro percipere dignoscatur, declaramus sub deputatione seu reservatione comprehendi praefata, ut videlicet eas iuxta deputationis nostrae modum percipere valeas, canonicorum ipsorum absentia non obstante. Ridiculum enim esset, ut eadem fabrica potiori quam nos privilegio in talibus uteretur. De illis denique, qui, licet per multos menses tenuerint ecclesias vel praebendas, nihil tamen se percepisse asserunt ex eisdem, quum iuxta consuetudinem patriae praedecessores eorum testati fuerunt de bonis illarum, propter quod ipsi, obtinentes tales ecclesias, tibi satisfacere nequeunt de fructibus ante dictis, nihilominus offerentes, quod tamdiu fructus ecclesiarum ipsarum percipias, donec tibi fuerit inde plenarie satisfactum, placet nobis et volumus, ut, si est ita, oblationi huiusmodi condescendas. Per hoc tamen non intendimus consuetudinem approbare praedictam. Datum Avinion. V. Idus Octobr. Pont. nostri An. II.

CAp. XI.

Quum Romanus Pontifex pro ecclesiae Romanae necessitatibus fructus beneficiorum vacantium usque ad certum tempus reservasset: circa illam reservationem plurimae ambiguitates ortae sunt, quas hic solvit.

Idem.

Quum nonnullae ecclesiasticae personae, in cathedralibus ecclesiis canonicatus, praebendas, dignitates, personatus, et officia ac alia beneficia ecclesiastica obtinentes, revocare conentur in dubium, an fructus, reditus et proventus primi anni beneficiorum ecclesiasticorum etiam vacantium, et quae in diversis orbis partibus usque ad triennium vacare contingeret, quos pro ecclesiae Romanae necessitatibus per nostras sub certa forma literas duximus reservandos, iuxta tenorem literarum ipsarum camerae nostrae solvere teneantur, praesertim quum archiepiscopales et episcopales ecclesiae, ac regulares abbatiae ab huiusmodi solutione fructuum, ut dicunt, in dictis literis eximantur: nos, dubitationem huiusmodi amputare volentes, auctoritate apostolica declaramus, quod, quum sub appellatione archiepiscopalis vel episcopalis ecclesiae, aut regularis abbatiae, huiusmodi praebendae, dignitates, personatus et officia nequaquam intelligantur, nec etiam includantur, praedictus, nec non et praebendarum, et officiorum monachorum, monasteriorum regularium, ac reditus abbatiarum seu abbatum earundem, quae in beneficiis ecclesiasticis assignantur, distinctos fructus, reditus et proventus includi in deputatione praedicta, et dictae camerae iuxta praedictarum literarum tenorem debere persolvi. Ac id idem super solutione omnium fructuum, redituum et proventuum commendatariarum, curtuum seu grangiarum, monasteriorum, domorum et locorum conventualium, quae pro beneficiis ecclesiasticis, ut praedicitur, conceduntur, (nisi duntaxat in fructibus illorum, quae sunt forsan excepta,) declaramus et praecipimus observari. Praeterea quum in aliquibus ecclesiis tam cathedralibus quam aliis panis et potus pro quotidianis distributionibus ipsarum ecclesiarum canonicis et personis de praebendarum ipsarum corporibus pro die quolibet deputetur, et etiam interdum certa quantitas bladi, et quandoque certa pecuniae summa, et aliquando alterum pro altero pro singulis mensibus vel hebdomadis etiam canonicis studiorum causa aut alias pro eorum negotiis de licentia capitulorum ecclesiarum ipsarum ab ecclesiis eisdem absentibus exhibeantur et etiam persolvantur: declaramus auctoritate praedicta, illam bladi quantitatem et pecuniae summam, quae pro quolibet mense vel hebdomada dictis canonicis, ut praedicitur, ministrantur, non debere pro quotidianis distributionibus computari, sed illa tantum, quae praefatis canonicis quotidie pro diurnis et nocturnis horis distribuuntur sine fraude. Adiicimus insuper declarationi praedictae, quod, si obtinenti curatum beneficium aliud sibi consimile collatum fuerit, vel etiam in posterum conferatur, post secundi[26]) pacificam possessionem adeptam[27]) et fructuum perceptionem ipsius, nihil de fructibus eiusdem primi beneficii, nisi forsan super hoc dispensatione canonica sit munitus, percipere possit; sed pro dicta camera nostra iuxta formam dictarum literarum recipiantur et etiam exigantur. Ubi vero fructuum, redituum et proventuum beneficiorum ecclesiasticorum non reperiretur certa taxatio: declaramus auctoritate praedicta, quod fructus, reditus et proventus beneficiorum huiusmodi, quum vacare contigerit, per medium dividantur, quorum medietas recipiatur pro camera praedicta, reliquam vero medietatem ille pro sua sustentatione percipiat, qui beneficium huiusmodi dignoscitur obtinere. Grangias autem et alia loca Cisterciensis ordinis et aliorum locorum regularium, in quibus gubernatores seu custodes vel administratores ponuntur ad tempus et removentur ad voluntatem superiorum suorum, eorumque fructus, reditus et proventus auctoritate declaramus eadem in deputatione praedicta ac literis nostris super illa confectis aliquatenus non includi. Nulli ergo omnino etc. Datum Avinion. Nonis Ianuar. Pont. nostri An. IV.

CAP. XII.

Fructus amborum beneficiorum, quibus quandoque beneficiatus privatur, camerae apostolicae deputantur.

Idem.

Quum nonnullae ecclesiasticae personae revocare conentur in dubium, an, si obtinenti dignitatem vel aliud beneficium ecclesiasticum, cui cura imminet animarum, aliud beneficium conferatur, eo casu, quo ambo beneficia ipsa successive vacare contingit, eorundem amborum fructus primo anno, quo vacant, ratione deputationis fructuum, redituum et proventuum ecclesiasticorum tunc vacantium, et quae usque ad certum tempus vacare contingeret, quos pro ecclesiae Romanae necessitatibus relevandis per nostras literas duximus deputandos, nostrae camerae debeantur: nos, ambiguitatem huiusmodi removere volentes, auctoritate apostolica declaramus, amborum eorundem beneficiorum fructus, reditus et proventus, quum utrumque ipsorum vacet, pro eadem camera debere percipi et haberi. Nulli ergo etc.

CAP. XIII.

Dispositioni apostolicae reservantur beneficia curialium, et aliorum, ad curiam accedentium vel ab ea recedentium, si moriantur in locis, ultra duas dietas legales ab ipsa curia non distantibus.

Benedictus XII.

Ad regimen ecclesiae generalis quanquam immeriti superna dispositione vocati, gerimus in nostris desideriis, ut debemus, quod per nostrae diligentiae studium ad quarumlibet ecclesiarum et monasteriorum regimina et alia beneficia ecclesiastica iuxta divinum beneplacitum, et nostrae intentionis affectum[28]) viri assumantur idonei, qui praesint et prosint committendis eis ecclesiis, monasteriis et beneficiis praelibatis. Praemissorum itaque consideratione inducti, et suadentibus nobis aliis rationabilibus causis, nonnullorum praedecessorum nostrorum Romanorum Pontificum vestigiis inhaerentes, omnes patriarchales, archiepiscopales et episcopales ecclesias, et etiam monasteria, prioratus, dignitates, personatus et officia, nec non canonicatus, et praebendas, et ecclesias ceteraque beneficia ecclesiastica cum cura vel sine cura, saecularia et regularia, quaecunque et qualiacunque fuerint, etiamsi ad illa personae consueverint seu debuerint per electionem seu quemvis alium modum assumi, nunc apud sedem apostolicam quocunque modo vacantia, et in posterum vacatura; nec non per dispositionem, vel privationem, seu translationem, aut muneris consecrationis suspensionem, per felicis recordationis Ioannem Papam XXII. praedecessorem nostrum seu eius auctoritate factas, et per nos seu auctoritate nostra in antea faciendas ubilibet; nec non si forsan tempore iam dicti praedecessoris aliqui in concordia vel discordia electi vel postulati fuerint, quorum electio cassata seu postulatio repulsa, vel per eos facta renunciatio et admissa per ipsum praedecessorem vel auctoritate ipsius exstiterint, seu quorum electorum vel postulatorum, et in antea eligendorum seu postulandorum ac renunciantium electionem cassari, vel postulationum repelli, aut renunciationem admitti per nos vel auctoritate nostra contingeret apud sedem praedictam, vel alibi ubicunque; ac etiam per obitum cardinalium eiusdem ecclesiae Romanae ac officialium dictae sedis, videlicet camerarii, vicecancellarii, notariorum, auditorum literarum contradictarum, et apostolici palatii causarum auditorum, correctorum et scriptorum literarum apostolicarum, ac poenitentiarii praefatae sedis, ac abbreviatorum, nec non commensalium et aliorum quorumlibet capellanorum sedis eiusdem, et etiam quorumcunque legatorum sive nunciorum, ac in terris ecclesiae Romanae rectorum et thesaurariorum per dictum Ioannem praedecessorem vel nos specialiter deputatorum seu missorum hactenus, vel a nobis deputandorum aut mittendorum in posterum, nunc vacantia et in antea vacatura, ubi-

---

Cap. XI. 26) add.: *beneficii*: Böhm. — 27) *ademtam*: id.

Cap. XIII. 28) *effectum*: Böhm.

cunque dictos legatos, vel nuncios, seu rectores aut thesaurarios, antequam ad Romanam curiam redierint seu venerint, rebus eximi contigerit ab humanis; nec non quorumlibet pro[29]) quibuscunque negotiis ad Romanam curiam venientium, seu etiam recedentium ab eadem, si in locis a dicta curia ultra duas dietas legales non distantibus iam forsan obierint, vel eos in antea transire contigerit de hac luce, ac etiam simili modo quorumcunque curialium peregrinationis, infirmitatis, aut recreationis seu alia quacunque causa ad quaevis loca secedentium, si eos, antequam ad dictam curiam redierint, in locis ultra duas dietas ab eadem curia (ut praemittitur) non remotis, dummodo eorum proprium domicilium non exsistat ibidem, iam forsitan decesserint, vel in posterum eos contigerit de medio submoveri, nunc per obitum huiusmodi vacantia, et in posterum vacatura; rursus monasteria, prioratus, decanatus, dignitates, personatus, administrationes, officia, canonicatus, praebendas et ecclesias, ceteraque beneficia ecclesiastica, saecularia et regularia, cum cura vel sine cura, quaecunque et qualiacunque fuerint, etiamsi ad illa personae consueverint et debuerint per electionem aut quemvis alium modum assumi, quae promoti per dictum praedecessorem vel eius auctoritate ad patriarchalium, archiepiscopalium et episcopalium ecclesiarum, nec non monasteriorum regimina obtinebant tempore promotionum de ipsis factarum, nunc vacantia, et qui per nos seu auctoritate nostra in posterum ad eadem regimina promovendi tempore promotionis huiusmodi obtinebunt; nec non etiam, quae per assecutionem pacificam quorumcunque prioratuum, dignitatum, personatuum, officiorum, canonicatuum et praebendarum ecclesiarum, et beneficiorum aliorum per nos vel eundem Ioannem praedecessorem, seu auctoritate literarum nostrarum vel ipsius Ioannis praedecessoris collatorum et conferendorum in posterum, nunc vacantia, et in antea vacatura, plena super praemissis omnibus et singulis cum fratribus nostris collatione praehabita, et matura deliberatione secuta, ordinationi, dispositioni et provisioni nostrae, (donec miserationis divinae clementia nos universalis ecclesiae regimini praesidere concesserit,) de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica reservamus, decernentes exnunc irritum et inane, si secus super praemissis et quolibet eorum per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus quibuscunque constitutionibus a praedecessoribus nostris Rom. Pontificibus editis, quatenus obsistere possent super enarratis articulis vel alicui sive aliquibus eorundem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae reservationis et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avinion. III. Idus Ianuarii Pont. nostri An. I. MCCCXXXV.

CAP. XIV.

Beneficia, quaecunque sint dispositioni apostolicae reservata, per talem reservationem sunt affecta ita, quod illorum collatio non tenet, si per alium a Romano Pontifice fuerit facta.

Paulus Venetus Papa II.

Ad Romani Pontificis providentiam et circumspectionem providam spectare dignoscitur, dubia iuris, (ex quibus lites graves oriuntur indies,) suae declarationis oraculo terminare, prout negotiorum qualitate et temporum conditione inspectis conspexerit in Domino salubriter expedire. Quum itaque nonnulli Romani Pontifices praedecessores nostri per diversas eorum constitutiones, quas suo tempore duntaxat durare voluerunt, quaecunque beneficia ecclesiastica, quae sui et sanctae Romanae ecclesiae viventium et tunc exsistentium cardinalium familiares continui commensales obtinebant, et in posterum obtinerent eorum familiaritate durante, etiamsi ab ipsa familiaritate per obitum cardinalium eorundem vel alias recessissent; nec non illa, quae etiam fructuum et proventuum camerae apostolicae debitorum collectores, et qui ipsorum praedecessorum temporibus sua officia exercerent unitl subcollectores, durantibus eorum officiis obtinebant, ac in quibuscunque locis vacaverint, cum irritantis appositione decreti, et deinde praedecessoribus ipsis sublatis de medio, ac eorum beneficiorum occurrentibus vacationibus, inter utriusque iuris interpretes, etiam officiales Romanae curiae, saepenumero haesitatum exstiterit, an beneficia huiusmodi propter reservationem et decretum praedicta reservata vel affecta remanserint ita, quod nullus praeter Romanum Pontificem de illis disponere potuerit sive possit, reservatione et decreto obsistentibus supra dictis, ac quum propter ambiguitatem huiusmodi, varias quoque iurisperitorum opiniones et discrepationes ipsas[30]) adverteremus plerumque pro reservatione et affectione praemissis, interdum vero econtra pronunciatum et definitum fore: nos, qui vigilis more pastoris super his maturo providendum esse consilio non indigne censuimus, et propterea in singulis causis super quibusvis beneficiis ecclesiasticis eandem ambiguitatem quomodolibet concernentibus usque ad nostrum beneplacitum supersedere mandavimus, cupientes, (quemadmodum nostro incumbit officio,) dubiis huiusmodi finem imponere, subditorum obviare dispendiis, et, (ne lites fiant penitus immortales,) de opportuno remedio providere, felicis recordationis Urbani V., Gregorii IX., Bonifacii VIII. Romanorum Pontificum, etiam praedecessorum nostrorum, qui ad submovenda alterrationum fomenta et ambiguitates huiusmodi lucidandas declarationes similes per suas literas ediderunt, vestigiis inhaerendo, ac provide considerantes effectum, per reservationem manusque appositionem eorundem praedecessorum in dictis beneficiis inesse productum, per obitum ipsorum nequaquam censeri debere revocatum, Romani quoque Pontificis manus appositionem praedictam tantae efficaciae tantaeque virtutis exsistere, ut, etsi literae apostolicae super provisionibus beneficiorum, aut de providendo mandatis, in quibus decretum et reservatio huiusmodi apponuntur, ex aliqua causa suum debitum non sortiantur effectum, facultatem tamen providendi de beneficiis taliter reservatis quibuscunque aliis fuisse ademptam huius perpetuae et irrefragabilis constitutionis edicto de venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae ecclesiae cardinalium consilio omnia et singula beneficia ecclesiastica, saecularia et cuiusvis ordinis regularia, etiamsi praepositatus, canonicatus, praepositurae et praebendae, dignitates, personatus, administrationes vel officia fuerint, etiamsi ad illa consueverint qui illis praeficiuntur per electionem assumi, eisque cura immineat animarum, ut praemittitur, reservata, et per Romanos Pontifices successores nostros canonice intrantes in posterum reservanda, ac etiam quovis modo vacantia et in antea vacatura, per huiusmodi reservationem et decretum remansisse et remanere semper affecta, nullumque de illis, quum primum vacare contigerit, praeter eundem Romanum Pontificem ea vice quovis modo disponere potuisse sive posse, harum serie decernimus et pariter declaramus. Quod tam in pendentibus etiam per appellationem, quam in futurum super eisdem beneficiis (ut praemittitur) reservatis committendis causis per dilectos filios magistros capellanos nostros, causarum palatii apostolici auditores, atque alios quoscunque delegatos et iudices ubilibet inviolabiliter observari, et secundum praemissa, nec aliter sententiari et definiri volumus atque mandamus eis et eorum cuilibet, quavis alia super praemissis interpretandi facultate sublata, decernentes exnunc irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae constitutionis, declarationis, voluntatis, mandati et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum[31]) se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Marcum, anno incarnationis dominicae MCCCCLXVII. Kal. Septembr. Pont. nostri An. III.

TITULUS III.

NE SEDE VACANTE ALIQUID INNOVETUR.

CAP. UN.[1])

Papa, volens providere divino cultui et ministris eiusdem, et occurrere dispendiis, quae ipsis quotidie imminent propter occupationes vacantium ecclesiarum primi anni, quae competunt ex diversis titulis aliquibus ecclesiis seu personis, statuit, quod, quando talis occupatio imminebit in beneficiis, quae consueverunt in decimae solutione taxari, collectores ipsorum annalium sint contenti ipsa summa, pro qua consuevit dari decima, si ipsum eligendam duxerint, totali residuo penes eum, cui collatum est beneficium, remanente, vel dimissa eidem summa praedicta, possint dictum residuum sibi assumere, dum tamen alterum intra X. dies dicti eligant collectores; alias post X. dies ipsorum optio in beneficiatum transeat ipso iure. In non taxatis autem fructus decimabiles illius anni dividantur per medium, et utrique eorum medietas tribuatur, ita, quod, si alter dimidia noluerit contentari, ipsa in volentem transeat ipso iure, et, si quisquam aliquis contra dictam ordinationem receperit, poenas hic contentas incurrat.

Ioannes XXII. *Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.*

Suscepti regiminis nos cura sollicitat, ut, quae in ecclesiis non absque dispendio ministrorum et cultus detrimento divini servari videamus[2]), per appositionem congrui moderaminis in melius reformemus. Quum itaque in nonnullis ecclesiis observetur, et a longis retroactis temporibus fuerit observatum, quod fructus primi

Cap. XIII. 29) *pro quo:* Ed. Rom. oper. mend.
Cap. XIV. 30) *ipsas:* Böhm. — 31) add. *eius:* id.

TIT. III. Cap. un. 1) Cod. Lips. 18. — Exstat inter Extr. Ioa. XXII. tit. de elect. c. 2. — 2) *videremus:* Cod. Lips.

vel secondi, aut alterius cuiusque sequentis anni beneficiorum, vacantium in eisdem, defuncto vel fabricae, aut ecclesiis vel personis, habentibus annalia de consuetudine, privilegio vel statuto applicetur in totum ita, quod illi, qui huiusmodi beneficia canonice obtinent, et ad quos alias de iure fructus ipsi spectare deberent, nihil inde percipiunt, unde illud inconveniens sequitur, quod commode nequeunt ad impendendum servitium debitum residere in ecclesiis, in quibus beneficiati exsistunt: nos, de illo super his remedio providere volentes, per quod hi et illi in fructuum perceptione praedictorum participent, et ecclesiae debitis servitiis non fraudentur, praesenti decreto statuimus de fratrum nostrorum consilio, quod illi, qui fructus praedictos sibi hactenus integre vindicabunt ex privilegio[3]), de consuetudine vel statuto, nihil exinde ultra summam, pro qua unumquodque beneficiorum ipsorum[4]) consuevit in decimae solutione taxari, praetextu cuiusvis privilegii, consuetudinis vel statuti quovis modo percipiant, sed ipsius summae perceptione duntaxat sint omnino contenti, totali residuo praedicta obtinentibus beneficia remansuro; nisi forsan illi, qui fructus eosdem[5]) soliti fuerint[6]) (ut praefertur) cum integritate percipere, pro se mallent ipsum habere residuum, et obtinentibus ipsa beneficia summam dimittere memoratam. Quo casu percipiendi quod maluerint illis relinquimus optionem, sic, quod intra X. dies, postquam sciverint[7]), beneficia ipsa vacare, ii, quibus annalia ipsa debentur ex privilegio, consuetudine vel statuto, aut ipsorum annalium collectores, quam partem habere voluerint, an scilicet decimae taxationem, vel illa dimissa[8]) residuum, nulla subhastatione praemissa eligere teneantur. Quam electionem si intra dictos X. dies non fecerint, ut est dictum: extunc ad eum, cuius est beneficium, huiusmodi optio vel electio transeat ipso iure. Et[9]) hoc in ecclesiis et partibus illis, in quibus beneficia maiora et alia quantum ad solutionem decimae sunt taxata, volumus observari. In illis vero partibus et ecclesiis, in quibus decimarum taxatio non est facta, servetur, quod fructus et obventiones beneficii tunc vacantis, quos in decima solvere consuevit, per medium dividantur, quorum medietatem habeat is, cui annalium per alterum de praedictis modis perceptio est concessa[10]), reliquam vero medietatem percipiat[11]) ille, cui beneficium est concessum pro sustentatione sua et aliis ecclesiae oneribus supportandis. Quodsi alter de praedictis praedicta medietate voluerit esse contentus, altero contentari nolente: pars[12]) nolentis ipso iure transeat ad volentem, et volens fructus et obventiones illius beneficii percipiet universos, eidem beneficio congrue faciens deserviri, ac eius supportans onera consueta. Et si quicquam aliquis praedictorum[13]) ultra praemissa perceperit, illudque his, ad quos pertinebit[14]), intra mensem non restituerit cum effectu: eo ipso, si episcopus vel superior praelatus fuerit, a pontificalibus et ingressu ecclesiae noverit se suspensum; si autem capitulum, universitas vel collegium[15]): ecclesiastico interdicto se noverit, donec praedicta cum integritate restituerit, subiacere. Si vero aliqua singularis persona ecclesiastica vel mundana id fecerit: excommunicationis incurrat sententiam ipso facto, a qua, nisi restitutione praemissa, praeterquam in mortis articulo, minime[16]) absolvatur, non obstantibus quibuscunque privilegiis[17]) vel indulgentiis, aut contrariis consuetudinibus, aut contrariis statutis, iuramento, confirmatione sedis apostolicae aut alia quacunque firmitate vallatis. Quae omnia quoad haec[18]) auctoritate apostolica revocamus, cassamus et irritamus, et nullius deinceps esse volumus firmitatis. Nulli ergo[19]) omnino hominum liceat hanc paginam nostrae constitutionis, revocationis, cassationis et voluntatis infringere, vel ei etc. Si quis etc. Datum Avinion. Kal. Novembr. Pont. nostri An. II.

TITULUS IV.

DE REBUS ECCLESIAE NON ALIENANDIS.

CAP. UN.

Bonorum ecclesiasticorum alienatio non tenet, et alienantes et recipientes sunt excommunicati, praelatisque diversis diversae poenae imponuntur.

Paulus Venetus *Papa II.*

Ambitiosae cupiditati, illorum praecipue, qui divinis et humanis affectati, damnatione posposita, immobilia et pretiosa mobilia Deo dicata, ex quibus ecclesiae, monasteria et pia loca reguntur illustranturque, et eorum ministri sibi alimoniam vindicant, profanis usibus applicare, aut cum maximo illorum ac divini cultus detrimento exquisitis mediis usurpare praesumunt, occurrere cupientes, omnium rerum et bonorum ecclesiasticorum alienationem, omneque pactum, per quod ipsorum dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem et conductionem ultra triennium, nec non infeudationem vel contractum emphyteuticum, praeterquam in casibus a iure permissis, ac de rebus et bonis in emphyteusim ab antiquo concedi solitis, et tunc[1]) ecclesiarum evidenti utilitate, ac de fructibus et bonis, quae servando servari non possunt, pro instantis temporis exigentia, hac perpetuo valitura constitutione praesenti fieri prohibemus, praedecessorum nostrorum constitutionibus, prohibitionibus et decretis aliis super hoc editis, quae tenore praesentium innovamus, in suo nihilominus robore permansuris. Si quis autem contra huius nostrae prohibitionis seriem de bonis et rebus eisdem quicquam alienare praesumpserit: alienatio, hypotheca, concessio, locatio, conductio et infeudatio huiusmodi, nullius omnino sint roboris vel momenti, et tam qui alienat, quam is, qui alienatas res et bona praedicta receperit, sententiam excommunicationis incurrat. Alienanti vero bona ecclesiarum, monasteriorum locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice aut contra praesentis constitutionis tenorem, si pontificali vel abbatiali praefulgeat dignitate, ingressus ecclesiae sit penitus interdictus. Et si per sex menses immediate sequentes sub interdicto huiusmodi animo (quod absit) perseveraverit indurato: lapsis mensibus eisdem a[2]) regimine et administratione suae ecclesiae vel monasterii, cui praesidet, in spiritualibus et temporalibus sit eo ipso suspensus. Inferiores vero praelati, commendatarii, et aliarum ecclesiarum rectores, beneficia vel administrationem quomodolibet obtinentes, prioratibus, praepositurís, praepositatibus, dignitatibus, personatibus, administrationibus, officiis, canonicatibus, praebendis, aliisque ecclesiasticis cum cura et sine cura saecularibus et regularibus beneficiis, quorum res et bona alienarunt duntaxat, ipso facto privati exsistant, illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur, possintque per locorum ordinarios, vel alios, ad quos eorum collatio pertinet, personis idoneis, (illis exceptis, quae propterea privatae fuerint,) libere de iure conferri, nisi alias dispositioni apostolicae sedis sint specialiter aut generaliter reservata; nihilominus alienatae res et bona huiusmodi ad ecclesias, monasteria et loca pia, ad quae ante alienationem huiusmodi pertinebant, libere revertantur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae prohibitionis et innovationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Marcum, anno Dom. incarn. MCCCCLXVIII. Kal. Mart. Pont. nostri An. IV.

TITULUS V.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

CAP. I.

Contractus emptionis et venditionis annui census cum conditione revenditionis declaratur hic non esse usurarius. Et in fine mandatur, quod huiusmodi bulla publicetur.

Martinus V. *venerabilibus fratribus Trecerensi et Lubicinensi ac Almicensi Episcopis.*

Regimini universalis ecclesiae quanquam immeriti disponente Domino praesidentes, curis angimur assiduis, ut iuxta creditae nobis dispensationis officium subditorum quorumlibet paci et quieti, quantum nobis ex alto conceditur, intendamus, et dubia, quae inter eos oriuntur pro tempore, ne litis anfractum seu scandalorum parturiant fomentum, nostro moderamine declarentur. Sane, petitio dilectorum filiorum universorum cleri, nobilium, incolarum, et habitatorum civitatis et dioecesis Vratislaviensis nobis exhibita continebat, quod a centum annis citra et supra, et a tanto tempore et per tantum tempus, cuius contrarii memoria hominum non exsistit, in eisdem civitate et dioecesi ac partibus aliis vicinis quaedam consuetudo rationabilis observata, praescripta ac moribus utentium approbata ad communem hominum utilitatem introducta fuisset, pro quibus princeps, baro, miles, civis sive oppidanus partium earundem, quum hoc expedire videbatur, melius pro tunc non valentes sibi consulere, personae ecclesiasticae, aut saeculari collegio, aut universitati, oppido vel civitati, super bonis suis, do-

Cap. un. 3) *privilegiis, cons.:* id. — 4) *suorum:* id. — 5) abest ab eod. — 6) *fuerunt:* id. — 7) *sciverunt:* id. — 8) *praetermissa residuum, sub taxatione praemissa:* id. — 9) omitt. id. — 10) *commissa:* id. — 11) *percipiet:* id. — 12) *praed. med:* omitt. id. — 13) *praemissorum:* id. — 14) *pertinuerit:* id. — 15) add.: *fuerit:* id. — 16) *nullatenus:* id. — 17) *privilegiis vel contrariis consuet. vel statutis:* id. — 18) *hoc:* id. — 19) *Nulli ergo homini etc. Dat. Avin. IIII. Kal. Nov.:* id.
TIT. IV. Cap. un. 1) *cum:* Bohm. — 2) *e:* id.

nialis, oppidis, terris, agris, praediis, domibus et hereditatibus vendere consuevit, et vendidit nonnus census unius vel plurium marcarum, aut grossorum Pragensium nummi polonaei et paganeoti consueti, ad rationem et pro qualibet marca annui census X. XI. XIII. XIV. marcae, aut plus vel minus, secundum temporis qualitatem, prout ipsi contrahentes tunc inter se convenerunt, ipsi venditori tunc integraliter in pecunia numerata solvi consueverunt, bonis, in ipso contracto tunc expressis, pro ipsius census annui exsolutione in perpetuum obligatis. Et semper in ipsis contractibus expresse ipsis venditoribus data fuit facultas atque gratia, quod ipsum annuum censum in toto vel in parte pro eadem summa denariorum, quam ab ipsis emptoribus receperunt, quandocunque vellent, libere absque alicuius requisitione, contradictione vel assensu possent exstinguere et redimere, ac se ab ipsius census solutione extunc penitus liberare. Sed ad hoc huiusmodi census venditores inviti nequaquam per emptores arctari vel adstringi valerent, etiam ipsis possessionibus et bonis obligatis penitus interemptis seu destructis. Fuitque et est talis contractus emptionis et venditionis per episcopos Vratislavienses pro tempore exsistentes et eorum officiales, nec non per diversos dominos temporales locorum et terrarum, in quibus census huiusmodi constituti exsistunt, tanquam licitus et communi utilitati deserviens, saepius confirmatus pariter et approbatus. Quodque etiam super huiusmodi censibus plurima beneficia ecclesiastica, collegia, canonicatus et praebendae, dignitates, personatus et officia, vicariae, altaria numero plus quam duo millia, de expresso consensu et voluntate dominorum temporalium, sub quorum territoriis dicta bona obligata consistunt, erecta, dotata et fundata authenticis eorundem dominorum temporalium literis sigillis sigillatis et roboratis fore noscuntur. Quodque etiam venditores eorundem censuum se nonnunquam ad ipsorum censuum solutionem poenis et censuris ecclesiasticis ordinariorum locorum sponte et libere submiserunt, sicuti etiam aliqui eorum tractu temporis compulsi fuerunt, et compelli consueverunt. Tamen nonnulli ex venditoribus ipsis, in avaram partem conversi, cupientes cum alterius pecunia locupletari, huiusmodi census, hucusque per eos antea libere et absque ulla contradictione solutos, eisdem emptoribus tam ecclesiasticis quam saecularibus solvere contradicunt et recusant, confingentes, huiusmodi emptionis et venditionis contractus fore et esse usurarios et illicitos, ipsos emptores ecclesiasticos et saeculares, nec non collegia, canonicatus, et praebendas, et dignitates, personatus et officia, vicarias et altaria, ac beneficia huiusmodi ipsorum annuorum censuum spoliant perceptione, et detinent spoliatos in animarum suarum periculum, eorumque emptorum praeiudicium, damnum et gravamen. Et propterea, an contractus emptionis et venditionis huiusmodi liciti exsistant, a nonnullis haesitatur. Quare pro parte eorundem cleri, nobilium, incolarum et habitatorum civitatis et dioecesis Vratislaviensis nobis fuit humiliter supplicatum, ut, an contractus huiusmodi liciti vel illiciti censeri debeant, declarare, et alias eis in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati, quia etiam ex relatione dilecti filii nostri Gulielmi tituli sancti Marci presbyteri cardinalis, cui negotium huiusmodi cum peritorum consilio commisimus examinandum, comperimus, contractus huiusmodi iuridicos, et iuxta determinationem doctorum licitos fore, ad huiusmodi ergo ambiguitatis tollendum dubium in praemissis, praefatos contractus licitos et iuri communi conformes, ac ipsorum censuum venditores ad illorum solutiones (remoto contradictionis obstaculo) obligari, auctoritate apostolica tenore praesentium ex certa scientia declaramus, non obstantibus praemissis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Volentes, quod praedictae literae nostrae debitum sortiantur effectum, fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo aut unus vestrum, per vos vel alium seu alios praefatis emptoribus in praemissis opportuni favoris praesidium efficaciter impendentes, dictasque literas, ubi, quando et quoties expedire videritis, auctoritate nostra solenniter publicantes, faciatis eadem auctoritate eisdem emptoribus, vel ipsorum procuratoribus eorum nominibus, per venditores seu debitores censuum huiusmodi de praefatis censibus iuxta contractuum et conventionum, inter ipsos habitorum formam et tenorem plenam et debitam satisfactionem impendi, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, non obstante, si aliquibus communiter vel divisim a sede apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint, per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Romae, apud sanctos Apost. VI. Nonas Iul. Pont. nostri Ao. VIII.

CAP. II.

Contractum quendam emptionis et venditionis, praecedenti similem, declarat esse iuri consonum et ab usuris alienum. Et tandem iubet praesentem bullam cunctis manifestari.

Calixtus III. *Episcopus, Magdeburgensis, Nuremburgensis*[1]*) et Halberstadensis ecclesiarum Decanis.*

Regimini universalis ecclesiae quanquam immeriti disponente Domino praesidentes, curis angimur assiduis, ut iuxta nobis crediti dispensationem officii subditorum quorumlibet paci et quieti, quantum nobis ex alto conceditur, intendamus, et dubia, quae inter eos oriuntur pro tempore, ne litium anfractus exinde seu scandala proveniant, debito, prout iustitia persuaserit, declarationis nostrae ministerio supiantur. Sane pro parte venerabilis fratris nostri Ioannis episcopi Mersburgensis et dilectorum filiorum universi cleri civitatis et dioecesis Mersburgensis nobis nuper exhibita petitio continebat, quod, licet a tanto tempore, cuius contrarii memoria non exsistit, in diversis Alemaniae partibus pro communi hominum utilitate inter habitatores et incolas partium earundem talis inoleverit, hactenusque observata fuerit legitime praescripta, ac moribus utentium et ordinariorum permissione et plerumque expressa ratificatione approbata consuetudo, quod ipsi habitatores et incolae, sive illi ex eis, quibus id pro suis statu et indemnitatibus expedire visum fuerit, super eorum bonis, domibus, agris, praediis, possessionibus et hereditatibus annuos marcarum, florenorum seu grossorum monetae in partibus illis currentis, reditus seu census vendentes, pro singulis ex marcis, florenis sive grossis huiusmodi ab eis, qui illas vel illos, sive reditus sive census ipsos emerint, certum competens pretium in numerata pecunia secundum temporis qualitatem, prout ipsi vendentes et ementes in contractibus super his inter se firmaverunt, et recipere soliti fuere, illa ex domibus, terris, agris, praediis, possessionibus et hereditatibus praedictis, qui in huiusmodi contractibus expressi fuerunt, praedictorum solutione redituum et censuum efficaciter obligantes in illorum vendentium favorem, hoc adiecto, quod ipsi pro rata, qua huiusmodi per eos receptam dictis ementibus restituerent in toto vel in parte pecuniam, a solutione redituum seu censuum, huiusmodi restitutam pecuniam contingentium, liberi forent penitus et immunes, sed iidem ementes, etiamsi bona, domus, terrae, agri, possessiones et hereditates huiusmodi processu temporis ad omnimodae destructionis sive desolationis reducerentur opprobrium, pecuniam ipsam etiam agendo repetere non valerent. Apud aliquos tamen haesitationis versatur scrupulus, an huiusmodi contractus liciti sint censendi. Unde nonnulli, illos usurarios fore praetendentes, occasionem quaerunt reditus et census huiusmodi ab eis debitos non solvendi. Quare pro parte episcopi et cleri praedictorum, asserentium, quod in talibus hic emptis censibus et reditibus fructus, reditus et proventus plurium ecclesiarum, monasteriorum, hospitalium et ecclesiasticorum beneficiorum civitatis et dioecesis ac partium praedictarum, nec non fere omnes quotidianae distributiones, quae in plerisque ex ecclesiis ipsis divinis interessentibus ministrari solent, consistere noscuntur, nobis fuit humiliter supplicatum, ut super his apostolicae sedis declarationis oraculum impertiri et adiicere paterna dilectione curaremus. Nos igitur, huiusmodi in hac parte supplicationibus inclinati, et factas ex commissione felicis recordationis Martini Papae V. praedecessoris nostri desuper examinationem, et eiusdem praedecessoris nostri declarationem attentius perstringentes, suisque vestigiis inhaerentes, ad omne super his ambiguitatis tollendum dubium praefatos contractus licitos iurique conformes, et vendentes eosdem ad ipsorum solutionem censuum et redituum iuxta dictorum contractuum tenorem, remoto contradictionis obstaculo, efficaciter teneri, auctoritate apostolica praesentium serie declaramus. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum anno incarnationis dominicae MCCCCLV. pridie nonas Maii, Pontificatus nostri anno primo. Volentes itaque, quod praedictae literae debitum sortiantur effectum, fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo aut unus vestrum, per vos vel alium seu alios dictis praeposito, decano, capitulo ac aliis benefi-

TIT. V. Cap. II. 1) leg.: *Numburgensis.*

ciatis opportunae defensionis praesidio assistentes, dictasque literas, ubi et quando ac quoties expedire videritis, auctoritate nostra solenniter publicantes, faciatis et eadem auctoritate per venditores seu debitores redituum et censuum huiusmodi dictis emptoribus, seu illis, quibus ipsorum redituum et censuum solutio praestanda fuerit, de eisdem censibus et reditibus iuxta contractuum et conventionum super his habitorum formam et tenorem plenam et debitam satisfactionem impendi, contradictores vero per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, non obstante, si aliquibus communiter vel divisim a sede apostolica indultum existat, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint, per literas apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum ut supra.

TITULUS VI.

DE SEPULTURIS.

CAP. I.

Corpora defunctorum exenterantes, et ea immaniter decoquentes, ut ossa a carnibus separata ferant sepelienda in terram suam, ipso facto sunt excommunicati.

Bonifacius VIII.[1])

Detestandae feritatis abusum, quem[2]) ex quodam more horribili nonnulli fideles improvide prosequuntur, nos, piae intentionis ducti[3]) proposito, ne abusus praedicti saevitia ulterius corpora humana dilaceret, mentesque[4]) fidelium horrore[5]) commoveat, et perturbet[6]) auditum, digne decrevimus abolendum. Praefati namque fideles[7]) huius suae improbandae utique consuetudinis vitio intendentes,[8]) si quisquam ex eis genere nobilis, vel dignitatis titulo insignitus, praesertim extra suarum partium limites debitum naturae persolvat, in suis vel alienis remotis partibus sepultura electa, defuncti corpus ex quodam impiae[9]) pietatis affectu truculenter exenterant, ac illud membratim vel in frusta immaniter[10]) concidentes, ea subsequenter aquis immersa exponunt ignibus decoquenda. Et tandem ab ossibus tegumento carnis excusso, eadem ad partes[11]) praedictas mittunt seu deferunt tumulanda. Quod non solum divinae maiestatis conspectui abominabile plurimum[12]) redditur, sed etiam humanae considerationis obtutibus occurrit vehementius abhorrendum. Volentes igitur, (prout officii nostri debitum exigit,) illud in hac parte remedium adhibere, per quod tantae abominationis, tantaeque immanitatis et impietatis abusus penitus deleatur, nec extendatur ad alios, apostolica auctoritate statuimus et[13]) ordinamus, ut, quum quis, cuiuscunque status aut generis seu[14]) dignitatis exstiterit, in civitatibus, terris seu locis, in quibus catholicae fidei cultus viget, diem de cetero claudet extremum, circa corpora defunctorum huiusmodi abusus vel similis nullatenus observetur, nec fidelium manus tanta immanitate foedentur. Sed, ut defunctorum corpora sic impie se[15]) crudeliter non tractentur, deferantur ad loca, in quibus viventes elegerint sepeliri, aut in civitate, castro vel loco, ubi decesserint, vel loco vicino ecclesiasticae sepulturae tradantur ad tempus[16]) ita, quod demum incineratis corporibus, aut alias ad loca[17]), ubi sepulturam elegerint, deportentur et sepeliantur in eis. Nos enim[18]), si praedicti defuncti exsecutor vel exsecutores, aut familiares eius, seu quivis alii, cuiuscunque ordinis, conditionis, status aut gradus fuerint[19]), etiamsi pontificali dignitate praefulgeant, aliquid contra huiusmodi nostri statuti et ordinationis tenorem praesumpserint attentare[20]), defunctorum corpora sic inhumaniter et crudeliter pertractando[21]), vel faciendo pertractari[22]), excommunicationis sententiam, quam exnunc in ipsos proferimus, ipso facto se noverint incursuros, a qua non nisi per apostolicam sedem, (praeterquam in mortis articulo,) possint absolutionis beneficium obtinere. Et[23]) nihilominus ille, cuius corpus sic[24]) inhumane tractatum fuerit, ecclesiastica careat sepultura. Nulli ergo etc.[25]). Datum Lateran. XII. Kal. Martii. Pont. nostri Ao. VI.

CAP. II.

Super praedicationibus, confessionibus et sepulturis providet hoc cap., ut tollat contentiones, quae olim erant inter curatos ex una parte, et Iacobitas et Chordigeros ex altera. Hoc cap. licet fuisset sublatum per extravagantem: Inter cunctas, *quae est infr. de* privil.*, est tamen hodie innovatum per Clem.* Dudum *de sepult.*

Bonifacius VIII.

Super cathedram praeeminentiae pastoralis divina disponente clementia constituti, etsi multis et arduis, quae in amplum Romanae curiae alterum undique confluunt quasi torrens, praegravemur negotiis, curis excitemur innumeris, cogitationibus plurimis distrahamur: circa id tamen ferventibus votis intendimus, vacamus instantius, ac operosae studium sollicitudinis impertimur, ut ad divini nominis[26]) gloriam, exaltationem catholicae fidei, et profectum fidelium animarum, (praecisis radicitus dissidiorum vepribus, et litigiorum[27]) anfractibus omnino subductis,) inter ecclesiarum antistites ad curam et regimen gregis dominici deputatos, ceterasque personas, quas ordo clericalis includit, pacis tranquillitas vigeat, fervor caritatis exaestuet, invalescat concordiae unitas, animorum identitas perseveret. Scimus enim et ex evidentia facti colligimus, quod non nisi in pacis tempore bene colitur pacis auctor, nec ignoramus, quod dissensiones et scandala pravis actibus aditum praeparant, rancores et odia suscitant, et illicitis moribus ausum praebent. Ab olim siquidem inter praelatos et rectores, seu sacerdotes ac clericos parochialium ecclesiarum per diversas mundi provincias constitutos ex una parte, et Praedicatorum et Minorum ordinum fratres ex altera, (pacis aemulo satore zizaniae procurante,) gravis et periculosa discordia exstitit suscitata super praedicationibus fidelium populis faciendis, eorum confessionibus audiendis, poenitentiis iniungendis eisdem, et tumulandis defunctorum corporibus, qui apud fratrum ipsorum ecclesias sive loca noscuntur eligere sepulturam. Nos autem, pii patris more laudabili moleste ferentes incommoda filiorum, reducentes ad exactae considerationis examen, ac intra pectoris claustra sollicite revolventes, quam sit plena periculis, quam onusta dispendiis, quamque in divinae maiestatis conspectu reddatur exosa discordia supra dicta, et propterea intendentes paternae sollicitudinis studio illam prorsus evellere ac omnimode submovere, nullis unquam futuris temporibus favente Domino suscitandam, grandi quoque desiderio cupientes, ut huiusmodi negotium, quod potissime insidet cordi nostro, finem salubrem et celerem per apostolicae sollertiae studium consequatur, diligenti cum fratribus nostris deliberatione praehabita super eo, ad honorem Dei et exaltationem catholicae fidei, quietum statum partium praedictarum ac salutis animarum fidelium incrementum, de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica statuimus et ordinamus, ut dictorum ordinum fratres in ecclesiis et locis eorum, ac in plateis communibus libere valeant clero et populo praedicare ac proponere verbum Dei, hora illa duntaxat excepta, in qua locorum praelati praedicare voluerint, vel coram se facere solenniter praedicari, in qua praedicare cessabunt, praeterquam si aliud de praelatorum ipsorum voluntate processerit ac licentia speciali. In studiis autem generalibus, ubi sermones ad clerum ex more fieri solent, diebus illis, quibus praedicari solenniter consuevit, ad funera etiam mortuorum, et in festis specialibus sive peculiaribus eorundem fratrum, possint iidem fratres et liceat eis libere praedicare nisi forte illa hora, qua solet ad clerum in praedictis locis Dei verbum proponi, episcopus vel praelatus superior clerum ad se generaliter convocaret, aut ex aliqua ratione vel causa urgente clerum ipsum duceret congregandum. In ecclesiis autem parochialibus fratres illi nullatenus audeant vel debeant praedicare vel proponere verbum Dei, nisi fratres praedicti a parochialibus sacerdotibus invitati fuerint vel vocati, et de ipsorum beneplacito et assensu, seu petita licentia fuerit et obtenta, nisi episcopus vel praelatus superior per eosdem fratres praedicari mandaret. Statuimus etiam et ordinamus auctoritate praedicta, ut in singulis civitatibus et dioecesibus, in quibus loca fratrum ipsorum consistere dignoscuntur, vel in civitatibus et dioecesibus locis ipsis vicinis, in quibus loca huiusmodi non habentur, magistri, priores, provinciales praedicatorum, aut eorum vicarii, et generales et provinciales ministri, et custodes Minorum ordinum praedi-

TIT. VI. Cap. I. 1) Cod. Lips. 4. — 2) *quam:* id. — 3) *inducti:* id. — 4) *mentes quoque:* id. — 5) *errore:* id. — 6) *conturbet:* Ed. Bas. — 7) *infideles:* Cod. Lips. — 8) *inhaerentes:* id. — 9) *ex quodam impietatis:* id. — 10) *inhumaniter:* id. — 11) desid. in eod. — 12) *plerumque:* id. — 13) *et etiam:* id. — 14) *seu etiam:* id. — 15) *aut:* id. — 16) *ad temp.:* desid. in Ed. Bas. — 17) *ad loca:* desid. ib. — 18) *aliquin:* ead. — 19) omitt. Cod. Lips. — 20) desid. in Ed. Bas. — 21) *pertractare:* ead. — 22) *tractari:* Cod. Lips. — 23) abest ab eod. — 24) omitt. id. — 25) *Nulli etc.* desid. in Ed. Bas. — *Nulli ergo homini liceat hanc paginam nostri statuti, ordinationis et prolationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursurum. Dat. Alani IV. Kal. Oct. Pont. nostri Ao. V.:* Cod. Lips.

Cap II. 26) *homini:* Ed. Rom. oper. mend. — 27) *litigiosorum:* ead. oper. mend.

ciorum ad praesentiam praelatorum eorundem locorum se conferant per se vel per fratres, quos ad hoc idoneos fore putaverint, humiliter petituri, ut fratres, qui ad hoc electi fuerint, in eorum civitatibus et dioecesibus confessiones subditorum suorum, confiteri sibi volentium, audire libere valeant, et huiusmodi confitentibus, (prout secundum Deum expedire cognoverint,) poenitentias imponere salutares, atque eisdem absolutionis beneficium impendere de licentia, gratia et beneplacito eorundem. Ac deinde praefati magistri, priores, provinciales et ministri ordinum praedictorum eligere studeant personas sufficientes, idoneas, vita probatas, discretas, modestas, atque peritas ad tam salubre ministerium et officium exsequendum. Quas sic ab ipsis electas repraesentent vel faciant praesentari praelatis, ut de eorum licentia, gratia et beneplacito in civitatibus et dioecesibus eorundem huiusmodi personae sic electae confessiones confiteri sibi volentium audiant, imponant poenitentias salutares, et beneficium absolutionis impendant, prout superius est expressum, extra civitates et dioeceses, in quibus fuerint deputatae, per quas eas volumus et non per provincias deputari, confessiones nullatenus auditurae. Numerus autem personarum, assumendarum ad huiusmodi officium exercendum, esse debet, prout universitas cleri et populi, ac multitudo vel paucitas exigit eorundem. Et si iidem praelati petitam licentiam confessionum huiusmodi audiendarum concesserint: illam praefati magistri, ministri et alii cum gratiarum recipiant actione, dictaeque personae sic electae commissum sibi officium exsequantur. Quodsi forte iam-dicti praelati quemquam ex dictis fratribus praesentatis eisdem ad huiusmodi officium nollent habere, vel non ducerent admittendum: eo amoto vel subtracto loco ipsius similiter eisdem praesentandus praelatis possit et debeat alius subrogari. Si vero iidem praelati praefatis fratribus, ad confessiones (ut praemittitur) audiendas electis huiusmodi exhibere licentiam recusarint: nos exnunc ipsis, ut confessiones sibi confiteri volentium libere liciteque audire valeant, et eisdem poenitentias imponere salutares, atque eisdem beneficium absolutionis impertiri, gratiose concedimus de plenitudine apostolicae potestatis. Per huiusmodi autem concessionem nequaquam intendimus personis seu fratribus ipsis ad id taliter deputatis potestatem in hoc impendere ampliorem, quam in eo curatis vel parochialibus sacerdotibus est a iure concessa, nisi forsan eis ecclesiarum praelati uberiorem in hac parte gratiam specialiter duxerint faciendam. Huiusmodi quoque statuto et ordinationibus nostris adiicimus, ut fratres dictorum ordinum in ecclesiis vel locis suis ubilibet constitutis liberam (ut sequitur) habeant sepulturam, videlicet, quod omnes ad eam recipere valeant, qui sepeliri elegerint in locis et ecclesiis memoratis. Verum, ne parochiales ecclesiae et ipsarum curati sive rectores, qui ministrare habent ecclesiastica sacramenta, quibus noscitur de iure competere praedicare, seu proponere verbum Dei, et[28]) confessiones audire fidelium, debitis et necessariis beneficiis defraudentur, quum operariis mercedis exhibitio debeatur: auctoritate apostolica constituimus et ordinamus eadem, ut dictorum ordinum fratres de obventionibus omnibus, tam funeralibus quam quibuscunque et quomodocunque relictis distincte vel indistincte ad quoscunque certos vel determinatos usus, de quibus etiam quarta sive canonica portio dari sive exigi non consuevit, vel non debet de iure, nec non de datis vel qualitercunque donatis in morte seu mortis articulo in infirmitate donantis vel dantis, de qua decesserit, quomodocunque, directe vel indirecte, fratribus ipsis vel aliis pro eisdem, quartam partem, (quam auctoritate apostolica taxamus et etiam limitamus,) parochialibus sacerdotibus et ecclesiarum rectoribus seu curatis largiri integre teneantur, facturi et curaturi, quod nec alii, nec aliis, a quibus quarta huiusmodi minime deberetur, ad ipsorum fratrum utilitatem vel commodum huiusmodi fiant relicta, aut in eos taliter data vel donata procedant[29]), seu quod in morte vel ab infirmis huiusmodi dandum vel donandum fratribus ipsis exsisteret, in eorundem dantium vel donantium sanitate sibi dari vel donari procurent. In quibus per ipsos vitandis eorum intendimus conscientias onerare, ut, si (quod absit) per fratres ipsos dolo vel fraude quicquam in hac parte agi fortasse contigerit, (praeter id, quod eos propterea dictis sacerdotibus, rectoribus et curatis teneri volumus,) etiam districta ratio in extremi iudicii examine requiratur ab eis. Ultra portionem autem huiusmodi nihil valeant parochiales rectores, curati et praelati exigere supra dicti, neque illis dicti fratres amplius impendere sint adstricti, neque ad id a quoquam possint aliqualiter coerceri. Nos etenim, (ut in cunctis aequaliter et pacifice favente Domino procedatur,) universa privilegia, gratias, indulgentias, verbo seu scripto sub quacunque forma, vel expressione seu conceptione verborum, a nobis vel praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus quibuscunque ordinum praedictorum concessa, nec non consuetudines, conventiones, statuta et pacta, inquantum sunt praemissis vel alicui praemissorum contraria, ea penitus revocamus, vacuamus, cassamus et irritamus, quin immo cassa, vel vacua et irrita nunciamus, et decernimus nullius prorsus exsistere firmitatis. Ceterum universos ecclesiarum praelatos, cuiuscunque praeeminentiae, status vel dignitatis exsistant, ac sacerdotes parochiales, et curatos sive rectores praedictos praesentium tenore rogamus et hortamur attente, nihilominusque eis districte praecipiendo mandamus, quatenus pro divina et apostolicae sedis reverentia praedictos ordines et professores eorum habentes affectu benevolo commendatos, fratribus ipsis non se difficiles, graves, duros aut asperos, sed potius favorabiles, propitios ac benignos, piaque munificentia liberales se studeant exhibere, sic eos in praedicationis officio, et propositionibus verbi Dei, ac in omnibus aliis supra dictis tanquam cooperatores eorum idoneos et laborum suorum participes prompta benignitate recipiant ac affectuose admittere non omittant, ut proinde illis aeternae beatitudinis praemium augeatur, et animarum salutis incrementa felicia procurentur. Nec ipsos lateat, quod, si secus ab eis agi fortasse contigerit in hac parte, apostolicae sedis benignitas, quae ordines et professores eosdem ubere favore prosequitur, et gerit in visceribus caritatis, contra eos non immerito turbaretur, nec eadem aequanimiter pati posset, quin super hoc provisionis opportunae remedium adhiberet, ipsosque nihilominus coelestis indignatio principis digna pro meritis rependentis, cuius obsequia fratrum ipsorum sedulitas curiosa prosequitur, minime praeteriret. Nulli ergo omnino etc.

TITULUS VII.

DE DECIMIS.[1])

CAP. UN.

Quum Bonifacius decimam certis ex causis hic in principio expressis ab ecclesiis et ecclesiasticis personis exigi statuisset, multa dubia circa illam suborta sunt, quae hic clare et prolixe manifestantur. Vide textum cum gl. in *Clem.* 2. *eod. tit.* ubi haec extravagans in multis declaratur.

Bonifacius VIII. *Collectori decimae.*

Declarationes, quas in negotio decimae, per nos nuper impositae pro prosecutione guerrae ac negotii regni Siciliae contra hostes, de ecclesiis et personis ecclesiasticis per totam Italiam et cetera loca constitutis volumus observari, (cuius quidem decimae in illis partibus te superintendentem seu collectorem duximus deputandum,) tales sunt: De reditibus et proventibus leprosariarum, domorum Dei[2]) et hospitalium pauperum, qui in usus leprosorum, infirmorum et pauperum convertuntur, decima non solvetur. Moniales[3]) aliaeque regulares personae, quarum reditus et proventus ecclesiastici adeo sunt tenues et exiles, quod de illis sustentari non possunt, sed pro habendo vitae suae sustentationem necesse habent publice mendicare et eleemosynas publice petere, dictam decimam non persolvent. Saeculares quoque clerici, quorum ecclesiastici reditus et proventus annui summam septem florenorum auri non excedunt, eandem decimam non praestabunt. Si vero una persona plura habeat beneficia, quorum nullum per se acceptum dictam summam septem florenorum auri annuatim attingat, simul tamen collecta in minimis proventibus summam memoratam excedant, quotquot vel quantumcunque modica fuerint, de omnibus et singulis decima persolvetur; sed non solvetur de pitantiis[4]) monachorum. Similiter de his, quae a Christifidelibus relinquuntur ecclesiis, ut ex eis perpetui emantur reditus, item de xeniis, praelatis et aliis personis ecclesiasticis liberaliter factis, decima non solvetur. Solventium decimam electioni seu arbitrio committitur, utrum ipsam velint solvere per totum tempus, quod durabit decima, pro rata proventuum, quos singulis annis dicti temporis ipsos percipere contigerit, an per ipsum tempus pro rata communis aestimationis proventuum eorundem. Sed una via electa non licebit alicui variare ad aliam viam recurrendo[5]). Et fiat et redigatur per collectores in scriptis electio huiusmodi expresse in prima solutione decimae supra dictae; alioquin iuxta aestimationem communem per totum tempus solvere tenebuntur. Declaramus autem, quod hi, qui elegerint solvere decimam pro rata eorum[6]), quae perceperint annuatim, vendant proventus beneficiorum suorum, quae personalem residentiam non requirunt, et solvant decimam pro solo pretio, quod receperint de eisdem; dum tamen contra hoc in frau-

Cap. 11. 28) desid. ap. Böhm. — 29) *procedent:* id. —
TIT. VII. Cap. un. 1) *de decimis et primitiis:* Ed. Bas. — 2) abest ab ead. — 3) add.: *etiam:* Böhm. — 4) *pictantiis:* Ed. Bas. — 5) *revertendo:* Böhm. — 6) desid. in Ed. Bas.

dem decimae nihil omnino agatur. Sed ecclesiastica persona, quae in ecclesia sua vel beneficio, quod residentiam personalem requirit, non residet, sed facit in eodem per firmarium vel vicarium deserviri, deputando ipsi vicario vel firmario certum suorum proventuum portionem, non de vicariatus seu firmarii portione [7]), sed de universis ipsius ecclesiae [8]) vel beneficii proventibus decimam exhibebit. Declaramus etiam, quod de silvis seu nemoribus, quae non consueverunt vendi, nil solvetur, nisi forte aliquid de illis venditum fuerit durante decima, et tunc aestimabitur, quantum valere debent annui reditus partis venditae secundum assisiam, quae consuevit fieri de nemoribus in partibus illis, in quibus nemus situatum fuerit, et de sola aestimatione decima persolvetur, et non de eo, quod perciperetur de dictis silvis seu nemoribus, quae vendi non consueverunt, nisi forte vendantur durante decima, quia [9]) tunc solvetur ex venditione pascuagii seu herbagii, aut alterius consimilis proventus eorundem nemorum et silvarum. Et si non vendantur huiusmodi pascuagia et similia: non solvetur decima de his, ita tamen, quod in fraudem decimae nihil contra hoc attentetur. Idemque de pascuis, herbagiis et consimilibus obventionibus silvarum volumus observari. De stagnis et piscariis decima sic solvetur, videlicet, quod fiet relatio de numero annorum, quibus ante venditionem ultimam vendita non fuerunt, ad quantitatem pretii ex ipsa venditione ultima recepti, ut, pretio diviso in partes secundum annorum terminum, durante decima solvatur decima ipsa de tot partibus pretii ex ipsa venditione recepti, quot fuerunt anni praedicti, ut, si forte sunt quinque anni elapsi, ex quo fuerat stagnum venditum, et tunc vendatur pro centum florenis, fiant de pretio quinque partes, et pro tribus annis, quibus durabit decima, solvetur ipsa decima de tribus partibus pretii tantum, videlicet LX. florenorum, et multiplicabuntur et minuentur partes pretii, prout plures et pauciores fuerint dicti anni. De piscariis autem fluminum et lacuum, et venationibus, si vendantur, et silvis caeduis idem, quod de stagnis, fiet. De piscibus stagnorum vel belluis garenarum, quos pro usu vel esu suo consumi, vel sine fraude donari contigerit, decima non solvetur. Et quia nonnulli obtinent a monasteriis et ecclesiis prioratus, grangias, domos, reditus, pensiones et census: in solvenda de his decima credimus distinguendum, videlicet, an talia in beneficium habeantur, an ex contractu, an ex mera gratia. Si talia in beneficium habeantur, sive hoc sit concessum per sedem apostolicam, sive per ipsorum monasteriorum vel ecclesiarum personas: de illorum proventibus solvetur decima. Quum autem obtinentur talia ex contractu, puta ad pensionem vel firmam annuam, in qua non est facta gratia obtinenti, sed in hoc uterque contrahentium studuit conditionem suam facere meliorem: perceptores pensionis vel firmae de ipsa pensione vel firma decimam exhibebunt. Si autem quis ante vel post concessionem huius decimae ad vitam propriam emit proventus prioratuum, vel aliorum praedictorum pro aliqua pecunia, ita, quod in hoc ei scienter gratia non est facta: considerabitur, quantum aestimatione communi valeant annui proventus, prioratus, grangiae, domus, terrarum seu redituum huiusmodi, et secundum hoc ab illis, quorum est horum proprietas, qui inde pretium pro futuro tempore receperint, per tres annos decima exhibebitur [10]). Si autem in his gratia facta sit obtinentibus, quia scienter pro minori pretio, quam valeant, sunt talia vendita vel locata: ipsi obtinentes, et non monasterium vel ecclesia de illo, in quo gratia facta est ipsis, et de reliquo illi, quorum est proprietas, decimam exhibebunt. Si autem personis aliquibus pro iusta mercede, seu remuneratione laboris vel obsequii praestiti vel praestandi talia sunt concessa: ii, quorum est illorum proprietas in decimatione proventuum suorum, etiam horum proventus merito numerabunt, et de illis, sicut de aliis, quos pro certis suis utilitatibus expendunt, decimam exhibebunt. Quodsi haec per illos, qui ea obtinebant [11]), in alios sunt translata, quia res transit cum onere suo: etiam circa illos quae praediximus servabuntur. Nec deducentur expensae, quae pro monachis, qui in talibus prioratibus, grangiis seu domibus, in beneficium seu ex mera gratia concessis, ex pacto teneri debent, fieri dignoscuntur. Expensae autem illorum monachorum vel personarum, quae teneri debent ex pacto in prioratibus, grangiis seu domibus, ad iustam firmam seu pensionem concessis, sive determinate sive non, aestimabuntur aestimatione communi, et talem aestimationem monasterium vel ecclesia, cuius illorum est proprietas cum suis proventibus, decimabit. Praelati de procurationibus, quas in victualibus percipiunt, decimam non persolvent; sed qui eis praestant huiusmodi victualia, in decimatione suorum proventuum et redituum numerabunt, et solvent decimam de eisdem. De illis autem procurationibus, quas praelati in pecunia numerata rite percipiunt ab antiquo, et quas perciperent, etiamsi non visitarent, decimam praestare tenentur. Praelatus autem, qui procurationem, quam sine visitatione potuit de iure percipere in pecunia numerata, remittit, quia remittit quod sibi debetur, et de quo solvisset decimam, si recepisset illud, tenetur ex tali procuratione decimam exhibere. Si vero procurationem, quam tantum in victualibus licet percipi, fortasse remittit: persona ecclesiastica, cui remissio facta est, huiusmodi victualia cum aliis proventibus suis, quum solvet, decimam aestimabit, quum, etiamsi non esset remissa, hoc facere teneretur. In solvendo decimam supra dictam solae expensae necessariae, quae fiunt in re, ex qua fructus percipiuntur arando, colendo et colligendo fructus, sine quibus non possunt inde fructus percipi, deducentur. Expensae autem, quae fiunt in castrorum custodibus, quum fiunt extra rem, vel etiam in aedificiis construendis vel conservandis [12]), nullatenus deducentur, sicut nec illae, quae in villis tuendis fierent in guerris seu etiam cavalcatis. De iis quoque, quae consistunt in iurisdictione, mero imperio, regalibus atque similibus, solvetur decima, deductis salariis moderatis, quae ante concessionem decimae consueverunt solvi iudicibus et officialibus, similibusque personis, sine quibus iurisdictio et cetera similia nequeunt expediri, ita tamen, quod in fraudem decimae nihil contra hoc penitus attentetur. Sed expensae officialium, iudicum et consimilium personarum, factae in vestibus sive victualibus, minime deducentur, sicut nec alia expensae similes, factae circa familiam praelatorum. Ratione autem aeris alieni, quo persona, solrens decimam, obligata consistit, nihil de decima minuetur, etiamsi certae res ecclesiasticae propter hoc a quoquam fuerint obligatae. Item de furnis et de molendinis decima praestabitur. Solvetur autem de oblationibus, sive fiant pro benedictione nubentium, sive pro exsequiis mortuorum, nec non de proventibus singulorum praelatorum, et de emendis, quae ab excommunicatis recipiuntur. De legatis quoque, sibi et aliis personis ecclesiasticis, non personarum, sed ecclesiarum vel officiorum ratione relictis, decima persolvetur. Pro decima supra dicta non exhibebitur pecunia, nisi illa communiter curreret de mandato domini terrae, et quae est moneta in locis, in quibus consistet [13]) fructus et reditus, unde decima persolvetur, nec aliqui pecuniam cambire cogentur eandem. Sed si ex probabilibus seu verisimilibus praesumptionibus apparuerit quisquam pensatis eius proventibus minus debito notabiliter de decima persolvisse, ita, quod super hoc merito suspectus debeat reputari: ex officio nostro per viros idoneos deputandos a nobis faciemus inquiri ab illis, qui super hoc scire valeant veritatem, videlicet de consilio dioecesani episcopi, vel alicuius deputandi ab ipso, si sit eius subditus, et non aliter, si episcopus ipse vel deputatus ab eo commode possit haberi. Et tunc demum, et non prius, ille, cuius proventus fuerint taliter aestimati, pro eo, quod minus solverit, etiam nominatim excommunicabitur, si eius contumacia exegerit, et visum fuerit expedire. Episcopi autem et abbates ceteraeque personae ecclesiasticae, honorabiles, non suspectae, propriae conscientiae relinquantur, ita, quod sufficiat quoad tales excommunicationis sententia, quae in nullo modo solventes, vel scienter adhibentes fraudem vel malitiam circa ipsius decimae solutionem generaliter proferetur. Super his autem fiet compulsio per censuram ecclesiasticam, prout nobis et illi, cui hoc committendum duxerimus, visum fuerit expedire. Proferatur autem, si expediens visum fuerit, excommunicatio generaliter vel specialiter in eos, qui contra solutionem decimae vel suorum aestimationem proventuum, quum fuerit facienda, fraudem vel malitiam scienter duxerint adhibendam. Fiet autem solutio decimae non ex ipsis rebus, quae percipiuntur de proventibus, sed in pecunia numerata. Solvetur autem decima illis, quos ad haec contigerit deputari. Rector parochialis, qui urgente necessitate ecclesiae [14]), puta, quia [15]) ipse residendo personaliter in eadem per se non sufficeret ipsi curae propter multitudinem parochianorum vel divisionem parochiae suae, sed necesse habet unum, vel duos, vel plures capellanos conducere, et eis propter victum salarium constituere, salarium huiusmodi poterit in decimae solutione deducere; sed ratione victus capellanorum ipsorum aliquid non deducet. Quodsi in diversis civitatibus et dioecesibus diversa beneficia obtineantur: de unoquoque beneficio in civitate vel dioecesi, in qua illud fuerit, decima persolvetur. De eleemosynis vero seu oblationibus, datis ad opus fabricae, et [16]) maxime de his oblationibus, quae in civitatibus et aliquibus castris et locis dictarum provinciarum in certis festivitatibus in candelis et aliis consueverunt dari et offerri, ad opus fabricae deputatis, decima non solvetur. Similiter nec de illis oblationibus, quae colliguntur interdum per laicos, qui consor-

---

Cap. un. 7) *non deducet portionem vicariatus seu firmarii:* ead. — 8) omitt. ead. — 9) *quae:* Böhm. — *quia tunc solo.:* desid. in Ed. Bas. — 10) *exhibetur:* ead. — 11) *obtinent:* ead. — 12) *vel conservandis:* desid. in ead. — 13) *consistens:* Böhm. — 14) *curae ecclesiae:* Ed. Bas. — 15) *qui:* Böhm. — 16) desid. ap. eand.

tiales dicuntur, interdum per clericos, quae ad opus consortii reducuntur, et quae offeruntur, ut luminaria in ecclesia, cruces et calices fiant et reparentur, et etiam ex illis pauperibus subveniatur, et sepeliantur corpora pauperum defunctorum. Praelati autem et clerici exsunt es, cuiuscunque conditionis aut dignitatis exsistant, de suis proventibus ecclesiasticis decimam persolvcent[17]. Illae quoque expensae, quae fiunt pro fossatis et aliis pro terris aedificandis, ut uberiores fructus producant, et illae, quae fiunt in conservandis et reparandis aedificiis molendinorum, domorum, seu apothecarum et similium, et ex quibus fructus et pensiones recipiuntur, et, nisi reparentur[18], fructus ex eis percipi non valerent[19], de decima huiusmodi minime deducentur, nec etiam illae, quae fiunt pro custodia castrorum, quamvis fiant maiores solito. Insuper de oblationibus minutissimis, quas percipiunt ecclesiasticae personae ratione ecclesiarum suarum, pro sepulturis et dandis poenitentiis, decima persolvetur. Et quia non occurrit nobis, quin quotidianae distributiones proventus ecclesiastici sint: de distributionibus, quae dantur in horis canonicis praesentibus, debere solvi decimam declaramus. Illi quoque, qui deputati fuerint ad collectionem decimae, cum eis, qui debent solvere decimam, de aliqua certa summa solvenda pro decima nequeunt convenire. De fructibus arborum et hortorum solvetur decima. De his autem, quae consumuntur usu vel esu animalium, si sint ecclesiarum, solvetur decima, deductis expensis necessariis, quae fiunt pro custodia; si vero sunt personarum, decima non solvetur. Tu ergo, in his solum Deum et iustitiam pro praemissis prae oculis habens, ex praedictis declarationibus in decidendis huiusmodi dubitationibus, quae pro parte leviter decidi poterunt, confirmationem[20] accipias; super maioribus vero decisionem apostolici oraculi exspectes[21]. Volumus quoque et praesentium tibi auctoritate mandamus, ut in unamquamque personam ecclesiasticam deputatarum tibi partium, cuiuscunque ordinis, conditionis vel dignitatis exsistat, quae decimam ipsam nulla modo vel non integre scienter, aut non secundum verum valorem fructuum suorum perceptorum, sive non in terminis constitutis exhibuerit, seu in illorum exhibitione malitiam commiserit sive fraudem, excommunicationis sententiam auctoritate nostra promulges et etiam in singulos, qui scienter impedimentum praestiterint directe vel indirecte, publice vel occulte, quo minus decimae praedictae solvantur. Et omnes et singulos, qui huiusmodi sententias latas incurrerint, per te et per[22] alios singulis diebus dominicis et festivis, pulsatis campanis et candelis accensis, usque ad satisfactionem condignam excommunicatos publice nuncies, et facias ab omnibus publice evitari, aggravaturus alias manus tuas contra ipsos, prout protervitas et contumaciam exigere videris eorundem. Quodsi satisfacere decreverint: post plenam et integram satisfactionem ab huiusmodi excommunicationibus iuxta ecclesiae formam absolvas eosdem, et dispenses cum eis super irregularitate, si taliter ligati non abstinuerint a divinis, proviso hactenus, quod contra decimam huiusmodi non solventes nullatenus sine speciali mandato apostolicae sedis invocetur brachium saeculare, quodque ad vasa sacra, paramenta, calices, cruces et libros, aliaque bona mobilia, ad cultum deputata divinum, vel ad privilegia ecclesiarum et monasteriorum aliorumque locorum ecclesiasticorum ipsius occasione decimae manus nullatenus extendatur. Data Anagniae, Kal. Octobr. Pont. nostri Ao. VII.

TITULUS VIII.

DE REGULARIBUS ET TRANSEUNTIBUS AD RELIGIONEM.

CAP. I.

Religiosi Mendicantes sub excommunicationis poena prohibentur convolare ad religionem non mendicantium, quocunque quaesito colore, quam ipso facto incurrant tam recepti quam recipientes, quacunque licentia non obstante. Quid iuris sit de iam receptis, subdit.

Martinus IV.

Viam ambitiosae cupiditatis religiosis, potissime Mendicantibus, praecludere cupientes, ne ad alios ordines, praesertim monasticos fucatis tamen coloribus asserentibus ob fragem melioris vitae aut arctioris observantiae, tam sancti Benedicti, quam Cisterciensis, Camaldulensis, Vallis umbrosae, canonicorum regularium sancti Augustini, vel aliorum monasticorum ordinum convolare nitentibus, licentiam a sede apostolica seu legatis aut nunciis eiusdem sedis ad transferendum se de Mendicantium ordinibus ad alios ordines, praesertim ea ratione, (ut verisimile est, prout facti evidentia docet,) ut liberius degant, dignitatesque et beneficia monastica consequi valeant, et ex certis aliis causis honestati non consonis obtinentibus, ac volentes etiam conservationi ordinum Mendicantium providere: auctoritate apostolica ex certa scientia tenore praesentium declaramus et etiam decernimus, statuentes, quod de cetero nullus religiosus ordinum Mendicantium quorumcunque, cuiuscunque gradus, status, conditionis vel religionis exsistat, quantumcunque et qualitercunque possit et debeat virtute cuiuscunque licentiae, etiam indulti apostolici seu poenitentiarii nostri curam gerentis, vel alia quavis auctoritate hactenus, etiam per literas apostolicas facultatum quarumvis tam legatorum vel nunciorum sedis apostolicae, quam alia auctoritate, maxime de transferendis fratribus aut aliquibus praesertim ordinum Mendicantium professoribus in genere vel in specie ab ordinibus huiusmodi Mendicantium, sub quacunque verborum forma appareant, admitti aut recipi per aliquos etiam superioris ordinis, seu monasterii aut loci monastici, seu alias in monachum vel in fratrem alicuius ex ordinibus monasticis supra dictis vel aliis expressis, (ordine Carthusiensium dumtaxat excepto,) sub poena excommunicationis, quam tam recipientes quam recepti ipso facto incurrant, et quam exnunc, prout extunc, contra quemlibet transgressorem quomodolibet in praemissis scientia et auctoritate ante fatis proferimus in his scriptis. Et a nemine, nisi duntaxat a Romano Pontifice (praeterquam in mortis articulo,) excommunicati huiusmodi possint absolutionis beneficium quomodolibet obtinere. Et nihilominus secus facta non teneant, et nullius exsistant efficaciae vel momenti. Decernentes etiam et volentes, quod, si quis hactenus virtute cuiusvis licentiae seu mandati huiusmodi fuisset receptus ad aliquem monasticum ordinem, et habitum consuetum gestari per monachos talis ordinis suscepisset, sive professionem emiserit sive non, sub dicta poena teneatur in monasterio, in quo receptus fuerit, (etiamsi beneficia ecclesiastica seu rectorias ecclesiarum quarumvis obtinent,) stare in eius totali ordinatione, et in huiusmodi ordine monastico Altissimo deservire. Si quis autem praetextu huiusmodi licentiae vel sine habitu vel cum habitu vagando incederet: monitione praevia teneatur et debeat intra terminum XV. dierum, a die monitionis huiusmodi computandorum, ad eius religionem vel ordinem, unde cum licentia vel sine licentia recesserat, remeare. Quod si efficere neglexerit: post ipsum terminum tanquam notorius apostata excommunicatus in omnibus et per omnia debeat per quamlibet repatari, et ab omnibus retractari, etiam per invocationem auxilii brachii saecularis, quoties fuerit opportunum. In futuris autem nullus ex professoribus alicuius ex ordinibus Mendicantium huiusmodi in aliquem monasticum ordinem, (Carthusiensium duntaxat excepto,) possit aut debeat nec quemcunque recipi vel admitti virtute alicuius licentiae vel indulti absque sedis huiusmodi licentia speciali sub dictis poenis, et nihilominus secus facta non teneant ipso iure, huiusmodi licentiis et indultis, nec non constitutionibus apostolicis, et Mendicantium ordinum praedictorum, etiamsi de illis specialis et expressa, ac de verbo ad verbum in nostris literis mentio habita foret, et aliis contrariis non obstantibus quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, decreti, statuti, prohibitionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Sebennia, III. Kal.[1]) Aug. Pont. nostri Ao. I.

CAP. II.

Religiosi, sine sui superioris licentia ultra mare euntes, sunt ipso facto excommunicati, nec ibi sunt ad praedicationem vel divinorum celebrationem admittendi.

Ioannes XXII.

Ad nostrum nuper relatio fide digna perduxit auditum, quod nonnulli, religionis gestantes habitum, sed a veritate religionis omnino vacui et a modestia penitus alieni, ad partes quandoque transmarinas se transferant, in quibus pauci fideles respectu infidelium commorantur. Et, ut illi decipere facilius simplicium animos, ac ipsos et alios in errores praecipitare seu retinere valeant, sub ovili[2]) veste ac humilitatis habitu lupinum animum occultantes, per doctrinas suas reprobas et erroneas fidelium mentes, quantum in eis est, corrumpere satagunt, in ipsis partibus periculum nimium spargere

---

Cap. un. 17) *decima persolvetur:* Ed. Bas. — 18) *reparaeentur:* Böhm. — 19) *valent:* Ed. Bas. — 20) *informationem:* ead. — 21) *expetas et exspectes:* ead. — 22) omitt. Böhm.

TIT. VIII. Cap. I. 1) *IV. Kal.:* Böhm.
Cap. II. 2) *ovilla:* Böhm.

non omittant, nec non et os suum ponentes in coelum, lingua eorum falsidica transeunte super terram, S. Romanae ecclesiae detrahere constitutionibus, et alia multa a fide devia in suis sermonibus et secretis collocutionibus evomere insanis ausibus non vereantur, ex quibus Deus offenditur, periculosa suscitantur scandala, paratur simplicibus laqueus, ipsique talium praesumptores de haeresi vehementer arguunt se suspectos. Nos itaque, tantis obviare periculis paternae diligentiae studiis cupientes, universis et singulis religiosis cuiuscunque conditionis, religionis, ordinis vel status exsistant, de fratrum nostrorum consilio districtius auctoritate praesentium inhibemus, ne ipsorum aliquis absque superioris ordinis sui licentia, sibi per ipsius literas patentes concessa, de cetero ad partes se transferat ante dictas, superioribus ipsis nihilominus iniungentes, ne quibusvis sui ordinis fratribus, nisi duntaxat viris literatis, providis et expertis, huiusmodi licentiam impertiri praesumant. Nos enim quoscunque, praesumentes contrarium quovis modo, excommunicationis subiacere sententiae volumus ipso facto, a qua nullus ab alio, quam a Romano Pontifice possit, nisi duntaxat in mortis articulo, absolutionis beneficium obtinere. Ceterum universis ecclesiae praelatis in virtute sanctae obedientiae districte praecipiendo praesentium tenore mandamus, quatenus nullos religiosos, ad partes se transferentes praedictas, nisi per patentes superioris sui ordinis literas de licentia speciali se illuc transferendi sibi concessa praelatis eisdem fecerint plenam fidem, in civitatibus suis et dioecesibus ac locis et terris aliis ad praedicationis officium vel divinorum celebrationem admittant, sed ipsos potius velut apostatas capiant seu capi faciant, eos carcerali custodiae, donec de dicta licentia speciali modo praedicto sibi constiterit, detinendo. Et nihilominus, si quos religiosos approbare quae sedes apostolica reprobavit, vel quae alias sunt fidei obvia in suis praedicationibus seu secretis collocutionibus dogmatizare perseuseriut, ut tales, quibuscunque cessantibus privilegiis, possint licite capere, et carcerali custodiae, sicut suos possent subditos, mancipare licentiam impertimur. Et insuper tenore praesentium mandamus eisdem, ut de praemissis summarie, simpliciter et de plano, ac sine strepitu iudicii et figura per se vel per[3]) alium seu alios se sollerter et fideliter studeant informare, quosque de praedictis seu eorum aliquo repererint reos esse, iuxta statuta canonum et[4]) in aliorum exemplum castigare poenis debitis non postponant, non obstantibus exemptionibus, et aliis quibuscunque privilegiis et literis apostolicis, eisdem religiosis vel eorum ordinibus ab eadem sede concessis vel in posterum concedendis, etiamsi de illis plena et expressa mentio, ac de verbo ad verbum in praesentibus sit habenda. Quae quantum ad praedicta vel aliquod eorundem eisdem in nullo volumus suffragari. Nulli ergo etc. Datum Avinion. VI. Idus Maii, Pont. nostri Ao. IX.

TITULUS IX.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS.

CAP. UN.

Licet Beguinarum status sit propter multas rationes per Clementem V. reprobatus; permittitur tamen mulieribus fide dignis, quae nec sunt culpabiles, nec suspectae, sub habitu Beguinarum vivere; nec sunt tales per ordinarios molestandae. Vide *cap. 1. eod. tit. in Clement.*

Ioannes XXII.

Ratio recta non patitur, ut innocentes ad paria cum nocentibus iudicentur. Sane felicis recordationis Clemens Papa V. praedecessor noster, quum de mulieribus, quae Beguinae vulgariter nuncupantur, nonnulla ei fuissent praecipue de Alemanniae partibus insinuata sinistra, et praesertim quod earum quaedam de summa Trinitate et divina essentia disputarent et praedicarent, ac circa articulos fidei et ecclesiastica sacramenta opiniones catholicae fidei contrarias introducerent, et multorum simplicium animas in diversos errores inducerent: ex his et aliis frequenter de illis auditis habens eas non indigna ratione suspectas, in illas, quae statum huiusmodi noviter assumptum, sectarentur ulterius, aut quae illum de novo assumerent, excommunicationis sententiam promulgavit. Verum quia in multis mundi partibus plurimae sunt mulieres, quae similiter vulgo Beguinae vocatae, segregatae quandoque in parentum aut suis, interdum vero in aliis aut conductis sibi communibus domibus insimul habitantes, vitas deducunt honestas, ecclesias de nocte frequentant, dioecesanis locorum et parochialium ecclesiarum rectoribus reverenter obediunt, curiositatem disputandi, aut auctoritatem, seu temeritatem potius praedicandi nullo modo sibi usurpant, nec se vel alias seu alios quoslibet praemissis opinionibus erroribusque involvunt, nec ulla super his est aut fuit hactenus nota seu suspicio contra eas, quae ipsas dissimiles a luce sua constringeret, ut nullis earum, quae perpetuam forte Domino continentiam devoverunt, occasio praebeatur ad lapsum, et ne periculis, damnis et scandalis plurimis, quae proinde verisimiliter sequerentur, pro provisione ecclesiae moderna occupentur: Beguinas huiusmodi inculpabiles, ut praemittitur, nec suspectas sub prohibitione et abolitione praemissis, (quia de ipsis praedecessor noster praefatus nullatenus sensisse dignoscitur,) de fratrum nostrorum consilio declaramus et volumus non includi, locorum ordinariis nihilominus iniungentes, ut eas sub praetextu huiusmodi nullatenus molestari permittant. Et si quid forsan ex hoc in bonis aut iuribus a quibuscunque contra eas attentatum est hactenus, vel attentari contigerit in futurum: per illos praedictos ordinarios auctoritate nostra in statum reduci debitum volumus, invocato, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis. Ceterum statum Beguinarum huiusmodi, quas esse permittimus, (nisi de his per sedem apostolicam aliter ordinatum exstiterit,) nullatenus ex praemissis intendimus approbare. Locorum autem ordinarios et alios, ad quos praedicta spectabunt, curam pervigilem et sollicitudinem debitam praecipimus adhibere, ne praemissarum sequentes invia, et ipsarum actus temerarios imitando, praemissis erroribus et disputationum et praedicationum temeritatibus se involvant, eas, quae contra praedicta praesumpserint, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Porro mulieres, quodcunque nomen habentes, quae de illis, ex quibus prohibitio praecesserit, culpabiles se reddiderint, aut merito notabiles vel suspectas esse, si statum vel habitum quoquo modo mutaverint, vere sub praedicta decernimus remanere censura, et taliter contra eas per illos, ad quos pertinuerit, procedi volumus et mandamus, quod ab errore de more revocatae non ultra inficiant sanas oves.

TITULUS X.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS ET PROCURATIONIBUS.

CAP. UN.

Taxat procurationes, pabula caritatis, et subsidium caritativum. Salvat privilegia, conventiones, consuetudines, et praescriptiones, et indemnitatem pauperum, inhibet contravenire, punit transgressores, et eorum familiares etc. Et locari debet sub rubrica: *de censibus et procurationibus.*

Benedictus XII. *Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.*

Vas electionis Paulus Apostolus, egregius praedicator, se et eos, qui secum erant, propriis manibus exhibebat[1]), ut pseudo- et subdolis operariis, sub praedicationis specie lucra sectantibus, locum praecluderet, et his, quos ipse pascebat pabulo verbi Dei, non exsisteret onerosus. Sane, licet circa modestiam in exigendis procurationibus observandam a praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus salubria emanaverint instituta, quia tamen, (sicut experientia docet,) nonnulli praelatorum, nec non dioecesis nunciorum, vel legatorum apostolicae sedis, de quibus nullam faciunt mentionem expresse, sic se reddiderunt et reddunt in dictarum procurationum exactionibus onerosos, ut oppressi subditi huiusmodi onera nequeant supportare, et victum longi temporis brevis hora consumat: nos, attendentes, quod parentes debent thesaurizare filiis, non delitiis fastidiosis eorum substantiam absorbere, ac cupientes pro diversitate conditionum visitantium praelatorum et provinciarum, ac ecclesiasticarum etiam facultatum, certum modum sufficientem visitantibus et supportabilem visitatis in praemissis fore de cetero observandum, de fratrum nostrorum consilio praesentis constitutionis edicto statuimus, quod, quum in Franciae, Navarrae, Maioricarum regnis ac terris, provinciis et partibus adiacentibus, et in vicinia eisdem, nec non in Delphinatu, Burgundiae, Sabaudiae, Provinciae, et Forcalquerii comitatibus archiepiscopi et episcopi, ac alii praelati et personae ecclesiasticae, quibus id de iure vel consuetudine competit, suos subditos personaliter visitabunt, iidem archiepiscopi a suis vel suffraganeorum suorum cathedralibus ecclesiis pro procuratione unius diei sive in victualibus, sive a volentibus in pecunia, ultra trecentorum, a monasteriis vero et aliis ecclesiis, vel prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium vel conventum duodecim vel plurium personarum, ultra ducentorum ac quinquaginta, ab ha-

Cap. II. 3) omitt. id. — 4) desid. ap. eund.

TIT. X. Cap. un. 1) Act. XX

bentibus vero paucarum personarum collegium seu conventum, et quibusvis aliis ecclesiis, prioratibus et locis ultra ducentorum; episcopi vero ab ecclesiis cathedralibus ultra ducentorum, a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus saecularibus vel regularibus, collegium habentibus duodecim vel plurium personarum, ultra centum et quadraginta, ab habentibus vero personarum collegium pauciorum, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus et locis, ultra centum et quadraginta; abbates quoque a monasteriis vel prioratibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra centum, ab aliis quoque, habentibus minus collegium, ab[2]) ecclesiis, prioratibus et locis quibuscunque ultra LXXX.; archidiaconi quoque ultra XXXV., archipresbyteri quoque ultra VIII. Turonensium argenti valorem recipere non praesumant. Si vero praefati archiepiscopi, praelati et personae ecclesiasticae ex privilegio apostolico per alios visitare, et procurationes recipere valeant in pecunia numerata: iidem archiepiscopi a suis et aliis cathedralibus ecclesiis ultra centum et XX., a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus saecularibus et regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra centum, ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus et locis ultra LXXX.; episcopi etiam ab eisdem ecclesiis, monasteriis, prioratibus atque locis ultra LXXX.; abbates ultra LX.; archidiaconi ultra XXX. Turonensium argenti valorem non recipiant quoquo modo. In Alemaniae quoque, Angliae, Hungariae, Bohemiae, Poloniae, Norvegiae, Daciae, Scotiae et Sueciae regnis, terris ac provinciis, et partibus eisdem adiacentibus, archiepiscopi et episcopi, alii quoque praelati et personae ecclesiasticae, quum (ut praemittitur) personaliter visitabunt, iidem archiepiscopi et episcopi, etiamsi primates exsistant, a suis vel suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus, et personis earum pro procuratione unius diei sive victualibus, sive a volentibus in pecunia, ultra trecentum et viginti, a monasteriis vero et aliis ecclesiis, prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra CC. et LX., ab aliis vero monasteriis, ecclesiis, seu prioratibus, minus collegium habentibus, aliis quoque ecclesiis, prioratibus et locis ultra ducentorum et viginti; episcopi etiam a cathedralibus ecclesiis ultra ducentorum et viginti, a monasteriis vero et aliis ecclesiis et prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra C. et LXXX., ab habentibus vero collegium minus, et quibuslibet aliis ecclesiis et prioratibus atque locis ultra centum et quinquaginta; abbates insuper a monasteriis, prioratibus seu ecclesiis, habentibus collegium XII. vel plurium personarum, ultra centum, ab habentibus vero minus collegium, ac ecclesiis, prioratibus et aliis locis quibuslibet ultra LXXX.; archidiaconi vero ultra quinquaginta, archipresbyteri etiam ultra decem Turonensium argenti valorem recipere non praesumant. Si vero iidem archiepiscopi, episcopi, et praelati ac personae ecclesiasticae ex privilegio apostolico per alios visitare, et procurationes recipere valeant in pecunia numerata: dicti archiepiscopi, etiamsi primates exsistant, ab huiusmodi ecclesiis, monasteriis, prioratibus atque locis ultra centum, episcopi ultra octoginta, abbates ultra LX., archidiaconi ultra XXX. Turonensium argenti valorem pro procuratione qualibet unius diei recipere non praesumant. In Castellae quoque, Legionis, Arragoniae et Portugalliae regnis et dominiis, terris et provinciis regum Castellae, Arragoniae et Portugalliae, et partibus adiacentibus etiam vicinis eisdem, excepto Sardiniae et Corsicae regno, archiepiscopi, episcopi et praelati, ac personae ecclesiasticae, quum (ut praemittitur) personaliter visitabunt, iidem archiepiscopi a suis et suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus pro procuratione unius diei sive in victualibus, sive a volentibus in pecunia, ultra centum et quadraginta, a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra centum et viginti, ab habentibus vero minus collegium, aliisque ecclesiis, prioratibus atque locis ultra centum; episcopi etiam a cathedralibus ecclesiis ultra centum, a monasteriis vero et prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra LXXX., ab habentibus vero minus collegium, aliisque ecclesiis, prioratibus et locis ultra LX.; abbates etiam a monasteriis vel prioratibus, habentibus collegium XII. vel plurium personarum, ultra quinquaginta, ab habentibus minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus et locis ultra XL.; archidiaconi vero ultra XXV., archipresbyteri vero ultra V. Turonensium argenti valorem recipere non attentent. Si vero proxime nominati archiepiscopi, episcopi et praelati, et aliae personae ecclesiasticae ex privilegio apostolico per alios visitare, et procurationes recipere possint in pecunia numerata: iidem archiepiscopi ab eisdem suis et suffraganeorum suorum ecclesiis ultra LXXX., a monasteriis vero et ecclesiis aliis ac prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra LX., ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus sive locis ultra L.; episcopi etiam ab eisdem ecclesiis, monasteriis, prioratibus sive locis ultra XL.; abbates vero ab eorum monasteriis, prioratibus, ecclesiis sive locis ultra XXX.; archidiaconi vero ultra XX. Turonensium argenti valorem recipere non attentent. In Apuliae vero, Calabriae, Terrae laboris, Siciliae, Lombardiae, Tusciae, Sardiniae, Corsicae, et ceteris aliis Italiae partibus, nec non Sclavoniae, Achaiae, Cypri, et ceteris regnis insulisque, et aliis provinciis et partibus omnibus ultramarinis et etiam transmarinis, patriarchae, archiepiscopi, episcopi, ac praelati alii et personae ecclesiasticae consistentes, quum (ut praemittitur) personaliter visitabunt, iidem patriarchae et archiepiscopi a suis vel suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus pro procuratione unius diei sive in victualibus, sive a volentibus in pecunia, ultra LX., a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium XII. vel plurium personarum, ultra quinquaginta, ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus atque locis ultra quadraginta: episcopi etiam a cathedralibus ecclesiis ultra quinquaginta, a monasteriis vero aliisque ecclesiis, et prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra quadraginta, ab habentibus vero minus collegium, et ecclesiis aliis, seu prioratibus vel locis quibuslibet ultra triginta; abbates vero a suis monasteriis vel prioratibus, simile collegium vel maius habentibus, ultra viginti, ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus atque locis ultra sedecim, archidiaconi ultra decem Turonensium argenti valorem non audeant recipere quoquo modo. Si vero praelati, patriarchae, archiepiscopi, episcopi et personae ecclesiasticae proxime nominati ex privilegio apostolico per alios visitare, et procurationes recipere valeant in pecunia numerata: dicti patriarchae seu archiepiscopi ab eisdem suis vel suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus ultra quadraginta, a monasteriis quoque et ecclesiis aliis ac prioratibus saecularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, ultra triginta, ab habentibus vero minus collegium, et ecclesiis aliis, prioratibus, sive locis et subditis quibuscunque ultra viginti octo; episcopi quoque a suis cathedralibus, et quibuslibet aliis ecclesiis, monasteriis, prioratibus atque locis ultra viginti; abbates etiam ultra decem, nec non archidiaconi ultra quinque Turonensium argenti valorem recipere non praesumant, ita, quod expensae seu sumptus universi, seu taxatio pecuniaria huiusmodi procurationis totius diei, videlicet in pecunia, vel victualibus et necessariis aliis, praedictam summam vel valorem aliquatenus non excedat. Nec ultra dictas summas vel taxationes seu valores earum praetexto cuiusvis consuetudinis, vel alias, vel ab ipsis praelatis vel familiaribus eorundem quicquam exigere vel recipere liceat etiam a volentibus, quando ex conventione vel consuetudine minus solvere consueverint, quod propter praedicta non plus solvant. Illud quoque, quod de archidiaconis superius diximus ordinandum, locum habere volumus etiam in decanis, praepositis aliisque personis ecclesiasticis superius non expressis, quibus visitationis officium et procurationis receptio ex privilegio sedis apostolicae, vel de iure seu consuetudine competere dignoscuntur, decanis ruralibus duntaxat exceptis, qui in aliquibus regionibus archipresbyteri nominantur, circa quos in receptione huiusmodi procurationis id, quod supra statutum est de aliis archipresbyteris, volumus observari. Nostrae tamen intentionis exsistit, quod, si ex conventione vel consuetudine tam ecclesiae cathedrales, quam collegiatae, et aliae quaelibet saeculares, ac etiam monasteria, prioratus conventuales, et loca alia quaevis ecclesiastica, earumque capitula, collegia seu conventus, rectores etiam et personae, praelatis quibusvis[3]) visitantibus (ut praefertur) minus debeant vel consueverint, quam per nos superius est statutum, ad solvendum ultra conventionem vel consuetudinem huiusmodi nullatenus adstringantur, sed super his circa eas consuetudo et conventio huiusmodi observentur. Huiusmodi etiam moderationes et taxationes ad praelatos quoslibet, qui praetextu cuiuscis consuetudinis in monasteriis sive locis aliis ecclesiasticis gratis recipiuntur ad pabulum caritatis, extendimus et etiam prorogamus, proviso nihilominus, quod in locis quibuslibet, secundum quod maior vel minor rerum copia fuerit in eisdem, nec non iuxta maiorem vel minorem personarum et evectionum numerum

Cap. un. 2) ac: Böhm. — 3) add.: *suis*: Böhm.

huiusmodi visitantium, expensarum maiorum vel minorum debita moderatio teneatur, ita tamen, quod maiores expensae non excedant summam superius limitatam. Insuper praedictis omnibus archiepiscopis, primatibus, episcopis, et aliis superius nominatis visitantibus, ne ultra conventionem vel consuetudinem huiusmodi circa personas et loca, ubi fuerint, nec ultra moderationes et taxationes praedictas quicquam praesumant recipere, districtius nihilominus inhibemus. Volentes etiam constitutionem praesentem poenae adiectione iuvari, statuimus, quod, si dicti visitantes per se, vel, (si ex privilegio eis competat,) per alios visitationis officium exercuerint, et procurationes receperint, ut praefertur, ipsi vel familiares eorum ultra taxationes praedictas aliquid scienter exegerint, vel receperint etiam a volente, duplum eius, quod ipsi iidem praelati, vel, eis scientibus aut ratum habentibus, eorum familia taliter exegerint vel receperint, intra duos menses post receptionem seu scientiam huiusmodi ecclesiis, monasteriis et aliis locis, a quibus illa receperint, restituere teneantur. Si vero, dictis praelatis per alios visitantibus, hi, qui pro eis visitationis officium exercebunt, per se vel per alios ultra moderationes seu taxationes praedictas quicquam exegerint, seu receperint etiam a volentibus: duplum eius, quod ultra receperint, ecclesiis et monasteriis vel locis aliis, a quibus id receptum fuerit, intra praefatum terminum restituere teneantur. Alioquin extunc dicti praelati, qui ultra moderationes et taxationes praedictas, seu conventionem vel consuetudinem huiusmodi receperint in pecunia numerata, duplum ipsum eisdem ecclesiis, monasteriis sive locis ultra dictum tempus restituere differentes, ingressum ecclesiae sibi noverint interdictum. Hi vero, pro dictis praelatis visitationem huiusmodi (ut praemittitur) exercentes, ab officio et beneficio noverint se suspensos, quousque gravatis ecclesiis, monasteriis sive locis de huiusmodi duplo plenariam satisfactionem impendant. Adiicientes constitutioni praesenti, quod, si quis de familia praelati personaliter visitantis aliquid ultra moderationes et taxationes praefatas per se vel alios praelato ignorante nec ratum habente receperit ab ecclesiis, monasteriis et locis aliis visitatis, duplum eius, quod ultra receperit, de suo proprio intra duos menses post receptionem huiusmodi ecclesiis, monasteriis et locis aliis, a quibus illa receperit, reddere teneatur. Alioquin extunc recipiens, si clericus fuerit, tamdiu ab officio et beneficio sit eo ipso suspensus, si vero laicus, tamdiu ingressum ecclesiae sibi noverit interdictum, et a communione eucharistiae ipso facto noverit se suspensum, donec de duplo huiusmodi gravatis ecclesiis, monasteriis sive locis satisfecerit cum effectu, nulla eisdem ultra moderationes et taxationes praedictas recipientibus in his donantium remissione[4]), liberalitate vel gratia valitura. Ceterum moderationes et taxationes huiusmodi in illis locis volumus observari, in quibus id fieri poterit secundum ecclesiae, monasterii vel loci alterius facultates. In aliis autem tantam praecipimus[5]) modestiam adhiberi, quod per haec, quae ad exonerationem locorum ecclesiarum statuendam providimus, non doleant se gravari, nec per hoc dicti praelati exigendi amplius, quam ipsi subditi pati possint, indultam sibi existiment potestatem. Praemissis quoque adiiciendo statuimus, quod, si dicti praelati vel aliquis eorundem ex apostolica indulgentia, vel consuetudine, seu de iure petant sibi ab ecclesiis, monasteriis et locis aliis, eorumque capitulis, collegiis vel conventibus, rectoribus seu personis moderativum seu caritativum subsidium exhiberi, non possint a singulis ecclesiis, monasteriis sive locis pro subsidio huiusmodi ultra petere vel recipere etiam a volentibus, nisi quantum ascenderent singulae procurationes in pactum per nos superius moderatum, quas iidem praelati possent recipere, quando ex privilegio per alium visitarent. Porro Turonenses praedictos tales fore intelligimus, quod XII. ipsorum valeant unum florenum auri boni, puri et legalis ponderis, ac cunii Florentini. Per constitutionem autem huiusmodi nolumus, quod praedicti praelati vel alii, quibus visitationis officium et procurationum receptio ex privilegio sedis apostolicae vel alias de consuetudine vel de iure competere dignoscuntur, ius visitandi seu procurationes recipiendi sibi valeant vindicare. Nec per constitutionem eandem aliis constitutionibus super praemissis per praedecessores nostros dudum editis, quoad alia contenta in eis, aliquatenus derogetur. Insuper abbates Cisterciensis ordinis sua monasteria visitantes sub praefata constitutione nostra nolumus comprehendi, quum super his per aliam constitutionem nostram duxerimus specialiter providendum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum constitutionis, intentionis, inhibitionis, adiectionis, et praecepti ac voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avinion. XV. Kal. Ianuar. Pont. vero nostri An. II.

TITULUS XI.

DE CELEBRATIONE MISSARUM.

CAP. UN.

Narratis perturbationibus plurimis, quae ecclesiae praesertim per haereticos inferuntur, ordinat Romanus Pontifex, quod, dum missae celebrantur, in quibus devotius oratur, certae preces hic expresse ad Deum effundantur. Et, ut Christiani ad id sint promptiores, viginti dies indulgentiarum cunctis hoc facientibus elargitur. Adverte, quod sub hoc tit. apte potuisset locari extravagans *Docta*, quae est supra *de vita et honest. cler.*, ut ibi tractatum est.

Ioannes XXII.

Discipulorum Christi gesta nos instruunt, ut, in pelago huius mundi procella surgente, ad divinum confugium recurrere debeamus. Illi quidem, commotione maris adeo grandi facta, ut fluctus naviculam[1]), in quam Iesum sequentes intraverant, operirent, Christum dormientem vocibus excitarunt supplicibus, et adversus ingruentes tempestatis impetus ab eo salutis praesidium postularunt. Quum itaque catholicam ecclesiam, quae congregationem fidelium comprehendit, videamus, (quod dolentes referimus,) pacis aemuli, zizaniorumque satoris malitia procurante, discordiarum flatibus concitatam, earumque fluctus adeo elevatos, quod quasi operiant ipsam totam, haereticos insuper ecclesiam ipsam cernamus et schismaticos impugnare ferociter, ac, inconsutilem Domini tunicam scindant, multipliciter laborare: cum fratribus nostris deliberatione praehabita diligenti, expedicus, immo necessarium potius aestimamus, ut ad illum, qui ad dexteram patris residet in excelsis, qui caput est congregationis eiusdem, cuique potestas omnia tam in coelo quam in terra noscitur tradita, eique venti et maria obsecundant, levemus cum manibus corda nostra, ipsumque devotis pulsantes precibus, apud eum sedulis orationibus insistamus, ut insurgentes praemissae fremitus tempestatis, quae quasi universorum Christicolarum regna concutit, subditos contra dominos violato foedere erigit, haereticis et schismaticis ac rebellibus ecclesiae Dei insurgendi contra ipsam eiusque iura usurpandi insania damnabili ausum pandit, flatus cessare, fluctusque praedictos quiescere sua faciat omnipotenti virtute, cordaque haereticorum, schismaticorum aliorumque rebellium ad Dei ecclesiae unitatem ac devotionem inclinet et habilitet, vel forsan, quum praemissis pertinaciter intendant persistere, ipsorum elidat superbiam, eorumque obstinatam malitiam suae virtute dexterae conterat et prosternat, corda quoque subditorum ad eorum superiores, et eorum superiorum convertat ad subditos, ipsosque dissidentes in concordiae unitate conciliet et confirmet, atque det ipsis superioribus praesidere, quod sic regnent, ut dirigantur, eorumque regimen cedat subditis ad salutem perpetuam, quietem et pacem, nobisque ipse, cuius providentia in sui dispositione non fallitur, modos et vias aperiat, per quos hoc, quod in votis gerimus, efficaciter promovere possimus. Et quia in missarum solenniis ad Deum consueverunt preces effundi devotius: de eorundem fratrum consilio ordinamus, quod in singulis missarum celebrationibus post dictum a celebrante: „Pater noster,“ responsioneque secuta, antequam in missa ulterius procedatur, illud canticum[2]): „Laetatus sum in iis, quae dicta sunt mihi,“ totum cum „Gloria Patri,“ a religiosis, clericis et aliis literatis praesentibus cum devotione dicatur[3]). Et primo dicantur „Kyrie eleison,“ „Christe eleison,“ „Kyrie eleison. Pater noster.“ Et post isti versiculi subsequantur: „Domine, salvos fac reges. Et exaudi nos in die, qua invocaverimus te. Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hereditati tuae. Et rege eos, et extolle illos usque in aeternum. Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum, et cum spiritu tuo.“

Collecta.

„Ecclesiae tuae, quaesumus, Domine, preces placatus admitte, ut, destructis adversitatibus et erroribus universis, secura tibi serviat libertate. Per Dominum nostrum.“

„Hostium nostrorum quaesumus, Domine, elide superbiam; eorum contumaciam dexterae tuae virtute prosterne. Per Christum Dominum nostrum. Amen.“

Cap. un. 4) *remissionem:* Ed. Rom. oper. mend. — 5) *praecepimus:* ead. oper. mend.

TIT. VIII. Cap. un. 1) Luc. VIII. — 2) Psal. CXXI. — 3) *dicantur:* Ed. Rom. oper. mend.

Benedicat celebrans consequenter.

Nos autem, Christifideles ad exsequendam supra dicta promptius donis volentes spiritualibus animare, omnibus vere poenitentibus et confessis, tam his celebrantibus, quam ipsis assistentibus observantibus supra dicta, quam aliis preces tunc devotas Deo fundentibus, pro praemissis diebus et missis singulis, quibus haec fecerint, XX. dies, de omnipotentia Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, de iniunctis sibi poenitentiis relaxamus. Nulli ergo etc. Datum XII. Kal. Iulii, Pont. nostri Ao. XII.

TITULUS XII.

DE RELIQUIIS ET VENERATIONE SANCTORUM.

CAP. I.

Qui conceptionem immaculatae virginis devote celebrabunt, in eodem festo et eius octavis officio intererunt, tales tribuuntur indulgentiae, quales consequuntur Christi fideles in corporis Christi solennitate.

Sixtus IV.

Quam praeexcelsa meritorum insignia, quibus regina caelorum, virgo Dei genitrix gloriosa, sedibus praelata aethereis, sideribus quasi stella matutina praerutilat[1]), devotae considerationis indagine perscrutamur, et intra pectoris arcana revolvimus, quod ipsa, utpote via misericordiae, mater gratiae et pietatis, amica humani generis consolatrix, pro salute fidelium, qui delictorum onere gravantur, sedula oratrix, et pervigil ad regem, quem genuit, intercedit: dignum, quin potius debitum reputamus, universos Christi fideles, ut omnipotenti Deo, (cuius providentia eiusdem virginis humilitatem ab aeterno respiciens, pro reconcilianda suo auctori humana natura lapsa primi hominis aeternae morti obnoxia, eam sui unigeniti habitaculum sancti Spiritus praeparatione constituit, ex qua carnem nostrae mortalitatis pro redemptione populi sui assumeret, et immaculata virgo nihilominus post partum remaneret,) de ipsius immaculatae virginis mira conceptione gratias et laudes referant, et instituta propterea in Dei ecclesia missas et alia divina officia dicant, et illis intersint, indulgentiis et peccatorum remissionibus invitare, ut exinde fiant eiusdem virginis meritis et intercessione divinae gratiae aptiores. Hac igitur consideratione inducti, eiusdem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, auctoritate apostolica hac in perpetuum valitura constitutione statuimus et ordinamus, quod omnes et singuli Christifideles utriusque sexus, qui missam et officium conceptionis eiusdem Virginis gloriosae iuxta piam, devotam et laudabilem ordinationem dilecti filii magistri Leonardi de Nogarolis clerici Veronensis, notarii nostri, et, quae desuper a nobis emanavit, missae et officii huiusmodi institutionem in die festivitatis conceptionis eiusdem Virginis Mariae et per octavas eius devote celebraverint et dixerint, aut illis horis canonicis interfuerint, quoties id fecerint, eandem prorsus indulgentiam et peccatorum remissionem consequantur, quam iuxta felicis recordationis Urbani IV. in concilio Viennensi approbatae[2]), ac Martini V. et aliorum Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum constitutiones consequuntur illi, qui missam et horas canonicas in festo corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi a primis vesperis et per illius octavas iuxta Romanae ecclesiae constitutionem celebrant, dicunt, aut missae officio et horis huiusmodi intersunt, praesentibus perpetuis temporibus valituris. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnat. domin. MCCCCLXXVI. III. Kal. Martii, Pont. nostri Ao. VI.

CAP. II.

Excommunicationem ipso facto incurrunt praedicatores, asserentes, divam Virginem in peccato mortali fuisse conceptam, qui etiam dicunt, quod festum conceptionis eius celebrantes graviter peccant. Et vult, praesentem constitutionem in locis populosis publicari.

Idem *in eadem materia.*

Grave nimis gerimus et molestum, quam sinistra nobis de quibusdam ecclesiasticis personis referuntur; sed in eorum, qui ad evangelizandum verbum Dei sunt deputati, excessibus praedicando commissis eo gravius provocamur, quo illi periculosius remanent incorrecti, quum facile deleri nequeant, qui multorum cordibus sic publice praedicando diffusius et damnabilius imprimuntur errores. Sane quum S. Romana ecclesia de intemeratae semperque virginis Mariae conceptione publice festum solenniter celebret, et speciale ac proprium super hoc officium ordinaverit: nonnulli, ut accepimus, diversorum ordinum praedicatores in suis sermonibus ad populum publice per diversas civitates et terras affirmare hactenus non erubuerunt, et quotidie praedicare non cessant, omnes illos, qui tenent aut asserunt, eandem gloriosam et immaculatam Dei genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse haereticos, eiusdem immaculatae conceptionis officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse affirmant, peccare graviter. Sed et praefatis praedicationibus non contenti, confectos super his suis assertionibus libros in publicum ediderunt, ex quorum assertionibus et praedicationibus non levia scandala in mentibus fidelium exorta sunt, et maiora merito exoriri formidantur indies. Nos igitur huiusmodi temerariis ausibus, ac perversis assertionibus ac scandalosis[3]), quae exinde in Dei ecclesia exoriri possunt, (quantum nobis ex alto conceditur,) obviare volentes, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione et certa scientia huiusmodi assertiones praedicatorum eorundem, et aliorum quorumlibet, qui affirmare praesumerent, eos, qui crederent aut tenerent, eandem Dei genitricem ab originalis peccati macula in sua conceptione praeservatam fuisse, propterea alicuius haeresis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare, aut huiusmodi officium conceptionis celebrantes, seu huiusmodi sermones audientes alicuius peccati reatum incurrere, utpote falsas et erroneas, et a veritate penitus alienas, editosque desuper libros praedictos, id continentes, quoad hoc auctoritate apostolica tenore praesentium reprobamus et damnamus, ac motu, scientia et auctoritate praedictis statuimus et ordinamus, quod praedicatores verbi Dei et quicunque alii, cuiuscunque status, gradus, aut ordinis ac conditionis fuerint, qui de cetero ausu temerario praesumpserint in eorum sermonibus ad populum seu alias quomodolibet affirmare, huiusmodi sic per nos improbatas et damnatas assertiones veras esse, aut dictos libros pro veris legere, tenere vel habere, postquam de praesentibus scientiam habuerint, excommunicationis sententiam eo ipso incurrant, a qua ab alio, quam a Romano Pontifice, (nisi in mortis articulo,) nequeant absolutionis beneficium obtinere; item motu, scientia et auctoritate similibus simili poenae ac censurae subiicientes eos, qui ausi fuerint asserere, contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, haeresis crimen vel peccatum incurrere mortale, quum nondum sit a Romana ecclesia et apostolica sede decisum, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis contrariis quibuscunque, quibus communiter vel divisim a sede apostolica indultum existat, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per literas apostolicas, non facientes plenam ac expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Et ne de praemissis aliquando valeant ignorantiam allegare: volumus, quod locorum ordinarii requisiti praesentes literas in ecclesiis, consistentibus in eorum civitatibus, et suarum dioecesum, et locis insignibus, dum maior ibi multitudo populi ad divina convenerit, sermonibus ad populum mandent et faciant publicari. Praeterea, quia difficile foret praesentes literas ad singula loca, in quibus expediens fuerit, deferre: etiam volumus et dicta auctoritate decernimus, quod earundem literarum transsumpto manu publici notarii confecto et authentico alicuius praelati ecclesiastici sigillo munito abique stetur, prout staretur eisdem originalibus literis, si forent exhibitae vel ostensae. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae reprobationis, damnationis, statuti, ordinationis, voluntatis et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum se noverit incursurum. Datum Romae apud S. Petrum, anno incarnationis dominicae MCCCCLXXXIII. prid. Non. Sept., Pont. nostri Ao. XIII.

TITULUS XIII.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM.

CAP. UN.[1])

Decretalis: Clericis laicos, *eod. tit. libr. VI. habet locum tantum quoad laicos, tallias a clericis exigentes, et dantes illis auxilium, et non quoad solventes; praecipit deinde, Lateranense et generalia concilia diligenter observari.*

Benedictus XI.

Quod olim per felicis recordationis Bonifacium Papam VIII. praedecessorem nostrum contra laicos, exigentes sive recipientes[2]) a

TIT. XII. Cap. I. 1) *praerutilans:* Ed. Rom. oper. mend. — 2) leg.: *approbatam:* — cf. Clem. 1. de. reliqu. et ven. sanct. — 3) *scandalis:* Böhm.

TIT. XIII. Cap. un. 1) Cod. Lips. 15. — 2) *sive recip.:* desid. ib. —

clericis et ecclesiasticis personis tallias, decimam vel aliam quotam seu quantitatem aliquam de proventibus bonorum suorum aut ecclesiarum, nec non adversus solventes, aut promittentes, vel consentientes ac[3]) soluturos, poenis adiectis statutum est, quantum ad poenas ipsas ex causa de consilio fratrum nostrorum restringimus ad exigentes tantummodo, et ad exigendum dantes auxilium, consilium vel favorem, non autem quoad easdem poenas in solventibus aut recipientibus a sponte dantibus[4]) deinceps vindicet sibi locum. Ceterum attendant sollicite ecclesiarum praelati, et alii clerici Lateranense concilium[5]), quod in huiusmodi subventionibus solum casum necessitatis aut communis utilitatis, ubi[6]) laicorum ad id non suppetant facultates, deliberatione provida noscitur excepisse, et deinde generale statuisse concilium[7]) propter quorundam imprudentiam, etiam in hoc casu Romanum Pontificem, (cuius interest communibus providere utilitatibus,) primitus consulendum. Attente igitur caveant, ne praedictorum conciliorum transgressores exsistant, aliquid in casu praedicto, et multo magis, si casus[8]) ipse non subsit[9]), quoquo modo vel titulo, inconsulto Romano Pontifice occasione subventionum dictarum concedendo[10]) laicis, vel etiam promittendo; alioquin tanquam canonum et[11]) tam solennium conciliorum temerarii transgressores, quas procul dubio Deo propitio idem infliget Pontifex, gravissimas poenas poterunt merito formidare. Nulli ergo omnino[12]) hominum, etc. Pastoralis cura sollicitudinis super cunctas populi Christiani nationes invigilare remediis subiectorum, eorundem periculis obviare, ac scandala removere compellit. Sane, quondam ex constitutione felicis recordationis Bonifacii etc. ut in Clem. I. eod. tit.

FINIS LIBRI TERTII.

QUARTUS LIBER VACAT.

LIBER QUINTUS.

TITULUS I.

DE SIMONIA.

CAP. I.

Pastus vel iocalia exigentes, et etiam dantes pro religionis ingressu, si sint singulares personae: excommunicationis, si conventus vel capitulum: suspensionis sententias ipso facto incurrunt; cuius utriusque vinculi absolutio soli Papae reservatur, aliis poenis in suo robore duraturis, nisi ingredientes aliquid sponte, et sine pactione obtulerint. Quid de personis iam tali labe foedatis, et bonis sic receptis faciendum sit, tandem patefacit.

Urbanus IV. *alias V.*

Sane, ne in vinea Domini, nostrae (licet insufficientibus meritis) commissa custodiae, nascentes vepres et spinae adeo convalescant, quod speratam fructificationem ipsius valeant impedire: diligentiae nostrae incumbit officio, ut illas exstirpare radicitus solerti studio procuremus. Sane multorum fide dignorum relatione didicimus, quod in nonnullis ecclesiis, monasteriis, prioratibus et aliis locis religiosis, tam virorum quam mulierum, ordinum, regionum et partium diversarum, detestabilis et a canonibus reprobata servatur abusio, quod, quum personae aliquae recipiuntur ab eis ad observantiam regularem, ipsae temeritate praesumptuosa pastus seu prandia capitulis et conventibus ipsarum ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum et locorum, aut pecunias, aut iocalia, seu res alias ipsis ecclesiis, monasteriis, prioratibus et locis, seu praesidentibus eis, ex statuto seu consuetudine, quae corruptela est potius dicenda, tribuere compelluntur; ex quibus decori ecclesiasticae et immaculatae religionis detrahitur, quam plures etiam, tam execratione huiusmodi criminis, quam expensarum onere a sacrae religionis proposito retrahuntur, ipsaeque ecclesiae, monasteria et loca famulantium Deo consuetis numeris remanent destituta, et in multorum mentibus fidelium scandalum generatur. Nos igitur, huic morbo pestifero cupientes congruam adhibere medelam, et aliis poenis in talia praesumentes inflictis a iure in suo robore duraturis, poenam adiicere graviorem, universis abbatibus, prioribus, decanis, praepositis et magistris, nec non abbatissis et priorissis, aliisque praelatis quovis nomine nuncupatis, et eorum officialibus, quarumcunque etiam ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum, domorum et locorum quorumlibet, religiosorum, ordinum etiam militarium tam exemptorum quam non exemptorum, quocunque nomine censeantur, ac capitulis et conventibus et singularibus personis eorum, tenore praesentium auctoritate apostolica, (quamvis sit eis a iure inhibitum,) districtius inhibemus, ne tam a maribus quam a mulieribus, volentibus ingredi eorum religionem, ecclesias, monasteria, prioratus, domus seu loca, in earundem personarum receptione, aut ante vel post illam, quoscunque pastus, prandia seu coenas, pecunias, iocalia aut res alias, etiam ad usum ecclesiasticum, seu quemvis pium usum alium deputata vel deputanda, directe vel indirecte petere vel exigere quoquo modo praesumant, sed eas potius eam omnimoda pietate recipiant, ac in victu et vestitu, sicut alias personas suarum ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum, domorum et locorum sincera caritate pertractent, illa duntaxat, quae personae ipsae ingredientes pure et sponte, et plena liberalitate, omnique pactione cessante dare vel offerre ecclesiis, monasteriis, prioratibus, domibus et locis huiusmodi voluerint, cum gratiarum actione licite recepturi. Nos enim, qui secus egerint, si sint singulares personae, tam dantes quam accipientes huiusmodi excommunicationis, si capitulum vel conventus fuerit, suspensionis sententiis eo ipso decernimus subiacere, a quibus, (praeterquam in mortis articulo,) absolvi nequeant absque sedis apostolicae licentia speciali. Ceterum personis illis utriusque sexus, quae iam labe huiusmodi sunt foedatae, earum providentes saluti, de benignitatis gratia eas liberantes, concedimus, quod per suos locorum dioecesanos hac vice duntaxat a crimine huiusmodi et nota infamiae inde contracta auctoritate apostolica absolvantur, canonica proinde ipsis poenitentia salutari imposita, de qua ipsorum discretioni videbitur expedire, et demum cum ipsis, ut in earum ecclesiis, monasteriis, prioratibus, dignitatibus et locis licite valeant remanere, misericorditer dispensetur. Insuper erga personas illas, quae in praemissis recipiendo aliqua contra canonicas sanctiones peccasse noscuntur, volentes nos reddere gratiosos, omnia recepta huiusmodi, si ad communem usum monasteriorum seu locorum eorum sunt applicata, ea ad dictum usum licite concedimus retineri. Si vero ad specialem usum abbatis seu abbatissae, prioris aut priorissae, aut alterius singularis personae retineantur: illa venire praecipimus in communi. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae inhibitionis, constitutionis, concessionis et praecepti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum, II. Nonas mensis Aprilis, Pont. nostri An. I.

CAP. II.

Omnes simoniaci cuiuscunque dignitatis aut status sunt ipso facto excommunicati, nec habent simoniace ordinati ordinis executionem. Et electiones aut aliae provisiones per simoniam factae non valent, nec ius percipiendi fructus tribuunt. Mediatores etiam simoniae eadem censura ligantur, qui a solo Papa absolvuntur. Et omnes praedicti sunt Romano Pontifici revelandi.

Paulus Venetus *Papa II.*

Quum detestabile scelus simoniacae pravitatis tam divinorum quam sacrorum canonum auctoritas abhorreat atque damnet: nos, considerantes, quod plures poenarum gravitas, quam Dei timor arcere solet a voluntate peccandi, ac summis desideriis affectantes, ut horum pestiferum vitium non ex usu solum, sed etiam ex mentibus hominum saltem propter poenarum metum penitus evellatur, praedecessorum nostrorum Romanorum Pontificum vestigiis inhaerentes, ac etiam omnes et singulas excommunicationis, suspensionis, privationis et interdicti sententias, censuras et poenas, dudum a Romanis Pontificibus praedictis et pro talibus reputatis contra simo-

Cap. un. 3) *ne:* Ed. Bas. — 4) *recip. vel dantibus sponte deinceps:* Cod. Lips. — 5) cf. c. X. h. t. III. 49. — 6) *nisi:* Cod. Lips. — 7) cf. c. 7. X. h. t. — 8) *causa ipsa:* Cod. Lips. — 9) *subsistit:* Ed. Bas. — 10) *conferendo:* Cod. Lips. — 11) *et tam:* desid. ib. — 12) *omn. hom. etc.:* omitt. id.

niacos quomodolibet latas, et illos, qui cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis vel praeeminentiae fuerint, etiamsi cardinalatus, patriarchali, episcopali, regali, reginali, vel alia quavis ecclesiastica seu mundana dignitatibus praefulgeant, et eorum quemlibet tam manifestum quam occultum, quas ipso facto eos incurrere volumus, confirmantes et innovantes apostolica auctoritate, declaramus, quod omnes illi, qui simoniace ordinati fuerint, a suorum sint ordinum executione suspensi. Per electiones vero, postulationes, confirmationes, provisiones, seu quasvis alias dispositiones, quas simoniaca contigerit labe fieri, et quae viribus omnino careant, in ecclesiis, monasteriis, dignitatibus, personatibus, officiis ecclesiasticis, et quibusvis beneficiis aut aliquo eorum cuiquam ius nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium, quae percepit, restitutionem sub animae suae periculo sit adstrictus. Statuentes praeterea, quod universi et singuli etiam praemissis dignitatibus praediti, qui quomodolibet dando vel recipiendo simoniam commiserint, aut quod illa fiat mediatores exstiterint seu procuraverint, sententiam excommunicationis incurrant, a qua, nisi a Romano Pontifice pro tempore exsistente, non possint absolvi, praeterquam in mortis articulo constituti. Et, ut huiusmodi labis contagio frequentius reprimatur, omnibus et singulis ecclesiasticis saecularibusque personis, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis fuerint, in virtute sanctae obedientiae districtius iniungimus, ut eos omnes, quos simoniam huiusmodi commisisse vel procurasse, aut in ea mediatores esse sciverint, Pontifici praedicto, vel cui idem Pontifex duxerit committendum, per se vel alios revelare quantocitius non omittant, pro revelatione huiusmodi, etiamsi complices fuerint, non solum veniam a nobis, sed etiam gratiam consecuturi, si eorum iudicio participes tanti criminis valeant coerceri. Quod si non fecerint, absolvi non valeant, donec praedicta revelent, et complices huiusmodi detecti arctius puniantur. Nulli ergo etc. nostrae confirmationis, innovationis, declarationis et voluntatis infringere, etc. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicae MCCCCLXIV. IX. Kal. Decembr., Pont. nostri Ao. I. Publicata die XXIV. Novembr. anno praedicto.

TITULUS II.

DE IUDAEIS.

CAP. I.

Christiani, arma portantes ad infideles Christianos impugnantes, ipso facto sunt excommunicati, capientium servi infames et intestabiles tam active quam passive, et eorum bona confiscata. Vide cap. *Ita quorundam*, et cap. *Ad liberandum.* extra eod. tit.

Clemens V.

Multa mentis amaritudine concitamur, gravisque doloris aculeus perfodit mentem nostram, intelligentes, quod renati fonte baptismatis in devium abberantes, qui deberent opprobrium illatum Domino in terra hereditatis suae totis viribus vindicare, potius iniuriatoribus suis favent, Sarracenorum videlicet horribili et perfidae nationi, et degenerantes miserabiliter a statu fidelium, famae propriae immemores, et salutis obliti, inimicis crucis Christi contra ipsius negotium ferrum, equos, arma et alia vetita, nec non victualia et mercimonia in Alexandriam, et ad alia loca Sarracenorum terrae Aegypti deferre praesumunt. Ex quo manifeste apparet, quod Christianos, qui ad defensionem hereditatis Domini ibidem pro fide remanserunt, talibus adiuti subsidiis irreverenter impugnant, propter quod fidei negotium ibidem quodammodo noscitur deperire. Nos igitur, qui ad liberandam terram ipsam operam dare intendimus cum Dei adiutorio efficacem, tam graves transgressus ulterius sustinere nolentes, felicis recordationis Nicolai Papae IV. praedecessoris nostri vestigiis inhaerentes, praesentium tenore statuimus, ut nullus arma, equos, ferrum, lignamina, victualia et alia quaecunque mercimonia in Alexandriam, vel alia loca Sarracenorum terrae Aegypti deferre, mittere vel portare, seu de portubus eorum, ut eisdem deferantur, extrahere vel extrahi permittere, aut eis alias auxilium vel favorem praestare quoquo modo praesumat. Nos vero illos, qui contra huiusmodi constitutionem nostram ausu temerario venire praesumpserint, eo ipso excommunicationis sententiae decernimus subiacere, a qua absolvi nequeant, nisi tantum de bonis propriis in dictae terrae subsidium convertendum exsolverint, quantum ad partes praedictas detulerint vel miserint, aut deferri vel de ipsorum portubus extrahi permiserint deferendum; nec tunc etiam ab eadem (praeterquam in mortis articulo) absolvantur sententia absque mandato sedis apostolicae speciali. Et nihilominus, si personas eorum capi contingat, in servitutem et capturam illorum esse volumus, in quorum ceciderint captionem, auctoritate insuper apostolica statuentes, ut illi, qui contra huiusmodi statutum nostrum quomodolibet venire praesumpserint, praeter poenas praedictas, quas ipso facto incurrant, perpetuo sint infames, et intestabiles habeantur ita, quod nec testari, nec legata eis seu relicta percipere valeant, et insuper ad successiones tam ex testamento, quam ab intestato sint prorsus et reddantur inhabiles, nec ad publica quaelibet admittantur officia. Sintque illis omnes actus legitimi penitus interdicti, et tanquam excommunicati hostesque catholicae fidei, postquam de ipsorum huiusmodi temeritate constiterit, diebus dominicis et festivis publice nuncientur, et in fiscum bona eorum omnia devolvantur.

CAP. II.

Iudaei, ad fidem conversi, non sunt in bonis molestandi, ne sint deterioris conditionis post baptismum, quam essent ante.

Ioannes XXII.

Dignum arbitrantes et iuri consonum, fonte renatos baptismatis, Iudaica caecitate dimissa, amplioribus favoribus aut gratiis quam antea abundare, indecens et absurdum, ut qui in perfidia abundarent cogantur mendicare fideles, universis et singulis rectoribus, et aliis officialibus comitatus Venesini, aliorumque comitatuum et terrarum pertinentium ad apostolicam sedem districte praecipimus et mandamus, quatenus conversis huiusmodi, et qui in posterum convertentur, in possessionibus et bonis aliis, quocunque nomine censeantur, quae in comitatibus et terris praedictis conversionis tempore obtinebant, seu etiam obtinebunt, occasione praedicta nullam molestiam inferant, nec ab aliis inferri permittant, sed ipsis in his et aliis se favorabiles exhibentes, ipsos ab iniuriis et molestiis protegant et defendant, ut sic de servitute ad libertatem se transisse percipiant, nec redire praetextu mendicitatis odibilis ad dimissam perfidiam compellantur. Nulli ergo etc. nostrorum praeceptionis et mandati infringere. Datum Avinion. X. Kal. August., Pont. nostri Ao. IV.

TITULUS III.

DE HAERETICIS.

CAP. I.

Decretalem: Per hoc. *eod. tit. libr VI. declarat, bona haereticorum per dioecesanos usurpari vetans.*

Benedictus XI.[1]) *Inquisitoribus haereticae pravitatis.*

Ex eo, quod quaedam novella constitutio[2]), super negotio haereticae pravitatis a bonae memoriae Bonifacio Papa VIII. praedecessore nostro edita, continet, quod in ipso negotio per dioecesanos episcopos et inquisitores super eodem facto[3]) inquiri valeat communiter vel[4]) divisim, et, si divisim processerint, teneantur sibi invicem communicare processus, nos consulere voluistis, quando et quoties sit ista processuum communicatio facienda. Nos autem de fratrum nostrorum consilio, intelligendo dioecesanos et inquisitores tunc demum divisim procedere, quum hi et illi separatim, non quando episcopi tantum, vel inquisitores tantum procedunt, consultationi vestrae breviter[5]) respondemus, quod, quando utrique procedunt seiunctim, sibi debent in fine tantum, dum[6]) nihil restat agendum, nisi quod solum[7]) sententia promulgetur, communicare processus. Licet enim quibusdam potuisset videri per legem civilem, quod, sicut, quando aliquis ex actitatis[8]) coram alio debet ferre sententiam, utpote, quando administratur delegat causam[9]) sibi sententia reservata, saltem in principio, id est contestatione[10]), rursus in medio, et semel in fine, quae sunt examinata audire debet, ita et in casu praesenti, ubi ex actis coram alio habitis alter profert sententiam, sic ter huiusmodi acta recenseat, quod fieri non potest, si eorum denegetur editio: tamen id aequitas canonum non admisit. Unum sane casum excipimus, si alter commode non possit procedere, nisi alterius actis visis. Ex hac[11]) enim causa semel tantum, ut fraudi locus non fiat in toto negotio copia tribuatur. Verum quia nonnulli dioecesani partem partis proventuum de haereticorum bonis inquisitionis officio deputatae propter expensas, quas, dum inquirunt, in saepe dicto negotio faciunt, a vobis exigere moliuntur: hoc, tanquam iuri absonum, (quum ordinarii sint, ideoque officium tale, quod eis incumbit, pro-

---

TIT. III. Cap. I. 1) Cod. Lips. 16. — 2) cf. c. 17. h. t. in VIta. V. 2. — 3) *negotio seu facto:* Cod. Lips. — 4) *et:* id. — 5) *taliter:* id. — 6) *dum tamen nihil restet:* id. — 7) abest ab eod. — 8) *actis:* id. — 9) *alii causam:* id. — 10) *in cont.:* id. — 11) *Tunc enim:* id. —

prius eos oportet explere[12]) stipendiis,) fieri penitus prohibemus. Rationem autem iidem dioecesani proventuum, obventionum ex inquisitionis officio a vobis, non obstante aliqua constitutione, consuetudine vel mandato contrariis, non exposcant, sed eam camerae nostrae, vel alii, cui nos vel successores nostri Romani Pontifices mandaverimus[13]) reddendam, reddatis, quae generaliter observari iubemus.

CAP. II.

Tres errores magistri Ioannis de Poliaco doctoris Parisiensis hic damnantur.

Ioannes XXII.

Vas electionis, doctor eximius et egregius praedicator, cuius praedicatio mundum docuit universum, praesumptuosam illorum audaciam refrenare sollicitus, qui, prudentiae propriae innitentes, in errores proprios prolabuntur, non plus sapere, quam oportet sapere, sed ad sobrietatem sapere salubri doctrina suggessit, et iuxta Sapientis eloquium[14]): „Quisque suae prudentiae modum ponat.“ Sane dudum, quum dilectum filium magistrum Ioannem de Poliaco sacrae theologiae doctorem certis ex causis de fratrum nostrorum consilio ad nostram praesentiam vocavissemus, fide digna relatio ad nostrum perduxit auditum, quod ipse in quibusdam articulis, tangentibus poenitentiae sacramentum, non sobrie, sed perperam sapiebat, infra scriptos articulos, periculosos continentes errores, docens publice in suis praedicationibus et in scholis. Primo siquidem adstruens, quod confessi fratribus, habentibus licentiam generalem audiendi confessiones, tenentur eadem peccata, quae confessi fuerant, iterum confiteri proprio sacerdoti. Secundo, quod stante „Omnis utriusque sexus“ edicto[15]) in concilio generali, Romanus Pontifex non potest facere, quod parochiani non teneantur omnia peccata sua semel in anno proprio sacerdoti confiteri, quem dicit esse parochialem curatum. Immo, nec Deus posset hoc facere, quia, ut dicebat, implicat contradictionem. Tertio, quod Papa non potest dare potestatem generalem audiendi confessionem, immo nec Deus, quin[16]) confessus habenti licentiam teneatur eadem confiteri proprio sacerdoti, quem dicit esse (ut praemittitur) proprium curatum. Nos igitur, scire volentes, si suggesta nobis veritatem haberent, articulorum praemissorum copiam eidem magistro Ioanni fecimus assignari, et ad sui defensionem plenam audientiam sibi praebuimus tam in nostra et fratrum nostrorum praesentia in consistorio, quam alias coram aliquibus ex ipsis fratribus, per nos ad huiusmodi officium deputatis. Verum licet praefatus magister dictos articulos et contenta in ipsis defendere niteretur: asserebat tamen, se paratum credere et tenere in praemissis et aliis, quae tenenda et credenda esse sedes apostolica definiret. Nos igitur, attendentes, quod praedictorum articulorum assertio, praedicatio et doctrina redundare poterant in multarum perniciem animarum, ipsos per praelatos magistros in theologia examinari fecimus diligenter. Nos ipsi etiam cum dictis fratribus nostris collationem sollertem et examinationem habuimus super his. Per quas quidem collationem et examinationem super his habitas comperimus, praemissos articulos doctrinam non sanam, sed periculosam multum et veritati contrariam continere. Quos etiam articulos omnes et singulos idem magister Ioannes, veris sibi rationibus opinioni dudum suae habitae contrariis demonstratis, in consistorio revocavit, asserens, se credere, eos non veros, sed ipsorum contrarium verum esse, et dicens se nescire rationibus sibi factis in contrarium respondere. Ideoque, ne per assertionem, praedicationem et doctrinam huiusmodi in errorem (quod absit) animae simplicium prolabantur, omnes articulos et quemlibet eorum tanquam falsos et erroneos et a doctrina sacra devios auctoritate apostolica condemnamus et reprobamus de fratrum nostrorum consilio praedictorum, doctrinam contrariam veram, et contrarium esse catholicum asserentes, scilicet, quod illi, qui praedictis fratribus confitentur, non magis teneantur eadem peccata confiteri iterum, quam si ea alias confessi fuissent eorum proprio sacerdoti iuxta concilium generale. Optantesque, veritatis vias notas esse fidelibus cunctis, et praedictis erroribus praecludere aditum, ne subintrent errores, felicis recordationis Alexandri IV. et Clementis IV. Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum vestigiis innitendo, universis et singulis districtius inhibemus, ne quisquam praemissos articulos, per nos (ut praemittitur) damnatos et reprobatos, et contenta in eis vel aliquo ipsorum, utpote a catholicis mentibus respuenda, tenere audeat, seu defensare quomodolibet vel docere. Quocirca universitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus universis et singulis vestrum in civitatibus et dioecesibus vestris, convocato clero et populo communiter, omnia praemissa et singula per vos seu alios solenniter publicetis. Nos etiam eidem magistro Ioanni mandamus, quod in scholis et sermone Parisiis praedictos articulos et contenta in eis, tanquam veritati contraria, propriae vocis oraculo asseveratione constanti publice debeat revocare, quod se facturum dictus magister Ioannes efficaciter repromisit. Datum Avin. VIII. Kal. Aug., Pont. nostri Ao. V.

CAP. III.

Inquisitores haereticae pravitatis censuras ecclesiasticas fulminare non possunt in officiales et nuncios sedis apostolicae sine ipsius licentia speciali; sed de eorum excessibus informationem facere possunt, et deinde Romano Pontifici significare.

Idem.

Quum Matthaeus de Pontiniano ordinis Praedicatorum, inquisitor haereticae pravitatis in regno Siciliae auctoritate apostolica deputatus, frivola occasione quaesita, ac nostra et apostolicae sedis reverentia et honore postpositis in dilectum filium G. de Baleto archidiaconum Foroliviensem capellanum nostrum, Campaniae Maritimaeque rectorem, excommunicationis sententiam inconsultis motibus non sine multa temeritate duxerit proferendam: nos, volentes de cetero talium praesumptoribus obviare, universis et singulis tam ordinariis quam delegatis iudicibus, et inquisitoribus pravitatis eiusdem, et aliis universis et singulis, quacunque auctoritate fungantur, auctoritate apostolica districtius inhibemus, et mandamus expresse, ne contra nostros et apostolicae sedis officiales vel nuncios, aut ipsorum aliquem, quavis occasione vel causa, absque nostra et apostolicae sedis licentia speciali eis per sedis ipsius literas concedenda, plenam faciente de tenore praesentium mentionem, procedere quoquo modo praesumant, aut in eos vel ipsorum aliquem excommunicationis vel suspensionis, seu quasvis alias sententias promulgare. Nos enim ex nunc decernimus irritum et inane quicquid contra inhibitionem et mandatum huiusmodi contigerit attentari. Volumus tamen, quod dioecesani et inquisitores praedicti super iis, quae negotium tangunt fidei, alii vero super iis, quae rem tangunt vel publicam vel privatam, sive ordinarii, sive delegati quacunque auctoritate fuerint, prout posset ad eorum officium pertinere, si quid per officiales et nuncios ipsos indebite forsan attentatum exstiterit, se plenius informare, idque nobis significare studeant, ut providere super hoc de remedio opportuno valeamus. Nulli ergo etc. Datum Avinion. XII. Kal. Ian., Pont. nostri Ao. XI.

TITULUS IV.

DE SCHISMATICIS.

CAP. UN.

Processus et sententias, latas per Bonifacium VIII. contra Iacobum et Petrum de Columna tanquam schismaticos, et eorum posteros, revocat hic Benedictus XI. exceptis confiscationibus, in quibus nihil immutat. Et sic (ut clare patet) haec extravagans corrigit et penitus revocat cap. unic. eod. tit. libr. VI.

Benedictus XI.[1])

Dudum bonae memoriae Bonifacius Papa VIII. praedecessor noster contra Iacobum, Petrum et[2]) Ioannem[3]) de sancto Vito, Ottonem quondam, Agapitum, Stephanum et Iacobum Sciarram[4]), nepotes memorati Iacobi, et filios olim Ioannis de Columna et posteritatem eorum, nec non contra Richardum, Petrum et Ioannem de Monte nigro, ac adiutores, fautores et receptatores eorum cuiuscunque status, etiamsi imperiali vel regali dignitate fulgerent, contra ipsam insuper Praeneste, dum vixit, varios fecit processus, sententias[5]) graves poenas habentes et multas, prout in eisdem processibus continetur, ex quibus sic paucas ex multis, et prolixis[6]) breves exprimimus, quod intelligi volumus specialiter singulas numeratas et nominatim expressas. Inter cetera siquidem deposuit dictos Iacobum atque Petrum a cardinalatibus sanctae Romanae ecclesiae reddens eos et filios dicti Iacobi[7]) et posteritatem eorum inhabiles ad apostolicae dignitatis apicem et cardinalatus honorem, ipsos, eosdemque Iacobum[8]) et Ottonem, et Richardum beneficiis ecclesiasticis et[9]) ecclesiis cunctis privavit, eosque et Agapitum, Ste-

Cap. I. 12) *implere*: id. — 13) *mandaremus*: id.
Cap. II. 14) Proverb. XXIII. 4. — 15) cf. c. 12. X. de poen. V. 38. — 16) *qui*: Böhm.
TIT. IV. Cap. un. 1) Cod. Lips. 14. — 2) abest ab eod. — 3) add.: *dictum*: id. — 4) *appellatum Sciarram*: id. — 5) *et sent., generales poenas et multas*: id. — 6) *ex prol.*: id. — 7) *Ioannis et posteritates*: id. — 8) *Ioannem, Ottonem et Richardum*: id. — 9) desid. ap. Böhm. —

phanum et Sciarram[10]) praedictos bannivit ab Urbe[11]), et ita ecclesiae supra dictae ipsorum confiscavit bona et iura, plurium[12]) excommunicationum sententiis innodavit, addixit infamiae, capiendos exposuit, iudicavit schismaticos, et tanquam haereticos puniendos, ab administrationibus et[13]) officiis, iurisdictionibus, exercitiis et dignitatibus in Urbe et[14]) circa in Romana ecclesia et curia, ac ipsorum posteros perpetuo, et in terris Romanae ecclesiae usque in[15]) quartam generationem per masculinum et femininum sexum coercuit, eis incolatum, civilitatem et habitationem[16]) Urbis, circumpositae regionis et terrarum subiectarum ecclesiae interdixit, et intestabiles fecit. Nos itaque, qui eius vices in terris gerimus, cuius est proprium misereri et parcere, eorum miseriis et aerumnis compatimur, ad clementiam pro eis commovemur[17]), ipsis pietatis nostrae aperimus viscera, et mansuetudinem non negamus, misericordes ab eis non avertimus oculos, illisque[18]) pium animum exhibemus. Ideoque omnes praedictas depositionis a cardinalatibus, privationis a beneficiis et ecclesiis, inhabilitatis ad Papatum Romanum, et[19]) bonorum et iurium, quae certis nobilibus Romanis civibus et aliis concessa sunt, (confiscationibus exceptis, in quibus nihil immutamus ad praesens,) sententias, poenas et mulctas, et alias[20]), quae in processibus memoratis sive alibi continentur, verbo etiam in vita ipsius vel in morte in eos latas et[21]) inflictas, seu confirmatas et innovatas per praedecessorem eundem, licet, si (ut praedicitur) essent per nos specialiter numeratae et nominatim expressae, tam ad praedictos Iacobum et filios dicti[22]) Ioannis de Columna masculinam et femininam prolem eorundem Ioannis, et filiorum per[23]) utrumque sexum posteritatem descendentem ab eis, Petrum et[24]) Richardum et Ioannem de Monte nigro praefatos, quam ad coadiutores[25]), fautores, receptatores, susceptores et sequaces eorum quoslibet[26]) alios, penitus tollimus et viribus[27]) vacuamus ita, quod nec etiam pro praeterito tempore possint super eis aliquae personae impeti, quae incurrissent eas, aut contra ipsas aliquem effectum habere. Eisque quod quaevis alia, quam praefatarum depositionis a cardinalatibus, privationis beneficiorum et ecclesiarum, confiscationis bonorum et iurium, quae (ut praemittitur) dictis civibus seu aliis sunt concessa, et inhabilitatis ad Papatum sententia sive poena abstulit, reddimus, et irregularitatem, si quam quoquo modo contraxerint, removemus, et notam abolemus ipsius[28]), inhibentes, ne iam dicta Praeneste cum monte suo reaedificetur vel muniatur, aut civitatis nomen sive episcopatum recuperet absque nostra licentia speciali, non obstantibus quibuscunque constitutionibus, processibus, inhibitionibus, decretis, privilegiis, indulgentiis et literis apostolicis, per quae praesentibus non expressa vel totaliter non inserta earum effectus possit quomodolibet impediri, et de quibus quorumque[29]) totis tenoribus de verbo ad verbum debeat in nostris literis fieri mentio specialis.

TITULUS V.

DE FURTIS.

CAP. UN.

Publicatio excommunicationis latae in eos, qui furati sunt thesaurum ecclesiae, quem iubente Clemente Papa de Perusio in Lucanam civitatem tres viri hic nominati deportaverant. Et hic habetur optima practica monendi malefactores, ut intra certum terminum satisfaciant, alias excommunicationem incurrant; et modum ipsius excommunicationis publicandae haec extravagans clare manifestat.

Ioannes XXII.

Infidelis et stolidae praedicationis alumni se per culpae vitium indignos efficiunt, ut matris ecclesiae filii nuncupentur, dum ad ipsius matris iniuriam se convertunt, (quod gravi nos commotione perturbat,) matris eiusdem pietatem offendunt, et, his in perniciem miserabili caecitate delapsis, respergunt infamiae maculis loca propriae nationis. Dudum siquidem nonnulli degeneres filii, qui ad quaeque nefaria currere sunt ausi, perversis ausibus in matris eiusdem prosilientes iniuriam et offensam, illam thesauri sui maximam partem, quae de Perusio ad civitatem Lucanam de mandato felicis recordationis domini Clementis Papae V. praedecessoris nostri, dum adhuc viveret, per dilectos filios Vitalem de Chabenate clericum Burdegalensis dioecesis, et Guilielmum de Luna servientem praedecessoris eiusdem, una cum dilecto filio Iacobo de Casalibus decano ecclesiae S. Severini Burdegalensis dioecesis, capellano nostro, extiterat deportata, et quae in sacristia monasterii S. Fridiani Lucanensis tunc temporis servabatur, deinde ad cameram praedecessoris eiusdem fideliter deferendam, tempore invasionis civitatis Lucanensis diripuerunt in praedam, et de praefata sacristia per violentiam asportarunt. Nos igitur, ad recuperationem thesauri praedicti sollicitis studiis praetendentes, omnes et singulos asportantes thesaurum praedictum, et alios, penes quos aliqua de thesauro fuerunt vel adhuc existunt, auctoritate apostolica coram hac fidelium multitudine copiosa monemus, ut ea nobis aut ei, quem ad id duximus deputandum, intra quatuor mensium spatium, a die datae publicationis praesentium numerandum, cum integritate restituant et assignent, ac omnes et singulos scientes, ubi vel penes quos aliqua de dicto thesauro extiterint vel existant, ut intra terminum supra dictum nobis aut ipsi deputato nostro indicare studeant, alioquin in omnes et singulos monitionis huiusmodi contemptores, cuiuscunque dignitatis, status vel conditionis extiterint, etiamsi patriarchali vel superiori, aut alia quacunque praeemineant dignitate, exnunc auctoritate praedicta excommunicationis sententiam promulgamus, mandantes, illos per dioecesanos locorum et rectores parochialium ecclesiarum, civitatum et dioecesum earundem singulis diebus dominicis et festivis, pulsatis campanis et candelis extinctis, excommunicatos publice nunciari, processuri ad graviora nihilominus contra eos, nec non et contra civitates, communitates, universitates et singulares personas quascunque, quae fuissent in praemissis culpabiles, sicut protervia ipsorum exegerit, et viderimus expedire, non obstante, si eis, aut eorum aliquibus vel alicui sub quacunque forma vel conceptione verborum a sede apostolica sit indultum, quod excommunicari non possint per literas sedis eiusdem, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, et qualibet alia dictae sedis indulgentia generali vel speciali, cuiuscunque tenoris existat, per quam effectus praesentium impediri possit vel quomodolibet retardari. Ut autem huiusmodi nostra monitio verius ad communem omnium notitiam deducatur: chartas sive membranas, monitionem continentes eandem, in ecclesiae Avinionensi appendi vel affigi ostiis seu superliminaribus eiusdem ecclesiae faciemus, quae monitionem ipsam suo quasi sonoro praeconio et patulo indicio publicabunt ita, quod omnes et singuli, quos monitio ipsa contingit vel contingere potest, nullam postea possint excusationem praetendere, quod ad eos talis monitio non pervenerit, vel quod ignoraverint eandem, quum non sit verisimile, remanere quoad ipsos incognitum vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Datum Avinion. II. Kalend. April., Pont. nostri An. I.

TITULUS VI.

DE CRIMINE FALSI.

CAP. UN.

Alchimiae hic prohibentur, et puniuntur facientes et fieri procurantes, quoniam tantum de vero auro et argento debent inferre in publicum, et pauperibus erogetur, quantum de falso et adulterino posuerunt. Et si eorum facultates non sufficiant: poena per iudicis discretionem in aliam commutabitur, et infames fiunt. Et si sint clerici, beneficiis habitis privantur, et ad habenda inhabiles efficiuntur. Vide extravagantem eiusdem Ioannis, quae incipit: *Prodiens*, et est sub eod. tit. collocata.

Ioannes XXII.

Spondent, quas[1]) non exhibent, divitias pauperes alchimistae, pariter qui se sapientes existimant in foveam incidunt, quam fecerunt. Nam haud dubie huius artis alchimiae alterutrum se professores ludificant, quum suae ignorantiae conscii eos, qui supra ipsos aliquid huiusmodi dixerint, admirantur[2]). Quibus quum veritas quaesita non suppetat, diem cernunt, facultates exhauriunt, iidemque verbis dissimulant falsitatem, ut tandem, quod non est in rerum natura esse verum aurum vel argentum sophistica transmutatione confingant. Eoque interdum eorum temeritas damnata et damnanda progreditur, ut fictis[3]) metallis cudant publicae monetae characteres fidis oculis, et non alias alchimicum[4]) fornacis ignem vulgum ignorantem eludant. Haec itaque perpetuis volentes exulare temporibus, hac edictali constitutione sancimus, ut quicunque huiusmodi aurum vel argentum fecerint, vel fieri secuto facto mandaverint, vel ad hoc scienter, (dum id fieret,) facientibus ministraverint, aut scienter vel auro vel argento usi fuerint vendendo vel dando in solutum: verum tanti ponderis aurum vel argentum poenae

Cap. un. 10) *Sarram*: Cod. Lips. — 11) *Urbe et ecclesia terrae supradictae, ipsorumque*: id. — 12) *pluriumque exc. innodavit nota*: id. — 13) omitt. id. — 14) *vel circa Rom. ecclesiam et curiam*: id. — 15) *ad*: id. — 16) *cohereditatem*: id. — 17) *movemur*: id. — 18) *ipsisque*: id. — 19) omitt. id. — 20) *alia*: id. — 21) abest ab eod. — 22) omitt. id. — 23) *et per*: id. — 24) desid. in eod. — *Petro et Richardo*: Böhm. — 25) *adiutores*: Cod. Lips. — 26) *et quosl.*: id. — 27) *vir. omnibus*: ib. — 28) *ipsis inh.*: id. — 29) *quorumcunque*: id.

TIT. VI. Cap. un. 1) *quos*: Böhm. — 2) *admirentur*: id. — 3) ita Ed. Rom. — *fictis*: Böhm. — 4) *alchimicum*: id. per tot.

nomine inferre cogantur in publicum, pauperibus erogandum, quanti alchimitum exsistat, circa quod eos aliquem praedictorum modorum legitime constiterit deliquisse, facientibus nihilominus aurum vel argentum alchimitum, aut ipso (ut praemittitur) scienter utentibus, perpetuae infamiae nota respersis. Quodsi ad praefatam poenam pecuniariam exsolvendam delinquentium ipsorum facultates non sufficiant: poterit discreti moderatio iudicis poenam hanc in aliam, (puta carceris, vel alteram iuxta qualitatem negotii, personarum differentiam aliasque attendendo circumstantias,) commutare. Illos vero, qui in tantae ignorantiam infelicitatis prorumpunt, ut nedum nummos vendant, sed naturalia iuris praecepta contemnant, artis excedant metas, legumque violent interdicta, scienter videlicet adulterinam ex auro et argento alchimito cudendo seu fundendo, cudi seu fundi faciendo monetam, hac animadversione percelli iubemus, ut ipsorum bona deferantur carceri, ipsique perpetuo sint infames. Et si clerici fuerint delinquentes: ipsi ultra praedictas poenas priventur beneficiis habitis, et prorsus reddantur inhabiles ad habenda.

TITULUS VII.

DE PRIVILEGIIS.[1])

CAP. I.

Haec extravagans dat Praedicatoribus et Minoribus privilegia plurima circa tria, videlicet circa praedicationes, confessionum auditiones, et sepulturas. De secundo in §. *Sed quia multoties.* De tertio in §. *Porro.* Et licet sit revocata per *Clem 2. de sepult.*, multa tamen notatu digna in ea reperiuntur, quae non sunt retractata. Et potuisset non inepte poni sub tit. *de sepult.* Sed non est inconveniens idem cap. diversis respectibus sub variis collocari titulis, ut patet in cap. *Significantibus*, Extra *de libell. oblat. et de apell.*

Benedictus XI.[2])

Inter cunctas[3]) sollicitudines nostras, quibus nos pastorale premit officium, et debitum apostolicae servitutis adstringit, illa debet esse praecipua, ut gregi dominico nobis superna dispositione commisso animarum cura non desit, ne illum lupus rapax, antiquus[4]) serpens humani generis inimicus, invadat, eiusque sanguis de nostris (quod absit) clamante[5]) Propheta manibus requiratur. Debemus insuper[6]), quantum ex alto permittitur, pacem inserere, removere scandala, iurgiorum amputare materiam, et intelligere super egenum et pauperem, quia non in finem[7]) oblivio erit pauperis, et patientia pauperum[8]) non peribit in finem. Sane dudum bonae memoriae Bonifacius Papa VIII. praedecessor noster quandam specialem inter praelatos, rectores, seu sacerdotes et clericos parochialium ecclesiarum ex parte una, et Praedicatorum ac Minorum ordinum fratres ex altera[9]), super faciendarum praedicationum, audiendarum confessionum per eosdem fratres, ac de eis relictis, et de funeralibus canonicae portionis articulis constitutionem[10]) edidit, certum his modum imponens, prout in eadem constitutione plenius continetur. Sed pro ea, quam intendebat, quiete, turbatio nata est, pro concordia sunt suborta dissidia, et pullulatae inquietudines pro tranquillitate noscuntur, sicque, dum ansam solvisse se credidit, nodum ligasse videtur, et septem, uno Hydrae amputato capite, suscitasse. Nec mirum, quia plerumque pariunt novitates discordiam; praesertim, dum ab eo, quod diu aequum visum est, per novam constitutionem receditur, nec, quare recedatur, utilitas evidens vel alia causa subest. Ideoque cupientes, ut ipsi gregi cura nostra eo plenior impendatur, quo amplior in agro Domini operariorum numerus operetur, super egenum intendentes et pauperem, ac novitatem removentes per eandem constitutionem inductam, statuimus de fratrum nostrorum consilio, ut priorum[11]) ordinum fratres, qui ad hoc deputati fuerint, in ecclesiis ac locis ipsorum[12]), quae in praesentiarum[13]) habent, et in posterum obtinebunt, ac in plateis communibus seu publicis libere absque dioecesanorum et aliorum praelatorum petita licentia valeant clero et populo praedicare, eique[14]) proponere verbum Dei. Caveant tamen omnino, ne hora, in qua dioecesani praedicti praedicarent, vel coram se facerent praedicari, praedicent iidem fratres. Putamus etenim dignum, ut maiori minor, et superiori inferior deferat in hac parte, nisi forsan aliud circa hoc facerent de voluntate dioecesanorum ipsorum, aut in studiis generalibus praedicarent diebus illis duntaxat, quibus sermones ad clerum fieri solent et solenniter praedicari, seu mortuorum funeribus, vel eorundem fratrum festis specialibus seu peculiaribus; quia in his casibus cum dioecesanis in praedicatione[15]) concurrere poterunt. Ubi vero iidem dioecesani vocarent[16]) generaliter ad se clerum aliqua ratione, vel urgente causa illum ducerent congregandum: ea hora in studiis memoratis diebus saepe dicti fratres ab huiusmodi praedicatione cessabunt. In ecclesiis autem parochialibus fratres ipsi, invitis earum rectoribus seu[17]) sacerdotibus, (nisi iussi[18]) a superioribus eorundem,) non audeant praedicare. §. 1. Sed quia multoties propositum verbum Dei[19]) audientem a peccato non retrahit: idcirco post praedicationem necessarium est poenitentiae sacramentum, circa quod, nisi articulus necessitatis occurrat, sacerdoti facienda oris confessio, (prout scriptum est[20])): „Corde ad iustitiam creditur, ore autem fit confessio ad salutem,") exigitur[21]); alias frustra esset in sacramento eodem[22]) sacerdotis, (qui inter lepram et lepram debet discernere,) ministerium institutum. Electi igitur ab eisdem fratribus ad audiendas confessiones et poenitentias iniungendas libere auctoritate apostolica absque licentia dioecesanorum et aliorum praelatorum inferiorum exemptorum et non exemptorum, quibus subsunt, qui ad confitendum accedunt, audiant eis peccata sua confiteri volentes; non religiosos, qui secundum statuta suorum ordinum propriis praelatis confiteri debent[23]), aut ab eis, ne confiteantur aliis, prohibentur, absolvant, ipsisque poenitentias salutares iniungant intra sibi designatos terminos, ad huiusmodi exercendum officium constitutos. Excommunicationis vero vel alias sententias, per praelatos latas[24]) contra hoc vel in eius fraudem, denunciamus irritas et inanes, nec confessi ipsis fratribus peccata illa, de quibus confessi sunt eis et absoluti poenitentes, de illis sacerdotibus propriis teneantur, (sicut etiam[25]) non tenentur,) iterum confiteri, non obstante constitutione generalis concilii, quae sano intellectu, (ne sequatur absurdum, quod per poenitentiam dimissa peccata quis confiteri debeat, et quod liberatus debitor adhuc ad solvendum[26]) remaneat obligatus,) intelligenda est, (ut ex ea patet,) de illis[27]), qui peccata sua[28]) confiteri[29]) aliis neglexerunt. Sed sacerdotes ipsis[30]) taliter confessis[31]) et absolutis adstricti sint ministrare eucharistiae, et extremae unctionis etiam[32]) sacramentum. Super confessione autem facta fratribus memoratis, quum de confitentis solius praeiudicio, (si falsum dicat,) agatur in iudicio animae seu[33]) poenitentiae foro, stabitur simplici verbo illius[34]), qui sacramenta petit praedicta, et dicit fratribus se confessum. Duos tamen casus excipimus, scilicet[35]) si sacerdos asserat eum[36]) excommunicatum, aut notorie peccatorem. Sed videat, ne id dicat mendaciter, aut in dolum vel in fraudem, quia, si hoc egerit, a delicto tali, nisi plene satisfecerit, (praeterquam in morte,) absolvi nequeat, nec de illo ad poenitentiam aliter admittatur. Ut autem dioecesanis honor debitus reservetur[37]), praecipimus, ut provinciales priores Praedicatorum, et ministri Minorum ordinum praefatorum per se vel alios verbo vel scripto eis significent, se fratres[38]) ad huiusmodi confessionum audiendarum et poenitentiarum iniungendarum officium elegisse, et non nominando, aut coram ipsis sistendo eos[39]), nec illorum numerum exprimendo, petant humiliter a dioecesanis eisdem, quod iidem[40]) electi fratres de ipsorum beneplacito et licentia dictum possint in eorum civitatibus et dioecesibus intra eis determinatos fines officium exercere. Quod si denegent, vel intra triduum non concedant: extunc iidem fratres nihilominus[41]) auctoritate eadem huiusmodi officium exsequantur[42]); datam vero licentiam per dioecesanorum mortem nolumus terminari. Per hoc autem non intendimus[43]), quod saepe dicti fratres, qui ad hoc eligentur[44]) officium exercendum, plus habeant in audiendis confessionibus et poenitentiis iniungendis, quam parochiales sacerdotes noscuntur habere, sicque de casibus, episcopis et superioribus, quos inferius adnotamus, ac sedi apostolicae reservatis se nullatenus intromittant. Observent ergo sollicite dicti fratres, ne ad confessiones[45]) recipiant criminosos criminibus, pro quibus solennis est[46]) poenitentia indicenda, modo eodem excommunicatos respuant, et clericos, qui propter delictum irregularitatem aliquam incurrerunt. Inconveniens enim existimamus, ut a peccato absolvat, qui poenitentiam ei debitam imponere, aut irregularitatis poe-

TIT. VII. Cap. I. 1) add.: *et excessibus privilegiatorum*: Ed. Bas. — 2) Cod. Lips. 13. — 3) *ceteras*: id. — 4) *aut ant.*: id. — 5) *reclamante*: id. — 6) *igitur*: id. — 7) *in fine*: Ed. Bas. — 8) *pauperis*: Cod. Lips. — 9) *alia*: id. — 10) cf. Clem. 2. de sepult. III. 7. — 11) *ipsorum*: Cod. Lips., Ed. Bas. — 12) *eorum*: Cod. Lips. — 13) *in praesenti*: id. — 14) *eisque*: id. — 15) *in praed.*: omitt. id. — 16) *convenirent ad se generaliter clerum aut aliqua ratione*: id. — 17) *seu sac.*: id. — 18) *missi*: id. — 19) *verbum Dei a peccando non retrahit*. id. — 20) Rom. X. 10. — 21) desid. in Cod. Lips. — 22) omitt. id. — 23) *debeant*: Ed. Bas. — 24) *prolatas*: Cod. Lips. — 25) *sicut autem tenebantur*: id. — 26) *adhuc absolvendus*: id. — 27) *his*: id. — 28) omitt. Ed. Bas. — 29) *neglexerint confiteri*: Cod. Lips. — 30) *ipsi*: id., Ed. Bas. — 31) omitt. Cod. Lips. — 32) abest ab eod. — 33) *suae*: Ed. Bas. — *suae seu poenitentiali*: Cod. Lips. — 34) *eius qui sacramentum petit et dicit dictis fratribus se confessum*: id. — 35) omitt. id. — 36) abest ab eod. — 37) *observetur*: id. — 38) *ipsos fratres*: id. — 39) *ipsos, nec ipsorum*: id. — 40) abest ab eod. — 41) omitt. id. — 42) *exsequentur*: id. — 43) *Per hoc autem intelligimus*: id. — 44) *eliguntur*: id. — 45) *confessionem*. id. — 46) *caret*. id. —

nam peccati sequelam, vel excommnoicentionem, qoae infligitur maxime a Iure quandoqoe pro[47]) crimioe, quaeve qnem nb ecclesia, et per cnosequens a participatinne ecclesiasticorum sacramentorum excludit, removera non poleat. Incendiarius, eoaque, qui tam enormibus sunt irretiti peccatis, qaod ea rationabilis consuetudo praescripta canonice in apiscopatibus aliqnibus reservavit episcopis, similiter[48]) non admittant; quam consuetndinem ex causa, quae ioste nd id animum nostrum murit, solummodo circa voluntarios[49]) homicidas, falsarios, ecclesiarnm immunitatis et libertatis ecclesiasticae violatores, et sortilegos approbamus. Quodsi forsan, antequam ab eo, qui potestatem habet, absolvi possint, mors talium confitari volentium verisimiliter[50]) timeatur: etiam in praedictis casibus saepe fati fratres eos coofiteri volentes audiant, ipsisque beneficium absolntionis impeodant; sed[51]) subeant iuramentum, quod liberati se suis episcopis et excommunicatoribus praesentabunt, excommunicantium[52]) super his, pro quibus ab eis excommunicati erant, et episcoporum pro peccato huiusmodi paritnri mandatis. Verum, quia post baptismum inter cetera magis ad salutem necessaria est[53]) propositio verbi Dei, qoo audientes illud, qnod est victoria nostra, instruuntur in fide, docentor fugienda fugere, et sectanda sectari, a quo per peccatum lapsi resorgunt[54]), poenitentiae sacramentum perficiunt: graodis nobis sollicitudo incumbit, ut tales nd haec promoveantur fratres, qui oleo dulcedinis verbi eiusdem nostros foveaot subditos, a peccatis prohibeant, increpationis vino peccatorum suorum mordeant vulnera, eosque ad illa poenitentiae acrimonia purgandum et tergendum provocent et inducant. Ad id vero exeqoendum sententia[55]) divinae legis exposcitur, desiderator ordo, et vitae integritas etiam postulator. Scriptum est enim[56]): „Tu scientiam repulisti, et ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem exquiront[57]) ex ore eios;" alias prout ad eum pertinat, inter peccatom et peccatum non posset discernere, nec peccator exsistens Dei deberet enarrare[58]) iustitias, et testamentum illius assumere per os suum. Nam cuius[59]) vita despicitor, consequens est, ut eius praedicatio contemnatur. Quare decernimus, ut priores[60]), et ministri generales, et provinciales Praedicatorom et Minorum ordinum praefatorum, vel eorom vicarii, de discretorum consilio ad tam salubre officium fratres divina[61]) scientia doctos, discretione vigentes, vita probatos, et expertos moribus, (alioquin districtam reddent[62]) in futuro examine rationem,) eligant et assumant. Sic enim qood praedicabunt facient, quae arguent operari cessabunt, et in eis aedificabitur populus verbo pariter et exemplo. Ceterum licet (sicot praediritor) de necessitate non sit, iterum eadem coofiteri peccata: tamen, quia propter erubescentiam, quae magna est poenitentiae pars, ut eorundem peccatorum iteretur confessio, reputamus salubre, districte iniungimus, ut fratres ipsi confitentes attente moneant, et in suis praedicationibus exhortentur, quod suis sacerdotibus saltem semel confiteantur in anoo, asserendo, id ad animarum profectum procul dubio pertinere. §. 2. Porro[63]); ut circa sepulturam apud loca eorundem fratrum eligentium sepeliri, et portionem canonicam, de relictis eisdem fratribos minime detrahendam, nequeat in posterum dubitari: iubemos, ut corpora defunctorum, qui[64]) apud eorundem fratrum loca elegerint, dum viverent, sepulturam, processionaliter[65]) cum cruce, thoribulo et aqua benedicta, cantando seo legendo officium mortoorum vel psalmos, et alienas ingredientes[66]) parochias, possint assumere, et ad suas deferre ecclesias tumulanda. De quibuscunque vero relictis praefatis fratribos in communi vel singulis ultimis[67]) decedentium voluntatibus, sive apud eos sepeliendi sint[68]) sive alibi, nulla per parochiales sacerdotes morientium, (a qua fratres ipsos liberos esse volumus,) canonica portio, vel[69]) multo minus per episcopos[70]) episcopalis quarta omnino[71]), quom eis tanqoam exempti non subsint, nec etiam debita iura parochiae, si forsan cathedralis defunctorum esset parochialis ecclesia, detrahatur. De funeralibus autem medietatem, si commode divisionem recipiant[72]), alias eiusdem medietatis aestimationem solvant parochiali ecclesiae et sacerdotibus[73]) ante dictis. Funeralia[74]) vero intelligantor hoc casu[75]), quae cum funere deferuntur. De candelis vero[76]), quas fratres portant, partia non petatur. Moneant autem iidem fratres et pro posse inducant confitentes sibi, ut de propriis bonis suis parochialibus ecclesiis eorumque[77]) sacerdotibus competenter relinquant, et, quae eis debent, parochialia iura reddant[78]). Ad hoc non murmuret, quaesumus, saecularis clerus, non geraot moleste praelati, quod circa praemissa sic duximus providendum. Attendaot, quanta ex iis, quae in primis duobus articulis statuta sont, salus animarom proveniat. Advertant, quanta tollantor iurgia, et patenter considrrent, quod eorum onera cum aliis nostro beneficio salubriter et quasi necessario patiuntur. Circa tertium vero articulum diligenter intelligant, quod fratres ipsi hoc per privilegia Romanorum Pontificum, sis benigne concessa, ante constitutionem eandem hactenus habuerunt, quodque sont pauperes, nil habentes singuli, nec[79]) in communi rustica praedia, immo nec urbana, vel mobilia[80]) eorum aliqui vel etiam universi, mendicant victum, quaeruot vestitum, et catenus sustinere possunt, qoatenus vel vivorum pietas, aut morientiom caritas eis necessaria subministrat. Quis ergo non misereator eorum, qui omnia, voluntatem habendi etiam, reliquerunt? Quis non compatiatur eisdem operantibus tam utiliter in agro praedicto? Certe nullus, nisi qui trituraotis bovis os impie alligare velit, aut eos subtractis alimentis necare. Inopes patrimonii onera ipsa non habendi necessitate non sustinent, et a curialibus res, ecclesiis vel piis locis donatas, a quartae praestatione seu lucrativorum inscriptionibus lex facit immunes. Relicta pauperibus non patiuntor Falcidiam, et legata ad fabricam, vel pro ornamentis ecclesiae[81]), aut ad divinum cultum perpetuum, solutioni non subiacent canonicae portionis. Pauperes autem (ut dictum est) sunt fratres, et quod eis relinquitur aut in sua alimenta erogant[82]), aut in fabricam, sive in[83]) cultum divinum et ecclesiae ornamenta convertunt. Propter quod[84]) nos, qui debemus intelligere super egenum et pauperem, et non oblivisci eorum, quum humanitatis sit etiam[85]) saecularis principis prospicere egenis, et dare operam, ut pauperibus alimenta non desint, non tam pie, quam quodammodo iuste in eodem articulo egimus, egenos[86]) eosdem (ut praemittitur) reddendo[87]) ab onere canonicae portionis exemptos. Haec autem, (dicta constitutione, quae incipit: „Super cathedram"[88]), quam penitus revocamus, aliisque quibuscunque constitutionibus specialibus et generalibus, statutis, privilegiis, indulgentiis, sub quacunque forma verborum concessis, etiamsi de ipsis[89]) de verbo ad verbum, vel aliquorum nominibus in nostris literis oporteret fieri mentionem, conventionibus[90]), pactis, iuramentis, sententiis, consuetudinibus contrariis nequaquam obstantibus,) inviolabiliter observari sancimus. Nulli[91]) ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum statuti, denuntiationis, exemptionis, praeceptorum, approbationis, iussionis, voluntatis, revocationis et sanctionis infringere. Si quis autem etc.

CAP. II.

Rex Franciae et regnicolae, per extravagantem Unam sanctam, *supr. de maior. et obed., non amplius subiiciantur ecclesiae Romanae, quam prius erant.*

Clemens V.

Meruit carissimi filii nostri Philippi regis Francorum illustris sincerae affectionis ad nos et ecclesiam Romanam integritas, et progenitorum suorum praeclara merita meruerunt, meruit insuper regnicolarum puritas ac devotionis sinceritas, ut tam regem quam regnum favore benevolo prosequamur. Hinc est, quod nos regi et regno per definitionem et declarationem bonae memoriae Bonifacii Papae VIII. praedecessoris nostri, quae incipit[92]): „Unam sanctam," nullum volumus vel intendimus praeiudicium generari. Nec quod per illam rex, regnum et regnicolae praelibati amplius ecclesiae sint subiecti Romanae, quam antea exsistebant; sed omnia intelligantur in eodem esse statu, quo erant ante definitionem praefatam tam quantum ad ecclesiam, quam etiam ad regem, regnum[93]) et regnicolas superius nominatos.

Cap. un. 47) *pro . . . quem*: desid. ib. — 48) omitt. id. — 49) *voluntarie*: id. — 50) abest ab eod. — 51) *si*: id. — 52) desid. in eod. — 53) *est*: Böhm. — *magis est ad salutem propositio verbi Dei*: Cod. Lips. — 54) *resurgent*: id. — 55) ing.: *scientia cum*: Ed. Bas. — 56) Ose. IV. 6. Malach. II. 7. — 57) *exquirunt de ore eius, aliter*: Cod. Lips. — 58) *narrare iustitiam*: id. — 59) *Nam, ut cuius vita despicitur, restat, ut eius praed. cont.*: id. — 60) *ut magistri generales, ut priores et ministri provinciales*: id. — 61) *fratres in scientia doctos*: id. — 62) *reddunt*: id. — 63) *Ceterum ne*: id. — 64) *qui apud eos, dum viverent*: id. — 65) abest ab eod. — 66) *ingrediendo*: id. — 67) *in ult.*: id. — 68) *sepeliendo sive alibi*: id. — 69) *et*: id. — 70) add.: *ipsos*: id. — 71) omitt. id. — 72) *accipiant, aliter*: id. — 73) *successoribus*: id. — 74) *In funeralibus*: id. — 75) add.: *omnia*: id. — 76) *tamen*: id. — 77) *earumque*: id., Böhm. — 78) desid. in Cod. Lips. — 79) desid. in Ed. Rom. — *nec etiam*: Cod. Lips. — 80) *nec*: id. — 81) desid. ib. — 82) *erigunt . . . convertunt*: id. — 83) omitt. id. — 84) *quas*: id. — 85) abest ab eod. — 86) omitt. id. — 87) add.: *fratres*: Ed. Bas. — 88) cf. c. 2. in Extr. comm. III. 6. — 89) *eis*: id. — 90) *pactis, iuramentis et consuetudinibus contrariis*: Ed. Bas. — 91) *Nulli ergo etc.*: desid. in Cod. Lips.

Cap. II. 92) cf. c. 1. de M. et O. in Extr. comm. I. 8. — 93) *et regnum superius nominatum*: Cod. Lips. 17.

CAP. III.

Ordinarii non possunt ferre censuras in suos subditos pro suis negotiis Romam euntes, ibi manentes, aut ab ea recedentes, nec illos privare beneficiis; quod si fecerint, irritum est. Et si beneficia illorum aliis sint collata, tam dantes quam recipientes ipso facto sunt excommunicati, et a solo Papa absolvendi.

Eugenius IV.

Divina in eminenti sedis apostolicae specula disponente clementia constituti, ad ea libenter intendimus, per quae officiales praedictae sedis obsequiis eius, (ad quam veluti fidelium omnium matrem pro animarum salute quaerenda et iustitia prosequenda de diversis mundi partibus confluit multitudo,) tutius et quietius se promptiores valeant exhibere. Hinc est, quod nos, ex certis rationabilibus causis moti, etiam nonnullorum praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, districtius inhibemus locorum ordinariis, nec non commissariis et delegatis eorum, ceterisque universis et singulis, quacunque potestate et auctoritate praefulgeant, cuiuscunque dignitatis, gradus vel praeeminentiae fuerint, ne contra officiales praefatos, quocunque nomine nuncupentur, in nostris et dictae sedis obsequiis nunc et pro tempore exsistentes, nec non quoscunque alios, pro suis et eorum causis vel negotiis prosequendis ad sedem praedictam venientes, ac in ea durante negotiorum et causarum huiusmodi prosecutione moram trahentes, et recedentes ab eadem, procedere, aut in eos excommunicationis, suspensionis vel interdicti, aut privationis officiorum aut beneficiorum, seu quamvis aliam sententiam promulgare praesumant. Nos enim omnes et singulos processus et sententias contra tenorem et mentem nostrae inhibitionis huiusmodi latas et habitus, et in posterum habendus ac etiam promulgandas, et quaecunque inde secuta, declaramus nulla, irrita et inania, nulliusque exstitisse vel exsistere roboris vel momenti, nec non, quicquid in contrarium a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter attentatum forsan est hactenus, vel in posterum contigerit attentari, etiam decernimus irritum et inane. Et nihilominus in omnes et singulos ordinarios et officiales, commissarios et delegatos eorum, qui se de dignitatibus ac beneficiis ecclesiasticis quibuscunque officialium, aut negotia huiusmodi apud dictam sedem prosequentium praedictorum, eos illis forsan privando atque privatos decernendo seu declarando, vel cuiuscunque privationis praetextu illa personis aliis conferendo, seu de illis in eos quomodolibet se intromittendo, tam in dantes quam in recipientes excommunicationis, suspensionis et interdicti latae sententiae promulgamus, quas volumus eos ipso facto incurrere. A qua quidem excommunicationis sententia absolvi nequeant, nisi a nobis vel per nos deputandis, praeterquam in mortis articulo constituti. Praemissa autem a die affixionis praesentium ad valvas basilicae principis apostolorum de Urbe, ex certa scientia quoscunque ligare volumus et arctare, non obstantibus apostolicis et quibuscunque generalibus, aut provincialibus aut synodalibus conciliis, edictis, constitutionibus, ordinationibus et apostolicis privilegiis, per quae effectus praesentium impediri posset quomodolibet vel differri, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus habenda esset in praesentibus mentio specialis, et quae praesentibus volumus haberi pro sufficienter expressis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae inhibitionis, declarationis, constitutionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicae MCCCCXXXII. VIII. Idus Martii, Pont. nostri Ao. II.

CAP. IV.

Praemisso tenore duarum constitutionum dicit, quod hospitalarii sancti Ioannis, ex statuto, consuetudine, vel privilegio habentes annalia beneficiorum vacantium, percipere debent portionem, quam haberent beneficia obtinentes, si in illis essent residentes.

Ioannes XXII. *Magistro et Fratribus hospitalis S. Ioannis Hierosolymitani.*

Exhibita nobis ex parte vestra petitio continebat, quod dudum post constitutionem [94]) per nos editam, qua specialiter et expresse cavetur, quod habentes annalia in ecclesiis de consuetudine, privilegio, vel statuto, qui ratione dictorum annalium fructus primi vel secundi, vel alterius cuiuscunque sequentis anni beneficiorum vacantium sibi hactenus in totum vindicaverant, nihil exinde ultra summam, pro qua unumquodque beneficiorum ipsorum consuevit in decimae solutione taxari, praetextu cuiusvis privilegii, consuetudinis vel statuti quovis modo perciperent, sed ipsius summae perceptione duntaxat deberent esse contenti, totali residuo praedicta obtinentibus beneficia remansuro; nisi forsan illi, qui fructus illos soliti essent cum integritate percipere, mallent ipsum habere residuum, et obtinentibus beneficia dimittere summam memoratam, quo casu percipiendi quod mallent erat eis optio derelicta. Quandam aliam declaratoriam constitutionem [95]) fecimus, in qua specialiter cavebatur, quod, si huiusmodi beneficium obtinentes in ecclesia, in qua specialiter illud beneficium exsisteret, minime residerent ad debitum servitium impendendum, capitulo eiusdem ecclesiae nihil deberet accrescere, quum cessante causa cessare debeat pariter quod vigebat, quodque ex verbis declarationis huius satis inconi videbatur, quod fructus beneficiorum non residentium accrescere debeant habentibus annalia memorata. Verum ex eo, quod in declaratione dicta non continetur expresse de perceptione annalium beneficiorum vacantium, vobis debitorum de praedictis consuetudine, privilegio vel statuto quoad fructus non residentium in eisdem, qui vobis accrescere debent, nullum adhuc commodum assequi potuistis, licet (ut praemittitur) dicti fructus capitulo non accrescant. Quare nobis humiliter supplicastis, ut, quod in huiusmodi declaratione nostra tacite innuitur, declarare expressius dignaremur. Nos itaque, petitionem vestram iuri consonam aestimantes, ac propterea in hac parte quieti et indemnitati vestrae providere volentes, praesenti oraculo declaramus, quod fructus praedictae ecclesiae vel beneficii vacantis, cuius annalia, in quibus consistunt, debentur vobis ex privilegio, consuetudine vel statuto etiam pro ea parte, quae obtinentibus praebendam vel beneficium huiusmodi, si in ecclesia, ubi illa consistunt, personalem residentiam facerent, deberetur, si non resideant ibidem vere vel interpretative, utpote per speciale privilegium apostolicum, vel alias ex causa rationabili ab huiusmodi residentia legitime excusentur: quum dicta pars (ut praemittitur) capitulo non accrescat, vobis accrescere debet secundum intentionem et mentem declaratoriae memoratae. Nulli ergo omnino hominum etc. ut supra. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, etc. ut supra. Datum Avin. Kal. Martii, Pont. nostri Ao. V.

TITULUS VIII.

D E P O E N I S.

CAP. UN.

Episcopus Caturcensis propter varios excessus per ipsum perpetratos, praesertim quia sedi apostolicae, suis subditis et sibi ipsi iniuriosus fuerat, varias poenas incurrit, quoniam perpetuae depositionis sententiam meruit, privatusque fuit pontificali, sacerdotali et alio quolibet officio, et ad perpetuam carcerem condemnatus. Doctrina utilis hic nobis tribuitur, ut scilicet cognoscamus crimina et excessus, pro quibus praelatus deponi possit. Facit ad hoc c. Veritatis, *Extra, de dolo et cont., c.* Ex literis. *et c.* Tanta est clavis Petri, *de excess. praelat. Et, nisi antiqui libri hoc c. sub titulo* de poenis *adnotavissent, sub titulo* de excess. praelat. *positum fuisset.*

Ioannes XXII.

Divinis exemplis, quae nostrorum debent esse actuum regula, patenter instruimur, aures nostras subditorum a suis praepositis oppressorum indebite et aggravatorum iniuste non obturare clamoribus, sed ipsis ipsas potius compassivis affectibus inclinare, ut, si per sollertis inquisitionis indaginem clamores huiusmodi opere completos esse viderimus, liberationis opportunae remedium sollicitis studiis apponamus, poena nihilominus debita puniri in hanc patratorum qualitatem excessuum illicitos oppressores. Omnipotens etenim Dominus, audito clamore populi sui, propter duritiam [1]) eorum, qui operibus praeerant, dolentis, ad liberandum eum descendit, et summi templi praeposito, qui iuxta nominis interpretationem in vias pravas inique diverterat, comminando sic ait [2]): „Expellam te de statione tua, et de tuo ministerio te deponam." Dudum siquidem fama gravi, clamore frequenti, et querela flebili subditorum deferentibus nobis, Hugonem Geraldi, olim Caturcensem episcopum, de multiplicatis excessibus, oppressionibus gravibus enormibusque criminibus esse reum, nos, mala huiusmodi nolentes ante credere, quam probare, super illis inquisitionem per nos et per alios fieri fecimus diligentem. Et demum inquisitionis ipsius viso et examinato processu luculenter invenimus, quod eius fuerat vitiosus ingressus, quum per ambitionem nimiam et per abruptu simoniacae pravitatis ad pontificalem adscendisset honorem. Progressus autem eius, ut exsecrando conveniret initio, iniuriosus exstiterat quoad tria. Primo videlicet quoad apostolicam

Cap. IV. 94) cf. c. 2. de elect. in Extr. Ioa. XXII. — 95) cf. supra c. 11. de praeb. III. 2.

TIT. VIII. Cap. un. 1) *duritatem*: Böhm. — 2) Esa. XXII. 19. —

sedem, cui, licet ipsum honorasset in multis, et tandem ad episcopalis dignitatis apicem promovisset, terga vertens, non faciem, contemptum pro gratia, maleficium pro beneficio, et vituperium retulit pro honore. Appellationibus interdum, ad sedem ipsam ab eo vel officialibus eius per subditos oppressos emissis, nedum deferre contemptibiliter renuens, sed eas verbo vilipendens et facto, suis praecipiendo ministris, quod de appellationibus huiusmodi non curarent, ac nihilominus appellantes, quibus contra oppressiones debuerat esse appellatio ipsa remedium, nunc per captionis iniurium, nunc per spoliationem beneficiorum, et alias indubitate affligendo multipliciter, non absque vitio ingratitudinis violans iuramentum fidelitatis ab ipso praestitum dictae sedi; nec veritus matris ecclesiae transgressionem apertam, nonnullis quandoque per suas patentes literas de vacaturis mandavit beneficiis provideri, vias ad vacationem eorum aperiens nimis illicitas et suspectas; perniciosus etiam fuit ut frequens literarum apostolicarum abusor. Secundo vero, quantum ad subditos, erga quos non pii praelati vel pastoris peregit officium, quin immo tanquam fur improbus crudelisque tyrannus sub pallio caritativi subsidii incussis terroribus, violentiis et iniuriis illatis, dolosis inductionibus et fraudibus exquisitis, veluti recursor iniquus, extorsionibus eos intolerabilibus praegravando, nunc binas in anno, nunc plures in die, nunc alias nimium excessivas et ecclesiis importabiles, utpote multiplicato evectionum[3]) numero canonibus definito, interdum per se, interdum per alios procurationes exigendo, pro libito visitationis officio, quandoque nullatenus, et regulariter non ad fructum correctionis, sed ad saturandae cupiditatis affectum impenso, ad alios quaestus illicitos et damnatus suum exuevit frequenter ingenium, nec de modo, nec de causa curavit. Et quum invenit subditos suis in hoc reprobandis affectibus non parentes, nec alias ab eis exigere potuit concupita: calumniosas delationes fieri, contra eos lites moveri, et diversa eis gravamina subdole procuravit pluries inferri. Praeterea non citatos legitime, nec convictos etiam aut confessos, suis privavit beneficiis, occasionem pro causa confingens, non rationem in his, sed tyrannidem potius prosequens personalem. Multa falsa scienter instrumenta dictavit, per suos illa faciens notarios publicari, et, ut illis, qualem ipse habuerat, ad ecclesias praeberet ingressum, instituere ei praesentatos, seu institutionis suae eis concedere literas saepius renuit, nisi primitus certa sibi et magna pecunia propter hoc exsoluta. Multa ecclesiastica beneficia, nunc permutationis praetextu, nunc vero simpliciter in suis manibus resignata, modo iure (ut praetendebat) ordinario, modo super hoc (ut dicebat) apostolico munimine indulto, de facto scienter contulit, intervenientibus fraude, pacto et simoniaca pravitate, subiectas sibi ecclesias occupans, earum reditus usurpavit. Et sic in suis fuit corruptus iudiciis, processum eorum et finem in pecuniarium[4]) commodum ordinando, quandoque iustificans impium, innoxium iniuste condemnans: sic et alios corrumpere iudices pro obtinenda super oppressionibus inchoatis iniusta victoria usus fuit. Tertio, quantum ad se, ut, qui sibi nequam exsisteret, nulli alii bonus esset, suae namque famae prodigus se periuriis patenter involvit, irregularitatisque laqueis irretivit, et, (quod referre pudet,) in corpus suum fornicando peccans per continuatum incontinentiae vitium, quo se dudum foedaverat, pontificali postea decoratus honore, in sua ponere gloria maculam, et femora sua non erubuit mulieribus inclinare. In his quidem eius sic[5]) reprehendendi ingressus sic scandalosus, perniciosus exemplo progressus, ut vitio huiusmodi sive culpis nescius finem imponere, et periculosus egressus, quum adeo foret in ipso habituata malitia, quod, (remanente sibi ad solita facultate,) in iniquitatis opere voluntatis sibi deficere minime speraretur. Propter quod, ne prioribus peius committeret, illud solum aestimamus salubre remedium, ut, quod velle non poteramus auferre, eriperemus vel posse. Nos itaque, super praemissis et pluribus aliis eius nefandis excessibus cum fratribus nostris ex sano consilio deliberatione cohabita diligenti, in praefatum Hugonem Geraldi, qui se omni honore ac dignitate reddidit tam indignum, quique ob suas iniquitates, ne praesit, est abiectus a Deo, suis ligatum peccatis, omnique honore ac dignitate pontificali iam privatum a Domino, de consilio omnium et singulorum fratrum ipsorum perpetuae depositionis sententiam duximus promulgandam, pontificali eum, et sacerdotali, et alio quolibet officio privantes, et ad perpetuum carcerem condemnantes, ut ibi, committendis cessantibus, agat poenitentiam de commissis. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae promulgationis et condemnationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avin. XV. Kal. Iunii Pont. nostri An. II.

TITULUS IX.

DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBUS.

CAP. I.

Centesimo quoque anno visitantibus basilicas Petri et Pauli Apostolorum plenissima peccatorum venia conceditur.

Bonifacius VIII.

Antiquorum habet fida relatio, quod accedentibus ad honorabilem basilicam principis Apostolorum de Urbe concessae sunt magnae remissiones et indulgentiae peccatorum. Nos igitur, qui iuxta officii nostri debitum salutem appetimus et procuramus libentius singulorum, huiusmodi remissiones et indulgentias[1]) omnes et singulas ratas et[2]) gratas habentes, ipsas auctoritate apostolica confirmamus et approbamus[3]), et etiam innovamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Ut autem beatissimi Petrus et Paulus Apostoli eo amplius honorentur, quo ipsorum basilicae de Urbe devotius fuerint a fidelibus frequentatae, et fideles ipsi spiritualium largitione munerum ex huiusmodi frequentatione magis senserint se refertos: nos de omnipotentis Dei misericordia, et eorundem Apostolorum eius meritis et auctoritate confisi, et apostolicae plenitudine potestatis omnibus in praesenti anno millesimo trecentesimo, a festo Nativitatis Domini nostri Iesu Christi praeterito proxime inchoato, et in quolibet anno centesimo secuturo ad basilicas ipsas accedentibus reverenter, vere poenitentibus et confessis, vel qui vere poenitebunt et confitebuntur in huiusmodi praesenti, et quolibet centesimo secuturo annis, non solum plenam et largiorem, immo plenissimam omnium suorum concedemus[4]) et concedimus veniam peccatorum, statuentes, ut, qui voluerint huiusmodi indulgentiae a nobis concessae fieri[5]) participes, si fuerint Romani, ad minus XXX. diebus continuis seu interpolatis, et saltem semel in die, si vero peregrini fuerint aut forenses, simili modo diebus XV. ad basilicas easdem accedant. Unusquisque tamen plus merebitur, et indulgentiam efficacius consequetur, qui[6]) basilicas ipsas amplius et devotius frequentabit. Nulli[7]) ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis, approbationis, innovationis, concessionis et constitutionis infringere etc.[8]) Datum Romae apud sanctum Petrum, VIII. Kal. Mart. Pont. nostri An. VI.[9])

CAP. II.

Annus iubilaeus sive plenaria remissio, quae olim dabatur quolibet centesimo anno omnibus vere poenitentibus et confessis, visitantibus basilicas beatorum Petri et Pauli, per istam extravagantem ad annum quinquagesimum reducitur.

Clemens VI. *Archiepiscopo Tarraconensi eiusque Suffraganeis.*

Unigenitus Dei filius de sinu patris in uterum dignatus est descendere matris, in quo et ex qua nostrae mortalitatis substantiam divinitati suae, in suppositi unitate, ineffabili unione coniunxit, id, quod fuit permanens et quod non erat, assumens, ut haberet, unde hominum lapsum redimeret, et pro eo satisfaceret Deo Patri. Ubi enim venit plenitudo temporis[10]): misit Deus filium suum, factum sub lege, natum ex muliere, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ad adoptionem reciperent filiorum. Ipse namque[11]) factus nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio et redemptio, non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium[12]) sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa. Non enim[13]) corruptibilibus auro et argento, sed sui ipsius agni incontaminati et immaculati pretioso sanguine nos redemit, quem in ara crucis innocens immolatus non guttam sanguinis modicam, quae tamen propter unionem ad verbum pro redemptione totius humani generis suffecisset, sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse ita, ut a planta[14]) pedis usque ad verticem capitis nulla sanitas inveniretur in ipso. Quantum ergo exinde, ut nec supervacua, inanis aut superflua tantae effusionis miseratio redderetur, thesaurum militanti ecclesiae acquisivit, volens suis thesaurisare filiis pius Pater, ut sic sit infinitus thesaurus hominibus, quo qui usi sunt Dei amicitiae participes sunt effecti. Quem quidem thesaurum non in sudario[15]) repositum, non in agro[16]) absconditum, sed per bea-

---

Cap. un. 3) *evictionum*: Ed. Rom. oper. mend. — 4) *pecuniarum*: Böhm. — 5) *sic*: id.
TIT. IX. Cap. I. 1) desid. in Cod. Lips. 2. — 2) abest ab eod. — 3) *et app.*: omitt. id. — 4) *conc. et*: desid. in eod. — 5) *fore*: id., Ed. Bas. — 6) *quo*: Böhm. — 7) *Nulli etc.*: desid. in Ed. Bas. — 8) add.: *vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursurum. Data etc.*: Cod. Lips. — 9) *VII.*: Böhm.
Cap. II. 10) Gal. IV. 4. — 11) 1 Cor. I. 30. — 12) Hebr. IX. 12. — 13) 1 Petr. I. 18. — 14) Esa. I. 6. — 15) Luc. XIX. 20. — 16) Matth. XIII. 44.

tum Petrum coeli clavigerum, eiusque successores suos in terris vicarios, commisit fidelibus salubriter dispensandum, et propriis et rationabilibus causis, nunc pro totali, nunc pro partiali remissione poenae temporalis pro peccatis debitae, tam generaliter quam specialiter, (prout cum Deo expedire cognoscerent,) vere poenitentibus et confessis misericorditer applicandum. Ad cuius quidem thesauri cumulum beatae Dei genitricis omniumque electorum a primo iusto usque ad ultimum merita adminiculum praestare noscuntur, de cuius consumptione seu minutione non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi (ut praedictum est) merita, quam pro eo, quod, quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiam, tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. Quod felicis recordationis Bonifacius Papa VIII. praedecessor noster, pie (sicut indubie credimus) considerans, et attenta meditatione revolvens, quantum apud homines gloriosi principes terrae Petrus et Paulus, (per quos evangelium Christi Romae resplenduit, et per quos ecclesia religionis sumpsit exordium, qui facti Christiani populi per evangelium genitores, gregis dominici pastores, fidei lucernae, ecclesiarum columnae, prae ceteris Apostolis peculiari quadam praerogativa in ipso Salvatore fidei virtute praecellunt, quorum uni, scilicet Apostolorum principi, sicut bono dispensatori claves regni coelorum commisit, alteri, tanquam idoneo doctori, magisterium ecclesiasticae eruditionis iniunxit,) in speciali veneratione haberi debeant, et debita honorificentia venerari, pro ipsorum memoria recolenda crebrius, et reverentia a cunctis Christi fidelibus eis devotius adhibenda, ipsorumque patrocinio favorabilius assequendo, inconsumptibilem thesaurum huiusmodi pro excitanda et remuneranda devotione fidelium voluit aperire, decernens de fratrum suorum consilio, ut omnes, qui in anno a Nativitate Domini MCCC. et quolibet anno centesimo extunc secuturo ad dictorum Apostolorum basilicas de Urbe accederent reverenter, ipsasque, si Romani, ad minus XXX., si vero peregrini aut forenses fuerint, quindecim diebus continuis vel interpolatis, saltem semel in die, dum tamen vere poenitentes et confessi existerent, personaliter visitarent, suorum omnium obtinerent plenissimam veniam peccatorum. Nos autem, attendentes, quod annus quinquagesimus in lege Mosaica[17]), (quam non venit Dominus solvere, sed spiritualiter adimplere,) iubilaeus remissionis et gaudii, sacerque dierum numerus, quo lege fit remissio, censebatur, quodque ipse quinquagenarius numerus in testamentis, veteri quidem ex legis datione, novo ex visibili Spiritus sancti in discipulos missione, per quem datur peccatorum remissio, singulariter honoratur, quodque huic plura et grandia divinarum adaptantur mysteria scripturarum, et clamorem peculiaris populi nostri Romani, videlicet hoc humiliter supplicantis, ut nos ad instar Moysi et Aaron per proprios et solennes nuncios ad hoc destinatos specialiter orantis pro toto Christiano populo, et dicentis: „Domine, aperi eis thesaurum tuum, fontem aquae vivae, desiderantes benignius exaudire, non quidem ut sicut illius Israelitici populi indurati cesset murmuratio, sed ut istius praedilecti populi et cunctorum fidelium augeatur devotio, fides splendeat, spes vigeat, caritas vehementius incalescat, volentesque quam plurimos huiusmodi indulgentiae fore participes, quum pauci multorum respectu propter vitae hominum brevitatem valeant ad annum centesimum pervenire, de fratrum nostrorum consilio praedictam concessionem indulgentiae ex supra scriptis et aliis iustis causis ad annum quinquagesimum duximus reducendam, statuentes de fratrum consilio praedictorum et apostolicae plenitudine potestatis, ut universi fideles, qui vere poenitentes et confessi in anno a Nativitate eiusdem MCCCL. proxime futuro, et deinceps perpetuis futuris temporibus de quinquaginta in quinquaginta annis praedictas eorundem Petri et Pauli Apostolorum basilicas et Lateranensem ecclesiam, (quam inclitae recordationis Constantinus, postquam per beatum Silvestrum, sicut per eosdem Apostolos Deo revelante cognovit, renatus fonte baptismatis fuerat, et a contagio leprae mundatus, in honorem Salvatoris construxisse, quamque idem beatus Silvester nova sanctificationis et chrismationis genere dedicasse legitur, et in cuius ecclesiae parietibus praefati Salvatoris imago depicta primum toti populo Romano visibiliter apparuit, devotius veneranda, quam ex his et aliis certis et rationabilibus causis, ut ipsa ecclesia pariter indulgentiae praedictae privilegio decoretur, et devotus ab eodem Salvatore, qui in praefatis Apostolis mirabilis praedicatur, eorum meritis et precibus[18]) indulgentiae mereatur percipere largitatem, in hoc censuimus venerandam,) causa devotionis modo praedicto visitaverint, plenissimam omnium peccatorum suorum veniam consequantur, ita videlicet, ut, quicunque voluerint indulgentiam huiusmodi assequi, si Romani, ad minus XXX., si vero peregrini aut forenses, modo simili XV. diebus ad praedictas basilicas et ecclesiam accedere teneantur, adiicientes, ut ii etiam, qui pro ea consequenda ad easdem basilicas et ecclesiam accedent, post iter arreptum impediti legitime, quo minus ad Urbem illo anno valeant pervenire, aut in via, vel, dierum praetaxato numero non completo, in dicta Urbe decesserint, vere poenitentes (ut praemittitur) et confessi, eandem indulgentiam consequantur. Omnes nihilominus et singulas indulgentias, per nos vel praedecessores nostros Romanos Pontifices tam praenominatis, quam aliis basilicis et ecclesiis de dicta Urbe concessas, ratas et gratas habentes, ipsas auctoritate apostolica confirmamus et approbamus, ac etiam innovamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae reductionis, constitutionis etc. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et dictorum Petri et Pauli Apostolorum sese noverit incursurum. Datum Avinion. VI. Kalend. Februar. Pont. nostri An. I. Quocirca fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus singuli vestrum in singulis vestris civitatibus et dioecesibus praedictas nostras literas subditis vobis clero et populo publicetis, et intelligibiliter exponatis, ut adnuente Domino ad promerendam huiusmodi indulgentiam se disponant. Ceterum, quia praesentes literae nequirent forsitan propter viarum discrimina vel alia legitima impedimenta singulis vestrum commode praesentari: volumus, quod per te, frater archiepiscope, dictarum literarum transsumptum manu publica scriptum tuoque munitum sigillo vobis, fratres suffraganei, transmittatur, cui velut originalibus literis adhiberi volumus plenam fidem. Datum etc.

CAP. III.

Constitutio, casus Papae reservatos comprehendens, certis ex causis hic ponitur; a quibus nullus potest absolvere sine speciali licentia sedis apostolicae.

Paulus Venetus *Papa II.*

Etsi dominici[19]) gregis saluti semper intenti singulis cum humilitate poscentibus ea benigne concedere studeamus, per quae (peccatorum mole deposita) salus ipsa succedat, et ab hostis humani generis servitute ereptas animas lucrifaciamus Altissimo, qui nobis eas sua bonitate commisit: id tamen propensiori studio praecavendum esse censemus, ne[20]) cuiusvis indulgentiae, remissionis vel facultatis obtentu Christi fideles procliviores ad illicita in posterum committenda reddantur, aut veniae facilitas eis peccandi tribuat incentivum. Hac itaque consideratione habita olim emanavit a nobis constitutio tenoris subsequentis, videlicet: „Sanctissimus in Christo pater et dominus noster, dominus Paulus, divina providentia Papa secundus, qui pridem super plenariis remissionibus, quae semel in vita, et semel in mortis articulo conceduntur, formam et normam instituit, ne passim sine exceptione quarumcunque criminum procliviores redderentur homines ad peccandum, per regulam in cancellaria apostolica publicatam statuit et ordinavit, quod in quibuscunque concessionibus et facultatibus absolvendi casus infra scripti, tanquam speciales sedi apostolicae reservati, semper intelligerentur excepti, videlicet offensae ecclesiasticae libertatis, violationis interdicti ab eadem sede impositi, criminum haeresis, conspirationis in personam aut statum[21]) Romani Pontificis, seu cuiusvis offensae, inobedientiae seu rebellionis eiusdem Pontificis vel sedis apostolicae, presbytericidii, offensae personalis in episcopum seu alium praelatum, invasionis, depraedationis, occupationis aut devastationis terrarum Romanae ecclesiae mediate vel immediate subiectarum, ac etiam invasionis Romipetarum, seu quorumcunque aliorum ad Romanam curiam venientium, prohibitionis devolutionis causarum ad dictam curiam, delationis armorum et aliorum prohibitorum ad partes infidelium, impositionis novorum onerum realium vel personalium, ecclesiis vel ecclesiasticis personis, simoniae super ordinibus vel beneficiis assequendis in eadem curia vel extra contractae, et generaliter in casibus, contentis in bulla, quae consuevit in die coenae Domini per praedecessores suos Romanos Pontifices publicari, considerans, quod plerumque contingit suam sanctitatem huiusmodi facultates et confessionalia tam praesentibus quam absentibus etiam oracula vivae vocis concedere, (ne praetextu concessionis huiusmodi vel poenitentes vel confessores in supra scriptis casibus fallantur et fallant,) statuit et decrevit, suae intentionis fuisse et esse, per quascunque concessiones et facultates, per suam sanctitatem tam scripto quam verbo factas et in posterum faciendas, nemini licere irretitos dictis casibus absolvere sine speciali suae sanctitatis licentia, quin immo concessiones

Cap. II. 17) Levit. XXV — 18) *probus:* Böhm. oper. mend.
Cap. III. 19) *Domini:* Böhm. — 20) *nec:* Ed. Rom. oper. mend. — 21) *statutum:* ead.

et indulta praedicta quoad casus exceptos huiusmodi nulli penitus suffragari." Ut autem ipsa constitutio, (quae dudum, scilicet quinto Kalendas Aprilis anni ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimi quadringentesimi sexagesimi sexti, Pontificatus nostri anno secundo publicata fuit,) eisdem Christi fidelibus plenius innotescat, nullusque illius ignorantiam praetendere valeat in futurum: praesentibus inseri fecimus, ut ad maiorem omnium perveniat notionem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum statuti, ordinationis et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicae MCCCCLXVIII. quinto Non. Mart. Pont. nostri Ao. V.

CAP. IV.

Bulla confirmationis anni iubilaei, publicata apud sanctum Petrum in die Nativitatis Domini, in qua continetur, quod annus iubilaeus est ad brevius tempus reductus, quam olim esset, quoniam vigesimo quinto quoque anno cunctis fidelibus, basilicas urbis Romanae hic expressas visitantibus, illius indulgentiae conceduntur. Et illo durante aliae indulgentiae ubique cessant.

Sixtus IV.

Quemadmodum operosi vigilisque pastoris sollertia oves suae custodiae deputatas curat a ferarum praeservare incursibus, et ad statum prosperum foetu multiplicato perducere: ita quoque et nos, quibus dispositione superna universi gregis dominici sollicitudo commissa est, et supremis desideramus affectibus, et studiis nitimur indefessis, cunctos Christi fideles, quos a iustitiae semita hostis humani generis diabolica fraude avertit, deposita peccatorum sarcina suo reconciliare auctori, ut aeternae felicitatis praemiis nostri Redemptoris inaestimabili caritate media potiantur, fiatque nostrae operationis ministerio, utilitate publica suadente, etiam per gratiarum susceptionem, quod eorum saluti conveniat, atque nostra et praedecessorum nostrorum ordinationes salubres debitis effectibus mancipentur. Olim siquidem felicis recordationis Paulus Papa II. praedecessor noster, rationabilibus causis tunc expressis inductus, de venerabilium fratrum nostrorum, tunc suorum, (de quorum numero tunc eramus,) consilio, annum iubilaeum ad brevius tempus provida moderatione reducens, illum ad annum vigesimum quintum apostolica auctoritate restrinxit, ac voluit, statuit et decrevit ex causis praedictis, quod singulis viginti quinque annis iubilaeus annus praedictus celebrari deberet, quodque anno Domini MCCCCLXXIV. proxime futuro, videlicet a vigilia Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, idem annus iubilaeus inciperet, et, ut sequitur, finiretur, ac universi et singuli utriusque sexus fideles, qui beatorum Apostolorum Petri et Pauli basilicas, Lateranensem quoque et sanctae Mariae maioris almae Urbis ecclesias statutis diebus devote visitarent, omnes et singulas indulgentias et peccatorum remissiones consequerentur, quas idem Pontifex suique praedecessores anno iubilaeo huiusmodi basilicas et ecclesias praedictas visitantibus devote concesserant, per quasdam primo, et deinde nos, qui, dicto praedecessore, sicut Domino placuit, sublato de medio, fuimus divina disponente clementia ad apicem summi apostolatus assumpti, et per alias[22]) nostras literas eiusdem Pauli praedecessoris ordinationem, voluntatem et statutum, ac omnia et singula in eisdem suis literis contenta de fratrum eorundem consilio approbantes, similiter statuimus et ordinamus, quod annus iubilaeus praedictus cum eisdem indulgentiis et remissionibus plenariis peccatorum anno proxime futuro a vigilia Nativitatis eiusdem incipere, et, ut sequitur, continuari deberet, prout in singulis literis praedictis, (quarum tenores praesentibus haberi volumus pro expressis,) plenius continetur. Verum quia postmodum tam nos, quam idem Paulus praedecessor noster, dum in humanis ageret, animarum saluti fidelium intenti, multorum principum et aliorum Christi fidelium ac devotarum personarum pulsati precibus, diversas indulgentias et peccatorum remissiones plenarias nonnullis ecclesiis, monasteriis et piis locis duximus concedendas, propter quas populorum forsan concursus ad basilicas et ecclesias ante dictas retardari, aut ipsius anni iubilaei celebritas minui vel intermitti posset cum animarum non modico detrimento: nos, qui universorum credentium profectibus et saluti prospicere ex debito ministerii pastoralis adstringimur, (ne propter aliarum indulgentiarum hactenus a nobis, seu eodem Paulo vel aliis praedecessoribus nostris concessarum, huiusmodi effusionem hoc sanctum opus ac remissionis et gratiae annus iubilaeus intermittatur, aut fideles ipsi a tanto munere reddantur expertes,) remediis opportunis providere volentes, omnes et singulas plenarias, etiam ad instar iubilaei, ac etiam commutandi vota, aut super eis et male ablatis incertis, aut per usurariam pravitatem vel alium illicitum modum extortis, dispensandi et componendi, aut illa sub certis modo et forma remittendi, et deputandi confessores cum potestate absolvendi, etiam in casibus sedi apostolicae reservatis, facultates, concessiones et indulta a nobis et eadem sede, vel illius auctoritate quibuscunque ecclesiis, monasteriis, hospitalibus et piis locis, universitatibus, fraternitatibus quibuslibet, tam in perpetuum quam ad certum tempus, in vita seu in mortis articulo, quovis modo aut quavis causa quomodolibet concessas et concessa, et in posterum forsitan concedendas vel concedenda, auctoritate apostolica tenore praesentium de apostolicae potestatis plenitudine usque ad nostrum et eiusdem sedis beneplacitum suspendimus, illasque durante beneplacito nostro et sedis praedictae suspensas esse volumus, nec interim alicui suffragari, indulgentiis tamen basilicarum et ecclesiarum dictae Urbis in suo plenario robore durantibus, districtius inhibentes, alias indulgentias, praeter istas duntaxat, in locis publicis vel privatis praedicari aut nunciari, earumque praetextu a quaestoribus aliquid exigi quoquo modo. Quin immo quaestores et praedicatores quoscunque per locorum ordinarios a praedicationibus et quaestibus huiusmodi faciendis, volumus et mandamus praesentium auctoritate arceri sub censuris et poenis ecclesiasticis, de quibus visum fuerit opportunum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum suspensionis, inhibitionis, mandati et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Tibure anno incarnationis dominicae MCCCCLXXIII. IV. Kalend. Septembr. Pont. nostri Ao. III.

CAP. V.

Sixtus tempore suo multis multas concesserat indulgentias, quas certis ex causis hic revocat.

Idem.

Etsi dominici gregis saluti semper intenti singulis cum humilitate poscentibus ea benigne concedere studeamus, per quae (peccatorum mole deposita) salus ipsa succedat, et hostis humani generis servitute ereptas animas lucrifaciamus Altissimo, qui nobis eas sua bonitate commisit: id tamen propensiori studio praecavendum esse censemus, ne cuiusvis indulgentiae, remissionis vel facultatis obtentu Christi fideles procliviores ad illicita in posterum committenda reddantur aut facilitas veniae eis peccandi tribuat incentivum. Quum itaque, (sicut multorum fide dignorum testimonio accepimus,) ob multitudinem facultatum per nos vel auctoritate nostra concessarum, tam verbo quam in scriptis, confectis exinde literis vel non, praelatis et personis ecclesiasticis, etiam religiosis et saecularibus utriusque sexus, capitulis, collegiis, conventibus, hospitalibus, confratriis, et universitatibus, tam in genere quam in specie, sub electione vel deputatione confessorum, qui eligentes eosdem, vel pro indulgentiis per nos concessis consequendis ad ecclesias et alia pia loca confluentes, seu ad aliqua pia opera manus porrigentes adiutrices, earundemque confratriarum confratres et sorores, ac in hospitalibus praedictis decedentes seu deservientes, aut eis pie aliquid relinquentes, vel aliqua alia meritorum ministeria exhibentes, et in ordinibus profitentes, eorum confessione diligenter audita, in singulis etiam sedi apostolicae reservatis casibus semel in vita, et in aliis toties quoties, ac in mortis plenarie, vel alias etiam ad effectum consequendi quascunque indulgentias plenarias vel non plenarias absolvere, ac poenitentiam salutarem eis iniungere, emissa quoque vota per illos quaecunque in alia pietatis opera commutare libere et licite valeant; fideles praefati ad peccandum, et ad alia illicita committendum nonnunquam procliviores existant in non parvum periculum salutis animarum suarum: nos, qui Deo propitio eiusdem gregis dominici (meritis licet insufficientibus) curam gerimus, ut illum spiritualis thesauri elargitione cupimus ipsi Deo reddere acceptabilem, ne claves clavium auctoritas deducantur in contemptum, ipsique ad peccandum procliviores (ut diximus) liberius prolabantur, ex praemissis et aliis rationabilibus causis animum nostrum moventibus, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera voluntate et deliberatione, auctoritate apostolica tenore praesentium statuimus et ordinamus, quod de cetero praetextu facultatum huiusmodi, concessarum a nobis vel auctoritate nostra, et quas concedi quomodolibet contingat in posterum, verbo, literis aut quavis alia scriptura, etiam cum clausula, quod sola signatura sufficiat, etiam in favorem fidei et cruciatae, nullos confessorum eorundem

22) Cap. IV. 22) desid. in Ed. Rom.

quempiam, cuiusvis status, gradus, ordinis vel conditionis exsistat, et quacunque ecclesiastica, etiam episcopali vel maiori, aut mundana, etiam regali et maiori dignitate praefulgeat, qui offensae ecclesiasticae libertatis, violationis interdicti ab eadem sede impositi, seu haeresis, postquam fuerint de ea sententialiter condemnati, delati seu publice diffamati, conspirationis in personam aut statum Romani Pontificis, seu cuiusvis offensae, inobedientiae aut rebellionis eiusdem Pontificis dictae sedis, mutilationis membrorum vel occisionis[23]) quorumcunque in sacris ordinibus constitutorum, offensae personalis in episcopum seu alium praelatum, invasionis, depraedationis, occupationis aut devastationis terrarum Romanae ecclesiae mediate vel immediate subiectarum, ac etiam invasionis Romipetarum, seu quorumcunque aliorum ad Romanam curiam venientium, prohibitionis devolutionum causarum ad dictam curiam, delationis armorum et aliorum prohibitorum ad partes infidelium, impositionis novorum onerum realium vel personalium ecclesiis vel ecclesiasticis personis, simoniae super ordinibus vel beneficiis consequendis in dicta curia vel extra eam contractae criminum quomodolibet reus foret, et generaliter in casibus, contentis in literis, quae consueverunt in die cenae Domini publicari, praetextu huiusmodi facultatum absolvere, et per eos emissa peregrinationis ultramarinae, et visitationis liminum Apostolorum Petri et Pauli, in Compostella, et castitatis ac religionis vota, nisi ex speciali licentia et certa scientia nostra, de qua demum constare censeatur, quum in signatura nostra desuper manu nostra scriptum aut in literis nostris expressum fuerit, nos ex certa scientia et de speciali gratia id concedere cum derogatione praesentis constitutionis, illius de verbo ad verbum inserto tenore, non autem per clausulas id importantes, vel in articulo mortis constitutum, et tunc in casibus, in quibus satisfactio fuerit impendenda, facta satisfactione vel idonea praestita cautione, commutare praesumant. Et si aliqui confessorum praedictorum contra praesentem constitutionem quemquam absolvere, aut excepta vota praedicta commutare attentaverint: absolutio et commutatio huiusmodi nullius sit roboris vel momenti. Et contra facientes eo ipso excommunicationis sententiam incurrant, a qua, (nisi in mortis articulo constituti,) ab alio quam a Romano Pontifice absolvi non possint, non obstantibus literis et constitutionibus huiusmodi, ac constitutionibus et ordinationibus etc. Et ne aliquis de praesentibus ignorantiam valeat allegare, mandamus, eas in cancellaria apostolica et audientia literarum contradictarum legi et publicari, ac inter extravagantes alias apostolicas constitutiones in quaterno dictae cancellariae describi etc. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum suspensionis, inhibitionis, mandati et voluntatis etc. Datum Spirae anno Domini MCCCCLXXVIII.

TITULUS X.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS[1]).

CAP. I.

Excommunicati sunt, qui pactis aut promissionibus iustitiam vel gratiam a sede apostolica obtinent, et qui tales non revelant; nec illis absolutio facile conceditur.

Bonifacius VIII[1*]).

Excommunicamus et anathematizamus ex parte Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, auctoritate quoque beatorum[2]) Apostolorum Petri et Pauli et nostra, omnes clericos, religiosos et laicos utriusque sexus, sive sint familiares curiae sive alii[3]) undecunque, qui aliquod pactum fecerint, seu aliquid parvum vel magnum promiserint, vel promissionem receperint[4]), aut ex pacto sive promissione[5]) occulta vel manifesta, facta[6]) sub generalibus et plenarie non expressis, sive sit[7]) sub specialibus et expressis aperte verbis, quicquam dederint aut receperint magnum vel parvum, vel promissionem[8]) de quacunque re aut utilitate propter hoc consequenda fecerint vel receperint pro aliqua iustitia sive gratia, pro se aut pro alio in causis vel iudiciis seu alias per literas apostolicas et quibuscunque modis apud sedem apostolicam obtinenda[9]). Et hanc sententiam ad promittentes et acceptantes[10]), dantes et recipientes duximus extendendam. Illos quoque, qui aliquem sciverint culpabilem in praedictis, et nobis intra dierum trium spatium non retulerint, vel alicui, per quem ad nos verbum fideliter perferatur, simili decernimus sententiae[11]) subiacere. Decernimus etiam, ut nullus, hanc incurrens excommunicationis sententiam, pro praedictis vel aliquo praedictorum absque speciali mandato nostrae[12]) absolutionis beneficium valeat obtinere, nisi forsan ad nos habere accessum[13]) non posset, in mortis articulo constitutus. Nec etiam ad absolutionis gratiam admittatur, nisi prius quantum[14]) dedit vel recepit, integraliter pauperibus largiatur. Iustitiam vero sive gratiam sic obtentam nullius prorsus esse momenti volumus, omnique statuimus carere effectu et robore firmitatis. Sed et scienter utentes ipsis simili sententia[15]) excommunicationis adstringimus, et reservantes nobis absolutionem eorum cum[16]) praemissis omnibus[17]) ad poenas similes[18]) obligamus.

CAP. II.

Praemissis damnis ex interdicto provenientibus statuit, quod propter dominum debita non solventem sine terra vel civitas sine speciali Papae licentia non interdicatur.

Idem[19]).

Provide attendentes, quod, ut frequentius, quamvis non sine causa[20]), sine culpa tamen multorum, interdicti[21]) sententiae proferuntur, quodque sunt nonnulli iudices nimis prompti ad proferendas easdem, etiam in negotiis sive causis, quae interdum plus ex cupiditatis, quam caritatis radice perspicuis iudiciis procedere arguuntur[22]), quodque interdicti tempore divina organa suspenduntur et laudes, nec ecclesiastica sacramenta ministrantur, ut solent, tolluntur mortuis seu minuuntur suffragia, praesertim per oblationem frequentem hostiae salutaris, adolescentes et parvuli, participantes[23]) rarius sacramenta, minus inflammantur et solidantur in fide, fidelium tepescit devotio, haereses pullulant[24]), et multiplicantur pericula animarum: praesentis constitutionis providemus edicto, ut[25]) nulla provincia, civitas, castrum, villa, locus, territorium vel districtus auctoritate ordinaria vel delegata supponatur ecclesiastico interdicto pro pecuniario debito, vel pro cuiusvis monetae vel pecuniae quantitate, quacunque[26]) occasione vel causa seu quovis quaesito colore, pro eo maxime, quod ipsorum domini, rectores seu officiales, quocunque nomine censeantur, aut incolae seu habitatores, aut singulares[27]) personae ipsorum, statutis vel statuendis, ordinatis vel ordinandis terminis huiusmodi debitum seu quantitatem non solverunt[28]) hactenus, aut in antea non persolvent. Nos enim exnunc[29]) decernimus irritum et inane, si secus hactenus exstitit attentatum, vel contigerit attentari, illudque revocamus omnino, non obstantibus quibuscunque contractibus, obligationibus, pactis, conventionibus, compositionibus[30]), submissionibus, fideiussionibus[31]), consensibus, processibus et[32]) sententiis super hoc habitis vel habendis, iuramentorum, poenarum spiritualium et temporalium, seu mulctarum appositione[33]), vel quacunque alia firmitate vallatis; nisi talis suppositio interdicti hactenus foret facta, vel in antea fieret de apostolicae sedis speciali licentia, et expressa[34]) per ipsius sedis patentes literas apparente.

CAP. III.

Andronicum Palaeologum, se imperatorem Graecorum nominantem, et haeresis ipsorum fautorem, excommunicatum denunciat, omnesque cum eo sic manente societatem contrahentes ipso facto dicit excommunicatos, et eorum terras ecclesiastico supponendas interdicto. Suntque privandi bonis, quae ab ecclesia tenent, et talis societas seu confoederatio nulla est. Facit cap. *Ad apostolicae* de sentent. et re iud. libr. VI.

Clemens V.

Ad certitudinem praesentium et memoriam futurorum Andronicum Palaeologum, qui Graecorum imperatorem se nominat, tanquam eorundem Graecorum antiquorum schismaticorum, et in antiquato schismate constitutorum, et per hoc haereticorum, et haeresis ipsorum ac schismatis antiqui fautorem, de fratrum nostrorum consilio denunciamus excommunicationis sententiam latam a canone incurrisse, ac ipsius fore sententiae vinculo innodatum. Ceterum universis et singulis regibus, principibus, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, et ceteris omnibus, cuiuscunque praeeminentiae, conditionis, status, nec non universitatis civitatum, castrorum, et aliorum locorum districtius inhibemus, ne cum

Cap. V. 23) *occasionis:* Böhm.
TIT. X. 1) edd.: *et interdicti:* Ed. Bas. — Cap. I. 1*) Cod. Lips. 1. — 2) abest ab eod. — 3) omitt. id. — 4) desid. ib. — 5) *ex prom.:* id. — 6) non exstat ib. — 7) *sive sub specialibus expressis:* id. — 8) *promissiones:* id. — 9) *obtinuerint obtinenda:* id. — 10) *ad acc.:* id. — 11) desid. ib. — 12) *nostro:* id. — 13) *recursum non possit:* id. — 14) *quod primum:* Ed. Bas. — 15) *poena:* Cod. Lips. — 16) *et cum:* Ed. Bas. — 17) *in omn.:* ead. — 18) *poenam similem:* Cod. Lips.
Cap. II. 19) Cod. Lips. 3. — 20) *sine causa:* desid. in Ed. Bas. — 21) desid. in Cod. Lips. — 22) *dinoscuntur:* id. — 23) *percipientes:* id. — 24) *pull., multiplicatur periculum an:* id. — 25) *ne ulla:* id. — 26) *sub quac.:* id. — 27) *hab. singularis personae ipsorum, citatis:* id. — 28) *solverint:* id — 29) *extunc:* id. — 30) omitt. id. — 31) abest ab eod. — 32) desid. ib. — 33) non exstat ib. — 34) *expresse:* id.

eodem Andronico Palaeologo in huiusmodi excommunicatione manente societatem vel confoederationem aliquam contrahere sub quovis ingenio vel machinatione praesumant, vel ei alias in his, quibus excommunicatus est denunciatus a nobis, praestare consilium, auxilium vel favorem publicum vel occultum. Et si secus praesumptum fuerit: omnes singulares personas, contrarium praesumentes, (non obstante qualibet indulgentia sub quacunque forma verborum vel expressione ipsis ab apostolica sede concessa, vel in posterum concedenda, quam quoad hoc viribus volumus omnino carere,) sententiam excommunicationis, quam exnunc in ipsas ferimus, incurrere volumus ipso facto. Terras ipsorum et universitates praedictas, quae secus attentare praesumpserint, prout expedire videbimus, ecclesiastico curabimus subiicere interdicto, ad privationem omnium honorum, quae a quibuslibet tenent ecclesiis, et ad poenas alias spirituales et temporales, prout utile putabimus, processuri. Et nihilominus, societatem et confoederationem ipsas, etiamsi poenarum et iuramenti additione vel quacunque fuerint alia firmitate vallatae, decernimus irritas et inanes. Datum Pictavis III. Nonas Iunii Ao. II.

CAP. IV [35]).

Excommunicati sunt qui literas a Papa ante suam coronationem concessas impugnant.

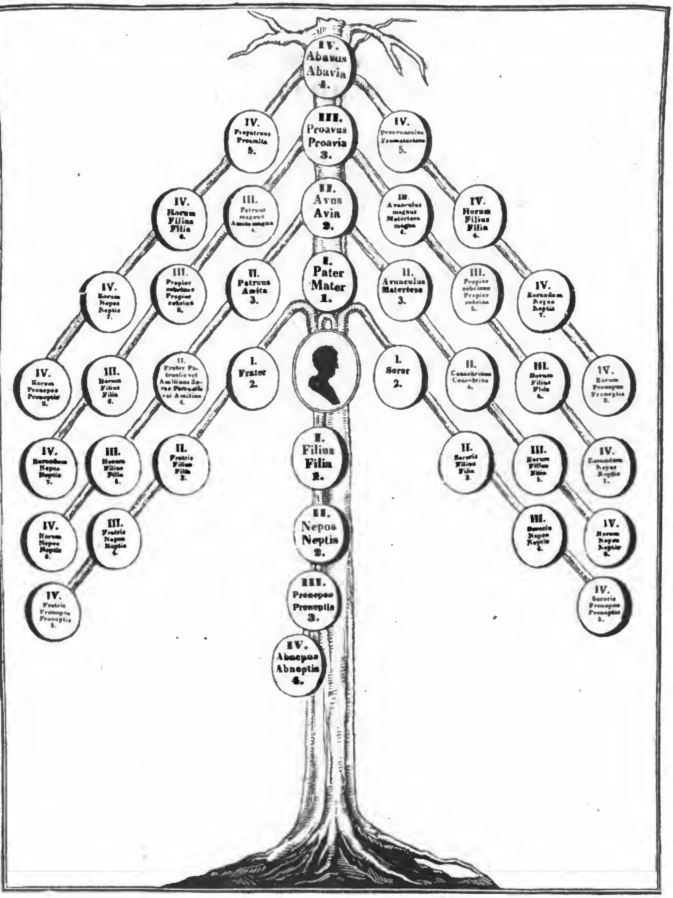
Idem.

Quia nonnulli, (prout [36]) accepimus,) contra doctrinam [37]) Apostoli suae prudentiae, quin potius imprudentiae innitentes, ac disceptare super his, de quibus eis non expedit, satagentes, asserere non verentur, quod summus Pontifex ante suae coronationis insignia se non debet intromittere de provisionibus, reservationibus, dispensationibus et aliis gratiis faciendis, nec se in literis episcopum simpliciter, sed electum episcopum scribere, nec etiam uti bulla, in qua nomen exprimatur ipsius: nos, talium temeritates [38]) compescere cupientes, singulos, qui occasione huiusmodi aliquas [39]) literas nostras super negotiis [40]) quibuscunque confectas, quae a nobis ante coronationis [41]) nostrae insignia emanarunt [42]), ausi fuerint impugnare, excommunicationis sententia innodamus. Datum [43]) apud Pessacum Burdegalensis dioecesis [44]), Ao. II.

Cap. IV. 35) Cod. Lips. 20. — 36) *ut*: id. — 37) *doctr. Ap.*: omitt. 39. — 38) *temeritatem compescere intendentes, omnes et singulos*: id. — 39) abest ab eod. — 40) desid. ib. — 41) *donationis*: Ed. Rom. oper. mend. — 42) *emanaverint*: id. — 43) *Dat. etc.*: desid. ib. — 44) add.: *pont. n.*: Bohm.

F I N I S.

ARBOR CONSANGUINITATIS.

CONSANGUINITAS PER TRES REGULAS DECLARATUR.

Prima regula magistralis pro linea recta. *Ascendentium et descendentium quot sunt personae, de quibus quaeritur, computatis intermediis, una dempta, tot sunt gradus inter eas. Si igitur vis scire, quantum distat abavus a Petrucio, (Petrucium esse fingimus in cellula, ubi est facies,) utroque computato et intermediis quinque sunt personae: deme unam, quatuor sunt gradus; et sic de aliis.*

Pro linea collatetali duae sunt regulae.

I. Collateralium in linea aequali quoto gradu quis distat a communi stipite, toto distant inter se, vel sibi attinent. Exemplum pone. Quum facis abavum stipitem inter P. et proneptem propatrui, (nam illi sunt in linea aequali.) quilibet distat a stipite quarto gradu; ergo inter se quarto. De computatione tantummodo canonica loquor.

II. Collateralium in linea inaequali quoto gradu remotior distat a communi stipite, toto distant inter se. Exemplum pone faciendo abavum stipitem. P. et filius propatrui sunt in linea inaequali. Computemus ergo a remotiori, scilicet a P., sed P. distat a stipite quarto gradu, ergo a filio propatrui quarto. Semper intellige secundum canones.

Pro arbore consanguinitatis secundum computationem civilem dantur tales regulae. Prima: In linea ascendentium et descendentium quot sunt personae, de quibus quaeritur, computatis intermediis, una dempta, tot sunt gradus inter eas. Pro linea collaterali: Collateralium in linea aequali quoto gradu quis distat a communi stipite, toto duplicato distant inter se, vel sibi attinent. Nam secundum leges quaelibet persona gradum facit in collateralibus. Computatio enim legistarum ob aliud fit, quam computatio decretistarum.

Collateralium in linea inaequali quot sunt personae stipite dempto, tot sunt gradus. Si autem optas enucleationem, recurre ad ***Ioannis Andreae*** *declarationem.*

DECLARATIO ARBORIS CONSANGUINITATIS.

Circa lecturam arboris diversis olim diversum modum tenentibus, ***Ioannes de Deo*** *Hispanus post illos lecturae ipsius arboris novum modum assumens, per suas metricas regulas intellectum nisus fuit aperire; sed propter multitudinem regularum et verbuum obscuritatem aliquibus notum ignotum, aliis ignotum ignotius reddidit. Attendens igitur ego* ***Ioan. Andreae,*** *inter decretorum doctores minimus et indignus, inventionem arboris ex eo fuisse, ut habentibus materiam consanguinitatis et affinitatis ignotam nota, et habentibus notam ex oculorum inspectione notissima fieret, antiquorum scripta recolui, et (prout expedire credidi) compilavi.*

§. 1. *Primo quaerens ad utramque arborem: ad quid fuerit inventio arboris necessaria? Secundo: an sit authentica? Tertio: ad quid in volumine decretalium repetita, quae olim fuerat in decretis?*

§. 2. *Primae quaestionis ex superius dictis patet solutio: probatio enim ad oculum alias vincit.* ***Instit.*** *de gradib. §.* ***Agnationis.*** *27. q. 1.* ***Nec aliqua.*** *Ex ostensione enim facti quaedam melius percipiuntur, quam elocutione.* ***Extra*** *de donat.,* ***Apostolicae,*** *vers. fin. Hinc est, quod agrorum mensio subiicitur oculis, 16. q. 3.* ***Inter,*** *de praescrip. c.* ***Quia indicante,*** *C. fin. reg. l. 3.; ventris inspectio, an mulier sit praegnans. ff. de ventr. insp. l. 1. in princ.; locorum pudicitiae investigatio, an mulier sit virgo,* ***Extra*** *de prob. c.* ***Proposuisti.*** *an arcta, de frigid. et malef. c.* ***Fraternitatis,*** *vel aliter impedita, eod. tit. c.* ***Ex literis;*** *iniuriae, an sit atrox, aestimatio. ff. de feriis l. 2.; et literae papales an sint verae vel falsae, de crimin. fals. c.* ***Licet.***

§. 3. *Ad secundum dic, quod arbor authentica est, quod patet ex canonibus Isidori et Alexandri, 35. qu. 5. cap. 1. 2. et ultim.*

§. 4. *Ad tertium dic, quod quia in decretis de consanguinitate et affinitate tractatur, utile fuit ibi arborem ponere, et quia in decretalibus est idem tractatus, et in hoc volumine utile fuit repeti, ex eo maxime, quia nemini venit in dubium, id satis esse calidum, satisque famosum, quod repetita lectio probat. C. de emend. Iust. C. l. una. Item ex eo, quia antiqui canones circa materiam illam multum fuerunt correcti, unde expediens fuit secundum statum iurium novorum antiquam arborem decidere.*

§. 5. *Deinde ad arborem consanguinitatis specialiter descendamus. Et primo quaeritur: quid sit consanguinitas? et unde dicatur? quid linea, quid gradus? Secundo quaeritur: quomodo arbor formetur? et quare sic punctetur? et intersceremus regulas, per quas cognoscuntur gradus. Demum ponemus quaedam notanda, et quasdam quaestiones.*

§. 6. *Ad primum dico, quod* ***Consanguinitas*** *est attinentia personarum, ex eo proveniens, quia una descendit ab altera, vel ambae ab eadem, vel est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum, quod satis est idem. Dicitur autem consanguinitas, quasi sanguinis unitas, a con, et sanguine: quia de communi sanguine descendunt. Et quoad probationem coniugii non distinguo, an tales consanguinei sint producti ex uxorio coitu, vel ex fornicario, quod est expressum* ***Extra*** *de prob. c.* ***Per tuas.***

§. 7. ***Linea*** *vero est collectio personarum ab eodem stipite descendentium, gradus continens, et numeros distinguens. Et est triplex linea, scilicet graduum descendentium, ascendentium et collateralium, ut infra patebit, et ff. de gradib. l. 1. et l.* ***Iurisconsultus.***

§. 8. ***Gradus*** *est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur, quota agnationis vel cognationis distantia duae personae inter se differunt. Et dicuntur gradus ad similitudinem graduum scalarum, vel locorum proclivium: quia ita gradimur de proximo in proximum. ff. de grad. l.* ***Iurisconsultus.*** *§.* ***gradus.***

§. 9. *Formatur autem sic arbor. Primo vide cellulas ascendentium, secundo descendentium, demum collateralium. Ascende super cellulam vacuam, quae remansit ideo vacua, quia non potuit nomen proprium habere, quum aliae cellulae, (exceptis his, quae per geniticum nominantur,) sumant nomen ab ipsa. Quomodo enim possemus illam cellulam nominare, quam dicimus filium patris, fratrem fratris, patrem filii, et sic de singulis? et eam alii vocant Ioachim, alii Protheum, alii truncum. Nos autem a nomine bidelli nostri vocemus eam Petrucium. Et scire debes, quod competenter illae cellulae mediae ascendentium et descendentium dividerentur directe per medium, ut a latere dextro illarum cellularum ponerentur nomina marium, ut abavus, proavus etc., a latere sinistro nomina mulierum, ut abavia, proavia etc., quia positi a latere dextro descendunt a maribus, et e converso. Supra cellulam vacuam est cellula haec continens, pater mater, et unum punctum supra, et unum infra. Supra illam est cellula avus avia, continens duo puncta supra, et duo infra. Supra illam est cellula proavus proavia, continens tria puncta supra, et tria infra. Supra illam est cellula abavus abavia, habens quatuor supra, et quatuor infra. Descendendo sub cellula vacua est cellula habens filium et filiam, et habet unum punctum supra, et unum infra. Sub illa habens nepotem et neptem, et duo puncta supra et duo infra. Sub illa pronepotem et proneptem, et tria puncta supra, et tria infra. Sub illa abnepotem et abneptem, et quatuor puncta supra, et quatuor infra.*

§. 10. *Antequam ad collaterales transeamus, scire debes, quod punctorum numeratio est numeratio graduum, habito respectu ad cellulam vacuam, et puncti superiores denotant computationem secundum ius canonicum, puncti inferiores secundum ius civile, etc. Ponitur autem computatio canonica in superiori parte cellularum, civilis vero in inferiori, ut detur intelligi excellentia iuris canonici ad civile: et maxime quoad hunc casum, quo instruimur in matrimoniis, quae licite contrahi possunt, necne, et, quum matrimonium sit sacramentum ecclesiae, in eo praecipue lex minor est canone,* ***Extra*** *de secund. nupt. c. ult. et pen. Vides autem ex punctatione praedicta, quod in computatione ascendentium et*

descendentium concordat utrumque ius, quia in eis semper persona addita personae per carnis propagationem gradum adiicit.

§. 11. Ad inveniendum autem gradus inter eos secundum utrumque ius, tolle hanc magistralem regulam. Ascendentium et descendentium quot sunt personae, de quibus quaeritur, computatis intermediis, una dempta, tot sunt gradus inter eas. Si igitur vis scire, quantum distat abavus a Petrucio, utroque computato et intermediis, quinque sunt personae: deme unam, quatuor sunt gradus. Idem dico de ipso P. ad abnepotem, quia eo modo erit reperire quinque personas: et sic quatuor sunt gradus. Si velis scire, quot distet abavus P. ab nepote P., invenies ibi novem personas computato P., et sic octo erunt gradus. Scias autem, quod iste P. non habet totum suam computationem in arbore. Scias enim, quod quilibet habet duos parentes, quatuor avos, octo proavos, sedecim abavos, et sic semper ascendentes duplicantur. Unde impossibile fuisset tot personas in arbore scribere.

§. 12. Quaero: an inter ascendentes et descendentes prohibitio copulae coniugalis excedat quartum gradum? et dicit Goff., in sum. de consang. et affin. §. Item quantum, quod non, per decr. Non debet, eod. tit., quae generaliter loquitur. Alii communiter contradicentes inter ascendentes et descendentes perpetuam esse prohibitionem dicunt, et quod de quarto gradu dicitur, in collateralibus locum habet; ad hoc 35. quaest. 3. Progeniem. et duobus capitulis sequent., in quibus dicitur, quod olim non solum usque ad secundum gradum, sed etiam, in quantum notitia erat parentelae, extendebatur prohibitio. Ex quo ergo certum est alterum descendentem, et alterum ascendentem, perdurat prohibitio, ad idem Instit. de nupt. §. 1., ff. de ritu nupt. l. Nuptiae, et hoc verum puto.

§. 13. Ad collaterales transeamus, et ad fratrem et sororem, et causa brevitatis prosequendo solum partem mediam arboris ad modum vexilli; qua intellecta reliqua intelligetur, quod per se patet. Dicamus de fratre et descendentibus. Sub cellula fratris, fratris filius filia, ex illa fratris nepos neptis, ex illa fratris pronepos proneptis, et frater P. est cum P. in primo gradu secundum canones, in secundo secundum leges. Eius filius in secundo secundum canones; in tertio secundum leges. Nepos in tertio secundum canones: in quarto secundum leges. Fratris pronepos est ipsi P. in quarto secundum canones, in quinto secundum leges, et sic debet esse utraque punctatio, et isti sunt collaterales ad P. Et nunc de cellula patris fecimus stipitem. Fac consequenter stipitem de avo; ex eo patruus amita, ex illa frater patruelis et amitinus, soror patruelis et amitina, ex illa horum filius filia, ex illa horum nepos neptis. Patruus est P. secundo gradu, frater patruelis etiam secundo gradu, filius in tertio, nepos in quarto secundum canones. Per leges autem patruus in tertio, frater patruelis in quarto, filius in quinto, nepos in sexto, et sic debet esse utraque punctatio. Postea fac proavum stipitem, et habet filios patruum magnum, amitam magnam, avum et aviam, avunculum magnum, et materteram magnam. Illos non prosequimur. Ex cellula patrui magni proprior sobrinus, propior sobrina, ex illa horum filius filia, ex illa eorundem nepos neptis. Et quia P. distat a proavo, quem nunc feci stipitem, tertio gradu, ergo a patruo tertio, et a propiori sobrino tertio, et a filio tertio, et a nepote, qui exit lineam aequalitatis, quarto secundum canones. Secundum leges vero distat P. a patruo magno quarto, a propiori sobrino quinto, et a filio sexto, a nepote septimo, et sic debet esse utraque punctatio. Modo fac abavum stipitem cum tribus filiis, scilicet propatruo, proavo et proavunculo. De proavunculo non prosequor. Ex cellula propatrui oritur cellula horum filius filia, ex illa horum nepos neptis, ex illa eorundem pronepos proneptis. Isti omnes sunt cum P. in quarto gradu, quia P. distat a stipite in quarto gradu, et ex illa linea nullus exit lineam aequalitatis, ergo omnes distant quarto. Secundum leges propatruus distat V., filius VI., nepos VII., pronepos VIII., et sic debet esse utraque punctatio.

§. 14. Nunc videndum est, quibus regulis gradus illorum collateralium cognoscantur? Collateralium aequalis lineae unam trado regulam secundum canones:

§. 15. Collateralium in linea aequali quoto gradu quis distat a communi stipite, toto distant inter se, vel sibi attinent: hoc secundum canones. Exemplum pone: quando facis abavum stipitem inter P. et pronepotem propatrui; nam quia illi sunt in linea aequali, quilibet distat a stipite quarto gradu: ergo inter se quarto.

§. 16. Secundum leges vero aliter est, et sic dicimus regulam: Collateralium in linea aequali quoto gradu quis distat a communi stipite, toto duplicato distant inter se, vel sibi attinent. Vides ergo ex superius dictis, et ex punctatione, quod praedicti P. et pronepos propatrui distant VIII. Et insurgit illa diversitas, quia secundum leges quaelibet persona gradum facit in collateralibus Unde duo fratres faciunt duos gradus: secundum canones vero duae personae faciunt unum gradum. Unde (ut patet in cellula fratris) frater est cum P. in primo gradu secundum canones, in secundo secundum leges: sed computatio eorum ob aliud fit, quam nostra. 35. quaest. 5. cap. 2. Bene ergo dicitur secundum leges, quod in aequali linea collateralium, sive linea sit paris numeri sive disparis, non est reperire disparem gradum. Vide in linea paris numeri secunda vel quarta, disparis numeri prima vel tertia. In prima duo gradus, in secunda quatuor, in tertia sex, in quarta octo, quod non est secundum canones, quia in aequali linea disparis numeri habemus disparem gradum, quia in prima primum, in tertia tertium, in quinta quintum, et sic de singulis.

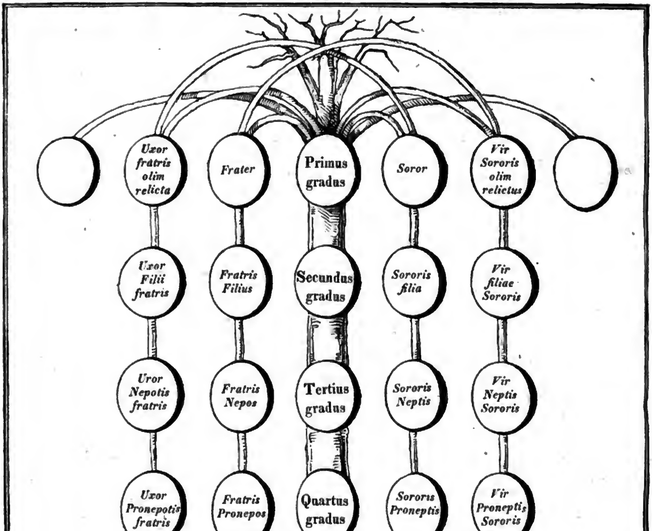
§. 17. Nunc restat videre de collateralibus in linea inaequali, de quibus traditur talis regula secundum canones: Collateralium in linea inaequali quoto gradu remotior distat a communi stipite, toto distant inter se. Exemplum pone faciendo abavum stipitem, P. et filius propatrui sunt in linea inaequali. Computemus ergo a remotiori, scilicet a P., sed P. distat a stipite quarto gradu: ergo a filio propatrui IV., et idem in descendentibus usque ad lineam aequalitatis: et hoc est, quod dicimus, quod persona addita personae usque ad lineam aequalitatis non crescit gradus, quia propatruus, filius eius nepos et pronepos omnes distant IV. gradu a P. Sed aliter secundum leges, secundum quas talem regulam tradimus:

§. 18. Collateralium in linea inaequali quot sunt personae stipite dempto, tot sunt gradus. Unde P. a stipite distat IV., a propatruo V., a filio VI., a nepote VII., a pronepote VIII., et sic quaelibet persona facit gradum. Vides ex supra dictis, quod P. non potest contrahere cum aliqua de arbore. Distat enim a summo, scilicet abavo, ab imo, scilicet a nepote, ab extremis collateralium, ab omnibus his quarto, a mediis citeriori; per quod satis patet, quod cum nullo potest contrahere. Sed si extremus in collateralibus, utputa si pronepos propatrui, vel pronepos fratris procrearet filiam, posset P. cum illa contrahere. Licet autem contrahatur in quinto gradu, remanet tamen consanguinitas, prohibitio enim, quae per ius positivum processerat, potuit tolli, sed naturalia sunt immutabilia. 5. Dist. in princ.

§. 19. Scire debes, quod communiter dicunt doctores, quod abavus et proavus et avus sunt bigami, dicentes, quod si non essent bigami, non possent filii eorum coniungi, quum essent fratres; sed de hoc non multum curo, quia eadem ratione sic esset de aliis cellulis duplicibus, quod personae earum essent bigami. Unde fingamus, perinde ac si in qualibet duplici cellula haberemus quatuor personas, ac si diceretur propatruus et uxor, proamita et maritus, unde duplicatio posita fuit, ut nomina demonstrarent in utroque sexu, non ut eos coniuges denotaret. Sciendum est etiam, quod in collateralibus aequalis lineae bene sequitur ista regula affirmando et negando: Ego et tu sumus consanguinei in linea aequali et ego possum accipere filiam tuam: ergo tu meam. Et negative: Ego non possum accipere filiam tuam: ergo nec tu meam. Affirmativa procedit in linea aequali quarti gradus; negativa in tertio vel citeriori. Sed in linea inaequali hoc non procedit affirmando vel negando, quia, si unus est in quarto, alter in tertio vel citeriori: qui est in tertio vel citeriori, potest contrahere cum filia eius, qui est in quarto gradu, et non e converso; unde propatruus, huius filius et nepos contrahere possunt cum filia P., sed non e converso.

§. 20. Demum quaeritur: an collaterales, quorum unus est in quinto et alter in primo, puta filia P. et propatruus, possint ad invicem contrahere? Dicit Hostiensis quod non, et hoc not. Extra eod c. Quod dilectio, et cap. Tua, et in summa huius tit. de consang. §. Numquid in v. et i. Quod per sua argumenta nititur probare sic: Scilicet pater et filius una persona censentur, C. de impub. et aliis substit. l. ult. Sicut ergo non contrahitur cum stipite, sic nec cum filiis stipitis. Bene facit praedicta decret. Tua, ubi fratres videntur poni pro stipite. Contrarium tenet Bern., quod colligitur ex glossa, quam ponit supra eod. tit. c. ult., et Ra. et Io. de Deo., et hoc est verissimum, quod probant verba regulae positae sub eod. c. ult., dum dicit ibi: „descendentium ab eodem; sed certum est, quod propatruus descendit a stipite. Praeterea aut dicis, quod est inter eos prohibitio ascendentium et descendentium, aut collateralium; de primo patet negando, quod certum est, filium P. non descendisse a propatruo. Est ergo prohibitio collateralium: sed certum est, quod isti distant quinto. Quid igitur impediat istos collaterales contrahere, non video. Ioannes Andreae.

ARBOR AFFINITATIS.

DECLARATIO AFFINITATIS.

Affinitas secundum canones est personarum proximitas ex coitu proveniens, omni carens parentela. Et dicitur affinitas, quasi duorum ad unum finem unitas, eo quod duae cognationes diversae per nuptias secundum leges, vel per coitum secundum canones copulantur, et alter ad alterius cognationis finem accedit, ut ff. de grad. cognat. l. Non facile §. Affines.

Sciat autem, quod affinitas est perpetuum impedimentum, quod durat etiam mortua persona, qua mediante contrahitur, 35. q. 10. Fraternitatis.

Per carnalem copulam viri et mulieris inter consanguineos mulieris et virum, et inter consanguineos viri et mulierem contrahitur affinitas primi generis eiusdem gradus, cuius est consanguinitas. Si ergo consanguineus tuus cognoscat mulierem: si vis scire, quoto gradu affinitatis attinet tibi mulier illa, vide, quoto gradu est tibi consanguineus tuus, et quoto est tibi ille consanguineus, toto mulier est tibi affinis, et semper in primo genere. Dictum est in regula: „viri et mulieris,“ et non „viri et uxoris,“ quia secundum canones etiam per coitum fornicarium et incestuosum contrahitur affinitas. Patet de eo, qui consang. uxor. suae, cap. Discretionem et cap. penult. Inter consanguineos mulieris et virum, et consanguineos viri et mulierem ideo dicitur, quia inter virum et mulierem non contrahitur affinitas, sed ipsi sunt affinitatis causa. Item inter consanguineos viri, et consanguineos mulieris nulla est affinitas. Unde duo fratres contrahunt cum duabus sororibus, pater et filius cum matre et filia; sed est affinitas inter consanguineos mulieris et ipsum virum, et consanguineos viri et ipsam mulierem. de consang. et affinit. c. Quod super his.

Regula: Quotiescunque inter unam personam, de quibus quaeritur, et coniugem alterius non est vel non fuit consanguinitas inter quartum gradum inclusive, nulla est prohibitio, ut inter me et coniugem nepotis mei non potest esse matrimonium, quia nepos meus est mihi consanguineus intra quartum gradum.

Aliud exemplum: Soror mea habuit maritum, ea mortua maritus eius aliam accepit, quo defuncto potero contrahere cum eius relicta, quia inter me et illam relictam nulla est nec fuit consanguinitas.

DECLARATIO ARBORIS AFFINITATIS.

Ad arborem affinitatis et eius materiam transeamus. Et primo videndum est, quid sit affinitas et unde dicatur, et quomodo ipsius genera insurgant, et gradus computentur; deinde arborem formemus. Ponemus postea quaedam notabilia, et quasdam quaestiones.

§. 1. Est autem Affinitas personarum proximitas ex coitu proveniens, omni carens parentela. Hoc secundum canones; sed secundum leges est proximitas proveniens ex nuptiis, et requiritur secundum leges, quod legitimae sint nuptiae, non interdictae, ut contrahatur affinitas, ff. de grad. l. Non facile §. Sciendum. Et dicitur affinitas, quasi duorum in unum finem unitas, eo quod duae cognationes diversae per nuptias secundum leges, vel per coitum secundum canones copulantur, et alter ad alterius cognationis finem accedit, ut in ead. l. §. Affines.

§. 2. Sed quod per fornicarium coitum et incestuosum secundum nos contrahatur affinitas, patet de eo, qui cogn. consang. uxor. suae, cap. Discretionem, et eod. titul. cap. penult. Sed consideratio legis fuit circa hereditates et tutelas deferendas, et ne quis cogatur adversus affinem testimonium dicere, ff. de gradib. l. Iurisconsultus in princ., et ff. de testib. l. 3., et 4. quaest. 3. §. Item in criminali vers. Item lege Iulia. Sed canon quoad matrimonia prohibenda consideravit unionem carnis, quae insurgit ex copula. Et est videre secundum hoc, quod concurrere potest attinentia consanguinitatis et affinitatis, ut si quis cognoscat consanguineam suam, omnes consanguinei utriusque sunt utrique affines. Sciat autem, quod affinitas est perpetuum impedimentum, quod durat etiam mortua persona, qua mediante contrahitur. 35. quaest. 10. c. Fraternitatis. Nec oritur affinitas ex pollutione extraordinaria, quae fit extra claustra pudoris, 35. quaest. 3. c. Extraordinaria, et adde, quod ibi not.

§. 3. Et insurgit affinitas ex coitu interdum cum publica honestate, interdum sine, et publica honestas interdum sine affinitate ut, si cognosco uxorem vel sponsam, hic impedimentum est publicae honestatis et affinitatis; si cognosco non sponsam, hic affinitas sola est; si sponsam nondum cognovi, ibi sola publica honestas. Hoc dico, quia, si mortua est uxor tua, et vis contrahere de dispensatione ecclesiae cum consanguinea sua, et ecclesia dispensat, quod possis contrahere cum illa, non obstante, quod sit tibi affinis, tali gradu per dispensationem adhuc contrahere non poteris; quia, licet sublatum sit impedimentum affinitatis, non tamen sublatum est impedimentum publicae honestatis. Debes ergo facere exprimi, quod possis cum tali contrahere non obstante impedimento publicae honestatis pro eo, quod desponsasti consanguineam eius in quarto gradu, et non obstante, quod est tibi affinis in quarto pro eo, quod dictam desponsatam carnaliter cognovisti, et tunc matrimonium procedere poterit.

§. 4. Genus affinitatis cognoscitur per hanc regulam, sed non gradus. Persona addita personae per carnis copulam mutat genus, sed non gradum. Isto modo, si is, qui est mihi in secundo gradu consanguinitatis, cognoscit mulierem, illa est mihi secundo gradu affinitatis, et primo genere; si alius eam cognoscit, ille attinet mihi secundo genere affinitatis, et secundo gradu; si ille aliam mulierem cognoscit, illa attinet mihi tertio genere affinitatis, et secundo gradu. Sed quia solum primum genus hodie habet prohibitionem, et quia B. plene tradidit Extra de consang. et affin., cap. Non debet, hic circa hoc non insisto. Ergo si persona mihi consanguinea coniungat sibi aliam personam carnali copula, persona iuncta est mihi affinis primo genere affinitatis: si attinens mihi primo genere affinitatis carnali copula se alteri commisceat, illa attinet mihi secundo genere; si affinis mihi secundo genere aliquam cognoscat, illa est mihi affinis tertio genere, sed eodem gradu. Est igitur videre de gradibus. Certum est, quod affinitas non habet hodie prohibitionem nisi in primo genere, et in illo usque ad quartum gradum, licet affinitas non habet suam specialem computationem graduum, sed computantur gradus affinitatis secundum gradus consanguinitatis. Si ergo consanguineus tuus cognoscat mulierem, si vis scire, quoto gradu affinitatis attinet tibi illa mulier, vide, quoto gradu est tibi consanguineus tuus secundum regulas, quas tradidi in proxima arbore, et quoto est tibi ille consanguineus, toto mulier est tibi affinis, et semper in primo genere.

§. 5. Nunc formemus arborem. Et in medio arboris sunt quatuor cellulae, et in prima superiori ponitur primus gradus, in secunda secundus, in tertia tertius, in quarta quartus gradus. Et de his primo quaeritur: quare ponantur in medio fratris et sororis? Secundo: quare non exprimant attinentiam, dicendo, primus gradus affinitatis, et sic de singulis? Ad primum dic, hoc fuisse, ut detur intelligi, quod affinitas oritur ex consanguinitate, et quod ab utroque sexu virili et femineo affinitas contrahatur. Ad secundum dic, attinentiam non fuisse expressam, ut illa computatio graduum ad consanguinitatem et affinitatem referatur; unde soror et frater sunt in primo gradu consanguinitatis, et frater et vir sororis sunt in primo gradu affinitatis, et sic de aliis. Deinde a latere dextro dictae lineae ponitur alia linea quatuor cellulas continens; in prima scribitur frater, in secunda fratris filius, in tertia fratris nepos, in quarta fratris pronepos. Ad dorsum huius alia linea, continens alias quatuor cellulas, in quarum prima scribitur uxor fratris olim relicta, in secunda uxor filii fratris, in tertia uxor nepotis fratris, in quarta uxor pronepotis fratris. A latere sinistro sunt aliae quatuor cellulae, quarum prima soror, secunda sororis filia, tertia sororis neptis, quarta sororis proneptis. Ad dorsum harum sunt aliae quatuor; prima vir sororis olim relictus, secunda vir filiae sororis, tertia vir neptis sororis, quarta vir proneptis sororis. Ponuntur etiam

aliae duae cellulae, una a latere dextro continens, relictus relictae fratris: a sinistris, relicta relicti sororis, quae secundum omnes ponuntur ad decorem, et ad demonstrandum genera affinitatis, quae hodie prohibitionem non habent. Adhuc habes duas lineas reflexas, quarum una oritur in cellula fratris, et terminatur in cellula viri sororis, in qua scribitur primum genus affinitatis. Item alia linea reflexa, quae oritur in cellula sororis, et terminatur in cellula uxoris fratris, in qua idem scribitur.

§. 6. Circa hoc quaero: quare in cellula uxor fratris scribitur: „olim relicta,“ quod non ponitur in aliis cellulis inferioribus eiusdem lineae? Et dic, hoc factum fuisse propter cellulam, quae ponitur ad dorsum illius, quasi dicat, frater habuit uxorem, mortuo fratre uxor ab eo relicta contraxit cum alio viro, illa demum mortua, iste relictus a relicta fratris, vult contrahere cum sorore, numquid potest? Olim non poterat, quia erat sibi in secundo genere et primo gradu, hodie vero potest. Idem sit repetitum quoad cellulam viri sororis.

§. 7. Ad cognoscendum ergo gradus affinitatis et genus tam per formam arboris, quam ex prius dictis, tolle hanc solam regulam magistralem: Per carnalem copulam viri et mulieris inter consanguineos mulieris et virum, et inter consanguineos viri et mulierem contrahitur affinitas primi generis, et eiusdem gradus, cuius est consanguinitas. Quare dicatur in regula „per carnalem copulam viri et mulieris,“ et non viri et uxoris, collige ex his, quae in principio dixi. Inter consanguineos mulieris et virum, et consanguineos viri et mulierem, ideo dixi, quia inter virum et mulierem non contrahitur affinitas, sed ipsi sunt affinitatis causa. Item inter consanguineos viri et consanguineos mulieris nulla est affinitas, unde duo fratres contrahunt cum duabus sororibus, pater et filius cum matre et filia. Sed est affinitas inter consanguineos mulieris et ipsum virum, et consanguineos viri et ipsam mulierem, Extra de consang. et affin. c. Quod super his. „Primi generis“ quare dixerim, etiam ex superioribus patuit, et „eiusdem gradus, cuius est consanguinitas,“ vide hoc in arbore; nam frater et soror sunt in primo gradu consanguinitatis, maritus sororis est fratri in primo gradu affinitatis, et sic uxor fratris sorori, et sic filia sororis est filia fratris et ipsi fratri in secundo gradu consanguinitatis, maritus eius in secundo gradu affinitatis, et e converso, et sic in reliquis. Unde vir proneptis sororis attinet fratri et omnibus descendentibus, qui sunt in arbore, quarto gradu affinitatis, et hoc ideo, quia toto gradu consanguinitatis attinet praedictis ipsa proneptis. „Qui sunt in arbore,“ ideo dixi, quia si pronepos fratris haberet filium, ille excederet lineam aequalitatis, et sic attinet quinto gradu secundum regulas traditas in proxima arbore.

§. 8. Post hoc notandum est, illud praecise non sequitur: Ego et tu sumus affines, ergo filius, quem procreo, est tibi affinis. Nam interdum filius meus mutat genus attinentiae, quia ego sum tibi affinis, et ipse consanguineus; interdum nil attinet tibi, interdum mutat gradum, interdum nec mutat genus, nec gradum. Exemplum: si ego et tu sumus affines per appositionem mei, quia scilicet contraxi cum consanguinea tua, si ex dicta consanguinea tua filium procreo, ille est tibi consanguineus, non affinis; sed si ego maritus consanguineae tuae ex alia muliere filium procreo, ille nec est tibi consanguineus, nec affinis. Si vero tu consanguineus uxoris meae filium procreas, hic filius non mutat genus attinentiae, quia tu pater es mihi affinis, et ipse affinis; sed si tu et uxor mea eratis in aequali linea vel inaequali, et eras remotior, quia tu eras in tertio, ipsa in secundo vel primo: tunc ipse filius mutat gradum, quia tu pater es mihi in tertio gradu affinitatis, et ipse mihi in quarto. Si vero tu et uxor mea eratis consanguinei in linea inaequali, sed uxor mea erat remotior, ut quia ipsa in tertio, et tu in secundo: tunc filius tuus non mutat genus nec gradum, quia tu mihi affinis, et ipse affinis, tu in tertio gradu, et ipse in tertio gradu. Item nota, quod istud etiam non sequitur: Ego et tu sumus affines, et ego non possum accipere filiam tuam; ergo nec tu meam · quia si habeam consanguineam tuam in uxorem, tu bene potes contrahere cum filia mea, quam habui ex alia muliere; quia affinitas non contrahitur inter consanguineos viri et consanguineos mulieris, sed inter virum et consanguineos mulieris, et inter mulierem et consanguineos viri, ut dixi, et probatur Extra de consang. et affin., c. Quod super his. Sed ego non possum contrahere cum filia tua, nisi forsan illa excederet quartum gradum, ut quia esset in quinto, et est simile secundum quod dixi supra in proxima arbore circa finem.

§. 9. Nunc quaeritur: an affinitas inter ascendentes et descendentes habeat perpetuam prohibitionem, an extendatur tantum usque ad quartum gradum? Et si teneremus opinionem Gaffredi, de qua dixi supra in arbore proxima circa medium, diceremus, quod usque ad quartum gradum tantum. Sed tenendo contrariam opinionem dicemus, quod prohibitio sit perpetua. Dicit enim textus, quod ita abstinere debemus a consanguineis uxoris, ut a propriis, Extra de consangu. et affin. cap. 1., 35. quaest. 3. De propinquis, et cap. Aequaliter. Si ergo inter consanguineos ascendentes et descendentes prohibitio extenditur in infinitum: ergo inter affines; ad idem Institut. de nupt. §. Affinitatis, et dicit lex, quod tales affines ascendentes et descendentes habentur loco parentum et liberorum, ff. de gradibus l. Non facile §. Et retro in fine. Eodem modo posset formari quaestio de affinibus, quorum unus est in primo gradu, alter in quinto, sicut in consanguineis dixi supra in arbore proxima in fine. An autem liceat diversis temporibus habere in uxores duas cognatas, scilicet uxores duorum fratrum, et an coniuncti olim in gradu prohibito hodie permisso simul manere possint, de hoc vide not. Extra de consang. et affinit., cap. Non debet.

§. 10. Ultimo quaeritur ad utramque arborem, an prohibitio consanguineorum vel affinium coniungendorum procedat ex prohibitione divina, an ex humana, et quare facta fuit prohibitio? Breviter scias, quod olim propter necessitatem frater necessario habuit contrahere cum sorore, et consanguinei cum consanguineis, unde tunc in collateralibus non erat prohibitio. Hoc fuit a principio generis humani in filiis et nepotibus Adae; hoc etiam fuit post diluvium in nepotibus Noë. In Levitico vero prohibitae fuerunt fere duodecim personae, quas vide not. Extra de restit. spol., cap. Literas, et de divort. cap. Gaudemus. Demum ius positivum canonicum prohibuit consanguineos et affines primi generis coniungi in septimo gradu et citeriori, quae prohibitio postea usque ad quartum gradum est restricta Extra eod. c. Non debet, revocatis etiam quibusdam aliis prohibitionibus, ut patet. Revocatio vero fuit ex causa, quae ibi ponitur, et Extra de testibus, cap. Licet ex quadam, per quod patet, quod prohibitio partim procedit ex iure divino, et partim ex positivo. Unde in secundo gradu aequalis lineae collaterales contrahere possunt iure divino, sed non positivo. Ratio vero prohibitionis sumitur 35. qu. 1. §. 1. cap. 1., fuit enim propter caritatem ampliandam. Nam si contraherem cum sorore, idem esset pater et socer, mater et socrus, vir et frater etc. Sed si alium habeo patrem, alium socerum, numerosius se caritas protenderet, in qua universi fideles et praecipue studentes continue perseverent per gratiam eius, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

SUMMORUM PONTIFICUM

QUORUM IN DECRETALIUM COLLECTIONIBUS CONSTITUTIONES EXSTANT

SERIES CHRONOLOGICA.

Alexander III.	elect.	A.	1159.	obiit	A.	1181.
Alexander IV.	"	"	1254.	"	"	1261.
Benedictus XI.	"	"	1303.	"	"	1304.
Benedictus XII.	"	"	1334.	"	"	1342.
Bonifacius VIII.	"	"	1294.	"	"	1303.
Calixtus III.	"	"	1455.	"	"	1458.
Clemens III.	"	"	1187.	"	"	1191.
Clemens IV.	"	"	1265.	"	"	1268.
Clemens V.	"	"	1305.	"	"	1314.
Clemens VI.	"	"	1342.	"	"	1352.
Coelestinus III.	"	"	1191.	"	"	1198.
Eugenius II.	"	"	824.	"	"	827.
Eugenius III.	"	"	1145.	"	"	1153.
Eugenius IV.	"	"	1431.	"	"	1447.
Gregorius I.	"	"	590.	"	"	604.
Gregorius II.	"	"	714.	"	"	731.
Gregorius VI.	"	"	1044.	abdic.	"	1046.
Gregorius VII.	"	"	1073.	obiit	"	1085.
Gregorius VIII.	"	"	1187.	"	"	eod.
Gregorius IX.	"	"	1227.	"	"	1241.
Gregorius X.	"	"	1271.	"	"	1276.
Hadrianus IV.	"	"	1154.	"	"	1159.
Honorius II.	elect.	A.	1124.	obiit	A.	1130.
Honorius III.	"	"	1216.	"	"	1227.
Innocentius II.	"	"	1130.	"	"	1143.
Innocentius III.	"	"	1198.	"	"	1216.
Innocentius IV.	"	"	1243.	"	"	1254.
Ioannes IX.	"	"	898.	"	"	900.
Ioannes XXII.	"	"	1316.	"	"	1334.
Leo I.	"	"	440.	"	"	461.
Leo III.	"	"	795.	"	"	816.
Lucius III.	"	"	1181.	"	"	1185.
Martinus IV.	"	"	1281.	"	"	1285.
Martinus V.	"	"	1417.	"	"	1431.
Nicolaus I.	"	"	858.	"	"	867.
Nicolaus III.	"	"	1277.	"	"	1280.
Nicolaus IV.	"	"	1288.	"	"	1292.
Paschalis II.	"	"	1099.	"	"	1118.
Paulus II.	"	"	1464.	"	"	1471.
Sixtus IV.	"	"	1471.	"	"	1484.
Symmachus	"	"	498.	"	"	514.
Urbanus III.	"	"	1185.	"	"	1187.
Urbanus IV.	"	"	1261.	"	"	1264.
Urbanus V.	"	"	1362.	"	"	1370.